TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KARAKAŞZÂDE
NŪRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ
(İnceleme-Tenkitli Metin)

HAZIRLAYAN
Cüneyt NUR

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

EDİRNE 2021

Tezin Adı: Karakaşzâde, "Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá" (İnceleme-Tenkitli Metin)

Hazırlayan: Cüneyt NUR

ÖZET

17. yüzyıl klasik Türk edebiyatı yazarı ve şairi olan Karakaşzâde Şeyh Ömer b. Mehmed Efendi (ö. 1047-48/1638-39) hakkında biyografi kaynaklarında çok fazla bilgi yoktur. Mürettep divanı olduğu da söylenen Karakaşzâde'nin yazmış olduğu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde çok sayıda elyazması ve matbu nüshaları bulunmasına rağmen bugüne kadar araştırmacıların ilgisini pek çekmemiştir. Bu çalışmada Karakaşzâde'nin hayatı, şahsiyeti edebî kişiliği üzerine ilk defa geniş kapsamlı bir akademik araştırma meydana getirilmiş olup manzum-mensur bir hikâye tarzında yazılan ve süslü nesrin en önemli örneklerinden olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adlı eserinin tenkitli metni ve ayrıntılı incelemesi ortaya konmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Karakaşzâde'nin hayatı, şahsiyeti, edebî ve tasavvufî kişiliği ile eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın şekil, tür ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın çeşitli kütüphanelerde bulunan nüshalarının karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan tenkitli metnine yer verilmiştir.

Bu çalışmada ayrıca, dönem ve eser üzerinde yapılan detaylı incelemelerin sonunda *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın özgün (orijinal) bir eser olduğu ortaya konmuştur. Konusunu bir önceki asırda Vâhidî tarafından yazılan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserden almış olmakla beraber, *Nūrü'l-Hüdá*'nın bazı çalışmalarda iddia edildiği gibi ilgili eserin birebir aynısı veya kopyası olmadığı, tam aksine hem hacmi hem de sanatlı dil ve üslubuyla, Vâhidî'nin ilgili eserini gölgede bırakan, klasik Türk edebiyatı geleneğine uygun olarak yazılan edebî değeri yüksek, özgün bir telif eser olduğu meydana çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karakaşzâde Şeyh Ömer b. Mehmed Efendi, Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, din-tasavvuf, manzum-mensur hikâye, klasik Türk edebiyatı

Name of Thesis: Karakaşzâde, "Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá" (Analysis and Critical Edition)

Prepared by: Cüneyt NUR

ABSTRACT

There isn't much information in biographical sources about Karakaşzâde Şeyh Ömer b. Mehmed Efendi (ö. 1047-48/1638-39) who is the writer and poets of the 17th century classical Turkish literature. Along with his divan, Karakaşzâde also wrote *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ.* Its handwritten or printed versions copies are available in libraries located inside or outside Turkey. Nevertheless, such an availability of this source hasn't grasped much attention of researchers. This thesis is among the first studies dealing extensively with the life of Karakaşzâde and his literary personality. It also explores in detail and as a critique of the *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* which is written in a form of story and is one of the examples of sophisticated style.

The first chapter of thesis elaborates the life of Karakaşzâde, his literary and mystic personality as well as his writings. While the second chapter deals with his work of *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* and explores it in terms of its type, structure and contents, the third chapter provides a critical text of it after comparing its versions available at different libraries.

Having done a detailed research, this thesis argues that the on the *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* is an original text. Even if its subject is taken from *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* written by Vâhidî a century before *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, the latter is not the same or a copy of the former two as it is claimed at some researches. Quite the contrary, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* actually casts shadow over the work of Vâhidî in terms of language, volume and wording. It is written as an original work in lines with the tradition of Turkish literature with high literary values.

Keywords: Karakaşzâde Şeyh Ömer b. Mehmed Efendi, Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, religion, mysticism, poetic-prose story, classical Turkish literature.

ÖNSÖZ

Osmanlı toplumunda yaşayan fertlerin fikir dünyasıyla özel hayatını şekillendiren ve toplumsal hayatı tanzim eden amillerin başında gelen din ve tasavvuf, aynı zamanda Osmanlı toplumunun bir ürünü olan klasik Türk edebiyatında telif edilen birçok eserin ana konusunu da teşkil etmektedir. Klasik Türk edebiyatında telif edilen eserlerin önemli bir bölümünü dinî-tasavvufî eserler meydana getirmektedir.

Klasik Türk edebiyatının en parlak dönemlerinden biri olan, din ve tasavvufun en fazla rağbet gördüğü ve bu konuda hararetli tartışmaların yaşandığı 17. yüzyılda farklı türlerde ve çok sayıda yazılan eserlerin yanı sıra, din ve tasavvuf konusunda yazılmış eserlerin sayısında da çok ciddî bir artış gözlemlenmektedir. Osmanlı Devleti'nin yükselişini tamamladığı ve çöküş belirtilerinin görülmeye başladığı bu devirde, devletin iç ve dış siyasetinde olduğu gibi, toplumsal hayatın temelini teşkil eden dinî-tasavvufî hayatta da birtakım bozulma ve yozlaşmalar başlamış, bununla birlikte edebiyat alanında önemli bazı ilerleme ve gelişmeler olmuştur. Bütün bu yaşananlar, dönemin yerli, yabancı tarih kitapları ve seyahatnamelerine yansıdığı gibi bu dönemde manzum ve mensur olarak kaleme alınan birçok edebî esere de konu olmuştur. Bu edebî eserlerden biri de Karakaşzâde Şeyh Ömer b. Mehmed Efendi (ö. 1638) tarafından telif edilen *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'dır.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, söz konusu dönemde Osmanlı toplumunda en yaygın olan dinî-tasavvufî zümrelerin yozlaşma ve bozulmalarını konu edinmesi bakımından, dinî-tasavvufî hayata ışık tutan önemli eserlerden biri olduğu gibi, 17. yüzyılda, şeyhlik makamına kadar yükselmiş bir mutasavvıfın dönemi bu açıdan eleştirmesi nedeniyle de önemlidir. Ayrıca sanatlı üslupla manzum-mensur karışımı hikâye tarzında yazılmış bir metin olması bakımından da dönemin dil zevki ile sanat anlayışını yansıtan önemli bir eserdir.

Konusu ve edebî yönü bakımından değerli bir eser olduğu halde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* üzerine bugüne kadar tenkitli metni ve incelemesiyle birlikte müstakil akademik bir çalışma yapılmamıştır. Ancak eserden daha çok dolaylı olarak bahseden bazı akademik çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalarda, Karakaşzâde'nin konusunu, 16.

yüzyılın başlarında Vahidî tarafından yazılmış *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserden almasını gerekçe göstererek *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın, bu eserin aynısı, hatta kopyası olduğu ifade ve iddia edilmiştir. Konusunu, Vâhidî'den aynen aldığı doğrudur, fakat eser iddia edildiği gibi birebir kopya değildir. Çünkü *Nūrü'l-Hüdá*, dil, üslup ve anlatım farkı, esere ciddî oranda yapılan konu ilavesi, yazıldığı çağdaki dinî-tasavvufî hayatı ve edebiyat ortamını yansıtacak şekilde yeniden kurgulanmış olması itibarıyla farklı ve özgün bir eserdir. Kopya olduğunun iddia edildiği çalışmalarda bu özellikleri ikinci plana itilmiş, hatta tamamen göz ardı edilmiştir.

17. yüzyıl divan edebiyatında, geçmiş asırlardaki eserleri devrin dil zevkine ve modasına uygun olarak yeniden yazmak bir gelenek hâline gelmiştir. Karakaşzâde de dönemin bu geleneğine uyarak bir önceki yüzyılda Vâhidî tarafından kaleme alınmış olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eseri süslü, âlî bir üslupla yeniden kaleme almış, konu olarak büyük ölçüde genişletmiş ve *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* gibi tamamen farklı bir adla ilgili bölümlerde temas ettiğimiz üzere orijinal bir telif eser meydana getirmiştir. Yapılan ekleme ve çıkarmalar, dönemin dinî-tasavvufî hayatına dair içerdiği önemli bilgi ve eleştiriler, özgün dili ve üslubu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'yı*, Vâhidî'nin ilgili eserini her bakımından gölgede bırakan, klasik Türk edebiyatı geleneğinin önemli ve özgün eserlerinden biri yapmıştır.

Bu çalışmada, eserin yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerde tespit edilen yirmi yedi nüshası içinden -1870 yılında Tasvir-i Efkâr matbaasında tabedilen matbu nüshasının dayandığı el yazması nüsha dahil olmak üzere- seçilen dokuz nüshasından hareketle *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın tenkitli metninin oluşturulması ve bu metnin tafsilatlı incelenmesinin yapılıp eserin klasik Türk edebiyatı içerisindeki yeri ve değerinin hakkıyla tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümlerinin dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde, eserin yazıldığı dönemin genel siyasi-idarî, içtimaî-iktisadî, dinî-tasavvufî ve edebî durumu ele alınmış, ayrıca eserde anlatılan dinî-tasavvufî taifelerin tarihçeleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın *birinci bölümü*nde, Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi'nin hayatı, tarikatı, mezhebi, ilmî, felsefî kişiliği, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kaynaklarda ulaşılan ve kendi eserlerinden çıkan bilgilere yer verilmiştir.

*İkinci bölüm*de, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın şekil ve muhteva özellikleri incelenmiştir. Eserin esas ve ayrıntılı incelenmesinin yapıldığı bu bölüm, "şekil" ve "muhteva" incelemesi olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır.

*İnceleme bölümü*nden sonra bu çalışmada ulaşılan bulguların değerlendirildiği sonuç kısmına, ardından çalışmada yararlanılan kaynak eserlerin künyesini gösteren kaynakça bölümüne yer verilmiştir. Son olan üçüncü bölümde ise *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın tenktili metni verilmiştir.

Uzun ve yorucu bir sürecin ürünü olan bu çalışma hazırlanırken yanlış yapmamak ve çalışma ile ilgili bütün noktaları açıklığa kavuşturmak konusunda azami çaba sarf edilmiştir. Buna rağmen inceleme veya tenkitli metinde gerek dikkat eksikliğinden gerek eserin kendi zorluğundan kaynaklı bazı hataların olacağı muhakkaktır. Çalışmamızda rastlanabilecek bu hata ve eksikliklerin hoşgörüyle karşılanacağını ümit ediyorum.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük katkısı olan, karşılaştığım bütün güçlüklerin giderilmesinde derin ilminden istifade ettiğim ve her daim maddî-manevî yardım ve desteklerini gördüğüm doktora tezi danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e; dostane ilgisini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve tez çalışmamı hazırlarken bilhassa metnin edebî açıdan incelenmesinde aydınlatıcı bilgi ve tavsiyelerinden istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU'na; eserdeki Arapça şiir ve nesir kısımlarının eksiksiz olarak çözümlenmesi ve tercüme edilmesi konusunda yardımlarını esirgemeyen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça hocası çok değerli aile dostum Öğr. Gör. Yavuz KAMADAN'a; doktora eğitimim esnasında her konuda yardımcı olan Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN hocama; çalışma konumuz olan eserin Berlin Millî Kütüphanesinde bulunan yazma nüshasını temin etmem konusunda yardımcı olan hocam Prof. Dr. Oğuzhan DURMUŞ'a; eserin Londra British Museum Kütüphanesi'deki nüshalarını temin etmemi sağlayan Yasemin ARSLAN'a; keza

eserin Kahire Millî Kütüphanesinde bulunan nüshaları temin etmemi sağlayan değerli Mısırlı dostum Dr. Ahmed İSMAİL'e; yine eserin Amerika Princeton Üniversitesinde bulunan nüshayı temin ederken ilgili üniversitenin kütüphanesiyle irtibat kurmamı sağlayan Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü öğretim üyesi Doç. Dr. Ali HÜSEYİNOĞLU'na; bilhassa yurtiçi kütüphanelerinde bulunan bazı el yazma nüshaların temini ve çalışmamla ilgili diğer kaynaklara ulaşmam konusunda büyük yardımları dokunan Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürü Musa ÖNCEL'e; doktora tez çalışmama destek sağlayan TÜBAP - Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine ve personeline; eğitim hayatımda bugüne kadar ilim ve tecrübelerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma, eğitimimin her aşamasında bana her türlü desteği veren Makedonya'daki aileme ve doktora tezimi hazırladığım, bitmek bilmeyen bu zorlu süreçte her zaman yanımda olan ve çalışmamın bitmesini büyük bir sabırla bekleyen, en büyük moral kaynağım sevgili eşime teşekkürlerimi arz ederim.

Cüneyt NUR

Edirne – 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT II
ÖNSÖZ III
KISALTMALAR XIX
ÇEVİRİYAZIM İŞARETLERİ XXI
GİRİŞ 1
1. Eserin Yazıldığı Dönemin Genel Durumu 2
1.1. Siyasî-İdarî Durum 2
1.2. Sosyoekonomik Durum 7
1.3. Dinî-Tasavvufî Durum 10
1.3.1. Osmanlıda Dinî Zümreler 22
1.4. Kültür, Sanat ve Edebiyat Dünyası 25
I. BÖLÜM: 39
KARAKAŞZÂDE ÖMER B. MEHMED EFENDİ 39
1. Hayatı 39
1.1. Adı, Lakabı ve Ailesi 39
1.2. Doğum Yeri ve Yılı 42
1.3. Çocukluğu, Tahsili ve Terbiyesi 44
1.4. Evliliği ve Çocukları 45
1.5. Meslekî Hayatı ve Geçimi 46
1.6. Vefat Tarihi ve Yeri 53
1.7. Tarikatı ve Mezhebi 54
1.8. Mizacı, Düşünce Yapısı ve Dünya Görüşü 58
1.9. İlmî Kişiliği 60
2. Edebî Kişiliği 61
3. Eserleri 70
3.1. Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá 70
3.2. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ 70
3.3. Divanı 73
3.4. Kendisine İsnat Edilen Başka Eserler 73
3.4.1. Şerh-i Risâle-i Hâce-i Cihân 73

3.4.2. Kitâbu'l-Hüdá, Şifā'-i Mü'min, Tuhfetu'ş-Şāhān (?) 74
II. BÖLÜM: 77
NŪRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ ESERİ 77
1. Eserin Adı Meselesi 77
1.1. "Nūr" ve "Hüdá" Kelimelerinin Terim Anlamları 80
1.1.1. Nūr 80
1.1.2. Hüdá 84
1.2. Klasik Türk Edebiyatında "Nūrü'l-Hüdá" Adıyla Yazılmış Eserler 93
1.2.1. Sırrı Paşa, Nūrü'l-Hüdá Li-Men İstehdá 93
1.2.2. Sinâneddîn Mustafa bin Yusuf, Nūrü'l-Hüdā 94
1.2.3. Reyyî Halîl Konevî (H.1127/M.1715'te sağ), Nūrü'l-Hüdā 95
1.2.4. Ahmed Efendi, Nūrü'l-Hüdá 96
1.2.5. Nūrü'l-Hüda fî Ezilleti'l-Şebeh ve's-Sadā 96
1.2.6. Recep İbni Şeyh İbrahim Cemaleddîn Sivâsî, Nūrü'l-Hüdā 96
1.2.7. Amasyalı Mehmed b. Yûsuf Sinâneddin, Nūrü'l-Hüdā 96
1.2.8. Ahmed Hüsameddin, Nūrü'l-Hüdá fî-Tefsîri Sûreti Tâhâ 97
1.2.9. Mustafa Efendi er-Rizevî, Risāletu Nūrü'l-Hüdá fī-Reddi Men-yudᶜī Kevnihi mine'l-ᶜUḳalā'i ve hüve's-Süfehā'i 97
1.3. Eserin Telif Sebebi 98
1.4. Eserin İthafı ve Telif Tarihi 100
1.5. Eserin Nüshaları 109
1.5.1. Nüshaların Tavsifi 110
1.5.1.1. Ü1: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 2274 110
1.5.1.2. Ü2: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. Türkçe Yazmalar Böl. No: 2194 111
1.5.1.3. İ1: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin No: 303 112
1.5.1.4. H1: Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Eki No: 192 114
1.5.1.5. A1: Süleymaniye Ktp. Atıf Efendi No: 1516 115
1.5.1.6. T: Topkapı Sarayı Müzesi, Mehmed Reşat No: 210 115
1.5.1.7. K1: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi No: 3723 116
1.5.1.8. L: Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Lala İsmail No: 235 117
1.5.1.9. Ü3: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 4353 118
1.5.1.10. Ü4: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar No: 585 119

1.5.1.11. İ2: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet No: K137 120
1.5.1.12. Ü5: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 6491..... 121
1.5.1.13. D: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7 İSC 122
1.5.1.14. P: Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa No: 261 123
1.5.1.15. Ü6: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 6369..... 124
1.5.1.16. H2: Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa I-II Cilt, No: 187, 188..... 125
1.5.1.17. A2: Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan No: 139..... 125
1.5.1.18. M: Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan No: 279 126
1.5.1.19. H3: Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi No: 2316..... 127
1.5.1.20. N: Nuruosmaniye Ktp. No: 2646 128
1.5.1.21. B2: İngiltere British Library Or. 7338..... 129
1.5.1.22. B3: İngiltere British Library Or.12475 130
1.5.1.23. AB: Berlin-Almanya Millî Kütüphanesi, Ms.or.quart No: 1422 131
1.5.1.24. K2: Kahire-Mısır Millî Kütüphanesi, Mecami Tarihi Türkî No: 228..... 133
1.5.1.25. K3: Kahire-Mısır Millî Kütüphanesi, Mecami Türkî Talat No: 32 133
1.5.1.26. PR: New Jersey, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, İslamî Yazmalar, Garret Bölümü, No: 1436Y 134
1.5.1.27. SB: Slovakya-Bratislava Üniversite Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, Kayıt No: 49 135
1.5.1.28. B1: Beyazıt Devlet Ktp. No: 3592 136
1.6. Nüshaların Değerlendirilmesi..... 137
1.6.1. Tenkitli Metnin Kuruluşunda Kullanılan Nüshaların Değerlendirilmesi ve Şeceresi: 137
1.7. Eserin Kaynakları 138
1.7.1. Müellif Adlarıyla Birlikte Zikredilen Kaynaklar 141
1.7.2. Sadece Eser İsmi Zikredilen Kaynaklar 161
1.7.3. Sadece Müellif İsmi Zikredilen Kaynaklar..... 166
1.7.4. Eseri Dolayısıyla Zikredilen Fakat Adları Açıkça Zikredilmeyen Müellifler ve Kaynaklar174
1.7.5. Eserde Kullanılan Şiirlerin Şairleri 174
1.7.5.1. Türkçe Şiirlerin Kaynakları..... 175
1.7.5.2. Arapça Şiirlerin Şairleri ve Kaynakları..... 176

1.7.5.3. Farsça Şiirlerin Şairler ve Kaynakları 178
1.8. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar 180
1.9. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* Üzerinde Yapılan Tartışmalar, Değerlendirmeler ve Eserin Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân ile Olan Münasebeti 183
1.10. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Tesiri ve Kaynaklık Ettiği Eserler 200
1.11. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Edebî Değeri ve Özgünlüğü Meselesi 205
1.12. Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá İle Menāḳıb-ı Ḫˇāce-İ Cihān Ve Netīce-İ Cān Eserlerinin Karşılaştırılması 214
2. *NŪRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ*'NIN TÜR, ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ 305
2.1. Eserin Tür Özellikleri 305
2.2. Şekil Özellikleri 308
2.3. ESERİN HİKÂYE OLARAK İNCELENMESİ 312
2.3.1. Kurgu Özellikleri 313
2.3.2. Vak'a Özellikleri 315
2.3.3. Hikâyenin Özeti 318
2.3.4. Şahıs Kadrosu 322
2.3.4.1. Vak'anın Zuhurunda Rol Alan Şahıslar 323
2.3.4.2. Hâce-i Cihân 323
2.3.4.3. Netîce-i Cân 327
Dervişler 329
2.3.4.4. İslam Baba 329
2.3.4.5. Hayrân Dede 330
2.3.4.6. Kurban Baba 330
2.3.4.7. Mansur Baba 330
2.3.4.8. Derya Baba 330
2.3.4.9. Cehennem Baba 330
2.3.4.10. Serdeste Baba 331
2.3.4.11. Baba Siyâh Emredî 331
2.3.4.12. Baba Rüstem Hemedânî 331
2.3.4.13. Hayretî Dede 331
2.3.4.14. Baba Mihnetî-i Irâkî 331
2.3.4.15. Baba Timur Nemedî 332
2.3.4.16. Baba Mesrûr-ı Şirvânî 332

2.3.4.17. Dede Hayrân 332
2.3.4.18. Baba Mestân-ı Sâsânî 333
2.3.4.19. Derviş Kanber Ali 333
2.3.4.20. Baba Şîr Alî-i Tebrîzî 333
2.3.4.21. Derviş Ârif-i Konevî 334
2.3.4.22. Pîr-i Vâkıf-ı Konevî 334
2.3.4.23. Derviş Reşîd 334
2.3.4.24. Şeyh Hamîd-i Belhî 335
2.3.4.25. Hızır 335
2.3.4.26. Şeyh Cemâleddîn-i Sâsânî 335
2.3.5. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar 336
2.3.5.1. Şeriat Hâkimi 336
2.3.5.2. Horasan halkı 336
2.3.5.3. Aile fertleri-çoluk çocuk 337
2.3.5.4. Ashâb, ahbâb, köleler ve cariyeler 337
2.3.5.5. Hizmetçiler 338
2.3.6. Zaman 338
2.3.7. Mekân 340
2.3.7.1. Açık Mekânlar 341
2.3.7.1.1. Horasan 341
2.3.7.1.2. Mekke-i Mükerreme ve Kâbe 342
2.3.7.1.3. Medîne-i Münevvere ve Ravza-i Nebevî 342
2.3.8. Kapalı Mekânlar 344
2.3.8.1. Saray 344
2.3.8.2. Hânkâh 345
2.3.8.3. Mutfak 346
2.3.8.4. Halvethâne ve Savmaa 346
2.3.9. Anlatım Teknikleri 347
2.3.9.1. Anlatma-Gösterme Tekniği 347
2.3.9.2. Tasvir Tekniği 351
2.3.9.3. Özetleme Tekniği 354
2.3.9.4. Diyalog Tekniği 355

2.3.9.5. İktibas ve Montaj Tekniği 359
2.3.9.6. Leitmotiv Tekniği 363
2.3.10. Bakış Açısı ve Anlatıcı 364
2.3.11. Eleştirel Anlatım 368
2.4. ESERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 373
2.4.1. Dil Özellikleri 374
2.4.1.1. Kelimeler 377
2.4.1.2. İsimler 377
2.4.1.3. Zamirler 379
2.4.1.4. Sıfatlar 379
2.4.1.5. Zarflar 381
2.4.1.6. Edat ve Bağlaçlar 382
2.4.1.7. Fiiller 382
2.4.1.8. Tamlamalar 383
2.4.1.9. İsim Tamlamaları 385
2.4.1.10. Sıfat Tamlamaları 387
2.4.1.11. Cümleler 389
2.4.2. Üslup Özellikleri 392
2.4.2.1. Alıntılar 395
2.4.2.1.1. Manzum parçalar 395
2.4.2.2. Ayet ve Hadis İktibasları 399
2.4.2.3. Kelâm-ı Kibârdan İktibaslar 400
2.4.2.4. Atasözleri ve Deyimler 400
2.4.2.4.1. Türkçe Deyimler 400
2.4.2.4.2. Arapça Deyimler 402
2.4.2.4.3. Farsça Deyimler 404
2.4.2.5. Edebî Sanatlar 404
2.4.2.5.1. Seci Sanatı 404
2.4.2.5.1.1. Sec^{c}-i Mutarraf örneği: 405
2.4.2.5.1.2. Sec^{c}-i Mütevâzî: 406
2.4.2.5.1.3. Sec^{c}-i Murassa^{c} 406
2.4.2.5.1.5. Sec^{c}-i Mutlak 407

2.4.2.5.1.6. Sec^{c}-ender-sec^{c} (Seci içinde seci) 408
2.4.2.5.1.7. Sec^{c}-i Mefrûk (Sec^{c}-i Müreddef):..... 408
2.4.2.5.1.8. Sec^{c}-i Gayr-ı Mefrûk (Sec^{c}-i Gayr-ı Müreddef) 408
2.5. ESERİN MUHTEVA İNCELEMESİ 410
ESERDE ANLATILAN DİNÎ TASAVVUFÎ TAİFELER 411
2.5.1. RUM ABDALLARI 411
Rum Abdalları Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 411
2.5.1.1. Rum Abdallarının Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 415
Rum Abdallarının Genel Tasvirleri 415
2.5.1.1.1. Rum Abdallarının Zâhir Hâlleri 416
2.5.1.1.2. Rum Abdallarınn Kendilerine ve Dünyaya Olan Bakışları 430
Yere oturma adapları 436
Yeme İçme Adapları 436
2.5.1.1.3. Teşkilat Yapıları 438
2.5.1.1.4. Bağlı oldukları tekkeleri 439
2.5.1.2. Rum Abdallarının Batınî Halleri veya İtikadî Esasları 440
2.5.1.2.1. Ehli sünnet kaynaklı inançları 441
2.5.1.2.2. Şia kaynaklı inançları 441
2.5.1.2.3. İslam dışı felsefî düşüncelere dayanan inançları 442
2.5.1.2.4. Allah'ın varlığına ve sıfatlarına dair inançları 443
2.5.1.2.5. Âlem ve Âlemin Yaratılışı Hakkındaki İnançları 443
2.5.1.2.6. Devr-i dâim ve kıdem-i âleme olan inançları 443
2.5.1.2.7. Haşr hakkındaki inançları 446
2.5.1.2.8. Tenasühe olan inançları 446
2.5.1.2.9. Ritüellerinde Hz. Adem'in Sünnetini Esas Kabul Etmeleri 449
2.5.2. KALENDERÎLER TAİFESİ 449
2.5.2.1. Kalenderîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 449
2.5.2.2. Kalenderîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 453
Kalenderîlerin Genel Tasvirleri 453
2.5.2.2.1. Kalenderîlerin Zâhir Hâlleri 453
2.5.2.2.2. Memleketleri 460
2.5.2.2.3. Pirleri 460

2.5.2.2.4. Yemek yeme adapları 460
2.5.2.2.5. Kalenderîlerin Kendilerine Olan Bakışları 461
2.5.2.3. Kalenderîler Taifesinin Bâtınî Hâlleri veya İtikadî Esasaları 465
2.5.2.3.1. Tenasühe inanırlar 466
2.5.2.3.2. Hurûfî mezhebine bağlıdırlar 466
2.5.2.3.3. Cemâlperestlik veya mahbûpperestliği şiar edinmişlerdir 466
2.5.2.3.4. Ka'be ile puthaneyi ve mescid ile meyhâneyi-kiliseyi bir görmeleri 469
2.5.2.3.5. Cennet ve cehennemi eşit addedip ikisinden de azade olduklarına inanmaları 471
2.5.2.4. Hâce-i Cihânın Kalenderîler Hakkındaki Düşünceleri 471
2.5.2.5. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Kalenderîlik 472
2.5.3. HAYDARÎLER TAİFESİ 473
2.5.3.1. Haydarîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 473
2.5.3.2. Haydarîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 476
Haydarîlerin Genel Tasvirleri 476
2.5.3.2.1. Haydarîlerin Zâhir Hâlleri 477
2.5.3.2.1.1. Kılık-Kıyafetleri 477
2.5.3.2.2. Haydarîlerin Memleketleri 489
2.5.3.2.3. Teşkilat Yapıları 489
2.5.3.2.2. Haydarîlerin Bâtın Hâlleri veya İtikadî Esasları 489
2.5.3.3. Hz. Ali ve Ehl-i Beyte sevgi ve bağlılıkları 489
2.5.3.4. Tecerrüd ve teferrüd yolunu tutup bekâr hayatı yaşamaları 490
2.5.3.5. Namaz ve oruç gibi dinî ibadetlere önem vermemeleri 492
2.5.3.6. Riyâzet ehli olup nefislerine eziyet çektirmeleri 493
2.5.3.7. Cemâlperest olmaları 494
2.5.3.2.4. Haydarîlerin kendilerine olan bakışları 496
2.5.3.2.5. Hâce-i Cihân'ın Haydarîlere Bakışı 497
2.5.3.2.6. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Haydarîliğin Esasları 497
2.5.4. CÂMÎLER TÂİFESİ 498
2.5.4.1. Câmîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 498
2.5.4.2. Câmîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 502
Câmîlerin Genel Tasvirleri 502

2.5.4.2.1. Câmîlerin Zâhir Hâlleri 503
2.5.4.2.1.1. Kılık-Kıyafetleri 503
2.5.4.2.2. Memleketleri 511
2.5.4.2.3. Teşkilat Yapıları 511
2.5.4.3. Câmîlerin Bâtın Hâlleri veya İtikadî Esasları 512
2.5.4.5. Hâce-i Cihâna Göre Gerçek Câmîliğin Manası ve Esasları 514
2.5.5. BEKTAŞÎLER TÂİFESİ 515
2.5.5.1. Bektaşîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 515
2.5.5.2. Bektaşîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Hâlleri 517
Bektaşîlerin Genel Tasvirleri 517
2.5.5.2.1. Bektaşîlerin Zâhir Hâlleri 518
2.5.5.2.1.1. Kılık-Kıyâfetleri 518
2.5.5.2.2. Bektaşîlerin Kendilerine Olan Bakışları 521
2.5.5.2.3. Memleketleri 523
2.5.5.2.4. Teşkilat Yapıları 524
2.5.5.3. Bektaşîlerin Bâtınî Halleri veya İtikadî Esasları 525
2.5.5.3.1. Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali İnançları 525
2.5.5.4. Hâce-i Cihân'a Göre Bektaşîler 527
2.5.5.5. Hâce-i Cihâna Göre Gerçek Bektaşîliğin Manası 529
2.5.6. ŞEMSÎLER TAİFESİ 529
2.5.6.1. Şemsîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 529
2.5.6.2. Şemsîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Halleri 532
Şemsîlerin Genel Tasvirleri 532
2.5.6.2.1. Şemsîlerin Zahir Hâlleri 533
2.5.6.2.1.1. Kılık-kıyafetleri 533
2.5.6.2.2. Memleketleri 538
2.5.6.2.3. Teşkilat Yapıları 539
2.5.6.3. Şemsîlerin Bâtınî Halleri veya İtikadî Esasları 539
2.5.6.4. Şemsîlerin Kendilerine Olan Bakışları 543
2.5.6.5. Hâce-i Cihân'a Göre Şemsîler 545
2.5.6.6. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Şemsîliğin Manası 546
2.5.7. MEVLEVÎLER TAİFESİ 547

2.5.7.1. Mevlevîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 547
2.5.7.2. Mevlevîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 555
Mevlevîlerin Genel Tasvir ve Tarifleri 555
2.5.7.2.1. Mevlevîlerin zâhir hâlleri 556
2.5.7.2.1.1. Kılık-Kıyâfetleri 556
2.5.7.2.2. Memleketleri 565
2.5.7.2.3. Teşkilat Yapıları 565
2.5.7.3. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Mevlevîliğin Manası 566
2.5.8. EDHEMÎLER TAİFESİ 567
2.5.8.1. Edhemîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 567
2.5.8.2. Edhemîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 571
Edhemîlerin Genel Tasvirleri 571
2.5.8.2.1. Edhemîler Tâifesinin Zâhir Halleri 571
2.5.8.2.1.1. Kılık-kıyafetleri 571
2.5.8.3. Edhemîlerin Bâtın Halleri veya İtikâdî Esasları ve Kendilerine Olan Bakışları .. 572
2.5.8.4. Memleketleri 575
2.5.8.5. Teşkilat Yapıları 575
2.5.8.6. Hâce-i Cihân'a Göre Edhemîliğin Gerçek Manası 575
2.5.9. ÂLİMLER TÂİFESİ 576
2.5.9.2. Alimlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri 579
2.5.9.2.1. Alimlerin Kılık-Kıyafetleri 579
2.5.9.2.2. Alimlerin Dindeki Konumları 580
2.5.9.2.3. İlmin Manası ve Önemi 580
2.5.9.3. Alimlerin Mezhebi 581
2.5.9.4. İlim-Amel İlişkisi ve Zamanın Ulemasının Durumu 582
2.5.9.5. Hâce-i Cihân'a Göre İlim ve Amel Kelimelerinin Gerçek Manası 584
2.5.10. SÛFÎLER TAİFESİ 586
2.5.10.1. Sûfîlik ve Sûfîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler 586
Sûfîlerin Genel Tasvirleri 592
2.5.10.2.1. Sûfîlerin Zahir Hâlleri 592
2.5.10.2.1.1. Sûfî Tacının Sırları 592
2.5.10.2.1.2. Ellerindeki asalarının sırrı 594

2.5.10.2.1.3. Sûfî Hırkasının Sırrı 594
2.5.10.2.1.4. Boyunları ve Omuzlarındaki Ridanın Sırrı 594
2.5.10.2.2. Memleketleri ve pirleri 596
2.5.10.2.3. Sûfîlerin Batın Halleri veya İtikâdî Esasları 596
2.5.10.2.3.1. Riyâzet ehlidirler 596
2.5.10.2.3.2. Tevhid inancına sahiptirler 597
2.5.10.3. Efdaliyet (Kutub) İnançları ya da Sûfîlerin Kendine Olan Bakışları 598
2.5.10.4. Hâce-i Cihân'ın Sûfîlere Olan Bakışı 600
2.5.10.5. Hâce-i Cihân'a Göre Sûfîliğin Gerçek Manası 601
2.5.10.6. Hâce-i Cihân'ın Zamanın Sufîlerine Olan Eleştirileri 602
2.6. ESERDE DEĞİNİLEN DİĞER BAZI TASAVVUFÎ KONULAR 603
2.6.1. Mürşidin Lüzumu ve Hakikî Mürşid Meselesi 603
2.6.2. Nakşibendî Tarikatı ve Esasları 604
2.6.3. Halvetiyye Tarikatının Esasları 605
2.6.4. Zikir Halkası Hakkında 607
2.6.5. Sulûkun yedi hâli veya yolu 607
2.6.5.1. Birinci Hâl: Talep 608
2.6.5.2. İkinci Hâl: Aşk 608
2.6.5.3. Üçüncü Hâl: Maᶜrifet 609
2.6.5.4. Dördüncü Hâl: İstiğnâ 610
2.6.5.5. Beşinci Hâl: Tevhîd 610
2.6.5.6. Altıncı Hâl: Hayret 611
2.6.5.7. Yedinci Hâl: Fenâ 611
2.6.6. Sâlikin Çeşitleri 611
2.6.6.1. Meczûb-ı Sâlik 612
2.6.6.2. Sâlik-i Meczûb 612
2.6.6.3. Meczûb-ı Gayr-i Sâlik 613
2.6.6.4. Sâlik-i Gayr-i Meczûb 613
2.6.7. İbadet Hakkında 613
2.6.8. İnsanın Meleklere Olan Üstünlüğü Hakkında 614
2.6.9. Rü'yetullâh Hakkında 615
2.6.10. Tevhîd ve Esmâ-i Hüsnâ Hakkında 615

2.6.11. Ruhun bedenden ayrıldıktan sonraki hali hakkında 617
2.6.12. İnsân-ı Kebîr ve İnsân-ı Sagîr Hakkında 617
2.6.13. Rüya ve Rüya Tabiri Hakkında 617
2.6.14. Nübüvvet ve Velâyet Hakkında 619
2.6.15. Velâyet Çeşitleri Hakkında 620
2.6.16. Dönemin Eleştirisi 620
SONUÇ 622
KAYNAKÇA 630
III. BÖLÜM 665
METİN 665
Tenkitli Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem 665
1. Metnin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi 666
2. Nüsha Farklarının Gösterilmesi 669
3. İmlâyla İlgili Hususlar 672
TENKİTLİ METİN 674

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.n. : adı geçen nüsha

a.g.t. : adı geçen tez

B. : Beyit

bk. : bakınız

Böl. : Bölüm

C. : Cilt

çev. : çeviren/çeviri

d. : Doğumu

der. : derleyen

dn. : dipnot

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

G. : Gazel

H. : Hicrî

Hz. : Hazreti

hzl. : hazırlayan

İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi

K. : Kaside

Ktp. : Kütüphane

M. : Milâdî

MU. : Mukataᶜât

Müt. : Mütercim

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

NH : Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá

ö. : Ölümü

OSEDAM : Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi

TDK : Türk Dil Kurumu

S. : Sayı

s. : Sayfa

trc. : Tercüme

ts. : tarihsiz

v. : varak

vd. : ve diğerleri

ÇEVİRİYAZIM İŞARETLERİ

ء	'
ا	a, ā, e
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s̱
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ / ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k / g / ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v / o / ō / ö / u / ū / ü
ه	h / a / e / ï
ي	y / ı / i / ī / á

GİRİŞ

Edebiyatla ilgili çalışma ve incelemelerin başında edebî metnin yazıldığı dönemle ilgili tarihî ve sosyal yapıyı, düşünce hayatını aksettiren bilgiler vermek neredeyse bir mecburiyet hâlini almıştır. Zira her eser yazıldığı dönemi belirleyen her türlü güç ve düşünce hareketinin etkisi altında kaleme alınır veya söylenir. Yani topluma hâkim askerî, idarî, dinî, felsefî, adlî, rejimle ilgili düşünceler, uygulanan sosyal hayat düzeni, ileri sürülen düşünceler, iktisadî ve ticarî hayatı idare eden ilkelerin hepsi birlikte bir zevk ve anlayışa vücut verirler. Edebî eserler bu zevk ve anlayışın tezahüründen başka bir şey değildir. Yazar farkında olsun, olmasın bu gücün imkânları dahilinde cümlelerini düzenlemekte, eserinin sayfaları arasına sinen düşünce ve duygu halini dile getirmektedir[1].

İnceleme konumuz olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinin anlam ve değeri ile müellifinin yetiştiği ortamı daha iyi anlamak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemdeki tarihî, idarî, içtimaî, dinî, kültürel vaziyeti ile topluma hâkim olan edebî zevk ve anlayışı üzerinde kısaca durmak gerekir.

Hayatı ile ilgili bölümde de belirtildiği üzere Karakaşzâde Ömer b. Mehmed, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın birinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvedeyken içeride ve dışarıda oluşan olumsuz şartların etkisiyle çözülmeye başladığı ve çöküşe doğru yol aldığı, en keşmekeşli döneminde yaşayıp III. Murat'tan (1574-1595) başlamak üzere III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617 – 1618 / 1622 – 1623), Genç Osman (1618 – 1622) ve IV. Murat (1623 – 1640) gibi tam altı Osmanlı padişahının saltanatını idrak etmiştir. Bu kadar uzun ve geniş bir zaman diliminin burada bütünüyle ele alınması mümkün değildir. Bu yüzden bu bölümde kısaca vereceğimiz bilgiler, daha çok çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden eserin müellifi Karakaşzâde'nin yaşadığı (1579/80-1638), dolayısıyla eserin yazıldığı yılları da kapsayan dönemle sınırlı tutulacaktır. Bu genel bilgileri vermemizin temel amacı ise müellifin yaşadığı zamana ışık tutup eserin meydana

[1] Şerif Aktaş, *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2017, s. 37-38.

gelmesini sağlayan ve konusunu belirleyen ortam ve şartların, dolayısıyla eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Zira müellifin kendisinin de eserin sebeb-i telif bölümünde doğrudan, diğer bölümlerinde ise dolaylı olarak satır aralarında eserin yazıldığı dönemde Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu sosyokültürel durumuna değindiği görülmektedir.

1. Eserin Yazıldığı Dönemin Genel Durumu

1.1. Siyasî-İdarî Durum

16. yüzyılın son dilimi Osmanlı İmparatorluğunun coğrafî olarak en geniş sınırlara ulaştığı, izlerini üç kıtada hissettirip düzenli bir idare sistemine kavuştuğu bir dönemdir. Bu dönemde özellikle Sultan III. Murat (1574-1595) devrinde Gürcistan, Derbend, Şirvan, Karabağ ve Azerbaycan'ın bir kısmı fethedilerek Osmanlı Devleti'nin sınırları Asya'da çok genişlemiştir. Sultan Murat vefat ettiğinde Osmanlı Devleti, kırk vilayet ve vergiye bağlanan dört memleketi içine alıyordu. Bu kırk vilayetin sekizi Rumeli'de, dördü Afrika'da, yirmi sekizi de Asya'da idi. Vergiye bağlanan dört memleket ise Erdel (Transilvanya), Eflak, Boğdan (Moldavya) ve Raguza (Dubrovnik) idi. Böylece bu dönemde Atlas Okyanusundan Kafkas Dağlarına ve Habeşistan sınırlarından Tuna nehri kıyılarına kadar uzanan eski yirmi sekiz memleketi içine alan Osmanlı İmparatorluğu, kırk vilayete ayrılmış ve düzenli bir idare sistemine kavuşmuş bulunuyordu[2]. III. Sultan Murat'ın ardından 18 Ocak 1595 tarihinde tahta çıkan III. Mehmet (1595-1603) devrinde bu zamanlara kadar vergi veren birer memleket olarak idare olunan Boğdan ve Eflak, ilk defa olmak üzere Osmanlı vilayetleri hâline getirilmişlerdi[3].

Osmanlı tarihi seyri içerisinde 16. yüzyılın bu son dilimi, gerçekte klasik devlet modelinin oturduğu, dolayısıyla buna bağlı olarak kültürel hareketlerin hayli arttığı, dünya meselelerine duyulan ilgilerin yoğunlaştığı bir dönemi

[2] J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, İlgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2007, s. 232

[3] J. Von Hammer, *a.g.e.*, C. II, s. 236

müjdelemekteydi[4]. Fakat bir taraftan İmparatorluğun dışında dünyada yeni şartların oluşmaya başlaması, öbür taraftan ise İmparatorluğun içinde ve devletin iç işleyişinde birtakım değişmelerin ve olumsuz gelişmelerin baş göstermesiyle 16. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar dünya politikasına istikamet çizen en önemli devletlerin başında gelen ve bir cihan devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, kudret ve ihtişamın zirvesinde iken hızlı bir şekilde çöküntüye doğru gitmeye başlamıştır.

1578-1606 yılları arasında Osmanlılar, doğuda İranlılarla (Safevîlerle), batıda Orta Avrupa'da Avusturyalılarla (Hapsburglarla) bir dizi yıpratıcı savaşta bulunmuşlardır[5]. Uzun Savaş (1593-1606) olarak da adlandırılan bu savaşların Osmanlı devletinde çok yönlü etkileri olmuştur. Doğuda Safevî İran'la yapılan savaş yıllarına batıda Habsburglara karşı savaşarak geçen yıllar da eklendiğinde, Osmanlıların 1579'dan 1612'ye kadar sürekli savaş meydanlarında olduğu, bu yılların büyük bir kısmında iki cephede birden savaştığı görülmektedir[6]

Bu dönemde Rumeli'de Tuna havzasındaki sınırlar karşılıklı çatışmalara sahne olmaya devam etmişti; ancak Osmanlı devleti 1590'a kadar esasen doğu cephesiyle meşguldü ve Azerbaycan, Kafkaslar ve Kırım'ın doğusundaki bazı yerlerde hükümranlık oluşturmak için uğraşıyordu. Bundan sonra dikkatler tekrar Tuna'ya döndü. Eflak ve Boğdan prenslikleri ile günümüzün Polonya ve Ukrayna topraklarındaki bölgeler, Osmanlı devleti ile Avusturya hakimiyetindeki Macaristan arasında sınır bölgesi hâline gelmişti[7]. Habsburgların elinde kalan küçük bir Macar toprağını hep sultana ait gören Osmanlılar, 1578 ve 1590 arasında İran savaşlarında Kafkaslardan Nihâvend'e kadar İran'ın bütün batı eyaletlerini ilhak edince, 1590 İran barışından sonra batıdaki bu sorunu çözmeye karar verdiler. Buradaki sınır olayları 1593'te iki imparatorluğu savaşa sürüklemiştir[8].

---

[4] Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020, s. 289.

[5] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 47.

[6] Virginia Aksan, Savaş ve Barış, Ed. Suraiya Faroqhi, *Türkiye Tarihi 1603-1839 – Geç Osmanlı İmparatorluğu III*, 1. Basım, İstanbul 2011, s. 119

[7] Virginia Aksan, *a.g.e.,* s. 118

[8] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 47

Başlangıçta Osmanlı birlikleri Estergon'u Avusturya saldırısına karşı başarıyla savunup belli bir üstünlük sağlamış olsalar da savaş, bölgedeki büyük kalelerin bir ele geçirilmesi, bir teslim olmasıyla on iki yıl devam etmişti. Çarpışmalar devam ederken mücadele konusu olan Erdel, Eflak ve Boğdan eyaletleri Habsburgların himayesine sığınmışlardı. Ancak babası Sultan III. Murad'dan sonra tahta yeni oturan Sultan III. Mehmet'in (1595-1603) bizzat başında bulunup komuta ettiği Osmanlı ordusu 23-25 Ekim 1596'da Haçova'da (Mezö-Keresztes) büyük bir zafer kazandı ve savaşın devam ettiği 1605 yılına kadar Eflak (1599), Boğdan (1600) ve Erdel (1605) yeniden Osmanlı devletine bağlanmışlardı. Fakat bunun hiçbir kalıcı sonucu olmayıp Avusturya İmparatorluğunun güçleri saldırılarını sürdürerek gelip Budin'i kuşatmıştı[9].

Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırında bu olaylar olurken diğer taraftan doğuda sınır komşusu İran Şahı Büyük Abbas, 1599'da Avusturya'ya elçiler göndererek Osmanlılara karşı ekonomik ve askerî görüşme hamlelerini başlatmış, 1603'te ise Osmanlıya saldırmıştı. Böylece imparatorluğu iç karışıklıkların kasıp kavurduğu bu dönemde, doğu ve batı cephelerinde aynı anda savaşmak zorunda kalan Osmanlı hükümeti, Avusturya ile 1606'da Zitvatoruk Barış Anlaşmasını imzaladı[10]. Bu antlaşmayla Avusturyalılar, Kanije ve Eğri kalelerini Osmanlılara bırakıp Osmanlının stratejik Estergon kalesini elinde tutmasını da kabul etmiş olsalar da[11] Osmanlı, Avusturyalıların elinde olan Macar toprakları üzerindeki bütün haklarından vazgeçmişti ve Avusturyalılar yıllık otuz bin dukalık haracı artık ödemeyecekti[12].

On iki seneden fazla süren Avusturya (Macaristan) savaşına son veren ve Osmanlı devlet tarihinde en önemli ve kesin olaylardan biri olarak telakki edilen bu barış antlaşması ile Osmanlılar ilk defa, Avrupa milletlerarası hukukunda diplomatik ilişkilerde milletlerin kendi aralarında eşit bulunmaları esasını kabul etmiştir. Yani daha önce, Avusturyalılar tarafından hediye, Osmanlılarca ise haraç diye adlandırılan bir paranın her yıl Osmanlı Devleti'ne ödenmesi şartı ile sekiz yıllık bir süre için imzalanan Osmanlı-Avusturya antlaşmasında olduğu gibi, Osmanlı devletinin Avrupa

[9] Virginia Aksan, *a.g.e.*, s. 118-119; Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 47
[10] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 47-48
[11] Virginia Aksan, *a.g.e.*, s. 119
[12] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 48

devletlerine olan üstünlüğü özellikle vurgulanırken, bu barış antlaşmasıyla oluşan yeni uluslararası hukuka göre Osmanlı Devleti, milletlerin kendi aralarında eşit bulunmaları esasını kabul etmişti[13]. Şaşırtıcı olaylarla dolu ve uzun süren bu savaş, aslında dünya koşullarının ne denli Osmanlılara karşı gelişmiş olduğunu göstermiş, aynı zamanda kendi askerî zayıflıklarını da gözler önüne sermiştir. Nitekim Osmanlı 1595'ten sonra birkaç kez barış istemek zorunda kalmıştır[14].

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük sıkıntıya sokan iç karışıklık ve huzursuzluğun temel nedeni İran ve Avusturya ile yürütülen bu uzun savaşların getirmiş olduğu ağır yüktür. Osmanlılar İnebahtı'dan sonra, Akdeniz'deki üstünlüklerini de koruyamamışlardı[15].

Osmanlılar, bu dönemde Akdeniz'deki üstünlüklerinin kaybıyla birlikte, Kuzey Afrika eyaletleri üzerindeki denetimlerini de yitirmiş oldular. 17. yüzyılın başlarında Mısır'da da yerel Memlûklerin etkisi artıp Osmanlı idaresi zaafa düşerken, Lübnan'daki emirler de bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başlamışlardı[16].

Osmanlı donanmasının Karadeniz'de Kazaklara etkili bir şekilde karşı koyamaması da bu dönemde devletteki gerilemenin kaygı verici işaretlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı ekonomisinin can damarı Karadeniz'de de güvenlik kalmayarak Osmanlı ticareti ve limanları da çökmeye başlamıştır[17].

Aynı dönemde İran ipeğinin Avrupa'ya ihracı için yeni yolların aranması, Osmanlı ekonomisi için bir başka tehdit oluşturmuştur. Şah Abbas, 1603'te Osmanlılara saldırdığında Osmanlı İmparatorluğu'na ipek satışını yasaklamış, ülkesinde bu ticaretten sağlanan altın ve gümüş kıtlığını önlemek için ise ipeği, Hint Okyanusu yoluyla doğrudan doğruya Avrupa'ya satma girişiminde bulunmuştu.

Osmanlı ile İran arasında uzun süren savaşın 1617'de sona ermesiyle bir ipek ticareti merkezi olarak Osmanlı pazarlarının tamamen devre dışı bırakılmasını önlemiş

---

[13] J. Von Hammer, *a.g.e.*, C. II, s. 277
[14] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 47-48
[15] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 48
[16] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 48-49
[17] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 49

olsa da bu dönemde İngiltere ve Hollanda arasındaki ticaretle Basra Körfezi'ndeki Bender-Abbas limanı artık hızla gelişmişti[18].

Özetle söylemek gerekirse siyasî ve ekonomik olarak Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde, artık Küçük Asya, Balkanlar ve Arap ülkeleriyle sınırlı bölgesel bir imparatorluk durumuna düşmüş olup bu alan içinde bile sınırlarını güçlükle savunabiliyordu. Akdeniz'de, Kızıldeniz'de ve Karadeniz'de Hristiyan dünyası, Osmanlı İmparatorluğu'nun can damarlarına her yerde saldırıyordu. Bütün bunlara rağmen kaynaklarda bu dönemdeki Osmanlı gerilemesinin ana nedenlerinin gene de içeride olduğu belirtilmektedir[19].

16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve 17. yüzyılın başlarında Osmanlı padişahı olan III. Murat, III. Mehmet ve I. Ahmet zamanında devlet idaresi valide sultanlarla padişah kadınları, kapı ağası, kızlar ağası, kadın erkek musahipler ve diğer bir kısım nüfuzlu şahısların müdahaleleriyle bozuluyordu. Zevk ve sefaya düşkünlüğü ile bilinen II. Selim, devlet idaresini vezir-i azamı Sokollu Mehmet Paşa'ya bırakarak zamanının hoşça geçirmişse de Sultan III. Murat tahta çıkınca onun kıymetini bilememiş ve Sokollu'dan sonra gelenler de onun gösterdiği liyakatin hiçbirini göstermemişlerdir. Bu yüzden rüşvet ile iktidarsız adamlar işbaşına geçmişlerdi. Muharebelerin uzaması üzerine ihtiyaca binaen ocaklara, devşirme kanununa aykırı olarak kanun dışı asker alınmış, tımarlı sipahi ihmal edilmiş, bu suretle pek muntazam olan askerî teşkilat ve disiplin bozulmuştur. Beylerbeyilere verilmesi gereken zengin haslar ve muharip eyalet sipahilerine verilmesi lazım gelen gelirli zeamet ve tımarlar saray mensubu olan musahip, cüce, dilsiz ve hokkabazlara verilmeye başlanmış, bu sebeple eskiden beri sağlam esaslara bağlanmış olan askerî düzen ve teşkilat III. Murat zamanından itibaren bozulmuştur[20].

---

[18] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 50

[19] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 50-51

[20] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, III. Cilt, I. Kısım, s. 119

1.2. Sosyoekonomik Durum

Osmanlılarda içtimaî bünye, esas itibarıyla iki ana gruba ayrılıyordu. Bunlardan ilki padişahın yetki tanıdığı dinî ve mülkî idareciler, saray memurları ve ulemayı içine alırken, diğeri vergi ödeyen, idareye katılmayan, hangi soy ve dine mensup olursa olsun üretim yapan tabandan oluşuyordu. Tebaa olarak da adlandırılan bu taban, farklı statüde gruplardan meydana geliyordu. Bunlar "Müslim-gayrimüslim", "şehirli-köylü-konargöçer" gibi belirli vergi farklılığı içindeki belirginleşmiş veya devletin bir iktisadî benzerlik bağı ile çerçevesini çizdiği, tanıdığı teşekküllerdi. İdareci sınıf ise başta saray halkı olmak üzere seyfiye, kalemiye ve ilmiyeden oluşmaktaydı. Osmanlı toplumunda bu gruplardan müteşekkil idarecilerle halk arasındaki münasebetlerin doğru bir şekilde düzenlenmesinde adalet sistemi son derece büyük rol oynamaktaydı. İçtimaî hayatta adalet fikri genel olarak toplumun düzenliliğinde başta yer alıyor, halk kesiminin nazarında bir teminat olarak telakki ediliyor, bunun yanı sıra devletin geleceğinin de garantisi şeklinde düşünülüyordu[21].

Osmanlı devleti ve toplumu, 1580'lere dek, yani 16. yüzyılın sonlarına kadar, kendi düzen ve idealleri içinde uyumlu ve dengeli bir manzara sergiliyordu. Bu zamana kadar toplum değişimle değil, düzeni korumakla var oluyordu ve imparatorluğun idareci, yani askerî ve ulema sınıflarının güvenli, sürekli ve yeterli gelirleri vardı. Buna karşın, yirmi-otuz yıl sonra 17. yüzyılın başlarında bu ihtişamlı yapı temellerinden sarsılmıştır. Büyük bir keşmekeş ve kargaşa ortasında, geçim ve geleceklerinden kaygılı aynı idareci zümre, sultanın yetkisine karşı çıkmaya, hukuku göz ardı etmeye, devlet hazinesini soyup savunmasız halkın malını talan etmeye başlamıştı. Şiddet, vurgunculuk, rüşvet ve daha başka yolsuzluklar yaygınlaşarak iç karışıklıklar artmıştır[22].

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunu büyük sıkıntıya sokan karışıklık ve huzursuzluğun temel sebebi, İran ve Avusturya ile süren uzun savaşların getirmiş olduğu ağır ekonomik yüktür. İran ve Avusturya savaşlarının devam etmesi, başarısızlıklar ve bazı yerlerin Osmanlı'nın elinden çıkması,

[21] Feridun M. Emecen, *a.g.e.*, s. 285-286
[22] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 51

Anadolu'daki isyan ve taşkınlıklar dolayısıyla vergi tahsilatına halel getirmesi ve israflar, devletin ekonomisini bozmuş, Kapıkulu ocaklarına maaşların düzenli verilememesi yüzünden şikâyet ve sızlanmalar başlamış, bu durum ise kapıkulu ocakları arasındaki kuvvetli disiplinini bozmuştu[23].

Osmanlı devletinin âdeta bütün toplumsal ve siyasî yapısını belirleyen kul ve tımar sistemleri bu dönemde hızla bozulmaya başlayınca tahta oturan sultanların iktidarı sarsılmış, reaya da kılıcı sabana, yani tarlada çalışmaya yeğ tuttuğundan tarım bırakılıp vergi gelirleri azalmıştı. Bir vakitler imparatorlukta çok önemli yeri olan klasik askerî kurumlardaki bu değişim ve bozulmaların siyasî, ekonomik ve toplumsal hayat üzerinde derin bir etki yaratmıştır[24].

Bu dönemde demografik büyümenin de getirdiği etki ile beraber başta Anadolu ve Balkanlar olmak üzere Osmanlı topraklarında bildiğini yapmaya meyilli ve çoğunluğu işsiz gençlerden oluşan bir sınıf da ortaya çıkmıştır. Bunların kimi zaman medreselerde suhte adı altında talebe olarak bulunmaları, kimi zaman kapı halkı suretinde yerel yöneticilerin hizmetkârı olmaları ile bir nebze istihdam sağlanmış gibi görünse de özellikle doğu ve batı sınırlarında devam eden savaşlar neticesinde Anadolu'nun güvenliği zaafa uğrayınca bu gruplar eşkıyalık hareketlerine kalkışmışlardır. Levent ve suhte gruplarının da dahil olduğu ve III. Mehmet (1595-1603) devrinden itibaren yaşanmaya başlayan Celâlî vakaları ve I. Ahmet döneminde 1603-1608 yılları arasında bunun doruk noktasına ulaştığı Büyük Kaçgun olayları esnasında Anadolu'nun pek çok yerinde ailelerin baskıları ile büyük sosyoekonomik çözülmeler görülmüştür[25]. 1595-1610 yılları arasında bu silahlı eşkıyalar, Anadolu'nun her yerini allak bullak etmiş; zengince Anadolulular; Balkanlar, Kırım, İran ve Arap ülkelerine göçe başlamış, tarlalar boş kalmış, ardından açlık ve kıtlık gelmiş, hazine ise gelir kaynaklarını tümüyle yitirmeye başlamıştı[26].

---

[23] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III. Cilt, I. Kısım, s. 125

[24] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 52, 53

[25] Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı – Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 99-100

[26] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 55

Bundan başka bu dönemde ilmiye sınıfı bozularak devletin şer'î ve hukukî kanunlarını uygulamakla sorumlu olan hâkim ve naiplerinin rüşvete bulaşıp ehliyetsiz oluşları, savaşların devamı ve başka birçok sebeple çiftini bırakan köylünün Celâlî isyancıların arasına karışması dolayısıyla gelirlerin noksan olması, ekonomik durumu çok sarsmış, paranın ayarı bozulmuş ve bütün bunların sonucu olarak memlekette büyük iktisadî ve ticarî buhranlar meydana gelmiştir[27].

Çöküş nedenlerini arayan bu dönemin Osmanlı tarih kaynaklarında, "tagayyür ve fesad" olarak adlandırılan, eski Osmanlı kurumlarındaki bu bozulma daha çok sultanın iktidarının zayıflaması ve parçalanması ile izah edilmektedir. Sultanın mutlak iktidarını, önceleri yalnızca vezir-i azam temsil ederken, bu dönemdeki zayıf sultanlar iktidarlarını sorumsuz kişilere vermişler, böylece devlet yönetimi birliğini yitirmiştir[28]. Durum böyle olunca belli kişiler, sultanın iktidarını kişisel amaçları içi kullanmaya başlamış, rüşvet ve yolsuzluk korkunç derecede artmıştır[29].

Eyaletlere vali tayininde liyakate değil, en fazla para verene itibar edildiğinden bu suretle devletin asıl bünyesinde de yaralar açılmıştı. Sancakbeyliği, beylerbeylik, defterdarlık, kadılık vesaire gibi önemli memuriyetlerin (caizeler hariç) pahası belli olup aracı olan adama ayrıca "dellâliye" veriliyordu[30].

Devlet merkezinde otorite zaafa uğrayınca eyaletlerdeki beylerbeyi ve sancak beylerinin kanunsuz hareketleri baş göstermiş, bunlarla rekabet edercesine halkı soyan kadıların hali ise Sultan I. Ahmet'in Adâletnâme'sinde açıklandığı üzere pek acı bir hal almıştı. Nitekim söz konusu Adâletnâme'de kadıların; nahiyelerini, kendilerine naiplik edecek olanlara iltizama verdiklerinden bahsedilerek bir taraftan kadıların ve diğer taraftan voyvodalarla anlaşan naiplerin beraberce halkı soydukları ve gezerlerken her kasaba ve köye yakın gelince mezarlıklarda yeni gömülmüş mezarları sayıp bunlar ne zaman öldü, metrukâtı ne oldu, bize niçin haber vermediniz, diye halka

---

[27] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 120
[28] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 52
[29] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 52
[30] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 120

eziyet ettikleri, cebren ölünün muhallefâtını (miras olarak bıraktığı malları) yazıp iki yüz akçe değer eşyayı bin-bin beş yüz akçe pahaya tutup resm-i kısmet aldıkları ve evvelce ölmüş olanların muhallefâtını mükerreren yazıp resm-i kısmet aldıklarını ve bunun gibi başka mezalimden bahsedilmektedir[31].

1.3. Dinî-Tasavvufî Durum

Osmanlı İmparatorluğu'nun esas itibarıyla Şerîat'ın üstünlüğü ilkesini izleyen bir İslam devleti olduğu[32] gerek yerli gerekse yabancı tarihçilerce kabul edilmiş ve benimsenmiş bir gerçektir. Dolayısıyla Osmanlı'da din hem genel olarak devletin hem özel olarak toplumdaki her ferdin kimliğini inşa eden unsurların başında gelir denebilir[33].

Bu anlamda tarihçilerin çoğuna göre Osmanlı'nın dine, daha doğrusu İslam dinine dayanan bir imparatorluk olduğu tartışma götürmez bir vakıa olmakla birlikte, imparatorluktaki İslam'ın mahiyeti, yani imparatorlukta nasıl bir İslam'dan söz edilebileceği konusu izaha muhtaç bir meseledir. Bu anlamda daha çok ayırt edilmesi gereken mezhep veya meşrep olarak Sünnî İslam'dan mı, Şia İslam'ından mı; ulema (medrese) İslam'ından mı, sofiye-tasavvuf (tekke) İslam'ından mı yoksa yönetici elitin (hanedan, bürokratlar, ilmiye, sûfîye vs.) İslam'ından mı ya da halkın İslam'ından mı söz edileceği hususudur. Kimi tarihçilere göre "yakından bakıldığında hanedan ve sultan başta olmak üzere yönetici elitin en azından -entelektüel ve sufî çevrelerdeki istisnaî durum ve renkler hariç- genelde daha başından beri kitabî İslama, yani Sünnî İslam'a bağlı olduğu açıktır". Ancak muhafazakâr tarihçilerin halkın İslam'ı konusunda aynı tezi ileri sürmelerine rağmen, gerçekte bu konuda da farklı yaklaşım ve görüşlerin olduğu bazı tarihçilerce ifade edilmektedir. Mesela Fuat Köprülü ve onu takip edenler (Ö. Lütfi Barkan, İrene Melikoff, ilk zamanlarında Halil İnalcık ve kısmen Ahmet Yaşar Ocak), toplumun önemli bir kesiminin temelinde yüzeysel bir

[31] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 120-121

[32] Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 4; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam (Bir İmparatorluk Bir Din),* Alfa Yayınevi, İstanbul 2021, s. 52

[33] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 52, 53

İslam cilası altında Şamanizm etkileri taşıyan, senkretik (bağdaştırmacı) heterodoks bir İslamı benimsediği" görüşündeler[34].

Karakaşzâde de aslında *Nūrü'l-Hüdá*'da anlattığı dinî-tasavvufî taifeleri Hz. Peygamber'in sünnetini takip eden, yani sünnî olanlar (Edhemîler, Mevlevîler, Sûfîler ve alimler) ile Hz. Peygamber'in sünnetinden, yani Sünnî İslam'dan uzaklaşmış olanlar (Rum Abdalları, Kalanderîler, Haydarîler, Câmîler, Bektaşîler, Şemsîler) olmak üzere ikiye ayırarak tarihçilerin yukarıdaki ifadelerini bir anlamda teyit etmektedir.

Bilindiği gibi, Türklerin toplum olarak İslamiyet'i kabul etmelerinde en önemli etken, topluluk içerisinde faaliyet gösteren sufî dervişler olmuştur. Bu nedenle tasavvuf, öteden beri gerek halk gerekse yöneticiler tarafından büyük bir hüsnükabul görmüştür. Tasavvuf tarihinde, tarikatlaşma süreci ile Türklerin İslamlaşma döneminin aynı zamana rastlaması, ayrıca kurulan tarikatların Asya Türk muhitinde teşekkül etmesi, Türklerin hem İslam'ı kabul etmeleri hem de ona hizmetlerinin daha çok tasavvuf ve tarikatlar eliyle olduğunu göstermesi açısından dikkate değer bir husustur[35]. Dolayısıyla tasavvufun, öteden beri olduğu gibi Osmanlı'da da toplumun büyük bir bölümünün hayat görüşünü sevk ve idare eden, ona şekil veren şey olduğu[36] söylenebilir. Bu bakımdan tıpkı din gibi, temas ettiği her şeyi ilahî ve semavî bir mahiyete büründüren hem halka hem entelektüel zümrelere hitap etme imkânlarını barındıran tasavvufa da bu dönemde insan ve toplum kimliğinin zarurî bir unsuru olarak bakmak mümkündür[37].

Denilebilir ki Osmanlıda hayatın tek saltanatı gibi görünen tasavvuf her şeyden evvel bir hayat tarzı olup yaşanan zamanın ve örfün kendisidir. Osmanlı tasavvuf düşüncesinde sadece derûnî hayatı değil, kelâmî ve felsefî tecrübenin de muhtelif aşamalarından geçmiş şeklini bulmak mümkündür. Her büyük hareketin, her hissî kımıldanışın arkasında veya yanında bir yığın didişmeye rağmen hayata da fikre

[34] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 53-54
[35] Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII. Yüzyıl)*, OSAV Yayınları, İstanbul 2007, s. 23
[36] Fatih M. Şeker, *Osmanlı Entelektüel Geleneği*, Dergâh Yayınlar, İstanbul 2013, s. 267
[37] Fatih M. Şeker, *a.g.e.,* s. 267

de yön veren tasavvuf vardır[38]. Bu bakımdan nazarî ve amelî, yani teorik ve pratik boyutlara sahip olan bu hayat tarzı, tarikatlar şeklinde kurumsal hale gelmiştir[39].

Osmanlı'da sûfilik veya tasavvuf, şehirlerin entelektüel çevrelerinde teosofi, yani mistik ilahiyat biçimlerine bürünürken, halk arasında, inançları Şiilik ve başka bâtınî öğretilerin bir halitası şeklinde tarikatlar için bir temel ve aynı zamanda dinî-içtimaî halk hareketleri için bir kaynak da oluşturuyordu. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nda dinî tarikatları veya tasavvufî zümreleri iki ana gruba ayırmak mümkündür. İlk grup, sultanların ya da önemli kişilerin kurduğu vakıfların geliriyle desteklenen tekkeleriyle, iyi tanımlanmış bir örgütü ve belli ayin ve törenleri olan, yerleşmiş kurumsal tarikatlardan oluşur. Bu tarikatların en ünlüleri Nakşibendîlik, Mevlevîlik, Halvetîlik ve bunların çeşitli kollarıdır. Bunlar umumiyetle şehirlerde yerleşir, mensupları toplumun üst sınıflarından gelirdi. Her tarikatın kendi sancağı, başlık ya da tacı ve kendi zikir ve ayin şekli vardı. Her biri, inançları doğrultusunda ünlü bir mutasavvıf, velî ya da Peygamber sahabesinden birini kendi pîri olarak kabul edip silsilenamelerini buna göre düzenlerdi[40].

İkinci grubu ise genellikle Melâmî ya da Melâmetî diye bilinen gizli tarikatlar oluşturur. Bu adlarla anılmalarının sebebi, halkın gözünde şöhret ve saygınlık aramak yerine ayıplanmak, kınanmak istemeleridir. Her tür gösteriş, dış örgüt ve simgeden kaçınan bu grup dervişlerin ayin ve ibadetleri de gizliydi. Bu meşrepteki derviş zümreleri yukarıda bahsi geçen kurumsal tarikatlardan farklı olarak devletle hiçbir ilişki kurmadıkları gibi çoğunlukla siyasî iktidara da karşıydılar[41].

Bu ikinci grup tasavvufî zümre içinde Abdâlân, Kalenderî, Haydarî ya da Babaî diye bilinen (köy köy, kasaba kasaba gezip dilenmeyi düstur edinmiş) gezgin dervişler ve şehirlerde yaşayıp lonca üyeleri arasına sızan Hamzavîler de bulunur. Bunlar, daha çok siyasî ve kurulu düzene karşı belli toplumsal grupların benimsediği tarikatlardı. Nitekim İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlıda da bu gibi Şiî ve bâtınî

[38] Fatih M. Şeker, *a.g.e.,* s. 268
[39] Fatih M. Şeker, *a.g.e.,* s. 268
[40] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 198-199
[41] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 199

hareketler tarikatlara her zaman ayrılıkçı ve militan özelliği vermiş ve çeşitli dinî-siyasî hareketleri desteklemiştir. Hz. Peygamberin amcaoğlu ve damadı olan Hz. Ali ile torunlarını, İslam topluluğunun meşru önderleri olarak tanıyan Şiiliğin kendisi de militan bir siyasî hareket şeklinde ortaya çıkmış, sonraları hepsi de hâkim Sünnî sınıflara muhalif olan pek çok değişik dinî hareketi kendine çekmiştir. Dolayısıyla Şiilik, bütün İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da mevcut düzene, devletin mutlak gücüne ve temsil ettiği Sünnî İslam'a karşıtlığı temsil etmiştir. Hz. Ali ve onun nesebinden gelenlere yakıştırılan velâyet, doğaüstü nitelikler, mutasavvıfların öğretilerine göre yorumlanmış ve çoğu kişi Hz. Ali'ye ilham verdiği sanılan İlâhî Nûr'un onun ahfadına geçtiğine, bu nedenle onların da Kur'ân'ın bâtınî anlamını tevil edebileceklerine inanmaya başlamıştı. Bu inançlar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tarikatların ortak malı olmuş, bilhassa bu ikinci gruba dahil olan tasavvufî zümrelerde (Abdâlân, Kalenderî, Haydarî, Câmî, Şemsî, Bektaşî) aşırı şekiller almıştır. İşte 16. yüzyılda İran'da Şah İsmail ile bu inanışları temsil eden Savefîlerin yükselişiyle bu hareket Osmanlılar için tehlikeli siyasî bir sorun hâline gelmiştir[42].

15. yüzyıldan itibaren bilhassa tedrîsî tasavvuf denilen ilmî tasavvuf daha kuvvetli olarak yayılmaya başlamış, imparatorluğun sınırlarının genişlemesi nispetinde yukarıda bahsi geçen çeşitli tarikat zümreleri Osmanlı memleketlerinde yerlerini alarak kendi ayin ve tarikatlarını yaymaya başlamışlardır[43].

Osmanlıda, doğudan Hz. Mevlânâ (ö. 1273) ve batıdan İbni Arabî (ö. 1240) ile gelen derinlikli tasavvuf anlayışı, Sadreddin Konevî (ö. 1274), Müeyyidüddîn Cendî (ö. 1292), Sadeddin Fergânî (ö. 1300), Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmîzî (ö. 1240), Evhadudin Kirmânî (ö. 1237), Şeyh Necmeddin Dâye (ö. 1256), Fahreddin Irâkî (ö. 1289), Afifüddin Tilemsânî (ö. 1291), Hacı Bektaş Velî ve daha pek çok mutasavvıfın fikirleriyle desteklenerek insan topluluklarının rengini ve dinî anlayış ve yorumunu meydana getirmiştir[44].

---

[42] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 199
[43] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III. Cilt, I. Kısım, s. 343
[44] Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 24

17. yüzyıla gelinceye kadar Osmanlıdaki tasavvufî düşünce ile tarikatların genel durumuna bu şekilde baktıktan sonra Karakaşzâde'nin yaşadığı ve çalışmamızın konusu olan *Nūrü'l-Hüdá* eserinin yazıldığı bu dönemdeki tasavvufî hayatı ve derviş taifelerinin durumunu özetlemek gerekirse şunları söylemek mümkündür:

Osmanlı Devleti'nin kuruluş hamurunda ve toplum kimliğinin inşasında maya niteliğini taşıyan tasavvuf, 17. yüzyılda da son derece canlı ve dinamiktir. Osmanlı toplum dinamiğini teşkil eden üç saç ayağından (cami, medrese, tekke) biri olan tekkeler, bu dönemde gerek nicelik gerek nitelik bakımından en üst noktaya ulaşmıştır[45]. 17. yüzyılın ikinci yarısında çeşitli tarikatlara ait tekkelerin, özellikle de Mevlevî tekkelerin çok sayıda, olması dikkat çekicidir. Bu yüzyılda Bektaşîliğin Mevlevîlik kadar yaygın ve önceliği olan ikinci bir tarikat olması da dikkati çeken önemli hususlardan bir diğeridir[46]. Kaynaklarda 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yedi yüz Bektaşî tekkesinin olduğu ifade edilmektedir[47]. Kısacası bu yüzyılda bütün tarikat mensuplarının gerek merkezleri olan tekkelerde gerekse cami, medrese ve bulundukları başka yerlerde imparatorluktaki tasavvuf kültürünü yaymak, halkın irfan seviyesini yükseltmek, idarenin daha sağlıklı yürümesin sağlamak amacıyla yoğun faaliyetlerde bulundukları görülmektedir[48].

Bu dönemde imparatorlukta temsil edilen ve yaygın olan tarikatlar Halvetiye, Mevleviye, Bayramiye, Celvetiye, Nakşibendiye, Kâdiriye, Bektaşiye, Semerkandiye, Zeyniye, Kübreviye ve Şazeliye'dir. Bunlardan Halvetiye, Nakşibendiye, Kâdiriye, Semerkandiye, Zeyniye ve Şâzeliye dışarıdan gelmiş; Mevleviye, Bektaşiye, Bayramiye ve Celvetiye Anadolu topraklarında kurulmuştur[49]. Bu yüzyılın tasavvufu açısından en önemli gelişmelerden biri Celvetiye'nin yeni bir tarikat olarak bu yüzyılda kurulmuş olmasıdır[50].

---

[45] Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 237
[46] Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönem (13-17. Yüzyıllar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007, s. 54
[47] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, s. 206
[48] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 237
[49] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 237;
[50] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 237; Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 26

Muhiddin Arabî ve Mevlânâ Celâleddîn'in düşünce sistemi bu yüzyılın hemen bütün tarikat mensuplarınca büyük bir hüsnükabul görmüş olup Osmanlı'nın bu dönem tasavvufunun önemli bir rengini oluşturmuştur[51]. Ayrıca bu yüzyılda bu iki mutasavvıfın eserleri üzerine çok sayıda şerhler yazılmıştır[52].

17. yüzyılda Anadolu'da en yaygın tarikat Halvetiye'dir. Daha önce kurulmuş olan Gülşeniye, Sünbüliye, Şabâniye, Sinâniye, Uşşâkiye ve Şemsiye'ye ilaveten Sivâsiye, Karabaşiye, Nasûhiye, Câhidiye, Ramazâniye, Cihângiriye ve Mısriye şubeleri de bu yüzyılda bu tarikata bağlı olarak kurulmuşlardır[53].

Dönemin yaygın tarikatlarından birisi olan Bayrâmiye, merkezi Ankara'nın dışında Kayseri'de de temsil edildikten başka, şubeleri olan Himmetiye ve Melâmiye kanalıyla İstanbul'da daha büyük bir yaygınlık ve etkinlik göstermiştir. Daha önce faaliyetlerini taşra merkezli yürüten Melâmiye bu dönemde şehre de girmiştir[54].

Eski İslam beldelerinde her zaman görülen, devlet denetimi dışında kalan, üyelerini esnaf lonca üyeleri arasından seçen ve devleti hep şüphelendiren gizli Ayyâr, işçi gruplarına benzeyen Melâmîler, 16. Yüzyılda köylerdeki Kızılbaşlar gibi, Safevîlere eğilim göstermeye başlayınca, devletin bu dönemde acımasızca peşlerine düştüğü tasavvufî oluşumlardan biri hâline gelmiştir. Melâmîlerin kutbu İsmail Maşûkî, 1539'da yakalanmış ve şeyhülislamın fetvası uyarınca on iki müridiyle birlikte Atmeydanı'nda idam edilmiştir. Ölümünden sonra bazıları, kendisini bir veli sayıp hatırasına saygı göstermeye başlayınca bunların idam edilmeleri için yeni bir fetvanın çıkarılması gerekmiştir. Nitekim 1561'de Şeyhülislam Ebussu'ûd'un bir fetvası ile başka bir Melâmî Bosnalı Hamza Bâlî, mülhid-zındık ve râfızî ilan edilerek ölüme mahkûm edilmiştir. 17. yüzyılda, yoğun olarak bulundukları Bosna'da Hamzavîlere acımasız bir baskı uygulanmıştır. Buna rağmen Melâmîlik,

[51] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238; Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 26
[52] Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 26
[53] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238; Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 26
[54] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238

imparatorluğun İstanbul ve Edirne gibi büyük şehirlerde halk, hatta giderek idareci sınıflar arasında da yayılmaya başlamıştır[55].

17. yüzyılda temelleri İstanbul'da atılan Celvetiye, başta payitaht İstanbul olmak üzere Bursa, Amasya, Aksaray, Manisa gibi şehirlerde faaliyet göstermekte iken Nakşibendiye, İstanbul'da daha önce kurulan tekkelerdeki şeyhler tarafından temsil edildiği gibi, Diyarbakır, Bursa, Amasya gibi Anadolu şehirlerinde de ehliyetli şeyhler tarafından temsil edilmektedir. Ahrâriye kolu mensuplarınca devam ettirilmekte olan Nakşibendiye, bu yüzyılın sonlarında yerini yavaş yavaş Buharalı Şeyh Murad Efendi vasıtasıyla Müceddidiye'ye bırakmıştır[56].

Daha önce Eşrefiye kolu tarafından İznik ve Bursa'da temsil edilen Kâdiriye, bu dönemin başında yine aynı kol tarafından İstanbul'a getirilmiş, ancak tarikatın bir başka kolu olan İsmâiliye (Rûmiye) tarafından daha etkili olarak payitahtta temsil edilmiştir[57].

Yukarıda kaydedilen bilgilerden anlaşılacağı gibi, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda, tasavvufî canlılığın merkezi İstanbul'dur. Bunu Bursa, Konya, Amasya, Kastamonu, Antalya, Diyarbakır ve Manisa havalisi takip etmiştir[58]. Bunların dışında ayrıca Rumeli'nin de bu dönemde tasavvufî canlılığın, özellikle Melâmî meşrebe sahip (Hamzavîler, Bektaşîler, Abdâlân-ı Rûm, Kalenderîler vs.) tasavvufî zümrelerin önemli faaliyet merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Kuruluşundan itibaren tasavvuf erbabı ile daima dirsek temasında olan Osmanlı padişahlarının ve devlet adamlarının, meşâyıha karşı hürmet ve ilgilerinin bu yüzyılda da sürdüğü görülmektedir[59]. Nitekim Sultan III. Mehmet, 1596'da Eğri seferine giderken Sivas'ta bulunup irfan ve fazileti İstanbul'da duyulmuş olan Şemseddin Ahmed Sivasî'yi İstanbul'a davet ederek beraberinde savaşa götürmüş ve dönüşte İstanbul'da kalmasını istemişse de şeyhin ihtiyarlığını dikkate alarak Sivas'a

[55] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 200-201
[56] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238
[57] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238
[58] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 238
[59] Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 239; Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 26

dönmesine izin vermiştir. Yine aynı padişah, Şemsddin Sivâsî'nin biraderzâdesi (yeğeni) ve halifesi olan ve fazl u kemâli İstanbul'a kadar yayılan Abdülmecid Şeyhî Efendi'yi bir hatt-ı hümâyunla İstanbul'a getirtmiş ve kendisine Çarşamba'da Mehmed Ağa'nın yaptırdığı tekkenin şeyhliğini vermiştir[60]. Bu arada Sultan III. Mehmet'in son derece dindar ve Hz. Peygamberimize çok hürmetkâr olup ism-i şerifleri her zikredildiğinde ayağa kalkmayı alışkanlık edinmiş bir padişah olduğunu belirtmek gerekir[61].

17. yüzyılda yetişen ve faaliyet gösteren şeyhlerin en önemli özelliklerinden biri büyük bir kısmının medrese tahsili görmüş, dolayısıyla zahirî ilimlere vakıf insanlar olmalarıdır. Yaklâşık dört şeyhten birisi medrese ilimlerini tamamlamış olup aralarında müderris, kadı, müftü hatta Şeyhülİslam vekilliği yapmış olanlar vardır. Mutasavvıfların ilme vermiş oldukları bu değer, ulemanın da onlara karşı yakın olmalarını sağlamıştır. Nitekim bu dönemde vazife yapmış olan Şeyhülİslamların çoğu ya bir şeyhe intisap etmiş ya da şeyhlere karşı saygılı bir tavır sergilemişlerdir[62].

16. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar geçen bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de gerek ulema ile sûfiler, gerekse sûfîlerin kendi aralarında birçok konuda dinî tartışmaların yaşanmış olmasıdır. Dinî ilimler konusunda ayrı ayrı metotları kullanan söz konusu tasavvûfî çevreler ile ulemaya mensup kişiler arasında münasebetlerin her zaman müsamaha çerçevesinde seyrettiğini söylemek mümkün değildir. Özellikle bu dönemde bu münasebetlerin zaman zaman eleştiri sınırlarını aşarak sapıklık ve zındıklıkla ithama kadar uzandığı olmuştur.

15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın ikinci yüzyılın ortalarına, hatta sonlarına kadar Osmanlı memleketindeki fikrî hayat -sınırlı sayıdaki bazı alimler müstesna- daha sonraki 17. yüzyıla nispetle daha serbest olduğu için tarikat erbabının görüşlerine karşı iki taraf arasındaki tartışmalar fikir farklılığından ibaret iken[63], 17. yüzyılda sofiye ricaline, yani tasavvuf erbabına karşı ulemanın içinden kendilerine

[60] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 348
[61] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 115
[62] Mustafa Kara, *a.g.e.,* s. 240
[63] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 343

müthiş bir düşman olarak bir vaiz sınıfının ortaya çıktığı görülmektedir. Vaazlarıyla halkın duygularını okşayan vaiz zümresi ile münevverlere hitap eden mutasavvıflar (sûfîler) arasında aslında öteden beri var olan fakat yukarıda da belirtildiği gibi daha çok fikir ihtilafından ibaret olan ve umumiyetle telif edilen kitaplar ve risalelerle yapılan ilmî tartışma, bu yüzyılın ortalarına doğru payitaht İstanbul'da fiilî, mücadeleci ve ihtilalci bir mahiyet arz etmeye başlamıştır. Bu zümreler arasındaki fikrî mücadelenin silahlı saldırı ve kıtale varacak dereceye gelmesinde biraz da yukarıda da anlatıldığı üzere bu dönemde hükümetin içine düştüğü acizlik ve saraya mensup veya sarayda görevli olan bazı cahil ağaların, söz konusu vaiz taifesinin teşvikleriyle Sofiye (Sûfiyân) ricaline düşman kesilmelerinin de tesiri olmuştur[64] denilebilir.

Kadızâdeliler veya Fakılar denen bu mutaassıp vaiz taifesi, 17. yüzyılın ortalarına doğru özellikle Halvetî, Kâdirî ve Mevlevî tarikatlarına hücumlarını arttırdıkları için bu tarikatların tekkelerinde ayinler serbestçe icra edilemez hale gelmiş, böylece ehl-i tarik ile Kadızâdeliler arasındaki bu kavga ve düşmanlık İstanbul halkını ikiye ayırmıştır[65]. Başını Kadızâde Mehmed Efendi'nin çektiği, fakat düşünce kaynağını Mehmed Birgivî'nin (ö. 1573) temel düşüncesinden alan, Kur'an ve sünnet dışında halk arasında yaygın her türlü *bid'at*'ın temizlenmesini savunan[66] mutaassıp Sünnî Kadızâdeliler hareketi bu mücadelede IV. Murat döneminde doruğa ulaşmıştır[67].

Tegannî, yani ezan, Kur'an, nât-ı Nebevî, mevlit vesair şeylerin makamla ve güzel sesle okunmasının caiz olup olmadığı; Şeyh-i Ekber diye de bilinen Muhyiddin İbni Arabî'nin tekfir edilmesi; Hz. Hüseyin'in şehadetine sebep olan Yezid'e lanet edilip edilemeyeceği; kabir ve türbe ziyareti yapılıp yapılamayacağı; tütün, kahve ve keyif verici maddelerin haram olup olmadığı; büyüklerin el, etek ve ayağının öpülmesi ve selam verirken eğilmenin caiz olup olmadığı gibi konuların yanı sıra özellikle sesli zikir meclislerinin ayrılmaz bir parçası olan mûsikî ile devran, raks ve semâın dinî sınırları aşıp aşmadığı konusu bu dönemde en şiddetli tartışma konularından birini

[64] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 350
[65] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 354
[66] Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet,* s. 119
[67] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 119

teşkil etmiştir[68]. Tarikatlardaki raks ve semâ, daha Kanûnî zamanında dinî tartışmaların odağı olup Şeyhülİslam Ebussuûd Efendi, bu ayinlerin haram olduğuna dair fetvalar vermiş; dolayısıyla tarikat ehli, özellikle Mevlevîler, karşı delillerle tartışmaya girmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı toplumunda tasavvuf ve tarikatlar, başlangıçtan beri medrese karşısında önemli bir yer işgal etmekteydi[69]. Nitekim *Nūrü'l-Hüdâ*'da da semâ ve raks konusu üzerinde durulup bu konudaki görüşlere genişçe yer verildiği görülmektedir. 17. yüzyılın en önemli fikir adamlarından ve yazarlarından biri olan Kâtip Çelebî'nin *Mîzânu'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk*[70] adlı eserinde de bu tartışma konularına geniş bir şekilde yer verildiği bilinmektedir.

17. yüzyılda din ve tasavvuf konusuyla ilgili değinilmesi gereken önemli meselelerden biri de zendeka (zındıklık) ve ilhad hareketleridir. İran'da 15. Yüzyılda Hurûfîler'in sıkı bir takibata uğrayarak Anadolu'ya akın etmeleri ve bu yüzyılın son yıllarında devreye giren ve 16. yüzyıl boyunca ve 17. yüzyılın başlarında bütün hızıyla devam eden Şiî Safevî propagandasının yarattığı yeni dalgalanmalar sebebiyle Ehl-i Sünnet inançlarının yoğun bir şekilde tahribata maruz kaldığı, çeşitli toplum kesimlerinde gerek kişisel olarak gerekse küçük gruplar halinde birtakım lakayt davranışlar, hatta inanç ve ibadetlerle alay etmelerin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu gibi "sapkınlık" akımlarına karşı devletin öncülük ettiği kampanya, ulemayı koyu bir savunma psikolojisi içine sokmuştur. Başta zamanın şeyhülislamları olmak üzere, dönemin uleması bütün gücüyle Şiiliğe ve Ehl-i Sünnet dışında kalan her türlü inanç, mezheb ve tarikat eğilimlerine karşı amansız bir mücadele başlatmıştır. Bu zümre ve hareketlerin şiddetle üstüne giden ve onları hiçbir müsamaha göstermeden yargılayan Osmanlı uleması, girdiği bu savunma psikolojisinin etkisiyle bir anlamda, geri dönüşü olmayan koyu bir taassup ortamının hazırlayıcısı olmuştur[71].

---

[68] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 121-122; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 357; Necdet Yılmaz, *a.g.e.,* s. 26

[69] Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet,* s. 120

[70] Kâtip Çelebî, *Mîzânu'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018

[71] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler: 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 138

Biraz yukarıda kaydedilen bu bilgilerden, bu dönemde faaliyet gösteren dinî tasavvufî zümreleri eleştirel bir üslupla anlatması ve önemli bir kısmını zındık ve mülhid olarak nitelendirmesi dolayısıyla çalışmamıza konu olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinin de sözü edilen ortamın bir ürünü olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim ileride eserin sebeb-i telif bölümünde müellifin bu durumu açıkça ifade ettiği görülecektir.

Osmanlı tasavvuf çevrelerindeki zendeka ve ilhad hareketleri, sonuçta ulema kesimi içindeki hareketlere benzemekle beraber, çıkış noktaları, ortaya konuş biçimleri ve amaçları itibarıyla onlardan ayrılan bazı özellikleri de sergilemektedir. Osmanlı mutasavvıflarının da tıpkı Osmanlı uleması gibi, kökü İslam dünyasının klasik dönemine kadar inen uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Bu geçmiş, Osmanlı tasavvufunu teşkil eden çeşitli tarikat zümrelerinin tarihsel temelini oluşturmaktadır[72].

Tasavvuf teorik yapısı itibarıyla, şeriatın "tevhîd" tabir edilen "Allah'ın ortak kabul etmez tekliğini" açıkça vurgulamak suretiyle "Yaradan"ı "yaratılan"dan ayırarak ortaya koyduğu Yaradan-yaratılan ayırımını, "yaratılan"ın "Yaradan"ın tecellisinden ibaret olduğu görüşüyle ortadan kaldırmaya çalışan mistik bir felsefeye dayalı derûnî bir hayat tarzıdır diye özetlenebilir. Tasavvuf nazariyelerinin bütün varyantlarının, esas itibarıyla, söz konusu bu ikiliğin ortadan kaldırılmasını bir aracı sıfatıyla "insân-ı kâmil" ve bununla bağlantılı olarak "velâyet" teorisinde odaklaştığı söylenebilir. İnsanın ilâhî gerçeğe ulaştığı son noktayı temsil eden "insân-ı kâmil" mertebesine, ancak velâyet sistemindeki bütün kademelerinin aşılmasıyla ulaşılabilir. Sûfî veya mutasavvıf, aslen ait olduğu ilâhî hakikatle tekrar birleşmek üzere bu kademeleri aşmaya çalışan kişidir[73]. Nitekim *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan gerek Ehl-i Sünnet dairesinin dışında gerekse bu dairenin içinde olan derviş taifelerinin hepsinin en büyük iddialarının eşyanın hakikat sırrına vakıf olan gerçek "insân-ı kâmil"i kendilerinin olduklarını iddia ettikleri; dolayısıyla her taife, gerçek manada "insân-ı

[72] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler: 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 139
[73] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 140

kâmil"i kendilerinin olduğunu iddia edip bu bakımdan herkese karşı bir üstünlük tasladığı görülmektedir.

İslam dünyasında tasavvufun ilk belirdiği dönemde (9. yüzyıl), eski İran kültürünün merkezi olan Horasan bölgesinde Irak mektebinin zühde dayalı tasavvuf anlayışından tamamen farklı olarak, bütünüyle ilâhî aşk ve cezbe motifinin hâkim olduğu, Melâmetiyye denilen yeni bir tasavvuf anlayışı belirmiş olup esas itibarıyla esnaf tabakasından oluşan orta sınıfa mensup önemli bazı şahsiyetler (özellikle Hamdûn-ı Kassâr [ö. 885]), Horasan mektebi denilen bu ikinci tasavvuf anlayışının öncüleri olmuşlardır[74].

Osmanlıda geliştirilen muhtelif tasavvufî yorumların en önemlileri arasında 12. yüzyılda İranlı büyük mutasavvıf Şihâbeddîn-i Sühreverdî-i Maktûl (ö. 1191) tarafından sistemleştirilen ve daha çok entelektüel çevreleri etkileyen İşrâkîlik ile 13. yüzyılda Endülüslü büyük mutasavvıf Muhyiddîn İbni Arabî'nin (ö. 1241) geliştirdiği, tasavvuf tarihin en büyük devrimi kabul edilebilecek Vahdet-i Vücûd anlayışıdır. Bu ikinci anlayış, yüksek tasavvuf çevrelerine kuvvetle nüfuz ettiği gibi, popüler tasavvuf akımlarını da büyük ölçüde tesiri altına almıştır. Vahdet-i Vücûd anlayışı, bazı çevrelerde çok iyi işlenmiş yüksek ve ince bir tasavvuf felsefesi şeklinde ortaya çıkarken, bazı çevrelerde ise kolayca panteist yorumlara dönüşmeye yüz tutmuştur. Bu yüzden çoğu ulema çevreleri bu mektebin tasavvuf öğretilerine her tarafta şiddetle karşı çıkmışlardır. Fakat yine de bu mektep, tasavvufun inkişaf tarihinde yepyeni bir dönemin başlamasına, dolayısıyla yarattığı değişimlerden etkilenen yeni bazı tasavvufî yapılanmalara yol açmıştır[75] denilebilir. Osmanlı sûfîliği içindeki bazı çevrelerde beliren panteist yorumuyla hayli geniş çevreleri etkileyen Hurufilik, bu yapılanmaların en önemlilerinden biridir. Nitekim çalışmamızın konusunu teşkil eden *Nūrü'l-Hüdá*'da da Hurûfîliğe geniş yer verildiği görülmektedir. *Nūrü'l-Hüdá*'da, Vahdet-i Vücûd anlayışının ayrıca hem Ehl-i Sünnet dairesine dahil olduğu anlatılan derviş taifeleri hem Ehl-i Sünnet dairesinin dışında olarak değerlendirilen derviş taifelerince benimsendiği fakat birbirlerinden farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir.

---

[74] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler,* s. 141

[75] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 142

İşte Osmanlı sûfiye geleneği içindeki zendeka ve ilhad hareketleri, bilhassa bu etkilere maruz kalmış Vahdet-i Vücûdçu mektebe bağlı sûfî çevrelerde oluşan hareketler olmuştur[76]. Genel olarak Osmanlı sufîliğinin ve 17. yüzyılda yaygın olup *Nūrü'l-Hüdâ'*da da anlatılan ve aşağıda kısaca haklarında bilgi vereceğimiz mutasavvıf gruplar esas itibarıyla yukarıda özetlemeye çalıştığımız tarihin bir devamı ve parçası olduğu unutulmamalıdır.

1.3.1. Osmanlıda Dinî Zümreler

Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı İmparatorlu her şeyden önce İslam dinini ve dinî değerleri merkeze alan bir Türk-İslam devletiydi. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nda dinî ve tasavvufî zümreler, toplum hayatında önemli bir yer işgal eden, hatta toplumsal yapıyı oluşturan en önemli sosyal gruplardı denilebilir. Her ne kadar İslam dininin teorik yapısı gereği, İslam'da (imamet telakkisine bağlı olarak zamanla bir din adamları hiyerarşisi ve zümresi oluşturan Şia İslamı hariç) dinî sınıflar ve zümreler olmasa ve diğer dinlerde (Hristiyanlık, Budizm, Maniheizm) olduğu gibi hiyerarşik bir sisteme dayalı, birtakım ruhanî yetkilerle donatılmış din adamları zümresine yer verilmemiş ise de, zamanla Sünnî İslam dünyasında da, çeşitli siyasî ve sosyokültürel şartların etkisiyle Sâdât, Şürefâ, Ümerâ, Ulemâ ile tarikat şeyhleri ve dervişler gibi birtakım dinî ve tasavvufî zümrelerin meydana geldiği bilinmektedir. Ancak bu zümreler yukarıda da belirtildiği gibi, İslam dininin kendi yapısının gereği değil, daha çok İslam toplumlarının meydana getirdiği zümrelerdir. Biraz aşağıda daha ayrıntılı bahsedileceği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda dinî zümrelerden sayılmayan ulema, yani müderrisler, kadılar, müftüler ve vaizler ilk bakışta her ne kadar İslam dinini temsil ediyor görünseler de esasında birtakım dinî imtiyaz ve yetkilerle donatılmış olmaktan ziyade, sistemin memurları durumunda olmaları nedeniyle dinî bir zümreyi meydana getirmezler[77].

---

[76] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler,* s. 142

[77] Ahmet Yaşar Ocak, *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri-Osmanlı Dönemi,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 95

İmparatorluk sınırları içinde mevcut ve yaygın olan her tarikat, kendi tasavvufî eğilim ve doktrin yapısına göre, en yüksek bürokrasi ve ulema çevrelerinden, şehir ve kasabalardaki tüccar ve esnaf tabakasına veya köylerdeki çiftçilerden konar göçer muhitlerdeki insanlara varıncaya kadar mensupları bulunuyordu. Bu durum, tarikatların Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal yapının en yukarısından en aşağısına kadar hemen hemen toplumun bütün kesimlerini içine aldığını göstermektedir. Dolayısıyla biraz yukarıda da ifade edildiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nda tasavvuf veya sûfîliğin, mistik bir ihtiyacın tatmininden ve basit bir tercih konusu olmaktan ziyade, bir hayat tarzını gösteren sosyal bir vakıa olduğu anlaşılmaktadır[78].

Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal gruplaşmaları içinde en yaygın dinî zümreler şüphesiz ki tarikatlar veya tasavvufî taifelerdir. Bu derviş zümrelerinin, yalnızca Osmanlı Müslüman toplumunun dinî anlayışı üzerindeki etkisi bakımından değil, aynı zamanda toplumda farklı dinî anlayışların oluşmasına katkıları bakımından büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu yalnızca Osmanlı tarihi açısından değil, bugünün İslam anlayışının tarihî temellerini anlamak ve açıklamak bakımından da büyük bir önemi haizdir. Zira gerek bugünkü Anadolu'da, gerekse eskiden Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, halk İslamı geniş ölçüde evliya kültü merkezli ve mistik karakterli olmuştur. İşte Osmanlı İmparatorluğu'nda halk İslamına bu niteliği ve özelliği kazandıran hiç şüphesiz ki bu tasavvufî zümrelere mensup olan şeyhler ve dervişler olmuştur[79].

Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı tasavvufî düşüncenin ilk hareket noktasının, Irak, İran ve Orta Asya popüler (halk) sûfîliği olduğu söylenebilir. Bu popüler sûfîlik, bir ayağını teşkil eden Horasan Melametîliğinin karakterinden gelen özelliği nedeniyle, tasavvufî birtakım nazariyeler ve fikirlere dayalı olmaktan ziyade, şiddetli bir cezbenin etkisiyle gelişen mistik bir hayat tarzı şeklinde belirginleşmiştir. Bu hayat tarzının, kendilerine Rum Abdalları diye de tabir edilen Şeyh Edebali, Abdal Musa, Geyikli Baba gibi ilk temsilcilerinden günümüze intikal eden herhangi bir yazılı

[78] Ahmet Yaşar Ocak, *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri - Osmanlı Dönemi,* s. 98
[79] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 98

eser olmamakla birlikte, bu popüler Melâmetî tasavvuf düşüncesine sahip bu tasavvufî zümrenin 13. yüzyıldan itibaren zamanın en büyük mutasavvıfı sayılabilecek Muhyiddin İbni Arabî'nin sistemleştirdiği Vahdet-i Vücûd anlayışının damgasını taşıdığını söylemek mümkündür[80]. Aşağıda haklarında biraz daha fazla bilgi vereceğimiz, Âşıkpaşazâde Tarihi'nde Abdâlân-ı Rûm diye tabir edilen dervişler, eldeki bilgilere göre, daha çok Yesevîlik, Haydarîlik ve özellik Vefâîlik tarikatlarına mensup olmakla birlikte 1240 Babaî hareketi çevrelerine dahil olan savaşçı derviş-gazilerdi[81].

Horasan Melâmetîliğine dayandığı söylenen bu cezbeci popüler tasavvuf düşüncesinin, 15. yüzyıldan itibaren, bir yandan Abdâlân-ı Rûm veya Rum Abdalları denilen Kalenderî dervişlerinin ikinci kuşağı ile çeşitli Kalenderiye kolları (Haydarîler, Câmîler, Şemsîler) içinde sürüp gittiği, bir yandan da 16. yüzyıldan itibaren yine bu çevreden çıkan Bektaşîlik tarafından devam ettirildiği bilinmektedir[82].

Ancak 15. yüzyıldan sonradır ki, söz konusu çizginin yanında Mevlevîliğin, Halvetîliğin, Bayrâmî Melâmetîliğinin katkısıyla daha gelişmiş, daha ince hâle dönüşmüş bir Vahdet-i Vücûd felsefesini yüksek seviyede yansıtan ve temsil eden bir Osmanlı tasavvuf düşüncesi ortaya çıkıp kendi ürünlerini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, yine 15. yüzyıldan sonra, bu felsefeye (Vahdet-i Vücûd) tamamen yabancı ve karşı olmamakla birlikte, Nakşibendî tarikatı çerçevesinde, Molla İlâhî (ö. 1491) ile başlayan, Ehl-i Sünnet esaslarına sıkıca bağlı olan, zühde dayalı bir tasavvufî düşünce geleneğinin de geliştiği görülmektedir. Zühde dayanan bu tasavvufî çizgi, 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Celvetiyye tarikatının kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628) tarafından da benimsenerek pekiştirilmiş, bunun yanında aynı çizgi Kâdirî ve Rifâî tarikat çevrelerince de biraz daha popüler bir seviyede takip edilmiştir[83].

---

[80] Ahmet Yaşar Ocak, *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri - Osmanlı Dönemi,* s. 180
[81] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 101
[82] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 181
[83] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 182

Özetle söylemek gerekirse, Osmanlı'da tasavvufî düşünce ve buna bağlı olarak tasavvufî zümreler, yukarıda kısaca belirtilmeye çalışılan temeller üzerinde gelişmiş olup kısmen 14., kısmen de 15. ve 16. yüzyıllarda iyice kökleşmeye başlamış iki ana mektep etrafında toplanmaktadır. Bunların birincisi, kaynağını Horasan Melâmetiyesinden almakla birlikte, biri heterodoks (şeriat kurallarını ve namaz, oruç vs. gibi zahirî ibadetleri önemsemeyen, yerine getirmeyen), diğeri Sünnî (şeriatın gereklerini ve zahirî ibadetleri yerine getiren), birbirine paralel iki koldan gelişen Vahdet-i Vücûdcu ilahî aşkı ön planda tutan cezbeci mektep; ikincisi ise tamamen Ehl-i Sünnet çizgisi ve anlayışında gelişen, ama biri popüler, diğeri yüksek seviyede olmak üzere gelişen zühtçü mekteptir[84].

Osmanlı sahasındaki tasavvufî düşüncenin, dolayısıyla zümrelerin tarihî seyri ve gelişimi hakkında verilen bu kısa bilgilerden gerek Vâhidî'nin eserinde gerekse *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan dinî-tasavvufî zümrelerin anlatılma sırasının (Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler, Bektaşîler, Şemsîler, Mevlevîler, Edhemîler, Alimler, Sûfîler) aslında bir tesadüf olmaktan çok, söz konusu zümrelerin tarihteki oluşum, gelişim ve dönüşüm seyrini yansıttığı anlaşılmaktadır.

1.4. Kültür, Sanat ve Edebiyat Dünyası

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre bu kadar sıkıntıların yaşanmasına rağmen 17. asır, "millî hayatın kıvamını bulduğu, hudutlara varıncaya kadar, her şeyin yerli yerinde oturduğu"85, "hakikaten sanat zevki olan"[86], hatta asıl "zevkimizin tam olarak oluştuğu asırdır."[87] Nitekim Tarih ve edebiyat tarihi kaynaklarının neredeyse tamamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyıldaki genel tablosunu çizerken, imparatorluktaki buhranlar, bozulmalar, gerileme ve çözülme emarelerine, bilimde ve İslamî ilimlerdeki durgunluğa, medreselerdeki eğitim ve kültür düzeyinin düşmesine, medrese ve ulema taassubunun ağırlığını hissettirmeye başladığını belirtmesine karşılık, bu yüzyılda

[84] Ahmet Yaşar Ocak, *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri - Osmanlı Dönemi,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 182
[85] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, MEB Yayınları, Ankara 2001, s. 169
[86] Ahmet Hamdi Tanpınar, *a.g.e.,* s. 173
[87] Ahmet Hamdi Tanpınar, *a.g.e.,* s. 234

kültür, sanat ve edebiyat alanında hiçbir inkıta, duraklama olmaksızın gelişme ve yükselmenin devam ettiğine özellikle vurgu yapmaktadır.

Bu asırda Osmanlı devleti idarî ve siyasî bakımlardan eski parlak devrinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamakla beraber Türk dili, edebiyatı ve kültürü İstanbul'un dışında Rumeli, Bosna, Kırım ve Macaristan'da iyice temel atmış ve yerleşmiş bulunuyordu. Artık buralarda Osmanlı yazısı kabul edilerek Türkçe-Sırpça, Türkçe-Boşnakça, Türkçe-Macarca sözlükler yazılmış ve birçok Osmanlıca-Türkçe kelime burada konuşulan dillere girmiştir ki bu yerlerde bugün de bunun kalıntılarına rastlanmaktadır[88].

Dolayısıyla yukarıda dönemin genel siyasî, idarî, iktisadî ve içtimaî durumu anlatılırken belirtilen olumsuz gelişmelerin bu dönemde kültür, sanat ve edebiyat alanında geçerli olmadığı, aksine bu alanların bu dönemde altın devrini yaşadığı ve edebiyatta, musikide, şiirde, nakkaşlıkta hat sanatında, hatta mimarîde dev şahsiyetlerin yetişip önemli ve çok sayıda eserin verildiği görülmektedir.

Bu asırda, şairlerin yetiştiği edebî muhitler, başta Osmanlı'nın başkenti ve kültürel faaliyetlerin merkezi İstanbul olmak üzere, Bursa ve Edirne'dir. Bu şehirler de daha önce siyasi merkez olmaları ve kültürel faaliyetlerin belli bir seviyede devam etmesiyle dikkat çekmektedir[89]. Bu durum, bu dönemde başkent İstanbul'un yanı sıra eski imparatorluğun eski başkentleri olarak Bursa ve Edirne'nin kültürel faaliyetlerin yoğun olduğu ve desteklendiği, aynı zamanda sanatkârlar ve şairler için önemli birer cazibe merkezi olduğunu göstermektedir.

Kasidelerindeki güçlü söyleyiş ve hicivlerindeki saldırgan tarzla yüzyıllar boyu ününü sürdüren ve bu anlamda Türk edebiyatındaki kaside türünün ve hiciv edebiyatının en başarılı ve en önemli temsilcisi sayılan Nef'î (ö. 1635)[90]; divanı ile

---

[88] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 522

[89] Komisyon, *17. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Ed. Prof. Dr. Mehmet Ali Yekta Saraç – Prof. Dr. Muhsin Macit, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019, s. 11-12

[90] Günay Kut, "16. ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış", *Acâibü'l-Mahlukat - Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, Simurg Yayınevi, İstanbul 2010, s. 118; Günay Kut, "Anadolu'da Türk

ünlü ve tarzıyla Bâkî ile Nedim arasında köprü teşkil eden ve aynı zamanda bir devlet adamı olan Şeyhülislam Yahya Efendi (ö. 1644); duygusal şiirleri ile dikkat çeken ve Bâkî ile Yahyâ Efendi'nin yolunda yürüyen, aynı zamanda Yahya Efendi gibi devlet adamı kimliği ile tanınan, Anadolu ve Rumeli'nin kazaskerliğini yapmış olan Şeyhülislam Bahâyî (ö. 1654)[91]; küçük bir divanı olmakla birlikte devrinde çok beğenilmiş, hele "*rûz u şeb"* redifli na'tı çeşitli şairlerce, hatta Şeyh Galib tarafından tanzir edilen Fehîm-i Kadîm (ö. 1648); divan edebiyatında Sebk-i Hindî'nin öncülerinden olan ve üslubu ile dikkatleri üzerinde toplamış olan Nâilî (ö. 1666), aşağıda önemine ayrıca değineceğimiz şiirdeki mahareti kadar hat sanatındaki ustalığı ile de tanınan, Mevlevî tarikatı mensubu Cevrî Çelebî (ö. 1654); manzum hamse sahibi Nev'izâde Atâyî (ö. 1635) (Atâyî bu dönemde biri mensur diğeri manzum yazılmış olan iki hamseden manzum olanın sahibidir), Firdevsî'nin ünlü Şehnâme adlı eserini takliden II. Osman'dan başlayarak yazdığı manzum *Şehnâme*'si ile ün yapan Ganîzâde Nâdirî (ö. 1626), Osmanlı süslü nesrinin iki önemli ustası sayılan *Siyer-i Nebî*'si ile ünlenen Veysî (ö. 1627) ile nesir hamse yazarı Nergisî (ö. 1635), rubailerinin güzelliği dolayısıyla Nedîm tarafından "Ankâ"ya benzetilen Azmizâde Hâletî (ö. 1631), Şam kadısı iken Sultan IV. Murad tarafından öldürülen Mantıkî (ö. 1635)[92], sâkînâmesi ve tezkiresinin dışında *Düstûrü'l-Amel, Siyer, Keşfü'l-Hicâb* ve *Risâle fî İlmi'l-Beyân* gibi mensur eserleri de bulunan meşhur tezkire yazarı Riyâzî (ö. 1644)[93], yine önemli tezkire yazarlarından Kafzâde Fâizî (ö. 1622)[94], 17. yüzyılın münşilerinden ve güçlü şairlerinden sayılan Edirneli Mehmed Şerif Sabrî (ö. 1645)[95], Farsça divanı olan Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1647), meddahlığı yanı sıra yazdığı mizahî kıssaları ve hattatlıktaki mahareti ile de ünlü olan Tıflî Ahmed Çelebî (1659-60)[96], idam edilerek

---

Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,* Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayınları, İstanbul 1998, s. 50

[91] Günay Kut, "16. ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış", *Acâibü'l-Mahlukat - Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, s. 119; Günay Kut, "*Anadolu'da Türk Edebiyatı*", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, s. 50

[92] Günay Kut, "Anadolu'da Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,* s. 49-52

[93] Günay Kut, *a.g.e.,* s. 52, 54

[94] Sabahattin Küçük, "*Kafzâde Fâizî*", DİA, C. 24, s. 162

[95] Sadık Erdem, "*Sabrî*", DİA, C. 35, s. 356; Günay Kut, "Anadolu'da Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,* s. 52

[96] Bekir Çınar, "*Tıflî Ahmed Çelebî*", DİA, C. 41, s. 89; Günay Kut, *a.g.e.,* s. 52

öldürülen Abdülbakî Vecdî (ö. 1660-61)[97], hezeliyatıyla ünlü asıl adı Hasan Çelebî olan Küfrî-i Bahâyî (1660), Birgivî Mehmed Efendi'nin torunu olan ve divançe sahibi olmasına rağmen Şeyhülİslam Yahyâ, Bahâî, Nâilî, Neşâtî gibi devrin büyük şairleri tarafından şiirlerine nazîreler yazılmış olan İsmetî (d. 1611-1613 arasında [?] – ö. 1665)[98], usta bir şair sayılan ve dokunaklı mersiyeleri çok beğenilen Fasih Ahmed Dede (d. 17. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında – ö. 1699)[99], zarif diliyle gerek nazım gerek nesirde devrinin önde gelenlerinden biri olan Nedîm-i Kadîm (d. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde - ö. 1670)[100], yine Sebk-i Hindî'nin önemli temsilcilerinden biri olan Mevlevî Neşâtî Dede (d. 17. yüzyılın başları- ö. 1674)[101], yine önemli tezkire yazarlarından Yümnî Mehmed Sâlih (ö. 1662), Seyyid Mehmed Rıza (ö. 1670), Seyrekzâde Mehmed Âsım (ö. 1675), Güftî (ö. 1677)[102], Mesnevî'inin iki önemli şarihi İsmail Rusûhî Efendi (ö. 1631) ile Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660)[103], üç lisanda şiir yazıp Osmanlı edebiyatından pek çok şairin nazirelerine ait matla' beyitlerin bir araya getirildiği iki ciltlik *Metâli'u'l-Envâr* adlı nazire mecmuası ile Nef'î, Örfî-i Şîrâzî, Hayretî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Abdurrahman-ı Câmî, Feyzî-i Hindî gibi şairlere ait Farsça nazirelerin matla' beyitlerinin derlendiği *Letâifü'l-Hayâl* adlı müntahabatın (nazire mecmuası) sahibi Peşteli Hisâlî (ö. 1652)[104] gibi divan edebiyatının şiir ve nesir alanındaki çok önemli isimleri bu dönemin ilk yarısında doğup yetiştiği gibi; yine divan edebiyatının yine zirvelerinden sayılan, aslen Urfalı olan ve yirmi dört yaşlarında İstanbul'a gelen, hikemî tarz şiirini en büyük temsilcilerinden biri olan Nâbî (d. 1642 - ö. 1712) ve onunla aynı tarihte ölen *Zafernâme, Edhem ü Hümâ, Berbernâme*, *Derenâme* ve *Amr-ı Leys* adlı kısa mesnevileri ile de ünlü olan divan sahibi Ujiçeli Sâbit (d. 1650 [?]-ö. 1712)[105] gibi önemli şahsiyetler bu dönemin ikinci yarısında yetişmiştir. Ayrıca, Melâmiyye tarikatına bağlı, divan, *İnsân-ı Kâmil* ve

---

[97] Günay Kut, Günay Kut, "Anadolu'da Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,* s. 52; http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vecdi-abdulbaki (25.09.2021)
[98] Haluk İpekten, "*İsmetî*", DİA, C. 23, s. 140.
[99] Mustafa Çıpan, "*Fasîh Ahmed Dede*", C. 12, s. 213.
[100] Osman Horata, "*Nedîm-i Kadîm*", DİA, C. 32, s. 513.
[101] Bayram Ali Kaya, "*Neşâtî*", DİA, C. 33, s. 18.
[102] Günay Kut, *a.g.e.,* s. 54.
[103] Günay Kut, *a.g.e.,* s. 58
[104] Bilge Kaya, "*Peşteli Hisâlî*", DİA, C. 34, s. 254; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, s. 527-528
[105] Günay Kut, Günay Kut, *a.g.e.,* s. 54

Vahdetnâme eserlerinin sahibi Lâmekânî Hüseyin (ö. 1626); Celvetiyye tarikatının kurucusu, *Divân-ı İlâhiyât*'ın dışında *Tarikatnâme*, *Tezâkir-i Hüdâyî*, *Mi'râciyye* gibi mensur eserlerin sahibi Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628); Dîvân'ından çok "Dil-i Dânâ" adıyla bilinen uzun kasidesi ile tanınan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ö. 1655), Niyâzî-i Mısrî'nin Şeyhi ve Dîvân ile henüz ele geçmeyen *Kutbu'l-Meânî* adlı eserin sahibi Ümmî Sinan (ö. 1657)[106] gibi tasavvufî şiir ve edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinin de bu dönemde yetiştiğini ayrıca belirtmek gerekir.

Bu dönemde yetişen en ünlü yazarlar olarak hiç şüphesiz meşhur *Cihânnümâ, Keşfü'z-zünûn* vb. önemli eserlerin sahibi, asıl adı Mustafa bin Abdullah olan Avrupa'da ise Hacı Kalfa olarak da tanınan Kâtip Çelebî (ö. 1656-57) ile Seyahatnâme yazarı Evliyâ Çelebî'yi (d. 1611- ö. 1682)[107] özellikle zikretmek gerekir.

16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın ilk yarısını kapsayan bu dönemi, Osmanlı edebiyatı açısından *Orta Klasik Dönem*: II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet (1566-1603), *Ortak-Klasik Asrın Devamı*: I. Ahmet – I. Mustafa - II. Osman (1603-1623) ve *Son Klasik Dönem*: IV. Murat – Sultan I. İbrahim (1623-1648) diye üç döneme ayıran[108] E. J. Wilkson Gibb'e göre, sanat ve edebiyatın değeri açısından aslında ikiye ayırmak mümkündür. I. Ahmed'in tahta çıkışına kadar uzanan bu dönemin ilk yarısı, Kanunî Sultan Süleyman devrine kıyasla gün battıktan sonraki parlaklık gibidir. Daha ağırlıklı olan dönem esnasında Bâkî (ö. 1600) en büyük şair olarak hayatta olduğu için Süleyman devrinin gelenekleri korunmuş, dolayısıyla I. Ahmet devrinde Nef'î'nin ortaya çıkışına kadar edebiyatta dikkate değer çok büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Bununla beraber biraz aşağıda da değinileceği gibi bazı değişiklik alametlerinin Sultan I. Ahmet devrinden evvel de kendini göstermeye başladığı görülmektedir[109].

Kanûnî Sultan Süleyman'ın ölümünü takip eden otuz yıl Osmanlı edebiyatında çok dar bir alanı teşkil etmekle beraber bu dönemde Nev'i (ö. 1599) ve Bağdatlı Rûhî (ö. 1605-1606) gibi gerçekten seçkin olan iki şair yetiştiğini özellikle

---

[106] Günay Kut, *a.g.e.*, s. 58-59
[107] Günay Kut, *a.g.e.*, s. 55-56
[108] E. J. Wilkson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, C. 3-5, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 124, 152, 177
[109] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.*, s. 124

belirtmek gerekir[110]. Bunlardan Bağdatlı Ruhî'nin 17. yüzyılın başlarında henüz hayatta olduğu ve etkisini devam ettirdiği hususunu da ayrıca belirtmek gerekir.

III. Mehmet'ten sonra 1603'te tahta Sultan I. Ahmet'in çıkmasıyla birlikte, Sultan Süleyman'ın vefatından sonra, Gibb'in ifadesiyle söylemek gerekirse Türk şiiri, dolayısıyla edebiyatı üzerine çöken karabulutlar kalkmaya ve kadim Osmanlı edebiyatının ikinci parlak döneminin ilk ışıkları her tarafı kuşatmış olan karanlığın ortasından parlamaya başlamıştır.

16. yüzyılın ihtişamlı devrinden daha az kuvvetli ve canlı olmakla birlikte daha sabit ve sürekli olan bu ikinci dönem klasik asrın tüm kalıntılarını içine almasa da çeyrek yüzyıl geçiş döneminin içine kadar uzanmaktadır. Nitekim kaynaklarda bu yüzyıla ve I. Ahmet'in tahta çıkışından III. Ahmet'in (1703-1730) azledilmesine kadar geçen zaman dilimine eski Türk şiirinin, dolayısıyla edebiyatının en parlak dönemi gözüyle bakılmaktadır. Eğer Fuzûlî, Bâkî ve Şeyh Galip hariç tutulursa bu devir şüphesiz Osmanlı edebiyatının en büyük isimlerini içine almaktadır. Büyük şahsiyetler Nef'îler, Nâbîler ve Nedimler'den ayrı olarak bu dönemin tamamında sürekli ve birbiri peşi sıra gelen, önceki ve sonraki zamanlarda gelen en iyilerden başka, takdire şayan şairler yetişmiştir[111].

Son Klasik Dönem diye de adlandırılan IV. Murat (1623-1640) - Sultan İbrahim (1640-1648) saltanatı dönemi ise, kaynaklarda Osmanlı şiir tarihinde gerçek bir çığırın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Gibb'e göre, Türk tefekkür sistemi, dolayısıyla edebiyatı da hiçbir zaman ve devirde, bu dönemde olduğu kadar İran'ın ve Fars edebiyatının üstünlüğüne bu kadar boyun eğmemiş ve yabancı üstatları tarafından öğretilen dersleri (tarz ve üslubu) bu kadar büyük bir inanç ve bağlılıkla tekrarlamamıştır[112].

Ana hatları bu şekilde özetlenebilecek 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı edebiyatının, önceki dönemlerle kıyaslandığında kendine has bazı

[110] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.,* s. 124-125
[111] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.,* s. 152
[112] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.,* s. 177

özellikler arz ettiği görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere 17. yüzyılın başlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin bu asırda siyasî, iktisadî ve içtimaî alandaki gelişmelerin de etkisiyle yeni arayışlara yönelme isteğinin bir neticesi olarak bu dönem edebiyatında bazı değişiklikler kendini göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde Osmanlı edebiyatı alanında yaşanan en önemli değişikliklerin başında mesnevîlerin sayısının azalması, buna mukabil farklı türlerin, özellikle nesir türlerinin yaygınlık kazanmaya başlamış olmasıdır. Eskiden çoğunlukla mesnevîler aracılığıyla ifade edilen edebî ihtiyaçların bu dönemde farklı edebî türler aracılığıyla ifade edilmeye başladığı[113] görülmektedir. Nitekim bu zamana kadar Osmanlı edebiyatında bütün hamseler manzum olarak ve mesnevî tarzında yazılırken aşağıda değinileceği üzere bu dönemde Saraybosnalı Nergisî (d. 1584 – ö. 1635) tarafından ilk defa mensur hamse yazılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu dönemde toplamda zaten iki hamse yazılmıştır ki Nergisî'nin nesir tarzında yazdığı bu hamsesi, Atâyî'nin manzum olan hamsesinden sonra dönemin ikinci hamsesidir.

Kısaca söylemek gerekirse bu dönemde Nef'î ve takipçilerinin ellerinde en yüksek gelişmeye ulaşan kaside daha ciddî olarak işlenmeye başlamıştır. Atâî, Süleyman devrinden sonra bu dönemde manzum hamse yazmaya teşebbüs eden tek yazardır. Gerçekte bu zamandan sonra bir çeşit uzun mesnevî gözden düşmeye başlamış; ilerleme yavaşlamış ve birçok eser yazılmaya devam etmiştir; fakat değişiklik başlamıştır. Mesnevî nazım şekli bu dönemde tamamen gözden düşmemekle birlikte, ilk zamanların uzun şiirleri artık yerini daha kısa, ahlakî, didaktik, menkıbevî ve daha az aşk konulu eserlere bırakmaya başlamıştır[114].

Bu dönem Osmanlı edebiyatını diğer dönemlerden farklı kılan en önemli hususlardan biri, 16. yüzyılda Osmanlı Türkçesine çok sayıda Arapça ve Farsça kelimenin girmesiyle moda olmaya başlayan süslü dil zevkine dayalı sanat anlayışının zirveye ulaşmış olmasıdır. Bilindiği üzere 16. yüzyılda şiirde olduğu gibi nesirde de büyük ustalar yetişmiş ve dil klasik bir yapı kazanmıştır. Bu yeni üslupta dildeki

---

[113] Hatice Aynur, "Osmanlı Edebiyatı", *Türkiye Tarihi (1603-1839) – Geç Osmanlı İmparatorluğu,* C. III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 555

[114] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.,* s. 124

Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı çok arttığı gibi çok uzun tamlamalar tercih edilmeye başlanmış, dolayısıyla sıfat ve zarf fiillerin birbirine bağlanmasıyla anlaşılması zor uzun ve girift cümleler elde edilmiştir. Bunun başlıca sebebi ise nesrin de artık bir şiir olarak sanat gösterme aracı olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bununla birlikte 16. yüzyılda birinci sınıf yazarlar bu bedii (süslü) üslubu ortalama bir seviyede tutarken, 17. yüzyılda bu süslü dil ve üslup merakının ifrata kadar vardığı görülmektedir[115]. Bu dönemde iyi bir şair de olan Alaşehirli Veysî (Üveys bin Mehmed) (ö. 1627), aynı zamanda hattat olan Bosnalı Nergisî Mehmed (ö. 1635), I. Sultan Ahmet'in imamı olan ve münşiyâne tarzda *Zübdetü'l-Vekâyi*'i yazan Mustafa Sâfî Efendi ile Nişancı Okçuzade Mehmed Şâhî (ö. 1629) ifrata varan tasannularıyla resmî muharreratı da etkilemişlerdir. Kısacası bu asırda mensur edebiyat, tasannu ile yazılmak suretiyle devam etmiş ve süslü nesirle birçok eser kaleme alınmıştır[116].

17. yüzyılda nesir olarak kaleme alınmış eserler arasında dinî metinler, İslam tarihi menkıbeleri, dinî-destanî metinler, bilgili kişiler veya sıradan halk için yazılan hikâyeler, tanınmış ya da tanınmamış kişilerin kahramanlıklarını anlatan hikâyeler, Osmanlı hanedanının tarihi, bürokrat ve şair tezkireleri, eski metinlerle ilgili şerhler, seyahatname ve sefaretnameler ve münşeatlar yer alıyordu[117]. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* da bunların içinde bilgili ve elit kişilere hitap eden dinî tasavvufî hikâyeler sınıfına girmektedir.

Osmanlı edebiyatının her döneminde olduğu gibi bu dönemde de şiire göre hep ikinci planda kalan nesirde, üsluba içerikten daha fazla önem verildiği, nesir yazarlarının daha çok şairlerin öncülük ettiği biçimleri taklit etme eğiliminde olduğu görülmektedir[118]. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi mensur olarak kaleme aldığı hamsesiyle bu dönemde biri manzum olarak yazılmış olan iki hamseden birinin sahibi olarak Türk inşa sanatının en önemli isimlerinden olan Nergisî (ö. 1635), Türkçede Sinan Paşa ile başlayan sanatlı nesir üslubunu bu dönemde zirveye ulaştırmış ve bu, sonraki yüzyıllarda ta ki 19. yüzyılın ikinci yarısında Nâmık Kemal tarafından şiddetle

[115] Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 143-144
[116] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, s. 530
[117] Hatice Aynur, *a.g.e*, s. 588
[118] Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 588

eleştirilmesine kadar ulaşılması güç bir üslup örneği olarak taklit edilmeye çalışılmıştır. Bu üslupla yazılmış eserlerde uzun cümlelerin, zincirleme tamlamaların, bilinmeyen Arapça ve Farsça kelimelerin seçilerek kullanılması ve bu kelimelerle âdeta Sebk-i Hindî'yi hatırlatan nadir mecaz ve imajların oluşturulması, dilinin anlaşılmasını güçleştiren unsurlardır. Ancak, dil bilgisi kurallarına uygun sağlam cümlelere yer vermesi, bu cümlelerin ilk bakışta hissedilmeyecek secilerle süslemesi, dolayısıyla Türkçedeki bütün cümle çeşitlerini kullanarak dilin imkânlarını zorlaması, bu üslubu kullanan müelliflerin ve eserlerinin lehine kaydedilmesi gereken özellikler olarak kabul edilmektedir[119].

Hasılıkelam, bu dönemde şiirde Nef'î'nin nesirde ise Veysî ve Nergisî'nin izini takip edenler, eserlerinde hiçbir Türkün Türkçe tasarlanıp tasarlanmadığını söyleyemeyeceği, ancak bir İranlının Farsça olup olmadığını bileceği bir dil kullanmaya gayret etmişlerdir. Dolayısıyla bu tarzda beyitler ve eserler yazan Nâbî tarafından en yüksek noktasına ulaştırılıncaya kadar kelime hazinesi, ses, yapı ve his olarak benzer bir şekilde bu dönem edebiyatının Farsîleşmesine devam edilmiştir[120]. Bugün buna farklı bir gözle bakılsa da o dönemde bu gelişme Türkçenin zenginleşmesi olarak görülmekteydi[121]. Nitekim Gelibolulu Mustafa Ali'nin 16. yüzyılın sonlarında (1592'de) bu konuda söylediği aşağıdaki sözler bu durumu özetler mahiyettedir:

"*Fi'l-vâki fî zemanina vilayet-i Rum'da câri olan lisan bu el-acebu'l-lisane-i çârdan mürekkeb bir nutk-ı pâk-ı müzehhebdir ki ehl-i diller tekellümünde güya ki sairinden azebdir. Faraza lisan-ı Arabî tekellümü farz veya vacib olsa ve zeban-ı Farsî istimali sünnet-i seniyye makamında kıyam bulsa beyan olunan halavetden mürekkeb lisan-ı Türkî telaffüzü müstahab ve basitinin Türkî füsaha kavlince nehyi vacibdir.*"[122]

---

[119] Süleyman Çaldak, "*Nergisî*", DİA, C. 32, s. 560

[120] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.*, s. 177

[121] Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 556

[122] Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 591, dn. no. 4; Günümüz Türkçesi: "*Gerçekte zamanımızda geçerli olan dil bu dört acayip dilden meydana gelen yaldızlanmış temiz (güzel) bir dildir ki gönül ehlinin konuşmasında sanki birbirinden tatlıdır. Diyelim ki Arapça konuşmak farz veya vacip, Farsçayı kullanmak ise sünnet olarak kabul edilirse, bu ikisinin tatlılığından (karışımından) meydana gelen Türkçenin konuşulması müstahab (kabul edilir), sade (basit) Türkçenin (kullanılması) da Türkçe fesahat sahiplerine göre yasaklanması vacip olur (gerekir).*"

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesinde, medreselerde öğrenilen Arapça ve Farsça kelimelerin sayısının arttığı ve biraz yukarıda da belirtildiği gibi bu yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında bu durumun had safhaya ulaştığı, olayın doğal seyri içinde, bu gelişme dilin zenginleşmesi olarak kabul edildiği için de bu dönemde kaleme alınan edebî eserlerde çok fazla Arapça ve Farsça kelime kullanma eğiliminin yüzyılın sonuna kadar devam ettiği bilinmektedir. Bu durum, 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başlarında Osmanlı edebiyatı dünyasının başta gelen şahsiyetlerinden biri olan ve geriye dördü mensur diğerleri manzum olmak üzere on eser bırakan Nâbî'nin (1642-1712) eserlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim 18. yüzyılın sonlarında yaşamış olan Şeyh Galib'in, Nâbî'nin *Hayrâbâd*'daki Farsçalaşmış dilini ve üslubunu eleştirdiği bilinmektedir[123].

Sanatta "tasannu" denilen özentili sanat merakı, aslında bütün edebiyatların tarihinde kısa ya da uzun süren bir dönemin modası olmuştur. Sanatta bu tasannu merakı İran edebiyatında Fars dilinin yapısından gelmiştir. Safevîler devrinde Hindistan'da da yaygınlık gösterdiği için "Sebk-i Hindî" adı verilen bu tarz, nazımda ince hayallerle süslü şiiri, nesirde ise özentili üslubu (tasannu) moda hâline getirmiştir. Türk edebiyatı da Fars dili yüzünden böyle bir tasannu merakı içine düşmüştür. Yukarıda da ifade edildiği gibi, klasik Türk edebiyatında en iyi örneklerini Veysî ve Nergisî'nin eserlerinde bulan bu süslü sanat veya özentili üslup modasının, 17. yüzyılda Avrupa edebiyatında da yaygın olduğu görülür. Bu yüzyılda, İtalya'da Giovan Battista Marini'nin (1569-1625) kurduğu "Marinisme" ile başlamış olan bu "tasannu" ya da mecazlarla yüklü özentili üslup, Fransa'da Rambouillet oteline devam edenlerle "précieuse"ler yaydıkları için "préciosite", İspanya'da Luis de Gongora (1561-1627) tarafından yayıldığı için "Gongorisme" ya da "cultisme", adları ile anılmış, Almanya'da ise II. Slezya çığırıyla yayılmaya çalışılmıştır. İngiltere'de 16. yüzyılın sonlarında John Lyly'nin yazdığı *Euphues* romanı bu özentili üslupla yazıldığından söz konusu üslup bu dönem İngiliz edebiyatında "Euphuisme" olarak adlandırılmıştır[124]. Bu yüzyıldaki dünya edebiyatlarının bu durumu, ister istemez bu dönemdeki süslü veya özentili üslubunun yani "tasannu"nun, Osmanlı edebiyatına has

[123] Hatice Aynur, *a.g.e.,* s. 558
[124] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 50

bir üslup olmaktan ziyade diğer dünya edebiyatlarında da moda olan bir üslup olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

17. yüzyıl Osmanlı elit tabakasının (urefa ve zurefa) dil beğenisi değişikliğinin en önemli göstergelerinden biri de seleflerince kullanılan dilin eskimiş olduğu gerekçesiyle, eski metinlerin, bu dönem şair ve müellifleri tarafından devrin dil ve sanat zevkine uygun olarak yeniden yazılmasıdır[125]. Cevrî'nin (d. 1595-1600 arası – ö. 1654), eski eserlerden bazılarını tamamen yeni bir adla, bazılarını ise aynı adla bu şekilde yeniden yazması, bu durumun en iyi örneğini teşkil etmektedir. Cevrî, Yazıcı Selahaddin'in 1408 tarihli *Şemsiyye* adlı eserini *Melhame*[126] başlığı altında tamamen farklı bir adla, Bitlisili Şükrî'nin yazdığı *Selimnâme*'yi[127] ise orijinal adıyla yeniden yazmıştır. Cevrî, bu eserleri yeniden yazma gerekçesini açıklarken eserlerin dilinin "Türkî-i kadîm" olduğunu, herkesin uzun zamandan beri yeniden yazılmalarını istediğini, dolayısıyla bu işi kendisinin üstlendiğini ifade etmektedir. Cevrî'nin yeniden kaleme aldığı bu eserlerin metinlerinde Türkçe kelimelerin yerini Arapça ve Farsça karşılıkları almış, başlıklar tamamen Farsça hale getirilmiş, kimi bölümler çıkarılırken bazı eklemeler yapılmıştır. Belli ki Cevrî, seleflerinin kullandığı dilin eski olduğunu düşünerek Türkçe kelimeler yerine kendi benimsediği ve dönemin edebiyatçıları arasında yaygın olarak kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri kullanmıştır. Nitekim 1627'de Köse Ali Paşa, Selimnâme'yi yeniden kaleme almasını isterken, kelimeleri doğru olsa da orijinal metnin bir ruhu olmadığını, dolayısıyla anlatılan fetihlerden zevk almanın ya da ders çıkarmanın imkânsız olduğunu belirtmektedir[128]. Ali Paşa'nın, yaklâşık yüz yıl önce yazılmış bu eser hakkında sıraladığı bu eleştiriler, aynı zamanda dönemin okur algısını, daha doğrusu dil zevkini de yansıtmaktadır[129].

---

[125] Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 558

[126] Yasemin Akkuş, Melhame-i Cevrî (Tanıtımı-Transkripsiyonlu Metin-Konu tasnifi-Asıl Metin-Sözlük), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya 2001; Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 557

[127] Arzu Atik, "Bir Hülasa Denemesi: Cevrî ve Selîmnâmesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 8, İstanbul 2012, 21-36.

[128] Hatice Aynur, *a.g.e.*, s. 556-577

[129] Arzu Atik, *a.g.m.*, s. 26

Görüldüğü gibi, Cevrî'nin başka müelliflere ait olan eski eserleri yeniden kaleme alma gerekçesi, Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdâ*'yı kaleme alma gerekçesiyle hemen hemen aynıdır. Hatta dikkatli bir gözle bakıldığında Cevrî'nin yeniden yazdığı *Selimnâme*'nin sebeb-i telif kurgusunun, kendisinden birkaç yıl önce yazılmış olan ve aynı şekilde bir yüzyıl öncesinde kaleme alınmış Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinin yeniden yazılmış hali olan *Nūrü'l-Hüdâ*'nın sebeb-i telif kurgusuna çok benzediği görülmektedir.

Bu dönemde kendini göstermeye başlayan en dikkate değer değişikliklerden biri de edebî eserlerin konularında olan değişikliktir. Yukarıda da ifade edildiği gibi aşk konulu şiirler ve eserler bu dönemde daha çok ahlakî, didaktik, menkabevî ve daha az aşk konulu eserlere bırakmaya başlamıştır. Din, şiirde (ve genel olarak edebî eserlerde) eski dönemde olduğundan çok daha önemli bir rol oynamaya başlamıştır[130].

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarındaki dönemde, dinî hayattaki gelişmelerin göstergelerinden biri de kaleme alınan dinî ve tasavvufî eserlerdir. Özellikle eserlerdeki konu ve içeriği ile eserlerin telif sebeplerinin belirlenmesinin yanı sıra en çok tercüme edilen eserlerin ve müelliflerin tercih sebeplerinin belirlenmesi bu dönemin dinî hayatını doğru anlamayı da sağlayacaktır. Bu dönemde kaleme alınan telif ve tercüme eserler, aynı zamanda tasavvuf hareketlerinin yayılma alanlarını ve etkinliklerini de yansıtmaktadır. Farklı tasavvufî meşreplere mensup mutasavvıfların bu dönemde yazdıkları eserler, tarikat öğretilerinin yayılması için uygun bir ortamın oluştuğunu da göstermektedir[131].

Yukarıda da değinildiği üzere, Osmanlı yönetiminin bu dönemde Safevîler'in propagandalarına karşı kullandığı en etkili silah, Sünnî ulema ve tarikat ehlinin bu konuda kaleme almış oldukları risale ve eserleriyle konuyu batınî-zındık alanına çekmesi olmuştur. Bu süreçte Sünnîliğin koruyucusu olarak öne çıkan Osmanlı sultanlarının, Şiî imama sağlanan manevî üstünlüklere karşı, Sünnî dünyada "halife" ve "zamanın Mehdî'si" olarak kutsandığı ve önemli bir manevî makam elde ettiği

---

[130] E. J. Wilkson Gibb, *a.g.e.*, s. 124

[131] Ali Fuat Bilkan, *Osmanlı İmparatorluk İdeolojisi: Klasik Dönemde Din, Toplum ve Kültür (1453-1606)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 317

görülmektedir[132]. Nitekim bu dönemde yazılmış olan *Nūrü'l-Hüdâ*'nın da bu amaca hizmet eden eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Zira eserde Ehl-i sünnet dışında kalan Şiî-batınî inançlara meyilli tasavvufî taifeler hakkında çok sık bir şekilde mülhid, zındık ifadeleri kullanılıp çok ağır bir dille eleştirilirken, dönemin padişahı ve eserin sunulması düşünüldüğü devlet adamının İslam dininin ve bütün İslam dünyasının koruyucusu ve kurtarıcısı olarak takdim edildiği görülmektedir.

Bu dönemde Sünnî-Şiî mücadelesinin sürdürüldüğü edebî eserlerde hâkim olan meydan okuma üslubu, iki devlet arasındaki rekabetin edebiyat alanına da yansımış olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, kaleme alınan başta gaza temalı şiirleriyle öne çıkan şairler olmak üzere pek çok müellifin eserinde râfızî ve mülhid olarak nitelendirilen Safevîlere ve onların görüşlerini savunan Şiî-batınî tasavvufî zümrelere karşı çok sert ifadelerin kullanıldığı görülmektedir[133]. Nitekim aynı durumla bu yüzyılın başlarında kaleme alınmış olan *Nûrü'l-Hüdâ*'da da karşılaşılmaktadır.

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısını kapsayan bu dönem, gerek Osmanlı sarayının gerekse yönetici sınıfın, imparatorluk geleneğinin de icaplarından olarak sanatçıları çeşitli imkânlarla destekleyip himaye ettiği bir dönem olmuştur. Edebiyatın yanı sıra diğer sanatların da en parlak çağını yaşadığı bu dönem, hamilerin de aynı zamanda sanatçı olmaları bakımından, sanatın gerçek değeriyle takdir edildiği ve himaye edildiği bir dönem olmuştur[134].

Bu dönemde kendileri de şair ve sanatçı olan yukarıda adları geçen sultanlarla birlikte, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın adına yazıldığı, bilhassa III. Murat ve III. Mehmet dönemlerinde Babüssaade Ağası olan ve Osmanlı sarayında en güçlü kişilerden biri hâline gelen Gazanfer Ağa, edebiyatın ve sanatçıların hamiliğini yapmış en önemli devlet adamlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Başarılı bir saraylı olmak için edebiyatı desteklemeyi kendisine bir strateji olarak belirlemiş olan

[132] Ali Fuat Bilkan, *a.g.e*, s. 317
[133] Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, s. 295-296
[134] Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, s. 332

Gazanfer Ağa, kendi dönemindeki birçok alim ve şairi destekleyerek, padişaha ulaşmalarına aracılık etmiş onlara istihdam kapıları bulmuştur[135].

16. yüzyılın sonlarının Osmanlı saray kültüründe belirgin olan değişimlerden biri de Farsça ya da Arapça yerine Osmanlıca yazılmış eserlerin sayısındaki artış ve tercümeye karşı gelişen ilgidir. Bu geçişte Gazanfer Ağa gibi III. Mehmet'in çevresindeki kişilerin teşviki önemli bir etken olmuştur. Gazanfer'in sanat hamiliği 1590'dan itibaren yoğunlaşarak, Arapça ve Farsça eserlerin Osmanlıcaya tercümesine odaklanmıştır. Gazanfer Ağa, bir yazar olmamakla birlikte başkalarının yazdıklarını etkileyecek bir güce sahip biri olarak, kendi dönemindeki alim ve yazarlara Arapça ve Farsça metinleri tercüme ettirerek, okunabilecek Osmanlı eserlerin sayıca artmasına önemli katkılarda bulunmuştur[136].

Osmanlı sarayına giren kitapların ana işlevinin, saray halkını eğitmek ve ortak bir kültür yaratmak olduğu ve kitapların, aynı zamanda Osmanlı elitine mensup olmanın bir göstergesi[137] olduğu göz önünde tutulduğunda, Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá*'yı dönemin elit tabakası olan "urefa" ve "zurefa"nın dil zevkine hitap edecek şekilde Arapça-Farsça kelimelerle süsleyerek yüksek bir üslupla yazmasının ve dönemin en güçlü saray adamlarından biri olan Gazanfer Ağa'nın adına yazıp ona ulaştırma arzusunun nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

[135] Emine Fetvacı, Sarayın İmgeleri – Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 301
[136] Emine Fetvacı, *a.g.e.*, s. 302, 303
[137] Emine Fetvacı, *a.g.e.*, s. 299

I. BÖLÜM:

KARAKAŞZÂDE ÖMER B. MEHMED EFENDİ

1. Hayatı

Karakaşzâde'nin hayatıyla ilgili hem bilgi veren kaynaklar hem de verdikleri bilgiler çok kısıtlı ve yetersizdir. Hayatıyla ilgili bölüm Ayvansarâyî'nin *Vefeyâtnâmesi*, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri,* Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nā'ilī* adlı muhtasar biyografi eseri ile müellifin başlıca iki eseri olan *Nurü'l-Hüdâ Limen İhtedâ* ve *Mirâtü'l-Uşşâk ve Nûrü'l-Ahdâk* kaynaklığında oluşturulmuştur.

1.1. Adı, Lakabı ve Ailesi

Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de Karakaşzâde Şeyh Ömer Efendi[138], *Osmanlı Müellifleri*'nde Karakaşzâde Ömer Efendi[139] olarak zikredilen müellif, başlıca iki eseri olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'da nisbesini birinci ağızdan "ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaşzāde"[140] şeklinde vermektedir. Nisbesinden anlaşıldığı üzere asıl adı Ömer olmakla beraber, kendisi daha çok Karakaşzâde lakabıyla meşhur olmuştur.

Ailesi hakkında mevcut kaynaklarda hiçbir bilgi verilmemekle beraber, künyesinde geçtiği üzere babasının adı Mehmed olup lakabı muhtemelen Karakaş'tır[141]. Ömer Efendi de muhtemelen babasının lakabı dolayısıyla Karakaşzâde olarak tanınmıştır.

---

[138] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Hzl. Ramazan Ekinci, Buhara Yayınları, İstanbul 2013, s. 239

[139] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 1, Hzl. A. Fikri Yavuz – İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul (ts.), s. 136

[140] bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'līf, s. 669; Karakaşzâde Ömer b. Mehmed, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ ve Nūrü'l-Aḥdāḳ*, Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl. No. 318, vr. 11b

[141] Ahmet T. Karamustafa, Karakaşzâde'nin babasının Sicill-i Osmânî'de adları geçen iki Karakaş Paşa'dan biri olabileceğini ileri sürse de kaynaklarda bunu doğrulayacak herhangi bir ipucu mevcut değildir.

Sicill-i Osmânî'de Karakaş Mehmed Paşa (ö. 1621)[142] ve Karakaş Mehmed Ağa (ö. 1629'dan sonra)[143] olmak üzere, Karakaş lakabını taşıyan iki Mehmed'den bahsedilse de bu iki şahsiyetin Karakaşzâde Ömer Efendi'nin babası olan Mehmed olduklarına dair herhangi bir ipucuna rastlanmamaktadır. Sicill-i Osmanî'de ayrıca Karakaş lakaplı iki paşanın da bahsi geçmektedir. Ahmet T. Karamustafa, bu iki Karakaş Paşa'dan birinin Karakaşzâde Ömer Efendi'nin babası olabileceğini söylese de[144] Ömer Efendi'nin lakabı dışında, kaynaklarda onun bu söylediğini destekleyen herhangi bir ipucu söz konusu değildir.

Bazı Osmanlı biyografi kaynaklarında Karakaşzâde Ömer Efendi ile çağdaş olan ve Karakaşzâde lakabıyla meşhur birkaç şahsiyetten daha bahsedildiği görülmektedir. Bunlardan biri, İsmail Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr'*ında ve *Sicill-i Osmânî*'de yer alan Nutkî mahlaslı Edirneli bir şair olarak takdim edilen Karakaşzâde Mehmed Efendi'dir. Kadılık yaptığı söylenen bu Karakaşzâde'nin H.1057/M.1647-48'de vefat ettiği belirtilmektedir[145].

İkincisi Ahmed Bâdî Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne'*sinde yine Nutkî mahlaslı Edirneli bir şair olarak takdim edilen ve Ergene kasabasında temekkün ettiği söylenen; Sicill-i Osmânî'de ise müderris olduğu ve H. 1075/M.1664-65'te vefat ettiği belirtilen Karakaşzâde Pîr Mehmed Çelebî'dir[146].

---

[142] Endrûn'dan yetişme olup doğancı başı olduğu söylenen 1612'de Bosna Beylerbeyi, 1613 Kanije Beylerbeyi, 1621'de ise vezirlikle Budin Valisi olan ve aynı yıl Leh harbinde şehit düşen Karakaş Mehmed Paşa'nın Nakşibendî müridi, sâlih, vakur ve sert mizaçlı bir şahsiyet olduğu belirtilmektedir. (bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî,* C. 4, s. 1059)

[143] Yeniçeri olduğu ifade edilen Karakaş Mehmed Ağa, H. 1038/M.1628-29'da Yeniçeri kethüdası olmuş, fakat Bağdat'ta gevşek davranınca bu görevinden azledilmiş ve gözden düşmüş biri olarak vefat etmiştir. (bk. Mehmed Süreyya, *a.g.e.,* C. 3, s. 950)

[144] Ahmet T. Karamustafa, *Vāhidī's Menākıb-i Hvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān Critical Edition and Analysis,* Published ad The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University 1993, s. 37, dn. 12

[145] İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr,* hzl. Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, Ankara, s.468; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî,* Eski Yazıdan Aktaran: Seyid Ali Kahraman, Yayına hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. 4, s. 1280; İsmail Beliğ'in Karakaşzâde lakabıyla verdiği bu Nutkî Mehmed Efendî'nin lakabı, Sicill-i Osmanî'de Karabaşzâde olarak geçmektedir.

[146] Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne,* Hzl. Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel – Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayını, Edirne 2014, C. 2/2, s.1870; C. 3, s.1969.

İsmail Beliğ'in ve Ahmed Bâdî'nin zikredilen eserlerinde bahsi geçen ve *Sicill-i Osmânî*'de doğum tarihleri ve meslekleri itibarıyla iki ayrı şahsiyet olarak gösterilen Karakaşzâde lakabıyla ün salmış Nutkî mahlaslı bu iki Edirneli şairin *Safâyî Tezkiresi*'nde tek bir şahsiyette birleştirildiği görülmektedir. Safâyî'de, adı Mehmed ve Karakaşzâde denmekle meşhur olduğu belirtilen Nutkî'nin "*maḥmiye-i Edirne'den ẓuhūr*" ettiği, tahsilini tamamladıktan sonra mülazım olup kaza yoluna girdiği ve bazı kasabalarda kadılık yaptığı, daha sonra Ergene (bugünkü Uzunköprü) kasabasına yerleşip H.1075/ M.1664-65'te senesinde burada vefat ettiği kaydedilmektedir[147].

Bunların dışında *Sicill-i Osmânî*'de vefatı 1702-1703'ten sonra olduğu belirtilen Karakaşzâde lakaplı Ali Bey[148] ile *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'*ın Aşir Efendi nüshasının fevâid kaydında yanlışlıkla eserin müellifi olduğu ifade edilen "Ḳaraḳaşzāde ibnü'l-merḥūm ᶜAlī"[149] diye bir şahsiyetten bahsedilmektedir. Bursa'nın yakınlarında bir yerden olduğu söylenen bu Karakaşzâde, Hâce Karakaşzâde evlâdından olmakla meşhur olmuş, mülâzemet yaptıktan sonra müderris olup kırk yaşında azledilmiş ve H. 1080/M.1670'te vefat etmiştir. Belli ki burada bilgisi verilen Karakaşzâde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ile *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın esas müellifi olan Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi ile karıştırılmıştır[150].

Gerek İsmâil Beliğ ile Ahmed Bâdî'nin anlattığı ve *Sicilli Osmânî*'de de yer alan Nutkî mahlaslı iki Edirneli Karakaşzâde'nin, gerekse *Sicill-i Osmânî*'de ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın Aşir Efendi nüshasında eserin müellifi ile karıştırılan Karakaşzâde'nin bizim konumuz olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ile *Mir'ātü'l-*

---

[147] Muṣṭafa Ṣafāyī Efendi, *Teẕkire-i Ṣafāyī* (Nuḫbetü'l-Āŝār Min Fevā'idi'l-Eşᶜār), İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks, hzl. Doç. Dr. Pervin Çapan, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 569.

[148] Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. 4, s. 1280

[149] Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer bin Meḥmed, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ ve Nūrü'l-Aḥdāḳ*, Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl. No. 318

[150] İlgili nüshanın başında söz konusu şahsiyetle ilgili verilen bilgiler şöyledir: "*Mü'ellif-i kitâb Mevlānā Ḳaraḳaşzāde ibnü'l-merḥūm ᶜAlī Efendi, Burusa'dan ḳarīn-i ẓuhūr? idüp Ḫᵛāce Ḳaraḳaşzāde evlādından olmaġla Ḳaraḳaşzādelik ile şöhret-şehīr olmış idi. Naẕīf-i ehl-i keyf idi. Vālidi ᶜAlī Efendi merḥūm-ı mezbūrı Çeşmī Meḥmed Efendi nefy-i ṭayy-ı taᶜyīnile Burusa'ya geldükde mülāzım eylemiş idi. Baᶜdehü müderris olup ḳırḳda maᶜzūl olmış idi. Biñ seksen senesi māh-ı Şevvālü'l-mükerreminüñ üçünci sebt gicesi merḥūm olup Bıñarbaşı Mevlevīḫāne muḳābelesinde mütevārī-i ḫāk-i mezārdur. Revveḥa'llâhu rūḥahu ve nevvere ḳabrehu. H. 1080? (M. 1670)"* [Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer bin Meḥmed, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ ve Nūrü'l-Aḥdāḳ*, Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl. No. 318]

ᶜUşşāḳ'ın [esas] müellifi olan Karakaşzâde Ömer b. Mehmed olmadıkları kesin bir bilgidir. Ancak bunlar aynı nisbeyi taşıyan farklı kişiler olabileceği gibi kendisinin hısım akrabası olmaları belki daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Sonuç itibarıyla bu bilgiler ışığında aynı dönemde yaşayan, babasıyla aynı adı ve Karakaş lakabını taşıyan iki Mehmed'den veya Karakaş lakaplı iki paşadan birinin Karakaşzâde'nin babası olabileceği düşünülebilirse de bunu kesin doğrulamak mümkün değildir. Keza mezkur kaynaklarda aynı yüzyılda Karakaşzâde Ömer Efendi'nin yaşadığı Bursa ve Edirne havalisinde hayatını sürdüren Karakaşzâde lakaplı altı kişinin varlığının tespit edilmiş olması, bu dönemde Karakaşzâdeler diye bir sülalenin veya ailenin yaşamış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim aralarındaki yaş farkı ve yaşadıkları çevre dikkate alındığında bu altı Karakaşzâde arasında bir hısım-akrabalık ilişkisinin var olduğu, dolayısıyla Karakaşzâde Ömer Efendi'nin Karakaşzâdeler diye bir ailenin mensubu olduğu yönünde bir sonuç çıkarmak mümkündür.

1.2. Doğum Yeri ve Yılı

Osmanlı Müellifleri'nde Bursalı olduğu belirtilen Karakaşzâde Ömer Efendi, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserinde birinci ağızdan verdiği kesin bilgiye göre de Bursa'da doğmuştur151. Ancak *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*'de yer alan "Ḥalebiyyü'l-ᶜaṣldur"152 ifadesinden, aile köklerinin Halep'te olduğu anlaşılmaktadır. Karakaşzâde'nin aslen Halepli olduğu bilgisi, Ayvansarâyî'nin *Vefeyâtnâme*si yanı sıra, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın H.1244/1829 tarihli Diyanet yazma nüshasının sonunda müstensih tarafından Arapça olarak düşülen temmet kaydında da "*kâne aṣluhu min Ḥalebi'ş-*

[151] Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, C. 1, s. 136; Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 11b: *"…rāḳımu'l-ḥurūfᶜ* ***Ömer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaşzāde*** *tābe'llâhu ᶜaleyhi en yeteveffāhu ve mele'e fāhu biraḥmetihi iẕā feḳare'l-mevtu fāhu* ***masḳaṭ-ı re'si olan maḥrūsa-i Burusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜani'ş-şevā'ibi'n-nuḥūsede*** *ᶜālem-i ṣabīden beri…"*; Karakaşzâde'nin Bursalı olduğu hususu müellife ait gerek *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, gerekese *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserlerinin hemen hemen bütün nüshalarının fevaid ve ilgili diğer kayıtlarında vurgulandığı görülmektedir.

[152] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239

şehbā"[153] şeklinde açıkça yer almaktadır. Aynı eserin bir başka nüshasının fevâid kaydında müellifle ilgili olarak yer alan *"...Ḳaraḳaşzāde eş-Şeyḫ ᶜÖmer bin Meḥmed ş̲emme el-Burūsī el-Ḥalebī..."*[154] ifadesi de onun Bursa doğumlu, fakat aslen Halepli olduğu bilgisini doğrular mahiyettedir. Nitekim müellifin, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta küçüklüğünden itibaren "*masḳaṭ-ı re'si olan maḥrūse-i Burusa*"da[155] ilim meclislerine iştirakinden bahsetmesi ve *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adlı eserini Bursa'da kaleme aldığını belirtmesinden[156], onun Bursa'da doğup çocukluğunun yanı sıra olgunluk yıllarının önemli bir kısmını da burada geçirdiği açıkça anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda Karakaşzâde'nin doğum yerine ilişkin bilgiler bulunmakla beraber doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Müellifin doğum tarihi, ancak *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta birinci ağızdan verdiği bilgilerden tespit etmek mümkündür. Kitabın sebeb-i telif bölümünde müellif, eseri kaleme aldığında elli yaşına vasıl olduğunu açıkça ifade ettikten başka[157], eseri H.1038/M.1629'da tamamladığını açıkça gösteren bir tarih de düşürmüştür[158]. Bu tarihten elli sene geriye gidildiğinde müellifin doğum tarihi elde edilmektedir ki buna göre Karakaşzâde Ömer

---

[153] Karakaşzâde Ömer b. Mehmed, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá,* Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7

[154] Karakaşzâde Ömer b. Mehmed, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, İBB Atatürk Kitaplığı, No. Osmanlıca Eser Yazmaları Böl., No. 0303

[155] *"...rāḳımu'l-ḥurūf* ***ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaşzāde*** *tābe'llâhu ᶜaleyhi en yeteveffāhu ve mele'e fāhu biraḥmetihi i̱zā feḳare'l-mevtu fāhu* ***masḳaṭ-ı re'si olan maḥrūsa-i Burusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜani'ş-şevā'ibi'n-nuḫūsede*** *ᶜālem-i ṣabīden beri..."* [bk. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, Süleymaniye Ktp., Aşir Ef. Böl. No. 318, vr. 11b]

[156] "*...bu ġamzede-i çerḫ-i sitemkār ve elemkeşīde-i rūzgār-ı ġaddār ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaşzāde ceᶜalellâhü't-tuḳá zādehü ve evfere külle yevmin ᶜamelehü ve zādehü ġam-ı sipihr-i bīvefā ile bīdār olup bu ḥālet ile* ***maḥrūsa-i Brusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜan şevāyibi'n-nu2ūsede*** *ḥāl-i ᶜāleme ve aḥvāl-i ādeme fikr-i daḳīḳ ve naẓar-ı ᶜamīḳ ile naẓar idüp bu ᶜaşırda…*" [bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'līf Bölümü, s. 686]

[157] "*Bu müşāhedeye vuṣūl ārzūsıyla ᶜömr-i nāzenīn ḫamsīne vāṣıl ve mülk-i vücūduma ᶜasker-i mū-yı sefīd dāḫil oldı. ... Beyt:*
Ḫamsīne irdi ᶜömrüm aġarsa ṣaḳal ne var
Ḫamsīn içinde yaġdurur ekŝer zamāne ḳar
(bk. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.,* vr. 13a)

[158] "*İtmām-ı kitāb-ı müsṭatāb ᶜavn-i Ḫudā-yı Vehhāb ile sene ŝemān ve ŝelâŝīn ve elf (1038) Receb-i müreccebüñ altıncı güni yevm-i ḫamīsde müyesser olduḳda bi'l-bedāhe tārīḫi* ***etemme kitābu ḳudsī'*** *اتم كتاب قدسى vāḳiᶜ oldı vallâhu'l-Hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī*" [bk. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.,* vr. 248b]

b. Mehmed'in, Sultan III. Murat saltanatı (1574-1595) döneminde, H. 988/M.1579-1580 yılında dünyaya geldiği söylenebilir[159].

1.3. Çocukluğu, Tahsili ve Terbiyesi

Karakaşzâde'nin çocukluk ve eğitim hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Fakat *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta anlatımından Ömer Efendi, Osmanlı devletinin en önemli ilim, irfan ve tasavvuf merkezlerinden biri olan Bursa'da henüz erken çocukluk yıllarından itibaren ömür sermayesini güzel söz öğrenmeye harcamış, susuzun susuzluğunu gidermek ve aşığın sevgilisine kavuşmak istediği gibi bu konuda kemale ermek için yıllarca, boş sözlere meyletmekten kaçınarak, gece gündüz kitaplar okuyup hat mütalaa ederek, kalemlerin mürekkep kokusunu çekerek, elinde sürekli kalem ve mürekkeple dolaşarak, büyük bir hırs ve istekle durmadan ilim talep ve tahsil etmiştir:

"*...rāḳımu'l-ḥurūf ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaşzāde ... masḳaṭ-ı re'si olan maḥrūsa-i Burusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜan şevā'ibi'n-nuḫūsede ᶜālem-i ṣabīden beri naḳd-i māye-i ᶜömr-i şekerini metāᶜ-ı suḫana ḫarc u ṣarf idüp nice sinīn ü ezmān müstesḳī-i ᶜaṭşān ve ḥarīṣ-i vuṣlat-ı cānān gibi kemāle ittiṣāl içün māh-ı tamām gibi nice şeb çerāġum ṣubḥa çıḳarup ṭālib-i fünūn ve vādī-i ṭaleb u taḥṣīlde bī-ṣabr u sukūn şaḳaḳ-ı iltiyāᶜ-ı esmāᶜ-ı ṣarīr-i yerāᶜ ile müşāhede-i cemāl-i çehre-i maᶜānīye ṭālib ve gerden-i ḥamāme-i ṭavḳ-ı cān-ı taᶜalluḳ meyl-i eġānīden hārib olup muṭālaᶜa-i ḫaṭṭ u ḫā-i kitāb ve nevk-i ehdāb-ı aḳlām-ı müşgīn-niḳāb ile muttaṣıl cān u dil iktisāb-ı fażā'il ile müştaġil olup ṣadā-yı ᶜacz u niyāz be-gūş ve ġāşiye-i cidd u ṭaleb ber-dūş olup maẓhar-ı eṣmār-ı ezhār-ı aᶜlām ve nāṣıb-ı rāyāt-ı āyāt-ı aᶜlām ve kuḫl-i*

[159] Kaynaklarda Karakaşzâde'nin tam olarak ne zaman doğduğu ve ne kadar yaşadığı ile ilgili kesin bilgiler olmamakla beraber müellifin iki önemli eserinden biri olan *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın Aşir Efendi Nüshasının sonunda eserini, Milâdî takvime göre tam olarak 1629 yılına tekabül eden Hicrî 1038 yılının Recep Ayının altıncı günü Perşembe (günü) tamamladığını ifade etmesi ve bununla ilgili açıkça tarih düşürmesinden yola çıkılarak yapılan hesaplamalar neticesinde müellifin doğum tarihi tarafımızca tespit edilmiştir. Şöyle ki, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserini Hicrî 1038 yılının Recep ayının altıncı günü, yani Perşembe günü (Miladî tam olarak 1 Mart 1629 tarihine tekabül eder) tamamladığına ve söz konusu eseri telif ettiğinde elli yaşında olduğunu açıkça belirttiğine göre, eserin telif tarihinden elli sene geriye gidildiğinde kendisinin H. 988/M. 1579-1580'da doğduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır.

münevvir-i baṣīre-i ᶜuyūn-ı efhām olan midād-ı erḳām-ı aḳlām-ı ᶜanberfām ile kü'ūs-ı meḥābir destümde müdām idi."[160]

Devamlı olarak kimlerden ilim tahsil ettiği ve düzenli bir medrese tahsilini tamamlayıp tamamlamadığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak *Nūrü'l-Hüdá*'nın bir yerinde[161] "üstâdumuz"[162] diye bahsettiği Celal Efendi'nin 1608-1611 yılları arasında Bursa'da Kaplıca medresesinde müderrislik yapmış olmasından mütevellit aralarında bir Hoca-talebe ilişkisinin söz konusu olduğu düşünülebilir.

Bildiği yabancı diller hakkında kaynaklarda bir bilgi verilmese de eserlerinde kullanmış olduğu Arapça ve Farsça kaynaklar ile bunlardan nazım ve nesir olarak yapmış olduğu çok fazla sayıdaki iktibaslardan Karakaşzâde'nin bu iki dil konusunda söz sahibi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca *Nūrü'l-Hüdá*'nın bir yerinde bir kelimenin Yunanca anlamını istifsar etmesi[163] onun dil ve ilim öğrenme konusundaki meraklı kişiliğini de ortaya koymaktadır.

1.4. Evliliği ve Çocukları

Kaynaklarda Karakaşzâde'nin evli, çocuklarının olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak *Mir'ātü'lᶜ-Uşşāḳ*'ta on sekiz yaşındaki bir oğlunun

---

[160] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.,* vr. 11b-12a

[161] Eserde zikredilen Celâl Efendi, kuvvetle muhtemel 1611 yılında vefat etmiş ve çağdaşı olduğu anlaşılan şair olan Karamanlı Yegânzâde Celâl Efendi'dir. Yegânzâde Celâl Efendi'nin 1608'de Bursa Kaplıca Medresesine atandığı ve vefat ettiği 1611 yılına kadar burada görev yaptığı göz önünde bulundurulduğunda Karakaşzâde'nin Bursa'dayken kendisinden ders almış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. [bk. Doç. Dr. Tuncay Bülbül, "*Celâl, Yegânzâde Celâl Efendi*", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-yeganzade-celal-efendi Erişim tarihi: 04.07.2020]

[162] "*…lâkin üstādumuz Celāl Efendi īrād itdügi āyet-i kerīme ḥaşruñ cemᶜun baᶜde't-tefrīḳ ṭarīḳiyle olmasını mü'eyyiddür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 874)

[163] "*Ḥiss-i müşterek kï müdrik-i şuverdür, lisān-ı Yūnānīde aña* ***nebṭasiya*** *taᶜbīr iderler…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1555)

vefatından bahsetmesi ve bu acı olaydan duyduğu derin üzüntüyü dile getirmesinden[164] onun evli ve çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'ta oğlunun vefat tarihini açıkça belirtmese de eserini yazdığında ellili yaşlarda olduğunu söyleyip bu yaşa kadar hayatında çektiği sıkıntılarını anlattıktan sonra *"Bāġ-ı dilde bād-ı ġām eser ve şāḫ-ı emel bārver olmayup gülşen-i ümmīdüm ālūde-i ḫār-ı ġam ve bülbül-i dilfurū beste-dem olup nāvek-i elem-i sīnem figār ve evrāḳ-ı cemᶜiyyet-i ḫāṭırum rūzigār tārümār idüp bu ḥālle zār u dilfigār iken emr-i Ḫudā-yı ẕül-celāl ile on sekiz yaşında bir ferzend-i ercümendüm āḫirete intiḳāl itmekle"*[165] sözleriyle oğlunun vefatına değinmesi, bahsi geçen oğlunun ya kendisi elli yaşındayken ya da elliye yakınken vefat ettiği izlenimini bırakmaktadır.

Bütün bu bilgiler ışığında Karakaşzâde'nin evli olduğu, en az bir, hatta "*bir ferzend-i ercümendüm āḫirete intiḳāl itmekle*" ifadesinden birden fazla çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

1.5. Meslekî Hayatı ve Geçimi

İmparatorluğun siyasî, sosyal ve ekonomik anlamda büyük buhranlardan geçtiği 16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı'nın iki başkenti olan Bursa ve Edirne'de yaşamış ve sırasıyla III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (1617-1623), II. (Genç) Osman (1618-1622) ve IV. Murat (1623-1640) olmak üzere tam altı Osmanlı padişahının saltanat dönemlerini idrak etmiş olan Karakaşzâde'nin ilim tahsilini tamamladıktan sonraki süreçte hayatını ne yönde sürdürdüğü, hangi mesleği icra ettiği ve geçimini nasıl sağladığı ile ilgili kaynaklarda açık bir bilgi bulunmamakla beraber eserlerinden

---

[164] *"...bu ḥālle zār u dilfigār iken emr-i Ḫudā-yı ẕü'l-celāl ile on sekiz yaşında bir ferzend-i ercümendüm āḫirete intiḳāl itmekle rūzigār-ı fırāḳ ile sirişküm baḥr-i mescūr ve zücāc-ı mizāc-ı ḫāṭırum dest-i felek seng-i miḥnetle ḳat ḳat meksūr idüp gülşen-i ᶜālemde felek bir tāze gülden beni dūr ve bir ġonce-i nāresīdeden mehcūr itdi kī yād itdükçe āteş-i fırāḳ ile bağrum kebāb ve şişe-i çeşmümden revan olan sirişküm mānend-i gülāb olurdı.*" (bk. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.* vr. 14a-b)

[165] Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.* vr. 14a-b

öğrendiğimize göre hayatı sıkıntı, acı, yokluk ve sefalet içinde devlet büyüklerinden bir mansıp umarak geçmiştir.

Kaynakların, kendisinden *şeyh*[166] olarak bahsetmeleri onun tasavvuf yolunda ulaştığı mertebenin ve aynı zamanda icra ettiği mesleğinin bariz bir ifadesidir. Yaptığı görevlerle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamasına rağmen, kendisinden şeyh olarak bahsedilmesi ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta yer alan ve kendisine ait olduğunu düşündüğümüz aşağıdaki kıtadan onun bir dergâha müntesip ve belki de ileride şeyhlik yapmış olduğunu düşündürmektedir[167]:

Li'llahi'l-ḥamd kï şāyeste-i dergāh oldum

Maᶜni-i ṣūret-i ᶜuşşāḳdan āgāh oldum

ᶜĀḳıbet menzil-i maḳṣūda irersem ne ᶜaceb

Ehl-i ḥālāt-ı kerāmāt ile hemrāh oldum[168]

Karakaşzâde'nin görev yaptığı söz konusu dergâhın nerede bulunduğuna dair herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, onun Bursa'da umduğunu bulamayıp Edirne'deki bir dergâha şeyh olarak gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserini Edirne'de yazmış olma ihtimali yüksektir.

Doğup büyüdüğü Bursa'da ilim tahsilinin dışında nasıl bir hayat sürdürdüğü bilinmemekte, fakat burada yazdığını kesin olarak bildiğimiz *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'*da

---

[166] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *a.g.e.*, C.1, s. 136; Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239

[167] Müellife ait daha önce adı geçen *Mirâtü'l-Uşşâk* adlı eserinin baş sayfasında Karakaşzade Ömer b. Mehmed Efendi'nin Karakaşzade İsmail b. Ali Efendi'yle karıştırılmış olduğu için burada düşülen nottaki bilgiler pek güvenilir olmamakla birlikte söz konusu Karakaşzade'nin Bursa'da mülazımlık yaptığı, daha sonra da müderris olduğu ve kırk yaşında müderrislikten azledildiğine dair verilen bilgiler akla Karakaşzade Ömer Efendi'nin bu görevlerde bulunmuş olma ihtimalini getirmektedir. Adı geçen eserinde Karakaşzade'nin devrinden şikâyet etmesi cahillerin makam mevki sahibi oldukları fakat kendisi gibi fazilet ve ilim sahibi insanlara bir mansıp verilmediğini ve dönemin Darü's-saâde Ağasından mülazemet talep etmesi bu ihtimali biraz güçlendirmektedir sanki. (bk. Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n*, vr.20-21)

[168] Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n.* vr. 13

kendisinden bir gamzede olarak bahsedip zalim feleğin ve gaddar dünyanın elinden acılar çektiğini[169] söylemesi, onun buradayken sıkıntılarla dolu bir hayat yaşadığını göstermektedir. Nitekim söz konusu eserini Babü's-saâde ağası Gazanfer Ağa'ya ithaf ederek kendisinin lütuf ve keremini talep ettiği görülmektedir[170.]

Ömer Efendi'nin Bursa'da tam olarak ne zamana kadar yaşadığı hususunda kaynaklarda hiçbir bilgi verilmese de *Nürü'l-Hüdâ'*daki ifadelerine dayanarak onun 1603 veya 1611 yılına kadar burada yaşamış olabileceğine dair tahminlerde bulunmak mümkündür. Sebeb-i telif bölümünde söz konusu eseri Bursa'da iken Babü's-sa'âde Ağalarından Gazanfer Ağa'ya (ö. 1603) ithafen yazdığını[171] açıkça ifade etmesinden onun en azından 23 yaşına kadar Bursa'da yaşadığı söylenebilir. Aynı eserin bir yerinde Celâl Efendi'den "üstad"ı olarak bahsetmesi müellifin, Celâl Efendi'den ders almış olabileceğine de işaret etmektedir. Celâl Efendi'nin 1608-1611 yılları arasında Bursa'da Kaplıca Medresesinde müderrislik yapmış olmasını[172], Karakaşzâde'nin 1611'e, yani 31 yaşına kadar burada yaşamış olabileceğinin bir göstergesi olarak kabul etmek de gayet mümkündür.

Edirne'ye geldiği tarih tam olarak bilinmemekte, ancak H. 988/M. 1629'da yazdığını bildiğimiz *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserindeki bazı ifadeler, onun söz konusu eserini yazdığı sırada Bursa'dan ayrılmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir[173].

---

[169] "*…muttaṣıl ġumūm-ı hümūm eyyām-ı dehr nā-fercām seḥāb-ı ẓalām-ı ālām mānicᶜ-i ṭulūᶜ-ı āfītāb-ı meram olur idi…*" [Mirā'ātü'l-ᶜuşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 14a-b]

[170] *"Bu dāᶜī-i ḥazīn ve ḥaḳīr-i kemterīn daḥi dīde-i ġamdīdemi ol tūtiyā-yı ᶜizzet_ile mükaḥḥal ve nokṣān-ı bīpāyānumı ol āsitāne-i saᶜādetintisāb ile mükemmel ḳılmaġa vesīle-i tām olmaġ_içün uşbu Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá nām kitāb-ı müsteṭābı nām-ı şerīflerine te'līf ü taḥrīr ve medḥ ü ŝenālarını ᶜunvānında taḳrīr u tasṭīr ḳıldum. Ol ẕāt-ı sütūdeṣıfāt ve melekiyyü's-simātdan bermūcib-i leṭā'if-i ᶜāvāṭıf-ı kerem ve zevārif-i ᶜavārif-i ᶜulüvv-i himem birle bu tuḥfe-i ḥaḳīri me'mūldur kī ḥüsn-i ḳabūl ile maḳbūl buyuralar"* [bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'līf, s. 699]

[171] *"…bu ġamzede-i çerḫ-i sitemkār ve elemkeşīde-i rūzgār-ı ġaddār ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-nara9aş-zāde ceᶜalellâhü't-tuḳá zādehü ve evfere külle yevmin ᶜamelehü ve zādehü ġam-ı sipihr-i bīvefā ile bīdār olup bu ḥālet ile maḥrūsa-i Brusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜan şevāyibi'n-nuḥūsede (…) müşīrü umūru's-salṭanat semiyy-i cenāb-ı Şīr-i Ḫudā muᶜizz-i ahālī Ġażanfer Aġa (…) vesīle-i tām olmaġ_içün uşbu Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá nām kitāb-ı müsteṭābı nām-ı şerīflerine te'līf ü ta2rīr ve medḥ ü ŝenālarını ᶜunvānında taḳrīr u tasṭīr ḳıldum"* [bk. *Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ,* Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'līf, s. 686, 679-681]

[172] Doç. Dr. Tuncay Bülbül, "*Celâl, Yegânzâde Celâl Efendi*", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-yeganzade-celal-efendi (28.07.2020)

[173] Karakaşzâde, *Nürü'l-Hüdâ Li-Men İhtedá*'nın sebeb-i te'līfinde eseri yazdığında Bursa'da bulunduğunu açıkça belirtmesine rağmen *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın sebeb-i te'lif bölümünde, Bursa'dan

Bu ihtimalin isabet derecesi oranında müellifin bu tarihte Edirne'ye yerleşmiş ve söz konusu eserini burada yazmış olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Edirne'ye geliş sebebi meçhul olmakla beraber Bursa'da geçim sıkıntısı çeken Karakaşzâde'nin kuvvetle muhtemel bir tekkeye şeyh olarak Edirne'ye geldiğini tahmin ediyoruz. Nitekim yukarıda "*Li'llahi'l-ḥamd kï şāyeste-i dergāh oldum*" diye başlayan ve Edirne'de yazdığını düşündüğümüz kıt'a[174] bu ihtimali kuvvetlendirir niteliktedir.

Kaynaklardan Karakaşzâde'nin tam olarak ne iş yaptığı ve hangi görevlerde bulunduğu tam olarak anlaşılmadığı gibi geçimini de tam olarak neyle sağladığı öğrenme imkânı bulunmamaktadır. Bununla birlikte *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'taki kendi ifadelerinden geçimini sağlayacak bir mansıp elde etmek için her alçaktan yardım dilemek ve her cimrinin kapısında beklemek zorunda kaldığı[175] anlaşılan Karakaşzâde, muhtemelen tekke şeyhi olduktan sonra geçim derdi bir nebze de olsa azalmış olarak uzlet köşesine çekilmiş ve elindekine kanaat ederek münzevi bir hayat yaşamıştır[176]. Fakat düşmanları tarafından sürekli kıskanılmaktan ve tan edilmekten şikâyet eden müellif, "*uzlet u ḫalvete müdāvim iken*" bile düşmanlarının tanlarına maruz kalıp müte'ellim olduğunu ifade etmektedir[177].

---

yalnızca "maskat-ı re'si" yani doğduğu ve içinde çocukluğundan beri ilimle ilgilenmeye başladığı şehir olarak bahsetmektedir. Kanaatimizce, bu eserini kaleme alırken, *Nūrü'l-Hüdâ*'da olduğu gibi Bursa'da olduğunu açıkça belirtmemesi ve burada yaşadıklarından artık geçmiş zaman kipiyle bahsetmesi, onun artık orada yaşamadığını ve bir anlamda Edirne'ye yerleşmiş olabileceğini göstermektedir: *"...rāḳımu'l-ḥurūf ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳarakaşzāde tābe'llâhu ᶜaleyhi en yeteveffāhu ve mele'e fāhu biraḥmetihi iẕā feḳare'l-mevtu fāhu masḳaṭ-ı re'si olan maḥrūsa-i Burusa ḥamāha'llâhu teᶜālá ᶜani'ş-şevā'ibi'n-nuḥūsede ᶜālem-i ṣabīden beri naḳd-i māye-i ᶜömr-i şekerini metāᶜ-ı suḪana Ḫarc u ṣarf idüp nice sinīn ü ezmān (...) küḥl-i münevvir başīre-i ᶜuyūn-ı efḥām olan midād-ı erḳām-ı aḳlām-ı ᶜanber-fām ile kü'ūs-ı meḥābir destümde müdām idi. Li'llâhi'l-ḥamd ve'l-minnet Fāris-i mebādī-i tibyān olup ve muḥāżara-i nevādī-i ᶜirfān u īḳān olan tā'ife-i ᶜālī-şāna hem-ᶜinān olup (...) mess-i vücūdum naẓar-ı iksīr-i efāżıl ile zerr-i kāmilu'l-ᶜayār idüp kemal-i mücāhede ile müşahede itdüm.* [*Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*, Aşir Ef., No. 318, vr. 11b-2a]

[174] "Li'llahi'l-ḥamd kï şāyeste-i dergāh oldum …" [bk. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 13a]

[175] *"Dünyā-yı dūn içün her dūna ilticā ve her nākesüñ ḳapusını ibtiẕālle cā itmek elemi ile nāfe-ṣıfat her dem baġrum ḫūn ve sirişküm bu ġam u miḥnet ile Nīl u Ceyhūn idi."* [Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 21b]

[176] "*Velḥāṣıl raḍiytü bimā ḳasemellâhu lī birle fezaya gerdenüm teslīm ve kūşe-i ḳañāᶜat ve inziva-yı ṣadr-ı saᶜādet üzre taḳdīm itmiş idüm*." [Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n*, vr. 21b-22a]

[177] "*ᶜUzlet u ḫalvete müdavim iken yine ṭaᶜn-ı eᶜādīden sālim olmayup dā'imā ḫançere-i ḫançer-i lisanlarından cürūḥ-ı kâmile ile müte'ellim idüm."* [*Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n*, vr. 16b]; "…*dil-i hā'im*

Karakaşzâde'nin hayatını derinden etkileyen hadiselerden biri de on sekiz yaşındaki [bir] oğlunun vefatıdır. *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'taki kendi ifadesine göre gönül bağında zaten dert ve sıkıntı rüzgarları esip hayatı ve istikbali adına derin bir ümitsizlik içinde kafası karmakarışık iken Allah'ın emri ile on sekiz yaşında bir oğlu ahirete intikal etmekle felek onu bu dünya gülşeninde taze bir gülden ve henüz açılmamış bir goncadan ayırdığı için onun ayrılık acısıyla bağrı kebap olup gözünden gülsuyu gibi gözyaşı dökmüştür[178]. Elli yaşındayken yaşadığı anlaşılan bu acı hadise kendisini çok derinden etkileyip âdeta acısına acı kattığından dolayı feleğe şu beyitle sitem etmektedir:

Şīşe-i hecr olsa yirüm nola mānend-i gülāb

Ey felek bir tāzeter gülden çıḳarduñ sen beni[179]

Müellif, dünyadan ümidini kesmiş bir halde uzlet ve inziva köşesinde bu perişan durumdan kurtulmayı beklediği süreçte, içinde bulunduğu sefaleti ve zor durumu anlatırken, aynı zamanda kendisini çekemeyen, kıskanan ve tan eden insanlardan, yaşadığı zamanın bozukluğundan ve değerinin bilinmemesinden şikâyet etmektedir. Asrındaki insanların çoğunun ilim ve fazilet yoksunu olduklarından bahseden[180] Karakaşzâde, alim diye geçinen bu cahil insanlara makam mevki verilip himaye edildiğini, fakat kendisi gibi gerçek ilim ve fazilet sahibi insanların,

---

künc-i genç-i ḳanāᶜat u tevekküle ᶜāzim olup nihāl-i ḳanāᶜat zemin-i sinede maġrūs ve kūşe-i tūşe-i ferāġ u vaḥdet ile me'nūs iken yine maṭᶜan-ı ṭaᶜn-ı ḥasūd-ı menḥūs ve daḫl-i künende-i her ḫar-ı sālūs idüm." [*Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n,* vr. 22b]

[178] "*Bāġ-ı dilde bād-ı ġām eser ve şāḫ-ı emel bārver olmayup gülşen-i ümmīdüm ālūde-i ḫār-ı ġam ve bülbül-i dilfurū beste-dem olup nāvek-i elem-i sīnem fiġār ve evrāḳ-ı cemᶜiyyet-i ḥāṭırum rūzigār tārümār idüp bu ḥālle zār u dilfigār iken emr-i Ḫudā-yı ẕül-celāl ile on sekiz yaşında [vr. 14b =>>] bir ferzend-i ercümendüm āḫirete intiḳāl itmekle rūzigār-ı fırāḳ ile sirişküm baḥr-i mescūr ve züccāc-ı mizāc-ı ḥāṭırum dest-i felek seng-i miḥnetle ḳat ḳat meksūr idüp gülşen-i ᶜālemde felek bir tāze gülden beni dūr ve bir ġonce-i nāresīdeden mehcūr itdi kī yād itdükçe āteş-i fırāḳ ile baġrum kebāb ve şişe-i çeşmümden revan olan sirişküm mānend-i gülāb olurdı.*" [*Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.,* vr. 14a-b]

[179] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.,* vr. 14b

[180] *"Ḥaḳḳā ki fī-ᶜaṣrinā ekṣer-i Ḫalḳuñ aᶜnāḳ-ı ecyādı ḳalā'id-i faẓl u reşāddan Ḫālī vu ᶜāṭıl…"* [*Mirâtü'l-Uşşâk, a.g.n.,* vr.19a);

değerlerinin bilinmediğini, ayaklar altına alındığını ve onlara mansıp verilmediğini söyler[181]. Bu tür şikâyetlerini şu beyitlerle de açıkça dile getirmektedir:

Cām-ı devlet nūş iden bir ḳatresin dökmez bize

Ehl-i dil bir cürᶜaya değmez ᶜaceb devrān olur[182]

***

Sebeb-i naṣb degil şimdi dilā bī-kese ẕāt

Alamaz manṣıbı seyyid de olursa biẕẕāt[183]

***

Ḳadr-i ḫazefle gevheri yeksan ṭutup yine

Ḥakkāk-ı dehri gör kï bize imtinān ider[184]

Bütün bunlara rağmen Karakaşzâde elli yaşına geldiğinde bazı dostlarının teşviki ile yazmış olduğu *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserini; içinde bulunduğu perişan durumdan kurtulup ahir ömrünü rahat içinde geçirmek ümidiyle IV. Murat döneminin Babüssade Ağası Mustafa Ağa'ya ithaf ederek yanında bir mülâzemet vermesini istediğini görmekteyiz[185]. Buradan aslında Karakaşzâde'nin gözünün hep yükseklerde

---

[181] *"Niçe erāzil u esāfil Ḫānesinde köhne sifāl bulmaḳ muḥāl iken cām-ı devlet destinde māl-ā-māl ve reşāşe-i ḳalemi mānend-i āb-ı zülāl olan aṣḥāb-ı faẓl u kemāl bir ḳaṭre devlet içün cürᶜa-miş̱āl ayaḳlarda pāymāldur … Ḥikmet-i bārī bunuñ üzerine cāridür ki hemīşe ᶜāḳile ᶜaḳlı ᶜiḳāl ve cāhil ü nādāna cehl ü denā'eti sebeb-i cemᶜiyyet-i cāh u celāldür. Müşāheddür ki esb-i tāzī hünerisiyle pāy-beste ve bāġda şāh-ı mīvedār ş̱emeri vāsıṭāsıyla ser-şikestedür"* [*Mirâtü'l-Uşşâk, a.g.n.*, vr. 20b-21a]

[182] *Mirātü'l-Uşşâk, a.g.n.*, vr. 21a

[183] *Mirātü'l-Uşşâk, a.g.n.*, vr. 22b

[184] *Mirātü'l-Uşşâk, a.g.n.*, vr. 21b

[185] *"Āyīne-i dil dest-i seng-i ḥavādiŝ-i rūzigārdan şikeste ve ġonca-i ḫāṭırum gülşen-i ᶜālemde beste iken şikeste-beste ferā'id-i medāyiḥ kï rişte-i reşāşe-i ḳalem-i ᶜanber-bārı ser-rişte idüp nām-ı şerifine bir kitāb-ı nevḫāste ārāste itdüm kï nūrı ile'l-ebed bezm-i ᶜuşşāḳa çerāġ-ı efrūḫte ola. Ümmīddür kï bir naẓar-ı ikŝīr-i eser ile miss-i ḳalb-i ḫākister ḫāliş-i zer ve dil-i sengīn-ᶜömr āfiṭāb-ı tāb-ı iltifāṭla yāḳūt-ı aḥmere beraber ola. (…) Baᶜde'l-yevm cāme-i ṣıḥḥat der-ber ve ᶜimāme-i ᶜāmme-i ᶜāfiyet ber-ser*

olup payitahtta yüksek bir makama getirilmeyi beklediğini anlıyoruz. Kendisi her ne kadar,

Lāzım degil ẓuhūr u taᶜayyun ġubārda

Bī-nām u bī-nişān olalum rūzgārda[186]

dese de yukarıdaki bilgiler, Karakaşzade'nin dünyalık hırsından ve endişesinden tamamen uzak ve dünyaya hiçbir surette önem vermeyen mutasavvıflardan olmadığını, bu konuda orta yolu tutan, hatta gözü biraz yükseklerde olup hayatı boyunca bir makam mevki beklentisi içerinde olduğunu göstermektedir. Onun söz konusu mansıp arzusunun gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmese de daha önce belirttiğimiz üzere, en azından bir dergâha, yani tekkeye şeyh olduğu anlaşılmaktadır.

Karakaşzâde'nin istediği mansıbı elde edememesinin sebepleri meçhul olsa da kendi ifade ve beyanlarını kıstas alındığında bunda düşmanlarının ve onu çekemeyenlerin dahli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'ta* "envāᶜ-ı fesādāta terġīb" eden kimseler olarak nitelendirdiği bu kişiler hakkında söylediği şu sözler bu ihtimali kuvvetli kılmaktadır: *"Ekẕer-i ebnā-yı zaman fī-ᶜaṣrinā ᶜālīḳadr [u] felek-irtifāᶜ olanlara envāᶜı ḫudᶜ[a] ile etbāᶜından geçinüp iġrā-i ġarīb ü iġvā-i ᶜacīb ve esālīb u ekāẕīb ile envāᶜ-ı fesādāta terġīb iderler ammā ol efᶜāl ilḳā-i şenīᶜe serāb-ı beḳīᶜa olmaġla mensūb olduḳları āsitāneden nā'il-i maḳṣūd olmayup ekser[-i] zamān-ı yesīrde merdūd olmışlardur."*[187] Nakledilen bu satırlarda Karakaşzâde'nin sert ve acı bir şekilde yerdiği düşmanları ve hasımlarıdır. Ayrıca, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın nasihat üslubu içine yerleştirilmiş bulunan bu acı ve kınayıcı satırlardan anlaşıldığına göre onu çekemeyenler sadece kendisine düşman olan rakipleri değil, aynı zamanda "yâr-ı bī-vefā" olarak nitelendirdiği yakın ihvan ve arkadaşlarıdır. Bilhassa aşağıdaki satırlarda çok sert bir şekilde eleştirdikleri, herhalde bu yârân ve ihvân sınıfından olan kişilerdir:

---

olmaḳ müyesser u muḳadder ise bāb-ı saᶜādetlerine mülāzım ve duᶜā-i devletlerine ṣubḥ u şām müdāvim olam." [Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n.*, vr.29a]

[186] Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n.*, vr.21

[187] Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 18a

"De'b-i iḫvān-ı zaman ve ḳāᶜide-i yārān u ḫullān fī-ᶜaṣrinā budur kī ḥased u ᶜadāvetlerini pinhān ve caᶜl ile ṭaraf-ı lisanlarından muḥabbetlerini iᶜlān idüp ẓāhiren envāᶜ-ı mekr ile ızhār-ı ḥubb ve maḥallinde fırṣat el virdükde "Ulḳūhu fī-gayābeti'l-cübb" dirler.; "Bunlar tetebbuᶜ-ı ᶜuyūb-ı iḫvān ve müsavi-i meᶜāyib-i ḫullān u aḳrān ve anı mecālis u maḥāfilde neşr u beyan ve ızhār u iᶜlān itmeğe ol ḳadar saᶜy-i bīkerān iderler kī bu saᶜy-i nā-meşkūrun ᶜöşrini taḥṣīl-i ᶜulūm ve tekmil-i maᶜārif u rüsūm içün ṣarf eyleseler kendüleri derekāt-ı cehāletden necat ve feżā'il-i kemālāta teraḳḳī-i derecāt iderlerdi."[188]

1.6. Vefat Tarihi ve Yeri

Kaynaklarda müellifle ilgili verilen diğer bilgilerde olduğu gibi vefat tarihi ve yeri konusunda da bir bilgi karışıklığının söz konusu olduğu görülmektedir. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*'de Ömer Efendi'nin ölüm yılı için ebced tarihi olarak verilen "سورة النصر"- "*Sûretu'n-Naṣr*" terkibinin sayı değeri H. 1037/M. 1627-28 olmasına rağmen, eserde sayı değeri H.1047/M. 1637-1638 olarak gösterilmiştir[189]. *Osmanlı Müellifleri* ve *Tuhfe-i Nā'ilī* gibi biyografi kaynaklarında Karakaşzâde'nin vefat tarihi H. 1047/M. 1637-38[190] olarak belirtildiği gibi, *Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedá"*nın İBB Atatürk Kitaplığındaki Osman Efendi Yazma Nüshasındaki fevâid kaydında da aynı şekilde vefatının H. 1047/M.1637-38'de Bağdat Fethinden (18 Şâban 1048 / 25 Aralık 1638 Cuma) önce gerçekleştiği bilgisine yer verilmektedir. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın istinsah tarihi 1829 olan Diyanet nüshasının sonunda müelliften "مرشدنا - mürşidinā", yani mürşidimiz diye bahsetmesinden aralarında bir tarikat bağlarının bulunduğu anlaşılan müstensih Tosyalı Mehmed Hâlis Efendi'nin düştüğü temmet

---

[188] Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 16b-17a

[189] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239: "Edirne'de "سورة النصر"- "*Sûretu'n-Naṣr*" sene 1047 târîhinde vefât eylemişdür." Ebced hesabını bilmemesi ihtimal dahilinde olamayacağına göre Ayvansarâyî'nin bu hatasının sebebi olarak iki ihtimal üzerinde düşünülebilir: Birinci ihtimale göre dikkatsizliği veya dalgınlığı sonucunda sayısal değeri 1037 olan söz konusu terkibi "sene 1047" olarak göstermiş olabilir; İkinci ihtimale göre ise müellifin vefat senesi olan 1047 sayısı için yanlışlıkla ilgili terkibi kullanmış olabilir. Diğer biyografi kaynaklarının hiçbirinde müellifin vefat yılı 1037 olarak gösterilmediğinden ikinci ihtimal ağırlık kazanmaktadır.

[190] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, s. 136; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, Hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 706.

kaydında ise Karakaşzâde'nin ölüm yılı H.1048/1638-39[191] olarak vermektedir. Bütün bu bilgilere göre Karakaşzâde'nin ya Bağdat fethinden önce H. 1047/M. 1637-1638 yılında ya da Bağdat fethinden sonra H. 1048/M. 1638-1639'da vefat ettiği söylenebilir.

Karakaşzâde'nin vefatının yıl olarak tam ne zaman gerçekleştiğini söylemek mümkün olmadığı gibi vefat ettiği ve yattığı yerle ilgili de kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Ayvansarâyî, *Vefeyât*'ında açık bir ifade ile Karakaşzâde'nin Edirne'de vefat ettiğini belirtmesine, Bursalı Mehmed Tahir de Osmanlı Müellifleri'nde bu bilgiyi teyit etmesine karşın, yukarıda bahsi geçen *Nūrü'l-Hüdá* nüshasında müstensih Tosyalı Mehmed Halis Efendi, müellifin "maḥrusa-i Brusa"da vefat ettiğini yazmaktadır. Bu bilgiler ışığında Karakaşzâde'nin Edirne'de vefat edip burada yattığı söylenebileceği gibi ahir ömründe Bursa'ya avdet edip burada vefat etmiş ve burada defnedilmiş olması da mümkündür.

Sonuç olarak bütün bu bilgiler ve *Mirā'tü'l-ᶜUşşāḳ*'ı yazdığı tarihte (H.1038/M.1629) elli yaşında olduğu bilgisi dikkate alınacak olursa, Karakaşzâde ᶜÖmer b. Mehmed'in H.1047/M.1637-1638 veya H.1048/M.1638-1639 yılında Bağdat fethinden önce veya sonra, elli sekiz veya elli dokuz yaşında olduğu halde Edirne'de ya da Bursa'da vefat ettiği söylenebilir.

1.7. Tarikatı ve Mezhebi

Karakaşzâde'nin tasavvufî meşrebi veya tarikatı ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Hüseyin Ayvansarâyî'ye göre Karakaşzâde, şeyh olup "Celvetî tarīḳındandır."[192] Bursalı Mehmed Tahir ise *Osmanlı Müellifleri*'nde Karakaşzâde'nin önce "Celveti şeyhlerinin alimlerinden" olduğunu ifade ettikten sonra Nûrü'l-

[191] *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7 İSC, vr. 231b; H. 1201/M. 1787 yılında vefat eden Hüseyin Ayvansarâyî'nin Tosyalı Mehmed Halis Efendi'nin 1829'da istinsahını tamamladığı nüshayı görmediği kesin olmakla beraber, 15 Eylül 1882'de vefat eden Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı Mehmed Tahir Efendi ile 1958 yılında vefat eden Mehmet Nail Tuman'ın söz konusu nüshayı muhtemelen ya hiç görmemişlerdir ya da görmüşlerse burada müellifin vefat tarihine dair verilen bilgiyi yanlış bularak eserlerinde zikretme lüzumunu görmemişlerdir.

[192] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s.239

Hüdâ'dan Nakşibendî tarikatına intisap ettiğinin anlaşıldığını belirtmektedir[193]. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Diyanet nüshasındaki fevâid kaydında kendisinden "mürşidinā", yani mürşidimiz diye bahseden müstensih Tosyalı Mehmed Halis Efendi ise Halvetiyye meşayihinden olduğunu ifade etmektedir[194].

Kaynaklarda Karakaşzâde'nin Celvetiyye veya Halvetiyye tarikatlarına mensup olduğuna dair bilgileri teyit etmek mümkün olmamakla birlikte, *Nūrü'l-Hüdá* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'taki bazı bölüm ve ifadeler onun Nakşibendî tarikatına bağlı olduğunun çok sağlam ipuçlarını vermektedir. Nitekim mezkur eserlerinde de söz konusu tarikattan uzun uzun bahseden müellifin; *Nūrü'l-Hüdá*'da, bu tarikattan "*efḍal-i ṭuruḳ-ı evliyā, ekmel-i sübül-i aṣfiyā, şāhrāh-ı ṣıddīḳān ve meslek-i gürūh-ı ᶜarifān*", yani evliyaların, ehl-i safânın, sıddîklerin ve ariflerin yürüdüğü yolların en üstünü, en olgunu, en doğrusu olarak[195], Nakşibendî şeyhlerinden ise içi dışı doğruluk ve safa üzre olan, şeriat ve tarikat esaslarına zerre kadar muhalif olmayan, bütün şeriat ve tarikat taifeleri arasında en üstün ve seçkin kimseler olarak bahsettiği[196], *Mirâtü'l-Uşşâk*'ta "*Meşâyih-i Nakşibendî*" başlığı altında Nakşîbendî şeyhlerine ayrı bir fasıl

---

[193] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s.239; Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s. 136

[194] *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7, vr. 231b; Halvet ve celvet tasavvufta ilk başta bir meşrep ve makam adı iken daha sonra birer tarikat adı olarak kullanılmaya başlamıştır. Tarikat olarak esasen ancak Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628) zamanında teşekkül etmiş olan Celvetiyye, Halvetiyye tarikatının bir kolu olarak görülmektedir. Nitekim tarikatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhi Üftâde'nin Sünbül Sinan'a, kendisinin de Nûreddinzâde ve Kerîmüddin Halvetî gibi Halvetî ricâline mensup olmaları, Celvetiyye'nin Halvetiyye ile ilgisini ortaya koyduğu gibi; Hüdâyî'nin kendisi de, "Bizim tarîkimiz hem Halvetî hem Celvetî'dir" diyerek tarikatının Halvetiyye ile iç içe olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan Celvetiyye'nin Bayramiyye ile doğrudan ilgisinin olduğu ifade edilmektedir ki, Celvetî şeyhlerinden Yâkub Afvî (ö. 1149/1736) Celvetiyye'nin Bayramiyye'den doğduğunu söylemektedir. Ayrıca Aziz Mahmud Hüdâyî'nin tarikat silsilesi Üftâde, Hızır Dede (ö. 918/1512), Akbıyık Sultan (ö. 860/1456) vasıtasıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'ye ulaştığından Celvetiyye, Bayramiyye'nin bir şubesi sayılır. Öte yandan Bayramiyye silsilesinin Nakşibendiyye ile münasebeti dolayısıyla Celvetiyye'nin Nakşibendî tarikatından da bazı izler taşıdığı söylenebilir. Nitekim Nakşibendiyye'ye ait olan "nazar ber-kadem", "halvet der-encümen" ve "hafî zikir" gibi esasların Celvetiyye'de olduğu görülmektedir. [bk. Hasan Kâmil Yılmaz, "*Celvetiyye*", DİA, C. 7, s. 273-275]

[195] "*Bu ẕikr olınan muḳaddimāt ḫulāṣa-i ṭarīḳ-ı ḫācegān-ı Naḳşibendiyyedür kī efḍal-i ṭuruḳ-ı evliyā ve ekmel-i sübül-i aṣfiyādur kī şāhrāh-ı ṣıddīḳān ve meslek-i gürūh-ı ᶜarifāndur, ḳaddesene'llâh biesrārihim nevverene'llâh bienvārihim*" [bk. Tenkitli Metin, s. 1397]

[196] "*Ammā meşāyıḫ-ı Naḳşibendiyye kī ẓāhir ü bāṭınları ṣıdḳ u ṣafā üzre ve cemīᶜ[-i] sülūkleri setr u iḫfā üzre olup miḳdār-ı ẕerre şerīᶜat u ṭarīḳata muḫālif vażᶜları olmamaġla cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ehl-i şerīᶜat ve mecmūᶜ[-ı] fıraḳ-ı ehl-i ṭarīḳat mābeyninde müsellem ü mümtāz ve mükerrem ü serefrāz olmışlardur*." [bk. Tenkitli Metin, s. 1365]

açarak[197] burada da Nakşibendîliği "*ṭarīḳ-i eymen u aḥsen*", yani en doğru ve en iyi tarikat olarak nitelendirdiği[198] görülmektedir.

Sonuç itibarıyla eserlerinde Nakşibendilik tarikatı ve meşayıhı hakkında kendi söyledikleri ile Bursalı Mehmed Tahir'in sözlerinden, Celvetiyye ya da Halvetiyye'den geçme olsa bile Karakaşzâde'nin Nakşibendîlik tarikatında karar kıldığı kesin olarak anlaşılmaktadır. Fakat Nakşibendîliğe hangi tarikattan geçtiği konusunda kesin bir şey söylenememekle birlikte her iki eserinde, özellikle de *Nūrü'l-Hüdá'*da Nakşibendiyye'nin yanı sıra tarikat olarak Halvetiyye'nin erkânından ve zikir usulünden bahsetmesine karşın Celvetiyye'den hiçbir surette bahsetmemesi, Karakaşzâde Ömer Efendi'nin Nakşibendîlik tarikatına Bursalı Mehmed Tahir'in belirttiği gibi Celvetiyye'den değil, Halvetiyye'den geçtiğine yorulabilir.

Karakaşzâde'nin itikatta ve fıkıhta hangi mezhebe bağlı olduğu konusunda biyografik kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte *Nūrü'l-Hüdá*'daki bu konularla ilgili bazı ifadeleri onun itikatta Mâturîdî, fıkıhta ise Şâfiᶜî mezhebine bağlı olabileceğinin işaretlerini vermektedir. Nitekim eserin itikadî meselelerin tartışıldığı bölümlerinde Eş'ariyye (eserde Eşāᶜire) ve Mâturîdiyye'den bahsederken "*Bu zümrenüñ ikisi de ehl-i ḥaḳdur… lâkin muḫtār olan İmāmu'l-Hüdá Ebū Manṣūr-ı Māturīdiyye meslegidür.*"[199] demesi bir anlamda onun da itikatta Maturidiyye mezhebini tercih ettiğini göstermektedir.

Nūrü'l-Hüdá'da fıkıhtaki dört mezhep imamı hakkında malumat verirken de diğer üç imama nazaran İmam Şāfiᶜî hakkında daha geniş bilgiler vermesi, özellikle de onun keramet[200] ve üstünlüklerinden daha fazla bahsetmesi ve kendisi hakkında daha çok övücü ifadeler kullanması, Karakaşzâde Ömer Efendi'nin kuvvetle muhtemel Şâfîᶜî mezhebine bağlı olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir. Nitekim

---

[197] Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.,* vr. 204b

[198] "*Ve bu ṭā'ife-i ᶜaliyye meşāyiḫ-i ṣūfiyye içre salik-i ṭarīḳ-i eymen u aḥsen olan ṭarīḳ Naḳşibendiyyedür kï āyīn-i revişleri müsellem-i cumhur-ı ṣudūr…*" [bk. *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.,* vr. 204b]

[199] bk. Tenkitli Metin, s. 908

[200] "*…Ḫalīfe İmām Şāfiᶜī ḥażretlerine ruhbānlara cevāb virmek lāzımdur didükde İmām seccādesin Diclenüñ üzerine bıraḳdı ve üzerine cālis olup buyurdılar kï her kim kï bizüm_ile mübāḥaŝe-i ᶜilm eylemek murād ider bizüm yanumuza gelsün didükde cümle ruhbānlar bu ḥāli müşāhade idüp Müslümān oldılar…*" [bk. Tenkitli Metin, s. 1307]

Karakaşzâde'nin bizzat kendisi İmâm Şâfiᶜî'den "*müftî-i esrâr-ı İlâhî, mehdî-i envâr-ı nâmütenâhî, vâris-i ibn-i ᶜamm-i Nebî, şuᶜbe-i devḥa-i Nebevî ve mîve-i şecere-i Muṣṭafevî*", yani İlâhî sırları açıklayan, sonsuz nurlara erişen, Hz. Peygamber'in ulu şeceresinin dalı ve meyvesi ile amcaoğlunun varisi diye bahsetmesi, ayrıca onu "*fehm ü firāset ve ᶜaḳl u kiyāset ile yegāne-i devrān, mürüvvet ü fütüvvet ile memdūḥ-ı cihān, efḍal-i vaḳt ve aᶜlem-i ᶜahd*", yani sahip olduğu anlayış ve feraseti ile dünyada tek; insaniyyet, mertlik, yiğitlik ve cömertlik konusunda dünyaca övülen, zamanın en üstün ve bilgili kişisi olarak nitelendirmesi[201] buna delalet etmektedir.

Kendisinin İmam Şāfiᶜî hakkında kullandığı bütün bu ifadelerinin yanı sıra Bilâl-i Havâs[202] ve Muhyiddîn b. Arabî'den[203] nakille İmam Şāfiᶜî'nin "evtād-ı erbaᶜdan", yani dört yönde bulunduklarına ve buralardaki yerleri koruduklarına inanılan dört büyük velî olarak ifade edilen "ricâlü'l-gayb"dan olduğunu, Şeyh ᶜAlāüddevle-i Simnânî'den rivayetle ricâlü'l-gayb diye bilinen velilerin çoğunun İmâm Şâfiᶜî mezhebi üzere namaz kıldıklarını[204] söylemesi, aynı zamanda İmam Şāfiᶜî'nin kendisinden rivayet edilen bir rüyaya dayanarak Hz. Peygamber'in ilminin Hz. Ali'nin parmakları vasıtasıyla İmam Şâfiᶜî'ye sirayet ettiğini[205] ifade etmesi, Karakaşzâde'nin bariz bir şekilde İmam Şafiᶜî'yi diğer imamlardan üstün tuttuğunu, dolayısıyla onun mezhebini takip ettiğini göstermektedir diye düşünüyoruz.

---

[201] "*Rivāyet iderler kï ol müftī-i esrār-ı İlâhī ve mehdī-i envār-ı nāmütenāhī vāriŝ-i ibn-i ᶜamm-i Nebī Şāfiᶜī Muṭṭalibī ḥażretleri kï şuᶜbe-i devḥa-i Nebevī ve mīve-i şecere-i Muṣṭafevīdür. Fehm ü firāset ve ᶜaḳl u kiyāset ile yegāne-i devrān ve mürürvvet ü fütüvvet ile memdūḥ-ı cihān olup efḍal-i vaḳt ve aᶜlem-i ᶜahd idi.*" [bk. Tenkitli Metin, s. 1304]

[202] "*Ve Bilāl-i Ḫavāṣ buyurmışlar kï Ḥażret-i Ḥıżırdan ḥaḳḳ-ı Şāfiᶜīde ne dirsin diyü su'āl eyledüm, evtāddandur diyü cevāb virdiler*." [bk. Tenkitli Metin s. 1305]

[203] "*Ve Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī Fütūḥat-ı Mekkiyyenüñ üç yüz otuz beşinci bābında ẕikr iderler kï İmām Şāfiᶜī evtād-ı erbaᶜadandur*." [bk. Tenkitli Metin s. 1305]

[204] "*Ve Şeyḫ ᶜAlā'ü'd-devle-i Simnānī ḳuddise sırrahu ᶜUrve nām kitābında buyururlar kï: Ekşer-i ricāl-i ġayb ḥālā meẕheb-i İmām Şāfiᶜī üzre namāz ḳılurlar.*" [bk. Tenkitli Metin, s. 1305]

[205] "*Ve Ḥażret-i İmām Şāfiᶜī buyururlar kï ibtidā'-i ḥālümde Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerini vāḳıᶜada gördüm. Baña ḫiṭāb idüp buyurdı_kï ey ferzend sen kimsin? Didüm_kï yā Resūla'llâh senüñ gürūh-ı ümmetinden bir żaᶜīf şaḫṣum. Ol dem buyurdılar kï yaḳın gel. Cenāb-ı şerīflerine yaḳın varduḳda mübārek dehānlarınuñ yarından alup benüm dehān ü zebānuma irişdürdiler ve buyurdılar kï baᶜde'l-yevm berekāt-ı Ḫudā saña ḥāṣıl oldı. Ve hem ol sāᶜat ᶜAlī el-Murtażá ḥażretlerini daḫi ḫ̆āb içre gördüm. Mübārek engüştlerini benüm engüştüm üzre ḳodılar tā kï ᶜilm-i Nebī fi'l-ḥāl baña sirāyet eyledi.*" [bk. Tenkitli Metin, s. 1305-1306]

Bütün bunlardan başka, İmām Aḥmed bin Ḥanbel'in[206] ve Abdullâh-ı Ensârî'nin[207] İmâm Şāfiᶜî'yi öven sözlerine yer vermesi, ayrıca Hz. Peygamberimizin "*Muhakkak ki Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinini yenileyecek bir kimse (müceddid) gönderecektir."* Hadis-i şerifine istinaden bazı ulemanın İmam Şâfiᶜî'yi bu yüzyılın müceddidi olarak işaret ettiklerini söylemesi[208] zannımızca Karakaşzâde'nin Şâfiᶜî mezhebine bağlı olma ihtimalini daha da güçlendirmektedir.

1.8. Mizacı, Düşünce Yapısı ve Dünya Görüşü

Eserlerinde kendisinden "*ġamzede ve elemkeşīde*"[209] olarak bahsedip, hayatında şansın ve bahtın bir gün bile yüzüne gülmediğini[210] söyleyen Karakaşzâde'nin genel olarak mustarip, karamsar bir mizaca ve hassas bir ruh yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bursalı Mehmet Tahir, Karakaşzâde'nin tasavvuf ve ahlak üzerine yazdığı eserlerini, özellikle de *Nûrü'l-Hüdâ'*yı "biraz mutaassıbane ve aşırıca" bularak onun mutaassıp bir mizaca sahip olduğunu ifade etmektedir[211]. Fakat taassup kavramı; kişiye, konuya ve zamana göre değişebilen bir kavram olduğu için, Karakaşzâde'nin kesin bir şekilde mutaassıp bir kişi olduğu söylenemez.

---

[206] "*Biz ẓāhirine ᶜālimüz ammā anlar maᶜānī-i ġāmıżalarına ᶜāriflerdür; ve ᶜālem içre miṣāl-i āfītāb cümle ḫalḳa nūr-ı ᶜilm ile żiyā virmeleri maḥall-i irtiyāb degildür*." [bk. Tenkitli Metin, s. 1304-1305]

[207] *"Ben meẕheb bilmem ammā İmām Şāfiᶜīyi dost ṭutarum; ol sebebden kï her maḳāma nāẓır olurum anı öñümde görürüm."* [bk. Tenkitli Metin, s. 1305]

[208] "*Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï: "* انّ الله تعالى يبعث لهذه الامّة على رأس *كلّ مائة سنة من يجدّد لها دينها"-"İnne'llâhe teᶜālá yebᶜaṡu li-hâẕihi'l-*ummeti *ᶜalá re'si kulli mi'eti senetin men yuceddidu lehā dīnehā" feḥvāsı üzre baᶜżı ᶜulemā bu mi'e-i ṣāniyede müceddid-i dīn İmām Şāfiᶜīdür diyü buyurmışlar*." [bk. Tenkitli Metin, s. 1305]

[209] "*bu ġamzede-i çerḫ-i sitemkār ve elemkeşīde-i rūzgār-ı ġaddār ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaş-zāde*" [bk. Tenkitli Metin, s. 669-670]

[210] "*…muttaṣıl ġumūm-ı hümūm eyyām-ı dehr nā-fercām seḥāb-ı ẓalām-ı ālām māniᶜ-i ṭulūᶜ-ı āfītāb-ı meram olur idi."; "Ḫūn-ı sirişki her dem īṣār ve dīde-i baḫtum bir şeb bīdār olmayup nale vü enīnüm āsumānda Zühreye āhenk ve ḫadeng-i āhum ḳavs-ı felekde ṭāliᶜum ile cenk iderdi"; "Bāġ-ı dilde bād-ı ġām eser ve şāḫ-ı emel bārver olmayup gülşen-i ümmīdüm ālūde-i ḫār-ı ġam ve bülbül-i dilfurū beste-dem olup nāvek-i elem-i sīnem fiġār ve evrāḳ-ı cemᶜiyyet-i ḫāṭırum rūzigār tārümār idüp…"; "Velḥāṣıl mirat-ı kā'ināt-ı bī-imiṡālde gūne gūne ṣūret-i infiᶜāl müşahede itdüm ve bu fānūs-ı ḫayāl-i bī-mālde dūne dūne envāᶜ-ı melāl muᶜāyene ḳıldum*." [bk. Mir'ātü'l-ᶜUṣṣāḳ, *a.g.n.*, vr. 14a-b]

[211] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, s. 136

Küçüklüğünden tasavvufî bir terbiye ile yetişmiş mutasavvıf bir şahsiyet olduğu için Karakaşzâde, İslam'ın ve tasavvufun genel kabullerine uyan bir düşünce yapısına sahiptir. Özellikle aşk, aşkın yüceliği, dünyanın vefasızlığı, dünya hayatının geçiciliği ve faniliği, sabır, tevekkül, kanaat, kader, mukadderat gibi konulardaki düşüncelerinin tamamen tasavvuf inancına dayandığı görülmektedir. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*'de yer alan şu murabbaı onun tasavvufî düşüncesini en bariz şekilde gözler önüne serdiği söylenebilir:

Hemān bir şey-i lā-şey'üm bu demde

Keenneh olmışum beyne ᶜademde

Hemīn yoḳluḳdurur varlıḳ ᶜazīzüm

Bu ḳavli ṭutdı şeyḫüm de dedem de[212]

Mutasavvıf bir şahsiyet olmakla beraber Karakaşzâde'nin dünya, dünyanın nizamı ve insan ilişkileri hakkında, bugün de dünyada geçerliliğini koruyan bazı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Müellif, dünya binasının, insanlık nizamı ve intizamının ülfet ve ittihad, yani birbirine yakınlık gösterme ve birlik beraberlik temelleri üzerinde bina edilip yükseldiğini, dolayısıyla insanlığın ayakta durmasının da ancak insanların birbiriyle kaynaşıp iyi geçinmesiyle mümkün olabileceğini düşünmektedir[213]. Kendisi, aynı zamanda dünyanın nizamını sağlayan bu prensipleri yok etmeye çalışmanın, kötülüklerin en büyüğü ve hasletlerin en kötüsü olduğuna inanmaktadır.[214] Yine Karakaşzâde'nin düşüncesine göre insan medenî bir yaratılışa

[212] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239

[213] "*Binā-yı esās-ı ᶜālem ve niẓām-ı intiẓām-ı beni ādem ülfet ü ittiḥād üzre mevżūᶜ ve ḫayme-i ḳıyām-ı ḳavāyim-i insānī iḫtilāṭ u imtizāc üzre merfūᶜdur."* [Mir'ātü'l-ᶜUşşāk, *a.g.n.*, vr. 23b]

[214] *"Pes müzīl-i niẓām-ı ᶜālem olan maᶜnāya iḳdām eḫass-ı rezā'il ve aḳbeḥ-i ḫaṣā'ildür."* [Mir'ātü'l-ᶜUşşāk, *a.g.n.*, vr. 23b]

sahip bir varlık olduğu için birbiriyle iyi geçinmesi ve işlerinde birbirine yardım etme iradesini göstermesi en önemli yaratılış hikmetlerinden biridir.[215]

Yaşadığı zamana, topluma ve olaylara eleştirel bir gözle bakmak, Karakaşzâde'nin en önemli, belki de önde gelen kişilik özelliklerinden biridir denilebilir. Tamamen eleştirel bir bakış açısıyla yazdığı *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adlı eserinde yaşadığı dönemin Osmanlı toplumunda yaygın olan tasavvufî ve dinî zümreleri ve yaşadığı dönemdeki sosyal bozuklukları ağır bir şekilde eleştiren müellifin, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın sebeb-i te'lîf kısmında da özellikle yaşadığı devirdeki insanların olumsuz özelliklerini dile getirip onların bu davranışlarını eleştirmek suretiyle bu dönemle alakalı tasavvuf içi tenkidin ve toplumsal eleştirinin en iyi örneklerini verdiğini görüyoruz.

Sonuç itibarıyla kaynakların ve kendisinin birinci ağızdan verdiği bilgilere göre Karakaşzâde, hayatını ilim ve fazilet kazanmaya adamış, tarikat ehli, derin tasavvuf ve İslamî ilimlere vakıf, ehl-i sünnet itikadına sıkı sıkıya bağlı mutasavvıf bir şahsiyettir. Bununla birlikte onun uzlet köşesine çekilip dünya işlerinden tamamen el etek çeken bir sûfî mizacına sahip olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Karakaşzâde'nin bir yandan sıkı sıkıya tasavvuf inancı ve düşüncesine bağlı olması, diğer yandan ise sürekli dünyevî bir mansıp elde etme arzusunu taşıması, belki de Nakşibendiyye'ye bağlı oluşunun ve bu tarikatın ana esaslarından biri olan ve tasavvuf literatüründe "celvette halvet, kalabalık içinde Hak ile beraber"[216] diye tarif edilen ve "el kârda, gönül yarda" gibi özdeyişlerle de ifade edilen[217], bâ-zâhir bâ-bâtın bâ halk "*halvet der-encümen*" düsturlarının bir tezahürü olarak görülebilir.

1.9. İlmî Kişiliği

Kaynaklarda alim, şeyh ve edip bir zat olduğu ifade edilen Karakaşzâde'nin kaleme almış olduğu eserlerinden onun yalnızca din ve tasavvuf konusunda değil,

---

[215] *"İnsān medeniyyü't-ṭabᶜ olmaġla birbirleriyle ülfet ü muᶜāşeret ve umūrlarında birbirine muᶜāvenet itmelerine irādet-i ḳudret mutażammın-ı envāᶜ-ı ḥikmetdür."* [Mir'ātü'l-ᶜUşşāk, *a.g.n.*, vr. 23b]

[216] H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, s.259

[217] Süleyman Uludağ, "*Halvet Der-Encümen*", DİA, C. 15, s. 387-388

felsefe konusunda da son derece geniş bir bilgiye sahip alim ve entelektüel bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Nitekim *Nūrü'l-Hüdá*'da referans olarak din ve tasavvuf alimlerinin eserlerini kaynak olarak kullanmasının yanı sıra İbn-i Sina, Fahreddin Râzî gibi İslam filozofları ile Aristo, Sokrat, Bokrat (Hipokrat), Tales (Talis), Aneksagoras, Bendakles, Fisagoras (Pisagor), Eflatun, Calinus gibi Yunan felsefesinin önde gelen filozofların da görüşlerine de yer vermektedir. Hatta İslam ve Yunan filozoflarının görüşlerini yalnızca aktarmakla yetinmeyip onları bir değerlendirmeye tabi tutarak, ilgili görüşlerin doğruluğu veya yanlışlığı hakkındaki kendi görüşlerini de beyan etmektedir. Bütün bunlar, dinî ve tasavvufî ilimlerde olduğu gibi felsefe konularında da ne kadar büyük bir bilgi birikimine ve muhakeme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Karakaşzâde, özellikle *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Rum Abdalları ile ilgili bölümünde dinî-tasavvufî konularındaki dirayetini yansıtan açıklama ve tahlillerin yanında felsefe konusundaki birikimini de ortaya koymaktadır.

2. Edebî Kişiliği

Müellifin hayatı hakkında olduğu gibi edebî şahsiyeti ve sanatı hakkında da *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* ve *Osmanlı Müellifleri*'ndeki çok kısa olan bilgilerin dışında Osmanlı biyografi kaynaklarında hemen hemen hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Onun edebî kişiliği ve sanatı hakkındaki geniş bilgileri de yine birinci elden kendi eserlerinden öğrenebilmekteyiz.

Bursalı Mehmed Tahir onun, Celvetî şeyh, alim ve ediplerinden bir zat olduğunu söyler. *Mirâtü'l-Uşşâk*'ta kendisi hakkında verdiği bilgiler de Bursalı Mehmed Tahir'in bu ifadesini doğrulamaktadır. Söz konusu eserindeki ifadelerinden anlaşıldığına göre Karakaşzade, ömür sermayesini daha çocukluğundan ilim ve fazilet kazanmak yolunda tüketip güzel söz söyleme sanatını ve mana güzelliğini öğrenmekle meşgul olmuş ve bu alanda kemale ermek için epey uğraş vermiş ve gerçekten hem

ilim ve irfanda hem de güzel söz ve mana söyleme sanatında kendisini fevkalade yetiştirmiş bir şahsiyettir.[218]

Mutasavvıf bir şahsiyet olan Karakaşzâde'nin gerek kendi verdiği bilgilerden gerekse yazdığı eserlerinden dinî ve tasavvufî ilimlerde olduğu gibi, bedîî ilimlerde de derin bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Karakaşzâde Ömer Efendi, biraz da mutasavvıf bir şahsiyet ve şeyh olması hasebiyle daha çok nesir olarak tasavvuf ve ahlak üzerine eserler kaleme almıştır. Bursalı Mehmet Tahir, Karakaşzâde'nin eserlerini *"tasavvuf ve ahlâktan bahseden eski Osmanlı kitabeti üzerine yazılan eserler"* olarak değerlendirmektedir. Nitekim nesir-nazım karışımı olarak yazdığı eserleri nazarıdikkate alındığında onun, güçlü bir belagat ve fesahat sahibi bir şahsiyet olduğu görülmektedir. *Nûrü'l-Hüdâ* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta kendisinden "*bülbül-i gülzār-ı beyān*" ve "*ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān*"[219] yani, "güzel söz söyleme bahçesinin bülbülü" ve "tatlı söz söyleme tarlasının papağanı" şeklinde bahsederek dolaylı olarak kendi belagat ve sanat gücüne işaret etmektedir. Gerçekten de onun yer yer Arapça, Farsça ve Türkçe nazım parçalarıyla ustaca süslediği eserlerinin, 16.-17. yüzyılın özellikle secili ve süslü Osmanlı nesir-inşâ sanatının güçlü örneklerini teşkil ettiği söylenebilir[220].

---

[218] *"şabīden beri naḳd-i māye-i ᶜömr-i şükrini metāᶜ-ı suḫana ḫarc şarf idüp nice sinīn u ezmān (...) kemāle ittiṣāl içün māh-ı tamām gibi nice şeb çerāġum ṣabaĥa çıḳarup ṭālib-i fünūn ve vādī-i ṭaleb u taḥṣilde bī-ṣabr u sukūn (...) ile müşāhede-i cemāl-i çehre-i maᶜānīye ṭālib ve (...) muṭālaᶜa-i Ḫātt u Ḫāl-i kitāb ve nevk-i ehdāb-ı aḳlām-ı müşgīn-niḳāb ile muttaşıl cān u dil iktisāb-ı faẓā'il ile müşteġil olup (...) maẓhar-ı ezhār-ı aᶜlām ve nāṣıb-ı rāyāt-ı āyāt-ı iᶜlām ve küḥl-i münevver başīre-i ᶜuyūn-ı efhām olan midād-ı erḳām-ı aḳlām-ı ᶜanber-fām ile kūs-ı muḫābir destümde müdām idi."* [*Mirâtü'l-Uşşâk*, Süleymaniye Ktp, Aşir Efendi Böl., No: 318, vr.11b-12a]

[219] *Nûrü'l- Hüdâ*'nın "Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb" bölümünde rüyasında gördüğü "Pîr-i rûşen-zamîr" kendisine *"ey bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān"* sözleriyle hitap etmektedir. (bk. Tenkitli Metin, s.); Mirâtü'l-Uşşâk'ta da kitabı yazmasını tavsiye eden dostu da birebir aynı sözlerle kendisine hitap ettiği görülmektedir. (*Mirâtü'l-Uşşâk,* Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Böl. No: 318, vr.22b*)*

[220] *Nûrü'l-Hüdâ'yı* yazmasındaki amacının, rüyasında gördüğü "Pîr-i rûşen-zamîr"in tavsiyesiyle adını açıklamadığı fakat daha önce mevcut olduğunu söylediği, basit ifadeleri yüzünden unutulmuş kitabı zamanın yüksek belagat sahiplerine hitap edecek şekilde süsleyerek yeniden tanzim etmek olduğunu belirtir: *"...bu kitāb-ı perīşān-elfāẓuñ dürer-i nā-süftesin elmās-ı ṭabᶜ ile süfte idüp ᶜalā vechi'l-ihtimām rişte-i ḥaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābildür."* Ayrıca *"bu ḳışaş-ı pür ḥışaşı ᶜibārāt-ı lāyıḳa ve elfāẓ-ı rāyıḳa birle zīver-i tāc-ı feṣāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat ḳılup nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-yı belāġat-şiᶜār eyle deyü iḳdām itdükde ben daḪi ḥüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idüp..."* gibi sözlerle kendisi aslında eserin ne kadar değerli ve yüksek belâgatla yazılmış bir kitap olduğunu ifade etmektedir.

Karakaşzâde'nin, eserlerinde tasavvuf konusunda teferruatlı ve değerli bilgiler vermesinin yanı sıra yaşadığı devirdeki bazı sosyal ve edebî eleştirilere de yer verdiği görülmektedir. Özellikle nesir tarzında yazdığı eserlerin "sebeb-i telif" bölümlerinde devrindeki insafsızca yapılan şiir ve inşa eleştirilerinden yakınmaktadır. Hatta sırf bu yüzden adı geçen iki eseri yazıp yazmamak konusunda tereddüt yaşadığını belirtmektedir.[221] Ayrıca yaşadığı devirde alim diye geçinen cahil ve nadanlardan şikâyet eden müellif, devrinde bu alim müsveddesi kişilere makam mevki, mansıp verilirken ve onlar rahat içinde hayatlarını yaşarken, gerçek ilim, irfan ve fazilet sahiplerinin değerinin bilinmediğini ve onlara mansıp verilmediğini ve sefalete terk edildiklerini söylemektedir. Nitekim aşağıdaki kıtada kendisi de çok değerli bir şair, alim ve fazilet sahibi olduğu halde gerçek değerinin bilinmediğini ve kenara itildiğini açıkça dile getirmektedir:

Sūfī mecāz añladı yāre muḥabbetüm
ᶜĀlemde kimse bilmedi gitdi ḥaḳīḳatum
Bir gevherüm ki ḫāk-i siyāh içre ḳalmışum
Sarrāf-ı dehr bilmez ise nola ḳıymetüm[222]

Daha çok nesir alanındaki eserleriyle tanınmış olmakla birlikte Ayvansarâyî'nin *Vefâyât*'ında Karakaşzade'nin aynı zamanda *"tab'-ı şiᶜrîsi"*'nin de olduğu belirtilmektedir[223]. Hatta Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde onun

---

[221] *"Zīrā ebnā-i zamān ve iḫvān-ı devrān eger şiᶜr-i Ḥassān ve feṣāḥat-i Selmān olsa da dīde-i inṣāf ile nigerān ve imᶜān-ı naẓarla iẕᶜān itmeyüp mücerred daḫl u taᶜarruẓı ẓarāfet belki bāᶜiṣ-i feṣāḥat u belāġat ᶜad iderler"* [bk. Tenkitli Metin,] Aynı hususu, *Mirâtü'l-Uşşâk* eserinde şu sözlerle dile getirir: *"Fī-ᶜaṣrinā insān şiᶜirde Ḥassān ve feṣḥatda Selmān ve inşāda Ḫᵛāce-i cihān olsa da ebnā-i zamān dīde-i inṣāfla nigerān ve imᶜān-ı naẓar ile iẕᶜān itmedin çeşm-i ḫaṭā-bīnle ṭaᶜarrużı iᶜlān iderler. Her cāhil u ġanī mübādī-i ᶜulūm-ı ᶜaḳliyye vü naḳliyyeyi ve muṣṭalaḥāt-ı fünūn-ı ḥāḳīḳayı efvāh-ı nāsdan āḫz u teflīḳ ve baᶜżı menāḳısāt vāhibe-i taḥḳīḳ idüp belde-i ferāsetde ġarīb ve nūr-ı kiyāsetden bī-naṣīb iken aᶜvecāc-ı ṭabᶜla cadde-i Ḥaḳdan iᶜrāż ve kelām-ı Ḥaḳḳı ᶜadem-i aṣġā ile beyhūde aᶜrāż iderler."* (*Mirâtü'l-Uşşâk,* Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl., No: 318, vr.24a)

[222] Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, *a.g.n.*, vr. 22b

[223] Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s.239

mürettep divan sahibi olduğunu da bildirmektedir.[224] Ne yazık ki mürettep divanına şu ana kadar ulaşabilmiş değiliz.

Karakaşzade'nin söz sanatındaki gücü ve şairlik yönüne dair Ayvansarâyî'nin *Vefâyâtı* ile Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde yukarıda geçen birkaç kelimelik bilgilerin dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şairlik yönüne dair bazı önemli bilgiler de daha çok onun eserlerinden, özellikle *Mirâtü'l-Uşşâk'*ta kendisiyle ilgili dile getirdiği ifadelerinden elde edebilmektedir.

Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'ın sebeb-i te'līf bölümünde eseri yazmak hususunda teşvik eden dostunun, kendisine *"ey bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān Cenāb-ı Ḥażret-i Dāver naẓm u neṯri saña musaḫḫar u müyesser ḳılup*

Çü rām olmış dilüñe ḥüsn-i taḳrīr

Ne içün gösterürsün ᶜacz u taḳṣīr'"[225]

şeklindeki hitabında Cenab-ı Hakk'ın nazım ve nesri kendisine kolay kıldığını ve güzel yazı yazma kabiliyetinin kendisine teslim olduğunu söylemektedir. Dostunun bu sözlerinden, Karakaşzade'nin nesirde olduğu gibi nazımda da sahibi olduğu, dolayısıyla her iki alanda da kolay yazabildiği anlaşılmaktadır.

Karakaşzâde, aynı eserde kendisini söz söyleme sanatında Molla Câmî, Nizâmî ve Hüsrev-i Dehlevî ile karşılaştırır. Sözlerinin onların sözleri kadar etkili olduğunu söyleyen müellif, nazım ve nesirdeki kuvvetiyle kendisini Husrev-i Dehlevî'ye benzetmektedir[226]. Ayrıca, dostunun kendisine söylediği *"...maᶜānī-i daḳīḳa-i ᶜulūm-ı nāfiᶜa saña rūşen ü müberhen iken bu ẕerre-i nāçīzi mālik-i mülk-i suḫan ẓann itmek neden?"* sözlerden de Karakaşzade'nin, yakın çevresi tarafından "*mâlik-i mülk-i suhan*" (söz ülkesinin hükümdarı) olarak nitelendirildiği anlamını çıkarmak mümkündür.

---

[224] Bursalı Mehmet Tahir *a.g.e.,* s.136

[225] Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n.* vr.22b

[226] *"ferā'id-i suḫanuñ iklīl-i ser-i ḫāver-i zemīn ve enfās-ı ᶜĪsá-demüñe maḳarr-ı felek-i çār ü mīn olup ᶜuşşāḳa cürᶜa resānende-i Cāmī ve suḫan-ı rūḥ-efzāñ_ile ᶜāleme Niẓāmī ve naẓm u neṯr-i ḳavī ile Ḫusrev-i Dehlevī olup…"* [*Mirâtü'l-Uşşâk, a.g.n.,* vr. 23a]

Bunların yanı sıra kendisine ait olduğunu düşündüğümüz fahriye tarzındaki bazı şiirlerinde Karakaşzâde'nin, söz söyleme sanatındaki gücünden ve tarzından da bahsettiğini görüyoruz. Nitekim kendisine ait olduğunu tahmin ettiğimiz aşağıdaki kıtada kendi sözlerini hikmet deryasının gönülleri cezbeden cevherler, her nüktesini ise gönül kuşunu avlayan birer dane olarak nitelendirdiği gibi, sözleriyle irfan ipliğine gönül açıcı inciler dizdiğini ve kendi sözlerinin hakikat, başkalarının söylediği sözlerin ise efsaneden ibaret olduğunu ifade etmektedir:

Gevher-i deryā-yı ḥikmetdür kelām-ı dilkeşüm

Tāyir-i dil ṣaydına her nüktesi bir dānedür

Rişte-i ᶜirfāna cān-perver sözüm dürler dizer

Söz budur kim söylerüm ġayruñ sözi efṣānedür[227]

Şayet kendisine ait ise yukarıdaki mısralardan, onun gerek nesir gerek şiir alanında kaleme aldıklarının aynı zamanda hikemî tarz edebiyatımızın örnekleri olarak sayılabileceği anlamını çıkarabiliriz.

Karakaşzâde, ayrıca bir yandan sözlerindeki her harfi "*mānend-i dürr-i meknūn ve ḳılāde-i aᶜnāḳ-ı sipihr-i nīgūn*"[228] (saklı parlak inci ve feleğin boynuna asılan bir gerdanlık) olarak nitelendirmekle söz sanatındaki kendi üstünlüğünü ve değerini dile getirirken bir yandan aşağıdaki sözlerle onun *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* özelinde ve diğer eserlerinde kullandığı üslubu hakkında da bilgiler vermektedir:

"*ᶜİbārāt-ı mühezzebe ve istiᶜārāt-ı müstaᶜzebe ve resā'il-i müvaşşaḥa ve escāᶜ-ı müstemleḥa ile evrāḳ üzre menşūr olan suṭūr-ı manẓūm u menşūr nūrun ᶜalá nūr ve sevād-ı misk ile beyāż[-ı] kāfūrdür kï ṭīb-i nükhet-i meᶜānī-i ᶜanber-būyı meşām-ı cāna ᶜubūr itdükde ḥallāl-i müşkilāt-ı umūr olur*."[229]

[227] *Mirâtü'l-Uşşâk, a.g.n.*, vr. 26b
[228] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.*, vr. 26b
[229] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, a.g.n.*, vr. 26b

Bütün bu ifadelerden Karakaşzade'nin nesir alanında olduğu kadar nazım-şiir alanında süslü, secili ve sanatlı söz söyleme kudretine sahip bir şahsiyet olduğu anlaşılmakla beraber, divanı ortada olmadığı için onun bu konudaki iddiasını doğrulayıcı veya reddedici bir şey söylemek şimdilik mümkün gözükmemektedir. Zira süslü, secili ve sanatlı nesir konusundaki kemâlini açıkça gösterdiği, manzum-mensur olarak yazdığı *Nūrü'l-Hüdá* ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* eserlerinin manzum kısımlarında kendi şiirlerine yer vererek nazım konusundaki kudretini ve ustalığını sergilemesi yerine söz konusu kısımların neredeyse tamamında iktibas yoluyla başka şairlerin şiirlerini kullanması, bir üslup tercihi olarak tevil edilebileceği gibi, manzum söz söylemede mensur söz söylemede olduğu kadar güçlü olmadığının bir göstergesi olarak da tevil edilebilir. Nitekim gerek kaynaklarda kendisine ait olduğu kesin olduğu söylenen Nazım parçasından gerekse *Nūrü'l-Hüdá*'da "li-müellifi", yani müellife ait olduğu belirtilen ve aşağıda şiir örnekleri arasında gösterilen mesnevî nazım şekliyle yazılan şiirinden, gerekse de *Mir'ˇātü'l-ᵉUşşāḳ'*da kendisine ait olabileceğini düşündüğümüz manzumelerinden onun, şiirlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullandığı veya sehl-i mümtenî tarzını andıran şiirler yazdığı söylenebilir. Bununla birlikte kendisine ait olabileceğini tahmin ettiğimiz şiirleri arasında söyleyişleri güçlü olan örneklerin de mevcut olduğu belirtilmelidir.

Nesirde olduğu gibi şiirlerinde de konu olarak daha çok dinî-tasavvufî neşveyi, İlâhî aşkı, dünyanın faniliği ve aldatıcılığını, yaşadığı döneme dair sosyal şikâyetleri işlediği görülmektedir. Dolayısıyla eserlerinde sosyal çevresi ve çağı ile ilgili önemli tespit ve tenkitlerde bulunan Karakaşzâde'nin aynı zamanda iyi bir münekkit olduğu da söylenebilir.

Mahlası konusunda bilgi veren tek kaynak olan Tuhfe-i Nâilî[230] ve aynı kaynağa dayanan Selamî Şimşek[231], Karakaşzâde'nin yazdığı şiirlerde Ömer mahlasını kullandığını belirtseler de başka kaynaklarda veya kendi eserlerinde onun bu mahlası kullandığına dair herhangi bir bilgiye veya ipucuna rastlanabilmiş değildir.

---

[230] Mehmet Nâil Tuman, *a.g.e.*, s. 706

[231] Selami Şimşek , *Osmanlının İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2012, s.512-513

Karakaşzâde'nin buraya kadar anlatmaya çalıştığımız şiir sanatının mahiyeti hakkında daha somut fikirler edinmemize imkân sağlayacağını düşündüğümüz için kaynaklarda kendisine ait olduğu kesin olarak belirtilen ve *Mirâtü'l-ᶜUşşâk*'ta yer alıp kendi kaleminden çıkmış olabileceğini tahmin ettiğimiz bazı şiir örneklerine aşağıda yer vermeyi uygun bulduk[232]:

Nazım [Li-Müellifihi]

Hemân bir şey-i lā-şeyüm bu demde

Ke-ennehü olmışum beyne ᶜademde

Hemīn yoḳluḳdurur varlıḳ ᶜazīzüm

Bu ḳavli ṭutdı şeyḪüm de dedem de[233]

***

Naẓm (Mesnevî) [Li-Müellifihi]

Şems-i Tebrīze Ḫudā Ḥażret-i Mevlānāyı

Müjde-i keşf ile bildürdi çün ol dānāyı

Didi bu müjdenüñ olsun dil ü cān ḳurbānı

Dil ḳarār eyleyemez görmeyicek göz ānı

[232] *Mirâtü'l-Uşşâk*'ta birçok nazım parçasını başkalarından iktibas eden Karakaşzade arada az da olsa kendi yazdığı anlaşılan bazı beyitler ve kıtalar vardır. İktibas ettiği şiirlerin şairlerini belirtmediği için tam olarak kendi şiirlerini tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Fakat basit söyleyişlerinden bazı şiirlerin kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Diğer örnekleri kendisine ait olarak kabul etmesek bile kaynaklarda kendi kıtası olarak verilen şiir örneğinin onun daha çok tasavvufî fikirleri içeren basit ve sade şiirler yazdığını göstermektedir.

[233] Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239; Osmanlı Müelliflerinde bu şiirin sadece son iki mısrası verilmiştir (bk. Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, C.1, s.136

Bildi maḳṣūd Şemisden kï ṭoġa ᶜāleme nūr

Nūrınuñ terbiyetiyle ṣemerāt ide ẓuhūr

Gördi kim Şems vücūdına netīce ānı

Eyledi cān ile başın o şehüñ ḳurbānı

Görmedi çeşm-i cihān böyle ᶜacāyib ebedā

Kï mürīdine mürebbī ide cānını fedā[234]

***

Mümkün midür cihānda kişi pāydār ola

Dārü'l-fenā maḥall-i ṣebāt u ḳarār ola

Seyl-i fenā irüp āḪir Ḫarāb ider

Sanmañ esāsın Ḫāne-i ᶜömr üstüvār ola[235]

***

Gönül yaᶜnī ḫaberdār oldı āyīn-i muḥabbetden

İçüp vaḥdet meyin çekdi ayaġı keṣretden

Taᶜallüm eyledi evvel baḳışda ṭıfl-i dil bir gün

Kitāb-ı fenn-i ᶜaşḳı bir civān-ı pāk-sīretden[236]

---

[234] bk. Tenkitli Metin, s. 1110-1111; N. 102b

[235] *Mirâtü'l-Uşşâk*, Aşir Efendi, vr.14b; *Lala İsmail No: 586, vr. 11a*

[236] *Mirâtü'l-Uşşâk,* Aşir Efendi, vr.12b; *Lala İsmail No: 586, vr. 9a*

Beyitler:

Belā-keş ᶜāşıḳ oldum ḥāşılı şeydālıḳ el virdi

Libās-ı ᶜişmeti çāk eyledüm rüsvālıḳ el virdi[237]

***

Ḳoyup ṣalāḥı göñül oldı ᶜāşıḳ-ı şeydā

Hevāya munḳalib oldı bu deñlü zühd ü riyā[238]

***

Beni ne mübtelā-yı imtilā eyle ne ḫod aç et

Ne senden eyle müstaġnī ne senden ġayra muḥtāc et[239]

***

Dime ṣūfī mürişd-i kāmil ᶜale'l-ıṭlāḳ yoḳ

Mürşid-i kāmil çoḳ ammā sende istiḥḳāḳ yoḳ[240]

***

Nice itsün dīde-i maḳṣūd ümmīde naẓar

Muttaṣıl bārān-ı eşk-i ġam göz açdurmaz yaġar[241]

***

Şīşe-i hecr olsa yirüm nola mānend-i gülāb

Ey felek bir tāze-ter gülden çıḳarduñ sen beni[242]

---

[237] *Mirâtü'l-Uşşâk,* Aşir Efendi, vr.12b; *Lala İsmail No: 586, vr. 9a*
[238] *Mirâtü'l-Uşşâk*, Aşir Efendi, vr.12b; *Lala İsmail No: 586, vr. 9a*
[239] *Mir'ātü'l-ᶜUşşâk*, Aşir Efendi, vr. 22a
[240] *Mir'ātü'l-ᶜUşşâk*, Aşir Efendi, vr.13b; *Lala İsmail No: 586, vr. 9a*
[241] *Mir'ātü'l-ᶜUşşâk*, Aşir Efendi, vr. 14a; *Lala İsmail No: 586, vr. 10b*
[242] *Mir'ātü'l-ᶜUşşâk*, Aşir Efendi, vr. 14b; *Lala İsmail No: 586, vr. 10b*

3. Eserleri

3.1. Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá

Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi'nin en meşhur eseri *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*, tasavvufî bir eser olup *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserinden önce nesir-nazım karışımı olarak yazılmıştır. Söz konusu eser, çalışmamızın asıl konusunu teşkil edip çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde tanıtılıp incelemesi yapıldığı ve tenkitli olarak metninin tamamı verildiği için burada bu kadar bilgi vermekle iktifa ediyoruz.

3.2. Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ

Kütüphane kayıtlarında ve bazı nüshaların başlarında *Mir'ātü'l-ᶜUşşâk ve Nûrü'l-Ahdâk* şeklinde geçen eserin gerçek adı sebeb-i te'līf bölümünde bizzat müellif tarafından *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* olarak verilmiştir[243]. Karakaşzade'nin *Nûrü'l-Hüdâ Limen İhtedâ*'dan sonra ikinci önemli ve hacimli eseri olan *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ,* padişah IV. Murat (1623-1640) döneminde dönemin Babüssaade ağası olan Mustafa Ağa'nın adına yazılmış ve kendisine sunulmuştur[244]. Karakaşzâde kendi ifadesine göre bu eseri, on sekiz yaşındaki bir oğlunun ölümünden sonra kendisi elli yaşındayken, "ihvan"dan olduğunu belirttiği yakın bir dostunun teşviki ve ısrarı üzerine yazmıştır[245]. Aşir Efendi Nüshasının sonunda kuvvetle muhtemel müellife ait olan ifadeye göre

---

[243] *"...bu mecmūᶜa-i ġarrānuñ günden güne āfitāb-ı nūrı işrāḳ idüp* ***Mirā'tü'l-ᶜUşşāḳ*** *namı ile meşhur-ı āfāḳ ola..."* [bk. *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*, Aşir Ef. Böl., No. 318, vr. 27a]

[244] Mirâtü'l-Uşşâk, *a.g.n.* vr.28: *"... semiyy-i Resūl-i müctebá ve güzīde-i ışṭıfā ḥāfiẓ-ı Dārü's-saᶜāde Ḥażret-i Muṣṭafá Aġa (...) ferā'id-i medāyiḥine rişte-i reşāşe-i ḳalem-i ᶜanber-bārı ser-rişte idüp nām-ı şerīfine bir kitāb-ı bū-ḫāste (nev-ḫāste) ārāste itdüm..."*; Osman Türer, Fransa Biblioteque Nationale'de bulunan tasavvufa dair bazı yazmaları tanıtan bir makalesninde bu eserin Padişah IV. Murat'a sunulduğunu belirtmektedir. Türer, muhtemelen "Sebeb-i Te'līf-i Kitāb" bölümündeki yukarıda verilen bilgileri görmeden eserin sadece padişah IV. Murat övgüsüne ait (Taᶜrīf-i Pâdişāh-ı İslām) kısmı dikkate alarak bu hükmü vermiştir. (bk. Doç. Dr. Türer, Osman, *Biblioteque Nationale'de Bulunan Tasavvufla İlgili Türkçe Yazma Eserler*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1988, Sayı: 8, s. 203, 209)

[245] *"Bu ḥālle ferāġı maḳar u müstaḳar ve bād-ı inzivā-i sermede esrā iken iḫvāndan biri mānend-i māh menzilümüz maḳar u ārām-gāh idüp didi ki ey bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey tūtī-i şekeristān-ı sāmī-mekān Cenāb-ı Ḥażret-i Dāver naẓm u nesri saña musaḤḤar u müyesser ḳılup çü rām olmış dilüne ḥüsn-i taḳrīr ne içün gösterürsün ᶜacz u taḳṣīr?"* [Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ *a.g.n.,* vr.22b]

eser, Milâdî takvimin tam olarak 1629 yılına tekabül eden Hicrî 1038 yılının Recep Ayının altıncı günü Perşembe (günü) tamamlanmıştır[246].

Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ, tasavvuf ve ilâhî aşk konusunda, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* tarzında nesir-nazım karışımı olarak yazılmış çok geniş kapsamlı bir eserdir. Eserde bazı konuların, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da anlatılan konularla benzerlik gösterdiği veya bu eserde kısaca değinilen bazı konuların daha ayrıntılı anlatılmış biçimi oldukları görülmektedir. Özellikle *haşr-i ecsâd (cesetlerin haşredilmesi), marifet-i rûh, Maşâiyye* ve *İşrâkiyye, Rü'yet-i Hüdâ vb.* gibi konular *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan konuların birebir aynısıdır.

Dört bâb ve bir hatimeden müteşekkil eserin konu başlıkları şöyledir: *İbtidā:* Ẕikr-i Ḫudā cella celālühü; *Ṯānī:* Naᶜt-ı Resūl Muḥabbeti ṣallallahu ᶜaleyhi ve selem; *Ṯāliṯ:* Taᶜrīf-i Pādişāh-ı İslām; *Rābiᶜ:* Sebeb-i Te'līf-i Kitāb; *Ḫāmis:* Taᶜrīf-i Ḥaḳīḳat-ı ᶜAşḳ u Muḥabbet; **Bāb-ı Evvel** *"Der-ᶜaşḳ-ı ᶜavām-ı nās ve fīhi ferā'id ez-fevāid":* 1. Medḥ-i muḥabbet-i ᶜaşḳ, 2. Sihām-ı naẓar-ı ᶜavām, 3. Zevāl-i ḥüsn-i cemāl, 4. ᶜAdem-i ᶜiffet-i erbāb-ı şöhret, 5. Cevānān-ı aṣḥāb-ı ᶜiffet, 6. Şād-pūş olan ehl-i fesād, 7. ᶜAdem-i nefy-i aṣḥāb-ı ṭarīḳat bi'l-külliyye, 8. Cihād-ı nefs-i emmāre, 9. Fā'ide-i ḳıllet-i ekl, 10. Mażarrat-ı baṭālet u kesel, 11. Devā-i dā-i ḥüzn, 12. Devā-i dā-i ḥased, İzāle-i şerr-i nefs vallahu'l-hādī; **Bāb-ı Ṯānī** *"Der-ᶜaşḳ-ı ḫavāṣ-ı ᶜavām ve fīhi ferā'id ez-fevā'id"*: 1. ᶜAşḳ-ı ᶜafāf-ı eşrāf , 2. Te'ṯīr-i ᶜaşḳ-ı būḥūş u ṭuyūr, 3. Vaṣiyyet-i Ḥażret-i Mevlānā raḥimehullah; **Bāb-ı Ṯāliṯ** *"Der-ᶜaşḳ-ı ᶜavām-ı ḫavāṣ ve fīhi ferā'id ez-fevā'id":* 1. Fenā-i dünyā ve ᶜadem-i iᶜtimād-ı ber-ġınā, 2. Ẕemm-i ṭamaᶜ vü ḥırṣ, 3. Fażīlet-i faḳr ᶜale'l-ġınā, 4. Ḳarḥ-ı buḪl u şuḥ, 5. Aᶜyān-ı ṣābite, 6. Ẕemm-i isrāf u tebẕīr, 7. Medḥ-i cūd u seḪā, 8. Beyān-ı ḥüsn-i ḫulḳ, 9. Ḳażā ve ḳader, 10. Maᶜrifet-i rūḥ, 11. Aḥvāl-i ᶜālem-i berzaḫ, 12. Ḥaşr-i ecsād, 13. Aḥvāl-i melā'ike, 14. Beyān-ı ḳūm-ı cān, 15. ᶜİlm-i taᶜbīr-i rü'yā, 16. ᶜİlm-i ruḳye vü efsūn, 17. ᶜİlm-i ḳıyāfetnāme, 18. Ṭavā'if u ecnās, 19. Aṣvāṭ-ı ḥasene, 20. Aḥvāl-i ḥükemā-i Meşşā'iyye ve İşrāḳiyye,

[246] "*İtmām-ı kitāb-ı müsṭatāb ᶜavn-i Ḫudā-yı Vehhāb ile sene sêmān ve selāsîne ve elf (1038) Receb-i müreccebüñ altıncı günü yevm-i ḫamsîde müyesser olduḳda bi'l-bedāheti tārīḫī ütimme kitāb-ı ḳudsī vāḳiᶜ oldu vallâhu'l-hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī*" [bk. Süleymaniye Ktp., Aşir Ef. Böl., No. 318, vr. 248b] Söz konusu nüshanın müellife ait olduğu anlaşılan bu ifadelerle bitmesi ve sonunda müstensihe ait herhangi bir ferağ kaydının bulunmaması bu nüshanın *Mirâ'tü'l-ᶜUşşāḳ*'ın müellif nüshası olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

21. Maᶜrifet-i ᶜilm-i ḥiḳmet, 22. Maᶜrifet-i ᶜilm-i hey'et, 23. Maᶜrifet-i ᶜilm-i nücūm; **Bāb-ı Rābiᶜ** *"Der-ᶜaşḳ-ı aḥaşş-ı ḫavāṣ":* 1. ᶜUşşāḳ-ı İlāh olan ehlullâh, 2. Sebeb-i tesmiye-i Ṣūfiyye, 3. Melāmiyye-i Ṣūfiyye, 4. Aḥvāl-i aḳtāb ve sā'ir, 5. Ḫızır ve İlyās ᶜaleyhisselām, 6. Aḥvāl-i Enbiyā-i ᶜiẓām ᶜaleyhimesselām, 7. Aḥvāl-i keşf, 8. Aḥvāl-i Şeyḫ Yaḥyā ed-Dīn raḥimehullah, 9. Aḥvāl-i Mehdī raḍiyallahu ᶜanh, 10. Aḥvāl-i menāzil-i Ṣūfiyye ḳuddise sırrruhum, 11. Lemeᶜāt mine't-tevḥīd, 12. Redd-i aṣḥāb-ı daᶜvá, 13. Maḳām-ı maᶜrifet, 14. Ṭaleb-i ᶜilm-i şerīf, 15. Maᶜrifet-i ᶜavālim, 16. Esmā-i ṣıfat-ı sebᶜa, 17. Kemāl-i ᶜacz der-maᶜrifet, 18. Maᶜrifet-i aṣḥab-ı şuhūd, 19. Tenzīh ve teşbīh, 20. Rü'yet-i Ḫudā, 21. Netīce-i iᶜtiḳād-ı ᶜurefā-i ᶜālī-nihād, 22. Aḥvāl-i Ḥallāc-ı Manṣūr, 23. ᶜAdem-i ḫavf-ı mevt-i ᶜurefā, 24. Meşāyıḫ-ı Naḳşibendiyye, 25. İnkār-ı eşrār der-kerāmāt-ı iḥyā, 26. Āḫir-i Bāb-ı Rābiᶜ: Münācāt-ı Ḳāḍi'l-ḥācāt.

Görüldüğü gibi, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* aşkın çeşitlerini, daha doğrusu ilâhî aşkı ve bunun etrafında bütün yönleriyle tasavvufu ve bazı dinî konuları anlatmaktadır. Eserde anlatılan aşk ve muhabbet, nazar, cemâl, nefisle mücahede, fenâ-i dünyâ, fakr, kanaat, a'yân-ı sâbite, kaza ve kader, ta'bîr-i rüyâ, rükye, cinler alemi, melekler, sûfiyye, melâmiyye, nebiler ve ulu'l-azm peygamberler, marifet makamı, ulemanın İslamdaki konumu ve ilim talep etmenin fazileti, Meşşâîler ve İşrâkîler, esmâ ve sıfatlar (allah'ın isimleri ve sıfatları), rü'yet-i Hüdâ (Allah'ı görme), Nakşibendiyye, vb. gibi bazı konulardan *Nūrü'l-Hüdá*'da da yeri geldikçe bahsedildiği görülmektedir.

Eser hakkındaki övgülerinden Karakaşzâde'nin bu esere çok büyük bir değer ve önem atfettiği anlaşılmaktadır. Nitekim sebeb-i te'līf bölümünde aşağıdaki sözlerle hem sanat hem içerik bakımından bu eserinin üstünlüğünü dile getirdiği görülmektedir[247]:

"*Temşīlāt u istiᶜārātı serāpā envāᶜ-ı ḥaḳāyıḳ ve ḥikāyāt-ı leṭāyif-şiᶜārı şanāyiᶜ-i mecāzda bedāyiᶜ-i deḳāyıḳ bir ᶜaynu'l-ḥayātdur kï teşne-i bevādī-i berārī-i ᶜaşḳı āb-ı zülāl-i ḥaḳīḳate īṣāl ider ve bir kibrīt-i āḥmerdür kï miss-i ḳulūbı zer-i kāmilü'l-ᶜayār ider. Ṣaḥḥāf-ı rūzigār cild-i kütüb-i ṣaḥāyif-i dehre tervīḫa-i şemsi zer-nigār ḳılmaġa āvāze ṣalalı ve āfitāb-ı zerrīn-tābı rişte-i şuᶜāᶜ-ı ḫuṭūṭ ile mecmūᶜa-i gerdūna şīrāze*

[247] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*, Aşir Efendi, vr. 27a

uralı ve leyālī-i eyyāma ḳalem-i taḳdīr ḫaṭṭ-ı erḳām-ı intiẓām çekeli böyle bir mecmūᶜa-i ᶜālī manẓūr-ı ehālī olmamışdur. (...) Ḥażret-i Kerīm-i Ḫallāḳ ve Ḥakīm ᶜalé'l-ıṭlāḳdan mütevaḳḳiᶜdür kï bu mecmūᶜa-i ġarrānuñ günden güne āfitāb-ı nūrı işrāḳ idüp ***Mirā'tü'l-ᶜUşşāḳ*** *nāmı ile meşhūr-ı āfāḳ ola ve mādāmeti'l-arż ve's-semā gird-i ḳuṣūrına gerd-i fenā ḳonmaya*"[248].

Eser, tasavvufun çeşitli konuları, bazı felsefî akımları, İslamî ve diğer bazı ilimler hakkında önemli bilgileri anlatmasının dışında, müellifle ilgili biyografi kaynaklarında yer almayan bazı özel ve önemli bilgileri ihtiva etmesi ve aynı zamanda yazıldığı dönemin toplumsal hayatına dair müellifin bazı eleştirilerini yansıtması dolayısıyla yazarın özel hayatı ile dönemin toplumsal hayatına ışık tutması bakımından da büyük öneme sahiptir.

3.3. Divanı

Karakaşzâde hakkında bilgi veren diğer kaynakların hiçbirinde geçmemekle birlikte Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*'nde Karakaşzâde'nin mürettep divanının olduğunu bildirmektedir.[249] Mehmed Tâhir'in varlığını haber verdiği bu divan ne yazık ki bugüne kadar ortaya çıkarılabilmiş değildir. Bununla beraber gerek bahsedilen divanın "mürettep" olduğunun vurgulanması, gerek Ayvansarâyî'nin müellif için "tabᶜ-ı şiᶜrîsi vardur" ifadesini kullanması, gerekse de *Nūrü'l-Hüdá*'da ve *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ta kendisine ait olduğu düşündüğümüz şiirler Karakaşzâde'nin bir divanının varlığının olduğunu göstermektedir.

3.4. Kendisine İsnat Edilen Başka Eserler

3.4.1. Şerh-i Risâle-i Hâce-i Cihân

Mürettep divanı hakkında olduğu gibi, Karakaşzâde'nin bu eseri hakkında da yalnızca Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri'nde bilgi verilmektedir.

[248] *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*, Aşir Efendi, vr. 26b-27a
[249] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, C.1, s.136

Osmanlı Müellifleri'nin dışında başka hiçbir kaynakta adına rastlanmayan söz konusu eserin *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ* ile aynı eser olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Ü1 nüshasının başında *Nūrü'l-Hüdá'*nın, müstensih tarafından *"Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi el-Bursevî Şerḥ-i Ḥˇāce-i Cihān"* başlığı ile takdim edildiği görülmektedir[250]. Karakaşzâde'nin hayatta olduğu dönemde istinsah edilmiş Ü1 nüshasındaki bu ifade, müellifin "Şerh-i Risâle-i Hâce-i Cihân" diye ayrı bir esere sahip olmasından ziyade, *Nūrü'l-Hüdá* adlı eserinin yaşadığı dönemde çevresi tarafından "Şerh-i Hâce-i Cihân" adıyla da tanınmış olabileceğine işaret etmektedir denilebilir.

3.4.2. Kitâbu'l-Hüdá, Şifā'-i Mü'min, Tuhfetu'ş-Şāhān (?)

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Bölümünde 303 numarayla kayıtlı eksik nüshanın en sonunda yer alan ve kuvvetle muhtemel müstensihe ait olan fevā'id kaydına göre müellifin yukarıdaki eserlerinin dışında başka eserlerinin olması ihtimal dahilindedir denilebilir: "*Lisān- Türkīde tedvīn olunan āṯārdan üç te'līf-i laṭīf manẓūrumuz olmuşdur kī el-ḥaḳ mesā'il-i ᶜilmiyye ve fevā'id-i ḥikemiyyeyi cāmī olmada lisan-ı ᶜArabiyye ve lisan-ı Deriye'de te'līf olunan āṯārı sebḳ rütbesine bāliġ olmuşdur. Biri Kitābu'l-Hüdá ve biri Şifā'-i Mü'min ve biri Tuḥfetu'ş-Şāhāndur. Ġaflet olunmaya.*"[251]

Yukarıdaki sözlerde anlatılmak istenenler sarahaten anlaşılmamakla birlikte, Karakaşzâde'nin *Kitābu'l-Hüdá, Şifā'-i Mü'min* ve *Tuhfetu'ş-Şāhān* adını taşıyan ve ilmî meseleleri ve hikmetin faydalarını anlatan üç Türkçe eserinin müstensih tarafından görüldüğü; ayrıca zikredilen bu üç eserin daha önce bu konularda yazılmış Arapça ve Farsça eserlerden kat kat üstün olduğu anlamı çıkmaktadır. Fakat yukarıdaki "*lisan-ı ᶜArabiyye ve lisan-ı Deriye'de te'līf olunan āṯār"* ifadesiyle müellifin kendi

[250] *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ* eserinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde T2274 Numarayla kayıtlı nüshanın başında *"Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi el-Bursevî Şerḥ-i Ḥˇāce-i Cihān"* şeklinde bir kayıt bulunmaktadır.

[251] İ1: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin No: 303

yazdığı Arapça ve Farsça eserler mi yoksa başka yazarların bu konuda yazmış oldukları eserler mi kastedilmekte belli değildir.

Söz konusu ifadelerden Karakaşzâde'nin ilgili konularla ilgili Türkçe eserlerinin yanı sıra Arapça ve Farsça eserler de yazdığı, fakat Türkçe eserlerinin, Arapça ve Farsça eserlerinden daha üstün olduğu anlaşılabileceği gibi; kendisinin Arapça ve Farsça eserler yazmadığı, fakat adı geçen Türkçe eserlerinin, başkalarının bu konudaki Arapça ve Farsça eserlerinden kat kat üstün olduğu da anlaşılabilir. Özetle söylemek gerekirse Karakaşzâde'nin Türkçenin dışında Arapça ve Farsça olarak yazdığı eserlerinin olup olmadığı belli olamamakla birlikte müstensihin, burada *Nūrü'l-Hüdá*'yı çağrıştıran *Kitābü'l-Hüdá* diye bir eserin adını zikrettiği halde *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ'*ı çağrıştıran bir eserin adını anmaması Karakaşzâde'nin bilinen bu iki Türkçe eserinin dışında ayrıca *Şifā'-i Mümin* ve *Tuhfetü'ş-Şāhān* diye iki Türkçe eserinin daha varlığına işaret etmektedir. Nitekim burada müstensihin adlarını zikrettiği eserlerin sıralamasına dikkat edilecek olursa müellifin yazdığı ilk eseri *Nūrü'l-Hüdá* (1597-1603 arası[?]) ile son yazdığı (fakat burada zikretmediği) eseri *Mir'ātü'l-ᶜUşşāk* (1628 veya 1629) arasındaki yirmi beş veya otuz yıllık arada boş durmayıp söz konusu iki eseri yazmış olması hem akla hem mantığa uygun gelmektedir. Nitekim bu derecede kalemi ve sanatı kuvvetli olan bir şahsiyetin yazmaya o kadar uzun bir zaman ara vermeyeceği aşikârdır. Sonuç itibarıyla denilebilir ki bütün bu bilgiler, kaynaklara göre boş geçirdiği gibi görünen yirmi beş otuz yıllık gibi uzun bir zamanı müellifin nasıl değerlendirdiği ile ilgili kafalarda oluşan soru işaretinin bir nevi cevabını vermektedir.

Son olarak Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının elektronik kayıtlarında Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde kayıtlı olarak gösterilen iki bölümden müteşekkil, içinde Fransızca ziraî tabirleri ihtiva ettiği, toplam 162 varak olduğu, 156a-157b varakları arasında çeşitli macun tariflerinin bulunduğu ve Türkçe olduğu ifade edilen *İkinci Sene Fenn-i Zirāᶜat* adında bir eserin de Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi'ye izafet edildiğini belirtelim[252]. Ancak temin ve inceleme imkânını bulduğumuz söz konusu eserin ziraatla ilgili yazılmış, içinde ziraatla ilgili bazı

[252] http://yazmalar.gov.tr/eser/ikinci-sene-fenn-i-ziraat/49420 (05.02.2021)

Fransızca teknik tabirlerin açıklamaları yanı sıra bazı çizimleri içeren bir ders kitabı olduğu tespit edilmiş, dolayısıyla Karakaşzâde Ömer Efendi ile yakından veya uzaktan herhangi bir ilgisinin olmadığı kesin olarak anlaşılmış bulunmaktadır.

Sonuç itibarıyla yazmaları günümüze kadar ulaşmış ve kendisine ait oldukları kesin olarak bilinen *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ile *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın yanı sıra Osmanlı Müellifleri'nde adı geçen ve varlığı kuvvetle muhtemel olan mürettep divanı dışında Karakaşzâde'nin kesin olmamakla birlikte *Şifā'-i Müm'in* ve *Tuhfetü'ş- Şāhān* diye iki Türkçe eserinin olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

II. BÖLÜM:

NÜRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ ESERİ

1. Eserin Adı Meselesi

Sebeb-i te'lîf bölümünde eserin tam adı bizzat müellif tarafından *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* (نورالهدى لمن اهتدى) olarak verilmektedir[253]. Bununla birlikte eser daha çok *Nūrü'l-Hüdá* kısa adıyla bilinmekte ve kaynaklarda bu şekilde zikredilmektedir. Nitekim, *Osmanlı Müellifleri*'nde eser hem tam hem kısa adıyla[254] zikredilirken, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*'de[255] ve nüshaların fevâid kayıtları ile bazı yazma eser kütüphanelerinin elektronik kayıtlarında *Nūrü'l-Hüdā*[256] kısa adıyla zikredilmektedir.

Çeşitli kütüphanelerde bulunan nüshaların baş sayfalarında eserin *Nūrü'l-Hüdá*257 *Nūrü'l-Hüdá bi-Ḳaraḳaşzāde*[258], *Terceme-i Nūrü'l-Hüdā*[259], *Terceme-i Nūrü'l-Hüdá li-Ḳaraḳaşzāde*[260], *Terceme-i Nūrü'l-Hüdá li-Ḫ̆āce-i Cihān*[261], *Kitābu Nūrü'l-Hüdá*[262], *Kitābu Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*[263], *Kitābu Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá li-Ḳaraḳaşzāde*[264], *Kitābu Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá li'l-Mevlá ᶜÖmer bin*

---

[253] "…uşbu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* nām kitāb-ı müsteṭābı (…) taḳrīr u tasṭīr ḳıldum…" [bk. Tenkitli Metin, s. 699]

[254] Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *a.g.e.*, C.1, s. 136

[255] Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, s. 239

[256] Vefâyât-ı Ayvansarâyî'de ve Kültür Bakanlığının yazmalar.gov.tr sayfasında bir yerde eser *Nūrü'l-Hüdá* kısa adıyla geçmektedir [bk. *Vefâyât-ı Ayvansarâyî,* s. 239; *https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=88391* (18/07/2014)]

[257] İ1: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin No: 303; N: Nuruosmaniye Ktp. No: 2646; N nüshasının başında en üstte kitabın kısa adı "Nūrü'l-Hüdā" şeklinde yazılmış, hemen altında ise sonradan düşüldüğü anlaşılan kitabın varak sayısını ve kitabın ve yazarın adıyla vefat tarihini belirten "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá", "Mü'ellif: Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi" "Vefātı: 1047*" şeklinde kayıtlar yer almaktadır.

[258] Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, No:235

[259] T: Topkapı Sarayı Müzesi, Mehmed Reşat No: 210

[260] Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, No: 261

[261] Ü6: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 6369; Aynı nüshada eser metninin başladığı 1a varağının başında eserin orijinal olan "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*" adı yazılmıştır.

262 Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü I-II, No:187, 188

[263] Ü2: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 2194

[264] Almanya-Berlin Millî Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin), Ms. or. qü. 1422 https://digital.staatsbibliothek-

Meḥmed eş-şehīr be-Ḳaraḳaşzāde[265]*, Nūrü'l-Hüdā Li-Men İhtedā li-Ḳaraḳaşzāde*[266]*, Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi*[267]*, Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá li-Ḳaraḳaşzāde el-Burusevī*[268] gibi adlarla zikredildiği görülmektedir. Elimizdeki nüshalardan birinin başlarında nüshanın yazıldığı hattın aynısıyla eser *Miḥeki's-sālikīn fi't-Taṣavvuf li-Ḳaraḳaşzāde*[269] gibi tamamen farklı bir adla takdim edilmiş olsa da söz konusu isim başlığının sağ yanında bir başka müstensih veya bir okuyucunun hattıyla "*Adı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedádır*" şeklinde bir açıklama notunun düşüldüğü görülmektedir. Bunların yanı sıra müellif hayattayken istinsah edilmiş tek nüsha özelliğini taşıyan Ü1'in baş kısmında *Şerh-i Hâce-i Cihân* (Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi el-Brusevî Şerḥ-i Ḫˇāce-i Cihān)[270] adıyla kaydedilen eserin, bir nüshanın başında *Tārīḫ-i Ḫˇāce-i Cihān*[271]*, bir başka nüshanın başında da "Hāẕā Kitāb-ı Ḫˇāce-i Cihān ve Netīce-i Cān Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Li-Ḳaraḳaşzāde"*[272] şeklinde de kaydedildiği görülmektedir. Ü1'in başındaki isim kaydının yazıldığı hatla nüshanın yazıldığı hattın aynı olması, müellifin yaşadığı dönemde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın halk arasında aynı zamanda söz konusu isimle de tanınmış olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın başında müstensihin "*Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi'niñ Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá nām kitabı kī Menāḳıb-ı Ḫˇāce-i Cihān demekle meşhūrdur*"[273] demesi bunu göstermektedir.

Sultan I. Ahmed dönemi kazaskerlerinden, Hâşiyeci Sinan Efendi torunlarından Hacı Mustafa (Kazasker Mustafa b. Yûsuf Sinâneddîn) (ö. 986/1578-79)

---

berlin.de/werkansicht?PPN=PPN868668923&PHYSID=PHYS_0008&DMDID=&fbclid=IwAR1SjAaf3oZePZc6OD8u2CzBSylebK4uS-VyyH34xfUiPOU4FmBQo53Nolk (06.02.2021)

[265] Ü5: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 6491

[266] Ü3: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 4353

[267] Süleymāniye Kütüphanesi, Atıf Efendi Bölümü, No: 1516

[268] B2: İngiltere British Library Or. 7338; Aynı nüshanın başlarında eserin fihristi "*Fihrist-i Ḫˇāce-i Cihān"* şeklinde verilmiştir. Bu durum eserin aynı zamanda "*Hâce-i Cihân*" adıyla da anıldığını gösterir.

[269] Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi No: 2316

[270] Ü1: İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümü, T 2274

[271] L: Süleymaniye Ktp. Lala İsmail No: 235

[272] Ü4: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 585

[273] B1: Beyazıt Devlet Ktp. No: 3592

adında bir kişi, Zekeriyya İbni Muhammed el-Kazvinî'ye ait *Müfîdü'l-Uᶜlūm ve Mebādiü'l-Hümūm* adlı eserini *Nūrü'l-Hüdâ* (*Nūrü'l-Hüdâ fī-Tercemeti Müfîdü'l-Uᶜlūm ve Mebādiü'l-Hümūm*) adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme ettiği için, bazen Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'sının Hacı Mustafa'nın *Nūrü'l-Hüdâ* adlı tercümesiyle karıştırıldığı görülmektedir. Nitekim Ali Nihat Tarlan nüshasının baş sayfalarında müstensih tarafından eserin adı "*Müfīdü'l-ᶜUlūm Tercemesi Nūr-ı Hüdá"* olarak verilmiş, altında ise sonradan bir başkası tarafından eklendiği anlaşılan bir el yazısıyla *"Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Tercümesidir"*[274] şeklinde bir not yer almaktadır ki, bu durum Karakaşzâde'nin bu eserinin, Kazasker Mustafa b. Yûsuf Sinâneddîn'in Kazvinî'nin yukarıda zikrettiğimiz Türkçe tercümesi olan *Nūrü'l-Hüdá*[275] eseriyle karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Kültür Bakanlığının yazmalar internet sayfasında *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ile ilgili bir kayıtta ise eser yazarının adının Karakaşzāde Ömer b. Mehmed yerine yanlışlıkla Kara Kasım Ömer b. Mehmed şeklinde yazıldığı görülmektedir.[276]

Eserin tam adını teşkil eden Arapça *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* terkibinin Türkçedeki düz anlamını "*Hidâyete yönelenler için hidayet nuru*" veya "*Doğru yolu arayanlar için hidayetin ışığı*" şeklinde vermek mümkündür. Zâhirî anlamını bu şekilde vermek mümkün olmakla birlikte, eser adının özünü teşkil eden "*Nūrü'l-Hüdá*" terkibinin bâtınî anlamı itibarıyla İslam dini ve tasavvufuna ait bazı özel kavramların anlamlarını da ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buradan, müellifin eserine bu adı verirken eserin muhtevasıyla birlikte yazılış maksadını da tam olarak yansıtması için büyük bir özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim eser adının anlamı biraz daha ayrıntılı olarak tahlil edildiğinde bu durum açıkça fark edilmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eserin tam adı "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*" olsa da eser adının esas özünü "*Nūrü'l-Hüdá*" terkibi teşkil edip eser kaynaklarda daha çok bu kısa adıyla bilinmekte ve zikredilmektedir. Eser adının gizli ve özel manası daha iyi anlaşılabilsin diye burada önce "nûr" ve "hüdá" kelimelerinin ya da

---

[274] Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Bölümü, No: 139

[275] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, C.1, s.136; https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=171654; https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=176992 (18.07.2014)

[276] https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=161648 (18.07.2014

kavramlarının İslam literatüründeki ayrı ayrı anlamları, ardından ise bir bütün olarak "*Nūrü'l-Hüdâ*" terkibinin anlamı üzerinde duracağız.

1.1. "Nūr" ve "Hüdâ" Kelimelerinin Terim Anlamları

1.1.1. Nūr

Sözlüklerde kelime anlamı "ışık, ziya, parıltı, aydınlık"[277] olarak verilen *nûr* (نور) kelimesinin, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'nde zulmetin (karanlık) karşıtı olarak "karanlığı izale edici her türlü aydınlık, ziya, ışık; ışığın şuası, şulesi, parıltısı" anlamlarına geldiği, ayrıca çeşitli türevleri de dikkate alınarak kelimenin "aydınlanma, aydınlatma, zuhur, ortaya çıkma, ortaya çıkarma, açılma, vuku bulma, şüphe ve töhmetten kaçınıp temiz kalmaya çalışma"[278] gibi anlamlara da geldiğini belirtilir[279]. Kur'ân-ı Kerîm'de kırk üç yerde geçen nûr kelimesi[280], ay ışığı[281], gündüz aydınlığı[282], göz ışığı gibi zahirî kelime anlamlarında kullanıldığı gibi kinaye yoluyla şu anlamlarda da kullanılmaktadır:

---

[277] Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 771; James W. Redhause, *Müntahabât-ı Lügat-i Osmâniye*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 389; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s. 845; *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.1483

[278] Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013, C. 3, s. 2388-2392; Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 771; James W. Redhause, *Müntahabât-ı Lügat-i Osmâniye*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 389

[279] Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013, C. 3, s. 2388-2392

[280] Dr. Ömer Çelik, "Kur'ân-ı Kerîm'de Nûr Kavramı", *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: *16-17; 1998-1999, s. 126*

[281] "*Güneşi aydınlatıcı (ziyâ),* ***ayı ise aydınlık (nûr) yapan****, yılların sayısını ve hesaplamayı bilesiniz diye ona menziller belirleyen* ***O'dur***." (Yûnus Sûresi: 10/5); "*Onların içinde* ***ayı bir ışık (nûr)****, güneşi de ışık kaynağı (çerağ) yapmıştır*." (Nûh Sûresi: 16)

282 "*Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve* ***nuru (gündüz aydınlığını)*** *var eden Allah'a mahsustur*." (En'âm Sûresi: 1)

Allah Teâlâ[283]**:** *en-Nûr* ismi Allah'ın esmâ-i hüsnasından olup284 Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ kendisinden "göklerin ve yerin nuru" olarak bahsederek şöyle buyurmaktadır: "*Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciyi andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.*"[285]

Hz. Peygamber Muhammed (a.s.)[286]**:** Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetlerinde Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.) hem "nur" olarak hem de" sirâc-ı münîr" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Maide suresinde "*İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir.*"[287] geçen "nur"[288] ve Nûr sûresindeki "*nûrun ᶜalá nûr*"[289] ifadeleriyle Hz. Peygamberimiz Muhammed'in (a.s.) kastedildiği belirtilmektedir.

Dîn-i İslam[290]: Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde şirk, nifak ve küfür "zulümat" olarak nitelendirilmesine mukabil hidayet, iman ve İslam'ın nur olarak nitelendirildiği görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in şu ayetlerinde ve ifadelerinde geçen "nur" kelimesi İslam olarak tefsir edilmiştir[291]: "*Onlar, Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar.*"[292]; "*Allah nûruna dilediğini kavuşturur.*"[293]

---

[283] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *Ḳāmūsu'l-Kur'ān ev İṣlâḥu'l-Vucūhi ve'n-Nezâ'ir fi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*, Dāru'l-ᶜilm li'l-Melāyīn, Beyrut H. 1085/M.1674-75, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fi Şerhi Lugati'l-Kur'ân – Kur'ân Lügati*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.,* s. 134

[284] Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.,* s. 136

[285] Nûr Sûresi: 35

[286] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.,* s. 134

[287] Maide Sûresi: 15

[288] Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384

[289] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 467

[290] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.*, s. 160

[291] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.,* s. 160

[292] Tevbe Suresi: 32

[293] Nûr Sûresi: 35

Hidâyet, İman[294]: Biraz yukarıda da söylediğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde şirk, nifak ve küfür "zulümat" olarak nitelendirilmesine mukabil hidayet ve iman "nur" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in şu ayetlerindeki nur ifadesi genelde hidâyet veya iman anlamına geldiği belirtilmektedir: "*Allah iman edenlerin velîsidir; onları karanlıklardan (zulümâttan)* ***aydınlığa (nura)*** *çıkarır. İnkâr edenlerin velileri ise sahte tanrılardır; onları* ***aydınlıktan (nûrdan)*** *çıkarıp karanlıklara (zulümâta) sokarlar. İşte bunlar ateşliklerdir, bunlar orada devamlı kalıcıdırlar.*"[295]; "*Sizi karanlıklardan (zulümâttan)* ***aydınlığa (nura)*** *çıkarmak üzere kuluna apaçık âyetler indiren O'dur. Kuşkusuz Allah size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.*"[296]*; "Ölü iken dirilttiğimiz ve insanlar arasında yürüyebilmesi için kendisine* ***ışık (nûr)*** *tuttuğumuz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle güzel gösterilmiştir.*"[297]*; "Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan (zulümâttan)* ***aydınlığa (nura)*** *çıkarman için.*"*298; "Ey iman edenler! Allah'a saygısızlıktan sakının ve resulüne iman edin ki size rahmetinden iki kat versin, aydınlığında yürüyeceğiniz bir* ***nur*** *lütfetsin ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*"[299]

Kur'ân-ı Kerîm[300]: Allah Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ayetlerinde Kur'ân-ı Kerîm'in kendisini "nur" olarak nitelendirmektedir. Nitekim şu ayetlerde geçen "nûr" kelimesinden kastın Kur'ân-ı Kerîm'in olduğu ifade edilmektedir: "*Ey insanlar! Şüphesiz size rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir* ***nur (Kur'ân)*** *indirdik.*"[301]; "*O peygambere inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen* ***nûra (Kur'ân'a)*** *uyanlar, işte bunlardır kurtuluşa erenler.*"[302]; "*Şu hâlde Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz o nûra (Kur'ân'a) iman*

---

[294] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.*, C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.*, s. 160

[295] Bakara Suresi: 257

[296] Hadîd Suresi: 9.

[297] En'âm Suresi: 122.

[298] İbrâhîm Suresi: 1

[299] Hadîd Sûresi: 28.

[300] Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.*, C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.*, s. 160; Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466

[301] Nisâ Sûresi: 174

[302] A'râf Sûresi: 157

edin. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır."[303]; "*İşte böylece sana da kendi buyruğumuzla bir* ***ruh (Kur'an)*** *vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun; ama şimdi* ***onu****, dilediğimiz kullarımızı sayesinde doğruya eriştirdiğimiz bir* ***ışık (nûr)*** *kıldık. Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu göstermektesin.*"[304]

Tevrat ve İncil ve Onlardaki Hükümler[305]: Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ayetlerinde ise "nûr" ifadesinin kutsal kitaplar olarak hem Tevrat ve İncil'in kendisi hakkında hem de içindeki hükümler hakkında da kullanıldığı görülmektedir. Şu ayetlerde böyle bir durum söz konusudur: "*İçinde hidayet ve* ***aydınlık (nûr)*** *bulunan Tevrat'ı elbette biz indirdik.*"; "*De ki: "Öyleyse Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi?*"[306]; "*... Ona da içinde hidayet ve* ***nûr*** *bulunan, kendinden önce gelmiş olan Tevrat'ı tasdik edici, takvâ sahipleri için bir yol gösterici ve bir öğüt olarak* ***İncil'i*** *verdik.*"[307]

İlahî Adalet (doğruluk)[308]: Kur'ân-ı Kerim'in bir ayetinde "nûr" kelimesinin İlâhî anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Nitekim şöyle buyurulmaktadır: "*Artık* ***rabbinin nuruyla (adaletiyle)*** *yer aydınlanır, hesap kitap ortaya konur, peygamberler ve şahitler getirilir, insanlar hakkında doğruluk ve adalet ölçüsüne göre hüküm verilir, onlara asla haksızlık edilmez.''*[309]

Nûr (en-Nûr) kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'deki bu anlamlarının yanı sıra tasavvufta başta Allâh'ın esmâ-i hüsnâsından bir isim olmak üzere; vücûd-ı mutlak, kalp310, kapalıyı açan şey, kalpten âleme ulaşan her türlü vârid (hâl, ilhâm)[311] ya da

---

[303] Tegâbun Sûresi: 8
[304] Şûrâ Sûresi: 52
[305] Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384; Dr. Ömer Çelik, *a.g.m.,* s. 160
[306] En'âm Sûresi: 91
[307] Mâide Sûresi: 46
308 Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 466; Hasîrîzâde Elif Efendi, *a.g.e.,* C. 2, s. 384
[309] Zümer Sûresi: 69.
[310] Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 1158
[311] Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâ'ifu'l-a'lâm fi-İşârâti Ehli'l-İlhâm),* Çev. Dr. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 563

kalpten kevniyyeti (maddi varlığı), mâsivâyı çıkarıp atan ilâhî vârid[312] manasında kullanılmaktadır.

Bütün bu anlamları ile birlikte "nûr" kelimesi, klasik İslam literatüründe, özellikle tasavvufta inancın, doğru yolun, varlığın veya bilginin ışığını ifade eden birçok terkipte kullanılmış ve bu terkipler etrafında İslam düşüncesinin kelâm, felsefe ve tasavvuf alanlarının görüşlerini yansıtan, onları birbiriyle ilişkili kılan bir terminoloji oluşmuştur[313]. "Nûr" kelimesi ile oluşmuş terkiplerin bazıları aşağıda "hüdá" kavramının açıklamasından hemen sonra verilecektir.

1.1.2. Hüdá

Eser adının terkibinde yer alan "**hüdâ**" (هدى) kelimesi ise sözlüklerde isim olarak "doğru yol, hak yol, gündüz (nehâr)"314 ve masdar olarak "hidâyet, doğru ve hak yolu göstermek, hak yolu bulup gitmek, delâlet, irşâd, doğru yola ulaştırma"[315], anlamında kullanılmakta ve ıstılah olarak "amaca ulaştıracak yolu gösterme, bu yol için kılavuzluk etme" diye tanımlanmaktadır[316].

Kur'ân-ı Kerîm'de seksen beş yerde geçen "hüdâ" kelimesi, kavram olarak çeşitli fiil çekimlerinin yanı sıra hâdî, hüdâ, mühtedî isimleriyle birlikte 300'den fazla yerde tekrarlanmakta ve büyük çoğunlukla Allah'a izafe edilmektedir. Bunun yanında mutlak manada ilâhî vahye, başta Kur'an olmak üzere ismen semâvî kitaplara, meleklere, yine genel anlamda peygamberlere ve ismen Hz. Muhammed'den başka Hz. İbrahim'e, Davud'a, Musa'ya ve peygamberlerin ümmetlerine de nispet

---

312 Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâ'ifu'l-a'lâm fi-İşârâti Ehli'l-İlhâm)*, Çev. Dr. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 563; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil), İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 1157

313 "Nur" kavramının İslam literatüründe ifade ettiği daha geniş anlamı için Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin "Nûr" maddesine bakılabilir. bk. Süleyman Uludağ, *"Nûr"*, DİA, C. 33, s. 245-246; İlhan Kutluer, *"Nûr"*, DİA, C. 33, s. 245-246

314 Ahterî Mustafa Efendi, *a.g.s.*, s. 379; Mütercim Âsım Efendi, *a.g.s.*, C. 6, s. 6046-6048; James W. Redhause, a.g.s., s. 159

315 Ahterî Mustafa Efendi, *a.g.s.*, s. 379; James W. Redhause, a.g.s., s. 159; Ferit Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 389; Mütercim Âsım Efendi, *a.g.s.*, C. 6, s. 6046-6048

316 Ahterî Mustafa Efendi, *a.g.s.*, s. 379; Mütercim Âsım Efendi, *a.g.s.*, C. 6, s. 6046-6048; James W. Redhause, a.g.s., s. 159

edilmektedir. Bir ayette Kâbe'ye nispet edilen[317] "hüdâ" (hidâyet) kavramının, bazı ayetlerde ilâhî talimata uymadıkları için helâk edilmiş eski milletlerin oluşturduğu sosyolojik realiteye izafe edildiği ve bundan ibret alınmasının gereği vurgulandığı[318] görülmektedir.

Kur'an lügatiyle meşgul olan birçok İslam alimi ve lügatçi Kur'ân-ı Kerim'de "hüdâ" kavramına yüklenen manaları yukarıdaki manalar doğrultusunda tespit edip açıklamaya çalışmışlardır. Bunların yanı sıra, Karakaşzâde'nin çalışmamıza konu olan eser adının daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceği düşüncesiyle Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî'nin (ö. H. 467/1075'ten önce) tespit etmiş olduğu anlamların bazılarına özellikle değinmek istiyoruz. ed-Dâmegânî'ye (ö. H. 467/1075'ten önce) göre Ku'ân-ı Kerim'de "hüdâ" kavramına yüklenen anlamların bazıları şunlardır:

İslam dini[319]: "*Biz her ümmet için uyacakları dinî kurallar koymuşuzdur. Boşuna bu konuda seninle tartışmasınlar ve sen rabbinin yoluna çağrıda bulunmaya devam et!* ***Sen hakka götüren doğru bir yol üzerindesin***."[320]; "*Sen onların dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da senden asla memnun kalmayacaklardır. De ki: '****Asıl doğru yol ancak Allah'ın yoludur.*** "[321]; "*Ve kendi dininize uyanlardan başka hiç kimseye inanmayın." De ki: '****Doğru olan yol ancak Allah'ın gösterdiği yoldur****. Birine, size verilenin benzeri veriliyor diye mi veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecekler diye mi (böyle davranıyorsunuz)?'...*"[322]

---

[317] "*Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir.*" (Âli İmrân: 96)

[318] "*(Eski) sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı! Biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık. Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar (gerçekleri) işitemezler.*" (A'râf Suresi: 100); "*Kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları hâlâ yola getirmedi mi? Oysa onların yurtlarında dolaşıp duruyorlar! Kuşkusuz bunlarda akıl sahiplerinin çıkaracağı dersler vardır.*" (Tâhâ Sûresi: 20/128); "*Hâlen yurtlarında gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri yok etmiş olmamız, onların doğru yolu görmelerini sağlamadı mı? Bunlarda elbette ibretler var. Hâlâ kulak vermeyecekler mi?*" (Secde Sûresi: 26)

[319] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 473

[320] Hac Sûresi: 67.

[321] Bakara Sûresi: 120.

[322] Âli İmrân Sûresi: 73.

İman[323]: "*Allah, **doğru yola gidenlerin hidayetini güçlendirir**. Kalıcı olan iyilikler, rabbinin katında hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha iyidir.*"[324]; "*Büyüklük taslayanlar hor görülenlere, '**Size doğru yol gösterildikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik**? Hayır, günah işleyenler sizsiniz' derler.*"[325]

Ma'rifet (bilme-tanıma)[326]: "*Daha nice işaretler koydu. Yıldızlarla da insanlar **yollarını bulurlar (bilirler/tanırlar)**.*"[327]; "*Şu da bilinmeli ki, ben tövbe edip yürekten inanan ve iyi işler yapan, sonra da **doğru yolda sebat eden (doğru yolu bilen)** kimselere karşı çok bağışlayıcıyım*"[328]; "*'Onun tahtını tanıyamayacağı bir hale getirin; bakalım **gerçeği anlayacak mı yoksa anlamayanlardan mı** olacak?' dedi.*"[329]

Peygamberler ve Kitapları[330]: **"***Onlara şöyle dedik: 'Oradan hepiniz inin! Benden size muhakkak bir **yol gösterici [peygamberler ve kitaplar]** gelecektir.' Kim **benim gönderdiğim rehbere [peygamberlerime ve kitaplarıma]** uyarsa artık onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir.***"**[331]

Rüşd (hak, gerçek, doğru, rehber, kılavuz)[332]: **"***Hani o bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: 'Siz bekleyin, (şu uzakta) bir ateş bulunduğunu fark ettim; belki ondan size bir kor parçası getiririm veya ateşin başında **bir kılavuz** bulurum.* **"**[333]

Hz. Muhammed'in (a.s.) Emirleri[334]: **"***İnkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra **Peygamber'e [Peygamber'in emirlerine]** karşı gelenler, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır.***"**[335]; **"***İndirdiğimiz açık delilleri ve* **hidayet**

---

[323] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 473
[324] Meryem Sûresi: 76.
[325] Sebe Sûresi: 32.
[326] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 474
[327] Nahl Sûresi: 16.
[328] Tâhâ Sûresi: 82
[329] Neml Sûresi: 41
[330] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 474
[331] Bakara Sûresi: 38
[332] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 474
[333] Tâhâ Sûresi: 10.
[334] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 474
[335] Muhammed Sûresi: 32

bilgisini [Hz. Peygamber'in emrini] *–kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra– gizleyip saklayanlar yok mu, işte onlara hem Allah lânet eder hem de lânet okuyanlar lânet eder.***"**[336]

Kur'ân-ı Kerîm[337]: "*Bunlar sizin ve atalarınızın putlara taktığı boş isimlerden ibarettir. Allah onlara öyle bir yetki ve güç vermemiştir. Onlar (putperestler) sadece kuruntularına ve kişisel arzularına uyuyorlar. Oysa şimdi onlara rablerinden* ***bir yol gösterici (Kur'ân)*** *gelmiş bulunmaktadır."*[338]*; "Kendilerine* ***hidayet (Kur'ân)*** *geldiğinde insanları iman etmekten ve rablerinden mağfiret talep etmekten alıkoyan şey sadece, öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini yahut ahiret azabının göz göre göre kendilerine gelmesini beklemeleridir."*339*; "Kendilerine* ***kurtuluş rehberi (Kur'ân)*** *geldiğinde insanların inanmalarını, ancak "Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" şeklindeki itirazları engellemiştir."*[340]

Tevrât[341]: "*Mûsâ'ya kitabı verdik ve "Benden başkasına güvenip dayanmayın" diyerek o kitabı İsrailoğulları'na bir hidayet rehberi kıldık.*"[342] "*Andolsun biz Mûsâ'ya* ***hidayet*** *(Tevrât) vermiş; İsrailoğulları'nı da akıl iz'an sahipleri için bir yol gösterici ve hatırlatıcı olmak üzere* ***(gelen) kitaba*** *mirasçı kılmıştık.*"[343]; "*Andolsun biz Mûsâ'ya* ***kitabı (Tevrâtı)*** *vermiştik; ona kavuşma hakkında şüphen olmasın ve biz* ***onu (Tevrâtı)*** *İsrailoğulları için kılavuz yapmıştık.*"[344]

Maᶜsiyetten İstircâᶜ (İtaatsizlikten dönüş)345: "*Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde,* ***"Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz"***

---

[336] Bakara Sûresi: 159
[337] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 474-475
[338] Necm Sûresi: 23
[339] Kehf Sûresi: 55
[340] İsrâ Sûresi: 94
[341] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 475
[342] İsrâ Sûresi: 3
[343] Mü'min (Gâfir) Sûresi: 53-54
[344] Secde Sûresi: 23.
[345] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 475

derler. İşte rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte ***doğru yola ulaşmış (doğru yola dönmüş)*** *olanlar da bunlardır.*"[346]**;** "*Allah'ın izni olmadan başa gelen bir musibet yoktur. Kim Allah'a iman ederse Allah onun* ***gönlünü doğruya yöneltir (günahtan döndürür)****. Allah her şeyi bilmektedir.*"[347]

Tevhîd[348]: **"***'Seninle beraber* ***doğru yolu (tevhidi)*** *izlersek yurdumuzdan sökülüp atılırız' diyorlar. Peki biz onları dokunulmaz, güvenli, katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin orada toplandığı bir yere yerleştirmedik mi? Fakat çoğu bunun şuurunda değildir.*"[349]**;** **"***Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye resulünü,* ***doğru yol rehberi (tevhîd)*** *ve hak din ile gönderen O'dur; müşrikler hoşlanmasalar da!*"[350]

Sünnet (izlenen yol, kanun, kural)[351]: **"***İşte o peygamberler, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu hâlde* ***onların rehberliğine (yoluna, sünnetine)*** *uy...* **"**"[352]

İlhâm[353]: **"***Mûsâ, "Bizim rabbimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir* ***(işlerini nasıl yapacağını ilham verendir)****" diye cevap verdi.*"[354]; "*Ölçülü ve amaçlı yapan,* ***yol gösteren[dir] (ilham verendir)***"[355]

"Hüdâ" kavramı hadislerde de fiil çekimleri, hidayet ve ihtidâ kelimeleriyle yer almakta olup kavram Allah'tan başka Kur'an'a, Hz. Peygamber'e ve diğer insanlara da izafe edilmektedir[356].

---

[346] Bakara Sûresi: 156-157
[347] Tegâbun Sûresi: 11
[348] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 475
[349] Kasas Sûresi: 57
[350] Tevbe Sûresi: 113/33.; Saf Sûresi: 61/9.; Fetih Sûresi: 28
[351] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 475
[352] En'âm Sûresi: 90
[353] Hüseyin bin Muhammed ed-Dâmegânî, *a.g.e.*, s. 475-476
[354] Tâhâ Sûresi: 50
[355] A'lâ Sûresi: 3
[356] Yusuf Şevki Yavuz, "*Hidâyet*", DİA, C. 17, s. 473

Bütün bu bilgilerin ışığında, Türkçede düz anlamı itibarıyla "hidayet nuru", (doğru yolu gösteren ışık) veya hidayet gibi anlamlara gelen "*Nūrü'l-hüdâ*" terkibinin "Allah'ın nuru, İslam'ın nuru, imanın nuru, Hz. Muhammed'in nuru, tevhidin nuru, Kur'ân'ın nuru, hakkın/gerçeğin nuru, marifetin/bilginin nuru, ilhâmın nuru" gibi anlamlara da geldiği söylenebilir. Ayrıca Arapça sözlüklerde "***nūrü'l-hüdâ***" terkibinin karşılığı olarak "menāru'l-hidāye[t]" (منار الهداية) tamlamasının da kullanıldığı görülmektedir. "Menāru'l-hidāye[t]"in anlamı ise "başkalarına bilgi ya da ilham-vahiy dağıtan kimse veya şey"[357] olarak verildiği de görülmektedir.

Hülasa Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde fert ve cemiyet olarak insanların dünya ve ahiret mutluluğunu, ayrıca toplumların genel anlamda huzur ve selâmetini sağlayan "hidayet" manasına gelen "hüdâ" kelimesi ile zulmetin (karanlığın) karşıtı olarak "karanlığı izale edici her türlü aydınlık, ziya, ışık; ışığın şuası, şulesi, parıltısı, aydınlanma, aydınlatma, zuhur, ortaya çıkma, ortaya çıkarma, açılma" gibi anlamlara gelen "nûr" kelimesinin kinaye yoluyla özellikle Allah, Hz. Peygamber Muhammed (a.s.), İslam, iman-hidayet, Kur'ân, Tevrat örneklerinde olduğu gibi, aynı anlamları yüklenen iki kelime veya kavram olduğu görülmektedir. Bununla birlikte klasik İslam ve tasavvuf literatürüne ait kavram ve ıstılahları açıklayan Arapça, Farsça veya Osmanlı Türkçesi ile hazırlanmış sözlüklerde kinaye yoluyla Allah, Hz. Peygamber, Hz. Meryem ve Hz. İsa, Allah tarafından tasavvuf erbabına gelen ışık gibi ıstılah veya kavramları karşılamak üzere "nûr" kelimesi ile çeşitli kelimelerden oluşan çok fazla terkibe yer verilmesine rağmen, *Nūrü'Hüdâ* eserinin ismindeki gibi "nûr" ve "hüdâ" kelimelerinin bir arada kullanıldığı herhangi bir terkibin yer almaması dikkat çekicidir. Bu durumun sebebini bilmemekle birlikte kanaatimizce birbiri ile bu kadar alakalı ve birbirinin anlamını bu kadar uygun bir şekilde tamamlayan bu iki kelimeden oluşan terkibin, yani "nûrü'l-hüdâ" terkibinin bir ıstılah olarak klasik ve güncel alan sözlükleri ile *İslam Ansiklopedisi'*nde yer almaması bir eksiklik olup ivedilikle giderilmelidir. Klasik lügatlerde ve ilgili tasavvuf sözlüklerinde "nûr" kelimesiyle meydana getirilen ve kinaye yoluyla başta Allah, Hz.

357 "شخص يوزّع المعرفة أو الإلهام والوحي على الآخرين" bk. El-Meʿānī (المعانى): https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%86%D9%88%D8%B1 (12.01.2020)

Peygamber, Hz. Meryem ve Hz. İsa, Allah tarafından tasavvuf erbabına gelen ışık olmak üzere başkaca manalarda kullanılan Arapça ve Farsça terkiplerin bazıları şunlardır:

Allah'tan kinaye: Nūr-ı aẓhar, Nūru'l-aẓharu'l-aḵhar, Nūr-ı aḵhar, Nūru'l-aḵhar; Nūr-ı aᶜẓam, (Nūru'l-aᶜẓamu'l-aᶜlá); Nūr-ı aᶜlá (Nūru'l-aᶜlá, Nūru'l-aᶜlāu'l-ḫāliṣ); Nūru'llâh; Nūru'l-envār (Nūrü'l-muḳaddes); Nūr-ı tamm (Nūru't-tamm), Nūr-ı evvel, Nūr-ı akreb, Nūr-ı sāniḥ (Nūru's-sāniḥ); Nūr-ı ḥaḳīḳī; Nūr-ı semāvāt (Nūru's-semāvāt/ Nūru's-semāvāti ve'l-arż: "Allah, göklerin ve yerin nuru" ayette geçer), Nūr-ı ᶜaẓīm (Nūru'l-ᶜaẓīm); Nūr-ı Ḳahhār; Nūru'l-Ḳayyūm, Nūr-ı müfîd (Nūru'l-müfîd/Nūru'l-envār)[358], Nūru'n-nūr (Nūr-ı ẕāt), Nūr-ı ḫâṣṣa (Hak te'âlânın zatı ve vaslı); Nūr-ı ẕāt, Nūr-ı Ḥaḳ, Nūr-ı merşūş, Nūr-ı vücūd (Vücud-ı mutlak manasında), Nūr-ı tecelli (Nūrü'l-envār); Nūr-ı muṭlaḳ-ı ilāhī (Nūr-ı bâkî); Nūr-ı İlâhî (Nūr-ı ẕāt) (*Levh-i Mahfūz manasında);* Nūr-ı muḥīṭ (Nūru'l-envār)[359].

Hz. Peygamber Muhammed'den a.s. kinâye: Nūr-ı pesīn, Nūr-ı mübīn, Nūr-ı vāpesīn[360], Nūrü'l-envār, Nūr-ı Muḥammedî (Nūru Muḥammed), Nūru'l-Aḥmed; Nūr-ı zâhir, Nūr-ı bâtın, Nūr-ı eniyyāt, Nūr-ı nübüvvet ve Nūr-ı velayet361.

Tasavvuf ve hikmet erbabına gelen ilâhî ışıktan kinaye: Nūr-ı İlāhī, Nūr-ı akreb, Nūr-ı evvel, Nūr-ı bâriḳ (Nūru'l-bâriḳ)362.

Hz. Meryem'in kendisinden ve Hz. İsa'nın nurundan kinaye: Nūr-ı azrā[363]

Mebde' ve Meᶜāddan kinâye: Nūr-ı etemm (Nūru'l-etemm)

---

[358]https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch%5Bword%5D=%D9%86%D9%88%D8%B1&DictionarySearch%5Bdefinition%5D= (24.02.2021)

[359] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü - Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, Hzl. İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 1157-1167

[360]https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch%5Bword%5D=%D9%86%D9%88%D8%B1&DictionarySearch%5Bdefinition%5D= (24.02.2021)

[361] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1157-1167; Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 563

[362] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1157-1167

[363]https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch%5Bword%5D=%D9%86%D9%88%D8%B1&DictionarySearch%5Bdefinition%5D= (24.02.2021)

Tevhîdden kinaye: Nūr-ı vaḥdet, Nūr-ı şems ve Nūr-ı ḳamer.[364]

İmandan kinaye: Nūr-ı īmān ve Nūr-ı ᶜaḳl[365]

Salih ve kötü amellerden kinaye: Nūr-ı yemin (salih ameller) ve Nūr-ı cebîn (kötü ameller)[366].

Envâr-ı ilâhiyyeden Kur'ân, akıl, keşf, tecelliden kinâye: Nūr-ı maᶜḳūlāt[367].

Güneş, ay ve yıldız ışığından kinâye: Nūr-ı maḫṣūṣāt[368].

Aşk, muhabbet ve ünsiyetten kinâye: Nūr-ı efᶜāl-i Ḥaḳ (aşk), Nūr-ı ṣıfāt-ı Ḥaḳ (muhabbet) ve Nūr-ı ẕāt-ı Ḥāḳ (ünsiyet)[369].

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere klasik İslam literatüründe "nûr" kelimesi inancın, doğru yolun, varlığın veya bilginin ışığını ifade eden birçok tamlamada kullanılmış ve bu kelime ile oluşturulan terkipler etrafında İslam düşüncesinin kelâm, felsefe ve tasavvuf alanlarının görüşlerini yansıtan, onları birbiriyle ilişkili kılan hatırı sayılır bir terminoloji oluşmuştur, fakat ilgili alan sözlüklerinde esere isim olan *Nūrü'l-hüdá* terkibine yer verilmemiştir. Bununla birlikte tasavvuf üzerine olan kimi çalışmalarda *Nūrü'l-hüdá* lafzının genel olarak "hidâyet-i îmân ve tarik-i Yezdân nuru", yani iman hidayeti ve Allah yolunun nuru[370] anlamında kullanıldığı gibi kinaye yoluyla Hz. Peygamberimiz Muhammed'in (a.s.) en yaygın lakaplarından birini de ifade ettiği belirtilmektedir. Bu yönüyle *Nūrü'l-hüdá* terkibinin, dinî-tasavvufî edebiyatta *Nūr-ı Muhammedî* manasında da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim tasavvuf edebiyatında Peygamberimiz Hz. Muhammed,

---

[364] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1163
[365] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1165
[366] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1165-166
[367] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1166
[368] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1166
[369] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *a.g.e.*, s. 1162
[370] Selami Şimşek, "Seyyid Mehmed Nûrî Üsküdârî (ö. 1273/1856) ve Salât-ı Kemâliyye Şerhi", *Tasavvuf Dergisi*, s. 371 http://www.tasavvufdergisi.net/Makaleler/622488570_11_13_2003_IV_11_SIMSEKS.pdf (19.08.2020)

sohbet meclislerinin kandili, şemᶜ-i mahfîl, bu dünyanın karanlığını aydınlatan ışık, insan kalplerinin etrafında pervane gibi döndükleri bir nur olarak tasavvur edilmektedir[371]. Bu anlamda *Nūrü'l-Hüdá* lafzının Hz. Peygamber'in manevî şahsiyetini ifade eden dinî-tasavvufî bir manzum olarak hem Arap şiirinde hem klasik Türk şiirinde kullanıldığı da görülmektedir:

مَنْ وَّجْهُهُ شَمْسُ الضُّحٰي مَنْ خَدُّهُ بَدْرُ الدُّجٰي

مَن ذاتُهُ نُورُ الهُدىٰ مَنْ كَفُّهُ بَحْر الكَرَمْ

(Men vechuhû şemsu'ḍ-ḍuhá men kadduhu bedru'd-ducá

Men zâtuhû nūru'l-hudâ men keffuhu baḥru'l-kerem)[372]

İki âlem serveri Nûrü'l-Hüdâ

Ahmed-i Muhtâr-ı mahbûbı Hudâ [373]

Bu noktada günümüzün önemli dinî musıkî sanatçılarından biri olan Mehmet Emin Ay'ın Hz. Peygamberimiz'le ilgili naat ve kasidelerini topladığı albümüne *Nûru'l-Hüdâ*[374] adını vermesi de söz konusu tasavvurun günümüze bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

---

[371] Annamarie Shimmel, "Hz. Muhammed'in Nuru ve Tasavvufî Gelenek", Bülten İlam, Bahar-Yaz 2009, Yıl 2, Sayı 9, s. 14 [bk. http://ilam.org.tr/wp-content/uploads/yayinlar/bultenler/Bulten_9.pdf (20.08.2020)]; Selami Şimşek, *a.g.m.,* s. 371; Hür Mahmut Yücer, *Temsiller: Vahdet-i Vücûd ve Sembolizm*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2009, s. 53-54

[372] "*O'nun yüzü parlak bir güneş yanakları tam bir mehtâb / O'dur hidâyet yıldızı elleri cömertlik denizi...*" [İmam Zeynelâbidîn'in bir kasidesinden, bk. https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/09/ (19.08.2020)]

[373] Doç. Dr. Hüseyin Akpınar, *Urfa'da Mevlid ve İlahiler*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2014, s. 34]

[374] https://www.muzikbir.org/Albumler/nurul-huda/52 (23.02.2021)

Sonuç itibarıyla bütün bu bilgiler ışığında eserinin telif sebepleri de dikkatle incelendiğinde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* isminin eserin muhtevasını, özellikle de telif sebeplerini birebir yansıtması için müellifin özel bir özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

1.2. Klasik Türk Edebiyatında "Nūrü'l-Hüdá" Adıyla Yazılmış Eserler

Kütüphane katalogları ve diğer bazı kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla bu adla veya buna yakın isimlendirmeyle yazılmış eserlerden mütevazı bir literatürün oluştuğu görülmektedir. "Nūrü'l-Hüdá" adı ile yazılmış ilk eser olmamakla birlikte bu adla yazılmış en önemli Türkçe telif eser hiç şüphesiz ki Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adlı eseridir. Bunun yanı sıra "*Nūrü'l-hüdá"* kelimesi ile adlandırılan veya isminde bu terkibin yer aldığı kimi tercüme, kimi telif olan sekiz eserin daha yazıldığı tespit edilmiştir. Müstakil olarak "Nūrü'l-Hüdá" adını taşıyan veya isminde bu terkibin geçtiği bütün bu eserlerin ortak özelliği, genelde din ve tasavvuf konusunda yazılmış olmalarıdır.

Klasik Türk edebiyatında yazılmış eserlerin tür ayırımının ekseriyetle muhtevalarından hareketle yapıldığı gerçeği dikkate alındığında, genelde aynı veya benzer konuları işleyen "*Nūrü'l-Hüdá*" adlı bu eserlerin, dinî-tasavvufî türü eserler içerisinde ayrı bir alt türü teşkil edip etmedikleri sorusunu akıllara getirmektedir. Nitekim aşağıda, aynı adı taşıyan ve aynı veya benzer konuları işleyen bu eserler hakkında verilen bilgiler böyle bir ihtimalin imkân dahilinde olabileceğini akla getirmektedir, diyebiliriz.

Klasik Türk edebiyatı döneminde Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdā Li-Men İhtedâ* eseri yanı sıra, "Nūrü'l-Hüdá" adı altında ve aynı veya benzer konular hakkında yazılmış başlıca eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.2.1. Sırrı Paşa, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İstehdá*

Karakaşzâde'nin eseriyle en yakın adı taşıyan söz konusu eserin orijinal adı *Nûrü'l-Hüdá Li-Men İstehdá* olmasına rağmen, *Osmanlı Müellifleri*'nde[375] ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinin elektronik kayıtlarında[376] "*Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*" olarak kaydedilmiştir. Eser, Giritli Sırrı Paşa tarafından kaleme alınmış olup H.1310/M.1892-93 yılında Diyarbakır'da basılmıştır. Adından *Osmanlı Müellifleri*'nde de bahsedilen eser, Hristiyanlıktaki teslisin, yani üçlü ilâh sisteminin batıl oluşuna ve bugün mevcut İncillerin tahrif edilmiş olduğuna dairdir[377]. Hristiyan misyonerlerin faaliyetleri karşısında Hıristiyanlığı eleştirmek amacıyla kaleme aldığı reddiye türünde bir eserdir. Eserde dönemin Diyarbakır Keldânî Kilisesi Başpiskoposu Abdi Yesû Efendi ile Sırrı Paşa arasında geçen münazaralara da yer verilmektedir[378].

1.2.2. Sinâneddîn Mustafa bin Yusuf, *Nûrü'l-Hüdā*

Tam adı *Nurü'l-hüda fi tercemeti müfidi'l-ᶜUlûlm ve* ***Mübiᶜdi'l-hümûm*** veya *Nûrü'l-Hüdâ fî Beyâni'l-Fünûni'l-Mütenevvi'a* olan söz konusu eser, meşhur İranlı tarihçi Ebu Yahya Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud el-Kazvîn'in *Müfidi'l-ᶜUlūm ve* ***Mübidi'l-Hümūm*** adlı eserinin Sultan I. Ahmed devri kazaskerlerinden Hacı Sinaneddin Mustafa tarafından *Nūrü'l-Hüdā* adıyla yapılmış Türkçe tercümesidir[379]. Yazarı Hacı Sinaneddin Mustafa'nın kitaptaki ifadelerinden anlaşıldığına göre Kazvîn'in söz konusu eserini bizzat Sultan I. Ahmed'in emri ve isteği üzerine Türkçeye tercüme etmiştir. Sinaneddin Mustafa'nın tercüme ettiği ve toplamda 398 varak olan bu eser, otuz iki kitaptan müteşekkil olup her kitap tevhitten fıkha, Peygamberimizin nübüvveti ile şemailinden çeşitli mezhep ve fırkalara kadar İslam diniyle ilgili hemen hemen bütün konuların anlatıldığı fasıl ve baplardan oluşan çok kapsamlı bir eserdir. Mesela Birinci Kitap, dokuz baptan oluşmaktadır ve bu dokuz bapta Nazar ve İstidlâl, Hakîkate Nazara Hâcet, Nazarın Tarifi ve Tahkiki, Vücûb-ı

[375] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.,* C.2, s. 368

[376] https://kutuphane.tbmm.gov.tr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=143668 (20.02.2021)

[377] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.,* C.2, s. 368; A. Halim Koçkuzu, Osmanlı Döneminde Bir İlim ve Devlet Adamı: Giritli Sırrı Paşa, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/184459 (19.08.2020)

[378] Cemal Kurnaz, "*Sırrı Paşa*", DİA, C. 37, s. 127-129

[379] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.,* C.1, s. 136;

Nazar, İbâd-ı Mükellifîne Evvel Vâcip Olan Şeyler, Tevhîd vs. konular anlatılmaktadır[380].

Söz konusu eserin Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı'nın ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinin Yazmalar Bölümünün elektronik kayıtlarında[381] yanlışlıkla H. 893/M. 1488'de Amasya'nın Sonusa köyünde (bugün Tokat'ın Erbaa ilçesindeki Uluköy) doğup H. 986/M. 1578-79 yılında vefat etmiş olan Osmanlı alimlerinden ve Anadolu Kazaskerlerinden, Muhaşşi lakabıyla da tanınan Kazasker Mustafa b. Yûsuf Sinâneddîn'e ait ayrı bir eser olarak gösterildiği tespit edilmiştir[382].

Bu eserle ilgili belirtilmesi gereken bir husus da Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinde geçen bazı konuların burada da anlatıldığıdır. Meselā Karakaşzâde'nin de üzerinde durduğu Felâsife, Dehriyye, Melâhide, Tabîiyyûn, Müneccimîn, Yahudiler, Mecûsîler gibi fırkalar bu eserin de beşinci kitabında ayrı baplar halinde anlatılmaktadır.

1.2.3. Reyyî Halîl Konevî (H.1127/M.1715'te sağ), *Nūrü'l-Hüdā*

Dili Türkçe olan bu eser, daha çok İslam akaidi (inancı) olmak üzere kelâm, peygamberlere iman, vahiy, ilham gibi çeşitli dinî konular üzerine nazım olarak yazılmış 34 varaklık bir risale niteliğindedir. Bir nüshası Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde 10 Hk 539/03 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Söz konusu nüshanın sonundaki ferağ kaydında eserin H.1135/1722-1723 Ramazan ayının sonlarında tamamlandığı yazılıdır. Muhtemelen bu nüsha müellif hattı olmayıp söz konusu eser daha önceki bir tarihte kaleme alınmıştır[383].

---

[380] *https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=20897 (*19/07/2014)

[381] http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nurul-huda/176992 (24.02.2021); http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/word.php?genel=Kazasker%20Mustafa&basitAra=1&karakterEslemesi=1&siralama=eserAdi&id= (20.02.2021)

[382] http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nurul-huda/176992 (24.02.2021)

[383] *https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=157478*: (19.07.2014) Diğer nüshalarının kayıtları için bk. *https://www.yazmalar.gov.tr/tarama.php?cmd=search&genel=N%FBr%FC%27l-H%FCd%E2&submit=Ara (*19.07.2014)

1.2.4. Ahmed Efendi, *Nūrü'l-Hüdá*

Celvetiyye tarikatının şeyhlerinden İzmitli Hafız Seyyid Ahmed ibni Mehmed ibni Ebubekir Efendi tarafından H.1214/M.1799-1800'de yazılan eser, *Esmâ-i Erbaʿîn* adıyla bilinen, Hz. İdris aleyhisselama mensup ve İbranî lisanı ile nakledilmiş olan, Muhyiddin İbni Arabî'nin Arapçaya naklini ve şerhini yaptığı Esma-i Şerife adlı eserin geniş bir tercümesidir[384].

1.2.5. *Nūrü'l-Hüda fî Ezilleti'l-Şebeh ve's-Sadā*

Müellifi belli olmayan söz konusu eser Arapça olarak yazılmış olup Nakşibendiye tarikatıyla ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesinde 21 Hk 343/1 numarayla kayıtlı söz konusu eserin H.1235/M.1818 yılında müellif hattı bir nüshadan istinsah edildiği belirtilmektedir[385].

1.2.6. Recep İbni Şeyh İbrahim Cemaleddîn Sivâsî, *Nūrü'l-Hüdā*

Söz konusu eserin adı, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Mülellifleri*'nde Recep İbni Şeyh İbrahim Cemaleddîn Sivâsî'nin eserlerinden bahsedilirken müellifin Arapça (*Necmü'l-Hüdâ fi mekibi'ş-Şeyhî Şemseddin Ebi's-Senâ* ile *Esmâü'l-Vusûl*) eserleri arasında *Nūrü'l-Hüdâ* adında bir eserinden de zikredilmektedir. Arapça yazıldığı ifade edilen eserin konusu belirtilmemiş[386] olmakla birlikte dinî tasavvufî bir eser olduğu tahmin edilebilir. Bazı çalışmalarda verilen bilgilere göre eserin müellifi Recep İbni Şeyh İbrahim Cemaleddîn Sivâsî H.949/M.1542/43'de Sivas'ın Zile kasabasında doğup H.1014/M.1607'te de vefat etmiştir[387].

1.2.7. Amasyalı Mehmed b. Yûsuf Sinâneddin, *Nūrü'l-Hüdā*

---

[384] Mehmed Tahir Efendi, *a.g.e.*, C. 1, s. 34

[385] *https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=38454* (19.07.2014)

[386] Mehmet Tahir Efendi, *a.g.e.*, s. C. 1, s. 176

[387] Cengiz Gündoğdu, Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsî'ler, s. 9, Tasavvuf Akademi, https://www.altayli.net/turk-tasavvuf-kulturunde-bir-seyhler-ailesi-semsi-sivasiler.html (19.08.2020)

Türkiye Yazma Eserler Başkanlığının elektronik kayıtlarına göre eser, Türkçe olarak yazılmış Arapça bir gramer kitabı olarak kaydedilmiştir. Toplamda 287 varaklık olan söz konusu eserin bir nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Türkçe Yazmaları Bölümünde 506 Numarayla kayıtlı bulunmaktadır[388].

1.2.8. Ahmed Hüsameddin, *Nûrü'l-Hüdâ fî-Tefsîri Sûreti Tâhâ*

Dağıstan'ın Rükkâk şehrinde doğduğu için Dağıstânî ve er-Rükkâlî nisbesiyle tanınan, Nakşibendiye şeyhlerinden ve tefsir alimlerinden Ahmed Hüsameddin Efendi'ye (1848-1925)[389] ait olan eser, H. 1333/M. 1915 yılında halîfelerinden Eğinli Ebu Bekir es-Sıddık tarafından İzmir neşredilmiştir[390]. Yirmi dört sayfadan meydana gelen eser Arapça olarak kaleme alınmıştır. Tâhâ Suresinin tefsirinden ibaret olan söz konusu eser, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın kayıtlarında yanlışlıkla "Fâtiha Suresi"nin tefsiri[391] olarak kaydedilmiştir. Küçük bir risale halinde yazılmış olan eser Hz. Mûsâ'nın Tûr-i Sinâ'da Allah'ın lütfuna nail olması, Sînâ Dağı'nın hakîkati ve İlâhî tecelliler gibi konuları içermektedir.

1.2.9. Mustafa Efendi er-Rizevî, *Risāletu Nūrü'l-Hüdâ fī-Reddi Men-yudᶜī Kevnihi mine'l-ᶜUḳalā'i ve hüve's-Süfehā'i*

Rizeli Mustafa Efendi adındaki bir müellife ait söz konusu risale, adından da anlaşıldığı üzere reddiye tarzında yazılmıştır. Tamamı otuz altı sayfa olan söz konusu risale, birinci sayfadan başlayarak otuz birinci sayfasına kadar tamamen Arapça, otuz iki, otuz üç, otuz dört ve otuz beşinci sayfanın son iki satırına kadar Türkçe, son sayfası ise tekrar Arapça yazılmıştır. Eserin başında müellif tarafından belirtildiği gibi hl-i

---

[388] *https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=105208*: (19.07.2014)

[389] Turan Alptekin, "*Ahmed Hüsâmeddin*", DİA, C. 2, s. 90-92

[390] Harun Alkan, *Ahmed Hüsâmeddin Dağıstanî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşlerİ,* Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2015, s. 37

[391] Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ahmed Hüsameddin, *Nûrü'l-Hüdâ fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtiha,* Tasnif No: 297.18, Osman Huldi Öztürk Koleksiyonu No: 00111-002.

sünnet ve'l-cemâ'atın alametleri ve ashâb-ı kirâmın makamlarına dair olup Hz. Peygamber'in sahabelerinden bazılarına lanet okunmasına cevaz verenlere reddiye olarak yazılmıştır. Matbu nüshanın başında H. 1311/M. 1893-94 yılında Maârif Nezaretinin ruhsatı ile basıldığı ifade edilen eserin sonundaki ferağ kaydından H. 1298/M. 1880-81 yılının Zilhicce ayında yazıldığı anlaşılmaktadır[392].

1.3. Eserin Telif Sebebi

Müellif, *Nūrü'lhüdá Li-Men İhtedá*'nın telif sebebini, Bursa'da iken dünyanın ve yaşadığı zamanın gidişatı hakkında derin düşüncelere daldığı bir gece gördüğü bir rüyaya bağlamaktadır. Karakaşzâde, bir gece herkes derin uykudayken kendisi dünyanın ve insanların hali hakkında derin düşüncelere dalıp *"Kim ki fitne-fesadın ve mezhepler arasındaki ihtilafın çok olduğu dönemde Peygamber'in sünnetine sarılırsa ona yüz şehit ecri verilir."* hadis-i şerifini aklına getirir ve hadis-i şerifte kastedilen dönemin yaşadığı çağ olduğu kanaatine varır. Bu fırkaların içinde en meşhur olanlarının Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler, Bektaşîler, Şemsîler, Mevlevîler, Edhemîler, Alimler ve Sûfiler olduğunu ve bütün bunların ayrı ayrı giyim kuşamları, cünbüş ve ayinleri olduğunu belirtir. Bu fırkalardan bazılarının Sünnet-i Nebevîye tabi olup ilimle amel ettiklerini, bazılarının ise Sünnet-i Nebevîden tamamen uzaklaşıp kendi nefis ve hevalarına tabi olduklarını, hatta şeytana dönüştüklerini söyler. Bu ikinci gruba dâhil olan fırkaların ilk şeyh ve pirlerinin gerçek birer mürşit olarak ilimle ve sünnetle amel etmiş olmalarına rağmen kendilerinin devamı olan bu fırkaların dalalete düşmelerinin sebeplerinin ne olduğu üzerine derin derin düşünür.

Bu derin düşünceler içerisinde uykuya dalan müellif, rüyasında nur yüzlü arif bir pîri görür. Rüyasındaki bu pîr, daha önce hallerini düşündüğü fırkalardan çoğunun sadece şeriattan değil insanlıktan bile çıktıklarını söyler ve kendisinden, şeriat ve tarikata muhalif olan bu kötü zümrelerin hallerini inşa tarzında kaleme alıp anlatmasını

[392] Mustafa Efendi er-Rizevî, *Risāletu Nūrü'l-Hüdá fī-Reddi Men-yudᶜī Kevnihi mine'l-ᶜUḳalā'i ve hüve's-Süfehā'i*, İstanbul H.1311/M.1893-94 (Maârif Nezareti izniyle basılmış) [İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Demirbaş No (?)]

ve şüphelerini açıklığa kavuşturmasını ister ve elindeki bir kitabı kendisine uzatıp *"bu kitabı al ve sahip olduğun bilginle bunların sırlarını yaz ve şeraite ve tarikata tabi ol ki insanların hayırlısı olasın"* der.

Müellif, "rüyây-ı sâdıka" olarak nitelendirdiği bu rüyada gördüğü pîrin heybetli sözlerinin etkisi altında rüyada gördüklerini tam tevil etmekle meşgul iken "sühan-perver" ve güzel sözden anlayan yakın bir dostu yanına gelir ve kendisinde söz konusu acayip fırkaları anlatan bir kitabın olduğunu fakat bu kitabın dönemin insanlarının dil zevkine uymayıp Arapça ve Farsça ibarelerle süslü bir Türkçeyle yazılmamış olduğundan zamanın zarif, arif ve gönül ehli insanlarınca beğenilmediğini, dolayısıyla çok fazla okunmadığı için unutulduğunu söyler:

"*Lâkin bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi muḳteżāsınca lisān-ı Türkīde ᶜArabī ve Fārisī edālar ile mülemmaᶜ ve ᶜibārāt-ı enīḳa-i fā'iḳa ile muraṣṣaᶜ olmamaġın maḳbūl-i ṭabᶜ-ı ẕurefā-yı cihān ve pesendīde-i fürsān-ı meydān-ı ᶜilm u ᶜirfān olmayup naẓar-ı ᶜurefādan dūr ve meclis-i ehl-i dilden mehcūr olup nesyen mensiyyen olmışdur*."[393]

Bu yüzden kendisinden bu kitabı dönemin üslubuna uygun daha süslü bir belagatle yazıp ihya etmesini ve bu şekilde unutulmaktan kurtarmasını ister. Yakın dostundan bu sözleri duyunca rüyasında gördüğü pîrin sözlerini hatırlayan müellif, görmüş olduğu "rü'yā-yı ṣādıḳā"nın manasını ve rüyasında gördüklerinin gerçekleştiğini anlar. Bunun üzerine dostuna Allah'ın yardımıyla Allah'a tevekkül ve dostlarının himmetlerine tevessül ettiği takdirde "*bu **kitāb-ı perīşānelfāẓuñ** dürer-i nāsüftesin elmās-ı ṭabᶜ ile süfte idüp ᶜalá vechi'l-ihtimām rişte-i ḥaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābil*"[394] olduğunu söyler. Fakat devrindeki insanların çok hasetçi olduklarını, dolayısıyla onların insafsız eleştiri oklarına uğrayabileceğini belirtir. Dostu ise, daha önceki devirlerde de güzel söz ve kalem sahibi insanların hepsinin bu tür eleştiri oklarına hedef olduklarını ve bununla imtihan edildiklerini, dolayısıyla kendisi bu tür eleştirilerden çekinmeyip *"bu kısas-ı pür-hısası ibārāt-ı lāyıḳa ve elfāẓ-ı rāyıḳa ile zīver-i tāc-ı feṣāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat ḳılıp nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-*

[393] bk. Tenkitli Metin: Sebeb-i Te'lîf, s. 691
[394] bk. Tenkitli Metin: Sebeb-i Te'lîf, s. 693

*yı belāġat-şiᶜār eyle"*mesini ister. Dostunun bu sözleri üzerine "hüsn-i kabul" ile bunu yapmayı kabul eden müellif, Allah'tan yardım dileyerek kitabı yazmaya başlar.

Özetle söylemek gerekirse eser Bursa'da yazılmış olup telifi iki ana sebeple gerçekleştirilmiştir: Birincisi yaşadığı dönemde yaygın olan dinî-tasavvufî zümrelerin düştükleri kötü durumları ile yanlışlarını gözler önüne sererek doğru yolu göstermek ve onları düzeltmek; ikincisi ise daha önce bu konuda yazılmış, fakat dili ve üslubunun basitliği nedeniyle unutulmaya yüz tutmuş olan bir kitabı, yani adını açıkça zikretmese de Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserini çağın dil zevkine uygun olarak daha süslü bir dil ve üslupla yeniden yazmak ve unutulmaktan kurtarmak. Bu durumda telif sebeplerinin ikincisinden *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ*'nın aynı zamanda dil ve sanat bakımından bir üstünlük iddiasının eseri olduğu da anlaşılmaktadır.

1.4. Eserin İthafı ve Telif Tarihi

Eserin telif veya tamamlanma tarihi ile ilgili müellif tarafından doğrudan bir bilgi verilmediği gibi, eser nüshalarının hiçbirinde müstensihlerin buna dair herhangi bir kaydına veya bilgi notuna rastlanmamaktadır. Bununla birlikte mevcut 28 elyazması nüsha içinden Ü1 nüshası hariç, eserin bütün nüshalarında müellifin dönem padişahı Sultan III. Mehmet'i ismen zikredip adına methiyelerde bulunduğu gibi, eserini ithaf ettiği devlet büyüğü olarak Gazanfer Ağa'nın da adını zikredip kendisine övgülerde bulunduğu görülmektedir. Bir tek Ü1 nüshasında, diğer nüshalardan farklı olarak eserin kime ithaf edildiğinin yazılmadığı ve övülen padişah isminin Sultan I. Ahmed olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eserde methedilen padişahın saltanat sürdüğü veya eserin doğrudan ithaf edildiği devlet büyüğünün ilgili görevde bulunduğu yıl aralıklarından hareketle bazı tahminler yürüterek eserin yıl olarak olmasa da dönem olarak telif tarihinin tespit edilebileceğini söylemek mümkündür. Bunun dışında diğer bazı yazar veya araştırmacıların çalışmalarında da eserin ithafı ve telif tarihi konusunda doğru veya yanlış kimi görüş ve tespitlerin serdedildiği görülmektedir.

Yukarıdaki söylediklerimizden de anlaşılacağı üzere eserin telif tarihi konusu, eserin ithaf edildiği devlet büyüğü veya eserde methedilen padişah konusuyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle burada iki konu önce nüshalarda yer alan farklı bilgiler ışığında birlikte değerlendirilerek bir taraftan eserin kimin adına kaleme alındığı ve bunun üzerinden eserin hangi tarihte veya dönemde yazıldığı konusunun izahına çalışılacak, ardından diğer çalışmalarda bu konu hakkında serdedilen görüş ve tespitler değerlendirilip eserin yazıldığı veya tamamlandığı dönem konusu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Ü2'nin başını çektiği yirmi altı nüshada müellif, önce dönemin padişahı olan III. Mehmed'i (1595-1603) metheder: *"Aᶜnī ażret-i Ḫudāvendigār-ı devrān sulṭān-ı selāṭīn-i cihān fermāndih-i zemīn ü zemān rāfiᶜ-i rāyāt-ı şerᶜ-i Nebevī fürūzende-i şemᶜ-i dīn-i Muṣṭafevī sulṭānü'l-ġuzāt ve'l-müslimīn (…) ḫādimü'l-ḥaremeyni'ş-şerīfeyn ḫulāṣa-i pādişāhān-ı saᶜādetnişān zübde-i selāṭīn-i Āl-i ᶜOṯmān (...)* ***elā ve huve's-sulṭān ibni's-sulṭān es-Sulṭān Meḥmed Ḫān*** *ibni's-Sulṭān Murād Ḫān ibni's-Sulṭān Selīm Ḫān zeyyene'llâhu serīru'l-ᶜizzi bi-vucūdihi ve efāże ᶜale'l-ᶜālemīn ifḍāle birrihi ve cūdihi.*"; ardından ise sebeb-i telif bölümünde Babüssâde ağası Gazanfer Ağa'nın adını zikrederek eserini ona ithafen yazdığını söylemektedir. Müellif burada uzun uzun Gazanfer Ağa'nın methini yaparak kendisine hayır dualarda bulunduktan sonra "tuhfe-i hakīri"ni, yani *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserini "*nām-ı şerīflerine te'līf ü taḥrīr*" ettiğini ve bunu "ḥüsn-i kabūl" ile kabul buyuracaklarını umduğunu ifade etmektedir:

"*Ammā kitābumuz ol zamān maḳbūl-i cihān ve pesendīde-i fuṣaḥā-yı zamān olur kï ol cenāb-ı refīᶜü'ş-şān ve menbaᶜu'l-cūdi ve'l-iḥsān muḳarrebü'l-ḥażreti's-sulṭāniyye ḥāfiẓü'l-menāzilü'l-ḫāḳāniyye rüknü's-salṭanatu'z-zehrā ᶜażdu'd-devletü'l-ġarrā kevkebe-i ᶜizzet-i kāmrānī ve zīnet-i salṭanat-i cihān-bānī ṣāḥibü'l-ᶜizz ve't-temkīn mü'temenü'l-mülūk ve's-selāṭīn maṭlaᶜ-ı ṭulūᶜ-ı iḳbāl menbaᶜ-ı mekārim-i iclāl āfitāb-ı çerḫ-i celāl aḫter-i saᶜd-kemāl medār-ı erbāb-ı ḥācāṭ merkez-i aṣḥāb-ı mühimmāt (...) ḥā'iz-i envāᶜ-ı ᶜizzet ḥāmī-i beyża-i devlet ve rāᶜī-i ḥavza-i mülk ü millet müdebbir-i meṣāliḥü'l-memleket müşīr-i umūru's-salṭanat semiyy-i cenāb-ı şīr-i Ḫudā muᶜizz-i ahālī* ***Ġażanfer Aġa*** *(...) Çün cenāb-ı şerīfleri maᶜārif ü kemāle rāġıb ve ehl-*

i dile ṭālib olmaġla ekṣeriyā der-i devletlerine bende olan zīver-i maᶜrifetle ārā ve faż̇l u dāniş ile pīrāste olup ḫāk-pāy-ı ᶜizzetleri tūtiyā-yı ṣāḥib-naẓarān ve nūr-ı merdümüñ ᶜurefā-yı cihān oldı. Bu duᶜā-yı ḥazīn ü ḥaḳīr-i kemterīn daĦi dīde-i ġam-dīdemi ol tūtiyā-yı ᶜizzetde mükaḥḥal ve noḳṣān-ı bī-pāyānumı ol āsitāne-i saᶜādet-intisāb ile mükemmel ḳılmaġa vesīle-i tām olmaġiçün ***uşbu Nūrü'l-Hüdā Limen İhtedā nām kitāb-ı müsteṭābı nām-ı şerīflerine te'līf ü taḥrīr ve medḥ ü ṣenālarını ᶜunvānında taḳrīr u tasṭīr ḳıldum****. Ol_zātı sütūde-ṣıfāt ve..melekiyyü's-simātdan ber-mūcib-i leṭā'if-i ᶜāvāṭıf-kerem ve zevārif-i ᶜavārif-i ᶜulüvv-himem birle bu tuĦfe-i ḥaḳīri me'mūldur kï ḥüsn-i ḳabūl ile maḳbūl buyuralar."*[395]

Karakaşzâde'nin eserini ithaf ettiğini söylediği Gazanfer Ağa (ö. 1602 veya 1603), Osmanlı sarayına Sultan II. Selim zamanında Venedik (ya da Macar) asıllı bir esir olarak girip Müslüman olmuş, daha sonra Sultan III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed'in (1595-1603) saltanat dönemlerinde yirmi yıl has odabaşı, otuz yıl da Babü's-sa'âde ağası olarak görev yapmış Osmanlı sarayının nüfuzlu devlet adamlarından biridir[396]. Kaynaklarda Gazanfer Ağa'nın Sarayın sanat işlerini düzenlemede ismi öne çıkan, kitap-sanat severliği, alimleri ve şairleri himaye etmesi ve cömertliği ile nam salmış, Osmanlı sarayının en nüfuzlu kimselerinden olduğu ifade edilmektedir[397]. Nitekim Karakaşzâde'nin yukarıdaki alıntıda da Gazanfer Ağa'yı "şanı yüce, cömertlik ve ihsanın kaynağı, Sultan hazretlerine yakın, Sultan'ın koruyucusu, sarayda büyük bir nüfuz sahibi, parlak saltanatın direği, devletin desteği, dünyaya hükmeden devletin süsü, şeref sahibi, ağırbaşlı, hükümdar ve sultanların güvenini kazanmış, iyi ahlak ve büyüklüğün kaynağı, dünyayı aydınlatan güneş, saadet ve kemâl yıldızı, ihtiyaç ve dert sahiplerinin sığınağı, önemli kişilerin uğrağı, her türlü

---

[395] bk. Tenkitli Metin, s. 699

[396] J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, C. 2, s. 166; Emine Fetvacı, *Sarayın Simgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 297, 298; Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 3, 2002, s. 47; Naima Mustafa Efendi, Naima Tarihi, Çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1967, s. 169; Emine Fetvacı, Gazanfer Ağa'nın Venedik asıllı olduğunu ifade ederken Naima Tarihini hazırlayan Zuhur Danışman, onun Macar asıllı olduğunu belirtmektedir (bk. Naima Tarihi, C. 2, s. 189/dn. no. 1)

[397] Emine Fetvacı, *a.g.e.*, s. 297, 298; Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 3, 2002, s. 47

izzet ve şerefin sahibi, devletin baş hamisi, devlet ve milletin hakkını koruyan, devlet işlerini tedbirle yürüten, devlet işlerinde danışılan" kudretli bir devlet adamı olarak övmektedir. Bunların yanı sıra Karakaşzâde, Gazanfer Ağa'nın aynı zamanda "maᶜārif ü kemāle rāġıb ve ehl-i dile ṭālib", yani maarife, sanata ve gönül insanlarına ilgi duyan biri olduğunu, dolayısıyla sanat ve marifet erbabının devlet kapısından hiçbir zaman eksik olmadığını ve onun şerefli ayağının (eşiğinin) tozunu gözlerine sürme olarak sürdüklerini söylemektedir.

Ü2'nin başını çektiği nüshalara göre eser, III. Mehmet döneminde 1595-1603 yılları arasında, dönemin Babüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'ya (ö. 1602 ya da 1603) adına yazılmış görünmekle birlikte nüshalar içerisinde en eski tarihli ve müellif hayattayken istinsah edilen tek nüsha olan Ü1 nüshasında Gazanfer Ağa'ya ithaf edildiğini anlatan bölüm yer almadığı gibi dönemin padişahı olarak övülen sultanın adı III. Mehmed değil, onun oğlu Sultan I. Ahmed'in adı geçtiği görülmektedir*: "...aᶜnī Ḥażret-i Ḫudāvendigār-ı devrān ... zübde-i selāṭīn-i Āl-i ᶜOs̱mān ... elā ve huve's-sulṭān ibni's-sulṭān* ***es-Sulṭān Aḥmed Ḫān*** *ibni's-sulṭān Meḥmed Ḫān ibni's-sulṭān Murād Ḫān.*"[398] Ü1 nüshasındaki bu farklı durum başka ihtilaflı soruları da akıllara getirmektedir ki aşağıda bu konuda yapacağımız değerlendirmelerde buna ayriyeten değineceğiz.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın kimin adına yazıldığı ve kime sunulduğu konusuna, Vâhidî'nin *Menākıb-ı Hāce-i Cihān*'ı dolayısıyla yazdığı ve Türkiyat Mecmuasında yayınladığı makalesinde Abdülbaki Gölpınarlı[399], Almanya Köln Üniversitesinde Karakaşzâde Ömer b. Mehmed'in "*Nur el-huda li-man ihtada" nın Kaynağı Olarak Vâhidî'nin "Kitab-ı Hoca-i Cihan*"'ı başlıklı Yüksek Lisans çalışmasında Ömer Yılmaz ve Vâhidî'nin Menākıb-ı Hāce-i Cihān ve Netīce-i Cān'ı üzerine Harvard Üniversitesinde doktora tezi olarak hazırladığı çalışmasında Ahmet T. Karamustafa, Prof. Dr. Turgut Karabey, Yrd. Doç. Dr. Bülent Şığva ve Arş. Gör. Yusuf Babür kısa bir değerlendirme ve inceleme ile *Vâhidî Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cihân İnceleme-Tenkitli Metin* adıyla yayına hazırlamış oldukları ortak

[398] Ü1: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 2274, vr. 4b
[399] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 129-132

çalışmalarında[400] ve Ahmet Yaşar Ocak da iki çalışmasında[401] dolaylı olarak değinmişlerdir.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz nüshalarda müellif, eserini Gazanfer Ağa adına yazdığını açıkça belirtmesine rağmen Abdulbaki Gölpınarlı, Vâhidî'nin eserini mevzubahis ettiği Türkiyat Mecmuasındaki meşhur makalesinde *Nūrü'l-Hüdá*'dan da bahsederek eserin III. Murad zamanında kaleme alındığını ve Vezir Ali Paşa'ya sunulduğunu yazmaktadır[402]. Tarih kaynaklarında söz konusu dönemde Ali isminde bir başka paşanın varlığından söz edilmediğine göre Gölpınarlı'nın makalesinde bahsettiği paşa, muhtemelen 1571-1587 yılları arasında Kaptan-ı Derya görevinde bulunmuş ve III. Murat döneminde 1587 yılında vefat etmiş olan Kılıç Ali Paşa olsa gerek. Bu durumda doğum yılını tahminen 1580 olarak tespit etmiş olduğumuz Karakaşzâde'nin eserini 1587 yılından önce, yani yedi yaşından önce yazmış olması gerekiyor ki böyle bir şey söz konusu olamayacağına göre Gölpınarlı'nın, makalesinde hiçbir kaynağa dayandırmadan verdiği bu bilgilerin yanlış olduğu anlaşılmaktadır.

Ömer Yılmaz, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın 20 Receb 1011/ 3 Ocak 1603 tarihinde idam edilen hadım Gazanfer Ağa'ya ithaf edildiği bilgisini doğru olarak verse de Gölpınarlı'nın ilgili makalesini referans alarak eserin III. Murat döneminde yazıldığına dair bilgiyi aynen tekrar ettiği görülmektedir.

Karamustafa ise, ilgili çalışmasında Karakaşzâde'nin söz konusu eserini Darü's-saᶜade ağası Gazanfer Ağa'ya ithafen ve Sultan III. Mehmed döneminde yazdığı bilgisini vermekte, fakat iki farklı Gazanfer'den bahsederek eserin, bunlardan hangisine ithaf edildiğinden emin olmadığını söylemektedir[403]. Halbuki

---

[400] Prof. Dr. Turgut Karabey vd., *Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân İnceleme-Tenkitli Metin*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 18

[401] Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010; Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992/Timaş Yayınları 2017

[402] Abdulbaki Gölpınarlı, *a.g.m*. s. 130; Gölpınarlı'nın burada kastettiği paşa, 1571-1587 yılları arasında Kaptan-ı Derya görevinde bulunmuş ve III. Murat döneminde 1587 yılında vefat etmiş olan Kılıç Ali Paşa olsa gerek. Gölpınarlı, makalesindeki bu bilgiyle ilgili herhangi bir kaynak göstermediği için bunu neye dayanarak söylediğini bilmiyoruz fakat Karakaşzâde'nin, kendi eserinde verdiği bilgilerle kıyaslandığında bu bilginin yanlış olduğu görülmektedir.

[403] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.,* s. 37

Karakaşzâde'nin adını açıkça zikrettiği Gazanfer Ağa'yı methederken en üstün sıfatlarla anmasından, ilim ve irfan adamlarına sahip çıktığını, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan o zamana dek Dāru's-saᶜade'de *"vücūd-ı pürcūdları gibi Niẓāmü'l-Mülk ve bülendaḫter rūşenẓamīr ve ahālīperver bir cenāb-ı niᶜme'l-me'āb ve refīᶜu'l-cenāb ṣudūr u ẓuhūr"* etmediğini söylemesinden[404] buradaki Gazanfer Ağa'nın ilim ve irfanperverlikle meşhur, asıl kıdemli olan Venedikli Gazanfer Ağa olduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır.

Farklı nüshalarında eserin ithaf edildiği kişinin adı ve övülen padişahın adı müellif tarafından açıkça zikredilse de eserin telif tarihine dair herhangi bir ipucu verilmediğini yukarıda belirtmiştik. Bununla beraber eserin dışında başka kaynak ve çalışmalarda *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın telif tarihi hakkında bazı bilgilerin verildiğini görüyoruz.

Nūrü'l-Hüdá'nın yazılış tarihi hakkında bilgi verenlerden biri Hüseyin Hilmi Işık'tır. Türkçeye çevirdiği *Mektûbât-ı Rabbânî*'de, İmâm-ı Rabbanî'nin (ö. H. 1034/M.1624'te) Mirza Fethullâh-ı Hakîm'e yazdığı, fırka-i naciye olan Ehli-Sünnet ve'l-Cemaat'ten ve bid'atçı fırkalara yönelmenin sakıncalarından bahseden seksen üçüncü mektubun sonunda Hilmi Işık, bu konuda yazılmış eserleri sayarken *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı da zikrederek eserin "[1005] [M.1597] yılında Karakaşzâde Ömer b. Muhammed Bursavî Halvetî tarafından yazılmış olup Şî'îlere ve Hurûfîlere cevap verdiğini" yazmaktadır[405].

Eserin telif tarihinin yıl olarak verildiği bir başka kaynak ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin New Jersey eyaletindeki Princeton Üniversitesi kütüphanesinde bulunan eser nüshasına dair olan elektronik bilgi notu kaydıdır. Söz konusu kütüphanenin elektronik kaydında *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* "Vâhidi'nin *Menâkıb-i Hoca-i Cihân*'ına dayanan Anadolu derviş tarikatlarının tarihi" olarak

[404] bk. Tenkitli Metin, s. 700

[405] Hüseyin Hilmi Işık, *Mektûbât Tercümesi*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, 19. Baskı, C. 1, s. 132

nitelendirilerek eserin 20 Receb 1011'de (3 Ocak 1603) tamamlanıp hadım Gazanfer Ağa'ya ithaf edildiği[406] yazmaktadır.

Nūrü'l-Hüdá'nın yazılış tarihi hakkında verilen bilgilerden biri Ahmet T. Karamustafa'ya aittir. Yukarıda bahsi geçen çalışmasının dışında Diyanet İslam Ansiklopedisi için yazmış olduğu "*Menâkıb-ı Hoca-i Cihân*" maddesinde Vahidî'nin Menâkıb-ı Hâce-i Cihân adlı eserinin "yaklaşık bir asır sonra (1038/1628-29) Ömer b. Mehmed Karakaşzâde adlı bir mutasavvıf tarafından *Nûrü'l-hüdâ li-meni'htedâ* adıyla yeniden kaleme alınmış" olduğunu ifade eden Karamustafa'nın parantez içinde eserin yazılış tarihini verdiği görülmektedir. *Nūrü'l-Hüdá*'yı esas olarak ayrıntılı tanıtmış olduğu ilgili doktora tez çalışmasında eserin ithaf edildiği kişi ve dönem padişahı hakkında bilgi verip *Nūrü'l-Hüdá*'yı Hicri 1011/Miladi 1603'ten önce adına ithaf edilen Babüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın vefat ettiği yıldan önce yazılmış gözüyle bakılabileceğini[407] belirtirken, İslam Ansiklopedisi'nin ilgili maddesinde fikrini değiştirip bu bilgiyi neye dayanarak verdiği bilinmemektedir. Ancak, burada *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın yazılış tarihi, müellifin açıkça tarih düşürerek 1038'de tamamladığını söylediği *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserininkiyle karıştırılmış olma ihtimali yüksektir. Nitekim, Karamustafa'nın kendisi de ilgili çalışmasında *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'ın 1038/1628-29'da tamamlandığını ifade etmektedir[408].

Ahmet Karamustafa'nın yukarıda verdiği bilgiyi, Turgut Karabey, Bülent Şığva ve Yusuf Babür adı geçen ortak çalışmalarında biraz da tarih ve dönem bilgilerinin sehven karıştırılarak aynen tekrarlandığı görülmektedir. Onların ifadesine göre "***Hâce-i Cihân Netîce-i Cân**, yazılışından bir yüzyıl sonra **1038/1628- 29 tarihinde Sultân III. Murâd** devrinde Karakaşzâde Ömer ibn Muhammed adlı bir mutasavvıf tarafından **Nûrü'l-Hüdâ Li-Men-İhtedâ** adıyla yeniden yazılmıştır*."[409] Bu ifadedeki tarihî bilgilerin sehven karıştırıldığı görülmektedir. Zira bilindiği gibi III. Murat'ın 1574-1595 yılları arasında saltanat sürmüş olup 1628-29 yılında hayatta

[406] Princeton University Library, Special Collections - South East (MSS), Islamic Manuscripts, Garrett no. 1436Y, OCLC Number: 122865788
[407] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 37
[408] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 37
[409] Turgut Karabey vd., *a.g.e.*, s. 18

değildir. Bu yıllarda Osmanlı devletinin başında IV. Murat'ın (1623-1640) bulunduğu bilinmektedir. Söz konusu çalışmadaki ilgili bilgilerin kaynağı açıkça gösterilmemişse de eserin yazılış tarihi bilgisinin Ahmet T. Karamustafa'dan, yazıldığı padişah dönemi bilgisinin ise Gölpınarlı'dan aynen alındığı tahmin edilebilir.

Ahmet Yaşar Ocak ise Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinden bahsettiği iki çalışmasından biri olan "*Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıpnâmeler*" kitabının dipnotunda konu ile ilgili "***Bu eseri Karakaşzâde Ömer Efendi kendine mal ederek Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá adıyla (İstanbul 1286)* yayınlamıştır**"[410] ifadesini kullanmaktadır. Ocak, Kalenderîler adlı kitabının Türk Tarih Kurumu baskısında da çok az bir değişiklikle söz konusu ifadesini aynen tekrar ettikten sonra "***Bu eser, XIX. yüzyılda Karakaşzâde Ömer Efendi tarafından çok az bir değişiklikle kendine mal edilerek Nûrü'l-hüdâ Li-Men İhtedâ [İstanbul 1286] adıyla yayınlanmıştır.***"[411], aynı kitabının yedi yıl sonra Timaş yayınları arasından çıkan baskısında da biraz daha karmâşık hale getirerek tekrar etmiştir: "***Bu eserin, Karakaşzâde Ömer Efendi tarafından kendine mal edilerek çok az değişiklikle meydana getirilmiş matbu ikinci bir versiyonu daha vardır: Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ, İstanbul 1286).*"**[412]

Ahmet Yaşar Ocak'ın biraz muğlak olan yukarıdaki ilk iki ifadesinden *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın H. 1286/M. 1869-70 yılında bizzat Karakaşzâde tarafından yayınlanmış; daha da muğlak olan üçüncü ifadesinden ise Vâhidî'nin söz konusu eserinin iki ayrı versiyonu varmış, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* da bu iki versiyonun matbu ikincisi imiş gibi bir anlam çıkmaktadır.

Netice itibarıyla Ahmet Yaşar Ocak'ın ilgili çalışmalarında söz konusu bilgilerin, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın yazma nüshaları görülmeden, kuvvetle muhtemel H. 1268/1869-70'te Tasvîr-i Efkâr Matbaası tarafından yayınlanan matbu

---

[410] Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 62, dn. no. 90

[411] Ocak, Ahmet Yaşar *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. XXVI

[412] Ocak, Ahmet Yaşar *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 32

nüshasının yayın tarihi dikkate alınarak ve yazarının yaşadığı dönemi dikkate alınmadan verildiği, dolayısıyla biraz muğlak ve bir anlamda bizim yukarıda derç ettiğimiz görüşlerin tekrarından ibaret olan bu ifadelerin konumuzla ilgili dikkate değer bir bilgiyi içermedikleri belirtilmelidir.

Hülasa olarak gerek eserin telif tarihi ve müellifin yaşadığı dönem dikkate almadan Abdülbaki Gölpınarlı ve Ahmet Yaşar Ocak'ın verdiği bilgiler, gerekse dönem itibarıyla bir şekilde Ü2'dekilerle örtüşen yukarıda derç etmiş olduğumuz bilgiler ışığında eserin telif tarihi ile ilgili dört ihtimâlin söz konusu olduğu söylenebilir:

1. Ü2'nin başını çektiği nüshalar dikkate alındığında yılı kesin olarak bilinmese de eserin dönem olarak Sultan III. Mehmet (1595-1603) döneminde Babüssaade Ağası Gazanfer Ağa'nın (ö. 1602/1603) adına yazıldığı söylenebilir.

2. Hüseyin Hilmi Işık'ın verdiği bilgiye göre ise müellif eserini III. Mehmed döneminde 1597 yılında on yedi yaşında iken, Gazanfer Ağa adına yazmıştır. Hilmi Işık'ın verdiği bu bilgi, III. Mehmed'in övüldüğü ve eserin Gazanfer Ağa'ya ithaf edildiği bilgisini içeren nüshalardaki bilgilerle dönem itibarıyla mutabık örtüşmekle birlikte, müellifin böylesine büyük bir bilgi ve tecrübe birikimini gerektiren derin dinî, tasavvufî ve felsefî konuları ihtiva eden bir eseri bu kadar erken yaşta yazmış olma ihtimalinin yok denecek kadar düşük olduğu söylenebilir.

3. Princeton Üniversitesi kütüphanesinin elektronik kaydında yer alan esere ilişkin bilgi notuna dayanan ikinci ihtimale göre ise, müellif eserini 23 Recep 1011/06 Ocak 1603'te idam edilen Gazanfer Ağa'nın vefatından hemen önce 20 Recep 1011/03 Ocak 1603'te, yirmi üç-yirmi dört yaşlarında iken tamamlayıp ilgili kişiye ithaf etmiştir. Yirmi üç veya yirmi dört yaşı her ne kadar on yedi yaşına göre daha kemal bir yaş olsa da böylesine derin konularda bir eser yazmak için henüz erken bir yaş olduğu söylenebilir.

4. Ü1 nüshasına dayandırılabilecek dördüncü bir ihtimale göre ise; Karakaşzâde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı, Sultan I. Ahmed döneminde (1603-1617), yani yirmi dört ila otuz yedi yaş aralığında telif etmiş olabilir. Nitekim eserin

ağır muhtevası, dili, üslubu, içindeki felsefî tartışmalar; böyle bir eserin ancak fıkıh, tefsir, hadis, akaid, kelam gibi İslam ilimlerinden tasavvufa, mantığa, Yunan ve İslam felsefesine kadar çok geniş ve derin bir ilim birikimine ve ciddî bir hayat tecrübesine sahip biri tarafından yazılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu sebeple kesin olmamakla birlikte *Nūrü'l-Hidá Li-Men İhtedá*'nın I. Ahmet döneminin sonlarına doğru telif edilmiş olma ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Sonunda müellifin de eserde müstereddit kaldığı veya kesin olmayan konularla ilgili düşüncesini bitirirken söylediği sözü biz de bu konu ile ilgili söyleyebiliriz: "Vallâhu aʿlemu bi'ṣ-ṣāvāb".

Sonuç itibarıyla eserin tam olarak hangi tarihte telif edildiği hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, iki ana metne dayandığını tespit ettiğimiz nüshalar dikkatle incelendiğinde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın, müellif tarafından iki ayrı zamanda iki kere tanzim edildiği kesin anlaşılmaktadır. Buna göre eserin ilk önce Sultan III. Mehmed döneminde (1603'ten önce) yazıldığı, daha sonra I. Ahmed döneminde muhtemelen hami değişikliği sebebiyle bazı çıkarma ve düzeltmelerle yeniden ikinci kez düzenlendiği kesin olarak söylenebilir.

1.5. Eserin Nüshaları

Nūrü'l-Hüdá Limen İhtedá'nın 21 yurt içinde ve 7 yurt dışında olmak üzere tespit edebildiğimiz 28 yazma nüshası vardır. Bunlara matbu nüsha da eklenecek olursa eserin toplam nüsha sayısı 29'u bulmaktadır. Eserin tenkitli metni hazırlanırken yurt içindeki nüshaların tamamı, yurt dışındakilerden ise sadece Slovakya-Bratislava Üniversitesinde bulunan nüshası ile Mısır-Kahire Millî Kütüphanesinden bulunan iki nüshasından biri hariç bütün nüshaları görülüp incelenmiştir. Görülmeyen nüshaların tanıtılmasında ise bulundukları kütüphanenin internet sayfasındaki tasnif bilgilerinden faydalanılmıştır.

Ahmet T. Karamustafa Vâhidî'nin *Menākıb-ı Hâce-i Cihān ve Netīce-i Cān* eserini konu edindiği çalışmasında dolaylı olarak bahsettiği *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın nüshalarını daha çok Götz'ün tespitlerinden oluşan listeye ve kendi tespit

edip eklediği nüshalarla birlikte yazma nüsha sayısını 21 olarak göstermiştir[413]. Ayrıca Karamustafa'nın söz konusu çalışmasında *Nûrü'l-Hüdâ Limen İhtedâ*'nın nüshalarından biri olarak gösterilen İstanbul Selim Ağa Kütüphanesi 477 Numaralı yazmanın bizzat yaptığımız inceleme sonucunda Karakaşzade'nin *Nūrü'l-Hüdá Limen İhtedá*'sının nüshası olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu nüsha Kazvînî'nin Müfîdü'l-ᶜulūm adlı eserinin Hacı Mustafa Efendi tarafından Türkçe tercümesi olan *Nūrü'l-Hüdá*'dır. Nitekim nüshanın başında eserin adı "*Terceme-i Müfîdü'l-ᶜUlūm*" şeklinde belirtilmiştir.

Bu bölümde, öncelikle *Nūrü'l-Hüdá Limen İhted*á'nın mevcut yazma nüshalarının tavsifi yapılmıştır. Bu tavsiflerde daha pratik bir kullanım için nüshalar harflerle kodlanmıştır. Kodlamalar yazmaların bulundukları kütüphanelerin veya kütüphane bölümlerinin adlarının ilk harfi alınarak yapılmıştır. Aynı harfin kullanıldığı yazmalarda harfler "1-2-3-4" şeklinde numaralandırılmıştır. Nüshalar tanıtılırken sıralama yazmaların istinsah tarihleri esas alınarak yapılmış, tarihleri belli olmayan nüshalara ise, sıralamanın sonunda yer verilmiştir.

1.5.1. Nüshaların Tavsifi

1.5.1.1. Ü1: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 2274

205x119 mm. 169 varak. 23 satır. Yazı talik. Filigransız ince aharlı kâğıt. Varaklar altın yaldızlı cetvelli. Tığlı Mihrabiyeli (serlevhalı). Mihrabiyenin zemini altın yaldız ve mavi renkte olup altın yaldız, kırmızı ve turkuaz renginde çiçek ve motiflerle süslenmiş, tığları mavi renkli kırmızı yapraklı gül motiflidir. Başında besmele yoktur. Mülemma şemseli-salbekli, mıklepli, şirazeli, altın yaldız cetvelli kahverengi meşin cilt. Cildin sol iç kapağı ebruludur. Baştan ilk boş varağın "b" yüzünde müellifin ve kitabın adıyla ilgili "*Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi el-Bursevī. Şerḥ-i Ḥˇāce-i Cihān*" şeklinde fevaid kaydı vardır. Yine aynı varakta "*min kütüb-i el-faḳīr es-seyyid el-ᶜAbdul-ᶜazīz el-müderris ġufire lehu*" şeklinde temellük kaydı yer almaktadır. İkinci boş varağın "a" yüzünde ise Fehîm-i Kadîm'e ait olan

[413] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 61

"mahşerem" redifli gazeli, "b" yüzünde ise kitabın künyesiyle birlikte bir temellük kaydı daha ve "*Ṣafā-yı cām-ı mey…*" diye başlayan Farsça bir beyit yer almaktadır. Baştan ilk varak, sondan üç varak boş. Konu başlıkları ve şiir kısımlarını belirten "beyit, nazm, rubai, şiir" gibi ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 12. Varağa kadar belli aralıklarla ibareler arasında konulan noktalar altın yaldızla, 13. Varakta noktalar yok, 14. varaktan itibaren ise bu noktalar bazı varaklarda kırmızı mürekkeple, bazılarında altın yaldızla yazılmış bazılarında ise nokta hiç konulmamıştır.

Müellifin yaşadığı devirde istinsah edilen tek yazma, dolayısıyla en eski tarihli olan bu nüsha, ciddî anlamda yıpranmış, birçok varağın kenarları kurtlanmış halde olup yer yer rutubet ve su lekeleri vardır. Cildin ön ve arka kapağıyla sırtı kopuktur.

İstinsah tarihi: H.1014/M.1605

Müstensih: Belli değil

Baş: *Düre-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve ṣallī ᶜalá men iṣtafeytehu min ᶜāmmetin maḫlūḳātike ve şerefte bihi kāffe mevcūdātike seyyidi'l-evvelīne ve'l-āḫirīn seyyidenā Muḥammedin ve ᶜalá ālihi ve ṣaḥbihi ve sellim ecmaᶜīne. Āmīn.*

Ferağ kaydı: *Ḳad vāfeḳa'l-ferāġ min taḥrīri hâẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfe ve…… 'l-latīfe ṣubḥāti leyletü'l-ḳadr sābiᶜ ᶜişrīn Ramażān el-maḳrūn bi'r-raḥmeti ve'l-ġufrān min şuhūr-i sene erbaᶜa ᶜaşere ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyye ᶜalá ṣāḥibihā eşrefi't-taḥiyye.*

1.5.1.2.Ü2: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. Türkçe Yazmalar Böl. No: 2194

267x216 (185x160) mm. 148 varak. 23 satır. Yazı talik. Filigranlı, aharlı krem rengi kâğıt. Cetvelsiz. Şirazeli, mıklepsiz, sırtı siyah dış kapakları ebrulu cilt. Mihrabiyesiz. Besmeleyle başlıyor. Baştan 1. ve 3., sondan 1 varak boş. Baştaki boş varağın "b" yüzünde kitabın, müellifin ve mensup olduğu tarikatın adını ve doğum

yerini haber veren bir kayıt mevcuttur: "*Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá ve Kitāb-ı Mir'ātü'l-ᶜuşşāḳ ve Nūrü'l-aḥdāḳ kilāhumā li'l-ᶜārif'l-kāmil râḳımu'l-ḥurūf ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr be-Ḳaraḳaşzāde el-Bursevī el-Celvetī 1038*". Aynı varakta bir temellük mührü ve temellük kaydı ile Girit'in Damat Ali Paşa tarafından tekrar düşmanın elinden alınmasına tarih olarak düşürülen üç beyitlik şiir vardır: *"Bi-ᶜavni'l-Ḥaḳ Mora'yı aldı aᶜdādan ᶜAlī Pāşā"* (H.1127/M.1715). Konu başlıkları, ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca ibareler arasında belli aralıklarla konulan noktalar da kırmızı mürekkeplidir.

İstinsah tarihi: H.1125/M.1713

Müstensih: Mustafa b. Abdullah

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḪilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Ferağ kaydı: *Temme'l-kitāb biᶜavni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhāb ᶜalá yedi'l-ᶜabdi'l-mütevekkil ᶜalá Rabbihi'l-ġaniyyi'l-mennān Muṣtafá bin ᶜAbdullâh kāne'llâhu lehu fī-külli ᶜīnin ve ān ve rezeḳahu bi'l-ᶜilmi ve'l-ᶜamel ve vuṣūli'l-murād ve ḥuṣūli'l-emel fī-ṣubḥati yevme'l-erbaᶜan s̱āmin ᶜaşere Cemādiye'l-āḫir li-seneti-ḫams ve ᶜişrīn ve mi'ete ve elf mine'l-hicreti'n-Nebeviyye ᶜaleyhi efḍalu't-teslīm ve't-taḥiyye. Allâhümme'ğfirlī ve li-cemīᶜi'l-mü'minīne ve'l-mü'mināt ve ṣalli ve sellim ᶜalá seyyidinā Muḥammedin seyyidi's-sādāt ve şefīᶜi'l-ᶜuṣāt ve ᶜalᶜ ālihi ve evlādihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi ve eşyāᶜihi ve aḥbābihi ve ṣalli ve sellim ᶜalá cemīᶜi'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn ve'l-ḥamdü li'llâhi rabbi'l-ᶜālemīn. (18 Cemādiye'l-āḪir 1125).*

1.5.1.3. İ1: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin No: 303

210x135 (175x80). 48 varak. 19 satır. Yazı talik. Cetvelsiz. Aharlı, krem rengi kâğıt. Konu başlıkları, ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler, önemli bazı ifadeler ve şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kenarları kahve yeşil kaplama, mıklepli

cilt. İç kapakları pembe renk kâğıt kaplı. Nüshanın en başında bir yerin fethiyle ilgili ibareler ve tarihler kayıtlıdır (H.1181-1183). Baş tarafından bir, son tarafından iki varak boş. Nüshanın metinden önceki varağında *"Te'līf-i Ḳaraḳaşzāde eş-Şeyḫ ᶜÖmer bin Mehḥmed ... el-Burusevī el-Ḥalebī ṣāḥib-i Nūrü'l-Hüdá ve Mir'ātü'l-ᶜuşşāḳ el müteveffá ḳable fetḥi Baġdād"* şeklinde müellifin adını, doğum yeriyle memleketini, sahip olduğu eserleri ve ölüm tarihini haber veren bir fevaid kaydı bulunmaktadır. 9b'de ve 38a'da derkenar vardır. Eksik bir nüshadır. *"Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān"* bölümünün bir yerinden başlayıp sonu normal yerde bitmektedir.

İstinsah tarihi: *H.1149/1736*

Müstensih: ?

Baş: …*Evvelā mürşid-i kāmil ol kimesnedür kï mürīdlerinüñ ẓāhirlerini ᶜulūm-ı şerᶜiyye ile ārāste ve bāṭınlarını maᶜārif-i ṭarīḳat u ḥaḳīḳat ile pīrāste ḳılup ṭālibleri devām-ı ḥużūr u şühūd ile ber-murād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-i sedād ḳıla.*

Son: …*ve es'eluke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Ferağ kaydı: *Ḳad temme hâẕe'l-nüsḫati'l-mübāreketin fī yevmi'-ṣ-ṣāliṣ min şehr-i Rebīᶜi ṣānī sene tisᶜa ve erbaᶜīne ve mi'e ve elf min hicret mine'l-ᶜizze ve'ş-şeref. 1149.*

Ferağ kaydından sonra dört mezhep imamının doğum ve vefat tarihleri yazılmıştır. Ayrıca bir sonraki varakta Karakaşzade'nin *Nūrü'l-Hüdā* eserinin sonunda yazılı olan güzel sözlerinin orada kaydedileceğini belirtse de söz konusu sözler yazılmamıştır. Nüshanın sonunda ayrıca esmâu'l-hüsnâ yazılmış ve bu isimlerle ilgili birtakım açıklamalar verilmiştir. Nüshanın sonlarında sonradan muhtemelen kitaba sahip bir kişinin kaydettiği ayrıca bazı özel kayıtlar vardır. Nüshanın en sonunda ise müstensihin muhtemelen müellife ait olan Türkçe yazılmış üç eserden bahsetmektedir ki bunlardan biri *Kitâbu'l-Hüdā*, biri *Şifā-i Mü'minīn* ve biri *Tuḥfe-i İnşā*'dir.

1.5.1.4. H1: Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Eki No: 192

260x145 (187x87) mm. Yazı talik. 115 varak. 25 satır. Aharlı, krem rengi kâğıt. Varakları altın yaldızlı cetvelli. Tığlı mihrabiyeli. Mihrabiyenin zemini altın yaldız ve mavi renkli olup pembe, beyaz, altın yaldızlı, kırmızı renkli çiçek motifleriyle süslenmiştir. Mihrabiyenin yukarıya doğru uzanan tığları çiçek motifli mavi renkte olup çerçevesi içi beyazlı siyah, aralarında mavi rengi bulunan altın yaldızlı örgü ve içi beyazlı kırmızı renkli cetvellerle çerçevelenmiştir. Başında besmele vardır. Başlıklar, şiir başlıkları (beyit, rubai vs.), Arapça-Farsça deyişler, ayet-i kerimelerle hadis-i şerifler ve kelime ve cümleler arasında konulan noktalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Baş tarafında boş olan ikinci sayfada bir ve üçüncü boş sayfada iki olmak üzere toplam üç temellük kaydı vardır. Nüshanın baş tarafındaki üçüncü boş sayfada iki ve 1a'da mihrabiyenin üstünde bir ve son varakta bir olmak üzere dört vakıf mührü da bulunmaktadır. Vakıf mühründe nüshanın Galata Mevlevihanesi tarafından vakfedildiğini ifade eden *"vaḳafe MevleviḪāne-i Ġalata"* şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Zemin rengi kırmızı, üstü yeşil meşin kaplı, mıklepli, şirazeli cilt.

İstinsah tarihi: *H.1156/1743*

Müstensih: *Alaca Hisar Kadısı Seyyid Mustafa*

Baş: *Düre-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *ve es'eluke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Ferağ-Temmet Kaydı: *Ḥarrerehu el-faḳīr es-Seyyid Muṣṭafá el-ḳāḍı be-ḳażā-i Alaca Ḥisar sābıḳan ġufire lehu. Temmet fī evā'il-i Rebīᶜ-i ūlá li-sene sitte ve ḫamsīn ve mi'e ve elf.*

1.5.1.5. A1: Süleymaniye Ktp. Atıf Efendi No: 1516

Yazı nesih. 270 varak. 19 satır. Aharlı, sarı kâğıt. Mihrabiyesiz. Cetvelsiz. Fihristi var. Zemini ve sırtı açık kahve rengi, yeşil bez kaplı, mıklepli cilt. Sağ iç kapak koyu sarı olup sağ üst köşede yarısı yeşil bezle kaplanmış iki Farsça beyit ve sol üst köşede yine üst kısmı bezle kaplı kaydedilmiş bir takım Türkçe ibareler vardır. Başta fihristin yer aldığı varağın "b" yüzünde eserin ve müellifin adı yazılıdır. Nüshanın başında ve sonunda vakıf mührü vardır. Baş tarafında bir varak boş. Besmeleyle başlıyor. Başlıklar, söz başları, ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler, şiir başlıkları (beyit, nazm, rubai v.s.), bazı önemli isimler ve ifadeler ile noktalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı varakların derkenarlarında birkaç ibarelik kısa açıklama notları vardır.

İstinsah tarihi: H.1158/M.1745

Müstensih: Câbî Ahmed

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām.*

Ferağ Kaydı: *Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ fī şehr-i Rebīᶜu'l-āḫir sene ŝemān ve ḫamsīn ve mi'e ve elf min hicreti Muḥammedin ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām el-faḳīr el-ḥaḳīr el-muḥtāc ilá rabbihi'l-ḳadīr Cābī Aḥmed.*

1.5.1.6. T: Topkapı Sarayı Müzesi, Mehmed Reşat No: 210

190x120 mm. 246 varak. 19 satır. Yazı nesih. Aharlı krem rengi kâğıt. Mihrabiyesiz. Altın yaldızlı cetvelli. Mıklepsiz, alafranga mor deri cilt. İç kapakları mülevven parlak kâğıtla kaplı. Baştan ilk varak boş. İkinci boş varakta temellük kaydı ve vakıf mührü olup eserin adı "Terceme-i Nūrü'l-Hüdā" olarak kaydedilmiştir. Besmeleyle başlıyor. Başlıklar, söz başları, ayetler, hadisler, şiir başlıkları, önemli Arapça ve Farsça sözler, noktalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

İstinsah tarihi: H.1159/M.1746

Müstensih: Ahmed

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām.*

Ferağ Kaydı: *Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ fī şehr-i Şevvāl sene tisᶜa ve ḫamsīn ve mi'e ve elf min yevmi'l-erbaᶜa mine'l-hicreti Muḥammedin ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām el-faḳīr el-ḥaḳīr el-muḥtāc ilá rabbihi'l-ḳadīr Aḥmed el-ḥaḳīr.*

1.5.1.7. K1: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi No: 3723

207x152 (145x85) mm. 213 varak. 21 satır. Yazı nesih. İsim filigranlı kâğıt. Sırtı kırmızı, yapıştırma, yaptırma meşin, köşebentli, siyah bez kaplı mukavva cilt. Cildin baş kapağının içi ebru işlemeli. Baş tarafında boş olan ilk sayfanın b yüzünde dört satırlık harflerinin noktaları eksik bırakılmış bir not yazısı, ikinci boş sayfanın yine b yüzünde ise "Hüve el-faḳīr Meḥmed Şuᶜayb bin Pīr ᶜOŝmān…" künyesini ihtiva eden bir mühür vardır. Bu muhtemelen eserin o anda kimin mülkiyetinde olduğunu gösteren temellük mührüdür. Söz başları, keşideleri, durak noktaları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmanın sonunda üç boş sayfa bulunmaktadır.

İstinsah tarihi: *Cemādi'l-ūlá 1161/ Nisan-Mayıs 1748*

Müstensih: *Câbi Hacı Ahmed*

Süleymaniye Atıf Efendi ile Topkapı Mehmed Reşat nüshaları ve bu nüsha sırasıyla birer yıl arayla aynı müstensih tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti*

ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi'l-kirām.

Temmet Kaydı: *Temmet el-kitāb bi-ᶜavni'llâh el-Meliku'l-Vehhāb.*

Ferağ Kaydı: *Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ fī-şehri Cemādi'l-ūlá sene iṯnān ve sittūn ve mi'e ve elf min hicreti Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām el-faḳīr el-ḥaḳīr el-muḥtāc ilá Rabbihi'l-ḳadīr el-maᶜrūf Cābī el-Ḥācī Aḥmed.*

1.5.1.8. L: Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Lala İsmail No: 235

210x150 (150x85) mm. 185 varak. 21 satır. Yazı nesih. Aharlı, krem rengi kâğıt. Mihrabiyesiz. Cetvelsiz. Miklepli, zencirekli, mavi meşin mukavva ile kaplı cilt. Sağ iç kapağı pembe renkli. Nüshanın başındaki ilk boş varakta vakıf mührü vardır. Ayrıca eserin dışında nüshanın içinde yer alan 4 risaleyi gösteren bir fihrist verilmiştir. İkinci boş varakta ise eserin adı "TārīḪ-i Ḫˇāce-i Cihān Netīce-i Cān" şeklinde verilmiştir. Ayrıca onun yanında *"Ebī Eyyūb Enṣārī raḍiyallahu rabbuhu'l-bārī ḥażretlerinin ḳurb-ı şerīflerinde defn olunan kibārın baᶜżı menāḳıbları"* ifadesi yazılmış ve iki vakıf mührü vardır. Besmeleyle başlıyor. Söz başları, başlıklar, ayetler, hadisler, Arapça-Farsça sözler, durak noktaları kırmızı mürekkeplidir.

İstinsah tarihi: H.1165/1751

Müstensih: ?

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ve es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi'l-kirām.*

Her kim isterse raḥmeti çoḳ ḳazana

Fātiḥa iḥsān ede bunu yazana

Fātiḥayla yād edersen sen beni

ᶜAfv ide rabbim seniñ ile beni

Temmet-Ferağ Kaydı: *Temmet el-kitāb bi-ᶜavnillahi'l-melikü'l-ᶜallām. Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ-ı nüsḫa Cemāziye'l-ūlā sene Ḫams ve sittīn ve mi'e ve elf.*

1.5.1.9. Ü3: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 4353

207x130 (150x80) mm. 166 varak. 21 satır. Yazı nesih. Filigranlı, aharlı krem rengi kâğıt. Varaklar altın yaldızlı cetvelli. Mihrabiyeli. Mihrabiyesi altın yaldızlı ve mavi renklerde olup çiçek motifleriyle süslenmiştir. Ayrıca mihrabiyenin yukarıya doğru olan tığları da mavi ve kırmızı renkte çiçek motiflidir. Şirazeli, ön kapağı müzehhep tuğralı, arka kapağı müzehhep ay yıldızlı, sırtı şemseli, mıklepsiz, ayraç ipli, kırmızı meşin cilt. Sırtında yanlışlıkla "Mir'ātü'l-ᶜuşşāḳ" yazılmıştır. Sağ ve sol iç kapakları beyaz karton yapıştırmalı. Baştan ve sondan 10'ar yaprak boş. Başından onuncu boş varakta iki temellük kaydı vardır. Aynı varağın üst tarafında "Nūrü'l-Hüdā Li-Men İhtedā li-Ḳaraḳaşzāde" şeklinde kitabın, müellifin adı ve müellifin başka bir kitabı olan Mir'ātü'l-ᶜuşşāḳ kitabının adı "Mir'ātü'l-ᶜuşşāḳ li-Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi Bursevī" şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca burada varak numarasıyla birlikte adını pek okuyamadığımız bir başka kitabın daha kaydı vardır. Nüsha besmeleyle başlayıp, başlıklar, söz başları, Arapça-Farsça sözler, ayetler, hadisler, şiir kısımlarının başlıkları (beyit, rubai v.b.), durak noktaları kırmızı mürekkeplidir.

İstinsah tarihi: *H.1165/1751*

Müstensih: *Ahmed b. Mehmed*

Ferağ-Temmet Kaydı: *Ḫarrerehu el-faḳīr Aḥmed b. Meḥmed ġafere'llâh lehümā. Temmet fī evā'ili Rebīᶜu'lāḫir li-sene ḫams ve sittīn ve miete ve elf.*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi'l-kirām…*

1.5.1.10. Ü4: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar No: 585

270x205 (160x94) mm. 209 varak. 19 satır. Yazı nesih. Aharlı, krem rengi kâğıt. Varaklar, altın yaldızlı cetvelli. Tığlı, müzehheb mihrabiyeli. Mihrabiyesi mavi, beyaz ve kırmızı renkli çiçek motifleriyle, tığlar da aynı şekilde mavi renk çiçek motiflidir. Mıklepsiz, şemseli, koyu kahve rengi meşin mukavva cilt. Baştaki boş varağın başında *"Hâẕā Kitāb-ı Ḫˇāce-i Cihān ve Netīce-i Cān Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Li-Ḳaraḳaşzāde"* şeklinde kitabın ve yazarın adına ilişkin kayıt vardır. Bunun yanı sıra "*Īn eŝer-i cilve-nümā-yı naẓar-ı Ḥaḳḳı şud*" şeklinde bir Farsça ve iki Türkçe temellük kaydı ve mührü vardır. Nüsha besmeleyle başlayıp durak noktaları, söz başları, başlıklar, Arapça ve Farsça sözler, ayetler, hadisler, şiir başlıkları kırmızı mürekkeplidir.

İstinsah tarihi: *H.1167/1753*

Müstensih: *Mustafa Reşid Baklalızâde*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u s̱enā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi'l-kirām.*

Her kim isterse raḥmeti çoḳ ḳazana

Fātiḥa iḥsān ede bunu yazana

Fātiḥayla yād edersen sen beni

ᶜAfv ide rabbim seniñ ile beni

Temme-Ferağ Kaydı: *Temmet el-kitāb el-kitāb bi-ᶜavni'llâhi teᶜālá meliki'l-ᶜallām. Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ Muḥarremi'l-ḥarām sene sebᶜa ve sittūn ve mi'e ve elf min hicreti Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem el-muḥtāc el-faḳīr el-ḥaḳīr Muṣṭafá Reşīd Baḳlaᶜlızāde ᶜan kātibāni silāḥdārān dergāh-ı ᶜālī. Sene 1167.*

1.5.1.11. İ2: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet No: K137

215x155 (160x100) mm. 208 varak. 21 satır. Yazı nesih. Filigransız, aharlı sarı kâğıt. Mihrabiyesiz. Cetvelsiz. Ciltsiz. Nüshanın en başında bir doğum tarihi ifade eden kayıt (sene-i pûr: 1172…), Farsça bir kıta ve en altta *"eski pâpûş kimde var"* şeklinde Türkçe bir ibare mevcuttur. Bundan sonraki varakta Arapça bir nasihat risalesi, ikinci varakta ise Arapça bir hadis-i şerif yazılmış. Daha sonraki iki varak boş. Daha sonraki varakta Arapça-Farsça dört satırlık bir yazı vardır. Bundan sonraki dört varakta yine besmeleyle başlayan Arapça bir nasihat risalesi yer almakta, daha sonraki varakta ruhla ve Müneccimlerle ilgili birkaç ibare yer almaktadır. Yani asıl eserin metni 11 varaktan sonra başlamaktadır. Daha doğrusu nüshada yazılan varak sayılarına göre asıl eserin metni 2. varaktan itibaren başlamaktadır. Eser, besmeleyle başlamaktadır. Konu başlıkları, bazı önemli ifadeler ve şiir başlıkları (beyit, nazm, rubai v.s.) kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı varaklarda metindeki hataları düzelten veya açıklama mahiyetinde derkenarlar mevcuttur. Cümleler ve kelimeler arasında belli aralıklarla konulan noktalar da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Asır eserin bitiminden sonra Arapça bazı bilgiler, esmâü'l-hüsnâ ve her ismin hangi amaçla hangi vakitte okunması gerektiğini açıklayan ek bir bölüm yer almaktadır. Nüshanın en sonunda ise *"hāze'l-kitāb ᶜişrūne cüzen"* şeklinde bir ibare yer almaktadır.

İstinsah tarihi: *H.1170/1756*

Müstensih: *Bosnalı İsa b. Osman*

İstinsah yeri: *Yanbolu*

Baş: *Düre-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…ṯümme hâẕā fī zemāni melīkenā Meḥmed Sulṭānu'l-verá ẕi'l-mürüvvet ġıdā behcetün li'n-nāẓirīne fe-erriḫū mecmūᶜanā miskü'l-maḫāfili ḫıffet.*

Ferağ kaydı: *Temmet ᶜibārāti'limaṣṣu raḥmeti'llâhi teᶜālá ve ḳad feraġtu ve etmemtu hâẕe'l-kitāb bi-ᶜavni'llâhi teᶜālá fī evāḫiri Cemāziye'l-āḫir seneti sebᶜīne ve mi'e ve elf fī medīneti Yanbolu ve ene'l-faḳīr ᶜĪsá ibni ᶜOṯmān el-Bosnevī ġafere'llâhu lehu ve lehumā ve'l-cemīᶜi'l-ehli'l-īmān. Āmīn.*

1.5.1.12. Ü5: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 6491

192x125 (156x80) mm. 234 varak. 19 satır. Yazı rika. Aharlı krem rengi kâğıt. Cetvelsiz. Mıklepli, şirazeli, zencirekli altın yaldızlı şemseli, köşebentli, nuhudî (açık sarı) renk meşin cilt. Sağ ve sol iç kapaklar turkuaz mavisi kâğıt yapıştırmalı. Baştan 2 ve sondan 1 koruma amaçlı varak boş bırakılmıştır. 1a'nın başında "*Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá li'l-Mevlá ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr be-Ḳaraḳaşzāde*" şeklinde kitabın künyesi kaydedilmiştir. Nüsha, besmeleyle başlayıp söz başları, başlıklar, Arapça-Farsça sözler, ayetler, hadisler, şiir başlıkları kırmızı mürekkeplidir.

1870 yılında Tasvir-i Efkâr matbaası tarafından basılan matbu nüshasda bu elyazması nüsha birebir esas alınmıştır.

İstinsah tarihi: *H.1241/1825*

Müstensih: *İbrahim Edhem*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām ecmaᶜīn.*

Ferağ Kaydı: *Ḳad vaḳaᶜa'l-ferāġ fī şehri Cemāziye'l-āḫir sene iḥdā ve erbaᶜīne ve mieteyn ve elf min hicreti Muḥammedin ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām el-faḳīr el-muḥtāc ilá rabbihi'l-ġafūr İbrāhīm Edhem ġufire ẕunūbehümā ve li-vâlideyhā ve li-cemīᶜi'l-mü'minīne ecmaᶜīn.*

1.5.1.13. D: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7 İSC

Kahve rengi, meşin, mıklebli cildi vardır. Baş tarafında boş olan ilk sayfanın a yüzünde bazı hesap işlemleri ve sol alt köşesinde Arapça bir ibare yer almakta, b yüzünde ise eserin ismi ve arkasından bazı Hadis-i Şerifler yer almaktadır. Baştan boş olan ikinci sayfada ise yine bazı durumlarla ilgili duaların faziletine dair bazı Hadis-i Şerif ve kelâm-ı kibâr rivayetleri yer almaktadır. Aynı varağın b yüzünde Nâibzâde Mehmed Âdil adına bir intikal/temellük mührü vardır.

Nüsha mihrabiyeli, tığ işlemeli, çiçek desenli, mavi, turuncu, kırmızı, mor, beyaz ve altın yaldız süslemeli serlevhalıdır. Besmele ile başlamaktadır. İlk varağın a-b yüzlerindeki metin altın yaldız cetvellidir. Diğer varaklarda metin kırmızı mürekkepli bir cetvelin içine alınmıştır. Eserdeki şiir ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, aynı zamanda bazı söz ve ifadelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilidir. Eser, siyah ve kırmızı mürekkeple yazılmış olup kullanılmıştır. Eserde krem renkli, filigranlı kâğıt kullanılmıştır.

İstinsah Tarihi: H.1244/M.1829

Müstensih: Muḥammed Hâlis et-Tosyavî

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Ḫabībike Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ālihi ve aṣḥabihi ve etbāᶜihi'l-kirām riḍvānu'llâhi teᶜālá ᶜaleyhim ilá yevmi'l-ḳiyām.*

Temmet Kaydı: *Ḳad temme'l-kitāb el-müsemmá bi-Nūru'l-Hüdá Li-Men İhtedá li-Mevlānā el-muḥaḳḳiḳ ve mürşidüne'l-müdeḳḳiḳ ᶜÖmer Efendi el-meşhūr bi-Ḳaraḳaşzāde aḥsene'llâhu'l-ḥüsná ve'z-ziyāde kāne aṣluhu min Ḥalebi'ş-şehbā ve min meşāyiḫi'l-Ḫalvetiyyeti el-müteveffá fī-maḥrūsa-i Burusa sene 1048. Ellefe ẕālike'l-kitāb li-Ġazanfer Aġā ve hüve yevme'iẕin Aġā-yı Dārü's-saᶜāde fi'd-Devleti'l-ᶜĀliyeti'l-ᶜOṩmāniyyeti keẕā fī tārīḫ-i Naᶜīmā ve baᶜżi'l-ḥavās.*

Ferağ Kaydı: *Ve vaḳaᶜa tenmīḳu hâẕe'l-kitābu'ẓ-ẓarīf bi-ᶜavni'llâhi'l-Meliku'l-Laṭīf. .... efḳari'l-verá ve aḥḳari ᶜibādu'l-Mevlá Muḥammed Ḫāliṣ eṭ-Ṭosyavī fī-yevmi'l-ḫāmis min şehri Şaᶜbān el-muᶜaẓẓam li sene erbaᶜa ve erbaᶜīne ve mi'eteyn ve elf min hicreti men lehü temāmu'l-ᶜizzü ve'l-müşerref. Allahümme aḫtim bi'l-ḫayri ᶜavāḳibunā va'ġfir ḫaṭāyānā yā Ġafūr.*

1.5.1.14. P: Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa No: 261

235x155 (190x85) mm. 195 varak. 25 satır. Yazı rika. Varaklar müzehhep cetvelli. Aharlı krem rengi kâğıt. Tığlı mihrabiyeli. Mihrabiye, altın yaldızlı olup pembe, beyaz, açık mavi, kırmızı renkli çiçek motifleriyle süslenmiş, tığları da mavi ve kırmızı renkli çiçek motiflidir. Çerçevesi de açık mavi ve kırmızı renkli çizgilerledir. Mıklepsiz, zencirekli, şemseli, altın yaldız cetvelli, meşin kaplı, mukavva çürük vişne rengi cilt. Sağ iç kapağı beyaz kâğıt yapıştırmalı. Baştan tek boş olan varakta eserle müellifin adı "*Terceme-i Nūrü'l-Hüdá li-Ḳaraḳaşzāde*" şeklinde yazılıdır. Nüsha besmeleyle başlıyor. Söz başları, konu başlıklar, ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça sözler, şiir başlıkları, durak noktaları kırmızı mürekkeplidir. Bazı varaklarında derkenarlar bulunmaktadır. Ketebe/ferağ kaydı diğer nüshalardan farklı olarak Farsça yazılmıştır.

İstinsah tarihi: *H.1246/1830*

Müstensih: *Hüseyin Hüsnü ve Zarif ᶜAli*

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām.*

Ketebe-Ferağ Kaydı: *Nüvişte īn nüsḫa-i laṭīf bā-kilk-i Ḥüseyin el-Ḥüsnī eż-żaᶜīf bi-işţirāk-i ᶜAlī eẕ-ẓarīf der-māh-ı ġurre-i Receb-i şerīf ez-sāl hezār du ṣad şeş çihil ez-hicret ve ḫuşūd naẕīf ümmīd-dārem ez-ḫānende kān kï īn kitāb-ı naḥīf-rā buᶜd ez ḳırānet be-duᶜā-yı ḫayr yād künend.*

1.5.1.15. Ü6: İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar No: 6369

220x150 (150x95) mm. 166 varak. 19 satır. Yazı rika. Cetvelsiz. Fihristli. Filigranlı, aharlı ince krem kâğıt. Cilbendli. Mıklepli, şirazeli, kahve rengi meşin cilt. İç kapakları mülevven parlak kâğıt kaplı. Baştan ve sondan üçer varak boş. Boş olan üçüncü varakta *"Terceme-i Nūrü'l-Hüdá li-Ḫˇāce-i Cihān"* şeklinde eser ve müellifin adına ilişkin bir kayıt yer almaktadır. Baştan dördüncü varakta ise eserdeki konuların fihristi verilmiştir. 1a'da en başta eserin adı "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*" yazılmıştır. Nüsha, besmeleyle başlamakta olup söz başları, başlıklar, şiir başları, ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça sözler, kırmızı mürekkeplidir. Bazı varaklarda açıklama ve düzeltme amaçlı derkenarlar vardır.

İstinsah tarihi: H.1249/1833

Müstensih: Hüseyin Hüsnü

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām āmīn.*

Ketebe-Ferağ Kaydı: *Nüvişte īn nüsḫa-i laṭīf mü'ezzin-i ḫāṣṣa-i şāhāne Ḥüseyin Ḥüsnü ġufire ẕunūbehu ve li-vālideyye ecmaᶜīn āmīn. 1239.*

1.5.1.16. H2: Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa I-II Cilt, No: 187, 188

200x117 (145x70) mm. Cilt I, II 102 + 102 varak. 23 satır. Yazı rika. Yaldız cetvelli, mihrabiyeli. Aharlı, sarı kâğıt. Mıklepli, vişne çürüğü, parlak meşin cilt. Hem birinci hem ikinci cildin başında varak numaralarıyla birlikte konuların fihristi mevcuttur. Birinci cildin fihristi üzerinde "*el-Cildü'l-evvel min kitābi Nūrü'l-Hüdá*", ikinci cildin fihristi başında ise "*Fihrist-i cild-i ŝānī min kitābi Nūrü'l-Hüdá*" şeklinde başlıklar bulunmaktadır. Birinci cild baştan başlayıp *"Āmeden-i gürūh-ı Bektāşiyān be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān"* bülümüyle son bulmakta; ikinci cild ise, *"Āmeden-i Şemsiyān be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān"* bülümünden devam edip son dua bölümüyle bitmektedir. Birinci cildin son varağında, ikinci sildin ise baştan üçüncü varağında vakıf mührü vardır. Nüsha, besmelesiz başlayıp 1a'daki serlevhada sadece "el-cildü'l-evvel" ibaresi vardır. Söz başları, başlıklar, şiir başları, ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça sözler kırmızı mürekkeplidir. Durak noktaları sadece 1a'da mevcut olup yaldızlıdır.

İstinsah tarihi: *H.1261/1845*

Müstensih: *Hasan Nazmi*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Ketebe-Ferağ Kaydı: *Nemaḳahu Ḥasan Naẓmī min Ġılmān ṣad-ı esbaḳ ve vezīr-i aṣdaḳ devletlü feḪāmetlü Meḥmed Ḫüsrev Pāşā ṭavvele Allah taᶜālá ᶜömrehü ve zāde devletuhu ve nāle murāduhu. Āmīn bi-ḥaḳḳı Seyyidi'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn.* 1261.

1.5.1.17. A2: Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan No: 139

230x155 (176x110) mm. 179 varak. 21 satır. Yazı nesih. Aharlı, krem kâğıt. Cetvelli. 1a-b'nin cetvelleri yaldızlı olup geri kalan cetveller ince kırmızı çizgilidir. Tığlı mihrabiyeli. Mihrabiye, sade yaldızlı olup tığları mavi dört çiçek ve kırmızı üç

başak motiflidir. Mıklepli, şirazeli, yaldızlı cetvelli, koyu yeşil meşin kaplı cilt. Sağ iç kapak yeşil, sol iç kapak beyaz kâğıt yapıştırmalı. Cilt çok eski olup sırtı kopuk ve yırtık, mıklebi ve kapakları kopuktur. Nüshadaki birçok varak ya su damlalarına ya da rutubete maruz kalmış durumda, varak 6 ve yedide ise bu durumdan dolayı yazının bir kısmı silinmiş olup okunamamaktadır. Baştan üç varak, sondan iki varak boş. Baştan ilk boş varakta eserin adı *"Müfīdü'l-ᶜUlūm tercemesi Nūr-ı Hüdá"* şeklinde kaydedilmiş olup hemen altında eserin ismine dair sonradan yazıldığı belli olan *"Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá tercemesidir"* şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Nüsha besmeleyle başlamaktadır. Başlıklar genelde derkenar olarak ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Geri kalan söz başları, şiir başları, Arapça ve Farsça sözler, ayet ve hadisler ise normal siyah mürekkeple yazılmış olup sadece üzerleri kırmızı mürekkple çizilmiştir. Bazı varaklarda ilgili konuya ilişkin bazı açıklama, ilave, tekzip veya tashihleri ihtiva eden derkenarlar mevcuttur.

İstinsah tarihi: H.1277/1860

Müstensih: Yok

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Temmet Kaydı: *Temmet bi-ᶜavni'llâhi'l-meliki'l-ᶜallām sene sebᶜa ve sebᶜīne ve mi'eteyn ve elf.*

1.5.1.18. M: Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan No: 279

200x135 (150x70) mm. 311 varak. 19 satır. Yazı nesih. Cetvelli. Birinci varaktaki cetvel iki kırımızı çizgili olup devamındaki varaklarda tek çizgili kırmızı mürekkeple çekilmiş cetvel vardır. Süssüz, düz ser levhası vardır. Açık kahve rengi, köşebentli, zencirekli, şemseli, mıklepli meşin cilt. Sol iç kapak sarı kâğıt yapıştırmalı.

Baştan bir varak boş olup üzerinde vakıf mührü vardır. 1a'da da derkenarda "vakf" ibaresi vardır. Nüshanın en sonunda *"Süvārī muḳābelesi ḳalemi kīsedārı el-Ḥacı Meḥmed ᶜAṭāu'llâh Ḥażret-i Ebī Eyyūb Enṣārī raḍiye ᶜanhu Rabbihi'l-bārī Cāmiᶜ-i şerīfleri derūnında kā'in Mihrişāh Sulṭān kütubḫanesine vaḳf eyledigi Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá kitābıdur. H.1264"* şeklinde vakfedenin adı ve vakfedilme tarihi tam olarak yazılmıştır. Bir temellük ve vakıf kaydı olan bu kayıt ve kaydın sonundaki kayıttan başka istinsah tarihini veya müstensihi haber veren herhangi bir ifade bulunmayıp nüshanın bitiminde sadece "temmet" ibaresi yer almaktadır. Nüsha, besmeleyle başlayıp başlıklar, söz başları, ayetler, hadisler, şiir başları, Arapça ve Farsça sözler kırmızı mürekkeplidir.

İstinsah tarihi: Yok

Müstensih: Yok

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Temmet kaydı: *Temmet.*

1.5.1.19. H3: Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi No: 2316

213x155 (155x100) mm. 231 varak. 15 satır. Yazı nesih. Aharlı krem kâğıt. Cetvelli. Mihrabiyeli. Mihrabiye ve cetveller yaldızlı olup mihrabiyesi mavi, kırmızı, yeşil vişne renkli olup çiçek motifleriyle süslenmiştir. Tığlar, kırmızı, mavi ve yeşil renkli çiçekler şeklindedir. Dövme şemseli, meşin kaplı, mıklepli cilt. İç kapağı krem kâğıt yapıştırmalı. Nüshanın başında kitabın ve müellifin adını *"Miḥeki's-sālikīn fi't-Taṣavvuf li-Ḳaraḳaşzāde"* şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Bu kaydın hemen sağ alt yanında sonradan düşüldüğü anlaşılan bir kayıtta da *"adı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedádır"* yazmaktadır. Nüshanın başında ayrıca bir fevâd-vakıf mührü yer

almaktadır. Nüshanın sonunda Aziz Mahmud Hüdâî'ye ait tasavvufa dair derkenarlarında ayet ve hadislerle şerh edilmiş 10 varaklık Türkçe bir manzumesi ilave edilmiştir. Nüshanın başında bu *"Manẓūme-i ᶜAzīz Maḥmūd Efendi fi't-Taṣavvuf"* şeklinde bir kayıtla belirtilmiştir. Nüsha besmelesiz başlamaktadır. Başlıklar, şiir başları ve durak noktaları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayet, hadis ve önemli olan sözlerin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Ayetler harekelendirilmiştir.

İstinsah tarihi: Yok

Müstensih: Yok

Temmet Kaydı: *Temme hâẕā fī-zamāni melīkenā Meḥmed Sulṭānu'l-verá ẕi'l-mürüvvet nümū behcetün li'n-nāẓirīn fe-*erriḥū *bi-mecmūᶜanā miskü'l-maḫāfil ḥaḳḳat. Temmet tamām.*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *Naẓm:*

Tü'emmilü kitāben ḳad ḥavī külle baġyeti

Ve aẓhare li'l-aᶜyāni ᶜayne'l-ḥaḳīḳati

……

Fe-mā semme'l-insāne ilá nesyihi

Ve men yaḪlū fi'l-meydāne ᶜan nevᶜi sehveti

Ve lā-tensehu ve'l-müslimīne mine'd-duᶜā'i bi'l-iḪlāṣi ḳalbi li'l-ilāh…

1.5.1.20. N: Nuruosmaniye Ktp. No: 2646

190 varak. 19 satır. Yazı talik. Aharlı krem rengi kâğıt. Yaldız cetvelli. Tığlı, mülevven mihrabiyeli, serlevhalı. Mihrabiyesi ve serlevhası yaldızlı ve mavi boyalı olup çiçek motifleriyle süslenmiştir. Tığlar da aynı şekilde mavi renkli çiçekler şeklindedir. Müzehhep, zencirekli, gömme şemseli, köşebentli, mıklepli, kahverengi meşin kaplı, sırtı sade kahverengi cilt. Kenarları ve mıklep kısmı kırmızı renkli ebrulu

cilbendi var. Sağ iç kapak vişne çürüğü renginde olup ortada yaldızlı şemsesi vardır. Nüshanın başında en üstte kitabın kısa adı "*Nūrü'l-Hüdā*" şeklinde yazılmış, hemen altında ise sonradan düşüldüğü anlaşılan kitabın varak sayısını ve kitabın ve yazarın adıyla vefat tarihini belirten "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá", "Mü'ellif: Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi" "Vefātı: 1047*" şeklinde fevaid kaydı yer almaktadır. Başında ayrıca vakıf mührü ve temellük kaydı vardır. Söz başları, başlıklar ve durak noktaları, yaldızla yazılmış, ayrıca 1a-1b'deki satır araları da yaldızla ayrılmıştır. Her başlık ayrı bir serlevha içinde yazılmış. Başlık serlevhaların alt ve üst çizgileri yaldızlıdır. Bazı serlevhaların sağı ve solu mavi mürekkepli, bazılarının ise yaldızlı çiçek motifleriyle süslenmiş, bazıları ise sadedir. 1a'da yer alan serlevhada kırmızı mürekkeple "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*" şeklinde kitabın tam adı yazılmıştır. Nüsha besmelesiz başlamaktadır. Ayetlerin çoğu harekelendirilmiştir. Varakların bazılarında açıklama, ileve şiir veya tashih içeren derkenarlar bulunmaktadır.

İstinsah Tarihi: Yok

Müstensih: Yok

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

1.5.1.21. B2: İngiltere British Library Or. 7338

Bu nüshayı bizzat görme imkânımız olmadığı ve nüshanın tamamını temin edemediğimiz için nüshanın ebatları, cildin çeşidi gibi dış özellikleriyle ilgili bilgileri verilememiştir. Dolayısıyla burada nüshanın tanıtımı, Londra'dan CD şeklinde temin ettiğimiz sadece elli varak üzerinde kısaca yapılmıştır. Buna göre nüshayı şu şekilde tanıtmak mümkündür:

Tahminen 210 varak (fihristte son başlık 206. varakta gösterilmiştir). 25 satır. Yazı nesih. Fihristli. Cetvelli. Tığlı, serlevhalı. Nüshayı siyah-beyaz çekimli aldığımız

için cetvellerin durumu, kâğıt türüne ve söz başlarının yazıldığı mürekkep rengine dair tam bir bilgi verememekle beraber muhtemelen cetveller ve serlevha altın yaldızlı, kâğıt ise aharlı, krem renginde olup söz başları ve durak noktaları ise yaldızla yazılmıştır. Tığları yukarıya doğru çiçek motifleri şeklindedir. Nüshanın başında kitabın ve müellifin adını belirten "*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá li-Ḳaraḳaşzāde el-Bursevī*" şeklinde kayıt vardır. Aynı kaydın altında ise vakıf mührü basılmış. Fihrist, "*Fihrist-i Ḫ̆āce-i Cihān*" başlığıyla verilmiştir. Besmelesiz başlayan nüshanın en büyük özelliği tamamının harekeli olarak yazılmış olmasıdır. Nüshanın bazı varaklarında açıklama, ilave bilgi verme maksadıyla yazılmış derkenarlar vardır.

İstinsah tarihi: ?

Müstensih: ?

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: ?

1.5.1.22. B3: İngiltere British Library Or.12475

Bu nüshanın tamamını CD ortamında temin etme imkânını bulduğumuz için bir önceki nüshaya nazaran ebatları ve cildine dair bilgiler hariç tanıtımını biraz daha doğru bir şekilde yapmamız mümkün olmuştur. Buna göre nüshayı şu şekilde tanıtmak mümkündür:

200 varak. 25 satır. Aharlı, krem rengi kâğıt. 1a-1b yaldızlı cetvelli geri kalan varaklar cetvelsiz. Tığlı, yaldızlı mihrabiyeli, serlevhalı. Tığlar, kırmızı ve mavi renkli çiçekler şeklindedir. Nüsha besmeleyle başlamakta olup ilk varaktaki durak noktaları yaldızlı, sonraki varaklarda ise kırmızı mürekkeplidir; söz, şiir başları ve konu başlıkları normal siyah mürekkeple yazılmış metnin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı yan başlıklar derkenar şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

İstinsah tarihi: Yok

Müstensih: Yok

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsuhumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥabihi'l-kirām.*

1.5.1.23. AB: Berlin-Almanya Millî Kütüphanesi, Ms.or.quart No: 1422

210x140 (160x85) mm. 209 varak. 19 satır. Yazı nesih. Mıklepli, şemseli, kırmızı meşin ciltli. İç kapakları ebrulu. Tığlı mihrabiyeli. Mihrabiyenin zemini altın yaldız ve mavi renkli olup pembe, beyaz, altın yaldızlı, kırmızı renkli çiçek motifleriyle süslenmiştir. Eserin başındaki serlevhada "Sırr-ı Suḫan-ı Ḫudā-yı ᶜAlīm 'Fātiḥārā … ᶜanberşemīm 'Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥīm' besmele der-ẕikr-i Ḫudā-yı Kerīm" şeklinde besmele yazılıdır. İlk varağın a ve b yüzlerindeki sayfalar altın yaldızlı kalın çizgili çerçeve içine alınmıştır. İkinci varaktan başlamak üzere diğer varaklar ince kırmızı bir mürekkeple cetvelin içine alınmıştır. Ayrıca metin içindeki nazım ve nesir kısımları yine kırmızı mürekkepli ince çizgili bir cetvelle ayrılmıştır. Eserdeki konu ve bölüm başlıkları, nazım parçalarının başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metnin neredeyse tamamı harekeli olup, harekeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Baş tarafında ilki ebrulu, üçü beyaz ve biri sonraki sayfada yer alan çizelgenin yansımış hali ile toplamda beş boş sayfa yer almaktadır. Boş beyaz sayfaların ilkinde eserin kısa adı "*Nūrü'l-Hüdá*" şeklinde yazılmıştır. Beyaz boş sayfaların ikincisinde "*Keyfe eḳūlu mülkī ve ḳad ḳāle Teᶜālá "Ve li'llâhi'l-mülkü's-semâvāti ve'l-arżi" deḫale fī-nevbeti'l-faḳīr 1208*" şeklinde yazılmış bir temellük kaydı; üçüncü beyaz boş sayfasında ise, "*Ḳızım Saᶜīdeniñ tārīḫ-i tevellüdi 30 Teşrīn-i Evvel Sene 1201 fī-yevmi ṣalı sāᶜat 2 Dersaᶜādetde tevellüd etmişdir*." şeklinde muhtemelen karinin kızının doğumuna ait bir tevellüd kaydı bulunmaktadır. Beşinci boş sayfada da mürekkebi dağılmış olan ve okunamayan bir kayıt vardır. Fevaid kayıtlarının yer aldığı bu beş sayfanın ardından gelen tam üç sayfa boyunca "*Fiḫrist-i Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá li-Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi el-Burusevī*" başlığı altında eserin sayfa numaralarıyla birlikte ayrıntılı bir fihristi verilmiştir. Fihristteki sayfa

numaraları ve bazı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Fihristten sonra gelen boş sayfada ise eserin başındaki ikinci sayfada yer alan temellük kaydı, başına eserin kısa olan "Nūrü'l-Hüdá" adı eklenmek suretiyle ayrıntılı bir şeklide kırmızı mürekkeple yazılmıştır: *Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá "Keyfe eḳūlu mülkī ve ḳad ḳāle Teᶜālá ᶜazze ve celle "Ve li'llâhi'l-mülkü's-semâvāti ve'l-arżi" deḫale fī-nevbeti'l-faḳīr .... el-Ḥāc Meḥmed Paşazāde Mīr-i Ṣāliḥ Sene 1276"*. Bu sayfada ayrıca bir de vakıf mührü vardır.

İstinsah tarihi: Yok

Eserin ferağ kaydından müstensihin adı verilmiş olmakla birlikte istinsah tarihi verilmemiştir. Nüshanın baş kısımlarındaki boş sayfalarda temellük kaydındaki H.1276/1859 tarihi, eserin istinsah tarih olmayıp eserin adı geçen okuyucunun eline geçtiği tarihi ifade etmektedir. Dolayısıyla ilgili kütüphanenin kayıtlarında söz konusu tarih yanlışlıkla eserin istinsah tarihi olarak kaydedilmiştir.

Müstensih: *Feyzullah b. Mehmed Zâkîzâde*.

Baş: *"Sırr-ı Suḫan-ı Ḫudā-yı ᶜAlīm 'Fātiḥārā ... ᶜanberşemīm 'Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥīm' besmele der-ẕikr-i Ḫudā-yı Kerīm." Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ŝenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehumve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsehumve en-terzuḳnī tavāfi beytike'l-ḥarām ve ziyāreti ravżate Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Ferağ kaydı: *Ḳad temme taḥrīru hâẕihi'n-nüsḫati'ş-şerīfeti ᶜan yedi'l-ᶜabdi eż-żaᶜīf en-naḥīf es-Seyyid Feyżu'llâh ibnü's-Seyyid Meḥemmed el-ᶜArīf bi'z-Zāḳīzāde el-ḳādī bi-medīne-i Lofca muvaḳḳiten. El-ḥamdü li'llâhi ᶜale'l-itmāmi ve ṣalla'llâhu ᶜalá Seyyidinā Muḥammedin ve ᶜalá ālihi ve ṣaḥbihi ecmaᶜīn ve'l-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-ᶜālemīn*"

1.5.1.24. K2: Kahire-Mısır Millî Kütüphanesi, Mecami Tarihi Türkî No: 228

Bu nüsha, dijital ortamda siyah-beyaz renkte elde edebildiğimiz bu nüshanın tanıtımı, kullanılan kâğıt ve mürekkep rengi hakkındaki bilgiler hariç şu şekilde yapılabilir:

200x125 mm. 224 varak. 21 satır. Tığlı, çiçek motifli mihrabiyeli. Besmelesiz. Yazı talik. İlk varaktaki metin kalın, diğer varaklardaki metin ince çizgili cetvelin içine alınmış, ayrıca eserin başlıkları da cetvelin içine alınmıştır. Metnin başladığı ilk varakta mihrabiyenin devamında "Hâẕā Kitāb-ı Ḫˇāce-i Cihān" başlığı altında kitabın adı verilmiştir. Baş tarafında boş olan sayfanın b yüzünde okunamayan vâkıf veya temellük mührü, mührün altında da baş tarafları kesik olan …740 rakamı vardır.

İstinsah tarihi: *H.1246/1831*.

Müstensih: *Mehmed Nûrî eş-Şumnuvī.*

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine'l-leẕīne ẕikrike enīsehum ve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsehum ve en-terzuḳnī ṭavāfī beytike'l-ḥarām ve ziyāreti Nebiyyike ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām.*

Temmet-Ferağ Kaydı: *Elḥamduli'llâhi ᶜale'temām ve'ṣ-ṣalâtu ve's-selāmu ᶜalá Muḥammedin Seyyide'l-enām ve ᶜalá ālihi ve aṣḥābihi ẕevi'l-enᶜāmi kebir el-ᶜabdu ed-dāhī li'd-Devleti'l-ᶜAliyyeti'l-ᶜOṯmāniyyeti eḍᶜafu'l-küttābu'l-müşeyyede Meḥemmed Nūrī min telāmīẕi … el-Vehbī ᶜafā ᶜanhu Rabbuhu'l-Ḳādir eş-Şumnuvī meskenen ve'l-Ḥanefī meẕheben ve'l-Māturīdī iᶜtiḳāden. Li seneti sitte ve erbaᶜīn ve mi'eteyn ve elf. 1246 Hicrî.*

1.5.1.25. K3: Kahire-Mısır Millî Kütüphanesi, Mecami Türkî Talat No: 32

220x120 mm. 260 varak. 19 satır. Yazı nesih.

İstinsah tarihi: Yok.

Müstensih: Yok.

1.5.1.26. PR: New Jersey, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, İslamî Yazmalar, Garret Bölümü, No: 1436Y

(Princeton University Library, Islamic Manuscripts, Garrett no. 1436Y)

Nüshanın dijital kopyasını temin edip bizzat görme ve inceleme fırsatına sahip olduğumuz nüshanın tavsifi şöyle yapılabilir:

252 x 165 (168 x 88) mm. 197 varak. 21 satır. Mıklepli, şemseli, vişne renkli, kenarları yıpranmış deri ciltle kaplı. Çok okunaklı süslü nesih yazısı vardır. Metin yer yer harekelendirlmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metin, siyah mürekkeple ana hatları çizilen altın varaklı bir çerçevenin içine yazılmıştır. Birinci varağın ***b*** yüzünde altın yaldızlı mavi, yeşil, turuncu, kırmızı ve beyaz renkli motiflerle süslü mihrabiyesi vardır. Konu başlıkları, şiir başlıkları ve ibareler arasındaki noktalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üzerinde "SGRISON" yazılı bir filigran bulunan ve üzerinde bir taç bulunan ve bir zilin üstündeki sırlı Avrupa kâğıdı kullanılmıştır. Cilt kapağının iç kısmında ilgili kütüphane tarafından yapıştırılan ve nüshanın kayıt numarasının yazılı olduğu mavi çerçeveli beyaz not kâğıdının üzerinde "ᶜ*Ubūdiyyetnāme mütercim ber-resmi'*s*-Sulṭān Ebu'l-Feṭḥ Meḥmed bin Murād bin Selīm ḫazā'ine(?) serlevḥa-i cerādil-i müẕehheble(?) cild şemsī müẕehheb*" şeklinde Osmanlıca olarak bir not yazılmıştır. Söz konusu not kağıdının hemen altında siyah beyaz sütun resimli bir not kâğıdı daha yapıştırılmış olup resimdeki iki sütun arasında "El-ᶜilmu yenbūᶜū'l-ḥayāti ve'l-kitābu ḥayātu'l-ādāb" şeklinde Arapça bir söz yazılmış, bu yazının altında hemen A.S. YAHUDA diye bir ibare, bu ibarenin altında da resmin sonunda, "Princeton University Librari Gift of Robert Garret" şeklinde ilgili nüshanın Robert Garret tarafından Üniversitenin kütüphanesine bağışlandığını ifade eden İngilizce bir ibare yer almaktadır. Bir sonraki boş sayfada yine yapıştırılmış mavi çerçeveli küçük beyaz bir not kağıdının üzerinde Arapça olarak "Raḳam 1274" yazılmış, bu notun sol yanında başka yuvarlak beyaz yapıştırma bir not kağıdının

üzerinde “33” rakamı yazılmıştır. Bundan sonra bir varak boş bırakılmış, ardından gelen eserin birinci varağının ***a*** yüzünde mürekkebi dağılıp silinmiş bir yazının sonunda okunaklı bir şekilde yazılmış H.1157 (1744-45) tarihi ve hemen altında “Maẓhar-ı feyż-i Ḥaḳ Ḫalīl Şerīf” yazısını içeren bir temellük mührü vardır. Aynı mühür 196. varağın b yüzünde de vardır.

Nüshanın sonunda metin bittikten sonra dört varak boş bırakıldıktan sonra ön kapağın iç kısmında yazılan bilgi notu arka kapağın iç kısmında da aynen yazılmış, ayrıca bir sonraki boş sayfada “ᶜUbūdiyyetnāme” ifadesi, hem Osmanlıca olarak hem latin harfleriyle tekrar yazılmıştır. Bu ifadeyle büyük bir ihtimalle *Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá*’nın III. Mehmed’e bağlılığını bildiren bir kitap olarak yazıldığı söylenmek istenmektedir. Nitekim aynı sayfada bu notun üstünde III. Mehmed’in saltanat yılları 1595-1603 olarak yazılmıştır. Nüshanın sonunda eserin ayrıca adının *Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá* olduğu ve Karakaşzâde tarafından telif edildiği ve müellifin *Mi'ātü’l-ᶜUşşāḳ* adında bir başka eseri de 1629 yılında yazdığını ifade eden Osmanlıca yazılmış bir bilgi notu yer almaktadır.

İstinsah Tarihi: H. 1157/1744-45(?)

Müstensih: Yok

Baş: *Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṯenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *…es'elüke en tecᶜalnī mine’l-leẕīne ẕikrike enīsehum ve tedḫilnī fī zümreti ḳavmin lā-yeşḳá celīsehum ve en-terzuḳnī ṭavāfi beytike’l-ḥarām ve ziyāreti Nebiyyike ᶜaleyhi’ṣ-ṣalâtu ve’s-selām. Temme.*

1.5.1.27. SB: Slovakya-Bratislava Üniversite Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, Kayıt No: 49

Bratislava Üniversite kütüphanesinin internet sayfasında kaydı gözüken bu nüshanın sayfa/varak sayısı ve müstensihi dışında başka bir bilgi verilmemektedir. Kütüphanenin elektronik kataloğunda kayıtlı bilgilere göre ebatları 23x14 cm olan

nüsha toplam 298 sayfa veya 189 varak olup el-Haci Mustafa isminde bir şahıs tarafından istinsah edilmiştir.

1.5.1.28. B1: Beyazıt Devlet Ktp. No: 3592

54 varak. 37 satır. Yazı talik. Cetvelsiz. Vişne, yaldız cetvelli, mıklepsiz cilt. Sağ ve sol iç kapakları pembe kâğıt yapıştırmalı. Baştan iki, sondan bir varak boş. Baştan boş olan ilk varakta "*Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer Efendi'niñ Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá nām kitabı kï Menāḳıb-ı Ḫˇāce-i Cihān demekle meşhūrdur*" şeklinde müellifin ve kitabın adına ilişkin bir kayıt bulunmaktadır. İkinci boş olan varakta *"ḳad inteḳale fī silki mülki'l-ḥaḳīr el-muᶜterif bi'l-ᶜaczi ve't-taḳṣīr Faẓlullah Efendi ibni'l-ḥācı Muṣṭafá Efendi Müderriszāde ġafere'llâh ẕünūbehümā"* şeklinde bir temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. Ayrıca 1a'da iki, 4a'da bir, 5a'da bir, 14a'da bir, 16a'da bir, 23a'da iki, 31a'da bir, 37a'da iki, 42a'da bir, 45a'da bir, 47a'da bir, 51a'da bir, 52a'da bir, ve son varak 54a'da iki olmak üzere toplam on sekiz vakıf mührü vardır. Nüsha besmeleyle başlamakta olup 1. ve 2. varaktaki söz başları ve durak noktaları yaldızla (ya da sarı mürekkeple), 3-21 varaklarındaki kırmızı mürekkeple, 22-54 varaklarında ise tekrar yaldızla yazılmıştır. Bazı varaklarda birtakım ilaveler şeklinde derkenarlar vardır. Eksik bir nüshadır. Diğer nüshalarda mevcut olan Sûfîler bölümü bu nüshada yoktur.

İstinsah tarihi: ?

Müstensih: ?

Baş: *Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm. Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā ki…*

Son: *Gördiler kï ṭā'ife-i ᶜĀlimān ᶜazm-i rāh itmişler. Ol dem maḳāmlarına geçüp ḥāllerine meşġūl ve kelimāta duḫūl iderken gördiler kï yine bir cumhūr-ı pür-sürūr hezār ẕikr ü ḥubūr birle gelürler.*

1.6. Nüshaların Değerlendirilmesi

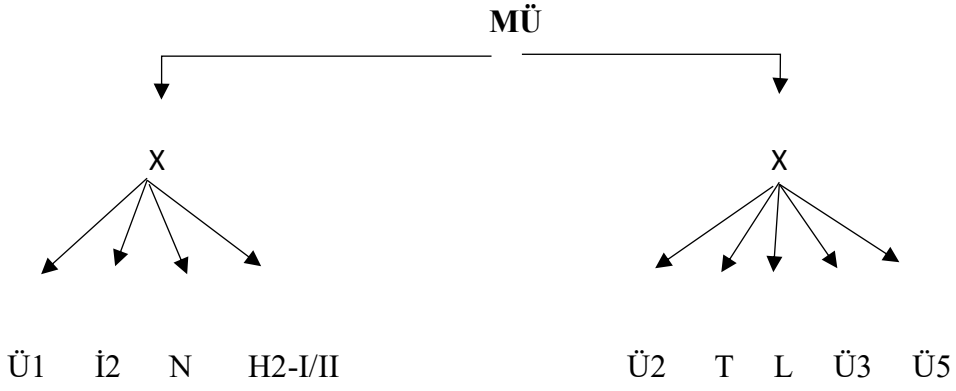
Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın iki nüshası -Kahire'de bulunan iki nüshadan biri ve Bratislava Üniversite Kütüphanesindeki nüshası- hariç yurt içinde ve yurtdışındaki kütüphanelerde tespit edilebilen bütün nüshalar elde edilip incelenmiş ve aralarındaki yakınlık ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Fakat bütün bu nüshaların tam olarak gruplandırılıp bir şeceresinin çıkarılmasının zor ve imkânsız olduğu görülmüştür. Bununla birlikte eser nüshalarının, biri eserin müellif hayattayken çoğaltılan en eski tarihli nüsha olan Ü1'le aynı kanaldan gelen ve Ü1'den sonra en eski en eski tarihli nüsha olan Ü2'yle aynı kanaldan gelen nüshalar olmak üzere kabaca iki nüsha ailesine ayrılabileceği söylenebilir. Buna rağmen bütün bunların tam olarak kendilerinden istinsah edildikleri kaynak nüsha konumundaki nüshalar kayıp olduğundan tam olarak hangi nüshanın hangi kanaldan geldiğini tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır.

Ü1 en eski tarihli ve yazar hayattayken istinsah edilen tek nüsha olduğu için müellif nüshaya en yakın nüsha olarak alınmıştır. Ü2, tarih bakımından ikinci en eski nüsha olup mevcut olan nüshaların çoğuna kaynaklık ettiği, yani birçok nüsha ya kendisine dayanarak ya da kendisinden istinsah edilmiş başka bir nüshadan istinsah edilmiş olduğu için Ü1'den sonra ikinci sıraya konmuştur. Bir taraftan Ü1'de bulunan birçok şiir kısmının ve bazı ifadelerin diğer nüshalarda bulunmaması diğer taraftan diğer nüshalarda bulunan bazı şiir ve ifadelerin özellikle eserin ithaf edildiği kişiye dair bilgilerin verildiği uzunca bir metin kısmını kendisinde bulunmaması sebebiyle Ü1'in ve Ü2 ile birlikte diğer nüshaların müellife ait orijinal bir X nüshasından veya bu orijinal nüshaya dayanan başka bir nüshadan istinsah edilmiş olabileceklerini göstermektedir. Böyle bir düşünceden hareketle X nüshası şecereye dahil edilmiştir.

1.6.1. Tenkitli Metnin Kuruluşunda Kullanılan Nüshaların Değerlendirilmesi ve Şeceresi:

Ü1 nüshası, müellif hayatta olduğu yıllarda istinsah edilen en eski nüsha olma özelliğini taşıması, bunun yanı sıra diğer nüshalarda olan bazı kısımları ihtiva etmiyor olsa da diğer nüshalarda olmayan bazı kısımları özellikle diğer nüshalarda hiç yer

almayan şiirleri ihtiva etmesi bakımından eserin müellif nüshasına yakın bir metnin kurulmasını sağlayacağı düşüncesiyle; Ü2 nüshası istinsah tarihi bakımından Ü1'den sonra en eski tarihli nüsha olduğu ve kalan diğer nüshalardan büyük bir çoğunluğun kaynağı durumunda olması hasebiyle; N nüshası, Ü1 nüshasıyla benzerlik taşıması ve Ü1'de eksik olan bölümleri de ihtiva etmesi dolayısıyla; İ2 tarih bakımından üçüncü eski nüsha olması ve bir çok özelliği dolayısıyla Ü1 ve N nüshalarının geldikleri kanaldan geldiğini göstermesi ve Ü1 ve N nüshalarında eksik olan bazı kısımları tamamlaması sebebiyle; Ü5 nüshası da Matbu nüshanın hazırlanmasında esas alınmış olmasından dolayı tenkitli metnin kurulmasında kullanılan nüshalar olarak seçilmiştir.



1.7. Eserin Kaynakları

Karakaşzade'nin, *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da gerek on derviş taifesinin pirleri vasıtasıyla, gerekse hikâyenin başkahramanı Hâce-i Cihân'ın ağzından anlattığı inanç konularını, özellikle İslam inancının esaslarını açıklarken doğrudan veya dolaylı olarak birçok kaynağa atıfta bulunduğu ve bu kaynaklardan birebir ya da mealen alıntılar yaptığı görülmektedir. Eserde söz konusu inançlar açıklanırken delil olarak kullanılan başlıca kaynaklar *Kur'an-ı Kerim* ve Peygamberimizin hadis-i şerifleridir. Özellikle Hâce-i Cihân tarafından ehl-i sünnet akidesinin dışında kalan derviş taifelerinin görüşleri çürütülürken ve konuyla ilgili doğru olan görüşler aktarılırken bu durum açıkça görülmektedir. Fakat çoğu defa eserde referans olarak gösterilen hadis kaynaklarının ya da müelliflerin adları zikredilmemektedir. Yalnızca bazı hadis rivayetlerinin Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî gibi kaynakları zikredilmiştir. Bununla birlikte eserde inanç konularıyla veya tasavvufla ilgili sözlü kaynakların

yanında tasavvuf tarihinin önemli klasiklerinden birçoğuna başvurulmuş ve bunlardan bazılarının adları, hatta bazı yerlerde eser adları da verilmiştir. Eserde çeşitli görüşlerle ilgili kaynaklar gösterilirken çoğu zaman eser ve müellif adı zikredilmiş, hatta bazen kaynak olarak gösterilen eserlerin "bab" veya bölüm numaraları bile zikredilmiştir. Bununla birlikte çoğu defa, sadece müellifin adı, bazen ise sadece eser ismi verilmekle yetinilmiştir.

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da kullanılan ve aşağıda listesi verilen kaynaklara yakından bakılacak olursa, kelam, tefsir, hadis, İslam felsefesi, mantık, ahlak, tasavvuf tarihi ve tasavvuf düşüncesinin klasikleri sayılabilecek pek çok esere başvurulduğu görülecektir. Söz konusu edilen meseleye göre İbn-i Arabî'den İmam Gazalî'ye, Ebû Ali İbn-i Sînâ'dan, Abdu'r-rahman es-Sülemî, Muhammed bin Ebî Bekr Er-Râzî, Ebû Ca'fer Tûsî, İmâm Kurtubî, İbn-i Kemâl, Kadı Azud, Hüseyin Meybedî, Muhammed bin Ali Tirmizî Hakîm, Mü'eyyidü'd-dîn-i Cendî, Dâvûd-ı Kayserî, Sadeddîn Taftazânî, Şeyh Azîz Nesefî, Şeyh Alâ'ud-devle Simnânî, Farâbî, Muhakkık-ı Tûsî, Kemâle'd-din Abdu'r-re'z-zâk, Şeyh Şehâbe'd-dîn, Ali bin Ebî Tâlib, Şeyh Ebu'r-Rebî' Mâlekî, Muhakkık-ı Kâşî, Suyûtî, Ömer ibn-i Abdu'l-azîz, Şeyh Ebû Mansûr Mâtürîdî, Şeyh Kelâbâdî, Şeyh Ebu'l-Hasan Harakânî, Şeyh Bedre'd-din Halîfe, Hemedânî, Ebu's-Su'ûd, Ebû Bekir Esferânî, Râbi'atu'l-Adeviyye, Ebû Yezîd el-Bistâmî, Hâce Ubeydu'llâh, Hâce Ala'a'd-dîn Attâr, Hâce Bahâ'e'd-dîn, Mevlânâ Kâsım, Sa'de'd-dîn Kâşgarî, Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî, Mevlânâ Câmî, Şeyh Ebü'l-Cenâb Necmeddîn el-Kübrâ, Bilâl-i Havâs, Yahyâ bin Mu'âz, Dâvûd-ı Tâ'î, Abdu'llâh bin Mübârek, Şafi'î Mutallebî, Şeyh Salâha'd-dîn Mutallâ, Şeyh Şehâbe'd-dîn Nakkâş, Şeyh Rükne'd-dîn Alâ'u'd-devle, Sultân Veled, Cünyed el-Bağdâdî, Hakîm Çelebî, İmâmü'l-Haremeyn (el-Cüveynî), Şehristânî, İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe, İmâm Şâfî, Ahmed İbn-i Hanbel, İmam Mâlik'e kadar birçok ünlü sûfînin, müfessirin, İslam filozofunun, kelamcının ve İslam aliminin görüşlerine eserde yer verilmiştir.

Eserde, müellifin adlarını açıkça zikrettiği bu kaynakların dışında, ayrıca birçok kaynak taranarak eserin manzum bölümlerinde kullanılan, fakat şair adları zikredilmeyen birçok şiirin kime ait olduğu tarafımızca tespit edilmeye çalışılmış ve

bu şiir sahiplerinin adları tenkitli metinde ilgili yerlerinde köşeli parantez eserde verilmiştir.

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'nın kaynaklarının ortaya çıkarılması birçok yönden önem taşımaktadır. Bu sayede 17. yüzyılın entelektüellerinden biri olan Karakaşzâde'nin ilmî arka planı ve İslam kültürüne vukûfiyetinin niteliğini tespit etmek mümkündür. Ayrıca eserini yazarken Karakaşzade'nin yararlandığı kaynakların büyük bir kısmının, yaşadığı zaman diliminde henüz yazma halinde bulunmaları ve bunlara ulaşmanın zorluğu dikkate alındığında, bu eserin sahasındaki önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra müellifin kaynakları kullanma biçimi; kullandığı kaynak eserin adını, yazarını, hatta bazen bölüm adını ve numarasını da zikretmesi 17. yüzyıl gibi erken bir dönemde Osmanlı ilim camiasındaki bilimsel kaynak kullanma yöntemini ortaya koyması bakımından da son derece önemlidir.

Bütün bu özellikleriyle bakıldığında, *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ,* sadece ilgili derviş zümreleri hakkında malumat veren bir eser değil, aynı zamanda -bugünkü anlamıyla- birçok açıdan kaynak niteliği taşıyan muhtasar bir "Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi veya Ansiklopedisi" kitabı olarak nitelendirmek mümkündür. Diğer taraftan Karakaşzade'nin eserinde işlediği konular, meseleleri alış tarzı, eserine hâkim olan tasavvufî anlayış ve üslubundan yola çıkarak *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'nın Osmanlı tasavvuf geleneğinde önemli yerleri olan *Envârü'l-Âşıkîn, Muhammediye* gibi eserlerin bir devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'nın en büyük özelliklerinden biri de Osmanlı döneminde en yaygın olan 10 dinî-tasavvufî zümreyi toplu olarak bir arada ve bir taraftan söz konusu taifelere has kavramlarla, bir taraftan ilgili dinî-tasavvûfî zümrelerin inançlarıyla dış görünüşlerini Kur'an ve sünnet süzgecinden geçirerek onları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmesi ve insanlara doğru olanı göstermesidir. Bu şekilde bakıldığında eserin, entelektüel manada ilimle meşgul olmayan Osmanlı toplumunu dinî ve tasavvufî açıdan beslemeyi amaç edindiği görülmektedir.

Bu bilgilerden sonra Karakaşzade'nin *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ* eserini yazarken başvurduğu kaynakların ayrıntılarına geçip onları şu şekilde tasnif edebiliriz:

1.7.1. Müellif Adlarıyla Birlikte Zikredilen Kaynaklar

Fahreddin er-Râzî (ö.H.606/M.1210)

Tam adı Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî (ö.606/1210) olup fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağının hemen bütün ilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir alimdir. Bundan dolayı "allâme" unvanıyla da anılmıştır[414].

Nûrü'l-Hüdá'da kaynak olarak kullanılan Fahreddin er-Râzî'ye ait olduğu ifade edilen eserler şunlardır:

***Makâsıd*:** *Nûrü'l-Hüdâ*'da "*Fī-Beyān-ı Taᶜrīf-i Ḥaḳīḳati'r-Rūḥ" bölümünde söz konusu eser "Maḳāṣidde İmām Faḫre'd-dīn Er-Rāzī buyururlar kï…"*[415] şeklinde Fahreddin er-Râzî'ye ait olarak gösterilse de kaynaklarda Fahreddin er-Râzî'ye ait böyle bir eser ismi tespit edilememiştir. Fakat kullanıldığı bölüm başlığına bakılırsa söz konusu eserin Kelam ilmi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

***Tefsîr-i Kebîr*:** Eserin asıl adı, *Mefâtîhu'l-ġayb* olup *et-Tefsîrü'l-Kebîr* diye de bilinir. Râzî'nin tefsire dair en önemli eseri olup H.1278/M.1861-62'de Kahire'de otuz iki cilt halinde yayımlanmıştır. Râzî'nin bu tefsiri, aklî (dirayet) tefsirinin en güzel örneklerinden biri olup İslamî ilimlerin zirveye ulaştığı bir dönemde ve Ehli Sünnet ile Mu'tezile arasındaki ihtilafların yol ayrımına geldiği bir noktada kaleme alınmıştır[416].

***Nihâyetü'l-Ukûl*:** Fahreddin er-Râzî'nin kelâma dair eseridir. Tam adı *Nihâyetü'l-ukûl fî dirâyeti'l-usûl* olan eseri Kâtib Çelebi *"Nihâyetü'l-ukûl fi'l-kelâm fî dirâyeti'l-usûl"* diye kaydettikten sonra buradaki "usul"ün "usûlü'd-dîn" mânasına

---

[414] Yusuf Şefki Yavuz, "*Fahreddin er-Râzî*", DİA, C. 12, s. 89-94

[415] bk. Tenkitli Metin, s. 246

[416] Yusuf Şefki Yavuz, *a.g.md.*, s. 94; Yrd. Doç. Dr. Muammer Erbaş, "Sünnî Tefsir Geleneğinde Mu'tezile'nin Yeri I (Mefâtihü'l-Gayb Örneği)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, İzmir 2004, s.75-114

geldiğini belirtir. Müellifi tarafından iki cilt ve yirmi bölüm (asıl) halinde düzenlenen eserde klasik kelâm kitaplarının bütün konularına yer verilmiştir[417].

Ebû Ali İbn-i Sînâ (ö. H.428/M.1037)

Asıl künyesi Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ (ö. 428/1037) olan İbn-i Sinâ, İslam Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisidir. İslam dünyasında İbn Sînâ künyesiyle meşhur olup bilim ve felsefe alanındaki eşsiz konumunu ifade etmek amacıyla Ortaçağ alim ve düşünürleri tarafından kendisine verilen "eş-şeyhü'r-reîs" unvanı ile de bilinir. Ayrıca "hüccetü'l-hak, şerefü'l-mülk, ed-düstûr" gibi vasıflarla da anılmıştır. Batı'da genellikle Avicenna olarak bilinmekte ve "filozofların prensi" diye nitelenmektedir[418].

Nūrü'l-Hüdá'da kaynak olarak kullanılan Ebû Ali İbn-i Sînâ'ya ait olduğu ifade edilen eserler şunlardır:

***Aksâm-ı Ulûm-ı Hikemiyye Risâlesi*:** Eserin tam adı, *Risâle fî Beyâni Aksâmu'l-Ulûm Li-Hikemiyye ve'l-Akliyye*, İbn-i Sinâ'nın içinde musikiye dair görüşlerini de ihtiva eden önemli eserlerinden biridir[419].

***Dâniş-nâme-i Alâ'î*:** İbn-i Sinâ'nın Farsça yazdığı bir felsefe kitabıdır. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da söz konusu eserin yazarı İbn-i Sinâ'nın adı Şeyh Ebû Alî-i Evvel şeklinde verilmektedir. İslam Felsefesi hocalarından Doç. Dr. Murat Demirkol tarafından Türkçeye tercüme edilerek Kültür Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından yayınlanmıştır[420].

Abdurrahman es-Sülemî (ö. H.412/M.1021)

---

[417] İlyas Çelebî, "*Nihâyetü'l-Ukûl*", DİA, C.33, s.103-104
[418] Ömer Mahir Alper, "*İbn Sînâ*", DİA, C. 20, s. 353-358
[419] Dr. Kubilay Kolukırık, "İbn-i Sinâ'nın Mûsikînin Temel Konularına Yaklaşımı ve Onun Mûskikî Anlayışında Fârâbî'nin Etkisi", *C.Ü. İlahiyat Dergisi*, XIII/2, 2009, s. 371-383
[420] İbn-i Sinâ, *Dânişnâme-i Alâ'î -Alâî Hikmet Kitabı*, Müt. Murat Demirkol, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2014

Tam adı, Ebu Abdu'r-rahmân Muhammed İbnü'l-Hüseyn ibn Muhammed ibn Musa el-Ezdi es-Sülemi (H. 325-412/M.936-1021)'dir. Şafiî mezhebi fıkıh, tefsir, hadis, lügat, tarih gibi ilimlerde büyük alimlerdendir. Tasavvufta birçok kimselerden feyiz alan Sülemî' nin asıl hocası, Ebu'l-Kasım en-Naşrabazi'dir. Tasavvuf ilimlerinde çığır açacak bir bilgiye sahip olan Sülemî, yazdığı eserleriyle, sonradan gelen kuşaklar için örnek teşkil etmiştir[421].

***Tefsîrü'l-Hakâyık*:** Sülemî'nin, mutasavvıfların tefsir ve te'villerini topladığı tasavvufî tefsiridir. Eser, sûfilerin Kur'an hakkındaki duyuşları ve düşünceleri hususunda gerçek bilgi sahibi olmamıza imkân, sağlamaktadır. Bu hususta Sülemî, Taberî ile karşılaştırılabilir. Taberî'nin tefsirde yaptığını Sülemî bâtınî tefsirde yapmıştır. Taberî nasıl zahiri tefsirin kaynağı ise Sülemî de tasavvufi-iş'arî tefsirin kaynağıdır[422].

Muhammed bin Ebî Bekr er-Râzî (ö. H.666/M.1268'den sonra)

Tam adı, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî (ö. H.666/M.1268'den sonra) olup Arap dili ve edebiyatı alimi ve müfessirdir. Türk asıllı olan er-Râzî, Rey'de doğmuş, tahsilini Buhara ve Semerkant'ta tamamlamıştır. Hanefî mezhebi fakihlerinden olan Râzî, itikadî konularda Mâtürîdî mezhebine bağlıdır. En belirgin özelliklerinden biri tasavvufî yönüdür. Sadreddin Konevî ile olan dostluğu ve eserlerinde mutasavvıflar için "ehlü'l-hakīkat" tabirini kullanması tasavvufa olan ilgisini gösterir. Bununla birlikte dil bilimi ve tefsir alimi diye şöhret bulmuştur[423].

Nūrü'l-Hüdá'da kaynak olarak kullanılan Muhammed bin Ebî Bekr er-Râzî'ye ait olduğu ifade edilen eser *Kitâbu'l-Hadâyık*'tır.

---

[421] Süleyman Ateş, *İşarî Tefsir Okulu, Ankara* Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 91-92

[422] Süleyman Ateş, *İşarî Tefsir Okulu, Ankara* Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 91-92

[423] Hüseyin Elmalı, "*Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir*", DİA, C.34, s.487-488

***Kitâbu'l-Hadâyık*:** Tasavvufa dair bir eser olup tam adı *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'tir. Eser, Said Abdulfettâh tarafından Kahire'de (2002) yayımlanmıştır[424].

Kâdı İyâz (ö. H.544/M.1149)

Tam adı, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149) olup Mâlikî mezhebine bağlı kadı, hadis, fıkıh ve dil alimidir. 1083 yılında Cebel-i Tarık Boğazı'nın Afrika yakasında bulunan Sebte'de doğmuştur[425]. *Nûrü'l-Hüdâ*'da kaynak olarak kullanılan Kâdı İyâz'a ait eseri *Şifâ*'dır.

***Şifâ*:** Eserin tam adı *Eş-Şifâ Bi-Ta'rîf-i Hukûki Fî-Şerefi'l-Mustafâ*'dır. Bir mukaddime ve dört bölümden meydana gelen eserde Hz. Peygamberimizin yüce kişiliği ve sahip olduğu özelliklerle ona karşı saygısız davrananlara uygulanacak ceza konuları ele alınmıştır[426].

İmam Gazali (ö. H.505/M.1111)

Tam adı, Hüccetü'l-İslam Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111) olan İmam Gazali, Eş'arî kelâmcısı, Şafiî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslam düşünürü olup H.450/M.1058 yılında İran'ın Horasan bölgesinde, yetiştirdiği alimler ve devlet adamlarıyla tanınan Tûs'ta (bugünkü Meşhed) dünyaya gelmiştir[427].

Klasik dönemde Gazali'nin yeniden keşfi, resmî ideolojinin dinî hayatı şekillendirmedeki önemli bir kaynağını ortaya koyması açısından önemlidir. Necâtî, Nasûh Nevâlî, Sehâbî ve Hüsameddin Semâyî'nin (ö. 1563-64) -Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteğiyle- Gazzalî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet*'ini ayrı ayrı tercüme etmeleri; Cafer Ayânî'nin 1603'te Gazzalî'nin *Mişkâtu'l-Envâr* adlı eserini Nûrnâme adıyla tercüme etmesi, Gazzalî etkisinin 17. yüzyılın başlarına kadar devam ettiğini

[424] Hüseyin Elmalı, "*a.g.md.,* s. 487-488
[425] M. Yaşar Kandemir, "*Kâdî İyâz*", DİA, C. 24, s.116; Akif Köten, "Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve Şifâ'sının Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Cilt: 7, 1998, s.269-278
[426] M. Yaşar Kandemir, *a.g.md.,* s.116; Akif Köten, *a.g.m.,* s.269-278
[427] Mustafa Çağrıcı, "*Gazzâlî*" DİA, C. 13, s. 489-494

göstermektedir.[428] Nitekim Karakaşzâde'nin de *Nūrü'l-Hüdá*'da anlattığı konularda Gazzalî'ye fazlasıyla atıfta bulunduğu görülmektedir. *Nūrü'l-Hüdá*'da kaynak olarak kullanılan İmam Gazali'ye ait eserler şunlardır:

***Risâle-i Bidâyetü'l-Hidâye*:** Eserin tam adı, *Bidâyetü'l-Hidâye* (Hidâyetin Başlangıcı) olup Gazzâlî bu eserinde ilmin asıl amacının sahibini doğru yola götürmek olduğunu, bunun başlangıcının da sonunun da takvadan geçtiğini belirtir ve takva hakkında açıklamalar yapar. Kitabın sonunda kişinin diğer insanlarla ve yaratıcısı ile ilişkisine dair bir bölüm yer almaktadır[429]. Eser Veysel Akkaya tarafından *Hidâyet Rehberi* adıyla günümüz Türkçesine çevrilip basılmıştır[430].

***Risâle-i Münkaz Ani'd-dalâl*:** Eserin tam adı, *El-Munkizu Mined-Dalâl* olup Gazali'nin kendi düşünce hayatının seyrini özetleyen bir eserdir. Gazali bu eserini de diğer bazı eserleri gibi filozoflara ve Horasan taraflarında türeyen ve İsmailiye veya Batıniye olarak da bilinen "Ehl-i ta'lîm" olarak da tanınan talimiyecilere karşı yazmıştır[431]. Hilmi Güngör tarafından Türkçeye çevirisi yapılıp basılmıştır[432].

***Bidâyetü'n-Nihâye*:** Nûrü'l-Hüdâ'da "*Ve İmām Ġazālī Ḥażretleri Risāle-i Bidāyetü'n-Nihāyede ẕikr iderler kī Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyurur*" şeklinde geçen söz konusu eser Diyanet İslam Ansiklopedisi'ndeki "El-Gazali" maddesinde İmam Gazali'nin eserleri arasında yer almamakla birlikte "Eyüp Sabri Paşa" maddesinde *Esbâbü'l-inâye fi tercemeti Bidâyeti'n nihâye* (İstanbul 1306) eserinin Gazali'nin *Bidayetü'n-Nihâye* adlı eserinin tercümesi olduğu zikredilmektedir[433].

***Mişkâtü'l-Envâr*:** Gazzâlî'nin son dönem eserlerinden olan *Mişkâtü'l-Envâr* (Nurlar Feneri) adlı eseri, felsefî muhtevasından dolayı eleştirilmiş ve Gazzâlî'ye nisbeti tartışılmışsa da gerek Gazzâlî'nin hayatından bahseden klasik kaynaklarda zikredilmesi, gerekse İbn Rüşd (el-Keşf) ve İbn Tufeyl (Hay b. Yakzan) gibi

---

[428] Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, s. 325
[429] H. Bekir Karlığa, "*Gazzâlî*", DİA, C. 13, s. 523
[430] Gazali, *Hidâyet Rehberi - Bidâyetü'l-Hidâye*, Hzl. Veysel Akkaya, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003
[431] H. Bekir Karlığa, "*Gazzâlî*", DİA, C. 13, s. 522-523
[432] Bk. Gazali, *El-Munkızu Min-ad-Dalâl*, 2. Baskı, Çev. Hilmi Güngör, Maarif Basımevi, Ankara, 1960
[433] Azmi Özcan, "*Eyüp Sabri Paşa*", DİA, C. 12, s. 9

düşünürler tarafından yapılan atıflar sebebiyle Gazzâlî'ye aidiyeti kesinlik kazanmaktadır[434]. Çeşitli baskıları bulunan eser, Süleyman Ateş tarafından Türkçe'ye de (İstanbul 1964) çevrilmiştir[435].

***Risâletü't-Tefrîka Beyne'l-İslam ve'z-Zendeka*:** Eserin tam adı, *Faysalu't-Tefrika Beyne'l-İslam ve'z-Zendeka*'dır. Gazâlî'nin *El-Münkızu Mine'd-Dalâl* ve *El-Müstasfâ*'da adını zikrettiği eser te'vil ve tekfir konularını ele almaktadır[436]. Birçok defa basılan eser Süleyman Uludağ tarafından "*İslam'da Müsamaha*" adıyla Türkçe'ye de çevrilip basılmıştır[437].

Ebû Ca'fer Tûsî (ö. H.460/M.1067)

Tam adı, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî olup İmâmiyye Şîası'na mensup çok yönlü, "Şeyhü't-tâife" unvanıyla tanınan bir alimdir. H.385/M.995 Horasan'ın Tûs şehrinde doğmuştur[438]. *Nûrü'l-Hüdâ*'da kaynak olarak kullanılan Ebû Ca'fer Tûsî'ye ait eserler şunlardır:

***Tehzîbü'l-Ahkâm*:** Eserin tam adı *Tehzîbü'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mukni'a* olup İmâmiyye'nin "kütüb-i erba'a" diye adlandırılan dört temel hadis kitabının üçüncüsüdür. Eser, müellifin hocası Şeyh Müfîd'in er-Risâletü'l-Mukni'a adlı fıkıh kitabı esas alınarak ilgili konulara ait on üç bin beş yüz doksan hadisin derlenip şerh edilmesiyle meydana getirilmiştir[439].

***Şerhu'l-İşârât*:** Eser, *Şerhu'l-İşârât* adının yanında *Hallu Müşkilâtü'l-İşârât* olarak da bilinmektedir. İbn-i Sinâ'nın *el-İşârât ve't-Tenbîhât* adlı eserine yazılmış en

[434] H. Bekir Karlığa, "*Gazzâlî*", DİA, C. 13, s. 522
[435] bk. Hüccetü'l-İslam İmam Gazali, *Mişkâtü'l-Envâr (Nurlar Feneri)*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1994
[436] H. Bekir Karlığa, "*Gazzâlî*", DİA, C. 13, s. 520
[437] İmam Gazzalî, *İslam'da Müsamaha* (Faysalu't-Tefrika Beyne'l-İslam ve'z-Zendeka), çev. Prof. Dr. Süleyman Uludağ, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013
[438] Mustafa Öz, "*Tûsî, Ebû Ca'fer*", DİA, C. 41, s. 435-437
[439] İlyas Üzüm, "*Kütüb-i Erba'a*", DİA, C. 27, s. 5

önemli şerhlerden biridir. Nasıruddîn Tûsî, bu eserini H. 644/M.1246-47 yılında İsmâilîlerin kalesindeyken tamamlamıştır[440].

İmâm Kurtubî (ö. H.671/M.1273)

Tam adı, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273) olan İmam Kurtubî, Mâlikî mezhebine bağlı meşhur tefsir, hadis, kıraat ve fıkıh alimlerindendir. Kurtubî 9 Şevval 671'de (29 Nisan 1273) Münyetü Benî Hasîb'de vefat etmiş ve burada defnedilmiştir. "İlimde derya" olarak nitelendirilen Kurtubî, eserlerinde Ehl-i sünnet'i savunmuş, başta Mu'tezile olmak üzere İmâmiyye, Râfiziyye, Kerrâmiyye gibi fırkaları eleştirmiştir. Mâlikî olmakla birlikte mezhep taassubuna karşı çıkmış ve taklitçiliği bir metot olarak benimsemediğini dile getirmiştir. Kitap ve Sünnet yolunu tutan tasavvuf ehline karşı çıkmamışsa da telakkileri cehalet ve hurafe temeline dayanan sûfîler hakkındaki olumsuz tutumunu açıkça ortaya koymuştur[441]. *Nûrü'l-Hüdâ*'da kaynak olarak kullanılan Kurtubî'ye ait eseri *Tezkire'*dir.

***Tezkire*:** Eserin tam adı *et-Tezkire fî-ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire'*dir. Kitabı Abdülvehhâb eş-Şa'rânî Muhtasaru *Tezkireti'l-Kurtubî* (Kahire 1898), Ahmed b. Muhammed b. Ali es-Sühaymî *et-Tezkiretü'l-fâhire fî ahvâli'l-âhire* ve M. İbrâhim Salim *Yevmü'l-fevzi'l-ekber* (Kahire 1405/1984) adıyla ihtisar etmiş, Şa'rânî'nin muhtasarı Hasan Tahsin Emiroğlu tarafından *Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Konya 1995). Süyûtî, Tezkire'yi *Şerhu's-sudûr fî şerhi hâli'l-mevtâ fi'l-kubûr* adıyla şerhetmiş, kısaca *Kitâbü'l-Berzah* diye meşhur olan bu şerh, Farsça'ya da tercüme edilmiştir[442].

---

[440] Agil Şirinov, "*Tûsî Nasiruddîn*" DİA, C. 41, s. 440
[441] Tayyar Altıkulaç, "*Kurtubî, Muhammed b. Ahmed,*" DİA, C. 26, s. 455-456
[442] Tayyar Altıkulaç, *a.g.md.*, s. 456

Muhyi'd-dîn İbnü'l Arabî (ö. H.638/M.1240)

Tam adı, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî olan ve Şeyhu'l-Ekber unvanıyla bilinen Muhyi'd-dîn El-Arabî, Tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî bir alimdir. H.560/M.1165'de Endülüs'ün güneydoğusundaki Tüdmîr (Teodomiro) bölgesinin başşehri olan Mürsiye'de (Murcia) doğmuştur. Şeyhu'l-Ekber denilmesinin sebebi, tasavvuf yolunda ve ilminde âdetâ bir dönüm noktası teşkil edecek tarzda zirve noktalara ulaşmasıdır. Ayrıca dînî ilimlerde yenileyici (müceddid) olduğu için kendisine Muhyiddîn lakabı verilmiştir. Mâlikî kadısı ve kelâm alimi Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'den (ö. H.543/M.1148) ayırt edilebilmesi için bazı kaynaklarda adı İbn Arabî şeklinde de yazılmıştır[443].

İbni Arabî'nin, *Nūrü'l-Hüdá*'da kaynak olarak kullanılan bazı eserler şunlardır:

***Fütuhât-ı Mekkiyye*:** Eserin tam adı, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye* olup İbnü'l-Arabî'nin en büyük ve en temel eseridir. Diğer eserlerinin bu kitabın ilgili bölümlerinin birer zeyli olduğu söylenebilir. İkinci defa gözden geçirerek bizzat kendi eliyle yeniden yazdığı otuz yedi ciltlik nüsha İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndedir[444]. Eser on sekiz cilt halinde Ekrem Demirli tarafından günümüz Türkçesine çevrilip Litera Yayınları tarafından yayınlanmıştır[445].

***Mevâki'u'n-Nucûm*:** "*Yıldızların Mevkileri*" anlamına gelen eserin tam adı, "*Mevâki'u'n-Nücûm ve Metâliu Ehilleti'l-Esrâr ve'l-Ulûm" (veya Mevâki'u'n-Nücûm*

[443] Mahmud Erol Kılıç, "*İbnü'l_Arabî, Muhyidddîn*", DİA, C.20, s. 493; Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, "Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*, Yıl: 9 (2008), Sayı: 21, s.9-25
[444] Mahmud Erol Kılıç, "*İbnü'l_Arabî, Muhyidddîn*", DİA, C. 20, s. 514
[445] bk. İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, C. 1-18, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016

fi'l-İnzâlâti'l-Vücûdiyye)'dir[446]. Söz konusu eserde yıldızlara mahsus mertebeler anlatılmaktadır. Eser, Abdullah Tâhâ Feraizoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir[447].

***İnşâ'ü-d-Devâ'ir*:** Tam adı *Kitâbu İnşâ'ü'd-Devâ'ir ve'l-Cedâvil* olan eseri İbn-i Arabî, 598/1201 yılında Hac yolculuğu esnasında kaleme almıştır. Eserde Allâh'ın isim ve sıfatları, zahir batın kavramları ve bazı kozmolojik kavramlar üzerinde durulmaktadır[448].

***Müsâmerât*[449]:** Eserin tam adı *Muhâdarâtu'l-Ebrâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr*'dır[450].

İbni Kemâl (ö. H.940/M.1534)

Kemâlpaşazade olarak da bilinen İbn-i Kemâl'in asıl adı Şemseddin Ahmed olup, Osmanlı döneminde yetişmiş en önemli alim, şeyhülislam, tarihçi ve edebiyatçılarındandır. Şehzade Bayezid'e (II. Bayezid) lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nispetle Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu veya İbn Kemal diye anılır. Dönemlerinde yaşadığı üç padişahın sevgi ve saygısını kazanan İbn-i Kemâl farklı alanlarda verdiği eserlerle 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ilim ve kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olarak görülmektedir[451].

***Ferâ'id*(?):** Kaynaklarda bu adla İbn-i Kemâl'e ait bir esere rastlayamadık. Bunun yerine kaynaklarda "ferâid" değil de içinde "ferâ'iz" kelimesinin geçtiği İbn-i Kemâl'e ait bir eser geçmektedir ki eserin asıl ve tam adı "*Eşkâlü'l-ferâ'iz*"dir(Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No. 3924). İbni Kemâl, bu eserde önce

---

[446] M. Mustafa Çakmaklıoğlu, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (560-638/1165-1240), Et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye Fî-Islâhı Memleketi'l-İnsaâniyye, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 7 (2006), Sayı:17, s.283-302; Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, " *a.g.m.*, s. 9-25

[447] bk. Muhyiddin İbn Arabî, *Mevâki'un Nucûm – Yıldızların Mevkî*, çev. Abdullah Tâhâ Feraizoğlu, Kitsan Basım Yayın, İstanbul (ts.)

[448] Ethem Cebecioğlu, *a.g.m.*, s. 9-25; M. Mustafa Çakmaklıoğlu, *a.g.m.*, s. 286

[449] Eserin tam adı *Muhâdarâtu'l-ebrâr ve Müsâmeretü'l-ahyâr*'dır.

[450] Ethem Cebecioğlu, *a.g.m.*, s. 22

[451] Şerafettin Turan, "*Kemalpaşazâde*", DİA, C. 25, s. 238

Secâvendî'nin ferâiz metnini tashih etmiş, ardından bunu *Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye* adıyla şerh etmiştir[452].

Şehristânî (ö. H.548/M.1153)

"Tâcüddîn", "Hüccetü'l-hak" ve "Efdal" gibi unvanlarla anılan Şehristânî'nin tam adı, Ebü'l-Feth Muhammed b. Ebi'l-Kâsım Abdülkerîm b. Ebî Bekr Ahmed eş-Şehristânî (ö. H.548/M.1153) olup Horasan'ın kuzeybatısında yer alan Şehristan'da (Şehrestâne) dünyaya gelmiş, Büyük Selçuklular döneminde yaşamış, daha çok *el-Milel ve'n-Nihâl* adlı eseriyle meşhur bir kelâm alimi ve aynı zamanda Ortaçağ İslam dünyasının en meşhur İslam tarihçilerinden biridir[453].

***Nihâyetü'l-Akdâm fî-İlmi'l-Kelâm*:** Şehristânî'nin meşhur eseri *el-Milel*'den sonra kaleme aldığı kelama dair bir eseridir. Yirmi temel konuyu içeren eserde Eş'arî akidesi esas alınmış olmakla birlikte kimi yerde bu akideye tenkitler de yöneltilmiş; ayrıca Mu'tezile ve bazı Şiî grupların görüşleri eleştirilmiştir[454].

Kâdı Azud (ö. 756/1355)

Tam adı Azudüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Îcî (ö. H.756/M.1355) olup Taftazânî'nin hocalarındandır[455].

***Şerh-i Muhtasar-ı İbnü'l-Hâcib*:** İbnü'l-Hâcib diye tanınmış olan Cemâlüddin Ebû 'Amr 'Osmân b. 'Ömer el-Mâlikî (ö. 646/1249)'nin daha sonra kendisi bu eseri ihtisar ettiği ve *Muhtasaru'l-Müntehâ* veya *Muhtasaru İbnü'l-Hâcib*

---

[452] İlyas Çelebî "*Kemalpaşazâde*" DİA, C. 25, s. 247

[453] Ömer Faruk Kahraman, "*Şehristânî*" DİA, C. 38, s. 467; Prof. Dr. Mustafa Öztürk, "Mefâtîhu'l-Esrâr Adlı Kur'an Tefsiri Bağlamında Ebü'l-Feth eş-Şehristânî'nin Mezhebî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Ocak-Haziran 2012, s. 2

[454] Prof. Dr. Mustafa Öztürk, "Mefâtîhu'l-Esrâr Adlı Kur'an Tefsiri Bağlamında Ebü'l-Feth eş-Şehristânî'nin Mezhebî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Ocak-Haziran 2012, s. 5

[455] H. Murat Kumbasar, "Taftazânî (H.722-792/M.1322-1390)'nin Eserleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 25, Erzurum, 2006, s. 151, 159

(eserin ilk tam adı "*Münteha's-Su'âl ve'l-Emel fî 'İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel*"dir) diye tanınan eserin Kadı Azud tarafından yapılmış şerhidir[456].

Hüseyin Meybudî (ö.H.904/M.1498?)

Tam adı Kadı Mîr Kemâleddin b. Muinüddin Yezdî Meybudî (veya Şirâzî) olan, kaynaklarda Kemâleddin Emir Hüseyin Yezdî, Emir Hüseyin Mîr b. Muinüddin Meybudî, Hüseyin Kâdîmîr olarak da zikredilen Hüseyin Meybudî, İran'ın Yezd eyaletine bağlı Meybud kasabasında doğmuştur. İlim tahsilini Şirâz'da yapan Meybudî, 15. yüzyılda yetişmiş, Osmanlı döneminin en önemli alimlerinden birisi olup felsefe, mantık, kelam, gramer, astronomi gibi çeşitli alanlarda yazdığı eserler yıllarca Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş. Şair ve edip bir kişiliğe de sahip olan Meybudî "Mantıkî" mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Meybudî'nin eserlerinde o dönemin çizgisini taşıyan İbn Sînâ, Gazzâlî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Fahreddin er-Râzî sentezi görülmektedir[457].

***Fevâtih*:** Eserin tam adı *Fevâtihü'l-Esrâr* veya *Kitâbu'l-Fevâtih* olup *Şerhu Divâni Ali İbn Ebî Tâlib* olarak da bilinir. Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen şiirlerin açıklandığı bu Arapça eser bazı kaynaklarda *Şerhu Nehci'l-Belâga* olarak da geçmektedir. Meybudî'nin H.890/M.1485 yılında tamamladığı bu eserinden Şemseddin Sami, övgüyle bahsederek tasavvufla hikmeti bir araya getiren önemli bir şerh olduğunu belirtmektedir. İstanbul Süleymaniye ve Ankara Millî kütüphanelerinde eserin birçok yazma nüshası mevcuttur[458].

Muhammed bin Ali Tirmizî Hakîm (ö. H.320/M.932)

---

[456] Yrd. Doç. Dr. H. Murat Kumbasar, "Taftazânî (H.722-792/M.1322-1390)'nin Eserleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 25, Erzurum, 2006, s. 159

[457] Armağan Atar, *Kadı Mîr el-Meybudî'nin Felsefî Görüşleri –Şerhu Hidâyeti'l-Hikme'nin Metafizik Kısmının İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 11-12

[458] Armağan Atar, *a.g.t.,* s. 15-16

Kaynaklarda, el-İmâm, Sûfî, Zâhid, Muhaddis, Hâfız, Usûlü'd-dîn alimi gibi çeşitli unvanlarla da zikredilen Hakîm Tirmîzî'nin tam adı, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan b. Bişr b. Hârûn el-Hakîm et-Tirmizî olup velîlik konusundaki görüşleriyle tanınan bir sûfîdir. Hakîm Tirmizî, kendisine has bir üslûpla nakille aklı bağdaştırmaya, naklî ilimleri aklî bir temele dayandırmaya çalışmış, özellikle Yunan felsefesinden ve gnostisizmden gelen hikmet anlayışını tasavvufa aktararak bu hareketin yeni bir döneme girmesine katkıda bulunmuş, bu sebeple de "Hakîm" diye anılmıştır[459].

***Nevâdirü'l-Usûl*:** Tam adı *Nevâdiru'l-usûl (ve taarruf li mezhebi't-tasavvuf) fî marifeti ahbâri'r-Resûl* olan, bunun yanı sıra *Selvetü'l-ârifîn ve Bustânü'l-muvahhidîn* olarak da bilinen ve Hadis edebiyatında "el-Garâib" adı verilen bir tarza örnek olarak gösterilen eser, iki yüz doksan bir hadisin şerhini ihtiva etmektedir. Eser, ilk olarak Mustafa b. İsmail ed-Dımeşkî'nin "Mirkâtü'l-vüsûl li nevâdiri'l-usûl" adlı haşiyesiyle birlikte 1293'te İstanbul'da basılmıştır[460].

Müeyyidüddîn-i Cendî (ö.H.691/M.1292?)

Tam adı, Ebû Abdillâh Müeyyidüddîn b. Mahmûd b. Sa'îd el-Cendî, bugünkü Kazakistan'ın Kızılorda Eyaletine bağlı Kazalinsk şehri yakınlarındaki Cend şehrinde doğmuştur. Sadreddin Konevî'nin seçkin müridlerinden ve üç halifesinden biri olan Cendî, İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışına gönülden bağlı olup şeyhinin arzusu üzerine İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ini ilk defa şerh etmiştir[461].

***Şerh-i Fusûs*:** Eserin tam adı "*Şerhu Fusûsu'l-Hikem*"dir. Cendî asıl şöhretini, İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserinin ilk şerhi olan bu eserine borçludur. Cendî'den önce *Fusûsu'l-Hikem*'in bazı bölümlerinin şerhleri

---

[459] Salih Çift, "Hatmu'l-Evliyâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî", *Tasavvuf İlmî ve Akaedmik Araştırma Dergisi*, yıl 6 (2005), sayı: 15, s. 351-352; Abdulfettah Abdullah Bereke, "*Hakîm et-Tirmizî*", DİA, C.15, s. 197

[460] Salih Çift, *a.g.m.*, s. 361; Abdulfettah Abdullah Bereke, *a.g.md.*, s. 198

[461] İbrahim Kunt, "Sadruddîn-i Konevî'nin Üç Halifesi: Fahruddîn-i Irâkî, Müeyyiddüddîn-i Cendî ve Saiduddîn-i Fergânî", *Tarihin Peşinde Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, yıl 2013, sayı: 9, s. 190; Süleyman Uludağ, "*Cendî*", DİA, C. 7, s. 361

yapılmış olsa da metne bağlı olarak yapılan ilk tam şerh olma özelliği Cendî'nin bu eserine aittir. İbnu'l-Arabî'nin metafizik ve kozmolojik görüşlerine ağırlık veren bir eser olması yönüyle kendisinden sonraki birçok şerhe de kaynaklık etmiştir[462].

Dâvûd-ı Kayserî (ö. H.751/M.1350)

Dâvûd-ı Kayserî, Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde yaşamış, zâhirî ilimlerle tasavvufu kendinde birleştiren, özellikle İbnü'l-Fârız, İbnü'l-Arabî ve Abdürrezzâk el-Kâşânî gibi büyük sûfîlerin geliştirip sistemleştirmiş oldukları vahdet-i vücûd nazariyesini benimsemiş alim, mutasavvıf ve ilk Osmanlı müderrisidir. Davûd-ı Kayserî, ayrıca Aristo gibi Yunan filozoflarıyla Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî gibi İslam filozoflarını tenkit edebilecek seviyede felsefe bilgisine de sahip olup Vahdet-i vücûd nazariyesini felsefî mahiyette yorumlayan ve savunan ilk sûfî müelliftir[463].

***Matla'-ı Fusûs*:** Eserin tam adı, *Matla'u husûsi'l-kilem fî me'ânî Fusûsi'l-hikem* olup Davud-ı Kayserî'nin en meşhur eseridir. Eserin mukaddimesinde felsefî tasavvufun bütün meseleleri on iki bölüm halinde incelenmiştir. Kayserî'nin *Mukaddimât* adını verdiği bu kısım genellikle ayrı bir eser gibi değerlendirilip şerhin metninden ayrı olarak istinsah edilmiştir. Müstensihlerin *Risâletü'l-vücûd*, *Risâletü vahdeti'l-vücûd*, *el-Usûl fi't-tasavvuf*, *Risâle fi'l-gayb ve'l-'ayn* gibi adlar verdikleri mukaddime, bazı kaynaklarla kütüphane kataloglarında da ayrı bir eser gibi gösterilmiştir[464].

***Şerh-i Fusûs*:** *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da bu eser, Davûd-ı Kayserî'nin ayrı bir eseri gibi takdim edilmiş olsa da kaynaklarda Şerh-i Fusûs adıyla Kavûd-ı Kayserî'ye ait ayrı bir eser tespit edilememiştir. Bundan dolayı söz konusu eserin aslında *Matla-ı Fusûs* eseriyle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

---

[462] İbrahim Kunt, *a.g.m.*, s. 194; Süleyman Uludağ, *a.g.md.*, s. 361
[463] Mehmed Bayrakdar, "*Dâvûd-i Kayserî*", DİA, C. 9, s. 33
[464] Mehmed Bayrakdar, *a.g.md.*, s. 34-35

Sa'de'd-dîn Taftazânî (ö. H.792/M.1390)

Tam adı Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî olan Taftazanî, Klasik kaynaklarda lakap ve nisbesi dışında "Sa'd, Allâme, Allâme-i Sânî" şeklinde kendisine atıfta bulunulan ve "pâdişâh-ı ulemâ, hüsrev-i dânişmendân" lakaplarıyla anılmış Felsefe, Kelam, Tefsir, Tasavvuf , Belagat gibi alanlarda eserleri olan çok yönlü İslam alimlerinden biridir[465].

***Şerh-i Makâsıd*:** Eser, Taftazanî'nin kendi eseri olan "el-Makâsıd"ın yine kendisi tarafından yazılmış bir şerhi olup ikisi birlikte H.784/M.1383 yılında Semerkant'ta tamamlanmıştır. Eser; bilgi felsefesi, tabiiyyât ve metafizik konularına ağırlık veren müteahhirîn dönemi kelâmının en güzel örneklerinden biridir. Âzer Abdurrahmanov tarafından eser üzerinde, *Şerhu'l-Makāsıd Adlı Eserine Göre Teftâzânî'de Bilgi Teorisi* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (2006, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü)[466].

Hemedânî (ö. H.525/M.1131)

Tam adı Hakîm Ebü'l-Meâlî Abdullâh b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Miyânecî el-Hemedânî, lakabı Aynu'l-kudât olan Hemedânî, meşhur mutasavvıf, kelam alimi, Şâfiî fakihi ve şairidir. Baba tarafından Azerbaycan'ın Miyânec kasabasından olduğu için Miyânecî nisbesini de kullanmıştır. Tasavvuf yoluna girerek Ahmed el-Gazzâlî'ye intisap ettikten sonra bilhassa kelâmî ve itikadî konulardaki fikir ve kanaatleri dönemin uleması tarafından sakıncalı ve din dışı görülüp katline fetva verilen Hemedânî H.525/M.1131 yılında Hemedân'da derisi yüzülerek öldürülmüş, cesedi ders verdiği medresenin kapısına asılmış ve bir gün sonra da üzerine gazyağı dökülerek yakılmıştır[467].

***Zübdetü'l-Hakâyık*:** Tam adı *Zübdetü'l-Hakâ'ik fî-Keşfi'd-Dekâ'ik* olan eser Hemedânî'nin 1122 yılında yirmi dört yaşındayken yazdığı en önemli eserlerinden

[465] Şükrü Özen, "*Taftazânî*", DİA, C. 40, s. 299-308
[466] Şükrü Özen, *a.g.md.*, s. 304
[467] Süleyman Uludağ-Nurettin Bayburtlugil "*Aynu'l-Kudât el-Hemedânî*" DİA, C. 4, s. 280-281

biridir. Tasavvufa sülûk edenleri dalâletten ve felsefe tuzağından korumak için yazıldığı belirtilen, Allah'ın zatı, sıfatları, nübüvvetin hakikatine dair meselelerle kıyamet günü ruhun bedene hulûlünden önceki ve sonraki ahvali gibi konuları ihtiva eden eserin özelliği mutasavvıfların ve filozofların sözlerinin karşılaştırılarak yazılmış olmasıdır. Bu eserindeki fikirler, daha sonra müellifin zındıklıkla itham ve tekfir edilmesine sebep olmuştur[468].

Şeyh Sa'dî-i Şirâzî (ö. H.691/M.1292)

Tam adı Ebû Muhammed Sa'dî Müşerrifüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Müşerrif Şîrâzî olan Şeyh Sa'dî-i Şirâzî, Fars edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak bilinmektedir[469].

***Gülistân*:** Fars edebiyatının şaheserlerinden olan Gülistân, Sa'dî'nin bilgi ve tecrübesini belâgat ve fesahatle yoğurup yazıya döktüğü, Farsça ve Arapça şiirleriyle karışık mensur bir eserdir. Eserin birçok baskısı olup çeşitli dillere tercümeleri yapılmıştır[470].

Abdurrahman (Molla) Câmî (ö.H.898/M.1492)

Tam adı, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî olan Mevlânâ Câmî, Nakşibendî tarikatına mensup ünlü İranlı alim ve şairlerindendir. H.817/M.1414'de Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğmuştur. Daha çok Molla Câmî unvanıyla tanınmıştır. Câmî'nin başlıca edebî eserleri Farsçadır. Ayrıca Arapça eserler de yazmış olan Câmî'nin eserleri daha sağlığında bütün Türk âlemine yayılmış, o devrin alim ve şairlerinin ilgisini çekmiştir. Önemli eserlerinin Türkçeye çevrilmiş olması onun Türk edebiyatı üzerindeki tesirini göstermektedir[471].

---

[468] Süleyman Uludağ-Nurettin Bayburtlugil, *a.g.md.,* DİA, C. 4, s. 281
[469] Mustafa Çiçekler, "*Sa'dî Şirâzî*", DİA, C. 35, s. 405-406
[470] Mustafa Çiçekler, *a.g.md.*, s. 406
[471] Ömer Okumuş "*Abdurrahman Câmî*", DİA, C. 7, s. 94-99

***Şerh-i Rubâ'iyyât*:** Eserin tam adı "*Risâle der Şerh-i Rubâ'iyyât*" olup Molla Câmî'nin Vahdet-i vücûd hakkındaki çeşitli rubâîlerin şerhi olup bir mecmua içinde basılmıştır (İstanbul H.1309/M.1891-92)[472]. Söz konusu eser, Tâhirü'l-Mevlevî tarafından çevrilmiştir[473].

***Subha*:** Tam adı "*Sübhatu'l-ebrâr*" olan ve Türkçe "İyilerin Tesbihi/Zikri" manasına gelen eser, Molla Câmi'nin Farsça olarak kaleme aldığı "Heft Evreng" adlı eserinin içinde yer alan yedi mesnevisinden biri olup manzum bir lügattır. Toplam 2875 beyitten oluşan ve Timurlu padişahı Sultan Baykara'ya ithaf edilen "Sübhatu'l-ebrâr" tevhid, nat, padişaha övgü ve öğüt, telif sebebi gibi kısımlardan sonra "gerdanlık, boncuk, tesbih taşı" manasına gelen "ıkd" adı verilen kırk bölümden oluşmaktadır. Eser, Hicabi Kırlangıç tarafından Türkçeye tercüme edilerek Kurtuba Kitap yayınevi tarafından basılmıştır[474].

***Silsiletü'z-Zeheb*:** *Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye* olarak da bilinen *Silsiletü'z-zeheb* adlı eser, Molla Camî'nin Farsça olan "Heft Evreng" adlı eserinde yer alan yedi mesnevisinden biri olup Nakşibenî tarikatının silsilesini anlattığı bir eserdir. Eser, Fazilet Neşriyat tarafından Türkçeye çevrilip basılmıştır[475].

***Tuhfetü'l-Ahrâr*:** Molla Camî'nin Farsça "Heft Evreng" adlı eserinin içinde yer alan yedi mesnevisinden biridir. Tuhfetü'l-ahrar, Molla Camî'nin hamsesinin birinci, Heft Evreng'in üçüncü mesnevisidir. Tuhfe, Arapça "hediye, armağan", ahrâr ise "hür, özgür" kelimesinin çoğulu olup "hürler, özgürler" demektir. Ahrâr, aynı zamanda Hace Nasıruddin Ubeydullah'ın da lakabıdır. Eser Yusuf Öz tarafından "Sûfîlere Armağan" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir[476].

---

[472] Ömer Okumuş *a.g.md.*, DİA, C. 7, s. 98

[473] bk. Molla Câmî, Şerh-i Rubâiyyât, çev. Tâhiru'l-Mevlevî, Yayına Hzl. Abdurrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014

[474] Molla Cami, *Subhatu'l-Ebrâr/İyilerin Tesbihi*, çev. Hicabi Kırlangıç, Kurtuba Kitap Yayınları, 2011

[475] Silsiletü'z-zeheb/Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye, Fazilet Neşriyat (ts.)

[476] Molla Camî, *Sûfîlere Armağan/Tühfetü'l-Ahrâr*, çev. Yusuf Öz, Kurtuba Yayınevi, 2009

Şeyh Ebü'l-Cenâb Necm el-Kübrâ (ö. H.618/M.1221)

Tam adı Ebu'l-Cenâb (Cennâb) Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Abdullâh olan Necmüddin Kübrâ, tasavvuf tarihinde Kübreviye tarikatının kurucusu olarak bilinmektedir. Harezmin Hayvek (Hivek veya Hive) adında bir köyde doğduğundan Hîvekî veya Hayvekî nisbesini de almıştır. Ayrıca Tâmmetü'l-Kübrâ (Felâket adam), Âyetullâhi'l-kübrâ, Şeyh-i velî-tırâş unvanlarıyla da tanınmış, bazı eserlerde Şeyhu'l-kebîr diye de anılmaktadır[477].

***Risâle-i Fevâyihü'l-Cemâl*:** Eserin tam adı *Fevâ'ihu'l-Cemâl ve Fevâtihu'l-Celâl* olup, Necmüddin Kübrâ'nın önemli eserlerinden biridir. Necmüddin Kübrâ, söz konusu eserde mücahede, müşahede, nefs, şeytan, vücut, zikir, hatır, zevk, istiğrak, fenâ, aşk, hâl, makam, vakt, raks-sema, humûd-cumûd gibi konularda şahsî bilgi ve tecrübelerini açık ve samimî bir dille kaleme alıp müritlerine ışık tutmuştur[478].

Şeyh Alâ'ü'd-devle-i Simnânî (ö. H.736/M.1336)

Tam adı Ebü'l-Mekârim Rüknüddîn Ahmed b. Muhammed es-Simnânî'dir. Rükniyye tarikatının kurucusu olan Simnânî, tanınan İranlı alim ve şairlerdendir. 659/1261'de Simnan'a bağlı Biyâbânek kasabasının Sûfîâbâd köyünde doğmuştur. Zamanının büyük şahsiyetlerinden feyiz alan ve İbrâhim b. Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Hafs el-Haddâd en-Nîsâbûrî ve Ebû Tâlib el-Mekkî gibi ilk sûfîlerin ruhaniyetinden ve eserlerinden istifade eden Simnânî, sahv halini, sekr ve galebe hallerine tercih eder ve bu görüşü ile, her ne olursa olsun Kitap ve Sünnet'e bağlı kalmanın şart olduğunu özellikle belirten Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanında yer alır. Vahdet-i vücûd düşüncesine karşılık "vahdet-i şuhûd" nazariyesini geliştirmiştir[479].

***Urve*:** Eserin tam adı *el-Urve li-ehli'l-halve ve'l-celve*'dir. Eserde akaid, tasavvuf, ilâhiyyât, peygamberlik ve velâyetle ilgili konulara geniş yer verilmiştir.

---

[477] Necmüddin Kübrâ, *Tasavvufî Hayat - Usûlu Aşere-Risâle ile'l-Hâim-Fevâihu'l-Cemâl*, Çev.-Hzl. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11; Hamid-Algar, "*Necmeddîn-i Kübrâ*", DİA, C. 32, s. 498

[478] Necmüddin Kübrâ, *a.g.e.*, s. 11; Hamid-Algar, *a.g.md.* s. 498

[479] M. Nazif Şahinoğlu, "*Alâüddevle-i Simnânî*" DİA, C. 2, s. 345-346

Simnânî'nin "Urve" kelimesini ihtivâ eden tam adı *Safvetü'l-Urve li'l-ihve min ehli's-safve* bu eser, bir önceki eserin genişletilmiş şekli olup Simnânî'nin eserleri içinde en gelişmişi ve en değerlisidir. Mevcut eserlerinin bir özetini ve bütün görüşlerinin özünü aksettirmektedir. Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da eserin tam adı verilmediği için hangi eserin söz konusu edildiği bilinmemekle birlikte muhtemeldir ki söz konusu olan eser, birincisi yani *el-Urve li-ehli'l-halve ve'l-celve'*dir[480].

***Urfe(?)*:** Kaynaklarda bu adla Alaüddevle'ye ait bir eser tespit edilememiştir. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da "عرفه" – "ᶜUrfe" (?) şeklinde geçen söz konusu eser muhtemelen, Alauddevle'nin kaynaklarda adları geçen *el-Urve li-ehli'l-halve ve'l-celve* veya *Safvetü'l-Urve li'l-ihve min ehli's-safve* eserlerinden birinin yanlış yazılmış şeklidir.

Farâbî (ö.339/950)

Asıl adı, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ el-Fârâbî et-Türkî olan Fârâbî, İslam felsefesini metot, terminoloji ve problemler açısından temellendiren ünlü Türk filozofudur. İslam dünyasında ilk defa Kindî'nin başlattığı felsefî harekete ve onun şekillendirdiği Meşşâî akıma, kendi inanç ye kültürünün temelini oluşturan ulûhiyyet nübüvvet ve meâd akidesinin yanı sıra Eflâtun ve Yeni Eflâtunculuk'tan aldığı bazı unsurları da katarak eklektik bir sistem kuran Fârâbî, kazandığı haklı şöhretten dolayı Aristo'dan sonra "Muallim-i Sânî' unvanıyla anılmıştır[481].

***Risâle-i Cemᶜ*:** Eserin tam adı *el-Cemᶜ beyne re'yeyi'l-hakîmeyn'*dir. Eflâtun ile Aristo'nun görüşlerini uzlaştırmak amacıyla kaleme alınan eserde ihtilâf konusu olan on üç mesele tespit edilmiş, bunların farklı açılardan yorumlanmasıyla iki filozofun ortak bir noktada birleşecekleri ispat edilmeye çalışılmıştır. Eser Mahmut

[480] M. Nazif Şahinoğlu, *a.g.md.* s. 347
[481] Mahmut Kaya, "*Fârâbî*", DİA, C. 12, s. 145-162

Kaya tarafından "*Eflatun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması*" başlığıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir[482].

Kemâle'd-dîn Abdu'r-rezzâk (ö. H.730/M.1330)

*Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'*da söz konusu edilen (Kemâle'd-dîn) Abdu'r-rezzâk, aslında tam adı Abdurrezzak b. Ebi'l-Ganâim b. Ahmed b. Ebi'l-Fedâil b. Muhammed olan Abdu'r-rezzak olup nisbesi el-Kâşânî'dir. Abdurrezzak Kâşânî Davûd-ı Kayserî'nin talebelerinden olup İbn-i Arabî'nin Fusûsu'l-Hikemini şerh eden önemli şahsiyetlerden biridir[483]. Karakaşzâde burada muhtemelen Fusûs şarihlerinden olan Abdurrezzak'ı, aslen Semerkandlı olan ve eserleri arasında Şerh-i Fusus bulunmayan Herat doğumlu, Timurlular devrinde yaşayan İranlı tarihçi ve münşi Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Celâliddîn İshâk es-Semerkandî (ö. 887/1482) ile karıştırmıştır.

***Şerh-i Fusûs*:** İbn-i Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserinin Kâşânî tarafından yapılan şerhidir. Eserin, Fusûs şerhleri arasında seçkin bir yeri vardır. Afîfî'ye göre Fusûs şerhleri içerisinde en değerli olanların başında Kâşânî, Konevî ve Câmî'nin şerhleridir[484].

Şeyh Şihabüddîn (ö. H.587/M.1191)

Tam adı Ebü'l-Fütûh Şihâbüddîn Yahyâ b. Habeş b. Emîrek es-Sühreverdî, lakabı el-Maktûl olan Şihâbu'd-dîn Sühreverdî, İşrâkî felsefesinin kurucusudur. H.549/M.1154 yılında İran'ın kuzeybatısında yer alan, şimdiki Zencân şehri yakınlarındaki Sühreverd kasabasında doğmuştur. Şâfiî mezhebine mensup olmakla birlikte Sühreverdî'nin düşünce dünyasında felsefe ve kelâm ilmi ön plandadır. Savunduğu fikirler devrin uleması tarafından İslam dinini ifsat edici olarak bulunduğu

[482] Mahmut Kaya, *a.g.md*. s. 158
[483] Necmettin Ergül, Abdurezzâk Kâşânî (ö.730/1330)'nin Hayatı İlmî-Tasavvufî Kişiliği ve Eserleri, *Birey ve Toplum Dergisi*, Bahar 2013, Cilt 3, Sayı 5, s. 93-125; Orhan Bilgin, "*Abdürrezâk es-Semerkandî" DİA*, C.1, s. 299-300
[484] Necmettin Ergül, *a.g.m.*, s. 93-125; Orhan Bilgin, "*Abdürrezâk es-Semerkandî"* DİA, C. 1, s. 112

için otuz altı yaşındayken öldürülmüştür. Hayat hikâyesinin talihsiz biçimde sona ermesi sebebiyle kendisinden bahseden klasik metinlerde sık sık "el-Maktûl" lakabıyla zikredilmektedir[485].

***Telvîhât*:** Eserin tam adı "*Kitâbü't-Telvîḥâti'l-levḥiyye ve'l-ʿarşiyye*" olup[486] Sühreverdî'nin en önemli eserlerinden biridir. *Kitâbü't-Telvîhât,* filozofun kendi deyişiyle hikmetin temel konuları olan mantık, fizik ve metafiziği birer bölüm halinde ele alan veciz bir eserdir. Eser Prof. Dr. Ahmet Kamil Cihan ve Doç. Dr. Salih Yalın tarafından tercüme edilip Arapça tahkikli metinle yayına hazırlanmıştır[487].

Suyûtî (ö. H.911/M.1505)

Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı alimi olan Suyûtî'nin tam adı Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî olup H.849/M.1445'de Kahire'de doğmuştur. Süyûtî, İbn Hacer el-Askalânî'den hemen sonraki dönemde hadis ilmini temsil eden birkaç önemli şahsiyetten biridir[488].

***Câmiᶜu's-Sagîr*:** İmâm Süyûtî'nin Cem'u'l-cevâmi'den özetlediği on bin on veciz kavlî hadisi alfabetik olarak sıraladığı, hadislerin sıhhat durumunu ve kaynaklarını kısaltmalarla gösterdiği bir eserdir. Üzerine ihtisar, şerh, hâşiye, nazım, tercüme vb. türlerde birçok çalışma yapılan eser Kahire, Marsilya, Beyrut, Riyad ve Mekkede çeşitli naşirler tarafından defalarca basılmıştır[489].

Nev'î (ö. H.1007/M.1599)

Adı Yahya olan Nev'î, meşhur Osmanlı alimlerinden ve divan şairlerinden olup H.940/ M.1533-34 yılında Malkara'da doğmuştur[490].

---

[485] İlhan Kutluer, "*Sühreverdî, Maktûl*", DİA, C. 38, s. 36-40
[486] İlhan Kutluer, *a.g.md*. s. 39
[487] çk. Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü't-Telvîhât*, çev.- hzl. Ahmet Kamil Cihan-Salih Yalın, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019
[488] Halit Özkan, "*Süyûtî*", DİA, C. 38, s. 188-198
[489] Halit Özkan, *a.g.md.*, s. 191
[490] Nejat Sefercioğlu, "*Nev'î*" DİA, C. 33, s. 52-54

***Netāyicü'l-Fünūn*:** Eserin tam adı *Netâyicü'l-fünûn ve Mehâsinü'l-mütûn* olup Nev'î'nin hemen her kütüphanede nüshaları bulunan ve tarih, hikmet, hey'et, kelâm ve usûl-i fıkıh, hilâf, tefsir, tasavvuf, rüya, remil, efsun, tıp, felâhat-nücûm, fal ve zîc gibi on iki fenni içine alan küçük hacimli ansiklopedik bir çalışmadır[491].

1.7.2. Sadece Eser İsmi Zikredilen Kaynaklar

Ahlâk-ı Alâyî

Meşhur Osmanlı alimlerinden Kınalızâde Ali Efendi (ö. H.979/M.1572)'nin Şam kadısıyken 1564 yılında, Suriye Beylerbeyi Semiz Ali Paşa'ya ithafen telif ettiği Türkçe bir ahlâk kitabıdır. Eser, bir mukaddime ve üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Eserin mukaddimesinde, ahlâk felsefesi alanına giren konular, ahlâk ilmi ile ilgili terimler, ahlâk ilminin faydaları, amelî ve nazarî ahlâk, ruh ve terbiye meseleleri üzerinde durulurken; ikinci bölüm aile ahlâkına (ilm-i tedbîr-i menzil) ayrılmış; üçüncü bölümü de devlet idaresi ve siyasî ahlâk (ilm-i tedbîr-i medîne) ile ilgilidir[492].

Fetâvâ-yı Hulâsâ

Eserin tam adı el-Fetâva'z-zeyniyye (Fetâvâ İbn Nüceym) olup tam adı Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısrî (ö. H.970/M.1563) olan İbn Nüceyme aittir. Eser, Hasan Re'fet b. İbrâhim Rüşdî el-İstanbûlî tarafından her fetvanın tercümesinden sonra asıl ibaresi de verilerek Fetâvâ-yı İbn Nüceym (Hulâsa-i İbn Nüceym) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1289). Çeşmîzâde Hâlis de Netîcetü'l-Fetâvâ, Fetâvâ-yı Ali Efendi, Behcetü'l-fetâvâ, Fetâvâ-yı Abdürrahîm, Fetâvâ-yı Feyziyye ile birlikte Fetâvâ İbn Nüceym'deki fetvaları tekrarları çıkarmak suretiyle Hulâsatü'l-ecvibe (İstanbul 1289) adlı eserinde toplamıştır[493].

Fetâvâ-yı Kaffâl

Şâfiî fakihlerinden Ebû Bekr Abdullâh b. Ahmed b. Abdillâh el-Kaffâl el-Mervezî el-Horasânî (ö. 417/1026)'nin fetvalarının toplandığı fetvalar kitabıdır. el-

---

[491] Nejat Sefercioğlu, *a.g.md.*, s. 53
[492] Ahmet Kahraman, "*Ahlâk-ı Alâî*", DİA, C. 2, s. 15
[493] Ahmet Özel, "*İbn Nüceym, Zeynüddîn*", DİA, C. 20, s. 236-237

Fetâvâ, müellifin, "şeyh" diye zikrettiği hocasına hazır bulunduğu meclislerde sorulan soruları ve cevaplarını tasnife tâbi tutmaksızın yazıya geçirdiği fetvalardan ve müellifin aktardığı kendi görüş ve fetvalarından ibarettir. Müellif, otuz yaşlarında fıkıh tahsiline yönelmeden önce kilitçilik yaptığından "Kaffâl" lakabıyla anılmış, Muhammed b. Ali el-Kaffâl'den ayırt edilmesi için kendisine el-Kaffâl es-Sagîr denmiştir. Fıkıh kitaplarında Kaffâl mutlak olarak zikredildiğinde genellikle Abdullah b. Ahmed kastedilir. M. 1026'de Merv'de (Sicistan) doksan yaşlarında vefat eden Kaffâl'in günümüzde Özbekistan sınırları içinde kalan kabri hâlâ ziyaret edilmektedir[494].

İhyâ-i Ulûm

Gazzâlî'nin (ö. H.505/M.1111) başta tasavvuf ve ahlâk olmak üzere fıkıh, kelâm gibi ilimlere bilhassa amaçları bakımından yeni yaklaşımlar getiren en önemli eserlerindendir[495].

Keşşâf

Eser, Mu'tezile alimlerinden Zemahşerî (ö.538/1144)'nin ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsir olup tam adı el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmiži't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl'dir. Bazı kaynaklarda el-Keşşâf an hakaâ'ikiki't-tenzîli'n-nâtık an dekâ'iki't-te'vîl veya sadece el-Keşşâf an hakâ'iki't-tenzîl adıyla zikredilir. Dirayet metoduna göre yazılan eserde rivayetlere de yer verilerek iki metot birleştirilmiştir[496].

Lübâbu'l-İhyâ

Muhtasaru'l-İhyâ olarak da bilinen *Lübâbu'l-İhyâ* adlı eser, İmam Muhammed Gazzâlî'ni İhyâu Ulûmu'd-dîn adlı eserinin, Ebû'l-Futûh, Zeynüddîn, Mecdüddîn ve Şihâbüddîn gibi lâkaplarla da tanınan, tam adı İmâm Mecdüddîn Ebu'l-

[494] Cengiz Kallek, "*Kaffâl, Abdullah b. Ahmed*", DİA: C. 24, s. 146-148
[495] Mustafa Çağrıcı, "*İhyâü Ulûmi'd-Dîn*", DİA, C. 22, s. 10-13
[496] Ali Özek, "*el-Keşşâf*", DİA, C. 25, s. 329

Futûh Ahmed bin Muhammed bin Ahmed Gazzâlî et-Tûsî olan kardeşi Ahmed Gazzâlî tarafından muhtasar edilmiş (özetlenmiş) şeklidir[497].

Makâsıd

Sa'deddîn Taftazânî'nin kelama dair meşhur eseridir. Eser kısa bir mukaddime ve altı bölümden oluşup "maksad" adını taşıyan bölümlerde konular "fasıl, mebhas, kısım, mesele" adı verilen alt başlıkları altında anlatılmaktadır. Ehl-i sünnetin kelâm görüşlerini Eş'ariyye mezhebine göre ortaya koyan el-Makâsıd ile bizzat müellifi tarafından yapılan şerhi kelâm ilminde 14. yüzyıldan itibaren başlayan mütekaddimîn ve müteahhirîn görüşlerini bir araya getiren hacimli şerhler döneminin ürünüdür[498].

Miftahu'l-Künûz fi-Halli'r Rumûz

Osmanlı alimlerinden "Müellif-i Cedîd" lakabıyla tanınmış İznikli Ali Çelebî İbni Hüsrev'in eserlerindendir. Çeşitli ilimlere vakıf ârif bir zat olan Ali Çelebî kaynaklarda Ali Çelebî İbni Hüsrev İznikî olarak geçmekte olup Şeyhedebali'nin neslinden Vahyizade'nin akrabalarından olduğu zikredilmektedir. Başlangıçta babasından boşalan Zeamet memurluğuna girip Belgrat ve çevresindeki seferlere katıldıktan sonra doğduğu yere dönerek tahsiline devam etmiş, daha sonra III. Sultan Mehmed döneminde İstanbul'a gelerek Sütlücü'de ikamet etmiştir[499].

Mefâtihü's-Saᶜâde(?)

Kaynaklarda bu ad altında bir eserin varlığı tespit edilememiştir.

Mevâkıf

Kaynaklarda aynı adla yazılmış iki "Mevâkıf" eserinden bahsedilmektedir ki bunlardan biri Azudüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Îcî (ö. 756/1355)'nin kelama dair bir eseri olup tam adı el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm'dır. Eser, müellifin

---

[497] Halil Baltacı, "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 32 (2013/2), s. 1-41

[498] Nuri Özcan, "*el-Mekâsı*d", DİA, C. 27, s. 420-421

[499] Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, hzl. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 48-49

kâdılkudâtlığını yaptığı İncûlular hânedanından dönemin Şîraz Emîri Cemâleddin Ebû İshak'a ithaf edildiğini bildiren kısa bir mukaddimeden sonra altı bölümden meydana gelmiş olup "mevkıf" başlığını taşıyan bölümler genelde "mersad, maksad", bazen de "mersad, fasıl, nevi, kısım ..." adıyla alt bölümlere ayrılmıştır. Mevâkıf adıyla yazılmış eserlerin ikincisi ise el-Mevâkıf ve Muhatabât adını taşıyan Muhammed bin Abdülcebbâr el-Nifferî'ye aittir. El-Nifferî'nin bu eseri yetmiş yedi bölümden oluşmaktadır. Tasavvufî kaynakların kendisinden çok az bahsettiği El-Nifferî Hallac-ı Mansur'un etkisinde kalmış bir mutasavvıf olup tasavvufa kazzandırdığı en önemli şey, vakfe telakkisidir[500].

Sıhâh-ı Mesâbîh

Ferrâ el-Begavî'nin (ö. H.516/M.1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseri olup daha çok Mesâbîhu's-Sünne olarak bilinmektedir[501].

Şerh-i Makâsıd

Taftazânî'nin yukarıda adı geçen el-Makâsıd adlı eserinin yine kendisi tarafından yapılmış şerhidir.

Şirʿa

Tam adı Şir'atü'l-İslam ilâ dâri's-selâm olup Hanefî fakihi İmamzâde (Muhammed bin Ebî Bekr el-Kummî el-Cügî el-Buhârî el-Hanefî) (ö. H.573/M.1177)'nin Osmanlı alimleri arasında çok rağbet gören ilmihal ve ahlâk kitabıdır. Bir ilmihal ve ahlâk kitabı olan eserde ibadetler yanında gündelik hayata dair birçok konudaki sünnet ve adap hakkında bilgi verilmektedir. Şir'atü'l-İslam, Osmanlı alimleri arasında çok rağbet görmüş, çeşitli şerh ve tercümeleri yapılmıştır[502].

---

[500] Mustafa Sinanoğlu, "*el-Mevâkıf*", DİA, C. 29, s. 422-424; Doç. Dr. Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 69-71

[501] İbrahim Hatiboğlu, "*Mesâbihu's-Sünne*", DİA, C. 29, s. 258

[502] Recep Cici, "*İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir*", DİA, C. 22, s. 210-211

Usûl-i Erbaʿîn

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da söz konusu eserin müellif adı açıkça zikredilmemekle birlikte "Uṣūl-i Erbaʿīnde ṣāḥibü'l-ḥaḳāyıḳ buyururlar" şeklinde eserin müellifine gönderme vardır. Nûrü'l-Hüdâ'da Abdu'r-rahman Es-Sülemî (ö. H.412/M.1021)'nin Tefsîrü'l-Hakâyık adlı eseri zikredilmesi ve burada Usûl-i Erba'în'le birlikte "sâhibu'l-Hakâyık" ifadesinin geçtiğini dikkate alarak söz konusu eserin Abdu'r-rahman Es-Sülemî'ye ait olması muhtemeldir. Bununla birlikte söz konusu esere benzer isimleri taşıyan birkaç eserin mevcut olduğunu da belirtelim. Fahreddin er-Râzî'nin Kitâbü'l-Erba'în fî usûli'd-dîn ile (İÜ Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr 517) bu eserin Sirâceddin el-Urmevî tarafından yapılan Lübâbü'l-Erba'în fî usûli'd-dîn adlı muhtasarı (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1252), İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Erba'ûne mes'ele fî usûli'd-dîn, Erba'ûne mes'ele fi'l-kelâm, Gazzâlî'nin Kitâbü'l-Erba'în fî usûli'd-dîn adlı eserleri bunlardan bazılardır[503].

Tâtâr-ı Hâniyye

Tam adı el-Fetâva't-Tatarhâniyye olan eser, Hindistanlı Hanefî fakihlerinden Ferîdüddin Alim b. Alâ el-Enderpetî'nin (ö. H.786/M.1384) fıkha dair Arapça bir eseridir. Eser, Delhi Türk sultanlarından III. Fîrûz Şah Tuğluk'un hükümdarlığı döneminde muhtemelen 777 (1375-76) yılında kaleme alınarak Tatar Han'a takdim edilmiştir. Hanefî fıkhının klasik fürû kitaplarında takip edilen sisteme göre ve Merginânî'nin el-Hidâye adlı eseri örnek alınarak düzenlenen eserin başında ilmin önem ve faziletine dair bir bölüm bulunmakta, ardından da tahâretten ferâize kadar fürûun bütün konuları ele alınmaktadır. Eserin çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır[504].

Terceme-i Avârif

Söz konusu eserin, Şihâbüddîn Sühreverdî'nin Avarifü'l-Maârif adlı meşhur eserinin şerhi olduğu anlaşılmakla birlikte şarihin ismi belirtilmediği için tam kime ait olduğunu tespit etmek mümkün olmamıştır.

---

[503] Yusuf Şevki Yavuz, "*Erbaîn*" DİA, C. 11, s. 271-272
[504] Ferhat Koca, "*el-Fetâv't-Tatarhâniyye*", DİA, C. 12, s. 446-447

Tevrat

Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat olarak isimlendirilmektedir. Bir kısım âlimler tevrat kelimesinin Arapça olmadığını vurgulamıştır. Şiî müfessiri Muhammed Hüseyin Tabâtabâî bu lafzın İbrânîce'den geldiğini belirtmiştir. Son dönem dilcilerinin çoğu tevratın İbrânîce torah kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğu kanaatindedir. Bazı modern araştırmacılar ise tevratı İbrânîce-Ârâmîce melez bir kelime diye nitelendirmektedir. Yahudi geleneğinde tevrat "öğreti, doktrin, kılavuz, teori, hüküm, kanun, din" gibi anlamlar taşımaktadır. Bu kelime, Hz. Mûsâ'ya verilen kitabın ismi olarak kullanıldığı gibi Tanah (Ahd-i Atîk), Mişna, Talmud ve rabbilere (yahudi din âlimi) ait bütün eserler için de kullanılmaktadır. Yahudi geleneğine göre bu külliyat Hz. Mûsâ'ya Sînâ'da vahyedilmiş ve öğretilmiştir. Ancak tevrat kelimesi kutsal kitap söz konusu olduğunda Ahd-i Atîk'in ilk beş kitabını ifade etmektedir[505].

Vesâyâ-yı Fütûhî

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da "*Veṣāyā-yı Fütūḥīde meẕkūrdür kï Şeyḫ Ebu'r-Rebīᶜ Māleḳī Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerinden bu ḥadīs-i şerīfüñ mefhūmını istimāᶜ itmişler ki*" şeklinde geçen ifadelerden ve adından anlaşıldığı kadarıyla Vesâyâ-yı Fütûhî, Fütûhî adlı birinin hadisler içeren vasiyetler-tavsiyeler kitabıdır. Kaynaklardan Fütuhî'nin tam olarak kim olduğu ve söz konusu eseriyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.7.3. Sadece Müellif İsmi Zikredilen Kaynaklar

Abdu'llâh bin Mübârek (ö. 181/797)[506]

---

[505] Baki Adam, "*Tevrat*", DİA, C. 41, s. 40-45

[506] Tebeü't-tâbiînin ileri gelenlerinden, muhaddis, zahid ve fakih olup tam adı Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî el-Mervezî'dir. H.118/M.736'de devrin kültür merkezlerinden biri olan Merv'de doğmuş olan Abdullâh b. Mübârek'in babası Türk olup annesinin de Hârizmli bir Türk olduğuna dair rivayet vardır. Ebû Hanîfe'nin talebelerinden olan İbnü'l-Mübârek, Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâ'ik, Kitâbü'l-Cihâd, el-Müsned. Kitâbü'l-Bir ve's-sıla, es-Sünen fi'l-fıkh. Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü't-Târîh gibi önemle eserlerin yazarıdır. (bk. Raşit Küçük, "*Abdullah b. Mübârek*", DİA, C. 1, s. 122-124)

Abdullah Şeşderî[507]

Ali b. Ebî Tâlib[508]

Bilâl-i Havâs[509]

Buhârî (ö. H.256/M.870)[510]

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. H.297/M.909)[511]

Dâvûd-ı Tâ'î (ö. H.165/M.781?)[512]

---

[507] Kaynaklarda kendisi ile ilgili bilgilere ulaşılamamıştır.

[508] *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da referans olarak en çok kullanılan şahsiyet olmasına rağmen Hz. Ali'nin sözlerinin yer aldığı kaynağın adı açıkça hiç zikredilmemiştir. Hz. Ali'nin çok bilinen bir şahsiyet olduğu için muhtemelen Karakaşzade sözlerinin kaynağını belirtmeye de lüzum görmemiştir. Kaynağı açıkça zikredilmemiş olsa da büyük bir ihtimalle Hz. Ali'nin sözlerinin kaynağının, onun hutbe, konuşma, mektup, vasiyet, emirname ve veciz sözlerini ihtiva eden önemli eserlerden olan *Nehcu'l-Belâga* olduğu tahmin edilebilir. Eser, Prof. Dr. Adnan Demircan tarafından günümüz Türkçesine tercüme edilip Hz. Ali, Nehcü'l-Belâga adıyla yayınlanmıştır. (bk. İsmail Durmuş, "*Nehcü'l-Belâğa*", DİA, C.32, s. 538,539; Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga*, Der. Eş-Şerîf er-Râdî, Çev. Prof. Dr. Adnan Demircan, 4. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009)

[509] Bazı yerlerde adı Bilâl el-Havâs olarak da geçen Bilâl-i Havâs'ın tanınmış zahitlerden biri olduğu anlaşılmakla birlikte kendisiyle ilgili kaynaklarda tam bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[510] En büyük muhadislerden biri olan Buharî'nin tam adı, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî olup 13 Şevval 194 /20 Temmuz 810 Cuma günü, bugün Özbekistan sınırları içerisinde bulunan Buhara'da doğmuştur. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da Buhârî'nin eserinin adı açıkça zikredilmemiş olsa da kaynak eserin Buharî'nin kendi adıyla özdeşleşen *el-Câmi'u's-Sahîh* veya diğer adıyla *Sahih-i Buharî* diye meşhur olan eseri olduğu anlaşılmaktadır. el-Câmi'u's-Sahîh, Buhârî'nin (ö. 256/870) Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap olarak kabul edilen, sahih hadisleri toplayan eseri olup adı kaynaklarda farklı şekillerde tespit edilmiştir. Eser daha çok Sahîhu'l-Buhârî diye şöhret bulmuştur. [bk. M. Mustafa el-A'zamî,. "*Buhârî, Muhammed b. İsmâîl*", DİA, C.6, s. 368]

[511] İlk devir sûfîliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfî Cüneyd-i Bağdâdî'nin tam adı Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir. Bağdat'ta doğup ölen Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerinde birçok ünlü sûfî bulunmuş, onun müridi ve halifesi olmuştur. Cüneyd tasavvuf terimlerini, usul ve esaslarını tesbit ederek tasavvufun ortaya çıkışını sağlayan büyük sûfîlerden biridir. Tasavvufî görüşleri hem kendi risâleleri hem de kaynak eserler yoluyla günümüze ulaşmıştır. Cüneyd'in bazı mektupları (er-Resâ'il) günümüze kadar gelmiştir. Mektuplar bazı yeni mektupların ilâvesiyle Süleyman Ateş tarafından da *Cüneyd-i Bağdâdî: Hayatı Eserleri ve Mektupları* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1970). [bk. Süleyman Ateş "*Cüneyd-i Bağdâdî*", DİA, C. 8, s. 119-121]

[512] İlk dönem sûfî ve zâhidlerinden olan Dâvûd-ı Tâî'nin tam adı Ebû Süleymân Dâvûd b. Nusayr et-Tâî'dir. H.2. yüzyılın başlarında doğduğu belirtilen, Kûfe'de İmam-ı Azam'ın güzide öğrencilerinden biri olarak yanında uzun yıllar hadis ve fıkıh okumuş olan Dâvûd-ı Tâî'nin "zamanının en fasih konuşanı ve Arapça'yı en iyi bileni", "fıkıhta ve re'yde imamların önde gelenlerinden biri" olduğu hâlde kaynaklarda farklı şekillerde gösterilen bazı sebeplerle kitaplarını Fırat nehrine atarak zühd ve ibadete çekildiği rivayet edilmektedir. Tâî'nin Tâbiînden birçok kişiyle görüşmüş olup Fudayl b. İyâz, Ca'fer

Ebû Bekir İsferânî[513]

Ebû Dâvud (ö. H.275/M.889)[514]

eş-Şakîk ez-Zâhid (ö. H.194/M.810)[515]

Ebu's-Su^{c}ûd (ö. H.982/M.1574)[516]

Hâce Alâ'ed-dîn Attâr (ö. H.802/M.1400)[517]

---

es-Sâdık ve İbrâhim b. Edhem gibi ünlü simalar da tanıştığı söylenmektedir. [bk. Mustafa Kara, "*Dâvûd et-Tâî*", DİA, C.9, 48-49]

[513] Kaynaklarda "İsferânî/Esferânî" nisbesiyle adları Şâfiî fakihi Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-İsferâyînî; yine Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi Ebû İshâk Rüknüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-İsferâyînî; Arap dili, kelâm ve mantığa dair şerh ve hâşiyeleriyle tanınan alim Ebû İshâk İsâmüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh el-İsferâyînî ve Ebü'l-Muzaffer İmâdüddîn Şehfûr (Şâhfûr) b. Tâhir b. Muhammed el-İsfahânî el-İsferâyînî şeklinde geçen dört şahsiyet olmasına rağmen bunların hiçbirinin Ebû Bekir adını taşımadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada tam olarak hangi İsferânî'nin söz konusu edildiğini tespit etmek biraz zordur. [bk. Saffet Köse, "*İsferâyînî Ebû Hâmid*" DİA, C. 22, s. 514; Sâlih Sabri Yavuz, "*İsferâyînî Ebû İshak*", DİA, C. 22, s. 515-516; İsmail Durmuş, "İsferâyînî İsâmüddîn", DİA, C. 22, s. 516-517; Emrullah Yüksel, "*İsferâyînî Şehfûr b. Tâhir*", DİA, C. 22, s. 517-518]

[514] Kütüb-i Sitte'den biri olan es-Sünen'in müellifi, muhaddis olan Ebû Dâvûd'un tam adı Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî olup H.202/M.817 yılında bugünkü İran ile Afganistan arasında sınır bölgesi olan Sicistân'da doğmuştur. es-Sünen onun en meşhur eseri olup sahihinden zayıfına kadar İslam hukukuyla ilgili 4800 hadisi topladığı, bunlardan ileri derecede zayıf olanları belirtmeye özen gösterdiği bir eserdir. (bk. M. Yaşar Kandemir, "*Ebû Dâvûd es-Sicistânî*", DİA, C.10, s. 119-121)

[515] Belh doğumlu, Horasanlı sûfilerden olan Şakîk-i Belhî'dir. Tam adı Ebû Alî Şakîk b. İbrâhîm el-Ezdî el-Belhî, tevekkülün mahiyetini, sebeplerini, hikmetlerini, tevekküle ulaşmanın yollarını inceleyerek bunun müridin sülûküne yapacağı tesir üzerinde duran ilk zâhid olarak tanınır. İbrâhim b. Edhem'in müridi olduğu, İmâm Cafer es-Sâdıkla görüşüp Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Züfer'den ders almış olan Şakîk-i Belhî'nin ayrıca Râbiatu'l-Adeviyye ve Mâlik bin Dînâr gibi ünlü sufîlerle görüştüğü de rivayet edilmektedir. *Âdâbü'l-ibâdât* adında bir risâle, Şakîk-ı Belhî'ye nisbet edilmektedir. (bk. Ali Bolat, "*Şakîk-ı Belhî*", DİA, C. 38, s. 305-306)

[516] Ebussuud Efendi, Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanûnî Sultân Süleymân (1520-1566), II. Selim ve III. Murad devirlerinde yaşamış, meşhur Osmanlı Şeyhulİslamı, hukukçu ve müfessir. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da Ebussuûd Efendi'nin bir kasidesinin bir beytine yer verilmiş olup beytin geçtiği kasidenin adı tam olarak belirtilmemekle birlikte *"ḥasb-i ḥāllerin naẓm eyledükleri ḳaṣīde-i ġarībenüñ maḳṭa^{c}ını bu beyit ile ḫatm itmişlerdür"* ifadelerinden onun kendi hasbihallerini yazdığı bir kasidesinin "makta" beyti olduğu anlaşılmaktadır. (bk. Ahmet Akgündüz, "*Ebüssûd Efendi*", DİA, C.10, s. 365-371; Dr. Pehlül Düzenli, *Şeyhülİslam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 23)

[517] Nakşibendiyye tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in yakın arkadaşı ve en önemli halifesi olup tam adı Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'dir. Attâr'a, Bahâeddin Nakşibend'in sözlerini ve menkıbelerini toplayan *Makamât-ı Bahâeddîn Nakşibend* adlı bir eser atfedilmektedir. (bk. Hamid

Hâce Ubeydu'llâh (ö. H.895/M.1490)[518]

Hakîm Çelebî[519]

Hâce-i Büzürg Hâce Bahâ'ed-dîn (ö. H.791/M.1389)[520]

Hüseyin Meybüdî[521]

Şafiʿî Mutallibî (?)[522]

İbni Kemâl el-Vezîr (ö. H.940/M.1534)[523]

İmâm-ı Haremeyn (el-Cüveynî) (ö. H.478/M.1085)[524]

Algar, "*Alâeddîn Attâr*", DİA, C.2, s. 319-320; Hamid Algar, *Nakşibendîlik*, Çev. Cüneyd Köksal vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 509)

[518] Gerçek adı Nâsırüddîn Ubeydullâh b. Mahmûd eş-Şâşî es-Semerkandî olup Nakşibendî şeyhlerindendir. H.806/M1404'te Taşkent'in Bâgıstan köyünde doğup 29 Rebîülevvel 895/20 Şubat 1490'da Semerkant'ta vefat eden Hâce Ubeydullâh, Nakşibendî geleneğinde daha çok Hâce-i Ahrâr diye tanınır. Vahdet-i vücûd düşüncesini benimseyen Ubeydullah Ahrâr'ın tevhid, fenâ, kurb, tecellî, zikir, vukūf-i kalbî gibi konulara dair Farsça yazılan *Fıkarât*; *Risâle-i Havrâ'iyye* (Şerh-i Havrâ'iyye); *Risâle-i Vâlidiyye* ve mektuplarından oluşan *Ruka'ât* (Mürâselât) gibi eserleri vardır. (bk. Necdet Tosun "*Ubeydullâh Ahrâr*", DİA, C.42, s. 19-20; Hamid Algar, *Nakşibendîlik*, Çev. Cüneyd Köksal vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 520)

[519] Nakşibendî tarikatının şeyhlerindendir.

[520] Bahaeddin Nakşbend adıyla bilinen Hâce Bahaeddin, Nakşibendiyye tarikatının kurucusu olup tam adı Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'dir. Tarikatın geleneğinde Hâce-i Büzürg, özellikle de Türkiye'de Şâh-ı Nakşbend olarak bilinmektedir. *Silkü'l-envâr, Hediyyetü's-sâlikîn ve tuhfetü't-tâlibîn, Hayâtnâme, Delîlü'l-âşıkın* gibi eserler Bahaeddin'e nispet edilmiş olsalar da adı geçen eserlerin kendisine ait olup olmadığı kesin değildir. (bk. Hamid Algar, "*Bahâeddin Nakşibend*", DİA, C.4, s. 458-460; Hamid Algar, *Nakşibendîlik*, Çev. Cüneyd Köksal vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 503)

[521] Yukarıda kendisiyle ilgili bilgiler verdiğimiz Hüseyin Meybudî'nin bazen eser isimleri de zikredilirken bazen sadece adı zikredilmiştir.

[522] *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da "*vāriṯ-i ibn ʿamm-i Nebī Şafiʿī Muṭallibī*" Mutallibî'nin tam olarak kim olduğu ile ilgili bilgiler kaynaklarda bulunamamıştır.

[523] Kemâlpaşazade. Yukarıda bilgileri verilmiştir.

[524] Fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm, tefsir ve hadis alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan, bunlardan özellikle kelâm ve usûl-i fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen Eş'ârî kelamcısı, Şâfiî fâkihi olan İmâm Cüveynî'in tam adı Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbûrî olup H.419/M.1028'de Nişâbur Civârında Ezâzvâr veya Büştenikân köyünde doğmuştur. Cüveynî, ömrünün son dönemlerinde yazdığı *el-Akıdetü'n-Nizâmiyye* adlı eserinde Allah'ın sıfatları gibi bazı meselelerde Selef'e yakın bir yol takip edip bir ölçüde fikirlerini değiştirmiştir. Büyük bir kısmı kelâm, fıkıh, usûl-i fıkıh, bir kısmı da tefsir, ahlâk, hadis ilimlerine dair olan ve sayıları otuzu aşan eserleri mevcuttur. (bk. Abdülazim Mahmûd ed-Dîb, "*Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn*", DİA, .8, s.141-144).

İmâm Yafiᶜî (ö. H.768/M.1367)[525]

Mevlânâ Câmî (ö. H.898/M.1492)[526]

Mevlânâ Kâsım (ö. H.837/M.1433?)[527]

Hazret-i Nûrbahş (ö. 869/1464)[528]

Saᶜde'd-dîn Kâşgarî (ö. H.860/M.1456)[529]

[525] Tam adı Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullāh b. Esʿad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî olan İmâm Yâfiᶜî, Kādiriyye tarikatının Yâfiiyye kolunun kurucusu olup Yemen'de doğmuştur. Hadis, fıkıh, tasavvuf, tarih, edebiyat, coğrafya ve astroloji gibi ilimlerle ilgilenen Yâfiî, daha çok sûfî kişiliğiyle tanınır. İmam Gazzâlî'nin görüşlerine bağlılığı, Eşʿarîliği müdafaası ve İbn Teymiyye'ye muhalefetiyle Sünnî akîdenin gelişmesindeki katkısı dinî ilimler sahasında otoritesinin bir kanıtı sayılabilir. İbnü'l-Arabî'nin velâyetini ve büyüklüğünü kabul etmek suretiyle tasavvufî düşüncede yeni yorumlara açık olduğunu göstermiştir. Onun tasavvuf anlayışı, zühd ve fakr gibi kavramların ötesinde bir tasavvuf tanımı geliştiren İbnü'l-Arabî sonrası tasavvufun olgunlaşmış bir ürünüdür. [bk. Derya Baş, *"Yâfiî"*, DİA, C.43, s. 175-176]

[526] Yukarıda kendisiyle ilgili bilgilerin verildiği Molla Câmî *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da referans olarak gösterilirken bazen bazı eserlerinin adları zikredilirken bazen sadece Molla Câmî adı zikredilmiştir.

[527] İranlı mutasavvıf, şair olan ve Kâsım-ı Envâr lakabıyla tanınan Mevlânâ Kasım'ın tam adı Muînüddîn Alî b. Nasîr b. Hârûn b. Ebi'l-Kāsım-ı Hüseynî'dir. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da tam adı verilmemekle birlikte kendisiyle ilgili "*Mevlânâ Kâsım ki kibār-ı aṣḥāb-ı Ḫ̆āce ᶜUbeydu'llâhdandur*" ifadesinden söz konusu Mevlânâ Kâsım'ın Hâce Ubeydullâh Ahrâr'ın sohbetlerinde katıldığı Kâsım-ı Envâr olduğu anlaşılmaktadır. [bk. Adnan Karaismailoğlu, "*Kâsım-ı Envâr*", DİA, C.24, s. 542-543]

[528] Seyyid Muhammed Nûrbahş, Kübreviyye tarikatının bir kolu olan Nûrbahşiyye'nin kurucusu olup H.795/M.1393 yılında İran'ın Kûhistân bölgesindeki Kâin kasabasında doğmuştur. Kübrevî şeyhi Hâce İshak Huttalânî'ye intisap ederek onun seçkin müridlerinden olmuştur. Huttalânî'nin müridlerinden birinin rüyasına göre bir nurun Seyyid Muhammed'e indiği ve ondan diğer müridlere yayıldığı, bunun üzerine Huttalânî'nin ona "Nûrbahş" lakabını verdiği söylenmektedir. Seyyid Nûrbahş'ın mensuplarının birçoğu Safevîler döneminde Şiîliği benimsemiştir. [bk. Necdet Tosun, "*Nurbahşiyye*" DİA, C. 33, s. 248-249]

[529] Daha çok Abdurrahman Câmî'nin mürşidi olarak bilinen Sadeddin Kaşgârî Timur'un hâkimiyetindeki Herat'ta Nakşibendîliği yayan şeyhtir. Saʿdeddîn-i Kâşgarî'nin bazı sözleri bir müridi tarafından derlenmiş ve bunlardan bir kısmı on altı parça halinde Reşehât'ta nakledilmiştir. Kâşgarî'nin aslen isimsiz olan ve muhtemelen yine müridleri tarafından derlenen risâlelerine müstensihler farklı isimler vermiştir. Bunlardan Risâle-i Zikriyye Seyyid Ali Âl-i Dâvûd tarafından neşredilmiştir. Risâle der Teveccüh (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Farsî, nr. 1028) ve Risâle der Kelimât-ı Kudsiyye (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1387) henüz yazma halindedir [bk. Hamid Algar, *Nakşibendîlik*, Çev. Cüneyd Köksal vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 533; Necdet Tosun, "*Sadeddîn-i Kaşgârî*", DİA, C. 35, s. 391-392]

Muhakkık Kâşî (ö. H.735/M.1334)[530]

Müslim (ö. H.261/M.875)[531]

Ömer İbni Abdu'l-azîz (ö. H.101/M.720)[532]

Râbiᶜatu'l-Adeviyye (ö. H.185/M.801?)[533]

Sâhib-i Heyâkil[534]; es-Sübkî (ö.?)[535]

---

[530] Mutasavvıf ve şair olan İzzeddin el-Kâşî'nin tam adı İzzüddîn Mahmûd b. Alî b. Muhammed el-Kâşî (el-Kâşânî) en-Netanzî'dir. Tasavvuf üzerine yazılan *Misbâhu'l-hidâye ve miftâhu'l-kifâye* ve İbnü'l-Fârız'ın et-Tâ'iyye diye bilinen meşhur kasidesine şerh olarak yazdığı *Keşfü'l-vücûhi'l-ġur li-me'ânî Nazmi'd-dür* kaynaklarda geçen başlıca eserleridir. (bk. Erhan Yetik, "*İzzeddin el-Kâşî*" DİA, C. 23, s. 555)

[531] Kütüb-i sitteden olan ve *Sahih-i Müslim* diye de bilinen *El-Câmiu's-sahîh* adlı eseriyle tanınan meşhur muhaddis İmam Müslim'in tam adı Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî olup H.206/M.821-22 yılında Nişâbur'da doğmuştur. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da kaynak eserin ismi geçmemekle birlikte burada söz konusu olan onun *El-Câmiu's-sahîh* eseri olduğu açıktır. Sahîh-i Müslim diye de bilinen bu eser sahih hadislerden tekrarlarıyla birlikte 12.000 (farklı sayımlara göre 7275 veya 7582), tekrarsız 4000 (veya 3033) hadisi ihtiva etmektedir. En belirgin özelliği, bir hadisin güvenilir rivayetlerinin tamamını çeşitli senedlerle bir araya getirmesidir. Sahîh-i Buhârî ile birlikte Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir iki kaynak kabul edilmiş ve bu iki kaynak Sahîhayn diye anılmıştır [bk. M. Yaşar Kandemir, "*Müslim b. Haccâc*", DİA, C. 32, s. 93-94]

[532] Meşhur Emevî dönemi halifelerinden olan Ömer ibni Abdülaziz'in tam adı Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî olup H.61/M.680 yılında Medine'de doğmuştur. Saraydaki lüks eşyaları beytülmâle koydurması, köle ve câriyeleri azat etmesi, halktan biri gibi yaşaması ve hutbelerde sadece halifeler için yapılan duayı halk için okunan umumi duaya çevirmesi gibi uygulamalarıyla Emevîler'in geleneksel saltanat görüntülerine son veren Ömer b. Abdualziz, ilk dört halifeyi örnek alan bu davranışları sebebiyle Hulefâ-yi Râşidîn'in beşincisi olarak sayılmıştır. [bk. İsmail Yiğit, "*Ömer b. Abdülazîz*", DİA, C. 34, s. 53-55]

[533] Basralı meşhur kadın sûfî olup H.95/M.714 veya 99/718 yılında Basra'da doğmuştur. Fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için kendisine "Râbia" ismi verilmiştir. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da *"ṣāniye-i Meryem-i ṣafiyye"* yani safiyet bakımından ikinci Meryem olarak zikredilmektedir [bk. Hülya Küçük-Semih Ceyhan, "*Râbia el-Adeviyye*", DİA, C. 34, s. 380]

[534] *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da*"...ṣāḥib-i Heyākil..."* şeklinde geçen ifadeden söz konusu şahsın İslam literatüründe İşrak felsefesi (İşrakiyye) diye geçen felsefenin kurucusu sayılan (Maktul) Şehâbeddin Sühreverdî (ö. H.1191/M.1778) olduğu anlaşılmaktadır. İfadede geçen "*Heyâkil"*den maksadın da Sühreverdî'nin *Heyâkilü'n-Nûr* adlı eseri olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu eser *Heyâkilü'n-Nûr Tercümesi ve Şeyh Sühreverdî'nin Felsefesi* adıyla Yusuf Ziya adlı bir kişi tarafından 1924 yılında Türkçeye çevrilmiş olup Evkâf-ı İslamiyye Matbaası tarafından basılmıştır [bk. Dr. Cavit Sunar, *İslam Felsefesi Dersleri*, Ankara Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s. 161-163]

[535] *Nūrü'l-Hidá Li-Men İhtedá*'da "*ṣāḥibü'ṭ-Ṭabaḳātu'l-Kübrá tacü'l-millet ve'd-dīn es-Sübkī*" olarak geçen es-Sübkî'nin tam adı Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî'dir. Kendisi, Şafiî mezhebi fakihi ve biyografi yazarı olup daha çok *Kitâbu Tabâkatu'-ş-Şâfi'iyyetü'l-Kübrâ* olan *Tabaka*t kitabıyla tanınmıştır. [bk. Bilal Aybakan, "*Sübkî Tâceddîn*", DİA, C. 38, s. 11-13]

Sultân Veled (ö. H.712/M.1312)[536]

Şeyh Azîz-i Nesefî (ö. H.700/M.1300?)[537]

Şeyh Bedre'd-dîn Halîfe (?)[538]

Şeyh Ebu'l-Hasen Harakânî (ö. H.425/M.1033)[539]

Şeyh Ebû Mansûr Mâtürîdî (ö. H.333/M.944) [540]

Şeyh Ebu'r-Rebî Mâlekî (?)[541]

---

[536] Mutasavvıf, şair olan Sultan Veled, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin büyük oğlu olup 25 Rebîülâhir 623/25 Nisan 1226'de Lârende'de doğmuştur. Mevlevîlerce tarikatın kurucusu sayılan Sultan Veled'in Divan-ı Veled, Velednâme, Rebabnâme, Maarifnâme ve Mevlânâ'nın yolunu Şems ile ilişkilerini ve semâya dair konuları anlattığı İntihânâme gibi eserleri vardır. [bk. Veyis Değirmençay, "*Sultan Veled*", DİA, C. 37, s. 521-522; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 42]

[537] Vahdet-i vücûd konusundaki düşünceleriyle tanınmış İranlı bir mutasavvıf olan Azîz b. Muhammed en-Nesefî, Maveraünnehir bölgesinde Nesef (Nahşeb) şehrinde doğmuştur. Hepsi de Farsça olarak yazılan, tasavvuf, felsefe ve kelâmla ilgili olan ve günümüze kadar ulaşan başlıca eserleri şunlardır: *Tenzîl, Keşfü'l-kakâ'ik, Beyânü't-Tenzîl, Maksad-ı Aksâ*. M. 1274-1281) yılları arasında kaleme alınan bu eselerin konusunu Allah'ın zâtı, sıfatları, fiilleri, peygamberlik, velîlik, insan ve ölümden önceki ve sonraki hayat teşkil eder. Eserleri Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. [bk. İbrahim Düzen, "*Azîz Nesefî*", DİA, C. 4, s. 344-346]

[538] *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da "*Şeyḫ Bedre'd-dīn Ḫalīfe buyururlar kï bir gün ḳıdvetü'l-murtāzīn ve re'īsü'l-mücāhidīn Şeyḫ Ḥasan Ḫˇāce ile ziyāret-i Seyyidü's-sādāta geldük*…" şeklinde geçen şahsiyetin kaynaklardan tam olarak kim olduğunu tespit etme imkânımız olmadı.

[539] Şathiyeleriyle tanınan bir mutasavvıf olan Harakanî'nin tam adı Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed (Ca'fer) el-Harakânî olup tahminen H.352/M.963 yılında Bistâm'ın Harakan köyünde doğmuştur. Nakşibendiyye silsilesinde önemli bir yer verilen ve Üveysîliği üzerinde özellikle durulan Harakānî, Aynülkudât el-Hemedânî, Necmeddîn-i Dâye, Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi büyük mutasavvıfları derinden etkilemiş, 10 Muharrem 425/5 Aralık 1033 tarihinde vuku bulan ölümünden sonra da etkisi uzun süre devam etmiştir [bk. Süleyman Uludağ, "*Harakânî*" DİA, C. 16, s. 93-94]

[540] İtikadda Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu, müfessir ve fakih olan Matudrîdî'nin tam adı Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî'dir. Takipçileri tarafından "şeyh, imam, şeyhülİslam, imâmü'l-hüdâ, alemü'l-hüdâ, reîsü meşâyihi Semerkand, imâmü'l-mütekellimîn, musahhihu akâidi'l-müslimîn, imâmü Ehli's-sünne" gibi unvanlarla anılan Mâtürîdî, Hanefî mezhebinin dördüncü, hatta üçüncü kuşak alimlerinden olup kelâm, tefsir, fıkıh ve mezhepler tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eseri Sünnî kelâmının klasiklerinden biri hâline gelmiştir. Bu kitabı Prof. Dr. Bekir Topaloğlu tarafından Türkçeye çevrilip yayınlanmıştır. [bk. Şükrü Özen, "*Mâtürîdî*", DİA, C.28, s. 146-149; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 2002]

[541] Kaynaklarda tam olarak kim olduğunu tespit edemediğimiz Şeyh Ebu'r-Rebî Mâlekî'nin *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da geçen *"Veṣāyā-yı Fütūḥīde meẕkūrdür kï Şeyḫ Ebu'r-Rebīᶜ Māleḳī Resūl-i*

Şeyh Ebû Yezîd el-Bistâmî (ö. H.234/M.848?)[542]

Şeyh Kelâbâdî (Kelâbâzî) (ö. H.380/M.990)[543]

Şeyh Rükne'd-dîn Alâu'd-devle (ö. H.736/M.1336)[544]

Şeyh Sadre'd-dîn (ö. H.673/M.1274)[545]

Şeyh Salâha'd-dîn Mutalla (?)[546]

Şeyh Şehâbe'd-dîn Nakkâş (?)[547]

Tirmizî (ö. H.279/M.892)[548]

Yahya bin Muâz Hazretleri (H.258/M.872)[549].

Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerinden bu ḥadîŝ-i şerîfüñ mefhūmını istimāᶜ itmişler kï" ifadelerden onun hadis ravilerinden olduğu anlaşılmaktadır.

542 Bâyezîd-i Bistâmî olarak tanınan ilk büyük mutasavvıflardan olup tam adı Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân'dır. Tasavvuf tarihinde sekr, fenâ, melâmet, tevhid, mârifet, muhabbet, mi'rac ve îsâr gibi konulardaki sözleri ve şathiyeleriyle tanınır [bk. Süleyman Uludağ, "*Bâyezîd-i Bistâmî*" DİA, C. 5, s. 238-241]

543 Tasavvufun temel kaynaklarından olan *et-Ta'arruf* adlı eseriyle tanınan mutasavvıf, fıkıh ve hadis alimi olup tam adı Ebû Bekr Tâcülİslam Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî el-Kelâbâzî'dir. Gulâbâdî nisbesiyle de anılmaktadır. *et-Ta'arruf li-meẕhebi ehli't-taṡavvuf* , *Me'âni'l-ahbâr (Bahrü'l-fevâ'id)* günümüze kadar ulaşan ve bilinen eserleridir [bk. Süleyman Uludağ, "*Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim*", DİA, C. 25, s. 192-193]

544 Rükniyye tarikatının kurucusu, İranlı alim ve şair olup tam adı Ebü'l-Mekârim Rüknüddîn Ahmed b. Muhammed es-Simnânî'dir. Yukarıda kendisiyle ilgili bilgiler verilmiştir.

545 Sadreddin Konevî hakkında yukarıda bilgi verilmiştir.

546 *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da "*Şeyḫ Ṣalāḥa'd-dīn Muṭallá raḥimehu'llâh rivāyet iderler kï Ḥażret-i Şeyḫ Ṣadre'd-dīn buyurdılar kï*" şeklinde geçen Şeyh Salahaddin Mutalla'nın kim olduğu kaynaklardan tam olarak tespit edilememiştir.

547 *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhetdâ*'da "*Şeyḫ Şehābe'd-dīn Naḳḳāş Sulṭān Veled Ḥażretlerinden rivāyet iderler kï*" şeklinde geçen Şeyh Şehâbeddin Nakkaş muhtemelen Mevlevî şeyhi olup Sultan Veled'in çağdaşı veya kendisinden sonra yaşamış olan bir zattır.

548 Kütüb-i Sitte'den *el-Câmi'u's-sahîh*'in müellifi, meşhur muhaddis Tirmizî'nin tam adı Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî'dir. Tahminlere göre H.209/M.824 yılında bugün Özbekistan sınırları içinde bulunan Tirmiz'de (veya Tirmiz'e bağlı Buğ köyünde) doğmuştur. Diğer Kütüb-i Sitte imamları gibi Tirmizî de hiçbir mezhebe intisap etmemiştir. *el-Câmi'u's- sahîh* veya *Câmi'u'l-mesânîd ve'l-elkāb* adlı yedi ciltlik eseri kütüb-i sitte arasında yer alan önemli bir eseridir [bk. M. Yaşar Kandemir, "*Tirmizî*", DİA, C. 41, s. 202-204]

549 Tasavvuf erbabından olup adı Yahyâ bin Muaz, künyesi Ebû Zekeriyya, nisbesi er-Râzî, lakabı Vâiz'dir. Rey şehrinde doğmuştur [bk. Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz, "Yahya b. Muaz er-Râzî kuddise sirruh", *Altınoluk Dergisi*, Şubat-1988, Sayı: 24, s. 45].

1.7.4. Eseri Dolayısıyla Zikredilen Fakat Adları Açıkça Zikredilmeyen Müellifler ve Kaynaklar

Sâhib-i Kâmûs(?)

Nûrü'l-Hüda Li-Men İhteda'da Mevlevîlerle ilgili bölümün Hâce-i Cihân'ın Mevlevîlere cevabı kısmında semâ ve raksla ilgili bilgiler verilirken "*Nitekim ṣāḥib-i Ḳāmūṣ buyururlar: Lā-yekūnü'r-raḳṣu…*" şeklinde kaynak olarak gösterilerek kendisine atıfta bulunulmaktadır. Ne eserin ne de müellifin adının tam olarak belirtilmemiş olmasına rağmen atıfta bulunulan kişinin "*el-Kâmûsu'l-Muhît*" adlı sözlüğüyle tanınan Arap dili, tefsir ve hadis alimi Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî (ö.H.817/M.1415)[550] olduğu tahmin edilebilir ki muhtemelen bundan dolayı *sâhib-i Kâmûs* olarak zikredilmiştir.

1.7.5. Eserde Kullanılan Şiirlerin Şairleri

Eserde yer verilen toplam 746 manzum parçaların bir kısmında ilgili beyit veya şiiri söyleyen şairin adı, az bir kısmında ise ait olduğu eser veya şiir adı açıkça zikredilerek atıf yapıldığı, çoğu manzum parçanın ise şairine atıf yapılmadan verildiği görülmektedir. Dolayısıyla eserde yer verilen şiirlerin bir kısmının kaynağı belli iken, -adları açıkça zikredilen Fuzûlî ve Ebu Suud Efendi'nin, Ömer İbni Fâriz'in, Hafız, Sa'dî, Molla Câmî, Attâr vb. şairlerin birkaç beyti ve şiiri hariç Türkçe, Arapça ve Farsça manzum parçalarının çoğunun kaynağı belli değildir. Biz kaynaklar üzerinde yaptığımız araştırma sonucunda kaynağı belli olmayan bu manzum parçaların önemli bir kısmının şairini ve kaynağını tespit ettik ve aşağıda kendi bölümlerinde bu kaynakları zikrettik. Ayrıca, tenkitli metnin ilgili manzum yerlerinde bu şairlerin adları köşeli parantez içinde verilerek dipnotlarda ilgili şiirlerin yer aldığı kaynakları belirtilmiştir.

[550] Hulusi Kılıç, "*el-Kâmûsü'l-Muhît*", DİA, C. 24, s. 287-288

1.7.5.1. Türkçe Şiirlerin Kaynakları

Eserin manzum kısımlarında yer alan Türkçe şiirlerin -Fûzûlî (ö. 1556), Ömer Dede Ruşenî (ö. 1487) ve Ebu Suud Efendi'ye (ö. 1574) ait bazı beyitlerin dışında- kaynakları açıkça belirtilmediğinden söz konusu beyitlerin müellife mi ait, yoksa başka bir şairden alıntı olduğunu anlamak son derece güçleşmektedir. Bu nedenle tarafımızca yapılan kaynak araştırması sonucunda kısmen de olsa bu konu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Yapılan kaynak araştırmasının sonucunda yukarıda adları açıkça zikredilen şairlerin dışında şu şairlerin şiirlerinden iktibaslar yapıldığı tespit edilmiştir.

[Nev'î]: Eserin mensur kısmında *Netâyicü'l-Fünûn* adlı eseri açıkça zikredilen kaynaklar arasında yer alan Nev'î'nin adı zikredilmeden manzum kısımlarında da gerek *Divân*'ında gerekse *Netâyicü'l-Fünûn* eserinde yer alan 20 civarında beytine yer verildiği tespit edilmiştir. Tenkitli metin bölümünde söz konusu beyitlerin başında Nev'î'nin adı köşeli parantez içinde verilmiştir.

[Bâkî]: Eserde kullanılan iki beytin 1600'de vefat eden, şöhret ve tesiri asırlarca devam eden, klasik Osmanlı şiirine söyleyiş gücü kazandıran ve "Sultânü'ş-şuarâ" diye anılmış büyük divan şairi[551] Bâkî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

[Âzerî]: Eserde kullanılan Türkçe beyitlerden birinin 16. Yüzyıl divan şairlerinden Âzerî mahlasıyla bilinen İbrahim Çelebî'ye (ö. 1585)[552] ait olduğu tespit edilmiştir.

[Vâhidî][553]: 16. yüzyıl divan şairlerinden ve *Nūrü'l-Hüdâ*'nın esas kaynağını oluşturan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserin müellifidir. Nūrü'l-Hüdâ'da özellikle kahramanların ağzından verilen diyalog konuşmalarında kullanılan birçok beytin ya kısmen değiştirilerek ya da aynen Vâhidî'nin söz konusu eserinden alındığı tespit edilmiştir. Eserin manzum kısmında bu şekilde kullanılan 56 beytin Vâhidî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Tenkitli metnin ilgili yerlerinde bu durum köşeli

---

[551] Mehmed Çavuşoğlu, "*Bâkî*", DİA, C. 4, s. 537-540
[552] Cihan Okuyucu "*Âzerî, İbrahim Çelebî*", DİA, C. 4, s. 325-326
[553] Ahmet T. Karamustafa, "*Menâkıb-ı Hoca-i Cihân*", DİA, C.29, s. 108-110

parantez içinde belirtilmiş, ayrıca dipnotlarda beyitlerin aynen mi yoksa değiştirilerek mi alındığı konusunda gerekli açıklamalar yapılmıştır.

[Hüdāyī-i Ḳadīm]: Eserdeki Türkçe beyitlerden birinin, asıl adı Mustafa olup 1584'te vefat etmiş divan şairlerinden Hüdâyî-i Kadîm'e ait olduğu tespit edilmiştir.[554]

Eserde ayrıca **[Usûlî]** (ö. 1538) ve **[Yahyâ Bey]**'den (ö.1582) birer beytin ve **[Nâil-i Kadîm]'**den (ö. 1666) bir beytin iki ayrı yerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

1.7.5.2. Arapça Şiirlerin Şairleri ve Kaynakları

Eserde kullanılan Arapça şiirlerinin bir kısmında Ömer İbni Fariz, İbni Arabî, Züheyr, Zeyne'l-aâbidin ve Sadreddin Ebî Vekîl gibi bazı şairlerin adları zikredilmiş, fakat bazı beyitlerin Ömer İbni Fâriz ve İbni Arabî'nin adları zikredilmeden kendilerinden iktibas edildiği tespit edilmiştir. Bunların yanında isimleri anılmadan Arapça şiirlerinin kullanıldığı tespit edilen isimler şunlardır:[Mecdu'd-dīn Muḥammed (ö. 666)] 2 beyit, Hz. Peygamber için yazdığı kasidelerle üne kavuşan şair [el-Būṣirī (ö. 695/1296 (?)]555 8 beyit, dinî ve aklî ilimlerin çeşitli dallarında eser veren Eş'arî kelâmcısı [Celāleddīn-i Devvānī(?) (ö. 908/1502)][556] 1 Rubai, [İbnu'l-Bezzār el-İskenderānī] 1 Kıta, Şeyh Safî[557] olarak da bilinen [Ṣafiyyu'd-dīn-i Erdebīlī (ö. 1252/1334)] 1 beyit, kadı, edip ve şair olan [Ebu ᶜAlī et-Tenūḫī (ö. 384/994)][558] 2 beyit, [İmām-ı Şāfiᶜī (ö. 204/820)][559] 13 beyit, [Ebū Ṭālib (ö. 619)][560] 2 beyit; [Mu'eyyidu'd-dīn el-Ḥasan eṭ-Ṭuġrāyī] 1 beyit, meşhur Arap filozofu ve şairi [Ebu'l-

---

554 Hakan Yekbaş, "*Hüdâyî-i Kadîm*", http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hudayii-kadim-mustafa (15.11.2021)

555 Mahmut Kaya, "*Bûsirî, Muhammed b. Saîd*", DİA, C. 6, s. 468-470

556 Harun Anay, "*Celâleddîn ed-Devvânî*", DİA, 9. C, s. 257-262

557 bk. Ahmet Yılmaz Soyer, "*Şeyh Sâfî, ya da Şeyh Safiyüddin Erdebilî'nin Gerçek Hayatı*", Uluslararası Hacı Bektaş Velî ve Takipçileri Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 6 - 08 Kasım 2020, cilt.1, sa.30, ss.335-344: https://avesis.sdu.edu.tr/yayin/fdb94a7a-fce3-4105-93f5-797f3e43912b/seyh-safi-ya-da-seyh-safiyuddin-erdebilinin-gercek-hayati (15.11.2021)

558 Soner Gündüzöz, "*Tenuhî, Ebu Ali*", DİA, C. 40, s. 470-471

559 Bilal Aybakan, "Şâfiî", DİA, C. 38, s. 223-233

560 Ethem Rûhî Fığlalı, "*Ebû Tâlib*", DİA, C. 10., s. 237-238

Aᶜlā el-Maᶜarrī (ö. 449/1057)][561] 2 beyit, [Bahā'e'd-dīn Züheyr (ö. 656 H./ 1258 M)] 2 beyit, [Hz. Ali veya Yûsuf b. Abdulberr (?)] 2 beyit, Câhiliye devrinde de yaşamış olan (muhadram) muallaka sahibi İslam şairi [Lebīd bin Rebīᶜa (ö. 40 veya 41/660 veya 661)][562] 1 beyit, Abbâsîler'in ilk dönemi Arap şairlerinden [Ebū Nuvās(ö. 198/813 [?])][563] 3 beyit, ünlü Arap mizah şairi [Ebū Dulāme (ö. 161/777-78)][564] 1 beyit, tam adı Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt olan, Emevî Dönemi Hristiyan Arap şairlerinden [el-Aḫṭal (ö. 92/710-11)][565] 1 beyit, [Āli Mufriḥ (?)][566] 2 beyit, Emevîlerin son Horasan Valisi [Naṣr b. Seyyār (ö. 131/748)][567] 1 beyit, Emevî dönemi şairlerinden [Ukayşir el-Esedī (ö. 80/699 [?])][568] 2 beyit, tam adı Ebü'l-Mugīs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî olan meşhur mutasavvuf [Ḥallāc-ı Manṣūr (ö. 309/922)][569] yaklâşık 10 beyit, [Dāvûd-ı Ḳayserī (?) (ö. 751/1350)][570] 4 beyitten fazla, ilk sûfîlerden olan [Ebū Bekir eş-Şiblī (ö. 334/946)][571] 1 beyit; [Ebū Suleymān (Dārānī(?) (ö. 215/830)][572] 1 beyit, müctehid alimlerden kadılkudat [Yaḥyā b. Ekŝem (ö. 242/857)][573] 1 beyit, Ni'metullāhiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf şair [Niᶜmetullâh-ı Velī (ö. 834/1431)][574] 1 beyit, [Hz. ᶜAlī] 3 beyit, Emevîler dönemi Arap şairlerinden [Sābiḳ el-Berberî][575] 2 beyit, Büveyhî veziri, alim, edip ve şair [Ṣāḥib b. ᶜAbbād ö. 385/995)][576] 2 beyit, [İmām Ġazzālī] 2 beyit, Memluklular dönemi şairlerinden [Mucīru'd-dīn el-

[561] Sahbân Halîfât, "*Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî*", DİA, C. 10, s. 287-291
[562] Süleyman Tülücü, "*Lebîd b. Rebî'a*" DİA, C. 27, s. 121-122
[563] Nasuhi Ünal Karaarslan, "*Ebû Nüvâs*" DİA, C. 10, s. 205-207
[564] Necati Kara, "*Ebû Dülâme*", DİA, C. 10, s. 122
[565] Azmi Yüksel, "*Ahtal*", DİA, C. 2, s. 183-184
[566] bk. https://www.slaati.com/2016/12/01/p657517.html (21.06.2020)
[567] Nahide Bozkurt, "*Nasr b. Seyyâr*" C.32, s. 415-416
[568] Süleyman Tülücü, "*Ukayşir*", DİA, C. 42, s. 284-285
[569] Süleyman Uludağ, "*Hallâc-ı Mansûr*", DİA, C. 15, s. 377-381
[570] Mehmed Bayrakdar, "*Davud-i Kayserî*", DİA, C. 9, s. 32-35
[571] Dilaver Gürer, "*Şiblî, Ebû Bekir*", DİA, C. 39, s. 125-126
[572] Mustafa Kara, "*Dârânî*", DİA, C. 8, s. 485
[573] Şükrü Özen, "*Yahyâ b. Eksem*", DİA, C. 43, s. 249-251
[574] Mahmud Erol Kılıç, "*Ni'metullâh-ı Velî*", DİA, C. 33, s. 133-135
[575] Ahmet Aslan, Sabık el-Berberî'nin Hayatı ve Ömer b. Abdülaziz'e Yazdığı Nasihat İçerikli Kasidesi, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 21, Sayı 36, Temmuz-Aralık 2016 https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260439/makaleler/36/36/arastirmax-sabik-el-berberinin-hayati-omer-b-abdulazize-yazdigi-nasihat-icerikli-kasidesi.pdf (27.06.2020)
[576] İlyas Çelebi, "*Sâhib b. Abbâd*", DİA, C. 35, s. 512-515

Ḥamevī][577] 2 beyit, *el-Ḥamâse* adlı eseriyle tanınan Arap şairi [Ebū Temmām][578] 2 beyit, Hamdânî hânedanına mensup Arap şairi ve kumandanı [Ebū Firās el-Ḥamdānī (ö. 357/968)][579] 1 Mısra, *Keşfü'l-esrâr ve ʿuddetü'l-ebrâr* adlı Farsça Kur'an tefsiriyle tanınan İranlı alim [Reşīduddīn-i Meybudī (ö. 520/1126'dan sonra)][580] 1 beyti, İlk devir sûfîliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfî [Cüneyd-i Baġdādī][581] 2 beyit, mutasavvıf, kelâm, tefsir ve hadis alimi [Ḳuşeyrī (ö. 465/1072)]582 1 beyit, İranlı meşhur sûfî, alim ve şair [Rūzbihān-ı Baḳlī (ö. 606/1209)][583] 1 beyit, Eyyûbîler dönemi Arap şairlerinden İbni Zühr el-Hafîd'in [İbni Zühr el-Ḥafīd (?) (ö. 595/1199)][584] 2 beyit (iki beyti iki yerde kullanılmış), Fars asıllı şair ve edip [Bāḫarzī (ö. 467/1075)][585] 1 beyit, Muallaka şairi [Ṭarafe b. ᶜAbd][586] 1 beyit, [Şeybānī] 1 beyit.

Eserde şiirlerine adları zikredilmeden yer verilen yukarıdaki şairlerin ilgili şiirlerinin hangi eserlerinden alındığı konusunda tenkitli metinde ilgili yerlerde bilgi verildiği için burada ilgili kaynakları zikredilmemiştir.

1.7.5.3. Farsça Şiirlerin Şairler ve Kaynakları

Mevlânâ Celâleddin, Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şirâzî, Molla Câmi, Attar, Aynulkudât Hemedânî, Abdullâh Şeşderî, Nimetullâh-ı Velî, Ḫˇāce Ḳāsım-ı Envār, Muḥammed-i Maġribī, Mīr-i Murtażá, gibi şairler eserde şiirleriyle birlikte isimlerine de yer verilen Fars şairler arasında zikredilebilir. Bununla birlikte eserin birçok yerinde çoğunlukla bu şairlerin adları zikredilmeden şiirlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Hâfız-ı Şirâzî'nin, Sa'dî-i Şîrâzî'nin Mevlânâ'nın, Molla Câmî'nin Attâr'ın şiirleri çoğunlukla bu şekilde kullanılmıştır. Mesela Hafız'ın yalnızca beş yerde adı

---

577 bk. Şuᶜarā'i'l-ᶜAṣri'l- Memlūkī, *Dīvānu* Mucīru'd-dīn el-Ḥāmevī bin Temīm https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=201387 (27.06.2020)

578 Hüseyin Elmalı, "*Ebû Temmâm*", DİA, C. 10, s. 241-243

579 Mustafa Kılıçlı, "*Ebū Firâs el-Hamdânî*" DİA, C. 10, s. 125-126

580 Rıza Kurtuluş, "*Keşfü'l-Esrâr*", DİA, C. 25s. 319

581 Süleyman Ateş, "*Cüneyd-i Bağdâdî*" DİA, C. 8, s. 119-121

582 Süleyman Uludağ, "*Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hvâzin*", DİA, C. 26, s. 473-475

583 Nazif Hoca, "*Baklî"*, DİA, C. 4, s. 545-547

584 bk. https://www.aldiwan.net/poem2663.html (21.08.2021)]

585 Mehmet Talu, "*Bâharzî, Ali b. Hasan*", DİA, C. 4, s. 474

586 Emrullah İşler, "*Tarafe b. Abd*", DİA, C. 40, s. 14

geçerken, şiirlerinin kullanıldığı otuz altı yerde adı zikredilmemiştir. Aynı şekilde Mevânâ'nın yirmi yedi yerde şiirleri ismi ile bilikte kullanılmışken, yirmi altı yerde şiirleri adı zikredilmeden kullanılmıştır.

Yer yer isimleri de zikredilen bu şairlerin şiirleri yanı sıra eserde isimleri hiç zikredilmeden şiiri kullanılan şairler olarak şunlar tespit edilmiştir:

İran'ın millî destanı Şehnâme'nin müellifi [Firdevsī-Şehnāme (ö. 411/1020 [?])][587] 4 beyit, meşhur Fars şairi [Selmān-ı Sāvecī (ö. 778/1376)][588] 9 beyit, tekke âdâbını tesbit eden ve düzenlediği semâ meclislerinde okuduğu âşıkane rubâîlerle tanınan Horasanlı mutasavvıf [Ebū Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr (ö. 440/1049)][589] 2 beyit ve 2 rubai, hicviyeleriyle tanınan İranlı şair ve edip [ᶜUbeyd-i Zākānī (ö. 772/1370'ten önce)][590] 1 beyit, [Kemāleddīn İsmāᶜīl] 1 beyit, [Mesᶜūd-i Saᶜd-i Selmān(?)] 1 beyit, Gazneliler devri İranlı şairlerden [Mesᶜūd-i Saᶜd-i Selmān(?) (ö. 515/1121)][591] 1 beyit, Şeyh Bahâî diye tanınan İranlı alim Bahâeddîn Âmilî [Şeyh Bahāyī (ö. 1031/1622)][592] 5 beyit, Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair Genceli [Nizāmī(ö. 611/1214 [?])][593] 6 beyit, [Senāyī] 3 Beyit, mutasavvıf şair [Hilālī-i Çaġatāyī (ö. 936/1529-30)][594] 3 beyit, [Kāşānī] 1 beyit ve 1 Rubai, [Hakîm Nizârî] 1 beyit, [ᶜIrāḳī] 5 beyit, [Kemāl-i Ḫucendī] 1 beyti, [Dervīş Aḥmed-i Semerḳandī] 4 beyit, İranlı mutasavvıf ve şair [Şebusterī ö. 720/1320)][595] 4 beyit, daha çok Farsça şiirler söyleyen Âzerî şairi [Ṣā'ib-i Tebrīzī (?)(ö. 1087/1676 [?])][596] 2 beyit, Türk asıllı ilk Urdu şairi ve mutasavvıf [Emīr Ḫusrev Dehlevī (ö. 725/1325)][597] 1 beyit, [Abdu'l-Kerīm Cānī] 2 beyit.

---

[587] Mehmet Kanar, "*Firdevsî*", DİA, C. 13, s. 125-127
[588] Adnan Karaismailoğlu, "*Selmân-ı Sâvecî*", DİA, C. 36, s. 446-447
[589] Tahisn Yazıcı, "*Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr*" DİA, C.10, s. 220-222
[590] Hasan Çiftçi, "*Ubeyd-i Zâkânî*", DİA, C. 42, s. 16-17
[591] Rıza Kurtuluş, "*Mes'ûd-ı Sa'dî-i Selmân*", DİA, C. 29, s. 352-353
[592] Ömer Okumuş, "*Âmilî, Bahâeddîn*", DİA, C. 3, s. 60-61
[593] Mehmet Kanar, "*Nizâmî-i Gencevî*", DİA, C.33, s. 183-185
[594] H. Ahmet Sevgi, "*Hilâlî-i Çağatâyî*", DİA, C. 18, s. 21-22
[595] Adnan Karaismailoğlu, "*Şebüsterî*", DİA, C. 38, s. 400-401
[596] S. Cengiz Sadıkoğlu, "*Sâib-i Tebrîzî*", DİA, C. 35, s. 541-542
[597] İsmail Durmuş, "*Şiir*", DİA, C. 39 s. 158-161

Yukarıda verilen kaynaklar listesinden Karakaşzâde'nin, *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ* adlı eserini telif ederken büyük ölçüde tasavvuf tarihi ve düşüncesinin klasikleri olarak bilinen eserlerden yararlandığı anlaşılmakla birlikte onun kelam, akaid, felsefe, mantık, tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, mûsıkî, fetva, şerh kitapları gibi İslam inancının ve pratiğinin farklı disiplinlerine ait eserlere de başvurduğu görülmektedir. Eserde kullanılan kaynaklar, sadece konu çeşitliliği bakımından değil aynı zamanda İslam içerisinde yer alan faklı itikadî ve fıkhî mezheb ve meşreplere mensup alimlere ait oluşları bakımından da son derece dikkat çekicidirler. Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak eserin yazarı Karakaşzâde'nin, her ne kadar kaynaklarda mutaassıp bir ehl-i sünnet alimi ve mutasavvıfı olduğu belirtilse de eserinde yer yer Şia-İmamiyye mezhebine bağlı olan Ebû Cafer et-Tûsî, Mutezile mezhebine mensup Zemahşerî gibi bazı alimlerin eserlerini de referans olarak kullandığı görülmektedir. Diğer taraftan ister Hanefî, Şafîî ister Hanbelî, Mâlikî bağlı olsun bütün fıkhî mezheblere bağlı İslam alimlerinin kaynaklarını ve görüşlerini hiç tereddüt etmeden ve sıkça referans olarak kullandığına şahit olunmaktadır. Bu durum, aslında bize sadece müellif olarak Karakaşzâde'nin ilmî yönünü göstermekle kalmıyor aynı zamanda 16.-17. Yüzyıldaki ulemanın ve genel olarak Osmanlı toplumunun İslam dinine ve mezheblere olan bakışını da bize göstermektedir. Dolayısıyla buradan bugün söylenenlerin aksine Osmanlı uleması ve toplumunun çok daha esnek bir mezheb anlayışına sahip olduğu sonucuna varmak gayet mümkündür. *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da kullanılan kaynak eserler hakkında belirtilmesi gereken hususlardan biri de çoğunun Arap ve Fars kökenli mutasavvıf ve alimlere ait eserler olmakla birlikte Davud-ı Kayserî, İbn-i Kemâl, Ebussuud Efendi, Kınalızade Ali Efendi, İznikli Ali Çelebî İbni Hüsrev, Necmüddin Kübrâ, Şeyh Sadreddin Konevî, Sultan Veled gibi Osmanlı ve Selçuklu alim ve mutasavvıfların eserlerine de yer verildiğidir.

1.8. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Tahir Galip Seratlı'nın eseri sadeleştirmeye yönelik popüler bir yayın niteliğini taşıyan, fakat birçok bakımdan eksik olan çalışması ile daha çok Vâhidî'nin meşhur *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* eseri üzerine yaptıkları çalışma ve

değerlendirmelerde bazı araştırmacıların esere dolaylı değinmeleri ve birtakım yüzeysel değerlendirmeleri dışında Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'sı üzerine bilimsel herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Burada Seratlı'nın söz konusu çalışması hakkında malumat verilip kısa bir değerlendirmede bulunulduktan sonra esas itibarıyla bazı araştırmacıların bilimsel çalışmalarında dolaylı yoldan da olsa eser üzerine serdetmiş oldukları olumlu veya olumsuz görüş ve değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır.

Tahir Galip Seratlı, matbu nüshasını esas alarak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı günümüz Türkçesi ile sadeleştirip "*Hidayet Rehberi (Hocacihan Dergâhı)*" adıyla yayınlatmıştır[598]. Başında eser ve eserin üslubuna dair bazı bilgileri içeren çok kısa bir sunuş yazısı ile sonunda bir lügatçeyi ihtiva eden söz konusu çalışma, eserin orijinal başlıklarına bağlı kalınmadan, Türkçe birkaç manzum parçanın dışında içindeki Arapça-Farsça mensur ve manzum kısımların çoğu hariçte bırakılarak hazırlayan tarafından keyfî olarak başlıkların eklendiği, bilimsel bir özellik taşımayan, bir nevi eserin Türkiye Türkçesiyle özeti mahiyetindedir. Nitekim çalışmayı hazırlayan Tahir Galip Seratlı'nın kendisi de bu hususu şu sözleriyle ifade etmektedir:

"*Eserin ağır üslubu Arapça ve Farsça şiirlerle zenginleştirilmiştir. Biz tasavvufun en ince ve derin konularıyla ilgili bu şiirlerin çoğunun tercümelerini veremedik. İbni Fârız, Mevlânâ, Sadi, Hafız, Molla Câmî gibi büyük sofilere ait olan bu şiirleri tercüme etmek uzmanlık ve yetenek gerektiren hassas bir iştir, başarıyla çevrilse bile şiirsel tadından çok şey kaybedeceği muhakkaktır. Ayrıca yanlış aktarma ve anlaşılma sakıncasını göze alamayarak çoğu Davud Kayserî'den olmak üzere Fususu'l-Hikem şerhlerinden alınan bazı Arapça ibareleri de Türkçeleştiremedik. Bu suretle hazırladığımız kitap, eserin bir özeti gibi oldu.*"[599]

Bunların yanı sıra söz konusu çalışmada, tashihe muhtaç bazı ciddî okuma hatalarının olduğu göze çarpmaktadır. Misal olarak Abdallar bölümünde İslam

---

[598] Karakaş Zade Ömer Bin Mehmet, *Hidayet Rehberi (Hocacihan Dergâhı)*, Hzl. Tahir Galip Seratlı, Kardelen Yayınları, Konya 2010

[599] Tahir Galip Seratlı, *a.g.e.*, s. 11-12

Baba'nın bir konuşması olarak geçen altı beyitlik manzumenin bir beyti eksik verildiği gibi, orijinal metninde:

"Tā kï saña Ḥaḳ vire ecr-i ᶜaẓīm

Beşşereke'llâhu bi-ḫuldi'n-naᶜīm"

şeklinde olan son beytin ikinci mısraı, Tahir Galip Seratlı tarafından yine yanlışlıkla:

"Tâ ki sana Hak vere ecr-i azîm

Bi şirkillâhi bi halli naîm"

şeklinde okunmuş, dolayısıyla orijinal metindeki beytin Türkçe anlamı "*Ta ki Allah seni ebedî (cennetin) nimetleriyle müjdeleyerek sana büyük ecirler versin*" şeklinde iken, buradaki okuma hatası yüzünden "*Cenab-ı Hak da şirk konusunu hallettiğin için sana büyük ecirler versin*" şeklinde yanlış anlamlandırılmıştır[600]. Aynı şekilde aşağıdaki beytin birinci mısraını:

"*Biz mürīd-i Şems-i Perrānīlerüz*

Anuñ içün şems-i tābānīlerüz"

Seratlı yanlışlıkla şu şekilde okuyup vermiştir:

"*Biz mezîd-i şems-i birâneleriz*

Anınçün şems-i tâbânîleriz"[601]

[600] Tahir Galip Seratlı, *a.g.e.*, s. 92-93
[601] Tahir Galip Seratlı, *a.g.e.*, s. 146

Manzum kısımlarda bunlar gibi, tashihe muhtaç birçok okuma hatası bulunan çalışmada ayrıca "Ahlâk-ı Alâyib" şeklinde okunan eserin "Ahlâk-ı Âlâyî" şeklinde tashih edilmelidir.

Bu gibi okuma ve içerik hatalarının yanı sıra kitabın sunuş bölümünde Seratlı'nın, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ve onun asıl kaynağı olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'ın müellifi Vâhidî hakkında verdiği bilgilerin de tashihe muhtaç olduğu görülmektedir. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Sebeb-i Telif bölümünde Karakaşzâde'nin kendisi, adını açıkça zikretmeden örnek aldığı eserin Türkçesini basit bulduğu için onu yeniden daha süslü bir dil ve üslupla yeniden telif ettiğini belirtmesine rağmen Tahir Galip Seratlı'ya göre, Karakaşzâde eserinin önsözünde (sebeb-i telif bölümünde) söz konusu kitabın aslının başka bir dilde olduğunu söyleyerek bir dostunun üzerine onu Türkçeye tercüme etmiştir. Seratlı, aynı şekilde Vâhidî'yi İran alimlerinden, dolayısıyla onun söz konusu eserini Farsça bir eser olarak göstermek suretiyle bir anlamda Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserini Farsçadan tercüme bir eser olarak göstermektedir ki bu yanlış bir bilgidir. Ayrıca Seratlı'nın, Vâhidî'yi 1076'da vefat eden İran alimlerinden olduğu bilgisinin kaynağı olarak gösterdiği Dr. Salih Çift'in söz konusu makalesinde Vâhidî'nin İranlı olduğuna dair herhangi bir bilginin geçmediğini ve aynı zamanda makalenin yer aldığı dergi kaynağının da dipnotta yanlış olarak gösterildiğini ifade etmek durumundayız[602].

1.9. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* Üzerinde Yapılan Tartışmalar, Değerlendirmeler ve Eserin Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân ile Olan Münasebeti

Burada konuya girmeden önce peşin olarak şu hususu vurgulamak isteriz ki ne yukarıdaki çalışma ile ilgili dikkat çektiğimiz hususlar, ne de aşağıda daha önce eser üzerinde yapılan değerlendirmelerle ilgili dikkat çekeceğimiz hususlar ve

[602] Verdiği kaynağın gerçek künyesi Salih Çift, "Modern Anlamda İlk 'Bektaşilik Kitabı' Olarak *Mir'âtü'l-mekâsıd* ve Kaynakları" *T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2006 s. 187-212 şeklinde iken kendisi bunu: "Dr. Salih Çift: U.Ü. Diyanet Dergisi C. 15 Sayı 1. 2006" şeklinde tamamen yanlış olarak ve söz konusu makalenin başlığını vermeden göstermiştir.

yapacağımız tashihlerin amacı, bu alana birbirinden değerli katkılarda bulunmuş olan seleflerimizin ve büyüklerimizin çabalarını veya çalışmalarını itibarsızlaştırmak kesinlikle değildir. Tek gayemiz, önceki çalışmalarda daha ziyade dikkat eksikliğinden veya ilgili değerlendirmeleri yapanlarca *Nūrü'l-Hüdá*'nın bütün nüshalarının görülmemiş olmasından kaynaklı olarak, gözden kaçan bazı hususlara dikkat çekmek, eser hakkında verilen bazı eksik veya hatalı bilgileri elden geldiğince tashih etmek ve eserin gerçek edebî değerini ortaya koymaktır.

Eseri günümüz Türkçesiyle sadeleştirmek gibi önemli amaca hizmet eden ve eserle ilgili müstakil olarak yapılmış tek, fakat birçok bakımdan eksik olan, yukarıda adı geçen çalışma bir tarafa bırakılacak olursa eseri bütünüyle ele alan ve onun Türk edebiyatı içindeki yerini hakkıyla tespit eden müstakil bir bilimsel çalışmanın yapılmadığı hususu yukarıda belirtilmişti. Bununla birlikte kaynağını Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* eserinden alması ve bununla olan yakın münasebeti dolayısıyla başta Abdülbaki Gölpınarlı olmak üzere akademik çevreye mensup birçok araştırmacının, Vâhidî'nin söz konusu eseri üzerine yapmış olduğu çalışma veya değerlendirmesinde mutlaka bir şekilde *Nūrü'l-Hüdá*'nın da tartışma konusu yapıldığı ve eser hakkında birtakım görüş ve hükümlerin bildirildiği görülmektedir.

İlim aleminde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eseri üzerine dikkatleri ilk çeken isim Abdülbaki Gölpınarlı olmuştur. Gölpınarlı, biri makale biri kitap olan iki çalışmasında Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eseri ile ilişkisi dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá*'ya değinmiştir. Vâhidî'nin adı geçen eserini tanıtmış olduğu ilgili makalesinde Gölpınarlı, *Nūrü'l-Hüdá*'nın söz konusu eserle olan ilişkisinden bahsederken eserin yazıldığı dönemi, sunulduğu kişi, yazılış sebebi, hususiyeti ve ehemmiyeti konusunda bilgiler verip değerlendirmelerde bulunmuştur. Eserin yazıldığı dönem ve takdim edildiği kişi hakkında verdiği bilgileri daha önce çalışmamızın ilgili bölümünde değerlendirdiğimiz için burada tekrar etmeyip Gölpınarlı'nın yalnızca eserin özü ve mahiyeti ile ilgili olan bilgi ve görüşlerini değerlendirmesini yapmaya gayret edeceğiz.

Söz konusu makalesinde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın esasının Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eseri olduğunu belirten[603] Gölpınarlı; Karakaşzâde'nin, dilini sade bulduğu bu kitabı "Arapça ve Acemce ile karıştırarak" *Nūrü'l-hüdá*'yı yazdığını, fakat ne kitabın aslından ne de müellifinden hiç bahsetmeyerek âdeta kendisine mâl ettiğini söylüyor[604]. Devamında Gölpınarlı bu sözlerini biraz daha ileri götürerek, *Nūrü'l-Hüdá*'nın bu kitabın aynısı olduğunu ifade eder ki ona göre Karakaşzâde, Vâhidî'nin eserindeki sözleri ve sırayı olduğu gibi korumuş, yalnız fasıllara ilâveler yaparak ve ilmini göstererek kitabı büyütmüş ve sonuna da Nakşbendî esaslarını ve başka bazı tasavvufî konuları ekleyerek Menâkıb'ın dilini Arapça ve Farsça ıstılahlarla kendince süslemiş, bu suretle kendi adına meydana bir kitap çıkartmıştır[605].

Gölpınarlı, yukarıdaki sözleri söylemekle beraber, Vâhidî'nin söz konusu eseri bulunmadan önce *Nūrü'l-Hüdá*'nın bir ehemmiyetinin olduğunu fakat "*Menâkıb-ı Hâce-i cihân* bulunduktan sonra *Nûrül-hüdâ'nın* ehemmiyeti"nin "ancak kalenderi, Haydarî gibi Bâtınî zümrelerin Kanûnî Süleyman zamanındaki imha hareketine rağmen Anadolu ve Rumeli'de hicrî XVII. asra kadar geldiğini ve hatta ondan sonra da bulunduğunu göstermekten ibaret"[606] olduğunu ifade ederek kısmen de olsa eserin önemine dikkat çektiği görülmektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın, eseri nispeten daha objektif olarak değerlendirdiği söz konusu makalesinden yaklaşık yirmi yıl sonra yazdığı *Divan Edebiyatı Beyanındadır* adlı kitabında da Vâhidî'nin söz konusu eseri dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá*'ya tekrar değindiği görülmektedir. Gölpınarlı, daha önceki makalesinden farklı olarak burada müellifi hakkında biraz da hakaretamiz bazı ifadeler kullaanıp *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı "düzme" ve "çırpma" bir kitap olarak nitelendirmek suretiyle ne yazık ki son derece sübjektif ve gerçekleri pek de yansıtmayan bir değerlendirmede bulunmuştur:

---

[603] Abdülbaki Gölpınarlı, "*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1926- 33, c. III, s. 129-132.
[604] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 130
[605] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 132
[606] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 131

"*Onaltıncı asır başlarında Vahidi adlı bir şair, zamanındaki tarikatları anlatan ve yer yer manzum parçaları da olan mensur bir kitap yazar: Menakıb-ı Hace-i cihan ve Netice-i can. Kitap, tamamiyle sade ve açık bir türkçeyle yazılmamıştır. Fakat zaman geçtikçe dil ağdalaşıyor ve onyedinci asır münşilerinden Karaçelebi Zade Abdulaziz, bu kitabı pek sade türkçe ve avam dilinde buluyor. Birbirine ulanmış terkipler, satırlarca süren cümlelerle yeni baştan yazıyor, ön sözünde de utanmadan ve Vahidi ile kitabının adını bile anmadan "Bir dostumda bulunan ve bayağı bir dille yazılmış olan bu kitabı şu hale getirdim≫ diyor. İşte meşhur Nûrü'lhüda limenihteda≫ bu düzme, bu çırpma kitaptır.*"[607]

Gölpınarlı'nın, daha önceki makale çalışmasında "Celvetî şeyhlerinden Karakaşzade Ömer Efendi" diye doğru olarak gösterdiği eserin müellifini, bu çalışmasında sehven Karaçelebî Zâde Abdülaziz[608] olarak gösterdiği görülmektedir.

M. Fuat Köprülü, bizzat kendisinin çıkardığı *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde, Gölpınarlı'dan sonra Vâhidî'nin ilgili eseri dolayısıyla Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adlı eserinden bahseden ikinci şahsiyettir. Köprülü, adı geçen ansiklopedide yazdığı "*Abdal*" maddesinde Abdallar hakkında malumat verirken, şair Vâhidî'nin "1522'de Kanunî Süleyman'ın Rodos'u fethettiği gün ikmâl ettiği Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân adlı manzum ve mensur mühim eserinde, Rûm Abdalları zümresinden uzun uzun bahset"tiğini belirtip bu eserde bahis konusu olan zümreleri sırasıyla zikrettikten sonra sözü *Nūrü'l-Hüdá*'ya getirerek eser ve müellif hakkında şunları söylemektedir: "*Karakazşâde Ömer Efendi, Mehmet III zamanında yazdığı – 1286 da Tasvir-i Efkâr matbaasında basılan – Nūr al-Hüdâ adlı meşhur eserini hemen aynen gibi bundan almıştır; Ömer Efendi, eserinin mukaddimesinde, kendisine esas olan eski bir eserden bahsederse de, adını ve müellifinin ismini söylemez.*"[609] Köprülü'nün bu ifadeleri dikkatle incelendiğinde,

---

[607] Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kitabevi, İstanbul 1945, s. 85-86

[608] Osmanlı Şeyhülislamı ve tarihçisi olan Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, 1592 yılının sonlarına doğru Bursa'da doğup yine 1658'de burada vefat etmiştir. Karaçelebizâde, siyasî kişiliği yanı sıra edebî ve tarihî eserleriyle de şöhret kazanmıştır. (bk. Nevzat Kaya, "*Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*", DİA, C. 24, s. 381-382.)

[609] M. Fuat Köprülü, "*Abdal*", Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1935, s. 30

onun *Nūrü'l-Hüdá* ile ilgili daha ihtiyatlı konuştuğu ve Gölpınarlı ile aynı görüşte olmadığı görülmektedir. Hatta bunun da ötesinde Vâhidî'nin eseri hakkında yalnızca "mühim bir eser" ifadesini kullanırken, *Nūrü'l-Hüdá*'dan "meşhur bir eser" olarak bahsetmesi, onun zımnen de olsa sanki *Nūrü'l-Hüdá*'yı, Vâhidî'nin söz konusu eserinden daha meşhur bir eser olarak değerlendirdiği söylenebilir.

Gölpınarlı'nın dışında bazı çalışmalarında *Nūrü'l-Hüdâ*'yı münakaşa konusu yapan Ahmet Yaşar Ocak, Salih Çift ve Mustafa Aşkar gibi araştırmacıların görüş ve değerlendirmelerinin, onun yukarıdaki görüşlerinin neredeyse aynısının tekrarı mahiyetinde olduğu söylenebilir.

Ahmet Yaşar Ocak, daha önce adını zikrettiğimiz çalışmalarında Vâhidî'nin mezkûr eserinden bahsederek *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı söz konusu eserin Karakaşzâde tarafından kendine mal edilmiş bir şekli, aynı zamanda Vâhidî'nin söz konusu eserinin "Karakaşzâde Ömer Efendi tarafından kendine mal edilerek meydana getirilmiş matbu ikinci bir versiyonu" olarak değerlendirmiştir[610]. Söz konusu değerlendirmelerini daha çok Gölpınarlı'nın görüşlerine dayandırdığı anlaşılan Yaşar Ocak'ın, daha önce eserin telif tarihine değindiğimiz bölümde eserin yazıldığı ve müellifin yaşadığı çağa dair verdiği müphem ve muğlak bilgilerden de söz konusu değerlendirmelerini *Nūrü'l-Hüdá*'nın orijinal yazma nüshalarını görmeden veya eserin tamamını okumadan daha çok ikinci el kaynaklara dayanarak yaptığı intibaını vermektedir. Nitekim, esasen manzum-mensur karışımı olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ı Vâhidî'nin "manzum olarak kaleme aldığı" bir eser olarak takdim etmesi[611] bu intibaı kuvvetlendirmektedir.

---

[610] "Bu eseri Karakaşzâde Ömer Efendi kendine mal ederek *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adıyla (İstanbul 1286) yayınlamıştır" (bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 62, dn. no: 90); "Bu eser, XIX. yüzyılda Karakaşzâde Ömer Efendi tarafından çok az bir değişiklikle kendine mal edilerek *Nûrü'l-hüdâ Li-Men İhtedâ* [İstanbul 1286] adıyla yayınlanmıştır." (bk. Ocak, Ahmet Yaşar *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. XXVI); "Bu eserin, Karakaşzâde Ömer Efendi tarafından kendine mal edilerek çok az değişiklikle meydana getirilmiş matbu ikinci bir versiyonu daha vardır: *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedá,* İstanbul 1286). (bk. Ocak, Ahmet Yaşar *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 32)

[611] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 32

Salih Çift biri, Bektaşilik üzerine olan kitap, diğeri de aynı kitaptan türetilmiş bir makale olan iki çalışmasında konuyla ilgili kitapların listesini verirken *Nūrü'l-Hüdá*'yı da bu listeye ekleyerek "*Bu kitap aslında, Vâhidî'nin (XVI. yy.) Menâkıb-ı Hâce-i cihân ve netîce-i cân adında ve Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydârîler, Câmiler, Bektaşiler, Şemsîler, Melâmiler gibi bâtınî zümrelerin giyim kuşamlarını, inanç ve geleneklerini anlatan eseridir*" gibi bir ifadeyle kitabın aslında Vâhidî'nin eserinin birebir aynısı olduğunu ima ettikten sonra Gölpınarlı'nın eser hakkındaki görüşlerini özetleyerek tekrarlamaktadır:

"*XVII. Yüzyılda Celvetî şeyhlerinden Karakaşzâde Ömer (ö. 1637) bu kitabı sahibinin adını dahi anmadan kendisine mal ederek Nûrü'l-Hüdâ limen ihtedâ ismiyle biraz da ıstılahlara boğarak yeniden yazmış ve bu suretle ancak adı geçen Bâtınî zümrelerin o asırda da varlığını bildirmiştir. Eser 1286/1870 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.*"[612]

Mustafa Aşkar ise *Tasavvuf Tarihi Literatürü* adlı kitabında Vâhidî'nin *Kitâb-ı Hâce-i Cihân* eserinden bahsederken *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ile ilgili Ahmet Yaşar Ocak'ı referansla daha önce söylenenleri tekrarla bir adım daha ileri giderek eserin intihal olduğunu iddia etmektedir. Aşkar, Karakaşzâde Ömer Efendi'nin Vâhidî'nin söz konusu eserini "kendine mal ederek *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* adıyla" yayınladığını, fakat "intihal ettiği bu eserin başında, eseri asıl müellif Vâhidî'den oldukça farklı bir tarzda tanzim ettiğini" söylemektedir. Mustafa Aşkar, "tuhaf bir yorum" olarak nitelendirdiği sebeb-i telif bölümünden sonra Karakaşzâde'nin, Vâhidî'nin eserini aktarmaya başladığını ve sonuna kadar intihal ettiğini ve bundan sonrasının Vâhidî'ye ait eseriyle aynı olduğunu belirtmektedir. Aşkar, ayrıca "Vâhidî'nin yazdığı asıl nüshanın, Karakaşzâde'ye göre edebî açıdan daha zevkli ve daha sade bir dille yazılmış olduğunu", ancak "Vâhidî'nin yaklâşık yüz

[612] Ahmet Rifat Efendi, *Gerçek Bektaşilik* (mir'âtü'l-mekâsıd fî def'il-mefâsid), Haz. Salih Çift, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 34; Dr. Salih Çift, "*Modern Anlamda İlk 'Bektaşilik Kitabı' Olarak Mir'âtü'l-mekâsıd ve Kaynakları*" T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 15, Sayı: 1, 2006, s. 2002, dn. 61

küsur yaprak olan eseri"nin "Karakaşzâde'nin aşırı süslü edebî cümleleriyle biraz daha artmış göründüğünü" ifade etmektedir[613].

Eserlerin karşılaştırmasından bahseden Aşkar'ın her iki eseri özellikle *Nūrü'l-Hüdá*'yı tam olarak okuyup okumadığı bilinmemekte, fakat her iki eser tamamen okunduğunda *Nūrü'l-Hüdá*'nın Vâhidî'nin eserinden tek farkı sebeb-i telif bölümü olmadığı, bunun dışında Vâhidî'nin eserinde hiç olmayan birçok farklı bölümün *Nūrü'l-Hüdá*'da bulunduğu görülecektir. Dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá*'nın, ifade edildiği gibi yalnızca "Vâhidî'nin yaklâşık yüz küsur yaprak olan eseri"nin "aşırı süslü edebî cümleleriyle" biraz arttırılmış hali olmadığı, aksine söz konusu eseri neredeyse ikiye katladığı görülecektir. Gerçi Mustafa Aşkar değerlendirmesinin başında Karakaşzâde'nin Vâhidî'nin ilgili eserini kendine mal ederek *Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ* adıyla yayınladığını söylerken "bu sadece bizim tespitimiz olmayıp daha önce başka bazı araştırmacılar tarafından belirtilmiş"[614] diyerek eserle ilgili yukarıdaki tespit ve görüşlerin kendisine ait olmaktan ziyade, daha önce benzer değerlendirmelerde bulunan Abdülbaki Gölpınar, Ahmet Yaşar Ocak ve Günay Kut gibi araştırmacıların görüşlerine dayandırdığını dolaylı olarak belirtmiş olmaktadır.

Nūrü'l-Hüdá'nın, Vâhidî'nin eseriyle ilişkisine değinen araştırmacılardan biri de Günay Kut'tur. İlmî Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan *"Bir Şairi Değerlendirmedeki Yöntem: Ortak Malzemenin Kullanılışı ve İfâde Şekli"* adlı yazısında Günay Kut, nazire kavramı ve örnekleri üzerinde dururken Divan edebiyatında "nazîreden çok yer yer intihal denilebilecek" bazı beyitlerin, şiirlerin hatta eserlerin bulunduğunu ifade ettikten sonra *Nūrü'l-Hüdá*'yı bu tür eserlere örnek olarak gösterir ve eserin, Vâhidî'nin *Hace-i Cihan ve Netice-i Cân* nâm-ı diğer *Tevaif-i aşere* adlı eserinden 17. yüzyılda yani bir yüz yıl sonra Karakaşzâde tarafından *Nûrü'l-hüda li-meni'l-ihtida* adıyla aynen alındığını ifade eder[615]. Bu ifadelerinden Günay Kut'un da daha önce bu konu ile ilgili zikredilen görüşlere katıldığı ve bir anlamda eseri intihal olarak değerlendirdiği görülmektedir.

---

[613] Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 161-162

[614] Mustafa Aşkar, *a.g.e.*, s. 161

[615] Günay Kut, *"*Bir Şairi Değerlendirmedeki Yöntem: Ortak Malzemenin Kullanılışı ve İfâde Şekli*", İlmî Araştırmalar Dergisi,* İstanbul, Yıl 2000, Cilt 0, Sayı 10, s. 173

Nūrü'l-Hüdá ile ilgili de dolaylı da olsa değerlendirmede bulunan önde gelen araştırmacılardan biri de Fars dili ve edebiyatı uzmanı Tahsin Yazıcı'dır. Yazıcı, Hatîbî-i Fârisî'ye ait "*Manāḳib-i Camāl Al-Dīn-i Sāvī*" adlı eserini önsöz ve notlarla yayınladığı kitap çalışmasının uzunca olan önsözünde Kalender (Kalnederî) dervişleri hakkında bilgi verirken tabiatıyla Vâhidî'nin meşhur eserinden uzunca bahsedip Kalenderîler bölümünü aynen alıntıladıktan sonra diğer araştırmacıların çalışmalarında mutat olduğu üzere sözü *Nūrü'l-Hüdá*'ya getirip eser hakkında çok kısa da olsa bir değerlendirmede bulunmayı ihmal etmediği görülmektedir. Tahsin Yazıcı burada, "İslam ülkelerinde uzun yıllar muhtelif isimler altında varlıklarını muhafaza etmiş bulunan kalenderlere, Osmanlı İmparatorluğu câmiası içinde XVII. asırda da rastlan"dığını "nitekim bu asırda yaşamış olan Karakaş-zâde Ömer Efendi'nin (ö. 1046=1637/1638), bu tip zümrelerin mevcudiyetini görerek, Vâhidî'nin eserinin, zamanının tumturaklı üslûbu ve *Nūr al-hudā li-mani'htedā* unvanı ile yeniden kaleme aldığı malum" olduğunu belirttikten sonra "bir takım edebî san'atler içinde buğulan" bir eser olarak değerlendirdiği Karakaşzâde'nin söz konusu eserinin "Vâhidî'nin, sâde bir ifade ve gerçekten de çok canlı bir üslûpla yazılmış bulunan kitabı yanında pek zayıf kal"dığını ve "anlaşılması güç bir eser olarak gözük"tüğünü ifade etmektedir[616].

Vâhidî'nin eseri ile münasebeti dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá* hakkında bazı değerlendirmelerin yapıldığı önemli çalışmalardan biri Turgut Karabey, Bülent Şığva ve Yusuf Babür'ün ortak olarak hazırladıkları adı daha önce de zikredilen çalışmadır. Vâhidî'nin *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinin kısa bir inceleme ile birlikte tenkitli metnini verdikleri söz konusu çalışmada adları zikredilen yazar heyetinin *Nūrü'l-Hüdá* hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri, bir kısmı yukarıda bir kısmı ise aşağıda serdedilen görüş ve değerlendirmelerin aşağı yukarı tekrarından ibarettir. Fakat burada gerek aynen tekrar edilen gerek birebir esere dayalı yapılan bazı tespit ve değerlendirmelerin tashihe muhtaç olduğunu belirtmek gerekir.

Nūrü'l-Hüdá'yı orijinal olmamakla, yazarı Karakaşzâde'yi ise Vâhidî'nin eserini kendine mal etmekle itham eden Turgut Karabey ve heyeti, eserle ilgili

[616] Hatîbî-i Fârisî, *Manāḳib-i Camāl Al-Dīn-i Sāvī*, Hzl. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. XXVI

değerlendirmelerinde "*Hâce-i Cihân Netîce-i Cân, yazılışından bir yüzyıl sonra 1038/1628- 29 tarihinde Sultân III. Murâd devrinde Karakaşzâde Ömer ibn Muhammed adlı bir mutasavvıf tarafından Nûrü'l-Hüdâ Li-Men-İhtedâ adıyla yeniden yazılmıştır. Karakaşzâde, Vâhidî'nin dilini yeterince fasih ve beliğ bulmayıp metni kendi zamanının edebî zevkine göre Arapça ve Farsça ibare ve mazmunlarla süslemiştir*."[617] diyerek Ahmet T. Karamustafa'nın *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddesinde eser hakkındaki görüş ve değerlendirmelerine[618] yakın bazı tespit ve değerlendirmede bulunmuşlardır. Onların bu değerlendirmesine göre "*Karakaşzâde, Vâhidî'nin bu eserini üslup bakımından biraz değiştirerek ve felsefi ve kelâma ait gereksiz bazı konuları ilâve ederek Nûru'l-Hüdâ Li-Meni'htedâ adını verip kendisine gûyâ ilhâm gelmiş gibi mücerred bir sözle bu kitabı kendine âit te'lîf bir eser gibi göstermiştir.*"[619] Biraz sübjektif olan bu değerlendirmede, Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá*'ya eklemiş olduğu "felsefî ve kelâma ait bazı konular"ın neye ve hangi kıstasa göre "gereksiz konular" olarak nitelendirildiği, doğrusu pek anlaşılamamıştır. Aynı çalışmada "*İki eser muhteva bakımından karşılaştırılınca aynı olduğu görülür.*" dense de bu sözlerin devamında eserle ilgili yapılan bazı değerlendirmelerden, *Nūrü'l-Hüdá*'da müellif tarafından dile getirilen bazı hususların ilgili çalışmayı yapanlarca gözden kaçırıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim söz konusu çalışmada, Karakaşzâde'nin

---

[617] Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân – İnceleme Tenkitli Metin*, Hzl. Turgut Karabey – Bülent Şığva – Yusuf Babür, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 18

[618] "Eser, yaklâşık bir asır sonra (1038/1628-29) Ömer b. Mehmed Karakaşzâde adlı bir mutasavvıf tarafından Nûrü'l-hüdâ li-meni'htedâ adıyla yeniden kaleme alınmıştır. Karakaşzâde, Vâhidî'nin dilini yeterince "fasih ve beliğ" bulmayıp metni kendi zamanının edebî zevki uyarınca Arapça ve Farsça ibare ve mazmunlarla bezeyerek tamamıyla yeni bir hâle sokmuştur. Karakaşzâde'nin bu kitabı içerik bakımından değil Türkçe'nin yüzyıl içinde ne kadar ve nasıl değiştiğinin izlenmesi açısından önemlidir." [bk. Ahmet T. Karamustafa, "*Menâkıb-ı Hoca-i Cihân*", DİA, C. 29, s. 110]

[619] Turgut Karabey vd., *a.g.e.*, s. 18

de aynen Vâhidî gibi bir rüyâ gördüğünü ve rüyasında fırak-ı dâlleyi düşünürken yine bir pîrin kendisine kendisine gelip şerî'at ve tarîkata muhalif olan dalâlet fırkalarını yazmasını ve onların müşkillerini halletmesini söylediği belirtilse de *Nūrü'l-Hüdá*'daki ifadelere biraz daha dikkatli gözle bakılınca bunun tam da öyle olmadığı görülür.

Vâhidî'nin eserinde olduğu gibi *Nūrü'l-Hüdá*'da müellifin bir rüya gördüğü ve bu rüyada bir "*pîr-i rūşenżamīr*"in gelip kendisine on taifeyi anlatan bir kitap verdiği doğru olmakla birlikte, adı geçen çalışmada belirtildiği gibi bu "pīr"in Karakaşzâde'ye "*rüyasında fırak-ı dâlleyi düşünürken*" geldiği doğru değildir. Zira Karakaşzâde, bir gece bütün insanlar uykularına çekilip kendisi tek başına kalıp uyanık iken yaşadığı zamanın bozukluğu ve bu çağda yaşayan "fırāḳ-ı ḍālle"nin dalalet sebepleri ve hallerinin esası üzerinde düşünürken gamlı gönlüne bir sıkıntı gelmiş ve bu düşüncenin ateşiyle içi yanmak üzereyken gözleri uykuya daldıktan sonra rüyasında "âlem-i maᶜná"dan "bir pīr-i rūşenżamīr ẓuḥūr" eder[620].

Söz konusu çalışmada yanlış bir anlaşılmaya yol açan ve tashihe muhtaç olan değerlendirmelerden bir diğeri, yine sebeb-i telif bölümünde Karakaşzâde'nin, rüyasından uyandıktan sonra evine gelen bir dostunun kendisine verdiği ve içinde on taifenin anlatıldığını söylediği kitabın unutulduğu ve Karakaşzâde'den bu kitabı neden yeniden yazması gerektiğine dair söyledikleriyle ilgilidir. Söz konusu çalışmayı yapan

---

[620] "*Bir şeb ḫūrşīd-i sipihr āşiyān-ı çerḫ-i felekde maḫfī vü nihān olmaġla (...) Ol dem ḥavās-ı nās muᶜaṭṭal u bītāb ve revzene-i dīdeleri beste-i ḫᵛāb olmaġla (...)* ***bu ġamzede-i çerḫ-i sitemkār … ᶜÖmer bin Meḥmed eş-şehīr bi-Ḳaraḳaş-zāde … ġam-ı sipihr-i bīvefā ile bīdār olup*** *bu ḥālet ile ... ḥāl-i ᶜāleme ve aḥvāl-i ādeme fikr-i daḳīḳ ve naẓar-ı ᶜamīḳ ile naẓar idüp bu ᶜaṣırda (...) ziyy-i ṣalāḥda fıraḳ-ı ḍālle bīşümār ve ümem-i mu5ille bisyārdür (...) ṭavā'if-i merḳūmenüñ baᶜżısınuñ ḍalāletine sebep nedür diyü bu endīşe ile deryā-yı ḥayretde ġarīḳ ve nār-ı teşvīş ile ḥarīḳ olup anlaruñ ġavr-ı ḥāllerine uṭṭılāᶜ fikri_ile dil-i ġamdīdeye ıżṭırāb ve derūnumda bu nār-ı endīşe iltihāb üzre iken revzene-i dīdelerüm beste-i ḫᵛāb ve ᶜālem-i maᶜnádan fetḥ-i bāb olup ol dem āsumān-ı velāyetde mihr-i münīr ve ṣadr-ı kerāmetde ṣāḥibserīr olan bir pīr-i rūşen-żamīr ẓuhūr itdi kï*…" [bk. Tenkitli Metin, s. 669-670]

saygıdeğer araştırmacıların ifadesine göre Karakaşzâde uyandıktan sonra bu rüyânın işâretini ve tevilini düşünürken evine gelen dostu ona: *"Bende bu fırkaları anlatan bir kitap var*. ***Fakat onun dili Türkçe olduğu için tanınmadı. Eğer onun dili Arapça ve Farsça ile mülemmâ olursa, yani sanatkarane bir üslupla yazılırsa eser herkes tarafından okunur ve cihanda tanınır***. ***Böyle olmadığı için bendeki bu kitap unutulmuştur****" diyerek elindeki kitabı ona verir. Karakaşzade de bu kitabı alıp onu Arapça ve Farsça ile karıştırıp sanatkarane bir üslupla yazdığını belirtir. Fakat kitabın isminden ve yazarından hiç bahsetmez.*" Bu değerlendirmedeki kalınlaştırılmış olan ifadelerden dostunun Karakaşzâde'ye verdiği kitabın (Vâhidî'ninki), dili Türkçe olduğu için hiç kimse tarafından tanınmayan ve bilinmeyen bir kitap olarak kaldığı, fakat Arapça ve Farsça müllemma olarak veya Arapça Farsça kelimelerle süslenerek sanatkârane bir üslupla yazıldığı takdirde herkes tarafından okunacağı ve dünyada tanınacağı, dolayısıyla dolaylı olarak *Nūrü'l-Hüdá*'nın herkes tarafından anlaşılmak amacıyla yazılması gerektiği veya yazıldığı gibi bir mana çıkmaktadır. Halbuki *Nūrü'l-Hüdá*'da yazılanları daha dikkatli okunduğunda, tam olarak öyle olmadığı, *Nūrü'l-Hüdá*'nın herkes tarafından değil, tam tersine devrin ileri gelen büyüklerince, ince zevk, ilim ve irfan sahiplerince anlaşılıp okunması amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Nitekim *Nūrü'l-Hüdá*'da Karakaşzâde'nin kendisine dostu tarafından verilen kitabın Türkçe yazılmış olması nedeniyle tanınmaması veya bilinmemesinden ziyade; yazıldığı Türkçe, devrin ileri gelen insanlarına hitap edecek şekilde Arapça ve Farsça ifadeler ve manası yüksek güzel ibarelerle süslenmediği için zarafet, ilim ve irfan sahibi kişilerce beğenilmediği, dolayısıyla irfan sahiplerinin nazarından ve gönül ehlinin meclislerinden uzak ve ayrı kaldığı için tamamen unutulduğu anlatılmaktadır:

"*Ol dem bir merd-i süḫanperver-i ṣāḥib[-i]kemāl … ve yār-i ṣadīḳ ve mūnis-i refīḳ ġamḫānemüz münevver ḳılup mānend-i māh menzilümüz ārāmgāh idüp didi kī: Ey bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey ṭūṭī-i şekkeristān-ı sāmīmekān bu bendede bir kitāb-ı müsteṭāb vardur kī maẓmūn-ı meknūnında ol ṭavā'if-i ᶜacībe ve leṭā'if-i ġarībe beyān u ᶜayān olınmışdur. Lâkin bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi muḳteżāsınca lisān-ı Türkīde ᶜArabī ve Fārisī edālar ile mülemmaᶜ ve ᶜibārāt-ı enīḳa-i fā'iḳa ile muraṣṣaᶜ olmamaġın maḳbūl-i ṭabᶜ-ı ẓurefā-yı cihān ve pesendīde-i fürsān-ı meydān-ı ᶜilm u*

ᶜirfān olmayup naẓar-ı ᶜurefādan dūr ve meclis-i ehl-i dilden mehcūr olup nesyen mensiyyen olmışdur."[621]

Turgut Karabey ve heyeti tarafından hazırlanan söz konusu çalışmada *Nūrü'l-Hüdá* ile ilgili yapılan ve yine tashihe muhtaç değerlendirmelerden biri de *"Karakaşzâde, kendine âit gösterdiği eserinin 'Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb-ı Müstetâb' bölümünde eseri kendisine mâl etmek için bazı gerekçeler ileri sürmektedir. Burada ileri sürdüğü gerekçeler de aslında asıl eserde başta manzum olarak yer almaktadır. Karakaşzâde onları sâdece mensûr hâle getirmiştir."* şeklindeki değerlendirmedir. Söz konusu değerlendirmede Karakaşzâde'ye bu tür ithamlar tevcih edilse de her iki eserin sebeb-i telif bölümleri dikkatle okunup karşılaştırıldığında durumun tam olarak öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda verdiğimiz alıntıda da görüldüğü üzere *Nūrü'l-Hüdá*'da müellifin bir gece uykuya dalmadan önce yaşadığı devirde bozulan dünyanın ve insanlığın genel halini ve o asırda "dindar" kılığı altında ortalıkta dolaşan çok sayıdaki "firâk-ı dâlle ve ümem-i müḍille"yi düşünürken uykuya dalması[622] söz konusu iken, Vâhid'inin eserinde müellifin tefekkür halindeyken gaflet içinde geçen kendi ömrünü düşünmesi ve kendi kendine bazı öğütler vermesi[623] söz konusudur. Yine *Nūrü'l-Hüdá*'da rüyada bir "pīr-i rūşeżamīr"in gelip kendisine gelerek kendisine ilgili "fırâk-ı dâlle"den" bahsetmesi ve onların dalaletlerini yazmasını istemesi ve bu fırkaları anlatan kitabı verirken kendisine Arapça hitap etmesi ve uykudan uyanınca bu rüyanın manası üzerinde düşünürken bir dostunun yanına gelip bu "fırâḳ-ı ḍālle"yi anlatan, fakat süslü bir dille yazılmadığı için tamamen unutulmuş olan bir kitabı kendisine göstermesi ve o devirde yaşayan "zürefa ve urefa"nın dil zevkine göre Arapça ve Farsça ifadelerle süsleyip bu kitabı süslü bir üslupla yeniden yazmasını istemesi söz konusu iken Vâhidî'nin eserinde böyle bir şey söz konusu değildir. Ayrıca Vâhidî'nin eserinde rüyanın içinde "pîr"in iki kere belirmesi ve müellifin mihraba

---

[621] bk. Tenkitli Metin, s. 673

[622] bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'lîf, s. 669

[623] *İderdim bir gece fikr-i ser-encām / Ki nice ġaflet ile gecdi eyyām; Ururdum sīneye seng-i nedāmet / İdüb nefs-i siyeh-rūyı melamet* (bk. Turgut Karabey vd., *a.g.e.*, s. 6)

varması[624] ve "pîr"le diyaloga girmesi[625] söz konusu iken, *Nūrü'l-Hüdá*'da "pîr"in rüyada bir kereye mahsus belirmesi ve tek taraflı olarak müellife hitap etmesi[626] söz konusu olmadığı gibi, müellifin mihraba varması da söz konusu değildir. Görüldüğü gibi iki eserin sebeb-i telif bölümlerinde ortak olarak yer alan rüya, rüyadaki şeyh ve verilen kitap motiflerinin dışındaki unsurların çoğu farklıdır.

Nūrü'l-Hüdá'nın *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* ile münasebetine daha çok dolaylı değinen ve oldukça sübjektif değerlendirmelerde bulunan yukarıda adı geçen saygıdeğer araştırmacıların yanı sıra Ahmet T. Kara Mustafa ve Ömer Yılmaz biri doktora, diğeri yüksek lisans olan, daha önce bahisleri geçen çalışmalarında iki eser arasındaki münasebeti daha doğrudan ele alıp *Nūrü'l-Hüdá*'nın mahiyetini nispeten daha objektif ve doğru bir şekilde tespit etmeye çalıştıkları söylenebilir.

Ahmet T. Karamustafa, daha önce de bahsettiğimiz Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eseri üzerine hazırlamış olduğu doktora çalışmasında birkaç sayfa halinde *Nūrü'l-Hüdá*'nın *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'la olan münasebetini tartışıp değerlendirmeye çalışmıştır. Karamustafa bu çalışmasında *Nūrü'l-Hüdá*'yı Vâhidî'nin söz konusu eserinin tamamlanmasından yaklaşık bir asır sonra yeniden yazılmış bir versiyonu olarak değerlendirip *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ın tenkitli metninin kurulmasında kullanılıp kullanılamayacağının tartışmasını yapmakla birlikte *Nūrü'l-Hüdá*'nın bazı farklı yönleri ile özelliklerine de değinmekte ve sonuç olarak ayrı bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Karamustafa, Karakaşzâde'nin Vâhidî'nin eserini çağdaşlarının dil zevkine göre daha süslü bir üslupla yeniden yazdığını belirtmektedir.

---

[624] Gözüme uyḫu geldi ḫˇāba vardum / Meger düşümde bir miḥrāba vardum (bk. Turgut Karabey vd., *a.g.e.*, s. 9)

[625] Çü gördüm yine ol pīī-i sebiz-pūş / Gelüb virdi selām vü oldı ḫāmūş; Elin öpüb didüm iy pīr-i rehber / Baña bir Ḥaḳḳa ṭoġrı rāh göster; Didi baḳduñ mı sen bu naḳş-ı cilde / Raḳam itdüñ mi anı levḥ-i dilde… (bk. Turgut Karabey vd., *a.g.e.*, s. 10)

[626] "*Ol dem ol pīr-i saᶜādetḳarīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï: Ey ṭālib-i sırr-ı aḥvāl-i nās (…) diyü nuṭḳ eyledüklerinde heybet-i edālarından vücūd-ı żaᶜīfum mānend-i berk-i ḫazān münfaᶜil ü lerzān olup ḫˇāb-ı ġafletden bīdār ve ᶜālem-i lāhūtdan ᶜālem-i nāsūta gelmekle hüşyār olup*…" (bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Te'līf, s. 689)

Karamustafa'ya göre, Karakaşzâde söz konusu eseri yeniden yazma işini o kadar büyük bir titizlikle yapmıştır ki Vâhidî'nin eseri, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın anlaşılmaz ve ağır dili altında artık tanınamaz hale gelmiştir. Ona göre, *Nūrü'l-Hüdá,* genel olarak *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ın planına sadık kalmış olmasına rağmen Karakaşzade'nin eseri birçok yönden yoğun bir biçimde yeniden düzenlediği görülecektir. İlk önce, üslubunu daha süslü hale getirmek adına, Vahidi'nin 'yalın' şiir sanatını döneminin daha ağır Osmanlı nesrine çevirmeye mecbur kalmıştır. Çoğu ciddî derecede değiştirilmiş ya da tamamen çıkarılmış olmasına rağmen Vahidî'nin dizelerinin oldukça önemli bir kısmı Karakaşzâde'nin eserinde varlığını aynen korumuştur. Karakaşzâde kendisi, söz konusu edebi geleneklerdeki hâkimiyetini göstermek için kendi telif dizelere hemen hemen hiç yer vermeyip genelde Fars ve Arap şairlerden beyitler alıntılamayı tercih etmiştir. Benzer şekilde, eserde Kuran ayetleri ile hadislerin sayısını ciddî oranda arttırmıştır. Yeni mukayeseler ve menkıbeleri metinde göstermeye ya da belli noktaları detaylandırmaya tereddüt etmemiştir. Aynı şekilde, Karakaşzade **Abdâlân** ve **Sûfiyân** bölümlerine yaptığı birçok eklemelerle denge gözetmeksizin önemli oranda metnin genel yapısını da değiştirmiştir. Karamustafa özetle, Vâhidî'nin eserine dayanmış olsa da bazı karşılaştırmalar sonucunda *Nūrü'l-Hüdá*'nın tamamen farklı bir eser olduğu görüleceğini söylemektedir[627].

Karamustafa, iki eser arasındaki münasebeti değerlendirdiği söz konusu çalışmasının ilgili bölümünün sonunda yukarıda da ifade edildiği gibi, ayrıca *Nūrü'l-Hüdá*'nın, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ın tenkitli metninin hazırlanmasında kullanılıp kullanılamayacağı meselesini de tartışma konusu yapmış, fakat iki eserin dil ve biçim açısından oldukça radikal bir şekilde farklı olması ve aynı zamanda ikincisinin (Nūrü'l-Hüdá), birincisinden (Menâkıb-ı Hâce-i Cihân) az olmaması nedeniyle

[627] Ahmet T. Karamustafa, *Vāhidī's Menākıb-ı Ḫvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān*, Critical Edition and Analysis, Published at The Department of of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University 1993, s. 37 (Ahmet T. Karamustafa, *Vāhidī Menākıb-ı Hoca-i Cihān ve Netīce-i Cān*, Tenkitli Metin ve İnceleme, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları, 1993, s. 37)

Nūrü'l-Hüdá'nın başlı başına tenkitli bir metninin hazırlanması gerektiği sonucuna varmıştır[628].

Karamustafa, yukarıda zikrettiğimiz çalışmasında her ne kadar **Abdâlân** ve **Sûfiyân** bölümlerinin içeriğinde yapılan birçok eklemelerle *Nūrü'l-Hüdá*'nın genel metin yapısının önemli oranda değiştiğini belirtse de daha sonra *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde yazmış olduğu "*Menâkıb-ı Hoca-i Cihân"* maddesinde *Nūrü'l-Hüdá*'nın dil ve biçimine ilişkin yukarıdakine benzer bir değerlendirmede bulunduktan sonra "*Karakaşzâde'nin bu kitabı içerik bakımından değil Türkçe'nin yüzyıl içinde ne kadar ve nasıl değiştiğinin izlenmesi açısından önemlidir.*"[629] diyerek bir anlamda Abdülbaki Gölpınarlı gibi eserin içerik bakımından değerine gölge düşürmeye çalıştığı görülmektedir.

Ömer Yılmaz'ın daha önce de mevzubahis etdilen yüksek lisans çalışması[630], denilebilir ki bugüne kadar *Nūrü'l-Hüdá* üzerine yapılmış ve eserin Vâhidî'nin adı geçen eseri ile olan ilişkisini en geniş kapsamlı olarak ortaya koyan müstakil tek akademik çalışmadır. Söz konusu çalışmada adından da anlaşıldığı üzere, Vâhidî'nin *Kitâb-ı Hâce-i Cihân* eserini Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'sının kaynağı olarak kabul edilip -ki bu gerçekten böyledir- birincisi merkeze alınarak iki eser arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Karakaşzâde'nin hayatı ve eseri *Nūrü'l-Hüdá'*nın kendisi hakkında bazı teknik bilgilere de yer verildiği çalışmada iki eser önce dil ve üslup, daha sonra da muhteva bakımından karşılaştırılmıştır. İki eseri dil ve üslup bakımından karşılaştırırken Yılmaz, *"Karaqaszade kitabı Nur el-huda'yı basit ve anlaşılır nesir diliyle yazdı. Vahidi'nin*

---

[628] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 38

[629] "*Karakaşzâde, Vâhidî'nin dilini yeterince "fasih ve beliğ" bulmayıp metni kendi zamanının edebî zevki uyarınca Arapça ve Farsça ibare ve mazmunlarla bezeyerek tamamıyla yeni bir hâle sokmuştur.*" (bk. Ahmet T. Karamustafa, "*Menâkıb-ı Hoca-i Cihân*", DİA, C. 29, s. 110)

[630] Ömer Yilmaz, Magisterabeit *Vāḥidīs „Kitāb-i Ḫoğa-i ğihān" als Quelle des „Nūr el-hudā li-man itadā" von Qaraqašzāde, ʿÖmer b. Meḥmed, Eine Studie zur Geschichte der anatolischen Sûfî Orden*, Betreuung der Arbeit: Prof. Dr. Manfred Götz, Orientalisches Seminar der Universtära zu Köln, Bonn, November 1997. (Ömer Yılmaz, *Qaraqaszade Ömer b. Mehmed'in "Nur el-huda li-man ihtada" nın kaynağı olarak Vahidi'nin "Kitab-ı Hoca-i cihān"'ı Anadolu Tasavvuf Tarikatları Tarihi Üzerine Çalışma,* (Köln Üniversitesi Doğu Semineri Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Manfred Götz) Bonn 1997.

konularını başka benzer kelimelerle anlattı ve böylece kelimesi kelimesine anlatımdan vazgeçti. Tek tek konu alanları arasında bir uyum yoktur. Cümleler uzun ve zordur. Birçok Farsça şiirlere ve kasidelere rastlanmaktadır. Kendisi Hz. Muhammed'in hadisleri ile Kur'an ayetlerini ilave ederek Vahidi'nin kitabındaki konuları tamamladı. Birçok Arapça ve Farsça bilgilerin ilavesiyle yepyeni bir kitap oluştu."[631] değerlendirmesinde bulunarak, bir anlamda *Nūrü'l-Hüdá*'nın hem dil ve üslup hem de eklenen konular bakımından Vâhidî'nin eserinden farklı ve yepyeni bir kitap olarak telif edildiğini ifade etmektedir.

İki eseri karşılaştırırken Gölpınarlı'nın yukarıda zikrettiğimiz çalışmasından da kısmen yararlandığı anlaşılan Yılmaz, söz konusu çalışmasında *Nūrü'l-Hüdá*'da bulunup Vâhidî'nin eserinde bulunmayan ruhun hakikati, imanın hakikatı, Nakşibendiye ve Halvetiye tarikatlarının esasları, zikir, meczuplar, ibadet ve ibadetin aşamaları gibi konu ve bölümlerle ilgili kısa analiz ve değerlendirmelerde bulunup eserde yer alan ru'yetullah, tevhid, esmâ'ü'l-hüsnâ, esmâ ve sıfât, ruh ve beden, nübüvvet ve velayet, medh-i resûl, miraç gibi diğer farklı konuları da ismen sıraladıktan[632] sonra Vâhidî'nin söz konusu eserini *Nūrü'l-Hüdá*'nın kaynağı olarak değerlendirdiği bölümde Karakaşzâde'nin kaleme almış olduğu bu eserin orijinalitesine ışık tutan önemli bazı tespitlerde bulunmuştur.

İki eser arasında birçok ortak noktanın bulunduğunu[633], yapı ve tertip bakımından iki eserin de ortak özelliklere sahip olduğunu[634] söyleyen Yılmaz, Karakaşzâde'nin eserini vücuda getirirken Vahidi'nin kitabından epeyce faydalandığını, hatta Vahidi'nin eserinin içerik yapısını aynen koruduğunu, yalnızca Vahidi'nin sözlerini kendi sözleri ile değiştirdiğini, dolayısıyla eğer yaklaşık yüz yıl öncesinde Vâhidî'nin eseri yazılmamış olsaydı *Nūrü'l-Hüdá*'nın da olamayacağını ifade etmektedir. *Nūrü'l-Hüdá*'nın sebeb-i telif bölümüne de atıfta bulunan Yılmaz, Karakaşzâde'nin, eserini Arapça ve Farsça karıştırarak, yani süsleyerek yazdığını, örnek aldığı daha önceki eserin yazarının (Vâhidî'nin) adından bahsetmeyip kendisini

[631] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 53
[632] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 53
[633] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 47
[634] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 47, 53

eserin manevi babası olarak övdüğünü[635], ayrıca Vâhidî'nin eserindeki düzen ve nesnel kalitenin Karakaşzâde'nin eserinde görülmediğini söylemektedir. Bununla birlikte ona göre, *Nūrü'l-Hüdá*, Vâhidî'nin söz konusu eserinin bir kopyası olarak tanımlanamaz. Zira *Nūrü'l-Hüdá*, yukarıda bütün söylenenlere rağmen içinde sunulan ayrıntılar ve sahip olduğu hacim bakımından Vâhidî'nin eserinden büyük ölçüde ayrılmaktadır. Vâhidî'nin "Orijinal eser"i Kitâb-ı Hâce-i Cihân toplam 80 varak iken, Karakaşzâde bir kısmını yukarıda zikrettiğimiz, farklı birçok bölüm ve konu ekleyerek *Nūrü'l-Hüdá*'yı 209 varağa çıkarmıştır[636].

Yılmaz'a göre *Nūrü'l-Hüdá*'yı, Vâhidî'nin eserinden farklı kılan yalnızca hacmi ve konulardaki ayrıntıları değil, aynı zamanda telif sebebi ve eserde kullanılan dil ile konuşma biçimidir. Nitekim Karakaşzâde'nin, Vâhidî'den farklı olarak eserini yaşadığı çağdaki insanlığın durumuna dikkat çekmek ve bu çağdaki sapkın tarikatlara karşı insanları uyarmak için yazdığını[637]; Vâhidî tarikatlar hakkındaki görüşlerini daha yumuşak ifadelerle dile getirirken Karakaşzâde tarikatlar hakkında daha sert ve aşağılayıcı ifadeler kullandığını, bu nedenle de Karakaşzâde'nin tarikatlar hakkındaki yargılarının objektiflikten uzak olduğunu belirtmektedir. Yılmaz, ayrıca iki eser arasındaki dil farklılığına da dikkat çekerek Vâhidî'nin eserinde başlıkların her zaman Farsça, metnin ise Türkçe yazıldığını, Karakaşzâde'nin eserinde ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olduğunu[638] ifade etmektedir.

İki eserin karşılaştırmasını yaparken Yılmaz'ın *Nūrü'l-Hüdá* hakkında yapmış olduğu tespit ve değerlendirmelerinin çok büyük bir kısmı doğru ve isabetli olmakla birlikte, *Nūrü'l-Hüdá*'yı yalnızca bir nüshası üzerinden değerlendirip diğer nüshalarını görmemiş olmaktan kaynaklı olarak tespit ve değerlendirmelerinin bir kısmının az da olsa eksik kaldığını, bir kısmının ise tashihe muhtaç olduğunu belirtmek gerekir. Mesela, "Vâhidî'nin eserinde başlıkların her zaman Farsça, metnin ise Türkçe yazıldığı, Karakaşzâde'nin eserinde ise bunun tam tersi bir durum

[635] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 53
[636] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 46
[637] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 46
[638] Ömer Yılmaz, *a.g.e.*, s. 54

söz konusu olduğu" tespitini bu cümleden saymak mümkündür. Yılmaz'ın elindeki nüshaya göre *Nūrü'l-Hüdá*'daki bazı başlıkların bir kısmının Türkçe olduğu görülmekte ise de müellifin hayattayken istinsah edilmiş ve bizim burada Ü1 olarak kısaltmasıyla verdiğimiz nüshada mevcut bütün başlıkların Farsça olarak yazıldığı görülmektedir. Aynı şekilde *Nūrü'l-Hüdá* metninin bütüne bakıldığında, eser metninin tamamının Arapça ve Farsça ifadelerle süslü bir dille yazıldığı tespitinin de yanlış olduğu, az sayıda da olsa sade Türkçe ile yazılmış bazı kısımların bulunduğu görülecektir.

1.10. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Tesiri ve Kaynaklık Ettiği Eserler

Osmanlı döneminde en yaygın olan on derviş taifesini ayrıntılı olarak anlatan, aynı zamanda din ve tasavvufla ilgili birçok konuyu ihtiva eden çok kapsamlı bir eser olma özelliğini taşıyan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* içinde anlatılan derviş taifeleri hakkında yazılan veya onlarla ilgili bilgi veren eserlere kaynaklık ettiği gibi ilerleyen zamanlarda kaleme alınan pek çok tasavvufî çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Ahmet Rifat Efendi'nin (ö. 1876) 13 Temmuz 1876 yılında V. Murat zamanında Bektaşilik üzerine kaleme aldığı *Mir'âtü'l-Mekâsıd Fî-Def'i'l-Mefâsid*[639] adlı kitabı, *Nūrü'l-Hüdá*'yı kaynak olarak kullanan ve bu eserden oldukça istifade eden eserlerin başında gelmektedir. Ahmet Rifat Efendi, söz konusu eserinde Hurûfîlikten bahsettiği bölümde "Tetimme-i Ahvâl-i Hurûfiyyûn" başlığında Hurûfiler hakkında bilgi verirken "*Nûrü'l-Hüdâ nâm kitâbda zikr olunduğu üzere tavâif-i mezkûrenin sebeb-i zuhûru oldur ki…*"[640] şeklindeki ifadeyle *Nūrü'l-Hüdá*'yı kaynak olarak gösterip ilgili taifeye dair eserden dört sayfaya yakın alıntı yapmıştır. Ahmet Rifat Efendi, eserden Hurufîlerle ilgili yapmış olduğu uzunca alıntının

[639] Ahmet Rifat Efendi, *Gerçek Bektaşilik/Mir'âtü'l-mekâsıd fi-def'i'l-mefâsid*, hzl. Salih Çift, İz Yayıncılık, İstanbul 2011
[640] Ahmet Rifat Efendi, *a.g.e.*, s. 271-274

sonunda aşağıdaki ifadelerle eserdeki bilgilere ve müellife ilişkin bazı eleştirilerde de bulunur:

"*İşbu kelâm gûyâ meslek-i nâ-meşrû'dan udûl u nükûl ile şer'-i şerîfe mütâba'at eden bazı reîs-i melâhide tarafından îrâd olunmuş bir kelâm idüğü zikr olunan Nûrü'l-Hüdâ nâm kitâbda mestur olup ma'a-hâzâ müellifin bu bâbdaki tahkikatı nâkıs ve türrehâtı ziyâde olup bu takdirde garaz istişmâm olunur. Şol delil ile kim müellif-i merhum tarik-i Celvetiyye meşâyıhından olup kitâb-ı mezbûru bin otuz sekiz tarihinde te'lîf eylediğini beyân edip Hurûfiyyûn ve Noktaviyyûn'dan Mevleviyye ve Halvetiyye ve Gülşeniyye arasına seyyahlardan bu mezheb karışmaya başlamıştır diye zikr eder de Celvetiyye'den bahs etmez. Ve ulemâ-i sûfiyyeden İsmail Hakkı kuddise sırrahu tarik-i Celvetiyye'den olup bundan yüz sene sonra gelip şerî'at ve tarikat ve ma'rifet ve hakikat üzerine bî-şümâr kitâb te'lîf eyler ve te'lîfâtının birazlarında ilm-i hurûfa ve Hurûfîlerin keyfiyyâtına dair nice kelâm serd ü ityân etmiş iken tarikimiz ricâlinden Karakaş-zâde Şeyh Ömer Efend'inin bu misillü Noktaviyyûn ve Hurûfiyyûn üzerine bir risâlesi vardır diye zikr ü beyân eylediğine dâir hiçbir gûne eser görülememiştir. İsmâîl Hakkı merhumun bunu yazmamış olmasına delil-i alenî olamaz ise de ol tarihten şimdiye değin üç yüz seneye karîb zamân mürur eylediği veçhile Mevleviyye ve Halvetiyye ve Gülşeniyye'de bu şeyh ve bu dervîş Noktaviyyûn ve Hurûfiyyûn yani Fazlullah-ı Tebrîzî gürûhundandır, denildiği işitilmedi*."[641]

Temel kaynakları arasında *Nūrü'l-Hüdá*'nın da yer aldığı önemli eserlerden bir diğeri, Manastır-Serfice doğumlu Mehmed Ali Aynî'nin (1869-1945)[642] 1922 yılında yayınlanan *Tasavvuf Tarihi*[643] adlı eseridir. İlahiyat Fakültesinde vermiş olduğu Tasavvuf Tarihi dersinin notlarından meydana gelen eserde Aynî,

[641] Ahmet Rifat Efendi, *a.g.e.*, s. 273-274

[642] Osmanlı Devleti'nin fetih ve yayılma dönemlerinde Konya'dan getirilerek Rumeli'ye yerleştirilen Türklerden olan Mehmed Ali Aynî, üniversitede felsefe ve felsefe tarihi derslerinden başka Çamlıca Kız Lisesi'nde edebiyat, Medresetü'l-İrşâd ve İlâhiyat Fakültesinde tasavvuf tarihi, Harp Okulu'nda ahlâk felsefesi, Harp Akademisi'nde siyasî tarih, İslam İlimleri Tetkik Enstitüsü'nde ordinaryüs profesör olarak dinler tarihi okutmuş son devir Tük mütefekkir, yazar ve idarecilerindendir. (Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Arar, "*Aynî, Mehmet Ali*", DİA, C. 4, s. 273)

[643] Mehmed Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, Hzl. Hüseyin Rahmi Yananlı, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017

Kalenderîler bahsinde "*Nurü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ adlı kitabın açıklamalarından anlaşıldığına göre bu taife…*"[644] şeklinde *Nūrü'l-Hüdá*'yı açıkça kaynak olarak göstermektedir.

M. Fuat Köprülü, *Nūrü'l-Hüdá*'yı kaynak olarak kullanan bir diğer önemli şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Köprülü, kendi çıkardığı Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde yazdığı "Abdal" maddesinde Rûm Abdâlları'nın akidelerinden bahsederken Nūrü'l-Hüdá'yı da referans olarak göstermektedir. Burada "*Fakat, Vâhidî ve Karakaşzâde, bunların akıydeleri hakkında daha fazla izahat vererek, tevellâ ve teberrâ esaslarına sadık olan bu Alevîler'in âlemin eskiliğine ve âlemin aslının -hepsi de kadim olan- dört unsurun imtizacından vücude geldiğine kani olduklarını, tenasüh ve devir nazariyelerine inandıklarını söylüuorlar; ve Hurûfîler, Noktavîler, Hayderîler, Kalenderîler'in bu akidelerde müşterek olduklarını, hattâ edhemî, Gülşenî, Halvetî, Mevlevî tarikatlerinde bile ara sıra bu türlü bozuk akıydelere saplanmış adamlara tesadüf edildiğini açıkça anlatıyorlar.*"[645] ifadelerine yer veren Köprülü'nün; Karakaşzâdeyi, yani Nūrü'l-Hüdá'yı Vâhidî'nin eseriyle birlikte eş değer bir kaynak olarak kullandığı görülmektedir.

Ahmet Talat Onay'ın (1885-1956) 1941 yılında tamamladığı *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*[646] adlı meşhur eserinde temel kaynaklar arasında yine *Nūrü'l-Hüdá* yer almaktadır. Onay, söz konusu eserinde hem Abdal[647] hem Kalender[648] maddesinde *Nūrü'l-Hüdá*'dan önemli ölçüde istifade etmiştir. Özellikle Abdallar maddesinde hem yazar hem eser adını açıkça zikreden Onay, "*Karakaşzâde Ömer Efendi'nin Nûrü'l-Hüdâ Limen-İhtedâ adlı eserinden naklettiğimiz aşağıdaki satırlar abdâllar hakkında tam bir fikir edinmemize yardım eder*."[649] diyerek eserden uzunca bilgiler nakletmektedir. Talat Onay, bu sözleriyle *Nūrü'l-Hüdá*'nın abdallar

---

[644] Mehmed Ali Aynî, *a.g.e.,* s. 203

[645] M. Fuat Köprülü, "*Abdal*", Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1935, s. 31

[646] Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* Hzl. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000

[647] Ahmet Talât Onay, *a.g.e.,* s. 59

[648] Ahmet Talât Onay, *a.g.e.,* s. 277

[649] Ahmet Talât Onay, *a.g.e.,* s. 59

hakkında tam bir fikir edinmesine yardım ettiğini ifade ederek aynı zamanda dolaylı yoldan eserin değeri ve önemini de belirtmiş olmaktadır denilebilir.

Nūrü'l-Hüdá, Mehmet Zeki Pakalın'ın meşhur *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nün de kaynakları arasında yer almaktadır. Pakalın, ilgili eserinin *Abdallar*[650] maddesinde *Nūrü'l-Hüdá*'yı doğrudan kaynak olarak kullanırken, Kalenderiyye[651] maddesinde dolaylı olarak ismen zikretmektedir.

Nūrü'l-Hüdá'dan kaynak olarak istifade eden önemli çalışmalardan biri ise günümüzde eski Türk edebiyatı veya Divan edebiyatı denilince akla ilk gelen, bu sahanın mütebahhiri İskender Pala'ya aittir. Pala, divan edebiyatının veya şiirinin çeşitli konularına dair yazılarından meydana gelen *Şairlerin Dilinden* adlı kitabının "*Kıyafat-ı Abdalan Şerhi*" başlığını taşıyan ilk yazısında, *Nūrü'l-Hüdá*'yı ana kaynak olarak kullanmıştır denilebilir. Söz konusu yazıda Pala, başlarda çeşitli kaynaklardaki bilgiler ışığında kelime olarak abdalın ve abdalların ne olduğunu açıkladıktan[652] sonra sözü "abdalların kılık-kıyafet ve alet edevatına" getirip konuyla ilgili *Nūrü'l-Hüdá*'dan uzunca bir paragraf halinde metin alıntılar ve sözlerine biraz da ironi katarak "bu metni gerçek abdalların himmetine sığınarak eski usul, bent bent şerh eder[653]. İskender Pala, *Nūrü'l-Hüdá*'dan alıntıyı yaparken "*Bu hususta Karakaşzâde Ömer Efendi, o pek değerli eserinde Türk dilinin seci şahikaları arasında sayılabilecek şu muhteşem satırları kaydeder. Eski nesrin Türkçe kelimelerle bu derece güzel yazılabileceğini, bu satırları okumadan önce tahmin bile edemezdik.*"[654] sözleriyle aynı zamanda eserin önemini ve yüksek edebî değerini de vurgulamaktadır.

Nūrü'l-Hüdá'nın kaynak olarak kullanıldığı ve bir anlamda bu eserin Divan edebiyatı açısından önemi ve değerini ortaya koyan bir diğer önemli çalışma Ahmet Atillâ Şentürk tarafından ciltler halinde hazırlanan *Osmanlı Şiir Kılavuzu* adlı

---

[650] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, C. I, s. 5
[651] Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.,* C. II, s. 148
[652] İskender Pala, *Şairlerin Dilinden*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 3-6
[653] İskender Pala, *a.g.e.,* s. 6-16
[654] İskender Pala, *a.g.e.,* s. 6

çalışmasıdır. Şentürk söz konusu çalışmanın birinci kitabında "*Abdal" maddesinde Abdallar taifesi hakkında malumat verirken "kendilerine 'kallâş' denen bu zümre hakkında Karakaş-zâde'nin III. Mehmed namına yazdığı* ***Nûrü'l-hüdâ Limen-ihtedâ*** *ünvanlı eserinde haylice malumat*"[655] olduğunu söyleyerek eserdeki Abdallar bölümünün giriş kısmını olduğu gibi alıntılamaktadır.

Nūrü'l-Hüdá'dan önemli bir kaynak olarak bahseden son dönem çalışmalarından biri de Prof. Dr. Ahmet Taşğın'ın hazırlamış olduğu "*Klasik Kaynaklarda Heterordoks Dervişler ve Heterodoksi*" adlı kitaptır. Taşğın, söz konusu çalışmasını hazırlarken kullandığı kaynakları tanıtırken "Karakaşzâde Ömer Efendi'nin Fazlullah Hurufî ve Hurufîler hakkında bilgi veren *Nūrü'l-Hüdá*"dan "Hurufîlik konusunun nadir kaynakları arasında yer alan" bir eser olarak zikredip[656] eserdeki ilgili bölümü sadeleştirerek, söz konusu çalışmasında olduğu gibi vermiştir[657].

Yukarıda zikrettiğimiz kaynak eser düzeyindeki önemli kitap çalışmalarınının dışında *Nūrü'l-Hüdá*'nın ayrıca yurtdışında Alevilik üzerine düzenlenmiş bir sempozyumda sunulan bir bildiride de kaynak olarak kullanıldığı tespit edilmiştir[658].

Son olarak da Agâh Sırrı Levend'in *Divan Edebiyatı* adlı meşhur kitabının Bibliyografya bölümünde Tasavvufa, Dine ve Felsefeye Ait Eserler arasında *Nūrü'l-Hüdá*'ya da yer verdiğini[659] özellikle belirtmek gerekir. Agâh Sırrı Levend gibi Türk edebiyatı tarihinin en büyük otoritelerinden birinin divan edebiyatının doğru bir şekilde anlaşılması için yazdığı ve bu edebiyatın eserlerinde kullanılan kelimeler, remizler, mazmunlar ve mefhumları çok kapsamlı bir şekilde açıkladığı böylesine

---

[655] Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, C. 1, OSEDAM Yayınları, İstanbul 2016, s. 48

[656] Ahmet Taşğın, *Klasik Kaynaklarda Heterordoks Dervişler ve Heterodoksi, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2012,* s. 14

[657] Ahmet Taşğın, *a.g.e., s. 115-119*

[658] Doç. Dr. Yağmur Say, "*Aleviliğin Osmanlı Dönemi Yazılı Kaynakları*", Alevi Akademisi Bilim Kurulu Sempozyumu, Almanya-Bremen, 10-11 Haziran 2006 (http://www.uzumbaba.com/alevi/aleviligin-osmanli.htm (Erişim: 24.03.2021))

[659] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (Kelimeler ve Remizler; Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 648

önemli bir eserin bibliyografyasında yer alması *Nūrü'l-Hüdá*'nın aynı zamanda divan edebiyatı açısından büyük bir öneme ve değere sahip bir eser olduğunu göstermektedir diye düşünüyoruz.

Sonuç olarak *Nūrü'l-Hüdâ,* her ne kadar yukarıda eserle ilgili değerlendirmelerini verdiğimiz bazı araştırmacılarca haksız ve dayanıksız bir şekilde; Vâhidî'nin eserinin kopyası, hatta "intihal" ve "orijinal olmayan" bir eser olarak gösterilmek istenmiş olsa da eserin kendisinden sonra bu alanda yazılmış bazı önemli eser ve çalışmalarda temel kaynak olarak kullanıldığı ve gösterildiği kesin bir olgudur. Dolayısıyla bu durum onun ne kadar önemli ve değerli bir eser olduğunun açık bir göstergesidir denilebilir.

1.11. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın Edebî Değeri ve Özgünlüğü Meselesi

Değerlendirme deyince, bir öznenin (araştırmacı, eleştirmen) bir nesneye (konu, içerik, eser) belli bir ölçüte göre olumluluk veya olumsuzluk değeri biçmesi kastedilmektedir. Yani bir metin (bir eser) kendiliğinden değerli ya da değersiz değildir, bu nitelikler ona ancak belli bir ölçütle atfedilir[660]. Dolayısıyla bir eserin değeri ve özgünlüğü hakkında hüküm verirken, her şeyden önce bu hükmü hangi ölçütlere göre verdiğimizi belirlememiz şarttır, denilebilir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden ise, bugüne kadar yapılan çalışmalarda, *Nūrü'l-Hüdá* gibi tarihî değeri olan eski bir edebî eserin kendi bütünlüğü içinde, önyargılardan uzak, edebiyat tarihçileri veya kuramcılarının belirlediği ölçütlere göre, olanı olduğu gibi yansıtmayı amaç edinen objektif bir anlayış ve bakış açısıyla müstakil bir eser olarak ne yazık ki ele alınıp değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Nitekim biraz daha objektif bir gözle bakıp eserin hakkını kısmen de olsa teslim eden Ahmet T. Karamustafa ve Ömer Yılmaz'ın dışında, başta Abdülbaki Gölpınarlı olmak üzere bu konuda şu veya bu şekilde görüş bildiren bütün araştırmacıların,

[660] Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2009, s. 257

Nūrü'l-Hüdá'nın her şeyden evvel sanat değeri olan edebî bir eser olduğu gerçeğini, bu eserin yazıldığı dönemi, ait olduğu edebiyat geleneğini, bu gelenekte hakim olan edebî eser anlayışını ve değer ölçülerini dikkate almadığı, kısacası ait olduğu devrin bağlamından koparak eseri özgün olmamakla, hatta ve hatta intihal, çalıntı bir eser olmakla itham ettikleri görülmektedir.

Halbuki gerek geleneksel edebiyat tarihi gerek modern edebiyat kuramları ve eleştiri alanında söz sahibi olan yerli ve yabancı otoriteler, çalışmalarında bir eseri, özellikle eski bir döneme ait edebî bir eseri hakkıyla anlayıp objektif bir şekilde değerlendirebilmek için, eserin yaratıldığı devrin bütün şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Eser hakkında yapılan değerlendirmeler bölümünde eserin mahiyeti ve değeri hakkında ileri sürülen görüş ve iddiaların doğruluğu veya eksikliği tarafımızca değerlendirilip bunlara uygun cevaplar verildiği için burada aynı şeyler tekrar edilmek yerine başta yerli otoriteler olmak üzere dünyada edebiyat bilimi ile uğraşan çeşitli otoritelerin konu ile ilgili teorik bilgileri ve sebe-i telif bölümünde müellifin kendi eseri hakkında verdiği bilgiler ışığında *Nūrü'l-Hüdá*'nın özgünlüğü ve değeri konusu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Bir eserin, hele ki *Nūrü'l-Hüdá* gibi tarihî değeri olan eski bir edebî eserin özgünlüğü veya değeri hakkında hüküm verirken, her şeyden önce bu hükmü hangi kıstaslara göre verdiğimizi belirlememiz şarttır. Nitekim "'Büyük san'atkâr' ve 'şaheser' dediğimiz zaman, bu hükmü hangi 'ölçü'ye göre verdiğimizi tayin etmemiz lazımdır" diyen M. Fuad Köprülü, "herhangi edebî bir eseri tetkik ederken" biri azamî derecede "âfakî" (objektif) olan "tarihçi" görüşü, diğeri de yalnızca "enfüsî / sübjektif" olan "tenkidci" görüşü olmak üzere "birbirinden tamamen farklı iki görüş tarzının" olduğunu, dolayısıyla eser tetkikinde "evvelâ onlardan birini kabul ve ona göre hareket etme"nin zarurî olduğunu ifade etmektedir[661].

Köprülü'ye göre *"Edebiyat tarihçisi, bir eserin kıymetini takdir ederken, vesikalara dayanarak onun yüzyıllarca halk arasında nasıl bir rağbet kazandığını,*

[661] M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 28

sebepleri ve neticeleri ile anlamaya çalışır; halbuki 'münekkid' doğrudan doğruya kendisinin o eserden aldığı 'duygulanma payı'nı şahsî zevk ve kanaatine göre izah eder. Tarihçi şahsî zevk ve kanaatini azamî derecede dikkate almamağa ve imkân nisbetinde 'afakî' (objektif) bir şekilde düşünmeğe mecburdur. Münekkidin, bakış tarzı ise sırf 'enfüsî'dir."[662] Yine Fuad Köprülü'ye göre "*Edebî bir eser, zamanımızdan ne kadar uzaksa, onun hakkında edebiyat tarihinin 'afakî' bir hüküm vermesi o kadar kolaylaşır. Çünkü, yüzyıllar esnasında, yanılmaz bir hâkim olan 'halkın zevki' onun hakkındaki hükmünü vermiştir; tarihçi, vesikaların tetkiki ve tasnifiyle, o hükmü sonuçlandırır ve tespit eder. Halbuki zamanımıza yaklaştıkça, bu hükümlerimiz 'afakî' olmaktan ziyade 'enfüsî' bir mahiyette yani 'tarihî' olmaktan ziyade 'tenkidî' bir şekilde olur.*"[663]

Agâh Sırrı Levent de *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde aynı konuya parmak basarak, edebiyat tarihi çalışmalarında, dolayısıyla eski eser incelemelerinde izlenecek başlıca yöntemin, belgelere dayanan ve objektif kalmayı gerektiren "tarihsel eleştiri", yani tarihî bakış açısı olduğunu ifade ederek, edebiyat araştırmacısının "geçmişteki eserler için tarihsel zevkini kullan"ması, "yani eserleri yazıldıkları devrin sanat ölçüsüyle yargıla"ması gerektiğini, dolayısıyla eser hakkında "kendi devrinin değer ölçüsünü kullanamayacağ"ını, "eski dönemlerde yazılmış eserleri bugünün sanat ölçüsüne vurduğumuz zaman, varacağımız değer yargısının sıfır" olacağını belirtmektedir[664].

Orhan Şaik Gökyay da tanıtmaya kalkıştığımız bir eserin "tılsımını" çözmek için onun yazıldığı zamanın, çevrenin, yazarın dilinin, üslubunun özellikle kültürünün kavranması şart olduğunu ifade etmektedir[665].

Berna Moran da *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı kitabında, doğru anlaşılması için eski dönemlerde yazılmış olan eserlerin tarihsel eleştiriye tabi tutulmasının önemi ve gereğinden bahsetmektedir. Moran'a göre de bazı sakıncalı

---

[662] M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 28
[663] M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 28
[664] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 15
[665] Orhan Şaik *Gökyay, Destursuz Bağa Girenler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 35

yönleri olmakla birlikte "en önemli yanı eseri belli bir sanat geleneğindeki yerine oturtmak, o tür eserlerin özelliklerini ortaya koymak, böylece eserde gözetilen amaçları, esere şekil veren ilkeyi belirtmek ve ona hangi açıdan bakılacağını bulmak" olan tarihsel eleştirinin genellikle eski çağlarda yazılmış eserleri doğru anlamamıza yardım ettiği ve bu bakımdan çok yararlı olduğu şüphesizdir[666].

Türk edebiyatının önemli çağdaş eleştirmenlerinden biri olan Murat Belge de "edebiyatta, her çağ için geçerli birtakım kuralların varlığına inanmak" ve "bu kuralların her çağın edebiyatına uygulandığında şaşmaz sonuçlar vermesi" gerektiğini söyleyerek bütün sanatın, hatta çağdaş sanatın, tarihi olduğunu, dolayısıyla tarihi bağlarından koparılan bir sanat eserinin güdük kalacağını belirtir[667].

Türk edebiyatı tarihi ve edebiyat kuramları ve eleştiri konusunda en yetkin yerli otoritelerden sayılan yukarıdaki isimlerin eski edebî eserler hakkında objektif ve sağlıklı bir hüküm verebilmek için onların "tarihî" bakış açısıyla, yani yazıldıkları dönemlerinin ölçülerine göre değerlendirilmesi gerektiğine dair yukarıdaki görüşlerin aynısına edebiyat teorisi üzerine yazılmış Batılı kaynaklarda da rastlanmaktadır. Nitekim Rene Wellek ve Austin Varren'in ortak çalışması olan meşhur *Edebiyat Teorisi*'nde de tarihî ve tenkitçi bakış açısından bahsedilerek tarihî bakış açısını savunanlarca "yargılama (eleştiri) faaliyetinin gerekliliği inkâr edilemez" olduğu "ancak edebiyat tarihinin kendine mahsus standart ve ölçütleri" olduğu belirtilir. Edebiyatta geçmişi yeniden kurmayı savunan bu görüş sahiplerine göre eski dönemlerde yazılmış eserleri değerlendirirken "kendi önyargılarımızın müdahalelerini bilerek engellemek suretiyle eski dönemlerin düşünüş dünyasına ve tu"larına nüfuz etmemiz ve onların standartlarını kabul etmemiz gerekmektedir. Wellek ve Varren'in ifadesine göre "ünlü tarih teorisyenleri tarafından bile eleştirilmesine rağmen 'tarihselcilik' (historicism) denen bu görüş 19. Yüzyıl boyunca, Almanya'da tutarlı bir şekilde geliştirilmiş", ayrıca "aynı görüş bugün İngiltere ve Amerika'yı da doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiş görünmekte" ve

[666] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 79, 82
[667] Murat Belge, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 285

Batılı edebiyat tarihçilerinin birçoğu da bu görüşe bağlılıklarını az ya da çok açık bir şekilde dile getirmişlerdir[668].

Kısacası edebiyat incelemelerinde yazarın niyetine büyük bir önem verilmesine yol açan bu bakış açısına göre genel olarak yazarın niyetini tam olarak tespit edebilirsek ve bunun gerçekleşmiş olduğunu görürsek yazarın çağdaş bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz ve eserini bundan daha fazla eleştirmeye ne gerek vardır ne de bu mümkündür. Böylece bu yöntem tek bir eleştiri ölçüsünü, yani çağdaş başarı ölçüsünü kabule götürür[669] ki buna göre eski bir dönemde yazılmış edebî bir eseri yalnızca zamanımızın bakış açısından yargılamak tatmin edici olmayacağı gibi, doğru da değildir. Sonuç itibarıyla eski dönemlerde yazılmış eserleri günümüz bakış açısıyla değerlendirip "tarihî ilişkileri ihmal etmekte sakınca görmeyen eleştirici, yargılarında sürekli yanlışlara düşer; hangi eser orijinal (özgün), hangisi taklit bilemez ve tarihî şartları ihmal etmesi dolayısıyla kendine has bir özelliği olan sanat eserini anlamada sürekli hatalar yapar."[670] Tam da bu noktada, yazıldığı dönemi dikkate almadan sırf konusundan dolayı *Nūrü'l-Hüdá*'yı özgün olmamakla, hatta intihal bir eser olmakla itham eden araştırmacıların da aynı hataya düştükleri görülür.

Nūrü'l-Hüdá gibi eski dönemlerde yazılmış bir eserin değerlendirilmesinde geçerli olan bakış açısını bu şekilde belirledikten sonra, eserin yazıldığı dönemin ve ait olduğu divan edebiyatı geleneğinin sanat eseri hakkındaki değer ölçülerine, hatta eserin yazıldığı yüzyıldaki dünya edebiyatında yaygın olan eser yazma anlayışına bakabiliriz ve buna göre eserin değer ve özgünlük durumunu tespit edebiliriz.

Görüldüğü gibi yukarıdaki iddianın sahipleri, *Nūrü'l-Hüdá*'yı özgün bir eser olarak saymamalarının en büyük sebebi; onun, konusunu aşağı yukarı bir yüzyıl önce yazılmış olan başka bir eserden "aynen almış olması"dır. Dolayısıyla eserin özgünlüğü meselesinin netleştirilmesi buna bağlı olduğu için, biz burada divan edebiyatı, daha doğrusu klasik Türk edebiyatı geleneğinin edebî eser anlayışına ve

---

[668] Rene Wellek – Austin Varren, *Edebiyat Teorisi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 26
[669] Rene Wellek – Austin Varren, *a.g.e.*, s. 27
[670] Rene Wellek – Austin Varren, *a.g.e.*, s. 28, 30

söz konusu gelenekte bir edebî esere kıymet biçerken hangi hususların en önemli kıstas olarak kabul edildiği üzerinde durmak istiyoruz. Zira sırf aynı konuyu anlatmaktadır diye *Nūrü'l-Hüdá*'yı özgün olmamakla, hatta intihal ve çalıntı bir eser olmakla itham eden Göpınarlı'nın esasında divan veya klasik Türk edebiyatı geleneğinin edebî esere bakışını ve bu geleneğin edebî eser anlayışını bilmemesi düşünülemez. Gölpınarlı'nın özellikle *Divan Edebiyatı Beyanındadır* eserini tamamen ideolojik ve divan edebiyatına bütünüyle olumsuz bir bakış ve ön yargılı yaklaşımla yazdığını dikkate aldığımızda *Nūrü'l-Hüdá*'ya o kadar fazla yüklenmesinin sebebini bir yere kadar anlamak mümkündür. Fakat, kendisinden sonra bazı araştırmacıların onun *Nūrü'l-Hüdá* hakkında ileri sürdüğü görüşü, aynen tekrarlaması pek anlaşılacak bir durum değildir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Divan edebiyatı veya klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak yazılmış bir eserin özgün olup olmadığı konusunda bir karara varmak, daha doğrusu kesin bir hüküm verebilmek için her şeyden önce ilgili geleneğin eser üretme şartlarını ve anlayışını, yani geleneğin belirlediği estetiği anlamak ve net olarak ortaya koymak gerekir. Aksi takdirde 17. yüzyılda divan edebiyatı geleneğine bağlı olarak yazılmış bir eseri tutup da günümüzün modern edebiyat anlayışına göre değerlendirmemiz ve yargılamamız ne kadar sıhhatli sonuçlar vereceğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Bütün bunların ışığında Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinin orijinal olmadığını, hatta daha da ileri giderek intihal olduğunu iddia edenlere cevap beyanında özetle şunları söylemek mümkündür:

1. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, yalnızca belli bir konuyu okuyucusuna öğretmek amacıyla yazılmış sıradan didaktik bir eser olmaktan ziyade, sanat kaygısını ön planda tutan manzum-mensur hikâye tarzında yazılmış edebî bir eserdir. Klasik Türk edebiyatı geleneğinde ise, özellikle mensur hikâyelerde esas olan anlatılan konudan ziyade, sanat gösterisinde bulunmaktır. *Nūrü'l-Hüdá* da geniş divan edebiyatı geleneğinin ve deneyiminin bir parçası olduğuna göre, onun, sahip olduğu dil ve üslup farkından dolayı konusunu aldığı diğer eserden önemli ölçüde

ayrıldığını, dolayısıyla gayet özgün, orijinal ve telif bir eser olduğunu söylemek gerekir.

2. *Nūrü'l-Hüdá* ve *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ın konusu büyük ölçüde aynı olmakla birlikte, yazıldıkları yüzyıllar farklı olduğu için, hitap ettikleri kitleler de farklıdır. Bu açıdan bakıldığından aynı geleneğin parçası olan *Nūrü'l-Hüdá* ve *Menâkıb-ı Câce-i Cihân* arasındaki farklılıklar, konu benzerliklerinden daha önemli hale gelmektedir. Çünkü her iki eser de her kadar ortak bir geleneğin içinden çıkmış ve aynı konuyu anlatıyor olsa da yazılış gayelerinin farklı olduğu, dolayısıyla her iki eserin de ayrı hitap kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce sade bir Türkçe ile yazılmış olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ın birincil hitap kitlesi avam iken, son derece süslü bir dil ve üslupla yazılmış olan *Nūrü'l-Hüdá*'nın kitlesi yazıldığı devrin "zürefa"sı ile "urefâ"sı, yani havastır. Dolayısıyla her iki eser hem hitap ettiği kitle hem de ilgi alanları bakımından büyük ölçüde farklılaşmaktadırlar.

3. *Nūrü'l-Hüdá*'nın *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'dan farkı aslında kimsenin fark etmediği ve dikkat çekmediği adıyla başlamaktadır. Eserin adı ile muhtevası arasındaki uyum dikkate alındığında aslında *Nūrü'l-Hüdá*'nın *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'dan farklı olarak sadece ilgi dinî zümreleri anlatmak değil aynı zamanda onları eleştirmek ve hatta onları doğru yola iletmek ve dolaylı yoldan okuyucuya doğru yolu göstermektir. Dolayısıyla iki eserin yazılış sebebi veya amacı birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Nitekim Ömer Yılmaz da çalışmasında kısmen bu duruma değinmiştir.

4. Yukarıda konu ile ilgili görüşlerine yer verilen uzmanların söylediklerinin zaviyesinden konuya bakıldığında da iki eser arasındaki konu benzerliğinden dolayı *Nūrü'l-Hüdá*'nın diğerinin bir kopyası olduğunu vurgulayan bir perspektifin hem yerleşik divan edebiyatı geleneğine hem de divan edebiyatı estetiğine ve tarihsel perspektife günümüzde getirilen yoruma taban tabana zıt olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konuya eserin içinde yer aldığı klasik Türk edebiyatının perspektifinden bakılmasının en sağlıklı olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında ise şu hususlar özellikle göz önünde bulundurulmalıdır:

Birincisi divan edebiyatı geleneğinde bir eserin özgün bir eser olarak kabul edilip takdir görmesi için tamamen farklı bir konuyu anlatması gerekmediği gibi böyle bir şart yoktur. Nice eserler vardır ki konuları tamamen aynen alınma oldukları halde sırf sahip oldukları süslü dil ve üslup dolayısıyla şaheser olarak değerlendirilmişlerdir. Nâbî'nin *Hayrâbâd* mesnevisi örneğinde olduğu gibi. *Nūrü'l-Hüdá* ile Menâkıb-ı Hâce-i Cihan'da işlenen konu çok büyük oranda aynıdır, fakat onların bu konu benzerliği iki eser arasında mevcut olan söz dağarı, terkip, şekil, dil ve üslup hitap ettikleri kitle, estetik amaç vs. yapısal farkların gözden kaçırılmasına neden olmamalıdır.

İkinci olarak eğer *Nūrü'l-Hüdá*'ya bir yüzyıl öncesinde, yani 16. yüzyılda yazılmış olan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'da anlatılan dinî zümreleri anlatan bir eser olarak değil de 17. yüzyılda yazılmış ve yazıldığı yüzyıldaki Osmanlı hayatının birçok yönünü yansıtan ve o yüzyılın edebiyat anlayışının bir parçası olarak bakarsak o zaman iki eser arasındaki fark ve *Nūrü'l-Hüdá*'nın kendine has özelliklere sahip olan farklı ve özgün bir eser olduğu gerçeği daha açık bir şekilde anlaşılmış olacaktır. Nitekim eserin yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal hayat şartları ile müellifin eserde dile getirdiği hususlar karşılaştırıldığında *Nūrü'l-Hüdá*'nın tamamen yazıldığı dönemin meselelerini dile getiren kendi döneminin eseri olduğu kolayca anlaşılacaktır. *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'nın konusu, dönemin meselelerini anlatmak için sadece bir kılıf olarak kullanılmıştır. Nitekim Gölpınarlı da, eserin taşıdığı bir önem varsa ilgili dinî zümrelerin 17. yüzyıldaki varlığını haber vermesi olduğunu söyleyerek kısmen eserin bu özelliğine değinmiş ve bizim vurgulamak istediğimiz gerçekliği dile getirmiştir diyebiliriz.

Üçüncüsü *Nūrü'l-Hüdá, Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'dan birçok şeyi alıp kullanmış olabilir, fakat eserin birçok bölümündeki kanıtların gösterdiği üzere aynen alınıp kullanılan bölümler, şiirler veya unsurlar hem sayıca sınırlıdır, hem de eser boyunca gerek olay örgüsü, gerek kurgu ve anlatım tekniği ile anlatılan konular bakımından birçok değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmiştir. (Şeriat mahkemesi olayı ve Rum Abdallarını mahkemede yargılatıp isimlerine mütenasip cezalarla cezalandırması/isimlerle özdeşleştirme tekniği).

Son olarak, Vâhidî'nin eserini orijinal, Karakaşzâde'nin eserini konusu yüzünden intihal olarak görenlere Vâhidî'nin söz konusu eserinde, kendi eseriyle ilgili söyledikleriyle cevap vermek en uygun olacağını düşünüyoruz. Vâhidî, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinin yazılış sebebini anlattığı "*Der-Beyān-ı Sebeb-i Te'līf-i Kitāb ve Taṣnif-i Ḫiṭāb…*" bölümünün 81-84. beyitlerinde kendi eserini överken aslında övdüğü, kendi eserinin konusu değil, tertibi, yani sunuluş tarzı olduğunu vurgulamaktadır. Yoksa dünyada söylenmemiş, söz yazılmamış konunun kalmadığını, söylenecek bütün sözlerin söylendiğini ve anlatılacak bütün konuların anlatıldığını belirtir. Lakin anlam, yani konu bir olsa da onu söylemenin bin türlü tarzı, ve anlatılan her konunun bin ayrı yüzü olduğunu söyler. Sözü ve kalemi güçlü ve fazilet sahibi olan yazarların her birinin bu mananın ayrı birer yüzünü ortaya koyduğunu ifade eder. Bu ifadelerinden, Vâhidî'nin, kendi eserinin de konusundan ziyade tertip, yani ifade tarzının orijinal ve değerli olduğunu söylemektedir:

"Velī medḥ itdügüm tertībdür bes
Ki bu ṭarzı dimedi hīç bir kes

Cihānda var mıdur nā-güfte maᶜnī
Ki lafẓa gelmemiş ola o yaᶜnī

Dinilmişdür velī ṣūret muġāyir
Nitekim dürlü eşkāl ü żamāyir

Maᶜānī bir beyān biñ śūret-elvān
Efāżıl her biri bir yüzde gūyān"[671]

Sonuç olarak, denilebilir ki daha çok bir nazire geleneğine dayanan ve konudan ziyade söyleyiş tarzına ve ifade kabiliyetine önem veren klasik Türk edebiyatı

[671] Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, Hzl. Turgut Karabey vd., s. 81

geleneği içerisinde kendilerinden önce yazılmış eserlerle aynı konularda yazmış veya konusunu aynen başka eserlerden alan birçok şair veya müellifin mevcuttur, fakat u şair ve yazarların hepsi de daha önce yazılmış eserleri genişleterek konuyu yeniden işlemiş ve kattıkları özelliklerle bu eserlere kendi kişiliğinin damgasını vurarak yeni birer eser meydana getirmişlerdir[672]. Bu anlamda Karakaşzâde'nin kendi kişiliğini ve döneminin damgasını vurduğu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın da bu özellikleri haiz özgün ve telif bir eser olduğu gerçeği inkar edilmemelidir.

1.12. Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá İle Menāḳıb-ı Ḫˇāce-İ Cihān Ve Netīce-İ Cān[673] Eserlerinin Karşılaştırılması

Eserlerin Şekil Bakımından Karşılaştırılması

Şekil bakımından her iki eser nesir-nazım karışımı olarak yazılmış olup aynı özellikleri göstermekle birlikte gerek içlerinde yer alan nesir ve nazım bölümlerinin sayısı gerekse ilgili bölümlerin sıralaması bakımından farklılık arz ettikleri görülmektedir. Buradaki tabloda iki eserde yer alan bölümler, bu bölümlerde yer alan nazım parçaları ve ilgili bölümlerin tanzimi ve söz konusu bölümlerdeki nesir ve nazım kısımlarının tanzimi arasındaki farklılıklar verilmeye çalışılmıştır.

TABLO 1:

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá	Menākıb-ı Hâce-i Cihān ve Netīce-i Cān

[672] Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 70-71

[673] Buradaki karşılaştırmada, Vâhidî'nin Menākıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân adlı eserin Prof. Dr. Turgut Karabey, Yrd. Doç. Dr. Bülent Sığva ve Arş. Gör. Yusuf Babür tarafından hazırlanmış olan tenkitli metni esas alınmıştır. [bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, İnceleme-Tenkitli Metin, hzl. Prof. Dr. Turgut Karabey vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2015]

Nesir-Nazım **Bölüm veya Başlık**	**Bölüm veya Başlıkla İlgili Açıklama**	**Nesir-Nazım** **Bölüm veya Başlık**	**Bölüm veya Başlıkla İlgili Açıklama**
Kitap Başlığı **Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Li'l-Mevlá ᶜÖmer Bin Meḥmed eş-şehīr be-Ḳaraḳaşzāde**		**Kitap Başlığı** **Kitāb-ı Ṭarīḳat-nāme-i Ḫāce-i Cihān ve Neṭice-i Cān Te'lif-i Vāĥidį ᶜAleyhi'r-Raĥmeti Ve'r-Rıḍvān**	
Tevhid Bölümü Nesir	Başlıksız	**Tevhid Bölümü** Nesir	Başlıksız
Rubāᶜī	Farsça - 1 Beyit Alıntı	Naẓm Be-Zebān-ı Fārisī	Farsça- 5 Beyit Telif (?)
Nesir		Nesir	
Şiᶜr	Arapça - 1 Beyit Alıntı	Beyt	Türkçe – 3 Beyit Telif
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Neṣr	
Nesir		Meṣnevī **Der-Naṣīḥat Ez-Rūy-ı Ḫaḳīḳat**	Türkçe – 129 Beyit Telif

		Berāy-ı Ṭālibān-ı Ṭarīḳat	
Naat	Başlıksız	**Der Naᶜt-ı Nebį Ṣallā'l-lāhu ᶜAleyhi ve Sellem ve ᶜAlā Ālihi ve Aṣḥābihi Ecmaᶜīn**	Başlıklı
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Ḳaṣīde	Türkçe – 14 Beyit
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			

Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Diger (Beyt)	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Dört Halifeye Övgü	YOK	**Der-Naᶜt-ı Çār-Yār-ı Kibār Rıḍvānu'l-lāhi ᶜAleyhim Ecmaᶜīn**	Başlıklı Nesir-Nazım
		Nesir	
		Naẓm	Türkçe – 3 Beyit
Padişaha Övgü	Başlıksız Nesir olarak Naat bölümünün hemen devamında verilmiş	**Der-Midĥat-i Pādişāh-ı Diṇ-i İslām ve Penāh-ı Kāffe-i Enām**	Başlıklı
Nesir		Nesir	

Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Padişaha Dua Nesir	**Başlıksız** Övgü bölümünün devamında Arapça olarak yapılmıştır	**Ḳıṭᶜa** **Duᶜā Ez-Berāy-ı Padişāh**	**Başlıklı** Türkçe – 6 Beyit
Münâcât Bölümü	YOK	**Der Münācāt İlā'l-ḳāḍıyü'l-ḥācāt**	Başlıklı Türkçe – 66 Beyit
Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Müsteṭāb ve Ḥadīḳa-i Belīğa-i Saᶜādetnişāb	Nesir-Nazım	**Sebeb-i Te'līf-i Kitāb ve Taṣnīf-i Ḫiṭāb ve Āverden-i ᶜÖẕr-i** **Taḳṣīr-i Ḫˇīş Be-Pīş-i Ehl-i Dāniş ve Dūr-Endīş ve Melāmet-kerden-i Nefsi** **Serkeş ü Bed-Fiᶜl ü Bed-Kīş**	Nazım Türkçe – 166 Beyit

Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 4 Beyit Telif - Konuşma		
Neṣr			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Ḳıṭʿa	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			

Naẓm	Türkçe – 1 Beyit Telif (?) - Konuşma		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif - Konuşma		
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı - Konuşma		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe -1 Beyit Telif		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Eserin İthaf Edildiği Kişiye Övgü		YOK	
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			

Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt?	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Der-Āġāz-ı Kitāb-ı Şīrīn-Ḫiṭāb		**Der-Āġāz-ı Kitāb Gūyed**	
Meṣnevī	Türkçe – 4 Beyit Telif	Nesir	

Neṯr		**Meṯnevį** **Der-Ḫulāṣa-ı Suḫan Be-Ṭarīḳ-i Remz-i Kühen**	Türkçe – 52 Beyit Telif
Beyt	Farsça – 1 Beyit		
Nesir		**Żiyāfet Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān** **Ez-Behr-i Zāden-i Netīce-i Cān**	
Beyt	Farsça – 1 Beyit	**Naẓm**	Türkçe – 4 Beyit Telif - Remiz
Nesir		Neṯr	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Meṯnevī	Türkçe – 11 Beyit Telif – Netīce-i Cān'ın güzelliği övgüsünde
Neṯr		Neṯr	
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif	Ḳıṭ'a	Türkçe – 10 Beyit Telif – Âşıkların vasıfları hakkında
Nesir		Neṯr	

Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 14 Beyit Telif – Âşıkların ve maşukun vasıfları hakkında
Nesir		Neṣr	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Rubāᶜī	Farsça Telif (?) Aynı rubai NH'da da vardır
Nesr		Neṣr	
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	7 Beyit: 6 Beyit Türkçe – Telif; 1 Beyit Farsça - Alıntı (7. Beyit) Gerçek ve Yalancı Âşıkların vasıfları hakkında
Neṣr		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Şiᶜr	Arapça – 3 Beyit		

	Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyit	Başlıksız Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Farsça		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Aynı şiir MHC'da da mevcuttur		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 6 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Rubāᶜī	Farsça		

	Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit		
Beyit	Farsça – 1 Beyit Alıntı Başlıksız		
Neṣr			
Naẓm-ı laṭīf	Farsça – 1 Beyit		
Nesir			
Beyit	Türkçe – 1 Beyit Telif? Başlıksız		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit		
Neṯr			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān Be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-Abdālān-ı Rūm** **Be-Ḫān-ḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir	Abdallar adına konuşan: Hayrân Dede	Nesir	Hayrân Dede
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı-İnsanlara yumuşak davranma hakkında		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Abdālān Be-	Abdalları adına konuşan:	**Meṯnevį**	

Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān	İslam Baba Konuşma: Nesir-nazım karışımı	**Der-Ḫulāṣa-ı Suḫan Ez-Zebān-ı Abdalān-ı Rūm-ı Kühenī**	Kurbân Baba Nazım
Nesir		Mesnevî	Türkçe – 102 Beyit Telif: Kurbân Baba'nın konuşması
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif – Diyalog İslam Baba'nın konuşması		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı – Şekilcilik, dış görünüş hakkında		
Nazm Başlıksız	Farsça – 2 Beyit Alıntı – Şekilcilik, dış görünüş hakkında		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif – İslam Baba'nın esrar, sırlar hakkında sözleri		

Neṯir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif – İslam Baba'nın sözleri		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı – Putperestlikten sakınmak hakkında		
Neṯr			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı – Suretperestlik hakkında		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Kanaat hakkında		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mâsivâ hakkınd		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Türkçe		

Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: İslam Baba'nın Sakal tıraşı hakkında sözleri		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: İslam Baba'nın yüzün parlatılması hakkındaki sözleri		
Rubāʿī	Farsça Alıntı: Kalenderîlerin yüzü hakkında İslam Baba'nın konuşmasında		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 4 Beyit Telif: İslam Baba'nın ibadet hakkındaki sözleri		
Neṯr	İslam Baba'nın konuşması		
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Abdālān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān**	

		Be-Pįr-i Abdālān-ı ᶜÜryān	
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Edep ve edepsizlik hakkında	Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Hz. Adem'in tennuresi hakkında
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Edep hakkında		
Neṣr			Nesir
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Çalışıp kazanmanın önemi hakkında	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 4 Beyit Telif: Cinnet ve hayvan derecesine inen insan hakkında
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif: Göz, saç, ağız, kaş hakkında Bu kıtanın ilk beyti NH'da aynen alıntılanmıştır.
Nesir		Neṣr	
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Göz, saç, ağız remzi hakkında	Naẓm	Türkçe – 4 Beyit Telif: Dervişe Nasihat

	Buradaki beyit Vâhidî'nin kıtasından aynen alınmıştır		
Nesir		Neṣr	
Mısraᶜ	Türkçe Kâfir-Işık Bu mısra Vâhidî'nin aşağıda belirtilen kıtasından aynen alınmıştır	Mıṣraᶜ	
Mıṣraᶜ		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif
Neṣr		Neṣr	
Mıṣraᶜ		Meṣnevī	Türkçe – 8 Beyit Telif: Örnek aldıklarını söyledikleri Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin'in davranışları ve Abdallarını durumu hakkında
Neṣr		Neṣr	
		Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif:

			Bu kıtanın ilk mısraı NH'da aynen alıntılanmıştır. Kâfir-Işık karşılaştırması
		Nesir	
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemāt-ı Bāṭıla-i Pīr-i Abdālān		YOK	
Nesir			
Beyān-ı Ḫˇāce Sebeb-i Ḍalālet-i Evvel		YOK	
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Ḳıṭᶜa	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Sebeb-i Ḍalālet-i Ṣānī		YOK	
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		

Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥākīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād		YOK	
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Allah'ın mülkünü idrak hakkında		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Türkçe		
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aṣl-i ᶜĀlemrā Cismest yā Ġayr		YOK	
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫāce aṣl-ı ᶜĀlemrā Cismest yā B[as]iṭ		YOK	
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫāce Aḳvāl-i		YOK	

Şeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs			
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫˇāce aḥvāl-i Müneccimīn-i Şā'ibīn		YOK	
Nesir			
Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Bāṭıla[-i] Soḳraṭ ve Buḳraṭ		YOK	
Nesir			
Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn		YOK	
Nesir			
Beyt (Rubâ'î)	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Erbāb-ı Tenāsüḫ		YOK	
Nesir			
Mıṣraᶜ			
Nesir			

Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit		
Beyān Kerden-i Ḫ̔āce Aḥvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn		YOK	
Nesir			
Beyit Başlıksız	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Nesir			
Mıṣraᶜ (Beyit)	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Nesir			
Mṣraᶜ	Farsça		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit		
Beyt	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Nesir			

Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 1 Beyit Telif: Diyalog Konuşması İslam Baba'nın sözleri		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif: Diyalog konuşması İslam Baba'nın sözleri		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif: Diyalog konuşması İslam Baba'nın sözleri		
Neṣr			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Muḳaddime-i Bāṭıla-i Abdālān		YOK	

Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Farsça		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Felāsife-i Dehriyyūn		YOK	
Nesir			
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ḳudemā'-i Felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn		YOK	
Nesir			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Nesir			
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān		YOK	

Aḳvāl-i Bāṭıla-i Şeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs			
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Müneccimīn-i Şābi'īn		YOK	
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Naẓm (Rubâ'î)	Farsça		

	Alıntı		
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Nesir			
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ		YOK	
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Eflāṭun		YOK	
Nesir			
Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-ı Aḳvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn			

Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Taʿrīf Kerden-i Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān Ḥaḳīḳat-ı Mebde' u Meʿād		YOK	
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Beyit Başlıksız	Türkçe- 2 Beyit Telif?		
Nesir			

Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 4 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Taʿrīf Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce Ḥaḳīḳat-i Rūḥrā		YOK	
Nesir			
Baḥṣ-i Ṣānī Der Māhiyet-i Rūḥ		YOK	
Nesir			
Ḳıṭʿa	Farsça – 2 Beyit		

	Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Arapça Alıntı		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı		
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Mıṣraᶜ	Türkçe		

	Telif?		
Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 6 Beyit Telif Diyalog Konuşması İslam Baba'nın sözleri		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Beyān Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce Ḥaḳīḳat-i Īmānrā		YOK	
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			

Naẓm (Beyit)	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif - Konuşma		
Neṣr			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderiyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i ᶜAcīb ü Ġarīb Vücūhla Ḳalenderān Be-Ḫān-ḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Ḳalenderiyān BeḪażret-i Ḫᵛāce-i Cihān		**Meṣnevī** **Der Ḫulāṣā-ı Süḫan Ez Zebān-ı Ḳalenderān-ı Kühen**	Türkçe – 76 Beyit Telif – Diyalog Konuşması: Baba Rüstem-i Hemedânî'nin Kalenderîler ve Kalenderilik hakkındaki sözleri
Nesir			

Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif – Konuşma: İslam Baba'nın sözleri		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		

Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif (?)		
Naẓm	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i Ḳalenderiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be Süḫānān-ı Pīr-i Ḳalenderān**	
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 3 Beyit Telif – Çalışıp kazanmanın önemi hakkında
Nesir		Neṯr	
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 6 Beyit Telif – Nefis terbiyesi hakkında
Neṯr		Neṯr	
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit	Meṯnevī	Türkçe – 4 Beyit

	Alıntı		Telif Kirpiklerin tıraş edilmemesi hakkında
Neṯr		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭ'a	Türkçe – 5 Beyit Telif: Sakalın kesilmemesi hakkında
Nesir		Neṯr	
Naẓm	Arapça – 1 Beyit Alıntı	Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif
Nesir		Nesir	
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı	Ḳıṭ'a	Türkçe – 2 Beyit Telif Ruh güzelliği hakkında
Nesir		Neṯr	
Beyit Başlıksız	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Ḳıṭ'a	Türkçe – 5 Beyit Telif: İbadet ve taat etme hakkında
Nesir		Neṯr	
Beyt	Türkçe – 1 Beyit	Ḳıṭ'a	Türkçe –12 Beyit

	Telif (?): Mecaz hakkında		Telif: Tevhīd-vahdet hakkında
Nesir		Neṯr	
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı	Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Fena-beka hakkında
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif (?): Aşk hakkında	Neṯr	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Aşk hakkında	Meṯnevī	Türkçe – 9 Beyit Telif: Âlem-i fenâ, Âlem-i bekâ hakkında
Nesir		Nesir	
Ḳıṭᶜa	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif (?)		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Farsça		

	Alıntı		
Nesir			
Rubāʿī	Farsça Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Buradaki beyit Vâhidî'den aynen alınmıştır. Su üzerindeki nakış hakkında		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Buradaki iki beyit Vâhidî'den aynen alınmıştır.		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyt Buradaki beyit Vâhidî'den aynen alınmıştır		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Nesir			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḥaydariyān Beḫānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Ḥaydariyān Be-Ḫān-ḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sabır hakkında		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sabır hakkında		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif (?) Sabır hakkında		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sabır hakkında		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Ḥaydariyān	Nesir-Nazım karışımı	**Meşnevį**	Türkçe – 77 Beyit Telif:

BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān	Konuşan: Baba Mihnetī-i ᶜIrāḳī	**Der Ḫülāṣa-i Süḫan Ez-Zebān-ı Ḥaydariyān-ı Kühen**	Kalenderîler pirinin Hâce-i Cihân'a cevabı Konuşan: Baba Ḥüseynī-i ᶜIrāḳī
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif – Konuşma: Baba Mihnetī-i ᶜIrāḳī'nin sözleri		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit		

	Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Naẓm (Rubâᶜî)	Farsça Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif: Konuşma sözleri		
Neṣr			

Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 4 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Ġazel	Türkçe – 4 Beyit Alıntı		

Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyit	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Ḥaydariyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Süḫanān-ı Pīr-i Ḥaydariyān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif (?)	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 6 Beyit Telif- Konuşma: Tecerrüd râhın… Bu kıtanın birinci beyti NH'da aynen alınmıştır
Nesir		Neṯr	
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit	Rubāᶜiyye	Türkçe

	Konuşma sözleri Tecerrür râhın… Vâhidî'den aynen alıntı		Telif
Neṣr		Neṣr	
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?	Rubāᶜiyye	Türkçe Telif Boyun zinciri hakkında
Nesir		Neṣr	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Rubāᶜiyye	Türkçe Telif Mengūş/küpe hakkında
Nesir		Neṣr	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 5 Beyit Telif Demir zincir hakkında
Neṣr		Neṣr	
Meṣnevī	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 7 Beyit Telif:

			Enbiya ve evliyanın nefis mücahedesi hakkında
Neṣr		Neṣr	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 8 Beyit Telif: Baştaki perçem hakkında Bu mesnevinin ilk beyti NH'da da aynen kullanılmıştır
Nesir		Neṣr	
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 23 Beyit Telif: Haydarîlere nasihat
Nesir		Neṣr	
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı	Meṣnevī	Türkçe – 23 Beyit Telif: Vucuttaki azaların remizleri ve nasihat
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Neṣr	
Neṣr			

Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		

Nesir			
Nẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm (Kıta)	Türkçe – 2 Beyit Kıtanın ilk beyti Vâhidî'nin Kalenderîler bölümündeki bir mesnevisinden aynen alınmıştır		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Meṣnevī	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı		
Nesir			

Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Rubāʿī	Farsça Alıntı		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 3 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Mıṣraʿ	Farsça Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		

Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Nesir			
Mıṣraᶜ	Arapça Alıntı		
Neṯr			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Cāmiyān Beḫanḳāh-ı Ḥażret-İ Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Cāmiyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		

Nesir			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Cāmiyān Be-Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān	Konuşan: Baba Mesrūr-ı Şirvānī	**Meşnevī** **Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Cāmiyān-ı Kühen**	Konuşan: Bābā Maḥmūd-ı Şīrvānī
Nesir		Meşnevī	Türkçe – 73 Beyit Telif – Konuşma Bābā Maḥmūd-ı Şīrvānī'nin sözleri
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neşr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neşr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiᶜr	Arapça- 1 Beyit		

	Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit		

	Alıntı		
Rubāʿī	Farsça Alıntı		
Nesir			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit		

	Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif?		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Konuşma: Vâhidî'den aynen alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit		

	Konuşma: Vâhidî'den aynen alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Cāmiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Suḫanān-ı Pīr-i Cāmīyān**	
Nesir		Nesir	
Mışra^{c}	Arapça Alıntı	Meşnevī	Türkçe – 4 Beyit Telif Câmileri zemmeden sözler
Neşr		Neşr	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭ^{c}a	Türkçe – 2 Beyit Telif: Güzel ses hakkında
Neşr		Neşr	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Meşnevī	Türkçe – 3 Beyit Telif: Câmilere nasihat: Kur'an'a sarılmaları hakkında

Neṯr		Neṯr	
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı	Meṯnevī	Türkçe – 4 Beyit Telif Câmileri zemmedici sözler
Neṯr		**Neṯr**	
Ḳıṭᶜa	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı		
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			

Āmeden-i Ṭā'ife-i Bektāşiyān Beḫanḳāh-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Bektāşiyān Be-Ḫān-ḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neşr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neşr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neşr			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Bektāşiyān BeḪażret-i Ḫˇāce-i Cihān	Konuşan: Baba Mestān-ı Sāsānī	**Meşnevī Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Bektāşīyān-ı Kühen**	Konuşan: Bābā Sefer Şāh-ı Sāsānį
Nesir		Meşnevī	

Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Nazm Başlıksız	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 3 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Vâhidî'den aynen alıntıdır		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit		

	Vâhidî'den aynen alıntıdır		
Neṣr			
Cevāb Dāden-i Ḫᵛāce-i Cihān BePīr-i Bektāşiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫᵛāce-i Cihān Be-Suḫanān-ı Pīr-i Bektāşiyān**	
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 5 Beyit Telif: Bektaşîlere, Hz. Peygambere uyma konusunda nasihat
Nesir		Neṣr	
Naẓm	Türkçe – 3 Beyit Konuşma sözleri: Vâhidî'den alıntıdır	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif: Bektaşîlere nasihat
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṣr		Neṣr	
Rubāᶜī	Farsça Alıntı: Hâkânî	Ḳıṭᶜa	Türkçe – 2 Beyit Telif: Bektaşîlere nasihat
Neṣr		Neṣr	

Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm (Rubâ'î)	Farsça Alıntı: Nimetullâh-ı Velî		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Irâkî		
Nesir			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbn-i Arabî		
Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı: İmam Şâfiî		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Rubāᶜī	Farsça		

	Alıntı		
Şiir Başlıksız	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbnu'l-Fârız		
Rubāʿī	Farsça Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ - Mesnevî		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Rubāʿī	Farsça Alıntı		

Neṯr			
Naẓm	Farsça – 4 Beyit Alıntı: Mevlânâ?		
Nesir			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Şemsiyān Beḫānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Şems-i Tebrįziyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Pīr-i Şemsiyān Be-Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān	Konuşan: Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī	**Meṯnevī**	Konuşan: Bābā Şįr ᶜAlī-i Tebrīzī

		Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Şemsiyān-ı Kühen	
Nesir		Meṣnevī	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Meṣnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Mevânâ - Divan		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Kemâl-i Hucendî		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Kısmen Vâhidî'den alıntı		
Nesir			

Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı: Yahya b. Eksem		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 3 Beyit Vâhidî'den aynen alıntı		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Şemsiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Suḫanān-ı Pīr-i Şemsiyān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ - Mesnevî	Ḳıṭʿa	Türkçe – 2 Beyit Telif: Bektaşilere nasihat
Neṯr		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Molla Câmî	Ḳıṭʿa	Türkçe – 3 Beyit Telif: Bektaşilere nasihat

Neṯr		Neṯr	
Naẓm	Türkçe – 5 Beyit Telif	Meṯnevī	Türkçe – 8 Beyit Telif: Nasihat
Neṯr		Neṯr	
Beyt			
Nesir			
Rubāʿī	Farsça Alıntı		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif (?)		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Neṯr			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit		

	Alıntı: Mevlânâ		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Naẓm	Arapça – 4 Beyit Alıntı: Safiyuddîn el-Hillî		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Ebû Saîd Ebu'l-Hayr		

Nazm **Başlıksız**	Farsça - 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ-Mesnevî		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Neşr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Hâfız		
Nesir			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neşr			
Şiᶜr	Arapça – 5 Beyit Alıntı: Hallâc-ı Mansûr		

Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Hâfız		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Hâfız		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Hemedânî		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Attâr		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı: Hâfız		
Naẓm	Farsça – 4 Beyit Alıntı: Derviş Ahmed-i Semerkandî		
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		

Naẓm	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Alıntı: Dede Ömer Rûşenî		
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Dâvud-ı Kayserî?		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı: Sa'dî		
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: İbni Arabî		

Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Hâfız		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ - Mesnevî		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 3 Beyit Alıntı: Şeyh Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tirmizî		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: İbni Sinâ		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ		

Neṯr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Selmân-ı Sâvecî		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Firdevsî - Şehnâme		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Nesir			
Āmeden-i Ṭāife-i Mevleviyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Mevleviyān** **Be-Ḫānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Cevāb Dāden-i Pīr-i Mevleviyān Be-Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān	Konuşan: Pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevī	**Meṯnevį** **Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı**	Konuşan: Pīr ᶜAlī-i Ḳonevī

		Mevleviyān-ı Kühen	
Nesir		Meṣnevī	Türkçe – 105 Beyit Telif: Pīr ᶜAlī-i Ḳonevī'nin konuşması
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Konuşma Vâhidî'den aynen alıntı		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Vâhidî'nin beyitleri örnek alınarak nazire olarak yazılmış		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Vâhidî'den aynen alıntı		
Neṣr			
Meṣnevī	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		

Nesir			
Naẓm	Farsça – 4 Beyit Alıntı: Nimetullâh-ı Velî		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı: Lâedrî		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Nizâmî		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Nizâmî		
Neṣr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Şebüsterî		
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı: Mevlânâ (?)		
Neṯr			
Şiʿr	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbni Arabî (?)		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Attâr		
Beyt	Arapça – 2 Beyit Alıntı: İbni Arabî		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 4 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Sa'dî		
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		

Neṯr			
Mıṣraᵉ	Farsça Alıntı: Mevlânâ - Mesnevî		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: el-Busirî – Kaside-i Bürde		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 4 Beyit Alıntı: Zeynelabidîn		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Attâr		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Attâr		

Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṣr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Muhammed-i Magribî		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif?		
Neṣr			
Rubāʿī	Farsça Alıntı: Mevlânâ'nın olarak gösterilmiş, aslında ise Baba Efdal-i Kâşânİî'ye aittir.		
Neṣr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbni Arabî		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Nimetullâh-ı Velî		

Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Rubāᶜī	Farsça Alıntı: Muhemmed-i Magribī		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Mıṣraᶜ	Arapça Alıntı: Hallâc-ı Mansûr		
Neṯr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: Ömer ibnu'l-Fârız		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit		

	Alıntı: Eserde Molla Câmî; Gerçekte Fahreddin-i Irâkî		
Şiᶜr	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbni Arabî		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Nimetullâh-ı Velî		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Molla Câmî		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Ḫᵛāce-i Cihān Be-Pīr-i Mevleviyān		**Cevāb Dāden-i Ḫᵛāce-i Cihān Be Süḫānhā-yı Şeyh-i Mevleviyān**	
Nesir		Nesir	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı	Cevāb Dāden-i Mollā-yı Rūm Be-Kelām-ı Manžūm Beᶜ Ulemā-	Türkçe – 2 Beyit Telif: Mevlânâ'nın zamanın alimlerine cevabı

		i Maᶜlūm	
Neṣr		Neṣr	
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Meṣnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Neṣr			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		
Neṣr			
Mıṣraᶜ	Arapça Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		
Neṣr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Telif		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			

Naẓm (Rubâ'î) Nesir Beyt Nesir Meṣnevī Neṣr Beyt Neṣr Beyt Nesir	Farsça Alıntı		
Āmeden-i Ṭā'ife-i Edhemiyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḥażret-İ Ḫᵛāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Edhemiyān** **Be-Ḫānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	

Cevāb Dāden-i Pīr-i Edhemiyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān	Konuşan: Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī	**Meşnevī** **Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Edhemiyān-ı Kühen**	Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī
Nesir		Meşnevī	Türkçe – 49 Beyit Telif
Mıṣra[c]	Farsça Alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Edhemiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān** **Be-Suḫanān-ı Şeyḫ-i Edhemiyān**	
Nesir		Nesir	
Şi[c]r	Arapça – 2 Beyit Alıntı	Ḳıṭ[c]a	Türkçe – 4 Beyit Telif: Nasihat
Nesir		Neşr	
Beyit	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		

Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyt Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 2 Beyit Alıntı: Nev'î		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			

Beyt	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Āmeden-i Ṭā'ife-i ᶜĀlimān Beḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i ᶜĀlimiyān** **Be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Cevāb Dāden-i Zümre-i ᶜĀlimān BeḪażret-i Ḫˇāce-i Cihān	Konuşan: İsim yok …içlerinden bir aᶜlem ü ekmel ve müsellem ü efżal…	**Meşnevi** **Der-Ḫulāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı ᶜĀlimān-i Kühen**	Konuşan: Mevlānā Ṭāhir
Nesir		Meşnevī	Türkçe – 87 Beyit

			Telif: Mevlânâ Tâhir'in konuşması
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Hz. Ali		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Beyt	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Hz. Ali		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Sâbık el-Berberî		
Nesir			
Rubāᶜī	Farsça Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit		

Nesir			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Beṭā'ife-i ᶜĀlimān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be Süḫānān-ı ᶜĀlimān**	
Nesir		Nesir	
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Sa'dî	Meṣnevī **Der Ḫulāṣa-i Suḫan Ez Naṣīḥat-ı ᶜUlemā-yı Kühen**	Türkçe – 75 Beyit Telif
Nesir		Neṣr	
Naẓm	Arapça – 4 Beyit Alıntı: Fahreddîn er-Râzî		
Neṣr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ - Divanı		
Neṣr			

Meṣnevī	Farsça – 4 Beyit Şeyh Bahâyî		
Neṣr			
Naẓm (Rubâ'î)	Farsça Alıntı		
Nesir			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İmâm Şâfiî		
Neṣr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı: Yahyâ Bey		
Nesir			
Āmeden-i Ṭā'ife-i Ṣūfiyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān		**Āmeden-i Ṭāyife-i Ṣūfiyān** **Be-Ḫānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān**	
Nesir		Nesir	
Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeḪˇāce-i Cihān	Konuşan: Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī	**Meṣnevį** **Der Ḫulāṣa-i Süḫan Ez Zebān-ı Ṣūfiyān-ı Kühen**	Konuşan: Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī
Nesir		Meṣnevī	Türkçe – 177 Beyit

			Telif: Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī'nin konuşması
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: İbnu'l-Farız		
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Nimetullâh-ı Velî		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Vâhidî'den aynen alıntı		
Neṯr			
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Sâhib b. Abbâd		
Neṯr			
Mıṣraᶜ	Farsça Alıntı: Mevlânâ – Divanı		

Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Irâkî		
Neṯr			
Naẓm	Arapça – 2 Beyit Alıntı: İmâm Gazzâlî		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfiz		
Beyit **Başlıksız**	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfiz		
Neṯr			
Beyt	Arapça – 1 Beyit Alıntı: Hz. Ali		
Neṯr			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit Vâhidî'den aynen alıntı		
Nesir			
Meṯnevī	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Mevlânâ		
Beyt	Türkçe – 1 Beyit		

	Telif (?)		
Ḳıṭᶜa	Farsça – 2 Beyit Alıntı: Sâib-i Tebrîzî (?)		
Mıṣraᶜ	Arapça Alıntı		
Şiᶜr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Mucîruddîn el-Hamevî		
Neṯr			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 2 Beyit		
Neṯr			
Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Ṭā'ife-i Ṣūfiyān		**Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be Suḫanān-ı Şeyḫ-i Ṣūfiyān**	
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Sa'dî		

Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı: Nâilî-i Kadîm		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Vâhidî'den alıntı		
Nesir			
Naẓm	Türkçe – 4 Beyit İlk üç beyti Vâhidî'den alıntı		
Neṯr			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Alıntı: Usûlî		
Nesir			
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Vâhidî'en aynen alıntı		
Neṯr			
Beyt	Farsça – 1 Beyit		

	Alıntı		
Nesir			
Şiʿr	Arapça – 2 Beyit Alıntı: Ömer ibnü'l-Fârız		
Naẓm	Farsça – 2 Beyit Alıntı		
Nesir			
Beyt	Türkçe – 1 Beyit Telif (?)		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Hâfız		
Nesir			
Beyt	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Molla Câmî		
Nesir			
Meṣnevī	Farsça – 1 Beyit Alıntı: Mevlânâ		

2. *NŪRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ*'NIN TÜR, ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ

2.1. Eserin Tür Özellikleri

Klasik Türk edebiyatının nazım veya nesir sahasında telif edilmiş eserleri incelemek istediğimiz zaman karşımıza bu eserlerin ve sanat anlayışının dış geniş birliğini bulmak; bu geniş birlik altında edebî şahsiyetleri tedkîk ve edebî şekillerin mahiyetlerini anlamak, umum karakterlerini, içlerine aldıkları mevzuların birleşik noktalarını meydana çıkarmak gibi üç esaslı yol çıkmaktadır[674].

Edebiyat teorisinde tür, eserin daha sağlıklı değerlendirilmesi için tespit edilmesi gereken bir araç olarak görülmektedir. Tür nazariyelerine göre bir eserin edebî türü; daha çok metnin konusu, retorik yapısı ve biçimsel düzeni gibi özellikleriyle ilişkilidir. Türün teorik açıdan bir diğer özelliği de eserin hem dış şekli (belli bir vezin veya yapı) hem iç şekli (tutum, ton, amaç veya konu ile hitap edilen kitle) ile alakalı olmasıdır[675]. Denebilir ki tür, yazarın kullanabileceği, okurun da zaten bildiği hazır bir estetik vasıtalar toplamıdır[676].

Tür açısından incelendiğinde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın* kendi içinde üç ayrı türün özelliklerini barındırdığını, dolayısıyla konu bakımından dinî-tasavvufî türlerine; konunun sunuluşu bakımından tahkiyeye, yani anlatmaya dayalı hikâye türüne dahil olan eserin usul bakımından kısmen münâzara kısmen ise cedel ve reddiye türünün özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Nitekim ana karakteri Hâce-i Cihân'ın on farklı derviş taifesini karşısına alıp onlarla diyalog halinde ve soru cevap şeklinde İslam'ın itikadî konularını tartışması, ehl-i sünnet akidesi ve pratiğinin dışında kalan bazı heterodoks taifelerin inanç konusundaki görüşlerini şiddetle eleştirmesi, Kur'an,

---

[674] Ali Nihad Tarlan, "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 229

[675] Ferdi Kiremitçi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Sayı 54, s. 320-321

[676] Rene Wellek-Austin Varren, Edebiyat Teorisi, Çev. Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 210

hadis ve çeşitli aklî ve naklî deliller ışığında görüşlerini çürütmeye çalışması ve onlara doğru olan İslam inancını kabul ettirmeye çalışması eserin kendi içinde münazara türünün bazı özelliklerini barındırdığını göstermektedir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın tür özelliklerini ana hatlarıyla bu şekilde özetlemek mümkün olmakla birlikte, klasik Türk edebiyatı eserleri arasında tür bakımından yerinin daha iyi anlaşılması için önce genel olarak tür konusunun edebiyat teorisinde ve klasik Türk edebiyatındaki genel durumuna bakmak, ardından da eserin edebî türler içerisindeki konumunu tam olarak belirlemek daha uygun olacaktır diye düşünüyoruz.

Bilindiği üzere şekil ve tür meselesi Türk edebiyatının, özellikle de klasik Türk edebiyatının tartışmalı alanlarından biridir. Türün tanımı, amacı, değişimi, başka türlere dönüşümü gibi meseleler bu alanda bütünüyle çözüme kavuşturulamadığı gibi, türlerin nasıl belirleneceği konusunda da farklı görüşler vardır[677]. Özellikle klasik Türk edebiyatında yazılan mensur eserler söz konusu olunca, tür tartışması daha da karmâşık bir hal almaktadır.

Kaynaklarda klasik Türk edebiyatında verilmiş mensur eserlerin birkaç şekilde tür tasniflerinin yapıldığı ya da tasnif denemelerine girildiği görülmektedir. Yapılan bu tasniflerde veya tasnif denemelerinde ise tür ayırımında ya eserlerin dili (sade, orta, süslü nesir), ya eserlerin konusu (dinî-tasavvufî türler: akaid, tefsir, hadis, tasavvuf vb. konulu eserler; İslam tarihleri: siyerler, kısas-ı enbiyâlar, tezkiretü'l-levliyalar, makteller; dinî-destanî türler: menâkıbnâmeler, velâyetnâmeler, danişmendnameler, Hamzanameler, Battalnameler vb.; biyografik türler: tezkiretü'ş-şuaralar, diğer biyografik eserler; seyahatnâmeler, sefaretnâmeler, mektuplar, münşeatlar, şerhler, sözlükler vb.), ya eserlerin yazılış amacı (didaktik/bilgilendirici ya da estetik nesir eserleri), ya da klasik dönem Türk nesrinin tarihi gelişimi dikkate alındığı görülmektedir[678].

---

[677] Mustafa İsen, "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, s. 251

[678] Mine Mengi, "Klasik Türk Edebiyatında Mensur Türlerin Seyri, Tasnifi ve Tasnif Sorunları", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 290-291.

İç içe geçmiş örneklerine ve başta konu esas alınmak üzere temel ve ortak özelliklerine göre çeşitli adlarla anılan klasik Türk edebiyatındaki mensur türler için bir ana ya da esas konu çerçevesi bir de türü belirleyici öteki özellikleri de dikkate alarak bir iç çerçeve belirlemek ve onları bu çerçevelere bağlı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda ana veya dış çerçeveyi belirleyen din, tarih ve dil-edebiyat olmak üzere üç ana türden bahsedilebilir. Bunlardan klasik Türk edebiyatında mensur olarak yazılan eserlerin çoğunda karşımıza çıkan ve birinci sıraya konulabilecek ***dinî türler***; kendi içinde ya da iç çerçevesinde din (akaid, tefsir, hadis, siyer, tezkiretü'l-evliya, kısasu'l-enbiya, makteller vb.), tasavvuf ve ahlak kitapları (pendnâmeler, nasihatnâmeler) olarak ayrılabilir. Mensur türlerin ikinci ana kolu olarak sayılabilecek ***tarihler*** ise, kendi içinde ya da iç çerçevesinde destanî tarihler, menakıbnâmeler, fütüvvetnâmeler, tevârih-i âl-i Osmânîler, surnâmeler, siyasetnâmeler, ıslahatnâmeler, sefaretnâmeler vb. olarak ayrılabilir. Üçüncü ana türü teşkil eden ***dil-edebiyat türü*** de kendi içinde hikâyeler, letâifnâmeler, biyografik eserler (şuara tezkireleri, vefayatlar, şakayık tercümeleri ve zeyilleri), belagat kitapları, şerh kitapları mektup ve münşeatlar, seyahatnâme, sergüzeştnâme, hasbihaller, rüya tabirleri-tabirnâmeler, lügatler, mensur hamseler vb. olarak ayrılabilir[679].

Klasik Türk edebiyatında mensur olarak kaleme alınan eserlerin tür açısından durumu ana hatlarıyla bu şekilde olsa da bazı eserlerde, özellikle geniş hacimli eserlerde birden fazla türün özelliklerinden faydalanma yoluna gidildiği, birden fazla türün aynı eserin içinde mecz edildiği, bir eserin birden fazla türün karışımından meydana geldiği ya da aynı eserin içinde türler arası geçişlerin yapıldığı, yani türlerarasılığın söz konusu olduğu da görülmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında değerlendirildiğinde *Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'nın, bahsi geçen üç ana türe de dahil edilebilecek bir eser olduğu görülmektedir. Bu bağlamda adından da anlaşıldığı üzere *Nūrü'l-Hüdâ*'nın, ana veya esas konu çerçevesi bakımından dinî-tasavvûfî eserlere, içindeki menkıbeler dolayısıyla kısmen

[679] Mine Mengi, *a.g.e.*, s. 294-295

menakıpnâme türüne ve son olarak dil-edebiyat türleri içinde anlatım tarzı bakımından hikâye türüne ait bir eser olduğu söylenebilir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, adından da anlaşılacağı gibi esas itibarıyla dinî-tasavvufî bir muhtevaya sahip, sebeb-i telif bölümünde de ifade edildiği üzere belli bazı konular hakkında okuyucuyu bilgilendirip irşat etmek ve bu bilgilere göre davranmasını sağlamak amacıyla yazılmış didaktik, yani öğretici bir eser olup, edebî bir tür olarak manzum-mensur karışık şekilde yazılmış bir hikâyedir.

Esasen nazım veya şiire dayanan klasik Türk edebiyatında, hikâye türü; hem amaç hem de araç olarak mensur türler arasında ya da içinde hep var olmuştur. Başka bir ifadeyle hikâye, klasik Türk edebiyatında bazen karşımıza esas amaç veya başlı başına müstakil bir tür olarak çıkabildiği gibi, bazen amaçtan ziyade belli bir konuyu aktarmak için kullanılan bir araç olarak da çıkabilmektedir. Araç olarak hikâye; özellikle dinî, tasavvufî, ahâkî türden eserlerin olmazsa olmazıdır. Bu tür eserlerde hikâye; didaktik ya da örnekleme vb. amaçlarla araç olarak kullanılmaktadır[680]. Bu durumun en bariz şekilde görüldüğü eserlerden biri de *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'dır denilebilir.

Bu açıdan bakıldığında *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın, klasik Türk edebiyatı sahasında kaleme alınmış hikâyeler içinde, ikinci kategoriye dahil edilebilecek hikâyelerden olduğu anlaşılmaktadır. Yani eserde hikâye müellif tarafından asıl amaç olarak değil, anlatılmak istenenlerin okura daha etkileyici bir şekilde aktarılabilmesi için okurun zaten bildiği bir estetik araç olarak kullanılmıştır.

2.2. Şekil Özellikleri

Şekil özellikleri açısından incelendiğinde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın ağırlıklı mensur olmak üzere manzum-mensur karışık bir şekilde yazılan bir hikâye eseri olduğu görülmektedir. Klasik Türk edebiyatı sahasında manzum-mensur karışık olarak yazılmış eserlerde ve hikâyelerde esas şekil nesir olsa da içlerinde mutlaka

[680] Mine Mengi, "Klasik Türk Edebiyatında Mensur Türlerin Seyri, Tasnifi ve Tasnif Sorunları", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 293

manzum kısımlar da bulunmaktadır[681]. Aruz vezniyle yazılan bu manzum metinler ekseriyetle duyguların, hislerin ifade vasıtası olarak kullanılmaktadır[682]. Nitekim *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da da konu ve olayların anlatımında esas itibarıyla mensur anlatım söz konusu iken, anlatılan olayı veya konuyu, verilmek istenen düşünce ve mesajı daha canlı ve ahenkli kılmak için ilgili konuya dair manzum kısımlar da eklenmiştir.

Eser mensur hikâye tarzında kaleme alınmış olmakla beraber tertibinde genel itibarıyla klasik Mesnevi tertibine uyulmuştur. Mesnevîlerde manzum olarak ve başlıklar halinde verilen Besmele, Tahmîd-Tevhîd, Na't, Padişaha övgü, Devlet büyüklerine övgü, Sebeb-i te'lîf, Âgâz-ı dâstân/Âgâz-ı kitâb, Mi'râciye gibi bölümler sırası birebir aynı olmasa da *Nūrü'l-Hüdá*'da mensur olarak ve başlıksız olarak metnin doğal akışında geçmektedir. Dolayısıyla "Sebeb-i te'lîf" ve "eserdeki bu bölümlerin varlığı ya sözlerin içeriğinden ya da ilgili bölümlerin başında veya sonunda bunları hatırlatıcı şu gibi ifadelerden anlaşılmaktadır:

"*Çün maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādetnişāb ḥamd-ı Ḫudā-yı bīçūn ile ġarrā ve nuᶜūt-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ile muṭarrā oldı pes lāyıḳ u aḥrá ve münāsib ü evlá oldur kï berfeḥvā-yı ṣadāḳatiḥtivā-yı "السّلطان ظلّ الله فى الأرض" "Es-sulṭān ẓillu'llâh fi'l-arḍ" birle bu nevāmede-i ġayb-ı meknūn-ı hidāyetnümūn ş̱enā-yı pādişāh-ı ᶜālempenāh-ı saᶜādetmaḳrūn ile meşḥūn olup zīver-i dürer-i ᶜibretnümāsı cihānārā ve manẓūr-ı ᶜurefā vü merᶜī-i fużelā ola.*"[683]

Bu bağlamda eserin tertibinde yer alan söz konusu mensur bölümleri şöyle vermek mümkündür:

Besmele

"Bismi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥīm"

---

[681] Hasibe Mazıoğlu, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK Yayınları, Ankara 2017, s. 534

[682] Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s. 171

[683] bk. Tenkitli Metin, s. 665

[Tahmîd (Hamdele)]

"Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā kï zīver-i leṭā'ifi ᶜibādete libās ve saᶜādete esās olup ᶜibādu'llâh anuñla vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet ve nā'il-i merām-ı velāyet ü nübüvvet olmaġla ḫāṭır-ı ᶜāṭırları maḥall-i ilhām ve zebān-ı muᶜcizbeyānları nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyıḳencām olmaġın ilá yevmi'l-ḳıyām zülāl-i maḳālleri lisān-ı ᶜulemāda cārī ve sırr-ı ḥālleri elvāḥ-ı ervāḥ-ı ᶜurefāya sārīdür (...) "هُوَالْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالبَاطِنُ وَالظَّاهِر"-'Huve'l-evvelu ve'l-āḫiru ve'l-bāṭinu ve'ẓ-ẓāhir'...".[684]

[Salvele - Naat]

"Ve ṣalavāt u taḥiyyāt ol menbaᶜ-ı ṣunūf-ı ᶜināyāt ve vāṣıl-ı medāricü'l-meᶜāric ü aḳṣa'l-ġāyāt ażretine olsun kï..." "Rıyā -ı ervāḥ-ı āl u aṣḥābına rīzān ve emṭār-ı seḥāb-ı raḥmet u maġfiret kï muṭahhir-i küdūrāt-ı derūn u bīrūndur merḳad-i muṭahharlarına firāvān olsun."[685]

[Naat]

"Çün maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādet-niṣāb ḥamd-ı Ḫudā-yı bī-çūn ile ġarrā ve nuᶜūt-ı Resūl-i Ekrem ile muṭarrā oldı."[686]

[Pâdişâha Övgü]

Müellif burada dönemin padişahı olan Sultan III. Mehmed'e medhiyelerde bulunup saltanatı ve ömrü için dua eder: *"Pes lāyıḳ u aḥrá oldur kï ber-feḥvā-yı ṣadāḳat-iḥtivā-yı "السّلطان ظلّ الله فى الأرض" "e's-sulṭān ẓillullāh fi'l-arż" birle bu nev-āmede-i ġayb-ı meknūn-ı hidāyet-nümūn ṣenā-yı pādişāh-ı ᶜālem-penāh saᶜādet-i maḳrūn ile meşḥūn olup zīver-i dürer-i ᶜibret-nümāsı cihān-ārā vü manẓūr-ı ᶜurefā*

[684] bk. Tenkitli Metin, s. 658
[685] bk. Tenkitli Metin, s. 660-666
[686] bk. Tenkitli Metin, s. 666

ola. (...) Allahümme ḫallid salṭanatuhu'z-zehrā' ve eyyid bi-naṣrike ḳudretuhü'l-ġarrā' ve seḫḫir lehü riḳābü'l-aᶜdā'ī ve'cᶜal ᶜömrühü aṭveli'l-aᶜmār ve dehr emīnü'dühūri ve'l-aᶜṣār bi-ḥurmeti Nebiyyi'l-muḫtār ṣallallahü teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜalā ālihi'l-aḫyār."[687]

Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Müstatāb

Müellif, eserin yazılış sebebini klasik edebiyat geleneğinde birçok mesnevî ve hikâyelerde olduğu gibi gördüğü bir rüyaya bağlamaktadır: *"Bir şeb ḫūrşīd-i sipihr-i āşiyān-ı çerḫ-i felekde maḫfī vü nihān olmaġla..."*[688]

[Devlet Büyüklerine Övgü]

Müellif bu bölümde dönemin Bâbüssaade Ağası olan Gazanfer Ağa'ya medhiyelerde bulunup kendisinin himmetini beklediğini ifade eder:

"Ammā kitābumuz ol zamān maḳbūl-i cihān ve pesendīde-i fuṣaḥā-yı zamān olur kī ol cenāb-ı refīᶜü'ş-şān ve menbaᶜu'l-cūdi ve'l-iḥsān muḳarrebü'l-ḥażreti's-sulṭāniyye... (...) ...ḥā'iz-i envāᶜ-ı ᶜizzet ḥāmī-i beyża-i devlet ve rāᶜī-i ḥavza-i mülk ü millet müdebbir-i meṣāliḥü'l-memleket müşīr-i umūru's-salṭanat semiyy-i cenāb-ı şīr-i Ḫudā muᶜizz-i ahālī Ġażanfer Aġa..."[689]

Der-Āġāz-ı Kitāb-ı Şīrīn-Ḫiṭāb

Bu bölüm hikâyenin giriş bölümü olup müellif tarafından yazılmış bir mesnevî şeklinde yazılmış bir nazım parçasıyla başlayıp mensur olarak hikâyenin anlatımına geçilir:

Meṣnevī

Ey ḳalem-i ᶜişve-ger u fitne-sāz

[687] bk. Tenkitli Metin, s. 666-670
[688] bk. Tenkitli Metin, s. 670
[689] bk. Tenkitli Metin, s. 678-684

Ḫilᶜat-i güftāra vücūduñ ṭırāz[690]

…

Manzum olan "Âgâz-ı kitâb" bölümünden sonra müellif, hikâyenin anlatımına anlatıcının ağzından yazılı Halk ve Klasik mensur hikâyelerinde kullanılan klişe bir cümle ile başlamaktadır[691]:

"Rāviyān-ı aḫbār-ı belāġat-āṣār ve nāḳılān-ı fuṣaḥā-yı feṣāḥat-şiᶜār saḥīfe-i ᶜāleme bu üslūb üzre taḥrīr ü tasṭīr ḳılmışlar kī vilāyet-i Ḫorāsānda bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ḳadem ve bir şeyḫ-i ekrem-aḳdem ve hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-ġınā ve mürşid-i menāhici'ṣ-ṣıdḳ ve'l-vefā… var idi ki… "'[692]

[Mi'râciye]

Müellif, eserini Mi'râc bölümüyle bitirmektedir:

"*İmdi lāyıḳ u aḥrá oldur kī evvel-i kitāb nice medḥ-i Resūl ile ibtidā olındı ise āḫir-i kitāb daḫī* ***ḳıṣṣa-i miᶜrāc*** *ile iḫtitām olına*."[693]

2.3. ESERİN HİKÂYE OLARAK İNCELENMESİ

Yukarıda esrin şekil ve tür özellikleri üzerinde durulurken dinî-tasavvufî bir eser olmakla birlikte *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın esas itibarıyla kurguya dayalı manzum-mensur bir hikâye olarak yazıldığı belirtilmişti. Bu nedenle burada *Nūrü'l-Hüdá'*nın bir hikâye olarak tahkiye unsurları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda önce eserin hikâye kategorisine dahil edilmesini sağlayan kurgu ve vakanın teknik

---

[690] bk. Tenkitli Metin, s. 685-686

[691] "Halk hikâyeleri umumiyetle klişe bir cümle ile başlar. Ancak bu klişe cümleler daha çok yazılı metinlerde görülür: Râviyân-ı ahbâr, nâkılân-ı âsâr, muhaddisân-ı rûzigâr şöyle rivayet ederler ki, vs." (bk. Doç. Dr. Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 26); "Müẕekkirān-ı ᶜacā'ib-dīde-i devrān…böyle rivāyet ḳılmışlar ki zamān-ı sābıḳada…" (*Hikāyet-i Anabacı*: bk. Hasan Kavruk, *a.g.e.*, s. 171)

[692] bk. Tenkitli Metin, s. 686

[693] bk. Tenkitli Metin, s. 1613

özellikleri durulacak, ardından ise hikâyenin esas olay örgüsü veya özeti verilip eser şahıs kadrosu, zaman, mekân, anlatım teknikleri, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenecektir. Eserin esas muhteva incelemesi ise bir sonraki bölümde yapılacaktır.

2.3.1. Kurgu Özellikleri

Bir hayli hacimli bir eser ve asıl maksadı okuyucuya bazı konularda bilgi vermek olmasına rağmen mensur hikâye tarzında yazılmış olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın aynı zamanda bir kurgusu olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle ana hikâyeyi oluşturan ara hikâyelerin eserde birbirleriyle ilişkilendirilerek yerleştirilmesi dikkate şayandır. Bazen bize gereksiz gibi görünen birçok hadise, devamında hikâyenin bütünlüğüne hizmet eden birer unsur olarak karşımıza çıkar. Bu unsurlar yer yer temsilî anlatımın desteklediği "özdeşleştirme" esasına dayanır. Daha eserin başlangıcında yer alan "Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Müstatab" bölümünde yazarın rüyasına yer verilmesi, ilk bakışta klasik Türk edebiyatının türlerinde sıkça rastlanan ve eserin yazılış sebebini bir yere bağlamak veya esere renk katmak için yapıldığı gibi görünür. Oysaki eserin başlangıcında anlatılan rüya, aslında yazarın daha sonra hikâyede anlatacağı derviş zümrelerin temsilî anlatıma dayalı özetidir. Rüyayı görmeden önce gece herkesin uykusuna çekildiği bir vakitte yazarın, dünyanın gidişatı ve dinî bozulması hakkında derin düşüncelere dalar. İlgili rüyada nur yüzlü bir pir, yazara hitaben çoğu yoldan sapmış, şeriata muhalif olan bu zümrelerden bahsetmesi ve kendisinden bunların bu hallerini anlatan ve din konusundaki şüphelerini aydınlatan bir kitap yazmasını ister. Gördüğü rüya üzerinde düşünüp rüyayı tevil etmeye çalışırken bir gün söz erbabı olan yakın bir dostu kendisini evinde ziyaret eder ve kendisinde bu acayip ve garip derviş taifelerini anlatan bir kitap olduğunu, fakat zayıf bir dil ve üslupla yazılmış olduğu için unutulduğunu söyler ve kendisinden bu kitabı daha süslü bir dil ve üslupla yeniden yazarak unutulmaktan kurtarmasını ister. Arkadaşının yanına gelmesi ve kendisine bu kitaptan bahsetmesi üzerine yazar, gördüğü rüyayı tam olarak anlar. Yazarın rüyası, eserde anlatılacak olan hikâye için hareket noktasını oluşturur. Nitekim eserdeki taifeler, yazarın rüyada gördüğü şeyhin söyledikleri doğrultusunda anlatılmıştır.

Eserin ana kurgusu, tamamen itibarî karakterler olan Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân ikilisi çerçevesinde oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi bu isimlerin ikisi de gerçek birer isimden çok birer lakabı ifade ederler. Hâce-i Cihân'ın başta çocuğunun olmaması, Allah'a ettiği dualar sonucunda bir erkek çocuğu sahibi olması, adını Netîce-i Cân koyduğu çocuğunu dört yaşına gelince terbiye etmeye başlaması; on dört yaşına gelince ise gerekli olan bütün dinî bilgileri öğretmesi; daha sonra çocuğunun aşırı güzelliğine Horasan'daki herkesin müptela olması; bunun üzerine yüzüne peçe taktırması; bu da fayda vermeyince oğluyla konuşup Horasan'dan ayrılıp Mekke'ye gitmeleri; Mekke'ye varıp hac etmeleri ve orada hankâh kurup yerleşmeleri eserin en güçlü kurgusunu oluşturur. Bundan sonra ise her sabah namazlarını kılıp hankâha gitmeleri, derviş taifelerini ağırlayıp yedirip içirmeleri ve onlarla olan konuşmaları klişe halinde her bölümde tekrarlanır.

Hikâyenin başkahramanı konumunda olan Hâce-i Cihân'ın yazarın kendisiyle, aslında ikinci başkahraman konumunda olan fakat sonradan kaybolup pasif bir dinleyici konumuna düşen ve sadece yer yer babasının bazı hitapların muhatabı olarak ortaya çıkan Netîce-i Cân'ın ise okuyucuyla özdeşleştirildiği açıkça görülmektedir. Özdeşleştirmeye dayalı anlatım tarzı, eserde yer alan diğer kahramanlar üzerinde de etkili olur. Mesela Rum Abdallarının anlatıldığı bölümde Abdalların isimleri âdeta kendi şahsiyetleriyle özdeşleştirilmiştir.

Eserin hikâyesinde önemli kurgu unsurlarından birini de şeriat mahkemesiyle şeriat hâkimi oluşturmaktadır diyebiliriz. Özdeşleştirmeye dayalı anlatım tarzını en bariz şekilde burada görürüz. Nitekim İslam Baba, Hâce-i Cihân'ın anlattıklarından etkilenip huzurunda batıl mezhebinden tövbe ederek kelime-i şehadet getirir ve tam bir sadakatle ehl-i sünnet ve cemaat mezhebini kabul eder. İslam Baba'nın İslam'ı kabul ettiğini görünce Rum Abdallarından kırk nefer de Hâce-i Cihân'ın huzurunda tövbe edip "takrîr-i erkân" ile imana gelirler. İçlerinden Kurbān Baba, Mansur Baba, Derya Baba, Cehennem Baba ve Serdeste Baba bir köşeye çekilip bu konuda kendi aralarında istişare yaparlar. Kendilerinin "hayran bulunduklarını" dolayısıyla Hâce-i Cihân'ı tam olarak dinlemediklerini fakat pirleri İslam Baba'nın imana gelmesinden bu yolun hak yol olduğunun anlaşıldığını söyleyip tam kendilerinin de İslam'a geçebileceklerini ifade edecekken Cehennem Baba ortaya atılıp onların imana

gelmelerine mâni olur ve eski mezhepleri üzerinde kalırlar. Bunun üzerine İslam Baba, Hâce-i Cihân'dan bunların durumunu şeriat hâkimine bildirmeleri için ricada bulunur. Hâce-i Cihân da bunu uygun görüp mahkemeye giderler. Adı geçen bu beş abdalın küfürleri şeriat hâkimi tarafından sabit görülünce hâkim cezayı infaz görevini İslam Baba'ya bırakır. İslam Baba ve Hâce-i Cihân da bunların başları olan Kurban Baba'nın kafasını keserek, Mansur Baba'yı dâr ağacına çekerek, Cehennem Baba'yı ateşte yakarak, Derya Baba'yı deryaya atarak, Serdeste Baba'yı da kazığa geçirerek her birini isminin manasına uygun bir şekilde cezalandırırlar. İslam Baba ise bundan sonra Hâce-i Cihân'ın yanında kalarak hizmetine girer. Görüldüğü gibi, burada Cehennem Baba ve arkadaşları da isimleriyle özdeşleştirilerek isimlerine uygun olarak cezalandırılırlar.

Nūrül-Hüdá Li-Men İhtedá'da kurgunun asıl başarısı ayrıntıların bir hikâye bütünlüğü içinde terkip edilmesindedir denilebilir. Ancak eserin kurgusunda zayıf, tartışmaya açık yönlerin daha çok olduğu görülmektedir. Mesela aslında diyalogların, daha doğrusu monologların özellikle Hâce-i Cihân'ın monolog halindeki açıklamalarının sayfalarca sürmesi ve birçok ifadesinin aynen tekrarlanmasıdır. Özellikle Mevlevî, Edhemî, Alimân ve Sûfî taifelerine dış görünüşlerinin içleriyle aynı olması ve ilimle amel etmeleri gerektiği konusunda söyledikleri hemen hemen aynıdır. Fakat bütün bunlar, eserin öğretme amaçlı yazılmış olması ve son söylediğimiz noktayla ilgili yazarın eserde sık sık doğruluk ve iyiliğe dair bir takım sosyal mesajlar vermek istemesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

2.3.2. Vak'a Özellikleri

Vak'a, en genel manasıyla "herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür."[694] Hikâye, destan, mesnevî, masal vb. gibi anlatma esasına bağlı olan metinlerde vak'a asıl unsur olup diğer muhtelif unsurlar vak'anın etrafında birleşerek eserin yapısına vücut verirler.

[694] Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 45

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'ya bu açıdan bakıldığında ayrıntıların oldukça başarılı olarak terkip edildiği, kurgusuyla birlikte sağlam denilebilecek bir vak'a örgüsüne sahip olduğu söylenebilir. Ancak peşinen şunu söylemek gerekir ki yazar eserin kurgusunda gösterdiği başarıyı eserinin sonunda sergileyemeyip hikâyeyi bir sonuca bağlayamamıştır. Dolayısıyla eser hacimli olmasına rağmen hikâye âdeta yarım kalmış izlenimini vermektedir. Nitekim hikâyenin başında Hâce-i Cihân *"Re'y-i ṣā'ib oldur kï bu diyārdan sefer ve mevżiᶜ-i āḫeri maḳarr ḳılub bu ḫalḳın şiddet-i ıżṭırābını telyīn ve şerāre-i maḥabbetlerini teskīn ḳılavuz. Ve Ḫudā-yı ᶜazze ve celle eger mevtden amān virürse Ḫorāsān iḳlīmine gelüp dōstlar ile hem-pōstlar olup birbirimüzden lezzet-i maᶜneviyye ve ḥareket-i uḫreviyye taḥṣīl ḳılavuz"* sözleriyle halk arasında fitne-fesada sebebiyet vermemek için Mekke'ye geçici olarak taşınacaklarını, ortalık sakinleştikten birkaç yıl sonra tekrar Horasan'a dostları arasına döneceklerini ve burada sohbet meclislerine devam edeceklerini belirtmesine rağmen hikâyenin sonunda böyle bir sonuçla karşılaşmamaktayız.

Vak'adan hareketle *Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedá*'daki hikâyeyi üç bölüme ayırmak mümkündür. İlk bölümde hikâyenin birinci derecedeki kahramanı Hâce-i Cihân'ın sahip olduğu maddî ve manevî dünyasına ait üstün vasıflarıyla mensup olduğu muhit ve yine hikâyenin birinci derecedeki kahramanı olan oğlu Netîce-i Cân'ın bu muhit içinde dünyaya gelmesi, büyümesi, terbiye edilip tahsil görmesi, aşırı güzelliğinin çevre halkının üzerindeki tesiri dolayısıyla çevredeki bütün insanların kendisine âşık olması, bu aşkın halk arasındaki fitne, fesada ve büyük kavgalara neden olabilecek seviyeye ulaşması ve bu fitne ve fesadın önüne geçilmes için çarelerin düşünülmesi ve sonunda o beldeden ayrılıp başka bir diyara taşınmaya karar vermeleri yani çevrenin ve baba-oğul olarak ikisinin faaliyetleri dikkatlere sunulur.

İki başkahraman olan Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân'ın halk arasındaki bu fitne fesadın önüne geçmek ve hac farizasını yerine getirmek maksadıyla Horasan'dan Kâbe'ye yani Medîne-i Münevvere'ye gidip taşınmaları, orada bir hankâh yaptırıp yerleşmelerinin ve hankâhlarına gelen ilk altı taifeden biri olan Şemsîlerin anlatıldığı kısımlar dâhil hikâyenin ikinci bölümünü teşkil eder. Buraya kadar anlattığı derviş taifeler yoldan sapmış Ehli-i sünnet ve'l-cemaat akidesinden ve

ibadetinden uzak olan taifeleri teşkil ederler. Hâce-i Cihân'ın hankâhına gelen söz konusu derviş taifelerini bu hankâhta ağırlayıp onlardan her biriyle sohbet ederek hem mezhep ve meşrepleri hakkında bilgi edindikten sonra onların tamamen yanlış yolda olduklarını söylemesi ve sahip oldukları bu yanlış inançları ile ilgili kendilerine çok ağır eleştirilerde bulunması söz konusudur. Dolayısıyla inanç ve pratikleri itibarıyla tamamen İslam dairesinin dışında gördüğü bu derviş taifelerine doğru akideyi anlatmak ve onları İslam'a davet etmek suretiyle Hâce-i Cihân'ın burada açıkça bir irşat faaliyetinden ve bu faaliyetleri aracılığıyla yazarın, bunların bu batıl inançlarıyla ilgili okuyucusuna olan bir takım mesaj ve ikazlar söz konusudur.

Aslında hikâyenin başından Mekke'ye taşınıp yerleşmelerine kadar anlatılanları ana-çekirdek vak'a, orada kurdukları hankâha her gün birer derviş taifesinin gelmeye başladıktan sonra *"Āmeden-i Ṭā'ife-i ... BeḪanḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān"* gibi ayrı ayrı başlıklar altında bu taifelerin anlatılıp tanıtıldığı bölümleri ise ana vak'a zincirine eklemlenmiş birer vak'a halkası olarak da düşünülebilir. Birbirinden bağımsız gibi görünen bu bölümler Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân vasıtasıyla bölümlerin başında *"Ḳalenderīler gürūhı biri birine beñzetmişler vücūhı çārḍarb olup tırāş ve ḳışşa-i ilḥadların ᶜāleme fāş iderek ḥayl ü ḥaşem ve tamām ṭabl u ᶜalem ile ve āheng-i naġmāt ile ve gülbāng-ı ṣalavāt ile Ḫˇāce-i Cihānuñ ḥanḳāhına müteveccih oldılar"*[695] ve sonunda *"Çün Baba Rüstem Hemedānī Ḫˇāce-i Cihāndan bu ḳadar elfāẓ-ı dürer-bārı gūş itdi ol dem deryā-yı ḥacālete ġarīḳ ve nār-ı ḍalālete ḥarīḳ olup ṭā'ife-i gümrāhān yaᶜnī gürūh-ı Ḳalenderān ile ḥānḳāhdan ṭaşra çıḳup ᶜazm-i rāh itdiler. Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile yarındası ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḥalvet-ḫānelerinden ḥānḳāha geldiler. Gördiler kï Ḳalenderīler ᶜazm-i rāh itmişler. Ol dem birbiriyle ol gürūhuñ ᶜacāyib-i eṭvārını teẕekkür ü tefekkür iderlerken gördiler kï bir gürūh-ı ġarīb ve vücūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup gelür"*[696] gibi anlatımlarla hikâyenin ana vak'asına bağlanmaları sağlanır.

Hikâyenin üçüncü bölümünü de Mevlevîlerle birlikte ehl-i sünnet inancına ve pratiğine sahip olan dört taifenin anlatıldığı kısımlar meydana getirmektedir. Bu

[695] bk. Tenkitli Metin, s. 918
[696] bk. Tenkitli Metin, s. 961

bölümde anlatılan derviş taifelerinin dış görünüş ve inançları itibarıyla Hâce-i Cihân tarafından beğenilmeleri ve takdir edilmeleri söz konusudur. Fakat burada Hâce-i Cihân'ın bu taifelere verdiği nasihatler vasıtasıyla yazar ilim-amel ve dış görünüş-içtenlik uyumunun zorunluluğuna ve yaşadığı zamanda ilmi olup da ameli olmayan dindar geçinen insanların varlığına ve bu tür hal ve hareketlere karşı okuyucusunu ikaz etmesi söz konusudur. Burada vereceğimiz metin halkasıyla hikâyenin ikinci bölümünden üçüncü bölümüne geçişin sağlandığını söyleyebiliriz:

"İrtesi Ḫˇāce-i Cihān ᶜādet-i maᶜhūde üzre ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā eyleyüp ḫalvet-ḫanelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï Şemsiyān sefer ḳılup revāne olmışlar. Ol dem muᶜtād üzre maḳāmlarına geçüp oġlı Netīce-i Cāna didi kï ciger-kūşem ve ey sürūr-ı sīnem bu meẕheb ü dūn-meşreb olan cemāhir-i ehl-i bidᶜat ve ṭavāʾif-i ḫāric ez-sünnet ü cemāᶜat kï bu ḫānḳāha gelüp giderler her ṭāʾifenüñ ibtidā pīrleri sālik-i silk-i şerīʿat ve mālik-i mülk-i ṭarīḳat u ḥaḳīḳat her birisi nūr-ı ᶜirfānla münīrler ve pīşe-zār-ı ḫaḳīḳatde şīrler ve meydān-ı riyuāżetde dilīrler idi raḥmetü'llāhi ᶜaleyhim ve ᶜalá men tevessüle bi'l-ḥaḳḳi ileyhim."[697]

Dikkat edilirse Hâce-i Cihân oğlu Netîce-i Cân'a o ana kadar gelen bu dalalet ehli taifelerin hulâsasını vererek âdeta bir sonraki bölüme geçiş yapmaktadır.

Sonuç olarak, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'daki hikâye birçok eksikliğiyle birlikte sağlam denilebilecek bir vak'a örgüsüne sahip olduğu söylenebilir.

2.3.3. Hikâyenin Özeti

Bir zamanlar Horasan vilayetinde Hâce-i Cihân adında kâmil bir şeyh vardır. Bu şeyh, bütün dünyevî ve uhrevî saadetlere ve muratlara sahip bir kimse olmasına rağmen sulbünden kendisine bütün zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretip iki dünya hayatının maksadını bildirecek, bu fani dünyadan baki dünyaya göç ettiğinde kendisine hayırlı halef olacak salih bir evlattan yoksundur. Çocuğu olması için Allah'a yalvarıp yakarır. Sonunda Allah'a ettiği dualar netice verir ve Hâce-i Cihân'ın çok güzel bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Hâce-i Cihân, çocuğuna Netîce-i Cân adını verir ve Allah'ın bu

[697] bk. Tenkitli Metin, s. 1155

lütfuna bir şükran nişanesi olarak bütün Horasan halkına ziyafet verir, fakir fukaraya bol ihsanlarda bulunarak sadakalar dağıtır. Bunun üzerine yaşlısıyla, genciyle bütün Horasan halkı oğlu Netîce-i Cân için hayır dualarda bulunarak murat, neşe ve manevi rahatlık üzere Hz. Nuh'un ömrü kadar bir ömür yaşamasını dilerler.

Günlerin geçmesiyle Netîce-i Cân dört yaşına erip eğitim görecek çağa gelince babası Hâce-i Cihân, onu eğitmeye başlar. On dört yaşına erişince de Allah'ın inayetiyle gerekli ve önemli olan dinî hüküm ve ilimleri kendisine öğretir.

Allah'ın iradesiyle Netîce-i Cân "vilâyet-i hüsn"e sultan olunca, güneşe benzeyen yüzü güzellik gökyüzünde ayın on dördü gibi parlamaya başlar. Hal böyle olunca Netîce-i Cân'ın eşsiz güzelliğinin ünü güneş misali bütün dünyayı sarar ve cümle âlem güzelliğine tutulur. Kendisine tutulanların kalpleri aşk ateşiyle yanmaya ve uğruna kanlı gözyaşları akıtmaya başlayıp güzelliğine dair söyledikleri şiir ve beyitleri vird-i zebân ederler. Genciyle yaşlısıyla bütün insanların büyük bir aşkla oğluna tutulduğunu gören babası, halkın bu şiddetli aşk ıstıraplarını hafifletip dindirmek için oğlu Netîce-i Cân'ın yüzüne peçe taktırır. Fakat bu sefer, yüzünü göremedikleri için âşıkların gönüllerindeki aşk ateşi ve ıstırap daha da şiddetlenir. Öyle ki Netîce-i Cân'a âşık olanlar kendi ailelerini tamamen unutup namus ve hayâyı bir tarafa bırakarak perişan bir halde Hâce-i Cihân'ın sarayını itikaf mahalli edinip etrafını Kâbe gibi tavaf etmeye başlarlar.

İşin bu raddeye vardığını gören Hâce-i Cihân, oğlu Netîce-i Cân'la konuşur. Kendisine âşık olanların bütün işlerini güçlerini, çocuk ve eşlerini bıraktıklarını, tüm şehir halkı arasında büyük fitne ve kavgaların yaşanmaya başladığını söyler. Bu yüzden şehir insanları arasındaki bu duruma son vermek için o diyarı terk edip başka bir yere yerleşmeleri gerektiğini anlatır. Daha sonra ömürleri kifayet ederse tekrar Horasan vilayetine gelip dostlarına kavuşacaklarını söyler. Horasan halkı güzelliğini göremeyince ve vuslattan ümitlerini kesince işlerine ve ailelerine döneceklerini ümit ettiğini söyler. Eğer oradan uzaklaşıp başka bir yere gitmezlerse insanların Horasan halkının, güzelliğinin arzusuyla deli divaneye döneceklerini, belki de giderek halk içinde nice fitne ve kavgaların ortaya çıkacağını ve dünyanın, "zülf-i siyâh"ının

sevdasıyla perişan olacağını ve kadeh dudaklarının hayaliyle nice kanlı gözyaşlarının döküleceğini söyler.

Netîce-i Cân, babasından bu sözleri duyunca Horasan'dan hicret etmeyi can u gönülden kabul eder ve hemen sefer hazırlıklarına başlayalım der. Zaten hicretin peygamberimizin sünneti olduğunu, dolayısıyla seyahatleri esnasında nice gönül ehli insanlarla sohbet etme ve geniş ilim sahibi olma imkânına kavuşacaklarını dile getirir. Ayrıca babasıyla birlikte bu seyahatleri esnasında dest-i marifetle bütün dinî zümrelerin dinleri, mezhepleri ve meşreplerini mihenk taşına vuracaklarını himmetlerini bu yolda harcamalarını ve muhtelif dinî zümreleri yakından tanıyacaklarını söyler.

Babası Hâce-i Cihân, oğlu Netîce-i Cân'ın seyahat edip bütün taifeleri tanımak istediğini duyunca çok sevinir. Bu vesileyle oğluna, Hac farizasını yerine getirmek niyetiyle ilk olarak Kabe-i Mükerreme'ye gitmelerini teklif eder. Orada hem Allah'a ibadet edip Resul-i Erkem'in Ravzasını ziyaret etme hem de Kâbeyi tavaf edip Safa ve Merve'de sa'y yaparak hacı olma şerefine ve iki dünya saadetine nail olacaklarını söyler. Bu mübarek yerlerin bütün insanların uğradığı ve seçkin insanların toplandığı yerler olduğundu da söyleyen Hâce-i Cihân, bunun için kadri yüce olan o şehirde yani Medîne-i Münevvere'de büyük bir hânkâh yapmaları gerektiğini söyler. İnşa edecekleri bu hânkâhda hem ibadetlerini yapacaklarını hem de gelen giden misafirlere Hazreti Ali gibi sofralar kurup onları yedirip içireceklerini ve bu şekilde her birinin ayin, din ve hâllerini öğreneceklerini söyler. Hâce-i Cihân, oğlu Netîce-i Cân'a: "Ben kendim bütün mezhepleri ve dinleri bilirim ve bütün dinlerin sırlarına vakıfım. Ama senin istediğin gibi olsun ve bu şekilde seyahat edelim ki sen de benim bildiklerime vakıf ve kemal irfan derecesine ulaşıp batıl mezheplerden sakınasın ve ilminle amel ederek hak ehlinin mezhepleri üzerinde kâmil olasın" der.

Netîce-i Cân, babası Hâce-i Cihân'ın bu nasihatlerini can kulağıyla dinler ve hemen sefer hazırlığına başlarlar. Bu anlamda sohbet arkadaşlarından ve ahbabından hayır dualar isteyerek mevcut kölelerini cariyeleriyle nikâhlayıp saraylarında bırakırlar ve kendileri Kâbe-i Muazzama'nın yolunu tutarlar.

Ertesi gün seher vaktinde Horasan halkı, âdetleri olduğu üzre yaşlısı ve genciyle inleyip ağlayarak Hâce-i Cihân'ın sarayının önünde toplanıp orayı Kâbe gibi tavaf etmeye başlarlar, fakat Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'dan eser bulamazlar. Üç gün boyunca Hâce-i Cihân'ın sarayından ayrılmayan, ayrılık acısıyla yanıp iştiyak deryasında boğulan halk, Hâce-i Cihân'nın oğlu Netice-i Can'la birlikte sefere çıktıklarının haberini alırlar. Bunun üzerine hepsi feryat ve figan içinde kanlı gözyaşlarını akıtıp yakalarını yırtarak ayrılık acısıyla üstlerini başlarını perişan ederler. Sözü özü bir olan gerçek âşıklar, halayıkları ve cariyelerinden ayrılıp o gönül alan maşuklarını arayarak terk-i diyar ederler. Şeytan'ın hilelerine ve nefislerine tabi olan yalancı âşıklar ise, maşuklarını anmayı ve ayrılık acısını çekmeyi bırakıp Horasan'da kalırlar ve aşklarından feragat ederler.

Velhasıl, Hâce-i Cihân oğlu Netîce-i Cân ile sefere çıkıp menzil menzil dolaşarak Kâbe-i Muazzama'ya ulaşıp Beytullâh'ın haremine dâhil olurlar. Daha önce anlatıldığı üzre şehrin kenarında büyük bir hânkâh inşa ederler, ayrıca içinde çeşit çeşit yemekler pişirmek için mutfak yaptırırlar. Bu hânkâha yerleşerek gerekli tertip üzre ibadet u taatlarını yerine getirirler. Hâce-i Cihân burada oğlu Netîce-i Cân'la birlikte ibadet hücrelerinde sabah namazını kılıp Allah'a karşı şükürlerini ifa ettikten sonra hânkâhın kapısını açmak ve çeşit çeşit yemekleri misafirlere hazırlayarak bir köşeye çekilerek hânkâha gelen her taifenin ayinlerini ve mezheplerini öğrenirler. Hâce-i Cihân, hankâhlarına gelen bu taifelerin her birinin dîn-i şerife aykırı olan batıl mezheplerinden ve manasız yalanlarından bahsedip soru sorar, hak ile susturur ve rezil rüsva eder. Sonunda bu taifelerin içinden bazı kimseler ihtida edip hak yola girerler.

Günlerden bir gün Hace-i Cihan ve oğlu Netîce-i Cân alışılmış âdetleri üzere sabah namazını kılıp Allah'a şükrettikten sonra hânkâha gelirler. Görürler ki acayip bir topluluk çıkmış hânkâhlarına gelmektedir.

Hikâyenin bundan sonraki kısmında, eserde esas anlatılmak istenen dinî-tasavvufî taifelerin yine bir hikâye kurgusu dahilinde anlatılmasına başlanır. Bu anlamda eserin bundan sonraki bölümlerinde sırasıyla Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîle, Câmîler, Bektaşîler, Şemsîler, Mevlevîler, Edhemîler, Alimler ve Sûfîler

taifesinin Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'ın Mekke'de inşa edip kaldıkları hânkâha gelişleri ve Hâce-i Cihân'ın onlarla olan diyalogları ve sohbetleri anlatılır.

Bu anlamda Hâce-i Cihân'ın hankâhına sırasıyla gelen her taife, Hâce-i Cihân tarafından hankâha buyur edildikten sonra kendileri için sofra kurulup yedirilir içirilirler. Gelen her taife yemekten sonra ayağa kalkıp yanlarında taşıdıkları müzik aletleri eşliğinde kendi ayinlerini icra edip geçmiş pirlerinin adlarını hayırla yad edip onlar için dualar ederler. Anlatıcının tabiriyle onlar bu eski "batıl ayinlerin"i icra ederken Hâce-i Cihân derin bir tefekküre dalar. Onlar ayinlerini bitirip yerlerine tekrar oturunca Hâce-i Cihân tefekkürden çıkıp onlara hoş geldiniz dileklerinde bulunduktan sonra kim olduklarını, pirlerinin adlarının ne olduğunu, nereden geldiklerini ne yaptıklarını vs. sorar. Bundan sonra her taifenin baş halifesi söz alıp kendilerini tanıtırlar. Kim olduklarını nereden geldiklerini kendi inançları ve dış görünüşleri ile ilgili Hâce-i Cihân'a bilgi verirler. Hâce-i Cihân kendi ağızlarından onları tanıyıp inançları ve ayinleri hakkında bilgi sahibi olduktan sonra, onların inançları ve ayinleri hakkında yorumda bulunur. Bu inançlarında olan yanlışları anlatıp onlara doğru olanın ne olduğunu anlatır. Aslında Hâce-i Cihân, bu taifelerin inançları ve ayinleri ile ilgili bütün ayrıntıları bilir, fakat hikâyenin başında söylediği gibi bu soruları, oğlu Netîce-i Cân'ın bu taifeleri bütün ayrıntılarıyla öğrenmesini sağlamak için sorar. Buradan bir anlamda eserin esas yazılış amacının bu dinî tasavvufî taifeler hakkında ayrıntılı bilgiler vermek olduğunu da daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Eserde anlatılan bu on tasavvufî taifenin ayrıntılı incelemesi çalışmamızın ileriki bölümlerinde yapılacağı için her taifenin burada Hâce-i Cihânla olan ayrıntılı diyaloglarına yer verilmemiştir.

2.3.4. Şahıs Kadrosu

Vak'anın "herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürü" olduğunu belirtmiştik. Dolayısıyla anlatmaya dayalı edebî metinlerde vak'ayı oluşturan unsurların başında şahıslar veya şahıs kadrosudur desek yanlış olmaz. Her hâl u kârda vak'anın zuhuru şahıs kadrosuna, mekâna ve zamana ihtiyâç

gösterir. Yalnız şahıs kadrosu ifadesiyle sadece insanların değil vak'anın zuhurunda rol alan bütün varlıkların kastedildiğini belirtmek gerekir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, çok zengin olmasa da vak'anın zuhurunda rol alan şahıslardan tutup figüranlarına kadar önemli bir şahıs kadrosunu içinde barındırdığı görülmektedir. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki hikâyede geçen şahıslar Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân hariç tek tek ferdî olarak değil de daha çok toplu olarak ve (özellikle derviş taifeleri) dış görünüşleri (kılık kıyafetleri) ile tanıtılmışlardır.

2.3.4.1. Vak'anın Zuhurunda Rol Alan Şahıslar

2.3.4.2. Hâce-i Cihân

İsimden ziyade bir lakabı ifade eden Hâce-i Cihân, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın müellifi Karakaşzâde'nin kurmaca dünyadaki temsilcisi gibi görünse de o her şeyden önce hikâyenin başkahramanıdır. Hâce-i Cihân eserde anlatılan hikâyenin merkezinde yer alır. Bütün hadiseler onun etrafında gelişir. Hâce-i Cihân aynı zamanda hikâyede müellifin sözünü kendisine emanet ettiği kahramandır diyebiliriz.

Hikâyede fizikî özelliklerinden ziyade sahip olduğu ilim, maddî-manevî zenginliği, cömertliği ve kuvvetli şahsiyetiyle tanıtılmaktadır. Kısacası Hâce-i Cihân bütün hikâyenin başında bir bilge tiplemesi olarak karşımıza çıkar ve bu özelliği hikâye boyunca devam etmektedir. Nitekim sahip olduğu isim Hâce-i Cihân onun bu özelliğini özetler mahiyettedir.

Hâce-i Cihân hikâyenin başında *"bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ı ḳıdem", "bir şeyḫ-i ekrem-i aḳdem" , "hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-ġınā", " mürşid-i menāhici'ṣ-ṣıdḳ ve'l-vefā'" "el-müteferridü bi-ḳaṭ[c]i'l-[c]alāyıḳ ve'l-müná", "ve'l-mütecerridü bi-def[c]i'l-[c]avāyıḳ ve'l-hevá"*[698]*, "ḳuṭb-ı felekü'l-hidāyet merkez-i dā'iretü'l-velāyet", "Sulṭān-ı serīr-i şevḳ u [c]irfān ḫürşīd-i sipihr-i ẕevḳ ü vicdān" "bir şeyḫ-i kāmil ü mükemmil"*[699]*,* yani hakikatin sırlarına vâkıf, herkesin hidâyet kaynağı, doğruluk ve vefa yolunun mürşidi, dünya ve haramlar ile alakayı kesmede benzeri olmayan, hidayet feleğinin

[698] bk. Tenkitli Metin, s. 686
[699] bk. Tenkitli Metin, s. 688

kutbu, velayet dairesinin merkezi, şevk ve irfân tahtının sultanı, zevk ve vicdan semasının güneşi olan bir kâmil ve kerem sahibi bir şeyh olarak takdim edilir.

Hâce-i Cihân, hikâyenin başında geleneksel halk hikâyelerindeki baba tipini hatırlatmaktadır. Nitekim hikâyenin hemen başında bu baba tipine uygun bir profilde tanıtılmaktadır. Maddî ve manevî anlamda her şeye sahip olmasına rağmen, kendisine manevî ilimleri öğretebilecek ve hayırlı halefi olacak ve neslini devam ettirecek hayırlı bir erkek evladından mahrum olan Hâce-i Cihân, Allah'a sürekli ettiği dualar neticesinde nur yüzlü, dünya güzeli bir erkek çocuk sahibi olur ve adını Netîce-i Cân verir. Daha küçük yaştan çocuğun terbiyesi ve eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenir. Bütün şehir halkının oğlunun güzelliğine âşık olduğunu görünce yüzüne peçe taktırır. Fakat bu sefer yüzünü göremedikleri için halkın kalplerindeki aşk daha da şiddetlenir. Bunun da çare olamayacağını ve şehirde fitne-fesadın had safhaya ulaştığını görünce çareyi oğluyla birlikte Horasan'dan başka bir yere yani Mekke'ye taşınmakta bulur. Nitekim oğluyla konuşur ve oğlunun da bunu uygun bulmasıyla Mekke'ye gidip hac ibadetini yerine getirip orada kendilerine bir hankâh inşa ederler ve o hankâhta bütün derviş taifelerini ağırlayıp oğlu Netîce-i Cân'ın onların hepsinin inanç, usul ve adaplarını yakından tanımasını sağlar. Nitekim hikâyenin başında kendisinin bütün bunları bildiğini fakat oğlunun da bunları yakından tanıması ve batıl inanç ve ayinlerini öğrenip onlardan sakınabilmesi için bunu yaptığını söyler.

Hâce-i Cihân'ın eserde söz konusu edilen özelliklerinden biri de cömertliği ve yumuşak huylu olmasıdır. Nitekim hankâhına sırf misafirleri yedirip içirmek için ayrı bir mutfak yaptırıp gelen bütün misafir derviş topluluklarına en iyi yemeklerden yedirip içirir ve hoşlanmadığı halde sapmış olan derviş taifelerine karşı sabırlı ve yumuşak davranır.

Eserde Hâce-i Cihân'ın özelliklerinin anlatıcı ve kahramanlar olmak üzere ayrı birçok ağızdan dile getirildiğini görüyoruz. Hikâyenin başlangıcında Hâce-i Cihân anlatıcı tarafından *"bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ı ḳıdem ve bir şeyḫ-i ekrem-i aḳdem ve hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-ġınā ve mürşid-i menāhici'ṣ-ṣıdḳ ve'l-vefā' el-müteferridü bi-ḳaṭᶜi'l-ᶜalāyıḳ ve'l-müná ve'l-mütecerridü bi-defᶜi'l-ᶜavāyıḳ ve'l-hevá.*

Maṭlaᶜ-ı envār-ı kemālāt menbaᶜ-ı āṣār-ı ilhāmāt ḳuṭb-ı felekü'l-hidāyet merkez-i dā'iretü'l-velāyet. Sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ᶜirfān ḫürşīd-i sipihr-i ẕevḳ ü vicdān bir şeyḫ-i kāmil ü mükemmel. Her vech ile saᶜādet-i dünyeviye vü uḫreviyyeye nā'il ve cümle-i murādātına vāṣıl bir kimesne"[700]; **Abdallar bölümünde** *"mīr-i ᶜārifān ve zübde-i zümre-i ādemiyān ve güzīde-i fırḳa-i nevᶜ-i insān Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān-ı ᶜālīşān*", *"muᶜtekif-i cenāb-ı Ḥāżret-i dāyim ve ḫüccet-i velāyet "ve lāyeḫāfūne fi'llâhi lemevte lā'im"* olan *"nūr-dīde-i ehl-i etḳān*", *"muḥaḳḳıḳ-ı dīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn olan nūr-dīde-i ᶜurefā-yı zamān*", *"maᶜden-i ᶜilm ü ᶜirfān",* "menbaᶜ-ı ᶜilm ü ᶜirfān", "*maᶜden-i ᶜilm ü izᶜān*", "*"veliyy-i ġayret ve ṣafiyy-i perde-i vaḥdet ve şemᶜ-i sābıḳān ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān"*"; **Kalenedrîler bölümünde** "nefḫa-i riyāżu't-taḥḳīḳ ve reşḥa-i ḥıyāżu't-tevfīḳ, cemşīd-i serīr-i kerāmet ve ḫürşīd-i sipihr-i istiḳāmet sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ᶜirfān"; **Haydarîler bölümünde** "muᶜtekif-i cenāb-ı ḥażret-i dā'im, ḫüccet-i velāyet, āsumān-ı maᶜrifetde şems-i dıraḫşān aᶜnī"; **Câmîler bölümünde** "veliyy-i ġayret ve ṣafiyy-i perde-i vaḥdet ve ḫāfıẓ-ı aḥkām-ı nübüvvet ve ḳuṭb-ı merkez-i dā'ire-i ḳuvvet ve şemᶜ-i ṣābıḳān ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān"; **Bektaşîler bölümünde** "pīşvā-yı rāstīn ve muḳtedā-yı rāh-ı dīn ve tāc-ı zühd ü diyānet ve şemᶜ-i şeb efrūz-saᶜādet ü hidāyet ve dürr-i deryā-yı faẓl u ᶜirfān"; **Şemsîler bölümünde** "nefḫa-i riyāżu't-taḥḳīḳ ve ḳaṭre-i ḥıyāżu't-tevfīḳ ᶜunvān-ı ṣaḥā'ifü'ṭ-ṭarīḳat lemeᶜān-ı levāyiḥü'l-ḥaḳīḳat şihāb-ı felekü'd-dirāyet dürrī-i semā'ü'l-vilāyet sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ᶜirfān ḫürşīd-i sipihr-i ẕevḳ u vicdān"; **Mevlevîler bölümünde** "ḳuṭb-ı dīn ü devlet ve şemᶜ-i cemᶜ-i sünnet ü millet ve seyyāḥ-ı beydā-i ṭarīḳat ve ġavvāṣ-ı deryā-yı ḥaḳīḳat ve hemdem-i nesīm-i viṣāl ve maḥrem-i ḥarīm-i celāl olan nūr-dīde-i ᶜurefā-yı devrān"; **Edhemîler bölümünde** "sulṭān-ı dünyā vü dīn ve sīmūrġ-ı ḳāf-ı yaḳīn ve ṣādıḳ-ı kār-dīde ve cevāb-ı bā-ṣavābı pesendīde ve her kelām-ı muvāfıḳ-ı meḳāṣıd-ı ᶜaḳl u şerᶜ ve her maḳāli muṭābıḳ-ı ḳavāᶜid-i aṣl u ferᶜ olan nūr-ı dīde-i ᶜirfān"; **Alimân bölümünde** "sulṭān-ı şerīᶜat u ṭarīḳat ve burhān-ı muḥabbet ü ḥaḳīḳat ve nuᶜmān-ı ḥadāyıḳ-ı ḥaḳāyıḳ ve ᶜummān-ı cevāhir-i daḳāyıḳ olan nūr-dīde-i fużalā-yı devrān"; **Sûfîler bölümünde** "muḳaddem-i zühhād ve muᶜaẓẓam-ı ᶜibād ve ᶜālim-i ᶜāmil ve ᶜārif-i kāmil ve seyyid-i evliyā ve sened-i etḳıyā olan yegāne-i zamān" biri olarak tarif ve tavsif edilir.

[700] bk. Tenkitli Mtin, s. 686

Kahramanların ağzından da Hâce-i Cihân'ın benzer özellikleriyle anıldığını görüyoruz: Rûm Abdallarının önde gelenlerinden olan Hayrân Dede onu *"sālik-i mesālik-i ᶜirfān"*; **Abdalların pîrleri olan İslam Baba** *"Ḫ ̌āce-i ᶜālīhimem", "bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam", süneḥḥá süfre-güster, ḥ ̌ān-ı iḥsān ile ahālī-perver, Ḫ ̌āce-i ehl-i ḥāl, Ḫ ̌āce-i ᶜālī-cenāb, vāṣıl-ı maḳām-ı "ṭūbā lehüm ve ḥüsnü me'āb", "āsumān-ı maᶜrifetde şems-i tābān", "serçeşme-i ᶜirfān", "fürūzende-i cemāl-i maḳāl, āteş-endāz-ı bāṭın-ı abdāl, feżā'il-i ᶜilm ü hüner ile mükerrem ve mekārim-i ḫuluḳ-i ḥasen ile muᶜallem", "Serīr-i efrūz-ı ᶜiḳlīm-i maᶜānī /Leṭāfet-baḫş-ı gül-zār-ı beyānī/ Meh-i tābende-i burc-i letā'if/ Şeh-i ferḫunde-i mülk-i maᶜārif", "ṣafā-baḫş-ı zümre-i fużalā/meclis-ārā-yı fırḳa-i ᶜulemā", "sened-i şerᶜ-i Resūl-i güzīn / nāṣır-ı aḥkām-ı ḳażāyā-yı dīn / ḳuṭb u felek ḳadr u ṣüreyyā cenāb / nāṭıḳ-ı fermūde-i faṣlu'l-ḫitāb";* **Kalenderîlerin pîri Baba Rüstem Hemedânî "***serçeşme-i ᶜirfān***", "***āsumān-ı maᶜrifetde şems-i dıraḫşān***", "***Ḫ ̌āce-i muḥterem", "bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam***"; Haydarîlerin pîri Baba Mihnetî-i Irâkî "***sālik-i ᶜirfān***"; Câmîlerin pîri Baba Mesrûr-ı Şirvânî "***Ḫ ̌āce-i ᶜālī-himem, bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜām, zümre-i fuḳarāya enīs, fırḳa-i żuᶜafāya celīs***", "***Ḫ ̌āce-i muḥterem, dāḫil-i serā-perde-i Ḥarem***"; Bektaşîlerin pîri "***Ḫ ̌āce-i ᶜālīhimem, bāẕil-i envāᶜ-ı niᶜam, süneḥḥá süfregüster ve ḥ ̌ān-ı iḥsān ile ahālīperver***", "***Ḫ ̌āce-i zamāne, rāh-ı muḥabbetde merdāne***", "***Ḫ ̌ace-i mübāriz-i cedd ü cehd, mücāhid-i ehl-i ᶜahd***"; Şemsîlerin pîri Baba Şîr Alî-i Tebrîzî "***Ḫ ̌āce-i muḥterem, rāh-ı muḥabbetde ṣābit-ḳadem, dāḫil-i serā-perde-i Ḥarem, ṣārif-i himem, bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam***", "***Ḫāce-i ṣāḥib-i iḥtişām***"; Mevlevîlerin pîri "***Ḫ ̌āce-i şerīf-i aḳrān, laṭīf-i iḫvān, mütemekkin-i ṭarīḳat, dāḫil-i bāb-ı ḥaḳīḳat ey mümessik-i ᶜurvetü'l-vüṣḳá, āḫiẕ-i resen-i şerᶜ-i "lā infiṣāme lehā", "sālik-i mesālik-i ᶜirfān***", "***Ḫ ̌āce-i muḥterem, bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam***"; Edhemîlerin pîri Şeyh Hâmid-i Belhî "***Ḫ ̌āce-i ᶜālī-şān-ı cihān-ı ḳuds, ᶜārif-i nükte-dān-ı maḳām-ı ins, ḳıdve-i ṭārem-i ṭarīḳat, ġarḳa-i ḳulzum-ı ḥaḳīḳat***"; Alimân zümresinin büyüğü "***Ḫ ̌āce-i çerāg-ı şerᶜ ü millet, şemᶜ-i dīn ü devlet, emīn ü imām-ı ᶜillet metīn-i maḳām-ı miknet***", "***ṣāḥib-i iḥtişām***"; Sûfîlerin şeyhi Şeyh Cemaleddin-i Sâsânî tarafından da "***Ḫ ̌āce-i ṣāḥib-kerem, cihān içre ᶜazīz ü muḥterem, miṣāl-i Ḥayder-i Kerrār süneḥḥá-süfre-güster, ḥ ̌ān-ı luṭf u iḥsān ile ahālī-perver***"** bir şahsiyet olarak tarif ve tavsif edilmektedir**.**

Hâce-i Cihân'ın hikâyede oğlu Netîce-i Cân'ın ağzından da tarif ve tasvir edildiğini görüyoruz. Fakat oğlu Netîce-i Cân'ın da babasını tarif ve tasvir için kullandığı ibareler diğerlerinin ibarelerinden farklı değildir. Nitekim Netîce-i Cân, babası Hâce-i Cihân'a şu ifadeleri kullanarak hitap eder:

"...ey peder-i ṣāḥib-fütüvvet ve ey mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat...", "...ey peder-i ḫ̲ūrşīd-i sipihr-i hidāyet ve ey cemşīd-i serīr-i kerāmet..."

2.3.4.3. Netîce-i Cân

Hâce-i Cîhân'ın oğlu olan Netîce-i Cân, hikâyenin ilk bölümünde (başlarında) hikâyenin merkezinde, her şeyin etrafında döndüğü bir başkahraman konumundayken ilerleyen bölümlerde sadece babasının yanında bulunan ve arada bir adından bahsedilip babasının hitaplarına muhatap olan pasif bir dinleyici figür konumuna düşer.

Netîce-i Cân da tek oluşu ve dünyaya gelişindeki olağanüstülükle, memleketinden ayrılmak zorunda kalıp babasıyla birlikte gurbete çıkmasıyla bir nevi geleneksel halk hikâyelerindeki tek olan ve babasının uzun arayışları neticesinde dünyaya gelen erkek çocuk kahramanını andırmaktadır.

Nitekim hikâyenin başında Hâce-i Cihân, maddî ve manevî olarak bütün imkânlara sahip çok zengin bilge bir kişi olmasına rağmen bir erkek çocuğundan mahrumdur. Bir erkek çocuğu olması için sürekli Allah'a dua eder. Uzun süre devam eden duaların sonunda Hâce-i Cihân muradına vasıl olup Allah kendisine güzelliğiyle dillere destan bir erkek çocuğu bahş eder. Doğan çocuğuna Netîce-i Cân adını veren Hâce-i Cihân, Allah'ın bu nimetine karşılık olarak bütün Horasan vilayeti halkına ziyafet verip fakir fukaraya hadsiz hesapsız sadakalar dağıtır. Bütün halk da çocuğun Nuh Peygamber gibi uzun ve hayırlı ömrü olması için dua ederler: "*Çün Ḫ̌āce-i Cihān bu murādına vāṣıl (...) oldı ol dem (...) nām-ı saᶜādet-ᶜunvānını Netīce-i Cān ḳoyup cümle Ḫ̲orāsān ehline şükrāne içün miṯ̲āl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūn-ā-gūn*

bezl idüp fuḳarāya māl-ı firāvān ve iḥsān-ı bī-pāyān ṣarf itdükde cümle ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān Netīce-i Cāna duᶜālar idüp…".

Netîce-i Cân, öğrenme yaşı olan dört yaşına gelince babası kendisine ilim ve amel konularını öğretmeye ve doğru yolu göstermeye başlar. On dört yaşına erişince de yine babası tarafından kendisine gerekli olan bütün dinî ilimler öğretilir.

Hikâyenin başında Netîce-i Cân'ın en çok sahip olduğu eşsiz güzelliğiyle dikkat çeker ve sahip olduğu bu güzelliğinden dolayı diyarını bırakıp gurbete gitmek zorunda kalır. Nitekim o, "cemâl-i bâ-kemâliyle", "vilâyet-i hüsne şâh"dır (mükemmel güzelliğiyle güzellik ülkesinin padişahı). Günden güne artan bu eşsiz güzelliğiyle çevrede ün salınca şehirdeki genç yaşlı, bütün herkes, onun bu güzelliğine meftun ve müptela olup uğrunda kanlı gözyaşı dökmeye başlar ve dilleri hep onun güzelliğini anmakla meşgul olur. Genci ve yaşlısıyla bütün halkın oğlunun güzelliğine bu derecede müptela olduğunu gören babası Hâce-i Cihân halkın bu şiddetli ıstırabını ve aşk ateşini teskin etmek için yüzüne peçe taktırsa da fayda etmez. Bu sefer, halkın aşk ve iştiyak ateşi daha da şiddetlenip insanlar büsbütün kendi eşlerini, çocuklarını ve namusu bir tarafa bırakıp perişan bir halde Netîce-i Cân'ın yaşadığı sarayı Kâbe gibi tavaf etmeye başlarlar ve ah u figân ederek kanlı gözyaşları dökmeye başlarlar. Babası durumun daha da kötüye gittiğini görünce, oğlu Netîce-i Cân'la konuşup güzelliği yüzünden halk arasında yayılan bu fitne ve fesada mâni olmak için terk-i diyar edip başka bir memlekete gitmelerinin daha uygun olacağını söyler. Netice-i Cân da babasının bu teklifini hemen kabul edip hem hac farizasını yerine getirmek için hem de orada hankâh yapıp yerleşmek ve bütün dinî zümreleri yakından tanımak için Kâbe'ye yani Medîne-i Münevvere'ye gitmekte karar kılarlar. Nitekim oraya gidip hankâh kurarlar ve ilgili on derviş zümreleriyle orada karşılaşıp hepsini yakından tanırlar.

Hikâyenin bundan sonraki bölümlerinde Netîce-i Cân artık baş kahramanlık rolünden pasif dinleyici figüran konumuna çekilip babası Hâce-i Cihân ve hankâhlarına gelen söz konusu derviş grupları ve onların pirleri ön plana geçerler.

Dervişler

Burada şunu belirtmek gerekir ki eserde geçen bütün bu derviş grupları daha çok topluca ve dış görünüşleri, memleketleri, inançları ve ayinleri itibarıyla tasvir edilip anlatılmıştır. Fakat çalışmamızın ayrı bir bölümünde bunların usul ve adaplarını anlatılıp kılık-kıyafet bakımından değerlendirmesi yapılacağı için burada bu grupların tasvirlerine yer verilmeyi daha çok hikâyede bunları temsilcisi durumunda olan ve Hâce-i Cihân'la diyaloga giren, dolayısıyla hikâyenin zuhurunda fiilen rol alan karakterler tanıtılacaktır.

2.3.4.4. İslam Baba

Hikâyede anlatılan Abdal derviş güruhunun piri olup ikinci olarak söz aldığı halde Hâce-i Cihân'la en uzun konuşan ve mensup oldukları tarikat ve mezheplerinin inanç, usul ve adapları hakkında onu bilgilendiren şahsiyettir. İslam Baba, aynı zamanda Hâce-i Cihân'ın anlattığı Ehl-i sünnet ve'l-cemaatin inanç esaslarından etkilenip içlerinden ihtidâ eden tek abdaldır. Hatta ilk önce İslam'a geçtiklerini sonra gafil avlandıklarını söyleyip İslam'a geçmeyi reddeden aşağıda adları verilen en yakın halifelerinin şeriat mahkemesine götürülmelerini isteyen ve irtidatlarından dolayı idam cezasıyla cezalandırılmalarını sağlamış ve cezalarının infazı görevini kendisi yerine getirmiştir. İslam Baba, İslamiyet'i can u gönülden kabul ettikten sonra Hâce-i Cihân'ın yanında hizmetkâr olarak kalır.

Aslında burada daha derin düşünüldüğünde İslam Baba'nın alegorik bir anlamının da olduğunu görüyoruz. Nitekim doğru yolu seçmesi ve İslam dinini seçtikten sonra, irtidat eden zındık arkadaşlarınının şeriat hâkimine sevk edilmesini talep etmesi sonra cezalarının infazı görevinin kendisine tevdi edilmesi gibi bütün şeyler sanki onun şahsında İslam'ın gerektirdiği şeyler anlatılıp uygulanmıştır. Yani İslam Baba burada bir hikâye kahramanı olmanın yanı doğru yolu seçtikten sonra aynı zamanda sanki İslam dinini sembolize etmektedir.

2.3.4.5. Hayrân Dede

Hikâyedeki Rum Abdalları taifesinin kıdemlisi olarak tanıtılan Hayran Dede, Rum Abdalları taifesi adına ilk söz alan şahsiyet olup Hâce-i Cihân'a nereden geldiklerini, kim olduklarını, kime ve nereye bağlı olduklarını, pirlerinin kimler olduklarını ve orada bulunan arkadaşlarını tanıtır.

2.3.4.6. Kurban Baba

İslam Baba'nın baş halifesi olup, sonunda İslam'ı kabul etme sözünden caydığı için ölüm cezasına çarptırılıp İslam Baba tarafından isminin manasına uygun olarak kafası kesilerek katledilir.

2.3.4.7. Mansur Baba

Mansur Baba, İslam Baba'nın ikinci halifesi olup, sonunda diğer arkadaşları gibi İslam'ı kabul etmeyi reddettiği için şeriat hâkimince ölüm cezasına çarptırılır ve o da ismine uygun olarak İslam Baba tarafından darağacına çekilerek idam edilir.

2.3.4.8. Derya Baba

İslam Baba'nın üçüncü halifesi olan Derya baba da diğer arkadaşları gibi sonunda şeriat mahkemesince ölüm cezasına çarptırılıp o da isminin manasına uygun olarak İslam Baba tarafından deryaya (denize) atılıp boğulur.

2.3.4.9. Cehennem Baba

İslam Baba'nın dördüncü halifesi olan Cehennem Baba'nın da dikkatle bakılırsa sanki bir alegorik anlamı da vardır. Çünkü İslam Baba'nın ihtidâ etmesi üzerine diğer arkadaşları da tam ihtida ettiklerini söyleyecekken onların İslam'ı seçmelerine mâni olur. En sonunda kendisi de diğer arkadaşlarıyla birlikte şeriat hâkimi tarafından ölüm cezasına çarptırılıp İslam Baba tarafından ateşte yakılarak öldürülür.

2.3.4.10. Serdeste Baba

Serdeste Baba da İslam Baba'nın beşinci halifesi olup sonunda diğer arkadaşları gibi İslam'ı reddettiği, küfür ve dalalette kaldığı için şeriat hâkimi tarafında ölüm cezasına çarptırılır ve ismiyle müsemma bir şekilde İslam Baba tarafından kazığa geçirilerek öldürülür.

2.3.4.11. Baba Siyâh Emredî

Hikâyede anlatılan Kalenderîler güruhunun büyüğü ve başı (*ol cumhūruñ müfredi yaᶜnī pīş-ḳademleri*) olarak tanıtılan Baba Siyah Emredî, Kalenderîler güruhu adına ilk söz alıp nereden geldiklerini, hangi taifeden olduklarını ve pirlerinin kimler olduklarını söyleyerek Hâce-i Cihân'a kendilerini tanıtır.

2.3.4.12. Baba Rüstem Hemedânî

Hikâyede anlatılan Kalenderîler güruhunun pîrleri olup Hâce-i Cihân'la daha uzun konuşup onu kendi mezhepleri, inanç usul ve adapları hakkında bilgilendirir. Hâce-i Cihân kendisine hitap ederken "pīr-i nā-dān", "pīş-rev-i güm-rāhān", "pīr-i ᶜāṣī", "müstaġraḳ-ı baḥr-ı maᶜāṣī" gibi sıfatlarla nitelendirir.

2.3.4.13. Hayretî Dede

Hikâyede Haydarî taifesinin *"ḍāll u muḍilli"* yani yoldan en sapmış olanı olarak tanıtılan Heyertî Dede, Haydarîler adına Hâce-i Cihân'ın sorularına cevap veren ilk kişi genel olarak kendilerini tanıtıp nereden geldiklerini, pirlerinin adlarının ne olduğunu anlatır ve sözü pîrleri olan Baba Mihnetî-i Irâkî'ye bırakır.

2.3.4.14. Baba Mihnetî-i Irâkî

Hikâyede anlatılan Haydarîler taifesinin pîri olarak takdim edilen Baba Mihnetî-i Irâkî, Hâce-i Cihân tarafından *"pīr-i bīḫaber, esīr-i nefs-i ḥīleger, giriftār-ı dām-ı İblīs, sāᶜī-i deᶜāvī telbīs ve pîr-i torlak"* yani, hiçbir şeyden haberi olmayan, kendi hilekâr nefsinin esiri, şeytanın tuzağına düşmüş suret-i haktan görünüp insanları

aldatan bir kimse olarak nitelendirilip "pîr-i torlak"-torlakların pîri olarak anlatılır. Hikâyede en uzun konuşmayı yapan ve bağlı oldukları mezheplerinin zahirî ve batınî inanç, usul ve adapları hakkında Hâce-i Cihân'a bilgileri veren Baba Mihnetî-i Irâkîdir. Hâce-i Cihân'ın mezheplerinin dalaletlerine dair hakarete varan ağır eleştirileri karşısında büyük bir utanç duymasına rağmen doğru yola gelmeyip taifesiyle birlikte hankâhtan ayrılır.

2.3.4.15. Baba Timur Nemedî

"Abdâl-ı ebedî" olarak takdim edilen Baba Timur Nemedî, Câmiler taifesi içinden ilk söz alıp nereden geldiklerini, prilerinin kim olduklarını söylemek suretiyle kendilerini genel olarak Hâce-i Cihân'a tanıtan kişidir. Pîrlerini övdükten sonra sözü içlerinden pîrleri olan Baba Mesrûr-ı Şirvânî'ye bırakır.

2.3.4.16. Baba Mesrûr-ı Şirvânî

Hikâyede Câmîler taifesinin pîri olan Baba Mesrûr-ı Şirvânî, Hâce-i Cihân tarafından *"pīr-i esīr-i bend-i hevā, giriftār-ı ḳayd-ı ṣīt u ṣadā"* ve "*māṣadaḳ-ı* "*hümü'l-leẕīne't-teḫāẕū dīnehüm lehven ve leʿibā*" yani, hevasının kölesi, sese meftun ve dini oyun ve eğlence yapan bir pîr olarak nitelendirir. Tâifesi adına en uzun konuşup ve Hâce-i Cihân'a bağlı oldukları mezheplerinin zahirî ve batınî hâl, adap, usul ve sırlarına dair bilgiler verir. O da sonunda Hâce-i Cihân'ın ağır eleştirileri karşısında çok utanır fakat doğru yola gelmeyip taifesiyle birlikte hankâhı terk eder. Anlatılan bu özellikleriyle Baba Mesrûr-ı Şirvânî hikâyedeki önemli kahramanlardan biridir.

2.3.4.17. Dede Hayrân

Hikâyede Bektaşîler taifesinin halifesi ve dalalete düşmüş, perişân-hâl bir kimse olarak tanıtılan Dede Hayrân, taifesi adına ilk olarak söz alıp nereden geldikleri, kim oldukları, pirlerinin kim olduğunu söyleyerek kendilerini genel olarak Hâce-i Cihân'a tanıtır. Bu kısa tanıtmayı yaptıktan ve prilerini üstün vasıflarıyla ödükten sonra asıl sözü pîrleri olan Baba Mestân-ı Sâsânî'ye bırakır.

2.3.4.18. Baba Mestân-ı Sâsânî

Hikâyede Bektaşiler taifesinin pîri olduğu söylenen Baba Mestân-ı Sâsânî, Hâce-i Cihân'ın ağzından *"esīr-i nefs-i rū-siyāh, ṭarīḳ-i Ḥaḳdan dūr, şerʾat-ı Muḥammedīden mehcūr, ʿālem içre mebġūż u meẕmūm ve nūr-ı semt-i diyānet u taḳvādan maḥrūm"* bir *"pīr-i güm-rāh"* yani, siyah yüzlü nefsinin esiri, Hak yolundan uzak, Hz. Muhammed (a.s.)'ın şeriatından ayrılmış, dünyada nefret edilen ve yerilen, hidayet nurundan ve takvadan mahrum, yolunu şaşırmış bir pir olarak nitelendirilir. Hikâyede Bektaşîleri temsilen konuşan ve onların zahirî ve batınî hâl ve sırlarını açıklayan Baba Mestân-ı Sâsânî, Hâce-i Cihân'dan kendi mezheplerinin batıl inançları ve ayinleriyle ilgili ağır hakaret ve eleştirilerini duyunca yüzü kızarıp utanmasına rağmen doğru yola gelmeyip arkadaşlarıyla hankâhı terk eder. Bu bakımdan Baba Mestân-ı Sâsânî hikâyedeki temel kahramanlardan biridir.

2.3.4.19. Derviş Kanber Ali

Hikâyede Şemsîler taifesinin "pîş-kademleri" yani önde gelenlerinden biri olarak tanıtılan ve taifeleri adına ilk söz alıp nereden geldiklerini, kim olduklarını, pirlerinin kimler olduğunu anlatmak suretiyle kendilerini kısaca Hâce-i Cihân'a tanıtır. En sonunda pirlerini tarikat ve hakikat yolundaki üstünlükleriyle övüp asıl sözü pîrleri olan Baba Şîr Alî-i Tebrîzî'ye bırakır.

2.3.4.20. Baba Şîr Alî-i Tebrîzî

Şemsîlerin hikâyedeki pîri ve temsilcileri olan Baba Şîr Alî-i Tebrîzî, Hâce-i Cihân'la asıl diyalog halinde olup mensup oldukları tarikatlarının zahirî ve bâtınî usul, adap ve sırlarını Hâce-i Cihân'a ifşa eden bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliğiyle hikâyedeki önemli kahramanlardan biri olan Baba Şîr Alî-i Tebrîzî, Hâce-i Cihân tarafından *"bāde-i ġurūr ile bī-hūş, giriftār-ı dām-ı ḳīl u ḳāl ve nā-maḥrem-i sırr-ı ḥāl" bir "pīr-i ḫōd-fürūş*" yani, gurur şarabıyla aklı başından gitmiş, dedikodu tuzağına tutulmuş ve hâl sırlarının namahremi olan kendini öven bir pîr olarak nitelendirir. Sonunda Hâce-i Cihân'dan sahip oldukları batıl inanç, usul ve

adaplarıyla ilgili duyduğu çok ağır hakaret ve eleştiriler karşısında kendisi son derece mahcup olmasına rağmen hidayete ermeden arkadaşlarıyla hankâhtan ayrılır.

2.3.4.21. Derviş Ârif-i Konevî

Hikâyede Mevlevîler taifesinin halifelerinden biri olarak takdim edilen Derviş Ârif-i Konevî, Hâce-i Cihân'ın soruları üzerine taifeleri adına cevap vermek maksadıyla ilk söz alan kişidir. Nereden geldiklerini, kim olduklarını, prilerinin kim olduğunu söyleyerek kısaca kendilerini Hâce-i Cihân'a tanıtıp pirlerini üstün özellikleriyle övdükten sonra asıl sözü prileri olan Pîr-i Vâkıf-ı Konevî'ye bırakır.

2.3.4.22. Pîr-i Vâkıf-ı Konevî

Hikâyedeki Mevleviler taifesinin piri olarak takdim edilen Pîr-i Vâkıf-ı Konevî, daha önceki taifelerin pirlerinden farklı olarak Hâce-i Cihân tarafından *"vāḳıf-ı mevāḳıf-ı ṭarīḳ-i Mevlevī ve ᶜārif-i maᶜārif-i taḥḳīḳ-i Meṯnevī"* yani, Mevlevîlik tarikatının derecelerine vakıf ve Mesnevî'deki gerçek bilgilerin ârifi olan olumlu bir şahsiyet olarak takdim edilmektedir. Pîr-i Vâkıf-ı Konevî, Mevlevîliğin zahirî ve batınî hâl ve sırları hakkında Hâce-i Cihân'a bilgiler verir. Sonunda Hâce-i Cihân'dan da Mevlevîlikle ve genel olarak doğruluk ve samimiyete dair önemli bilgileri duyduktan sonra Hâce-i Cihân'ı anlattığı bütün bu derin ve samimî bilgilerinden dolayı tebrik ederek ertesi gün diğer dervişleriyle birlikte hankâhtan ayrılır. Mevlevîlerin temsilen Hâce-i Cihân'la yaptığı hankâhtan uzun konuşmaları dolayısıyla Pîr-i Vâkıf-ı Konevî hikâyede önemli bir yere sahip kişilerden biridir.

2.3.4.23. Derviş Reşîd

Eserde Edhemîler taifesinin halifelerinden biri olarak takdim edilen Derviş Reşid arkadaşları adına ilk söz alıp Hâce-i Cihân'a nereden geldiklerini, kim olduklarını, pirlerinin kimler olduğunu söyleyerek kendilerini kısaca tanıtır. Prilerini üstünlük sahibi birileri olarak övdükten sonra sözü pîrleri olan Şeyh Hamîd-i Belhî'ye bırakır.

2.3.4.24. Şeyh Hamîd-i Belhî

Eserde anlatılan Edhemîler taifesinin pîri olan Şeyh Hamîd-i Belhî, Hâce-i Cihân tarafından *"şeyḫ-i pīşvā-yı ṭarīḳ-i Edhemī ve zümre-i Edhemiyānüñ kāşif-i sırr-ı mübhemi"* yani Edhemîlik tarikatının önde gelen şeyhlerinden ve bu zümrenin kapalı sırlarının kâşifi olarak nitelendirilir. Dolayısıyla Şeyh Hamîd-i Belhî'nin de, hikâyede olumlu bir şahsiyet olarak tanıtıldığını görüyoruz. Şemsîlerin zahirî ve batınî hal ve sırlarını açıklayan şeyh, taifelerini temsilen Hâce-i Cihân'la gerçekleştirdiği konuşmaları dolayısıyla hikâyede önemli bir yere sahip bir şahsiyettir. Sonunda kendi tarikatleri ve dinle ilgili olumlu ve geniş bilgilerinden dolayı o da Hâce-i Cihân'a olan hayranlığını ve takdirlerini ifade ederek ertesi gün derviş arkadaşlarıyla birlikte hankâhtan ayrılırlar.

2.3.4.25. Hızır

"Emîrü'l-kelâm" olarak nitelendirilen Hızır, hikâyedeki Sûfiler taifesinin halifelerinden biri olup arkadaşları adına ilk söz alan ve nereden geldiklerini, kim olduklarını ve pirlerinin kimler olduğunu söylemek suretiyle kendilerini kısaca Hâce-i Cihân'a tanıtan kişidir. Adlarını zikrettiği pirlerini üstün vasıflarından dolayı övdükten sonra susarak sözü pirleri olan Hazret-i Şeyh Cemâleddîn-i Sâsânî'ye bırakır.

2.3.4.26. Şeyh Cemâleddîn-i Sâsânî

Şeyh Cemalleddîn-i Sâsânî, hikâyedeki Sûfiler taifesinin pîri olup Hâce-i Cihân tarafından *"dürr-i biḥār-ı taṣavvuf, dil-āver-i beydā-i taṣarruf, vāḳıf-ı esrār-ı āb u gil, kāşif-i envār-ı cān u dil"* (tasavvuf denizinin incisi, tasarruf sahrasının yiğidi, su ve toprağın sırlarına vakıf, can ve gönül nurlarının kâşifi) olarak nitelendirilir. Hikâyede Sûfiler tâifesini temsil eden şeyh, Hâce-i Cihân'a tarikatlarının zahirî ve bâtınî hâl ve sırlarına dair geniş bilgiler verir.

2.3.5. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Tiyatro ve sinemada figüran rolündeki oyuncular gibi anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, mahallî rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen vak'a veya vak'a parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessümüne hizmet eden şahıslar da vardır. Bunların vak'a içinde yüklendikleri herhangi bir fonksiyon yoktur. Eserde bunların özelliklerinden de söz edilmez.[701]

Nūrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da da anlatılan hikâyenin asıl vak'asını oluşturan bahsi geçen şahıs kadrosunun yanı sıra vak'ada adları açıkça geçmeyip yalnızca bir kalabalık veya fert olarak varlıklarından bahsedilen ve vak'a örgüsüne renk katan dekoratif unsur konumunda olan şahıslardan da bahsetmek mümkündür. Dekoratif unsur konumundaki bu şahıs ve kalabalıkları şöyle sıralayabiliriz:

2.3.5.1. Şeriat Hâkimi

Rum Abdallarının anlatıldığı bölümün sonunda kendisinden "Ḥâkimü'ş-şerᶜ" olarak bahsedilmektedir. Abdalların piri ve yanındaki abdal dervişlerinin tövbe edip ihtidâ ettikten sonra içlerinden Ḳurbān Baba, Manṣūr Baba, Deryā Baba, Cehennem Baba ve Serdeste Baba baba adlı dervişlerin sözlerinden dönmeleri üzerine İslam Baba, Hâce-i Cihân'a bu beş kişiyi yargılanmaları için Hâkimü'ş-şerᶜ'e yani şeriat hâkimine götürülmelerini teklif eder. Hâce-i Cihân'ın da uygun görmesiyle bu beş kişi Şeriat Hakimi'ne arz edilir ve hâkim, küfürde ısrar etmelerinden dolayı bunların katledilmelerine hükmeder.

2.3.5.2. Horasan halkı

Hikâyenin başlangıç bölümünde Horasan halkından "ehl-i Horasan" olarak genel anlamda bahsedilmektedir. Oğlu Netîce-i Cân'ın dünyaya gelmesi üzerine Hâce-i Cihân bütün Horasan halkına ziyafet tertip eder, fakir fukaraya sadaka dağıtır. Horasan halkı da Netîce-i Cân'ın Nuh peygamber gibi uzun ve hayırlı ömürlü olması

[701] Şerif Aktaş, Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 142

için dua ederler. Daha sonra genci ve yaşlısıyla birlikte bütün Horasan halkı Netîce-i Cân'ın güzelliğine âşık olmaları söz konusu edilir. Netîce-i Cân'a âşık olan Horasan halkını anlatıcı âşık-ı sâdıklar-gerçek âşıklar ve âşık-ı kâzibler-sahte âşıklar diye ikiye ayırır: *"Anlar kï ᶜāşıḳ-ı ṣādıḳlar idi ve ḳīl ü ḳālleri mā-fī'l-bāllerine muṭābıḳ idi. Ḳaṭᶜ-ı ᶜalāyıḳ u ᶜavāyıḳ idüp ol maᶜşūḳ-ı dil-ārāyı arayı arayı leyl ü nehār geşt ü güẕār ve terk-i diyār ḳıldılar. Ve anlar kï ᶜāşıḳ-ı kāẕibler ve telbīs-i İblīs ü nefse rāġıblar idi. Ẕikr-i ẕülāl-i viṣāl ve fikr-i melāl-i infiṣāli ḳoyup mekān-ı Ḫorāsānda ḳaldılar ve ᶜışḳdan ferāġat ile insān silkinden çıḳup bī-ᶜışḳ ḥayvān-ı nāṭıḳ belki ḥimār-ı nāhiḳ oldılar."*

2.3.5.3. Aile fertleri-çoluk çocuk

Hâce-i Cihân'ın, oğlu Netîce-i Cân'ın yüzünü "müzerkeş nikab"la kapatması üzerine Horasan halkı erkeklerinin Netîce-i Cân'a olan aşklarından dolayı kendi ailelerini ve çocuklarını terk edip sarayını tavaf etmeleri söz konusu edilir: "*Bu kere ᶜuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ daḫi ziyāde āşūb u ıżṭırāb ve nār-ı derūnları şerāre-i firāḳ ile iltihāb üzre olup deryā-yı maḥabbetleri cūş u ḫurūş ve ferzend ü ehl u ᶜıyāllerini bi'l-külliye ferāmūş idüp cübbe-i nāmūs u ᶜārı çāk ve başlarını ġam-ı firāḳ ile ālūde-i ḫāk idüp Ḫᵛāce-i Cihānuñ serāyını Kaᶜbe-miṣāl ṭavaf ve nicesi eṭrāfını iᶜtikāf itmege başlayıcaḳ…".*

2.3.5.4. Ashâb, ahbâb, köleler ve cariyeler

Horasan'dan ayrılırken ashâb ve ahbâbınının kendilerine hayır duada bıraktıkları ve mevcut olan kölelerini birkaç cariyeleriyle nikâhlayıp gittikleri anlatılır: *"ol dem esbāb-ı seferi āmāde ve aṣḥāb u aḥbābını ḫayır duᶜāda ḳoyup mevcūd olan ᶜabdlerini birḳaç cāriyelerine ᶜaḳd-i nikāḥ idüp serāylarında ḳodılar ve kendüler ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe ḳıldılar."*

2.3.5.5. Hizmetçiler

Hâce-i Cihân'ın Medîne-i Münevvere'de yaptırdığı hankâhına gelip giden misafir derviş gruplarına sofralar kurmaları hasebiyle hizmetçilerinden ***"Baᶜdehü Ḫᵛāce-i Cihān ḫidmetkārlarına emr idüp miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūn-ā-gūn çekdiler", "Baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp basṭ-ı besāṭ-ı niᶜmet ve ṭayy-ı ṭūmār-ı vaḥşet ḳılup bunlara tām ülfet gösterdi"*** gibi kalıp ifadelerle sık sık bahsedildiği görülmektedir.

2.3.6. Zaman

Destandan, hikâyeye, romana kadar anlatı esasına dayanan eserlerin "zaman" gerçeğinden soyutlanması mümkün değildir. Bu nedenle gerek geleneksel gerekse modern hikâyede vak'a, belirli veya belirsiz bir zamanda cereyan eder. Geleneksel anlatılarda zaman, daha çok vak'anın zihinlere taşınması için pek de önemsenmeyen bir araçtır. Zamanı görece kalıplarla şöyle bir hatırlatmak hikâyeciye yetiyordur.[702]

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'daki zaman tamamen geleneksel anlatılardaki özellikleri haizdir diyebiliriz. Dolayısıyla eserde anlatılan hikâyedeki zaman, çok geniş ve belirsiz olup vak'anın zihinlere taşınması için sadece bir araç olarak kullanıldığı görülür. Yani hikâyedeki zaman blok olarak ve daha çok soyut işaret ve ifadelerle veriliyor, okuyucunun zihinsel yoğunlaşmasının daha çok vak'a üzerinde ve hikâyede anlatılan şeyler üzerinde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Kısacası eserdeki zaman, yalnızca olayların "gerçekliğini" sağlamak için arada bir hatırlatılan soyut bir değerdir denilebilir.

Anlatı esasına dayalı eserlerde zaman kavramı "vak'a zamanı", "anlatma zamanı" ve "anlatım süresi" olarak üç düzeyde ele alınır. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da anlatılan hikâyenin vak'a zamanı yani geçtiği devir hiçbir şekilde belirtilmezken, anlatma zamanını müellifin yaşadığı yüz yılı dikkate alınarak 17. yüzyılın başları olarak tespit edilebilir. Hikâyenin anlatım süresi ise tam olarak belli olmamakla birlikte içinde geçen bazı soyut ve somut zaman ifadelerinden hareketle

[702] Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı 1*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000, s. 112.

takip edilip tahmin edilebilir. Dolayısıyla biz burada zaman olarak daha çok hikâyenin "anlatı süresi"nden bahsedeceğiz.

Hikâyedeki olaylar kronolojik olarak görülen geçmiş zaman kipinde anlatılmakta olup geçen zamanın süresi bazen "mürūr-ı eyyāmla", "imdi", "leyl ü nehār", "ol gün", "ol dem (o zaman)", "bu kere", "günlerden bir gün" gibi belirsiz ifadelerle; bazen "yarındası", "ᶜale's-seḥer", "salât-ı subh" gibi biraz belirli ifadelerle; bazan da "üç gün", "…dört yaşına vâsıl…", "Çārdeh-sāle olunca…" geçen zaman süresi tam olarak gün, yıl veya yaş sayısı verilerek daha somut ifadelerle belirtilir. Nitekim Hâce-i Cihân'ın oğlunun doğduğu zaman, ve bunun için Horasan halkına ziyafet verdiği ve sadakalar dağıttığı, halkın oğlu için dua ettiği zaman *"Çün Ḫᵛāce-i Cihān bu murādına vāṣıl ve ẕikr olınan evṣāf ile muttaṣıf ferzend-i ercümendi ketm-i ṣaḥrā-yı ᶜademden ᶜālem-i vücūda dāḫil oldı* ***ol dem*** *ol şecere-i ṣemere-i ᶜizzetüñ nām-ı saᶜādet-ᶜunvānını Netīce-i Cān ḳoyup cümle Ḫorāsān ehline şükrāne içün miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gün-ā-gün beẕl idüp fuḳarāya māl-ı fırāvān ve iḥsān-ı bī-pāyān ṣarf itdükde cümle ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān Netīce-i Cāna duᶜālar idüp…*" gibi uzun cümleler çok soyut bir zaman ifadesi olan *"ol dem"* ifadesine bağlanmak suretiyle belirtilir. Aynı şekilde ilk derviş taifesi Abdalların Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân'ın hânkâhına geldikleri zaman *"Günlerde bir gün ṣalavat-i ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ᶜādet-i maᶜhūde üzre ḫānḳāha geldiler. Gördiler kī bir gürūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup gelür*" şeklinde belirsiz bir zaman ifadesi olan "günlerden bir gün" ifadesiyle belirtilen zaman kavramı Babasıyla birlikte Horasan'dan ayrılması üzerine gerçek âşıkların Netîce-i Cân'ı aramaları "*Ḳaṭᶜ-ı ᶜalāyıḳ u ᶜavāyıḳ idüp ol maᶜşūḳ-ı dil-ārāyı arayı arayı leyl ü nehār geşt ü güẕār ve terk-i diyār ḳıldılar*" şeklinde çok genel bir zaman ifadesi olan "leyl ü nehâr" ifadesiyle belirtilir.

Diğer taraftan Netîce-i Cân'ın babası Hâce-i Cihân'la birlikte Horasan'dan ayrıldıktan sonra âşıkların sarayın önüne gelip onu tavaf etmeye başladıkları zaman *"Yarındası ᶜale's-seḥer ᶜādet-i maᶜhūd üzre ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān nālān u giryān ve zār ü ser-gerdān Ḫᵛāce-i Cihānüñ serāyını Kaᶜbe-miṣāl ṭavāf ve nicesi āsitānında iᶜtikāf itmege başladılar"* şeklinde daha somut bir zaman ifadesi olan *"yarındası ale's-seher"* (ertesi gün seher vaktinde) ifadesiyle; Netîce-i Cân'ın büyüyüp eğitim çağına

geldiği ve eğitim almaya başladığı zaman da *"Çün ol ḫulāṣa-i rūḥ-ı revān yaᶜnī Netīce-i Cān mürūr-ı eyyāmla dört yaşına vāṣıl ve derece-i taᶜlīme ḳābil olduḳda pederi Ḫᵛāce-i Cihān taᶜlīme mübāşeret idüp ᶜilm ü ᶜamel ile vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşāda mübāşeret ḳıldı. Çārdeh-sāle olunca bi-ᶜināyeti ayy u ayyūm mühimmāt-ı dīne müteᶜalliḳ olan ᶜulūmı aña taᶜlīm itdi*" "dört" ve "on dört" şeklinde yaşı açıkça verilerek somut bir zaman ifadesiyle belirtilir.

Gün içinde güneşin durumu (seher vakti, gece/şeb), ile namaz vakitleri (sabah namazı/salat-ı subh) olayların cereyan zamanını belirtmesi açısından önemlidir. Özellikle sabah namazı vakti, eserde anlatılan derviş zümrelerinin birinin hikâyesinden öbürüne geçişin sağlandığı önemli bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır: "*Günlerde bir gün ṣalavat-i ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ᶜādet-i maᶜhūde üzre ḫānḳāha geldiler. Gördiler kī bir gürūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup gelür*"; *"Pes ᶜādet-i maᶜhūd üzre Ḫᵛāce-i Cihān ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr ü ṣenā-yı Ḫudā idüp bu ṭā'ifenüñ ser-güzeştlerin söyleşürken gördiler kī yine bir gürūh-ı ᶜacīb ve ḳavm-i ġarīb ẓāhir olup gelür"; "Ḫᵛāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile yarındası ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḫalvet-ḫānelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kī Ḳalenderīler ᶜazm-i rāh itmişler. Ol dem birbiriyle ol gürūhuñ ᶜacāyib-i eṭvārını teẕekkür ü tefekkür iderlerken gördiler kī bir gürūh-ı ġarīb ve vücūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup gelür*" örneklerinde görüldüğü gibi.

2.3.7. Mekân

Anlatı esasına dayanan eserler esas itibarıyla birer terkiptir. Şahıs kadrosu ve zaman gibi mekân da bu terkibi meydana getiren önemli unsurlardan biridir. Daha doğrusu hikâyede "asıl unsur" konumunda bulunan vak'anın "gerçek" veya "muhayyel" mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır. Destandan hikâyeye uzanan süreçte mekân, anlatılmak istenen olayın "sahihliğine-gerçekliğine" katkı sağlayan bir unsurdur[703]. Geleneksel anlatı türlerinde özellikle belli bir konuyu öğretmek amacıyla kaleme alınmış olan hikâyelerde asıl ve önemli olan maceradır, daha doğrusu

[703] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 129, 141

anlatılmak istenen konu ve verilmek istenen mesajdır. Dolayısıyla bu tür eserlerde mekân unsuruna çoğu kez sadece hikâyeye gerçeklik kazandırmak kaygısıyla çok sınırlı ve çoğu defa sadece ismen yer verilir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá eserinde asıl olarak belli tarikat zümrelerinin okuyucuya tanıtılması ve inançları hakkında bilgi verilmesi amaçlandığı için anlatılan hikâyede mekânlar canlı tasvirlerden tamamen mahrum yalnızca isimleri ve kısmen vasıflarıyla geçmektedir. Hikâyede geçen mekânları açık ve kapalı mekânlar olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Açık mekânlar olarak daha çok yer isimlerin, kapalı mekânlar olarak ise meskenlerden bahsedilebilir.

2.3.7.1. Açık Mekânlar

Açık mekânlar olarak daha çok şehirler gibi yer isimleri geçmektedir. Hikâyede geçen şehir isimleri gerçek coğrafî isimler olup fizikî olarak hiçbir tasvirlerine yer verilmez. Yalnızca bazıları kutsal unvan ve vasıflarıyla birlikte zikredilmiştir. Hikâyede açık mekân olarak adları geçen bölgeler ve şehirler şunlardır:

2.3.7.1.1. Horasan[704]

Horasan, hikâyenin başında vak'anın geçtiği ana mekân konumundadır. Hikâyede Hâce-i Cihân'ın memleketi olarak Horasan, "Vilâyet-i Horasan", "Horasan

[704] Horasan (خراسان) ismi Eski Farsca'da "*hur"* (güneş) ve *"âsân"* (âyân "gelen, doğan") kelimelerinden meydana gelmiştir ve "güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi; doğu bölgesi" anlamını taşımaktadır. İsim muhtemelen Sasaniler zamanında ortaya çıkmış ve kısa zamanda yaygınlaşmıştır. Horasan tarihte İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgenin adı idi. Günümüzde bölgenin toprakları üç parçaya ayrılmış olup Merv (Mari), Nesa ve Serahs yöresi Türkmenistan, Belh ve Herat yöresi Afganistan, kalan kısmı da İran sınırları icinde bulunmaktadır. En geniş kesim İran'ın elindedir ve adı gecen iki devletle İran'ın diğer eyaletlerinden Mazenderan, Simnan, Yezd, Kirman, Belucistan ve Sistan'la çevrilidir; idarî merkezi aynı zamanda dinî bir merkez olan Meşhed'dir ve eyalete (ustan) Meşhed, İsferayin, Bucnurd, Bircend, Tayyibat, Turbeticam, Turbetihaydari, Darrıgaz, Sebzevar, Şirvan, Tabes, Firdevs, Kabnat, Kucan, Kaşmir, Gunabad ve Nişabur vilayetleri (şehristan) bağlıdır. Horasan eyaletinin 1996 sayımına gore nufusu 6.047.661'dir. İslam coğrafyacıları Horasan halkının mutenasip vucuda sahip, zeki, calışkan, guzel ahlak sahibi, comert, cesur, hak ve adalet peşinde koşan, terbiyeli, nazik ve en onemlisi de din ile ilme duşkun insanlar olduğunu bildirirler. (Bk. Osman Çetin *"Horasan",* DİA, C. 18, s. 234-235)

iklîmi" şeklinde adı açıkça zikredilmekle birlikte hikâyede kendisiyle ilgili herhangi bir tasvir veya açıklamaya yer verilmeyip sadece "Horasan ehli/ ehl-i Horasan" şeklinde toplu olarak halkından bahsedilmektedir.

2.3.7.1.2. Mekke-i Mükerreme ve Kâbe

"Kâbe-i Mükerreme" olarak vasıflandırılan Kâbe, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'ın Horasan'dan ayrıldıktan sonra hac farizasını yerine getirmek için gittikleri kutsal mekân olarak hikâyede geçmektedir.

Her taraftan gelen ve çoğu zaman orada uzun süre konaklayan hacıların buluşma yeri olan Mekke ve Medine'nin de içinde yer aldığı Hicaz bölgesinin, tarih kaynaklarında, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda siyasetin ya da kişisel rakabetlerin hiçbir zaman eksik olmadığı, öğretisel sorunlar üzerinde yoğunlaşan diğer çatışmalara da sahne olmuş bir yer olduğu anlatılmaktadır.[705]

Aslında buradan, *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan dinî tasavvufî zümrelerle yapılan tartışmaların yeri olarak Mekke'nin tesadüfen seçilmediği anlaşılmaktadır. Bununla bir kez daha eserde satırlar arasında dolaylı olarak dönemin genel durumu anlatıldığı anlaşılmaktadır.

2.3.7.1.3. Medîne-i Münevvere ve Ravza-i Nebevî

Hikâyede Ravza-i Resûl-i Ekrem olarak anlatılan söz konusu mekân Medine'de Mescid-i Nebevî'nin içinde Hz. Peygamberimizin yattığı kabir olup Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Kâbe ziyaretinden sonra burada yatan Hz. Peygâmberimizin ziyaretine giderler. Hikâyede Mekke ve Medîne "*emākin-i muṭahhara ve mevāżi^{c}-i münevvere merci^{c}-i maḫlūḳāt-ı cihān ve mecma^{c}-ı güzīde-i nev^{c}-i insān*" yani tertemiz, münevver (aydınlık), bütün dünya insanlarının uğrak ve insanoğlunun seçkinlerinin toplandığı iki mekân olarak tarif ve tavsiv edilmektedir. Ayrıca Medîne-i

[705] Michel Chodiekwicz, "*İbn Arabî'nin Öğretisinin Osmanlı Dünyasında Karşılanışı*", Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 111-112

Münevvere'den "şehr-i celīlü'l-kadr" yani kadri yüce bir şehir olarak bahsedilmektedir.

Hikâyede olayların birebir geçtiği yerler olarak adları geçen coğrafî yerlerin yanı sıra olayların içlerinde geçmemesine ve sadece adlarıyla zikredilmiş olmalarına rağmen çeşitli taifelerin derviş kahramanlarının geldikleri memleketler olmaları hasebiyle dolaylı da olsa vak'ayla ilişkili olan memleket isimleri mevzubahistir. Hikâyede mevzubahis olan bu memleket ve şehir isimleri şunlardır:

Diyâr-ı Rûm (Anadolu), Rum Abdallarının ve Alimân zümresinin; Diyâr-i Acem (İran) ve Hemedân[706] şehri Kalenderîler taifesinin; Irak, Haydarîler zümresinin; Diyâr-ı Şirvân[707], Câmîlerin; Irak ve Sâsân, Bektaşîler güruhunun; eskiden Diyâr-ı

[706] Hemedân (همدان), Batı İran'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalet. Elvend dağının eteğinde Kuruçay, Abbasâbâd, Sûmîne, gibi ırmaklarla sulanan ve aynı adı taşıyan bereketli bir ovada yer alıp üç yanı dağlarla çevrilidir. Hemedan adı Asur çivi yazılı tabletlerinde Amadana, 1. Darius dönemine ait (m.ö. 521-486) Bîsütun kitâbesinin Eski Farsça kısmında Hağmatana (Hangmatana) ve Elamca kısmında Agmadana, Grek tarihçisi Herodotos'ta Agbatana, Batlamyus'ta Ekbatana, Ermeni kaynaklarında Ahmatan, Hemetan, Ahmedan ve Tevrat'ta (Ezra, 6/2) Akmetada şeklinde geçer. Bu ad Arap kaynaklarına, Farsça'da seslilerden sonra gelen "dâl" harfinin z (zâl) telaffuz edildiği dönemlerdeki eski şekliyle Hemezân olarak girmiştir. Hemedan, Herodotos'tan öğrenildiğine göre Kral Deiokes (m.ö. 728-673) tarafından milâttan önce VII. yüzyılda Med İmparatorluğu'nun başşehri olarak kurulmuştur. XII. yüzyılın ilk yarısında Irak Selçukluları'nın başşehri oldu ve saray, medrese ve camilerle donatıldı. (Tahsin Yazıcı, *"Hemedân"* DİA, C. 17, s. 183-185*)*

[707] Kaynaklarda Şervân veya Şâberân / Şâburân şeklinde de geçen Şirvân, Azerbaycan'da tarihî bir bölge ve günümüzde mevcut olmayan bir şehir. Eski dönemlerde Albanya veya Aran'ın bir kısmını teşkil eden ve halk arasında Ahvan diye adlandırılan Şirvan; Kür nehri, Kafkas sıradağları ve Alazan çayı arasında yer alır. Eski haritalarda Cambisena olarak belirtilmesinden dolayı Strabon bu ada dayanıp buraya "Susuz il" adını vermektedir. Bunun sebebi Şirvan'ın batı kısmının susuz, dağlık ve kayalık bir yer olmasıdır. Şirvan adının Sâsânî Hükümdarı I. Hüsrev Enûşirvân'ın isminden geldiği ileri sürülür. Bu adla ilgili diğer bir görüş ise "şîr-revân"dan (hoş ve güzel) türetilmiş olduğu yolundadır. Halk etnolojisinde burası "Şirler (kaplanlar) diyarı, Şirler meskeni" diye adlandırılmıştır. Hazar kıyısına yakın bir mevkide Enûşirvân'ın yaptırdığı şehrin de Şirvan adıyla anıldığı belirtilir. Kaynaklara göre burası Sâsânîler devrinde Azerbaycan'ın en büyük şehirlerinden biriydi ve gemilerin şehrin ortasına kadar gelmesi için bir su yolu vardı. Şirvan bölgesi VII. yüzyılın ortalarında müslüman Araplar tarafından ele geçirilmesinden sonra burada bir hânedan oluşturan valilerce yönetildi. 1578'de Safevîler'e karşı kazanılan Koyungeçidi savaşının ardından halkı sünnî olan Şirvan'da Osmanlı idaresi kuruldu. Bu bölgenin idaresini Şirvan serdarı unvanıyla Özdemiroğlu Osman Paşa üstlendi. Az sonra Safevîler, Şirvan'a yeniden hâkim oldularsa da bu uzun sürmedi. Osmanlılar 1583'te Meşâle Savaşı neticesinde bölgede tamamıyla hâkimiyet kurmayı başardı. Şirvan muhafızlığı Câfer Paşa'ya verildi. 1590 antlaşması bu durumu kesin hâle getirdi ve Safevîler bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini tanıdı. Osmanlı idaresinde Şirvan iki eyalete ayrıldı. Kuzeyde merkezi Demirkapı / Derbend olan Derbend eyaleti, güneyde merkezi Şemâhî olan Şemâhî eyaleti kuruldu. Şemâhî eyaleti on beş, Derbend yedi sancağa ayrıldı. *(*Mustafa Aydın*, "Şirvan*", DİA, C. 39, s. 204-205*)*

Acemden sayılan Irak'a bağlı Tebrîz[708] şehri, Şemsîler taifesinin; Konya, Mevlevîlerin; Diyâr-ı Belh[709], Edhemîlerin; Acem (İran)-Horasan diyarı da Sûfîlerin memleketleri olarak takdim edilir.

2.3.8. Kapalı Mekânlar

2.3.8.1. Saray

Hâce-i Cihân'ın Horasan'da oturduğu ve Netîce-i Cân'ın dünyaya geldiği köşktür. İç ya da dış görünüşüne dair herhangi bir tasvirin yapılmadığı saray, Netîce-i Cân'a âşık Horasan halkının etrafını Kâbe gibi tavaf etmeleri ve itikâf yeri edinmeleriyle söz konusu edilir: *"Bu kere ᶜuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ daḫi (...) bi'l-külliye ferāmūş idüp (...)Ḫᵛāce-i Cihānuñ serāyını Kaᶜbe-miṡāl ṭavaf ve nicesi eṭrāfını iᶜtikāf*

[708] Tebrîz (تبریز), İran'da Doğu Azerbaycan eyaletinin merkezi olan şehir. İran'ın kuzeybatısında yer alan Tebriz'in adı Arap ve Fars kaynaklarında Tibrîz, Bizans kaynaklarında Thavrež / Thavreş / Tabrezion, Ermeni kaynaklarında Thavrež / Davrež (sıcak akış) şeklinde geçer. Moğollar şehre Tevris, Âzerî Türkleri ve Osmanlılar Tebriz, Pehlevîler Tovriz (dökülmek / akmak) derler. Batı kaynaklarında Tauris diye anılır. Evliya Çelebi kelimenin mânasını Farsça "teb-rîz" (sıtma dökücü) terkibine bağlar; Minorsky, Sehend'in volkanik özelliğiyle ilişkilendirerek "hararet döken, saçan" anlamını verir. Bazı araştırmacılar ise adının Hazar Türkleri'nin Tavr boyundan geldiğini ileri sürer. Tebriz yöresi Eskiçağ'lardan itibaren bir yerleşme alanıdır. Tebriz ve çevresi Halife Ömer döneminde 21 (642) yılında Mugıre b. Şu'be tarafından İslam topraklarına katıldı. 1502'de Şah İsmâil tarafından Safevî başşehri yapılan Tebriz 16 Receb 920'de (6 Eylül 1514) Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hâkimiyetine alındı. Şehirde bir hafta kalan padişah halkın ileri gelenlerini, bazı sanatkâr ve alimleri aileleriyle birlikte İstanbul'a getirtti. (Ali Sina Bilgili, "*Tebriz*", DİA, C. 40, s. 219-220)

[709] Belh (بلخ), Afganistan'ın kuzeyinde bir şehir ve eyalet. Belh şehri Amuderya'nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kühibâbâ dağının eteğinde kurulmuştur. Adını eski Farsça'da (Persce) Bâhtriş, Avesta'da Bâhdi (Bahdri) ve Grekçe'de Baktra şeklinde geçen Baktres'ten (muhtemelen Dehas ırmağının eski adı) alır. Şehrin kuruluşu ile ilgili birçok rivayet vardır. Bunlardan bazılarına göre bu şehri İran yaratılış efsanelerinde geçen Keyümers yaptırmaya başlamış, efsanevî hükümdarların üçüncüsü olan Tahmûras tamamlatmıştır. Bir rivayete göre de Belh yine efsanevî hükümdarlardan olan Minûçihr b. İrec tarafından yaptırılmıştır. Belh'in bir süre Turan Hükümdarı Efrâsiyâb'ın başşehri olduğu da rivayet edilir. Milâttan önce 329'a kadar Persler'in (Ahameniler) Bahtriş satraplığının merkezi olan Belh bu tarihte İskender'in eline geçti. Belh'in İslam kültür ve medeniyet tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Bir rivayete göre kâğıt ilk defa Belh'te imal edilmiş ve İslamî dönemde Abbâsî Veziri Ca'fer b. Yahyâ el-Bermekî'nin gayretiyle Bağdat'ta da kâğıt yapımına başlanmıştır. Belh'te hadis, tefsir, fıkıh, felsefe, tıp ve coğrafya alanında yetişen alimler daha sonra Bağdat ve Dımaşk başta olmak üzere çeşitli şehirlere dağılarak İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bundan dolayı şehir "Kubbetü'l-İslam" ve "Dârü'I-fıkh" adıyla anılmıştır. (Tahsin Yazıcı *"Belh"* DİA, C. 5, s. 410-411*)*

itmege başlayıcaḳ…”, “Yarındası ᶜale’s-seḥer ᶜādet-i maᶜhūd üzre ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān nālān u giryān ve zār ü ser-gerdān Ḫᵛāce-i Cihānüñ serāyını Kaᶜbe-miṯāl ṭavāf ve nicesi āsitānında iᶜtikāf itmege başladılar”.

Ayrıca Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân’ın azm-i sefer edecekleri gece cariyelerini köleleriyle nikâhlayıp saraylarında bırakarak Horasan’dan ayrılıp Kâbe’ye doğru yaola çıktıkları belirtilmektedir: *“ol dem esbāb-ı seferi āmāde ve aṣḥāb u aḥbābını ḫayır duᶜāda ḳoyup mevcūd olan ᶜabdlerini birḳaç cāriyelerine ᶜaḳd-i nikāḥ idüp serāylarında ḳodılar ve kendüler ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe ḳıldılar*”.

2.3.8.2. Hânkâh

Hâce-i Cihân oğlu Netîce-i Cân’la daha yola çıkmadan önce Medine’ye varıp yerleştiklerinde orada gelen geçen misafirleri ağırlamak için büyük bir hânkâh yaptırmayı kararlaştırırlar. Nitekim öyle de yaparlar. Medîne’de yaptırdıkları söz konusu hânkâh hikâyenin Horasan’dan sonraki bölümünde bütün olayların içinde geçtiği bir ana mekân konumundadır. Kısacası, şehrin kenârında kurulduğu ifade edilen ve bir tek kelimeyle *“ḫānḳāh-ı ᶜālī-bünyād”* olarak tasvir edilen hânkâh, bütün derviş taifeleriyle karşılaşmaların, sohbetlerin, dinî tartışmaların yapıldığı ve taifelerin ayinlerini icra ettikleri kapalı bir mekândır.

Kaynaklarda Mekke şehri, özellikle Harem-i Şerîf, eskiden çok sayıda derviş hânkâhlarının bulunduğu önemli sûfî merkezlerinden biri olduğu anlatılmaktadır. Sûfîlerin, Mekke’ye yolculuk yaptıklarında bir müddet burada kaldıkları ve Kabe’nin etrafında bir araya gelerek sohbet halkaları oluşturdukları anlatılmaktadır.

Her yıl pek çok Müslüman Beytullah’ı ziyarete geldikleri için bu fertler ve gruplardan her biri kendi durumluyla mütenasip bir meskene ihtiyaç duyduğu için burada faydalı olacak en zaruri şeylerden biri, mukim ve misafir olan Müslümanların içinde ikamet edebilecekleri binalar yapmaktı.

Ahbâr-ı Mekke adlı bir eserde, eski dönemlerde Mekke şehrinde inşa edilmiş 50 ribat veya hankâhın adı geçmektedir. Bu ribatlardan bir kısmı sûfîlere, bir kısmı da Kabe'yi ziyarete gelen Müslümanlara mahsustu[710].

2.3.8.3. Mutfak

Hikâyede adı geçen bu büyük hankâhın yanında gelip geçen derviş misafirlere yedirilmek üzere yemeklerin pişirilmesi için yapılan bir de mutfaktan bahsedilmektedir: **"***Taḳrīr-i ṣābıḳ üzre şehrüñ kenārında bir ḫānḳāh-ı ʿālī-bünyād ve ṭabaḫ-ı niʿam-ı gūn-ā-gūn içün bir maṭbaḫ īcād itdiler***".**

2.3.8.4. Halvethâne ve Savmaa

Hikâyedeki ifadelerden anlaşıldığına göre hankâh Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân'ın daha çok umuma açık tuttukları bir mekân olup savma veya halvethâne olarak geçen mekân ise sırf ikisinin inzivaya çekildiği, yattıkları ve ibadetle zikirlerini yaptıkları hânkâhın yanında yer alan özel bir mekândır. Bu durum hikâyede şu sözlerle ifade edilmektedir: *"Ḫˇāce-i Cihānuñ oġlı Netīce-i Cān ile ʿādet-i me'lūfesi oldı_kï ṣavmaʿalarında ṣalavat-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ḫānḳāhuñ ḳapusın güşāde ve niʿam-i gūn-ā-gūnlerin misāfire āmāde idüp birer kūşede ḳarār ve ḫānḳāha gelen ṭavā'if-i muḫtelifenüñ āyīn ü meẕheblerinden ḫaber-dār olurlardı". "...diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile üslūb-ı sābıḳ üzre maḳāmlarından durup ḫalvet-ḫanelerine ʿazm itdiler*. (…) *Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile yarındası ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḫalvet-ḫānelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï Ḳalenderīler ʿazm-i rāh itmişler*".

[710] Muhsin Keyânî, "*Hankahlar Tarihi*", çev. Ali Ertuğrul-Süleyman Gökbulut, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2013, s. 183-184

2.3.9. Anlatım Teknikleri

Anlatım teknikleri, edebî bir eserde anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandıran teknik unsurlardır. Anlatma esasına bağlı edebî eserlerde yazar, hikâyeyi bazı anlatım tekniklerinden yararlanarak anlatır. Kısacası hikâyeci anlatma görevini yerine getirirken birtakım anlatım tekniklerine başvurur ve anlatmak istediği konuyu en etkili bir şekilde anlatmaya çalışır.

Bu anlamda *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinde yazarın hikâye konusunu birtakım anlatım tekniklerinden yararlanarak anlattığını ve bu şekilde eserdeki anlatıma çeşitlilik, canlılık ve derinlik kazandırmaya çalıştığını görüyoruz. Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da konuyu sunmada aşağıdaki anlatım tekniklerinden yararlandığı görülmektedir.

2.3.9.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Tahkiye, esas mahiyeti itibarıyla bir anlatma olayıdır. Tahkiye esasına dayalı olan edebî eserlerde anlatma olayı temel esprisi itibarıyla iki şekilde gerçekleşir: Bir olay/vak'a ya anlatıcı tarafından anlatılır (anlatma tekniği), yahut olay aracısız canlandırılır (gösterme tekniği). Bir teknik olarak uygulanan "anlatma"da yazar-anlatıcının ağırlığı söz konusudur. Gösterme tekniği ise, bir olay ya da durumun belli bir zaman ve mekân içinde daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunulmasıdır. Dolayısıyla denilebilir ki gösterme tekniğinin tipik uygulama örnekleri, bir hikâyede yer alan diyalog parçalarıdır.[711] Bu açıdan bakıldığında *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'daki hikâyede "anlatma" tekniği ağırlıklı olmak üzere her iki tekniğin kullanıldığı görülüyor.

Eser hâkim bakış açısıyla yazılmış olduğu için hikâye daha çok yazar-anlatıcı yani üçüncü tekil şahıs tarafından anlatma tekniği kullanılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Fakat anlatıcı sözü kahramanlara bıraktığı yerlerde geçmiş zamanla birlikte şimdiki zaman kipi de kullanılır ve göstermeye dayalı anlatım tekniği bu

[711] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 189-191

bölümlerde devreye girer. Nitekim hikâyenin anlatılmasına bu şekilde başlanıp, Netîce-i Cân'ın doğup büyümesine, Horasan halkının kendisine âşık olmasına, Hâce-i Cihân'ın oğluna peçe taktırmasına rağmen halkın bu sevdadan vazgeçmediğini görüp Netîce-i Cân'la konuşmaya başlamayana kadar anlatım bu şekilde devam eder:

"Rāviyān-ı aḫbār-ı belāġat-āṣār ve nāḳılān-ı fuṣaḥā-yı feṣāḥat-şiᶜār saḥīfe-i ᶜāleme bu üslūb üzre taḥrīr ü tasṭīr ḳılmışlar kï vilāyet-i Ḫorāsānda bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ḳadem ve bir şeyḫ-i ekrem-aḳdem (...) ḳuṭb-ı felekü'l-hidāyet merkez-i dā'iretü'l-velāyet, Sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ᶜirfān ḫürşīd-i sipihr-i ẕevḳ ü vicdān bir şeyḫ-i kāmil ü mükemmil ***var idi*** *kï nām-ı şerīfine Ḫᵛāce-i Cihān* ***dirler idi****. Her vech ile saᶜādet-i dünyeviye vü uḫreviyyeye nā'il ve cümle-i murādātına vāṣıl* ***bir kimesne idi.*** *Ammā ṣulbından bir veled-i ṣāliḥ* ***ẓuhūr itmemiş idi.*** *(...) Çün Ḫᵛāce-i Cihān pīr ü civāndan bu ḥālāt-i ᶜaşḳı ve bu maḳālāt-ı şevḳi muşāhade itdi ḫalḳuñ bu şiddet-i ıżṭırābını telyīn ve nār-ı ᶜaşḳlarını teskīn içün oġlı Netīce-i Cānuñ āfitāb-ı cemāline ebr-āsā niḳāb-ı müzerkeş iḫticāb peydā itdi. Bu kere ᶜuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ daḫi ziyāde āşūb u ıżṭırāb ve nār-ı derūnları şerāre-i firāḳ ile iltihāb üzre olup (...) ġam-ı firāḳ ile ālūde-i ḫāk idüp Ḫᵛāce-i Cihānuñ serāyını Kaᶜbe-miṯāl ṭavaf ve nicesi eṭrāfını iᶜtikāf itmege başlayıcaḳ Ḫᵛāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cāna didi kï…".*

Hikâyenin bundan sonrasında anlatılan bölümlerde anlatıcı kahramanlar arasındaki diyaloglara yer vererek sözü sık sık kahramanlara bırakarak şimdiki zaman ve istek kipli anlatıma geçerek gösterme tekniğini devreye sokar:

"Ḫᵛāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cāna didi kï *Ey nūr-ı dīde-i peder ve ey sürūr-ı sīne-i māder bu şehrüñ ḫalḳına senüñ cemāl-i bākemālüñ ᶜışḳından fitne vü āşūb ve miḥnet-i ġayr-i maḥsūb ḥāṣıl olup kār u bārlarından ferāġat ve ferzend ü zenlerini giriftār-ı meẕellet ḳıldılar. Re'y-i ṣā'ib oldur kï bu diyārdan sefer ve mevżiᶜ-i āḫeri maḳarr ḳılub bu ḫalḳın şiddet-i ıżṭırābını telyīn ve şerāre-i maḥabbetlerini teskīn* ***ḳılavuz****."*

Hâce-i Cihân konuşmasını bitirince anlatıcı devreye girip babasından duyduğu sözlerin üzerinde yarattığı tesir hakkında yorum yaptıktan sonra sözü öbür kahramana yani Netîce-i Cân'a bırakarak tekrar gösterme tekniğini devreye koyar:

"Çün Netīce-i Cān pederi Ḫᵛāce-i Cihāndan bu kelimāt-ı maṣlaḥat-āmīz ve ḥarekāt-ı ṣadaḳāt-engīzi istimāᶜ itdi ol dem peder-i ᶜazīzinüñ pend-i maḳbūlini dil ü cān ile ḳabūl idüp didi kï ey peder-i ṣāḥib-fütüvvet ve ey mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat hemān cezm-i sefer itmege ᶜazīmet ve rū-yı zemīni geşt ü seyāḥat itmege iḳdām ü ihtimām idelüm".

Hikâyenin devamında derviş taifelerinin anlatıldığı bölümlerde de anlatım aynı şekilde devam eder. Anlatma tekniğinden yararlanılıp anlatıcı Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân'ın sabah namazından sonra halvethanelerinden hânkâha gelişlerini, kendi aralarında konuşmaya başlamışken derviş taifelerden birinin hankâha doğru geldiklerini görmelerini ve gelmekte olan derviş taifesini meşrepleri hakkında bilgi verip dış görünüşlerinin tasvirini yaparak kısaca tanıttıktan sonra soru sormak üzere sözü Hâce-i Cihân'a bırakır, arkasından da Hâce-i Cihân tarafından sorulan sorulara cevap vermek üzere sözü ilgili taifenin halifesiyle pîrine verir; akabinde anlatıcı Hâce-i Cihân'ın vasıflarını sıraladıktan sonra taifenin pîrine cevap vermek ve gerçekleri anlatması için sözü yine Hâce-i Cihân'a verir:

"Günlerde bir gün ṣalavat-i ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ᶜādet-i maᶜhūde üzre ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï bir gürūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup gelür. ***Âmeden-i Tâife-i Abdâlân Be-hankâh-ı Hâce-i Cihân****: Rum abdālları ḳānī vü ḫayrān ve sīne-i ṣadçākları ᶜuryān ellerinde şedde vü çerāġ ve lāle-ṣıfat cisimleri pür-dāġ... (...) Bu cumhūr-ı maḳhūr ve ṭā'ife-i pür-şürūr ve sünnet-i Aḥmedīden dūr u mehcūr sürūr u ḫubūr ile Ḫᵛāce-i Cihānüñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫᵛāce-i Cihān daḫi anları bu ṣūret-i nā-meşrūᶜ ve sīret-i nā-maṭbūᶜ birle göricek ṭabᶜına ḫōş gelmedi. Lâkin ṣāḥib-i ḫānḳāh olmaġla (...) bu ṭā'ife-i pür-şürūra ḥilm yüzinden muᶜāmele gösterdi (...) bunları istiḳbāl idüp ḫānḳāhına götürdi ve mekān gösterüp buyuruñ dedeler didi ve anlar da āyīn ü üslūbları üzre mekān-ı mezbūra geçüp oturdılar. Baᶜdehū Ḫᵛāce-i*

Cihān ḫidmetkārlarına emr idüp miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gün-ā-gün çekdiler. (...) Ḫᵛāce-i Cihān daḫi girībān-ı tefekkürden ve ceyb-i taḥayyürden baş ḳaldırup ḫōş geldiñüz dervīşler ve ḳadem getürdiñüz dil-rīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensüz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler deyü buyurdı. Çün ṭā'ife-i Abdālān Ḫᵛāce-i Cihāndan bunuñ gibi su'āl ve bu ṭarz üzre ḳīl ü ḳāl gūş itdiler fī'l-ḥāl ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīş-ḳademi Ḫayrān Dede nām bir mülḫid-i ḳıdemi basṭ-ı maḳāl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl idüp didi kï ey Ḫᵛāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān biz diyār-ı Rūmdan gelürüz ve… (...) Bi-ḫamdillāhi teᶜālā kï bu deryāda dīdār-i şerīfüñüzile müşerref olduḳ diyicek ol sāᶜat İslām Baba girībān-ı tefekkürden baş ḳaldırup cevāba āġāz eyledi. Didi ki ey Ḫᵛāce-i ᶜālī-himem… gūş-i hūşuñ ṭut kï seni esrāra vāḳıf ve ᶜilm-i ledünnīye ᶜārif ḳılalum. (...) ***Cevāb-Dāden-i Ḫᵛāce-i Cihān Be-Pīr-i Abdālān****: Çün ol mīr-i ᶜārifān ve zübde-i zümre-i ādemiyān ve güzīde-i fırḳa-i nevᶜ-i insān Ḫażret-i Ḫᵛāce-i Cihān ᶜālī-şān İslām Babadan bu maḳūle herze vü hezeyān-ı ẓāhirü'l-buṭlān ve eḳāvīl-i ebāṭīl-i müstevcibü'l-ḫusrānı müşāhede vü istimāᶜ idüp bu ḳadar kelām-ı nā-meşrūᶜ ve cevāb-ı nā-maṭbūᶜ ve kelimāt-ı küfr-āmīz ve ḥarekāt-ı fesād-engīz gördi ol dem dehān-ı melāḥat ve zebān-ı feṣāḥat ile didi kï ey pīr-i nā-bāliġ-i bed-ṣūret ve ey merd-i nā-merd-i kerīh-sīret… (...) Pes ᶜādet-i maᶜhūd üzre Ḫᵛāce-i Cihān ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr ü ṣenā-yı Ḫudā idüp bu ṭā'ifenüñ ser-güẕeştlerin söyleşürken gördiler kï yine bir gürūh-ı ᶜacīb ve ḳavm-i ġarīb ẓāhir olup gelür".*

Hikâyede derviş taifelerinin anlatıldığı bütün bölümlerin anlatım tertibi aşağı yukarı bu şekildedir.

Sonuç olarak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'daki hikâyede ağırlıklı olarak anlatma tekniğinin kullanıldığını, fakat yazar-anlatıcının eser, dolayısıyla okuyucu üzerindeki etkisinin azalması ve anlatılanların doğal bir çerçevede cereyan ediyormuş gibi hissedilmesini sağlamak için kahramanlar arasında geçen diyaloglardan yararlanmak suretiyle gösterme tekniğine de yer verildiğini söyleyebiliriz.

2.3.9.2. Tasvir Tekniği

Anlatmaya dayalı bir sanat eserinde söz konusu edilen şahıs, mekân ve olayların görünür kılınmasındaki en önemli yöntemlerden biri tasvir tekniğidir. Yazar-anlatıcı, tasvir tekniğini tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir ve anlattığı şeyi "gerçekmiş" gibi hissettirir. "Tasvir", kök itibarıyla "sûret"ten türetilmiş Arapça bir kelimedir. Kelime anlamı itibarıyla "resim, figür, sûret" demek olup "yazıyla tarif etme" şeklinde tanımlanmaktadır. Tasvir bir bakıma "tarif etme" sanatıdır. Ancak "tasvir" ile "tarif" yakın gibi görünseler de, aralarında bazı farklar vardır: "Tarif", mahiyeti icabı "anlatma"; tasvir ise "gösterme" ağırlıklıdır. "Tarif etme" işlemini metin düzeyinde gerçekleştirmek için tasvir tekniğine başvurulur.[712]

Eserin "sebeb-i telif" bölümünde belirtildiği gibi müellifin asıl amacı kitapta bu on taifeyi tarif etmek olduğu için *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*da tasvir tekniğinden yararlanılarak ilgili derviş taifelerinin dış görünüşlerine dair önemli tarif ve tasvirlere yer verildiği görülmektedir. Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'la ilgili olan tarif ve tasvirlerin dışında eserde yapılan tarif ve tasvirler, tek tek kişilerden ziyade genel olarak grupların meşrep ve dış görünüşleri hakkında yapılmış tasvirlerdir.

Hikâyenin en önemli kahramanları konumunda olan Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'la ilgili yapılan tarif ve tasvirler dış görünüşleri-fizikî özellikleri yerine kahramanların ahlâkî ve ilmî meziyetlerini anlatmaya yöneliktir. Hikâyenin başkahramanı konumunda olan Hâce-i Cihân'ın eserde hem anlatıcı, hem oğlu hem de diğer derviş kahramanları ağzından tarif ve tasvir edildiğini görüyoruz. Fakat hikâyenin başında anlatıcı tarafından onun maddî-manevî zenginliğine, cömertliğine ve sahip olduğu üstün ahlakî ve ilmî meziyetlerine dikkat çekilirken hikâyenin devamında hem anlatıcı hem oğlu hem diğer derviş kahramanlar tarafından sırf sahip olduğu üstün ahlak ve ilim dereceleriyle söz konusu edilir. Nitekim Hâce-i Cihân hikâyenin giriş kısmında anlatıcı tarafından *"bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ḳadem ve bir şeyḫ-i ekrem-aḳdem ve hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-ġınā ve mürşid-i menāhici'ṣ-*

[712] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 200

ṣıdḳ ve'l-vefā' el-müteferridü bi-ḳaṭ'i'l-'alāyıḳ ve'l-müná ve'l-mütecerridü bi-def'i'l-'avāyıḳ ve'l-hevá (…) maṭla'-ı envār-ı kemālāt menba'-ı āṯār-ı ilhāmāt ḳuṭb-ı felekü'l-hidāyet merkez-i dā'iretü'l-velāyet (...) sulṭān-ı serīr-i şevḳ u 'irfān ḫurşīd-i sipihr-i zevḳ ü vicdān (...) kāmil ü mükemmel" bir şeyh olarak tarif ve tasvir edilirken oğlu Netîce-i Cân ağzından da benzer ifadelerle *"peder-i ṣāḥib-fütüvvet, mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat, peder-i ḫurşīd-i sipihr-i hidāyet ve cemşīd-i serīr-i kerāmet"* bir baba olarak tarif edilir.

Hikâyedeki derviş kahramanlarının da Hâce-i Cihân'ı "*Ḫᵛāce-i 'ālī-himem", "bāẕil-i ṣunūf-ı ni'am", süneḥḥá süfregüster, ḫᵛān-ı iḥsān ile ahālī-perver, Ḫᵛāce-i ehl-i ḥāl, Ḫᵛāce-i 'ālī-cenāb, "āsumān-ı ma'rifetde şems-i tābān", "ser-çeşme-i 'irfān", "fürūzende-i cemāl-i maḳāl, āteşendāz-ı bāṭın-ı abdāl, feżā'il-i 'ilm ü hüner ile mükerrem ve mekārim-i ḫuluḳ-i ḥasen ile mu'allem*" gibi aynı kalıp ifadelerle tarif ettikleri görülür.

Netîce-i Cân da eserde anlatıcı ve babası tarafından sahip olduğu aşırı güzelliğiyle tarif ve tasvir edilir. Nitekim anlatıcı tarafından *"ṣadā-yı ṣabāḥatı ve ṣīt-i nidā-yı melāḥatı 'āleme şāyi', mihr-i ruḫsārı āsumān-ı ḥüsnde ke'ş-şems fī rābi'ati'n-nehār münīr ü tābdār", "vilāyet-i ḫüsne şāh"* yani, yüzü güzellik semasındaki güneş gibi parlayan, güzelliğiyle dünyada ün salmış, güzellik ülkesinin padişahı olarak tarif ve tasvir edilirken babası tarafından "cemâl-i bâ-kemâl"iyle yani mükemmel güzelliğiyle "nūr-ı dīde-i peder ve sürūr-ı sīne-i māder" babasının göz nuru ve annesinin iç sevinci olarak tarif edilir.

Netîce-i Cân'a âşık olan insanlar da anlatıcı tarafından "âşık-ı sâdıklar" gerçek âşıklar ve "âşık-ı kâzipler" yalancı/sahte âşıklar olarak iki gruba ayrılıp şöyle tarif edilir: *"Anlar kī 'āşıḳ-ı ṣādıḳlar idi ve ḳīl ü ḳālleri mā-fī'l-bāllerine muṭābıḳ idi. Ḳaṭ'-ı 'alāyıḳ u 'avāyıḳ idüp ol ma'şūḳ-ı dil-ārāyı arayı arayı leyl ü nehār geşt ü güẕār ve terk-i diyār ḳıldılar"; "Ve anlar kī 'āşıḳ-ı kāẕibler ve telbīs-i İblīs ü nefse rāġıblar idi. Ẕikr-i ẕülāl-i viṣāl ve fikr-i melāl-i infiṣāli ḳoyup mekān-ı Ḫorāsānda ḳaldılar ve*

ᶜışḳdan ferāġat ile insān silkinden çıḳup bī-ᶜışḳ ḥayvān-ı nāṭıḳ belki ḥimār-ı nāhiḳ oldılar".

Eserde asıl tasvir tekniği derviş taifelerin dış görünüşleri tasvir edilirken yapılır. Eserde asıl konu derviş taifeleriyle ilgili olduğu için anlatıcı tarafından en uzun ve gerçekçi dış görünüş tasvirleri bunlar tanıtılırken yapılır. Söz konusu on derviş taifesinin her biri meşrepleri, dış görünüşleri-kılık kıyafetleri, inançları, usul ve adaplarıyla tarif ve tasvir edilmiştir.

Sünnetten uzak, doğru yoldan sapmış oldukları belirtilen Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler, Bektaşîler ve Şemsîler gibi taifeler kötüleyici ifadelerle tarif edilirken eserde sünnet-i Nebevîye uydukları söylenen Mevlevîler, Edhemîler, Alimler ve Sûfiler güzel, takdir-amiz, övücü sözlerle tarif edildikleri görülmektedir. Mesela Rum Abdalları, giyim kuşamlarıyla ayrıntılı bir şekilde tasvir edildikten sonra anlatıcı tarafından bir *"sünnet-i Aḥmedīden dūr u mehcūr"* bir *"cumhūr-ı maḳhūr ve ṭā'ife-i pür-şürūr"* yani, Peygamberimizin sünnetinden uzak, kahrolası, kötülüklerle dolu bir taife olarak tarif edilirken Mevlevîler taifesi *"sünnet-i Aḥmed-i muḫtār, ṭarz-ı pesendīde ve üslūb-ı ḫōş-āyende"* üzre olan "mübeccel" yani Peygamberimizin sünneti ve beğenilen ve hoşa giden bir tarz ve üslup üzerinde olan "yüce, saygıdeğer" bir taife olarak tarif edilmektedir.

Hikâyede bahsi geçen yoldan sapmış derviş taifelerinden pîrlerinin hepsi yine Hâce-i Cihân tarafından aynı hakaretamiz, kötüleyici kalıp ifadelerle, eserde sünnet-i Nebevîye uydukları söylenen Mevlevîler, Edhemîler, Alimler ve Sûfiler güzel, takdir-amiz, övücü sözlerle genel olarak tarif edilirler. Mesela, Rum Abdallarının pîri İslam Baba *"pīr-i nā-bāliġ-i bed-ṣūret, merd-i nā-merd-i kerīh-sīret, lāyıḳ-ı nār-ı caḥīm, müsteḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb-ı elīm, merd-i mütemerrid, mülḥid-i müfsid vücūd-ı nā-pāküñ hem ḍāll ve hem muḍill ve hem küfriyyāt-ı derūnından cümle cihān münfaᶜil"* bir kimse olarak tarif edilirken Kalenderîlerin pîri *"pīr-i nā-dān ve pīş-rev-i güm-rāhān", "pīr-i ᶜāṣī ve ey müstaġraḳ-ı baḥr-ı maᶜāṣī";* Haydarîlerin pîri *"pīr-i bī-ḫaber, esīr-i nefs-i ḥīle-ger ve ey giriftār-ı dām-ı İblīs ·ve sāᶜī-i deᶜāvī telbīs"* biri olarak tarif edilirken

Mevlevîlerin pîri *"vāḳıf-ı mevāḳıf-ı ṭarīḳ-i Mevlevī ve ᶜārif-i maᶜārif-i taḥḳīḳ-i Meṯnevī"*; Edhemîlerin pîri *"şeyḫ-i pīşvā-yı ṭarīḳ-i Edhemī ve zümre-i Edhemiyānüñ kāşif-i sırr-ı mübhemi"*; Alimân taifesinini büyüğü *"ehl-i ᶜilm ü ekmel ve müsellem-i efżal"*; Sûfîlerin şeyhi de *"dürr-i biḥār-ı taṣavvuf ve ey dil-āver-i beydā-i taṣarruf ve ey vāḳıf-ı esrār-ı āb u gil ve kāşif-i envār-ı cān u dil ve ey Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣān-ı baḥr-ı ᶜirfān"* şeklinde olumlu ve yüceltici sözlerle tarif edilir.

Hikâyedeki mekânlarla ilgili yapılan tasvir ve tarifler hakkında "Mekân" başlığına bakılabilir.

2.3.9.3. Özetleme Tekniği

Özetleme tekniği, adı üzerinde, verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın "özet" halinde sunulmasıdır. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'ya bu açıdan bakıldığında bu anlamda bir özetleme tekniğinin kullanılmadığı görülür. Fakat eserde olaylar ve konular uzun uzun ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmakla birlikte birçok yerde kahramanların uzayan konuşmalarını arada bir kullandıkları *"muhassal, muhassal-ı kelâm, muhassal-ı kelâm ve maksad-ı merâm"* gibi hulasa, özetleme anlamı taşıyan ifadelerle sözlerini toparlamaya ve sözün kısasını söylemeye çalıştıkları görülür.

Bunun yanı sıra anlatıcı, anlatacağı derviş taifelerinden her biri hakkında başta özet bilgiler verir daha sonra kahramanların ağzından onların zahirî ve batınî hallerini uzun uzun açıklar. Hâce-i Cihân, anlattığı konulara ilişkin açıklama yaparken de çoğu defa arada bir sözlerini özetler. Mesela Sûfilerin şeyhine mürşidin gerekliliğini anlatırken sonunda *"Muḥaṣṣal mürşid lāzım ve emr-i mühimdür. Lâkin mürşid mürşid-i ḥaḳīḳī olup ẓāhir ü bāṭını maᶜmūr ve ᶜilm ü maᶜrifet ile derūn u bīrūnı pür-nūr ola kī sāliki maḳṣad-ı aḳṣáya vāṣıl ve mertebe-i aᶜlāya nā'il nā'il eyleye. Ammā meşāyıḫ ḫōd fürūşdan ḥaẕer ve geçdükleri memerrden güẕer olınmayup anlar ile muṣāḥabet ᶜaynı ḫaṭā idügi maḥall-i çūn ü çirā degildür"* diyerek konuyu bir cümleyle özetler. Fakat hemen ardından *"İmdi lāyıḳ u aḥrá oldur kī bu maḥalde meşāyıḫ-ı ᶜiẕām ve evliyā-yı kirām beyān u ᶜayān itdükleri üzre mürşid-i ḥaḳīḳīnüñ aḥvāl u eṭvārların ḫāme-i muᶜciz-beyān (ile) beyān ve ṭarīḳ-i eymeni sālik-i Ḥaḳḳa bi-ᶜavni'l-melikü'l-mennān nümāyān u ᶜayān idevüz"* diyerek tekrar ayrıntılı açıklamalarına devam eder.

Eserdeki özetleme tekniğinin kullanılmasına en iyi örnek Hâce-i Cihân'ın oğlu Netîce-i Cân'la birlikte yola çıkıp Kabe'ye varmalarını ve orada yaptıklarının özetlemesini yaptığı bölümdür:

"Muḥaṣṣal-ı kelam Ḫᵛāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile sefer idüp menzil be-menzil ᶜazm iderek Kaᶜbe-i mükerremeye vāṣıl ve ḥarem-i beytullāhi'l-ḥarāma dāḫil oldılar. Taḳrīr-i ṣābıḳ üzre şehrüñ kenārında bir ḫānḳāh-ı ᶜālī-bünyād ve ṭabaḫ-ı niᶜam-ı gūn-ā-gūn içün bir maṭbaḫ īcād itdiler ve içine dāḫil olup āyende vü revendeye beẕl-i mühimmāt ve tertīb-i levāzım-ı ᶜibādāt u ṭāᶜat ḳıldılar."

Bu özetin hemen ardından anlatıcı, bundan sonraki bölümlerde geçecek hikâyenin akışını hatta hikâyenin tamamını şu şekilde özetler:

"Ḫᵛāce-i Cihānuñ oġlı Netīce-i Cān ile ᶜādet-i me'lūfesi oldı_kï ṣavmaᶜalarında ṣalavat-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ḫānḳāhuñ ḳapusın güşāde ve niᶜam-i gūn-ā-gūnlerin misāfire āmāde idüp birer kūşede ḳarār ve ḫānḳāha gelen ṭavā'if-i muḫtelifenüñ āyīn ü meẕheblerinden ḫaber-dār olurlardı. Ve her birinüñ ḫilāf-ı şerᶜ-i şerīf olan meẕāhib-i bāṭılasından ve ekāẕīb-i bī-maᶜnāsından ḳīl ü ḳāl ve baḥṣ u su'āl idüp ḥaḳ ile ilzām ve rüsvā-yı ᶜām ḳılurlardı".

2.3.9.4. Diyalog Tekniği

En basit ifadeyle diyalog, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen konuşma demektir. Kurmaca eserlerin hepsinde olduğu gibi hikâyenin de herhangi bir yerinde belirli amaçla kurgulanmış bir diyalog sahnesiyle mutlaka karşılaşırız. Bu anlamda diyalog tekniği, kurmaca nitelik taşıyan hikâyenin omurgasının vazgeçilmez yapı taşlarından biridir ve her şeyden önce hikâyeye çeşitli açılardan güç katmakta, hikâyenin edebî ve fikrî dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı "âşikâr" kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır. Bu bağlamda diyalog yöntemi, olayın gelişimine rol oynar; anlatıma doğallık izlenimi verir; düşünce ve felsefelerin yansıtılmasını, etkileşimini sağlar; farklı kişilerin bir araya gelmesine, dolayısıyla farklı kültür, inanç ve konuşmaların, üslupların ortaya çıkmasına vasıta

olur; son olarak da metnin muhtemel ağırlığını ve monotonluğunu hafifletir veya giderir.[713]

Bu açıdan bakıldığında *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*da diyalogun az ya da çok yukarıda bahsi geçen bütün işlevleri gören bir anlatım tekniği olarak kullanıldığı görülmektedir. Yani müellif okuyucuya söz konusu on derviş taifesi ve tasavvufla hakkında vermek istediği bilgileri kahramanlar arasında kurdurduğu diyaloglar vasıtasıyla hikâye kahramanlarının ağzından aktarmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde yazar-anlatıcı hem eserde verdiği bilgi ve mesajların gerçeklik ve objektifliğini arttırmayı hem de eserde oluşabilecek monotonluk hissini dağıtmayı amaçlamaktadır.

Eserdeki hikâyede 3. şahıs anlatıcı kullanıldığı için diyaloglarda anlatıcı, genellikle "didi, didi ki" ifadelerinden yararlanılmaktadır. Ancak geçiş dönemi özellikleri göstermesi bakımından eserde bu ifadenin üç yerde "ayıtdı/eyitdi" şeklinde kullanıldığı da görülmektedir. Diyaloglar anlatıcı tarafından kullanılan üçüncü şahıs geçmiş zaman olan "didi, didi ki" ifadesinden sonra kahramanın "ey…" seslenme edatıyla söz almasıyla başlar. Hikâyedeki kahramanların yaptığı diyalog konuşmaları genelde çok uzun olduğu hatta bazen sayfalarca sürdüğü için konuşma sırasında arada bir telkrar "didi" ve "ey" ifadesine yer verilir.

"Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cāna **didi kï:** - ***Ey*** *nūr-ı dīde-i peder ve ey sürūr-ı sīne-i māder bu şehrüñ ḫalḳına senüñ cemāl-i bā-kemālüñ ᶜışḳından fitne vü āşūb ve miḥnet-i ġayr-i maḥsūb ḥāṣıl olup… (...)* Çün Netīce-i Cān pederi Ḫˇāce-i Cihāndan bu kelimāt-ı maṣlaḥat-āmīz ve ḥarekāt-ı ṣadaḳāt-engīzi istimāᶜ itdi ol dem peder-i ᶜazīzinüñ pend-i maḳbūlini dil ü cān ile ḳabūl idüp **didi kï:** ***Ey peder-i*** *ṣāḥib-fütüvvet ve ey mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat hemān cezm-i sefer itmege ᶜazīmet ve rū-yı zemīni geşt ü seyāḥat itmege iḳdām ü ihtimām idelüm. (...)*

Topluluk konuşmalarında ise "didiler/ didiler ki" ifadesine başvurulur:

[713] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s.255-256

“Lâkin ol gürūh içinde Ḳurbān Baba ve Manṣūr Baba ve Deryā Baba ve Cehennem Baba ve Serdeste Baba bir yire oturup bu bābda meşveret itdiler ve ***didiler kï*** *biz ḫayrān bulınduḳ Ḫˇācenüñ sözlerini tamām diñlemek müyesser olmadı…”.*

Hikâyedeki diyalog konuşmaları genel olarak yukarıda örneği verilen Hâce-i Cihân-oğlu Netîce-i Cân arasında geçen konuşmalar ve Hâce-i Cihân’ın diğer derviş taifelerinden her birinin ikişer kişisi yani taifenin halifesi ve pîri konumundaki kahramanlar arasında soru-cevap şeklinde gerçekleştirilen konuşmalardan ibarettir. Hâce-i Cihân ve bir taifenin halifesi ve pîri arasında geçen bazı diyalog örnekleri şöyledir:

“Ḫˇāce-i Cihān daḫi girībān-ı tefekkürden ve ceyb-i taḥayyürden baş ḳaldırup:

*- **Ḫōş geldiñüz dervīşler** ve ḳadem getürdiñüz dil-rīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā’ifedensüz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler? diyü buyurdı.*”

“Çün ṭā’ife-i Abdālān Ḫˇāce-i Cihāndan bunuñ gibi su'āl ve bu ṭarz üzre ḳīl ü ḳāl gūş itdiler fī’l-ḥāl ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīş-ḳademi Ḥayrān Dede nām bir mülḥid-i ḳıdemi basṭ-ı maḳāl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl idüp **didi kï:**

*- **Ey** Ḫˇāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān biz diyār-ı Rūmdan gelürüz…*”

Hâce-i Cihân ve derviş taifelerinin pîrleri arasında geçen uzun konuşmalar “Cevâb-dâden-i Pîr-i Abdâlân”, “Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Abdālān”, “Tezyīf-kerden Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddimāt-ı Pīr-i Abdālān”, “Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Muḳaddime-i Bāṭıla-i Abdālān”, “Cevāb-Dāden-i Pīr-i Ḳalenderiyān Be-Ḫˇāce-i Cihān”, “Cevāb-ı Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Ḳalenderiyān”, “Cevāb-Dāden-i Pīr-i Ḥaydariyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān”, “Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Ḥaydariyān”, “Cevāb-Dāden-i Pīr-i Cāmiyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān”, “Cevāb-Dāden-i Ḫāce-i Cihān Be-Pīr-i Cāmiyān”, “Cevāb-ı Dāden-i Pīr-i Mevleviyān Be-Ḥażret-i Ḫāce-i Cihān”, “Cevāb-ı Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Mevleviyān” v.s. gibi başlıklar alan müstakil bölümler halinde okuyucuya sunulur.

*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*da kullanılan diyalog tekniğiyle ilgili son olarak, eserde diyalog konuşmalarının büyük çoğunluğu nesir olarak verilmiş olmakla birlikte bazı diyalog parçalarının manzum olarak verildiğini özellikle belirtmek gerekir. Bu yüzden eser nesir-nazım karışımı bir yapı arz etmektedir. Aşağıdaki parçayı eserde geçen manzum diyaloglara bir örnek olarak gösterebiliriz:

"Pes bu taḥḳīḳden ṣoñra İslām Baba Ḫˇāce-i Cihānuñ mübārek ellerin būs idüp didi kï:

Naẓm:

Ey sened-i şerᶜ-i Resūl-i güzīn

Nāṣır-ı aḥkām-ı ḳażāyā-yı dīn

Ḳuṭb u felek ḳadr u s̱üreyyā cenāb

Nāṭıḳ-ı fermūde-i faṣlu'l-ḫitāb

Cümle-i mez̲heb nicedür söyledüñ

Her birinüñ zuᶜmını red eyledüñ

İmdi ᶜaḳāyid nicedür vir sebaḳ

Söyle nedür muᶜteḳad-i ehl-i ḥaḳ

Ṭālib-i ᶜirfānı bu gün şād ḳıl

Maᶜrifet-i ḥaḳ ile irşād ḳıl

Tā kï saña Ḥaḳ vire ecr-i ᶜaẓīm

Beşşereke'llāhu bi-ḫuldi'n-naᶜīm"

İslām Baba nedāmet ve hezār ḫacālet ile iᶜtiẕār idüp Ḫᵛāce-i Cihānuñ dest-i şerīfîn öpüp didi ki:

Ey ṣafā-baḫş-ı zümre-i fużalā

Meclis-ārā-yı fırḳa-i ᶜulemā

Oldı çün Ḫᵛāce-i Cihān ismüñ

Bize ḳıl fażl u ᶜilmüñi inşā

Özetle denilebilir ki *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da mensur-manzum parçalar halinde kahramanlar arasında oldukça uzun diyalog konuşmalarına yer verilmiş ve bu şekilde eserdeki anlatım monotonluktan kurtarılmak, hikâyeye gerçeklik kazandırılmak, yazarın okuyucusuna aktarmak istediği bilgi ve mesajların kahramanlar ağzıyla daha gerçekçi bir şekilde iletilmek istenmiştir. Netice itibarıyla diyalog konuşmalarının monologa dönüşecek kadar uzatılmasına rağmen eserde diyalog tekniğinden başarılı bir şekilde yararlanıldığını söyleyebiliriz.

2.3.9.5. İktibas ve Montaj Tekniği

İktibas ve montaj, teknik olarak birbirine çok yakın olan, yalnızca işlev bakımından birbirinden nispeten farklı olan anlatım teknikleridir.

İktibas, aktarma, alıntı, ödünç alma demek olup nesirde ve nazımda fikri kuvvetlendirmek için başka kaynaklardan veya tanınmış kişilerden parça almaya denir. Bu, parçanın aynısının alınması şeklinde olabileceği gibi tercüme veya özetleme şeklinde de olabilmektedir. İktibas, ayet, hadis, cümle, paragraf, mısra, beyit, kt'a,

parça şeklinde olur. Manzumelerde iktibaslar, yine manzum biçimde, nesirde ise hem nesir hem nazım olarak verilebilir[714].

Montaj tekniği bir yazarın genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel, hatta ilahî nitelikli bir metnin, bir söz veya yazının "kalıp halinde" eserin terkibine belirli bir amaçla katılması, kullanılması demektir[715].

İşlevsel düzeyde iktibas tekniği, montaj tekniğinden nispeten farklıdır. İktibas tekniği daha çok metnin anlamca zenginleştirilmesi, süslenmesi için kullanılırken; montaj tekniği sadece genel terkibi anlam itibarıyla güçlendirmek değil, genel terkibi kurmak, inşa etmek amacıyla da kullanılmaktadır. Bu bakımdan montaj tekniğinin daha işlevsel bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir[716].

Bu açıdan bakıldığında da *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da her iki anlatım tekniğinin çok yoğun bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Yazar-anlatıcı eser boyunca Kur'an ayetlerinden, Peygamberimizin hadislerinden, İslam alim ve büyüklerinin, meşhur sûfîlerin eserlerinden cümleler, paragraflar, Arap, Fars ve Türk şairlerinin şiirlerinden mısralar, beyitler, kt'alar v.s. manzum parçalardan çok yoğun bir şekilde iktibaslarda bulunarak eserde dile getirdiği görüşlerini kuvvetlendirmeyi ve esere mana zenginliği kazandırmak istemiştir.

İktibas edilen manzum veya mensur parçaların birçoğunun kendisinden iktibas edildiği ya yazarın veya şairin ya da eserin ismi verilmek suretiyle kaynağı belirtilmiş olmakla birlikte bazı parçaların kaynak kişileri veya eserleri belirtilmemiştir. Dolayısıyla özellikle bazı manzum parçaların iktibas mı yoksa müellife mi ait olduğu konusunda tereddütler oluşabilmektedir. Müellifin, eseri yazarken kullandığı kaynakları ayrı bir başlık altında değerlendireceğimiz için bununla ilgili şu anda bu kadarını söylemekle iktifa edeceğiz.

Eserde kullanılan iktibas tekniğiyle ilgili belirtilmesi gereken bir şey daha, iktibas edilen parçaların iktibas şekli ve hacmidir. Bu açıdan baktığımızda eserde ayet,

---

[714] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 244
[715] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 243-244
[716] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 244

hadis ve İslam büyükleriyle mutasavvıfların sözlerinin bir kısmının konuşmanın akışında konuşmanın doğal bir parçası olarak, bir kısmının ise önce müellif ya da eser ismi zikredilerek delil şeklinde verildiğini görüyoruz. İktibas edilen parçaların hacmiyle ilgili konuya gelince ise bunlardan bazılarının eserde kısmen veya tamamen, aslen ya da tercüme edilerek mealen iktibas edildiğini görüyoruz.

Hem bir bütün olarak, hem konuşmanın akışında doğal bir parçası olarak yapılan iktibaslara örnek olarak konuşmada aslında ne olduğu belirtilmeyen fakat hadis olduğu anlaşılan "iktibas"ı içeren parçayı gösterebiliriz:

"…ḥāl-i ᶜāleme ve aḥvāl-i ādeme fikr-i daḳīḳ ve naẓar-ı ᶜamīḳ ile naẓar idüp bu ᶜaşırda "بسنة سيّدالعالمين عند فساد الخلق المذهب والملل كان له اجر مائة شهيد فانّه كالقابض المتمسّك على الجمرة"-*"el-mütemessikü bi-sünneti seyyidi'l-ᶜālemīn ᶜinde fesādi'l-ẖalḳi ve iẖtilāfü'l-me āhibi ve'l-mileli kāne lehü ecrun mi'ete şehīdün fe innehü ke'l-ḳābi u ᶜale'l-cemreti"* mefhūmı üzre fī-zemāninā firaḳ-ı ḍālle bī-şümār ve ümem-i muḍille bisyārdür…"

Ayet iktibasının yapıldığı aşağıdaki parçayı ise yine eserdeki konuşmanın doğal bir parçası olarak verilen fakat kısmen yapılan iktibasa örnek olarak verebiliriz:

"*Ammā anlaruñ baᶜżısı tābiᶜ-i sünnet-i Nebevī ve sālik-i şāh-rāh-ı Muṣṭafevī olup ᶜilm u ᶜamel ile kām-yāb ve maḳām-ı* ***"طوبى لهم و حسن مأب"-"ṭūbá lehüm ve hüsnü me'āb"*** *birle müşerref ü müsteṭāb olmışlar*."

Netîce-i Cân'ın konuşması sırasında yapılan aşağıdaki iktibasları da iktibas şeklinin ikincisine örnek olarak verilebilir:

"...Zīrā hicret sünnet idügi ẓāhir ve seferde nice ehl-i dil ṣoḥbeti ile fünūn-ı şettāda māhir olması ḳābildür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab bu maẓmūnı naẓm itmişlerdür:

Şiᶜr:

سافر تجد عوضا عمّا تفارقه فانصب Sāfirun tecidü ᶜiveżan ᶜammen tufāriḳuhu fe'nṣab

فانّ لذيذ العيش فى النّصب Fe inne leẕīẕ'l-ᶜīşe fi'n-naṣab

انّى رايت وقوف المآء يفسده İnnī reeytü veḳavfe'l-mā' yufsidühü

ان ساح طاب وان لم يجر لم يطب İn sāḥa ṭābun ve in lem yecir lem yeṭub

والشّمس لو وقفت فى الأفق دائمة Ve’ş-şemsu lev veḳafet fi’l-ufuḳi dā'imeten

……..

Ve ol ᶜārif–i ser-efrāzī Cenāb-ı Şeyḫ Saᶜdī Şīrāzī buyururlar:

Rubāᶜī:

تابدكّان وخانه دركروى Tā be-dükkān u ḫāne-i der gerūy

هركز اى خام آدمى نشوى Hergiz ey ḫām-ı ādemī neşūy

بروراندرجهان تفرّج كن Be-rū ender cihān teferrüc kün

پيش ازآن روز*كر جهان بروى Pīş ez-ān rūz ger cihān be-rūy

Ve fuṣaḥā-yı ᶜArabdan biri daḫi buyurur:

Şiᶜir:

لو انّ فى شرف المأوى بلوغ *منى Lev enne fī şerefi’l-me'vá bulūġun münā

لم تبرح الشّمس يوما دارت الحمل Lem tebriḥü’ş-şemse yevmen dāreti’l-ḥimel

İmdi ey peder-i ḫūrşīd-i sipihr-i hidāyet ve ey cemşīd-i serīr-i kerāmet re'y-i ṣā'ib oldur kï bu cüst ü cūda ve bu tek ü pūda bu taḳrīb ile her ṭā’ifenüñ meşrebin…”

İktibas tekniği bir görüşü kuvvetlendirmek veya manayı zenginleştirmek için süs verme maksadıyla kullanıldığını, montaj tekniğinin ise bunların yanında eserin veya metnin terkibinin veya inşasının bir parçasını oluşturduğunu daha önce belirtmiştik. Bu bağlamda yukarıda hadis ve ayet iktibasında verdiğimiz ilk iki örneği montaj tekniğinin de bir parçası olarak düşünebileceğimiz gibi eserde Hâce-i Cihân’ın konuşması esnasında onun ağzından anlatılan büyük alim ve mutasavvıfların menkabeleriyle İslam Baba’nın konuşmasında Fazlullah Hurûfî ve Hurûfîlik ile Mahmûd-ı Sincânî ve Noktavîler hakkında anlattığı hikâyeleri de asıl montaj tekniğinin bir parçası olarak saymamız mümkündür. Örnek:

“*Meẕkūr Maḥmūd-ı Sincānī bir gice vāḳıᶜasında görür kï bir beyāż ḳamīṣ-i munaḳḳaṭ giymiş irtesi bu rü’yāyı Faẓla hikāyet itdükde Faẓl dir kï ol gördügün ḳamīṣ*

mezhebe işāretdür ve üzerinde olan noḳṭalar ᶜilm-i noḳṭaya işāretdür. Maᶜlūmüm idi kï benüm ḫulefāmdan Maḥmūd nām bir şaḫṣ benüm peydā itdügüm ᶜilm-i ḥurūfı ibṭāl idüp ᶜilm-i ḥurūfa muḫālif ᶜilm-i noḳṭa diyü bir ᶜilim ve bir mezheb peydā itse gerekdür. Ammā ol Maḥmūd sen olduġuñdan ġāfil idüm. Vāḳıᶜānuñ taᶜbīri budur ammā senden niyāz iderüm kï ol ᶜilm-i noḳṭayı ben ḥayātda iken peydā itmeyesin. Ben senüñ pīrüñüm sen benüm ḫalīfemsin sözüme muḫālefet itme didükde Maḥmūd daḫī dir kï çün benüm vāḳıᶜam zikr olınan maᶜnāya işāretdür egerçï sen benüm pīrümsin ammā ben senüñ sözüñ redd iderüm diyüp hemān eline kāġıt alup ol meclisde ᶜilm-i noḳṭaya şürūᶜ eyledi. Faẓl daḫī anı meclisinden reddidüp ismini Maḥmūd-ı merdūd ḳodı ve Maḥmūd-ı merdūd ᶜilm-i noḳṭada bir kitāp peydā idüp ismine Cāvidān-ı Ṣaġīr didi".

Sonuç olarak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da iktibas ve montaj tekniklerinin yoğun ve başarılı bir biçimde kullanıldığını söyleyebiliriz. Hatta *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın aslında okuyucuyu söz konusu on derviş taifesi ve genel olarak tasavvuf hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alındığı göz önünde bulundurulduğunda eseri bir hikâyeye dönüştüren tahkiye unsurlarını eserin bir iskeleti olarak düşünürsek söz konusu hikâyenin içine yerleştirilen bütün bilgiler de belki bir montaj olarak düşünülebilir.

2.3.9.6. Leitmotiv Tekniği

Edebiyatta, özellikle hikâye gibi anlatma esasına bağlı olan türlerde bir teknik olarak "leitmotiv", türlü vesilelerle tekrarlanan bir ifade kalıbıdır. Bir hikâyede tekrarlanan söz grubu, herhangi bir mısra, konu veya kişilerle ilgili olarak tekrarlanan bazı kelimeler de "leitmotiv" olarak kabul edilebilir[717].

Bu bağlamda *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da Hâce-i Cihân tarafından doğru yoldan sapmış Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler v.s. gibi taife pîrlerinin kendi tarikatlarıyla ilgili doğru olarak anlattıkları yanlış inanç ve ayinlerini değerlendirirken "***"ne güzel batıl bir görüş/fikir, ne güzel bozuk bir fikir***" anlamına gelen, anlamı aynı fakat kelimelerin yerlerini değiştirerek tekrarladığı ***"Zihī fikr-i bāṭıl zihī fikr-i fāsid"***

[717] Mehmet Tekin, *a.g.e.*, s. 251-252

"*Zihī reʾy-i bāṭıl zihī fikr-i fāsid", "Zihī fikr-i fāsid zihī reʾy-i bāṭıl"* mısrası, bir "leitmotiv" olarak kabul edilebilir. Ayrıca eser boyunca anlatıcı tarafından Hâce-i Cihân hakkında sık sık tekrarlanan "*"bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam", "ser-çeşme-i ᶜirfān", "Ḫāce-i muḥterem", "dāḫil-i serā-perde-i Ḥarem"* gibi bir takım kalıp ifadeler de birer "leitmotiv" örneği olarak görülebilir.

2.3.10. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı ve anlatıcı birbirine sıkı sıkıya bağlı olan, anlatma esasına dayanan edebî eserlerin olmazsa olmaz iki temel unsurudur. Anlatma esasına bağlı edebî eserlerin, bu arada hikâyenin terkibindeki muhtelif unsurları birleştiren, onlar arasında nakledilen vakaya, dikkatlere sunulmak üzere sezdirilmek istenen vakaya, fikre göre bir denge kuran unsur bakış açısıdır. Dolayısıyla eserdeki anlatıcı, bakış açısına göre şekil aldığı gibi, eserdeki vaka ve bu vakaya bağlı olan varlıklar da yine aynı bakış açısına göre okuyucuya anlatılıp tanıtılır diyebiliriz.

Anlatma esasına bağlı edebî eserlerde, temelde üç bakış açısı söz konusudur. Bunlar, hâkim bakış açısı, kahraman anlatıcının bakış açısı buna tekil bakış açısı da denir ve müşahit/gözlemci anlatıcıya ait bakış açısı[718].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'ya bu açıdan baktığımızda eserdeki hikâyenin hâkim bakış açısıyla üçüncü kişi (o) anlatıcıdan yararlanılarak anlatıldığını görüyoruz. Eserde, itibârî (kurmaca) bir varlık olan anlatıcı, yazarın dilini kullanarak hikâyedeki mekânı, şahıs kadrosunu ve hayat tezahürlerini nakleder veya dikkatlere sunar. Dolayısıyla bu hususu dikkate alarak eserdeki hikâyenin dikkatlere sunulmasında "hâkim bakış açısı"ndan ve buna bağlı olarak "yazar-anlatıcı" tipinden yararlanıldığını söyleyebiliriz.

Buradaki anlatıcı, hikâyenin dünyası içinde her şeye hâkim olup her fırsatta kendini gösterir. Öyle ki bir kahramandan sözü alıp öbür kahramana yine kendisi verir.

---

[718] Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, s. 75-106

Bir kahramanın konuşmasından sonra söz vereceği kahramanın ilk önce ismini belirtir sonra kendisine sözü bırakır. Mesela aşağıdaki örnekler bunu çok iyi göstermektedir:

"Ḫᵛāce-i Cihānuñ serāyını Kaᶜbe-miṣāl ṭavaf ve nicesi eṭrāfını iᶜtikāf itmege başlayıcaḳ Ḫᵛāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cāna didi kï:

- *Ey nūr-ı dīde-i peder ve ey sürūr-ı sīne-i māder bu şehrüñ ḫalḳına senüñ cemāl-i bā-kemālüñ ᶜışḳından fitne vü āşūb ve miḥnet-i ġayr-i maḥsūb ḥāṣıl olup… (…) Re'y-i ṣā'ib oldur kï bu diyārdan sefer ve mevżiᶜ-i āḫeri maḳarr ḳılub bu ḫalḳın şiddet-i ıżṭırābını telyīn ve şerāre-i maḥabbetlerini teskīn ḳılavuz. (…)*

Çün Netīce-i Cān pederi Ḫᵛāce-i Cihāndan bu kelimāt-ı maṣlaḥat-āmīz ve ḥarekāt-ı ṣadaḳāt-engīzi istimāᶜ itdi ol dem peder-i ᶜazīzinüñ pend-i maḳbūlini dil ü cān ile ḳabūl idüp didi kï:

- *Ey peder-i ṣāḥib-fütüvvet ve ey mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat hemān cezm-i sefer itmege ᶜazīmet ve rū-yı zemīni geşt ü seyāḥat itmege iḳdām ü ihtimām idelüm (…)"*

"Ḫᵛāce-i Cihān daḫi girībān-ı tefekkürden ve ceyb-i taḥayyürden baş ḳaldırup *"Ḫōş geldiñüz dervīşler ve ḳadem getürdiñüz dil-rīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensüz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler?"* deyü buyurdı.

Çün ṭā'ife-i Abdālān Ḫᵛāce-i Cihāndan bunuñ gibi su'āl ve bu ṭarz üzre ḳīl ü ḳāl gūş itdiler fī'l-ḥāl ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīş-ḳademi Ḫayrān Dede nām bir mülḥid-i ḳıdemi basṭ-ı maḳāl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl idüp didi kï:

- *Ey Ḫᵛāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān biz diyār-ı Rūmdan gelürüz ve Ḫażret-i Seyyid āzī ve nefs-i emmāreye müteġāzīmüñ dervīşlerinden ve şedd ü çerāġ ile Rūm abdallarıyuz."*

Anlatıcı, hikâye kahramanlarıyla ilgili bütün bilgilere sahip olduğu gibi bazen kahramanların iç dünyaları ve hisleriyle ilgili okuyucuya bilgiler de verdiğini görürüz.

Nitekim derviş taifelerinin her biri hankâhına gelince Hâce-i Cihân'ın onlardan hoşlanıp hoşlanmadığını ve onlara yumuşak davranışının sebebini sanki Hâce-i Cihân'ın içini okumuş gibi okuyucuya aktarır:

"Ḫˇāce-i Cihān daḫi anları bu ṣūret-i nāmeşrūᶜ ve sīret-i nā-maṭbūᶜ birle göricek ṭabᶜına ḫōş gelmedi. Lâkin ṣāḥib-i ḫānḳāh olmaġla "اكرم الضيف ولوكان نصرانيّا"- *"ekrimu'ḍ-ḍayfe velev kāne naṣrāniyyen"* feḥvāsıyla ᶜamel idüp Ḫˇāce-i Cihān bā-dil u cān bu ṭā'ife-i pürşürūra ḥilm yüzinden muᶜāmele gösterdi"

Bazen de kahramanlarla ilgili yorumlarda bulunduğunu görürüz. Nitekim Hâce-i Cihân'la oğlu Netîce-i Cân'ın Horasan'dan gitmeleri üzerine gerçek ve yalancı âşıkların belli olduğunu ve bu iki grubun durumları hakkında şu şekilde yorumlarda bulunur. Anlatıcı tarafından yapılan bu gibi yorumlar, iki önemli görevi yerine getirir. Birincisi okuyucunun kişiyi ve konuyu daha iyi anlamasını sağlamak, ikincisi de müellifin konuyla ilgili derin bilgilerini yansıtmaktır:

"Anlar kï ᶜāşıḳ-ı ṣādıḳlar idi ve ḳīl ü ḳālleri mā-fī'l-bāllerine muṭābıḳ idi. Ḳaṭᶜ-ı ᶜalāyıḳ u ᶜavāyıḳ idüp ol maᶜşūḳ-ı dil-ārāyı arayı arayı leyl ü nehār geşt ü güẕār ve terk-i diyār ḳıldılar."

"Ve anlar kï ᶜāşıḳ-ı kāẕibler ve telbīs-i İblīs ü nefse rāġıblar idi. Ẕikr-i ẕülāl-i viṣāl ve fikr-i melāl-i infiṣāli ḳoyup mekān-ı Ḫorāsānda ḳaldılar ve ᶜışḳdan ferāġat ile insān silkinden çıḳup bī-ᶜışḳ ḥayvān-ı nāṭıḳ belki ḥimār-ı nāhiḳ oldılar. (...) Ve ol ᶜışḳdan bī-ḫaber olan ḫarlar maḥbūblarınuñ bir iki gün hecrin çekmek ile ᶜışḳdan ferāġat eylediler. Bilmediler kï ḥabībüñ vaṣl-ı ṣafāsı gibi hecri cefāsını ṭatmayan kimesne ᶜāşıḳ-ı dāᶜī degil belki muḳallid-i müddeᶜīdür."

Şunu da belirtmek gerekir ki "yazar-anlatıcı", vaka zincirini meydana getiren metin halkalarından bir kısmını anlatma veya nakletme, bir kısmını da gösterme (diyalog) yoluyla dikkatlere sunabilir. Hatta aynı metin halkası içinde yer alan mana birliklerinden bazıları anlatma, bazıları da gösterme vasıtasıyla ifade edilebilir. Yani,

hâkim bakış açısından kaleme alınan bir eserde, diğer bakış açılarından hareketle söylenebilecek veya yazılabilecek kısımlarla karşılaşabiliriz.

Nitekim *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da genellikle anlatmaya ayrılan kısımlarda gösterme ile ilgili kısımlarda ifade edilecek hususların daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlar. Özellikle anlatma kısımlarında anlatıcının derviş taifelerinin dış görünüş tasvirlerinin yapılması buna en güzel örneği teşkil ettiği kanaatindeyiz. Anlatıcı, hikâyenin devamında kahramanların ağzından anlatılacak taifelerin meşrep ve dış görünüş açısından tarif ve tasvirlerini yaparak sanki gösterme kısmında kahramanların karşılıklı diyalog konuşmaları aracılığıyla ifade edilecek taifelerin özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Mesela anlatıcının Rum Abdallarıyla ve diğer bütün taifelerle ilgili aşağıdaki gibi yaptığı uzun tarif ve tasvirler bunun en bariz örneğini teşkil edebileceği düşüncesindeyiz:

"*Rum Abdālları ḳānī vü ḫayrān ve sīne-i ṣadçākları ᶜuryān ellerinde şedde vü çerāġ ve lāleṣıfat cisimleri pür-dāġ dā'ire-i ḳudūmlerin döge döge ve her nevbet boynuzların çala çala raḳṣ-ı zenān ve naᶜregünān başları ḳabaḳ ve yalın ayaḳ tenleri çıplaḳ birer tennūreleri var ancaḳ miyānlarında pālhenk ile birer zünnār ḳuşaḳ ve omuzlarında birer ebū müslimī nacaḳ ve ellerinde serdeste nāmına birer çomaḳ ve yanlarında ikişer cürᶜadān birinde ḳav çaḳmaḳ ve birinde esrār idügi muḫaḳḳaḳ ve bellerinde daḫī abdālāne birer ṣarı ḳaşıḳ ve birer keşkūl ṣarḳıḳ ve bedenleri pul pul yanıḳ āteşīler idügine dāġları danıḳ ve sīnelerinde şerḥalar ile şekl-i ū'l-fiḳār-ı ᶜAlī ve kimisinüñ pehlūsında nām-ı ḫaydār-ı kerrār-ı velī ve kimisinüñ bāzūsında hey'et-i mār ve cümlesinüñ şaḳaḳlarında dāġı var. Görenler dir kī hâẕihi ᶜalāmet-i ehli'n-nār. Bu cumhūr-ı maḳhūr ve ṭā'ife-i pürşürūr ve sünnet-i Aḥmedīden dūr u mehcūr sürūr u ḫubūr ile Ḫᵛāce-i Cihānüñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar*."

Sonuç olarak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* hâkim bakış açısıyla üçüncü kişi yani "yazar-anlatıcı"dan yararlanılarak kaleme alınmıştır. Ancak, yazar-anlatıcı birçok olayı ve konuyu uzun diyaloglar halinde kahramanların ağzından anlattığı için eser, farklı bakış açıları ve teknikleriyle zenginleşmiştir. Olayları hâkim bakış açısından

nakleden yazar-anlatıcının varlığı gerek kahramanlarla ilgili tanıtmalar ve yorumları, gerekse yaptığı uzun tarif ve tasvirleriyle hikâye boyunca sürekli hissettirilir.

Özetle söylemek gerekirse, Karakaşzâde'nin bu eserinin aslında öğretici bir eser olduğu söylenebilirse de müellif, tahkiyeye has hususiyetleri eserin bünyesine taşıyarak eseri anlatma esasına bağlı bir eser yani hikâye hâline getirmiştir. Bunu yapmasındaki en büyük gayesi eserde anlattıklarının okuyucu üzerinde daha etkileyici olmasını sağlamak olduğu söylenebilir. Çünkü müellif böylece, kendi belirleyici tavrını eserdeki itibâri kahramanların arkasında gizleme şansını elde eder. Zira okuyucu eline aldığı kitabın itibârî bir eser yani bir hikâye olduğunu bildiği anda, masal veya destan dinlemeye hazırlanmış dinleyici tavrıyla eserle kendisi arasında gizli bir anlaşma hâsıl olur. Buna göre okuyucu, biraz da tahkiye unsurlarının yarattığı ortamın etkisinde kalarak eserde neyin, nasıl ve kim tarafından anlatıldığına veya nakledildiğine değil anlatılanlara dikkat edecek, onlar üzerindeki münasebetler üzerinde düşünür ve onlarla özdeşleşmeye çalışacaktır.

2.3.11. Eleştirel Anlatım

Eleştirel bir bakış açısıyla kaleme alınan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da üç farklı şekilde ve alanda yapılan eleştiriyle karşılaşmaktayız. Bunları 1-Edebî eleştiri, 2- Sosyal eleştiriler veya şikâyetler; 3- Derviş taifelerinin inanç/doktrinlerine yönelik yapılan veya Ehl-i sünnet dairesinde telakki edilip yozlaşma belirtileri gösteren derviş taifelerine yönelik yapılan daha yumuşak ve uyarı mahiyetindeki eleştiriler olarak sıralamamız mümkün. Karakaşzâde, bu iki alanda eleştirel anlatımının dozunu değişik şekillerde kullanır. Eserdeki özellikle yoldan sapmış derviş taifelerini temsil eden şahısları ve sahip oldukları inançlarını/doktrinlerini hedef alan ağır eleştiriler ve eserin yazıldığı dönemdeki din adamlarının yozlaşmalarını âdeta ifşa eden eleştiriler dikkat çekicidir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da dolaylı olarak edebî eleştirilere yer verilip dönemin edebî zevkîne ve ortamına dikkat çekilmiştir. Kitabın "sebeb-i te'lîf" bölümünde müellif, isim vermeden 16. Yüzyılın hemen başında (1503) yazılıp aynı konuyu anlatan eserin ve müellifin üslûbunu eleştirir ve dolaylı da olsa o devirde kabul

gören edebiyat anlayışına dair ipucu verir. Aslında ismini vermese de eleştirisi yapılan eserin Vâhidî tarafından aynı konuyu anlatan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eseri olduğu anlaşılmaktadır. Karakaşzâde'nin *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da anlattığı söz konusu tarikatların fizikî ve inanç özellikleri ilk olarak aynı yüzyılın başında Vahidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* adıyla yazdığı eserinde anlatılmıştır. Fakat Karakaşzâde kendisinin yanına gelen dostunun ağzından aslında *"ḳışaṣ-ı pür-ḥışaṣ"*-*"hisseler dolu hikâyelerden ibaret"* olan bu eserin, basit ve sade bir üslupla yazıldığı için devrin zarafet sahibi insanları tarafından beğenilmediğini, dolayısıyla ariflerin gözünden ve gönül ehlinin meclislerinden uzak kaldığını ve unutulduğunu belirtir. Nitekim Karakaşzâde'nin gördüğü rüya sonrasında yanına gelen ve son derece büyük bir söz ve mana ustası olarak tarif ettiği yakın dostu kendisinde bulunduğunu söylediği bu kitabı şu şekilde değerlendirir:

"...bu bendede bir kitāb-ı müsteṭāb vardur kï maẓmūn-ı meknūnında ol ṭavā'if-i ᶜacībe ve leṭā'if-i ġarībe beyān u ᶜayān olınmışdur. Lâkin bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi muḳteżāsınca lisān-ı Türkīde ᶜArabī ve Fārisī edālarla mülemmaᶜ ve ᶜibārāt-ı enīḳa-i fā'iḳa ile muraṣṣaᶜ olmamaġın maḳbūl-i ṭabᶜ-ı ẓurefā-yı cihān ve pesendīde-i ebnā-i zamān olmayup naẓar-ı ᶜurefādan dūr ve meclis-i ehl-i dilden mehcūr olup nesyen mensiyyen olmışdur."

Dolayısıyla dostu, konuşmasının devamında *"dür-i nâsüfte"*-"delinmemiş/işlenmemiş temiz inci" ve *"varak-ı ebter"*-"yazılmış faydasız kâğıt" olarak nitelendirdiği bu kitabı Karakaşzâde'den sahip olduğu söz cevheriyle tezelik verip düzene koymasını, böylece untulmaktan kurtarıp gönül ehline yâdigâr olarak bırakmasını ister:

Nāḳıd-ı güftāra virüp gevheri
Tāze ḳılup ol varaḳ-ı ebteri

Cürʾet-i teʾlīfe idüp ihtimām
Bu dür-i nāsüfteye vir intiẓām

Saᶜy-i belīġ eyle kï ol dür-i pāk

Ḳalmaya ālūde-i ḫāşāk u ḫāk

Tā kï ola ehl-i dile yādigār
Tuḫfe-i aḥrār ḳıla rūzgār

Karakaşzâde, dostu tarafından bu şekilde anlatılan ve kendisinin de kötü yazılmış bir kitap olarak nitelendirdiği söz konusu kitabı yeniden kaleme alıp delinmemiş/işlenmemiş incilerini, kabiliyet elmasıyla delip-işleyip büyük bir özenle hakikatlerle dolu düzgün bir kitap hâline getireceğini söyler:

" *…bu bābda ᶜavn-i ilāhīye tevekkül ve himmet-i yārāna tevessül idüp bu kitāb-ı perīşān-elfāẓuñ dürer-i nā-süftesin elmās-ı ṭabᶜ ile süfte idüp ᶜalā vechi'l-ihtimām rişte-i ḫaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābildür*"

Aslında bu şekildeki edebî eleştiriler, özellikle aynı konuda yazılmış önceki eserlerin eleştirilmesi ve müellif tarafından aynı konuyu daha güzel bir şekilde anlatma iddiasında bulunulması divan edebiyatında bir gelenek olduğunu biliyoruz. Nitekim bunu Hüsn ü Aşk mesnevîsinin "sebeb-i te'lîf" bölümünde Şeyh Galip'in de yaptığını görüyoruz.

Söz konusu eserin irfan ve gönül ehli tarafından kabul görmeyip beğenilmemesinin sebebi olarak o diyârın yüksek kıymet sahibi ahalisinin zevkine uygun olarak Arapça ve Farsça edalarla süslü bir Türkçeyle yazılmamış ve güzel ve yüksek mana taşıyan ibarelerle süslenmemiş olmasını göstermesi ise, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın kaleme alındığı dönemde yani 16. Yüzyılın sonlarında geçerli olan edebiyat ve sanat anlayışını ve zevkini ifade etmesi açısından son derece önemlidir. Yani buradan bu dönemde "Arapça-Farsça ibarelerle süslü bir Türkçe dil ve edebiyat-sanat" zevki ve anlayışının hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Karakaşzâde, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da söz konusu derviş taifelerine yönelik eleştirilerinin yanında ister eserin "sebeb-i te'lîf" bölümünde, ister diğer bölümlerde "fî-zamâninâ", "ebnâ-i zamân" gibi ibarelerle başlayan cümlelerde yaşadığı devirle ilgili bir takım sosyal şikâyet ve eleştirilerde bulunduğunu görürüz. Müellifin yaşadığı çağa ilişkin sosyal şikâyet veya eleştiri konularından biri kalem

erbabının insanlar tarafından hedef tahtasına oturtulmaları; şairlerin şiirleriyle belagat sahiplerinin yazdıkları eserlerinin insaf gözüyle bakılmayıp düşmanların insafsız ayıplama ve eleştiri oklarına maruz kalmaları; hatta çok kıymetli bir eseri bile insafsızca eleştirmenin zarafet belki de fesahat ve belagat mahareti gibi sayılması; insanların kendi ayıplarını görmeyip sürekli başkalarının ayıplarını araştırma peşinde olmaları konusudur.

Nitekim dostu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'yı yazması için kendisini teşfik etmesi üzerine Karakaşzâde verdiği cevapta bütün bu konulardan şikâyet etmekte fakat yakın dostu bunun aslında eski devirlerden beri böyle olduğunu ve bu tip ayıplama ve eleştirilere önem vermemesi gerektiğini ifade eder:

"Ey yār-i ṣādıḳ mūnīs-i muvāfıḳ ve ey ḫayrü'l-aṣḥāb-ı refīʿü'l-cenāb egerçi bu bābda ʿavn-i ilāhīye tevekkül ve himmet-i yārāna tevessül idüp bu kitāb-ı perīşān-elfāẓuñ dürer-i nā-süftesin elmās-ı ṭabʿ ile süfte idüp ʿalā vechi'l-ihtimām rişte-i ḫaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābildür. Lâkin maẓmūn-ı "من الف فقد استهدف" "men ellefe fe ḳad istehdefe" feḥvāsı üzre tīr-i ṭaʿn-ı aʿdāya nişān ve tīġ-i teşnīʿ-i ehl-i siteme siper-i imtiḥān olmaḳ lāzım gelür.

Zīrā ebnā-i zamān eger şiʿr-i assān ve feṣāḥat-i Selmān olsa da dīde-i inṣāf ile nigerān ve imʿān-ı naẓarla iʒʿān itmeyüp mücerred daḫl u taʿarruẓı ẓarāfet belki bāʿiʂ-i feṣāḥat u belāġat ʿad iderler

Beyit:
Kerkese ʒerre-veş ḫāk ol kerkese mihr-i ʿālem-gīr
Yine aʿdā gözine girmemek olmaz beher taḳdīr

diyicek ol yār-i ʿālī-himmet ve ol mālik-i mülk-i fütüvvet cevāba āġāz idüp didi kī:

Beyit:
Çekme ʿadū ṭaʿnın añup ıżṭırāb
ʿAvʿav-ı segden ne alur māh-tāb

Zīrā ḳadīmü'l-eyyāmdan dil ehl-i dil tīr-i ṭaᶜn-ı aᶜdāya nişān ve miḥen-i ḳażā vü ḳader ile imtiḥān olup ve mażmūn-ı münīf "ولنبلونّكم"-"ve leneblüve'n-neküm" bu ḥāle şāhid-i ᶜadldür

Beyit:
Her tīr-i belā ḳavs-ı ḳaderden ola nāzil
Ṣaḥrā-yı dil-i ehl-i ṣafādur aña menzil

İmdi bu ḳīl u ḳālden berī ve ṣaḥārī-i iᶜtiẕārda serserī gezmeyüp taḫt-geh-i naẓm u neşre miṣāl-i ḫāḳānī ve ṭabᶜ-ı selīmüñle mānend-i Süleymānī saᶜy-i belīġ ü himmetüñi iḫvān u yārāndan dirīġ itmeyüp bu ḳışaş-ı pür-ḥışaşı ᶜibārāt-ı lāyıḳa ve elfāẓ-ı rāyıḳa birle zīver-i tāc-ı feşāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat ḳılup nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-yı belāġat-şiᶜār eyle deyü iḳdām itdükde ben daḫi ḥüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idü".

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da sosyal şikâyet veya eleştiri konusu olan durumlardan biri toplumdaki dinî yozlaşmadır. Eserin yazılmasına sebep olan ana etkenin de bizatihi bunun olduğunu görebiliyoruz. Nitekim Karakaşzâde eserin "sebeb-i te'lîf" bölümünde Bursa'da iken bir gece içinde bulunduğu âlemin hâli ve insanların ahvali üzerinde derin derin düşündüğünü ve Hz. Peygamberimiz'in "*Ümmetimin ahlakı bozulduğu ve fırkalar arasında ihtilafın baş gösterdiği zamanda benim sünnetime sarılana yüz şehit sevabı vardır ve o kişi elinde ateşten bir kor tutan gibidir*" mealindeki hadis-i şerifi aklına geldiğini ve hadiste belirtildiği gibi yaşadığı asırda pek çok yoldan sapmış fırkanın bulunduğunu ve ümmetin birçoğunun dalalete düştüğünü söyler. Fakat bu fırkalarınnın içinden on tanesinin en meşhur olduğunu belirtip isimlerini Rum Abdalları, Kelenderîler, Haydarîler, Câmîler, Şemsîler, Bektaşîler, Edhemîler, Mevlevîler, Alimler ve Sûfiler şeklinde sayar. Her birinin ayrı kıyafeti ve ayinleri olan bu taifelerden bazılarının Hz. Peygamber'in sünneti üzerinde olup ilim ve amel sahibi olduklarını bazılarının ise Hz. Peygamber'in sünneti ve şeriatından uzak nefislerine uyan şeytanlar olduklarını ifade eder. Bu taifelerin eski pirleri hakikat ve muhabbet yolunun arifleri olarak doğru yol üzerindeyken acaba bunların takipçileri olan bu taife mensuplarını dalalete düşüren sebeplerinin ne olduğu üzerine derin derin ve acı acı düşünürken uykuya dalan Karakaşzâde, rüyasında nur

yüzlü bir şeyhi görür ve bu şeyh de "ehl-i libas" yani sadece dış görünüşleriyle dikkat çeken söz konusu taifelerin birçoğunun insan değil belki birer hayvan olduklarını söyler ve bunların bu hallerini anlatan ve yanlışlıklarını düzelten bir kitap yazmasını telkin eder:

"Ol dem ol pīr-i saᶜādet-ḳarīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï ey ṭālib-i sırr-ı aḥvāl-i nās ṭavā'if-i ünās ile istīnās iden ehl-i iḥsās bilür kï bu ehl-i libās ḳısmınuñ ekṣeri nās degil belki nesnās idügi maḥall-i iltibās olmamaġın şerīᶜat u tarīḳata muḫālif olan gürūh-ı mekrūhuñ müşkillerini ḫāme-i inşā ile ḥal ve ᶜuḳde-i şübhelerini dest-i girih-güşā ile münḥal ḳıl diyü buyurdı."

2.4. ESERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Dil bir edebiyat sanatçısının ve eserinin temel malzemesidir[719]. Üslup ise, bir eserdeki bir konunun işlenmesinde vasıta olan dilin kullanılma tarzıdır. Başka bir ifadeyle "üslup, bir yazara, bir edebî türe, bir devreye has anlatma tarzıdır[720], denilebilir.

Belli bir devirde yazılmış bir edebî eseri incelerken, onun vücuda getirildiği dil ortamının tahlili, en az siyasî, sosyal ve dinî eğilimlerin alışılagelmiş tahlilleri kadar faydalı ve önemli bir iştir. Özellikle farklı dil modalarının üstünlük için çekiştiği bazı devirlerde bir yazar veya şairin kullanımları, tutumları ve belli bir dil geleneğine bağlılığı sadece söz konusu devirdeki dil sisteminin gelişiminin ve dil zevkinin ortaya konulması bakımından değil, yazar veya şairin kendi sanatının anlaşılması bakımından da önemlidir[721].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, tam da süslü nesir konusunda Osmanlı müelliflerin üstünlük için birbiriyle yarıştığı dönem olan 17. yüzyılda telif edilmiştir.

---

[719] Rene WELLEK-Austin VARREN, *Edebiyat Teorisi*, Çev. Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993, s.148

[720] Ahmet ÇOBAN, Edebiyatta Üslup Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, Birinci Baskı, s.15

[721] Rene WELLEK-Austin VARREN, *a.g.e.*, s.148

Eski edebiyat nazariyesi ve belagat kitaplarına göre klasik veya divan nesrinde üsluplar, "üslûb-ı sâde", "üslûb-ı müzeyyen" ve "üslûb-ı âlî" veya günümüz Türkçesiyle söyleyecek olursak "sade nesir", "orta/süslü nesir" ve "süslü/yüksek nesir" olmak üzere üç grupta toplanır. Eski kitaplardadaki "üslûb-ı müzeyyen" ile Kınalızade tezkiresi, Sinan Paşa'nın eserleri kıvamında bir üslup kast edilirken, "üslûb-ı âlî" ile "ağdalı nesir" denilen Veysî, Nergîsî yolundaki üsluptur. M. Fatih Köksal, bu üslup tasniflerindeki eksiklikleri izale edecek şekilde yeni bir tasnif olarak klasik/divan edebiyatının nesir üsluplarının "üslûb-ı sâde/sade nesir", "üslûb-ı mutavassıt/orta nesir", "üslûb-ı müzeyyen/süslü nesir", "üslûb-ı âlî/ağdalı nesir" olmak üzere dört grupta değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu tasnife göre: 1. Hedef kitlesi geniş halk yığınları olan, Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların az olduğu çok sade bir dille, sanat kaygısı güdülmeden yazılan ve seci'nin hiç bulunmadığı veya nadiren görüldüğü mensur eserler "üslûb-ı sâde/sade nesir"; 2. Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların Türkçe kelimelere baskın olduğu, yer yer seci'lerle süslenmiş, öğreticiliğinin yanı sıra sanat endişesi de gözeten eserler "üslûb-ı mutavassıt/orta nesir"; 3. Sanat yapma kaygısının önde olduğu, Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara çokça rastlanan, hemen her cümlesinde seci' bulunan eserler "üslûb-ı müzeyyen/süslü nesir"; 4. Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olduğu, yer yer yaşayan dilde konuşulmayan, eski sözlüklerden çıkarılmış kelimelerin bulunduğu, uzun tamlamalarla dolu, seci'li, esas gayesi sanat ortaya koymak olan eserler "üslûb-ı âlî/ağdalı nesir" gurubuna girerler[722].

2.4.1. Dil Özellikleri

Divan nesir geleneğine bağlı olarak kaleme alınan bir eserin dil ve üslubunu belirleyen çoğu zaman onun yazılış sebebi veya o dönemin tabiriyle 'sebeb-i telifi'dir. Divan nesir geleneğinde eser kaleme almanın okuyucuya faydalı olmak yani bilgi vermek, onun hayır duasını almak, hamisinin emrini yerine getirerek sahip oluğu makam ve itibarı muhafaza etmek, görev gereği veya sanat ve hünerini sergileyerek

[722] Cihan Okuyucu-A. Kartal-M. Fatih Köksal, *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13-16

maddî veya manevî kazanç sağlamak[723] gibi birçok sebebi olmakla birlikte bütün bunların iki amaca hizmet ettiği görülür: bir, okuyucuya bilgi vermek; iki, sanat ve hüner gösterisinde bulunmak.

Birinci amaca hizmet eden eserler, genelde sade bir dil ve üslupla yazılırken ikinci amaca hizmet eden eserlerin daha süslü bir dil ve üslupla kaleme alındıkları görülmektedir. Anlaşıldığı üzere eser bu yazılış sebeplerinden birine veya ikisine göre ya sade ya süslü bir dille ya da bazen her ikisiyle de birlikte yazılır.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın sebeb-i telifine bu gözle baktığımızda müellifin eseri kaleme alırken bu amaçlardan her ikisini de güttüğünü, fakat ikincisinin daha ağır bastığı anlaşılmaktadır. *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá,* o dönemde Osmanlı toplumunda yaygın olan derviş zümreleri ve tasavvuf hakında okuyucuyu bilgilendirmeye yönelik olarak kaleme alınmış olsa da aslında, Karakaşzâde'nin asıl amacı yazar adını belirtmediği, kendisinden önce aynı konuda yazılmış bulunan ve kendisi tarafından *"kitāb-ı perīşān-elfāz"* diye nitelendirilen eseri daha süslü ve yüksek bir dil ve üslupla yeniden yazarak devrin yüksek ilim, irfan ve zevk sahiplerinin beğenisine ve istifadesine sunmaktır. Kısacası *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eseri, okuyucuya bilgi verme amacı gütmekle birlikte ağırlıklı olarak sanat ve hüner gösterme endişesiyle kaleme alınmıştır. Nitekim Karakaşzâde, eserin sebeb-i te'līf bölümünde kendisine bahsi geçen kitabı haber veren dostunun ağzından bunu şu şekilde ifade etmektedir: *"...bu bendede bir kitāb-ı müsteṭāb vardur kï maẓmūn-ı meknūnında ol ṭavā'if-i ᶜacībe ve leṭā'if-i ġarībe beyān u ᶜayān olınmışdur. Lâkin bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi muḳteżāsınca* ***lisān-ı Türkīde ᶜArabī ve Fārisī edālar ile mülemmaᶜ ve ᶜibārāt-ı enīḳa-i fā'iḳa ile muraṣṣaᶜ*** *olmamaġın maḳbūl-i ṭabᶜ-ı ẓurefā-yı cihān ve pesendīde-i fürsān-ı meydān-ı ᶜilm u ᶜirfān olmayup naẓar-ı ᶜurefādan dūr ve meclis-i ehl-i dilden mehcūr olup nesyen mensiyyen olmışdur*." Bunun devamında Karakaşzâde'nin dostu, kendisinden söz konusu eseri süsleyerek yeniden yazıp canlandırmasını ve "ehl-i dile" yadigâr olarak bırakmasını istemesi üzerine Karakaşzâde, "*...bu* ***kitāb-ı perīşān-elfāẓuñ*** *dürer-i nā-süftesin elmās-ı ṭabᶜ*

[723] Menderes Coşkun, *"Son Klasik Dönem Nesir"*, Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, C.5, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 552

ile süfte idüp ᶜalā vechi'l-ihtimām rişte-i ḥaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābildür" diyerek bunu yapabileceğini fakat diğer insanların eleştiri oklarına hedef olmaktan korktuğunu söyler. Bunun üzerine dostu "*şaḥrā-yı iᶜtiẕārda serserī gezmeyüp taḫt-geh-i naẓm u neŝre miŝāl-i ḫāḳānī ve ṭabᶜ-ı selīmüñle mānend-i Süleymānī saᶜy-i belīġ ü himmetüñi iḫvān u yārāndan dirīġ itmeyüp bu ḳışaŝ-ı pür-ḥışaşı ᶜibārāt-ı lāyıḳa ve elfāẓ-ı rāyıḳa birle ser-tāc-ı feṣāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat ḳılup nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-yı belāġat-şiᶜār eyle*" diyerek kimseden korkmadan ve çekinmeden söz konusu kitabı "layık ibareler ve râyık (güzel, süslü) kelimeler"le süsleyerek fesahata baş tacı ve belagat tacının cevheri kılıp zamanın ender bulunan ve belagat sahibi fasihlerin beğeneceği bir kitap hâline getirmesini talep eder.

Eserin sebeb-i telifiyle ilgili müellifin birinci ağızdan verdiği bilgiler ve metin üzerinde yaptığımız inceleme ve tespitlere dayanarak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ*'nın 17. yüzyılda hâkim olan dil modası ve anlayışına uygun olarak Arapça ve Farsça unsurların çoğunluğu oluşturduğu oldukça süslü ve ağır bir Osmanlı Türkçesiyle yazıldığını söyleyebiliriz. Sanat ve maharetini gösterme maksadıyla kaleme aldığı anlaşılan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın en belirgin vasfı, şüphesiz ki dış yapısını meydana getiren dil unsurlarıdır. Eser; seciler, müteradif kelimeler, bağlaçlar, zarf ve sıfat fiillerle uzayan cümleler, zincirleme tamlamalar, edebî sanatlar ve mecazlarla örülerek estetik bir bütünlüğü haizidir. Karakaşzâde dilin göndergesel işlevinden ziyade sanatsal işlevinden istifade etmeye çalışır ve çoğu zaman anlamı unutturacak derecede sanatlı söyleyişlere müracaat etmektedir. Kelimelerin sahip oldukları ses ve anlam değerlerinden, secilerden hareketle nesri âdeta nazma yaklaştırmaktadır.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın dil özellikleri bakımından incelemesi aslında başlı başına bir çalışma konusu olacak boyuttadır. Bu sebepledir ki biz burada daha çok kelime türleri, kelime grupları, tamlamalar, cümle çeşitleri, atasözleri ve deyimler, ikilemeler vb. unsurlar üzerinde genel olarak durularak *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'nın bazı dil özelliklerine ışık tutmaya çalışacağız.

2.4.1.1. Kelimeler

Sanatlı nesirle yazılmış bütün eserlerde olduğu gibi *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da da Türkçeden daha çok Arapça, Farsça kelime ve ifadeler ağırlıktadır. Karakaşzâde, eserin sebeb-i telif bölümünde işaret ettiği gibi yaşadığı devrin kültür ve dil anlayışına bağlı olarak Arapça ve Farsça kelimeleri, Türkçenin zengin bir anlatım imkânı olarak kabul edip eserin dilini mümkün olduğunca Arapça ve Farsça kelime ve ifadelerle süslemiştir. Müellife düşüncelerini mecazlı ve kapalı bir şekilde ifade etme imkânını sağlayan, secili ve sanatlı söyleme imkânı sunan yoğun Arapça ve Farsça söz varlığı içinde Türkçe kelime ve eklerin varlığı çok fazla hissedilmemektedir. Yoğunluk olarak eserde kullanılan kelimelerin köken bakımından bir sıralamaya tabi tutulacak olursa ilk sırada Arapça, ikinci sırada Farsça, üçüncü sırada ve en az olarak Türkçe kelimelerin kullanıldığı görülür. Eserde çoğu zaman Türkçe kelimelerle dile getirilebilecek bir durum, sırf üslup gereği Arapça ve Farsça kelimelerle ifade edildiği görülmektedir.

Metinde Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra birtakım Arapça ve Farsça kalıp ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir: "**keyfe mā-yeşā' (**ḫalḳ u taṣarruf iden**)",** **"**neᶜūẕubi'llâh min ẕâlik, neᶜūẕu bi'llâh mine'ḍ-ḍalāli'l-mübīn, el-ᶜiyāẕü bi'llâh, Vallâhu'l-hādī**",** **"**Ve le-'in süllime**",** **"**Teᶜālá şānuhu ve teḳaddese ve naḥnu āmennā bihi ve ṣaddeknāhu**"** **"**nihāyet kār-ı dünyāya **mā-bihi'l-kifāye** ile muḳayyed olur.**"** **"**ᶜalá mā-ḥarrerehü'l-kibār**",** ᶜalá ḳad[e]ri'ṭ-ṭāḳa, müşīren ilá ḳavlihi teᶜālá…**"** **"…**ḳāṭıᶜ-ı feyāfī-i nefs-i gümrah…"

2.4.1.2. İsimler

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da isim ve isim soylu kelimelerin kahir ekseriyetini Arapça ve Farsça kelimeler oluşturmaktadır. Fakat isim soylu Arapça ve Farsça kelimeler, daha çok yaygın manalarıyla kullanılıp yaygın olmayan manalarıyla isimlerin hemen hemen hiç kullanılmadığı görülmektedir.

Arapça ve Farsça ile kıyaslanınca eserde Türkçe isimlerin çok az kullanıldığı hatta neredeyse hiç kullanılmadığı görülmektedir. Eserde "kişi, yukaru, gice, gün,

irtesi, imdi, boyun, baş, demür, yan, söz, ten, yüz, göz, el, omuz, bel, şakak, öz, gök, yir, ışık, boynuz, çıplak, yalın, ayak, kuşak, çomak, kâşık, çakmak, nesne, iç, değil, ay, yok, var, eksik, kaymak, kat, delik, gidi " gibi sınırlı sayıda Türkçe isimlere seyrek olarak karşılaşılır.

*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*da Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu içerisinde Türkçeyi ve Türkçe cümle yapısını yansıtan ve uzayıp giden zincirleme tamlamaların anlaşılmasını sağlayan önemli dil birlikleri olarak isim çekim eklerinin hemen her çeşidine rastlanmaktadır:

"Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā kī zīver-i leṭā'if**i** ᶜibādet**e** libās ve saᶜādet**e** esās **olup** ᶜibādullâh **anuñla** vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet ve nā'il-i merām-ı velāyet ü nübüvvet **olmaġla** ḫāṭır-ı ᶜāṭır**ları** maḥall-i ilhām ve zebān-ı muᶜciz-beyān**ları** nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyıḳ-encām **olmaġın** ilá yevmi'l-ḳıyām zülāl-maḳāl**leri** lisān-ı ᶜulemā**da** cārī ve sırr-ı ḥāl**leri** elvāḥ-ı ervāḥ-ı ᶜurefā**ya** sārī**dür**."

"Zīrā ḥamā-yı şerᶜ-i metīn şemşīr-i selāṭīn dīn **ile** müzeyyen ü ārāste ve tīr-i ṣaf-şiken mülūk-ı İslām **ile** pīrāste **olup** ḫaşyet-i şemşīrlerinden aᶜdā-yı dīn maḫūr u giryān ve ḫavf-ı tīġlerin**den** cümle-i kefere ḳabūl-i cizye **ile** muhān **oldılar**."

Bunların yanında eserde Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olan eksiz akuzatifin (3. tekil şahısta belirtme ekinin eklenmemesi) yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir: "…ḫūn-ı sirişkler**in** revān ve milket-i ṣabr u ḳararlar**ın** vīrān idüp…", "…her ṭā'ifenüñ meşreb ü meẕheb**in** ve dīn u āyīn**in** dest-i maᶜrifetle miḥek-i ᶜayāra çeküp…", "…dā'ire-i ḳudūmler**in** döge döge ve her nevbet boynuzlar**ın** çala çala…", "kendü**sin** Ḥażrete iᶜlām eylemez_idi". Bunun yanında bazen birinci tekil ve çoğul şahıs iyelik eklerinde de eksiz akuzatifin kullanıldığına şahit oluyoruz: "…rükn-i himmet**üm** vāṣıḳ ve ṣubḥ-i ümmīd**üm** ṣādıḳ idüp…", "…rūyumuz ġubār-ı ḫaṭdan sāde ve ḫırmen-i liḫye vü şāribümüz bāde virüp mir'āt-ı ruḫsārumuz mücellā ve ġubār-ı liḫyeden ibā ḳılduḳ…", "…ve ᶜāṣūrāda ḫūn-i sirişkümüz revān idüp…"

2.4.1.3. Zamirler

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da kullanılan ve eserin Türkçe olduğunu gösteren en önemli Türkçe unsurlar arasında hem yalın hem ek almış (çekimlenmiş) şekilleriyle kullanılmış olan şahıs (ben: *beni, baña, benden, bende, benüm*; sen: *seni, saña, senden, senüñ*; ol: *anı, ana, andan, anda, anuñ*, anuñla; biz: *bizi, bize, bizden, bizde, bizüm*; siz: *sizi, size, sizden, sizde, sizüñ*; anlar: *anları, anlara, anlardan, anlarda, anlaruñ*), işaret (bu: *bundan, bunda, buña, bunı*; şu/şol: *şundan, şuña*; ol; bunlar/bular: *bunlardan, bunlara, bunları*; şunlar; anlar: *anlardan, anlarda, anları, anlara*) ve dönüşlülük (kendü/kendi: *kendüyi, kendüye, kendüsin, kendüsinden, kendüñe, kendünüñ*) zamirleri gelmektedir. Bunların yanı sıra belgisiz (biri: *birine, birinüñ*; birisi: *birisine, birisinden, birisinüñ*; birbiri: *biribirine/biribirine, birbirinüñ, birbirinden*; kimesne/kimse: *kimesneyi/kimseyi, kimesneye/kimseye, kimesneden/kimesnede, kimesnenüñ/kimsenüñ*; kimi: *kimine*; baᶜżıları) zamirleri de sıkça kullanılan zamirler arasındadır. Soru zamirleri (ne, kim) çok sık kullanılmadığı gibi "ne" soru zamiri sadece ek almış "*nedür*" şekliyle kullanılırken "kim" soru zamiri sadece yalın haliyle kullanılmıştır.

Bunların yanısıra "herkes, hâẕā, ġayrihim …" gibi Farsça ve Arapça bazı zamirler de kullanılmıştır.

2.4.1.4. Sıfatlar

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, tahkiye esasına dayalı bir eser olduğu için tasvirlere sıkça başvurulmuştur. Bu sebepledir ki farklı şekillerle yapılmış pek çok sıfat kullanılmıştır. Eserde Arapça ve Farsça sıfatların çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da "öte", "nice"; "bu, şol, ol", işaret sıfatları ile "bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, on, on iki, on dört, on beş, on altı, on sekiz, on ṭoḳuz, yigırmi, yigırmi bir, ḳırḳ, ḳırḳ bir, altmış, altmış bir, yetmiş, yetmiş beş, yüz, yüz elli beş, üç yüz, üç yüz altmış, beş yüz, yetmiş biñ, altıncı…", sayı sıfatları rastlanan Türkçe sıfatlardandır. Bunun yanında "çār, heft, düvāzdeh, sebᶜa, elf, evvel,

s̱ānī, s̱āliṣ, rābiᶜ, ḫāmis, sādis, sābiᶜ, s̱āmin, tāsiᶜ, ᶜāṣir…” gibi Arapça ve Farsça sayı sıfatlarına da sıkça rastlanmaktadır.

Hemen hiç Türkçe niteleme sıfatına rastlanmamasına rağmen Arapça ve Farsça “ᶜāṭır, ġarīb, selīm, mühim, ᶜacāyib, müfsid, mütemerrid, mükerrem, müşerref, muṭahhar, münāsib; murdār ” Yine “ercümend, saᶜādet-mend, bī-çūn, bī-emān, bīçāre, nā-pāk, nā-mütenāhī, sitem-kār, zerrīn, bā-kemāl” gibi Farsça çeşitli eklerle türetilen niteleme sıfatlarına da bolca yer verildiği görülmektedir.

*Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá’*da sıkça rastlanan sıfat çeşitlerinden biri de “muᶜcizbeyān, belāġatā s̱ār, saᶜādetnişāb, saᶜādetḳarīn, hidāyetnümūn, rehnümūn, ᶜālempenāh, ṣafşiken, elemkeşīde, rūḥefzā, ġamdīde, rūşenżamīr, ᶜālīhimmet, ahālīperver, feṣāḥatşiᶜār, pürcūd, püriştiyāḳ, ᶜanberşemīm, ṣāḥibfütüvvet, dilārā, ḫaṭarnāk …” gibi Farsça “vasf-ı terkibî”lerdir.

Arapça “izafet-i lafziyye” adı verilen “ḳadīmü’l-eyyām, refīᶜü’ş-şān, ṣāḥibü’l-ᶜizz, z̤evi’l-fünūn, menāhicü’ṣ-ṣıdḳ, celīlü’l-kadr, ṣāḍıḳu’l-ḳavl…” gibi sıfatlar da *Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá’*da sıkça karşılaşılan sıfat çeşitlerindendir.

*Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá’*da sıfatlar genellikle Farsça ve Arapça tamlamalar içinde kullanılmakla birlikte çok nadir de olsa Türkçe sıfat tamlamasına uygun olarak kullanıldığı da görülür: “*bī-ᶜışḳ* ḥayvān-ı nāṭıḳ, *bī-ḫaber olan* ḫarlar” gibi.

*Nūrü’l-Hüdá Li-Men İhtedá’*da Türkçe belirtme ve niteleme sıfatlarına nadir olarak rastlansa da “-An” ekiyle türetilmiş sıfat-fiillere sıkça rastlanmaktadır. Bu sıfat fiillerin de tek başına bir sıfat olarak değil de daha çok Arapça, Farsça tamlamaların sonunda kullanıldığı görülmektedir: “ḫilāf-ı şerᶜ-i şerīf olan meẕāhib-i bāṭılasından”, “dām-ı ᶜavām *olan* ḫırḳa vü tesbīḥ” “revān *olan* ḫūnları”, “eşref-i edyān *olan* dīn-i İslām”, “muvāfiḳ olan maḥalde”, “tenāvül iden melāḥidenüñ”, “trāş iden ḳallāş-ı evbāşuñ”, “iḍlāl iden re’īsleri”, “kendülerinden muḳaddem gelen felāsife-i Dehriyye”.

2.4.1.5. Zarflar

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da "*aḫşam, gice, irtesi, yarındası, öñce, ṣoñra, şimdi, her gün, şimdengerü, yine*" gibi zaman zarflarına karşın, daha çok "*leyl ü nehâr, ᶜale's-seḥer, ᶜale'l-ḫuṣūṣ, fi'l-ḥāl, fi'l-cümle, dā'imā, laḥẓa, muḳaddemā, ᶜāḳıbet, ᶜāḳıbetü'l-emr, nihāyet, baᶜdehü, baᶜde zamān, min baᶜd, el-ān, ḥālā, yevmen fe-yevmen, külle yevm, fī külli vaḳtin ve ḥīn, ḳadīmü'l-eyyām, dā'imā, ekṣeriyā, ḳaṭᶜā*" gibi Arapça ve "*evvel, şeb, pes, gāh… gāh, gāh, gāhī, hemān*" gibi Farsça zarflar kullanılmıştır.

Türkçe hâl bildiren "*böyle, şöyle, öyle, ṣalını ṣalını";* yön bildiren *"aşaġa, yuḳaru, ṭaşra, içre";* sebep bildiren *"diyü, içün*"; miktarda eşitlik bildiren "ḳadar: ne ḳadar, bu ḳadar; deñlü: ne deñlü, bu deñlü, şu deñlü, ol deñlü"; soru bildiren "ne içün, niçün, neden, nice" gibi zarfların yanı sıra Arapça "*ṣūretā, maḥżā, maᶜan, bi'l-ittifāḳ, el-ḥaḳ, fī'l-ḥaḳīḳa,* bi'l-külliye" ve Farsça *"āheste āheste, nālān u giryān, zār ü ser-gerdān, āşikāre, āşikār, şād u ḫandān, beyhūde*" gibi hâl zarfları da çokça kullanılmıştır.

Bunlardan başka *aşaġa, yukaru, ḳarşu, üzerine*; *nice (nasıl), ne içün, ḳande*; *işte* gibi yer, soru ve işaret ifade eden Türkçe zarflar kullanılmış olsa da *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da cümleler arasındaki irtibat daha çok Türkçe olan -up/-üp, -ınca/-ince, -dukda/-dükde, -ıcak/-icek, -arak/-erek veya iken gibi zarf fiil ekleri sağlanmış olup bir anlamda bunlar metin içinde zarf görevini de yerine getirmektedirler: müjde *ḳılup*, imtiḥān *olup*, infiṣāli *ḳoyup*, güşāde *idüp*, iẕᶜān *itmeyüp*, mümāreset *itmeyince*, tekmīl *idinceye* degin, ṣuᶜūd *itdürmeyince*, söze *gelince*, çıḳmaġa *başlayınca*, ḥücreden *çıḳarınca*, vāṣıl *olıncaya* dek, vāṣıl-ı temkīn *olmayınca*, güş *idicek, göricek* girye *idüp, diyücek*, rū-be-rū *gelicek*, iᶜtirāf itmiş *olıcak*, semāᶜ *iderek* ve ġazel *oḳuyarak* ẓuhūr eyledi, bu mıṣraᶜı *diyerek* geldiler, ᶜibādet *iderek* giderdi, *dindükde*, mürūr *eyledükde*, *didükde*, selām *virdükde.*

2.4.1.6. Edat ve Bağlaçlar

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da Türkçe "birle, ile, dahi, kim, yoksa, bile," bağlaçların yanı sıra Arapça "ve, ammā, lakin, fakat", Farsça "zīrā, eger, egerçi, kï, çünkï, meger, vu/vü, u/ü" gibi bağlaçlar, özellikle "ve" bağlacı virgül yerine çok kullanılmıştır.

Edatlar olarak da sıkça kullanılan Türkçe "üzre, dek, degin, gibi, (-dAn) beri, ḳaçan kï" edatlarının yanı sıra Arapça "yaᶜnī, kemā, illā, baᶜde ẕālik, māᶜadā, muḳaddem, sābıḳ, mertebe, ġayrı", Farsça "be, der, ber, ez, bī, bā, tā, mānend, āsā" gibi edetların da kullanıldığı görülmektedir.

2.4.1.7. Fiiller

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın kelime dünyasının çok az bir bölümünü teşkil eden Türkçe kelimelerin çoğunun fiil, yardımcı fiiller ve fiilimsiler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çekimli fiillerin azlığı dikkat çekmektedir. Zira fiilimsiler vasıtasıyla birbirine bağlanan oldukça uzun cümlelerin yüklemi ya bir isimdir ya da çoğu zaman bir isim ve yardımcı fiilden oluşmuş bir fiildir.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da Türkçe çekimli fiille kurulmuş cümlelere örnek olarak şunlar gösterilebilir: "…baş ḳaldırup ḫōş geldiñüz dervīşler ve ḳadem getürdiñüz dil-rīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler, pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler diyü *buyurdı*.", "…bunları istiḳbāl idüp ḫānḳāhına *getürdi* ve mekān gösterüp buyuruñ dedeler *didi*.", "Anlar daḫi āyīn ü üslūbları üzre mekān-ı mezbūra geçüp *oturdılar*.", "…miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūn-ā-gūn *çekdiler*.", "… bu pīrümüzüñ pīrine ᶜUryān Baba *dirler*.", "dergāh-ı Aḥmed-i muḫtār ṣallallâhü teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme yüzler sürmege cānlar naḳdin ḫāk-i pākine niṣāra *geldük*.", "Muḥaṣṣal biz dāniş-i abdālān ve bīniş-i mülḥidān üzre ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı *bildük* ve Ḫāliḳ-i maᶜbūdı *añladuḳ*.", "Ve bu rūḥ-ı cismānī *yer* ve *içer* ve *ṭurur* ve *uçar* ve *ḳonar* ve *göçer*", "Ẓulmet-i ilḥād ile anlar ḍalālete nice düşmişler ise siz daḫi düşmişsüñüzdür."

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da yüklemlerin büyük bir kısmı birleşik fiillerden oluşmuştur. Bir isim ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerin isim kısmını Arapça ve Farsça kelime veya kelime grubu oluştururken yardımcı fiil olarak "it-, ol-, ḳıl-, eyle-, buyur-, ṭut-, vir-" gibi Türkçe yardımcı fiiller kullanılmaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da kullanılan Türkçe fiillerin kahir ekseriyetini yardımcı fiiller oluşturmaktadır. Yardımcı fiillerle birlikte kullanılan isimlerin hemen hepsi ise Arapça ve Farsça olup Türkçe kelimelerle teşkil edilen birleşik fiiller hemen hemen yok gibidir:

"Baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp basṭ-i bisāṭ-i niᶜmet ve *beẕl-i himmet ḳıldılar*", "…her şeb bir kūşede *ḳarār ṭutaruz*.", "Nitekim bu naẓmda ol maᶜnāya *işāret olınmışdur*.", "…Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem *iẕin buyurdılar*.", "Sene ḫams ve tisᶜīnde ketm-i ṣaḥrā-yı ᶜademden ᶜālem-i vücūdı *teşrīf itdiler*.", "…su'ālde çoḳluḳ *taḥarrī itmezler idi*.", "…ᶜavratı *defn eylediler*.", "Bu ᶜālemuñ baᶜżısı ḳadīm olup ve baᶜżı *ḥādiṯ olmaz*."

Fiillerin 1. tekil ile 1. ve 2. çoğul şahıs çekimlerinde Eski Anadolu özelliğine rastlanmaktadır:

… ve devr-i edvār meẕhebin *ṭutarın* ve şeb olıcaḳ cümle edyān ü meẕāhibi bıraġup meẕhebsizce *yaturın*.", "…müşerref-i dīdār-ı vālid-i Ekrem olavuz.", "…ḥarekāt-ı uḫreviyye taḥṣīl ḳılavuz"; "…ne diyārdan gelürsiz"

2.4.1.8. Tamlamalar

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da süslü, sanatlı nesrin gerektirdiği terkiplerin hemen her çeşidine rastlanmaktadır. Cümleler tamlamalar üzerine kurulmuş olup metnin anlam ve ses boyutu, isim ve sıfat tamlamalarıyla zenginlik kazanmaktadır. Karakaşzade'nin dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* üslubunun en önemli noktasını, zengin tamlamalar oluşturmaktadır.

Arapça ve Farsça unsurların esas olduğu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da zincirleme tamlamaları oluşturan kelimeler; mecazî anlamlar, istiare, teşbih gibi sanatları ifade edip zengin bir anlam tabakasını meydana getirirler. *Nūrü'l-Hüdá Li-*

Men İhtedá'da kelimelerin sözlük anlamlarıyla kullanıldığı terkipler, doğrudan anlatım teknikli tamlamalar; kelimelerin teşbih, mecaz veya istiare yoluyla yeni anlamlar kazanarak teşkil ettiği terkipler de dolaylı anlatım teknikli tamlamalar olarak adlandırılabilir. Eserde "maḥall-i ilhām, lisān-ı ᶜulemā, zebān-ı muᶜciz-beyān, vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet, nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyık-encām" gibi doğrudan anlatım teknikli tamlamalara yer verilmiş olmakla birlikte, "elvāḥ-ı ervāḥ-ı ᶜurefā, efżā-yı ḳīl u ḳāl, merkeb-i ᶜaḳl, emṭār-ı seḥāb-ı raḥmet ü maġfiret, āşiyān-ı çerḫ-i felek, revzene-i dīde, meh-i ruḫsār, mānend-i berk-i ḫazān, ṣayrefī-i naḳd-i kelām, bülbül-i gülzār-ı beyān, ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān, elmās-ı ṭabᶜ, *tīr-i murādı hedef-i icābete* müṣādif olup, *mehbiṭ-i elṭāf-ı ilāhīden bir nesīm-i ᶜanber-şemīm ol būstān-ı saᶜādet-vesīm ṣavbına tenessüm idüp nihāl-i vücūdından bir gül-i tāze-şüküfte oldı kï meşām-ı ᶜālemiyān fevḥa-i ṭayyibesiyle muᶜaṭṭar ve dimāġ-ı ādemiyān rāyiḥa-i miskiyyesiyle muᶜanber,* ṭūṭī-i diller aġṣān-ı şād-mānīde ve bülbül-i cān gül-zār-ı kāmrānīde, ol şemere-i şecere-i ġurrenüñ nām-ı saᶜādet-ᶜunvānını Netīce-i Cān ḳoyup, naḳd-i himmetümüzi" gibi dolaylı anlatım teknikli tamlamaların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

"Müdebbir-i meṣāliḥü'l-memleket, müşīr-i umūru's-salṭanat" örneklerinde olduğu gibi Farsça-Arapça tamlama şekillerinin bir arada kullanıldığı da çokça görülmektedir. Bunun yanı sıra "ḥāfiẓü'l-menāzilü'l-ḫāḳāniyye rüknü's-salṭanatu'z-zehrā ᶜażdu'd-devletü'l-ġarrā'" örneğinde olduğu gibi birçok yerde özellikle devlet büyüklerine yapılan övgülerde sırf Arapça tamlama şekillerinin kullanıldığını da görmek mümkündür.

Eserde nadir de olsa Arapça ve Farsça tamlamalarla birlikte Türkçe tamlama şekillerine de yer verildiği görülür: "kitāb-ı perīşān-elfāẓ**uñ** dürer-i nā-süfte**si**" (belirtili isim tamlaması).

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da yer alan tamlamaları isim ve sıfat tamlaması olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

2.4.1.9. İsim Tamlamaları

Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'nın dil bakımından en dikkat çekici tarafı çeşitli sıfat ve sıfat terkipleriyle iç içe giren ve uzayıp giden zincirleme tamlamalarıdır. Cümleler, tamlamalar üzerine kurulu olup onların anlam ve ses boyutu, isim ve sıfat tamlamalarıyla zenginleşir. Karakaşzâde'nin, dolayısıyla Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá üslubunun en can alıcı noktasını, Arapça ve Farsça kelimelerle kurulan zengin tamlamalar oluşturuyor dense yeridir.

Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da Arapça ve Farsça yapıların esas olduğu zincirleme terkipleri oluşturan kelimeler; mecazî anlamlar ve istiare, teşbih gibi sanatlarla zengin bir anlam tabakasına sahiptir. Eserde yer alan tamlamaları anlam bakımından; kelimelerin sözlük anlamlarıyla kullanıldığı, yani doğrudan anlatım teknikli veya düz anlamlı tamlamalar ve kelimelerin teşbih, mecaz ve yahut istiare yoluyla yeni anlamlar kazanıp oluşturduğu, yani dolaylı anlatım teknikli veya mecaz anlamlı tamlamalar diye ikiye ayırmak mümkündür.

Eserde "*ṭālib-i sırr-ı aḥvāl-i nās, merd-i suḫan-perver-i ṣāḥib-kemāl, yār-i ṣādıḳ-ı mūnis-i muvāfıḳ, rāviyān-ı aḫbār-ı belāġat-āṣār ve nāḳılān-ı fuṣaḥā-yı feṣāḥat-şiᶜār*" gibi doğrudan anlatım teknikli, yani kelimelerin gerçek manalarıyla kullanıldığı düz anlamlı tamlamalar yer almakla birlikte, "*āşiyān-ı çerḫ-i felek", "milket-i ḫayāl", "dīde-i cān", "bülbül-i gülzār-ı beyān", "ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān", "taḫt-geh-i naẓm u neṣre", "ser-tāc-ı feṣāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat",* **"***rükn-i himmetüm vāṣıḳ ve ṣubḥ-i ümmīdüm ṣādıḳ idüp", "saḥīfe-i ᶜālem", "rū-yı suḫandan refᶜ-i niḳāb ve cemāl-i maᶜānīden keşf-i ḥicāb müyesser u muḳadder olmaġla",* "*cübbe-i nāmūs u ᶜārı çāk*", "*ser-çeşme-i ᶜirfāndan mā-i maᶜrifet nūş itdük*", **"***ṣaḥrā-yı nefs-i emmāre*", "*sefīne-i vücūd-ı nā-pākları telāṭum-ı emvāc-ı baḥr-ı ilḥād ile müstaġraḳ iken ol sefīne-i laᶜīneye mūş-ı hūş-ı medhūşları ile bir raḫne vü sūrāḫ peydā idüp*" gibi dolaylı anlatım teknikli, yani kelimelerin mecazî anlamlarıyla kullanıldığı sanatlı tamlamaların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Eserde kullanılan tamlamaları tamamen Türkçe olan, Türkçe-Arapça-Farsça karışımı olan, tamamen Farsça veya Arapça olan ve Arapça-Farsça veya Farsça-Arapça karışımı olan tamlamalar olmak üzere beş gruba ayırmak mümkündür.

Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da "*ṭavā'if-i merḳūmenüñ baᶜżısınuñ ḍalāletine, anlaruñ baᶜżısı, bu murāduñ ḫuṣūline, Ḫᵛāce-i Cihānuñ serāyını, Ḫᵛāce-i Cihānuñ oġlı, nāsuñ ümmīdleri cemālüñ seyrinden, ḫānḳāhuñ ḳapusın, anuñ evlādı, ol sulṭānlaruñ revān olan ḫūnları, İmām ᶜAlī Murtażānuñ ḫānedānına muḥib olanlaruñ resm ü āyīnlerini, melāḥidenüñ müte'aḫḫirleri, melā'ikenüñ secde itdügi, cümlesinüñ ḫaliḳi, şehrüñ kenārında, kendünüñ ḳamu ᶜulūm-ı ẓāhiriyye vü bāṭıniyyesini, bu şehrüñ ḫalḳına senüñ cemāl-i bā-kemālüñ ᶜışḳından, nāsuñ ümmīdleri cemālüñ seyrinden, cām-ı lebüñ fikri, Faẓluñ nice meredesi, Noḳṭavīlerüñ ẓuhūrına, vāḳıᶜānuñ taᶜbīri*," örneklerinde olduğu gibi az sayıda da olsa, tamamen Türkçe kurallara göre yapılmış tamlamalar bulunmakla beraber Türkçe kurallara göre yapılmış olan tamlamalar, "*anlaruñ ġavr-ı ḥāllerine, ehl-i libās ḳısmınuñ ekşeri, gürūh-ı mekrūhuñ müşkillerini, bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi, kitāb-ı perīşān-elfāẓuñ dürer-i nā-süftesi, ḫalḳuñ bu şiddet-i iżṭırābını telyīn ve nār-ı ᶜaşḳlarını, peder-i ᶜazīzinüñ pend-i maḳbūlini, Netīce-i Cānuñ āfitāb-ı cemāline, ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīş-ḳademi Ḫayrān Dede nām bir mülḥid-i ḳıdemi, bir şaḫṣuñ eṭvār-ı erbaᶜada seyrinüñ ekşer müddeti, diyār-ı Rūmuñ baᶜżı şehr oġlanlarınuñ arasına, insanuñ yine bu ᶜālem-i ḥayāta gelmesi, Ḫażret-i Ādem-i ṣafīnüñ resm ü sünnetine, maẓhar-ı esrār-ı envār-ı laṭīfe Ḫażretlerinüñ rūz u şeb iᶜtiḳād-ı pāk ile ḳılduġı*" örneklerinde olduğu gibi Arapça ve Farsça kelime ve yapıların içinde neredeyse kaybolmuş durumdalar.

Metinde Farsça kelimelerle sade Türkçe belirtisiz isim tamlamaları yapıldığı gibi, Farsça belirtisiz isim tamlamasından sonra Türkçe kelime getirilerek Türkçe belirtili ad tamlamalarının da yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki ilk örnek birinci, ikinci örnek ise bahsedilen ikinci tip isim tamlamasına örnek teşkil etmektedir.

Türkçe belirtisiz ad tamlaması "dil ḫānesi, ṣūret-perestlik aḥvālin(i)…"; Farsça-Türkçe iç içe tamlamalar: "**ᶜışḳ-ı ḥaḳīḳī**nüñ nişānı" (Farsça sıfat tamlaması + Türkçe isim tamlaması).

Ayrıca, metinde ilginç bir şekilde zincirleme belirtisiz isim tamlamalarının da yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki örnek bu tip tamlamaların en açık örneklerinden birini teşkil eder:

Türkçe zincirleme tamlamasına ilginç bir örnek: "ḥabībüñ **vaṣlı** ṣafāsı gibi **hecri** cefāsını…"

Tamamen Arapça kelimelerle ve Arapça kurallara göre yapılmış kısa, çoğu zaman da zincirleme tamlama şeklinde olan isim tamlamalarına Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da sıkça yer verildiği görülmektedir: "*yevmi'l-ḳıyām, ebu'l-eşbāḥ, ebu'l-ervāḥ, menbaᶜu'l-cūdi ve'l-iḥsān, beytu'llâhi'l-ḥarām, ḥüccācü'l-ḥaremeyn*" örneklerinde olduğu gibi.

Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da "*vāṣıl-ı medāricü'l-meᶜāric ü aḳṣa'l-ġāyāt, mücāhid-i fī-sebīli'llâh, diyār-ı celīlü'l-miḳdār, hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-ġınā ve mürşid-i menāhicü'ṣ-ṣıdḳ ve'l-vefā"'* örneklerinde olduğu gibi Farsça ve Arapça yapılı karışık isim veya sıfat tamlamalarına da sıkça rastlanmakla birlikte, eserdeki tamlamaların çoğu, özellikle uzun zincirleme isim tamlamaları *"nev-āmede-i ġayb-ı meknūn-ı hidāyet-nümūn, şenā-yı pādişāh-ı ᶜālem-penāh saᶜādet-i maḳrūn, dāḫil-i ṭarīḳ-i reşād, ḥaḍīḳa-i ḥüsn-i ḫūbān, tünd-i bād-ı mürūr-ı eyyām*" örneklerinde olduğu gibi kelime olarak Arapça ve Farsça karışımı olan fakat yapı olarak tamamen Farsça kurallara göre yapılmış tamlamalardan oluşmaktadır.

2.4.1.10. Sıfat Tamlamaları

Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da yer alan sıfat tamlamalarını da isim tamlamalarında olduğu gibi Arapça, Farsça, Arapça-Farsça veya Farsça-Arapça karışımı ve Türkçe sıfat tamlamaları şeklinde beş grup altında toplamak mümkündür. Eserde Farsça sıfat tamlama yapıları en fazla kullanılmış olup söz konusu tamlamalar ya yalnızca isim ve sıfattan, ya da bir ismi niteleyen, art arda gelen birkaç sıfatın izafet kesresi veya "ve/u" bağlacıyla birbirine eklemlenmesinden oluşmaktadır: "*zebān-ı muᶜciz-beyānları, nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyıḳ-encām, maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādet-nişāb, tīr-i ṣaf-şiken, sipihr-i bī-vefā, merd-i suḫan-perver-i ṣāḥib-kemāl, yār-i ᶜālī-himmet, şeyḫ-i kāmil ü mükemmel, nesīm-i ᶜanber-şemīm, ᶜuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ, Re'y-i ṣā'ib ve fikr-i ṣāḳib, sevdā-yı zülf-i siyāh, emākin-i muṭahhara ve mevāżiᶜ-i münevvere, bī-ᶜışḳ ḥayvān-ı nāṭıḳ, ᶜāşıḳ-ı nālān, āteş-i sūzān, cumhūr-ı maḫhūr, ṭā'ife-i pür-şürūr, ṣūret-*

i nā-meşrūᶜ, sīret-i nā-maṭbū, Ḫˇāce-i ᶜālī-himem, Ḫˇāce-i ṣāḥib-maᶜrifet, *mihr-i ᶜālem-tābᶜ*,cihān-ı fānī".

Arapça sıfat tamlamaları "ḳadīmü'l-eyyām, refīᶜü'ş-şān ve menbaᶜu'l-cūdi ve'l-iḥsān muḳarrebü'l-ḥażreti's-sulṭāniyye ḥāfiẓü'l-menāzilü'l-ḫāḳāniyye rüknü's-salṭanatu'z-zehrā ᶜażdu'd-devletü'l-ġarrā', el-müteferridü bi-ḳaṭᶜi'l-ᶜalāyıḳ ve'l-münáve'l-mütecerridü bi-defᶜi'l-ᶜavāyıḳ ve'l-hevá", Arapça-Farsça/Farsça-Arapça karışık sıfat tamlamaları ""ḫayrü'l-aṣḥāb-ı refīᶜü'l-cenāb, maḳbūl-i üli'l-elbāb, müdebbir-i meṣāliḥü'l-memleket müşīr-i umūru's-salṭanat semiyy-i cenāb-ı şīr-i Ḫudā, ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünūn, hezeyān-ı ẓāhirü'l-buṭlān eḳāvīl-i ebāṭīl-i müstevcibü'l-ḫusrān", Farsça sıfat tamlamaları "sevdā-yı zülf-i siyāh, ebr-i siyāh, zebān-ı muᶜciz-beyānları nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyık-encām, muᶜizz-i ahālī, deryā-yı bī-pāyān, zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ, kelimāt-ı maṣlaḥat-āmīzi ve ḥarekāt-ı ṣadaḳāt-engīzi". Farsça zincirleme sıfat tamlamları: "*rāfiᶜ-i rāyāt-ı İslām u dīn ve tābiᶜ-i şerᶜ-i metīn ve mücāhid-i fī-sebīli'llâh ve munḳād-ı emr-i ilāh* bir pādişāh-ı dīn-penāh", "merd-i suḫan-perver-i ṣāḥib-kemāl, merd-i ᶜārif-i ṣāḥib-iḥtişām", "pīr-i nā-bāliġ-i bed-ṣūret ve ey merd-i nā-merd-i kerīh-sīret"

*Nûrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*da Türkçe sıfat tamlamaları, *"*mālik-i memālik-i ᶜādemiyān olan şāhān-ı cihān, āsumān-ı velāyetde mihr-i münīr ve ṣadr-ı kerāmetde ṣāḥib-serīr olan bir pīr-i rūşen-żamīr, ṭavā'if-i ünās ile istīnās iden ehl-i iḥsās, *mühimmāt-ı dīne müteᶜalliḳ olan aḥkām u ᶜulūmı,* ***ol ᶜışḳdan bī-ḫaber olan ḫarlar, hecri cefāsını ṭatmayan kimesne,*** *eşref-i edyān olan dīn-i İslām,"* örneklerinde olduğu daha çok Türkçe fiillerin sonunda kullanılan "–An" sıfat fiil ekiyle oluşturulmuş sıfat tamlamalarıdır. Türkçe kurallara göre yapılmış sıfat tamlamaları "bir siyāh nemed, siyāh ḫırḳa, sefīd ᶜabā, bir beyāż ḳamīṣ-i münaḳḳaṭ, ol dem, bu diyārdan, *her vechile saᶜādet-i dünyeviyye vü uḫreviyyeye nā'il ve cümle murādātına vāṣıl bir kimesne,* üç ayda,"

Eserde "***ẓāhirü'l-fesād*** *söz*" örneğinde olduğu gibi sıfat olarak Arapça tamlamalarının kullanıldığı Türkçe sıfat tamlamalarına sıkça yer verildiği förülmektedir.

2.4.1.11. Cümleler

Genelde uzun cümlelerin kullanıldığı *Nūrü'l-Hüdá*'da ana cümleler "-Ip, mAGlA, mAklA, mAğIn, dUkcA, dIkdA, IcAk" gibizarf fiil ekleri, "iken, ile, ve, ki" gibi edat ve bağlaçlarla kimi zaman şart ekleriyle birbirine bağlanan cümleler veya cümlecikler, iç cümleler ve çoğu zaman araya giren manzum parçalarla uzayıp giden bir yapı oluşturmaktadır. Dilin farklı yapı unsurlarını içeren bu ağır, ağdalı ve girift bir yapıya sahip; kelime, tamlama ve hatta cümle düzeyinde Arapça ve Farsça alıntı unsurlarla yüklü bu cümlelerde yukarıda örneklerini verdiğimiz Türkçe ek, bağlaç ve zarf fiiller bir durak fonksiyonu görmekte ve aynı zamanda metnin Türkçe olduğunu hatırlatmaktadır. Şu cümlelerde olduğu gibi:

"*Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā kī zīver-i leṭā ʾfi ᶜibādete libās ve saᶜādete esās olup ᶜibādu'llâh anuñla vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet ve nāʾil-i merām-ı velāyet ü nübüvvet olmaġla ḫāṭır-ı ᶜāṭırları maḥall-i ilhām ve zebān-ı muᶜcizbeyānları nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyıḳencām olmaġın ilá yevmi'l-ḳıyām zülāl-i maḳālleri lisān-ı ᶜulemāda cārī ve sırr-ı ḥālleri elvāḥ-ı ervāḥ-ı ᶜurefāya sārīdür*."

"*Ol şehr-i celīlü'l-kadrde bir ḫānḳāh-ı ᶜālī bünyād idelüm kī içinde dil ḫānesin muttaṣıl ṭavāf ve ol ḫāne-i çārerkānda iᶜtikāf ḳılmaġla āyende vü revende ile müşerref olup öñlerine Ḥażret-i ᶜAlīāsā kerreme'llâhü vechehü miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūnāgūn çeküp baᶜdehü her birinüñ āyīn ü dīnlerinden ḫaberdār ve her birinüñ ḥālinden āgāh u ḥiṣṣedār olavuz***."**

"*Her birisi āḫarı begenmey**üp** sözini redd ü ibṭāl üzre ol**up** biri birinüñ fesād ve küfr u ḍalāl ve ḫaṭāsını ıẓhār it**mekle** erbāb-ı edyān mābeyninde bednām ve rüsvā-yı ḫāṣ u ᶜām ol**duḳları için** Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerinüñ ġażabından ẕerre ḳadar ḫavfı olan ᶜāḳil bunlaruñ birisinüñ küfriyātını meẕheb idin**mege** ve iᶜtiḳādāt-ı fāsidelerinden birisine iᶜtiḳād itmege cür'et ide ᶜaẕāb-ı ebedīye müstaḥaḳ olmaḳdan iḥtirāz eylemek vācibdür*."

"*Bunlar beyne'l-ᶜuḳalā meẕmūm olup bunlaruñ cümle sözleri her ehl-i ᶜilm ve ehl-i millet yanında bāṭıl u merdūd olduġı_içün ġāyet melᶜūnlıḳlarından küfriyyātların*

bu maḳūle ṭavā'if-i bāṭılaдan aḫẕ idüp ḳaṭ'ā 'uḳalādan bir ferdi begenmez iken bu maḳūle erāzil-i melā'īne taḳlīd idüp kelimāt-ı bāṭılalarını başları üzerinde ṭutarlar şöyle bī-idrāk ü bī-dīn mel'ūnlardur".

Eserde genelde uzun ve secilerle süslenmiş cümleler kullanılmakla birlikte arada sade, kısa ve basit cümlelerin de yer aldığı görülmektedir. Şu cümleler eserde kullanılan sade Türkçe cümlelere örnek olarak gösterilebilir:

"*Ve ṣūretā ḥaḳḳ resminde olup ḥaḳīḳātde bāṭıl olan kelāma safsaṭā dirler. Muḫaṣṣal felāsifenüñ Dehriyyesi ve Sūfisṭā'iyyesinüñ ne felsefede ne dīn ü milletde ḳaṭ'ā i'tibārları yoḳdur. Ya'nī felāsife ve ehl-i milel ḳaṭ'ā bunlaruñ kelāmlarına ḥükm virmeyüp cümle ḳavilleri fāsid ü bāṭıl olduġına ittifāḳ itmişlerdür*"

Eserde kullanılan kısa Türkçe cümle örnekleri olarak da aşağıdaki cümleler verilebilir:

"*Ve felāsifenüñ ikinci fırḳāsı ki Felāsife-i Ṭabī'iyyūndur***.** *Bunlar 'aḳl u fikr ile ṭabāyi'-i eşyādan baḥṣ itmegin ṭabī'iyyūn diyü tesmiye olınmışdur.***" "***Ammā ẕikr itdükleri delīlleri ġāyet fesād uża'af üzredür. Anuñ_içün sözlerine 'amel yoḳdur*."

Ayrıca eserde basit kısa ve sade cümleler örnek olarak da şu cümleleri göstermek mümkündür:

"*Lâkin bunlar her cinsi ve her nev'i ḳadīmdür dimezler." "Ve Eflaṭundan aḳvāl-i muḫtelife naḳl olınmışdur." "Meṣelā şecī'üñ rūḥı beden-i esede cebānuñ rūḥı ṭāvus bedenine tenezzül ider. Bu intiḳāle* ***mesḫ*** *dirler. Ve gāhī ecsām-ı nebātāta tenezzül ider. Bu tenezzüle rusḫ dirler. Ve gāhī ma'ādin u 'anāṣıra ve sā'ir cemādāta tenezzül ider. Bu tenezzüle* ***fesḫ*** *dirler*."

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere eserde ağırlıklı olarak fiil cümleleri kulanılmakla birlikte isim cümlelerine de çok büyük bir sıklıkta yer verilmiştir. Şu cümleler eserde kullanılan isim cümlelerine örnek olarak gösterilebilir:

"*Lâkin bu bābda anlar ile siz müşterekü'l-ilzāmsiz*."; "*Melāḥide ekṣer bunlara mā'illerdür ve bunlaruñ küfriyyātı ile 'āmillerdür*."; "*Zīrā 'illet-i tāmmeden ma'lūl-ı taḫallüf itmek emr-i muḥāldur*." "*'Ulemāya ma'lūmdur ki bu terettüb daḫi*

mizāc-ı ᶜillet-i fāᶜile olmasını müstelzim degildür. Zīrā imtizāc-ı ᶜādetu'llâhda şurūṭ olmaḳ maᶜlūlāt-ı muḳārine olmaḳ ᶜāḳlen cā'izdür."

Nūrü'l-Hüdá'da genelde düzgün cümleler kullanılmkla birlikte bazen uzun cümlelerde aynı yüklemin iki defa kullanıldığı görülmektedir. Cümle içinde aynı yüklemin tekrar edildiği cümlelere örnek olarak şunları göstermek mümkündür:

"*Ve ehl-i İslāmdan olan Müneccimīn* ***didiler kï*** *kevākib fāᶜil degildür belkï ᶜālem-i kevn ü fesādda vāḳiᶜ olan ḥavādiṯe ne sebebdür ve ne fāᶜildür lâkin muᶜiddātdür yaᶜnī Ḥaḳ Teᶜālá Ḥażretlerinüñ ḫalḳ itmesine ḥāżır ḳalıcıdur ve daḫi delālet ü ᶜalāmetdür anuñçün baᶜżı aḥkāmı taḫallüf ider* ***didiler***."

"*Ve bu ḥükemā-i Meşşā'ın* ***dirler kï*** biz *mebde'vü meᶜādı ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı baḥṯ ü naẓar ile fehm idüp tekmīl-i nefs iderüz* ***dirler***."

"*Bunlar* ***dirler kï*** *tekmīl-i nefs mücerred baḥṯ u naẓar ve taᶜallüm-i ᶜulūm-ı ᶜaḳliyye ile olmaz belkï insāna lāzımdur kï ᶜuzlet ü ḫalvet ve mücāhedāt-ı bāṭına vu ẓāhire ve taṣfiye-i bāṭın ile nūr-ı ḥikmeti nūr-ı hidāyet işrāḳından iḳtibās itmek gerekdür* ***dirler***."

Yukarıda belirtildiği gibi *Nūrü'l-Hüdá*'da çoğu defa uzun ve araya nazım parçalarının da girdiği karmâşık cümleler de kullanılmaktadır. Bu cümleler çoğunlukla isim cümlesidirler. Şu cümle bunun en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir:

"Ol dem şükr-i Ḫudā-yı vāhibü'l-āmāl ve sipās-ı bārī-i müteᶜāl üzre muvāẓıb olup mażmūn-ı münīf "الشّاكر يستحقّ المزيد"-"Eş-şākiru yesteḥiḳḳu'l-mezīd" ve maᶜnā-yı laṭīf:

Beyt:

شكر سوى شهرسعادت برد	*Şükr sevī şehr-i saᶜādet bered*
هركه كند شكر زيادت برد	*Her kï küned şükr ziyādet bered*

mefhūmu üzre şükre müdāvim olup rü'yā-yı meẕkūrenüñ işārāt ü te'vīlātına nāẓır ve āṯār-ı nikātına muntaẓır iken

Naẓm:

ā'id-i iḳbāl gelüp bir seḥer
Müjde ḳılup şevḳ ile virdi ḫaber

Maḳdem-i pākin didi bir ḥażretüñ
Söyledi yüz ṭutduġını devletüñ

Neṯr: Ol dem bir merd-i suḫan-perver-i ṣāḥib-kemāl ve ser-defter-i ehl-i maḳāl ve mālik-i dürr-i deryāy-yı vufūr-hüner ve merkez-i pergār-ı ẓuhūr-ᶜiber ve ṣayrefī-i naḳd-i kelām ve merd-i ᶜārif-i ṣāḥib-iḥtişām ve ṭūṭī-i güyā-yı şeker-ḫāy ve burc-i saᶜādetde şeref-efzāy ve yār-i ṣadīḳ ve mūnis-i refīḳ ġamḫānemüz münevver ḳılup mānend-i māh menzilümüz ārām-gāh idüp ***didi kï*** *ey* ***bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey ṭūṭī-i şekeristān-ı sāmī-mekān*** *bu bendede bir kitāb-ı müsteṭāb vardur kï maẓmūn-ı meknūnında ol ṭavā'if-i ᶜacībe ve leṭā'if-i ġarībe beyān u ᶜayān* ***olınmışdur****."*

2.4.2. Üslup Özellikleri

Konusu itibarıyla dinî-tasavvufî bir eser olan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá,* ahlakî ve öğretici yönüyle işlevsel bir metin olmakla birlikte; manzum-mensur hikâye tarzında yazılmış olması, söz sanatları ve mecazlı söyleyişlerle derinlik kazanan süslü dil ve âlî üslubu dolayısıyla edebî bir metin özelliği taşımaktadır.

Eserde birkaç kelime ile ifade edilebilecek bir durumun çoğunlukla satırlar kelime, seci ve sözcük öbekleri ile yansıtılmış; zincirleme tamamlamalarla uzayıp giden uzun cümleler, edebî sanatlar ve mecazlarla süslenmiştir. Eserinin sebeb-i telif bölümünde okuyucuya yalnızca bir şey öğretmek veya mesaj vermek amacında olmadığını belirten müellif, anlatmak istediklerini sözü olabildiğince süsleyerek ve uzatarak ifade etmeye çalışmıştır.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, nesir-nazım karışımından mürekkep bir eser olmakla birlikte eserdeki anlatım daha çok mensur olarak gerçekleştirilmiş olup manzum parçalar, daha çok anlatılan ilgili konudaki bilgilere katkı olarak veya bu bilgilerin teyit edilmesi ve pekiştirilmesi maksadıyla yardımcı unsur olarak

kullanılmıştır. Öyle ki manzum parçaların çoğu, metinden çıkarıldığı takdirde eserdeki anlatımın akışını bozmayacak ve manasına halel getirmeyecek mahiyettedir. Fakat çok yaygın bir durum olmamakla beraber, eserin bazı yerlerinde özellikle bazı diyaloglarda nazım unsuru, anlatımın aslî unsuru olarak da kullanıldığı görülebiliyor. Şu örneklerde olduğu gibi:

"... ol yār-i ᶜālī-himmet ve ol mālik-i mülk-i fütüvvet cevāba āġāz idüp didi kï:

Beyt:
Çekme ᶜadū ṭaᶜnın añup ıżṭırāb
ᶜAvᶜav-ı segden ne alur māh-tāb"

"...nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-yı belāġat-şiᶜār eyle diyü iḳdām itdükde ben daḫi ḫüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idüp cān u dilden

Beyt:
İdüp müşkillerin altun gibi ḥal
Zer-efşān yerine göz nūru ṣaçdum"

Eserde, Arapça manzum parçalarına sıkça yer verilmesinin yanı sıra bazı durumlarda mensur anlatımda da bazı cümlelerin olduğu gibi Arapça kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde kullanılan Arapça cümleler genellikle dua maksatlı olmakla birlikte bazı durumlarda Türkçe olarak anlatılan hikâyelerde bazı diyalog veya cevap cümlelerinin Arapça verildiği görülmektedir.

Dua maksatlı kullanılan Arapça cümleye örnek olarak şunları göstermek mümkündür:

"*Ve reyb ü gümān yoḳdur kï bu ḥālet-i şerīfe kemālātuñ ve derecāt-ı saᶜādetuñ gāyet-i ḳuṣvá ve rütbe-i aḳvāsıdır "اللّهم ارزقنا كما وعدتنا مع الاولياء و الانبياء"- "Allahumme'rzuḳnā kemā vaᶜadtenā meᶜa'l-evliyā'i ve'l-enbiyā'".*

"*…maẕmūn-ı şerīfince ᶜilm ile ᶜadem-i ᶜamel mābeyninde ḳalup kendüsin ẕāyiᶜ ider "اللّهمّ وفّقنا الى العلم والعمل وادفع عنّا التّهاون وقت العمل بلا خلل"-"Allâhumme veffiḳnā ile'l-ᶜilmi ve'l-ᶜameli ve'dfeᶜ ᶜanne't-tehāvune vaḳte'l-ᶜameli bilā ḫalelin.*"

Türkçe olarak anlatılan bir hikâyede bazı diyalog cümlelerin Arapça olarak verilmesine örnek:

"***Ḥikāye:*** *... Bu cüst u cūda mādan eṣer bulmayup şiddet-i ᶜaṭaş derūnuma kārger olıcaḳ bir ḳıṭᶜa-i seḥāb üstüme sāye ṣalup nedáya müşābih bir şey münteşir ḳıldı ben_daḫı ol nedveden ṭarāvet ḥāṣıl idicek gördüm kï ufuḳdan bir nūr ẕiyā virdi ve içinden bir ṣūret ẓāhir olup nidā itdi kï "يا عبد القادر انا ربّك وقد حللت لك المحرّمات"-"Yā ᶜAbde'l-ḳādir ene Rabbuke ve ḳad ḥaleltu leke'l-muḥarremāt" ol dem "اعوذ بالله من الشّيطان الرّجيم اخسأ يا لعين"-"Eᶜūẕu bi'llâhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm iḫsā'yā laᶜīn" diyücek ol ẓalām u ẓāhir olan ṣūret duḫān olup baᶜdehü bana ḫiṭāb itdi kï: "يا عبدالقادر نجوت منّى بعلمك و بحكمة ربّك و فقهك فى احوال منازلاتك و اضللت بمثل هذه الواقعة سبعين من اهل الطّريقة"-"Yā ᶜAbde'l-ḳādir necevte minnī bi-ᶜilmike ve bi-ḥikmeti rabbike ve fiḳhike fī aḥvāli munāzelātike ve aḍleltu bi-miṣli hâẕihi'l-vāḳiᶜati sebᶜīne min ehli'ṭ-ṭarīḳati" diyücek ben de: "لربّى الفضل والمنّة"-"Li-rabbi'l-faẕli ve'l-minneti" diyü cevāb virdüm.*"

Eserde bazı Türkçe anlatılarda diyalog cümlelerinin Arapça olarak verildiği de görülür:

"*İmām-ı Aᶜẓam ḥażretlerine ṭālibīn bir gün "يا امام المسلمين بم نال السّيادة ابراهيم"-"Yā imāme'l-muslimīne bi-me nāle's-siyādete İbrāhīmu" didiler. Ḥażret-i İmām daḫı cevāb virüp "بتقديم سيادة الاخرة على سيادة الدّنيا وبالقلب السليم"-"Bi-taḳdīmi siyādeti'l-āḫireti ᶜalá siyādeti'd-dunyā ve bi'l-ḳalbi's-selīm" diyü buyurdılar.*

Eserde dikkat çeken hususlardan biri gaipten gelen seslerin genelde Arapça olarak verilmesidir. Şu örneklerde olduğu gibi:

"*Ve Ḥażret vefāt eyledükde hātifden gūş-i nāsa bu nidā geldi kï " الا انّ امان الارض قد مات"-"Elā inne emāne'l-arḍi ḳad māte". Ḫalḳ bundan ġāyet_ile müteḥayyir oldılar.*"

"*Baᶜdehü sākin olup tevābiᶜine vedā eyledüklerinde hātifden bir ḫiṭāb-ı müsteṭāb geldi_kï "یا عمر فما تروم"-"Yā ᶜUmer fe mā terūmu*".

2.4.2.1. Alıntılar

Eserde anlatılanların anlamını destekleme açısından, ayet ve hadislerin yanı sıra zaman zaman şiire de başvurulmuştur. Eserde iktibas yoluyla kullanılan şiirler daha çok Farsça ve Arapça şiirler olup en az Türkçe şiirler kullanılmıştır.

2.4.2.1.1. Manzum parçalar

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ yukarıda da belirtildiği gibi mensur-manzum karışımı bir eser olmakla beraber eserin büyük bir kısmı mensur olarak kaleme alınmıştır. Bununla birlikte eserde önemli sayıda manzum parçalara da yer verildiği görülmektedir. Eserde toplamda 746 Arapça, Farsça ve Türkçe beyit kullanılmıştır.

Eserde kullanılan bu beyitlerin 462'si Farsça, 153'ü Arapça ve 131'i Türkçedir. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere eserde en çok Farsça şiir alıntısı yapılmıştır. Eserde kullanılan kaynaklar bölümünde ve tenkitli metnin kendisinde alıntılanan manzum parçalarının şairleri ve kaynakları ayrıntılı olarak belirtildiği için burada tekrar verilmesine lüzum yoktur. Burada daha çok eserin üslup özellikleri ile ilgili olarak eserdeki manzum parçalarının kullanım şekli ve fonksiyonları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda eserde yer alan söz konusu manzum parçalarını görevleri veya işlevleri bakımından üç gruba ayırmak mümkündür:

Eserin ana metnindeki anlatının akışını ve mana birliğini birebir etkileyen manzum parçalar:

Birinci gruptaki bu manzum parçalar, eser yazılırken müellifin bizzat kendi kaleminden çıkmış, mensur bölümlerin bir devamı yani eserdeki anlatım akışının

doğal bir parçası olan manzumelerdir ki bunlar daha çok anlatıcının veya eserdeki bir kahramanın ağzından aktarılan sözleri veya kahramanlar arasındaki diyalog konuşmalarını yansıtan manzum parçalardır. Aşağıda verilen manzum parçalar eserde geçen ve bu birinci gruba dâhil olan manzum parçalarına örnek olarak verilebilir:

"... ol yār-i ᶜālī-himmet ve ol mālik-i mülk-i fütüvvet cevāba āġāz idüp didi kī:

Beyt:
Çekme ᶜadū ṭaᶜnın añup ıżṭırāb
ᶜAvᶜav-ı segden ne alur māh-tāb"

"...nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥa-yı belāġat-şiᶜār eyle diyü iḳdām itdükde ben daḫi ḥüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idüp cān u dilden

Beyt:
İdüp müşkillerin altun gibi ḥal
Zer-efşān yerine göz nūru ṣaçdum"

Eserin ana metnindeki anlatının akışını ve mana birliğini kısmen etkileyen manzum parçalar:

İkinci gruptaki manzum parçalar; Türk, Arap veya Fars şairlere ait olup iktibas yoluyla müellif tarafından esere yerleştirilen, fakat yine eserdeki anlatının doğal bir devamı gibi duran ve mana bütünlüğünü etkileyen manzum parçalardır. Bunlar da genelde anlatıcının veya hikâye kahramanlarından birinin konuşmasının veya düşüncesinin bir ifadesi veya açıklaması olup genelde "Nitekim" bağlama edatıyla birlikte verilir. Aşağıdaki manzumeler, bu gruba dâhil olan manzum parçalara örnek teşkil etmektedir:

"Zīrā hicret sünnet idügi ẓāhir ve seferde nice ehl-i dil ṣoḥbeti ile fünūn-ı şettāda māhir olması ḳābildür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab bu maẓmūnı naẓm itmişlerdür.

Şiᶜr:

سافر تجد عوضا عمّن تفارقه *Sāfir tecid ᶜivež^an ᶜammen tufāriḳuhu*
فانصب فانّ لذيذ العيش فى النّصب *Fe'nṣab fe-inne lezīẕe'l-ᶜayşi fi'n-naṣabi*

Eserin ana metnindeki anlatının akışını ve mana birliğini etkilemeyen, yani eserdeki metnin akışı içerisinde varlığıyla yokluğu bir olan manzum parçalar:

Eserde yer alan ve üçüncü gruba dâhil edilebilecek bu manzum parçalar ise, yine mensur bölümlerde anlatıcı veya hikâye kahramanının -daha çok Hâce-i Cihân'ın- sözlerine katkı olması veya söylenenlerin manasının pekiştirilmesi amacıyla metne yerleştirilen fakat metinden çıkarıldığı takdirde anlatının akışını ve mana birliğini bozmayan, bir nevi eserin ana metninden bağımsız gibi duran manzum parçalardır. Aşağıda verilenler bu gruptan olan manzum parçalara örnek teşkil edebilir:

"Çün Netīce-i Cān pederi Ḫ ̌āce-i Cihāndan bu güne nuṣḥ-ı dürer-bārı gūş-ı cāna mengūş itdi ol dem esbāb-ı seferi āmāde ve aṣḥāb u aḥbābını ḫayır duᶜāda ḳoyup ..... ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe ḳıldılar.

Naẓm-ı laṭīf
روز وداع كريه ورخورد ديده بود *Rūz-ı vedāᶜ girye ver ḫōred dīde buved*
طوفان اشك تابكريبان رسيده بود *Ṭūfān-ı reşk tā be-girībān-ı resīde buved*

"Yarındası ᶜale's-seḥer ᶜādet-i maᶜhūde üzre ehl-i Ḫorāsān .... Ḫ ̌āce-i Cihānüñ serāyını Kaᶜbe-miṣāl ṭavāf ve nicesi āsitānında iᶜtikāf itmege başladılar.

Firḳat güni bildüm anı kim kişi ġamından
Yārāna duᶜālar dimez imiş eleminden

Ol gün ne Ḫ ̌āce-i Cihāndan ve ne Netīce-i Cāndan eṯer buldılar. Üç gün bu ḥāl üzre mürūr ve serāy-ı Ḫ ̌āceden ᶜubūr itmeyüp…"

Eserde başka şairlerden iktibas edilen manzum parçaların çoğu müellif tarafından, söylediklerinin teyidi olarak ya kâilin adını zikrederek kaynağını açıkça

belirtmek suretiyle ya da "Nitekim denmiştir/Fuṣaḥā buyururlar…" gibi genel ifadelerle kaynağı belirtilmeden kullanılır. Bunun dışında iktibaslarda ilginç bir kullanım tarzına daha rastlıyoruz ki bu duruma genellikle konuyla ilgili peygamberlerin veya din büyüklerinin menkıbelerinden örnek verilirken rastlanmaktadır. Şöyle ki bazen başka bir şairin Farsça olarak söylemiş olduğu bir veya birkaç beyti kaynağını göstermeksizin konuşan ilgili peygamberin veya din büyüğünün konuşması olarak verilmektedir. İktibas edilen şiirlerin bu ilginç kullanım tarzının en bariz örneğini bir yerde Saᶜdî-i Şîrâzî'nin gülistanında Hz. Yakupla ilgili bazı beyitlerinin Hz. Yakup'un konuşması olarak verildiği şu kısım teşkil etmektedir:

"*Nitekim ol pīr-i rūşenżamīr ve āsumān-ı nübüvvetde mihr-i münīr olan maḥbūbu'l-ḳulūb Cenāb-ı Ḥażret-i Yaᶜḳūb ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selāmdan ḳıṣṣa-i Ḥażreti Yūsūf ᶜaleyhi's-selām su'āl olınduḳda cevāb buyururlar*:

Naẓm:

زمصرش بوی پیراهن شنیدی	*ZiMıṣreş būy-i pīrāhen şenīdī*
چرا درچاه کنعانش ندیدی	*Çïrā derçāh-i Kenᶜāneş nedīdī*
بکفت احوال مابرق جهانست	*Beguft aḥvāl-i mā berḳ-i cihānest*
دمی بیدار و دیکردم نهانست	*Demī bīdār u dīger dem nihānest*
کهی برطارم اعلا نشینم	*Gehī berṭārem-i aᶜlā nişīnem*
کهی بر پشت پای خود نه بینم	*Gehī berpuşt-i pāy-i ḫod nebīnem*
اکر درویش درحالی بماندی	*Eger dervīş derḥālī bemāndī*
سر دست از دوعالم برفشاندی	*Ser-i dest ezdu ᶜālem berfeşāndī*

Burada daha ilginç olanı, asıl buradaki yalnızca ikinci ve üçüncü beyitler Hz. Yakub'un cevabı niteliğini taşırken, Hz. Yakub'a sorulan soru niteliğini taşıyan birnici beyit ile Hz. Yakub'un cevap olarak söylediklerinin dervişlerce örnek alınması durumundaki sonucu ifade eden dördüncü beytin de Hz. Yakub'un cevabı olarak verilmesidir ki bizce bütün bunlar, eserde başka yerlerde de müellifçe yapılan önemli bir dikkatsizlik eseridir.

2.4.2.2. Ayet ve Hadis İktibasları

Dinî-tasavvufî içerikli bir eser olması dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da çok sayıda ayet ve hadise yer verilmiştir. Muhtevası gereği eserde yer verilen hadis ve ayetlerin daha çok tasavvufî düşüncede kullanılan âyet ve hadislerden ibaret olduğu görülür. Hadisler aktarılırken genelde doğrudan Hz. Peygamber'in hadisi olduğunu belirtilerek aktarır. Zaman zaman da hadislerin ravileri ve Buhari, Müslim, Davud, Nesei gibi kaynakları zikredilmiştir. Kullanılan hadislerin çoğu tasavvufî edebiyatta kullanılan hadisler olmakla birlikte zaman zaman sahih hadis kitaplarında geçen hadislerin kullanıldığı da görülmektedir. Tasavvufî hadisler kullanılırken, sufî gelenekte olduğu gibi senede yer verilmemiş ve çoğunlukla manayla rivayet yapılmıştır. Bu durum da bolca zayıf ve mevzu rivayetlerin bulunmasına neden olmuştur.

Dinî-tasavvufî içerikli bir eser olması dolayısıyla *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da çok sayıda ayet ve hadise yer verilmiştir. Söz konusu ayet ve hadisler ya kısmen ya da bütün olarak iktibas edilmiştir. Eserde ayet ve hadis iktibaslarının, biri anlatıma zenginlik katmak; biri eserde müellif, anlatıcı veya kahramanların anlattıklarını istişhad yoluyla doğruluğunu teyid etmek olmak üzere başlıca iki kullanılış amacının olduğu görülmektedir.

Birinci amaca hizmet eden ayet ve hadisler daha çok eserde övgüsü veya yergisi yapılan kişinin vasfını belirtmek için kullanılmış olup genelde kısmen iktibas edilmiştir. Hz. Peygamber'imizin övgüsünün yapıldığı aşağıdaki parça bunun en güzel örneğidir:

"*Ve ṣalavāt u taḥiyyāt ol menbaᶜ-ı ṣunūf-ı ᶜināyāt ve vāṣıl-ı medāricü'l-meᶜāric ü aḳṣá'l-ġāyāt ḥażretlerine olsun kim cenāb-ı hümāyūnları mütevvec-i tāc-ı kerāmet ve şefīᶜ-i müşeffaᶜ-i rūz-ı ḳıyāmet ve müşerref-i teşrīf-i "لولاك"-"levlāke" ve mükerrem-i tekrīm-i "وماأرسلناك"-"ve mā-erselnāke" olmaġla pādişāh-ı āfāḳ ve ḳā'il-i " بعثت لاتمّم مكارم الاخلاق"-"Buᶜiṯtu li-utemmime mekārime'l-aḫlāḳ" olup ᶜārif-i rumūz-ı ḥaḳāyıḳ-ı lāhūt ve vāḳıf-ı künūz-ı daḳāyıḳ-ı ceberūt ve mükemmil-i şeᶜā'ir-i Ḥarem ü Beyt ve mütemekkin-i maḳām-ı "وما رميت اذ رميت"-"Ve mā-remeyte i remeyt" olmaġın ṣāḥib-i ṣunūf-ı cūd u kerem ve maẓhar-ı ḫiṭāb-ı "وعلّمك ما لم تكن تعلم"-" Ve ᶜallemeke mā lem-tekün taᶜlem". Aᶜnī seyyid'il-evvelīne ve'l-āḫirīn " محمّد الّذى كان نبيّا وآدم بين الماء والطين"-"Muḥammedüni'l-le ī kāne nebiyy*[en] *ve Ādemu beyne'l-mā'i ve'ṭ-ṭīn"*

Görüldüğü gibi yukarıdaki örnekte geçen ayet ve hadisler övülen kişinin vasıflarını belirtirtmenin yanısıra seci yapmak, yani anlatıma zenginlik katmak amacıyla da kullanılmışlardır.

2.4.2.3. Kelâm-ı Kibârdan İktibaslar

Eserde anlatılan konuya zenginlik katmak amacıyla başta Hz. Ali başta olmak üzere, birçok din ve tasavvuf büyüğünün sözlerinden iktibaslar yapılmıştır. Bunların bir kısmının söyleyenin adı açıkça belirtilirken, bir kısmında ise "bermaẓmūn-ı…", "…berfeḥvā-yı…" vb. ifadeler kullanılıp söyleyenin adı belirtilmemiştir.

2.4.2.4. Atasözleri ve Deyimler

Eserde atasözlerine hemen hemen hiç yer verilmezken başta Türkçe olmak üzere önemli sayıda Arapça ve Farsça deyimlerine de yer verildiği görülmektedir.

2.4.2.4.1. Türkçe Deyimler

Nūrü'l-Hüdá'da kullanılan bazı Türkçe deyimler şunlardır:

"*Güneşi balçıkla örtmek (sıvamak)*": …ḥaḳḳ-ı ṣarīḥi inkār *güneşi balçıġ_ile örtmekdür*…

"*bārāndan oluḳ altına ḳaçmaḳ*" (yağmurdan kaçarken doluya yakalanmak): **"***İmdi bu maḳūle nesneyi aṣl-ı eşyā ẓann eylemek meṣelā* ***bārāndan oluḳ altına ḳaçmaḳ*** *gibi bir sefīhāne herzedür*.**"**

"*cana minnet bilmek* (saymak)" / *cāna minnet ᶜadditmek*: "*Lâkin şerīᶜat u ṭarīḳatı mükemmel olan fuḳarānuñ ḫāk-i pāyı olmaġı cāna minnet ve bāᶜiṣ-i devlet ᶜadditmek gerekdür*"

"***göñlini sirḳa itmek* (Gönül çalmak/almak)**": "*Te'nīs, daᶜvet olınan şaḥṣuñ meşrebine muvāfıḳ semt_ile göñlini sirḳa itmekdür*."

"*ḳadem basmak* (ayak basmak)": "…derece-i imāmiyyeye kadem basmayan kimesne…."

"*teberrā itmek*": "*Ḫalᶜ cemîᶜ edyāndan ḫuṣūṣan dīn-i İslāmdan teberrā idüp baᶜdehü meẕheb-i melāḥideye tevellā eylemekdür*."

"*tevellā itmek":* "baᶜdehü meẕheb-i melāḥideye tevellā eylemekdür"

"ᶜ*aḳlı gözinde olmaḳ*" / (materyalistçe düşünmek/ ateist olmak): "…bu eşyāyı ḫalḳ ider bir ṣāniᶜ görmedigümüz içün yoḳdur dirüz diyen ᶜaḳlı gözinde olan gidilere…"

"*bir ḳoyun ᶜömri ḳadar ancaḳ ᶜömrümü ḳalmak*(?)": *"…işbu ṭarīkde cüst u cū ve tek u pū üzre olup şimdi bir ḳoyun ᶜömri ḳadar ancaḳ ᶜömrümüz ḳaldı."*

boynu vurulmak (boynunu vurmak): "…helāda boynı urılup…"

"*başa çıkmak*": "Çıḳmadı başa ṭarīḳ-i ᶜillet…"

"*ẕerre ḳadar*": *"…ẕerre ḳadar ᶜilm ü fehmi ve nevᶜan ᶜaḳl u iẕᶜānı olan kimesne…"*

"*reyb ü ḥayrete düşürmek*" (şüpheye ve hayrete düşürmek): *"…muḫāṭabı vādī-i şekk ü şübhe ve bevādī-i reyb ü ḥayrete düşürmekle mülḥid-i müfsid eylemekdür…*"

"*nār u nūr oḳına uğramak*" (?): *"... eger iderse nār u nūr oḳına uġraya..."*

"*üns baġlamaḳ (yakınlık kurmak)*": "*Eger fısḳ u ḫarābāta mā'il ise hevā-yı nefsine münāsib fısḳ u fücūr ve ekl ü şürb ve cimāᶜa ruḫṣat göstermekle üns baġlarlar.*"**

"*barmak ısırmak*": "*....bu ṭarz üzre sülūke barmaḳ ışırurlar idi.*"

"*gönlüne müzâḥame virmek*": "*....gönüllerine müzāḥame virmemişdür*"

"*ḫāṭıra gelmek*": "....ḫāṭıra bir şey' gelmeye"

"*ḫas u ḫāşāk rūy-i nehr-i cārīde māniᶜ-i cereyān-ı āb olmak*"(?): "*...belkī çille-i ḫavāṭırdan murād oldur kī hīçbir ḫāṭıra anlara müzāḥim-i nisbet-i bāṭınī olmamaḳdur. Nitekim ḫas u ḫāşāk rūy-i nehr-i cārīde māniᶜ-i cereyān-ı āb olmaz*"

"*gönlinden kopmak*": "...gönlinden ṭaleb ḳopar..."

"muḥkem ṭutmaḳ" (sıkı tutmak): "*Bunda sālik-i Ḥaḳ şerīᶜatın muḥkem ṭutmaḳ gerekdür.*"

"*Yüz göstermek*": "*...sālike ceẕbe yüz gösterür*"

"*cān u başın feda (etmek)*": "*Ve bu rāh-ı ṭalebde sālik cān u başın fedā ve cümle ḫānmānın yaġmā itdürmek lāzımdur.*"**

"*ḫānmānın yaġmā itdürmek*": "*Ve bu rāh-ı ṭalebde sālik cān u başın fedā ve cümle ḫānmānın yaġmā itdürmek lāzımdur.*"**

2.4.2.4.2. Arapça Deyimler

"ᶜ***ale'r-re's ve'l-ᶜayn***" (başım gözüm üstüne): *"...ᶜale'r-re's ve'l-ᶜayn cümlesini taḥrīr u taḳrīr idelüm..."*

"*aẕherün mine'ş-şems ve ebyenün mine'l-ems*": "*Bu ḳavlüñüz ḳavl-i ṣaḥīḥ ve āyīnüñüz āyīn-i melīḥ degil idügi aẕherün mine'ş-şems ve ebyenun mine'l-emsdür.*"**

"*taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl*": "*...ol giydi diyü iftirā ile kendüler giyüp taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl itdiler...*"

"*ke'ş-şems fī rābiᶜati'n-nehār*": "…*mihr-i ruḫsārı āsumān-ı ḥüsnde ke'ş-şems fī rābiᶜati'n-nehār münīr ü tābdār olduḳda…*"**

"*ᶜādetü'l-beled li-ḥıfẓu'l-māl ve'l-veled*": "*ve şerᶜ-i şerīfe ḫāşā*[724] *"ᶜādetu'l-beled li-ḥıfẓi'l-māl ve'l-veled" diyüp nice elfāẓ-ı mühmele söylemegin bunlar*[725] *ḫaşr-ı ecsādı ve Rabbu'l-ᶜibādı ḫāşā inkār eylediler*"

"*eben ᶜan cedd*": "…*eben ᶜan cedd salṭanat-ı ẓāhirī ḫod kendülerine***[726] ***mīrāṯ anlar ṭurur_iken ġayrilerde olmaḳ maḥall-i ebḥāṯ degildür…"***

"*Ke'l-bāḥiṯi ᶜan ḥatfihi bi-ẓilfihi*" (ölümünü kendi elinden istemek): *"…ol sefīne-i laᶜīneye mūş-ı hūş-ı medhūşları ile bir raḫne vü sūrāḫ peydā* ***idüp " كالباحث عن حتفه بظلفه"-"Ke'l-bāḥiṯi ᶜan ḥatfihi bi-ẓilfihi"*** *olduḳlarıdur*."

"*Ramyetun min ġayri ramin*" (atıcısı olmayan atış/kafadan atmak)**: "***Eyā bu "رمية من غير رام" "Ramyetun min ġayri rāmin" midür diyü bir iki gün ol cāyda mekṯ ü ārām ider*."

"*Evlādunā ekbādunā*" (çocuklarımız çiğerparemizdir) **:** "…çünkï ferzendüm yanuma aldum fi'l-ḥāl bermażmūn-ı "اولادنا اكبادنا" – *"Evlādunā ekbādunā"* birle anuñ muḥabbeti ḫāne-i ḳalbümde cevelan…"

"*El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá*" (dayak asi olan içindir): *"…müşᶜir-i ḥāl-i "العصى لمن عصى"-"El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá" birle…"*; "*nefs ṯuᶜbānına "العصى لمن عصى"-"El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá" diyü īmā ile tenbīhdür*."

"Men lem-yeẓuḳ lem-yaᶜrif" (tatmayan bilmez): *"…maḳāmāt-ı ᶜāliye ve derecāt-ı ġāliye "من لم يذق لم يعرف"-"Men lem-yeẓuḳ lem-yaᶜrif" mażmūnı üzre idügi maᶜlūm-ı ṭıbāᶜ-ı selīme ve mektūm-ı eẓhān-ı saḳīmedür*."

---

[724] ḫāşā: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok

[725] nice elfāẓ-ı mümele söylemegin bunlar: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok

[726] kendülerine: Ü2.86a, T.151b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / kendülere Ü1.98a, L.114b

2.4.2.4.3. Farsça Deyimler

Eserde fazla Farsça deyim kullanılmamakla birlikte aşağıdaki deyimlerin çok sık olarak kullanıldığı görülmektedir.

Zihī taṣavvur-ı bāṭıl zihī ḫayāl-i muḫā

Zihī fikr-i bāṭıl zihī fikr-i fāsid

2.4.2.5. Edebî Sanatlar

Nūrü'l-Hüdá'da seci sanatının yanı sıra eserin mensur kısmında kimi cümlelerde ifadeye kuvvet katmak maksadıyla mecazla ilgili söz sanatlarının da kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda eserde teşbih sanatının en fazla kullanıldığı söylenebilir. Mesela aşağıdaki örneklerin birincisinde akıl, kayığa, tevhid inancı deryaya benzetilirken ikinci örnekte şeytanın ayartmaları kılıca küfür ise fezaya benzetilmiştir:

"*zevraḳ-ı ᶜaḳlın deryā-yı vaḥdetde ġarīḳ…*"

"*…tīġ-i iġvā-yı şeyṭāniyye ile feżā-yı küfrde hāliksiz..*"

Aşağıdaki örnekler eser metninin mensur kısımlarında yapılan edebi sanatlarına örnek gösterilecek başka bazı örneklerdendir:

"*…nüfūs-ı żāyiᶜanuñ sebeb-i helākleri budur kï* ***sefīne-i vücūd-ı nāpākleri telāṭum-ı emvāc-ı baḥr-ı ilḥād*** *ile müstaġraḳ iken ol* ***sefīne-i laᶜīneye mūş-ı hūş-ı medhūşları*** *ile bir raḫne vü sūrāḫ peydā idüp…*"

2.4.2.5.1. Seci Sanatı

Nūrü'l-Hüdá'yı bir sanat eseri yapan en büyük ve önemli özelliklerinden biri, Osmanlı âlî nesrine ait seci sanatının, eserde çok başarılı bir şekilde kullanılmış olmasıdır. Eserde yalnız Osmanlı Türkçesi ile yazılmış cümlelerde değil çoğu defa

tamamen Arapça ve Farsça yazılmış olan kısımlarla ayet ve hadi iktibalsarının yapıldığı yerlerde de secinin kullanıldığı görülmektedir:

"*Allahümme ḫallid salṭanatuhu'z-**zehrā** ve eyyid bi-naṣrike ḳudretuhü'l-**ġarrā**' ve seḫḫir lehü riḳābü'l-**aᶜdā** ve'cᶜal ᶜömrehü aṭveli'l-**aᶜmār** ve dehrehü emīnü'dühūri ve'l-**aᶜṣār** bi-ḥurmeti Nebiyyi'l-kerīmi'l-**muḫtār** ṣallallahü teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜalá ālihi ve aṣḥābihi'l-**aḫyār***."

"…ve *müşerref-i teşrīf-i* "لولاك"-"***levlāke***" ve *mükerrem-i tekrīm-i* "وماأرسلناك"-"ve mā-***erselnāke***" olmağla pādişāh-ı ***āfāḳ*** ve ḳā'il-i " بعثت لاتمّم مكارم الاخلاق"-"Buᶜiṣtu li-utemmime mekārime'l-***aḫlāḳ***" olup *ᶜārif-i rumūz-ı ḥaḳāyıḳ-ı* ***lāhūt*** ve *vāḳıf-ı künūz-ı daḳāyıḳ-ı* ***ceberūt*** ve *mükemmil-i şeᶜā'ir-i* Ḥarem ü ***Beyt*** ve *mütemekkin-i maḳām-ı "وما رميت اذ رميت"*-"Ve mā-remeyte i ***remeyt***" olmağın ṣāḥib-i ṣunūf-ı cūd u ***kerem*** ve maẓhar-ı ḫiṭāb-ı "وعلّمك ما لم تكن تعلم"-"Ve ᶜallemeke mā lem-tekün ***taᶜlem***". Aᶜnī seyyid'il-evvelīne ve'l-***āḫirīn*** " محمّد الّذى كان نبيّا وآدم بين الماء والطين"-"Muḥammedüni'l-le ī kāne nebiyy[en] ve Ādemu beyne'l-mā'i ***ve'ṭ-ṭīn.***"

*Nūrü'l-Hüdá'*da secᶜ-i mutarraf, secᶜ-i mütevazi, secᶜ-i mürassaᶜ, secᶜ-i mutlak, secᶜ-ender-secᶜ, **secᶜ-i mefrûk (secᶜ-i müreddef), secᶜ-i gayr-i mefrūk (secᶜ-i gayr-i müreddef) gibi** Osmanlı âli nesir üslubunda kullanılan hemen hemen bütün seci türlerinin çok ustaca ve başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda bu seci türlerinin eserdeki kullanılışlarından bazı örnekler verilmiştir:

2.4.2.5.1.1. Secᶜ-i Mutarraf örneği:

Mutarraf, "iki tarafa ayrılmış, kısımlanmış" demektir. Seciᶜi oluşturan kelimelerin revî harfi bakımından bir, veznen muhtelif olan seciᶜ türüdür: "hüveydā/peydā"[727].

*Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'*dan örnek:

[727] Cihan Okuyucu-Ahmet Kartal-Fatih Köksal, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009, s. 21

"*Zīrā Resūl-i ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem maẓhar-ı ism-i* ***ẕāt*** *ve müstecmiᶜ-i feżā'il-i esmā vü* ***ṣıfāt*** *olmaġla…*"

"*Çün maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādet-nişāb ḥamd-ı Ḫudā-yı bī-çūn ile* ***ġarrā*** *vü nuᶜūt-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ile* ***muṭarrā*** *oldı pes lāyıḳ u* ***aḥrá*** *ve münāsib ü* ***evlá*** *oldur kï ber-feḥvā-yı ṣadāḳat-iḥtivā-yı "السّلطان ظلّ الله فى الأرض" "Es-sulṭān ẓillullâh fi'l-arż" birle bu nev-āmede-i ġayb-ı meknūn-ı* ***hidāyet-nümūn*** *ṣenā-yı pādişāh-ı ᶜālem-penāh-ı* ***saᶜādet-maḳrūn*** *ile* ***meşḥūn*** *olup zīver-i dürer-i ᶜibret-nümāsı cihān-****ārā*** *ve manẓūr-ı* ***ᶜurefā*** *vü merᶜī-i* ***fużelā*** *ola. Zīrā kï dīn ile devlet şehin-şāhī-i* ***tev'emān*** *ve birbirine ḥāris ü* ***nigeh-bān*** *idügi / maḥall-i* ***gümān*** *ve cā-yı* ***imtiḥān*** *degildür.*"

2.4.2.5.1.2. Secᶜ-i Mütevâzî:

Seciᶜi oluşturan kelimelerin hem revî harfi, hem de vezince bir olan seciᶜ türüdür: "mālik/sālik" gibi[728].

"*…ekmel-i ṣuver ile* ***ẓāhir*** *ve nübuvvet-i teşrīᶜī anlarda ḫatm olması* ***bāhir****dür.*"

Aynı cümlede kullanılan mutarraf ve mütevâzî secilere örnek:

"*Zīrā Resūl-i ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem maẓhar-ı ism-i* ***ẕāt*** *ve müstecmiᶜ-i feżā'il-i esmā vü* ***ṣıfāt*** *olmaġla / "…ekmel-i ṣuver ile* ***ẓāhir*** *ve nübuvvet-i teşrīᶜī anlarda ḫatm olması* ***bāhir****dür.*"

2.4.2.5.1.3. Secᶜ-i Murassaᶜ

Söz öbekleri arasında seciᶜi oluşturan kelimelerin hem revî, hem vezin ve hem de adet bakımından bir olan seciᶜ türüdür: "zübde-i emāsil ü akran; umde-i efāzıl u aᶜyāndur" gibi[729].

[728] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 22
[729] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 22

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da sec^{c}-i murassa ve sec^{c}-i mütevâzinin bir arada kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır:

"*Dürer-i zevāhir-i* ḥamd u ***ṣenā*** ve *ġurer-i cevāhir-i* sipās-ı ***Ḫudā*** kï zīver-i leṭā'ifi ^{c}ibādete libās ve sa^{c}ādete esās olup…"

"…^{c}ibādu'llâh anuñla ***vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet*** *ve* ***nā'il-i merām-ı velāyet ü nübüvvet*** *olmaġla…"*

Yukarıdaki cümlede "vāṣıl" ile "nā'il" (fā^{c}il); "maḳām" ile "merām" (fa^{c}āl); "hidāyet" ile "velāyet" (fi^{c}ālet/fa^{c}ālet) (?); "fütüvvet" ile "nübüvvet" (fu^{c}u'let) kelimeleri birbirleriyle vezin ve kafiye bakımından bir oldukları için ayrı ayrı birer sec^{c}-i mütevâzîdirler.

Eserde Arapça cümlelerde kullanılan özel isimlerde bile sec^{c}i yapıldığı görülmektedir:

"*Ve ^{c}an emīri'l-mü'minīn esedullâhi'l-****ġālib*** *^{c}Aliyy ibni Ebī* ***ālib****…*"

2.4.2.5.1.5. Sec^{c}-i Mutlak

Mutlak, kayıtsız, bağsız, yalın, tek anlamlarına gelen bu seci^{c}, anlamına uygun olarak, seci^{c}i oluşturan kelimelerin birbirleriyle gramer veya anlam bakımından irtibatlarının/denkliklerinin bulunmadığı seci türüdür. Seci^{c}-i mutlakta, diğer tüm seci^{c} türlerinin dışında, müsecca^{c} kelimelerden en az biri söz öbeklerinin sonlarında bulunmaz[730].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'dan örnek:

"*Zīrā aẓret-i Ādem-i ṣafiyy ^{c}aleyhi's-selām nice ebu'l-****eşbāḥ*** *ise kezālik Resūl-i ekrem ṣallallâhu ^{c}aleyhi ve sellem daḫi ebu'l-****ervāḥ****dür*"

[730] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 23-24

2.4.2.5.1.6. Secᶜ-ender-secᶜ (Seci içinde seci)

Seciᶜi oluşturan iki kelimenin arasına seciᶜli başka fasılaların girmiş olduğu seciᶜ türüdür. Diğer bir deyişle, fasılaların birbiri ardına değil, iç içe sıralandığı türden seciᶜe secᶜ-ender-secᶜ denmektedir[731].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'dan secᶜ-ender-secᶜ yani seci içinde seciye en güzel örnek:

"*Ve raḥīḳ-i rıżā-yı Aḥad-ı **bī-çūn** kï māṣadaḳ-ı " ختامه مسك وفى ذلك فليتنافس المتنافسون"- "ḫitāmuhu misk ve fī âlike fe'l-yetenāfesü'l-**mütenāfisūn**" dur rıyāż-ı ervāḥ-ı āl u aṣḥābına **rīzān** ve emṭār-ı seḥāb-ı raḥmet ü maġfiret kï muṭahhir-i küdūrāt-ı derūn u bīrūndur merḳad-i muṭahharlarına **firāvān** olsun*"

2.4.2.5.1.7. Secᶜ-i Mefrûk (Secᶜ-i Müreddef):

Müsecca kelimelerin redif aldığı (dolayısıyla birbirinden ayrıldığı) seciᶜ türüdür[732].

Örnek: "… firākından **nālān *idi***. …. Hicrinden **giryān *idi***."

2.4.2.5.1.8. Secᶜ-i Gayr-ı Mefrûk (Secᶜ-i Gayr-ı Müreddef)

Eski kaynaklarda bu isimde bir seciᶜ türü yoktur. Ancak seciᶜi oluşturan kelimeler birbirleriyle ortak redif bağıyla da bağlıysa secᶜ-i mefrûk, aralarında bağı yoksa secᶜ-i gayr-ı mefrûk olur[733].

Nūrü'l-Hüdá'dan örnek:

"*Çün maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādet-nişāb ḥamd-ı Ḫudā-yı bī-çūn ile ġarrā vü nuᶜūt-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ile muṭarrā oldı pes lāyıḳ u aḥrá ve*

[731] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 25
[732] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 25
[733] Cihan Okuyucu vd., *a.g.e.,* s. 26

münāsib ü evlá oldur kï ber-feḥvā-yı ṣadāḳat-iḥtivā-yı "السّلطان ظلّ الله فى الأرض" "Es-sulṭān ẓillullâh fi'l-arż" birle bu nev-āmede-i ġayb-ı meknūn-ı hidāyet-nümūn şenā-yı pādişāh-ı ᶜālem-penāh-ı saᶜādet-maḳrūn ile meşḥūn olup zīver-i dürer-i ᶜibret-nümāsı cihān-ārā ve manẓūr-ı ᶜurefā vü merᶜī-i fużelā ola. Zīrā kï dīn ile devlet şehin-şāhī-i tev'emān ve birbirine ḥāris ü nigeh-bān idügi maḥall-i gümān ve cā-yı imtiḥān degildür.

Nūrü'l-Hüdâ'da, genel olarak Osmanlı âlî nesri kullanılmakla birlikte arada orta ve sade üslupla yazılmış bölümlere de rastlanmaktadır. Bu bölümler daha çok açıklama mahiyetinde olan cümlelerde veya rivayet edilen hikâyelerde kullanıldığı görülmektedir.

"*Baᶜdehü buyurdılar kï ey ġāfiller bir rāha giderken size bir kimesne dise kï bu ṭarīḳ maḫūfdür…*"; "*Şol maḥalli fikr ü mülāḥaẓa itmek gerek kï teng ü tārīk olan ḳabre girdügüñ gibi enbiyā'-i ṣādıḳīn ḫaber virdügi melā'ike-i ᶜaẕāb saña gelüp yā ᶜaduvve'llâh aç gözüñi baḳ_a aḥvāl-i ḳıyāmeti inkār iderdüñ gör_e ḥaḳ degil midür?*"

Nūrü'l-Hüdá'da ayrıca yer yer mizâhî bir dil ve üslubunun kullanıldığı da görülmektedir. Hâce-i Cihân ve Abdalların baş halifesi İslam Baba arasında geçen aşağıdaki diyalog bunun en bariz örneklerinden biridir:

"…*luṭf eyle incinme ḫāṭıra bir nesne lāyıḥ oldı. Ḥażretüñden istifsār iderüm kï bu melāᶜīnüñ meẕhebini bilmek degil kendülere maḫfī olan meẕheblerinüñ meḫaẕlarını ve* ***ṭavā'if-i melāḥidenüñ yigirmi ᶜaded fırḳa*** *olduġını bile iẕᶜān itmişsiz. Yoḫsa sābıḳda birḳaç kerre mülḥid [olmaḳ düşdi mi ᶜaceb? Degil ḳabāḥatlerin bilüp tövbekār olmaḳ olur.] didükde Ḫˇāce-i Cihān ve maᶜden-i ᶜilm ü iẕᶜān] tebessüm_ile buyurdı kï ḫāşā ve'l-ᶜiyāẕu bi'llâhi teᶜālá ol küfr-i ilḥāda ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan düşer mi? Bize dervīş bu maᶜnāyı vuḳūf-ı kāmilümüzden mi düşürdiñüz?*"

Sonuç olarak Karakaşzâde, şiir dili ile nesir arasında kalan secilerle örülmüş bir dille yazdığı *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*'da yaşadığı dönemde yaygın olan dinî-tasavvufî zümreleriyle birlikte tasavvufa dair bazı konuları, devrin uleması ve zürefasına, yani yüksek edebî kültürüne sahip okuyucu kitlesinin beklentisine uygun âlî, sanatkârane bir üslupla anlatmaktadır. Eserde sanatkârane bir üslup meydana

getirme endişesi ve gayretinin yer yer eserde anlatılan konuyu gölgede bırakmıştır. Müellif, teşbih, istiare vb. gibi daha çok şiire has edebî sanatları ve âlî nesrin vazgeçilmez unsuru olan seciyi eserinde son derece başarılı ve ustaca kullanmıştır. Eser yer yer ufak değişikliklerle Farsça'ya ve Arapça'ya çevrilebilecek Osmanlı Türkçesiyle yazılmış küçük değişikliklerle Farsça'ya ve Arapça'ya çevrilebilecek cümleler içerdiği gibi, tamamen Arapça ve Farsça olan kısa veya uzun cümleleri, atasözü ve deyimleri de içermektedir. Bunun yanı sıra eser, belli bazı şeyleri okuyucuya öğretme endişesini taşıdığı göz ardı edilmeyerek eserde, özellikle bazı açıklamaların yapıldığı yerlerde, zaman zaman orta ve sade üslupla yazılmış kısımlara da rastlanmaktadır.

2.5. ESERİN MUHTEVA İNCELEMESİ

Eser, aslında daha önce de belirtildiği üzere, öğretme amacı güden dinî-tasavvufî bir eser olup daha çok Bâtınî inançları olan Abdâlân-ı Rûm, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler, Bektaşîler, Şemsîler gibi tasavvufî ehli sünnet çizgisi dışında olan taifeler ile Mevlevîler, Edhemîler, Alimân, Sûfîler gibi ehl-i sünnet inancına sahip derviş zümrelerini konu edinmektedir. Ancak müellif, bu zümrelerin inanç ve fizikî özelliklerini düz bir şekilde anlatmak yerine Hâce-i Cihân ve oğlu Netîce-i Cân etrafında kurgulanmış olan bir ana hikâye içinde ve bir vak'aya bağlı olarak anlatmıştır.

Eserin esas amacı eserde söz konusu edilen derviş taifelerin dış görünüşleri ve inançlarını anlatmak, özellikle onların inanç ve uygulamalarındaki bozukluklara dikkat çekmek olmakla birlikte, eserin adından da anlaşıldığı üzere amaçlarından biri de doğru yolu bulmak isteyenlere doğru yolu göstermektir. Bu bakımdan eserde söz konuş derviş taifeleri anlatılırken esasında akaid, kelam, fıkıh, tefsir, hadis vs. İslam dininin ilimlerini ilgilendiren konuların da işlendiği görülmektedir. Bu açıdan eserin içinde anlatılan dinî-tasavvufî konuların ayrıntılı incelenmesi tamamen ayrı bir çalışmaya konu olabilecek bir genişlikte olduğu ve çalışmamızın sınır ve hacmini fazlasıyla aşacağı için biz burada bu konuların tahliline girişilmeden yalnızca eserin

yazılış amacını oluşturan söz konusu dinî-tasavvufî taifelerin eserde anlatılan özellikleri üzerinde daha çok durulacaktır.

ESERDE ANLATILAN DİNÎ TASAVVUFÎ TAİFELER

2.5.1. RUM ABDALLARI

Rum Abdalları Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

17. yüzyılda yaygın olup etkinliğini sürdüren ve *Nūrü'l-Hüdâ*'da haklarında en geniş bilgi verilen tasavvufî zümrelerin başında Abdâlân-ı Rûm ya da Rum Abdallarıdır. Abdal tabiri, malum olduğu üzere temelde bir tasavvuf (sîfîlik) terimidir ve bu konuda yeterli bilimsel açıklamaları içeren zengin bir literatür mevcuttur[734].

---

[734] Fuat Köprülü, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi için kaleme almış olduğu "Abdal" maddesinde, "*umumî kullanılışta şaşkın, sersem, ahmak, budala manalarına gelen söz, bir kısım serseri, dilenci dervişlere verilen hususî bir isim*" diye tarif ettiği ve "*her hâlde, eski bir tasavvuf ıstılahı olan 'Abdâl' kelimesinden alınmış olduğu muhakkaktır*" dediği "abdal tabiri"ni, "tasavvuf", "dinî ve içtimaî tarih", "etnografya ve tarih" gibi birçok açıdan inceleyerek, söz konusu tabirin çok geniş bir kullanım alanına işaret etmiştir. "Tasavvuf ıstılahı olarak" abdâl kelimesinin "miladî IX. asırdan beri maruf bir kelime" olduğunu söyleyen Köprülü, bu ıstılahın "sonraları bütün tasavvufî zümreler arasında büyük bir mevki alan ve muhtelif müellifler tarafından birbirinden farklı şekillerde izah olunmakla beraber esasta müşterek olan, meşhur *Ricâl al-Gayb* [Ricâlü'l-Gayb] nazariyesile alakalı" olduğunu söyler. Abdâl kelimesinin bu tasavvufî manası ve mahiyeti hakkında da bilgi veren Köprülü, Arap lügatçilerinin bu konuda kat'î bir şey söyleyemediklerini belirtmektedir. Köprülü'ye göre "gramer noktasından, bu kelime *badal* [bedel] (BDL[بدل]) sözünün cem'i [çoğulu] olmak lazımdır. Fakat abdâl'ın müfredi [tekili] olmak üzere *bedîl* [بديل] kelimesi daha çok kullanılmaktadır. Halbu ki bedîl'in cem'i arap gramerine göre Budalâ [Büdelâ - بدلا] olmak icap eder. Bundan başka, abdâl sözünün müfredi olan BDL'de 'âbid, zâhid, münzevî' manalarından hiçbiri yoktur." Köprülü, Arap lügatçilerinin, abdâl kelimesinin tasavvuf ıstılahı olarak aldığı manaya dayanarak "birbirlerinin yerine kaim oldukları yahut istedikleri zaman kendi yerlerine aynı şekil ve hey'ette birini bedel bırakarak istedikleri yere gidebilmek kudretine malik oldukları için" abdâla bu ismin verildiğini iddia ettiklerini ifade eder. Yine Köprülü, P. Anastas diye bir dilcinin, bu kelimenin tekili olarak bedîl'i kabul etmenin daha doğru olduğunu, İbranî dilinde de bunun benzerine tesadüf edildiğini ve bu kelimenin "dünyadan kesilmiş, Tanrı'ya yaranmak için halktan ayrılmış, zahit, veli" manalarını içerdiğini, aynı şekilde BTL (bdl) aslından da aynı manaların çıkarılabileceğini söylediğini ifade ettikten sonra kelimenin sonraları şümulünü genişleterek "âbid, zâhid, sofu, derviş" anlarını aldığını ve İranlılarla Türkler tarafından daha çok tekil olarak kullanıldığını belirtmektedir. (Bk. M. Fuat Köprülü, "*Abdal*", Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1935, s. 23, 24, 26)

Fuat Köprülü'nün ve diğer uzman kişilerin araştırmalarından da anlaşıldığına göre "Abdal" terimi genelde "derviş" anlamına gelmekle beraber, daha çok 12. yüzyıl sonlarından itibaren bütün Orta Asya, Orta Doğu'da ve bu arada Osmanlı sahasında muhalif bir sûfîlik hareketi olarak ortaya çıkan Kalenderî cereyanına mensup çeşitli zümreler için kullanılmış bir tabirdir[735].

Abdâl tabiri, büyük bir ihtimalle 12-14. yüzyıllardan itibaren İran'da yazılmış olan edebî metinlerde derviş karşılığında kullanılmaya başlamış olup 14. yüzyılda İran sahasında bu tabirle Kalenderlere benzeyen serseri dervişler kastedilmiştir. 15. yüzyıl metinlerinde ise, artık "meczup, divane" anlamında kullanıldığı anlaşılan abdal tabiri, 17. ve 18. yüzyıllarda daha çok "serseri" ve "dilenci derviş" manasında kullanılmıştır[736].

Abdâl tâbiri, Anadolu Türkleri arasında İran'dan daha çok yaygın olup, XIV. yüzyıla ait edebî vesikalardan anlaşıldığına göre, bu yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da abdâl lakaplı dervişlerin çoğaldığı görülmektedir[737]. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında "Abdâl, Işık, Torlak, Hayderî, Kalender" tabirlerinin birbirleri yerinde kullanıldığı, 17. yüzyıldan sonra ise Kalender, Abdâl, Bektaşî tabirleri arasında çok defa fark gözetilmediği görülür[738]. Nitekim bu yüzyılın başlarında yazılmış bazı Türk halk hikâyelerinde, "serseri derviş" mânasında abdallardan bahsedildiği gibi, metinlerde eş anlamlısı olarak bazen ışık, bazen ise torlak kelimesi kullanılmıştır[739].

14. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Abdâl lakabını taşıyan tanınmış Türk dervişlerini gördüğümüz gibi, 15. yüzyılda Rum Abdalları adını taşıyan bir dervişler zümresinin mevcudiyetinden tarihî kaynaklar da bahsetmektedir. 16. ve 17.

---

[735] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sûfîliğine Bakışlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 111

[736] M. Fuat Köprülü, *a.g.md.,* s. 27-28; Orhan Köprülü, "*Abdal*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, s. 61

[737] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, s. 61

[738] M. Fuat Köprülü, *a.g.md*., s. 28-29

[739] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, C. 1, s. 61

yüzyıllarda çokça kullanılan Abdâlân-ı Rûm Abdalları ismi, 18. yüzyıldan sonra ehemmiyetini kaybetmiştir[740].

Abdalân-ı Rûm, Âşıkpaşazâde'nin sözünü ettiği heterodoks (Râfizî) dervişler olup Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda, gaziler (veya alp-erenler), ahîler ve bâciyân-ı Rûm ile birlikte büyük hizmetleri görülen dördüncü sosyal zümredir[741]. Fuat Köprülü'ye göre Abdâlân-ı Rûm, 13. yüzyılda Anadolu'da Babâîler adı altında siyasî ve sosyal bir isyan hareketine sebep olan Babâîlik cereyanının daha sonraki görünüşünden başka bir şey değildir[742].

14 ve 15. yüzyıllarda başka adlar ile de zikredilmekle beraber, daha çok abdal ismi ile anılan, akîdeleri bozuk bu serseri dervişlerin[743] Anadolu'nun dışında 15. yüzyıldan itibaren Rumeli'de de çoğalmış olduklarını ve büyüklerine Dede unvanının verildiğini öğreniyoruz[744]. Rumeli'de Otman Baba'nın abdalları olarak da adlandırılan bu Rum Abdallarının çoğu, Doğu-Balkan dağları veya Dobruca Yörüklerinden oluşan fakir çobanlar olup kaynaklarda çoğunlukla Vize'den Tuna ağzına kadar uzanan Doğu-Balkan Yörükleri arasından çıktığı belirtilmektedir. Dobruca ve Deliorman havalisindeki bu Yörüklerin, aynı zaman bir geçim kaynağı olarak Mihaloğlu Ali Bey gibi ünlü Tuna Uç beylerinin yanında gazi-akıncı olarak hizmet ettikleri de bilinmektedir745. Bu durumda *Nūrü'l-Hüdá*'da bahis konusu olan Rum Abdalları da kendilerini "ᶜOŝmān Baba kūçekleriyüz" diye tanıttıklarına göre, eserde anlatılan taifenin Anadolu Abdallarından ziyade, Rumeli'nin bu havalisinden olan Abdâlân-ı Rûm olduğu anlamını çıkarmak gayet mümkündür[746]. Abdalların Anadolu'daki en önemli merkezleri Seyyid Gazi Tekkesi idi. Nitekim Latîfî'nin çeşitli kayıtları, Seyyid Gazi Dergâhı'nın abdalların merkezi olduğunu açıkça gösterdiği gibi, Âşık Çelebi'nin şair Yetîmî hakkındaki başka bir kaydı da aynı hususu doğrulamaktadır. Kanûnî Süleyman İran seferinden döndükten sonra, 1556-58 yılları arasında Seyyid Gazi

[740] M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 28
[741] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, C. 1, s. 61
[742] M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 37-38
[743] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, C. 1, s. 61
[744] M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 32
[745] Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, s. 94-95
[746] bk. Tenkitli Metin, Abdālān-ı Rūm bölümü

Tekkesi'ni abdallardan temizletmiş, bunlardan bazıları Kütahya Kalesi'nde hapsedilmiş, bir kısmı etrafa dağılmış, ancak "sünnet ehli" olduklarına halk tarafından şahitlik edilenler serbest bırakılmışlardı. Bununla birlikte 1572'den itibaren, önce bazı tavizler vererek tekrar Seyyid Gazi Tekkesi'ne yerleşmeye başlayan bu abdallar, zamanla çoğalarak eskiden olduğu gibi kendi âdet ve yaşayışlarını burada da sürdürmüşlerdir. Bektaşîliğin kuvvetlenmesi üzerine, 16. yüzyılın ortalarından sonra abdalların Hacı Bektaş'ı büyük bir veli olarak tanıdıkları görülmektedir[747].

Kâtip Çelebî'nin Seyyid Gazi Tekkesinde Bektaşî abdallarının oturduğundan bahsedip Ankara'da Kayaş civarındaki Hüseyin Gazi ile Yakup tekkelerinin abdallara mahsus olduğunu belirtmesi, ayrıca Evliya Çelebî'nin de hem Seyyid Gazi hem Hüseyin Gazi tekkelerini birer Bektaşî tekkesi olarak göstermesi, aslında Bektaşîliğin 17. yüzyılda diğer pek çok Râfızî zümreleriyle birlikte abdalları da içine almış olduğunun en açık delili olarak kabul edilebilir. Nitekim 18. yüzyılda artık Bektaşî abdalları tabiri yayıldığı gibi, bu tabirin Bektaşî kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanıldığı, ayrıca abdallara ait eski türbe ve tekkelerin Bektaşîlerce ele geçirildiği görülmektedir. 17 ve 18. yüzyıllarda bu şekilde Bektaşîlik içinde eritilip Bektaşilerce temsil edilmeye başlandıktan sonra da abdal taifelerinden bir kısmının şehir Bektaşîliğine karışmayarak köylerde yaşayan heterodoks Alevî zümreleriyle birleştiği anlaşılmaktadır. Abdalların üçüncü bir kısmının ise cemaat halinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde köyler kurarak yerleştiği, bir başka kısmının ise Kızılbaş obaları tarzında yaşamaya devam ettiği tahmin edilmektedir[748].

Özetle söylemek gerekirse 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Abdallar, yahut Işıklar denilen derviş zümreleri, yaşayışları, giyim kuşamları, ayin, erkan ve inançları itibarıyla aşırı Şiî ve Alevî heterodoks bir zümreydi. Genellikle İslam dünyasının başka yerlerinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bu gibi heterodoks serseri (gezgin) derviş zümrelerine benzeyen, onlarla ilişkili bulunan, evlenmeyerek mücerred (bekâr) yaşayan bu Rum Abdalları, diğer veliler yanında Hacı Bektaş-ı Velî'yi de kendi tarikat azizlerinden saymakla birlikte, Bektaşî değillerdir.

[747] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, C. 1, s. 61
[748] Orhan Köprülü, *a.g.md.*, C. 1, s. 61

Rum Abdalları, şehir ve kasabalardan daha çok köylerde, kendilerine ait zaviyelerde yaşayıp gezginci bir hayat sürerlerdi. 15, 16 ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde taşkınlıklar gösteren ve İran'da Safevî devletinin kuruluşundan sonra kendilerine yeni bir siyasî dayanak ve propaganda merkezi de bulmuş olan hareketlerde, Abdallar'ın da önemli bir rolü ve etkisi olduğu bilinen bir gerçektir[749].

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da Rum abdallarının biri görünen zâhirî, diğeri de kalplerinde gizledikleri ve ancak ehlinin bilgisine sunulan bâtınî olmak üzere iki halleri olduğu ifade edilmektedir[750]. Burada zâhir hallerinden maksat onların dış görünüşleri; "esrâr-ı mâ-fi'l-bâl" olarak ifade edilen kalplerindeki gizli, yani bâtınî hallerinden maksat ise onların dinî inançlarıdır. Bu doğrultuda burada eserde verilen bilgiler ışığında Rum abdallarının önce dış görünüş özellikleri, daha sonra da dinî inanç özellikleri üzerinde durulacaktır.

2.5.1.1. Rum Abdallarının Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Rum Abdallarının Genel Tasvirleri

Eserin Abdâlân-ı Rûm hikâyesinin başında Rum abdalları, esrarkeş (hayrân), yarık sineleri çıplak, ellerinde birer şedde ve çerâğ, bedenleri lale gibi dağlama yaralarıyla dolu, def ve kudümlerine vurarak, her nevbet boynuzlarını çalarak, raks ederek, nara atarak, başları kabak, yalın ayak, bellerine bağladıkları bir tennure ile dolaşan, büyükçe bir kement (pâlheng) ve zünnarî kuşağın dışında vücutları çıplak, omuzlarında birer Ebû Müslimî balta (nacak), ellerinde serdeste adı verilen birer değnek (çomak), yanlarında birinde ateş tutuşturmaya yarayan kav çakmak, birinde ise esrar taşıdıkları ikişer kap (cür'adân), bellerinde ise birer sarı kâşık ve keşkül taşıyan, bedenleri pul pul yanık, sinelerinde şerhalar halinde Hz. Ali'nin zülfikâr adlı kılıcı ile

---

[749] M. Fuat Köprülü, *a.g.md.,* s. 36

[750] *"Evvelā maᶜlūm ola kï abdālān zümresinüñ* ***iki ḥāli*** *vardur. Birisi* ***6āhir ḥālleri****dür kï müşāhede olınur ve birisi daḫi* ***esrār-ı mā-fī'l-bālleri****dür kï ancaḳ ehl-i bāṭına keşf olınur."*

kimisinin vücutlarının iki yanından birinde (pehlusunda) Hayder-i Kerrâr (Hz. Ali) adı, kimisinin pazısında yılan şekli resmedilmiş, şakaklarında dağ (dağlama) izi olan bir taife olarak tasvir edilmektedirler[751].

2.5.1.1.1. Rum Abdallarının Zâhir Hâlleri

Uryan gezerler

Rum abdallarının dış görünüş itibarıyla ilk ve en önemli alâmet-i fârikaları uryan, yani çıplak gezmektir. Eserde verilen bilgilere göre dervişlerin giydikleri hırkayı "dâm-ı ᶜavâm" (avam bağı, tuzağı) olarak gören Rum Abdalları, bellerine bağladıkları tennure[752], zünnârî[753] kuşak ve bir çeşit büyük kement olan pâlhengin[754] dışında başları kabak, yalınayak[755], sineleri ve tenleri çıplak, kısacası baştan ayağa uryan gezerler.

---

[751] *"Rūm abdālları ḳan ḥayrān ve sīne-i ṣadçākları ᶜuryān ... ve cümlesinüñ şaḳaḳlarında dāġı var"*

[752] Ocak, tandır, fırın manasına gelen Arapça "tennûr" kelimesinden gelen tennûre mutfakta, ocak başında giyilen önlük manasında kullanılmakta olup tasavvufî bir terim olarak daha çok Mevlevî dervişlerin giydikleri kolsuz, yakasız, yırtmaçlı, beli kırmalı, uzun ve geniş elbise veya hırkanın adıdır. (Bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2005, s.252; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Adap ve Erkânı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2006, s.53-54; Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2004, s.307-308; Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, c. 3, s.456-457). Rum Abdalları'nın giydikleri tennûrenin üste giyilen kolsuz yakasız elbise veya hırka olmayıp bellerine bağladıkları ve ayıp yerlerini örten kuşak veya kısa eteklik gibi bir şey olduğu anlaşılmaktadır.

[753] Zünnârî: Arapça bir kelime olup Hristiyanların, dinî bir simge olarak kullandıkları kuşak anlamında kullanılan zünnâr, tasavvufî terim olarak: a) Sevgiliye yani Allaha hizmet ve itaat etmeye azm ve kast etmek, hizmet kuşağını kuşanmak, gayret kemerini takmak, kendini Hakk'a vakfetmek; b) dünyaya gönül vermek; c) Benlik, bencillik manalarında kullanılmaktadır. (Süleyman Uludağ, a.g.e, s. 398)

[754] Pâlheng: At yanında olan dizgin veya yulara denmekte olup, ehl-i tecrîd nezdinde bağlanmaya veya taalluk etmeye yarayan nesne, yani kement demektir. Kubbealtı Lügati'ne göre kelime anlamı dizgin, yular, kement, boyna takılan halka olan pâlheng, Bektaşî ve Kalenderî dervişlerinin boyunlarına taktıkları, genellikle ucuna teslim taşı asılan zincir veya iptir. (Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Hzr: Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s.575; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s.852; Kubbaaltı Lügati: http://www.lugatim.com/s/P%C3%82L%C3%82HENG (21.09.2021))

[755] Rum Abdalları'nın yalınayak gezmelerinin sebebine dair *Nūrü'l-Hüdâ*'da veya diğer kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemekle beraber, onlar gibi yalın ayak gezen Bişr-i Hâfî'nin şu sözleriyle belki açıklamak mümkün olabilir:

"Niçin ayağına ayakkabı giymiyorsun, diye soranlara:

Rum Abdalları, başta uryan gezmek olmak üzere, dış görünüşlerine dair birçok özelliklerini Hz. Âdem'in sünnetine ittibâ olarak izah ederler[756]. Nitekim Allah'ın kendilerini Hz. Âdem'in evlatları olarak yarattığını, dolayısıyla evlatları olarak babalarına muhalefet etmek uygun düşmeyeceğini söylerler:

Anuñ evlādı ḳıldı bizi Ḫallāḳ
Bize düşmez kï aña olavuz ᶜāḳ

Veled kim vālide uysa ḫalefdür
Eger uymaz ise ol nāḫalefdür

Eserde müellif, sözünü emanet ettiği ve bir nevi dönemin kurumsal tasavvuf erbabının ve Ehl-i Sünnet ulemasının eserdeki temsilcisi olan başkahraman Hâce-i Cihân vasıtasıyla Rum abdallarının kendi çıplaklıklarını Hz. Adem (a.s.)'in sünnetine ittiba olarak gösterip meşrulaştırmaya çalışmalarını ağır bir dille eleştirmektedir. Hâce-i Cihân, Rum abdallarının Hz. Adem'in bütün hayatı boyunca sahip olduğu giyinme ve yaşayış tarzını ve Kuran'da ve diğer sahih kaynaklarda giyinme ile ilgili nasları hiçe sayarak Hz. Adem'in cennette bir anlık ve zarurî olarak çıplak kalmasını

- Çünkü sulh yaptığım (ve O'na misak verdiğim) gün yalınayaktım, şimdi ayağıma ayakkabı giyinmekten utanıyorum. Ayrıca Hak Teâla: "Biz yeryüzünü sizin için tefriş ettik" (Bakara: 22; Nuh: 19) buyurmaktadır. Padişahların mefruşatı üzerinde ayakkabı ile yürümek edepten değildir." demiştir. (Bk. Feriduddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, hzl. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984, s.169)

Abdülbaki Gölpınarlı'nın rivayet ettiği kıssaya göre ise: "Bişr-i Hâfî, önce Tanrı'dan hiç korkmaz, birçok kötülük yapan biriymiş. Bir gün sarhoş bir hâlde meyhaneye giderken yolda, üstünde "Allah Muhammed" yazılı olan bir kâğıt parçasını görünce hürmeten yerden kaldırıp öpmesi ve miskle kokulandırıp bir camiye gidip imama vermesi üzerine Hasan el-Basrî'ye rüyasında Bişr'in bu haraketi yüzünden Allah tarafından ulu edildiği ve arıtıldığı ve bunu gidip Bişr'e haber vermesi söylenir. Hasan el-Basrî de daha önceden tanımadığı Bişr'i gidip arkadaşları vasıtasıyla meyhanede bir köşede sızmış bulup kapıdan çağırtıp rüyada kendisine haber verilen müjdeyi anlatır. Bişr bunu duyunca bir nara atarak başını alıp ovalara düşer. Kırk yıl yalınayak savaşlara katılır ve her yıl haccedermiş. Ona niçin yalınayak yürüyorsun diye sorduklarında. Bişr-i Hâfî şu cevabı verir: "*Yeryüzü, Tanrı yaygısıdır, Bişr kim oluyor ki ayakkabısıyla o yaygıya bassın?*" (Abdülbâki Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı,* İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları, İstanbul 2011, s.260)

[756] *"...bu minvāl üzre ᶜ**uryān olmaġa sebeb** budur kï vaḳtā kï Ḥażret-i Ādem-i ṣafiyy ᶜaleyhi's-selām cinândan mehcūr ve ḥulel-i bihişt cisminden dūr olup emr-i Ḥaḳ_ile arża hübūṭ itdi ol dem cismi ᶜuryān olmaġla ḥayādan maġmūm olup setr içün **miyānına tennūre** baġlayup kūh-ı Serendībde (...) **muttaṣıl ḫayrān ve tennūre-i meẕkūre ile ᶜuryān ᶜālemi seyrān** iderdi. Biz daḫi aña tebaᶜiyyet idüp **miyānumuza tennūre bağlayup ᶜuryān** (...) ᶜālemi **seyrān** iderüz.*"

ve avret yerini cennetten bir yaprakla örtmesini, hayatları boyunca bellerinde bir tennure ile çıplak gezmelerine cevaz veren bir delil olarak kabul ettiklerini söyler.

Hâce-i Cihân, abdalların çıplak gezme âdetlerini "harekât-ı fâside" (bozgunculuk) olarak nitelendirirken; bunu Hz. Âdem (a.s.)'ın sünneti diye takdim etmelerini ve bu konuda Âdem Peygamber'e tabi oldukları şeklindeki iddialarını ise çirkin saçmalıklar, olarak değerlendirmektedir. Zira İslam alimlerinin belirttiği ve tefsir ve tarih kitaplarında yazdığına göre Hz. Âdem'in cennette yasak meyveden yemesi üzerine kazara çıplak kalmaları ve diğer mahlukat avret yerini görmeden hemen yaprakla örtmesi hadisesi, bir anlık yaşanmış bir olay iken ve Kur'an'daki "*Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar*" (A'râf: 22) ifadesi bunun açık delili iken, Rum abdallarının Hz. Âdem'in sünnetini takip ediyoruz diyerek ömürleri boyunca çıplak gezip keşf-i avret etmeleri, hiçbir şekilde delil teşkil edemeyeceğini belirtir. Onların bu durumu olsa olsa *"Utanmayan kimsenin imanı yoktur"* ve "*Allah (avret yerini) göstereni ve ona bakanı lanetlemiştir*" sözleri gereğince kendilerinin mutlak surette melun olduklarını, Yaratan'dan ve yaratılanlardan utanmayan, edepsizlik uykusundan uyanamamış, halk arasında "*götü açık*" mülhid, dinsiz namıyla rezil rüsva olan, şeref ve haysiyetleri alçaklık toprağında sürünen alçaklar ve Rahman'ın gazabına uğramış kimseler olduklarına delil olabileceğini söyler.

Özetlemek gerekirse Hâce-i Cihân'a göre, Hz. Âdem (a.s.)'in yaşayış ve sünnetine uymak, onun zorunluluktan ve bir anlık yaşadığı bu tür şeyleri örnek almakla değil, ancak kaynaklarda anlatıldığı gibi bütün ömrü boyunca kendi isteğiyle giydiği ve vücudunu bürüyüp süsleyen elbiseleriyle giyinmiş, güzel ve beğenilen şeklini ve yaşayışını örnek almakla mümkündür. Bu şekilleriyle ise Rum Abdalları, Hz. Âdem (a.s.)'in sünnet ve yaşayışına uymadıkları gibi, tam tersine onun yaptıklarına tamamen muhalefet etmiş oldukları apaçık ortadadır.

Hace-i Cihân, Rum Abdallarının yeryüzüne halife olarak gönderilen ve bütün ince sırlara vakıf olan Hz. Âdem'i temiz itikadı gereği bütün hayatı boyunca gece gündüz ettiği itaat ve ibadetlerinde örnek almayıp sadece giyim konusunda ona uymalarını, oruç tutmayan fakat sahura kalkıp sahur yiyen ve bunun sebebi kendisine

sorulduğunda sahur yemenin Hz. Peygamber Muhammed (a.s.) ve Ali (r.a.)'den kalan bir sünnet olduğunu, "farzları terk ettiğimiz yetmezmiş gibi sünneti de mi bırakalım" diyen mülhid, dinsiz bir kişinin durumuna benzetmektedir.

Özetle Hâce-i Cihân, Rum Abdalları yeme içme gibi nefislerine kolay ve güzel gelen şeyler konusunda şeriata göre amel ederek kendi sapık düşüncelerine göre yorumlamadıklarını, nefislerine muhalif ve ağır gelen konuları ise kendi batıl düşüncelerine göre tevil ettiklerini, yani asıl uymaları gereken hakikî itikat ve ibadet konusunda şeriata tam olarak muhalefet ederek cehennemi kazandıran ameller işlediklerini söyler. Dolayısıyla Rum Abdallarını, eğreti bir konu olan giyim-kuşam konusunda aslı yokken, yanlışlıkla takip ettikleri ve doğru zannettikleri yolun tamamen yanlış olduğundan haberi olmayan gafil ve batıl inançlı mülhidler olarak nitelendirmektedir.

Yanlarında bir takım araç-gereçler taşırlar

Rum Abdalları ellerinde aydınlatma aleti olarak şedde ve çerâğın[757] yanı sıra serdeste[758] yani âsâ namına birer çomak[759], müzik aleti olarak kudüm ve boynuz, kesme ve savunma aleti olarak omuzlarında Ebû Müslimî nacak[760]; yanlarında birinde

---

[757] **Çerâğ:** Farsça bir kelime olup yağa bandırılıp yakılan fitile, çıra, ışık demektir. Tasavvufta nur, marifet, pir, mürşid, delil ve rehnümâ (yol gösterici) manasına da gelir. (Bk. Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, s.138; Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.94). "Şedde-شده " kelimesine sözlüklerde rastlanmasa da "şedde vü çerâğ" şeklinde çerâğla birlikte kullanıldığına bakılarak "çerâğ"la eş anlamlı olduğu ve "şedde"den kastın "çerâğ" benzeri bir eşya olduğu tahmin edilebilir. Sözlüklerde sadece "şedd" kelimesine rastlanmakta olup, sözlük manası sıkı bağlama, bağlanma, sıkma, muhkem eylemek olan kelime tasavvufî bir terim olarak eski esnaf teşkilatı kuruluşlarında ahiliğe, sanatta bağlılığını göstermek üzere bağlanan kuşak manasına gelmektedir. (Ferit Devellioğlu, a.g.s., s.983; Ahterî Mustafa Efendi, Ahterî-i Kebîr, Hzr. Prof. Dr. Ahmet Kırkkkılıç-Doç. Dr. Yusuf Sancak, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s.918)

[758] Serdeste: Mukaddes kabul edilen kayın ağacından kesilmiş olan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu erkân değneğine denir. Alevilerin bir kesiminde, görügü, erkan esnasında Dede tarafından, mukaddes tanınan kayın ağacından kesilmiş olan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu erkan değneği kullanılır. **Erkân**a, kimi bölgelerde **"Tarik", "Evliya", "Dest-Çup", "Ser-Deste"** veya **"Alaca Değnek"** de denilir. (Bk. http://www.hunkarvakfi.org/bilgi/Alevilik/Kavramlar: Erişim: 22.01.2017)

[759] Çomak, ucu kıvrık veya topuzlu uzun bir âsâ olup, Rum Abdalları bunu muhtemelen hem dayanılacak hem de kendilerini savunacak bir alet olarak yanlarında taşırlarmış.

[760] Ebû Müslimî Nacak tabir edilen bu alet, balta olup buna teber de denilir. Rum abdalları bunu muhtemelen, seyahat ederken yolda hem ateş yakmak üzere odun kırmaya hem de savunma silahı olarak yanlarında taşımışlardır. Rum abdallarının bu nacak veya balta taşıma erkanının geleneği, adından da anlaşıldığı gibi VIII. yüzyılda yaşamış olan Ebû Müslim-i Horâsânî'ye kadar uzanmaktadır. Fuad

ateş tutuşturmak için kav çakmak, birinde ise esrar taşıdıkları ikişer cür'adân[761]; yine bellerinde Abdallara has olduğu belirtilen birer sarı kâşık ve keşkül[762] taşırlardı. Bunların yanı sıra Rum Abdalları'nın ayrıca yanlarında muhtemelen duruma göre yer sofrası olarak veya soğuktan korunmak amacıyla örtü olarak kullandıkları birer post veya pösteki[763] taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bunu kendilerini "*birer ᶜuryān-ı ṣāḥib-pōst*" olarak tanıtmalarından da anlıyoruz.

Çârdarb[764] olurlar

Köprülü'nün hangi ırktan olduğu bilinmemekle beraber tarihî bazı mülahazalara binaen Türk olması ihtimalini yüksek gördüğünü söylediği, tam adı Ebû Müslim Abdurrahmân b. Müslim el-Horâsânî (ö. H.137/M.755) olan Ebû Müslim, Abbâsî ihtilâlinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olup, Muhtemelen H. 100 (M.718-19) yılında İsfahan veya Merv'de doğmuştur. Ebû Müslim İslam tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yer almaktadır. Emevî hânedanının yıkılmasında ve Abbâsîler'in hilâfete geçmesinde oynadığı rol sebebiyle ona "nâkilü'd-devle, sâhibü'd-devle, mümîtü'd-devle, muhyi'd-devle" unvanları verilmiştir. Siyasî ve askerî başarıları yanında Horasan'ın imarı yolunda da büyük adımlar atmıştır. Merv'de ve Nîşâbur'da camiler yaptırmış, Merv ve Semerkant'ın surlarını tamir ettirmiştir. Ebû Müslim İran, Özbekistan, Türkmenistan ve Dağıstan'da olduğu gibi Anadolu Türk halkı arasında da mübârek kahramanlardan biri kabul edilmiştir. O daima hakkı savunan, haksızlığa ve zulme karşı çıkan bir kişi olarak gösterilir. Ebû Abdullah Muhammed b. Ümrân el-Merzübânî'nin Ahbâru Ebî Müslim sâhibi'd-da've'si ile Ebû Tâhir-i Tarsûsî'nin Ebû Müslimnâme'si gibi onun kahramanlıkları hakkında yazılan ve mitolojik unsurlar içeren halk hikâyeleri ve destanlar, yeniçeri ortaları mahfillerinde ve halk arasında zevkle okunmuştur. (Bk. M. Fuad Köprülü, *Türk Tarih-i Dinîsi*, Haz: Metin Ergun, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s.75; Hakkı Dursun Yıldız, "*Ebu Müslim-i Horasânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.10, s. 197, 199)

[761] Cürᵉadân: Arapça-Farsça birleşik bir kelime olup, şarap artıklarının döküldüğü kap veya içki kadehinin dibinde kalan kısım manasına gelmektedir. (Burhân-ı Katı, s.436; Ferit Devellioğlu, a.g.s., s.512)

[762] Kayık şeklinde ağaçtan (Hindistan cevizi kabuğundan veya abanozdan) veya bakırdan yapılan ve dilenci çanağı veya kâsesi olarak bilinen ve bazen tahrif edilerek "keşkel" şeklinde de kullanılan "کشکول keşkûl", kelime olarak aslında Farsça "کش keş" ile "کول kûl" kelimelerinden meydana gelen birleşik bir isim olup dilenci, geda anlamına gelmektedir. "Keş" Farsça "کشیدن-keşîden" fiilinden gelmekte olup "çekmek" anlamına; "kûl" ise Farsça "omuz" anlamına gelen iki ayrı kelimedir. Birleşik bir kelime olarak "keşkûl", omuz ile çekmek manasına gelmektedir. Dilenci kısmı aldığını omuzlayıp götürdüğü için buna "keşkûl" denilmiştir. (Burhân-ı Katı, s.436; Ferit Devellioğlu, a.g.s., s.512)

[763] "…libās-ı zer-beft yerine bize bir pōst besdur…"

[764] İbnu'l-Cevzi, *Şeytan'ın Hileleri* adlı kitabında ilginç bir şekilde "çârdarb" rüknünü Hindulardan Berâhimî adlı fırkaya dayandırmaktadır. İbnu'l-Cevzi, En-Nubehti adlı birine ait olduğunu belirttiği "*Dinler ve Görüşler*" adlı kitaptan naklen anlattığına göre Hindulardan yaratıcıya, Peygamberlere, cennet ve cehenneme inanıp bunları kabul eden, ancak Paygamberlerinin bir melek olup kitapsız olarak kendilerine insan suretinde geldiğini iddia eden Berâhîmîler'in dininden olup da sonradan onların dininden çıkan ve daha sonra bu dine tekrar dönenler saç, sakal kaş ve kirpiklerini tıraş ettirir, sonra da gidip ineğe secde ederlermiş. [Bk. İbnu'l-Cevzi, *Şeytan'ın Hileleri*, Karınca Polen Yayınları, İstanbul 2015, s. 83]

Farsça "dört" anlamına gelen "çihar" ile Arapça "rükün" anlamına gelen "darb" kelimelerinin birleşmesiyle teşekkül eden ve kelime anlamı "dört darp" ya da vuruş" veya "dört rükün" manasına gelen Çihârdarb veya Çârdarb tabiri, terim olarak baştaki saçın, kaşın, sakalın ve bıyığın usturayla kazınması manasında kullanılmaktadır[765]. Osmanlı döneminde yaygın bir uygulama olduğu bilinen çârdarb erkânı en çok Kalenderîlerde uygulanan bir erkân olmakla birlikte Rum Abdalları ve Bektaşiler arasında da hatta bazen Mevlevîlerde bile uygulanan bir erkân olduğu görülmektedir[766].

*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'*nde anlatıldığına göre Kalenderî sâlikler zikrullah ile meşgul olduğu sırada, kendilerine bir hâl zuhur eder ve o zaman kalpleri "dört darp" ile zikredermiş. Bu halde olan müritlerin bazılarında neşe zahir olur ve o zaman sakal, bıyık, saç ve kaşını tıraş ederlermiş[767].

Çârdarb, bütün Kalenderî zümrelerinde her zaman dört rüknüyle uygulanmayıp zümreden zümreye değişmekle birlikte Kalenderîlerin ve Rum Abdallarının en önemli alamet-i farikalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır[768].

*Nūrü'l-Hüdá'*da Rum Abdallarıyla ilgili çârdarb tabiri açıkça zikredilmemekle birlikte Abdâlân-ı Rûm bölümünün giriş kısmında "başları kabak" olarak tarif edilmeleri ve aynı bölümün devamında sakal[769], bıyık, kaş ve saçlarını tıraş ettikleri açıkça anlatılmasından Rum abdallarının bu erkânın dört rüknünü de uyguladıkları anlaşılmaktadır. Eserde ayrıca Rum Abdallarının piri olan İslam Baba'nın ağzından bunun sebepleri de anlatıldığı, dolayısıyla çârdarb erkânının arka planında gizli olan itikadî boyutu da izah edildiği görülmektedir.

---

[765] Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik Kalenderiler, Timaş Yayınevi, İstanbul 2017, s. 222; Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.93

[766] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 222; Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 93; Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c.1, s. 325-326

[767] Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s.325

[768] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s.222

[769] "*Ve daḫi ey Ḫ̇āce-i ehl-i ḥāl trāş-ı liḥyemüzden daḫi saña ḳīl ü ḳāl idüp beyān ve mā-fi'ż-żamīri ᶜayān idelüm*" *"rūyumuz ġubār-ı ḥaṭdan sāde ve ḫırmen-i liḥye vü şāribümüz bāde virüp mir'āt-ı ruḫsārumuz mücellā ve ġubār-ı liḥyeden ibā ḳılduḳ"*

Rum Abdalları, sakallarını tıraş etme sebepleri arasında insan yüzünün Allah'ın yarattığı her şeyin kendisinde yansıyan bir ayna, insan yüzündeki kılların ise, bu aynayı kirleten toz mesabesinde olduğuna, dolayısıyla toz mesabesindeki kılların giderilmesiyle Allah'ın yaratma kudretinin yansıdığı ayna olan yüzün parlayacağına ve bu şekilde iki âlemin, yani maddi ve manevî âlemdeki bütün eşyaların renklerinin bu aynaya yansıyacağına ve buradan seyredilebileceğine inanmalarının[770] yanı sıra "*Cennet ehlinin çoğunun vücutları ve yüzleri tüysüzdür*" ve "*Kim ki bir kavme benzerse, onlardan olur*" sözleri gereğince cennet ehline benzeme isteklerinin de olduğunu söylemişlerdir[771]. Rum Abdallarının aynı zamanda insan yüzü ile güneş ve ay gibi birtakım kozmolojik unsurlar arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak çârdarb erkânını, özellikle sakal tıraşının sebebini bu çerçevede izah etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda onlar insan yüzünün manen güneşten daha parlak ve aydınlık olduğuna, daha çok ışık saçtığına, bulutların güneşi karanlığa boğduğu gibi sakal ve bıyıkların da manevi güneş olan insan yüzünü karanlığa boğduğuna, dolayısıyla sakal bırakmanın akıllıca bir şey olmadığını savunmuşlardır[772].

Hâce-i Cihân'ın, Rum Abdallarının sakal ve kaşlarını tıraş etme konusundaki fikir ve uygulamalarına şiddetle karşı çıkarak yine onları ağır eleştiri oklarının hedefi hâline getirdiğini görmekteyiz.

Nitekim Hâce-i Cihân, Hacı Bektaş-ı Velî ve Seyyid Gâzî sünnete uygun olarak sakallarını uzatıp kaşlarını tıraş etmemişken, Rum Abdallarının sakallarını ve kaşlarını usturaya vurmakla, yalnızca Hacı Bektaş Velî ve Seyyid Gazî'ye muhalefet etmekle kalmayıp bütün peygamberlerin ve veli kişilerin, özellikle Hz. Peygamber Muhammed (a.s.), Hz. Ali' ve onun evlatları Hz. Hasan ve Hüseyin'in sünnetine muhalefet etmiş olduklarını, dolayısıyla bu çirkin ve İslam dininde meşru olmayan

---

[770] *"Bil kī cinānda ġubār-ı ḫaṭ ᶜiẕāra ᶜārıża olup rū-yı insānı siyāh ve ḳayd-ı mūy ile ḥālin tebāh itmeyüp āyīne-i rūyin tāb-nāk ve temām-ṣafā ile yüzin mücellā vü pāk ḳılup nuḳūş-ı dü ᶜālem anda ᶜayān ve cümle-i eşyā ol āyīnede nümāyān olması maḥall-i gümān degildür"*

[771] *"Ve bir daḫi "Men teşebbehe* bi-*ḳavmin fe-hüve minhüm" feḥvāsınca ve "Ekŝerü ehli'l-cenneti curden ve murden" muḳteżāsınca rūyumuz ġubār-ı ḫaṭdan sāde ve ḫırmen-i liḥye vü şāribümüz bāde virüp mir'āt-ı ruḥsārumuz mücellā ve ġubār-ı liḥyeden ibā ḳılduḳ"*

[772] *"Zīrā rū-yı beşer maᶜnáda mihr-i ᶜālem-tābdan enver iken ol mihr-i münevveri seḥāb-ı ḫaṭ ile tīre vü tārīk ve ẓulmete şerīk itmek ṭarz-ı nā-dāne ve üslūb-ı bī-gāne degil midür"* (bk. Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá)

halleriyle, ne peygamberlerin, ne evliyaların, ne de Hz. Ali'nin ve evlatlarının takipçisi veya sevenleri olabileceklerini söylemektedir.

Diğer taraftan insan yüzünün İlâhî kudretin fermanı, yüzdeki sakalın bu fermanın hattı (yazısı), kaşın ise tuğrası mesabesinde olduğunu ifade eden Hâce-i Cihân, bu yüce sultanın fermanından tuğrayı değil, hattından bir noktasını bile silen aşağılık bir hilebazın el ve kellesinin uçurulup gövdesinden koparılacağı düşünülürse, dünyadaki bütün sultanların gerçek sahibi, âlemlerin rabbi olan Allah'ın kudretinin yazılı olduğu fermandan hat ve tuğrayı tıraş edip silen, doğru yoldan sapmış aşağılık kimsenin akıbetinin harap olacağı ve hilebaz İblis gibi dergâh-ı İlâhîden kovulacağının şüphesiz olduğunu belirtir.

Özetle, Hâce-i Cihân'a göre Rum Abdalları, bütün bu sebeplerden dolayı nefs-i emmare (kötülüğü emreden nefis) çölünde yolunu şaşırmış serserî, peygamberlerin dinlerine ve velilerin yoluna tabi olmaktan uzak, uğursuz nefsin hileleriyle sarhoş ve şaşkın, ilhad (dinsizlik) çölünde gerçek şeytan, din ve milletten uzak başkalarını aldatan birer mülhid, dinsizdirler.

Bedenlerini dağlayıp şerhalar çekmek suretiyle vücutlarında çeşitli şekiller çizerler:

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'da verilen bilgilere göre Rum Abdallarının vücutları pul pul yanık olup bütün vücutlarında lale şeklinde yaralar (dağlar) açarlar, özellikle sinelerini ve şakaklarını dağlarlar. Kimilerin sinesinde şerhalar[773] ile Hz. Ali'nin zülfikâr[774] adlı kılıcının resmi; kimilerin pehlûlarında, yani kaburga

[773] "*Kerbelāda şehīd iden Yezīdlerüñ ᶜadūlarıyüz ve ᶜāşūrāda ḫūn-ı sirişkümüz revān idüp nevḥalar ve ol sulṭānlaruñ revān olan ḫūnları içün şerḥalar çekerüz.*"

[774] Zülfikâr denilince akla ilk gelen namlusu iki sivri çatal uç ile sonuçlanan kılıçlardır. Bu düşüncenin temel dayanağı ise dört halifeden biri olan Hz. Ali'nin çatal uçlu kılıcı üzerine günümüze kadar devam eden efsanedir. İslam inanışına göre Uhud Savaşı (625) sırasında Hz. Ali'nin kılıcı çarpışma esnasında kırılır. Hz. Muhammed'in yanına gelen Hz. Ali ondan bir kılıç ister ve Hz. Muhammed bir kılıç verir ki zülfikâr bu kılıçtır. Yani Türk kaynaklarına göre enli, yassı, ağır ve kısa olan paladır. Hz. Ali'nin yeniden savaş alanına dönerek yiğitçe vuruştuğunu gören Hz. Muhammed, daha sonra birçok Türk, İslam kılıcı üzerine kazınacak olan şu hadisi söyler: "*La fetâ illâ Ali ve la seyfe illa zülfikâr*", yani "*Ali'den daha yiğit (kişi) ve zülfikârdan daha keskin kılıç yoktur*". Hz. Ali'nin üzerine yazılan yiğitlik ve kahramanlık destanları ile efsaneleşen zülfikâr kılıcı, Osmanlı toplumu ve ordusu üzerinde de etkili olduğu gibi Rum Abdalları üzerinde de çok büyük etkisi olduğu görülmektedir. Bu kılıcın sembol olarak

kısımlarından iki yanlarından birinde Haydar-ı Kerrâr Hz. Ali'in adı; kimilerin kollarında (pazılarında) yılan resmi çizilidir.

Hz. Muhammed (a.s.) ve Hz. Ali'nin (r.a.) dostları, muhibleri, Hz. Hasan ve Hüseyin'in âşıkları ve kurbanları olduklarını söyleyen Rum Abdalları, Hz. Hasan ve Hüseyin'i Kerbelâ'da şehit eden Yezid taraftarlarının düşmanları olup şehit edildiği aşure gününde kanlı gözyaşı dökerek ağıtlar yakmakta ve onların akıtılan kanları için vücutlarına şerhalar çekmektedirler[775].

Eserde Rum Abdalları'nın Piri İslam Baba'nın kendilerini tanıtırken kullandığı "*cism-i pürdāġ ile ᶜOs̱mān Baba kūçekleriyüz*" ifadesinden, hem bedeni dağlama âdetinin Osman (Otman) Baba ve müritlerine ait olduğu, dolayısıyla Rum Abdallarının bu âdet veya erkânı Otman Baba'dan tevarüs ettikleri, hem de genel anlamda Otman Baba'nın tarikine bağlı dervişler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Velâyetnâme-i Otman Baba*'da Abdâlân-ı Rûm, Otman Baba'nın müritleri olarak adlandırılmıştır[776].

İslam kültüründe yeri olmamakla birlikte, vücuda resim veya şekil çizme geleneğinin hayli eski olduğu ve daha eski zamanlardan çeşitli medeniyetlere ait kavimlerde hem sağlık hem güzellik açısından uygulandığı bilinmektedir. Nitekim kaynaklarda dövme geleneğinin sağlık ve güzellik açısından vücuda resim çizmeyi faydalı gören bu gelenekle başladığı ifade edilmektedir. M.Ö. 2000'lerde Antik Mısır toplumunda dövmenin yapıldığı mumyalardan anlaşılmıştır. Antik Yunanlar ve Romalılar, barbarlara özgü bir uğraş olarak saydıkları dövmeyi suçlular ve kölelere yaparken; Mezopotamya'da yaşayan Kürtler, Araplar, Ezidiler, Süryaniler,

---

alınmasındaki amaç hiç şüphesiz zülfikâr efsanesini yaratan güç, kuvvet ve kudrete sahip olmak düşüncesinden kaynaklanmaktadır. (Bk. T. Nejat Eralp, Tarih Boyunca *Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1993, s.65-66)

[775] "*bu cihān-ı fānīde Muḥammed ve ᶜAlīye dōst ve libās-ı zer-beft yerine bize bir pōst besdur ve Ḥasan ile Hüseyin ᶜāşıḳlarıyuz ve anları Kerbelāda şehīd iden Yezīdlerüñ ᶜadūlarıyüz ve ᶜāşūrāda ḫūn-sirişkümüz revān idüp nevḥalar ve ol sulṭānlaruñ revān olan ḫūnları içün şerḥalar çekerüz*." (Bk. Tenkitli Metin, s. 740)

[776] Yunus Yalçın, *Türk Edebiyatında Velâyetnameler ve Otman Baba Velâyetnamesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008, s. 228-229; Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Temmuz 2016, s.90

Türkmenler ve Aleviler gibi yaşayan tüm halklar dövmeyi hem güç sembolü hem aidiyet olarak kullanmış, kimileri de sağlık için kullanmıştır[777].

Bu bilgilerden yola çıkarak belki de Rum Abdallarının vücutlarına şerhalar çekerek çeşitli resim ve şekiller çizmenin arkasında, sağlık açısından onları güçlendireceği inancı ile bu resim ve şekilleri birer güç ve aidiyet sembolü olarak görme anlayışının yattığı söylenebilir. Nitekim İslam Baba'nın "*cism-i pürdāġ ile ʿOṣmān Baba kūçekleriyüz*" şeklindeki ifadesinden, Rum Abdallarının bu özellikleriyle kendilerini Otman Baba'ya bağladıkları, dolayısıyla vücut dağlamaya bir nevi aidiyet sembolü gözüyle baktıkları da söylenebilir.

Seyahat edip dünyayı dolaşırlar

Tasavvufta biri bedenle biri kalple olmak üzere yapılan iki çeşit sefer veya yolculuk vardır. Zahir de denilen[778] beden ile olan sefer, bir bölgeden başka bir bölgeye intikalden ibaretken, kalp ile olan sefer bir sıfattan diğer bir sıfata yükselmek şeklinde olur[779] ki buna manevî yolculuk da denir[780].

Nefsi terbiye etme ve kalp katılığını yumuşatma konusunda etkisi ve faydası bakımından bedenle yapılan yolculuğa kurumsal tasavvufta da çok büyük bir önem verilmiştir. Hatta bazı mutasavvıflar seyahatin nefisleri yumuşatmaktaki etkisinin oruç ve namaz nafilelerinden daha az olmadığını düşünmüşlerdir. Zira vatan ve dostlardan ayrılmanın, alışkanlık ve âdetleri terk etmenin, musibet ve zorluklara sabretmenin, nefisleri ve tabiatları alışkanlık ve âdetlere bağlanmaktan kurtarıp azat hâle getirdiğine inanılmaktadır[781].

---

[777] Mezopotamya'nın Sessiz Dili, Bazen Sağlık ve Bazen Güç: Dek veya Dövme, (Kaynak: National Geographic) https://www.canakkalematbuat.com, (18.09.2017).

[778] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.310; Hücvirî, *Hakikat Bilgisi – Keşfü'l-Mahcûb,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.407

[779] Abdulkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s.376-377

[780] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 309

[781] İzzeddin Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları - Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye,* Kurtuba Kitap Yayınları, İstanbul 2010, s.259

Kurumsal tasavvufta sefere çıkıp seyahat etmek ilim talep etmek, meşâyih ve ihvanla görüşmek, alışılmış ve aşina olunan şeyleri bırakmak, kardeş ve dost ayrılığının acısını tatmak, nefsi terbiye etmek, kendini unutturmak ve insanların alakasından kaçmak, yeryüzündeki Allah'ın ayetlerini görüp onlardan ibret almak gibi belli başlı maksatlarla yapılmaktadır. Bununla beraber hakikat takipçilerinin ve tarikat saliklerinin hedeflerinin hâsıl olması ve maksatlarına ulaşması için seyahat, yerine getirilmesi gereken şartlar arasında sayılmamaktadır[782].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'daki bilgilere göre Rum Abdalları, seferin yalnızca zahir yani bedenle olanını yapmışlardır ki sürekli seyr ü sefer halinde olmaları hasebiyle seyahat emek onların en belirgin özellikleri arasında sayılmıştır. Bundan dolayı da daha çok "gezgin dervişler" olarak nitelendirilmişlerdir.

Eserde yer alan bilgilere göre Rum Abdallarının sürekli sefer veya seyahat halinde bulunma maksatlarını, Hz. Âdem'in a.s. sünnetine uymak[783]; dilencilik yapmak suretiyle halkın kurban ve sadakalarını alıp rızıklarını temin etmek[784]; dünyada gezip gördükleri yerlerden ibret almak[785]; kendi taifelerine insan çekmek veya mürit devşirmek şeklinde sıralamak mümkündür[786].

---

[782] İzzeddin Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları - Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye,* Kurtuba Kitap Yayınları, İstanbul 2010, s.259

[783] "*Ḥażret-i Ādem-i ṣafiyy ᶜaleyhi's-selām cinândan mehcūr ve ḥulel-i bihişt cisminden dūr olup emr-i Ḥaḳ_ile arżа hübūṭ itdi ol dem cismi ᶜuryān olmaġla ḥayādan maġmūm olup setr içün miyānına tennūre baġlayup kūh-ı Serendībde sedd-i ramaḳ içün ve defᶜ-i ġam içün ḥaşīş ekl idüp muttaṣıl ḥayrān ve tennūre-i meẕkūre ile ᶜuryān ᶜālemi seyrān iderdi. Biz daḥi aña tebaᶜiyyet idüp miyānumuza tennūre baġlayup ᶜuryān ve ḥaşīş ekl idüp mest ü ḥayrān ᶜālemi seyrān iderüz*" (Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, Cevāb-dāden-i Pīr-i Abdālān Be-Ĥażret-i Ḫˇāce-i Cihān)

[784] *"Ḫalḳa nice dürlü ekāẕīb ile keşf ü kerāmet ve daᶜvá-yı ᶜaliyye-i velāyet idüp envāᶜ-ı ḥīle vü mekr ile ḫalḳuñ ḳurbān ve ṣadaḳalarını almaḳ maḥallinde kemāl-i ᶜaḳl u dāniş ile ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī Ādem geçinüp…"* (Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Abdālān")

[785] *"…biz daḫi Ḥażret-i Ādem-āsā … ḥayrān ü mestān eṭrāf-ı cihānı dīde-i ᶜibret_ile seyrān iderüz…"* (Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Cevāb-Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i Abdālān")

[786] *"…bu melāᶜīnüñ seyyāḥları çoḳ olmaġla ḳahve-ḫāne ve mey-ḫānelerde etrāk-ı bī-idrāk ḳısmından ve şehr oġlanınuñ baᶜżı nev-heves mutaẕarrıflarından ve ᶜulemā vu ṣuleḥā terbiyetin görmemiş feseḳadan ve dervīş yanında gezmekle ḫalḳ beni ẓarīf u ᶜārif ve ṭālib-i maᶜārif ṣansun diyenlerden ve iᶜtiḳādāt-ı ehl-i sünnet ü cemāᶜatden ġāfil baᶜżı ḫāliyyü'z-zihn aḥmaḳ ve cāhil bunlar ile rāst gelüp ḳonuşduḳda ol bī-çāre aḥmaḳuñ ṣaḳalına gülüp leṭāyif-i ᶜibārāt ve eşᶜār u ebyāt ile ve ġarāyib-i ḥikāyāt ve ᶜacāyib-i kelimāt ile tamām aldayup pür-maᶜrifet geçinmekle derūnına girdükden ṣoñra ve terkīb-i ilḥād ile ᶜaḳlına ḫiffet getürdükten_ṣoñra kelimāt-ı melāḥideyi tedrīc ile ilḳā iderek ve āḫir-i kār pāk*

Rum Abdallarının riayet ettikleri önemli seyahat edeplerinden biri de toplu halde seyahat etmektir. Nitekim *Nūrü'l-Hüdá Li-Menihtedá*'da Rum Abdalları bölümünün giriş kısmındaki ifadelerden onların toplu halde seyahat ettikleri anlaşılmaktadır[787]. "*Önce yol arkadaşını bul sonra yola çık*" sözü gereğince ve Hz. Peygamber (a.s.)'in tek başına yolculuk yapılmasını yasaklaması sebebiyle toplu seyahat etme edebinin kurumsal tasavvufta da önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir[788].

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá'daki bilgilerden, tasavvufta da önemli sefer edeplerinden sayılan "seyahat esnasında cemaatten birisini başlarına emir seçmek"[789] edebine Rum Abdallarının da uydukları anlaşılmaktadır. Nitekim eserin Rum Abdalları bölümünün giriş kısmında yer alan "*Çün ṭā'ife-i Abdālān Ḫˇāce-i Cihāndan bunuñ gibi su'āl ve bu ṭarz üzre ḳīl ü ḳāl gūş itdiler fi'l-ḥāl ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīş-ḳademi Ĥayrān Dede nām bir mülḥid-i ḳıdemi basṭ-ı ma9āl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl idüp didi kï…*"[790] ifadelerinden bu husus açıkça anlaşılmaktadır.

Seyahat esnasında yanlarında birtakım sefer araçlarını taşıdıkları dikkate alınırsa, Rum Abdalları'nın, tasavvufta sünnet olarak görülen ve önemli sefer edeplerinden biri sayılan "sefer araçlarını hazırlayıp" yanında taşıma ve bellerine kuşak bağlama[791] edebine de riayet ettiklerini de söylemek gayet mümkündür[792].

---

mülḥid ü müfsid itmekle kāfir-i ebedī ve melᶜūn-ı ser-medī iderler." (Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemāt-ı Bāṭıla-i Pīr-i Abdālān")

[787] "*Bu cumhūr-ı maḳhūr ve ṭā'ife-i pür-şürūr ve sünnet-i Aḥmedīden dūr u mehcūr sürūr u ḥubūr ile Ḫˇāce-i Cihānüñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar*." (Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān Be-ḪanḲāh-ı ḪˇĀce-i Cihān")

[788] Sühreverdî, *a.g.e.*, s.168; Kâşânî, *a.g.e.*, s.263

[789] Sühreverdî, *a.g.e.*, s.168; Kâşânî, *a.g.e.*, s.263

[790] Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān Be-ḪanḲāh-ı ḪˇĀce-i Cihān"

[791] Kâşânî, *a.g.e.*, s.265

[792] "*Rūm abdālları … ellerinde şedde vü çerāġ … miyānlarında pālheng ile birer zünnārī ḳuşaḳ ve omuzlarında birer Ebū Müslimī nacaḳ ve ellerinde ser-deste nāmına birer çomaḳ ve yanlarında ikişer cürᶜadān birinde ḳav çaḳmaḳ ve birinde esrār idügi muḥaḳḳaḳ ve bellerinde daḫi abdālāne birer ṣarı ḳaşıḳ ve birer keşkūl ṣarḳıḳ…*" Nürü'l-Hüdá Li-Men İhtedá, "Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān Be-ḪanḲāh-ı ḪˇĀce-i Cihān"

Dilencilik (tese'ül) yaparlar

Arapçada "سأل - s-e-l" kökünden su'âl, tese'ül ve mes'ele "sorma, isteme" anlamına gelen dilenme veya dilencilik, tasavvufta genellikle sebeplere sarılma[793], tevekkül, kanaat, fakr[794], geçim edebi[795] çerçevesinde üzerinde durulan önemli sûfî erkânlarından biridir. Öyle ki derviş kelimesinin, "*dervîz*" kelimesinden (der: kapı; viz: dolaşan, kapıyı tutan ve döven) gelme olduğu ifade edilerek neredeyse dilencilik dervişlerin mesleği olarak telakki edilmiştir[796]. Nitekim baştan beri dervişlerin çeşitli maksatlarla dilendikleri görülmüştür[797]. Sûfîlikte zorunlu kalmadıkça istememek, mümkün olduğunca nefsini sabretmeye teşvik etmek ve gaipten bir kapı açılıncaya kadar bu hal üzere devam etmek, dilenmenin edebiden sayılmıştır[798].

Dilencilik veya tese'ül, aslında kurumsal tasavvufun önemli erkânları arasında sayılmakla ve neredeyse bütün tasavvufî zümrelerde görülmekle birlikte, zamanla daha çok Rum Abdallarına has bir erkân olarak görülmüş, hatta onları diğer derviş zümrelerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri hâline gelmiştir denilebilir.

Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ'da verilen bilgilerden anlaşıldığı üzre Rum Abdalları, seyahat ettikleri yerlerde sokak sokak, ev ev gezerek dilenmekle *"kesret-i nefs"i*, yani nefislerinin gururunu kırmayı amaçlamışlardır. Nitekim Hâce-i Cihân onların bu davranışlarını eleştirirken bu amaçlarını açıkça dile getirmiş, fakat aynı zamanda kendilerine bir şey vermeyip dil uzatan insanlara beddua etmekle dilenme adabına aykırı davrandıklarını da ifade etmiş olmaktadır:

"...beyhūde yire serserī gezersiz ve cānuñuz nār-ı mezelletle yaḳup ḫalḳdan şey'en li'llâh idersiz söze gelince şehzāde ve ḳayd-ı ʿālemden āzāde geçersiz ammā sūḳ-be-sūḳ ḫāne-be-ḫāne şey'en li'llâh idüp dilenürsiz ve bir nesne virmeyüp iṭāle-i lisān idene ilenürsiz ve ġarażumuz kesr-i nefsdür diyü fetvá virürsiz."

---

[793] Sühreverdî, *a.g.e.*, s.186
[794] Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.244, 248, 358
[795] Kâşânî, *a.g.e.*, s.246
[796] Uludağ, *a.g.e*, s.103; Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s.428
[797] Uludağ, *a.g.e*, s.103
[798] Kâşânî, 247

Haşhaş yer, esrar içer, hayrân gezerler

Rum Abdallarının ikinci önemli özellikleri, Hind kenevirinden çıkarılan bir nevi esrar olan haşiş yemek, yani esrarkeşliktir. Rum Abdalları, haşiş veya esrarı hakikatler nakdinin, servetinin mahzeni; ince dikkatler incisinin madeni; sırların manalarının kâşifi ve cümle irfanın gıdası olarak niteleyerek eşyanın hakikat sırlarını daha iyi kavramak ve Allah'ın yaratıcılığına hayran olmak maksadıyla kullandıklarını söylemektedirler. Diğer pratiklerinde yaptıkları gibi Rum Abdalları bu alışkanlıklarının da gerekçesini Hz. Adem'in sünnetine mütabaat olarak izah etmektedirler:

"...vaḳtā kï Ḥażret-i Ādem-i ṣafiyy ᶜaleyhi's-selām cinândan mehcūr ve ḥulel-i bihişt cisminden dūr olup emr-i Ḥaḳ_ile arża hübūṭ itdi ol dem (...) kūh-ı Serendībde ***sedd-i ramaḳ içün ve defᶜ-i ġam içün ḥaşīş ekl idüp muttaṣıl ḥayrān (...) ᶜālemi seyrān*** *iderdi. Biz daḫi aña tebaᶜiyyet idüp* ***(...) ḥaşīş ekl*** *idüp* ***mest ü ḥayrān*** *ᶜālemi* ***seyrān*** *iderüz..." "...ve daḫi ᶜālem içre (...) muttaṣıl esrārḫˇārlıġla esrāra vāḳıf olup ḥayrān oluruz."*

Ḥaḳāyıḳ naḳdine maḫzendür esrār
Daḳāyıḳ dürrine maᶜdendür esrār

Maᶜānī sırrını kāşifdür esrār
Ġıdā-yı cümle-i ᶜirfāndür esrar

İrene Melikoff, Kalenderîlerde ve diğer bazı halk tarikatlarında esrar kullanımının, kendinden geçişin hazırlayıcı bir öğesi olarak görüldüğünü, dervişlerin haşhaş kullanışına, ilk kez Türk halk edebiyatındaki Ebu Müslim Hikâyesinde rastlandığını söylemektedir. Melikoff, söz konusu hikâyede keçe külahı ve asasıyla, "haşhaş kullanan" ve "esrar çeken" Ahmed-i Zemci adlı bir dervişin görüldüğünü ifade etmektedir[799].

[799] İrene Melikof, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları Yayınlar, İstanbul 2010, s. 37

2.5.1.1.2. Rum Abdallarınn Kendilerine ve Dünyaya Olan Bakışları

Suretperestlik ve hodbinlikten uzak durup marifet makamına eriştiklerine inanırlar

Kelime olarak, "bilgi, tecrübî ve amelî bilgi, tanımak, aşinalık" anlamına gelen *marifet,* tasavvufta, "ruhanî halleri yaşayarak, manevî ve ilâhî hakikatleri tadarak (iç tecrübeyle vasıtasız olarak) elde edilen bilgi, irfan" manasında kullanılmaktadır[800]. Marifet yoluyla Allah'ı tanımaya "ma'rifetu'llâh" (el-ilm bi'llâh), bu yolla Allah'ı bilen ve tanıyanlara da "ehl-i ma'rifet, ârif, ârif billâh, ehl-i irfân, alim billâh" denmektedir. Tasavvuf ehline göre akıl ve naklin alanı dışında kalan hususlarda vasıtasız olarak elde edilen marifet akıl ve nakil yoluyla elde edilen bilgiden daha üstün ve daha güvenilirdir[801].

Tasavvufta, eşyanın zahiri ile iktifa etmek ve dış görünüşü beğenmek, yani suretperestlik[802] ve nefsin gurur ve kibir kaynağı olarak görülen benlik-bencillik veya hodbinlik (Arapçası enaniyet)[803], hakikate yani marifete ulaşma yolunda en önemli engeller arasında sayılmışlardır.

Sufî zümrelerinin hemen hemen hepsi dindarlığın mânevî esaslarına hassasiyetle bağlı kalmakla beraber âdâb, erkân, hırka gibi dış görünüşe de önem vermişler, hatta daha çok kılık kıyafete bağlı olan bu görünüşleri onların tabiri caizse benlik ve kimliklerini oluşturmuş ve söz konusu dış görünüşleri onların toplumda ayrı birer zümre olarak tanınmalarını sağlamıştır denilebilir[804].

Rum Abdalları, bu anlamda kıyafet ve dış görünüşe hiçbir şekilde önem vermeyip pirleri İslam Baba'nın ifadesiyle "*ṣūretperestlikden ḥaẕer ve vādī-i ḫodbīnlikden güẕer*" etmişler, yani dış görünüş düşkünlüğünden sakınıp kendini beğenmişlik ve bencillikten uzak durmuşlardır. Suretperestlik ve hodbinlikten tamamen uzaklaşmak suretiyle Rum Abdalları, "*serçeşme-i ᶜirfāndan mā'-i maᶜrifet*

---

[800] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 236
[801] Süleyman Uludağ, "*Marifet*", DİA, c. 28, s. 54
[802] Hücvirî, Hakikat Bilgisi (Keşfu'l-Mahcûb), hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınevi, İstanbul 2016, s. 110
[803] Hayati Kökelekli, "Enâniyet", DİA, c. 11, s. 170; Süleyman Uludağ, "Ene", DİA, c. 11, s. 232-233
[804] Reşat Öngören, *"Tasavvuf"*, DİA, C. 40, s. 121

nūş" ettiklerini, yani irfanın ana kaynağından marifet suyu içtiklerini, dolayısıyla gerçek manada marifet sahibi olduklarını ifade etmek istemişlerdir. Bunu söylerken de muhtemelen hem diğer tasavvufî taifelere karşı kendi üstünlüklerine hem de bir anlamda din Allah ve hakkındaki bilgileri marifet yoluyla doğrudan kaynağından yani Allah'tan aldıklarına vurguda bulunmak istemişlerdir.

Suretperestlik ve hodbinlikten tamamen uzak olduklarını söyleyen Rum Abdalları, bu özellikleriyle ise mutasavvıflardan çok, halktan gibi görünmeyi tercih eden, kendilerini farklı gösteren dış görünüşe ait olan hırka ve sema gibi kimlik ve benliklerini belli eden şeylere karşı çıkan melâmîleri[805] hatırlatmaktadır.

Gök kubbeyi bir hânkâh ve dükkân olarak görüp dünya dertleriyle dertlenmezler ve rızık endişesi taşımazlar

Rum Abdalları altında yaşadıkları gök kubbeyi, yani dünyayı bir hânkâh (tekke) ve içinde rızıklarının saklandığı bir dükkân olarak gördükleri için dünyayla dertlenmeyip günlük rızıkları için herhangi bir endişe taşımamışlardır[806]. Dolayısıyla denilebilir ki bu yüzden onlar ne kendilerine ayrıca tekkeler veya hankâhlar yapmayı ne de rızık temini için çalışmayı lüzumlu görmeyip bütün dünyayı gezerek karanlık kendilerini nerede yakalarsa orada konaklamayı âdet edinmişlerdir.

Dünyayı bir tımarhane, kendilerini bu tımarhanenin deli divaneleri olarak görürler

Bu durum, bir nevi Rum Abdallarının dünyayı algılayış biçimlerini, dolayısıyla bir anlamda dünya görüşlerini açıklamaktadır. Pirleri İslam Baba'nın söylediklerine göre, Rum Abdalları eşyanın hakikatini ve mabud olan Yaratıcı'yı abdal ve mülhidlerin bilgisi ve zaviyesinden tanımış olduklarından dünyayı bir "bîmârhâne"-tımarhane, kendilerini ise gerçek Leyla'nın siyah zülüflerinin sevdasıyla Mecnun,

---

[805] Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s.192; Reşat Öngören, *"Tasavvuf"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.40, s.121

[806] *"biz ey Ḫᵛāce ġam-ı dünyā ile münfaᶜil ve rūzīmuz içün āzürdedil olmazuz. Zīrā bize ḫānḳāh ü menzil bu ṭāḳ-ı gerdūn ve rızḳumuz dükkān-ı dehrde maḫzūndur"*

Allah'ın esrarıyla ve içtikleri Allah aşkı şarabıyla akıllarını kaçırmış, tımarhane sakini olan deli divaneler olarak görmektedirler[807].

"Mecnun, deli, meczup" anlamına gelen divâne kelimesinin daha önce Âşıkpaşazâde tarafından *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserinde kendi büyük atası Baba İlyas için meczup, abdal manasında bir sıfat olarak kullanıldığı[808] nazar-ı dikkate alınırsa, burada Rum Abdalları için rast gele kullanılmayıp onların dünya görüşlerini açıklayan önemli bir sıfatları olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Fuzuli Bayat'a göre, kutsal deliler (Mecâninu'l-Hak) olarak nitelendirdiği Abdallar, "delice hareketleri, söylemleriyle fukaha sınıfının gözünde suçlu olsalar da halk tabirince deli (divane), budala sayıldıklarından cezadan kurtulabilmişlerdir." Yine Bayat'a göre "Abdallar, akıllı delilerden farklı olarak deli görünümü sergilemekler sorumluluktan kaçmamış, deli görünümleri onların doğal yaşamları, inançları gereği olmuştur. Bu yüzden ermiş veliler gibi abdallar da kutsal delilerdir."[809]

---

[807] "*biz **(…)** birer ᶜuryān-ı şāḥib-i post **bīmārḫāne-i ᶜālemde divaneler (…)** Muḥaṣṣal biz dāniş-i abdālān ve bīniş-i mülḥidān üzre ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı bildük ve Ḫāliḳ-i maᶜbūdı añladuḳ. Ol ecilden esrār-ı Ḫudā ile ḥayrān vādī-i ḥayretde sergerdān olup sevdā-yı zülf-i siyāh-ı Leylī-i ḥaḳīḳī ile Mecnūn ve cām-ı ᶜışḳ-ı Ḫudā ile merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn bir bölük üftādeler ve bisāṭ-ı naṭᶜ-ı zemīnde şeh māt idici ferzānelerüz…"* (Tenkiitli Metin)

[808] "*Ertoñrul zamânında Bâbâ İlyâs Dîvâne vardı; Rûm'a Ertonrulla bile gelmişlerdi. Ve Ḳoçum Seydî vardı; Bâbâ İlyâs'uñ ḫalîfesiyidi. Bunlaruñ kerâmetleri ẓâhir olmış ve duᶜâları maḳbûl ᶜazîzleridi.*" (Bk. Âşık Pâşâzâde, *Tevârih-i Âl-i Osmândan Âşık Pâşâzâde Târîhi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1332/M.1913, s.199; Âşık Paşazâde, Osmanoğulları'nın Tarihi, hzl. Yavuz Kemal- M. Ali Yekta Saraç, K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003, s.569)

[809] Fuzûlî Bayat, *Türk Kültüründe Deli ve Delilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 172; Bayat'ın verdiği bilgilere göre "*Türk mitolojisinde kutsal deliler isyankâr ruhlu, bildiğinden taviz vermeyen, Tanrı'nın en sevgili oğullarıdır. Halkın nezdinde deli, Tanrı'ya isyan eden kimsedir. Onların başlıca görevleri yaşamı sınırlayan yasakları, bunu Tanrı koymuş olsa da, bozmaktır ki bunun mukabilinde bütün bedelleri -zincire vurulmakla hapsedilmek, kayaya çivilenmek, kartal tarafından iç organlarının yenilmesi gibi cezalara çarptırılmak vs. ödemeye hazırdırlar*." Yine Bayat'ın Türk mitolojisine dayandırarak anlattıklarına bakılırsa bu kutsal delilerin inancına göre "*Baba Tanrı'ya karşı çıkmak, Tanrıoğlu'nun Tanrı'ya sonsuz aşkla bağlanmasına hiç de gölge düşürmez. İtaatsizlik, kuralları bozmak, düzenin bazı yapılarını değiştirmek toplumsal yarar açısından değerlendirilmelidir. Kutsal delilerin görevi insanlara mutluluk getirmektir. Bunun için onlar, Tanrı'ya karşı gelmek zorunda olsalar da doğru bildikleri yoldan dönmezler. Nitekim delilik; tanrısal gizli bilgiyi topluma iletmek, toplumu kurtarmaktır*." (Bk. Fuzuli Bayat, *a.g.e.*, s. 160, 161) Ahmet T. Karamustafa'nın "*Tanrı'nın Kural Tanımaz Kulları*" adlı kitabında Rum Abdallarını ve bu meşrepteki dervişleri aynı adla, yani "Tanrı'nın kural tanımaz kulları" olarak nitelendirdiği de dikkate alınırsa aslında aslında Nūrü'l-Hüdá'da anlatılan Rum Abdallarının inançlarının Fuzuli Bayat'ın Türk mitolojisine dayandırarak

Namaz, oruç, zikir gibi zahirî ibadetlere önem vermezler

Rum Abdalları kendilerini deli divane olarak gördükleri için "*Deli divaneye günah yoktur*" sözü gereğince kendilerinin namaz, oruç ve tesbih gibi zahirî ibadetlerden muaf sayıldıklarını söylemektedirler. Zira "*Namaz, oruç ve tesbih mükellef olan için lazım ve mühim"* olan şeylerdir[810].

Rum Abdalları, kendilerinin ayrıca "*Ölmeden önce ölünüz*" hadisinin sırrına erişip âlemin hakikatlerine vakıf, dolayısıyla "Fâᶜil-i hakîkî"nin yani gerçek Yaratıcının yaratma faaliyetlerinden yakinen haberdar olduklarını, dolayısılya "ebrâr u ahyâr"ın[811] derecesine vasıl oldukları ifade etmektedirler[812]. Bu sebeple de kendilerinin zahirî ibadet düşkünü olmadıklarını belirtmektedirler[813]. Zaten Allah'ın onların ibadetlerine muhtaç olmadığına, bununla birlikte içtenlikle yapılan her işin onun nezdinde ibadet olarak kabul edildiğine inandıklarını, dolayısıyla yaptıkları her işin, hatta düşünmelerinin bile ibadet sayıldığını, dolayısıyla Allah'ın vahdet makamının mukimleri ve O'nun nedimleri olduklarını söylemektedirler**:**

Bizüm ḳulluġumuzdan ol ġanīdür
Kï her ten emrinüñ pīrāhenidür

---

anlattığı kutsal delilerin inançları ile neredeyse birebir örtüştüğü görülmektedir ki bunun son derece ilginç ve dikkate şayan bir durum olduğunu burada özellikle belirtmemiz gerekir.

[810] *"biz (…) birer ᶜuryān-ı ṣāḥib-i post* ***bīmārḫāne-i ᶜālemde divaneler (…)*** *Muḥaṣṣal biz dāniş-i abdālān ve bīniş-i mülḥidān üzre ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı bildük ve Ḫāliḳ-i maᶜbūdı añladuḳ. Ol ecilden esrār-ı Ḫudā ile ḥayrān vādī-i ḥayretde sergerdān olup sevdā-yı zülf-i siyāh-ı Leylī-i ḥaḳīḳī ile Mecnūn ve cām-ı ᶜışḳ-ı Ḫudā ile merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn bir bölük üftādeler ve bisāṭ-ı naṭᶜ-ı zemīnde şeh māt idici ferzānelerüz ve maẓmūn-ı "ليس على المجنون حرج" -"Leyse ᶜale'l-mecnūni 2arec" māṣada9ı ve "دیوانه را قلم نیست"-"Dīvāne-rā ḳalem nīst" maṣdūḳıyuz.* Namāz u rūze ve tesbīḥ mükellef olana lāzım ü mühimdür."

[811] Kelime anlamı iyiler olan ebrâr ile hayırlılar, hayır ehli demek olan ahyâr, tasavvufta ulaşılması hedeflenen birer yol veya derece olup "çile çekerek Allah'a ermek isteyenlerin yoluna tarik-i ebrâr, çok ibadet, hayırlı iş ve iyi ahlakla kurtuluşa erişileceğine inanan ve böyle davrananların yoluna tarik-i ahyâr, aşk ve vecdle aynı gayeye ulaşmak isteyenlerin yoluna ise tarik-i şuttâr denir." (bk. Uludağ, Tasavvusf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.31)

[812] "*biz Mūtū ḳable en temūtū" sırrına ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i ᶜāleme baṣīr olup fāᶜil-i ḥaḳīḳī cünbişinden ḫaberdār ve vāṣıl-ı derece-i ebrār u aḫyār olduḳ.*"

[813] *"…biz "موتوا قبل ان تموتوا"-"Mūtū ḳable en temūtū" sırrına ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i ᶜāleme baṣīr olup fāᶜil-i ḥaḳīḳī cünbişinden ḫaberdār ve vāṣıl-ı derece-i ebrār u aḫyār olduḳ. Ve daḫi ey Ḫˇāce bizi sen bende ve ᶜibādet-i ẓāhiriyyeye efkende ṣanma."*

Ne cünbüş kim ḳopar herşey özinden
ᶜİbādetdür aña maᶜná yüzinden

ᶜİbādetdür bizüm her kārumuz bil
ᶜİbādetdür aña efkārumuz bil

Maḳāmıyuz maḳām-ı vaḥdetüñ biz
Nedīmiyüz ḳadīmī Ĥażretüñ biz

Mescid ve puthaneleri bir görürler

Mescid ile puthânelere aynı gözle baktıklarını ve deli divane oldukları için kendilerine cehennem azabının dokunmayacağını söylemişlerdir:

Ḳalem dīvāneler dīvānına yoḳ
Belā-yı dūzaḫ anlar cānına yoḳ

Bize mescid ile bütḫāne birdür
Bize maᶜmūr ile vīrāne birdür

Kanaat ve fakr makamlarının sahibidirler

Lügatte "*kısmete rızâ*" gösterme manasına gelen "*kanaat*", ister az ister çok olsun Cenab-ı Hak tarafından verilene razı olmaktır. Hakikat ehlinin anlayışına göre ise kanaat, kişinin "me'lûfât"ın, yani alıştığı şeyin elinden gitmesini veya istediği şeyin elinde bulunmamasını gönül huzuruyla kabul etmesi ve o şeye sahip olmamasından dolayı üzüntü duymama, hatta o şey kendisinde bulunmadığında, bulunduğu zamandaki kadar gönül huzuru duyma halidir ki bu hâl, "*Mebde-i evvel*"e yani Hakk'a

erişmenin ve lutf ve kahrın aslını ve marifet derecesini, idrakin alameti sayılmaktadır[814].

Lügatte *çorak arazi* anlamındaki "*arz-ı fakra*" kelimesinden türetildiği söylenen ve sözlük anlamı "*bir şeye sahip olmama, yoksunluk*" demek olan "fakr" tasavvuf ehli tarafından, "*çokluk ve sapmanın etkilerinden, alışkanlık ve arzuların hükümlerinden tam anlamıyla soyutlanmak*" olarak tarif edilmektedir. Salik, fakr makamına ulaştığında ruh, başka şeylere sapma ve ilgilenme kayıtlarından kurtulur. Böylelikle hakikate dönmek anlamındaki gerçek fakr makamına erdiği için kulun, oluş ve uzaklık makamından hakikat ve yardım mertebesine geçtiği kabul edilmektedir[815].

Kurumsal tasavvufun en önemli kavram ve makamlarından olan *kanaat* ve *fakr*ın Rum Abdalları arasında da aynı şekilde önem verilen ve ulaşılması hedeflenen iki makam olduğu görülmektedir. Nitekim Rum Abdalları, Seyyid Gazi Asitanesini Kâbe gibi tavaf edip orada itikafa girdikleri, alçak ve vefasız dünyanın gösterişine ve lezzetlerine kara sinek kadar bile olsa heves ve tenezzül etmeyip Hüma kuşu gibi kanaat Kaf'ının zirvesine tırmanarak "*tükenmeyen kanaat hazinesini*" elde ettiklerini, fakr ülkesinin sultanları olarak ise, Peygamber Efendimizin "*Fakirlik benim övüncümdür*" sözünün işaret ettiği derecenin hakikatine eriştiklerini söylemektedirler[816]. Zira onlara göre maişet, yani "*geçim gailesi*" insan vücudundan uzaklaştırılınca onun yerine Hak gayreti, dil sarayından "*mâsivâ*" atılınca ise oraya aşk sultanı gelir, böylece murada erişilip doğru yola dahil olunur[817].

---

[814] Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil (Tasavvuf Sözlüğü)*, hzl. İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s.916

[815] Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâ'fü'l-a'lâm fî işârâti ehl'il-ilhâm)*, Çev. Dr. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s.437-438

[816] *"Ve āsitāne-i Ḥażret-i Seyyid Ġāzīyi Kaᶜbe misâl ṭavāf ve ol cāy-ı şafābaḫşda iᶜtikāf ḳılup ālāyiş-i dünyā-yı denīye heves ve şehd-i sipihr-i bīvefāya misâl-i meges tenezzül itmeyüp Ḳāf-ı ḳanāᶜatde mānend-i Hümā ve milket-i faḳr içre pādşā olup maẓmūn-ı "الفقر فخرى"-El-faḳru fa0rī" derecesinüñ bāb-ı ḥaḳīḳatine dāḫil ve ṣafā-yı derūn ile "القناعة كنز لايفنى"-"El-ḳanāᶜatu kenzun lā-yefnā" ḫazīnesine vāṣıluz"* (Tenkitli Metin, s. 735)

[817] "*Zīrā endīşe-i taᶜayyüşi vücūd-ı beşeriyyeti nefy idicek ġayret-i Ḥaḳ ẓuhūr ve serāy-ı dilden māsivāyı ṭarḥ ḳılıcaḳ sulṭān-ı ᶜışḳ ᶜubūr idüp vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşād oluruz."* (Tenkitli Metin, s. 736)

Pirlerine secde ederler

Eserde Rum Abdalları'nın zahir hallerine ilişkin verilen bilgiler arasında kendi pirlerine secde etmeleri olayı da vardır. Hâce-i Cihân'ın hankâhına gelen Rum Abdalları, yemeğin ardından Allah'a hamd u sena ile meşgul olup hankâh sahibine dua ettikten sonra geçmiş pirlerinin ruhlarını hayır dua ile yâd edip kendi pirleri olan kişiye karşı secde ettikleri anlatılmaktadır[818].

İlk başta bunun sebebi açıklanmasa da daha sonra Hâce-i Cihân'ın "*mülhid-i bîdîn*", yani dinsiz zındık olarak nitelendirdiği pirlerine secde etmelerini meşru kılan delil olarak meleklerin cennette Hz. Âdem'e secde etmelerini gösterdikleri anlaşılmaktadır[819].

Yere oturma adapları

Söz konusu ayinin şekli hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmese de oturmaları için kendilerine yer gösterilince "kendilerine has ayin ve üslupları üzere gösterilen yere geçip oturdukları"[820] ifade edilmektedir. Bundan da Rum Abdallarının kendilerine has bir oturup kalkma adapları ve tarzları olduğu anlaşılmaktadır.

Yeme İçme Adapları

Birebir yemek yeme şekilleriyle ilgili bilgiler verilmemekle beraber Rum Abdallarının özellikle yemeğe düşkün oldukları anlaşılmaktadır. Fakat onların yemeğin sonunda yaptıkları ayinleri hakkında açıkça bilgi verilmektedir. Bu durumda Rum Abdallarının yemek sonrasındaki başlıca ayinleri: 1. Dua: Allah'a hamd u sena, ev sahibine dua, pirlerinin ve geçmişlerinin ruhlarını hayır duayla yâd ve şâd ederler. 2. Pirlerine secde: Dualarından sonra pirlerine karşı secde ederler. 3. Daire ve kudüm

---

818 "*Çünkï dedeler niᶜmeti tenāvül ve Ḫudā-yı bīzevālüñ ŝenāsına tevaġġul ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp baᶜdehü ervāḥ-ı pīr ü pīşḳademlerini daḫi duᶜā-yı ḫayr ile yād idüp şād itdiler. Baᶜde ẕâlik pīrlerine ḳarşu sücūd itdiler."* (Tenkitli Metin, 728)

819 *"ṣıñarıñuz bu mülḥid-i bīdīne secde idüp "وأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ"-"Ve eḳīmu'ṣ-ṣalâte" āyet-i kerīmesiyle istidlāli terk idüp Ādem ᶜaleyhi's-selāma melā'ikenüñ secde itdügi_ile istidlāl idersiz."*

820 "*Ḫˇāce-i Cihān bādil ü cān bunları istiḳbāl idüp ḫānḳāhına getürdi ve mekān gösterüp buyuruñ dedeler didi. Anlar daḫi āyīn ü üslūbları üzre mekān-ı mezbūra geçüp oturdılar."*

çalıp oynamak: Pirlerine karşı yaptıkları secdeden sonra ise, ellerine daire ve kudümlerini alıp *kendi kadim âdetleri ve batıl ayinlerince oynayıp coşarlar* ve sonunda susup yerlerine tekrar otururlar[821].

Rum Abdallarının, yemekten sonra ayağa kalkarak ellerine alıp çaldıkları daire ve kudümlerin eşliğinde oynayıp coşma ritüellerinin kökeni ve sebebi hakkında Nūrü'l-Hüdá'da herhangi bir tafsilat verilmemekle birlikte, "*rüsūm-ı ḳadīmlerince ve āyīn-i bāṭılalarınca cūş u ḫurūş idüp*" ifadesi, bu ritüellerinin aslında çok eski âdetlerine ve batıl ayinlerine dayandığına işaret etmektedir. Bu durum da ister istemez Fuat Köprülü, Ahmet Yaşar Ocak, Fuzuli Bayat ve diğer bazı araştırmacıların onların birçok dinî ritüelinin eski Şaman ritüellerine dayandığına dair görüşlerini akla getirmektedir. Nitekim "*İslam'ın kabulünden sonra Şaman inancını en çok yaşatan yine de abdallar olmuştur. Onlara deli anlamında abdal denilmesinin bir sebebi de şaman deliliğini İslam coğrafyasında en çok onların yaşatmasıdır*" diyen Fuzuli Bayat, Abdalların semalarının, yani rakslarının da şamanın kamlık zamanı yaptığı oyunlara çok benzediğini ifade etmektedir. Bayat ayrıca, semanın "Horasan kökenli Melâmî meşrep bütün tarikatlarda uygulanan bir ritüel" olup "birçok unsurlarıyla Şamanlık kurumunun İslamî çağda yaşatılması"ndan ibaret olduğunu söyleyerek defleri şaman davulu gibi vuruş aleti olduğundan Abdalların metronim seslerden vecde geldikleri, dolayısıyla bu kendilerinden geçme halinin onlarda sık sık görülen bir hal olduğunu belirtir ve "Herhalde giyimlerden yaşamlarına, semahlarından (rakslarından) fevkalade güç sahibi olmalarına, gösterdikleri kerametlere, hastaları sağaltmalarına (iyileştirmeleri) kadar abdallar şaman idiler."[822] diye ekler. "Abdalların toplu dansları, semahları velilikten deliliğe geçişin ayin biçimindeki izahıdır."[823] diyen Bayat ayrıca "müzik ve raks aracılığıyla vecd halinin belirmesi geçici bir süreliğine olsa da (bu ritüele) katılanların aklın sınırlarının dışına çıkmalarına, başka bir deyişle ilahî bir vecdle delirmelerine, üstelik bilinçli olarak delirmelerine neden ol"duğunu,

---

[821] "*Çünkï dedeler niᶜmeti tenāvül ve Ḫudā-yı bīzevālüñ ŝenāsına tevaġġul ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp baᶜdehü ervāḥ-ı pīr ü pīşḳademlerini daḫi duᶜā-yı ḫayr ile yād idüp şād itdiler. Baᶜde ẕâlik pīrlerine ḳarşu sücūd itdiler ve ṭarz-ı nāmaḥmūd ile ellerine dā'ire vü ḳudūm alup rüsūm-ı ḳadīmlerince ve āyīn-i bāṭılalarınca cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar."* (Tenkitli Metin, 728)

[822] Fuzûlî Bayat, *a.g.e.*, s. 170-171

[823] Fuzûlî Bayat, *a.g.e.*, s. 174

dolayısıyla Abdalların, aklın gitmesi ile aslında en yüksek dereceden bir imana kavuşmuş olduklarını[824] söyler.

Bu alandaki araştırmaları ile ünlü araştırmacılardan biri olan Fuzuli Bayat'ın konu ile ilgili yukarıda verdiğimiz açıklamaları aslında, *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan sadece Rum Abdalları taifesinde değil, aynı zamanda eserde anlatılan bu meşrepteki bütün derviş taifelerindeki bu ritüelin bir bakıma hem dayanak noktasını hem de sebebi ve gerekçesini açıklar mahiyettedir diye düşünüyoruz.

2.5.1.1.3. Teşkilat Yapıları

Rum Abdalları her ne kadar, mutasavvıf derviş zümrelerinden farklı olarak, kuralları ve hiyerarşik yapısı belli olmayan başıbozuk, gezgin bir derviş zümresi olarak bilinse de, *Nūrü'l-Hüdā*'da verilen bilgilerden aslında onlarda da "pir, baş halife ve alt halifeler" gibi belli bir hiyerarşik yapının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hâce-i Cihân'ın kendilerine kim olduklarını sorması üzerine Rum Abdallarının ileri gelenlerinden olduğu belirtilen Hayran Dede'nin cevaben kendilerini "*Bu pīrümüze İslām Baba ve bu pīrümüzüñ pīrine ᶜUryān Baba dirler. (…) Ve bu pīrümüzüñ baş ḫalīfesine Ḳurbān Baba ve ikinci ḫalīfesine Manṣūr Baba ve üçünci ḫalīfesine Deryā Baba ve dördüncü ḫalīfesine Cehennem Baba ve beşinci ḫalīfesine Serdeste Baba dirler*" şeklinde tanıtmasından, diğer bazı mutasavvıf tarikatlarda olduğu gibi olmazsa da onlarda da belli bir hiyerarşik yapının varlığı anlaşılmaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak eserde anlatılan Rum Abdallarının hiyerarşik yapısını yukarıdan aşağıya doğru olmak üzere şu şekilde vermek mümkündür:

[824] Fuzûlî Bayat, *a.g.e.*, s. 171

Baş pîr[825] (Uryân Baba); Baş pîre bağlı ikinci pîr[826] (İslam Baba); Halifeler[827]: İkinci pîre bağlı biri baş halife[828] olmak üzere beş halife; İkinci pirin baş halifesi (Kurban Baba), İkinci halifesi (Mansur Baba), Üçüncü halifesi (Derya Baba), Dördüncü halifesi (Cehennem Baba), Beşinci halifesi (Serdeste Baba).

2.5.1.1.4. Bağlı oldukları tekkeleri

Rum Abdalları sahip oldukları dünya görüşleri uyarınca bütün dünyayı bir hânkâh veya tekke olarak gördüklerinden, kurumsal manada çeşitli yerlerde kendilerine ait birçok tekkeleri bulunan mutasavvıf olan tarikatlardan farklı olarak kendilerine ait tekkeleri yoktur. Bunun başlıca sebebi olarak *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatıldığına göre onların bütün dünyayı bir hânkâh yani tekke olarak görmeleri[829] gösterilebilir. Bununla beraber eserde kendilerini Seyyid Gazi'nin dervişleri ve Otman Baba'nın köçekleri olarak tanıtmalarından ve Hazret-i Seyyid Gazi âsitânesini Kabe gibi kutsal kabul edip etrafını tavaf ettiklerini ve orayı itikaf yeri belledikleri söylemelerinden Rum Abdallarının genel anlamda Seyyid Gazi tekkesini kutsal saydıkları ve bir nevi bu tekkeye bağlı oldukları söylenebilir.

---

[825] Mutasavvıf tarikatlarda buna pîr-i sâbık veya ilk pîr denir. (Bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.287)

[826] Mutasavvıf tarikatlarda buna pîr-i sâni denmekte olup bu, tarikatın ikinci kurucusu, tarikatı yeniden düzene koyan şeyhtir. Her tarikatte ikinci pir bulunmaz. Bazı pîrler rehberdir, sâliki Hakk'a erdirir; bazıları rehzendir, sâlikin Hakk'a ermesine engel olur. (Bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.287)

[827] Halef, câ-nişiîn, naip de denilen halife tasavvufta şeyhin (pîrin) belli bir bölgedeki müritlerine bakma, onları terbiye etme ve kendisiyle onlar arasındaki irtibatı sağlama işiyle görevlendirdiği mürididir. (Bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.155)

[828] Tasavvufta halifetu'l-hulefâ da denilen baş halife, şeyhin (pîrin) sağlığında hilafet verdiği ve ölümünden sonra onun yerine geçecek kişidir. (Bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.156)

[829] "…*bu ḫānḳāh-ı ᶜālemde ᶜuryān u büryān gezerüz* …", "…*bize ḫānḳāh ü menzil bu ṭāḳ-ı gerdūn*…" (Bk. Tenkitli Metin, s. 731, 733)

2.5.1.2. Rum Abdallarının Batınî Halleri veya İtikadî Esasları

Eserdeki bilgilere göre Rum Abdallarının, İslam kaynaklı, İslam görünümlü dinî mezhep ve fırkalar ile tamamen İslam dışı bazı felsefî ve dinî fırkaların birtakım inanç ve görüşlerinin karışımı olan senkretik, heterodoks bir inanca sahip oldukları söylenebilir. Nitekim prileri İslam Baba, "*esrâr-ı mâ-fi'l-bâlleri*"nden, yani kalplerinde gizli olan inançlarından bahsederken "*Āgāh ol kï biz her milletüñ zübdesini mezheb idinmekle mümtāz ve her gürūh u tavā'if içre müsellem ü serefrāz olmışuzdur*" şeklindeki sözlerinden bu durum açıkça anlaşılmaktadır.

Rum Abdallarının söz konusu heterodoks inançlarına kaynaklık eden çeşitli mezheb ve fırkalar arasında Şia kökenli İmamiyye, İsmailiyye veya Seb'iyye, Sebeiyye, Gulât-ı Revâfız veya Râfızîlik; Mecusî kökenli Ayyâriyye, akaid ve kelam kitaplarında on sekiz, XVII. Yüzyılda otuzdan fazla fırkaya bölünmüş olan ve İslam dünyasının farklı bölgelerinde farklı adlar alarak Irak'ta Bâtıniyye ve Mezdekiyye[830], Horasan bölgesinde Ta'limiyye[831] ve Melahide, Arap memleketlerinde Zenadıka[832], Anadolu'da Gulat-ı Revâfız (Râfızîlik) olarak adlandırılan Melahide veya Batınîlik

---

[830] İnsanlar arasındaki kıskançlık ve anlaşmazlık sebeplerini ortadan kaldırmayı, mülkte ve kadınlarda ortaklaşa kullanım hakkını savunan ve Türkçede Mazdekçilik olarak da bilinen Mezdekiyye, milâttan sonra V. yüzyılda İran'da ortaya çıkan düalist ve gnostik karakterli reformist dinî hareket olup. Mezdekiyye'nin kozmogoni anlayışına göre başlangıçta ateş, su ve toprak şeklinde üç unsur vardı; bunlar iyiyi ve kötüyü yöneten iki kozmik gücü oluşturmuştu. Bunlardan ışık tanrısı dünyayı temyiz, anlayış, hâfıza ve zevk adlı dört güç tarafından yönetmektedir ki bu güçlerin de kendilerinden daha aşağı seviyede olan yedi yardımcısı vardır. (Bk. Kenan Has, "Mezdekiyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, s.523)

[831] Bilmek anlamındaki "ilm" kökünden türetilen ve "bildirmek" manasına gelen "ta'lîm"den elde edilen bir kelime olup, terim olarak "nasların bir zâhirî, bir de bâtınî manalarının olduğuna ve asıl olan herkesin anladığı zâhirî mananın değil, batınî manaların olduğuna inanan ve dinî gerçeklerin sadece imamın öğretmesiyle bilinebileceğini benimseyen İsmâilî gruplara verilen" adı ifade etmektedir. (Bk. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *a.g.e.*, s.304)

[832] Zerdüştlüğün kutsal kitabı Zend Avesta'nın tefsir ve te'viliyle uğraşan kimse manasındaki Farsça zendî kelimesinin Arapçada aldığı şekli olan "zındık" kelimesinin çoğulu olup, "hayrı yaratan nur ilâhı Yezdân ile şerri yaratan zulmet ilâhı Ehrimen'den oluşan iki tanrıya inanan kimseler" demektir. Zındıklar, âlemin (maddenin) kıdemini benimseyip Allah'ın birliğine ve ahrete inanmazlar. Gerektiğinde nifak yöntemini kullanarak mümin görünürler. Bu sebeple İslamî çevrelerde söz ve davranışlarından şüphe edilen kimseye bir nevi mürted (dinden çıkmış) manasında zındık denilmiştir. (Bk. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *a.g.e.*, s.347-348)

gibi ehli sünnet dışı İslamî mezhep ve fırkalar; Dehriyye, Tabiîyyûn (tabiatçılar) gibi felsefî fırkalar ile Mecûsiyye gibi tamamen İslam dışı fırkalar zikredilebilir.

Bütün bunlardan hareket ederek bağlamda Rum Abdallarının yukarıdaki dinî ve felsefî fırkalara bağlı olarak gelişen heterodoks inançlarını şu üç ana başlık altında incelemek mümkündür:

2.5.1.2.1. Ehli sünnet kaynaklı inançları

Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.)'ı kendilerine server (önder), Hz. Ali'yi mürşid ve rehber[833], İslam dinini, dinler arasında en şerefli din[834] olarak kabul ederler.

Rum Abdallarının bu gibi inançları, ehlisünnet itikadına uygun düşen temel inançları olarak kabul edilebilir.

2.5.1.2.2. Şia kaynaklı inançları

Rum Abdallarının inançları, daha çok Hz. Ali merkezli Şii-Bektaşî inançlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda Rum Abdalları, söz konusu fırkalardan neşet eden inançları şu şekilde hulasa edilebilir:

Teberrâ ve tevellâ telkin ederler

Hastalıktan kurtulup şifa bulmak, sevilmeyen biriyle ilgiyi kesip ondan uzaklaşmak anlamlarındaki "bre – برء" (berâe – براء) kökünden türeyen ve terim olarak da aynı anlama gelen teberrâ (teberrî), sevmek, severek bağlanmak anlamına gelen "vly - ولى" kökünden türeyen tevellânın (tevellî) tam zıddıdır. Terim olarak teberrâ İmamiyye Şiasının imamet konusunda kendileri gibi düşünmeyen kişi ve zümrelerle ilişkisini kesmesi, tevellâ ise bu hususta kendileri gibi düşünenlerle dost olması demektir[835].

---

[833] "…bize server Mu2ammed el-Muṣṭafá ve mürşid-i rehber ᶜAlī el-Murtażádür"
[834] "…eşref-i edyān olan dīn-i İslām erenlerinden ḳutbu'l-velāyet…"
[835] Öz Mustafa, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, s. 537

Dar anlamıyla teberrâ ve tevellâ Hz. Peygamberimizden sonra imamet hakkının Hz. Ali'ye ait olmadığını söyleyenlerle ilişkiyi kesip onlardan uzak durmayı, hatta düşman bilmeyi; imamet hakkının Hz. Ali'ye ait olduğu görüşünü benimseyenleri ise sevip dost edinmeyi ifade etmektedir[836]. Nitekim Rum Abdalları söz konusu terimleri bu anlamda kullanmışlardır.

Rum Abdalları, İslam dininin erenlerinden, kutbu'l-velâyet, hidayet dairesinin merkezi, şâh-ı merdân, müminlerin emiri olma hakkına sahip, gök kubbenin arifi ve alimi, yakîn sırlarına vakıf olarak gördükleri Hz. Ali ve ehl-i beyte muhib olanların, yani Şia fırkasının yolunu ve ayinlerini tutup diğer insanlara teberrâ ve tevellâ telkin ederler. Hz. Muhammed (a.s.) ve Hz. Ali'nin (r.a.) dostları ve muhibleri, Hz. Hasan ve Hüseyin'in âşıkları ve kurbanları, onları Kerbelâ'da şehit eden Yezid taraftarlarının düşmanları olup Hz. Hasan ve Hüseyin'in şehit edildiği aşure günü kanlı göz yaşı döküp ağıtlar yakmakta ve onların akıtılan kanları için vücutlarına şerhalar çekmektedirler. Teberrâ ve tevellâ telkininden sonra nişîmen yani oturacak yer ve post tayin etmektedirler.

İmamlar ziyaretini Kâbe ve Medine ziyaretine takdim ederler

İmamlar ziyaretini Kabe ve Mescid-i Nebevî ziyaretinden daha önemli görüp ilhad (dinsizlik) yolunu âdet edinirler.

Seyyid Gazi asitanesini Kabe gibi kutsal addedip tavaf ederler ve burada itikafa girerler[837].

2.5.1.2.3. İslam dışı felsefî düşüncelere dayanan inançları

Rum Abdalları, sahip oldukları bir takım İslam kaynaklı inançlarının yanı sıra aklı tek yol gösterici olarak kabul eden filozofların akıl ile buldukları şeyleri de itikatları olarak kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda Rum Abdalları'nın İslam dışı

[836] Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 316

[837] "*…āsitāne-i Ḥażret-i Seyyid hāzīyi Kaᶜbe mišāl ṭavāf ve ol cāy-ı ṣafābaḫşda iᶜtikāf ḳılup*" (Tenkitli Metin, s. 735)

filozofların görüşlerinden kaynaklanan inançlarını şu şekilde tespit etmek mümkündür:

2.5.1.2.4. Allah'ın varlığına ve sıfatlarına dair inançları

Rum Abdalları, Allah'ın ne varlığına ne de yokluğuna, onun ne alim ne de câhil, ne kâdir ne de âciz olduğuna inanırlar. Allah'ın belki birden bütün bu zıtlıkların Rabbi olabileceğine inanırlar[838].

2.5.1.2.5. Âlem ve Âlemin Yaratılışı Hakkındaki İnançları

Kâinat, bütün yaratılmışlar varlıklar, dünya, cihan gibi anlamlarda kullanılan âlem[839] kavramı, gerçekte mümkünlerin nitelikleriyle sınırlanmış varlık anlamındadır ve bu nedenle de daha çok Allah'ın dışında, bilinen bütün şeylerin ortak ismi olarak kullanılmaktadır. Bu anlamıyla âlem, yaratıcısına delalet eden alâmet, delil anlamına da gelmektedir[840]. Nitekim Allah'ın varlığının alameti ve delili olduğu için kâinata âlem denilmektedir[841].

Tasavvufta âlem kavramları ve tanımları çok çeşitlidir. Mutasavvıfların, ilk sûfîlerde rastlanmayan âlem kavramı hakkındaki görüşleri geniş ölçüde felsefe, özellikle Yeni Platonculuktan neşet etmiştir. Tasavvufta âlem kavramı, daha çok Allah'ın dışındaki bütün mümkün ve yaratılmış varlıklar, yani mümkinât, mahlûkât, mâsivâ hakkında kullanılmaktadır[842]. Nitekim *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtetâ*'da da âlem kavramı, bu anlamıyla söz konusu edilmiştir.

2.5.1.2.6. Devr-i dâim ve kıdem-i âleme olan inançları

Rum Abdalları, Dehriyyûn filozoflarının ve Tabîiyyûn filozoflarının eskilerinden olan Sokrat ve Bukrat'ın "âlem kadimdir" görüşlerine tabi olup âlemin

---

[838] "…biz Ĥaḳ teᶜālāya ne mevcūd ne maᶜdūm ne ᶜālim ne cāhil ne ḳādir ne ᶜāciz dirüz. Belki cemīᶜ-i ażdāduñ Rabbidür."

[839] Uludağ Süleyman, *a.g.e.*, s.34

[840] Abdurrezzak Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü, s. 361; Uludağ Süleyman, *a.g.e.*, s.34

[841] Uludağ Süleyman, *a.g.e.*, s.34

[842] Uludağ Süleyman, *a.g.e.*, s.34

kadim olduğuna inanmışlardır. Rum Abdallarının âlemin ve âlemdeki varlıkların yaratılışı ve kıdemi, hatta haşr ile ilgili inançları, daha çok *devr-i dâim* nazariyesine bağlı olarak gelişmiştir[843].

Söz konusu nazariye uyarınca Rum Abdalları, feleklerin devr-i daim üzere hareket ettiklerini ve feleklerin her devresinden önce bir devrenin bulunduğuna, dolayısıyla felekler âleminin ve anasırın (dört unsur toprak, su, hava ve ateşin) kadim olduğuna, âlemin aslının dört unsurdan ibaret olduğunu ve bunların hepsinin kadim, ve yaratılış üzerinde müessir olduğuna inanmışlardır. Birbirine zıt olan bu dört tabiat veya unsur uzun bir müddet imtizâc etmesinden, yani birbiriyle karışıp kaynaşmasından âlem ortaya çıkmıştır. İmtizâcdan maksat, her unsurun kendi sureti ve keyfiyetinden çıkıp ortak bileşimlerinden bir suretin ortaya çıkmasıdır. Bu dört tabiatın imtizacıyla alemin devr-i daim üzerinde olduğuna inanırlar.[844]

Rum Abdalları'nın bir kısmı eski Dehriyye mezhebine tabi iken, bir kısmı Tenasuhiyye mezhebine uymuşlardır[845]. Fakat çoğunun inancına göre, âlem ezelde ayrı ayrı cüzler, parçalar halinde bulunuyordu. Devirlerin dönüp birbirini takip etmesiyle âlemdeki cansız varlıklar ve insanların cisimleri oluşmuştur. Âlemde bulunan maden, bitki, insan ve hayvan gibi bütün varlıklar, dört unsurun imtizacından (karışmasından) meydana gelmiştir.

Felekler ve yıldızlar "âbâ-i ᶜulviyye", yani ulu atalar veya yüce babalar; "anâsır-ı erbaᶜa"[846] denilen dört unsur ise, "ümmehât-ı süfliye", yani süflî, aşağılık analardır.

---

[843] "…ᶜaḳlı pīşvā idinen felāsifenüñ ᶜaḳl ile bulduḳları iᶜtiḳāda iᶜtimād idüp felāsife-i Dehriyyūn zuᶜmınca ḳudemā-yı Ṭabīᶜiyyūndan Soḳraṭ ve Buḳraṭ ḳavlince ḳıdem-i ᶜāleme ẕāhib olup…"

[844] "…bu ᶜālem imtizāc-ı ṭabāyiᶜ ile devr-i dā'im üzredür diyü iᶜtiḳād peydā iderüz."

[845] "Ve baᶜżımuz ḳudemā-yı ḥükemādan Dehriyye-i muᶜaṭṭala meslegini daḫi iḫtiyār itmişdür ve baᶜżımuz Tenāsuḫiyye meẕhebini daḫi iḫtiyār itmişdür."

[846] Anâsır, "asıl, kök; soy, ırk" manalarına gelen unsur kelimesinin çoğulu olup anâsır-ı erbaa, "dört temel madde" anlamına gelir ve klasik felsefedeki ateş, hava, su ve toprağın karşılığı olarak kullanılmaktadır. İslam kaynaklarında anâsır-ı erbaa yerine ustukussât-ı erbaa, erkân-ı erbaa, tabâiᶜ-i erbaa, mevâdd-ı erbaa, ümmehât-ı süfliyye, usûl, mebâdî ve kavâbis gibi terimler de kullanılır. Anâsır-ı erbaa meselesi kâinatın ezelî olduğunu kabul eden Yunan filozoflarının onun ilk maddesinin ne olduğu üzerine yaptıkları tartışmalardan doğmuştur. Sözü edilen ilk madde Thales'e göre su, Anaksimenes'e göre hava, Herakleitos'a göre ateştir. Empedokles ise bunlara toprağı da ekleyerek dördünün kâinâtın

Felsefe ve astrolojide, yani ilm-i nücûmda hava, su, toprak ve ateşten oluşan dört unsuru ve kaderi yönlendirdiğine inanılan yıldızların adı olan "ābā-i ᶜulviyye", tasavvufta İlâhî isimlerin karşılığı olarak kullanılmaktadır ki yaratıkların ortaya çıkışını sağlayan irade, sözü edilen isimlerle ilgili olduğu için bu isimlere ulvî babalar denilmiştir. Bunlar akl-ı evvel, küllî nefs, küllî tabiat ve hebâ'dır[847].

Rum Abdalları, kendilerine itikad edindikleri devr-i dâim ve devr-i etvâr nazariyesini şöyle açıklamaktadırlar:

Anasır, imtizaç edip birbirine karışınca, sûret-i nebatiye (nebatların sureti) çıkmaya istidatlı olursa, ortaya nebat (bitki) çıkar. Daha sonra o nebattan hayvan yediğinde, bu nebat o hayvanın içinde kana dönüşür. Kan da, meniye dönüşüp rahme ulaşınca sûret-i hayvâniyye (hayvan sureti) çıkmaya daha müsait olduğundan ortaya hayvan çıkar. O hayvandan da insan yiyince, bu yediği insan bedeninde kana dönüşür, sonra o kan meniye dönüşür, meni de ana rahmine düşünce, sûret-i insâniyye (insan sureti) çıkmaya istidad kazandığından ortaya insan çıkar. O insan ölünce, bedeni toprak olur, uzun bir zaman sonra da yağmurun yere düşmesiyle dört unsur suretlerinin imtizacından o topraktan yine nebat çıkar. Ve bu şekilde zamanın akışı içinde dört unsur, devr-i daim üzere sürekli nebat suretinden hayvan suretine, hayvan suretinden de insan suretine döner durur. Bir kişinin bu dört devredeki en uzun seyir süresi seksen bin sene, en kısa seyir süresi ise üç ay olarak tahmin edilmiştir. Eğer kişi onu kemale erdirecek şeyleri yapmışsa, ölümünden sonra bu dört devreyi üç ayda tamamlayıp tekrar insan suretinde dünyaya gelir. Yani bu kişi, bir ayda unsurların imtizaç devresini, bir ayda nebat devresini bir ayda da hayvan devresini tamamladıktan sonra dördüncü ayda insan devresine geçmiş olur. Fakat, hayattayken tahsîl-i kemâl (kendisini kemale erdirecek şeyler) yapmadıysa o zaman her devrede nice bin sene

---

ana maddesini teşkil ettiğini kabul etmiştir. Bu unsurların her birinde galip olan mizaç farklıdır. Mesela ateş kuru sıcak (hâr-yâbis), hava yaş sıcak (ratb-hâr), su yaş soğuk (ratb-bârid), toprak kuru soğuk (yâbis-bârid) tabiatına sahiptir. Aristo'dan itibaren klasik dönem filozofları oluş ve bozuluşun (kevn u fesad) cereyan ettiği ay altı âlemdeki varlıkların anâsır-ı erbaadan, oluş ve bozuluşun bulunmadığı ay üstü (ebedî) âlemdeki varlıkların ise "esîr" adı verilen tek unsurdan meydana geldiklerini kabul ederler. Unsurlar teorisine son şeklini veren İslam filozofu İbn Sînâ olmuştur. (bk. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s.28; H. Bekir Karlığa, "*Anâsır-ı Erbaa*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 149-151)

[847] Süleyman Uludağ, a.g.e, s. 18

seyreder ve baştan ayağa noksan işler yapmışsa o zaman seksen bin sene geçmeden devresini tamamlayamaz. Kısacası, her insan kemaline veya noksanına, yani yaptığı iyi ya da kötü amellerine göre üç ay ile seksen bin sene arasında bu devrelerini tamamlar.

Devr-i dâim itikadı melahide (ateist) taifesinin sonrakileri tarafından ortaya konulmuş bir itikat olup Rum Abdalları buna inanmışlardır.

2.5.1.2.7. Haşr hakkındaki inançları

Sözlükte "bir şeyi mekân ve meskenden çıkarmak, toplamak, bir araya getirip sevk etmek" anlamlarına gelen haşr, terim olarak ölümden sonra, Allâh'ın ruhların ölmüş insanlara iade edilip onların hesaba çekilmek üzere Allah'ın huzurunda toplanması ve toplanma yerine sevk edilmesi demektir. Toplanma yerine de "Mahşer" denmektedir[848].

Rum Abdalları, naslarda geçen *haşr* olayını, insanın ölümden sonra devr-i daimdeki dört devreden geçerek tekrar dünyaya gelmesi, cehennem azabını ise, unsurların devri esnasında kişinin tekrar tekrar bir önceki devreye gönderilmesi şeklinde tevil etmişlerdir.

Eserde *devr-i etvâr* da denilen *devr-i dâim* inancı, Rum Abdallarının yanı sıra Hurûfîler, Noktavîler, Hayderiler ve Kalenderîler nezdinde de kabul gören bir inanış olduğu, hatta çok yaygın olmamakla beraber bazı Edhemiyye, Gülşeniyye, Mevleviyye ve Halvetiyye dervişleri arasında da kabul gördüğü ifade edilmiştir.

2.5.1.2.8. Tenasühe olan inançları[849]

Sözlükte izale etmek, bir şeyi silip yok etmek anlamındaki "nsh – نسخ" kökünden türeyen ve bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek, kopyalamak

---

[848] *Dinî Kavramlar Sözlüğü,* hzl.: İsmail Karagöz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 237

[849] "*baʿżımuz Tenāsuḫiyye meẕhebini daḫi iḫtiyār itmişdür*"

(istinsah etmek), bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymak gibi manalara gelen tenasüh (تناسخ), terim olarak ruhun ölümden sonra bu âlemde bir bedenden bir başka bedene geçmesi ve orada varlığını devam ettirmesi şeklinde tarif edilmektedir[850].

Nūrü'l-Hüdá'da verilen bilgilere göre Rum Abdalları, melâhide-i müteahhirîn (sonradan gelen melahide) taifesinin icadı olan devr-i dâim ve devr-i etvâra olan inançlarının yanı sıra melâhide-i mutekaddimîn (önceden gelen, eski melahide) taifesinin inancı olan tenasühe de inanmışlardır.

Bu bilgilerden aslında Rum Abdallarının hepsinin ortak bir inanca sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Hatta İslam Baba örneğinde olduğu gibi aynı kişi bile, bir konuda aynı anda iki inancı taşıyabilmektedir. Nitekim Hâce-i Cihân'la olan diyaloğunda Abdâlân-ı Rûm'un pîrleri İslam Baba, önceden gelen Melahidenin tenasühe, sonradan gelen Melahidenin ise devr-i dâim ve devr-i etvâra inandıkları için kendisinin, her gün öğleye kadar tenasüh mezhebinin inancını, öğleden sonra akşama kadar ise devr-i daim ve devr-i etvar mezhebinin inancını tuttuğunu, gece olunca da bütün dinleri ve mezhepleri bırakıp mezhepsiz ve dinsiz olarak yattığını söylemektedir[851].

Eserde tenasüh hakkında bilgi verilirken, söz konusu inancı savunanların nezdinde tenasühün iki kısma ayrıldığı bahsedilmektedir. Birincisine "inme, alçalma, aşağılama" manasında *tenezzül*, ikincisine ise "yukarı çıkma, yükselme, ilerleme" manasında *terakkî* denildiği ifade edilmektedir.

Tenezzül eden ruhlara "*nüfus-ı mütenezzile*", yani alçalmış ruhlar denir ki bunlar noksan, kemale ermemiş ruhlardır. Söz konusu ruhlar, insanın çalışarak elde edebildiği bazı erdem ve olgunluklar (kemâlât) tam olarak elde edemediği için insanın

---

[850] Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, s.542; İbnu'l-Cevzi, tenasühe inanan mezhebin ilk olarak Firavun'un zamanında ortaya çıktığını söylemektedir. (bk. İbnu'l-Cevzi, *a.g.e.*, s. 104)

[851] "Bu ḳadar ḳudemā tenāsuḫı iḫtiyār idüp şimdi müte'aḫḫirīn seyr ü eṭvārı iḫtiyār itmegin ben her gün muḳaddemā öyleye degin tenāsuḫ meẕhebin ṭutup öyleden_ṣoñra aḫşama degin seyr-i eṭvār ve devr-i edvār meẕhebin ṭutarın ve şeb olıcaḳ cümle edyān ü meẕāhibi bıraġup meẕhebsizce yaturın. Bir nice senedür kï şöyle bir üslūb iḫtiyār eyledüm."

erişebileceği nihai erdem ve olgunluklar olan ilim ve güzel ahlakı tekmil edinceye kadar sürekli bedenden bedene geçip varlıklarını o bedenlerde devam ettireceklerdir. Tenezzül tenasühünün ayrıca ruhun insana, hayvânâta, nebâtâta (bitkiler) veya cemâdâta (maden ya da taş cinsinden nesne) geçmesine göre de çeşitleri ve farklı adları söz konusudur. Şöyle ki, ruhun insandan insana geçmesine ***nesh***; insandan hayvana geçmesine ***mesh*** ki kötü ahlak sahibi insanın ruhunun hayvanlara tenezzül ettiğine inanılmaktadır**;** nebâtâ geçmesine ***resh***; cemâdâta geçmesine ise ***fesh*** denmektedir[852]. Kötü ruhların bedenden bedene geçerek alçalması aynı zamanda dinî naslarla sabit olan ölümden sonra çekilen cezalar ve cehennem azabı olarak tevil edilmiştir[853].

Terakkî tenasüh ise, güzel ahlak, fazilet ve ilim sahibi, olgun, iyi ruhların göğe yükselmesi olayına denmektedir ki mertebeye ulaşan ruhlar, yükselen ruhlar anlamında "*nüfūs-ı müteraḳḳiye*", yükselip göğe ağan ruhlar anlamında "*nüfūs-ı müteraḳḳiye-i müteṣāᶜide*" veya yükselen olgun (kâmil) ruhlar "*nüfūs-ı müteraḳḳiye-i kâmile*" olarak adlandırılmaktadır[854]. Göğe yükselen bu olgun ruhlar, bütün cismî bağlardan kurtularak bedenlerinden soyutlanırlar ve kudsî âlemde, tam saadet içinde ebedî kalırlar. Terakkî eden ruhların tam anlamıyla kemale erme ihtiyacı varsa, o zaman kendi bedeninden daha mükemmel olan bedenlere geçe geçe sonunda kemale erer. Kemale erme ihtiyacı duyan bazı ruhlar ise, *ecrâm-ı semâviyye*ye yani gök cisimlerine dahi geçebilirler. Gök cisimlerine geçen ruhların da belli bir müddet sonra kemale erince cisimlerinden soyutlanıp kudsî alemde tam bir saadet içerisinde ebedî kalacaklarına inanılmaktadır[855].

---

[852] Rūḥ-ı insānī yine beden-i insāna taᶜalluḳ itmesine ve ebdān-ı insāniyyede tereddüd itmesine nesḫ dirler. Ve aḫlāḳ-ı ẕemīmesi ziyāde olmaġla baᶜżı insān kendünüñ ṣıfatına münāsib olan ebdān-ı ḥayvāna tenezzül ider. Meŝelā şecīᶜüñ rūḥı beden-i esede cebānuñ rūḥı ṭāvus bedenine tenezzül ider bu intiḳāle mesḫ dirler. Ve gāhī ecsām-ı nebātāta tenezzül ider bu tenezzüle resḫ dirler. Ve gāhī maᶜādin u ᶜanāṣıra ve sā'ir cemādāta tenezzül ider bu tenezzüle fesḫ dirler.

[853] "Ve şöyle zuᶜm iderler kī nuṣūṣ-ı ḳāṭıᶜada vārid olan merātib-i ᶜuḳūbāt ve derekāt-ı ḍayyıḳa-i cehennem ẕikr olınan tenezzülāta işāretdür diyü ẓann-ı fesād iderler"

[854] "*Ve bir ḳısmı teraḳḳīdedür kī aña nüfūs-ı müteraḳḳiye dirler (….) Ammā nüfūs-ı müteraḳḳiye-i müteṣāᶜide şol ervāḥ-ı ṭayyibedür kī kemālāt-ı insāniyye olan ᶜulūm-ı celīle ile fāżıl olup tehẕīb-i aḫlāḳ itmişdür ve aḫlāḳ-ı ḥasene ile kāmil olup ṣıfāt-ı kāmile ṣāḥibi olmışdur. Ve bi'l-ḳuvve müstaᶜidd olduġı kemālātı bi'l-fiᶜl taḥṣīl ile tekmīl-i nefs itmişdür. Bu maḳūle nüfūs-ı müteraḳḳiye-i kāmile"*

[855] *"Bu maḳūle nüfūs-ı müteraḳḳiye-i kāmile ᶜalāyıḳ-ı cismiyyenüñ cümlesinden tāhir olup ḫalāṣ bulmaġla ebdāndan mücerred olup ᶜālem-i ḳudsde kemāl-i saᶜādet üzre bāḳī ḳalur. Eger fi'l-cümle tekmīle iḥtiyācı var ise kendü bedeninden ekmel olan ebdāna taᶜalluḳ ide ide nihāyet kemāle vāṣıl olur*

2.5.1.2.9. Ritüellerinde Hz. Adem'in Sünnetini Esas Kabul Etmeleri

Eserde Rum Abdallarının pratiklerinin çoğunu Hz. Adem'e bağlamalarının nedenleri üzerinde durulmasa da bunun kuvvetle muhtemel kendi inançlarını en seçkin ve inançlar üstü olarak kabul etmelerinden kaynaklandığını sonucunu çıkarmak mümkündür. Nasıl ki Hz. Adem bütün insanlığın babası, dolayısıyla kaynağı ise, Hz. Adem'in yaşayışını temel referans kabul eden kendi inançları da kendilerince âdeta yeryüzündeki bütün inançların kaynağı ve seçkin inanç sistemi olarak kabul edilmiştir. Bir başka ifadeyle yeryüzündeki bütün dinlerin özünü kendi inançlarının temellerinden biri olarak kabul etmekle, hem kendi inanç sistemlerini bütün insanlığın ortak dini hâline getirdiklerini, hem de bu sebeple dünya dinleri içerisinde kendilerini en seçkin ve üstün bir mezhep oldukları iddiasındadırlar sanki. Nitekim Abdâlân-ı Rûm'a ait aşağıdaki ifadeler bütün bu söylediklerimizi teyit eder mahiyettedir:

"*Āgāh ol kï biz her milletüñ zübdesini mezheb idinmekle mümtāz ve her gürūh u tavā'if içre müsellem ü serefrāz olmışuzdur*".

2.5.2. KALENDERÎLER TAİFESİ

2.5.2.1. Kalenderîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

17. yüzyılda yaygın olup *Nūrü'l-Hüdá'*da müstakil bir bölüm hâlinde anlatılan tasavvufî zümrelerden biri de Kalenderîlerdir. Anadolu sahasında ilk olarak 17. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra görülmeye başlayan, daha sonra Rumeli'nin çeşitli şehir ve kasabalarında da izleri görülen ve Osmanlı İmparatorluğu'nda varlığını 17. yüzyılın sonlarına kadar sürdürmüş olan, genelde Kalender, Kalenderî, Kalanderân, Kalenderiyye olarak adlandırılan Kalenderîlik kaba ve kalın hatlarıyla dünyaya ve dünyevî değerlere vermeyen, hatta dünyayı kaale almaya değer bile görmeyen, içinde yaşadığı toplumun nizamına, inanç ve geleneklerine karşı çıkan ve bu düşünce tarzını,

---

ve istikmāle daḫi iḥtiyācı olan baᶜżı nüfūs ecrām-ı semāviyyeye daḫi taᶜalluḳ ider. Ol daḫi kemālini bulduḳda mücerred pāk olup ᶜālem-i ḳudsde saᶜādet üzre bāḳī ḳalur diyü zuᶜm iderler."

kılık kıyafet, günlük hayat ve davranışlarıyla da açığa vuran tasavvuf akımı856 olarak tanımlanabilir.

Farsça tarihî metinlerde genellikle "rind, ayyâr, derviş" mânasına gelen857 Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaklarda bazen Karender (قرندر) fakat ekseriya Kalender (قلندر) biçiminde kullanılan "kalender" kelimesinin menşei üzerinde kesin bir sonuca ulaşılamamış olup kelimenin Farsça "iri yarı, kaba kimse" anlamındaki "kalanter" (Türkçede kalantor), veya Grekçe aynı anlama gelen "kaletoz" kelimesinden gelmiş olabileceği ileri sürüldüğü gibi; Farsça "kalan" (قلان) sözcüğüyle "ender" (اندر) ekinden meydana geldiği ve "ağır yük taşıyan, ağır yük altına girmiş bulunan" manasına geldiği veya Arapça "ekall" (اقلّ) kelimesiyle Farsça "ender" (اندر) ekinden teşekkül ettiği ve "az, önemsiz" anlamında kullanıldığı da kaydedilmiş; öte yandan Sanskritçe "kanun, nizam dışı; töreyi, düzeni bozan" anlamındaki "kâlândâra"dan Farsça'ya geçtiği, kendi kabilesinin dışında bir kızla evlenen eski Hint yogilerine "kalender" denildiği, zamanla bu kelimenin Hintli ve İranlı dervişler arasında nefsi terbiye etme bağlamında özel bir anlam kazandığı ve bu derviş topluluğuna Kalenderiyye denildiği de ileri sürülmüştür ki Ahmet Yaşar Ocak'a göre bu son görüşte ileri sürülen anlamı oldukça doğru olup Kalenderîlerle ilgili tarihî vâkıaya da uygun düşmektedir858.

Zühd ve takvayı esas alan tasavvuf anlayışına karşı 9. yüzyılda Horasan'da ve Mâverâünnehir'e kadar geniş bir alan içinde ortaya çıkan ve sonraki yüzyıllar boyunca etkisini sürdüren Melâmetîlik ile Kalenderîlik arasında yakın bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Nitekim klasik tasavvuf kitaplarında Kalenderîlik Melâmetîlik'le birlikte ele alınmıştır. Sühreverdî ve Molla Câmî'nin bu iki zümre hakkındaki ifadelerine bakılacak olursa Kalenderîlere Melâmetîlerin bir nevi aşırı versiyonu olduğu söylenebilir859.

856 Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 56; Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.253
857 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.253
858 Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 58; Nihat Azamat, "Kalenderiyye", DİA, C.24, s.253
859 Nihat Azamat, "Kalenderiyye", DİA, C.24, s.253

M. Fuad Köprülü, Kalenderîliğin tarihçesini, bu akımı bir tarikat hâline dönüştürdüğü kabul edilen Cemâleddîn-i Sâvî'den (ö. 630/1232-33) önce ve sonra olmak üzere iki devrede ele almış, bu ayırım konu üzerinde çalışan daha sonraki araştırmacılar tarafından da benimsenmiştir. Cemâleddîn-i Sâvî öncesi dönemde yetişen bazı büyük sûfî ve şairler Kalenderîler ve Kalenderîlik'ten övgüyle söz etmişlerdir. Kalenderîliğin Cemâleddîn-i Sâvî öncesi döneminin en belirgin özelliği belli bir şeyhin etrafında toplanan müridler grubu bulunmaması ve Kalenderîliğin ferdî bir hayat tarzı, bir meşrep olarak algılanmasıdır860.

Kaynaklara göre Kalenderîliğin kurucusu sayılan Cemâleddîn-i Sâvî, İran'ın Sâve şehrinde doğmuş olup, ilk başta Osman Rûmî adlı Sünnî bir şeyhe intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş, daha sonra ise muhtemelen Moğol istilâsı sırasında Dımaşk'a gelerek burada tanıştığı Celâl-i Dergezînî adlı yarı çıplak dolaşan biriyle dostluk kurmuş, açtığı zaviyede onun gibi yaşamaya başlamıştır. Saç, sakal, bıyık ve kaşını tıraş etmesi, kılık kıyafeti ve dinî emir ve yasaklara karşı kayıtsızlığı sebebiyle halktan gördüğü tepki üzerine Mısır'a, Dimyat'a giderek bir süre mezarlıkta yaşamış, Sâvî'ye bazı sorular soran bir kadı aldığı cevaplardan sonra onun müridi olmuş, Sâvî bu kadının yaptırdığı zâviyede altı yıl faaliyet gösterdikten sonra orada ölmüştür861.

M. Fuad Köprülü, 15. yüzyıl tarihçilerinden Âşıkpaşazâde'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Anadolu'da bulunan dört taifeden biri olarak zikrettiği abdalân-ı Rûm'un Kalenderî, Haydarî ve Yesevîler'den oluşan derviş zümrelerini ifade ettiğini, ilk Osmanlı tarihlerinde adları geçen belli başlı bazı dervişlerin adlarındaki "baba" ve "abdal" lakaplarının Kalenderîler tarafından kullanıldığını, abdal kelimesinin kalenderle eş anlamlı olduğunu ifade etmektedir862.

Kaynaklara göre Kalenderîler Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatmasına katılmış, fetihten sonra Şehzadebaşı'ndaki Hristos Akataleptos Manastırı, sultan

860 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.253
861 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.254
862 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.255

tarafından kendilerine zaviye olarak verildiği gibi, İstanbul'un fethine katılan Kalenderî şeyhlerine İstanbul dışında da bazı zaviyeler tahsis edilmiştir863.

Şeyh Bedreddin Simâvî ve Torlak Kemal isyanları sırasında uğradıkları takibat dışında II. Bayezid devrinin başlarına kadar merkezî yönetimle Kalenderîler'in ilişkileri müsbet olarak devam etmiş, Arnavutluk seferi sırasında (1492) sultana karşı düzenlenen suikast girişiminden Otman Baba dervişleri sorumlu tutularak bazıları idam edilmiş, bu olayın ardından Rumeli'deki bütün Kalenderî dervişlerinin ceza olarak Anadolu'ya sürülmesi emredilmiştir.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı topraklarında Şiî-Safevî propagandası yapılmaya başladığı için Osmanlı merkezî yönetimi bu dönemde Kalenderîlere karşı daha sert bir tavır almaya başlamıştır. Osmanlı kaynaklarında Kalenderîler ile Şiîlik ve Safevîler arasındaki münasebetin de bu tarihten sonra vurgulanmaya başlandığı görülmektedir. Kalenderîlerin Osmanlı'nın resmî, Sünnî ideolojisine karşı olmaları, bu tavır alışın sebebi olarak değerlendirilmektedir[864].

Osmanlı sahasında, 16. Yüzyılda Vâhidî'nin 929 (1522-23) yılında kaleme aldığı *Menâkıb-ı Hoca-i Cihân ve Netîce-i Cân* adlı eserinden başka Kalkandelenli Fakîrî'nin 941 (1534) yılında telif ettiği *Ta'rîfât*'ında da anlatılan ve Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa'nın 1542'de Edirne'de olup şehre gelen Sultan Süleyman'ı karşılayan kalabalığa katıldıklarını söylediği[865], Kanûnî Sultan Süleyman devrinde 1557'de Osmanlılara esir düşen İspanyol Pedro'nun anılarında anlattığı866 Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu Kalenderî taifesinin 17. Yüzyıldan itibaren Bektşîlik içinde eriyip tarihe karıştığı söylense de[867] bu yüzyılın başlarında Karakaşzâde'nin kaleme almış olduğu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* eserinde bu taifeden uzun uzun ve ayrıntılı

863 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.255
864 Nihat Azamat, "*Kalenderiyye*", DİA, C.24, s.255
865 Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları – İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 84
866 Cristobal de Villalon, *Türkiye Seyahati Kanunî Devrinde İstanbul*, Çev. Yeliz Demirören, ErKO Yayıncılık, İstanbul (ts.), 261-263
867 Nihat Azamat, "Kalenderiyye", DİA, C.24, s.255-256

bir şekilde bahsedilmesi, Kalenderîlerin 17. yüzyılda da henüz etkinliklerini devam ettirdiğini açıkça göstermektedir.

2.5.2.2. Kalenderîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Kalenderîlerin Genel Tasvirleri

Eserde Kalenderîler, çardarp erkânını uygulayan, yani saç sakal, kaş ve bıyıklarını tıraş ederek yüzlerini birbirlerine benzeten, ellerinde taşıdıkları davul veya dümbelek ve alemleri (sancakları)[868] ile ahenkli nağmelerle daireleri eşliğinde yüksek sesle salavat gülbankları söyleyerek maietleriyle beraber toplu olarak gezen bir taife olarak tarif ve tasvir edilmiştir[869].

2.5.2.2.1. Kalenderîlerin Zâhir Hâlleri

Bekâr-mücerred bir hayat yaşarlar

Kalenderîlerdeki bu mücerred dervişlik anlayışı, ilk bakışta Hıristiyanlardaki keşişlik hayatı ile alakalı gibi görünse de bu anlayışın ilk örneklerini ve buna hâkim olan sûfîyane düşüncelerin menşeini, İslam'ın ilk asırlarındaki zahidlerde bulmak mümkündür[870].

---

[868] Eserde Kalenderîler ile Haydarîlerin ellerinde taşıdıkları söylenen alemlerin sembolik anlamlarıyla ilgili herhangi bir bilgi verilmemekle beraber, diplomatik görevi icabı 16. Yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman döneminde bir süre İstanbul'da bulunmuş olan Ogier Ghislain de Busbecq, kendilerine bir kutsiyet atfederek din kisvesi altında dilenenlerin bir kısmının ellerinde bir bayrak, yani alem taşıyıp bu atalarının bu bayrağın altında İslamı yaymak için savaştıklarını iddia ettiklerini söylemektedir. (Bk. Resul Ay, Anadoluda Derviş ve Toplum, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.148; Eserin orjinali için bk. Ogier Ghislain de Busbecq, Türk Mektupları, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2018)

[869] "*Ḳalenderīler gürūhı birbirine beñzetmişler vücūhı çārḍarb olup tırāş ve ḳıṣṣa-i ilḥadların ʿāleme fāş iderek ḫayl ü ḫaşem ile ve ṭabl u ʿalem ile ve āheng-i naġamāt_ile ve gülbāng-ı ṣalavāt_ile Ḫ̔āce-i Cihānuñ ḫanḳāhına müteveccih oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, 935)

[870] Mehmed Fuad Köprülü, *Wilhelm Barthold-İslam Medeniyeti Tarihi*, Alfa Yayınları, 2014, s. 277-278

Kadınlardan ve dünya malından uzak durmayı kendilerine yol edinmiş olup ömür boyu evlenmeyen, mücerred, yani bekâr bir hayat yaşayan Kalenderîler, bu yolu seçerken, nefsin isteklerine mani olarak[871] aşk ve muhabbet yolunda kelime-i tevhidin manasına uygun hareket etmeyi amaçladıklarını belirtmektedirler. Zira kelime-i tevhid ile tecrîd âlemine erişerek, yani dünyanın bağlarından kurtularak dünyanın mücerred, saf ruhu ve yeryüzü ile zaman bedeninin canı olacaklarını ifade etmişlerdir[872].

Kalenderîler, ayrıca dünyada mücerred, bekâr yani tek olarak yaşayarak dünyadaki Hakk'ın sırlarının mahzeni ve nurlarının madeni olacaklarına, böylelikle gönülleri levh-i mahfuz ve Allah'ın bütün sırları onda saklı kalacağı için arş ehli, yani meleklerle arkadaş olup yeryüzünde yaşayanlar arasında imtiyazlı bir konuma yükselecekleri için hem bu dünyanın göz nuru, hem de mana âleminin sultanları olacaklarına inanmaktadırlar[873].

Sonuç itibarıyla bütün bu bilgilerden yola çıkarak Kalenderîlerin mücerret, yani bekâr bir hayat yaşamanın altında hem yaşadıkları bu âlemde hem mana âleminde derecelerini yükselterek insân-ı kâmil derecesine vasıl olma isteklerinin yattığını söylemek mümkündür.

Kalenderîlerin Hurufîliğe bağlı oluşları ve Hurufîlikte insanın son ve kâmil bir varlık olduğu, onunla varlık âleminin devri son bulduğu, dolayısıyla insanın kâinatın "göz bebeği, özü ve canı" olduğu, insanların içinde bulunan tek insanın, yani insân-ı kâmilin ise, bütün insanları göz bebeği, özü ve canı olarak düşünüldüğü, varlıkların insana, inasanların da o tek insana tabi ve boyun eğmiş olduklarına inanıldığı[874] dikkate alındığında onların "*rūḥ-ı mücerred-i cihān ve cism-i zemīn ü*

---

[871] "*ve müşteheyāt-ı nefsāniyyemüze māniᶜ olup bu ᶜālem mücerredleri*" (bk. Tenkitli Metin, s. 939)

[872] "*Ve bizüm pīşemüz zen u māldan tefrīd ve ᶜışḳ u muḥabbet ile kelime-i tevḥīddür. Zīrā biz kelime-i tevḥīd ile vāṣıl-ı ᶜālem-i tecrīd olup rūḥ-ı mücerred-i cihān ve cism-i zemīn ü zamāna cān oluruz.*"

[873] "*Ve ᶜālem içre esrār-ı Ḥaḳḳuñ maḫzeni ve envār-ı Ḥaḳḳuñ maᶜdeni ve göñlümüz levḥ-i maḥfūẓ ve esrār-ı Ḥaḳḳ anda melfūẓ olmaġla hemnefes-i ehl-i ᶜarş ve mültemes-i ehl-i ferş olup nūr-ı dīde-i zamān ve milket-i maᶜnáda sulṭān oluruz*" (bk. Tenkitli Metin, s. 942)

[874] Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhebler ve Tarikatler,* İnkılab Kitabevi, İstanbul 1997, s. 152

zamāna cān" ve "*nūr-ı dīde-i zamān ve milket-i maᶜnáda sulṭān*" oluruz derken neyi kastettikleri daha iyi anlaşılmış olur.

Seyahat ederler

Allah'ın kudretini müşahede etmek, nefsi olgunlaştırmak ve önemli mutasavvıflarla şeyhleri tanıyıp sohbetlerinden yararlanmak amacıyla hemen bütün sûfî zümrelerinde önemsenen ve uygulanan bir yöntem olmakla beraber seyahat, Kalenderîlerde tamamıyla bir erkân mahiyetinde olup mutlaka yerine getirilmesi gereken şartlardan biri olduğu[875] için onların diğer mutasaffıv taifeler içinde en önemli alamet-i farikalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserdeki bilgilerden anlaşıldığına göre, bu konuda da Rum Abdallarına benzeyen Kalenderîler, üstlerinde yalnızca bir şal olduğu hâlde Hakk'ın sırlarına hayran kalmak ve Allah'ın dünyadaki yaratış sanatını seyredip ibret almak maksadıyla her gece farklı bir yerde konaklayarak dünyayı gezmektedir[876].

Yine eserdeki bilgilerden anlaşıldığına göre, Kalenderîlerin önemli seyahat maksatlarından biri de nefislerini terbiye etme ve geçinme amacıyla dilencilik yapmaktır. Hattâ Hâce-i Cihân'ın bu sözlerinden, sanki Kalenderîlerin seyahat etmelerindeki en önemli maksatları dilenmekmiş gibi anlaşılmaktadır. Bunu da Hâce-i Cihân'ın Kalenderîleri eleştirirken söylediği şu sözlerden anlıyoruz:

"*Beyhūde yire serserī gezersiz ve cānuñuz nār-ı mezelletle yaḳup ḫalḳdan şey'en li'llâh idersiz söze gelince şehzāde ve ḳayd-ı ᶜālemden āzāde geçersiz ammā sūḳ besūḳ ḫāne beḫāne şey'en li'llâh idüp dilenürsiz ve bir nesne virmeyüp iṭāle[-i] lisān idene ilenürsiz ve ġarażumuz kesr-i nefsdür diyü fetvá virürsiz*."

[875] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîler: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 226

[876] "*Ve birer şāl-ı peşmīneye ḳāniᶜ ve müşteheyāt-ı nefsāniyyemüze māniᶜ olup bu ᶜālem mücerredleri ve Ḳāf tā Ḳāf seyrān erleri olup her şeb bir kūşede mihmān ve esrār-ı Ḥaḳḳ ile ḥayrān u sergerdān bu maṣnūᶜāt-ı ᶜālemi seyrān idüp birer cāyda mekān ṭutaruz.*" (Tenkitli Metin, s. 939)

Nûrü'l-Hüdâ'da, Kalenderîlerin seyahat etme maksatlarından biri olarak "hüviyet makamı[877]"na erişme isteklerinin zikredilmesi ise ayrıca dikkate şayan bir husustur. Buna göre, Allah'ın yarattığı her şey, bütün mahlukat gece gündüz bir an bile durmayıp aslına rücu etmek maksadıyla sürekli bir işte ve hareket halindedir. Kalenderiler de bu sebeple "*Onu düzenleyip* ***içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin)***." (Hicr: 29) ayetindeki hakikate ve aşk ve muhabbet âlemine dâhil olup "makâm-ı hüviyet nâil olmak" maksadıyla sineleri dağlanıp bedenleri paralanmış olarak gece gündüz perişan bir hâlde gezmektedirler[878].

Dünyalık derdine düşmeyip dilencilikle geçinirler

Her şeyin mebde ve meâdı, yani her varlığın başlangıç ve son buluş hikâyesini bildikleri için dünyalık geçim endişesi taşımayarak dünyanın kendilerine engel olmasına izin vermediklerini[879], dünyaya bağlanmadıklarından da mal için hiçkimseye itaat etmediklerini[880] söyleyen Kalenderîlerin, bu konuda bir nevi Rum Abdalları ile benzerlik gösterdikleri görülmektedir. Nitekim Rum Abdalları gibi Kalenderîler de kendi rızıklarının dünyada saklı olduğunu, kendilerinin yeryüzünün çocukları olduklarını, dolayısıyla yerin ve dünyanın, güneşin, ayın, rüzgârın ve gökyüzünün, kısacası doğanın kendilerini beslediği için (çalışmaktan) azade olduklarını söylemektedirler[881].

Hâce-i Cihân, Kalenderîleri işten kaçan ışıklar olarak nitelendirdirerek yanlarında topladıkları biçarelerle boş yere birer avare ve serseri olarak "*garazımız kesr-i nefstir*" diyerek şehir şehir, sokak sokak, ev ev "şey'en li'llâh" diyerek halk

---

[877] Hüviyet makamı için bk. Eserde Geçen Önemli Istılahlar Sözlüğü Bölümü

[878] "*… işbu maḥlūḳāt leyl ü nehār bir laḥẓa ṣabr u ḳarār itmeyüp cümlesi işde ve her biri gūne gūne cünbişdedür. Ve bu cünbiş ü ḥareketden murād her şey' aṣlına rücūᶜ idüp ittiḥād itmek ṭalebindedür. Anuñ_içün biz de şeb ü rūz āvāre ve sīne-i mecrūḥ ile cismümüz ṣad pāre olup maẓmūn-ı " وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي "-"Ve nefaḥtu fīhi min rūḥī" ḥaḳīḳatine vāṣıl ve ᶜālem-i ᶜışḳ u maḥabbete dāḫil olup maḳām-ı hüviyyete nā'il olmaḳ ṭalebindeyüz.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 941)

[879] "*Ve biz her şey'üñ mebde' ü meᶜādından ḫabīr ve endīşe-i dünyā bize dāmengīr degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 940)

[880] "*ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz ve māl içün kimesneye iṭāᶜat eylemezüz"* (bk. Tenkitli Metin, s. 967)

[881] *"Bu kevn u mekānuñ bizüz zadesi / Bu arż u semānuñ hem āzādesi; Bizi besler işbu zemīn u zaman / Meh ü mihr ü bād u felek āsumān*"

arasında dilencilik yaptıklarını, kendilerine bir şey vermeyip dil uzatanlara beddua edip kötü sözler söylediklerini, böylece kendilerini zelil kıldıklarını ifade ederek onların bu davranışlarını şiddetle eleştirir.

Hâlbuki Rezzâk sıfatına sahip olan yüce yaratıcı Allah, insanları, yani kendilerini yaratırken maişetlerini kazanıp rahat etsinler diye eller ve ayaklar vermiştir. Ayrıca Allah onları akılla şereflendirip kıymetlerini yüceltmiş ki onunla "*İnsan için ancak çalıştığı vardır*" (Necm: 39), "*(Çalışıp) kazanan (kendi eliyle geçinen), Allah'ın sevgilisidir*", "*Doğruluk sahibi tüccar, kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır*" gibi çalışmaya teşvik eden ayet-i kerime ile hadis-i şeriflerin manalarını anlayıp bunlarla amel etmek suretiyle helalinden kazanarak Allah'ın gayb hazinesinden nasiplerine düşen rızıklarını teminle takatsız kalan vücutlarını gıda ile kuvvetlendirip Allah'a ibadet edebilsinler, böylece halk arasında dilenme zilletinden kurtulup Allah'ın sevgili kulları arasına dâhil olabilsinler.

Sonuç olarak Hâce-i Cihân, çalışmayı öven ve gerekli gören çeşitli ayet-i kerime[882], hadis-i şerif[883] ve kelâm-ı kibar[884] ve şiirlerle[885] insanoğlunun, dolayısıyla Kalenderîlerin başkalarından dilenmek yerine çalışıp kendi rızkını temin etmek suretiyle hem hayırla kazanan, hem de kazandığının fazlasını muhtaç olanlara dağıtmak suretiyle başkalarına iyilik edenlerden olması gerektiğini söylemektedir.

---

882 "***Allah, kullarına (tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi***. *Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.*." (Şûrâ: 27)

883 "*Kim ki dilenmemek, ailesi için çalışıp kazanmak, komşusuna merhametten dolayı, dünyayı helal yoldan isterse, kıyamet günü Allah Teala onu, yüzü ayın ondördüncü gecesindeki dolunay gibi diriltir*." (Hadis-i Şerîf)

884 "*Eğer ki Allah insanların rızkını çalışmadan verseydi, insanlar boş kalıp bozgunculuk yaparlardı. Fakat Allah onları çalışmakla meşgul etti ki bozgunculuk yapmak için boş vakitleri kalmasın* ." (eş-Şakîk ez-Zâhid)

885 *"Öyle çalış ki arslan gibi artık bırak. Artık yiyen aciz tilki gibi olma; Haydi çalış, rızkını tedarik et, hem sen ye, hem acizlere yedir. Sakın başkasının artığına göz koyma;* Arslan gibi boynu yoğun iken, aciz bir tilki gibi oturan, başkasından yiyecek bekleyenden köpek daha iyidir." (Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980, s.111)

Çârdârb olurlar

Farsça "dört" anlamına gelen "çihâr" ile Arapça "rükün" anlamına gelen "darb" kelimelerinin birleşmesiyle teşekkül eden ve baştaki saçın, kaşın, sakalın ve bıyığın usturayla kazınması anlamına gelmektedir[886].

Çârdarb kavramı, "dört rükün" manasına gelip saç, kaş, sakal ve bıyığın usturayla kazınmayı ifade etse de, *eserin Kalenderîler kıssasının başında bu taifenin tasvir edildiği bölümdeki*[887], pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî'nin, çârdab oluşlarının sırrını ve gerekçesini açıkladığı bölümde kullandığı[888] ve Hâce-i Cihân'ın onların bu davranışlarını eleştirirken kullandığı ifadelerden[889] bilgilere göre Kalenderîler'in bu çârdârbın yalnızca üç rüknünü uyguladıkları, yani sakalları, bıyıkları ve kaşlarını usturaya vurup tıraş ettikleri anlaşılmaktadır.

Çârdarbın sırlarını ve gerekçelerini açıklarken Kalenderîlerin, *"Allâh Hz. Âdem'i kendi sureti üzerine yaratmıştır"*[890] sözünden hareketle insan yüzünü parlaklık bakımından güneşle aya, yüzü kaplayan sakal ile bıyıkları ise güneşi örten bulutlara benzettikleri görülmektedir. Onların bu telakkilerine göre nasıl ki açık havada güneş dünyaya ışık saçıp dünyadaki bütün canlılara hayat veriyor ve her zerre onun etrafında dönüyor; fakat aynı parlak güneş bulutun içine gizlenince dünya ışıksız kalıyorsa ve bu sebepten dolayı bütün zerreler dönmekten geri kalıp topraktaki bitkiler ve çiçekler açmayıp yeryüzü renkliliğini kaybediyorsa, aynı şekilde neşe ve hayat kaynağı olan parlak insan yüzü de sakal ve bıyıkların içinde gizlenince insanlara mutluluk verme ve hayat kaynağı olma özelliğini kaybeder.

---

886 Ahmet Yaşar Ocak, *A.g.e.*, s.164

887 "Ḳalenderīler gürūhı birbirine beñzetmişler vücūhı çārḍarb olup tırāş…"

888 "*Ve daḫi ey Ḫˇāce-i Cihān* ***çārḍarb olmamuz sırrını*** *daḫi saña fāş ve bu şübheyi ḫāṭır-ı fātirüñden tırāş idelüm. Āgāh ol_kï ḫaṭṭ-ı rūy-ı insānī siyāh ve ᶜiẕāra ᶜārıża idügi bīiştibāhdur. (…) Ve insāna lāyıḳ u aḥrá ve münāsib u evlá olan oldur kï* ***āfitāb-ı ᶜālemtāb gibi ebr-i ḫaṭṭ-ı siyāhdan rūyı pāk ve ruḫsārın her rūz tırāş-ı pāk ile tābnāk ḳılub***" (bk. Tenkitli Metin, s. 943)

889 "*kendüñüzi ol zīnet-i Aḥmedīden muᶜarrā ve şerīᶜat-ı Muḥammedīden müberrā idüp ebrū vü müjgānuñuz tırāş itmekle kendüñüzi neᶜūẕubi'llâhi teᶜālá dā'ü'ş-şaᶜlebe giriftār olmış cüẕẕāmlara müteşābih ḳılursız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 959)

890 "*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretih*"

Bu sebepledir ki parlaklık bakımından ay ve güneşten daha üstün olan insan yüz, her gün tıraş edilerek siyah bulutlar misali gizleyen sakal ve bıyık kıllarından temizlenip parlatılmalı ve bu şekilde elinde davul ve âlemle, neşeli ve elemsiz bir hâlde bütün dünya dolaşılmalıdır.

Hâce-i Cihân, Kalenderîlerin çardarb olmalarını eleştirirken hadis-i şerifte "Sakal kişinin süsüdür" denilmişken onların Peygamber'in bu süsünden yoksun ve şeriatından uzak olduklarını, kaş ve kirpiklerini tıraş etmekle ise kendilerini saçkıran hastalığına tutulmuş cüzzamlılara benzettiklerini söylemektedir.

Sineleri ve vücutlarında dağ yarası açarlar

Eserde Rum Abdallarında olduğu kadar Kalenderîlerin sinede ve vücudun çeşitli yerlerinde dağ yarası açma âdetleri hakkında çok açık ve tafsilatlı bilgi verilmemişse de seyahat âdetlerinden bahsedilirken kullanılan bazı ifadelerden onların da sineleriyle vücutlarını dağladıkları, dolayısıyla vücutlarının çeşitli yerlerinde yaralar açtıkları anlaşılmaktadır:

"Anuñ_içün biz de şeb ü rūz āvāre ve sīne-i mecrūḥ ile cismümüz ṣad pāre olup maẓmūn-ı "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي"-"Ve nefaḫtu fīhi min rūḥī" ḥaḳīḳatine vāṣıl ve ᶜālem-i ᶜışḳ u maḥabbete dāḫil olup"[891]

Söz konusu ifadelerine göre, Kalenderîlerin bedenlerinde dağ yarası açmaları "*Onu düzenleyip* ***içine ruhumdan üflediğim zaman,*** *onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin).*" (Hicr: 29) ayet-i kerimesindeki hakikatin sırrına vakıf olup aşk ve muhabbet makamına erişmek istemeleri sebebiyle olduğu anlaşılmaktadır.

Yanlarında birtakım araç-gereçler taşırlar

Eserdeki bilgilerden Kalenderîlerin seyahat esnasında, alemin yanısıra yanlarında davul (tabl), kudüm ve daire gibi musıkî aletleri de taşıdıkları ve bu aletler eşliğinde ahenkli bir şekilde nağmeler ve salavat gülbankları söyleyerek toplu olarak

[891] Bk. Tenkitli Metin s. 937

yürüdükleri[892] anlaşılmaktadır. Ayrıca bu musıkî aletlerin eşliğinde yemekten sonra raks edip oynadıkları[893] da görülmektedir.

2.5.2.2.2. Memleketleri

Eserde reisleri olan Baba Siyāh-ı Emredī'nin söylediklerine göre Kalenderîler, Acem diyarından Hemedan şehrinden gelip hepsi Hemedan'lıdırlar[894]. Bu ifadelerden eserin yazıldığı dönemde Kalenderîlerin merkezi Hemedân olduğu anlamını çıkarmak mümkündür. Zira, Kalenderîlerin gerçek pirleri Cemâleddîn-i Sâvî'nin İran'da Kum-Kazvin yolu üzerinde bulunan Sâve'den[895] olduğu bilinmektedir.

2.5.2.2.3. Pirleri

Eserdeki Kalenderî taifesinin birinci pirleri Baba Ca'fer-i Kâşânî, ikinci Pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî'dir. Fakat bunların gerçek hayattaki pirleri ile hiçbir ilgisi yoktur. Eser kurguya dayalı yazılmış bir hikâye olduğu için buradaki kişiler de kurgunun bir parçasıdırlar.

2.5.2.2.4. Yemek yeme adapları

Eserde Kalenderîlerin yemek yeme adabı hakkında ayrıntılı bir bilgiye yer verilmemekle beraber, onların yemek sonrasında icra etmiş oldukları bazı ayinlerinden çok kısa da olsa bahsedildiği görülmektedir. Eserdeki ifadelere göre, yemekten sonra Allah'a hamd u sena eden Kalenderîler, yemek sahibine de hayır duada bulunup gelmiş geçmiş pîrlerinin ruhlarını hayır dualarla yâd edip şad ettikten sonra ayağa kalkarak

---

[892] "Ḳalenderīler gürūhı … ḫayl ü ḫaşem ile ve ṭabl u ᶜalem ile ve āheng-i naġamāt_ile ve gülbāng-ı ṣalavāt_ile…"; "Baᶜdehü ellerine dünbelek ve dā'ire alup…"

[893] "Çün niᶜamı ekl eylediler … Baᶜdehü ellerine dünbelek ve dā'ire alup rüsūm-ı ḳadīmleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar."

[894] "pīş-ḳademleri Baba Siyāh-ı Emredī basṭ-ı maḳāl idüp didi_kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı ᶜAcemden gelürüz. Şehrümüze Hemedān dirler ve cümlemüz Hemedānīyüz ve Ḳalenderīler ṭā'ifesindenüz."

[895] Tahsin Yazıcı, "*Cemâleddîn-i Sâvî*", DİA, c. 7, s. 313

ellerine aldıkları kudüm ve dairelerin eşliğinde coşup raks ederler[896]. **"***Baᶜdehü ellerine dünbelek ve dā'ire alup rüsūm-ı ḳadīmleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre cūş u ḫurūş idüp…*" ifadesinden yemekten sonra ayağa kalkıp dümbelek ve daire çalarak raks etmenin Kalenderîler'in eski âdet ve ayinlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

2.5.2.2.5. Kalenderîlerin Kendilerine Olan Bakışları

Vefâ ehlidirler

Vefâ kelimesinin sözlük anlamının dışında tasavvufta önemli bir hâli ve makamı ifade eden özel anlamı da dikkate alındığında, Pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî'nin "*Bil ki biz vefā ᶜāleminde ḳalenderler(iz)*" sözünden Kalenderîlerin, sadece sözünün eri, sadakat sahibi insanlar olmadığını, aynı zamanda vefâ makamının sahipleri oldukları anlamı çıkmaktadır. Ayrıca "kalender" kelimesinin "mücerred" anlamına geldiği düşünülürse, Kalenderîlerin bu sözle vefâ âleminde tek oldukları, yani vefâ konusunda herkesten üstün oldukları anlamını çıkarmak da mümkündür.

Riyazet ehlidirler (belalara karşı sabr edici, nefislerine azab edicidirler)

Dünyanın trülü belalarına karşı sabrederek, nefsi isteklerine karşı çıkmak suretiyle terbiye etmek[897] tasavvufun en büyük gayesdir. Bu anlamda eserdeki bilgilerden hareketle Kalenderîlerin amaçlarının diğer mutasavvıf dervişlerden pek farklı olmadığı görülmektedir. Nitekim pirleri Baba Rüstem-i Hemedānī, kendilerinin semender gibi dünyanın cefa ateşinden etkilenmeyip sabrın timsali olan Hz. Eyyüp (a.s.) gibi zamanın belalarına karşı sabredek heva ve heveslerin peşinden koşan nefislerini eziyet çektirererk terbiye ettiklerini söylemketedir[898].

---

[896] "Çün niᶜamı ekl eylediler ol dem Ḫudā-yı ᶜazze ve celle cenābına ŝenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eyleyüp baᶜdehü pīrān-ı pīşḳademlerinüñ ervāḥını yād ve duᶜā-i ḫayr ile rūḥlarını şād ḳıldılar. Baᶜdehü ellerine dünbelek ve dā'ire alup rüsūm-ı ḳadīmleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar."

[897] Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 79-80

[898] "Biz … cefā āteşinde semenderler … ve belāya Ḥażret-i Eyyūb ᶜaleyhi's-selām miŝāl ṣābir ve nefs-i hevācūya cābirlerüz"

Kalenderîlerin söylediklerine göre durum böyle olmakla birlikte Hâce-i Cihân'a göre, Kalenderîlerin dünyanın cevr ü cefasına aldırış etmedikleri, fakirlik endişesi taşımadıkları, belalara karşı Hz. Eyyup gibi sabrettikleri, dolayısıyla heva ve hevese meyilli olan nefislerini işkence çektirmek suretiyle terbiye ettikleri yönündeki sözleri ise tamamen bir yalandan ibarettir. Zira Hâce-i Cihân'a göre dünyanın cevr ü cefasına katlanmak, fakirliğin yükünü çekmek, belalara karşı sabretmek, nefsin heva ve heveslerine karşı çıkmak, onların aç köpek misali sürekli dünyayı gezip çeşit çeşit nimetleri gördüklerinde kendi kazançları olmadığı için zalim nefislerini tatmin etmek için diğer insanlardan dilenerek aşağılanmak suretiyle değil, ancak kanaat yolunu tercih ederek, fakat kendi rızkını temin etmek için helal yoldan çalışıp kazanmak ve Hz. Yakup gibi kanaat köşesine çekilip dünyanın sıkıntılarına sabrederek nefsine eziyet çektirmek, doğru yolun yolcusu olup beş duyu organıyla ibadet etmek, kalple içinden ise sürekli kelime-i tevhidi söylemek suretiyle gönül olabileceğini ve ancak bu şekilde gönül kapılarının açılabileceğini belirtmektedir. Nitekim bilindiği üzre din işlerinde gerekeni yerine getirmeyip tembellik göstermek ve gerekenleri hemen yapmaya başlamayı önemsememek, hallerin değişmesine ve istek ve emellerin kesilmesine sebep olmasının yanı sıra kişinin helakine ve işlerin, düzenin bozulmasına sebep olmaktadır[899].

Kanaat tahtının sultanlarıdırlar

Elinde bulunanla yetinmek, dünya nimetlerinden kısmetine düşene razı olmak demek olan kanaat[900], tasavvufta "tükenmeyen bir hazine"[901] olarak nitelendirilerek, dervişin ulaşması gereken en yüce makamlardan biri olarak görülmüştür.

Eserdeki bilgilere göre bu anlamda Kalenderîlerin de en az mutasavvıf zümreler kadar kanaati önemsedikleri hatta bu konuda herkesten üstün olduklarını

[899] "dirsiz kï cevr ü cefā nārı bize kār eylemez ve (…) belāya ṣābir ve nefs-i hevācūya cābirlerüz dirsiz, dürūġ u noḳṣān ve herze vü hezeyān söylersiz (…) Zīrā nār-ı cefā vü cevri ve bār-ı fāḳa vü faḳrı ṣol ṣaḫṣ çeker kï (…)Yoḫsa sizüñ gibi seg-i gürisne miŝāl ʿale'd-devām ʿālemi geşt ü güẕār idüp (…) Zīrā umūr-ı dīniyyede ẓahir budur kï taʿaṭṭul u tekāsül … helāk-i ṣaḫṣa ve infiṣāl-i mevādde mü'eddī olur."

[900] *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 358-359

[901] "El-kenzu lâ yufnâ"

iddia ettikleri görülmektedir. Nitekim pirleri Baba Rüstem-i Hemedānī, elbise olarak kullandıkları yalnızca birer yün şalla yetinerek kanaat ormanının aslanları ve kanaat tahtının sultanları olduklarını söylemektedirler[902].

Marifet ehli olup hakikatin sırlarına vakıftırlar

Kendilerini hakikat yolunun rehberleri[903] olarak tanıtan Kalenderîler, "*nefsini bilen Rabbini bilir*" nüktesinin sırrına vakıf kişiler olarak gözlerinin hakikat sürmesiyle sürmelendiğini, dolayısıyla "*Allah, Adem'i kendi sureti üzerine*" yarattı sözü fehvasınca yaratıklardan yola çıkarak yaratana giden yolu keşfeden, hakikat sırrının arifleri olduklarını ve muradın aslına ermek için ince bir yol bulduklarını[904] söylerken bir anlamda marifet ehli oldukları hususunu vurgulamak istemişlerdir.

Fenâ ve bekâ makamının sahibidirler

Biri yok olmayı, hiçlik ve geçiciliği, diğeri ise sürekli var olmayı, devamlılık ve kalıcılığı ifade eden ve genellikle birlikte kullanılan fenâ ve bekâ tasavvufta nihaî olarak ulaşılması gereken iki önemli makamı (*fenâ fi'llâh, bekâ bi'llâh*) ifade etmektedir[905].

Eserde verilen bilgilerden Kalenderîlerin de kendeilerini bu iki makamın sahibi olarak gördüklerini anlıyoruz. Fakat gerek pirleri olan Baba Rüstem-i Hemedānī'in "*ve meclis-i fenāda beḳā görüp ve beḳā ṣaḥnında ṣafā sürüp*", gerekse Hâce-i Cihân'ın Kalenderîleri değerlendiriken kullandığı "*ve daḫi bu ᶜālem-i fenāda beḳā bulduḳ ve ᶜālem-i beḳāda ṣafā sürdük dirsiz*" şeklindeki ifadesinden Kalenderîlerin aslında, bu fani âlemi bekâ âlemi olarak algıladıkları, dolayısıyla

---

[902] "*ḳanāᶜat serīrinde serverler(iz) (...) ḳanāᶜat mīşezārında miŝāl-i şīr(leriz) (...) birer şāl-ı peşmīneye ḳāni(yiz)"*

[903] "ḥaḳīḳat ṭarīḳinde rehberler(iz)"

[904] "*Zīrā ḳalbumuz "men ᶜarefe" sırrı ile āşinā ve dīdelerümüz kuḥl-i ḥaḳīḳat ile rūşenā olup maşnūᶜdan ṣāniᶜe delīl ve "خلق الله آدم على صورته" – "Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretih" mażmūnına sebīl bulup ᶜārif-i sırr-ı taḥḳīḳ ve aṣl-ı murāda nehc-i daḳīḳden ṭarīḳ bulduḳ*."

[905] Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 62, 175

safasını sürdükleri bekâ âleminin yine bu âlemden ibaret olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu durumda Kalenderîlerin fenâ ve bekâ anlayışının geleneksel tasavvuftaki fena ve bekâ anlayışından tamamen farklı olduğu görülmektedir. Nitekim Hâce-i Cihân'ın konuyla ilgili açıklamalarından da bunu anlıyoruz[906].

Bu fena aleminde beka bulduk ve beka aleminde safa sürdük derken yanlış söylersiniz ve (bu konuda) kötü inanca sahipsiniz. Âlemin varlığı fanidir. Nitekim daha önce ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bekâ âlemi ahirete derler. Bütün peygamberler ve evliyaların doğru olan bu yol ve itikad üzere idiler.

Beyit:

Bu âlem-i nâsût (maddî âlem), ebedî fenâ (yokluk)dır

O âlem-i lâhût (manevî/ilâhî âlem) ebedî bekâ (varlık)dır.

Eğer fenâ ve bekâdan maksadınız keramet sahibi evliyaların makamı ise onların katında fenâ (yokluk) hâlis bir şühûddan, yani Allah'ın zuhur ve tecellîlerini açıkça görmekten ibarettir ve bekâ şühûdda istiğraktır (kaybolmak). Siz nefislerinin, şeytanın, dünyanın heva ve hevesinin esirleri olarak o yüce makamdan ve derecelerinden binlerce fersah uzakta iken, o fenâ-fillâh makamından sonra bekâ billâh makamına erişip orada nasıl olur da sefa sürersiniz.

Fenâ fi'llâh makamının nişanı budur ki, dünyanın ve ahiretin bütün izzetleri (şan ve şöhretleri) bu makama erişen kişiye sunulsa zerre kadar bunlara iltifat etmediği gibi yırtıcı aslandan kaçtığı gibi kaçmasıdır. Bekâ bi'llâh makamının da alameti budur ki, o makama ulaşan arif kişinin şeriata olan bağlılığı ve içi ve dışının ahlakı ve amelleri gökyüzü ve yeryüzü sakinlerine, yani insanlara ve meleklere arz olunduğunda hepsinin yanında makbul ve beğenilmiş olduğundan başka onun durumunda şeriata ve tarikata aykırı zerre kadar bir şey bulmasınlar.

[906] bk. Fenâ ve Bekâ

Dünya malı olarak birer yün şal (şâl-ı peşmîne) elbise ile yetinirler

Eserde Kalenderîlerin kılık kıyafetlerine dair fazla bir bilgi verilmemekle beraber pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî'nin "*birer şāl-ı peşmīneye ḳāni*ᶜ…" ifadesinden üstlerine yünden yapılma, bir nevi kolsuz ve düğmesiz elbise manasına gelen şal[907] giydikleri anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi yün veya sof elbise giymek, aynı zamanda sûfîlerin de en önemli edeplerinden biridir.

Kalenderîlerin elbise konusundaki bu aşırı sadelikleri, aynı zamanda kanaat meselesiyle bağlantılı olarak düşünülebilir ki ifadenin içindeki "*kâni*ᶜ" ibaresi bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Zira kanaatin tasavvuftaki anlamlarından biri de "*yaşamak için zarurî olan ihtiyaçların dışında kalan bütün nefsî arzu ve hayvanî, isteklerden ölü bir kimsenin uzak kaldığı gibi uzak durmak*" olduğu için elbisenin zarurî miktarı da, vücudu soğuğa ve sıcağa karşı koruması ve örtülmesi gereken yerleri örtmesi şeklinde belirlenmiştir[908].

2.5.2.3. Kalenderîler Taifesinin Bâtınî Hâlleri veya İtikadî Esasaları

Nûrü'l-Hüdâ'da verilen bilgiler ışığında bakıldığında Kalenderîlerin genel itibarıyla tenasüh inancını merkezine alan, Hurûfî ve Şiî çizgilere sahip, kısmen de sünnî İslam tasavvufundan renkler taşıyan, fakr, tecerrüd, cemâlperestlik-mahbûpperestliği esas alan senkretik-heterodoks bir inanç sistemine bağlı oldukları anlaşılmaktadır[909].

---

[907] Farsça bir kelime olan şal, "genellikle Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş; kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı" anlamlarının dışında "bele sarılan (yün) kuşak", "hırka" gibi anlamlara da gelmektedir (Bk. *Türkçe Sözlük*, Hzr. Şükrü Haluk Akalın, TDK Yayınları, Ankara 2009, s.1184). Şalın bu anlamları dikkate alınarak Kalenderîlerin üstlerine kolsuz yün hırka giydikleri veya avret yerlerini örtmek için bellerine yün kuşak sardıkları anlaşılmaktadır.

[908] Necmüddin Kübrâ, *Tasavvufî Hayat,* çev. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 54

[909] Fuat Köprülü de *Osmanlı Devletinin Kuruluşu* adlı kitabında Kalenderîlerin sahip oldukları inancın tamamiyle sünnî bir Müslümanlık olmayıp "eski Türkler'in eski putperest ananeleriyle müfrit (aşırı) Şiîliğin-haricen tasavvuf rengine boyanmış- basit ve popüler bir şeklinin ve bâzı mahallî bakıyyelerin imtizacından hâsıl olmuş bir *Syncretisme (senkretizm)"* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kurluluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 97)

Eserdeki bilgiler ışığında Kalenderîlerin söz konusu inanç özellikleri maddeler hâlinde şu şekilde incelenebilir:

2.5.2.3.1. Tenasühe inanırlar

Pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî'nin söylediklerinden Kalenderîler'in de Rum Abdalları gibi, ölümden sonra bedenden ayrılan ruhun insan, hayvan ve bitki türünden başka bir bedene geçtiğini kabul eden[910] tenasüh inancına sahip oldukları[911] anlaşılmaktadır.

2.5.2.3.2. Hurûfî mezhebine bağlıdırlar

Pîrlerinin söylediklerine göre Kelenderîler, tenasüh inancına sahip olmalarının yanısıra Hurûfî mezhebine bağlı olup Hurûfiliğin kurucusu Fazlullâh-ı Esterâbâdî'nin bazı sözlerini kendilerine esas alıp eskilerin ilhad yolunu tutmuşlardır[912]. Kalenderilerîn pîri Baba Rüstem-i Hemedânî ayrıca Fazlullâh'ın yazmış olduğu ve Hûrufilerce kutsal kitapları olarak kabul edilen Câvidân-ı Kebîrden kullanılmamış, yeni nice zor meselelerle ilgili sözleri alıp kendi inançlarının görüşü olarak benimseyerek kâinâtın ve insanın hakikat sırlarına vakıf olduklarını belirtmektedir[913].

2.5.2.3.3. Cemâlperestlik veya mahbûpperestliği şiar edinmişlerdir

Kalenderîlerin eserde anlatılan en önemli özelliklerinden biri, kendi ifadeleriyle "*vech-i ḥasenlere ṭālib ve râġıb*" olma, yani güzel, parlak yüzlülere bakma

---

[910] Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s.312

[911] "Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam bizüm meẕhebümüz meẕheb-i tenāsuḫ olup…"

[912] "*Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam … Faẓlu'llâh-ı Naᶜīmī-i Esterābādīnüñ baᶜżı kelimātın daḫi maḳbūl tutup resm-i ilḥād[-ı] ḳadīmī muᶜtādumuzdur*."

[913] "*Ve Faẓl-ı meẕkūruñ te'līf eyledügi Cāvidān-ı Kebīrden meẕhebümüze mevāḳıf nice mesā'il-i müşkile ve elfāẓ-ı maᶜānī-i ġayr-ı müstaᶜmele aḫẕ idüp ᶜārif-i sırr-ı mā-fi'l-ekvān ve nā'il-i taḥḳīḳ-i ḥaḳīḳat-ı insānuz*."

düşkünlüğüdür[914]. "*Madde âlemindeki güzellikleri, özellikle beşerî güzelliği ilâhî güzelliğin bir tecellisi olarak görüp seyretme*"[915] şeklinde tanımlanan söz konusu durum, tasavvufî literatürde daha çok cemâlperestlik, mahbûpperestlik veya şâhidbazlık[916] olarak ifade edilmektedir.

Zahir ehli tarafından çok eleştirilen bu durumu Kalenderîler, "*Güzelin yüzüne bakmak, gözdeki nuru (aydınlığı) arttırır"*[917]*, "Sevgiliyi görmek, gözün cilasıdır"*[918]*,* "*Allah güzeldir ve güzel olanı sever*"[919] gibi sözlerle açıklamaya çalışmışlar, ayrıca Allah'ın Cemâl sıfatının tecelligâhı olarak telakki ettikleri güzel, parlak yüzü, gerçek aşk ve muhabbet makamına ulaşmanın bir vasıtası olarak görmüşlerdir.

Onlara göre, âşıklar güzelin yüzüne bakmak suretiyle, onda saklı nice ilâhî sırları ve manevî güzellikleri müşahede eder ve o anda kalbi huzur ve mutlulukla dolar. Nitekim pirleri Baba Rüstem-i Hemedânî, "*rūy-ı ḫūbānı müşāhede itmekle müreffehü'l-bāl*" olduklarını, söylemektedir.

Aşk ve muhabbet makamından habersiz, mecazlar âleminden hakikatler âlemine geçememiş, işin sadece dış yüzünü gören ve bu durumdan dolayı muhabbet erbabını eleştirip kınayan birtakım zahir ehli sufîlere karşı Kalenderîler, "*Mecâz, hakikatin köprüsüdür*"[920] sözündeki manadan hareketle mecazî, yani dünyevî güzelliğe duyulan aşkın İlâhî aşka götüren bir köprü olduğu için mecâzlar âleminde, yanî dünyevî aşkta biraz durup eğlenmenin bir sakıncası olmadığı görüşünü savunmuşlardır[921]. Bundan başka konuyla ilgili yazılmış Arapça, Farsça ve Türkçe

---

[914] "*Ve vech-i ḥasenlere ṭālib (…) ᶜāşık-ı şūrīdeḥāl olup (…) rūy-ı ḫūbānı müşāhede itmekle müreffehü'l-bāl oluruz*."

[915] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 86

[916] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 86, 233, 326

[917] " *"En-naẓaru fī vechi'l-ḥaseni yezīdu'n-nūre fi'l-baṣari"*

[918] *"Ru'yetu'l-ḥabībi cilā'u'l-ᶜayn"*

[919] "*İnne'llâhe cemīlun yuḥibbu'l-cemāl*"

[920] *"El-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati*"

[921] "*Ve maᶜlūm ola kï ey Ḫˇāce "المجاز قنطرة الحقيقة"- "El-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati" mefhūmı üzre ᶜālem-i mecāzda bir miḳdār mekŝ idüp güẕer olmaġa ḥaẕer yoḳdur. Ve nice ṣūfī-i ḫar u sālūs-ı ebter maḳām-ı ᶜaşḳ u muḥabbetden bīḫaber ve ᶜālem-i mecāz u ḥaḳīḳate güẕer itmeyüp mücerred ᶜāşıḳa taᶜn u teşnīᶜ ve kendü miŝāl-i ḫar-ı bīᶜaşḳ u muḥabbet, maḳāmını mertebe-i refīᶜ ẓannidüp erbāb-ı muḥabbeti münfaᶜil ve taᶜn u teşnīᶜ ile ᶜuşşāḳı āzurdedil ider*."

şiirlerinden de örnekler getirerek de Kalenderîler kendilerini zamanın zahir sûfî taifesine karşı savunmaya çalışmışlardır[922].

Hâce-i Cihân, Kalenderîleri bu konuda eleştiri babında onların, erkeklerin aşkına talip olduklarını, dolayısıyla şehvetli bakışlarıyla şeytanî sapıklığa düştüklerini ve doğru yoldan ayrıldıklarını söylemektedir.

Âriflerin "mecâz hakikat köprüsüdür" diyerek insanları aşktan men etmemelerindeki sebep aşkta bütün hünerlerin başı ve bütün olgunlukların (kemâlât) kendisine bağlı olan bir hünerin, marifetin saklı olduğuna inanmalarıdır. Aşk, bütün günahların başı ve kötülüklerin aslı olan kibri yok eder ve âşık olan kişi kibirden arınmış olur.

Bu mecâz âleminde uzun bir müddet eğlenmek helak edici ve korkunç bir şey olup ondan kurtulup hakikat âlemine ulaşmak, ancak gece gündüz Allah'a yalvararak çare aramakla mümkün olur. Böylece umulur ki ismet nuru, aşığın hevaperestlik karanlığından hidâyet yoluna ulaşmasına, maşukun ayıp ve çirkinliklerini hatırlayıp güzelliklerini övmeyi terketmesine ve o tutulduğu güzelliğin geçici olduğunu anlamasına yardım eder ki böylece âşık, mahbubunu bir daha görmeye istekli olmaz. Zira aşk ve tutkunun sebebi nazar, yani bakıştır. Gönül ehli ve hakikat yolunun yolcusu olanlar için ister güzel kadın, ister parlak yüzlü oğlan olsun namahreme bakmak helak edici bir iş ve öldürücü bir hastalıktır. Nitekim hadis-i şerifte "*Nazar (bakış), İblis'in zehirli oklarından bir oktur*" denildiği gibi, Hz. İsâ'nın da ""*Bakmaktan sakının. Şüphesiz ki o kalbe şehvet tohumunu eker ve onun fitnesi (size) yeter*" diyerek insanları namahreme bakmaktan sakındırdığı variddir.

Ahlâk-ı Âlâyî'de bazı saliklerin de mecazî, yani beşerî aşkın gerçek aşka götüren bir köprü ve güzel yüzün, şehvetten uzak olana mutlak, yani ilâhî güzelliği seyretmesine vesile olacağını söyledikleri yazılıdır ki Şeyh Evhaduddin-i Kirmânî ve Şeyh Irâkî, bu tür aşkları ve hâlleriyle bilinen bazı tasavvuf ehli büyükleri sülûklerinin

[922] Bk. İlgili şiir örnekleri

başlangıcında bu mecazî aşkın şarabıyla sarhoş olmuşlarsa da sonunda mecazî aleme ait güzellikten geçip İlâhî aşka erişmişlerdir.

Hz. Peygamber'in (a.s.) hadislerine göre güzellik sahibi, dışı ilim ve amel ile içi ise hakikatle süslü, salih amellerle terbiye olunmuş ve doğru sözlerle parlamış, insanın suretinde melek siretine vasıl ve istenilen hedefe ulaşmış olan ve kendisine bakanların gözlerine ve gönüllerine mutluluk ve sevinç veren kimsedir. Yoksa sadece su ve topraktan meydana gelen bu güzellik, yani beşerî güzellik insanın gönlüne ne verebilir ki. Güzelliğin çabucak geçtiği ve su üzerindeki nakşın hayalî bir nakış olduğu kesindir.

Bundandır ki gerçek olan güzellik, bekası ve safası ebedî olan ruh güzelliği, yani iç güzelliktir ki bu güzelliğe âşık olanlar, Allah'ın dostlarıdır. İnsan ebedî bir hayat isterse, nefsin isteyip ruhun istemediği su ve topraktan ibaret, yani geçici olan güzelliğe değil, kalıcı olan ruh güzelliğine sahip olmalıdır. Yoksa gönlü perişan âşık, mevsimi geçip sonbahar olduğunda geçici güzellikten nefret edip uzaklaşır. Bu sebepledir ki kişi mecazî, geçici olan yüz güzelliğini değil, baki ve ebedî olan ruh, yani iç güzelliğini istemelidir:

Ḥüsn-i gil ḳılma ṭaleb fānīdur iste ḥüsn-i dil

Ḫilᶜat-i mihre ḫazān görmez misin ḳılmaz żarar

Bir gül-i maᶜnāya cānuñ riştesin bend eyle kim

Her temāşā itdügüñ ṣūretden olsun cilveger

2.5.2.3.4. Ka'be ile puthaneyi ve mescid ile meyhâneyi-kiliseyi bir görmeleri

Eeserde anlatılarnlara göre Kalenderîlerin bu görüşleri, vahdet veya vahdet-i vücûd firkirinin kendi anlayışlarına göre yorumlanmış hâlinden ibarettir.

Kalenderîlerin söz konusu vahdet veya vahdet-i vücud yorumuna göre bütün insanlar, hatta biraz daha ileri giderek bütün mahlukat tek vücud olarak düşünüldüğü, dolayısyla bütün insanların mabetlerinin de tek bir mabet olarak kabul edildiği görülmektedir.

Baba Rüstem-i Hemedânî'nin sözlerinden bu anlam açıkça ortaya çıkmasa da Hâce-i Cihân'ın konuyla ilgili yaptığı eleştirilerinde onların bu konudaki fikir ve yorumlarını açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Hâce-i Cihân, hepsinin yaratıcısının Allah olduğunu, fakat alim ve cahil, fakir ve zengin insanların derece bakımından bir ve eşit olmadıkları gibi Kabe ile puthanenin ve mescid ile kilisenin veya meyhanin bir olamayacaklarını, zira Kabe-i Mükerremenin ve mescidin âlemlerin Rabbi olan Allah'ın evi ve mümünlerle Müslümanların secdegâhı olması bakımından ıslah ve kurtuluş vesilesi olarak Allah'ın Cemâl sıfatına; kilisenin ise Allâh'ı inkâr edenlerin mabedi olması bakımından çetin bir azab vesilesi olarak Allah'ın Celâl sıfatına mazhar olduğunu, dolayısıyla bunların bir ve eşit olmalarının mümkün olmadığını, bütün mahlukatın yaratılmışlık bakımından bir olduklarını, fakat derece bakımından bir ve eşit olmadıklarını söylemektedir.

Hâce-i Cihân'a göre evliyâ-i kiramın her şeye birlik gözüyle bakmalarını, dolayısıyla vahdet-i vücudun gerçek manasını Kalenderîler gibi nefsin heva ve hevesine tabi olan gafillerin anlamaları mümkün değildir. Mübtedîye, yani sülukun başlangıcında olanlar için tevhîd, yani vahdet-i vücûd, salikin tefrikaya düşmemesi için gökyüzü ve yeryüzündeki bütün mahlûkatın tek şahıs olarak tasavvur edilmesinden ibarettir. Bu sebepledir ki hakikat ehli ve tarikat büyükleri âlemin tamamına âlem-i kebîr dedikleri gibi insân-ı kebîr de demişlerdir. Bu tür tevhid (birlik) anlayışına göre gökler insanın başına, insan kılları yeryüzündeki bitkilere, insanın her bir uzvu ise âlemdeki bir mahlûka benzetilerek bütün âlem tek bir şey olarak addedilmiştir. Fakat bu şekilde tek bir şey hükmünde olan mahlûklar arasındaki bireysel farklılıkların varlığı bütün bilginlerce kabul edilmiştir. Nitekim Hâce-i Cihân'a göre beyaz-siyah, su-ateş, sıcak-soğuk arasındaki farklılığın farkına çocuklar bile varmışken Kalenderîlerin varlıklar arasındaki bu farkı anlayamamaları, onların çocuklardan bile daha cahil olduklarını göstermektedir.

2.5.2.3.5. Cennet ve cehennemi eşit addedip ikisinden de azade olduklarına inanmaları

Eserde geçen bilgilerden Kalenderîlerin cennet ve cehennem hakkındaki bu telakkilerinin, yine onların vahdet veya vahdet-i vücûd anlayışlarından kaynaklandığı görülmektedir. Kalenderîlerin piri olan Baba Rüstem-i Hemedânî'nin sözlerinden bu durum tam olarak anlaşılmamakla birlikte, Hâce-i Cihân'ın açıklamalarından bu sarih bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim Hâce-i Cihân'a göre her nekadar bütün mahlûkatın yaratıcısı zaman ve zeminin yaratıcısı olan ve insanlar ve cinler taifesinin rızkını veren Allah olmakla beraber cennet ve cehennemin aynı şey olduklarını söylemek mümkün değildir. Zira cennet safa ve rahatlık yeri iken cehennem eziyet ve azap yeri olup biri Allah'ın Cemâl ismine, diğeri ise Celâl ismine mazhardır. Dolayısıyla bütün mahlûkatın birliği yaratılmışlıkları bakımından olup derece eşitliği bakımından değildir. Buna göre cennet ve cehennem de yaratılmışlıkları bakımından eşit, fakat dereceleri bakımından farklı iki yerdir[923].

Sonuç olarak Hâce-i Cihân, keramet sahibi evliyaların herşeye birlik âleminden bakan vahdet-i vücudun anlamını onlar gibi nefsi heva ve hevesilerine uyan gafillerin anlamalarının asla mümkün olmayacağını belirtmektedir[924].

2.5.2.4. Hâce-i Cihânın Kalenderîler Hakkındaki Düşünceleri

Eserde Osmanlının resmî, sünnî İslam görüşünün temsilcisi ve sözcüsü konumunda olan Hâce-i Cihân Kalenderîleri, Hz. Muhammed (a.s.)'in dinini terk etmiş, dünyada dinsizlikle itham edilen, ahirette ise Allah'ın rahmetinden mahrum, nefs-i emareye esir olmuş, kendilerini öven şeytanlar ve işten kaçan ışıklar olarak

---

[923] "*Ve daḥi dirsiz kï dūzaḫ u cināndan fārigˇ ü āzāde (...) Egerçï cümlesinüñ ḫaliḳi Ḫallāḳ-ı zemīn ü zamān ve Rezzāḳ-ı ṭavā'if-i ins ü cāndur, ammā (...) her cāy müsāvī nice fehm ü iẕᶜān olınur kï cennet maḳām-ı ṣafā vu rāḥat dūzaḫ cāy-ı cefā vü miḥnetdür (...) Biri cemāle ve biri celāle maẓhardur. Bunlar ᶜale's-seviyye olması emr-i muḥāldur (...) Cümle maḥlūḳātuñ birligi ciheti ḫilḳati yüzindendür musāvīlük yüzinden degildür. Maḳāmāt u derecātlarında biribirinden mütefāvitlerdür*. (…)"

[924] "*Ve evliyā'-i kirām her şey'e birlik ᶜāleminden naẓar idüp vaḥdet-i vücūd didükleri maᶜnāyı siz maḳūle hevā-yı nefse tābiᶜ olan ġāfiller fehm itmek emr-i muḥāl ve maḥż-ı ḫayāldur*." (bk.Tenkitli Metin, s. 964)

nitelendirmektedir. Bundan başka Hâce-i Cihân Kalenderîleri "bende-i dünya, esîr-i nefs ü hevâ, tarik-i şerîatden baʿīd birer şeytân-ı merīd ve cebbâr-ı anīd" yani, dünyanın bendesi, nefislerinin esiri, şeriat yolundan uzak inatçı birer şeytan ve zorba olarak tarif etmektedir.

2.5.2.5. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Kalenderîlik

Kalenderîleri bu şekilde olumsuz bir şekilde değerlendiren Hâce-i Cihân, onların yukarıda açıkladığımız itikad ve erkânlarını çok şiddetli bir eleştiriye tabi tuttuktan sonra Kalender kelimesinin meydana geldiği harflere yüklediği bazı anlamlardan yola çıkarak gerçek Kalenderîliğin tarifini yapmaktadır.

Hâce-i Cihân'a göre toplamda beş harften oluşan "kalender" kelimesinin her bir harfi Kalenderîliğin manasını ifade etmektedir. Kelimenin ilk harf "ق - ḳāf"tır. "Kâf"tan kasıt, kişinin "kanaat Kâfı"nda Ankâ misali dünya leşinden uzak durup "Yettiği kadar çalışıp kazanan kişiyi Allah sever" sözü gereği alın teri ve el emeğiyle nafakasını kazanıp refah içinde yaşaması ve dilenmek suretiyle kendini küçük düşürmemesidir.

Kalender kelimesinin ikinci harfi "ل - lâm"dır. "Lâm"dan murat lütuf, yani hoşluk, güzellik, nezaket, iyi muamele, iyiliktir. Buna göre Kalenderî olan kişinin yüce dininin gereğince herkese karşı iyi, güzel, nazik davranıp lütufkâr olması ve böylece latîf isminin manasına mazhar olarak güzel ahlak sahibi olması gerekmektedir.

Kalender kelimesin üçüncü harfi "ن - nūn"dur. "Nûn"dan murat nedamet, yani pişmanlık duymaktır. Bu harfin manasının gereğince Kalenderî olan kişi, geçmişte yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup istiğfar etmeli ve seçkin peygamber olan Hz. Muhammed'in (a.s.) şeriatı ile salih kişilerin istikameti üzerinde olup belirlenen hedefe ulaşıp yüksek derecelere nail olmalıdır.

Kalender kelimesinin dördüncü harfi "د - dâl" olup delâlet manasını ifade eder. Buna göre Kalenderî olan kimse, insanlara hayra kılavuzluk edip "Hayra kılzavuzluk eden onu yapan gibidir" sözüyle amel ederek tam anlamıyla doğru yolun göstericisi olmalıdır.

Kalender kelimesinin beşinci harfi "ر - râ"dır. 'Râ'dan murat rü'yet, yani görmektir. Bu anlamda Kalenderî olan kimse, yaptığı her işi Allah'ın gördüğünü bilip buna göre hareket etmelidir ki bu mertebe ihsân makamına işaret eder. Nitekim hadis-i şerifte "*İhsan, Allah'ı görüyörmuşcasına ona kulluk etmendir. Her nekadar sen O'nu göremiyorsan da O, seni görüyordur*" buyurulmaktadır. İhsan makamı, irfan ehlinin ikinci mertebesi olup bu mertebeye erişenler *"**Şüphesiz Allah iyilik edenleri (ihsan sahiplerini) sever**."* (Bakara: 195) ayeti gereğince Allah tarafından sevilen kişilerdir.

2.5.3. HAYDARÎLER TAİFESİ

2.5.3.1. Haydarîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Demir gerdanlık, bilezik, kuşak, halhallar, kulak ve üreme organlarına halkalar takan Haydarî dervişleri, 13. yüzyıldan itibaren İslam aleminin birçok bölgesinde tanıdık bir taife olmuşlardır925.

Fuat Köprülü'ye göre aslen ve neslen bir Türk şehzadesi olan Şeyh Kutbeddin Haydar (ö. 617/1221'den sonra) tarafından kurulan926 ve 13. yüzyılda Anadolu'da önemli bir propaganda faaliyeti gösteren Haydariyye, Yesevîlik ile Kalenderîlik unsurlarının imtizacından (karışımından) doğmuş önemli bir Türk tarikatı olup927 Kalenderiye ile birlikte esasen müfrit (aşırı) Şiî inançlarından vücuda gelmiştir928.

Bazı araştırmacılara göre Kutbeddin Haydar'ın müritlerinin esasında Cemâleddîn Sâvî'ye bağlı Kalenderîlerle aynı meşrepte olup Horasan bölgesinde yaşayan dervişler Haydariyye tarikatını meydana getirmişlerdir929.

12. yüzyılın son yarısında büyük bir şöhret kazanan Şeyh Kutbeddin Haydar'ın, özellikle Türk gençlerinden etrafına birçok mürit topladığını söyleyen Fuat Köprülü, Haydarîliğin Türkler arasında bu şekilde hızla yayılması nedeniyle 13.

925 Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 57
926 M. Fuat Köprülü, *Türk Tarih-i Dinîsi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 151
927 M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 37
928 M. Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 150
929 Tahsin Yazıcı, "*Haydariyye*", DİA, C. 17, s. 35

yüzyıldan itibaren Anadolu'da Haydarî dervişlerine rastlandığını, hatta daha sonraki yüzyıllarda da Anadolu'dan bazı dervişlerin onun (Şeyh Kutbeddin) zaviyesine ziyaret amacıyla gittiklerini ve 14. yüzyılda Hindistan'a kadar İslam dünyasının neredeyse her tarafında bu dervişlere tesadüf olunduğunu, 15 ve 16. yüzyıllarda ise artık İran ve Türkistan'da Haydarî tekkelerinin varlığının bilindiğini belirtmektedir930.

Tahsin Yazıcı, Haydarîliğin Anadolu'da 15. yüzyıldan sonra Şemsîler, Câmîler, Edhemîler ve Rum Abdalları gibi kendilerine benzeyen diğer tasavvufî zümrelerle birlikte sosyal hayattan silindiğini ve bundan sonra bazı geleneklerinin Bektaşîlik içinde devam ettiğini931 söylese de 16. yüzyılda Vâhidî'nin dışında Kalkandelenli Fakirî'nin de eserinde Haydarî taifesinden bahsedip onları "esrar içmekten sarhoş bir şekilde, durmadan şiirler okuyarak şehir şehir, kasaba kasaba, pazar pazar, dolaşan serseri dervişler" olarak tasvir etmesi932, ayrıca Küçük Nişancı'nın tarihinde ve Âşık Çelebî'nin *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* tezkiresinde Hayâlî Bey bölümünde birer parçanın Haydarîlere ilişkin olması933 bu taifenin bu yüzyılda hâlâ yaygın olduğunu açıkça göstermektedir. *Nūrü'l-Hüdâ'*da Haydarîlerden müstakil bir taife olarak bahsedilmesi ise, bu taifenin 17. yüzyılda da mevcudiyet ve etkinliğini koruduğunu göstermektedir.

Söz konusu yerli kaynakların yanı sıra çeşitli Avrupa kaynaklarında da 16 ve 17. yüzyıllarda Kalenderîler başlığı altında verilen bilgilerde aslında Haydarîlerin anlatıldığı görülmektedir. Avrupa kaynaklarında bu yüzyıllarda Osmanlı topraklarında mevcut olan derviş zümrelerine dair verdikleri bu bilgilere göre, Haydarîler yarı çıplak ve yalın ayak dolaşmakta olup, sırtlarında yatak vazifesi de gören bir koyun postu taşırlar. Bu kaynaklardan bazıları Haydarîlerin uzun saçlı ve sakallı olduklarını yazarken, bazılarına göre saç ve sakalları kazınmış, bazılarına göre ise bunların bir bölümü uzun saçlı olup sadece bir bölümünün saçı kazınmıştır. Bu kaynakların

930 M. Fuat Köprülü, *Türk Tarih-i Dinîsi.*, s. 151
931 Tahsin Yazıcı, *a.g.md.*, s. 36
932 Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, s. 171
933 Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları – Osmanlı İmparatorluğu'nda Derviş Grupları 1450-1550*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 87

bazısında ise Haydarîlerin bazen başları açık, bazen ise külahlı dolaştıkları anlatılmaktadır934.

Bu yüzyıllarda Osmanlı topraklarını gezen Avrupalı seyyahların ifadelerine göre Haydarîler, tarikatlarının temel prensibi gereğince bekâret ve iffete kendilerini adamış olmakla birlikte, çoğu buna uymaz, hatta içlerinde eşcinseller bile bulunur. İffetlerine riayet edenleri ise tıpkı Vâhidî'nin anlattığı gibi, erkeklik organlarına pirinçten, gümüş veya demirden halkalar takarlarmış. Kaynaklarda seyyahların verdiği bu son bilgi, onların Kalenderîler diye anlatmış oldukları bu zümrenin aslında Haydarîler olduğunun en açık delili olarak sayılabilir935.

Neredeyse bütün seyyahların verdikleri bilgilere göre, Haydarîler şehirlerin dışındaki yerlerde veya köylerde yaşamakta olup sık sık seyahate çıkarlarmış ve bu esnada yolda rastladıkları zengin tüccar takımını soyarmış, hatta bazen öldürdükleri bile olurmuş. Bazı seyyahlar ise, Haydarîlerin esrara düşkün olup sık sık esrar kullandıklarını ve ayinleri esnasında esrar aldıktan sonra ibadet amacıyla vücutlarının çeşitli yerlerinde bıçakla yara açtıklarını yazmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak da arşiv belgelerinden, seyyahların bu kayıtlarının belli ölçüde gerçeği yansıttığı anlaşıldığını belirtmektedir936.

Kaynaklarda verilen bilgilerden Haydarîlerin yalnızca Anadolu'da değil, aynı zamanda Rumeli topraklarında da faal oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim kaynaklarda 14. Yüzyılın sonunda 1492'de Arnavutluk seferi esnasında Makedonya'da Manastır-Pirlepe yolunda bir Kalender şekline girmiş bir serseri derviş tarafından Sultan II. Bayezid'e suikast düzenlendiği937, daha sonra ise II. Bayezid Edirne'ye gelince Rumeli'de ne kadar bid'at ehli ışıklar varsa Anadolu'ya sürülmelerini emrettiği anlatılır938. Fuat Köprülü, bu suikasttan bahseden eski

934 Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 172
935 Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 172-173
936 Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 172-173
937 M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 32
938 M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 33; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sûfîliğine Bakışlar,* s. 146

Osmanlı tarihlerinde bu dervişin kulağı küpeli, boynu halkalı bir Hayderî dervişi olduğunun tasrih edildiğini, yani açıkça belirtildiğini ifade etmektedir939.

Köprülü, "her manasıyla en müfrit (radikal) Şiî-Bâtınî temâyülâtını (eğilimlerini) hâiz" tarikatlar olarak nitelendirdiği Kalenderîlik ve Haydarîliğin Türkler arasında kolaylıkla yayılması ve bu tarikatlara mensup birçok Türkmen babasının meydana gelmesinin bir tesadüf olmadığını, "Türkmenlerin tmâyülât-ı mezhebiyesi (mezhepsel eğilimleri)" dikkate alınınca "Türklerin, bu tarikatların inkişaf ve intişarı (gelişmesi ve yayılması) hususunda ne büyük bir nüfuz-ı manevî (manevî etki) icrâ ettikleri derhâl anlaşıl"acağını940 ifade etmektedir.

2.5.3.2. Haydarîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Haydarîlerin Genel Tasvirleri

Yüzleri birbirine benzeyen Haydarîler, sakal ve bıyıklarını tıraş etmiş, başlarında kıvrım kıvrım birer perçem, kulaklarında Haydar-i Kerrâr, yani Hz. Ali'ye bağlılıklarını sembolize eden birer küpe, bellerinde nefislerini bağladıklarına işaret eden kement (pâlhenk), demir zincir, yanlarında hareket ettikçe ses çıkaran birer çıngırak asılı, ellerinde davul/dümbelek ve alem, üzerlerinde nemed (keçe/ kebe) ve aba olduğu hâlde toplu olarak sarhoş bir hâlde sesli bir şekilde salavat ve tekbir getirerek toplu bir hâlde gezen bir hilebazlar, ayyaş, sahtekâr, yankesici bir güruh olarak tasvir ve tarif edilmektedirler[941].

939 M. Fuat Köprülü, *a.g.md.*, s. 33

940 M. Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 151-152

941 Gürūh-ı Ḥaydariyān-ı ḳallāşān vücūhları birbirine müşābih (…) ᶜayyāş u ᶜayyārlar ve ḳallāş u ṭarrārlar ṭabl u ᶜalem ile ve ḫayl u ḥaşem ile gülbāng-ı ṣalevāt ve āvāze-i tekbīrāt_ile…

2.5.3.2.1. Haydarîlerin Zâhir Hâlleri

2.5.3.2.1.1. Kılık-Kıyafetleri

Üzerlerine nemed (keçe) ve aba giyerler

"Nemed ü ᶜabāpūşlar" ibaresinin, yani sırtlarında giydikleri nemed, yani keçeden yapılmış bir abanın dışında eserde Haydarîlerin başlarında herhangi bir şey giydiklerinden bahsedilmemektedir[942].

Saç, sakal ve bıyıklarını tıraş ederler

Her ne kadar Vâhidî'nin 16. Yüzyılda kaleme almış olduğu eserinde[943] ve Ahmet Yaşar Ocak'ın Kalenderîler adlı kitabında[944] Haydarîler'in bıyıklarını uzattıkları ifade edilmekte ise de *Nûrü'l-Hüdâ Li-Men İhtedâ*'da gerek Haydarîler bölümünün baş kısmında anlatıcı tarafından tasvir ve tarif edilirken kullanılan "*liḥye vü sebeleleri pāktrāş*"[945], gerekse Hâce-i Cihân'ın bu derviş zümresini değerlendirdiği bölümde pirleri Baba Mihnetî-i Irâkî'nin ağzından kullanılan "*ve seblet ü liḥyemüz tırāş itmeden maḳṣud…*" ifadesinden Hayderîler'in bıyıklarını, sakallarını ve başlarında bıraktıkları perçemin dışında saçlarını tıraş ettikleri anlamı çıkmaktadır[946]. Sakalla birlikte bıyıklarını da tıraş ettiklerini dile getiren ifadeler, her nekadar Ü1 nüshasının dışındaki diğer nüshaların hiçbirinde geçmiyor olsa da, söz konusu

---

[942] Vâhidî'nin eserinde Haydarîlerin "*düvāz-deh terk külehdārlar*", yani on iki terkli külâh giydikleri söylenmesine rağmen (bk. Vâhidî, s. 171) Nūrü'l-Hüdâ'da böyle bir şeyden bahsedilmemektedir. Bu durumda Haydarîlerin de Rum Abdalları ve Kalenderîler gibi başları açık gezdikleri veya Karakaşzadenin yaşadığı döneminde başlık giymedikleri anlamını çıkarmak mümkündür.

[943] Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)*, hzl. Turgut Karabey vd., s. 171

[944] Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 172

[945] "*Gürūh-ı Ḥaydariyān-ı ḳallāşān vücūhları birbirine müşābih idügi ᶜayān liḥye vü sebeleleri pāktrāş (…) Başlarında birer perçem ol_daḫi ḫam berḫam...*"

[946] "*ve seblet ü liḥyemüz tırāş itmeden maḳṣud vücūhumuzı ehl-i cennete teşbīh idüp mażmūn-ı " من تشبّه بقوم فهو منهم"-"Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhum"*[946] *feḥvāsından ḥiṣṣedār olmaḳdur dirsiz. (…) Ve daḫi ey pīr-i ṭorlaḳ ve ey Ḫudā vü Resūline ᶜāḳ eger trāş-ı liḥye āyīn-i muḫtār ve maḳbūl-i aḫyār u ebrār olsa…*"

nüshanın en eski ve müellifin hayattayken istinsah edilen tek nüsha olması, bizi bu konuda en azından ihtiyatlı yaklaşmamıza sebep olmaktadır.

Başlarında bir saç perçemi bırakmak suretiyle çârdârb erkânını Kalenderîlerden biraz farklı olarak uygulayan Hayderîlerin sakallarını tıraş etme gerekçelerinin Kalenderîlerinkiyle hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Nitekim Hayderîler de "mirât/âyîne-gubâr" mecazlarından yararlanarak insan yüzünü mirât veya âyîneye, yani parlak bir aynaya, yüzdeki sakal kıllarını ise bu aynayı kirleten gubâra, yani toza benzetmektedirler. İnsan yüzü, tıpkı dünyanın sırlarını gösteren İskender aynası gibi insanın iç âlemi olan gönlün içindeki sırları ve hakikati yansıtmakta olup parlaklık bakımından dünyayı aydınlatan güneşten daha parlak olarak düşünülmektedir.

İnsan yüzü, parlak bir güneşe benzetildiği durumda ise, sakal kılları bu güneşi örten bulutlar olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla ayna mesabesindeki yüzün, insanın iç dünyasını ve hakikati daha iyi bir şekilde yansıtabilmesi ve yine güneş mesabesindeki yüzün daha iyi ışık saçabilmesi için insan yüzündeki sakallar tıraş edilmelidir. Haydarîler bu sebeple yüzlerindeki sakallarını tıraş ederek, yüz aynalarını parlattıklarını ve bu şekilde kalplerinde olanları dışarıya, insanlara yansıttıklarını söylemektedirler[947]. Zaten böylesine parlak olan bir aynanın veya güneşin toz veya bulutla kapatılıp karartılması ve avam takımının hücumlarına maruz kalınmasının doğru olmadığını ifade eden[948] Hayderîler bu sebpele sakalın tertemiz bir şekilde tıraş edilmesi gerektiğini söylerler:

Tırāş it ḫaṭṭı yüzden ebri māha gel ḥicāb itme

Münevver ḳılmadan rūyuñ cihāndan iḫticāb itme[949]

---

[947] "*Ve daḫi mir'āt-ı rūdan ġubār-ı ḫaṭṭı tırāş ve derūnda olan mā-fi'ż-żamīri ᶜāleme fāş ḳılaruz. Zīrā rūy-ı insān mihr-i ᶜalemtābdan bir maᶜnīde enver u tābān olup āyīne-i ruḫsār-ı dil mir'āt-ı gītīnümā ve ḥaḳīḳati İskender-i kişverküşādür*." (bk. Tenktili Metin, s. 985)

[948] "*Revā mıdur ey Ḫˇāce jeng-i ġubār-ı ḫaṭ ile āyīne-i ruḫsār pās ve rūyuñ liḥye ile siyāh idüp hücūm-ı ᶜavām-ı nās: Tırāş it ḫaṭṭı yüzden ebri māha gel ḥicāb itme / Münevver ḳılmadan rūyuñ cihāndan iḫticāb itme*" (bk. Tenktili Metin, s. 985)

[949] bk. Tenktili Metin, s. 985

Cennete sakallı girilemeyeceğine inancı[950] ile cennet ehline benzeme arzusu, Haydarîlerin, sakallarını traş etmelerinin bir diğer önemli gerekçesidir. Nitekim hadis-i şerifte "*Cennet ehli sakalsız/bıyıksız (kılsız), çıplaktır*" denildiği için, kendileri de sakallarını tıraş etmek suretiyle "*Kim bir kavme benzerse, o da onlardandır*" hadis-i şerifinin müjdesine nail olmak istemektedirler.

Hâce-i Cihân Haydarîlerin bu konudaki uygulama ve görüşlerini şiddetli bir şekilde eleştirirerek "Sakalı tıraş etmek güzel bir şey ve salih kişilerce övülmüş bir şey olsaydı Peygamberimiz ümmetinden bunu uygulamalarını ve bu şekilde "Kim bir kavme benzerse…" hadis-i şerifindeki müjdeden faydalanmalarını sağlayacağı gibi, diğer bütün peygamberler de bunu güzel bir iş olarak görselerdi kendilerine bunu sünnet edinip ümmetlerine de tavsiye edip kendilerini cennet ehline benzettirirlerdi. Aynı zamanda bu iş, güzel bir şey osaydı Allahu Ta'âla bunu kendi peygamberlerine bildirirdi. Hatta sakalı tıraş etmek daha uygunu ve güzel olsaydı Allah azze ve cell, kadınlarda olduğu gibi erkeklerin yüzlerinde de yaratmazdı. Zira Hak Ta'âla, insanı en güzel şekilde ve surette yaratmıştır. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, "dâr-ı teklif" denilen, yükümlülüklerle dolu bu dünyaya ihtişam ve vakar yaraştığı için (erkeklere) en gerekli süs (güzellik) sakaldır. "Dâr-ı ukbâ", yani ahiret yurdunda ise cennet bahçeleri nimet ve safâ âlemi olduğu için "Cennet ehli sakalsız/bıyıksız (kılsız), çıplaktır" hadis-i şerifi gereğince cennet ehlinin parlak yüzlü olması yaraşır" demekte ve *Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun.* ***Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur****. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler*." (Rûm: 30) ayetinden yola çıkarak Allah'ın tam bir hikmet üzere en güzel şekilde ve hâlde yarattığı bu güzelliği ve dengeyi bozmanın en büyük cehalet ve suç olduğunu ifade etmektedir.

Başlarında kıvrım kıvrım saç perçemi bırakırlar

Rum Abdalları ve Kalenderîlerden farklı olarak Haydarîler, saçlarının tamamını tıraş etmeyip başlarında kıvrım kıvrım olan birer perçem uzattıkları

[950] "*Girilmez cennete ḫaṭṭ ile taḥḳīḳ / Dil ü cān birle ḳıl bu sözi taṣdīḳ*" (bk. Tenkitli Metin, 986)

görülmektedir[951]. Haydarîlerin piri Baba Mihnetî-i Irâkî'nin ifadesine göre başlarındaki kıvrım kıvrım bu saç perçemi, onların zalim nefse baş eğmediklerinin en bariz göstergesidir[952].

Başlarında uzattıkları perçemle ilgili durum kendi açılarından böyle iken Hâce-i Cihân, onların bu cevaplarını doğru bulmayarak bu konuda da onları sert bir şekilde eleştirmektedir. Hâce-i Cihân'a göre Haydarîler, kendi aptallıklarını ortaya koyan bu cevaplarıyla her nekadar avam nezdinde kendilerini fesahat sahibi kimseler olarak gösterseler de insanlar arasında sefih, Allah katında ise dünya ve ahiretlerini kaybetmiş iğrenç kimseler olarak kabul edilmektedirler[953].

Hâce-i Cihân'a göre, hilekâr nefse boyun eğmemek, onu yenilgiye uğratıp benliğini yok etmek başta perçem uzatmakla değil, ancak Allah'ın huzurunda rükû edip günde beş vakit namazda, hatta nafile namazlarında sürekli başını yere koyarak, Allaha secde ederek yaklaşmak suretiyle gece gündüz Allah'a ibadet ve itaat etmekle mümkün olacağını ve bu şekilde Allah'a yakın olma derecesine ve maksada ulaşmak mümkündür[954]. Nitekim hadis-i şeriflerde de "*Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secdede olduğu zamandır*" ve "*Bana senin nefsine karşı çok secde ederek yardımcı ol*" buyrularak bunlara işaret edilmiştir[955].

---

951 "*Gürūh-ı Ḥaydariyān-ı ḳallāşān vücūhları birbirine müşābih idügi ᶜayān (...) Başlarında birer perçem ol_daḫi ḥam berḥam…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 979)

952 "*… serümüz üzre olan perçem-i pürḥamdan murād nefs-i ẓālime serümüz ḥam itmemege şerḥ-i mā-fi'l-fü'āddur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 983)

953 "*Ve daḫi ey pīr-i muhān u mücrim ve ey māṣadaḳ-ı "وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ"-"Ve men yuhini'llâhu fe-mā lehu min mukrim" serümüzde olan perçemden murād nefs-i ẓālime serümüz ḥam itmemege şerḥ-i māfi'l-fü'āddur (...) dirsiz. Bu cevābuñuz ile ḥamāḳat ve ḫalḳ içre feṣāḥat ḥāṣıl idüp nās mābeyninde seftīḥ ve Ḫālīḳ ḳatında kerīh olup "خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ"-"Ḫasire'-d-dunyā ve'l-āḫireh" māṣadaḳı olursız.*" (s. Tenkitli Metin, s. 1015)

954 "*Zīrā nefs-i ḥīlegere seri ḥam itmeyüp maḳhūr ve enāniyyetden dūr itmek oldur kï "وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ"-"Ve'rkeᶜū meᶜa'r-rākiᶜīn" emrine imtiŝāl idüp evḳāt-ı ḥamsede belkï nevāfilde daḫi muttaṣıl ser berzemīn idüp maᶜnā-yı münīf-i "وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ"-"Ve'scud va'ḳterib" muḳtežāsınca bi'l-ᶜaşiyyi ve'l-ġadāt ᶜibādāt u ṭāᶜāt ile taḳarrub-ı Ḫudāya vāṣıl ve maḳṣad-ı aḳṣāya nā'il olmaḳdur.*" (Tenkitli Metin, s. 1015)

955 "Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï "اقرب مايكون العبد من الله فى سجوده" – *"Aḳrebu mā yekūnu'l-ᶜabdu mine'llâhi fī-sucūdih"*. Ve ḥadīŝ-i ḳudsīde daḫi "فاعنى على نفسك بكثرة السّجود" – *"Fe eᶜinnī ᶜalá nefsike bi-keŝreti's-sucūd"* buyrılmışdur." (Tenkitli Metin, s. 1015)

Sonuç olarak Hâce-i Cihân, kendilerinde secde ve itaatten eser bulunmayan ve fesat ehli olarak nitelendirdiği Haydarîler'in nefisle mücadele konusundaki cehaletleriyle hilekâr nefsin eline çengel verdikleri ve nefsin bu çengelle onların uzatmış oldukları bu preçemlerinden tutarak sonsuza dek bu kötü itikadlarıyla diyar diyar gezdirerek onları dünyaya rezil rüsva ve insanlar ve cinler arasında kendilerinden nefret edilen kimseler kıldığını belirtmektedir[956]. Bu durumdan kurtulmaları için ise bundan sonra başlarında perçem bırakmayıp Allah'ın emrine boyun eğip sımsıkı sarılmalarını salık vermektedir:

Ḳıṭʿa:

Ḳomañ şimden girü baş üzre perçem

İdüñ emr-i Ḥaḳ üzre başuñuz ḫam

Eger dirseñ kï nāmuñ olmasun kem

Ḫudā emrine rām ol sen de muḥkem

Kulaklarına halka şeklinde küpe takarlar

Haydarîler, Hz. Ali'ye bağlılıklarının ve kulağı değme söz dinlemekten alıkoyduklarının bir göstergesi olarak kulaklarına halka şeklinde küpe takarlar:

Geçürdük ol sebebden gūşa mengūş

Kï degme bir sözi işitmeye gūş

Hem olduḳ cān_ile idüp ḫurūşı

[956] "*Muḥaṣṣal siz bir alay ehl-i fesād ve māṣadaḳ-ı "الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ وَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ" - "Elleẕīne ṭaġav fi'l-bilādi ve ekŝerū fīhe'l-fesād" ve cehl ü ilḥād ile ḳallāb nefsüñ eline ḳullāb virdüñüz kï sizi perçemüñüzden ile'l-ebed bu iʿtiḳād-ı bed ile keşān berkeşān yitmekle rüsvā-yı cihān ve menfūr-ı ins ü cān ḳıldı.*" (Tenkitli Metin, s. 1017)

ᶜAlīnüñ bende-i ḥalḳa begūşı

Kulaklarına küpe takarak Haydarîler, sadece Hz. Ali'ye can kulağıyla bağlı olduklarını iddia etmekle kalmamışlar, aynı zamanda gönül vilayetinin velîleri ve şu karanlık dünyanın nuru olduklarını iddia etmişlerdir[957].

Hâce-i Cihân, bu davranışlarından dolayı da eleştirerek Hz. Ali'ye gönülden bağlı olduğunu söyleyen Haydarîlerin, kendilerini kadınlara benzeten gerçek küpeleri çıkarıp Hz. Ali'nin inciye benzeyen sözlerini kulaklarına küpe edinmek suretiyle ilim, amel ve batınî hakikatle süslenmeleri gereketiğini, ancak bu şekilde gönül mülkünün velileri ve şu karanlık dünyanın ışık saçan nuru olabileceklerini ifade etmektedir[958].

Boyunlarına demir halkalar, bellerine demir kemer (pâlheng), el ve ayaklarına ise demir zincirler takarlar

Haydarîler, bellerine, boyunlarına, el ve ayaklarına takıp bağladıkları demir kemer, halka ve zincirlerle nefsi zapt u rapt altına aldıklarını, zalim nefsi hakir kılarak kendilerini kibir ve zorbalıktan uzaklaştırdıklarını, böylece kendilerinin doğru yol üzerinde olduklarını göstermeyi amaçladıkları gibi, aynı zamanda ellerinin namahreme dokunmasını ve ayaklarının batıl yola gitmesini engellemek, nefislerini tecerrüd (bekârlık) zinciriyle bağlayıp inletmek suretiyle onun isteklerini kırmayı amaçladıklarını söylemektedirler:

Çeküp zencīr-i zūr ile biz ānı

Ebed ḥabs itdük ol şīr-i jiyānı

---

957 "*Ve daḫi gūşuñuza mengūş ṭaḳup ġulām-ı ḥalḳa begūş-ı ᶜAlīyüz ve velāyet-i dilde velīyüz ve ẓulmet-i āb u gilde nūr-ı celīyüz dirsiz…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1004)

958 "*Zīrā Ḥażret-*i *ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü ḥażretlerine bende-*i *ḥalḳa begūş olan anlaruñ dürer-i kelāmın gūş-ı cāna mengūş ve bu ẓāhirī mengūşları zen vār bi'l-cümle ferāmūş idüp ᶜilm ü ᶜamel ile ārāste ve bāṭınī ḥaḳīḳat ile pīrāste olup velāyet-i dilde velī ẓulmet-i āb u gilde nūr-ı celī ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1004)

Haydarîler, nefsi hakir kılıp onun heva ve heveslerini gönüllerinden uzaklaştırmakla beden mülkünün sultanları olduklarını ve bedenden ziyade ruha önem verdiklerini de göstermek istedikleri anlaşılmaktadır:

Bizüz el-ḥaḳ bedende rūḥperver

Degil miyüz bu mülk-i tende server

Hâce-i Cihân, Haydarîleri söylediklerinde samimî bulmayarak elleri ve ayakları kötü yoldan alı koyan en büyük bağın veya zincirin, meşru olmayan işler yapmaya engel olan veranın, yani haramdan kaçmanın olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ayağa en büyük bağın, doğru olmayan yola gitmeyi engelleyen açlık zincirinin olduğunu söyleyen Hâce-i Cihân, tek başına ayaklarındaki demir zincirlerinin onları esir edeceğini ve kendilerini ahmaklar halkasına bağlayacağını vurgulamaktadır[959].

Bellerine çan, çıngırak veya ziller asarlar

Haydarîlerin en önemli özelliklerinden biri bellerine "jeng" denilen küçük çanlar veya çıngıraklar asmalarıdır. Haydarîlerin piri olan Baba Mihnetî-i Irâkînin ifadesine göre, astıkları çan veya çıngıraklar, çıkardıkları sesleriyle hacca giden develer gibi seyahatleri esnasında aralarında haberleşmelerini sağlayıp birarada bulunmalarını ve birbirlerinden uzaklaşmalarını engellemye hizmet etmekte, aynı zamanda Haydarîler çıngırakların çıkardığı bu seste aşkın havasını ve nidasını dinlemektedirler. Nitekim Baba Mihnetî-i Irâkî, üzerlenindeki çıngırakların çıkardığı seslerle, seyahatleri esnasında kendilerini manevî haccın yolcuları olarak

[959] "*Ve daḥi dest ü pālarumuz zencīr ile beste idüp nāmaḥreme dest dırāz [itmemek] ve pālarumuz ile ṭarīḳ-i ġayr-ı müstaḳīme gitmemekle serefrāz ü mümtāz oluruz dirsiz ġalaṭ söylersiz. Zīrā yedüñ bend-i aᶜẓamı ve pāyuñ ḳayd-ı ekberi zencīr-i verᶜadur kï ᶜamel-i nāmeşrūᶜa destdırāzlige el virmez. Ve pāyuñ ḳayd-ı kübrāsı zencīr-i cūᶜdur kï murād eyledügi nehc-i ġayr-ı müstaḳīme gitmege yol virmez. Yoḫsa mücerred demür zencīr ile nefs-i ḥīleger sizi ṣayd ider ve serāpā silsile-i ḥamāḳata ḳayd ider*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1004)

hissettiklerini, ayrıca çıngıraklardan çıkan aşk sesinin zevkiyle gönül hanelerinin kapılarının açıldığını ve böylece vücut şehrinin, yani gönlün sultanları olduklarını söylemektedir[960]. Hacılar, Ka'be'nin yocusuyken, Haydarîler didâra, yani sevgilinin (Allah'ın) cemaline taliptirler, yine hacılar ev peşinde ike Hayderîler ev sahibinin izini sürerler:

حاجی بره کعبه ومن طالب دیدار — Ḥācī bereh-i Kaᶜbe vu men ṭālib-i dīdār

اوخانه همی جوید ومن صاحب خانه — Ū ḫāne hemī cūyed u men ṣāḥib-i ḫāne[961]

Haydarîler bu hakikî Ka'be yolculuğunda zülfikâr sahibi, yiğitliğiyle ün salmış Haydâr-ı Kerrâr'ın, yani Hz. Ali'nin kendilerine rehberlik ettiğini ifade etmektedirler[962].

Haydarîlerin bu konuda yalan söylediklerini ve yanlış düşünceye sahip olduklarını söyleyen Hâce-i Cihân'a göre onlar Hicaz develeri gibi, manevî Haccın yolcuları değil, olsa olsa nefsi emarenin çöllerinde kendilerini helak eden kişilerdir[963]. Zira çıngırak veya çandan maksat ağızdır, ağızdan maksat ise rüzgârdır, rüzgârdan maksat ise hava ve sestir. Haydarîler içtikleri esrarın etkisiyle demirden çıngırakları nağme sanıp boş nağmelerle yaban elleri gezip şüphe yoluna düşmüşlerdir. Hâce-i Cihâna göre, gerçek manada hava ve sadadan maksat, her vücudun akıl kulağına mabudun, yani Cenab-ı Hakk'ın haberini ulaştıran melek, yani Hz. Cebrail'dir.

---

960 "*Ve daḫi ey Ḫˇâce miyânumuza jengi aşmaḳdan murâd oldur kï üştür-i sermestler ṭarīḳ-i ḥacc-ı şerīfe jengler ile nice ᶜazm idüp biribirinden müfāreḳat itmezler ise biz daḫi jeng ile birbirümüzden dūr olmayup ḥacc-ı maᶜnevīye sālik ve dil ḫānesinden feṭḥ-i bāb olup vücūdumuz şehrine mālik oluruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 986)

961 bk. Tenkitli Metin, s. 987

962 "*Ve bize bu ᶜazm eyledügümüz rāh Kaᶜbe-i ḥaḳīḳīye rehber Ḥaydar-i Kerrār ve ṣafşiken-i rūz-ı veġā ᶜAliyy-i ṣāḥib-ẕü'l-fiḳārdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 987)

963 "*Ve daḫi dirsiz kï yanumuza jeng aṣduġumuzuñ sebebi oldur kï ṣadāsı münebbih-i ḫaber-i vaṣl-ı cānān ve sebeb-i cemᶜ-i iḫvān u ḫullān olmaġ_ile birbirümüzden dūr u mehcūr olmazuz ve ol ṣadā ile hem hevā vü nidā-yı muḥabbeti anuñla ışġā idüp beriyye-i Ḥicāz üştürleri gibi ḥacc-ı maᶜnevīye sālik ve dil ḫānesinden feṭḥ-i bāb olup vücūdumuz şehrine mālik oluruz dirsiz. Ġalaṭ beyān ve bed iẕᶜān idersiz. Üştür-i Ḥicāz gibi ḥacc-ı maᶜnevīye sālik degilsiz. Belkï bevādī-i nefs-i emmārede hāliksiz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1019)

Güzel sese ve nağmelere gerçek manada meyletmenin anlamı ise ruhlar âleminde "*Elestu bi-rabbikum"*, yani *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* nidasını en güzel şekilde işitip feleklerin hareketindeki ve meleklerin tesbihlerindeki sesi seslerin en güzeli olarak kabul etmek ve her ne zaman güzel bir ses duyarsa o güzel sesi hatırlayarak sâlikin kendinden geçip Allah'ı zikretmeye başlaması ve bundan dolayı kalbinde büyük bir aşk ve şevkin meydana gelmesidir. İşte aşk yoluna bu şekilde cân u gönülden yürüyen saliklerin gönüllerindeki sırların kapıları açılıp vücut şehrinin, yani kalbin sultanı olmuşlardır[964].

Sonuç itibarıyla Hâce-i Cihân hava ve sadanın yukarıdaki hikmet ve manalarından habersiz olarak yanına çanlar, çıngıraklar asmakla Haydarîler kendilerini hayvanlara benzetmekten ve "*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. **İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.** İşte bunlar gafillerin ta kendileridir*." (A'râf: 179) ayeti-i kerimesinin mazharı[965] olmaktan öteye gidememişlerdir.

Seyahat ederler

Hz. Hasan ile Hz. Hüseynin Kevser havuzunda kendilerine sakilik edeceğine inanan Haydarîlerin, tıpkı Rum Abdalları ve Kalenderîler gibi aşk yolunun yolcuları olduklarını iddia ederek aşk sarhoşu olarak akıllarını kaçırmış deli divaneler olarak her gece başka bir yerde konaklayarak dünyayı sürekli gezdikleri görülmektedir[966]. Eserde açıkça dile getirilmese de Haydarîlerin de sürekli seyahat etmelerinin önemli

---

964 "*Ve naġamāt-ı laṭīfeye meylüñ ḥükmi budur kï ᶜālem-i ervāḥta cemīᶜ[-i] ervāḥ "أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ"-"Elestu bi-rabbikum" nidāsını aḥsen-i vücūh üzre istimāᶜ idüp ve ḥarekāt-ı eflāküñ ṣadāsı ve tesbīḥāt-ı melā'ikenüñ aṣvātı aḥsen-i aṣvāt olmaġla bir ṣavt-ı ḥasen istimāᶜ eyledükde ol aṣvāt-ı laṭīfeyi tezekkür ile rūḥ-ı sālik mest ü şeydā olup ḳalbinde ẕikr-i Ḥaḳla şevḳ u muḥabbet peydā olup ol sebebden cān u dil ile rāh-ı ᶜaşḳa sālik ve serā'ir-i dilden feṭḥ-i bāb olup vücūdları şehrine mālik oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1021)

965 "*Yoḫsa bu ḥikmetlerden ġāfil iken ve bu maᶜnālara cāhil iken mücerred yanuñuza jeng aṣup kendüñüz ḥayvānāta teşbīh ḳılursız ve mefhūm-ı "أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ"-"Ulā'ike ke'l-enᶜāmi bel hum eḍall" māṣadaḳı olursız.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1021)

966 "*Ve bize Sāḳī-i Kevs̱er Ḥasan-ı müctebá ve Ḥüseyn-i şehīd-i Kerbelādur. Anuñçün biz de ᶜaşḳ ile mest ü ḥayrān ve dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn u sergerdān olup ᶜālemi muttaṣıl geşt ü güẕār ve her şeb bir kūşede ḳarār ṭutaruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 988)

sebeplerinden biri dilenerek geçimlerini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Baba Mihnetî-i Irâkî, çalışıp kazanmayı bırakıp gece gündüz dünyayı gezdiklerini söylemesi[967] bunu göstermektedir.

Dünya için çalışmayıp geçimlerini dilenerek sağlarlar

Baş pirleri Baba Mihnetî-i Irâkî'nin ifadesiyle, Haydarîler tevekkül makamının sahibi olarak rızıkları konusunda endişe duymayıp Allah'a tam bir itimad, tevekkül ve tevessül hâlindedirler. Bu sebeple dünya için çalışıp kazanmayı bırakıp gece gündüz dünyayı gezmektedirler[968]. Her ne kadar eserde Haydarîlerin dilendiklerinden açıkça bahsedilmezse de baş pirlerinin söylediklerinden onların geçimlerini gezip dilenmekle sağladıkları anlaşılmaktadır.

Şarap içerler

Kırmızı şarabı ve şarap sürahisini canlarını keyiflendiren eğlence olarak gören[969] Haydarîlerin sürekli şarap içip ayyaş[970] gezdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Ömer ibni Fârız'ın "*Hüküm sende olduğu hâlde zamanı itaatkâr bir kul olarak görürsün; Dünyada uyanık (ayık) olarak yaşayana hayat yoktur; Her kim sarhoş ölmezse, ölüm onu elinden kaçırmıştır*" anlamındaki beyitlerini[971] bir nevi kendilerine bu konuda ilham kaynağı olarak kabul etmiş olmaları, söz konusu durumlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Beyt:

---

967 "ve ferāġat-ı kesb ü kār idüp leyl ü nehār ᶜālemi geşt ü güẕār ḳıluruz"

968 "Ve daḫi ey Ḫˇāce biz maḳām-ı tevekküle vāṣıl ve rūzemüz içün āzürdedil ü münfaᶜil olmayup " وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ"-"*Ve men yetevekkel ᶜale'llâhi fe-huve ḥasbuhu*" feḥvāsıyla tevessül-i Cenāb-ı Ġaffār ve maᶜnā-yı laṭīf-i "حسبى الله ونعم الوكيل" – "*Ḥasbiye'llâhu ve niᶜme'l-vekīl*" ile tevekkül-i Rezzāḳ-ı Kirdgār ve ferāġat-ı kesb ü kār idüp leyl ü nehār ᶜālemi geşt ü güẕār ḳıluruz."

969 "Ve bize bezmgāh-ı cānfezā ġulġul-i ṣurāḫī ile bāde-i ḥamrādur."

970 "ve bāde-i ṣafānūşlar ve ᶜayyāş u ᶜayyārlar"

971 وفى سكرة منها ولو عمر ساعة Ve fī sekretin minhā ve lev ᶜumre sāᶜatin
ترى الدّهر عبدا طايعا ولك الحكم Tere'd-dehre ᶜabden ṭāyiᶜan ve leke'l-ḥukmu
فلا عيش فى الدّنيا لمن عاش صاحيا Fe-lā ᶜayşe fī'd-dunyā li-men ᶜāşe ṣāḥiyen
ومن لم يمت سكرا بها فاته الحزم Ve men lem-yemut sekren bihā fātehu'l-ḥazmu

ازآستان پیر مغان سرچرا کشیم	Ezāsitān-ı pīr-i muġān ser çïrā keşīm
دولت درین سراوکشایش درین دراست	Devlet derīn serā vu kuşāyiş derīn derest

Ellerinde davul, dümbelek ve alem taşıyıp bunların eşliğinde salavat ve tekbir getirirler

Rum Abdalları ve Kalenderiler gibi Haydarîler de topluluk hâlinde yaptıkları seyahatleri esnasında davul, dümbelek ve kendilerinin tanınmalarını sağlayan alem taşıyıp bunların eşliğinde topluca salavat ve tekbirler getirip[972] "yâ Alî Murtazâ" naraları atarlar[973].

Ṭarīḳ-i ḥaḳda ḳılduḳ cüst u cūyı

Çıḳarduḳ āsumāna hāy u hūyı

Ḥaḳīḳat menziline vāṣıl olduḳ

Hüviyyet ᶜālemine nā'il olduḳ

Esrar içip halka keramet taslarlar

Rum Abdalları ve Kalenderîler gibi Haydarîler'in de çeşitli maksatlarla esrâr içtikleri görülmektedir. Esrar, eserde Farsça "beng" kelimesiyle karşılanmış olup Haydarîlerin bu uyuşturucu maddesini kullanımına dair bilgiler biri bellerine astıkları çıngıraklarla, diğeri de halka keramet taslamaları ile ilgili olmak üzere dolaylı olarak ve çok kısaca iki yerde geçmekle beraber onların bunu şarap gibi sürekli kullandıkları anlaşılmaktadır. Nitekim ilk yerde Hâce-i Cihân, içtikleri esrarın etkisiyle Haydarîlerin

---

[972] "*ṭabl u ᶜalem ile ve ḥayl u ḥaşem ile gülbāng-ı ṣalevāt ve āvāze-i tekbīrāt_ile Ḫ̆āce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar*" (bk. Tenkitli Metin, s. 979)

[973] "*bir gürūh-ı ġarīb ve vücūh-ı ᶜacīb ile "Yā ᶜAlī Murtażá" diyüp feryād u fiġān ile gelürler*" (bk. Tenkitli Metin, s. 978)

çan ve çıngıraklardan çıkan sesi aşk sesi sandıklarını, ikincisinde ise yine içtikleri esrarın etkisiyle kendi hayallerindeki yalanları, halka keşf ü keramet olarak dirhem dirhem sattıklarını belirtmektedir[974]. Bütün bunlardan Haydarîlerin esrarı vecd ve cezbeye getirme özelliğinden yararlanmak için kullandıkları anlaşılmaktadır.

Hâce-i Cihân'a göre Haydarîlerin ne gerçek keşif ve kerametle hiçbir alakaları ne de eşyanın hakikatinden haberleri vardır. Zira hâl ehli büyük şeyhler ve evliyar, keramet âlemine ulaşıp keşf makamına eriştiklerinde "*Allah'ı bilen dilini tutar*" fehvasınca söz konusu hâllerini açığa vurup keramet taslamadıkları[975] ve halka keramet taslama hâlini erkeklerde hayız (menstrüasyon)[976] ve itlik[977] olarak gördükleri hâlde Haydarîler halk arasında sürekli keşf ü keramet sahibi olduklarını iddia edip kendi hayallerindeki yalanlarını halka keramet olarak satmaktadırlar[978]. Hâsıl-ı kelâm, Hâce-i Cihân Haydarîleri gerçek Haydarîliğin hâl ve prensiplerinden habersiz, keşf ü kerametle alakası olmayan, kendilerinde veliliğin izine rastlanmayan, dinsizlik ve yalancılıklarıyla insanların kendilerinden nefret ettiği, hilekâr nefsin esiri olan bir gürüh olarak nitelendirmektedir[979].

---

[974] "*nice ḫayālāt-ı kāẕibeyi beng ile keşf ü kerāmet ṣanursız ve ḫalḳa kerāmeti dirhem dirhem ṣatarsız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1028)

[975] "*Ve daḫi ey pīr-i perīşān-ḥāl ḳāl ile muḥibb-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ümmet-i Aḥmed-i muḫtār geçinürsiz ammā ᶜamele gelicek miṣāl-i ḫar-ı leng vaḥal-i ilḥād içre batarsız ve bunuñla nice ḫayālāt-ı kāẕibeyi beng ile keşf ü kerāmet ṣanursız ve ḫalḳa kerāmeti dirhem dirhem ṣatarsız. Ḥāl bu kï sizde ne keşf ü kerāmetden eṣer ve ne ḥaḳīḳat-i eşyādan ḫaber vardur. Zīrā meşāyiḫ-i ᶜiẓām ve evliyā'-yı kirām bu ᶜālem-i kerāmete vāṣıl ve maḳām-ı keşfe nā'il olduḳlarında bermaẓmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"-"Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu" (...) üzre ḥāli ḳāle getürüp daᶜvá itmezler."* (bk. Tenkitli Metin, s. 1028)

[976] "*Ḫuṣūṣan meşāyiḫ-i ehl-i ḥāl keşf ü kerāmet ṣatmaġa ḥayż-ı ricāl dimişlerdür*."

[977] "*Kerāmet mīvesin ol kim yimişdür / Velāyet ṣatmaġa itlik dimişdür* (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

[978] "*Ve daḫi ey pīr-i perīşān-ḥāl ḳāl ile muḥibb-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ümmet-i Aḥmed-i muḫtār geçinürsiz ammā ᶜamele gelicek miṣāl-i ḫar-ı leng vaḥal-i ilḥād içre batarsız ve bunuñla nice ḫayālāt-ı kāẕibeyi beng ile keşf ü kerāmet ṣanursız ve ḫalḳa kerāmeti dirhem dirhem ṣatarsız. Ḥāl bu kï sizde ne keşf ü kerāmetden eṣer ve ne ḥaḳīḳat-i eşyādan ḫaber vardur. Zīrā meşāyiḫ-i ᶜiẓām ve evliyā'-yı kirām bu ᶜālem-i kerāmete vāṣıl ve maḳām-ı keşfe nā'il olduḳlarında bermaẓmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"-"Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu" (...) üzre ḥāli ḳāle getürüp daᶜvá itmezler."* (bk. Tenkitli Metin, s. 1028)

[979] "*Sizde ḫod ne keşf ü kerāmet ẓāhir ve ne āṡār-ı velāyet bāhir olmayup ilḥād u kiẓb ile menfūr-ı ᶜālem ve mebġūż-ı benī Ādem olursız ve aḥvāl [ü] eṭvār-ı Ḥaydariyān-ı ḥaḳīḳīden bīḫaber ve esīr-i nefs-i ḥīlegersiz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

2.5.3.2.2. Haydarîlerin Memleketleri

Hâce-i Cihân'ın nereli oldukları sorusu üzerine Haydarîlerin sözcüsü konumunda olan Hayretî Dede, Irak'tan geldiklerini ve hepsinin Iraklı olduklarını söylemektedir. Eserdeki bu bilgilerden Haydarîlerin o dönemdeki merkezlerinin Irak olduğu anlamı çıkmaktadır.

2.5.3.2.3. Teşkilat Yapıları

Eserde Haydarîlerin teşkilat yapılanması ile ilgili açıkça bilgiler yer almamakla beraber, sözcüleri Hayretî Dede tarafından kendilerinin bağlı oldukları Baba Mihnetî-i Irâkî adında bir pirleri ve bu pirlerinin piri olan Baba Mihnetî-i Irâkî adında bir pirlerinin daha olduğunu söylemektedir. Bu durumda diğer derviş güruhlarında olduğu gibi Hayderîlerde de bir baş pir ve ikinci pir vakıasının olduğu anlaşılmaktadır.

2.5.3.2.2. Haydarîlerin Bâtın Hâlleri veya İtikadî Esasları

Kendilerini Haydar-ı Kerrâr, yani Hz. Ali'nin bendeleri olarak takdim eden Hayderîlerin eserdeki bilgilere bağlı olmak kaydıyla inanç ve itikatlarına dair özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.5.3.3. Hz. Ali ve Ehl-i Beyte sevgi ve bağlılıkları

Eserde, her fırsatta Haydar-ı Kerrâr'a, yani Hz. Ali'ye[980] ve ehl-i beyte[981] olan sevgi ve bağlılıklarını bildirip Hz. Ali'yi kendilerine rehber[982] olarak kabul etmeleri, birçok erkân ve ayinlerinin Hz. Ali'ye olan bağlılıklarını ifade etmesinden Hz. Ali ve

---

[980] "*ḥaḳīḳatde pīr-i Ḥaydarīler ve bende-i bārgāh-ı Ḥaydar-i Kerrārīlerüz. Anuñçün boynı demürlü bende ve emr-i ʿAlī Murtażáya serefgende olup*…" (bk,Tenkitli Metin, s. 983)

[981] "*bende-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ibn-i ʿamm-i Resūl-i muḫtār ve muḥibb-i ḫānedān-ı ʿAlī ve velāyet-i dilde ʿārif ü velī geçinürsiz*." (bk,Tenkitli Metin, s. 1001)

[982] "*Ve bize bu ʿazm eyledügümüz rāh-ı Kaʿbe-i ḥaḳīḳīye rehber Ḥaydar-i Kerrār ve ṣafşiken-i rūz-ı veġā ʿAliyy-i ṣāḥib-z̲ü'l-fiḳārdur"; "Cenāb-ı ʿAlyy-i Murtażá bizden ḫoşnūd ve delīl-i rāh-ı Maʿbūd olup…*" (bk,Tenkitli Metin, s. 987)

ehli beyt sevgisinin Haydarîlerin inanç ve itikadlarının merkezinde yer aldığı, hatta esasını teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca eserde Hz. Ali'nin gerçek ismi yerine daha çok lakab-ı olan Haydar-ı Kerrâr ifadesinin kullanılması ve kendilerini adlandırmada kullandıkları "haydarî" ismini sürekli olarak Hz. Ali'nin söz konusu lakabıyla ilişkilendirilmesi dikkat çekici bir husustur. Ayrıca ehl-i sünnet kaynaklarına göre Kevser havuzunun başında Hz. Peygamber Muhammed (a.s.)'ın ümmetine sakilik edeceği belirtilmişken Haydarîler'in "*bize Sāḳī-i Kevṯer Ḥasan-ı müctebá ve Ḥüseyn-i şehīd-i Kerbelādur*" demeleri dikkat çekici diğer bir önemli husus olarak dikkat çekmektedir. Haydarîlerin bir nevi kendilerini Hz. Ali'yle özdeşleştirerek mensubu oldukları tarikatlarını doğrudan doğruya ona bağlama çabası içerisinde oldukları açıkça görülmektedir. Nitekim *"ḥaḳīḳatde pīr-i Ḥaydarīler ve bende-i bārgāh-ı Ḥaydar-i Kerrārīlerüz", "dergāh-ı Ḥaydar-ı Kerrāra ġulām-ı ḥalḳa begūş…"* ifadeleriyle bu durumun bariz bir şekilde dile getirildiği görülmektedir.

Haydarîleri söylediklerinde gerçekçi ve samimi bulmayan Hâce-i Cihân, onların sözde kalb-i selîm ve eşyanın hakikatine vakıf, Hz. Ali'nin bendeleri ve ehl-i beytin muhibleri olmakla övünüp gönül vilayetinin ârif ve velîleri olarak geçindiklerini, gerçekte ise bütün bu söylediklerinden çok uzak olduklarını söylemektedir[983]. Zira ona göre, Hz. Peygamber'in (a.s.) damadı ve ona Hz. Harun'un Hz. Musa'ya olan yakınlığında olan Hz. Ali, Resul-i Ekrem'in şeriatı ve sünnetine tam olarak uyduğu hâlde, Haydarîler Hz. Peygamber'in şeriatına tabi olmadıkları gibi ihanet üzere oldukları meydandadır[984].

2.5.3.4. Tecerrüd ve teferrüd yolunu tutup bekâr hayatı yaşamaları

[983] "*Ve daḫi kendüñüz ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr u ᶜalīm ẓann idüp bende-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ibn-i ᶜamm-i Resūl-i muḫtār ve muḥibb-i ḫānedān-ı ᶜAlī ve velāyet-i dilde ᶜārif ü velī geçinürsiz, ammā maḳām-ı velāyetden maḥrūm u dūr ve ṣad merḥale mehcūr idügüñüz ẓāhir ü mütebādirdür*." (bk. Tenkitli Metin, 1001)

[984] "Zīrā Cenāb-ı ᶜAlī el-Murtażá kerreme'llâhu teᶜālá vechehü ḥażretleri kī müşerref-i ḫiṭāb-ı " انت منّى بمنزلة هارون من موسى"-"*Ente minnī bi-menzileti Hārūne min Mūsá* "[984] ve tābiᶜ-i şerᶜ-i Resūl ve zevcü'l-Betūl ve ebu'l-Ḥaseneyni'l-aḥseneyndür ol ḫānedān-ı Aḥmedīye ve şerīᶜat-i Muḥammedīye tābiᶜ olmayup ihānet üzre olına ḥāṣā kī muᶜīn ü ẓahīr ola ve cān u dilden münfaᶜil olup size dilgīr olmaya." (bk. Tenkitli Metin, 1002)

Haydarîler, tıpkı Rum Abdalları ve Kalenderîler gibi, tecerrüd ve teferrüd yolunu tutup ömürleri boyunca evlenmeyip bekâr bir hayat yaşamaktadırlar[985].

"*...biz tecerrüd mülkine mālik ve teferrüd silkine sālik ve ḥaḳīḳatde pīr-i Ḥaydarīler ve bende-i bārgāh-ı Ḥaydar-i Kerrārīlerüz. Anuñçün boynı demürlü bende ve emr-i ᶜAlī Murtażáya serefgende olup…*"

Hâce-i Cihân'a göre Haydarîlerin kendilerinin tecerrüd mülkünün maliki ve teferrüd yolunun saliki, Hz. Ali'nin bendeleri ve Cenab-ı Hakk'a can u dilden teslim ve sırat-ı müstakim üzerinde olduklarını söylemeleri yalnızca bir safsata ve boş bir iddiadan ibarettir[986]. O, tecerrüd mülküne malik ve teferrüd yolunun saliki olmak ancak masivallâhtan, yani Allah'ın dışındaki her şeyle alakayı kesmek, kimseden bir şey dilenmeyerek fakr u fakanın, yani fakriliğin yükünü taşımak, dünyanın sahte süslerine asla bakmamak, sürekli yüce Allah'ı düşünüp zikrederek irfan sahipleri zümresine dâhil olarak bütün insanlar tarafından sevilmiş olmak ve fenâ fi'llâh ve bekâ bi'llâha dâhil olmakla mümkün[987] olabileceğini aksi takdirde içini dünya alakasından temizlemeyenin hakikatten bahsedemeyeceğini söylemektedir:

ᶜAlāyıḳdan derūnın itmeyen ṣāf

Ne lāyıḳdur ḥaḳāyıḳdan ura lāf

Özetle Hâce-i Cihân'a göre tecerrüd ve teferrüd sadece bekâr yaşamak değildir, aynı zamanda dünyayla alakayı kesmek ve dünyaya ait en ufak şeye sahip olmamaktır. Zira Hz. İsa da bekâr olduğu hâlde üzerinde bulundurduğu bir tek iğne bile onun Allah katına tam olarak yükselmesine mâni olduğu hâlde Haydarîlerin

---

985 "*... biz tecerrüd mülkine mālik ve teferrüd silkine sālik ve ḥaḳīḳatde pīr-i Ḥaydarīler ve bende-i bārgāh-ı Ḥaydar-i Kerrārīlerüz*." (bk. Tenkitli Metin, 983)

986 "*mālik-i mülk-i tecerrüd ve sālik-i silk-i teferrüd geçinüp dergāh-ı Ḥaydar-ı Kerrāra ġulām-ı ḥalḳa begūş ve bende-i ḫırḳapūş ve cān u dilden teslīm ve kendüñüz sālik-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm ẕann idüp nice safsaṭa ile ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl idersiz.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 999)

987 "*Ammā mülk-i tecerrüde mālikiyyet ve silk-i teferrüde sālikiyyet oldur kī māsiva'llâhdan ḳaṭᶜ-ı ᶜalāḳa ve kimseden su'āl itmemek ile taḥammül-i bār-ı faḳr u fāḳa idüp müzaḫrefāt-ı dünyāya aṣlā nigerān ve muttaṣıl ẕikr u fkr-i Rabb-i Müsteᶜān ile dāḫil-i zümre-i ᶜirfān ve maḳbūl-i ins ü cān olup fenā fi'llâh ile beḳā bi'llâha dāḫil ve cümle murādāta nā'il olına*." (bk. Tenkitli Metin, s. 999)

etraflarında bu kadar kalabalık ve üzerlerindeki o kadar süs ve eşya ile tam bir tecerrüd hâline sahip olmaları, dolayısıyla Allah'a yaklaşmaları mümkün değildir:

Tecerrüd rāhın āsān ṣanma dervīş

Kï bir sūzen ḥicāb oldı Mesīḥe

Senüñ ḫod bunca ṭabl u bunca ḫayme

Bilüñce böyle eşkāl-i ḳabīḥe

Bu sebepledir ki Hâce-i Cihân'a göre Haydarîler, dünya pazarında tecerrüd ve fakr u fakayı satın alamamış oldukları[988] gibi, onların bir sürü kalabalık, davul-dümbelek ve alemlerle zevk ü safa sürerek birçok kötülükleri kendilerinde toplamış oldukları hâlde, tecerrüd ve teferrüdden dem vurmaları densizlik ve cahillikten başka bir şey değildir[989].

2.5.3.5. Namaz ve oruç gibi dinî ibadetlere önem vermemeleri

Haydarîler de Rum Abdalları ve Kalenderîler gibi zahir ibadetlere önem vermezler. İbadet ve taatı yalnızca Allah'ı düşünmek ve dünyanın sahte süslerinden uzak durmak olarak kabul eden Haydarîler, namaz ve oruç gibi ibadetlerden uzak durup daha çok tefekküre, yani Allah'ı düşünmeye ve niyaza, yani Allah'a dua edip yalvarmaya önem vermişlerdir[990]:

---

[988] "*Muḥaṣṣal bāzār-ı dünyāda ḫarīdār-ı tecerrüd ü fāḳa degilsüz belkï giriftār-ı ʿalāḳasız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1000)

[989] "*Yoḫsa bu nice ḫayl u ḥaşem ve ṭabl u ʿalem ile ve ṣafā vü sürūr ve yanuñca bile nice şürūr cemʿ olmış_iken teferrüd ü tecerrüdden dem urmaḳ ṭarz-ı nādāne vü üslūb-ı bīgāne degil midür*?" (bk. Tenkitli Metin, s. 1000)

[990] "*... bize niyāz-ı pīşe ve fikr-i ḥaḳ endīşe besdür. Zīrā bize lāzım olan ʿibādāt u ṭāʿat fikr-i Ḫudā ve müzaḫrefāt-ı dünyādan ibā ḳılup ṣalât u rūzeden baʿīd birer merd-i vaḥīdüz*." (Tenkitli Metin, s. 989)

Egerçï yirde ḳılmaduḳ namāzı

Çıḳarduḳ göklere ammā niyāzı

Namaz ve oruç gibi ibadetlerden uzak duran Haydarîler, zaten fakir bir kulun Allah'ın rahmetinden ümidvar olması[991], havf u recâ arasında olması, dolayısıyla Allah'ın lütüfkârlığına güvenmesi gerektiğini söylemişlerdir[992].

2.5.3.6. Riyâzet ehli olup nefislerine eziyet çektirmeleri

Aşk meydanının pehlivanları ve zevk ü sefa çölünün sultanları olmakla övünen Haydarîler, kükremiş aslana benzettikleri nefsi, kuvvetle, cebirle güçsüz ve zayıf düşürüp öldürdüklerini ve karınca misali ayakları altına alıp küçük düşürmekle ve böylece ruhlarını güzelleştiren ruhperlevler olduklarını iddia etmektedirler[993].

Hâce-i Cihân'a göre ise, Haydarîlerin bu iddiaları tamamen asılsız olup[994], kendileri gibi sırf yiyip içen, farz ve nafile ibadetlerden tamamen uzak[995], davul, dümbelek ve ses tantanasına meftun olan, dolayısıyla dünyayla olan alakalarıyla baştan ayağa dünyanı tuzaklarına av olmuş kimselerin, şeytana benzeyen, sürekli kötülüğü emreden, azgın nefsi alt edip güçsüz düşürmeleri mümkün değildir[996]. Nice peygamberlerin, büyük şeyh ve alimlerinin bile hilesinden emin olamadığı nefs-i emmâreyi (kötülüğü emreden nefis) zayıflatmak ve etkisiz hâle getirmek ancak Hz.

---

991 "*Zīrā fuḳarāya niyāzkār olmaġla raḥmet-i Ḥaḳdan (...) ümmīdvār-ı raḥmet oluruz*."

992 "*Egerçï ᶜabd beyne'l-ḫavf ve'r-recā gerek (...) luṭf-ı Ḥaḳ Ḥażretlerine iᶜtimād olınması ġāyet_ile ensebdür*." (bk. Tenkitli Metin)

993 "*…biz ᶜaşḳ meyḍānınuñ pehlevānı ve ẕevḳ ü ṣafā deştinüñ ṣāḥibḳırānı ve zūr-ı bāzū_ile bu nefs-i şīr-i jiyānı zebūn ve bīṭāb u ṭāḳat ḥālin dīgergūn eyleyüp miṡāl-i mūr ayaḳlarda pāyimāl ve nefsi maḳhūr itmek_ile rūḥı ḫoşḥāl idüp rūḥperverler ve meydān-ı ᶜaşḳ u muḥabbetde serverler degil miyüz*…" (bk. Tenkitli Metin)

994 "*Ve daḫi ey pīr-i ḫodfürūş ve ey bāde-i ġurūr ile bīhūş biz (...) meydān-ı ᶜaşḳ u muḥabbetde serverler degil miyüz dirsiz. Bīmaᶜná ḳavle istinād ve nāmeşrūᶜ cevāba iᶜtimād idersiz, eyle degilsiz*." (bk. Tenkitli Metin)

995 "*Sizde ḫod ekl ü şürb nihāyetde olup ᶜibādāt u nevāfilden nām ü nişān nümāyān u ᶜayān degildür. Pes nice viṣāle mecāl olur*." (bk. Tenkitli Metin)

996 "*Zīrā nefs-i ẓālim ol ṭarrār-ı ᶜayyār ü mekkār-ı seḥḥār mıdur kï sizüñ gibi dām-ı ᶜalāḳaya serāpā ṣayd ve silsile-i ḥiyel-i nefse ḳayd olmış bīçāreler ol şīr-i jiyānı zebūn ve bu maḳūle ṭanṭana-i ṭabl u ṣaḍāya meftūn olan āvāreler ol naẓīr-i şeyṭānı sernigūn idesiz*." (bk. Tenkitli Metin)

Peygamber (a.s.) gibi gece gündüz ibadat u taat etmek[997], açlık çekmek[998] suretiyle onunla sürekli bir mücahade hâlinde olmakla mümkündür. Nitekim büyük şeyhler ve alimler Hz. Peygamber (a.s.) sünneti üzre sürekli "mücâhedât-ı bedeniyye ve riyâzât-ı cismâniyye" ile meşgul olup nefislerini tezkiye edip kalplerini saflaştırmışlardır[999]. Hulasa, zalim nefis itaat altına aılınıp salike boyun eğmeyince maksada ulaşmak imkânsızdır[1000].

2.5.3.7. Cemâlperest olmaları

Kalenderîler gibi parlak ve güzel yüzlülere düşkün olan Haydarîler, insan yüzünü Allah'ın mutlak cemalinin nurunun tecelli ettiği veya yansıdığı bir ayna olarak kabul etmektedirler. Eserde Haydarîlerin piri Baba Mihnetî-i Irâkî, güzel yüzlülerde "seb'ul-mesânî"nin[1001] sırlarını okuyup kavradıklarından başka güzel yüzlerin kendilerine daha nice gizli sırları ayan ettiğini, ayrıca yaratılmıştan yaratana götüren bir delil ve "*Allah Âdemi kendi sureti üzerine yaratmıştır*" sözünün şerhi olduğu için kendilerinin parlak yüzlülerin yüzlerine hakikat nazarıyla ve hayranlıkla baktıklarını ve oraya yansıyan mutlak cemalin nurunu, yani Allah'ın nurunu seyrettiklerini söylemektedir[1002]. Nitekim Dede Ömer Rûşenî'nin bu konuda şöyle dediğini ifade eder:

---

997 "*Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri ayaġ üzre ᶜibādet itmekden mübārek ḳademleri verem ḥāṣıl ider idi (...) Yine Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem fī cemīᶜi'l-evḳāt ve's-saᶜāt ilá vaḳti'l-memāt kemāl-i ᶜibādāt u ṭāᶜāt üzre oldılar*."(bk. Tenkitli Metin)

998 "*Cenāb-ı risāletpenāh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ümmete taᶜlīm-i reşād içün nefs ile şu deñlü mücāhede iderler_idi_kï cūᶜdan mübārek baṭn-ı şerīflerine ṭaş bağlarlar idi*." (bk. Tenkitli Metin)

999 "*Ve meşāyiḥ-i ᶜiẓām ve ᶜulemā'-i kirām daḫi silk-i Resūl üzre mücāhedāt-ı bedeniyye ve riyāżāt-ı cismāniyye ile nice gūşiş idüp tezkiye-i nefs ve taṣfiye-i ḳalb ḥāṣıl iderler idi*." (bk. Tenkitli Metin)

1000 "*Muḥaṣṣal nefs-i ẓālimi maḳhūr idüp sālik emrine rām itmeyince vāṣıl-ı merām olamaz*." (bk. Tenkitli Metin)

1001 Sözlük anlamı "tekrarlanan, iki kattan ibaret olan yedi" anlamına gelen, ayrıca "zamanın geçmesiyle değerini yitiren şeylere benzemeksizin tekrar tekrar okunan ve yeniliğini koruyan" mânasına geldiği söylenen "seb'ul-mesânî" terkibi ile bazı yorumlara göre Fatiha Suresi, bazı yorumlara Kur'an-ı Kerîm'in tamamı, bazı tâbiîn alimlere göre ise içlerinde farzların, dinî hükümlerin ya da ibret veren haber ve kıssaların tekrarlandığı Bakara-A'râf arasındaki altı sûre ile Yûnus sûresinden (veya Enfâl ve Tevbe'nin birleştirilmiş şeklinden) oluşan yedi uzun sûre (seb'-i tıvâl) kast edilmektedir. (bk. Abdülhamit Birışık, "*es-Seb'ul-Mesânî*", DİA, C. 36, s. 261-262)

1002 "*Ve daḫi ey Ḫˇāce biz dīdār-ı mehveşāna mā'il ve rūy-ı ḫūbāndan sırr-ı sebᶜa'l-meŝānīye nā'il olup cān u dilden rūy-ı ḫūbāna nigerān ve vech-i ḥasenlerden bize nice sırr-ı ḫafī ᶜayān olup maşnūᶜdan*

Ḥüsnüñüñ ᶜaksin ruḫ-ı dilberde peydā eyledüñ
Çeşm-i ᶜāşıḳdan o mirātı temāşā eyledüñ

Bir avuc ḫāke bıraḳduñ cām-ı ᶜaşḳuñ cürᶜasın
ᶜĀḳil ü dānāları mecnūn u şeydā eyledüñ

Āb u gilde gösterüp envār-ı ḥüsnüñden nişan
Anuñ ile dīde-i ᶜaḳlı mücellā eyledüñ

Gerçi sen maᶜşūḳsın ᶜāşıḳ libāsın örtinüp
Cilve-i ḥüsnüñ girü kendüñ temāşā eyledüñ[1003]

Haydarîleri parlak ve güzel yüzlü erkeklere bakmakla suçlayan Hâce-i Cihân biraz daha ileri giderek onların gece gündüz parlak yüzlü erkek görme düşüncesiyle dünyayı gezdiklerini[1004], dolayısıyla bu konuda yalan söylediklerini ve anlattıkları gibi olmadıklarını söylemektedir[1005]. Hâce-i Cihân, yüce sırları ilme'l-yakînden ayne'l-yakîn derecesine getiren Allah'ı gerçek manada tanıyanların (ârif-billâh), "*Biz, gerçekten insanı en güzel şekilde yarattık*" sözünden hareketle bu "en güzel yaratma sırrı"nı yalnızca erkeklerde görmeyip İlâhî hatları bütün insanların yüzünde eşit olarak müşahede ettiklerini, hatta bu yüce makama ulaşan Allah dostlarının erkeklerin yüzlerine bakmaktan sakındıklarını ifade etmektedir[1006].

şāniᶜe delīl ve maẓmūn-ı "خلق الله آدم على صورته"-"Ḫaleḳa'llâhu ādeme ᶜalá ṣūretihi" feḥvāsına sebīl olmaġla dīde-i ḥaḳīḳat ile naẓar idüp ḥayrān ve mü'eŝŝirinden eŝerde nūr-ı cemāl-i muṭlaḳı seyrān iderüz" (bk. Tenkitli Metin)

[1003] Bk. Tenkitli Metin, s. 995

[1004] "*Sizler ḫod rūz u şeb fikr ü ẕikr-i merdān ile ālūde-i nefs-i emmāre ve bu beyhūde sevdā ile ᶜālem içre āvāre gezersiz.*"

[1005] "*Ve daḫi rū-yı ḫūbāndan sırr-ı sebᶜa'l-meŝānīye vāḳıf ve cümle-i esrār-ı ḫafiyyeye ᶜārif olup vāṣıl-ı derece-i ebrār ve nā'il-i rütbe-i aḫyāruz dirsiz. ᶜAbeŝ söylersiz.*"

[1006] "*Zīrā bu didügüñüz esrār-ı ᶜāliyeyi ᶜilme'l-yaḳīnden ᶜayne'l-yaḳīne getüren ᶜāriff[-i] bi'llâh bermaẓmūn-ı āyet-i "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"-"Le-ḳad ḫaleḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm" feḥvāsıyla sırr-ı aḥsen-i taḳvīmi mücerred merdānda görmez belkï ḫuṭūṭ-ı İlâhiyyeyi vech-i insānda ᶜale's-seviyye müşāhede ider. Bu maḳāma vāṣıl olan merdān-ı Ḫudā belkï rū-yı merdāna naẓar itmeden ibā iderler.*"

2.5.3.2.4. Haydarîlerin kendilerine olan bakışları

Tevekkül makamına erişmişlerdir

Tasavvufta bir makamın adı olan ve "bütün işleri sahibine bırakmak ve O'nun vekilliğine güvenmek"[1007] manasına gelen tevekkül "vesvese, endişe ve rızık kaygısı hâlini yok edip insanı huzura ve rahata kavuşturan Allah'a güven hâli"dir[1008].

Tevekkül makamına ulaştıklarını söyleyen Haydarîler, bu sebeple rızık endişesi taşımayarak Allah'a itimad edip tevekkül ettiklerini söylemektedirler. Bu yüzden "*Kim ki Allah'a tevekkül ederse (dayanıp güvenirse), O, ona yeter*" (Talak: 3) ayet-i kerimeye dayanarak "*Allah bize yeter, O ne güzel vekildir*" (Âl-i İmrân: 173) deyip çalışıp kazanmayı bıraktıklarını ve gece gündüz dünyayı dolaştıklarını ifade etmektedirler[1009].

Kendilerinin gönül gökyüzünün ve yeryüzünün parlayan güneşi ve bütün insanların gözlerine ışık ve kalplerine safâ verdiklerine inanırlar

Gönül gökyüzünün ve yer yeryüzünün parlayan güneşi ve ayı olduklarını ve her gittikleri yerde gözlere ışık ve insanların kalplerine safa verdiklerini iddia eden Haydarîler, Allah'a götüren yolda kenidlerine rehber olan Hz. Ali'nin kendilerinden razı olduğunu, Hz. Ali'nin inci saçan sözlerinden eşyanın hakikatini anlayıp kavradıklarını, dolayısıyla Hak yolunda avamın safsatalarının kendilerine engel olmadığını söylemektedirler[1010].

Haydarîlerin kendilerine ilişkin bu söylediklerini bir dedikodu ve insaftan uzak bir yalan olarak nitelendiren Hâce-i Cihân, gönül gökyüzünün güneşi ve

---

[1007] Abdürrezzâk Kâşânî, *a.g.e.*, s. 164

[1008] Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 357

[1009] "*Ve daḫi ey Ḫˇāce biz maḳām-ı tevekküle vāṣıl ve rūzemüz içün āzürdedil ü münfaᶜil olmayup "* وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ *"-"Ve men yetevekkel ᶜale'llâhi fe-huve ḥasbuhu" feḥvāsıyla tevessül-i Cenāb-ı Ġaffār ve maᶜnā-yı laṭīf –i "*حسبى الله ونعم الوكيل*" – "Ḥasbiye'llâhu ve niᶜme'l-vekīl" ile tevekkül-i Rezzāḳ-ı Kirdgār ve ferāġat-ı kesb ü kār idüp leyl ü nehār ᶜālemi geşt ü güẕār ḳıluruz*." (bk. Tenkitli Metin, 992)

[1010] "*biz āsumān-ı dilde āfitāb ve cihān-ı āb u gilde diraḫşende māhtāb ve her ḳande varsaḳ ᶜuyūna żiyā ve ḳulūb-ı benī Ādeme ṣafā virürüz. Ve ol şīr-i Ḫudā ve müşerref-i āyet-i "*هَلْ أَتَى*"-"Hel etá" Cenāb-ı ᶜAlyy-i Murtażá bizden ḫoşnūd ve delīl-i rāh-ı Maᶜbūd olup elfāẕ-ı dürerbārından ḥaḳīḳat-ı eşyāya ḫabīr ve safsaṭa-ı ᶜavām ṭarīḳ-i Ḥaḳda bize dāmengīr degildür*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1015)

yeryüzünün parlak ayı, dolayısıyla dünya gözünün nuru, aydınlığı ve insanoğlunun kalbinin süruru ancak gönlünü ibadet ve taatla canlı tutan ve gözleri hakikat sürmesiyle sürmelenmiş, yolunu şeriatla mükemmelleştiren emniyet (korkusuzluk, inanma) âlemine nail ve eşyanın hakikatına vakıf olan ve sırat-ı müstakime davet eden kişinin olabileceğini belirtmektedir[1011].

2.5.3.2.5. Hâce-i Cihân'ın Haydarîlere Bakışı

Özetle Hâce-i Cihâna göre Haydarîler, Allahu Te'âlâ'nın emirlerine ve Hz. Peygamber aleyhisselam'ın hiçbir şekilde uymayan, insanlar tarafından sevilmeyen, yoldan sapmış ve saptıran ahlaksız ve zavallı bir taifedirler[1012].

2.5.3.2.6. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Haydarîliğin Esasları

Hâce-i Cihân'ın, haydar (حيدر) kelimesinin ihtiva ettiği harfler üzerinden gerçek Haydarîliğin mahiyetini açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Ona gore haydar (حيدر) lafzı dört harf olup Haydarîliğin anlamı bu harflerde saklıdır.

Haydar kelimesinin ilk harfi "ḥa - ح" olup hilm ve haya anlamını ihtiva eder. Haydarî olan kimsenin Haydarîlik makamına ulaşıp bu yolda istediklerine nail olabilmesi için hilm, yani yumuşak başlılık ve haya elibsesini giyinip şeriat ve tarikat terbiyesi görmüş olmalıdır[1013].

Kelimenin ikinci harfi "ya - ى" olup yemm, yani derya, deniz anlamına gelir. Buna göre Haydarî olan kişinin, derya misali Allah aşkıyla coşup taşması ve "Seven

---

[1011] "*Lāf ü güzāf ve dürūġ-ı bīinṣāf söylersiz. Zīrā āsumān-ı dilde āfitāb ve āb u gilde dıraḫşende-i māhtāb ve dīde-i ᶜāleme nūr ve ḳulūb-ı benī Ādeme sürūr şol şaḫṣ virür kī ᶜibādāt ü ṭāᶜāt ile zindedil ve küḥl-i ḥaḳīḳat ile mükteḥil olup şerīᶜat ile tekmīl-i ṭarīḳat ve nā'il-i ᶜālem-i emniyyet olup ḥaḳīḳat-i eşyāya ᶜalīm ve dāᶜī-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm ola.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1022)

[1012] "*ne emr-i Ḫudāya ḳā'il ve ne sünen-i Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ile ᶜāmilsiz ve bir ṭā'ife-i bīedeb ü bīnevā ve mebġūż-ı Resūl-i Ḫudā olup cümle ᶜālem sizden āzürdedil ve ᶜālem içre hem ḍāll ve hem muḍillsiz"* (Bk. Tenkitli Metin, s. 1003)

[1013] "*Evvel ḥarfi "ḥā"dur. "Ḥā"dan murād ḥilm u ḥayādur. Yaᶜnī Ḫaydarī olan kimesne ḥilye-i ḥilm u ḥayā ile muḥallá ve şerīᶜat u ṭarīḳat ile murebbá ola tā kī maḳām-ı Ḫaydarīlige vāṣıl ve ol ṭarīḳatda maḳṣūd-ı aḳṣáya nā'il ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

sevdiğine itaat eder" kavli gereğince İlahî emirlere can u gönülden uyup boyun eğmesi lazım gelir[1014].

Haydar kelimesinin üçüncü harfi, "dâl - د"dır ve delâlet manasınadır. Onun için Haydarî olan kimse, hayırları gösterip aşk hazinesinde söyleyecek sözü olmalıdır[1015].

Haydar lafzının Dördüncü harfi "râ - ر"dır. "Ra" harfi ise ruşendil, yani gönlü aydınlık, hakikatlere vakıf olmayı ifade eder. Bu durumda Haydarî olan kimsenin gönül aynası dünya kirlerinden arınarak temiz ve parlak olmalıdır ki kalbi dünyayı gösteren ayna, kendisi ise vücudu ülkesinin İskenderi, yani hükümdarı olmakla hakkı dünyaca teslim edilmiş ve insanlar tarafından beğenilmiş, aynı zamanda Resul-i Ekrem'in ümmeti olmakla ve Hz. Ali Murtaza'ya sevgi beslemekle izzet ve kerametle şereflendirilmiş kadri ve makamı yüce biri olsun[1016].

2.5.4. CÂMÎLER TÂİFESİ

2.5.4.1. Câmîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Horasan topraklarında Câm şehrinde, halk arasında Jendepîl (Dev Fil) lakabıyla tanınan ve Arap olduğunu iddia eden Ebû Nasr Ahmed b. Ebu'l-Hasan Nâmekî (ö. 1049 veya 1141) etrafında gelen insanlardan tarafından oluşturulan

---

[1014] "*Ṯānī ḥarfi "yā"dur. "Yā"dan murād yemmdür. Yaᶜnī Ḫaydarī olan kimesne miŝāl-i deryā muḥabbet-i Ḫudā birle cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü bermażmūn-ı mışraᶜ[-ı "İnne'l-muḥibbe li-men yuḥibbu yuṭīᶜu" feḥvāsı üzre evāmir-i İlâhiyyeye cān u dilden muṭīᶜ u münḳād ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

[1015] "*Üçünci ḥarfi "dāl"dur. "Dāl"dan murād delāletdür. Yaᶜnī Ḫaydarī olan kimesne ḫayrāta dāll ve pūte-i ᶜaşḳ içre ḳāl ola.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

[1016] "*Dördünci ḥarfi "rā"dur. "Rā"dan murād rūşendil olmaḳdur. Yaᶜnī Ḫaydarī olan kimesnenüñ mir'āt-ı ḫāṭırı pāk u mücellā ve denes-i dünyādan ṣāf u muṣaffá ola tā kï ḳalbi āyīne-i cihānnümā ve vücūdı mülkine İskender-i kişvergüşā olmaġla müsellem-i ᶜālem ve maḳbūl-i benī Ādem olup Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḳatında ümmet ve Ḫażret-i Murtażāya meyl ü muḥabbet itmek_ile müşerref-i ᶜizz ü kerāmet birle ḳadri ᶜālī ve maḳāmı ᶜālī ola.*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1031)

Câmîlik tarikatı[1017], Osmanlı sahasında özellikle 16 ve 17. yüzyılda faal olan derviş zümrelerinden biridir.

Ahmed-i Câmi'nin Hanefî mezhebine bağlı[1018] Allah'a imandan sonra Ehl-i Sünnete bağlı kalmayı en önemli vazife sayan ve çoğu eserinde Sünnîliğin esaslarını izah eden, mensuplarına cehrî zikir yerine hafî zikri tavsiye eden, câhil ve menfaatperest şeyhleri acımasızca eleştiren, aynı zamanda devrin zahir ulemasına hücum edip Arapça bilmek ve konuşmakla alim olunamayacağını, Arapça bilmeyen herkesin de cahil olmadığını söyleyen Sünnî bir mutasavvıf olduğunu belirten kaynaklar aslında Câmîliğin kendisi hayattayken kurulmadığını ifade etmektedirler. Nitekim Süleyman Uludağ, onun dinî konulardaki ve dönemin menfaatperest şeyhlerine ve zahir ulemasına karşı olan tavizsiz tavrının, halk üzerindeki tesir, itibar ve nüfuzunun gittikçe artmasına ve bu tesirin ölümünden sonra da devam etmesine neden olduğunu, dolayısıyla çocukları, torunları ve müritleri de onun bu manevî hatırasını büyük bir itina ile devam ettirdiklerini ve zamanla bu hareketin Câmiyye (Câmîlik) tarikatı hâline geldiğini belirtmektedir[1019].

Ahmed-i Câmî'nin ahfadı ve müritlerince itina ile korunan manevî hatırası etrafında sonradan bir tarikat olarak teşekkül ettiği anlaşılan bu tasavvufî taifenin Osmanlı topraklarına tam olarak ne zaman ve nasıl geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte 16 ve 17. yüzyıllarda hem Osmanlı kaynaklarında hem Avrupa kaynaklarında genişçe tasvirlerine yer verildiği görülmektedir. Muhtemelen 12. yüzyıldan sonra İran'da (Horasan) Şeyh Ahmed-i Câmî-i Nâmekî adına Kalenderîliğin bir kolu olarak kurulmuş bulunan Câmiliğin, 16. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki temsilcilerinden başka bir şey olmayan Câmîler, Fâkîrî meşhur Risâle-i Ta'rîfât'ında "içki kadehini ellerinden bırakmayan, halkı kendi sapık inanç ve fikirlerine sokmaya çalışan bir zümre" olarak tasvir edilirken[1020] kendisinden birkaç yıl önce yazılan Vâhidî'nin meşhur eserinde de benzer şekilde sürekli şarap içen, musikiye düşkün, sesleri güzel

[1017] Ahmet T. Karamustafa, *Tasavvufun Oluşumu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 180
[1018] Ahmet T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 18
[1019] Süleyman Uludağ, "*Câmî*", DİA, C. 7, s. 100
[1020] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, s. 174

ve başka bir sürü olumsuz vasıflara sahip, şeriatla araları olmayan[1021] bir zümre olarak tasvir edilmişlerdir. Nitekim aynı zümrenin Karakaşzâde tarafından 17. yüzyılda kaleme alınan *Nūrü'l-Hüdá*'da da benzer şekilde tasvir edilmektedir.

Bu yerli kaynakların yanı sıra daha çok seyahatname nevinden olan Avrupa kaynaklarında da Câmîlerin bu yüzyıllardaki varlıkları hakkında geniş bilgilerin verildiğini ve uzun tasvirlerinin yapıldığı görülmektedir. Vâhidî ve Karakaşzâde'nin Camîlerle ilgili yapmış oldukları tasvirlerin bu kaynaklardaki tasvirleriyle uyuşması dikkat çekicidir. Bu Avrupalı kaynaklar içinde bu zümre hakkında en ayrıntılı bilgileri verdiği ve aynı zamanda *Nūrü'l-Hüdá*'da anlatılan ilgili zümre hakkında daha iyi bir fikir vereceğini düşündüğümüz için Giovan Antonio Menavino'nun[1022] Câmiler hakkında verdiği bilgileri aynen veriyoruz:

"*Câmîlerin*[1023] *dini, dünyevi dinlerden biraz uzaktır. Büyük kısmı vücut yapıları çok güzel insanlardan oluşmuşolup umumiyetle Berberistan (Kuzey Afrika), İran, Hindistan ve Türkiye (Osmanlı) gibi çeşitli memleketlerde dünya işlerini görmek ve anlamak için gezmekten zevk alırlardı. Bunların çoğu mükemmel birer zanaatkâr olup seyahat ettikleri yerleri çok iyi bilirlerdi. Her şeye daha iyi cevap verebilmek için hayatları boyunca yaptıkları seyahatleri, gezip gördükleri ülkeleri yazarlar. Hemen hepsi de kibar insanların çocukları olup hem kan olarak asil hem de zengin ailelere mensupturlar. Hepsi tahsillidir ve bu yüzden daha genç yaşlarından itibaren kendilerini araştırmaya vakfederler, umumiyetle omuzlarının etrafını örten dikişsiz mor kırmızı elbiseler giyerler, tamamen altından ve nakışlı ipekten yapılmış çok güzel kemerler takarlar. Bunların ucunda gümüş ve başka metallerden imal edilmiş*

[1021] Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân - İnceleme Tenkitli Metin*, hzl. Prof. Dr. Turgut Karabey vd., s. 198-214

[1022] On iki yaşındayken babasının ticaret gemisiyle Cenova'dan Venedik'e gitmek için Adriyatik Denizi'ne açıldıklarında Türk korsanları tarafından yakalanarak 1501 senesinde Osmanlı sarayına satılan ve Sultan II. Bayezid tarafından sempati gören Cenovalı Giovan Antonio Menavino, II. Bayezid ve Yavuz Selim dönemlerinde sarayda iç oğlanı olarak bulunmuş, daha sonra Çaldıran Savaşı'ndan sonra (1514) gemiyle Trabzon'dan Sakız Adası'na gelerek oradan İtalya'ya kaçmayı başarmıştır. Yazdıklarından anlaşıldığı üzere Menavino'nun Osmanlı sarayında hizmetkâr olarak götürüldüğü bazı savaşlarda yaşadıkları ve gördükleri hakkında yazdığı ve bu kitabı meydana getiren hatıralar 16. yüzyıl Osmanlı tarihi açısından son derece kıymetli bir belgedir.

[1023] Kitapta "Cemaliler" olarak çevrilmiş.

çıngıraklar takılıdır ki uzaktan ve yakından çok tatlı bir ses çıkarırlar. Her birinin kemerine veya dizlerine bu çıngıraklardan beş veya altı tanesi mutlaka takılıdır. Omuzlarının üzerinde aslan, Dicle parsı ve panter derisi taşırlar. Bunların iki bacaklarını birden, omuzları veya kulakları üzerinde bağlarlar. Parmaklarına gümüş yüzükler takarlar, saçları tıpkı bizim kadınlarımızınki gibi upuzun olup omuzlarından aşağıya sarkar. Saçlarını daha da uzatmak için sürekli terebentin ve boya gibi usuller kullanırlar. Bunlarla çoğu kere saçlarını topuz yaparlar. Saçları uzaktan şahane bir güzellikte ve uzunlukta görünsün diye ellerinden geleni yaparlar. Ömür boyu kullanacakları mallara, daha büyük itina gösterirler. Umumiyetle ellerinde Farisî lisanıyla yazılmış, onların kendi mısra adetlerine göre tertip edilmiş aşk şarkıları ve soneleriyle dolu bir kitapçık taşırlar. Başları açık dolaşırlar, halatlardan dokunmuş ayakkabılar giyerler ve kemerlerinde taşıdıkları çıngıraklar onlara hoş bir şekilde eşlik eder; öyle ki bunlar çıkarttıkları çok ahenkli bir sesle dinleyenleri büyüler. Eğer sokaklarda güzel bir delikanlıya rastlarlarsa onu aralarına alarak güzel bir musiki dinletirler. Orada bulunanları da bu musikiyi dinlemeye davet ederler. Şarkı söylenirken adam başına sadece bir tek çıngırak çalar, şarkı söyleyen ise sesine diğer seslerle ahenk teşkil edecek bir ton katar. Sonra kemerlerde ve dizlerdeki çıngıraklar hep beraber çalarak bütün zanaatkârları ziyaret ederler. Zanaatkârlar onların her birine birer akçe hediye eder. Bunlar, kadınlarda kendilerine ve diğer gençlere karşı aşk uyandıranlardır. Kendilerini zevkle kabul eden bütün o topraklarda ve memleketlerde muzaffer bir edayla dolaşırlar. Aşk dininin Müslüman adamları olarak çağrılırlar. İbadete pek ehemmiyet vermezler. Bu durum bizde olsa insanların büyük kısmı gençliklerinde bu şekilde dindar olurdu."[1024]

17. yüzyılda Câmiler hakkında oldukça geniş bilgiler veren kaynak olduğu ve bu bakımdan büyük bir önem arz ettiği için burada ayrıca Michel Baudier'nin 1625 yılında basılan *Türklerin Genel Din Tarihi*'ni (Histoire Generale de la Religion des Turcs) de zikretmek gerekir. Câmîler, bu eserde de Kuzey Afrika'dan Hindistan'a kadar çok geniş bir coğrafyada dolaşan, aslında dinle pek alakası bulunmayan, son derece temiz ve zevkli giyinen, nazik ve kibar gençlerden müteşekkil bir taife olarak

[1024] Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir inceleme*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011

anlatılmışlardır. Burada ayrıca, Câmîlerin fırsat bulduklarında genç kadınlarla ilişkiye girdiklerini, bununla beraber genç erkekleri daha çok tercih ettikleri anlatılmaktadır. Zira onların inançlarına göre, Tanrı'nın nuru güzel yüzlü delikanlılarda tecelli etmektedir[1025].

Kaynaklarda koyu bir Sünnî olarak anlatılan Ahmed-i Câmî'nin manevî kurucusu olduğu Câmilik taifesi, nasıl olmuş da 16 ve 17. yüzyıllardaki Osmanlı kaynaklarında Ehl-i Sünnet çizgisinin dışında olan taifeler arasında zikredilmiştir izaha muhtaç bir konudur aslında. *Nūrü'l-Hüdá* müellifi Karakaşzâde'nin sebeb-i telif bölümündeki şu ifadeleri âdeta hem yukarıda kaynakların Ahmed-i Câmî hakkında verdiği bilgileri teyit eder hem bu sualin cevabını verir mahiyettedir:

"*Ammā bu ṭavā'if-i mezbūrenüñ muḳaddemā pīrleri pīşe-i ḥaḳīḳatde şīrler ve meydān-ı muḥabbetde dilīrler olup birer ᶜārif-i rehnümūn ve māṣadaḳ-ı "* أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللهِ *"-"Elā inne evliyā'e'llâhi lā ḫavfun ᶜaleyhim ve lā hum yaḥzenūn" maẓmūnı üzre olmaları şübheden ᶜārī ve ḳīl u ḳālden berī idügi ḫāṭır-ı fātirde mersūm ve ṭıbāᶜ-ı ᶜurefāya maᶜlūm iken ṭavā'if-i merḳūmenüñ baᶜżısınuñ ḍalāletine sebep nedür diyü bu endīşe ile deryā-yı ḥayretde ġarīḳ ve nār-ı teşvīş ile ḥarīḳ olup…*"[1026]

2.5.4.2. Câmîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Câmîlerin Genel Tasvirleri

Eserde Câmîler, sahip oldukları güzel ve yanık sesleriyle işleri güçleri saz ve söz olan, meyhane yolunun yolcuları (şarapçı), sakallarını tıraş edip bıyıklarını uzatan keçe aba (nemed) giyen, kulaklarında Hz. Ali'ye bağlılıklarına işaret eden halka şeklinde küpeler takan, saçları yılan şeklinde örgülü, saçları başları dağınık, yeri göğü

[1025] Michel Baudier, *Histoire Generale de la Religion des Turcs*, Paris 1625, s. 184 (Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, s. 175)
[1026] Bk. Tenkitli Metin, Sebeb-i Telif Bölümü, s. 689

inleten nağmeler kopararak dünyayı dolaşan rindmeşrep, ayyaş, hilebaz bir bölük avam takımı olarak tasvir ve tarif edilmektedirler[1027].

2.5.4.2.1. Câmîlerin Zâhir Hâlleri

2.5.4.2.1.1. Kılık-Kıyafetleri

Üzerlerine keçe aba giyerler

Eserdeki Câmîler taifesinin şeyhleri olduğu belirtilen Baba Mesrûr-ı Şirvanî'nin "*Zīrā biz bir cumhūr-ı āzād-ı nemedpūş*" ifadesinden Câmîlerin de Haydarîler gibi üstlerine nemed, yani keçeden aba giydikleri anlaşılmaktadır[1028].

Sakallarını tıraş edip bıyıklarını uzatırlar

Eserde sakallarını traş edip bıyıklara dokunmayan rind, ayyaş ve hilebaz bir taife[1029] olarak takdim edilen Câmîler; Rum Abdalları, Kalenderîler ve Haydarîler gibi insan yüzünü parlaklık açısından dünyayı aydınlatan güneşe, saflık açısından ise insanın gönlündekilerini yansıtan aynaya, sakalı ise bu aynayı kirleten toza ve siyah dumana teşbih ederek, sakallarını tıraş etmek suretiyle yüzlerini dünyayı aydınlatan güneşe ve pas ve kirden temizlenmiş aynaya dönüştürdüklerini, böylece siyah dumana benzeyen zulmeti, karanlığı gönülden söküp attıklarını söylemektedirler[1030].

[1027] "*Cumhūr-ı Cāmīler bir bölük ᶜāmīler āvāz-ı ḫoşa mālikler ve rāh-ı meygedeye sālikler. Ṣadāları pürsūz kārları sāz u söz. Liḥyeleri trāş ve şāribleri nātrāş bir bölük rind ü ᶜayyāşlar ve bāzār-ı ᶜālemde ḳallāşlar ve nemed ü ᶜabāpūşlar ve gūşlerinde bir mengūş yaᶜnī ᶜAliyy-i Murtażáya ġulām-ı ḥalḳa begūş ve serlerinde mūyları fetīle fetīle tār u mār ve her fetīle-i siyāh mānend-i mār bu üslūb-ı nāhemvār ve āyīn-i bedgirdār ile ve hāy u hūy-ı hezār ile ve feryād [ü] zār ile Ḫ̆āce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1025)

[1028] "*Ve biz abdālān-ı pā vü serbürehne ve muḳayyed-i emr-i mīr-i şaḥne degilüz. Zīrā biz bir cumhūr-ı āzād-ı nemedpūş*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1048)

[1029] "*Liḥyeleri trāş ve şāribleri nātrāş bir bölük rind ü ᶜayyāşlar ve bāzār-ı ᶜālemde ḳallāşlar*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1033)

[1030] "*biz rūyumuz trāş ile miṣāl-i āfitāb-ı ᶜālemefrūz ve mānend-i mir'āt-ı bījeng ṣafāāmūz ḳıluruz kï (…) ḫuṭūṭ-ı siyāhı ṣaḥīfe-i ruḫsārdan ḥakk ve miŝāl-i dūd-ı siyāh olan ẓulmeti dilden fekk ḳıluruz*." bk. Tenkitli Metin, s. 1048)

Saçlarını uzatıp örgü yaparlar

Eserde anlatılanlardan anlaşıldığı üzere Câmîler taifesinin; Rum Abdalları, Kalenderîler ve başlarında yalnızca bir perçemin dışında saçlarını kazıtan Haydarîlerden farklı olarak saçlarını tıraş etmeyip siyah yılan misali fitil fitil, yani kıvrım kıvrım dağınık bir şekilde uzatıp örgü yapmaktadırlar[1031].

Yaptıkları veya sahip oldukları herşeyin olduğu gibi, Câmîlerin fitil fitil uzattıkları dağınık saçlarının da sembolik veya temsilî bir anlamı olduğu görülmektedir. Nitekim taifenin piri Baba Mesrûr-i Şirvânî, dağınık, uzun örgüler hâlinde uzattıkları ve gönüllerindeki ateşten çıkan ah dumanına benzettikleri saçlarının aynı zamanda hem kalplerindeki aşk kandilinin fitiline hem başlarındaki sevdaya işaret ettiğini söylemektedir[1032].

Pirlerinin söz konusu izahına karşılık Hâce-i Cihân, bu hâlleri ile fitneye düşmüş, sersem, şaşkın delilere benzettiği Câmîlerin fitil fitil şeklinde uzatmış oldukları darmadağınık saçlarının aslında başlarına gelen karanlık belaya ve dertlere işaret ettiğini söylemektedir[1033].

Bellerine demir kemer takınırlar

Vücutlarını bir gemiye benzeten Câmîler, bellerine takındıkları demir kemeri lengere, yani geminin limanda durmasını sağlayan zincir, demir olarak tasavvur etmişlerdir[1034]. Eeserde bununla ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamış olmakla beraber muhtemelen Câmîler, gemi demirine benzettikleri söz konusu demir

---

[1031] "*ve serlerinde mūyları fetīle fetīle tār u mār ve her fetīle-i siyāh mānend-i mār…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1025)

[1032] "*Ve serümüzde olan fetīle fetīle mū-yı siyāh āteş-i derūnumuzda olan dūd-ı āh müşābihi idügi bīiştibāhdur. Ve bir daḫi revġan-ı ḳalbde olan ḳandīl-i ᶜaşḳa fetīl ve başda olan sevdāya mū-yı jūlīdemüz delīl idügi bīḳāl u ḳīldür.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1038)

[1033] "*Ve daḫi ey pīr-i mecnūn ve ey merkez-i dā'ire-i İslāmdan bīrūn mū-yı jūlīde ile misāl-i mecnūn sergerdān u meftūn olup fetīle fetīle mūylaruñuz başuñuza belā-yı siyāh ve ᶜālem içre derd-i ser idügi bīiştibāhdur. Ve şiᶜr ile kendüñüz mānend-i ruhbān ve sünnete muḫālif vażᶜ itmekle ḫalḳ içre muhān olursız.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1056-1057)

[1034] "*... miyānumuzda olan āhen kemerler keştī-i vücūdumuza lengerlerdür.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1038)

kemerlerinin, onların haram denizinde açılmalarına engel olduğunu anlatmak istemişlerdir.

Kulaklarına küpe takarlar

Pirleri Baba Mesrûr-ı Şirvânî'nin söylediğine göre Câmîler taifesinin kulaklarına taktıkları küpe, onların Hz. Ali'ye bağlılıklarını sembolize ettiği gibi, hakikatten başka söz dinlemediklerini göstermektedir[1035].

Şarap içerler

Eserde Câmîler anlatılırken ister kendi ağızlarından, ister anlatıcı veya Hâce-i Cihân'ın ağzından daha çok şarap kadehi manasına gelen câm kelimesi ve onun mecaz-ı mürsel yoluyla ifade ettiği şarapla ilgili ve ilişkili olarak anlatıldıkları, âdeta şarap düşkünlüğü ve ayyaşlıkla özdeşleştirilerek isimlerini[1036] dahi bu özelliklerine borçlu oldukları intibasının uyandırılmak istendiği görülmektedir.

Bu anlamda, şarabı aşkın kaynağı olarak gören Câmîler, sürekli içtikleri kırmızı şarapla hem gönüllerinin şarap kadehi gibi saflaştığına hem de şarap cilasıyla kendi yaratılış aynalarını aydınlatıp parlattıklarına inanmaktadırlar.[1037] Câmîler, ayrıca şarap kadehini sürekli el üstünde tutarak kendilerini (nefislerini) ayaklar altına aldıklarına, ayrıca aşk ve muhabbet şarabıyla şûrîdehâl olduklarını, yani âşıkların hâlleriyle hâllendiklerini, dolayısıyla gam-ı ferdâyı, yani gelecek kaygısını, derdini

---

[1035] "*ve gūşlerinde bir mengūş yaᶜnī ᶜAliyy-i Murtażáya ġulām-ı ḥalḳa begūş…" "Gūşumuzda olan mengūş cevāb-ı ḥaḳdan ġayrısın gūş itmemege işāretdür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1033)

[1036] Câmîler taifesinin isimlerinin Câmîlik tarikatının kurucusu, Şeyhülİslam, Şeyh-i Câm, Pîr-i Câm ve özellikle Jendepîl (Zendefîl) gibi unvanlarla tanınan Ahmed-i Câmî (ö. 536/1141)'den aldıkları bilinen bir gerçektir. Tam adı Ebu Nasr Ahmed b. Ebi'l-Hasen olan Ahmed-i Câmî, doğduğu yer olan Horasan'ın Nâmek köyüne nisbetle Ahmed-i Nâmekī denildiği gibi esas daha sonra yerleştiği Câm şehrinde meşhur olduğu için Ahmed-i Câm veya Ahmed-i Câmî adıyla tanınmıştır. (Bk. Süleyman Uludağ, "*Câmiyye*", DİA, c. 7, s. 136-137; Süleyman Uludağ, "Câmî/Ahmed-i Nâmekî", c. 7, s. 99-100; Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 96-99)

[1037] "*Bil kï biz peymāne-i ᶜaşḳ ile cāmīler ve bāde-i gülgūnı müdām āşāmīlerüz ve derūnumuz mānend-i cām-ı ṣahbā muṣaffá ve cilā-yı mey ile āyīne-i ṭabᶜumuz münevver ü mücellādur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1037)

gönülllerinden çıkararak sürekli ayş u işretle meramlarına erdiklerini iddia etmektedirler[1038].

Tasavvuf dilinde şarabın, İlahî aşk ve insan ruhunu ifade ettiğini söyleyen Hâce-i Cihân, naslarla içilmesi haram olan şarabı helal sayıp içen, dolayısıyla Hz. Muhammed'in (a.s.) şeriatından uzaklaşmış olan, gece gündüz fısk u fücur peşinde koşan, nefisleri ruhlarına galip gelen, doğru yoldan sapıp ilhad (dinsizlik) denizinde boğulan ve küfür ateşinde yanan[1039] Câmîleri, şaraba düşkünlükleri nedeniyle câmiliği kendilerine ad edinmiş, fakat gerçek aşk şarabından habersiz ve kendilerinde gerçek aşktan eser bulunmayan serseriler olarak değerlendirmektedir[1040]. Hâce-i Cihân'a göre gerçek câmî, İlâhî aşka intisap eden kişi olup gerçekte câmî ismi ancak İslam büyüklerinin muhabbet ve aşk kadehlerindeki cür'adan içenlere verilebilir[1041], yoksa haram kılınan şarapla sürekli sarhoş gezip namus ve ar şişesini yerle bir edip yalnızca dilenci hırkası ve aba giyenlere câmîler değil, olsa olsa âmîler, yani avam takımı denilebilir[1042].

Melâmîlik yolunu tutan rindmeşreplerdir

Eserde kendi ağızlarından verilen ifadelere göre Câmîler, zahire değil batına önem veren, eşyanın hakikatini gören Melâmîlik yolunun yolcuları olup zühtleriyle kibirlenip büyüklenmek ve kendilerini beğenmişilkten uzaktırlar[1043]. Bu yüzden

---

[1038] "*Ve cām-ı mey[i] müdām el üstünde ṭutmaġla ayaḳlarda pāymāl ve bāde-i ᶜaşḳ u muḥabbet ile şürīdeḥāl olup ġam-ı ferdāyı dilden dūr ve müdām ᶜayş u ᶜişret ile mesrūr oluruz.* "

[1039] "*Ve naşş ile içmesi ḥarām ve ḥilline ẕāhib olan kāfir olması maḥall-i kelām degil iken siz ḥilline ẕāhib ve nehc-i şerīᶜat-ı Muḥammedīden hārib ve menhiyyün ᶜanh olan ḫamrdan şārib ve rūz u şeb fisḳ u fücūra ṭālib ve nefs-i emmāreñüz ruḥāniyyetüñüze ġālib olup sizi ṭarīḳ-i Ḫaḳdan dūr ve āyīn-i Aḥmedīden mehcūr ḳılup baḥr-i ilḥād içre ġarīḳ ve nār-ı küfr içre ḥarīḳ ḳılmış.*"

[1040] *…ḫamr ile müdām Cāmīligi nām idinüp mest ü şeydā…*"

[1041] "*Cāmī ism-i meşāyıḫ-ı İslāmuñ cām-ı muḥabbetlerinden cürᶜanūş olan kimesneye ıṭlāḳ olınmaḳ lāyıḳ olup ġayrılara cāmī ismi ıtlāḳ olınmaḳ sezāvār olmaduġına işāretdür.*"

[1042] "*Lâkin siz bu maḳām-ı ᶜālīden berī ve fisḳ u fücūr ile şaḥārī-i nefs-i emmārede serserī gezersiz ve cām-ı mey-i ḥarām ile müdām mest ve şīşe-i nāmūs u ᶜārı şikest idüp mücerred delḳ u ᶜabā ile cāmīler olamazsız belkï ᶜāmīler olursız*"

[1043] "*Ve daḫi ey Ḫᵛāce biz ᶜucb-i zühdden berī ve vādī-i ḫodbīnlikde serserī gezmezüz. (…) Zīrā ṭarīḳ-i Melāmiyyūna sālik olmaġla maḥv-ı vücūd idüp ḥaḳīḳat-i eşyāya başīruz.*"

rindlikten nasibini alamayan, ibadetleriyle övünüp böbürlenen ve eşyanın hakikatine vakıf olmayan zahidlerin kendilerini anlaması mümkün değildir[1044].

Câmîlerin sürekli olarak sarhoş gezip aşk yolunda rindmeşrep oluşlarının sebebi kırmızı şarabı aşk hastalığının, ve bütün dünyevî illetlerin ilacı olduğuna inanmalarıdır[1045].

Sesleri güzel olup musiki ehlidirler

Musiki ilminde kâmil, nağmeleriyle Davûdî sese sahip olarak muhabbet yolunun yolcuları olmakla övünen Câmîler, güzel sesleriyle gönülleri cezbedip kendilerini dinleyenlerin akıllarını başlarından aldıklarını söylemektedirler[1046]:

Ṣadā-yı naġme-i ḳumrīvü nāle-i ᶜāşıḳ

Hezār zāhide itdürdi ḫalvetini ḫarāb

Prileri Baba Mesrûr-ı Şirvânî'nin söylediğine göre, Câmîleri güzel sesleriyle yakıcı nağmelerle tegannîye sevk edip coşturan ilahî aşkla şaraptır. Nitekim içtikleri şarap dağlara içirilmiş olsaydı, onlar da kendileri gibi şarkı söyleyeceğini ifade etmişlerdir[1047].

Hâce-i Cihân ise, Hz. Peygamber'in (a.s.) hadis-i şeriflerinden geitrdiği deillerle tegannînin (şarkı söyleme) "zinanın efsunu" olma, kalpteki nifakı yeşertme özellikleriyle şehvet duygularını tahrik edip günah işlemeyi teşvik ettiğini söylemek

---

[1044] "*Ve zāhid-i ẓāhirperest nefy-i vücūd itmemekle ḥāl-i Melāmiyyūn ile ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr degildür. (...) Zīrā zāhid ᶜucb-i ᶜibādet ile maġrūr ve kār-ı rindān naṣīb olmamaġla maᶜẕūrdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1042)

[1045] "*....ve rāh-ı muḥabbetde rindāne olduġumuzuñ sebebi oldur kï devā-yı maraż-ı ᶜaşḳ mey-i ḥamrā "وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ"-"ve menāfiᶜu li'n-nāsi" feḥvāsı üzre ᶜilel-i ᶜāleme devādur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1043)

[1046] "*...ᶜilm-i mūsiḳīde kāmillerüz ve āyīn-i pīrümüz üzre ᶜāmillerüz. Ve naġamāt u elḥān ile Dāvûdī ṣadāya mālik ve āvāz-ı dilfirīb ile rāh-ı muḥabbete sālik olup cūş u ḫurūş ve her kim_kï ṣadāmuz gūş eylese bīhūş olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1046)

[1047] "*Ve bizi cūş u ḫurūş itdüren muḥabbet-i Ḫudā ve hezār nāle-i dilsūz ile teġannīye sebeb neş'e-i cām-ı ṣahbādur...*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1046)

suretiyle Câmîlerin insanları günaha teşvik ederek işlenen günahlara ortak olmakla suçlamaktadır[1048].

Hâce-i Cihân'a göre Allah'ın insana kendisinden üflediği muteber bir eser olarak da görülen güzel ses, her nekadar bütün insanlar tarafından kabul görmüş, Dâvûd (a.s.) da güzel sesiyle peygamberler içerisinde üstünlük elde etmiş ise de Câmîlerin güzel seslerini yerinde kullanmayıp teganni ve terennümlerle hem vakitlerini zayi ettikleri gibi şehvet duygularını harekete geçirmek suretiyle başkalarının günah işlemesine sebep olmaktadırlar[1049].

Hâce-i Cihân'a göre güzel sesten asıl murat, yanık bir sesle Hz. Peygamberimizi medheden kasideler ve Kur'ân-ı Kerîm okumak ve bu şekilde bunu dinleyen ilim, fazilet sahibi insanları, salih ve fakir kişileri, gönül ehlini neşelendirip gönüllerinden dert ve kederi uzaklaştırarak onların hayırlı dualarına nail olmaktır[1050].

Dünya bağlarından azade olup fakr ve kanaat ehli olarak dilencilik yaparak geçinirler

Eserde anlatılan diğer heterodoks derviş grupları gibi Câmîlerin de en büyük özellikleri, kendilerini dünyanın dert ve tasasından azade[1051] görüp fakr ve kanaat

---

[1048] "*Ve daḥi ey pīr-i bādenūş ve ey mekr-i İblīs ile maġşūş ṣaḍāñuz ile maġrūr olup āvāz-ı ḫoşuñuz ᶜāleme şāyiᶜ ve enfāsuñuzı benī Ādeme bayiᶜ olup nice cehele vü feseḳaya ṣaḍāñuzı diñletmek ile bāᶜiŝ-i taḥrīḳ-i silsile-i şehvet ve sebeb-i ẕuḥūr-ı ṣuñūf-ı maᶜṣiyet olup "الغنا رقية الزّنا"-"El-ġinā ruḳyetu'z-zinā" feḥvāsına taḥrīk ve bu fitneye bāᶜiŝ olmaġla maᶜṣiyete şerīk olursız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1055)

[1049] "*Egerçï āvāz-ı ḫoş maḳbūl-i cümle[-i] beşer ve bir maᶜnáda "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي"-"ve nefaḫtu fīhi min rūḥī" emrinden bir eŝer-i muᶜteber idügi ve fīhi naẓar degildür ve Ḥażret-i Dāvûd ṣalavâtu'llâhi ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyh ḥüsn-i ṣavtla memdūḥ-ı enbiyādur ve Cenāb-ı risāletpenāh ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ebū Mūsā-yı Eşᶜarīye ḥüsn-i ṣavtı olduġıyçün "لقد اوتيت مزمارا من مزامير داود"-"Le-ḳad ūtiytu mizmāren min mezāmīri Dāvûde" diyü medḥ buyurdı ammā siz ṣavṭ-ı ṭayyibüñüz maḥalline ṣarf itmeyüp teġannī vü terennümāt ile taẓyīᶜ-i evḳāt ve ṣadāñuz feseḳaya diñletmekle bāᶜiŝ-i taḥrīk-i silsile-i şehevāt olursız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1056)

[1050] "*Zīrā ṣadā-yı ḫūbdan murād oldur kï ᶜulemā vu fużalāya ve ṣuleḥā vu fuḳarāya āvāz-ı ḫoş ile ḳaṣāyid-i fuṣaḥā-yı ᶜArab birle medḥ-i Resūlu'llâhı beyān ve ṣadā-yı cānsūz ile tilāvet-i Ḳur'ān idüp istimāᶜından ehl-i diller mesrūr ve ḫāṭırlarından ġam u ġuṣṣa dūr olup ṣadāñuz bāᶜiŝ-i ṣafā ve duᶜā-yı ḫayrları size ẕuḫr-ı ᶜuḳbā ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1056)

[1051] Sözlük manası hür, hürriyyet olan "âzâd veya âzâdelik (âzâdegî)", tasavvufî bir terim olarak âşıkın kendi zatı ve sıfatını, sevgilisinin sıfatında eriterek yok etme makamı"nı ifade ettiği gibi bütün iç ve dış bağlardan, yani alâikten kurtulup masivadan kopmayı, Hak'tan başka hiçbir şeyin kulu olmamayı, yani

sahibi olarak nitelendirmek[1052], dolayısıyla dünya malına karşı ilgisizlik duymak[1053] ve bunun bir neticesi olarak dünyadaki geçimlerini dilenmek suretiyle sağlamalarıdır[1054].

Câmîlerin bu durumlarının, Rum abdallarında olduğu gibi bir anlamda onların dünyaya bakışları ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim pirleri Baba Mesrûr-ı Şirvânî'nin ifâdesine göre Câmîler, kendilerini kevn ü mekân denilen evren gözünün nuru, bütün imkânların mazharı ve varlıkların seçkinleri, dolayısıyla göklerin ve yerin efendisi, gökleri ve yeri ise kendilerine hizmet etmekle yükümlü hizmetçiler olarak görmektedirler[1055].

Dünya bağlarından tamamen âzâde olduğunu iddia eden Câmîler; âzadeliğe talip, gerçek safayı arayan, gönül ehli kişinin, dervişliği herhangi bir dünya mansıbına değişmediği gibi, yüzünün suyunu da para pul için öyle her yere dökmeyip ırzını, namusunu dünyaya değişmeyeceğini söylerler:

Āzādelige ṭālib olan merd-i ṣafācū

Dervīşligi manṣıb-ı dünyāya degişmez

Yüzi ṣuyını aḳça içün her yire dökmez

---

gerçek hürriyeti Hakk'a tam olarak kullukta görmeyi ifade etmektedir. (Bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 60). Âzâdelik kavramının Hurûfîlerde de önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Hurûfîler, şeriatın zahirine bağlı olanları *kışrî* (kabukçu) olarak nitelendirirken kendilerini "gerçeği görenler ve hür, özgür" (vâki'-bîn ve âzâde) olarak isimlendirirler. (bk. Fatih Usluer, *Hurûfîlik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009, s. 151)

[1052] "Ve bize ey Ḫˇāce seng ile sīm ü zer berāberdür ve ḥubb-i dünyā derūnumuzda kārger degildür. Zīrā biz ḥaḳīḳat-i "الفقر فخرى"-"*El-faḳru faḫrī*" derecesine vāṣıl ve mażmūn-ı "القناعة كنز لايفنى" - "*El-ḳanāᶜatu kenzun lā-yefnā*" ḫazīnesine nā'ilüz."

[1053] "… *biz ġam-ı dünyādan āzāde ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1040)

[1054] "*Ve daḫi bize seng_ile sīm ü zer berāber ve ḥubb-ı dünyā derūnumuza kārger degildür dirsiz. Bu daᶜvīye şey'en li'llâh itmeñüz münāfī idügi cevāb-ı şāfīdür*." (bk. Tenkitli Metin, 1057)

[1055] "*Ve daḫi ey Ḫˇāce biz ġam-ı dünyādan āzāde ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz. Zīrā nūr-ı dīde-i kevn [ü] mekān ve maẓhar-ı mā-fi'l-imkān ebdaᶜ-ı mākān olmaġla cümle semavāt u arżīn bize ḫādim ve biz maḫdūm idügümüz maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜulūmdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1040)

Dānādil olan ᶜırżını dünyāya değişmez

Dünya malına değer vermediklerini ve dünya sevgisinin kalplerine işlemediğini söyleyen Câmîlerin, "şey'en li'llâh" diyerek diğer insanlardan dilenmekle kendi söylediklerileyle ters düştüklerini ifade eden[1056] Hâce-i Cihân, kalbin içine ve kul ile Allah arasına girmedikten ve Allah yolunda harcandıktan sonra dünya malının çokluğu kula herhangi bir zararının söz konusu olmayacağını, nitekim sahip oldukları dünya malı ve hizmetçi çokluğunun birçok enbiya ve evliyayı Hak yolundan alıkoymadığını örnekleriyle beraber anlatmaktadır[1057].

Seyahat ederler

Eserde Câmîlerin kendi ağızlarından seyahat etmelerinden ve seyahat etme sebeplerinden açıkça bahsedilmemekle beraber Hâce-i Cihân'ın onlarla ilgili yaptığı bir takım değerlendirmelerden onların da Rum Abdalları, Kalenderîler ve Haydarîler gibi sürekli seyahat hâlinde olup dünyayı dolaştıkları ve her gece farklı bir yerde konakladıkları anlaşılmaktadır:

"*Zīrā siz (...) esīr-i müşteheyāt-ı nefsāniyye ve giriftār-ı dām-ı ḥiyel-i şeyṭāniyye olup Cenāb-ı Ḥaḳdan merdūd ve rāh-ı ḍalāletde mefḳūd olmaġla ᶜālemi serserī geşt ü ġüẕār ve her şeb bir ḳūşede ḳarār ṭutarsız."*[1058]

[1056] "*Ve daḫi bize seng_ile sīm ü zer berāber ve ḥubb-ı dünyā derūnumuza kārger degildür dirsiz. Bu daᶜvīye şey'en li'llâh itmeñüz münāfī idügi cevāb-ı şāfīdür.*"

[1057] "*Zīrā māluñ muḥabbeti dilden zā'il ve ᶜabd ile Ḥaḳ mābeynine ḥā'il olmayıcaḳ māl u esbāb insāna żarar ve meyl-i mülk ü emlāk fu'ādına eŝer eylemez. (...) muḥabbet-i dünyā ḫāne-i ḳalbde olmayup bermażmūn-ı münīf-i āyet-i "وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"-"Ve mimmā rezeḳnāhum yunfiḳūn" feḥvāsı üzre ᶜaṭiyye-i Ḫudāyı infāḳ idüp muḥabbet-i zer ü sīmi ḫāne-i ḳalbe dāḫil itmeyicek keŝret-i mālda żarar yoḳ idügi maḥall-i şübhe vü reyb degildür. (...) Ve nice enbiyā vü evliyā ᶜaleyhim selāmu'llâh māhibbü'ṣ-ṣabā māl-i fīrāvāna mālik ve nice ḫadem ü ḥaşem ile ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sālik olmışlardur. Cümle-i enbiyādan Ḥażret-i Süleymān ve Ḥażret-i Yūsuf ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhimu's-selām ve evliyā'-i kirāmdan ᶜAbdu'l-ḳādir-i Geylānī ve Ḫᵛāce-i Aḥrār Ḫᵛāce ᶜAbdu'llâh es-Semerḳandī En-Naḳşibendī ḥażretleridür.*"

[1058] bk. Tenkitli Metin, s. 1057

Yemekten sonraki ayinleri

Câmîler taifesi de yemekten sonra aynı Rum Abdalları, Kalenderîler ve Haydarîler gibi yemekten dolayı Allah'a hamd u senada bulunup ev sahibi için dua ederek geçmiş pirlerini yâd ve onların ruhlarını hayırlı bir dua ile şad ettikten sonra ellerine dümbelek ve daire alıp eski âdetleri üzere coşup oynadıktan sonra yerlerine otururlar[1059].

2.5.4.2.2. Memleketleri

Hâce-i Cihân'ın hangi diyardan geldiklerini sorması üzerine pirlerinin hâlifesi Baba Timur-ı Nemedî'nin Şirvân diyarından geldiklerini ve hepsinin Şirvanlı oldukları şeklinde cevap vermesinden[1060] eserde Câmîler'in ana memleketleri veya çıkış yerleri olarak bugün Azerbaycan toprakları içerisinde yer alan[1061] Şirvân'ın gösterildiği görülmektedir.

2.5.4.2.3. Teşkilat Yapıları

Eserde Câmîlerin teşkilat yapılarına ilişkin bariz bilgilere yer verilmemekle birlikte, diğer tarikatlarda olduğu gibi onlarda da bir ast üst ilişkisi ve hiyerarşisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, eserde Câmîler taifesinin "pîşkadem"leri, yani halifesi olarak takdim edilen Baba Timur-ı Nemedî'nin o anda başlarında bulunan pirleri konumundaki Baba Mesrūr-ı Şirvānī'den ve onun da piri konumundaki Baba

---

[1059] "*Çün niᶜmeti ekl eylediler ol dem ber-mażmūn-ı "الشّاكر يستحقّ المزيد"-"Eş-şākiru yesteḥiḳḳu'l-mezīd" ol niᶜam içün şükr-i Ḫudā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eylediler. Baᶜdehü pīrān-ı pīşkademlerin yād ve rūḥların duᶜa-yı ḫayr ile şād itdiler ve ellerine dünbelek ve dā'ire alup rüsūm-ı ḳadīmeleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar*." (bk. Tenkitli Metin)

[1060] "*…pīşkademleri olan abdāl-ı ebedī aᶜnī Baba Timur-ı Nemedī söze āġāz idüp didi kī ey Ḫˇāce biz diyār-ı Şirvāndan gelürüz cümlemüz Şirvānīlerüz…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1036)

[1061] Mustafa Aydın, "*Şirvân*", DİA, c. 39, s. 204-206

Maᶜmūr-ı Kāşānī'den bahsetmesi onlarda da halifelik, birinci şeyh, ikinci şeyh gibi bir hiyerarşik makamların varlığını göstermektedir[1062].

2.5.4.3. Câmîlerin Bâtın Hâlleri veya İtikadî Esasları

Eserde kendi ağızlarından verilen bilgiler ışığında bakıldığında kendilerini risalet sahibi Hz. Muhammed'in (a.s.) ve Hz. Ali'nin bendesi ve kulu olarak tanıtmakla beraber Câmîlerin esas itibarıyla Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisini inançlarının merkezine aldıkları, dolayısıyla daha çok Şia inancının tesirinde kaldıkları görülmektedir. Kendi pirlerinin ağzından verilen bilgiler ve Hâce-i Cihân'ın değerlendirmelerinden hareketle Câmîlerin dinî itikad ve inançlarını dört maddede özetlemek mümkündür:

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e (a.s.) bağlılıklarını dile getirirler

Pirleri Baba Mesrûr-ı Şirvânî'nin "Cenāb-ı risāletpenāh ṣāḥib-i serīr-i "*lī-maᶜa'llâh*" Ḥabīb-i İlâh ᶜaleyhi ṣalavâtu'llâhi ve selāmuhu ḥażretlerinüñ bendesiyüz" sözlerinden Câmîlerin, kendilerini Hz. Muhammed'in (a.s.) kölesi, dolayısıyla ümmeti olarak görüp O'nun risalet sahibi, Allah'ın kendisiyle beraber ve Allah'ın sevgilisi olduğuna inandıklarını anlıyoruz. Bu bakımdan onların Hz. Peygamber (a.s.) hakkındaki inançlarının ehl-i sünnetten pek de farklı olmadığı görülmektedir.

Hz. Ali'nin kölesi, ehl-i beytin muhib ve âşıklarıdır

Rum Abdalları, Kalenderîler ve Haydarîler gibi Câmîler de Hz. Ali, onun oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin ile bütün ehl-i beytine aşırı sevgi besleyerek onların sadık kulu ve kölesi olduklarını dile getirirler[1063].

[1062] "*…pīşḳademleri olan abdāl-ı ebedī aᶜnī Baba Timur-ı Nemedī söze āġāz idüp didi kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı Şirvāndan gelürüz cümlemüz Şirvānīlerüz bu pīrümüzüñ nām-ı şerīfine Baba Mesrūr-ı Şirvānī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Maᶜmūr-ı Kāşānī dirler*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1036)

[1063] "*Ve ol müşerref-i "ما انجيته ولكنّ الله انجاه"-"Mā-enceytuhu velâkinne'llâhe encāhu" ve manṣūṣun binaṣṣi "من كنت مولاه فعلىّ مولاه"-"Men kuntu mevlāhu fe-ᶜAliyyun mevlāhu" ḥażretlerinüñ ᶜabd-i*

Hâce-i Cihân, her ne kadar Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin kulu kölesi olarak geçiniyorlarsa da Câmîlerin söze ve uygulamaya gelince onların hiçbir sözünü ve pratiğini yerine getirmediklerini, dolayısıyla şeriata uygun bir hayat yaşamadıklarını belirtmektedir[1064].

Hakikat-i insanın sırrına erdikleri için gönül kırmanın en büyük günah olduğuna inanırlar

Hakîkat-i eşyâ da denilen hâkîkat-i insana[1065], yani eşyanın ve insanın yaratılış hakikatine vakıf olma iddiası bulunmak diğer bütün tasavvufî zümrelerde olduğu gibi Câmîlerde de söz konusudur. Câmîler hakikat-i insanı bildikleri için hiç kimsenin gönlünü kırmadıkları gibi, gönül kırmayı sulûk-i Hakka, yani Hak yoluna girmeyi engelleyen en büyük günahlar arasında saymışlardır[1066].

Hâce-i Cihân'a göre Câmîlerin bu konudaki iddiaları doğru değildir. Ona göre kendileri, şaşırılması mümkün olmayan şeriat yolunun yolcuları ve tarikat ve hakikat makamına nail olmayıp Allah ve Resulü'nün emrine karşı gelmekle zaten cümle âlemin kalplerini kırıp işledikleri kötü fiilleriyle de herkesi rahatsız etmişler, dolayısıyla dünyada halk tarafından nefret edilen alçak kişler, aihirette ise hüsrana uğramış ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış kişiler konumuna düşmüşlerdir[1067].

---

efkendesiyüz. Ve ḥaseneyn-i aḥseneyn cenāblarınuñ çāker-i şādıḳları ve āl u evlādınuñ muḥibb u ᶜāşıḳlarıyuz." (bk. Tenkitli Metin, s. 1054)

[1064] "*Ve daḫi bende-i Resūl u Ḫudā ve çāker-i ᶜAliyy-i Murtażá geçinürsiz ammā ḳavl u fiᶜle gelicek anlaruñ ḳāl u ḥālleri ile cünbiş ve şerīᶜat-i muṭahhara üzre gūşiş ḳılmazsız.*"

[1065] Tasavvufî dilde kendisine "hakîkat-ı câmia-i insânî", "nefs-i nâtıka" de denilen "hakîkat-ı insân", kalp, yani gönülden ibarettir. Tasavvufta kalp, bütün eşyanın (varlığın) icmali, toplamı; ister ulvi, ister süflî olsun bütün kâinat ise onun mufassalı, yani ayrıntısı olarak kabul edilmiştir. (bk. Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.440, 1126)

[1066] "*...biz ḥaḳīḳat-i insāna baṣīr olmaġla bir ḫāṭırı rencīde vü dilgīr itmezüz. Zīrā bizüm ṭarīḳumuzda ḫātır-āzārlıḳ ġāyetle cürm-i kebīr ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sülūke dāmengīrdür.*" (sbk. Tenkitli Metin, s. 1072)

[1067] "*Zīrā sālik-i şāhrāh-ı şerīᶜat ve nā'il-i maḳām-ı ṭarīḳat u ḥaḳīḳat olmayup emr-i Ḫudā vü Resūle ᶜāḳ olmaġla cümle ᶜālem sizden rencīdedil ve fiᶜl-i ḳabīḥüñüzden dünyā münfaᶜil olmaġ_ile mebġūż-ı cihān ve ḫalḳ içre muhān ve dünyā vu āḫiretde ḫüsrān üzre ve merdūd-ı Raḥmān olursız.*" (sbk. Tenkitli Metin, s. 1072)

2.5.4.4. Câmîlerin Kendilerine Olan Bakışları

Kendilerinin kâinatın göz nuru ve efendisi olduğuna inanırlar

Câmîlerin söz konusu inançlarının, Rum Abdâllarında olduğu gibi aynı zamanda onların dünyaya bakışlarını da yansıttığı görülmektedir. Nitekim pirleri Baba Mesrûr-ı Şirvânî'nin ifâdelerinden[1068] Câmîlerin, kendilerini kevn ü mekân denilen evren gözünün nuru, bütün imkânların mazharı ve varlıkların seçkinleri, dolayısıyla göklerin ve yerin efendisi, gökleri ve yeryüzünü ise kendilerine hizmet etmekle yükümlü hizmetçileri oldukları inancını taşıdıkları, dolayısıyla dünyayı boşlayıp bütün dünyevî bağlardan azade bir hayat yaşamalarının arkasında bu inancın durduğu anlaşılmaktadır.

2.5.4.5. Hâce-i Cihâna Göre Gerçek Câmîliğin Manası ve Esasları

Câmîleri, gerçek Câmîliğin ayinlerinden habersizlikle ve ebrâr ve ahyâr kişilerin derecesine vasıl olmamakla itham eden Hâce-i Cihân'ın, onlara onlara da câmî lafzının harflerine bir takım sembolik anlamlar yükleyerek gerçek Câmîliğin ahval ve esaslarını açıklamaya çalıştığını görüyoruz.

Hâce-i Cihân'a göre "câmî - جامی" lafzının ihitva ettiği dört harfin (ج ا م ی) her birinde gerçek Câmîliğin ahvali ve anlamı gizlidir[1069]. Buna göre câmî lafzının ilk harfi olan "cîm – ج", "cevr ü cefây"a[1070]; ikinci harfi olan "elif - ا", "emr"e[1071]; üçüncü

[1068] "*...biz ġam-ı dünyādan āzāde ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz. Zīrā nūr-ı dīde-i kevn [ü] mekān ve maẓhar-ı mā-fi'l-imkān ebdaᶜ-ı mākān olmaġla cümle semavāt u arżīn bize ḫādim ve biz maḫdūm idügümüz maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜulūmdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1049)

[1069] "*Lafẓ-ı cāmī dört ḥarfdur her ḥarfi Cāmīlik maᶜnāsına ẓarfdur*". (bk. Tenkitli Metin, s. 1073)

[1070] "*Evvel ḥarfi "cīm"dür, "cīm" cefā vü cevre işāretdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne emr-i Ḫudā-yı ẕü'l-celāl ile ẓuhūr iden āŝār-ı cefā ve bār-ı ᶜanāya teşvīş-i bāl getürmeyüp ᶜalá külli ḥāl nāsuñ cefāsına ṣabr ve nefsine cezā idüp bu beytüñ māṣadaḳı ola Beyt: Yıḳanlar ḫāṭır-ı nāşādumı yā Rabbi şād olsun / Benümçün nāmurād olsun diyenler bermurād olsun.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1073)

[1071] "*Ṣānī ḥarfi "elif"dür. "Elif" emre işāretdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne emr-i Ḫūdā-yı Ẕü'l-celāl ve şerīᶜat-i Resūl-i Ekrem-i ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem muᶜcizmaḳāl üzre elif miŝāl rāst u ŝābit ola tā kï rāstīn maḳāmın bula*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1073)

harfi "mîm - م", "muhabbet"e[1072]; dördüncü harfi "yâ - ى " ise "yemm"e, yani deryaya işâret olup Câmî olan kimsenin birinci harfin manası icabı Allah'ın emriyle zuhur eden bütün zahmet ve sıkıntılara tahammül edip her zaman insanların cefalarına sabır göstererek nefsini cezalandırması; sonra ikinci harfin manasına uygun olarak Hak Teâlâ'nın emirleri ve Hz. Peygamberin söz ve sünneti üzerinde elif misali dosdoğru durup doğruluk makamına erişmesi; üçüncü harfinin manası gereğince İlâhî aşk şarabı ile mest olup masivallâhı gönlünden çıkarıp aşk ve muhabbet yolunda ayağı sabit olması; dördüncü harfin manası icabı da derya misali aşk ve muhabbet ile coşup taşması lazımdır.

2.5.5. BEKTAŞÎLER TÂİFESİ

2.5.5.1. Bektaşîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

17. yüzyılda yaygın olan ve aynı zamanda *Nūrü'l-Hüdá*'da da anlatılan tarikatlardan biri de Bektaşîlik olup başta merkezi olan Hacıbektaş kasabası olmak üzere Anadolu ve Rumeli'nin birçok yerinde faaliyet göstermiştir. 14. yüzyılın ortalarında Osmanlı devletinin Rumeli uç bölgelerinde ortaya çıkmış olan Bektaşîlik, 15. yüzyılda yeniçeriler tarafından da benimsenmiş bir tarikattır. Halil İnalcık belirttiğine göre bazıları bunu, yani tarikatın yeniçeriler tarafından benimsenmesini, yeniçerilerin çoğunluğunun aslında Hıristiyan devşirme çocukları veya savaş esirleri olmasıyla izah etmeye çalışmışlardır. Fakat kökenleri ne olursa olsun, Türk dilini ve İslam dinini öğrenmek üzere Anadolu Türk köylerine gönderilen bu devşirme çocukların Sünnî İslam'dan daha ziyade halk inançlarına eğilim gösterdikleri şüphesizidir.

16. yüzyılın sonlarından başlayarak Hacı Bektaş-ı Velî, resmen yeniçeri pîri olarak kabul edilmiş, bu tarihlerden itibaren bir Bektaşî babası daimî olarak ocakta kalmaya başlamıştır. Osmanlıda Bektaşî tarikatıyla yeniçeri ocağı o kadar birbirinden

[1072] "*Ṣāliṣ ḥarfî "mīm" dür. "Mīm" muḥabbete işāretdür. Yaʿnī Cāmī olan kimesne cām-ı muḥabbet-i Ḫudā ile mest ü şeydā ve māsivá'llâhı ḫāṭırından rehā ḳılup rāh-ı muḥabbetde ŝābitḳadem ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1073)

ayrılmaz hâle gelmiştir ki bir dede tarikat pîri seçildiğinde İstanbul'daki yeniçeri ocağına gelip tacını kendisine Yeniçeri Ağası giydirirmiş[1073].

Çeşitli kökten din öğelerinden oluşmuş, Şamanizm'den Balkan halklarının dinî inanç ve âdetlerine kadar birçok kaynaktan alınan inançları içeren Bektaşîlik1074, özellikle göçebe Türkmenler arasında ve bunları bulundukları köylerde güçlüydü. Anadolu'da bilhassa Kızılırmak'la Erzurum arasındaki bölgede ve başta Tahtacı ve Varsak kabileleri olmak üzere güneyde Toros Dağları'nda güçlü olan bu tarikat, Balkanlarda Vize ile Tuna arasında, Doğu Bulgaristan'da Dobruca ve Deliorman'da, Rodop Dağları'nda, Güney Makedonya ve Teselya'da yaşayan Yörükler arasında yayılmıştır[1075].

Bu Türkmenler 15. yüzyılın ikinci yarısında doğuda yeni çıkan Safiyüddin Erdebilî'nin aşırı şi'î tarikatının etkisi altına girmeye başlamışlardır. Bundan sonra bu Türkmenler söz konusu tarikatı benimseyerek giydikleri kırmızı börkten dolayı "Kızılbaş" diye tanınmıştır. Bu bakımdan Kızılbaşlık, dinî olduğu kadar toplumsal ve siyasî bir kimlik de ifade etmektedir. Tarikat bu tarihlerden sonra Osmanlı yönetimine Doğu'daki Türkmen muhalefetinin bir ifadesi olmuştur[1076].

Kızılbaşların inanç ve ayinleri, Bektaşîlerinkinden temelde ayrı değildi; fakat Kızılbaşlar On iki İmam, Şiî inançlarına büyük bir taassupla bağlı oldukları ve kendi aşiret töreleri ile aslında eski Şamanist inançlarını Bektaşîlikle bağdaştırarak tarikatın kendine özgü bir türünü yaratmışlardır denilebilir. Aşiretin başı, genellikle dinî önderlik makamını da elinde bulundurur ve genellikle "dede" olarak tanınırdı. Kızılbaşlar, soya büyük önem verdikleri için Hacı Bektaş-ı Velî'nin torunları olduğu iddia edilen Çelebileri tarikat önderleri olarak tanımışlar ve böylece öteki Bektaşî gruplarından ayrılmışlardır. 1527'de Orta Anadolu'daki büyük Türkmen isyanına, Hacı Bektaş soyundan Kalender adlı biri önderlik etmiştir. İsyancı güçlerin büyük bir

[1073] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 202
[1074] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 205
[1075] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 202
[1076] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 202

kısmını Türkmen aşiretleri oluşturmuş, aralarına ise pek çok Abdal ve Kalenderî derviş de katılmıştır[1077].

Senkretik bir yapıya sahip olan ve bütün dinlere hoşgörüyle bakıp dışa değil içe önem veren, oruç ve namaz gibi İslamî ibadetlerin yerine getirilmesini zorunlu kılmayan; şarap içmeye izin veren Bektaşîliğin, İslamiyet'in Rumeli'de yerli Hristiyan nüfus arasında da yayılmasında önemli bir etkisi olmuştur. Bektaşî babalarının bu etkili propagandası Hristiyanları, Hristiyanlıktan zaten pek farklı gözükmeyen bu gizemli dine çekebilmiştir. Ancak Bektaşîliğin bu türünün, Kızlıbaşların Bektaşiliğinde farklı olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Devlet vakıfları tarafından destek gören tekkelerdeki Bektaşîler, genellikle devlete sadakat gösterirlerdi. Bunlar baba ve dedelerin seçiminde makamın babadan oğula geçmesi ilkesini kabul etmezlerdi. Aydın düzeyleri daha yüksek olup tekkelerinde tasavvuf düşüncesi hâkimdi[1078].

Bektaşî tarikati, düzeni belli bir hiyerarşi çerçevesinde örgütlenmiş olan bir tarikat olup, tepede pîr ya da dede, onun altında halife ya da babalar, sonra şeyhler, en sonra da mürit ya da muhibler yer almıştır. Dede, Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesi yakınında bulunan tekkede yaşardı[1079].

2.5.5.2. Bektaşîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Hâlleri

Bektaşîlerin Genel Tasvirleri

Eserde Bektaşîler, yüzleri tıraş olmuş, başlarında genişliği bir, uzunluğu iki karış olan on iki terkli, tam ortasında Seyyid Gazi taşından düğmeleri, her düğmesinin ucundan yünden kıvrılmış püsküllleri, sağ tarafında Allah lafzının, sol tarafında Allah Resulünün adının, bazılarında ise Hz. Ali ve iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in adlarının yazılı olduğu ak keçeden taçları olan, üst elbise olarak bazısının aba,

[1077] Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 203
1078 Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 205
1079 Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 206

bazısının ise cübbe giyen, ellerinde davul (def) ve alem ile kalabalık halinde gezen bir taife[1080] olarak tarif ve tasvir edilmektedir.

2.5.5.2.1. Bektaşîlerin Zâhir Hâlleri

2.5.5.2.1.1. Kılık-Kıyâfetleri

Başlarına on iki terkli, keçeden taç ve üzerlerine keçe aba giyerler

Eserde hem anlatıcı hem kahramanlar ağzından Bektaşî taifesinin kılık kıyafetleri ile ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Eserde anlatıcının ağzından verilen bilgilere göre Bektaşî taifesine mensup dervişler, başlarına genişliği bir, uzunluğu iki karış olan on iki terkli, tam ortasında Seyyid Gazi taşından düğmeleri bulunan, her düğmesinin ucundan yün püsküllleri sarkan, sağ tarafında Allah lafzının, sol tarafında Allah Resulünün adının, Hz. Ali ve iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in adlarının yazılı olduğu ak keçeden taç; üstlerine elbise olarak ise aba veya cübbe giymektedirler.

Eserdeki Bektaşî taifesinin piri olarak takdim edilen Baba Mestân-ı Sâsânî'nin ağzından verilen bilgilere göre: Hz. Hacı Bektaş-ı Velî'ye ve âsitânesine candan olan bağlılıklarının en büyük göstergesi olarak gördükleri taçlarının sağ tarafında yazılı olan Allah ismi, Hak Teâlâ'nın üstlerinde bulunduğunun ve işledikleri bütün fiilleri görüp gözetlediğinin işareti iken; sol tarafında yazılı bulunan Hz. Peygamber Muhammed Mustafa'nın ve Hz. Ali ile oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ism-i şerifleri, taçlarını onların ism-i şerifleriyle şereflendirdiklerini ve aynı zamanda onlara olan samimî bağlılıklarını göstermekte; tacın tam ortasındaki düğmeler, baş açık birer mevta (ölü) ve "*Ölmeden önce ölünüz*" sözünün sırrına erişmiş olduklarına, aynı zamanda feleğin cevr ü cefa oklarına işaret olup; düğmelerin

---

[1080] "*Gürūh-ı Bektāşīler cemīᶜan rūterāşīler ve evżāᶜ-ı nāhemvārları ile nāşīler ve eṭvār-ı nāhemvār irtiḳab_ile mütelāşīler ve münkerāt-ı ḳabīḥadan ġayr-i müteḥāşīler ve serlerinde aḳ keçeden düvāzdeh terki tāc terki kī ᶜarżı bir ḳarış ve ṭūlı iki ḳarış ve tāclarınuñ vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde Seyyid Ġāzī senginden tügmeler nümāyān ve her tügmenüñ ucından yüñden bükülmüş şerābeler revān ve tāclarınuñ ṣaġ cānibinde nakş-ı lafẓatu'llâh ve cānib-i yesārında nām-ı Resūlu'llâh ve kimisinüñ tāclarında ism-i ᶜAliyy-i Murṭażá ve nām-ı Ḥaseneyn-i aḥseneyn raḍiyya'llâhu teᶜālá ᶜanhümā mektūb bu tāclar ile kimi nemed ü ᶜabāda ve kimi cübbe vü ḳabāda ḫayl u ḫaşem ve ṭabl u ᶜalem ile…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1075)

uçlarından sarkan püsküller ise başlarından tıraş ettikleri saçlarla kalplerindeki aşk kandilinin fitilini sembolize etmekte; aynı zamanda taçlarındaki püsküllerı, çokluğunun başa siyah bela olduğuna inandıkları ve tıraş ettikleri saçlara benzetmekle rindliklerini açığa vurduklarını göstermektedir.

Başlarındaki saçları ile yüzlerindeki sakalları tıraş ederler (çârdarb olurlar)

Eserdeki anlatıcının ve Bektaşîlerin piri olan Baba Mestân-ı Sâsânî'nin açıklamalarından Bektaşîlerin başlarındaki saç ile yüzlerindeki sakallarını tıraş etmek suretiyle çârdârp erkânının iki rüknünü uyguladıkları anlaşılmaktadır.

Baştaki saç ve yüzdeki saç kıllarını siyah bir baş belası[1081] olarak gören Bektaşîlerin, çârdarp erkânını uygulamaktan asıl maksatları Hac-ı Bektaş-ı Velî'ye benzemek olup aynı erkânı diğer Bektaşî dervişlerine de tenbih etmektedirler[1082].

Eserdeki Bektaşîlerin pîri Baba Mestân-ı Sâsânî'nin anlattığına göre Bektaşîlerin söz konusu erkânı, Hz. Hac-ı Bektaş-ı Velî'nin riyâzeti ile ilgili olarak anlatılan bir menkıbeye dayanmaktadır. Eserde anlatılan bu menkıbeye göre Hz. Hac-ı Bektaş-ı Velî, ekmeksiz ve susuz olarak kırk sene boyunca bir ağacın üzerinde yaşayıp gece gündüz Allah'a ibâdât u tâ'ât etmiş ve bu riyâzet çokluğundan sakal-ı şerifleri dökülüp mirât-ı ruhsârları, yani yüz aynaları; "âyîne-yi cihânnümâ", yani dünyayı gösteren ayna gibi toz kirinden temizlenerek parlamıştır[1083].

Sürekli seyahat edip dünyayı dolaşırlar

[1081] "*Zîrā mūy-ı kesîr başa belā-yı siyāh olmag_ile anı trāş ve şerābeleri aña mānend itmek_ile rindligümüz ᶜāleme fāş ḳılaruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1085)

[1082] "*Biz daḥi … ruḫsārumuz ḫaṭdan ᶜārī idüp ol sulṭāna kendümüz teşbīh ve fuḳarā-yı Bektāşiyāna bu āyīni tenbīh iderüz*". (bk. Tenkitli Metin, s. 1086)

[1083] "*Cenāb-ı Ḥażret-i Bektāş bir şecer üzre bīnān u āb ḳırḳ sene Cenāb-ı Rabbü'l-erbāb ḥażretlerine bi'l-ᶜaşiyyi ve'l-ġadāt ᶜibādāt u ṭāᶜāt itmekle meḥāsin-i şerīfleri kesîret-i riyāżetden dökilüp mir'āt-ı ruḫsārları misāl-i āyīne-i cihānnümā ve jeng-i ġubār-ı ḫaṭdan pāk ü mücellá olup*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1085)

Bektaşîlerin piri Baba Mestân-ı Sâsânî, başlarındaki taçları ve üzerlerindeki abaları ile şems-i âfitâb, yani ışık saçan güneş misali her gün dünyayı dolaşarak her gece bir yerde misafir olup insanlar tarafından tazim ve tekrim edildiklerini, ayrıca insanların kendilerine bağlanmalarını ve canlarıyla mallarını kendilerine teslim etmelerini sağladıklarını belirtmektedir[1084].

Bu sözlerden hareketle Bektaşilerin seyahatlerindeki amaçları; dünyanın etrafını dolaşan güneşi taklit etmek, insanların tazim ve ikramlarına mazhar olmak ve mürit toplamak şeklinde özetlenebilir.

Ellerinde dümbelek, daire ve alem taşırlar

Tasavvufta Hz. Adem'in oğlu Hz. Habil'in sünneti olarak kabul edilen çalgı aletlerinden[1085] biri olan "tabl", yani davul veya dümbelek ve esasında harp esnasında elde taşınan ve Hz. Ali'den kalan bir sünnet olarak bilinen[1086] alem, yani sancak vasıtasıyla, eserdeki Mestân-ı Sâsânî'nin anlattığına göre Bektaşîler, Hz. Bektaş-ı Velî'nin bendesi olduklarını, aynı zamanda kendi açık meşrepleriyle aşk ve muhabbetlerinin sırrını dünya âleme duyurmuş olmaktadırlar[1087].

Eserdeki pirleri, dümbelek çalmalarının gerekçesini bu şekilde açıklasa da Hâce-i Cihân'a göre Bektaşîlerin dümbelek ve daire çalmaları, onların heva ve heveslerinin kölesi olduklarını ve dini oyun ve eğlence olarak kabul ettiklerinin, dolayısıyla şeytanın kul kölesi olduklarının açık bir göstergesidir[1088].

[1084] "*Ve bu tāc u nemedler ile mis̱āl-i şems-i tābān her gün ᶜālemi kūşe kūşe seyrān ve her şeb bir cāyda mihmān olup cümle ᶜālem bize taᶜẓīm ü tekrīm ve nicesi ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet ile cān u mālını teslīm ider*." (bk. Tenkitli Metin, 1084)

[1085] Yahyâ b. Sâlih el-İslambolî, *Tarîkat Kıyâfetleri*, hzl. M. Serhan Tayşi – Mustafa Aşkar, Sûfî Kitap Yayınları, İstanbul 2006, s. 141-142

[1086] Yahyâ b. Sâlih el-İslambolî, *a.g.e.*, s. 202

[1087] "*Biz pīrān-ı āyīn-i Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ve ol āsitāne-i saᶜādetde cānla ferrāş ve şūḫṭabᶜ u nīkmeᶜāş ve fenn-i ᶜirfānda ḳallāş u ᶜayyāş ve sırr-ı ᶜaşḳ u muḥabbeti ṭabl u ᶜalemümüz ile ᶜāleme fāş ḳıluruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1084)

[1088] "*Ve daḫi ey pīr-i mücrim ü bīnevā ve dünbelek ü dā'ire ile esīr-i bend-i hevā (...) bu ḳışaş-ı pürḥışaşdan ḥāl-i perīşānuñuz maᶜlūm-ı cihān ve (...) ᶜabd-ı şeyṭān olmañuz maḥall-i gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1100)

Açık meşrep olup şarap içer, ayyaş gezerler

Eserdeki pîrleri Baba Mestân-ı Sâsânî'ye ait olan "*biz ... ṣūḫṭabᶜ u nīkmeᶜāṣ ve fenn-i ᶜirfānda ḳallāṣ u ᶜayyāṣ ve sırr-ı ᶜaṣḳ u muḥabbeti ṭabl u ᶜalemümüz ile ᶜāleme fāṣ ḳıluruz*"[1089] sözleriyle aşk ve muhabbet yolunun yolcuları olduğu söylenen Bektaşîlerin, aynı zamanda şûhtab-açık meşrep, nîkmeâş-güzel yaşayışlı, kallâş-hîlebaz ve ayyaş oldukları ifade edilmektedir. Gerçi "fenn-i irfân" ifadesiyle onların hilebazlıkları ile ayyaşlıklarının daha çok irfan, yani marifeti elde etmek amaçlı olduğu anlatılmak istendiği anlaşılmaktadır.

2.5.5.2.2. Bektaşîlerin Kendilerine Olan Bakışları

Aşk ve muhabbet yolunun yolcusudurlar

Bektaşîliğin esası aşk olup vahdet bu aşkın visal noktasını teşkil etmektedir[1090]. Bu anlamda Bektaşîler, tasavvufî meşrep olarak aşk ve muhabbet tarikini tutup eserdeki pirleri Baba Mestân-ı Sâsânî'nin ifadesiyle kendilerini "aşk güneşinde raks eden toz zerreleri, muhabbet meydanının başpehlivanları ve sürekli aşk ve muhabbet coşkusuyla coşup taşan"[1091] kimseler olarak tarif etmektedirler.

Âlemin kutbu ve ruhu olduklarına inanırlar

Kutub[1092] inancı esas itibarıyla neredeyse bütün tasavvufî zümrelerde bulunmakla birlikte Rum Abdalları, Kalenderî, Haydarî, Câmî, Hurûfî ve Bektaşî gibi

---

[1089] bk. Tenktili Metin, s. 1084

[1090] Cavit Sunar, *Melâmîlik ve Bektaşîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 57

[1091] "*ḫurşīd-i ᶜaṣḳuñ ẕerre miṣāl raḳḳāṣları, meydān-ı muḥabbetüñ serverleri, muttaṣıl ᶜaṣḳ u muḥabbet ile cūş u ḫurūş idüp*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1087)

[1092] Sözlükte kutb kelimesi (çoğulu aktâb) "değirmenin mili, eksen demiri, eksen; gökyüzünün kuzey yarım küresinde bulunan yıldız; bir topluluğun yöneticisi" gibi anlamlara gelir. Tasavvufta ise "velîler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin mânevî yöneticisi olduğuna inanılan en büyük velî" mânasında kullanılmış, onun işgal ettiği makama da kutbiyyet denilmiştir. Ayrıca kutbun yönetimi altında bulunduğuna inanılan çeşitli velî gruplarının her birinin başkanına da kutub adı verilir. Bu durumda birinci anlamdaki kutbu öbürlerinden ayırmak için ona kutbü'l-aktâb denilir. Fakat tasavvufta mutlak

heterodoks inanca sahip zümrelerde bu inanç, kendilerini âlemin merkezine alıp âlemdeki bütün insanlardan üstün sayma şeklinde tebarüz ettiği görülmektedir:

Bizüz maᶜnâ yüzinden ḳuṭb-ı ᶜālem

Ḳulūba feyż irür bizden demādem

Cihān-ı cān bizümle oldı ḳāʾim

Mekān-ı ten bizümle oldı dāʾim

Sadâkat sadrının sahipleridir

Tasavvufta bir makamın adı olan sadâkat, "cefâ ve safâda, lütuf ve kahırda kalbin aynı durumda bulunmasını, her hâlükârda Hakk'a aynı derecede bağlı kalma; Hakk'a verilen sözde ve ahitte vefalı olma"yı[1093] ifade etmektedir.

Bektaşîler, kendilerini sadâkat sadrının sahipleri olarak nitelendirmek suretiyle bu konuda herkesten üstün olduklarını ifade etmektedirler.

Bektaşîlerin eserdeki piri Baba Mestân-ı Sâsânî Bektaşîleri sadakat sadrının sahipleri olarak nitelendirmesine karşın Hâce-i Cihân, Bektaşîlerin sadakat sadrının sahibi olmaktan uzak olduklarını, zira gerçek anlamda sadakat sadrının sahibi ancak bidat ve dalalet ehlinin yolundan uzak olan ve şeriatla tarikatın gereklerini yerine getiren akıl sahiplerinin olabileceğini[1094], dolayısıyla doğru yolu bulmak isterlerse Bektaşîlerin ilhadı yani dinsizliği bırakıp Hz. Muhammed'e uyup şeriatın gereklerini

olarak kutub denildiği zaman en büyük velî, insân-ı kâmil ve hakîkat-i Muhammediyye anlaşılmaktadır. (bk. Süleyman Ateş, "*Kutub*", DİA, C. 26, s. 498-499)

[1093] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 303

[1094] "*Zīrā ṣāḥib-i ṣadr-ı ṣaḍāḳat ve ġālib-i nefs-i āfet ṣol ṣaḥṣdur kï ṭarīḳ-i ehl-i bidaᶜ u ḍalālden ictināb ve ṣerīᶜat u ṭarīḳat mūcibince mūnis-i ūli'l-elbāb ola.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1092)

yerine getirmeleri ve ibadetle meşgul olmaları gerektiğini, dervişler için doğru yolun bu olduğunu[1095] söylemektedir.

Nefs-i emmâreyi yenip mâsivâyı kalplerinden kazımışlardır

Baba Mestân-ı Sâsânî'nin ifadesine göre Bektaşîler riyâzete riayet ederek, insana kötülüğü emreden "nefs-i emmâre"ye karşı galip gelmek, kalpte mâsivâyı, yani Allah'tan başka bir şeyi barındırmayarak dünyadan ve dünyanın bütün bağlarından kurtulmayı[1096] hedeflemekte, hatta bu konuda iddialıdırlar.

Eserdeki pirleri tarafından Bektaşîler, şûhtab, yani açık meşrep ayyaş; aşk ve muhabbet tarikinin yolcusu hatta muhabbet meydanının ululları (serverleri) olarak sürekli aşk ve muhabbetle coşup taşan, zerre (toz) misali aşk güneşinde rakseden; sadakat tahtının (sadrının) sahibi; nefs-i emmâreyi yenmiş; mâsivâyı hatırlarından çıkarmış, dünyanın bağlarından tamamen kurtulmuş; fakirlik derdini umursamayan, rızkın Allah'a ait olduğuna inanan, kanaat sahibi olmakla aklını kullanan, fakirlik yüküne tahammül eden güzellik sahibi; kaza ve kadere rıza gösterip Cenâb-ı Hakk'a tevekkül ve tevessül eden kimseler; aynı zamanda vahdet denizinin dalgıçları (gavvâsları), vahdet yolunun rehberleri; can mülkünün (ülkesinin) sultanı; marifet göğünün ayı; Hak yolunda ayakları sabit, himmetleri yüce olan kimseler[1097] olarak tarif edilmektedirler.

2.5.5.2.3. Memleketleri

[1095] "*Ṭarīḳ-i rāstı isterseñüz siz / Şerīᶜat mūcibince cünbiş eylen; Ḳoyup ilḥādı uyuñ Muṣtafáya / Siz ol sulṭāna şāyeste iş eyleñ; Budur dervīşlere rāh-ı ṣadāḳat / ᶜİbādetde olınca gūşiş eylen*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1093)

[1096] "*nefs-i emmāre ġālibleri olup māsiváyı ferāmūş … idüp"* (bk. Tenkitli Metin, s. 1084)

[1097] "*bil kï biz pīrān-ı āyīn-i Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ve ol āsitāne-i saᶜādetde cānla ferrāş ve şūḫṭabᶜ u nīkmeᶜāş ve fenn-i ᶜirfānda ḳallāş u ᶜayyāş ve sırr-ı ᶜaşḳ u muḥabbeti ṭabl u ᶜalemümüz ile ᶜāleme fāş ḳıluruz. Zīrā biz ṣadāḳat ṣadrınuñ ṣāḥibleri ve nefs-i emmāre ġālibleri olup māsiváyı ferāmūş ve muttaṣıl ᶜaşḳ u muḥabbet ile cūş u ḫurūş idüp (…) taᶜalluḳāt-ı ᶜālemden āzāde bir gürūh-ı ᶜālīhimemlerüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1084)

Hâce-i Cihân'ın sorusu üzerine, taifenin sözcüsü konumundaki Dede Hayrân'ın "*biz diyār-ı Sāsāndan gelürüz ve ferzendān-ı ᶜIrāḳdanuz ve diyārumuza Sāsān dirler ve cümlemüz Sāsānīlerüz*"[1098] şeklinde verdiği cevabından, o dönemde Irak'a bağlı olduğu anlaşılan Sâsân bölgesinin eserde Bektaşîlerin ana memleketleri ya da çıkış yerleri olarak gösterildiği görülmektedir.

2.5.5.2.4. Teşkilat Yapıları

Daha önce adları geçen diğer derviş zümrelerinde olduğu gibi eserde Bektaşîlerin de teşkilat yapısından açıkça bahsedilmemekle birlikte bu zümrenin de kendi içinde belli bir hiyerarşik yapıya sahip olduğu ve Hâc-ı Bektaş-ı Velî'yi kendilerinin baş pirleri, âsitânesini ise bağlı oldukları baş tekke olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim eserde zümre adına söz alan "Dede Hayrân" adlı kişinin taşıdığı "dede" unvanı ile aynı kişi tarafından her biri vahdet diyarının "dürr-i yetim"i, "sâhib-i kalb-i selîm", "ârif billâh", "makbul-i dergâh-ı İlâh" ve tartışmasız birer arif kişi olarak takdim edilen silsile halinde birbirine bağlı üç şeyhin Baba unvanı[1099] Bektaşî zümresindeki şeyh-halife ilişkisinin varlığına işaret ederken, eserdeki Bektaşî zümresinin piri olan Baba Mestân-ı Sâsânî'nin "*Biz pīrān-ı āyīn-i Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ve ol āsitāne-i saᶜādetde cānla ferrāş*" ve "*āsitāne-i Ḥācı Bektāşı derūn-ı dilden iḳbāl ve anuñ cānla serefgendesi olduġumuza tācumuz dāll idügi bīḳīl u ḳāldur*" şeklindeki sözleri kendilerinin Hâc-ı Bektaş-ı Velî'ye ve onun âsitânesine bağlılıklarını açıkça göstermektedir.

Yemekten Sonraki Ayinleri

Yemek sonrasındaki ayinleri Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler ve Câmîlerle aynı olan Bektaşîler, yemekten sonra Allah Teâlâ'ya hamd u sena edip

---

[1098] bk. Tenkitli Metin, s. 1083

[1099] "*…bu pīrümüze Baba Mestān-ı Sāsānī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Nālān-ı Gūrānī ve anuñ pīrine Baba Giryān-ı Hinduvānī anuñ pīrine Baba ᶜUryān-ı Şebistānī dirler. Her biri diyār-ı vaḥdetde dürr-i yetīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ᶜārif[-i bi'llâh ve maḳbūl-i dergāh-ı İlâh ve ᶜārifān-ı bīŝtibāhlardur*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1083)

hânkâh sahibi için duada bulunduktan sonra tarikat büyüklerinin ruhlarını hayırlı dua ile yâd edip eski âdetleri üzre ellerine alıp çaldıkları dümbelek ve daire eşliğinde raks ederler[1100].

2.5.5.3. Bektaşîlerin Bâtınî Halleri veya İtikadî Esasları

2.5.5.3.1. Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali İnançları[1101]

Eserde Bektaşîlerin Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali inançlarıyla ilgili doğrudan bilgiler verilmemekle birlikte, pirleri Baba Mestân-ı Sâsânî'nin taçlarındaki bazı sembollerin manalarıyla ilgili yaptığı açıklamalardan yola çıkarak bu konuda bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Buna göre Bektaşîler, Allah'ın yukarıda, yeryüzünün üstünde bulunduğuna ve bütün yaptıklarını gördüğüne inanmakta olup kendilerini Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin'in bende-i muhlisleri, yani samimî kulları olarak kabul etmektedirler.

[1100] "*Çün niᶜmeti tenāvül eylediler ol dem Ḫudā-yı ᶜazze ve celle cenābına ṯenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eylediler*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1083)

[1101] Bazı kaynaklarda üçlü veya teslis inancı olarak da tabir edilen Bektaşîlikteki Allah-Muhammed-Ali inancında Allah'ın tek hakikat, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin ise bu Hakikat'in özel tezahürleri olarak kabul edildiği; ayrıca Hz. Muhammed'in (a.s.) şeriatı, Hz. Ali'nin ise tarikatı temsil ettiği. Bunu da, Hz. Muhammed'in Müslümanların inanması ve yapması gerektiği zahir gerçekleri öğrettiği, fakat daha derin anlamına ancak Hz. Ali yoluyla girilebileceği şeklinde anlamak da mümkündür. Bektaşilerce Hz. Muhammed (a.s.) ve Hz. Ali iki kişi olarak düşünülmezler, âdeta bir kişiymiş gibi söylenip yazılırlar. Böylece bir üçlüde birleştirilen Hak, Muhammed ve Ali, yine de pratik amaçlarla sık sık birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Muhammed'in "*Ben ilmin şehri, Ali onun kapısıdır*." hadisi Bektaşiler arasında çok sevildiği bir gerçektir. Bu hadis, ikisinden Muhammed'i önemli kıldığı gibi görünmekle birlikte Bektaşilerce bu böyle anlaşılmamaktadır. Teoride Hz. Muhammed'in Bektaşilerin inancında her zaman onurlu bir yere sahip olup farklılaşmamış Tanrısallıktan yayılan ilk ışığa "Nûr-ı Muhammed" denir. Özetle Bektaşilere göre, Hz. Muhammed'de ve ona indirilen Kur'an'da din ilimleri için yeterli malzeme bulunmaktadır, fakat o malzemenin anlaşılmasını sağlayan giriş Ali'nin kendisinde mevcuttur. (John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, çev. Reha Çamurolğu, Ant Yayınları, İstanbul 1991, s. 149-150) Aynı zamanda Bektaşî inancında Hz. Muhammed (a.s.) aklı, Hz. Ali ise aşkı temsil etmektedir. Hz. Muhammed (a.s.) akıl sıfatının câmii, Hz. Ali aşk şehrinin mükerrımelliğinin timsalidir. Gerçekte Muhammed ve Ali ayni şeydir, ayni nurdur ve tek bir nurdur. Bektaşîlerin Muhammed ve Ali diye ayırmaları cüzlükte ve nisbettedir. Yoksa onlara göre hakikatte ayrı ayrı ne Muhammed ne de Ali vardır. Nur, bir nurdur. Cevher bir cevherdir. Zât, bir nur ve bir cevher olmakla beraber iki yüzde tecelli etmiştir. Bunun delili de (Küntü kenz....) kudsi hadisinin mealidir. Bu hadiste işaret edilen sevmek Ali'nin zuhuru, bilmek de Muhammed'in zuhurudur. Bundan ötürü de Allah, Muhammed ile Ali'de tecelli etti denmiştir. Yoksa ikisi de bir nur ve bir zattır. (Cavit Sunar, *Melâmîlik ve Bektaşîlik*,, s. 57)

Hâce-i Cihân, Bektaşîlerin Allah'ın üstte olduğunu söylemekle küfre düştüklerini söylemekte, zira Allah azze ve cell "mekân-ı mahsûsdan münezzeh ü müberrâ"dır[1102]. Hâce-i Cihân ayrıca, Bektaşîlerin taçlarına Allah, Hz. Muhammed (a.s.) ve Hz. Ali isimlerini yazmalarındaki maksatlarının iddia ettikleri gibi üçünü de tazim etmek ve üçüne de samimî kul olduklarını ifade etmek olmadığını, daha çok başlarına taktıkları taçlarını ve taçlarındaki bu isimleri dünyayı dolaşıp dilenirken altın ve gümüş gibi daha çok dünyalık mal toplamak için bir araç olarak kullandıklarını, Allah'ın ismini dünyalık mal toplamaya alet etmekle ise O'nun ism-i celîlini tazim etmek yerine tahkir ettiklerini[1103], dolayısıyla ism-i celîli tazimin keçe külahın üzerine onu yazmakla değil, ancak onunla müsemma olan âlemlerin Rabbi Allah'ın emirlerini imtisâlle, yani yerine getirmekle mümkün olabileceğini[1104] söylemektedir.

Kazâ ve kadere inanırlar

Baba Mestân-ı Sâsânî'nin söylediklerine göre Bektaşîler kaza ve kadere rıza göstererek Allah'a tevekkül ve tevessül ederler[1105].

Zahirî ibadetlere önem vermezler

Eserdeki pîrlerinin sözlerine göre Hac-ı Bektaş-ı Velî, ağaçta aç ve susuz olarak geçirdiği kırk günlük riyâzeti esnasında Allah'a tazarruda bulunup kendi takipçilerinden oruç ve namaz mükellefiyetini kaldırmasını ve onların cehennem azabından kurtuluşunu istediği[1106] için Bektaşîler; pirlerinin ayinleri üzere hareket edip

---

[1102] "*Zīrā Ḫudā-yı ᶜazze ve cell mekān-ı maḥṣūṣdan münezzeh ü müberrā ve üstümüzdedür diyüp taḫṣīṣ-i mekān itmekle küfr ü ilḥāduñuz ᶜāleme ifṣā ḳılursız*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1102)

[1103] "*…ism-i celāleyi tāclarumuza taḥrīr ve nām-ı Muḥammedu'l-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemi teṣṭīr itmekden murādumuz anlara taᶜẓīm ü tekrīm ve kemāl-i mertebe ᶜubūdiyyet_ile teslīmdür dirsiz (…). Zīrā ol esāmī-i şerīfeleri bir keçe külāh üzre yazup bīṭaḥāret belkï insān-ı kāmil īmānum cünüb olmaz diyü bācenābet başuñuza alup ᶜālemi şey'en li'llâh ile cerr ve vāṣıl-ı sīm ü zer olursız. Pes ism-i celāleyi sebeb-i kesb-i cīfe-i dünyā [ḳılmaḳ] taᶜẓīm-i Ḫudā olmaz belkï taḥḳīr olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1100)

[1104] "*Ḫuṣūṣan kï celālenüñ taᶜẓīmi ol ism-i celīlüñ müsemmāsı olan Rabbu'l-ᶜālemīnüñ evāmir-i şerīfine imtiṣāl ile olur*." (bk. Tenkitli Metin, 1101)

[1105] "*…ḳażāya rıżā derecesine nā'il olup Cenāb-ı Ḥaḳḳa tevekkül ile tevessül … ve emr-i taḳdīri taḫayyül ile tevaġġul iderüz*." (bk. Tenkitli Metin, 1101)

[1106] "*…ol riyāżetde iken dergāh-ı Ḥaḳḳa tażarruᶜ idüp…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1090)

namaz, oruç vs. gibi zahirî ibadetleri bertaraf etmekle, yani yerine getirmemekle şeref hâsıl ettiklerine ve âlemin sırları ile eşyanın hakikatine eriştiklerine[1107] inanmaktadırlar.

2.5.5.4. Hâce-i Cihân'a Göre Bektaşîler

Hâce-i Cihân'a göre, yolunu şaşırmış, kara yüzlü nefsinin esiri, Hak yolundan uzak, Hz. Muhammed'in şeriatından ayrılmış, dünyada nefret edilen, zemmedilen dindarlık ve takvadan yoksun bir kişi[1108] olarak nitelendirdiği, eserdeki Bektaşî taifesinin piri Baba Mestân-ı Sâsânî'nin Bektaşîlerle ilgili söylediklerinin doğru olmadığını, yalan ve yanlış olduğunu[1109], gerçek anlamda sadakat sadrının sahibi olmak ancak bidat ve dalalet ehlinin yolundan uzak durup Hz. Muhammed'in sünnetine uyup şeriatın gereklerini yerine getirmek ve ibadet etmekle mümkünken[1110] ve bütün enbiyâ ve evliyâ bu şekilde hareket ederken Bektaşîlerin farzları ve sünnetleri yerine getirmemekle zındıklık ve ilhad (dinsizlik) yolunda olduklarını, hatta "tīġ-i iġvā-yı şeyṭāniyye ile", yani şeytanın saptırma kılıcını kuşanmış olarak "fezâ-yı küfrde", yani küfür sahrasında helâk olduklarını[1111] söylemektedir. Hâce-i Cihân ayrıca, Hac-ı Bektaş-ı Velî'nin ibadet etmekle, nas ile emr olunmuş ibadeti kıyamet gününe kadar kendileri üzerinden ibadet etme yükümlülüğünü kaldıramayacağını zira Hz. Muhammed şeriatının "asl-ı usûl ve lübb-i lübbü'l-hakîkat", yani yolların aslı ve hakikat özünün özü olduğunu, dolayısıyla "şerᶜ-i muṭahhar" hakikatini reddetmenin zındıklık ve ilhad olduğunu[1112]; Bektaşîlerin bu konuda söylediklerinin Hac-ı Bektaş-

---

[1107] "*Zīrā biz ᶜibādāt-ı ẓāhiriyyeyi berṭaraf ve āyīn-i pīrümüz üzre gūşiş itmekle şeref ḥāṣıl idüp esrār-ı ᶜāleme ḥabīr ve ḥaḳīḳat-i eşyāya baṣīr oluruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1090)

[1108] "*Ey pīr-i gümrāh ve ey esīr-i nefs-i rūsiyāh, ey ṭarīḳ-i Ḥaḳdan dūr ve şerīᶜat-ı Muḥammedīden mehcūr ve ᶜālem içre mebġūż u meẕmūm ve nūr-ı semt-i diyānet u taḳvādan maḥrūm*.." (bk. Tenkitli Metin, s. 1091)

[1109] "*bed iᶜtiḳād ve bed iẕᶜān ve dürūġ u noḳṣān söylersiz*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1092)

[1110] "*Zīrā ṣāḥib-i ṣadr-ı ṣaḍāḳat ve ġālib-i nefs-i āfet şol şaḥṣdur kï ṭarīḳ-i ehl-i bidaᶜ u ḍalālden ictināb ve şerīᶜat u ṭarīḳat mūcibince mūnis-i ūli'l-elbāb ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1092)

[1111] "*ve ḥaḳīḳat-i ḥāl-i rūşen-i enbiyā vü evliyā bu üslūb üzre iken siz ferā'iż u sünen ile ᶜamel itmemek_ile ṭarīḳ-i zındıḳa vü ilḥāda sālik ve tīġ-i iġvā-yı şeyṭāniyye ile feżā-yı küfrde hāliksiz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1095)

[1112] "*Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ᶜibādet itmekle ilá yevmi'l-ḳiyām sizden nice tekālīf-i şerᶜiyyeyi refᶜ ve naṣ ile emr olınan ᶜibādeti ne vech ile defᶜ ider? Zīrā şerīᶜat-i Muḥammediyye aṣl-ı uṣūl ve lübb-i lübbü'l-ḥaḳīḳadur ve her ḥaḳīḳati kï şerᶜ-i muṭahhar redd eyleye ol zındıḳa vü ilḥāddur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1096)

ı Velî'ye kuru bir iftira olduğunu, zira onun gerçek hayatını sürekli ibadetle ve nefis mücadelesiyle geçirdiğini bu gerçeğin de herkes tarafından bilindiğini[1113] söylemektedir. Yine Hâce-i Cihân'a göre Bektaşîlerin dümbelek ve daire çalmaları, onların heva ve heveslerinin kölesi olduklarını ve dini oyun ve eğlence olarak kabul ettiklerinin, dolayısıyla şeytanın kul kölesi olduklarının açık bir göstergesidir[1114]. Bektaşîlerin, taçlarındaki düğmelerin feleğin cevr ü cefa oklarına, yani kaza ve kadere boyun eğdiklerini gösterdiği şeklindeki sözlerini de boş ve yersiz birer laf olarak değerlendiren Hâce-i Cihân, zaten sadece kendilerinin değil bütün insanlığın Allah'ın kaza ve kaderine rıza gösterip boyun eğmesinden başka çaresinin olmadığını belirtmektedir[1115].

Sonuç olarak Hâce-i Cihân, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisinin şeriata bağlı mütedeyyin, fazilet sahibi, gerçeği peşinde olan (muhakkık) ve onu inceden inceye araştıran (müdekkik), yakîn sahibi, riyâzet yolunu tutan, "men arefe" (Rabbini tanıyan, kendini tanır) sözünün sırrına vakıf; ebrâr, yani hayırlı kişilerden biri iken ve Allah'ın cezbeler denizinde yüzen, gerçek aşk şarabıyla sarhoş olup kendinden geçmiş iken[1116], Bektaşîlerin Hac-ı Bektaş-ı Velî'ye iftira atan, sırf dünyalık mal biriktirip geçimlerini sağlamak maksadıyla onun kıyafetlerini kullanan fitne çıkaran aşağılık kimseler olduğunu söylemektedir[1117].

[1113] "*Ve Ḥācı Bektāş-ı Velī ḥażretlerine bu didügüñüz iftirā-yı maḥżdur. Kendülerüñ itdügi ᶜibādāt-ı keŝīre ve mücāhedāt-ı ᶜasīre zāviyesinde maḥfūẓ olan menāḳıb-ı şerīfesinde mesṭūr ve beyne'l-cumhūr müteᶜārif ü meşhūrdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1097)

[1114] "*Ve daḥi ey pīr-i mücrim ü bīnevā ve dünbelek ü dā'ire ile esīr-i bend-i hevā (...) ᶜabd-ı şeyṭān olmañuz maḥall-i gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1100)

[1115] "*…tāclarumuzda olan tügmeler felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına nişānelerdür dirsiz...*" (bk. Tenkitli Metin, 1103))

[1116] "*Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ᶜaleyhi'r-raḥme ebrār-ı dīnden bir kāmil-vücūd idi ve müteşerriᶜ ü mütedeyyin ve fāżıl u muḥaḳḳıḳ u müdeḳḳiḳ-i müteyaḳḳın silk-i riyāżete sālik ve "من عرف" - "men ᶜarefe" sırrına mālik bir ᶜārif kimesne idi. (...) Muḥaṣṣal Ḥācı Bektāş mey-i muḥabbet ile sekrān ve esrār-ı Ḥaḳḳ ile medhūş u ḥayrān iken…"* (bk. Tenkitli Metin, s. 1107))

[1117] "*bir nice rind ü ḳallāş ve fitneengīz ü evbāş bu kisveti serine giydürüp baᶜdehüol giydi diyü iftirā ile kendüler giyüp taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl itdiler ve bu ḥāli sermāye idinüp ᶜālemi cer ve vāṣıl-ı sīm ü zer oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1108))

2.5.5.5. Hâce-i Cihâna Göre Gerçek Bektaşîliğin Manası

Hâce-i Cihân, Bektaşîler taifesini "mefâsid-i bâtıla"larından ricat ve tövbe vü inâbet, yani bozgunculuğa sebep olan yanlış yollarından dönüp tövbe etmeye davet ederek, "Bektaş - بکتاش" kelimesinin ihtiva ettiği harflerin sembolik manaları üzerinden onlara Bektaşîliğin gerçek manasını açıklamaktadır. Buna göre Bektaş kelimesi beş harften ibaret olup her harfi gerçek Bektaşîliğin anlamını ihtiva etmektedir. Kilimenin ilk harfi "bâ", "bülûg"a yani "erginliğe ve olgunluğa" işaret olup Bektaşî olan kimse, ruhun ve nefsin izdivacından doğan kalp çocuğunu bülûg makamına, yani erginlik ve olgunluğa ulaştırıp gerçekleri görebilecek "tahkik" derecesine eriştirmeli, böylece şeriatın pratiği üzerine dışını mükemmel, içini de keramet nuruyla münevver kılmalı, yani dinin zahir ibadetlerini eksiksiz şekilde yerine getirip içini keramet nuruyla aydınlatmalıdır. İkinci harfi "kâf", kerâmet ve kifâyete işaret olup Bektaşî olan kimsenin "kenz-i kanâ'at"e yani, kanaat haznesine sahip olup gönlündeki dünya tamahkârlığını yok edip Hak yolunda yürümesi gerekir. Üçüncü harfi "tâ", "türâb"a yani toprağa işarettir. Bektaşî olan kimsenin vücudu ile kalbi; "Sûfî toprak gibidir", "Sûfî tıpkı toprak gibi temizdir" sözleri mucibince, nice gizli sırları içinde saklayan toprak misali dünya kirlerinden temizlenmiş olmalıdır. Dördüncü harfi olan "elif", ülfete işâret olup Bektaşî olan kişi insanlarla ülfet edip onları hayra davet edip Hak yoluna iletmesi gerekir. Bektaş kelimesinin beşinci ve son harfi "şîn" ise "şeyn"e, yani "iki şey"e işaret etmektedir. Buna göre Bektaşî olan kimse iki kötü şeyden, yani meşru olmayan fiiller işlemekten ve bütün yasaklardan sakınmalıdır.

2.5.6. ŞEMSÎLER TAİFESİ

2.5.6.1. Şemsîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Vâhidî ile Karakaşzâde'nin eserlerinde ayrı müstakil bir tasavvufî tarikat olarak anlatılmasından Şemsîlik tasavvufi zümresinin 16 ve 17. yüzyıllarda yaygın tasavvufî zümrelerden biri olduğu anlaşılmakta ise de, bahsi geçen iki eserin dışında hakkında bilgi veren başka herhangi bir kaynak bulunmadığı için Şemsî Tebrîzî'ye nispet edilen bu tarikatın veya tasavvufî zümrenin ilk olarak ne zaman ve ne suretle

teşekkül ettiğini kesin olarak tespit etmek ve Osmanlı klasik dönemi boyunca bir tarihçesini yazmak şimdilik mümkün değildir.

Şemsîlerin kimliği hakkında tek kaynak, şimdilik Abdulbaki Gölpınarlı'nın eserleridir. Gölpınarlı, "başka hiçbir kaynakta böyle bir taifeye rastlamadığımızdan ve Mevlânâ'dan sonra onun adına kurulan Mevlevîlikte, derhal iki neşe (meşrep) belirdiğinden bâzı zâhit Mevlevîlere mukabil Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebî ve onun yolundan gidenler gibi şeriat emirlerine uymayan ve şaraba düşkün olan Mevlevîlerin bulunduğunu bildiğimizden Vâhidî'nin bahsettiği Şemsîlerin, Mevlevîlerin bu ikinci kısmı olduğundan şüphe yoktur. Hele 16. yüzyılda Karahisarlı Divane Mehmet Çelebî, Yûsuf-ı Sîneçak ve dervişlerinin çârdarb olup toplu halde, Bektaşîlerle beraber gezdikleri düşünülecek olursa bu kanaatin bir tahmin değil, gerçeğin ta kendisi olduğu meydana çıkar."[1118] diyerek Şemsîlerin aslında "Divane Mehmed Çelebî, onun mensupları, Yûsuf-ı Sîneçâk gibi mîlâdî 16. yüzyılda yaşayan, Mevlevîler tarafından temsil edilen ve sonradan bu tarzda tıraşı bırakan, fakat mezhep ve meşrep bakımından Sünnî ve zâhid Mevlevîlerden ayrılan Mevlevîler olup ayrı bir zümre"[1119] olmadıklarını belirtmektedir. Gölpınarlı, ayrıca Bektaşîlik kurulduktan sonra Şemsîlerin, bu tarikatla (Bektaşîlikle) ve bu tarikatın mensupları ile aralarında çok fazla bir fark görmediklerini, bu yüzden her iki zümrenin (Mevlevî zahitleri ve Bektaşî softaları müstesna) birbiriyle gayet güzel bağdaştığını belirtmektedir[1120].

Abdülbaki Gölpınarlı'nın verdiği bilgilere göre, 15-16. yüzyıllarda Anadolu'da, özellikle de Rumeli'de kaynaşan Şiî-Bâtınî cereyan arasında Dîvâne Mehmed Çelebî, Yûsuf-ı Sîneçâk, Şâhidî gibi Mevlevîler, yani Şemsîler, halkı kucaklamaya başladığı zaman Osmalılar, Mevlevîleri görmüşlerdir. Bu yüzyıllarda Alevî-Bektaşîler, Anadolu ve Rumeli'de Safevîlerin propagandasını yapıyorlar, İran şahını, meşru otorite olarak tanıyıp ona yardım ediyorlar, ellerine fırsat geçince onun adına isyan çıkarıyorlar, bozguna uğradıkları zaman imkân bulurlarsa İran'a kaçıyorlardı. Bu asırlarda Mevlevîlerin sonradan Şems kolu denen bu kısmı, yani Şemsîler halkla bağdaşmış, Mevlevî (Şemsî) köyleri meydana gelmiştir. Medrese ya

[1118] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1999, s. 103
[1119] Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1997, s. 255
[1120] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2006, s. 276

da ulemanın hoş görmediği bu Şemsîler zümresi de Bâtınî inançlara ve Alevî eğilimlere sahip olmuşlar, hatta Bektaşîlerle âdeta birleşip Hurûfî inançlarını benimsemişlerdi. Bununla birlikte bu zümre Alevîler gibi İran'ı Kâbeleştirmemiş ve Osmanlı devletini hedef alan hiçbir harekete girişmemiştir[1121].

Gölpınarlı son olarak, bazı Mevlevîler bunu reddetmesine rağmen Mevlevîler arasında eskiden beri "Şems kolu", "Veled kolu" diye iki koldan bahsedildiğini daha doğrusu, bizzat Mevlevîlerin, meşrep itibarıyla kendilerini ikiye ayırdıklarını belirtir. Gölpınarlı, bu ayırt edişin çok eski ve umumî olduğunu söyleyerek 17. yüzyılda Sâkıb Dede'nin söylediklerine istinaden, bu meşrepteki Mevlevî (yani Şemsî) âyîn ve erkânının Pîr Âdil Çelebi zamanında teessüs ettiğini ve bunların, Hâcegân sülûkünün esaslarıyla hakikat padişahlarının sülük temelleri olan semâ', safâ, vecit, hâl, bağlardan kurtuluş ve 'cezbe-i zül-celâl-i Şemsiyye ve ışkiyye'den meydana geldiğini söyleyerek Şemsîliğin bir nevi zâhitlikle aşk ve cezbeyi birleştiren bir yol olduğuna işaret etmektedir[1122].

Netice olarak Şemsîlerin, gerek Şems-i Tebrîzî gibi yüksek bir Kalenderî şeyhinin tesiriyle, gerekse karşılıklı ilişkiler neticesinde Kalenderîliğin, Mevlevîliğin bir kesimi üzerinde zaman içinde yarattığı etkilerle doğup gelişmiş ve kendini Şems-i Tebrîzî'ye nispet etmiş, Kalenderî özelliği ağır basan bir zümre[1123] olduğu söylenebilir.

Yukarıdan beri anlattığımız bütün bu tasavvufî zümrelerin; 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan Kalenderîlik, 12. Yüzyılda Kalenderîlikten ayrılan Haydarîlik, 13. yüzyılda Anadolu'da ve İran'da yaygın bir halde görülen Abdallık, yine 13. yüzyılda meydana gelen ve kendi içinde Abdallık, Kalenderîlik, Haydarîlik ve diğer Şiî-bâtınî tarikatları temsil ederek kurulan Bektaşilik, aslında Mevşevîliğin bir kolunu teşkil eden Şemsîlik, hatta biraz aşağıda hakkında bilgi verilecek ve Nūrü'l-Hüdá'da Sünnî zümreler arasında zikredilen İbrahim bin Edhem'e nispet edilen Edhemîlik ve Şeyhülislam Ahmed Nâmekî-i Câmî'ye nispet edilen Câmîliğin,

---

[1121] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 249-250
[1122] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 197
[1123] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, s. 177

Horâsân mektebinden, yani Melâmetîlikten kuvvet alarakaynı esaslarla kurumuş tarikatlar olduğu söylenebilir. Bu tasavvufî zümrelerin hepsi de bazı erkân özellikleri ve kisve farklılıklarıyla beraber esmayı (zikri) kabul etmeyip aşk ve cezbeyi esas tutmuşlar ve Sünnî İslam'a karşı geniş düşünceyi temsil etmiş tarikatlardır[1124].

Bu tarikatların mensupları, aşırı Vahdet-i Vücûdcu olup şeriatın zahir emirlerine pek riayet etmediklerinden şeriatçılar, yani züht ehli tarikatçılar tarafından şiddetle kınanmakla birlikte halk, bunlara "nâz ehli erenler" nazarıyla bakmış, onlar da kendilerine "Şuttâr" yani küstahlar ve şakraklar adını takmışlardır[1125].

Melâmetîliğin birer kolu olan ve Melâmeti temsil eden büyüklerin şahsiyetlerindeki tesirlerle nisbî bir farklılık gösteren bu zümrelerden, varlığını koruyabilecek güce sahip olanlar, geliştikleri ve içinde bulundukları muhitin, o muhitteki mezhep ve tarikatların, bünyelerindeki kudrete göre yetiştirdikleri erlerin tesirleri altında ve varlıklarına sebep olan şartların değişmesiyle şekillenmişlerdir, denilebilir. İçlerinde ilk zahitler gibi, fakat toplu bir halde seyahate çıkanları, yer yer gezenleri, şehir merkezlerine yerleşip aristokratlaşanları, daha çok köylere yayılarak veyahut şehirlerde bile içlerine halk tabakalarını alarak halkçı bir mahiyet kazananları olmuştur. Fakat bütün bu tasavvufî zümrelere mensup olan dervişlerin müşterek noktası, esma (zikir) yerine aşk ve cezbeyi esas tutmaları, esmâcı tarikatlardan üstün olduklarını iddia etmeleri, kendilerini tarikat ehli değil hakikat ehli sayıp öbür tarikatları, şeriatla hakikat arasında bir berzah, yani bir geçit olarak saymaları ve dinî ibadetler konusunda fazla kayıtsızlık gösterip tamamen bâtınî yahut bâtınîliğe müsait bir karakter taşımalarıdır[1126].

2.5.6.2. Şemsîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Halleri

Şemsîlerin Genel Tasvirleri

Eserde Şemsîler; yüzleri çardarb olmuş, siyah ve beyaz nemed (keçe) giyen, aşkla şarap içen, aşk şarabıyla sarhoş, başlarında tepesi açık keçe külah giyen,

[1124] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ*, s. 149
[1125] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 149
[1126] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 149-150

dilleriyle sürekli şarap ve mezeyi zikreden, gam ve dertten azade, yiyip içme ve şarap düşkünü olarak ellerinde davul ve alemlerle, salavat ve tekbir getirerek toplu halde dolaşan bir taife olarak tasvir edilmektedirler[1127].

2.5.6.2.1. Şemsîlerin Zahir Hâlleri

2.5.6.2.1.1. Kılık-kıyafetleri

Başlık olarak tepesi açık keçe külah giyerler[1128]

Şemsîleri kıyafet olarak diğer derviş gruplarından ayıran en önemli unsur başlarında giydikleri tepesi açık keçe külahlarıdır[1129]. Eserde verilen bilgilere göre pirleri Hz. Şems-i Tebrîzî'nin pratiğinden sayılan tepesi kesik, yani açık külah veya taç, pirlerinin ilâhî aşk uğrunda sonunda kafasının kesildiğine ve can u gönülden ilahî kazaya rıza gösterdiğine ve her an başını Hak yolunda vermeye hazır olduğuna işarettir[1130]. Buna göre, tepesi kesik veya açık külah giymek, tenini seven dünya düşkünü olanların işi olmayıp, her an canını Hak yolunda vermeye hazır olanın işidir[1131].

[1127] "*Gürūh-ı Şemsīler çārḍarb-ı vücūh-ı şemsīler nemed-i siyāh ü sefīdpūşīler ve ᶜaşḳ-ı muḥabbet ile şarāb u nebīz̲nūşīler. (...) Serlerinde birer külāh-ı nemedīn depeleri güşāde ve dillerinde müdām z̲ikr-i nuḳl u bāde ve ġuṣṣa vu ġamdan āzāde ve ᶜayş u ᶜişrete dildāde ve mey-i ṣahbā ile ayaḳlarda üftāde ḫayl u ḥaşem ve ṭabl u ᶜalem ile gülbāng-ı ṣalavāt ve āheng-i tekbīrāt_ile*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1113)

[1128] Abdulbaki Gölpınarlı Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik adlı kitabında bu konuda şunları söylüyor: "*Tepesi açık külâha ait başka bir yerde bir kayda tesadüf etmediysek de Mehmed Çelebî'nin, ona uyanların, Yûsuf-ı Sîneçâk'ın ve Sîneçâk dervişlerinin çıhâr-dabr olduklarını, Mevlevî külâhı giydikleri gibi seyfî denen tepesi yassı külâh, yahut Celâl Ergun'unki (Celâleddîn Ergun [ö. 1373]) gibi yedi veya Dîvâne Mehmed Çelebî'ninki gibi on iki dilimli tac da giydiklerini ve Bektaşîlerin 'Kalenderî', 'Celâlî' ve sonraları 'Hüseynî' dedikleri ve XV. Yüzyıl sûfî şairlerinde Kaygusuz Abdal'a nispet ettikleri bu taca 'Şemsî tac' dediklerini biliyoruz.*" (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 196-197)

[1129] "*… serlerinde birer külāh-ı nemedīn depeleri güşāde …*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1113)

[1130] "*Ve serbürīde külāh giydüklerine işāret oldur kī ᶜāḳıbet rāh-ı ᶜaşḳ içre serbürīde olmalarına inhā ve dil ü cān ile ḳażāya rıżādur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1167)

[1131] "*Me̱şelā serbürīde külāh giyüp ᶜāḳıbet serbürīde olmaları ḥāline işāretdür. Pes serbürīde külāh giymek ser ü cānını bīştibāh Ḥaḳ yolına ol Ḥażret gibi fedā idenlere revādur sizüñ gibi tenperver muḥibb-i dünyā olana sezā degildür*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1169)

Eserdeki rivayete göre, şeyhi Ebu Bekir Selebaf'ın tavsiyesi ve izni ile Şems-i Tebrîzî, kendisine üstünlüğünü gösterebileceği ve kendisine bağlayabileceği bir sohbet ve halvet arkadaşı bulmak üzere yola çıkar ve çeşitli yerlerdeki uzun arayışının sonunda mükâşefe yoluyla aradığı dostun Hz. Mevlânâ olduğu kendisine bildirilir. Bunun üzerine, o zaman Konya'da müderrislik yapan Hz. Mevlânâ'nın yanına varıp kendisiyle tanışır. Aralarında geçen ilmî sohbet ve Hz. Mevlânâ'nın Şems'te bazı kerametleri görmesi üzerine Hz. Mevlânâ derin bir aşkla Şems'e bağlanmış ve bir rivayete bir erbain (kırk gün), diğer bir rivayete göre ise dört erbain, yani iki fasıla halinde altışar ay halvete kapanıp gece ibadet edip gündüz oruç tutarlar ve hizmetlerini eden Sultan Veled'in dışında kimseyi halvethanelerine almamışlardır. Hem birinci halvetleri, hem ikinci halvetleri çok uzun sürünce Hz. Mevlânâ'yı sevenler ve Konya halkı arasında bazı uygunsuz dedikodular yayılmıştır. Birinci halvetin sonunda çıkan dedikodular üzerine Şems-i Tebrîzî her ne kadar bir süreliğine Konya'dan Hz. Mevlânâ'nın yanından ayrılsa da Hz. Mevlânâ bu ayrılıktan son derece mustarip olup oğlu Sultan Veled vasıtasıyla kendisini tekrar Şam'dan Konya'ya davet edip getirtir. Şems'in Konya'ya ikinci gelişindeki Hz. Mevlânâ ile süren altı aylık halveti üzerine Konya halkı arasında tekrar zuhur eden dedikodulardan etkilenip galeyana gelen, Sultan Alaaddin'in kapıcıbaşısı olan Hz. Mevlânâ'nın küçük oğlu Alaaddin Çelebî yanına yedi kişi alarak Şems-i Tebrîzî'yi öldürmeye gider. Şems-i Tebrîzî mana âleminden durumdan haberdar edilir ve Hz. Mevlânâ'ya kendisini öldürmeye geldiklerini, davete icabet etmek gerektiğini, Hz. Mevlânâ'nın kendisini savunmaya kalkması üzerine bunun Allah'ın bir emri olduğunu ve kazaya rıza göstermek gerektiğini söyler. Nitekim Şems-i Tebrîzî başını halvethaneden dışarı çıkarınca kılıçla kafasını bedeninden ayırdıklarında Şems, öyle bir nara atmış ki birden yedisinin aklı başlarından gidip bir müddet baygın halde yerde yatmışlar. Kendilerine geldiklerinde orada birkaç damla kanın dışında bir şey görememişler. Rivayete göre o zaman Konya şehrinin yedi giriş kapısı varmış ve insanlar Hz. Şems'i yedi kapısında da kafası elinde görmüşler ve o şekilde sema ederek Tebrîz'e kadar gitmiş ve pirinin mübaşeretiyle orada defnedilmiştir[1132].

[1132] "*Rāviyān-ı ḫaber ve nāḳılān-ı eṯer şöyle rivāyet iderler kï*…" (Rivayetin tamamı için bk. Tenkitli Metin, s. 1124)

Üstlük olarak keçeden siyah veya beyaz nemed (aba) giyerler

Eserde anlatılan diğer derviş taifelerinden kıyafet konusunda Şemsîleri ayıran önemli bir diğer unsur da üstlerine giymiş oldukları keçeden yapılma siyah veya beyaz nemed, yani abadır[1133]. Şemsîlere Şems-i Tebrîzî'den kalma bir kıyafet olduğu anlaşılan söz konusu keçe aba, beyaz renkte olabilmekle beraber Şems-i Tebrîzî'nin ekseriya siyah renk nemed giydiği, bu tercihinin arkasında ise bir taraftan hadis-i şerifte siyah renk elbisenin sâlih kimseler için en hayırlı elbise olarak övülmesinin[1134] bir taraftan da siyah rengin bir takım manevî sırlara işaret etmesinin[1135] yattığı anlaşılmaktadır. Buna göre siyah renk tasavvufta Allah'ın tecellisine mazhar olduğuna inanılan[1136] "süveydâ-yı kalp", yani kalpteki siyah noktaya işaret eder. İkincisi olarak bütün gökyüzü ve yeryüzünü içine alan insan gözündeki siyah noktaya işaret eder ki buna nûr-ı siyâh[1137], yani siyah nur veya kara nur da denir. Nitekim sûfîler de "nûr-ı siyâh"ın Allah'ın zatı âlemindeki sırları ifşa etmesi dolayısıyla siyah renkten daha üstün bir renk bulunmadığını[1138] söylemişlerdir. Aynı zamanda siyah rengin bir başka renge girmesinin mümkün olmaması nedeniyle, Şems-i Tebrîzî'nin siyah renk giymekteki amacının başka bir renge girmesi mümkün olmayan bir renge

---

1133 "*Gürūh-ı Şemsīler … nemed-i siyāh ü sefīdpūşīler*"

1134 "*Ḫayrun libāsu'ş-şāliḥīne huve'l-esved*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1163)

1135 "*Ammā anuñ her birinde nice esrār u rumūz ve nice maᶜānī-i laṭīfe mermūz idi. Ekşeriyā nemed-i siyāh giydüklerine ġālibā işāret-i şerīfleri bu ola kï*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1163)

1136 "*Mā vesiᶜanī arzī ve lā semā'ī ve lâkin vesiᶜanī ḳalbu ᶜabdi'l-mu'min*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1164))

1137 Kara ışık, kara nur veya kara güneş olarak da ifade edilebilecek ve Şebusterî'nin Gülşen-i Râz Mesnevisinde ve Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk Mesnevîsinin Miraç Bölümünde "*Mânend-i Bilâl-i sâhib-irfân/Nûr-ı siyeh içre nûr-ı imân*" şeklinde de geçen "nûr-ı siyâh" veya "nûr-ı siyeh" simgesi, Doğu'nun imge geleneğinde olduğu kadar Batı'nın da imge tarihinde de arketipsel bir yere sahiptir. Şeyh Gâlib'in ilgili beytinde geçtiği şekliyle "gecenin karanlığı içinde parlayan miracın manevî ışığı" olarak da yorumlanan "nûr-ı siyah", Tasavvuf dilinde daha çok "Allah'ın zatının nuru" anlamında kullanılmakta olup "Cemâlu'llâh'ı ayne'l-yakîn" görebilmeyi ifade etmektedir. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı, Gülşen-i Râz'daki "nûr-ı siyah"ı yorumlarken "Siyah renk, sûfîlere göre kemâl mertebesine mahsus bir renktir. Gece nasıl karanlığı ile her şeyi örterse, Tanrı'nın zatının tecellisi de her şeyi, bütün mecazî varlıkları örter, yok eder. Bu bakımdan kemâl rengi 'kara nur'dur" der. (Bk. Hilmi Yavuz, *Kara Güneş*, Can Yayınları, İstanbul 2003, s. 7-12; Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, Metin-Nesre Çeviri-Notlar ve Açıklamalar, hzl. Muhammed Nur Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 30-31)

1138 "*Bālāter ezsiyāhī reng-i diger nebāşed (…) Sirr-i ān nūr-i siyeh fāş şud ezᶜālem-i ẕāt*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1164)

büründüğünü göstermek olduğu düşünülmüştür[1139]. Ayrıca Şems-i Tebrîzî'nin siyah renk elbise giymesindeki maksatlarından biri kendi vücudunu Allah'ın evi olarak bilinen Kâbe'ye benzediğini göstermek, dolayısıyla nefis ejderhasını öldürüp istediğini vermeyerek gönül evlerini "mâsivallâh"tan arındırmak ve bu şekilde "irfân kâbesi"ne dönüşen âşıkların gönülleri gibi kendi vücudunun, yani bedeninin Beytullâh, yani Kâbe'ye dönüştüğünü, bunun için de siyah örtüyle örttüğünü göstermek olduğu[1140] söylenmektedir.

Çârdarb olurlar

Daha önce adları geçen senkretik inanca sahip diğer heterodoks derviş zümreleri gibi Şemsîler taifesinin de çârdarb erkânını, daha çok yüzlerini güneşe ve kendilerini Şems-i Tebrîzî'ye ve teşbih etmek[1141] maksadıyla uyguladıkları görülmekle birlikte; hastalık derecesine varan içlerindeki Allah aşkı ve muhabbetlerini[1142] de buna sebep olarak gösterdikleri görülmektedir.

Hâce-i Cihân, her ne kadar çârdarb erkânını uygulamakla Şemsîlerin, Allah aşkıyla mest olan Şems-i Tebrîzî'ye benzetmeye çalışsalar da, güvenilir kaynak kitaplarında Şems'in çârdarb olduğuna dair bir bilgiye rastlanmadığını, velev ki bu erkânı uygulamış olsa da onun uyguladığı her erkânın arkasında anlaşılması zor nice sırların saklı olduğunu söylemektedir[1143].

[1139] "*Ḥażret-i Şems siyāhpūş olmaġa işāret oldur kï bir reng ile hemreng oldum kï ġayri renge girmesi ḳābil degildür dimek ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1164)

[1140] "*Bir daḫi ejdehā-yı nefsi maḳtūl ve murādātın virmemekle maḫẕūl idüp dil ḫānesin māsivá'llâhdan ᶜārī ve ᶜaşḳ-ı Ḫudā derūn u bīrūnına sārī olup dil-i ᶜāşıḳān kaᶜbe-i ᶜirfān olmaġla vücūdı mānend-i Beytu'llâh ve miŝāl-i Kaᶜbe siyāh giydügine işāretdür*. (bk. Tenkitli Metin, s. 164-165)

[1141] "*Gürūh-ı Şemsīler çārḍarb-ı vücūh-ı şemsīler (...) ve daḫi çārḍarb olup kendüñüz ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile mest olan ᶜazīze yaᶜnī Cenāb-ı Ḥażret-i Şems-i Tebrīze teşbīh ḳılursı…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1113, 1169)

[1142] "*ve maraż-ı ᶜaşḳ u muḥabbet ile mestānelerüz. Gāh tīġ-i muḥabbet bizi çārḍarb idüp tırāş ve gāh külāhumuz gibi serbürīde idüp ᶜaşḳ_ile ᶜāleme fāş ider.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1116)

[1143] "*Ve daḫi çārḍarb olup kendüñüz ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile mest olan ᶜazīze yaᶜnī Cenāb-ı Ḥażret-i Şems-i Tebrīze teşbīh ḳılursız ammā Ḥażretüñ çārḍarb olduġı kütüb-i mā-bihi'l-iᶜtimādlarda mestūr u mezbūr degildür ammā ve le'in süllime Ḥażret-i Şems çārḍarb olduġı taḳdīrce daḫi anlaruñ her vaż-ı şerīflerinde nice esrār-ı ġāmıża meknūz ve ṭarz u āyīnleri nice maḫfī ḥāle rumūzdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1169)

Çıplak ayak gezerler

Rum Abdalları gibi, Şemsîlerin de önemli özelliklerinden biri ayaklarına hiçbir şey giymeden pâbürehne, yani çıplak ayak gezmeleridir[1144]. Dünyayı çıplak ayak dolaşmalarının sırrı ile ilgili eserde bir bilgi verilmemekle birlikte, eserdeki bazı ifadelerden bunu pirleri Şems-i Tebrîzî'ye uyma kaygısıyla yaptıkları anlaşılmaktadır. Şems-i Tebrîzî'nin bu uygulaması ise kuvvetle muhtemel Bişr-i Hâfî gibi dünyayı Allah'ın evi, yeryüzünü ise bu evin yaygısı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Toplu olarak seyahat edip dünyayı dolaşırlar

Toplu olarak seyahat edip dünyayı dolaşmak bütün derviş zümrelerinde görülen bir erkân olmakla birlikte, diğer heterodoks derviş zümrelerinde olduğu gibi Şemsîlerde de bu durumun biraz daha ön plana çıktığını ve çeşitli saiklerle gerçekleştiğini görmekteyiz. Namus cübbesini yırtıp ar şişesini kırmak, yani melamet meşrebine uymak; dünya malı için çalışmaktan kaçınıp rızkını dilenerek temin etmek; güneş ve ay misali her gün dünyayı dolaşmak ve marifet göğünde parlayan yıldız olup sürekli dünyayı gezip her gece bir yerde misafir olmak Şemsîlerin bu erkânı yerine getirme sebeplerinden bazıları arasında yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra dünyayı ve dünya üzerindeki şeyleri küçümseme, küçük görme düşüncesi de Şemsîlerin bu erkânı yerine getirmelerine sebep olan önemli bir saik olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eserdeki Şemsîler taifesinin piri Baba Şîr ᶜAlī-i Tebrīzī, dünyadaki dağların, sahraların, uçsuz bucaksız çöllerin ve denizlerin kendilerine birer katre ve toz olarak göründüğünü söylemektedir:

Kūh u ṣaḥrā vü beyābān u biḥār

Bize kimi ḳaṭredür kimi ġubār[1145]

[1144] "*Bil_kï biz pābürehne cümlemüz Şemsīler*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1116)

[1145] Tenkitli Metin, s. 1123

Ellerinde davul ve alem taşırlar

Eserde geçen diğer derviş zümreleri gibi Şemsîler de ellerinde davul ve alem taşıyıp salavat ve tekbir getirerek yolda yürüdükleri anlatılmaktadır[1146].

Şarap içip ayyaş gezerler

Şarap içmek, ayyaşlık, "ayş u işret"e, yani yiyip içmeye düşkünlük; diğer heterodoks derviş zümreleri gibi Şemsîlerin de önemli özelliklerinden biridir. Eserde pirleri Baba Şîr ᶜAlī-i Tebrīzī'nin ağzından anlatıldığına göre Şemsîler taifesi, daha çok dünyanın gam ve tasasından kurtulup ilahî aşk ve muhabbete erişmek için şarap içerler[1147]. Kısacası Şemsîlerin kendi ifadeleriyle içmelerindeki asıl maksatları kırmızı şarapla dünya gamını gidermek veya dertleriyle aralarına şarapla set çekmek ve nihai olarak aşk şarabı ve muhabbet kadehiyle sarhoş olup kendinden geçmektir[1148].

2.5.6.2.2. Memleketleri

Hâce-i Cihân'ın nereden geldiklerini ve memleketlerini sorması üzerine eserdeki Şemsîlerin sözcüsü olan Derviş Kanber Ali'nin, "*biz diyār-ı ᶜAcemden gelürüz ᶜAcem ferzendleriyüz ve ᶜIrāḳda şehr-i Tebrīzdenüz*" şeklindeki cevabıyla Şemsîler taifesinin memleketleri ve ana merkezleri Acem, yani İran veya eserdeki ifadeyle Irak'a bağlı olan Tebriz şehri olarak ifade edilmiştir. Şemsîliğin kurucusu olarak bilinen Şems-i Tebrîzî'nin de Tebriz doğumlu[1149] olduğu dikkate alındığında eserdeki bu bilginin gerçek bilgilere de uygun düştüğü görülmektedir.

1146 "*…ṭabl u ᶜalem ile gülbāng-ı ṣalavāt ve āheng-i tekbīrāt_ile…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1114)

1147 "*ve ᶜaşḳ-ı muḥabbet ile şarāb u nebīẕnūşīler (…) ve dillerinde müdām ẕikr-i nuḳl u bāde ve ġuṣṣa* vu *ġamdan āzāde ve ᶜayş u ᶜişrete dildāde ve mey-i ṣahbā ile ayaḳlarda üftāde (…) Zīrā biz ġam-ı dünyāyı mey-i ḥamrā ile zā'il ve ġuṣṣa ile mābeynümüze ṣahbāyı ḥā'il ḳılmışuzdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1114, 1122)

1148 "*Mest-i mey-i ᶜaşḳ_ile serḫōşlar / Cām-ı muḥabbet ile bihuşla*r"

1149 Tam adı Şemsüddîn Muhammed b. Alî b. Melikdâd Tebrîzî (ö. H. 645/M. 1247 [?]) ve Şemseddin, Şemsu'l-hak ve'd-dîn, Şems lakaplarıyla da bilinen Şems-i Tebrîzî, H. 582/M.1186 yılı civarında Tebriz'de doğmuştur. (bk. Semih Ceyhan, "*Şems-i Tebrîzî*", DİA, c. 38, s. 511)

2.5.6.2.3. Teşkilat Yapıları

Eserde diğer derviş taifelerinde olduğu gibi Şemsîlerin de teşkilat yapısıyla ilgili doğrudan bilgi verilmemiş, yalnızca eserdeki sözcüleri Derviş Kanber Ali'nin "*Bu pīrümüze Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Mīr ᶜAlī-i Hürmüzī dirler. Her biri pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i ḥaḳīkatlerdür*" şeklindeki ifadesinden en azından diğer derviş zümrelerinde olduğu gibi onlarda da birinci piri ve ikinci pir, halife gibi belli bir hiyerarşik yapının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda eserde anlatılan Şemsîler taifesinin birinci piri Baba Şîr Alî-i Tebrîzî, ikinci pîrleri Baba Mîr Alî-i Hürmüzî; Derviş Kanber Ali ise onların halifesidir ki hepsi gerçek kişilikler olmaktan uzak tamamen itibarî karakterlerdir.

Yemekten Sonraki Ayinleri

Eserdeki anlatımdan Şemsîlerin yemekten sonra icra ettikleri ayinlerinin daha önce adları geçen derviş zümrelerinden farklı olmadığı anlaşılmaktadır.

2.5.6.3. Şemsîlerin Bâtınî Halleri veya İtikadî Esasları

Aşk ve muhabbet tarîkini tutarlar

Tarîk-i şüttâr olarak da bilinen tarîk-i aşk veya tarik-i muhabbet; tasavvufta Hakk'a ermek için tarîk-i ahyâr ve tarîk-i ebrârla birlikte tercih edilen üç yoldan biri olup[1150] aynı zamanda tasavvufî bir meşrebin adı olarak da kullanılmaktadır. "En hayırlıların yolu" manasına gelen ve tarik-i zühd olarak da adlandırılan *tarik-i ahyâr*; oruç namaz, Kur'an okumak, hacca gitmek vb. ibadet ve salih amel sahiplerinin; *tarik-i ebrâr*, nefs-i emmârenin terbiyesiyle uğraşan mücâhede ve riyâzet sahiplerinin, yani iyi huylar edinmek, gönlünü tezkiye ve kalbini tasfiye etmek, gönül âlemini berraklaştırmak ve iç dünyanın imar ve ihyâsı için gayret gösteren kimselerin; *tarik-i şüttâr* aşk, cezbe ve muhabbet sahiplerinin, yani Hakk'a doğru seyr ve seyahat

[1150] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 328

edenlerin yoludur[1151]. Şuttar veya aşk yolu aynı zamanda "Ben şişeyi vurdum taşa, namus u ârı neylerim" anlayışına sahip olanların yolu[1152] olarak bilinmekte olup tasavvufta mertebece en üstün yol ve tasavvufî meşrep olarak vasıflandırılmaktadır. Zira bu yola sülûk edenlerin daha başlangıçta ulaştıkları mertebe, diğer ikisinin sülûk hayatlarının sonunda ulaştıkları mertebeden daha yüksek olduğu söylenmektedir[1153].

Eserdeki pirleri Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī'nin söyledikleri dikkatle incelendiğinde, Şemsîler'in ağırlıklı olarak tarik-i şüttârı, yani aşk, muhabbet ve cezbe yolunu tutmakla beraber aynı zamanda tarik-i ebrârı da tuttukları anlaşılmaktadır. Nitekim Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī, bir taraftan aşk ve muhabbet hastalığı, derdiyle kendinden geçen sarhoşlar olduklarını, hatta muhabbet kılıcıyla çârdarb olup külahlarının tepesini kesip açmak suretiyle içindeki aşklarını bütün çıplaklığıyla dünyaya gösterdiklerini, bütün işleri güçlerinin aşk olduğunu, aşk ve muhabbetin coşkusuyla derya gibi coşup taştıklarını[1154], namus cübbesini yırtıp ar şişesini kırdıklarını; aynı zamanda kalplerini aşk cilasıyla parlatarak kalplerini "âyîne-i cihânnümâ"ya, yani tüm dünyayı yansıtan aynaya dönüştürdüklerini, dünya işini gücünü bırakıp marifet göğünde seyreden birer yıldız olduklarını söylemektedir. Zira, ancak sâlikin "makâm-ı ricâl"e, yani Hak veya gayb erenleri makamına erişerek fenâ âlemine dâhil olması ve beşerî sıfatları terk ederek kalp aynasını cilalayıp parlatması sonucunda aşk sultanı olan Allah'ın "hâne-i kalbe", yani gönül evine tecelli edip yerleşmesinin mümkün olabileceğini[1155] söylemektedir. Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī,

---

[1151] Necmüddin Kübra, *Tasavvufî Hayat (Usûlu Aşere, Risâle ile'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl)*, Çev. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 40-45

[1152] Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 328

[1153] Necmüddin Kübra, *a.g.e.*, s. 45

[1154] "*ve maraż-ı ᶜaşḳ u muḥabbet ile mestānelerüz. Gāh tīġ-i muḥabbet bizi çārḍarb idüp tırāş ve gāh külāhumuz gibi serbürīde idüp ᶜaşḳ_ile ᶜāleme fāş ider. (...) Ve daḫi ey Ḫ̈āce bizüm kārumuz ᶜaşḳ u muḥabbet ile semāᶜ u ṣafā ve cūş u ḫurūş itmedür mānend-i deryā*." (bk. Tenkitli Metin 1117, 1118))

[1155] "*Zīrā maḳām-ı ricāle vāṣıl ve nīstlik ᶜalemine dāḫil olduḳdan_ṣoñra evṣāf-ı beşeriyyeden ḫālī ve mir'āt-ı derūn mücellá olup ṣāfī olduḳda tecelliyāt-ı Ḫudā ol dem ẓuhūr ve ḫāne-i ḳalbe sulṭān-ı ᶜaşḳ ᶜubūr ider*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1170)

sonunda zahir ehlinin aşkın hakikatinden habersiz olduklarını dolayısıyla kendilerini anlamalarının mümkün olmadığını söylemektedir[1156].

Ehl-i tevhîddirler

"Tek ve bir olmak" anlamındaki vahd (vahdet, vühûd) kökünden türeyen ve sözlük anlamı "birlemek, bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek" demek[1157] olan "tevhîd" kelimesi, esasen dinî bir ıstılah olarak "Allah'ın zatını bütün tasavvurlardan, zihinlerdeki hayal ve evhamdan tecrid etmek (soyutlamak)"[1158] veya bir başka ifadeyle "Allah'ın, zatında ve sıfatlarında bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul edip bağlanmak"[1159] anlamında kullanılmaktadır.

Eserde pirleri Baba Şîr ᶜAlî-i Tebrîzî'nin sözlerine bakıldığında, Şemsîlerin tevhîd veya vahdet kavramını, İslam'daki yaygın ıstılah anlamıyla kullanmayıp daha çok kelimenin sözlük anlamına bağlı olarak hem kendilerini âlemdeki bütün eşya ve varlıklarla bir gösteren, kendilerine has bir tevhid anlayışını hem de kendi senkretik veya heterodoks dinî inançlarını yansıtacak şekilde kullandıkları görülmektedir. Buna göre Şemsîler kendilerini âlemdeki cümle eşya ve varlıklarla "müttehid", yani bir görüp, bazen toz toprak olup ayaklar altında ezilmekte, bazen güneş gibi dördüncü semada karar kılmakta, bazen bulut gibi ağlamakta, bazen güneş gibi gülmekte, bazen itikâfa girilen heybetli bir dağ gibi olmakta, bazen akar su gibi sürekli akmakta, bazen firkat göğünün yıldızı, bazen vuslat denizindeki dalgıç olabilmektedirler[1160]. Aynı zamanda Şemsîler; bazen matem ve keder, bazen şevk ve zevk ehli; bazen zulmet

---

[1156] "*Zîrā ey Ḫˇāce ehl-i ẓāhir ḥaḳīḳat-i ᶜaşḳdan bīḫaber idügi ve fīhi naẓar ḳışmından degildür ... ve ol ᶜaşḳ-ı İlâhī ᶜālī ve mürşid-i ᶜaşḳdan ᶜālem ḫālī dirseñ bu ẓan ẓann-ı ehl-i ḥāl degil idügi bīḳīl u ḳāldur*. (bk. Tenkitli Metin, s. 1119)

[1157] Mevlüt Özler, "*Tevhîd*", DİA, C. 41, s. 18; Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s. 318

[1158] İsmail Karagöz, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 659

[1159] Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s. 318

[1160] "*ve cümle eşyā ile mütteḥid olup gāh ḫāk-i meẕelletde ḫāksār gāh şems gibi āsumān-ı çehārümde ḳarār ve gāh ebr gibi giryān ve gāh āfitāb āsā ḫandān, gāh muᶜtekifüz çün kūh-ı girān, gāh bīḳarāruz miŝal-i āb-ı revān, gāh seyyāre-i āsumān-ı firḳatüz, gāh ġavvāṣ-ı biḥār-ı vuṣlatuz.*" (Tenkitli Metin, s. 1120)

(karanlık), bazen nur (aydınlık) ehli, bazen Furkan yani Kur'an ehli, bazen ise Zebûr ehli olduklarını söyleyerek senkretik dinî inanç ve meşreplerini de dile getirmiş olmaktalar:

Gāh ehl-i mātemüz gāh ehl-i şevḳ

Gāh ehl-i ġuṣṣayuz gāh ehl-i ẕevḳ

Gāh ehl-i ẓulmetüz gāh ehl-i nūr

Gāh Furḳān ehli gāh ehl-i Zebūr[1161]

Ayrıca hem gökyüzündeki meleklerle hem yeryüzündeki insanlarla beraber olduklarını, dolayısıyla bazen göktekilerin sultanı bazen yeryüzündekilerin kapıcısı, bazen nefis ormanında vahşî hayvanlar, bazen ise ruhla arkadaş olduklarını söyleyerek manevî mertebelerdeki istikrarsızlıklarını dile getirmiş olmaktadırlar[1162].

Mahbûpperesttirler

Eserde pirleri Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī'nin ağzından verilen bilgilere göre, şarap düşkünlüğü ile birlikte mahbûpperestlik veya cemâlperestliğin, Kalenderîler ve Haydarîler örneğinde olduğu gibi Şemsîlerde de inançla ilgili en önemli özelliklerden biri olduğu görülmektedir:

"*Ve daḫi ey Ḫᵛāce biz müdām bāde ile mest ü medhūş ve rū-yı ḫūbāndan nice esrār-ı ḫafiyye müşāhede itmek_ile bīhūş olup dünyāda bize ehemm-i merām bāde-i muṣaffā ile ġulāmdur*"[1163]

[1161] Tenkitli Metin, s. 1121

[1162] "*Ve daḫi hemdem-i ehl-i ᶜarş ve hemrāh-ı ehl-i ferş olup gāh ᶜarşīlere sulṭān gāh ferşīlere derbān gāh kūh-ı nefsde vaḥşīler ve gāh rūḥa hemdem u baḫşīlerüz*."

[1163] Tenkitli Metin, s. 1121-122

Hz. Ali inancına bağlıdırlar

Hz. Ali'ye kul köle derecesindeki bağlılık; Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler ve Bektaşîler gibi heterodoks veya senkretik inanca sahip diğer derviş taifelerinde olduğu gibi Şemsîlerin de en önemli inanç özelliklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Nitekim Şemsîlerin eserdeki pirleri olan Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī'nin şu ifadeleri söz konusu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

"*Ve daḫi ol müşerref-i āyāt-ı "هَلْ أَتَى"-"Hel etá" ve mükerrem-i "قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى"-"Ḳul lā-es'elukum ᶜaleyhi ecren ille'l-meveddete fi'l-ḳurbá" Cenāb-ı ᶜAliyy-i Murtażá ḥażretlerinüñ ᶜabd-i efkendesiyüz.*"[1164]

2.5.6.4. Şemsîlerin Kendilerine Olan Bakışları

Âlemin kutbu, ruhu ve insanlığın gözbebeği olduklarına inanırlar

Çoğulu "aktâb" olan ve sözlükte "değirmenin mili, eksen demiri, eksen; gökyüzünün kuzey yarım küresinde bulunan yıldız; bir topluluğun yöneticisi" gibi anlamlara gelen "kutb/kutub" kelimesi, tasavvufta "velîler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin mânevî yöneticisi olduğuna inanılan en büyük velî" mânasında kullanılmış, onun işgal ettiği makama da kutbiyyet denilmiştir. Tasavvufta mutlak olarak kutub denildiği zaman en büyük velî, insân-ı kâmil ve hakîkat-i Muhammediyye anlaşıldığı görülmektedir[1165]. Tasavvufî anlamıyla aynı zamanda "her zaman âlemde Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi" olarak da düşünülen kutub, aynı zamanda âlemin ruhu, âlem de onun bedeni olarak düşünülmüştür. Bu inanca göre her şey kutbun çevresinde ve onun sayesinde hareket edip her şeyi o idare etmektedir[1166].

Eserde anlatılanlara göre bahsi geçen Rum Abdalları, Kalenderîler, Haydareîler, Câmîler, Bektaşîler gibi bütün heterodoks derviş taifeler dahil olmak üzere neredeyse bütün tasavvufî zümrelerde mevcut olan ve kendini dünyanın

[1164] Tenkitli Metin, s. 1125
[1165] Süleyman Ateş, "Kutub", DİA, c. 26, s. 498
[1166] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 223

merkezinde ve en seçkin varlığı olarak görme olayının, yani kutup inancının Şemsîlerde de mevcut olduğu meydandadır.

Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī'nin sözlerine göre Şemsîler, kendilerini âlemin kutbu, kudsî âlemin temiz ruhu, gökyüzü çadırının ve can ülkesinin parlayan güneşi, insan gözünün gözbebeği, insanlığın rehberi, tayy-i zaman ve tayy-i zaman kudretine sahip kimseler[1167] olarak görmektedirler.

Kendilerini bu şekilde görmekle birlikte Hâce-i Cihân, Şemsîlerin kendilerini âlemin kutbu, insanlığın seçkinleri; aşk ve muhabbet şarabıyla sarhoş olup kalplerini "mâsivâ"dan arındırmış kimseler olarak tanıtarak doğruyu söylemediklerini belirtmektedir[1168]. Zira ona göre, ancak kalp aynasını dünyanın kir ve pisliklerinden temizleyip tevhid cilasıyla parlatan, içinde iki dünya ile bütün eşyanın belirip göründüğü, kâinata bakan ve iman mahalline ulaştıran "âyîne-yi cihânnümâ"ya dönüştüren kimsenin âlemin kutbu ve insanlığın seçkini olması mümkündür. Ayrıca, Hâce-i Cihân'a göre, ancak Şemsîler kadar kendini övüp anlatmayan, gurur şarabıyla sarhoş olmayan ve kendisinin veliliği ile kerametlerinden bahsetmeyen kimse, gerçek manada aşk şarabıyla kendinden geçip içini mâsivadan temizlemiş kişi olabilir[1169].

İlâhî sırlara vakıf olduklarına inanırlar

Bütün derviş taifeleri gibi Şemsîler taifesi de ilâhî sırların sahibi ve vâkıfı olmakla övünmektedirler. Pirleri Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī, manzara-i dilden (kalp penceresinden) Allah'ı seyredip maksad-ı aksâya[1170], yani ulaşılması geren son

---

[1167] "*ve rūḥ-ı pāk-i ᶜālem-i ḳudsīler ve bārgāh-ı şemsde tābān ve milket-i cān içre şems-i dıraḫşān (...) zīrā biz ḳuṭb-ı ᶜālem ve rehnümā-yı benī ādem ve ḳādir-i ṭayy-ı zamān u mekān ve nūr-ı dīde-i insān…"* (bk. Tenkitli Metin, s. 1118)

[1168] "*Ve daḫi … biz ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī ādem … ve ᶜaşḳ_ile māsivá'llâhı ferāmūş ḳıluruz dirsiz, eyle degilsiz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1169)

[1169] "*Zīrā ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī ādem oldur kï … kendüyi bu ḳadar medḥ ü ŝenā ile taᶜrīf ve velāyet ü kerāmetden dem urmayup vücūdın tavṣīf ḳılmaya*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1169)

[1170] Tasavvufta ulaşılması istenen en son hedef olarak maksad-ı aksa kavramı ile kast edilen ilâhî "kalem" ve bu kalemle yazılan "levh-i mahfuz"daki ilâhî sırlar, daha doğrusu kalp ve insan ruhudur. Zira tasavvufta, sırlar âleminden alınan umûr-ı gaybiyyenin, yani gayb haberlerinin ruh vasıtasıyla "levh-i kalbe", yani kalp levhasına kaydedildiği düşünülmektedir. (bk. Seyyid Mustafa Rasim Efendi, Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil), s. 913)

noktaya ulaştıklarını, dolayısıyla İsrâ olayındaki, Bâyezîd-i Bistâmî'nin "Cübbemin altındaki Allah'tan başkası değildir" sözü ile "Ölmeden önce ölünüz"[1171] sözündeki sırlar gibi nice sırlara vakıf olan divaneler, yani mecnun ve meczup derecesindeki âşıklar taifesi olduklarını söylemektedir[1172]. Bütün bu sözleriyle Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī kısaca, Şemsîler taifesinin cezbe ve keşif ehli olduklarını söylemek istemektedir.

Kalplerinin dünyanın sırlarını gösteren bir ayna olduğuna inanırlar

Diğer tasavvufî zümreler gibi, Şemsîler de aslında bir önceki maddede söylenenlerin devamı olarak aşk cilasıyla cilalanan kalplerinin âlemdeki bütün sırları gösteren "âyîne-i cihânnümâ" olduğunu, dolayısıyla kendilerine hakikat gözüyle bakanların, yüzlerinde hem kendi varlıklarını hem de kâinattaki bütün varlıkları seyredeceğini söylemektedirler[1173]. Zira söylediklerine göre onlar, her surette ve her kisvette (kılıkta) görünebilen, âlemin nakkaşı ile bir olup, bütün mevcudatın nakışlarını aksettiren kimseler olup "kevn ü mekân"a, yani bütün mahlukata ve kâinata keramet nuruyla bakmaktadırlar[1174].

2.5.6.5. Hâce-i Cihân'a Göre Şemsîler

Şemsîler taifesi, kendilerini Şems-i Tebrîzî'nin yolcuları olarak ve âlemin kutsal ruhu, göz bebeği, can âleminin parlayan güneşi, vücut ülkesinin sultanı ve yedi kat gökte seyreden, yeryüzünü çepeçevre dolaşan, tayy-ı mekân sahibi kutb-i âlem göstermekle beraber Hâce-i Cihân'a göre Şemsîler; velayet ve keramet sahibi, zahirini

---

[1171] Bu sözle tasavvufta daha çok varlık ve dünya işlerinden tamamen fani olmayı, yani fenâ-yı küllîyi ifade eden "irâdî ölüm" kastedilmektedir ki bunun, saliki bütün ilâhî sırların kapısını açan keşfe götüren mümtaz bir yol olduğuna inanılmaktadır. (Bk. Necmüddin Kübra, *Tasavufî Hayat*, s. 45-46)

[1172] "*dāḫil-i maḳṣad-ı aḳṣá ve vāḳıf-ı sırr-ı "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى"-"Subḥāne'l-leẕī esrá" ve manẓara-i dilden müşāhid-i Mevlā olup ᶜārif-i sırr-ı İlâh ve vāḳıf-ı nükte-i "ليس فى جبّتى سوى الله"-"Leyse fī cubbetī sivá'llâh" ve vāṣıl-ı Ḥaḳ ve küşte-i ḥayy-ı muṭlaḳ ve sırr-ı "موتوا قبل ان تموتوا"-"Mūtū ḳable en temūtū" ya ᶜārif ve nice esrār-ı ġāmıżaya vāḳıf bir bölük divaneler…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1118))

[1173] "*Ve daḫi ey Ḫ̆āce ṣayḳala-i ᶜaşḳ ile derūnumuz mücellā ve ḳalbümüz āyīne-i cihānnümādur. Kim_kī bize dīde-i ḥaḳīḳat ile naẓar eylese vücūdın mir'āt-ı ruḫsārumuzdan seyrān ve temāşā-yı kevn ü mekān itmesi maḥall-i gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1121)

[1174] "*Zīrā biz her ṣūret ile ᶜayān ve her kisvet ile nümāyān ve nuḳūş-ı ᶜāleme vāḳıf olup naḳḳāş ile bir ve nūr-ı kerāmet ile kevn ü mekāna nāẓıruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1121)

şer'î ilimlerin ameliyle batınını ise hakikat bilgisiyle süslemiş, Hz. Mevlânâ ile beraberken nice erbainler çıkarıp gecelerini ibadet ederek, gündüzlerini oruç tutarak geçirmiş olan Şems-i Tebrîzî'nin gerçek anlamda takipçileri olmaktan uzak, zühd ve takva elbisesini üzerlerinden atmış, ibadetlerden ve Allah'a itaatten uzak, hakikatin kendisinden habersiz, hilekâr nefsin kölesi olarak nefs-i emmârenin çölünde gezen birer serseridirler[1175].

2.5.6.6. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Şemsîliğin Manası

Eserde anlatılan Şemsîler taifesinin gerçek Şemsîlikten uzak olduklarını söyleyen Hâce-i Cihân, harf sembolizmi üzerinden kendilerine Şemsîliğin gerçek manasını açıklamaktadır. Hâce-i Cihân'a göre "Şems - شمس" kelimesi üç harften mürekkep olup ilk harfi "şîn - ش" şifâ ve şefkate; ikinci harfi "mîm - م" marifet ve muhabbete; üçüncü harfi "sîn - س " sırra işarettir. Bu durumda gerçek anlamda Şemsî olan kimse, ilk harfin manası gereği riyâzete riyaet ederek, itâat, mücahede ve ibadet etmek, aynı zamanda haramlardan kaçınarak bağışlanmasını sağlamak suretiyle asıl vatanından ayrı düşerek firak kılıcıyla yaralanmış olan ruhuna merhamet ve şefkat göstermeli[1176]; ikinci harfin manası gereği eşyanın hakikatini bilmeli, aynı zamanda muhabbet, yani İlâhî aşk şarabıyla sarhoş olup ilim ve amel sahibi olmalı ve bunun neticesinde mutluluk ve güzel bir dönüş sahibi olanlarından olmalıdır[1177]; üçüncü harfinin manası gereği de Şemsî olan kimse, çokça nefis mücahedesi yapmak suretiyle ilme'l-yakînini, hakka'l-yakîn mertebesine ulaştırmak suretiyle tevhidin sırlarına

---

[1175] "*ey pīr-i ḫodfürūş ve ey bāde-i ġurūr ile bīhūş ey giriftār-ı dām-ı ḳīl u ḳāl ve ey nāmaḫrem-i sırr-ı ḥāl burc-ı ṣaᶜādetde şemsīler…; Zīrā ol kerāmet ü velāyeti ebyenün mine'ş-şems ve azherün mine'l-ems Cenāb-ı Ḥażret-i Şems ẓāhirini muḳaddemā aᶜmāl-i ᶜulūm-ı şerᶜiyye birle ārāste … ḳılmışlar idi. … Ammā siz libās-ı zühd ü taḳvā ile pūşiş ve ᶜibādāt u ṭāᶜāt birle gūşiş itmeyüp ḫaḳīḳat-i ḥālden bīḫaber ve zebūn-ı nefs-i ḫīlegersiz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1126)

[1176] "*Evvel ḥarfi "şīn"dür. "Şīn" şifā vü şefḳate işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne evvel tīġ-i firāḳun mecrūḥı ve vaṭan-ı aṣlīsinden cüdā olmış rūḥı muḳteżeyāt-ı nefsāniyye ve televvüsāt-ı şehvāniyye ile tenperver olup*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1172-1173)

[1177] "*Sānī ḥarfi "mīm"dür. "Mīm" maᶜrifete ve muḥabbete işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne ᶜārif-i ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ve mey-i muḥabbet_ile mest ü şeydā olup ᶜilm ü ᶜamel ile kāmyāb ve vāṣıl-ı maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-"Ṭūbá lehum ve ḥusnu me'āb" ola*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1176)

erişmeli ve bu şekilde diğer talip ve saliklere yol gösterici olarak hiçbir korku ve üzüntüye uğratılmayacak gerçek Allah dostları sınıfına dâhil olmalıdır[1178].

2.5.7. MEVLEVÎLER TAİFESİ

2.5.7.1. Mevlevîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Mevlevîlik, üzerinde en fazla araştırma yapılan tarikatlardan biri olduğu gibi, tarikata adını veren Mevlânâ da hakkında en fazla eser yazılan ve çalışma yapılan tasavvufî şahsiyetlerden biridir. Bu nedenle burada ayrıntıya kaçmadan konunun bütünlüğünü sağlamak amacıyla Mevlevîlik tarikatının tarihçesini ana hatlarıyla verildikten sonra, tarikatın meşrebi ve yapısına da kısaca değinilip, özellikle çalışmamıza konu olan *Nūrü'l-Hüdá*'nın yazıldığı 17. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi verilecektir.

Mevlevîliğin Osmanlı topraklarında gelişip yayılmaya başlaması diğer tarikatlara göre biraz daha geç olduğu, bunda ise hem Osmanlı sultan ve devlet adamlarının Rum Abdallarının etkisinden kurtulmalarının hem de Mevlevîliğin merkezi olan Konya'nın, Karamanoğulları Beyliği'nin Osmanlı hakimiyetine girmesi ile tarikatın siyasî dayanağını kaybedip Osmanlı himayesini kabullenmek zorunda kalmış olmasının payı olduğu söylenebilir. Mevlevîliğin bir tarikat olarak Osmanlı topraklarında ilk yayılmaya başlaması 15. yüzyılın ortalarına doğru II. Murad döneminde olmuştur. Nitekim yukarıda da belirtildiği II. Murad'ın Edirne'de büyük bir Mevlevî dergâhı açtığı bilinmektedir. Ancak bu tarikatın tam manasıyla olgunlaşıp asıl önemli tarihî simalarını yetiştirmeye başlaması 17. Yüzyıla tesadüf ettiği söylenebilir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, Mevlevîlik bu yüzyıldan itibaren

---

[1178] "*Ṣāliṣ ḥarfi "sīn"dür. "Sīn" sırra işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne mücāhedāt-ı keşīre ile ᶜilme'l-yaḳīni şühūd-ı tām ile ḥaḳḳa'l-yaḳīn mertebesine irişdürüp ṣāḥib-i sırr-ı tevḥīd olduḳdan_ṣoñra sā'ir ṭāliblere daḥi bu ḥāl üzre rehnümūn ve māṣadaḳ-ı "أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ"-"Elā inne evliyā'ellâhi lā ḫavfun ᶜaleyhim ve lā hum yaḥzenūn"*[1178] *birle ḫoşḥāl ve müreffehü'l-bāl ola*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1176)

artık Osmanlı İmparatorluğunun en saygın yüksek sûfî çevrelerinin başında gelmeye başlamıştır[1179].

Mevlevîliğin kısa tarihçesine geçilmeden evvel Mevlevîliğin manevi kurucusu Mevlânâ'nın, gerek babası, gerekse babasının halifesi Seyyid Burhâneddin vasıtasıyla, özellikle Şems-i Tebrîzî'nin otoritesiyle esmâ ve riyâzâtı (nefisle mücahede) esas tutmayan, aşk ve cezbeye dayanan Horâsân, yani Melâmet mektebinin bir temsilcisi olduğu; dolayısıyla sonradan adına kurulan Mevlevîlik tarikatının, azami ölçüde şekilciliğe kaçmış olmakla birlikte, yukarıda zikredip ana çizgilerini verdiğimiz Melametî zümreler gibi, bu karakteri muhafaza etmiş olup bunların dışında kalan tarikatlara "sûfî tarikatlar" (Sûfiyân) diyerek kendisini onlardan ayırmış ve yetiştirdiği büyük erlerle her zaman güçlü bir Melâmet neşesi göstermiş[1180] olduğu özellikle belirtilmelidir. Mevlevîler bu anlamda, diğer tarikatları, kendi tarikatlarından tamamıyla ayrı görür ve esmâyı (zikri) esas tutan bütün tarikatlara "sûfî tarikatları" dedikleri gibi, bu tarikatların şeyhlerine "sûfî şeyhleri", dervişlerine "sûfî dervişleri", tekkelerine ise "sûfî tekkeleri" derlerdi[1181]. Bütün bu bilgilerden *Nūrü'l-Hüdâ*'da Mevlevîlerin, neden Sûfiyân (Sûfîler) taifesinin dışında ayrı, müstakil bir zümre olarak anlatıldığını daha iyi anlayabiliyoruz.

Mevlevîlik başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi âdâb ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde olmayıp ilk tarikatlaşma faaliyetleri Mevlânâ'nın (ö. 1273) ölümünden sonra yerine bıraktığı İbn Ahi Türk diye de tanınan Urmiyeli Hüsameddin Çelebî (ö. 1284) zamanında başlamış, kendisinden sonra irşat makamında oturan (1292) Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in (ö. 1312), etrafında yetişen halifeleri Anadolu'nun çeşitli yerlerine göndererek buralarda zaviyeler kurdurmasıyla yayılmaya başlamış bir tarikattır[1182].

Muhyiddin İbni Arabî'nin tasavvufta son mertebe saydığı melâmet neşvesine sahip bulunan Mevlânâ, türbe yapmanın ve üstüne kubbe örtmenin mana erlerince

---

[1179] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler 15-17. Yüzyıllar,* s. 144
[1180] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 150
[1181] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 179
[1182] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 468

makbul olmadığını söylemesine rağmen yerine halife bıraktığı Hüsâmeddin Çelebi dönemindeki en önemli olay, Sultan Veled'in teşvikiyle ve Muînüddin Süleyman Pervâne ile karısı Gürcü Hatun'un maddî destekleriyle mezarının üzerine bir türbe yapılması olmuştur[1183].

Sultan Veled'in irşad makamına oğlu Ulu Ârif Çelebi'yi bırakması tarikatın tarihinde dönüm noktası oluşturmuş, bu olayın ardından Mevlevîlik "çelebi" unvanıyla anılan Mevlânâ soyuna mensup şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanarak Konya Mevlânâ Dergâhı ve çelebilik makamı Mevleviyye tarikatının idare merkezi hâline getirilmiştir. Gittiği hemen her yerde bir zaviye kurarak Mevlevîliğin yayılmasına büyük katkı sağlayan Ulu Arif Çelebi, babası Sultan Veled'in sağlığında ve sonrasında Mevlânâ ailesinin Anadolu'daki yegâne dinî otorite temsilcisi hanedan olduğunu vurgulayan propaganda amaçlı seyahatlere çıkmış ve gezdiği yerlerde ileri gelen birçok kişinin tarikata intisabını sağlayarak, onların vasıtasıyla Mevleviyye'nin Konya dışındaki ilk önemli merkezlerinin temellerini atmıştır[1184].

Böylece Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'nin gayretleri sonucu yaygınlaşmaya başlayan Mevlevîlik XIV. yüzyılın ilk yarısında ayin, erkân ve kıyafet açısından da kuruluş sürecini tamamlayarak XV. yüzyıla intikal etmiştir[1185].

Mevlevîliğin yayılışında, çelebîlik makamından hilâfet alan Mevlevî şeyhleri ile Mevlânâ soyunu Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun kolundan sürdüren ve "inâs çelebisi" diye nitelendirilen Mevlânâ ailesinin diğer kanadına mensup şeyhlerin, Konya çelebilerinden daha büyük bir rol oynadıkları söylenebilir. Celâleddin Ergun Çelebi bu şeyhlerin başında gelen iki nüfuzlu şahsiyetten biri olup kurduğu Kütahya Erguniyye Dergâhı'nı, Konya ve Afyon'dan sonra Mevlevîliğin üçüncü büyük merkezi hâline getirmiş; Abâpûş-i Velî diye de tanınan bir diğer şeyh Balı Mehmed Çelebi ise ileride tarikatın yayılmasında büyük rol oynayan Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'ni kurmuştur[1186].

[1183] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 468
[1184] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 468
[1185] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 468
[1186] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469

Osmanlı topraklarına ilk olarak II. Murad tarafından Edirne'de açılan (1426) mevlevîhâne ile girmiş olan Mevlevîlik tarikatının âdâb ve erkânı da bu yıllarda Konya'da çelebilik makamında bulunan II. Pîr Âdil Çelebî döneminde (1421-1460) düzenlenerek kesin şeklini almıştır. Kaynaklara göre İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan devrinde Akataleptos Manastırı Kilisesi'nden camiye dönüştürülen Vezneciler'deki Kalenderhâne Camii'nin bir süre Mevlevî zâviyesi olarak kullanılmış olsa da, 1491'de II. Bayezid'in izniyle dönemin vezirlerinden İskender Paşa'nın av arazisi üzerine kurulan Kulekapı (Galata) Mevlevîhânesi, İstanbul'un ilk âsitâne veya mevlevîhânesi olma özelliğini taşımaktadır. Galata Mevlevihânesi'nin kurulmasıyla birlikte artık İstanbul, Konya'dan sonra en önemli Mevlevî şehri hâline gelmiş ve tasavvufî anlayış, edebiyat ve sanatıyla başlı başına bir kültür ortamı teşkil etmiştir[1187].

Osmanlı kamu yönetiminde köklü değişikliklerin yapıldığı II. Bayezid döneminde yapılan hukukî ve idarî düzenlemeler sırasında Mevlevîliğe bir imparatorluk kurumu statüsü kazandırılmış ve sağlıklı bir maddî yapıya kavuşabilmesi için de vergi muafiyeti getirilerek vakıflar tahsis edilip düzenli nakdî yardım gibi imtiyazlar tanınmıştır[1188].

16. yüzyıldan ikinci yarısından itibaren Mevlevîliğin yayılmasında büyük katkısı olan Afyonkarahisar Mevlevîhânesi şeyhi Abâpûş-i Velî'nin oğlu Divane Mehmed Çelebi tarafından; Halep, Burdur, Eğirdir, Sandıklı, Mısır (Kahire), Kudüs, Şam, Cezayir, Sakız, Midilli'nin yanı sıra Lazkiye, Tebriz, İsfahan, Bağdat ve Fas gibi birçok yerde mevlevîhânelerin kurulmasıyla Mevlevîlik artık Osmanlı İmparatorluğunun neredeyse bütün topraklarında yayılmıştır[1189]. Mevlevîlik tarihinde Ârif Çelebi ile başlayan Ehl-i beyt sevgisine özel bir önem verme hususu Divane Mehmed Çelebi'de (ö. 1544'ten sonra) yeni bir boyut kazanmış ve Mevlevîliğin onun tarafından temsil edilen Şems kolu; Kalenderîlik, Bektaşîlik ve Hurûfîlik'le kaynaşma temayülü göstermiştir[1190]. Şaraba ve esrara düşkünlüğü ile tanınan Divâne Mehmed Çelebî'nin, Mevlânâ'nın da hürmetine mazhar olan Kalenderîler yolunu tutup çârdârb

[1187] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469
[1188] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469
[1189] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469
[1190] Nihat Azamat, "*Divane Mehmed Çelebi*", DİA, C. 9, s. 435-437

olduğu, yani saçlarını, kaşlarını, bıyıkların ve sakalını tıraş ettirdiği, ayrıca kendisine intisap eden dervişleri de bu şekilde tıraş ettirdiği ve bunlara "abdallar" veya "Mevlevî abdalları" da dendiği bilinir. On İki İmam'ı öven, Hz. Ali'ye büyük bir bağlılık gösteren, Mevlevîlik ile Kalenderîlik ve Bektaşîliği âdeta birleştirmiş olan Divane Mehmed Çelebî, bazen Mevlevî külâhı, bazen seyfî külah, bazen de Bektaşîler tarafından da benimsenen ve Şems-i Tebrîzî'ye nispet edilen on iki terkli Kalender tacı giyermiş[1191]. Mevlevîliğin iki kolu olduğunu yukarıda Şemsîler taifesi hakkında bilgi verilirken belirtilmişti.

1509 yılında çelebilik makamına geçip görevini Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerinde sürdürmüş olan Hüsrev Çelebi zamanında Mevlevîlik büyük bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin Anadolu'daki Safevî propagandasının en yoğun günlerinde meydana gelmesi, Osmanlı yönetiminin bu propagandaya karşı halk üzerinde nüfuz sahibi olan Bektaşîlik ile Mevlevîliği denge halinde tutma çabasının bir göstergesidir[1192]. 16. yüzyılda görülen Şiî cereyanların tehdidi karşısında Osmanlı yönetiminin aldığı tedbirler, Melâmî-meşrep bazı üyeleri yüzünden zaman zaman Mevlevîlere de dokunmuşsa da bunlar asla ciddî ve büyük sorunlara yol açmamıştır[1193].

16. yüzyılın başlarında Anadolu'da halkının tamamı Mevlevî birçok köy bulunurken devlet kurumu statüsü kazanmaya başlamış olan Mevlevîlik, devlet ricâlinin intisabıyla köylerden kasabalara ve kasabalardan şehirlere intikal ederek gittikçe yüksek zümreye mal olmaya başlamıştır[1194].

Mevlevîlik, 17. yüzyıldan itibaren âdeta bir devlet müessesine dönüşmüştür denilebilir. Bu yüzyıldan itibaren kimi zaman vezirler, kimi zaman padişahlar, bu müesseseye önem verdikleri için onların nüfuzu altında bulunan tebaa Mevlevîliğe

---

[1191] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâdân Sonra Mevlevîlik*, s. 195

[1192] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469

[1193] Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüyıllar)*, s. 171

[1194] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469

âdeta akmaya başlamıştır[1195]. Bu bakımdan bu dönemin Mevlevîlik için en önemli dönüm noktalarından birini teşkil ettiği söylenebilir.

Hüsrev Çelebi'nin 1561'te vefatından sonra yerini alan Ferruh Çelebi döneminde artan vakıf gelirleri sebebiyle çelebîler arasında çıkan ihtilaf ve ardından Ferruh Çelebi'nin 1583'te merkezî hükümet tarafından azledilmesiyle on sekiz yıl boyunca çelebîlik makamı boş kalan Mevlevîliğin büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Ferruh Çelebi'nin oğlu I. Bostan Çelebi 17. yüzyılın başında bu makama tayin edilmesiyle bu durum sona ermiştir. İstanbul'a gidip I. Ahmed'le görüşmek suretiyle dergâhın tevliyet ve vakıflarını kurtaran I. Bostan Çelebi'nin zamanında (1601-1630) Mevlevîlik süratle toparlanmıştır[1196].

Sultan I. Ahmed (1603-1617) döneminde Mevlevîliğin hâkim bir tarikat hâline geldiği rivayet edilmektedir. Nitekim Sultan I. Ahmed'in kendisiyle İstanbul'da görüşmeye gelen I. Bostan Çelebî'nin muhibbi olduğu anlatıldığı gibi, sultanın Mevlânâ'ya olan ihtiramını gösteren şiirlerinin de olduğu rivayetler arasındadır. Sultan I. Ahmed'le kurulan iyi münasebetler sayesinde, Bursa Mevlevîhânesinin kurulmasında kendisi yardımlarını esirgemediği gibi, onun zamanında İstanbul'daki Mevlevî şeyhleri de sarayda belli bir konuma ulaşmışlardır. Evliyâ Çelebî'nin babası saray başkuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zıllî'den nakledildiğine göre Girit'in fethinin görüşüldüğü bir toplantıda Sultan Ahmed'in huzurunda devlet görevlileri dışında Mesnevî şârihi İsmail Rusuhî Efendi, Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Cenâbî Abdî Efendi ve Derviş Ömer Gülşenî de hazır bulunup fethin gerçekleşmesi için dua edilmiştir[1197].

Mesnevî'nin en önemli şârihlerinden İsmâil Rusûhî Ankaravî, Gelibolu ve Beşiktaş mevlevîhânelerinin ilk şeyhi Gelibolulu Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede, Kartal Dede, Cünûnî Ahmed Dede gibi Mevlevî büyükleri bu dönemde yetişmiştir. Tarikatın önemli merkezlerinden Gelibolu Mevlevîhânesi Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede ve ikinci Bursa Mevlevîhânesi Cünûnî Ahmed Dede tarafından bu dönemde

---

[1195] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 231
[1196] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469
[1197] Goncagül Artam, *a.g.e.,* s. 131

açıldığı gibi, Balkanlarda da Selânik ve Üsküp mevlevîhâneleri Melek Ahmed Paşa tarafından bu dönemde açılmıştır[1198].

Mevlevîliğin tarikat olarak teşkilat ve yapısı hakkında da kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. İçinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesi bulunan Konya Mevlânâ Dergâhı "pîr evi" ve "âsitâne-i âliye" sayılarak diğer şehir ve ülkelerdeki mevlevîhâneler buradan yönetilmiştir. Yönetimin başındaki Mevlânâ soyundan gelen ve onu temsil eden postnişine "makam çelebîsi", "çelebî efendi" veya kısaca "çelebî" adı verilir; diğer mevlevîhânelerin şeyhleri ise Mevlânâ'nın maddî-manevî varisi konumundaki çelebinin vekilidir[1199].

Mevlevîlikte çelebî, tarikatın ve Mevlânâ'nın mümessilidir. Maddeten Mevlânâ'nın soyundan olmadığı halde, kendi yerine halife tayin ettiği ve Mevlevîlikte kutup olarak tanınan Hüsameddin'den sonra irşad makamına gelen Sultan Veled, Ulu Arif Çelebî, Âbid Çelebî, Emîr Alim ve Emîr Âbid gibi ilk çelebîler, aynı zamanda kutup sayılmakta olup Mevlânâ'nın maddî ve manevî varisleridir[1200].

Çelebîler, tekkelere şeyh tayin ederler veyahut şeyh olması gereken kişilere icazetname verirlerdi. İlk devirden sonraki çelebilerin, manevi nüfuzlarının gittikçe azalmaya başlaması, Mevlânâ soyu arasına giren rekabet ve mevki ihtirası, Konya tekkesinin dışındaki tekkelerde ve Konya'dan başka yerlerde, çelebîlerden çok üstün ve nüfuzlu şeyhlerin yetişmesi, çelebîlik makamını işgal edenlerden başkalarının da kutup tanınmasını gerekli kılmış, dolayısıyla bir müddet sonra bu gelenek kalkmış olup kime mensup olursa olsun, Mevlânâ yolu sayılan Mevlevîliğe girenlere "Mevlevî" denmiş, çelebî, bu tarikatın ancak maddî teşkilatında reis tanınmıştır[1201].

Mevlevî teşkilâtının en önemli unsuru olan mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından âsitâne ve zâviye olmak üzere ikiye ayrılır. Binbir günlük eğitimle çile çıkarılıp "dede" olunabilen tam teşkilatlı mevlevîhânelere âsitâne, böyle bir eğitim için

---

[1198] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 469
[1199] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 471
[1200] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 148
[1201] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 149

teşkilâtlandırılmayanlara da zaviye denilmiştir. Âsitânenin zaviyeden büyüklüğü sebebiyle zaviye şeyhleri derece bakımından âsitâne şeyhlerinden aşağı sayılır[1202].

Zaviyeler zamanla, tarikatların kurumsallaşmasından önceki devirlerde sahip oldukları hüviyetlerini kaybedip sadece birer ayin ve ibadet mekânı hâline gelmişlerdir. 17. yüzyıla kadar zaviyeler imparatorluğun gelişmesiyle birlikte yayılmış ve geniş halk kitlelerine hitap etmiştir[1203].

Mevlevîliğin iç teşkilâtında müntesipler hiyerarşik açıdan şeyh, dede, çilekeş can ve muhip olarak dört dereceye ayrılır ve bu derecelerin tamamı derviş veya ihvan sayılırdı[1204]. Şeyhler, Mevlevîliği temsil edip pîr makamını işgal etmekle birlikte, Mevlânâ'nın kendisine imamlık teklif edildiğinde kendisinin abdallardan olduğunu, imamlığın ehl-i tasavvuf ve temkine layık olduğunu ve Sadreddin Konevî'nin imamlık için daha uygun olduğunu söylemesine dayanılarak, Mevlevî şeyhlerinin imamlık etmediklerini, tekkelerin ayrıca imamlarının bulunduğunu belirtmek gerekir[1205].

Zikir telkini, evrad verilmesi, hilâfetnâme verip halife tayin edilmesi halifenin hakkı olduğu ve tekkeye şeyh tayinlerinde halifeler tercih edildiği için, bütün şeyhler hilafet almak zorunda kalıyorlardı. Ancak 16. yüzyıldan sonra halife olan şeyhler ve hilafet almamış fakat bir tekkeye şeyh olarak tayin edilmiş kişilere rastlanmaya başlamıştır. 17. yüzyılda ise yine çelebîler tarafından atanan şeyhlere rastlanmaktadır. Aynı dönemde, yani 17. yüzyılda, meşihatnâmelerin muhtevasında da değişiklilerin yapıldığı görülmektedir. İlk dönem meşihatnâmelerinde dostlardan, âşıklardan, sadıklardan, muhiblerden ve ihvana hizmetten bahsedilirken, bu yüzyıla ait Türkçe yazılmış bazı meşihatnâmelerde bütün Mevlevîlerle padişahın ömrüne ve devletine dua etmek ön plandadır ve meşihatnâmelerin yazı kalıbı bu tarihten sonra bu şekilde birbirine benzemeye başlamıştır[1206].

[1202] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 471
[1203] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 471
[1204] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 472
[1205] Goncagül Artam, *a.g.e.,* s. 49
[1206] Goncagül Artam, *a.g.e.,* s. 49-50

Sonuç olarak, seyr ü sulûk ve semâ âdâbı Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi devrinden itibaren tarikatın gelişme sürecine paralel biçimde oluşmaya başlamış, Pîr Âdil Çelebi zamanında kurallara bağlanmış, aşk, marifet ve hizmeti ana esaslar olarak kabul etmiş olan, tarih boyunca halk tabakalarından devlet adamlarına kadar toplumun her kesiminden insanların mânevî hayatı üzerinde etkili olmuş, birer güzel sanatlar akademisi gibi çalışan, dergâhlarında birçok alim, ârif ve kâmilin yanı sıra Türk kültür ve sanatının en önemli temsilcilerini yetiştirmiş olan Mevlevîliğin[1207], *Nûrü'l-Hüdâ*'nın yazıldığı 17. yüzyılda da en yaygın tasavvufî zümrelerden biri olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Bu yüzyılda Evliya Çelebî'nin imparatorluk çapında gerçekleştirdiği seyahatlerde hemen hemen her şehirde rastladığı Mevlevî tekke veya âsitâneleri için "*cümleden ma'mûr*" ve "*cümleden mu'allâda*" gibi tabirleri kullanması da tarikatın diğer tarikatlara nispetle bu dönemde sahip olduğu itibarı ve zenginliği açıkça ortaya koymaktadır[1208].

2.5.7.2. Mevlevîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Mevlevîlerin Genel Tasvir ve Tarifleri

Eserde Mevlevîler; başlarına yaprak misali yeşil istiva (şerit) çekilen, beş kulaç kadar destar ve taylesan sarılan terksiz, külah giymiş; Peygamber Hz. Muhammed'in (a.s.) sünnetine uygun olarak boyunlarına birer ridâ (şal) sarmış; elbise olarak beyaz bir aba giymiş; yine sünnete uygun olarak gözleri sürmelenmiş, şeriat emrine uygun sakalları olan, def ve ney eşliğinde tekbir getiren beğenilen ve hoşa giden tarz ve üsluba sahip, Mesnevî'nin sırlarına vakıf, Konyalı arif ve iyilik sahibi, manevi mutluluğa erişmiş kimseler[1209] olarak tasvir ve tarif edilmişlerdir.

[1207] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "*Mevleviyye*", DİA, C. 29, s. 473

[1208] Goncagül Artam, *a.g.e.*, s. 171

[1209] "*Cumhūr-ı Mevlevīler mesrūr-ı maᶜnevīler vāḳıf-ı esrār-ı Meŝnevīler ve ᶜārif-i ebrār-ı Ḳonevīler, serlerine birer külāh-ı bīterk ve sebz istivālar çekmişler miŝāl-i berk ve külāhları üzre beşer ḳulaç*

2.5.7.2.1. Mevlevîlerin zâhir hâlleri

2.5.7.2.1.1. Kılık-Kıyâfetleri

Başlarına terksiz külâh takarlar

Gerek eser anlatıcısı, gerekse taifenin eserdeki sözcüsü konumunda bulunan Derviş Ârif-i Konevî tarafından Mevlevîlerin, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olarak başlarına yaprak misali yeşil istiva (şerit) çekilen, beş kulaç kadar destar ve taylesan sarılan terksiz[1210], yektâ külah[1211] giydikleri anlatılmaktadır.

Mevlevîlerin giydikleri söz konusu külâhın veya tacın sembolik anlamına da değinen Derviş Ârif-i Konevî'ye göre, felek terksiz külaha benzediği için terksiz yektâ Mevlevî külah veya tâc feleği sembolize etmektedir. Zir insanın (bu durumda Mevlevîlerin) sırrı da tıpkı felek gibi olup yüzü güneşi, kaşları ise hilâli (mâh-ı nev) andırmaktadır[1212]. Nitekim bazı ayet ve hadislerde insan yüzünün güneş ve aydan daha güzel (parlak) olduğuna işaret edilmiş[1213] olup bu durum, Allah'ın nurunun insan yüzüne yansıdığını ve güzellerdeki güzelliğin "cemâl-i Lemyezelîden bir eser" olduğunu göstermektedir[1214]. Haddi zatında güneş ışığının çoğalması ve (renk) çeşitleri söz konusu değildir, fakat farklı renklere sahip şişelere veya kristallere yansıdığında

---

miḳdārı ṣarılmış destār u ṭaylesānlar ḳomışlar bersünnet-i Aḥmed-i muḫtār ...." (bk. Tenkitli Metin, s. 1181)

[1210] Tâcın terksiz oluşu, dikişsiz olması demektir. Bu tür tâcın tepesi ve kubbesi tek parça çuha ile kaplanmıştır. Bu tâc, Hz. Peygamber'in nübüvvet ve velâyetteki önceliğine, âlem-i muhit oluşuna ve ferdiyetine işaret olarak yorumlanmıştır. Tarikatlar içinde Mevlevîlerin yanı sıra Şâzeliyye tarikatına mensup olan dervişlerin de terksiz tâc giydikleri bilinmektedir. (bk. Güldâne Gündüzöz, *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017, s. 113)

[1211] *…serlerine birer külāh-ı bīterk ve sebz istivālar çekmişler miṣāl-i berk ve külāhları üzre beşer ḳulaç miḳdārı ṣarılmış destār u ṭaylesānlar ḳomışlar…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1181)

[1212] "*Ve daḫi ey Ḫˇāce-i muḥterem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam bīterk yektā külāhdan murād ve anuñ rumūzı bābında şerḥ-i mā-fi'l-fu'ād idelüm. Bil_kī bu felek bīterk külāha miṡāl idügi bīḳīl ü ḳāldur. Bizüm de sırrumuz fi'l-ḥaḳīḳa gerdūna mānend ü ᶜadīl ve yüzümüz ḫurşīd ve ebrūmuz māh-ı neve delīldür.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1213)

[1213] "*Zīrā ṣūret-i insān şems u ḳamerden aḥsen idügine naṣṣ āyet-i "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"-"Leḳad ḫaleḳne'l-insāne fī-aḥseni taḳvīm" ve ḥadīṯ-i "خلق الله آدم على صورته"-"Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretihi" ḫod şāhidān-ı ᶜadlāndur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1213)

[1214] "*Zīrā nūr-ı Ḫudā ṣūret-i insānda cilveger ve ḥüsn-i ḫūbān cemāl-i Lemyezelīden bir eṯer idügi müşāheddü*r." (bk. Tenkitli Metin, s. 1220)

şişelerin her biri kendi rengiyle göründüğü gibi, güneş ışığı da bakan gözlere farklı renknlerdeymiş gibi görünür[1215]. Aslında güneş ışığının herhangi bir renge sahip olmaması ve kazurat (pislik) üzerine yansıması güneş ışığının kendisini herhangi bir zaafa uğratmaz[1216]. Velhâsıl âlemdeki bütün suretler, görüntüler Hak Teâlâ zatının nurunun bir yansıması olup urefânın, yani arif kimselerin gözünde bu şekilde görünmektedir[1217].

Yine Derviş Ârif-i Konevî'ye göre Mevlevî külahı üzerindeki taylesân, tayy-ı lisana, dili dürüp bükmeye, yani korumaya işâret etmektedir. Nitekim fusahâ-yı Arab'dan birinin söylediği gibi "*Kişinin kemâli taylesânda değil, tayy-ı lisandadır.*"[1218] Derviş Ârif-i Konevî, devamında dili korumanın ve sır tutmanın önemini anlatan birçok kelâm-ı kibardan ve hadis-i şeriflerden örneklere yer vermektedir.

Üzerlerine ridâ ve beyaz abâ giyerler

[1215] "*Zîrā nūr-ı āfitāb ḥadd-i ẕātında müteᶜaddid ü mütekeṩṩir olmaz. Ammā şīşehā-yı rengāreng üzre tāb olursa her biri bir reng ile ᶜayān ve dīde-i ᶜāleme elvān-ı mütekeŝŝire ile nümāyān olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1220)

[1216] "*Zīrā nefsü'l-emrde nūr-ı āfitāb levnden müberrā ve ḳāzūrāt üzre tāb urmaġla nūr-ı şemse iḫtilāf peydā olmaz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1222)

[1217] "*Muḥaṣṣal cümle ṣuver meẓāhir-i envār-ı ẕāt-ı Ḥaḳ idügi ᶜayān ve dīde-i ᶜurefāya nümāyān idügi maḥall-i gümān degildür*."

[1218] "*Kemālu'l-mer'i lā fī'ṭ-ṭaylesāni / Velâkin ẕāke fī ṭayyi'l-lisāni*"

Eserin Mevlevîlerle ilgili bölümün giriş kısmında anlatıcı tarafından tasvir ve tarif edilirlerken Mevlevîlerin; gerdenlerine, yani boyunlarına ridâ[1219] (şal) ve üzerlerine beyaz aba[1220] giydikleri söylenmektedir[1221].

Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlevîlerin biri sokağa çıkarken giyilen, biri de "tören" veya "resim" hırkası da denilen ve törenlerde giyilen hırka olmak üzere iki hırka giydiklerini söylemektedir. İkisinin de yakasız olduğu söyleyen Gölpınarlı, bu hırkaların ilkini kollu, kolları ceket kolundan biraz daha geniş, fakat yukarısı ve aşağısı aynı ende, topuklara kadar uzun, beli dar olmayan bir üst giyimi olarak tarif ederken; ikincisini kolları, üstü ve altı bir (tek parça), gayet geniş ve bedeni düz, kolları giyilmediği takdirde eteğe yaklaşan, boyu topuğa kadar uzanan uzun bir hırka olarak tarif etmekte[1222]; ayrıca bu tören hırkasının yakasında yine bükülen koyu yeşil ve bir parmak yahut eni daha dar uzun istivâ adı verilen bir şeritin, yakalarının yanından aşağıya, eteğe kadar indiğini ve eteği boydan boya kapladığını yazmaktadır[1223].

[1219] Sözlük anlamı örtü, şal demek olan ridâ, tasavvuf literatüründe "Hakk'ın sıfatlarının kul suretinde zuhur etmesi" anlamına da gelmektedir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 296)

[1220] Sözlük anlamı yünden yapılmış kaba kumaş demek olan abâ, genel olarak dervişlerin ve müritlerin giydikleri kalın ve kaba kumaştan yapılan uzun ve bol elbise yani hırkanın adı olup aynı zamanda dervişliğin ve sûfîliğin simgesidir (bk. Süleyman Uludağ, Tsavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 17). Tahirü'l-Mevlevî, dervişlerin abadan kisve giyme âdetlerinin çok eski, âdeta Hz. Peygember'in devrinden başladığını, o zamanlarda fakr u zaruret içinde bulunanların aba giydiklerini söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yünden tepme keçeden elbise giydiği gibi "mirt" tabir edilen ve yine yünden abâ cinsinden olan uzun ve geniş bir ihrama büründüğü hatta Hz. Hasan, Hüseyin, Fatıma ve Ali'yi onun altına alarak iltifat ettiği, bu iltifata mazhar olanlara "Âl-i Abâ" denildiği anlatılmaktadır (Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 1). Bütün bunlardan yola çıkarak genel anlamda dervişlerin özelde Mevlevîlerin abâ giymekle Hz. Peygamberin sünnetine ittiba etmek gayesini güttükleri söylenebilir. Abânın beyaz renket olması bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir ki Hz. Peygamber'in renkler içinde beyazı daha çok tercih ve tavsiye ettiği, aynı zamanda imamesinde de beyaz rengi tercih ettiği rivayet edildiği gibi Nebevî gelenekte beyaz rengin, şerefli olmanın bir alameti sayıldığı bilinmektedir. Nitekim "Elbiselerinizden beyaz olanı giyin, çünkü o kıyafetlerin en hayırlısıdır ve ölülerinizi onunla (beyaz kefenle) sarın" buyurmak suretiyle beyaz rengi övüdüğü gibi, "Kabirlerinizde ve mescitlerinizde Allah'ı ziyaretiniz için en güzel elbise beyazdır" diyerek mezar ziyeretlerinde ya da mescitlere giderken beyaz renkli kisve giymeyi de tavsiye etmiştir. (Güldane Gündüzöz, *a.g.e.*,, s. 35-36)

[1221] "*Cumhūr-ı Mevlevīler … ve gerdenlerinde birer ridā ve libāsları beyāż ᶜabā*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1181)

[1222] Abdülbaki Gölpınarı, *Mevlevî Âdâbı ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004, s. 31

[1223] Abdülbaki Gölpınarı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s.395

Her ne kadar eserde ridâdan ve abâdan kastın ne olduğu tam olarak anlaşılmıyor ise de, Gölpınarlı'nın yukarıdaki açıklamalarından hareketle eserde geçen "…*ve gerdenlerinde birer ridā ve libāsları beyāż ᶜabā*…" ifadesindeki "ridâ" ile Mevlevîlerin iki yakadan aşağıya doğru sarkan yeşil şeridiyle birlikte "tören" hırkalarının; beyaz abâ ile ise dışarı çıkarken üst elbise olarak kullandıkları hırkalarının kastedildiğini söylemek mümkündür.

Eserde açıkça belirtilmese de gerek libas olarak abânın kendisini, gerekse abada beyaz rengi tercih etmekle Mevlevîlerin, Hz. Peyganber'in sünnetine ittibâ etme[1224] gayesini güttüklerini söylemek mümkündür. Nitekim Mevlevîlerin kılık kıyafetleri hakkında bilgi verilirken anlatıcı tarafından "*bersünnet-i Aḥmed-i muḫtār, bermūcib-i sünnet, berfermūde-i şerīat*" gibi ifadelerin kullanılması bu gayeyi daha da açıkça ortaya koymaktadır.

Eserde Mevlevîlerin giydikleri abânın beyaz oluşunun sembolik anlamına değinilmemekle beraber, Nebevî gelenekte şerefli olmanın bir alâmeti sayıldığını söylemekle iktifa edelim.

[1224] Genel olarak dervişlerin ve müritlerin giydikleri kalın ve kaba kumaştan yapılan uzun ve bol elbise yani hırkanın adı olan abânın, dervişliğin ve sûfîliğin simgesi (Bk. Süleyman Uludağ, Tsavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 17) olarak giyilme âdetinin çok eski, âdeta Hz. Peygember'in devrinden başladığı, o zamanlarda fakr u zaruret içinde bulunan sahabilerin giydikleri söylendiği gibi; Hz. Peygamber'in yünden tepme keçeden elbise giydiği gibi "mirt" tabir edilen ve yine yünden abâ cinsinden olan uzun ve geniş bir ihrama büründüğü hatta Hz. Hasan, Hüseyin, Fatıma ve Ali'yi onun altına alarak iltifat ettiği, bu iltifata mazhar olanlara "Âl-i Abâ" denildiği anlatılmaktadır (Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 1). Bütün bunlardan genel anlamda dervişlerce, özelde Mevlevîlerce abânın giyilmesinde Hz. Peygamberin sünnetine ittiba etmek gayesininin güdüldüğü anlaşılmaktadır. Elbisede Mevlevîlerce beyaz rengin tercih edilmesinde de aynı şeyin söz konusu olduğu söylenebilir ki Hz. Peygamber'in renkler içinde beyazı daha çok tercih ve tavsiye ettiği gibi Nebevî gelenekte beyaz renk, şerefli olmanın bir alameti sayılmıştır. Nitekim "*Elbiselerinizden beyaz olanı giyin, çünkü o kıyafetlerin en hayırlısıdır ve ölülerinizi onunla (beyaz kefenle) sarın*" buyurmak suretiyle beyaz rengi övüdüğü gibi, "*Kabirlerinizde ve mescitlerinizde Allah'ı ziyaretiniz için en güzel elbise beyazdır*" diyerek mezar ziyeretlerinde ya da mescitlere giderken beyaz renkli kisve giymeyi de tavsiye etmiştir. (Güldane Gündüzöz, *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017, s. 35-36)

Gözlerine sürme çekerler

Gözlere sürme çekmek Hz. Peygamber'in zevâid sünnetleri, yani ibadet olarak değil de, âdet olarak devamlı yaptığı şeyler arasında sayılmaktadır[1225]. Eserde Mevlevî taifesinin "bermûcib-i sünnet" gözlerinin "mükehhal", yani sürmeli olduğu ifade edilmiştir[1226].

Sakallarını uzatırlar

Sakal uzatmanın da Hz. Peygamber'in, hatta bütün peygamberlerin şeriatlarında en önemli sünnetlerden biri olduğu bilinmektedir. Bu anlamda eserde Mevlevî taifesinin şeriatın emirlerine uygun olarak mükemmel bir şekilde sakal uzattıkları anlatılmakta ve bundan dolayı kendileri övülmektedir[1227]. Sakalın şeriattaki, yani dindeki yeri ve önemi ile ilgili Rum Abdalları ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak bilgiler verildiği için burada tekrarına lüzum görmüyoruz.

Ney ve def (kudüm) çalarlar

Semânın ayrılmaz bir rüknü olması hasebiyle müzik ve buna bağlı olarak bazı çalgı aletleri, Mevlânâ zamanından beri Mevlevîliğin esas unsurlarından sayılmıştır.

[1225] **Allah Rasulü'nün (a.s.) gözlerine sürme çektiği** *hadis rivayetlerinde yer aldığı gibi, gözlere sürme çekmenin faydalı olduğuna dair beyanları da mevcut olduğu bilinmektedir.* Konuyla ilgili Hz. Peygamber'in **"*Sürmenizin iyisi İsmidden (taş) olandır. O gözü cilalar, tüyü bitirir.*" dediği rivayet edildiği gibi** (Ebu Davud, Libas 13, Tıp 14; Tirmizi, libas 22,23; Ibn Mâce, Tıp 25**),** senedi zayıf bir hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (a.s.), yatmadan önce gözlerini üçer defa sürmelerdi (Bağavî, Şerhu`s-Sünne, XII/117-119). **Esasen sürmenin eski çağlardan beri bir süslenme vasıtası olarak kullanıldığı bilinmektedir.** Arap kadınları "mikhale" denilen şişeler içerisinde korunan sürme maddesini kendi çocuklarının gözlerine çekktikleri; ayrıca **dul kalan Arap kadınlarının yas tuttuklarında süslenmeyi bıraktıkları, tekrar evlenmek istediklerini göstermek için ise süslendikleri söylenmektedir. Bu anlamda** sürme çekmek de evlenmeye hazır duruma gelmenin bir göstergesi olarak da görülmüştür. [bk. https://sorularlaislamiyet.com/islamda-surme-cekmek-caiz-midir-kadinlar-icin-bir-sakincasi-olur-mu; Erişim tarihi: 07.02.2020]

[1226] "*…bermūcib-i sünnet çeşmleri mükaḥḥal…*"

[1227] "*…berfermūde-i şerīʿat liḥyeleri mükemmel ve kendüleri mübeccel…*"

Ney[1228] ve def veya kudüm da bu anlamda hem genel anlamda Mevlevîliğin hem de eserdeki Mevlevîler açısından vazgeçilmez unsurlardandır.

Eserde ney, daha çok sesinin yakıcılığı ve buna bağlı olarak sâlikin kalbindeki aşk duygusunu coşturması ve içini yakması gibi özellikleriyle söz konusu edildiği gibi, bir müzik aleti olarak neyin bazı önemli sırlarına dair açıklamalarda bulunulmuştur[1229]. Nitekim Derviş Ârif-i Konevî'nin ifadesiyle Mevlevîler, çaldıkları neyin sesi ve semânın şevki, coşkusu ile candan ve gönülden inleyip aşk ateşiyle içlerini yakmakta, ayrıca neyin yakıcı sesiyle yola gelip aşk ve muhabbet yolunda yok olurlar[1230]. Zira aşk neyi konuşmaya başlayınca aşk denizi coşup güm güm diye ötmeye başlar ve gönül yakıcı nağmeleriyle aşk sevdası kendilerini deli divaneye döndürür:

Her serāġāz eyledükçe nāy-ı ᶜaşḳ

Cūş idüp güm güm öter deryā-yı ᶜaşḳ

Naġme-i dilsūza gelse nāy-ı ᶜaşḳ

Bizi şūrīde ider sevdā-yı ᶜaşḳ

…….

Sūziş-i ney cism ü cān iḥrāḳ ider

Nice cism ü cān cihān iḥrāḳ ider

[1228] Kamıştan yapılan, bağadan yahut kemikten üfleneck bir yeri bulunan yedi delikli bir musıkî aleti olan neyin ve kudümün (def) Mevlevî musıkîsinin özel icra vasıtaları hâline gelmesi Mevlânâ'nın ölümünden sonra gerçekleşmiştir. Mevlana zamanında, onun semâ meclislerinde rebab çalındığı, hatta sadece kendisinin değil, oğlu Sultan Veled ve torunun da rebap çaldığı bilinmektedir. (Abdülbaki Gölpınarı, *Mevlevî Âdâbı ve Erkânı*, s. 45; Abdülbaki Gölpınarı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 418)

[1229] "*İmdi ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān seni sırr-ı neyden ḫaberdār ve saña ḥaḳīḳat-i mā-fi'ż-żamīri işᶜār idelüm*."

[1230] *…ṣadā-yı ney ile nāliş ve şevḳ-i semāᶜ ile gūşiş idüp cān u dilden nālān ve nār-ı ᶜaşḳ_ile derūnumuz sūzān iderüz. Zīrā biz āvāz-ı ney ile sālik ve ṣadā-yı cānsūz ile rāh-ı muḥabbetde hāliküz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1184))

Eserde neyin sırları, daha çok Mesnevî'nin "Bişnev ez ney" diye başlayan ilk beytinin şerhi olarak verilmiştir. Bu anlamda müellifin, hikâyenin bir kahramanı olan Derviş Ârif-i Konevî'nin ağzından Mesnevî'nin ilgili beytinin âdetâ geniş bir açıklamasını ve şerhini yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda Derviş Ârif-i Konevî, "ney"in, istiare ve kinâye yoluyla "insân-ı kâmil" ve bütün insanlar karşılığında kullanıldığını söyleyerek devamında mukayese yoluyla ney ile insân-ı kâmilin özellikleri üzerinde durmaktadır ki anlatılanlara göre insân-ı kâmilden murat Hz. Peygamber'dir (a.s.). Bu bağlamda "ney" ile ilgili yapılan şerhlerden biri ebced hesabı ile ilişkili olarak yapılmıştır. Yapılan bu açıklamaya göre ney (نی) biri "nûn", biri "yâ" olmak üzere iki harften oluşup ebced hesabında "nūn - ن" "elli", "yâ - ی" ise "on" sayısına tekabül eder ki ikisinin toplamı "altmış" sayısını vermektedir. Ebced hesabında "sīn - س" harfi de "altmış" sayısına tekabul etmekte, dolayısıyla burada "ney" lafzı aynı zamanda "Yâsîn" manasında kullanılmıştır ki bazı müfessirlere göre "Yâsîn", "Yâ Muhammed" manasına gelmektedir. Bu durumda "Bişnev ez ney" ibaresi, "Bişnev ez Muhammed" manasına gelmektedir. Neyin ihtivâ ettiği sırlarına dair yapılan açıklama ve şerhlerinden bir diğeri Hz. Peygamber'in (a.s.) Mirac gecesinde can kulağıyla Hak Teâlâ'dan ümmetiyle alakalı üç ayrı sırrı harfsiz ve sessiz olarak yetmiş bin kelâm halinde dinleyip işitmesi ile alakalı olarak yapıldığı görülmektedir ki bu üç sırdan birinin neyde saklı olduğunu söylenmektedir. Şöyle ki, Hz. Peygamber (a.s.) Mirac'dan dönünce ashabına Hak Teâlâ'dan üç kısım halinde aldığı sırların bir kısmının asla açıklanmasına müsaade verilmediğini, bir kısmının ümmetine açıklanmasının emredildiğini, bir kısmının açıklamasının yapılmasının veya saklanmasının kendi iradesine bırakıldığını söyleyince Hz. Ali, açıklanması kendi iradesine bırakılan sırlardan bazılarını kendisine söylemesini istemiştir. Hz. Peygamber bu konuda Hz. Cebrail vasıtasıyla Cenab-ı Hak'tan aldığı izin gereği, kimseyle paylaşmaması şartıyla Hz. Ali'ye bunların içerisinden yalnızca bir sırrı açıklayacağınız söyleyerek bu anlamda Cenâb-ı Hak'tan mahşer gününde ümmeti diğer ümmetlerden utanmasın diye hallerini gizli kılmasını ve diğer ümmetler hallerini bilmesin diye hesaplarını kendi huzurunda görmesini istediğini ve Cenab-ı Hakk'ın ümmetini kendisinin haberi bile olmadan hesaba çekeceğini haber verdiğini söyler. Bu sözleri duyması üzerine sevinçten uçan Hz. Ali, söz konusu sırrı insanlardan hiçkimseyle paylaşamadığı için bir gün çöle gidip suyu çekilmiş olan bir kuyuya başını

uzatıp bu sırrı sesli bir şekilde söyleyip hemen Medine'ye dönmüş. Birkaç gün geçtikten sonra Cenab-ı Hakk'ın hikmeti gereği susuz olan kuyu, duyduğu sözlerin tesiriyle coşup taşmış ve içinden taşan sulardan kuyunun etrafında bir göl oluşarak gölde kamışlar bitmiş. Bir gün bir çoban o gölden bir kamış keserek kaval yapıp çalmaya başlayınca ses Hz. Peygamber'in (a.s.) kulağına gidince Hz. Ali'ye söz konusu sırrı kime anlattığını sormuş. Hz. Ali ise bu duruma şaşırıp kimseye bir şey anlatmadığını söylemesi üzerine Hz. Peygember (a.s.) "Kamış bunu (sırrı) kıyamete kadar söyleyecektir" demiştir. Buna durumda "Bişnev ez ney hikâyet mīkuned" ibaresinde geçen hikâye, Hz. Peygamber'in (a.s.), Hz. Ali'ye anlattığı hikâye olup ney söz konusu hikâyedeki sırrın dilsiz tecümanı[1231] konumundadır. Ayrıca devamında ilgili beytin ikinci mısraının yapılan uzun şerhi sonucunda "ney"in aynı zamanda asıl vatanından kopup bu dünyaya gelen insan ruhunun tercümanı durumunda olduğu da anlatılmaktadır[1232].

Hz. Mevlânâ'ya âşıktırlar

Hz. Mevlânâ aşkı, Mevlevîlerin inanç ve mana dünyalarında özel bir yeri vardır. Nitekim Derviş Ârif-i Konevî'nin ifadesiyle kendilerini kulu, kölesi saydıkları ve zamanın kutbu ve aşkın sultanı olarak gördükleri Hz. Mevlâna, Mevlevîler için gönül tahtlarının şahı, can burçlarının mahı (ay), canları içindeki can ve iki cihanda kavuşmak istedikleri tek şeydir[1233]. Başka bir ifadeyle Mevlevîler, Mollâ-yı Rum dedikleri Hz. Mevlânâ'nın âşıkları olarak, kendisini hem tek dertleri hem tek dermanları olarak görmektedirler:

[1231] "*taḳdīri üzre olıcaḳ neyüñ didügi Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü ḥażretlerine buyurduġı ḥikāyet şumūl-i raḥmet ve rivāyet-i firāḳ-ı ᶜālem-i vuṣlat dimek olur kï ney bu taḳdīrce ol ḥikāyetüñ tercümān-ı bīzebānı olmış olur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1196)

[1232] "*Bu ḳadar ḥicāb içre rūḥ bermūcib-i "حبّ الوطن من الايمان"-"Ḥubbu'l-vaṭani mine'l-īmān" feḥvāsı üzre vaṭan-ı aṣlīsinüñ cüdālığından ḥikāyet ü şikāyet itmiş olur ney zebān-ı rūḥdan tercümān olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1207)

[1233] "*Bil kï biz çākerān-ı ḳuṭb-ı zamān u zemīn ve ḫāk-i rāh-ı Cenāb-ı Celāle'd-dīnüz ve taḫt-ı dilde şāhumuz ve burc-ı cānda māhumuz ve cān içre cānumuz ve dü ᶜālemde maṭlūbumuz Mevlānādur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1184)

ᶜĀşıḳuz maḥbūbumuz Mollā-yı Rūm

Derdümüz dermānumuz Mollā-yı Rūm

Aşk ve muhabbet yolunu tutarlar

Bektaşîlikte olduğu gibi Mevlevîlikte de her şeye cezbe ve aşkla ulaşıldığı inancı hâkim olup Mevlevîler esas gayelerine, yani Hakk'a ulaşma konusunda bilgi (marifet) yolunu değil aşk, muhabbet ve cezbe yolunu tutmuşlardır[1234]. Bu bağlamda eserdeki Mevlevî kahramanlarından biri olan Derviş Ârif-i Konevî, içtikleri muhabbet şarabının etkisiyle okyanus gibi coşup maddi varlık cübbelerini yırtıp yüzlerini toprağa sürdüklerini, neyin sesiyle semânın verdiği şevkle can u gönülden inleyerek içlerini aşk ateşiyle yaktıklarını ve muhabbet yolunda kendilerini yok ettiklerini, aynı zamanda bu yolla manevî ilimlerin ve Mesnevînin sırlarına vakıf olduklarını[1235] söylemektedir ki bir anlamda aşk ve muhabbet vasıtasıyla fena fillâh makamına ulaştıklarını ima etmiş olmaktadır.

Semâ ederler

Mevlevîliğin en önemli erkânlarından biri olan semânın ifade ettiği sembolik manasıyla ilgili de eserde Mevlevîler adına söz alan halife Derviş Ârif-i Konevî'nin ağzından bilgi verilmiştir. Verilen bilgiye göre semâ hâlindeki Mevlevî dervişi, kâinât hânkahında (evrende) ilâhî aşk ve muhabbetle bir avare gibi gece gündüz dönen feleği sembolize etmektedir. Aynı zamanda semâ eden Mevlevî dervişi, marifet göğünde bir seyyâre (yıldız) gibi Allah'ın yaratma sanatını müşahede etmek suretiyle eşyanın

[1234] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 16; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 168

[1235] "*Ve daḫi ey Ḫ˘ace biz ᶜālim-i ᶜilm-i maᶜnevī ve vāḳıf-ı esrār-ı Meṯnevī olup cām-ı muḥabbetden nūş ve miṯāl-i baḥr-i muḥīṭ cūş u ḫurūş idüp cübbe-i cismi çāk ve rūyumuz ālūde-i ḫāk ḳılup ṣadā-yı ney ile nāliş ve şevḳ-i semāᶜ ile gūşiş idüp cān u dilden nālān ve nār-ı ᶜaşḳ_ile derūnumuz sūzān iderüz. Zīrā biz āvāz-ı ney ile sālik ve ṣadā-yı cānsūz ile rāh-ı muḥabbetde hāliküz.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1185)

hakikatinden haberdar olduğu gibi, irfân derecesi ile itmi'nân (iç huzuru, gönül rahatlığı veya kesin bilgi) makamına vasıl olurlar[1236].

Semânın dindeki yeri ile ilgili olarak ise Hâce-i Cihân, Hz. Mevlânâ'nın "*Semâ, bazı insanlar için farz, bazıları için sünnet, bazıları için ise bid'attır. (Buna) hazır olanlar için farz, talipler için sünnet, gafiller için ise bid'attır*." sözlerini referans alarak semânın gafiller için bid'at olduğunu, fakat nefsanî arzuları ortadan kaldırdığı için aşk ve muhabbet ile yapılan semânın bid'atten uzak, hatta Hz. Mevlânâ'nın söylediği üzere belki de farz hükmündedir[1237]. Ayrıca Hâce-i Cihân, kâinattaki feleklerin ve dünyanın aşk ve muhabbet üzre döndükleri, yani sema ettikleri irfân erbabının malumu olduğunu söylemektedir[1238].

2.5.7.2.2. Memleketleri

Eserde Mevlevî taifesinin halifeleri olan Derviş Arif-i Konevî, "Biz diyâr-ı Karamanda Konyadan gelürüz ve cümlemüz Konevîlerüz" sözleriyle dolaylı yoldan, fakat tarihî bilgilere uygun olarak Konya, Mevlevîliğin ve Mevlevîlerin ana merkezi olarak gösterilmiştir[1239].

2.5.7.2.3. Teşkilat Yapıları

Eserde, Mevlevîliğin teşkilat yapısıyla ilgili olarak birebir bilgiler verilmemekle birlikte, anlatıcının ve eserdeki Mevlevîlerin sözcülerinden biri olan halife Derviş Ârif-i Konevî'nin sözlerinden daha önce adları geçen zümrelerde olduğu

---

[1236] "*Ve daḫi ey Ḫˇace semāᶜdan murād oldur kï miŝāl-i çerḫ-i devvār ᶜaşḳ u muḥabbet_ile leyl ü nehār ḫānḳāh-ı ᶜālemde devr idüp āvāre ve āsumān-ı maᶜrifetde seyyāre olup ṣunᶜ-ı Ḫudāya baṣīr ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr olmaġla nā'il-i derece-i ᶜirfān ve vāṣıl-ı maḳām-ı iṭmīnān oluruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1224)

[1237] "*…Bu taḥḳīḳ üzre semāᶜ ġāfillere bidᶜat idügi maḥall-i reyb degildür. Ammā semāᶜ ᶜaşḳ u muḥabbet ile olup emr-i iḫtiyār bertaraf olıcaḳ bidᶜatdan ᶜarī ve ḳavl-i Mevlānā üzre belk-i farżiyyet ḥükmine sārī olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1226)

[1238] "*Zīrā eflāk u ᶜarżīn ᶜaşḳ u muḥabbet ile devrān üzre idügi maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜirfāndur.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1226)

[1239] "*ḫalīfeleri olan Dervīş ᶜĀrif-i Ḳonevī diz üzre gelüp zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı Ḳaramanda Ḳonyadan gelürüz ve cümlemüz Ḳonevīlerüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1182)

gibi Mevlevîlerde de birinci pir, ikinci pir ve halife gibi hiyerarşik bazı makamların söz konusu olduğu görülmektedir. Buna göre eserdeki Mevlevîlerin halifesi Dervil Ârif-i Konevî, birinci pirleri Vâkıf-ı Konevî, ikinci pirleri de Kâşif-i Herevî'dir[1240].

Yemek Sonrası Ayinleri

Eserde diğer derviş taifeleri gibi Mevlevîlerin de yemek sonrasında bir takım ayinlerini icra ettiklerinden bahisle yemekten sonra Mevlevî dervişlerinin Allahu Teâlâ'ya hamd u senada ve hânkâh sahibine hayır duada bulunup gelmiş geçmiş pirlerinin ruhlarını hayır dua ile yad ettikten sonra ayinleri neyzen, defzen, kudûmzenlerin icraları ile hanendelerin gönül yakıcı nağmeleri eşliğinde "misâl-i bahr-i muhit" coşkulu bir şekilde semâ ayinlerini icrâ ettikleri[1241] anlatılmaktadır.

2.5.7.3. Hâce-i Cihân'a Göre Gerçek Mevlevîliğin Manası

Hâce-i Cihân Mevlevîlerle olan sohbetlerinin sonunda harf sembolizminden bilistifade onlara Mevlevî harflerinin sırlarını, dolayısıyla gerçek Mevlevîliğin manasını açıklamaktadır[1242]. Buna göre "Mevlâ - مولی" kelimesi, dört harf olup her ḥarfi Mevlevîliğin manasını ihtva etmektedir ki ilk harfi olan "mîm - م" sürekli aşk şarabıyle mest olmaya; ikinci olan "vâv - و" harfi vüdde yani dostluğa, muhipliğe; üçüncü harfi "lâm - ل" likâya yani yüze ve bakmaya; dördüncü harfi olan "yâ - ی" ise yakîne, yani kesin bilgiye işarettir. Bu durumda Mevlevî olan kimse muhabbet şarabıyla mest olup namus şişesini kırarak ve cübbesiyle kabasını fakirlik toprağına sererek bir nefeslik an bile aşktan uzak kalmamalı; herkesle dost olmalı; her daim

---

[1240] "*ḫalīfeleri olan Dervīş ᶜĀrif-i Ḳonevī diz üzre gelüp zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï ... Bu pīrümüzüñ nāmına Vāḳıf-ı Ḳonevī ve pīrümüzüñ pīrine Kāşif-i Herevī dirler. Her biri pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i ḥaḳīḳatdurlar*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1182)

[1241] "*Baᶜde'ṭ-ṭaᶜām fuḳarā Ḫudā-yı ᶜazze ve celle Cenābına ṣenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā ḳılup baᶜdehü pīrān-ı pīşḳademlerinüñ ervāḥını yād ve duᶜā-i ḫayr ile şād ḳıldılar. Baᶜdehü āyīnleri üzre neyzenler neynevāzlıġa ve defzenler deffāflıġa ve ḳudūmzenler uṣūlbendlige ve ḫˇānendeler naġam-ı dilsūz ile taḥrīrāta ve sā'irleri semāᶜ_ile vecd ü ḥālāta düşüp ṣafā-yı şevḳ_ile miṡāl-i baḥr-i muḥīṭ cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1182)

[1242] "*İmdi ey pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevī seni vāḳıf-ı esrār-ı ḫurūf-ı Mevlevī idüp beyān ü mā-fi'ż-żamīri ᶜayān idelüm."* (bk. Tenkitli Metin, s. 1255)

cânânın yüzüne bakmalı, aynı zamanda herşeye ibret gözüyle bakmalı ve herşeyde hakkı görüp yakîn sırrına vakıf olmalı; ayrıca "ilme'l-yakîn"derecesinden "ayne'l-yakîn"e yükselip, yani yakin veya zahir bilgisini, aynen gözüyle görmüş kat'î bilgiye dönüştürüp kâlini hâle, yani söylediklerini fiile dökmelidir[1243].

2.5.8. EDHEMÎLER TAİFESİ

2.5.8.1. Edhemîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Tarikatların teşekkül ettiği dönemden önce yaşayan meşhur sûfî İbrâhim bin Edhem'in bir tarikat kurucusu olmadığı bilindiği halde ona nispet edilen, Edhemiyye'nin kimin tarafından nerede kurulduğu kesin olarak söylemek mümkün değildir[1244].

Başlı başına bir tasavvufî zümre olarak anlatıldığı Vâhidî'nin 16. yüzyılda yazdığı meşhur eseri ile 17. yüzyılda Karakaşzâde tarafından kaleme alınan *Nûrü'l-Hüdâ*'nın dışında kaynaklarda Edhemîler hakkında pek bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte Süleyman Uludağ, Hindistanlı lügat, hadis, tasavvuf, tefsir, fıkıh, tarih ve biyografi alimi Zebîdî Muhammed Mürtezâ'nın (ö. 1791)[1245] *İḳdü'l-cevheri'ş-şemîn* adlı eserinde 1750'de kendisinin Edhemiyye hırkası giydiğini ve burada 15. yüzyıldan itibaren Yemen, Mekke, Medine, Kirman ve Şîraz'da faaliyet gösteren Edhemî şeyhleriyle Kudüs'teki Edhemiyye zâviyesi hakkında kısaca bilgi verdiğini belirtmektedir. Uludağ, bir taraftan Zebîdî'nin bu eserindeki bilgilerden, Edhemiyye'nin Kâdirîlik ve Rifâîlik gibi Sünnî bir tarikat olduğunun anlaşıldığını,

---

[1243] "*Evvel ḥarf "mīm"dür. "Mīm" müdām bāde-i ᶜaşḳ ile mest olmaġa işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne cām-ı muḥabbet ile mest ve şīşe-i nāmūsı şikest ve cübbe vü ḳabāyı ḫāk-i faḳr üzre pest idüp bir nefes ᶜaşḳdan ḫālī olmaya. Ṣānī ḥarfi "vāv"dur. "Vāv" vüdde işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne herkese vüdd üzre ola. Ŝāliŝ ḥarf "lām"dur. "Lām" liḳāya işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne dā'im nāẓır-ı likā-yı cānān ve her şey'e nigerān olup naẓar-ı ᶜibret ile merd-i ḥaḳbīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn ola. Rābiᶜ ḥarfi "yā"dur. "Yā" yaḳīne işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne ᶜilme'l-yaḳīni ᶜayne'l-yaḳīne getürüp ḳāli ḥāl ide…"* (bk. Tenkitli Metin, s. 1255)

[1244] Süleyman Uludağ, "*Edhemiyye*", DİA, C. 10, s. 421

[1245] İsmail Durmuş, "*Zebîdi, Muhammed Murtaza*", DİA, C. 44, s. 168

fakat diğer taraftan Masum Ali Şâh'ın *Tarâiku'l-Hakâik* adlı eserinde Edhemiyye silsilesinin İmam Zeynelâbidîn veya İmam Muhammed el-Bâkır'a dayandırarak, Edhemîlerin Şiî temayüllere sahip tasavvufî bir zümre olduğunu ileri sürdüğünü belirtir. Uludağ, Zebîdî'nin verdiği yukarıdaki bilgilere dayanarak Edhemiyye'nin bazı kollarının Sünnî özelliklerini 18. yüzyıla kadar koruduğu, bundan sonra ise daha geniş çapta Şiî-Bâtınî zümrelerin tesirine mâruz kaldığı sonucuna varılabileceğini ifade etmektedir[1246]. Nitekim, Abdülbaki Gölpınarlı da "Menâkıb (Vâhidî), Edhemîleri Ehlisünnetten gösteriyorsa da biz, bunların da Bâtınî inançlara sahip bir zümre olduğunu düşünüyoruz."[1247] diyerek bir manada Uludağ'ın bu konudaki düşüncesini teyit etmektedir. Kubbealtı Lügati'nde de muhtemelen Gölpınarlı'nın verdiği bu bilgilere dayandırılarak Edhemîler'in, "*Şeyh Ebû İshak İbrâhim bin Edhem tarafından kurulan, bâtınî inançları benimsemiş ve sonra Bektaşîlik içinde erimiş bir tarîkat*."[1248] olarak tanımlandığı görülmektedir.

Uludağ'ın ve Gölpınarlı'nın verdikleri bilgilere bakılırsa, *Nūrü'l-Hüdâ*'da ayin, tarz, hal ve hareketleri sünnete ve şeriata uygun olan bir derviş taifesi olarak gösterilip övülen Edhemîler zümresinin de ağırlıklı olarak Sünnî, fakat Şiî-Bâtınî temayülleri olan bir tasavvufî zümre olduğu söylenebilir.

Yine Uludağ'ın verdiği bilgiye göre Osmanlı müellifi Hârîrîzâde (ö. 1882) *Tibyânü vesâʾili'l-ḥaḳāʾiḳ* adını taşıyan tarikatlara dair meşhur ansiklopedik eserinde[1249] Edhemiyye'nin "efkârın def'i, mâsivânın terki ve ağyâr muhabbetinin ref'i" esasına dayandığını belirtmekte olup ayrıca, onların okudukları virdleri hakkında da bilgi vermektedir[1250].

Bunların dışında *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'*nde Edhemîlik'ten "Şeyh Ebi İshak İbrahim Bin Süleyman Bin Mansuru'l-Belhî tarafından tesis olunan" bir tarikat olarak bahseden Mehmed Zeki Pakalın da muhtemelen Harîrîzâde'nin adı geçen eserindeki bilgilere istinaden tarikatın "efkârın def'i, masiva'llâhın terki, ağyâr

[1246] Süleyman Uludağ, "*Edhemiyye*", DİA, C. 10, s. 421
[1247] Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, s. 255
[1248] Kubbealtı Lügati, http://www.lugatim.com/s/edhemiye (16.02.2020)
[1249] Yakup Çiçek, "*Tibyânü Vesâili'l-Hakâik*", DİA, C. 41, s. 128
[1250] Süleyman Uludağ, "*Edhemiyye*", DİA, C. 10, s. 421

muhabbetinin ref'i esasına müstenit" olduğunu ifade ettikten sonra yine muhtemelen aynı eserden iktibas ederek Edhemîler'i anlatan şu manzumeyi vermektedir:

Edhemîler gör ki bir hoş fırkadır

Kasdları her demde mahv u garkadır

Bunlara üç nesnedir aslı usûl

Bu üçile buldular bil hakka yol

Def'-i efkâr ile selb-i mâsivâ

Haktan artık kalmıya dilde hevâ

Bu dürür bunlarda âyîn u usûl

Edhemîlerde budur hakka vusul[1251]

Hem genel hem özel olarak Edhemîler taifesinin 17. yüzyıldaki durumları hakkında en dikkate şayan bilgileri, bu yüzyılın ikinci yarısında (1661) IV. Mehmed devrinde İstanbul'a elçilik görevlisi olarak gelen ve görevli olduğu birkaç yıl boyunca İmparatorluğun birkaç yerini gezip gören İngiliz yazar Paul Ricaut vermektedir. Ricault, 1667'de yayınlayıp üç bölüm, daha doğrusu kitap halinde Osmanlı hükümet ve cemiyetini anlattığı *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (The History of the Present State of the Ottoman Empiere)* adlı bu eserinin *Türklerin Dini Hakkında* başlığını taşıyan İkinci Kitabının XVIII. Bahsinde Edhemîler hakkında ayrı bir başlık

[1251] Mehmed Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, C. 1, s. 594

açarak bu zümrenin mensuplarının dünya görüşleri, inançları, kılık kıyafeti ve yaygınlık durumları hakkında genişçe ve önemli bilgiler vermektedir.

Söz konusu kaynakta her ne kadar ilk başta "*Bu tarikatin kurucusu İbrahim Edhem adında biriydi*" denilerek Edhemiyye'nin, bizzat İbrahim bin Edhem tarafından kurulduğu ima edilmişse de, devamında söylenen sözlerden bu tarikatın, kendisini gören adamları ve hizmetkârların "onun sofu ve vakur hayat tarzı"nı gönüllü olarak taklit etmeye başlamasıyla sonradan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim onun bu hayat tarzını taklit eden bu kimselerin, "dünyadan ve onun beyhude işlerinden el etek çekerek" kendilerini "inzivaya ve nefislerine ezaya adamış" olup "fazla elbiselerini fakirlere ve ihtiyacı olanlara ver"dikleri[1252] belirtilmiştir.

Eserde verilen bilgilere göre bu tarikat mensupları "arpa ekmeğiyle beslenirler", "sık sık dua edip oruç tutarlar ve maharetli vaizler olabilmek için çok çalışırlar"mış. Yine eserdeki bilgilere göre Edhemîlerin kıyafetleri kalın, kaba kumaştan olup etrafına türban sarılmış yün bir külah giyerler ve boyunlarına beyaz üzerinde kırmızı puanlı bir kumaş sararlarmış. Çöllerde aslanlarla, kaplanlarla yaşadıkları ve onları besledikleri söylenen Edhemîlerin, ilâhî bir mucizeyle Hz. İdris'le konuştukları belirtilerek İdris Peygamber'le ilişkilendirilmeleri ise ayrıca dikkat çeken önemli bir husustur. İlgili kaynakta, Edhemîlerin belli başlı tekkelerinin İran şehirlerinde, özellikle Şiraz'da bulunduğu, İstanbul'da bu tarikattan çok az insan olduğu ve tarikatın Türkiye'den (Osmanlı'dan) çok İran'ı ilgilendirdiği belirtilerek, Edhemîliğin en çok yayıldığı coğrafya ve aynı zamanda 17. yüzyılda İstanbul, dolayısıyla Osmanlı'daki yaygınlık durumu hakkında da önemli bilgiler verilmektedir[1253].

Bütün bu bilgilerden hareketle özetle söylemek gerekirse, İbrahim bin Edhem'e izafe edilen Edhemîliğin, aslında kendisi tarafından kurulmamış olup, kendisinden sonra onun hal ve davranışlarını taklit eden insanlar tarafından meydana getirilmiş esas özü itibarıyla Sünnî olmakla birlikte içinde birtakım Şiî-Bâtınî

[1252] Paul Ricaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, trc. Halil İnalcık – Nihan Özyıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s. 231
[1253] Paul Ricaut, *a.g.e.*, s. 231

temayülleri de barındıran, Osmanlı topraklarından ziyade İran topraklarında yaygın olarak faaliyet gösteren, fakat az sayıda da olsa başta payitaht İstanbul olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında da 17. yüzyılın ikinci yarısının başlarına kadar az sayıda da olsa mensupları bulunan tasavvufî bir zümre veya taife olduğu söylenebilir.

2.5.8.2. Edhemîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Edhemîlerin Genel Tasvirleri

Eserde Edhemîler taifesi, yüzleri parlayan güneşe benzeyen, gözleri sürmeli, kıyafetleri yerinde (müşekkel), başlarında noktalı ve tam ortasında büyük bir noktası bulunan kubbeyi andıran terksiz taçları olan, salavat, kelime-i tevhid, tekbirler çekerek gezen; ayin, tarz, hal ve hareketleri sünnete ve şeriata uygun olan bir derviş taifesi olarak tasvir ve tarif edilmiştir[1254].

2.5.8.2.1. Edhemîler Tâifesinin Zâhir Halleri

2.5.8.2.1.1. Kılık-kıyafetleri

Taçları

Eserde gerek anlatıcı gerek hikâye kahramanlarından Edhemîlerin piri Şeyh Hamîd-i Belhî'nin ağzından Edhemîler taifesinin başlarına giydikleri taçları ve sembolik anlamları ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Verilen bu bilgilere göre

[1254] "*Gürūh-ı Edhemiyān vechleri miṣāl-i şems-i tābān dīdeleri mükaḥḥal kendüleri müşekkel ü mükemmel serlerinde birer bīterk ḳubbe misāl tāclar pürnuḳaṭ ve vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde bir büyük noḳṭa var faḳaṭ āyīn ü üslūbları bermūcib-i sünnet ve ḥareket ü cünbişleri berfermūde-i şerīᶜat ṣalavāt ü tevḥīd ve tekbīrāt u taḥmīd ile ....*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1258)

Edhemîler noktalardan oluşan ve tam tepenin ortasında büyük bir noktası bulunan, terksiz, kubbemsi, yuvarlak değirmi (müdevver) bir taç giyerler[1255].

Eserde anlatılan bütün taifelerde olduğu gibi Edhemîlerin kullanmış oldukları kılık kıyafetlerinde de güçlü bir sembolik anlam dünyasının saklı olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda Edhemîlerin kullanmış oldukları taç ve tacın üzerindeki unsurları üzerinden insan ile evren arasında bir ilişkinin kurulmaya çalışıldığı görülmektedir ki Edhemîlerin piri Şeyh Hamîd-i Belhî'nin Hâce-i Cihân'a yaptığı açıklamalara göre başlarına giydikleri tekerlek şeklindeki yuvarlak kubbemsi taçları "nümūne-i ḳubbe-i çerḫ-i aḫżar", yani yeşil çark-ı feleğin gök kubbesini temsil etmekte olup terksiz yedi dilimli oluşu, yedi kat olan gökyüzünü sembolize etmektedir. Taçlarındaki noktalar gökyüzündeki sayısız yıldızları, tam ortasındaki büyük nokta ise güneş ve ayı sembolize ettiği gibi kendilerinin, feleğin bela ve eziyet oklarının hedef noktası olduklarını; ayrıca onların kazaya rıza gösteren meskenet, yani miskinlik, fakirlik yolunun yolcuları ve marifet ülkesinin şerefli sultanları olduklarını göstermektedir[1256].

Bazı kaynaklarda, İbrahim Edhem'in saltanat tacıyla tahtını terk etmesinden kinaye Edhemî tacın istiğnanın timsali olduğu yazılıdır[1257].

2.5.8.3. Edhemîlerin Bâtın Halleri veya İtikâdî Esasları ve Kendilerine Olan Bakışları

Kendilerini Hz. İbrahim b. Edhem'in kulu, kölesi addederler

Eserde şeyhleri olduğu söylenen Şeyh Hamîd-i Belhî'nin ağzından anlatılanlara göre Edhemîler taifesinin inançlarının esasını Hz. İbrahim b. Edhem'in

---

[1255] "*Gürūh-ı Edhemiyān ... serlerinde birer bīterk ḳubbe misāl tāclar pürnuḳaṭ ve vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde bir büyük noḳṭa var ...*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1258)

[1256] "*Bil_kī serümüzdeki tāc-ı müdevver nümūne-i ḳubbe-i çerḫ-i aḫżardur. Ve bīterk yedi ḳat olması sebᶜa-i semāvāta işāretdür. Ve tāclarumuzda olan nuḳaṭ nücūm-ı bīşümāra mānend ü müşābihdür. Ve vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde olan noḳṭa-i kebīre mihr ü māha nażīre idügi maḥall-i iştibāh-ı żamīr degildür. Yāḫud felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına hedef ve ḳażāya rıżā göstermekle şeref ḥāṣıl idüp sālik-i silk-i meskenet ve mālik-i mülk-i maᶜrifet olmaġla salṭanat iderüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1260)

[1257] Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, s. 594

hayat felsefesi ile onun dinî pratikleri oluşturmaktadır. Bu anlamda Edhemîlerin Hz. İbrahim b. Edhem'i kendilerine rehber, yol gösterici, yürüdüğü yolunun toprağını, tozunu gözlerinin sürmesi; kendilerini de onun bendeleri[1258] olarak görmektedirler.

Âlemin kutbu ve velayetin sultanları olduklarına inanırlar

Kendilerini âlemin kutbu, ekseni olarak görme, yani kendilerini dünyanın merkezine alıp dünyanın kendilerinin etrafında döndüğüne inanma, daha doğrusu âlemdeki herkesten ve her şeyden kendilerini üstün görme anlayışı ve inancının diğer sufî ve heterodoks taifelerde olduğu gibi Edhemîlerde fazlasıyla mevcut olduğu görülmektedir. Bu meyanda eserde anlatıldığına göre Edhemîler, İbrahîm b. Edhem'i takip ettikleri için kendilerini, âlemin kutbu, göz nuru, zaman ve zeminin canı (ruhu), dünya hastalıklarının dermanı, doğru yolun mürşitleri, selim kalbin (esas) sahipleri ve insanlığın rehberleri[1259]; ayrıca yaratılış ve bozuluşun (kevn ü mekân) sırlarına vakıf, sırlar hazinesine ve âlemin asıl hakikatin bilgisine sahip, velayet ülkesinin sultanları, Hak yolunun rehberleri, Allah'ı yakından tanıyan ve dergâh-ı İlâhîye vasıl[1260], ilm-i ledünnîye mahrem[1261] kimseler olduklarına inanmaktadırlar.

Kaza (ve kadere) rıza göstermenin kendilerini şerefli kıldığına inanırlar

Eserdeki bilgilerden anlaşıldığına göre, İslam inancının altı şartlarından biri olan kaza ve kadere iman ve rıza göstermek Edhemîliğin ana esaslarından birini teşkil

---

[1258] "*bil_kī biz bende-i perverde-i ᶜālīḳadem-i Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhemüz ve cümlemüze pīşrev-i muḳtedā ve gerd-i rehi dīdelerümüze tūtiyādur . (...) Biz ... bende-i āsitāne-i İbrāhīm-i Edhemüz*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1259); Kendilerini, seyyitlerinin halis muhlis kulları olarak görmek, Melâmîlerin de en büyük özelliklerinden biridir (Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 20). Bu anlamda Edhemîler taifesinin, Melâmîmeşrep oldukları söylenebilir.

[1259] "*Zīrā biz cism-i zemīn ü zamāna cān ve ᶜilel-i ᶜāleme dermān olup mürşid-i ṭarīḳ-i müstaḳīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ḳuṭb-ı ᶜālem ve rehnümā-yı benī ādemüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1260)

[1260] "*Ve ol sulṭāna iḳtidā itmek_ile engüştnümā olup nūr-ı dīde-i cihān ve vāḳıf-ı sırr-ı kevn ü mekān olmaġla gencīne-i esrāra vāḳıf ve ḥaḳīḳat-i ḥaḳāyıḳ-ı ᶜāleme ᶜārif olup mülk-i velāyetde serverler ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa rehberler ve ᶜārif-i bi'llâh ve vāṣıl-ı dergāh-ı İlâhuz. (...) ve ᶜārif-i bi'llâh ve maḳbūl-i dergāh-ı İlâh ve sālik-i beydā'-i ṭarīkat ve ġavvāṣ-ı biḥār-ı ḥaḳīḳatüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1259)

[1261] "*…biz ᶜilm-i leddünnīye maḥrem…*" (bk. Tenkitli Metin 1262)

etmektedir ki Edhemîler aynı zamanda kazaya rıza göstermekle feleğin bela ve eziyet oklarına göğüs gerdiklerine ve Allah katında şeref kazandıklarına inanmaktadırlar[1262]. Dolayısıyla denilebilir ki onların inancına göre Allah katında şerefli kul olmanın yolu, kaza ve kadere rıza göstermekten geçmektedir.

Dünya malına önem vermeyip fakirlik yolunu tutarlar

Fakirlik, dünya malına değer vermemek istisnasız bütün sufî çevrelerinde en çok üzerinde durulan, en önemli haslet olmakla birlikte, İbrahim b. Edhem Belh'in sultanı iken sultanlık tacıyla tahtını terk ederek dervişliği ve fakirliği tercih etmesinden dolayı esas itibarıyla Edhemîlikle özdeşleşmiş bir durumdur. Dolayısıyla bu anlamda kaza ve kadere rıza gösterme konusundaki anlayış ve inançlarına bağlı olarak Edhemîler, kendilerinin fakirlik ve marifet mülkünün sultanları olduklarına inanmaktadırlar[1263]. Nitekim İbrahim bin Edhem hazretleri Belh ülkesinde bütün insanların emrine boyun eğidiği, saygı duyulan, şöhret ve izzet sahibi bir sultan iken "hubb-ı fakr", yani fakirlik sevgisi içine yerleşip Allah aşkı gönlüne eser etmesiyle Hakk'a kavuşmak isteğiyle gece gündüz arayış içerisinde olmuş ve kanlı gözyaşları içinde dergâh-ı İlâhî'ye sırlarını arz edip Cenâb-ı Hak'tan "tâlib-i derece-i ebrâr", yani salih kullar derecesine ulaşmayı talep etmiştir[1264].

[1262] "*Yāḫud felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına hedef ve ḳażāya rıżā göstermekle şeref ḥāṣıl idüp…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1260)

[1263] "*Yāḫud felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına hedef ve ḳażāya rıżā göstermekle şeref ḥāṣıl idüp sālik-i silk-i meskenet ve mālik-i mülk-i maᶜrifet olmaġla salṭanat iderüz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1260)

[1264] "Zīrā ol künc-i ᶜālem-i ᶜuzlet ve gencīne-i serā'ır-i devlet ve dāḫil-i serāperde-i Ḥarem-i Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem diyār-ı Belḫe şāh-ı sāḥib[-i] iḫtirām ve emrine cümle ᶜālem rām olup ᶜizz-i salṭanat_ile serefrāz ve serīr-i şehenşāhīde mümtāz iken muttaṣıl ḥubb-ı faḳr derūnında maḳar ve muḥabbet-i Ḥaḳ fu'ādına eŝer ḳılup endīşe-i vuṣūl-i Ḥaḳḳa cüst ü cū ve tek ü pū üzre leyl ü nehār dergāh-ı Ḫudāya hezār zār ile ᶜarż-ı esrār idüp ḫūn-ı sirişkin īŝār ve ṭālib-i derece-i ebrār olurdı." (bk. Tenkitli Metin, s. 1263)

2.5.8.4. Memleketleri

Hâce-i Cihân'ın "ne diyārdan gelürsiz" sorusuna Edhemîler taifesinin halifeleri olan Derviş Reşid, "biz diyār-ı Belḫden gelürüz ve ferzendān-ı Belḫdenüz" şeklinde verdiği cevabından eserde anlatılan Edhemîler taifesinin merkezlerinin tarihî gerçeklere uygun olarak Belh şehri olarak gösterildiği görülmektedir. Nitekim Edhemîlerin gerçek piri olan İbrahim b. Edhem'in Horasan'ın Belh şehrinde doğduğu bilinen bir gerçektir[1265].

2.5.8.5. Teşkilat Yapıları

Eserde diğer derviş taifelerinde olduğu gibi Edhemîlerin esas teşkilat yapılarıyla ilgili bilgiler verilmemiş, yalnızca eserdeki Edhemîlerin halifelerinin ve birinci ve ikinci şeyhlerinin adlarından bahsedilmesi, onlarda da diğer taifelerde olduğu gibi birinci şeyh, ikinci şeyh, halife gibi makamların ve aralarında bir hiyerarşinin söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu durumda Derviş Reşîd, halifeleri; Şeyh Hamîd-i Belhî, eserde anlatılan Edhemîler taifesinin birinci pirleri (şeyhleri); Şeyh Hâmid-i Kerhî, ikinci pirleridir ki her ikisi de sadr, yani yüce makam sahibi imamlar, kadri yüce himmet sahipleri, Allah yolunda mücadele eden, sözlerinin eri (ehl-i ahd) mücahitler olarak tarif edilmişlerdir[1266].

2.5.8.6. Hâce-i Cihân'a Göre Edhemîliğin Gerçek Manası

Hâce-i Cihân her ne kadar Edhemîleri, şeklen Hz. Peygamber'in ve pirleri İbrahim bin Edhem hazretlerinin yaşadıklarını söyleyip onları övse de Edhemîliğin hakikî manasından gafil olmaları ihtimaline karşı, önce İbrahim bin Edhemle ilgili menkıbeleri anlatmak, daha sonra ise onlara bazı harflerin sembolik anlamları üzerinde durmak suretiyle onlara Edhemîliğin hakikî manasını açıklamaktadır. Hâce-i Cihân'a

---

[1265] Reşat Öngören, "*İbrahim b. Edhem*", DİA, c. 21, s. 293

[1266] "*Bu pīrümüzüñ nāmına Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī ve pīrümüzüñ pīrine Şeyḫ Ḥāmid-i Kerḫī dirler. Her biri imām-ı şāḥibü'ş-şadr ve hümām-ı refīᶜü'l-ḳadr ve mübāriz-i cidd ü cehd ve mücāhid-i ehl-i ᶜahddurlar…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1259)

göre “Edhem” lafzı dört harf olup her birinde Edhemîliğin gerçek manası gizlidir. Buna göre kelimenin ilk harfi “ا - elif” Allah Teâlâ’ya; ikinci harfi “د - dâl” devama; üçüncü harfi “ ه - hâ” himmete ve dördüncü harfi “م - mîm” müdâm, yani devamlı Allah’ı zikretmeye işarettir. Bu durumda elif harfinin manası mucibince gerçek manada Edhemî olan kimsenin bütün söz ve davranışları Hakk’a uygun, kendisi de vücut ülkesinin şahı olmalı, yani kendi nefsini kontrol altında tutmalı; dâl harfinin manası gereğince tarikinde (yolunda) devam ve sebat göstererek iki cihan saadetine nail olmalı; “hâ” harfinin manası icabı ise daima Hakk’ın hidayetine mazhar olabilmesi için Hak yolunda gayet himmet üzerinde olmalı ve son olarak “mîm” harfinin manası mucibince devamlı Allah’ı zikretmek suretiyle kalbini saflaştırıp gönül aynasını parlak bir “âyîne-i cihânnümâ”, yani dünyayı gösteren bir aynaya dönüştürüp onda bütün kâinatı seyretmeli ve böylece itmînân (kalben mutmain, emin olma huzura erme) makamına erişmelidir[1267].

2.5.9. ÂLİMLER TÂİFESİ

2.5.9.1. Ulemâ Zümresi Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Nūrü’l-Hüdá’da Farsça olarak “alimân” adı altında tasavvufî zümrelerin dışında ayrı bir taife olarak anlatıldığı için burada her şeyden evvel ulemanın Osmanlı devleti ve toplumunda ifade ettiği anlamı ve onun genel ve 17. yüz yılın başındaki durumu hakkında kısaca bilgi verilmesi faydalı olacaktır.

Ulemâ (eserdeki tabirle Alimân) zümresi, Osmanlı’da dinî zümrelerin başında gelmektedir denebilir. Osmanlılarda “ulema” aslında herkese açık olmayan,

[1267] “*Zīrā lafẓ-ı edhem dört ḥarfdur ve her ḥarfi Edhemīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi “elif”dür. “Elif” Allâhu teᶜāláya işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesnenüñ cemīᶜ[-i] ḳavl u fiᶜli İlâhī ve vücūdı mülkinüñ şāhı ola. İkinci ḥarfi “dāl”dur. “Dāl” devāma işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesne ṭarīḳinde devām u ŝebāt göstermekle saᶜādet-i dāreyne nā'il ola. Üçünci ḥarfi “hā”dur. “Hā” himmete işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesne ṭarīḳ-i Ḥaḳda ġāyet_ile himmet üzre ola kï dā'im hidāyet-i Ḥaḳḳa muṣādif ola. Dördünci ḥarfi “mīm”dür. “Mīm” müdām ẕikru’llâha işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesne müdām ẕikru’llâh itmek_ile taṣfiye-i ḳalb ḥāṣıl idüp mir'āt-ı dili mücellā bir āyīne-i cihānnümā olup kevn ü mekānı seyrān ve vāṣıl-ı maḳām-ı iṭmīnān ola…*” (bk. Tenkitli Metin, s. 1289)

hatta daha da kendi içine kapanan bir meslek kategorisini oluşturuyordu.1268 Bu anlamda ulema, en genel anlamıyla medresede yüksek tahsil görüp icâzetnâme alan sayılı ilim adamlarıdır denilebilir. Halil İnalcık'ın ifadesiyle söylemek gerekirse İslam, prensip olarak, Allah'la kişi arasında, zorunlu bir dinî otoriteyi temsil eden herhangi bir ruhban sınıfının aracılığını kabul etmez. Fakat yine de zamanla eski Ortadoğu medeniyetlerindeki ruhban sınıflarına benzer, dinî bir topluluk İslam'da, dolayısıyla Osmanlıda da ortaya çıkarak "ulema" adı altında dinî, içtimaî ve siyasî hayatın bütün alanlarında önemli bir rol oynamaya başlamıştır1269. Bu anlamda daha önceki İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da ulema, iman ve ibadet geleneği timsalleri arasında eşsiz bir yere sahipti. Ulemaya Hz. Peygamber'in varisi, dinin koruyucusu ve şeriat hakkında birer bilgi hazinesi gözüyle bakılıyordu[1270].

Daha ziyade müderris, müftü ve kadıların oluşturduğu ulema sınıfının Osmanlı İmparatorluğu'nda İslam hukukunun yorumcusu ve uygulayıcısı olarak ikili bir rolü vardı. Bu görevlerin ilkini müftüler, ikincisini de kadılar yerine getirirdi ve devlet içinde şeriatın uygulanmasından onlar sorumluydu. Şeyhülİslam ulemanın başı sayılırdı[1271].

Ulema, şeriattaki otoritesini ilimdeki yetkinliğinden alırdı. Osmanlı toplumunda, ulema sınıfına girebilmesi için bir kimseden, önce ilim tahsil etmesi, yani Kur'ân'ın gerçek manasını kavrayabilmek için lazım olan bütün bilgiyi edinmesi talep edilirdi. Sonra da ilgili adayın yetkinliğini belgelendirmesi için ulemadan birinden icâzetnâme alması gerekirdi. Bu belgelendirme ya da icâzetnâme alma işi, bir nevi Hz. Muhammed'in sahabesine ulaşan zincirde bir halka sayılırdı, zira bir hadis-i şerife göre "Ulema Peygamber ilminin vârisidir"[1272].

Çoğu kadı, müftü ya da müderris olan Osmanlı alimlerin veya uleması birbirlerinden farklı geçmişlere sahiptiler. Kimisi Sofya ve Saraybosna gibi uzak

1268 Madeline C. Zilfi, "Osmanlı Uleması", *Türkiye Tarihi (1603-1839) – Genç Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Suraiya Faroqhi, Çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 255
1269 Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 178
1270 Madeline C. Zilfi, *a.g.e.*, s. 255
1271 Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 178, 179
1272 Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 178

Rumeli kentlerindendi, kimisi de Konya ve Kastamonu gibi eski Selçuklu merkezlerinde yetişmişti. Görece seçkin olanları ise İstanbul, Bursa ya da Edirne gibi imparatorluğun büyük şehirlerine yerleşmişlerdir. Bazılarının aileleri fakir, bazılarının ise ecdadı köleydi. Osmanlı ulemasının pek çoğu, dinî eserlerin dili olan Arapça ile birlikte Farsçaya, bu dillerde eser yazacak kadar hakimdi[1273].

Halil İnalcık'ın verdiği bu bilgiler dikkate alınıp bu anlamda *Nūrü'l-Hüdá*'daki durumu açısından değerlendirilecek olursa ulema, belki de Osmanlı toplumunda çeşitli tasavvufî zümrelerde farklı renklere bürünen tasavvufî İslam veya popüler, halk İslam'ının karşısında tek renk olan Kur'an ve Sünnete dayanan ve aynı zamanda devletin resmî İslam'ını veya kitabî ya da medrese İslam'ını temsil eden bir zümre olarak nitelendirilebilir diye düşünüyoruz.

16. yüzyılın başında, imparatorluğun Türkçe konuşulan bölgelerinde bir medresede ders veren veya bir şer'iyye mahkemesinde görev yapan hemen hemen bütün ulema devlet himayesinde kademelendirilip maaşa bağlanmıştı. Diğer atanmış devlet görevlileri gibi ulema da vergi ödeyen sıradan tebaadan üstün ve imtiyazlı bir toplumsal-ekonomik mevki olan "askerî" sınıf statüsündeydi. Devlet yetkilileri, geniş imparatoluk sahnesinde bu hak ve yetkilere sahip dinî makam sahibi ulema camiasına başvuruyor, onlardan hukuk ve din konularının haricinde ayrıca savaş, barış ve toplum düzeni hakkında da tavsiyeler istiyordu[1274].

Hem müderris hem hâkim-kadı yetiştirmekte olan ulema mesleği 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde eski ehemmiyetini kaybederek zayıflamış ve daha önce de ifade edildiği gibi ehliyet yerine himaye gören veya rüşvet verenler tayin edilir olmuş, özellikle hak ve adaleti temsil etmekte olan adlî tayinlerdeki isabetsizlikler ve haksızlıklar artmıştır[1275]. Böylece eskiden dürüst diye bilinen ulemanın yerini bu dönemde statü ve ücret meraklıları almıştır. Daha önceleri, 15. ve 16. yüzyıllarda halkın ulema hakkındaki görüşleri, sultanların zaten uzun zamandır takdir ettiği en saygın alimlerin şanı şöhretiyle belirlenmişken, 17. yüzyıla gelindiğinde ulema

1273 Halil İnalcık, *a.g.e.,* s. 182
1274 Madeline C. Zilfi, *a.g.e.,* s. 256-257
1275 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* III. Cilt, I. Kısım, s. 123

ilimden çok makam peşinde koşan gözü kararmış ikbal avcıları olarak görülmeye başlanmıştır[1276]. Tarih kitaplarının bu dönem ulemasının bozulması hakkında anlattıklarını, dönemin canlı şahidi olarak Karakaşzâde'nin de *Nūrü'l-Hüdâ*'da aynen dile getirdiği görülmektedir. Nitekim ileride alimler taifesi ile ilgili yaptığımız inceleme bölümünde bu ifadelere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

2.5.9.2. Alimlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Eserde alimler veya ulema her ne kadar ehli sünnet veya heterodoks çizgisinde bulunan sufî gruplarda olduğu gibi "tâife" olarak adlandırılmışlarsa da esas itibarıyla Osmanlı toplumunda resmî veya kitabî İslam'ın temsilcileri olarak anlatılmaktadırlar. Bu anlamda eserde ulema taifesinin başta kılık kıyafeti olmak üzere memleketleri, ayetler ve hadisler ışığında alimlerin İslam dinindeki konumları ve önemleri, ilim ve onu öğrenmenin fazileti, ilim amel ilişkisi ile iki kelimenin anlamları üzerinde durulmuş, başta dört fıkıh imamının olmak üzere bazı İslam ulemasının hayatları ve menkıbeleri anlatılmış, ayrıca eserin yazıldığı dönemdeki ulema ile ilgili durum tespiti yapılıp bazı eleştirilerde bulunulmuştur.

2.5.9.2.1. Alimlerin Kılık-Kıyafetleri

Eserde alimler, başlarında ince terkli (dilimli) mücevveze[1277] kavuk giyen; bıyık, sakal ve kıyafetleri sünnete ve şeriata uygun olan bir taife olarak tasvir ve tarif edilmişlerdir[1278].

[1276] Madeline C. Zilfi, *a.g.e.*, s. 257

[1277] Mücevveze; 30-35 cm boyunda, mukavvadan, yukarıya doğru genişleyen yuvarlak (üstüvânî) şekilde yapılan ve üzerine beyaz tülbent çekilen bir çeşit kavuk olup adını tepe kısmında kırmızı kumaştan yapılan ceviz şeklindeki ilâvesinden almıştır. (Bk. Nebi Bozkurt, *"Kavuk"*, DİA, c. 25, s. 71-72)

[1278] "*Gürūh-ı ᶜulemā bāvücūh-ı zībā serlerinde ḫurde terek, şūf mücevvezeler ve üzerlerinde mükevver destārlar. Şārib ü liḥyeleri bermūcib-i sünnet ve libāsları berfermūde-i şerīᶜat. Bu ṭarz ile her biri birer esb-i bīmānende süvār ve öñlerince ṭalebe-i ᶜilm-i şerīf-i bīşümār bu āyīn u vaḳār ile āheste āheste reftār iderek Ḫᶜāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1290)

2.5.9.2.2. Alimlerin Dindeki Konumları

Eserde alimler zümresi adına söz alan muᶜîdin anlatımıyla alimler; Hz. Peygamber'in ilminin varisleri, şeriatının hizmetçileri, meselelerle ilgili delilleri bilen, Hz. Peygamber'in seccadesinde oturan, şerefli ilim sahipleri ve şeriatı icra edenler olarak herkesçe saygı duyulan, ilmin hayat suyuyla insanlara hayat veren, cahillerin helak olmasına mani olan, din sarayının direği, şeriat şehrinin bilginleri, âlemin düzenini sağlayan, en doğru yolu gösteren, apaçık delillerle insanları doğru yola davet edip hidayete erdiren kimselerdir.

Alimler ve onların dünyayı güneş gibi aydınlatan ilimleri olmazsa insanların helak olacakları[1279] ve cehalet karanlığı içinde kalacaklarından şüphe yoktur. Alimler Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği dinin güneşi olup dini sapasağlam ayakta tutarlar, ayrıca Hz. Muhammed'in ümmetinden olan alimler İsrailoğullarının peygamberleri gibidirler. Bundan dolayı bütün insanların onlara saygı ve ikramda bulunması gerekmektedir. Zira Hz. Peygamber bir hadis-i şerifinde "*Bir alime ikramda bulanan kişi, bana ikramda bulunmuştur; bir alimi aşağılayan insan da beni aşağılamıştır*." diye buyurmaktadır.

Alimlerin meclisi, cennet meclislerinden biri olan ilim meclisidir. Onun içindir ki alimlerle dost ve arkadaş olan kimse, dinin hakikatini öğrenip hayırlı ve salih insanlar makamına (makâm-ı ahyâr u ebrâr) erişir, ayrıca bu meclise dahil olan kimsenin cehennem azabından kurtulacağı muhakkaktır. Bir alim, sıradan bin kişi değerindedir.

2.5.9.2.3. İlmin Manası ve Önemi

İlim; hakikat hazinelerinin anahtarı, ince gizli manaları aydınlatan meşale, varlık (vücûd) dünyasının nizamı, şühûd mertebesinin (kıvamı) direğidir.

Bütün bunların yanında eserde bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığını (Zümer: 9), kullar içinden Allah'tan hakkıyla korkan kimselerin alimler olduğunu

[1279] "*Levle'l-ᶜulemā'u le-heleke'l-cuhhāl*" (Tenkitli Metin, s. 1292)

(Fâtır: 28), insanların bilmedikleri şeyleri alimlere (bilenlere) sorması gerektiğini (Nahl: 43) anlatan ayetler; alimin abide üstünlüğünün Hz. Peygamber'in en sıradan bir insan üzerindeki üstünlüğü gibi olduğunu[1280], ilim tahsil edenler ve fakihler için yedinci kat gökte mağfiret dileyen meleklerin olduğunu, Allah'ın alim ve fakihlere her harf için bir peygamber sevabını vereceğini ve onlara her gün Allah yolunda öldürülen bin şehidin amelini yazacağını[1281] anlatan ve bunlara benzer hadisler ile ilimden nasibini olanın Allah derecesini yükselteceğini[1282] anlatan kelâm-ı kibârla ve bu mealdeki Arapça[1283] ve Farsça[1284] şiirlerle alimin ve ilmin değeri ve önemine dikkat çekilmiştir.

2.5.9.3. Alimlerin Mezhebi

Eserde alimlerin sözcüsü konumundaki kişinin "*Bize pīşrev ü muḳtedā Aḥmed-i Muḫtār ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri ile Çār Yār-ı bāṣafā riḍvānu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḫuṣūṣan bāb-ı ᶜilm olan Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrārdur … Ve bize re'īs ü şeyḫ e'imme-i erbaᶜa kī ḳā'idān-ı dīn ve mü'eyyidān-ı şerᶜ-i metīndür riḍvānu'llâhi teᶜālá ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḥażretleridür.*" sözleri ile âdeta Osmanlı ulemasının dinî görüşlerinin dayanakları özetlenmiştir. Yalnız her ne kadar ilim konusunda Hz. Peygamber'in kendisi hakkındaki bazı sözleriyle açıklığa kavuşturulmasına çalışılmışsa[1285] da din konusunda uydukları otoritelerle ilgili Hz. Peygamber'in dışında hulefa-i raşidin olan dört halife içinden özellikle Hz. Ali'ye vurgu yapmaları dikkat çekici bir husustur.

[1280] "*Faḍlu'l-ᶜālimi ᶜale'l-ᶜābidi ke-faḍlī ᶜalá ednākum"* (Tenkitli Metin, s. 1295)

[1281] "*Uktubū hâẕe'l-ᶜilme fe-inne li'llâhi teᶜālá melā'iketen fi's-semā'i's-sābiᶜati yestaġfirūne li'l-fuḳahā'i ve'l-muteᶜallimīne ve aᶜṭāhumu'llâhu teᶜālá bi-kulli ḥarfin ṣevābe nebiyyin mine'l-enbiyā'i ve yektubu lehum kulle yevmin ᶜamele elfi şehīdin ḳutilū fī-sebīli'llâh*. (Tenkitli Metin, s. 1301)

[1282] "*Mā nusibe eḥadun ile'l-ᶜilmi ḳaṭṭun illā ve refeᶜahu'llâhu teᶜālá*" (İmam Şâfî'î) (bk. Tenkitli Metin, s. 1296)

[1283] *En-nāsu mevtá ve ehlu'l-ᶜilmi aḥyā'u … (bk. Tenkitli Metin, s. 1296); El-ᶜilmu fi'l-ḳalbi miṣlu'ş-şemsi fi'l-feleki* … (bk. Tenkitli Metin, s. 1296)

[1284] *ᶜİlm dārend beİdr[ī]s u beḲārūn zer u sīm… (bk. Tenkitli Metin, s. 1294); ᶜİlmet bekemāl-i maᶜrifet rāh dehed; Riᶜat-i ādemī beᶜilm buved*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1296-1297)

[1285] Zīrā bi-ḥükm-i "انا مدينة العلم و علىّ بابها"-"*Ene medīnetu'l-ᶜilmi ve ᶜAliyyun bābuhā*". Ve bermažmūn-ı "انا ميزان الحكمة و على لسانه" -"*Ene mīzānu'l-ḥikmeti ve ᶜAliyyun lisānuhu*" *idügi maᶜlūm-ı ᶜulemā'-i kirām ve mefhūm-ı meşāyiḫ-i iẓāmdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1300)

Eserde ulema ile ilgili verilen bilgilerde dikkat çekici bir diğer husus da dört mezheb arasında herhangi bir ayırımın yapılmamış olmasıdır. Bu durum, dört mezheb imamının ilimdeki ve dindeki mertebeleri hakkında anlatılan menkıbelerde dördünün de eşit derecede övülmesinden de anlaşılmaktadır. Öyle ki hangisinin hangisinden daha üstün olduğunu anlamak mümkün olmamaktadır. Bu hususta Osmanlı dönemi ulemasının zannedildiği gibi fıkıh mezhebleri arasında çok büyük bir ayırım yapmayıp katı bir mezhepçilik gütmediği, dolayısıyla fıkhî konularda dört mezhebin görüşlerinden eşit derecede istifade ettiği manasını çıkarmak mümkündür ki bazı şeyhülislamların fetvaları bu durumu teyit eder mahiyettedir[1286].

Eserde alimlerle ilgili dikkat çekici bir diğer önemli nokta da sözcüleri konumundaki şahıs kendilerinden bahsederken *"ᶜulemā'-i dīn esās-ı binā-i ᶜālem ve niẓām-ı silsile-i benī Ādem ... mā'-i ḥayāt-ı ᶜilm ile muḥyī-i ricāl ... serāy-ı dīnüñ sütūnı ... ve munaẓẓım-ı niẓām-ı ᶜālem ve rehbīn-i ṭarīḳ-i eslemdür*"; "*El-ᶜālemu ḥabbetun bihe'l-ᶜālimu rūḥu*", yani âlem (dünya, varlıklar) bir danedir alim ise onun ruhudur" gibi sözlerle heterdoks ve sünnî tasavvuf zümrelerine benzer bir şekilde kendilerini âlemin merkezine yerleştirmeleri ve kendilerini herkesten üstün görmeleridir ki bu tavır biraz da tasavvuftaki "kutb" anlayışını andırmaktadır.

2.5.9.4. İlim-Amel İlişkisi ve Zamanın Ulemasının Durumu

Bu noktada Hâce-i Cihân, çeşitli ayet, hadis, kelâm-ı kibâr ışığında ilimle amelin birbirini tamamlama özelliğinden, amelsiz ilmin bir kıymet-i harbiyesinin olmadığından alim kişinin esas görevinden, ilmin insanlar üzerinde tesir ve fayda sağlamasının şartlarından, ilmin hangi amaçla tahsil edilmesi gerektiğinden bahsedip zamanın ulemasına birtakım eleştirilerde bulunmaktadır.

Hâce-i Cihân'a göre alimlerin peygamberlerin varisleri olduğuna şüphe yoktur, fakat ilimden murat ameldir. İlmin kendilerine ve başkalarına fayda sağlayabilmesi için alim olan kişi sahip olduğu ilmiyle amel edip bilgisi olmayanlara

[1286] bk. Dr. Pehlül Düzenli, *Şeyhü'l-İslam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2012

ilmi öğretmeli, gafil kişileri ikaz edip gerçeği kavratmalı, ilhad ehlini yani dinsiz kişileri irşat etmeli, dalalete düşmüş insanların da doğru yolu bulmalarını sağlamalıdır. Bir kişi ilmi ancak Allah için tahsil etmelidir[1287]. Allah için tahsil edilmeyen ilmin bir faydası olmayacağı gibi, dünyalık elde etmek veya başkalarına üstünlük taslamak niyetiyle tahsil edilen ilim kişinin cehenneme girmesine sebep olur.

Bu anlamda *"İnsanlar içinden en şiddetli azaba çarptırılacak olan, Allah'ın, iliminden istifade ettirmediği kişi olacaktır.", "Faydasız ilim, kendisinden infak edilmeyen(harcama yapılmayan) hazine gibidir.";* "*Her kim ilmi, alimlere karşı övünmek, düşük kimselerle mücadele etmek veya insanlardan kabul görmek için tahsil ederse Allahu Teala onu cehenneme sokar*.", "*Her kim insanların kalbini esir almak için kelam sarfetmeyi öğrenirse Allah Teala kıyamet günü onun hiçbir amelini kabul etmeyecektir, yani o kişi ihlaslı olmadığı için ne farz, ne nafile hiçbir ibadeti kabul görmeyecektir.*", *"Peygamberimiz (s.a.v.s)'den kendisine şöyle sorulduğu rivayet edilimektedir: Ya Resulellah insanların en kötüsü hangisidir? Bozulan alimdir. Denilir ki alim bozulursa onun bozulması yüzünden kâinat bozulur."* gibi hadis-i şerifler ve *"Amelsiz ilim; kirişsiz yay, meyvesiz ağaç, yağmursuz bulut, yardımsız sadaka, çiçeksiz bahçe ve incisiz sedef gibidir.", "İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyen kimse alim değildir.", "Allah (rızasının) dışında ilim öğrenmek haram ve beyhudedir."* gibi kelâm-ı kibar ilimle amel etmenin önemine ve ilimle amel etmemenin sakıncalarına işaret eden sözlerin bir kısmını teşkil etmektedir.

Alimlerle ilgili genel durum böyle olmakla birlikte Hâce-i Cihân'a göre zamanın Osmanlı uleması yozlaşıp bozulmuştur. Allah'ın rızasını kazanmak ilim tahsilinin temel amacı iken zamanın ulemasının başlıca ilim tahsil etme amaçları medrese ve kadılıklarda mansıp elde etmek, insanlar tarafından saygı görmek olmuştur. Bu yüzden ilim ve gerçek alimi anlatan bu hadis-i şerifler ve sözler zamanın büyük alimlerinin boyunlarını vurduracak niteliktedir. Zira İmâm-ı Azam Ebu Hanife hazretleri kadılığı kabul etmediği için kırbaçlandığı halde, günümüzde medrese ve kadılık ilim tahsil etmenin başlıca amacı hâline gelmiştir. Zamanın ulemasından

[1287] "… *taḥṣīl-i ʿilm eyledükde li-vechi'llâhi teʿālá iderüm diyü niyyet eyleye*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1305)

bazıları ilimleriyle amel etmediklerinden vaz u nasihat ettikleri halde sözleri insanların kalplerine tesir etmemektedir. Hâce-i Cihân zamanın alimleri İmam-ı Azam kadar olamasalar da bari mümkün olduğunca, ellerinden geldiğince ilimleri ile amel etmeye gayret etseler iyi olacağını söylemektedir.

Özetle Hâce-i Cihân, alimlerin peygamberlerin varisleri olarak sayılabilmelerinin en önemli şartının; ilmi Allah için tahsil etmeleri, ilimleriyle amel etmeleri olduğunu söylemektedir. Aksi takdirde ilmiyle amel etmeyip ilim tahsil etmelerindeki amaçları sırf halktan saygı görmek olursa hem elde edilen ilmin Allah için elde edilmiş olmayacağını hem ilim ağacının meyvesini vermeyeceğini, yani alimlerin söyledikleri sözlerin halk üzerinde bir etkisinin olmayacağını söylemektedir[1288]. Devamında başta dört mezhep imamından olmak üzere ilimleriyle amel eden bazı İslam alimlerinin hayatlarından bazı çarpıcı örnekler vermektedir.

Hâce-i Cihân ayrıca ilmin esas amacının hâle, hâlin amacının ise aşka dönüşmek olduğunu, aşkın ise akıl ve mantıktan uzak olduğunu söylemektedir[1289]. Ayrıca ilmin esas gayesinin kişiyi telvîn makamından, temkîn yani velayet makamına, Allah dostluğuna ulaştırmak olduğunu söylemektedir. Bu sözlerle Hâce-i Cihân bir anlamda ilmin kişiyi İlahî aşka götürmesi gerektiğini söylemek istemektedir.

2.5.9.5. Hâce-i Cihân'a Göre İlim ve Amel Kelimelerinin Gerçek Manası

Hâce-i Cihân, ilimle amel etmenin önemini vurguladıktan sonra, oluştukları harflerin sembolik manaları üzerinden ilim ve amel kelimelerinin gerçekte ne anlama geldiklerini açıklamaya çalışmaktadır.

[1288] "*Ol ecildendür kï fīzemāninā hâẕā ᶜulemādan nice kimesneler vaᶜẓ u naṣīḥat iderler lâkin sözlerinde sūz olmayup fu'ād-ı ḫalḳa eŝer itmez. Zīrā ᶜālim kendü ᶜilmiyle ᶜamel itmeyüp mücerred ᶜilm-i şerīf ile ḫalḳ baña taᶜẓīm ü tevḳīr eylesün ḫāṭırları olıcaḳ ol ᶜilm li'llâh olmaz ve li'llâh olmayan şecer-i ᶜilm daḫi bārver olmaz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1307)

[1289] "*Zīrā nihāyet[-i] ḳīl u ḳāl ḫāle mübeddel olmaḳ ister ve ḫāl ᶜaşḳa ḳalb olmaḳ ister. ᶜAşḳ ise ḳīl ü ḳāl ile ᶜaḳldan müberrā idügi maᶜlūm-ı büleġā vu ezkiyādur*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1313)

Hâce-i Cihân'a göre ilim ve amel kelimeleri ikizdirler. Her ikisi de (علم) (عمل) üç aynı harften oluşur, yalnız "ilim"de lam harfi mimden önce, "amel"de ise mim önce lam sonra gelir. Bunun bu şekilde olmasının bazı anlamları vardır. İlim kelimesindeki son olan "م" harfi, son peygamber Hz. Muhammed'in adındaki "mim"e işaret etmekte olup ilmin onda son bulduğu, ilmin evvelinin ve ahirinin onda olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca ilim kelimesinde mim harfinin sonda gelmesi ilmin amelle nihayete ve kemale ermesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim ilmin meyvesi ameldir.

Amel kelimesinde mim harfinin ortada bulunması kalbe işaret etmektedir ki tam ortada yer alan her şeye kalp denmektedir. Buna göre amel, ilmin kalbidir. Kalp ise ruhun mahallidir. Bu durumda ilim, amelin kalıbı (bedeni), amel ise ilmin ruhudur. Bazıları ise ilmin, amelin kalbi olduğunu, dolayısıyla ilimsiz amelin kalbi (ruhu) olmayan bedene benzediğini söylemişlerdir. Ayrıca amel kelimesinin ortasındaki mim harfi Hz. Peygamber Muhammed'in (as.) "kalb-i selîm" ile yaptığı amellerin kemal noktasına da işaret etmektedir.

İlim ve amel kelimelerinin her ikisinin de "ع" harfiyle başlaması ise aynı harfle başlayan "alim" kelimesinin her ikisine bağlı olduğuna ve üçünü de bir olarak görmek gerektiğine işarettir.

Alim (عالم) kelimesi dört harf olup her harfi alimiyyet (alimlik) manasını açıklamaktadır. İlk harfi "ayn - ع" amele, ikinci harfi olan "elif - ا" ülfet ve muhabbete, üçüncü harfi "lâm - ل" lütuf ve teleyyüne (yumuşak kalplik), dördüncü harfi "mîm - م" ise müdâvemete (devamlılığa) işarettir. Buna göre alim, ilim ve amel gibi iki kanada sahip olup ilmi ve ameliyle kemale eren; ilim ve amele can u gönülden muhabbet besleyip güzel ahlakıyla halka karşı yumuşak ve dostça davranan; herkese karşı lütufkâr ve mülayim olan; devamlı salih amel işleyen ve bunun bir sonucu olarak ilmi sayesinde ebedî saadetle izzete (yücelik) erişen kişidir[1290].

[1290] "*Ammā ᶜālim dört ḥarfdür. Her ḥarfi ᶜālimiyyet maᶜnāsına ẕarfdur. Evvel ḥarfi "ᶜayn"dur. "ᶜAyn" ᶜamele işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ᶜilmi_ile ᶜāmil ve cenāḥayn ṣāḥibi olup ᶜilm ü ᶜamel_ile kāmil ola. Ŝānī ḥarfi "elif"dür. "Elif" ülfet ü muḥabbete işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ᶜilim ile ᶜamele cān ü dilden muḥabbet ve ḫulḳ-ı nīkū ile ḫalḳa rıfḳ üzre ülfet ide. Ŝāliŝ ḥarfi "lām"dur. "Lām" luṭf u*

2.5.10. SÛFÎLER TAİFESİ

2.5.10.1. Sûfîlik ve Sûfîler Hakkında Genel ve Tarihî Bilgiler

Ulema, anlam ve terim olarak "tasavvuf"un ne olduğu ve "sûfî"nin kim olduğu konusunda her biri kendi zevk bilgi, meşrep ve kanaatine göre görüşler ileri sürmüşlerdir[1291]. Her şeyden önce "sûfîlik" (tasavvuf) hakkında sûfilerce yapılan veya ileri sürülen bu tariflerin, konunun efradını câmi ağyârını mani tarifler olmadığını belirtmek gerekir. Bu tarifler, sûfiliğin tam tanımı vermekten ziyade, muayyen sûfîlerin belli zamanlarda yaşadıkları mahdut hallerini ifade etmektedir. Sûfîliğin tariflerinin farklı olmasında zamanın tesirinden çok, sûfilerin içinde bulundukları hal ve makamların farklı olmasının tesiri vardır. Aynı hali yaşayan ve aynı makamda bulunan sûfîler zaman bakımından birbirinden çok uzak olsalar bile sûfîliği birbirine yakın şekilde tarif ederler. Tam tersine değişik hal ve makamda bulunan sûfîler, aynı zamanda yaşamış olsalar bile birbirinden çok farklı tarifler yaparlar. Kısaca söylemek gerekirse tariflerin farklı oluşu, zamanla değil, sûfîlerin ruhanî hayattaki tekâmülü ve inkişafı ile ilgilidir[1292].

Ulema ve tasavvuf erbabının mana ve ıstılah olarak "sûfî"nin veya sûfîlerin kim olduğu konusunda yaptıkları tarifleri ve ileri sürdükleri bu görüşlerin hepsini burada vermek mümkün değildir. Ancak çalışmamıza konu olan eserde anlatılan Sûfiyye (Sûfîyân) taifesinin daha iyi anlaşılmasına hizmet etmesi açısından "sûfî" ve "sûfîyye" teriminin kısa tarihçesine ve bu konuda görüş beyan edenlerin fikirlerine ve tanımlarına işaret derecesinde temas edeceğiz.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber zamanında, yani asr-ı saadette ve ondan hemen sonraki dönemde "sûfî" kelimesine rastlanmamaktadır. Ancak Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) Kâbe'yi tavaf sırasında bir sûfî gördüğünü ve ona bir şeyler

---

teleyyüne işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ṣāḥib-i lutf olup herkese mülāyemet üzre ola. Rābiᶜ ḥarfi "mīm"dür. "Mīm" müdāvemete işārāetdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne dā'im ᶜamel-i ṣāliḥ üzre ḳā'im ola. Tā kī ᶜilminden saᶜādet-i ebediyye ve ᶜizzet-i sermediyye bula…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1338)

[1291] Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair – Kuşeyrî Risalesi*, s. 367

[1292] İbni Haldun, *Şifâu's-Sâil – Tasavvufun Mahiyeti*, hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 35-36

vermek istediğini söylemesi, kelimenin H. 1/M. 7. yüzyılda ilk defa bir unvan olarak kullanıldığını göstermektedir. Kaynaklarda "Sûfî" unvanının, daha çok H. 2/M. 8. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başladığı, Ebû Hâşim el-Kûfî (ö. 150/767 [?]), Kilâb bin Cerî, Küleyb, Hâşim el-Evkas, Sâlih bin Abdülcelîl, Câbir bin Hayyân ve İbrâhim bin Edhem'in müridi İbrâhim bin Beşşâr'ın ise bu unvanla anıldığı bilinen ilk şahsiyetler olduğu belirtilmektedir[1293].

İşte unvan olarak ilk defa kullanıldığı bilinen "sûfî" kelimesinin çoğul şekli "Sûfiyye" ismi daha sonra mutasavvıflar taifesinin adı hâline gelmiştir. Müfredinde, *sûfî adam* denilir. Sûfîler topluluğuna ise "sûfiyye" adı verilir. İradesi ve cehdi ile benzeme yoluyla "sûfî" mertebesine ulaşmak isteyenlere "mutasavvıf", mutasavvıflar topluluğuna ise "Mutasavvıfe" adı verilmektedir[1294]. Kısacası tasavvuf yolunda nefis mücâhedesini sürdürmekte olanlara "mürîd" ve "mutasavvıf" adı verilirken bu mücâhedeyi tamamlayıp kemale ermiş olanlara "sûfî" denilmektedir[1295].

Kur'an'da ve Hz. Peygamberimizin hadislerinde geçmeyen sûfî kelimesinin anlamı ve unvan olarak kullanılmasının nedenleri konusunda klasik dönem sûfî müelliflerin değişik görüşler ileri sürdüğü görülmektedir. Nitekim Kelâbâzî'nin aktardığı bilgilere göre, sûfîlerden bir kısmı "İçleri saf, dışları pak olduğu için sûfilere 'Sûfiyye' adı verildiğini söylerken; bazı sûfîlere göre "Sûfîlere sûfiyye denilmesi"nin sebebi onların "Ulu ve Yüce olan Allah'ın huzurunda 'ilk safta' (saff-ı evvel) bulunmaları"dır; diğer bazı sûfîlere göre, "sûfîlerin vasıfları Rasulullah (s.a.) zamanındaki 'Ehl-i suffa'nın özelliklerine yakın olduğu için kendilerine Sûfiyye adı verilmiş; başka bir sûfî grubuna göre ise Sûfîler "Yün manasına gelen 'Sof'dan yapılan elbiseler giydikleri için sûfî adını almışlardır[1296]. Ayrıca yemeye içmeye önem vermemeleri ve genellikle bitki yemeyi tercih etmeleri sebebiyle bir çöl bitkisi olan "sûfâne"; giyim ve kuşamlarına önem vermemeleri ve saçlarını uzatmalarından dolayı "enseye sarkan saç" anlamındaki "sûfetü'l-kafâ" terkibindeki "sûfe", Hakk'a ve halka

[1293] Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471
[1294] Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair – Kuşeyrî Risalesi,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 367
[1295] Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471
[1296] Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Taarruf,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 53

hizmeti ön planda tutmaları sebebiyle İslam'dan önce yaşayan ve kendilerini Kâbe hizmetine adayan Benî Sûfe kabilesiyle benzerlik arzettikleri için "sûfe" gibi kelimeleri sebebiyle kendilerine Sûfî denilmiş olabileceği üzerinde de durulmuştur[1297].

Kelâbâzî'ye göre "Sûfîler"i, "suffa" veya "sâf" kelimelerine nispet edenler, onların zâhirî hâllerini[1298]; "Sıfat" ve "Saff-ı evvel"e nispet edenler ise, onların kalplerini ve bâtınlarını[1299] dikkate alarak kendilerine bu ismi vermişlerdir.

Sûfîlere giyim ve kıyafetleri dikkate alınarak "Sûfiyye" denildiğini ifade eden Kelâbâzî, "Onlar nefsin hazzı için yumuşak ve güzel elbiseler giymezler. Sadece mahrem yerlerini örtmek için giydikleri için sert kıldan ve kalın yün ipliğinden yapılan elbise ile yetinirler." demektedir[1300].

Bu görüşlerden önemli bir kısmının sûfî denilen kişilere bu unvanın dış görünüşleri dikkate alınarak verildiği, bir kısmının da iç dünyaları itibarıyla uygun görüldüğü anlaşılmakta, en çok kabul gören görüşün Arapça dil kuralları açısından da uygun olan son görüş olduğu belirtilmektedir[1301].

Sûfînin "yün giyen" anlamına geldiği kabul edildiği takdirde "tasavvuf" kelimesi de "yün giydi" anlamındaki "tasavvefe" fiilinin masdarı olmuş olur. İlk dönemden itibaren pek çok zâhidin yün elbise giydiği bilinmektedir. Daha sonraki devirlerde zühd hayatını tercih edenlere çoğunlukla sûfî denilmeye başlanmıştır. Zâhid ve sûfîlerin öteden beri bu tür elbise giyen Hıristiyan ruhban ve keşişlerin etkisiyle yün elbise giydikleri ileri sürülmüşse de Hz. Peygamber ve ashabının da yün elbise giydiğine dair rivayetler bunun doğru olmadığını göstermektedir[1302].

"Sûfîler"in Ehl-i suffa'nın sıfatı, kıyafeti ve gidişatı üzerine oldukları için "Suffiyye" veya "Sûfiyye" adını aldıklarını söyleyen[1303] Kelâbâzî'ye göre, "*Sûfîler,*

1297 Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471
1298 Kelâbâzî, *a.g.e.,* s. 53
1299 Kelâbâzî, *a.g.e.,* s. 55
1300 Kelâbâzî, *a.g.e.,* s. 54
1301 Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471
1302 Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471
1303 Kelâbâzî, *a.g.e.,* s. 55

dünyayı terk ederek vatanlarından ayrılan, dostlarını bırakarak memleket memleket dolaşan, karınlarını aç, bedenlerini çıplak bırakan, mahrem yerlerini örtme ve açlığı giderme konusunda terkedilmesi caiz olmayan miktardan fazla dünya nimetlerinden faydalanmayan bir zümredir."[1304]

Sûfî ile ilgili çok değişik tariflerin yapıldığını ve bunların önemli bir kısmının tarifi yapanın o anki manevî halini ya da muhatabının içinde bulunduğu manevî durum çerçevesinde ona vermek istediği mesajın özelliklerini yansıttığı, dolayısıyla Sûfî ve Sûfîliğin sadece bazı yönlerini yansıtan bu tariflerin çeşitliliğinin, tasavvuf yolunda yaşanan hal ve makamların çeşitliliğinden kaynaklandığı yukarıda ifade edilmişti. Biz burada Kelâbâzî'nin yukarıdaki tarifinin yanı sıra çalışmamıza konu olan eserde müellifin anlattığı sûfiler zümresine ışık tutması bakımından özellikle Hücvirî'nin sûfî tanımını ve gerçek sûfilerle sahte sûfiler arasındaki farkı hakkında verdiği bilgilerin bazılarını burada vermek istiyoruz.

Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*'da "sûfî" kelimesinin "sûf" (yün elbise), "saff-ı evvel" ve "Ashab-ı suffa" ile ilişkisi konusunda ulema ve sûfîlerce ileri sürülen yukarıdaki görüşleri tekrarladıktan sonra ulemanın bir kısmına göre "sûfî" kelimesinin "safâ"dan (saflık, berraklık, duruluk; gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik; eğlence, neşe zevk) müştak olduğunu, fakat lügat ve lisan gereğine bakılırsa sûfî isminin bu manalardan uzak olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Hücvirî'nin "sûfî" ismini "safâ" kelimesinin anlamıyla ilişkilendirdiği görülmektedir. Bununla birlikte, "Esas olarak safa yani duruluk güzel şeydir. Zıddı ise keder yani bulanık olmaktır. Eşyanın latif ve hoş olan ismi ve yönü, onun safveti, kesif (katı ve kalın) olan ismi ve ciheti onun kederidir." diyerek Hücvirî'nin "sûfî" ismini, "safâ" kelimesiyle ilişkilendirdiği görülmektedir. Nitekim Hücvirî'ye göre "Şu işin ehli olanlar (sûfîler) muamelelerini ve huylarını düzelttikleri, nefsin âfetlerinden de uzaklaştıkları için, onlara "sûfiye" ismi verilmiştir"[1305].

[1304] Kelâbâzî, *a.g.e.*, s. 53
[1305] Hücvirî, *Hakikat Biligisi - Keşfu'l-Mahcûb*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 95

"Sûfiye"nin, "özel isimler nevinden olmak üzere bu taifeye verilmiş bir isim"[1306] olduğunu ifade eden Hücvirî'ye göre "evliyanın muhakkık olanlarına ve velâyette kemâl derecede bulunanlara", yani "bu yolda bulunanların kemâl ehli olanlarına sûfî", "onlarla alakası olan ve onların talibi bulunan zevata da mutasavvıf" derler. "Tasavvuf, tefe'ul ve tekellüftür, bir işi zorlanarak ve külfet çekerek ifa etmek manasına gelir. Bu, aslî olanın bir fer'idir. ("Safâ" asıl ve köktür, tasavvuf ise onun dalı ve fer'idir). İkisinin arasındaki fark, lafzın ve mananın hükmü olarak açıktır. Safâ, ayeti ve rivayeti (delil ve şahidi) mevcut olan bir velâyettir. Tasavvuf ise, şikâyetsiz olarak safânın (nakl ve) hikâye edilmesidir. Şu hâlde safâ, inci gibi pırıl pırıl parlayan bir manadır. Tasavvufun zahiri, işte bu mananın hikâye edilmesidir." Hücvirî'ye göre, "Bunun ehli olanlar (tasavvuf ehli), bu derecede üç kısımdır: İlki 'sufî', ikincisi 'mutasavvıf', üçüncüsü 'mustasvif'tir."[1307]

Hücvirî'nin ifadesiyle sûfî, "nefsinden fani olan ve Hakk ile baki" olan, "tabiatların (ve arzuların) pençesinden yakasını kurtarmış ve hakikatlerin hakikatine vasıl" olandır. Söz konusu dereceyi "mücahede ile talep eden, talep halinde kendini onların muameleleri üzerinde doğru bir şekilde bulunduran", mutasavvıftır. "Mal ve makam sahibi olmak ve dünyadan nasip almak için kendini onlara, benzeten" ise, mustasviftir. Mustasvif, sûfîlikten de mutasavvıflıktan da gafil olup hiçbir manadan haberi yoktur. Mustasvif, sûfîlere göre sinek gibi (değersiz) olup başkalarına ait şeyleri ve pislikleri yer; sûfî olmayanlara göre ise kurt gibidir, onun bunun malına zarar verir[1308].

Şu hâlde sûfî vusul sahibi, mutasavvıf usûl sahibi, mustasvif ise fuzûl (gereksiz şeylerin) sahibidir. Nasibi vuslat olan, maksudununu elde etmek ve muradına ulaşmakla, muradından muradsız ve maksudundan maksudsuz olur. Nasibi usûl olan, tarikatın halleri üzerinde karar kılar, sülük yolunun hikmetleri üzerinde sakin ve muhkem (sağlam) bir halde bulunur. Nasibi fuzûl olan ise, bunların hepsinden geri

[1306] Hücvirî, *a.g.e.*, s. 95
[1307] Hücvirî, *a.g.e.*, s. 98
[1308] Hücvirî, *a.g.e.*, s. 98-99

kalıp şekilcilik (resm) üzerinde oturur, resm perdesi çekildiği için manayı göremez, çekilen perde sebebi ile vasılın vuslatından aciz kalır[1309].

Kelâbâzî sûfî ile ilgili yukarıdaki tariflere yer verdikten sonra sûfîlere ayrıca vatanlarını terk ettikleri için "Gurebâ", memleket melmeket dolaştıkları için "Seyyâhîn", seyahat ederken ihtiyaç durumunda mağaralara sığınmaları nedeniyle Horasanlılar'ca "mağaralılar" anlamına gelen "Şikeftiyye", zaruret miktarı yiyip genellikle aç oldukları için Şamlılar tarafından "Cûiyye" (açlar), mülkiyetlerinde bulunan eşyayı terk ettikleri için "Fukara" (fakirler); kalpleri nurlu olduğu için "Nûriyye" gibi adların da verildiğini belirtmektedir[1310].

Türkçe'de "sûfî" anlamına gelen sofu kelimesi aynı zamanda "cahil ve ham derviş" (sûfî-i tîredil) anlamında da kullanılır. Nitekim Yûnus Emre'nin, "Ârifler ortasında sofuluk satmayalar" mısraında bu tür sofulara işaret edildiği görülmektedir1311.

Son olarak Bîrûnî'nin, sûfî kelimesinin Arapça olmadığını, kelimenin kökünün Yunanca'da "hakîm, bilge" anlamına gelen "sophos" olduğunu ileri sürdüğü; buna benzer bir görüşü Joseph von Hammer'in de savunup sûfîleri Hint'te "çıplak bilgeler" diye ifade edilen "gymnosophist"lere nispet ettiği, ancak Arapça uzmanı olan Alman şarkiyatçısı Theodor Nöldeke'nin, "sophos" kelimesinin Âramî ve Arap dillerinde bilinmediğini ve kelimenin Yunanca'dan Arapça'ya geçtikten sonra hep sin harfiyle yazıldığını, dolayısıyla sad harfiyle yazılan sûfî kelimesinin "sophos"tan gelmesinin mümkün olamayacağını ortaya koyduğunu belirtelim[1312].

2.5.10.2. Sûfîlerin Eserde Anlatılan Zâhir ve Bâtın Özellikleri

Tasavvuf yolunda nefis mücâhedesini sürdürmekte olanlara mürîd ve mutasavvıf, bu mücâhedeyi tamamlayıp kemale ermiş olanlara da sûfî denilmektedir.

[1309] Hücvirî, *Hakikat Biligisi - Keşfu'l-Mahcûb*, s. 99
[1310] Kelâbâzî, *a.g.e.*, s. 53, 54, 55
[1311] Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 472
[1312] Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, C. 37, s. 471

Sûfîyye ise, "tasavvuf; tasavvuf ehli kimseler, sûfîler" anlamındadır[1313]. Eserde "sûfiyân-ı sâfiyân" veya sûfiler ifadesi özel bir tasavvufî zümreden ziyade, genel anlamda "tasavvufî hayat tarzını benimseyen, Hakk'ın yakınlığını kazanan, nefis mücahedesini tamamlayıp kemale ermiş" tasavvuf ehli, sûfîyye anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte eserin bu bölümünde sufîlerin genel özellikleri yanı sıra, müellifin de mensubu olduğu anlaşılan Nakşibendilik ve Halvetiyye'den ve söz konusu iki tarikatın erkânlarından özellikle bahsedildiği görülmektedir.

Sûfîlerin Genel Tasvirleri

Eserde sûfîler zümresi; gönülleri saf, nefis mücahedesi yapan, hasta gönüllere şifa olan, ahde vefa sahibi, bir hırka bir lokma ile yetinen, yüzleri ibadet nuruyla dünyayı aydınlatan güneş gibi parlayan, hal ve hareketleri "uli'l-elbâb"a, yani kalb-i selîm sahibi, gözleri sürmeli; boyunlarında ridaları olan, elbise olarak beyaz ve siyah aba giyen, başlarına dal (dilim) ve taylesanları ile sünnete uygun taç giyen, bıykları ve sakalları şeriat ve tarikat adabına uygun olan, ellerinde birer tesbih ve birer asa taşıyan ve bu şekilde zikir, tahmid, tehlil ve temcidde bulunarak dolaşan bir zümre olarak tarif ve tasvir edilmiştir[1314].

2.5.10.2.1. Sûfîlerin Zahir Hâlleri

2.5.10.2.1.1. Sûfî Tacının Sırları

Recûliyet, mertlik, yani insân-ı kâmil makamına ulaştıklarına inanan sûfîler; taçlarındaki dâlları, yani dilimlerin (terkler); onların hürriyetlerine, tepesindeki çivinin

[1313] Reşat Öngören, "*Sûfî*", DİA, c. 37, s. 471-472

[1314] "Gürūh-ı Ṣūfîler mir'āt-ı dilleri ṣāfîler ve nefs-i hevācūya cāfîler ve ḫastedillere şāfîler ve ᶜahidlerine vāfîler ve ḫırḳa vü loḳmaya kāfîler vechleri nūr-ı ᶜibādet_ile miŝāl-i āfitāb-ı ᶜālemtāb ve gūşiş ü revişleri bermūcib-i ḥāl-i ūli'l-elbāb. Bu ḥāl-i maḥmūd ve nā'il-i maḳām-ı şühūd birle dīdeleri mükaḥḥal ve kendüleri mükemmel olup gerdenlerinde birer ridā ve libāsları siyāh u sefîd ᶜabā ve dāl-ı tācları ile ṭaylesānları bermūcib-i sünnet ve şārib ü liḥyeleri berfermūde-i şerīᶜat u ṭarīḳat ve destlerinde birer tesbīḥ ile birer ᶜaṣā ve müşᶜir-i ḥāl-i "العصى لمن عصى"-"*El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá*"... (bk. Tenkitli Metin, s. 1339-1340)

taçlarının diğer taçlardan farklı olduğuna, ayrıca nefsin başına çakılmış sert çiviye işaret olduğunu söylemektedirler[1315].

Taçlarının üzerindeki siyah ve beyaz destarın, beyaz ve siyah nura mazhar ehli-i tevhîd olduklarına, aynı zamanda gece ve gündüzün sırrına nişan olup onların gece kâim gündüz sâim (geceleri nafile ibadetle gündüzleri ise oruçla geçiren) kimseler olduklarına işaret etmektedir[1316].

Taçlarının üzerindeki taylesân ise nefis, şeytan ve dünya süsü sevgisinin insana sol tarafından yaklaştığına işaret etmektedir. Yaratılışının başlangıcında Hz. Havva, Hz. Adem'in sol tarafından yaratılmış, dolayısıyla hilekâr nefis de o tarafta gözükür. Nitekim Miraç gecesinde dünya işveli, nazlı ve edalı güzel bir kadın suretinde sol tarafından görününce Hz. Peygamber mübarek destarının ucunu açıp ona karşı hicap, yani örtü olarak kullanarak asla ona (dünyaya) iltifat göstermeyip yanından rüzgâr gibi büyük bir hız ve aceleyle geçmiştir[1317].

Nefisle mücadele "cihâd-ı ekber", yani en büyük cihat olduğundan cihâd-ı asgar, yani küçük cihadı yapanlar sorguç (siper) taktıkları gibi, sûfîler de büyük cihat yaptıkları için destarlarının ucunu sorguç, yani siper ederek mücahede ederler[1318].

Namazı, kendilerini dergâh-ı Hakk'a ulaştıran miraç olarak kabul eden sûfîler, Hz. Peygamber'in sünneti üzerine namazdayken destarlarının ucunu

---

[1315] "*Ve daḫi ey Ḫᵛāce pīrlerümüz bizi maḳām-ı recūliyete īṣāl ve ḥürriyyetümüze bu tāc-ı dalları dāll ḳılup ser-i mīḫ farḳ-ı tācda nişān ser-i nefse mīḫ-i girān idügi maḥall-i gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1349)

[1316] "*Ve tācumuz üzre destār-ı siyāh ü sefīd nūr-ı ebyaż u esvede maẓhar olmaġla ᶜalāmet-i ehl-i tevḥīddür yāḫud sırr-ı rūz [u] şebden nişān ve gice ḳā'im gündüz ṣā'im olduġumuza burhāndur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1349)

[1317] "*Bil kī ey Ḫᵛāce nefs ü şeyṭān insāna yesārından dāḫil ve ḥubb-ı zeḫārif-i dünyā ādeme ṣol ṭarafından vāṣıl olur. Zīrā ibtidā'-i ḫilḳatde Ḥażret-i Ḥavvá daḫi Ḥażret-i Ādemüñ ṣol ṭarafından maḫlūḳ olup ᶜayān olmaġla nefs-i ḥīleger ol cānibden nümāyān olur. Nitekim leyle-i Miᶜrācda Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ yesārından dünyā ḫūbṣūret zende ᶜarż-ı cemāl ve şīve vü nāz ile ġunc u delāl eyledükde Ḥażret mübārek destār-ı şerīfinüñ ucın revān idüp aña ḥicāb ve ol ṭarafdan ᶜacele ile geçmege şitāb ḳılup aṣlā aña dīde-i iltifāt ile nigerān [olmadı] ve miṡāl-i bād-ı ṣabā ol cāydan revān oldı*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1349)

[1318] "*Ve nefs ile cidāl cihād-ı ekber olmaġın cihād-ı aṣġar idenler ṣorġuc ṭaḳınduḳları gibi biz daḫi cihād-ı ekber itmegin ve destārumuzuñ ucını ṣorġuc idüp sünnet üzre mücāhede iderüz.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1350)

sarkıttıklarını, bunun aksininin ise tarikatlarında büyük bir noksanlık, hatta bir ihanet veya alçaklık olarak görüldüğünü belirtmektedirler[1319].

2.5.10.2.1.2. Ellerindeki asalarının sırrı

Sûfîler ellerindeki asayı Hz. Musa'nın asasına benzeterek asilik edecek olursa, nefis yılanına onunla başını ezecekleri iması ve uyarısında bulunmak için taşıdıklarını söylemektedirler[1320].

2.5.10.2.1.3. Sûfî Hırkasının Sırrı

Eserde anlatıldığına göre sûfîlerin en önemli alamet-i farikalarından biri, genelde üstlerinde giydikleri siyah hırkadır. Hırkalarının genellikle siyah olmasının sebebi ise, Kâbe örtüsünün renginin siyah olmasıdır. Zira onlara göre nefsini yenen hâl ehlinin bedenleri manen birer Kâbe olup hırkaları örtüsü mesabesindedir. Bunun içindir ki nefis ejderhasını öldüren kimseye siyah hırka giydirmek sûfilikte sünnet sayılmıştır[1321].

2.5.10.2.1.4. Boyunları ve Omuzlarındaki Ridanın Sırrı

Sûfî taifesinin zahir halleri ile ilgili olarak önemli alametlerinden biri boyun veya omuzlarına asmış oldukları ridadır.

Tarikat kıyafetlerine dair yazılmış olan eserlerde ridâ, "*başı ve belden yukarısını örten ve çar, şal, futa gibi isim ve şekilleri bulunan*" bir kıyafet olarak tarif

---

[1319] "***İmdi ey Ḫˇāce bizüm_de şalāt miᶜrācumuz*** *ve dergāh-ı Ḥaḳḳa vuṣūle minhācumuz olmaġla ᶜamel-i Resūl üzre biz de ṣalāt içre destārumuzuñ ucın revān ve bu ṭarz üzre gūşiş itmeyicek ṭarīḳumuzda noḳṣān belkï beyne'l-aḳrān mühān olmaḳ lāzım gelür.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1350)

[1320] "Ve destümüzde olan ᶜaṣā miŝāl-i Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selām nefs ŝuᶜbānına "العصى لمن عصى"- "*El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá*" diyü īmā ile tenbīhdür." (bk. Tenkitli Metin, s. 1350)

[1321] "*Ve ḫırḳamuz ekşeriyā siyāh olduġına sebeb oldur kï nefsi serbürīde iden ehl-i ḥāl cismi maᶜnīde Kaᶜbe miŝāldür. Ve ṭarīḳumuzda kim kï ejder-i nefsi maḳtūl eylese aña siyāh ḫırḳa pūşiş eylemek sünnetdür*". (bk. Tenkitli Metin, s. 1350)

tarif ve özellikle dervişlerin giydiği hırka ve abanın ismi olarak ifade edilmektedir[1322]. Ridâ, ayrıca bir çeşit boyna atılan ve önden göğsün üstünden iki yana sarkıtılan, enli ve katlanarak kullanılan bir atkı olarak da tarif edilmektedir[1323] ki Nûrü'l-Hüdâ'da da bu şekilde zikredilmektedir. Tarikat ridasının kâmil mürşit tarafından irşad ile görvlendirilmiş ve izin verilmiş olmanın sembolü olduğu, ayrıca Allah'ın halifesi olan insanın abası yani ridâsının, emanet yükünü taşımayı kabul etmesine işaret olduğu[1324] belirtilmektedir ki bu ikincisi *Nûrü'l-Hüdâ'*da da zikredilmektedir.

Eserde Sûfilerin boyunlarındaki rida farz ve nafile ibadetlerini vaktinde eda ettiklerine, ayrıca göklerin ve yeryüzünün yüklenmekten çekindikleri yükü veya emaneti boyunlarında, yani omuzlarında taşıdıklarına işaret etmektedir. Bundan dolayı sûfîler; eşref-i mahlûkat, büyük derecelere nail, kalb-i selime sahip, esmâ-i İlâhîye mazhar, sonsuz feyizlerin aynası ve Allah'ın kendilerine ikramda bulunduğu yeryüzündeki halifeleri olduklarının söylemişlerdir[1325].

Yemekten sonraki ayinleri

Sûfîler, Hâce-i Cihân'ın hânkâhında yemeklerini yedikten sonra Allah Teâlâ'ya hamd ü senâ hânkâh sahibi için duada bulunup geçmiş şeyhlerinin ruhlarını hayırla yâd ettikten sonra Kurân-ı Kerîm tilavet edip zikrullah çekerken şeyhleri murakabeye ve mükaşefeye dalar. Bu şekilde müridler zikirlerini bitirince yüksek sesle güzel, yakıcı ve şevke getiren manzumeler (muvaşşah), Hz. Peygamberimiz için medhiyeler ve ilâhîler söyleyerek coşup taştıktan sonra susarlar[1326].

[1322] Yahya b. Sâlih el-İslambolî, *Tarikat Kıyâfetleri,* s. 114-115

[1323] Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi: Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 240

[1324] Yahya b. Sâlih el-İslambolî, *a.g.e.,* s. 114-115

[1325] "*Ve gerdenümüzde olan ridā ferā'iż u nevāfili vaḳtinde edā itmege işāretdür. ... Ol ecilden cümle maḫlūḳātdan eşref olup ... ve nā'il-i rütbe-i ᶜaẕīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm olup .... maẕhar-ı esmā'-i ilâhī ve mir'āt-ı füyūżat-ı nāmütenāhī olmaġla ... mükerrem olduḳ.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1350-1351)

[1326] "*Çün Ṣūfiyān niᶜmeti tenāvül ḳıldılar ol dem Ḫudāy-ı ᶜazze ve celle ḥażretine ḥamd ü ŝenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eyleyüp baᶜdehü meşāyıḫ-ı māżiyenüñ ervāḥ-ı ṭayyibelerin yād idüp şād itdiler. Baᶜdehü tilāvet-i Ḳur'ān ve ẕikru'llâhı vird-i zebān itdüklerinde şeyḫleri olan ᶜazīz serin girībān-ı murāḳabeye ve fikrin baḫr-i mükāşefeye ṭaldurup dīde-i cānına nice şey' cilveger olurdı. Bu ḥāl üzre mürīdleri ẕikru'llâhdan fārig olıcaḳ ḫūb u bülend elḥān-ı muḥriḳ birle şevḳengīz muvaşşaḥlar ve ẕevḳāmīz medḥ-*

2.5.10.2.2. Memleketleri ve pirleri

Eserde söz konusu olan Sûfîler zümresinin genel olarak Acem diyarı (İran), özel olarak ise Horasan bölgesinin, hatta nispelerinden anlaşıldığı kadarıyla şeyhlerinin memleketlerinin Sâsân (Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī) ve Kâşân (Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i Kāşānī) bölgelerinin memleketleri olarak gösterilmesi[1327] iki anlama gelmektedir. Birincisi eserde söz konusu edilen Sûfîler zümresinin köken ve meşreplerine dikkat çekilmek istenmiş olabilir[1328], ikincisi ise söz konusu sûfî zümresinin Osmanlı topraklarında yaşayan sûfîler olmayıp İran sûfîleri olduğu anlatılmak istenmiştir. Fakat başlarda memleketleri İran-Horasan olarak gösterilmekle beraber bölümün devamında Osmanlı topraklarındaki sûfîler zümresinden bahsettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda birinci ihtimal daha kuvvetli görünmektedir.

2.5.10.2.3. Sûfîlerin Batın Halleri veya İtikâdî Esasları

2.5.10.2.3.1. Riyâzet ehlidirler

Eserde sûfîler kendilerini nefis mücahedesi yapan; gönül, can ve vücud (beden) mülkünün, vilayetinin (ülkesinin) sultanı ve sahibi; ateş, hava, su ve toprağa hükmedip birbirine zıd olan dört unsur arasındaki düzeni, yani varlık âlemindeki nizamı sağlayan; eşyanın hakikatiyle (kendisiyle) ittihad eden; ilimleriyle amel eden, irfan sahibi, gönülleri temiz kâmil kimseler olarak tarif etmektedirler[1329]. Bütün

---

i Resūller ve mevzūn ilâhī sözler idüp cūş u ḫurūş baᶜdehü ḫāmūş oldılar." (bk. Tenkitli Metin, s. 1340-1341)

[1327] "*…içlerinden Ḫızır nām bir ḫalīfe-i emīrü'l-kelām taḳrīr-i merām idüp didi_kï: Ey Ḫˇāce-i Cihān biz ferzendān-ı Aᶜcām-ı rūşenbeyān ve sākin-i diyār-ı maḥmiyye-i Ḫorāsān ve Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān zümresindenüz. Ḥālen bu pīrümüzüñ nāmına Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī ve pīrümüzüñ pīrine Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i Kāşānī dirler. Her biri pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve sālikān-ı şāhrāh-ı şerīᶜat u ḥaḳīḳatdurlar…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1341)

[1328] Sûfilik hareketinin başlangıç noktası Bağdat olarak bilinmekle birlikte daha sonra Horasan bölgesi de sûfîliğin ikinci önemli merkezleri ve ekollerinden birini teşkil etmiştir. Bağdat sûfîliği zühde dayalı bir tasavvuf anlayışını temsil ederken, Horasan sûfîliği daha çok melamî meşrep, cezbeci bir tasavvuf anlayışının temsilcisi olmuştur. (Bk. Ahmet T. Kara Mustafa, *Tasavvufun Oluşumu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 3-43, 61, 77-95)

[1329] "*Bil kï biz Ṣūfī-i ṣāfī ve nefs-i hevācūya cāfī ve şehsüvār-ı milket-i cān u dil ve emīr-i nār u bād u āb u gil ve munaẓẓım-ı niẓām-ı çār ażdād ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ile ittiḥād ḳılup ᶜilmümüz ile ᶜāmil ve ᶜirfānumuz_ile kāmil olup vilāyet-i vücūdumuzda sulṭān ve mālik-i heft iḳlīm-i milket-i cānuz. (…) ve*

bunlardan sûfîlerin kendilerini diğer taifeler gibi kendilerini efdaliyet sahibi, riyazet ve tevhid ehli olarak nitelendirdikleri görülmektedir.

2.5.10.2.3.2. Tevhid inancına sahiptirler

Sufîler kendilerinin; gönlü temiz, eşyanın hakikatinin sırrını bilen, kesret âleminden beri, uzlete çekilen vahdet (birlik) ehli olarak vahdet (tevhid) mülkünün önderleri, sürekli vuslat şarabıyla sarhoş olan, bütün eşyada (varlıkta) Allah'ın yaratma sanatını gören ve her söz ve fiillerinde Hakk'ın yanıbaşlarında olduğunun bilincinde olarak bütün sayılarda (her şeyde) "Vâhid-i hakîkî"yi, yani gerçek olan Bir'i (Allah'ı) seyreden ve her şeye Hak nazarıyla bakan kimseler olduklarını söylemektedirler. Sûfîler; bedenle ruh ilişkisini cam kadehle şarap teşbihi ile izah etmeye çalışmışlardır. Nasıl ki cam kadehle içindeki şarap, dışarıdan bakıldığında tek renk olarak görünüyorsa, ruh ile onun özel kabı (şekli) olan beden de âşıkların gözüne birlik âleminden aynı şekilde görünmektedirler[1330].

Sufîler, masivallâhı yani Allah'ın dışındaki herşeyi ve şeytanın vesveselerini kalplerinden uzaklaştırıp dilleriyle sürekli can u gönülden Allah'ı zikrederek tevhîd-i kalbî, yani kalp tavhidinin sahibi olurlar[1331]. Zira onlar gayretleriyle "etvâr-ı seb'a"ya, yani yedi tavra (evreye)[1332] nail olup fenâ enderfenâ[1333] ile bekâ âlemine dâhil olup

---

ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ile ittiḥād ḳılup ᶜilmümüz ile ᶜāmil ve ᶜirfānumuz_ile kāmil olup vilāyet-i vücūdumuzda sulṭān ve mālik-i heft iḳlīm-i milket-i cānuz." (bk. Tenkitli Metin, s. 1342-1343)

[1330] "*Ol cihetden … biz ṣūfī-i ṣāfīdil ve ᶜārif-i gencīne-i āb u gil ve ᶜālem-i keŝretden berī ve mülk-i vaḥdetüñ serveri olup ᶜuzlet içre ehl-i vaḥdet ve dem bedem mest-i şerāb-ı vuṣlat ve cümle eşyāda ṣuñᶜ-ı Ḥaḳḳa nāẓır ve cümle aḳvāl ü efᶜālde Ḥaḳḳı ḥāżır bilüp*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1344-1345)

.

[1331] "*Ve daḫi … biz māsivā'llâhı bi'l-külliyye dilden dūr ve vesvās-ı şeyṭāniyyeyi ḫāṭırumuzdan mehcūr ḳılup muttaṣıl ẕikr-i Ḥaḳḳı cān u dil ile vird-i zebān ve tevḥīd-i ḳalbīye mālik olduġumuz maḥall-i gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1348)

[1332] Yedi tavır (yedi evre); "tab (tabiat), nefs, kalp, ruh, sır, hâfî, ahfâ"yı ifade etmektedir. Nûh suresinin 14. ayetinin "*Oysa O sizi türlü tavırlardan (evrelerden) geçirerek yaratmıştır*." manasına dayanarak Allah'ın insanı yedi tavırda yarattığını söyleyen bazı mutasavvıflar bu tavırları yedi kat semaya, yedi gezegene, yedi vadiye ve yedi iklime benzetmişlerdir. Attâr, Mantıku't-Tayr'ında söz konusu yedi tavrı ve yedi vadiyi "aşk, marifet, istiğna, tevhit, hayret, fakr, fenâ" olarak tespit ettiği gibi, yedi tavrı başka şekillerde gösteren mutasavvıflar da olmuştur. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 52)

[1333] Fenânın en yüksek derecesi olup buna fenâ ani'l-fenâ veya fenâ'ul-fenâ da denir. Bu da fenâ hâline erme şuurundan da fani, yani fenâ hâlini görmekten fenâ olmaktır. Kâşânî, bunun ikinci bekâ anlamında

yedi tavra sahip olarak ve Hz. Musa gibi Allah nurunun tecellisini talep ederek Hz. Musa'nın Tur dağında Allah'ı görmek istediği gibi, onlar da Tur dağı olarak düşündüklerini, dolayısıyla kendi vücutlarında Allah'ın görünmesini istediklerini söylemektedirler[1334].

Ayrıca sûfiler taifesinin, Allah'ın tevhidini yani birliğini kelam kitaplarındaki tasniflere uygun olarak "*tevḥīd-i efᶜāl (fiillerinde tevhid), tevḥīd-i ṣıfāt (sıfatlarında tevhid) ve tevḥīd-i ẕāt (zatında tevhid)"* olmak üzere üçe ayırdıkları görülmektedir[1335].

2.5.10.3. Efdaliyet (Kutub) İnançları ya da Sûfîlerin Kendine Olan Bakışları

Diğer bütün derviş taifeleri ve ulema zümresi gibi sûfîlerin efdaliyet inancına sahip oldukları görülmektedir. Bu inançlarına göre sûfîler, şeriat ve tarikata bağlılıklarıyla bütün insanlığı aydınlatan, doğru yola iletip muratlarına eriştiren, hakikatleriyle bütün eşyayı kuşatan ve bütün eşyaya (varlıklara) feyiz veren insân-ı kâmillerdir[1336]. Sufîler ayrıca, kendilerinin âlem-i sügrâ (küçük âlem) ve âlem-i kübrâ (büyük âlem) yani kâinatın kendisi, hırkalarını dokuz feleğin seması, taçlarının ise gökyüzünün güneşi olduğunu ifade etmektedirler:

ᶜĀlem-i ṣuġrá cihān kübrá bizüz

Fi'l-ḥaḳīḳa ᶜālem-i ᶜuẓmá bizüz

---

da kullanılabileceğini belirtir, çünkü ikinci bekâ, fenadan sonra gelir. Dolayısıyla ikinci bekâ, fenanın fenasıdır. (Prof. H. Kâmil Yılmaz, "Fenâ ve Bekâ", *Altınoluk Dergisi,* 1997 – Nisan, Sayı: 134, Sayfa: 034; Abdürrezzâk Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 444)

1334 "*Zīrā biz gūşiş ile eṭvār-ı sebᶜaya nā'il ve fenā enderfenā birle ᶜālem-i beḳāya dāḫil olup heft ṭavruñ ṣāḥibi ve tecellī-i nūr-ı Ḫudānuñ ṭālibi ve Ṭūr-ı cismümüzde mānend-i Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selām "رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ"-"Rabbi erinī enẓur ileyke" feḥvāsı üzre gūyā oluruz*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1348)

1335 "*Āgāh ol kï ey aḫ-ı ṭālib ve ey uṣūl-i tevḥīde rāġıb erbāb-ı şühūd ve ᶜārifān-ı sırr-ı vücūd tevḥīd-i Ḫudāyı üç vech üzre beyān buyurmışlardur. Evvel* ***tevḥīd-i efᶜāl****, ṣānī* ***tevḥīd-i ṣıfāt****, ṣālisî* ***tevḥīd-i ẕāt***." (bk. Tenkitli Metin, 1482)

1336 "*Zīrā cümle eşyāya feyż insān-ı kāmilden vāṣıl ve nevᶜ-i benī ādeme rūşenālıḳ bizden ḥāṣıl olup gūşiş-i şerīᶜat u ṭarīḳat ile anları nā'il-i murād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-i rüşd ü reşād ḳıluruz. Zīrā biz ḥaḳīḳumuz ile cümle eşyāya muḥīṭ-i muḥāṭ idügümüz maᶜlūm-ı ᶜurefā vü ezkiyādur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1353)

Cübbemüzdür bu ḳıbāb-ı nüh felek

Tācumuzdur āfitāb-ı nüh felek

Sûfilerin insân-ı kâmil hakkındaki telakkileri, aynı zamanda onların kendilerini nasıl gördüklerini anlatmaktadır. Onlara göre insân-ı kâmil, meleklerin mihrâbı ve bütün kâinat ehli arasında makbul olan, nurunu Resûl-i Ekrem'den alan kişidir. Kendileri de o sonsuz nurla aydınlanmış, Resûl-i Ekrem'in hakikatinin yardımıyla kerâmet ve velâyet derecelerine nail olarak Resûl-i Ekrem tarikinin salikleri ve vücut (beden) şehrinin malikleri, yani sultanları olup gökyüzü onların gönül deryalarının ancak bir damlasıdır[1337]. Zira insân-ı kâmilin kalbi, içinde on sekiz bin âlemin boğulduğu derin bir denizdir[1338].

Riyazet ve tevhid esasında tasavvufun ve bütün tasavvuf zümrelerinin ortak umdesi olmakla birlikte, tevazuyu ana umde olarak kabul eden sufîlerin, kendilerin başkalarından üstün görmeleri, yani efdaliyet veya üstünlük taslamaları velev ki bu üstünlük takvada olsun dikkate şayan bir husustur.

Dünyanın ve Ruhların Sonu Hakkındaki İnançları

Sufîlere göre "heft iklimin ucu", yani dünyanın sonu; "mülk-i adem", yani yokluk âlemidir ve halk, yani insanlar bu yokluk âleminin kemmiyyet ve keyfiyeti hakkında bir bilgiye sahip olmayıp yalnızca yerin ve göğün yaratıcısının bulunduğunu bilirler. Yine sûfilere göre bedeni, yani âlemi ayakta tutan dört zıt unsur olup insanın yaşadığı dünyaya anlam veren bunların manası, nüktesidir. Sûfilere göre, bütün cisimler ve şekiller (eşbāḥ u heyākil) aslına dönecek olup zahiri, yani görüntüsü yok

[1337] "*Muḥaṣṣal ḥaḳīḳat-i insān-ı kāmil miḥrāb-ı melek ve maḳbūl-i ehl-i felekdür. Ve nūr-ı insān-ı kāmil nūr-ı Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemden muḳtebes idügi ᶜayān ve bu esrār-ı İlâhī dīde-i evliyāya nümāyāndur. Ve biz ol nūr-ı nāmaḥdūddan müstenīr ve ḥaḳīḳat-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem bize destgīr olmaġla nā'il-i mertebe-i kerāmet ve müşerref-i derece-i velāyet olup (...) işbu muᶜallā nüh ḳıbāb deryā-yı gönlümüzde bir ḥabāb idügi bīrtiyābdür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1354)

[1338] "Muḥaṣṣal ey Ḫˇāce ḳalb-i insān-ı kāmil bir baḥr-i ᶜamīḳ ve on sekiz biñ ᶜālem ol yemmde ġarīkdür." (bk. Tenkitli Metin, s. 1359)

olacak (fena bulacak), fakat ruhlar "bekâ-yı ebdediyye"ye yani ebedî bekaya vasıl olacaklar ve saadet sahiplerinin ruhları, ruhların babası (aslı) olan rûh-ı Muhammedî'ye, yani Hz. Muhammed'in ruhuna nail olup ebedî safa ve saadete erişeceklerdir[1339].

2.5.10.4. Hâce-i Cihân'ın Sûfîlere Olan Bakışı

Hâce-i Cihân'ın sûfiler taifesine hitaben sarf ettiği "*Ey dürr-i biḥār-ı taṣavvuf ve ey dilāver-i feyāfī-i taṣarruf ve ey vāḳıf-ı esrār-ı āb u gil ve kāşif-i envār-ı cān u dil ve ey Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣān-ı baḥr-i ᶜirfān*" şeklindeki sözlerinden, eserde anlatılan sûfîlere bakışının genel itibarıyla olumlu ve takdir edici olmakla birlikte onları bazı konularda uyarmaktan, özellikle de eserin yazıldığı dönemdeki sûfilerin bir kısmına eleştiri oklarını yöneltmekten kendini alamadığı görülmektedir.

Sûfiler taifesi kendilerini nefis mücahedesi yapan, gönlü hasta olanların şifası ve ahde vefa sahibi kimseler olarak takdim etmelerine karşılık olarak Hâce-i Cihân; ancak sözleri ile hâlleri, siretleri ile suretleri yani dış görünüşleri ile yaşayışları biribirine mutabık (aynı) olursa, sûfîlik konusunda seyr ü sülûkü tekmil edip nefis âleminden geçerek kalp ve ruh âlemine, yani mana âlemine geçip eşyanın hakikat sırlarına vakıf olabilecek makama erişmişler ise söylediklerinin gerçek olacağını, yani gerçek sûfîlerden olabileceklerini söylemektedir. Zira, ancak bu şekilde olurlarsa; sözleri gerçek, tuttukları yol makbul olup tasavvuf meydanında yiğitlik sahibi, dünya hankâhında ahaliperver, doğru yola ulaştıran tarikat mürşitleri olabileceklerdir[1340].

[1339] "*Ve ol heft iḳlīmüñ ucı mülk-i ᶜadem ve kemm ü keyfinden ḫalḳ mübhemdür. Nihāyet ḫāliḳ-i arż u semā idügin bilürler. Ve dördi çār aż̇dāddür kï anuñla beden ḳā'im ve maᶜnī-i rubᶜ-ı meskūn bu nükte idügine ᶜurefā ᶜālimdür. Ve maᶜlūm ola kï … Zīrā ervāḥ-ı mü'minīn daḫi ber-feḥvā-yı "* كلّ شئ يرجع الى اصله *"-"Kullu şey'in yerciᶜu ilá aşlihi" rūḥ-ı Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām cenābına vāṣıl olur.* (bk. Tenkitli Metin, s. 1343)

[1340] "*...dirsiz kï Ṣūfī-i ṣāfīlerüz ve nefs-i hevācūya cāfīlerüz ve ḫaste-dillere ṣāfīlerüz ve ᶜahde vāfīlerüz. Eger ḳīl u ḳālüñüz ḥālüñüze muṭābıḳ ve meydān-ı ricālde semend-i sīretüñüz ṣūretüñüze sābıḳ olup ṣūfīlik bābında seyr-i sülūkı tekmīl ile ṣāfī olduñuz ise yaᶜnī ᶜālem-i nefsden güẕer idüp ᶜālem-i ḳalb u rūḥa ve maḳām-ı sırr-ı ḫafīye vāṣıl olduñuz ise bermūcib-i…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 360-361)

2.5.10.5. Hâce-i Cihân'a Göre Sûfîliğin Gerçek Manası

Bunları söyledikten sonra Hâce-i Cihân, "sûfî" kelimesini meydana getiren harflerin sembolik bazı anlamları üzerinden Sûfîler taifesine sûfîliğin gerçek manasını anlatmaktadır. Hâce-i Cihân'ın anlattığına göre "sûfî - صوفی" kelimesini meydana getiren dört harfin her biri sûfiliğin manasının vermektedir. İlk harfi "sâd - ص" safa ve sadakate, yani iç temizliğine ve doğruluğa, sadakate; ikinci harfi "vâv - و" vefaya; üçüncü harfi "fâ - ف" fakr u fenaya, yani fakirliğe ve yokluğa; dördüncü harfi "yâ - ی" ise yemme yani deryaya, denize işaret olup gerçek manada sûfî; içini, gönlünü temizleyip sadâkat mertebesine erişen; ahdine sadık ve kalpleri hasta olanlara şifa olup gönüllerini (göğüslerini) genişleten, Zümer suresinin yirmi ikinci ayetinde söylendiği gibi Allah'ın gönlünü İslam'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzerinde bulunan; ruhun sırlarını bilip sürekli olarak nefsini fakirlik ve yokluğa alıştırarak ölmeden önce kendi öldüren; ayrıca deryadil, yani deniz kadar geniş bir gönle sahip olan ve insanların hiçbir azarından incinmeyen bir kişidir[1341].

Hâce-i Cihân, sûfîler taifesine ancak bu harflerin manalarında gizlenen gerçek sûfîliğin vasıflarını taşıdıkları takdirde eşyânın hakikatini bilen arifler, dört zıt unsurdan mürekkep olan bu âlemin sultanları, gönül sırlarının kâşifleri ve her müşkili çözebilen kimseler olabileceklerini söylemektedir. Kendilerinde bunun aksi bir durum söz konusu olup kendini beğenmişlik ve kibir duygusuna sahip olarak içlerindeki benlik noktasını (mâsivâyı) yok etmedikleri takdirde kendilerine Şeytân'ın hükmedeceğini, dolayısıyla kendü vücut ülkelerinin zalim sultanları olacağını belirtmektedir[1342]. Bu durumdan ise şiddetle kaçınmalarını söylemektedir:

[1341] "*Ve maᶜlūm ola kï ṣūfī dört ḥarfdür. Her ḥarfi Ṣūfīlik maᶜnāsına ẕarfdur...*" (Tenkitli Metin, s. 1361-1362)

[1342] "*İmdi ey Ṣūfī-i ṣāfī ve ey ḫastedillere şāfī eger ẕikr olınan ḥurūfuñ evṣāfı birle muttaṣıf ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ehl-i taḥḳīḳ bildügi üzre ᶜārif olursañuz vilāyet-i çār aždāda sulṭān-ı ᶜādil ve kāşif-i envār-ı cān u dil ve ᶜārif-i esrār-ı āb u gil ve ḥallāl-i her müşkil olursız. Ve eger bu aḥvālüñ1 ḫilāfı sizde mevcūd ve ᶜucb ü kibr ile ṭarḥ-ı noḳṭa-i vücūd ḳılmaduñuz ise Şeyṭān size ḥākim ve milket-i vücūduñuza sulṭān-ı ẓālim olursız*." (Tenkitli Metin, s. 1361-1363)

Nefs şeyṭāndur ḥaẕer ḳıl ṣūfiyā

K'anlaruñ kārıdurur kibr ü riya

2.5.10.6. Hâce-i Cihân'ın Zamanın Sufîlerine Olan Eleştirileri

Müellif, kendisinin eserdeki sözcüsü konumundaki Hâce-i Cihân'ın ağzıyla eserin yazıldığı dönemin sufîlerine ağır eleştirilerde ve ithamlarda bulunmaktadır. Ona göre zamanın sufîleri ve taç giyen şeyhlerin çoğu, "tagayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl" etmekte, yani sûfîliği ve taç, tesbih ve sûfîliğin diğer dış görünüş unsurlarını dünyalık elde etmek için kuşa benzettiği halkı avlamak amacıyla kandırma tuzağı olarak kullanmaktadırlar ve giymiş oldukları hırka ile taçları, onların en büyük putlarıdır[1343]. Nitekim müellife ait aşağıdaki şiirde de bu ağır eleştiri ve ithamlarını çok daha bariz bir şekilde görmekteyiz:

Kāfirüñ birdür büti ānuñ hezār

Nefs evinde ṣad hezār aṣnāmı var

Ārzū-yı nefs bütdür fi'l-meẕel

Kim odur maᶜnīde şeyṭān-ı ᶜamel

Her ḳaçan ṭursa namāza olᶜanūd

Fi'l-ḥaḳīḳa anlara eyler sücūd

[1343] "*Zīrā ṣūfiyān-ı zamān ve meşāyıḫ-ı tācdārān ekẕeri "taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl" ḳılup tāc u tesbīḥi dāne-i dām-ı ᶜavām ve murġ-ı cān-ı ḫalḳı ṣayda ihtimām itmekle ḫırḳa vü tācı añaeṣ-ṣanemü'l-ekber idügi şemsden aẕherdür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1364)

Eyle olsa ola fāsıḳdan beter

Kim bu vech ile olan ṣūfī-i ḫar

Hâce-i Cihân'a göre bir sûfî ancak, kendini beğenmişlik ve enaniyeti içinden uzaklaştırıp Beyt-i mukaddese benzettiği kalbini masivallahtan, putlardan temizleyince kalb sarayına aşk sultanı yerleşip içi Allah'ın nuru ile dolar ve böylece Nûr-ı Muhammedî'nin hakikatine erişir ve vücudunun ülkesine sultan olmaya tam anlamıyla layık olur ve böylece Allah'ın konuşan ağzı, gören gözü ve tutan eli olup âlemin hakikatine vakıf ve yüce derecelere nail olur[1344].

2.6. ESERDE DEĞİNİLEN DİĞER BAZI TASAVVUFÎ KONULAR

2.6.1. Mürşidin Lüzumu ve Hakikî Mürşid Meselesi

Özetle Karakaşzâde'ye göre "mürşid lāzım ve emr-i mühimdür". Zirâ kişinin tasavvufta mürşitsiz, manevî olarak yüksek derecelere ve makamlara ulaması mümkün değildir:

Pīrsüz vāṣıl-ı maḳṣūd olamazsın ey dil

Ṭutalum cümle fünūn ögrenüp olduñ kâmil

Bununla birlikte müellif; mürşid veya şeyhin içi dışı düzgün ilim ve marifetle kalbi ve içi nurla dolmuş ve saliki (dervişi) maksadına ve yüce derecelere

[1344] "*Zīrā Ṣūfī-i ṣāfī ᶜucb_ile enāniyyeti vücūdından dūr ve nefy-i vücūd ile māsiva'llâhı ḳalbinden mehcūr idüp Beyt: İtme ḫayāl-i ġayre maḥal ḳalb-i aḳdesi/Aṣnāma mesken eyleme beyt-i muḳaddesi feḥvāsı üzre ḳalbin māsivādan ᶜārī idicek serāy-ı ḫāṭır-ı fātırına sulṭān-ı ᶜaşḳ ᶜubūr ve derūn u bīrūnı müstaġraḳ-ı nūr olmaġla ḥaḳīḳat-i nūr-ı Muḥammediyyeye mülḥaḳ ve vücūdı mülkine sulṭān olmaġa elyaḳ olup ḥadīŝ-i "وبی ینطق وبی یبصر وبی یبطش"-"Ve bī yenṭiḳu ve bī yubṣiru ve bī yebṭişu" feḥvāsı üzre ᶜālem-i ḥaḳīḳate dāḫil ve rütbe-i ᶜuẓmáye nā'il olur*. " (bk. Tenkitli Metin, s. 1365)

ulaştırabilecek mürşîd-i hakikî olması lazım geldiğini ifade ettikten sonra özellikle salikin meşâyih-i hodfürûşdan, yani kendini satan, kendini öven şeyhlerden uzak durması, hatta geçtikleri yoldan bile geçmemesi gerektiğini, zira onlara ülfet ve muhabbet göstermenin çok yanlış ve tehlikeli olduğunu söylemektedir. Müellifin eseri yazdığı dönemde özellikle böylesine olumsuz vasıflarla nitelendirilebilecek şeyhlerin varlığına dikkat çekmesi önemli bir husustur ki sahte şeyhlerin her dönemde mevcut olduğunu göstermektedir.

Müellif sahte şeyhlerin varlığına da dikkat çektikten sonra hakikî veya kâmil mürşidin mürüdlerinin zahirlerini şeriat ilimleriyle, batınlarını yani içlerini ise tarikat ve hakikat bilgileriyle süsleyip talipleri devamlı huzurunda ve gözünün önünde bulundurmak suretiyle muratlarına ve doğru yola eriştirmeli ve içi nur dolu ve Allah'ın feyzine mazhar olmuş bu mürşid-i kâmilin müritlerine önce sürekli Allah'ı zikretmeyi telkin etmeli, ardından da ayrıntılı bir şekilde açıkladığı on şart üzre[1345] onlara zühd ve takva elbisesini giydirmelidir sonra bütün bu şartları eksiksiz yerine getirenlerin Nakşibendî şeyhleri olduğunu ifade etmektedir[1346].

2.6.2. Nakşibendî Tarikatı ve Esasları

Müellife göre, Nakşibendilik tarikatı diğer bütün derviş taifelerinden, Nakşibendî şeyhleri de diğer bütün derviş taifelerinin şeyhlerinden üstün olup hakikî mürşidlerdir. Zira Nakşibendî şeyhlerinin zahirleri ile batınları sıdk u safâ, yani

---

1345 "*Maᶜlūm ola kï mürşid-i kāmil ol kimesnedür kï mürīdlerinüñ ẓāhirlerini ᶜulūm-ı şerᶜiyye birle ārāste ve bāṭınlarını maᶜārif-i ṭarīḳat u ḥaḳīḳat ile pīrāste ḳılup ṭālibleri devām-ı ḥużūr u şühūd ile bermurād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-ı sedād ḳıla. Bu vech_ile şeyḫ-i nūrānī ve maẓhar-ı fuyūżāt-ı ṣamedānī mürīdine evvel telḳīn-i ẕikr-i Subḥānī ḳılup baᶜdehü on şarṭ üzre gūşiş ve libās-ı zühd ü taḳvāyı pūşiş itdürür. (...)* ***Şarṭ-ı evvel*** *oldur kï ṭahāret-i bedeniyye bermūcib-i ḥükm-i şerīᶜat ve ṭahāret-i denes-i nefs ber'emr-i ṭarīḳat ve taṭhīr-i ḫāṭır ezḫabā'îş-i hevā ve taṣfiye-i ḳalb bermūcib-i ḥaḳīḳat ezmāsivá'llâh olmaḳdur.* ***Şarṭ-ı ŝānī*** *ᶜuzlet-i nās ve ḥużūr-ı ḳalb ile ẕikru'llâha istīnās ve ḫalvetḫāne-i tārīk ve kelime-i tevḥīd ile mesken-i Şāh olan fu'ādına nezdīk olmaḳdur. ...*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1373-1374)

1346 "*Ammā meşāyıḫ-ı Naḳşibendiyye kï ẓāhir ü bāṭınları ṣıdḳ u ṣafā üzre ve cemīᶜ[-i] sülūkleri setr u iḫfā üzre olup miḳdār-ı ẕerre şerīᶜat u ṭarīḳata muḫālif vażᶜları olmamaġla cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ehl-i şerīᶜat ve mecmūᶜ[-ı] fıraḳ-ı ehl-i ṭarīḳat mābeyninde müsellem ü mümtāz ve mükerrem ü serefrāz olmışlardur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1377)

doğruluk ve saflık, bütün sülûkleri setr u ihfâ, yani gizli ve içten olup zerre mikdarı şeriat ve tarikata muhalif düşmezler[1347].

Keza bütün diğer tarikat taifelerinin nihâyetleri, yani en son ulaştıkları mertebe Nakşibendîlerin bidayeti, yani başlangıç mertebesidir. Zira bütün tarikatlerin nihai gayesi, kalbi masivadan tasfiye ettikten sonra devamlı huzurla tezkiye iken Nakşibendîlikte bidayette, yani başlangıç aşamasında devamlı huzurla tezkiyenin sağlanması amaçlanır ki masiva bu duruma asla ve kat'â engel olmasın[1348]. Nakşibendîlikte nihâyet, son mertebe ise "şühūd-ı Ḥaḳda devām-ı istiġrāḳ", yani Allah'ı devamlı zikirle şühud (Allah'ı görme) makamına erişmektir ki masivaya hiçbir zaman hatırda ve gönülde belirmesin[1349].

Eserde Nakşibendîliğin diğer tarikatlardan üstünlüğünden bu şekilde dem vurulduktan sonra bu tarikatın esasını oluşturan on iki hali veya esası ayrıntılı olarak anlatılmaktadır ki bunlar eserde şu şekilde sıralanmıştır: "*Hūş derdem, naẓar berḳadem, sefer dervaṭan, ḫalvet derencümen, yādkerd, bāzgeşt, nigāhdāşt, yāddāşt, vuḳūf-ı zamānī, vuḳūf-ı ᶜadedī, vuḳūf-ı ḳalbī, çille-i ḫavāṭır.*"[1350]

2.6.3. Halvetiyye Tarikatının Esasları

Eserde Nakşibendîlikten sonra sûfîler arasında en yaygın tarikat olan Halvetiyye'nin de belli başlı esasları hakkında bilgiler verilmiştir. Burada özellikle Halvetiyye'nin önemli esaslarından birini teşkil eden ve aynı zamanda tarikattaki süluku sembolize eden esmâ-i sab'a, yani yedi isim ile yapılan zikrin ve sülukun yedi

---

[1347] *Ammā meşāyıḫ-ı Nakşibendiyye kï ẓāhir ü bāṭınları ṣıdḳ u ṣafā üzre ve cemīᶜ[-i] sülūkleri setr u iḫfā üzre olup miḳdār-ı ẕerre şerīᶜat u ṭarīḳata muḫālif vażᶜları olmamaġla cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ehl-i şerīᶜat ve mecmūᶜ[-ı] fıraḳ-ı ehl-i ṭarīḳat mābeyninde müsellem ü mümtāz ve mükerrem ü serefrāz olmışlardur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1368)

[1348] "*Ve maᶜlūm ola kï cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ṭarīḳatuñ nihāyeti bunlaruñ bidāyetidür. Zīrā cemīᶜ ṭarāyıḳuñ ġāyeti ḳalbi māsivādan taṣfiyeden_ṣoñra ḥużūr-ı dā'im_ile tezkiyedür. Bunlaruñ bidāyeti ḥużūr-ı dā'im_ile tezkiyedür kï māsivā ḳaṭᶜā aña müzāḥim olmaya.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1367)

[1349] "*Ve Nakşibendiyyenüñ nihāyeti şühūd-ı Ḥaḳda devām-ı istiġrāḳdur kï ḳaṭᶜā māsivāya şuᶜūrı olmaya."* (bk. Tenkitli Metin, s. 1367)

[1350] "*Maᶜnī-i **hūş derdem** oldur kï sālik-i ḥaḳīḳī her nefesi ġaflet ile geçürmeyüp ḥużūr u āgāhī ve fikr ü endīşe-i İlâhī ile müteyaḳḳıẓ olmaḳdur*…" (bk. Tenkitli Metin, s. 1367)

tavrı veya derecesi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Eserde "heft tavr" olarak ifade edilen zikrin veya sülukun bu yedi tavrı şu şekilde sıralanmaktadır:

Birinci tavr: Seyr[-i] ila'llâh, zikrin birinci tavrı olup sülûkta zikrin açıktan dil ile yapıldığı nefs-i emmârenin galib olduğu ilk evredir.

İkinci tavr: Seyr[-i] bi'llâh, zikrin ikinci tavrı sülûkta zikr-i hafinin söz konusu olduğu, yani zikrin gizli ve içinden yapıldığı ikinci evredir ki bu evrede ehl-i mahabbet adını aldığı sâliklerin kimisi kerâmâtî, kimisi de harâbâtî olur.

Üçüncü tavr: Seyr[-i] ᶜale'llâh, zikrin ve sülûkun üçüncü evresini teşkil edip bu evrede aşk galip gelip akl-ı cüz'î, şüphe ve zanlar kaybolup sâlik ilme'l-yakîn derecesine ve manevî güzelliklere nail olarak muradına erer, hatta bazan aşk cezbesiyle Hallac-ı Mansur misali ene'l-Hak'tan dem vurur.

Dördüncü tavr: Seyr[-i] maᶜallâh, zikrin ve sülûkun bu dördüncü evresinde sâlik, gönlünden kopan bir istekle gece gündüz zikirle meşgul olup yakîn hâsıl eder ve böylece bütün eşyanın hakikatinden haberdar olarak seyr-i maᶜallâl makamında seyredip ilm-i ledünnîye ve eşyanın gizli sırlarına vakıf olur.

Beşinci tavr: Seyr[-i] fi'llâh, zikrin ve sülûkun beşinci evresi olup sâlik bu menzilde aklının esaretinden kurtularak meşrep ve mezhebinden sıyrılır ve artık yâr ile ağyâr onun nezdinde bir olup bütün yaratılmışlarda Allah'ın yaratma sanatını görür ve böylece salik bu makamda kendi benliğini yok edip (fenâ makamı) tevhid nurunun birliğine karışır ki bu mertebeye nefs-i râziye mertebesi de denir.

Altıncı tavr: Zikrin ve sülûkun bu altıncı evresinde sâlik hayret makamına ulaşır ki bu makamda sâlik nübüvvet ilminden âgâh olup kemâle erere ve Allah nezdinde has kullar mertebesine nail olur. Başka bir ifadeyle bu makam kulların kemâle erdiği, nebîlere nübüvvetin verildiği ve sâliklerin mürşid mertebesine eriştikleri nefs-i marziyye makamıdır.

Yedinci tavr: Halvetiyye zikri ve sülûkunun son evresi olan seyr[-i] bi'llâh sâlikin ulaşacağı son menzil olup buna fenâenderfenâ âlemi de denir ki tek muradı ve maksadı Hak Teâlâ'nın olduğu, mutlak vahdete erişildiği ve sâlikin insân-ı kâmil

mertebesine ulaştığı bu âlemde mümünin kalbi bütün varlık âleminin içinde toplandığı, vahdet nuruyla dolu olan arş-ı Mecîd olarak düşünülmektedir.

2.6.4. Zikir Halkası Hakkında

Eserde Halvetiyye'deki zikir veya sülûkunun makamlarından başka zikir halkasının önemi ve faydalarından da bahsedilmiştir. Rahmet deryasına benzeyen zikrullâh halkası, sâlikin saadeti ile izzettinin artmasına vesiledir. Gönlü saf olan sûfî bu derya rahmetine dalarak muhabbet (aşk) ateşinde o derece yanar ki bütün zamanını zikirle geçirip dünya işleri ile ancak kendi rızkının teminine yetecek kadar meşgul olur[1351]. Nitekim tarikat büyükleri de bir hırka ve bir lokmadan fazlasına sahip olmamışlardır. İşte bu makam, Hakk'a götüren yolların en yakını, en kısasıdır[1352]. Zikirde, ayrıca sûfînin sürekli zikrullâh ile meşgul olup engin bir okyanus gibi zikrullâh nefesiyle coşup taştığı bir mertebe daha vardır. Allahı zikretmekle meşgul olan salik, yani Hak yolunun yolcusunda başlangıçta meyil hâsıl olur, bu meyil fazla olursa irade ortaya çıkar, irade de fazla olup coşup taşarsa muhabbet meydana gelir, muhabbet ile fazla meşgul olunursa da aşk makamına vasıl olunur[1353].

2.6.5. Sulûkun yedi hâli veya yolu

Eserde ayrıca, Halvetiyye'deki ve genel olarak tasavvufta **taleb**, **aşḳ**, **maᶜrifet**, **istiġnā**, **tevḥīd**, **ḥayret**, **fena enderfenā** olarak bilinen yedi hâlden ve bunların mertebeleri ile sâlik açısından taşıdıkları anlam ve değerinden bahsedilmiştir.

[1351] "*Ve Ṣūfī-i ṣāfîdil ol deryā-yı raḥmete ġarīḳ ve nār-ı muḥabbet_ile ol mertebe ḥarīḳ olur kï cümle evḳātın ẕikre ṣarf idüp nihāyet kār-ı dünyāya mā-bihi'l-kifāye ile muḳayyed olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1406)

[1352] "*Zīrā kibār-ı ṭarīḳat daḫi ḫırḳa ile loḳmadan geçmemişlerdür. Bu maḳām aḳreb-i ṭuruḳ-ı Ḥaḳdur*."

[1353] "*Ve bir mertebe daḫi vardur kï muttaṣıl Ṣūfī-i ṣāfī ẕikru'llâh ile ḳā'im ve miṡāl-i deryā-yı muḥīṭ hevā-yı ẕikru'llâh ile cūş u ḫurūşda dā'imdur. Ve maᶜlūm ola kï ᶜalá mā-ḥarrerehü'l-kibār sālik-i Ḥaḳ ibtidā'en ẕikru'llâh itmekle meyl ḥāṣıl olur. Ve meyl daḫi ziyāde olursa irādet cilveger olur. Eger irādet tecāvüz idüp cūş u ḫurūş iderse muḥabbet ᶜayān olur. Eger muḥabbet ile daḫi ziyāde gūşiş olınursa maḳām-ı ᶜaşḳa vāṣıl olınur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1406)

2.6.5.1. Birinci Hâl: Talep

Kelime anlamı istek, heves demek olan talep, tasavvufî bir ıstılah olarak matlubu bulmak ve murada nail olmak için, sâlikin Allah'ı arayıp araştırması anlamında kullanılmaktadır. Bu hâlde tâlip, Hakk'ı sevgiyle değil, ibadet yoluyla bulur[1354]. Eserde de sulukteki talep bu anlamda kullanılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*İnsan için ancak çalıştığı(nın karşılığı) vardır*" (Necm: 39) ayeti ve "*Kim arayıp çabalarsa, aradığını bulur*" hadisi şerifi ile bu durum kastedilmiştir. Talep hâlinin başlagnıcı meşakkat ve zorluklarla dolu olup sonu rahatlık ve emniyettir. Bu nedenle Hakk'ı arayan talibe talep lazımdır. Talep, yani Allah'ı arayıp bulma yolunda salik canını ve başını feda edip bütün varını yoğunu bu uğurda yağma ettirmesi gerekir. Talep ve gayretle sâlik dil aynasını dünyanın kir ve paslarından temizleyip parlatır, böylece salikin kalbi cihânnümâ, yani cihanı gösteren ayna misali vahdet, yani tevhid güneşi onda parlayıp güzel sıfatların ışıkları parıldamaya başlar.

2.6.5.2. İkinci Hâl: Aşk

Aşk, nice kalay kalbi halis altına çeviren en büyük iksir[1355]; sevenlerin hastalıklarına deva ve Allah'a ulaşmaya sebep[1356]; sâliklerin ve taliplerin uçmalarını sağlayan kanat[1357]; âşığı maksad-ı aksâya, yani nihai hedefine vasıl ve en yüce mertebeye nail eden İlâhî bir cezbe[1358]; dibine erişilmesi mümkün olmayan bir okyanus; akıl ipiyle ölçülemeyecek derinlikte bir denizdir:

Lucce-i ᶜaşḳuñ olur ġavrına irmek müşkil;

Rişte-i ᶜaḳl ile ölçülmedi bu baḥr-i ᶜamīḳ [1359]

[1354] Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 342

[1355] âşığı maksad-ı aksâya, yani nihai hedefine vasıl ve en yüce mertebeye nail eden İlâhî bir cezbe

[1356] "ᵉ*…aşḳ ᶜilel-i muḥibbīne devā ve viṣāl-i Ḥaḳḳa sebeb idügi maḥall-i çūn ü çirā degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1412)

[1357] "…ᶜ*aşḳ cenāḥ-ı sālikīn ve bāl u perr-i ṭālibīndür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1413)

[1358] "*ve ᶜaşḳ bir ceẕbe-i İlâhīdür kī ᶜāşıḳı maḳṣad-ı aḳṣáya vāṣıl ve rütbe-i aᶜlāya nā'il ider*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1414)

[1359] bk. Tenkitli Metin, s. 1414

Bütün bu sebeplerden dolayıdır aşksız, Allah yolunda yol kat etmek çok zordur[1360]. Velhâsıl insandaki aşk hali, öyle bir ilâhî özdür ki onu mucizeli kalemlerle anlatmak bile mümkün değildir[1361].

Âşığın kalbinde aşkın kendisi ve nurunun parlamaya başlaması ilk önce nazret (bakış), daha sonra fikret (düşünce), daha sonra vuslat isteği şeklinde ortaya çıkar ve nihayetinde bir nokta iken kitap ve bir zerre iken güneşe dönüşür[1362]. Nitekim ehl-i hakikat, aşkla çok fazla haşır neşir olan insanın öyle yüce bir makama eriştiğini söylerler ki bu makamda kendi varlığından bir eser kalmayıp âşık ile maşuk, talip ile matlup (isteyen ve istenilen) bir olur[1363].

2.6.5.3. Üçüncü Hâl: Maᶜrifet

Marifet, derya gibidir ve onun ne derinliğinin ne de genişliğinin sonu vardır. Derinliği ve genişliği sonsuz olan bu marifet deryasına dalan her dalgıç kendi nasibi kadar içinden mana incileri çıkarır. Nitekim bazı arifler ""*Marifet, derin denizlerdeki inciler gibidir, ancak ibadet ve gayret kovasıyla çıkarılır.*", bazıları da "*Marifet, yüksek bir saray gibidir, ona ancak ibadet, taat ve gayret merdiveniyle çıkabilirsin.*" Diyerek buna işarette bulunmuşlardır. Marifete irfân da denmektedir. İşte bu irfân makamına erişen sâlik, "***Her şey O'nu hamd ile tespih eder".*** (İsrâ: 44) ayeti kerimesinin manası mucibince bütün eşyanın Hakk'ı zikredişine müşahede olup taşların ve ağaçların Allah'ı tespih edişlerini can kulağıyla işitir ve bunun neticesinde

---

[1360] "*…bīᶜaşḳ rāh-ı Ḫudāya ᶜaẕīmet düşvār idügi maᶜlūm-ı ebrār u aḫyārdur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1428)

[1361] "*Ve insānda ḥālet-i ᶜaşḳ bir nişā'-i İlâhīdür kï anı ḳalem-i muᶜcizbeyān ile beyān merkez-i dā'ire-i imkāndan bīrūn idügi cāy-ı gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1416)

[1362] "*Ve dil-i ᶜāşıḳda ᶜaşḳuñ ᶜalá mā-re'eynā keyfiyet-i ẓuhūrı ve ibtidā'-i lemeᶜāt-ı nūrı nedür anı beyān idelüm. Maᶜlūm ola kï ibtidāsı naẓret, şānīsi fikret, şālişi tamaᶜ-ı vuṣlat, tā bir mertebe perveriş bulur kï noḳta iken kitāb ve ẕerre iken āfītāb olur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1417)

[1363] "*Erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ buyururlar kï ziyāde gūşiş-i ᶜaşḳ ile insān bir mertebeye vāṣıl ve bir maḳām-ı ᶜālīye nā'il olur kï vücūdından eŝer ḳalmayup ᶜāşıḳ u maᶜşūḳ ve ṭālib u matlūb anda birlik ᶜāleminden nümāyān u ᶜayān olması cāy-ı gümān degildür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1418)

içinde gayret meydana gelip büyük bir muhabbet, tazim, cezbe ve himmet ile o mertebeden daha çok zikir ve şühud hali üzerinde devam eder[1364].

2.6.5.4. Dördüncü Hâl: İstiğnâ

Kelime anlamı zengin olmak, zenginlik istemek, ihtiyaç duymamak, tenezzül etmemek demek olan istiğnâ, tasavvufî bir ıstılah olarak sâlikin Allah'ın kendisine kâfi geldiğine inanarak O'ndan başkasına ihtiyaç duymaması ve tenezzül etmemesini[1365] ifade eden özel bir halin veya makamın adıdır.

Eserdeki bilgilere göre istiğnâ, öyle büyük bir mertebe ve yüce bir derecedir ki bu makama erişen kişinin gözünde yedi derya bir katre, felekteki yedi kat gökkubbe ise bir kabarcık gibi görünür. Bu makamda bir karınca güçlü bin fili avlar, bir serçe kuşu nice simurg ve ankayı yener ve bir zavallı sinek bin kartalı baş aşağı eder. İstiğnâ makamındaki sâlik billâh büyük bir cesaret sahibi olup ne cehennemden korkar ne de cenneti ve onun nimetlerini ister. Eserde Rabiatu'l-Adeviyye, Ömer ibnu'l-Fâriz, Bişr-i Hâfî ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin bu makamla ilgili söz ve hallerinden örnekler verilmektedir[1366].

2.6.5.5. Beşinci Hâl: Tevhîd

Sözlük anlamı birlik, birlemek demek olan tevhîd, tasavvufta sâlikin Allah'ın zatını, aklen ve zihnen tahayyül edilen her şeyden tecrit ettiği[1367] makamın adıdır. Nitekim eserde de tevhîd, "maḳām-ı merd-i vaḥīd ve menzil-i tefrīd ve pāye-i tecrīd" olarak tarif edilmiştir. Bu makamdaki sâlik "*O, herşeyi kuşatandır.*" (Fussilet: 54) ve "*O; evvel, âhir, zâhir ve bâtındır*" (Hadîd: 3) ayet-i kerimeleri mucibince bütün eşyaya Allah'ın nuru nazarıyla bakmaktadır. Eserde bu konuyla ilgili ayet-i kerimeler, bazı

[1364] "*Vādī-i sivüm maᶜrifetdür…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1419)
[1365] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 192
[1366] "*Vādī-i çehārüm deristiġnā*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1426)
[1367] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 359

şairlerin şiirleri, İmâm-ı Gazzâlî ve İbni Arabî'nin sözleri açıklayıcı örnekler olarak verilmiştir[1368].

2.6.5.6. Altıncı Hâl: Hayret

Sözlükte şaşmak, şaşırmak anlamına gelen hayret kelimesi, tassavvufî bir ıstılah olarak kalbe gelen bir tecellî (vârid) nedeniyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hale geldiği makamın adı olarak kullanılmaktadır.

Eserde bu makam, sâlikin hayret denizinde boğulup tahayyür (şaşırma) ateşiyle yandığı son makam olarak tarif edilmiştir. Burada İbni Arabî, Mevlânâ, İbnu'l Fâriz, Hz. Ömer'le Hz. Ebu Bekir ve Hz. Peygamber'in, Ebu Bekir İsferânî'nin ve Ebussuud Efendi'nin konuyla ilgili söz ve hallerinden örnekler verilmiştir[1369].

2.6.5.7. Yedinci Hâl: Fenâ

Kelime anlamı yokluk, hiçlik olan fenâ, tasdavvufta sâlikin kendi fiilini görmemesi halidir[1370]. Eserde sulûkün nihayeti olaraka tarif edilen fenâ makamı, bekâ makamı ile bir tutulup bu makamın kâl (söz) makamı olmayıp hâl makamı olduğu ifade edilmekte; ayrıca bu makamın esası olan susmak (samt), kemâlin kendisi olduğu belirtilmektedir. Burada da konuyla ilgili bazı şiirlerden ve Aynulkudât Hemedânî gibi bazı büyüklerin kelâm-ı kibarından örnekler verilmiştir[1371].

2.6.6. Sâlikin Çeşitleri

Eserde sâlikin çeşitleri meczub kavramı ile bağlantılı olarak verilmiştir. Arapça bir kelime olan meczub sözlük anlamı ile cezbeli, cezbeye tutulan demek olup tasavvufta Allah'ın kendisine dost edindiği, üns makamı için seçtiği ve kutsiyet suyu

---

[1368] "*Vādī-i pencüm tevḥīddür*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1432)
[1369] "*Vādī-i şeşüm ḥayretdür*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1440)
[1370] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 134
[1371] "*Vādī-i heftüm fenādur*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1446)

ile temzilediği veli[1372] anlamında kullanılmaktadır. Eserde meczub kavramına bağlı olarak sâlikler dört kısma ayrılmıştır.

2.6.6.1. Meczûb-ı Sâlik

Meczûb-ı sâlik veya sâlik olan meczûb, fıtratında ezelî İlâhî cezbenin bulunduğu ve Allah'ın, fıtratında bahşettiği bu cezbe kuvvetinin yardımıyla tasavvuf yoluna giren sâliktir ki bu taife her hâlükârda halvet üzredirler. Bunlar sürekli halvet üzre oldukları için insan kesreti (kalabalığı), hatırlarını yani gönül ve zihinlerini hiçbir şekilde Allah'tan uzaklaştıramaz, aksine onların cemiyyet-i hâtırları yani Allah'a yönelip gönül huzuru bulmaları kesrette olur. Nitekim hakikat ehli nezdinde halvet ibadettir ve bu ibadet şeriat-ı mutahharaya uygun bir şekilde sürekli olarak Allah'ı zikretmek ve murakabe yoluyla kalbi ve zihni temizlemek ve tam bir kalb huzuruyla yedi azayı korumaktır. Müellife göre, Nakşibendî silsilesi bu taifeye dâhildir. Çünkü Nakşibendîler her yerde halvet üzredirler[1373].

2.6.6.2. Sâlik-i Meczûb

Mücerret salik olarak da adlandırılabilecek[1374] sâlik-i meczûb veya meczub olan sâlik, tasavvuf yoluna salik olmuş fakat yaratılışında tabii cezbesi bulunmayan, ancak şeyhi tarafından ahadiyyet cezbesine ve ibâdât u tâata sevk edilen sâliktir. Bu sâlik, az yemek, az içmek, az uyku ve halka karışmamak ile şeyhi tarafından esma-i hüsna ile meşgul edilmesi ve içinde oluşan hararet-i ca^{c}liyye, yani yapmacık (halvet) hararetiyle "*meczuben ilallâh*" mertebesine nail olur. Eserde bu yapmacık halvet ve meczupluğun salike faydasının olabileceği gibi zararının da büyük olabileceği ifade edilmektedir. Nitekim bu şekilde şeyhi tarafından halvette tutulup yapmacık hararete sahip olan nice sâlikin sonradan zındıklığa düşüp sapıttığı, hatta halvetten çıkınca eski fesatlarına döndüğü ve hatta oğlancılığa yönelip ibahat yolunu tuttuğu belirtilmektedir. Özetle halvet şöhret, şöhret ise afettir denilerek bütün yolların aslı şeriat-ı mutahhara

[1372] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 240
[1373] "*Meczūb-ı sālik oldur kï…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1447)
[1374] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 240

olduğu gibi bütün hayırların aslı kemâl bir istiğrak üzre kalp huzurunu kazanmaktır ki böyle bir sulûkün nadir olarak yapıldığı ifade edilmektedir[1375].

2.6.6.3. Meczûb-ı Gayr-i Sâlik

Tasavvuf literatüründe mücerret veya mutlak meczup[1376] olarak da adlandırılan *meczûb-ı gayr-i sâlik*, şer'an mükellef olmayıp başkasına mürşid olamayan ve tasavvuf yoluna salik olmayan meczuptur. Bu taifenin hem bu dünyada hem ahirette kendisinden başkasına faydası yoktur. Olsa olsa kalbini kıran ve öfkesine rast gelen kişiye zararı dokunabilir[1377].

2.6.6.4. Sâlik-i Gayr-i Meczûb

Sâlik-i gayr-i meczûb veya meczup olmayan sâlik, ehl-i tarikatin meziyetleri ile süslenmiş fakat sufîliği veya sulûkü kendi şahsî emelleri için veya geçimini sağlamak için kullanan sâlik. Bu tip sâlikler, büyük şeyhlerin sözlerini ezberleyip birtakım konuşmalar ve manasız safsatalarla bazı haller gösterirerek avam halkı dalalete düşürürler ki bu taife zalimlerin en kötüsü ve mürtedlerin, yani dinden çıkmışların en fasık olanıdır[1378].

2.6.7. İbadet Hakkında

Hâce-i Cihân, sûfîler taifesine sulûkün yedi hâli veya yolu hakkında bilgi verdikten sonra en emin ve en iyi yolun, en olgun ve kişiyi yüce derecelere ulaştıran şeyin faydalı ilim ve salih amelin olduğunu ifade etmektedir[1379]. Nitekim Allahu teala da ayet-i kerimede "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*

[1375] "*ve sālik-i mecẕūb oldur kï…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1449)
[1376] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 240
[1377] "*ve mecẕūb-ı ġayr-ı salik oldur kï…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1451)
[1378] "*ve sālik-i ġayr-ı mecẕūb oldur kï…*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1451)
[1379] "*Āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd ṭarīḳ-ı eymen ü vādī-i aḥsen ve ekmel-i kemālāt u sebeb-i ʿulüvv-i derecāt ʿilm-i nāfiʿ ve ʿamel-i ṣāliḥdür."* (bk. Tenkitli Metin, s. 1452)

(Zâriyât: 56) diye buyurmaktadır ki Hâce-i Cihân'a göre bütün müfessirler bu ayet-i kerimeyi "*İbadet ve gayretten meydana gelen bir marifetle beni bilsinler diye"* şeklinde tefsir etmişlerdir.

İbadetin şartı: Hâce-i Cihân'a göre ibadetin şartı, kulun büyük bir karşılık beklentisi olmadan sırf Allah rıza için ibadet etmesidir. Nitekim Allah Teala Hz. Dâvûd'a a.s. "*Sevgililerin en sevgilisi, bana karşılıksız ibadet edendir.*" buyurduğu gibi, arif kişiler de karşılık umarak edilen ibadeti, çöplük üzerine kurulmuş bahçeye benzetmişlerdir. Buna göre kul, ibadete nefsinin arzu ve isteklerini karıştırmaktan uzak durmalıdır, aksi takdirde ibadeti kirlenmiş ve amacından sapmış olur.

İbadetin dereceleri: İmâm Fahreddîn Râzî'in ehl-i tahkikten naklettiğine göre ibadetlerin üç derecesi vardır. *Birinci derecedeki ibadetler*, sevabını umarak ve cezasından korkarak yapılan ibadetlerdir ki bu ibadetleri yapanların gerçek mabudu önce sevap, sonra ise azap ve ceza korkusudur. Avam insanların ettiği ibadetler bu dereceye dâhildir. *İkinci derece ibadetler*, kulun şeref kazanmak ve cehennem ateşinden kurtulmak ümidiyle kıldığı ibadetler olup bunlar, ilk derecedeki ibadetlerden daha makbuldür. Üçüncü derece ibadetler ise, ben bir mahlûk ve bir kul-köleyim ve bir kula köleye ancak efendisine hizmet etmek düşer diyerek Allah rızası için edilen ibadetlerdir ki ubudiyet, yani kulluktan daha yüksek bir derce olmadığınıdan bu mertebedeki ibadet ilk ikisinden daha makbuldür. Nitekim Hz. Ali, bu anlamda *"Allahım! Benim için övünç olarak senin kulun olmam, şeref olarak da Rabbim olman yeterlidir. Allahım, ben seni istediğim bir İlah (Rab) olarak buldum, sen de beni senin istediğin gibi bir kul eyle!"* demiştir[1380].

2.6.8. İnsanın Meleklere Olan Üstünlüğü Hakkında

Genel görüşe göre insan, ubudiyyet yani kulluk şerefiyle meleklerden topluluk olarak daha üstün olmakla birlikte bu konuda ulema arasında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre enbiyâ, yeryüzü meleklerinden üstün iken Eş'arîlerin,

[1380] "*Ve İmām Faḫre'd-dīn er-Rāżī naḳlen ᶜan ehli't-taḥḳīḳ beyān buyurmışlardur kï ᶜibādātuñ üç ᶜaded derecāt u merātibi vardur*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1453)

Maturîdîlerin, Şianın ve başka bazı itikad mezheplerinin görüşüne göre, enbiyâ gökyüzündeki meleklerden de üstündür. Aralarında Ebû Hanife'nin ve çoğu Şâfiᶜîler ile Eşᶜârîlerin de yer aldığı bazı ulema ise resuller (peygamberler) insanlardan üstün oldukları gibi aynı şekilde meleklerden de üstün, fakat havâs (seçkin) meleklerin avam insanlardan üstün oldukları görüşünü benimsemişlerdir. Bazıları ise insan cinsinden ister nebi ister veli olsun kâmil olan bütün insanların meleklerden üstün olduğunu söylerken, aralarında Fahreddîn Râzî'nin de bulunduğu bazıl ulema sırasıyla önce kerrûbîn melekleri, daha sonra insan olan peygamberleri, daha sonra kâmil insanları, daha sonra ise umûm melekleri avam insanlardan üstün tutmuşlardır. İbni Arabî ve Mutezile uleması meleklerin peygamberlerden üstün oldukları görüşünü savunmuşlardır. Bir görüşe göre ise bazı kâmil insanların, bütün meleklere olan üstünlüğü, Hz. Muhammed'in diğer insanlara olan üstünlüğü gibidir.

2.6.9. Rü'yetullâh Hakkında

Allah'ın görülmesi anlamına gelen rü'yetullâh[1381], İslamî ilimlerden kelam ilminde çokça tartışılan meselelerden biridir. Eserde ru'yetullâh'dan, yani Allah'ın görülmesinden uzunca bahsedilerek Kur'ân ayetleri, hadis-i şerifler ve İslam ulemasının görüşleri ışığında konu hakkında bilgi verilmektedir. Özet olarak dünya gözüyle görülmesi mümkün olmamakla birlikte âhirette Allah'ın gözle görülmesi muhakkak olup irfan ve ilim sahibi kişiler rü'yeti aklî bakımdan caiz görmüşlerdir, fakat cumhur ulema rü'yet hakkında ihtilaf üzeredirler[1382].

2.6.10. Tevhîd ve Esmâ-i Hüsnâ Hakkında

Tevhid ve esmâ-i hüsnâ akaid ve kelam ilminin esas konularından olup aslında ilm-i tevhid adıyla Allah'ın vahdaniyetini, birliğini konu edinen başlı başına bir İslamî bilim dalını teşkil etmektedir. Başlangıçta daha çok Allah'ın birliğinden ve

[1381] *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, hzl. Doç. Dr. İsmail Karagöz, s. 562; Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 265-266.
[1382] bk. "*mebḥaṣ-i rü'yet-i Ḫudā"* (Tenkitli Metin, s. 1461)

sıfatlarından bahseden ilm-i tevhîd, daha sonra nübüvvet ve ahiret konularını da kapsamına almıştır[1383].

Eserde Allah'ın birliği veya tevhîd konusu, esmâ-i hüsnâ çerçevesinde ele alınıp daha çok İbni Arabî'nin İnşâü'd-devâir ve Fütuhât-ı Mekkiyye adlı eserleri ve diğer kaynaklardaki bilgiler, ayetler ve hadisler ışığında uzunca anlatılmıştır. Özetle Allah'ın birliği, yani tevhid; tevḥīd-i efᶜāl, tevḥīd-i ṣıfāt ve tevḥīd-i ẕāt olmak üzere üçe ayrılmaktadır. *Tevhîd-i efᶜāl*, Allah'ın fiilleri ile ilgili ve otuz dokuz olan esmâ-i efᶜāl[1384]; *tevhîd-i sıfât*, Allah'ın sıfatları ile igili olan esmâ-i sıfât[1385] ve *tevhîd-i zât,* Allah'ın zatı ile ilgili olan esmâ-i zatına[1386] bağlı olaraka açıklanmasına çalışılmıştır.

Eserde tevhid bahsi çerçevesinde *tahkîk-i makâm[1387]*, *ism-i câmi[1388]*, *esmâ-i ümmehât[1389]*, *ism-i aᶜzâm[1390]*, *cemᶜu'l-cemᶜ[1391]* vb. konulardan bahsedilmiş ayrıca İbn-i Arabî'nin adı geçen eserindeki bilgilere dayanarak esmā-i efᶜāl, esmā-i sıfat ve esmā-i zāt diye üçe ayrılan esmâ-i hüsnânın her birinin çeşitli faydalarından[1392] uzun uzadıya bahsedilmiştir: Sert ve kuvvetli rüzgârdan ve ateşten korkan bir kimse esmâ-i efᶜālden el-Vekîl ismini okumaya devam ederse söz konusu korkularından kurtulur; esmâ-i sıfattan el-Kahhâr ismine devamlı okuyan kişinin gönlünden dünya sevgisi uzaklaştırılır; esmâ-i zâttan el-Melik ismini biri hasta olan bir kimsenin üzerine yüz on kere okursa o hastaya şifa verilir, gibi.

[1383] *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Yayına hzl. Doç. Dr. İsmail Karagöz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 659-660; Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebî, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, s. 318-319.

[1384] bk. *esmā'-i efᶜāl* (Tenkitli Metin, s. 1486-1506, 1514)

[1385] bk. *esmā'-i tevḥīd-i ṣıfāt* (Tenkitli Metin, s. 1499)

[1386] bk. *esmā'-i ẕāt* (Tenkitli Metin, s. 1530)

[1387] bk. *taḥḳīḳ-i maḳām* (Tenkitli Metin, s. 1474)

[1388] bk. *İsm-i cāmiᶜ* (Tenkitli Metin, s. 1500)

[1389] bk. *Ümmehāt-ı esmā'* (Tenkitli Metin, s. 1500)

[1390] bk. *İsm-i aᶜẓam* (Tenkitli Metin, s. 1501)

[1391] bk. *Cemᶜu'l-cemᶜ* (Tenkitli Metin, s. 1515)

[1392] "*Ve bu esmā'-i efᶜālüñ her birinüñ ḫāṣṣaten fā'ide-i celīlesi muḳarrerdür. (...) Münāsib oldur kï esmā'-i ṣıfātuñ daḫi fevā'id-i celīlesin beyān u ᶜayān ve ḫāme-i müşgefşān ile nümāyān idevüz. (...) İmdi münāsib oldur kï esmā'-i ẕātuñ daḫi baᶜżı fevā'id-i celīlesin ẕikr idüp ḫavāṣṣ-ı esmāyı ḫatm idevüz.*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1486, 1506, 1514)

2.6.11. Ruhun bedenden ayrıldıktan sonraki hali hakkında

Eserde bahsedilen konulardan biri de ölüm sonrasındaki ruhun halidir. Bu çerçevede söz konusu bahiste insanın ruhu, bedeni; ālem-i misāl; ālem-i araz, ālem-i his; berzah, gayb-ı muhālī, gayb-ı imkānī vb. konular ve şeylerin mahiyeti hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır[1393]. Sonuç olarak bedenden ayrılan ruhun ebedî olduğu ifade edilmiştir[1394].

2.6.12. İnsân-ı Kebîr ve İnsân-ı Sagîr Hakkında

Tasavvufun önemli bahsilerinden biri âlem-i kebîr ve âlem-i sagîr konusu, eserde insân-ı kebîr ve insân-ı sagîr, yani büyük insan ve küçük insan şeklinde işlenmiştir. Özetle tasavvufta âlem, insân-ı kebîr; âdem yani insan ise insân-ı kebîr olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda söz konusu bahiste *heyûlâ*, *suret-i nevᶜiyye*, *eflak-ı külliyye* (dokuz felek), *ᶜanāsır-ı çehār* (dört unsur), *mevālid-i selāse* (nebat, hayvan, maden), *kuvâ-yı nefs-i hayvânî*, *müdrike-i zahire* (beş duyu), *müdrike-i bātine*, *cinler âlemi*, *ḥażarāt-ı külliyye-i İlâhiyye* vb. kavramlar üzerinde durulmaktadır[1395].

2.6.13. Rüya ve Rüya Tabiri Hakkında

Eserde bahsi geçen konulardan biri de rüya ve rüya tabiri konusudur. Burada rüya tabir etmenin büyük bir mertebe olduğundan bahisle rüya tabir etme ile ilgili halk arasındaki yanlış bilinen husulardan ve rüyaları tabir etme yollarından bahsedilmektedir. Verilen bilgilere göre rüyaların tabir edilmesinde ihtilâf-ı lügat (dillerdeki ihtilaf), ihtilâf-ı edyân (dinlerdeki ihtilaf), ihtilâf-ı sınâᶜat (meslek ihtilafı), ihtilâf-ı zamân (zaman ihtilafı) ve ihtilâf-ı ahvâl (hallerdeki ihtilaf) gibi altı şeyden istifade edilmektedir.

[1393] bk. "*Mebḥaṣ-ı rūḥ baᶜde müfāreḳatu'l-beden*" (bk. Tenkitli Metin, s. 1529)

[1394] "*Ve daḫi ey aḫ-i ṭālib ve ey ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya rāġıb rūḥ baᶜde müfāreḳati'l-beden ebedīdür*." (bk. Tenkitli Metin, s. 1578)

[1395] bk. *Maḳāle-i Evvel Der İnsān-ı Kebīr* (bk. Tenkitli Metin, s. 1574)

Rüya tabirinde kullanılan bu altı unsurla ilgili örnekleri burada anlatmayacağız fakat müellifin Edirne'de bulunduğu hakkında kendi ağzından verilmiş önemli bir bilgi değeri taşıması nedeniyle rüya tabirinde ihtilâf-ı zamana örnek olarak Edirne'de oturan güvenilir bir kişinin kendisine anlattığı Edirne'deki bir imamın rüyasını ve tabirini aktarmakla iktifa edeceğiz. Müellifin Edirne'de yaşayan güvenilir bir kişinin kendisine anlattığı rüya şöyledir:

"Edirne'de oturan salih kişilerden olan bir imam rüyasında kırk tane incir yediğini görür. Ertesi gün rüya tabircisine varıp rüyasını anlatınca tabirci, tazir edilip (azarlanıp) kırk tane değnek yiyeceksin diye tabir eder. O gün imam korkusundan dışarı çıkmayıp evinde durur. İmamın hanımı o gün kapıları önünde birikmiş pis suyu dökerken kaza ile şehir kadısı geçerken üzerine döker. Kadı kızarak hanenin sahibi imamı dışarı çıkarttırıp ona kırk değnek vurur. Bu olaydan sonra birkaç gün geçince, bahsi geçen imam yine rüyasında kırk incir yediğini görür. Tekrar rüya tabircisine gittiğinde, bu sefer tabirci kırk tane kanlı çıban çıkarırsın diye tabir eder. İmam o anda tek tek kırk çıban çıkarır. Birkaç gün geçtikten sonra adı geçen imam tekrar rüyasında kırk incir yediğini görür. Korku içinde yine tabircinin yanına gidince, tabirci eline kırk tane hasene altın geçecektir diye tabirde bulunur. O anda şehir kadısı imamı yanına çağırıp evinden çirkef yanlışlıkla üzerimize döküldüğü halde hiddetle tazir edip sana kırk değnek vurduk, şu dört akçayı özür borcu olarak al ve hakkımı helal et diye yalvarır. İmam da helal edip akçeleri kabul ettikten sonra doşarı çıktığında adamın biri feragati için imama kırk hasene sikke verir. Bunun üzerine adı geçen imam tabirciye varıp gerçekleşen bu rüyasının hikmetini kekndisine anlatması için yalvarır. Rüya tabircisi ise, zaman ihtilafının rüya tabirinde etkili olduğunu söyleyerek imamın rüyasını ilk gördüğünde zaman olarak kış mevsiminde bulunduklarından incir ağacı bu mevsimde yapraksız, çıplak olduğu için azar ve ta'zîr şeklinde tabir ettiğini; aynı rüyayı ikinci kez gördüğünde incirlerde sütün çıkmaya başladığı zamanda bulunduklarını, zahirde ise bunun zehir manasına geldiği, dolayısıyla bunu çıban olarak tabir ettiğini; üçüncü kez aynı rüyayı gördüğünde ise incirlerin gayet

olgunlaştığı ve güzel olduğu zamanda bulunduklarından aynı rüyayı kırk tane hasene sikke ile tabir ettiğini diye cevap verince imam florinin on tanesini tabirciye verir[1396].

2.6.14. Nübüvvet ve Velâyet Hakkında

Eserde işlenen konulardan biri nübüvvet ve velâyet konusudur. Bu bahiste "nebi" ve "resûl"ün tanımı yapılmış, ulu'l-azm peygamberlerin kimler olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca burada nübüvvetin sûfîlerce nasıl tanındığından bahsedilmiştir. Aynı zamanda bu bahiste mucize ve kerâmet kavramları açıklanarak peygamberlerin bazı mucizelerinden bahsedilmiştir:

"*Ve daḫi ey ṭālib-i ḥaḳāyıḳ ve ey rāġıb-ı ṣunūf-ı daḳāyıḳ ḥāl-i nübüvvet ü velāyetden ḫaberdār olmaḳ ehemm-i maṭālib ve elzem-i me'āribdür. Lācerem bu maḥal menzil-i ḳāfilesālār-ı kevākib olmaġla anı ᶜayān ve ᶜalá ḳaderi'ṭ-ṭāḳa ḫāme-i müşgefşān ile beyān idelüm."*[1397]

"*Ve Mütekellimīn dirler kï nebī oldur kï cānib-i Ḥaḳdan aña vaḥy nāzil ola. Ve resūl oldur kï ṣāḥib-i kitāb olup mürsel ola yāḫud nāsiḫ-i baᶜż-ı aḥkām-ı şerīᶜat-ı sābıḳa ola. Ve ūlü'l-ᶜazm anlardur kï teblīġ-i risāletden ṣoñra ḳitāl u cihād ile me'mūr olalar.*"[1398]

"*Ve Ṣūfiyye dirler kï nübüvvet zāt u ṣıfātdan iḫbārdur ve aḥkām-ı İlâhī eger siyāset ile emr olınursa şerᶜīdür ve eger siyāset ile emr olınmaz_ise taᶜrīfīdür. Ve Dāvûd-ı Ḳayṣerī Şerḥ-i Fuṣūṣda zikr ider kï nebī hidāyet-i ḫalḳ içün biᶜş olınmış bir şāhiddür. Ve ḫārıḳ-ı ᶜādāt eger nebīden ṣādır olursa muᶜcizedür eger velīden ṣādır olursa kerāmetdür. Ve gāh olur kï aṣḥāb-ı nüfūs-ı ḳaviyyeden biḥasbi'l-fıṭra ṣādır olur. Ḥāl bu kï ne nebī ve ne velīdür belkï ṣāliḥ daḫi degildür."*[1399]

[1396] bk. *Taᶜbīr-i vāḳıᶜa mertebe-i ᶜālī ve derece-i ġālīdür* (Tenkitli Metin, s. 1595)
[1397] bk. Tenkitli Metin, s. 1586
[1398] bk. Tenkitli Metin, s. 1586
[1399] bk. Tenkitli Metin, s. 1587

2.6.15. Velâyet Çeşitleri Hakkında

Eserde nübüvvet ve velayet konusunun devamı olarak velayet, yani velilik çeşitlerinden de bahsedilmiş olup dört tür velayet, ya da veliliğin olduğu ifade edilmiştir:

"*Ve daḫi ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i feyż-i mezīd velāyet dört ḳısımdur.* ***Evvel velāyet*** *kī bāṭın-ı nübüvvet-i muṭlaḳadur.* ***Ṯānī velāyet****[-i] muḳayyede-i her nebīdür.* ***Ṯāliṯ velāyet****[-i] muṭlaḳa-i her nebīdür ve ol Nebiyy-i Mükerrem Resūl-i Muḥterem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinden mişkât-ı iḳtibās-ı velāyet-i enbiyādur ve sā'ir enbiyāda mişkât-ı iḳtibās-ı velāyet-i evliyādur.* ***Rābiᶜ velāyet****[-i] muṭlaḳa-i ᶜamme kī maḫṣūṣ-ı nübüvvet degildür ve her birinüñ bir ḫātemi vardur. Ve ḫātem-i ḳısm-ı evvel Esedu'llâhu'l-Ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭālib raḍiya'llâhu ᶜanhdur. Ol ecilden buyurmışlardur kī eger ehl-i Kütüb-i Erbaᶜa cemᶜ olsa her birine kendü kitābları ḳavlince ḥükm ider_idüm. Ve ḫātem-i velāyet-i muḳayyede-i Muḥammediyye beḳavl-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn el-ᶜArabī ve etbāᶜı o nefs-i nefīs-i Ḥażret-i Şeyḫdür.*"[1400]

2.6.16. Dönemin Eleştirisi

Çalışmamızın giriş bölümünde dönemin genel siyasî, dinî ve tasavvufî durumu hakkında bilgi verilirken Karakaşzâde'nin yaşadığı dönemde, yani 17. yüzyılda zahir ulemadan Kadızâdeliler taifesi ile ehl-i tarikat arasında çekişmelerin yaşandığı ve Kadızadelilerin tasavvuf ehline karşı düşmanca bir tavır takındığı, hatta bazı tekkeleri basıp oradaki dervişlere saldırdığı belirtilmişti.

Eserin genel özellikleri ile değer ve öneminden bahsedilirken de özellikle müzellifin yaşadığı dönemdeki sosyal hayatı, özellikle dinî-tasavvufî hayattaki durumu yansıtması bakımından büyük bir önem taşıdığı belirtilmiştir. Eser boyunca Karakaşzâde'nin tasavvufî zümrelere getirdiği eleştiri ile eserin sonundaki zâhir ulemaya ve aşağıdaki paragrafın satırlarında zahir ehline yönelik olan eleştirilerinden aslında eserin gerçek yazılış amacı da ortaya çıkmaktadır. Fakat burada dikkat çeken hususların belki de en önemlisi Karakaşzâde'nin bir mutasavvıf olarak zahir ehlini ve

[1400] Tenkitli Metin, s. 1595

zahir ulemayı grup ismi vermeden üstü kapalı ve ölçülü bir şekilde eleştirmesi, hatta eleştirmekten ziyade ehl-i tarikati anlayamamalarına sitem etmesidir. Buradan Karakaşzâde'nin bir mutasavvıf olmasına rağmen yaşadığı dönemdeki tartışmalarda tarafsız bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Kendisi insanların birbirleri hakkında suizanda bulunmalarının son derece yanlış olduğunu dile getirir ve herkesin diğer insanlar hakkında hüsnüzan beslemesinin en doğru şey olduğunu ifade etmektedir. Nitekim aşağıdaki ifadelerinde onun bu özelliğini açıkça ortaya koymaktadır:

"*Muḥaṣṣal ḥaḳīḳat-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem kemā hüve ḥaḳḳahu taᶜrīf olınmaḳ merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn idügi maᶜlūm-ı ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünündur. Ve ehl-i ẕevāhirden fī̇zamāninā nice nās ṭavā'ı̇f-i ehlu'llâh ile istīnās idüp ḥaḳiḳat-i ḥāllerine ḫaberdār ve ᶜārif-i rütbe-i aḫyār u ebrār olmadın ṭarīḳ-ı taṣavvufı selb idüp meşāyıḫ-ı ṭarīḳate ve ricāl-i ḥaḳīḳata zebān-ı ṭaᶜn dırāz ve kendülerini ᶜilm u maᶜrifet_ile serfirāz ẓann idüp enfās-ı meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ve evliyā-yı kirāmdan ẓāhir u bāhir olan kelimāt-ı ḳudsiyyeye ve nefeḥāt-ı dürefşān-ı ünsiyyeye daḫl u taᶜarruż semtini iḫtiyār iderler. Neᶜūẕubi'llâhi min ẕālik. Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām münkirān-ı evliyā müşevveşü'l-ḥāl ve dünyā vu āḫiretde ḥarīḳ-i nār-ı ḍalāl idügi bīḳīl u ḳāldür.*"[1401]

"*Muḥaṣṣal sū'-i ẓan aḳbaḥ-ı ḳabāyıḥ ve efżaḥ-ı fażayıḥdur. Lâkin eger meşāyıḫdan eger nāsdan evżāᶜ-ı nāmeşrūᶜ ve eṭvār-ı nāmaṭbūᶜ ᶜayān u nümāyān olıcaḳ müslim u muttaḳī üzerine lāzım ü mühim olan aña inkār u menᶜdür. Zīrā rıżā bi'l-küfr ᶜāmme-i fuḳaḥā-yı dīn ḳatında küfürdür. Ve Tātārḫāniyyede meẕkūrdür ki "* من رضی بکفر غیره فقد کفر *"- "Men rażiye bi-kufrin ġayrihi fe-ḳad kefere"[1402]. Muḥaṣṣal ḥüsn-i ẓan memdūḥ-ı cihān ve maḳbūl-i Raḥmândur. Ve ḥadīṯ-i ḳudsīde "*انا عند ظنّ عبدی *"- "Ene ᶜinde ẓanni ᶜabdī"[1403] vārid olmışdur.*"[1404]

[1401] Tenkitli Metin, s. 1620

[1402] *"Kim başkasının küfrüne razı olursa, kâfir olmuştur."*

[1403] *"Ben kulumun zannı üzereyim."*

[1404] Tenkitli Metin, s. 1621

SONUÇ

17. yüzyıl klasik Türk edebiyatının nasiri ve şairlerinden olan Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi, mürettep divan sahibi olduğu belirtilmesine ve süslü nesir alanında iki önemli eser bırakmış olmasına rağmen, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* ve *Osmanlı Müellifleri*'nin dışında biyografi kaynaklarının hiçbirinde zikredilmemiştir. Yazmış olduğu eserlerin yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde çok sayıda nüshası bulunduğu halde, doğrudan araştırmacıların da ilgisini çekmemiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Karakaşzâde'nin hayatı, şahsiyeti, tasavvufî ve edebî kişiliği üzerine ilk defa geniş kapsamlı bir akademik araştırma meydana getirilmiş olup müellifin bütün yönleriyle ilim ve edebiyat âlemine tanıtılması sağlanmıştır.

Kaynaklarda, Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi'nin, doğum tarihi, çocukluğu, ailesi, evliliği, eğitimi ve hayatının diğer bazı ayrıntılarına dair herhangi bir kayıt bulunmadığı gibi; tarikatı, mezhebi, mizacı, düşünce yapısı, dünya görüşü, ilmi, sanat anlayışı gibi onun şahsiyetinin ve edebî kişiliğinin sair tafsilatına ilişkin bir bilgiye de pek rastlanmamaktadır. Yapılan bu çalışmada hem eserlerinden hem eserlerinin ferağ ve fevâid kayıtlarından, hem de kaynaklardaki konuyla alakalı bazı ipuçlarından hareketle, bu ayrıntılara dair doğrudan bilgiler elde edilmiştir. Bu itibarla *Karakaşzâde Ömer b. Mehmed* künyesinden babasının adının *Mehmed*, lakabının da *Karakaş* olduğu, Karakaşzâde lakabının kendisine bu nedenle verildiği düşünülmüştür. *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı eserinin ferâğ kaydındaki telif tarihi ve sebeb-i telif bölümünde yaşı ile ilgili bazı ifadelerden hareketle doğum tarihinin 1579 veya 1580 yıllarında olabileceği tahmin edilmiştir. Gerek eserlerinde kendisi hakkında verdiği bilgilerden, gerek onların zengin muhtevasından ve Arapça ile Farsçaya olan

hakimiyetinden çok iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Kaynaklarda ve eserlerinin fevâid kayıtlarında "şeyh" olarak zikredilmesi, onun bu mertebeye ulaştığını göstermektedir. Kaynaklarda genellikle Celvetiyye tarikatına, *Nūrü'l-Hüdâ*'nın nüshalarının fevâid kayıtlarından birinde ise Halvetiyye'ye mensup olduğu belirtilmişse de, eserlerinde Nakşibendilik ve meşayıhı hakkındaki görüşlerinden Karakaşzâde'nin Celvetîyye veya Halvetiyye'den ziyade Nakşibendî tarikatına mensup olduğu veya en azından nihai olarak bu tarikatta karar kıldığı kesin olarak anlaşılmaktadır. Kaynaklarda mezhebine ilişkin hiçbir kayıt bulunmamakla birlikte, eserlerinde kendi ifadelerinden hareketle onun itikatta Maturidî, fıkıhta ise Şafiî olduğu anlaşılmaktadır. Yine *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ*'taki bazı ifadelerinden evli olduğu ve en az bir olmak üzere evlat sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaynaklarda H.1047/M.1637-1638 yılında Edirne'de vefat ettiği belirtilmekte ise de, *Nūrü'l-Hüdá'*nın bir nüshasında müstensih tarafından düşülen fevâid kaydında Karakaşzâde'nin Bursa'da vefat ettiği belirtilmiştir. Dolayısıyla ne zaman, kaç yaşında nerede vefat ettiğini ve medfun olduğunu söylemek tam olarak mümkün değildir. Bununla beraber kaynak ve nüshalardaki bilgiler ve kendi ifadeleri, birlikte değerlendirildiğinde Karakaşzâde ᶜÖmer b. Mehmed'in H.1047/M.1637-1638 veya H.1048/M.1638-1639 yılında Bağdat fethinden önce veya sonra elli sekiz, elli dokuz yaşlarında Edirne'de ya da Bursa'da vefat ettiği söylenebilir.

Kaynaklardaki bilgilerden ve kütüphane kayıtlarından hareketle, varlığı henüz kesin olarak tespit edilemeyen mürettep divanının dışında Karakaşzâde'nin manzum-mensur olarak yazılmış ve günümüze kadar ulaşan iki dinî-tasavvufî eseri tespit edilmiştir. Bunlardan biri 1628-1629 yılında yazdığı *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ* adlı

eseridir, diğeri ise bu çalışmanın asıl konusunu teşkil eden *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ*'dır. Kurgusunu, büyük ölçüde 16. yüzyılın başlarında Vâhidî tarafından yazılan *Menākıb-ı Hāce-i Cihāñ ve Netīce-i Cān* eserinden alan *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, Karakaşzâde'nin en meşhur ve en önemli eseridir.

Bugüne kadar Karakaşzâde'nin hayatı ve şahsiyeti üzerinde ciddî ve müstakil bir akademik çalışma yapılmadığı gibi, onun en meşhur ve tartışmalı eserini de müstakil olarak ele alıp bütün yönleriyle inceleyen ve eserin tenkitli metnini ortaya koyan bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bilimsel çalışmaların hemen hepsinde eserden yalnızca Vâhidî'nin adı geçen eseriyle ilişkisi nedeniyle dolaylı bir şekilde bahsedilmiş, bunların çoğunda da Karakaşzâde, ilgili eseri intihal etmekle itham edilmiş, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* ise, daha çok bu eserin bir kopyası olarak gösterilmiştir. Oysaki bizim bu çalışmamızda yapılan araştırma ve incelemelerden *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ*'nın, yazıldığı dönem edebiyatının şartları ve modasına uygun olarak kaleme alınan ve yazıldığı dönemin hem dinî tasavvufî hem edebî zihniyetini yansıtan, klasik Türk edebiyatı geleneğine göre de edebî değeri yüksek ve özgün bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde yirmi sekiz el yazması nüshasının bulunması, ayrıca bu nüshalardan birinin 1870 yılında Tasvir-i Efkâr matbaası tarafından basılması ve sonraki dönemlerde yazılmış birçok esere kaynaklık etmiş olması, bunun en büyük delillerindendir.

Bu çalışmada, Karakaşzâde'nin bu değerli eseri ilk defa müstakil bir edebî eser olarak ele alınıp tenkitli metni hazırlanmış ve ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yukarıda bahsedilen noktaların dışında yapılan bu incelemelerde eserle ilgili kısaca şu noktalara da değinilebilir:

Bu çalışmada *Nūrü'l-Hüdá* nüshaları ile ilgili detaylı bir inceleme yapılmış ve bu nüshaların iki ana metne dayandığı tespit edilmiştir. Bu iki ana metne dayandığını tespit ettiğimiz nüshalar dikkatle incelendiğinde *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ*'nın, müellif tarafından iki ayrı zamanda iki kere tanzim edildiği anlaşılmıştır. Eser ilk önce Sultan III. Mehmed döneminde (1603'ten önce) yazılmış, daha sonra I. Ahmed döneminde muhtemelen hami değişikliği sebebiyle bazı çıkarma ve düzeltmelerle yeniden ikinci kez düzenlenmiştir. Nitekim matbu nüshası dahil yirmi altı el yazması nüshada eserin methiye kısmında dönemin padişahı olarak III. Mehmed'in adı geçerken ve eserin Babüssaade Ağası Gazanfer Ağa'nın adına yazıldığı açıkça belirtilip uzunca methedilirken en eski tarihli (1605) ve müellif tarafından görülmüş olabileceği düşünülen nüshada övülen padişah olarak I. Ahmed'in olması ve Gazanfer Ağa kısmının yer almaması bunu açıkça göstermektedir. Bu durumda en eski nüshanın, I. Ahmet döneminde yeniden yazılan bu nüshadan istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Nüshalarla ilgili yapılan geniş çaplı ve detaylı araştırma ve incelemelerin sonunda eser nüshalarının çeşitli yer ve zamanlarda geniş bir coğrafya ve zaman dilimi içinde farklı kişiler tarafından istinsah edildiği anlaşılmıştır. Buradan bu eserin hem kendi döneminde hem sonraki dönemlerde büyük bir etki ve ilgi uyandırdığı bariz bir şekilde anlaşılmaktadır.

Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedâ'nın müellif nüshası kayıp olduğundan, bu çalışmada mevcut yirmi sekiz nüshası içinden, dokuz nüsha seçilerek tenkitli metni hazırlanmış, böylece müellifin elinden çıkan eser metnine en yakın metin ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dönem ve eser üzerinde yapılan detaylı incelemelerin sonucunda eserin basit bir kopya veya intihal olduğu söylenti ve iddialarının aslı olmadığı anlaşılmıştır. Karakaşzâde, doğrudan olmasa da adına dolaylı olarak atıfta bulunduğu ve dilinin basitliği yüzünden unutulmaya yüz tutmuş olan Vâhidî'nin ilgili eserini, süslü bir dil ve üslupla yeniden kaleme alarak yaşadığı dönemin ilim, irfan ve sanat ehlinin zevkine hitap edecek hale getirmiş; kimi yerlerde yalnızca konuyu aktarmış, önemli gördüğü yerleri genişletmiş, manzum parçalarda tasarrufa gitmiş, Vâhidî'nin eserindeki manzum parçaların az bir kısmını almış, çoğunlukla Farsça ve Arapça şiirleri kullanmış, bunun yanı sıra Fuzûlî, Bâkî, Nev'î gibi Türk şairlerinden aldığı beyitlere ve nadiren de olsa kendi şiirlerine yer vermiştir. Kendi tecrübelerine ve bizzat gözlemlediği bazı durumlara, Osmanlı tarihinin bu dönemindeki sosyal hayatın bazı olaylarına yer veren ve edebiyat anlayışını yansıtan yazar, kendisinin de ifade ettiği üzere hem ifade üstünlüğü hem muhteva zenginliği bakımından bir önceki eseri gölgede bırakan, telif düzeyinde bir eser ortaya koymuştur.

Gerçekten de *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, kaynak eser *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* ile mukayese edildiğinde hem hacim hem muhteva hem de dil ve üslup bakımından özgün bir telif eser özelliği göstermektedir. Yüz varak civarındaki *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'ın yaklâşık iki katı bir hacme sahip olan *Nūrü'l-Hüdá*, yazarın yaşadığı dönemin dinî-tasavvufî hayatına ve sosyal hayattaki bozulmalar, Osmanlının bu döneminde dinî-tasavvufî kültürü yansıtan hikâyeler; Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler, ayet; hadis ve kelâm-ı kibardan iktibaslar ve özgün üslubuyla kaynağı olan eseri gölgede bırakmıştır.

Karakaşzâde, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'ın bazı bölümlerde kaynak metne sadık kalırken bazı bölümlerde daha rahat hareket etmiş, yaşadığı dönemdeki dinî-tasavvufî zümrelerin bazı olumsuz durumlarına; Osmanlı devlet büyüklerinin şahsiyetlerine ve kültürüne dair bilgiler verip değerlendirmelerde bulunarak bir adaptasyon yapmış, ayrıca akaid, kelam, ahlakla ilgili bazı dinî-tasavvufî konuları eklemiş, manzum parçaların bir kısmını almış, yeni mısra, beyit vb. ilave etmiş, zaman zaman *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'daki uzun manzum parçalardan birkaç beytini almış, bazen de bu parçalara farklı bölümlerde yer vermiştir. *Nūrü'l-Hüdâ*'da, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'daki bölümlere ve bölüm başlıklarına pek riayet edilmemiş, esere, başlıklar verilmeden tevhid, salvele, naat ve devrin padişahına methiyenin yer aldığı uzunca mensur bir bölümle başlanmıştır. Kaynak eserde yer alan bazı başlıklara yer verilmemesine rağmen *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'da 52 olan başlık sayısı, *Nūrü'l-Hüdâ*'da 57'ye çıkmıştır.

Arapça ve Farsça kelimeler üzerine kurulu dil örgüsünde, cümle ve yan cümleleri birbirine bağlayan zarf fiiller, çoğunlukla yardımcı fiil görevinde kullanılan fiiller, şahıs ve işaret zamirleri, edat ve bağlaçlar Türkçe kelime varlığını meydana getirmektedir. Eserin mensur bölümlerinde Arapça kelimelerin varlığı fazla olduğu, ardından Farsça kökenli kelimelerin geldiği görülürken, manzum bölümlerinde en fazla Farsça şiirin kullanıldığı, ardından Arapça ve Türkçe şiirlerin geldiği görülmektedir. Çoğunlukla Türkçe kelimelerin kullanılması gerektiği yerlerde bile üslup gereği Arapça ve Farsça kelimelere yer verildiği görülür.

Arapça ve Farsça kelimeler, genellikle tamlamalar içinde kullanılmış, tamlamaların çokluğu ve uzunluğu ile eser, özellikle giriş kısmında ve methiye

bölümlerinde ağır ve ağdalı bir görünüm kazanmıştır. Farsça tamlama yapılarının ağırlıkta olduğu dil yapısında, Arapça ve Farsça yapılar içinde çok fazla hissedilmese de Türkçe tamlama çeşitlerinin de yer aldığı görülür. Genelde uzun tamlamalarda Arapça, Farsça ve Türkçe tamlamalar iç içe geçmiştir. Yazarın şahsî üslubunu yansıtan özel yapılar olarak Farsça ve Arapça tamlamaların özellikle sanatlı söyleyişlerde bazen bir arada kullanıldığı görülmektedir.

Nūrü'l-Hüdâ'da konuları destekleyen, pekiştiren, açıklayan ve tekdüzeliğin giderilmesini sağlayan 746 civarında manzum parça kullanılmıştır. Bu manzum parçaların 462'i Farsça, 153'i Arapça ve 131'i Türkçedir. Büyük bir titizlikle seçilip yazıldığı ve derlendiği anlaşılan bu manzum parçalar, mensur metnin içine tabiî bir unsur olarak özenle yerleştirilmiştir.

Nūrü'l-Hüdâ'da, fikirleri ispatlama ve destekleme amacıyla çeşitli Arapça Farsça ibareler, ayet ve hadisler, atasözü ve deyimlerin de kullanıldığı görülmektedir. Bunların çok az bir kısmı kaynak eserden alınmış olup çoğu Karakaşzâde tarafından ilave edilmiştir. Öğretme gayesinin yanında esas olarak sanat gösterisi amacıyla yazılan *Nūrü'l-Hüdâ*'da kimi zaman birkaç kelime ile anlatılabilecek bir durumun, zincirleme tamlamalar, uzun cümleler, söz sanatları ve mecazlarla yoğunlaştırılarak verildiği görülmektedir.

Mensur metinlerin kafiyesi olarak nitelendirilebilecek seci, *Nūrü'l-Hüdâ*'da sanatlı söyleyişin doğal ve akıcı bir unsuru olarak yer almaktadır. Neredeyse bütün seci çeşitlerinin bulunduğu eserin tamamında anlatımın doğal akışını bozan, kulak tırmalayan bir seciye hemen hemen hiç rastlanmamaktadır.

Sonuç itibarıyla Karakaşzâde Ömer b. Mehmed Efendi'ye ait *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, hem müellifinin hayatı ve edebî kişiliği hakkında önemli bilgiler ihtiva eden, hem dinî-tasavvufî, ahlakî, tarihî ve sosyal içeriği ile yazıldığı dönemin sosyokültürel hayatına ışık tutan; hem de dil ve üslup özellikleri ile dönemin dil ve edebiyat anlayışını temsil eden ve bütün bu özellikleri ile farklı disiplinlere hitap eden bir kaynak eser ve belge niteliğini taşımaktadır. Bu çalışmada bu eserin ortaya çıkarılıp ilim âleminin dikkatine sunulması 17. yüzyıl klasik Türk edebiyatı araştırmalarına ışık tutması açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Umarız ki bu çalışmada *Nūrü'l-Hüdâ*'nın tenkitli metninin hazırlanması ve bütün yönleriyle incelenmiş olması, şimdiye kadar bazı çalışmalarda eserle ilgili ileri sürülen iddialar ve yapılan değerlendirmelerin gözden geçirilmesini ve eser üzerindeki okumaların yeniden ele alınmasını sağlayacaktır. Çünkü bu metin, müellifin ve ilgili dönemin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak önemli ve değerli ipuçları ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdu'r-raḥmân ᶜAlī Suleymān, *Tevḍīḥu'l-Meḳāṣidi ve'l-Mesāliki bi-Şerḥi'l-Fiyyeti İbni Mālik Li'l-Murādī*, el-Cildu'l-Evvel, Dāru'l-Fikri'l-ᶜArabī, Kahire 2001, https://books.google.com.tr/books?id=4adICwAAQBAJ&pg (21.06.2020)

Adam Baki, "*Tevrat*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s. 40-45, TDV Yay. İstanbul 2012.

Abdu'r-raḥmân ᶜAlī Suleymān, *Tevḍīḥu'l-Meḳāṣidi ve'l-Mesāliki bi-Şerḥi'l-Fiyyeti İbni Mālik Li'l-Murādī*, el-Cildu'l-Evvel, Dāru'l-Fikri'l-ᶜArabī, Kahire 2001, s. 914 https://books.google.com.tr/books?id=4adICwAAQBAJ&pg [21.06.2020]; er-Reddu ᶜAlá Abdi'llâh el-Ḥabşī, s. 416 https://books.google.com.tr/books?id=EpNMCwAAQBAJ&pg (21.06.2020)

Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne,* hzl. Niyazi Adıgüzel – Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayını, Edirne, Mayıs 2014.

Ahmed Hüsameddin, *Nûrü'l-Hüdâ fî Tefsîri Sûreti'l-Fâtiha*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Tasnif No: 297.18, Osman Huldi Öztürk Koleksiyonu No: 00111-002.

Aḥmed ibni Muḥammed ibni Ḫallikān, Paris 1838, *Kitābu'l-Vefāyāti'l-Aᶜyān ve Enbā'i Ebnā'i'z-zamān,* el-Cuz'u'l-Evvel (C. 1), https://books.google.com.tr/books?id=GACBZOJl0sgC&pg (22.06.2020)

Ahmet Rifat Efendi, *Gerçek Bektaşilik* (mir'âtü'l-mekâsıd fî def'il-mefâsid), Haz. Salih Çift, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, hzl. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Akgündüz Ahmet, "*Ebüssûd Efendi*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 365-371, TDV Yay. İstanbul 1994.

Akpınar Hüseyin, *Urfa'da Mevlid ve İlahiler*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2014.

Aksan Virginia, "Savaş ve Barış", Ed. Suraiya Faroqhi , *Türkiye Tarihi 1603-1839 – Geç Osmanlı İmparatorluğu III*, 1. Basım, İstanbul 2011.

Aktaş Şerif, *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2017.

----------, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

Akkuş Yasemin, *Melhame-i Cevrî* (Tanıtımı-Transkripsiyonlu Metin-Konu tasnifi-Asıl Metin-Sözlük, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya 2001.

Algar Hamid, "*Necmeddîn-i Kübrâ*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 498-500, TDV Yay., İstanbul 2006.

---------, "*Alâeddîn Attâr*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 319-320, TDV Yay., İstanbul 1989.

----------, *Nakşibendîlik*, Çev. Cüneyd Köksal vd., İnsan Yayınları, İstanbul, 2007.

---------, "*Bahâeddin Nakşibend*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 458-460, TDV Yay., İstanbul 1994.

Alkan Harun, *Ahmed Hüsâmeddin Dağıstanî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşlerİ*, (Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum 2015.

Allāmetu'l-edīb Ebī Manṣūr ᶜAbdu'l-Melīk b. Muḥammed b. İsmāᶜīl eṣ-Ṣeᶜālibī, Aḥsen mā semiᶜtu, *Ḥavāşiye (Hâşiyeler)*: Ḫalīl ᶜUmrān el-Manṣūr, Dāru'l-Kitābu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, https://books.google.com.tr/books?id=wpRZDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)

Alper Ömer Mahir, "*İbn Sînâ*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 20, 353-358, TDV Yay., İstanbul 1999.

Alptekin Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

Alptekin Turan, "*Ahmed Hüsâmeddin*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 90-92, TDV Yay. İstanbul 1989.

Altıkulaç Tayyar, "*Kurtubî, Muhammed b. Ahmed,*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, s. 455-456, TDV Yay., İstanbul 2002.

Anay Harun, "*Celâleddîn ed-Devvânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 257-262, TDV Yay., İstanbul 1994.

Arar İsmail, "*Aynî, Mehmet Ali*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 273-275, TDV Yay., İstanbul 1991.

Artam Goncagül, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönem (13-17. Yüzyıllar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007.

Aslan Ahmet, Sabık el-Berberî'nin Hayatı ve Ömer b. Abdülaziz'e Yazdığı Nasihat İçerikli Kasidesi, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 21, Sayı 36, Temmuz-Aralık 2016. https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260439/makaleler/36/36/arastirmax-sabik-el-berberinin-hayati-omer-b-abdulazize-yazdigi-nasihat-icerikli-kasidesi.pdf (27.06.2020)

Âşık Pâşâzâde, *Tevârih-i Âl-i Osmândan Âşık Pâşâzâde Târîhi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1332/M.1913

---------, Osmanoğulları'nın Tarihi, Hazırlayanlar: Yavuz Kemal- M. Ali Yekta Saraç, K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003

Aşkar Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Atar Armağan, *Kadı Mîr el-Meybudî'nin Felsefî Görüşleri –Şerhu Hidâyeti'l-Hikme'nin Metafizik Kısmının İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

Atasoy Nurhan, *Derviş Çeyizi: Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.

Ateş Süleyman, *İşarî Tefsir Okulu, Ankara* Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

--------, "*Cüneyd-i Bağdâdî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, s. 119-121, TDV Yay., İstanbul 1993.

----------, "*Kutub*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, s. 498-499, TDV Yay., Ankara 2002.

Atik Arzu, "Bir Hülasa Denemesi: Cevrî ve Selîmnâmesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 8, İstanbul 2012.

Aṭṭâr, *Muṣībetnāme*, https://ganjoor.net/attar/mosibatname/mbkhsh9/sh5/ (17.06.2020)

Ay Resul, Anadoluda Derviş ve Toplum, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.148; Eserin orjinali için bk. Ogier Ghislain de Busbecq, Türk Mektupları, Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2018

Aybakan Bilal, "*Sübkî Tâceddîn*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 11-13, TDV Yay., İstanbul 2010.

---------, "*Şâfiî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 223-233, TDV Yay., İstanbul 2010.

Aydın Mustafa*, "Şirvan*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 39, s. 204-205, TDV Yay., İstanbul 2010.

Aynî Mehmed Ali, *Tasavvuf Tarihî*, hzl. Hüseyin Rahmi Yananlı, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017.

ᶜAynu'l-Ḳuḍāt Hemedānī, *Temhīdāt*, http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf (19.06.2020)

Aynur Hatice, "*Osmanlı Edebiyatı*", Türkiye Tarihi: 1603-1839, Ed. Suraiya Faroqi, Çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Aytaç Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Hazırlayan: Ramazan Ekinci, Buhara Yayınları, İstanbul 2013.

Azamat Nihat, "*Divane Mehmed Çelebi*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 435-437, TDV Yay. İstanbul 1994

----------, "*Kalenderiyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s.253-256, TDV Yay., İstanbul 2001.

Baltacı Halil, "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 32 (2013/2), s. 1-41.

Baş Derya, *"Yâfiî"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 43, s. 175-176, TDV Yay., İstanbul 2013.

Baudier Michel, *Histoire Generale de la Religion des Turcs*, Paris 1625.

Bayburtlugil Nurettin, "*Aynu'l-Kudât el-Hemedânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 280-281, TDV Yay., İstanbul 1991.

Bayerische Staatsbibliothek München, *Diwâni Ali ben Abi Taleb*, https://books.google.com.tr/books?id=BBI- (21.06.2020)]

Bayrakdar Mehmed, "*Dâvûd-i Kayserî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 9, s.32-35, TDV Yay., İstanbul 1994.

Belge Murat, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Bereke Abdulfettah Abdullah, "*Hakîm et-Tirmizî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 15, s. 196-199, TDV Yay., İstanbul 1997.

Bilgin Orhan, "*Abdürrezâk es-Semerkandî"* Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, s.299-300, TDV Yay., İstanbul 1988.

Bilkan Ali Fuat, *Osmanlı İmparatorluk İdeolojisi: Klasik Dönemde Din, Toplum ve Kültür (1453-1606),* İletişim Yayınları, İstanbul 2021.

Birge John Kingsley, *Bektaşilik Tarihi*, çev. Reha Çamurolğu, Ant Yayınları, İstanbul 1991.

Birışık Abdülhamit, "*es-Seb'ul-Mesânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, s. 261-262, TDV Yay., İstanbul 2009.

Bolat Ali, "*Şakîk-ı Belhî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 305-306, TDV Yay., İstanbul 2010.

Bozkurt Nahide "*Nasr b. Seyyâr*" Cilt 32, s. 415-416, TDV Yay., İstanbul 2006.

Bozkurt Nebi, *"Kavuk"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s. 71-72, TDV Yay., Ankara 2002.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 1, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz – İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul- Tarihsiz.

Būstān-ı Saᶜdī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CNF (18.02.2020)

Bülbül Tuncay, "*Celâl, Yegânzâde Celâl Efendi*", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/celal-yeganzade-celal-efendi (04.07.2020)

Cebecioğlu Ethem, "Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*, Yıl: 9 (2008), Sayı: 21, s. 9-25.

Cebecioğlu Ethem, "Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*, Yıl: 9 (2008), Sayı:21, s.9-25.

Ceyhan, Semih "*Şems-i Tebrîzî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 511, TDV Yay., İstanbul 2010.

Chodiekwicz Michel, "*İbn Arabî'nin Öğretisinin Osmanlı Dünyasında Karşılanışı*", Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Cici Recep, "*İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, s. 210-211, TDV Yay. İstanbul 2000.

Coşkun Menderes, *"Son Klasik Dönem Nesir"*, Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, Cilt 5, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

Cristobal de Villalon, *Türkiye Seyahati Kanunî Devrinde İstanbul*, Çeviren: Yeliz Demirören, ErKO Yayıncılık, İstanbul (tarihsiz).

Çağrıcı Mustafa, "*Gazzâlî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, s.489-494, TDV Yay., İstanbul 1996.

--------, "*İhyâü Ulûmi'd-Dîn*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, s. 10-13, TDV Yay., İstanbul 2000.

Çakmaklıoğlu Mustafa, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (560-638/1165-1240), Et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye Fî-Islâhı Memleketi'l-İnsaâniyye, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 7 (2006), Sayı:17, s.283-302.

Çaldak Süleyman, "*Nergisî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 560-562, TDV Yay., İstanbul 2006.

Çavuşoğlu Mehmed, "*Bâkî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 537-540, TDV Yay., İstanbul 1991.

Çelebî İlyas, "*Kemalpaşazâde*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s. 245-247, TDV Yay., İstanbul 2002.

----------, "*Nihâyetü'l-Ukûl*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s.103-104, TDV Yay., İstanbul 2007.

İlyas Çelebi, "*Sâhib b. Abbâd*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, s. 512-515, TDV Yay., İstanbul 2008.

Çelik Ömer, "Kur'ân-ı Kerîm'de Nûr Kavramı", *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 16-17; 1998-1999, s. 126.

Çıpan Mustafa, "*Fasîh Ahmed Dede*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s. 213-214, TDV Yay., İstanbul 1995.

Çiçek Yakup, *"Tibyânü Vesâili'l-Hakâik*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s. 128-129, TDV Yay., İstanbul 2012.

Çiçekler Mustafa, "*Sa'dî Şirâzî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, s. 405-406, TDV Yay., İstanbul 2008.

Çift Salih, "Hatmu'l-Evliyâ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî", *Tasavvuf İlmî ve Akaedmik Araştırma Dergisi*, yıl 6 (2005), sayı: 15, s.351-352.

----------, "*Modern Anlamda İlk 'Bektaşilik Kitabı' Olarak Mir'âtü'l-mekâsıd ve Kaynakları*" T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 15, Sayı: 1, 2006, s. 202.

Çiftçi Hasan, "*Ubeyd-i Zâkânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 42, s. 16-17, TDV Yay., İstanbul 2012.

Çoban Ahmet, *Edebiyatta Üslup Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Değirmençay Veyis, "*Sultan Veled*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, s. 521-522, TDV Yay., İstanbul 2009.

Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.

Dinî Kavramlar Sözlüğü, hzl. İsmail Karagöz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Dīvān-ı Enverī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/04NQ (17.06.2020)

Dīvān-ı Evḥadī-i Merāġī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/03Q7 (17.06.2020)

Dīvān-ı Ḥāfiẓ, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SU (17.06.2020)

Dīvān-ı Hilālī-i Çaġatāyī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/193B (18.06.2020)

Dīvānu'l-İmāmu'ş-Şāfiᶜī, Muḥammed İbrāhīm Selīm, Mektebetu İbni Sīnā, Kahire, https://archive.org/details/waqdshaf/mode/2up (21.06.2020)

Dīvānu Lebīd bin Rebīᶜa, https://www.aldiwan.net/poem21277.html (21.06.2020)

Dīvān-ı Mesᶜūd-ı Saᶜd-i Selmān http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0XTM (17.06.2020)

Dīvānu Mucīru'd-dīn el-Ḥāmevī bin Temīm https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=201387 (27.06.2020)

Dīvānu Ṣafiyu'd-dīn el-Ḥillī https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=178182 (22.06.2020)

Dīvān-ı Sāvecī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0DH7 (16.06.2020)

Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HP8 (18.06.2020)

Dīvān-ı ᶜUbeyd-i Zākānī, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0P1S (17.06.2020)

Durmuş İsmail, "*Zebîdi, Muhammed Murtaza*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 44, s. 168-171, TDV Yay., İstanbul 2013.

---------, "*Şiir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 39 s. 158-161, TDV Yay. İstanbul 2010.

---------, "*Nehcü'l-Belâğa*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 538-539, TDV Yay., İstanbul 2006.

---------, "İsferâyînî İsâmüddîn", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, s. 516-517, TDV Yay., İstanbul 2000.

Düzen İbrahim, "*Azîz Neseft*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 344-346, TDV Yay., İstanbul 1991.

Düzenli Pehlül, *Şeyhülİslam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.

Ebū ᶜAbbās Aḥmed b. ᶜAbdu'l-Ḥalīm b. Teymiyyeti'l-Ḥarrānī, *Mecmūᶜatu'l-Fetāvá*, eṭ-Ṭabᶜatu'-Suᶜūdiyye H. 1425, C. 7, https://www.m-a-arabia.com/vb/showthread.php?t=10304 (21.06.2020)

Ebu'l-Aᶜlā el-Maᶜarrī, *Dīvān*, https://www.aldiwan.net/poem23355.html (25.06.2020).

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 2002.

Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr, *Ebyât-ı Perâkende*, https://ganjoor.net/abusaeed/abyat-aa/sh27/ (16.06.2020)

ed-Dîb Abdülazim Mahmûd, "*Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, s. 141-144, TDV Yay., İstanbul 1993.

ed-Dīvānu Bahā'e'd-dīn Zuheyr, https://www.aldiwan.net/poem42743.html (21.06.2020)

ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ,, http://al-hakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)

ed-Duktūr ᶜĀṣim İbrāhīm el-Keyyāli, *Maṭlaᶜu Ḫuṣūṣu'l-Kelim fī Maᶜānī Fuṣūṣu'l-Ḥikem,el-Metīn li'ş-Şeyḫi'l-Ekber Muḥyiddīn İbni ᶜArab el-Ḥātimī ve'ş-Şerḥu li'l-Dāvûd b. Maḥmūd el-Ḳayserī,* Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, https://books.google.com.tr/books?id=YfFHDwAAQBAJ&pg (21.06.2020)

ed-Duktūr Muḥammed Muṣtafá Ramaḍān Ṣūfiyye, Şeyḫ Kemāle'd-dīn Muḥammed Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd el-Bābertī, *Şerḥu't-Telḫīṣ*, Trablus 1983, https://books.google.com.tr/books?id=yKJFCwAAQBAJ&pg (21.06.2020).

ed-Duktūr Zekī Mubārek, *et-Taṣavvufu'l-İslāmī fi'l-Edebi ve'l-Aḫlāḳ, Dāru'l-Ḳalem*, Beyrūt-Lubān, https://books.google.com.tr/books?id=NJbWDwAAQBAJ&pg (22.06.2020).

el-A'zamî M. Mustafa,. "*Buhârî, Muhammed b. İsmâîl*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 368-372, TDV Yay., İstanbul 1992.

el-Bûsirî Muḥammed, *Ḳaṣīdetu'l-Burde - Kasîde-i Bürdey'yi Türkçe Söyleyiş*, hzl. Mahmut Kaya, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.

El-Ḥamevī ibni Ḥicce (ö. 837 H./1434 M.), *Ḫizānetu'l-Edeb ve Ġāyetu'l-Ereb*, C. 1, s. 251, http://lib.efatwa.ir/41054/1/251/ (16.06.2020).

Elmalı Hüseyin, "*Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 34, s.487-488, TDV Yay. İstanbul 2007.

----------, "*Ebû Temmâm*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 241-243, TDV Yay., İstanbul 1994.

Emecen Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2020.

Eralp T. Nejat, Tarih Boyunca *Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1993.

Erbaş Muammer, "Sünnî Tefsir Geleneğinde Mu'tezile'nin Yeri I (Mefâtihü'l-Gayb Örneği)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, İzmir 2004.

Ergül Necmettin, Abdurezzâk Kâşânî (ö.730/1330)'nin Hayatı İlmî-Tasavvufî Kişiliği ve Eserleri, *Birey ve Toplum Dergisi*, Bahar 2013, Cilt 3, Sayı 5, s.93-125.

eş-Şeyḫ ed-Duktūr ᶜĀṣim İbrāhīm el-Keyyālī, *Mecmūᶜun Laṭīfun Unsiyyun fī Ṣīġa'l-Mevlidi'n-Nebeviyyi'l-Ḳudsiyy*, El-ḳaṣā'idu'l-Vitriyye fī Medḥi Ḫayru'l-Beriyye li'l-İmām Ebī ᶜAbdillâh Mecduddīn Muḥammed b. Ebī Bekr b. Reşīd el-Baġdādī eş-Şāfiᶜī, https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

Ethem Cebecioğlu, "Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*, Yıl: 9 (2008), Sayı: 21, s. 9-25.

Feriduddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, hzl. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984.

Fetḥullâh-ı Kāşānī, *Tenbīhü'l-Ġāfilīn ve Teẕkiretü'l-ᶜĀrifīn*, https://library.tebyan.net/fa/Viewer/Text/82426/9 (19.07.2020)

Fetvacı Emine, *Sarayın İmgeleri – Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

Fığlalı Ethem Rûhî, "*Ebû Tâlib*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10., s. 237-238, TDV Yay., İstanbul 1994.

Firdevsî, *Şehnâme*, https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/ardeshir/sh14/, (16.06.2020)

Gibb E. J. Wilkson, *Osmanlı Şiir Tarihi*, Cilt 2, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Gazali, *Hidâyet Rehberi - Bidâyetü'l-Hidâye*, hzl. Veysel Akkaya, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Gazali, *El-Munkızu Min-ad-Dalâl*, 2. Baskı, çev. Hilmi Güngör, Maarif Basımevi, Ankara, 1960.

Gölpınarlı Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.

--------, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1997.

--------, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1999.

--------, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2006.

Gölpınarlı Abdülbaki, *Mevlevî Adap ve Erkânı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2006.

--------, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2004.

----------, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı,* İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları, İstanbul 2011.

----------, "*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1926- 33, C. III, s. 129-132.

----------, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kitabevi, İstanbul 1945.

Gökyay Orhan Şaik, *Destursuz Bağa Girenler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019.

Gulistān-ı Saᶜdī, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0CVD (05.05.2018)

Gündoğdu Cengiz, Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsî'ler, s. 2-16, *Tasavvuf Akademi*, file:///C:/Users/c%C3%BCneyt%20nur/Downloads/1265642785seyhlerailesi.pdf (19.08.2020)

Gündüzöz Güldâne, *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017.

Gündüzöz Soner, "*Tenuhî, Ebu Ali*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, s. 470-471, TDV Yay., İstanbul 2011.

Gürer Dilaver, "*Şiblî, Ebû Bekir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 39, s. 125-126, TDV Yay., İstanbul 2010.

Ḥadīḳatu'l-Ḥaḳīḳat ve Şerīᶜatu'ṭ-ṭarīḳat-i Senāyī, Teᶜālá http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0E5Y (18.06.2020)

Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, C. 1-2, hzl.-çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Halîfât Sahbân, "*Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 287-291, TDV Yay., İstanbul 1994.

Hammer J. Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İlgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2007.

Hatîbî- Fârisî, *Manāḳib-i Camāl Al-Dīn-i Sāvī*, hzl. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Hatiboğlu İbrahim, "*Mesâbihu's-Sünne*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, s. 258-260, TDV Yay., Ankara 2004.

H. Bekir Karlığa, "*Gazzâlî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, s. 518-530, TDV Yay., İstanbul 1996.

Heft Evreng-i Cāmī, Subḥatu'l-Ebrār, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/168U (17.06.2020)

Hoca Nazif, "*Baklî"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 545-547, TDV Yay., İstanbul 1991.

Horata Osman, "*Nedîm-i Kadîm*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 513-514, TDV Yay., İstanbul 2006.

Hüccetü'l-İslam İmam Gazali, *Mişkâtü'l-Envâr (Nurlar Feneri)*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1994.

Hücvirî, *Hakikat Biligisi (Keşfu'l-Mahcûb)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga*, Der. Eş-Şerîf er-Râdî, çev. Prof. Dr. Adnan Demircan, 4. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.

Işık Hüseyin Hilmi, *Mektûbât Tercümesi*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.

İbn Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, C. 1-18, Litera Yayıncılık, İstanbul (Muhtelif Tarihler).

İbnu'l-Fāriḍ, *Dīvān*, http://alhakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)]

İbni Haldun, *Şifâu's-Sâil – Tasavvufun Mahiyeti*, hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

İbni Sinâ, *Dânişnâme-i Alâ'î, Alâî Hikmet Kitabı*, Müt. Murat Demirkol, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2014.

İbni Hacer el-ᶜAskalānī, *Ed'dureru'l-Kâmineti Fî aᶜyāni'l-Mā'iti's-sāmineti*, C. 4, Dāru'l-Celīl, Beyrut, 1993, https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

İmam Gazzalî, *İslam'da Müsamaha (Faysalu't-Tefrika Beyne'l-İslam ve'z-Zendeka)*, çev. Süleyman Uludağ, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

İnalcık Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

İnalcık Halil, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

İpekten Haluk, "*İsmetî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 23, s. 140-141, TDV Yay., İstanbul 2001.

İsen Mustafa, "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ed. İsen Mustafa, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

--------, *Usulî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, hzl. Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.

İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukara*, hzl. Safi Arpaguş, Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

İşler Emrullah, "*Tarafe b. Abd*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, s. 14, TDV Yay., İstanbul 2011.

Kahraman Ahmet, "*Ahlâk-ı Alâî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, s.15-16, TDV Yay., İstanbul 1989.

Kahraman Ömer Faruk, "*Şehristânî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 467-468, TDV Yay., İstanbul 2010.

Kallek Cengiz, "*Kaffâl, Abdullah b. Ahmed*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s. 146-148, TDV Yay., İstanbul 2001.

Kāmil Suleymān el-Cubūrī, *Mesāliku'l-Ebṣār fī Memāliki'l-Emṣār li'bni Faḍlu'llâh el-ᶜUmrī Şihābu'd-dīn Aḥmed b. Yaḥyá*, el-Cuz'u'ş-ş̱āmin ᶜaşer (C. 18) Şuᶜarā'i Mıṣr, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, https://books.google.com.tr/books?id=4H1iDwAAQBAJ&pg (22.06.2020).

Kandemir M. Yaşar, "*Kâdî İyâz*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s.116-118, TDV Yay., İstanbul 2001.

Kanar Mehmet, "*Firdevsî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, s. 125-127, TDV Yay., İstanbul 1996.

---------, "*Nizâmî-i Gencevî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 183-185, TDV Yay., İstanbul 2007.

--------, "*Ebû Dâvûd es-Sicistânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 119-121, TDV Yay., İstanbul 1994.

---------, "*Müslim b. Haccâc*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 93-94, TDV Yay., İstanbul 2006.

----------, "*Tirmizî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s. 202-204, TDV Yay., İstanbul 2012.

Kara Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2008.

----------, "*Dâvûd et-Tâî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 48-49, TDV Yay., İstanbul 1994.

----------, "*Dârânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, s. 485, TDV Yay., İstanbul 1993.

Kara Necati, "*Ebû Dülâme*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 122, TDV Yay., İstanbul 1994.

Karaarslan Nasuhi Ünal, "*Ebû Nüvâs*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 205-207, TDV Yay., İstanbul 1994.

Karaismailoğlu Adnan, "*Kâsım-ı Envâr*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s. 542-543, TDV Yay., İstanbul 2001.

----------, "*Selmân-ı Sâvecî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, s. 446-447, TDV Yay., İstanbul 2009.

----------, "*Şebüsterî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 400-401, TDV Yay., İstanbul 2010.

Ḳaraḳaşzāde ᶜÖmer bin Meḥmed, *Mir'ātü'l-ᶜUşşāḳ ve Nūrü'l-Aḥdāḳ*, Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl. No. 318.

----------, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, İBB Atatürk Kitaplığı, No. Osmanlıca Eser Yazmaları Böl., No. 0303.

----------, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, No. 297.7 İSC.

----------, *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá*, Princeton University Library, Special Collections - South East (MSS), Islamic Manuscripts, Garrett no. 1436Y, OCLC Number: 122865788.

----------, *Hidayet Rehberi (Hocacihan Dergâhı)*, hzl. Tahir Galip Seratlı, Kardelen Yayınları, Konya 2010.

Karamustafa Ahmet T., *Vāhidī's Menākıb-i Hvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān Critical Edition and Analysis*, Published ad The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University 1993.

----------, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları – İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

----------, *Tasavvufun Oluşumu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Kâşânî Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâ'ifu'l-a'lâm fî-İşârâti Ehli'l-İlhâm)*, çev. Dr. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

Kâtip Çelebî, *Mîzânu'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ehakk*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

Kavruk Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1998.

Kaya Bayram Ali, "*Neşâtî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 18-19, TDV Yay., İstanbul 2007.

Kaya Mahmut, "*Fârâbî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s. 145-162, TDV Yay., İstanbul 1995.

----------, "*Bûsirî, Muhammed b. Saîd*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 468-470, TDV Yay., İstanbul 1992.

Kaya Nevzat, "*Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s. 381-382, TDV Yay., İstanbul 2001.

Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Taarruf*, hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

Kemâleddîn İsmâʿîl, *Terkibiyyāt*, https://ganjoor.net/kamal/tarkibatk/sh1/ (16.06.2020)]

Keşkūl-i Şeyḫ Bahāyī, Defter-i Çehārum, Kısmı-ı Evvel http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HXF (17.06.2020)

Keyânî Muhsin, "*Hankahlar Tarihi*", çev. Ali Ertuğrul-Süleyman Gökbulut, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2013

Kılıç Mahmud Erol, "*İbnü'l_Arabî, Muhyidddîn*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 20, s. 493-516.

----------, "*Ni'metullâh-ı Velî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, s. 133-135, TDV Yay., İstanbul 2007.

Kılıç Hulusi, "*el-Kâmûsü'l-Muhît*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s. 287-288, TDV Yay., İstanbul 2001.

Kılıçlı Mustafa, "*Ebū Firâs el-Hamdânî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 10, s. 125-126, TDV Yay., İstanbul 1994.

Kilisli Rifat Bilge, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980.

Kiremitçi Ferdi, "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Sayı 54, s. 320-321.

Koca Ferhat, "*el-Fetâv't-Tatarhâniyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s. 446-447, TDV Yay., İstanbul 1995.

Kocatürk Olcay, *Nev'î'nin Şiirinde İlim: "Netâyicü'l-Fünûn" Merkezli Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüskesk Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı) Bursa 2015.

Komisyon, *17. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Ed. Mehmet Ali Yekta Saraç –Muhsin Macit, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019.

Kolukırık Kubilay, "İbn-i Sinâ'nın Mûsikînin Temel Konularına Yaklaşımı ve Onun Mûskikî Anlayışında Fârâbî'nin Etkisi", *C.Ü. İlahiyat Dergisi*, XIII/2, 2009, s.371-383.

Köksal M. Fatih, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017

Köprülü M. Fuat, "*Abdal*", Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1935.

---------, *Türk Tarih-i Dinîsi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

---------, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004

----------, *Wilhelm Barthold-İslam Medeniyeti Tarihi*, Alfa Yayınları, 2014

----------, *Osmanlı Devleti'nin Kurluluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Köse Saffet, "*İsferâyînî Ebû Hâmid*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, s. 514, TDV Yay., İstanbul 2000.

Köten Akif, "Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve Şifâ'sının Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Cilt: 7, 1998, s.269-278.

Kubbealtı Lügati, http://www.lugatim.com/s/edhemiye (16.02.2020)

Kumbasar H. Murat, "Taftazânî (H.722-792/M.1322-1390)'nin Eserleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 25, Erzurum 2006, s. 151-159.

Kunt İbrahim, "Sadruddîn-i Konevî'nin Üç Halifesi: Fahruddîn-i Irâkî, Müeyyiddüddîn-i Cendî ve Saiduddîn-i Fergânî", *Tarihin Peşinde Uluslar arası Araştırmalar Dergisi*, yıl 2013, Sayı: 9, s.181-205.

Kurnaz Cemal, "*Sırrı Paşa*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, s. 127-129, TDV Yay., İstanbul 1997.

Kurtuluş Rıza, "*Keşfü'l-Esrâr*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s. 319, TDV Yay., İstanbul 2002.

----------, "*Mes'ûd-ı Sa'dî-i Selmân*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, s. 352-353

Kuşeyrî Abdülkerim, *Tasavvuf İlmine Dair – Kuşeyrî Risalesi,* hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

Kut Günay, "*16. ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış*", *Acâibü'l-Mahlukat - Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, Simurg Yayınevi, İstanbul 2010.

---------, "*Anadolu'da Türk Edebiyatı*", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Editör, Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayınları, İstanbul 1998.

---------, *"*Bir Şairi Değerlendirmedeki Yöntem: Ortak Malzemenin Kullanılışı ve İfâde Şekli*", İlmî Araştırmalar Dergisi,* İstanbul, Yıl 2000

Kutluer İlhan, "*Nûr"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 245-246, TDV Yay., İstanbul 2007.

----------, "*Sühreverdî, Maktûl*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 36-40, TDV Yay., İatanbul 2010.

Küçük Raşit, "*Abdullah b. Mübârek*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 122-124, TDV Yay., İstanbul 1988.

Küçük Hülya – Ceyhan Semih, "*Râbia el-Adeviyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 34, s. 380-382, TDV Yay., İstanbul 2007.

Küçük Sabahattin, *Bâkî Dîvânı,* TDK Yay. Ankara 1994.

--------, "*Kafzâde Fâizî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 24, s. 162-163, TDV Yay., İstanbul 2001.

Levend Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

--------, *Divan Edebiyatı* (Kelimeler ve Remizler; Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984

Mazıoğlu Hasibe, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK Yayınları, Ankara 2017.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Cilt 3, Eski Yazıdan Aktaran: Seyid Ali Kahraman, Yayına hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

--------, *Sicill-i Osmânî*, Cilt 4, Eski Yazıdan Aktaran: Seyid Ali Kahraman, Yayına hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Melikof İrene, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları Yayınlar, İstanbul 2010

Menavino Giovan Antonio, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir inceleme*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

Mengi Mine, "Klasik Türk Edebiyatında Mensur Türlerin Seyri, Tasnifi ve Tasnif Sorunları", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Mevlânâ Celâleddîni Rûmî, *Mesnevî,* Cilt 1-5, hzl.-çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2013.

Mevlânâ Celâleddîb-i Rûmî, *Mesnevî-i Maᶜnevî,* çev. Prof. Dr. Derya Örs – Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2015.

Mevlânâ, Mesnevî, C. 4, http://www.masnavi.net/2/10/eng/4/1285/ (09.12.2018)

Mezopotamya'nın Sessiz Dili, Bazen Sağlık ve Bazen Güç: Dek veya Dövme, (Kaynak: National Geographic) https://www.canakkalematbuat.com, (18.09.2017)

Molla Camî, *Sûfîlere Armağan/Tühfetü'l-Ahrâr*, çev. Yusuf Öz, Kurtuba Yayınevi, 2009.

Molla Cami, *Subhatu'l-Ebrâr/İyilerin Tesbihi*, çev. Hicabi Kırlangıç, Kurtuba Kitap Yayınları, 2011.

Moran Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Muḥammed Bāḳir Mūsevī Ḫansārī, *Ravḍatu'l-Cennāt fī Aḥvāli'l-ᶜUlemā'i ve's-Sādāt*, C. 7., http://lib.eshia.ir/10983/8/129 (22.06.2020)

Muḥammed ᶜAlī b. Ḥuseyn el-Māliki, *Ḥāşiyetu'l-ᶜAṭṭār ᶜalá Cemᶜi'l-Cevāmiᶜ li'l-İmām İbni's-Sebkī*, el-Cuz'u'ş-şānī, C. 2, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lübnān, https://books.google.com.tr/books?id=WOJKCwAAQBAJ&pg (21.06.2020)

Muḥammed ᶜAlī et-Tahānevī, Keşşāfu'l-Iṣṭılāḥātu'l-ᶜFunūn ve'l-ᶜUlūm, el-Cuz'u'ş-şānī, Mektebetu Lubnān/ Al-Tahanawi, Volume 2, Al-Kashāf An

Enciclopedia Of Artistic And Scientific Terminology, Librarie du Liban Publisher, https://books.google.com.tr/books?id=LMdKCwAAQBAJ&pg (22.06.2020)

Muhyiddin İbn Arabî, *Mevâki'un Nucûm – Yıldızların Mevkî*, çev. Abdullah Tâhâ Feraizoğlu, Kitsan Basım Yayın, İstanbul (ts.)

Muṣṭafá el-ᶜAdevī, *Cāmiᶜun Aḥkāmu'n-Nesā'i,* el-Cuz'u'r-rābiᶜ, Dārun İbni ᶜAffān, https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.

Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Hzr: Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, Cilt 2, çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1967.

Necmüddin Kübrâ, *Tasavvufî Hayat - Usûlu Aşere-Risâle ile'l-Hâim-Fevâihu'l-Cemâl*, çev.-hzl. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Nîzâmî, *Hamse-Mahzenu'l-Esrâr*, https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh2/ (09.12.2018)

Ocak Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, TTK Yayınları, Ankara 2010

---------, *Osmanlı Sûfiliğine Bakışlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

---------, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

---------, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

----------, *Yeni Çağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri - Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

---------, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler: 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.

---------, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam (Bir İmparatorluk Bir Din),* Alfa Yayınevi, İstanbul 2021.

Okumuş Ömer, "*Abdurrahman Câmî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s .94-99, TDV Yay., 1993.

----------, "*Âmilî, Bahâeddîn*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 3, s. 60-61, TDV Yay., İstanbul 1991.

Okuyucu Cihan, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.

----------, "*Âzerî, İbrahim Çelebî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.,ilt 4, s. 325-326, TDV Yay., İstanbul 1991.

Okuyucu Cihan-Kartal A.-Köksal M. Fatih, *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009.

Onay Ahmet Talât, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Öngören Reşat, "*Sûfî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, s. 471-472, TDV Yay. İstanbul 2009.

----------, "*İbrahim b. Edhem*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, s. 293-295, TDV Yay, İstanbul 2000.

Öz Mustafa, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 201

----------, "*Tûsî, Ebû Ca'fer*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s. 435-437, TDV Yay., İstanbul 2012.

Özcan Azmi, "*Eyüp Sabri Paşa*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s. 8-9, TDV Yay. 1995.

Özcan Nuri, "*el-Mekâsı*d", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, s. 420-421, TDV Yay. İstanbul 2003.

Özek Ali, "*el-Keşşâf*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s. 329-330, TDV Yay., İstanbul 2002.

Özen Şükrü, "*Taftazânî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, s. 299-308, TDV Yay., İstanbul 2011.

----------, "*Mâtürîdî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 28, s. 146-149, TDV Yay., İstanbul 2003.

----------, "*Yahyâ b. Eksem*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 43, s. 249-251, TDV Yay., İstanbul 2013.

Özkan Halit, "*Süyûtî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 188-198, TDV Yay., İstanbul 2010.

Özler Mevlüt, "*Tevhîd*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s. 18-20, TDV Yay., İstanbul 2012.

Öztürk Mustafa, "Mefâtîhu'l-Esrâr Adlı Kur'an Tefsiri Bağlamında Ebü'l-Feth eş-Şehristânî'nin Mezhebî Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Ocak-Haziran 2012, ss.1-41.

Pakalın Mehmed Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt 1-3, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Pala İskender, *Şairlerin Dilinden*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.

Redhause James W., *Müntahabât-ı Lügat-i Osmâniye*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Rene WELLEK-Austin VARREN, *Edebiyat Teorisi*, Çeviren: Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.

Ricaut Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, Terc. Halil İnalcık – Nihan Özyıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Sadıkoğlu S. Cengiz, "*Sâib-i Tebrîzî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 35, s. 541-542, TDV Yay., İstanbul 2008.

Ṣafāyī Muṣṭafa Efendi, *Teẕkire-i Ṣafāyī* (Nuḫbetü'l-Âŝār Min Fevā'idi'l-Eşᶜār), İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks, hzl. Doç Dr. Pervin Çapan, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

Ṣalāḥa'd-dīn Ḫalīl b. Eybek eṣ-Ṣaferī, *Kitābu'l-Vāfī bi'l-Vefāyāt*, el-Cuz'u'r-rābīᶜ, Beyrūt-Lubnān, Dāru'l-Aḥyā'i't-Turāŝi'l-ᶜArabī, 2000, https://books.google.com.tr/books?id=axpHCwAAQBAJ&pg (22.06.2020)

Say Yağmur, "*Aleviliğin Osmanlı Dönemi Yazılı Kaynakları*", Alevi Akademisi Bilim Kurulu Sempozyumu, Almanya-Bremen, 10-11 Haziran 2006 (http://www.uzumbaba.com/alevi/aleviligin-osmanli.htm (24.03.2021)

Sefercioğlu Nejat, "*Nev'î*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 52-54, TDV Yay., İstanbul 2007.

Sevgi H. Ahmet, "*Hilâlî-i Çağatâyî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 18, s. 21-22, TDV Yay., İstanbul 1998.

Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013.

Shimmel Annamarie, "Hz. Muhammed'in Nuru ve Tasavvufî Gelenek", *Bülten İlam*, Bahar-Yaz 2009, Yıl 2, Sayı 9, s. 14 http://ilam.org.tr/wp-content/uploads/yayinlar/bultenler/Bulten_9.pdf (20.08.2020)

Sinanoğlu Mustafa, "*el-Mevâkıf*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 29, s. 422-424, TDV Yay., Ankara 2004.

Soyer Ahmet Yılmaz, "*Şeyh Sâfî, ya da Şeyh Safiyüddin Erdebilî'nin Gerçek Hayatı*", Uluslararası Hacı Bektaş Velî ve Takipçileri Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 6 - 08 Kasım 2020, cilt.1, sa.30, ss.335-344: https://avesis.sdu.edu.tr/yayin/fdb94a7a-fce3-4105-93f5-797f3e43912b/seyh-safi-ya-da-seyh-safiyuddin-erdebilinin-gercek-hayati (15.11.2021)

Specimen of Arabian Poetry From The Earliest Time To The Extinction Of The Khaliphat With Some Account Of The Autors, By J.D. Carlyle, B.D. F.R.S.E. Camnridge, Printed By Jhon Burges Printer To The University, London, https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

Sunar Cavit, *İslam Felsefesi Dersleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967.

----------, *Melâmîlik ve Bektaşîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

Şahinoğlu Nazif M., "*Alâüddevle-i Simnânî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, s.345-346, TDV Yay., 1989.

Şeker Fatih M., *Osmanlı Entelektüel Geleneği*, Dergâh Yayınlar, İstanbul 2013.

Şentürk Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, C. 1, OSEDAM Yayınları, İstanbul 2016.

Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, hzl. Muhammed Nur Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002.

Şeyḫ ᶜAṭiyye Saḳr, *Mevsūᶜatu Aḥsenu'l-Kelām fi'l-Fetāvāyá ve'l-Aḥkām*, el-Cuz'u'l-Evvel, el-Mektebetu Vehbe, Dāru'l-Kutubu'l-Mıṣriyye, Kahire 2011, https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Kitâbü't-Telvîhât*, çev.-hzl. Ahmet Kamil Cihan-Salih Yalın, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019.

Şimşek Selami, *Osmanlının İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2012.

----------, "Seyyid Mehmed Nûrî Üsküdârî (ö. 1273/1856) ve Salât-ı Kemâliyye Şerhi", *Tasavvuf Dergisi*, Sayı 11, Ankara, 2003, ss. 351-376.

Şirinov Agil, "*Tûsî Nasiruddîn*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, s.437-442, TDV Yay., İstanbul 2012.

Talu Mehmet, "*Bâharzî, Ali b. Hasan*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 4, s. 474, TDV Yay., İstanbul 1991.

Tanındı Zeren, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 3, 2002.

Tanpınar Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, MEB Yayınları, Ankara 2001.

Tanrıkorur Ş. Barihüda, "*Mevleviyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, s. 468-475, TDV Yay. İstanbul 2004.

Tanyıldız Ahmet, "Tahran'da Bulunan Türkçe Bir Şiir Mecmûasi ve Neşredilmemiş Bazi Şiirler", *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi* (Journal of Academic Literature), Yıl 1, Sayı 2, Aralık 2015, ss. 39-87 http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1486393916.pdf (06.07.2020)]

Tarlan Ali Nihat, *Necati Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

---------, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

---------, *Edebiyat Meseleleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Taşğın Ahmet, *Klasik Kaynaklarda Heterordoks Dervişler ve Heterodoksi,* Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2012.

Tekin Mehmet, *Roman Sanatı 1*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000.

Tosun Necdet, "*Nurbahşiyye*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 248-249, TDV Yay., İstanbul 2007.

----------, "*Sadeddîn-i Kaşgârî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, s. 391-392, TDV Yay., İstanbul 2008.

Turan Şerafettin, "*Kemalpaşazâde*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s.238-240, TDV Yay. İstanbul 2002.

Tülücü Süleyman, "*Lebîd b. Rebî'a*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, s. 121-122, TDV Yay., İstanbul 2003.

--------, "*Ukayşir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 42, s. 284-285, TDV Yay., İstanbul 2012.

Türer Osman, *Biblioteque Nationale'de Bulunan Tasavvufla İlgili Türkçe Yazma Eserler*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 8, 1988 Yılı, s. 203-209.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009

Uludağ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2005.

--------, "*Câmî, Ahmed-i Nâmekî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 99-100, TDV Yay., İstanbul 1993.

--------, "*Edhemiyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 421, TDV Yay., İstanbul 1994.

--------, "*Halvet Der-Encümen*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 15, s. 387-388, TDV Yay., İstanbul 1997.

--------, *"Nûr"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 245-246, TDV Yay., İstanbul 2007.

---------, "*Cendî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 361-362, TDV Yay., İstanbul 1993.

---------, "*Harakânî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 16, s. 93-94, TDV Yay., İstanbul 1997.

---------, "*Bâyezîd-i Bistâmî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 238-241, TDV Yay., İstanbul 1992.

----------, "*Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, s. 192-193, TDV Yay., İstanbul 2002.

----------, "*Hallâc-ı Mansûr*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 15, s. 377-381, TDV Yay., İstanbul 1997.

----------, "*Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hvâzin*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, s. 473-475, TDV Yay., İstanbul 2002.

Usluer Fatih, *Hurûfîlik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009.

Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

----------, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Üzüm İlyas, "*Kütüb-i Erba'a*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, s. 4-6, TDV Yay. 2003.

Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân - İnceleme Tenkitli Metin*, hzl. Prof. Dr. Turgut Karabey vd., Akçağ Yay., Ankara 2015.

Yahyâ b. Sâlih el-İslambolî, *Tarîkat Kıyâfetleri*, hzl. M. Serhan Tayşi – Mustafa Aşkar, Sûfî Kitao Yayınları, İstanbul 2006.

Yalçın Yunus, *Türk Edebiyatında Velâyetnameler ve Otman Baba Velâyetnamesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri, 2008.

Yavuz Hilmi, *Kara Güneş*, Can Yayınları, İstanbul 2003.

Yavuz Yusuf Şevki, "*Fahreddin er-Râzi*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, s. 89-95, TDV Yay., İstanbul 1995.

----------, "*Erbaîn*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 11, s. 271-272, TDV Yay., İstanbul 1995.

---------, "Hidâyet", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, s. 473-477, TDV Yay. İstanbul 1998.

Yavuz Sâlih Sabri, "*İsferâyînî Ebû İshak*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, s. 515-516, TDV Yay., İstanbul 2000.

Yazıcı Tahsin, *"Belh"* Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 410-411, TDV Yay., İstanbul 1992.

----------, "*Cemâleddîn-i Sâvî*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 313-314, TDV Yay., İstanbul 1993.

----------, "*Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, s. 220-222, TDV Yay., İstanbul 1994.

----------, "*Haydariyye*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, s. 35-36, TDV Yay., İstanbul 1998.

----------, *"Hemedân"* Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, s. 183-185, TDV Yay., İstanbul 1998.

Yekbaş Hakan, "*Hüdâyî-i Kadîm*", http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hudayii-kadim-mustafa (15.11.2021)

Yetik Erhan, "*İzzeddin el-Kâşî*" Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 23, s. 555, TDV Yay., İstanbul 2001.

Yılmaz Hasan Kâmil, "Celvetiyye", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 273-275, TDV Yay., İstanbul 1993.

----------, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015.

----------, "Yahya b. Muaz er-Râzî kuddise sirruh", *Altınoluk Dergisi*, Şubat-1988, s. 45.

----------, "Fenâ ve Bekâ", *Altınoluk Dergisi*, 1997 – Nisan, Sayı: 134, Sayfa: 34.

Yılmaz Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII. Yüzyıl),* OSAV Yayınları, İstanbul 2007.

Yılmaz Ömer, Magisterabeit *Vāḥidīs „Kitāb-i Ḫoğa-i ğihān" als Quelle des „Nūr el-hudā li-man itadā" von Qaraqašzāde, ᶜÖmer b. Meḥmed, Eine Studie zur Geschichte der anatolischen Sûfî Orden,* Betreuung der Arbeit: Prof. Dr. Manfred Götz, Orientalisches Seminar der Universtära zu Köln, Bonn, November 1997.

Yiğit İsmail, "*Ömer b. Abdülazîz*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 34, s. 53-55, TDV Yay., İstanbul 2007.

Yücer Hür Mahmut, *Temsiller: Vahdet-i Vücûd ve Sembolizm*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2009.

Yüksel Azmi, "*Ahtal*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 183-184, TDV Yay., İstanbul 1989.

Yüksel Emrullah, "*İsferâyînî Şehfûr b. Tâhir*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, s. 517-518, TDV Yay., İstanbul 2000.

Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 3, 2002.

Zilfi Madeline C., "Osmanlı Uleması", *Türkiye Tarihi (1603-1839) – Genç Osmanlı İmparatorluğu*, Editör: Suraiya Faroqhi, Çeviren: Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011,

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=88391 (18.07.2014)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=161648 (18.07.2014)

https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%86%D9%88%D8%B1 (12.01.2020)

https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary?DictionarySearch%5Bword%5D=%D9%86%D9%88%D8%B1&DictionarySearch%5Bdefinition%5D= (24.02.2021)

http://www.tasavvufdergisi.net/Makaleler/622488570_11_13_2003_IV_11_SIMSEKS.pdf (19.08.2020)

https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/09/ (19.08.2020)

https://www.muzikbir.org/Albumler/nurul-huda/52 (23.02.2021)

https://kutuphane.tbmm.gov.tr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=143668 (20.02.2021)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=20897: Erişim tarihi: 19/07/2014

http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nurul-huda/176992 (24.02.2021);
http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/word.php?genel=Kazasker%20Mustafa&basitAra=1&karakterEslemesi=1&siralama=eserAdi&id= (20.02.2021)

http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nurul-huda/176992 (24.02.2021)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=157478: (19.07.2014)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=105208: (19.07.2014)

III. BÖLÜM

METİN

Tenkitli Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

Çalışmamızda tenkitli metnin kuruluşu, M. Fatih Köksal'ın *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*[1405] adlı kitabındaki önerileri ile Ali Nihat Tarlan'ın, *Necati Beg Divanı* çalışmasında tenkitli metnin kuruluş metodu[1406] dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bu bağlamda elimizde müellif nüshası veya tamamen sahih bir nüsha bulunmadığı ve mevcut nüshaların bir kısmı eksikliği, bir kısmı ise yanlışlığı dolayısıyla asliyetini kaybettiği için eserin tenkitli metninin kuruluşunda içlerinden herhangi birinin esas nüsha olarak alınması yoluna gidilmemiştir. Herhangi bir nüshanın esas kabul edilip tenkitli metnin bu nüshaya dayanılarak kurulması yerine, içlerinden seçilen dokuz nüshanın mahiyetlerine uygun bir metotla karşılaştırılıp elden geldiği kadar ince bir kritiğe tabi tutularak eserin orijinal şekline yaklaşılmaya çalışılmıştır. Tarlan'ın ifadesiyle söylemek gerekirse bu şekilde emek sarf edenler takdir ederler ki, bu şekilde bir eserin tenkitli metnini kurmak yepyeni bir eser vücuda getirmekten daha güçtür. Bir nüshayı ele alıp onu esas kabul etmek ve diğerlerinin farklarını mekanik bir şekilde göstermek suretiyle tenkitli metnini kurmak belki çok daha kolaydır, fakat bunun o kadar ilmî bir kıymeti yoktur. Bu olsa olsa bazı sınırlı eserlerde yapılabilir. Fakat divanlarda olduğu gibi klasik Türk edebiyatında, özellikle süslü nesirle yazılmış birçok edebî eserlerimizde ne tarih olarak eskilik ne şeklen mükemmellik pek bir şey ifade etmemektedir. Bu durumda Tarlan'a göre "*yapılacak yegâne* şey, *sanatkârın şahsiyetine ve devrine ruhan, fikren girip burada izahı uzun metodlarla mukayese ve kritik yaparak doğruya yaklaşmak için çabalamaktır."* Bizim çalışmamızda da tenkitli metnin kuruluşunda bu yol izlenmiştir.

[1405] M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 19-45
[1406] Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. V-VI

Çalışmamızdaki tenkitli metnin kuruluşunda benimsenen bu esas yolun yanı sıra metnin tertibi ile işaretler sistemi ve nüsha farklarının gösterilmesi ve imlayla ilgili hususları iki başlık halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. **Metnin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi**

1.1. Metinin manzum bölümlerinde kullanılan her Türkçe, Arapça ve Farsça manzum parçasına toplu bir sıra numarası verilmiştir. Yani bir şairin aynı şiirine ait birkaç beyit beraber kullanılmışsa bu beyitlerden her birine ayrı bir sıra numarası vermek yerine ilgili şiir kısmının başına toplu bir sıra numarası verilmiştir. Fakat metinde kullanılan beyit kendisinden önce kullanılan herhangi bir beytin devamı niteliğini taşımıyorsa tek başına ayrı bir manzum parça kabul edilerek müstakil bir sıra numarası verilmiştir. Dolayısıyla metinde kullanılan sıra numaraları metindeki beyit sayısını değil manzum parça sayısını ifade etmektedir.

1.2. Nüshaların sayfa numaraları, nüshaların tanıtıldığı bölümde gösterilen rumuzlarla birlikte, tenkitli metinde köşeli parantez içinde verilmek yerine, dipnotlarda verilen farklarla birlikte varak yüzleri ile verilmiştir ("fikr ü edndīşede: Ü1.3a, İ2.2a, H2-1.1a, N.2a / endīşede Ü2.2a, L.2a, Ü3.2a / endīşe T.3a / endīşe-i Ü5.2a…" gibi).

1.3. Arapça ve Farsça ibareler, iktibaslar, kelâm-ı kibârlar, ayetler, hadisler vs. önce ilgili dilin orijinal harfleriyle yazılmış hemen devamında ya da yanında da latin harfleriyle transkribe edilerek tırnak işareti içinde ve italik olarak; beyitler, rubailer ve Arapça-Farsça olan diğer bütün manzum parçalar tırnak işareti içinde alınmaksızın ve italik olmadan orijinallerinin hemen yanında verilmiştir. Başta ayet-i kerimeler, hadis-i şerifler olmak üzere bütün Arapça ve Farsça iktibasların ve ibarelerin Türkçe manaları dipnotlarda verilmiştir. Metinde yer alan ayetlerin tamamı ya da iktibas edilen kısımlarının Arapça orijinalleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın online Kur'an-ı Kerim (https://kuran.diyanet.gov.tr/) sayfasından alıntılanarak harekeli bir şekilde verilmiştir.

1.4. Ayetlerin meallerinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından online erişime sunulan https://kuran.diyanet.gov.tr/ resmî sitesindeki Kur'ân-ı Kerim Meali'nden istifade edilmiştir.

1.5. Metindeki bölüm başlıkları büyük ve kalın harflerle yazılmıştır. Ayrıca metnin içinde kaynak olarak geçen eserlerin ve yazarlarının adları, başlık niteliğini taşıyan ibareler, vurgulanması gereken özel bazı dinî-tasavvufî ıstılahlar siyah kalın harflere yazılmış; kaynak olarak geçen eser isimleri kalın harflerle yazılmış olmasına ek olarak italik karakterlerle dizilmiştir.

1.6. Nüshalarda manzum kısımları gösteren "mısra, beyt, kıt'a, rubai, nazm, şiᶜr" gibi başlıklarda bir tutarlılık olmadığından bu konuda herhangi bir nüsha esas alınmamış, bununla birlikte tenkitli metinde kullanılan nüshalarda bulunan varyantlar içinden manzum parçanın türüne veya şekline en uygun düşen başlığın kullanılmasına özen gösterilmiştir. Mesela, metinde yer verilen şiir kısmı rubai nazım şeklinin özelliklerini taşıyor ve nüshalardan birinde söz konusu şiir rubai başlığı altında verilmişse, o nüshadaki başlık doğru olarak kabul edilip tenkitli metinde kullanılmıştır. Yalnızca çoğu nüshada Arapça manzum kısımlarının çoğu "şiᶜr" başlığıyla verildiği için tenkitli metinde de Arapça manzum parçalarının başlığı istisnai durumlar dışında genel olarak "şiᶜr" olarak verilmiştir. Ayrıca metinde yer alan bir çok manzum parça veya beyit başlıksız olarak verildiği için bir standart oluşturmak amacıyla başlıkları olmayan şiir kısımlarının başına köşeli parantez içinde tarafımızca uygun başlıklar eklenmiştir: [Beyt], [Naẓm]… gibi.

1.7. Anlam yahut eserin manzum parçalarında vezin gereği yapılması gereken türlü eklemeler, metin tamirleri, ayrıca manzum parçaların sıra numaraları, vezinleri, metinde yer almayan "beyit, nazm, rubai" gibi başlıkları, metinde adları geçmediği halde tespit edilen şairlerinin isimleri köşeli [ ] tek parantez içinde gösterilmiş, okunamayan kelime veya ibareler metinde üç nokta (…) işaretiyle gösterilmiş; okunduğu halde anlamlandırılamayan kelimelerin veya

kendisinden emin olunamayan bilgilerin (şairlerin doğum, ölüm tarihi veya şiirlerin ilgili şaire aidiyeti gibi) yanına ise (?) işareti konulmuştur.

1.8. "i-" fiili, "ile" edatı/bağlacı, Farsça "kï", Türkçe "kim" bağlacı; içün ve gerü edatları metinde kendisinden önce olan kelime, isim veya çekimli fiille birleşik yazılmış ise alt tire (_) işaretiyle eklenmiş olduğu kelimeyle birlikte (fikri_ile, nāmeşrūᶜ_ile, didüm_kï, olsun_kim, olmaġ_içün, şimden_gerü, virür_ise, olurlar_idi… gibi).

1.9. İçinde başka nüsha farklarının da gösterildiği uzun ibareler ve pragraflar uzunluğundaki kısımlar köşeli çift parantez [[…]] işareti içine alınmıştır. Eğer bu işaretle gösterilen kısım bir sayfayı buluyor veya geçiyorsa, bu durmda köşeli çift parantezin içindeki metin kısmının başındaki ve sonundaki birkaç kelime kalınlaştırılmıştır. Bunun yanında köşeli çift parantezin içinde olan ya da dışına taşan ve farkları gösterilen birden fazla iç içe geçmiş başka ifadeler ve ibareler içeren kısımlar varsa, bunlar da ya tek "büyük küçük" <…> işareti içine alınmış, ya da "çift büyük küçük" <<…>> işareti içine alınmıştır: "<<insān hemān bu şekl-i****** maḫṣūṣ ola <ve nefs-i insānī yaᶜñī rūḥ-ı insānī maḥżā mizāc-ı ṭabīᶜat ola.>****** [[Bu sebebden didiler kï>>****** mevādd-ı ᶜunṣuriyye mevt_ile****** fenā bulup zevāl-i ḥayāt ile müteferriḳ olduḳdan ṣoñra yine nice****** cemᶜ olur diyü ḥayrān oldılar. Ve nefs-i insānī yaᶜnī rūḥ-ı insānī maḥżā mizāc-ı ṭabīᶜat ola ṣandılar*. İᶜāde-i maᶜdūm nice mümkündür ve cemᶜ-i müteferriḳa** nice ḳābildür diyüp biḥār-ı şekk ü şübhede ġarḳ** olmaġla helāk oldılar. Ve**]]" gibi.

1.10. Arapça ve Farsça isim tamlamalarında, isimlerle bitişik yazılan (bi-, li-… gibi) veya bazı eklerle bitişik yazılan (fe-lā) bazı Arapça edatların yazılışında (*li-idrāki, li-men, bi-yedī, bi-mebaᶜ<u>ş</u>ihi … gibi*) kısa tire işareti (-) kullanılmıştır ("yevmi'l-ḳıyām", "dürer-i zevahir"). Farsça birleşik isim veya sıfatlar yazılırken veya isim hal ekleri konumunda olan "ez, der, be, est… vb." ekler isimlere getirilirken genellikle kısa tire işareti kullanılmadan birleşik yazılmışlardır, ancak benzer yazılıştaki kelimelerle anlamları karıştırılmasın

diye bazı istisnai durumlarda ilgili ekler ile başlarına getirildikleri kelimeler arasına kısa tire (-) işareti konulmuştur. Ayrıca ayet, hadis veya Arapça veya Farsça ibarelerle iktibasların orijinal harflerle yazılmış şekli ile latin harfleri ile transkribe edilmiş metni arasına da kısa tire (-) tir konulmuştur.

1.11. Harf-i ta'rîf olan yada "el" takısı olarak da bilinen tarif harflerindeki "ال" "ا" (elif) harfi kesme işareti " ' " ile gösterilmiştir ("*ʿibādu'llâh" "yevmi'l-ḳıyām, ve'l-kāẓimīne…*")

2. Nüsha Farklarının Gösterilmesi

2.1. Yukarıda da belirtildiği gibi hiçbir nüsha tek başına metne esas olarak alınmamış, tenkitli metinde kullanılan nüshaların hepsi kullanılarak müellifin kaleminden çıkan metne en yakın "metin" ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.2. Nüsha farkları aparatlarda gösterilmiştir. Nüsha farkları gösterilirken varyantın bulunduğu nüshanın rumuzu ile varak numarası (.) nokta ile ayrılmış, varak rakamından hemen sonra ise "a" veya "b" harfiyle varağın yüzüne işaret edilmiş (Ü1.3a… gibi); asıl metne alınan şekil ile diğer varyantlar eğik çizgi (/), aynı varyantın bulunduğu nüsha rumuzları ise virgül (,) işaretiyle birbirinden ayrılmıştır. Aparatta verilen beyitlerdeki iki mısraın arası noktalı (;) virgül ile ayrılmış, ayrıca aparatta nüsha farklarının dışında yer alan bilgi notları da nüsha farklarından (;) ile ayrılmıştır, yani nüsha farklarının sonunda noktalı virgül konularak başka bilgi notlarına ya da açıklamalara yer verilmiştir.

2.3. Nüsha farkları gösterilirken aparatta önce ana metne alınan doğru olarak kabul edilen şekil verilmiş, iki nokta işaretinden (:) sonra doğru olarak kabul edilen şeklin yer aldığı nüsha veya nüshaların rumuzu verilmiş, boşluktan sonra diğer nüsha veya nüshalardaki varyant(lar) gösterilmiş, boşluktan sonra asıl metne alınmayan bu şeklin bulunduğu nüshanın veya nüshaların rumuzuna yer verilmiştir. Asıl metne alınan ve doğru olarak kabul edilen şekilden sonra metinde yer verilmeyen her bir varyant veya varyantlar eğik çizgi (/) ile

ayrılmıştır: “fikr ü edndīşede: Ü1.3a, İ2.2a, H2-1.1a, N.2a / endīşede Ü2.2a, L.2a, Ü3.2a / endīşe T.3a / endīşe-i Ü5.2a” gibi.

2.4. Aparatta nüsha farkları gösterilirken, ilgili varyantın veya varyantları içeren nüshaların rumuzlarıyla birlikte varak numarası ile yüzü verilmiş, söz konusu varyantlardan hiçbirini içermeyen nüshaların ise varak numaraları verilmeden yalnızca rumuzları verilmiş ve söz konusu varyantın bu nüshada bulunmadığı belirtilmiştir: “ve: Ü1.55a, İ2.83a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N’de yok”. Eğer varyant bir ibareden fazla ise “bu nüsha(lar)da bu kısım yok/bu şiir kısmı yok” gibi ifadeler kullanılmış: “Naẓm: Ü1.55a-b, Ü2.54a, T.96a, L.73a, Ü3.67a, H2-1.76b, N.75b / İ2, Ü5’de bu şiir kısmı yok” gibi.

2.5. Tenkitli metinde kullanılan ibare veya kısım yalnızca nüshaların birinde bulunuyor, diğerlerinin hiçbirinde bulunmuyorsa, metinde kullanılan ibare veya kısım aparatta aynen gösterilip bulunduğu nüshanın rumuzu ve varak numarası verilir ve (/) işaretinden sonra içinde bulunmadığı diğer nüshaların rumuzları verilmeden “diğer nüshalarda yok/diğer nüshalarda bu kısım yok” gibi toplu bir ifade ile fark belirtilmiştir: “ve mīrān-ı ṭarīḳat: Ü1.55a / Diğer nüshalarda yok”. Aynı şekilde tenkitli metinde kullanıla ibare veya kısım diğer nüshaların hepsinde bulunuyor, yalnızca bir nüshada bulunmuyorsa bu durumda aparatta bulunduğu nüsha rumuzlarına yer verilmeden yalnızca asıl metinde kullanılan söz konusu ibare veya kısım aynen verilir ve iki nokta işaretinden (:) sonra söz konusu ibarenin yer almadığı nüshanın yalnızca rumuzuna yer verilmiş ve “bu nüshada yok” veya daha uzun bir kısım ise “bu nüshada bu kısım yok” gibi bir ifade ile fark gösterilmiştir: “teşbīh idüp: Ü1’de yok”; “[[Ve bu vech ile …. echel ḳavimsiz]]: Ü1’de bu kısım yok” gibi.

2.6. Tenkitli metinde tercih edilen kısmın uzun olması durumunda aparatta gösterilirken başından ve sonundan birkaç kelime yazılmış, bunu belirtmek için de üç nokta (…) işareti kullanılmıştır. Diğer nüshalardaki farklar ayrıntı ile verilmiştir: “<ervāḥ-ı pīş-ḳademlerin .... dünbelek ve dā'ire>: Ü2.66b,

T.117b, Ü3.84a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b-95a / ve rüsūm-ı ḳadīmeleri üzre ervāḥ-ı pīş u ḳademlerin ḫayr ile yād ve ellerine dā'ire ve dünbelek L.90a" gibi.

2.7. Tenkitli metinde kullanılan ibare veya kısımda bazı nüshalardan takdim veya tehir söz konusuysa bu durum aparatta açıklanmıştır: "[[Ve ser-bürīde külāh ... ḳażāya rıżādur]]: Ü1.87b, Ü2.77b, T.137a, Ü3.95a, İ2.116a, Ü5.127b, H2-2.11b, N.108b / L'de bu kısım yukarıdaki şiirden önce geçen hadis-i şeriften hemen sonra yer almaktadır." gibi.

2.8. İçinde başka nüsha farklarının da gösterildiği uzun ibareler ve pragraflar uzunluğundaki kısımlar tenkitli metinde köşeli çift parantez [[…]] işareti içine alınmıştır. Eğer bu işaretle gösterilen kısım bir sayfayı buluyor veya geçiyorsa, bu durmda köşeli çift parantezin içindeki metin kısmının başındaki ve sonundaki birkaç kelime kalınlaştırılmıştır. Bunun yanında köşeli çift parantezin içinde olan ya da dışına taşan ve farkları gösterilen birden fazla iç içe geçmiş başka ifadeler ve ibareler içeren kısımlar varsa, bunlar da ya tek "büyük küçük" <…> işareti içine alınmış, ya da "çift büyük küçük" <<…>> işareti içine alınmıştır. Bu işaretler içine alınan bu tip uzun kısımların farkları aparatta gösterilirken metinde içine alındıkları işaretler ile birlikte verilmiş, bu uzun kısımların başından ve sonundan birkaç kelime aparatta verilmiştir. Bu tür uzun kısımlar genelde diğer bazı nüshalarda yer almayan birkaç paragraf halindeki kısımlar olduğu için, aparatta asıl metindeki kısmın ilk ve sonu bu şekilde verildikten sonra söz konusu kısmın bulunmadığı nüsha belirtilmiştir: "[[sirişkin revān ve kendüyi pederinden …. ol püser bu ferzend-i dil-pesend ola]]: L'de bu kısım yok" gibi. Mesela bu kısım, tenkitli metinde bir buçuk sayfalık bir kısımdır.

2.9. Aparatta nüshalar arasındaki farklar gösterilirken, nüshalardan birindeki varyantla ilgili ek açıklamalar parantez (…) içinde verilmiştir: "Naẓm: Ü1.89b, İ2.118a, N.110b / Ḳıṭ'a Ü5.130a (***Ü5'de ilk önce "Şi'r" olarak yazılan başlık sonradan "Ḳıṭ'a" şeklinde değiştirilmiş)*** / Şi'r Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, H2-2.13b" gibi.

2.10. Metinde Arapça/Farsça ve Türkçe olarak dizilen şiir veya iktibas bölümlerindeki kelime farkları metindeki orijinal (Arapça/Farsça) metnindeki kelimeler esasa alınarak aparatta gösterilmiş ve dipnotta hem orijinal yazılışı hem Türkçesi birlikte verilmiştir: "تخت - taḫt: Ü1.4a, Ü2.3a, H2-1.2b, N.3b / بخت - baḫt T.4b, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3b / تحت - taḥt İ2.3a" örneğinde olduğu gibi.

2.11. Manzum parçalardan şairleri tespit edilebilenlerin kaynakları dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca tespit edilen orijinal kaynaklarından metinde kullanılan bazı şiirlerin yanlışlık ve eksikleri tespit edilip doğru şekilleri dipnotta gösterilmiştir: "مبند – mebend: Orijinal metninde "منه - menih" şeklinde geçmektedir [bk. Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân-ı Eşᶜâr*, Terkibiyyât No: 8/1; https://ganjoor.net/salman/divanss/tarkibatss/sh8/(07.06.2020)]"

لازم عدمست انچه - lāzim-i ᶜademest ānçï: Orijinal metninde "بی‌عدم نبود هر چه - bīᶜadem nebuved herçï" şeklinde geçmektedir [[bk. Saᶜdî, Mevâᶜiz, Müfredât, Beyt No: 14: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/mofradat/sh14/ (07.06.2020)]] gibi.

3. İmlâyla İlgili Hususlar

3.1. Farsça kelimelerdeki "vâv-ı maᶜdûle", (ˇ) olarak gösterilmiştir. (Ḫˇāce).

3.2. Elif bulunmadığı halde "a" sesi uzun okunan Arapça kelimelerde şapka (^) işareti kullanılmıştır: " "Allâh, hâẕā vb." gibi.

3.3. Arapça kelimelerde, kelimenin sonuna gelen elif-i maksureler "ى" (á) şeklinde gösterilmiştir: "ᶜalá (على), ilá (الى), hüdá (هدى)" gibi.

4. Farsça "ki" bağlacındaki (oirjinalinde güzel he "که" ile yazılan) "i" sesi " ï " şeklinde yazılmıştır: "(بلکه) belkï " gibi.

4.1. Arapça kökenli "şey" kelimesinin sonunda yer alan hemze Atrapça, Farsça veya Türkçe ibarelerin içinde ister yazılsın ister yazılmasın her zaman gösterilmiştir: şey' .

4.2. Farsça "āsā" vb. benzetme edatları genelde ayrı yazılmıştır: "āfitāb āsā" gibi.

4.3. Tekrarlanan iki kelime arasında bazı ek veya edatların getirilmesiyle yapılan Farsça söz öbekleri araya tire girmeden birleşik yazılmıştır: "serāser, sertāser" gibi.

4.4. “be-“ edatıyla yapılan tekrarlar ise ayrı yazılmış ve “be-“ edatı ikinci tekrarla birlikte yazılmıştır: “cā becā,” “rū berū” gibi.

4.5. Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki “ö, ü” ünlü sesleri, ilgili tek başına Türkçe anlamıyla veya Osmanlı Türkçesi tamlamalarında kullanıldığında Türkçe telaffuzu ve imlasına göre yazılmıştır. Aynı kelimeler tamamen Arapça veya Farsça olan bir cümle veya şiirde kullanıldığında ilgili dilin telaffuzu dikkate alınarak ilgili kelimedeki ünlüler Türkçe telaffuzuna göre yazılmamıştır. (Örneğin: “شكر” “ş**ü**kr” kelimesi tek başına Türkçe bir kelime olarak veya Osmanlı Türkçesi gramer kaidelerine göre kurulmuş olan isim tamlamalarında kullanıldığında “şükr” şeklinde yazılmış, orijinal dilin bir cümlesi veya şiirinde kullanıldığında ise “ş**u**kr” şeklinde yazılmıştır.)

TENKİTLİ METİN

KİTĀB-I NŪRÜ'L-HÜDÁ Lİ-MEN İHTEDÁ Lİ'L-MEVLÁ ᶜÖMER BİN MEḤMED EŞ-ŞEHĪR BE-ḲARAḲAŞZĀDE[1407]

بسم الله الرّحمن الرّحيم

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥīm[1408]

Dürer-i zevāhir-i ḥamd u ṣenā ve ġurer-i cevāhir-i sipās-ı Ḫudā kï zīver-i leṭā'ifi ᶜibādete libās ve saᶜādete esās olup ᶜibādu'llâh anuñla vāṣıl-ı maḳām-ı hidāyet ü fütuvvet ve nā'il-i merām-ı velāyet ü nübüvvet olmaġla ḫāṭır-ı ᶜāṭırları maḥall-i ilhām ve zebān-ı muᶜcizbeyānları nāṭıḳ-ı kelām-ı ḥaḳāyıḳencām olmaġın ilá yevmi'l-ḳıyām zülāl-i maḳālleri lisān-ı ᶜulemāda cārī ve sırr-ı ḥālleri elvāḥ-ı ervāḥ-ı ᶜurefāya sārīdür.

[1] Rubāᶜī[1409]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlün faᶜ]

ای نور تودر جملهٔ اشیا ظاهر	Ey nūr-i tu dercumle-i eşyā ẓāhir
وز منظر چشم اهل عرفان ناظر	V'ez manẓar-i çeşm-i ehl-i ᶜirfān nāẓir
عالم همه ازنور تو روشن کشته	ᶜĀlem heme eznūr-i tu rūşen geşte
هم اوّل این سلسلهٔ[1410] هم اخر	Hem evvel-i īn silsile'ī hem āḫir[1411]

[Neşr] "هُوَالْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالبَاطِنُ وَالظّاهِر"-*"Huve'l-evvelu ve'l-āḫiru ve'l-bāṭınu ve'ẓ-ẓāhir*"[1412]. Zīrā feżā-yı ḳīl u ḳāl pervāz-ı ᶜanḳā-yı ᶜaşḳa teng ve künh-i ẕāt-ı Ḥaḳḳı fikr

---

[1407] Kitāb-ı Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá Li'l-Mevlá ᶜÖmer b. Meḥmed eş-şehīr be-Ḳaraḳaşzāde: Ü5.2a / Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá N.2a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-1'de yok

[1408] Bismi'llâhir'r-raḥmâni'r-raḥīm: Ü2.2a, T.3a, L.2a, Ü3.2a, Ü5.2a, İ2.2a / Ü1, H2-1, N'de yok

[1409] Rubāᶜī: Ü2.2a, T.3a, L.2a, Ü5.2a / Naẓm-ı Rubāᶜī Ü3.2a / Naẓm İ2.2a, H2-1.1a, N.2a / Beyt Ü1.3a

[1410] سلسلهٔ - silsile'ī: Ü1.3a, T.3a, L.2a, Ü3.2a, H2-1.1a, N.2a / سلسله – silsile Ü2.2a, Ü5.2a, İ2.2a

[1411] "*Ey kendi nuru bütün eşyada zahir olan ve irfan ehlinin bakışlarında görünen Allah! Bütün alem senin nurunla aydınlanır; Sen nur silsilesinin hem evveli hem ahirisin*"

[1412] "هوالاوّل والآخر والباطن والظّاهر"-"Huve'l-evvelu ve'l-āḫiru ve'l-bāṭınu ve'ẓ-ẓāhir: Ü1.3a, Ü2.2a, T.3a, L.2a, Ü3.2a, İ2.2a, Ü5.2a, H2-1.1a, N.2a / Aslında bu ifade bir ayet olup Kur'an'daki ifadesi tam olarak şöyledir: هوالأ وّل والاخر والظّاهر والباطن – "Huve'l-evvelu ve'l-āḫiru ve'ẓ-ẓāhiru ve'l-bāṭın*"* ["*O evveldir, ahirdir (sonuncudur), zahirdir, batındır*"] (Hadîd: 3)

ü endīşede[1413] merkeb-i ᶜaḳl lengdür. Ve fi'l-ḥadīṯ[1414] " تفكّروا فى آلآءالله ولا تفكّروا فى ذات الله"-*"Tefekkerū fī ālā'i'llâhi ve lā tefekkerū fī āti'llâh"*[1415] buyurulmışdur[1416]. Ve ᶜan Emīri'l-mü'minīn Esedu'llâhu'l-Ġālib ᶜAliyy ibni Ebī ālib kerreme'llâhu vechehü[1417] "العقل لادراك العبود يَّة لا لادراك الرّبوبيّة"-*"El-ᶜaḳlu li-idrāki'l-ᶜubūdiyyeti lā li-idrāki'r-rubūbiyyeti"*[1418]. Ve fi'l-eṣer " انّ الله تعالى احْتجب عن العقول كما احتجب عن الأبصار و انّ الملأ الأعلى يطلبونه كما تطلبونه انتم"-*"İnne'llâhe teᶜālá iḥtecebe ᶜani'l-ᶜuḳūli kemā iḥtecebe ᶜani'l-ebṣāri ve inne'l-mele'e'l-aᶜlá yaṭlubūnehu kemā taṭlubūnehu entum"*[1419].

[2] Şiᶜr[1420] [Hâfız-ı Şîrâzî]

[Baḥr-i Ḫafīf: Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

قد تحيّرت فيك خذ بيدى	Ḳad teḥayyertu fīke ḫuẕ bi-yedī
يا دليلا لمن تحيّر فيك	Yā delīlen li-men teḥayyere fīk[1421]

[3] Beyt[1422] [Hâfız-ı Şîrâzî]

[Fāᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

[1413] fikr ü edndīşede: Ü1.3a, İ2.2a, H2-1.1a, N.2a / endīşede Ü2.2a, L.2a, Ü3.2a / endīşe T.3a / endīşe-i Ü5.2a

[1414] ve fi'l-ḥadīṯ: Ü2.2a, T.4a, L.2a, Ü3.2a, İ2.2a, Ü5.2a, H2-1.1a, N.2a / ḥadīŝde Ü1.3a

[1415] "*Allah'ın yaratıkları hakkında düşününüz. Fakat Allah'ın zatı hakkında düşünmeyiniz*."

[1416] buyurılmışdır: Ü1.3a / Diğer nüshalarda yok

[1417] ve ᶜan Emīri'l-mü'minīn Esedullāhü'l-Ġālib ᶜAli ibni Ebī Ṭālib kerremellâhu vechehü: Ü2.2a, T.3a, L.2a, Ü5.2a / ve ᶜan Emīri'l-mü'minīn Esedullāhü'l-Ġālib ᶜAli ibni Ebī Ṭālib kerremellâhu teᶜālá vechehü Ü3.2a / ve ᶜan Emīri'l-mü'minīn Esedullāhü'l-Ġālib ᶜAli ibni Ebī Ṭālib raḍiyallahu teᶜālá ᶜanhu İ2.2a / ve ᶜan Emīri'l-mü'minīn Esedullāhü'l-Ġālib ᶜAli ibni Ebī Ṭālib H2-1.1a, N.2a / ve Esedullâhü'l-Ġālib ᶜAli ibni Ebī Ṭālib buyururlar Ü1.3a

[1418] *"Akıl, kulluğu anlamak içindir, rububiyyeti (Rablığı) (anlamak) için değildir."*

[1419] *"Allah, gözlerden gizlendiği gibi akıllardan da gizlenmiştir, şüphesiz sizin onu (görmeyi) istediğiniz gibi melekler de onu (görmeyi) isterler."*

[1420] Şiᶜr: Ü2.2a, L.2a, Ü3.2a / Fīhi Şiᶜr T.3b, Ü5.2b / Beyt Ü1.3a, İ2.2a, H2-1.1b, N.2a; Beyit Hâfız-ı Şîrâz'a aittir.

[1421] *"Sana hayran kaldım tut elimi; Ey sana hayran olana yol gösteren!"*

[1422] Beyt: Ü2.2a, T.3b, L.2a, Ü3.2a, Ü5.2b, H2-1.1b, N.2b / Naẓm Ü1.3a, İ2.2a; Şairi belirtilmeyen bu Beyt, Hafız-i Şirazî'ye aittir. [bk. *Dīvān-ı Ḥāfiẓ*, Ġazeliyyāt: 125/7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07RZ (17.06.2020)]

درره عشق نشد کس بیقین محرم راز	Derreh-i ᶜaşḳ neşud kes beyaḳīn maḥrem-i rāz
هر کسی برحسب فهم کمانی دارد	Her kesī berḥaseb-i fehm gumānī dāred[1423]

[Neşr] "والعجز عن درك الادراك ادراك - *"Ve'l-ᶜaczu ᶜan derki'l-idrāki idrāk"*[1424]. **Ve ṣalavāt u taḥiyyāt ol menbaᶜ-ı ṣunūf-ı ᶜināyāt ve vāṣıl-ı medāricü'l-meᶜāric ü aḳṣá'l-ġāyāt ḥażretlerine**[1425] olsun kim[1426] cenāb-ı hümāyūnları mütevvec-i tāc-ı kerāmet ve şefīᶜ-i müşeffaᶜ-i rūz-ı ḳıyāmet

[4] [Beyt]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

کفتی کنم شفاعت عاصی عذرخواه	Guftī kunem şefāᶜat-i ᶜāṣī-i ᶜoẕrḫˇāh
دل برامید ان کرم افتاد برکناه[1427]	Dil berumīd-i ān kerem uftād ber gunāh[1428]

[Neşr] ve müşerref-i teşrīf-i "لولاك"- *"levlāk"*[1429] ve mükerrem-i tekrīm-i "ومَاأَرْسَلْنَاكَ"- *"ve mā-erselnāk"*[1430] olmaġla pādişāh-ı āfāḳ ve ḳā'il-i "بعثت لأتمّم مكارم الأخلاق"- *"Buᶜiṯtu li-utemmime mekārime'l-aḫlāḳ"*[1431] olup ᶜārif-i rumūz-ı ḥaḳāyıḳ-ı lāhūt ve vāḳıf-ı künūz-ı daḳāyıḳ-ı ceberūt ve mükemmil-i şeᶜā'ir-i Ḥarem ü Beyt ve mütemekkin-i maḳām-ı "وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ"- *"Ve mā-remeyte iẕ remeyt"*[1432] olmaġın ṣāḥib-i ṣunūf-ı cūd

---

1423 *"Aşk yolunda gerçekten de kimse sırların mahremi olmadı. Herkesin kendine göre fikri zikri vardır."* [Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfiz Dîvânı,* hzl. ve çev. Prof. Dr. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, G 125/7]

1424 *"Allah'ı idrak edememek, idrakin ta kendisidir.";* Bu söz, Hz. Ali'nin bir beytinin bir mısrasıdır.

1425 ḥażretlerine: Ü1.2a, H2-1.1b / ḥażretine Ü2.2a, T.3b, L.2b, Ü3.2b, İ2.2a, Ü5.2b, N.2b

1426 kim: Ü1.3b, İ2.2a, N.2b / kï Ü2.2b, T.3b, L.2b, Ü3.2b, Ü5.2b, H2-1.1b

1427 کفتی کنم... –Guftī kunem …; افتاد برکناه.... - … uftād bergunāh: İ2.2a / Diğer nüshalarda bu beyit yok

1428 "*Tövbe eden asiye şefaatçi olmamı söyledin; Gönül, onun keremiyle (bağışlanır diye) günaha düştü*."

1429 *"Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım."*

1430 *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiyâ: 107)

1431 *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.*"

1432 *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.* ***Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı****. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Enfâl: 17)

u kerem[1433] ve maẓhar-ı ḫiṭāb-ı "[1434]وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ - *"Ve ᶜallemeke mā lem-tekun taᶜlem"*[1435] aᶜnī seyyidi'l-evvelīne ve'l-āḫirīn "محمّد الَّذی کان نبیّا وآدم بین الماء والطّین"- "*Muḥammeduni'l-le ī kāne nebiyyen ve Ādemu beyne'l-mā'i ve'ṭ-ṭīn"*[1436].

[5] Beyt[1437]

درحریم سر تعظیم توکس را راه نیست — Derḥarīm-i ser-i taᶜẓīm tu kes-rā rāh nīst
وزکمال ... هیچ عقل اکاه نیست — Ve'z kemāl-i … hīç ᶜaḳl āgāh nīst

[Neşr] Zīrā[1438] Ḥażret-i Ādem-i ṣafiyy[1439] ᶜaleyhi's-selām nice ebu'l-eşbāḥ ise keẕālik Resūl-i ekrem ṣallallâhu ᶜaleyhi ve sellem daḫi ebu'l-ervāḥdür. Nitekim bu naẓmda ol maᶜnāya işāret olınmışdur[1440]:

[6] Beyt[1441] [İbnu'l-Fārıż]
[Baḥr-i Ṭavîl: Feᶜūlün mefāᶜīlün feᶜūlün mefāᶜīlün]

وانّی و ان کنت ابن آدم صورة — Ve innī ve in kuntu'bne Ādeme sūreten
فلی فیه معنی شاهد بأبوّتی — Fe-lī fīhi maᶜnén şāhidun bi-ubuvvetī[1442]

[1433] ṣunūf-ı cūd u kerem: Ü2.2b, T.3b, L.2b, Ü3.2b, Ü5.2b, H2-1.1b, N.2b / ṣunūf u cūd Ü1.3b, İ2.2b
[1434] تعلم – taᶜlem: Ü1.3b, Ü2.2b, Ü3.2b, H2-1.1b, N.2b / نعلم – naᶜlem T.3b, L.2b, Ü5.2b / تعلّم – taᶜallem İ2.2b
[1435] *"(Ey Muhammed!) Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana kitabı (Kur'an'ı) ve hikmeti indirmiş **ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir**. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür"* (Nisâ: 113)
[1436] *"O Muhammed kï Hz. Âdem su ve çamur arasında iken peygamber idi"*
[1437] Beyt: Ü1.2b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[1438] zīrā: Ü2.2b, T.3b, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, Ü5.2b, H2-1.1b, N.2b / ve Ü1.3b
[1439] ṣafiyy: Ü2.2b, T.3b, Ü3.2b, İ2.2b, Ü5.2b, H2-1.1b, N.2b / Ü1 ve L'de yok
[1440] bu naẓmda ol maᶜnāya işāret olınmışdur: Ü2.2b, T.3b-4a, İ2.2b, Ü5.2b, H2-1.1b, N.2b / bu naẓmda ol maᶜnāya işāret vardur L.2b / naẓm olınmışdur Ü1.3b
[1441] Beyt: Ü1.3b, H2-1.1b / Şiᶜr Ü2.2b, L.2b, Ü3.2b / Naẓm T.4a, İ2.2b, Ü5.2b / N'de başlık yok; Beyit İbnü'l-Fârız'a aittir [Bk. İbnu'l-Fāriḍ, Dīvān s. 119, http://alhakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)]
[1442] "*Ben sureten Âdem'in oğlu olsam da; Bende babalığıma şâhid bir mana vardır."*

[7] Beyt[1443]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

کفتا بصورت ارچه زاولا دادم	Guftā beṣūret erçï zievlād-i Ādemem
ازروی مرتبه بهمه حال برترم	Ezrūy-i mertebe behemeḥāl berterem[1444]

[8] Şiᶜr[1445] [Mecdu'd-dīn Muḥammed]

[Baḥr-i Ṭavîl: Feᶜūlün mefāᶜīlün feᶜūlün mefāᶜilün]

بدا مجده من قبل نشأَة آدم	Bedā mecduhu min ḳablu neş'eti Ādeme
وأسمآؤه من قبل فی العرش یکتب	Ve esmā'uhu min ḳablu fi'l-ᶜarşi yuktebu
بمبعثه کلّ النَّبیّین بشَّروا	Bi-mebaᶜṣihi kullu'n-nebiyyīne beşşerū
فلا مرسل الَّالأحمد یخطب	Fe-lā murselun illā li-Aḥmede yaḫṭubu[1446]

[9] Beyt[1447]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilatün feᶜilün]

نبود عالم و ادمکه بود سید ما	Nebuved ᶜālem u Ādem_kï buved seyyid-i mā
نبود هر دوسرا بود سید دوسرا	Nebuved her du serā būd seyyid-i du serā[1448]

[1443] Beyt: Ü2.2b, Ü3.2b, L.2b, H2-1.1b / T, Ü5, N'de başlık yok / İ2'de bu Beyt yok / Ü1'de bu şiir kısmı yok

[1444] *"Her nekadar sûreten ademoğlu isem de; Mertebece daha yüksekteyim"*

[1445] Şiᶜr: L.2b / Rubāᶜī T.4a, Ü5.3a / Naẓm Ü2.2b, Ü3.2b, İ2.2b, H2-1.1b, N.2b / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitlerin İmâm Ebî Abdi'llâh Mecdu'd-dîn Muhammed b. Reşîd el-Bağdâdî eş-Şâfiᶜî'ye (ö. 662) ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. eş-Şeyḫ ed-Duktūr ᶜĀṣim İbrāhīm el-Keyyālī, *Mecmūᶜun Laṭīfun Unsiyyun fī Ṣīġa'l-Mevlidi'n-Nebeviyyi'l-Ḳudsiyy,* El-ḳaṣā'idu'l-Vitriyye fī Medḥi Ḫayru'l-Beriyye li'l-İmām Ebī ᶜAbdillâh Mecduddīn Muḥammed b. Ebī Bekr b. Reşīd el-Baġdādī eş-Şāfiᶜī, s. 572 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)

[1446] "*Âdem yaratılmadan önce onun şanı zâhirdi; Âdemden önce onun isimleri arşta yazılıydı; Bütün peygamberler onu müjdelediler; Her peygamber onu konuşmuştur."*

[1447] Beyt: Ü2.2b, T.4a**,** Ü5.3a, N.2b, Ü3.2b, L.2b, H2-1.1b / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[1448] *"Âlem ve Hz. Âdem yokken Hz. Peygamber vardı; İki cihan yokken iki cihanın efendisi vardı."*

[Neşr] Ve **aşīde-i Bürde** şāḥibi buyurur[1449]:

[10] Naẓm[1450] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

مُنزّه عن شريك فى محاسنه	Munezzehun ᶜan şerīkin fī-meḥāsinihi
فجوهرالحسن فيه غير منقسم	Fe-cevheru'l-ḥusni fīhi ġayru munḳasimi[1451]
فاق النّبيّين فى خلق و فى خلق	Fāḳa'n-nebiyyīne fī ḫalḳin ve fī ḫuluḳin
ولم يدانوه فى علم ولاكرم	Ve lem-yudānūhu fī ᶜilmin ve lā keremi[1452]

[11] Naẓm[1453] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

بحسن خلق و[1454] وفا[1455] كس بيارمانرسد	Beḥusn-i ḫulḳ u vefā kes beyār-i mā neresed
ترا درين سخن انكاركار مانرسد	Turā derīn suḥan inkār-i kār-i mā neresed[1456]

[1449] Ve Ḳaṣīde-i Bürde şāḥibi buyurur: Ü2.2b, T.4a, L.2b, Ü3.2b, Ü5.3a, H2-1.1b, N.2b / Ve Ḳaṣīde-i Bürde şāḥibi buyururlar İ2.2b / Ü1'de yok

[1450] Naẓm: Ü2.2b, T.4a, Ü3.2b, Ü5.3a, H2-1.1b, N.2b / Şiᶜr L.2b / İ2'de başlık yok / Ü1'de bu şiir kısmı yok; [Bk. Muḥammed el-Bûsirî, *Ḳaṣīdetu'l-Burde - Kasîde-i Bürdey'yi Türkçe Söyleyiş,* hzl. Mahmut Kaya, Damla Yayınevi, İstanbul 2011, s. 58, 54]

[1451] *"O, güzelliğinde ortağı olmayandır; Ondaki güzellik cevheri de bölünmüş değildir."* [Çeviri: Mahmut Kaya, Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş, s. 58]

[1452] "*Yaratılışta ve ahlâkta bütün peygamberlerden üstündür; İlim, asâlet ve cömertlikte hiçbir peygamber onun mertebesine yükselmiş değildir.*" [Çeviri: Mahmut Kaya, Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş, s. 54]

[1453] Naẓm: Ü1.3b, İ2.2b, N.3a, H2-1.2a / Beyt Ü2.2b, T.4a, L.2b, Ü3.2b, Ü5.3a; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Hâfız'a aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 156/1, 4, 5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SU (17.06.2020)]

[1454] بحسن خلق و – beḥusn-i ḫulḳ u: Ü2.2b / بحسن و – beḥusn u Ü1.3b, T.4a, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, Ü5.3a, N.3a, H2-1.2a

[1455] وفا – vefā: Ü1.3b / زما - zemā (?) Ü2.2b, T.4a, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, Ü5.3a, N.3a, H2-1.2a; Hafız'ın divânında bu kelime "vefā" şeklinde geçmektedir; Ü1'de bu ibare silik olduğu için tam okunamamakta fakat bu kelimenin "vefā" olma ihtimali yüksektir; Diğer nüshaların hepsinde ise yanlış olarak " زما - zemā" şeklinde geçmektedir.

[1456] "*Güzel huyda ve vefada yarışamaz kimse yârimizle. Bu konudaki sözümüzü inkâr edemez hiç kimse"* (Hafız Divanı, C.1, G.156)

هزار نقش برايد زكلك صنع ويكى — Hezār naḳş berāyed zikilk-i ṣunᶜ u yekī
بدلپزيرئ نقش نكار[1457] مانرسد[1458] — Bedilpezīrī-i naḳş-i nigār-i mā neresed[1459]

هزار نقد ببازار كائنات ارند — Hezār naḳd bebāzār-i kā'ināt ārend
يكى بسكّهٔ صاحب عيار مانرسد — Yekī besikke-i ṣāḥibᶜayār-i mā neresed[1460]

[Neşr] Zīrā Resūl-i ekrem[1461] ṣalla'llâhu teᶜālá[1462] ᶜaleyhi ve sellem maẓhar-ı ism-i ẕāt ve müstecmiᶜ-i feżā'il-i esmā vu ṣıfāt[1463] olmaġla ekmel-i ṣuver ile ẓāhir ve nübuvvet-i teşrīᶜī anlarda ḫatm olması bāhirdür.

[12] Rubāᶜī[1464] [Celāleddīn-i Devvānī(?)]
[Ahreb]

ای مصحف آيات الهى رويت — Ey muṣḥaf-i āyāt-i ilâhī rūyet
ای سلسلهٔ اهل ولايت مويت — Ey silsile-i ehl-i velāyet mūyet
سرچشمهٔ زنده كى لب دلجويت — Serçeşme-i zindegī leb-i dilcūyet
محراب نماز عارفان ابرويت — Miḥrāb-i namāz-i ᶜārifān ebrūyet[1465]

[1457] نقش نكار - naḳş-ı nigār: Ü3.2b, H1.2a, N.3a / نقش و نكار - naḳş u nigār T.4a, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, H2-1.2a, N.3a

[1458] ... هزار نقش - Hezār naḳş …; نكار مانرسد.... - … nigār-ı mā neresed: T.4a, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, Ü5.3a, H2-1.2a, N.3a / Ü1, Ü2'de bu beyit yok

[1459] "*Yaratış kaleminin bin türlü nakşı var ama biri bile erişemez sevgilimizin alımına, güzelliğine"* (Hafız Divanı, C.1, G.156)

[1460] *"Evren pazarına bin nakit getirirler ama, Ayarı tam sikkemiz kadar olamaz biri bile."* (Hafız Divanı, C.1, G.156)

[1461] Resūl-i ekrem: Ü1.3b, Ü2.2b, L.2b, Ü3.2b, İ2.2b, H2-1.2a, N.3a / Resūlu'llâh T.4a, Ü5.3a

[1462] teᶜālá: Ü2.2b, İ2.2b, Ü3.2b, H2-1.2a / Ü1, T, L, Ü5, N'de yok

[1463] ve müstecmiᶜ-i feżā'il-i esmā u ṣıfāt: Ü1.3b / Diğer nüshalarda yok

[1464] Rübāᶜī: Ü2.2b, T.4a, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3a / Naẓm Ü1.3b, İ2.2b / Beyt H2-1.2a, N.3a; Bu rubâᶜī lakabı Celâleddîn-i Devvânî olarak da bilinen Muhammed bin Es'ad es-Sıddîkî ed-Devvânî'ye (ö.H.908/M.1502) ait olup aslında Hz. Ali mehdinde yazılmıştır (bk. https://www.parsi.wiki/fa/wiki/topicdetail/baf5f60d053640b1aeb9feac4635abf2 (05.05.2018)

[1465] "*Ey yüzü İlâhî ayetlerin yer aldığı Mushaf olan; Ey sakalının bir teli bütün velayet ehlini birbirine bağlayan; Ey dudağı hayat pınarı, kaşları ise ariflerin namaza durduğu mihrab olan zat"*

[Neşr] Ve **Fużūlī-i Baġdādī** medḥ-i Resūlde buyurur[1466]:

[13] Naẓm[1467] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

ای قصّهٔ بهشت زکویت حکایتی	Ey ḳıṣṣa-i behişt zikūyet ḥikāyetī
شرح جمال حور زرویت روایتی	Şerḥ-i cemāl-i ḥūr zirūyet rivāyetī[1468]
انفاس عیسی ازلب لعلت لطیفهٔ	Enfās-i ᶜĪsī ezleb-i laᶜlet laṭīfe[ʾī]
وآب[1469] حضر زنوش دهانت کنایتی[1470]	V'āb-i Ḥıżr zinūş-i dehānet kināyetī[1471]

[14] Diger[1472] [Fuzûlî]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Götürdi yir yüzinden muᶜciz-i laᶜluñ Mesīḥāyı
Bıraḳdı ḫāke ḥüsnüñ āfitāb-ı ᶜālemārāyı

[1466] ve Fużūlī-i Baġdādī med2-i Resūlde buyurur: Ü2.2b, T.4a, Ü5.3a, H2-1.2a, N.3a / ve Fużūlī-i Baġdādī medḥ-i Resūl ᶜaleyhi's-selāmda buyurur Ü3.3a / ve Fużūlī-i Baġdādī medḥ-i Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemde buyurur İ2.2b / ve Fużūlī medḥ-i Nebī ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemde buyurur L.3a / Ü1'de yok; Not: Her ne kadar eserde bu beyitler Fuzulî'ye nispet edilmişse de söz konusu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir.

[1467] Naẓm: Ü2.2b, T.4a, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3a, H2-1.2a, N.3a / İ2, N'de başlık yok ve ilk önce kendisinden sonra gelen Türkçe Beyt verilmiş / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'nin bir gazeline aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 437/1, 2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/080N (17.06.2020)]

[1468] "*Cennet kıssası bir hikâyedir (senin) sokağından; Hûrînin güzelliğini anlatmak, (senin) yüzünden bir rivayettir."* (Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfiz Dîvânı*, Çev. Mehmet Kanar, C.2, G.437/1, s.998)

[1469] وآب - v'ābī: / آب – āb-i Hâfız'ın Dîvânındaki gazelin orjinalinde "و" yoktur

[1470] ...انفاس عیسی- Enfās-ı ᶜĪsá ...; دهانت کنایت.... - ... dehānet kināyetī: İ2.2b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu beyit yer almayıp söz konusu şiir kısmının sadece ilk beyti yer almaktadır

[1471] *İsa'nın nefesleri, senin lal dudağından bir latife (parça)dir; Ölümsüzlük suyu da senin bal dudağından bir kinâyedir."* [Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, çev. Mehmet Kanar, C.2, G.437/2, s.998]

[1472] Diger: Ü2.2b-3a, T.4a-b, Ü3.3a / Beyt L.3a / Ü5, H2-1'de başlık yok / Beyt İ2.2b'de burada yukardaki Farsça beyitler yer almakta / Naẓm N.3a'de burada yukardaki Farsça beyitler yer almakta / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Beyit Fuzûlî'ye aittir [bk. Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 623, G-256/1]

[Neşr] Ve raḥīḳ-i rıżā-yı Aḥad-ı bīçūn kï māṣadaḳ-ı " خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ [1473] فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ"- *"Ḫitāmuhu misk ve fī ẕâlike fe'l-yetenāfesu'l-mutenāfisūn"*[1474]dur rıyāż-ı ervāḥ-ı āl u aṣḥābına rīzān ve emṭār-ı seḥāb-ı raḥmet ü maġfiret kï muṭahhir-i küdūrāt-ı derūn u[1475] bīrūndur merḳad-i muṭahharlarına fırāvān olsun. Çün maṭlaᶜ-ı kitāb-ı saᶜādetnişāb ḥamd-ı Ḫudā-yı bīçūn ile ġarrā ve nuᶜūt-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[1476] ile muṭarrā oldı pes lāyıḳ u aḥrá[1477] ve münāsib ü evlá[1478] oldur kï berfeḥvā-yı ṣadāḳatiḥtivā-yı "السّلطان ظلّ الله فی الأرض"-"*Es-sulṭān ẓillu'llâh fi'l-arḍ*"[1479] birle bu nevāmede-i ġayb-ı meknūn-ı hidāyetnümūn **şenā-yı pādişāh-ı ᶜālempenāh-ı saᶜādetmaḳrūn** ile meşḥūn olup zīver-i dürer-i ᶜibretnümāsı cihānārā ve manẓūr-ı ᶜurefā vü merᶜī-i fużelā[1480] ola. Zīrā kï dīn ile devlet şehinşāhī-i tev'emān ve birbirine ḥāris ü nigehbān idügi maḥall-i gümān ve cāy-ı imtiḥān[1481] degildür.

[15] Naẓm[1482] [Firdevsī-Şehnāme(?)]

[1473] فی ذلك – fī-–âlike: L.3a, Ü5.3a, H2-1.2a (doğrusu budur) / بذلك – bi-ẕâlike Ü1.3b, Ü2.3a, T.4b, Ü3.3a, İ2.3a, N.3a

[1474] *"Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. İşte yarışanlar ancak onda yarışsınlar"* (Mutaffifîn Suresi: 26)

[1475] u: Ü2.3a, Ü3.3a, İ2.3a, Ü5.3a, N.3a / Ü1, T, L, H2-1'de yok

[1476] ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.3a, Ü3.3a / ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve sellem L.3a / Ü1, Ü2, T, Ü5, H2-1, N'de yok

[1477] lāyıḳ u aḥrá: Ü2.3a, L.3a, Ü3.3a, İ2.3a, N.3a / lāyıḳ-ı aḫrā Ü1.4a, H2-1.2a / lāyıḳa-i aḫrá T.4b, Ü5.3b

[1478] ve münāsib ü evlá: Ü1.4a / Diğer nüshalarda yok

[1479] *"Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir."*

[1480] ve merᶜī-i fużelā: Ü1.4a / Diğer nüshalarda yok

[1481] ve cāy-ı imtiḥān: Ü2.3a, İ2.3b, T.4b, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3b, H2-1.2b, N.3a / Ü1'de yok

[1482] Naẓm: Ü1.4a, Ü2.3a, T.4b, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3b, H2-1.2b, N.3b / Beyt İ2.3a; Kaynağı tam olarak tespit edilemeyen bu beyitlerin Firdevsî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. İkinci beyit çok küçük kelime farkları ile Firdevsî'nin Şehnâmesinde mevcutken birinci beyte benzer iki farklı beyit geçmektedir:

2. Beyit:

نه بی‌تخت شاهیست دینی به پای Ne bītaḫt şāhīst dīnī bepāy

نه بی‌دین بود شهریاری به جای Ne bīdīn buved şehryārī becāy

[bk. Firdevsî, Şehnâme, Pâdişâhî Âred Şîr: https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/ardeshir/sh14/, (16.06.2020)]

1. Beyit:

بدان ای برادر که بیداد شاه Bedān ey birader kï bīdād-ı şāh

پی پادشاهی ندارد نگاه Pey-i pādişāhī nedāred nigāh

…

بدان ای برادر که از شهریار Bedān ey birader kï ezşehriyār

بجوید خردمند هرگونه کار Becūyed ḫıredmend-i her gûne kār

[bk**.** https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/zolaktaf/sh16/, (16.06.2020)**]**

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

بدان ای خردمند جان آفرین	Bedān ey ḫıredmend-i cān āferīn
برادر بود پادشاهی ودین	Birāder buved pādişāhī vu dīn[1483]
نه بی تخت[1484] شاهی بود دین بپای	Ne bītaḫt-i şāhī buved dīn bepāy
نه بی دین بود پادشهی[1485] بجای	Ne bīdīn buved pādişāhī becāy[1486]

[Neşr] Zīrā ḥamā-yı şerᶜ-i metīn şemşīr-i selāṭīn dīn ile müzeyyen ü[1487] ārāste ve tīr-i ṣafşiken mülūk-ı İslām[1488] ile pīrāste olup ḫaşyet-i şemşīrlerinden aᶜdā-yı dīn maḳhūr u giryān ve ḫavf-ı tīġlerinden cümle-i kefere ḳabūl-i cizye ile muhān oldılar. Lācerem Pādişāh-ı ercümend ve mālik-i mülūk-i saᶜādetmend kï ẓaferlivā-yı kişvergüşāsı_ile güzīde-i mülk-i cihān olan memālik ü[1489] büldān maḳarr-ı ehl-i īmān olup ecdād-ı ᶜiẓāmları zamānından ilá hâẕe'l-ān deyrler mesācid-i müslimīn ve ṣavmaᶜalar maᶜābid-i mü'minīn olmışdur. attá ol maḫdūm-ı girāmī [1490] Mevlānā ᶜAbdu'r-raḥman Cāmī Ḫorāsāndan merḥūm Ebu'l-feṭḥ Sulṭān Meḥmed Ḫān ᶜaleyhi'r-raḥmeti ve'r-riḍvān[1491] ḥażretlerine ᶜubūdiyyetnāme-i manẓūme irsāl itdükde[1492] bu maᶜnāya īmā[1493] eylemişler[1494]:

[16] Beyt

[1483] "*Aferin sana ey akıllı, anlayışlı can! Padişahlık ve din onunla kardeş (dost) olur.*"
[1484] تخت - taḫt: Ü1.4a, Ü2.3a, H2-1.2b, N.3b / بخت - baḫt T.4b, L.3a, Ü3.3a, Ü5.3b / تحت - taḥt İ2.3a
[1485] پادشاهی – pādişāhī: Ü1.4a, Ü2.3a T.4b, Ü3.3a, L.3a, İ2.3a, H2-1.2b, N.3b / شاهی – şāhī Ü5.3b
[1486] "*Ne sultanlık tahtı olmadan din ayakta durabilir, ne de din olmadan sultanlık yerinde durabilir.*"
[1487] müzeyyen ü: Ü1.4a / Diğer nüshalarda yok
[1488] mülūk-ı İslām: Ü1.4a, İ2.3a, N.3b / mülūk Ü2.3a, T.4b, L.3b, Ü3.3a, Ü5.3b, H2-1.2b
[1489] ü: Ü2.3a, T.4b, L.3b, Ü3.3a, Ü5.4a, H2-1.2b / Ü1, İ2, N'de yok
[1490] maḫdūm-ı girāmī: Ü1.4a / ᶜārif-i kāmil nāmı Ü2.3a, T.4b, L.3b, Ü3.3a, İ2.3a, Ü5.4a, N.3b / ᶜārif u kāmil nāmı H2-1.2b
[1491] ᶜaleyhi'r-raḥmeti ve'r-rıḍvān: Ü1.4a, Ü2.3a, Ü3.3a, İ2.3a, N.3b / ᶜaleyhi'r-raḥmeti ve'l-ġufrān T.4b, Ü5.4a, H2-1.2b / L'de yok
[1492] itdükde: Ü1.4a, Ü2.3a, T.4b, L.3b, Ü3.3a, İ2.3a, H2-1.2b, N.3b / eyledükde Ü5
[1493] īmā: Ü1.4a, Ü2.3a, L.3b, Ü3.3a, İ2.3a, H2-1.2b, N.3b / T, Ü5'de yok
[1494] eylemişler: Ü1.4a, Ü2.3a, T.5a, Ü3.3a, İ2.3a, Ü5.4a, H2-1.2b, N.3b / eylemişlerdür L.3b

[Fāᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

معدن کفر و معبد اصنام — Maᶜden-i kufr u maᶜbed-i aṣnām
شد زجهدش چو قبة الاسلام — Şud zicehdeş çu ḳubbetu'l-İslām[1495]

[Neṯr] aḳḳā budur kï bisāṭ-ı arż yed-i ḥikmetle basṭ u iḥyā ve ḳubbe-i gerdūn dest-i ḳudret ile resm ü binā olınup ḫulāṣa-i ᶜālemiyān olan nevᶜ-i insān ᶜālem-i şehādetde çehregüşā ve mālik-i memālik-i ādemiyān olan şāhān-ı cihān taḫtnişīnān-ı serīr-i saᶜādetde cilvenümā olalı zümre-i selāṭīn-i Āl-i ᶜOṯmān eyyedehumullahu teᶜālá ilá nihāyeti'z-zamān mānend-i[1496] rāfiᶜ-i rāyāt-ı İslām u dīn ve tābiᶜ-i şerᶜ-i metīn[1497] ve mücāhid-i fī-sebīli'llâh[1498] ve münḳād-ı emr-i ilâh bir pādişāh-ı dīnpenāh[1499] u Süleymān-cāh[1500] gelmemişdür[1501].

[17] Naẓm[1502] [Selmān-ı Sāvecī (?)]
[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

آفتاب سایه کستر سایهٔ لطف خدا — Āfitāb-i sāyeguster sāye-i luṭf-i Ḫudā

[1495] "*Küfrün kaynağı ve putlarla dolu olan mabetler; Onun gayretiyle İslam kubbesine (mabedine) döndü.*"

[1496] mānend-i: L.3b, Ü3.3b, Ü5.4a / mānendi Ü1.4a, Ü2.3a, T.5a, İ2.3b, H2-1.2b, N.3b

[1497] metīn: Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, Ü5.4a, H2-1.2b / mübīn Ü1.4a, İ2.3a, N.3b

[1498] fī-sebīli'llâh: Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, İ2.3b, Ü5.4a, H2-1.2b, N.3b / fī-sebīli'llâhi teᶜāᶜlá Ü1.4a

[1499] dīnpenāh: Ü1.4b, Ü2.3b, Ü3.3b, İ2.3b, H2-1.2b, N.3b / dīn ü penāh T.5a, L.3b, Ü5.4a

[1500] ve Süleymāncāh: Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, Ü5.4a / Süleymāncāh H2-1.2b / āyāt-ı ṣalvet İ2.3b, N.3b / Ü1'de yok

[1501] gelmemişdür: Ü1.4b / gelmedi Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, İ2.3b, H2-1.2b, N.3b / geldi Ü5.4a

[1502] Naẓm: Ü1.4b, Ü2.3b, L.3b, Ü3.3b, İ2.3b, H2-1.3a, N.4a / Beyt T.5a / Ü5'de başlık yok; Bu üç beyit kime ait olduğu tam olarak tespit edilememekle beraber, Selmân-ı Sâvecî Divanında buradaki birinci beytin birinci mısraına anlamca yakın, ikinci mısraı ile ise aynı olan bir beytin varlığı tespit edilmiştir:
مردم چشم وزارت، مرکز دور وجود Merdum-i çeşm-i vezaret merkez-i devr-i vucūd
زبده ارکان و انجم حاصل کون و مکان Zubde-i erkân u encum ḥāṣıl-ı kevn u mekân
[Bk. Dīvān-ı Sāvecī, Ḳıṭᶜahā, Kıta No: 136/1, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0DH7 (16.06.2020); Selmān-ı Sāvecī, Dīvān-ı Eşᶜār, Ḳıtaᶜāt, Kıta No: 136/1, https://ganjoor.net/salman/divanss/ghetess/sh136/ (16.06.2020)]

زبدهٔ ارکان وانجم حاصل کون و مکان — Zubde-i erkān u encum ḫāṣil-i kevn u mekān[1503]

مشتری رأی عطارد فطنت ومریخ رزم[1504] — Muşterī re'y u ᶜUṭārid fıṭnat u Mirrīḫ rezm

آفتاب زهره مطرب ماه کیوان سایبان — Āfitāb-i Zuhre muṭrib māh-i Keyvān sāyebān[1505]

ای نوشته در ازل منشئ حکم لم یزل — Ey nuvişte derezel munşī-i ḥukm-i Lemyezel

ازبرای دولتت منشور ملك جاودان — Ezberāy-i devletet menşūr-i mulk-i cāvidān[1506]

[Neşr] Aᶜnī ażret-i Ḫudāvendigār-ı devrān sulṭān-ı selāṭīn-i cihān[1507] fermāndih-i zemīn ü zemān rāfiᶜ-i rāyāt-ı şerᶜ-i Nebevī fürūzende-i şemᶜ-i dīn-i Muṣṭafevī sulṭānü'l-ġuzāt ve'l-müslimīn ḳātilü'l-kefereti ve'l-müşrikīn sulṭānu'l-maşrıḳeyn ve'l-maġribeyn[1508] ẓıllu'llâhi teᶜālá fi'l-ḫāfıḳeyn ḫādimü'l-ḥaremeyni'ş-şerīfeyn ḫulāṣa-i pādişāhān-ı saᶜādetnişān[1509] zübde-i selāṭīn-i Āl-i ᶜOṯmān muṭīᶜ-i naṣṣ-ı " إِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ" *"İnnellâhe ye'muru bi'l-ᶜadli ve'l-iḥsān"*[1510] elā ve huve's-sulṭān ibni's-sulṭān es-Sulṭān Meḥmed Ḫān ibni's-Sulṭān Murād Ḫān ibni's-Sulṭān Selīm Ḫān[1511] zeyyene'llâhu serīru'l-ᶜizzi[1512] bi-vucūdihi ve efāże ᶜale'l-ᶜālemīn ifḍāle birrihi ve cūdihi. Allahumme ḫallid salṭanatuhu'z-zehrā ve eyyid bi-naṣrike ḳudretuhu'l-ġarrā' ve seḫḫir lehu riḳābe'l-aᶜdā ve'cᶜal ᶜumrehu aṭveli'l-aᶜmār ve dehrehu emīnu'duhūri

---

[1503] "*Gölge yapan güneş, Allah'ın lutfunun gölgesi; İleri gelenlerin, yıldızların, hasılı bütün kâinatın özü*"

[1504] رزم – rezm: Ü1.4b, Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, İ2.3b, H2-1.3a, N.4a / درم Ü5.4a

[1505] "*Müşterî (Jüpiter) fikir, Utarid (Merkür) zihin açıklığı, Merrîh (Mars) savaş; Zühre (Venüs) güneşi çalgıcı, Keyvân (Zuhal, Satürn) ayı ise (koruyucu) gölgelik*"

[1506] "*Ey ezelde yok olmayan Allah'ın katibinin senin devletin için ebedî mülkün fermanını yazdığı (kişi).*"

[1507] selāṭīn-i cihān: Ü1.4b, Ü2.3b, T.5a, L.3b, Ü3.3b, İ2.3b, H2-1.3a, N.4a / selāṭīn Ü5.4a

[1508] sulṭānu'l-maşrıḳīn ve'l-maġribīn: Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.3b, H2-1.3a, N.4a / sulṭānu'l-maġribīn ve'l-maşrıḳīn Ü1.4a, İ2.3b / Ü5'de yok

[1509] ḫulāṣa-ı saᶜādet-nişān: Ü1.4b, Ü2.3b, T.5a, L.3b, İ2.3b, Ü3.3b, H2-1.3a, N.4a / ḫulāṣa Ü5.4b

[1510] *"**Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı**, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."* (Nahl Suresi: 90)

[1511] ve huve's-sulṭān ibni's-sulṭān es-Sulṭān Meḥmed Ḫān ibni's-sulṭān Murād Ḫān ibni's-sulṭān Selīm Ḫān: Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.3b, İ2.3b, Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a / ve huve's-sulṭān ibni's-sulṭān es-Sulṭān Aḥmed Ḫān ibni's-sulṭān Meḥmed Ḫān ibni's-sulṭān Murād Ḫān Ü1.4b

[1512] serīrü'l-ᶜizzi: Ü1.4b Ü2.3b, T.5b, Ü3.3b, İ2.3b Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a / serīrü'l-ᶜazīz L.4a

ve’l-aᶜṣār bi-ḥurmeti Nebiyyi’l-kerīmi’l-muḫtār[1513] ṣallallâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[1514] ve ᶜalá ālihi ve aṣḥābihi’l-aḫyār[1515].

SEBEB-İ TE'LĪF-İ KİTĀB-I MÜSTEṬĀB VE ḤADĪḴA-İ BELĪĠA-İ SAᶜĀDETNİṢĀB [1516]

Bir şeb ḫūrşīd-i sipihr āşiyān-ı çerḫ-i felekde maḫfī vü nihān[1517] olmaġla

[18] Naẓm[1518]
[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

Cilvegeh-i būm olup eṭrāf-ı bāġ
Tīre vü tārīk idi çūn perr–i[1519] zāġ

Bend-i ᶜavāyıḳdan olup ḳalbi dūr
İtmiş idi her kişi ḫˇāb-ı ḥużūr

Neşr[1520]: Ol dem ḥavās-ı nās[1521] muᶜaṭṭal u bītāb ve revzene-i dīdeleri beste-i ḫˇāb olmaġla murġ-ı bālleri ᶜālem-i bālāya hümā miṣāl[1522] perr u bāl güşāde idüp perrān ve milket-i ḫayāli seyrān ḳılup dīde-i cānlarına nice şey nümāyan olur iken bu ġamzede-

[1513] Nebiyyi’l-kerīmi’l-muḫtār: Ü1.4b / Nebiyyi’l-muḫtār Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, İ2.3b, Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a
[1514] ṣallallâhü teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, Ü5.4b / ṣallallâhü teᶜālá ᶜaleyhi İ2.3b, H2-1.3a, N.4a / Ü1’de yok
[1515] ve ᶜalá ālihi ve aṣḥābihi’l-aḫyār: Ü1.4b / ve ᶜalá ālihi’l-aḫyār Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, İ2.3b, Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a
[1516] Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Müsteṭāb ve Ḥadīḳa-i Belīġa-i Saᶜādetniṣāb: Ü1.4b / Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Müsteṭāb Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a / Sebeb-i Te'līf īn-Kitāb-ı Müsteṭāb İ2.3b
[1517] maḫfī vü nihān: Ü1.4b, Ü2.3b, L.4a, Ü3.4a, İ2.4a, H2-1.3a, N.4a / nihān u maḫfī T5b, Ü5.4b
[1518] Naẓm Ü1.4b, Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, İ2.4a, N.4a / Ḳıṭᶜa H2-1.3a / Ü5’de bu şiir kısmı yok
[1519] perr-i: Ü1.4b, Ü2.3b, İ2.4a, H2-1.3a, N.4a / بر T.5b, L.4a, Ü3.4a
[1520] Neşr: Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a / Ü1, İ2, H2-1’de yok
[1521] nās: Ü1.4, Ü2.3b, T.5b, L.4a, Ü3.4a, Ü5.4b, H2-1.3a, N.4a / nām İ2.4a
[1522] humā miŝāl: Ü1.5a, Ü2.3b, L.4a, Ü3.4a, İ2.4a, N.4a / miŝāl-i humā T.5b, Ü5.4b

i çerḫ-i sitemkār ve elemkeşīde-i rūzgār-ı ġaddār ᶜÖmer bin[1523] Meḥmed eş-şehīr bi-araḳaş-zāde ceᶜalellâhü't-tuḳá[1524] zādehü ve evfere[1525] külle yevmin ᶜamelehü ve zādehü ġam-ı sipihr-i bīvefā ile bīdār olup bu ḥālet ile maḥrūsa-i Brusa ḥamāha'llâhu teᶜālá[1526] ᶜan şevāyibi'n-nuḫūsede ḥāl-i ᶜāleme ve aḥvāl-i ādeme fikr-i daḳīḳ ve naẓar-ı ᶜamīḳ ile naẓar idüp bu ᶜaṣırda "المتمسك[1527] بسنّة سيّدالعالمين عند فساد الخلق واختلاف المذاهب والملل كان له اجر مائة شهيد فانَّه كالقابض على الجمرة"-*"El-mutemessiku bi-sunneti seyyidi'l-ᶜālemīne ᶜinde fesādi'l-ḫalḳi ve iḫtilāfü'l-me āhibi ve'l-mileli kāne lehu ecru mi'eti şehīdin fe innehu ke'l-ḳābiḍi ᶜale'l-cemreti"*[1528] mefhūmı üzre fī-zemānināā ziyy-i ṣalāḥda[1529] firaḳ-ı ḍālle bīşümār ve ümem-i muḍille bisyārdür, lâkin cümleden eşher u aẓher olan ṭavā'if-i ᶜaşere kï Abdālān-ı Rūm ve Ḳalenderān-ı Hürmüzbūm[1530] ve ṭā'ife-i[1531] Ḥaydariyān ve gürūh-ı Cāmiyān ve cemāᶜat-i Bektāşiyān ve mürīdān-ı Şemsiyān ve dervīşān-ı Mevleviyān ve tācdārān-ı[1532] Edhemiyān ve ᶜĀlimān-ı ᶜāmilān ve Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān[1533] zümresidir. Ammā bu ẕikr olınan ṭavā'if her biri birer güne cāmeler ile[1534] pūşiş ve birer[1535] güne ḥāllerle[1536] cünbiş iderler. Ammā anlaruñ baᶜżısı tābiᶜ-i sünnet-i Nebevī ve sālik-i şāhrāh-ı Muṣṭafevī olup ᶜilm u ᶜamel ile kāmyāb ve maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-*"Ṭūbá lehum ve husnu me'āb"*[1537] birle müşerref ü müsteṭāb olmışlar. Ve baᶜżıları[1538] sünnet-i Aḥmedīden dūr ve şerīᶜat-ı Muḥammedīden mehcūr olup nefs-i şūm ile sergerdān belkï maḥż-ı şeyṭān olmışlar.

[1523] bin: Ü2.4a, Ü3.4a, İ2.4a, H2-1.3b, N.4b / ibn Ü1.5a, T.6a, L.4a, Ü5.4b

[1524] ceᶜalellâhü't-tu9á: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6a, L.4a, Ü3.4a, Ü5.4b, H2-1.3b, N.4b / ceᶜalellâhü't-taḳvá İ2.4a

[1525] اوفر – evfere: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6a, L.4a, İ2.4a, Ü5.4b, H2-1.3b, N.4b / اوخر Ü3.4a

[1526] ḥamāha'llâhu teᶜālá: Ü1.5a, İ2.4a, N.4b / ḥamāha'llâh Ü2.4a**,** T.6a, L.4b, Ü3.4a**,** H2-1.3b / Ü5'de yok

[1527] المتمسّك – el-mütemessikü: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6a, L.4b, Ü3.4a, İ2.4a**,** H2-1.3b, N.4b / من تمسّك – men temesseke Ü5.5a

[1528] "*Kim ki dinin bozulduğu ve mezhebler arasında ihtilafların baş gösterdiği zamanda alemler Efendisinin sünnetine sarılırsa ona yüz şehid sevabı vardır ve o kişi elinde ateş tutan kişi gibidir*."

[1529] ziyy-i ṣalāḥda: Ü1 / diğer nüshalarda bu ibare yok

[1530] Hürmüzbūm: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6a, Ü3.4a, İ2.4a, Ü5.5a, H2-1.3b, N.4b / Hürmüzbūn L.4b

[1531] ṭā'ife-i: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6a, L.4b, Ü3.4a, Ü5.5a, H2-1.3b, N.4b / ṭavāyif-i İ2.4a

[1532] tācdārān-ı: Ü1.5a, Ü2.4a, L.4b, Ü3.4a, İ2.4a, H2-1.3b, N.4b / T, Ü5'de yok

[1533] ṣāfiyān: Ü1.5a, Ü2.4a, L.4b, Ü3.4a, İ2.4a, H2-1.3b, N.4b / T, Ü5'de bu ifade yok

[1534] cāmeler ile: Ü1.5a, L.4b, İ2.4a, N.4b / cāmelerle Ü2.4a, T.6a, Ü3.4a, Ü5.5a, H2-1.3b

[1535] birer: Ü1.5b, Ü2.4a, L.4b, Ü3.4b, H2-1.4a, N.5a / bir T.6b, Ü5.5a / behr İ2.4b

[1536] ḥāller ile: Ü1.5a, L.4b, İ2.4a, N.4b / ḥāllerle Ü2.4a, T.6a, Ü3.4a, Ü5.5a, H2-1.3b

[1537] *"İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! **Varılacak güzel yurt da onlar içindir**"* (Ra'd: 29)

[1538] baᶜżıları: Ü1.5a, Ü2.4a, L.4b, Ü3.4b, İ2.4b, H2-1.3b, N.4b / baᶜżılar T.6a, Ü5.5a

[19] Beyt[1539]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

Taᶜvīẕ ile gider dime şeyṭānı zāhidā
Maġlūb-ı nefs olan kişi şeyṭān-ı maḥż olur

[Neşr] Ammā bu ṭavā'if-i mezbūrenüñ[1540] muḳaddemā pīrleri pīşe-i ḥaḳīḳatde şīrler ve meydān-ı muḥabbetde dilīrler olup birer[1541] ᶜārif-i rehnümūn ve māṣadaḳ-ı " أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ "- *"Elā inne evliyā'e'llâhi lā ḫavfun ᶜaleyhim ve lā hum yaḥzenūn"*[1542] maẓmūnı üzre olmaları şübheden ᶜārī ve ḳīl u ḳālden berī idügi ḫāṭır-ı fātirde[1543] mersūm ve ṭıbāᶜ-ı ᶜurefāya maᶜlūm iken ṭavā'if-i merḳūmenüñ baᶜżısınuñ[1544] ḍalāletine sebep nedür diyü bu endīşe ile deryā-yı ḥayretde ġarīḳ ve nār-ı teşvīş[1545] ile ḥarīḳ olup anlaruñ ġavr-ı ḥāllerine[1546] ıṭṭılāᶜ fikri_ile dil-i ġamdīdeye[1547] ıżṭırāb ve derūnumda bu nār-ı endīşe iltihāb üzre iken revzene-i dīdelerüm beste-i ḫˇāb ve ᶜālem-i maᶜnádan feṭḥ-i bāb olup ol dem āsumān-ı velāyetde mihr-i münīr[1548] ve ṣadr-ı kerāmetde ṣāḥibserīr olan bir pīr-i rūşen-żamīr ẓuhūr itdi kï meh-i ruḫsārı şems-i ᶜālem-tābdan enver idügi ᶜayān[1549] ve sīmā-yı şerīfi vaṣfı[1550] ḫāme-i muᶜciz-beyān ile beyān olınmaġa ḳābil-i imkān[1551] olmaduġı nümāyāndur[1552]. Ol dem ol pīr-i saᶜādetḳarīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï: Ey ṭālib-i sırr-ı aḥvāl-i nās ṭavā'if-i ünās ile istīnās iden ehl-i iḥsās bilür kï bu ehl-i libās ḳısmınuñ

[1539] Beyt: Ü1.5a, Ü2.4a, T.6b, L.4b, Ü3.4b, Ü5.5a, H2-1.3b, N.4b / Naẓm İ2.4b

[1540] mezbūrenüñ: Ü2.4a, T.6b, L.4b, Ü3.4b, Ü5.5a, H2-1.3b, N.4b / meẕkūrenüñ Ü1.5b, İ2.4b

[1541] birer: Ü1.5b, Ü2.4a, L.4b, Ü3.4b, H2-1.4a, N.5a / bir T.6b, Ü5.5a / behr İ2.4b

[1542] *"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."* (Yûnus: 62)

[1543] fātirde: Ü1.5b, Ü2.4b, T.6b, L.4b, Ü3.4b, Ü5.5b, H2-1.4a, N.5a / fātire İ2.4b

[1544] baᶜżısınuñ: Ü1.5b / Diğer nüshalarda yok

[1545] teşvīş: Ü2.4a, T.6b, Ü5.5b, L.5a, Ü3.4b, H2-1.4a / endīşe Ü1.5b, İ2.4b, N.5a

[1546] ḫāllerine: Ü2.4a, T.6b, L.5a, Ü3.4b, H2-1.4a / aḥvāllerine Ü1.5b, İ2.4b, N.5a

[1547] ġamdīdeye: Ü1.5b, Ü2.4a, İ2.4b, H2-1.4a, N.5a / dīdeye T.6b, L.5a, Ü3.4b, Ü5.5b

[1548] mihr-i münīr: Ü1.5b, Ü2.4b, L.5a, Ü3.4b, İ2.4b, H2-1.4a, N.5a / mihr ü münīr T.6b, Ü5.5b (Ü5'te sonradan "u" bağlacı kırmızı mürekkeple çizilip iptal edilmiş)

[1549] ᶜayān: Ü1.5b, İ2.4b, H2-1.4a, N.5a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5 'de yok

[1550] vaṣfı: Ü2.4b, T.6b, L.5a, Ü3.4b, Ü5.5b, H2-1.4a, N.5a / Ü1, İ2'de yok

[1551] ḳābil-i imkān: Ü2.4b, T.6b, L.5a, Ü3.4b, Ü5.5b, H2-1.4a / ḳābil ü imkān Ü3.4b/ imkān Ü1.5b, İ2.4b, N.5a

[1552] nümāyāndur: Ü2.4b, T.6b, L.5a, Ü3.4b, İ2.4b, Ü5.5b, H2-1.4a, N.5a / nümāyān u ᶜayāndur Ü1.5b

ekṣeri nās degil belkï nesnās idügi maḥall-i iltibās olmamaġın şerīᶜat u tarīḳata muḫālif olan gürūh-ı mekrūhuñ müşkillerini ḫāme-i inşā ile ḥal ve ᶜuḳde-i şübhelerini dest-i girih-güşā ile münḥal ḳıl diyü buyurdı kï: “ خذ هذاالكتاب وافتح الباب واكتب مايخطرببالك من الأسرار واتّبع الشّريعةَ والطّريقَةَ تكن من الأخيار”-“Ḫu hâ e’l-kitābe ve’fteḥi’l-bābe ve’ktub mā yaḫṭuru bi-bālike mine’l-esrāri ve’t-tebiᶜ’ş-şerīᶜate ve’ṭ-ṭarīḳate tekun mine’l-aḫyār”*[1553]* diyü nuṭḳ eyledüklerinde[1554] heybet-i edālarından vücūd-ı żaᶜīfum mānend-i berk-i ḫazān münfaᶜil ü lerzān olup ḫˇāb-ı ġafletden[1555] bīdār ve ᶜālem-i lāhūtdan ᶜālem-i nāsūta gelmekle hüşyār[1556] olup bu rü’yā-yı ṣādıḳa vü vāḳıᶜa-i rāyıḳadan[1557] derūn-ı maḥzūnum mesrūr[1558] ve ẓamīr-i meknūnum pür-sürūr gördüm. Ol dem şükr-i Ḫudā-yı vāhibü’l-āmāl ve sipās-ı bārī-i müteᶜāl üzre muvāẓıb olup mażmūn-ı münīf-i[1559] “الشّاكر يستحقّ المزيد”-*“Eş-şākiru yesteḥıḳḳu’l-mezīd”[1560]* ve maᶜnā-yı laṭīf-i[1561]:

[20] Beyt[1562]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

شكر سوى شهرسعادت برد	Şukr sūy-i şehr-i saᶜādet bered
هركه كند شكر زيادت برد	Her kï kuned şukr ziyādet bered[1563]

[1553] “*Bu kitabı al, kapıyı aç ve içinden gelen sırları yaz, (bunu yaparken) şeriata ve tarikata bağlıkal ki iyilerden olasın.”*

[1554] eyledüklerinde: Ü1.5b, Ü2.4b, L.5a, Ü3.5a, İ2.5a, H2-1.4b, N.5a / eyledüklerinden T.7a, Ü5.6a

[1555] ḫˇāb-ı ġafletden: Ü1.6a, Ü2.4b, L.5a, Ü3.5a, İ2.5a, H2-1.4b, N.5a / ḫˇāb u ġafletden T.7a, Ü5.6a (Ü5’te sonradan kırmızı mürekkeple düzeltilmiş)

[1556] ᶜālem-i lāhūtdan ᶜālem-i nāsūta gelmekle huşyār: Ü1.6a, Ü2.4b, L.5a-b, Ü3.5a, İ2.5a, H2-1.4b, N.5a / ᶜālem-i nāsūta gelmekle ᶜālem-i lāhūtdan bīdār T.7a, Ü5.6a

[1557] rāyıḳadan: Ü1.6a / fā'iḳadan Ü2.4b, T.7a, L.5b, Ü3.5a, Ü5.6a, H2-1.4b / lā'iḳadan İ2.5a, N.5b

[1558] mesrūr: Ü1.6a, İ2.5a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5 ve H2-1, N’de bu kelime yok

[1559] mażmūn-ı münīf: Ü2.4b, T.7a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6a, H2-1.4b, N.5b / Ü1’de bu ifade yok

[1560] *“Şükreden fazlasını hak eder”*

[1561] maᶜnā-yı laṭīf-i: Ü2.5a, T.7a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6a, H2-1.4b, N.5b / maᶜnā-yı Ü1.6a

[1562] Beyt: Ü2.5a, T.7a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, H2-1.4b, N.5b / Ü1, Ü5’de başlık yok; Söyleyeni tespit edilemeyen bu beytin Fethullâh-ı Kâşânî’nin Tenbīhü’l-Ġāfilīn ve Teẕkiretü’l-ᶜĀrifīn adlı eserinde yer almaktadır [Bk. Fetḥullâh-ı Kāşānī, *Tenbīhü’l-Ġāfilīn ve Teẕkiretü’l-ᶜĀrifīn*, C. 1, s. 848, https://library.tebyan.net/fa/Viewer/Text/82426/9 (19.07.2020)]

[1563] “*Şükür, mutluluk şehrinin tarafına götürür; Kim şükrederse bolluğa erişir.*”

mefhūmı üzre şükre müdāvim olup rü'yā-yı meẕkūrenüñ[1564] işārāt[1565] ü te'vīlātına nāẓır ve āṡār-ı nikātına[1566] muntaẓır iken

[21] Naẓm

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

ā'id-i iḳbāl gelüp bir seḥer
Müjde ḳılup şevḳ ile virdi ḫaber

Maḳdem-i pākin didi bir ḥażretüñ
Söyledi yüz ṭutduġını devletüñ

[Neṡr] Ol dem bir merd-i süḫanperver-i ṣāḥib[-i]kemāl ve serdefter-i ehl-i maḳāl ve mālik-i dürr-i[1567] deryā-yı vufūr-ı hüner ve merkez-i pergār-ı ẓuhūr-ı ᶜiber ve ṣayrefī-i naḳd-i kelām ve merd-i ᶜārif-i ṣāḥib[-i]iḫtişām ve ṭūṭī-i gūyā-yı şekkerḫāy ve burc-i saᶜādetde şerefefzāy ve yār-i ṣadīḳ ve mūnis-i refīḳ ġamḫānemüz münevver ḳılup mānend-i māh menzilümüz ārāmgāh idüp didi kī: Ey bülbül-i gülzār-ı beyān ve ey[1568] ṭūṭī-i şekkeristān-ı sāmīmekān bu bendede bir kitāb-ı müsteṭāb vardur kī maẓmūn-ı meknūnında ol ṭavā'if-i ᶜacībe ve leṭā'if-i ġarībe beyān u ᶜayān olınmışdur. Lâkin bu diyār-ı celīlü'l-miḳdāruñ ahālisi muḳteżāsınca lisān-ı Türkīde ᶜArabī ve Fārisī edālar ile mülemmaᶜ ve ᶜibārāt-ı enīḳa-i fā'iḳa ile muraṣṣaᶜ olmamaġın maḳbūl-i ṭabᶜ-ı ẓurefā-yı cihān ve pesendīde-i fürsān-ı meydān-ı ᶜilm u ᶜirfān[1569] olmayup naẓar-ı

[1564] meẕkūrenüñ: Ü2.5a, T.7a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6a, H2-1.4b, N.5b / merḳūmenüñ Ü1.6a
[1565] işārāt: Ü1.6a, T.7a, İ2.5a, H2-1.4b, N.5b / işāret Ü2.5a, L.5b, Ü3.5a, Ü5.6a
[1566] āŝār-ı nikātına: Ü1.6a, T.7a, Ü5.6a, H2-1.4b / āŝār u nikātına Ü2.5a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, N.5b
[1567] dürr-i: Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5a, Ü5.6a, H2-1.4b, N.5b / Ü1 ve İ2'de yok
[1568] ve ey: Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6a, H2-1.4b, N.5b / Ü1'de yok
[1569] fürsān-ı meydān-ı ᶜilm u ᶜirfān: Ü1.6a / ebnā-i zamān Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6b, H2-1.5a, N.5b

ᶜurefādan[1570] dūr ve meclis-i ehl-i dilden mehcūr olup nesyen mensiyyen olmışdur. İmdi[1571]

[22] Naẓm[1572]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

Nāḳıd-ı güftāra virüp gevheri
Tāze ḳılup ol varaḳ-ı ebteri

Cür'et-i te'līfe[1573] idüp ihtimām
Bu dür-i nāsüfteye vir intiẓām

Saᶜy-i belīġ eyle kï ol dürr-i pāk
Ḳalmaya ālūde-i ḫāşāk u ḫāk

Tā kï[1574] ola[1575] ehl-i dile yādigār
Tuḫfe-i aḥrār ḳıla rūzgār

[Neşr] Çünkï ol yār-ı ṣādıḳdan bu aḥvāl ᶜayān ve sırr-ı vāḳıᶜamuzdan bu ṣūretde[1576] nümāyān oldı ol dem[1577] "هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا" – "*hāẕā te'vīlu rü'yāye min ḳablu ḳad ceᶜalehā rabbī ḥaḳḳan*[1578]" ẓuhūr u bürūz idüp[1579] maᶜnā-yı vāḳıᶜa-i " خذ

[1570] fuṣaḥā vü büleġādan: Ü1.6a / ᶜurefādan Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, Ü5.6b, H2-1.5a, N.5b
[1571] imdi: Ü1.6b, Ü2.5a, L.5b, Ü3.5a, İ2.5a, H2-1.5a, N.5b / T, Ü5'de yok
[1572] Naẓm: Ü1.6b, İ2.5a, N.6a / Meşnevī Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5a / Beyt H2-1.5a / Ü5'te bu şiir yok
[1573] te'life: Ü1.6b, Ü2.5a, T.7b, L.5b, İ2.5b, H2-1.5a, N.6a / te'līf Ü3.5b
[1574] kï: Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5a, N.6a / Ü1'de yok
[1575] ola: Ü1.6b, Ü2.5a, T.7b, L.5b, Ü3.5b, H2-1.5a, N.6a / olup İ2.5b
[1576] ṣūretde: T.7b, L.6a, Ü5.6b, H2-1.5a / ṣūretden Ü1.6b, Ü2.5a, Ü3.5b, İ2.5b, N.6a
[1577] oldı ol dem: Ü2.5a, T.7b, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, Ü5.6b, H2-1.5a , N.6a / olup Ü1.6b
[1578] "*İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası (yorumu) buymuş; rabbim onu gerçekleştirdi.*" (Yûsuf: 100)
[1579] "هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا" – "*hāẕā te'vīlu rü'yāye min ḳablu ḳad ceᶜalehā rabbī ḥaḳḳan*" ẓuhūr u bürūz idüp: Ü1.6b / Diğer nüshalarda yok

هذاالكتاب وافتح الباب" "ḫuz hâ e'l-kitāb ve'ftaḥi'l-bāb" cilveger ve bu ilhām-ı sāyıḳ-ı[1580] ġaybīden behrever olup didüm_kï: Ey yār-i ṣādıḳ-ı mūnis-i muvāfıḳ ve ey ḫayrü'l-aṣḥāb-ı refīᶜü'l-cenāb egerçï bu bābda ᶜavn-i ilâhīye[1581] tevekkül ve himmet-i yārāna tevessül ḳılup[1582] bu kitāb-ı perīşānelfāẕuñ dürer-i nāsüftesin elmās-ı ṭabᶜ ile süfte idüp ᶜalá vechi'l-ihtimām rişte-i ḥaḳāyıḳ ile intiẓām virmek ḳābildür lâkin maẓmūn-ı: "من الّف فقد استهدف ان احسن استعطف و ان اسآء استقذف[1583]" - "*Men ellefe fe-ḳadi'stehdefe in aḥsene istaᶜṭafe ve in asā'e isteḳẕefe*"[1584] feḥvāsı üzre tīr-i ṭaᶜn-ı aᶜdāya nişān ve tīġ-i teşnīᶜ-i ehl-i siteme siper-i imtiḥān[1585] olmaḳ lāzım gelür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab[1586] buyururlar:

[23] Şiᶜr[1587]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün mefāᶜīlün feᶜūlün mefāᶜīlün]

خلیلیّ کم صاحبت فی الناس صاحبا	Ḫalīleyye kem ṣāḥabtu fi'n-nāsi ṣāḥiben
فمانالنی[1588] منهم سوی الصد والعنا	Fe-mā nālenī minhum siva'ṣ-ṣaddi ve'l-ᶜanā[1589]
فصاحبت ابنآءالزمان فلم اجد	Fe-ṣāḥabtu ebnā'e'z-zemāni fe-lem ecid
خلیلا یوافی بالعهود ولا انا[1590]	Ḫalīlen yuvāfī bi'l-ᶜuhūdi ve lā enā[1591]

[1580] sāyıḳ-ı: Ü1.6b, Ü2.5a, H2-1.5a, N.6a / sābıḳ T.7b, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, Ü5.6b

[1581] İlāhīye: Ü1.6b, Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5a, N.6a/ İlāhīde Ü5.6b

[1582] ḳılup: Ü1.6b, İ2.5b, N.6a / idüp Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, Ü5.6b, H2-1.5a

[1583] ان احسن استعطف و ان اسآء استقذف - in aḥsene istaᶜṭafe ve in asā'e isteḳẕefe: Ü1.6b / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[1584] "*Kitap yazan hedef olur. Eğer güzel (doğru) yazarsa beğenilir, kötü (yanlış) yazarsa kötülenir*."

[1585] siper-i imtiḥān: Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, Ü5.6b, H2-1.5a, N6a / siper ü imtiḥān Ü1.6b

[1586] nitekim fuṣaḥā-yı ᶜAarab: Ü1.6b, Ü2.5a, T.8a, Ü3.5b, H2-1.5a, N.6a / Fuṣaḥā-yı ᶜArab nitekim L.6a / nitekim fuṣaḥā Ü5.6b / İ2'de bu ibareler yok

[1587] Şiᶜr: Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, Ü5.6b / Naẓm İ2.5b, H2-1.5a / Beyt N.6a / Ü1'de bu şiir kısmı yok

[1588] فمانالنی – femā nālenī: Ü2.5a, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5a, N6a / فمانالتی – femā nāletī? T.8a, L.6a / نعمانالتی ? Ü5.6b

[1589] "*Dostlarım! İnsanlardan kaç kişiyle arkadaş oldum; Fakat onlardan ayrılık ve sıkıntıdan başka bir şey elde etmedim.*"

[1590] یوافی بالعهود ولا انا – yuvāfī bi'l-ᶜuhūdi ve lā enā: Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5a, N.6a / Ü5'te şiirin bu kısmı yok

[1591] "*Zamane insanlarıyla da arkadaşlık kurdum; Fakat kendim dahil onların arasında sözünde duran, vefalı birine rastlayamadım*."

[24] Ḳıṭᶜa[1592] [İbnu'l-Bezzār el-İskenderānī]

[Baḥr-i Ṭatvīl: Feᶜūlün mefāᶜīlün feᶜūlün mefāᶜilün]

ارى كلّ انسان يرى عيب غيره	Erá kulle insānin yerá ᶜaybe ġayrihi
ويعمى عن العيب الّذى هو فيه	Ve yaᶜmá ᶜani'l-ᶜaybi'l-leẕī huve fīhi
ولاخير من يخفى عليه عيوبه	Ve lā ḫayre men yaḫfá ᶜaleyhi ᶜuyūbuhu
ويبدوا له العيب الّذى هوفيه	Ve yebdū lehu'l-ᶜaybu'l-leẕī huve fīhi[1593]

[Neṯr] Zīrā ebnā-i zamān ve iḫvān-ı devrān[1594] eger şiᶜr-i assān ve feṣāḥat-i Selmān olsa da[1595] dīde-i inṣāf ile nigerān ve imᶜān-ı naẓar ile iẕᶜān itmeyüp mücerred daḫl u taᶜarruẓı ẓarāfet belkï bāᶜiṯ-i feṣāḥat u belāġat ᶜadd iderler

[25] Beyt[1596]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Gerekse ẕerreveş ḫāk ol gerekse mihr-i ᶜālemgīr[1597]
Yine aᶜdā gözine girmemek olmaz beher taḳdīr[1598]

[Neṯr] diyicek ol yār-i ᶜālīhimmet ve ol mālik-i mülk-i fütüvvet cevāba āġāz idüp didi kï:

[1592] Ḳıṭᶜa: Ü1.6b / Şiᶜr Ü2.5a / Beyt N.6a / T, L, Ü3, H2-1'de başlık yok / İ2.5b'de bu şiir ileride; *"Çekme ᶜadū ṭaᶜnın añup ıżṭırāb"* diye başlayan "Beyt"in devamında başlıksız verilmiştir / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu kıt'anın Muhammed Fahreddîn İbnü'l-Bezzâr el-İskenderânî adlı bir şaire ait olduğu tespit edilmiştir [bk. İbni Hacer el-ᶜAskalānī (ö. 852 H.), *Ed'dureru'l-Kâmineti Fî aᶜyāni'l-Mā'iti'ŝ-ŝāmineti*, Dāru'l-Celīl, Beyrut, 1993, C. 4, s. 320 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)]

[1593] "*Görüyörüm ki bütün insanlar sadece başkalarının ayıplarını (kusurlarını) görüyorlar; Fakat kendi kusurlarını görmüyorlar; Başkasının kusurunu görüp de kendi kusurunu görmezlikten gelen insandan hayır yoktur*."

[1594] ve iḫvān-ı devrān: Ü1.6b / Diğer nüshalarda yok

[1595] olsa da: Ü1.6b, Ü2.5b, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5b, N.6a / da olsa T.8a, Ü5.7a

[1596] Beyt: Ü1.6b / İ2'de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5 ve H2-1'de bu şiir kısmı yok

[1597] ᶜālemgīr: Ü1.6b / ᶜālem gibi İ2.5b

[1598] Yine aᶜdā gözine girmemek olmaz beher taḳdīr: Ü1.6b / Yine aᶜdā gözine görinmek olmaz İ2.5b

[26] Beyt[1599]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

Çekme ᶜadū ṭaᶜnın añup ıżṭırāb
ᶜAvᶜav-ı segden ne alur[1600] māhtāb

[27] Şiᶜr[1601] [Ṣafiyyu'd-dīn-i Erdebīlī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Feᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

من كان يعلم[1602] انّ الشّهد مطلبه	Men kāne yaᶜlemu enne'ş-şehde maṭlabuhu
فلا يخاف للدغ النّحل من الم	Fe lā-yeḫāfu li'ledġi'n-naḥli min elemi[1603]

[Neşr] Zīrā ḳadīmü'l-eyyāmdan ehl-i[1604] dil tīr-i ṭaᶜn-ı aᶜdāya nişān ve miḥen-i ḳażā vü ḳader ile imtiḥān olup ve mażmūn-ı münīf-i "وَلَنَبْلُوَنَّكُم"-*"Ve lenebluve'n-nekum"*[1605] bu ḥāle şāhid-i ᶜadldür[1606].

[28] Beyt[1607] [Bâkî]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

[1599] Beyt: Ü1.7a, Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, İ2.5b, H2-1.5b (Ü1.7a'da derkenarda Farsça olarak şu mısra da yazılıdır: "مه نور می فشاند و سنك بانك می زند – Meh nūr mī feşāned u seng bāng mī zi ned) / Şiᶜr N.6b / Ü5'te bu şiir kısmı yok yok

[1600] alur: Ü1.7a, Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b, H2-1.5b, N.6b / olur İ2.5b

[1601] Şiᶜr: Ü2.5a, T.8a, L.6a, Ü3.5b / ᶜArabī H2-1.5b / Ü1'de başlık yok / İ2'de burada bu Beyt yerine "Şiᶜr" başlığı altında daha önce bahsi geçen "ارى كلّ انسان يرى عيب غيره - Erá külle insānin yerá ᶜaybe ġayrihi" diye başlayan Arapça "Ḳıṭᶜa" verilmiştir / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söyleyeni belirtilmeyen bu beytin Arap şairlerinden Şeyh Safiyuddîn Erdebîlî'ye (ö. 1252/1334) (الشيخ صفي الدين) ait olduğu tespit edilmiştir [bk. El-Ḥamevī ibni Ḥicce (ö. 837 H./1434 M.), Ḫizānetu'l-Edeb ve Ġāyetu'l-Ereb, C. 1, s. 251, http://lib.efatwa.ir/41054/1/251/ (16.06.2020)]

[1602] يعلم – yaᶜlemu: Ü1.7a, Ü2.5b, H2-1.5b, N.6b / تعلم - taᶜlemu? T.8a, L.6a / تعليم – taᶜlīm Ü3.5b

[1603] "*Bal elde etmek isteyen; Arı sokmasının acısından korkmaz*."

[1604] ehl-i: Ü1.7a, Ü2.5b, L.6a, Ü3.5b, İ2.6a, H2-1.5b, N.6b / āhen? T.8a, Ü5.7a

[1605] "*Sizi deneriz…*" (Bakara:155; Muhammed: 31)

[1606] ᶜadldür: Ü1.7a, Ü2.5b, T.8b, L.6a, Ü3.6a, İ2.6a, H2-1.5b, N.6b / ᶜādildür Ü5.7a

[1607] Beyt: Ü1.7a, Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, İ2.6a, H2-1.5b / Şiᶜr N. 6b / Ü5'te bu şiir kısmı yok; Beyit, Bâkî'ye aittir [Bk. Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 284, G-298/1]

Her tīr-i belā ḳavs-ı ḳaderden ola nāzil
Ṣaḥrā-yı dil-i ehl-i ṣafādur aña menzil

[Neṯr] İmdi bu ḳīl u ḳālden berī ve ṣaḥrā-yı[1608] iᶜtiẕārda serserī gezmeyüp taḫtgeh-i naẓm u neṯre miṯāl-i ḫāḳānī ve ṭabᶜ-ı selīmüñle mānend-i Süleymānī saᶜy-i belīġ ü himmetüñi iḫvān u yārāndan dirīġ itmeyüp bu ḳıṣaṣ-ı pürḥıṣaṣı ᶜibārāt-ı[1609] lāyıḳa ve elfāẓ-ı rāyıḳa birle sertāc-ı[1610] feṣāḥat ve gevher-i iklīl-i belāġat ḳılup nādire-i rūzgār ve maḳbūl-i fuṣaḥā-yı[1611] belāġatşiᶜār eyle" diyü iḳdām itdükde, ben daḫi ḫüsn-i ḳabūl ile ḳabūl idüp cān u dilden[1612]

[29] Beyt[1613]
[Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün]

İdüp müşkillerin altun gibi ḫal
Zerefşān yerine göz nūrı ṣaçdum

[Neṯr] Muḥaṣṣal[1614] ol dem kemer-i[1615] himmeti dermiyān ve biḥasbi'ṭ-ṭāḳa[1616] ḳuvvet-i bāzūyı ᶜayān idüp ażret-i Ḫudā-yı bīçūna duᶜā ve ᶜarż-ı niyāz ile ricā eyledüm kï bu kitāb-ı müsteṭāb tertīb ü intiḫāb ṣadedinde rūy-ı süḫandan refᶜ-i niḳāb ve cemāl-i maᶜānīden keşf-i ḥicāb müyesser u muḳadder olmaġla manẓūr-ı aḥbāb ve maḳbūl-i üli'l-elbāb[1617] ola.

[1608] ṣaḥrā-yı: Ü1.7a, İ2.6a, N.6b / ṣaḥārī-i Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, Ü5.7a, H2-1.5b
[1609] ᶜibārāt: Ü1.7a, Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, İ2.6a, H2-1.5b, N.6b / ᶜibādāt Ü5.7a
[1610] sertāc: Ü1.7a, Ü2.5b, N6b / zīver-i tāc T.8b, L.6a, Ü3.6a, İ2.6a, Ü5.7a, H2-1.5b
[1611] gevher-i iklīl-i … fuṣaḥa-yı: Ü5'de yok
[1612] ben daḫi … dilden: Ü1.7a / Diğer nüshalarda yok
[1613] Beyt: Ü1.7a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[1614] muḥaṣṣal: Ü1.7a / Diğer nüshalarda yok
[1615] كمر - kemer-i: Ü1.7a, Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, Ü5.7a, H2-1.5b / كر - ?İ2.6a
[1616] bi-ḥasbi'ṭ-ṭāḳa Ü1.7a, Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, İ2.6a, H2-1.5b / Ü5'de bu ibare yok
[1617] اولى الالباب – üli'l-elbāb Ü2.5b, T.8b, L.6b, İ2.6a, Ü5.7a, H2-1.5b / اولو الالباب - ülü'l-elbāb Ü1.7a, Ü3.6a

[30] Beyt[1618] [Ebū Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr]

[Mefᶜāīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

چراغی را که ایزد برفروزد	Çerāġīrā kï Īzid berfurūzed
کسی کرپف کند سبلت بسوزد	Kesī ger puf kuned seblet besūzed[1619]

[Neṯr] [[**Ammā kitābumuz ol zamān maḳbūl-i cihān ve pesendīde-i fuṣaḥā-yı zamān olur kï** ol cenāb-ı refīᶜu'ş-şān ve menbaᶜu'l-cūdi ve'l-iḥsān muḳarrebu'l-ḥażreti's-sulṭāniyye[1620] <ḥāfiẓu'l-menāzilu'l-ḫāḳāniyye ruknu's-salṭanatu'z-zehrā ᶜażdu'd-devletu'l-ġarrā' kevkebe-i ᶜizzet-i kāmrānī ve zīnet-i salṭanat-i cihānbānī ṣāḥibu'l-ᶜizz ve't-temkīn mu'temenu'l-mulūk ve's-selāṭīn maṭlaᶜ-ı ṭulūᶜ-ı iḳbāl menbaᶜ-ı mekārim-i iclāl āfitāb-ı çerḫ-i celāl aḫter-i saᶜd-i kemāl medār-ı erbāb-ı ḥācāṭ merkez-i aṣḥāb-ı mühimmāt>[1621]]][1622]

[31] Beyt[1623]

که خاك پای توکرسالهاکنم تقریر[1624]	Kï ḫāk-i pāy-i tu ger sālhā kunem taḳrīr
زصد حدیث نیارم[1625] یکی بیان کنم	Ziṣad ḥadīṯ neyārem yekī beyān kunem[1626]

[1618] Beyt: Ü1.7a'da bu Farsça beytin yer aldığı metnin hemen derkenarında Türkçe olarak şu Beyt yazılmıştır: *Taḳdīr-i Ḫudā ḳuvvet-i bāzū ile dönmez; Bir şemᶜi kï Mevlā yaḳa bir vech ile sönmez* / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr'a ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr, Ebyât-ı Perâkende, No. 27, https://ganjoor.net/abusaeed/abyat-aa/sh27/ (16.06.2020)]

[1619] "*Allah'ın yaktığı çırayı söndürenin bıyıkları tutuşup yanar*."

[1620] ḥażreti's-sulṭāniyye: Ü2.5b, T.8b, L.6b, Ü3.6a, H2-1.5.6a / ḥażreti's-sulṭāniyyet Ü5.7b / ḥażreti'l-ᶜaliyyeti's-sulṭāniyye İ2.6a

[1621] <ḥāfiẓü'l-menāzilü'l-ḫāḳāniyye …. merkez-i aṣḥāb-ı mühimmāt>: Ü5'de bu kısım yok

[1622] [[Ammā kitābumuz ol zamān … merkez-i aṣḥāb-ı mühimmāt]]: Ü1'de bu kısım yok

[1623] Beyt: Ü2.5b, T.9a, L.6b, Ü3.6a, N7a / H2-1'de başlık yok / Naẓm: İ2.6a'da söz konusu beytin yerine şu Beyt yer almaktadır تراه اذا صاحبته متهلّلا ; كانّك تعطيه الّذى انت سائله Terāhu iẕā ṣāḥibtehü mütehellelen; Ke'enneke taᶜṭī'l-leẕī ente sāilehü / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[1624] تقریر - taḳrīr: Ü2.5b, L.6b, Ü3.6a, H2-1.7a, N.7a / تقیر - ? T.9a

[1625] نیارم – neyārem: Ü2.5b, Ü3.6a, H2-1.7a, N.7a /نیازم – niyāzem T.9a, L.6b

[1626] "*Yıllardır ayağının tozunu takrir eden biri olarak, senin bir sözünü dahi beyan etmekten acizim"*

[Neşr] [[<Ḥā'iz-i envāᶜ-ı ᶜizzet ḥāmī-i beyża-i devlet ve rāᶜī-i ḥavza-i mülk ü millet>[1627] müdebbir-i meṣāliḥü'l-memleket müşīrü umūru's-salṭanat semiyy-i cenāb-ı Şīr-i Ḫudā muᶜizz-i ahālī Ġażanfer Aġa[1628] لازالت مناهج محامده محمولة[1629] الى مسامع القبول ومباهج فرآئده مقبولة فى مجامع الفحول[1630] ودعاء من هوعاكف على مزرعة حرم المحبة ينتج من نفحات اوقاته فى كلّ سنبلة مائة حبة"- *Lā zālet menāhicu meḥāmidihi maḥmūleten ilá mesāmiᶜi'l-ḳabūli ve mebāhicu ferā'idihi maḳbūleten fī mecāmiᶜi'l-fuḥūli ve duᶜā'i men huve ᶜākifun ᶜalá mezraᶜati ḥaremi'l-maḥabbeti yunticu min nefeḥāti evḳātihi 'fī kulli sunbuletin mi'etu ḥabbetin"*[1631]*."*[1632]]][1633]

[32] Beyt[1634] [ᶜUbeyd-i Zākānī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

بادچون جرم زمين اركان جاهش بى خلل	Bād çun cirm-i zemīn erkān-i cāheş bīḫalel
بادچون دور فلك ايّام عمرش بيشمار	Bād çun devr-i felek eyyām-i ᶜomreş bīşumār[1635]

[Neşr] [[Zīrā cenāb-ı şerīfleri beyne'n-nās mekārim-i aḫlāḳ ile meẕkūr ve meḥāsin-i aᶜmālleri ṣaḥā'if-i cihānda mesṭūr olmaġla duᶜā-yı devletleri ehl-i dile lāzım belkï emr-

---

[1627] <Ḥā'iz-i envāᶜ-ı … mülk ü millet>: Ü5'de bu kısım yok

[1628] Ġażanfer Aġa: Ü2.5b, T.9a, L.7a, Ü3.6b, İ2.6a, H2-1.6a, N.7a (H2-1'de İsmin yer aldığı metnin derkenarında şu açıklama yer almakta: "Maṭlab: Bu kitāb-ı müstetāb Ġażanfer Aġa ḥażretlerinüñ nām-ı saᶜādetlerine te'līf olınmışdur" / Ü5'de yok

[1629] لازالت مناهج محامده محمولة - lā zālet menāhicu meḥāmidihi maḥmūleten: Ü2.5b, T.9a, L.7a, Ü3.6b, İ2.6a, H2-1.6a, N.7a / Ü5'de yok

[1630] فحول - fuḥūl: Ü2.5b, T.9a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6a / عقول - ᶜuḳūl İ2.6b, N.7a

[1631] سنبلة مائته حبة.….ودعاء من هوعاكف - ve duᶜā'i men hüve ᶜākifün…. sünbületin mi'ete ḥabbetün: Ü2.5b, T.9a, L.7a, Ü3.6b, İ2.6b, H2-1.6a, N.7a / Ü5'te bu kısım yok

[1632] "*Bu zamana kadar onun söylediklerini kim duysa beğenir; onun söylediği güzel sözler akıllı insanlar tarafından beğenilir; onu sevenler onun için içten dua ederler ki o sevgi bahçesinde yüz başaklı buğday biter*."

[1633] [[Ḥā'iz-i envāᶜ-ı ᶜizzet … sünbületin mi'ete ḥabbetün]]: Ü1'de bu kısım yok

[1634] Beyt: Ü2.6a, T.9a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6a / Naẓm İ2.6b / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söyleyeni belirtilmeyen bu beytin Ubeyd-i Zâkânî'ye (ö.772 H./1370'ten M. önce) ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. *Dīvān-ı ᶜUbeyd-i Zākānī,* Ḳaṣāyid, Dermedḥ-i Şāh-ı Şeyḫ Ebū İsḥaḳ http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0P1S (17.06.2020)]

[1635] "*Hükmettiği yer bütün dünya olsun; Ömrü de felek döndüğünce, sonsuz olsun."*

i mühimdür. Ve[1636] bāb-ı saᶜādetmeāblarına duᶜā-yı ḫayr ile istinād sebeb-i ḥuṣūl-i murād olmaġla <ve[1637] ehl-i diller ol āsitāne-i ᶜizzete ittikā itmekle>[1638] her biri rifᶜat ile engüştnümā olup devlet ile merciᶜ-i cihān ve mefḫar-i aḳrān oldılar.]][1639] [[له كرم "فاق المكارم كلّها كما فاق ضوءالشّمس نور الكواكب ماشرة كالزّاهرات طوالعا و اثاره مثل النّجوم الثواقب" – "*Lehu keremun fāḳa'l-mekārime kullehā kemā fāḳa ḍav'u'ş-şemsi nūre'l-kevākibi māşireten ke'z-zāhirāti ṭavāliᶜan ve āṯāruhu miṯle'n-nucūmi'ṯ-ṯevāḳibi.*"[1640]]][1641] [[Çün[1642] cenāb-ı şerīfleri maᶜārif ü kemāle rāġıb[1643] ve ehl-i dile ṭālib olmaġla[1644] ekşeriyā der-i[1645] devletlerine bende olan zīver-i maᶜrifetle ārāste ve fażl u dāniş ile pīrāste olup <ḫākipāy-ı ᶜizzetleri tūtiyā-yı ṣāḥibnaẓarān ve nūr-ı merdümek-i ᶜurefā-yı[1646] cihān oldı>[1647]. <Bu dāᶜī-i ḥazīn ve ḥaḳīr-i kemterīn daḫi dīde-i ġamdīdemi[1648] ol tūtiyā-yı ᶜizzet_ile[1649] mükaḥḥal ve noḳṣān-ı bīpāyānumı ol āsitāne-i saᶜādetintisāb ile mükemmel ḳılmaġa>[1650] vesīle-i tām olmaġ_içün uşbu *Nūrü'l-Hüdá Li-Men İhtedá* nām kitāb-ı müsteṭābı[1651] nām-ı şerīflerine te'līf ü taḥrīr <ve medḥ ü ṯenālarını ᶜunvānında taḳrīr u tasṭīr>[1652] ḳıldum[1653]. Ol ẕāt-ı sütūdeṣıfāt <ve melekiyyü's-simātdan bermūcib-i leṭā'if-i ᶜāvāṭıf-ı kerem[1654] ve zevārif-i ᶜavārif-i ᶜulüvv-i

---

[1636] ve: Ü2.6a, T.9a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6a, N.7a / zīrā İ2.6b

[1637] ve: İ2'de yok

[1638] <ve ehl-i diller ol āsitāne-i ᶜizzete ittikā itmekle>: Ü5'de yok

[1639] [zīrā cenāb-ı şerīfleri …. mef0ar-i a9rān oldılar]: Ü1'de bu kısım yok

[1640] "*Nasıl ki güneşin ışığı bütün gezegenlerden daha güçlü (üstün) ise, onun güzel ahlakı da diğer bütün güzel ahlaklardan daha üstündür. Onun güzel ahlakı açan güzel çiçekler gibi herkesin dikkatini çeker ve onun güzel ahlakının ışığı parlak yıldızların ışığı gibidir*."

[1641] [["له كرم....مثل النّجوم الثواقب" – "Lehü keremün … miṣlü'n-nücūmi'ṯ-ṯevāḳib"]]: İ2.6b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[1642] çün: Ü2.6a, T.9a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7a / ve İ2.6b

[1643] rāġıb: Ü2.6a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, İ2.6b, H2-1.6a, N.7a / T, Ü5'de yok

[1644] olmaġla: Ü2.6a, T.9a, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7a / olmaḳ ile İ2.6b

[1645] der-i: Ü2.6a, L.7a, Ü3.6b, İ2.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7a / T, Ü5'de yok

[1646] ᶜurefā-yı: Ü2.6a, Ü3.6b, İ2.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7a / ᶜirfān-ı T.9b, L.7a

[1647] ḫākipāy-ı ᶜizzetleri …. ᶜurefā-yı cihān oldı: Ü5'de bu kısım yok

[1648] ġamdīdemi: Ü2.6a, T.9b, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7a / ġamdīdeyi İ2.6b

[1649] ᶜizzet_ile: Ü2.6a, İ2.6b, H2-1.6b, N.7a / ᶜizzetde T.9b, L.7a, Ü3.6b, Ü5.7b

[1650] < Bu dāᶜī-i ḥazīn … mükemmel ḳılmaġa >: Ü2.6a, Ü3.6b, İ2.6b, H2-1.6b, N.7a / Tūtiyā-yı ᶜizzetde mükeḥḥal ġamdīdemi ve noḳṣān-ı bīpāyānümi ol āsitāne-i saᶜādete intisāp ile mükeḥḥal ḳılmaġa dāᶜī-i ḥazīn ve ḥaḳīr-i kemterīn daḫi L.7a / Bu dāᶜī-i ḥazīn ve ḥaḳīr-i kemterīn daḫi dīde-i ġam-dīdemi ol tūtiyā-yı ᶜizzet_ile mükaḥḥal ḳılmaġa T.95, Ü5.7b

[1651] kitāb-ı müsteṭābı: Ü2.6a, T.9b, L.7a, Ü3.6b, İ2.6b, H2-1.6b, N.7b / kitābı Ü5.7b

[1652] ve medḥ ü ṯenālarını ᶜunvānında taḳrīr u tasṭīr: Ü5'de yok

[1653] ḳıldum: Ü2.6a, T.9b, Ü3.6b, İ2.6b, Ü5.7b, H2-1.6b, N.7b / ḳıldı L.7a / eyledüm Ü5.7b

[1654] ᶜavāṭıf-kerem: Ü2.6a, Ü3.6b, İ2.6b, H2-1.6b, N.7b / kerem T.9b, L.7a

himem>[1655] birle bu tuḥfe-i ḥaḳīri me'mūldur kï ḥüsn-i ḳabūl ile maḳbūl buyuralar.]][1656]

[33] Naẓm[1657]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

توقّع است زمشّاطهٔ کرم کاکنون	Tevaḳḳuᶜest zi meşşāṭa-i kerem k'eknūn
بجلوکاه قبولش نکوکند تصویر	Becilvegāh-i ḳabūleş nikū kuned taṣvīr[1658]
اکرچه زشت وکرانست نازنینی نیست	Egerçï zişt u girānest nāzenīnī nīst
بچشم مهر نکرسوی نازنین اسیر	Beçeşm-i mihr niger sūy-i nāzenīn-i esīr[1659]

[Neşr] [[aḳḳā kï salṭanat-ı zāhire-i Āl-i ᶜOṣmān eyyedeha'llâhü[1660] teᶜālá ilá nihāyeti'z-zamān āsumān-ı cihānbānīde mānend-i ḫurşīd-i tābān[1661] nümāyān <u dıraḫşān olalı burc-ı dārü's-saᶜādede>[1662] ve vücūd-ı pürcūdları gibi Niẓāmü'l-Mülk ve bülendaḫter rūşenẓamīr ve ahālīperver bir cenāb-ı niᶜme'l-me'āb ve refīᶜu'l-cenāb ṣudūr u ẓuhūr itmiş degildür.]][1663]

[34] Beyt[1664] [Kemāleddīn İsmāᶜīl]

[1655] <ve melekiyyü's-simātdan ….ᶜavārif-i ᶜulüvv-himem > : Ü5'de yok

[1656] [[Çün cenāb-ı şerīfleri maᶜārif ü kemāle….ḥüsn-i ḳabūl ile maḳbūl buyuralar]]: Ü1'de bu kısım yok

[1657] Naẓm: N.7b / Ḳıṭᶜa İ2.6b, H2-1.6b / Beyt Ü2.6a, T.9b, Ü3.6b / Şiᶜr: L.7a / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[1658] "*Kerem meşşatasından bugün, onun kabul makamını iyi (bir şekilde) resmetmesi beklenir*."

[1659] "*Her ne kadar çirkin ve ağır olup nâzenîn (cilveli, oynak) değilse de; Esir nâzenînin tarafına sevgi gözüyle bak*."

[1660] eyyedeha'llâhü: Ü5.7b / eyyedehü'llāhü Ü2.6a, H2-1.6b, N.7b / ebbede'llâhü T.9b, L.7b, Ü3.6b, İ2.7a

[1661] mānend-i ḫūrşīd-i tābān: Ü2.6a, İ2.7a, H2-1.6b, N.7b / ḫūrşīd-i tābān T.9b, L.7b, Ü3.7a / Ü5'de bu ibareler yok

[1662] <u dıraḫşān olalı burc-ı dārü's-saᶜādede>: Ü5'de yok

[1663] [[Ḥaḳḳā kï salṭanat-ı zāhire-i āl-i ᶜOṣmān…. ṣudūr u ẓuhūr itmiş degildür]]: Ü1'de bu kısım yok

[1664] Beyt: Ü2.6a, T.9b, L.7b, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.6b, N.7b / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Kemâleddîn İsmâᶜîl'e (el-Isfahânî) (ö. 638/1240 [?]) ait olduğu tespit edilmiştir:

ازشرح لفظ تودهن نُقل پرشکر Ezşerḥ-i lafẓ-i tū dehen-i nuḳl purşeker

وزیاد خُلق تونفس عقل عنبرین Ve'z yād-i ḫulḳ-i tū nefes-i ᶜaḳl ᶜanberīn

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

ازمدح ذات او دهن نقل پرشکر — Ez medḥ-i ẕāt-i ū dehen-i naḳl purşeker
وزیاد خلق او نفس[1665] عقل عنبرین — Ve'z yād-i ḫulḳ-i ū nefes-i ᶜaḳl ᶜanberīn[1666]

[Neşr] Ve mażmūn-ı

[35] Şiᶜr-i[1667]
[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

ولو انّ لی فی کلّ منبت شعرة — Ve lev enne lī fī kulli menbeti şaᶜretin
لسانا لماستوفیت غایة وصفه — Lisānen leme'stevfeytu ġāyete vaṣfihi[1668]

[[**Neşr:** mefhūmı üzre[1669] evṣāf-ı ḥamīdeleri taᶜrīf u tavṣīf olınmaḳ merkez-i dāire-i imkāndan bīrūn idügüimaᶜlūm-ı ᶜurefā-yı[1670] ẕevi'l-fünündur. İmdi ṣaḥāyif-i kelām-ı saᶜādetencām cevāhir-i medḥ u şenālarla iḫtitām olınmaḳ sezāvār görüldi.]][1671]

[36] Beyt[1672] [Mesᶜūd-i Saᶜd-i Selmān(?)]

جاه تو سرفراز و قبول تو دستکیر — Cāh-i tu serfirāz u ḳabūl-i tu destgīr

---

[bk. Kemâleddîn İsmâᶜîl, Terkibiyyāt, No: 1, Fī-Naᶜti Seyyidi'l-Murselīn ve Ḫātemi'n-nebiyyīn Muḥammed el-Muṣṭafá, https://ganjoor.net/kamal/tarkibatk/sh1/ (16.06.2020)]

[1665] نفس – nefes: Ü2.6a, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.6b, N.7b / بنفس – be-nefes T.9b, L.7b

[1666] "*O'nun zatının övgüsünden dem vuran ağız şeker dolar; Onun güzel ahlakını yad eden aklın nefesi de anber kokar*."

[1667] Şiᶜr: Ü2.6a, T.10a, L.7a, Ü3.7a / Beyt İ2.7a, N7b / H2-1'de başlık yok / Ü1, Ü5'de bu şiir yok

[1668] "*Benim her kıl deliğimden (kıl yerine) birer dil çıksa; Yine de onun vasıflarını anlatmaya yetmez*."

[1669] mefhūm-ı üzre: Ü2.6a, T.10a, L.7b, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.6b / zīrā Ü5.8a

[1670] ᶜurefā-yı: Ü2.6a, T.10a, L.7b, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.6b, N.7b / Ü5'de yok

[1671] [[Neşr: mefhūmı üzre… sezā görüldi]]: Ü1'de bu kısım yok

[1672] Beyt: Ü2.6a, T.10a, L.7b, Ü3.7a, H2-1.6b, N.7b / Naẓm İ2.7a / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı; Şairi belirtilmeyen bu beytin benzeri Mesᶜūd-i Saᶜd-i Selmān'ın (ö. 515 H/1121 M) divanında tespit edilmiştir:
جاه تو بی تغیر و ملك تو مستقیم — Cāh-ı tū bītaġayyur u mulk-i tū mustaḳīm
عز تو بی کرانه و عمر تو جاودان — ᶜİzz-i tū bīkerāne vu ᶜomr-i tū cāvidān
[bk. Dīvān-ı Mesᶜūd-ı Saᶜd-i Selmān http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0XTM (17.06.2020)]

عز تو پایدار و بقای تو جاودان ᶜİzz-i tu pāydār u beḳā-yi tu cāvidān[1673]

[Neşr] Pes şimden_gerü[1674] fikr-i lāyıḳ ve re'y-i muvāfıḳ oldur kï rükn-i himmetüm vāṣıḳ ve ṣubḥ-i ümmīdüm ṣādıḳ idüp ażret-i Cenāb-ı[1675] Bārīye tevekkül ve elṭāf-ı ilâhiyye ile[1676] tevessül ḳılup her lafẓa ve her laḥẓada[1677] luṭf-ı aḳḳa istinād ile şerḥ-i mā-fī'l-fu'ād idevüz[1678].

[37] Beyt[1679]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وارجوا من الله نیل المواهب Ve ercū mine'llâhi neyle'l-mevāhibi

وربّی لما یبتغی العبد واهب Ve Rabbī limā yebteġi'l-ᶜabdu vāhibu[1680]

Vallâhu'l-hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī [1681].

[1673] "*Senin makamın yüce, kabulun ise elden tutma, yardım; Büyüklüğün daim, bekan da sonsuzdur*.

[1674] şimden_gerü: Ü1.7a / şimden_soñra Ü2.6a, T.10a, L.7b, Ü3.7a, İ2.7a, Ü5.8a, H2-1.6b, N.7b

[1675] Cenāb-ı: Ü1.7a / Diğer nüshalarda yok

[1676] İlāhiyye ile: Ü1.7a, İ2.7a, N.8a / İlâhiyyeye Ü2.6a, T.10a, L.7b, Ü3.7a, Ü5.8a, H2-1.6b

[1677] her lafẓa ve her laḥẓada: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10a, L.7b, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.7a, N.7b / her lafẓada Ü5.8a

[1678] idevüz: Ü1.7b, Ü2.6b, Ü3.7a, İ2.7a, H2-1.7a, N.7b / iderüz T.10a, L.7b, Ü5.8a

[1679] Beyt: Ü1.7b / İ2'de başlık yok / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[1680] *"Ben Allah'tan nimetlere kavuşmayı diliyorum; Rabbim kulun dilediğini verendir."*

[1681] Vallâhü'l-hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī: Ü1.7b, İ2.7a / Va'llâhu'l-müyessirü li-neyli'l-murād ve hüve'l-muvaffıḳ ilá ṭarīḳi'r-reşād: Ü2.6b, T.10a, L.7b, Ü3.7a, H2-1.7a, N.7b / ve hüve'l-muvaffıḳ ilá ṭarīḳi'r-reşād Ü5.8a

DER-Ā ĀZ-I KİTĀB-I ŞĪRĪN-Ḫİ ĀB[1682]

[38] Meṣnevī[1683]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

Ey ḳalem-i ᶜişveger u fitnesāz
Ḫilᶜat-i güftāra[1684] vücūduñ ṭırāz

Senden olur ḥal girih-i müşkilāt
Sensin olan ᶜuḳdegüşā-yı nikāt

Şāhid-i maḳṣūdum olup cilveger
Çehregüşā[1685] ola ᶜarūs-ı hüner

Ḫarc olınup gevher-i kān-ı süḫan
Ṣarf olına naḳd-ı revān-ı süḫan

[Neṣr] Rāviyān-ı aḫbār-ı belāġatāṣār ve nāḳılān-ı fuṣaḥā-yı[1686] feṣāḥatşiᶜār saḥīfe-i ᶜāleme bu üslūb üzre taḥrīr ü tastṭīr[1687] ḳılmışlar kï vilāyet-i Ḫorāsānda bir maḫzen-i cevāhir-i esrār-ı ḳıdem ve bir şeyḫ-i ekrem-i aḳdem[1688] ve hādī-i ṭarīḳi'l-fuḳarā ve'l-

[1682] Der-Āġāz-ı Kitāb-ı Şīrīn-Ḫiṭāb: Ü2.6b, T.10a, L.7b, Ü3.7a, Ü5.8a, H2-1.7a / Şürūᶜ-Kerden Be-Maḳṣūd Mütevekkelen ᶜAle'ṣ-Ṣamedi'l-Vedūd İ2.7a / Āġāz-ı Şürūᶜ Be-Maḳṣūd Mütevekkelen ᶜAle'ṣ-Ṣamedi'l-Vedūd N.8a / Şürūᶜ-Kerden Be-Muḳaddime-i Te'līf Ü1.7b / H2-1'de başlık yok

[1683] Meŝnevī: Ü2.6b, T.10a, L.7b, Ü3.7a / Ü1, İ2, H2-1, N'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[1684] güftāra: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10a, Ü3.7a, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / güftāre ile L.7b

[1685] güşā: Ü2.6b, T.10a, L.7b, Ü3.7a, H2-1.7a / güşāy Ü1.7b, İ2.7b, N.8a

[1686] fuṣaḥā-yı: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10a, Ü3.7a, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / L, Ü5'de bu ibare yok

[1687] ü tastṭīr: Ü5'de yok

[1688] ekrem-i aḳdem: Ü1.7b, Ü2.6b, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / ekrem ü aḳdem T.10a, Ü3.7a, L.8a / ekrem Ü5.8a

ġınā ve mürşid-i menāhicü’ṣ-ṣıdḳi ve’l-vefā' el-müteferridü bi-ḳaṭ‘i’l-‘alāyıḳ ve’l-müná ve’l-mütecerridü bi-def‘i’l-‘avāyıḳ ve’l-hevá[1689]

[39] Beyt[1690]

[Müfte‘ilün müfte‘ilün fâ’ilün]

آنکه صفاتش همه صدق وصفاست — Ān_kï ṣifāteş heme ṣidḳ u ṣafāst

خاطراو مهبط فیض خداست — Ḫāṭir-i ū mehbiṭ-i feyż-i Ḫudāst[1691]

[Neşr] Maṭla‘-ı envār-ı kemālāt menba‘-ı āṯār-ı[1692] ilhāmāt ḳuṭb-ı felekü’l-hidāyet merkez-i dā'iretü’l-velāyet[1693]

[40] Beyt[1694]

[Müfte‘ilün müfte‘ilün fâ’ilün]

محرم خلوتکه حقّ الیقین — Maḥrem-i ḫalvetgeh-i ḥaḳḳa’l-yaḳīn

زاویه اش منظر روح الامین — Zāviyeeş manẓar-i Rūḥu’l-emīn[1695]

[Neşr] Sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ‘irfān ḫūrşīd-i sipihr-i ẕevḳ ü vicdān

---

[1689] el-müteferridü … ve’l-hevá İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / el-müteferridü bi-ḳaṭ‘i’l-‘alāyıḳ ve’l-hevá Ü1.7b / el-münferidü bi-ḳaṭ‘i’l-‘alāyıḳ ve’l-müná ve’l-mütecerridü bi-def‘i’l-‘avāyıḳ ve’l-hevá Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7a / Ü5’de yok

[1690] Beyt: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7a, H2-1.7a, N.8b / Naẓm İ2.7b / Ü5’de bu şiir kısmı yok

[1691] “*Onun (görünen) bütün sıfatları doğruluk ve saflık (gönül temizliği); Gönlü ise, Allah’ın feyzinin indiği yerdir*”

[1692] āṯār-ı: Ü1.7b, Ü2.6b, Ü3.7b, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / esrār-ı T.10b, L.8a, Ü5.8b

[1693] ḳuṭb-ı felekü’l-hidāyet merkez-i dā'iretü’l-velāyet: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7b, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / Ü5’de yok

[1694] Beyt: Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7b, İ2.7b, H2-1.7a, N.8a / Naẓm-ı laṭīf Ü1.7b / Naẓm İ2.7b / Ü5’de bu şiir yok

[1695] “*(O) Hakka’l-yakîn halvethanesinin mahremi (sırdaşı); Hz. Cebrail’in (Rûhu’l-emîn) göründüğü köşe, zaviyedir*”

[41] Beyt[1696]

[Mefâᶜîlün mefâᶜîlün feᶜûlün]

بصورت هادئ راه ولایت	Beṣūret hādī-i rāh-i velāyet
بمعنی قطب کردون هدایت	Bemaᶜnī ḳuṭb-i gerdūn-i hidāyet[1697]

[Neṯr] bir şeyḫ-i kāmil ü mükemmel[1698] var idi kï nām-ı şerīfine Ḫˇāce-i Cihān dirler idi. Her vechile saᶜādet-i dünyeviyye vü uḫreviyyeye[1699] nā'il ve cümle murādātına[1700] vāṣıl bir kimesne idi. Ammā ṣulbından bir veled-i ṣāliḥ ẓuhūr itmemiş idi kï aña kendünüñ ḳamu ᶜulūm-ı ẓāhiriyye vü bāṭıniyyesini taᶜlīm ve maḳṣūd-ı dāreyni[1701] tefhīm idüp bu cihān-ı fānīden serā-yı bāḳīye rıḥlet eyledükde kendülere ḫayr-ı ḫalef olaydı.

[42] Naẓm[1702]

[Mefᶜūlün fāᶜilün mefāᶜīlün faᶜ]

Olmaz ābāya bundan özge şeref
Ki ḳala yerlerinde ḫayr-ı ḫalef

Çünkï dürr-i yetīm ola ḥāṣıl
Ne ᶜaceb ger şikeste ola ṣadef

[1696] Beyt: Ü1.7b, Ü2.6b, L.8a, Ü3.7b, N.8a / Naẓm İ2.7b / T, H2-1, Ü5'de başlık yok

[1697] "*Sureten ermişlik yolunun rehberi, manen ise hidayet feleğinin (aleminin) kutbu*"

[1698] kāmil ü mükemmel: Ü1.7b, T.10b, L.8a, Ü3.7b / kāmil-i mükemmel Ü2.6b, İ2.7b, H2-1.7b, N8a / kāmil Ü5.8a

[1699] vü uḫreviyye: Ü1.7b, İ2.7b / Ü2, T, L, Ü3, H2-1, N'de yok

[1700] cümle murādātına: Ü1.7b, T.10b, L.8a, İ2.7b, H2-1.7a / cümle-i murādātına Ü2.6b, Ü3.7b, Ü5.8a, N.8a

[1701] dāreyni: Ü1.7b, Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b, H2-1.7b, N.8b / dāreyn İ2.7b

[1702] Naẓm: Ü1.7b, İ2.7b, N.8b / Rubāᶜī Ü2.6b, T.10b, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b (Ü5'de şiirin ikinci beyti yok) / Ḳıṭᶜa H2-1.7b

[Neşr] feḥvāsıyla[1703] āḫiri'l-emr[1704] Ḫˇāce-i Cihān bu murāduñ ḥuṣūline "اُدْعُونِى أَسْتَجِبْ لَكُمْ" *"Udᶜūnī estecib lekum"*[1705] feḥvāsı üzre duᶜāya muvāẓıb olduḳda tīr-i murādı hedef-i icābete muṣādif olup

[43] Beyt[1706]

[Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl]

چو هرکوشه تیر دعا افکنی — Çu her gūşe tīr-i duᶜā efkenī

بناکاه بینی که صیدی کنی — Benāgāh[-i] bīnī kï ṣaydī kunī[1707]

[Neşr] üzre[1708] mehbiṭ-i[1709] elṭāf-ı ilâhīden bir nesīm-i ᶜanberşemīm ol būstān-ı saᶜādetvesīm ṣavbına tenessüm[1710] idüp nihāl-i[1711] vücūdından[1712] bir gül-i tāze şüküfte oldı kï meşām-ı ᶜālemiyān fevḥa-i[1713] ṭayyibesiyle muᶜaṭṭar ve dimāġ-ı ādemiyān rāyiḥa-i miskiyyesiyle muᶜanber oldı.

[44] Naẓm[1714] [Selmān-ı Sāvecī]

[Mefâᶜîlün mefâᶜîlün mefâᶜîlün mefāᶜīlün]

مهی کشت از افق طالع که پیش طالع سعدش — Mehī geşt ez ufuḳ ṭāliᶜ kï pīş-i ṭāliᶜ-i saᶜdeş

کمر چون توأمان کشتست خورشید جهان آرا — Kemer çun tev'emān geştest ḫūrşīd-i cihānārā[1715]

[1703] feḥvasıyla: Ü5.8b / Diğer nüshalarda bu ibare yok

[1704] āḫiri'l-emr: Ü1.8a, Ü2.7a, T.10b, Ü3.7b, Ü5.8b, L.8a, H2-1.7b, N.8b / āḫir İ2.7b

[1705] "*Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanıza cevap vereyim…*" (Mü'min: 60)

[1706] Beyt: Ü1.8a, İ2.7b / Ü2, T, Ü3, Ü5, L, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok

[1707] "*Her köşe bucağa dua okunu atarsan, bakarsın ki ansızın (avını) avlamışsın*."

[1708] üzre: Ü1.8a, İ2.7b / Ü2, T, Ü3, Ü5, L, H2-1, N'de yok

[1709] mehbiṭ: Ü1.8a, Ü2.7a, İ2.7a, H2-1.7b, N.8b / mehebb-i T.10b, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b

[1710] tenessüm: Ü1.8a, Ü2.7a, İ2.8a, H2-1.7b, N.8b / tensīm T.10b, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b

[1711] nihāl: Ü1.8a, İ2.8a / nihād: Ü2.7a, T.11a, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b, H2-1.7b, N.8b

[1712] vücūdından: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8a, Ü3.7b, İ2.8a, H2-1.7b, N.8b / vücūdında Ü5.8b

[1713] fevḥa-i: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8a, Ü3.7b, İ2.8a, Ü5.8b, H2-1.7b / nevḥa-i L.8a

[1714] Naẓm: Ü1.8a, İ2.8a, N.8b / Ḳıṭᶜa L.8b / Beyt Ü2.7a, T.11a, Ü3.7b, H2-1.7b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Selmân-ı Sâvecî'nin bir kasidesine aittir (Bk. Dīvān-ı Selmān-ı Sāvecī, Ḳaṣāyid: 7/2, 5 - Der-Medh-i Sultân Uveys http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0D09 (17.06.2020)]

[1715] "*Ufuktan bir ay doğdu ki onun uğurlu talihin önünde cihanı süsleyen güneş ikizler burcu gibi kemer(e döndü) oldu*."

همایون مقدم این ماه میمون فال فرّخ بی — Humāyūn maḳdem īn māh-i meymūn-i fāl-i ferruḫpey
مبارك باد بر شاه معزّالدّین و الدّنیا — Mubārek bād berşāh-i muᶜizzu'd-dīni ve'd-dunyā[1716]

[Neşr] [[Çün ol mübeşşirāt-ı ᶜālem-i ġaybdan bu müjde-i rūḥefzā istimāᶜ[1717] olındı ol dem ṭūṭī-i diller aġşān-ı şādmānīde ve bülbül-i cān gülzār-ı kāmrānīde aḥsen-i aşvāt ü aṭyeb-i elḥān ile bu ḳavli terennüm iderler idi]][1718]

[45] Naẓm[1719]

[Fâ'ilātün fā'ilātün fâ'ilâtün fâ'ilün]

شکر یزدان را که دارد انچنان[1720] سبل[1721] قوی — Şukr Yezdān rā kï dāred ān-çunān sebl-i ḳavī
انچنان[1722] شاخ برومند انجنان مهر منیر — Ān-çunān şāḫ-ı berūmend ān çunān mihr-i munīr[1723]

برجبین او نوشته دست قدرت این سخن — [[Bercebīn-i ū nuvişte dest-i ḳudret īn suḫan
کین ولد آمد بکلّی ملك دانش را امیر — K'īn veled āmed bekullī mulk-i dānişrā emīr[1724]]][1725]

درمیان مهد میکوید زبان حال او — Dermeyān-ı mehd mīgūyed zebān-i ḥāl-i ū
کز فلك هرکز[1726] نیامد مثل من روشن ضمیر — K'ez felek hergiz neyāmed miṡl-i men rūşen żamīr[1727]

[1716] "*Uğur, talih getiren bu uğurlu ayın kutlu gelişi, dine ve dünyaya izzet veren sultana mübarek olsun*"
[1717] istimāᶜ: Ü1.8a, İ2.8a, N.8b / aṣġā Ü2.7a, T.11a, L.8a, Ü3.7b, Ü5.8b, H2-1.7b
[1718] [Çün ol mübeşşirāt-ı …. terennüm iderlerdi] : Ü5'de yok
[1719] Naẓm: İ2.7a, H2-1.8a, N.8b / Beyt Ü1.8a, Ü2.7a, T.11b, L.8b, Ü3.7b / Ü5'de bu şiir kısmı yok
[1720] انچنان– ān-çunān: Ü1.8a, Ü2.7a, Ü3.7b, İ2.8a, H2-1.8a, N.8b / اینچنان– īn-çünān T.11a, L.8b
[1721] سبل–sebl-i Ü2.7a, T.11a, İ2.8a / شبل - şebl-i Ü1.8a, N.8b/ مسن –misen-i Ü3.8a / سیل– seyl-i L.9b / سنبل –sünbül-i H2-1.8a
[1722] انچنان –ān-çunān: Ü2.7a, T.11a, L.8b , Ü3.7b, İ2.8a, H2-1.8a, N.8b / ان جنان- ān çünān Ü1.8a
[1723] "Allah'a şükürler olsun ki onun gibi güçlü bir sebl/yağmur verdi; Onun gibi verimli, faydalı sultan, onun gibi parlayan güneş."
[1724] "*Onun alnında kudret eli bu sözü yazmıştır ki: "Bu çocuk bütün bilgi mülkünün (ülkelerinin) sultanı olmaya geldi.*"
[1725] .... برجبین- Bercebīn ....; دانش را امیر .... - …. dāniş rā emīr: Ü1'de bu Beyt yok
[1726] هرکز-her kez Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8b, İ2.8a, H2-1.8a, N.8b / هرکر Ü3.8a
[1727] "*Beşiğinin ortasında (içinde) o(nun) hal diliyle dedi ki: "Dünyada(n) hiçbir zaman benim gibi gönlü aydınlık, hakikatleri bilen biri gelmemiştir.*"

[Neṯr] Çün Ḫˇāce-i Cihān bu murādına vāṣıl ve ẕikr olınan evṣāf ile muttaṣıf[1728] ferzend-i ercümendi ketm-i ṣaḥrā-yı[1729] ᶜademden ᶜālem-i vücūda dāḫil oldı ol dem ol ṣemere-i şecere-i ġurrenüñ[1730] nām-ı saᶜādetᶜunvānını[1731] Netīce-i Cān ḳoyup cümle Ḫorāsān ehline şükrāne içün[1732] miṯāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı günāgūn beẕl idüp fuḳarāya māl-ı firāvān ve iḥsān-ı bīpāyān ṣarf[1733] itdükde cümle ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān Netīce-i Cāna duᶜālar idüp bu beyti vird-i zebān itdiler[1734].

[46] Beyt[1735]

[Fâᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

در مراد و نشاط[1736] و راحت روح	Dermurād u neşāṭ u rāḥat-i rūḥ
باد عمرش هزار سال چو نوح	Bād ᶜomreş hezār sāl çu Nūḥ[1737]

[Neṯr] Çün ol ḫulāṣa-i rūḥ-ı revān yaᶜnī Netīce-i Cān mürūr-ı eyyām_ile dört yaşına vāṣıl ve derece-i taᶜlīme ḳābil[1738] olduḳda pederi Ḫˇāce-i Cihān taᶜlīme mübāşeret idüp [[ᶜilm ü ᶜamel ile vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşāda mübāşeret ḳıldı. Çārdehsāle olunca beᶜināyet-i ayy u ayyūm mühimmāt-ı dīne müteᶜalliḳ olan aḥkām u[1739]

[1728] muttaṣıf: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8b, İ2.8a, Ü5.8b, H2-1.8a, N.8b / Ü3'de yok
[1729] ṣaḥrā-yı: Ü1.8a, İ2.8a, H2-1.8a, N.9a / Ü2.7a, T.11a, L.8b, Ü3.8a, Ü5.8a
[1730] şemere-i şecere-i ġurrenüñ: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, Ü5.8b, N.9a / şecere-i şemere-i ġurrenüñ L.8b / şemere-i şecere-i ᶜizzetüñ İ2.8a, H2-1.8a / şecere-i şemere-i ᶜizzetüñ Ü3.8a
[1731] nām-ı saᶜādet-ᶜunvānını: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8b, Ü3.8a, İ2.8a, H2-1.8a, N.9a / nāmını Ü5.8b
[1732] şükrāne içün: Ü2.7a, T.11a, L.8b, Ü3.8a, Ü5.8b, H2-1.8a, N.9a / şükrāne İ2.8a / Ü1'de yok
[1733] ṣarf: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8b, Ü3.8a, İ2.8a, H2-1.8a, N.9a / Ü5'de yok
[1734] vird-i zebān itdiler: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, Ü3.8a, İ2.8a, Ü5.8b, H2-1.8a, N.9a / oḳudılar L.8b
[1735] Beyt: Ü1.8a, Ü2.7a, T.11a, L.8b, Ü3.8a, Ü5.8b, H2-1.8a, N.9a / Naẓm İ2.8a
[1736] درمراد و نشاط – Dermurād u neşāṭ: Ü1.8b, Ü2.7a, İ2.8a, H2-1.8a, N.9a / درمراد نشاط – Der-murād-ı neşāṭ T.11b, L.9b, Ü3.8a, Ü5.8b
[1737] "*Murat üzre, mutluluk ve huzur içinde, Nuh (a.s.) gibi bin yıl yaşasın*."
[1738] ḳābil: Ü1.8b, Ü.7a, T11.b, L.8b, Ü3.8a, Ü5.9a, H2-1.8a / dāḫil İ2.8a, N9a
[1739] aḥkām u: T.11b, Ü5.9a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2H2-1, N'de yok

ᶜulūmı aña taᶜlīm itdi.]][1740] Ammā Netīce-i Cān bi-irādeti'llâh vilāyet-i ḥüsne şāh olup günden güne ḫūrşīd-i cemāli[1741] tābān ve nūr-ı ruḫsārı münīr ü diraḫşān[1742] olup

[47] Naẓm[1743] [Selmān-ı Sāvecī]

[Fāᶜilātün feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

ماهی ازبرج شرف زادۀ خورشید کمال	Māhī ezburc-i şeref zāde-i ḥūrşīd-i kemāl
زاده الله جمالا بجهان داد جمال	Zādehu'llâh cemālen becihān dād cemāl[1744]
کلبنی[1745] انبته الله نباتا حسنا[1746]	Gulbun-i "*enbetehu'llâhu nebāten ḥasenā*"
بردمانید سپهر ازچمن جاه جلال	Berdemānīd sipihr ezçemen-i cāh-i celāl[1747]

[1740] [[ᶜilm ü ᶜamel ile …. aña taᶜlīm itdi]]: T.11b, Ü5.9a / Çārdeh-sāle olunca beᶜināyeti jayy u nayyūm mühimmāt-ı dīne müteᶜalliḳ olan ᶜulūmı aña taᶜlīm idüp ᶜilm ü ᶜamel ile vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşāda mübāşeret ḳıldı Ü2.7b, L.8b, Ü3.8a, İ2.8b, H2-1.8a / Çārdehsāle olunca beᶜināyet-i Ḥayy-ı nayyūm mühimmāt-ı dīne müteᶜalliḳ olan ᶜulūmı aña maᶜlūm itdürüp ᶜilm ü ᶜamel ile vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşāda mübāşeret ḳıldı Ü1.8b

[1741] ḫūrşīd-i cemāli: Ü1.8b, Ü2.7b, L.9a, İ2.8b, H2-1.8a, N.9a / ḫūrşīd-i cemāl T.11b, Ü3.8a, Ü5.9a

[1742] münīr ü dıraḫşān: Ü1.8b / bedr-i dırāḫşān İ2.8b / dıraḫşān Ü2.7b, T.11b, L.9a, Ü3.8a, Ü5.9a, H2-1.8a, N.9a

[1743] Naẓm: Ü1.8b, İ2.8b, N.14a / Ḳıṭᶜa: H2-1.8a / Beyt Ü2.7b, T.11b, Ü3.8a, L.9a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Selmân-ı Sâvecî'nin Sultân Üveys'in bir kasidesine aittir (Selmān-ı Sāvecī, Dîvân-ı Eşᶜār, Kaṣāyid, Der-medh-i Şeyh-i Zâhid Birâder-i Sultân Uveys, K.85/1-2; Bk. https://ganjoor.net/salman/divanss/ghasidess/sh58/; (05.05.2018); Dīvān-ı Selmān-ı Sāvecī, Kaṣāyid, Der-medh-i Şeyh-i Zâhid Birâder-i Sultân Uveys http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0D1P (17.06.2020)]

[1744] "*(O) şeref burcundan bir ay, kemal (olgunluk) güneşinin bir çocuğu(dur); Allah, dünyaya verdiği güzellikle onun güzelliğini artırsın.*"

[1745] کلبنی: / کلبن Şiirin orjinalinde ifade bu şekildedir

[1746] انبته الله نباتا حسنا - enbetehu'llâhu nebāten ḥasenā: bu ifade bir ayet-i kerîmenin ifadesi olup duğrusu şöyledir: أَنبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا – enbetehā nebāten ḥasenā ("*Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve **onu güzel bir şekilde yetiştirdi**. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir."*- Âl-i İmrân: 37)

[1747] "*Felek (talih) Celâl olan Allah'ın itibar çemeninden '(Allah) onu güzel bir şekilde yetiştirdi [Âl-i İmrân: 37]' gül fidanını hemen yetiştirdi*"

[Neşr] Çün Netīce-i Cān[1748] bu ḥüsn ile mevṣūf ve cemāl-i bākemāli ile maᶜrūf oldı ol dem ṣadā-yı ṣabāḥatı ve ṣīt-i nidā-yı melāḥatı ᶜāleme şāyiᶜ olup mihr-i ruḫsārı āsumān-ı ḥüsnde ke'ş-şems fī rābiᶜati'n-nehār münīr ü tābdār olduḳda[1749] cemāl-i bākemāline[1750] ᶜālem ḥayrān ve nār-ı muḥabbeti ile ḳulūb-ı benī ādem[1751] sūzān olup ḫūn-ı sirişklerin revān ve milket-i ṣabr u ḳarārların vīrān idüp her biri bu ebyāt-ı rūḥ-efzāyı[1752] vird-i zebān ve mūnis-i cenān[1753] itdiler.

[48] Şiᶜr[1754] [İbnu'l-Fārıż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وطوفان نوح عند نوحى كادمعى	Ve ṭūfānu Nūḥi ᶜinde nevḥī ke-edmuᶜī
وايقاد نيران الخليل كلوعتى	Ve īḳādu nīrāni'l-ḫalīli ke-levᶜatī[1755]
ولولا زفيرى اغرقتنى ادمعى	Ve levlā zefīrī aġreḳatnī edmuᶜī
ولولا دموعى احرقتنى[1756] زفرتى	Ve levlā dumūᶜī aḥreḳatnī zefretī[1757]
و حزنى ما يعقوب بثّ اقلّه	Ve ḥuznī mā Yaᶜḳūbu beṣṣe eḳallehu
وكلّ بلا ايّوب بعض بليّتى	Ve kullu belā Eyyube baᶜḍu beliyyetī[1758]

[1748] çün Netīce-i Cān: Ü1.8b, Ü2.7b, T.11b, L.9a, Ü3.8a, İ2.8b, H2-1.8b, N.9a / Ü5'de yok

[1749] ḥüsnde ke'ş-şems fī rābiᶜati'n-nehār münīr ü tābdār olduḳda : Ü5'de bu kısım yok

[1750] cemāl-i bākemāline: Ü1.8b, Ü2.7b, L.9a, Ü3.8a, İ2.8b, Ü5.9a, H2-1.8b, N9a / cemāl u bākemāline T.11b

[1751] ādem: Ü1.8b, Ü2.7b, T.11b, Ü3.8a, İ2.8b, L.9a, H2-1.8b, N.9a / ādemī Ü5.9a

[1752] ebyāt-ı rūḥefzāyı: Ü2.7b, T.12a, L.9a, Ü3.8a, İ2.8b, H2-1.8b, N.9b / ebyātı Ü1.8b, Ü5.9a

[1753] mūnis-i cenān: Ü1.8b / Diğer nüshalarda yok

[1754] Şiᶜr: Ü2.7b, T.12a, L.9a, Ü3.8a, Ü5.9a (Ü5'de bu şiirin sadece ilk beyti vardır) / Naẓm Ü1.8b, İ2.8b, H2-1.8b, N.9b; Söz konusu beyitler, İbnu'l-Fâriz'e aittir [bk. ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ, s. 66, http://al-hakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)]

[1755] "*Ağladığımda gözyaşlarım Hz. Nûh'un tufanı gibidir; İçimdeki ateş Hz. İbrahim'i yakan ateş gibidir."*

[1756] احرقتنى- aḥreḳtenī: Ü1.8b, Ü2.7b, T.12a, L.9a, İ2.8b / اخرقتنى Ü3.8a, H2-1.8b, N.9b

[1757] "*Benim sesli soluklanmalarım olmasa gözyaşlarım beni boğacak; Gözyaşlarım olmasa soluklanmalarım(ın ateşi) beni yakacak.*"

[1758] "*İçimdeki üzüntü Hz. Yakub'ub üzüntüsünden daha az değildir; Hz. Eyyûb'un çektiği bütün sıkıntılar, benim sıkıntılarımın bir kısmıdır."*

[Neṯr] Çün Ḫˇāce-i Cihān pīr ü civāndan bu ḥālāt-i ᶜaşḳı ve bu[1759] maḳālāt-ı şevḳi muşāhade itdi ḫalḳuñ bu şiddet-i ıżṭırābını[1760] telyīn ve nār-ı ᶜaşḳlarını teskīn içün oġlı Netīce-i Cānuñ āfitāb-ı cemāline ebrāsā[1761] niḳāb-ı müzerkeş[1762] iḥticāb peydā[1763] itdi[1764].

[49] Naẓm[1765] [Ebu ᶜAlī et-Tenūḫī]
[Baḥr-i Kāmil]

قل للمليحة فى الخمار المذهب	Ḳul li'l-melīḥati fi'l-ḫimāri'l-muẕehhebi
افسدت نسك اخ التقى المترهب	Efsedti nusuke eḫi't-tuḳá'l-müterehhibi
نور الخمار و نار وجهك تحته	Nūru'l-ḫimāri ve nāru vechiki taḥtehu
عجبا لوجهك كيف لم يلتهب	ᶜAceben li-vechiki keyfe lem yeltehibi[1766]

[Neṯr] Bu kere ᶜuşşāḳ-ı pürişṭiyāḳ daḫi ziyāde āşūb u ıżṭırāb ve nār-ı derūnları şerāre-i firāḳ ile iltihāb üzre olup deryā-yı muḥabbetleri cūş u[1767] ḫurūş ve ferzend ü ehl u ᶜıyāllerin[1768] bi'l-külliye ferāmūş idüp cübbe-i nāmūs u ᶜārı çāk ve başlarını ġam-ı firāḳ ile ālūde-i ḫāk idüp Ḫˇāce-i Cihānuñ serāyını Kaᶜbemiṣāl ṭavāf ve nicesi eṭrāfında[1769]

[1759] bu: Ü1'de yok
[1760] bu şiddet-i ıżṭırābını: Ü1.8b, Ü2.7b, T.12a, L.9a, İ2.8b, Ü5.9a, N.9b / bu şiddet u ıżṭırābını: Ü3.8b, H2-1.8b
[1761] ebr-āsā: Ü5'de yok
[1762] -ı müzerkeş: Ü1.8b / Diğer nüshalarda yok
[1763] iḥticāp peydā: Ü1'de yok
[1764] itdi: Ü1.8b / eyledi Ü2.7b, T.12a, L.9a, Ü3.8b, İ2.8b / idüp Ü5.9a
[1765] Naẓm: Ü1.9a / İ2.8b'de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok; İlgili beyitlerin Ebu Ali et-Tenûhî'ye (ö. 384 H./994 M.) olduğu tespit edilmiştir [bk. Muṣṭafá el-ᶜAdevī, *Cāmiᶜun Aḥkāmu'n-Nesā'i,* el-Cuz'u'r-rābiᶜ, Dārun İbni ᶜAffān, s. 540 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)]
[1766] *"Altın süslemeli başörtülü güzele de ki; Dünyadan el etek çekmiş takva sahibi insanın ibadetlerini geçersiz kıldın; Başörtünün nuru ve altındaki yüzünün ateşinden; Nasıl oldu da yüzün tutuşmadı, hayret!"*
[1767] u: L'de yok
[1768] ferzend ü ehl ü ᶜıyāllerin: Ü1.9a, T.12a, L.9a, Ü3.78b, N.9b / ferzend ü ehl-i ᶜıyāllerin Ü2.7b, ferzend-i ehl ü ᶜıyāllerin H.8b / ferzend ü ehl ü ᶜıyālīn İ2.9a / ferzend-i ehl-i ᶜıyāller Ü5.9a
[1769] eṭrāfında: Ü1.9a, İ2.9a, N.9b / eṭrāfını Ü2.7b, T.12a, L.9b, Ü3.8b, Ü5.9b, H2-1.8b

iᶜtikāf itmege başlayıcaḳ[1770] Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cāna didi kï: Ey nūr-ı dīde-i peder[1771] ve ey sürūr-ı sīne-i māder bu şehrüñ ḫalḳına senüñ cemāl-i bā-kemālüñ ᶜışḳından fitne vü āşūb ve miḥen-i[1772] ġayr-i maḥsūb ḥāṣıl olup kār u[1773] bārlarından ferāġat ve ferzend ü zenlerini giriftār-ı meẕellet ḳıldılar. Re'y-i ṣā'ib[1774] ve fikr-i ṣāḳib[1775] oldur[1776] kï bu diyārdan sefer ve mevżiᶜ-i āḫeri maḳarr[1777] ḳılub bu ḫalḳuñ şiddet-ı ıżṭırābını telyīn ve şerāre-i muḥabbetlerini teskīn ḳılavuz.

[50] [Beyt]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün]

[[میان بعزم سفر بسته برسرراهت Meyān beᶜazm-i sefer beste berser-i rāhet
سرشك دیدهٔ من میرود كه ره گیرد Sirişk-i dīde-i men mīreved kï reh gīred[1778]]][1779]

[Neẕr] Ve[1780] Ḫudā-yı ᶜazze ve celle eger[1781] mevtden emān virür_ise Ḫorāsān iḳlīmine gelüp dostlar_ile hempostlar olup birbirimüzden[1782] leẕẕet-i[1783] maᶜneviyye ve ḥarekāt-ı[1784] uḫreviyye taḥṣīl[1785] ḳılavuz.

[1770] itmege başlayıcaḳ: Ü1.9a, Ü2.7b, T.12a, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.8b, N.9b / itmekle Ü5.9b
[1771] nūr-ı dīde-i peder: Ü1.9a, Ü2.8a, Ü3.8b, İ2.9a , H2-1.8b, N.9b/ nūr-ı peder T.12a, L.9b, Ü5.9b
[1772] miḥen-i: Ü1.9a / miḥnet Ü2.7b, T.12a, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, Ü5.9b, H2-1.8b, N.9b
[1773] U: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12a, L.9b, İ2.9a, H2-1.8b, N.9b / Ü3, Ü5'de yok
[1774] ṣā'ib: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12a, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / ṣavāb Ü5.9b
[1775] ve fikr-i ŝāḳib: Ü1.9a / Diğer nüshalarda yok
[1776] oldur: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12a, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / budur Ü5.9b
[1777] ve mevżiᶜ-i āḫeri maḳar : Ü1.9a, Ü2.8a, T.12a, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / Ü5'de yok
[1778] "*Sen gitmeye karar vermişsin; Benim gözyaşlarım, seni yolundan alıkoymak için dökülmektedir*."
[1779] [["…میان بعزم سفر – Meyān be-ᶜazm-i sefer.."; "…كه ره گیرد.... - …kï reh gīred]]: İ2.9a / Diğer nüshâlarda bu şiir kısmı yok
[1780] ve: Ü1.9a, Ü2.8a, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / T, Ü5'de yok
[1781] Ḫudā-yı ᶜazze ve celle eger: Ü1.9a, Ü2.8a, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / eger Ḫudā-yı ᶜazze ve celle eger T.12ba, L.9b, Ü5.9b
[1782] birbirimüzden: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12b, L.9b, İ2.9a, Ü5.9b, H2-1.9a, N.9b / birbirümüzüñ Ü3.8b
[1783] leẕẕet: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.9b / leẕẕāt Ü5.9b
[1784] ḥarekāt: İ2.9a, N.10a / ḥareket Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, Ü5.9b, H2-1.9a / berekāt Ü1.9a
[1785] taḥṣīl: Ü1.9a, Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.10a / Ü5'de yok

[51] Mıṣraᶜ[1786]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

فراموشی نه شرط دوستانست Ferāmūşī ne şarṭ-ı dūstānest[1787]

[Neşr] Ve ehl-i Ḫorāsān daḫi cemāl-i bākemālüñ seyrinden dūr ve ümmīd-i vaṣluñdan mehcūr olıcaḳ yine evvelki ḥāllerine meşġūl ve kār u bārlarına yine muvāẓıb olmaları me'mūldur.

[52] Naẓm[1788]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

کرنبیند[1789] دیده دل صابر شود Ger nebīned dīde dil ṣābir şeved

هم محبّت دمبدم قاصر شود Hem maḥabbet dembedem ḳāṣir şeved[1790]

نار[1791] مهرآن دم شود در دل فزون Nār-i mihr ān dem şeved der dil fuzūn

دیده برروی نیکوناظرشود Dīde ber rūy-i nikū nāẓir şeved[1792]

[Neşr] Ey rūḥ-ı revān ve ey Netīce-i Cān[1793] eger biz bu diyārdan sefer idüp[1794] rıḥlet ve şehr-i āḫere ᶜazīmet eylemez isek nāsuñ[1795] ümmīdleri cemālüñ seyrinden munḳaṭıᶜ olmayup ārzū-yı dīdāruñla mest ü şeydā belkï bu[1796] ḫalḳ[1797] içre giderek nice āşūb u

---

[1786] Mıṣrāᶜ: Ü1.9a, İ2.9a, H3.13a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu mısra yok

[1787] "*Unutmak, dostların halinden değildir*"

[1788] Naẓm: Ü1.9a, İ2.9a / Rubāᶜī Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b / Ḳıṭᶜa H2-1.9a / Beyt N.10a / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[1789] نبیند – nebīned Ü1.9a, Ü2.8a, İ2.9a, H2-1.9a, N.10a / بیند – bīnend T.12b, L.9b, Ü3.8b

[1790] "*Göz görmeyince, gönül katlanır; Aşk da anbean (yavaş yavaş) azalır;* "

[1791] نار – nār: Ü1.9a, Ü2.8a, İ2.9a, H2-1.9a, N.10a / نام – nām T.12b, L.10b, Ü3.8b

[1792] "*(Ama) göz sevgilinin (dilberin) yüzünü görünce, gönüldeki aşk ateşi artar (çoğalır)*"

[1793] ve ey Netīce-i Cān: Ü5'de yok

[1794] sefer idüp: Ü1.9a / Diğer nüshalarda yok

[1795] nāsuñ: Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, Ü5.9b, H2-1.9a, N.10a / ḫalḳuñ Ü1.9a

[1796] bu: Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.9a, Ü5.9b, H2-1.9a / Ü1, İ2, N'de yok

[1797] ḫalḳ: Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, Ü5.9b, H2-1.9a, N.10a / nās Ü1.9b

ġavġā peydā olup[1798] ᶜālem sevdā-yı zülf-i siyāhuñla perīşān ve cām-ı lebüñ fikri_ile ḫūn-ı sirişkler revān ola[1799].

[53] Beyt[1800] [Bâkî]
[Feᶜilātün feᶜilātun feᶜilātun fāᶜlün]

Ey ṣabā zülf-i dilāvīzini taḥrīk itdüñ
Bu ḳadar fitne vü āşūba sen olduñ bādī

[Neşr] Çün Netīce-i Cān pederi Ḫˇāce-i Cihāndan bu kelimāt-ı maṣlaḥatāmīzi[1801] ve ḥarekāt-ı ṣadaḳātengīzi istimāᶜ itdi ol dem peder-i ᶜazīzinüñ pend-i maḳbūlini dil ü cān ile ḳabūl[1802] ve bu maᶜnádan nice fevā'id-i celīle me'mūl olmaġla[1803] didi kï: Ey peder-i ṣāḥib[-i]fütüvvet ve ey mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat hemān ᶜazm-i[1804] sefer itmege ᶜazīmet ve rūy-ı zemīni geşt ü seyāḥat itmege iḳdām ü ihtimām idelüm. Zīrā hicret sünnet idügi ẓāhir ve seferde nice ehl-i dil ṣoḥbeti ile fünūn-ı şettāda[1805] māhir olması ḳābildür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab bu mażmūnı naẓm itmişlerdür[1806]:

[54] Şiᶜr[1807] [İmām-ı Şāfiᶜī]
[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Feᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilin]

سافر تجد عوضا عمّن[1808] تفارقه Sāfir tecid ᶜiveżan ᶜammen tufāriḳuhu

---

[1798] olup: Ü1.9b, İ2.9a, H2-1.9a, N.10a / ola Ü2.8a, T.12b, Ü3.9a, Ü5.9b / ola ve L.9b
[1799] ᶜālem sevdā-yı …. ḫūn-sirişkler revān ola: Ü5'de yok
[1800] Beyt: Ü1.9b, Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.8b, İ2.9a, H2-1.9a, N.10a / Ü5'de bu şiir yok; Beyit Bâkî'ye aittir [Bk. Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, G-520/3]
[1801] maṣlaḥat-āmīzi: Ü1.9b, İ2.9b, N.10a / maṣlaḥat-āmīz Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.9a, Ü5.10a, H2-1.9a
[1802] ḳabūl: Ü1.9b / ḳabūl idüp Ü2.8a, T.12b, L.9b, Ü3.9a, İ2.9b, Ü5.10a, H2-1.9a, N.10a
[1803] ve bu maᶜnádan nice fevā'id-i celīle me'mūl olmaġla: Ü1.9b / Diğer nüshalarda yok
[1804] ᶜazm-i: Ü1.9b, İ2.9b, N.10a / cezm-i Ü2.8a, T.12b, L.10a, Ü3.9a, Ü5.10a, H2-1.9a
[1805] şettáda: Ü2.8a, T.13a, L.10a, Ü3.9a, Ü5.10a, H2-1.9a, N.10a / şettáya Ü1.9b, İ2.9b
[1806] fuṣaḥā-yı ᶜArab bu mażmūnı naẓm itmişlerdür: Ü2.8a, T.13a, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10a / ᶜArab fuṣaḥāları buyururlar L.10a / naẓm olınmışdur Ü1.9b / Ü5'de bu kısım yok
[1807] Şiᶜr: Ü2.8a, T.13a, Ü3.9a, L.10a / Naẓm Ü1.9b, İ2.9b, H2-1.9b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; İlgili şiir, İmam Şafi'ye aittir [bk. Dīvānu'l-İmāmu'ş-Şāfiᶜī, Muḥammed İbrāhīm Selīm, Mektebetu İbni Sīnā, Kahire, s. 27, https://archive.org/details/waqdshaf/mode/2up (21.06.2020)]
[1808] عمّن- ᶜammen: Ü1.9b, İ2.9b, N.10a / عمّا - ᶜammā Ü2.8a, T.13a, Ü3.9a, L.10a, H2-1.9b

فانصب فانّ لذيذ العيش فى النّصب	Fe’nṣab fe-inne leẕīẕe’l-ᶜayşi fi’n-naṣabi[1809]
انّى رايت وقوف المآء يفسده	İnnī re'eytu vuḳūfᵉ’l-mā'i yufsiduhu
ان ساح طاب وان لم يجر لم يطب	İn sāḥa ṭābe ve in lem yecri lem yaṭibi[1810]
والشّمس لو وقفت فى الأفق دائمة	Ve’ş-şemsu lev veḳafet fi’l-ufuḳi dā'imeten
لملّه الخلق من عجم و من عرب	Lemellehe’l-ḫalḳu min ᶜacemin ve min ᶜarabi[1811]
والبدر لولا افول منه مانظرت	Ve’l-bedrü levlā ufūlun minhü mā-neẕaret
اليه فى كلّ حين عين مرتقب	İleyhi fī külli ḥīnin ᶜaynu murteḳibi[1812]
والأسد لولا فراق الغاب[1813] مافترست	Ve’l-usdu levlā firāḳu’l-ġābi me’ftereset
والسّهم لولا فراق القوس لم يصب	Ve’s-sehmu levlā firāḳu’l-ḳavsi lem yuṣibi[1814]
والتّبر كالتّبن[1815] ملقى[1816] فى اماكنه[1817]	Ve’t-tibru ke’t-tibni mulḳán fī emākinihi
والعود فى ارضه نوع من الحطب	Ve’l-ᶜūdu fī arżihi nevᶜun mine’l-ḥaṭabi[1818]

[Neşr] Ve ol ᶜārif–i serefrāzī Cenāb-ı Şeyḫ Saᶜdī Şīrāzī buyururlar[1819]:

[1809] “*Sefere çık, kendilerinden ayrıldığın kimselerin yerine başkalarını bulacaksın; Çalış, kazan çünkü hayatın tadı çalışmaktadır.”*

[1810] “*Ben akıcı olmayan suyun bozulduğunu gördüm; Su ancak akarsa temiz olur, akmazsa temiz olmaz.”*

[1811] “*Güneş sürekli ufukta durursa Arap-Acem bütün insanlar ondan sıkılır (rahatsız olur.”*

[1812] “*Dolunay kaybolmazsa her dem onu gözleyen göz neye bakacak?”*

[1813] الغاب – el-ġābi: Ü2.8a, T.13a, Ü3.9a, L.10a, H2-1.9b / الغار – el-ġāri Ü1.9b, N.10b / الدار – e’d-dâri İ2.9b

[1814] “*Aslanlar ormandan ayrılmazsa avlayamaz; Ok da yaydan çıkmazsa (hedefe) isabet etmez.”*

[1815] والتّبر كالتّبن –ve’t-tibru ke’t-tibni: Ü1.9b, Ü2.8b, İ2.9a, H2-1.9b, N.10b / والبرّ كالتّين – ve’l-birrü ke’t-tīne T.13a, L.10a / والتّبر كالتبين – ve’t-tibrü ke’t-tebeyyüni Ü3.9a

[1816] ملقى - mulḳan: T.13a, L.10a, Ü3.9a, H2-1.9b,N.10b / ملقا - mulḳan Ü1.9b, İ2.9b / Ü2’de yok

[1817] اماكنه – emākinihi: Ü1.9b, Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a, H2-1.9b, N.10b / مكانه-mekānihi İ2.9b

[1818] “*Altın tozu, saman gibidir, onun yerine (samanın yerine) atılmıştır;Toprağındaki çubuk da bir çeşit odundur.* ”

[1819] ve ol ᶜārif–i … buyururlar: İ2.9b, H2-1.9b / ve ol ᶜārif–i … buyurur Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a / ve ol ᶜārif–i ser-efrāzī Şeyḫ Saᶜdī Şīrāzī buyururlar Ü1.9b / Ü5’de yok

[55] Rubāᶜī[1820]

[Ahrem: Mef'ûlün fâ'ilün mefâ'îlün fâ']

تابدکّان وخانه درکروی[1821]	Tā bedukkān u ḫāne dergirevī
هرکز ای خام آدمی نشوی[1822]	Hergiz ey ḫām ādemī neşevī
بروراندرجهان تفرّج کن	Birev ender cihān teferruc kun
پیش ازآن روزکز[1823]جهان بروی	Pīş ezān rūz k'ez cihān birevī[1824]

[Neşr] Ve fuṣaḥā-yı ᶜArabdan biri daḫi buyurur[1825]:

[56] Şiᶜr[1826] [Mu'eyyidu'd-dīn el-Ḥasan eṭ-Ṭuġrāyī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Feᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

لو انّ فی شرف المأوی بلوغ منی[1827]	Lev enne fī şerefi'l-me'vá bulūġa muná
لم تبرح الشّمس یوما دارت الحمل	Lem tebreḥi'ş-şemsu yevmen dāretil-ḥameli[1828]

[1820] Rubāᶜī: Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a / Ḳıṭᶜa H2-1.9b / Naẓm Ü1.9b, İ2.9b / Beyt N.10b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; (bk. Gulistān-ı Saᶜdī, Bâb-ı Sevvum – Der-fażīlet-i Kanāᶜat, Ḥikâye 28: http://www.nosokhan.com/library/Topic/0CVD (05.05.2018)]

[1821] کروی – gerūy: Ü1.9b, Ü2.8b, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / کردی – kerdī T.13a, L.10a

[1822] نشوی – neşūy: Ü1.9b, Ü2.8b, L.10a, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / نشنوی – neşnūy T.13a

[1823] کز –kez: Ü1.9b, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / کر – ger Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a

[1824] "*Dükkânda, evde rehin gibi oturdukça ey ham (olgunlaşmamış kimse), asla adam olamazsın. Cihandan gitmeden evvel çık, gez, temaşaya bak*." [Çeviri: Kilsili Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 421]

[1825] ve fuṣaḥā-yı ᶜArabdan biri daḫi buyurur: Ü2.8b, T.13a, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10a / Ü1, L, Ü5'de yok

[1826] Şiᶜr: Ü2.8b, T.13a, Ü3.9a, L.10a / Beyt H2-1.9b, N.10b / Naẓm İ2.9b / Ü1'de şiirin başlığı yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beytin Mu'eyyidu'd-dīn el-Ḥasan eṭ-Ṭuġrāyī adlı bir şairin bir kasidesine ait olduğu tespit edilmiştir [bk. *Specimen of Arabian Poetry From The Earliest Time To The Extinction Of The Khaliphat With Some Account Of The Autors*, By J.D. Carlyle, B.D. F.R.S.E. Camnridge, Printed By Jhon Burges Printer To The University, London, s. 60 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020)]

[1827] منی – münā: Ü1.9b, Ü2.8b, Ü3.9a, İ2.9b, N.10b / منا – münā H2-1.9b / منّی – menná? T.13a, L.10a

[1828] "*Arzulara ulaşmak şerefte olsa; Güneş bulunduğu yeri hiç terk etmezdi*."

[57] [Beyt[1829]] [Enverī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

[[درخت اکر متحرك شدی زجای بجای	Dıraḫt eger muteḥarrik şudī zi'cāy becāy
نه جورارّه کشیدی و نه جفای تبر	Ne cevr-i erre keşīdī vu ne cefā-yı teber[1830]]][1831]

[Neşr] İmdi ey peder-i ḫūrşīd-i[1832] sipihr-i hidāyet ve ey cemşīd-i serīr-i ᶜizz ü[1833] kerāmet re'y-i ṣā'ib[1834] oldur kï bu cüst ü cūda[1835] ve bu tek ü[1836] pūda bu taḳrīb ile her ṭā'ifenüñ meşreb ü meẕhebin ve dīn u āyīnin[1837] dest-i maᶜrifetle meḥekk-i ᶜayāra çeküp[1838] naḳd-i himmetümüzi[1839] bu bābda ṣārif ve esrār ḳılup ṭavā'if-i muḫtelifeye ᶜārif olavuz didi[1840]. Pes[1841] Ḫˇāce-i Cihān ferzend-i ercümendi[1842] Netīce-i Cāndan bu güne ḫaber-i pürᶜiberi ve kelām-ı meserreteẕeri[1843] istimāᶜ idüp didi kï: Ey rūḥ-ı revān ve ey Netīce-i Cān[1844] çünkï murāduñ her ṭā'ife ile iḫtilāṭ idüp seyāḥat itmekdür evvel

---

[1829] Şairi belirtilmeyen bu beyit, XII. yüzyılda yaşamış olan Fars şairi Evhadeddin Enverî'nin "Nizamu'l-Mülk Medhinde" yazdığı 72 Nolu kasidesine aittir [Bk. https://ganjoor.net/anvari/divan-anvari/ghaside-anvari/sh72/ (05.05.2018); Dīvān-ı Enverī, Ḳaṣāyid, Dermedḥ-i Mīrāb- Merv Ṣāḥib-i Saᶜīd Ṣadreddīn Niẓāmu'l-Mulk http://www.nosokhan.com/Library/Topic/04NQ (17.06.2020)]

[1830] "*Ağaç eğer aynı yerde durmayıp hareket etse(ydi) ne testerenin cevrini (eziyetini) ne de baltanın cefasını (eziyetini) çekerdi.*"

[1831] [[...درخت اکر - Dıraḫt eger…; جفای تب ... - …cefā-yı teber:]] Ü1.9b, İ2.9b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu beyit yok

[1832] peder-i ḫūrşīd-i: Ü1.10a, Ü2.8b, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / T, L, Ü5'de yok

[1833] ᶜizz ü: Ü1.10a / Diğer nüshalarda yok

[1834] ṣā'ib: Ü1.10a, Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / ṣavāb Ü5.10a

[1835] cüst ü cūda: Ü1.10a, Ü2.8b, T.13a, Ü3.9a, İ2.9b, H2-1.9b, N.10b / cüstcūda L.10a / cüst ü cū Ü5.10a

[1836] u: Ü1.10a, Ü2.8b, L.10a, İ2.10a, Ü5.10a , H2-1.9b, N.10b / T, Ü3'de yok

[1837] meşreb ü meẕhebin ve dīn u āyīnin: Ü1.10a / meşrebin ve dīn ü āyin ü meẕhebin Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9a, Ü5.10a, H2-1.9b / meşrebin ve meẕhebin ve dīn u āyīnin İ2.10a, N.10b

[1838] çeküp: Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9b, Ü5.10a, H2-1.9b / çelüp Ü1.10a, İ2.10a, N.10b

[1839] naḳd-i himmetümüzi: H2-1.9b / himmetümüz Ü1.10a, İ2.10a, N.10b / himmetümüzi Ü2.8b, T.13a, L.10a, Ü3.9b, Ü5.10a

[1840] didi: L.10a / Diğer nüshalarda yok

[1841] pes: L'de yok

[1842] ferzend-i ercümendi: Ü1.10a, Ü2.8b, T.13a, L.10b, Ü3.9b, İ2.10a, H2-1.9b, N.10b / oġlı Ü5.10a

[1843] bu güne ḫaber-i pürᶜiberi ve kelām-ı meserreteẕeri: Ü2.8b, T.13b, L.10a, Ü3.8b, İ2.10a, Ü5.10a, H2-1.9b-10a, N.10b / bu ḫaber-i meserretêeri ve kelām-ı pürᶜiberi Ü1.10a

[1844] ve ey Netīce-i Cān: Ü1.10a, Ü3.9b, İ2.10a, N.10b / ve Netīce-i Cān Ü2.8b, T.13b, L.10b, H2-1.10a / Ü5'de bu ibare yoktur

ᶜazm ü cezmümüz bu bahâne ile[1845] ve niyyet-i edâ-yı farż ile[1846] Kaᶜbe-i mükerreme[1847] şerrefeha'llâhu teᶜālá cânibine olsun_kim[1848] zümre-i ḥüccāc Beytu'llâhi'l-ḥarāma[1849] dāḫil ve Ravża-i Resūl-i ekrem[1850] ṣalla'llâhü ᶜaleyhi ve sellem[1851] ziyāreti_ile müşerref olmaġa nā'il olup[1852] vāṣıl-ı Kaᶜbe-i maḳṣūd ve ᶜibādet-i Ḥayy-i Vedūd birle mütemessik-i "*ᶜurvetü'l-vuṯḳā*" ve duḫūl-i ḥarem-i " مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا "-" *Men deḫalehu kāne āminā*"[1853] ile muġtenim olup zeyn-i ḥüccācü'l-ḥaremeyn ve zā'iri'ṣ-Ṣafā ve'l-Merveteyn es-sāᶜī beyne'l-mīleyni'l-aḥḍareyn zümresinden olmaġla saᶜādet-i dāreyn naṣīb olur ve hem ol emākin-i muṭahhara ve mevāżiᶜ-i münevvere[1854] merciᶜ-i maḫlūḳāt-ı cihān ve mecmaᶜ-ı güzīde-i nevᶜ-i insāndur. Ol şehr-i celīlü'l-kadrde bir ḫānḳāh-ı ᶜālī bünyād idelüm kï içinde dil ḫānesin muttaṣıl ṭavāf [1855] ve ol ḫāne-i çārerkānda iᶜtikāf ḳılmaġla āyende vü revende ile müşerref olup öñlerine ażret-i ᶜAlīāsā kerreme'llâhü vechehü[1856] miṯāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūnāgūn çeküp baᶜdehü[1857] her birinüñ āyīn ü dīnlerinden ḫaberdār ve her birinüñ ḥālinden āgāh u ḥiṣṣedār olavuz. Ben ḫod cemīᶜ meẕāhib ü edyānı bilürüm ve ḳamu esrār-ı milele vāḳıf u ᶜārifüm. Ammā senüñ murāduñca olup bu ḥāl

---

[1845] evvel ᶜazm u cezmümüz bu bahâne ile: Ü1.10a, Ü2.8b, L.10b, Ü3.9b, İ2.10a, H2-1.10a, N.10b / bu bahāne ile evvel ᶜazm u cezmümüz T.13b, Ü5.10a

[1846] ve niyet-i edâ-yı farż ile: Ü1.10a / Diğer nüshalarda yok

[1847] Kaᶜbe-i mükerreme: Ü1.10a, İ2.10a / Kaᶜbe-i şerīfe Ü2.8b, T.13b, Ü3.9b, Ü5.10a, H2-1.10a, N.10b / Mekke-i mükerreme L.10b

[1848] kim: Ü1.10a, İ2.10a, H2-1.10a, N.10b / kï Ü2.8b, T.13b, L.10b, Ü3.9b, Ü5.10a

[1849] beytullâhi'l-ḥarāma Ü1.10a, Ü2.8b, Ü3.9b, İ2.10a, H2-1.10a, N.10b / beytullâh-ı ḥarāma T.13b, L.10b, Ü5.10a

[1850] Resūl-i Ekrem: Ü1.10a, Ü2.8b, T.13b, Ü3.9b, İ2.10a, Ü5.10a, H2-1.10a, N.10b / Resūlu'llâh L.10b

[1851] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.10a, T.13b, L.10b, Ü5.10a, N.10b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü2.8b, Ü3.9b, İ2.10a, H2-1.10a

[1852] olmaġa nā'il olup: Ü2.8b, T.13b, L.10b, Ü3.9b, Ü5.10a, H2-1.10a, N.10b / olmaġla şerefine nā'il olup Ü1.10a / olmaġla nā'il olup İ2.10a

[1853] *"Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır.* ***Oraya kim girerse, güven içinde olur****. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)." (Âli İmrân: 97)*

[1854] emākin-i muṭahhara ve mevāżiᶜ-i münevvere: Ü2.8b, T.13b, L.10b, Ü3.9b, İ2.10a, Ü5.10b, H2-1.10a, N.11a / mekān-ı mutahhar ve mevāżiᶜ-i münevver Ü1.10a

[1855] ṭavāf: Ü5'de yok

[1856] Ḥażret-i ᶜAlīāsā kerreme'llâhu vechehü: Ü1.10a, Ü2.8b, İ2.10a, H2-1.10a, N.11a / Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü-āsā T.13b, L.11b, Ü5.10b / Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu teᶜālá vechehü-āsā Ü3.9b

[1857] baᶜdehü: Ü5'de yok

üzre sülūk idelüm. Tā kï[1858] sen daḫi benüm bildügüme vāḳıf ve derece-i kemāl-i ᶜirfāna ᶜārif olup meẕāhib-i bāṭıladan ḥaẕer üzre olup ᶜilmüñle ᶜāmil ve meẕheb-i[1859] ehl-i ḥaḳ üzre kāmil olasın[1860]. Çün Netīce-i Cān pederi Ḫˇāce-i Cihāndan bu güne nuṣḥ-ı dürerbārı[1861] güş-ı cāna mengūş itdi[1862] ol dem esbāb-ı seferi[1863] āmāde ve aṣḥāb u[1864] aḥbābını ḫayır duᶜāda ḳoyup[1865] mevcūd olan ᶜabdlerini birḳaç cāriyelerine ᶜaḳd-i nikāḥ idüp[1866] serāylarında[1867] ḳodılar ve kendüler ādemlerini vedāᶜ idüp[1868] ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe ḳıldılar.[1869]

[58] Naẓm-ı laṭīf[1870] [Evḥadī-i Merāġī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

روز وداع كريه [نه][1871] درحد[1872] ديده بود — Rūz-ı vedāᶜ girye [ne] der ḥadd-i dīde būd

طوفان اشك تابكريبان رسيده بود — Ṭūfān-ı reşk tā begirībān[-ı] resīde būd[1873]

[1858] kï: Ü1.10a, Ü2.9a, T.14a, L.10b, Ü3.9b, Ü5.10b, H2-1.10a, N.11a / kim İ2.10a

[1859] meẕheb-i: Ü1.10b / meẕāhib-i Ü2.9a, T.14a, L.10b, Ü3.9b, İ2.10b**,** Ü5.10b, H2-1.10a, N.11a

[1860] olasın: Ü1.10b, Ü2.9a, Ü3.9b, İ2.10b**,** H2-1.10a, N.11a / olasın didi T.14a, L.11b, Ü5.10b

[1861] nuṣḥ-ı dürerbārı: Ü1.10b, Ü2.9a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11a / nuṣḥ u dürerbārı T.14a, L.10b, Ü3.9b, Ü5.10b

[1862] güş-ı cāna mengūş itdi: Ü1.10b, Ü2.9a, L.10b, Ü3.9b, İ2.10b, H2-1.10b, N.11a / güş mengūş itdi T.14a / güş itdi Ü5.10b

[1863] seferi: Ü1.10b, Ü2.9a, T.14a, L.11a, İ2.10b, Ü5.10b, H2-1.10b, N.11a / sefer Ü3.9b

[1864] u: Ü1.10b, T.14a, L.11a, Ü3.9b-10a, İ2.10b, H3.14b, Ü5.10b, H2-1.10b / Ü2'de yok

[1865] ḳoyup: Ü1.10b, Ü2.9a, T.14a, L.11a, Ü3.9b-10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11a / oḳuyup Ü5.10b

[1866] mevcūd olan ᶜabdlerini bir ḳaç cāriyelerine ᶜaḳd-i nikāĥ idüp: Ü1.10b, Ü2.9a, İ2.10b, Ü5.10b-11a, H2-1.10b, N11a / mevcūd olan ᶜabdlerini bir ḳaç cāriyelerine ᶜaḳd u nikāḥ idüp T.14a, Ü3.10a / mevcūd olan ᶜabdlerini birbirlerine nikāĥ idüp L.11a

[1867] serāylarında: Ü1.10b, Ü2.9a, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11a / serāylarına T.14a, L.11a, Ü5.11a

[1868] ādemlerini vedāᶜ idüp Ü1.10b, İ2.10b, H3.15a / Ü2, T, L, Ü3, H3, İ2, Ü5, H2-1 ve M'de yok

[1869] revān oldılar Ü1.10b / ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe 9ıldılar Ü2.9a, T.14a, L.11a, Ü3.10a, H3.15a, İ2.10b, Ü5.11a, H2-1.10b, M.18b / ….. Mekke ḳıldılar L.11a

[1870] Naẓm-ı latīf: Ü1.10b / Beyt İ2.10b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu şiir Fars şairi Evhâdî'ye (Evhadî-yi Marâgâî 13.-14. yy.) aittir (Evhadî Divânı: G. 339; Bk. https://ganjoor.net/ouhadi/divano/ghazalo/sh341/; (05.05.2018); *Dīvān-ı Evḥadī-i Merāġī*, Ġazeliyyāt: 339, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/03Q7 (17.06.2020)]

[1871] نه – ne: Şiirin orjinalinde yer alan bu ibare Ü1 ve İ2'de yok

[1872] Orijinal şiirde "حد - ḥadd-i" şeklinde olan ibare Ü1 ve İ2'de "خورد - ẖōred?" şeklinde yer almaktadır.

[1873] "*Veda günü (o kadar) haddinden fazla gözyaşı döküldü ki; Kıskançlık tufanı yakaya kadar ulaştı*."

[Neşr] Yarındası[1874] ᶜale's-seḥer ᶜādet-i maᶜhūde[1875] üzre ehl-i Ḫorāsān pīr ü civān nālān u giryān ve zār ü sergerdān[1876] Ḫˇāce-i Cihānüñ serāyını Kaᶜbe-miṣāl ṭavāf ve nicesi[1877] āsitānında[1878] iᶜtikāf itmege başladılar.

[59] [Beyt]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

Firḳat güni bildüm anı kim kişi ġamından
Yārāna duᶜālar dimez imiş eleminden[1879]

[Neşr] Ol gün ne Ḫˇāce-i Cihāndan ve ne Netīce-i Cāndan eṣer buldılar[1880]. Üç gün bu ḥāl üzre mürūr ve serāy-ı Ḫˇāceden ᶜubūr itmeyüp[1881] nār-ı firāḳ ile ḥarīḳ ve deryā-yı iştiyāḳ içre ġarīḳ iken Ḫˇāce-i Cihānuñ Netīce-i Cān ile[1882] ᶜazm-i sefer ḳıldıḳlarından ḫaberdār olup cümlesi feryād ü fiġān ve ḫūn-ı sirişklerin revān idüp[1883] yaḳalarını[1884] çāk ve ġam-ı firāḳ ile[1885] başlarını[1886] ālūde-i ḫāk itdiler.

[1874] yarındası: Ü1.10b, Ü2.9a, T.14a, Ü3.10a, İ2.10b, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11a / irtesi L.11a

[1875] maᶜhūde: Ü1.10b, Ü2.9a, Ü3.10a, İ2.10b, N.11a / maᶜhūd T.14a, L.11a, Ü5.11a, H2-1.10b

[1876] nālān u giryān ve zār u sergerdān: İ2.10b, Ü5.11a / nālān u giryān ve zār sergerdān Ü3.10a, H2-1.10b / nālān u giryān zār u sergerdân Ü2.9a, L.12a / nālān giryān ve zār u sergerdān T.14a, N.11a / nālān u giryān Ü1.10b

[1877] nicesi Ü1.10b / Diğer nüshalarda yok

[1878] āsitānında: Ü2.9a, T.14a, L.11a, Ü3.10a, İ2.10b, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11a / etrāfında Ü1.10b

[1879] Firḳat güni ... imiş eleminden: İ2.10b, Ü1.10b (Ü1'de bu Beyt yukarıdaki Farsça beytin hemen devamında yer verilmiş) / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir yok

[1880] ne Ḫˇāce-i Cihāndan ḫaber ve ne Netīce-i Cāndan eṣer buldılar: Ü1.10b, Ü2.9a, Ü3.1a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / Ḫˇāce-i Cihāndan ve Netīce-i Cāndan eṣer bulmadılar T.14a, L.11a, Ü5.11a

[1881] mürūr ve serāy-ı Ḫˇāceden ᶜubūr itmeyüp: Ü2.9a, T.14a, L.11a, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / mürūr ve serāy-ı Ḫˇāceye ᶜubūr itmeyüp Ü1.10b

[1882] ḥarīḳ ve deryā-yı …. Netīce-i Cān ile: Ü2.9a, T.14a, L.11a, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / ḥarīḳ ve deryā-yı iştiyāḳ içre ġarīḳ iken Ḫˇāce-i Cihānuñ oġlı Netīce-i Cān ile Ü1.10b / Ḫˇāce-i Cihān ve Netīce-i Cān Ü5.11a

[1883] ḫūn-ı sirişklerin revān idüp: Ü5'de yok

[1884] yaḳalarını: Ü1.10b, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / yaḳaların: T.14a, L.11a, Ü5.11a / yaḳaları Ü2.9a

[1885] ġam-ı firāḳ ile: Ü5'de yok

[1886] başlarını: Ü1.10b, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / başların T.14a, L.11a, Ü5.11a / yaşlarını Ü2.9a

[60] Beyt[1887]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

دور ما ندن از وصال او عذاب اکبر ست	Dūr mānden ezviṣāl-i ū ᶜaẕāb-i ekberest
آتش سوز فراق از هر عذابی بدترست	Āteş-i sūz-i firāḳ ez-her ᶜaẕābī bedterest[1888]

[61] Beyt[1889]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

فلك را كار جز تفريق مشمر	Felek rā kār cuz tefrīḳ meş’mur
فكل الطاف منها قد تكدر	Fe-kulle’lṭāfu minhā ḳad tekedder[1890]

[Neẕr] Anlar kï ᶜāşıḳ-ı ṣādıḳlar idi ve ḳīl ü ḳālleri mā-fī’l-bāllerine muṭābıḳ idi ḳaṭᶜ-ı ᶜalāyıḳ u[1891] ᶜavāyıḳ idüp ol maᶜşūḳ-ı dilārāyı arayı arayı leyl ü nehār geşt ü[1892] güẕār ve[1893] terk-i diyār ḳıldılar.

[62] Beyt[1894] [Nevᶜī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

Şām-ı ġamuñda kūyuña cān-ı żaᶜīfümi

Ḳıldım revāne ᶜāşıḳa Baġdād ıraḳ değil

[1887] Beyt Ü1.10b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[1888] “*Ona kavuşamamak en büyük azaptır; Ayrılık ateşi her azaptan kötüdür*.”

[1889] Beyt Ü1.10b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[1890] “*Feleğin işi gücü ayırmaktır; (Bu yüzden) çevresindeki herkes ondan muztariptir*.”

[1891] u: Ü1’de yok

[1892] ü: Ü1.10b, Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11b / Ü3, İ2’de yok

[1893] ve: Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.10b, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11b / ile Ü1.10b

[1894] Beyt: Ü1.10b / İ2’de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N’de bu şiir kısmı yok; Beyit Nevᶜī’ye aittir (d. 1533- ö. 1599) [Bk. Mertol Tulum – M. Ali Tanyeri, *Nevᶜî Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, Müfred No. 14, s. 606]

[Neṯr] Ve anlar kï ᶜāşıḳ-ı kāẕibler ve telbīs-i İblīs-i nefse[1895] rāġıblar idi ẕikr-i zülāl-i viṣāl ve fikr-i melāl-i[1896] infiṣāli ḳoyup mekān-ı Ḫorāsānda ḳaldılar ve ᶜışḳdan ferāġat ile insān silkinden çıḳup bīᶜışḳ ḥayvān-ı nāṭıḳ belki ḥimār-ı nāhiḳ[1897] oldılar. Nitekim[1898] ol ḳuṭbu'l-aḥrār **Ḫˇāce Muḥammed ᶜAṭṭār** ḳuddise sırruhu buyururlar[1899]:

[63] Beyt[1900]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

هر که عاشق نیست اوراخرشمر — Her kï ᶜāşıḳ nīst ū rā ḫar şumur

خربسی باشد زخر کمتر بدان[1901] — Ḫar besī bāşed zi'ḫar kemter bedān[1902]

[Neṯr] Ve ol ᶜışḳdan bīḫaber olan ḫarlar maᶜşūḳlarınuñ[1903] bir iki gün hecrin[1904] çekmek ile ᶜışḳdan ferāġat eylediler. Bilmediler[1905] kï ḥabībüñ vaṣlı ṣafāsı[1906] gibi hecri cefāsını ṭatmayan kimesne[1907] ᶜāşıḳ-ı dāᶜī degil belki muḳallid-i müddeᶜīdür.

[64] Şiᶜr[1908]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

[1895] telbīs-i İblīs-i nefse: Ü1.11a, Ü2.9a, Ü3.10a, İ2.10b, H2-1.10b, N.11b / telbīs-i İblīs ü nefse T.14b, Ü5.11a / telbīs ü İblīs ü nefse L.11a

[1896] ve fikr-i melāl-i: Ü5'de yok

[1897] nāhiḳ Ü1.11a, Ü2.9a, T.14b, L.11a, İ2.11a, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11b / māhiḳ Ü3.10a

[1898] nitekim: Ü1.11a / zīrā Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.11a, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11b

[1899] buyururlar: Ü2.9a, T.14b, İ2.11a, Ü5.11a, H2-1.10b, N.11b / buyururlar kï L.12a / buyurur Ü1.11a, Ü3.10a

[1900] Beyt: Ü1.11a, Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, Ü5.11a, H2-1.11a, N.11b / Naẓm İ2.11a;[bk. ᶜAṭṭār, *Muṣībetnāme,* Hikâye No: 9, https://ganjoor.net/attar/mosibatname/mbkhsh9/sh5/ (17.06.2020)]

[1901] بدان – bedān: Ü1.11a, Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.11a, H2-1.11a, N.11b / بدار – bedār? Ü5.11a; şiirin orijinalinde "شمر"

[1902] "*Âşık olmayan, eşek gibidir. Eşeği geç, ondan da beterdir*."

[1903] maᶜşūḳlarınüñ: Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.11a, Ü5.11a, H2-1.11a, N.11b / maḥbūblarınuñ Ü1.11a

[1904] hecrin: Ü1.11a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.11a, H2-1.11a, N.11b / hecr Ü2.9a / hicrān Ü5.11b

[1905] bilmediler: Ü5'de yok

[1906] vaṣlı ṣafāsı: Ü2.9a, T.14b, L.11a, Ü3.10a, İ2.11a, Ü5.11b, H2-1.11a, N.11b / vaṣl-ı ṣafāsı Ü1.11a

[1907] kimesne: İ2'de yok

[1908] Şiᶜr: Ü2.9b, T.14b, L.11a, Ü3.10a / Beyt Ü1.11a, İ2.11a, H2-1.11a, N.11b / Ü5'de bu şiir yok

ومن لم يذق هجرالحبيب كوصله — Ve men lem yeẕuḳ hecre’l-ḥabībi ke-vaṣlihi
فما ذاق طعم الغرام سوى الدّعوى — Fe-mā ẕāḳa ṭaᶜme’l-ġarāmi sive’d-daᶜvá[1909]

[Neṯr] [[Ve ᶜışḳ-ı ḥaḳīḳīnüñ nişānı oldur kï viṣāl u hicrān[1910] ᶜāşıḳ-ı nālān yanında yeksān ola. Nitekim ol ᶜāşıḳ-ı Rabbānī **ᶜAynu’l-ḳużāt Hemedānī**[1911] buyururlar[1912]]][1913]:

[65] Rubāᶜī[1914]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlün mefāᶜīlün fāᶜ]

چون ازتوبجز عشق نجويم بجهان[1915] — Çun eztu becuz ᶜışḳ necūyem becihān
هجران و وصال تومراشد يكسان — Hicrān u viṣāl-i tu merā şud yeksān
برعشق توبود نم ندارد سامان — Berᶜışḳ-ı tu būdenem nedāred sāmān
خواهی تووصال جوی خواهی هجران — Ḫ̌āhī tu viṣāl cūy ḫ̌āhī hicrān[1916]

1909 “Sevgilisinin ayrılık tadını vuslat gibi tatmayan; Sevmenin gerçek tadına varamayıp sevgisi sadece bir iddiadan ibaret kalır.”

1910 viṣāl u hicrān: Ü1.11a, Ü2.9b, T.14b, Ü3.10a, İ2.11a, H3.15b, H2-1.11a, M.19b / viṣāl-i hicrān L.12b, P.11b

1911 Hemedānī: Ü1.11a, İ2.11a, Ü2.9b, T.14b, L.11b, Ü3.10b, N.11b / el-Hemedānī H2-1.11a

1912 buyururlar: Ü1.11a, İ2.11a, H2-1.11a, N.11b / buyurur Ü2.9b, T.14b, L.11b, Ü3.10b

1913 [[Ve ᶜışḳ-ı ḥaḳīḳīnüñ nişānı….Hemedānī buyurur]] Ü5’de ve bu kısım yok

1914 Rubāᶜī: Ü2.9b, T.14b, Ü3.10b, L.11b / Naẓm Ü1.11a, İ2.11a, N.11b / Ḳıṭᶜa: H2-1.11a / Ü5’de bu şiir kısmı yok; Bu şiir Hemedânî’ye aittir [bk. ᶜAynu’l-Ḳuḍāt Hemedānī, *Temhīdāt*, Temhīdāt-ı Aṣl-ı Sādis, Ḥaḳīḳat u Ḥālāt-ı ᶜAşḳ, s. 30 http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf (19.06.2020)]

1915 بجز عشق نجويم بجهان … - be-cuz-i ᶜaşḳ necūyem becihān: Ü1.11a, Ü2.9b,İ2.11a, H2-1.11a, N.11b / بحر عشق بحريم بجهان … - ... baḥr-i ᶜaşḳ baḥriyem becihān T.14b, Ü3.10b, M.19b, P.11b / جهان …-… cihān L.11b

1916 “*Senden dünyada aşktan başka bir şey istemiyorum; Benim için sana kavuşmak ile senden ayrı kalmak birdir; Senin aşkın(ın yolunda olduğum) için dünyada hiçbir şeyim yok (kalmadı); İstersen visali (kavuşmayı) iste, istersen hicranı (ayrılığı) iste*.”

[Neşr] ᶜAlé'l-ḫuṣūṣ kï ḳurb-ı cānān ḫavf-ı hecr ile[1917] ᶜāşıḳa āteş-i sūzān ve buᶜd-ı cānān ümmīd-i viṣāl[1918] ile şemᶜ-i tābān idügi ehl-i ᶜirfāna ᶜayān ü nümāyāndur[1919]. Nitekim ol maḫdūm-ı girāmī **Ḥażret-i Mevlānā Cāmī *Sübḥa***da buyururlar:[1920]

[66] Naẓm[1921]

[Fāᶜilātünfāᶜilātünfaᶜilün]

محنت قرب زبعد افزونست — Miḥnet-i ḳurb zibuᶜd efzūnest

جکر[1922] از محنت قربم خونست — Ciger ezmiḥnet-i ḳurbem ḫūnest[1923]

هست درقرب همه بیم[1924] زوال — Hest derḳurb heme bīm-i zevāl

نیست در بعد جز امید وصال — Nīst derbuᶜd cuz ummīd-i viṣāl[1925]

آتش بیم دل و جان سوزد — Āteş-i bīm dil u cān sūzed

شمع امّید روان افروزد — Şemᶜ-i ummīd revān efrūzed[1926]

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām[1927] Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile sefer idüp menzil bemenzil ᶜazm iderek [1928] Kaᶜbe-i Mükerremeye vāṣıl ve ḥarem-i Beytullâhi'l-ḥarāma

---

[1917] hicrān_ile: Ü1.11a, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / hecr ile Ü2.9B, T.14B, L.11b, Ü3.10b, Ü5.11b

[1918] ümmīd-i viṣāl: Ü2.9b, T.14b, L.11b, Ü3.10b, İ2.11a, Ü5.11b, H2-1.11a, N.12a / ümmīd-i vaṣl Ü1.11a

[1919] ᶜayān ü nümāyāndur: Ü2.9b, T.14b, L.11b, Ü3.10b, İ2.11a, Ü5.11b, N.12a / ᶜāyāndur Ü1.11a

[1920] Nitekim … buyururlar: Ü1.11a, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / Nitekim … buyurur Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b / Ü5'de bu kısım yok

[1921] Naẓm: Ü1.11a, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / Meŝnevī Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b, P.11b, M.19b / Ü5'de bu şiir kısmı yok [bk. Heft Evreng-i Cāmī, Subḥatu'l-Ebrār, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/168U (17.06.2020)]

[1922] جکر – ciger: Ü1.11a, Ü2.9b, T.15a, Ü3.10b, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / مکر – meger L.12b

[1923] "*Yakınlığın mihneti, uzaklıktan (uzaklığın mihnetinden) fazladır; Ciğerim yakınlık mihnetinden kan doludur*."

[1924] بیم – bīm: Ü1.11a, Ü2.9b, Ü3.10b, İ2.11a, N.12a / بیم و – bīm u T.15a, L.11b, H2-1.11a

[1925] "*Yakınlıkta zevâl (kaybetme) korkusu vardır; (Fakat) uzaklıkta visal (kavuşma) ümidinden başka bir şey yoktur*."

[1926] "*Korkunun ateşi gönlü ve canı yakar; Ümidin mumu (ise) ruhları aydınlatır*."

[1927] muḥaṣṣıl-ı kelām: Ü1.11a, Ü2.9b, Ü3.10b, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / muḥaṣṣıl T.15a, L.11b, Ü5.11b

[1928] menzil bemenzil ᶜazm iderek: Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b, İ2.11a, H2-1.11a, N.12a / ḳaṭᶜ-ı merāḥil u menāzil ile Ü1.11a

dāḫil oldılar. Taḳrīr-i ṣābıḳ üzre şehrüñ kenārında bir ḫānḳāh-ı ᶜālībünyād ve ṭabḫ-ı niᶜam-ı günāgün içün bir maṭbaḫ īcād itdiler ve içine dāḫil olup āyende vü revendeye beẕl-i mühimmāt ve tertīb-i levāzım-ı[1929] ᶜibādāt u ṭāᶜāt ḳıldılar. Ḫˇāce-i Cihānuñ[1930] oġlı Netīce-i Cān ile ᶜādet-i me'lūfesi ol idi kï[1931] ṣavmaᶜalarında ṣalavât-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ḫānḳāhuñ ḳapusın küşāde ve niᶜam-i günāgünı[1932] misāfire āmāde idüp birer kūşede ḳarār ve ḫānḳāha gelen ṭavā'if-i muḫtelifenüñ[1933] āyīn ü meẕheblerinden ḫaberdār olurlar_idi. Ve her birinüñ ḫilāf-ı şerᶜ-i şerīf olan meẕāhib-i bāṭılasından ve ekāẕīb-i bīmaᶜnāsından ḳīl ü ḳāl ve baḥṣ u su'āl idüp ḥaḳ ile ilzām ve[1934] rüsvā-yı ᶜām[1935] ḳılurlar_idi. Günlerde bir gün ṣalât-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ᶜādet-i maᶜhūde üzre ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï[1936] bir gürūh-ı ᶜacīb ẓāhir olup[1937] gelür[1938]

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ ABDĀLĀN BEḪANḲĀH-İ ḪˇĀCE-İ CİHĀN[1939]

Rūm abdālları ḳan ḥayrān ve sīne-i ṣadçākları ᶜuryān ellerinde şedde vü çerāġ[1940] ve lāleṣıfat cisimleri pürdāġ dā'ire vü[1941] ḳudūmlerin döge döge ve her nevbet boynuzların çala çala raḳṣzenān ve naᶜrekünān başları ḳabaḳ ve yalın ayak, tenleri

---

[1929] āyende vü revendeye beẕl-i mühimmāt ve tertīb-i levāzım-ı: Ü5'de yok
[1930] Cihānuñ: Ü1.11b, Ü2.9b, Ü3.10b, İ2.11b, H2-1.11b, N.12a / Cihān T.15a, L.11b, Ü5.11b
[1931] ol idi kï: H2-1.11b / oldı_kï Ü1.11b, İ2.11b, N.12a / bu oldı_kï Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b, Ü5.11b
[1932] günāgünı: Ü1.11b, N.12a / gün-ā-gün İ2.11b / gün-ā-günlerin Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b, Ü5.11b, H2-1.11b
[1933] muḫtelifenüñ: Ü1.11b, Ü2.9b, T.15a, Ü3.10b, İ2.11b, Ü5.11b, H2-1.11b, N.12a / muḫtelife L.12b
[1934] ilzām ve: Ü5'de yok
[1935] ᶜām: Ü2.9b, T.15a, L.11b, Ü3.10b, İ2.11b, N.12a / ᶜavām Ü1.11b / ᶜālem Ü5.11b, H2-1.11b
[1936] gördiler kï: Ü1.11b, Ü3.10b / gördiler Ü2.9b, İ2.11b, H2-1.11b, N.12a / ve gördiler L.12a / T, Ü5'de yok
[1937] olup: Ü1.11b, Ü2.9b, T.15a, L.12a, Ü3.10b, Ü5.12a, H2-1.11b, N.12a / olur İ2.11b
[1938] gelür: Ü2.9b, T.15a, L.12a, Ü3.10b, İ2.11b, Ü5.12a, H2-1.11b, N.12a / gelürler Ü1.11b
[1939] Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān BeḪānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.11b, Ü2.9b, T.15b, Ü3.10b, Ü5.12a, H2-1.11b, N.12b / Āmeden-i Ṭā'ife-i Abdālān BeḪānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān İ2.11b / Āmeden-i Abdālān BeḪānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān L.13a
[1940] şedde vü çerāġ: Ü1.11b, Ü2.9b, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.11b, H2-1.11b, N.12b / şedde çerāġ Ü5.12a
[1941] dā'ire vü: Ü3.11a, H2-1.11b / dā'ire-i vü Ü2.9b / dā'ire-i T.15b, L.12a, İ2.11b, Ü5.12a / dā'ire Ü1.11b, N.12b

çıplaḳ birer tennūreleri var ancaḳ, miyānlarında pālheng ile[1942] birer zünnārī[1943] ḳuşaḳ ve omuzlarında birer Ebū Müslimī nacaḳ ve ellerinde serdeste nāmına birer çomaḳ ve yanlarında ikişer cürᶜadān birinde ḳav çaḳmaḳ ve[1944] birinde esrār idügi muḥaḳḳaḳ ve bellerinde daḫi abdālāne birer ṣarı ḳaşıḳ ve birer keşkūl ṣarḳıḳ ve bedenleri pul pul yanıḳ āteşīler idügine dāġları danıḳ[1945] ve sīnelerinde şerḥalar ile[1946] şekl-i ẕū'l-fiḳār-ı ᶜAlī ve kimisinüñ pehlūsında[1947] nām-ı Ḥayder-ı Kerrār-ı velī ve kimisinüñ bāzūsında hey'et-i mār ve cümlesinüñ şaḳaḳlarında dāġı var. Görenler dir[1948] kī hâẕihi[1949] ᶜalāmetü ehli'n-nār[1950]. Bu cumhūr-ı maḳhūr ve ṭā'ife-i pürşürūr ve sünnet-i Aḥmedīden dūr u mehcūr sürūr u ḥubūr ile Ḫᵛāce-i Cihānüñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫᵛāce-i Cihān daḫi anları bu ṣūret-i nāmeşrūᶜ_ile[1951] ve sīret-i nāmaṭbūᶜ birle[1952] göricek ṭabᶜına ḫoşāyende ve bu ṭarz-ı nāmaḥmūd pesendīde[1953] gelmedi. Lâkin ṣāḥib-i ḫānḳāh olmaġla "أكرم الضيف ولوكان نصرانيًا"-*"Ekrimi'ḍ-ḍayfe velev kāne naṣrāniyyen"*[1954] feḥvāsıyla ᶜamel idüp[1955] bu ṭā'ife-i pürşürūra[1956] rūy-ı ḥilmden[1957] muᶜāmele eyledi[1958].

[1942] pālhenk_ile: Ü1.11b, Ü2.10a, Ü3.11a, İ2.11b, H2-1.11b, N.12b / pālhenk T.15b, Ü5.12a / L'de yok
[1943] zünnārī: Ü1.11b / zünnār Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.11b, Ü5.12a, H2-1.11b, N.12b
[1944] ve: Ü1.11b, T.15b, L.12a, İ2.11b, H2-1.11b, Ü5.12a, N.12b / Ü2, Ü3'de yok
[1945] danıḳ: Ü1.11b, Ü2.10a, T.15b, L.12a, H2-1.11b, Ü5.12a, N.12b / ṭanıḳ Ü3.11a, İ2.11b
[1946] şerḥalar ile: Ü1.11b / Diğer nüshalarda yok
[1947] pehlūsında: Ü2.10a, Ü3.11a, T.15b, L.12a, Ü5.12a, H2-1.11b, M.21a / sīnesinde Ü1.11b, İ2.11b, N.12b
[1948] dir: Ü1.12.a, Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.12a, Ü5.12a, N.12b / dirler H2-1.12a
[1949] hâẕihi: Ü2.10a, Ü3.11a, T.15b, L.12a, Ü5.12a, H2-1.12a / hâẕā Ü1.12a, İ2.12a, N.12b
[1950] ᶜalāmet-i ehli'n-nār: Ü1.12a, İ2.12a, N.12b / ᶜalāmeti'n-nār Ü2.10a, Ü3.10a, T.15b, L.12a, Ü5.12a, H2-1.12a
[1951] nāmeşrūᶜ: Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, Ü5.12a, H2-1.12a / nāmeşrūᶜ_ile Ü1.12a, N.12b / māmeşrūᶜ İ2.12a
[1952] birle: Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.12a , Ü5.12a, H2-1.12a, N.12b / ile Ü1.12a
[1953] āyende ve bu tarz-ı nāmaḥmūd pesendīde: Ü1.12a / Diğer nüshalarda yok
[1954] "Hıristiyan da olsa *misafire ikramda bulun*."
[1955] idüp: Ü1.12a, Ü2.10a, T.15b, L.12a, İ2.12a , Ü5.12a, H2-1.12a, N.12b / idüp Ḫᵛāce-i Cihān bā-dil u cān Ü3.11a
[1956] pürşürūra: Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a, N.12b / zāyıḳaya Ü1.12a
[1957] rūy-ı ḥilmden: Ü1.12a, İ2.12a, N.12b / ḥilm yüzinden Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a
[1958] eyledi: Ü1.12a, İ2.12a, N.12b / gösterdi Ü2.10a, T.15b, L.12a, Ü3.11a, Ü5.12b, H2-1.12a

[67] Beyt[1959]:

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün)

حلم سرمایهٔ کمال بود	Ḥilm sermāye-i kemāl buved
سبب عزّت جلال بود	Sebeb-i ᶜizzet-i celāl buved[1960]

[Neṯr] Ve mażmūn-ı münīf-i "وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ" *"Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ᶜāfīne ᶜani'n-nās"*[1961] ile ḥareket ve taᶜẓīm u tekrīm ile meskenet[1962] idüp Ḫˇāce-i Cihān bā-dil ü cān[1963] bunları istiḳbāl idüp ḫānḳāhına getürdi [1964] ve mekān gösterüp buyuruñ dedeler didi. Anlar daḫi[1965] āyīn ü[1966] üslūbları üzre[1967] mekān-ı mezbūra geçüp oturdılar. Baᶜdehü Ḫˇāce-i Cihān ḫidmetkārlarına emr idüp miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūnāgūn çekdiler. Çünkï[1968] dedeler[1969] niᶜmeti tenāvül ve[1970] Ḫudā-yı bīzevālüñ[1971] ṣenāsına[1972] tevaġġul[1973] ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp[1974]

[1959] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok

[1960] "*Hilm (yumuşak başlılık), olgunluk sermayesidir ve (aynı zamanda) büyük bir izzet (şeref) (kazanmaya) sebeptir*."

[1961] "Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, ***öfkelerini yenenler ve insanları affedenlerdir***. Allah iyilik edenleri sever." (Âl-i İmrân: 134)

[1962] ve taᶜẓīm u tekrīm ile meskenet: Ü1.12a / Diğer nüshalarda yok

[1963] Ḫˇāce-i Cihān bā-dil ü cān: Ü1.12a, Ü2.10a, T.16a, L.12a, İ2.12a, H2-1.12a, N.12b / Ḫāce-i Cihān Ü5.12b / Ü3'de yok

[1964] istiḳbāl idüp ḫānḳāhına getürdi: Ü2.10a, T.16a, L.12a-b, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a, N.12b / istiḳbāl ve ḫānḳāhına dāḫil eyledi: Ü1.12a / istiḳbālleri istiḳbāl idüp ḫānḳāhına getürdi Ü3.11a

[1965] anlar daḫi: Ü1.12a, İ2.12a, / anlar da N.13a / ve anlar da Ü2.10a, T.16a, L.12b, Ü3.11a, Ü5.12b, H2-1.12a

[1966] āyīn ü: Ü1.12a, İ2.12a, N.13a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5,H2-1'de yok

[1967] üzre: L'de yok

[1968] çünkï: Ü1.12a / çün Ü2.12a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a, N.13a

[1969] dedeler: Ü1.12a / Diğer nüshalarda yok

[1970] tenāvül ve: Ü1.13a / eylediler baᶜdehü Ü2.10a, Ü3.11b, İ2.12a, H2-1.12, N.13a / eylediler T.16a, L.13b / Ü5'de yok

[1971] bī-zevālüñ: Ü1.12a / bī-zevāle Ü2.10a, Ü3.11b, İ2.12a, H2-1.12a, N.13a / bī-çūna T.16a, L.13b, Ü5.12b

[1972] ṣenāsına Ü1.12a / ŝenā Ü2.10a, T.16a, L.13b, Ü3.11b, İ2.12a, H3.17a, H2-1.12, M.21b / ṣenā vü düᶜā idüp P.12b

[1973] tevaġġul: Ü1.12a / Diğer nüshalarda yok

[1974] ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp: Ü1'de yok

baᶜdehü ervāḥ-ı pīr ü pīşḳademlerini daḫi duᶜā-yı[1975] ḫayr ile yād idüp şād itdiler[1976]. Baᶜde ẕâlik[1977] pīrlerine ḳarşu sücūd itdiler[1978] ve ṭarz-ı nāmaḥmūd ile[1979] ellerine dā'ire vü[1980] ḳudūm alup rüsūm-ı ḳadīmlerince ve āyīn-i bāṭılalarınca cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi girībān-ı tefekkürden ve ceyb-i taḥayyürden[1981] baş ḳaldırup "Ḫōş geldiñüz dervīşler ve ḳadem getürdiñüz dilrīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler?" diyü buyurdı[1982]. Çün ṭā'ife-i Abdālān Ḫˇāce-i Cihāndan bunuñ gibi su'āl ve bu ṭarz üzre[1983] ḳīl ü ḳāl[1984] gūş itdiler fi'l-ḥāl ol cumhūr-ı maḳhūruñ pīşvā vü pīşḳademi[1985] Ḥayrān Dede nām bir mülḥid-i ḳıdemi basṭ-ı maḳāl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl[1986] idüp didi kï: Ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam[1987] biz diyār-ı Rūmdan gelürüz ve Ḥażret-i Seyyid āzī ve nefs-i emmāreye müteġāzīnüñ[1988] dervīşlerinden ve şedd ü[1989] çerāġ_ile Rūm abdāllarıyuz ve cism-i pürdāġ_ile ᶜOṣmān Baba kūçekleriyüz ve Muḥammed ve ᶜAlī ḥażretlerine[1990] dost birer ᶜuryān-ı ṣāḥib-i

---

[1975] duᶜā-yı: L'de yok

[1976] yād idüp şād itdiler: Ü1.12a, İ2.12a, N.13a / yād eylediler Ü2.12a, T.16a, Ü3.11b, H2-1.12a / yād idüp L.13b / yād ḳıldılar Ü5.12b

[1977] baᶜde ẕâlik: Ü1.12a, İ2.12a, N.13a / baᶜdehü Ü2.10a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, Ü5.12b, H2-1.12a

[1978] itdiler: Ü2.12a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a, N.13a / Ü1'de yok

[1979] ve ṭarz-ı nā-maḥmūd ile: Ü1.12a / ṣoñra ḳalḳup Ü2.12a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12a, Ü5.12b, H2-1.12a, N.13a

[1980] vü: Ü2.10a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, H2-1.12a / Ü1, İ2, Ü5, N'de yok

[1981] girībān-ı taḥayyürden ve ceyb-i tefekkürden: Ü1.12a, Ü2.10a, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12a, H2-1.12a, N.13a / girībān-ı tefekkürden Ü5.12b

[1982] diyü buyurdı: Ü1'de yok

[1983] bunuñ gibi su'āl ve Ü1.12b, Ü2.10b, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13a / bu ṭarz üzre su'āl Ü5.12b

[1984] ḳīl u ḳāl: Ü1.12b, Ü2.10b, T.16a, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, Ü5.12b, H2-1.12b / ḳīl u ḳāli L.13b

[1985] pīşvā vü pīş-ḳademi: Ü1.12b, Ü2.10b, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.14b / pīşvā-yı pīş-ḳademi T.16a, Ü5.12b

[1986] ve tertīb-i ḳīl u ḳāl: Ü5'de yok

[1987] ey Ḫˇāce-i ᶜālī-himem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜām: Ü1.12b / ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān Ü2.12b, T.16b, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13a / ey Ḫˇāce-i Cihān Ü5.13a

[1988] müteġāzīnüñ: Ü1.12b, Ü2.10b, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13a / meġāzīnüñ T.16b, Ü5.13a

[1989] ü: Ü1.12b, Ü2.10b, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13a / T, Ü5'de yok

[1990] Muḥammed ve ᶜAlī ḥażretlerine: Ü2.10b, Ü3.11b, H2-1.12b, N.13a / Muḥammed ᶜAli ḥażretlerine T.16b, İ2.12b, Ü5.13a / Muḥammed ve ᶜAlī ḥażretine Ü1.12b / Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜAlī El-Murtażá kerreme'llâhu vechehü ḥażretlerine L.12b

post[1991] bīmārẖāne-i ᶜālemde dīvāneler[1992] ve Cenāb-ı[1993] Ḥasan ve[1994] Ḥüseyin ḳurbānlarıyuz. Bu pīrümüze İslām Baba[1995] ve bu pīrümüzüñ pīrine ᶜUryān Baba dirler. Ve[1996] ṭarīḳat silkinüñ rehberleri ve ḥaḳīḳat mülkinüñ mīrleri ve bīşe-i velāyetüñ şīrleri ve gürūh-ı fuḳarānuñ serverleridür[1997]. Ve bu pīrümüzüñ baş ẖalīfesine Ḳurbān Baba ve ikinci ẖalīfesine Manṣūr Baba ve üçünci ẖalīfesine Deryā Baba ve dördünci ẖalīfesine Cehennem Baba ve beşinci ẖalīfesine Serdeste Baba[1998] dirler[1999]. Ve[2000] ḥālen [[dergāh-ı Aḥmed-i muẖtār ṣallallâhü teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme[2001] yüzler sürmege cānlar naḳdin ẖāk-i pākine niṩāra geldük. Bi-ḥamdi'llâhi teᶜālá kï bu deryāda dīdār-ı]][2002] şerīfüñüz ile müşerref olduḳ diyücek ol sāᶜat İslām Baba zuᶜmınca neşr-i ṭūmār-ı feżā'il ve vücūd-ı ġayr-ı meşrūᶜ ile ızẖār-ı delā'il ve meẕhebine müteᶜalliḳ basṭ-ı mesā'il idüp taḳrīr-i kelāma ve maḳṣad-ı merāma şürūᶜ eyledi[2003].

[1991] birer ᶜuryān-ı ṣāḥib-i pōst: Ü1.12b / ṣāḥib-i pōst bir gürūh-ı ᶜuryānlar Ü2.11b, T.16b, Ü3.11b, İ2.12b, Ü5.13a

[1992] bīmārẖāne-i ᶜālemde dīvāneler: Ü1.12b / Diğer nüshalarda yok

[1993] Cenāb-ı: Ü1.12b / Diğer nüshalarda yok

[1994] ve: Ü1.12b, Ü2.10b, Ü3.11b, İ2.12b, Ü5.13a, H2-1.12b, N.13a / T, L'de yok

[1995] İslām Baba: Ü1.12b, T.16b, Ü5.13a / İslām Baba dirler Ü2.10b, L.12b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13a

[1996] ve: Ü5.13a / Diğer nüshalarda yok

[1997] ve gürūh-ı fuḳarānuñ serverleridür Ü1.12b / Diğer nüshalarda yok

[1998] ve dördüncü … Serdeste Baba: Ü1'de yok

[1999] dirler: Ü1.12b / dimekle maᶜrūfdur Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü3.11b, İ2.12b, Ü5.13a, P.13a, H2-1.12b

[2000] ve: Ü5.13a / Diğer nüshalarda yok

[2001] ṣallallahu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme: Ü2.10b, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b / ṣallallahu ᶜaleyhi ve selleme T.16b, L.13a, Ü5.13a, N.13b

[2002] [[dergāh-ı Aḥmed-i muẖtār ṣallallahü ᶜaleyhi ve selleme yüzler sürmege cānlar na9din ẖāk-i pākine niṩāra geldük. Bi-ḥamdillāhi teᶜālā kï bu deryāda dīdār-i]]: Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü3.11b, İ2.12b, H3.18a, Ü5.13a, H2-1.12b / eṭrāf-ı ᶜālemde seyāḥat iderken Cenāb-ı Ü1.12b

[2003] zuᶜmınca neşr-i ṭūmār-ı …. şürūᶜ eyledi Ü1.12b / girībān-ı tefekkürden baş ḳaldırup cevāba āġāz eyledi Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü3.11b, İ2.12b, Ü5.13a, H2-1.12b, N.13b

Cevāb Dāden-i Pīr-i Abdālān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān [2004]

Didi kï: Ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve sālik-i mesālik-i ᶜirfān[2005] ve ey saḫī-i süfregüster ve ey ḫˇān-ı iḥsān ile ahālīperver[2006] güş-i hūşuñ bize[2007] ṭut kï seni esrāra vāḳıf ve ᶜilm-i ledünnīye ᶜārif[2008] idelüm[2009]. Evvelā maᶜlūm ola kï abdālān zümresinüñ iki ḥāli vardur. Birisi ẓāhir ḥālleridür kï müşāhede olınur ve birisi daḫi esrār-ı mā-fī'l-bālleridür kï ancaḳ ehl-i bāṭına keşf olınur. Evvelā[2010] ẓāhir-i ḥālümüz bu minvāl üzre ᶜuryān[2011] olmaġa sebeb budur kï vaḳtā kï[2012] Ḥażret-i Ādem-i[2013] ṣafiyy ᶜaleyhi's-selām cinândan mehcūr ve ḥulel-i bihişt cisminden[2014] dūr olup emr-i Ḥaḳ_ile[2015] arża hübūṭ itdi ol dem cismi ᶜuryān olmaġla ḥayādan maġmūm[2016] olup setr[2017] içün miyānına tennūre baġlayup kūh-ı Serendībde sedd-i ramaḳ içün ve defᶜ-i ġam içün[2018] ḥaşīş ekl idüp muttaṣıl ḥayrān ve tennūre-i meẕkūre ile ᶜuryān ᶜālemi seyrān[2019] iderdi. Biz daḫi aña tebaᶜiyyet idüp miyānumuza tennūre baġlayup ᶜuryān ve ḥaşīş ekl idüp mest ü ḥayrān ᶜālemi seyrān iderüz[2020].

[2004] Cevāb Dāden-i Pīr-i Abdālān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān: İ2.12b, N.13b / Cevāb Ddāden-i Pīr-i Abdālān Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü3.12a, Ü5.13a, H2-1.12b / Cevāb Dāden-i Pīr-i Ḳalenderān Be-Ḥażret-i Ḫāce-i Cihān Ü1.12b

[2005] ve sālik-i mesālik-i ᶜirfān: Ü1.12b / ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü3.11b, İ2.12b, H2-1.12b, N.13b / Ü5'de yok

[2006] ve ey ḫˇān-ı iḥsān ile ahālī-perver: Ü5'de yok

[2007] bize: Ü1.12b / Diğer nüshalarda yok

[2008] ve ᶜulūm-ı ledünnīye ᶜārif idüp seni vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşād: Ü1.12b / ve ᶜilm-i ledünnīye ᶜārif Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü312a, İ2.12b, Ü5.13a, N.13b

[2009] idelüm: Ü1.12b / ḳılalum Ü2.10b, T.16b, L.13a, Ü312a, İ2.12b, Ü5.13a, N.13b

[2010] evvelā: Ü1'de yok

[2011] ᶜuryān: Ü1.13a / Diğer nüshalarda yok

[2012] vaḳtā kï: Ü1.13a, T.17a, L.13a, Ü3.12a, Ü5.13b / vaḳtā kim İ2.13a / vaḳtā Ü2.10b, H2-1.13a, N.13b

[2013] Ādem: Ü5'de yok

[2014] ḥulel-i behişt cisminden: Ü1.13a, Ü2.10b, L.13a, Ü3.12a, İ2.13a, H2-1.13a, N.13b / cisminden ḥulel-i behişt T.17a, Ü5.13b

[2015] emr-i Ḥaḳ_ile: Ü1.13a / Diğer nüshalarda yok

[2016] ḥayādan maġmūm: Ü1.13a, Ü2.10b, Ü3.12a, İ2.13a, H2-1.13a, N.13b / maġmūm T.17a, L.13a, Ü5.13b

[2017] setr: Ü1.13a / tesettür Ü2.10b, T.17a, L.13a, Ü3.12a, İ2.13a, Ü5.13b, H2-1.13a, N.13b

[2018] sedd-i ramaḳ için ve defᶜ-i ġam için: Ü1.13a, Ü2.11a, L.13a, Ü3.12a, İ2.13a, H2-1.13a, N.13b / sedd-i ramaḳ içün T.17a, Ü5.13b

[2019] idüp muttaṣıl ḥayrān …. ᶜālem-i seyrān Ü1.13a / Diğer nüshalarda yok

[2020] ḥaşīş ekl idüp mest ü ḥayrān ᶜālemi seyrān iderüz: Ü1.13a / ekl-i ḥaşīş itmege muttaṣıl ve ḥayrān oluruz T.17a, Ü5.13b / ḥaşīş ekl itmekle muttaṣıl ḥayrān oluruz Ü2.11a, H2-1.13a, N.13b / ḥaşīş ekl itmekle ḥayrān oluruz İ2.13a / ḥaşīş ekl itmege muttaṣıl ḥayrān oluruz L.13a, Ü3.12a

[68] Naẓm[2021] [Vāḥidī]
[Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

Anuñ evlādı ḳıldı bizi Ḫallāḳ
Bize[2022] düşmez kï aña olavuz ᶜāḳ

Veled kim vālide uysa ḫalefdür
Eger uymaz ise ol[2023] nāḫalefdür

Neşr[2024]: Aña binā'en bu ḫānḳāh-ı ᶜālemde ᶜuryān u büryān[2025] [[gezerüz ve bu ḥāl ile seyr ü sefer ve ᶜālem-i bālāyı maḳarr ḳıluruz ve Ḥażret-i Ādemāsā cismümüz ᶜuryān ü serserī ve dām-ı[2026] ᶜavām olan ḫırḳa vü tesbīḥ ḳaydından berī gezerüz ve daḫi ᶜālem içre seyāḥat ile her kūşeyi seyrān ve muttaṣıl esrārḫˇārlıġla[2027] esrāra vāḳıf olup[2028] ḥayrān oluruz.]][2029]

[69] Beyt[2030] [Âzerî]
[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

[2021] Naẓm Ü1.13a, İ2.13a, H2-1.13a, N.13b / Meşnevī Ü2.11a, T.17a, Ü3.12a, L.13a, Ü5.13b; Bu iki beyit aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, Meşnevī, Der-Ḫulāṣa-ı Suḫan Ez-Zebān-ı Abdalān-ı Rūm-ı Kühenī, B. 7-8]

[2022] Bize: H2-1'de yok

[2023] ol: Ü1.13a, Ü2.11a, Ü3.12a, İ2.13a, N.14a / T, L, Ü5, H2'de yok

[2024] Neşr: Ü2.11a, T.17a, L.13a, Ü3.12a, Ü5.13b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[2025] ᶜuryān u büryān: Ü1.13a, Ü2.11a, T.17a, L.13a, Ü3.12a, İ2.13a, H2-1.13a,N.14a / ᶜuryān vīrān Ü5.13b

[2026] dām-ı: Ü2.11a, İ2.13a, H2-1.13a, N.14a / devām-ı T.17a, L.13b, Ü3.12a, Ü5.13b

[2027] esrār-ḫˇarlıġla: Ü2.11a, T.17a, L.13b, Ü3.12a, İ2.13a, Ü5.13b, N.14a / esrār-ḫˇār olaraḳ H2-1.13a

[2028] olup: Ü2.11a, İ2.13a, H3.18b, P.13b, H2-1.13a / olınup T.17a, L.14b, Ü3.12a, Ü5.13b, M.23b

[2029] [[gezerüz ve bu ḥāl ile…esrāra vāḳıf olup ḥayrān oluruz]]: Ü2.11a, T.17a, L.13a, Ü3.12a, İ2.13a, Ü5.13b, H2-1.13a,N.14a / ve câme vü destār ḳaydından āzāde olup ᶜālemi seyrān idüp her şeb bir cāyda mihmān oluruz. "درویش هر کجا که آمد سرای او سنت"- "Dervīş her kecā kï āmed serāy-ı ū sünnet." Ve bu ḥāl_ile ḫırḳa vü tesbīḥ ḳaydından berī ve dām-ı ᶜavām olan câme-i zühd ü riyādan ᶜārīyüz Ü1.13a

[2030] Beyt: Ü1.13a / Diğer nüshalarda bu Türkçe ve arkasından gelen iki Farsça beyit yok; Beyit Âzerî mahlasını kullanan İbrahim Çelebî'ye (ö. 993/1585) aittir [bk. Ahmet Tanyıldız, "Tahran'da Bulunan Türkçe Bir Şiir Mecmûasi ve Neşredilmemiş Bazi Şiirler", *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature], Yıl 1, Sayı 2, Aralık 2015, ss. 39-87 http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1486393916.pdf (06.07.2020)]

Ṣūfī tesbīḥ u ᶜaṣāyı mey-i gülfāme degiş
Ḫırḳa-i zühd ü riyāyı çıḳarup cāme degiş

[70] [Naẓm[2031]] [Mevlānā]
[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

چند صورت بین[2032] ای صورت پرست — Çend ṣūret bīn ey ṣūretperest
جان بیمعنیست کر صورت برست — Cān bīmaᶜnīst ger ṣūretberest[2033]

درکذر ازصورت و معنی نکر — Derguẕer ezṣūret u maᶜnī niger
زانکه مقصود ازصدف باشد کهر[2034] — Z'ān kï maḳṣūd ezṣadef bāṣed guher[2035]

[Neṯr] [[İmdi ey Ḫˇāce revādur kï[2036] sen daḫi ṣūretperestlikden ferāġat idüp[2037] esrārumuzdan nūş ve ġam-ı dünyā-yı dūnı ferāmūş idüp esrār-ı ᶜāleme vāḳıf ve ḥaḳāyıḳ-ı esrār-ı eşyāya esrār ile ᶜārif olasın]][2038]

[2031] Bu beyitler Mevlânâ'ya aittir [Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 1018: http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/1018/ (09.12.2018)]

[2032] بین – bīn: Ü1.13a / Mesnevî'de "آخر - āḫir"

[2033] "*Ey şekilci! Ne zamana kadar görünüşe bakacaksın?" (Senin) manasız canın görünüşe bakmaktan kurtulamadı.*" (Mevlânâ Celaleddîn Rûmî, *Mesnevî*, ḥzl.-çev. Mehmet Kanar, C.1, s.95)

[2034] Bu beyit burada, Mevlânâ'nın Mesnevî'sine ait bir üstteki beytin devamı olarak verilmişse de Mesnevî'de böyle bir beyti bulamamış olmakla birlikte bu manaya gelen şu beyit tespit edilmiştir:
در گذر از صورت و از نام خیز ** از لقب وز نام در معنی گریز
Derguzer ezṣūret u eznām ḫīz
Ez laḳab ve'znām dermaᶜnī gurīz
(Bk. Mevlânâ, Mesnevî, C. 4, Beyit No: 1285: http://www.masnavi.net/2/10/eng/4/1285/ (09.12.2018)]

[2035] "Nasıl ki *sedeften kasıt (onun içindeki) cevher ise, (sen de) sûretten kaçıp (kaçın), manaya bak*."

[2036] revādur kï: Ü1'de yok

[2037] ṣūret-perestlikden ferāġat idüp: Ü1.13a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[2038] [[İmdi ey Ḫˇāce revādür kï ... ᶜārif olasın]] Ü1.13a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de bu nesir kısmı, "Ḥaḳāyıḳ naḳdine maḫzendür esrār" şeklinde başlayan aşağıdaki şiirden sonra yer almakta

[71] Naẓm[2039] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Ḥaḳāyıḳ naḳdine maḫzendür esrār
Daḳāyıḳ dürrine maᶜdendür esrār

Maᶜānī[2040] sırrını kāşifdür esrār
Ġıdā-yı cümle-i ᶜirfāndür esrār

[Neşr] Ve biz[2041] ey Ḫˇāce ġam-ı dünyā ile münfaᶜil ve rūzīmuz[2042] içün āzürdedil olmazuz. Zīrā bize ḫānḳāh ü menzil bu ṭāḳ-ı gerdūn ve rızḳumuz dükkān-ı dehrde[2043] maḫzūndur[2044]. Muḥaṣṣal biz dāniş-i abdālān ve bīniş-i mülḥidān üzre ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı bildük ve Ḫāliḳ-i maᶜbūdı[2045] añladuḳ. Ol ecilden[2046] esrār-ı Ḫudā ile ḥayrān vādī-i ḥayretde sergerdān olup[2047] sevdā-yı zülf-i siyāh-ı Leylī-i ḥaḳīḳī ile Mecnūn ve cām-ı ᶜışḳ-ı Ḫudā ile merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn[2048] bir bölük üftādeler ve bisāṭ-ı naṭᶜ-ı zemīnde şeh māt[2049] idici ferzānelerüz[2050] ve mażmūn-ı "[2051]ليس على المجنون حرج"-

[2039] Naẓm: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit, ikinci beytin ikinci mısraındaki bir kelime değişikliğinin dışında (ᶜārifdür/ᶜirfāndur), Vâhidî'den aynen alıntdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.,* Meşnevī Der-Ḫulāṣa-ı Suḫan Ez-Zebān-ı Abdalān-ı Rūm-ı Kühenī, B. 18, 20]
[2040] maᶜānī : Ü1.13a, İ2.13a, H2-1.13a, N.14a / maᶜārif Ü2.11a, T.17a, L.14b, Ü3.12a
[2041] biz: Ü1.13b, T.17b, L.13b, Ü3.12b, İ2.13a, Ü5.13b, N.14a / bizi Ü2.11a, H2-1.13b
[2042] rūzīmuz: Ü1.13a / rūzmerremüz Ü2.11a, Ü3.12b, H2-1.13b, N.14a / rūzmerre T.17b, L.14b, Ü5.13b / rūzemüz İ2.13a
[2043] dehrde: Ü1.13b, Ü2.11a, T.17b, Ü3.12b, İ2.13a, Ü5.14a, H2-1.13b, N.14a / dehrden L.14b
[2044] maḫzūndur: Ü2.11a, Ü5.14a, H2-1.13b, N.14a / maḥzūndur Ü1.13b, T.17b, L.13b, Ü3.12b, İ2.13a
[2045] Ḫāliḳ-i maᶜbūdı: Ü1.13b, Ü2.11a, T.17b, L.13b, İ2.13a, Ü5.14a, H2-1.13b / bildük ve Ḫāliḳ u maᶜbūdı Ü3.12b
[2046] ecilden: Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b, İ2.13a, H2-1.13b, Ü5.14a, N.14a / sebebden Ü1.13b
[2047] esrār-ı Ḫudā ile ḥayrān vādī-i ḥayretde ser-gerdān olup: Ü1'de yok
[2048] bīrūn: Ü1.13b, İ2.13a, H3.19a, Ü5.14a, H2-1.13b, N.14a / Ü2, T, L, Ü3'de yok
[2049] şeh māt: Ü1.13b, Ü2.11a, T.17b, Ü3.12b, İ2.13b, Ü5.14a, H2-1.13b, N.14a / şehi māt L.14b
[2050] ferzānelerüz: Ü1.13b, Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14a / ferzāneler Ü5.14a
[2051] حرج - ḥarec: Ü1.13b, Ü2.11a, H2-1.13b, N.14a / جرح - cerḥ T.17b, Ü3.12b, L.14b, Ü5.14a / خرج - ḫarec İ2.13b

“Leyse ʿale’l-mecnūni ḥarec”[2052] māṣadaḳı ve “دیوانه را قلم نیست”-*“Dīvāne-rā ḳalem nīst”*[2053] maṣdūḳıyuz. Namāz u rūze ve tesbīḥ mükellef olana lāzım ü mühimdür.

[72] Naẓm[2054] [Vāḥidī]
[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Ḳalem dīvāneler dīvānına yoḳ
Belā-yı dūzaḫ anlar cānına yoḳ

Bize mescid ile bütḫāne[2055] birdür
Bize maʿmūr ile vīrāne birdür

Neṣr[2056]**:** Ve [[ṣūretperestlikden[2057] ḥaẕer[2058] ve vādī-i ḫodbīnlikden[2059] güẕer[2060] idüp]][2061]

[73] Beyt[2062]
[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

[2052] *“Deliye günah yoktur.”*
[2053] *“Divaneye günah yoktur.”*
[2054] Naẓm: Ü1.13b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14a / Meŝnevī Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b / Ü5’de bu şiir kısmı yok; Birinci beyitte yapılan bir kelime değişikliğinin dışında bu iki beyit, Vâhidî’den aynen alıntıdır. İlgili beyit Vâhidî’de şöyle geçmektedir:
Ḳalem dīvāneler dīvānına yoḳ
Belā **vü derd olaruñ** cānına yoḳ
[Bk. Vâhidî, *a.g.e.,* Meṣnevī Der-Ḫulāṣa-i Suḥan Ez-Zebān-ı Abdalān-ı Rūm-ı Kühenī, B. 52, 55]
[2055] bütḫāne: Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b, H2-1.13b, N.14b / meyḫāne: Ü1.13b, İ2.13b
[2056] Neŝr: Ü1.13b, T.17b, L.13b, Ü3.12b / Ü2, İ2, H3, Ü5, H2-1, N’de yok
[2057] ṣūretperestlikden: Ü2.11ba, T.17b, L.13b, Ü3.12b, N.14b / ṣūretperestīlikden İ2.13b / ṣūret-perestlige H2-1.13b / ṣūret-i ḫōd-bīnlikden Ü1.13b / ṣūret-perestlik Ü5.14a
[2058] ḥaẕer: Ü2.11a, L.13b, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / güẕer Ü1.13b / T’de yok
[2059] ḫodbīnlikden: İ2.13b, H2-1.14b, N.14b / ḫodbīninden T.17b, L.14b, Ü3.12b / ḫodbīnden Ü2.11a / ẓāhirperestlikden Ü1.13b
[2060] güẕer: Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / ḥaẕer Ü1.13b
[2061] [[ṣūret-perestlikden ḥaẕer ve vādī-i ḫōd-bīnlikden güẕer idüp]]: Ü1.13b, Ü2.11a, L.13b, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / T, Ü5’de yok
[2062] Beyt: Ü5’de bu şiir kısmı yok

ازین صورت پرستی جان کذرکن — Ezīn ṣūretperestī cān guẕer kun
که شرکست این عمل ازوی حذرکن — Kï şirkest īn ᶜamel ezvey ḥaẕer kun[2063]

[Neşr] mefhūmı üzre[2064] ṣūretperestlik aḥvālin[2065] ferāmūş ve serçeşme-i ᶜirfāndan mā'-i maᶜrifet nūş itdük.

[74] Rubāᶜī[2066]
[Ahreb]

ای دل ز طریق اهل صورت بکذر — Ey dil zi'ṭarīḳ-i ehl-i ṣūret beguẕer
آیینه شوی زهر[2067] کدورت بکذر — Āyīne şevī zi'her kudūret beguẕer
کر نور صفای عارفان میخواهی — Ger nūr-ı ṣafā-yı ᶜārifān mīḫ̆āhī
ازهرچه ترآ[2068]هست ضرورت بکذر — Ez herçï turā hest żarūret beguẕer[2069]

[Neşr] Ve āsitāne-i Ḥażret-i[2070] Seyyid āzīyi Kaᶜbe miṣāl ṭavāf ve ol cāy-ı ṣafābaḫşda[2071] iᶜtikāf ḳılup[2072] ālāyiş-i dünyā-yı denīye heves ve şehd-i sipihr-i bīvefāya miṣāl-i[2073] meges tenezzül itmeyüp Ḳāf-ı ḳanāᶜatde mānend-i Hümā ve milket-i faḳr içre pādşā[2074] olup mażmūn-ı "الفقر فخری"-*El-faḳru faḫrī"*[2075] derecesinüñ

[2063] "*Ey can! Suretperestlikten vaz geç; Bu iş şirktir ondan sakın*."
[2064] mefhūmı üzre: Ü5'de yok
[2065] aḥvālin: Ü1.13b, Ü2.11a, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / aḥvāli L.14b, Ü3.12b / aḥvāl T.17b, Ü5.14a
[2066] Rubāᶜī : Ü2.11a, T.17b, L.13b, Ü3.12b / Naẓm Ü1.13b, N.14b / Ḳıṭᶜa H2-1.13b / İ2'de başlık yok / Ü5'de bu şiir yok
[2067] ایینه شوی زهر -āyīne şūy zi her: Ü1.13a / شوو ز هر-şū u zi her Ü2.11a, T.17b, L.13b, H2-1.13b / شود دهر – şūd dehr Ü3.12b / ایینه شو زهر – āyīne şū zi her İ2.13b
[2068] ترآ – turā: Ü2.11b, T.17b, L.14a, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / ثرا ? Ü1.13b
[2069] "*Ey gönül suret ehlinin (suretperestlerin) yolunu bırak; Ayna olup her kir ve pastan arın*; *Eğer ariflerin safasının nurunu istiyorsan; Senin için zarurî olan her şeyden vazgeç*."
[2070] Ḥażret-i: Ü1.13b / Diğer nüshalarda yok
[2071] ṣafābaḫşda: T.18a, L.14a, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.13b, N.14b / ṣafābaḫşinde Ü2.11b, Ü5.14a / ṣafā içinde Ü1.13b
[2072] ḳılup: Ü1.13b, İ2.13b, N.14b / idüp Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.12b, Ü5.14a, H2-1.13b
[2073] miṣāl-i: Ü1.13b, Ü2.11b, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.14a, N.14b / T, L, Ü5'de yok
[2074] pādṣā: Ü1.13b, T.18a, L.14a, Ü3.12b, İ2.13b, H2-1.14a, N.14b / pādṣāh Ü2.11b, Ü5.14a
[2075] "*Fakirlik benim övüncümdür.*"

bāb-ı ḥaḳīḳatine dāḫil ve ṣafā-yı derūn ile "القناعة كنز لايفنى"-*"El-ḳanāᶜatu kenzun lā-yefná"*[2076] ḫazīnesine vāṣıluz.

[75] Beyt[2077] [Saᶜdī-i Şīrāzī]
[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

قناعت توانکر کند مردرا — Ḳanāᶜat tevānger kuned merdrā
حذر[2078]کن حریص جهان کردرا — Ḥaẕer kun ḥarīṣ-i cihāngerdrā[2079]

[Neşr] Zīrā endīşe-i taᶜayyüşi[2080] vücūd-ı beşeriyyeti nefy[2081] idicek ġayret-i Ḥaḳ ẓuhūr ve serāy-ı dilden māsivāyı ṭarḥ ḳılıcaḳ sulṭān-ı ᶜışḳ ᶜubūr idüp vāṣıl-ı murād ve dāḫil-i ṭarīḳ-i reşād oluruz[2082].

[76] Naẓm[2083] [Şeyh Bahāyī]
[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜīlü feᶜūlün]

از هستئ[2084] خویش تاتو غافل نشوی — Ezhestī-i ḫ̆īş tā tu ġāfil neşevī
هرکز بمراد خویش و اصل نشوی — Hergiz bemurād-i ḫ̆īş vāṣıl neşevī[2085]

ازبهر ظهور تابساحل نشوی — Ezbehr-i ẓuhūr tā besāḥil neşevī

[2076] "*Kanaat, tükenmeyen bir hazinedir.*"
[2077] Beyt: Ü1.13b, İ2.13b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şâiri belirtilmeyen bu beyit Sadî-i Şîrâzî'ye atittir (Bk. Sadî-i Şîrâzî, Bostân, Bâb: 6, Der-Kanāᶜat)
[2078] حذر - ḥaẕer: / şiirin orjinalinde "خبر - ḫaber"
[2079] "*Hırs ile dünyayı dolaşan kimseye haber ver: İnsanı kanaat zengin eder*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980, s. 211]
[2080] endīşe-i taᶜayyüşi: İ2.13b / vücūd-ı taᶜayyüşi Ü1.14a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok
[2081] nefy: Ü1.14a, İ2.13b, N.14b / selb Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü5.14a, H2-1.14a
[2082] oluruz: Ü2.11b, T.18a, L.14a, İ2.13b, Ü5.14a, H2-1.14a, N.14b / olur Ü1.14a
[2083] Naẓm: Ü1.14a, N.14b / Rubāᶜī Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a / Ḳıṭᶜa H2-1.14a / Beyt İ2.13b /Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Şeyh Bahâyî'nin Keşkûl adlı eserinde yer almaktadır [bk. Keşkūl-i Şeyḫ Bahāyī, Defter-i Çehārum, Kısmı-ı Evvel http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HXF (17.06.2020)]
[2084] هستئ- hestī-i: Ü2.11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, İ2.13b, N.14b / هستی- hestī Ü1.14a, H2-1.14a
[2085] "Kendi varlığından gafil olmazsan; Muradına asla erişemezsin"

درمذهب اهل عشق كامل نشوى Dermeẕheb-i ehl-i ᶜışḳ kāmil neşevī[2086]

Neṣr[2087]: Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ehl-i ḥāl trāş-ı liḥyemüzden daḫi[2088] saña[2089] ḳīl ü ḳāl idüp beyān ve[2090] mā-fi'ż-żamīri ᶜayān[2091] idelüm. Bil kï cinānda ġubār-ı ḫaṭ[2092] ᶜiẕāra ᶜārıża[2093] olup rūy-ı insānı siyāh ve ḳayd-ı mūy ile ḥālin tebāh itmeyüp āyīne-i rūyin tābnāk ve tamām ṣafā ile yüzin mücellā vü pāk ḳılup nuḳūş-ı dü ᶜālem anda ᶜayān ve cümle-i eşyā[2094] ol āyīnede nümāyān olması[2095] maḥall-i gümān degildür.

[77] Mıṣraᶜ[2096]

[Fāᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Faᶜlün]

Ḳıl ḳadar ẓulmete rāżī degilüz biz ḳaṭᶜā[2097]

Neṣr[2098]**:** Ve[2099] bir daḫi "من تشبّه بقوم[2100] فهو منهم" *"Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhum"*[2101] feḥvāsınca ve "اكثر اهل الجنة جرد و مرد"-"*Ekṣeru ehli'l-cenneti curdun ve*

[2086] "*Eğer zuhur (görünmek) için sahile gitmezsen; Aşk mezhebinde (yolunda) kâmil olmazsın (kemale eremezsin).*"

[2087] Neṣr: Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[2088] daḫi: Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, Ü5.14b, H2-1.16a / de Ü1.14a, İ2.13b, N.14b

[2089] saña: Ü1.14a, Ü2.11b, Ü3.13a, İ2.13b, H2-1.14a, N.14b / T, L, Ü5'de yok

[2090] idüp beyān ve: Ü2.11b, T.18a, L.14a, İ2.13b, H2-1.14a, N.14b / idüp beyān Ü3.13a, Ü5.14b / Ü1'de yok

[2091] mā-fi'ż-żamīri ᶜayān Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, H2-1.14a, N.14b / mā-fi'ż-żamīr ᶜayān İ2.13b / Ü1, Ü5'de yok

[2092] ġubār-ı ḫaṭ: Ü1.14a, Ü2.11b, T.18a, Ü3.13a, İ2.13b, Ü5.14b, H2-1.16a, N.14b / ġubār u ḫaṭ L.14a

[2093] ᶜārıża: Ü1.14a, İ2.13b, N.14b / ᶜārıż Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, Ü5.14b, H2-1.14a

[2094] cümle-i eşyā: Ü1.14a, Ü2.11b, T.18a, Ü3.13a, Ü5.14b, H2-1.14a, N.15a / cümle eşyā İ2.14a, L.14a

[2095] olması: Ü1.14a, Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, Ü5.14b, H2-1.14a, N.14b / ve Ü5.14b

[2096] Mıṣraᶜ: Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, Ü5.14b, H2-1.14a, N.15a / Ü1'de başlık yok / Ü5'de bu mısra yok

[2097] biz ḳaṭᶜā: Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, Ü5.14b, H2-1.14a, N.15a / Ü1'de yok

[2098] Neṣr: T.18a, L.14a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N, Ü5'de yok

[2099] ve T.18a, L.14a, Ü5.14b, P.14b, Ü6.13a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H3, H2-1 ve M'de yok

[2100] بقوم – bi-ḳavmin: Ü1.14a, İ2.14a, N.15a / قوما - ḳavmen Ü2.11b, T.18a, L.14a, Ü3.13a, Ü5.14b, H2-1.14a

[2101] "*Kim bir kavme benzerse, o onlardandır*."

murdun"[2102] muḳteżāsınca[2103] rūyumuz ġubār-ı ḫaṭdan sāde ve ḫırmen-i liḥye vü şāribümüz bāde virüp mir'āt-ı ruḫsārumuz[2104] mücellā ve ġubār-ı liḥyeden ibā ḳılduḳ.

[78] Beyt[2105]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Gel imdi sil yüzüñ āyīnesinden
Ġubār-ı ġayrı tā kim ola rūşen

[Neṯr] *Z*īrā[2106] rūy-ı beşer[2107] maʿnáda mihr-i ʿālemtābdan[2108] enver[2109] iken ol mihr-i münevveri seḥāb-ı ḫaṭ ile tīre vü tārīk ve ẓulmete şerīk itmek[2110] ṭarz-ı nādāne ve üslūb-ı bīgāne degil midür.

[79] Beyt[2111]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Yüzüñ göster münevver ḳıl cihānı
Ḥicābuñ bir ḳıl ancaḳ gider anı

[2102] "*Cennet ehlinin çoğunun vücutları ve yüzleri tüysüzdür*."

[2103] feḥvāsınca ve "اکثر اهل الجنة جرد و مرد"-"*Ekŝeru ehli'l-cenneti curden ve murden*" muḳteżāsınca: Ü1.14a / feḥvāsıyla ʿamel idüp Ü2.14a, T.18a, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, Ü5.14b, H2-1.14a

[2104] ruḫsārumuz: Ü1.14a, Ü2.14a, T.18a, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, H2-1.14a, N.15a / ruḫsārumuzı Ü5.14b

[2105] Beyt: Ü1.14a, Ü2.11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, H2-1.14a, N.15a / Naẓm İ2.14a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Vâhidî'den aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, Meŝnevī Der Ḫülāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Ḥaydariyān-ı Kühen, B. 27, s. 175]

[2106] zīrā: Ü2.11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, H2-1.14a, N.15a / ve Ü1.14a

[2107] beşer: Ü1.14a, Ü2.11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, Ü5.14b, H2-1.14a, N.15a / keŝīr İ2.14a, H3.20a

[2108] maʿnáda mihr-i ʿālem-tābdan: Ü2.11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, Ü5.14b, N.15a, / mihr-i ʿālem-tābdan bir maʿnáda Ü1.14a, İ2.14a, H2-1.14a

[2109] enver: Ü1.14a, Ü2. 11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, İ2.14a, H2-1.14a, N.15a / envār Ü5.14b

[2110] itmek: Ü2. 11b, T.18b, L.14a, Ü3.13a, Ü5.15a, H2-1.14a / olmaḳ Ü1.14a, İ2.14a, N.15a

[2111] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Vâhidî'den aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, Meşnevī Der Ḫülāṣa-i Suḫan Ez-Zebān-ı Ḥaydariyān-ı Kühen, B. 31, s. 175]

[80] Rubāᶜī[2112] [Mevlānā]

[Aḥreb: Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜīlü feᶜūl]

درکوی خرابات چه درویش و[2113] چه شاه	Derkūy-i ḫarābāt çï dervīş u çï şāh
در راه یکانه کی[2114] چه طاعت چه کناه	Derrāh-i yegānegī çï ṭāᶜat çï gunāh
بر کنکرهٔ عرش چه خورشید چه ماه	Berkungure-i ᶜarş çï ḫūrşīd çï māh
رخسار قلندری چه روشن چه سیاه	Ruḫsār-ı ḳalenderī çï rūşen çï siyāh[2115]

Neşr[2116]**:** Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ᶜālīcenāb ve ey[2117] vāṣıl-ı maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَ حُسْنُ مَآب"-*"Ṭūbā lehum ve ḥusnu meʾāb"*[2118] biz "موتوا قبل ان تموتوا"-*"Mūtū ḳable en temūtū"*[2119] sırrına ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i ᶜāleme baṣīr olup fāᶜil-i ḥaḳīḳī cünbişinden ḫaberdār ve vāṣıl-ı derece-i ebrār u aḫyār[2120] olduḳ. Ve daḫi ey Ḫˇāce bizi sen bende ve ᶜibādet-i ẓāhiriyyeye efkende ṣanma.

[81] Naẓm[2121] [Vāḥidī]

[Mefāʾīlün mefāʾīlün feʾūlün]

Bizüm ḳulluġumuzdan ol[2122] ġanīdür

[2112] Rubāᶜī: Ü2.11b, T.18b, Ü3.13a, N.15a / Naẓm İ2.14a / Beyt L.14a, H2-1.14a / Ü1, Ü5'de bu şiir yok; Şairi belirtilmeyen bu Rubai, Mevlânâ'ya aittir. (Bk. Mevlânâ, Dîvân-ı Şems, Rubâîler, Rubâî No: 1623); Rubâînin orijinal metninde burada verilen beyitlerin ikinci mısraları birinci mısralarla yer değişmiş, yani birinci mısralar ikinci mısra, ikinci mısralar ise birinci mısradır.

[2113] و-u: Ü2.11b, T.18b, L.14b, Ü3.13a, H2-1.14b, N.15a / İ2'de yok

[2114] یکانه کی-yegānegī: H2-1.14b / یکانکی – yegānegī Ü2.11b, T.18b, L.14b, Ü3.13a, İ2.14a, N.15a

[2115] "Meyhâne mahallesinde ha derviş (fakir), ha padişah; Birlik (vahdet) yolunda ha ibadet ha günah; Arş kubbesinin tepesinde ha güneş ha ay; Kalenderlik yanağı ha aydınlık ha siyah (karanlık) (olsun fark etmez)"

[2116] Neŝr: Ü2.11b, T.18b, L.14b, Ü3.13a / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[2117] ᶜālī-cenāb ve ey: Ü5'de yok

[2118] "*İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.*" (Ra'd: 29)

[2119] "*Ölmeden önce ölünüz*."

[2120] u aḫyār: Ü1.14a / Diğer nüshalarda yok

[2121] Naẓm Ü1.14a, İ2.14a, H2-1.16b, N.15a / Meşnevī Ü2.12a, T.18b, L.14b, Ü3.13a, Ü5.14b; Bu beyitler, son beytin birnci mısraındaki ilk kelime değişikliği hariç aynen Vâhidî'den alıntıdır [bk. Vâhidî, *a.g.e.,* Meŝnevī Der-Ḫulāṣa-ı Suḫan Ez-Zebān-ı Abdalān-ı Rūm-ı Kühenī, B. 74, 75, 76, 78, s. 155]

[2122] ol: Ü1.14a, Ü2.12a, T.18b, L.14b, Ü3.13a, İ2.14a, Ü5.14b, N.15a / o H2-1.14b

Kï her ten emrinüñ pīrāhenidür

Ne cünbüş kim ḳopar herşey özinden
ᶜİbādetdür aña maᶜnī yüzinden

ᶜİbādetdür bizüm her kārumuz bil
ᶜİbādetdür aña efkārumuz bil[2123]

Maḳāmıyuz maḳām-ı vaḥdetüñ biz
Nedīmiyüz ḳadīmī Ḥażretüñ biz

Neṣr[2124]**:** Ve bu cihān-ı fānīde[2125] Muḥammed ve ᶜAlīye[2126] dost ve libās-ı zerbeft yerine bize bir post besdur[2127] ve Ḥasan ile Hüseyin[2128] ᶜāşıḳlarıyuz ve anları Kerbelāda şehīd iden Yezīdlerüñ ᶜadūlarıyüz[2129] ve ᶜāşūrāda ḫūn-ı sirişkümüz revān idüp nevḥalar ve ol sulṭānlaruñ revān olan ḫūnları içün[2130] şerḥalar çekerüz. Muḥaṣṣal-ı kelām[2131] [[ey Ḫˇāce-i ṣāḥib-i iḥtirām[2132] bize server Muḥammed el-Muṣṭafá ve

[2123] ᶜİbādetdür aña efkārumuz bil: Ü1.14a, Ü2.12a, T.18b, L.14b, Ü3.13b, İ2.14a, N.15a / Ü5, H2-1'de bu mısra yok
[2124] Neṣr: Ü2.11b, T.18b, L.14b, Ü3.13a, Ü5.14b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok
[2125] cihān-ı fānīde: Ü1.14b, Ü2.12a, T.18b, L.14b, Ü3.13b, İ2.14a, H2-1.14b, N.15b / cihānda Ü5.14b
[2126] Muḥammed ve ᶜAlīye: Ü2.12a, T.18b, Ü3.13b, Ü5.15a, H2-1.14b / Muḥammed ᶜAlīye Ü1.14b, İ2.14a / Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve selleme ve ᶜAlī el-Murtażá raḍiya'llahu ᶜanhuya L.15b
[2127] bize bir pōst besdür: Ü1.14b, İ2.14b, N.15b / bir pōst bize besdür Ü2.12a, T.18b, L.14b, Ü3.13b, Ü5.15a, H2-1.14b
[2128] Ḥasan ile Ḥüseyin: Ü1.14b / Ḥüseyin ile Ḥasan Ü2.12a, T.19a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / Ḥasan Ḥüseyin raḍiya'llahu ᶜanhümā L.14b
[2129] ᶜadūlarıyız: Ü2.12a, T.19a, L.14b, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / bāġıẓlarıyüz Ü1.14b
[2130] ḫūnları içün: Ü1.14b, T.19a, Ü5.15a / ḫūnlarıyçün Ü2.12a, L.14b, Ü3.13b, H2-1.14b / ḫūnı içün İ2.14a, N.15b
[2131] muḥaṣṣal-ı kelām: Ü2.12a, T.19a, L.14b, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / muḥaṣṣal Ü1.14b
[2132] Ḫˇāce-i ṣāḥib-i iḥtirām: Ü2.12a, T.19a, L.14b, Ü3.13b, İ2.14b, H2-1.14b, N.15b / Ḫˇāce-i muḥterem Ü5.15a

mürşid ü rehber ᶜAlī el-Murtażádür[2133] ve]][2134] bu ẕikr itdügümüz umūr ẓāhir-i aḥvālümüzdür. Lâkin esrār-ı mā-fī'l-bālümüzi dünbegīlere vaṣf u[2135] beyān ve rāzumuzı bīgānelere keşf ü ᶜayān itmezüz diyüp baᶜdehü Cehennem[2136] Baba nām[2137] mürīdine ḫiṭāb idüp "ᶜAcabā keşf-i rāz ile Ḫˇāce-i ṣāḥib-i maᶜrifeti[2138] serefrāz eylesek mi īmānum?" didükde Cehennem Baba daḫi "Eyvallâh pādişāhum[2139] söylemek gerekdür Ḫˇācenüñ sīmāsına ḳābiliyyet düşer ola kï [[erenler himmeti ile bir cedīd er[2140] peydā ola" diyü[2141] cevāb virdi.]][2142] Ol dem[2143] İslām Baba neşr-i ṭūmār-ı kelām ve basṭ-ı merām idüp[2144] didi kï: Ey Ḫˇāce-i Cihān[2145] ve ey güzīde-i devrān[2146] [[çünkï ẓāhir-i aḥvālümüze vāḳıf olduñ lāyıḳ oldur[2147] kï esrār-ı mā-fī'l-bālümüze daḫi ᶜārif olasın.]][2148] Āgāh ol kï[2149] biz her milletüñ zübdesini meẕheb idinmekle mümtāz ve her gürūh u ṭavā'if içre[2150] müsellem ü[2151] serefrāz olmışuzdur. Evvelā eşref-i edyān olan dīn-i İslām erenlerinden ḳutbu'l-velāyet merkez-i dā'iretü'l-hidāyet[2152] şāh-ı merdān [[ve muḥaḳḳıḳ-ı şeref-i insān ve ᶜārif u ᶜālim-i ḳubbe-i mīnā ve māṣadaḳ-ı

[2133] Muḥammed el-Muṣṭafá ve mürşid ü rehber ᶜAlī el-Murtażádür: Ü2.12a, T.19a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve sellemdür ve mürşid ü rehber ᶜAlī el-Murtażá raḍiya'llahu anhdür L.14b

[2134] [[ey Ḫˇāce-i ṣāḥib-i iḫtirām … ve mürşid-i rehber ᶜAlī el-Murtażádür ve]] Ü1'de bu kısım yok

[2135] u: Ü1'de yok

[2136] Cehennem: Ü2.12a, T.19a, L.14b, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / Manṣūr Ü1.14b

[2137] nām: Ü2.12a, T.19a, L.14b, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.14b, N.15b / nāmına olan Ü1.14b

[2138] keşf-i rāz ile Ḫˇāce-i ṣāḥib-maᶜrifeti: T.19a, L.15a / keşf-i rāz ve Ḫˇācei maᶜrifet ile Ü1.14b, İ2.14b, N.15b / keşf-i rāz ile Ḫˇāce-i maᶜrifeti Ü2.12a, Ü3.13b, H2-1.14b / keşf-i rāz ile Ḫˇāceyi ṣāḥib-i maᶜrifet-i ser-efrāz Ü5.15a

[2139] pādişāhum: Ü2.12a, T.19a, L.15a, İ2.14b, Ü5.15a, N.15b / īmānum Ü1.14b, H2-1.15a / benüm pādişāhüm Ü3.13b

[2140] er: Ü2.12b, T.19a, L.15a, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b / yār Ü3.13b

[2141] diyü: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b / diyüp Ü5.15a

[2142] [[erenler himmeti ile bir cedīd er peydā ola diyü cevāb virdi]]: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a / ger dīnümüze idḫāl ve vāṣıl-ı maḳām-ı ricāl idevüz diyücek Ü1.14b

[2143] ol dem: Ü1.14b / pes Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b

[2144] neşr-i ṭūmār-ı kelām ve basṭ-ı merām idüp: Ü1.14b / Diğer nüshalarda yok

[2145] Cihān: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b / ᶜālī-himem Ü1.14b

[2146] ve ey güzīde-i devrān: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, H2-1.15a, N.15b / ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜām Ü1.14b / Ü5'de yok

[2147] oldur: Ü2.12b, T.19a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b / budur L.15a

[2148] [[çünkï ẓāhir aḥvālümüze … mā-fī'l-bālümüze daḫi ᶜārif olasın]]: Ü1'de bu kısım yok

[2149] āgāh ol_ki Ü1.14b / bil_kï: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b

[2150] her gürūh u ṭavā'if içre: Ü1.14b / Diğer nüshalarda yok

[2151] müsellem ü: Ü1.14b / Diğer nüshalarda yok

[2152] merkez-i dā'ire-i hidāyet: Ü1.14b / Diğer nüshalarda yok

"لوكشف الغطاء مازددت يقينا"-*"Lev kuşife'l-ġiṭā'u m'ezdedtu yaḳīnā"*[2153]]][2154] İmām ᶜAlī Murtażānuñ[2155] ḫānedānına muḥib olanlaruñ resm ü āyīnlerini ṭutup teberrā vü tevellā[2156] telḳīn baᶜdehü nişīmen ve pōst taᶜyīn iderüz ve imāmlar ziyāretini Kaᶜbe ve Medīne ziyāretine[2157] taḳdīm idüp resm-i ilḥād emr-i muᶜtādumuz olmışdur. Ve şāniyen ᶜaḳlı pīşvā idinen felāsifenüñ ᶜaḳl ile bulduḳları iᶜtiḳāda iᶜtimād idüp felāsife-i Dehriyyūn zuᶜmınca ḳudemā-yı Ṭabīᶜiyyūndan Soḳraṭ ve Buḳraṭ ḳavlince ḳıdem-i ᶜāleme ẕāhib olup[2158] [[eflāk devr-i dā'im üzre eflāküñ her devresinden evvel bir devre vardur ve]][2159] ᶜālem-i eflāk ve[2160] ᶜanāṣır ḳadīmdür dirüz[2161] ve aṣl-ı ᶜālem ṭabāyiᶜ-i erbaᶜadur cümlesi ḳadīmdür[2162] ve bi'ṭ-ṭabiᶜ mü'eṩsirdür. [[Ve[2163] bu ṭabāyiᶜ-i mütenāfire müddet-i medīde imtizāc itmekle ᶜālem ẓuhūr itmişdür. İmtizācdan murād her ᶜunṣur ṣūret ü keyfiyyetden[2164] çıḳup bir ṣūret-i mürekkebe-i muᶜtedile bulmasıdur.]][2165] Ve[2166] bu ᶜālem imtizāc-ı ṭabāyiᶜ ile devr-i dā'im üzredür[2167] diyü iᶜtiḳād peydā iderüz. Ve baᶜżımuz ḳudemā-yı ḥükemādan Dehriyye-i muᶜaṭṭala meslegini daḫi iḫtiyār itmişdür[2168] ve baᶜżımuz Tenāsuḫiyye meẕhebini daḫi iḫtiyār

[2153] "*(Bana sır) perdesi kaldırılmasaydı yakīnim artmazdı.*" (Hz. Ali r.a.)

[2154] [[ve muḥaḳḳıḳ-ı şeref-i inān ve ᶜārif u ᶜālim-i ḳubbe-i mīnā ve māṣadaḳ-ı "لوكشف الغطاء مازددت يقينا"-"lev keşefe'l-ġiṭā'i mā ezdedtü yaḳīnen"]]: Ü1.14b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[2155] İmām ᶜAlī Murtażānuñ: Ü1.14b, Ü2.12a, T.19a, Ü3.13b, İ2.14b, H2-1.15a, N.15b / İmām ᶜAlī el-Murtażā raḍiyallahu ᶜanhānuñ L.15a / ᶜAlī Murtażānuñ Ü5.15a

[2156] tevellā: Ü1.14b, İ2.14b, N.15b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[2157] Kaᶜbe ve Medīne ziyāretine: Ü2.12a, L.16a, Ü3.13b, İ2.14b, H2-1.17a, N.15b / Mekke ve Medīne ziyāretine T.19b, Ü5.15b / sā'ir ziyāretgāhlara Ü1.14b

[2158] olup: Ü2.12a, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.15b / olan Ü1.15a

[2159] [[eflāk devr-i dā'im …. devre vardur ve]]: Ü1'de yok

[2160] ve: Ü5'de yok

[2161] dirüz: Ü1'de yok

[2162] cümlesi ḳadīmdür: Ü1'de yok

[2163] ve: L.15a, Ü3.13b, H2-1.15a / Ü2, T, İ2, Ü5, N'de yok

[2164] keyfiyyetden: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.16a / keyfiyyetinden İ2.14b

[2165] [[Ve bu ṭabāyiᶜ-i mütenāfire … mürekkebe-i muᶜtedile bulmasıdur]]: Ü1'de yok

[2166] ve: T.19b, L.15a, Ü5.15b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[2167] ile devr-i dā'im üzredür: Ü2.12b, T.19a, L.15a, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15a, H2-1.15a, N.16a / iledür Ü1.15a

[2168] ve baᶜżımuz ḳudemā-yı ḥükemādan Dehriyye-i muᶜaṭṭala meslegini daḫi iḫtiyār itmişdür: Ü2.12b, T.19b, Ü3.13b, İ2.14b, H3.21b, Ü5.15b, P.16a, Ü6.14b, H2-1.15a-b, M.26b / ḳudemā-yı ḥükemādan Dehriyye-i muᶜaṭṭala meslegini baᶜżımuz iḫtiyār L.15a / ve baᶜżımuz Tenāsüḫiyye meẕhebini iḫtiyār Ü1'de yok

itmişdür[2169]. Her birisi bir meslekdür[2170] ammā ekṣerümüzüñ[2171] ḳavli üzre ᶜālem ezelde eczā-yı[2172] müteferriḳa idi. Kevr-i ekvār ve devr-i edvār ile ecrām-ı ᶜālem ve ecsām-ı[2173] benī Ādem terekküb itmişdür [[ve biz[2174] Ḥaḳ teᶜālāya <ne mevcūd ne maᶜdūm ne ᶜālim ne cāhil ne ḳādir ne ᶜāciz>[2175] dirüz. Belki cemīᶜ-i ażdāduñ Rabbidür]][2176] ve cemīᶜ-i efrād-ı ᶜālem maᶜādin ü nebāt ve ḥayvān ü insān imtizāc-ı ᶜanāṣırdandur. Eflāk u nücūm ābā'-i ᶜulviyye[2177] ve ᶜanāṣır-ı erbaᶜa ümmehāt-ı süfliyyedür. [[Her ḳaçan kï ᶜanāṣır imtizāc idüp biri birisinde[2178] fāᶜil olduḳda ṣūret-i nebātiyyesi ḳabūle müstaᶜid olsa nebāt ḥāṣıl olur. Baᶜdehü ol nebātdan ḥayvān ekl eyledükde deme munḳalib olur. Dem daḫi menī olup raḥme munṣab olıcaḳ ṣūret-i ḥayvāniyyete[2179] istiᶜdād[2180] ḥāṣıl olmaġla ḥayvān olur ve ol ḥayvāndan insān tenāvül idicek beden-i insānda deme munḳalib olup demden menī ḥāṣıl olur. Ol menī ana raḥmine[2181] düşdükde ṣūret-i insāniyyeye istiᶜdād ḥāṣıl olmaġla insān olur. Ol insān[2182] fevt olduḳda bedeni ḫāk olup müddet-i medīdeden ṣoñra ol ḫākden işābet-i emṭār ile imtizāc-ı ṭavr-ı[2183] ᶜanāṣırdan yine ṭavr-ı[2184] nebāt ḥāṣıl olur. Vech-i meẕkūr[2185] üzre

---

[2169] ve baᶜżımuz … iḫtiyār itmişdür: Ü2.12b, T.19b, Ü3.13b, İ2.14b, Ü5.15b, H2-1.15b, N.16a / ve baᶜżımuz ḳudemā-yı ḥükemādan Dehriyye-i muᶜaṭṭala meslegini ṭarīḳ iḫtiyār ẓan itmişdür Ü1.15a

[2170] her birisi bir meslekdür: Ü1'de yok

[2171] ekŝerümüzüñ: Ü1.14b, Ü2.12b, T.19b, Ü5.15b, H2-1.15b, N.16a / ekŝerīmüzüñ L.15a, Ü3.13b, İ2.14b

[2172] eczā-yı: Ü1.15a, İ2.15a / eczā-i Ü5.15b, H2-1.15b, N.16a / eczā Ü2.12b, T.19b, L.15b, Ü3.14a

[2173] ecsām-ı: Ü1.15a, Ü2.12b, T.19b, Ü3.14a, İ2.15a, Ü5.15b, H2-1.15b, N.16a / ecsād-ı L.15b

[2174] biz: Ü2.12b, T.19b, L.15b, Ü3.14a, İ2.15a, Ü5.15b, N.16a / ben H2-1.15b

[2175] <ne mevcūd ne maᶜdūm ne ᶜālim ne cāhil ne ḳādir ne ᶜāciz>: İ2.15a, N.16a / ne mevcūd ve ne maᶜdūm ne ᶜālim ve ne cāhil ne ḳādir ve ne ᶜāciz Ü3.14a, H2-1.15b / ne mevcūd ve ne maᶜdūm ne ᶜālim ne cāhil ne ḳādir ne ᶜāciz Ü2.12b / ne mevcūd ve ne maᶜdūd ve ne ᶜālim ve ne cāhil ve ne ḳādir ve ne ᶜāciz T.19b, L.16a, Ü5.15b

[2176] [[ve biz Ḥaḳ teᶜālāya …. ażdāduñ Rabbidür]]: Ü1'de yok

[2177] ᶜulviyye: Ü1.15a, Ü2.12b, T.20a, L.15a, Ü3.14a, Ü5.16a / ᶜulviyyedür İ2.15a, H2-1.15b, N.16a

[2178] biri birisinde: H2-1.15b, N.16a / biri birinde Ü2.12b, Ü3.14a, İ2.15a / biri birinden T.20a, L.15b, Ü5.16a

[2179] ḥayvāniyyete: İ2.15a / ḥayvāniyyet Ü2.12b, T.20a, L.15a, Ü5.16a, H2-1.15b, N.16a

[2180] istiᶜdād: İ2.15b, H3.21b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, P, Ü6, H2-1 ve M'de yok

[2181] ana raḥmine: Ü2.12b, L.15b, Ü3.14a, İ2.15a, H2-1.15b, N.16b / raḥme T.20a, Ü5.16a

[2182] insān: Ü2.12b, L.15b, Ü3.14a, İ2.15a, H2-1.15b, N.16b / ādem T.20a, Ü5.16a

[2183] ṭavr-ı: Ü2.12b, L.15b, Ü3.14a, İ2.15b, H2-1.15b, N.16b / T, Ü5'de yok

[2184] ṭavr-ı: Ü2.12b, İ2.15b, H2-1.15b, N.16b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[2185] meẕkūr: Ü2.12b, T.20a, L.15b, Ü3.14a, İ2.15b, Ü5.16a, H2-1.15b, N.16b / meşrūḥ L.16b

mürūr-ı eyyām ile ṭavr-ı nebātdan ṭavr-ı ḥayvāna[2186] ṭavr-ı ḥayvāndān ṭavr-ı insāna[2187] devr-i dā'im üzre seyr ider. Bir şaḫṣuñ eṭvār-ı erbaᶜada seyrinüñ ekṣer-i[2188] müddeti seksen biñ sene[2189] eḳall-i müddeti üç ay taḫmīn olınmışdur. Şol kimesne kï taḥṣīl-i kemāl itmek ile tekmīl-i nefs[2190] itmiş ola eṭvār-ı erbaᶜada seyrini üç ayda tekmīl ider. avr-ı ᶜunṣurda bir ay ve[2191] ṭavr-ı nebātda bir ay ve[2192] ṭavr-ı ḥayvānda daḫi[2193] bir ay seyr idüp[2194] dördünci ayda ṭavr-ı insāniyyete ḳadem baṣar. Eger taḥṣīl-i kemāl itmedi ise her ṭavrda nice biñ sene seyr ider ve nāḳıṣ-ı ṣırf ise tā[2195] seksen biñ sene olmayınca[2196] devresini tamām idemez. Herkes kemāline[2197] ve noḳṣānına göre üç ay ile seksen biñ sene mābeyninde devr ider diyü taḫmīn olınmışdur. Zīrā görürüz kï her veledden evvel[2198] bir vālid[2199] ve her beyżadan evvel bir decāce ve her zerᶜdan evvel bir zāriᶜ[2200] ve her fiᶜlden evvel bir fāᶜil muḥaḳḳaḳdur.]][2201] Bu ẕikr olınan devr-i dā'imi ṭā'ife-i melāḥidenüñ müte'aḫḫirīni taḫmīn itmişlerdür[2202]. [[Nuṣūṣda[2203] vārid olan ḥaşr maᶜnāsını[2204] ẕikr olınan devr-i eṭvār <vechi üzre insānuñ yine bu ᶜālem-i ḥayāta gelmesi ile te'vīl iderüz ve nār-ı caḥīmi eṭvār-ı>[2205] deniyye-i ᶜunṣuriyyede ᶜaẕāb-ı

[2186] ṭavr-ı ḥayvāna: Ü2.12b, T.2a, L.15b, Ü3.14a, İ2.15b, H3.22a, P.16b, Ü6.15a, H2-1.15b, N.16b / ṭavr-ı ḥayvān Ü5.16a
[2187] ṭavr-ı insāna: Ü2.12b, T.2a, L.15b, Ü3.14a, İ2.15b, H2-1.15b, N.16b / ṭavr-ı insān Ü5.16a
[2188] ekṣer: Ü2.12b, L.15b, Ü3.14a, İ2.15b, H2-1.15b, N.16b / T, Ü5'de yok
[2189] sene: Ü2.12b, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.15b, N.16b / yıl T.20a, L.15b, Ü5.16a
[2190] nefs: İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / nüfūs Ü2.12b, T.20a, L.15b, Ü3.14b, Ü5.16a
[2191] ve: L'de yok
[2192] ve: L'de yok
[2193] daḫi: Ü2.12b, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / T, L, Ü5'de yok
[2194] seyr idüp: Ü2.12b, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / T, L, Ü5'de yok
[2195] tā: Ü2.13a, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / T, L, Ü5'de yok
[2196] olmayınca: Ü2.13a, L.15b, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / seyr ider T.20a, Ü5.16b
[2197] kemāline: Ü2.13a, L.16a, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / kemāl T.20b, Ü5.16b
[2198] evvel: Ü2'de yok
[2199] vālid: Ü2.13a, T.20b, L.16a, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / vālide Ü3.14b / veled Ü5.16b
[2200] zāriᶜ: Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / zerrāᶜ Ü5.16b
[2201] [[Her ḳaçan kï… ve her fiᶜlden evvel bir fāᶜil muḥaḳḳaḳdur]]Ü1'de bu kısım yok
[2202] itmişlerdür: Ü1.15a, Ü2.13a, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / eylemişlerdür T.20b, L.16a, Ü5.16b
[2203] nuṣūṣda: Ü2.13a, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b / fuṣūṣda T.20b, L.16a, Ü3.14b, Ü5.16b
[2204] maᶜnāsını: Ü2.13a, T.20b, Ü3.14b, Ü5.16b / maᶜnāsı L.16a, İ2.15b, H2-1.16a, N.16b
[2205] <vechi üzre …. nār-ı caḥīmi eṭvār-ı>: Ü5'de yok

tereddüd ile muᶜaẕẕeb olmaġla te'vīl iderüz.]][2206] Ve[2207] bu ẕikr olınan devr-i eṭvār[2208] Ḥurūfī vü Noḳṭavīlerüñ[2209] ve Abdālān-ı Rūmuñ ve Ḥayderīlerüñ[2210] ve Ḳalenderīlerüñ muḫtārlarıdur. [[Fīzemāninā Edhemiyye ve Gülşeniyye ve Mevleviyye ve Ḫalvetiyyeden gāhīce[2211] baᶜżı dervīşleri bu semte çekmek düşer. Lâkin nādir vāḳiᶜ olur. Ekşeri ᶜināد semtinde ḳalmışlardur. Ve ṭā'ife-i Ḥurūfiyān ve Noḳṭaviyān egerçi[2212] ilḥād resmini[2213] ṭutmışlardur lâkin Ḥācı Bektāş tennūresini ḳuşanmaduḳları_içün ve kilīd-i endīşeye[2214] müşābih ᶜilm-i ḥurūf ve ᶜilm-i noḳṭa diyü bir olmaz beyhūde sevdā peydā idüp mābeynlerinde keşākeş üzre olduḳları_içün başlarından dā'imā belā eksik olmamışdur.]][2215] Ṭavā'if-i meẕkūrenüñ[2216] sebeb-i ẓuhūrları oldur kï hicretüñ sitte mi'e tārīḫi ḥudūdında zümre-i melāḥide-i Revāfiżdan Fażlu'llâh Naᶜīmī-i Esterābādī ẓuhūr idüp āḫirü'l-emr küfriyyātı ẓāhir olduḳda ābḫānede boynı urılup[2217] [[re's-i ḍalālet olan ser-i bīdevleti necāsete düşmişdür ve cīfe-i cesedi[2218] ḫār u ḫāşāk ortasına bıraġılup nice eyyām ṭuᶜme-i kilāb ve loḳma-i zāġ u zaġan olmışdur. Sebeb-i ḳatli budur[2219] kï ᶜudūl-i müslimīnden cemm-i ġafīr ve cemᶜ-i keşīr meclis-i şerᶜ-i şerīfde şahādet iderler kï]][2220] meẕkūr Fażlu'llâh Naᶜīmī[2221] peydā[2222] eyledügi ᶜilm-i ḥurūf nām elfāẕ-ı ilḥādı ***Cāvidān-ı Kebīr*** nām kitābında derc

---

[2206] [[Nuṣūṣda vārid olan ḥaşr maᶜnāsını …. olmaġla te'vīl iderüz ve]]: Ü1'de bu kısım yok

[2207] ve: T.20b, L.16a, Ü5.16b / Ü2, Ü3, İ2, H3, H2-1, N'de yok

[2208] ve bu ẕikr olınan devr-i eṭvār: Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, İ2.15b, Ü5.16b, H2-1.16a, N.16b / ammā şimdi daḫi Ü1.15a

[2209] Ḥurūfī vü Noḳṭavīlerüñ: Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, İ2.15b, Ü5.16b, H2-1.16a, N.16b / Ḥurūfīlerüñ ve Noḳṭāvīlerün Ü1.15a

[2210] ve Ḥaydārīlerüñ: Ü1'de yok

[2211] gāhīce: Ü2.13a, T.20b, Ü3.14b, İ2.15b, Ü5.16b, H2-1.16a, N.16b / gāhī L.17a

[2212] egerçï: İ2.15b, Ü5.16b / gerçi Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, İ2.15b, H2-1.16a, N.17a

[2213] resmini: İ2.16a, H2-1.16a, N.17a / semtini Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, Ü5.16b

[2214] ḳuşanmadıḳları_içün ve kilīd-endīşeye: Ü2.13a, Ü3.14b, İ2.16a, H2-1.16a, N.17a / ḳuşanmadıḳları_içün degildür yed-i beşeriyyeye T.20b, L.16a, Ü5.16b

[2215] [[Fīzemāninā Edhemiyye ve … dā'imā belā eksik olmamışdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[2216] ṭavā'if-i meẕkūrenüñ: Ü2.13a, T.20b, L.16a, Ü3.14b, İ2.16a, Ü5.16b, H2-1.16a, N.17a / ṭā'ife-i Ḥurūfīlerüñ ve Noḳṭavīlerüñ Ü1.15a

[2217] ābḫānede boynı urılup: Ü2.13a, T.21a, L.16a, Ü3.14b, İ2.16a, Ü5.17a, H2-1.16a, N.17a / ḳatl olınur Ü1.15a

[2218] cesedi: Ü2.13a, Ü3.15a, L.16a, İ2.16a, H2-1.16b, N.17a / murdārı T.21a, Ü5.17a

[2219] budur kï: Ü2.13a, T.21a, Ü3.14b, İ2.16a, Ü5.17a, H2-1.16a, N.17a / bu olmışdur kï L.16a

[2220] [[re's-i 5alālet olan … şahādet iderler kï]]: Ü1'de bu kısım yok

[2221] Naᶜīmī: Ü1.15a / Diğer nüshalarda yok

[2222] peydā: Ü1.15a, İ2.16a / īcād L.16b / te'līf T.21a, Ü5.17a / Ü2, Ü3, H2-1, N'de yok

idüp [[meredesine ābḫānede ḥāṣā efşān iderken[2223] ders virür]][2224] gāh nübüvvet daᶜvá ider gāh ulūhiyyet daᶜvá ider ve gāhī[2225] "إِنَّ الْفَضْلَ [2226] بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء" - *"İnne'l-faḍle bi-yedi'llâhi yu'tīhi men-yeşā'"*[2227] āyet-i kerīmesinden [[ve daḫi[2228] "ذلك فضل الله[2229]" -*" ālike faḍlu'llâh"*[2230] kelāmından]][2231] murād benüm diyü iddiᶜā[2232] ider ḥāṣā ṣümme ḥāṣā gāh Ḥaḳ teᶜālá ḥażretini inkār ider ve gāh Ḥaḳdan murād ᶜanāṣır-ı erbaᶜadur diyü küfr söyler[2233] ve gāh dir kï[2234] Ḥażret-i Risāletpenāh ṣallâhu ᶜaleyhi ve sellem[2235] yigirmi sekiz ḥarf üzre[2236] tekellüm itmişdür ammā[2237] ben dört ḥarf [[daḫi ziyāde eylemişüm_kï[2238] ol ḥarfler "پا-pā چا-çā ژا-jā ڭا-gā" ḥarfleridür. Bu dört ḥarfi ben]][2239] ziyāde itdügüm cihetden efḍal oldum[2240]. Ben Fażl-ı efḍalum diyü küfriyyāt söyledügini şahādet itdüklerinde[2241] [[kendüsi[2242] daḫi iḳrār itmegin ḳāḍī-i şerᶜ-i şerīf

---

[2223] ḥaşā efşān iderken: Ü2.13a, Ü3.15a, İ2.16a, H2-1.16b, N.17a / efşān iderken ḥāṣā T.21a, Ü5.17a / efşān iderken L.17a

[2224] [[meredesine āb-ḫānede ḥāṣā efşān iderken ders virür]]: Ü1'de bu kısım yok

[2225] gāhī: Ü1.15a, İ2.16a, N.17a / gāh Ü2.13a, T.21a, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17a, H2-1.16b

[2226] انَّ الْفَضْلَ - inne'l-faḍle: T.21a, L.16b, Ü5.17a / وَاَنَّ الْفَضْلَ – ve inne'l-faḍle Ü1.15a, Ü2.13b, Ü3.15a, İ2.16a, H2-1.16b, N.17a / T, L, Ü5'de yok

[2227] "*Sizin dininize uyandan başkasına inanmayın" (dediler). De ki: 'Şüphesiz hidayet, Allah'ın hidayetidir. Birine, size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz)?' De ki: '**Lütuf Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir**. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*" (Ali İmrân: 73)

[2228] daḫi: Ü2.13b, L.16b, Ü3.15a, İ2.16a, H2-1.16b, N.17a / gāh T.21a, Ü5.17a

[2229] ذلك فضل الله – ẕālike faḍlu'llah: Ü2.13b, T.21a, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17a, H2-1.16, N.17a / ذلك فضل - ẕālike fażl İ2.16a

[2230] "***Bu Allah'ın lutfudur (fazlıdır),*** *onu dilediğine verir. Allah büyük lutuf sahibidir.*" (Cumᶜa: 4)

[2231] [[ve daḫi "ذلك فضل الله" -"ẕālike faḍlu'llâh" kelāmından]]: Ü1'de bu kısım yok

[2232] iddiᶜā: Ü1.15a / daᶜvá Ü2.13b, T.21a, L.16b, Ü3.15a, İ2.16a, Ü5.17a, H2-1.16b, N.17a

[2233] ḥāṣā ṣümme ḥāṣā gāh … diyü küfr söyler: Ü1'de bu bu kısım yok

[2234] gāh dir kï: Ü1'de yok

[2235] Ḥażret-i Risālet-penāh ṣallahu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.15a / Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣallallahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.13b, Ü3.15a, İ2.16a, H2-1.16b / Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣallahu ᶜaleyhi ve sellem T.21a, Ü5.17a, N.17a / Resūlu'llâh ṣallallahu ᶜaleyhi ve sellem L.16b

[2236] üzre: Ü2.13b, T.21a, L.16b, Ü3.15a, İ2.16a, Ü5.17a, H2-1.16b, N.17a / ile Ü1.15a

[2237] ammā: Ü1'de yok

[2238] eylemişüm_kï: Ü2.13b, T.21a, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17a, H2-1.16b, N.17b / eylemişümdür kï İ2.16a

[2239] [[daḫi ziyāde eylemişim …. dört ḥarfi ben]]: Ü1'de bu kısım yok

[2240] efżal oldum: Ü1'de yok

[2241] küfriyyāt söyledügini şahādet itdüklerinde: Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17a-b, H2-1.16b / küfr söyler diyü şehādet ittüklerinde İ2.16a, N.17b / küfri sābit olınduḳda ḳatl iderler Ü1.15a (Ü1'de bunun devamında diğer nüshalarda daha önce geçen şu ibare var "*bu ḥarfler "پا-pā چا-çā ژا-jā ڭا-gā" ḥarfleridür*")

[2242] kendüsi: İ2.16a, H2-1.16b, N.17b / kendi Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17b

daẖi ḥükm ider kï Faẓlı ol küfriyyāta medrese idindügi ābḫānede[2243] çökerdüp[2244] boynını urduḳda kellesi ḫelā delüginden necāsete düşer ve ᶜāḳıbeti bu ḥāl ile ḫatm olup]][2245] ḥālā Esterābādda bir mezbelede mezārı ḫār u ḫāşāk içinde[2246] ḳalmışdur. [[Ve ẕikr olınan ṭā'ife-i melāḥidenüñ iᶜtiḳādı böyledür kï her kimesne kï ilḥādı tekmīl eyleye ol kimesne[2247] seyyid olur. Aña binā'en kendüsi ve cemīᶜ[-i] mürīdleri[2248] siyādet daᶜvá itmişlerdür ḥāşā ṣümme ḥāşā[2249].]][2250] Ve[2251] meẕkūr Faẓluñ nice[2252] meredesi[2253] vardur. Baş ḫalīfesi[2254] Maḥmūd-ı Sincānī ve ṣānīsi[2255] Seyyid Nesīmī[2256] ve ṣāliṣi[2257] İsḥaḳ[2258] ve rābiᶜi[2259] İbrāhīm Baḳḳāldur. Ve Noḳṭavīlerüñ ẓuhūrına sebeb oldur kï[2260] meẕkūr[2261] Maḥmūd-ı Sincānī bir şeb[2262] vāḳıᶜasında görür kï bir beyāż ḳamīṣ-i münaḳḳaṭ giymiş. İrtesi vāḳıᶜasın pīri[2263] Faẓla hikāyet itdükde[2264] Faẓl dir kï:

[2243] ḥükm ider kï Faẓlı ol küfriyyāta medrese idindügi ābḫānede: Ü2.13b, L.16b, Ü3.15a, İ2.16a-b, H2-1.16b, N.17b / ḥükm ider kï ol küfriyyāt medrese idündigi ābḫānede Faẓlı T.21b, Ü5.15b

[2244] çökerüp: Ü2.13b, İ2.16b, H2-1.17a, N.17b / çökerdüp T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17b

[2245] [[kendüsi daẖi iḳrār itmegin …. bu 2āl ile ḫatm olup]]: Ü1'de bu kısım yok

[2246] bir mezbelede mezārı ḫār u ḫāşāk içinde: Ü1.15b / bir mezbelede ḫār u ḫāşāk içinde L.16b, Ü3.15a, İ2.16b, N.17b / bir mezbele ve ḫār u ḫāşāk içinde Ü2.13b, T.21b, Ü5.17b, H2-1.17a

[2247] kimesne: L'de yok

[2248] kendüsi ve cemīᶜ müridleri: İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / kendi ve cemīᶜ müridleri Ü2.13b, Ü3.15 / kendi ve müridleri T.21b, L.17b, Ü5.17b

[2249] siyādet daᶜvá itmişlerdür ḥāşā ṣümme ḥāşā İ2.16b / siyādet daᶜvá itmişlerdür ve ḥāşā ŝümme ḥāşā: Ü2.13b, T.21b, Ü3.15a, Ü5.17b, H2-1.18a / seyyid oldur diyü ḥāşā ŝümme ḥāşā daᶜvá-i siyādet itmişlerdür ve L.16b

[2250] [[Ve ẕikr olınan ṭā'ife-i melāḥidenüñ … ve ḥāşā ṣümme ḥāşā]] Ü1'de bu kısım yok

[2251] ve: Ü1.15b, L.16b, İ2.16b / Ü2, T, Ü3, Ü5, Ü6, H2-1, N'de yok

[2252] dört: Ü1.15b / nice Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b

[2253] ḫalīfesi: Ü1.15b / meredesi Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b

[2254] baş ḫalīfesi: Ü1'de yok

[2255] ve ŝānīsi: Ü2.13b, Ü3.15a, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / ve ikinci T.21b, L.16b, Ü5.17b / Ü1'de yok

[2256] Seyyid Nesīmī: Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b / Seyyid İ2.16b / Baba ᶜAlī Ü1.15b

[2257] ṣāliṣi: Ü2.13b, Ü3.15a, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / ve üçünci T.21b, L.16b, Ü5.17b / Ü1'de yok

[2258] İsḥaḳ: Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b / İsḥaḳdur İ2.16b

[2259] ve rābiᶜi: Ü2.13b, Ü3.15a, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / ve dördünci T.21b, L.16b, Ü5.17b / Ü1'de yok

[2260] Ve Noḳṭavīlerüñ ẓuhūrına sebeb oldur kï: Ü1.15a / Diğer nüshalarda yok

[2261] meẕkūr: Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15a, Ü5.17b, H2-1.18a / ẕikr olınan İ2.16b, N.17b / Ü1'de yok

[2262] şeb: Ü1.15b / gice Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b

[2263] vāḳıᶜasın pīri: Ü1.15b / bu vaḳıᶜayı İ2.16b, N.17b / bu rü'yāyı Ü2.13b, T.21b, L.16b, Ü3.15b, Ü5.17b, H2-1.18a

[2264] ḥikāyet itdükde: Ü1.15b, Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / söyledi Ü5.17b

Ey Maḥmūd[2265] ol gördügüñ ḳamīṣ meẕhebe işāretdür ve üzerinde olan nuḳaṭ[2266] ᶜilm-i noḳṭaya işāretdür. Benüm maᶜlūmüm idi kï ḫulefāmdan[2267] Maḥmūd nām bir kimesne[2268] benüm peydā itdügüm ᶜilm-i ḥurūfı ibṭāl idüp ᶜilm-i ḥurūfa muḫālif[2269] ᶜilm-i noḳṭa diyü bir ᶜilm ve bir meẕheb peydā itse gerekdür ammā[2270] ol Maḥmūd sen olduġuñdan ġāfil idüm. Vāḳıᶜanuñ taᶜbīri budur ammā[2271] senden niyāz iderüm kï ol ᶜilm-i noḳṭayı ben ḥayātda iken peydā itmeyesin[2272]. Çünkï[2273] [[ben senüñ pīrüñüm sen benüm ḫalīfemsin[2274] sözüme muḫālefet eyleme[2275] didükde]][2276] Maḥmūd-ı Sincānī[2277] [[daḫi[2278] didi_kï [2279]: Çün[2280] benüm vāḳıᶜam ẕikr olınan maᶜnāya işāretdür egerçï sen benüm pīrümsin ammā ben senüñ sözüñ[2281] redd iderüm diyüp hemān eline kāġıd alup ol meclisde]][2282] ᶜilm-i noḳṭaya şürūᶜ eyledi. Faẓl daḫi anı meclisinden[2283] reddidüp ismini Maḥmūd-ı Merdūd ḳodı ve Maḥmūd-ı Merdūd ᶜilm-i noḳṭada bir kitāp peydā idüp ismine Cāvidān-ı Ṣaġīr didi[2284] ve Şeyḫi Faẓlı[2285] ol kitābda[2286] reddidüp

[2265] ey Maḥmūd: Ü1.15b / Diğer nüshalarda yok
[2266] nuḳaṭ: Ü1.15b / noḳṭalar Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15a, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b
[2267] benüm maᶜlūmüm idi kï ḫulefāmdan: Ü1.15b / maᶜlūmüm idi kï benüm ḫulefāmdan Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18a, N.17b
[2268] kimesne: Ü1.15b, İ2.16b, N.17b / şaḫṣ Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, Ü5.17b, H2-1.18a
[2269] muḫālif: L'de yok
[2270] ammā: Ü1'de yok
[2271] vāḳıᶜānuñ taᶜbīri budur ammā: Ü1'de yok
[2272] ol ᶜilm-i noḳṭayı ben ḥayātda iken peydā itmeyesin: Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.17b, H2-1.18b, N.17b / ben ḥayātda iken bu maᶜnāya ẕāhib olmayasın Ü1.15b
[2273] çünkï: Ü1.15b / Diğer nüshalarda yok
[2274] ḫalīfemsin: Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / ḫalīfem Ü5.17b
[2275] eyleme İ2.16b, N.17b / itme Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, Ü5.18a, H2-1.18a
[2276] [[ben senüñ pīrüñüm … itme didükde]]: Ü1'de bu kısım yok
[2277] Maḥūd-ı Sincānī: Ü1.15b / Maḥmūd Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.18a, H2-1.18a, N.17b
[2278] daḫi: Ü2.13b, Ü3.15b, İ2.16b, H2-1.18a, N.17b / T, L, Ü5'de yok
[2279] didi_kï: T.22a, L.17a, H2-1.18a, Ü5.18a / dir kï Ü2.13b, Ü3.15b, İ2.16b, N.17b
[2280] Çün: Ü2.13b, T.22a, L.17a, Ü3.15b, Ü5.18a, H2-1.18a / çünkï İ2.16b, N.17b
[2281] ben senüñ sözüñ: Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.15b, Ü5.18a, H2-1.18a / senüñ sözüñ ben İ2.16b, N.18a
[2282] [[daḫi dir kï çün …. ol meclisde]]: Ü2.13b, T.22a, L.16b, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.18a, H2-1.18a-b, N.18a / bu sözi istimāᶜ itdi ol dem pīrine muḫālefet idüp ᶜilm-i noḳta "كثّرهاالجاهلون"-"keṯṯerehe'l-cāhilūn"dan ibtidā idüp Ü1.15b
[2283] anı meclisinden: Ü2.14a, T.22a, L.16b, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.18a, N.18a / meclisinden anı H2-1.18b
[2284] didi: Ü5'de yok
[2285] Şeyḫi Faẓlı: Ü1.15b, Ü2.13b, T.22a, L.16b, Ü3.15b, İ2.16b, H2-1.1ba, N.18a / Şeyḫ Faẓlīyi Ü5.18a
[2286] kitābda: Ü1.15b, T.22a, L.17a, Ü5.18a / kitābında Ü2.14a, Ü3.15b, İ2.16b, H2-1.18b, N.18a

kelāmını[2287] nice güne tezyīf eyledi. Baᶜdehü Noḳṭavīler Ḥurūfīleri redditmege[2288] başlayup "سلّط الله الكلب على الخنزير"- "*Selleṭa'llâhu'l-kelbe ᶜale'l-ḫinzīr*"[2289] feḥvāsınca birbirlerinüñ[2290] küfriyyātını ıẕhār itdiler ve didiler kï evvelā[2291] "*پ-pā ve چ-çā ve ژ-jā ve ڭ-gā*" ḥarflerini ben[2292] peydā itdüm dimek hem[2293] kiẕb[2294] ve hem nā-maᶜḳūldur. Zīrā ol ḥurūf-ı erbaᶜa senden evvel tā Ḥażret-i Ādem ᶜaleyhi's-selāmdan[2295] beri ᶜArab lisānından ġayrisinde[2296] istiᶜmāl olınagelmişdür. Ben peydā itdüm dimek kiẕb-i ṣarīḥdür[2297]. ᶜAlé'l-ḫuṣūṣ kï[2298] "*پ-pā*" fī'l-ḥaḳīḳa[2299] "*ب- bā*"dur kï[2300] ب-bā maḫrecinden telaffuẓ olınur[2301]. Nihāyet ᶜArabdan ġayri elsinede bir miḳdār pek telaffuẓ olınmaġla *پ-pā* dinür. *چ-Çā* ve *ژ-jā* ve *ڭ-gā* daḫi vech-i meẕkūr[2302] üzredür. Ḥattā farḳ içün *ب-bā*-i ᶜAcemiyye[2303] ve sā'irine Ḥaccāc zamānında üçer noḳṭa vaż[ᶜ] olınmışdur. Ẕikr olınan ḥurūf-ı erbaᶜa-i ᶜAcemiyye yine ḥurūf-ı erbaᶜa-i ᶜArabiyye <maḫrecinden telaffuẓ olınur. [[Ḥarf peydā itmek[2304] şöyle olurdı kï evvelki maḫrecinden[2305] ġayrı bir cedīd maḫrecden[2306] telaffuẓ olına idi>[2307]. Meṣelā ض-ḍād

[2287] kelāmını: Ü1.15b, Ü2.14a, Ü3.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a / T, L, Ü5'de yok
[2288] redditmeġe: Ü2.13b, T.22a, L.16b, Ü3.15b, İ2.16b, Ü5.18a, H2-1.18b, N.18a / redde Ü1.15b
[2289] "*Allah, köpeği domuza musallat etti.*"
[2290] birbirlerinüñ: Ü1.15b, T.22a, L.17a, Ü5.18a, H2-1.18b / biri birlerinüñ Ü2.14a, Ü3.15b, İ2.17a, N.18a
[2291] evvelā: Ü1.15b, Ü2.14a, Ü3.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a / T, L, Ü5'de yok
[2292] ben: Ü1'de yok
[2293] hem: M'de yok
[2294] kiẕb: Ü1.15b, Ü2.14a, L.17a, Ü3.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a / keẕẕāb T.22a, Ü5.18a
[2295] Ādem ᶜaleyhi's-selāmdan: L.17a, Ü5.18a / Ādemden Ü1.15b, Ü2.14a, T.22a, Ü3.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a
[2296] lisānından ġayrīsinde: Ü1.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a / lisānından ġayrīde Ü2.14a, L.17a, Ü3.15b / lisānında ve ġayrīde Ü5.18a
[2297] Ben peydā itdüm dimek kiẕb-i ṣarīḥdür: Ü1'de yok
[2298] kï: Ü1.15b, Ü2.13b, T.21b, L.17a, Ü3.15b, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.18a, N.18a / Ü5'de yok
[2299] fi'l-ḥaḳīḳa: Ü1.15b, Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.15b, İ2.17a, Ü5.18a, N.18a / fi'l-aṣl H2-1.18b
[2300] ب-bā'dur kï: Ü1.15b, Ü2.14a, Ü3.15b, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a / T, L, Ü5'de yok
[2301] olınur: Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.15b, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.18b, N.18a / olınup Ü1.15b
[2302] meẕkūr: Ü1.16a, Ü2.14a, T.22a, Ü3.15b, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.18b, N.18a / meṣrūḥ L.17a
[2303] bā-i ᶜAcemīye: Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.16a, İ2.17a, Ü5.18a / pā-yı ᶜAcemiyyeye N.18a / pā-yı ᶜAcemiyye Ü1.16a, H2-1.18b
[2304] itmek: Ü1.16a, Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.16a, Ü5.18a, P.18a, Ü6.16b, H2-1.18b, M.31b / eylemek İ2.17a, H3.24a
[2305] maḫrecinden: T.22b, L.17b, Ü5.18b / maḫrecden: Ü2.14a, Ü3.16a, İ2.17a, H2-1.18b, N.18a
[2306] ġayrı bir cedīd maḫrecden: H2-1'de yok
[2307] <maḫrecinden telaffuẓ olınur. Ḥarf peydā itmek şöyle olurdı kï evvelki maḫrecinden ġayrı bir cedīd maḫrecden telaffuẓ olına idi>: Ü2.14a, T.22aÜ3.16a, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.18b, N.18a / ġayrı bir cedīd maḫrecden telaffuẓ olına idi ḥurūf peydā itmek öyle olurdı L.17b

ḥarfi ᶜAraba maḫṣūṣ olduġı gibi kï meḫāric-i ᶜAcemden ġayrı bir maḫrec-i maḫṣūṣdan telaffuẓ olınur. Maḫrec-i maḫṣūṣdan telaffuẓ olınmayıcaḳ ḥarf peydā itdüm dimek kiẕb-i fāḥiş[2308] olur didiler ve daḫi her mürīd İncīl oḳumayınca meẕheb-i ilḥādı tekmīl eylemez didügüñüz ḳavl-i fāsiddür. Meger Noḳṭa Kitābını oḳuyan İncīl oḳumaḳ ḳadar yoḳ mıdur diyü ceng ü cidāl iderler.]][2309] Ḥurūfīler Noḳṭavīlere dirler kï siz ne maḳūle melᶜūn ḳavimsiz kï [[Maḥmūd-ı Merdūd şeyḫine ḳarşu ḳoyup şetm[2310] itmekle reddolınmış iken]][2311] pīrüñüzüñ pīri olan Faẓluñ küfriyyātı ṣābit olduḳda ḫelāda boynı urılup necāsete düşdügini ḫalḳa ifṣā idüp pīrüñüzüñ şeyḫi iken ṭaᶜn u laᶜn[2312] idersiz. [[Ẓāhir pīrüñüzüñ pīri küfri_içün[2313] ḫelāda ḳatl olınmış olıcaḳ siz ne maḳūle melᶜūnlar[2314] olmaḳ gereksiz ḳıyās eyleñ dirler.[2315] Ve]][2316] ol pīrüñüz nāmına[2317] olan Maḥmūd-ı Merdūd felsefiyyāt ü küfriyyātda ve[2318] ilḥād u zındıḳada biñ bir[2319] risāle yazdum diyü felāsifenüñ te'līfātını sirḳa idüp kendünüñ diyü[2320] ṣatar[2321]. [[Ve ol sārik̟-i merdūd şöyle dimişdür kï benden ṣoñra ᶜilm-i noḳṭada her kim bir kitāp te'līf eyleye hemān ol melᶜūnı ḳatl eyleñ size icāzetdür ḳatli ḫelāl olsun[2322].]][2323] Ve ol Maḥmūd-ı Merdūd risālelerinde "هوالّذى تجلّى بمحمودية" *"Huve'l-le ī tecellá bi-Maḥmūdiyyeti"*[2324]

[2308] kiẕb-i fāḥiş: Ü2.14a, T.22b, L.17b, Ü3.16a, Ü5.18b, H2-1.18b / kiẕb İ2.17a, N.18a

[2309] [[Ḥarf peydā itmek şöyle olurdı kï …. diyü ceng ü cidāl iderler]]: Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.16a, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.18b-19a, N.18a / diyüp bunuñ gibi nice kelāmını tezyīf eyleyüp küfrini ıẓhār iderler Ü1.16a

[2310] şetm: T.22b, L.17b, Ü5.18b / sitem Ü2.14a, Ü3.16a, İ2.17a, H2-1.19a, N.18a

[2311] [[Maḥmūd-ı Merdūd … reddolınmış iken]] Ü1'de yok

[2312] Faẓluñ küfriyyātı ŝābit olduḳda ḫelāda boynı urılup necāsete düşdügini ḫalḳa ifṣā idüp pīrüñüzüñ şeyḫi iken ṭaᶜn u laᶜn: Ü2.14a, T.22a, L.17a, Ü3.16a, İ2.17a, Ü5.18a, H2-1.19a, N.18a / Faẓlı tekfīr ü taḍlīl Ü1.16a

[2313] küfri_içün: Ü2.14a, L.17b, Ü3.16a, İ2.17a-b, H2-1.20a, N.18b / küfr içinde T.22b, Ü5.18b

[2314] melᶜūnlar: Ü2.14a, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / melᶜūn ḳavim T.22b, L.17b, Ü5.18b

[2315] dirler: Ü2.14a, L.17b, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / didiler T.22b, Ü5.18b

[2316] [[Ẓāhir pīrüñüzüñ pīri …. ḳıyās eyleñ dirler ve]]: Ü1'de yok

[2317] nāmına: Ü1.16a, Ü2.14b, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / T, L, Ü5'de yok

[2318] ve: Ü1.16a, Ü2.14b, L.17b, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / T, Ü5'de yok

[2319] biñ bir: Ü1.16a, Ü2.14b, L.17b, Ü3.16a, H2-1.19a, N.18b / biñ T.22b, İ2.17b, Ü5.18b

[2320] diyü: T.22b, L.17b, Ü5.18b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H3, H2-1, N'de yok

[2321] ṣatar: Ü1.16a, Ü2.14b, T.22b, L.17b, İ2.17b, Ü5.18b, H2-1.19a, N.18b / ṣayar Ü3.16a

[2322] olsun: Ü2.14b, L.17b, Ü3.16a, H2-1.19a / olsun didi T.22b, Ü5.19a / olsun dimiş İ2.17b, N.18b

[2323] [[ve ol sārik̟-i merdūd … ḳatli ḫelāl olsun]]: Ü1'de bu kısım yok

[2324] "*O ki, Mahmudun suretinde tecelli etti.*"

diyü [[daᶜvā-yı ulūhiyyet[2325] itmedi mi kï[2326] Fażla ulūhiyyet daᶜvá eyledi diyü ṭaᶜn idersiz. Meger ilḥād resmini[2327] her tekmīl iden kimesne nübüvvet u ulūhiyyet[2328] daᶜvá eylemek ᶜādetleri degil midür kï mücerred aña isnād[2329] idersiz diyü muᶜāraża iderler.[2330]]][2331] Muḥaṣṣal[2332] Ḥurūfī ve Noḳṭavī[2333] ṭā'ifesi biri birini redd idüp[2334] ẓafer bulduḳda her biri āḫarı ḳatl ider. Diyār-ı ᶜAcemde Noḳṭavīler ġālibdür ve diyār-ı Rūmuñ baᶜżı şehr oġlanlarınuñ arasına seyyāḥlar ile iḫtilāṭdan[2335] Ḥurūfī meẕhebi ḳarışmışdur. [[Ḥurūfīlere Fażlu'llâhīler[2336] dirler[2337]. alenderiyye ve Ḥayderiyye ve Edhemiyye ve Gülşeniyye ve Mevleviyye ve Ḫalvetiyye[2338] arasına daḫi[2339] seyyāḥlardan bu meẕheb ḳarışmaġa başlamışdur[2340]]][2341] ve[2342] çoḳ kimesne ḍalālete düşmişdür. [[Ve bu gürūh tennüre-i Abdālānı ḳabūl itmedükleri ecilden gidiler[2343] bir birine düşüp[2344] rüsvāy olmışlardur.]][2345] Muḥaṣṣal-ı kelām ey Ḫˇāce-i ṣāḥib-i iḥtişām

[2325] daᶜvā-yı ulūhiyyet: L.17b / ulūhiyyet daᶜvāsını Ü2.14b, T.22b, Ü3.16a, İ2.17b, Ü5.18b, H2-1.19a, N.18b

[2326] itmedi mi_kï: Ü2.14b, T.23a, L.17b, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / itdüm_kï Ü5.19a

[2327] resmini: Ü2.14b, Ü3.16a, L.18a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / resmi T.23a, Ü5.19a

[2328] nübüvvet u ulūhiyyet: Ü2.14b, L.18a, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / ulūhiyyet u nübüvvet T.23a, Ü5.19a

[2329] aña isnād: Ü2.14b, Ü3.16a, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / isnādı aña T.23a, L.19a, Ü5.19a

[2330] muᶜārıża iderler: Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16a, Ü5.19a, H2-1.19a / taḳrīr eyledi İ2.17b, N.18b

[2331] [[daᶜvā-yı ulūhiyyet … diyü muᶜāraża iderler]]: Ü1'de yok

[2332] muḥaṣṣal: Ü1.16a / ve Ü2.14b, T.23a, Ü3.16a, İ2.17b, Ü5.19a, H2-1.19a, N.18b

[2333] Ḥurūfī ve Noḳṭavī: Ü2.14b, T.23a, Ü3.16a, İ2.17b, Ü5.19a,H2-1.19a, M.32b / Noḳṭavī ve Ḥurūfī Ü1.16a

[2334] bir birini reddidüp: Ü1'de yok

[2335] iḫṭilātdan: Ü1.16a, Ü2.14b, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / iḫṭilāt iden T.23a, L.18a, Ü5.19a

[2336] Fażlullāhīler: İ2.17b, N.18b / Fażlullāhī Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19a, H2-1.19a

[2337] dirler: Ü2.14b, T.23a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19a, H2-1.19a, N.18b / dirler ammā L.18a

[2338] nalenderiyye ve Ḥaydariyye ve Edhemiyye ve Gülşeniyye ve Mevleviyye ve Ḫalvetiyye: Ü2.14b, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19a, N.18b / nalenderiyye ve Ḥaydariyye ve Edhemiyye ve Mevleviyye ve Gülşeniyye ve Ḫalvetiyye T.23a, Ü5.19a / Ḳakenderiyye ve Mevleviyye ve Gülşeniyye ve Edhemiyye ve Ḫalvetiyye ve Ḥaydariyye L.18a

[2339] daḫi: L.18a / Diğer nüshalarda yok

[2340] ḳarışmaġa başlamışdur : Ü2.14b, T.23a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19a, H2-1.19a, N.19a / başlayup L.1

[2341] [[Ḥurūfīlere Fażlu'llāhī dirler. nalenderiyye ve … ḳarışmaġa başlamışdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[2342] ve: Ü1.16a, Ü2.14b, T.23a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19a, H2-1.19a, N.19a / L'de yok

[2343] gidiler: Ü2.14b, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a / kendiler T.23a, Ü5.19a / L'de yok

[2344] birbirine düşüp: Ü2.14b, Ü3.16b, H2-1.19b / biri birine düşüp İ2.17b, N.19a / T, L, Ü5'de yok

[2345] [[Ve bu gürūh … rüsvāy olmışlardur]]: Ü1'de yok

bu bir sırdur[2346]. Muḳaddemā[2347] ẕikr olınan devr-i dā'im ve seyr-i eṭvār didügümüzi[2348] melāḥidenüñ müteᵓaḫḫirleri peydā itdiler. Ammā ḳudemā-yı melāḥidenüñ[2349] meẕhebi tenāsuḫ meẕhebidür.[2350] Bu ḳadar[2351] ḳudemā tenāsuḫı iḫtiyār idüp şimdi müte'aḫḫirīn seyr ü eṭvārı iḫtiyār itmegin ben her gün muḳaddemā[2352] öyleye degin[2353] tenāsuḫ meẕhebin ṭutup öyleden_ṣoñra aḫşama degin[2354] seyr-i eṭvār ve devr-i edvār meẕhebin ṭutarın[2355] ve şeb[2356] olıcaḳ[2357] cümle[2358] edyān ü meẕāhibi bıraġup meẕhebsizce yaturın[2359]. [[Bir nice senedür kï şöyle bir üslūb iḫtiyār eyledüm. Ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey āsumān-ı maᶜrifetde şems-i tābān[2360] sen de bir ᶜārif kimesnesin benüm[2361] bu[2362] ẕikr eyledügüm[2363] semtlerüñ[2364] her ḳanġısı[2365] münāsibce ise sen daḫi söyle anuñla ᶜamel idelüm diyü İslām Baba kelāmın āḫir eyledi ve ṭarīḳ-i abdālānda bu vech ile māhir ve ṣāḥib-i hūş[2366] geçinüp ḫāmūş oldı.]][2367]

[2346] bir sırdur: Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19a / Ü1, İ2,H2-1, N'de yok

[2347] muḳaddemā: Ü1.16a / Diğer nüshalarda yok

[2348] didügümüzi: Ü1.16a, Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19a, N.19a / didügümüz H2-1.19b

[2349] melāḥidenüñ: Ü1.16a, Ü2.14b, L.19a, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a / melāḥide-i middenüñ T.23a, Ü5.19a

[2350] tenāsüḫ meẕhebidür: Ü2.14b, T.23a, L.19a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19a, H2-1.19b, N.19a / tenāsüḫdur Ü1.16a

[2351] bu ḳadar: Ü1.16a, Ü2.14b, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a / ve bu ḳadar T.23a, L.18a, Ü5.19a

[2352] muḳaddemā: Ü1.16a, Ü2.14b, L.18a, Ü3.16b, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a/ T, Ü5'de yok

[2353] degin: Ü1.16a, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a / dek Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19a

[2354] degin: Ü1.16a, İ2.17b, H2-1.19b, N.19a / dek Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19a

[2355] ṭutarın: Ü1.16a, H2-1.19b, N.19a / ṭutarım Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b

[2356] şeb: Ü1.16a / gice Ü2.14b, T.23a, L.18a, Ü3.16b, İ2.17b, Ü5.19b, H2-1.19b, N.19a

[2357] olıcaḳ: L'de yok

[2358] cümle: Ü1.16a, Ü2.14b, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, H2-1.19b, N.19a / hep cümle T.23b, Ü5.19b

[2359] yaturın: Ü1.16a, İ2.18a, H2-1.19b, N.19a / yaturım Ü2.14b, T.23b, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19b

[2360] Ḫāce-i Cihān ve ey āsumān-ı maᶜrifetde şems-i tābān: Ü2.14b, Ü3.16b, İ2.18a, H3.25b, H2-1.19b, N.19a / Ḫāce-i Cihān ve āsumān-ı maᶜrifetde şems-i tābān T.23b, L.18a / Ḫˇāce Ü5.19b

[2361] benüm: Ü2.14b, Ü3.16b, H2-1.19b, N.19a / T, L, İ2, Ü5'de yok

[2362] bu: H2-1'de yok

[2363] eyledügüm: Ü2.16b, Ü3.16b, İ2.18a, H2-1.19b, N.19a / itdügüm T.23b, Ü5.19b / itdügümüzüñ L.18a

[2364] semtlerüñ: İ2.18 / semtler Ü2.16b, Ü3.16b, H2-1.19b, N.19a / şeylerüñ T.23b, Ü5.19b / L'de yok

[2365] ḳanġısı: T.23b, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.19b, N.19a / ḳanḳısı Ü2.14b

[2366] ve ṣāḥib-hūş: Ü2.14b, T.23b, L.18a, Ü3.16b, Ü5.19b, H2-1.19b / İ2, N'de yok

[2367] [[Bir nice senedür kï …. geçinüp ḫāmūş oldı]]: Ü2.14b, T.23b, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.19b, N.19a / diyüp ṭayy-ı ṭūmār-ı kelām ve bu ḳadar eḳāvil-i bāṭıla ve kelām-ı nāmeşrūᶜ ile iḫtitām-ı merām eyledi Ü1.16a

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i Abdālān[2368]

Çün ol mīr-i ᶜārifān ve zübde-i zümre-i ādemiyān[2369] ve ḥāfıẓ-ı aḥkām-ı nübüvvet ve ḳuṭb-ı merkez-i dā'ire-i fütüvvet ve şemᶜ-i ṣābıḳān ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān [2370] Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān-ı ᶜālīşān[2371] İslām Babadan bu maḳūle herze vü hezeyān-ı ẓāhirü'l-buṭlān ve eḳāvīl-i ebāṭīl-i[2372] müstevcibü'l-ḫusrān [[müşāhede vü istimāᶜ[2373] idüp bu ḳadar kelām-ı nāmeşrūᶜ ve cevāb-ı[2374] nāmaṭbūᶜ]][2375] ve kelimāt-ı küfrāmīz[2376] ve ḥarekāt-ı fesādengīz[2377] gördi[2378] ol_dem[2379] dehān-ı melāḥat açup[2380] zebān-ı feṣāḥat ile didi kï ey pīr-i nābāliġ-i bedṣūret ve ey merd-i nāmerd-i kerīhsīret ve ey lāyıḳ-ı nār-ı caḥīm ve ey müsteḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb-ı elīm ve ey merd-i mütemerrid ve ey mülḥid-i müfsid vücūd-ı nāpāküñ hem ḍāll ve hem muḍill ve hem küfriyyāt-ı derūnuñdan[2381] cümle cihān münfaᶜil. Evvelā ẓāhir-i ḥālüñüze müteᶜalliḳ olan türrehāt-ı bāride[2382] ve ḥarekāt-ı[2383] fāsideñüzden Ḥażret-i Ādem ᶜaleyhi's-selām[2384] arża hübūṭ itdükde cism-i şerīfi ᶜuryān olıcaḳ tesettür içün miyānına[2385] tennūre baġlayup ve sedd-i ramaḳ ile defᶜ-i

---

[2368] Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i Abdālān: Ü2.14b, T.23b, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.19b, N.19a / Cevāb Dāden-i Ḫˇāce BePīr-i Ḳalenderān Ü1.16a

[2369] ve zübde-i zümre-i ādemiyān: Ü1.16a, Ü2.15a, Ü3.16b, İ2.18a, H2-1.19b, N.19a / ve zübde-i zümre-i ᶜāḳilān T.23b, Ü5.19b / L'de yok

[2370] ḥāfıẓ-ı aḥkām-ı nübüvvet …. ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān: Ü1.16b / güzīde-i fırḳa-i nevᶜ-i insān Ü2.14b, T.23b, L.18a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.19b, N.19a

[2371] -ı ᶜālī-şān: Ü1'de yok

[2372] eḳāvīl-i ebāṭīl-i: Ü2.15a, L.18b, Ü3.16b, H2-1.19b/ eḳāvīl ü ebāṭīl-i T.23b, Ü5.19b / ebāṭīl-i eḳāvīl: Ü1.16b, İ2.18a, N.19a

[2373] vü istimāᶜ: Ü2.15a, T.23b, L.18b, Ü3.16b, Ü5.19b, H2-1.19b / İ2, N'de yok

[2374] cevāb-ı: Ü2.15a, Ü3.16b, İ2.18a, H2-1.20a, N.19a / kelām-ı T.23b, L.18b, Ü5.19b

[2375] [[müşāhede vü istimāᶜ … cevāb-ı nā-maṭbūᶜ]]: Ü1'de yok

[2376] küfr-āmīz: Ü2.15a, T.23b, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19a / küfr-engīz L.18b

[2377] fesād-engīz: Ü1.16b, Ü2.15a Ü3.16b, İ2.18a, H2-1.20a, N.19a / fesād-engīzi T.23b, Ü5.19b / fesād-āmīzi L.18b

[2378] gördi: Ü2.15a, T.23b, L.18b, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19a / istimāᶜ itdi Ü1.16b

[2379] dem: Ü1.16b, Ü2.15a, İ2.18a, H3.25b, H2-1.20a, N.19a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[2380] açup: Ü1.16b / ve Ü2.15a, T.23b, L.18b, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19a

[2381] derūnuñdan: Ü1.16b, Ü2.15a, İ2.18a, H2-1.20a, N.19b / derūnından T.23b, L.18b, Ü3.17a / derūnında Ü5.19b

[2382] bāride: Ü1.16b, Ü2.15a, T.23b, L.18b, Ü3.16b, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19b / bāṭıla İ2.18a

[2383] ḥarekāt-ı: Ü2.15a / ḫurāfāt-ı Ü1.16b, L.18b, Ü3.17a, H2-1.20a, M.33b / ḫuzāfāt? İ2.18a / ẓarāfet-i T.23b, Ü5.19b

[2384] ᶜaleyhi's-selām: L.18b, Ü3.17a, Ü5.19b / Ü1, Ü2, T, İ2, H2-1, N'de yok

[2385] miyānına: Ü1'de yok

ġam içün[2386] ekl-i ḥaşīş eylemişdür [[biz daḫi Ḥażret-i Ādemāsā ᶜuryān ve tennüre-i meẕkūre ile her kūşeyi seyrān idüp ekl-i ḥaşīş eyledükçe fikr-i daḳīḳ ile muttaşıf ve tenāvül-i esrār ile ᶜāleme vāḳıf olup ḥayrān ü mestān eṭrāf-ı cihānı dīde-i ᶜibret_ile seyrān iderüz]][2387] didügüñüz kelām-ı fitneencām her vech ile bārid ü[2388] fāsid idügi maḥall-i kelām degildür. Zīrā ẕikr itdügüñüz[2389] bu[2390] muḳaddemāt-ı fāside maḥżā pābend-i aḥmaḳān ve dām-ı tezvīr-i mülḥidāndür ve ᶜulemā-i kirām taḥrīr ve[2391] kütüb-i tefāsīr ü tevārīḫde[2392] ẕikr olınduġı[2393] üzre Ḥażret-i Ādem[2394] ᶜaleyhi's-selām[2395] bermuḳteżā-yı ḳazā-yı[2396] mübrem ᶜuryān u giryān olması ancaḳ bir ān olmışdur. Nitekim "يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ[2397] فَطَفِقَا"- *"Fe-ṭafiḳā yaḫṣifāni ᶜaleyhimā min varaḳi'l-cenneti"*[2398] āyet-i kerīmesi naẓar-ı maḫlūḳāt bedenlerine taᶜalluḳ itmeksizin[2399] fi'l-ḥāl tesettür itdüklerine ḥüccet-i ḳātıᶜadur. [[İmdi li-ḥikmetin anlara ᶜuryān olmaḳ ıżṭırārı[2400] ancaḳ bir ān olmışken]][2401] sizüñ müddet-i ᶜömrde iḫtiyāruñuzla ᶜuryān olup pīr-i mülḥidāna secde iderken[2402] [[ve baᶜżı vech_ile ḥareket

---

[2386] ve sedd-i ramaḳ ile defᶜ-i ġam içün: Ü2.15a, T.24a, Ü3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19b / Ü1, L'de yok

[2387] [[Biz daḫi Ḥażret-i Ādemāsā … dīde-i ᶜibretile seyrān iderüz]]: Ü1'de bu kısım yok

[2388] bārid ü: Ü1'de yok

[2389] ẕikr itdügüñüz: Ü1.16b / Diğer nüshalarda yok

[2390] bu: Ü1'de yok

[2391] ᶜulemā-i kirām taḥrīr ve: Ü1.16b / Diğern nüshalarda yok

[2392] kütüb-i tefāsīr ü tevārīḫde: Ü2.15a, T.24a, L.18b, İ2.18b, Ü5.20a, H2-1.20a, N.19b / kütüb ü tefāsīr ü tevārīḫde Ü3.17a / kütüb-i tefāsīr Ü1.16b

[2393] olınduġı: Ü2.15a, T.24a, L.18bÜ3.16b, İ2.18a, Ü5.19b, H2-1.20a, N.19b / itdügi Ü1.16b

[2394] Ḥażret-i Ādem: Ü1'de yok

[2395] ᶜaleyhi's-selām: L.18b, Ü3.17a, Ü5.19b / Ü1, Ü2, T, İ2, H2-1, N'de yok

[2396] ḳażā-yı: Ü1.16b, Ü2.15a, T.24a, Ü3.17a, İ2.18b, H3.26a, Ü5.20a, P.20a, Ü6.18a, H2-1.20a, M.34a / L'de yok

[2397] فَطَفِقَا – fe ṭafiḳa: / ayet-i kerimede "وَطَفِقَا – ve ṭafiḳa" şeklindedir

[2398] "Bunun üzerine onlar o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ***ve derhal üzerlerini Cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar***." (A'raf: 22)

[2399] itmeksizin: Ü1.16b, Ü2.15a, T.24a, Ü3.17a, İ2.18b, Ü5.20a, H2-1.20a, N.19b / eylemeksizin L.19b

[2400] ıżṭırārī: Ü2.15a, T.24a, L.19a, Ü3.17a, Ü5.20a, H2-1.20a / ıżṭırār ile İ2.18b, N.19b

[2401] [[İmdi li-ḥikmetin … bir ān olmışken]]: Ü1'de bu kısım yok

[2402] iderken: Ü1.16b, Ü2.15a, T.24a, Ü3.17a, İ2.18b, H2-1.20b, N.19b / eyler iken L.19a / eylerken Ü5.20a

eyler_iken[2403]]][2404] dünbe-i[2405] nāpāküñüz açılup keşf-i ᶜavret itmeñüze nice delīl olur. Belki keşf-i ᶜavret itmekle "من لا حیاء له لا ایمان له"[2406]-*"Men lā ḥayā'e lehu lā īmāne lehu"*[2407] mażmūnına māṣadaḳ [[ve "لعن الله النّاظر والمنظور"-" *Leᶜane'llâhu'n-nāẓire ve'l-manẓūre*"[2408] feḥvāsınca]][2409] melᶜūn-ı muṭlaḳ olup Ḫāliḳ u maḫlūḳdan şermsār ve ḫˇāb-ı bīedebāneden[2410] bīdār olmayup [[ᶜavām mābeyninde[2411] göti açuḳ mülḥid nāmıyla rüsvāy-ı cihān olup]][2412] āb-ı rūyuñuz ḫāk-i meẕellete rīzān itmekle cihān içre muhān ve mebġūż-ı Raḥmān olursız. Nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[2413]:

[82] Naẓm[2414]

[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

بی ادب را بسموات بقا منزل نیست	Bīedebrā besemâvāt-i beḳā menzil nīst
بسموات بقا رهبر ایمان ادبست	Besemâvāt-i beḳā rehber-i īmān edebest[2415]
کردم ازعقل سؤالی[2416] که چه باشد ایمان	Kerdem ezᶜaḳl su'ālī kï çï bāşed īmān
عقل درکوش دلم کفت که ایمان ادبست	ᶜAḳl dergūş-i dilem guft kï īmān edebest[2417]

[2403] eyler_iken: Ü2.15a, T.24a, Ü3.17a, H2-1.20b / iderken İ2.18b, Ü5.20a, N.19b

[2404] [ve baᶜżı vech ile ḥareket eylerken]: Ü2.15a, T.24a, Ü3.17a, İ2.18b, Ü5.20a, H2-1.20b, N.19b / Ü1, L'de yok

[2405] dünbe-i: Ü1.16b, Ü2.15a, T.24a, L.19a, Ü3.17a, İ2.18b, H2-1.20b, N.19b / dünbān-ı Ü5.20a (Ü5'deki bu ifade sonradan "dünbe"'den "dünbān"a değiştirilmiş)

[2406] ایمان – īmāne: Ü2.15a, T.24a, L.19a, Ü3.17a, Ü5.20a, H2-1.20b, N.19b / دین – dīne Ü1.16b, İ2.18b

[2407] "*Hayası olmayanın imanı da yoktur*."

[2408] "*Allah (avret yerini) gösterene ve bakana lanet etmiştir*."

[2409] [["لعن الله النّاظر والمنظور"-"*ve leᶜane'llâhu'n-nāẓire ve'l-manẓūr*" feḥvāsınca]]: Ü5'de yok

[2410] bīedebāneden: Ü2.15a, T.24a, L.19a, Ü3.17a, İ2.18b, Ü5.20a, H2-1.20b, N.19b / bīedeblükden Ü1.16b

[2411] mā-beyninde: Ü2.15b, Ü3.17b, İ2.18b, H2-1.20b, N.19b / beyninde T.24b, L.20a, Ü5.20a

[2412] [[ᶜavām mā-beyninde … rüsvāy-ı cihān olup]]: Ü1'de bu kısım yok

[2413] [nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyururlar]: İ2.18b, N.20a / nitekim Mevlānā buyurur Ü2.15a, T.24a, L.19a, Ü3.17a, Ü5.20a, H2-1.20b / Ü1'de yok

[2414] Naẓm: H2-1.20b, N.20a / Meŝnevī İ2.18b / Beyt Ü1.17a, Ü2.15b, T.24b, Ü3.17b, Ü5.20b / Rübāᶜī L.19a; Yalnızca ikinci beytin Mevlânâ'ya ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukara,* hzl. Dr. Safi Arpaguş, Vefa Yayınları, İstanbul 2008, s. 360]

[2415] "*Bekâ semalarında edepsize yer yoktur; Beka semalarına çıkaran imanın rehberi edeptir*."

[2416] سؤالی - su'ālī: Ü1.17a, Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü3.17b, Ü5.20b, H2-1.20b, N.20a / سؤال - su'āl İ2.18b

[2417] "*Aıldan 'İman nedir?' diye sordum; Akıl gönül kulağıma dedi ki: 'İman edeptir*.'"

[83] Beyt[2418]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü fāᶜilün]

سرمایهٔ ادب بکف آور که این متاع	Sermāye-i edeb bekef āver kï īn metāᶜ
انرا که هست سود ادب ایدش بکف	Ānrā kï hest sūd edeb āyedeş bekef[2419]

Neşr[2420]**:** Ve āyet-i kerīmede libās ḥaḳḳında[2421] " وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ"-*"Ve ᶜallemnāhu ṣanᶜate lebūsin lekum li-tuḥṣinekum min be'sikum fe-hel entum şākirūn"*[2422] feḥvāsınca " وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ[2423] تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ[2424] تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ"[2425] *"Ve ceᶜale lekum serābīle taḳīkumu'l-ḥarre ve serābīle taḳīkum be'sekum ke ālike yutimmu niᶜmetehu ᶜaleykum leᶜallekum tuslimūn"* muḳteżāsınca beyne'n-nās libās ile istīnās maᶜḳūl ve meşrūᶜ iken bu vażᶜ-ı nāmaṭbūᶜ ile mevṣūf u maᶜrūf olmada[2426] cehālet ü ḍalālet idügi[2427] ẓāhir ü bāhirdür. Ve daḫi **ey** pīr-i fāsıḳ u mücrim ve mā-ṣadaḳ-ı "مَنْ يُهِنِ اللهُ فَمَالَهُ مِنْ مُكْرِمٍ"-*"Men yuhini'llâhu fe-mā lehu min mukrim"*[2428] [[Ḥażret-i Ādem-i Ṣafīnüñ[2429] resm ü sünnetine mütābaᶜat[2430] bir

---

[2418] Beyt: Ü1.17a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[2419] "Edep sermayesini ele geçir ki bu meta (sermaye), elinde edep olan kişi için faydalıdır."

[2420] Neŝir: L.19a / Diğer nüshalarda yok

[2421] ve āyet-i kerīmede libās ḥaḳḳında: Ü1.17a / ve āyet-i kerīme-i Ü2.15b, L.19a, Ü3.17b, H2-1.20b / ve āyet-i kerīme İ2.18b, N.20a / āyet T.24b / Ü5'de yok

[2422] "*Ve ona (Davud'a), savaş sıkıntılarınızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz*?" (Enbiya: 80)

[2423] سرابیل – serābīle: Ü1.17a, Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü3.17b, İ2.18b, Ü5.20b / سراویل – serāvīle H2-120b, N.20a

[2424] سرابیل – serābīle: Ü1.17a, Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü3.17b, İ2.18b, Ü5.20b / سراویل – serāvīle H2-120b, N.20a

[2425] *"Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar var etti.* ***Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar verdi. Böylece Allah, müslüman olasınız diye üzerinizde olan nimetini tamamlıyor.****"* (Nahl: 81)

[2426] olmada: Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü3.17b, Ü5.20b, H2-1.20b, N.20a / olmaḳ Ü1.17a, İ2.18b

[2427] idügi: Ü1.17a, İ2.18b, N.20a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[2428] *"Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur.* ***Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur****. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar."* (Hac: 18)

[2429] şafīnüñ: Ü2.15b, T.24b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.20b, H2-1.20b, N.20a / Ḥażret-i Ādem-i ṣafiyyu'llâh Ḥażretinüñ L19a

[2430] resm ü sünnetine mütābaᶜat: Ü2.15b, T.24b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü520b, N.20a / resm sünnetine mütābaᶜat H2-1.20b / resm mütābaᶜat sünnetine Ü5.20b

ān ḥükm-i ıżṭırār ile olduġı ḥāline ittibāᶜ ile degildür belkï müddet-i ᶜömrinde nuṣūṣda[2431] vārid olduġı üzre libās-ı şāmil ile bi'l-iḫtiyār mütecemmil olduġı şekl-i ḥasen ve ṭarz-ı müstaḥsenlerine[2432] muvāfaḳat iledür. Bu taḳdīrce siz]][2433] Ḥażret-i Ādem ᶜaleyhi's-selāma[2434] mütābaᶜat degil belkï[2435] kemāl-i mertebe[2436] muḫālefet itmiş[2437] olduġuñuz ᶜayān ü nümāyāndür. Ḫuṣūṣan kï ol mā-ṣadaḳ-ı[2438] "إِنَّا جَعَلْنَاكَ[2439] خَلِيفَةً فِى الْأَرْضِ" *"İnnā ceᶜalnāke ḫalīfeten fi'l-arḍ"*[2440] ve maẓhar-ı esrār-ı envār-ı laṭīfe ḥażretlerinüñ rūz u şeb iᶜtiḳād-ı pāk ile ḳılduġı ᶜibādāt u ṭāᶜātında[2441] mütābaᶜat[2442] göstermeyüp mücerred libās resminde ittibāᶜ mülāḥaẓasında olmaḳ meşelā[2443] bu ḥikāyete[2444] beñzer kï eyyām-ı Ramażānda[2445] bir mülḥid ışıḳ bir[2446] zāviye-i ṣuleḥāda mihmān olup ḳaṭᶜā ṣā'im olmaz iken ṣuleḥā ile saḫūrı bile tenāvül itdükde[2447] ol mülḥide[2448] dimişler kï baba sen ḫod ᶜömrüñde[2449] ṣā'im olmazsın[2450] ya[2451] saḫūrı[2452]

[2431] nuṣūṣda: Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü3.17b, İ2.19a, H2-1.20b, N.20a / fuṣūṣda Ü5.20b

[2432] müstaḥsenlerine: Ü2.15b, T.24b, L.19a, Ü5.20b, H2-1.21a / müstaḥsenelerine Ü3.17b / müstaḥsen İ2.19a, N.20a

[2433] [[Ḥażret-i Ādem-i Ṣafīnüñ … muvāfaḳat iledür. Bu taḳdīrce siz]]: Ü1'de bu kısım yok

[2434] Ādem ᶜaleyhi's-selāma: L.19b / Ḥażret-i Ādeme Ü2.15b, Ü3.17b, İ2.19a, H2-1.21a, N.20a / Ādeme T.24b, Ü5.20b / Ādem-i Ṣafīye Ü1.17a

[2435] belkï: Ü1'de yok

[2436] mertebe: Ü1'de yok

[2437] itmiş: Ü2.15b, T.24b, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.20b, H2-1.21a, N.20a / üzre Ü1.17a

[2438] ḫuṣūṣan kï ol mā-ṣadaḳ-ı: Ü1.17a, Ü2.15b, T.24b, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, H2-1.21a, N.20a / āyet Ü5.20b

[2439] خليفة فى الارض - ḫalīfeten fi'l-arżi: Ü2.15b, T.24b, L.19b, Ü3.17b, Ü5.20b, H2-1.21a / فى الارض خليفة - fi'l-arżi ḫalifeten Ü1.17a, İ2.19a, N.20a

[2440] *"Ona dedik ki: "Ey Dâvûd!* ***Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık****. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır."* (Sâd: 26)

[2441] ṭāᶜatında: Ü1.17a, Ü2.15b, T.25a, L.19b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20a / ṭāᶜatda Ü3.17b

[2442] mütābaᶜat: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / iṭāᶜat Ü1.17a

[2443] meşelā: Ü1.17a, Ü2.15b, Ü3.17b, İ2.19a, H2-1.21a, N.20b / T, L, Ü5'de yok

[2444] bu ḥikāyete: Ü1.17a / şuña Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b

[2445] eyyām-ı Ramażānda: Ü1.17a, N.20b / Ramażānda H2-1.21a / Ramażān-ı şerīfde Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, Ü5.21a

[2446] bir: Ü1'de yok

[2447] tenāvül itdükde: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / ekl ider Ü1.17a

[2448] ol mülḥide: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / aña Ü1.17a

[2449] baba sen ḫōd ᶜömrüñde: Ü1'de bu kısım yok

[2450] olmazsın: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / olmayup Ü1.17a

[2451] ya: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / Ü1'de yok

[2452] ṣaḥūrı: Ü1.17a, Ü2.15b, L.19b / ṣaḥūr T.25a, Ü3.17b, İ2.19a, H3.27a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b

yimege[2453] sebep nedür didükde[2454] Işıḳ cevāb virmiş[2455] kï: Saḥūr yimek īmānum[2456] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vecheh ḥażretlerinden [2457] ḳalmış bir sünnetdür.[2458] Anlara mütābaᶜat idüp saḥūr yirüz[2459]. Farżı terk itdügümüz yitmez sünneti de mi[2460] terk idelüm diyü cevāb virmiş[2461]. Nefs-i melᶜūnınuñ[2462] muḳteżāsınca[2463] muvāfıḳ[2464] olan maḥalde şerīᶜat ile[2465] ᶜamel idüp [[te'vīlāt-ı melāḥide ile te'vīl eylemezsiz[2466] ammā nefs-i melᶜūnuñ muḳteżāsınca muḫālif[2467] olıcaḳ te'vīl-i bāṭıl[2468] ile te'vīl idersiz. Daḫi[2469] mütābaᶜat lāzım olan iᶜtiḳād-ı pāk ile ᶜibādet emrinde tamām muḫālefet idüp müstevcib-i ᶜiḳāb u ᶜitāb olursız. Ve ᶜāriyete müteᶜalliḳ olan libās emrinde aṣlı yoġ_iken yañlış ṭarīḳ ile mütābaᶜat <zuᶜm itdügüñüz maḥż-ı muḫālefet idüginden cāhil ü ġāfil birer mülḥid-i

[2453] yimege: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / ekle Ü1.17a
[2454] didükde: Ü1'de yok
[2455] virmiş: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.17b, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / virür Ü1.17a
[2456] īmānum: Ü1.17a / Diğer nüshalarda yok
[2457] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vecheh ḥażretlerinden: L.20b / Ḥażret-i Muḥammed ᶜaleyhi's-selām ve ᶜAlī el-murtażādan Ü5.21a / Muḥammed ve ᶜAlīden Ü2.15b, T.25a, Ü3.17b, H2-1.21a, N.20b / Muḥammed ᶜAlīden Ü1.17a, İ2.19a
[2458] ḳalmış bir sünnetdür: İ2.19a, N.20b / ḳalmış sünnetdür Ü1.17a, Ü2.15b, T.25a, Ü3.17b, Ü5.21a / sünnet ḳalmışdur L.19b / ḳalan sünnetdür H2-1.22a
[2459] anlara mütābaᶜat idüp saḥūr yirüz: Ü1'de yok
[2460] sünneti de mi: Ü1.17a / anı_da mı Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b
[2461] diyü cevāp virmiş: T.25a, Ü5.21a / diyüp Ü1.17a, Ü2.15b, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a, H2-1.21a, N.20b
[2462] melᶜūnınuñ: Ü1.17a, Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, N.20b / melᶜūnuñ H2-1.21a
[2463] muḳteżāsınca: Ü1.17a, Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, N.20b / muḳteżāsı üzre H2-1.21a
[2464] muvāfıḳ: Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / lāzım Ü1.17a
[2465] şerīᶜat ile: Ü1'de yok
[2466] eylemezsiz: Ü2.16a, Ü3.18a, H2-1.21a / eylemezsin T.25a, Ü5.21a / eylemez İ2.19a, N.20b / eylemiş L.19b
[2467] nefs-i melᶜūnuñ muḳteżāsınca muḫālif: Ü2.15b, T.25a, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / sizler nefs-i melᶜūnlaruñuzuñ muḫālifi L.19b
[2468] bāṭıl: İ2.19a, N.20b / ᶜāṭıl Ü2.15b, T.25a, L.19b, Ü3.18a, Ü5.21a, H2-1.21a
[2469] daḫi: Ü2.15b, T.25a, Ü3.18a, İ2.19a, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / ve L.19b

bāṭılsız>[2470].]][2471] Ve ekl-i ḥaşīşde[2472] daḫi ẕikr eyledügüñüz herze vü hezeyān daḫi[2473] beyyinü'l-buṭlāndur.

[84] Naẓm[2474]

حیف باشد که عمر انسانی	Ḥayf bāşed kï ᶜomr-i insānī
چون بهایم بخواب وخورکذرد	Çun behāyim beḫˇāb u ḫōr guẕered[2475]
آدمی میتواند ازکوشش	Ādemī mītevāned ezgūşiş
کزمقام فرشته درکذرد	Kez maḳām-ı ferişte derguẕered[2476]

[Neşr] Zīrā kï[2477] Ḥażret-i Ādem ᶜaleyhi's-selām[2478] ve sā'ir enbiyā'-i kirām[2479] ṣalavātu'llâhi ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḥażretleri[2480] ḳaṭᶜā ᶜaḳlı izāle ider bir[2481] nesne[2482] yimemişlerdür. Nitekim ᶜuẓamā'-i dīn ve küberā'-i ehl-i yaḳīn ittifāḳıyla bu maᶜnā ṣābit ü hüveydādür. [[Ḥāşā şümme ḥāşā bu maḳūle ḳabāyiḥ-i umūrı anlara isnād iftirā ve kiẕb-i ṣarīḥ u bühtān-ı ḳabīḥdür.]][2483] Belkï nefs-i şūmları behāyimden erẕel ü eḳall idügine "أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ" "*Ulā ïke ke'l-enᶜāmi bel hum*

[2470] <zuᶜm itdügüñüz maḥż muḫālefet idüginden cāhil ü ġāfil birer mülḥid-i bāṭılsız>: İ2.19a, N.20b / zuᶜm itdügüñüz maḥż muḫālefet idügin bilmez ġāfil birer mülḥid-i bāṭılsız Ü2.16a, Ü3.18a, H2-1.21a / itdügüñüz zuᶜm maḥż muḫālefet idügin bilmez ġāfil birer mülḥid-i bāṭılsız L.19b / itdügüñüz zuᶜm maḥż muḫālefet idügin bilmez birer gāfil mülḥidsiz bāṭılsız T.25a, Ü5.21a

[2471] [[te'vīlāt-ı melāḥide ile … birer mülḥid-i bāṭılsız]]: Ü2.15b-16a, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19a-b, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / āḫar yirde ᶜamel eylemez Ü1.17a

[2472] ekl-i ḥaşīşde: Ü1.17a, Ü2.16a, T.25a, Ü3.18a, İ2.19b, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / ḫaşīş eklinde L.19b

[2473] daḫi: Ü2.16a, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19b, Ü5.21a, H2-1.21a, N.20b / de Ü1.17a

[2474] Naẓm: İ2.19b / Beyt Ü1.17a (Ü1'de şiirin son iki mısraı yok) / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[2475] "*İnsanın ömrü, hayvanlar gibi uyuyarak ve yemek yiyerek geçerse yazık olur."*

[2476] "*İnsanoğlu çalışmakla meleklerin derecesini bile geçebilir*."

[2477] zīrā kï: Ü2.16a, H2-1.21a, N.20b / zīrā T.25a, L.19b, Ü3.18a, Ü5.21a / ve Ü1.17b, İ2.19b, H3.27b

[2478] ᶜaleyhi's-selām: Ü1.17b, Ü3.18a / ṣafiyy Ü5.21a / Ü2, T, L, İ2, H2-1, N'de yok

[2479] -i kirām: Ü1.17b / -i ᶜiẓām Ü3.18a / vü mürselīn Ü5.21a / Ü2, T, L, İ2, H2-1, N'de yok

[2480] ṣalavātu'llâhi ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn Ḥażretleri: Ü3.18a / ᶜaleyhimu's-selām L.19b / Ü1, Ü2, T, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[2481] bir: L.19b / Diğer nüshalarda yok

[2482] nesne: Ü1.17b, Ü2.16a, T.25a, L.19b, Ü3.18a, İ2.19b, Ü5.21a, N.20b / şey H2-1.21b

[2483] [[Ḥāşā şümme ḥāşā … bühtān-ı ḳabīḥdür]]: Ü1'de bu kısım yok

eḍall”[2484] delīl-i aᶜdel ve şāhid-i evveldür [[kï ḳan ḥayrān olup miṣāl-i ḥayvān[2485] bulduḳları mühmelātı yimegi istiḥsān itmekle müsteḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb ve lāyıḳ-ı ᶜiḳāb olduḳları yitmez müzīl-i ᶜaḳl ve ᶜādet-i ehl-i[2486] ḍalāl olan emr-i ḳabīḥi ḥāşā ol sulṭānlara isnād itmekle bednām-ı enām ve rüsvā-yı ḫāṣ u ᶜām olurlar.]][2487] Belkï bengi terġīb ü istiḥsāndan murād-ı aṣlīleri budur kï[2488] bu melāᶜīnüñ kelimāt-ı fāsidesini miḳdār-ı[2489] ẕerre ᶜaḳlı olan kimesne[2490] ḳabūl itmek emr-i muḥāl olmaġın beng ü tātüle ile fuḳarānuñ[2491] ᶜaḳlını izāle idüp [[her ne maḳūle[2492] herze ve küfr ü ilḥād[2493] söylenür_ise dā’ire-i ᶜaḳldan gitmekle redde istiᶜdādı ḳalmayup murādları üzre iḍlāl ü ifsād iderler. Ḥattá mābeynlerinde bir emr-i muḳarrer imiş kï bir kimesneyi ya mālı yāḫūd ḥüsn ü cemāli içün[2494] resm-i ilḥād ile ifsād eylemek murād itseler terkīb-i ilḥād idüp ᶜaḳlını izāle iderler imiş. Eczā-yı terkīb-i ilḥād[2495] budur tātüle[2496] ve[2497] aḳ ḳaranfil ve[2498] çaylaḳ beynisi[2499] ve[2500] leylek beynisi[2501] ve kelb necāseti ile bir terkīb idüp müferriḥ maᶜcūndur dimekle bīçāreye yidürüp ᶜaḳlını izāle itdükden_ṣoñra keyfe mā-yeşā' taṣarruf iderler. Ve terkīb-i ilḥād didükleri murdārı yimek_ile emirlerine rām

---

[2484] “*Onların kalpleri vardır onlarla kavramazlar, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler.* ***İşte onlar hayvan gibidirler, hatta daha da aşağıdadırlar****. İşte asıl gafiller onlardır.*” (A’raf: 179)

[2485] ḥayvān: Ü2.16a, T.25b, L.20a, Ü3.18a, Ü5.21b, H2-1.21b / gāv İ2.19b, N.20b

[2486] ehl-i: Ü2.16a, T.25a, L.19b, İ2.19b, Ü5.21a, H2-1.21b, N.20b / ekl-i Ü3.18a

[2487] [[kï ḳān-ı ḥayrān olup …. rüsvā-yı ḫāṣ u ᶜām olurlar]]: Ü1’de bu kısım yok

[2488] budur kï: Ü1’de yok

[2489] kelimāt-ı fāsidesini miḳdār-ı: Ü1’de yok

[2490] kimesne: Ü1’de yok

[2491] beng ü tātüle ile fuḳarānuñ: Ü2.16a, Ü3.18a / bengle ve tātüle ile fuḳarānuñ İ2.19b, N.21a / bengle ve tātüle fuḳarānuñ H2-1.21b / beng ü ḳāḳüle ile fuḳarānuñ T.25b, Ü5.21b / beng ü ḳāḳül ile fuḳarānuñ L.21a / Ü1’de bu kısım yok

[2492] maḳūle: İ2.19b / Diğer nüshalarda yok

[2493] küfr ü ilḥād: Ü2.16a, T.25b, L.20a, Ü3.18a, Ü5.21b, Ü6.19b, H2-1.21b, M.36a, A2.20a / küfr ilḥādı L.21a / küfr ilḥād P.21a / kifriyyāt ü ilḥād Ü6.19b

[2494] ya mālı içün yāḫūd ḥüsn ü cemāli içün: İ2.19b, N.21a / ya mālı içün ve yāḫūd ḥüsn ü cemāli içün H2-1.21b / ya mālı ya ḥüsn ü cemāli içün Ü2.16a / ya malı ya ḥüsn cemāl için Ü3.18a / mālı ya ḥüsn ü cemāli içün T.25b, L.20a, Ü5.21b

[2495] eczā-yı terkīb-i ilḥād: Ü2.16a, Ü3.18b, İ2.19b, H2-1.21b, N.21a / ve terkīb-i ilḥād eczāsı L.21a / terkīb-i ilḥād T.25b, Ü5.21b

[2496] tātüle: Ü2.16a, Ü3.18a, İ2.19b, H2-1.21b, N.21a / ḳāḳüle T.25b, L.20a, Ü5.21b

[2497] ve: Ü2.16a, Ü3.18b, İ2.19b, N.21a / T, Ü5, L, H2-1’de yok

[2498] ve: Ü3.18b, İ2.19b, N.21a / Ü2, T, L,Ü5, H2-1’de yok

[2499] beynisi: Ü2.16a, Ü3.18b, İ2.19b, H2-1.21b, N.21a / T, L, Ü5’de yok

[2500] ve: H2-1’de yok

[2501] beynisi: T.25b, Ü3.18b, İ2.19b, Ü5.21b, H2-1.21b, N.21a / beyni L.20a / Ü2’de yok

olup fesād-ı ilḥādlerini fāş eylemek az vāḳiᶜ olur ve terkīb-i ilḥādden tenāvül iden melāḥidenüñ[2502] fī'l-ḥaḳīḳa ızhār-ı cünūn itdüklerinüñ bu maᶜnāya vechi vardur lâkin]][2503] [["وليس على المجنون حرج" -"*Ve leyse ᶜale'l-mecnūni ḥarec*"[2504] maᶜnásına iᶜtirāf itdüklerinden ṣoñra]][2505] ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı ve Ḫāliḳ u[2506] maḫlūḳı añladuḳ dimek ḳatı beyhūde herzedür[2507]. ᶜĀḳil olandan bu maḳūle ẓāhirü'l-fesād söz ṣādır olmaz.[2508] İnsān şeref-i ᶜaḳl_ile mümtāz ve bu ᶜaṭiyye-i İlâhiyye ile beyne'l-mevcūdāt[2509] serefrāz iken biz meyyit-i ġayr-i mükellefüz dimek ne herzedür. Ḫalḳa nice dürlü ekāẕīb ile keşf ü kerāmet ve daᶜvá-yı ᶜaliyye-i[2510] velāyet idüp envāᶜ-ı ḥīle vü mekr ile ḫalḳuñ[2511] ḳurbān ve ṣadaḳalarını almaḳ maḥallinde kemāl-i ᶜaḳl u dāniş ile ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī Ādem geçinüp ol Ḫāliḳ u[2512] Rāziḳuñuz [[ve Muḥyī vü Mümītüñüz olan Rabbü'l-ᶜālemīn celle celāluhünüñ [2513]]][2514] ᶜibādetine gelicek gāh meyyit geçinüp ve gāh mecnūnuz[2515] dimek ne maḳūle nāmaṭbūᶜ u nāmeşrūᶜ idügini bilen ᶜuḳalā yanında rüsvā-yı cihān ve muḍḥik-i şeyṭān olursız. Ve [[ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï "ایّاكم ان تكونوا عيّابين او[2516] مدّاحين اوطعّانين او متهاونين يعنى ان يجعل نفسه كالميّت ولايشتغل بالكسب" *"İyyākum en tekūnu ᶜayyābīne ev meddāḥīne ev ṭaᶜānīne ev mutehāvinīne yaᶜnī en-yecᶜale nefsehu ke'l-meyyiti ve lā-yeşteġilu bi'l-kesbi"*[2517]. ᶜİbādet-i[2518] Ḫudāda bu

[2502] melāḥidenüñ: Ü2.16a,T.26a, Ü3.18b, İ2.20a, Ü5.21b, H2-1.21b, N.21a / melāḥidelerüñ L.20a

[2503] [[her ne herze ve küfr ü ilḥād söylenür ise …. bu maᶜnāya vechi vardur]]: Ü1'de bu kısım yok

[2504] "*Deliye günah yoktur*."

[2505] [["وليس على المجنون خرج" .... maᶜnásına iᶜtirāf itdüklerinden ṣoñra]]: Ü1.17b / ızhār-ı cünūndan ṣoñra Ü2.16b, T.26a, L.20a, Ü3.18b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21a

[2506] u: Ü2.16b, T.26a, L.20a, Ü3.18b, İ2.20a, H3.28a, H2-1.22a, N.21a / Ü5'de yok

[2507] herzedür: Ü2.16b, T.26a, L.20a, Ü3.18b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21a / kelāmdür Ü1.17b

[2508] ᶜāḳil olandan … söz ṣādır olmaz: Ü1'de yok

[2509] bu ᶜaṭiyye ile beyne'l-mevcūdāt: Ü1.17b / Diğer nüshalarda yok

[2510] ᶜaliyye-i: Ü1.17b / Diğer nüshalarda yok

[2511] ḫalḳuñ: Ü1.17b / Diğer nüshalarda yok

[2512] u: Ü1.17b, Ü2.16b, T.26a, L.20b, İ2.20a,Ü5.22a, H2-1.22a, N.21a / Ü3'de yok

[2513] celle celāluhünüñ: L.20b / Diğer nüshalarda yok

[2514] [[ve muḥyī vü mümītüñüz olan Rabbü'l-ᶜālemīn celle celāluhünüñ]]: Ü1'de yok

[2515] mecnūnuz: Ü1.17b, Ü2.16b, T.26a, Ü3.18b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21a / mecnūn Ü5.22a

[2516] او – ev: Ü2.16b, İ2.20a, H2-1.22a, N.21a / و – ve T.26a, L.20b, Ü3.18b, Ü5.22a (devamındaki bağlaçlarda da nüshalar arasındaki farklar aynıdır)

[2517] "Aşırı *ayıplayan, öven, yeren veya tembel olmaktan, yani nefsinizi ölü gibi yapıp rızkınızı kazanmamaktan sakının*. "

[2518] ᶜibādet-i: Ü2.16b, Ü3.18b, İ2.20a, H2-1.22a, N.21a / ᶜibādāt-ı T.26a, Ü5.22a / ve ᶜibādāt-ı L.21b

maḳūle kiẕb ü iftirā ile ḳaçar[2519] iken]][2520] ṣıñarıñuz[2521] bu[2522] mülḥid-i bīdīne secde idüp "وأَقِيمُوا الصَّلَوةَ"-*"Ve eḳīmu'ṣ-ṣalâte"*[2523] āyet-i kerīmesiyle istidlāli terk idüp Ādem ᶜaleyhi's-selāma melā'ikenüñ [2524] secde[2525] itdügi_ile istidlāl idersiz. Zehī fikr-i bāṭıl zehī fikr-i fāsid.

[85] Naẓm[2526]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ای که پی نفس هوا میروی	Ey kï pey-i nefs-i hevā mīrevī
راه نه انیست خطا میروی	Rāh ne ānīst ḫaṭā mīrevī[2527]
منزل مقصود ازان جانب است	Menzil-i maḳṣūd ezān cānibest
پس تو ازین سوبکجا میروی	Pes tū ezīn sū bekucā mīrevī[2528]

[Neṯr] kï[2529] kendüñüze[2530] bi'zẕāt vārid olan ḫiṭāb-ı secde vü ṣalātı terk ider_iken size vārid olmayup melā'ikeye vārid olan emr-i secde ile istidlāl nice mümkindür. Ḫuṣūṣan kï maḫlūḳātdan Ādem ᶜaleyhi's-selāma[2531] secde ḫaṣāyiṣ-i Ṣafiyyu'llâhdandur. Ḫuṣūṣan kï[2532] ḫaṣāyiṣ-i enbiyādan[2533] maḫlūḳ-ı[2534] ġayrilere menhī vü memnūᶜ [[iken

[2519] ḳaçar: Ü2.16b, İ2.20a, H2-1.23a, N.21b / fācir T.26a, L.20b, Ü3.18b, Ü5.22a

[2520] [[ḥadīŝ-i şerīfde vārid olmışdur kï … bu ma9ūle kiẕb ü iftirā ile ḳaçar iken]] Ü1'de bu kısım yok

[2521] ṣıñaruñuz: Ü1.17b, T.26a, L.20b, Ü3.18b, İ2.20a, H2-1.22a, N.21b / ṣıngaruñuz Ü5.22a / ṣıñaruz Ü2.16b

[2522] bu: Ü2.16b, T.26a, L.20b, Ü3.18b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21b / bir Ü1.17b

[2523] "*Ve namaz kılınız*." (Bakara: 43)

[2524] Ādem ᶜaleyhi's-selāma melā'ikenüñ: L.21b / melā'ike-i ᶜiẓām Ḥażret-i Ādem ᶜaleyhi's-selāma Ü3.18b / melā'ike Ādeme Ü1.17b, Ü2.16b, T.26b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21b

[2525] secde: Ü1.17b, Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.18b, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21b / sücūd İ2.20a

[2526] Naẓm: Ü1.17b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[2527] "*Ey nefsinin hevesi peşine düşmüş kişi! Orası (yürüdüğün) yol değildir, hatalı gidiyorsun*."

[2528] "*Menzil-i maksud (gidilmesi gereken yer), şu taraftadır; Sen bu taraftan nereye gidiyorsun?*"

[2529] kï: Ü1'de yok

[2530] kendüñüze: H2-1'da yok

[2531] Ādem ᶜaleyhi's-selāma: L.20b, Ü3.19a / Ādeme Ü1.17b, Ü2.16b, T.26b, İ2.20a, Ü5.22a, H2-1.22a, N.21b

[2532] ḫuṣūṣan kï: Ü1'de yok

[2533] ḫaṣāyiṣ-i enbiyādan: Ü1.18a, İ2.20a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[2534] maḫlūḳ-ı: N.21b / maḫlūḳ u Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, H2-1.22a / Ü1, İ2 'de yok

kendüñüz bi’z̲z̲āt me'mūr olduġuñuz şey'i terk idüp memnūᶜ]][2535] olan[2536] şey'e mübāşeret maḥżā rıżā-yı[2537] Ḥaḳḳa[2538] ve şerāyiᶜ-i enbiyānüñ muḳteżāsına[2539] kemāl-i muḫālefet idügi aẕherun mine’ş-şems ve ebyenun mine’l-emsdür. Ey pīr-i merdūd[2540] u[2541] mecnūn ve ey merkez-i dā'ire-i ᶜaḳl u dīnden[2542] bīrūn [Ḥācı Bektāş Velīye[2543] ve][2544] Seyyid āzīye[2545] siz[2546] nice mütābaᶜat daᶜvāsını idersiz kï[2547] anlaruñ zamānlarında[2548] ittifāḳ-**ı** ᶜulemā vu ṣuleḥā [2549] ile taḥrīr olınan menāḳıb-ı şerīflerinde mesṭūr u meşhūrdur kï[2550] anlar nice defᶜa ḥaccidüp ekṣer-i eyyāmda ṣā'im olurlar imiş ve [[her şeb[2551] tā ṣubḥa degin[2552] ḳaṭᶜā[2553] uyumayup[2554] namāz u niyāz ve ᶜibādet ü ṭāᶜat[2555] üzre olup şerᶜ-i şerīfe kemāl-i mertebe muvāfaḳat ve mütābaᶜat üzre

---

[2535] [[iken kendüñüz … terk idüp memnūᶜ]]: Ü1’de yok

[2536] olan: Ü1.18a, Ü2.16b, L.20b, Ü3.19a, İ2.20a,H2-1.22b, N.21b / olduġuñuz T.26b, Ü5.22b

[2537] rıżā-yı: Ü1.18a, Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, Ü5.22b, H2-1.22a, N.21b / Cenāb-ı İ2.20b

[2538] Ḥaḳḳa: Ü1.18a, İ2.20b / Ḥaḳ Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, Ü5.22b, H2-1.22b, N.21b

[2539] muḳteżāsına: Ü1.18a, İ2.20b, N.21b / muḳteżāsıyla Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, Ü5.22b, H2-1.22b

[2540] pīr-i merdūd: Ü1.18a, Ü2.16b, L.20b, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.21b / pīr ü merdūd T.26b, Ü5.22b

[2541] u: L’de yok

[2542] ᶜaḳl u dīnden: Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.22b, H2-1.22b, N.21b / İslāmdan Ü1.18a

[2543] Velīye: İ2.20b, N.21b / Velī Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, Ü5.22b, H2-1.22b

[2544] **[[**Ḥācı Bektāş Velīye ve]]: Ü1’de yok

[2545] Seyyid Ġāzīye: Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.22b, H2-1.22b, N.21b / Seyyid-i Ġāzī-i Velīye Ü1.18a

[2546] siz: Ü2.16b, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.21b / Ü1, T, L, Ü5’de yok

[2547] nice mütābaᶜat daᶜvāsını idersiz kï: Ü2.16b, T.26b, L.20b, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.22b, H2-1.22b, N.21b / mütābaᶜat daᶜvası nice mümkündür kï Ü1.18a

[2548] anlaruñ zamanlarında: Ü2.16b, Ü3.19a, L.21a, İ2.20b, Ü3.19a, H.22b, N.21b / anlaruñ zamānında T.26b, Ü5.22b / Ü1’de yok

[2549] ᶜulemā vu ṣuleḥā: Ü1.18a, T.26b, Ü5.22b / ṣuleḥā vu ᶜulemā Ü2.16b, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.21b

[2550] mesṭūr u meşhūrdur kï: Ü1’de yok

[2551] şeb: Ü2.16b, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, H3.29a, Ü5.22b, H2-1.22b, M.37b, A2.21a, N.23a / gice T.26b, Ü5.22b, P.23a, Ü6.20b

[2552] tā ṣubḥa degin: İ2.20b, H3.29a, P.22a, H2-1.22b, N.21b / tā ṣubḥa dek Ü2.16b, T.26b, Ü3.19a, Ü5.22b, Ü6.20b, M.37b, A2.21a / tā-be-ṣabāḥ L.21a

[2553] ḳaṭᶜā: Ü2.16b, T.26b, L.21a, İ2.20b, H3.29a, Ü5.22b, P.22a, Ü6.20b, H2-1.22b, A2.21a, N.21b / Ü3 ve M’de yok

[2554] uyumayup: L’de yok

[2555] ᶜibādet u ṭāᶜat: Ü2.16b, Ü3.19a, H3.29a, H2-1.22b, M.37b-38a, A2.21a, N.21b / ṭāᶜat u ᶜibādet T.26b, L.21a, Ü5.22b / iṭāᶜat ᶜibādet P.23a / ᶜibādāt u ṭāᶜat İ2.20b / ṭāᶜat u ᶜibādāt Ü6.20b

imişler]][2556]. Siz[2557] bu vech-i ḳabīḥ ve evżāᶜ-ı fażīḥ ile[2558] ol sulṭānlara[2559] nice mürīd geçinürsiz[2560] [[kï anlaruñ aḳvāl u efᶜāli ile ḳaṭᶜā ᶜamel itmeyüp namāz u rūzeden baᶜīd ve her birüñüz bir[2561] şeyṭān-ı merīddür. Ve ol ẕikr eyledügüñüz sulṭānlar sünnet üzre meḥāsin ve liḥye vü ebrūlarını trāş itmemişler iken siz bu vech-i ḳabīḥ ile aña nice mürīd geçinürsiz kï[2562] bu vażᶜuñuz anlara ve[2563] cemīᶜ[-i][2564] enbiyā vü evliyāya ḫuṣūṣan Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerine[2565] ve ᶜAliyy-i Murtażāya[2566] ve evlād-ı İmām ᶜAlī zümresine[2567] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhüm [2568] muḫālefet ile nāme-i ḳudret-i ilâhī olan]][2569] [[ve rūy-ı insānuñ ḫaṭṭı olan liḥyeyi ve ol nāmenüñ ṭuġrāsı olan]][2570] ebrūyı[2571] trāş itmek [[revā mıdur kï nāme-i pādişāhīden [2572] ṭuġrā degil ḫaṭṭından bir noḳṭasını destdırāzlıḳ idüp trāş iden ḳallāş-ı evbāşuñ dest ü serini şaḳḳ u ḳaṭᶜ ve vücūd-ı nā-pākını ḳalᶜ u ḳamᶜ iderler. Pes şāhān-ı cihāna mālik-i ḥaḳīḳī olan Rabbü'l-ᶜālemīnüñ[2573] nāme-i

[2556] [[her şeb tā ṣubḥa degin … ve mütābaᶜat üzre imişler]]: Ü2.16b, T.26b, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.22b, H2-1.22b, N.21b-22a / ᶜibādāt u ṭāᶜāt ile şeb-tā-be-seĥer muḳayyed olup bir ān ᶜibādetden ḫālī olmazlar imiş Ü1.18a

[2557] siz: Ü2.17a, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.22a / sizler T.26b, Ü5.22b

[2558] bu vech-i ḳabīḥ ve evżāᶜ-ı fażīḥ ile: Ü1.18a / Diğer nüshalarda yok

[2559] ol sulṭānlara: Ü2.16b, T.26b, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.22b, H2-1.22b, N.22a / anlara Ü1.18a

[2560] geçinürsiz: Ü1.18a, Ü2.17a, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.22a / olursız T.26b, L.21a, Ü5.22b

[2561] bir: L'de yok

[2562] kï: Ü2.17a, L.21a, İ2.20b, H2-1.22b, N.22a / T, Ü3, Ü5'de yok

[2563] ve: Ü5'de yok

[2564] cemīᶜ: Ü2.17a, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.22a / cemīᶜan T.27a, Ü5.23a

[2565] el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine L.21a / Muṣṭafáya ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü2.17a, Ü3.19a, H2-1.22b / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.27a, İ2.20b, Ü5.23a / Muṣṭafá N.22a

[2566] Murtażáya: Ü2.17a, T.27a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.22b, N.22a / el-Murtażá L.21a

[2567] ve evlād-ı İmām ᶜAlī zümresine: Ü2.17a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.22b, N.22a / ve evlād-ı ᶜAlī T.27a / ve evlād u emcādı L.21a

[2568] raḍiya'llâhu ᶜanhüm: Ü2.17a, T.27a, Ü5.23a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhüm Ü3.19a, H2-1.22b / raḍiya'llâhu ᶜanhumāya L.22a / İ2, H2-1, N'de yok

[2569] [[kï anlaruñ aḳvāl u efᶜāli ile … muḫālefet ile nāme-i ḳudret-i ilâhī olan]]: Ü1'de yok

[2570] [[rūy-ı insānuñ … ṭuġrāsı olan]]: Ü1.18a, İ2.20b / Diğer nüshalarda yok

[2571] ebrūyı: Ü2.17a, T.27a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.22b, N.22a / ebrūlaruñuzı L.21a

[2572] nāme-i pādişāhīden: L.21a / pādişāhuñ nāmesinden Ü2.17a, T.27a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.22b, N.22a

[2573] Rabbü'l-ᶜālemīnüñ: Ü2.17a, T.27a, Ü3.19a, İ2.20b, H2-1.22b, N.22a / Rabbü'l-ᶜālemīn celle celālühüñ L.21a / Rabbül'ᶜālemīn Ü5.23a, Ü6.21a

ḳudretinden ḫuṭūṭ u ṭuġrāsını ḥakk u trāş iden evbāş-ı güm-rāhuñ ᶜāḳıbet-i ḥāli tebāh ve İblīs-i pürtelbīs gibi merdūd-ı dergāh olması maḥall-i işitbāh degildür.]][2574]

[86] Beyt[2575] [Vāḥidī]
[Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

Gözüñ ᶜayn u ṣaçuñ lām u femüñ mīm
Bular[2576] bu nāmede ᶜilme ᶜalemdür

[Neşr] [[Pes bu maḳūle ṣūret-i nāmaṭbūᶜ ve sīret-i nāmeşrūᶜ ile mevṣūf u maᶜrūf iken enbiyā vü evliyāya ve evlād-ı ᶜAliyyü'l-Murtażá raḍiya'llâhu ᶜanhümāya [2577] nice tābiᶜ ve muḥib[2578] olmış[2579] olursız.]][2580] Belkï[2581] siz ṣaḥrā-yı nefs-i emmārede müteḥayyir ü[2582] serserī ve millet-i enbiyā ve ṭarīḳat-i evliyāya mütābaᶜatdan berī[2583] fitne-i nefs-i şūm_ile ḫayrān[2584] ü sergerdān ve tīh-i ilḥād içre maḥż-ı[2585] şeyṭān olmışsız ve dīn ü milletden muᶜaṭṭal birer[2586] dāne[2587] mülḥid-i muġfilsiz.

[2574] [[trāş itmek revā mıdur kï … olması maḥall-i işitbāh degildür]]: Ü2.17a, T.27a, L.21a, Ü3.19a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.22b-23a, N.22a / trāş idüp "لحية مرء زينته"-"liḥyetü'l-mer'i zīnetihi" buyrulmış iken siz ḫilāfını itmekle meẕmūm-ı ᶜālem ve mebġūż-ı Ḫudā-yı kerem olursız Ü1.18a

[2575] Beyt: Ü1.18a, Ü2.17a, Ü3.19b, H2-1.23a, M.38b, N.22a / Mışraᶜ T.27a, L.21a, Ü5.23a (L'de Beytin ilk mısrasından sonra "Neŝr" ifadesi yazılmış, devamında ise beytin ikinci mısrası yazılmış) / Naẓm İ2.20b; Bu beyit Vâhidî'nin Kalenderîlerde kullandığı bir kıtasından aynen alınmıştır. [Bk. Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, hzl. Turgut Karabey vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 163]

[2576] bular: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27a, Ü3.19b, Ü5.23a, H2-1.23a, N.22a / bunlar L.21a, İ2.20b

[2577] ᶜAlī el-Murtażá raḍiya'llâhu ᶜanhümāya: L.21a / ᶜAlī Murtażáya Ü2.17a, T.27a, Ü3.19b, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.23a, N.22a

[2578] tābiᶜ ve muḥib: Ü2.17a, T.27a, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.23a, N.22a / mütābaᶜat ve muḥib Ü3.19b

[2579] olmış: Ü5'de yok

[2580] [[Pes bu maḳūle ṣūret-i nā-maṭbūᶜ …. nice tābiᶜ ve mu2ib olmış olursız]]: Ü1'de yok

[2581] belki: Ü2.17a, T.27a, L.21a, Ü3.19b, İ2.20b, Ü5.23a, H2-1.23a, N.22a / muĥaṣṣal Ü1.18a

[2582] ü: L'de yok

[2583] berī: Ü5'de yok

[2584] ḫayrān: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27b, İ2.21a, Ü5.23a, H2-1.23a, N.22a / ḫayvān Ü3.19b / L'de yok

[2585] maḥż: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, N.22a / maḥżā H2-1.23a

[2586] muᶜaṭṭal birer: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22a / muᶜaṯṯal ve birer L.21b

[2587] dāne: Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22a / Ü1'de yok

[87] Mışraᶜ[2588]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

Kāfir īmāna gelür gelmez Işıḳ

[88] Mışraᶜ[2589]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Cehūd īmāna gelmez merd-i mülḥid tevbekār olmaz

[89] Naẓm[2590]

[Fāᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

درکه خدا بست بروی عباد	Dergeh-i Ḫudā best berūy-i ᶜibād
هیچ کلیدش نتواند کشاد	Hīç kilīdeş ne-tevāned kuşād[2591]
قفل که او بردر د لها زند	Ḳufl kï ū ber-der[-i] dilhā zened
کیست که بردارد ودرواکند	Kīst kï berdāred u der vā kuned[2592]

[Neṯr] Ve daḥi ey pīr-i nādān ve ey re'īs-i gürūh-ı mülḥidān sizüñ esrār-ı mā-fī'l-bāl didügüñüz küfr ü ḍalāl olan türrehāt u küfriyyātuñ[2593] cümlesi ẓāhir-i aḥvālüñüz gibi fāsid ü bāriddür[2594] ammā

[2588] Mışraᶜ: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27b, L. 21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22a / Ü3'de söz konusu mısra yok; Bu mısra Vâhidî'nin Kalenderîlerde kullandığı bir kıtasının ilk mısraından aynen alınmıştır [Bk. Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, s. 168]

[2589] Mışraᶜ: Ü1.18a, Ü2.17a, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, / Ü5.23a ve Ü6.21a'da mısra başlıksız verilmiş

[2590] Naẓm: Ü1.18a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[2591] "*Allah'ın dergâhı kulların yüzüne kapalıdır; Onu hiçbir kilit açamaz.*"

[2592] "*Gönüllerin kapısına vurulan kilidi kim kaldırırsa, kapıyı o açar*."

[2593] ḍalāl olan türrehāt u küfriyyātuñ: Ü3.19b / ḍalāl olan türrehāt-ı küfriyyātuñ Ü2.17a, T.27b, İ2.21a, H2-1.23a, N.22b / ḍalāl olan küfriyyāt u türrehātuñ L.22b / ḍalāl olan küfriyyāt-ı türrehātuñ Ü5.23b / ḍalāluñ Ü1.18

[2594] ẓāhir aḥvālüñüz gibi fāsid ü bāriddür: Ü2.17a, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, H2-1.23a, N.22b / ẓāhir aḥvālüñüz gibi fāsiddür ve bāriddür L.22b / vebāldür Ü5.23b / ẓulumāt-ı baᶜżuhā fevḳa baᶜżin Ü1.18b

[90] Mışraᶜ-ı

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Herkese isminden olur bir naṣīb

[Neşr] feḥvāsınca senüñ ismüñ İslām olmaġla[2595] senden ḳabūl-i İslām me'mūldur[2596]. Zīrā[2597] sükūtuñdan ve cān u dilden gūş u işġā itdüginden[2598] [[añlanan[2599] bu[2600] kï]][2601] ẕikr olınan kelimāt-ı naṣīḥatāmīz derūnuña te'ṯīr itmiş ola diyücek ol dem[2602] İslām Baba hezār edeb ü meskenet ile didi kï: [[Ey Ḫˇāce-i Cihān[2603] ve ey ser-çeşme-i ᶜirfān[2604] niçün böyle buyurursız]][2605] te'ṯīr itmek degil benüm derūn u bīrūnum[2606] fesād-ı ilḥādı kelām-ı şerīfüñüzden[2607] iẕᶜān itmekle nālān u ḥayrān ve mest ü sergerdān[2608] olmışdur lâkin[2609] ḳażā ile evā'il-i ᶜömrümde iḫtilāṭum bu[2610] melāḥide[2611] ile olup bu ṭā'ife-i melᶜūnenüñ[2612] ḳabāḥatlerine müteᶜalliḳ kelimāt istimāᶜ eylemek bu āna degin[2613] vāḳiᶜ olmamaġla [["المرء عدو لما جهل"-*"El-mer'u ᶜaduvvun li-*

[2595] olmaġla: Ü1.18b, Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, H2-1.23a, N.22b / olmaġın Ü5.23b
[2596] me'mūldur: Ü1.18b / me'mūl idi Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b
[2597] zīrā: Ü1.18b / ammā Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b
[2598] ve cān u dilden gūş u aşġā itdüginden: Ü1.18b / Diğer nüshalarda yok
[2599] añlanan: Ü1'de yok
[2600] bu: Ü2.17a, Ü3.19b, İ2.21a, H2-1.23a, N.22b / budur T.27b, L.21b, Ü5.23b
[2601] [[añlanan budur kï]]: Ü1'de yok
[2602] ol dem: Ü2.17a, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / Ü1, L'de yok
[2603] ey Ḫˇāce-i Cihān: L'de yok
[2604] ve ey ser-çeşme-i ᶜirfān: Ü2.17a, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / ey nūr-ı serçeşme-i ᶜirfān L.21b
[2605] [[ey Ḫˇāce-i Cihān …. niçün böyle buyurursız]] Ü1'de yok
[2606] derūn u bīrūnum: Ü2.17a, Ü3.19b, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / derūn-ı bīrūnum Ü1.18b, T.27b, L.21b, İ2.21a
[2607] kelām-ı şerīfüñüzden: Ü1.18b / kelāmuñdan Ü2.17a, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a,N.22b
[2608] ve mest ü ser-gerdān: Ü1.18b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[2609] lâkin: Ü1.18b / Diğer nüshalarda yok
[2610] bu: Ü1'de yok
[2611] melāḥide: Ü1.18b, Ü2.17b, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / melāḥideler L.21b
[2612] ṭā'ife-i melᶜūnenüñ: Ü1.18b / ṭā'ifenüñ Ü2.17b, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / ṭā'ifelerüñ L.21b
[2613] degin: Ü2.17b, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23a, N.22b / dek Ü3.19b

mā cehile”[2614] mażmūnı üzre]][2615] bu[2616] ḍalāletde ḥayrān ü dembeste[2617] ḳalduḳ[2618]. Lâkin[2619] sizüñ buyurduġuñuz kelimāt-ı vāżıḥa ve delālāt-ı[2620] lāyıḥadan ol[2621] gürūh-ı mekrūhuñ tamām[-ı] fesād u ḳabaḥatlerini iẕᶜān eyledüm ammā cenābuñuzdan[2622] tażarruᶜ u[2623] niyāz iderüm kï ben żaᶜīfe mürşid-i kāmil[2624] olup anlaruñ ẓāhir-i ḥāllerine müteᶜalliḳ olan fesādlarını iᶜlām[2625] itdügüñüz[2626] gibi esrār-ı mā-fī’l-bāllerini daḫi ᶜalé’t-tafṣīl[2627] beyān u ᶜayān eyleñ kï sebeb-i necāt ve size bāᶜiṣ-i ᶜuluvv-i derecāt ola[2628].

[2614] “*Kişi, bilmediğinin düşmanıdır*.”

[2615] [[“المرء عدو لما جهل”-*“el-mer'u ᶜaduvvun li-mā cehile”* mażmūnı üzre]]: Ü1.18b / Diğer nüshalarda yok

[2616] bu: Ü1’de yok

[2617] ḥayrān u dembeste: Ü1’de yok

[2618] ḳalduḳ: Ü1.18b / ḳalmışlaruz Ü2.17b, T.27b, L.21b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / ḳalmışlardur Ü3.19b

[2619] lâkin: Ü1.18b, Ü2.17b, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / meger L.22b

[2620] delālāt: Ü1.18b / delālet Ü2.17b, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b

[2621] ol: Ü1.18b / evvel bu Ü2.17b, T.27b, L.21b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b

[2622] cenābuñuzdan: Ü1.18b, Ü2.17b, T.27b, Ü3.19b, İ2.21a, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / sizden L.21b

[2623] tażarruᶜ u: Ü1’de yok

[2624] mürşid-i kāmil: Ü1.18b, Ü2.17b, T.27b-28a, L.21b, İ2.21a-b, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / mürşid ü kāmil Ü3.19b, M.39a

[2625] iᶜlām: Ü1.18b, Ü2.17b, T.28a, Ü3.19b, İ2.21b, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / ıẓhār L.21b

[2626] itdügüñüz: Ü1.18b, Ü2.17b, T.28a, Ü3.19b, İ2.21b, Ü5.23b, H2-1.23b,N.22b / eyledügüñüz L.21b

[2627] ᶜale’t-tafṣīl: Ü1.18b, İ2.21b, N.22b / ᶜale’l-icmāl Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, Ü5.23b, H2-1.23b / ᶜalá vechi’l-icmāl L.21b

[2628] sebeb-i necāt ve size bāᶜiŝ-i ᶜuluvv-i derecāt ola: Ü1.18b / sebeb-i hidāyet-i ṭarī9at olasız Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / sebeb-i hidāyet-i ṭarīḳ olasız didi L.21b

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemāt-ı Bāṭıla-i Pīr-i Abdālān[2629]

Çün ol mīr-i[2630] ᶜārifān[2631] ve güzīde-i nevᶜ-i benī insān[2632] [[ve muᶜtekif-i cenāb-ı Ḥāżret-i Dāyim ve ḥüccet-i velāyet-i "[2633]وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ"-*"Ve lā yeḫāfūne lemevte lā'im*"[2634] olan nūr-ı dīde-i ehl-i itḳān]][2635] aᶜnī[2636] Cenāb-ı Ḥażret-i[2637] Ḫˇāce-i Cihān pīr-i mülḥidān olan[2638] İslām Babadan[2639] [[cānib-i Ḥaḳḳa bu vech_ile teveccüh[2640] müşāhede idüp ol melāᶜīnüñ fesād-ı ilḥādlerini tamām iẕᶜān itmek_ile]][2641] tevbekār olmasını taḥḳīḳ[2642] eyledükde[2643] melāḥidenüñ esrār-ı mā-fī'l-bāllerini beyān ü[2644] tezyīfe şürūᶜ idüp didi kï ey pīr-i munṣif ve ey ṭālib-i[2645] iẕᶜān u maᶜārif[2646] bu zümre-i

---

[2629] Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemāt-ı Bāṭıla-i Pīr-i Abdālān: N.22b / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemāt-ı Pīr-i Abdālān: Ü2.17b, H2-1.23b, A2.21b / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Muḳaddemā Pīr-i Abdālān T.28a, Ü3.20a, Ü5.23b / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Pīr-i Abdālān L.21b / İltimās-kerden-i Pīr-i Abdālān Tafṣīl-i Mā-fi'l-bāl ez Ḫˇāce-i Cihān İ2.21b / Ü1'de başlık yok

[2630] mīr-i: Ü1.18b, Ü2.17b, T.28a, L.21b, İ2.21b, Ü5.23b, H2-1.23b, N.22b / pīr-i Ü3.20a

[2631] ᶜārifān: Ü1.18b, Ü2.17b, T.28a, L.21b, Ü3.20a, İ2.21b, H2-1.23b, N.22b / ᶜirfān Ü5.23b

[2632] nevᶜ-i benī insān: L.21b / benī nevᶜ-i insān H2-1.23b / benī nevᶜ-i ᶜirfān olan Ü2.17b, Ü3.20a / nevᶜ-i benī ᶜirfān olan T.28a, Ü5.23b / benī nevᶜ olan İ2.21b, N.22b / nevᶜ-i insān Ü1.18b

[2633] Ayetin doğrusu "وَلاَيَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ"-*"ve lā yeḫāfūne lemevte lā'im*" şeklinde olup Ü1'de şu şekilde verilmiştir "وَلاَيَخَافُونَ فى الله لَوْمَةَ لآئِمٍ"-*"ve lā yeḫāfūne fi'llâhi lemevte lā'im*" Ü1.18b

[2634] "*Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler.* ***(Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar****. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir*." (Mâide: 54)

[2635] [[ve muᶜtekif-i cenāb-ı … nūr-dīde-i ehl-i etḳān]]: Ü1.18b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[2636] aᶜnī: L.21b / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[2637] Cenāb-ı Ĥażret-i: Ü1.18b / Diğer nüshalarda yok

[2638] pīr-i mülḥīdān olan: Ü2.17b, T.28a, L.21b, Ü3.20a, İ2.21b, H2-1.23b, N.22b / pīr-i mülḥidān Ü5.24a / Ü1'de yok

[2639] Babadan: Ü2.17b, T.28a, L.21b, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b / Babanuñ Ü1.18b

[2640] teveccüh: Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b / teveccühini L.21b

[2641] [[cānib-i ḥaḳḳa bu vech_ile … tamām-ı iẕᶜān itmek_ile]]: Ü1'de yok

[2642] taḥḳīḳ: Ü2.17b, T.28a, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b / muḥaḳḳaḳ Ü1.18b

[2643] bildükde: Ü1.18b, Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b / eyledükde L.22a

[2644] beyān ü: Ü1'de yok

[2645] ṭālib-i: Ü1.19a, Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b / ṭālibān-ı L.22a

[2646] iẕᶜān u maᶜārif: Ü1.19a / iẕᶜān-ı maᶜārif Ü2.17b, T.28a, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.22b

melāḥidenüñ[2647] kütüb-i kelāmiyyede mesṭūr olduġı vech[2648] üzre [[evvelā sebeb-i ḍalāletleri beyān olınup baᶜdehü bu ṭā'ife-i melāḥidenüñ[2649] meẕhebleri ne maḳūle meẕāhibden[2650] aḫẕ olınmışdur ve ol meẕāhib-i bāṭıla[2651] ᶜalé't-tafṣīl ne minvāl üzredür cümlesi ẕikr olınmaġa muḥtācdur.]][2652]

Beyān-ı Ḫˇāce Sebeb-i Ḍalālet-i Evvel[2653]

Evvel ḍalāletlerine[2654] sebeb oldur kï[2655] Yehūdīlerden ᶜAbdullâh[2656] bin Sebe nām bir şaḫıṣ kï felāsife-i Yehūddan idi[2657]. Ḥażret-i ᶜOṯmān raḍiya'llâhü ᶜanh[2658] zamān-ı ḫilāfetinde[2659] [[Yehūdiyyeti terk eyledüm diyü[2660]]][2661] ıẓhār-ı[2662] İslām eyledi. Felāsife ᶜilmini bi't-tamām żabṭ itmekle[2663] ḫalīfeden ricā eyledi kï[2664] kendüyi baᶜżı memālike ḳāḍı naṣb eyleye. Lâkin Yehūdiyyetinde[2665] taḥṣīl itdügi kelimāt-ı

[2647] zümre-i melāḥidenüñ: Ü1.19a, İ2.21b, H2-1.23b, N.23a / melāḥidenüñ Ü2.17b, T.28a, L.22a, Ü3.20a, Ü5.24a

[2648] vech: L.22a / Diğer nüshalarda yok

[2649] ṭā'ife-i melāḥidenüñ: L.22a / melāḥidenüñ Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a

[2650] meẕāhibden: Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a / meẕheblerden L.22a

[2651] ol meẕāhib-i bāṭıla: Ü2.17b, T.28a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a / ol meẕheb-i bāṭıla Ü3.20a / L'de yok

[2652] [[evvelā sebeb-i ḍalāletleri … cümlesi ẕikr olınmaġa muḥtācdur]] Ü1'de bu kısım yok

[2653] Beyān-ı Ḫˇāce Sebeb-i Ḍalālet-i Evvel: Ü1.19a / Diğer nüshalarda yok

[2654] evvel ḍalāletlerine: Ü1.19a, Ü2.17b, H2-1.23b, N.23a / evvelā ḍalāletlerine L.22a, Ü3.20a, İ2.21b / ḍalāletlerine evvelā T.28a, Ü5.24a

[2655] oldur kï: Ü1.19a / ol oldı kï Ü2.17b, H2-1.23b / bu oldı_kï T.28a, L.22a, İ2.21b, Ü5.24a / ol idi_kï Ü3.20a / oldı_kï N.23a

[2656] ᶜAbdullâh: Ü1.19a, Ü2.20a, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, H2-1.23b, N.23a / T, Ü5'de yok

[2657] idi: L'de yok

[2658] raḍiya'llâhu ᶜanh: T.28a, Ü3.20a, Ü5.24a / raḍiya'llâhu ᶜanhunuñ L.22a / Ü1, Ü2, İ2, H2-1, N'de yok

[2659] zamān-ı ḫilāfetinde: T.28a, Ü5.24a / ḫilāfetinde Ü1.19a, Ü2.17b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, H2-1.23b, N.23a

[2660] eyledüm diyü: Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a / eyledüm diyüp L.22a

[2661] [[Yehūdiyyeti terk eyledüm diyü]]: Ü1'de yok

[2662] ıẓhār-ı: Ü1.19a, Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a / ᶜarż-ı L.22a

[2663] Felāsife ᶜilmini bi't-tamām żabṭ itmekle: Ü2.17b, T.28a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.23b, N.23a / Felāsife ᶜilmini żabṭ itmekle Ü1.19a / Ve ᶜilm-i felāsifei aᶜlá bilmekle L.22a

[2664] iderdi kï: Ü1.19a, İ2.21b, N.23a / eyledi_kï Ü2.17b, T.28a, L.22a, Ü3.20a, Ü5.24a, H2-1.23b

[2665] Yehūdiyyetinde: Ü2.17b, T.28a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a / Yehūdiyyetde Ü1.19a, L.22a, Ü3.20a

bāṭılayı[2666] ve elfāẕ-ı ġayr-i meşrūᶜayı[2667] ḫalḳa söyleyüp ol vech ile[2668] ehl-i İslāma muttaṣıl ṭaᶜn u teşnīᶜden ḫālī olmamaġla kimesne[2669] anı ḳażāya lāyıḳ görmedügi ecilden[2670] ehl-i İslāma yevmen fe-yevmen buġż u ġażabı[2671] ziyāde olup nice kelimāt-ı ġayr-i meşrūᶜayı āşikāre tefevvüh idicek[2672] şehirden sürdiler. Baᶜde ẕālik[2673] şaḫṣ-ı meẕkūr Mıṣıra varup ehl-i Mıṣra Ḥażret-i ᶜOṯmān[2674] size ᶜadāvet üzredür diyü nifāḳa başlayup nice kiẕb u iftirā ile ᶜasker-i Mıṣrı[2675] Ḥażret-i ᶜOṯmān raḍiya'llâhu ᶜanhuñ ḳatline[2676] sevḳ eyledi[2677]. Baᶜdehü[2678] Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu teᶜālá vechehü[2679] ḫilāfetinde İmām ᶜAlī Ḥażretine ḥāṣā[2680] *"ente Allâh"* diyüp taᶜẓīm eyledi.[2681] Ve Ḥażret-i ᶜAlī daḫi añā[2682] ᶜaẓīm[2683] taᶜẕīr ü teşhīr[2684]idüp baᶜde't-tevbe[2685] nefy-i beled

[2666] bāṭılayı: Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a / bāṭıla Ü1.19a

[2667] meşrūᶜayı: Ü2.17b, T.28b, L.23a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a / meşrūᶜaı Ü1.19a

[2668] ve ol vech ile: Ü2.17b, T.28b, Ü3.20a, Ü5.24a / ol vech_ile L.22a / ve ol H2-1.24a / ve Ü1.19a, İ2.21b, N.28a /

[2669] bir kimesne: İ2.21b, H2-1.24a, N.23a / kimse Ü1.19a / bir kimse Ü2.17b, T.28b, Ü3.20a, Ü5.24a / ve bir kimse daḫi L.23a

[2670] görmedügi ecilden: Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a / görmeyüp Ü1.19a

[2671] buġż u ġażabı: Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a / buġżı daḫi Ü1.19a

[2672] tefevvüh idicek: Ü1.19a / söylemeye başlayıcak Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24a, H2-1.24a, N.23a

[2673] baᶜde ẕālik: Ü2.17b, T.28a, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / bu ḥāl_ile Ü1.19a

[2674] Ḥażret-i ᶜOṯmān: Ü1.19a, Ü2.17b, T.28b, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / didi kï Ḫalīfe L.22a

[2675] diyü nifāḳa başlayup nice kiẕb u iftirā ile ᶜasker-i Mıṣrı: Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / diyüp āḫirü'l-emr Ü1.19a

[2676] ᶜasker-i Mıṣrı Ḥażret-i ᶜOṯmān raḍiya'llâhu ᶜanhuñ ḳatline: Ü3.20a / ᶜasker-i Mıṣrı Ḥażret-i ᶜOṯmānuñ ḳatline Ü2.17b, T.28b, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / Ḥażret-i ᶜOṯmān raḍiya'llâhu ᶜanhuñun ḳatline ᶜasker-i Mıṣrı L.22a / Ḥażret-i ᶜOṯmān ḳatline Ü1.19a

[2677] sevḳ eyledi: Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / sebeb oldı Ü1.19a

[2678] baᶜdehü: Ü1.19a, Ü2.17b, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.21b, Ü5.24b, H2-1.24a / baᶜde N.23a

[2679] Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu teᶜālá vechehü: Ü3.20a / Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehünüñ L.22a / Ü1, Ü2, T, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[2680] İmām ᶜAlī ḥażretine ḥāṣā: Ü2.17b, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / İmām ᶜAlīye Ü1.19a / ḥāṣā šümme ḥāṣā Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehüye L.22a

[2681] ente'l-ilâh diyüp taᶜẓīm eyledi: L.22a /*"ente'l-ilâh"* diyüp: Ü2.17b-18a, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / niçe kelimāt-ı ġayr-ı meşrūᶜa diyücek Ü1.19a

[2682] Ḥażret-i ᶜAlī añа: Ü2.18a, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / ve Ḥażret-i ᶜAlī daḫi / ol daḫi Ü1.19a

[2683] ᶜaẓīm: L'de yok

[2684] taᶜẕīr ü teşhīr: L.22a / cefā vü teşhīr Ü2.18a, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / cefā Ü1.19a

[2685] baᶜde't-tevbe: Ü1'de yok

idüp Medāyine sürdi[2686]. [[Meger Yehūdiyyetde Yūşaᶜ bin Nūn kï vaṣī-i Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selāmdur[2687] aña daḫi[2688] İmām ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü[2689] Ḥażretine[2690] didügi sözi meẕheb idinenlerden imiş[2691]]][2692]. Muḥaṣṣal[2693] muḳārin olduġı eşḫāṣa[2694] bu maḳūle[2695] küfriyyāt ilḳā idüp nice kimesneyi[2696] iḍlāl eyledi ve bu şaḫıṣ[2697] Yehūdīlerüñ tenāsuḫīlerinden[2698] olmaġla iḍlāl itdügi eşḫāṣa[2699] tenāsuḫ taᶜlīm idüp[2700] [[ḫalḳ yine bu dünyaya ricᶜat iderler ḥaşrdan murād daḫi budur didi.]][2701] ulāt-ı Revāfiżuñ evvelā iḍlāl iden re'īsleri budur[2702]. Anuñçün bu zümreye Sebe'iyye[2703] dirler. [[Ol laᶜīne tābiᶜ[2704] olan kilāb[2705] anuñçün cümlesi tenāsuḫīdür]][2706] [[ve her şaḫṣ taṣfiye ile ḥāṣā ilâh olur dirler. [Bu melāḥide Yehūdīler gibi cümlesi

---

[2686] nefy-i beled idüp Medāyine sürdi: Ü2.18a, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / nefy-i beled eyledi Ü1.19a

[2687] ᶜaleyhi's-selām: L.22b / Diğer nüshalarda yok

[2688] aña daḫi: Ü2.18a, T.28b, L.22a, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / meger aña daḫi L.22b

[2689] kerreme'llâhu vechehü: L.22b / Diğer nüshalarda yok

[2690] İmām ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü ḥażretine: L.22b / İmām ᶜAlī ḥażretine Ü2.18a, T.28b, Ü3.20b, İ2.22a, H2-1.24a, N.23a / İmām ᶜAlī ḥażretlerine Ü5.24b

[2691] didügi sözi meẕheb idinenlerden imiş: Ü2.18a, T.28b, Ü3.20b, İ2.22a, H2-1.24a, M.40b, N.23a / didügi sözi söyledi ve daḫi meẕheb idinenlerden imiş T.28b, Ü5.24b / didügi sözi söyledi ve nice L.22b

[2692] [[meger Yehūdiyyetde Yūşaᶜ … meẕheb idinenlerden imiş]]: Ü1'de bu kısım yok

[2693] muḥaṣṣal: Ü1.19a / Diğer nüshalarda yok

[2694] eşḫāṣa: Ü1.19a, Ü2.18a, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / şaḫṣa: L.22b

[2695] bu maḳūle: Ü1.19a, Ü2.18a, T.28b, L.22b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / bu ḳadar Ü3.20a, M.40b

[2696] kimesneyi: Ü1.19a, İ2.22a, H3.31a, N.23a / kimesne H2-1.24a / kimseyi Ü2.18a, T.28b, Ü3.20b, Ü5.24b / kimseleri L.22b

[2697] bu şaḫṣ: Ü1.19a, Ü2.18a, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / mezbūr ᶜAbdullâh L.22b

[2698] tenāsüḫīlerinden: Ü1.19a, Ü2.18a, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / tenāsüḫiyyelerinden L.22b

[2699] iḍlāl itdügi eşḫāṣa: Ü1'de yok

[2700] idüp: Ü2.18a, T.28b, L.22b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23a / ider idi Ü1.19a

[2701] [[ḫalḳ yine … budur didi]]: Ü1'de yok

[2702] evvelā iḍlāl iden re'īsleri budur: Ü1.19a, Ü2.18a, T.28b, Ü3.20a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / evvel res'īsleri budur L.22b

[2703] Sebe'iyye: Ü1.19a, Ü2.18a, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / Sebbā'iyye Ü3.20b, M.40b, L.22b / Sebbābiyye T.28b

[2704] tābiᶜ: Ü2.18a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / tāc T.29a

[2705] kilāb: Ü2.18a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / kelb T.29a

[2706] [[Ol laᶜīne tābiᶜ … cümlesi tenāsüḫīdür]]: Ü2.18a, T.28b-29a, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / Ol melᶜūnūn söziyle çoḳ ādem azup tenāsüḫī oldı L.22b / Ü1'de yok

mücessimedir[2707] ve münkir-i ḥaşrdur[2708] ġażibe'llâhu ᶜaleyhim ecmaᶜīn[2709].]][2710] āle'llâhü teᶜālá "وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِّن دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ"- *"Ve men yeḳul minhüm innī ilâhun min dūnihi fe- ālike neczīhi cehenneme ke ālike neczi'ẓ-ẓālimīn"*[2711].

[91] Beyt[2712]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜ]

نیست باهست چون کند پهلو	Nīst bā-hest çun kuned pehlū
قطره با بحر چون کند دعوی	Ḳaṭre bābaḥr çun kuned daᶜvī[2713]

[92] Ḳıṭᶜa[2714] [Nizāmī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

دردو جهان قادر ویکتاتویی	Der du cihān ḳādir u yektā tuyī
جمله ضعیفند وتوانا تویی	Cumle żaᶜīfend u tevānā tuyī[2715]
چون قدمت بانك برابلق زند	Çun ḳademet bāng-i ber eblaḳ zened

[2707] mücessimedür: Ü1.19a, Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24b, N.23b / micessime L.22b
[2708] ḥaşrdur: Ü1.19a, Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24b, N.23b / ḥaşr oldılar L.22b
[2709] ecmaᶜīn: Ü1.19a, Ü2.18a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, H2-1.24a, N.23b / T, Ü5'de yok
[2710] [[ve her şaḫṣ … ġażibe'llâhü ᶜaleyhim ecmaᶜīn]]: Ü2.18a, T.29a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / bu melāḥide Yehūdīler gibi cümlesi mücessimedir ve münkir-i ḥaşrdur ġażibe'llâhü ᶜaleyhim ecmaᶜīn ve taşfiye ile her şaḫṣ ulūhiyyet daᶜvá iderler ḥaşā şümme ḥāşā Ü1.19a
[2711] "*İçlerinden her kim, "Allah'tan başka ben de şüphesiz bir ilâhım" derse, böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız!*" (Enbiyâ: 29)
[2712] Beyt: Ü1.19b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[2713] "Yokluğun varlıkla kavgası, katrenin denizle kavgası gibidir"
[2714] Ḳıta: Ü1.19b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu şiirin ikinci beytinin Nizâmî'ye ait olduğu tespit edilmişse de birinci beytin kime ait olduğu tam olarak tespit edilemedi (İkinci beyit için bk. Nîzâmî, *Hamse-Mahzenu'l-Esrâr,* Münâcât-ı Evvel Der-Siyâset u Ḳahr-ı Yezdân, Beyit No: 8: https://ganjoor.net/nezami/5ganj/makhzanolasrar/sh2/: (09.12.2018))
[2715] "*Her iki cihanda Kadir ve tek olan Sensin; Herkes zayıf, güçlü olan Sensin*."

جز تو که یارد که اناالحق زند Cuz tu kï yāred kï ene'l-Ḥaḳ zened[2716]

Sebeb-i Ḍalālet-i Ṣānī[2717]

İkinci[2718] ḍalāletlerine sebeb oldur kï[2719] Mecūsīlerden ᶜAyāriyye[2720] nām bir[2721] fırḳa gördiler kï ehl-i İslām kendü[2722] taṣarruflarında[2723] olan ᶜAcem vilāyetini[2724] cemīᶜan[2725] feṭḥ idüp kemāl-i devletde iken nihāyet ẕillete düşdiler içlerinden bir nice şeyāṭīn u gürūh-ı ḍāllīn[2726] bu ḫuṣūṣda[2727] müşāvere idüp didiler kï baᶜde'l-yevm[2728] ehl-i İslāmı biz ḥarb u ḍarb ile defᶜ u refᶜe[2729] mecāl yoḳdur. Güzīde[2730] memālikümüz[2731] elümüzden aldılar. Biz daḫi ḥīle ile bu ṭā'ifeyi iḍlāle ḳarīb olan zümresini ṭarīḳ-i te'vīl ile iḍlāl idüp [[kitāblarını Mecūsiyyet ḳāᶜidesine muvāfiḳ te'vīlāt ile te'vīl idüp bir nice gürūhını iḍlāl itmekle biri birine[2732] düşürüp]][2733] içlerine bir tefriḳa ve muḫālefet bıraḳmaġ_ile muḳātele itdürüp bu ṭarīḳ ile[2734] intiḳām alalum diyüp ẕikr olınan revāfiż-ı Sebe'iyyeye ṭarīḳ-i te'vīli ilḳā idüp didiler kï ẓāhir ile bāṭın

---

[2716] "*İkilikten geçip tekliğe vardın madem/ Ben Hakk'ım diyen senden başka kime varalım?*"
[2717] Sebeb-i Đalālet-i Ŝānī: Ü1.19b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[2718] ikinci: Ü2.18a, T.29a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / bu Ü1.19b
[2719] oldur kï: Ü1'de yok
[2720] ᶜAyāriyye: Ü1.19b, Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, Ü5.24b, H2-1.24a, N.23b / ᶜİbādiyye İ2.22a
[2721] bir: L'de yok
[2722] kendü: İ2.22a, H2-1.24b, N.23b / kendi Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, Ü5.25a / Ü1, L'de yok
[2723] taṣarruflarında: Ü1.19b, Ü2.18a, L.22b, İ2.22a, H2-1.24b, N.23b / taṣarruflarından T.29a, Ü3.20b, Ü5.25a
[2724] vilāyetini: Ü1.19b, Ü2.18a, T.29a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.25a, H2-1.24b, N.23b / vilāyetlerini L.22b
[2725] cemīᶜān: L'de yok
[2726] u gürūh-ı đāllīn: Ü1.19b / Diğer nüshalarda yok
[2727] bu ḫuṣūṣda: Ü1'de yok
[2728] baᶜde'l-yevm: Ü1.19b / şimden_gerü: Ü2.18a, T.29a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.25a, H2-1.24b, N.23b
[2729] ehl-i İslāmı biz: Ü1.19b, Ü2.18a, L.22b, Ü3.20b, İ2.22a, H2-1.24b, N.23b / biz ehl-i İslāmı T.29a, Ü5.25a
[2730] güzīde: L.22b / güzīde-i: Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, İ2.22a, Ü5.25a, H2-1.24b, N.23b / Ü1'de yok
[2731] memālikümüz: Ü1.19b, Ü2.18a, Ü3.20b, İ2.22a, H2-1.24b, N.23b / memālikümüzi T.29a, Ü5.25a / memleketümüzi L.22b
[2732] biri birine: Ü2.18a, T.29a, L.23a, İ2.22b, Ü5.25a, H2-1.24b, N.23b / birbirine Ü3.20b
[2733] [[kitāblarını Mecūsiyyet ḳāᶜidesine …. biri birine düşürüp]] Ü1'de yok
[2734] muḳātele itdürüp bu ṭarīḳ ile: Ü1'de yok

lübb ile ḳışr gibidür[2735] [[cevizüñ ḳabuġı yinür mi lāzım olan içidür. Keẕālik ur'an-ı ᶜaẓīmüñ[2736] ve ḥadīṯ-i şerīfüñ]][2737] murād olan bāṭınıdur luġat ile bilinen ẓāhiri ḳaṭᶜā murād degildür didiler.[2738] Ẓāhir-i nuṣūṣ ile temessük idenler meşaḳḳatle muᶜaẕẕebdür ve bāṭını iḳtiżā ider kï ẓāhiri metrūk ola diyüp [[āyet-i kerīme-i "فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِن قِبَلِهِ الْعَذَابُ"- "*Fe-ḍuribe beynehum bi-sūrin lehu bābun bāṭinuhu fīhi'r-raḥmetu ve ẓāhiruhu min ḳibelihi'l-ᶜaẕāb*"[2739] ile istidlāl itdiler[2740] kï ḳaṭᶜā bu āyet-i kerīmenüñ ol didükleri maᶜná ile ẕerre ḳadar münāsebeti yoḳdur.]][2741] İmdi[2742] ol sebebden meẕheb-i Melāḥide Yehūdiyyetden ve ehl-i tenāsuḫdan ve iᶜtiḳādāt-ı felāsifeden[2743] ve kelimāt-ı Mecūsdan[2744] mürekkeb bir meẕheb-i bāṭıladur. Ve[2745] maᶜlūm ola kï bu Melāḥide zümresi bir ṭā'ife-i muᶜayyene degildür ve bunlaruñ ḳaṭᶜā bir millet-i maḫṣūṣası[2746] ve devlet-i maᶜlūmesi[2747] yoḳdur. Her ᶜaṣrda ve her milletüñ[2748] ẓuhūrında bunlar erāẕil-i enām ve sifle-i ᶜavām ve mebġūż-ı ḫāṣ u ᶜām ve merdūd-ı ehl-i maḳām olmaḳdan ḫālī olmamışlardur ve ẕillet ü rezāletden ve cefā vü ihānetden necāt bulmamışlardur. Ṣūret u sīretleri murdār ve eṭvār-ı maᶜīşetleri

---

[2735] gibidür: Ü1.19b, Ü2.18a, Ü3.20b, İ2.22b,H2-1.24b, N.23b / gibi T.29a, L.23a, Ü5.25a

[2736] ᶜaẓīmuñ: Ü2.18a, T.29a, Ü3.20b, İ2.22b, Ü5.25a, H2-1.24b, N.23b / ᶜaẓīm L.24b

[2737] [[cevizüñ ḳabuġı yinür mi … ve ḥadīṯ-i şerīfüñ]]: Ü1'de yok

[2738] lüġat ile bilinen … degildür didiler: Ü1'de yok

[2739] "*Münafık erkeklerle münafık kadınların, iman edenlere, 'Bize bakın ki sizin ışığınızdan biz de aydınlanalım' diyecekleri gün kendilerine, 'Arkanıza (dünyaya) dönün de bir ışık arayın' denilecektir.* ***Derken aralarına kapısı olan bir sur çekilir. Bunun iç tarafında rahmet, onlar (münafıklar) tarafındaki dış cihetinde ise azap vardır***." (Hadîd: 13)

[2740] itdiler: Ü1.19b, Ü2.18a, L.23a, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.24b, N.23b / eylediler T.29b, Ü5.25a

[2741] [[āyet-i kerīme-i "فضرب بينهم ... من قبله العذاب"- "*Fe ḍuribe beynehum … min ḳablihi'l-ᶜaẕāb*" ile … münāsebeti yoḳdur]]: Ü2.18a, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.24b, N.23b / "فضرب بينهم ... من قبله العذاب"- "*Fe ḍuribe beynehum … min ḳablihi'l-ᶜaẕāb*" ile istidlāl itdiler kï ḳaṭᶜā ol didükleri maᶜná ile ẕerre ḳadar münāsebeti yoḳdur Ü1.19b / "فضرب بينهم ... من قبله العذاب"- "*Fe ḍuribe beynehum … min ḳablihi'l-ᶜaẕāb*" ile istidlāl itdiler kï ḳaṭᶜā bu āyet-i kerīmenüñ ol didükleri maᶜná ile ẕerre ḳadar münāsebeti yoḳdur L.23a / āyet-i kerīme ile istidlāl eylediler kï ẓāhiri metrūk ola diyüp āyet-i kerīme ile istidlāl eylediler kï ḳaṭᶜā bu āyet-i kerīmenüñ ol didükleri maᶜná ile ẕerre ḳadar münāsebeti yoḳdur. Āyet "فضرب بينهم ... من قبله العذاب"- "*Fe ḍuribe beynehüm … min 9ablihi'l-ᶜaẕāb*" T.29b, Ü5.25a

[2742] imdi: Ü1'de yok

[2743] felāsifeden: Ü2.18a, T.29b, L.23a, Ü3.21a, İ2.22b, Ü5.25a, H2-1.25a, N.24a / felāsife Ü1.19b

[2744] Mecūsdan: Ü1.19b, Ü2.18b, T.29b, L.23a, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.25a, N.24a / Mecūsīden Ü5.25b

[2745] ve: Ü2.18b, T.29b, L.23a, İ2.22b, Ü5.25b, H2-1.25a, N.24a / Ü1, Ü3'de yok

[2746] maḫṣūṣası: Ü1.19b, Ü2.18b, L.23a, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.25a, N.24a / maḫṣūṣa T.29b, Ü5.25b

[2747] maᶜlūmesi: Ü1.19b, Ü2.18b, L.23a, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.25a, N.24a / maᶜlūmiyyesi T.29b, Ü5.25b

[2748] milletüñ Ü1.19b, Ü2.18b, T.29b, Ü3.21a, İ2.22b, Ü5.25b,H2-1.25a, N.24a / millet L.23a

felāketşiᶜār ṭarīḳat-ı muᶜtelle[2749] ve maᶜīşet-i muḫtelle üzre ḍalāletme'āb[2750] ve felāketnişāb bīdīn ü bīimān bir alay ehl-i ṭuġyāndur. Ve[2751] bu ilḥād ü[2752] küfriyyāt_ile mevṣūf olan ṭā'ife beyne'l-Yehūd ve'n-Neṣārā ve'l-Mecūs ve'l-felāsife mübteẕel-i ṭavā'if-i ᶜibād ve müstekreh-i ahālī-i[2753] bilād ve[2754] ġāyet-i emrleri ᶜāḳıbet-i ḫabīṯe ile iḫtitām ve nihāyet-i ᶜömrleri necāset_ile mülevveṯe[2755] olmaġla intiḳām olınurlar. Her dīn ve her milleti inkār[2756] ve her birini yaᶜnī[2757] her nebī ve şerīᶜata[2758] istiḥḳār iderler[2759]. Cemīᶜ[-i] ḳavilleri inkāra rāciᶜ ve her kelimeleri envāᶜ-ı küfriyyātı cāmiᶜdür[2760] [[ve sevādḫ˘ān olana kitāba muṭālaᶜa itmege iẕin virmeyüp kütüb-i muᶜtebereye naẓardan ziyāde menᶜ iderler.]][2761] [[**İnkār-ı maḥż**dan[2762] murādları budur kï her söylenen söze ᶜinād u inkār ile ᶜavāmdan mümtāz olalar. Ḥāl bu kï ḥaḳḳ-ı ṣarīḥi inkār güneşi[2763] balçıġ_ile örtmekdür. Şeyḫ re'īs-i[2764] dānā **Ebū ᶜAlī ibn-i**[2765] **Sīnā** melāḥide-i Mecūsiyān[2766] ve zenādiḳa-i Yehūdiyānı[2767] ẕemm u tezyīf[2768] ve ibṭāl

---

[2749] muᶜtelle: Ü1.19b, H2-1.25a, N.24a / muᶜaṭṭala Ü2.18b, T.29b, L.23a, Ü3.21a, Ü5.25b / maᶜiyyetle İ2.22b

[2750] muḫtelle üzre ḍalāletme'āb: Ü1.20a, İ2.22b, N.24a / muḫtelle üzredür ve cümlesi ḍalāletme'āb Ü2.18b, Ü3.21a, H2-1.25a / muḫtelledür ve cümlesi ḍalāletme'āb T.29b, Ü5.25b / muḫtelle ve cümlesi ḍalāletme'āb L.24a

[2751] ve: Ü1.20a, Ü2.18b, Ü3.21a, İ2.22b, H2-1.25a, N.24a / T, L, Ü5'de yok

[2752] u: Ü1.20a, Ü2.18b, Ü3.21a, H2-1.25a, N.24a / ve bu T.29b, L.23a, Ü5.25b / İ2'de yok

[2753] ahālī-i Ü1.20a, Ü2.18b, T.30a, Ü3.21a, İ2.22b, Ü5.25b, H2-1.25a, N.24a / ehl-i L.23b

[2754] ve: L.23b / Diğer nüshalarda yok

[2755] mülevveṯe: Ü1.20a, Ü2.18b, T.30a, Ü3.21a, İ2.23a, Ü5.25b, H2-1.25a, N.24a / mülevveş L.23b

[2756] inkār: Ü1.20a, Ü2.18b, T.30a, L.23b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / efkār Ü5.25b

[2757] her birini yaᶜnī: L.23b / Diğer nüshalarda yok

[2758] şerīᶜata: Ü1.20a, Ü2.18b, T.30a, L.23b, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / şerīᶜatı Ü3.21a

[2759] istiḥḳār iderler: Ü1.20a, Ü2.18b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / istiḥḳārlarını icrā iderler T.30a, L.23b, Ü5.25b

[2760] cāmiᶜdür: Ü1.20a / cāmiᶜ Ü2.18b, T.30a, L.23b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a

[2761] [[ve sevādḫ˘ān olana … ziyāde menᶜ iderler]]: Ü1.20a / Diğer nüshalarda bu kısım "Çerāġ-ı çeşm-i dil…" diye başlayıp "… ṭuġyān" ile biten şiirden sonra gelen [[Kendülere tābiᶜ olan ᶜavāmı ḳaṭᶜā bir ḥarf oḳumaġa icāzet virmezler [….] kï kendülerinüñ fesād-ı ilḥādlerine]] ibareler arasındaki köşeli parantez içindeki kısımda geçmektedir Ü2.18b, T.30a, L.23b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a

[2762] inkār-ı maḥżdan: Ü2.18b, T.30a, L.23b, Ü3.21a, Ü5.25b, H2-1.25a, N.24a / inkārdan maḥżdan İ2.23a

[2763] inkār güneşi: Ü2.18b, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / inkār ve güneşi T.30a, L.23b, Ü3.21a, Ü5.25b

[2764] şeyḫ reʾīs-i dānā: Ü2.18b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a /ve reʾīs-i şeyḫ-i dānā T.30a, Ü5.25b / şeyḫ u dānā L.23b

[2765] ibn-i: Ü2.18b, T.30a, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / L, P, Ü5'de yok

[2766] Mecūsiyān: Ü2.18b, L.23b, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25a, N.24a / Mecūsān T.30a, Ü3.21a

[2767] Yehūdiyānı: Ü2.18b, L.23b, Ü3.21a, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25a, N.24a / Yehūdiyān T.30a, Ü5.26a

[2768] tezyīf: Ü2.18b, Ü3.21a, İ2.23a, H2-1.25a, N.24a / tezyīfde T.30a, L.23b, Ü5.26a

u taż^{c}īfde buyurmışdur kï maḥżā ^{c}avāmdan imtiyāz içün herşey'i bilā delīl iḳrār iden muḳırruñ ḳabāḥat u cehāletinden eḳall degildür. Ve bu melāḥide-i zenādıḳanuñ[2769] inkārları maḥż-ı[2770] ^{c}inād u ṭuġyān olup delīl ü bürhān ve ḥüccet ü beyāna muḫālif olmaġın her kelimeleri ẓann u taḫmīn ü bühtāndür ve ^{c}ulūm-ı ^{c}aḳliyye vü naḳliyye ile ḳaṭ^{c}ā mümāreset ü münāsebetleri olmamaġın her sözleri ẓunūn u taḫmīnāt ve evhām ü taḫayyulāt maḳūlesidür.]][2771] Bu ṭā'ife-i żā'ife ^{c}avām-ı mütefelsifeden[2772] hemec-i[2773] bīidrāk maḳūlesi olmaġın cemī^{c}[-i] ma^{c}ḳūlāt u vāḳı^{c}ātı ve ẓevāhir-i[2774] yaḳīniyyātı inkār idüp şerāyi^{c}-i ilâhiyye ve nevāmīs-i dīniyyeyi inkār ile[2775] ve tekālīf-i şer^{c}iyyeyi isḳāṭ ile istiḥlāl-i muḥarremāt itmegin behāyim ü ḥayvānāt gibi żavābıṭ-ı dīniyye ve revābıṭ-ı şer^{c}iyyeden ḫāric bir alay eşrār-ı küffār olmışlardur[2776].

[93] Naẓm[2777]

[Mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün mefā^{c}īlün]

چراغ چشم دل چشم و چراغ جان رسول الله — Çerāġ-i çeşm-i dil çeşm u çerāġ-i cān Resūlu'llâh

که شمع ملّتست از پر تو احکام او رخشان — Kï şem^{c}-i milletest ezpertev-i aḥkām-i ū raḫşān[2778]

درین ظلمت سرا کر[2779] نه چراغ افروختی برعشق — Derīn ẓulmetserā ger ne çerāġ efrūḫtī ber^{c}aşḳ

[2769] melāḥide-i zenādıḳanuñ: Ü2.18b, T.30a, L.23b, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25b, N.24b / melāḥide vü zenādıḳanuñ Ü3.21b
[2770] maḥż: Ü2.18b, T.30a, L.23b, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25b, N.24b / maḥżā Ü3.21b
[2771] [[İnkār-ı maḥżdan murādları budur kï …. evhām ü taḫayyulāt maḳūlesidir]]: Ü1'de bu kısım yok
[2772] ṭā'ife-i zā'ife ^{c}avām-ı mütefelsifeden: Ü1.20a, Ü2.18b, Ü3.21b, İ2.23a, H2-1.25b, N.24b / ṭā'ife-i zā'ife-i ^{c}avām mütefelsifeden T.30a, L.23b, Ü5.26a
[2773] hemec-i: Ü1.20a / hīç Ü2.18b, T.30a, L.23b, Ü3.21b, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25b, N.24b
[2774] zevāhir-i: Ü5'de yok
[2775] ile Ü1.20a, Ü2.18b, L.23b, Ü3.21b, İ2.23b, H2-1.25b, N.24b / T, Ü5'de yok
[2776] küffār olmışlardur: Ü2.18b, T.30b, L.23b, Ü3.21b, İ2.23a, Ü5.26a, H2-1.25b, N.24b / küffārdur Ü1.20a
[2777] Naẓm: Ü1.20a, İ2.23a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok
[2778] "*Gönül gözünün mumu, can gözü ve mumu Resulullâh'tır; Ki onun hükmünün ışığından dinin mumu parlar (yanar).*"
[2779] کر – ger: Ü1.20a / کز – kez İ2.23a

کجا کس را خلاصی بودی ازتا ریکئ[2780] طغیان Kucā kesrā ḫalāṣī būdī eztārīkī-i ṭuġyān[2781]

[Neşr] [[Kendülere tābi[c] olan [c]avāmı ḳaṭ[c]ā bir ḥarf oḳumaġa icāzet virmezler […] kï kendülerinüñ fesād-ı ilḥādlerine muṭṭali[c] olup kendülerden i[c]rāż itmesünler diyü bāḫuṣūṣ [c]ilm-i şer[c]-i şerīfden ziyāde men[c] iderler.]][2782] Ve daḫi ẕerre ḳadar [c]ilm ü fehmi ve nev[c]an [c]aḳl u iẕ[c]ānı olan kimesne bu melā[c]īne tābi[c] olmaġla dīn ü īmāndan çıḳup kāfir ü mel[c]ūn[2783] olmaḳ nādir vāḳi[c] olur[2784] lâkin bu melā[c]īnüñ seyyāḥları çoḳ olmaġla ḳahveḫāne ve meyḫānelerde etrāk-ı bīidrāk ḳısmından ve şehr oġlanınuñ ba[c]żı nevheves mutaẓarrıflarından ve [c]ulemā vu ṣuleḥā terbiyetin görmemiş feseḳadan ve dervīş yanında gezmekle ḫalḳ beni ẓarīf u [c]ārif ve ṭālib-i ma[c]ārif ṣansun diyenlerden ve i[c]tiḳādāt-ı ehl-i sünnet ü cemā[c]atden [2785] ġāfil ba[c]żı ḫāliyyü'ẕ-ẕihn [2786] aḥmaḳ ve cāhil bunlar ile[2787] rāst gelüp ḳonuşduḳda ol bīçāre aḥmaḳuñ ṣaḳalına gülüp leṭāyif-i [c]ibārāt ve eş[c]ār u ebyāt[2788] ile[2789] ve ġarāyib-i ḥikāyāt ve [c]acāyib-i kelimāt ile [[tamām aldayup pürma[c]rifet geçinmekle derūnına girdükden ṣoñra[2790] <ve terkīb-i ilḥād ile [c]aḳlına ḫiffet getürdükten_ṣoñra]][2791] kelimāt-ı melāḥideyi tedrīc ile ilḳā iderek ve>[2792] āḫir-i kār pāk[2793] mülḥid ü müfsid itmekle kāfir-i ebedī ve mel[c]ūn-ı sermedī iderler.

[2780] تاریکی – tārīkī-i: İ2.23a / تازیکی - tāzīḳī Ü1.20a

[2781] "*Eğer bu karanlık dünyada aşka dair bir mum yakmazsan; İnsanlar azgınlık yolundan nasıl kurtulabilir?"*

[2782] [[Kendülere tābi[c] olan [c]avāmı …. [c]ilm-i şer[c]-i şerīfden ziyāde men[c] iderler]]: Ü1'de bu kısım yok

[2783] olmaġla dīn ü īmāndan çıḳup kāfir ve mel[c]ūn: Ü1'de yok

[2784] nādir vāḳi[c] olur: Ü2.19a, T.30b, L.23b, Ü3.21b, İ2.23a, Ü5.26b, H2-1.25b, N.24b / nādirdür Ü1.20a

[2785] ehl-i sünnet ve cemā[c]atden: Ü1.20b / ehl-i sünnetden Ü2.19a, T.30b, L.23b, Ü3.21b, İ2.23a, Ü5.26b, H2-1.25b, N.24b

[2786] ḫāliyyü'ẕ-ẕihn T.30b, L.24a, Ü5.26b / ḫālī-ẕihn Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.21b, İ2.23b, H2-1.26a, N.24b

[2787] bunlar ile: Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.21b, İ2.23b, H2-1.26a, N.24b / bunlara T.30b, L.24a, Ü5.26b

[2788] eş[c]ār u ebyāt: Ü1.20b, Ü2.19a, L.24a, Ü3.21b, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / ebyāt u eş[c]ār T.30b, Ü5.26b

[2789] ile: Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.21b, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / T, L, Ü5'de yok

[2790] girdükden_ṣoñra: Ü2.19a, T.30b, Ü3.22a, Ü5.26b, H2-1.26a, N.25a / girdüginden_ṣoñra İ2.23b / girüp L.24a

[2791] [[tamām aldayup pür-ma[c]rifet …. ḫiffet getürdükten_ṣoñra]]: Ü1'de yok

[2792] <ve terkīb-i ilḥād ile [c]aḳlına ḫiffet getürdükten_ṣoñra kelimāt-ı melāḥideyi tedrīc ile ilḳā iderek ve>: Ü2.19a, T.31a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / kelimāt-ı melāḥideyi tedrīc ile ilḳā iderek ve terkīb-i ilḥād ile [c]aḳlına ḫiffet getürdükten_ṣoñra T.31a, Ü5.26b / kelimāt-ı melāḥideyi tedrīc ile ilḳā iderek Ü1.20b

[2793] pāk: Ü1'de yok

Muḥaṣṣal ehl-i sünnet ü cemāᶜat iᶜtiḳādında[2794] ᶜālim ü māhir olmayan kimesne[2795] bu melāᶜīn[2796] ile muṣāḥabet ḳaṭᶜā cā'iz degildür. [[Bu kitāb-ı müsteṭāb ve mecmūᶜa-i belāġatniṣāb fīzemāninā herkese lāzım ve emr-i mühimdür. Zīrā emr-i dīn ᶜilm-i metīndür ve ḫırḳapūş ziyy-i ṣalāḥda meẕheb-i melāḥide üzre nice kilāb ᶜālemi seyāḥatla geşt u güẕār ider ve ehl-i ṭabᶜ fi'l-cümle ṣafā-yı derūnı olan kimesne fuḳarāya bi'ṭ-ṭabiᶜ mā'ildür. Anlar ile ḳonuşduḳda ᶜāḳil u dānā merkez-i dā'ire-i şerīᶜatden bīrūn gördükde esedden firār ider gibi anlardan firār itmek gerekdür lâkin şerīᶜat u ṭarīḳatı mükemmel olan fuḳarānuñ ḫāk-i pāyı olmaġı cāna minnet ve bāᶜiṣ-i devlet ᶜadditmek gerekdür]][2797]. [[Zīrā baᶜżı sözlerinüñ küfr ü ḍalālet idügin bilmeyen cāhil ü[2798] ġāfil[2799] bir ehl-i maᶜrifetden ṣādır oldı diyü mütābaᶜat ve iᶜtiḳād ile dīn ü īmāndan çıḳup küfr ü ḍalālete düşer neᶜūẕubi'llâhi'l-MuᶜīN[2800] ve ġażibellâhü ᶜaleyhim ecmaᶜīn elā laᶜnetu'llâhi ᶜale'l-ḳavmi'ẓ-ẓālimīn.]] [2801] Ve[2802] maᶜlūm ola kï[2803] bu melāḥide-i **ġulāt**[2804] Mevāḳıfda ẕikr olınduġı üzre on sekiz[2805] fırḳa olmışlardır. Ammā fīzemāninā otuz fırḳadan ziyāde olup biri birine[2806] iḫtilâf u ᶜadāvet üzredürler[2807]. Bu[2808] melāḥide her diyārda bir isim ile meşhūrdur[2809]. ᶜIrāḳda Bāṭıniyye ve

[2794] iᶜtiḳādında: Ü1.20b, Ü2.19a, T.31a, L.24a, İ2.23b, Ü5.26b, H2-1.26a, N.25a / iᶜtiḳādından Ü3.22a
[2795] olmayan kimesne: Ü1.20b, Ü2.19a, T.31a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / olmayanlar Ü5.26b
[2796] melāᶜīn: Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / melāᶜinler T.31a, L.24a, Ü5.26b
[2797] [[Bu kitāb-ı müsteṭāb …. bāᶜiṣ-i devlet ᶜadditmek gerekdür]]: Ü1.20b / Diğer nüshalarda yok
[2798] ü: N'de yok
[2799] ġāfil: Ü1.20b, Ü2.19a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / ᶜāḳil T.31a, Ü5.26b
[2800] neᶜūẕu bi'llâhi'l-muᶜīn: Ü2.19a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / neᶜūẕu bi'llâhi'l-melikil-muᶜīn T.31a, Ü5.26b / neᶜūẕu bi'llâh L.24a
[2801] [[Zīrā baᶜżı sözlerinüñ küfr ü ḍalālet …. ᶜale'l-ḳavmi'ẓ-ẓālimīn"]]:Ü1'de bu kısım yok
[2802] ve: Ü5'de yok
[2803] maᶜlūm ola kï: Ü1.20a / Diğer nüshalarda yok
[2804] meāḥide-i ġulāt: Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.22a, İ2.23b, H2-1.26a, N.25a / ve bu melāḥide-i ġulāt-ı revāfiżdan T.31a, L.24a, Ü5.27a
[2805] on sekiz: Ü2.19a, T.31a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25a / on Ü1.20b
[2806] biri birine: Ü1.20b, Ü5.27a, N.25a / birbirine Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, İ2.23b / birbirlerine H2-1.26a
[2807] üzredürler: Ü2.19a, T.31a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25a/ üzredür Ü1.20b
[2808] bu: Ü1.20b, Ü2.19a, Ü3.22a, İ2.24a, H2-1.26a, N.25a / ve bu T.31a, L.24b, Ü5.27a
[2809] meşhūrdur: Ü2.19a, T.31a, L.24a, Ü3.22a, İ2.23b, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25a/ meşhūrlardur Ü1.20b

Mezdekiyye ve[2810] Ḫorāsānda Taᶜlīmiyye ve Melāḥide[2811] ve[2812] diyār-ı ᶜArabda[2813] Zenādıḳa ve[2814] diyār-ı Rūmda[2815] Ġulāt-ı Revāfiż dirler ve bunlardan[2816] māᶜadā daḫi nice elḳābları vardur: Cenāḥiyye ve[2817] Manṣūriyye ve arāmiṭa ve Mübāḥiyye ve Bābekiyye ve Muḥammire ve ā'iṭiyye[2818] ve [[Naṣīriyye[2819] ve İstiḥḳāḳiyye ve ākimiyye]][2820] ve Bāṭıniyye[2821] ve [[Şīᶜa[2822] ve Tenāsuḫiyye]][2823] ve Recᶜiyye ve Devriyye [[ve İsmāᶜiliyye ve Sebᶜiyye ve Zenādıḳa ve Müterabbiṣiyye ve urūfiyye ve Noḳṭaviyye ve Melᶜūniyye ve]][2824] Şiᶜa-i İmāmiyye kï ızılbaş ṭā'ifesidür. Bu[2825] melāḥide anlardan eşeddür. Ve Şiᶜa-i İmāmiyye on iki imāma muᶜteḳiddür. Ve[2826] Şīᶜa-i İsmāᶜīliyye[2827] yedi imāma muᶜteḳiddür. Egerçï cümlesi[2828] Şīᶜadandur ammā[2829]

[2810] ve: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a / Ü1, İ2, N'de yok

[2811] Melāḥide: Ü1.20b, N.25a, H2-1.26a / Melāḥidiyye Ü3.22a / Melāḥideye Ü2.19a / T, L, Ü5'de yok

[2812] ve: Ü2.19a, T.31a, L.24b, İ2.24a, Ü5.27a / Ü1, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[2813] diyār-ı ᶜArabda: Ü2.19a, T.31a, L.24b, İ2.24a, Ü5.27a / diyār-ı ġarbda N.25a / ᶜArabda T.31a, L.24b, Ü5.27a

[2814] ve: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a / Ü1, İ2, N'de yok

[2815] diyār-ı Rūmda: Ü1.20b, Ü2.19a, T.31a, Ü3.22a, Ü5.27a,H2-1.26a, N.25a / Rūmda L.24b / T, Ü5'de yok

[2816] bunlardan: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a / bundan Ü1.20b, İ2.24a, N.25a

[2817] ve: Ü1, L, İ2'de bu ve bundan sonra "Melᶜūniyye ve" bağlacına kadarki bağlaçlar yoktur

[2818] Ḥā'iṭiyye: Ü1.21a, Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, İ2.24a, H3.34a, Ü5.27a, Ü6.24b, H2-1.26a, M.44a, N.25a / Ḥāliṭiyye A2.24a

[2819] Naṣīriyye: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, İ2.24a, H3.34a, P.26a, Ü6.24b, H2-1.26a, M.44a, A2.24a, N.25a / Naṣriyye Ü5.27a

[2820] [[Naṣīriyye ve İstiḥḳāḳiyye ve Ḥākimiyye]]: Ü1'de yok

[2821] Bāṭıniyye: T'de yok

[2822] Şīᶜa: İ2.24a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1,N'de yok

[2823] [[Şīᶜa ve Tenāsuḫiyye]]: Ü1'de yok

[2824] [[ve İsmāᶜiliyye ve Sebᶜiyye ve … Melᶜūniyye ve]]: Ü2.19a, T.31b, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25a / ve İsmāᶜiliyye ve Sebᶜiyye ve … Melᶜūniyye ve maᶜlūm ola kï Ü1.21a / ve İsmāᶜiliyye ve Sebᶜiyye ve … Melᶜūniyye gibi İ2.24a

[2825] bu: Ü1.21a, Ü2.19a, L.24b, Ü3.22a, İ2.24a, H2-1.26a, N.25a / ve bu T.31b, Ü5.27a

[2826] ve: Ü1'de yok

[2827] Şīᶜa-i İsmāᶜiliyye: Ü1.21a, Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, İ2.24a, H2-1.26a, N.25a / Sebᶜa-i İsmāᶜiliyye Ü5.27a

[2828] cümlesi: Ü1.21a, Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25b / cümle İ2.24a

[2829] ammā: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, İ2.24a, Ü5.27a,H2-1.26a, N.25b / lâkin Ü1.21a

muḫālefetleri çoḳdur ve bunlaruñ mābeyninde[2830] baᶜżı kitābları ve ışṭılāḥātı[2831] var imiş. Lâkin ġayrılardan ziyāde iḫtifā itmegin ekṣeri maᶜlūm degildür ammā kütüb-i kelāmiyyeden Mevāḳıfda ve ġayride[2832] baᶜżı ışṭılāḥātı meẕkūrdur. Cümleden birisi[2833] Sebᶜiyye diyü tesmiye olınduḳlarına[2834] sebeb nuṭaḳā bi'ş-şerāyiᶜ yaᶜnī mürselīn yedidür didiler[2835]. Ādem, Nūḥ, İbrāhīm, Mūsá, ᶜĪsá ve Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selāmuhu [2836] ve Muḥammed El-Mehdī sābiᶜu'n-nuṭaḳādur. Ve nuṭaḳādan her ikisi[2837] mābeyninde yedi imām vardur kï teblīġ-i şerīᶜat[2838] iderler. Ve her ᶜaṣrda elbette[2839] yedi imām lāzımdur. Ḫalḳ anlara iḳtidā itmek_ile[2840] ihtidā bulalar. Ve ol [[e'imme-i sebᶜa mertebede biri birinden[2841] mütefāvitlerdür. Her ᶜaṣrda mevcūd olan]][2842] e'imme-i sebᶜanuñ elḳābı bunlardur: İmām, Ḥüccet, Ẕūmaṣṣa, Dāᶜī-i Ekber, Dāᶜī-i Me'ẕūn, Mükellib, Mü'min. Ammā[2843] **İmām[2844]** edille-i ilḥādı biẕẕāt ḫalḳa beyān idendür. **Ḥüccet**, İmāmdan taᶜallüm itdügi ḥücceti ḫalka bi'l-vāsıṭa beyān idendür[2845]. **ūmaṣṣa**, edilleyi **Ḥüccetden** maṣṣ u aḫẕ itdügi vech üzre beyān idendür[2846]. **Dāᶜī-i ekber**, nāsı baᶜde't-tecribe daᶜvet idendür.

[2830] mābeyninde: Ü1.21a, İ2.24a, N.25a / mābeynlerinde Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a

[2831] kitābları ve ışṭılāḥātı: Ü1.21a, Ü2.19a, Ü3.22a, İ2.24a, H2-1.26b, N.25b / kitābları ve ışṭılāḥatları T.31b, Ü5.27a / kitābları var imiş ve ışṭılāḥatları daḫi L.24b

[2832] kelāmiyyeden Mevāḳıfda ve ġayrīde: Ü2.19a, T.31a, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a, H2-1.26a, N.25b / kelāmiyyede ve Mevāḳıfda ve ġayrīde İ2.24a / kelāmiyyede Ü1.21a

[2833] birisi: İ2.24a, H2-1.26b, N.25b / biri: Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22a, Ü5.27a / Ü1'de yok

[2834] olınduḳlarına: Ü1.21b, Ü2.19b, Ü3.22a, İ2.24a, H2-1.26b, N.25b / olınduġına T.31b, L.24b, Ü5.27a

[2835] didiler: L'de yok

[2836] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selāmuhu: L.24b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.31b, Ü5.27b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[2837] nuṭaḳādan her ikisi: Ü1.21a, Ü2.19b, Ü3.22b, İ2.24a, H2-1.26b, N.25b / nuṭaḳādān murād her ikisi L.24b / her nuṭaḳādan murād her ikisi T.31b, Ü5.27b

[2838] şerīᶜat: Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, H2-1.26b, N.25b / aĥkām Ü1.21a

[2839] elbette: Ü1'de yok

[2840] itmek_ile: Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, H2-1.26b, N.25b / ile Ü1.21a

[2841] mertebede biri birinden: T.31b, L.24b, Ü5.27b / biri birinden mertebede Ü1.21a, Ü2.19b, Ü3.22b, İ2.24a, N.25b

[2842] [[e'imme-i sebᶜa mertebede … Her ᶜaṣırda mevcūd olan]]: H2-1'de bu kısım yok

[2843] ammā: Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, H2-1.26b, N.25b / İmām eddille Ü1.21a

[2844] İmām: Ü1.21a, İ2.24a, N.25b / Ḥüccet Ü2.19b, T.31b, Ü3.22b, Ü5.27b / İmām-ı Ḥüccet H2-1.26b, L.24b

[2845] Ḥüccet, imāmdan taᶜallüm itdügi ḥücceti ḫalkā bi'l-vāsıṭa beyān idendür: Ü1.21a, İ2.24a, N.25b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de bu kısım yok

[2846] beyān idendür: Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, H2-1.26b, N.25b / beyāndur Ü1.21a

Dāᶜī-i Me'ẕūn, tābiᶜ olanlardan[2847] ᶜahd alup İmāmdan taᶜallüme daᶜvet idendür. **Mükellib**, daᶜvete me'ẕūn olmayup baᶜżı iḥticāc_ile Dāᶜī cānibine kelb-i ṣayyād[2848] gibi ṣayd idüp terġīb idendür. [[Eger envāᶜ-ı ḥīle vü ekāẕīb_ile bīçāreyi aldamaġa ḳādir olursa[2849] Dāᶜī-i Me'ẕūna buluşdurur[2850] kï aḫẕ-i ᶜuhūd eyleye]][2851] bu maᶜnāya[2852] "وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ" *"Ve mā ᶜallemtum mine'l-cevāriḥi mukellibīn"*[2853] āyeti ile istidlāl iderler. Zihī re'y-i fāsid. **Mü'min,** Dāᶜī cānibine[2854] ittibāᶜ_ile īmān getürüp aḫẕ-i ᶜuhūd itmek_ile ẕimmet-i İmāma dāḫil olana dirler[2855]. [[Bu ẕikr olınan sebᶜiyyāt emr-i muṭṭariddur. Semāvāt-ı sebᶜa, arżīn-i sebᶜa, biḥār-ı sebᶜa, eyyām-ı sebᶜa, kevākib-i sebᶜa diyü istidlāl iderler.]][2856] Ammā[2857] Şīᶜa-yı İmāmiyye [2858] on ikidür diyü bulduḳları münāsebeti[2859] bunlar[2860] redd idüp bu[2861] münāsebeti umūr-ı sebᶜada[2862] bulmaġla iḫtilāf iderler. İkisi daḫi taḫminiyyāt-ı fāside ile istidlāl[2863] [[itmegin laᶜnet beher dü kelāmına müstaḥaḳ ve sezāvār olmışlardur.]][2864] Uşbu **Ġulāt-ı Melāḥide** otuz

---

[2847] olanlardan: Ü1.21a, Ü2.19b, T.31b, L.24b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, N.25b / olan kimesneden H2-1.26b

[2848] kelb-i ṣayyād: Ü1.21a, Ü2.19b, L.25a, Ü3.22b, İ2.24a, H2-1.26b, N.25b / kelb-i muᶜallem-i ṣayyād T.32a, Ü5.27b

[2849] olursa: Ü1.21a, Ü2.19b, T.31b, Ü3.22b, İ2.24a, Ü5.27b, H2-1.26b, N.25b / olmaz_ise: L.25a

[2850] buluşdurur: Ü2.19b, L.25a,Ü3.22b, İ2.24b, H2-1.26b, N.25b / buluşdur T.32a, Ü5.27b

[2851] [[eger envāᶜ-ı ḥīle …. aḫẕ-i ᶜuhūd eyleye]]: Ü1'de bu kısım yok

[2852] maᶜnāya: Ü1.21a, Ü2.19b, Ü3.22b, İ2.24b, H2-1.26b, N.25b / maᶜnāya kï T.32a, L.25a, Ü5.27b

[2853] "*(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: "Size temiz ve hoş olan şeyler,* ***bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu*** *(avlar) helâl kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir*" (Mâide: 4)

[2854] cānibine: Ü1.21a, Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, İ2.24b, H2-1.27a, N.25b / cānibe Ü5.27b

[2855] dirler: Ü1.21a, L.25a, İ2.24b, N.26a / didiler Ü2.19b, T.32a, Ü3.22b, Ü5.27b, H2-1.27a

[2856] [[Bu ẕikr olınan …. istidlāl iderler]]: Ü1'de yok

[2857] ammā: Ü1.21a / ve L.25a / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[2858] Şīᶜa-yı İmāmiyye: Ü1.21b / İmāmiyye-i e'imme: Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / İmāmmiyye-i e'immei İ2.24b

[2859] münāsebeti: Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / münāsebetleri Ü1.21b, İ2.24b

[2860] bunlar: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok

[2861] bu: Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / bunlar İ2.24b / Ü1'de yok

[2862] sebᶜada: Ü1.21b, Ü2.19b, L.25a, Ü3.22b, İ2.35b, H2-1.27a, N.26a / sebᶜa T.32a, Ü5.28a

[2863] ile istidlāl: Ü1.21b, İ2.24b, N.226a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[2864] [[itmegin laᶜnet-i beher dü kelāmına müstaḥaḳ u sezāvār olmışlardur]]: Ü1.21b, İ2.24b / itmişlerdür Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a

fırḳadan ziyādedür. aṭᶜā[2865] bir fırḳasınuñ[2866] sözi āḫara[2867] uymaz. Her birisi bir gūne alāletde[2868] ve biri birine[2869] kemāl-i ᶜadāvet üzre olup[2870] ẓafer bulıcaḳ biri birini[2871] ḳatl iderler. [[Şöyle[2872] melᶜūnlardur]][2873]. Ve bu melāᶜīnüñ baᶜżı ışṭılāḥātı vardur[2874]. Ve[2875] cümleden[2876] biri daḫi[2877] **zerḳdur**. Yaᶜnī i lāl murād itdükleri şaḫṣı mezārıḳ-ı ilḥād ile zerḳ idüp ṣayda ḳābil midür maᶜlūm idinmedin i lāle mübāşeret itmemekdür. **Serrāc**, ᶜālim ü faḳīhden ᶜibāretdür. [[Serrāc olduġı menzilde i lāl memnūᶜdur kï ol ehl-i ᶜilm fesād-ı küfrlerini ıẓhār itmekle rüsvāy olup ḳatl olınmalarına bāᶜiṣ olur.]][2878] **Te'nīs,** daᶜvet olınan ṣaḫṣuñ meşrebine muvāfıḳ semt_ile göñlini sirḳa itmekdür. [[Eger cānib-i zühde mā'il ise zühde müteᶜalliḳ resm_ile istimālet iderler[2879]. Eger fısḳ u ḫarābāta mā'il ise hevā-yı nefsine münāsib fısḳ u[2880] fücūr ve ekl ü şürb ve cimāᶜa[2881] ruḫṣat göstermekle üns baġlarlar. **Tedlīs,** ekābir-i dīn ü dünyā ve cemīᶜ[-i] enbiyā vü evliyā bizüm meẕhebümüzdedür dimekle ḳulūb-ı eşḫāṣı kendü küfürlerine meyl itdürmekdür.]][2882] **Te'sīs-i temhīd[2883]:** Muḳaddimāt-ı kāẕibe ile kendülerüñ[2884] resm-

---

[2865] ḳaṭᶜā: L'de yok

[2866] bir fırḳasınuñ: Ü1.21b, Ü2.19b, T.32a, Ü3.22b, İ2.24b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / birinüñ L.25a

[2867] āḫara: Ü1.21b, Ü2.19b, T.32a, Ü3.22b, İ2.24b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / birine L.25a

[2868] her birisi bir ġūne ḍalāletde: Ü1'de yok

[2869] biri birine: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok

[2870] ᶜadāvet üzre olup: Ü1.21b / ᶜadāvetde Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, İ2.24b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a

[2871] biri birini: Ü1.21b, Ü2.19b, Ü3.22b, İ2.24b, H2-1.27a, N.26a / birbirini T.32a, L.25a, Ü5.28a

[2872] şöyle: Ü2.19b, Ü3.22b, İ2.24b, H2-1.27a, N.26a / böyle T.32a, L.25a, Ü5.28a

[2873] [[şöyle melᶜūnlardur]]: Ü1'de yok

[2874] ve bu melāᶜinüñ baᶜżı ışṭılāḥ̂ātı vardur: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok

[2875] ve: Ü1'de yok

[2876] cümleden: Ü1.21a / ışṭılāḫlarında Ü2.19b, T.32a, L.25a, Ü3.22b, İ2.24b, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a

[2877] daḫi: Ü1'de yok

[2878] [[Serrāc olduġı … ḳatl olınmalarına bāᶜiṣ olur]]: Ü1'de yok

[2879] iderler: Ü2.20a, T.32b, Ü3.23a, İ2.26a, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / ider L.25b

[2880] u: Ü2.20a, T.32b, L.25b, İ2.26a, Ü5.28a, H2-1.27a, N.26a / Ü3' de yok

[2881] cimāᶜa: İ2.26a, N.26a, H2-1.27a / cimāᶜdur Ü2.20a, T.32b, L.26b, Ü3.23a / cimāᶜdur diyu Ü5.28a

[2882] [[eger cānib-i zühde …. küfürlerine meyl itdürmekdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[2883] Te'sīs-i temhīd: Ü1.21b, Ü2.20b, T.32b, Ü3.23a, İ2.26a, Ü5.28b, H2-1.27a, N.31a / Te'sīs ü temhīd L.26b

[2884] kendülerüñ: Ü1.21b, Ü2.20b, T.32b, Ü3.23a, İ2.36a, Ü5.28b, H2-1.27a, N.26a / kendilerinüñ L.25b

i fāsidlerine sevḳ itmekdür. [[Rabṭ-ı aḫẕ-ı ᶜahd u mīṯāḳda[2885] “ وَإِذْ أَخَذَ اللهُ[2886] مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ”-*“Ve iẕ eḫaẕe'llâhu mine'n-nebiyyīne mīṯāḳahum”*[2887] āyet-i kerīmesiyle istidlāl iderler. Baᶜdehü şöyle ᶜahd itdürürler kï anlaruñ küfriyyātını ḫāricden[2888] kimesneye[2889] ifşā itmeye, eger iderse nār u[2890] nūr oḳına uġraya.]][2891] **abṭ**: Umūr-ı müşkilenüñ ḥallini İmāma ḥavāle itmekdür. [[Cevābı āsān olan şey'i cüz'dendür diyü her birisi beyān ider. Cevābı müşkil olup beyānında ᶜāciz olduḳları umūrda bu maᶜnā külldendür bunı İmāmdan ġayrı kimesne ḥall idemez küllden olan müşkilātı teraḳḳī bulup derece-i imāmiyyeye ḳadem başmayan kimesne beyān eylemek cā'iz degildür diyü defᶜ[2892] iderler. **Teşkīk:** Erkān-ı şerīᶜata şekk ü şübhe ilḳā itmekdür. Meṣelā muḳaṭṭaᶜāt-ı suvere vāḳiᶜ olan ḥurūfdan murād nedür ve ḥā'iż olan ᶜavrat ṣavmı ḳażā idüp ṣalātı ḳażā itmemekden[2893] murād u maḳṣūd[2894] nedür ve bevl menīden ences iken bevlüñ ḫurūcından ġusl lāzım gelmeyüp menīnüñ ḫurūcından ġusl lāzım gelmek ᶜaḳla nice muvāfıḳ olup[2895] ve rekaᶜāt-ı ṣalātuñ kimi[2896] iki ve[2897] kimi üç ve[2898] kimi dört olmaḳ nedendür diyü umūr-ı taᶜabbüdiyyede[2899] muḫāṭabı vādī-i şekk ü şübhe ve bevādī-i reyb ü ḥayrete düşürmekle mülḥid-i müfsid[2900] eylemekdür. **Ḫalᶜ**, cemîᶜ[-i]

[2885] rabṭ-i aḫẕ-i ᶜahd u mīṯāḳda: İ2.26a / rabṭ-i aḫẕ-i ᶜahd u mīṯāḳdur Ü2.20a, Ü3.23a, N.26a / rabṭ-i aḫẕ-i ᶜahd u mīṯāḳ H2-1.27a / rabṭ-i aḫẕ u ᶜahd-i mīṯāḳ itmekdür L.25b / ve rabṭ-i ᶜaḫẕ u ᶜahd u mīṯāḳdur T.32b, Ü5.28b

[2886] اخذ الله - eḫāẕe'llâhu: Ü1.21b, Ü2.20b, T.32b, L.25b, Ü3.23a, İ2.36a, Ü5.28b, H2-1.27a, N.26a / Ayette geçen doğru ifade “أَخَذْنَا - eḫaẕnā” şeklindedir

[2887] “***Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık***. *Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.*” (Ahzab: 7)

[2888] ḫāricden: Ü2.20a, Ü3.23a,İ2.26a, H2-1.27b, N.26b/ T, L, Ü5'de yok

[2889] kimesneye: İ2.26a, N.26b, H2-1.27b / kimseye Ü2.20a, L.25b, Ü3.23a / kimse T.32b, Ü5.28b

[2890] u: Ü2.20a, Ü3.23a, İ2.26a, H2-1.27b, N.26b / T, L, Ü5'da yok

[2891] [[rabṭ-i aḫẕ-i ᶜahd u mīṯāḳdur …. nār u nūr oḳına uġraya]]: Ü1'de yok

[2892] defᶜ: Ü2.20a, T.33a, L.25b, Ü3.23a, İ2.26a, Ü5.28b / refᶜ H2-1.27b, N.26b

[2893] ḳażā itmemekden: Ü2.20a, T.33a, Ü3.23a, İ2.26a, Ü5.28b, H2-1.28b, N.326b / terkden L.26b

[2894] murād u maḳṣūd: H2-1.28b / maḳṣūd Ü2.20a, L.25b, Ü3.23a, İ2.26a, N.26b / murād T.33a, Ü5.28b

[2895] muvāfıḳ olup: Ü2.20a,Ü3.23a, H2-1.27b, N.26b / muvāfıḳ olur L.25b, İ2.26a / muvāfıḳ gelür T.33a, Ü5.28b

[2896] kimi: Ü2.20a, T.33a, L.25b, Ü3.23a, Ü5.28b, H2-1.27b / kimisi İ2.26a, N.26b

[2897] ve: L 'de yok

[2898] ve: L'de yok

[2899] taᶜabbudiyyede: Ü2.20a, T.33a, L.25b, İ2.26a, Ü5.28b, H2-1.27b, N.26b / taᶜabbudīde Ü3.23a

[2900] mülḥid-i müfsid: Ü2.20a, İ2.26a, H2-1.27b, N.31b / mülḥid ü müfsid T.33a, L.25b, Ü3.23b, Ü5.28b-29a

edyāndan ḫuṣūṣan dīn-i İslāmdan[2901] teberrā idüp baᶜdehü meẕheb-i melāḥideye tevellā eylemekdür. **Selḫ**, neᶜūẕubillâh[2902] iᶜtiḳādāt-ı[2903] dīniyyeden münseliḫ olup ḫurūc eylemekdür. Bu mertebe alāletden_ṣoñra cemīᶜ[-i] muḥarremātı istiḥlāle başlayup leẕẕāt-ı behīmiyye ile ālūde olurlar ve cemīᶜ[-i] umūr-ı şerᶜiyyeyi te'vīl iderler ve muᶜcizāt-ı enbiyāyı inkār idüp āyāt-ı ur'ānı te'vīlāt-ı melāḥide ile te'vīl idüp iḥyā-i mevti mevt-i cehl zā'il olup ḥayāt-ı ᶜilm ḥāṣıl olmaḳdur ve ᶜaṣā-yı Mūsá eşkāl-i seḥereyi[2904] yutmaḳ ażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selāmuñ[2905] yedinde[2906] ḫüccet-i ilâhiyyenüñ ẓuhūrı ile ḫuṣūmuñ kelāmı maḥv olmaḳdur diyü vücūh-i bāṭıla ile te'vīl-i fāsid daᶜvá itdiler.]][2907] Ve **vużū,** muḥabbet-i İmāmdan ᶜibāretdür. **Teyemmüm**, imām ġā'ib olıcaḳ Ḥüccetden aḫẕ eylemekdür. [[**Ṣalāt**, ilḥād ṭarīḳinden ġayrı münkerātı nehy iden nāṭıḳ-ı resūlden ᶜibāretdür.]][2908] **İḫtilām**, Sehven nā-ehle ifşā-yı sırdan ᶜibāretdür[2909]. **Ġusl**[2910]**,** Tecdīd-i ᶜuhūddan ᶜibāretdür. [[**Zekāt**, kelimāt-ı ilḥād ile tezkiye-i nefs itmekdür. **Kaᶜbe** ve **Ṣafā** Nebīdür. **Merve,** bāb-ı ᶜAlīdür.]][2911] **Mīḳāt**[2912], vaḳt-i istīnāsdur[2913]. **Telbiye**, muḫāṭabuñ icābetidür. **avaf-ı sebᶜa**,[2914] e'imme-i sebᶜaya[2915] işāretdür ve[2916] muḥabbetdür. **Cennet**, tekālīf-i şerᶜiyyeden[2917] bedenüñ

[2901] dīn-i İslāmdan: Ü2.20a, T.33a, Ü3.23b, İ2.26a, H3.36a, Ü5.28b, P.27b, Ü6.26a, H2-1.27b, M.46b, A2.25b, N.26b / dīn u İslāmdan L.25b
[2902] Selḫ neᶜūẕubillâh: Ü2.20a, T.33a, L.26a, Ü5.29a, H2-1.27b / Selḫ neᶜūẕubillâhi teᶜālá Ü3.23b / neᶜūẕubillâh Selḫ N.26b / neᶜūẕubi'llâhi teᶜālá Selḫ İ2.26b
[2903] iᶜtiḳādāt-ı: Ü2.20a, T.33a, L.26a, Ü3.23b, İ2.26b, Ü5.29a, H2-1.27b, N.26b / iᶜtiḳād-ı T.33a, Ü5.29a
[2904] eşkāl-i seḥereyi: Ü2.20a, T.33a, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29a, H2-1.27b / ipleri İ2.26b / N'de yok
[2905] ᶜaleyhi's-selāmuñ L.26a / ᶜaleyhi's-selām Ü3.23b, Ü5.29a / Ü2, T, İ2, H2-1, N'de yok
[2906] yedinde: Ü2.20a, L.26a, Ü3.23b, İ2.26a, H2-1.27b, N.27a / yedinde olan T.33a, Ü5.29a
[2907] [[Cevābı āsān olan şey'i cüz'dendür … te'vīl-i fāsid daᶜvá itdiler]]: Ü1'de yok
[2908] [[Ṣalāt ilḥād … ᶜibāretdür]]: Ü1'de yok
[2909] İḫtilām sehven nā-ehle ifşā-yı sırdan ᶜibāretdür: L'de yok
[2910] Ġusl: Ü1.21b, Ü2.20b, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / ve Ġusl T.33b, L.26a, Ü5.29a
[2911] [[Zekāt kelimāt-ı ... bāb-ı ᶜAlīdür]]: Ü1'de yok
[2912] Mīḳāt: Ü1.21b, Ü2.20b, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / ve Mīḳāt T.33b, L.26a, Ü5.29a
[2913] istīnāsdur: Ü1.21b, İ2.26b, N.27a / istîsnādur Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29a, H2-1.28a
[2914] Ṭavāf-ı sebᶜa: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, İ2.26b, Ü5.29a, H2-1.28a, N.27a / Ṭavāf Ü1.21b
[2915] sebᶜaya: Ü1.21b, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / sebᶜiyyeye Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü5.29a
[2916] işāretdür ve: T.33b, Ü5.29a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[2917] tekālif-i şerᶜiyyeden: Ü2.20b, L.26a, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / tekālif-i şerᶜiyyedür T.33b, Ü5.29a / tekālifden Ü1.21b

bi'l-külliyye istirāḥatidür[2918]. **Nār-ı Cehennem**[2919], isticmāl-i tekālīfüñ[2920] meşaḳḳatidür [[diyü herze söylerler. Ḥāşā şümme ḥāşā[2921] enbiyā vü evliyā[2922] birer[2923] cārifler idiler[2924] ve bizüm cemīc[-i] umūr-ı ilḥādiyyemüze[2925] vāḳıflar idiler lâkin ḫalḳı ḥıfẓ u żabṭ içün birer ḳānūn u ṭarīḳat beyān idüp ol ṭarīḳata şerīcat didiler]][2926] ve şerc-i şerīfe ḥāşā[2927] "عادة البلد لحفظ المال و الولد" - "*cādetu'l-beled li-ḥıfẓi'l-māl ve'l-veled"* diyüp nice elfāẓ-ı mühmele söylemegin bunlar[2928] ḥaşr-ı ecsādı ve Rabbu'l-cibādı ḥāşā inkār eylediler. Aña bināen[2929] Kāfir[2930] ü Cehūddan bunlar eşeddür ġażibe'llâhu caleyhim ecmacīn. Çün ol muḥaḳḳıḳ-ı dīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn olan nūr-ı dīde-i curefā-yı zamān acnī[2931] Cenāb-ı[2932] ażret-i Ḫˇāce-i Cihān kelimāt-ı melāḥideyi bu vech_ile tafṣīl idicek İslām Baba didi_kï [[ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey menbac-ı faż̧l u[2933] cirfān]][2934] çünkï bu gürūh-ı mekrūhuñ meẕheb-i bāṭılları felāsife-i Yehūdiyāndan ve cAyyāriyye-i[2935] Mecūsiyāndan mesrūḳ u[2936] mürekkeb idügin beyān

[2918] istirāḥatidür: Ü1.21b, Ü2.20b, T.33b, L.26a, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / istirāḥatdur Ü3.23b, Ü5.29a
[2919] Nār-ı Cehennem: Ü2.20b, L.26a, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / Ve nār-ı Cehennem Ü3.23b / Cehennem Ü1.21b, T.33b, Ü5.29a
[2920] tekālīfüñ: Ü1.21b, Ü2.20b, T.33b, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / tekālīf L.26a, Ü5.29b
[2921] ḥāşā şümme ḥāşā: L.26a, Ü3.23b, İ2.26b, Ü5.29b, M.47b / ḥāşā ve şümme ḥāşā Ü2.20b, T.33b, H2-1.28a, N.27a
[2922] evliyā: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / evliyāyı İ2.26b
[2923] birer: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / İ2'de yok
[2924] idiler: Ü2.20b, Ü3.23b, İ2.26b, H2-1.28a, N.27a / T, L, Ü5'de yok
[2925] ilḥādiyyemüze: Ü2.20b, T.33b, Ü3.23b, İ2.26b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / ilḥādümüze L.26a
[2926] [[diyü herze …. şerīcat didiler]]: Ü1'de yok
[2927] ḥāşā: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok
[2928] nice elfāẓ-ı mümele söylemegin bunlar: Ü1.21b / Diğer nüshalarda yok
[2929] ḥaşr-ı ecsādı … Aña bināen: Ü1'de bu kısım yok
[2930] kāfir: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / kāfirden Ü1.21b, İ2.26b
[2931] olan nūr-dīde-i curefā-yı zamān acnī: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / olan nūr-dīde-i cirfān-ı zamān acnī İ2.26b / ve menbac-ı faż̧l u cirfān Ü1.21b
[2932] Cenāb-ı: Ü2.20b, T.33b, L.26a, Ü3.23b, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / Ü1, İ2'de yok
[2933] u: Ü2.20b, T.33b, İ2.27a, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27a / L, Ü3'de yok
[2934][ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey menbac-ı faż̧l u cirfān]: Ü1'de yok
[2935] Yehūdiyāndan ve cAyyāriyye-i Mecūsiyāndan: Ü1.22a, Ü2.20b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28a, N.32a / Yehūdiyāndan ve cAyyāriyān-ı Mecūsiyāndan T.34a, Ü5.29b / Yehūdiyāndan ve cAyyār-ı Mecūsiyāndan L.27b
[2936] u: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b / H2-1, N'de yok

idüp ve baᶜżı aḥvāllerin[2937] ᶜayān[2938] eylediñüz[2939] ẕāt-ı sütūdeṣıfātuñuzdan tażarruᶜ u tevaḳḳuᶜ iderüm_kï ol felāsife-i Yehūdiyān ve zümre-i Mecusiyānuñ daḫi ᶜaḳāyid-i bāṭılaların[2940] beyān idüp baᶜdehü cihet-i [[küfr ü fesādların daḫi ᶜayān itmekle ol fırḳa-i ālle ve zümre-i mu illenüñ]][2941] küfr ü ḳabāḥatleri ve ilḥād u ḍalāletleri[2942] ẓāhir ü bāhir[2943] ola didükde ol[2944] Ḫˇāce-i Cihān ve maᶜden-i ᶜilm ü ᶜirfān[2945] buyurdı_kï[2946]: [[Ey ṭālib-i maᶜrifet-i ḥaḳāyıḳ ve ey rāġıb-ı taᶜallüm-i daḳāyıḳ]][2947] ol ṭavā'ifüñ[2948] ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya müteᶜalliḳ olan iᶜtiḳādāt-ı fāsidesi[2949] ve her birinüñ ecvibe-i vāridesi[2950] ḫāyli[2951] tafṣīle muḥtāc aḥvāldur[2952] ammā [[fīzamānināā bu gürūh-ı fācire ḫalḳ içre ziyy-i fuḳarā çoḳ olmaġla taḥrīr u tasṭīr idelüm kï ḳażā ile rāst gelindükde aḥvāllerine ıṭṭılāᶜ ile necāt bulınup bu ḥaḳīre daḫi ᶜinde'llâhi teᶜālá derecāt ḥāṣıl ola]][2953] [[Çünkï semᶜ-i ḳabūl ve iẕᶜān ile istimāᶜ idersin ᶜale'r-re'si ve'l-ᶜayn cümlesini taḥrīr u taḳrīr idelüm diyüp[2954] buyurdılar kï[2955]]][2956]

[2937] aḥvāllerin: Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27b / kelimāt-ı fāsidelerin Ü1.21b

[2938] ᶜayān Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, Ü3.24a, İ2.27a, H3.36b, Ü5.29b, P.28a, Ü6.26b, H2-1.28a, M.48a, A2.26a, N.27b / ẕikr L.26b

[2939] eyledüñüz: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, Ü3.24a, İ2.24a, Ü5.29b, H2-1.28a, N.27b / eyledigüñüz L.26b

[2940] ᶜaḳāyid-i bāṭılaların: Ü1.22A, Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, H3.36b, Ü5.29b, P.228, Ü6.26b, M.48a,A2.26a, N.27b / ᶜaḳāyid-i bāṭıla vü fāsidelerini H2-1.28b

[2941] [[küfr ü fesādların daḫi ᶜayān ….ve zümre-i muḍillenüñ]]: Ü1'de yok

[2942] küfr ü ḳabāḥatleri ve ilḥād u ḍalāletleri: Ü1.22a, Ü2.20b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28b, N.27b / küfr ü ḳabāḥatleri ve ilḥād-ı ḍalāletleri L.26b / küfr ü ilḥād ve ḍalālet ü ḳabāḥatleri T.34a, Ü5.29b, Ü6.26b

[2943] ü bāhir: Ü1'de yok

[2944] ol: Ü1'de yok

[2945] ve maᶜden-i ᶜilm ü ᶜirfān: Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28b, N.27a / Ü1, Ü5'de yok

[2946] buyurdı_kï: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, L.26b, İ2.27a, H3.37a, Ü5.29b, P.29b, Ü6.26b ,H2-1.28b, A2.26b, N.27a / buyurdılar_kï Ü3.24a, M.48a

[2947] [[ey ṭālib-i maᶜrifet-i… taᶜallüm-i daḳāyıḳ]]: Ü1'de yok

[2948] ṭavā'ifüñ: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b / ṭavā'if H2-1.28b, N.27b

[2949] fāsidesi: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b, N.27b / fāsidesini L.26b

[2950] vāridesi: Ü1.22a, Ü2.20b, T.34a, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b, N.27b / vāridesini L.26b

[2951] ḫaylī: H2-1.28b, N.27b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5'de yok

[2952] muḥtāc aḥvāldur: Ü2.20b, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.29b, N.27b / muḥtācdur Ü1.22a

[2953] [[fī-zamānināā … derecāt ḥāṣıl ola]]: Ü1.22a / Diğer nüshalarda yok

[2954] diyüp: T.34a, İ2.27a, Ü5.30a, N.27b / diyü Ü2.20b, L.26b, Ü3.24a, H2-1.28b

[2955] buyurdılar kï: Ü2.20b, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28b, N.27b / buyurdı_kï T.34a, Ü5.30a

[2956] [[Çünkï semᶜ-i … buyurdılar_kï]]: Ü1'de yok

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥāḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād[2957]

Maᶜlūm ola kï[2958] mebde' vü[2959] meᶜād emrinde[2960] ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyādan hem ᶜaḳl hem naḳl ile baḥş iden ṭavā'if-i aṣḥāb-ı edyān-ı maᶜrūfe beyne'n-nās maᶜlūmdur. Ve mücerred ᶜaḳl_ile baḥş iden ṭavā'if gürūh-ı felāsifedür kï anlar[2961] ḥaḳḳında "من اراد ان يقيس ملك الله تعالى بمكيال عقله وحيدا فقد ضلّ ذلك ضلالا بعيدا"-"*Men erāde en-yeḳīse mulke'llâhi teᶜālá bi-mikyāli ᶜaḳlihi vaḥīden fe-ḳad ḍalle ẕâlike ḍalālen baᶜīden*"[2962] dinmişdür.

[94] Naẓm[2963] [Senāyī (?)]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün fāᶜilün]

فکرها عاجزاست دراوصافش	Fikrhā ᶜācizest derevṣāfeş
عقلها هرزه میزند لافش	ᶜAḳlhā herze mī-zened lāfeş[2964]
عقل عقلست جان جانست او	ᶜAḳl-i ᶜaḳlest cān-i cānest ū
آن کزو برترست آنست او	Ān kezū berterest ānest ū[2965]

[2957] Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥāḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād: Ü1.22a / Diğer nüshalarda bu ifade yok

[2958] maᶜlūm ola kï: Ü1.22a / Diğer nüshalarda yok

[2959] vü: Ü2.20b, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28b, N.27b / T, Ü5'de yok

[2960] emrinde: Ü1.22a, L.26b / emrinden Ü2.20b, T.34a, Ü3.24a, İ2.27a, Ü5.30a, H2-1.28b, N.27b

[2961] anlar: Ü1.22a, Ü2.21a, T.34a, L.26b, Ü3.24a, İ2.27a, H2-1.28b, N.27b / anlaruñ Ü5.30a

[2962] "*Allah'ın mülkünü sadece aklının terazisiyle ölçmeye çalışan, derin bir sapıklığa düşmüştür*."

[2963] Naẓm: Ü1.22a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu iki beyitten ikincisinin çok küçük bir farkla Senā'ī'nin (ö. 525 H/1131?) Hadîkatu'l-Hakîkat ve Şerîatu't-tarîkat adlı eserde yer aldığı tespit edilmiştir:

عقل عقلست و جان جانست او ᶜAḳl-i ᶜaḳlest ū cān-i cānest ū

انکه زین برترست انست او Ān kï z'īn berterest ānest ū

[bk. Ḥadīḳatu'l-Ḥaḳīḳat ve Şerīᶜatu'ṭ-ṭarīḳat-i Senāyī, El-Bābu'l-Evvel, Dertevḥīd-i Bārī Teᶜālá http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0E5Y (18.06.2020)]

[2964] "*Fikirler, O'nun vasıflarını anlatmaktan acizdir; Akılların söylediği saçmadır*."

[2965] "*O, aklın aklıdır, canın canıdır; O, üstün olan herkesten daha üstündür.*"

[Neşr] İmdi maᶜlūm ola kï ṭā'ife-i felāsife üç fırḳadür kï ẕikr olınur[2966]: Dehriyyūn ve[2967] abīᶜiyyūn ve[2968] İlâhiyyūndur. Ve felāsife-i Dehriyyūn zümre-i felāsifenüñ ḳudemāsına dirler. Bunlar cümlesinüñ eskisidür[2969] ve bunlaruñ bir ḳısmına Dehriyye-i muᶜaṭṭala dirler[2970] ve bir ḳısmına daḫi[2971] Sūfisṭā'iyye[2972] dirler. Dehriyye-i muᶜaṭṭala şol ṭā'ifedür kï ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı fehm içün iḳāmet-i delīl ü[2973] bürhān semtine ve ᶜaḳl_ile fikr ü iẕᶜān cānibine ḳaṭᶜā[2974] teveccüh ü ictihād itmeyüp mücerred fehmlerini miṣāl-i behāyim ḥiss ü müşāhede itdüklerine[2975] ḥaṣr idüp didiler kï görürüz kï[2976] her ḥayvān nuṭfeden ve her nuṭfe ḥayvāndan[2977] ve her decāce beyżadan ve her beyża decāceden ḥāṣıl olur ve semāyı devr-i dā'im[2978] üzre ve arżı dā'imā ḳarār üzre müşāhede iderüz ve[2979] ᶜāḳile müşāhede gibi şāhid olmaz diyüp [[öyle olsa bu vechile müşāhede itdigümüz ᶜulviyyāt ü sefiliyyātuñ her cinsi ve her nevᶜi gördigümüz üzre ezelī vü ebedīdür ve müşāhede itdigümüzden ġayrı mevcūd yoḳdur ve[2980] bu eşyāyı bir ḫalḳ ider ṣāniᶜ görmedigümüz içün[2981] yoḳdur dirüz. Efrād-ı ᶜālem kendi ẕātından olur cümlesi ḳadīmdür[2982] ḥāṣā ṣümme ḥāṣā[2983] bi-lā ṣāniᶜ vücūd fenā bulur diyü]][2984]

[2966] kï ẕikr olınur: Ü1'de yok

[2967] ve: L.26b / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5,H2-1, N'de yok

[2968] ve: T.34a, L.26b, Ü5.30a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[2969] bunlar cümlesinüñ eskisidür: Ü1'de yok

[2970] dirler: Ü1'de yok

[2971] daḫi: Ü2.21a, Ü3.24a, İ2.27b, H2-1.28b, N.27b / Ü1, T, Ü5, L'de yok

[2972] Sūfisṭā'iyye: Ü1.22a, Ü2.21a, İ2.27b, Ü5.30a, H2-1.28b, N.27b / Ẕūfisṭā'iyye T.34b, L.27a, Ü3.24a

[2973] ü: Ü1'de yok

[2974] ḳaṭā: Ü1'de yok

[2975] müşāhade itdüklerine: Ü2.21a, T.34b, L.27a, Ü3.24a, İ2.27b, Ü5.30a, H2-1.28b, N.27b / müṣāhadeye Ü1.22a

[2976] görürüz kï: Ü1'de yok

[2977] ve her nuṭfe ḥayvāndan: Ü1.22a, Ü2.21a, L.27a, Ü3.24b, H2-1.29a, N.28a / ve her ḥayvan nuṭfeden T.34b / Ü5'de yok

[2978] devr-i dā'im Ü2.21a, T.34b, L.27a, Ü3.24b, Ü5.30a, H2-1.29a / dā'imā devr Ü1.22a, İ2.27b, N.28a

[2979] ve: Ü1'de yok

[2980] ve: T.34b, L.27a, Ü5.30b, H2-1.28b/ Ü1, Ü2, Ü3, İ2, N'de yok

[2981] görmedügümüz içün: Ü2.21a, T.34b, Ü3.24b, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / görmedügümüzden L.27a

[2982] Efrād-ı ᶜālem kendi ẕātından olur cümlesi ḳadīmdür: Ü2.21a, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, H2-1.29a, N.28a / T, Ü5'da bu kısım yok

[2983] ḥāṣā ŝümme ḥāṣā: Ü5.30b / ḥāṣā Ü2.21a, T.34b, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, H2-1.29a, N.28a

[2984] [[Öyle olsa bu vechile …. bi-lā ṣāniᶜ vücūd fenā bulur diyü]: Ü2.21a, T.34b, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / ḳıdeme ẕāhib oldılar Ü1.22b

mebde' vü meᶜād emrinde ḳaṭᶜā fikr ü naẓar itmediler. Bunlar nehc-i şerīᶜatden ḫāriclerdür [2985].

[95] Beyt[2986]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün fāᶜilün]

هرچه درعقل وشرع بد باشد Herçï derᶜaḳl u şerᶜ bed bāşed

نکند هر که باخرد باشد Nekuned her kï bā-ḫired bāşed[2987]

[Neşr] Ve Sūfisṭā'iyye kï ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya münkirlerdür. Anlar da[2988] üç fırḳa olmışlardur: ᶜİndiyye, ᶜİnādiyye, Lāedriyye[2989]. [[ᶜİndiyye dirler kï ḥaḳāyıḳ-ı eşyā iᶜtiḳāda tābiᶜdür. Bir şey'e cevher[2990] iᶜtiḳād iderseñ cevherdür[2991] ᶜaraż iᶜtiḳād iderseñ ᶜarażdur[2992] ḳadīm iᶜtiḳād iderseñ ḳadīmdür[2993] ḥādiṯ iᶜtiḳād iderseñ ḥādiṯdür dirler. ᶜİnādiyye ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı inkār idüp dir kï[2994] ḥaḳāyıḳ-ı eşyā evhām u ḫayālātdur ṣu üzerinde naḳş gibidür[2995] dirler.]][2996] Lāedriyye her[2997] şey'üñ ṯubūtına ve ᶜadem-i ṯubūtına[2998] ᶜalem olmaz dirler ve her birisi şöyle dir kï ben kendü ẕātumuñ

[2985] nehc-i şerīᶜatden ḫāriclerdür: Ü1.22b / kāfirler melᶜūnlardur ve münkirlerdür Ü5.30b / kāfir-i melᶜūnlardur diyü münkrilerdür T.34b / kāfirler ve münkirlerdür diyü münkirlerdür L.27a /kāfirler melᶜūnlardur Ü2.21a, H2-1.29a / kāfirler ve melᶜūnlardur Ü3.24b, İ2.27b

[2986] Beyt: Ü1.22b / İ2'de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok

[2987] "*Akıllı kişi, akla ve şeriata göre kötü olan bir şeyi yapmaz*."

[2988] anlar da: Ü1.22b / Diğer nüshalarda yok

[2989] ᶜİndiyye ᶜİnādiyye Lā-edriyye: Ü1.22b, Ü2.21a, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, H2-1.29a, N.28a / ᶜİnādiyye ᶜİndiyye Lā-edriyye T.34b, Ü5.30b

[2990] cevher: Ü1.22b, Ü2.21a, İ2.27b, H2-1.29a, N.28a / cevāhir T.35a, L.27a, Ü3.24b, Ü5.30b

[2991] cevherdür: Ü2.21a, T.35a, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / cevher Ü1.22b

[2992] ᶜarażdur: Ü2.21a, T.35a, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / ᶜaraż Ü1.22b

[2993] ḳadīmdür: Ü2.21a, T.35a, L.27a, Ü3.24b, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / ḳadīm Ü1.22b

[2994] dir kï: Ü1'de yok

[2995] ṣu üzerinde naḳış gibidür: Ü1'de yok

[2996] [[ᶜİndiyye … gibidür dirler]]: Ü1.22b, Ü2.21a, Ü3.24b, İ2.27b, H2-1.29a, N.28a / ᶜİnādiyye ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı inkār idüp dir kï ḥaḳāyıḳ-ı eşyā evhām u ḫayālātdur ṣu üzerinde naḳış gibidür dirler. Ammā ᶜİndiyye dirler ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyā iᶜtiḳāda tābiᶜdür. Bir şey'i cevāhir iᶜtiḳād iderseñ cevherdür ᶜaraż iᶜtiḳād iderseñ ᶜarażdur ḳadīm iᶜtiḳād iderseñ ḥādiŝdür dirler T.34b-35a, L.27a, Ü5.30b

[2997] her: Ü1.22b, Ü2.21a, T.35a, L.27a, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / bir Ü3.24b

[2998] ve ᶜadem-i ŝubūtına: Ü1.22b, Ü2.21a, T.35a, L.27a, İ2.27b, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / Ü3'de yok

vücūdına[2999] şekk iderüm ve şekk itdügüme şekk iderüm ve şekk itmedügüme daḫi şekk iderüm[3000] ilá ġayri'n-nihāye şekk iderüm dimekden ḫālī olmazlar[3001]. [[Ve ṣūretā ḥaḳḳ resminde olup ḥaḳīḳātde bāṭıl olan kelāma safsaṭā dirler.]][3002] Muḥaṣṣal[3003] felāsifenüñ Dehriyyesi ve Sūfisṭā'iyyesinüñ ne felsefede ne dīn ü milletde ḳaṭ'ā iʿtibārları[3004] yoḳdur. Yaʿnī felāsife ve ehl-i milel ḳaṭ'ā bunlaruñ kelāmlarına ḥükm virmeyüp cümle ḳavilleri fāsid ü bāṭıl olduġına ittifāḳ itmişlerdür. [[Zīrā hīçbir sözlerinde ḥüccet-i bürhān mülāḥaẓa itmemişlerdür. Anuñçün beyne'ṭ-ṭavā'if merdūdlerdür.]][3005] Melāḥide ekṣer[3006] bunlara mā'illerdür ve bunlaruñ küfriyyātı[3007] ile ʿāmillerdür. Ve felāsifenüñ ikinci fırḳāsı kï[3008] Felāsife-i Ṭabīʿiyyūndur. Bunlar ʿaḳl u fikr ile ṭabāyiʿ-i eşyādan baḥṣ itmegin Ṭabīʿiyyūn diyü tesmiye olınmışdur. Bunlar daḫi[3009] üç ḳısımdür: Ḳudemā-i Ṭabīʿiyyūn ve[3010] Ṭabīʿiyyūn-i Hindiyye, ve[3011] Ṭabīʿiyyūn-ı Müte'aḫḫirūn[3012]. Pes imdi Ḳudemā-i Ṭabīʿiyyūnüñ daḫi[3013] Dehriyye gibi ne[3014] felsefede ve ne[3015] dīn ü milletde ḳaṭ'ā iʿtibārları yoḳdur. [[Bunlar egerçï delīl-i ʿaḳlī semtine fi'l-cümle sālik olmışlardur ammā ẕikr itdükleri delīlleri ġāyet fesād u żaʿf üzredür. Anuñ_içün sözlerine ʿamel yoḳdur.]][3016] Melāḥidenüñ bunlara

---

[2999] vücūdına: Ü1.22b / varlıġına Ü2.21a, T.35a, L.27b, Ü3.24b, İ2.28a, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a

[3000] ve şekk itmedügüme daḫi şek iderüm: Ü1.22b, Ü2.21a, L.27b, Ü3.24b, İ2.28a, H2-1.29a, N.28a / T, Ü5'de yok

[3001] olmazlar: Ü1.22b, İ2.28a, N.28a / olmaz: Ü2.21a, T.35a, L.27b, Ü3.24b, Ü5.30b, H2-1.29a

[3002] [[ve ṣūretā ḥaḳḳ resminde … kelāma safsaṭā dirler]]: Ü1'de yok

[3003] muḥaṣṣal: Ü1.22b / Diğer nüshalarda yok

[3004] ne felsefede ne dīn ü milletde ḳaṭ'ā iʿtibārları: Ü2.21a, T.35a, Ü3.24b, İ2.28a, Ü5.30b, H2-1.29a, N.28a / ne felsefeden ne dīn u milelden āgāhları yoḳdur Ü1.22b

[3005] [[zīrā hīçbir sözlerinde …. beyne'ṭ-ṭavā'if merdūdlerdür]]: Ü1'de yok

[3006] ekṣer: Ü1.23a, Ü2.21b, T.35a, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, N.28b / ekṣeri Ü5.30b, H2-1.29b

[3007] bunlaruñ küfriyyātı: Ü1.23a, Ü2.21b, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / bunlar küfriyyāt T.35a, Ü5.30b

[3008] kï: Ü2.21b, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, N.28b / Ü1, T, Ü5, H2-1'de yok

[3009] daḫi: Ü1.23a, T.35a, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, Ü5.31a, N.28b / Ü2, H2-1'de yok

[3010] ve: T.35a, L.27b, Ü5.31a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3011] ve: T.35a, L.27b, Ü5.31a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3012] Müte'aḫḫirūn: Ü1.23a, Ü2.21b, Ü3.25a, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / Müte'aḫḫirīn T.35a, L.27b, Ü5.31a

[3013] pes imdi Ḳudemā-i Ṭābīʿiyyūnüñ daḫi: Ü1.23a, Ü2.21b, T.35b, Ü3.25a, İ2.28a, Ü5.31a, H2-1.29b, N.28b / Ammā bu Ṭabīʿiyyūna ḳudemā-i Ṭabīʿiyyūn dirler L.27b

[3014] ne: Ü1.23a, L.27b, İ2.28a, N.28b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3015] ne: Ü1.23a, Ü2.21b, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / T, Ü5'de yok

[3016] [[bunlar egerçï … sözlerine ʿamel yoḳdur]]: Ü1'de yok

daḫi ziyāde meyli[3017] vardur [[kï ekṣer-i kelāmları Dehriyye ile Ḳudemā'-i Ṭabīᶜiyyūndan āḫẕ u sirḳa olınmışdur. Bunlar beyne'l-ᶜuḳalā meẕmūm olup bunlaruñ cümle sözleri her ehl-i ᶜilm ve[3018] ehl-i millet yanında bāṭıl u merdūd olduġı_içün ġāyet melᶜūnlıḳlarından küfriyyātların[3019] bu maḳūle ṭavā'if-i[3020] bāṭıladan aḫẕ idüp ḳaṭᶜā ᶜuḳalādan bir ferdi[3021] begenmez iken bu maḳūle erāẕil-i melāᶜīne taḳlīd idüp kelimāt-ı bāṭılalarını başları üzerinde[3022] ṭutarlar şöyle[3023] bīidrāk ü bīdīn[3024] melᶜūnlardur.]][3025]

[96] Mışraᶜ[3026]

[Fāᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

Var ḳıyās eyle kï mülḥid nice_ola[3027]

[Neṣr] Ve bu ḳudemā-i Ṭābīᶜiyyūn Dehriyye gibi inkār-ı ṣāniᶜ itmişlerdür ve ᶜāleme ḳadīm dimişlerdür[3028] ḥāṣā[3029] lâkin bunlar her cinsi[3030] ve her nevᶜi ḳadīmdür dimezler. Belkï dirler kï bu mevcūdātuñ içinde bir aṣl-ı ḳadīm vardur. Cemīᶜ[-i] mevcūdāt ol aṣl-ı ḳadīmden vücūda gelmişdür diyü zuᶜm iderler. Lâkin ol ḳadīm didükleri aṣlda iḫtilāf itmişlerdür. [[Ve cemīᶜ[-i] ᶜālem-i ᶜulvī vü süflīnüñ cümlesinüñ ᶜāmme-i felāsife ve sā'ir ᶜuḳalā ḳatında nihāyeti vardur diyü ittifāḳ itmişlerdür lâkin Ehl-i Hindüñ ekṣeri ḳatında ᶜālem mütenāhī degildür diyü zuᶜm olınmışdur]][3031]. Ve

---

[3017] meyli: Ü1.23a, Ü2.21b, T.35b, L.27b, İ2.28b, Ü5.31a, H2-1.29b, N.28b / meylleri Ü3.25a
[3018] her ehl-i ᶜilm ve: Ü2.21b, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / T, L, Ü3, Ü5'de yok
[3019] küfriyyātların: Ü2.21b, L.27b, Ü3.25a, İ2.28a, N.28b / küfriyyātlarını T.35b, Ü5.31a, H2-1.29b
[3020] ṭavā'if-i: Ü2.21b, Ü3.25a, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / ṭā'ife-i T.35b, L.27b, Ü5.31a
[3021] ferdi: Ü2.21b, Ü3.25a, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / ferd T.35b, L.27b, Ü5.31a
[3022] başları üzerinde: Ü2.21b, İ2.28a, H2-1.29b, N.28b / başları üzerine T.35b, L.27b, Ü5.31a / başları üzre Ü3.25a
[3023] şöyle: Ü2.21b, L.28a, Ü3.25a, İ2.28b, H2-1.29b, N.28b / böyle T.35b, Ü5.31b
[3024] bīidrāk u bīdīn: Ü2.21b, T.35b, L.28a, Ü3.25a, Ü5.31b, H2-1.29b / bīdīn u bīidrāk İ2.28b, N.28b
[3025] [[kï ekṣer-i kelāmları … bīdīn melᶜūnlardur]]: Ü1'de yok
[3026] Mışraᶜ: N.28b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de başlık yok / Ü1'de bu mısra yok
[3027] ola: Ü2.21b, Ü3.25a, İ2.28b, H2-1.29b, N.28b / olur T.35b, L.28a, Ü5.31b
[3028] ᶜāleme ḳadīm dimişlerdür: Ü2.21b, T.35b, L.28a, Ü3.25a, İ2.28b, Ü5.31b, H2-1.30a, N.28b / ḳıdeme ẕāhib olmışlardur Ü1.23a
[3029] ḥāṣā: Ü5.31b / Diğer nüshalarda yok
[3030] cinsi: Ü1.23a, T.35b, L.28a, Ü5.31b / cins Ü2.21b, Ü3.25a, İ2.28b, H2-1.30a, N.28b
[3031] [[ve cemīᶜ-i ᶜālem-i ᶜulvī … diyü zuᶜm olınmışdur]]: Ü1'de yok

daḫi maᶜlūm ola kï ecsām-ı ᶜālemüñ ḥudūṣı bābında bi-ḥasbi'l-farż dört iḥtimāl[3032] vardur. Vech-i evvel[3033] muḥdeṣu'ẕ-ẕāt ve'ṣ-ṣıfāt olmaḳ, vech-i ṣānī[3034] ḳadīmu'ẕ-ẕāt ve'ṣ-ṣıfāt olmaḳ, vech-i ṣāliṣ[3035] ḳadīmu'ẕ-ẕāt muḥdeṣu'ṣ-ṣıfāt olmaḳ, vech-i rābiᶜ[3036] muḥdeṣu'ẕ-ẕāt ḳadīmu'ṣ-ṣıfāt olmaḳ. Bu vech-i rābiᶜa ᶜuḳalādan bir ferd ẕāhib olmamışdur ve Cālinūs bu vücūhuñ[3037] birisine[3038] ẕāhib olmayup tevaḳḳuf itmişdür.

Ammā vücūh-ı ṣelāṣe-i bāḳiyyenüñ her birine bir ṭā'ife ẕāhib olmışdur. Vech-i evvele cemīᶜ[-i][3039] cumhūr-ı aṣḥāb-ı milel ü edyān yaᶜnī Müslimīn ü Naṣārā ve Yehūd u Mecūs ve ġayrihim ẕāhib olup dimişlerdür kï cemīᶜ[-i] ecsām-ı ᶜālem-i ᶜulvī vü süflīnüñ ẕātı vü ṣıfātı ḥādiṣ u muḥdeṣdür ve[3040] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ[3041] ẕāt u ṣıfātından ġayri ḳadīm yoḳdur diyü ittifāḳ itmişlerdür. Vech-i ṣānīye[3042] Arisṭo ve Ebū Naṣr Fārābī ve Ebū ᶜAlī ibn-i Sīnā[3043] ve sā'ir felāsife-i İlâhiyyūn ẕāhib olup dimişlerdür kï eflāküñ ẕātı ve ṣıfātı[3044] ḳārresi[3045] miḳdārı ve şekli[3046] gibi cümlesi ḳadīmdür ammā ḥarekāt u evżāᶜuñ her birisi hādiṣ ve mesbūḳ bi'l-āḫardür lâkin ḥarekātınuñ evveli ve ibtidāsı[3047] yoḳdur. Pes ḥārekāt ü evżāᶜı bi-nevᶜihā ḳadīmedür[3048]

[3032] iḥtimāl: Ü1.23a, Ü2.21b, L.28a, Ü3.25b, İ2.28b, H2-1.30a, N.29a / iḥtimāli T.36a, Ü5.31b

[3033] vech-i evvel: Ü1.23a, Ü2.21b, L.28a, Ü3.25b, İ2.28b, H2-1.30a, N.29a / evvelki T.36a, Ü5.31b

[3034] vech-i ṣānī: Ü1.23a, Ü2.21b, L.28a, Ü3.25b, İ2.28b, H3.39a, H2-1.30a, M.50b, A2.27b, N.29a / ikinci T.36a, Ü5.31b, P.30a, Ü6.28a

[3035] vech-i ṣāliṣ: Ü1.23a, Ü2.21b, L.28a, Ü3.25b, İ2.28b, H2-1.30a, N.29a / üçüncü T.36a, Ü5.31b

[3036] vech-i rābiᶜ: Ü1.23a, Ü2.21b, L.28a, Ü3.25b, İ2.28b, H2-1.30a, N.29a / dördüncü T.36a, Ü5.31b

[3037] bu vücūhuñ: Ü1.23a, İ2.28b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[3038] birisine: Ü1.23a, Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.28b, H2-1.30a, N.29a / birine T.36a, L.28a, Ü5.31b

[3039] cemīᶜ: Ü1.23a, İ2.28b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[3040] ve: T.36a, L.28a, Ü5.32a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3041] Teᶜālá ḥażrerlerinüñ: Ü2.22a, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30a, N.29a / Teᶜālá Ḥażretinüñ İ2.38b / Teᶜālánuñ Ü1.23a, T.36a, L.28a

[3042] ṣānīye: Ü1.23a, İ2.38b, L.28a / ŝāniye Ü2.22a, T.36a, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-2.30a, N.29a

[3043] İbn-i Sīnā: Ü2.22a, N.29a / bin Sīnā L.28a, Ü3.25b, İ2.38b, H2-1.30a / Sīnā T.36a, Ü5.32a / Ü1'de yok

[3044] ẕātı ve ṣıfātı: Ü2.22a, T.36a, L.28a, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30a, N.29a / ẕātı ve ṣıfāt Ü1.23b, İ2.28b

[3045] ḳārresi?: Ü1.23b, İ2.28b / ḳaresi Ü2.22a, T.36a, L.28a, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30a, N.29a /

[3046] miḳdārı ve ṣekli Ü2.22a, T.36a, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30a, N.29a / miḳdār u ṣekl Ü1.23b, İ2.28b

[3047] ve ibtidāsı Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.39a, N.29b / ibtidāsı H2-1.30b / ve āḫiri T.36a, L.28b, Ü5.32a / Ü1'de yok

[3048] ḳadīmedür Ü1.23b, T.36b, L.28b, İ2.29a, Ü5.32a, N.29b / ḳadīmdür Ü2.22a, Ü3.25b, H2-1.30b

ve[3049] bişeklihā ḥādiṣedür zuᶜm eylediler[3050] [[ve ᶜañāṣır-ı erbaᶜanuñ mevāddı ḳadīmedür ve ṣuver-i nevᶜiyyesi bicinsihā ḳadīmedür yaᶜnī ᶜanāṣıruñ her ṣūretinden aḳdem bir ṣūreti vardur ol ṣuver-i muḫtelifenüñ evveli ve ibtidāsı[3051] yoḳdur]][3052] diyü zuᶜm eylediler[3053]. Vech-i ṣāliṣ felāsife-i Dehriyyūnuñ ve felāsife-i Ṭabīᶜiyyūnuñ[3054] meẕhebidür. Fīṣaġūrās[3055] ve Suḳrāṭ ve Buḳrāṭ gibi ve cemīᶜ[-i] ṭavā'if[-i][3056] Ṣeneviyye[3057] ve Māneviyye[3058] ve Deyṣāniyye[3059] ve Merḳiyūniyye ve Māhiyyāne[3060] ve Melāḥide ve Zenādıḳa daḫi bu melāᶜīne[3061] taḳlīd itmişlerdür ve bu cümle dimişlerdür kï cümle-i ecsām biẕevātihā ḳadīmedür ammā ecsāmuñ ṣıfātı ve ṣuver-i cismiyye vü nevᶜiyyesi ḥādiṣedür[3062] dirler lâkin ẕevātdan ḳanḳı[3063] ẕāt aṣl-ı ḳadīmdür diyü[3064] iḫtilāf itmişlerdür. [[Ve ol ḳadīm olan aṣl cism midür degil midür anda daḫi[3065] iḫtilāf itmişlerdür.]][3066] [[Muḥaṣṣal-ı kelām meẕheb-i ehl-i sünnet [ü] cemāᶜatde ᶜālem ḥādiṣdur ve ḳadīm Ḫudā-yı bīzevāldur. Ve ḥudūs-ı ᶜālemi **Şehristānī** ***Nihāyetu'l-İḳdām fi-ᶜİlmi'l-Kelām*** nām kitābında ẕikr idüp buyururlar kï " ومذهب اهل الحق من اهل الملل كلّها انّ العالم كلّها حادث ومخلوق قد احدثه البارى وابدعه وكان الله ولم يكن معه شئ ووافقهم على ذلك

[3049] ve: L.28b, / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[3050] diyü zuᶜm eylediler: L.28b, İ2.39a, N.29b / zuᶜm eylediler Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30b / diyü zuᶜm iderler Ü2.22a / Ü1, T'de yok

[3051] ve ibtidāsı: Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.29b, H2-1.30b, N.29b / T, L, Ü5'de yok

[3052] [[ve ᶜañāṣır-ı erbaᶜanuñ … evveli yoḳdur]]: Ü1'de yok

[3053] diyü zuᶜm eylediler: Ü1.23b, Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.29a / diyü zuᶜm iderler H2-1.30b, N.229b / T, L, Ü5'de yok

[3054] Dehriyyūnuñ ve felāsife-i Ṭabīᶜiyyūnuñ: Ü1.23b, Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / Dehriyyūn ve Ṭabīᶜiyyūnuñ T.36b, L.28b / Dehriyyūn ve Ṭabīᶜiyyūn Ü5.32a

[3055] Fiṣāġuras: Ü1.23b, Ü2.22a, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / Fiṣāġoraṣ T.36b, L.28b, Ü3.25b, Ü5.32a

[3056] ṭavā'if: L'de yok

[3057] Ṣeneviyye: Ü2.22a, Ü6.28b, H2-1.30b, A2.28b / Tenevviyye T.36b, L.28b, Ü3.25b, Ü5.32a, P.30b / Ṣeneviyyenüñ Ü1.23b, İ2.29a, H3.39b, N.29b

[3058] ve Māneviyye: Ü1'de yok

[3059] Deyṣāniyye: Ü1.23b, Ü2.22a, T.36b, Ü3.25b, İ2.29a, Ü5.32a, H2-1.30b, N.29b / ṭā'ife-i Deyṣāniyye L.28b

[3060] Māhiyyāne: Ü2.22a, T.36b, L.28b, Ü3.25b, Ü5.32a, H2-1.30b / Māhiyyānenüñ İ2.29a, N.29b / Ü1'de yok

[3061] bu melāᶜīne daḫi: Ü2.22a, Ü3.25b, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / bu melāᶜīne Ü1.23b, T.36b, Ü5.32a / daḫi L.28b

[3062] ḥādiṣedür: Ü2.22a, T.36b, L.28b, Ü3.25b, İ2.29a, Ü5.32a, H2-1.30b, N.29b / ḥādiŝdür Ü1.23b

[3063] ḳanḳı: Ü1.23b, Ü2.22a, H2-1.30b, N.29b / ḳanġı T.36b, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32a

[3064] diyü: Ü5.32a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-1, N 'de yok

[3065] daḫi: Ü2.22a, Ü3.26a, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / T, L, Ü5'de yok

[3066] [[ve ol ḳadīm … iḫtilāf itmişlerdür]]: Ü1'de yok

جماعة من كبارالحكماء والفلاسفة مثل تاليس وانكساغورس وانكسمايس ومن تابعهم من اهل الملاطيّه مثل فثاغورس وبندقلس وسقراط وافلاطون من يوان وغيرهم من يوان ايضا" – *"Ve mezhebu ehli'l-ḥaḳḳı min ehli'l-mileli kullihā enne'l-ᶜāleme kullehā ḥādiṯun ve maḫlūḳun ḳad aḥdeṯehu'l-Bārī ve ebdeᶜahu ve kāne'llâhu ve lem-yekun meᶜahu şey'un. Ve vāfaḳahum ᶜalá ẕâlike cemāᶜatun min kibāri'l-ḥükemā'i ve'l-felāsife miṯle Tāl'īs ve Aneksāġūras ve Aneksmāyis ve men tābeᶜahum min ehli Milāṭiyye miṯle Fiṯāġurs ve Bendaḳles ve Suḳrāṭ ve Eflāṭūn min Yū(n)āne ve ġayrihim min Yū(n)āne eyḍan.*"[3067] Bu taḳdīrce Allah Teᶜālá aᶜlem ẕikrolunan felāsifenüñ daḫi āḫir-i re'yleri ve iᶜtiḳādları taḳdīr olınan iᶜtiḳād üzre ölmelerini gösterür. Ve'l-ᶜilmu ᶜinde'llâhi teᶜālá. Ve merḥūm **Nevᶜī** ᶜāmelehu'llâh bi'ṭ-ṭuffehu'l-ḫafī ***Netāyicü'l-Fünūn'***da buyururlar kï ḥükemā'-i Meşşā'ūn nübüvvete inḳār itdiler diyü sū'i ẓanna muṣırr olmaḳdan ḥad gerekdürür. Zīrā kütüb-i Meşşā'ūn iṯbāt-ı nübüvvet ile meşḥūndur. Nitekim baᶜżı eḥādīṯde vāḳiᶜdur kī aṣḥāb-ı Resūl-i Ekremden birisi İskenderiyyeye sefer idüp ᶜavdet itdüklerinde meclis-i Resūlde gördügi ᶜacāyibden su'āl olınup didi kï bir ḳavm gördüm siyāhpūşlar kï Eflāṭūnun ẕikrin ikṯār iderler. Baᶜżı aṣḥāb Eflāṭūna laᶜn itdiler, Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem laᶜnı nehy idüp buyurdı kï: "لا فان افلاطون كان نبيّا جهله قومه" – *"Lā fe'inne Eflāṭūne kāne nebiyyen cehilehu ḳavmuhu."*[3068] Ammā bu ḳıṣṣa maḳbūl-i ᶜulemā'-i kirām merᶜī-i fużalā-yı ẕevi'l-iḫtirām olmayup naḳli żaᶜaf üzredür diyü ḳīl u ḳāl itdiler.]][3069]

[3067] *"Ehli hak bütün dinlerin görüşlerine göre, her şey hâdis (sonradan meydana gelmiş) ve mahluktur. Onları Allah yaratıp var etti. Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu. Talis, Pisagor, Angismayis gibi bir grup ileri gelen filozof ve onları takip eden Milet ekolünden Fisagor, Bendakles, Sokrat ve Eflatun gibi Yunanlı ve Yunanlı olmayan filozoflar bu görüşe muvafakat etmişlerdir."*

[3068] "*Hayır, Eflatun bir peygamberdi, fakat halkı bunu bilmedi*."

[3069] [[Muḥaaṣṣal-ı kelām meẕheb-i ehl-i sünnet [ü] cemāᶜatde… ḳīl u ḳāl itdiler]]: Ü1.23b-24a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aṣl-i ᶜĀlemrā Cismest yā Ġayr [3070]

[[Ve maᶜlūm ola kï ᶜaṣl-ı ᶜālem cism midür degil midür anda daḫi ziyāde iḫtilāf vardur. Münāsib oldur kï ol daḫi ᶜalé'l-icmāl beyān olınup ṭālib-i maᶜrifete ihtidā ve bu ḥaḳīr [u] faḳīre ḫayr duᶜā zād-ı ᶜiḳāb ola. Vallâhu'l-Muvaffiḳ.]][3071] Ve aṣl-ı ᶜālem cismdür diyenlerden bir fırḳa dimişlerdür kï cemīᶜ[-i] eşyāya aṣl-ı ḳadīm olan cism ᶜunṣur-ı türābdur.[3072] Zīrā biz görürüz kï[3073] her nesne türābdan ẓuhūr ider[3074]. Eyle[3075] olsa cemīᶜ-i[3076] ᶜālem talṭīf ṭarīḳi ile andan ḥāṣıl olmışdur. Yaᶜnī[3077] türābuñ [[laṭīfi ẕevebān ṭarīḳi ile yaᶜnī erimekle[3078] āb[3079] oldı. <Ṣunuñ daḫi]][3080] laṭīfi vü ṣāfīsinden[3081] kürre-i nār ḥāṣıl oldı>[3082] ve bunlardan mürtefiᶜ olan duḫān u buḫārdan[3083] semā ḥāṣıl oldı[3084]. Ol[3085] duḫānuñ[3086] mābeyninde[3087] nāriyyeti ġālib olan yerler[3088] kevākib-i münīre oldı. Baᶜdehü ol semāvāt sebebi ve aṣlı olan nāra şavḳ peydā olup bu şavḳ

[3070] Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aṣl-ı ᶜĀlemrā Cismest ya Ġayr: Ü1.24b /Aṣl-ı ᶜālem cisimdür ve cemīᶜ eşyāya aṣl-ı ḳadīm türābdur diyen gürūhuñ ḳavilleridür: Ü2.22a, T.36b, L.28b, Ü3.26a, Ü5.32b, H2-1.30b / Aṣl-ı ᶜālem cisimdür ve cemīᶜ eşyāya aṣl-ı ḳadīm türābdur diyen gürūh-ı mekrūhuñ ḳavilleridür N.29b / Ḳudemā-i Ṭabīᶜiyyūndan aṣl-ı ᶜālem cisimdür diyen gürūh-ı ḍāllenüñ ḳavilleri beyānındadur İ2.29a

[3071] ve maᶜlūm ola kï ᶜaṣl-ı ᶜālem cisim midür …. Vallâhu'l-muvaffaḳ: Ü1.24a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3072] [[ve aṣl-ı ᶜālem … ᶜunṣur-ı türābdür]]: Ü2.22a, T.36b, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b / ve bir gürūh-ı ḍālle cemīᶜ eşyāya aṣl-ı ḳadīm olan cism ᶜunṣur-ı türābdur didiler Ü1.24a

[3073] biz görürüz kï: Ü1'de yok

[3074] ẓuhūr ider: Ü1.24a / ḥāṣıl olur L.28b / biter Ü2.22a, T.36b, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b

[3075] eyle: Ü1.24a, İ2.29a, N.29b / öyle Ü2.22a, T.36b, L.28b, Ü3.26a, Ü5.32b, H2-1.30b

[3076] cemīᶜ: Ü2.22a, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a , Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b / cümle Ü1.24a

[3077] yaᶜnī: Ü1.24a, Ü2.22a, T.37a, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b / baᶜdehü L.28b

[3078] yaᶜnī erimekle: İ2.29a, H2-1.30b / Ü1'de yok

[3079] āb Ü1.24a / ṣu İ2.29a, H2-1.30b

[3080] [[laṭīfi zevebān … ṣunuñ daḫi]]: İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[3081] ve ṣāfīsinden: Ü2.22a, H2-1.30b, N.29b / ṣāfīsinden T.37a, L.28b, Ü3.26a, Ü5.32b / ḥuled-i müteᶜaffifi teṣāᶜud idüp İ2.29a

[3082] <Ṣunuñ daḫi laṭīfi vü ṣāfīsinden küre-i nār ḥāṣıl oldı>: Ü1'de yok

[3083] duḫān u buḫārdan: Ü1.24a, T.37a, L.28b, Ü5.32b, H2-1.30b / duḫāndan ve buḫārdan Ü2.22a, Ü3.26a, İ2.39a, N.29b

[3084] oldı: Ü2.22a, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b / olup Ü1.24a

[3085] ol: Ü1.24a, Ü2.22a, T.37a, Ü3.26a, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / ve L.28b/ Ü5'de yok

[3086] duḫānuñ: Ü1.24a, Ü2.22a, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / duḫān Ü5.32b

[3087] mābeyninde Ü1.24a / arasında Ü2.22a, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29a, Ü5.32b, H2-1.30b, N.29b

[3088] yerler: Ü1.24a, Ü2.22a, Ü3.26a, İ2.29a, H2-1.30b, N.29b / yerleri T.37a, L.28b, Ü5.32b

ile[3089] ol müsebbib olan[3090] semāvāt sebebi olan ḳüre-i nār üzerine ḥareket-i devriye ile[3091] ḥareket eyledi. Baᶜde ẕālik mevālīd-i ṣelāṣe[3092] bu ᶜanāṣırdan ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm itmişlerdür[3093]. Ve İraḳlīṭis[3094] nām feylesof zuᶜm eyledï kï[3095] **aṣl-ı ḳadīm nār**dur. Zīrā aṣl-ı ᶜālem olmaġa nār[3096] cümle ᶜanāṣırdan nice vech ile[3097] münāsibdür. Zīrā fevḳi cānibinde[3098] ṭabaḳāt-ı semāvāt ve taḥtı cānibinde[3099] ṭabaḳāt-ı ᶜanāṣır olmaġla [[ᶜulviyyāt ü süfliyyātuñ[3100] ortasında vāḳiᶜ olduġından māᶜadā nār]][3101] cemīᶜ[-i][3102] ᶜanāṣırdan laṭīf olmaġla[3103] ve ṭabḫ u ıṣlāḥ nāruñ[3104] ṣānından olmaġla [[aṣālete münāsibdür. Eyle[3105] olsa]][3106] semāvāt anuñ duḫānından ḥāṣıl oldı ve teksīf ile havā ve mā ve arż oldı. Yaᶜnī nāruñ keṣīf ü ġalīẓinden havā[3107] ve havānuñ keṣīfinden mā ve mānuñ keṣīfinden arż ḥāṣıl oldı[3108]. Baᶜdehü mevālīd-i ṣelāṣe bu ᶜanāṣırdan ḥāṣıl oldı didiler. Ve Aneksimāyiş[3109] didi kï **aṣl-ı ᶜālem hevā**dur. Zīrā kï[3110] havānuñ fevḳinde kürre-i nār olup[3111] taḥtında şey'-i vāḥid ḥükminde olan türāb ve mā olmaġla mābeyninde vāḳiᶜ olduġı cihetden aṣālete münāsibdür. Eyle[3112] olsa

---

[3089] bu şavḳ ile: Ü1'de yok

[3090] olan: Ü1'de yok

[3091] ḥareket-i devriye ile: Ü1.24a, Ü2.22b, T.37a, İ2.29b, Ü5.32b, H2-1.31a, N.30a / ḥāreket-i devriyye L.28b-29a / Ü3'de yok

[3092] mevālid-i ṣelāṣe: Ü1.24a, Ü2.22b, L.29a, Ü3.26a, İ2.29b, H2-1.3a, N.30a / mevālid T.37a, Ü5.32b

[3093] itmişlerdür: Ü2.22b, L.29a, Ü3.26a, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / itmişler T.37a, Ü5.32b / iderler Ü1.24a

[3094] İraḳliṭis: Ü1.24a, Ü2.22b, T.37a, L.29a, Ü3.26a, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / Felitis Ü5.32b

[3095] kï: Ü1.24a, Ü2.22b, L.29a, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / T, Ü3, Ü5'de yok

[3096] nār: Ü1.24b, İ2.29b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[3097] nice vech ile: Ü1'de yok

[3098] cānibinde: Ü2.22b, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29b, Ü5.32b, H2-1.31a, N.30a / cānibinden Ü1.24b

[3099] cānibinde: Ü2.22b, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29b, Ü5.32b, H2-1.31a, N.30a / cānibinden Ü1.24b

[3100] ṣufliyyātuñ: İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / ṣufliyye anuñ Ü2.22b, T.37a, L.28b, Ü3.26a, Ü5.32b

[3101] [[ᶜulviyyāt ü süfliyyātuñ … māᶜadā nār]]: Ü1'de yok

[3102] cemīᶜ: Ü2.22b, T.37a, L.28b, Ü3.26a, İ2.29b, Ü5.32b, H2-1.31a, N.30a / cümle Ü1.24b

[3103] olmaġla: Ü1'de yok

[3104] nāruñ: Ü1'de yok

[3105] eyle: İ2.29b, N.30a / öyle Ü2.22b, T.37a, L.29a, Ü3.26a, Ü5.32b, H2-1.31a /

[3106] [[aṣālete münāsibdür. Eyle olsa]]: Ü1'de yok

[3107] ve mā ve arż oldı. Yaᶜnī nāruñ keṣīf ü ġalīẓinden havā: Ü1'de yok

[3108] ḥāṣıl oldı: Ü1'de yok

[3109] Aneksimāyiş – انکسمایش: Ü1.24b / انکیسمایش İ2.29b / انکیمایش Ü2.22b, H2-1.31a, N.30a / ایکنمایش - T.37b, L.29a, Ü3.26a, Ü5.33a

[3110] kï: İ2.29a, N.30a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[3111] olup Ü1.24b, İ2.29b / oldı Ü2.22b, T.37a, L.29a, Ü3.26a, Ü5.33a, H2-1.31a

[3112] eyle: Ü1.24bb, İ2.29b, N.30a / öyle Ü2.22b, T.37a, L.29a, Ü3.26a, Ü5.32b, H2-1.31a

talṭīf ile nār ḥāṣıl olup duḫānından semāvāt ḥāṣıl olmışdur[3113]ve[3114] tekṣīf u taġlīẓ ile mā ḥāṣıl oldı[3115] ve mādan müncemid[3116] olan arż baᶜde ẕālik[3117] mevālid-i ṣelāṣe ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm eyledi[3118]. Ve Tālīs-i Mileṭī[3119] didi kï **aṣl-ı ḳadīm mā**dur. Zīrā cemīᶜ[-i][3120] ṣuver-i mevcūdāt u maᶜdūdāt anda münderic idi. Pes ol ᶜunṣur-ı evvel olan māda[3121] olan ṣuveruñ miṣāli üzre her birinden bir mevcūd ḥāṣıl oldı. İmdi maḥall-i[3122] ṣuver ve menbaᶜ-ı[3123] cemīᶜ-i[3124] mevcūdāt mādur. [[Pes ᶜālem-i ᶜaḳlī_kï melekūtdur ve ᶜālem-i ḥissī_kï dünyādur ve cümleden bir mevcūd yoḳdur kï lā-aṣl-ı evvel[3125] olan ᶜunṣur-ı māda ol mevcūduñ ṣūreti ve miṣāli vardur. Ve didi_kï ᶜunṣur-i māya]][3126] anuñçün aṣl-ı ḳadīm didüm kï[3127] mā[3128] her ṣūrete ḳābildür ve cemīᶜ[-i] cevāhir-i arż u semā ve mā-beynehümā andan[3129] ḥāṣıl olmışdur didi. İmdi mānuñ cümūd u tekṣīfinden arż ḥāṣıl oldı[3130] ve mānūn inḥilāl u talṭīfinden havā tekevvün itdi. Zīrā mā laṭīf olsa havā olur ve havānuñ laṭīf u ṣāfīsinden nār tekevvün eyledi ve ol buḫārdan semāvāt[3131] tekevvün eyledi[3132] ve buḫāruñ ṣuᶜlesinden kevākib tekevvün eyledi[3133]

[3113] ḥāṣıl olmışdur: Ü1'de yok
[3114] ve: Ü1.24b, Ü2.22b, Ü3.26b, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / T, L, Ü5'de yok
[3115] ḥāṣıl oldı: Ü1'de yok
[3116] müncemid: Ü1.24b, Ü2.22b, T.37b, L.29a, Ü3.26b, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / müncemide Ü5.33a
[3117] baᶜde ẕâlik: Ü1.24b, Ü2.22b, Ü3.26b, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / feẕâlikT.37b, L.29a, Ü5.33a
[3118] eyledi: Ü2.22b, Ü3.26b, İ2.29b, H2-1.31a / eylediler Ü1.24b / iderler idi T.37b, L.29a, Ü5.33a
[3119] Mileṭī: Ü1.24b, Ü2.22b,İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / Mileṭṭī? Ü3.26b / Milāṭiyyevī? T.37b, L.29a, Ü5.33a
[3120] cemīᶜ: Ü2.22b, T.37b, L.29a, Ü3.26b, İ2.29b, Ü5.33a, H2-1.31a, N.30a / cümle Ü1.24b
[3121] māda: Ü1.24b, İ2.29b, H2-1.31a, N.30a / mādan Ü2.22b, T.37b, L.29a, Ü3.26b, Ü5.33a
[3122] maḥall-i: Ü1.24b, T.37b, L.29a, Ü3.26b, İ2.29b, Ü5.33a, N.30a / muḥaṣṣal-ı H2-1.31b / muḥaṣṣāl maḥall-i Ü2.22b
[3123] ve menbaᶜ-ı: Ü1'de yok
[3124] cemīᶜ-i: Ü1.24b / Diğer nüshalarda yok
[3125] lā-aṣl-ı evvel: Ü2.22b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / evvel T.37b, L.29a, Ü3.26b, Ü5.33a
[3126] [[pes ᶜālem-i … ᶜunṣur-i māya]]: Ü1'de yok
[3127] didüm kï Ü1.24b, Ü2.22b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / didi_kï T.37b, L.29b, Ü3.26b, Ü5.33a
[3128] mā: Ü1.24b / Diğer nüshalarda yok
[3129] andan: Ü1.24b, Ü2.22b, L.29b, Ü3.26b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / anda andanT.37b, Ü5.33a
[3130] ḥāṣıl oldı: Ü1'de yok
[3131] ol buḫārdan semāvāt: Ü1.24b, Ü2.22b, Ü3.26b, İ2.30a, N.30b / ol nārdan semāvāt H2-1.31b / T, L, Ü5'de yok
[3132] tekevvün eyledi: Ü2.22b, Ü3.26b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[3133] ve buḫāruñ ṣuᶜlesinden kevākib tekevvün eyledi: H2-1'de yok

diyü zuᶜm ider[3134]. [[Ve Tālīs-i meẕkūr[3135] bu kelāmı[3136] Tevrātdan istinbāṭ u aḫẕ[3137] eyledüm diyü zuᶜm ider]][3138]. Ḥāl bu kï Tevrātda mānuñ aṣl-ı ḳadīm olmasına ḳaṭᶜā delālet yoḳdur. Belkï ᶜālem ḥādiṯ olup mādan aḳdem bir cevher-i maḫlūḳ olduġına işāret olup mānuñ ḳadīm olmasına delālet-i ṣarīḥa vardur. Zīrā[3139] ᶜibāret-i Tevrāt budur kï[3140] **"**انّ لله تعالى خلق جوهرا و نظر اليه نظر الهيبة فذابت اجزاؤه فصارت ماء**"** *"İnne'llâhe teᶜālá ḫaleḳa cevheren ve naẓare ileyhi naẓare'l-heybeti fe-ẕābet eczā'uhu fe-ṣāret mā"*[3141]. [[Ve bir fırḳa daḫi dimişdür kï ᶜanāṣır-ı erbaᶜanuñ dördi bile cemīᶜan ḳadīmdür ve semāvāt daḫi cümlesi ḳadīmdür ve mevālīd-i ṣelāṣe yaᶜnī maᶜādin u nebātāt u ḥayvānātuñ[3142] daḫi her nevᶜi ḳadīmdür didiler[3143] ḥādiṯ olan eṣḫāṣ-ı efrāddur lâkin[3144] ḳaṭᶜā birisinüñ nevᶜinüñ[3145] evveli yoḳdur. Bu ᶜālemüñ baᶜżı ḳadīm olup ve baᶜż[ı] ḥādiṯ olmaz. Ya cümlesi ḥādiṯdür ya cümlesi ḳadīmdür. Biz ise dünyāda vücūdı olmaduḳ bir ḥayvān-ı cedīd[3146] görmedük. Her gördügümüz ābā vü ecdādumuzdan işitdügümüz üzre mā-teḳaddemden görilegelmiş olmaġın maᶜlūm oldı kï her nevᶜ cemīᶜan ḳadīm imiş didiler.]][3147] Bir fırḳa daḫi zuᶜm itdiler kï[3148] **aṣl-ı ḳadīm buḫār** ola ve[3149] talṭīf ile nār u havā ve[3150] tekṯīf ile mā vü türāb tekevvün itmiş ola. Ve bir

---

[3134] ider: Ü1.24b, Ü2.22b, T.38a, Ü3.26b, İ2.30a, Ü5.33b, H2-1.31b, N.30b / iderler L.29b

[3135] Tālīs-i meẕkūr: İ2.30a / Tālīs Ü1.24b

[3136] kelāmı: Ü1.24b / sözi İ2.30a

[3137] u aḫẕ: İ2.30a / Ü1'de yok

[3138] [[Ve Tālīs-i meẕkūr … diyü zuᶜm ider]]: Ü1.24b, İ2.30a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3139] zīrā: Ü2.23a, T.38a, L.29b, Ü3.26b, İ2.30a, Ü5.33b, H2-1.31b, N.30b / Ü1'de yok

[3140] kï: Ü2.23a, Ü2.23a, T.38a, L.29b, Ü3.26b, İ2.30a, Ü5.33b, H2-1.31b, N.30b / Ü1'de yok

[3141] "*Allah teᶜālá bir cevher yarattı ve ona heybetli bir bakışla baktı. Bunun üzerine o cevher eriyip suya dönüştü*."

[3142] nebāṭāt u ḥayvānātuñ: İ2.30a, L.29b, H2-1.31b, N.30b / nebātātuñ ve ḥayvānātuñ Ü2.23a, Ü3.26b / nebāt u ḥayvānātuñ T.38a, Ü5.33b

[3143] didiler: Ü2.23a, Ü3.26b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / T, L, Ü5'de yok

[3144] lâkin: Ü2.23a, Ü3.26b, İ2.30a, H2-1.31b, N.30b / T, L, Ü5'de yok

[3145] ḳaṭᶜā birisinüñ nevᶜinüñ: Ü2.23a, T.38a, Ü3.26b, İ2.30a, Ü5.33b, H2-1.31b, N.30b / birisinüñ nevᶜinüñ ḳaṭᶜā L.29b

[3146] ḥayvān-ı cedīd: Ü2.23a, T.38a, L.29b, Ü3.26b, Ü5.33b, H2-1.32a / cedīd ḥayvān İ2.30a, N.30b

[3147] [[Ve bir fırḳa daḫi … ḳadīm imiş didiler]] Ü1'de yok

[3148] kï: Ü1'de yok

[3149] ve: Ü1.25a, Ü2.23a, L.29b, Ü3.27a, İ2.30a, H2-1.32a, N.30b / T, Ü5'de yok

[3150] ve: Ü1.25a, Ü3.27a, İ2.30a, N.30b / Ü2, T, L, Ü5, H2-1'de yok

fırḳa daḫi[3151] didiler kï[3152] **aṣl-ı ḳadīm heyūlá**dür yaᶜnī māddedür[3153] ve[3154] [[ol[3155] heyūlá aᶜrāż u evṣāfdan ᶜāriye[3156] idi ve kemmiyyet ü keyfiyyet u ṣūretden ḫāliye idi. Baᶜde zamān]][3157] ol heyūládan[3158] [[bilā ᶜillet ü ṭabīᶜat[3159]]][3160] aᶜrāż u evṣāf ḥāṣıl oldı. [[<Ve baᶜżılar didiler kï ol aᶜrāż ḳuvvet-i ṭabᶜiyye[3161] ile ḥāṣıl oldı>[3162] ve baᶜżılar didiler kï ol aᶜrāż infiᶜāl-i heyūlá ile ḥāṣıl oldı]][3163] ve baᶜżılar didiler kï heyūlá münfaᶜil olup ṭabāyiᶜ müterekkib olmaġla aᶜrāż ḥāṣıl oldı didiler. Ve Ankisāġūras[3164] zuᶜm eyledi kï aṣl-ı ḳadīm ḫalīṭ-i müteferriḳ-i[3165] ġayr-ı mütenāhīdür. Yaᶜnī her cinsden[3166] eczā-yı ṣıġār maḫlūṭa-i ġayr-i mütenāhiyye-i ḳadīmedür kï ol ḫalīt-i müteferriḳuñ içinde ṭabīᶜat-ı ḫubz[3167] ve ṭabīᶜat-i laḥm ve sā'ir mevcūdātuñ ṭabīᶜatı üzre eczā-yı ṣıġār-ı keṯīre-i[3168] ḳadīme var idi. Ol eczā-yı müteferriḳa ᶜalá ġayri'l-istiḳāmet[3169] ḥareket ider_idi. Ve[3170] bunuñ üzerine nice[3171] devr-i edvār ve kevr-i ekvār mürūr itdükden_ṣoñra ecrām-ı ᶜālem biri birine ᶜalá vechi'l-ḫāṣ[3172] müṣādeme idüp doḳunmaġla ol eczā'-i keṯīre-i mütemāṯile terekküb idüp efrād-ı ecsām ḥāṣıl u ẓāhir oldı. İşbu ḳā'il mizāc-ı ṭabāyiᶜ muḥāldür diyüp kümün[3173] u bürūz meẕhebine sālik

---

[3151] daḫi: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38a, L.29b, Ü3.27a, İ2.30a, H2-1.32a / Ü5'de yok
[3152] didiler kï: Ü1'de yok
[3153] māddedür: Ü1.25a, İ2.30b, N.30b / dört mâdde oldı L.30a / mâdde dört Ü2.2, T.38a, Ü3.27a, Ü5.34a, H2-1.32a
[3154] ve: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, İ2.30b / Ü5, H2-1'de yok
[3155] ol: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, İ2.30b, H2-1.32a, N.30b / evvel Ü5.34a
[3156] ᶜāriye: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, Ü5.34a, H2-1.32a / ᶜārī İ2.30b
[3157] [[ol heyūlá aᶜrāż u evṣāfdan … ḫāliye idi. Baᶜde zamān]]: L'de yok
[3158] heyūládan: Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a / heyūláda Ü1.25a
[3159] ṭabīᶜat: Ü1.25a / lā-ṭabīᶜat: Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a, N.30b
[3160] [[bilā ᶜillet ü ṭabīᶜat]]: L'de yok
[3161] ṭabᶜiyye: Ü1.25a, Ü2.23a, N.31a / ṭabīᶜiyye Ü3.27a / ṭabīᶜat T.38b, Ü5.34a
[3162] <Ve baᶜżılar didiler kï ol aᶜrāż ḳuvvet-i ṭabᶜiyye ile ḥāṣıl oldı>: İ2, H2-1'de bu kısım yok
[3163] [[Ve baᶜżılar didiler kï ol aᶜrāż …. infiᶜāl-i heyūlá ile ḥāṣıl oldı]]: L'de yok
[3164] ve Anaksaġoras - انكساغورس: Ü2.23, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a / ve Anaksaġoraṣ - انكساغورث T.38b, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34a / ve baᶜżılar didiler kï ve Anakasaġoras Ü1.25a
[3165] muteferriḳ-i: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38a, Ü3.27a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a / müteferriḳa Ü5.34a
[3166] cinsden: Ü1.25a, Ü2.23a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a / cinsinden T.38b, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34a
[3167] ḫubz: Ü2.23a, T.38b, L.30a, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a, N.31a / nān Ü1.25a
[3168] keṯīre-i: Ü1.25a, Ü2.23a, T.38b, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a, N.31a / kebīre-i L.30a
[3169] ġayri'l-istiḳāmet: Ü2.23a, T.38b, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34a / ġayr-i istiḳāmet Ü1.25a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a
[3170] ve: T.38b, L.30a, Ü5.34a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[3171] nice: Ü1.25a, Ü2.23a, L.30a, Ü3.27a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a / T, Ü5'de yok
[3172] vechi'l-ḫāṣ: Ü2.23a, T.38b, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34a / vech-i ḫāṣ Ü1.25a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a
[3173] kümün: Ü1.25b, Ü2.23a, T.38b, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a, N.31a / kīmün L.30a

oldı. Ve kümūn u bürūzdan murād budur kï ᶜālem ezelde eczāsı[3174] müteferrid[3175] ü maḫlūṭa olmaġla kümūn[3176] u[3177] istitār üzre idi. Baᶜde devri'l-edvār ol eczā'-i müteferriḳa-i mütemāṣile biri birine doḳunup cemᶜ olmaġla ecsām-ı ᶜālem baᶜde'l-kümūn bürūz u[3178] ẓuhūr eyledi dirler. Buña **meẕheb-i kümūn ü bürūz** dirler. Ve baᶜżılar[3179] didiler kï ol eczā-yı keṣīre kürreviyyetü'ş-şekl idi ḳısmet-i vehmiyyeye ḳābil idi ammā ḳısmet-i[3180] infikākiyyeye ḳābil degil idi ḥareket-i ẕātiyye-i dā'ime ile ḥareket ider idi. Baᶜde devri'l-edvār vech-i ḫāṣ üzre müṣādeme idüp müctemiᶜ olmaġla bu ᶜālem ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm eyledi.

Beyān Kerden-i Ḫāce Aṣl-ı ᶜĀlemrā Cismest yā B[as]iṭ[3181]

Ve bir[3182] ṭā'ife daḫi dimişlerdür kï[3183] aṣl-ı ᶜālem cism degildür[3184] basīṭdür. Zīrā[3185] cism eczādan mürekkeb olmaġla eczāsına iḥtiyācı olduġı cihetden ve cism[3186] keṣāfetden ḫālī olmaduġı ecilden ḳadīm olmaġa[3187] ve aṣl-ı ᶜālem olmaġa lāyıḳ degildür. Pes[3188] aṣl-ı ᶜālem olmaġa[3189] laṭīf-i ḥaḳīḳī gerekdür didiler[3190]. [[Lâkin aṣl-ı

[3174] eczāsı: Ü1.25a, İ2.30b, H2-1.32a, N.31a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok
[3175] müteferrid: Ü2.23a, T.38b, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34a, H2-1.32a, N.31a / müteferriḳa Ü1.25b, İ2.30b
[3176] kümūn: Ü1.25b, Ü2.23a, T.38b, Ü3.27a, İ2.30b, Ü5.34a, H2-1.32a, N.31a / kīmūn L.30a
[3177] u: H2-1.32a, N.31a / Ü1, Ü2, T, L, İ2, Ü5'de'de yok
[3178] u: Ü1.25b, Ü2.23b, İ2.30b, N.31a / T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[3179] baᶜżılar: Ü1.25b, Ü2.23b, T.39a, L.30a, Ü3.27a, Ü5.34b, H2-1.32b, N.31a / baᶜżıları İ2.30b
[3180] ḳısmet-i: Ü1'de yok
[3181] Beyān Kerden-i Ḫāce Aṣl-ı ᶜĀlemrā Cismest yā B[as]iṭ: Ü1.25b / Ve aṣl-ı ᶜālem cism degildür basīṭdür diyen zümre-i felāsifenüñ ḳavilleridür H2-1.32b / Aṣl-ı ᶜālem cism degildür basṭdur diyen zümre-i felāsifenüñ ḳavilleridür Ü2.23b, N.31b / Aṣl-ı ᶜālem cism degildür basīṭ diyen zümre-i felāsifenüñ ḳavilleridür Ü3.27b / Aṣl-ı ᶜālem cism degildür diyen zümre-i felāsifenüñ ḳavilleridür T.39a, L.30a, Ü5.34b / Beyān-kerden aḳvāl-i bātıla-i felāsife İ2.30b
[3182] ve bir Ü1.25b, Ü2.23b, T.39a, L.30a, Ü3.27b, İ2.30b, H2-1.32b, N.31b / bu Ü5.34b
[3183] dimişlerdür kï: Ü2.23b, T.39a, Ü3.27b, İ2.30b, Ü5.34b,H2-1.32b, N.31b / dimişdür kï L.30a / Ü1'de yok
[3184] degildür: Ü2.23b, T.39a, L.30b, Ü3.27b, İ2.30b, Ü5.34b,H2-1.32b, N.31b/ degil Ü1.25b
[3185] zīrā: Ü1'de yok
[3186] cisim: Ü1'de yok
[3187] olmaġa: Ü1'de yok
[3188] pes: Ü2.23b, T.39b, L.30b, Ü3.27b, Ü5.34b, H2-1.32b, N.31b / belki Ü1.25b, İ2.31a
[3189] olmaġa: Ü1'de yok
[3190] didiler: Ü1.25b, İ2.31a, H2-1.32b, N.31b / dirler Ü2.23b, Ü3.27b / T, L, Ü5'de yok

ᶜālem cism degildür laṭīf-i ḥaḳīḳīdür diyenler]][3191] daḫi bir[3192] nice fırḳa oldılar. Fiṯaġūras[3193] ve aṣḥābı didiler kï uṣūl-i ḳadīme olan mebādī, vaḥadātdan mütevellide[3194] olan aᶜdāddur yaᶜnī birlerden ḥāṣıl olan ᶜadedlerdür[3195]. Zīrā mürekkebātuñ ḳıvāmı besā'iṭ iledür. Ve[3196] ol besā'iṭden her birisi[3197] ḥadd-i ẕātında vāḥiddür ve ḳā'im bi-nefsihdür. Pes ol vaḥdete eger[3198] vażᶜ ᶜārıż[3199] olursa noḳṭa olur, iki noḳṭa cemᶜ olsa ḫaṭ ḥāṣıl olur ve iki ḫaṭ cemᶜ olsa saṭḥ ḥāṣıl olur ve iki saṭḥ cemᶜ olsa[3200] cism ḥāṣıl olur. Bu taḳdīrce maᶜlūm oldı_kï[3201] mebde'-i ecsām olan aṣl-ı ḳadīm vaḥadāt imiş diyü zuᶜm itdiler[3202]. Melāḥidenüñ Ḥurūfī ve Noḳṭavīleri daḫi bu meẕhebden baᶜżı kelimāt-ı vāhiye almışlardur. Ve Cereyāniyye dirler bir fırḳa daḫi ḳudemā'-i ḫamse iddiᶜā itmişlerdür kï[3203] Ḥażret-i Bārī [3204] teᶜālá ᶜazze şānuhu[3205] Ḥażretine[3206] nefs ve[3207] heyūlá ve dehr ve ḫalā dimişler. Ve Bārī teᶜālá tāmmü'l-ᶜilm ve'l-ḥikmedür[3208] aña sehv ü ġaflet ṭārī olmaz. ᶜAḳl andan fā'iż olur ḳurṣ-ı şemsden nūr fā'iż olduġı gibi. [[Ve cemīᶜ[-i] eşyāyı[3209] Ḥaḳ teᶜālá[3210] ᶜilm-i tām ile[3211] ᶜālimdür[3212]. Ve ammā[3213] nefs bir şey'dür kï ḥayāt andan fā'iż olur şemsden nūr fā'iż

[3191] [[lâkin aṣl-ı ᶜālem … diyenler]]: Ü2.23b, T.39b, L.30b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.34b, H2-1.32b, N.31b / bu ṭāyife Ü1.25b

[3192] bir: Ü1'de yok

[3193] Fiṯāġoras: Ü1.25b, Ü2.23b, İ2.31a, H2-1.32b, N.31b / Fiṯāġoraṯ T.39a, L.30b, Ü3.27b, Ü5.34b

[3194] mütevellide: Ü2.23b, T.39b, L.30b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.34b, H2-1.32b, N.31b / mütevellid Ü1.25b

[3195] yaᶜnī birlerden ḥāṣıl olan ᶜadedlerdür: Ü1'de yok

[3196] ve: Ü1.25b, İ2.31a, N.31b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3197] birisi: Ü1.25b, Ü2.23b, L.30b, Ü3.27b, İ2.31a, H2-1.32b, N.31b / biri T.39a, Ü5.34b

[3198] eger: Ü1.25b, Ü2.23b, L.30b, Ü3.27b, İ2.31a, H2-1.32b, N.31b / T, Ü5'de yok

[3199] vażᶜ-ı ᶜārıż: Ü1.25b, Ü2.23b, T.39a, L.30b, Ü3.27b, İ2.31a, H2-1.32b, N.31b / vażᶜ Ü5.34b

[3200] olsa: İ2'de yok

[3201] maᶜlūm oldı_kï: Ü1'de yok

[3202] diyü zuᶜm itdiler: Ü1.25b / Diğer nüshalarda yok

[3203] kï: L.30b / Diğer nüshalarda yok

[3204] Ḥażret-i Bārī Ü1.25b, Ü2.23b, T.39b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.35a, H2-1.32b-33a, N.31b / Allâh L.30b

[3205] ᶜazze şānuhu: Ü2.23b, T.39b, İ2.31a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.31b / celle celāluhu L.30b / celle şānuhu Ü3.27b / Ü1'de yok

[3206] Ĥażretine: L.32b / ve Ü1.25b, Ü2.23b, T.39b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.31b

[3207] ve: Ü1'de yok

[3208] ve'l-ḥikmedür Ü1.26a, Ü2.23b, T.39b, L.32b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.35a, N.31b / ve'l-ḥikmetdür: H2-1.33a

[3209] eşyāyı: Ü2.23b, T.39b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.31b / eşyāya Ü1.26a

[3210] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.26a, İ2.41a, N.32a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3211] ᶜilm-i tām ile: Ü1'de yok

[3212] ᶜālimdür: Ü1.26a, Ü5.35a / bilür Ü2.23b, Ü3.27b, İ2.41a, H2-1.33a, N.32a / T'de yok

[3213] ve ammā: Ü2.23b, T.39b, Ü3.27b, İ2.31a, Ü5.35a, N.32a / ammā H2-1.33a / Ü1'de yok

olduġı gibi.]][3214] Ammā nefs cāhiledür mümāreset itmeyince eşyāyı bilmez. Ve Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[3215] bilür[3216] idi_kï nefs heyūláya taᶜalluḳ ve meyl idüp ᶜāşıḳ olmaġla leẕẕāt-ı[3217] cismiyyeye ṭālib olup nefsini ferāmūş ile[3218] ecsāmdan müfāreḳat itmegi[3219] kerīh görse gerek. Pes nefs heyūláya taᶜalluḳ itdükden_ṣoñra ol heyūlādan terākīb-i[3220] muḫtelife eyledi. [[Semāviyyāt[ı] ᶜanāṣır[3221] gibi ve ecsām-ı ḥayvānātı vech-i ekmel üzre yine[3222] terkīb eyledi.]][3223] Andan ṣoñra nefse ᶜaḳl u idrāk ifāża idicek nefs kendü ᶜālemini teẕekkür eyledi. Ve bildi kï bu ᶜālem-i heyūlānīde olduḳca ālām-ı cismāniyyeden münfek olmaz. Ve maᶜlūm idindi kï kendü ᶜāleminde ıżṭırāb u ālāmdan berī leẕẕāt-ı[3224] ṣāfiyye vardur. Pes ol ᶜāleme müştāḳ olup baᶜde müfāreḳati'l-beden ol ᶜāleme ᶜurūc eyledi. Ve ebede'l-ābād ᶜāleminde kemāl-i behcet ü saᶜādet üzre bāḳī ḳaldı didiler.

Beyān Kerden-i Ḫāce Aḳvāl-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḫūs [3225]

Ve ehl-i Hindden olan felāsife-i Ṭabīᶜiyyūndan[3226] Ṣeneviyye-i Mecūs-ı menḫūs[3227] zuᶜm itdiler kï aṣl-ı ᶜālem[3228] nūr u ẓulmetdur. Nūr bi'ṭ-ṭabiᶜ fāᶜilü'l-ḫayrdur ve ẓulmet

---

[3214] [[Ve cemīᶜ[-i] eşyāyı … şemsden nūr fā'iż olduġı gibi]]: L'de yok

[3215] ḥażretleri: Ü5.35a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-1, N 'de yok

[3216] bilür: Ü2.23b, T.39b, L.30b, Ü3.27b, İ2.41a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.32a / ᶜālim Ü1.26a

[3217] leẕẕāt: T.39b, L.31a, Ü3.28a, Ü5.35a / leẕẕet Ü1.26a, Ü2.23b, İ2.41a, H2-1.33a, N.32a

[3218] ferāmūş ile: Ü1.26a / unutmaġla Ü2.23b, T.39b, L.31a, Ü3.28a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.32a / unutmaḳ ile İ2.41a

[3219] müfāreḳat itmegi: Ü2.23b, T.39b, L.31a, Ü3.28a, İ2.41a, Ü5.35a, H2-1.33a, N.32a / müfāreḳatı Ü1.26a

[3220] terākīb: Ü1.26a, Ü2.23b, T.39b, L.31a, Ü3.27a, İ2.41b, H2-1.33a, N.32a / terkīb Ü5.35a

[3221] ᶜanāṣır: Ü1.26a, Ü2.23b, İ2.41b, N.32a / ᶜunṣūr T.39b, L.31a, Ü3.27a, Ü5.35a

[3222] yine: Ü1.26a / Diğer nüshalarda yok

[3223] [[Semāviyyāt ᶜanāṣır gibi … üzre yine terkīb eyledi]]: H2-1'de yok

[3224] leẕẕāt: Ü1.26a, Ü2.24a, Ü3.28a, İ2.41b, H2-1.33a, N.32a / T.40a,L.31b, Ü5.35b

[3225] Beyān Kerden-i Ḫāce Aḳvāl-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḫūs Ü1.26a / Beyān kerden-i ezaḳvāl-i felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn-ı Ṣeneviyye-i Mecūs İ2.41b / Aṣl-ı ᶜālem nūr u ẓulmetdür diyen Ṣeneviyye-i Mecūsuñ aḳvāl-i bāṭılasıdur: Ü2.24a, T.40a, Ü3.28a, Ü5.35b, H2-1.33a, N.32a / Aṣl-ı ᶜālem nūr u ẓulmetdür diyen Ṣeneviyye-i Mecūsiyyānuñ aḳvāl-i bāṭılasıdur L.31a

[3226] ehl-i Hindden olan felāsife-i Ṭabīᶜiyyūndan: Ü1'de yok

[3227] -ı menḫūs: Ü1.26a / Diğer nüshalarda yok

[3228] -ı ᶜālem Ü1.26a, Ü2.224a, İ2.31b, H2-1.33a, N.32a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

bi’ṭ-ṭabiᶜ fāᶜilü’ş-şerdür didiler[3229]. Ve baᶜżılar[3230] daḫi[3231] dirler kï[3232] nūr fāᶜil degildür belkï nūr ẓulmetle imtizāc itdükde eczā'-i[3233] ᶜālem bi-ġayri ṣāniᶜ[3234] bunlaruñ imtizācından ḥāṣıl oldı didiler[3235]. Ve Mecūsīlerden bir fırḳa daḫi dirler kï[3236] ḳadīm olan ancaḳ nūrdur ve nūr bi’ṭ-ṭabiᶜ fāᶜil-i ḫayrdur. Ve nār daḫi nūr ḳabīlindendur[3237] diyü dā'imā nār yaḳup āteş-gedelerinde āteşe ṭaparlar. Ve[3238] bunlar ẓulmet ḥādiṣdur dirler. [[Zīrā nūr bir tefekkür-i fāside idüp didi kï memleketümde baña nizāᶜ ile bir kimesne ḫurūc ider mi ḫurūc iderse ḥāl nice olur didükde ol fikr-i fāsidden İblīs ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm iderler.]][3239] Ve Mecūsdan bir fırḳa daḫi dirler kï ḫayr Yezdāndandur ve şer Ehremendendür Ehremen İblīsdür dirler. Ve Mecūsdan Merḳūniyye[3240] ᶜālemüñ aṣlı mebādī-i ṣelāṣedür nūr ve ẓulmet ve muᶜaddil didiler. Zīrā nūr ve ẓulmet biri birine tenāfür ve muḫālefet üzre olmaġın ikisi mābeyninde muᶜaddil olmayınca imtizāc itmezler biri birinüñ ṭabᶜan żıddı olduġıyçün[3241] iki muḫālif u żıdduñ mābeyninde muᶜaddil lāzımdur[3242] diyü zuᶜm itdiler[3243]. Ve[3244] zümre-i Melāḥide Mecūsīlerüñ her[3245] fırḳasından[3246] sābıḳan ẕikr olınduġı üzre bir[3247] nice aḳvāl-i fāside vü küfriyyāt-ı bāṭıla[3248] aḫẕ itmişlerdür.

[3229] didiler: Ü1.26a / Diğer nüshalarda yok
[3230] baᶜżılar: Ü1.26a, Ü2.24a, T.40a, L.31a, Ü3.28a, Ü5.35b, H2-1.33a, N.32a / baᶜżıları İ2.41b
[3231] daḫi: Ü2.24a, T.40a, Ü3.28a, Ü5.35b, H2-1.33a , N.32a / Ü1, L’de yok
[3232] dirler kï: Ü1’de yok
[3233] eczā-i: Ü1’de yok
[3234] bi-ġayr-i ṣāniᶜ: Ü1’de yok
[3235] didiler: Ü2.24a, T.40a, L.31a, Ü3.28a, İ2.41b, Ü5.35b, H2-1.33a / dirler Ü1.26a, N.32a
[3236] dirler kï: Ü1’de yok
[3237] ḳabīlindendür: Ü1.26a, Ü2.24a, T.40a, L.31a, Ü3.28a, Ü5.35b, H2-1.33a, N.32a / ḳabīlinden İ2.31b
[3238] ve: T.40a, L.31a, Ü5.35b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N’de yok
[3239] [[Zīrā nūr bir tefekkür-i fāside idüp …. ol fikr-i fāsidden İblīs ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm iderler]]: Ü1’de yok
[3240] Merḳūniyye: T.40b, L.31a, Ü3.28b, Ü5.35b / Merḳiyūniyye Ü1.26b, Ü2.24b, İ2.31b, H2-1.33b, N.32b
[3241] nūr ve ẓulmet biri birine tenāfür ve … biri birinüñ ṭabᶜan żıddı olduġıyçün: Ü1’de yok
[3242] iki muḫālif u żıdduñ mābeyninde muᶜaddil lāzımdur: Ü1.26b / Diğer nüshalarda yok
[3243] diyü zuᶜm itdiler: Ü2.24b, T.40b, L.31a, Ü3.28b, İ2.31b, Ü5.35b, H2-1.33b, N.32b / dirler Ü1.26b
[3244] ve: Ü1’de yok
[3245] her: Ü1.26b, Ü2.24a, T.40b, L.31b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b / bu Ü3.28b
[3246] fırḳasından: Ü1.26b, İ2.32a / fırḳasında Ü2.24a, T.40b, L.31b, Ü3.28b, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b
[3247] sābıḳan ẕikr olınduġı üzre bir: Ü1’de yok
[3248] -ı bāṭıla: Ü1’de yok

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḥvāl-i Müneccimīn-i Ṣā'ibīn [3249]

Ve Zümre-i[3250] Müneccimīn kï[3251] Ṣā'ibīn dīnindedürler[3252] ve[3253] reˈīsleri Baṭlamyusdur. Bunlar daḫi şöyle zuᶜm itmişlerdür kï eflāk u kevākib aḥvāl ü ḫarekātiyle ve evżāᶜ u ittiṣālātiyle ḳadīmedür diyüp sebᶜa-i seyyāre içün ᶜālemde aḥkām-ı müˈeṣṣire iṣbāt eylediler nuḥūset ü saᶜādet ve kevn ü fesād ḳısmından[3254] ve didiler kï ol kevākib biˈṭ-ṭabiᶜ muḳārenāt ḥālinde fāᶜiledür. Ve ol kevākib ḥayātdadur dirler[3255] ve[3256] ḳādirler[3257] ve[3258] ᶜālimlerdür[3259] ve[3260] iḫtiyārlarıyla fāᶜillerdür. Pes eflāk ü kevākib ābā'-i ᶜulviyyedür[3261] ve ᶜanāṣır-ı erbaᶜa[3262] ümmehāt-ı süfliyyedür ve ābā'-i eflāk ümmehāt-ı ᶜanāṣır ile ḥīn-i ittiṣālātda izdivāc-ı maᶜnevī itdükde ᶜanāṣır imtizāc idüp mevālīd-i ṣelāṣe ẓuhūr ider ve cemīᶜ[-i] taġayyürāt eflāke müsteniddür didiler[3263]. Ġāyet-i temessükleri budur kï[3264] ḥavādiṣ-i ᶜālem muḳārenāta müterettibdür. Yaᶜnī muḳārenāt-ı maᶜhūde[3265] vāḳiᶜ olduḳda ḥavādiṣ-i ᶜālem vāḳiᶜ olur olmaduḳda ḥavādiṣ olmaz didiler. [[ᶜUlemāya maᶜlūmdur kï bu terettüb-i[3266] muḳārenāt ᶜillet-i fāᶜile olmaġı müstelzim degildür. Zīrā cāˈizdür kï ol muḳārenāt-ı

[3249] Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḥvāl-i Müneccimīn-i Ṣā'ibīn: Ü1.26b / Beyān kerden-i aḳvāl-i bāṭıla-i Müneccimīn-i Ṣā'ibīn İ2.32a / Zümre-i Müneccimīn-i Ṣā'ibīn dīninde olan gürūhüñ ḳavilleri beyānındadur: Ü2.24a, T.40b, Ü3.28b, H2-1.33b, N.32b / Zümre-i Müneccimīn-i Śā'ibīn dīninde olan gürūhüñ ḳavl-i bāṭılası beyāndur Ü5.36a / Zümre-i Müneccimīn-i Śā'ibīn dīninde olan gürūh-ı mekrūhuñ ḳavilleri beyānındadur L.31b

[3250] zümre-i: Ü2.24a, T.40b, L.31b, Ü3.28b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b / bu ṭā'ife-i Ü1.26b

[3251] kï: Ü1'de yok

[3252] dīnindedürler: Ü1.26b, Ü2.24a, T.40b, L.31b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b/ dīnindedür Ü3.28b

[3253] ve: Ü2.24a, Ü3.28b, İ2.32a, H2-1.33b, N.32b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[3254] kevn ü fesād ḳısmından: Ü1.26b, Ü2.24a, Ü3.28b, İ2.32a, H2-1.33b, N.32b / kevn mekān ḳısmından ve fesāddan T.40b, Ü5.36a / kevn ü mekān ḳısmından ve fesāddan L.31b

[3255] ḥayātdadur dirler: Ü2.24a, T.40b, L.31b, Ü3.28b, Ü5.36a, H2-1.33b / ḥayātdadurlar Ü1.26b, İ2.32a, N.32b

[3256] ve: Ü1.26b, Ü2.24a, Ü3.28b, İ2.32a, H2-1.33b, N.32b / T, L, Ü5'de yok

[3257] ḳādirler: Ü1.26b, Ü2.24a, T.40b, L.31b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b / ḳādirdür Ü3.28b

[3258] ve: İ2'de yok

[3259] ᶜālimlerdür: Ü2.24a, T.40b, L.31b, Ü3.28b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b / ᶜālimler Ü1.26b

[3260] ve: Ü1.26b / Diğer nüshalarda yok

[3261] ᶜulviyyedür: Ü2.24a, T.40b, L.31b, Ü3.28b, İ2.32a, Ü5.36a, H2-1.33b, N.32b / ᶜulviyye Ü1.26b

[3262] erbaᶜa: Ü1.26b, Ü2.24a, L.31b, Ü3.28b, İ2.32a, H2-1.33b, N.32b / erbaᶜa ve T.40b, Ü5.36a

[3263] didiler: Ü1.26b, İ2.32a, N.33a / dirler: Ü2.24b, T.41a, L.31b, Ü3.28b, Ü5.36a, H2-1.34a

[3264] budur kï: Ü1'de yok

[3265] maᶜhūde: Ü1.26b, İ2.32a / mefhūme Ü2.24b, T.41a, L.31b, Ü3.28b, Ü5.36a, H2-1.34a, N.33a

[3266] terettüb-i: Ü2.24b, T.41a, L.31b, İ2.32a, H2-1.34a, N.33a / tertīb-i Ü3.28b, Ü5.36b

şurūṭ ola yāḫūd maᶜlūlāt-ı muḳārene ola. ᶜĀḳil olan buña nice fāᶜil dir kï ekşeriyā kendü iᶜtirāfları üzre taḫallüf vāḳiᶜ olur. Melāḥide bunlara daḫi nice yirde tābiᶜ olmışlardur. Ve ehl-i İslāmdan olan müneccimīn didiler kï kevākib fāᶜil degildür belkï ᶜālem-i kevn ü fesādda[3267] vāḳiᶜ olan ḥavādiṯe ne sebebdür ve ne fāᶜildür lâkin muᶜiddātdür yaᶜnī Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ ḫalḳ itmesine ḥāżır ḳılıcıdur ve daḫi delālet ü ᶜalāmetdür[3268] anuñçün baᶜżı aḥkāmı taḫallüf ider didiler. Ve baᶜżı müneccimīn-i Müslimīn daḫi didiler kï kevākib esbābdur. Evvel vāḳiᶜ olan ḥavādiṯüñ vücūdına Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri anları sebep itmişdür. Ḫalḳ ü īcād Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñdür[3269]. Ḥavādiṯ evvel kevākib ḳırānı olduḳda olur ḳırān ile olmaz didiler. V'allâhu aᶜlem.]][3270]

Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Bāṭıla[-i] Soḳraṭ ve Buḳraṭ[3271]

Ve felāsife-i Ṭabīᶜiyyūndan Suḳrāṭ ve Buḳrāṭ dimişlerdür kï[3272] ḥavādiṯ-i ᶜālem imtizāc-ı ᶜanāṣıra[3273] müsteniddür[3274]. [[Bunlaruñ daḫi ġāyet-i temessükleri ḥavādiṯüñ[3275] imtizāca müterettib olmasıdur.]][3276] Yaᶜnī imtizāc-ı ᶜanāṣır olduḳda ḥavādiṯ-i ᶜālem ẓuhūr ider[3277] imtizāc olmaduḳda ḥavādiṯ-i kā'ināt[3278] ẓuhūr itmez. [[ᶜUlemāya maᶜlūmdur kï bu terettüb daḫi mizāc ᶜillet-i fāᶜile olmasını müstelzim degildür zīrā imtizāc ᶜādetu'llâhda şurūṭ olmaḳ maᶜlūlāt-ı muḳārine olmaḳ ᶜāḳlen

---

[3267] fesādda: T.41a, L.32a, Ü5.36b / fesāda Ü2.24b, Ü3.29a, İ2.32a, H2-1.34a, N.33a

[3268] ᶜalāmetdür: Ü2.24b, L.32a, Ü3.29a, İ2.32a, H2-1.34a, N.33a / ᶜalāmetdür kï T.41a, Ü5.36b

[3269] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñdür: N.33a / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretinüñdür İ2.32b / Allah teᶜālá Ḥażretinüñdür L.32a / Ḥażret-i Ḥaḳḳuñdur Ü2.24b, T.41a, Ü3.29a, Ü5.36b, H2-1.34a

[3270] [[ᶜUlemāya maᶜlūmdur kï bu terettüb-i muḳārenāt …. ol kevākib ḳırānı olduḳda olur ḳırān ile olmaz didiler ve Allahu aᶜlem]]: Ü1'de bu kısım yok

[3271] Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Bāṭıla[-i] Soḳraṭ ve Buḳraṭ: İ2.32b / Felāsife-i Ṭabīᶜiyyūndan Soḳraṭ ve Buḳraṭ ḳavilleri beyānındadur Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.36b, H2-1.34a / Ü1'de başlık yok

[3272] ve felāsife-i Ṭabīᶜiyyūndan Soḳraṭ ve Biḳraṭ dimişlerdür kï: Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, İ2.32b, Ü5.36b, H2-1.34a, N.33a / ve Soḳraṭ ve Buḳraṭ kï felāsife-i selefdendür anlar Ü1.26b

[3273] ᶜanāṣıra: Ü1.26b, Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.36b, H2-1.34a / ᶜanāṣırla N.33a / ᶜanāṣır kï İ2.42a

[3274] müsteniddür Ü1.26b, İ2.42a, H2-1.34a, N.33a / müstenidedür: Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.36b

[3275] ḥavādiṯuñ: İ2.42b, N.33a / ḥavādis-i Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.36b, H2-1.34a

[3276] [[Bunlaruñ daḫi … müterettib olmasıdur]]: Ü5'de bu kısım yok

[3277] ider: Ü1.26b, Ü2.24b, Ü3.29a, İ2.32b, H2-1.34a, N.33a / eyler T.41b, L.32a, Ü5.36b

[3278] -i kā'ināt: Ü1'de yok

cā'izdür nice fāᶜildür dinür ḳï ekṣeriyā taḫallüf bulınur yaᶜnī imtizāc bulınup yine bir şey ḥādiṯ olmamaḳ olur. Nitekim raḥmde ḥayvānātuñ bedeni imtizāc itmiş iken rūḥ taᶜalluḳ itmeyüp meyyiten ṭoġmaḳ olur. Ve daḫi nice bunuñ gibi aḥvāl çoḳ vāḳiᶜ olur[3279]. Eger[3280] terettüb fāᶜil olmasını mūcib olaydı ḳaṭᶜā taḫallüf olmaz idi. Zīrā ᶜillet-i tāmmeden maᶜlūl taḫallüf itmek emr-i muḥāldur.]][3281] Ve ẕikr olınan Suḳrāṭ ve Buḳrāṭ didiler kï[3282] aṣl-ı ᶜālem ṭabāyiᶜ-i erbaᶜadur[3283] yaᶜnī[3284] ḥarāret ve[3285] bürūdet ve[3286] ruṭūbet ve[3287] yübūsetdür didiler. [[Ve bu ṭabāyiᶜ-i erbaᶜa ḳadīmedür ve ᶜālemde bi'ṭ-ṭabᶜ mü'eṣṣiredür didiler. Ve[3288] bu ṭabāyiᶜ aṣlında kemāl-i tenāfür ü muḫālefet üzre iken imtizāc idüp imtizācları ᶜālemi bi-envāᶜihā iḳtiżā eyledi didiler. Ve ṭabīᶜat şol ḳuvvetdür kï şey' anuñla ḥāṣıl olur. Ve imtizāc-ı ṭabāyiᶜden murād ol ṭabāyiᶜ evvelden olan ṣuver ü keyfiyyātından çıḳup bir ṣūret-i mürekkebe-i vāḥideye girüp cevher-i basīṭ ḥükminde olmaḳdur. <Ve baᶜżılar imtizāc-ı ᶜanāṣır birbirine girüp ᶜunṣur-ı vāḥid gibi olmaġa didiler.>[3289] Ve bu ṭabāyiᶜ-i erbaᶜaya anuñçün ḳadīme didiler kï eczā-yı ᶜālemden bir cüz' bu ṭabāyiᶜden ḫālī vü münfek degildür. Ve bu ṭabāyiᶜ ecsāmda teġaālüb üzredür[3290] ḥarāret bürūdete ve ruṭūbet yübūsete gāh olur ġālib olur ṭabīb ol ġalebenüñ miḳdārını bilmedüginden ötüri bu cehāleti sebebi_ile marīże[3291] helāk vāḳiᶜ olur. Ve ᶜāḳile maᶜlūmdur kï ᶜadem-i infikāk-i ṭabāyiᶜ aṣāletini ve fāᶜiliyyetini mūcib degildür. Zīrā cā'izdür kï ol ṭabāyiᶜ şurūṭ u maᶜlūlāt[3292] ḳabīlinden ola. Nitekim ekṣeriyyā taḫallüf itmesi fāᶜil olmaduġına delīldür[3293].]][3294]

[3279] vāḳiᶜ olur İ2.32b, N.33b / vuḳūᶜ bulur Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.37a, H2-1.34b

[3280] eger: Ü2.24b, L.32a, Ü3.29a, İ2.32b, H2-1.34b, N.33b / ekŝer T.41b, Ü5.37a

[3281] [[ᶜUlemāya maᶜlūmdur kï bu terettüb daḫi mizāc-ı ᶜillet-i fāᶜile …. Zīrā ᶜillet-i tāmmeden maᶜlūl-ı taḫallüf itmek emr-i muḥāldur]]: Ü1'de bu kısım yok

[3282] ẕikr olınan Soḳraṭ ve Biḳraṭ didiler kï: Ü1'de yok

[3283] erbaᶜadur: Ü1.26b, İ2.32b / erbaᶜadadur Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü3.29a, Ü5.37a, H2-1.34b, N.33b

[3284] yaᶜnī: Ü1'de yok

[3285] ve: Ü1'de yok

[3286] ve: Ü1'de yok

[3287] ve: Ü1'de yok

[3288] ve: Ü2.24b, T.41b, L.32a, Ü5.37a / Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3289] <Ve baᶜżılar imtizāc-ı ᶜanāṣır bir birine girüp ᶜunṣur-ı vāḥid gibi olmaġa didiler>: İ2.33a, N.33b / Ü2, T, L Ü3, Ü5, H2-1'de bu kısım yok

[3290] üzredür: Ü2.25a, L.32b, Ü3.29b, İ2.33a, H2-1.34b, N.33b / üzre T.42a, Ü5.37b

[3291] marīże: Ü2.25a, T.42a, L.32b, Ü3.29b, Ü5.37b, H2-1.34b / İ2, N'de yok

[3292] maᶜlūlāt: Ü5.37b / maᶜlūmāt Ü2.25a, T.42a, L.32b, Ü3.29b, İ2.33a, Ü5.37b, H2-1.35a, N.33b

[3293] delīldür: T.42a, L.32b, Ü5.37b / şāhiddür Ü2.25a, Ü3.29b, İ2.33a, H2-1.35a, N.33b

[3294] [[Ve bu ṭabāyiᶜ-i erbaᶜa ḳadīmedür… fāᶜil olmaduġına delīldür]]: Ü1'de bu kısım yok

Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Felāsife-i Ṭabīʿiyyūn [3295]

Ve felāsife-i[3296] Ṭabīʿiyyūnuñ müte'aḫḫirīni kï[3297] re'īsleri[3298] Eflāṭūndur. Bunlar ḫavāṣṣ-ı nebātātı müşāhede idüp ve aʿżā'-i ḥayevānda olan ʿacāyib-i maḫlūḳātı ḫuṣūṣan beden-i insānuñ teşrīḥinüñ ʿacāyib-i muḥkemesini [[ve aʿżāda[3299] olan ġarāyib-i evżāʿı]][3300] görmekle bunlara bir ʿilm-i żarūrī ḥāṣıl oldı kï bu kemāl-i ḥikmet üzre olan ʿacāyib-i bedīʿa ḥāṣıl olmaz illā bir ḫālıḳ-ı ḥakīm ve ṣāniʿ-i ḳadīmüñ ḫalḳı ile olur kï ol ḫālıḳ cemīʿ[-i] umūruñ gāyāt ü maḳāṣıdına muṭṭaliʿ ola. Bu ecilden bunlar ḫālıḳ-ı ḳadīmi ve ilâh-ı ḳādiri[3301] iʿtirāf itdiler ve[3302] Ḥażret-i İlâh-ı kerīme iʿtirāf itdügi_içün[3303]buña[3304] Eflāṭūn-ı ilâhī didiler. [[Ve maʿlūm ola kï beden-i insānda olan aḫlāṭ-ı erbaʿa kï ṣafrā, dem ve balġam ve sevdā ʿanāṣır-ı erbaʿa ṭabāyiʿine muvāfıḳ düşüp bunlaruñ daḫi biri birine imtizācından beden-i insānda üç mevālīd-i muḫtelife ve mevālīd-i mütenevviʿa ḥāṣıl oldı_kï evvel ustuḫˇāndur kï maʿādin meṣābesinde ve aʿṣāb ʿurūḳ-ı nebātāt menzilesinde ve ervāḥ ḥareket-i ḥayevān mertebesinde ilá ġayri ẕālik.]][3305] Bu ṭā'ife kendülerden muḳaddem gelüp[3306] Dehriyyeden ve Sūfisṭā'iyyeden ve ḳudemā-i Ṭabīʿiyyūndan[3307] ve Mecūsīlerden [[ve sā'ir melāḥideden[3308] Ḥażret-

---

[3295] Beyān Kerden-i Aḳvāl-i Felāsife-i Ṭabīʿiyyūn: İ2.33a / Felāsife-i müte'aḫḫirīnüñ ḫavāṣṣ-ı nebātātdan baḥṣ iden gürūhüñ ḳavilleridür Ü2.25a, T.42a, Ü3.29b, Ü5.37b, H2-1.35a, N.34a / Felāsife-i müte'aḫḫirīnüñ ḫavāṣṣ-ı nebātātdan baḥṣ idenlerüñ ḳavilleridür L.32b / Ü1'de başlık yok

[3296] felāsife-i: Ü1.27a / Diğer nüshalarda yok

[3297] kï: İ2'de yok

[3298] re'īsleri: Ü1.27a, Ü2.25a, Ü3.29b, İ2.33a, H2-1.35a, N.34a / T, L, Ü5'de yok

[3299] aʿżāda: Ü2.25a, T.42a, L.32b, Ü3.29b, Ü5.37b, H2-1.35a / aʿżā İ2.43a, N.34a

[3300] [[ve aʿżāda olan ġarāyib-i evżāʿı]]: Ü1'de yok

[3301] ḳādiri: Ü1.27a, Ü2.25a, Ü3.29b, İ2.33a, H2-1.35a, N.34a / ḳadīmi T.42b, L.32b, Ü5.37b

[3302] ve: İ2'de yok

[3303] ve Ḥażret-i İlāh-ı kerīme iʿtirāf itdügiyçün Ü2.25a, T.42b, L.32b, Ü3.29b, İ2.43a, Ü5.37b, H2-1.35a, N.34a / anuñçün Ü1.27a

[3304] buña: Ü1.27a, Ü2.25a, Ü3.29b, İ2.43a, H2-1.35a, N.34a / T, L, Ü5'de yok

[3305] [[Ve maʿlūm ola kï … ilá ġayri ẕālik]]: İ2.33a-b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3306] gelüp: gelen Ü1.27a

[3307] ve ḳudemā-i Ṭabīʿiyyūndan: Ü1'de yok

[3308] melāḥideden: Ü2.25a, T.42b, Ü3.29b, İ2.33a, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a / melāḥide L.33a

i[3309]]][3310] Ḥaḳḳı[3311] inkār iden münkirleri[3312] reddidüp[3313] ḳabāḥat ü ḍalāletlerin[3314] ızẖār ḳıldılar[3315] lâkin bunlar daẖi ṭabīᶜat aḥvālinden[3316] ziyāde[3317] baḥṣ itmegin[3318] cemīᶜ[-i] ḍalāletden[3319] ẖalāṣ olamadılar. Ve şöyle zuᶜm eylediler kï evvel-i mevcūdāt ᶜaḳldur. Baᶜdehü nefs baᶜdehü heyūlá baᶜdehü eflāk baᶜdehü ᶜanāṣır baᶜde ẕālik mürekkebāt ve[3320] mevālīd-i ṣelāṣe ẓuhūr eyledi[3321] didiler[3322]. Ve ḳuvā-yı ḥayevānuñ ḳıyāmında mizācuñ te'ṣīr-i ᶜaẓīmi ola ve ḳuvvet-i ᶜāḳile yaᶜnī ᶜaḳl ve rūḥ-ı insānī mizāca tābiᶜ ola ve mizāc mevt_ile bāṭıl olduḳda ḳuvvet-i ᶜāḳile[3323] daẖi bāṭıl olup insān münᶜadim ola ve iᶜāde-i maᶜdūm muḥāl ola. [[Ve nefs yaᶜnī kï rūḥ[3324] cesedüñ helāk olmasıyla helāk olup cesedden ṣoñra bāḳī ḳalmaya. Zīrā]][3325] bunlar şöyle zuᶜm itdiler kï <<insān hemān bu şekl-i[3326] maẖṣūṣ ola <ve nefs-i insānī yaᶜñī rūḥ-ı insānī maḥżā mizāc-ı ṭabīᶜat ola.>[3327][[Bu sebebden didiler kï>>[3328] mevādd-ı ᶜunṣuriyye mevt_ile[3329] fenā bulup zevāl-i ḥayāt ile müteferriḳ olduḳdan ṣoñra yine nice[3330] cemᶜ olur diyü ḥayrān oldılar. Ve nefs-i insānī yaᶜnī rūḥ-ı insānī maḥżā mizāc-ı ṭabīᶜat ola

[3309] Ḥażret-i: Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, Ü5.38a, H2-1.35a / İ2, N'de yok
[3310] [[ve sā'ir melāḥideden Ḥażret-i]]: Ü1'de yok
[3311] Ḥāḳḳı: T.42b, Ü5.38a / Ĥaḳḳa Ü1.27a, Ü2.25a, L.33a, Ü3.29b, İ2.33a, N.34a
[3312] münkirleri: İ2.33a / münkirlere Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a / milḥidleri Ü1.27a
[3313] reddidüp: Ü1.27a / red eylediler ve Ü2.25a, T.42b, Ü3.29b, İ2.33b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a
[3314] ḍalāletlerin: Ü1.27a / cehāletlerin Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, İ2.33b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a
[3315] ḳıldılar: Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, Ü5.38a, H2-1.35a / eylediler İ2.33b, N.34a / itmişdür Ü1.27a
[3316] bunlar daẖi ṭabīᶜat aḥvālinden: Ü2.25a, L.33a, Ü3.29b, İ2.33b, N.34a / bunlar ṭabīᶜat aḥvālinden T.42b, Ü5.38a, H2-1.35a / aĥvāl-i ṭabīᶜatdan bunlar daẖi Ü1.27a
[3317] ziyāde: Ü1.27a / çoḳ Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, İ2.33b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a
[3318] itmegin: Ü1.27a, İ2.33b, H2-1.35a, N.34a / itmekle Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, Ü5.38a
[3319] đalāletden: Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.29b, İ2.33b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a / bidᶜadan Ü1.27a
[3320] mürekkebāt ve: Ü1'de yok
[3321] eyledi: Ü2.25a, T.42b, L.33a, Ü3.30a, İ2.33b, Ü5.38a, H2-1.35a, N.34a / itdi Ü1.27a
[3322] didiler: Ü1.27a, Ü2.25a, T.42b, Ü3.30a, İ2.33b, Ü5.38a, N.34a / dirler L.33a, H2-1.35a
[3323] yaᶜnī ᶜaḳl u rūḥ-ı insānī … bāṭıl olduḳda ḳuvvet-i ᶜāḳile: Ü1.27a, İ2.33b, H2-1.35a, N.34a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok
[3324] rūḥ: Ü3'de yok
[3325] [[Ve nefs yaᶜnī kï rūḥ … cesedden ṣoñra bāḳī ḳalmaya. Zīrā]]: Ü1'de yok
[3326] şekl-i: Ü1.27a, Ü2.25a, İ2.33b, H2-1.35b, N.34a / şekle T.42b, L.33a, Ü3.30a
[3327] <ve nefs-i insānī yaᶜñī rūḥ-ı insānī maḥżā mizāc-ı ṭabīᶜat ola>: T'de yok
[3328] <<insān hemān bu şekl-i maẖṣūṣ …. Bu sebebden didiler kï >>: Ü5'de bu kısım yok
[3329] mevt_ile: İ2.33b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[3330] nice: Ü2.25b, L.33a, Ü3.30a, İ2.33b, H2-1.35b / T, Ü5'de yok

ṣandılar[3331]. İᶜāde-i maᶜdūm nice mümkündür ve cemᶜ-i müteferriḳa[3332] nice ḳābildür diyüp biḥār-ı şekk ü şübhede ġarḳ[3333] olmaġla helāk oldılar. Ve[3334]]][3335] bunlaruñ bu şübhelerini felāsife-i İlâhiyyūn vücūh-ı ᶜaḳliyye ile reddeylediler. Ve erbāb-ı millet hem ᶜaḳl ve[3336] hem naḳl ile tezyīf ü[3337] ibṭāl eylediler[3338] kï[3339] cemᶜ-i müteferriḳa[3340] ve iᶜāde-i maᶜdūm ᶜacāyib-i ḳudret-i İlâḥīyi bilen ᶜārif ḳatında bi-ḥas[e]bi'l-ᶜaḳl mümkündür[3341].

[97] Beyt[3342]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜīlün faᶜ]

چون قدرت او منزّه از نقصانست	Çun ḳudret-i Ū munezzeh ez noḳṣānest
آوردن خلق و بردنش یکسانست	Āverden-i ḫalḳ u burdeneş yeksānest[3343]
نسبت بمن تو هرچه دشوار بود	Nisbet be-men [u] tu herçï duşvār buved
درقدرت برکمال او آسانست	Der ḳudret-i pur-kemāl-i ū āsānest[3344]

[Neşr] [[Ve nuṣūṣ-ı ḳātıᶜa delāleti ile şerᶜan vāḳiᶜdür "قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ" - *"Ḳāle men yuḥyi'l-ᶜiẓāme ve hiye ramīm"*[3345] "قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ" - *"Ḳul*

[3331] Ve nefs-i insānī …. mīzāc-ı ṭabīᶜat ola ṣandılar: T.43a, Ü5.38a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[3332] müteferriḳa: İ2.33b, N.34b / müteferriḳ Ü2.25b, T.43a, L.33a, Ü3.30a, Ü5.38a, H2-1.35b
[3333] ġarḳ: Ü2.25b, L.33a, Ü3.30a, İ2.33b, H2-1.35b, N.34b / ġarīḳ T.43a, Ü5.38a
[3334] ve: T.43a, L.33a, Ü5.38a, H2-1.35b / Ü2, Ü3, İ2, N'de yok
[3335] [[Bu sebebden didiler kï mevādd-ı ᶜunṣuriyye …. biḥār-ı şekk ü şübhede ġarḳ olmaġla helāk oldılar. Ve]]: Ü1'de bu kısım yok
[3336] ve: Ü1.27a, Ü2.25b, Ü3.30a, İ2.34a, H2-1.35b, N.34b / T, L, Ü5'de yok
[3337] tezyīf ü: Ü1'de yok
[3338] eylediler: Ü1.27a, İ2.34a, N.34b / itdiler Ü2.25a, T.43a, L.33a, Ü3.30a, Ü5.38a, H2-1.35b
[3339] kï: Ü1'de yok
[3340] müteferriḳa: Ü1.27b, İ2.34a, N.34b / müteferriḳ Ü2.25b, T.43a, L.33a, Ü3.30a, Ü5.38a, H2-1.35b
[3341] ᶜacāyib ḳudret-i İlāḥīyi bilen ᶜārif ḳatında be-ḥasbe'l-ᶜaḳl mümkündür: Ü2.25b, T.43a, L.33a, Ü3.30a, İ2.34a, Ü5.38a, H2-1.35b, N.34b / aḥvāl-i ḥaşrde inşā'allâh teᶜālá beyān olınur Ü1.27b
[3342] Beyt: Ü1.27b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[3343] "*O'nun kudreti noksandan münezzeh olduğu için yaratmak ve yok etmek (O'nun için) birdir.*"
[3344] "*Bana ve sana göre zor olan her şey O'nun kemal kudretiyle kolaydır.*"
[3345] *"Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi.* ***Dedi ki: 'Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?'****"*

yuḥyihe'l-leẕī enşe'ehā evvele merratin"[3346] Āyet-i kerīme ile daḫi " أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ " *Eveleyse'l-leẕī ḫaleḳa's-semāvāti ve'l-erḍa bi-ḳādirin ᶜalá en-yaḫluḳa miṣlehum belá ve huve'l-ḫallāḳu'l-ᶜalīm"*[3347] naṣṣı ṣābit u muḥaḳḳaḳdur. Bu ṭā'ife ᶜaḳl u naḳl ile ṣābit ü ẓāhir olan emr-i ḥaşre ᶜinād u inkār ile irtikāb-ı küfr[3348] itmişlerdür[3349]. Bu sebebden bunlaruñ yanında ṭāᶜat içün ṣevāb ve[3350] maᶜṣiyet içün ᶜiḳāb ṣābit idügi maᶜlūmları olmamaġın licām-ı şerāyiᶜ-i İlâhiyye mürekkeb-i ṭabīᶜatlarından münḥall olup behāyim-ṣıfat şehevāt-ı nefsāniyyeye tevaġġul ile ḥayvānāt-ı ᶜucm resminde olup ġāyet-i[3351] maṭlūbları ekl ü şürb ve cimāᶜ ü leẕẕāt-ı şeyṭāniyye olmaġın: "أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ"-*"Ülā'ike ke'l-enᶜāmi bel hum eḍall"*[3352] feḥvāsına mā-ṣadaḳ düşdiler. Ve[3353] bu ṭā'ife daḫi āḫirete münkir olduḳları sebebden[3354] melāḥide ve zenādıḳa maḳūlesidür. Melāḥide bunlara daḫi çoḳ yirde taḳlīd itmişlerdür.]][3355] Ve[3356] Eflāṭūndan aḳvāl-i muḫtelife naḳl olınmışdur. Birisi[3357] budur[3358] kï rūḥ-ı insānī kï ᶜaḳldur hemān birdür[3359]. [[Ebdān ü ecsād ne ḳadar çoḳ ise cümlesini yalñuz bir[3360] dāne rūḥ taṣarruf ider dimişdür[3361].]][3362]

[3346] *"**De ki: 'Onları ilk defa var eden diriltecektir**. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.'"* (Yâsîn: 78-79)

[3347] *"Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır."* (Yâsîn: 81)

[3348] ve inkār ile irtikāb-ı küfr: Ü2.25b, L.33b, Ü3.30a, İ2.34a, H2-1.35b, N.34b / ve irtikāb-ı küfr ile inkār Ü5.38b / ve irtikāb ile küfr-i inkār T.43a

[3349] itmişlerdür: Ü2.25b, L.33b, Ü3.30a, İ2.34a, H2-1.35b, N.34b / eylemişlerdür T.43a, L.33b, Ü5.38b

[3350] ve: T.43a, L.33b, Ü3.30a / Ü2, T, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[3351] ġāyet-i: Ü2.25b, İ2.34a, H2-1.35b, N.34b / ġāib T.43a, L.33b, Ü3.30a, Ü5.38b

[3352] "*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. **İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar**. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir*." (A'raf: 179)

[3353] ve: T.43b, L.33b, Ü5.38b / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3354] sebebden: İ2.34a, H2-1.36a, N.34b / cihetden Ü2.25b, T.43b, L.33b, Ü3.30a, Ü5.38b

[3355] [[Ve nuṣūṣ-ı ḳātıᶜa delāleti ile şerᶜan … daḫi çoḳ yirde taḳlīd itmişlerdür]: Ü1'de bu kısım yok

[3356] ve: İ2'de yok

[3357] birisi: Ü1.27b, İ2.34a, H2-1.36a, N.34b / biri Ü2.25b, T.43b, L.33b, Ü3.30b, Ü5.38b

[3358] budur: Ü1.27b, Ü2.25b, L.33b, Ü3.30b, İ2.34a, H2-1.36a, N.34b / bu T.43b, Ü5.38b

[3359] kï ᶜaḳıldur hemān birdür: Ü2.25b, T.43b, L.33b, Ü3.30b, İ2.34a, Ü5.38b, H2-1.36a, N.35a / cemīᶜ ebdānda bir ola Ü1.27b

[3360] bir: Ü2.25b, L.33b, İ2.34a, H2-1.36a, N.35a / birer T.43b, Ü3.30b, Ü5.38b

[3361] dimişdür: Ü2.25b, İ2.34a, N.35a / dimişlerdür H2-1.36a / dimiş T.43b, L.33b, Ü3.30b, Ü5.38b

[3362] [[Ebdān ü ecsād … rūḥ taṣarruf ider dimişdür]]: Ü1'de bu kısım yok

Kendüden_ṣoñra gelen[3363] İlâhiyyūn Eflāṭūnuñ[3364] bu sözini redd itmişlerdür ve dimişlerdür kï eger rūḥ-ı insānī kï nefs-i nāṭıḳa ve ḳuvvet-i ᶜāḳiledür bir olsa Zeyd ve ᶜAmruñ ᶜilm ü fehmi[3365] daḫi[3366] bir olmaḳ gerek idi. Tefāvüt-i ᶜuḳūl her bedenüñ bir rūḥı olduġına şāhid-i ᶜadldur. Ve bu Eflāṭūn rūḥı birdür ve[3367] ḳadīm-i mücerreddür diyü zuᶜm itmegin ervāḥ tenāsuḫ ider diyü zuᶜm itmişdur.

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Erbāb-ı Tenāsüḫ[3368]

Ve maᶜlūm ola kï bu gürūhuñ zāyifesi yaᶜnī tenāsüḫī ṭāyifesi erşedehumu'llâh[3369] şöyle zuᶜm itmişlerdür kï tenāsuḫ-i nüfūs-ı insāniyye yaᶜnī intiḳālāt-ı ervāḥ-ı insāniyye[3370] iki ḳısmdur. Bir ḳısmı tenezzüldedür kï aña nüfūs-ı mütenezzile dirler[3371]. Ve bir ḳısmı teraḳḳīdedür kï aña nüfūs-ı müteraḳḳiye dirler[3372]. Ammā[3373] nüfūs-ı mütenezzile şol ervāḥ-ı nāḳışadur kï kemālāt-ı insāniyyeden bi'l-ḳuvve müstaᶜidd[3374] olduġı kemālātuñ baᶜżını daḫi tekmīl itmedügi ecilden nihāyet-i kemāl olan ᶜulūm u aḫlāḳ-ı ḥamīdeyi tekmīl idinceye degin[3375] ebdānda tereddüd ü intiḳāl üzre olur. Rūḥ-ı insānī yine beden-i insāna[3376] taᶜalluḳ itmesine ve ebdān-ı insāniyyede tereddüd itmesine nesḫ dirler. Ve aḫlāḳ-ı ẕemīmesi ziyāde olmaġla baᶜżı insān kendünüñ ṣıfatına[3377] münāsib olan ebdān-ı ḥayvāna tenezzül ider. [[Meṣelā şecīᶜüñ rūḥı beden-i esede cebānuñ rūḥı

[3363] gelen: Ü1.27b / Diğer nüshalarda yok
[3364] Eflāṭunuñ: Ü1.27b / Diğer nüshalarda yok
[3365] ᶜilm u fehmi Ü1.27b / ᶜilmi ve fehmi Ü2.25b, T.43b, L.33b, Ü3.30b, İ2.34a, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35a
[3366] daḫi: Ü1'de yok
[3367] ve: Ü1'de yok
[3368] Beyān Kerden-i Ḫˇāce aḳvāl-i bātıla-i erbāb-ı tenāsüḫ: Ü1.27b / Diğer nüshalarda başlık yok
[3369] Ve maᶜlūm ola kï … tenāsuḫī ṭāyifesi erşedehumu'llâh: Ü1.27b / işbu tenāsuḫī ṭā'ifesi Ü2.25b, T.43b, L.33b, Ü3.30b, İ2.34a, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35a
[3370] yaᶜnī intiḳālāt-ı ervāḥ-ı insāniyye: Ü1'de yok
[3371] dirler: Ü1.27b, T.43b, L.33b, İ2.34b, Ü5.39a, N.35a / didiler Ü2.25b, Ü3.30b, H2-1.36a
[3372] dirler: Ü1.27b, T.43b, L.33b, İ2.34b, Ü5.39a, N.35a / didiler Ü2.25b, Ü3.30b, H2-1.36a
[3373] ammā: T.43b, L.33b, Ü5.39a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[3374] müstaᶜid: Ü1.27b, İ2.34b, N.35a / der-kār Ü2.26a, T.43b, L.33b, Ü3.30b, Ü5.39a / devr N.35a / der-? H2-1.36a
[3375] degin: Ü1.27b, İ2.34b, H2-1.36a, N.35a / dek Ü2.26a, T.43a, L.33b, Ü3.30b, Ü5.39a
[3376] beden-i insāna: Ü1.27b, İ2.34b, N.35a / beden-i insānīye Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, Ü5.39a / H2-1'de yok
[3377] ṣıfatına: Ü1.27b, Ü2.26a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, H2-1.36a, N.35a / ṣınıfına T.44a, Ü5.39a

ṭāvus bedenine[3378] tenezzül ider]][3379] bu intiḳāle **mesḫ** dirler. Ve gāhī ecsām-ı nebātāta tenezzül ider bu tenezzüle **resḫ** dirler. Ve gāhī maᶜādin u ᶜanāṣıra[3380] ve sā'ir[3381] cemādāta tenezzül ider bu tenezzüle[3382] **fesḫ** dirler. Ve şöyle zuᶜm iderler kï nuṣūṣ-ı ḳāṭıᶜada[3383] vārid[3384] olan merātib-i ᶜuḳūbāt ve derekāt-ı ḍayyıḳa-i cehennem[3385] ẕikr olınan[3386] tenezzülāta işāretdür diyü ẓann-ı fesād[3387] iderler ḥāşā şümme ḥāşā[3388]

[98] Mıṣraᶜ[3389]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜīlün]

زهی تصور باطل زهی خیال مخال Zehī taṣavvur-i bāṭıl zehī ḫayāl-i muḥāl[3390]

[Neṯr] [[Bu tenezzülāt-ı nüfūs-ı cāhile ve aḫlāḳ-ı ẕemīme ile mevṣūf olan ervāḥ-ı fāsıḳadur[3391] dirler[3392].]][3393] Ammā nüfūs-ı müteraḳḳiye-i müteṣāᶜide şol ervāḥ-ı ṭayyibedür kï kemālāt-ı insāniyye olan ᶜulūm-ı celīle ile fāżıl olup tehẕīb-i aḫlāḳ itmişdür ve aḫlāḳ-ı ḥasene ile kāmil olup ṣıfāt-ı kāmile ṣāḥibi olmışdur. Ve bi'l-ḳuvve müstaᶜidd olduġı kemālātı bi'l-fiᶜl taḥṣīl ile tekmīl-i nefs itmişdür[3394]. Bu maḳūle

---

[3378] ṭavşan bedenine Ü1.28a, İ2.34b / ṯāvus bedenine T.44a, Ü3.30b, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35a / ṯāvusa L.34a

[3379] [[Meṣelā şecīᶜüñ rūḥı … bedenine tenezzül ider]] Ü2'de yok

[3380] maᶜādin u ᶜanāṣıra: Ü1.28a / maᶜādine ve ᶜanāṣıra Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35a

[3381] sā'ir: Ü1.28a, Ü2.26a, Ü3.30b, İ2.34b, H2-1.36a, N.35a / T, L, Ü5'de yok

[3382] tenezzüle: Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35a / intiḳāle Ü1.28a

[3383] nuṣūṣ-ı ḳāṭıᶜada: Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35b / nuṣūṣda Ü1.28a

[3384] vārid: Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, Ü5.39a, H2-1.36a, N.35b / var Ü1.28a

[3385] ve derekāt-ı ḍayyıḳa-i cehennem: Ü1'de yok

[3386] ẕikr olınan: Ü1.28a, Ü2.26a, Ü3.30b, İ2.34b, H2-1.36b, N.35b / olınan T.44a, Ü5.39b / eger olınan L.34a

[3387] ẓann-ı fesād: Ü1.28a / iftirā Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.30b, İ2.34b, Ü5.39b, H2-1.36b, N.35b

[3388] ḥāşā şümme ḥāşā: Ü1'de yok

[3389] Mıṣraᶜ: İ2.34b / Ü1'de başlık yok

[3390] zihī taṣavvur-ı bātıl zihī ḫayāl-i muĥāl: Ü1.28a, İ2.34b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[3391] fāsıḳādur: Ü2.26a, T.44a, L.34a, Ü3.31a, İ2.34b, H2-1.36b, N.35b / fāsıḳa Ü5.39b

[3392] dirler: Ü3'de yok

[3393] [[Bu tenezzülāt-ı nüfūs … ervāḥ-ı fāsıḳadur dirler]]: Ü1'de yok

[3394] ve aḫlāḳ-ı ḥasene ile kāmil olup …. tekmīl-i nefs itmişdür: Ü1'de bu kısım yok

nüfūs-ı müteraḳḳiye-i kāmile ᶜalāyıḳ-ı cismiyyenüñ cümlesinden ṭāhir[3395] olup ḫalāṣ bulmaġla ebdāndan mücerred olup ᶜālem-i ḳudsde kemāl-i saᶜādet üzre bāḳī[3396] ḳalur. Eger fi'l-cümle tekmīle iḥtiyācı var ise kendü bedeninden[3397] ekmel olan ebdāna taᶜalluḳ ide ide[3398] nihāyet kemāle vāṣıl olur ve istikmāle daḫi iḥtiyācı olan baᶜżı nüfūs[3399] ecrām-ı semāviyyeye daḫi taᶜalluḳ ider. Ol daḫi kemālini bulduḳda mücerred pāk olup ᶜālem-i ḳudsde saᶜādet üzre bāḳī ḳalur diyü zuᶜm iderler. ᶜUḳalāya maᶜlūmdur kï bu maḳūle kelimāt-ı bāṭıla recm bi'ẓ-ẓan maḳūlesidür ḳaṭᶜā delīl-i ᶜaḳlī vü naḳlī ile münāsebeti yoḳdur. Ve ṣāḥibu'ṭ-***Ṭabaḳātu'l-Kübrá*** [[tācü'l-milleti ve'd-dīn[3400] **es-Sübkī**]][3401] zuᶜm-ı Melāḥide içün ḳaṣīde-i manẓūmelerinde[3402] buyururlar kï[3403]:

[99] Şiᶜr[3404]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün/(Faᶜlün) Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

نار يراها ذوالجهالة جنة	Nārun yerāhā ẕu'l-cehāleti cenneten
و يخوض منها فى حميم آن	Ve yeḫūḍu minhā fī ḥamīmin āni
و يضلّ[3405] فيها مثل صاحب بدعة	Ve yeḍillu fīhā miṣle ṣāḥibi bidᶜatin
يتخيل الجنات فى النيران	Yeteḫayyelü'l-cennāti fi'n-nīrāni[3406]

[3395] ṭāhir: Ü1.28a, Ü2.26a, İ2.34b, H2-1.36b, N.35b / ẓāhir T.44a, L.34a, , Ü3.31a, Ü5.39b
[3396] bāḳī: Ü1'de yok
[3397] bedeninden: Ü1.28a, Ü2.26a, Ü3.31a, İ2.34b, H2-1.36b, N.35b / T.44b, L.34a, Ü5.39b
[3398] ide ide: Ü1.28a / ide Ü2.26a, İ2.35a, H2-1.36b, N.35b / ile T.44b, L.34a, Ü3.31a, Ü5.39b
[3399] nüfūs: Ü5'de yok
[3400] Tacü'l-millet ve'd-dīn: Ü2.26a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, H2-1.36b, N.35b / Tācu'd-devlet ve'l-millet T.44b, Ü5.39b
[3401] [[Tacü'l-millet ve'd-dīn es-Sübkī]] Ü1'de yok
[3402] ḳaṣīde-i manẓūmelerinde: Ü2.26a, Ü3.31a, L.34b, İ2.35a, H2-1.36b, N.35b / ḳaṣīdelerinde T.44b, Ü5.40a / Ü1'de yok
[3403] buyururlar kï: İ2.35a, N.35b / buyururlar Ü1.28a / buyurur kï Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, Ü5.40a, H2-1.36b
[3404] Şiᶜr: Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, Ü5.40a, H2-1.36b / Naẓm Ü1.28a, H2-1.36b, N.35b / İ2'de başlık yok
[3405] يضلّ – yuḍillü: Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, Ü5.40a, H2-1.36b / يظلّ - yuẓillü Ü1.28a, İ2.45a, N.35b
[3406] "*Cahil olan, ateşi cennet olarak görür; Ve kendisi bu ateşe dalar; Sonra bidat sahibi misali orada yolunu kaybeder; Bu kimse cenneti cehennemde hayal ediyor*."

[Neşr] Bu tenāsuḫ nüfūsuñ ḳıdem ü tecerrüdine mebnī bir fıkr-i fāsiddür. Nüfūsuñ ḳıdem ü tecerrüdi kütüb-i kelāmiyyede ibṭāl olınduġından ġayrı felāsifenüñ güzīdesi olan İlâhiyyūn[3407] daḫi tenāsuḫuñ[3408] buṭlānını edille-i vāżıḥa ile redd itmişlerdür. Ve ehl-i tenāsuḫuñ küfri[3409] inkār-ı ḥaşrden[3410] lāzım gelmişdür. Nitekim Maḳāṣıdda İmām Faḫrdan bu maᶜnā naḳl olınmışdur[3411]: Ve ebdānda tereddüd ider didükleri fısḳ u bidᶜat u ḍalāletdür[3412]. ve Eflāṭūn ᶜāleme ḳadīm [3413] dimişdür. Ve yine Eflāṭūndan menḳūldur kï[3414] ᶜālem ḥādiṯdür ve mükevvin muḥdiṯdür[3415] Ḥaḳ subḥanehü ve teᶜālá[3416] ecsāmı ṭabāyiᶜ üzerine[3417] ḫalḳ itmişdür. Ve efᶜāl-i ṭabīᶜiyyeyi iḳtiża ider ḫavāṣṣ üzerine ḫalḳ itmişdür kï ol efᶜāl-i ṭabīᶜiyye ᶜan iḫtiyār[3418] ṣādır degildür dimiş. Şöyle ẓann olınur kï Allâhu teᶜālá[3419] aᶜlem Eflāṭūnuñ[3420] āḫir re'yi tekmīl-i ᶜulūmdan ṣoñra ve maᶜrifet-i ṣāniᶜden ṣoñra bunuñ üzerine müstaḳırr olmış ola. Ve'l-ᶜilmü ᶜinde'llâhi teᶜālá[3421]. [[İşbu felāsife-i Yūnānuñ kitāblarını tercüme idenlerüñ kelimātı iḫtilāf üzre olduġından mā-ᶜadā fi'l-ḥaḳīḳa felāsife Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ mülk ü melekūtını mücerred endāze-i ᶜaḳılları ile taḫmīn idüp şerāyiᶜ-i enbiyāya taḳlīdleri

---

[3407] felāsifenüñ güzīdesi olan İlāhiyyūn: Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / felāsife-i İlāhiyyūn Ü1.28a

[3408] tenāsuḫuñ: Ü1'de yok

[3409] ehl-i tenāsuḫuñ küfri: Ü1.28a, Ü2.26a, T.44b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / ehl-i küfrüñ tenāsuḫunuñ küfri L.34b

[3410] inkār-ı ḥaşrden: Ü1.28a / āḫireti inkārdan Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, Ü5.40a, H2-1.36b, N.36a / āḫirete inkārdan İ2.35a

[3411] bu maᶜná naḳl olınmışdur: Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.36b, N.36a / menḳūldur Ü1.28a

[3412] ve ebdānda tereddüd … bidᶜat u ḍalāletdür: Ü1'de bu kısım yok

[3413] ve Eflaṭun ᶜāleme ḳadīm Ü1.28b / ve bu Eflaṭundan menḳūldur kï ᶜālem ḳadīmdür Ü2.26a, T.44b, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a

[3414] Eflāṭundan menḳūldur kï: Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / maḥall-i āḫarda Ü1.28b

[3415] ve mükevvin muḥdiŝdür: Ü1'de yok

[3416] Sübḥābnehü ve teᶜālá: Ü1.28b, Ü2.26a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, H2-1.337a, N.36a / Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri Ü5.40a / Ḥaḳ teᶜālá T.45a,

[3417] üzerine: Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / üzre Ü1.28b

[3418] ᶜan iḫtiyār: Ü1.28b, İ2.35a / ᶜayn-ı iḫtiyār ile Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a

[3419] Allahu teᶜālá: Ü1.28b / Allahu Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a

[3420] Eflāṭunuñ: Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / Eflāṭun Ü1.28b

[3421] teᶜālá: Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, N.36a / Ü1, H2-1'de yok

olmamaġın ḳavilleri iḫtilāfāt-ı keşīre üzre olup ıżṭırāb u iḫtilāfları ġāyet[3422] çoḳ vāḳiᶜ[3423] olmışdur[3424]. "وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا" *"Ve lev kāne min ᶜindi ġayri'llâhi le-vecedū fīhi iḫtilāfen keşīren"*[3425] āyet-i kerīmesi min ᶜindillâh olmayanuñ iḫtilāf-ı keşīr üzre olmasını muḳteżī idügini beyāna şāhid-i ḥaḳdur.]][3426] "ومن حاول ان يقدر ملك الله تعالى بعقله وحيدا فقد ضلّ و خسر خسرانا بعيدا" – *"Ve men ḥāvele en yuḳaddire mülke'llâhi teᶜālá bi-ᶜaḳlihi vaḥīden feḳad ḍalle ve ḫasire ḫusrānen baᶜīden.*[3427]"[3428]

[100] Beyt[3429]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

Lücce-i ᶜaşḳuñ olur ġavrına irmek müşkül

Rişte-i ᶜaḳlla ölçülmedi bu baḥr-ı ᶜamīḳ

[3422] ġāyet: İ2.35b, N.36a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3423] vāḳiᶜ: İ2'de yok

[3424] olmışdur: Ü2.26a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, H2-1.37a, N.36a / olmışdur āyet T.45a, Ü5.40b

[3425] *"Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı?* ***Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.****"* (Nisa: 82)

[3426] [[İşbu felāsife-i Yunanuñ kitablarını tercüme idenlerüñ kelimātı …. ḫtilāf-ı keşīre üzre olmasını muḳteżá idügini beyāna şāhid-i ḥaḳdur]]: Ü2.26a, T.44b-45a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, Ü5.40a, H2-1.37a, N.36a / Muḳaddemen ẕikr olındugı üzre Eflāṭuna ḥüsn-i ẓan üzre olmaḳ münāsib fehm olınur. Zīrā evvelki kelāmına ṣoñraki kelāmı muṭābıḳ olmamaġla evvelki iᶜtiḳāddan rücūᶜı fehm olınur. Muḥaṣṣal iᶜtimād kelām-ı enbiyādır. ᶜAḳılla bu ᶜālemüñ ḥaḳīḳat-i ḥāline ıṭlāᶜ muḥāldur Ü1.28a

[3427] "ومن حاول ان يقدّرملك الله " – "Ve men ḥāvele … ḫusrānen baᶜīden": Ü1.28b / "…ومن حاول خسرانا بعيدا بعقله واحدا فقد ضلّ ضلالا بعيدا"-"Ve men ḥāvele en yuḳaddire mülkü'llāhi bi-ᶜaḳlihi vāḥiden fe-ḳad ḍalle ḍalālen beᶜīdā": Ü2.26a, L.34b, Ü3.31a, İ2.35a, H2-1.37a, N.36a / "ومن حاول ان يقدّرملك الله بعقله واحدا اية فقد ضلّ ضلالا بعيدا"-"Ve men ḥāvele en yuḳaddire mülkü'llāhi bi-ᶜaḳlihi vāḥiden āyet "fe-ḳad ḍalle ḍalālen beᶜīdā" T.45a / āyet "فقد ضلّ ضلالا بعيدا" – "fe-ḳad ḍalle ḍalālen beᶜīdā" Ü5.40b

[3428] "*Kim ki Allah'ın mülkünü sadece aklıyla ölçmeye çalışırsa, büyük bir hüsrana uğrar ve sapıklığa düşer."*

[3429] Beyt: Ü1.28b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḥvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn [3430]

Ve felāsifenüñ üçünci fırḳası felāsife-i İlâhiyyūndur. Bunlar ḥükemā'-i Yūnānuñ müte'aḫirleridür. Ve bunlar maḫlūḳāta ilâh iṯbāt idüp şerāyiᶜ-i enbiyāya muḳırr u muᶜterif olmaġın İlâhiyyūn diyü tesmiye olınmışlardur[3431]. Ve İlâhiyyūnuñ reʾīs-i[3432] ḥaḳīḳīsi Arisṭū-yı ilâhīdür. Baᶜżılar egerçi[3433] Ḥażret-i Süleymān ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selāmdan ṣoñra[3434] gelen felāsife-i Ṭabīᶜiyyūna ilâhī dimişdür[3435] lâkin Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerine[3436] iᶜtirāfları tamām[3437] olmaduġı ecilden[3438] ilâhī ismine Arisṭūdan muḳaddem gelenler lāyıḳ görilmemişdür. Bunlar daḫi iki fırḳa olmışdur[3439]. [[Birine Meşşā'ūn didiler kï Arisṭū ata binüp medreseye giderken tā ṣuffe-i medreseye varınca rikābında yürüyüp Arisṭūdan istimāᶜ-ı ḥikmet iderlerdi anuñçün Meşşā'ūn ismiyle ᶜāmme-i ḥükemā'-i felāsife-i İlâhiyyūn mā-beyninde tesmiye olındılar meşy ü ẕehāb ile keşret-i mürācaᶜatları içün, ya rikābında meşy idüp taᶜallüm-i ḥikmet itdükleri içün ola. Ve bu[3440] ḥükemā-i Meşşā'un]][3441] dirler kï biz mebde' ü meᶜādı ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı baḥṯ ü naẓar ile fehm idüp tekmīl-i nefs iderüz dirler. [[Ve felāsife-i

---

[3430] Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḥvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn: Ü1.28b / Felāsife-i İlāhiyyūnuñ şerāyiᶜ-i enbiyāya muḳarr u muᶜterif olan gürūhuñ ḳavilleridür Ü2.26b, T.45a, L.35a, Ü3.31b, Ü5.40b, H2-1.37a, N.36b / Beyān-kerden-i aḳvāl-i İlāhiyyūn İ2.35b

[3431] olınmışlardur: Ü1.28b, Ü2.26b, T.45a, L.35a, Ü3.31b, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b / olınmışdur Ü5.40b

[3432] reʾīs-i: Ü1'de yok

[3433] egerçï: Ü1.28b, Ü2.26b, Ü3.31b, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b / T, L,Ü5'de yok

[3434] Süleymān ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selāmdan ṣoñra: Ü3.31b / Süleymāndan ṣoñra ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selām Ü2.26b / Süleymān ᶜaleyhi's-selāmdan ṣoñra T.45b, L.35a, Ü5.40b / Süleymāndan ṣoñra Ü1.28b, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b

[3435] dimişdür: Ü1.28a, Ü2.26b, T.45a, L.35a, Ü3.31b, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / dinmişdür Ü3.31b

[3436] teᶜālá ḥażretlerine: Ü5.40b / teᶜāláya Ü1.28b, Ü2.26b, T.45a, L.35a, Ü3.31b, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b

[3437] tām: L'de yok

[3438] ecilden: T.45b, Ü5.40b / içün Ü1.28b, Ü2.26b, L.35a, Ü3.31b, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b

[3439] fırḳa olmışdur: Ü2.26b, T.45b, Ü3.31b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / fırḳa olmışlardur L.35a / olmışdur İ2.35b / fırḳadur Ü1.28b /

[3440] bu: Ü2.26b, T.45b, Ü3.31b, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / bunlara L.35a

[3441] [[Birine Meşşā'un didiler kï …. bu ḥükemā-i Meşşā'un]]: Ü2.26b, T.45b, L.35a, Ü3.31b-32a, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / Biri Meşşā'ūn biri İşrāḳiyyūndur. Meşşā'ūn diyü tesmiyelerine sebeb oldur kï Arisṭo ata binüp medreseye gider iken tā ṣuffe-i medreseye varınca rikābında yürüyüp Arisṭodan istimāᶜ-ı ḥikmet iderler idi. Anuñçün Meşşā'ūn diyü tesmiye olındılar. Rikābında meşy idüp taᶜallem-i ḥikmet itdükleri içün. Bunlar: Ü1.28b-29a

İlâhiyyūnuñ[3442] bir fırḳası daḫi ḥükemā-yı İşrāḳiyyūndur.]][3443] Bunlar[3444] dirler kï tekmīl-i nefs mücerred baḥṯ u naẓar ve taᶜallüm-i ᶜulūm-ı ᶜaḳliyye ile olmaz belkï insāna[3445] lāzımdur kï ᶜuzlet ü ḫalvet ve mücāhedāt-ı bāṭına vu ẓāhire ve[3446] taṣfiye-i bāṭın ile nūr-ı ḥikmeti nūr-ı hidāyet işrāḳından iḳtibās itmek gerekdür dirler. Zīrā ᶜaḳıl ḳuṣūrdan ḫālī degildür. Kişi taṣfiye-i bāṭın ile münevver olmayıcaḳ fikrinde ḫaṭā çoḳ vāḳiᶜ olmaġla vāṣıl-ı ḥaḳ olmaz dirler[3447]. Bunlar[3448] ruhbāniyyet semtiyle sülūk iderler. Bunlar ḥükemānuñ ṣūfīleridür[3449] [[kï ᶜaḳl_ile[3450] mücāhedeyi cemᶜ itmişlerdür[3451]]][3452] [[lâkin bi'l-külliyye sevād-ı şübheden āsūde olmamışlardur.

[101] [Beyt]

[Faᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Çıḳmadı başa ṭarīḳ-i ᶜillet-i Meşşā'iyān

Kesb-i maᶜlūl itmedi ālāt u esbāb-ı naẓar]][3453]

[Neṯr] Bu ḥükemā-i İlâhiyyūnuñ reʾīsleri Arisṭāṭālīsdür. Felāsifenüñ[3454] ḳavāᶜidini taḥrīr idüp baḥṯ ü naẓar ṭarīḳini īżāḥ itmişdür. Ve ḳavānīn ü berāhīn-i ḥikemiyyeyi taḥḳīḳ itmişdür. Ve ᶜulūm-ı felsefenüñ zübdesini tenḳīḥ idüp ḫalḳa felsefenüñ güzīdesini taᶜlīm itdügi içün Arisṭūya Muᶜallim-i Evvel didiler. Ve bu Arisṭū ve

[3442] felāsife-i İlāhiyyūnuñ: L'de yok
[3443] [[ve felāsife-i İlāhiyyūnuñ bir fırḳası …. İşrāḳiyyūndur]]: Ü1'de bu kısım yok
[3444] bunlar: Ü2.27a, T.45b, L.35a, Ü3.32a, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / ṭāyife-i İşrāḳiyyūn Ü1.29a
[3445] insāna: Ü2.27a, T.45b, L.35a, Ü3.32a, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / insān Ü1.29a
[3446] mücāhedāt-ı bāṭına vu ẓāhire ve: Ü2.27a, T.45b, L.35a, Ü3.32a, İ2.35b, Ü5.40b, H2-1.37b, N.36b / mücāhede ile Ü1.29a
[3447] dirler: Ü2.27a, T.45b, L.35a, Ü3.32a, İ2.35b / didiler Ü5.41a, H2-1.37b, N.36b
[3448] bunlar: Ü2.27a, L.35a, Ü3.32a, İ2.35b, H2-1.37b, N.36b / ve bunlar T.46a, Ü5.41a
[3449] ḥukemānuñ ṣūfīleridür: Ü2.27a, T.46a, İ2.36a , Ü5.41a, H2-1.37b, N.36b / ᶜulemānuñ ṣūfīleridür Ü3.32a / ḥukemā-i ṣūfīlerdür L.35b
[3450] ile: Ü5'de yok
[3451] itmişlerdür: Ü2.27a, T.46a, L.35b, Ü3.32a, İ2.36a, H2-1.37b, N.36b / itmişler Ü5.41a
[3452] [[kï ᶜaḳl_ile mücāhedeyi cemᶜ itmişlerdür]]: Ü1'de bu kısım yok
[3453] [[Lâkin bi'l-külliyye sevād-ı şübheden … itmedi ālāt u esbāb naẓar]]: İ2.46a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[3454] felāsifenüñ: Ü1.29a, Ü2.27a, T.46a, L.35b, İ2.36a, Ü5.41a, H2-1.37b, N.37a / ve felāsifenüñ Ü3.32a

tevābiᶜi kendülerinden muḳaddem gelen felāsife-i Dehriyye ve Ṭabīᶜiyyeyi ᶜaẕīm redler itmişerdür. Ve anlaruñ ḳabāḥat ü fesādların ve efkār-ı fāsidelerini ḫalḳa ıẓhār itmekle rüsvāy ü bed-nām itmişlerdür[3455]. Ve ḥikmetde senedleri bu minvāl üzredür: " ارسطو[3456] اخذ الحكمة عن افلاطون و افلاطون عن سقراط و سقراط عن بقراط وهوعن فيثاغورس[3457] وهو اخذ الحكمة عن اصف بن برخيا وزير سليمان النبی[3458] عليه السلام وهو[3459] عن سليمان بن داود على نبينا و عليهما السلام[3460] هذا سنده فی الحكمة" *Arisṭū eḫaẕe'l-ḥikmete ᶜan Eflāṭūne ve Eflaṭunu ᶜan Suḳrāṭe ve Sūḳraṭu ᶜan Buḳrāṭe ve hüve ᶜan Fīṣāġūrṣe ve hüve eḫaze'l-ḥikmete ᶜan Āṣaf bin Berḫiyā vezīri Süleymāne'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām ve hüve*[3461] *ᶜan Süleymāne bin Dāvûde ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyhime's-selām hāẕā senedühü fi'l-ḥikmeti."*[3462] Ve Arisṭū tenāsuḫı redd iderken dir idi kï " افلاطون صديق والحق ايضا صديق و اذالاحظتهما[3463] كان اختيارى و اكرامى للحق"*"Eflāṭūn ṣadīḳun ve'l-ḥaḳḳu eyḍan ṣadīḳun ve iẕā lāḥaẓtuhumā kāne iḫtiyārī ve ikrāmī li'l-ḥaḳ"*[3464] diyüp [tenāsuḫa müteᶜallik olan kelimāt-ı bāṭılasını redd ü tezyīf iderdi <diyü Arisṭū kendülerden muḳaddem gelen felāsifenüñ aḳvāl-i fāsidesini redde[3465] ḳaṭᶜā>[3466] taḳṣīr itmeyüp ġayrıları ḳıtāl ü cidālden ve tezyīf ü ibṭālden taḫlīṣ eyledi.][3467]["وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ " *"Ve kefá'llâhu'l-*

[3455] Ve bu Arisṭo ve tevābiᶜi kendülerinden muḳaddem … rüsvāy ü bed-nām itmişlerdür: Ü1'de bu kısım yok

[3456] ارسطو – Aristo: Ü1.29a, Ü2.27a, L.35b, Ü3.32a, İ2.46a, H2-1.38a, N.37a / وارسطو – ve Aristo T.46a, Ü5.41a

[3457] فيثاغورس – Fiṣaġoras: Ü1.29a, Ü2.27a, İ2.36a, H2-1.38a, N.37a / فيثاغورث - Fiṣāġoraṣ T.46a, L.35b, Ü3.32a, Ü5.41b

[3458] النبى – e'n-nebiyy: Ü1'de yok

[3459] هو – hüve: Ü1'de

[3460] على نبينا و عليهما السلام - ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhime's-selām: Ü2.27a, T.46a, L.35b, Ü3.32a, İ2.46a, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a / ايضا-eyḍan Ü1.29a

[3461] hüve: Ü1'de yok

[3462] "*Aristo, hikmeti Eflatun'dan; Eflâtun, Sokrattan; Sokrat, Bukrat (Hipokrat)'tan; o da Fisagor'dan; o ise hikmeti Davud Peygamber'in oğlu Süleyman Peygamber'in veziri Asif bin Berhiyâ'dan – Allah'ın selamı Peygamberimiz ve onların üzerine olsun- almıştır. Hikmetteki senedi budur*. "

[3463] لاحظتهما - lāḥaẓtuhumā: Ü1.29a, Ü2.27a / لاخطهتما - ḫaṭahtumā? T.46a, L.35b, Ü3.32a, İ2.46a, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a

[3464] "*Eflatun, benim arkadaşımdır, hak da benim arkadaşımdır. İkisi arasında bir tercih yapmam gerekirse, ben hakkı tercih ederim*."

[3465] redde: Ü3.32b, L.35b, İ2.36a, H2-1.38a, N.37a / red eylemede T.46b, Ü5.41b

[3466] <diyü Arisṭo …. redde ḳaṭᶜā>: Ü2'de bu kısım yok

[3467] [[tenāsuḫa müteᶜallik olan kelimāt-ı bāṭılasını red … ve tezyīf ü ibṭālden taḫlīṣ eyledi]]: Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.35b, İ2.36a, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a / redd-i tenāsuḫ ider idi ve selefden geçen felāsifenüñ aḳvāl-i fāsidelerini tezyīf-i ibṭāl ider idi Ü1.29a

mu'minīne'l-ḳıtāl"[3468] el-āye. Ve bu Arisṭū gerçï kendüden muḳaddem gelen kefere-i felāsifenüñ çoḳ mühmelāt u küfriyyātın[3469] redd eyledi][3470] lâkin[3471] ṭarīḳ-i ḥaḳda mücerred ᶜaḳlına ittibāᶜ idüp umūr-ı şerᶜiyyeye mürācaᶜatı ḳalīl olmaġın ḳudemā'-i felāsife küfriyyātından baᶜżı baḳiyye ḳaldı[3472]. Nitekim[3473] faḫrü'l-eᶜālī[3474] cenāb-ı **Ebī**[3475] **Ḥāmid el-Ġazzālī** ***Risāle-i Munḳıẕ ᶜAni'ḍ-Ḍalāl***de ẕikr itdükleri[3476] üzre yigirmi mes'elede ḫaṭā eylediler, üç mes'elede kendülere[3477] küfr lāzım geldi, on yedisinde bidᶜat ḳısmından olmaġla fısḳ lāzım geldi, ol küfr lāzım gelen üç mes'elenüñ birisi ḳıdem-i ᶜālem ve biri[3478] inkār-ı ḥaşr-ı ecsād ve biri[3479] daḫi[3480] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri külliyyātı bilür ammā[3481] ḫāṣā cüz'iyyātı[3482] bilmez didükleridür. " بل يعلم مافى السموات والارض جميعا ويعلم السرّ و اخفى اى ويعلم ماهو اخفى من السّرّ و يعلم كلّيّات الأشياء و جزئياتها ولا يخفى عليه خافية فى الارض ولا فى السّماء وتعالى الله عمّا يقول الظّالمون علوّا كبيرا " *"Bel yaᶜlemu mā-fi's-semāvāti ve'l-arḍi cemīᶜan ve yaᶜlemu's-sirre ve aḫfá–ey- ve yaᶜlemu mā huve aḫfá mine's-sirri ve yaᶜlemu kulliyyāti'l-eşyā'i ve cuz'iyyātihā ve lā-yaḫfá ᶜaleyhi*

[3468] "*Allah, inkâr edenleri, hiçbir hayra ulaşmaksızın kin ve öfkeleriyle geri çevirdi. **Allah, savaşta mü'minlere kâfi geldi. Allah, kuvvetlidir**, mutlak güç sahibidir*." (Ahzâb: 25)

[3469] mühmelāt u küfriyyātın: Ü2.27a, Ü3.32b, H2-1.38a / mühmelāt u küfriyyātını T.46b, L.36a / mühmelātın ve küfriyyātın İ2.36b, N.37a / mühmelātı ve küfriyyātını Ü5.41b

[3470][[" وكفى الله المؤمنين القتال" *"ve kefá'llâhu ...* mühmelāt u küfriyyātın red eyledi]]: Ü1'de bu kısım yok

[3471] Lâkin: Ü1.29a / Ammā kï Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.36a, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a

[3472] ḳudemā-i felāsife küfriyyātından baᶜżı baḳiyye ḳaldı: Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.36a, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a / baᶜżı umūrda ḫaṭā eyledi Ü1.29a

[3473] nitekim: Ü1.29a / ve ol Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.36a, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37a

[3474] faḫru'l-eᶜālī: Ü1.29a, Ü2.27a, L.36a, İ2.36b, N.37a-b / faḫru'l-aᶜlá T.46b, Ü3.32b, Ü5.41b, H2-1.38a

[3475] Ebī: Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.36a, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37b / Ebā Ü1.29a

[3476] ẕikr itdükleri: Ü1.29a-b / buyurduġı Ü2.27a, T.46b, Ü3.32b, L.36a, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37b

[3477] kendülere: Ü1.29b, Ü2.27a, Ü3.32b, İ2.36b, Ü5.41b, H2-1.38a, N.37b / T, L, Ü5'de yok

[3478] ve biri: Ü1.29b, T.46b, L.36a, Ü5.41b / ve biri daḫi Ü2.27a, Ü3.32b, İ2.36b, H2-1.38b, N.37b

[3479] ve biri: Ü1.29b, L.36a, Ü5.41b, H2-1.38b, N.37b / biri T.46b, İ2.36b / idi Ü2.27b, Ü3.32b

[3480] daḫi: Ü2.27b, Ü3.32b, İ2.36b, H2-1.38b, N.37b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[3481] ammā: Ü1'de yok

[3482] ḫāṣā cüz'iyyātı: L.36a, Ü3.32b / cüz'iyyātı ḫāṣā Ü1.29b, Ü2.27b, T.46b, İ2.46b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b

ḫāfiyetun fi'l-arḍi ve lā fi's-semā'i ve teᶜālá'llâhu ᶜammā yeḳūlu'ẓ-ẓālimūne ᶜuluvven kebīrā.[3483] ,,[3484]

[102] Mıṣrāᶜ[3485]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün fāᶜilün]

هم نهان داند و هم انچه نهان ترباشد Hem nihān dāned u hem ānçï nihānter bāşed

يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفَى صفت حضرت اوست "*Yaᶜlemu's-sirre ve aḫfá*" ṣıfat-ı Ḥażret-i Üst[3486]

[Neşr] Zümre-i felāsife vech-i meşrūḥ üzre kimi mebde'i ve kimi meᶜādı ve kimi Ḥaḳḳı ve kimi ḥaşrı inkār ve kimi iḳrār eylemişdür[3487] lâkin Cālinūs [[ḳıdem-i ᶜālem[3488] ve emr-i ḥaşrde tevaḳḳuf ü tereddüd[3489] itmişdür.[3490] İmām Faḫr naḳl ider kï Cālinūs]][3491] maraż-ı mevtinde baᶜżı şākirdlerine dimişdür kï[3492] yazıñuz benden naḳl ṭarīḳi_ile kï ᶜālem ḳadīm midür[3493] ḥādiṣ midür benüm yanumda fikr-i ᶜaḳlī ile ṣābit olmadı [[ve insānuñ nefsi bir cevher-i bāḳī midür kï baᶜde ḫarābi'l-beden iᶜādesi mümkün ola yāḫud mizāc-ı maḥż mıdur kï ᶜindel'l-mevt münᶜadim olmaġla iᶜādesi muḥāl ola yaᶜnī

[3483] علوًا كبيرا - ᶜuluvven kebīrā: Ü1.29b, Ü2.27b, T.46b, L.36a, Ü3.32b, İ2.46b, H2-1.38b, N.37b / علوًا كبيرا -ᶜuluvven kebīrā el-āyet Ü5.42a

[3484] "*Muhakkak ki Allah yerde ve gökte olanların hepsini bilir. Yani O, saklıyı da gizliyi de bilir. Yani O, sırdan daha gizli olanı da bilir. O, eşyanın külliyatını da cüziyyatını da bilir. Ve ne yerde ne de gökte hiçbir şey ona gizli kalmaz. Allah, zalim kimselerin söylediklerinden son derece münezzehtir ve yücedir*. " (Burada Kuran-ı Kerimdeki şu ayetlere mealen atıf söz konusudur: "*Göklerde ve yerde olanları bilir*" (Tegâbun: 4); "*O gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da (bilir)*" (Tâhâ: 7); "*Allah onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir, uludur*" (İsra Suresi: 43))

[3485] Mıṣraᶜ: Ü1.29b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[3486] "*O, hem gizli olanı hem de daha gizli olanı bilir; ""O, sırları ve gizli olanları bilir" ayeti onun sıfatıdır*." [Tâhâ: 7]

[3487] kimi mebde'i ve kimi meᶜādı … iḳrār eylemişdür: Ü2.27b, T.47a, L.36a Ü3.32b, İ2.46b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b / her biri bir emrde ḫatā itmişdür Ü1.29b

[3488] ᶜālem: Ü1.29b, Ü2.27b / ᶜālemde T.47a, L.36a, İ2.36b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b

[3489] ü tereddüd: Ü1'de yok

[3490] itmişdür: Ü1.29b / eylemişdür Ü2.27b, T.47a, L.36a, İ2.36b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b

[3491] [[ḳıdem-i ᶜālem ve emr-i ḥaşrde … İmām Faḫr naḳl ider kï Cālinūs]]: Ü3'de yok

[3492] dimişdür kï: Ü1.29b, Ü2.27b, L.36a, Ü3.32b, İ2.46b, N.37b / dimişlerdür kï H2-1.38b / naḳl eylemişdür kï T.47a / naḳl itmişdür Ü5.42a

[3493] ḳadīm midür: Ü2.27b, T.47a, L.36a, Ü3.32b, İ2.36b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b / ḳadīmdür Ü1.29b

edille-i ᶜaḳliyye ile maᶜlūmum olmadı dimek olur. Anuñ[3494] bu sözi bu bābda edille ḳuṣūrdan ḫālī degildür <<dimege işāretdür. Cālinūsuñ bu sözinden murādı Allâhu teᶜālá[3495] aᶜlem budur kï kendüden muḳaddem gelen ṭā'ife-i felāsifenüñ üç fırḳası bile ḳıdem-i ᶜāleme ve inkār-ı ḥaşre müteᶜalliḳ olan daᶜválarınuñ delīlleri ġāyet ile żaᶜf u fesād[3496] üzre olmaġla ḳaṭᶜā ᶜilim ifāde eylemez,]][3497] eyle[3498] olsa bu bābda iᶜtimād aḳvāl-i enbiyā'-i kirāma ve nuṣūṣ-ı kelimāt-ı İlâhiyyeyedür dimek maᶜnāsını müşᶜir[3499] olur. Bu taḳdīrce Cālinūs[3500] zümre-i ḥükemānuñ ġāyet munṣıfı imiş[3501]. Aṣlu'l-uṣūl şerīᶜat-ı muṭahharadur[3502].

[103] Naẓm:[3503] [Nevᶜī]

Şerᶜuñ niçe gümrehlere bir ḥabl-i metīni

Biñ fikr-i daḳīḳ-i ᶜuḳalādan yegdür

Bir laḥẓa ṣafā-yı dil ile nefy-i ḫavāṭır

İṯbāt-ı cüz-i lā-yetecezzādan yegdür

[3494] anuñ: Ü2.27b, T.47a, Ü3.32b, İ2.36b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b / ammā L.36a

[3495] teᶜālá: Ü2.27b T.47a, Ü3.32b, İ2.46b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b / L'de yok

[3496] żaᶜf u fesād: Ü2.27b, Ü3.32b, İ2.46b, Ü5.42a, H2-1.38b, N.37b / żaᶜīf ve fesād T.47a, L.36b

[3497] [ve insānuñ nefsi bir cevher-i bāḳī midür kï …. delīlleri ġāyet ile żaᶜf u fesād üzre olmaġla ḳaṭᶜā ᶜilim ifāde eylemez]: Ü1'de bu kısım yok

[3498] eyle: Ü1.29b, İ2.46b, N.37b / öyle Ü2.27b, T.47a, L.36b, Ü3.32b, Ü5.42a, H2-1.39a

[3499] maᶜnāsını müşᶜir: Ü1'de yok

[3500] bu taḳdīrce Cālinūs: Ü2.27b, T.47a, L.36b, Ü3.32b, Ü5.42a, H2-1.39a, N.38a, İ2.46b / Cālinūs bu taḳdīrce Ü1.29b

[3501] imiş: Ü2.27b, T.47a, L.36b, Ü3.32b, Ü5.42a, H2-1.39a, N.38a / olmış olur: Ü1.29b, İ2.46b

[3502] aṣlu'l-uṣūl şerīᶜat-ı mutahharadur: Ü1.29b / Diğer nüshalarda yok

[3503] Naẓm: Ü1.29a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Nevᶜī'ye ait olduğu tespit edilmiştir. [bk. Olcay Kocatürk, Nev'î'nin Şiirinde İlim: "Netâyicü'l-Fünûn" Merkezli Bir İnceleme, Yüksesk Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Bursa 2015, s. 73, 70]

[Neşr] [[Ve ṭavā'if-i felāsifenüñ Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá cānibinden vārid olan kelimāt-ı enbiyāya ve nuṣūṣ-ı kütüb-i İlâhiyyeye taḳlīdleri ḳıllet üzre olup iᶜtimādları mücerred ᶜaḳl-ı ḳāṣırlarına olmaġın Dehriyye ve Ṭabīᶜiyye ve İlâhiyyeden her fırḳasınuñ meẕāhibi ẕikr olınduġı üzre iḫtilāf-ı keşīr[3504] ile muḫtelifdür. Ve her ṭā'ifesinüñ ḳavilleri ḳaṭᶜā biri birine uymamaġla müteferriḳ ü mużṭaribdur[3505]. Her birisi āḫarı begenmeyüp[3506] sözini redd ü ibṭāl üzre olup[3507] biri birinüñ fesād ve küfr u ḍalāl ve ḫaṭāsını[3508] ıẕhār itmekle erbāb-ı edyān mābeyninde bednām ve rüsvā-yı ḫāṣ u ᶜām olduḳları içün Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerinüñ ġażabından ẕerre ḳadar ḫavfı olan ᶜāḳil bunlaruñ birisinüñ küfriyātını meẕheb idinmege ve iᶜtiḳādāt-ı fāsidelerinden birisine iᶜtiḳād itmege cür'et ide ᶜaẕāb-ı ebedīye müstaḥaḳ olmaḳdan iḥtirāz eylemek vācibdür. Cemīᶜ[-i] ᶜuḳalā yanında Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá ḥażretleri cānibinden ḳavillerine hidāyet içün irsāl olınan enbiyā vü kütüb-i İlâhiyyeye taḳlīd itmekle rūz-ı cezā cennet-i aᶜlāda saᶜādet-i ebediyyeye lāyıḳ olmış iken ᶜacebdür kï ṭā'ife-i Melāḥide vü Zenādıḳa şerāyiᶜ-i enbiyāya taḳlīd itmedüklerinden māᶜadā felāsifenüñ daḫi ġāyet_ile[3509] erāẕil-i küffār ve esāfil-i eşrārını arayup ehl-i felsefe ve ehl-i millet mā-beyninde bi'l-ittifāḳ merdūd ü meẕmūm Dehriyye ve Ṭabīᶜiyye ve Mecūsiyyenüñ ġāyet_ile[3510] bāṭıl olanlarına taḳlīd idüp meẕheb-i bāṭıllarını anlardan cemᶜ ü terkīb eylediler.]][3511]

[104] Mıṣraᶜ[3512]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün]

زای رأي لباطل زهی فکر فاسد Zehī re'y-i bāṭıl zehī fikr-i fāsid

---

[3504] keşīr: Ü2.27b, İ2.37a, H2-1.39a / kesîre T.47b, L.36b, Ü3.33a

[3505] müteferriḳ ü mużṭaribdur: Ü2.27b, T.47b, Ü3.33a İ2.37a, H2-1.39a / mużṭarib ü müteferriḳdür L.36b

[3506] begenmeyüp: L.36b, İ2.37a, H2-1.39a / begenmeyüp ve Ü2.27b, T.47b, Ü3.33a

[3507] olup: L.36b / olup ve Ü2.27b, T.47b, Ü3.33a İ2.37a, H2-1.39a

[3508] fesād ve küfr ü ḍalāl u ḫaṭāsını: Ü2.27b, T.47b, Ü3.33a, İ2.37a, H2-1.39b / küfr ü ḍalāl u ḫaṭāsını L.36b

[3509] ġāyet_ile: İ2.37b, H2-1.39b / ġāyet Ü2.27b, Ü3.33a / T, L'de yok

[3510] ġāyet_ile: İ2.37b, H2-1.39b / ġāyet Ü2.27b, T.47b, L.37a, Ü3.33a

[3511] [[Ve ṭā'ife-i felāsifenüñ Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá cānibinden vārid olan kelimāt-ı enbiyāya …. bāṭıl olanlarına taḳlīd idüp meẕheb-i bāṭıllarını anlardan cemᶜ ü terkīb eylediler]]: Ü1'de bu kısım yok

[3512] Mıṣraᶜ: Ü2.28a, T.47a, L.37a, Ü3.33a, İ2.47b, H2-1.39a, N.38b / Ü1'de bu mısra yok

[Neşr] [[<Ve felāsifenüñ nübüvvete iḳrār ile bir miḳdār Ḥaḳḳa ḳarīb olanları zümre-i İlâhiyyeden iken ṣavāba aḳrebdür[3513] diyü bunlara ġāyet ile az yirde taḳlīd eylediler şöyle bī-ḍīn ü bī-idrāk melʿūnlardur.>[3514] Ol sebebden Ḥaḳ subḥānehü ve teʿālá başlarından belāyı eksik itmeyüp dā'imā belā vü miḥnetden ḫālī olmazlar ġażibe'llâhü ʿaleyhim ecmaʿīn.]][3515] **Ḥikāye[3516]:** Bir gün melāḥide-i müneccimīn ve zenādıḳa-i eṭıbbādan iki kimesne bir mühim içün[3517] <İmām ʿ**Aliyyü'l-Murtażá kerreme'llâhü>>**[3518] vechehü dīvānına >[3519] geldükde İmām [[ʿAlī raḍiya'llâhü teʿālá ʿanh[3520] ol]][3521] ikisine[3522] ʿalá ṭarīḳi't-tevbīḫ [3523] bu beytüñ mefhūmını[3524] buyururlar[3525]:

[3513] aḳrebdür: Ü2.28a, H2-1.39b, H2-1.39a, N.38b / ḳarībdür T.48a, L.37a, Ü3.33b

[3514] <Ve felāsifenüñ nübüvveti iḳrār ile bir miḳdār … az yirde taḳlīd eylediler şöyle bī-ḍīn ü bī-idrāk melʿūnlardur>: İ2'de bu kısım yok

[3515] [[Ve felāsifenüñ nübüvveti iḳrār ile bir miḳdār Ḥaḳḳa ḳarīb …itmeyüp dā'imā belā vü miḥnetden ḫālī olmazlar ġażibe'llāhü ʿaleyhim ecmaʿīn.]]: Ü1'de bu kısım yok

[3516] Ḥikāye: İ2.47b, L.37a / Ḥikāyet Ü2.28a, T.48a, Ü3.33a, N.38a / Ḥikāyet-i Laṭīf H2-1.38b / Ü1'de başlık yok

[3517] bir mühim içün: Ü1'de yok

[3518] <<dimege işāretdür. Cālinūsuñ bu sözinden murādı …. İmām ʿAlī el-Murtażá kerreme'llāhü>>: Ü5'de burada bunların yerine başka bir şeyler yazılmıştır. Yani nüshanın 42b ile 43a varaklarında diğer nüshalardan farklı bilgiler yazılmış olup nüshanın diğer nüshalarla aynı metne devam etmesi 43b başından itibaren devam etmektedir. Özetle Ü5 nüshası bu ara metinle diğer nüshalardan kopmuş olmaktadır ve 43b'den itibaren metin olarak diğer nüshalarla örtüşmeye devam eder.

[3519] <el-Murtażá kerreme'llâhü vechehü dīvānına>: İ2.37b, H2-1.39b, N.38a / el-Murtażá kerreme'llāhü teʿālá vechehü dīvānına: Ü2.28a, T.48a, Ü3.33a, Ü5.43b / el-Murtażá kerreme'llāhü vechehü Ĥażretlerinüñ dīvānına L.37a / el-Murtażáya Ü1.29b

[3520] ʿAlī raḍiya'llāhü teʿālá ʿanh Ü3.33b / ʿAlī raḍiya'llāhü ʿanh Ü2.28a, T.48a, L.37a ,Ü5.43b / ʿAlī İ2.37b, H2-1.39b

[3521] [[ʿAlī raḍiya'llâhü teʿālá ʿanh ol]]: Ü1'de yok

[3522] ikisine: Ü1.29b, İ2.37b, N.38a / iki kimseye Ü2.28a, T.48a, Ü3.33b, Ü5.43b / iki kimesneye H2-1.39b / anlara L.37a

[3523] ʿalá ṭarīḳi't-tevbīḫ: Ü1.29b / ḫiṭāben Ü2.28a, T.48a, L.37a, Ü3.33b, İ2.37b, Ü5.43b, H2-1.39b, N38b

[3524] beytüñ mefhūmını: Ü2.28a, T.48a, Ü3.33b, İ2.37b, Ü5.43b, H2-1.38b, N.38b / beyti L.37a / ebyātı Ü1.29b

[3525] buyururlar: Ü1.29b / buyurdı Ü2.28a, T.48a, Ü3.33b, İ2.37b, Ü5.43b, H2-1.39b, N.38b / oḳudı L.37a

[105] Şiᶜr[3526] [Ebu'l-Aᶜlā el-Maᶜarrī]

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

زعم المنجم والطبيب كلاهما	Zeᶜame'l-muneccimu ve'ṭ-ṭabību kilāhumā
لايحشرالاجساد قلت اليهما[3527]	Lā yuḥşeru'l-ecsādu ḳultu ileyhimā [3528]
ان صح قولكما فلست بخاسر	İn ṣaḥḥa ḳavlukumā fe-lestu bi-ḫāsirin
ان صح قولى فالخسار عليكما	İn ṣaḥḥa ḳavlī fe'l-ḫasāru ᶜaleykumā[3529]

[106] Beyt[3530]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūl]

Tā key çu ḥakīmān-i ḍālālet-şemere

Nefy-i cüz' u iṣbāt-ı ᶜuḳūl-i ᶜaşere

Ebᶜād-ı kevākibde nice bir bu naẓar

Bir nūr-ı yaḳīn ḥāṣıl ide kūr baṣīre

[Neşr] [Baᶜdehü buyurdılar kï ey ġāfiller bir rāha giderken size bir kimesne dise kï bu ṭarīḳ maḫūfdür ve bu ṭarīḳuñ öte cānibinde nice şīr-i derende vardur varan kimesneyi helāk ider dise bu şaḫṣuñ kelāmıyla ol ṭarīḳa gitmege iḳdām itmezsiñüz eger bu kelāmı nice ṣāḍıḳu'l-ḳavl kimseler ittifāḳ üzre söyleseler[3531] ol ḫaṭar-nāk rāha gitmek muḥāl

---

[3526] Şiᶜr: T.48a, Ü3.33b, L.37a, Ü5.43b / Ḳıtᶜa H2-1.38b / Naẓm Ü1.29b, İ2.37b, N.38b / Ü2'de başlık yok; Bu beyitler meşhur Arap filozof ve şairi Ebu'l-Alâ el-Maᶜarrî'ye (ö. 449 H/1057 M) aittir [bk. ed-Dīvān, Ebu'l-Aᶜlā el-Maᶜarrī https://www.aldiwan.net/poem23355.html (25.06.2020)]

[3527] اليهما – ileyhimā: Ü1.29b, Ü2.28a, İ2.37b, H2-1.39b, N.38b / اليكما – ileykümā T.48a, L.37a, Ü3.33b, Ü5.43b

[3528] "*Müneccimle tabip ikisi iddia ettiler ki; Cesetler haşrolmaz (dirilmez), onlara dedim ki"*

[3529] "*Eğer söylediğiniz doğruysa, benim hiçbir kaybım olmaz; Fakat benim söylediğim doğruysa, o zaman siz kaybedenlerden olursunuz*."

[3530] Beyt: İ2.47b / Diğer nüshalarda yok

[3531] söyleseler: Ü2.28a, T.48a, L.37a, Ü3.33b, Ü5.43b, H2-1.39b / söyleyeler İ2.47b, N.38b

iken bu ne sefāhetdur kï bu ḳadar ümenā'-i enbiyā'u'llâh-ı ṣādıḳīn ve kütüb-i İlâhiyye-i ṣaḍāḳat-ḳarīn icmāᶜ ü[3532] ittifāḳ itdükleri rāh-ı ᶜaẕāba ve ṭarīḳ-i küfr ü ᶜiḳāba sülūk itmege iḳdām idesiz kişi kendüyi tā böyle cā-yı helāka sevḳ eylemek ne ḳabāḥat ve ne ḥamāḳat olsun[3533]. Şol maḥalli[3534] fikr ü mülāḥaẓa itmek gerek[3535] kï teng ü tārīk olan ḳabre girdügüñ gibi enbiyā'-i ṣādıḳīn ḫaber virdügi melā'ike-i ᶜaẕāb saña gelüp yā ᶜaduvve'llâh aç[3536] gözüñi baḳ_a[3537] aḥvāl-i ḳıyāmeti inkār iderdüñ gör_e[3538] ḥaḳ degil midür? İmdi ᶜaẕāb-ı İlâhī[3539] daḫi görindi nice imiş diyü āteşden ṭopuzlar ile ḥavāle olup ᶜaẕāb-ı elīm ile ebedī saña ᶜaẕāb ideler. Ol zamānda ḥālüñüz nice olur, ᶜāḳil olan bu maḳūle rāh-ı ᶜaẕāba iḳdām ider mi didükde][3540] ẕikr olınan mülḥidlerüñ ikisi bile yā emīre'l-mü'minīn bize ᶜarż-ı İslām eyle diyü īmāna geldiler[3541].

[107] [Naẓm][3542] [Ḥāfıẓ-i Şīrāzī]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

[[فکر بیهود خود ای دل از مهردردیکرکن	Fikr-i bīhūd-i ḫod ey dil zi der-i dīger kun
درد عاشق نه شود به بمد اوای حکیم	Derd-i ᶜāşıḳ ne-şeved bih be-müdāvā-yı ḥekīm[3543]

[3532] ü: H2-1'de yok

[3533] ne ḳabāḥat ve ne ḥamāḳat olsun: Ü2.28a, L.37a, Ü3.33b, İ2.38a, H2-1.40a, N.38b / ne ḳabāḥat ve ne ḥamāḳatdur T.48b, Ü5.43b

[3534] şol maḥalli: Ü2.28a, T.48b, L.37a, Ü3.33b, İ2.38a, H2-1.40a, N.38b / şurasını Ü5.43b

[3535] itmek gerek: Ü2.28a, T.48b, L.37a, Ü3.33b, Ü5.43b, H2-1.40a / ide İ2.38a, N.38b

[3536] aç: Ü5.43b (önce "açа" olarak yazılmış sonra kırmızı mürekkeple "aç" şeklinde tashih edilmiş) / açа Ü2.28a, T.48b, L.37a, Ü3.33b, İ2.38a, H2-1.40a, N.38b

[3537] aç gözüñi baḳa: Ü2.28a, Ü3.33b / aç gözüni baḳa H2-1.40a / aç gözi baḳa N.8b / aç gözüñi baḳ aİ2.38a / aç gözüñi gör T.48b, Ü5.43b / gözüñ aç gör imdi L.37b

[3538] göre: Ü2.28a, Ü3.33b, İ2.38a, H2-1.40a, N.39a / T, L, Ü5'de yok

[3539] ᶜaẕāb-ı İlāhī: Ü5.43b / ᶜaẕāb-ı Allâh: Ü2.28a, Ü3.33b, H2-1.40a / ᶜaẕāb-ı Allâhı T.48b, L.37b, İ2.38a, N.39a

[3540] [[Baᶜdehü buyurdılar kï ey ġāfiller bir rāha giderken … Ol zamānda ḥālüñüz nice olur, ᶜaḳil olan bu maḳūle rāh-ı ᶜaẕāba iḳdām ider mi didükde]]: Ü1'de bu kısım yok

[3541] mülḥidlerüñ ikisi bile … īmāna geldiler: Ü2.28a, T.48b, L.37b, Ü3.33b, İ2.38a, Ü5.44a, H2-1.40a, N.39a / iki şaḫıṣ bu ebyātı fehm idicek īmāna gelmişler Ü1.30a

[3542] Şairi belirtilmeyen bu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 367/8, 10 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07YP (18.06.2020)]

[3543] "*Ey dil! Şifanı başka kapıda ara sen; Doktor tedavisiyle aşığın derdi şifa bulmayacaktır*" (Hâfız Dîvânı, G.367/8)

دام سختست مکر یار شود فضل خدا — Dām-ı saḫtest meger yār şeved fażl-ı Ḫudā

ورنه آدم نبرد صرفه زشیطان رجیم — Ver ne Ādem nebered ṣarfe zi şeyṭān-ı racīm[3544]]][3545]

[Neşr] Ve'l-ḥamdü li'llâhi rabbi'l-ᶜālemīn[3546]. Ve maᶜlūm ola kï[3547] felāsife-i İslāmiyyūndan kütüb-i felāsife-i Yūnāniyyūnı[3548] ehl-i İslāma evvel[3549] tenḳīḥ üzre olan[3550] naḳl u taᶜallum[3551] iden Ebū Naṣr-ı Fārābīdür. Ol ecilden aña Muᶜallim-i Ṣānī dinilmişdür[3552]. Ve felāsife-i İslāmiyyūnuñ reʾīsleri[3553] şeyḫ[3554] Ebū ᶜAlī bin[3555] Sīnādur. Arisṭū-yı İlâhīnuñ ᶜilmini bu ikisi gibi fehm ü tenḳīḥ itmiş kimesne[3556] yoḳdur. Bunlaruñ Yūnāndan gelen felāsife-i İlâhiyyūna[3557] nice ḫuṣūṣda ġalebeleri olmışdur. [[Ve[3558] Yūnāniyyūn ü İslāmiyyūndan gelen felāsife-i İlâhiyyūnuñ mebdeʾ ü meᶜād emrinde iᶜtiḳādları budur kï niẓām-ı ᶜālem ṣāniᶜsüz bu vech ile bi-nefsih muntaẓam olmaḳ muḥāldur. Elbette bu intiẓām ṣāniᶜ-i vāḥid-i ḳadīme muḥtācdur diyü Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ vaḥdāniyyetine iḳrār u iᶜtirāf idüp vaḥdāniyyet-i ḫālıḳa nice edille iḳāmet eylediler ve nice vech ile anı iṣbāt itdiler. Ve felāsifeden kendülerden muḳaddem gelüp Ḥaḳḳı[3559] inkār idenleri ᶜaẓīm redd eylediler. Ve bu İlâhiyyūnuñ ᶜacāyibindendür kï ᶜālem ḳadīmdür didükden_ṣoñra hem yine ḥādiṣdür didiler ve bidᶜat

---

[3544] "*Kötü tuzaktır, Tanrı'nın lutfu olur belkiş yardımcı. Yoksa Kovulmuş şeytandan insan bir şey kazanmayacaktır*" (Mehmet Kanar, Hâfız Dîvânı, G.367/10)

[3545][[زشیطان رجیم ... ؛... فکر بیهود - Fikr-i bīhūd …; … zi şeytān-ı racīm]]: Ü1.30a / Diğer nüshalarda bu şiir yok

[3546] ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ᶜālemīn: Ü1'de yok

[3547] maᶜlūm ola kï: Ü1.30a / Diğer nüshalarda yok

[3548] Yūnāniyyūnı: Ü2.28b, T.48b, L.37b, Ü3.34a, İ2.38a, Ü5.44a, H2-1.40a, N.39a / Yunānı Ü1.30a

[3549] evvel: Ü1.30a / Diğer nüshalarda yok

[3550] olan: Ü1'de yok

[3551] taᶜallum: Ü2.28b, T.48b, L.37b, Ü3.34a, İ2.38a, H2-1.40a, N.39a / taᶜlīm Ü1.30a, Ü5.44a

[3552] Ol ecilden aña muᶜallim-i ŝānī dinilmişdür: T'de yok

[3553] reʾīsleri: T'de yok

[3554] şeyḫ: Ü2.28b, T.48b, L.37b, Ü3.34a, İ2.38a, H2-1.40a, N.39a / şeyḫi Ü5.44a / Ü1'de yok

[3555] bin: Ü1.30a, Ü3.34a, İ2.38a, H2-1.40a, N.39a / ibn Ü2.28b / T, L'de yok

[3556] kimesne: Ü1'de yok

[3557] bunlaruñ Yunandan gelen felāsife-i İlâhiyyūna: Ü2.28b, T.48b, L.37b, Ü3.34a, İ2.38a, Ü5.44a, H2-1.40a, N.39a / Yūnāndan gelen felāsifeye bunlaruñ Ü1.30a

[3558] ve: Ü2.28b, T.48b, Ü3.34a, Ü5.44a, H2-1.40a / İ2, N, L'de yok

[3559] Ḥaḳḳı: L.37b, Ü5.44a / Ĥaḳḳa Ü2.28b, T.49a, L.37b, Ü3.34a, İ2.38a, H2-1.40b, N.39a

ᶜadd olınan aḳvālüñ birisi budur kï vāḥid-i ḥaḳīḳīden yine[3560] vāḥid[3561] ṣādır olur vāḥidden ziyāde[3562] ṣādır olmaḳ muḥāldur. İmdi Ḥaḳ Teᶜāládan evvel ṣādır olan ḫalḳı[3563] bi-lā-vāsıṭā ᶜaḳl-ı evveldür ve ᶜaḳl-ı evvelden ᶜaḳl-ı s̱ānī ve nefs ve felek-i aᶜẓam ṣādır oldı kï ol felek-i aᶜẓam ᶜarşdur felek ḳamere varınca ol felek ḥareketi ᶜaḳl-ı faᶜᶜāl didügümüz ᶜaḳl-ı ᶜāşir tedbīridür ve bu ᶜaḳl-ı faᶜᶜāl bu ᶜālem-i ᶜunṣurda vāhibü'ṣ-ṣuverdür ve ᶜuḳūl-ı semāviyye ve ḥarekāt-ı felekiyye vāsıṭasıyla mevādd-ı ᶜanāṣır-ı erbaᶜa ve imtizācāt-ı mürekkebāt ḥādiṣ olup baᶜdehü āḫir-i mevcūdāt olan nefs-i insānī ḥāṣıl oldı. Pes imdi eflāküñ fāᶜili ᶜuḳūldur ve ḥarekāt-ı eflāküñ fāᶜili nüfūs u ervāḥdur ve ḥavādiṣ-i ᶜālem-i ᶜanāṣıruñ fāᶜili ẕikr olınan mebādī-i ᶜuḳūldur ve baᶜżı ḥavādiṣüñ fāᶜili ḥarekāt-ı felek vāsıṭasıyla nüfūsdur ve maᶜdeniyyātuñ fāᶜili feleküñ ṣuver-i nevᶜiyyesidür ve nebātāt u ḥayvānātuñ fāᶜili nüfūs-ı eflākdur diyü zuᶜm eylediler kï[3564] bunlar ḳatında ekṣer-i mümkināt fāᶜil-i mü'eṣṣirdür. Bu bābda ẕikr itdükleri delīlleri ġāyet buṭlān u fesād üzredür, nitekim kütüb-i kelāmiyyede tafṣīl olınmışdur. Bil_kï cemīᶜ[-i][3565] maḫlūḳātuñ fāᶜili Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleridür. Bu maᶜnāya ᶜaḳl-ı ṣāḥīḥ ve naḳl-i ṣarīḥ ṣāhidān-ı ᶜadlāndur.]][3566] Ve bu[3567] felāsife-i İlâhiyyūnuñ ṣerāyiᶜ-i enbiyāya ve biᶜṣ-i rüsüle[3568] ve melā'ikeye[3569] iᶜtiḳādları vardur [[ve aḥvāl-i nübüvvete müteᶜalliḳ olan ᶜilme ᶜilm-i nevāmīs dirler. Ve daḫi yevm-i ḳıyāmete müteᶜalliḳ olan[3570] kelāmları budur kï bunlaruñ[3571] ekṣeri ḥaṣr-ı ecsād nuṣūṣ-ı ḳāṭıᶜa ile ṣābit olmaġın inkārı küfrdür. Ḥaṣr-ı rūḥānīye ẕāhib olan ḥükemā dimişdür kï nefs-i nāṭıḳa yaᶜnī rūḥ-ı insānī basīṭ-i ḥāḳīḳī olup mücerred-i maḥż olmaġın ḳaṭᶜā fenā ḳabūl itmez

---

[3560] yine: Ü2.28b, T.49a, L.37b, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b, N.39a / nice T.49a, Ü5.44b

[3561] vāḥid: Ü2.28b, T.49a, L.37b, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b, N.39a / vāḥid-i ḥaḳīḳī T.49a, Ü5.44b

[3562] ziyāde: Ü2.28b, T.49a, L.37b, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b,N.39a / kesīr (müteᶜaddid) Ü5.44b / T'de yok

[3563] ḫalḳı: Ü2.28b, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b, N.39a / T, L, Ü5'de yok

[3564] kï: T.49b, Ü5.44b / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3565] cemīᶜ: T.49b, L.38a, Ü5.44b / cümle Ü2.28b, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b, N.39b

[3566] [[Ve Yūnāniyyūn ü İslāmiyyūndan gelen … naḳl-i ṣarīḥ ṣāhidān-ı ᶜadlāndur]]: Ü1'de yok

[3567] ve bu: Ü2.29a, T.49b, L.38a, Ü3.34a, İ2.38b, Ü5.45a, H2-1.40b, N.39b / zīrā Ü1.30a

[3568] rüsüle: Ü1.30a, Ü2.29a, T.49b, L.38a, Ü3.34a, İ2.38b, H2-1.40b, N.39b / resūle Ü5.45a

[3569] melā'ikeye: Ü2.29a, L.38a, Ü3.34b, İ2.48b, H2-1.40b, N.39b / melā'ike Ü1.30a / melā'ike-i ᶜiẓāma T.49b, Ü5.45a

[3570] olan: T.49b, Ü5.45a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3571] bunlaruñ: Ü2.29a, L.38a, Ü3.34b, İ2.39a, H2-1.41a, N.39b / anlaruñ T.49b, Ü5.45a

ḳabūl-i fenā[3572] itmeyicek[3573] baᶜde müfāreḳati'l-beden bāḳī olur. Ol rūḥ-ı insānī şundan ḫālī degildür kï cehl-i mürekkeb ile cāhil ola yāḫud ᶜālim ola. Eger cāhil ise bedenden müfāreḳat itdükden ṣoñra ile'l-ebed müte'ellim u muᶜaẕẕeb olur, zīrā kemālātı fevt olup min baᶜd vuṣūle mecāl ḳalmaduġını tamām bilüp ᶜaḳayid-i Ḥaḳḳa olan kemālāta iştiyāḳ ile ve noḳṣānını tamām bilmekle ᶜaẕāb-ı ebedīde ḳalur, bizüm meẕhebümüzde kāfir ᶜaẕāb-ı ebedīde ḳalduġı gibi. Ve eger ᶜālim olursa şundan ḫālī degil kï muḳteżā-yı ṭabīᶜat olan şehevāta meyl ile kesb-i reẕā'il itmiş ola yāḫud olmaya. Eger meyl-i ᶜaẓīm itmiş ise baᶜde müfāreḳati'l-beden ol müşteheyāta iştiyāḳ ile müte'ellim olur, şol ᶜāṣıḳ-ı mehcūruñ elemi gibi kï recā'-i vuṣlat ḳalmaya. Lâkin ᶜāḳıbetü'l-emr ṭūl-i ᶜahd ile bu elem unudılur ve tedrīc ile zā'il olur, bizüm ḳatumuzda fāsıḳuñ ᶜaẕābı zā'il olduġı gibi. Ve eger ᶜālim olup hey'et-i fāsideden berī ise ẕātını andan pāk bulduġına behcet-i dā'ime üzre olur, kemālātı bāḳī idrāk itmekle bizüm ḳatumuzda mü'min-i muttaḳī ṣafā-yı[3574] ebedīde ḳalduġı ve[3575] bāḳī olduġı gibi. Ve ammā nüfūs sādece yaᶜnī umūr-ı dünyāya ḳıllet-i ihtimām üzre olmaġla selāmet-i ṣadr ġālib olan sāde-diller içün elem yoḳdur. Zīrā bunlaruñ kemālāta[3576] ıṭṭılāᶜları yoḳdur ki aña iştiyāḳ-ı elem ile müte'ellim olalar, meṣelā nüfūs-ı ṣuleḥā vü eblehīn içün elem yoḳdur. Bizüm ḳatumuzda mükellef olmayanlara ᶜaẕāb olmaduġı gibi. Ve ḥükemā-yı İlâhiyyūnuñ ekṣeri meᶜād-ı cismānīyi[3577] inkār itmişlerdür[3578] lâkin **Şeyḫ**[3579] **Ebū ᶜAlī bin**[3580] **Sīnā**nuñ baᶜżı mü'ellefātında ḥaşr-ı ecsād[3581] ve ḥaşr-ı ervāḥa maᶜan mütekellimīn gibi ẕāhib olmışdur. Ve baᶜżı mü'ellefātında ḥaşr-ı ecsāda[3582] iḳrār itmemişdür, meṣelā ***Aḳsām-ı ᶜUlūm-ı Ḥikemiyye*** risālesinde dimişdür kï ṣaḥīḥatü'l-iᶜtiḳād olan rūḥ-ı baḳiyye kï nefs-i muṭma'innedür ve şerᶜ-i şerīf[3583] īcāb eyledügi

[3572] ḳabūl-i fenā: Ü2.29a, L.38a, Ü3.34b / fenā ḳabūl T.49b, İ2.39a, Ü5.45a, N.39b / ḳabūl H2-1.41a
[3573] itmeyicek: İ2.39a, H2-1.41a, N.39b / itmedüginden Ü2.29a, T.49b, L.38a, Ü3.34b, Ü5.45a
[3574] ṣafā-yı: Ü2.29a, T.49b, L.38a, Ü3.34b, İ2.39a, Ü5.45a, H2-1.41a, N.40a / münā-yı İ2.39a
[3575] ḳalduġı ve: T.50a, Ü5.45a / ḳalup L.38b / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[3576] kemālāta: Ü2.29a, İ2.39a, H2-1.41b, N.40a / kelimāta T.50b, L.38b, Ü3.35a, Ü5.45b
[3577] cismānīyi: İ2.39b / cismānīye Ü2.29a, T.50b, L.38b, Ü3.35a, H2-1.41b, N.40a / cismāniyyeyi Ü5.45b
[3578] itmişlerdür: Ü2.29a, T.50b, L.38b, Ü3.35a, Ü5.45b, H2-1.41b / itmişdür İ2.39b, N.40a
[3579] şeyḫ: Ü2.29a, L.38b, Ü3.35a, İ2.39b, N.40a / T, Ü5, H2-1'de yok
[3580] bin: Ü2.29a, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / T, L, Ü5'de yok
[3581] ecsād: T.50b, L.38b, Ü5.45b / ecsāda Ü2.29a, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a
[3582] ecsāda: Ü2.29a, T.50b, L.38b, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / ecsādı Ü5.45b
[3583] şerīf: Ü2.29a, T.50b, L.38b, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / şerīfi L.38b / şerīfe Ü5.45b

ḫayrātı ᶜāmildür saᶜādet-i ᶜuẓmáya[3584] ve leẕẕet-i bāḳīye[3585] fā'izdür lâkin saᶜādet-i bedeniyeyi beyāna ᶜaḳıl vāfī degildür, ḥaşr-ı ebdānuñ ṣübūtı vaḥy ü[3586] şerīᶜat_ile olur kï insān saᶜādetini cāmiᶜ olur, zīrā ᶜaḳıl ile vücūdı ṣābit olmayan şey umūr-ı nübüvvet ile ṣābit olur dimişdür. Ve baᶜżı resā'ilinde ḥaşr-ı ecsādı inkār göstermişdür[3587]. Eger inkār gösterdügi aḳvāl-i felāsifeyi beyān idüp kendünüñ iᶜtiḳādı iḳrār itdügi üzre ise İslām ile[3588] mevṣūf olan ᶜālimde me'mūl olan daḫi budur zehī saᶜādet diyüp]][3589] [[Ḥażret-i[3590] Ḫˇāce-i Cihān ve menbaᶜ-ı ᶜilm ü ᶜirfān mebde' ü meᶜād yaᶜnī Ḫāliḳü'l-ᶜibād ve ḥaşr-ı ecsāda müteᶜalliḳ olan iᶜtiḳādāt-ı felāsife vü melāḥidenüñ me'ḫaẕı olan ᶜaḳāyid-i bāṭılayı bi't-tamām]][3591] İslām Babaya taḳrīr ü taḥrīr itdükde İslām Baba daḫi[3592] [[kemāl-i taᶜẓīm ü tekrīm ü[3593] edeble ḳalḳup]][3594] Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ[3595] dest-i şerīfin[3596] būs idüp didi kï:

[108] Naẓm[3597]

[Fāᶜilātün mefāᶜīlün feᶜilün]

Ey fürūzende-i cemāl-i maḳāl[3598]

[3584] ᶜuẓmáya Ü2.29b, T.50b, L.39a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / ᶜaẓīmīye: Ü3.35a/ ᶜuẓamāya Ü5.45b

[3585] bāḳīye: Ü2.29b, Ü3.35a / bāḳiyye T.50b, L.39a / bāḳiyyeye İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / bāḳiyyeyi Ü5.45b

[3586] ü: Ü2.29b, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40a / T, L, Ü5'de yok

[3587] ve baᶜżı resā'ilinde ḥaşr-ı ecsādı inkār göstermişdür: L'de yok

[3588] İslām ile: Ü2.29b, T.50b, L.39a, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40b / İslām ve bu ṣıfat ile Ü5.46a

[3589] [[ve aḥvāl-i nübüvvete müteᶜalliḳ …. daḫi budur zihī saᶜādet diyüp]]: Ü1'de bu kısım yok

[3590] Ĥażret-i: Ü2.29b, Ü3.35a, İ2.39b, H2-1.41b, N.40b / T, L, Ü5'de yok

[3591] [[Ĥażret-i Ḫˇāce-i Cihān ve menbaᶜ-ı ᶜilm ü ᶜirfān … ᶜaḳāyid-i bāṭılayı bi't-tamām]]: Ü2.29b, T.50b, L.39a, Ü3.35a-b, İ2.39b, Ü5.46a, H2-1.41b, N.40b / Muḥaṣṣal ẕikr olınan umūrı Ḫˇāce Ü1.30a

[3592] daḫi: L.39a / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[3593] tekrīm ü: İ2'de yok

[3594] [[kemāl-i taᶜẓīm ü tekrīm ü edeble ḳalḳup]]: Ü1'de yok

[3595] Ĥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ: Ü2.29b, Ü3.35b, İ2.39b, H2-1.42a, N.40b / Ḫˇāce-i Cihānuñ T.50b, L.39a, Ü5.46a/ Ĥażret-i Ḫˇācenüñ Ü1.30a

[3596] dest-i şerīfin: Ü1.30a / mübarek ellerin Ü2.29b, T.51a, L.39a, Ü3.35b, İ2.39b, Ü5.46a, H2-1.42a

[3597] Naẓm: Ü2.29b, T.51a, L.39a, Ü3.35b, Ü5.46a, H2-1.42a, N.40b / Beyt Ü1.30a, İ2.39b (İ2'de bu şiirin ikinci beyti "Nesir" olarak gösterilmiştir; Ü5'de de sonradan kırmızı mürekkeple "Nesir" yazılmıştır.)

[3598] cemāl-i maḳāl: Ü1.30a, Ü2.29b, T.51a, Ü3.35b, İ2.39b, H2-1.42a, N.40b / maḳāl-i cemāl L.39a, Ü5.46a

Āteş-endāz-ı bāṭın-ı abdāl

[Neşr] Ey feżā'il-i ᶜilm ü hüner ile mükerrem ve mekārim-i ḫulḳ-ı ḥasen ile muᶜallem

[109] Naẓm[3599]

[Mefāᶜīlün mefāᶜᶜīlün feᶜūlün]

Serīr-efrūz-ı ᶜiḳlīm-i maᶜānī

Leṭāfet-baḫş-ı gülzār-ı beyānī

Meh-i tābende-i burc-i letā'if

Şeh-i ferḫunde-i mülk-i maᶜārif

[Neşr] luṭf eyle incinme ḫāṭıra bir nesne lāyıḥ oldı. Ḥażretüñden istifsār[3600] iderüm kï[3601] bu melāᶜīnüñ meẕhebini bilmek degil kendülere maḫfī olan meẕheblerinüñ me'ḫaẕlarını ve ṭavā'if-i melāḥidenüñ yigirmi ᶜaded fırḳa[3602] olduġını bile iẕᶜān itmişsiz. Yoḫsa sābıḳda birḳaç kerre mülḥid [[olmaḳ düşdi mi ᶜaceb? Degil ḳabāḥatlerin bilüp[3603] tövbekār olmaḳ olur.]][3604] didükde Ḫˇāce-i Cihān [[ve maᶜden-i ᶜilm ü iẕᶜān[3605]]][3606] tebessüm_ile buyurdı kï ḥāşā ve'l-ᶜiyāẕu bi'llâhi teᶜālá[3607] ol küfr-

[3599] Naẓm: Ü1'de başlık yok

[3600] Ḥażretüñden istifsār: Ü2.29b, T.51a, L.39a, Ü3.35b, İ2.39b, Ü5.46a, H2-1.42a, N.40b / Cenābuñdan su'āl Ü1.30a

[3601] kï: Ü1'de yok

[3602] yigırmi ᶜaded fırḳa: Ü2.29b, T.51a, L.39a, Ü3.35b, Ü5.46a/ yigırmi fırḳa İ2.40a, H2-1.42a, N.40b / nice fırḳa Ü1.30a /

[3603] ḳabāḥatlerin bilüp: Ü3'de yok

[3604] [[olmaḳ düşdi mi ᶜaceb. Degil ḳabāḥatlerin bilüp tövbe-kār olmaḳ olur]]: Ü2.29b, T.51a, L.39a, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46a, H2-1.42a, N.40b / olup şoñra tövbe-kār olmaḳ ᶜacebā oldı mı Ü1.30a

[3605]ᶜirfān: Ü1.30a, T.51a / iẕᶜān Ü2.29b, L.39b, Ü3.35b, H2-1.42a, N.40b / īmān İ2.40a

[3606] [[ve maᶜden-i ᶜilm ü iẕᶜān]]: Ü5'de yok

[3607] teᶜālá: Ü2.29b, T.51a, L.39b, Ü3.35b, Ü5.46b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

i ilḥāda ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan düşer mi?[3608] [[Bize dervīş[3609] bu maᶜnāyı vuḳūf-ı kāmilümüzden mi düşürdiñüz? "-"وَقَالَتْ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللهِ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ[3610] *"ve ḳāleti'n-naṣārá el-mesīhu'bnu'llâh ve ḳāleti'l yehūdu ᶜuzeyr ibnu'llâh"*[3611] āyeti kerīmesini[3612] bilüp tefsīr iden[3613] kāfir ve Yehūdī[3614] olmaḳ zuᶜmını eylemek maḥż-ı cehālet u ḍalāletdür]][3615]. Ammā sen maᶜẕūrsın daḫi ḍalālet ü[3616] ilḥād derūnuñdan[3617] bi'l-külliyye zā'il olmamaġın baᶜżı evhām-ı bāṭılaya düşmek baᶜīd degildür diyü cevāb viricek İslām Baba nedāmet ü[3618] ḫacālet ile iᶜtiẕār idüp Ḫˇāce-i Cihānuñ mübārek dest-i şerīfin būs idüp[3619] didi kï[3620]:

[109] Naẓm[3621]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜūlün]

[3608] düşer mi: Ü2.29b, T.51a, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.40b / iᶜtimād u iᶜtiḳād ide Ü1.30a

[3609] dervīş: L'de yok

[3610] وَقَالَتْ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللهِ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ - ve ḳāleti'n-naṣārá el-mesīhu'bnu'llâh ve ḳāleti'l yehūdu ᶜuzeyr ibnu'llâh: / Kur'ân'nda ayet-i kerimenin doğru sıralaması " وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ وَقَالَتْ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللهِ - ve ḳāleti'l yehūdu ᶜuzeyrun ibnu'llâh ve ḳāleti'n-naṣārá el-mesīhu'bnu'llâh" şeklindedir

[3611] *"**Yahudiler, 'Üzeyr, Allah'ın oğludur' dediler. Hıristiyanlar ise, 'İsa Mesih, Allah'ın oğludur' dediler**. Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri (gerçeği yansıtmayan) sözleridir. Onların bu sözleri daha önce inkâr etmiş kimselerin söylediklerine benziyor. Allah, onları kahretsin. Nasıl da haktan çevriliyorlar!*" (Tevbe: 30)

[3612] kerīmesini: Ü2.29b, T.51a, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.40b / kerīmelerini Ü1.30b

[3613] bilüp tefsīr iden: Ü2.29b, T.51a, L.39b, Ü3.35b, Ü5.46b, H2-1.42a / bilen Ü1.30b, İ2.40a, N.40b

[3614] Yehūdī: Ü1.30b, Ü2.29b, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, H2-1.42a, N.40b / Yehūd T.51b, Ü5.46b

[3615] [[Bize dervīş bu maᶜnāyı …. maḥż cehālet u ḍalāletdür]]: Ü2.29b, T.51a, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.41a / "وقالت النصارى المسيح ابن الله و قالت اليهود عزير ابن الله"-*"ve ḳāleti'n-naṣārá el-mesīh ibnu'llāh ve ḳāleti'l yehūdu ᶜuzeyr ibnu'llāh"* āyeti kerīmesini bilüp tefsīr iden kāfir ve Yehūdī olmaḳ lāzım gelmez. Bize bu maᶜnāyı vuḳūf-ı kāmilemüzden mi düşürdüñüz Ü1.30b

[3616] ü: Ü1'de yok

[3617] derūnuñdan: Ü1.30b, Ü2.29b, T.51b, L.39b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.41a / derūnuñda Ü3.35b

[3618] nedāmet ü: Ü2.29b, T.51b, L.39b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.41a / hezār Ü1.30b / biẕẕāt Ü3.35b

[3619] Ḫˇāce-i Cihānuñ mübārek dest-i şerīfin būs idüp: İ2.40a, N.41a / Ḫˇāce-i Cihānuñ mübārek ellerin öpüp Ü2.29b, T.51b, L.39b, Ü3.35b, Ü5.46b, H2-1.42a / dest-i Ḫˇaceyi būs idüp Ü1.30b

[3620] didi kï: Ü5'de yok

[3621] Naẓm: Ü1'de başlık yok

Ey ṣafā-baḫş-ı zümre-i fużalā

Meclis-ārā-yı fırḳa-i ᶜulemā[3622]

Oldı çün Ḫˇāce-i Cihān ismüñ

Bize ḳıl faż̧l u ᶜilmüñi ifşā[3623]

[Neşr] diyü hezār taż̧arruᶜ u niyāz[3624] ile ricā eyleyüp[3625] didi kï çünkï[3626] ẕikr olınan ᶜaḳāyid-i bāṭılayı beyān[3627] eylediñüz anlaruñ fesād-ı iᶜtiḳādlarına[3628] daḫi işāret buyuruñuz kï[3629] ḳalbümüzden bi'l-külliyye[3630] ẓulmet-i ilḥād zā'il olmaḳ ile[3631] irşād olınavuz[3632] [[yaᶜnī luṭfuñuzdan Yehūdīlerüñ ve Naṣrānīlerüñ ve Mecūsīlerüñ ve melāḥidenüñ aḥvālini ᶜale't-tafṣīl buyuruñ kï diyücek Ḫˇāce-i Cihān vāṣıḳ bi'llâh yanında olan mubāḥaṣeyi beyān eyledi]][3633].

[3622] ᶜulemā: Ü2.29b, T.51b, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42a, N.41a / fużalā Ü1.30b

[3623] ifşā: Ü1.30b, İ2.40a / inşā Ü2.29b, T.51b, L.39b, Ü3.35b, Ü5.46b, H2-1.42a, N.41a

[3624] taż̧arruᶜ u niyāz: Ü2.30a, T.51b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a / niyāz u taż̧arruᶜ L.39b / niyāz Ü1.30b

[3625] ricā eyleyüp: İ2.40a / ricā idüp Ü2.30a, T.51b, Ü3.35b, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a / Ü1, L'de yok

[3626] çünkï: Ü1.30b, İ2.40a, N.41a / çün Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.35b, Ü5.46b, H2-1.42b

[3627] beyān: Ü1.30b / ẕikr Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.35b, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a

[3628] fesād-ı iᶜtiḳādlarına: Ü1.30b, Ü2.30a, Ü3.36a, İ2.40a, H2-1.42b, N.41a / fesād u iᶜtiḳādlarına L.39b / fesād u iᶜtiḳādların T.51b, Ü5.46b

[3629] [3629] buyuruñuz kï: Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.36a, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a / buyurup Ü1.30b

[3630] ḳalbümüzden bi'l-külliyye: Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.36a, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a / bi'l-külliyye derūndan Ü1.30b

[3631] olmaḳ ile: İ2.40a/ olmaġla Ü1.30b / olup Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.36a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a

[3632] olınavüz: Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.36a, İ2.40a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a / olına Ü1.30b

[3633] [[yaᶜnī lutfuñuzdan … mubāḥaŝeyi beyān]]: İ2.40a / diyüp ricā eyledi Ü1.30b / diyü ḫatm-i kelām eyledi L.39b / diyü ḫatm-i kelām itdi Ü2.30a, T.51b, Ü3.36a, Ü5.46b, H2-1.42b, N.41a

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Muḳaddime-i Bāṭıla-i Abdālān[3634]

Çün ol veliyy-i ġayret ve ṣafiyy-i perde-i vaḥdet ve şemᶜ-i sābıḳān ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān aᶜnī[3635] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihāndan[3636] bu taẕarruᶜ olındı[3637] buyurdı kï evvelā esrār-ı mā-fi'l-bālüñüz olan meẕheb-i nā-pākdeki[3638] herze vü hezeyān ve küfr ü ṭuġyān nice fāsid ü bāṭıl idügini[3639] ᶜayān ü beyān[3640] itdükden_ṣoñra[3641] me'ḫaẕ-ı melāḥide olan[3642] aḳvāl-i felāsifenüñ ḳabāyiḥ ü ḫaṭāyāsını daḫi[3643] taḳrīr ü taḥrīr[3644] idelüm[3645]. Pes ey İslām-ı bīİslām ve ey eḍall-i ṭavā'if-i bī-enām[3646] biz her milletüñ zübdesini meẕheb idinmekle mümtāz ü serefrāz olmışızdur[3647] dimek nice beyhūde herze yimekdür[3648] kï naṣṣ-ı ḳāṭıᶜa el-āye[3649] "إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللهِ الإِسْلاَمُ"-*"İnne'd-dīne ᶜinde'llâhi'l-islām"*[3650] naṣṣı ile ᶜinde'llâh marżī olan dīn-i İslām[3651] "الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ

[3634] Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Muḳaddime-i Bāṭıla-i Abdālān: Ü2.30a, T.51b, L.39b, Ü3.36a, Ü5.46b, N.41a / Beyān kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Me'ḫaẕ-ı Melāḥide-i Menḥūs İ2.40a / Tezyīf kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Melāḥide Ü1.30b / Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BeMuḳaddimāt-ı Bāṭıla-i Abdālān H2-1.42b

[3635] aᶜnī: Ü1'de yok

[3636] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihāndan: H2-1.42b, N.41a / Cenāb-ı Ḫˇāce-i Cihāndan Ü2.30a, Ü3.36a / Ḫˇāce-i Cihāndan T.51b, L.39b, Ü5.47a / Cenāb-ı Ḫˇāce-i Cihān Ü1.30b, İ2.40b

[3637] bu taẕarruᶜ olındı: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.42b / bu taẕarruᶜ oldı N.41a / Ü1, İ2'de yok

[3638] nāpākdeki: Ü1.30b, Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.42b / nāpākde olan İ2.40b, N.41a

[3639] idügini: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.42b, N.41a / idügi Ü1.30b

[3640] ᶜayān u beyān: L.39b / beyān u ᶜayān Ü2.30a, T.51b,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.42b, N.41a / ᶜayān Ü1.30b

[3641] itdükden_ṣoñra: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.42b, N.41a / olınup Ü1.30b

[3642] me'ḫaẕ-ı melāḥide olan: Ü1'de yok

[3643] ḳabāyiḥ ü ḫaṭāyāsını daḫi: Ü2.30a, Ü3.36a, İ2.40b, H2-1.42b, N.41a / ḳabāyiḥ u ḫaṭāsı daḫi T.51b, L.39b, Ü3.36a, Ü5.47a / daḫi ḫaṭāyāsını Ü1.30b

[3644] ü taḥrīr: Ü1'de yok

[3645] idelüm: Ü1.30b, L.39b, Ü5.47a / eyleyelüm Ü2.30a, T.51b, Ü3.36a, H2-1.42b / eyleyem İ2.40b, N.41a

[3646] bīenām: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.42b / enām Ü1.30b, İ2.40b, N.41a

[3647] olmışızdur: İ2.40b, N.41a / olmışız Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.42b

[3648] herze yimekdür: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.42b / herzedür kï İ2.40b, N.41a

[3649] naṣṣ-ı ḳāṭıᶜa el-āyet: Ü5.47a / āyet T.52a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1'de yok

[3650] *"**Şüphesiz Allah katında din İslam'dır**. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir.*" (Âl-i İmrân: 19)

[3651] ᶜinde'llāh marżī olan dīn-i İslām: Ü2.30a, T.51b, L.39b,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.42b / ve Ü1.30b

دِينَكُمْ"-*"El-yevme ekmeltu lekum dīnekum"*[3652] muḳteżāsınca ekmel-i edyān [[olmaġla cemīᶜ[-i] edyānı nesḫ itmiş iken edyān-ı mensūḫa ile dīn-i İslām nice cemᶜ olınmaḳ[3653] taṣavvur olınur. Ve[3654] nāsiḫ ile mensūḫ beyāẕ ile siyāh cemᶜ olınmaḳ muḥāl iken ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan bu muḥāli nice ḳabūl ider?]][3655] Ve dīn-i İslām kï Ḥaḳ subḥānehü ve[3656] Teᶜālá ḥażretleri[3657] anuñla mütedeyyin olmaġı emr idüp "وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ"-*"Ve lā-temūtunne illā ve entum muslimūn"*[3658] buyurmış iken [[Ḥaḳ teᶜālá rıẕāsını ṭaleb iden bende[3659] Ḫudā-yı teᶜālá[3660] ḥażretleri nesḫ itdügi milletlere nice mütābaᶜat ḳaṣd itmekle küfr irtikāb ider. Ve[3661] bu sözüñ me'āl ü muḥaṣṣalı küfre rāciᶜ iken nice mümtāz oldum[3662] ẓann idersiz[3663]. Eger küfr ile imtiyāz[3664] maᶜnāsı[3665] murād ise müsellemdür lâkin]][3666] āḫir[3667] küfr[3668] ile imtiyāz bāᶜiṣ-i ḫusrān ve küfr ü ṭuġyāndur[3669]. [[Sebeb-i ibtihāc ᶜadd eylemek küfr ü ḍalāletdür kï müstevcib-i ᶜaẕāb-ı

[3652] "*Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fisk (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun.* ***Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim****. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*" (Mâide: 3)

[3653] olınmaḳ: Ü2.30a, T.52a, Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, N.41a / olmaḳ L.40a

[3654] ve: T.52a, L.40a, Ü5.47a / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3655] [[olmaġla cemīᶜ edyānı nesḫ itmiş iken … bu muḥāli nice ḳabūl ider]]: Ü2.30a, T.52a, L.40a, Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.42b, N.41a / olan dīn-i İslāmı terk itmişken nice milletün zübdesini meẕheb idinmekle mümtāz u ser-firāz olmış olursız Ü1.30b

[3656] subḥanehu ve: Ü1'de yok

[3657] ḥażretleri: Ü5.47a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3658] *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının* ***ve siz ancak müslümanlar olarak ölün****."* (Âl-i İmrân: 102)

[3659] bende: Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / ḳul Ü5.47a

[3660] teᶜālá: Ü2.30a, L.40a,Ü3.36a, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / müteᶜāl T.52a, Ü5.47a

[3661] ve: Ü5.47a / Diğer nüshalarda yok

[3662] oldum: İ2.40b, N.41b / olmaḳ Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.43a

[3663] idersiz: Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, Ü5.47a, H2-1.43a, N.41b / olınur İ2.40b

[3664] imtiyāz: Ü2.30a, T.52a, Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47a, H2-1.43a, N.41b / mümtāz-ı imtiyāz L.40a

[3665] maᶜnāsı: Ü2.30a, L.40a,Ü3.36a, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / maᶜnā T.52a, Ü5.47a

[3666] [[Ḥaḳ teᶜālá rıẕāsını … murād ise müsellemdür. Lâkin]]: Ü1'de bu kısım yok

[3667] āḫir: Ü1.30b / Diğer nüshalarda yok

[3668] küfr: Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b / edyān-ı bātıla Ü1.30b

[3669] ḫusrān ve küfr ü ṭuġyāndur: Ü1.30b-31a / ḫusrāndur Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b

ebedīdür[3670]]][3671] Ve ol[3672] esedu'llâhi'l-ġālib[3673] ᶜAlī ibni[3674] Ebī[3675] Ṭālib ḥażretlerine ve evlād-ı kirāmlarına[3676] [[kï e'imme-i dīn ü pīşvā-yı ehl-i yaḳīndür rıḍvānu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn, siz anlara nice muḥabbet ü mütābaᶜat daᶜvāsın idersiz kï sizüñ ḳaṭᶜā bir fiᶜlüñüz ne anlaruñ efᶜāl-i kerīmelerine ve ne irādet getürdigüñüz Seyyid Ġāzīye ve ne sā'ir enbiyā vü evliyāya ḳaṭᶜā muvāfiḳ degildür.]][3677]

[111] Naẓm[3678] [İmām Şāfiᶜī]

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

تعصى الاله وانت تظهر حبّه	Taᶜṣi'l-ilâhe ve ente tuẓhiru ḥubbehu
هذا قياس فى المحال بديع	Hâẕā ḳıyāsun fi'l-muḥāli bedīᶜu[3679]
لوكان حبّك صادقا لاطعته	Lev kāne ḥubbuke ṣādiḳan le-eṭaᶜtehu
انّ المحبّ لمن يحبّ مطيع	İnne'l-muḥibbe li-men yuḥibbu muṭīᶜu[3680]

[3670] ebedīdür: İ2.40b, N.41b / bī-pāyāndur Ü2.30a, T.52a, L.40a,Ü3.36a, Ü5.47b, H2-1.43a

[3671] [[Sebeb-i ibtihāc …. ᶜaẕāb-ı ebedīdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[3672] ol: Ü1'de yok

[3673] esedu'llâhu'l-ġālib: Ü1.31a, Ü2.30a, L.40a, Ü3.36a,İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / esedu'llâh-ı ġālib T.52a, Ü5.47b

[3674] ibn-i: Ü1.31a, T.52a, L.40a, Ü3.36a, Ü5.47b/ bin Ü2.30a,Ü3.36a, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b

[3675] Ebī: Ü1.31a, Ü2.30a, L.40a, Ü3.36a, İ2.40b, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b / Ebū T.52a

[3676] kirāmlarına: Ü1.31a, İ2.40b / kirāmına Ü2.30a, T.52a, L.40a, Ü3.36a, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b

[3677] [[kï e'imme-i dīn …. ḳaṭᶜā muvāfiḳ degildür]: Ü2.30a-b, T.52a, L.40a, Ü3.36a-b, İ2.40b, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b / itdügüñüz daᶜvā-yı muḥabbet u tāᶜāt lāf u güzāf idügi maᶜlūm-ı ehl-i inṣāfdur. Zīrā anlara ṭāᶜāt u muḥabbet anlaruñ ḳal u ḥālleriyle gūşiş ve libās-ı zühd ü taḳvá ile pūşişdür: Ü1.31a

[3678] Naẓm: Ü1.31a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler İmam Şafiî'ye aittir [Bk. *Dīvānu'l-İmāmu'ş-Şāfiᶜī*, Muḥammed İbrāhīm Selīm, Mektebetu İbni Sīnā, Kahire, s. 96, https://archive.org/details/waqdshaf/mode/2up (21.06.2020)]

[3679] "*Hem Allah'a karşı geliyorsun, hem O'nu sevdiğini söylüyorsun / Bu iki şeyin aynı anda olması imkânsızdır.*"

[3680] "*Sevgin gerçek olsaydı, o zaman ona itaat ederdin / Şüphesiz ki seven, sevdiğine itaat eder*."

[Neşr] [[Evvelā anlaruñ birisinden[3681] teberrā vü tevellā ṣādır olmış mıdur[3682]. Ol sulṭānlaruñ itdügi işlere muḫālefet idüp itmedügi efᶜāle[3683] irtikāb itmekle tamām-ı muḫālefetüñüz ẓāhir iken mütābaᶜat daᶜvāsı nice rāst gelür?]][3684] Ve imāmlar ziyāretini [[Kaᶜbe ve Medīne ziyāretine taḳdīm eylemek ne sözdür? Ẓāhir ol sulṭānlaruñ şerefi <Ḥażret-i Resūl-i ekrem ve Nebiyy-i muḥterem[3685] ṣalla'llahü teᶜālá[3686] ᶜaleyhi ve sellem cenābına[3687] ḳarābet iledür. Ve ol sulṭānlaruñ şerefi Ḥażret-i Peygamberüñ kemāl-i şerefi bereketindedür>[3688]]][3689] Pes her şerefüñ aṣlı olan Sulṭān-ı enbiyā ziyāretine anuñ şerefi ile şeref bulan ferᶜi nice taḳdīm mülāḥaẓa idersiz kï[3690] meziyyet-i ferᶜ ᶜale'l-ᶜaṣl emr-i muḥāldur. [[Ve ṣāniyen ᶜaḳlı pīşvā idinen felāsifenüñ ᶜaḳıl ile bulduḳları iᶜtiḳāda nice iᶜtimāḍ idersiz kï anlaruñ ḳavli biri birine[3691] münāḳıż olduġından ġayrı cemīᶜan re'y-i bāṭılları küfr ü ḍalāl olmaġla İslāmuñ żıddı vü muḫālifidür. Ve[3692] cemᶜ-i[3693] ażdād ḫod mümteniᶜdür. Ammā kï İslām Baba İslām_ile küfrüñ cemᶜi mümteniᶜ iken ᶜacebdür kï İslām ile küfri sen cemᶜ itdüm dirsin. Dīn-i İslām ile küfrüñ cemᶜi muḥāldur. Meger kim İslām nāmıyla müsemmā bir şaḫṣ ile küfrüñ cemᶜini murād idesin ve[3694] "الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ"- *"El-yevme ekmeltü leküm dīnüküm"*[3695] naṣṣı ile Ḥaḳ rıżāsına muvāfiḳ olan dīn-i İslāmuñ ᶜaḳāyid-i müstaḳīmesi ṭururken her sözleri āḫara muḫalif olduġından mā-ᶜaḍā İslāma muḫalif olan iᶜtiḳād-ı felāsifeye mürācaᶜat maḥż-ı küfr ü ḍalāl idügi ẓāhir ü bāhirdür. Ve[3696] Dehriyyūn ve

---

[3681] birisinden: Ü2.30b, T.52a, L.40a, Ü3.36b, İ2.40b, Ü5.47b, N.41b / birisinde H2-1.43a

[3682] olmış mıdur: Ü2.30b, T.52a, L.40a, Ü3.36b, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / olmamışdur Ü5.47b

[3683] efᶜāle: Ü2.30b, T.52a, L.40a, Ü3.36b, İ2.40b, H2-1.43a, N.41b / efᶜāli Ü5.47b

[3684] [[Evvelā anlaruñ birisinden teberrā vü …. mütābaᶜat daᶜvāsı nice rāst gelür]]: Ü1'de bu kısım yok

[3685] Nebiyy-i muḥterem: L.40b / Diğer nüshalarda yok

[3686] teᶜālá: Ü3.36b, İ2.41a, H2-1.43a, N.41b / Ü2, T, L, Ü5'de yok

[3687] cenābına: Ü2.30b, Ü3.36b, İ2.41a, H2-1.43a, N.41b / cānibine T.52b, Ü5.47b

[3688] <Ḥażret-i Resūl-i ekrem ṣalla'llahü teᶜālá …. kemāl-i şerefi bereketindedür>: Ü2.30b, T.52b, Ü3.36b, İ2.41a, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b / Ḥażret-i Resūl-i ekrem ve Nebiyy-i muḥterem ṣalla'llahü teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ evlād-ı emcādı ve kemāl-i şerefi berekâtındadur L.40b

[3689] [[Kaᶜbe ve Medīne ziyāretine.… kemāl-i şerefi bereketindedür]]: Ü2.30b, T.52b, L.40b, Ü3.36b, İ2.41a, Ü5.47b, H2-1.43a, N.41b / sāyir ziyāretgāhlara nice taḳdīm idersiz kï anlaruñ şerefi şeref-i Resūl-i Ekrem iledür Ü1.31a

[3690] Pes her şerefüñ aṣlı …. ile şeref bulan ferᶜi nice taḳdīm mülāḥaẓa idersiz kï: Ü1'de yok

[3691] biri birine: Ü2.30b, Ü3.36b, İ2.41a, H2-1.43a, N.41b / biri birinden T.52b, L.40b, Ü5.48a

[3692] ve: Ü3.36b / Ü2, T, L, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[3693] cemᶜ-i: Ü2.30b, Ü3.36b, İ2.51a, H2-1.43a, N.42a / cemīᶜ T.52b, L.40b, Ü5.48a

[3694] ve: Ü2.30b, Ü3.36b, İ2.51a, H2-1.43b, N.42a / T, L,Ü5'de yok

[3695] *"…Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim…"* (Mâide: 3)

[3696] ve: Ü2.30b, Ü3.36b, İ2.41a, H2-1.43b, N.42a / T, L, Ü5'de yok

ḳudemā-yı Ṭabīᶜiyyūnuñ cemīᶜ[-i] ḳavilleri hem ehl-i felsefe yanında ve hem ehl-i edyān ḳatında merdūd u bāṭıl olup fesādları günden[3697] āşikāre iken ve mütekellimīn delā'il-i vāżıḥa ile her re'y-i fāsidlerinüñ ḳabāḥat ü ḍalāletlerini[3698] ıẕhār itmiş iken dīn-i İslām şerefini[3699] ḳoyup kör gibi anlara taḳlīd idüp anlaruñ ḳay itdügi herze vü hezeyānı tenāvül eylemek ne ḍalālet ü[3700] ḳabāḥatdür. Ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olup Ḥaḳ teᶜālá ġażabından ḫavf iden vādī-i mehlekeye vücūdını ilḳā idüp ᶜaẕāb-ı ebedīye kendüyi müstaḥaḳ ḳılur mı?]][3701]

[112] Mıṣraᶜ[3702]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün]

زهى فكر فاسد زهى رأي باطل Zehī fikr-i fāsid zehī re'y-i bāṭıl

[Neşr] Ve ol[3703] felāsifenüñ ᶜālem ḳadīmdür[3704] didükleri[3705] dīn-i[3706] İslāma muḫālif iken[3707] **[[ḳadīmdür didükleri[3708] ve bir delīl-i ṣaḥīḥe** müsned olmaduġından māᶜadā Ḥaḳ teᶜāládan[3709] evvel[3710] ṣuḍūr iden vāḥid olmaḳ lāzımdur. Aña binā'en Ḥaḳ teᶜālá

[3697] günden: Ü2.30b, T.53a, Ü3.36b, İ2.51a, Ü5.48a, H2-1.43b, N.42a / günden güne L.40b
[3698] ḍalāletlerini: Ü2.30b, L.40b, Ü3.37a, İ2.51b, H2-1.43b, N.42a / ḍalāletlerin T.53a, Ü5.48a
[3699] şerefini: Ü2.30b, T.53a, L.40b, Ü3.37a, Ü5.48a, N.42a / şerefin İ2.41b, H2-1.43b
[3700] ü: Ü2.30b, Ü3.37a, İ2.51b, H2-1.43b, N.42a / ve ne T.53a, L.40b, Ü5.48a
[3701] [[Ve şāniyen ᶜaḳlı pīşvā idinen felāsifenüñ …. ᶜaẕāb-ı ebedīye kendüyi müstaḥaḳ ḳılur mı]]: Ü1'de bu kısım yok
[3702] Mıṣraᶜ: Ü2.30b, T.53a, L.40b, Ü3.37a, İ2.51b, N.42a / Ü5, H2-1'de başlık yok
[3703] ol: Ü1'de yok
[3704] ᶜālem ḳadīmdür: Ü2.30b, T.53a, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, Ü5.48b, H2-1.43b, N.42a / ḳıdem-i ᶜālem Ü1.31a
[3705] didükleri: Ü2.30b, T.53a, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, Ü5.48b, H2-1.43b, N.42a / ḳavli Ü1.31a
[3706] dīn-i: Ü2.30b, T.53a, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, Ü5.48b, H2-1.43b, N.42a / ehl-i Ü1.31a
[3707] muḫālif iken: Ü2.30b, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b,H2-1.43b, N.42a / muḫālifdür Ü1.31a, T.53a, Ü5.48b
[3708] ḳadīmdür didükleri: Ü2.30b, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.43b, N.42a / T, Ü5'de yok
[3709] teᶜāládan Ü2.30b, T.53a, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.43b, N.42b / teᶜālá Ĥażretlerinden Ü5.48b / teᶜālá celle celāluhudan L.41a /
[3710] evvel: L'de yok

ḥażretleri[3711] evvelā ᶜaḳl-ı evveli ḫalḳ eyledi[3712] didükleri söze münāḳıżdur semāvāt u arżīn yoġ iken ᶜaḳl-ı evvel ḫalḳ olındı[3713] dirken semāvāt u ᶜanāṣır ḳadīmdür dimek ḥadd-i ẕātında münāḳıż u muḫālif idügi ẓāhir iken ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan kimesne böyle biri birine münāḳıż u muḫālif aḳvāl-i müteferriḳa ve kelimāt-ı bāṭıla söyleyen felāsife-i muḍillīnüñ kelimātını nice iᶜtiḳād idüp meẕheb idinmekle kendüyi vādī-i ᶜaẕāb u ᶜiḳāba ilḳā ider? Ve]][3714] ᶜĀlem ḥādiṡdür zīrā[3715] ᶜālem dā'imā taġayyür üzredür. Taġayyür üzre[3716] olan ḳadīm olmaz ve ḳadīm olan müteġayyir olmaz. İmdi ᶜālemüñ taġayyüri ḥādiṡ idügine ṣāhid-i ᶜādildür. [[ᶜĀḳil olan kişi Ḫaḳ teᶜālánuñ[3717] ḥüccet ü bürhān ve ᶜilm ü ᶜirfān ile ve muᶜcizāt-ı bāhirāt[3718] ve āyāt-ı beyyināt ile gönderdügi enbiyā'-i kirām zümresinden Ḥażret-i Ḫātimü'l-mürselīn[3719] ṣalla'llâhu teᶜālá[3720] ᶜaleyhi ve sellem buyurduġı ᶜaḳāyid-i ṣaḥīḥa-i İlâhiyyeyi ḳoyup ḳaṭᶜā biri birinüñ kelāmına muvāfaḳatı[3721] olmayan ṭā'ife-i felāsifenüñ evhām u ḫayālātına nice iᶜtiḳād itmekle küfr ü fesād irtikāp ider?]][3722] [[Ḫaḳ teᶜālá Ḥażret-i Dāvûda vaḥy idüp buyurmış kï: "يا داود ايّاك والميل الى الملل فانى اغفرالخلل ولااغفرالملل" – "*Yā Dāvûdu iyyāke ve'l-meyle ile'l-meleli fe-innī aġfirü'l-ḫalele ve lā aġfirü'l-melele*[3723]*."*[3724] Ve āyet-i

---

[3711] teᶜālá: Ü2.30b, T.53a, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.43b, N.422a / teᶜālá Ĥażretleri: Ü5.48b / teᶜālá celle celāluhu L.41a

[3712] eyledi: Ü2.30b, İ2.41b, H2-1.43b, N.422a / olındı T.53a, L.41a, Ü3.36a, Ü5.48b (Ü5'de sonradan kırmızı mürekkeple "olındı" olarak düzeltilmiş.)

[3713] didükleri söze münāḳıżdur semāvāt u arżīn yoġ iken ᶜaḳl-ı evvel ḫalḳ olındı: Ü2.30b, İ2.41b, H2-1.43b, N.42a / T, L, Ü3, Ü5'de bu kısım yok

[3714] [[ḳadīmdür didükleri ve bir delīl-i ṣaḥīḥe ... ᶜiḳāba ilḳā ider. Ve]]: Ü1'de bu kısım yok

[3715] ᶜālem ḥādiṡdür zīrā: Ü1.31a / Diğer nüshalarda yok

[3716] taġayyür üzre: Ü1.31a, İ2.41b, N.42b / müteġayyir Ü2.31a, T.53b, L.41a, Ü3.37a, Ü5.48b, H2-1.44a

[3717] Ḫaḳ teᶜālánuñ: Ü2.31a, T.53b, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.44a, N.422b / Ḫaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ Ü5.48b / Allah teᶜālá celle celāluhununñ L.41a

[3718] ve muᶜcizāt-ı bāhirāt: Ü1'de yok

[3719] Ḥażret-i ḫātimü'l-mürselīn: Ü2.31a, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.44a, N.422b / Ḥażret-i Resūl-i ekrem: T.53b, L.41a, Ü5.48b

[3720] teᶜālá: Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.44a, N.422b / Ü2, T, L, Ü5'de yok

[3721] muvāfaḳatı: Ü2.31a, T.53b, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, H2-1.44a, N.42b / muvāfıḳ Ü5.49a

[3722] [[ᶜĀḳil olan kişi … küfr ü fesād irtikāp ider]]: Ü2.31a, T.53b, L.41a, Ü3.37a, İ2.41b, Ü5.49a, H2-1.44a, N.42b / Bu ḳadar āyāt-ı beyyināt enbiyā-i kirām ᶜaḳāyid-i ṣaḥīḥa-i İlāhiyyeyi beyān itmiş iken ḳaṭᶜā biri birine muvāfaḳtaı olmayan ṭā'ife-i felāsifenüñ kelimātına nice iᶜtiḳād u iᶜtimād olınur: Ü1.31a

[3723] "*Ey Davut, bıkkınlık ve usangaçlığa meyletmekten sakın, zira ben hatayı affederim, fakat usangaçlığı affetmem*. "

[3724] "*Ey Davud! Sakın ümitsizliğe (karamsarlığa) meyletme. Şüphesiz ki ben hataları affederim, fakat ümitsizliği affetmem*."

kerīmede "وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُواْ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ" – "*Ve enne hâzā ṣırāṭī mustaḳīmen fe't-tebiᶜuhu fe lā tettebiᶜu's-subule feteferreḳa bikum ᶜan sebīlihi*"[3725] buyrulmuşdur.]][3726] [[Ve aṣl-ı ᶜālem ṭabāyiᶜ-i erbaᶜadur ve bi'ṭ-ṭabiᶜ mü'eşşirdür. Bu ṭabāyiᶜ-i mütenāfirenüñ imtizācı ile ᶜālem ẓuhūr itmişdür dimek ne herzedür? Ṭabīᶜat bir şey'-i münfaᶜil iken nice mü'eşşir dinilür? Bir şey' hem fāᶜil ve[3727] hem mefᶜūl ve bir seyf hem ḳāṭıᶜ ve hem maḳṭūᶜ olmaḳ nice taṣavvur olınur? Bu sözüñ bāṭıl idügini ṣıbyān ü eblehān bile iẕᶜān iderken bu maḳūle tezyīfātı miḳdār-ı ẕerre ᶜaḳlı olan nice ḳabūl ider? Ve ol ṭabāyiᶜüñ siyāh ile beyāż gibi tenāfürini ve biri birine muḫālif olduġını bildükden ṣonra bi'ṭ-ṭabiᶜ imtizac eyledi dimek ne herzedür[3728]. Bi'ṭ-ṭabiᶜ muḫālif olan bi'ṭ-ṭabiᶜ[3729] imtizāc ider mi? Meṣelā ḥayāt ile memāt bi'ṭ-ṭabiᶜ muḫālif iken imtizācları taṣavvur olınur mı? Bu ṭabāyiᶜüñ tenāfürine iḳrār itmeñüz ile ḫālıḳa iᶜtirāf ḫod[3730] lāzım gelür. Zīrā bi'ṭ-ṭabiᶜ mütenāfir ü müteḫālif olan ażdādı ḳahr u cebr ü ġalebe ile cemᶜe ḳādir bir ḫālıḳ olmayınca ol ażdād müctemiᶜ olmaz. Zīrā <bi'ṭ-ṭabiᶜ tenāfüri olan eşyā biri birinden bi'ṭ-ṭabiᶜ müfāreḳat iḳtiżā iderken>[3731] bi'ṭ-ṭabiᶜ cemᶜ olmaḳ emr-i muḥāl ve maḥż-ı ḫayāldür. Ẓāhir oldı kï ol ṭabāyiᶜ-i mütenāfireyi cemᶜ iden ve keyfe mā-yeşā' ḫalḳ u taṣarruf iden ol Ḳādir-i bī-zevāldür ve ol Ḫālıḳ-ı ẕü'l-celāl ve'l-cemāldür "تعالى شانه عمّا يقول الظالمون علوا كبيرا" "*Teᶜālá şānuhu ᶜammā yeḳūlu'ẓ-ẓālimūne ᶜuluvven kebīrā*"[3732]. Pes ol Ḳādir-i ẕü'l-celālüñ ḫalḳ u taṣarrufı ile maḫhūr u mecbūr olan ᶜālem ḥādiṣdür. Ve ḥādiṣ olan şey' fānīdür. Pes ḥādiṣ fānī olan maḫlūḳa devr-i dā'im üzredür diyen mülḥid-i müfsid ᶜaẕāb-ı dā'ime müstaḥaḳ olduġı emr-i muḥaḳḳaḳdur. Baᶜżumuz Dehriyye ve baᶜżumuz Tenāsuḫiyye

---

[3725] "***İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır***. *İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti.*" (En'âm: 153)

[3726] [[Ḥaḳ teᶜālá Ḥażret-i Dāvuda …. ᶜan sebīlihi" buyrulmuşdur]]: Ü1.31a, İ2.42a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu kısım yok

[3727] ve: Ü2.31a, Ü3.37a, H2-1.44a, N.42b / T, L, İ2, Ü5'de yok

[3728] herzedür: Ü5.49a / ḳabāḥatdur İ2.42a / dimekdür: Ü2.31a, T.53b, L.41b, Ü3.37a, H2-1.44b, N.42b

[3729] bi'ṭ-ṭabiᶜ: Ü2.31a, Ü3.37a, İ2.42a, H2-1.44b, N.42b / T, L, Ü5'de yok

[3730] ḫōd: Ü2.31a, Ü3.37a, İ2.42a, H2-1.44b, N.43a / T, L, Ü5'de yok

[3731] <bi'ṭ-ṭabiᶜ tenāfüri olan eşyā … müfāreḳat iḳtiżā iderken>: Ü2.31a, İ2.42a, H2-1.44b, N.43a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[3732] "*Allah(ın şanı) onların söylediklerinden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.* " (Bu ifade ile mealen "سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا - subḥānehu ve teᶜālá ᶜammā yeḳūlūne ᶜuluvven kebīrā" –*Allah, her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir* - (İsrâ: 43) ayet-i kerimesine atıf yapılmıştır.)

meẕhebini iḫtiyār itmişdür dimek ne ḳabāḥatdur kï emr-i dīn bu mülḥidīn yanında tā bu mertebe heyyin midür kï melᶜabe-i ṣıbyān gibi gāh ol küfri gāh ol ḍalāleti iḫtiyār ideler? Bu ne cehālet ü ḍalāletdür kï Dehriyyenüñ echel-i ümem ve aḥmaḳ-ı benī Ādem olduġına reyb u gümān yoḳdur. Arż u semāyı ve envāᶜ-ı kā'inātı bu ḥāl üzre görürüz müşāhede itdigümüzüñ cümlesinden ġayrı mevcūd yoḳdur cümlesi ḳadīmdür dirüz ve bu eşyāyı ḫalḳ ider bir ṣāniᶜ görmedigümüz içün yoḳdur dirüz diyen ᶜaḳlı gözinde olan gidilere nice taḳlīd olınur? Şāhidden gā'ibe istidlāl ᶜuḳalā mā-beyninde emr-i muḳarrer idüginden ġāfil olan aḥmaḳāna nice taḳlīd olur. Ḫuṣūṣan kï bunlaruñ kelāmı maḥż-ı inkārdür, maḥż-ı inkār nice dīn olur.]][3733] Ve biz daḫi[3734] görmedügümüze[3735] iḳrār itmezüz dimek ᶜuḳalā mā-beyninde şāyiᶜ olan eṣerden mü'eṣṣiredür[3736]. Fiᶜlden fāᶜile istidlāli bilmeyen ve bürhān u ḥüccet ṭarīḳini añlamayan kilāba emr-i dīnde nice iḳtidā[3737] olınur? Cemīᶜ[-i] ḥayevānātuñ fekk-i esfeli ḥareket itdügini görüp timsāḥun fekk-i aᶜlāsı müteḥarrik idügini[3738] görmeyen ve mıḳnāṭīs ceẕb-i ḥadīd itdügini görmeyen inkār itmekle timsāḥ ve mıḳnāṭīs olmamaḳ lāzım gelmez ve inkāra ḥüccet olmaz.

[113] Naẓm[3739]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

شب پره خواهد که نبود افتاب	Şeb-pere ḫᵛāhed kï nebved āfitāb
تا به بیند دیدهٔ او مرزبوم	Tā be-bīned dīde-i ū merz-būm[3740]
دست قدرت هر صباحی شمع مهر	Dest-i ḳudret her ṣabāḥī şemᶜ-i mihr

[3733] [[Ve aṣl-ı ᶜālem ṭabāyiᶜ-i erbaᶜadur ve bi'ṭ-ṭabiᶜ mü'eŝŝirdür. …. Ḫuṣūṣan kï bunlaruñ kelāmı maḥż-ı inkārdür, maḥż-ı inkār nice dīn olur]: Ü1'de bu kısım yok

[3734] ve biz daḫi: Ü1.31a / Diğer nüshalarda yok

[3735] görmedügümüze: Ü2.31b, Ü3.38a, İ2.42a, H2-1.44b, N.43a / didügümüze T.54b, L.42a, Ü5.49b

[3736] mü'eŝŝiredür: Ü2.31b, T.54b, L.42a, Ü3.38a, İ2.42b, Ü5.49b, H2-1.45a, N.43a / mü'eŝŝire Ü1.31a

[3737] iḳtidā: Ü1.31a, İ2.42b, N.43a / taḳlīd Ü2.31b, T.54b, L.42a, Ü3.38a, Ü5.50a, H2-1.45a

[3738] görüp timsāḫun fekk-i aᶜlāsı müteḥarrik idügini: Ü5'de yok

[3739] Naẓm: Ü1.31a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[3740] "*Yarasa, güneş olmasın ister ki onun gözü görmek istediğini görebilsin*."

می فروزد کورئ خفاش شوم Mī-furūzed kūrī-i ḫuffāş-ı şūm[3741]

[Neşr] [[İnkārüñ maᶜnāsı ben görmedüm bilmedüm ᶜaḳlım yetişmedi dimekdür. Bir aḥmaḳuñ ᶜaḳlı yetişmemekle mıḳnāṭīs olmamaḳ lāzım gelmez. Bu maḳūle aḥmaḳ ḫınzīrlere taḳlīd iden melāᶜīn var ḳıyās eyle kï nice ḫanāzīr olmaḳ gerekdür. Ve bir ᶜacīb daḫi budur kï görmedügümüzi inkār iderüz diyen Dehriyye-i aḥmaḳāna mütābaᶜat iderler. Ve ol Ḫālıḳ-ı ẕü'l-celālüñ āṣār-ı ṣunᶜı ẓāhir iken görmedük diyü inkār idüp tenāsuḫ herzesini görmek muḥāl iken iḳrār iderler. Ve ol devr-i eṭvār diyü yidükleri herze daḫi tenāsuḫ gibi görilmek mümteniᶜ ü muḥāl ve maḫż-ı vehm ü ḫayāl iken bu maḳūle vesvese-i şeyāṭīn ve fikr-i bāṭıl-ı mecānīn ile vādī-i küfr ü ḍalāle[3742] düşüp vücūdlarını müstaḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb-ı ebedī[3743] iderler. Ve ol Ḥażret-i Rabbü'l-ᶜālemīn ve Mālik-i yevmi'd-dīn içün ḥāşā ṣümme ḥāşā ne mevcūd ve ne maᶜdūm dimek ḥadd-i ẕātında mütenāḳıż idügini bilmemek ne cehālet olsun. Zīrā bir şey mevcūd degildür dimek maᶜdūmdur dimekdür ve berᶜaksi keẕālikdür[3744]. Ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan böyle tenāḳużı ve bu maḳūle küfr ü ḍalāleti ḥāşā kï iḫtiyār eyleye. Ey mülḥidān-ı müfsidān ve gürūh-ı ehl-i ṭuġyān bu ne maḳūle herzedür kï kişi bu maḳūle beyhūde[3745] sözleri vücūd-ı żaᶜīfinüñ[3746] ḫālıḳ u rāzıḳ[3747] ve münᶜim ü muḥsin ü hādīsi olan cenāb-ı Rabbü'l-ᶜālemīn ḥażretlerine ıṭlāḳ itmege cür'et eyleye! Ne ᶜaceb bī-idrāk melᶜūnlar imiş kï bu sözüñ tenāḳuż u buṭlānını fehm idemeyeler! Ḳātelehümü'llâh ecmaᶜīn "أَلاَ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ"-"*Elā laᶜnetu'llâhi ᶜale'ẕ-ẓālimīn*"[3748]. Ḳāle'llâhu Teᶜālá "وَلِلهِ الأَسْمَاء

[3741] "*Allah'ın kudret eli güneş mumuyla her sabah uğursuz yarasanın körlüğünü yakar*."

[3742] ḍalāle: Ü2.31b, T.54b, L.42a, Ü3.48a, İ2.42b, H2-1.45a, N.43a / ḍalālete Ü5.50a

[3743] -ı ebedī: Ü2.31b, İ2.42b, H2-1.45a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[3744] mevcūd degildür dimek maᶜdūmdur dimekdür ve ber-ᶜaks keẕālikdür: Ü2.31b, T.54b, L.42a, Ü3.38a, Ü5.50b, H2-1.45a, N.43a (Ü5'de "ber-ᶜaks-i keẕalikdür" ifadesi sonradan kırmızı mürekkeple "ᶜaksi daḫi böyledür" şeklinde düzeltilmiştir) / maᶜdūm degildür dimek mevcūddur dimekdür ve mevcūd degildür dimek maᶜdūmdur dimek olur İ2.43a

[3745] beyhūde: Ü2.32a,L.42b, Ü3.38b, İ2.43a, N.44a / herze T.55a, Ü5.50b, H2-1.45b

[3746] vücūd-ı żaᶜīfinüñ: Ü2.32a, T.55a, L.42b, Ü3.38b, Ü5.50b (Ü5'de bu ifade sonradan kırmızı mürekkeple *"mevcūdāt-ı maṣnūᶜanuñ"* şeklinde düzeltilmiştir.) / vücūd-ı żaᶜīfüñ İ2.43a, H2-1.45b, N.44a

[3747] rāzıḳ: Ü2.32a, T.55a, L.42b, Ü3.38b, İ2.43a, Ü5.50b, H2-1.45b / rezzāḳ Ü3.38b, N.44a

[3748] "*Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? İşte bunlar, Rablerine arz edilecekler ve şâhitler de, 'Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır' diyeceklerdir.* ***Biliniz ki, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir***." (Hûd: 18)

الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ”- *“Ve li’llâhi’l-esmā’u’l-ḥusná fe’dᶜūhu bihā ve ẕerū’l-leẕīne yulḥidūne fī esmā’ihi seyuczevne mā-kānū yaᶜmelūn”*[3749] Ve cemīᶜ[-i] efrād-ı ᶜālem imtizāc-ı[3750] ᶜanāṣırdandur dimek ne beyhūde sözdür kï böyle tenāfür üzre olan eşyā imtizāc u ictimāᶜ itdüginden maᶜlūm olur kï bu maḳūle ażdādı bir ḫālıḳ-ı ḳādir cemᶜ ü mezc ve ḫalḳ itmekle ᶜālemi ḫalḳ itmiş ola. Öyle olıcaḳ ẕikr olınan devr-i edvār-ı ḍalālet gibi bengī ḫayālātından ve şeyṭān vesveselerinden bir fikr-i fāsid ve re'y-i bāṭıldur. Ve bir şaḫṣuñ seyrinüñ[3751] ekṣer-i[3752] müddeti seksen biñ sene ve eḳall-i müddeti üç ay taḫmīn olınmışdur sözini ᶜaceb ẕerre ḳadar ᶜaḳlı olan kimesne söyler mi? Ḳande ḳaldı kï meẕāhib-i müstaḳīmeyi ḳoyup bu maḳūle küfriyyātı ve ḫayālātı[3753] dīn idinmek neᶜūẕubi’llâhi mine’ḍ-ḍalāle! Bu ẕikr olınan devr-i dā'imi melāḥidenüñ müte'aḫḫirīni taḫmīn itmişlerdür kelimesi daḫi ᶜaceb muḍḥikedür kï maḥż-ı vehm ile taḫmīn idüp ḳaṭᶜā ḥüccetleri olmaduġını inkār itmege mecālleri olmaduġına bu söz daḫi şāhiddür. Ve nuṣūṣda vārid olan ḥaşrı devr-i edvār ile te'vīl daḫi ġarīb[3754] yāvedür.]][3755] [[Görmedügümüze inkār gördügümüze iḳrār iderüz dirken tenāsuḫ emrinüñ görmesi muḥāl iken iḳrār iderler. Ve ol Ḫālıḳ-ı ẕü’l-celāluñ āṣār-ı ṣunᶜı ẓāhir iken görmedük diyü inkār iderler.]][3756] Bu ḳadar enbiyā vü evliyā ve ᶜulemā vu ṣuleḥā[3757] gitdükleri[3758] ṭarīḳ-i müstaḳīmi kendüler taḫmīn itdükleri[3759] bengī ḫayālātı[3760] ile te'vīl[3761] idüp[3762] erbāb-ı te'vīlüz[3763] dimek daḫi küfr-

---

[3749] *“ En güzel isimler Allah’ındır. O’na o güzel isimleriyle dua edin ve O’nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır.*” (A’raf: 180)

[3750] imtizāc-ı: Ü5’de yok

[3751] seyrinüñ: Ü2.32a, Ü3.38b, İ2.43b, H2-1.45b, N.44a / T, L, Ü5’de yok

[3752] ekŝer-i: Ü2.32a, T.55b, L.42b, Ü3.38b, Ü5.50b, H2-1.45b, N.44a / ekŝeri İ2.43b

[3753] küfriyyātı ve ḫayālātı: Ü5.51a / küfriyyāt-ı ḫayālātı Ü2.32a, T.55b, L.42b, Ü3.38b, İ2.43b, H2-1.45b, N.44a

[3754] ġarīb: Ü2.32a, L.42b, Ü3.38b, İ2.43b, H2-1.45b, N.44a / ġarāyib T.56a, Ü5.51a

[3755] [[İnkārüñ maᶜnāsı ben görmedüm bilmedüm ᶜaḳlım yetişmedi dimekdür …. Ve nuṣūṣda vārid olan ḥaşrı devr-i edvār ile te'vīl daḫi ġarīb yāvedür]]: Ü1’de bu kısım yok

[3756] [[Görmedügümüze inkār … görmedük diyü inkār iderler: Ü1.31b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3757] ve ᶜulemā vu ṣulehā: Ü1.31b / Diğer nüshalarda yok

[3758] gitdükleri: Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.38b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44a / ittifāḳ itdükleri Ü1.31b, İ2.43b

[3759] itdükleri: Ü1.31b / itdügi Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.38b, İ2.43b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44a

[3760] ḫayālātı: Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.38b, İ2.43b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44a / şey Ü1.31b

[3761] te'vīl: Ü1.31b / Diğer nüshalarda yok

[3762] idüp: Ü1.31b / iderüz Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.38b, İ2.43b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44a

[3763] erbāb-ı te'vīlüz: Ü1.31b / Diğer nüshalarda yok

i ᶜacīb ve ḍalāl-i ġarībdür. Neᶜūẕubi'llâhi min ẕâlik[3764]. "وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللهُ" - *"Ve mā-yaᶜlemu teʾvilehu illā'llâh"*[3765] naṣṣından ġaflet ile vādī-i ḍalālete[3766]düşmişlerdür[3767]. [[Ḥuṣūṣan kï "مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ" - *"Men yuḥyi'l-ᶜiẓāme ve hiye ramīm"*[3768] "قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ" - *"Ḳul yuḥyihe'llezī enşe'ehā evvele merratin"*[3769] naṣṣ-ı ṣarīḥi gibi te'vīle ḳābil olmayan nuṣūṣuñ ẓāhirinden bi-lā żarūret ᶜudūl eylemek maḥż-ı küfr ü ḍalāl idügine cumhūr-ıᶜulemā'-i dīn ve fużalā'-i ehl-i yaḳīn ıṭṭıbāḳ u ittifāḳ itdükden ṣoñra ẓann u taḫmīn ile zuᶜm itdükleri bengī ḫayālātı ile ve felāsife-i Yehūdiyyān ve zenādıḳa-i Mecūsiyān telḳīn itdükleri küfriyyāt ile ol nuṣūṣuñ ḳaṭᶜā münāsebeti yoġ iken bunuñla te'vīl iderüz dimek ve bu maḳūle te'vīlāt-ı melāḥide ᶜādetümüz olmaġla kendümüze aṣḥāb-ı te'vīl dirüz dimek el-ḥaḳ ḫayli beyhūde herzedür. Fi'l-ḥaḳīḳa bir meẕhebüñ peydā iden muḫteriᶜi sābıḳan ẕikr olınduġı üzre felāsife-i Yehūd ve zenādıḳa-i Mecūs olıcaḳ ẓāhir tā bu mertebe küfr ü ḍalāl ve herze vü hezeyān olmaḳ lāzım geldügi ẓāhir ü bāhirdür. Aṣıl maḥall-i taᶜaccüb bu maḳūle mühmelāt-ı bāṭılayı ᶜuḳalādan geçinürken ḳabūl eylemekdür. Neᶜūẕu bi'llâhi mine'ḍ-ḍalāli'l-mübīn. Ve ṭā'ife-i Ḥurūfiyān ve Noḳtaviyān gerçï ilḥād resmini ṭutmışlardur lâkin Seyyid Ġazī ve Ḥācı Bektāş-ı Velī tennüresini ḳuşanmaduḳları içün ve kilīd-i endīşeye beñzer ᶜilm-i ḥurūf ve ᶜilm-i noḳta diyü bir olmaz beyhūde sevdā peydā idüp keşākeş üzre[3770] olduḳları içün başlarından belā eksik olmamışdur didügüñ söz daḫi ḫayli perīşān sözdür. Anlaruñ mühān ü muḥaḳḳar olduḳlarına sebeb tennüre ḳuşanmaduḳları degildür. Tennürenüñ fesād u ḳabāhatı **ẕikr olınmışdur. Belkï**]][3771] ol[3772] nüfūs-ı

[3764] neᶜūẕubi'llâh min ẕâlik: Ü2.32a, L.43a, Ü3.38b, İ2.43b, H2-1.46a, N.44a / Ü1, T'de yok / Ü5'de bu ifadeye "vâdī-i ḍalālete düşmişlerdür" ifadesinden sonra yer verilmiştir.

[3765] "*O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler.* ***Oysa onun tevilini (gerçek manasını) ancak Allah bilir****. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar*." (Âl-i İmrân: 7)

[3766] ḍalālete: Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.38b, İ2.43b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44b / küfre Ü1.31b

[3767] düşmişlerdür: Ü2.32a, T.56a, L.43a, Ü3.39a, İ2.43b, Ü5.51a, H2-1.46a, N.44b / nefislerin ilḳā itmişlerdür Ü1.31b

[3768] "*Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: '****Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?****'"* (Yâsîn: 78)

[3769] "***De ki: 'Onları ilk defa var eden diriltecektir****. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir*.'" (Yâsîn:79)

[3770] üzre: Ü2.32b, Ü3.39a, İ2.44a, H2-1.46b, N.44b / T, L, Ü5'de yok

[3771] [[Ḥuṣūṣan kï …. ẕikr olınmışdur. Belkï]]: Ü1'de bu kısım yok

[3772] ol: Ü2.32b, T.56b, L.43b, Ü3.39a, İ2.44a, Ü5.51b, H2-1.46b, N.44b / bu Ü1.31b

żāyiᶜanuñ sebeb-i helākleri budur kï sefīne-i vücūd-ı nāpākleri telāṭum-ı emvāc-ı baḥr-ı ilḥād ile müstaġraḳ iken ol sefīne-i laᶜīneye mūş-ı hūş-ı medhūşları ile bir raḫne vü sūrāḫ peydā idüp "كالباحث عن حتفه بظلفه"-*"Ke'l-bāḥiṣi ᶜan ḥatfihi bi-ẓilfihi"*[3773] olduḳlarıdur [[lâkin bu bābda anlar ile siz[3774] müşterekü'l-ilzāmsız. Ẓulmet-i ilḥād ile anlar ḍalālete nice düşmişler ise siz daḫi düşmişsüñüzdür. Ḥaḳ teᶜālá hidāyeti ile iḫlāṣ müyesser eyleye. Ve seyr-i eṭvārı melāḥidenüñ müte'aḫḫirleri peydā itdiler ammā ḳudemāsınuñ meẕhebi tenāsuḫ olmaġın ben her gün ẓühre degin tenāsuḫīlerden ve aḫşama degin seyr-i eṭvārı meẕheb idinüp gice olıcaḳ cemīᶜ[-i] edyān u meẕāhibi bıraġup meẕhebszice yaturın nice yıldır şöyle bir üslūb iḫtiyār eyledüm bu semtlerüñ ḳanḳısı[3775] münāsibce ise sen_daḫi söyle anuñla ᶜamel idelüm dimek ne herze olsun? Neᶜūẕubi'llâh bu ẓulmet-i ilḥād ve küfr ü[3776] zındıḳa ne ᶜaceb resm-i bāṭıl ve semt-i melᶜūn imiş_kï insānı tā böyle aḥmaḳ idüp emr-i dīni melᶜabe vü muḍḥike itdürüp gāh şuᶜle-i nāra gāh ḳaᶜr-ı biḥāra düşürür imiş.]][3777] Ey pīr-i nā-bāliġ-i bīdāniş ve ey[3778] aḥmaḳ[3779] u ġāfil-i bībīniş [[ol tenāsuḫ ve devr-i eṭvār didügün herzeler ḳaṭᶜā delīl ile münāsebeti olmayup maḥż-ı ḫayāl-i bengiyān ve pā-bend-i gürūh- aḥmaḳān olup ne maḳūle efkār-ı bāride ve evhām-ı fāside olduġı taḳrīr ü taḥrīr olınmışdur.]][3780] Maḥżā tekālīf-i şerᶜiyyeden baᶜīd olmaġla behāyim-ṣıfat [[ekl ü şürb [ü] cimāᶜ içün bu ẕikr olınan meẕāhib-i bātılaya meyl idersiz. Muḥaṣṣal]][3781] [[hevā-yı nefsüñ murādātı ḥāṣıl olsun diyü Yehūd u Mecūsuñ peydā vü ilḳā itdügi küfriyyātı ẕerre ḳadar ᶜaḳlı ve Ḥaḳ teᶜāládan fi'l-cümle ḫavfı olan ḳabūl itmek muḥāl iken nice meẕheb ittiḫāẕ olınur[3782].]][3783] Ẕikr olınan herze vü hezeyān ve küfr ü ṭuġyān ile " ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ

[3773] "*Ölümünü kendi elinden isteyen gibi*."
[3774] anlar ile siz: Ü2.32b, L.43b, Ü3.39b, İ2.44a, H2-1.46b, N.45a / siz anlar ile T.56b, Ü5.52a
[3775] ḳanḳısı: Ü2.32b, İ2.44b, N.45a / ḳanġısı T.56b, L.43b, Ü3.39b, Ü5.52a, H2-1.46b
[3776] ü: T.57a, Ü5.52a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-, N1'de yok
[3777] [[lâkin bu bābda anlar ile siz müşterekü'l-ilzāmsiz. …. insānı tā böyle aḥmaḳ idüp emr-i dīni melᶜabe vü muḍḥike itdürüp gāh şuᶜle-i nāra gāh ḳaᶜr-ı biḥāra düşürür imiş]]: Ü1'de bu kısım yok
[3778] ey: L'de yok
[3779] aḥmaḳ: H2-1'de yok
[3780] [[ol tenāsuḫ ve devr-i eṭvār didügin …. taḳrīr ü taḥrīr olınmışdur]]: Ü1'de bu kısım yok
[3781] [ekl ü şürb cimāᶜ içün …. maḳūlesidür. Muḥaṣṣal]: Ü1.31b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[3782] olınur: Ü2.33a, Ü3.39b, İ2.44b, H2-1.47a, N.45a / olınur kï T.57a, L.44a, Ü5.52a
[3783] **[[**hevā-yı nefsüñ murādātı … muḥāl iken nice meẕheb ittiḫāẕ olınur]]: Ü1'de bu kısım yok

بَعْضٍ ”-*“Ẓulumātun baᶜḍuhā fevḳa baᶜḍ”*[3784] maḳūlesidür[3785]. [[Aña muᶜteḳid olan kāfirler ᶜaẕāb-ı ebedīye müstaḥaḳ olurlar el-ᶜiyāẕü bi’llâh. Ve gice olıcaḳ cemīᶜ[-i] meẕāhibi bıraġup bīmeẕheb yaturın[3786] dimek ne herze vü[3787] heẕeyāndur? Tenāsuḫ ü devr-i eṭvārı[3788] bıraḳmaḳ vācib ve maᶜḳūl idügi muḳarrer ammā ḳï bu maḳūle küfriyyāt-ı bāṭılayı terkden_ṣoñra]][3789] fırḳa-i naciye olan Ehl-i Sünnet ve Cemāᶜat meẕhebine iᶜtiḳād-ı pāk ile duḫūl idüp āyet-i[3790] “وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ” “*Ve lā-temūtunne illā ve entum muslimūn”*[3791] muḳtezāsınca[3792] meẕheb-i ehl-i ḥaḳda berḳarār olmamaḳ maḥż-ı[3793] küfr ü ilḥāddur. [[Bu muḳaddimātdan ṣoñra İslām Baba Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇaceden ricā eyledi kï muḳaddimen ẕikr eyledügi ṭavāyif-i felāsifenüñ kelimāt-ı fāsidelerini ibṭāl u tezyīf eyleye. Ḥażret-i Ḫˇāce de ricāsın ḳabūl idüp kelimāt-ı felāsife'i redde şürūᶜ eyledi.]][3794]

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Felāsife-i Dehriyyūn[3795]

[[Çün ol muḥaḳḳıḳ-ı dīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn ve menbaᶜ-ı faẕl u ᶜirfān aᶜnī Cenāb-ı Ḫˇāce-i Cihān buyurdı kï ey ṭālib-i maᶜrifet ü iẕᶜān zümre-i felāsifenüñ buṭlān-ı[3796] iᶜtiḳādlarını daḫi beyāñ u ᶜayān eyleñüz[3797] tā kï sebeb-i terk-i ḍalālet ve bāᶜiṣ-i vuṣūl-

---

[3784] “*Yahut (inkârcıların küfür içindeki hâlleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulutlar var.* ***Karanlıklar üstüne karanlıklar****. İnsan, elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez. Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur*.” (Nûr: 40)

[3785] maḳūlesidür: Ü2.33a, T.57a, L.44a, Ü3.39b, İ2.44b, H2-1.47a, N.45b / naṣṣı gibi Ü5.52b

[3786] yaturın: İ2.44b, H2-1.47a / yaturam Ü2.33a, T.57a, L.44a, Ü3.39b, Ü5.52b

[3787] herze vü: Ü5.52b / Diğer nüshalarda yok

[3788] eṭvārı: Ü5’de bu ifade sonradan kırmızı mürekkeple “edvārı” şeklinde düzeltilmiş.

[3789] **[[**Aña muᶜteḳid olan kāfirler …. küfriyyāt-ı bāṭılayı terkden_ṣoñra]]: Ü1’de bu kısım yok

[3790] āyet-i: T.57b / el-āyet: Ü5.52b / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N’de yok

[3791] “*Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının* ***ve siz ancak müslümanlar olarak ölün***.”(Âl-i İmrân: 102)

[3792] muḳteżāsınca: Ü2.33a, T.57a, L.44a, Ü3.39b, İ2.44b, Ü5.52b, H2-1.47a, N.45b / feḥvāsınca Ü1.31b

[3793] maḥż: Ü1.31b, Ü2.33a, T.57a, L.44a, Ü3.39b, İ2.44b, H2-1.47a, N.45b / maḥż ve Ü5.52b

[3794] [[Bu muḳaddimātdan …. şürūᶜ eyledi]]: Ü1.31b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3795] Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Felāsife-i Dehriyyūn: Ü2.33a, T.57b, L.44a, Ü3.40a, Ü5.52b, H2-1.47a, N.45b / Cevāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i ᶜĀlīşān İ2.44b / Ü1’de bu başlık yok

[3796] buṭlān-ı: Ü2.33a, Ü3.40a, H2-1.47b, İ2.44b, N.45b / buṭlān u T.57b, L.44a, Ü5.52b

[3797] eyleñüz: İ2.44b / eyledüñüz H2-1.47b, N.45b / eyle Ü2.33a, T.57b, L.44a, Ü3.40a, Ü5.52b

i hidāyet ola dimiş idüñ[3798]. İmdi maᶜlūm ola kï ol ṭā'ife-i Dehriyyenüñ görmedügümüze iḳrār itmezüz yoḳdur dirüz didükleri sözüñ buṭlānı beyān olındugı üzre hümāyı görmeyen inkār itmekle hümā maᶜdūm olmaḳ lāzım gelmez. İnkār delīl ü bürhān-ı ᶜaczī olmagla bilmemekdür ve bilmemek cehāletdür cehālet meẕheb olmaḳ emr-i muḥāldur. Ve[3799] gördügümüze ḳadīm dirüz didükleri daḫi ol cehāletden nāşīdür. Eger bināyı gören bānīnüñ vücūdını bilmek lāzım geldügini bilseler binā-yı ᶜālemüñ ṣānicᶤ ḳadīm olduġını ve bu ᶜālem-i maṣnūᶜuñ ḥādiṣ idügini bilürlerdi. Böyle cehālet ü ḥamāḳata mebnī olan kelimāt-ı bāṭılayı meẕheb idinmek[3800] degil sebeb-i fikr olmaġa lāyıḳ bile degildür. Ḫuṣūṣan kï felāsifenüñ güzīdesi olan İlâhiyyūn bunlaruñ cehālet ü ḳabāḥatlerini tamām ᶜayān itmekle iltifāta lāyıḳ olmaḳdan ḳalmışdur ve[3801] Sūfīsṭā'iyye gibi fesādlarını beyāna ḥācet yoḳdur.]][3802]

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ḳudemā'-i Felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn[3803]

Ḳudemā'-i Ṭabīᶜiyyūnuñ aṣl-ı ᶜalem cisimdür didükden_ṣoñra kimi türāb ve kimi āb ve kimi bād ve kimi āteş diyen gürūh-ı mekrūh daḫi melāḥide-i Dehriyyūn gibi her birisi bir bengī ḫayāline[3804] düşüp[3805] [[biri birine muḫālif aḳvāl-i bāṭıla ve elfāẕ-ı mühmele söyleyüp bunlaruñ daḫi zuᶜmları efkār-ı bengiyān ve evhām-ı ḥayrānān[3806] maḳūlesi olup ḳāṭᶜā delīl ü bürhān semtine münāsebetleri olmamaġın ne felāsifede ve ne ehl-i

[3798] dimiş idüñ: Ü2.33a, Ü3.40a, İ2.55a, H2-1.47b / dimişdüñ T.57b, L.44a, Ü5.52b

[3799] ve: T.57b, Ü5.53a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3800] idinmek İ2.45a / idinmege: Ü2.33a, T.57b, L.44b, Ü3.40a, Ü5, H2-1.47b (Ü5'de metin içinde bu ifade "idinmege" yazılmış olmakla birlikte sonrada kırmızı mürekkeple "idinmek" şeklinde düzeltilmiştir.)

[3801] ve: T.57b, Ü5.53a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3802] [[Çün ol muḥaḳḳıḳ-ı dīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn …Sūfīsṭā'iyye gibi fesādlarını beyāna ḥācet yoḳdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[3803] Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān BeAḳvāl-i Bāṭıla-i Ḳudemā-i Felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn: Ü233a, T.58a, L.44b, Ü3.40a, Ü5.53a, H2-1.47b, N.46a / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Ḳudemā-i Ṭabīᶜiyyūn Ü1.31b / Tezyīf Kerden-i Aḳvāl-i Ḳudemā-i Ṭabīᶜiyyūn İ2.45a

[3804] bengī ḫayāline: Ü233a, T.58a, L.44b, Ü3.40a, İ2.45a, Ü5.53a, H2-1.47b, N.46a / ḫayāl-i fāside Ü1.32a

[3805] düşüp: Ü233a, T.58a, L.44b, Ü3.40a, İ2.45a, Ü5.53a, H2-1.47b, N.46a / girfitār olmışlardur Ü1.32a

[3806] ḫayrānān: Ü2.33b, T.58a, L.44b, Ü3.40a, İ2.45a, N.46a / ḫayrān Ü5.53a, H2-1.47b

millet mā-beyninde ḳaṭ'ā i'tibārları yoḳdur. Vay ol[3807] mülḥid-i müfsidüñ[3808] ḥāline kï Tālīs ve Mālīs ve Suḳrāṭ ve Buḳrāṭ elfāẕ-ı bāṭılasıyla müsemmā bir alay vālih u ḥayrān gidilerüñ biri birine muḫālif 'aḳl u naḳle uymaz tezyīfātını söz ṣanup şerāyi'-i İlâhiyyeyi ḳoyup anlara taḳlīd itmekle 'aẕāb-ı ebedīye müstaḥaḳḳ u lāyıḳ ola.]][3809] Ecsām-ı 'anāṣır eşyā'-i münfa'ile idügi ḥiss ü müşāhede ile ẓāhir ü muḥaḳḳaḳ iken ve ṭabāyi'i kemāl-i mertebe[3810] tenāfür ü muḫālefet üzre olmaġla[3811] bir fā'il-i ḳādir-i ḳāhirsiz imtizācı muḥāl idügi beyyin ü müte'ayyin iken gāh birine ve[3812] gāh birine ḳadīm dimek ḥāṣā kï[3813] 'āḳilden[3814] ṣādır ola. Münfa'il ü mef'ūl 'āciz nice fā'il-i ḳādir[3815] olur? Mütenāfir ü müteḫālif fā'il-i ḳādirsüz nice cem' olur ve mef'ūl ü 'āciz nice ḳadīm ẓann olınur? [[Bunlaruñ ḳaṭ'ā 'aḳl u bürhān ile münāsebeti olmayup sözleri ḫayālāt-ı bāṭıla olmaġın hīçbirisinüñ[3816] kelāmı āḫara uymaz iken bu gidilerüñ ebāṭīlini söz ẓann idüp cāhil ü nā-dānlar 'aceb vālih ü ḥayrānlardur.]][3817] Ve bu melā'īnüñ [3818] tā[3819] bu mertebe ġalaṭ[3820] u iḫtilāflarına sebeb Allâhu te'ālá a'lem şerāyi'-i enbiyādan ġāfil bir alay 'uḳūl-i ḳāṣıra aṣḥābınuñ[3821] her birisi[3822] fikr-i ḳāṣırı ile[3823] bu 'ālem[3824] 'acabā neden peydā oldı ola[3825] diyüp her fi'lden bir fā'ile ve her binādan bir bānīye

[3807] ol: Ü5'de yok

[3808] mülḥid-i müfsidüñ: Ü233a, T.58a, L.44b, İ2.45a, Ü5.53a, H2-1.48a, N.46a/ mülḥid ü müfsidüñ Ü3.40b

[3809] [[biri birine muḫālif …. müstaḥaḳ u lāyıḳ ola]]: Ü1'de bu kısım yok

[3810] kemāl mertebe: Ü1'de yok

[3811] olmaġla: Ü2.33b, T.58a, L.45a, Ü3.40b, İ2.45a, Ü5.53a, H2-1.48a, N.46a / iken Ü1.32a

[3812] ve: Ü1'de yok

[3813] kï: Ü1'de yok

[3814] 'āḳilden: Ü1.32a, İ2.45b / 'aḳıldan Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b, H2-1.48a, N.46a

[3815] fā'il-i ḳādir: Ü1.32a, Ü3.40b, H2-1.48a, N.46a / fā'il u ḳādir Ü2.33b, T.58b, L.45a, İ2.45b, Ü5.53b

[3816] hīçbirisinüñ: İ2.45b, H2-1.48a, N.46a / hīçbirinüñ Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b

[3817] [[Bunlaruñ ḳaṭ'ā 'aḳl u bürhān ile … 'aceb vālih ü ḥayrānlardur]]: Ü1'de bu kısım yok

[3818] bu melā'īnüñ: Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b, H2-1.48a, N.46a / felāsifenüñ Ü1.32a

[3819] tā: Ü1'de yok

[3820] ġalaṭ: Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b, H2-1.48a, N.46a / ḍalālet Ü1.32a

[3821] ḳāṣıra aṣḥabınuñ: Ü1.32a / ḳāṣıranuñ Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, İ2.45b, Ü5.53b, H2-1.48a, N.46a

[3822] birisi: Ü1.32a, İ2.45b, H2-1.48a, N.46a / biri Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b

[3823] fikr-i ḳāṣırı ile: Ü1'de yok

[3824] bu 'ālem: Ü1.32a, Ü2.33b, Ü3.40b, İ2.45b,H2-1.48a, N.46a / T, L, Ü5'de yok

[3825] ola: Ü1.32a, Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, Ü5.53b, H2-1.48a, N.46b / evvelā İ2.45b

ve[3826] her naḳışdan bir naḳḳāşa istidlāl olınmaḳ[3827] ṭarīḳini ḳoyup [[kimi aṣl-ı ᶜālem şu gibi ve[3828] kimisi[3829] bu gibi diyüp]][3830] deryā-yı ḍalālete[3831] ġarḳ olup her birisi āḫarı begenmeyüp redd eyledi. Bunlar böyle ḥayret ü keşākeşde helāk olmış iken bir alay melāᶜīn-i mülḥiḍīn daḫi gelüp ᶜuḳalā-yı cihānı ḳaṭᶜā begenmez iken bu maḳūle ḥayrān u mestān gidileri ādem ṣanup taḳlīd itmekle küfr ile helāk olmaḳ ḥāl-i ᶜacīb ve emr-i ġarībdur. Ve[3832] maᶜlūm ola kï zuᶜm-ı tenāsuḫ ḳıdem-i rūḥa mebnīdür ve buṭlānı daḫi[3833] ḥudūs-ı[3834] rūḥa mebnīdür. Ve mebde'-i beden ᶜāmmü'l-feyżdur[3835] her çend kï bir beden[3836] ḳabūl-i rūḥa istiᶜdādı[3837] kemālin bula mebde'nüñ feyżi ᶜāmm olmaġın aña ifāża-i rūḥ olduḳda āḫar rūḥ aña taᶜalluḳ idemez. Zīrā herkes nefsinüñ bir idügini żarūretle bilür. Ve **Ḥażret-i Nūr-Baḫş** ḳuddise sırruhu buyururlar kï: - الفرق بين التناسخ[3838] والبروز انّ التناسخ[3839] وصول[3840] روح او فارق من جسد[3841] جنين قابل للروح يعنى فى شهر الرابع من وقت سقوط النّطفة و قرارها فى الرحم و كانت بها[3842]من[3843] تلك المفارقة من جسد و الوصول الى اخر معا من غير تراخ والبروزان يفيض روح من ارواح الكمّل على كامل يفيض عليه التجليات و هو بصير[3844] مظهره ويقول اناهو" - *"El-farḳu beyne't-tenāsuḫi ve'l-bürūzi enne't-tenāsuḫa vuṣūlu rūḥin ev fāriḳun min cesedi cenīnin ḳābilin li'r-rūḥi yaᶜnī fī şehri'r-rābiᶜ min vaḳti*

[3826] ve her binādan bir bānīye ve: Ü1'de yok

[3827] olınmaḳ: Ü1'de yok

[3828] ve: T.58b, L.45a, Ü5.54a / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[3829] kimisi: Ü2.33b, Ü3.40b, İ2.45b, H2-1.48a, N.46b / kimi T.58b, L.45a, Ü5.54a

[3830] [[kimi aṣl-ı ᶜālem şu gibi ve kimisi bu gibi diyüp]]: Ü1'de yok

[3831] deryā-yı ḍalālete: Ü1.32a / ḍalālet deryāsına Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.40b, İ2.45b, Ü5.54a, H2-1.48a, N.46b

[3832] ve: Ü1.32a / Diğer nüshalarda yok

[3833] daḫi: Ü5.54a (bu ifade asıl metinde olmayıp sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilerek ilave edilmiştir) / Diğer nüshalarda yok

[3834] ḥudūṯ: Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.41a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / ḥadīṯ Ü1.32a, İ2.45b

[3835] ᶜāmmu'l-feyż: Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.41a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / ᶜālemü'l-feyż Ü1.32a / ᶜālem-i feyżdur İ2.45b

[3836] bir beden: Ü1.32a / diğer nüshalarda yok

[3837] istiᶜdādı: Ü1.32a, İ2.45b, H2-1.48b, N.46b / istiᶜdād-ı: Ü2.34a, T.58b, L.45a, Ü3.41a, Ü5.54a

[3838] التّناسخ – et'tenāsuḫ: Ü1.32a, Ü2.34a, Ü3.41a, İ2.46a, H2-1.48b, N.46b / الناسخ – en'nāsiḫ T.59a, L.45b, Ü5.54a

[3839] التّناسخ – et'tenāsuḫ: Ü1.32a, Ü2.34a, Ü3.41a, İ2.45b, H2-1.48b, N.46b / الناسخ – en'nāsiḫ T.59a, L.45b, Ü5.54a

[3840] وصول - vuṣūl: Ü2.34a, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / دخول -duḫūl: Ü1.32a

[3841] جسد – cesedi: Ü1'de yok

[3842] بها - bihā: Ü2.34a, T.58b, L.45b, Ü3.41a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / به – bihi Ü1.32a, İ2.46a

[3843] من – min: Ü1.32a / Diğer nüshalarda yok

[3844] بصير - baṣīrun: Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b /يصير - yuṣīru Ü1.32b

suḳūṭi'n-nuṭfeti ve ḳarārihā fi'r-raḥmi ve kānet bihi min tilke'l-müfāreḳati min cesedin ve'l-vuṣūli ilá āḫara maᶜan min ġayri terāḫin ve'l-bürūzü en yefīḍa rūḥun min ervāḥi'l-kümmeli ᶜalá kāmilin yefīḍu ᶜaleyhi't-tecelliyyāti ve huve baṣīru maẓharihi ve yeḳūlu ene huve."[3845] [[Ve ḳudemā-yı Ṭabīᶜiyyūndan aṣl-ı ᶜālem cism olmaḳ ḳavli bāṭıl idügini ḳuṣūr u iḥtiyāc ve keṣāfet ü infiᶜālinden fehm iden gerçi bu maᶜnāda işābet itmişdür.]][3846] Ammā[3847] aᶜdādı aṣl-ı ᶜālem[3848] ẓann itmekle[3849] ᶜaceb herze vü heẕeyān irtikāp itmişdür[3850] kï ᶜaded-i kem[3851] munfaṣıl[3852] olup maḥżā maᶜnā-yı ṣarf[3853] olmaġla aṣl-ı eşyā olmaḳ lāzım[3854] degil ḫāricde mevcūd olmaḳ bile mümkün degildür. Zīrā ḫāricde mevcūd olan maᶜdūddur ᶜaded degildür. Zīrā kï ᶜaded miḳdār-ı maᶜdūde dirler miḳdār ise maᶜnādur cevāhir gibi ḫāricde vücūdı yoḳdur.

[114] Naẓm[3855]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

زاتش از قسمت تعدد پاك	Ziāteş ez ḳısmet-i taᶜaddud pāk
وحدت او مقدّس ازاشراك	Vaḥdet-i ū muḳaddes ez işrāk[3856]

[3845] "*Tenāsuh ve büruz arasındaki fark şudur ki: Tenasuh, ruhun kavuşması veya ceninin cesetten ayrılmasıdır ki ceninin ruha kavuşması için meni rahmin içine düştükten sonra en az dört ay rahimde kalması ve ruhun bir cesetten ayrılıp öbürüne kavuşması aynı anda gecikmeksizin olması gerekir. Büruz ise, kâmil (olgun) insanların ruhlarından birinin başka kâmil (olgun) bir insanın ruhunda tecelli (zuhur) etmesidir ki ilk ruh ikinci (tecelli edeceği) ruhun görünümünü görür ve (tecelli edeceği ruhu görünce) o benim, der."*

[3846] [[Ve ḳudemā-yı Ṭabīᶜiyyūndan …. işābet itmişdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[3847] ammā: Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.45b, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / ve Ü1.32b

[3848] aṣl-ı ᶜālem: Ü1.32b, Ü2.33b, İ2.46a, H2-1.48b, N.46b / aṣl T.59a, L.45b, Ü3.41a, Ü5.54b

[3849] itmekle: Ü1.32b / itmekde Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b

[3850] itmişdür: Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / itmişlerdür Ü1.32b

[3851] kem: Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / kim Ü1.32b

[3852] munfaṣıl: Ü2.33b, T.58b, L.45b, Ü3.41a, İ2.46a, Ü5.54a, H2-1.48b, N.46b / münfaᶜil Ü1.32b

[3853] maᶜnā-yı ṣarf: Ü1.32a / maᶜnā-yı ḥarf İ2.46a, N.47a / maᶜnāya ṣarf Ü2.33b, T.58b, L.45a, Ü3.41a, Ü5.54a, H2-1.48b

[3854] lāzım: Ü1'de yok

[3855] Naẓm: İ2.46a, Ü1.32b (Ü1'de bu şiir, bölümün sonunda "vallâhu'l-hâdi" ibāresinden sonra yer almaktadır.) / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[3856] "*Kesreti ateşle temizle; Onun vahdeti, ortak koşmaktan (şirkten) daha mukaddestir*."

از عدد دم[3857] مزن که او فردست — Ezᶜaded dem mezen kï ū ferd est

کی[3858] عدد بهر فرد درخوردست — Key ᶜaded behr-i ferd der ẖordest[3859]

احداست و شمار از و معزول — Eḥad est u şumār ezū maᶜzūl

صمداست و نیازاز و مخذول — Ṣamed est u niyāz ezū maẖẕūl[3860]

[Neşr] İmdi bu maḳūle nesneyi aṣl-ı eşyā ẓann eylemek[3861] meşelā bārāndan oluḳ altına ḳaçmaḳ gibi bir sefīhāne herzedür. Ve ol Bāriyy-i ẕü'l-celālüñ ẕāt u ṣıfātından ġayrı ḳadīm vardur[3862] zuᶜm eylemek ᶜaḳlen bāṭıl şerᶜan küfr maḳūlesidür, vallâhu'l-hādī[3863].

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs[3864]

Ṣeneviyye-i Mecūs-ı menḥūs aṣl-ı ᶜālem nūr u ẓulmetdür, bunlar tenāfür ü muḫālefet üzre iken[3865] imtizāclarından ᶜālem ḥāṣıl oldı dimek ḥaḳḳā kï ᶜaceb beyhūde güftār ve ḥareket-i nāhemvārdur [3866]. [[Sabıḳan ẕikr olınduġı gibi tenāfür ü muḫālefet üzre olan aždād bi-nefsihā imtizāc itmek emr-i muḥāldur. Zīrā kï muḫālif olan eşyā biri birinden

---

[3857] دم –dem: Ü1.32b / رم – rem: İ2.46a

[3858] کی – key: Ü1.32b / که – kï İ2.46a

[3859] "*Adetten (sayıdan) dem vurma ki O, tektir; Tek olanı saymak reva mıdır?"*

[3860] "*O, tektir ve sayılmaktan münezzehtir; O, Samed'dir; niyaz etmekten münezzehtir.*"

[3861] ẓan eylemek: Ü1.32b / ṣanmaḳ İ2.46a, H2-1.49a, N.47a / ṣaymaḳ Ü2.34a, T.58b, L.45b, Ü3.41a, Ü5.54a

[3862] vardur: Ü1'de yok

[3863] vallâhu'l-hādī: Ü1.32b / ve billâhi't-tevfīḳ Ü2.34a, T.58b, L.46a, Ü3.41b, İ2.46b, Ü5.54a, H2-1.49a, N.47a

[3864] Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs: Ü2.34a, L.46a, Ü3.41b, İ2.46b / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs T.59b, H2-1.49a, N.47a / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Aḳvāl-i Bāṭıla-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs Ü5.54b / Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḥvāl-i Ṣeneviyye-i Mecūs-ı Menḥūs Ü1.32b

[3865] bunlar tenāfür ü muḫālefet üzre iken: Ü1'de yok

[3866] güftār ve ḥareket-i nā-hemvārdur: Ü1.32b / herzedür Ü2.34a, T.58b, L.46a, Ü3.41b, İ2.46b, Ü5.54a, H2-1.49a

bi’ṭ-ṭabiᶜ nefret ü firār ider_iken nice[3867] imtizāc iderler? Cemᶜ ü mezc muvāfıḳda olur muḫālifde olmaz. İmdi ol ażdād-ı mütenāfire'i cemᶜe ḳādir bir ḫālıḳ-ı ḳāhir olmayınca imtizāc muḥāldur. Ḥayāt ile memātuñ cemᶜi muḥāl olduġı gibi nūr u ẓulmet didükleri şey'eyn-i basīṭeynüñ imtizācından bu ikisinüñ ṭabīᶜatlarına muḫālif nice ṭabāyiᶜ-i muḫtelife bilā ṣāniᶜ-i ḳādir ẓuhūr itmek emr-i muḥāldür. Pes bu maḳūle ażdāduñ imtizāc u ictimāᶜ itdüginden maᶜlūm oldı kï bunları ṭabīᶜatlarına muḫālif cemᶜe ḳādir bir ḫālıḳ-ı ḳadīm vardur.]][3868] Ve nūr bi’ṭ-ṭabiᶜ fāᶜilü’l-ḫayrdur ve[3869] ẓulmet bi’ṭ-ṭabiᶜ fāᶜilü’ş-şerdür. Nūrdan ḳaṭᶜā şer ve ẓulmetden aṣlā ḫayr ṣādır olmaz. Ve nūr bir fikr-i[3870] fāsid fikr[3871] eyledi ẓulmet ve İblīs andan ḥāṣıl oldı diyü zuᶜm itdükleri ḥadd-i ẕātında mütenāḳıż olmaġla bir ḳavl-i sāḳıṭ-ı ġayr-i mürtebiṭdür. Ḫāricden[3872] buṭlānını beyān itmeksizin ḥadd-i ẕātında buṭlānı ẓāhirdür.

[115] Beyt[3873]

بی بهره کسی که چشمهٔ آب حیات	Bī-behre kesī kï çeşme-i āb-ı ḥayāt
بگذارد و رو نهد بسوی ظلمات	Bugẕāred u rū nehed besū-yı ẓulumāt[3874]

[Neşr] [[Zīrā kï ol fikr-i fāsid didükleri cemīᶜ[-i] şürūruñ aṣlı olmaġla şerr-i maḥż olur. İmdi şer fikr-i fāsid-i nūrdan ḥāṣıl oldı didükleri nūr bi’ṭ-ṭabiᶜ fāᶜil-i ḫayrdur ḳaṭᶜā şer ḥāṣıl olmaz didüklerine muḫālif olmaġla ḳavl-i sāḳıṭdur.]][3875] Ve Mecūs-i menḥūsdan Yezdān ve Ehrimen diyen fırḳa ile bunlaruñ şübheleri ve cevābları bir resm üzredür ḳaṭᶜā farḳ[3876] yoḳdur. Nūra Yezdān ẓulmete Ehrimen dimekden ġayrısı birdür ve[3877]

[3867] nice: Ü2.34a, Ü3.41b, İ2.46b, H2-1.49a, N.47a / yine T.59b, L.46a, Ü5.54b
[3868] [[Sabıḳan ẕikr olınduġı gibi …. bir ḫālıḳ-ı ḳadīm vardur]]: Ü1’de bu kısım yok
[3869] ve: Ü1’de yok
[3870] fikr-i: L.46a / Diğer nüshalarda yok
[3871] fikr: Ü2.34b, T.59b, L.46a, Ü3.41b, Ü5.55a, H2-1.49a / tefekkür: Ü1.32b, İ2.46b, N.47a
[3872] ḫāricden: Ü1.32b, İ2.46b, N.47b / ḫāricde Ü2.34b, T.60a, L.46a, Ü3.41b, Ü5.55a, H2-1.49a
[3873] Beyt: Ü1.33a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[3874] “*Âb-ı hayât çeşmesini bırakıp zulumat tarafına yönelen kişi nasipsizdir*.”
[3875] [[Zīrā kï ol fikr-i fāsid … muḫālif olmaġla ḳavl-i sāḳıṭdur]]: Ü5’de bu kısım yok
[3876] farḳ: İ2.47a, H2-1.49b, N.47b / farḳı Ü1.33a, Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a, Ü5.55a
[3877] ve: Ü1’de yok

iᶜādeye iḥtiyāc[3878] yoḳdur. Ve Mecūs-i menḥūsdan[3879] nūr u ẓulmet dünyāda[3880] tenāfür ü muḫālefet[3881] üzre[3882] olmaġla bi-lā muᶜaddil [[imtizācları muḥāldür diyen Merḳiyyūniyyenüñ[3883] cevābı budur kï ol muᶜaddil]][3884] didügüñüz şundan ḫālī degildür kï[3885] nūr u ẓulmetden birisine muvāfiḳ ola. Bu taḳdīrce muvāfiḳ olan şey'üñ ḳısmından olup imtizāc muḥāl olur[3886]. Ve ikisine bile muvāfiḳ olmaḳ ḫod ḳaṭᶜā taṣavvur [[olınmaz. Bir şey hem beyāża hem siyāha hem ḥayāta hem memāta muvāfiḳ olmaḳ emr-i muḥāl olduġı gibi]][3887]. Zīrā kï[3888] şey'-i vāḥid żıddiyyete[3889] muvāfiḳ olıcaḳ şey' ḥadd-i[3890] ẕātında kendüye żıdd olmaḳ lāzım gelür. Eger[3891] ikisine bile[3892] muḫālifdür dinürse şundan ḫālī degildür kï ol ikisine īcād-ı kā'inātda ya muḥtāc ola ya olmaya. Eger muḥtāc dinürse muḥtāc olan[3893] şey' aṣl-ı ḳadīm olmaġa ṣāliḥ degildür. [[Eger müstaġnī dinürse ol żıddeyn-i mütenāfireyn olan nūr u ẓulmeti ṭabīᶜatlarına muḫālif ḳahr ü cemᶜe ḳādir degil dinürse ᶜāciz olan aṣl ḳadīm olmaġa ṣāliḥ degildür.]][3894] Eger ḳādir-i müstagnīdür[3895] dinürse Ḫālıḳ-ı ᶜālemīni ism-i şerᶜīsi

[3878] iḥtiyāc: Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a, İ2.47a, Ü5.55a, H2-1.49b, N.47b / iḥtiyācı Ü1.33a
[3879] -ı menḥūsdan: Ü1'de yok
[3880] dünyāda: Ü1'de yok
[3881] ü muḫālefet: Ü1'de yok
[3882] üzre: Ü1.33a / Diğer nüshalarda yok
[3883] Merḳiyyūniyyenüñ: Ü1.33a, İ2.47a, H2-1.49b, N.47b / Merḳiyyūnuñ Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a, Ü5.55a
[3884] [[imtizācları muḥāldür …. cevābı budur kï ol muᶜaddil]]: Ü5'de yok
[3885] degildür kï: Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a / degil kï Ü1.33a, İ2.57a, H2-1.49b, N.47b / degildür Ü5.55b
[3886] muḥāl olur: Ü1.33a, Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a , İ2.57a, H2-1.49b, N.47b / muḥāldur Ü5.55b
[3887] [[olınmaz bir şey hem beyāża …. emr-i muḥāl olduġı gibi]]: Ü2.34b, Ü3.42a , İ2.57a, H2-1.49b, N.47b / olınmaz bir şey hem beyāża hem siyāha hem ḥayāta hem memāta muvāfiḳ olmaḳ emr-i muḥāldur ve emr-i muḥāl olduġı gibi L.46b / bir şey hem beyāża hem siyāha hem ḥayāta hem memāta muvāfiḳ olmaḳ emr-i muḥāldur. Hem muḥāl olduġı gibi T.60a / muḥāl olduġı gibi bir şey hem beyāża hem siyāha hem ḥayāta hem memāta muvāfiḳ olmaḳ emr-i muḥāldur Ü5.55b (Ü5'de asıl metnin içinde baştaki "muḥāl olduġı gibi " ifadesi olmayıp sonradan kırmızı mürekkeple ok işareti çekilerek derkenarda yazılmıştır. Ayrıca T'de bulunan sondaki "hem muḥāl olduġı gibi" ibaresi Ü5'de metin içinde yer alıp sonradan üzeri karalanmıştır.)
[3888] kï: Ü1.33a, Ü2.34b, İ2.47a, H2-1.49b, N.47b / T, L, Ü3, Ü5'de yok
[3889] żıddiyyete: Ü1.33a, H2-1.49b, N.47b / żıddına Ü2.34b, T.60a, L.46b, Ü3.42a, İ2.47a, Ü5.55b
[3890] ḥadd-i: Ü1'de yok
[3891] eger: Ü1'de yok
[3892] bile: Ü1'de yok
[3893] olan: Ü1.33a, Ü2.34b, L.46b, Ü3.42a, İ2.47a, H2-1.49b, N.47b / T, Ü5'de yok
[3894] [eger müstaġnī dinürse …. aṣl-ı ḳadīm olmaġa ṣāliḥ degildür]: Ü2'de bu kısım yok
[3895] ḳādir-i müstaġnīdür: Ü2.34b, T.60b, L.46b, Ü3.42a, İ2.47a, Ü5.55b, H2-1.49b, N.47b / ḳādir ü müstaġnīdür Ü1.33a

olmayan muᶜaddil ismiyle tesmiye idüp "مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ"-*"min ḥayṯu lā-yeşᶜurūn"*[3896] ḫāliḳu'l-ᶜibāda[3897] iᶜtirāf itmiş olurlar. Ṣāniᶜ-i ḳadīme iᶜtirāf itmiş olıcak[3898] bunlaruñ ḫaṭāları mücerred esmā'u'llâh tevḳīfiyye[3899] iken muᶜaddil ismiyle tesmiye itdüklerinde ḳalur[3900] bu mertebede kendüler[3901] hele küfürden ḫalāṣ olmış[3902] olurlar[3903] eger murādları ẕikr olınan vech-i āḫar üzre ise[3904]. Lâkin murādları [[vech-i[3905] mesmūᶜ olduġı[3906] üzre böyle degildür. Belkï ᶜālem nūr u ẓulmet ve muᶜaddilüñ imtizācından ḥāṣıl olur dirler imiş[3907]. Bu taḳdīr üzre[3908] küffār[3909] ü müşrikīn olurlar.]][3910] Ve bu[3911] ṭavā'ife[3912] Mecūs ve Keldāniyyūn ve Şemeniyyūn[3913] Tenāsuḫiyye dirler. Va'llâhü'l-hādī[3914]. [[Menḳūldur kï ḫulefā-i ibn-i ᶜAbbāsdan Emīri'l-mü'minīn el-Vāṯık-bi'llâh meclisinde bir civān-ı fāżıl ile bir Mecūsī-i muḍil cemᶜ olur. Vāṯık-billâh ol civān-ı fāżıla dir kï bu Mecūsī ile dīnlerine müteᶜallıḳ su'āl eyle görelüm andan cevāba mecāl olur mı? Civān-ı fāżıl dīnlerine müteᶜallıḳ sū'āl idicek Ṣenevī didi kï "dīnümüzde iki aṣl-ı ḳadīm müṯbet biri nūr biri ẓulmetdür. Nūr bi'ṭ-ṭabiᶜ ḫayr u ḥakīm ve ẓulmet bi'ṭ-ṭabiᶜ şerr u saḳīmdür. Ve her nesne kï ᶜālemde

---

[3896] "*Onlardan öncekiler de yalanladılar ve azap kendilerine **farkına varamadıkları bir yerden** geldi.*" (Zumer: 25)

[3897] ḫāliḳu'l-ᶜibāda: İ2.47a, N.48a / ḫāliḳu'l-ᶜibād Ü1.33a / ḫāliḳ-i ᶜibāda Ü2.34b, T.60b, L.46b, Ü3.42a, Ü5.55b, H2-1.49b

[3898] olıcaḳ: Ü1.33a, İ2.47a, H2-1.50a, N.48a / olınca Ü2.34b, T.60b, L.46b, Ü3.42a, Ü5.55b

[3899] tevḳīfiyye: Ü1.33a, Ü2.34b, İ2.47a / tevfīḳiyye T.60b, L.46b, Ü3.42a, Ü5.55b, N.48a / tevfīḳa H2-1.50a

[3900] ḳalur: Ü1.33a, İ2.47a, N.48a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3901] kendüler: Ü1.33a, Ü2.34b, T.60b, L.46b, Ü3.42a, İ2.47a, H2-1.49b, N.47b / kendüleri Ü5'de bu ifade kırmızı nürekkeple "kendüleri" olarak düzeltilmiştir

[3902] olmış: Ü1.33a, Ü2.34b, L.47a, Ü3.42a, İ2.47b, H2-1.50a, N.48b / T, Ü5''de yok

[3903] olurlar: Ü1.33a, İ2.47b, N.48a / olur Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42a, İ2.47b, H2-1.50a, Ü5.56a

[3904] eger murādları ẕikr olınan vech-i āḫīr üzre ise: Ü1'de yok

[3905] vech-i: İ2'de yok

[3906] oldugı: İ2.47b, N.48a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[3907] dirler imiş: Ü2.34b, Ü3.42b, T.60b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a / dimişler L.47a

[3908] taḳdīr üzre: Ü2.34b, Ü3.42b, H2-1.50a / taḳīrce T.60b, L.47a, İ2.47b, Ü5.56a

[3909] küffār: Ü2.34b, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, H2-1.50a / kāfir T.60b, Ü5.56a

[3910] [[vech-i mesmūᶜ oldugı üzre … küffār ü müşrikīn olurlar]]: / Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a / kendülerinüñ zuᶜm-ı fāsideleri olmaġın küfre nisbet olınmışlardur Ü1.33b

[3911] bu: L'de yok

[3912] ṭavā'ife: H2-1.50a / ṭavā'if Ü1.33b, Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, N.48a

[3913] Şemeniyyūn – شمنيّون: Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, Ü5.56a, H2-1.50a / Sümeniyyūn – سمنيّون İ2.47b, N.48a / Sümenūn – سمنون: Ü1.33b

[3914] Va'llâhü'l-hādī: Ü1'de yok

ḫayrdur nūrdan ẓuhūr ve her nesne kï şerdür ẓulmetden ṣudūr ider". Civān-ı fāżıl didi kï "eger ẓulmet u nūr benüm ḥużūrumda olalar idi ben anlara su'āl iderdüm kï " من الظّلام منكما - *Men eẕ-ẓalām minkumā?*" yaᶜnī ikiñüzden ḳanḳıñuz ẓulmetdür? Eger cevābda nūr dirse kï ẓulmet benüm sözi kiẕb u zūr olur. Kiẕb u zūr eşedd-i şürūr olur nūrdan şer ṣudūr itmez. Eger cevābda ẓulmet dirse kï ẓulmet benüm sözi ṣıdḳ olur. Ṣıdḳ ḫōd ḫayrdur ẓulmetden ḫayr ṣādır olmaz diyücek Ṣenevī-i melᶜūn mebhūt olup serin girībān-ı ḫacālete ṣaldı **ve ḥaḳ bāṭıldan ẓāhir oldı.]]**[3915]

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Müneccimīn-i Ṣābiˈīn[3916]

Ve dīn-i Ṣā'ibīnde olan Müneccimīn kï ᶜālem-i kevn ü fesādda fāᶜil kevākibdür ve cemīᶜ[3917] taġayyürāt[3918] ü ḥavādiṣ[3919] kevākib ü eflāke müsteniddür. Zīrā kï ḥavādiṣ-i ᶜālem kevākibüñ ḳırānātına[3920] müterettibdür. [[Yaᶜnī ḳırān-ı kevākib olduḳda ḥavādiṣ[3921] olur olmaduḳda ḥavādiṣ daḫi[3922] olmaz. Ve[3923] bundan]][3924] maᶜlūmdur[3925] kï ḥavādiṣde fāᶜil kevākib imiş diyü zuᶜm eylediler. El-cevāb: Evvelā müterettib didükleri bāṭıldur. Zīrā kendülerüñ[3926] iᶜtirāfları[3927] ile ekṣeriyā teḫallüf vāḳiᶜ olur.

[3915] [[Menḳūldur kï ḫulefā-i ibn-i ᶜAbbāsdan … ve ḥaḳ bāṭıldan ẓāhir oldı]]: Ü1.33b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3916] Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Müneccimīn-i Ṣābiˈīn: Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, H2-1.50a / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Müneccimīn-i Ṣābiˈīn İ2.47b / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān BeAḳvāl-i Bāṭıla-i Müneccimīn-i Ṣābiˈīn Ü5.56a / Beyān kerden-i Ḫˇace Aḳvāl-i Müneccimīn-i Ṣābiˈīn Ü1.33b

[3917] cemīᶜ: Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a / cümle Ü1.33b

[3918] taġayyurāt: Ü2.34b, T.60b, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a / taġayyur Ü1.33b

[3919] ḥavādiṣ: Ü1.33b, Ü2.34b, İ2.47b, H2-1.50a, N.48a / ḥavādiṣāt T.60b, L.47a, Ü3.42b, Ü5.56a

[3920] ḳırānātına: Ü1.33b, İ2.47b, N.48a / ḳırānına Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, Ü5.56a, H2-1.50a

[3921] ḥavādiŝ T.61a, L.47a, Ü5.56a / ḥavādiŝ daḫi: Ü2.35a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, H2-1.50a, N.48a

[3922] daḫi: L'de yok

[3923] ve: L.47a / Diğer nüshalarda yok

[3924] [[Yaᶜnī ḳırān-ı kevākib olduḳda …. ḥavādiṣ daḫi olmaz. Bundan]]: Ü1'de bu kısım yok

[3925] maᶜlūmdur: Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a/ maᶜlūm oldı Ü1.33b

[3926] kendülerüñ: Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a / kendülerinüñ Ü1.33b

[3927] iᶜtirāfları: Ü1.33b, İ2.47b, N.48a / iᶜtirāfı Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, Ü5.56a, H2-1.50a

Yaᶜnī ḳırān-ı kevākib vāḳiᶜ olup zuᶜm itdükleri ḥükmi ve eṣeri[3928] vāḳiᶜ olmaz. Eyle[3929] olıcaḳ[3930] kevākib fāᶜil olmayup fāᶜil-i muṭlaḳ Ḫudā-yı müteᶜāldur[3931].

[116] Şiᶜr[3932]

[Baḥr-i Vāfir]

يدبّر بالنجوم وليس يدرى Yudebbiru bi'n-nucūmi ve leyse yedrī

و ربّ النّجم يفعل ما يريد Ve Rabbu'n-necmi yefᶜalu mā yurīdu[3933]

[117] Naẓm:[3934]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

كفى را منبسط سازد كه اين فرشيست بس لايق Kefárā munbesiṭ sāzed kï īn ferşīst bes lāyıḳ

نجارى را برافراز كه اين سقفست بس زيبا Necārīrā ber efrāz kï īn saḳfest bes zībā[3935]

از ان سقف معلّق حسن تصويرش بود طاهر Ez ān saḳf-i muᶜallaḳ ḥusn-i taṣvīreş buved ṭāhir

بدين فرش مطبّق لطف تدبيرش بود پيدا Be-dīn ferş-i muṭabbaḳ luṭf-i tedbīreş buved peydā[3936]

[3928] ḥükmi ve eŝeri: Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a / ḥükm ü eŝeri Ü1.34a

[3929] eyle: Ü1.34a / öyle Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a

[3930] olıcaḳ: Ü1.34a, İ2.47b, H2-1.50a, N.48a / olınca Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, Ü5.56a

[3931] kevākib fāᶜil olmayup fāᶜil-i muṭlaḳ Ḫudā-yı müteᶜāldur: Ü1.34a / fāᶜil maᶜlūm olmaz Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a

[3932] Şiᶜr: Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b / Beyt Ü1.34a, H2-1.50a / İ2, Ü5, N'de yok

[3933] "Bilgisizce *yıldızlara bakarak işlerini görür; Yıldızların Rabbi ise her istediğini yapar*."

[3934] Naẓm: Ü1.34a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[3935] "*Halıcı, örerek en güzelinden yaygıyı, halıyı serer. Dülger, marangoz evin tavanın en alasından yaparak hünerini gösterir*."

[3936] "*Şu asılı duran tavandan, tasvirinin güzelliği ayandır. Ve şu katman katman yer örtüsünden tedbir ve kudreti açıkça anlaşılır*."

[Neṯr] Zīrā[3937] fiᶜl-i fāᶜilde[3938] teḫallüf itmek muḥāldür. Ve le'in süllime kï teḫallüf vāḳiᶜ olmaya bu taḳdīrce daḫi fāᶜil olmaḳ lāzım gelmez. Zīrā cā'izdür kï Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri[3939] ᶜādetini böyle icrā itmiş ola kï ḳırānāt-ı kevākibi ḫalḳ itdükde ḥavādiṯi ḫalḳ eyleye ve ḥavādiṯi ḫalḳa[3940] ol ḳırānātı şarṭ-ı ḫalḳ itmiş ola. Bu maḳūle iḥtimālāt-ı ᶜaḳliyye var iken ve yaḳīn ifāde itmege lāyıḳ[3941] bir delīl yoġ_iken bāb-ı dīn ü[3942] iᶜtiḳādda bu maḳūle ẓann ü taḥmīn ile ᶜamel eylemek[3943] ᶜāḳilden ṣādır olmaz[3944]. [[Meger ya mecnūn ya mest ü ḥayrān[3945] ola veyāḫūd Ḥaḳ teᶜālánuñ hidāyetine lāyıḳ kimesne olmaya ya terkīb-i ilḥād ile ᶜaḳlı zā'il olmış ola.]][3946] [[Ve faḫru'l-eᶜālī Ebā Ḥāmid el-Ġazzālī buyururlar kï Ḥaḳ teᶜālá nārı ṭabḫ içün ve bārānı iḥyā-i arż içün ve sā'ir bu maḳūle eşyāyı biri birine rabṭ itmişdür. Nārsız ṭabḫ ve bārānsız arżı iḥyā eylemege ḳādir iken muḳteżā-yı müsebbibü'l-esbāblık ile birbirine murtabıṭ ḳılmışdur. Zīrā nāruñ ḥarḳ muᶜtādı iken Ḥażret-i İbrāhīme berd-i selām oldı. Ve ḥadīdüñ kesmeklik şānından iken Ḥażret-i İsmāᶜīli emr-i Ḫudā olmayıcaḳ ẕebḥe ḳādir olmadı. Muḥaṣṣal müe'ssir-i ḥaḳīḳī Ḥaḳ teᶜāládur ḳırānāt-ı kevākib ālet maḳūlesidür.]][3947]

[118] Naẓm[3948] [Bahā'e'd-dīn Züheyr]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

[3937] zīrā: Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a, N.48a / ve Ü1.34a

[3938] fāᶜilde: T.61a, Ü5.56a / fāᶜilden Ü1.34a, Ü2.35a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, H2-1.50a, N.48a

[3939] ḥażretleri: Ü5.56a / Diğer nüshalarda yok

[3940] ḫalḳa: Ü1.34a / ḫalḳ iden Ü2.35a, T.61a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50a / ḫalḳ N.48a

[3941] lāyıḳ: Ü1.33b, Ü2.35a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50b, N.48b / T, Ü5'de yok

[3942] ü: Ü5'de yok

[3943] ile ᶜamel eylemek: Ü1'de yok

[3944] olmaz: Ü1.33b, Ü2.35a, L.47a, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50b, N.48b / eylemez T.61a, Ü5.56b

[3945] ya mecnūn ya mest ü ḥayrān: Ü2.35a, L.47b, H2-1.50b / ya mecnūn veya mest ü ḥayrān Ü3.42b / ya mecnūn veya ḫayrān u mest T.61a / ya mecnūn veya ḫayrān mest Ü5.56b / ya mecnūn ya ḥayrān veya mestān İ2.47b / ya mecnūn ya ḫayrān ya mestān N.48b

[3946] [[Meger ya mecnūn ya …. terkīb-i ilḥād ile ᶜaḳlı zā'il olmış ola]]: Ü1'de bu kısım yok

[3947] [[Ve Faḫru'l-eᶜālī …. ālet maḳūlesidür]]: Ü1.34a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3948] Naẓm: Ü1.34a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Arap şairlerinden Bahâeddîn Züheyr (ö. 656 H./ 1258 M) adlı birinin bir kasidesine ait olduğu tespit edilmiştir [bk. ed-Dīvānu Bahā'e'd-dīn Zuheyr, https://www.aldiwan.net/poem42743.html (21.06.2020)]

لاترقب النجم فى امر تحاوله	Lā-terḳubi’n-necme fī emrin tuḥāviluhu
الله يفعل لاجدى ولاحمل	Allâhu yefᶜalu lā cedyun ve lā ḥamelu
منع السّعادة ماللنّجم من اثر	Menᶜu’s-saᶜādeti mā li’n-necmi min eṣerin
فلايضرّك مرّيخ ولا زحل	Felā yeḍurruke Merrīḫun ve lā Zuḥalu[3949]

[Neşr] [[Meñḳuldur kï baᶜżı Müneccimīn yevm-i filānda bir ᶜaẓīm rüzgār ẓāhir olup nice ḫāneler ḫarāb olsa gerek didiler. Ol gün geldükde aṣlā rüzgār ẓuhūr itmeyüp ᶜulemā vu ṣuleḥā kiẕbleri şāyiᶜ olmaḳ içün rü'ūs-i minārelere şemᶜler fürūzān itdiler.]][3950] Baᶜżı[3951] selāṭīn-i ᶜārifīnden[3952] biri mahāret daᶜvāsıyla fuḳarānuñ mālını aḫẕ iden[3953] bu maḳūle aḥkām-ı kevākib ile muġayyebātdan ḫaber viren[3954] müneccimlerden birisin götürüp saña ᶜaẓīm luṭf itmek murād itdüm[3955] lâkin[3956] bir mübārek sāᶜat[3957] yoḳla[3958] seni ol sāᶜatde [3959] bir manṣıb-ı ᶜālīye īṣāl iderüm[3960] didi[3961]. Ol[3962] müneccim daḫi [[bir kişinüñ müddet-i ᶜömrinde ancaḳ bir kere vāḳiᶜ

[3949] “*Girişeceğin bir işte yıldızlara bakma; (Her şeyi) Allah yapar, ne oğlak (burcu) ne de koç (burcu); Mutluluğun engellenmesinde yıldızların hiçbir etkisi yoktur; Sana ne Merih ne de Zuhal bir zarar verebilir*.”

[3950] [[Meñḳuldur kï baᶜżı Müneccimīn …. rü'ūs-i minārelere şemᶜler fürūzān itdiler]]: Ü1.34a-b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[3951] baᶜżı: Ü1.34b, Ü2.35a, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, H2-1.50b, N.48b / selef-i T.61a, Ü5.56b

[3952] ᶜārifīnden: Ü2.35a, T.61a, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56a, H2-1.50b, N.48b / ᶜārifīn Ü1.34b

[3953] biri mahāret daᶜvāsıyla fuḳarānuñ mālını aḫẕ iden: Ü1’de yok

[3954] [[bu maḳūle aḥkām-ı kevākib ile muġayyebātdan ḫaber viren]]: Ü1.34b / Diğer nüshalarda yok

[3955] murād itdüm: Ü1.34b / isterin İ2.47b, H2-1.50b, N.48b / isterüm Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, Ü5.56b

[3956] lâkin: Ü1’de yok

[3957] sāᶜat: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / saᶜādet Ü1.34b

[3958] yoḳla: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / gör kï Ü1.34b

[3959] seni ol sāᶜatde Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / ol sāᶜatde seni Ü1.34b

[3960] bir manṣıb-ı ᶜālīye īṣāl iderüm: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / nā'il-i maḳṣūd eyleyem Ü1.34b

[3961] didi: Ü1’de yok

[3962] ol: Ü1’de yok

olan sāᶜati nice yıllar tefaḥḥuṣ ile bulup ol pādişāha ᶜarż idicek müneccimi çökerdüp boynın urdurmış kï keẕbi ẓāhir ü bāhir ola.]][3963]

[119] Naẓm[3964]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün(?)]

اطلّاب النجوم اتعبتمونا	E ṭullābe'n-nucūmi etᶜabtumūnā
على علم ارقّ من الهباء	ᶜAlá ᶜilmin eraḳḳa mine'l-hebā'i
كنوزالارض قدخفيت عليكم	Kunūzu'l-arżi ḳad ẖafiyet ᶜaleyküm
فكيف علمتموا علم السّماء	Fekeyfe ᶜalimtumū ᶜilme's-semā'i[3965]

[120] Naẓm[3966]**[Rubāᶜī]**

[Ahrem-Ahreb]

ای دل تاکی فضولی وبوالعجبی	Ey dil tā key fużūlī u bū'l-ᶜacebī
ازمن چه نشان عافیت مطلبی	Ezmen çï nişān-i ᶜāfiyet mi-ṭalebī
سرکشته بود خواه ولی خواه بتی	Serkeşte buved ẖˇāh velī ẖˇāh bütī

[3963] [[bir kişinüñ müddet-i ᶜömrinde …. keẕbi ẓāhir ü bāhir ola]]: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.42b, İ2.47b, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / hezār saᶜy u gūşīş ile bir sāᶜat taᶜyīn idüp ḥużūr-ı Pādişāhīye ol sāᶜatde geldükde Pādişāh müneccimüñ boynını urdurmış kï kiẕbi ᶜāleme ẓāhir ola Ü1.34b

[3964] Naẓm: Ü1.34b / Diğer nüshalarda bu şiir yok; Bu beyitler Hz. Ali'ye veya Yûsuf b. Abdulberr'e ait olup farklı kaynaklarda bazı değişikliklerle yer almaktadır [bk. Şeyẖ ᶜAṭiyye Saḳr, *Mevsūᶜatu Aḥsenu'l-Kelām fi'l-Fetāvāyá ve'l-Aḥkām*, el-Cuz'u'l-Evvel, el-Mektebetu Vehbe, Dāru'l-Kutubu'l-Mışriyye, Kahire 2011, s. 120 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020); Ayrıca s. 204 https://books.google.com.tr/books?id=liWAU3Lt6EoC&pg (21.06.2020)]

[3965] "*Ey yıldızların talebeleri (müneccimler)! Boş, asılsız bilgilerle bizi yordunuz; Yeryüzünün hazineleri sizden gizlenmişken; Gökyüzündekileri nasıl bileceksiniz*?"

[3966] Naẓm: Ü1.34b / Diğer nüshalarda bu şiir yok

دروادیٔ لاادریٔ مایفعل بی Dervādī-i "*Lā'edrī mā yefᶜalu bī*"[3967]

[121] Naẓm[3968] [Nevᶜī]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

Açılsa bāb-ı felek ẓāhir ola maḫfiyyāt

Müyesser ola saña cümlenüñ müşāhedesi

Felekde fā'iz ḳılmaz saᶜādet-i kevkeb

Senüñ kï ṭāliᶜuñuñ olmaya müsaᶜādesi

[Neṯr] Ve bu ṭā'ife-i Müneccimīnüñ[3969] [[ḳaṭᶜ-ı ifāde ider bir delīl-i ṣāḥīḥi olmaduġı ecilden ehl-i İslāmdan olan Müneccimīnuñ]][3970] ekṯeri anlaruñ küfrine taḳlīd itmeyüp kimisi kevākib ü ḥavādiṯe ᶜalāmet ü delāletdür ve kimisi kevākibi Ḥaḳ teᶜālá fi'l-cümle sebeb-i ḫalḳ itmişdür anuñçün ekṯeriyā aḥkām ve kevākibde teḫallüf vāḳiᶜ olur didi. Ve emr-i dīne[3971] taḳayyüdi olmayan baᶜżı cehele-i Müneccimīn daḫi Ṣā'ibīn dīninde olan Müneccimīne taḳlīd idüp vücūd-ı nā-pākini varṭa-i[3972] küfr ü ḍalāle ilḳā eyledi.

[3967] "*Ey gönül! Bu fuzuli ve acayip (garip) işlerle iştigalin ne zamana kadar sürecek?; Benden nasıl (olur da) bir afiyet alameti arayabilirsin?; "Bana ne yapılacağını bilmem"[Ahkâf: 9] (diyenin) vadisinde; ister veli, ister put olsun (herkesin) başı döner*."

[3968] Naẓm: Ü1.34b / Diğer nüshalarda bu şiir yok; Bu beyitler Nevᶜī'ye aittir [Bk. *Nevᶜī Divanı*, MU.79/1-2, s. 593]

[3969] ve bu ṭā'ife-i Müneccimīnüñ: Ü1'de yok

[3970] [[ḳaṭᶜ-ı ifāde ider … olan Müneccimīnuñ]]: İ2.48a / ehl-i İslāmdan olan Müneccimīnüñ Ü1.34b / Ü2, T, L,Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[3971] dīne: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.43a, İ2.48a, Ü5.56b, H2-1.50b, N.48b / dīn ile Ü1.34b

[3972] varṭa-i: Ü1'de yok

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ[3973]

Ḥavādiṯ-i ᶜālem imtizāc-ı ᶜanāṣır-ı mütenāfireye müsteniddür[3974] zīrā ḥavādiṯ imtizāca müterettibdür [[yaᶜnī imtizāc-ı ᶜanāṣır olduḳda ḥavādiṯ daḫi olur ve olmayıcaḳ ḥavādiṯ daḫi olmaz]][3975] diyen Soḳraṭ ve Buḳraṭ ḳavvilleri[3976] daḫi ḳavl-i bārid ve[3977] re'y-i fāsiddür. [[Zīrā bu ẕikr olınan söz ᶜanāṣıruñ ḳadīm olmasına ḳaṭᶜā delīl olmaḳ iḥtimāli yoḳdur. Zīrā sābıḳan ẕikr olınduġı üzre olmaġın kendülerinden imtizāc muḥāldür. Zīrā bir şey' kendünüñ ṭabᶜınuñ fi'l-ḥaḳīḳa muḫālifi olan maᶜnāyı iḳtiżā eyledi dimek ᶜāḳilden ṣādır olmaz.]][3978] Zīrā ażdād bi'ṭ-ṭabiᶜ[3979] tenāfür ü[3980] iftirāḳ iḳtiżā ider. Meṣelā[3981] ḥacerüñ ṭabīᶜatı aşaġa[3982] gitmek olmaġla yuḳaru[3983] gitmesi bi'ṭ-ṭabiᶜ menfūrı[3984] iken menfūrı olan[3985] ṣuᶜūd ḥacerden ṣādır oldı dimek gibi[3986] zuᶜm-ı bāṭıldur.

[122] Naẓm[3987]

عجز و قدرت که هر دو ضدّانند ᶜAcz u ḳudret kï her du żiddānend

---

[3973] Tezyīf Kerden Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ: T.61b, L.47b, Ü3.43a/ Tezyīf Kerden Ḫˇāce BeAḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ Ü2.35a, İ2.48a, H2-1.50b / Tezyīf Kerden Ḫˇāce Aḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ / Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ Ü5.57a / Beyān Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Ḥükemā-i Selef Ü1.34b

[3974] müstenidür: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.43a, İ2.48a, Ü5.57a, H2-1.50b, N.48b / mesneddür Ü1.35a

[3975] [[yaᶜnī imtizāc-ı ᶜanāṣır …. ḥavādiṯ daḫi olmaz]]: Ü1'de yok

[3976] Soḳraṭ ve Buḳraṭ ḳavvilleri: Ü2.35a, T.61b, L.47b, Ü3.43a, İ2.48a, Ü5.57a, H2-1.50b, N.48b / ḳavl-i Soḳraṭ ve Buḳraṭ Ü1.35a

[3977] ḳavl-i bārid ve: Ü1'de yok

[3978] [[Zīrā bu ẕikr olınan söz …. ᶜāḳilden ṣādır olmaz]]: Ü1'de bu kısım yok

[3979] ażdād bi'ṭ-ṭabiᶜ: Ü1.35a / Diğer nüshalarda yok

[3980] ü: Ü1.35a / Diğer nüshalarda yok

[3981] meṣelā: Ü1'de yok

[3982] aşaġa: Ü1.35a, İ2.48a, H2-1.51a, N.49a / aşağı Ü2.35b, T.62a, L.48a, Ü3.43a, Ü5.57a

[3983] yuḳaru: İ2.48a, T.62a, L.48a, Ü5.57a, N.49a / yuḳarı Ü2.35b, Ü3.43a, H2-1.51a

[3984] [[olmaġla yuḳaru gitmesi bi'ṭ-ṭabiᶜ menfūrı]]: Ü1'de bu kısım yok

[3985] menfūrı olan: Ü1.35a, Ü2.35b, Ü3.43a, İ2.48a, H2-1.51a, N.49a / T, L, Ü5'de yok

[3986] gibi: Ü1.35a, Ü2.35b, Ü3.43a, İ2.48a, H2-1.51a, N.49a / T, L, Ü5'de yok

[3987] Naẓm: Ü1.35a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

عقل کی کویدت که یکسانند ᶜAḳl-i key gūyedet kï yeksānend[3988]

عجز برخلق می دراند پوست ᶜAcz berḫalḳ-i mīderend pōst

قادر برکمال حضرت اوست Ḳādir-i berkemāl-i Ḥażret-i Ūst[3989]

[Neşr] [[Bi'ṭ-ṭabiᶜ mütenāfir olan eşyāyı bir fāᶜil-i ḳādir-i ḳāhir ṭabᶜına muḫālif ḥükm-i ḳahr ile cemᶜ itmeyince müctemiᶜ ü mümtezic olmaḳ muḥāldur. Nitekim ol ḥacerüñ cānib-i ᶜulüvve ṣuᶜūdı bi'ṭ-ṭabiᶜ menfūrı iken bir ḳādir-i ḳāhir ol ḥacerüñ ṭabᶜına muḫālif cānib-i aᶜlāya atmaḳ ile ṣuᶜūd itdürmeyince kendüsinden ṣuᶜūd eylemek muḥāl idügi günden aẕherdür]][3990] ve bu daḫi ẓāhirdür kï her tenāfür ü teġālüb ile mevṣūf olan ḥādiṯdür ḳadīm olmaġa ṣalāḥı yoḳdur[3991]. Öyle olıcaḳ[3992] maᶜlūm oldı_kï fāᶜil-i ḳadīm ve ṣāniᶜ-i ḥakīm ol vāḥid-i[3993] Rabbü'l-ᶜālemīndür kï cemīᶜ eşyāyı ve[3994] mütenāfireyi ḳahr u ġalebe ve taṣarruf-ı tām ile keyfe mā-yeşā' ḫalḳ u taṣarruf ider [[teᶜālá şānuhu ve teḳaddese ve naḥnu āmennā bihi ve ṣaddeḳnāhu[3995]. Pes şol ṭā'ife-i żaᶜīfe kendülerini caḥīme müstaḥaḳ ḳıldılar kï ol Ḳādir-i ẕü'l-celāl Ḥażretlerini ẕikr itmeyüp ḥāṣā ṣümme ḥāṣā fāᶜil ya felekdür ya melekdür ya nūr u ẓulmetdur veya kevākibdur ya heyūlā ve māddedür ya nuṭfe ya raḥimdür ya ᶜanāṣır ya cevāhirdür ya ecsām veya ecrāmdür diyenler küfr-i ṣarīḥ ve ḍalāl-i ḳabīḥ irtikāb itmişlerdür.]][3996] Ve ẕikr olınan mevcūdāt-ı żaᶜīfenüñ her birisinde olan iḫtilāf ve iḫtiyāc u ḳuṣūr ve tenāfür ü tenāhī ve ḥareket ü sukūn ve iftirāḳ ve[3997] ictimāᶜ ü imtizāc[3998] aḥvāl-i ḥādiṯe her

---

[3988] "*Acz ve kudret birbirine zıttırlar; Akıl, nasıl olur da sana bunların aynı (şey) olduğunu söyler?*"

[3989] "Acziyet, yaratılmışların derisine (iliğine) işlemiştir. Kudret ise O'nun kemal ve yüceliğinin zatındadır."

[3990] [[Bi'ṭ-ṭabiᶜ mütenāfir …. günden aẕherdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[3991] ḳadīm olmaġa ṣalāḥı yoḳdur: Ü1'de yok

[3992] öyle olıcaḳ: Ü2.35b, T.62a, L.48a, Ü3.43b, İ2.48a, Ü5.57a, H2-1.51a, N.49a / imdi Ü1.35a

[3993] ol vāḥid-i: Ü2.35b, T.62a, L.48a, Ü3.43b, İ2.48a, Ü5.57a, H2-1.51a, N.49a / Ḫudā-yı Ü1.35a

[3994] ve: Ü1'de yok

[3995] āmennā bihi ve ṣaddeḳnāhu: T.62a, L.48a / āmennā ve ṣaddeḳnā Ü2.35b, Ü3.43b, İ2.48b, Ü5.57b, H2-1.51a, N.49a

[3996] [[teᶜālā şānuhu ve nuḳaddisu …. ḍalāl-i ḳabīḥ irtikāb itmişlerdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[3997] iftirāḳ ve: Ü1.35a, Ü2.35b, Ü3.43b, İ2.48b, H2-1.51a, N.49a / ḳadīm ve ḳādir L.48a / T, Ü5'de yok

[3998] imtizāc: Ü1'de yok

biri[3999] ol ḳādir-i ḳadīm[4000] ve Bāḳī-i[4001] Ẕü'l-celāl ḥażretlerinüñ[4002] ḳudret ü vahdāniyyetine şühūd-ı ᶜudūldür[4003].

[123] Şiᶜr[4004] [Lebīd bin Rebīᶜa]

[Baḥr-i Müteḳārib: Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün]

و فی کل شی له آیة	Ve fī kulli şey'in lehu āyetun
تدل علی انه واحد	Tedullu ᶜalá ennehu vāḥidu[4005]

[124] Beyt[4006]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün fāᶜilün]

درجمله جهان زمغزتاپوست	Dercumle cihān zimaġz tā pūset
هر ذرّه کواه وحدت اوست	Her ẕerre guvāh-i Ū vaḥdet-i Ūst[4007]

[3999] birisi: Ü1.35a, İ2.48b, H2-1.51b, N.49a / biri Ü2.35b, T.62a, L.48a, Ü3.43b, Ü5.57a

[4000] ḳādir-i ḳadīm: Ü1.35a, Ü2.35b, , L.48a, Ü3.43b, İ2.48b, H2-1.51b, N.49a / ḳādir ü ḳadīm T.62b, Ü5.57b

[4001] ve bāḳī-i: T.62b, Ü5.57b / Ü1, Ü2, Ü3, L, H2-1, N'de yok

[4002] Ẕü'l-celāl ḥażretlerinüñ: Ü5.57b / ẕü'l-celāluñ Ü1.35a, Ü2.35b, T.62b, L.48a, Ü3.43b, İ2.48b, H2-1.51b, N.49a

[4003] ᶜudūldur Ü1.35a, Ü2.35b, T.62b, L.48a, Ü3.43b, İ2.48b, H2-1.51b, N.49a / ᶜādildür Ü5.57b (Ü5'de bu ifade metinde "ᶜudūl" şeklinde verilmişken sonradan kırmızı mürekkeple "ᶜādil şeklinde düzeltilmiş.")

[4004] Şiᶜr: T.62b, Ü5.57b / Beyt Ü1.35a, Ü2.35b, L.48b, Ü3.43b, H2-1.51b, N.49a / Naẓm İ2.48b; İlgili beytin Arap şairlerinden Lebîd b. Rebîᶜa'ya (لبيد بن ربيعة) (ö. 40 veya 41/660 veya 661) ait olduğu tespit edilmiştir [bk. Dīvānu Lebīd bin Rebīᶜa, https://www.aldiwan.net/poem21277.html (21.06.2020)]

[4005] "*Her şeyde Allah'ın varlığına ayet (işaret) vardır; Bu işaretler, Allah'ın tek bir ilâh olduğuna delildir*."

[4006] Beyt: Ü1.35a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[4007] "*Çekirdekten posta kadar dünyadaki her zerre, O'nun birliğinin (vahdetin) kanıtıdır*."

Tezyīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-i Bāṭıla-i Eflāṭun[4008]

Ve bu ṭā'ifenüñ re'īsleri kï Eflāṭundur. Bunlar[4009] egerçï fāᶜil-i ḥaḳīḳī Ḥażret-i[4010] Rabbü'l-ᶜālemīn ve mālik-i yevmi'd-dīn[4011] idügini fehm itdiler[4012] ve sābıḳan ẕikr olınan ṭavā'if-i melᶜūne gibi her birisi bir[4013] cism-i żaᶜīfe fāᶜil dimekle rüsvā-yı cihān ve bed-nām-ı ᶜālemiyān olmaḳdan bu bābda egerçï ḫalāṣ buldılar lâkin vücūd-ı[4014] insānı[4015] bu nümāyān[4016] ḳālıb ṣanup[4017] aḥvāl-i rūḥdan gāfil olmaġla[4018] yevm-i[4019] ḥaşri[4020] inkār itmegin[4021] kāfir oldılar[4022]. Zīrā ḥaşr naṣṣ-ı şerᶜiyye ile ṩābitdür[4023]. [[Meᶜādı inkār ile hem ᶜaḳla ve hem şerᶜe muḫālefet itdiler. ᶜAḳla muḫalefetleri bu vecihledür kï bunlardan_ṣoñra gelen cumhūr[4024] felāsife-i İlâhiyyīn emr-i meᶜādda ẕikr eyledükleri delā'il-i ᶜaḳliyyedür. Ve şerᶜe muḫālefetleri ḫōd nuṣūṣ-ı ḳāṭıᶜa ile ẓāhir ü bāhirdür. Bu ṭā'ife ẓan u taḫmīn ile ve ḫayālāt-ı süfehā ile mülāḥaẓa olınan]][4025]

[4008] Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-İ Bātıla-İ Eflātun: Ü2.35b, Ü3.43b / Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Aḳvāl-İ Bātıla-İ Eflātun Ü5.57b / Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Aḳvāl-İ Bātıla-İ Eflātunī T.62b, L.48b / Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-İ Bātıla-İ Eflātunī H2-1.51b / Tezyīf-Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-İ Bātıla-İ Eflātunī N.49a / Cevāb-dāden-i Ḫˇāce Be-Eflātūn Ü1.35a / Beyān-Kerden-i Ḫˇāce Aḳvāl-i Eflātūn-ı İlāhī İ2.48b

[4009] ve bu ṭā'ifenüñ re'īsleri kï Eflāṭundur. Bunlar: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.48b, Ü5.57b, H2-1.51b, N.49a / Eflātun ve aña ittibāᶜ idenler Ü1.35a

[4010] Ĥażret-i Ü1'de yok

[4011] ve mālik-i yevmi'd-dīn: Ü1.35a

[4012] itdiler: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.48b, Ü5.57b, H2-1.51b, N.49b / eylediler Ü1.35a

[4013] her birisi bir: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.57b, H2-1.51b, N.49b / birer Ü1.35a

[4014] vücūd-ı: Ü1.35a / vücūh Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b (Ü5'de metin içinde ifade "vücūh" şeklinde yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "vücūd" olarak düzeltilmiş.)

[4015] insānı: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, Ü5.58a, H2-1.51b , N.49b / insān Ü1.35a, İ2.49a

[4016] nümāyān: Ü1.35a / görinen Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b

[4017] ẓan idüp: Ü1.35a / ṣanup Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b

[4018] aḥvāl-i rūḥdan ġafil olmaġa: Ü1'de yok

[4019] yevm-i: rūz-ı Ü1.35a

[4020] ḥaşri: ḥaşre Ü1.35a

[4021] inkār itmeġin: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b / inkārları olmaġın Ü1.35a

[4022] yevm-i ḥaşri inkār itmegin kāfir oldılar: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b / rūz-ı ḥaşre inkārları olmaġın küfre nisbet olındılar Ü1.35a

[4023] Zīrā ḥaşr naṣṣ-ı şerᶜiyye ile ŝābitdür: Ü1.35a / Diğer nüshalarda yok

[4024] cumhūr: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, H2-1.51b, N.49b / cehūd Ü5.58a

[4025] [[Meᶜādı inkār … mülāḥaẓa olınan]]: Ü1'de bu kısım yok

tenāsuḫ herzesini irtikāb ile daḫi[4026] bed-nām-ı enām ve rüsvā-yı ḫāṣ u ᶜām oldılar. Ve[4027] [[bu ṭā'ife-i zā'ife[4028] daḫi taḳrīr-i edille-i ᶜaḳliyyede vücūh-ı meẕkūr üzre ictihād eylemekde ḳuṣūr itdükleri ecilden bunlaruñ daḥi aḳvāli gün-ā-gün ṣudūr itmekle]][4029] kendülerden_ṣoñra gelen ᶜuḳalāya muḍḥak u masḫara[4030] olup dīnlerini hebā itdiler**.** Neᶜūẕü bi'llâh mine'ḍ-ḍalāl[4031].

Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-ı Aḳvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn [4032]

Maᶜlūm ola kï[4033] felāsifeden zümre-i İlâhiyyīn edille-i ᶜaḳliyye vü berāhīn-i ḳaṭᶜiyyeye[4034] egerçï kendülerden muḳaddem[4035] gelen felāsifeden ziyāde teşebbüṣ idüp ictihādı anlardan ziyāde itmekle[4036] sābıḳīnüñ nice küfriyyāt u tezyīfātlarını[4037] tezyīf ü ibṭāl itmişlerdür lâkin sābıḳan işāret olınduġı üzre bunlar daḫi[4038] mücerred ᶜaḳlı pīş-vā idinüp şerāyiᶜ-i enbiyāya iḳtidāları ḳalīl olmaġın yigirmi mes'elede ḥaṭā itdiler [[kï üç mes'elesinde küfr lāzım geldi. Mā-ᶜadāsından ictihādlarında beẕl-i maḳdūr itmeyüp delā'il-i merdūde ile ᶜamel[4039] itdükleri içün fısḳ lāzım gelmişdür]][4040]. [[Ve bu ṭā'ifede ḳalan baḳiyye-i kelimāt-ı küfriyyenüñ birisi inkār-ı

[4026] tenāsuḫ herzesini irtikāb ile daḫi: Ü2.35b, T.62b, L.48b, Ü3.43b, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b / bir daḫi zuᶜm-ı tenāsuḫ ile Ü1.35a

[4027] ve: Ü1.35a, T.63a, L.48b, Ü5.58a / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4028] zā'ife: Ü2.36a, T.63a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b , N.49b (Ü5'de meti içinde bu ifade "zā'iḳa" olarak yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "zā'ife" şeklinde düzeltilmiş.) / zā'iḳa L.48b, Ü3.44a

[4029] [[bu ṭā'ife-i zā'ife …. ṣudūr itmekle]]: Ü1'de bu kısım yok

[4030] muḍḥak u masḫara: Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü3.44a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b / gülünç Ü1.35b

[4031] neᶜūẕubi'llâh mine'ḍ-ḍalāl: Ü1'de yok

[4032] Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ĥaḳīḳat-ı Aḳvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn: İ2.49a / Tebeyyün Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Ḫaṭā-i Felāsife-i İlāhiyyūn Ü3.44a / Tebeyyün Kerden-i Ḫaṭā-i Felāsife-i İlāhiyyūn Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü5.58a, H2-1.51b, N.49b / Beyān-ı Aḥvāl-i Felāsife-i İlāhiyyūn Ü1.35b

[4033] maᶜlūm ola kï: Ü1'de yok

[4034] ḳaṭᶜiyyeye: Ü1.35b / ḳaṭᶜiyye Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü3.44a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.52a, N.49b

[4035] kendülerden muḳaddem: Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü3.44a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.52a, N.49b / muḳaddemā Ü1.35b

[4036] ictihādı anlardan ziyāde itmekle: Ü1'de yok

[4037] küfriyyāt u tezyīfātlarını: Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü3.44a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.52a, N.49b / küfriyyātını Ü1.35b

[4038] bunlar daḫi: Ü1'de yok

[4039] ᶜamel: Ü2.36a, Ü3.44a, İ2.49b, H2-1.52a / T, L, Ü5'de yok

[4040] [[kï üç mes'elesinde …. fısḳ lāzım gelmişdür]]: Ü2.36a, T.63a, L.48b, Ü3.44a, İ2.49a, Ü5.58a, H2-1.52a, N.49b / üçünden küfr yedisinden bidᶜat lāzım geldi Ü1.35b

ḥaşr-ı ecsāddur[4041]. Ve birisi daḫi[4042] ḳıdem-i ᶜālemdür. Ve birisi daḫi Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri[4043] ancaḳ külliyyātı ᶜālimdür ḥāşā şümme ḥāşā cüz'iyyātı ᶜālim degil didükleridür. Ḳıdem-i ᶜālem ve nefy-i ḥaşr bābında kelimāt-ı felāsife żaᶜf-ı küllī üzre olduġına işāret içün Cālinūs tevaḳḳuf itmişdür. Tevaḳḳuf u tereddüd felāsifenüñ aḳvāl-i żaᶜifesi delīl olmaġa ḳābil degildür. Ġāyet żaᶜīfdur dimege işāretdür ve bunlara bir büyük ᶜayb u naḳīṣe[4044] daḫi budur kï Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerinüñ[4045] vaḥdāniyyetini bildükden_ṣoñra ekşerī maḫlūḳ fāᶜil-i mü'eşşir didükleridür. Ve bidᶜatlerinden birisi daḫi vāḥidden yine vāḥid ṣādır olur ziyāde ṣādır olmaḳ muḥāldür didükleridür. Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri bi-lā-vāsıṭa evvelā ᶜaḳl-ı evveli ḫalḳ eyledi ᶜaḳl-ı evvelden ᶜaḳl-ı ṯānī ve bir nefs ve felek-i aᶜlā ṣādır oldı didükleri bir beyhūde sözdür kï taᶜbīr olınmaz. Zīrā Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri evvel ḫalḳ eyledügi ᶜaḳl-ı evveldür andan_ṣoñra felek ṣādır oldı dimek eflāk ḳadīmdür dimege münāḳıż iken bu maḳūle hezeyānı irtikāb eylediler. Ve bu tenāḳużdan ġayrı vāḥidden yine vāḥid ṣādır olur ziyāde ṣādır olmaḳ muḥāldür dirken fāᶜil-i ḥaḳīḳī ve ḳādir-i muṭlaḳ olan Rabbü'l-ᶜālemīnden ancaḳ ᶜaḳl-ı evvel ṣādır oldı diyüp ᶜaḳl-ı evvel daḫi vāḥid iken ᶜaḳl-ı vāḥidden üç nesne ṣādır oldı didiler. Eger vāḥidden ziyāde ṣādır olmaḳ muḥāl olsa ᶜaḳl-ı evvel vāḥid iken nice üç nesne ṣādır olurdı? Ve ᶜaḳl-ı evvelden üç nesne ṣādır olduġını ᶜāḳil olan nice tekellüm ider kï iki nesne[4046] veya dört ya daḫi artuḳ eksik nesne ṣādır olmayup üç nesne ṣādır oldı dimek maḥż taḥakküm idügi ẓāhir ü mütebādirdür. Ve sā'ir aḳvāl-i żaᶜifeleri daḫi kütüb-i kelāmiyyede tezyīf ü ibṭāl olınmışdur.]][4047]

[125] Naẓm[4048]

[Fāᶜilātün mlefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

[4041] ḥaşr-ı ecsād: Ü2.36a, Ü3.44a, İ2.49b, H2-1.52a, N.50a / ḥaşrdur T.63b, L.49a, Ü5.58a

[4042] daḫi: Ü2.36a, Ü3.44a, H2-1.52a, N.50a / T, L, İ2, Ü5'de yok

[4043] ḥażretleri: Ü5.58b / diğer nüshalarda yok

[4044] naḳīṣe: Ü2.36a / naḳīża T.63b, L.49a, Ü3.44b, İ2.49b, Ü5.58b, H2-1.52a, N.50a; (Ü5'de metin içinde bu ifade "naḳīża" olarak yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "naḳīṣe" olarak düzeltilmiş.)

[4045] ḥażretlerinüñ: Ü5.58b / ḥażretinüñ Ü2.36a, T.63b, L.49a, Ü3.44b, İ2.49b, H2-1.52a, N.50a

[4046] nesne: Ü2.36b, L.49b, Ü3.44b, İ2.49b, H2-1.52b, N.50a / T, Ü5'de yok

[4047] [[Ve bu ṭā'ifede ḳalan baḳiyye-i kelimāt-ı küfriyyenüñ …. kütüb-i kelāmiyyede tezyīf ü ibṭāl olınmışdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4048] Naẓm: İ2.50a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

فکر بیهوده خدای دل زدردیکرکن — Fikr-i beyhūde ḥod ey dil zider dīger-i kun

درد عاشق نشود به بمداد ای حکیم — Derd-i ᶜāşiḳ neşeved bih beimdād ey ḥekīm[4049]

دائم محنتست مکر یار شود فضل خدا — Dā'im miḥnetest meger yār şeved faẕl-i Ḫudā

ورنه آدم نبرد صرفه شیطان رجیم — Ver ne ādem nebered ṣarfe-i şeyṭan-i racīm[4050]

[Neşr] [[Ve Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri ᶜilm-i şerīfinden bir nesne ḫāric degildür gerek cüz'iyyāt ve gerek külliyyāt "قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا"- *"ḳad eḥāṭa bi-kulli şey'in ᶜilmā"*[4051] āyeti şāhid-i ᶜādildür.]][4052] Ve bu zümre egerçï emr-i[4053] meᶜāda fi'l-cümle iḳrār eylediler. Lâkin ḥaşr-ı ecsādı inkār ile küfri[4054] irtikābdan ḫalāṣ olamadılar. [[Bu felāsife-i İlâhiyyūnuñ aḳvāli ẕikr olınan yigirmi mes'eleden ġayrısı şerᶜ-i şerīfe muḫālif degil iken melāḥide ṭā'ifesi ġāyet ḫabāṯet ü ḍalāletlerinden beyne'l-uᶜḳalā' ve enbiyā' vü evliyā' ol merdūd olan ṭavā'ife tābiᶜ oldılar.]][4055] Zehī ḫusrān beyne'l-buṭlāndur[4056].

[126] Naẓm[4057]

[4049] "*Ey gönül beyhude (boş) fikri (düşünceyi) kapından uzaklaştır; Ey hekim! Aşığın derdi imdat istemek değildir*."

[4050] "*Allah'ın fazl u bereketi olsa da bu dünya mihnet dünyasıdır / Yoksa Adem kovulmuş Şeytan'ın tuzağına yem olur muydu?*"

[4051] "*Allah, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Allah'ın emri bunlar arasından inip durmaktadır ki, Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve **Allah'ın her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz***." (Talak: 12)

[4052] [[Ve Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri …. şāhid-i ᶜādildür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4053] emr-i: Ü1.35b, Ü2.36b, L.49b, Ü3.44b, İ2.60a, H2-1.52b, N.50a / T, Ü5'de yok

[4054] küfri: Ü2.36b, T.64a, L.49b, Ü3.44b, Ü5.59b / küfre Ü1.35b, İ2.60a, H2-1.52b, N.50a

[4055] [[Bu felāsife-i İlāhiyyūnuñ aḳvāli …. merdūd olan ṭavā'ife tābiᶜ oldılar]]: Ü2.36b, T.64a, L.49b, Ü3.44b-45a, İ2.50a, Ü5.59b, H2-1.52-53a, N.50a / Yigırmi mes'eleden ġayrı cevābları şerᶜ-i şerīfe mutābıḳ iken melāḥide-i muḍillīn şerᶜ-i şerīfe mutābıḳ olan cevāblarını aḫẕ itmedüklerinden māᶜadā ḳudemā-i felāsifenüñ mühmelātını meẕheb ittiḫāẕ itdiler Ü1.35b

[4056] zihī ḫusrān beyne'l-buṭlāndur: Ü1'de yok

[4057] Naẓm: İ2.50a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜīlü feᶜūl]

بی بهره کسی که چشمهٔ اب حیات	Bī-behre kesī kï çeşme-i āb-i ḥayāt
بکذارد و رو نهد بسوی ظلمات	Begzāred u rū nehed besū-yı ẓulumāt[4058]

[Neşr] Ve emr-i meᶜādda bunlaruñ[4059] daḫi[4060] bu maḳūle ḫaṭāları olıcaḳ meᶜāda müteᶜalliḳ olan aḳvāl-i ṣaḥīḥalarını beyān lāzım oldı. Tā kï ol bābda daḫi ḥaḳḳ-ı ṣarīḥe iᶜtiḳād sebeb-i necāt ve bāᶜiṣ-i derecāt ola.

Taᶜrīf Kerden-i Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān Ḥaḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād[4061]

Maᶜlūm ola kï ḥükemā zümresi nice esfār-ı kibār yazup taḥḳīḳinde ᶜāciz olduḳları mebde' ü meᶜād emrini Ḥaḳ teᶜālá evżaḥ-ı vücūh üzre beyān u ᶜayān[4062] buyurmışdur[4063]. Ḳavluhu teᶜālá[4064] "وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ"- *"Ve huve'l-leẕī yebdeʾu'l-ḫalḳa ṯumme yuᶜīduhu"*[4065]. Ve ᶜālemüñ fenāsı ḥudūṯın müteferriᶜdür. Ḥudūṯı ṯābit olıcaḳ fenāsı daḫi ṯābit olur ve illā fe-lā[4066]. Pes maᶜlūm ola kï felāsife ve ehl-i milletden cemīᶜ-i muḥaḳḳıḳīn ü munaṣṣıfīn[4067] ve ᶜuḳalā-yı ġayr-ı mutaᶜaṣṣıbīn

---

[4058] "*Âb-ı hayât çeşmesini bırakıp zulumat tarafına yönelen kişi nasipsizdir*"

[4059] Ve emr-i meᶜādda bunlaruñ: Ü2.36b, T.64a, L.49b, Ü3.44b, İ2.50a, Ü5.59b, H2-1.52b, N.50a / ve İlāhiyyūnuñ emr-i meᶜāda Ü1.35b

[4060] daḫi: Ü1'de yok

[4061] Taᶜrīf Kerden-i Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān Ḥaḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād: Ü3.45a / Taᶜrīf Kerden-i Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād Ü2.36b, H2-1.53a, N.50b / Taᶜrīf Kerden-i Ḫˇāce-i Cihān Ḥaḳīḳat-ı Mebde' ü Meᶜād T.64a, L.49b / Beyān Kerden-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-i Mebde' ü Meᶜād Ü1.35b, İ2.50a

[4062] u ᶜayān: Ü1'de yok

[4063] buyurmışdur: itmişdür Ü1.35b

[4064] ḳavluhu teᶜālá: Ü1.35b / Diğer nüshalarda yok

[4065] "***O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır***. *Bu, O'na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce ve eşsiz sıfatlar O'nundur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*." (Rûm: 27)

[4066] ve illā fe lā: Ü1'de yok

[4067] muḥaḳḳıḳīn u munaṣṣıfīn: Ü2.36b, T.64b, L.49b, Ü3.44b, Ü5.59b, H2-1.53a / muḥaḳḳıḳīn-i munaṣṣıfīn Ü1.36a, İ2.50a, N.50b

meᶜāduñ ḥaḳ idügine ıṭbāḳ u[4068] ittifāḳ itmişlerdür lâkin[4069] keyfiyyetinde iḫtilāf itmişlerdür. Ve emr-i meᶜādı[4070] inkār iden zümrenüñ ḳaṭᶜā ᶜilm ü fehm ve ᶜaḳl u naẓar ile münāsebetleri yoḳdur erāẕil-i felāsifedendür[4071] ve cehele-i[4072] eṭıbbā-i Ṭabīᶜiyyūn fāᶜili mizāc-ı ṭabāyiᶜ zuᶜm idüp ḳıvām-ı rūḥ mizāca mevḳūf ẓann eylediler. Ve[4073] bunlar eṣnāf-ı ṭavā'ifüñ ġāyet_ile cehele-i erāẕili ve baḥṣ u naẓardan ġāfil hemec-i[4074] bīidrāk olanlaruñ şöyle esāfilidür kï nevᶜ-i insān cemīᶜ ḥayvanāt_ile imtizāc-ı ṭabāyiᶜde yeksān iken ve insānda olan aᶜżānuñ cümlesi sā'ir ḥayvānāt-ı behāyimde mevcūd iken belkï ᶜömr-i ṭavīlde ḳuvvet-i mizācda ve şecāᶜatde ve sürᶜat-i ḥareketde ve baᶜżı ḥuṣūṣda insāndan aġleb ü aḳvá fīl ve esed ve maymun ve kerkes[4075] gibi nice ḥayvānāt[4076] var iken ve rūḥ-ı cismānī ve ḥayvānī kï buḫār-ı laṭīf didükleri [4077] ḥarāret ḳalbden ᶜurūḳ-ı żavārib ile eṭrāf-ı bedene münteşir olup ḥiss ü ḥareket ve ḳıvām-ı mizāc-ı ṭabīᶜat ol buḫār-ı[4078] laṭīf ile ḥāṣıl olur. Eger insānda daḫi buḫār-ı laṭīf olan rūḥ-ı ḥayvāndan ġayrı bir rūḥ daḫi[4079] yoḳ[4080] imiş ise[4081] insān daḫi sā'ir ḥayvānāt gibi nuṭḳ ve[4082] ᶜilm ü ᶜaḳldan ḫālī olurdı. Zīrā rūḥ-ı ḥayvānī olan buḫār sebeb-i [[nuṭḳ u[4083] ᶜaḳl olaydı her rūḥ-ı ḥayvānīsi olan sā'ir ḥayvānātuñ daḫi]][4084] nuṭḳ u ᶜaḳlı olur_idi. Pes

[4068] ıṭbāḳ u: Ü1'de yok
[4069] itmişlerdür lâkin: Ü2.36b, T.64b, L.50a, Ü3.44b, İ2.50a, Ü5.59b, H2-1.53a, N.50b / idüp Ü1.36a
[4070] meᶜādı: Ü2.36b, T.64b, L.50a, Ü3.44b, İ2.50a, Ü5.59b, H2-1.53a, N.50b / meᶜāda Ü1.36a, İ2.50a
[4071] erāzil-i felāsifedendür: Ü1'de yok
[4072] cehele-i: Ü1.36a, L.50a, Ü3.45a, İ2.50b, N.50b / cümle-i Ü2.36b, T.64b, H2-1.53a / cümle Ü5.60a
[4073] ve: Ü1'de yok
[4074] hemec-i: Ü1.36a, L.50a, Ü3.45a, Ü5.60a, H2-1.53a, N.50b (Ü5'de metin içinde bu ifade "hemec" olarak yazılımış olup sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilerek derkenarda "ve aḥmaḳ" şeklinde yazılmış.) / hīç Ü2.36b, T.64b, İ2.50b
[4075] ve kerkes: Ü1'de yok
[4076] ḥayvānāt Ü1.36a / ḥayvān Ü2.37a, T.64b, L.50a, Ü3.45a, İ2.50b, Ü5.60a, H2-1.53a, N.51a
[4077] ve rūḥ-ı cismānī ve ḥayvānī kï buḫār-ı latīf didükleri : T.65a / ve rūḥ-ı cismānī ve ḥayvāniyye buḫār-ı latīf didükleri Ü5.60a / cismānī-i ḥayvānī didükleri buḫār-ı laṭīf kï Ü1.36a, Ü2.37a, Ü3.45a, İ2.50b, H2-1.53a, N.51a / cismānī ve ḥayvānī didükleri buḫār-ı laṭīf kï L.50a
[4078] buḫār-ı: Ü1.36a, Ü2.37a, Ü3.45b, İ2.50b, H2-1.53b, N.51a / T, L, Ü5'de yok
[4079] buḫār-ı latīf olan rūḥ-ı ḥayvāndan ġayrı bir rūḥ daḫi: Ü1.36a, İ2.50b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok
[4080] yoḳ: Ü1.36a, Ü2.37a, T.65a, L.50a, Ü3.45b, İ2.50b, H2-1.53b, N.51a / yoġ Ü5.60a
[4081] imiş ise: Ü1.36a, Ü2.37a, T.65a, L.50a, Ü3.45b, İ2.50b, H2-1.53b, N.51a / olsaydı Ü5'de bu ifade metin içinde "imiş ise" olarak yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple ok işareti çekilerek derkenarda "olsaydı" şeklinde düzeltilmiş.
[4082] ve: Ü1'de yok
[4083] ve: Ü5'de yok
[4084] [[nuṭḳ u ᶜaḳl olaydı … sā'ir ḥayvānātuñ daḫi]]: Ü2'de bu kısım yok

beyne'l-ḥayvānāt insān nuṭḳ ve[4085] ᶜaḳl u maᶜrifet ile mevṣūf olup sā'ir ḥayvānātuñ anuñla muttaṣıf olmaduġından ṣābit oldı kï insānda ḥayvān ile müşterek olduġı rūḥ-ı ḥayvānīden[4086] ġayrı bir mebde'-i nuṭḳ ve ᶜaḳl u maᶜrifet vardur kï ol maḥżā insān-ı ᶜālīşāna maḥṣūṣ olan ᶜirfān-ı Rabbānī ve rūḥ-ı insānīdür kï "قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي"-"*Ḳuli'r-rūḥu min emri Rabbī*"[4087] feḥvāsınca "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي"–"*Ve nefaḫtu fīhi min rūḥī*"[4088] muḳtezāsınca bilāvāsıṭa maḥż emri'llâh ile maḫlūḳ olmaġla Ḥaḳ teᶜāláya mensūb olan rūḥ-ı İlâhīdür kï beyne'l-ḥayvānāt insān anuñla mümtāz u serefrāz olmışdur. Lâkin ekṣer-i nās bu maᶜnādan bīḫaberdür[4089].

[127] Naẓm[4090] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

خویش را نشناخت مسکین آدمی	Ḫˇīş rā neşnāḫet miskīn ādemī
از[4091] فزونی آمد وشد درکمی[4092]	Ezfuzūnī āmed u şud derkemī[4093]
خویشتن را آدمی ارزان فروخت	Ḫˇīşten rā ādemī erzān furūḫt
بود اطلس خویش را بردلق دوخت	Būd aṭlas ḫˇīş rā berdalḳ-i dūḫt[4094]

[4085] ve: Ü1'de yok

[4086] ḥayvānīden: Ü1.36b, Ü2.37a, L.50a, Ü3.45b, İ2.50b, H2-1.53a, N.51b / ḥayvāndan T.65a, Ü5.60b

[4087] "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar.* ***De ki: 'Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir****. Size pek az ilim verilmiştir.*'" (İsrâ: 85)

[4088] "*Onu düzenleyip* ***içine ruhumdan üflediğim zaman****, onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin)" demişti.*" (Hicr: 29)

[4089] lâkin ekŝer-i nās bu maᶜnādan bī-ḫaberdür: Ü1.36b / Diğer nüshalarda yok

[4090] Naẓm: Ü1.36b / Beyt İ2.51a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Mevlânâ^ya aittir [Bk. Mevlânâ, Mesnevî, C. 3, B. 1000-1001 http://www.masnavi.net/2/10/tur/3/1000/ Erişim tarihi: 18.06.2020]

[4091] از – ez: İ2.51a / ار Ü1.36b

[4092] کمی – kemī: Ü1.36b / بکی İ2.51a

[4093] "*Zavallı insan kendini tanımadı (bilemedi); Fazlalıktan (artıdan) eksikliğe doğru gitti (indi).*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 3, s.570; Derya Örs-Hicâbî Kırlangıç, Mesnevî-i Maᶜnevî, C. 3, s. 341]

[4094] "*İnsanoğlu kendini ucuza sattı; Bir atlastı, kendini hırkaya yama yaptı.*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 3, s.570; Derya Örs-Hicâbî Kırlangıç, Mesnevî-i Maᶜnevî, C. 3, s. 341]

[Neşr] [[**Pes insānuñ ḥayvānātdan** nuṭk u ᶜaḳl ile imtiyāzı <ẓāhir ü bāhir iken mebde-i ᶜaḳl u nuṭk ve sebeb-i imtiyāz>[4095] olan rūḥ-ı maḫṣūṣ-ı insāniyyeyi fikr ü mulāḥaẓa itmeyüp ḫuffāş ᶜaḳl-ı ḳāṣırları şems-i rūḥ-ı insānī ile deycūr-ı ẓulmet ü ṭabīᶜat bābında şafaḳ miṣāl ḫūn-ı mizācdan tevellüd idüp cemīᶜ ḥayvānātda mevcūd olan rūḥ-ı cismānīden ġayrı nesneyi idrāk idemedükleri sebebden insānda mevcūd olan ancaḳ sā'ir ḥayvānātda olan rūḥ-ı ḥāyvānīden ẓann idüp ol rūḥ-ı ḥayvānī_kï mizāc-ı ṭabāyiᶜden mütevelliddür mevt ile mizāc-ı fāsid olıcaḳ ol rūḥ-ı ḥayvānī yanınca fāsid olup maᶜdūm olıcaḳ yine **nice iᶜāde olınur**]][4096] diyüp[4097] zümre-i felasife[4098] rūḥ-ı insānīyi[4099] taᶜaḳḳul itmedükleri ecilden [[bu ḥayret ve bu şübhe ile ᶜaḳılları yetişmemegin inkār itdiler. Bunlar felāsifenüñ ġāyet aḥmaḳ ve cāhilleridür. Zīrā kï ẕikr olınan maᶜnā-yı ṣarīḥi tefekkür itmekle]][4100] beyne'l-ᶜuḳalā[4101] cehl ü ḥamāḳat ve beyne ehlü'l-edyān küfr ü ḍalālet ile mevṣūf olup[4102] müstaḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb-ı ebedī oldılar. [[İmdi ey ᶜāḳil ü dānā maᶜlūmuñ oldı_ḳï münkir-i ḥaşr olan cāhilān-ı ġāfilānuñ sebeb-i ḍalāletleri mizāca tābiᶜ olan rūḥ-ı ḥayvānīden ġayrı mebde'-i nuṭḳ u ᶜaḳl olan rūḥ-ı insānīyi bilmedükleri cehāletleri imiş ve bu gürūh-ı mekrūhuñ menşe'-i ḍalāletleri maḥż-ı inkār u cehālet olup <bir ṭā'ife-i ḳalīle ve fırḳa-i ẕelīle olduḳlarından mā-ᶜadā>[4103] meẕheblerini iṡbāta[4104] inkār u ᶜināddan ġayrı bir ḥüccet ü burhānları olmamaġla cemīᶜ ᶜuḳalā vü milliyyīn ve ezkiyā'-i Müslimīn mā-beyninde kiẕb ile benī Ādem nevᶜini aldayup bir ḥīle ile mālını elinden almaġa saᶜy ile meşhūr olup inkārdan ġayrı ḥücceti olmayan ṭā'ife-i ḳalīlenüñ ḳavilleri bāṭıl idügi ẓāhirdür. İmdi ey ᶜāḳil-i müte'emmil ol kiẕb ü ḫudᶜa ve ḍalālet ü cehālet ile ᶜinād u inkārdan ġayrı delīl

---

[4095] <ẓāhir ü bāhir ... sebeb-i imtiyāz>: Ü2.37a, L.50b, Ü3.45b, İ2.51a, H2-1.53b, N.51b/ T, Ü5'de yok
[4096] [[Pes insānuñ ḥayvānātdan ... nice iᶜāde olınur diyüp]: Ü1'de bu kısım yok
[4097] diyüp: Ü2.37a, T.65b, L.50b, Ü3.45b, İ2.51a, Ü5.60b, H2-1.54a, N.51b / ve Ü1.36b
[4098] zümre-i felāsife: Ü1.36b / Diğer nüshalarda yok
[4099] insānīyi: Ü2.37a, T.65b, Ü3.46a, İ2.51a, Ü5.60b, H2-1.54a, N.51b / insānīye L.50b / insānı Ü1.36b
[4100] [[bu ḥayret ve bu şübhe ile …. maᶜnā-yı ṣarīḥi tefekkür itmekle]]: Ü1'de bu kısım yok
[4101] beyne'l-ᶜuḳalā: Ü5'de yok
[4102] mevṣūf olup: Ü1.36b, İ2.51a, N.51b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[4103] <bir ṭā'ife-i ḳalīle …. olduḳlarından mā-ᶜadā>: H2-1.54a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5'de yok
[4104] iŝbāta: L'de yok

olmayan]][4105] bu[4106] ṭā'ife-i ḳalīle ve fırḳa-i ẕelīlenüñ [4107] şübhe vü inkārları var[4108] ve bu kemāl-i ṣadāḳat ve diyānet [[ü ᶜilm ü istiḳāmet ile maᶜrūf olup delā'il ü iżaḥāt ve āyāt-ı beyyināt]][4109] ile temessük[4110] iden ᶜāmme-i enbiyā vü evliyā ve ᶜuḳalā vü ezkiyānuñ taᶜyīn[4111] ü iḳrārları[4112] var. [[Sen_kï bunlaruñ mābeyninde tedebbür ü tefekkür idici bir mümeyyiz-i muḫtārsın[4113].]][4114] Saña ol şirẕime-i münkire-i ḳalīle[4115] dirler kï eger ḳavlumuz ile ᶜamel iderseñ fā'idesi budur ḳï[4116] iḥmāl-i[4117] tekālīf-i şerᶜiyyeden ve eṣḳāl-i[4118] ᶜibādāt-ı marżiyyeden ve meşaḳḳat-i namāz u rūzeden berī olup behāyim vār ekl ü şürb ü cimāᶜ ve cemᶜ-i[4119] emvāl idersiñ[4120] dirler. Ve bu ᶜāmme-i enbiyā vü evliyā ve kāffe-i ᶜuḳalā vü ezkiyā dirler kï ḳażiyyenüñ[4121] meṣeli şuña beñzer kï bir misāfir meşaḳḳat-i sefer ve kemāl-i cūᶜ ile ṭaᶜāma kemāl[4122] mertebe meyli var iken birḳaç rūstā'ī eblehān güzer-gāhlarında vāfir ḥelvā ve[4123] ḳaymaḳ bulup tenāvül iderken ol misāfire[4124] sen_de şu nefāyisden[4125] ḳoma[4126] tenaᶜum eyle didükleri ḥālde[4127] bir ṭıfl-i ṣaġīr [4128] bunlara dise kï siz bu ṭaᶜāmdan ne

---

[4105] [[İmdi ey ᶜāḳil ü dānā maᶜlūmuñ oldı_ḳï …. inkārdan ġayrı delīl olmayan]]: Ü1'de bu kısım yok
[4106] bu: Ü1.36b / Diğer nüshalarda yok
[4107] ṭā'ife-i ḳalīle ve fırḳa-i ẕelīlenüñ: Ü1.36b / ṭā'ife-i ḳalīlenüñ Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, Ü5.61a, H2-1.54a, N.52a
[4108] var: Ü1.36b, Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, H2-1.54a, N.52a / vardur T.66a, Ü5.61a
[4109] [[ü ᶜilm ü istiḳāmet ile maᶜrūf olup delā'il ü iżaḥāt ve āyāt-ı beyyināt]]: Ü1'de bu kısım yok
[4110] temessük: Ü1.36b, İ2.51b, H2-1.54b, N.52a / temessükāt Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, Ü5.61b
[4111] taᶜyīn: Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / taᶜayyün Ü1.36b
[4112]iḳrārları: Ü1.36b, İ2.51b, N.52a / iḳrārı Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, Ü5.61b, H2-1.54b
[4113] muḫtārsın: Ü2.37b, Ü3.46a, İ2.51b, H2-1.54b, N.52a / mümtāzsın T.66a, L.51a, Ü5.61b
[4114] [[Sen_kï bunlaruñ mābeyninde … bir mümeyyiz-i muḫtārsın]]: Ü1'de yok
[4115] -i ḳalīle: Ü1.36b, İ2.51b, N.52a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[4116] ḳavlumuz ile ᶜamel iderseñ fā'idesi budur ḳï: Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / bizüm ḳavlümüz ile ᶜamelüñ fāyidesi Ü1.36b
[4117] iḥmāl-i: Ü1.36b, Ü2.37b, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, H2-1.54b, N.52a / icmāl-i T.66a, Ü5.61b
[4118] eṣḳāl-i: Ü1.36b, Ü2.37b, Ü3.46a, İ2.51b, H2-1.54b, N.52a / intiḳāl-i T.66a, L.51a, Ü5.61b
[4119] cemᶜ-i: Ü1.36b, İ2.51b, H2-1.54b, N.52a / belᶜ-i Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, Ü5.61b
[4120] idersiñ: Ü1.36b / idersin Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a
[4121] ḳażiyyenüñ: Ü2.37b, T.66a, L.51a, Ü3.46a, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / bu ḳışṣanuñ Ü1.36b
[4122] kemāl: Ü1.36b, İ2.51b, N.52a / tamām Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, Ü5.61b, H2-1.54b
[4123] ḥelvā ve: Ü1.37a, Ü2.37b, L.51a, Ü3.46b, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / T, Ü5'de yok
[4124] misāfire: Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, İ2.51b, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / misāfir Ü1.37a
[4125] nefāyisden: Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / niᶜamdan Ü1.37a
[4126] ḳoma: Ü2.37b, L.51a, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[4127] didükleri ḥālde: Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a / dir iken Ü1.37a
[4128] ṭıfl-ı ṣaġīr: Ü1.37a / oġlancuḳ Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a

yürekle yirsiz kï[4129] [[şimdi bu ḳaymaġa bir efʿī gelüp bir miḳdār yidükden_ṣoñra zehrini içine ḳuṣdı ve bu ḥelvāyı ise birḳaç kemendci tātūleci ḫırsızlar tātūle ḳatmışlar imiş.]][4130] [[Sizden evvel birḳaç ġāfil kimseler yimekle helāk oldılar ben gördüm didükde ol rūsṭā'ī eblehān ol yılanuñ içine ḳuṣduġını biz görmedük <ve tātūleye ʿaḳlumuz vāṣıl olmadı biz yirüz sen de tenaʿum eyle bizüm ʿaḳlumuz yetişmedi didügümüze taḳlīd iderseñ>[4131] fā'idesi budur kï açlıḳ iḥmālinden ḳurtılup tenaʿum ṣafāsına vāṣıl olursın[4132] diseler ʿāḳil olan tenāvül itmemek gerek. Maḥall-i iḥtiyāṭ olmaġın bir ḳaç eblehüñ söziyle kendüyi ol helāk iḥtimāli olan varṭaya ilḳā itmek muḥāl iken]][4133] ya bu ḳadar [4134] bīḥad u bīḳıyās enbiyā vü evliyā ve ʿuḳalā-yı nās[4135] ḥaḳ üzre şehādet eyleseler kï[4136] ol ṭaʿām bilāşübhe mesmūmdur tenāvül idenlerden nice kimesne[4137] helāk olduġını biz gördük diseler [[ḫuṣūṣan bu mülküñ pādişāhı bu mesmūm ṭaʿāmı yimeyenlere[4138] seferlerini tamām itdükde nice iḥsānlar ideyim diyü vaʿdeler[4139] eylemişdür[4140] diseler]][4141] ānı yimek degil ol cānibe naẓar bile ḳılmaz[4142] [[ḫavf-ı helāk iḥtimāliyle leẕẕet-i tenāʿumdan geçüp saña ḫaber viren bir ṭıfl ise de ānı

[4129] siz bu ṭaʿāmdan ne yürekle yirsiz kï: Ü1'de yok

[4130] [[şimdi bu ḳaymaġa bir efʿī gelüp …. ḫırsızlar tātūla ḳatmışlar imiş]]: Ü2.37b, T.66b, L.51a, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.61b, H2-1.54b, N.52a-b / şimdi birḳaç kemendci ve tātūleci bu ḥelvaya tātūle ḳatmışlardur ve ḳaymaġa bir efʿī zehrini ḳuṣdı dise bu ṭıfl-ı ṣaġīrüñ kelāmını taḥḳīḳ menzilesine tenzīl idersin Ü1.37a

[4131] <ve tātūleye ʿaḳlumuz vāṣıl olmadı …. didügümüze taḳlīd iderseñ>: Ü2.37b, Ü3.46b, İ2.52a, H2-1.54b, N.52b / tātūle nedür biz ānı bilmezüz ve ʿaḳlumuz yetişmedi ve yetişmez biz anları yirüz eger bize taḳlīd idüp yirseñ T.66b / tātūleye ʿaḳlumuz yetişmedi ve vāṣıl olmadı biz yirüz sen de tenaʿum eyle bizüm ʿaḳlumuz yetişmedi didügümüze taḳlīd iderseñ L.51b / tātūle nedür biz ānı bilmezüz ve ʿaḳlumuz yetişmedi biz anları yirüz eger bize taḳlīd idüp yirseñ Ü5.62a

[4132] olursın: Ü2.37b, Ü3.46b, İ2.52a, H2-1.54b, N.52b / olursıñ T.66b, L.51b, Ü5.62a

[4133] [sizden evvel birḳaç ġāfil …. ol helāk iḥtimāli olan varṭaya ilḳā itmek muḥāl iken]: Ü2.37b, T.66b, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.54b, N.52b / bu ṭıfl-ı ṣaġīruñ kelāmını taḥḳīḳ menzilesine tenzīl idersin Ü1'de bu kısım yok

[4134] bu ḳadar: Ü1.37a / ol ṭaʿāmuñ bu vech ile mesmūm olduġına Ü2.37b, T.66b, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.55a, N.52b

[4135] ʿuḳalā-yı nās: Ü1.37a, Ü2.37b, Ü3.46b, İ2.52a, H2-1.55a / ʿuḳalāya nās T.66b, Ü5.62a / ʿuḳalāya L.51b

[4136] ḥaḳ üzre şehādet eyleseler kï : Ü1'de yok

[4137] nice kimsene: Ü2.37b, T.66b, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.55a, N.52b / nicesi Ü1.37a

[4138] yimeyenlere: Ü2.37b, Ü3.46b, İ2.52a, H2-1.55a, N.52b / yiyenlere T.66b, L.51b, Ü5.62a

[4139] vaʿdeler: Ü2.38a, T.66b, L.51b, Ü3.46b, Ü5.62a / vaʿde İ2.52a, H2-1.55a, N.52b

[4140] eylemişdür: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, Ü5.62a, H2-1.55a / eyledi İ2.52a, N.52b

[4141] [[ḫuṣūṣan bu mülküñ pādişāhı …. vaʿdeler eylemişdür diseler]]: Ü1'de bu kısım yok

[4142] naẓar bile ḳılmaz: Ü2.38a, Ü5.62a / naẓar bile ḳılmazsın T.67a, Ü3.46b, İ2.52a / naẓar bile ḳılmazsıñ H2-1.55a, N.52b / bile naẓar ḳılmazsın L.51b / nigerān daḫi olınmaz Ü1.37a

ekle hücūm ü iḳdām eylemezsin[4143]]][4144] ol ṭıfluñ kelāmını yaḳīn-i tām menzilesine tenzīl idersin[4145]. Pes bir[4146] iki ṭabīb ü müneccim nāmında olan[4147] cehelenüñ[4148] inkāra rāciᶜ sözleri_ile[4149] bu ḳadar ṣādıḳīn-i keşīrīnüñ delīl-i ḳaṭᶜī ile iṣbāt itdükleri iḳrārlarını[4150] müşāhede ider iken [4151] ᶜāḳil olan ḥāşā kendüyi varṭa-i helāk-ı ebediyyeye nice[4152] ilḳā ider. Ve[4153] bu ṭā'ife şöyle münkirīn-i ġāfilūndur kï bunlaruñ [4154] ḥaḳḳında "وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ" -*"Ve le-taᶜlemenne nebeʾehu baᶜde ḥīn"*[4155] vāriddür[4156] .

[128] Naẓm[4157]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜilün feᶜūl]

امروز بدان مصلحت خویش که فردا İmrūz bedān maṣlaḥat-i ḫ̬ᵛīş kï ferdā

دانی و پشیمان شوی و سود ندارد Dānī u peşīmān şevī u sūd nedāred[4158]

[4143] eylemezsin: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, H2-1.55a, N.52b / itmezsin Ü5.62a

[4144] [[ḫavf-ı helāk iḥtimāliyle …. hücūm ü iḳdām eylemezsin]]: Ü1'de bu kısım yok

[4145] ol ṭıfluñ kelāmını yaḳīn-i tām menzilesine tenzīl idersin: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.55a / Ü1'de bu ifade Dip. No. 2545'deki ifadenin devamında "bu ṭıfl-ı ṣaġīrüñ ṭıfluñ kelāmını taḥḳīḳ menzilesine tenzīl idersin" şeklinde geçmektedir.

[4146] bir: Ü1'de yok

[4147] nāmında olan: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, Ü5.62a / nāmına Ü1.37a, İ2.52a, H2-1.55a, N.52b

[4148] cehelenüñ Ü1.37a / cāhillerüñ Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.55a

[4149] kelāmlarıyla Ü1.37a / sözleri_ile Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, Ü5.62a, H2-1.55a / sözi ile İ2.52a

[4150] iḳrārlarını: Ü1.37a, Ü2.38a, Ü3.46b, H2-1.55a / iḳrārları T.67a, L.51b, İ2.52a, Ü5.62a,

[4151] müşāhede ider iken Ü1.37a / görürler_iken Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.46b, Ü5.62a, H2-1.55a / görür_iken L.51b, İ2.52a

[4152] olan ḥāşā kendüyi varṭa-i helāk-ı ebediyyeye nice: Ü1.37a / nice ᶜamel idüp kendüyi varṭa-i helāk-ı ebediyyeye Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.47a, İ2.52a, Ü5.62a, H2-1.55a

[4153] ve: Ü1'de yok

[4154] bunlar: Ü1.37a, Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.47a, İ2.52b, H2-1.55a / bunlaruñ Ü5.62b

[4155] "*Onun haberlerinin doğruluğunu bir süre sonra mutlaka öğreneceksiniz.*." (Sa'd: 88)

[4156] vāriddür: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.47a, H2-1.55a / vārid Ü5.62b / dinmişdür Ü1.37a, İ2.52b, N.52b

[4157] Naẓm: İ2.52b, Ü1.37a (Ü1'de söz konusu şiir "…لقد كنت فى غفلة"- "leḳad künte fī-ġafletin…" diye başlayan ayetten hemen sonra yer almaktadır) / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Kâşifī'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. İsmāᶜīl Ḥaḳḳı Bursevī, *Rūḥu'l-Beyān Fī-Tefsīri'l-Ḳur'ān*, C. 6, Suretu'ş-Şuᶜarā, Dāru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, s. 279; https://books.google.com.tr/books (18.06.2020)]

[4158] "*İşini bugün yap ki yarın (yaparsan) pişman olursun ve bir faydası olmaz*."

[Neşr] Ve āḫiretde bunlara dinür kï "لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ" *–"Leḳad kunte fī-ġafletin min hāẕā fe-keşefnā ᶜanke ġiṭāeke fe-beṣaruke'l-yevme'l-ḥadīd"*[4159] [[ve bir daḫi dinür kï[4160]: "أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ" - *"Elem ye'tikum neẕīr"*[4161] "قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ" - *"Ḳālū belā ḳad cā'enā neẕīrun fe-keẕẕebnā ve ḳulnā mā-enzele'llâhu min şey'in in entüm illā fī-ḍalālin kebīr"*[4162] "وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ" - *"Ve ḳālū lev-kunnā neseməᶜu ev naᶜḳilu mā-kunnā fī aṣḥābi's-saᶜīr"*[4163] ṣadaḳa'llâhu'l-ᶜaẓīm.]][4164] Ve felāsife-i İlâhiyyūn meᶜāduñ yalñuz rūḥānī olmasına ẕāhib olmışlardur. Rūḥ cevher-i basīṭ-i bāḳīdür fenā ḳabūl eylemez baᶜde'l-mevt ḳaṭᶜ-ı taᶜalluḳāt ile ᶜālem-i mücerredāta ᶜavdet[4165] ider lâkin beden baᶜde'l-mevt müteferriḳ ü münᶜādim olmaġla nice cemᶜ olur diyü şübhe vü inkār eylediler. Lâkin **Ebū ᶜAlī** baᶜżı mü'ellifātında[4166] meşelā ***Aḳsām-ı ᶜUlūm-ı Ḥikemiyye*** risālesinde ve ġayrīde ehl-i kelāmuñ[4167] didügi gibi didi_kï Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[4168] bedeni cemᶜe ḳādir olmaġla ḥaşr-i ecsāduñ ᶜaḳl_ile cevāzı ve naṣṣ-ı ḳāṭıᶜ ile vuḳūᶜı ṣābitdür dimişlerdür[4169]. Ve aḳvāl-i felāsifeyi naḳl itdügi baᶜżı kütübında inkār semtin daḫi[4170] göstermişdür. Allâhu aᶜlem. Mercūdur kï iḳrār semti kendünüñ iᶜtiḳādı ve inkār semti felāsifenüñ ḳavlini naḳl u tercüme ola ᶜālim-i

---

4159 "*(Ona) "Andolsun ki sen bundan gaflette idin. Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir" (denir).*" (Kaf: 22)

4160 ve bir daḫi dinür kï: Ü2.38a, L.51b, Ü3.47a, H2-1.55a, N.53a / ve daḫi dinür kï İ2.52b / ve diger āyet T.67a, Ü5.62b

4161 "*Neredeyse cehennem öfkeden çatlayacaktır! Oraya her bir topluluk atıldıkça oranın bekçileri onlara, **'Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?'** diye sorarlar.*" (Mülk: 8)

4162 "*Onlar da şöyle derler: "Evet, bize bir uyarıcı gelmişti. Fakat biz onu yalanlamış ve 'Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz' demiştik.*" (Mülk: 9)

4163 "*Yine şöyle derler: 'Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık.'* " (Mülk: 10)

4164 [[ve bir daḫi dinür kï … ṣadaḳa'llāhü'l-ᶜaẓīm]]: Ü1'de bu kısım yok

4165 ᶜavdet: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.47a, İ2.52b, Ü5.62b, H2-1.55a, N.53a / ᶜavd Ü1.37a

4166 baᶜżı mü'ellifātında: Ü1.37a, Ü2.38a, Ü3.47a, İ2.52b, H2-1.55b, N.53a / daḫi baᶜżı mü'ellifātında T.67b, Ü5.62b / mü'ellifātında daḫi L.52a

4167 kelāmuñ: Ü2.38a, T.67a, L.51b, Ü3.47a, İ2.52b, Ü5.62b, H2-1.55a, N.53a / kelām Ü1.37a

4168 Ḥażretleri: Ü5.62b / Diğer nüshalarda yok

4169 dimişdür Ü1.37b, Ü2.38a, Ü3.47a, İ2.52b, H2-1.55b, N.53a / dimişlerdür T.67a, Ü5.62b / dimişler L.52a

4170 daḫi: T.67b, L.52a, Ü5.62b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

Müslimden me'mūl olan budur kï[4171] ve **"الْعِلْمُ عِندَ اللهِ"**-*"el-ᶜilmu ᶜinde'llâh"*[4172] diye. Zīrā **İmām Yafiᶜī** buyururlar kï evāḫir-i ᶜömrinde Ebū ᶜAlī kelām-ı ḳadīmi ḥıfẓ idüp sene ṣemān ve ᶜişrīn ve rābiᶜ mi'ede Ramażān-ı şerīfinde vefāt eyledi. [[Ve felāsife-i İlâhiyyūnuñ meᶜād-ı eṣnāf-ı ḫalḳ ḥaḳḳında olan aḳvāli dört yüz yigirmi sekiz tāriḫinde felāsife-i Ṭabīᶜiyyūn aḳvālini ẕikr eṣnāsında beyān olınmışdur.]][4173] Ve baᶜżı mütekellimīn meᶜāduñ yalñuz cismānī olmasına ẕāhib oldılar ve[4174] bu ḳavl mütekellimīnden çoḳ kimsenüñ ḳavlidür. Şuña binā'en kï bunlar ḳatında nefs-i nāṭıḳa yaᶜnī rūḥ-ı insānī cevher-i mücerred idügi müsellem degildür belkï cism-i laṭīf-i sārī fi'l-bedendür. Lâkin nuṣūṣ-ı aḫbār-ı ṣaḥīḥada tecerrüdi cānibine şāhid çoḳdur. Ḫuṣūṣan[4175] *Nihāyetü'l-ᶜUḳūl*da muṣarraḥdur kï nüfūs-ı mücerredeye ẕāhib olmaḳ uṣūl-i İslāmiyyeden bir aṣla muḫālif degildür belkï ḳavād'id-i İslāmiyyeyi mü'eyyiddür. [[Ve iṣbāt-ı meᶜād ṭarīḳi şol vechile mübeyyen olur kï münkirīn şübhe ilḳā itmekden ḳalur dimişdür.]][4176] Ve ᶜulemā-yı İslāmdan cemᶜ-i ᶜaẓīm İmām Ġazzālī ve Ḥalīmī ve Kaᶜbī ve Rāġıb ve Debbūsī ve Muᶜammer-i Muᶜtezilī ve ekṣer-i ṣūfiyyūn ve İmāmiyyenüñ cumhūr-ı müte'aḫḫirīni ve Kerrāmiyye ve cumhūr ehl-i milel ḳatında meᶜād hem cismānī ve hem rūḥānīdür. Bu zümre ḥikmet ile şerīᶜātı cemᶜ itmişlerdür ve dimişlerdür kï insān fi'l-ḥaḳīḳa nefs-i nāṭıḳa didügümüz rūḥdur kï bir cevher-i mücerreddür. Mükellef ve muṭīᶜ vü ᶜāṣī ve müṣāb ü muᶜāḳab rūḥdur ve beden altıdur. Kemāl-i ᶜāmel bu ikisi ile olmışdur. Ve kemāl-i cezā daḫi ikisine[4177] taᶜalluḳ ider. Yalñuz birisi ḥaşr olsa cezāyı fāᶜilüñ baᶜżı görmek lāzım gelür ḳudretu'llâhuñ şumūline lāyıḳ fāᶜilüñ cümlesi cezā olınmaḳdur. İmdi ikisi daḫi ḥaşr olur.

[129] Naẓm[4178]

[4171] me'mūl olan budur kï: Ü2.38a, T.67b, L.52a, Ü3.47a, İ2.52b, Ü5.63a, H2-1.55b, N.53a / me'mūldur kï Ü1.37b

[4172] "*De ki: '**O bilgi, ancak Allah katındadır**. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım*." (Mülk: 26)

[4173] Ve felāsife-i İlāhiyyūnuñ …. aḳvālini ẕikr eṣnāsında beyān olınmışdur: Ü1'de bu kısım yok

[4174] ve: T.67b, Ü5.63a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4175] ḫuṣūṣan: Ü2.38a, T.67b, L.52a, Ü3.47a, Ü5.63a, H2-1.55b / ḫuṣūṣan kï Ü1.37b, İ2.53a, N.53b

[4176] [Ve iṣbāt-ı meᶜād …. şübhe ilḳā itmekden ḳalur dimişdür]: Ü1'de bu kısım yok

[4177] ikisine: Ü1.37b, Ü2.38b, L.52b, Ü3.47b, İ2.53a, H2-1.56a, N.53b / ikisine daḫi T.68a, Ü563b

[4178] Naẓm: İ2.53a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

فكردلرا نيك باتمكين كند — Fikr-i dilrā nīk bātemkīn kuned

كام جانرا چون شيرين كند — Kām-i cānrā çūn şīrīn kuned[4179]

شربت فكراربكام جان رسد — Şerbet-i fikr er bekām-i cān resed

جان شئ ان بماند تاابد — Cān-i şī-i ān bemāned tā ebed[4180]

[130] [Naẓm]

[[Olmaz ise ḥakīm eger kï ḥaşre ḳā'il

Sen söyle ṭabīb-i cānum ol maḫdūma

Dil mürde iken lebüñle oldı zinde

Şāhid bu yiter iᶜāde-i maᶜdūma]][4181]

[Neşr] Ve muḥkemāt-ı nuṣūṣ daḫi bu maᶜnāyı[4182] muᶜayyen ü mübeyyendür[4183]. Pes[4184] Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá[4185] ḥaşr-ı ḫalāyıḳı murād itdükde her rūḥuñ beden-i aṣlīsini ḫalḳ u cemᶜ idüp baᶜdehü rūḥ daḫi biiẕni'llâhi teᶜālá bedenine dünyādaki gibi taᶜalluḳ u taṣarruf ider. Ve insānuñ bedeninüñ eczā-yı aṣliyyesi müteferriḳ olup bir ṣıfatdan bir ṣıfata müteḥavvil olmaġla mizācı mütebeddil oldı ise de ol bedenüñ eczā-

---

[4179] "*İyi insan, gönül kırmamaya, gönül yapmaya dikkat eder / Tatlı tatlı canın hakkını, arzusunu yerine getirir*."

[4180] "*Fikir şerbeti cana nasibini, hakkını verirse / Can ondan bir cüz olarak sonsuza dek kalır*."

[4181] [[Olmaz ise ḥakīm …; …. iᶜāde-i maᶜdūma]]: İ2.53a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[4182] maᶜnāyı: Ü1.38a / meẕhebi Ü2.38b, T.68a, L.52b, Ü3.47b, İ2.53a, Ü563b, H2-1.56a, N.53b

[4183] muᶜayyin ü mübeyyindür: Ü2.38b, T.68a, L.52b, Ü3.47b, İ2.53a, Ü563b, H2-1.56a, N.53b / mübeyyin ü muᶜayyindür Ü1.38a

[4184] pes: Ü2.38b, T.68a, L.52b, Ü3.47b, İ2.53a, Ü563b, H2-1.56a, N.53b / ve Ü1.38a

[4185] subḥānehu ve teᶜālá: Ü2.38b, L.52b, Ü3.47b, İ2.53b, H2-1.56a, N.53b / teᶜālá Ḥażretleri Ü5.63b / teᶜālá Ü1.38a, T.68a

yı aṣliyyesi Ḥaḳ teᶜālá ᶜilmiyle maᶜlūm ve ḥıfẓıyla maḥfūẓ olmaġın evvelen terkīb ü īcād iden[4186] Rabbinüñ[4187] emriyle ḳıyām u meᶜāda müstaᶜid ü müheyyādür. ᶜĀlem-i taġayyürde mizācuñ taḥvīli eczāsınuñ inᶜidāmını īcāb[4188] eylemez ᶜilm-i Ḥaḳ ile[4189] maḥfūẓ u mażbūṭdur[4190]. Belkï eczā-yı aṣliyye-i insāniyyeyi nice ᶜulemā ḳatında mele'-i aᶜlādan Ḥaḳ[4191] bildürdügi melā'ike-i kirām bile bilürler kï ānlar ḥaḳāyıḳ-ı kevniyyede şek ü şübhe itmezler. Şübühāt u şükūk mühimmāt-ı beden_ile ālūde olan mīzān-ı insānda olur [[ve cevher-i rūḥ aḫbār-ı ṣaḥīḥada vārid olduġı üzre taḥte'l-ᶜarşda maḥfūẓdur. Ve maᶜlūm ola kï istiḥḳāḳda beden-i rūḥ ile eczā-yı aṣliyyedür. Āña binā'en ḥaşr daḫi ikisine bile olur. Pes]][4192] vaḳt-i ḥaşr geldükde her bedenüñ eczā-yı aṣliyyesi rūḥ cānibine bi-iẕni'llâhi teᶜālá[4193] ḥadīd mıḳnāṭısa münceẕib olduġı gibi biemri'llâh[4194] münceẕib olur rūḥ daḫi ol bedene taᶜalluḳ ider. Kemā[4195] ḳāle'llâhü teᶜālá fī kitābihi[4196]: " أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ "-"*Eveleyse'l-leẕī ḫaleḳa's-semāvāti ve'l-erḍa bi-ḳādirin ᶜalá en-yaḫluḳa miṣlehum belā ve huve ḫallāḳu'l-ᶜalīm*"[4197].

[131] Naẓm[4198]

آنكه پيش از وجود جان بخشد Ān_kï pīş ezvucūd cān baḫşed

[4186] evvelā terkīb ü īcād iden: Ü1'de yok

[4187] Rabbinüñ: Ü2.38b, T.68b, L.52b, Ü3.48a, İ2.53b, Ü5.63b, H2-1.56a, N.53b / Ĥaḳ teᶜālánuñ Ü1.38a

[4188] īcāb: Ü1.38a, Ü2.38b, İ2.53b, H2-1.56a, N.53b / īcād T.68b, L.52b, Ü3.48a, Ü5.63b

[4189] ᶜilm-i Ḥaḳ ile: Ü1.38a / Ḥaḳ teᶜālánuñ ᶜilmiyle Ü2.38b, T.68b, L.52b, Ü3.48a, İ2.53b, Ü5.63b, H2-1.56a, N.53b

[4190] maḥfūẓ u mażbūṭdur: Ü2.38b, T.68b, L.52b, Ü3.48a, İ2.53b, Ü5.63b, H2-1.56a, N.54a / maḥfūẓdur Ü1.38a

[4191] Ḥaḳ: Ü1.38a, Ü2.38b, T.68b, L.52b, Ü3.48a, İ2.53b, H2-1.56a, N.54a / Ḥaḳ teᶜālá Ü5.63b

[4192] [[ve cevher-i rūḥ aḫbār-ı ṣaḥīḥada …. ḥaşr daḫi ikisine bile olur. Pes]]: Ü1'de bu kısım yok

[4193] bi-iẕni'llāhi teᶜālá: Ü1'de yok

[4194] bi-emri'llâh: Ü1.38a / Diğer nüshalarda yok

[4195] kemā: Ü2.39a, Ü3.48a, İ2.53b, H2-1.56b, N.54a / T, L, Ü5'de yok

[4196] fī-kitābihi: Ü2.39a, T.48b, Ü3.48a, İ2.53b, Ü5.64a, H2-1.56b, N.54a / Ü1, L'de yok

[4197] "*Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir*." (Yâsîn: 81)

[4198] Naẓm: Ü1.38a, İ2.53b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

هم تواند که بعدازان بخشد — Hem tevāned kï baᶜde ez'ān baḫşed[4199]

چون درآورد ازعدم بوجود — Çun der āverd ez ᶜadem bevucūd

چه عجب باز اکر کند موجود — Çï ᶜaceb bāz eger kuned mevcūd[4200]

[Neşr] Bu vech ile meᶜād ekmel ü etemm idügi emr-i müsellemdür. Zīrā ᶜaḳıl delālet ider kï saᶜādet-i ervāḥ Ḥaḳ teᶜālánuñ maᶜrifeti ve muḥabbeti[4201] iledür. Ve saᶜādet-i ecsām maḥsūsāt-ı celīleye vuṣūl_iledür. Bu saᶜādeti[4202] dār-ı dünyāda ise kemāliyle cemᶜ mümkün degildür. Zīrā insān tecellī-i envār-ı ġaybda [4203] istiġrāḳ_ile leẕẕāt-ı cismāniyyeye iltifāt [[eylemek mümkün degildür. Ve Bu leẕẕātı istifāde istiġrāḳ_ile daḫi leẕẕāt-ı rūḥāniyyeye iltifāt]][4204] mümkün olmaz. İki saᶜādeti cemᶜ eylemek anuñçün müteᶜaẕẕir olmışdur kï bu ᶜālemde ervāḥ-ı beşeriyyeye taᶜalluḳ iden beden öyle żaᶜf üzredür. Mevt ile bedenden müfārıḳ olıcaḳ ᶜālem-i ḳudsdan müstemid olmaġla kāmil u ḳavī olup ebdāna bir kere daḫi iᶜāde olınduḳda kāmil ḳuvvet ile saᶜādetini bilāmāniᶜ cemᶜe ḳādir ü ḳavī olur. Ve reyb ü gümān yoḳdur kï bu ḥālet-i şerīfe kemālātuñ ve derecāt-ı saᶜādetuñ gāyet-i ḳuṣvá ve rütbe-i aḳvāsıdır " اللّهم ارزقنا كما وعدتنا مع الاولياء و الانبياء[4205]"-"*Allahumme'rzuḳnā kemā vaᶜadtenā meᶜa'l-evliyā'i ve'l-enbiyā'"*[4206]. Ve gürūh-ı Muᶜtezile meᶜād-ı cismānī vü rūḥānīnüñ ṣubūtına belkï vücūdına ẕāhib olmışdur. Lâkin ehl-i ḥaḳla Muᶜtezilenüñ aḳvāli mā-beyninde farḳ bu vech_iledür kï ānlar meᶜād-ı rūḥānī vü cismānī delālet-i ᶜaḳl ile ṣābitdür dirler. Şol aṣl-

[4199] "*Varlıktan önce can bağışlayan, ondan sonra da bağışlayabilir."*

[4200] "*Yokluktan vücuda getirdiğine göre, tekrar vücuda getirse buna şaşılır mı?*"

[4201] Ḥaḳ teᶜālánuñ maᶜrifeti ve muḥabbeti: Ü2.39a, T.69a, L.53a, Ü3.48a, İ2.54a, H2-1.56b, N.54a / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerinüñ maᶜrifeti ve muḥabbeti Ü5.64a / maᶜrifet u muḥabbet-i Ĥaḳ Ü1.38a

[4202] saᶜādeti: Ü2.39a, T.69a, L.53a, Ü3.48a, İ2.54a, Ü5.64a, H2-1.56b, N.54a / saᶜādetini Ü1.38b

[4203] tecellī-i envār-ı ġaybda: Ü1.38b, Ü2.39a, Ü3.48a, İ2.54a, H2-1.56b, N.54a / envār-ı tecellī-i ġaybda T.69a, L.53a, Ü5.64a

[4204] [[eylemek mümkün degildür …. leẕẕāt-ı rūḥāniyyeye iltifāt]]: Ü2'de bu kısım yok

[4205] الأولياء والأنبيا – el-evliyā ve'l-enbiyā: Ü1.38b, İ2.54a, H2-1.56b, N.54a / الأنبياء والأولياء - el-enbiyā' ve'l-evliyā' Ü2.39a, T.69a, L.53a, Ü3.48b, Ü5.64b

[4206] "*Allahım vaatte bulunduğun gibi bizi velilerle ve peygamberlerle birlikte rızıklandır*."

ı fāsidelerine binā'en kï ṣevāb-ı muṭīᶜ ve[4207] ᶜiḳāb-ı ᶜāṣī ve aᶜvāż-ı[4208] müsteḥaḳḳīñ Ḥaḳ[4209] teᶜālánuñ üzerine vācibdür. Muṭīᶜ vü ᶜāṣī olan ise[4210] cemᶜ-i eczā-i aṣliyyedür yaᶜnī rūḥ u beden cümlesidir yalñūz rūḥ degildür. İmdi eger[4211] yalñuz rūḥ[4212] ḥaşr olsa[4213] yāḫūd yalñuz beden[4214] ḥaşr olsa cezā-i tamām-ı müstaḥaḳḳa olmayup baᶜżı müstaḥaḳḳa olmaġla cezā-i tamām bulınmaḳ lāzım gelürdi. Pes cezānuñ müstaḥaḳḳa vuṣūli tamām-ı[4215] eczānuñ yaᶜnī rūḥ-ı maᶜa'l-bedenüñ iᶜāde vü ḥaşrine mevḳūf olmaġın ikisinüñ bile iᶜādesi Ḥaḳ[4216] teᶜālá ḥażretlerine[4217] vācibdür didiler [[“تعالى شانه عمّا يقول الظّالمون علوّا كبيرا” – “*Teᶜālá şānuhu ᶜammā yeḳūlu'ẕ-ẓālimūne ᶜuluvven kebīrā*”[4218].]][4219] Ammā ehl-i ḥaḳ Meḳāṣıdda ve ġayrīde ẕikr olınduġı üzre meᶜādeyn[4220] delīl-i semᶜī ile ṣābitdür dirler. Zīrā bu ḫuṣūṣda edille-i ᶜaḳliyyede kemāl ḳuvvet olmamaġla edille-i semᶜiyye ile temessük evlādur. Zīrā ᶜaḳıl ḥükm ider kï ḥaḳīḳaṭde müstaḥaḳ olan mücerred rūḥdur. Zīrā kï ṭāᶜat u ᶜiṣyān idrāk-ı irādete ve efᶜāl ü ḥarekāta mebnī vü müsteniddür. Ve bu cümlenüñ mebde' vü menşe'i ḫod rūḥdur. Ve ẓāhirde cezāya müstaḥaḳ olan ise evvel-i teklīfden āḫir-i mevte degin mevcūd olan cemīᶜ eczādur[4221]. Ve[4222] cemīᶜ eczānuñ ḥaşrine ḫod kimse ẕāhib olmamışdur. Belkï meẕheb-i ṣaḥīḥ bedenüñ eczā-yı aṣliyyesi ile rūḥuñ[4223] ḥaşr olmasıdur bedenüñ cemīᶜ

[4207] ve: Ü1’de yok

[4208] aᶜvāż-ı: Ü2.39a, T.69a, L.53a, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, H2-1.56b, N.54a / aᶜrāż-ı Ü1.38b

[4209] Ḥaḳ: Ü1.38b, Ü2.39a, T.69a, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, H2-1.56b, N.54a / Allâh L.53b

[4210] olan ise: Ü1.38b, Ü2.39a, L.53a, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, H2-1.57a, N.54a / T, L, Ü5’de yok

[4211] eger: Ü1’de yok

[4212] yalñuz rūḥ: Ü2.39a, T.69a, L.53b, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, N.54b / rūḥ yalñuz Ü1.38b / yalñuz H2-1.57a

[4213] ḥaşr olsa: Ü1’de yok

[4214] yalñuz beden: Ü2.39a, T.69a, L.53b, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, H2-1.57a, N.54b / beden yalñuz Ü1.38b

[4215] tamām-ı: Ü1’de yok

[4216] Ḥaḳ: Ü1.38b, Ü2.39a, T.69a, Ü3.48b, İ2.54a, Ü5.64b, H2-1.57a, N.54b / Allâh L.53b

[4217] teᶜālá Ḥażretlerine: Ü5.64b / teᶜāláya Ü1.38b, Ü2.39a, T.69a, L.53b, Ü3.48b, İ2.54a, H2-1.57a, N.54b

[4218] “*Allah’ın şanı, zalimlerin söylediklerinden münezzehtir; o çok yücedir ve çok uludur*.”

[4219] [[“تعالى شانه عما يقول الظالمون علوا كبيرا” – “*Teᶜālá şānuhu …. kebīrā*”]]: Ü1’de bu kısım yok

[4220] meᶜādīn: Ü1.38b, İ2.54b, N.54b / meᶜādīni Ü2.39b, L.53b, Ü3.48b, H2-1.57a / meᶜādīnini T.69b, Ü5.65a (Ü5’de söz konusu ifade metin içinde “meᶜādīnini” olarak yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple “meᶜād” şeklinde düzeltilmiştir.)

[4221] eczādur: Ü2’de yok

[4222] ve: T.69b, L.53b, Ü5.65a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N’de yok

[4223] rūḥuñ: Ü1.39a, Ü2.39b, L.53b, Ü3.48b, İ2.54b, H2-1.57a, N.55a / T, Ü5’de yok

eczāsınuñ ḥaşri degildür. Pes imdi ḥaḳīḳatına[4224] naẓar olınsa ᶜaḳıl yalñuz rūḥuñ ḥaşr olmasını iḳtiżā ider. Ẓāhire naẓar olınsa[4225] mücerred eczā-yı aşliyye degil bedenüñ cemīᶜ-i eczā-yı aşliyye vü faşliyyesinüñ ḥaşr olınmasını iḳtiżā ider. Ḥāl bu kï eczā-yı faşliyyenüñ ḥaşrine ẕāhib olmış yoḳdur. Pes ḥaḳiḳat ile naẓar olınsa[4226] ẓāhirde bu mertebe ıżṭırāb olmaġla ᶜaḳl_ile istidlāl müşkil olmaġın semᶜ ile istidlāli[4227] evlá görilmişdür. Aña bināen dirüz kï ḥaşr ü iᶜāde biḥasbe'l-ᶜaḳl emr-i mümkündür ve Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ[4228] ḳudreti olmaġla maḳdūrıdur. Bu minvāl üzre ᶜaḳlen cā'iz olan emr cānib-i şerᶜden ḫayr-ı ṣādıḳ vārid olmaġla ol cā'izü'l-vuḳūᶜ ṣābit u[4229] vāḳiᶜ oldı. Mümkün olması budur kï ḥaşr ya baᶜdel-vücūd maᶜdūm olan şeydür yāḫūd baᶜde'l-ictimāᶜ mevt[4230] ile müteferriḳ olan şey'dür ᶜalá kile't-taḳdīreyn ḥaşr u iᶜādesi ḳābildür. Ḳavluhu teᶜālá "اولم يسير فى الارض فينظروا كيف بدأ الخلق" – *"Evelem yesīru fi'l-arżi fe-yenẓurū keyfe bede'e'l-ḫalḳ"*[4231]. Zīrā kï cemīᶜ külliyyāt u cüz'iyyātdan cümle-i mümkināta Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[4232] ḳādir idügi ẓāhir iken enbiyā-i kirāmuñ ḫuṣūṣan Cenāb-ı Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ[4233] aḫbār-ı vāfiresi[4234] mütevātirdür. Ḥāl bu kï cemīᶜ ehl-i edyān[4235] vuḳūᶜına ıṭbāḳ u ittifāḳ itmişlerdür.

[4224] ḥaḳīḳatına: Ü2.39b, T.70a, L.53b, Ü3.48b, İ2.54b, Ü5.65a, H2-1.57a, N.55a / ḥaḳīḳate Ü1.39a

[4225] [[ᶜaḳıl yalñuz rūḥuñ …. ẓāhire naẓar olınsa]]: Ü1'de yok

[4226] naẓar olınsa: Ü2.39b, T.70a, L.54a, Ü3.48b, İ2.54b, Ü5.65a,H2-1.57b, N.55a / Ü1, İ2'de yok

[4227] istidlāli: Ü2.39b, T.70a, L.54a, Ü3.48b, Ü5.65a, H2-1.57b, N.55a / istidlāl Ü1.39b, İ2.54b

[4228] teᶜālá Ĥażretlerinüñ: Ü5.65b / teᶜālánuñ Ü1.39a, Ü2.39b, T.70a, L.54a, Ü3.48b, İ2.54b, H2-1.57b, N.55a

[4229] u: Ü1.39a, İ2.54b, N.55a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4230] mevt: Ü2.39b, T.70a, L.54a, Ü3.49a, İ2.54b, Ü5.65b, H2-1.57b, N.55a / müddet? Ü1.39a

[4231] "*Onlar yer yüzünde dolaşmazlar mı ki, yaratılışın baştan nasıl olduğunu görsünler*?" (Burada her nekadar ayet olarak takdim edilmiş olsa da bu ifadeler, Kuran'daki şu ayetlerin harmanlanarak mealen verilmiş şekli olduğu anlaşılmaktadır: "أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ" - "*Allah'ın Yaratılanı ilk baştan nasıl yarattığını, (ölümden) sonra bunu nasıl tekrarladığını görmediler mi?*"; " قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ" – "*De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın*." (Ankebût: 19-20)

[4232] Ḥażretleri: Ü5.65b / Diğer nüshalarda yok

[4233] el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: T.70a, L.54a, Ü5.65b / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ Ü3.49a, İ2.55a / el-Muṣṭafánüñ Ü1.39b, Ü2.39b, N.54a / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhim ecmaᶜīnüñ H2-1.57b

[4234] vāfiresi: T.70b, L.54a, Ü5.65b / mütevāfiresi Ü1.39b, Ü2.39b, Ü3.49a, İ2.55a, H2-1.57b, N.54a

[4235] edyān: Ü1.39b, İ2.55a / edyāndan Ü2.39b, T.70b, L.54a, Ü3.49a, İ2.55a, Ü5.65b, H2-1.57b, N.54a

[132] Naẓm[4236]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün fāᶜilün]

انکه مارا ز خلوت نابود	Ān_kï mā rā ziḫalvet-i nābūd
میکشد[4237] تا بجلوه کاه وجود	Mīkeşed tā becilvegāh-i vucūd[4238]
بار[4239] دیکرکه ازسموم هلاك	Bār-i dīger kï ezsemūm-i helāk
روی پوشیم[4240] زیر پردهٔ خاك	Rū-yi pūşīm zīr-i perde-i ḫāk[4241]
هم تواند بامر کن فیکون	Hem tevāned bi-emr-i *"kun fe yekūn"*
کارد ازکوشهٔ لحد بیرون	Kāred ezgūşe-i laḥd bīrūn[4242]

[Neşr] [[Lâkin emr-i ḥaşri ġāyet vech-i ṣarīḥ üzre beyān iden edyāndan dīn-i İslām kütüb-i İlâhīden Ḥażret-i Ḳur'ān ve[4243] enbiyā-i kirāmdan Ḥażret-i Sulṭānu'l-mürselīndür ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn [4244]. Ve Ḳur'ān-ı ᶜaẓīmde bu bābda te'vīli ḳabūl eylemez nice āyāt-ı beyyināt vārid olmışdur.]][4245] Ḳavluhu teᶜālá قُلْ يُحْيِيهَا " *"Ḳāle men yuḥyi'l-ᶜiẓāme ve hiye ramīm"*[4246] -*"* قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ"

[4236] Naẓm: Ü1.39b, İ2.55a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok
[4237] میکشد – mīkeşed: Ü1.39b / می کشد – mī-keşed İ2.55a
[4238] "*O ki bizi yokluk halvetinden varlık cilvegâhına çeker.*"
[4239] بار – bār-ı: İ2.55a / باز – bāz-ı? Ü1.39b
[4240] پوشیم – pūşīm: Ü1.39b / توشیم –tūşīm? İ2.55a
[4241] "*Sonra helak zehrinden bizi kurtararak toprağın altından bizi korur.*"
[4242] " *'Ol ve oluverir' emriyle mezarın köşesinden bizi dışarı çıkarır.*"
[4243] ve: İ2'de yok
[4244] Ḥażret-i Sulṭānu'l-mürselīndür ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn: H2-1.57b / Sulṭānu'l-mürselīndür ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn Ü2.39b / Sulṭānu'l-mürselīndür ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn Ü3.49a / Sulṭānu'l-mürselīn ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür L.54a / Ĥażret-i Muḥammed el-Muṣtafádur ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn İ2.65a, N.55a / Sulṭānu'l-mürselīn ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretleridür T.70b, Ü5.65b
[4245] [[Lâkin emr-i ḥaşri ġāyet vech-i ṣarīḥ …. nice āyāt-ı beyyināt vārid olmışdur]]: Ü1'de bu kısmı yok
[4246] "*Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi.* ***Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?***" (Yâsîn: 78)

الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ"-*"Ḳul yuḥyihe'l-leẕī enşe'ehā evvele merratin"*[4247]. [[Ve ḳavluhu teᶜālá[4248] "فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ"- *Fe-iẕā hüm mine'l-ecdāṣi ilá rabbihim yensilūn"*[4249]. Ve ḳavluhu teᶜālá[4250] <"فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ"- *"Fe-seyeḳūlūne men yuᶜīdunā ḳuli'l-leẕī feṭarekum evvele merratin."*[4251]>[4252] <Ve ḳavluhu teᶜālá[4253]: "وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ"*–Ve huve'l-leẕī yebde'u'l-ḫalḳa ṣumme yuᶜiduhu."*[4254]>[4255]]][4256] Ve ḳavluhu teᶜālá [4257] "كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ"- "*Kemā bede'nā evvele ḫalḳin nuᶜīduhu"*[4258]. [[Ve ḳavluhu teᶜālá[4259] "كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ"- *"Kemā bede'kum teᶜūdūn"*[4260]. Ve ḳavluhu teᶜālá[4261] "أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ" - *"Eyaḥsebu'l-insānu en len-necmeᶜahu ᶜiẓāmeh"*[4262] "بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ" - *"Belā ḳādirīne en nusevviye benāneh"*[4263]. Ve ḳavluhu teᶜālá[4264] " وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ" – "*Ve ḳālu'l-culūdihim lem-şehidtum ᶜaleynā ḳālū'nṭaḳane'llâhu'l-*

[4247] "***De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir**. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.*." (Yâsîn: 79)

[4248] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.39b, L.54a, Ü3.49a / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1'de yok

[4249] "*Sûra üfürülür. **Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın akın gitmektedirler***." (Yâsîn: 51)

[4250] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.39b, L.54a, Ü3.49a / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4251] "*Yahut aklınızca, diriltilmesi daha da imkânsız olan başka bir varlık olun, (yine de diriltileceksiniz.)" **Diyecekler ki: "Peki bizi hayata tekrar kim döndürecek?" De ki: "Sizi ilk defa yaratan."** Bunun üzerine başlarını sana (alaylı bir tarzda) sallayacaklar ve "Ne zamanmış o?" diyecekler. De ki: "Yakın olsa gerek!*." (İsrâ: 51)

[4252] <"فسيقولون من يعيدنا قل الذى فطركم اول مرة"- *"*Fe-seyeḳūlūne … evvele merretin*"*>: T'de söz konusu ayet, "كما بدأنا اول خلق نعيده"- "Kemā bede'nā evvele ḫalḳin nuᶜīduhu*"* ayetinden sonar yer almaktadır.

[4253] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54a, Ü3.49a / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4254] "***O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır**. Bu, O'na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce ve eşsiz sıfatlar O'nundur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*." (Rûm: 27)

[4255] <Ve ḳavluhu teᶜālá: "وهوالذى يبدؤالخلق ثم يعيده"*–ve hüve'l-leẕī … yuᶜiduhu"*>: Ü2.40a, Ü3.49a, İ2.65a, H2-1.57b, N.55b / T, L, Ü5'de bu ayet yok

[4256] [[Ve ḳavluhu teᶜālá "فاذاهم من الاجداث الى ربهم ينسلون"- *fe-iẕā hüm …* Ve ḳavluhu teᶜālá "وهوالذى يبدؤالخلق ثم يعيده"*–ve hüve'l-leẕī yübdi'ü'l-ḫalḳa ṣümme yuᶜiduhu."*]]: Ü1'de bu kısım yok

[4257] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü1.39b, Ü2.39b, L.54a, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4258] "*Yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün. **Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, -üzerimize aldığımız bir vaad olarak- onu yine yapacağız.** Biz bunu muhakkak yapacağız*." (Enbiyâ: 104)

[4259] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4260] "*De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na) doğrultun. Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin. **Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz***." (A'râf : 29)

[4261] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4262] "*İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır?*" (Kıyâmet: 3)

[4263] "*Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter*." (Kıyâmet: 4)

[4264] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

leẕī inṭaḳa kulle şey'in"[4265] . Ve ḳavluhu teᶜālá[4266]: "كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا"- *"Kullemā neḍicet culūduhum beddelnāhum culūden ġayrehā"*[4267]. Ve ḳavluhu teᶜālá[4268] "يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ"- *"Yevme teşeḳḳaḳu'l-erḍa sirāᶜan ẕālike ḥaşrun ᶜaleynā yeşīr"*[4269]. Ve ḳavluhu teᶜālá[4270] "وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ"- *Ve lā-taḥsebenne'l-leẕīne ḳutilū fī sebīli'llâhi emvāten bel aḥyā'un ᶜinde rabbihim yurzeḳūne feriḥīne."*[4271] <El-āyet ilá ġayr-i ẕâlik.>[4272]]][4273] Ve ol ḳuṭbu'l-aḥrār **Ḫˇāce Ferīdu'd-dīn ᶜAṭṭār** dehşet-i rūz-ı ḥaşri ᶜalá vechi't-temşīl naẓm-ı dürer-bārı ile işᶜār iderler[4274]:

[133] Naẓm[4275]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

كشتیْ اورد در دریا شکست Keştī-i āverd derderyā şikest

[4265] "***Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şâhitlik ettiniz?" derler. Derileri de der ki; "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu***. *İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz.* " (Fussilet: 21)

[4266] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1'de yok

[4267] "*Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız.* ***Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz****. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*." (Nisâ: 56)

[4268] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4269] "*O gün yer, onların üzerinden süratle yarılıp açılır. Bu, (hesap için) bir (haşir) toplamadır, bize göre kolaydır*." (Kaf: 44)

[4270] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b / āyet T.70b, Ü5.66a / İ2, H2-1, N'de yok

[4271] "***Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar***. *Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.*" (Âl-i İmrân: 169-170)

[4272] <El-āyet ilá ġayr-i ẕâlik>: Ü2.40a, L.54b, Ü3.49b, İ2.55a, H2-1.58a, N.55b / T, Ü5'de yok

[4273] [[Ve ḳavluhu teᶜālá "كما بدأكم تعودون"- "kemā bede'küm teᶜūdūn …. " ولا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربّهم يرزقون فرحين"- Ve lā-taḥsebenne'l-leẕīne ḳutilū fī sebīli'llāhi emvāten bel aḥyā'un ᶜinde rabbihim yurzeḳūne feriḥīn." El-āyet ilá ġayr-i ẕâlik.]]: Ü1'de bu kısım yok

[4274] Ve ol ḳuṭbu'l-aḥrār … naẓm-ı dürer-bārı ile işᶜār iderler: Ü1.39b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[4275] Naẓm: Ü1.39b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Feriduddîn Attâr'a ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Muṣībetnāme-i ᶜAṭṭār, El-Maḳāletu'ş-şāniye http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0QP1 (18.06.2020)]

تختهٔ زان جمله بربالا نشست — Taḫta-i z’ān cumle berbālā nişest[4276]

کربه وموشی دران تخت بماند — Gurbe u mūşī der'ān taḫta bemānd

باردیکر کارشان تخته بماند — Bār-i dīger kār-i şān taḫta bemānd[4277]

نه زکربه موش را روی کریز — Ne zigurbe mūşrā rū-yi gurīz

نه بموش ان کربه را چنکال تیز — Ne bemūş ān gurberā çengāl tīz[4278]

هردوشان از هول دریای عجب — Her du-şān ezhavl-i deryā-yi ᶜaceb

درتحیّر باز مانده خشك لب — Dertaḥayyur bāz mānde ḫuşk-leb[4279]

[134] Naẓm[4280]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

پیش قدرت کارها دشوارنیست — Pīş-i ḳudret kārhā duşvār nīst

عجزرا باقوّت حق کار نیست — ᶜAczrā bāḳuvvet-i Ḥaḳ kār nīst[4281]

[Neşr] [[“وقد نادی رسول الله صلّی الله تعالی[4282] علیه و سلّم یوم بدر قائلا یا فلان یافلان یذکرهم واحدا ”]] واحدا من صنادیدهم فقد وجدت ما وعدنی ربّی حقّا فهل وجدتم ماوعد ربّکم حقّا فقیل یا رسول الله اتنادیهم وهم

[4276] “*Bir gemi getirdi ve deryada kırdı (parçaladı); Ondan (o gemiden) bir tahta yükseğe (su yüzüne) oturdu (çıktı).*”
[4277] “*Kedi ve fare o tahta(nın üzerinde) kaldı ve ondan sonra işleri (kurtuluşları) tahta(ya bağlı) kaldı*.”
[4278] “*Ne fare kediden kaçmaya çalıştı ne de kedi ona pençe atmaya kalktı*.”
[4279] “*Bu acayip (korkunç) deryanın korkusuyla ikisinin de dudakları kurudu (beti benzi sarardı).*”
[4280] Naẓm: İ2.55a (Ü1’de bulunan yukarıdaki şiir İ2’de yer almayıp yerinde bu şiir vardır.) / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[4281] “*Kadir olan Allah’ın nezdinde işler zor değildir; Hakk’ın kuvvetiyle acizlik iş değildir*”
[4282] تعالی – teᶜālá: Ü3.49b, İ2.55b, H2-1.58a, N.55b / Ü2, T, L, Ü5’de yok

اموات فقال النبی[4283] علیه السّلام[4284] والّذی نفسی بیده ماانتم باسمع کلامی منهم لکنّهم لایقدرون علی الجواب"-"*Ve ḳad nādá Resūlu'llâhi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: "Yevme bedrin ḳā'ilen yā fulān yā fulān yeẕkuruhum vāḥiden vāḥiden min ṣanādīdihim fe-ḳad vecedtu mā vaᶜadenī rabbī ḥaḳḳan fe-hel vecedtum mā vaᶜade rabbukum ḥaḳḳan? Fe-ḳīle yā Resūle'llâh e-tunādīhim ve hum emvātun? Fe-ḳāle'n-nebiyyu ᶜaleyhi's-selām ve'l-leẕī nefṣī bi-yedihi mā-entum bi-esmeᶜa kelāmī minhum lâkinnehum lā-yaḳdirūne ᶜale'l-cevāb"*.]][4285] [[Ve mevlānā **İbni Kemāl** ᶜaleyhi'r-raḥmetü'l-müteᶜāl ***Ferā'id***inde buyurduġı üzre āḫiret dünyānuñ baṭınıdur ve dünyā āḫiretüñ ẓāhiridür ve dünyāda insānuñ rūḥı cesedini mürekkeb idinüp keşāfet-i beden ġālib olmaġla rūḥı cesedinde meḫtefī olmışdur. Lâkin āḫiretde emr berᶜaks olup rūḥuñ ḥükmī cesede ġālib olup ve cesed rūḥda muḫtefī olmaġla leṭāfet ġālib olur. <Nitekim baᶜżı kümmel buyurmışlardur:>[4286]]][4287]

[135] Beyt[4288]

دران روز اجسام درارواح کم شد	Der ān rūz ecsām derervāh kem şud
چنانچه[4289] امروز ارواح دراشباح کم شد	Çunānçï imrūz-i ervāḥ dereşbāh kem şud[4290]

[4283] النّبیّ – e'n-nebiyyü: T.71a, Ü5.66a / Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4284] ᶜaleyhi's-selām: Ü2.40a, T.71a, Ü3.49b, Ü5.66a, N.55b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.54b / ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām H2-1.58a / İ2'de yok

[4285] [["وقد نادی رسول الله صلّی الله تعالی علیه و سلّم .... لایقدرون علی الجواب"-"*Ve ḳad nādá Resūlu'llâhi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem… lā-yaḳdirūne ᶜale'l-cevāb"*]]: Ü2.40a, T.71a, L.54b, Ü3.49b, İ2.55a-b, Ü5.66a, H2-1.58a, N.55b / Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve sellem ġazve-i Bedirden ṣanādīd-i Ḳureyşuñ ḳatl olanlaruñ her birini ismiyle tesmiye idüp nidā itdüklerinde buyurdılar kï: " یا فلان یافلان فقد وجدت ما وعدنی ربّی حقًا فهل وجدتم ماوعد ربّکم حقًا" – "*Yā fulān yā fulān fe-ḳad vecedtu mā vaᶜadenī rabbī ḥaḳḳan fe-hel vecedtum mā vaᶜade rabbukum ḥaḳḳan?*" Ṣaḥābe-i kirām didiler kï: "یا رسول الله اتنادیهم وهم اموات" – "*yā Resūlu'llâh e-tunādīhim ve hum emvātun? Resūl-i Ekrem buyurdılar kï: "* والّذی نفسی بیده ماانتم باسمع کلامی منهم لکنّهم لایقدرون علی الجواب" – *"ve'l-leẕī nefṣī bi-yedihi mā-entüm bi-esmeᶜa kelāmī minhum lâkinnehüm lā-yaḳdirūne ᶜale'l-cevāb*" Ü1.39b

[4286] <Nitekim baᶜżı kümmel buyurmışlardur>: Ü2.40a, Ü3.49b, H2-1.58a, N.55b / T, L, Ü5'de yok

[4287] [[Ve mevlānā İbni Kemāl …. baᶜżı kümmel buyurmışlardur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4288] Beyt: T.71a, L.54b, Ü3.49b, Ü5.66b, N.55b / H2-1, Ü2'de başlık yok / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[4289] چنانچه – çünānçï: Ü2.40a, T.71a, L.54b, Ü3.49b, N.55b / چنان که – çünān kï H2-1.58a / Ü5'de bu ifade metin içinde "چنانچه – çünānçï" olarak yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilerek derkenarda "چون - çūn" şeklinde düzeltilmiş)

[4290] "*Nasıl ki bugün cisimlerde ruhlar azaldıysa (yok olduysa); O gün de ruhlarda cisimler azalır (yok olur).*"

[Neşr] [[**Ve insān cesed-i keşīfi ile** yaʿnī ʿanāṣırdan mürekkeb olan heykel-i maḥsūsı ile ḥayvāndur. Ve maẓharı ʿālem-i ḥiss ü ḥareketdür kï bu ʿālem-i melekdür. Ve cism-i laṭīfi ile yaʿnī rūḥ-ı cismānīsi ile melekdür ve maẓharı bāṭın-ı ʿālem-i melek olan ve maẓhar-ı ḫayāl olan melekūtdur. Ve insānuñ bedenine teşābük iden ve duḫūl u ḫurūc eyleyen ve semāya ʿurūc eyleyen ve ʿayneyn ü yedeyn ve üẕneyn ü ricleyn olan ve rūḥ-ı ṭayyib ya rūḥ-ı ḫabīṣi olan bu rūḥdur. Bāb-ı semāya ʿurūc eyledükde saʿīd olana fetḥ-i bāb müyesser olup şaḳī olan esfel-i sāfilīne red olınur. Ve cevher-i taşnīfi ile yaʿnī rūḥ-ı mücerred olan nefs-i mücerredesiyle insāndur. Ve maẓharı maẓhar-ı ʿaḳl olan ʿālem-i ceberūtdur. Pes Ḥaḳ subḥānehü ve teʿālá ʿinde'l-mevt yed-i ḳudretiyle ḳabż itdügi bu rūḥ-ı mücerrededür. Ve melekü'l-mevt ḳabż eyledügi ol rūḥ-ı cismānīdür. "ذكرالخطيب ابوبكر عن مالك بن انس انّ ملك الموت يقبض الرّوح" - *"Ẕekere'l-Ḫaṭību Ebū Bekrin ʿan Mālik bin Enes enne meleke'l-mevti yaḳbiḍu'r-rūḥ*."[4291] Āyet[4292] "يَتَوَفَّى 4293واللهُ" - "*Va'llâhü yeteveffe'l-enfüsi ḥīne mevtihā"*[4294]. Meẕheb-i ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat budur kï her kim rūḥ fenā bulur dise mülḥid olur tenāsuḫa ẕāhib olan mülāḥide gibi. Rūḥ fenā bulmaz zīrā kï rūḥ ʿālem-i emirdendür. Egerçï ʿavālim bī-ḥaddur lâkin cümlesi iki ḳısım üzredür. Biri ʿālem-i emrdür ve biri ʿālem-i ḫalḳdur. Kemā ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālá "تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ" -*"Tebāreke'llâhu rabbu'l-ʿālemīn"*[4295]. Rūḥ daḫī āyet "قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي" -*"Ḳuli'r-rūḥu min emri rabbī"*[4296] iḳtiżāsınca ʿālem-i emirdendür yaʿnī ḥavās-ı ḫamse-i ẓāhire vü bāṭına ile ḥiss olınur kï ʿaḳl u ḳalb ve sırr u rūḥ ḫafīdur. Nitekim ʿālem-i ḫalḳ ḥavās-ı ḫamse-i ẓāhire ile ḥis olınur. Pes rūḥ şol ʿālem-i emirdendür kï Ḥaḳ teʿālá Ḥażretleri ol ʿālemi beḳā içün ḫalḳ eylemişdür. Maḫlūḳ olmaġla evveli vardur lâkin ḳadīm olan emr-i kün ile lā-şeyden bilā-vāsıṭā ḫalḳ u īcād olınmaġın āḫiri yoḳdur beḳā içün ḫalḳ olınan ʿālem-i emrdendür.

[4291] "*Hatîb Ebû Bekir Enes bin Mâlikden naklen anlatır ki: 'Ölüm meleği ruhu alır.'*"

[4292] āyet: Ü5.66b / Diğer nüshalarda bu ibare yok

[4293] واللهُ - va'llâhu: / ayet-i kerimede – "الله - allâhu"

[4294] "***Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır**. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır*." (Zümer: 42)

[4295] "*Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. **Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir**!*" (A'râf: 54)

[4296] "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar. **De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir**. Size pek az ilim verilmiştir*." (İsrâ: 85)

Rūḥ u ᶜaḳl ve levḥ u ḳalem ve ᶜarş u ḳürsī ve cennet ü cehennem maᶜa ehlihā cümlesi bāḳīdür. Ve herşeyden bilā-vāsıṭa ḫalḳ olınana ᶜālem-i ḫalḳ dirler kï fānīdür. Ve herşey'uñ bir melekūtı vardur yaᶜnī ᶜālem-i emirden bir naṣībi vardur kï aña fenā gelmez ve ḳudret-i ilâhiyye ile maḥfūẓdur "بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ" - *"Bi-yedihi melekūtu kulli şeyʾin"*[4297] buña işāretdur ve "كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ" – "*Kullu şeyʾin hālikun illā vechehu*"[4298] ᶜālem fenā bulup ᶜālem-i ḫalḳuñ vech-i bāḳīsi kï ᶜālem-i melekūtdur anuñ beḳāsına işāretdür. "أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللهُ مِن شَيْءٍ"–*"Evelem yenẓurū fī meleḳūti's-semāvāti ve'l-erḍi ve mā ḫaleḳa'llâhu min şeyʾin"*[4299] āyeti bu maᶜnāyı mübeyyindür. Pes ᶜālem emr-i lā-şeyden bilā-vāsıṭa maḫlūḳdur. Emr-i ḳadīm ile ḫalḳ olınmaġın āḫiri yoḳdur bāḳī vü ebedīdür. Ve ᶜālem ḫalḳ-ı ᶜan-şeyden bi-vāsıṭa maḫlūḳdur āḫiri vardur kï[4300] **belkï ḥadd-i ẕātında fānīdür**.]][4301] [[Ve daḫi vārid olmışdur kï ervāḥ-ı şıddīḳīn ve şühedā' vü ṣāliḥīn ḥavāṣıl-ı ṭuyūr-ı ḫużrda[4302] ola ve bir mevżiᶜde daḫi ḳanādīl-i muᶜallaḳa taḥte'l-ᶜarş vārid olmışdur. Ve ***Ṣıḥāḥ-i Meşābīḥ***de meẕkūrdur kï "انّ الرّوح اذا قبض تبعه البصر" – *"İnne'r-rūḥa iẕā ḳubiża tebiᶜahu'l-baṣar"*[4303]. Ve ġayri ẕālik.]][4304] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām ehl-i ḥaḳ zümresinüñ ᶜulemā'-i kibārınuñ iḫtiyār itdükleri ḳavl-i ṣaḥīḥ ve meẕheb-i ḳavī vü melīḥ meᶜād hem[4305] cismānī ve hem[4306] rūḥānī olmasıdur. Ve ḥaşruñ keyfiyetinde iḫtilāf olınmışdur[4307]. Yaᶜnī ḥaşr īcādun baᶜde'l-ᶜadem ve'l-fenā ṭarīḳi ile midür yoḫsa cemᶜun[4308] baᶜde tefrīḳu'l-eczā ṭarīḳiyle midür iḫtilāfıdur. Ve ***Şerḥ-i Maḳāṣıdde***

[4297] "***Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir****! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz*." (Yâsîn: 83)

[4298] "*Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.* ***O'nun zatından başka her şey yok olacaktır****. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz*." (Kasas: 88)

[4299] "***Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve nizama , Allah'ın yarattığı her şeye****, ecellerinin yaklaşmış olabileceğine* ***hiç bakmadılar mı****? Peki, bundan sonra artık hangi söze inanacaklar?*" (A'râf: 185)

[4300] kï: T.72a, L.55b, Ü3.50b , Ü5.67b / Ü2, H2-1, N'de yok

[4301] [[Ve insān cesed-i keẕīfi ile …. belkï ḥadd-i ẕātında fānīdür]]: Ü1, İ2'de bu kısım yok

[4302] ḫuḍrda: Ü2.40b, T.72b, L.55b, Ü3.50b, İ2.55b, H2-1.59a, N.56a / Ü5'de bu ifāde sonradan kırmızı mürekkeple "aḫżarda" şeklinde düzeltilmiş.

[4303] "*Ruh çıktığı zaman göz onu takip eder*." (Hadis-i Şerif)

[4304] [[Ve daḫi vārid olmışdur kï ervāḥ-ı şıddīḳīn … ve ġayri ẕālik]]: Ü1'de bu kısım yok

[4305] hem: Ü1'de yok

[4306] hem: Ü1'de yok

[4307] olınmışdur: Ü2.40b, T.72b, L.55b, Ü3.50b, İ2.55b, Ü5.67b, H2-1.59a, N.56b / olınup Ü1.40a

[4308] cemᶜ-i: Ü1.40a, Ü2.40b, L.55b, Ü3.50b, İ2.55b, H2-1.59a, N.56b / T, Ü5'de yok

mesṭūrdur kï[4309] [[''الحقّ فيه التّوقّف[4310] و هو اختيار امام الحرمين اذا لم يدلّ قاطع على تعيين احدهما قال فى هذاالمحلّ استادى وسندى وقرّة عينى وحلّال مشكلى العالم الفاضل والنحرير الكامل الرّاجى لطف ربّه المتعال العامل بعلمه مولانا جلال هذا اعنى[4311] عدم دلالة قاطع على تعيين احدهما غير مسلّم و انّ قوله تعالى: "ايحسب الانسان ان لن نجمع عظامه بلى قادرين على ان نسوّى بنانه" يدلّ بظاهره على تعيين احدهما كما لايخفى'' - *''El-ḥaḳḳu fīhi't-tevaḳḳuf ve hüve'ḫtiyārü İmāmi'l-Ḥaremeyn iẕa lem yedülle ḳāṭi'un 'alá ta'yīni eḥadihimā, ḳāle fī-hâẕe'l-maḥalli üstādī ve senedī ve ḳurretü 'aynī ve ḥallālü müşkilī el-'ālimü'l-fāḍilü ve'n-niḥrīrü'l-kāmilü, er-rācī luṭfe rabbihi, el-müte'āli'l-'āmilu bi'ilmihi Mevlānā Celāl ün hâẕā a'nī 'ademe delāleti ḳāṭi'in 'alá ta'yīni eḥadihimā ġayre müsellemin ve enne ḳavlehu te'ālá: ''Eyaḥsebü'l-insānu en len-necme'a 'iẓāmehu? Belá ḳādirīne 'alá en nüsevviyye benāneh'' yedüllü bi-ẓāhirihi 'alá ta'yīni eḥadihimā kemā la-yaḫfá.''*[4312]]][4313] [[Egerçi **İmām-ı Ḥaremeyn** ẕikr olınduġı üzre tevaḳḳuf itmişdür, lâkin üstādumuz **Celāl Efendi** īrād itdügi āyet-i kerīme ḥaşruñ cem'un ba'de't-tefrīḳ ṭarīḳiyle olmasını mü'eyyiddür.][4314] Ve Maḳāṣidde me'ādeyne[4315] ẕāhib olanlaruñ kelāmları bu semte mā'ildür kï[4316] Ḥaḳ te'ālá

[4309] mesṭūrdur kï: Ü1'de yok

[4310] التّوقّف – et-tevaḳḳuf: Ü1.40a, Ü2.40b, T.72b, L.55b, İ2.55b, Ü5.67b, H2-1.59a, N.56b / التّوفق – et-tevaffuḳ? Ü3.50b

[4311] هذا اعنى - hâẕā a'nī: L.56a, Ü3.50b, İ2.55b, H2-1.59b, N.56b / هذا عنى - hâẕā 'annī? Ü2.41a / اعنى هذا – a'nī hâẕā T.72b, Ü5.68A

[4312] *''Hakka tabi olmak gerekir. Bu İmâm-ı Haremeyn'in tercihidir. İkisinden birini tayine kesin delil olmadığı zaman, bu yerde benim ustadım, dayanağım, gözümün nuru, problemimi çözen, değerli büyük alim, kâmil insan, Rabbinin lutfunu uman, ilmiyle amil Mevlânâ Celâl demiştir ki: Benim kastettiğim ikisinden birini tayine kesin delalet yoktur denemez ve Cenâb-ı Hakk'ın '**İnsan, kemiklerini toplayıp birleştiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter** (Kıyamet: 3-4)' kavlinin zahiri ikisinden birine tayine delalet eder ki bu ehline gizli değildir''*

[4313] [وهو اختيار امام الحرمين اذا لم يدلّ قاطع على تعيين احدهما قال فى هذاالمحلّ استادى وسندى وقرّة عينى وحلّال مشكلى العالم الفاضل والنحرير الكامل الرّاجى لطف ربّه المتعال العامل بعمله مولانا جلال هذا اعنى عدم دلالة قاطع على تعيين احدهما غير مسلّم و انّ قوله تعالى: "ايحسب الانسان ان لن نجمع عظامه بلى قادرين على ان نسوّى بنانه" يدلّ بظاهره على تعيين احدهما كما لايخفى'' - *''Ve huve iḫtiyāri İmāmu'l-ḥaremeyn iẕa lem-yedillu .... Yedillu bi-ẓāhirihi 'alá ta'yīni eḥadihimā kemā la-yaḫfá''*]]: Ü1'de bu kısım yok

[4314] [[Egerçï imām-ı Ḥaremeyn ẕikr olınduġı üzre .... cem'-i ba'de't-tefrīḳ ṭarīḳiyle olmasını mü'eyyiddür]]: Ü2.41a, T.72b, L.56a, Ü3.50b, İ2.55b, Ü5.68a, H2-1.59a / Ve bu ma'ná muḫtār-ı İmāmu'l-ḥaremeyndür. Lâkin ''ا يحسب الانسان ان لن نجمع عظامه بلى قادرين على ان نسوى بنانه'' - *''Eyaḥsebü'l-insānu en len-necme'ahu 'iẓāmehu belā ḳādirīne en nusevviye benānehu''* mefhūm-ı münīfi ḥaşruñ cem'-i ba'de't-tefrīḳ ṭarīḳi ile olmasını mü'eyyiddür Ü1.40a

[4315] me'ādeyne: Ü2.41a, T.72b, L.56a, Ü3.51a, İ2.55b, Ü5.68a, H2-1.59a, N.56a / me'ādeteyne Ü1.40a

[4316] kï: Ü2.41a, T.72b, L.56a, Ü3.51a, İ2.55b, Ü5.68a, N.56a / kim Ü1.40a / H2-1'de yok

ḥażretleri[4317] bedenüñ eczā-yı müteferriḳasından bir beden ḫalḳ ider ve[4318] ḫarāb-ı bedenden_ṣoñra bāḳī ḳalan rūḥ-ı mücerredi ol bedene iᶜāde ider. Ve iᶜtibār-ı cüz'[4319] vāsıṭa-i ālāt ile olursa daḫi rūḥ derk içündür. Rūḥ ḫod bāḳīdur ve bedenüñ eczā-yı aṣliyyesi daḫi ᶜinde'llâhi teᶜālá maᶜlūm[4320] u maḥfūẓdur. Pes meᶜād ikisine daḫi[4321] olur [[didükden_ṣoñra İslām Baba ricā eyledi kï Ḥażret-i Ḫˇāce ḥaḳīḳat-ı rūḥı da beyān ide. Ḫˇāce-i Cihān ve maᶜden-i ᶜilm u ᶜirfān buyurdılar kï taḥḳīḳ-i rūḥ emr-i müşkildür. Ammā bi-ḳadri'l-imkān şerīᶜat-ı muṭahhara tecvīz itdügi mertebe beyān idelüm. Vallâhu'l-Muvaffiḳ ve ᶜindehu't-tevfīḳ.]][4322]

Taᶜrīf Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-i Rūḥrā [4323]

Rūḥa müteᶜalliḳ iki baḥiṣ vardur. Baḥṣ-i evvel ḳıdem ü ḥudūṣındadur[4324]. Baḥṣ-i ṣānī hey'etindedür. **Baḥṣ-i evvel rūḥuñ ḥudūṣı beyānındadur**. Maᶜlūm ola kï rūḥ ᶜāmme-i[4325] Müslimīn ü İlâhiyyīn ḳatında bi'l-ittifāḳ ḥādiṣdür. Nitekim [[**İmām Faḫr-ı Râzī *Nihāyetü'l-ᶜUḳūl***de ve ġayride beyān itmişdür][4326]. Ve İmām Ġazzālī ḥażretleri[4327] buyurmışdur kï baᶜżı ġāfil "قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي" – "*Ḳuli'r-rūḥu min emri rabbī*"[4328] naṣṣından "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي" – "*Ve nefaḫtu fīhi min rūḥī*"[4329] āyetinden rūḥı[4330] ḳadīm

---

[4317] ḥażretleri: Ü5.68a / Diğer nüshalarda yok

[4318] ve: Ü1.40a, Ü2.41a, İ2.56a, H2-1.59b, N.56a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4319] cüz': Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, Ü5.68a, H2-1.59b, N.56a / cezā' Ü1.40a, İ2.56a

[4320] maᶜlūm Ü1.40a, Ü2.41a, Ü3.51a, İ2.56a, H2-1.59b, N.56a / maᶜdūm T.73a, L.56a, Ü5.68a

[4321] daḫi: Ü2.41a, Ü3.51a, T.73a, L.56a, Ü5.68a / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[4322] [[didükden_ṣoñra …. ᶜindehi't-tevfīḳ]]: Ü1.40a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[4323] Taᶜrīf-Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-i Rūḥ-rā Ü1.40a / Fī-Beyān-ı Taᶜrīf-i Ḥaḳīḳati'r-rūḥ: Ü2.41a, Ü3.51a, T.73a, L.56a, Ü5.68a, H2-1.59b / Beyān-Kerden-i Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-ı Rūḥ İ2.56a

[4324] ḳıdem u ḥudūṣındadur: Ü1.40a, Ü2.41a, Ü3.51a, İ2.56a, H2-1.59b, N.56a / ḳıdem u ḥudūṣ beyānındadur T.73a, L.56a, Ü5.68a

[4325] ᶜāmme-i: Ü5'de yok

[4326] [[İmām Faḫr Râzī Nihāyetü'l-ᶜUḳūlde ve ġayrīde beyān itmişdür: L.56a / İmām Faḫr Nihāyetü'l-ᶜUḳūlde ve ġayrīde beyān itmişdür: Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, İ2.56a, Ü5.68a, H2-1.59b, N.56a / Nihāyetü'l-ᶜUḳūlde ve'z ḫayrīde İmām-ı Faḫrdan menḳūldur Ü1.40b

[4327] Ḥażretleri: Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, İ2.56a, Ü5.68a, H2-1.59b, N.56a / Ü1, L'de yok

[4328] "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar.* ***De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir.*** *Size pek az ilim verilmiştir.*" (İsrâ: 85)

[4329] "*Onu düzenleyip* ***içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin)****"*." (Hicr: 29)

[4330] rūḥı: Ü1.40b, Ü2.41a, İ2.56a, H2-1.59b, N.56a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

ẓann iderse dīnini hebāya virüp icmāᶜa muḫālefet_ile ve ḫaṭā-yı ᶜaẓīm ile ceḥāletini iẓhār ider. [[Ve Ḥażret-i **Şeyḫ ᶜAbdu'r-raḥmân es-Sülemī *Tefsīrü'l-Ḥaḳāyıḳ***da ẕikr iderler[4331] kï <" سئل ابو سعيدالخرّاز عن الروح امخلوقة هى قال نعم ولولا ذلك لما اقرت بالربوبية حين قالت بلى -*Su'ile Ebū Saᶜīd El-Ḫarrāz ᶜani'r-rūḥi e-maḫlūḳatun hiye? Ḳāle naᶜam ve levlā ẕālike lemā eḳarret bi'r-rubūbiyyeti ḥīne ḳālet belā*"[4332].>[4333]]][4334] [[Zīrā Ḥaḳ teᶜālá bilā-vāsıṭa bi'ẕ-ẕāt ḫalḳ eyledügine ᶜālem-i emr dirler. Rūḥ bilā-terkīb maḥżā emr-i İlâhī olan lafẓ-ı "*kün*" ile ḫalḳ olınmaġın *"min emri rabbī"* vārid olmışdur diyü taḥḳīḳ eyledi.]][4335] [[Ve felāsifeden Eflāṭūn ve Tenāsuḫiyye ve etbāᶜuhüm rūḥ ḳadīmdür dimişlerdür velâkin[4336] anlardan_ṣoñra gelen İlâhiyyūnuñ cumhūrı redd eylemişlerdür[4337]. Ve İlâhiyyūnuñ Ḥaḳ teᶜālá[4338] evvel ḫalḳ eyledügi ᶜaḳl-ı evveldür dimek rivāyeti üzre olanlar rūḥa ḥādiṩdür dimişler ve ᶜālem-i eflāk mücerredāt-ı ḳadīmdür diyenlerüñ ḳavli üzre ḥādiṩ degil dimek lāzım gelür. Lâkin cumhūrınuñ meẕhebi üzre ḥādiṩdür. Ve İslāmiyyūndan baᶜżı meẕhebini bilmez kimesneler meẕheb-i Ṣūfiyyede ḳadīmdür diyü ẓann eylemişlerdür. Lâkin Ṣūfiyyenüñ meẕhebini bilmedüginden[4339] melāḥideye taḳlīd itmişdür[4340]. Meẕheb-i ᶜāmme-i Müslimīn üzre

---

[4331] iderler: Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, İ2.56a, Ü5.68b, H2-1.60a, N.56b / ider Ü1.40b

[4332] "*Ebû Saîd El-Harrâz'a "Ruh mahluk mudur?" diye soruldu. Dedi ki: "Evet. Şayet öyle (mahluk) olmasaydı, Cenab-ı Hakk'ın rablığını (belâ) 'evet' diyerek ikrar etmezdi.* "

[4333] <" سئل ابو سعيدالخرّاز عن الروح امخلوقة هى قال نعم ولولا ذلك لما اقرت بالربوبية حين قالت بلى -*Su'ile Ebū Saᶜīd El-Ḫarrāz ᶜani'r-rūḥi .... ḳālet belā*">: Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, İ2.56a, Ü5.68b, H2-1.60a, N.56b / Ebū Saᶜīd el-Ḫudrīden ḳıdem u ḥudūŝ-ı rūḥ su'āl olınduḳda "maḫlūkdur" diyü buyururlar. "Eger maḫlūk olmasa "elestü bi rabbiküm" ᶜāleminde "belá" dimez idi" didiler Ü1.40b

[4334] [[Ve Ḥażret-i Şeyḫ ᶜAbdu'r-raḥman E's-sülemī …. *ḥīne ḳālet belā*"]]: İ2'de bu kısım yok

[4335] [[Zīrā Ḥaḳ teᶜālá bilā-vāsıṭa bi'ẕ-ẕāt ḫalḳ …. vārid olmışdur diyü taḥḳīḳ eyledi]]: Ü2.41a, T.73a, L.56a, Ü3.51a, İ2.56a, Ü5.68b, H2-1.60a, N.56b / Bu bābda ḥudūṩ-ı ervāḥa kelām yoḳdur bi'il-ittifāḳ ḥādiŝdür. Ve maᶜlūm ola kï Ḥaḳ teᶜālá bilā-vāsıta biẕẕāt ḫalḳ eyledügine ᶜālem-i emr dirler. Ve terkīb-i mādde ile ḫalḳ eyledügine ᶜālem-i ḫalḳ dirler. "الاّ له الخلق والامرروح" – "elā lehu'l-ḫalḳ ve'l-emri rūḥ". Bilā-terkīb maḥżā emr-i ilâhī olan lafẓ-ı "kün fe yekūn" ile ḫalḳ olınmaġın "min emri rabbī" vārid olmışdur diyü taḥḳīḳ olınmışdur Ü1.40b-41a (Ü1'de bu kısım, daha aşağıda yer alan "Ve Şifā-i Ḳaḍı İᶜyāżda mesṭūrdur kï "من اثبت شيأ قديما لا يقال له الله فهو كافر" – "Men eṩbete şey'en ḳadīmen lā-yuḳālu lehü Allâh fe-hüve kāfirün" kısmından hemen sonra yer almaktadır.

[4336] dimişlerdür velâkin: L.56b / dimişdür lâkin Ü2.41a, T.73a, Ü3.51a, İ2.56a, H2-1.60a, N.56b / dimiş velâkin Ü5.68b

[4337] eylemişlerdür: L.56b, İ2.56a / eylemişdür Ü2.41a, T.73a, Ü3.51a, Ü5.68b, H2-1.60a, N.56b

[4338] Ḥaḳ teᶜālá: Ü2.41a, T.73a, L.56b, Ü3.51a, İ2.56a, H2-1.60a, N.56b / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri Ü5.68b

[4339] bilmedüġinden: İ2.56b, Ü5.69a / bilmedüginde Ü2.41a, T.73a, L.56b, Ü3.51a, Ü5.68b, H2-1.60a, N.56b

[4340] itmişdür: Ü2.41b, L.56b, Ü3.51b, İ2.56b, H2-1.60a, N.56b / eylemişdür T.73b, Ü5.69a

rūḥ ḥādiṯdur ḳadīm degildür.]][4341] Ve **Şeyḫ İmām Muḥammed bin Ebī Bekr Er-Rāzī** ***Kitābu'l-Ḥadīyıḳ***da[4342] buyururlar kï: " والارواح[4343] مخلوقة و من قال بقدمها فهو مخطئ خطاء عظيما و انّماالقديم هوالله تعالى و صفاته و اثبات القدماء كفر والرّوح مخلوق والدليل على انّ الروح مخلوقة قال الله تعالى "خلق كلّ شئ ثمّ هدى"[4344] الاية "والرّوح شئ فهو مخلوق ومن الظاهر انّ الروح ممّا سوى الله وذلك مخلوق" و قال عليه السّلام[4345] "خلق الله الارواح قبل الاجساد بالفى عام"[4346] وقال عليه السّلام[4347] اوّل ما[4348]خلق الله روحى[4349]" –"*Ve'l-ervāḥu maḫlūḳatun ve men ḳāle bi-ḳidemihā fe-huve muḫṭiun ḫaṭā'en ᶜaẕīmen ve inneme'l-ḳadīmu huva'llâhu teᶜālá ve ṣifātuhu* ve i*ṯbātu'l-ḳudemā'i kufrun ve'r-rūḥu maḫlūḳun ve'd-delīlu ᶜalá enne'r-rūḥa maḫlūḳatun ḳāle'llâhu teᶜālá: "Ḫaleḳa kulle şey'in ṣumme hedá"* el-āye. *"Ve'r-rūhu şey'un fehuve maḫlūkun ve mine'ẕ-ẓāhiri enne'r-rūha mimmā sivá'llâhi veẕâlike maḫlūḳun"*[4350]. Ve

---

[4341] [[Ve felāsifeden Eflāṭun ve Tenāsuḫiyye ve etbāᶜhüm rūḥ ḳadīmdür dimişlerdür. … Meẕheb-i ᶜāmme-i müslimīn üzre rūḥ ḥādiŝdur ḳadīm degildür]]: Ü2.41b, T.73b, L.56b, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60a, N.56b / Felāsifeden Eflāṭun ve tenāsuḫiyye ve etibbāᶜları rūḥ ḳadīmdür dimişdür. Lâkin anlardan_ṣoñra gelen İlāhiyyūnuñ cumhūrı red eylemişdür. Ve İlāhiyyūnuñ ᶜālem-i eflāk mücerredāt ḳadīmdür diyenler ḳavli üzre ḥādiṯ degil dimek lāzım gelür. Lâkin cumhurınuñ meẕhebi üzre ḥādiŝdür. İslāmiyyūndan baᶜżı meẕhebi bilmez kimesneler meẕheb-i Ṣūfiyye de ḳadīm ẓanneylemişdür. Lâkin Ṣūfiyyenüñ meẕhebini bilmedüginden Melāḥideye taḳlīd itmişdür. Meẕheb-i ᶜāmme-i Müslimīn üzre rūḥ ḥādiŝdür Ü1.41a; (Ü1'de bu kısım, daha aşağıda yer alan "Ve Şifā-i Ḳadı İᶜyāżda mesṭūrdur kï "من اثبت شيأ قديما لا يقال له الله فهو كافر" – "*Men eṣbete şey'en ḳadīmen lā-yuḳālu lehü Allâh fe-hüve kāfirün*" kısmından sonra, yukarıda geçen Dip. 2729'da *"Bu bābda ḥudūŝ-ı ervāḥa kelām yoḳdur bi'il-ittifāḳ ḥādiŝdür…"* diye başlayan bölümün devamında yer almaktadır.)

[4342] Ḥadāyıḳda: Ü1.40b, Ü2.41b, Ü3.51b, İ2.56b, H2-1.60a, N.56b / Ḥaḳāyıḳda T.73b, L.56b, Ü5.69a

[4343] والارواح – ve'l-ervāḥ: Ü2.41b, T.73b, L.56b, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a, H2-1.60a, N.56b / الارواح – el-ervāḥ Ü1.40b

[4344] خلق كلّ شئ ثمّ هدى - Ḫaleḳa külle şey'in ṣümme hedá: Ü1.40b, Ü2.41b, T.73b, L.56b, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a, H2-1.60a, N.56b (Bütün nüshalarda bu şekilde geçen bu ifadenin ayet-i kerime olduğu belirtilse de burada ayet mealen verilmiş olup Kur'ân-ı Kerimde ilgili ayet şöyledir: " أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى" – "*aᶜṭá külle şey'in ḫalḳahu ṣümme hedá*" - "*O da: Bizim Rabbimiz,* ***her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir****, dedi*." (Tâhâ: 50)

[4345] وقال عليه السّلام- ve ḳāle ᶜaleyhi's-selām: Ü2.41b, T.73b, Ü3.51b, Ü5.69a, N.56b / صلّى الله تعالى عليه و وقال سلّم- ve ḳāle ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.56b / nitekim ḥadīŝ-i şerīfde Ü1.40b / H2-1'de yok

[4346] "خلق الله الارواح قبل الاجساد و بالف عام"- *"Ḫaleḳa'llāhu'l-ervāḥ ḳable'l-ecsād ve bi-elfi ᶜāmin"* : / Ü2.41b, T.73b, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a / L, H2-1'de bu hadis yok

[4347] وقال عليه السّلام – ve ḳāle ᶜaleyhi's-selām: Ü2.41b, T.73b, Ü3.51b, Ü5.69a, N.56b / وقال النّبىّ صلّى الله عليه و سلّم – ve ḳāle'n-nebiyyü ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.56b / وقال – ve ḳāle İ2.56b / وقال عليه الصّلاة والسّلام – ve ḳāle ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām H2-1.60a / ve ḥaḍīŝ-i āḫarda Ü1.40b

[4348] اوّل ما – evvele mā: H2-1'de yok

[4349] روحى - rūḥī: Ü1.40b, Ü2.41b, Ü3.51b, İ2.56b, N.56b / من روحى – min rūḥī T.73b, L.56b, Ü5.69a (Ü5'de " من - min" ibaresi sonradan kırmızı mürekkeple iptal edilmiş)

[4350] "Ruhlar, mahlukturlar. Her kim onların kadîm olduğunu söylerse, büyük bir hataya düşmüş olur. Zira, kadîm olan sadece yüce Allah ve O'nun sıfatlarıdır. Allah'tan başka şeylerin kadim olduğunu söylemek (ispat etmeye çalışmak) küfürdür. Ruh, mahluktur. Buna delil de Cenab-ı Hakk'ın "(Allah)

ḳāle ᶜaleyhi's-selām *"Ḫaleḳa'llâhu'l-ervāḥa ḳable'l-ecsādi bi-elfey ᶜām."*[4351] Ve ḳāle ᶜaleyhisselām "*Evvelün mā ḫaleḳa'llâhu rūhī."*[4352] Ve ***Meḳāṣıd***da **İmām Faḫre'd-dīn er-Rāzī**[4353] buyururlar kï: "انّ المسلمين متّفقين على حدوث الارواح وعودها الى الابدان فى الآخرة" - *İnne'l-muslmīne muttefiḳīne ᶜalá ḥudūṯi'l-ervāḥi ve ᶜavdihā ile'l-ebdāni fī'l-āḫireti*[4354]*"* [[Ve **İmām Ġazzālī** ḥażretleri ***Lübābu'l-İḥyā***da buyururlar[4355] kï: " قال الله "قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي" – Ḳāle'llâhu teᶜālá "*Ḳuli'r-rūḥu min emri rabbī*"[4356] el-āye[4357]. والقوالب من عالم[4358] الخلق و اعنى بالقلب اللطيفة الذاكرة العارفة الّتى هى محيط الانوارالالهية دون القلب الظاهر فان ذلك من عالم الخلق ولايفهم من هذا اشارة الى قدم الروح وحدوث القالب بل هما جميعا حادثان - *Ve'l-ḳavālib min ᶜālemi'l-ḫalḳi ve aᶜnī bi'l-ḳalbi el-laṭīfete e'ẕ-ẕākirete el-ᶜārifete elletī hiye muḥīṭu'l-envāri'l-ilâhiyyeti dūne'l-ḳalbi'ẓ-ẓāhiri fe-i'n-ne ẕālike min ᶜālemi'l-ḫalḳi ve lāyüfhemu min hāẕā işāreten ilá ḳıdemi'r-rūḥi ve ḥudūṯi'l-ḳālibi bel hümā cemīᶜan ḥādiṯān"*[4359].]][4360] Ve ***Şifā'-i Ḳāḍī ᶜİyāż***da mesṭūrdur kï: "من اثبت شيأ قديما لا يقال له الله فهو كافر" – "*Men eṯbete şey'en ḳadīmen lā-yuḳālu lehu'llâhu fe-huve kāfirun*"[4361]. [[Ve rūḥ muteᶜaddiddür her birinüñ bir rūḥı vardur, her bir rūḥ biri birinden ġayriye ṭaᶜalluḳ ider dimek ᶜaḳla ve şerᶜa muḫālifdur.]][4362] Ve[4363] Eflāṭūndan

---

her şeyi yarattı, sonra da doğru yolu gösterdi." Buna göre ruh da bir "şey"dir ve mahluktur. Ve açıktır ki ruh, Allah'ın dışındaki bir şeydir ve mahluktur. "

[4351] *Ve (Efendimiz) aleyhi's-selâm buyururlar ki: "Allah, ruhları bedenlerden iki bin yıl önce yarattı."*

[4352] *Ve (Efendimiz) aleyhi's-selām(yine) buyururlar ki: "Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur."*

[4353] Faḫre'd-dīn er-Rāzī: Ü1.40b / Faḫr Rāzī T.73b, Ü5.69a / Rāzī Ü2.41b, Ü3.51b, İ2.56b, H2-1.60a / Faḫr L.56b

[4354] "*Müslümanlar ruhların yaratılmış olduğu ve ahrette de bedenlerine geri döneceği hususunda ittifak etmişlerdir*."

[4355] buyururlar: Ü2.41b, T.74a, L.56b, Ü3.51b, İ2.56b, H2-1.60b / buyudrılar Ü5.69a

[4356] "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar. **De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir**. Size pek az ilim verilmiştir*." (İsrâ: 85)

[4357] el-āyet: Ü5.69a / Diğer nüshalarda yok

[4358] عالم - ᶜālem: Ü2.41b, İ2.57a, H2-1.60b, N.58a / عوالم - ᶜavālim: T.74a, L.56b, Ü3.51b, Ü5.69a

[4359] *"Kalpler (veya kalıplar/bedenler?) mahlukat alemindendir. Kalpten kastım, Allah'ı tanıyan, onu zikreden, ilâhî nurların tamamını kuşatan latif şeydir, yoksa bildiğimiz kalp değildir. Çünkü o mahlukat alemindendir. Buradan ruhun kadîm, kâlibin (kalp veya kalıp) mahluk (hadis) olduğuna işaret var diye anlaşılmamalıdır. Zira her ikisi de mahluktur (hadis)."*

[4360] [[Ve İmām Ġazālī ḥażretleri …. *bel humā cemīᶜan ḥādiṯān"*]]: Ü1'de bu kısım yok

[4361] "Her *kim kendisine Allah denilemeyen bir şeyin kadim olduğunu söylerse, kâfirdir*."

[4362] [[Ve rūḥ muteᶜaddiddür …. ᶜaḳla ve şerᶜa muḫālifdur]]: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / Ve maᶜlūm ola kï rūḥ müteᶜaddiddür. Her bedenüñ bir rūḥı vardur. Her rūḥ bir bedenden ġayrīye taᶜalluḳ ider dimek ᶜaḳla ve şerᶜa muḫālifdur Ü1.40b; (Ü1'de bu kısım yukarıdaki Dip. 2735'de verilen bölümün sonunda yer almaktadır.)

[4363] ve: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / zīrā Ü1.41a

menḳūldur kï rūḥ-ı insānī birdür[4364] cemīᶜ-i ebdāna taṣarruf iden[4365] ancaḳ[4366] bir rūḥdur[4367]. Keşret üzre olan ebdāndur rūḥ ancaḳ vāḥiddür[4368]. Zīrā rūḥ basīṭ-i ḥaḳīḳīdür, basīṭ-i ḥaḳīḳī ise terekküb ü taᶜaddüd ḳabūl eylemez dimişdür. Bu söz şerᶜan ve ᶜaḳlen[4369] fāsiddür. Eflāṭūndan_ṣoñra gelen[4370] İlâhiyyūnuñ ekşeri belkï cümlesi[4371] bu sözi redd ü ibṭāl eylemişlerdür. Zīrā baṣīṭ-i ḥaḳīḳī terekküb ü taᶜaddüd ḳabūl itmez sözinde telbīs vardur. Beyānı budur kï rūḥ didügümüz bir ᶜāḳil ü nāṭıḳ u müdrikdür kï insānda olan ᶜaḳl ol rūḥdur[4372] ġayri degildür. Pes[4373] eger rūḥ-ı[4374] ebdān bir olsa herkesüñ ᶜaḳlı ve ᶜilmi müsāvī[4375] olup[4376] kiminüñ[4377] eḳall-i[4378] ḳalīl ve kiminüñ[4379] ekşer-i[4380] keşīr olmaz idi. Pes tefāvüt-i ᶜuḳūl-i nās taᶜaddüd-i[4381] ervāḥa bürhān-ı ḳāṭıᶜdur. Ve basīṭde muḥāl olan bir basīṭuñ eczāsı olmamaġla mürekkeb olmaḳ muḥāldur. Yoḫsa bir nice besāyiṭ müteᶜaddide olması bi'l-ittifāḳ ṣābit ü vāḳiᶜdur kï semâvāt u nücūmuñ her birisi basīṭ iken nice semâvāt-ı basīṭe mevcūdedür[4382]. Ve keẕālik en-nücūm ve[4383] cevāhir-i mücerrede[4384] basīṭ ḳısmı iken bi'l-ittifāḳ

[4364] birdür: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / kï Ü1.41a
[4365] iden: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / ider Ü1.41a
[4366] ancaḳ: Ü1'de yok
[4367] bir rūḥdur: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / bidür Ü1.41a
[4368] Keŝret üzre olan ebdāndur rūḥ ancaḳ vāḥiddür: Ü1'de yok
[4369] şerᶜan ve ᶜaḳlen: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / ᶜaḳlen ve şerᶜan Ü1.41a
[4370] gelen: Ü1'de yok
[4371] İlāhiyyūnuñ ekŝeri belki cümlesi: Ü1.41a / İlāhiyyūn Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a
[4372] rūḥdur: Ü2.41b, T.74a, L.57a, Ü3.51b, İ2.56b, Ü5.69a,H2-1.60b, N.58a / rūḥıdur Ü1.41a
[4373] pes: L'de yok
[4374] rūḥ-ı: Ü2.41b, İ2.57a, H2-1.60b, N.58a /rūḥ u Ü1.41a, T.74b, L.57a, Ü3.52a, Ü5.69b
[4375] müsāvī: Ü1.41a / berāber Ü2.41b, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.69b, H2-1.60b, N.58a
[4376] olup: Ü1.41a / olurdı Ü2.41b, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.69b, H2-1.60b, N.58a
[4377] kiminüñ: Ü2.41b, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.69b, H2-1.60b, N.58a / kimisinüñ Ü1.41a
[4378] eḳall-i: Ü1'de yok
[4379] kiminüñ: Ü2.41b, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.69b, H2-1.60b, N.58a / kimisinüñ Ü1.41a
[4380] ekşer-i: Ü1'de yok
[4381] taᶜaddud-i: Ü1.41a / taᶜdād-ı Ü2.41b, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.69b, H2-1.60b, N.58a
[4382] mevcūdedür: Ü2.42a, T.74b, L.57a, Ü3.52a, Ü5.69b, H2-1.60b / mevcūddur Ü1.41b, İ2.57a, N.58b
[4383] ve: Ü1.41b, İ2.57a, N.58b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[4384] mücerrede Ü1.41b, Ü2.42a, İ2.57a, H2-1.61a, N.58b / mücerred T.74b, L.57a, Ü5.69b / mücerred ve Ü3.52a

müteᶜaddiddür. Mümteniᶜ olan bir baṣīṭuñ taᶜaddüd-i eczāsıdur bir nice basīṭ olmaḳda imtināᶜ yoḳdur.

Baḥṣ-i Ṣānī Der Māhiyet-i Rūḥ[4385]

Maᶜlūm ola kï rūḥ-ı insānī nefs-i nāṭıḳa ve nefs-i muṭma'inne ve ḳuvvet-i ᶜāḳile bir[4386] maᶜnāyadur. Rūḥa ḳalb ve nefs daḫi dirler**.** Cüneyd-i Baġdādī ḳuddise sırrahu ve men tebeᶜahü dimişlerdür kï[4387] rūḥ emru'llâhdan[4388] mevcūd bir şey'dür. Rūḥa müteᶜālliḳ bundan ziyāde söz sözylenmez. Zīrā ervāḥuñ ᶜacāyib-i evṣāfını fehm ü idrākden ekṣer-i ᶜuḳūl ḳāṣir u[4389] ᶜāciz olmaġın şerᶜ-i şerīf anuñ ṣıfatını taḫḳīḳe iẕin virmeyüp Ḥażret-i Resūl-i ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem anı beyāna müteᶜalliḳ bir kelime söylememişdür. [[Ḥadīṯ-i şerīfde nihāyet "من عرف نفسه فقد عرف ربّه" – "*Men ᶜarefe nefsehu feḳad ᶜarefe rabbehu*"[4390] buyrılmışdur.]][4391] [[Aña binā'en rūḥa müteᶜalliḳ söyleyenler iḫtilāf itmişlerdür. Ol ᶜāṣıḳ-ı rabbānī ᶜAynü'l-ḳużāt-ı Hemedānī buyurdılar kï:]][4392]

[136] Ḳıṭᶜa[4393]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ای دریغا جان قدسی در درون دوجهان Ey dirīġā cān-i ḳudsī derderūn-i dū cihān

---

[4385] Baḥṣ-i ṣānī der-māhiyyet-i rūḥ: Ü2.42a, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.70a, H2-1.61a, N.58b / Fī taḥḳīḳ-i rūḥ eyżan Ü1.41b

[4386] bir Ü1.41b, İ2.57a / bu Ü2.42a, T.74b, L.57a, Ü3.52a, Ü5.70a, H2-1.61a

[4387] Cüneyd-i Baġdādī … dimişlerdür kï: Ü1'de yok

[4388] emru'llâh: Ü2.42a, T.74b, L.57a, Ü3.52a, İ2.57a, Ü5.70a, H2-1.61a / emr-i Ḫudā Ü1.41b

[4389] ḳāṣir u: Ü1.41b, İ2.57a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4390] *"Nefsini bilen Rabbini bilir."*

[4391] [[Ḥadīṯ-i şerīfde nihāyet …. buyrılmışdur]]: Ü1.41b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[4392] [[Aña binā'en rūḥa müteᶜalliḳ … Hemedānī buyurdılar kï]]: Ü1'de bu kısım yok

[4393] Ḳıṭᶜa: Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, Ü5.70a, H2-1.61a, N.58b / Naẓm Ü1.41b / İ2'de bu şiir yok; [Bk. ᶜAynuḳudāt Hemedānī, Temhīdāt, Temhīd-i Aṣl-ı Sābiᶜ Ḥaḳīḳat-i Rūḥ u Dil, s. 42 http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf/ (19.06.2020)]

کس ندیدستش[4394] عیان و[4395] کس ندانستش نشان Kes nedīdesteş ᶜayān u kes nedānisteş nişan[4396]

کرکسی[4397] کوید که دیدم درمکان لامکان Ger kesī gūyed kï dīdem dermekān-i lā-mekān

بردرخت غیرتش اویخته شد بیش[4398] ازان Berdiraḫt-ı ġayreteş āvīḫte şud bīş ez'ān[4399]

[Neşr] Lâkin[4400] baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ[4401] ve şāribān-cām-ı tevfīḳ olan[4402] ṣūfiyyūn dimişlerdür[4403] kï rūḥ bir ᶜayn-ı laṭīfe-i ᶜāḳiledür kï insāna maḫṣūṣdur. Ḳavālib-i ebdānda ibdāᶜ olınmışdur. Biḥasebi'l-ᶜāde ḥayāt ol rūḥuñ muḳteżāsıdur. Ve ḥālet-i nevmde bedenden müfāreḳat u[4404] teraḳḳī ider ve yaḳaẓada yine bedene[4405] rücūᶜ ider. İnsān mecmūᶜ-ı rūḥ u[4406] ceseddür. Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[4407] baᶜżısını[4408] baᶜżına musaḫḫar itmişdür. Ḥaşr daḫi cümlesine[4409] olur. Ve[4410] ᶜaḳl u maᶜrifet ve emāneti ḥāmil olan bu rūḥ-ı insānīdür. Ve emānetden murād ᶜuhde-i teklīfdür kï[4411] el-āye[4412] إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ[4413] "- "

[4394] ستش - siteş: Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, Ü5.70a, H2-1.61a, N.58b / شتش – şiteş? Ü1.41b

[4395] و – u: Ü2.42a, Ü3.52a, H2-1.61a / Ü1, T, L, Ü5 (Ü5'de sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir)

[4396] "Yazık ki kutsî can iki cihânın içinde; Kimse onu açıkça görmedi ve kimse onun nişanını bilmedi."

[4397] کسی – kesī: Ü1.41b, Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, H2-1.61a / کنی – künī Ü5.70a (Ü5'de "ن" üzerindeki nokta sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir.)

[4398] شدبیش – şud bīş: Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, Ü5.70a, H2-1.61a / شدیش Ü1.41b

[4399] "*Eğer birisi Lâmekân'ın (mekândan münezzeh Allah) mekânında gördüm derse; Onun gayret ağacında ondan önce asılmıştı*."

[4400] lâkin: Ü1.41b / Diğer nüshalarda yok

[4401] ehl-i taḥḳīḳ: Ü1.41b, Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, Ü5.70a, H2-1.61a / ehl-i ḥaḳ ve ehl-i taḥḳīḳ İ2.57b

[4402] ve şāribān-cām-ı tevfīḳ olan: Ü1.41b / Diğer nüshalarda yok

[4403] dimişlerdür: Ü1.41b / dimişdür Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, İ2.57b, Ü5.70a, H2-1.61a

[4404] u: Ü1'de yok

[4405] yine bedene: Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, İ2.57b, Ü5.70a, H2-1.61a, N.59a / bedene yine Ü1.41b

[4406] u: Ü1'de yok

[4407] ḥażretleri: Ü5.70b / Diğer nüshalarda yok

[4408] baᶜżısını: Ü1.42a / baᶜżını Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52a, İ2.57b, Ü5.70a, H2-1.61a, N.59a

[4409] ḥaşr daḫi cümlesine Ü1.41b, Ü2.42a, Ü3.52b, İ2.57b, H2-1.61a , N.59a/ ve cümlesine daḫi T.75a, Ü5.70b / daḫi cümlesine L.57b

[4410] ve Ü1.42a, Ü2.42a, Ü3.52b, İ2.57b, H2-1.61a, N.59a / T, L, Ü5'de yok

[4411] kï: Ü1.41b, İ2.57b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[4412] el-āyet: Ü5.70b / āyet T.75a, / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4413] على السموات .... وحملها الانسان - *ᶜale's-semavāti .... ve ḥamelehe'l-insān*]]: Ü1'de ayetin bu kısmı yok

"*İnnā ᶜarraḍne'l-emānete ᶜale's-semâvāti ve'l-arḍi ve'l-cibāli fe-ebyene en-yaḥmilnehā ve eşveḳne minhā ve ḥamelehe'l-insān*[4414] naṣṣında[4415] meẕkūrdur. Ve[4416] anı ḥāmil olan beden degildür belkï[4417] rūḥdur. Nihāyet[4418] beden anuñ[4419] āletidür ve rūḥ-ı ḥayvānī vü cismānī anuñ mürekkebidür. Ve rūḥ-ı nefsānīye ve rūḥ-ı ṭabīᶜī-i şehvānīye[4420] ve cemīᶜ-i bedene bi-iẕni'llâhi teᶜālá[4421] müdebbir ü mutaṣarrıfdur. Beden āletidür[4422] ḥavās şebekesidür. Ve ᶜālem-i emr-i ḳudsden cevher-i ḳalbe fā'iż bir nūrdur gāh bedende mücerred olur ve gāh bedende[4423] munṭabıᶜ olur. Anuñ künhini idrākden ᶜuḳūl-i fuḫūl[4424] ᶜāciz u ḳāṣirlerdür[4425]. Nitekim ol ᶜāşıḳ-ı rabbānī ᶜ**Aynu'l-ḳużāt-ı Hemedānī** buyururlar[4426]:

[137] Naẓm[4427]

شهر[4428] وطن جان زنشان بیرونست	Şehr-i vaṭan-i cān zinişān bīrūnest
وزهرچه مثل زنی ازان بیرونست	Ve'z herçï meṣel zenī ez'ān bīrūnest[4429]

[4414] "***Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi***. *Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.*." (Ahzâb: 72)

[4415] naṣṣ-ı şerīfinde: Ü1.42a / naṣṣında Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52b, İ2.57b, Ü5.70b, H2-1.61a, N.59a

[4416] ve: T.75a, Ü5.70b, / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4417] degildür belkï: Ü2.42a, T.75a, L.57b, Ü3.52b, İ2.57b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / degil Ü1.42a

[4418] nihāyet: Ü1.42a / ve / Ü2'de yok; [bk. ᶜAynuḳudāt Hemedānī, Temhīdāt, Temhīd-i Aṣl-ı Sābiᶜ Ḥaḳīḳat-i Rūḥ u Dil, s.43 http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf (19.06.2020)]

[4419] anuñ: Ü1'de yok

[4420] ṭabīᶜī-i şehvānīye: Ü1.42a, Ü2.42b, T.75a, Ü3.52b, İ2.57b, H2-1.61b, N.59a / ṭabᶜiyye-i şehvāniyye Ü5.70b / ṭabīᶜī-i şehvāniyyeye L.57b

[4421] teᶜālá: Ü1'de yok

[4422] āletidür: Ü2.42b, T.75a, L.57b, Ü3.52b, İ2.58b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / āleti Ü1.42a

[4423] bedende: Ü1.42a, Ü2.42b, L.57b, Ü3.52b, İ2.58b, H2-1.61b, N.59a / T, Ü5'de yok

[4424] -i fuḫūl: Ü1.42a / Diğer nüshalarda yok

[4425] ᶜāciz u ḳāṣirlerdür: Ü1.42a / ᶜācizdur Ü2.42b, T.75b, L.57b, Ü3.52b, İ2.58b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a

[4426] Nitekim … Hemedānī buyururlar: Ü1.42a / Diğer nüshalarda yok

[4427] Naẓm: Ü1.42a, İ2.57b, H2-1.61b / Rubāᶜī: T.75b, Ü3.52b, L.58a, N.59a / Ü2'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[4428] شهر – şehr-i: Ü1.42a / شهر و – şehr u Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, İ2.58b, H2-1.61b, N.59a

[4429] "*Can vatanının şehrinin bir nişanı yoktur; Onun için söylenecek bir söz de yoktur*."

این راز نهفته زنهان بیرونست Īn rāz-i nuhufte zinişān bīrūnest

یعنی که خدا از دوجهان بیرونست Yaᶜnī kï Ḫudā ezdu cihān bīrūnest[4430]

[[جانم زحقست و حق زجان بیرونست Cānem ziḪaḳest u Ḫaḳ zicān bīrūnest

آن با نقطست[4431] و نقطه زان[4432] بیرونست Ān bā nuḳaṭest u noḳṭa z'ān bīrūnest[4433]]][4434]

[Neşr] Ve ol rūḥ-ı insānī baᶜde'l-mevt fenā bulmaz belkï bāḳīdür ya naᶜīm ü[4435] saᶜādetde veya[4436] caḥīm ü şeḳāvetde. Zīrā kï maḥall-i maᶜrifet u[4437] īmāndur anı türāb ekl eylemez. Mevt_ile mürekkeb ve āletinüñ fenā vu buṭlānı ṣāḥibinuñ[4438] fenā vü buṭlānını īcāb eylemez. [[Belkï seng-i maᶜārifüñ ve ᶜulūmuñ[4439] ve idrākāt-ı bāṭına vü şühūdātuñ[4440] ile'l-ebed bāḳīdür[4441].]][4442]

[138] Beyt[4443] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

[4430] "*O, gizli bir sırdır, nişandan (alametten) münezzehtir; Yani Allah, iki cihandan münezzehtir.*"

[4431] نقطست - nuḳatest: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, H2-1.61b, N.59a / نقط است - nuḳatest Ü1.42a / نقطه است - noḳṭaest İ2.57b /

[4432] زان – z'ān: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, H2-1.61b, N.59a / ez ān Ü1.42a

[4433] "*Canım Hak'tandır ve Hak candan münezzehtir; O noktalarla (beraberdir), fakat nokta O'ndan uzaktır (O'nda nokta yoktur)*."

[4434] [[….]] N'de bu beytin başında "Beyt" başlığı vardır

[4435] ü: Ü1'de yok

[4436] veya: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b,İ2.57b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / ya Ü1.42a

[4437] u: Ü1'de yok

[4438] ṣāḥibinüñ: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / ṣayyādınuñ Ü1.42a, İ2.58a

[4439] seng-i maᶜārifüñ ve ᶜulūmuñ: Ü2.42b, Ü3.52b, H2-1.61b, N.59a / seng-i maᶜārif ve ᶜulūmuñ Ü1.42a / seng ü maᶜārifüñ ve ᶜulūmuñ T.75b, L.58a, Ü5.70b (Ü5'de "سنك - seng" ifadesi sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilerek derkenarda "سن - sin?" olarak düzeltilmiştir.)

[4440] şühūdātuñ: Ü1.42a, Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / şehevātuñ Ü5.70b

[4441] bāḳīdür: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.52b, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a / bāḳiyyedür Ü1.42a

[4442] [[Belkï seng-i maᶜārifüñ …. ile'l-ebed bāḳīdür]]: İ2'de bu kısım yok

[4443] Beyt: Ü1.42a, T.75b, L.58a, Ü3.52b, İ2.58a, H2-1.61b, N.59a / Ü2'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 367/9 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07YP Erişim tarihi: 18.06.2020]

کوهر معرفت اندوز که باخود[4444] ببری	Gevher-i maᶜrifet endūz kï bāḫod beberī
که نصیب دکرانست نصاب زر و سیم	Kï naṣīb-i digerānest niṣāb-i zer u sīm[4445]

[Neşr] Ẕikr olınan[4446] aḳvāl[4447] mücerred inṭibāᶜı māniᶜ degil dimek üzredür kï melā'ikenüñ ervāḥı[4448] mücerrede iken nüzūl u ᶜurūc itdükleri bu maᶜnāya şāhiddür. Ve rūḥ ile ḥāḳīḳat bir maᶜnāyadur ve rūḥa nefs-i muṭma'inne ve levvāme ve emmāre ḥālāt-ı iᶜtibārī ile ıṭlāḳ olınur. [[**Eger rūḥ-ı insānī**_kï bedende mutaṣarrıfdur taḥt-ı emr-i İlâhīde inḳıyād üzre olup şehevāta muᶜāraża ile sükūn-ı nām üzre olursa muṭma'inne diyü tesmiye olınur kï ol nefs-i muṭma'inne envār-ı ḳudsden ḳalbe fā'iż bir nūrdur kï ḳalb ol nūr ile münevver olup ṣıfāt-ı ẕemīmesinden münḫaliᶜ olup aḫlāḳ-ı cemīle ile müteḫalliḳ olmışdur. Eger rūḥ-ı insānīnüñ taḥt-ı emr-i İlâhīde sükūn tamām olmayup nefs-i şehvāniyye ile müdāfaᶜada olup taḳṣīrātına muᶜāraża üzre ᶜubūdiyyetinden taḳṣīri içün evsāḫ-ı maᶜāṣī ile mütedennis olduḳda ṣāḥibini levm itmegin levvāme dinür. Nevm-i ġafletden tenebbühi miḳdārı nūr-ı ḳuds ile münevver olup cibillet-i ẓulmānī ḥasebi ile her şey' ḥāṣıl olduḳda nefsine levm ile andan tevbe ider. Eger rūḥ-ı insānī ṭabīᶜat-ı bedeniyyeye meyl idüp şehevāt-ı ḥissiyyenüñ leẕẕātına tevaġġul ile ḳalbi şürūra ceẕb idüp muḳteżā-yı şehvāniyye ve devāᶜī-i şeyṭāniyye ile ᶜamel iderse emmāre **diyü tesmiye olınur**.]][4449] Meşelā engūruñ bāġda ḥāṣıl olup şīresinden nice ḥelāl u ḥarām me'kūlāt olur ve[4450] her birisi birer[4451] isimle tesmiye olınur. Ḥālen kï

[4444] باخود – bā-ḫōd: Ü1.42a, Ü2.42b, Ü3.52b, İ2.58a, H2-1.61b, N.59a / یاخود - yāḫūd T.75b, L.58a

[4445] "*Marifet cevheri nedir, öğren, götür yanında; Para pul işleri başkalarının nasibidir*" (Hâfız-ı Şîrâzî Divanı: G. 367/9)

[4446] ẕikr olınan: Ü1.42a / bu Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.53a, İ2.58a, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a

[4447] aḳvāl: Ü1.42a / ḳavl Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.53a, İ2.58a, Ü5.70b, H2-1.61b, N.59a

[4448] ervāḥı: Ü2.42b, T.75b, L.58a, Ü3.53a, İ2.58a, Ü5.70b, H2-1.61b / ervāḥ Ü1.42a, N.59b

[4449] [[Eger rūḥ-ı insānī_ … diyü tesmiye olınur]]: Ü2.42b-43a, T.75b-76a, L.58b, Ü3.52b, İ2.58a, Ü5.71a, H2-1.61b-62a, N.59b / gāh şīre gāh bekmez gāh sirke ile tesmiye olınur. Eger ervāḥ-ı insānī taḥt-ı emr-i İlāhīde inḳıyad üzre olup şehevāta muᶜārıża ile sukūn-ı tām üzre olursa nefs-i muṭma'inne diyü tesmiye olınur. Eger rūḥ-ı insānīnuñ taḥt-ı emr-i İlāhīde sukūnı tamām olmayup nefs-i şehvāniyye ile müdāfaᶜada olup evsāḫ-ı maᶜāṣī ile mütedennī olduḳda ṣāḥibini levm itmegin levvāme dinür. Ve ᶜalá hâẕi'l-ḳıyās Ü1.42b (Ü1'de bu kısım, *"Meşelā engūruñ bāġda ḥāṣıl olup şīresinden nice ḥalāl u ḥarām me'kūlāt olur ve her birisi bir isimle tesmiye olınur. Ḥālen kï aṣıl vāḥiddür"* kısmından sonra yer almaktadır.)

[4450] olur ve: Ü2.43a, T.76a, L.58b, Ü3.52b, İ2.58a, Ü5.71a, H2-1.62a, N.59b / olup Ü1.42b

[4451] birer: Ü1.42b / bir Ü2.43a, T.76a, L.58b, Ü3.52b, İ2.58a, Ü5.71a, H2-1.62a, N.59b

aṣl-ı vāḥid iken[4452] gāh ṣīre gāh bekmez gāh sirke ile tesmiye olınur. Ve maᶜlūm ola kï baᶜżı[4453] mütekellimīn ḳatında rūḥ ḥayātdur kï anuñ vücūdı ile beden ḥayy olur dimişlerdür. Ve cumhūr-ı mütekellimīn ḳatında rūḥ cism-i laṭīf-i şeffāfdur leẕẕāta ḥayydur ve bedende sārīdür mā'-i verd verdde ve dühn simsimde[4454] sārī olduġı gibi.

[139] Beyt[4455]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

کم شده چون سایه اندر افتاب	Gum şude çun sāye ender āfitāb
یاچو بوی کل دراجزاء کلاب	Yā çu būy-i gul dereczā'-i gulāb[4456]

[Neẕr] Nitekim[4457] baᶜżı ẓevāhir-i nuṣūṣda hübūṭ u ᶜurūc ile ve berzaḫda tereddüd ile vaṣf olınmışdur. **İmāmu'l-Ḥaremeyn**[4458] daḫi buña ẕāhib olup[4459] dimişdür kï benüm ḳatumda aẓher budur kï rūḥ ecsām-ı laṭīfedendür[4460] ve[4461] cism bedene müteşābikdür ve bedenüñ ḥayātı anuñ müşābekesiyledür ve rūḥuñ müşābekesi bedenden müfāriḳ olduḳda ḥayāt gidüp mevt ḥāṣıl olur ve ol rūḥ ᶜurūc ider ve cennetde ḥavāṣıl-ı ṭuyūr-ı ḫużra refᶜ olur[4462] ve rūḥ-ı küffār esfel-i siccīne hübūṭ ider. Ve ḥayāt bir ᶜarażdur kï cevher-i beden anuñla ḥayāt bulur ve rūḥ daḫi ḥayāt ile ḥayy olur, keẕā fi'l-Maḳāṣıd. Ve ḥükemā'-i İlâhiyyūn ve ekṣer-i Ṣūfiyyūn ve mütekellimīnden nice kimesneler ḳatında rūḥ cevher-i mücerreddür ve ḳā'im binefsihdür ve müteḥayyiz degildür, yaᶜnī

[4452] vāḥid iken: Ü1.42b / vāḥiddür Ü2.43a, T.76a, L.58b, Ü3.52b, İ2.58a, Ü5.71b, H2-1.62a, N.59b
[4453] gāh ṣīre gāh bekmez …. Ve maᶜlūm ola kï baᶜżı: Ü1.42b
[4454] simsimde: Ü2.43a, T.76a, L.58b, Ü3.52b, İ2.58a, Ü5.71b, H2-1.62a, N.60a / simsiminde Ü1.42b
[4455] Beyt: Ü1.42b, İ2.58b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok
[4456] "*Güneşte(ki) gölge gibi kayboldu; Ya da gülsuyundaki gül kokusu gibi kayboldu*."
[4457] nitekim: Ü2.43a, Ü3.53a, İ2.58b, H2-1.62a, N.60a / ve Ü1.42b / T, L, Ü5'de yok
[4458] İmāmu'l-Ḥaremeyn: Ü1.42b, Ü2.43a, L.58b, Ü3.53b, İ2.58b, H2-1.62a, N.60a / ve İmāmu'l-Ḥaremeyn T.76b, Ü5.71b
[4459] ẕāhib olup: Ü1.42b / ẕāhib olmışlardur ve Ü2.43a, T.76b, L.58b, Ü3.53b, Ü5.71b, H2-1.62a, N.60a / ẕāhibdür İ2.58b
[4460] laṭīfedendür: Ü5.71b (Ü5'de söz konusu ifade önceden "laṭīfedür" şeklinde yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "laṭīfedendür" şeklinde düzeltilmiştir) / laṭīfedür Ü1.42b, Ü2.43a, T.76b, L.58b, Ü3.53b, İ2.58b, H2-1.62a, N.60a
[4461] ve: Ü1'de yok
[4462] olur: Ü2.43a, T.76b, L.58b, Ü3.53b, İ2.58b, Ü5.71b, H2-1.62a, N.60a / olınur Ü1.42b

mekānı yoḳdur cism ü ᶜaraż degildür**.** Bedene tedbīr ü taṣarruf u taḥrīk içün taᶜalluḳ itmişdür, ne bedene dāḫildür ne bedenden ḫāricdür, fenā ḳabūl eylemez ve tecerrüdine ẕevāhir-i nuṣūṣdan nice şühūd vardur. Bu söz meᶜādeyne ḳā'il olanlaruñ meẕhebidür. Ve **İmām Faḫr-ı Rāzī**[4463] dimişdür kï rūḥ mücerreddür dimek uṣūl-i İslāmiyyeden bir aṣlı refᶜ eylemez belkï nice vech_ile [mü'eyyid olur[4464]. Ve iṣbāt-ı meᶜāda şol vech_ile][4465] ṭarīḳ-i beyān ider kï münkirīn ilḳā'-i şübheden ᶜāciz olur. Baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ daḫi[4466] dimişdür kï ol rūḥ-ı mücerred insānuñ bedeninde sārī vü müteşābik bir rūḥ-ı cismānīye daḫi müteᶜallikḍur kï ol rūḥ-ı mücerredüñ bu rūḥ-ı cismānī mürekkebidür ve ḳamīṣ u ġılāfı menzilesinde bir şeydür kï bu rūḥ-ı cismānīnüñ eli ve ayaġı ve gözi ve ḳulaġı ve insānda mevcūd olan sā'ir aᶜżāsı anda daḫi cemīᶜan mevcūddur. Ve bu rūḥ-ı cismānī yer ve içer ve ṭurur ve uçar ve ḳonar ve göçer[4467] ve[4468] bunuñ ḥayātı ol rūḥ-ı mücerredüñ ḥayātı_iledür[4469] ve ᶜinde'l-mevt ol rūḥ-ı mücerred bu rūḥ-ı cismānī ile ᶜurūc ider. Ve ᶜinde'l-ḥaşr bedene bu rūḥ-ı cismānī ile dāḫil olur diyü taḥḳīḳ itmişdür[4470]. Ve'l-ᶜilmü ᶜinde'llâh[4471]. Ve Ebū Caᶜfer-i Ṭūsī *Tehẕībü'l-Aḥkām*da Yūnus bin Ṭabāṭiyā[4472] ḥażretlerinden naḳl ider kï ol ḳurretu ᶜayn[4473] Cenāb-ı[4474] Ḥażret-i İmām Ḥüseyin raḍiya'llâhu ᶜanhunuñ[4475] meclis-i

[4463] Faḫr-ı Râzī: L.59a / Faḫr Ü1.43a, Ü2.43a, T.76b, Ü3.53b, İ2.59a, Ü5.72a, H2-1.62b, N.60a

[4464] mü'eyyid olur: Ü1.43a, Ü2.43b, Ü3.53b, İ2.59a, H2-1.62b, N.60a / mü'eyyiddür T.77a, Ü5.72a

[4465] [[mü'eyyid olur. Ve iṣbāt-ı meᶜāda şol vech_ile]]: L'de yok

[4466] daḫi: Ü1.43a, Ü2.43b, Ü3.53b, İ2.59a, H2-1.62b, N.60a / T, L, Ü5'de yok

[4467] ṭurur ve uçar ve ḳonar ve göçer: Ü1.43a, İ2.59a / ṫurup ve uçar ve ḳonar ve göçer Ü2.43b, T.77a, Ü3.53b, Ü5.72a, H2-1.62b, N.60b / ḳonup göçer ve ṫurup oturur L.59a

[4468] ve: T.77a, L.59a, Ü5.72a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4469] iledür: Ü1.43a, Ü2.43b, L.59a, Ü3.53b, İ2.59a, H2-1.62b, N.60b / ile T.77a, Ü5.72a

[4470] itmişdür: Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.53b, İ2.59a, Ü5.72a, H2-1.62b, N.60b / olınmışdur Ü1.43a

[4471] ve'l-ᶜilmü ᶜinde'llāh: Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.54a, Ü5.72a, H2-1.63a, N.60b / ve'l-ᶜilmü ᶜinde'llāhi teᶜālá İ2.59a / Ü1'de yok

[4472] Ṭabāṭiyā – طبا طیا: İ2.59a, H2-1.63a, N.60b / Ṭabaṭiyā ?- طبطیا T.77a, Ü5.72a / Ṭabāṭbā ? - طبا طبا Ü1.43a, Ü2.43b, Ü3.54a / Ṭabāṣyā? – طبا صیا L.59a

[4473] ḳurretu ᶜayn: Ü1.43a / Diğer nüshalarda yok

[4474] Cenāb-ı: L'de yok

[4475] raḍiya'llâhu ᶜanhunuñ: L.59a / raḍiya'llâhu ᶜanh Ü2.43b, T.77a, Ü5.72a, H2-1.63a, N.60b / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh Ü3.54a, İ2.59a / Ü1'de yok

şerīflerinde[4476] cālis iken[4477]baña su'āl eyledi_kï[4478] "ما يقول الناس فى ارواح المئومنين" – "*Mā yeḳūlu'n-nāsu fī ervāḥi'l-mü'minīn?"*[4479] Ben de didüm kï yā İmām bermuḳteżā-yı ḳavl-i Resūl[4480] ḫavāṣıl-ı murġān-ı sebzdedür[4481] taḥt-ı ᶜarşda ḳanādil üzre[4482] bilürüz diyicek[4483] ol dem[4484] Ḥażret-i İmām buyurdı kï " سبحان الله اذا قبضه الله تعالى صيّر روحه فى قالب كقالبه فى الدّنيا فيأكلون و يشربون فاذا قدم عليه القادم عرفه بتلك الصّورة الّتى كانت فى الدّنيا – "*Subḥana'llâh iẕā ḳabażahu'llâhu teᶜālá ṣayyere rūḥahu fī ḳālibin ke-ḳālibihi fi'd-dünyā fe-yeʾkulūne ve yeşrabūne fe-iẕā ḳadime ᶜaleyhi'l-ḳādimu ᶜarefehü bi-tilke'ṣ-ṣureti'lletī kānet fi'd-dünyā."*[4485] [[**Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï**: " انّ الارواح جنود مجنّدة من جنود الله تعالى ليسوا بملا ئكة لهم رؤس و ايد و ارجل يأكلون الطّعام[4486]" – *İnne'l-ervāḥa cunūdun mücennedetün min cunūdi'llâhi leysū bi-melā'ikete lehüm rü'üsün ve eydin ve ercülün yeʾkulūne'ṭ-ṭaᶜām"*[4487]. Şeyḫu'l-müfessirīn **İmām Ḳurṭubī** raḥmetu'llâhi ᶜaleyh ***Teẕkire*** nām kitābında buyururlar[4488] kï: Rūḥ cism-i laṭīfdür ḥālet-i nezᶜde beden-i maḥsūsadan iḫrāc olınduḳda ᶜālem-i ᶜulvīye ᶜurūc eyler. Ve rūḥa mevt olmaz zīrā rūḥuñ evveli vardur āḫiri yoḳdur. Ve bermūcib-i ḥadīṯ re's ü üẕn ü yedi vardur mü'min olduġı ḥālde rāyiḥa-i ṭayyibe ṣāḥibidür neᶜūẕu bi'llâh ḳāfir olduġı ḥālde rāyiḥa-i ḫabīṯe ṣāḥibidür. Bu ẕikr olınan rūḥ ṣıfat-ı ecsāmdur ṣıfat-ı aᶜrāż degildür. Ve

---

[4476] meclis-i şeriflerinde: L.59a / meclis-i şerīfinde Ü2.43b, T.77a, Ü3.54a, İ2.59a, Ü5.72a, H2-1.63a, N.60b / meclisinde Ü1.43a

[4477] iken: Ü1.43a / idüm Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.54a, İ2.59a, Ü5.72a, H2-1.63a, N.60b

[4478] su'āl eyledi_kï: Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.54a, İ2.59a, Ü5.72a / bu su'āli eyledi kï H2-1.63a, N.60b / ḫiṭāb idüp didi kï Ü1.43a

[4479] *"Müminlerin ruhları hakkında insanlar ne diyor?"*

[4480] yā İmām ber-muḳteżā-yı ḳavl-i Resūl: Ü1.43a / Diğer nüshalarda yok

[4481] sebzdedür: Ü1.43a, Ü2.43b, Ü3.54a, H2-1.63a, N.60b / sebzededür İ2.59a / sizdedür T.77a, L.59a, Ü5.72b

[4482] taḥt-ı ᶜarşda ḳanādil üzre: Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.54a, İ2.59a, Ü5.72b, H2-1.63a, N.60b / ḳanādīl üzre taḥt-ı ᶜarşda Ü1.43a-b

[4483] bilürüz diyicek: Ü1'de yok

[4484] ol dem: Ü1.43b, İ2.59a, N.60b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4485] *"Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih ederim ki Allah teala mümin bir kulun ruhunu kabzettiğinde, onun ruhunu dünyadaki bedeni gibi yapar ve onlar hem yerler hem içerler ve onlara birisi geldiğinde dünyadaki şekli gibi olduğundan onu hemen tanırlar*."

[4486] Hadisin aslı "الأرواح جنود مجنّدة، ما تعارَف منها ائتَلفَ وما تناكر منها اختلف" – "El-ervāḥu cunūdun mucennedetun, mā teᶜārefe minhā i'telefe ve mā tenākere minhā iḫtelefe" şeklinde olup manası: *"Ruhlar toplanmış cemaatler (gibi)dir. Onlardan birbiriyle önceden tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ayrılır."*

[4487] *"Ruhlar, Allah'ın tolpluluklarından (ordularından) bir topluluktur (ordudur), melek değildirler. Onların başları, elleri ve ayakları vardır ve onlar yemek de yerler."*

[4488] buyururlar: Ü2.43b, H2-1.63a / buyurur T.77b, L.59b, Ü3.54a, Ü5.72b

ehl-i taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı raḥīḳ beyān idüp buyururlar kï evliyānuñ cism-i laṭīfleri ᶜayn-ı rūḥ olmışdur ḫuṣūṣan Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendimüz ḥahżretlerinüñ cism-i şerīflerinüñ gölgesi olmaduġı sened-i ḳavīdür. **Ve Ḥażret-i Mevlānā buyururlar kï**:]][4489]

[140] Meşnevī[4490]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

جسمشان[4491] و نفسشان و نقششان	Cismişān u nefsişān u nakşişān
جملهٔ جان مطلق امد برنشان[4492]	Cumle-i cān muṭlaḳ āmed bernişān[4493]
پس بزرکان این نکفتند از کذاف	Pes buzurgān īn neguftend ezguẕāf
جسم پاکان عین[4494] کان افتاد و صاف	Cism-i pākān ᶜayn-ı kān uftād u ṣāf[4495]

[Neşr] [[<**Ve re'y-i şerīfleri müstaḳīm** olan ehl-i ᶜirfāna maᶜlūmdur kï sālik merātib ḳaṭᶜ itdükde nūr-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendimüz

[4489] [Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï …. Ve Ḥażret-i Mevlānā buyururlar kï]: Ü2.43b, T.77a, L.59a, Ü3.54a, Ü5.72b, H2-1.63a, N.60b-61a / Ü1, İ2'de bu kısım yok

[4490] Meŝnevī: Ü2.44a, T.77a, L.59a, Ü3.54a, Ü5.73a, H2-1.63a, N.61a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; [Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 2001, 2000: http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/2001/ (09.12.2018)]

[4491] جسمشان – cismişān: / Mesnevî'de "گفتشان –guftişān" [Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 2001: http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/2001/ (09.12.2018)]

[4492] برنشان – bernişān: / Mesnevî'de "بی‌نشان - bīnişān"(Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 2001: http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/2001/ (09.12.2018)]

[4493] "*Cisimleri, nefesleri, şekilleri (nakışları; hepsi işaret üzre mutlak can oldu.*" (Mesnevî, Hzl.-Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s.154)

[4494] عین - ᶜayn: L.59b, Ü5.72b, H2-1.63a, N.60b / غین – ġayn? Ü2.44a, T.78a, Ü3.54a

[4495] "*Demek ki büyükler boşuna dememiştir: Temizlerin cismi kân (menba) gibi tertemizdir*" (*Mesnevî*, Hzl. Çev. Mehmet Kanar, C. 1, s.154)

ḥażretlerine[4496] vāṣıl nice zamān maḳām-ı ḥayretde ṭayerān iderler.>[4497] Muḥaṣṣal işbu ẕikr olınan rūḥ nefs-i nāṭıḳa ve nefs-i muṭma'inne ve ᶜaḳl ve nefs ve ḳalb isimleriyle musemmā olan rūḥ-ı insānīdur. Lâkin ıṣṭılāḥ-ı felāsifede ᶜörf-i eṭibbāda ve baᶜżı ṭā'ife beyninde rūḥ birḳaç maᶜnāya daḥi ıṭlāḳ olınur. Anı daḫi beyān itmek lāzımdur tā kï ol rūḥları daḫi ne maᶜnāya idügin fehm itmek ile emr-i ḥaşrde müteḥayyir **olmaḳ lāzım gelmeye**.]][4498] İmdi[4499] maᶜlūm ola kï rūḥ bu ẕikr olınan rūḥ-ı insānīden ġayrı üç maᶜnāya daḫi gelür. Rūḥ-ı ḥayvāniyye ve[4500] rūḥ-ı nefsāniyye ve rūḥ-ı ṭabīᶜiyye. Bu ẕikr olınan ervāḥ-ı ṣelāṣe hevāya müşābih bir buḫār-ı laṭīfdür kï buña hevā-yı laṭīf daḫi dirler. Lâkin her birinüñ bir maḥall-i maḫṣūṣı vardur kï eṭrāf-ı bedene münteşir olur. Fi'l-meṣel[4501] külḫenüñ āteşinden ḥammāmuñ cevānibine deliklerinden buḫār münteşir olup ḥammāmı teshīn[4502] itdügi[4503] gibi evvelā[4504] rūḥ-ı ḥayvānī_kï buña rūḥ-ı cismānī ve nefs-i ḥayvānī ve nefs-i ġażabī daḫi dinilür, bu bir buḫār-ı laṭīf ve cism-i laṭīfdür kï ḳuvvet-i ḥayātı ve ḥavāss-ı bedeniyyeyi ve ḥareket-i irādiyyeyi ḥāmil olan bu cevherdür kï menbaᶜı ḳalbdur. Ḳalbden ᶜurūḳ-ı ḍavārib içinde münteşir olur. Bu rūḥ-ı ḥayvānīden ᶜayna nūr-ı baṣar ve üẕne nūr-ı semᶜ fā'iż olur. Ḥavāss u ḳuvá daḫi bundan fā'iż olur. Cevānib-i beyte ḳandīlüñ nūrı fā'iż ü münteşir olduġı gibi[4505]. Beyt-i bedende vāḳiᶜ olan ḳanḍīl-i ḳalbuñ nūrı rūḥ-ı insānīdür. Dühni rūḥ-ı ḥayvānīdür. Sirāc munṭafī olduḳda nūr-ı fā'iżi munṭafī olduġı gibi mevt ile rūḥuñ daḫi ḳandīl-i ḳalbden fā'iż olan nūrı munṭafī olur. Bu rūḥ-ı ḥayvānī cemīᶜ-i ḥayvānāt u behāyimde mevcūddur. Ve bu rūḥ bedeni münevver ḳılıcı bir cevherdür kï ᶜinde'l-mevt żiyāsı bedenüñ ẓāhir ü bāṭınından munḳaṭıᶜ olur. Ve maᶜlūm ola kï mevt_ile nevm ikisi bir

---

[4496] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendümüz ḥażretlerine: Ü5.73a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine T.78a / Resūl-i Ekreme ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.44a / Resūl-i Ekreme ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü3.54b, H2-1.63b / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi vesellem ḥażretlerine L.59b / Resūl-i Ekreme N.61a

[4497] <Ve re'y-i şerīfleri müstaḳīm olan ehl-i ᶜirfāna … Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem efendümüz ḥażretlerine vāṣıl nice zamān maḳām-ı ḥayretde ṭayerān iderler>: İ2'de bu kısım yok

[4498] [[Ve re'y-i şerīfleri müstaḳīm olan … müteḥayyir olmaḳ lāzım gelmeye]]: Ü1'de bu kısım yok

[4499] imdi: Ü2.44a, T.78a, L.60a, Ü3.54b, İ2.59b, Ü5.73a, H2-1.63b, N.61a / ve Ü1.43b

[4500] ve: Ü5'de yok

[4501] fi'l-meṣel: Ü1.43b, Ü2.44a, Ü3.54b, İ2.59b, H2-1.63b, N.61a / fi'l-cümle T.78a, L.60a, Ü5.73a

[4502] teshīn: Ü2.44a, Ü3.54b, İ2.59b, H2-1.63b, N.61b / teshīn Ü1.43b / tescīn T.78a, L.60a, Ü5.73b

[4503] itdügi: Ü1.43b, Ü2.44a, L.60a, Ü3.54b, İ2.59b, H2-1.63b, N.61b / itdükleri T.78a, Ü5.73b

[4504] evvelā: Ü2.44a, T.78a, L.60a, Ü3.54b, İ2.59b, Ü5.73b, H2-1.63b, N.61b / olan Ü1.43b

[4505] gibi: Ü1.43b, Ü2.44a, L.60a, Ü3.54b, İ2.59b, H2-1.64a, N.61b / gibi ve T.78b, Ü5.73b

cinsdür "النوم اخ الموت" – *"En-nevm eḫu'l-mevt."*[4506] [[Nitekim[4507] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem vaḳt-i nevmde bu duᶜāyı oḳurlardı[4508]: " اللّهمّ هذه نفسى انت توفّيها لك مماتها و محياها فان امسكتها فانت مالكها فغفرلها وان ارسلتها فاعصمها بما تعصم به عبادك الصّالحين – *Allâhumme hâẕihi nefsī ente tuveffīhā leke memātuhā ve maḥyāhā fe-in emsektehā fe ente mālikuhā faġfir lehā ve in-erseltehā f'aᶜṣimhā bi-mā taᶜṣimu bihi ᶜibādeke'ṣ-ṣāliḥīn*"[4509].]][4510] Zīrā[4511] mevt rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bi'l-külliyye inḳıṭāᶜıdur, nevm bir miḳdār inḳıṭāᶜıdur. Maᶜlūm oldı kï Ḥaḳ[4512] teᶜālá ᶜazze şānuhu[4513] rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bedene tedbīr[4514] ü taᶜalluḳını[4515] üç vech üzre ḳılmışdur. Bu rūḥ-ı ḥayvānīnuñ żiyāsı bedenüñ ẓāhir ü bāṭına vāṣıl olduġı ḥāl-i yaḳaẓa kï uyanıḳlıḳ ḥālidür[4516] bedenüñ ẓāhirden munḳaṭıᶜ olup mücerred bāṭına vāṣıl olması nevm ḥālidür. Ammā hem ẓāhir ve hem bāṭınından munḳaṭıᶜ olması mevt ḥālidür. Ve nevm kï mevt-i aṣġardur, ḥaşre delīl-i ḳavīdür kï insānı mevt-i aṣġardan[4517] uyanduran Ḫāliḳ-i ḳādir mevt-i ekberden daḫi bīdār idüp ḥaşr itmege ḳādir idügi ke'ş-şems[4518] ẓāhirdür. Ve rūḥ-ı nefsānī gāhī rūḥ-ı insānīye[4519] ve rūḥ-ı ḥayvānī rūh-ı nefsānīye[4520] mecāzen[4521] ıṭlāk olınur. Lâkin ḥaḳīḳatde bu dimāgda olan buḫār-ı laṭīfdür kï aᶜṣāb içinde aᶜżā-yı bedene münbaᶜiṣ ü münteşir olup bāᶜiṣ-i ḳabż u basṭ ve sebeb-i ḥareket olur[4522]. Bāᶜiṣ-i ḳabż u basṭ olduġı

[4506] "*Uyku, ölümün kardeşidir*."

[4507] nitekim: Ü1.44a / ve Ü2.44b, L.60b, Ü3.55a, Ü5.73b, H2-1.64a, N.61a,b / T'de yok

[4508] oḳurlardı: oḳurlar idi Ü1.44a

[4509] *"Allahım, işte canım. Onu ancak sen öldürürsün, ölümü ve hayatı sana aittir. Eğer onu tutarsan, zaten sahibi sensin, onu bağışla. Onu salıverirsen de, salih kullarını koruduğun şeyle onu da koru*."

[4510] [[Nitekim Resūl-i Ekrem …. *bihi ᶜibādeke'ṣ-ṣāliḥīn*"]]: İ2'de bu kısım yok

[4511] zīrā: Ü2.44b, T.78b, L.60b, Ü3.55a, Ü5.73b, H2-1.64a, N.61b / ve maᶜlūm ola kï Ü1.44a

[4512] Ḥaḳ: Ü1.44a, Ü2.44b, T.78b, Ü3.55a, Ü5.73b, H2-1.64a, N.61b / Allâh L.60b

[4513] ᶜazze şānuhu: Ü1.44a / Ĥażretleri Ü2.44b, L.60b, Ü3.55a, Ü5.74a, N.61b / Ĥażreti İ2.60a/ T'de yok

[4514] tedbīr: Ü2.44b, T.78b, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, N.61b / tedebbür Ü1.44a

[4515] taᶜalluḳını: Ü2.44b, T.78b, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, N.61b / taᶜalluḳın Ü1.44a

[4516] yaḳaẓa kï uyanıḳlıḳ ḥālidür: Ü2.44b, T.78b, L.60b, Ü3.55a, Ü5.74a / yaḳaẓa uyanıḳlıḳ ḥālidür H2-1.64a / ḥāl-i yaḳaẓa ve uyanıḳlıḳ ḥālidür İ2.60a, N.61b / yaḳaẓadur Ü1.44a

[4517] aṣġardan: Ü2.44b, T.79a, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, H2-1.64a, N.62a / aṣġarda Ü1.44a

[4518] ke'ş-şems: Ü1.44a / Diğer nüshalarda yok

[4519] rūḥ-ı nefsānī gāhī rūḥ-ı insānīye: Ü2.44b, T.79a, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, H2-1.64a, N.62a / rūḥ-ı nefsānī rūḥ-ı insānīye gāhī Ü1.44a

[4520] [[ve rūḥ-ı ḥayvānī rūh-ı nefsānīye]]: Ü1'de yok

[4521] mecāzen: Ü2.44b / mecāz Ü1.44a

[4522] olur: Ü1.44a, Ü2.44b, T.79a, L.60b, Ü3.55a, Ü5.74a, H2-1.64b, N.62a / oldur İ2.60a

ẓāhirdür[4523]. Ve rūḥ-ı ṭabīᶜī kï buña rūḥ-ı şehvānī ve rūḥ-ı nebātī ve rūḥ-ı nāmī daḫi[4524] dirler ve bunuñ maḥalli kebddür. Kebdden ᶜurūḳ-ı ġayr-i ḍāribe içinden[4525] cemīᶜ-i bedene münbaᶜiṣ olur. Bu rūḥ nemāsı olan[4526] yaᶜnī büyümesi olan cemīᶜ-i ecsāmda vardur. Öyle olsa bu rūḥ insānda[4527] ve ḥayvānda[4528] ve nebātātda daḫi[4529] mevcūddur**.** Zīrā[4530] cümlesinüñ nemāsı vardur. Aḳsām-ı rūḥı bilmemek_ile nice cehele vü esāfil[4531] rūḥı[4532] hemān rūḥ-ı ḥayvānīdür ẓann idüp inkār-ı ḥaşr[4533] itmişdür[4534]. [[Ve tenāsuḫī ṭā'ifesi ne meᶜād-ı cismānī ve ne rūḥānī bu ᶜālemde olur diyüp āḫireti inkār itmekle küfr lāzım gelmişdür.]][4535] [[Ve melāḥide-i müteḳaddimīnüñ meẕhebi kütüb-i kelāmiyyede ẕikr olınduġı üzre tenāsuḫ iken müte'aḫḫirīn tenāsuḫdan daḫi ekferdür]][4536]. Devr-i eṭvār[4537] meẕhebini peydā idüp beyene'l-ᶜuḳalā ve'l-müslimīn rüsvā-yı cihān ve mebġūż-ı Raḥmân[4538] oldılar. Ġażibe'llâhu teᶜālá[4539] ᶜaleyhim

[4523] bāᶜiî-i ḳabż u basṭ olduġı ẓāhirdür: Ü2.44b, T.79a, L.60b, Ü3.55a, Ü5.74a, H2-1.64b / Ü1, İ2, N'de yok

[4524] daḫi: Ü1.44a, Ü2.44b, Ü3.55a, İ2.60a, H2-1.64b, N.62a / T, L, Ü5'de yok

[4525] içinde: Ü1.44a, T.78a, L.60b, Ü5.74a / içinden Ü2.44b, Ü3.55a, İ2.70a, H2-1.64a, N.62a

[4526] olan: Ü1.44a, 70a, N.62a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4527] insānda: Ü2.44b, T.78a, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, H2-1.64b, N.62a / insān Ü1.44a

[4528] ḥayvānda: Ü2.44b, T.78a, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a, Ü5.74a, H2-1.64b, N.62a / ḥayvān Ü1.44a

[4529] daḫi Ü1.44a / Diğer nüshalarda yok

[4530] zīrā: Ü1.44a / Diğer nüshalarda yok

[4531] cehele vü esāfil: Ü1.44b / cehele Ü2.44b, T.78a, L.60b, Ü3.55a, İ2.60a / vechile Ü5.74b, H2-1.64b, N.62a (Ü5'de söz konusu ifade "جهله - cehele" olarak yazılmışken sonradan kırmızı mürekkeple başına "و" eklemek suretiyle "وجهله – vech_ile" şeklinde düzeltilmiştir)

[4532] rūḥı: Ü1.44b; (Ü1'de metin içinde söz konusu ifadedeki "didükleri" ibaresi yazılmışken sonradan üstü çizilerek iptal edilmiştir) / rūḥ didükleri Ü2.44b, T.79b, L.60b, Ü3.55a-b, İ2.60b, Ü5.64b, H2-1.64b, N.62a

[4533] inkār-ı ḥaşr: Ü2.44b, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, Ü5.64b, H2-1.64b, N.62a / ḫilāf-ı şerᶜ-i şerīf nice ḳīl u ḳāl Ü1.44b

[4534] itmişdür: Ü2.44b, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, Ü5.64b, H2-1.64b, N.62a / itmişlerdür Ü1.44b

[4535] [[Ve tenāsuḫī ṭā'ifesi …. āḫireti inkār itmekle küfr lāzım gelmişdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4536] [[Ve melāḥide-i müteḳaddimīnüñ meẕhebi …. tenāsuḫdan daḫi ekferdür]]: Ü2.44b-45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, Ü5.64b, H2-1.64b, N.62a / ve melāḥide-i muḳaddimīnüñ ḥaḳīḳat-i rūḥdan ḫaberleri olmamaġla tenāsuḫ meẕhebin iḫtiyār itmişler idi. Ĥālā fī-zamānina olan melāḥide-i tenāsuḫiyyeden daḫi ekfer Ü1.44b

[4537] etvār: Ü1.44b, Ü2.44b, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.64b, N.62a / edvār Ü5.74b (Ü5'de bu ifade ilk önce "etvār" şeklinde yazılmışken sonradan kırmızı mürekkeple üstü çizilerek "edvār" şeklinde düzeltilmiştir)

[4538] ve mebġūż-ı Raḥmān: Ü1.44b / Diğer nüshalarda yok

[4539] teᶜālá: Ü3.55b / Diğer nüshalarda yok

ecmaʿīn. [Ve bunlaruñ ekṣerisinüñ ʿaḳlı terkīb-i ilḥād ile gitmişdür burhān ile ıṣlāḥ u irşād mümkün degildür.][4540]

[141] Mıṣraʿ[4541]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feʿūlün Mefāʿīlün Feʿūlün Mefāʿīlün]

ولن[4542] يصلح العطّار[4543] ما يفسد الدّهر Ve len-yuṣliḥa'l-ʿaṭṭāru mā yufsidu'd-dehru[4544]

[Neṣr] Ve bunlaruñ rūy[-]siyāhlıġı ẕātīdür[4545] ṣābūn-ı burhān ile denes-i ilḥādları pāk olmaz.

[142] Mıṣraʿ[4546]

زنکی بشستن نکردد[4547] سفيد Zengī bişusten negerded sefīd[4548]

[143] Beyt[4549]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefʿilün Fāʿilün Müstefʿilün Fāʿilün]

اذا قسى القلب لم ينفعه موعظة İzā ḳasá'l-ḳalbu lem yenfaʿhu mevʿiẓatun

---

[4540] [[Ve bunlaruñ ekṣerīsinüñ …. ıṣlāḥ u irşād mümkün degildür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4541] Mıṣraʿ: Ü2.45a, T.79b, Ü3.55b, L.61a, H2-1.64b / Ü1.44b (Bu mısra Ü1'de Farsça " زنکی بشستن نکرد و سفيد Zengī bişesten nigered u sefīd"mısraından sonra yer almaktadır) / İ2, N'de başlık yok / Ü5'de söz konusu mısra yok

[4542] ولن – ve len: Ü2.45a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.64b, N.62a / T, L'de yok

[4543] العطّا ر – el-ʿaṭṭār: Ü1.44b, Ü2.45a, İ2.60b, H2-1.64b, N.62a / العطّاء - ʿaṭṭā' T.79b, L.61a, Ü3.55b

[4544] "*Zamanın bozduğu şeyin bozukluğunu aktar (eczacı) ıslah edemez*."

[4545] ve bunlaruñ rūy siyāhlıġı ẕātīdür: Ü2.45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, Ü5.74b, H2-1.64b, N.62a-b / ve bu ṭā'ife-i melāḥidenüñ denis-i ilḥād ile derūn u bīrūnları nāpāk olup Ü1.44b

[4546] Mıṣraʿ: Ü1.44b, Ü2.45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, Ü5.74b, H2-1.64b, N.62b / İ2'de başlık yok

[4547] نکردد – negerded Ü1.44b, T.79b, L.61a, Ü5.74b, H2-1.64b, N.62b /نکردر İ2.60b, Ü3.55b / نکردو Ü2.45a

[4548] "*Zenci yıkanmakla beyaz olmaz*."

[4549] Beyt: Ü2.45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, H2-1.64b, N.62b / Naẓm Ü1.44b, İ2.60b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

كالارض ان سجنت لم ينفع المطر Ke’l-arżi in sücinet lem yenfeᶜi’l-maṭaru[4550]

[144] Mışraᶜ[4551]

Ḳıyās-ı ᶜaḳl ile refᶜ olmaz evham

[145] Ḳıṭᶜa

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü faᶜūlün]

Keşf ola mı hīç münkire esrār-ı ilâhī

Ger söyler_iseñ aña nice ḳavl-i müretteb

Feyż-i ezelī olmayıcaḳ maḥv ola mı hīç

Bir ᶜaḳl-ı basīṭ ile nice cehl-i mürekkeb

[146] Naẓm[4552]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

آن یکی را ازازل لوح سعادت برکنار Ān yekīrā ez-ezel levḥ-i saᶜādet berkenār

وان یکی را تا ابد داغ شقاوت درجبین V’ān yekīrā tā ebed dāġ-ı şeḳāvet dercebīn[4553]

عدل او میراند این را سوی اصحاب شمال ᶜAdl-i Ū mīrāned īnrā sū-yi aṣḥāb-i şimāl

---

[4550] “*Kalp katılaştığında öğüt ona fayda vermez; Sert bir yer (toprak) gibi ki yağmur ona fayda vermez*.”

[4551] Mışraᶜ: Ü1’de söz konusu mısra yok

[4552] Naẓm: Ü1.44b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[4553] “*Kiminin kaderinde ezelden beri saadet yazılmıştır; Kiminin alnına ise sonsuza dek şakilik (kutsuzluk) dağı (yarası) kazınmıştır*.”

فیض او می خوا ند انرا نزد اصحاب یمین Feyż-i Ū mīḫˇāned ānrā nezd-i aṣḥāb-i yemīn[4554]

[Neşr] Pes bu taḥḳīḳātdan_ṣoñra[4555] İslām Baba Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ[4556] mübārek[4557] dest-i şerīfin[4558] būs idüp didi kï:

[147] Naẓm

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Ey sened-i şerᶜ-i Resūl-i güzīn

Nāṣır-ı aḥkām-ı ḳażāyā-yı dīn

Ḳuṭb-ı felek[4559] ḳadr-i şüreyyā[4560] cenāb

Nāṭıḳ-ı fermūde-i faṣlu'l-ḫitāb

Cümle meẕāhib[4561] nicedür söyledüñ

Her birinüñ zuᶜmını redd eyledüñ

İmdi ᶜaḳāyid nicedür vir sebaḳ

[4554] "*O'nun adaleti, birini (kutsuz, şâkîyi) ashâb-ı şimâlin (cehennemlik ehli) tarafına sevk eder; O'nun feyzi ötekiyi (kutlu kişiyi) ashâb-ı yemînin (cennetlik ehlinin) tarafına sürer sevk eder*."

[4555] taḥḳīḳātdan_ṣoñra: Ü1.44b, İ2.60b, N.62b / taḥḳīḳden_ṣoñra Ü2.45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, Ü5.74b, H2-1.64b

[4556] Cenāb-ı Ĥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ: Ü2.45a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.64b, N.62b / Ĥażret-i Ḫˇācenüñ Ü1.44b / Ḫˇāce-i Cihānuñ T.79b, L.61a, Ü5.74b

[4557] mübārek: L'de yok

[4558] dest-i şerīfin: Ü1.44b / ellerin Ü2.45a, T.79b, L.61a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.64b, N.62b

[4559] ḳuṭb-ı felek: Ü1.44b, Ü2.45a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.65a, N.62b / ḳuṭb u felek T.79b, L.61a, Ü5.74b

[4560] ḳadr-i şüreyyā: Ü1.44b, İ2.60b, H2-1.65a, N.62b / ḳadr u şüreyyā Ü2.45a,T.79b, L.61a,Ü3.55b, Ü5.74b

[4561] cümle meẕāhib: Ü1.44b, Ü2.45a, Ü3.55b, İ2.60b, H2-1.65a, N.62b / cümle meẕheb T.80a, L.61a / cümle-i meẕheb Ü5.75a (Ü5'de "جمله-cümle" sözcüğünün sonunda sonradan kırmızı mürekkeple "hemze" işareti konularak ifade "جملهٔ - cümle-i" şeklinde tamlamalı yapılmıştır.)

Söyle nedür muᶜteḳad-i ehl-i ḥaḳ

Ṭālib-i ᶜirfānı bu gün şād ḳıl

Maᶜrifet-i ḥaḳḳ ile irşād ḳıl

Tā kï saña Ḥaḳ vire ecr-i ᶜaẓīm

Beşşereke'llâhu bi-ḫuldi'n-naᶜīm

[148] Naẓm[4562]

[Fāᶜilātün mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün (faᶜlün)]

تا بود بر صفحات فلك افاق انجم — Tā buved berṣafaḥāt-i felek āfāḳ encum

نام نیکست[4563] نبود در ورق عالم کم — Nām-i nīkest nebuved dervaraḳ-i ᶜālem gum[4564]

پیر دانای خرد پیش[4565] توحرفی[4566] نزند — Pīr-i dānā-yi ḫired pīş-i tu ḥarfī nezened

جز کلام رضی الله تعالی عنکم — Cuz kelām-i raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜankum[4567]

[4562] Naẓm: İ2.71a, N.62b / Rubāᶜī Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, Ü5.75a / Ḳıṭᶜa H2-1.65a / Ü1'de bu şiir başlıksız verilmiştir

[4563] نیکست – nīkest: Ü1.45a, İ2.71a / نیکت – nīket? Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, Ü5.75a, H2-1.65a, N.62b

[4564] "*Yıldızlar gök katmanlarında var olduğu sürece / İyilikle anılan adın, kainat kitabından silinmez.*"

[4565] پیش – pīş: Ü2.45a, İ2.71a, H2-1.65a, N.62b / بیش – bīş Ü1.45a/ بینش –bīniş T.80a, L.61a, Ü5.75a / نیش – nīş? Ü3.55b

[4566] حرفی - ḥarfī: Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, Ü5.75a, H2-1.65a / لافی – lāfī Ü1.45a, İ2.71a, N.62b

[4567] "*Hikmet sahibi kişi, senin hakkında, Allah sizden razı olsun, kelamından başka bir şey demez*."

Beyān Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-i Īmānrā [4568]

[149] Meşnevī[4569]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlün feᶜūlün]

ای[4570] منشئ صحیفهای ایمان	Ey munşi-i ṣaḥīfhāyı īmān
برنامه[4571] چنین نوشته عنوان	Bernāme çunīn nuvişte ᶜunvān[4572]
کویندهٔ این[4573] حدیث عالی	Güyende-i īn ḥadīṣ-i ᶜālī
در رشته چنین کشد لألی	Derrişte çunīn keşed le'ālī[4574]

[Neşr] Īmān, lüġatda muṭlaḳā taṣdīḳ u iᶜtirāfa dirler. Şerīᶜatde Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ [4575] teblīġ itdügi żarūret_ile ṣābit olan umūra taṣdīḳ u iḳrārdur. Yaᶜnī dīn-i İslāmdan idügi meşhūr olmaġla istidlāle iḥtiyācsız[4576]

[4568] Beyān Kerden-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-i Īmān-rā: Ü1.45a / Taᶜrīf Kerden-i Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥaḳīḳat-ı Īmān İ2.71a / Taᶜrīf-i Ḥaḳīḳat-ı Īmān: Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, Ü5.75a, H2-1.65a, N.62b

[4569] Meşnevī: Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, Ü5.75a / Ü1, İ2, H2-1, N'de başlık yok

[4570] ای – ey: Ü5.75a (Ü5'de asıl metinde bu ibare olmayıp sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilmek suretiyle derkenarda yazılmıştır)/ Diğer nüshalarda yok

[4571] برنامه – bernāme: Ü1.45a, Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, İ2.71a, H2-1.65a, N.62b / Ü5'de söz konusu ifādeden sonra kırmızı mürekkeple ok çekilmek suretiyle derkenarda diğer nüshaların hiçbirinde olmayan "ات – āt, et?" ifadesi eklenmiştir.

[4572] "*Ey iman sayfalarının münşii (yazarı); Kitaba böyle unvan (başlık) yazıldı*."

[4573] این – īn: Ü1.45a, Ü2.45a, T.80a, L.61a, Ü3.55b, İ2.71a, H2-1.65a, N.62b / باین – be-īn Ü5.75a (Ü5'de bu ifade ilk önce "این – īn" şeklinde yazılmışken sonradan kırmızı mürekkeple "ا - elif"den önce "ب - be" harfi eklenerek "باین – be-īn" olarak değiştirilmiştir)

[4574] "*Bu yüce sözü söyleyen, ipe böyle bir inci dizdi.*"

[4575] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ: Ü1.45a, T.80a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendimüz ḥażretlerinüñ Ü5.75a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ İ2.71a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellemüñ L.61b / Resūl-i Ekremüñ Ü2.45a, Ü3.56a, H2-1.65a, N.62b

[4576] iḥtiyācsız: Ü1.45a, İ2.71a / iḥtiyācumuz Ü2.45a, L.61b, Ü3.56a, H2-1.65a, N.62b / iḥtiyācumuzı T.80a, Ü5.75a

ᶜāmme-i müslimīn bildügi aḥkāma inanup iḳrār itmekdür. Meṣelā vaḥdet-i ṣāniᶜ ve vücūb-ı ṣalāt ve ḥürmet-i ḫamr gibi. [[Ve ᶜulemā īmānuñ maᶜnāsını Farsīce [4577] "كردیدن وراست كوی داشتن بدل و باور داشتن" – *"Gerdīden u rāst gūy dāşten bedil u beāver dāşten"* maᶜnāsına diyü iḫtiyār itmişlerdür.]][4578] [[Ve icmālen mülāḥaẓa maḥallinde icmāl kifāyet ider tafṣīl şarṭ olan yirde tafṣīlen mülāḥaẓa olınmaḳ şarṭdur. Meṣelā bir kimesne icmālen Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ [4579] Ḥaḳ[4580] teᶜālá ḥażretleri[4581] cānibinden[4582] teblīġ itdügi umūruñ cümlesine taṣdīḳ itmekle maḥall-i icmālde mü'min olur lâkin tafṣīl maḥallinde żarūrāt-ı dīniyyenüñ her birisine ᶜale'l-infirād ve't-tafṣīl tafṣīl eylemek şarṭdur.]][4583] [[Maḥall-i tafṣīl mülāḥaẓa maḥallidür ya tekfīr ile yāḫūd bir kimesneye[4584] su'āl itmekle olur yoḫsa baᶜż-ı cehele ᶜömrinde ᶜālem-i[4585] ḥādiṯ dimek nedür ve ḥudūṯ u ḳıdem nedür bilmez bu ḥāl üzre īmān-ı icmālī ile mevt gelür bu kimse bi'l-ittifāḳ mü'mindür tafṣīlen bilmek mülāḥaẓa zamānında lāzımdur. Meṣelā bir kimse ṣavm u[4586] ṣalāt farż mıdur diyü su'āl itse yāḫud ḫamr[4587] ḥarām mıdur diyü su'āl itse[4588] ol maḥalde farżiyyet ü ḥürmetine taḥḳīḳ u taṣdīḳ

[4577] ᶜulemā īmānuñ maᶜnāsını Farsīce: İ2.71a, N.63a / ᶜulemā-i Fürs īmānuñ maᶜnāsını Ü2.45a, T.80a, L.61b, Ü3.56a, Ü5.75a, H2-1.65a

[4578] [[Ve ᶜulemā-i Fürs īmānuñ maᶜnāsını … diyü iḫtiyār itmişlerdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4579] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: T.80b, L.61b / Resūlüñ Ü2.45b, H2-1.65a, N.63a / Resūluñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü3.56a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ İ2.71a / faḫr-i ᶜālem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem efendümüzüñ Ü5.75b

[4580] Ḥaḳ: Ü2.45b, T.80b, Ü3.56a, İ2.71a, Ü5.75a, H2-1.65a, N.63a / Allâh L.61b

[4581] ḥażretleri: Ü5.75b / Diğer nüshalarda yok

[4582] cānibinden: L'de yok

[4583] [[Ve icmālen mülāḥaẓa maḥallinde icmāl kifāyet ider …. her birisine ᶜale'l-infirād ve't-tafṣīl tafṣīl eylemek şarṭdur]]: Ü2.45b, T.80b, L.62a, Ü3.56a, İ2.71a, Ü5.75a, H2-1.65a, N.63a / Ve icmālen mulāḥaẓa maᶜrifetdür. Maḥallinde icmāl kifāyet ider. Tafṣīl şarṭ olan yirde tafṣīlen mulāḥaẓa olınmaḳ şarṭdur. Meṣelā kimesne icmālen Cenāb-ı Risālet-penāhuñ teblīġ itdügi umūruñ cümlesine taṣdīḳ itmekle maḥall-i icmālde mü'min olur. Lâkin tafṣīl maḥallinde żarūrāt-ı dīniyyenüñ her birisine ᶜale'l-infirād ve't-tafṣīl taṣdīḳ eylemek şarṭdur Ü1.45a; (Ü1'de bu kısım, aşağıda yer alan "Ve ᶜinde'l-baᶜżı īmān Ḥażret-i Resūl … Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ vaḥdāniyyetine ve ṣıfat-ı ḳadīmesine maᶜrifetdür dimişlerdür" kısmından sonra yer almaktadır)

[4584] kimesneye: İ2.71a / kimseye T.80b, L.61b, Ü3.56a, Ü5.75a / kimesne H2-1.65b, N.63a / kimse Ü2.45b

[4585] ᶜālem-i: Ü2.45b, Ü3.56a, İ2.71a, H2-1.65b,N.63a / T, L, Ü5'de yok

[4586] u: Ü2.45b, L.61b, Ü3.56a, İ2.71a, H2-1.65b, N.63a / T, Ü5'de yok

[4587] ḫamr: Ü2.45b, Ü3.56a, İ2.71a, H2-1.65b, N.63a / T, L, Ü5'de yok

[4588] itse: Ü2.45b, L.61b, Ü3.56a, İ2.71a, H2-1.65b, N.63a / itseler T.80b, Ü5.75b

eylemese bu maḥal tafṣīl maḥalli olmaġın kāfir olur.]][4589] Ve ᶜinde'l-baᶜż īmān Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ[4590] teblīg itdügi umūra ve Ḥaḳ teᶜālánuñ[4591] vaḥdāniyyetine ve ṣıfat-ı ḳadīmesine maᶜrifetdür[4592] dimişlerdür[4593]. Ve īmān ziyāde ve noḳṣānı ḳabūl eyler[4594] ᶜinde'l-Eşāᶜire ve'ş-Şafiᶜiyye ve'l-Muᶜtezile ve keşīr mine'l-ᶜulemā. Fe-'emmā İmām-ı Aᶜẓām Ebū Ḥanīfe[4595] ve aṣḥābı raḍiya'llâhu ᶜanhüm[4596] ḳatında[4597] ve ekṣer-i ᶜulemā ve İmāmü'l-Ḥaremeyn ḳatında daḫi ziyāde ve noḳṣānı ḳabūl eylemez. Zīrā kï īmān cezm ü iẕᶜān mertebesinde olan taṣdīḳ-i ḳaṭᶜīdür. Bu maḳūle taṣdīḳde ziyāde ve noḳṣān mutaṣavver degildür. Ve muḳallidüñ īmānı meẕheb-i eṣaḥḥ üzre ṣaḥīḥdür lâkin ṭarīḳ-i istidlāli terk itmekle bi'l-ittifāḳ ᶜāṣī olur. Ve Eşᶜarī vü Muᶜtezile ve mütekellimīnden çoḳ kimesnenüñ ḳatında muḳallidüñ ᶜilm-i yaḳīni[4598] olmamaġın īmānı ṣaḥīḥ ü nāfiᶜ degildür. Zīrā kï[4599] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerine ve Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine [4600] ve dīnine cāhildür ve[4601] bunlara[4602] cehl küfrdür dirler[4603]. Lâkin[4604] [[bu maḳūle umūrı delīl ile yaḳīnen

---

[4589] [[Maḥall-i tafṣīl mülāḥaẓa maḥallidür … tafṣīl maḥalli olmaġın kāfir olur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4590] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: T.80b, L.61b, İ2.71b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem efendümüzüñ Ü5.75b / Resūluñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü3.56a / Resūlüñ Ü1.45a, Ü2.45b, H2-1.65b

[4591] teᶜālānuñ: Ü1.45a, Ü2.45b, T.80b, L.61b, Ü3.56a, İ2.71b, H2-1.65b, N.63a / teᶜālá Ĥażretlerinüñ Ü5.75b

[4592] maᶜrifetdür: Ü1.45a, Ü2.45b, Ü3.56a, İ2.71b, H2-1.65b, N.63a / muᶜterifdür T.80b, L.62a / muᶜterif olmaḳdur Ü5.75b (Ü5'de "olmaḳdur" ifadesi asıl metnin içinde olmayup sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilmek suretiyle derkenarda eklenmiştir)

[4593] dimişlerdür: Ü2.45b, T.80b, L.62a, Ü3.56a, İ2.71b, Ü5.75b, H2-1.65b, N.63a / dimişler Ü1.45a

[4594] eyler Ü1.45a, Ü2.45b, L.62a, Ü3.56a, İ2.71b, H2-1.65b, N.63a / eylemez T.80b, Ü5.75b

[4595] Ebū Ĥanīfe: Ü1'de yok

[4596] raḍiya'llāhu ᶜanhüm: Ü5.76a / Diğer nüshalarda yok

[4597] ḳatında: L'de yok

[4598] yaḳīni: Ü2.45b, T.81a, L.62a, Ü3.56b, Ü5.76a / yaḳīnīsi Ü1.45b, İ2.71b, H2-1.65b, N.63b /

[4599] kï: Ü1'de yok

[4600] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerine ve Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine: L.62a / Ḥaḳ teᶜāláya ve resūline Ü2.45b, T.81a, Ü3.56b, İ2.71b, Ü5.76a, H2-1.65b, N.63b / Ḥaḳ teᶜālá ve resūline Ü1.45b

[4601] ve: T.81a, L.62a, Ü5.76a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4602] bunlara: Ü1.45a, Ü2.45b, L.62a, Ü3.56b, İ2.71b, Ü5.76a, H2-1.65b, N.63b / bunlaruñ: Ü5.76a (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "bunlar" şeklinde yazılmış olup sonrada kırmızı mürekkeple ifadenin sonunda "ك – nazal nun" eklenerek "بونلرك - bunlaruñ" şeklinde düzeltilmiştir) / bunlar T.81a

[4603] cehl küfrdür dirler: Ü1.45b / cehl-i küfrdür Ü2.45b, T.81a, L.62a, Ü3.56b, İ2.71b, Ü5.76a, Ü5.76a, H2-1.65b /

[4604] lâkin: Ü1.45b / Diğer nüshalarda yok

bilmeyüp gerçï taḳlīd ile īmān getürmiş ise de]][4605] aṣl-ı taṣḍīḳ bulınmaġla ᶜiḳābı küffārdan eḳaldür. Ḥāṣıl-ı kelām ᶜiṣyān u[4606] ḫaṭardan ḫālī degildür. Eger ẓevāhir-i edilleyi fehm iderlerse bu maḳūle evā'il-i delā'ili bilmek ile[4607] mükelleflerdür. Ve illā bu maḳūle nüfūs-ı żayiᶜa mükellef degildür. [[Belkï bunlaruñ her birisi bir ḫidmetde olup ᶜurefā-yı mükellifīn bunlar ile umūr-ı dünyāda müntefiᶜ olmaḳ içün ḫalḳ olınmışlardur. Ekṣer-i ᶜavām erbāb-ı ᶜirfāna ᶜabīd ü nisvān gibi maᶜnīde ḫuddāmdur.]][4608] Bu maḳūle muḳallidīne aṣḥāb-ı cümel[4609] dirler ve [[żarūrāt-ı dīniyyenüñ ġayet-i delā'ili ile vużūḥ üzre āşikār u ẓāhirdür]][4610] aṣḥāb-ı cümele [[münāsibdür kï "علیکم بدین العجایز"-*"ᶜAleyküm bi-dīni'l-ᶜacāyiz"*[4611] bu maᶜnāya işāretdür.]][4612] YaᶜnÏ ehl-i İslāmuñ ricāli degil belkï nisvānı bildügi ẓāhir olan umūr-ı dīniyyeyi [[żabṭ üzerüñüze olsun yaᶜnī nisvān bile iḳāmet-i edillesinden ᶜāciz olmaduġı umūr-ı dīniyyeyi]][4613] ḥıfẓ vācibdür dimekdür. [[**Meṣelā bir kimse** bir būstāna girüp görse kï faṣl-ı şitāda evrāḳ u ezhārdan bir şey ḳalmamış iken günāgün ezhār-ı mütenevviᶜa açılmış baᶜde ẓālik görse kï bir ᶜunḳūd-ı ᶜineb peydā olup[4614] ol ᶜinebüñ cümlesi kemālin bulup siyāh olmış lâkin içinde bir iki dānesi daḫi[4615] beyāż ve ḫām ṭurur[4616] ol kimesne fikr eylese kï bir zamānda ve bir mekānda bir şecerenüñ bir ᶜunḳūdı bir āb ve bir hevā ile mürebbá iken ve şemsüñ ḥarāreti ol ᶜunḳūduñ dānelerine berāber ṭoḳunmaġla[4617] berāber terbiyet olınmışken ol dānelerüñ cümlesi siyāh olup bir iki dānesi beyāż ḳalmış. ᶜĀḳil ü ḍānā olan bilür kï anuñ ḫāliḳi bir fāᶜil-i muḫtār ve ᶜālim-i cebbārdur kï iḫtiyār itdügini bir zamānda ve bir mekānda ve bir hevā ve bir

---

[4605] [[bu maḳūle umūrı delīl ile …. īmān getürmiş ise de]]: Ü1'de bu kısım yok

[4606] u: Ü1.45b, İ2.71b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4607] bu maḳūle evā'il-i delā'ili bilmek ile: Ü1'de yok

[4608] [[Belkï bunlaruñ her birisi ... maᶜnīde ḫuddāmdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4609] aṣḥāb-ı cümel: Lügatnâme-i Dihhudā ve çeşitli sözlüklerde geçen " اصحاب جمل - aṣḥāb-ı cemel" kavramı ile burada kullanılan "اصحاب جمل - aṣḥab-ı cümel" kavramı farklıdır.

[4610] [[żabṭ üzerüñüze olsun yaᶜnī …. umūr-ı dīniyyeyi]]: Ü1.45b, İ2.72a, H2-1.66a, N.63b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de bu kısım yok

[4611] *"Koca karı imanına sahip olunuz."*

[4612] [[münāsibdür kï "علیکم بدین العجایز"-"ᶜAleyküm bi-dīni'l-ᶜacāyiz" bu maᶜnāya işāretdür]]: Ü2.46a, T.81a, L.62a, Ü3.56b, İ2.72a, Ü5.76b, Ü5.76a, H2-1.66a, N.63b / "علیکم بدین العجایز"-*"ᶜAleyküm bi-dīnü'l-ᶜacāyiz"* münāsibdür Ü1.45b

[4613] Ü1.45b, N.68b

[4614] olup: Ü2.45b, Ü3.56b, İ2.72a, H2-1.66a, N.63b / olmış T.81b, Ü5.76b / olmış ve L.62b

[4615] daḫi: L'de yok

[4616] ṭurur: Ü2.46a, L.62b, İ2.72a, H2-1.66a, N.64a / durur T.81b, Ü3.57a, Ü5.76b

[4617] ṭoḳunmaġla: Ü2.46a, T.81b, Ü3.57a, İ2.72a, Ü5.76b, H2-1.66a, N.64a / ṭoḳunup L.62b

ābda iken muḳaddem siyāh ider māᶜadāsını beyāż ḳor. Eger bunda bi'ṭ-ṭabᶜ fāᶜil ya mizāc ya ṭabāyiᶜ veyā kevākib olsa idi cümlesi ᶜale's-seviyye olurdı_kï nisbeti cümlesine bi'ṭ-ṭabᶜ berāberdür. Bunuñ kimi muḳaddem ve[4618] kimi mu'aḫḫar olduġından maᶜlūm oldı_kï bunuñ fāᶜili nisbet-i ṭabīᶜatdan müberrā vü muᶜarrā[4619] bir ḫāliḳ-i muḫtārdur istedügini evvel istedügini ṣoñra ider. Ve bu maḳūle fiᶜl-i muḥkemüñ fāᶜili ᶜālim ü ḳādirdür diyü bi'ż-żarūret bedīhiyye bilür. Ve enbiyā'-i kirām yedinden ẓuhūr iden muᶜcizāt-ı enbiyānuñ kemāl-i ṣıdḳına şāhid **olduġını fehm ider**.]][4620] Pes ẓāhir oldı_kï[4621] uṣūl-i İslāmuñ delā'ili ġāyet_ile celī vü ẓāhirdür ve edille-i mücmelesi vāżıḥadur. Ve bi'llâhi't-tevfīḳ. Ve bu maḳūle delilleri aṣḥāb-ı cümel yaᶜnī ᶜavām-ı nās bilmek vācibdür. Ol[4622] cümlelerden[4623] murād[4624] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[4625] birdür şerīki vü naẓīri yoḳdur ve zamān u mekān u ᶜarşdan ve hem cümle maḫlūḳātdan münezzeh[4626] ve ḳadīmdür [[ve Ḥakdan[4627] ġayrısı ṣoñradan yaradılmışdur]][4628] ve Ḥaḳ teᶜālá ḥükminde ᶜādil aḫbārında ṣadıḳdur, [[fesādı sevmez, ḳullarınuñ küfrine rāżī degildür ḳādir olmaduḳlarını teklīf eylemez]][4629] ve cemīᶜ-i efᶜālinde[4630] ve ḫalḳı taṣvīr eyledüginde[4631] muṣīb ü ḥakīmdür [[ve iḥsān idicidür[4632] ve ḳullarına resūl irsāl[4633] idüp kitāblar inzāl eyledi ḫalḳı daᶜvet ü inẕār içün ve ḥüccet ü burhān ile herkesi ilzām

[4618] ve: T.81b, L.62b, Ü3.57a, İ2.72a, Ü5.76b / Ü2, H2-1, N'de yok
[4619] müberrā vü muᶜarrā: Ü2.46a, Ü3.57a, İ2.72a, H2-1.66b, N.64a / muᶜarrā vü müberrā T.81b, L.62b, Ü5.77a
[4620] [[Meṣelā bir kimse … olduġını fehm ider]]: Ü1'de bu kısım yok
[4621] pes ẓāhir oldı_kï: Ü2.46a, T.82a, L.62b, Ü3.57a, İ2.72b, Ü5.77a, H2-1.66b, N.64a / ve Ü1.45b
[4622] ol: Ü1'de yok
[4623] cümlelerden: Ü2.46a, T.82a, L.62b, Ü3.57a, İ2.72b, Ü5.77a, H2-1.66b, N.64a / cümleden Ü1.45b
[4624] murād: Ü1'de yok
[4625] Ḥażretleri: Ü5.77a / Diğer nüshalarda yok
[4626] münezzeh: Ü2.46a, T.82a, L.63a, Ü3.57a, Ü5.77a / muḳaddemdür Ü1.45b, İ2.72b, H2-1.66b, N.64a
[4627] Ḥaḳdan: Ü2.46a, T.82a, Ü3.57a, İ2.72b, Ü5.77a, H2-1.66b / Allâh teᶜāládan L.63a
[4628] [[ve Ḥakdan ġayrısı ṣoñradan yaradılmışdur]]: Ü1'de bu kısım yok
[4629] [[fesādı sevmez …. teklīf eylemez]]: Ü1'de bu kısım yok
[4630] cemīᶜ efᶜālinde: Ü2.46b, T.82a, L.63a, Ü3.57a, İ2.72b, Ü5.77a, H2-1.66b, N.64b / cümle fiᶜilinde Ü1.45b
[4631] ve ḫalḳı taṣvīr eyledüginde: Ü1'de yok
[4632] Ve iḥsān idicidür: Ü5'de yok
[4633] irsāl: Ü2.46b, L.63a, Ü3.57a, İ2.72b, H2-1.66b, N.64b / ihdā T.82a, Ü5.77a

içün]][4634] ve Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ ḳażāsına[4635] rıżā vācibdür. [[Ve Ḥaḳḳuñ[4636] taḳdīrinden ḫāric bir nesne yoḳdur emrine teslīm lāzımdur murād itdügi olur[4637] ve[4638] istemedügi olmaz <istedügini[4639] hidāyet ider istedügini ıḍlāl ider>[4640]. Ve Ḥaḳ teᶜālánuñ[4641] ıḍlāli hidāyete lāyıḳ olmayan ẓālime hidāyet itmemekle ıḍlāl ider. Ve peyġamberlerüñ cemīᶜ ḫaber virdüḳleri ḥaḳḳ u ṣaḥīḥdür]][4642] ve āḫiret ḥaḳdur [[ve anda olan umūr peyġamberler ḫaber virdügi üzre cümlesi ḥaḳdur.]][4643] Ve su'āl u cevāb ve cennet ü cehennem ve ḥaşr u neşr ve mīzān u ṣırāṭ ve kitāb u ḥesāb ḥaḳdur. Ve ḥavż-ı Nebī [[ṣalla'llâhu teᶜālá[4644] ᶜaleyhi ve sellem]][4645] ḥakdur. [[**Ve daḫi şerᶜan** īmān lāzım olan umūruñ cümlesi ḥaḳdur. Ve maᶜlūm ola kï muḳallid ṣol kimesnedür kï re's-i[4646] cibālde yāḫud deşt ü ṣaḥrāda tek ü tenhā büyüyüp neşv ü nemāsı emṣār u büldān ve ḳaṣabāt u ḳurāda olmayup emr-i dīnde ve muᶜcizāt-ı mürselīnde[4647] ve ḫalḳ-ı semāvāt u arżīnde ve iḫtilāf-ı leyl ü nehārda ḳaṭᶜā tefekkür eylemeyüp aña mücerred bir kimse ᶜaḳāyid-i müslimīn budur didükde mücerred anuñ söziyle ḫaber virdügine tedebbür ü tefekkür itmeksizin iᶜtiḳād iden kimsedür. Yoḫsa Ḥaḳ teᶜālánuñ[4648] vücūh-ı vaḥdāniyyetine vücūh-ı meẕkūrenüñ baᶜżısı ile istidlāl iden kimsenüñ īmānı bi'l-ittifāḳ ṣaḥīḥdür. Lâkin baᶜde ṣıḥḥati'l-īmān istidlāl itmeyen ᶜāṣīdür. Zīrā istidlāl

---

[4634] [[Ve iḥsān idicidür ve ḳullarına …. ḥüccet ü burhān ile herkesi ilzām içün]]: Ü1'de yok

[4635] Ḥaḳ teᶜālánuñ ḳażāsına: Ü2.46b, T.82a, L.63a, Ü3.57a, İ2.72b, H2-1.66b, N.64b / Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ ḳażāsına Ü5.77a / ḳażā-yı Ĥaḳḳa Ü1.45b

[4636] Ḥaḳḳuñ: Ü2.46b, T.82a, Ü3.57b, İ2.72b, Ü5.77a, H2-1.66b, N.64b / Allâh teᶜālánuñ L.63a

[4637] itdügi olur: İ2.72b / itmedügi Ü2.46b, T.82a, L.63a, Ü3.57b, Ü5.77a, H2-1.66b, N.64b

[4638] ve: T.82a, L.63a, Ü5.77a / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4639] istedügini: İ2.72b, N.64b / istedügine T.82a, L.63a, H2-1.66b / istedügin Ü2.46b, Ü3.57b

[4640] <istedügini hidāyet ider istedügini ıḍlāl ider>: Ü5'de bu kısım yok

[4641] Ḥaḳ teᶜālá Ĥażretlerinüñ: Ü5.77b / Ḥaḳ teᶜālánuñ Ü2.46b, T.82a, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.66b / Allâ teᶜālānuñ L.63a

[4642] [[Ve Ḥaḳḳuñ taḳdīrinden ḫāric …. ḥaḳ u ṣaḥīḥdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4643] [[ve anda olan umūr …. cümlesi ḥaḳdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4644] teᶜālá: Ü2.46b, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a / T, L, Ü5'de yok

[4645] [[ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem]]: Ü1'de yok

[4646] re's-i: Ü2.46b, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.64b / re's ü T.82b, L.63a, Ü5.77b (Ü5'de aradaki "و - ü" sonradan kırmızı mürekkeple çizilerek iptal edilmiştir.)

[4647] mürselīnde: Ü2.46b, L.63a, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.64b / Nebī ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemde T.82b, Ü5.77b

[4648] Ḥaḳ teᶜālánuñ Ü2.46b, T.82b, L.63a, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.64b / Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ Ü5.77b

vācibdür. Ve **küfr** īmānuñ muḳābilidür[4649]. Meṣelā ẕikr olınan żarūrāt-ı dīniyyenüñ cümlesine ya **baᶜżına iᶜtiḳād itmemekdür**[4650]]][4651] ve şerᶜ-i şerīfe ya şāriᶜe tehāvün ü inkār ve istihzā vü istiḫfāf küfrdür. Ve muṣḥaf-ı şerīfi ḳāẕūrāta ilḳā[4652] ve iḫtiyār ile şedd-i zünnār ve istiḥlāl-i ḥarām ve taḥrīm-i ḥelāl her birisi küfrdür. [[Ve aḳvāl-i felāsifeden inkār-ı ḥaşr-ı ecsād ve inkār-ı ḥudūṣ-ı ᶜālem ve Ḥaḳ teᶜālá[4653] ḥāṣā ṣümme ḥāṣā[4654] külliyyāt u cüz'iyyāta ᶜālim idügini inkār küfrdür.]][4655] Ve **küfrüñ envāᶜı** vardur **küfr-i cehālet** Ḥaḳ teᶜālánuñ[4656] vaḥdāniyyetini ve żarūrāt-ı dīniyyeyi bilmemekdür. Ve[4657] **küfr-i tekẕīb** İslāmı inkār idüp yalandur dimekdür[4658]. Ve[4659] **küfr-i cühūd** ḳalble anı bilüp lisān_ile iḳrār itmemekdür. **Küfr-i İblīs**[4660] küfr-i Yehūd gibidür[4661]. Ve[4662] **küfr-i ᶜinād** ḳalbi ile bilüp lisānı ile iᶜtirāfdan ṣoñra anı dīn idinmemekdür[4663] küfr-i Ebī Cehl gibi. Nitekim **Ebī Cehl** bu maᶜnāyı naẓm itmişdür[4664]:

[4649] ve küfr īmānuñ muḳābilidür: Ü2.46b, T.82b, L.63a, Ü3.57b, İ2.72b, Ü5.77b, H2-1.67a, N.65a / Ü1'de bu ifadeye, daha sonra gelen "Ve şerᶜ-i şerīfe ya şāriᶜe tehāvün ü inkār ve istihzā vü istiḫfāf küfürdür" kısımdan sonra yer verilmiştir.

[4650] itmemekdür: Ü2.46b, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.65a / itmekdür T.82b, L.63b, Ü5.78a

[4651] [[Ve daḫi şerᶜan īmān … baᶜżına iᶜtiḳād itmemekdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4652] Ve muṣḥaf-ı şerīfi ḳāẕūrāta ilḳā: Ü1'de yok

[4653] Ḥaḳ teᶜālá: Ü2.46b, T.82b, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.65a / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri Ü5.78a / Allâh teᶜālánuñ L.63b

[4654] ḥaşā ŝümme ḥāṣā: Ü5.78a / Diğer nüshalarda yok

[4655] [[Ve aḳvāl-i felāsifeden …. idügini inkār küfrdür]]: Ü1'de bu kısım yok

[4656] Ḥaḳ teᶜālánuñ: Ü2.46b, T.82b, Ü3.57b, İ2.72b, H2-1.67a, N.65a / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretlerinüñ Ü5.78a / Allâh teᶜālánuñ L.63b

[4657] ve: Ü5.78a (Ü5'de "ve" bağlacı sonradan kırmızı mürekkeple eklenmiştir)/ Diğer nüshalarda yok

[4658] inkār idüp yalandur dimek: Ü2.46b, T.82b, L.63b, Ü3.57b, İ2.72b, Ü5.78a, H2-1.67a, N.65a / inkārdür Ü1.46a

[4659] ve: T.83a, Ü5.78a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[4660] İblīs: Ü1.46a / İblīs ve Ü2.46b, T.83a, L.63b, Ü3.57b, İ2.72b, Ü5.78a, H2-1.67a, N.65a

[4661] gibidür: Ü1.46a / gibi Ü2.46b, T.83a, L.63b, Ü3.57b, İ2.72b, Ü5.78a, H2-1.67a, N.65a

[4662] ve: Ü1'de yok

[4663] idinmemekdür: Ü1.46a / idinmemek Ü2.47a, T.83a, L.63b, Ü3.58a, İ2.72b, Ü5.78a, H2-1.67a, N.65a

[4664] Nitekim Ebī Cehl bu maᶜnayı naẓm itmişdür: Ü1.46a / revá ᶜan miŝlihi İ2.73a, N.65a / revá rev ᶜan miŝlihi? Ü2.47a, H2-1.67a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[150] Şiᶜr[4665] [Ebū Ṭālib]

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

ولقد علمت بأنّ دين محمد	Veleḳad ᶜalimtu bi-enne dīne Muḥammedin
من خير اديان البرية دينا	Min ẖayri edyāni'l-beriyyeti dīnā
لولاالملامة او حذار مسبة	Levle'l-melāmetu ev ḥaẕāri mesebbetin
لوجدتنى[4666] اسمى بذاك[4667] متينا	Levecedtenī usemmá bi-ẕāke metīnā[4668]

[Neşr] Ve **küfr-i**[4669] **nifāḳ** lisān_ile iḳrār idüp ḳalb_ile iᶜtimād itmemekdür. Bunlaruñ[4670] cümlesi küfrdür her birisi ẖulūd-ı fi'n-nārı müstelzemdür. [[**Kāfir** īmānı olmayana dirler eger küfri baᶜde'l-İslām ise **mürted** dinür <ve eger]][4671] küfri bāṭınında[4672] maẖfī ise **münāfıḳ** dinür. Eger küfr teşrīk[4673] ṭarīḳi ile ise **müşrik** dinür.>[4674] Eger edyān-ı mensūẖadan birisi ile mütedeyyin ise **kitābī** dinür, Yehūd u Naṣārá gibi. Eger ḳıdem-i dehre ẕāhib ise **dehrī** dinür. Eger Ḥaḳ teᶜāláyı işbāt itmezse **muᶜaṭṭıl** dinür[4675]. Eger şeᶜā'ir-i dīnīyyeyi ıẓhār idüp baᶜżı küfriyyāta muᶜteḳid olmaġla āẖireti inkār üzre olup nuṣūṣ-ı te'vīlāt-ı melāḥide ile te'vīl iderse **zındīḳ** u **mülḥid** dinür

---

[4665] Şiᶜr: Ü2.47a, T.83a, L.63b, Ü3.58a, Ü5.79a / Ḳıṭᶜa H2-1.67b / Naẓm Ü1.46a, İ2.73a, N.65a; Müellif tarafından Ebu Cehil'e atfedilen bu beyitler, kaynaklarda Ebu Talib'e atfedilmiştir [bk. Abdu'r-raḥmân ᶜAlī Suleymān, *Tevḍīḥu'l-Meḳāṣidi ve'l-Mesāliki bi-Şerḥi'l-Fiyyeti İbni Mālik Li'l-Murādī,* el-Cildu'l-Evvel, Dāru'l-Fikri'l-ᶜArabī, Kahire 2001, s. 914 https://books.google.com.tr/books?id=4adICwAAQBAJ&pg [21.06.2020]; er-Reddu ᶜAlá Abdi'llâh el-Ḥabşī, s. 416 https://books.google.com.tr/books?id=EpNMCwAAQBAJ&pg (21.06.2020)]

[4666] لوجدتنى – le-vecedtenī: / لوجدتينى - ? Ü1.46a

[4667] بذاك – bi-ẕāke: Ü1.46a, Ü2.47a, T.83a, L.63b, Ü3.58a, İ2.73a, Ü5.78a / ذالك – bi-ẕālike H2-1.67b

[4668] "*Şunu bildim ki, Muhammed'in dini; Dünyadaki dinlerin en hayırlısı ve en iyisidir; Eğer kınanma ve hakaret edilmekten sakınmasaydım; Beni güçlü bir şekilde Müslüman olarak adlandırılır bulurdunuz*."

[4669] küfr-i: Ü1.46a, Ü2.47a, İ2.73a, H2-1.77b, N.65a / küfr ü T.83a, L.63b, Ü3.58a, Ü5.78a

[4670] bunlaruñ: Ü1.46a, Ü2.47a, Ü3.58a, İ2.73a, H2-1.77b, N.65a / T, L, Ü5'de yok

[4671] [[Kāfir īmānı olmayana … dinür ve eger]]: Ü1'de bu kısım yok

[4672] bāṭınında: Ü2.47a, T.83a, L.63b, Ü3.58a, İ2.73a, Ü5.78b, H2-1.77b, N.65a / bātında Ü1.46a

[4673] teşrīk: Ü5.78b/ şerīk L.63b, T.83a / şirk Ü1.46a, Ü2.47a, İ2.73a, H2-1.67a, N.65a

[4674] <ve eger küfri …. teşrīk ṭarīḳi ile ise müşrik dinür >: Ü3'de bu kısım yok

[4675] Eger Ḥaḳ teᶜāláyı iŝbāt itmezse muᶜaṭṭal dinür: Ü1'de yok

kï aṣılda bunlar Mezdekiyyedür Mecūsdan bir ḳısımdur. Ve ehl-i ḥaḳ zümresine eyyedehümu'llâh ve naṣarahum[4676] iᶜtiḳādātda muḫālif [[olan fıraḳ-ı ḍālleyi żarūrāt-ı dīniyyeden olan eşyā kï meṣelā ḥudūs-ı ᶜālem ve ḥaşr-ı ecsād gibi bunlardan birisini inkār itmeyen fırḳayı]][4677] küfr icāb itmeyicek bidᶜat icāb ider ḫuṣūṣ ile[4678] ikfār itmezüz. [[Ehl-i ṣalātdan[4679] yaᶜnī ehl-i ḳıbleden olmaġın kāfirdür dimezüz **mübtediᶜ**[4680] dirüz kï **fāsıḳ** ḥükmindedür.]][4681] [[Lâkin żarūrāt-ı dīniyyeden birini inkār ile ehl-i ḳıble olmaḳdan çıḳmaġla ikfār iderüz.]][4682] Kāfirüñ ḥükmi dünyāda ḥarbī ise ḳıtāl ve sebī vü ẕimmī ise cizye ve mürted ise şerᶜ ile lāzım geleni icrā eylemekdür. [[Ve ḳıyāmetde olan ḥükmi ᶜaẕāb-ı cehennemde muḫalled ḳalmaḳdur. El-ᶜiyāẕu bi'llâhi teᶜālá.]][4683] Ve **fısḳ** ya kebā'ire[4684] irtikāb ya ṣaġā'ire ışrār ile olur, ışrār ikṣār üzre olup tövbekār olmamaḳdur.[4685] Ve fāsıḳuñ ḥükmi dünyāda ḥad lāzım gelen maḥalde ḥad[4686] ve ḥad lāzım olmayan maḥalde taᶜzīr ve tövbe eyle diyü emr olınmaḳ ve şehādetden red ve velāyetden selb olınmaḳdur. Ve āḫiretde ya ᶜafv ya şefāᶜat ile yāḫud baᶜde'l-ᶜuḳūbe [4687] cennete duḫūldur. [[Ve dīnini ṣaḳınan kimesne degme nesne

[4676] eyyedehümu'llâh ve naṣarahum: Ü1.46a / Diğer nüshalarda yok

[4677] [[olan fıraḳ-ı ḍālleyi żarūrāt-ı dīniyyeden …. birisini inkār itmeyen fırḳayı]]: Ü1'de bu kısım yok

[4678] küfr icāb itmeyicek bidᶜat icāb ider ḫuṣūṣ ile: Ü1.46a / Diğer nüshalarda yok

[4679] ṣalātdan: / ḍalāletden T.83a, Ü5.78b

[4680] mübtediᶜ: Ü1.46a, Ü2.74a, İ2.73a, H2-1.67b, N.65b / mübtedī Ü3.58a

[4681] [[ehl-i ṣalātdan …. mübtediᶜ dirüz kï fāsıḳ ḥükmindedür]]: Ü1.46a, Ü2.47a, Ü3.58a, İ2.73a, H2-1.67b, N.65b / T, L, Ü5'de bu kısım yok (Bu üç nüshadaki bu kısım, aslında bundan sonra gelen "Lâkin żarūrāt-ı dīniyyeden birini inkār ile ehl-i ḳıble olmaḳdan çıḳmaġla ikfār iderüz" kısmıyla karışık olarak verilmiştir)

[4682] [[Lâkin żarūrāt-ı dīniyyeden birini inkār ile …. ikfār iderüz]]: Ü2.47a, Ü3.58a, İ2.73a, H2-1.67b / ehl-i ḍalāletden yaᶜnī ehl-i ḳıbleden olmaḳdan cümleten ile ikfār iderüz T.83b / ammā ehl-i ḳıbleden olduġını cümleten inkār iderüz Ü5.78b (Ü5'de söz konusu kısım, ilk önce T'deki gibi yazılmışken sonradan kırmızı mürekkeple yapılan müdahalelerle bu şekilde düzeltilmiştir) / yaᶜnī ḍalāletden kï ehl-i ḳıbleden olmaduġından ikfār iderüz L.64a / Ü1'de bu kısım yok

[4683] [[Ve ḳıyāmetde olan ḥükmi …. El-ᶜiyāẕu bi'llâhi teᶜālá]]: Ü1'de bu kısım yok

[4684] kebā'ire: Ü1.46a, Ü2.47a, T.83b, L.64a, Ü3.58a, İ2.73a, H2-1.67b, N.65b / kebā'irde L.64a / kebā'iri Ü5.78b (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "kebā'ire" şeklinde yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple sonundaki "ه - e", "ى - i" olarak düzeltilerek "kebā'iri" şeklinde düzeltilmiştir)

[4685] ışrār ikṣār üzre olup tövbekār olmamaḳdur: Ü1'de yok

[4686] ḥad Ü1.46b / Diğer nüshalarda yok

[4687] baᶜde'l-ᶜuḳūbet: Ü1.46b / günāhınca yanduḳdan_ṣoñra Ü2.47b, T.83b, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.65b

ile bir mü'mini ikfār itmekden ġāyet ḥaẕer üzre olur]][4688] Nitekim Muᶜtezile ᶜūẕemā'-i ehl-i İslāmı ikfār ile ḥālleri ḫarāb olmışdur. Zīrā[4689] ḥaḍīṯ-i ṣaḥīḥde[4690] vārid olmışdur kï[4691] [["من قال لاخيه المسلم يا كافر فقد باء به احدهما اى رجع بالكفر احدهما"-"*Men ḳāle li-eḫīhi'l-muslimi yā kāfir fe-ḳad bā'e bihi eḥaduhumā ey receᶜa bi'l-küfri eḥaduhumā*"[4692].]][4693] [[Eger ḳāfir didügi kimesne[4694] żarūrāt-ı[4695] dīniyyeden bir ḥükmi inkār itdiyse bunuñ sözi ṣaḥīḥ olup fi'l-ḥaḳīḳa ol_kimse küfr ile mevṣūf olmış olur. Eger te'vīl-i ṣaḥīḥī ḳābil bir söz olup ol kimse te'vīl iderse aña kāfir diyen kimse kāfir olmaḳ lāzım gelür. ᶜAle'l-ḫuṣūṣ_kï żarūrāt-ı dīniyyeden olmayan ḥükmde[4696]]][4697] ehl-i ḳıble[4698] küfr-i lüzūmīde kāfir olmaz küfr-i iltizāmīde[4699] kāfir olur. Küfr-i lüzūmī bir kimesne küfre rāżī degil iken[4700] söyledügi sözden küfr lāzım gelmege dirler. Ve küfr-i iltizāmī[4701] küfr idügini bilüp ḳabūl eylemege dirler. Ammā söyledügi söz żarūrāt-ı dīniyyeden iken bilmeyüp söylese meṣelā ᶜālem ḳadīmdür dimek [[ve ḥāṣā Ḥaḳ teᶜālá ḥażretleri[4702] cüz'iyyātı bilmez dimek]][4703] ve ḥaşr-ı ecsādı inkār eylemek küfr idügini bilmez ise daḫi bu maḳūle küfr-i lüzūmī maᶜnáda küfr-i iltizāmī gibidür bi'l-ittifāḳ küfr lāzım gelür bunda ḳaṭᶜā iḫtilāf yoḳdur. Ẓarūrāt-ı dīniyyede cehl ᶜöẕr olmaz cehl ancaḳ[4704]

[4688] [[ve dīnini ṣaḳınan kimesne …. ġāyet ḥaẕer üzre olur]]: Ü2.47b, T.83b, L.64a, Ü3.58b, İ2.73b, Ü5.79a, H2-1.68a, N.65b / ve maᶜlūm ola kï degme nesne ile bir mü'mini ikfār eylemekden ḥaẕer lāzımdur Ü1.46b

[4689] zīrā: Ü2.47b, T.83b, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.65b / nitekim Ü1.46b

[4690] ṣaḥīḥde: Ü2.47b, T.84a, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.64a, N.65b / şerīfde Ü1.46b

[4691] kï: Ü5'de yok

[4692] *"Her kim Müslüman kardeşine 'kâfir' derse, bu laf ikisinden birine döner."*

[4693] [["من قال ... احدهما"-"*Men ḳāle … eḥaduhumā*"]]: Ü5'de bu kısım yok

[4694] kimesne: İ2.74a, N.66a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4695] żarūrāt-ı: Ü2.47b, İ2.74a, H2-1.68a, N.66a / żrūret-i T.84a, L.64a, Ü3.58b, Ü5.79a

[4696] ḥükümde: Ü2.47b, Ü3.58b, İ2.74a, H2-1.68a, N.66a / T, L, Ü5'de yok

[4697] [[Eger ḳāfir didügi kimesne … dīniyyeden olmayan ḥükümde]]: Ü1'de bu kısım yok

[4698] ehl-i ḳıble: Ü2.47b, T.84a, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.66a / ve ehl-i ḳıble Ü1.46b

[4699] iltizāmīde: T.84a, Ü5.79a (Ü5'de bu ifade ilk önce "ilzāmīde" şeklinde yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "iltizāmīde" şeklinde değiştirilmiştir) / ilzāmīde Ü1.46b, Ü2.47b, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.66a

[4700] bir kimesne küfre rāżı degil iken: Ü2.47b, T.84a, L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.66a / küfre rāżı degil iken bir kimesne Ü1.46b

[4701] ilzāmī: Ü1.46b / iltizāmī Ü2.47b, T.84a, , L.64a, Ü3.58b, İ2.74a, Ü5.79a, H2-1.68a, N.66a

[4702] ḥażretleri: Ü5.79a / Diğer nüshalarda yok

[4703] [[ve ḥāṣā Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri cüz'iyyātı bilmez dimek]]: Ü1'de bu kısım yok

[4704] ancaḳ: Ü1.46b, Ü2.47b, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / el-ḥaḳ T.84b, L.64b, Ü3.58b, Ü5.79b

umūr-ı ḫafiyyede[4705] ᶜöẕr[4706] olur kï aña ᶜulemādan ġayrı ᶜavām muṭṭaliᶜ olmaz. [[Anuñçün ᶜavām bu maḳūlelerde maᶜẕūrlardur. Muḥaṣṣal ehl-i ḳıbleyi ikfār itmezüz illā meger nefy-i ṣāniᶜ ide yāḫud şirk[4707] eyleye ya nubüvveti inkār eyleye yāḫud żarūrāt-ı dīniyyeden olan şey'i ya mecmaᶜun ᶜaleyh olanı[4708] inkār ide ya muḥarremātı istiḥlāl eyleye.]][4709] Ve maᶜlūm ola kï her ümmet nice fırḳaya müteferriḳ olmışdur. Mecūsiyān yetmiş fırḳaya ve Yehūdiyān yetmiş bir fırḳaya ve Naṣrāniyyān[4710] yetmiş iki fırḳaya müteferriḳ olup[4711] Müslimīn yetmiş üç fırḳaya müteferriḳ olmışdur. Her ümmetden fırḳa-i nāciye birdür. Ehl-i ḥaḳ fırḳasından[4712] ġayrısı nārdadur. Nitekim ḥadīṯ-i ṣaḥīḥde[4713] bu maᶜnāya işāret olınmışdur: " افترقت الامم على اثنين و سبعين فرقة وستفترق امتى ثلاثا و سبعين فرقة كلها فى النار الاّ واحدة فقالوا من هم يا رسول الله قال هم الّذين على ما انا عليه و اصحابى " - "*İftereḳati'l-umemu ᶜalá iṯneyni ve sebᶜīne firḳaten ve setefteriḳu ummetī ṯelāṯen ve sebᶜīne firḳaten, kullehā fi'n-nāri illā vāḥidetun. Feḳālū men hum yā Resūle'llâh? Ḳāle humu'l-leẕīne ᶜalá mā ene ᶜaleyhi ve aṣḥābī.*"[4714] [[Bu daḫi Resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḥterem[4715] ṣalla'llâhu teᶜālá[4716] ᶜaleyhi ve sellem efendimüz ḥażretlerinüñ[4717] muᶜcizātlarındandur kï kendilerinden_ṣoñra buyurduḳları üzre oldı. "هم الذين على ما انا عليه"-"*humu'l-leẕīne ᶜalá mā ene ᶜaleyh"* yaᶜnī ol fırḳa-i nāciye şunlardur kï "على ماانا عليه"-*"ᶜalá mā ene ᶜaleyh"* ben her ne ḥāl üzre isem anlar daḫi ol ḥāl üzerine olalar yaᶜnī sünnetim üzre olalar ve "اصحابى"-"*aṣḥābī*" daḫi aṣḥābum ne ḥāl üzerine ise yaᶜnī cemāᶜat-ı ṣaḥābenüñ raḍiya'llâhu ᶜanhum[4718] ittifāḳı üzre olan ṭarīḳat üzre olalar. <Zīrā "لا تجتمع امّتى على الضلالة" - "*Lā-tectemiᶜa ummetī ᶜale'ḍ-*

[4705] ḫafiyyede: Ü1.46b, Ü2.47b, L.64b, Ü3.58b, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / ḫafiyyeden T.84b, Ü5.79b
[4706] ᶜöẕür: Ü1.46b, Ü2.47b, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / T, L, Ü3, Ü5'de yok
[4707] şirk: Ü2.47b, H2-1.68b, N.66a / şerīk İ2.74b / terk T.84b, L.64b, Ü3.58b, Ü5.79b
[4708] olanı: Ü2.47b, L.64b, Ü3.59a, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / T, Ü5'de yok
[4709] [[Anuñçün ᶜavām bu maḳulelerde … inkār ide ya muḥarremātı istiḥlāl eyleye]]: Ü1'de bu kısım yok
[4710] yetmiş bir fırḳaya ve Naṣrāniyyān: Ü1.46b, Ü2.47b, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / T, L, Ü3, Ü5'de yok
[4711] müteferriḳ olup: Ü1.47a, Ü2.47b, Ü3.59a, İ2.74a, H2-1.68b, N.66a / ve T.84b, L.64b, Ü5.79b
[4712] fırḳasından: Ü2.47b, T.84b, L.64b, Ü3.59a, İ2.74a, Ü5.79b, H2-1.68b, N.66b / zümresinden Ü1.47a
[4713] ṣaḥīḥde: Ü2.47b, T.84b, L.64b, Ü3.59a, İ2.74a, Ü5.79b, H2-1.68b, N.66b / şerīfde Ü1.47a
[4714] *"(Önceki) ümmetler yetmiş iki fırkaya bölündüler. Benim ümmetim ise, yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Biri hariç bütün fırkalar cehennemdedir. 'Onlar kimdir yâ Resulellah?' diye soruldu. Dedi ki: Onlar benim yolum ve ashabımın yolu üzerinde olanlardır*."
[4715] ve nebiyy-i muḥterem: H2-1.68b / Diğer nüshalarda yok
[4716] teᶜālá: Ü2.47b, Ü3.59a, İ2.74a, H2-1.68b, N.66b / T, L, Ü5'de yok
[4717] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ: Ü2.47b, T.84b, L.64b, Ü3.59a, İ2.74a, H2-1.68b, N.66b / ᶜaleyhi ve sellem efendümüz ḥażretlerinüñ Ü5.79b
[4718] raḍiya'llāhu ᶜanhum: Ü5.80a / Diğer nüshalarda yok

ḍalāleti”[4719] ḥadīṯ-i ṣaḥīḥdur.>[4720]]][4721] [[Ve Ḥażret-i Ādemden zamān-ı Resūle gelince vāḳiᶜ olan edyān-ı muḫtelife kï Ḥaḳḳa muṭābıḳ ola altıdur. Evvel dīn-i Ādem ᶜaleyhi’s-selām ṯānī dīn-i Nūḥ ᶜaleyhi’s-selām ṣāliṯ dīn-i İbrāhim ᶜaleyhi’s-selām rābiᶜ dīn-i Mūsá ᶜaleyhi’s-selām ḫāmis dīn ᶜĪsá ᶜaleyhi’s-selām sādis dīn-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalavâtu’llâhi ᶜaleyhi ve’s-selām. Ve Resūl-i erkemden muḳaddem gelen enbiyā'-i sābıḳa meẕkūr olan edyān-ı ḫamseden ḫāric degildür]][4722]. Muḥaṣṣal ḥālen[4723] nārdan nāciye olan fırḳa [[ehl-i sünnet ve cemāᶜatdur kï anlara ᶜaḳāyidde ehl-i ḥaḳ dirler.]][4724] <Ve [[bu>[4725] ehl-i sünnet ve cemāᶜat olan]][4726] zümre-i ehl-i ḥaḳ[4727] iki ḳısımdur: Bir ḳısmı Mātürīdiyyedür[4728] ve bir ḳısmı daḫi Eşāᶜiredür[4729]. Diyār-ı Māverā'ü’n-nehrde ve diyār-ı Rūmda olan ehl-i sünnet ve cemāᶜat Mātürīdiyyedür kï İmāmü’l-Hüdá Şeyḫ Ebū Manṣūr-ı Māturīdīnüñ aṣḥābıdur ve ḥaḍīṯ ü[4730] uṣūl u fürūᶜda sened-i şerīfleri bu minvāl üzredür “ اخذ امام الهدى عن الشيخ ابى نصر العياض و هو عن الشيخ ابى بكر الجرجانى[4731][[وهو عن الشيخ ابى سليمان[4732] الجوزجانى[4733]]][4734] وهوعن الامام محمّد بن الحسن الشّيبانى وهوعن الامام الاعظم الصّوفى ابن الامام ابى حنيفة النّعمان بن ثابت الكوفى رضى الله تعالى[4735] عنه وعنهم اجمعين”- “*Eḥaẕe İmāmu’l-Hudá ᶜani’ş-Şeyḫi EbīNaṣri’l-ᶜİyāż ve huve ᶜani’ş-şeyḫi*

[4719] “*Ümmetim dalalet üzerine ictima etmez (toplanmaz).”*

[4720] <Zīrā ... ḥadīṯ-i ṣaḥīḥdur>: İ2’de bu kısım yok

[4721] [[Bu daḫi Resūl-i Ekrem ve nebiyy-i muḫterem …. ṭarīḳat üzre olalar. Zīrā “لا تجتمع امّتى على الضلالة” “*Lā-tectemiᶜa ümmetī ᶜale’ḍ-ḍalāleti*” ḥadīŝ-i ṣaḥīḥdur]]: Ü1’de bu kısım yok

[4722] [[Ve Ḥażret-i Ādemden …. Ve Resūl-i erkemden muḳaddem gelen enbiyā-i sābıḳa meẕkūr olan edyān-ı ḫamseden ḫāric degildür]]: Ü1.47a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[4723] ḥālen: Ü1.47a / Diğer nüshalarda yok

[4724] [[ehl-i sünnet …. ehl-i ḥaḳ dirler]]: Ü5’de bu kısım yok

[4725] <ve bu>: Ü5’de yok

[4726] [[bu ehl-i sünnet ve cemāᶜat olan]]: Ü1’de bu kısım yok

[4727] zümre-i ehl-i ḥaḳ: Ü1.47a / ehl-i ḥaḳ zümresi Ü2.48a, T.85a, L.65a, Ü3.59a, İ2.74b, Ü5.50a, H2-1.69a, N.66b

[4728] Māturīdiyye Ü1.47a / Māturīdiyyedür N.71b /

[4729] bir ḳısmı Māturīdiyyedür ve bir ḳısmı daḫi Eşāᶜiredür: Ü2.48a, İ2.74b, H2-1.69a, N.66b / bir ḳısmı Māturīdiyyedür ve bir ḳısmı Eşāᶜiredür L.65a, Ü3.59a / bir ḳısmı Māturīdiyye ve bir ḳısmı Eşāᶜiredür Ü1.47a / biri Eşāᶜire ve biri Māturīdiyyedür T.85a, Ü5.80a

[4730] ü: Ü1.47a, İ2.74b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N’de yok

[4731] الجوزجانى – el-Cevzecānī: Ü1.47a, Ü2.48a, Ü3.59a, İ2.74b, H2-1.69a, N.66b / الجرجانى – el-Cürcānī T.85a, L.65a, Ü5.80a

[4732] سليمان – Süleymān: Ü1.47a, L.65a, İ2.74b / سلمان – Selmān Ü2.48a, Ü3.59a, H2-1.69a, N.66b

[4733] الجرجانى – el-Cürcānī: L.65a / الجوزجانى – el-Cevzecānī Ü1.47a, Ü2.48a, Ü3.59a, İ2.74b, H2-1.69a, N.66b

[4734] [[وهو عن الشيخ ابى سليمان الجرجانى]] – “ve hüve ᶜani’ş-şeyḫ Ebī Süleymān el-Cürcānī”: L.65a, Ü1.47a, Ü2.48a, Ü3.59a, İ2.74b, H2-1.69a, N.66b / T, Ü5'de bu kısım yok

[4735] تعالى – teᶜālá: Ü1.47b, Ü2.48a, T.85a, Ü3.59b, İ2.75a, H2-1.69a, N.66b / L, Ü5’de yok

Ebī Bekrin el-Curcānī ve huve ᶜani'ş-Şeyḫi Ebī Suleymān el-Cevzecānī ve huve ᶜani'l-İmāmi Muḥammedin'ibni'l-Ḥasani'ş-Şeybānī ve huve ᶜani'l-İmāmi'l-Aᶜẓami eş-Şūfī ibni'l-İmāmi Ebī Ḥanīfete'n-Nuᶜmāne bin Ṯābit el-Kūfī raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ve ᶜanhum ecmaᶜīn"[4736]. Ve daḫi diyār-ı Ḫorāsānda ve ᶜIrāḳ u Şām ve ekṯer-i aḳṭārda olan ehl-i sünnet Eşāᶜiredür. Ve[4737] Şeyḫ Ebu'l-Ḥasan Eşᶜarīnüñ aṣḥābıdur ve Ebu'l-Ḥasan Eşᶜarī kibār-ı ṣaḥābeden olan Mūsā-yı Eşᶜarīnüñ evlādındandur raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhü ve ᶜanhüm ecmaᶜīn[4738]. Ve bu iki ṭā'ifenüñ mābeyninde baᶜżı uṣūlde[4739] iḫtilāf vardur. Cümleden mes'ele-i tekvīn ve īmān-ı muḳallid gibi. Lâkin ferīḳaynüñ muḥaḳḳıḳlarından her biri āḫarı[4740] bidᶜat u ḍalālete nisbet itmemişlerdür. Ammā mutaᶜaṣṣıb u mübṭil olanlar bidᶜat u ḍalālete nispet idüp[4741] nice nāmaᶜḳūl söz söylemişlerdür[4742] anlara iᶜtibār yoḳdur. Bu zümrenüñ ikisi de[4743] ehl-i ḥaḳdur eyyedehümü'llâh teᶜālá[4744] ve naṣarahümü'llâh[4745] ve ḫaṣṣahüm bikemālin riḍvānühü. Lâkin muḫtār olan İmāmu'l-Hüdá Ebū Manṣūr-ı Māturīdiyye[4746] meslegidür[4747]. Bu taḥḳīḳlerden_ṣoñra Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān İslām Babayı öñine getürüp tövbe vü inābet

---

[4736] *"İmâm-ı Hüdâ (Mâtürîdî) senedini (dayanağını), şeyhi Ebû Nasr el-İyâz'dan, o da şeyhi Ebû Bekir el-Cürcânî'den, o da şeyhi Ebû Süleymân el-Cevzecânî'den, o da İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den, o da İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'den almıştır."*

[4737] ve: T.85a, Ü5.80a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1'de yok

[4738] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhü ve ᶜanhüm ecmaᶜīn: Ü2.48a, İ2.75a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhüm ecmaᶜīn T.85a, Ü5.80a / raḍiya'llâhu ᶜanhü ve ᶜanhüm ecmaᶜīn L.65a, Ü3.59b, H2-1.69a, N.67a / raḍiya'llâhu ᶜanhu Ü1.47b

[4739] uṣūlde: Ü1.47b, Ü2.48a, L.65a, Ü3.59b, İ2.75a, H2-1.69a, N.67a / uṣūlinde T.85b, Ü5.80b

[4740] āḫarı: Ü1.47b, İ2.75a, N.67a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[4741] bidᶜat u ḍalālete nispet idüp: Ü1'de yok

[4742] nāmaᶜḳūl söz söylemişlerdür: Ü2.48a, T.85b, L.65a, Ü3.59b, İ2.75a, Ü5.80b, H2-1.69a, N.67a / ḳīl u ḳāl itmişlerdür Ü1.47b

[4743] zümrenüñ ikisi de: Ü1.47b, Ü2.48a, T.85b, L.65a, Ü3.59b, İ2.75a, H2-1.69a, N.67a / zümrenüñ Eşāᶜire vü Māturīdiyye ikisi de Ü5.80b

[4744] eyyedehumu'llâhu teᶜālá: Ü1.47b / eyyedehum teᶜālá İ2.75a / eyyedehumu'llâh Ü2.48a, T.85b, L.65a, Ü3.59b, İ2.75a, Ü5.80b, H2-1.69a, N.67a

[4745] ve naṣarahumu'llâh: Ü2.48a, T.85b, L.65a, Ü3.59b, İ2.75a, Ü5.80b, H2-1.69a, N.67a / ve naṣarahum Ü1.47b, İ2.75a

[4746] Ebū Manṣūr Māturīdiyye: İ2'de yok

[4747] İ2'de burada Ü1'de daha önce geçen "Ve Ḥażret-i Āademden zamān-ı Resūle gelince…" diye başlayan bölüm küçük değişikliklerle şöyle verilmektedir (italik olan ifadeler değişik olan ifadelerdir): "Ve *ibtidā-i ᶜālemden bu deme* gelince vāḳiᶜ olan edyān-ı muḫtelife kï Ĥaḳḳa mutābıḳ ola altı *ᶜadeddür*. Evvel dīn Ādem ᶜaleyhi's-selām *ikinci* dīn Nūḥ ᶜaleyhi's-selām *üçüncü* dīn İbrāhim ᶜaleyhi's-selām *dördüncü* dīn Mūsá ᶜaleyhi's-selām *beşinci* dīn ᶜĪsá *ᶜaleyhimu'ṣalâtu ve s-selām altıncı* dīn Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalavatu'llâhi *teᶜālá* ᶜaleyhi ve *selāmuhu*. Ve *Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selāmdan* muḳaddem gelen enbiyā-i sābıḳa meẕkūr olan edyān-ı ḫamseden ḫāric degildür"

ile meẕheb-i bāṭıldan rücūᶜ itdürüp[4748] kelimeteyn-i şehādeteyni edā itdürdükden_ṣoñra ṣıdḳ u ṣafā ile ehl-i sünnet ve cemāᶜat meẕhebini ḳabūl idüp ve[4749] ᶜaḳāyid-i ehl-i ḥaḳḳı[4750] telḳīn idüp didi_kï iᶜtiḳād-ı pāk ile īmān getürdüm_kï ᶜālem ḥādiṯdur ve ṣāniᶜ-i ẕü'l-celāl mevcūd ve[4751] vāḥid-i[4752] bīzevāldur [[ve ḥayy u ᶜālim ve ḳādir ü mürīd ve semīᶜ ü baṣīr ve mütekellim ü mükevvindür.]][4753] [[Nitekim ṣıfāt-ı şemāniyyeyi bu Türkīce naẓm cāmiᶜdür:

[151] [Beyt]

[Fâᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilᶜtün fāᶜilün]

Hem ḥayāt u ᶜilm u ḳudret hem irādet semᶜ hem

Hem baṣardur hem tekellüm ṯümme tekvīnu'l-ehem]][4754]

[Neṯr] Yaᶜnī ḫāliḳdür andan ġayrı ḫāliḳ yoḳdur ve ẕātı ḳadīmdür ve ṣıfāt-ı ḳadīme ile muttaṣıfdur kï ol ṣıfāt ne ᶜaynīdür ve ne ġayrīdür[4755] aña şebīh yoḳdur ve anuñ żıddı vü niddi ve nihāyet ü ḥaddi yoḳdur[4756] ve ẕātı bir şey'e ḥulūl eylemez[4757] ve bir şey' daḫi anuñ ẕātına ḥulūl eylemez ve ẕātı daḫi maḥall-i ḥavādiṯ olmaz. [[Ve ḥayyiz ve cihet[4758] ü mekānda degildür ve anuñ üzerine zamān mürūr eylemez ve ḥareket ü

[4748] itdürüp Ü2.48a, T.85b, L.65b, Ü3.59b, Ü5.80b / idüp Ü1.47b, İ2.75b, H2-1.69b, N.67a
[4749] ve: Ü2.48a, T.85b, L.65b, Ü3.59b, Ü5.80b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok
[4750] ḥaḳḳı: Ü2.48a, T.85b, L.65b, Ü3.59b, İ2.75b, Ü5.80b, H2-1.69b, N.67a / ḥaḳ Ü1.47b
[4751] mevcūd ve: Ü1, L'de yok
[4752] eḥad-i: T.85b, Ü3.59b, Ü5.80b / vāḥid-i Ü1.47b, Ü2.48b, L.65b, İ2.75b, H2-1.69b, N.67a
[4753] [[ve ḥayy u ᶜālim … ve mütekellim ü mükevvindür]]: Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, Ü5.81a, H2-1.68b (69b), N.67b / Ü1'de bu kısım bundan sonra gelen "yaᶜnī ḫāliḳdür andan ġayrı ḫāliḳ yoḳdur ve ẕātı ḳadīmdür ve ṣıfāt-ı ḳadīme ile muttaṣıfdur" kısmından sonra yer almaktadır.
[4754] [[Nitekim ṣıfāt-ı şemāniyyeyi bu Türkīce naẓm cāmiᶜdür: Hem ḥayāt u ᶜilm …; … ṯümme tekvīnü'l-ehem]]: İ2.75b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[4755] kï ol ṣıfāt ne ᶜaynīdür ve ne ġayrīdür: Ü1'de yok
[4756] ve anuñ żıddı vü niddi ve nihāyet ü ḥaddi yoḳdur: Ü1'de yok
[4757] eylemez: Ü1'de yok
[4758] ḥayyiz ü cihet: Ü2.48b, L.65a, Ü3.59b, İ2.75b, H2-1.68b (69b), N.67b / cihet ü ḥayyiz T.86a, Ü5.81a

intiḳāl eylemez ve cehl ü kiẕb ü ẓunūndan münezzehdür ve ṣıfāt-ı noḳṣān ile mevṣūf degildür]][4759] ve āḫiretde ittiṣāl[4760] ṣuᶜāᶜsuz ve inṭıbāᶜsuz ve keyfiyyetsüz mü'minīn müşāhade iderler[4761]. İnşā'allâh maḥallinde ᶜale't-tafṣīl beyān olına[4762]. Ve efᶜāl-i ᶜibādı ol ḫalḳ ider. Gerek ḥasen ve gerek ḳabīḥ[4763] murād itdügi olur murād itmedügi olmaz[4764]. Cemīᶜ-i maḫlūḳāt anuñ[4765] ḳażā vü ḳaderi ve irādet u[4766] meşiyyeti iledür lâkin ḳabāyiḥ rıżā vü emri ile degildür. [[Teklīf-i mā-lāyuṭāḳ ᶜuḳalā yanında cā'iz iken Ḥaḳ teᶜālá[4767] ḳādir olmaduġumuzı teklīf eylemez]][4768] ve Ḥaḳ teᶜāláya[4769] bir şey' vācib degildür. Ṣevāb ᶜaṭā iderse [4770] fażlı iledür[4771] ᶜiḳāb iderse ᶜadli iledür[4772]. [[Ve fiᶜli ᶜilletsüz ve ġarażsuzdur. Ve her fiᶜl-i muḥkemi maḫlūḳāta rāciᶜ nice ḥikem ü meṣāliḥi müştemildür. Cevr ü ẓulm ile vaṣf olınmaz ve delā'il-i semᶜiyye vārid olan umūr-ı şerᶜiyyenüñ cümlesi ḥaḳdur]][4773] ve eşrāṭ-ı sāᶜatden ḫurūc-ı Deccāl u Ye'cūc u[4774] Me'cūc ve Dābbetü'l-arż ve nüzūl-i ᶜĪsá ᶜaleyhi's-selām[4775] ve ṭulūᶜi'ş-şems min ġarbihā cümlesi ḥaḳdur. [[Ve ḳabrde ṣevāb u ᶜaẕāb ve su'āl-i Münker ü Nekir[4776] ḥaḳdur[4777] ve iḥyā'-i emvāt ve ḥaşr-i meᶜād ve cezā vü muḥāsebe ve ḥavż-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[4778] ᶜaleyhi ve sellem ve ṣırāṭ u mīzān cümlesi ḥaḳdur. Cennet

---

[4759] [[Ve ḥayyiz ü cihet ü mekānda …. ṣıfāt-ı noḳṣān ile mevṣūf degildür]]: Ü1'de bu kısım yok
[4760] ittiṣāl: Ü1.47b, Ü2.48b, Ü3.60a, İ2.75b, H2-1.68b (69b), N.67b / T, L, Ü5'de yok
[4761] müşāhade iderler: Ü1.47b / görürler Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, Ü5.81a, H2-1.68b (69b), N.67b
[4762] inşā'allâh maḥallinde ᶜale't-tafṣīl beyān olına: Ü1.47b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[4763] ḳabīḥ: Ü1.48a, Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, Ü5.81a / ḳubḥ H2-1.69b (68b), N.67b
[4764] murād itdügi olur murād itmedügi olmaz: Ü1'de bu kısım yok
[4765] anuñ: Ü1'de yok
[4766] ü: Ü1'de yok
[4767] Ḥaḳ teᶜālá: Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, N.67b / Ḥaḳ teᶜālá celle celāluhu H2-1.69b (68b) / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri Ü5.81a
[4768] [[Teklīf-i mā-lāyuṭāḳ …. teklīf eylemez]]: Ü1'de bu kısım yok
[4769] teᶜāláya Ü1.48a, Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, H2-1.69b (68b), N.67b / teᶜālá Ḥażretlerine Ü5.81a
[4770] ᶜaṭā iderse: Ü1.48a / virür_ise Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, Ü5.81a, H2-1.69b (68b), N.67b
[4771] iledür: Ü1'de yok
[4772] iledür: Ü1.48a, Ü2.48b, T.86a, L.65b, Ü3.60a, İ2.75b, H2-1.69b (68b), N.67b / ile Ü5.81a
[4773] [[Ve fiᶜli ᶜilletsüz ve ġarażsuzdur. … umūr-ı şerᶜiyyenüñ cümlesi ḥaḳdur]]: Ü1'de bu kısım yok
[4774] u: Ü1'de yok
[4775] ᶜaleyhi's-selām: Ü3.60a, Ü5.81a / Ü1, Ü2, T, L, İ2, H2-1, N'de yok
[4776] Münker ü Nekir: Ü2.48b, Ü3.60a, İ2.76a, H2-1.69a / Münkereyn T.86a, L.66a, Ü5.81b
[4777] ḥaḳdur: Ü2.48b, Ü3.60a, İ2.76a, H2-1.69a / T, L, Ü5'de yok
[4778] teᶜālá: Ü3.60a, İ2.76a, H2-1.69a / Ü2, T, L, Ü5'de yok

ve cehennem elān maḫlūḳātāndur[4779] ve ehl-i cennetüñ cennetde ve ehl-i nāruñ nārda ḫulūdı ḥaḳdur. Ve kebā'ir ehli[4780] kāfir degildür mü'mindür ve cehennemde küffār muḫalleddür[4781] lâkin fāsıḳ muḫalledün fi'n-nār degildür. Ve enbiyānuñ şefā'ati ḥaḳdur ve daḫi aḫyār-i mü'minīnden Ḥaḳ[4782] te'ālá[4783] iẕin virdügi kimselerüñ şefā'ati ḥaḳdur. Ve mu'cizāt-ı bāhirāt ile irsāl olınan enbiyānuñ cümlesi ve cins-i beşerden evvel-i enbiyā Ḥażret-i Ādem 'aleyhi's-selām ve āḫiri Resūl-i Ekrem[4784] Muḥammed el-Muṣṭafá <ṣalla'llâhu te'ālá 'aleyhi ve sellem>[4785] <ve 'aleyhim ecma'īn ve sellem ve efḍal-i enbiyā Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selāmdur>[4786]]][4787] ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellemüñ[4788] 'ālem-i yaḳaẓada mübārek cesedi_ile[4789] Ḳuds-i şerīfe[4790] varınca[4791] andan semāya mi'rācı[4792] ḥaḳdur. [[Ve rüsül-i beşer rüsül-i melā'ikeden efḍaldur ve rüsül-i melā'ike 'āmme-i beşerden efḍaldur ve 'āmme-i beşer 'āmme-i melā'ikeden efḍaldur.]][4793] Ve siḥr u iṣābet-i[4794] 'ayn mü'esṣirdür. Ve kerāmāt-ı[4795] evliyā ḥaḳdur. Ve mükellefīne naṣb-ı

[4779] maḫlūḳātdandur: Ü3.60a, İ2.76a / maḫlūḳtāndur Ü2.48b, H2-1.69a / maḫlūktandur / maḫlūḳātdurlar L.66a / mevcūd ve ḥaḳdur Ü5.81b / ḥaḳdur T.86b

[4780] ehli: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60a, İ2.76a, H2-1.69a / ṣāḥibi Ü5.81b

[4781] ve cehennemde küffār muḫalleddür: Ü5'de yok

[4782] Ḥaḳ: Ü2.49a, T.86b, Ü3.60a, İ2.76a, Ü5.81b, H2-1.69a, N.67b / Allâh L.66a

[4783] te'ālá: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60a, İ2.76a, H2-1.69a, N.67b / te'ālá ḥażretleri Ü5.81b

[4784] Resūl-i Ekrem: Ü2.49a, Ü3.60a, H2-1.69a, N.68a / T, L, İ2, Ü5'de yok

[4785] <ṣalla'llâhu te'ālá 'aleyhi ve sellem>: Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76a / ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem T.86b, Ü5.81b, N.68a / ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḥażretleridür L.66a / ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellemdür Ü5.81b / H2-1'de yok

[4786] <ve 'aleyhim ecma'īn ve sellem …. 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selāmdur>: İ2.76a, N.68a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de bu kısım yok

[4787] [[Ve ḳabirde ŝevāb u 'aẕāb ve su'āl-i … Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá 'aleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selāmdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4788] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellemüñ: T.86b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendümüzüñ Ü5.81b / Ĥażret-i Resūlu'llâhuñ Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ L.66a / Ĥażret-i Resūl Ü1.48a

[4789] cesedi_ile: Ü1.48a, Ü2.49a, T.86b, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / cesedi şerīfi ile Ü5.81b / cesed-i şerīfleri ile L.66a

[4790] Ḳudüs-i şerīfe: Ü1.48a, Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / Ḳudüse Ü5.81b

[4791] varınca: Ü1.48a, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / varınca ve Ü2.49a, Ü3.60b / ve T.86b, L.66a, Ü5.81b

[4792] mi'rācı: Ü1.48a, Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / 'urūcı T.86b, L.66a, Ü5.81b

[4793] [[Ve rüsül-i beşer … melā'ikeden efḍaldur]]: Ü1'de bu kısım yok

[4794] iṣābet: Ü5.81b (Ü5'de söz konusu ifade, asıl metinde mevcut olmayıp kırmızı mürekkeple sonradan ok çekilmek suretiyle derkenarda yazılmıştır) / Diğer nüshalarda yok

[4795] kerāmāt-ı Ü1.48a, Ü2.49a, T.86b, L.66a, İ2.76a, Ü5.81b, H2-1.69a / kerāmet-i Ü3.60b

imām yaᶜnī naṣb-ı sulṭān vācibdür[4796]. Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden[4797]_ṣoñra imām-ı ḥaḳ[4798] Ḫażret-i[4799] Ebū Bekr-i Ṣıddīḳdur[4800] baᶜdehü Ḫażret-i[4801] ᶜÖmer el-Fārūḳ[4802] baᶜdehü ᶜOṣmān-ı Ẕü'n-nūreyn[4803] baᶜdehü ᶜAlī[4804] el-Murtażá[4805] riḍvānu'llâhi teᶜālá[4806] ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḥażretleridür[4807] ve fażīletleri daḫi bu minvāl üzredür. Ve dīnümüz dīn-i İslāmdur[4808] ve milletümüz millet-i İbrāhīm-i Ḫalīl ᶜaleyhi's-selāmdur[4809]. [[**Ve Ḫaḳ teᶜāládan[4810] gelen** umūruñ cümlesine ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ[4811] teblīġ itdügi umūruñ cümlesine Ḫaḳ teᶜālánuñ ve Resūliñüñ rıżāsı üzre īmān getürdük. Ve Ḫaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ[4812] ḥelāl didügi ḥelāldur ve aña ḥesāb ḥaḳdur ve ḥarām didügi ḥarāmdur ve aña ᶜiḳāb ḥaḳdur. Ve cemīᶜ-i bidᶜatlerden[4813] ve ḍalāletlerden berīyüz. Ve Ḫaḳ rıżāsına muvāfıḳ olmayan

[4796] Ve mükellefîne … vācibdür: Ü1'de bu kısım yok

[4797] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden: T.86b, Ü5.81b / Ḫażret-i Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden İ2.76a / ve Nebiyy-i muḥterem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinden L.66a / Ḫażret-i Resūlden Ü2.49a, Ü3.60b, H2-1.69a, N.68a / Resūl-i Ekremden Ü1.48a

[4798] imām -ı ḥaḳ Ü1.48a, Ü2.49a, L.66a, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a, N.68a / imām T.86b, Ü5.81b

[4799] Ḫażret-i: L.66a / Diğer nüshalarda yok

[4800] Ṣıddīkdur: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, İ2.76a, Ü5.81b, H2-1.69a, N.68a / Ṣıddīḳ Ü1.48a

[4801] Ḫażret-i: Ü1.48a / Diğer nüshalarda yok

[4802] el-Fārūḳ: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, Ü5.81b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[4803] ẕi'n-nūreyn: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, Ü5.81b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[4804] ᶜAlī: Ü1.48a, Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, Ü5.81b / ᶜAlīdür İ2.76a, H2-1.69a, N.68a

[4805] el-Murtażá: Ü2.49a, T.86b, L.66a, Ü3.60b, Ü5.81b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[4806] teᶜālá Ü1.48a, Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76a, H2-1.69a / T, Ü5'de yok

[4807] ḥażretleridür: Ü5.82a, T.86b, L.66a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok yok

[4808] İslāmdur: Ü2.49a, T.87a, L.66b, Ü3.60b, İ2.76b, Ü5.82a, H2-1.69a, N.68a / īmāndur Ü1.48a

[4809] millet-i İbrāhīm-i Ḫalīl ᶜaleyhi's-selāmdur: Ü1.48a / Ĥażret-i İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām milletidür L.66b / İbrāhīm el-Ḫalīl ᶜaleyhi's-selām milletidür Ü3.60b / İbrāhīm-i Ḫalīl ᶜaleyhi's-selām milletidür Ü5.82a / İbrāhīm el-Ḫalīl milletidür Ü2.49a / İbrāhīm-i Ḫalīl milletidür T.87a, İ2.76b, H2-1.69a-b, N.68a

[4810] Ḫaḳ teᶜāládan: Ü2.49a, T.87a, Ü3.60b, İ2.76b, H2-1.69b, N.68a / Ḫaḳ teᶜālá ḥażretlerinden Ü5.82a / Allâh celle celāluhuden L.66b

[4811] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: Ü5.82a, T.87a / Ḫażret-i Resūl ᶜaleyhi's-selāmuñ Ü3.60b / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ L.66b / Ḫażret-i Resūlüñ Ü2.49a, İ2.76b, H2-1.69b, N.68a

[4812] Ḫaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ: Ü5.82a / Ḫaḳ teᶜālánuñ Ü2.49a, T.87a, Ü3.60b, İ2.76b, H2-1.69b, N.68a / Allâh teᶜālánuñ L.66b

[4813] bidᶜatlerden: Ü2.49a, L.66b, Ü3.60b, İ2.76b, H2-1.69b, N.68a / bidᶜat T.87a, Ü5.82a

umūruñ cümlesinden berīyüz[4814]. ve Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālánuñ[4815] Resūl-i Ekremi Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem [4816] ile gönderdügi aḥkām ve Ḳur'ān-ı ḳadīm ve[4817] şerāyiᶜüñ cümlesini ḳabūl u[4818] taᶜahhüd eyledük. Ve ehl-i sünnet ve cemāᶜat iᶜtiḳādları_ile muᶜteḳid olduḳ ve Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜāláya[4819] cemīᶜ-i esmā vu ṣıfātıyla īmān getürdük. Ve melā'ikesine ve irsāl eyledügi kātiblerine ve resūllerine ve yevm-i ḳıyāmete ve ḳażā vü ḳadere īmān getürdük. Ve dīn-i İslām beş nesneden ᶜibāret olduġına iᶜtiḳād eyledük ve <ol beş nesne kelime-i şehādet ve iḳāmet-i ṣalāt ve ītā'-i zekāt ve ṣavm-ı Ramażān ve ḳādir olanlara ḥacc-i Beytu'llâh farż idügine>[4820] īmān getürdük. Ve şimdiye degin[4821] bizden iᶜtiḳād-ı bāṭıldan ve ᶜamel-i fāsidden her ne ẓuhūr eyledi ise cümlesinden **nedāmet ile tövbe vü istiġfār eyledük[4822]**.]][4823] Muḥaṣṣal rūz-ı ḳıyāmete ve cümle şerᶜ-i şerīfde vārid olan umūra īmān getürüp[4824] " استغفر الله سبحان الله والحمد لله ولااله الاّالله والله اكبر ولا حول ولاقوة الاّ بالله العلىّ العظيم والحمد لله ربّ العلمين"-*Estaġfiru'llâh subḥāna'llâh ve'l-ḥamdu li'llâh ve lā ilâhe illa'llâhu va'llâhu ekber ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llâhi'l-ᶜaliyyi'l-ᶜaẕīm ve'l-ḥamdu li'llâhi rabbi'l-ᶜālemīn."*[4825] Pes İslām Baba[4826] ḳabūl-i İslām idicek Abdālān-ı Rūmdan ḳırḳ nefer iẕᶜān-ı pāk ṣāḥibleri ve ṭarīḳ-i hidāyet rāġıbları daḫi vech-i meşrūḥ

[4814] berīyüz: Ü5'de yok

[4815] Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālánuñ: Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76b; H2-1.69b, N.68a / ĤḤḳ teᶜālá T.87a / Ĥaḳ teᶜālá ḥażretleri Ü5.82a / Allâh teᶜālá celle celāluhu Ĥażtetlerinüñ L.66b

[4816] Resūl-i Ekremi Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.76b / Resūl-i Ekremi Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá: Ü2.49a, Ü3.60b, H2-1.69b, N.68a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.87a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendümüz Ü5.82a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri L.66b

[4817] Ḳur'ān-ı ḳadīm ü: Ü5.82a / Diğer nüshalarda yok

[4818] ḳabūl u: N'de yok

[4819] Ḥaḳ subḥanehu ve teᶜāláya: Ü2.49a, Ü3.60b, İ2.76b, H2-1.69b, N.68a / Ḥaḳ teᶜāláya T.87a / Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerine Ü5.82a / Allâh teᶜāláya L.66b

[4820] <ol beş nesne kelime-i şehādet…ḥacc-i beytu'llâh farż idügine>: Ü2.49a, L.66b, Ü3.60b, İ2.76b, H2-1.69b, N.68b / T, Ü5'de yok

[4821] degin: İ2.76b, H2-1.69b, N.68b / dek Ü2.49a, T.87a, L.66b, Ü3.60b, Ü5.82a

[4822] eyledük: İ2.76b / eyledüm: Ü2.49a, T.87a, L.66b, Ü3.60b, Ü5.82a, H2-1.69b, N.68b

[4823] [[Ve Ḥaḳ teᶜāládan gelen …. nedāmet ile tövbe vü istiġfār eyledüm]]: Ü1'de bu kısım yok

[4824] Muḥaṣṣal rūz-ı ḳıyāmete … umūra īmān getürüp: Ü1.48a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[4825] *"Allahtan mağfiret dilerim, Allah tüm olumsuz sıfatlardan münezzehtir, hamd Allah'a mahsustur, Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, kuvvet ve güç yalnızca büyük ve yüce olan Allah'ın yardımı ile olur, hamd alemlerin rabbi olan Allah'a aittir."*

[4826] İslām Baba Ü2.49a, T.87a, L.66b, Ü3.60b, Ü5.82a, H2-1.69b, N.68b / İslām-ı ẕū-İslām Ü1.48a, İ2.76b

üzre birer birer[4827] Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ ḥużūrında[4828] tövbekār olup taḳrīr-i[4829] erkān_ile īmāna gelüp her birisi[4830] bu beyti vird-i zebān itdiler.

[152] Beyt

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Küfr ü ilḥād u[4831] ışıḳlıḳdan[4832] ferāġat eyledük[4833]

Pīr-i dehre[4834] işte tācuñ[4835] işte[4836] eyvāluñ[4837] didük[4838]

[**Neṯr]** Lâkin ol gürūh içinde Ḳurbān Baba ve Manṣūr Baba ve Deryā Baba ve Cehennem Baba ve Serdeste Baba[4839] bir yire cemᶜ olup[4840] bu bābda meşveret[4841] idüp[4842] didiler kï biz ḥayrān bulınduḳ Ḫˇācenüñ kelāmını[4843] tamām gūş u ışġā eylemek [4844] müyesser olmadı ammā pīrümüz olan İslām Baba īmāna geldüginden

[4827] birer birer: Ü1.48a, Ü2.49b, L.66b, Ü3.61a, İ2.77a / bir bir H2-1.69b, N.68B / T, Ü5'de yok
[4828] Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihānuñ ḥużūrında: Ü2.49b, L.66b, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.69b, N.68b / ḥużūr-ı Ḫˇāce-i Cihānda L.67a / Ḫˇāce-i Cihānun ḥużūrında T.87b, Ü5.82b
[4829] taḳrīr-i: Ü5'de yok
[4830] her birisi Ü1.48a / Diğer nüshalarda yok
[4831] küfr ü ilḥād u: Ü1.48a / pādişāhlıḳdan Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4832] ışıḳlıḳdan: Ü5'de yok
[4833] eyledük: Ü1.48a / eyledüm Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4834] pīr-i dehre: Ü1.48a, Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a, N.68b / pīrüm Ü5.82b
[4835] tācuñ: Ü1.48a, Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a / tāc Ü5.82b
[4836] işte: Ü1.48a, Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a, N.68b / u Ü5.82b
[4837] eyvāluñ: Ü1.48a, Ü2.49b, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a, N.68b / eyvānuñ T.87b, L.67a, Ü5.82b
[4838] didük: Ü1.48a / didüm Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4839] ve Serdeste Baba: Ü1'de yok
[4840] cemᶜ olup: Ü1.48a / oturup Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4841] meşveret: Ü1.48a, İ2.77a, , N.68b / müşāvere Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, Ü5.82b, H2-1.70a
[4842] idüp: Ü1.48a / itdiler ve Ü2.49b, İ2.77a / eylediler ve T.87b, L.67a, Ü3.61a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4843] kelāmını: Ü1.48b / sözlerini Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b
[4844] gūş u aṣġā eylemek: Ü1.48b / diñlemek Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b

maᶜlūm oldı_kï Ḫˇācenüñ sözleri[4845] ḥaḳḳ ola biz de ᶜacabā īmāna gelsek_mi īmānum[4846] diyücek Cehennem Baba bunları kendü cānibine daᶜvet idüp İslāmlarına māniᶜ oldı. Ve[4847] Ḳurbān Baba[4848] didi_kï ḳırḳar ellişer sene işbu[4849] ṭarīkde cüst u cū ve tek u pū üzre olup [4850] şimdi[4851] bir ḳoyun ᶜömri ḳadar ancaḳ ᶜömrümüz ḳaldı. Şimdiye[4852] degin[4853] hidāyet olınmayan gidiler[4854] şimden_gerü hidāyet olınur mı diyü ᶜinād ile ilḥād semtinde ḳaldılar. Pes İslām Baba Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihāndan[4855] ricā eyledi_kï ḥākimü'ş-şerᶜe mürācaᶜat olup[4856] bunlaruñ ḥaḳlarından[4857] geline. Ḫˇāce daḫi [["من رضى بكفر غيره فقد كفر" – *"Men raḍiye bi-kufri ġayrihi feḳad kefere*"[4858] mefhūmı üzre bunlaruñ küfrine rāżī olmayup]][4859] ḥākimü'ş-şerᶜe varılduḳda bu beş nefer[4860] kimesnenüñ küfr ü inkār-ı ḥaşr ü[4861] ilḥādları ṣābit olduḳda[4862] ve[4863] küfrlerine ışrārları maᶜlūm olduḳda[4864] bunlaruñ ḳatlinüñ tedbīrini ḥākimü'ş-şerᶜ İslām Babaya tefvīż idüp İslām Baba daḫi "لكلّ مرء[4865] له[4866] من اسمه نصيب"-"*Li-kulli'mri'in*

[4845] kelimātı: Ü1.48b / sözleri Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b

[4846] īmāna gelsek_mi īmānum: Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b / īmānum īmāna gelsek mi Ü1.48b

[4847] ve: Ü1.48a, Ü2.49b, İ2.77a, H2-1.70a, N.68b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4848] Ḳurbān Baba: Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b / Ü1, İ2'de yok

[4849] işbu: T.87b, Ü5.82b/ şu Ü1.48b, Ü2.49b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a, N.68b

[4850] cüst u cū ve tek u pū üzre olup: Ü1.48b / gezdük Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b

[4851] şimdi: Ü1.48b / Diğer nüshalarda yok

[4852] şimdiye: Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.82b, H2-1.70a, N.68b / bu āna Ü1.48b

[4853] degin: İ2.77a, H2-1.70a, N.68b / dek Ü1.48b, Ü2.49b, T.87b, L.67a, Ü3.61a, Ü5.82b

[4854] gidiler: Ü2.49b, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, H2-1.70a, N.69a / gidilere T.87b, Ü5.83a

[4855] Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihāndan: Ü3.61a / Ḥażret-i Ḫˇāceden Ü2.49b, İ2.77a, H2-1.70a, N.69a / Ḫˇāce-i Cihāndan T.87b, L.67a, Ü5.83a / Ḫˇaceden Ü1.48b

[4856] olup: Ü1.48b, İ2.77a, H2-1.70a, N.69a / idüp Ü2.49b, T.88a, Ü3.61a, Ü5.83a / eyledi_kï L.67a

[4857] ḥaḳlarından: Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a / ḥaḳḳında Ü1.48b

[4858] "*Kim ki başkasının küfrüne razı olursa, kendisi kâfir olmuştur*."

[4859] [["من رضى بكفر غيره فقد كفر" – *"men raḍiye ... olmayup*]]: Ü1.48b / maᶜḳūl görüp Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61a, İ2.77a, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a

[4860] nefer: Ü1.48b / Diğer nüshalarda yok

[4861] inkār-ı ḥaşr ü: Ü1'de yok

[4862] olduḳda: Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77a, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a / bu ibare Ü1'de ilk önce yazılmış sonra üzeri çizilerek iptal edilmiş

[4863] ve: Ü1.48b 70a (Ü1'de söz konusu ifade, ilk önce yazılmış olup sonradan üzeri çizilerek iptal edilmiştir) / olduḳda Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77a, Ü5.83a, H2-1.

[4864] ve küfürlerine ışrārları maᶜlūm olduḳda: Ü1.48b / Diğer nüshalarda yok

[4865] مرء - mer'in: Ü2.49b, Ü3.61b, İ2.77a, H2-1.70a, N.69a / امرء - imri'in Ü1.48a / مرد – meredin T.88a, L.67a, Ü5.83a

[4866] له – lehü: Ü1'de yok

lehu min ismihi naṣībun”[4867] muḳteżāsınca[4868] başları olan[4869] Ḳurbān Babanuñ serin[4870] kesdiler ve Manṣūr Babayı berdār itdiler[4871] ve Cehennem Babayı āteşe yaḳdılar ve Deryā Babayı deryāya atdılar[4872] ve Serdeste Babayı ḳazıġa urdılar ve bunlaruñ[4873] vücūd-ı nāpāklarından cihānı pāk idüp[4874] İslām Baba daḫi[4875] Ḫˇāce-i Cihānuñ[4876] ḫidmet-i şerīfinde[4877] ḳarār eyledi[4878]. Pes ᶜādet-i maᶜhūd üzre[4879] Ḫˇāce-i Cihān ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr ü ṣenā-yı[4880] Ḫudā idüp bu ṭā'ifenüñ sergüẕeştlerin söyleşürken[4881] gördiler kï yine bir gürūh-ı ᶜacīb ve ḳavm-i ġarīb ẓāhir olup gelür[4882].

[4867] “*Her kişiye isminden bir nasibi vardır*.”

[4868] muḳteżāsınca: Ü2.49b, T.83a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a / feḥvāsınca Ü1.48b

[4869] başları olan: Ü1’de yok

[4870] serin Ü1.48b / başını Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a

[4871] itdiler: Ü1’de yok

[4872] Cehennem Babayı ateşe yaḳdılar ve Deryā Babayı deryāya atdılar: T.88a, L.67a, Ü5.83a / Deryā Babayı deñize atdılar ve Cehennem Babayı ateşe yaḳdılar Ü2.49b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70a, N.69a / Deryā Babayı deñize atdılar ve Cehennem Babayı ateşe yaḳup Ü1.48b

[4873] ve Serdeste Babayı ḳazıġa urdılar ve bunlaruñ: Ü1’de yok

[4874] idüp: Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a / itdiler ve Ü1.48a

[4875] daḫi: Ü1’de yok

[4876] Ḫˇāce-i Cihānuñ: T.88a, L.67a, Ü5.83a / Ĥażret-i Ḫˇācenuñ Ü1.48b, Ü2.49b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70a, N.69a

[4877] ḫidmet-i şerīfinde: Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70a, N.69a / ḫānḳāhında Ü1.48b

[4878] Ü3’de derkenarda sonradan kırmızı mürekkeple şu Beyt eklenmiştir: *Gidiler itmedi rāḥat bu resme itdi ᶜubūr; Cihān buldı selāmet dayansun ehl-i kubūr (Ü3.61b)*

[4879] ᶜādet-i maᶜhūd üzre: Ü2.49b, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70b, N.69a / yine Ü1.48b

[4880] şükr ü ŝenā-yı: Ü2.49b, T.88a, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70b, N.69a / şükr-i Ü1.48b

[4881] söyleşürken: Ü2.50a, T.88a, L.67a, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70b, N.69a / söyleşürlerken Ü1.48b

[4882] gelür: Ü2.50a, T.88a, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70b, N.69a / gelürler Ü1.48b

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ ḲALENDERİYĀN BEḪĀNḲĀH-I ḪᵛĀCE-İ CİHĀN[4883]

Ḳalenderīler gürūhı birbirine[4884] beñzetmişler vücūhı çārḍarb olup tırāş ve ḳıṣṣa-i ilḥadların ᶜāleme fāş iderek[4885] ḫayl ü ḫaşem[4886] ile[4887] ve ṭabl u ᶜalem ile ve āheng-i[4888] naġamāt_ile[4889] ve gülbāng-ı ṣalavāt[4890]_ile Ḫᵛāce-i Cihānuñ ḫanḳāhına müteveccih oldılar. Ḫᵛāce-i Cihān daḫi bu cumhūr-ı pürsürūr ve tamām[4891] ṭabl u ᶜalemleri[4892]_ile maġrūr müşāhede eyledi lâkin ṣāḥib-i ḫanḳāh olmaġla [["اكرم الضّيف ولوكان نصرانيّا"-"*Ekrimi'ḍ-ḍayfe ve lev-kāne naṣrāniyyen"*[4893] feḥvāsı_ile ᶜamel idüp sükūt]][4894] eyledi.

[153] Beyt[4895]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

مهیمی که بسیار مشکل بود	Muheymī kï bisyār muşkil buved
برفق و مدارا توان ساختن	Berifḳ u mudārā tevān sāḫten[4896]

[4883] Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderiyān BeḪānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān: Ü2.50a, T.88a, L.67b, Ü3.61a, Ü5.83a, H2-1.70b / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderiyān BeḪānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān N.69a / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderiyān BeḪānḳāh-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Cihān N.69a / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderān BeḪānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān Ü1.49a / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ḳalenderiyān BeḪānḳāh-ı Ḫᵛāce-i Cihān ᶜĀlī-şān Sāmī-mekān İ2.77b

[4884] birbirine: Ü1.48b, Ü2.50a, T.88a, L.67a, Ü3.61a, İ2.77b, Ü5.83a, H2-1.70b / biri birine Ü5.83a, N.69a; Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "birbirine" şeklinde yazılmış olup, sonradan kırmızı mürekkeple ilk "bir"den sonra bir "ی - i" sesi eklenerek "biri birine" şeklinde düzeltilmiş.

[4885] iderek: Ü1.49a, Ü2.50a, İ2.77b, H2-1.70b, N. 69a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4886] ḫaşem: Ü1.49a / ḫadem Ü2.50a, T.88a, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69a

[4887] ile: Ü1.49a, İ2.77b, H2-1.70b, N.69a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4888] āheng-i: Ü1.49a, Ü2.50a, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70b, N.69a / T, L, Ü5'de yok

[4889] ile: Ü1.49a, İ2.77b, H2-1.70b, N.69a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4890] ṣalavāt: Ü1.49a, İ2.77b, N.69a / ṣalāt H2-1.70b / aṣvāt Ü2.50a, T.88a, L.67b, Ü3.61b, Ü5.83b

[4891] tamām: Ü1'de yok

[4892] ᶜalemleri: Ü1.49a, İ2.77b, N.69a / ᶜalemler Ü2.50a, T.88a, L.67b, Ü3.61b, Ü5.83b, H2-1.70b

[4893] "*Hrisitiyan da olsa misafire ikramda bulununuz*."

[4894] "اكرم الضّيف ولوكان نصرانيّا"-"*ekrim ...* feḥvāsıyla ᶜamel idüp suḳūt: Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69b / rifḳ üzre ḥareket Ü1.49a

[4895] Beyt: Ü1.49a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[4896] "*Asıl müşkil olan iş / İnsanlara karşı sabır ve tahammül göstermektir*."

توان ساخت کارىٔ بزم چنان — Tevān sāḫt kārī-i bezm-i çenān

که توان بتیغ و سنان ساختن — Kï tevān be-tīġ u sinān sāḫten[4897]

[Neşr] Muḥaṣṣal Ḫˇāce-i Cihān[4898] anlara[4899] istiḳbāl idüp ḫānḳāha getürdi ve meskenler gösterüp buyuruñ dervīşler didi[4900]. Baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp basṭ-ı bisāṭ-ı niᶜmet ve beẕl-i himmet[4901] ḳıldılar. Çün niᶜamı[4902] [[ekl eylediler ol dem[4903] Ḫudā-yı ᶜazze ve celle cenābına[4904] şenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eyleyüp[4905] baᶜdehü pīrān-ı pīşḳademlerinüñ ervāḥını yād ve duᶜā-i ḫayr ile <rūḥlarını şād]][4906] ḳıldılar.>[4907] Baᶜdehü[4908] ellerine dünbelek ve dā'ire alup rüsūm-ı ḳadīmleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre[4909] cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü[4910] ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫˇāce-i Cihān girībān-ı tefekkürden baş ḳaldurup ṣafā[4911] geldüñüz dervīşler ve[4912] ḳadem getürdiñüz dilrīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz? Size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile

[4897] "*İncelik ve letafet başarır / Kılıç ve mızrakla yapılamayanı*."

[4898] muḥaṣṣal Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.49a / ve Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69b

[4899] anlara: Ü1.49a, Ü2.50a, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70b, N.69b / T, Ü5'de yok

[4900] meskenler gösterüp buyuruñ dervīşler didi: Ü1'de yok

[4901] basṭ-i bisāṭ-i niᶜmet ve beẕl-i himmet: Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70b, N.69b / niᶜam-ı gūn-ā-gūn āmāde ḳıldılar Ü1.49a

[4902] niᶜamı Ü1.49a / niᶜmeti Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70b,N.69b

[4903] ol dem: Ü2.50a, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, H2-1.70b, N.69b / T, Ü5'de yok

[4904] ᶜazze ve celle cenābına: Ü2.50a, L.67b, Ü3.61b / ᶜazze ve celle Ĥażretlerine H2-1.70b / ᶜazze ve celle İ2.77b, N.69b / bī-çūna T.88b, Ü5.83b

[4905] eyleyüp: Ü2.50a, İ2.77b, H2-1.70b, N.69b / eylediler L.67b, Ü3.61b / T, Ü5'de yok

[4906] [[ekl eylediler ol dem …. duᶜā-i ḫayr ile rūḥlarını şād]]: Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b / tenāvül ve şükr-i Ḫudāya tevaġġul Ü1.49a

[4907] <rūḥlarını şād ḳıldılar>: T'de yok (Ü5'de söz konusu ifadeler sonradan kırmızı mürekkeple derkenarda ilave edilmişlerdir.)

[4908] baᶜdehü: Ü1.49a / ve Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69b

[4909] rüsūm-ı ḳadīmleri ve āyīn-i bāṭılaları üzre: Ü1.49a / rüsūm-ı ḳadīmlerince ve āyīn-i bāṭılalarınca Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.77b, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69b

[4910] baᶜdehü: Ü3'de yok

[4911] ṣafā: Ü2.50a, T.88b, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.83b, H2-1.70b, N.69b / ḫoş Ü1.49a, L.67b

[4912] ve: Ü1.49a, Ü2.50a,İ2.77b, H2-1.70b, N.69b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

ẕikr iderler? Sīmāñuzda nūr-ı sürūr[4913] bāhir ve ṣafā vu ḥubūr ẓāhir [4914] ancaḳ[4915] diyücek fi'l-ḥāl içlerinden[4916] ol cumhūruñ efredi[4917] yaᶜnī pīş-ḳademleri Baba Siyāh-ı Emredī basṭ-ı maḳāl idüp[4918] didi[4919]_kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı ᶜAcemden[4920] gelürüz. Şehrümüze Hemedān dirler ve[4921] cümlemüz Hemedānīyüz[4922] ve Ḳalenderīler[4923] ṭā'ifesindenüz[4924]. Bu pīrümüzüñ nāmına Baba Rüstem-i Hemedānī dirler ve[4925] pīrümüzüñ pīrine Baba Caᶜfer-i[4926] Kāşānī dirler. Her biri[4927] pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i ḥaḳīḳatdurlar [4928] diyüp ḫāmūş olıcaḳ ol dem Baba Rüstem-i Hemedānī basṭ-ı bisāṭ-ı kelām ve taḳrīr-i merām itmege şurūᶜ eyledi [4929].

[4913] nūr-ı sürūr: Ü1.49a, Ü2.50a, L.67b, Ü3.61b, İ2.78a, H2-1.70b, N.69b / nūr u sürūr T.88b, Ü5.83b

[4914] bāhir ve ṣafā vu ḥubūr ẓāhir: Ü2.50a, Ü3.61b, H2-1.71a / ẓāhir ve ṣafā vu ḥubūr ile bāhir T.88b, L.67b, Ü5.83b / bāhir ve ṣafā vü cūd ẓāhirİ2.78a / bāhir ve derūnuñuzda āŝār-ı ṣafā ẓāhir Ü1.49a

[4915] ancaḳ: Ü2.50a, T.88b, Ü3.62a, H2-1.71a / Ü1, L, İ2, Ü5'de yok

[4916] fi'l-ḥāl içlerinden: Ü1.49a / Diğer nüshalarda yok

[4917] efredi: Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, Ü5.83b, H2-1.71a / müfredi Ü1.49a, İ2.78a

[4918] basṭ-ı maḳāl idüp: Ü1.49a / Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.83b, H2-1.71a

[4919] didi: Ü1.49a / eyitdi Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, Ü5.83b, N.69b / eydi İ2.78a / اندی – itdi? H2-1.71a

[4920] ᶜAcemden: Ü2.50a, T.88b, L.67b, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.83b, H2-1.71a, N.69b / ᶜIrāḳdan Ü1.49a

[4921] Şehrümüze Hemedān dirler ve: Ü1'de yok

[4922] Hemedānīlerüz: Ü1.49a, Ü2.50a, T.88b, Ü3.61b, İ2.78a, H2-1.71a, N.69b / Hemedānīyüz Ü5.84a / Hemedān L.67b

[4923] Ḳalenderīler Ü2.50a, T.88b, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b / Ḳalenderī Ü1.49a / Ḳalenderīlerüz L.67b

[4924] ṭā'ifesindenüz: L'de yok

[4925] ve: Ü1.49a, Ü2.50a, L.68a, Ü3.61b, İ2.78a, H2-1.71a, N.69b / ve bu T.88b, Ü5.84a

[4926] Caᶜfer: Ü2.50a, T.88b, L.68a, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b / Ṣafer Ü1.49a

[4927] biri: Ü2.50a, T.88b, L.68a, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b / birisi Ü1.49a

[4928] pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i ḥaḳīḳatdurlar: Ü1.49a / pīrān-ı mülk-i ṭarīḳatdurlar Ü2.50a, T.89a, L.68a, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b

[4929] basṭ-ı bisāṭ-ı kelām ve taḳrīr-i merām itmege şurūᶜ eyledi: Ü1.49b / cevāba āġāz itdi Ü2.50a, T.89a, Ü3.61b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b / cevāba āġāz idüp eyitdi L.68a

Cevāb Dāden-i Pīr-i Ḳalenderiyān[4930] BeḤażret-i Ḫˇāce-i[4931] Cihān

Didi_kï ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey serçeşme-i ᶜirfān gūş-ı cānuña dürer-i kelāmum gūşvār ve seni āyīn-i Ḳalenderīlikden[4932] ḫaberdār idüp rāz-ı derūnı saña ᶜayān ve mā-fi'ż-żamīri[4933] beyān idelüm. Bil_kï biz[4934] vefā ᶜāleminde ḳalenderler ve cefā āteşinde[4935] semenderler ve ḳanāᶜat serīrinde serverler ve ḥaḳīḳat ṭarīḳinde rehberler ve belāya Ḥażret-i Eyyūb ᶜaleyhi's-selām[4936] miṣāl ṣābir ve nefs-i hevācūya[4937] cābirlerüz[4938] ve meclis-i fenāda beḳā[4939] görüp[4940] ve beḳā ṣaḥnında ṣafā[4941] sürüp[4942] ḳanāᶜat mīşezārında[4943] miṣāl-i şīr[4944] ve meydān-ı ḥaḳīḳatde dilīrlerüz. Ve birer şāl-ı[4945] peşmīneye ḳāniᶜ ve müşteheyāt-ı nefsāniyyemüze māniᶜ olup bu ᶜālem mücerredleri ve

---

[4930] Ḳalenderiyān: Ü2.50a, T.89a, L.68a, Ü3.61b, Ü5.84a, H2-1.71a, N.69b / Ḳalenderān Ü1.49b, İ2.78a

[4931] BeḤażret-i Ḫˇāce-i: Ü1.49b, Ü2.50a, Ü3.61b, H2-1.71a, N.69b / Be-Ḫˇāce-i L.68a, Ü5.84a / Ḫˇāce-i T.89a

[4932] Ḳalenderīlikden: Ü2.50a, T.89a, L.68a, Ü3.61b, Ü5.84a, H2-1.71a / Ḳalenderlikden N.70a / Ḳalendrelige Ü1.49b, İ2.78a / Ḳālenderiyāndan Ü5.84a (Ü5'de söz konusu ifade metin içinde ilk önce "Ḳalenderīlikden" şeklinde yazılmış olup daha sonradan kırmızı mürekkeple "-īlikden" kısmı iptal edilip yerine "-yāndan" eklenerek "Ḳalenderiyān" şeklini almıştır.)

[4933] mā-fi'ż-żamīri: Ü5'de yok

[4934] biz: Ü1.49b, Ü2.50a, L.68a, Ü3.61b, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / T, Ü5'de yok

[4935] āteşinde: Ü1.49b, Ü2.50a, Ü3.61b, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / ᶜāleminde T.89a, L.68a, Ü5.84a

[4936] ᶜaleyhi's-selām: Ü5.84a / Diğer nüshalarda yok

[4937] hevācūya: Ü1.49b, Ü2.50b, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / hevāya T.89a,L.68a, Ü3.62a, Ü5.84a

[4938] cābirlerüz: Ü1.49b, Ü2.50b, T.89a,L.68a, Ü3.62a, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / cābirlerden Ü5.84a

[4939] beḳā: Ü1.49b, Ü2.50b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.70a (Ü5'de bu ifade kırmızı mürekkeple sonradan ilave edilmiştir) / T, L, Ü3'de yok

[4940] görüp: Ü5.84a (Ü5'de bu ifade kırmızı mürekkeple sonradan ilave edilmiştir) / Diğer nüshalarda yok

[4941] ṣafā: Ü1.49b, Ü2.50b, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.70a / T, L, Ü3'de yok

[4942] sürüp: L'de yok

[4943] mīşezārında: Ü1.49a, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / bīşezārında Ü2.50b / pīşezārında T.89a, L.68a, Ü3.62a, Ü5.84a (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "bīşezār" olarak yazılmış sonradan "ب"nin altına kırmızı mürekkeple iki nokta ilave edilerek "pīşezār" şeklini almıştır)

[4944] şīr: Ü1.49a, Ü2.50b, Ü3.62a, İ2.78a, H2-1.71a, N.70a / Şīr-i Merdān: T.89a, L.68a, Ü5.84a

[4945] şāl-ı: Ü1'de yok

Ḳāf tā Ḳāf seyrān erleri[4946] olup her şeb bir kūşede mihmān ve esrār-ı Ḥaḳḳ ile ḥayrān u sergerdān bu[4947] maṣnūᶜāt-ı ᶜālemi seyrān idüp birer cāyda mekān ṭutaruz[4948].

[154] Beyt[4949] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

انرا که جای نیست مهر شهر جای اوست — Ānrā kï cāy nīst heme şehr cāy-i ūst

درویش هرکجا که شب امد سرای اوست — Dervīş her kocā kï şeb āmed serāy-i ūst[4950]

مردخدا بمشرق و مغرب غریب نیست — Merd-i Ḫudā bemaşriḳ u maġrib ġarīb nīst

هرجا[4951] که میرود همه ملك خدای اوست — Her cā kï mīreved heme mülk-i Ḫudāy-i ūst[4952]

[Neşr] Ve biz her şey'üñ mebde' ü meᶜādından ḫabīr ve endīşe-i dünyā bize dāmengīr degildür. Zīrā ḳalbumuz "*men ᶜarefe"* sırrı ile āşinā ve dīdelerümüz kuḥl-i ḥaḳīḳat ile

[4946] erleri: Ü2.50b, T.89a, L.68a, Ü3.62a, Ü5.84a, H2-1.71a / eri Ü1.49b, İ2.78a, N.70a

[4947] bu: Ü1.49b, Ü2.50b, Ü3.62a, İ2.78a, H2-1.71a / ve bu T.89a, L.68a, Ü5.84a

[4948] idüp birer cāyda mekān ṭutaruz: Ü1.49b / ḳılaruz Ü2.50b, T.89a, L.68a, Ü3.62a, İ2.78a, Ü5.84a, H2-1.71a, N.70a

[4949] Beyt: Ü1.49b [Şairi belirtilmeyen bu beyitler Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gazeliyyât-ı Mevâ'izinden 11. gazeline aittir. bk. Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī, Ġazeliyyāt: 8/1, 3 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CGZ; Saᶜdī, Mevāᶜiẓ, Ġazeliyyāt: 11/1,3 https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghazal2/sh11/ (18.06.2020)] / Naẓm İ2.78a; İ2'deki söz konusu şiir farklı olup şu şekildedir:

خواجه پندارد که روزی او رهد — Ḫˇāce pindāred kï rūzī ū rehed

لاجرم براین وان منّت نهد — Lācerem ber-īn u ān minnet nehed

زان سببها اویکی شد پس اکر — Z'ān sebebhā ū yekī şud pes eger

کم شود هستند اسباب کرد — Kem şeved hestend esbāb-i gired

حکم روزی برسببها می نهد — Ḥukm-i rūzī bersebebhā mīnehed

بی سببها نیز روزی میدهد — Bīsebebhā nīz rūzī mīdehed

[Beyitlerin anlamı: *Softa zanneder ki rızkını kendi temin ediyor / bundandır ki ona buna minnet eder, yaltaklanır; Yapıp etme vasıta ve sebepleri ortadan kalkmış olsaydı / Bu kez o sebeplerden biri kendisi olurdu; Allah hükmü gereği sebepler ve vasıtalar yaratarak rızıklandırır / bazen de sebep olmadan rızık verir.*]

[4950] "*Belli bir yeri olmayan için bütün şehir onun yeridir; Derviş gece nereye giderse, orası onun sarayıdır*."

[4951] هرجا – her câ: چندان – çendān (Orjinalinde)

[4952] "*Hak eri, maşrıktan mağribe (doğudan batıya) kadar garib (yabancı) değildir; Gittiği her yer onun Mevlâ'sının yeridir*."

rūşenā[4953] [[olup maṣnūᶜdan şāniᶜe delīl ve "خلق الله آدم على صورته" – "*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretih*"[4954] mażmūnına sebīl bulup ᶜārif-i sırr-ı taḥḳīḳ ve aṣl-ı murāda nehc-i daḳīḳden ṭarīḳ bulduḳ]][4955]

[155] Naẓm[4956] [Vāḥidī]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

Bu kevn u mekānuñ bizüz zādesi

Bu arż u semānuñ hem āzādesi

Bizi besler işbu zemīn u zamān

Meh ü mihr ü bād u felek āsumān

[Neşr] Ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey āsumān-ı maᶜrifetde şems-i dıraḫşān[4957] gör kï işbu maḫlūḳāt leyl ü nehār bir laḥẓa ṣabr u ḳarār itmeyüp cümlesi işde ve her biri güne güne[4958] cünbişdedür. Ve[4959] bu cünbiş ü ḥareketden murād her şey' aṣlına rücūᶜ idüp ittiḥād itmek[4960] ṭalebindedür. Anuñ_içün biz de şeb ü rūz āvāre ve sīne-i mecrūḥ ile cismümüz ṣad pāre olup mażmūn-ı[4961] "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي"-"*Ve nefaḫtu fīhi min*

[4953] rūşenā: Ü1.49b / rūşenādur Ü2.50b, T.89a, L.68a, Ü3.62a, İ2.78b, Ü5.84a, H2-1.71a, N.70a
[4954] "*Allah Hz. Âdemi kendi sureti üzerine yarattı*."
[4955] [[olup …. bulduḳ]]: Ü1.49b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[4956] Naẓm: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 123]
[4957] āsumān-ı maᶜrifetde şems-i dıraḫşān: Ü2.50b, T.89b, L.68a, Ü3.62a, İ2.78b, Ü5.84a, H2-1.71a, N.70a / merᶜī-i mihmān Ü1.50a
[4958] güne güne: Ü1.50a, İ2.78b, N.70a / birer güne Ü2.50b, T.89b, L.68a, Ü3.62a, H2-1.71b / bir dürlü Ü5.84b
[4959] ve: Ü2.50b, T.89b, Ü3.62a, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70a / Ü1, L, İ2'de yok
[4960] itmek: Ü1'de yok
[4961] mażmūn-ı: Ü1.50a, Ü2.50b, L.68b, İ2.78b, H2-1.71b, N.70b / el-āyet Ü5.84b / āyet T.89b / Ü3'de yok

rūḥī"[4962] ḥaḳīḳatine vāṣıl ve ᶜālem-i ᶜışḳ u[4963] maḥabbete dāḫil[4964] olup maḳām-ı hüviyyete nā'il olmaḳ ṭalebindeyüz[4965].

[156] Beyt[4966] [Hilālī-i Çaġatāyī]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

که معتکف دیرم وکه ساکن مسجد Geh muᶜtekif-i deyrem u geh sākin-i mescid

یعنی که ترا میطلبم خانه بخانه Yaᶜnī kï turā mīṭalebem ḫane beḫāne[4967]

[Neşr] Ve bizüm pīşemüz zen u māldan tefrīd ve ᶜışḳ u maḥabbet ile kelime-i tevḥīddür. Zīrā biz kelime-i tevḥīd ile vāṣıl-ı ᶜālem-i tecrīd olup[4968] rūḥ-ı mücerred-i cihān ve cism-i zemīn ü zamāna cān oluruz. Ve[4969] ᶜālem içre esrār-ı Ḥaḳḳuñ maḫzeni ve envār-ı Ḥaḳḳuñ maᶜdeni ve göñlümüz levḥ-i maḥfūẓ ve esrār-ı Ḥaḳḳ anda melfūẓ olmaġla hemnefes-i ehl-i ᶜarş ve mültemes-i ehl-i ferş olup[4970] nūr-ı dīde-i zamān ve milket-i maᶜnáda sulṭān oluruz[4971]. Ve daḫi ey Ḫˇāce-i Cihān[4972] çārḍarb olmamuz[4973]

[4962] "*Onu düzenleyip* ***içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin)***." (Hicr: 29)

[4963] u: Ü5'de yok

[4964] dāḫil: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / nā'il Ü1.50a

[4965] maḳām-ı hüviyyete nā'il olmaḳ ṭalebindeyüz: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / şeb u rūz ṭaleb-i ḥaḳdayuz Ü1.50a

[4966] Beyt: Ü1.50a, Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / Naẓm İ2.78b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit Hilālī-i Çağatāyī'ye (ö. 936/1529-30) aittir [bk. Dīvān-ı Hilālī-i Çaġatāyī, Ġazelhā: 370/2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/193B (18.06.2020)]

[4967] "*Bazan kiliseye kapanırım, bazan mescidde otururum; Yani benim istediğim sensin, hane (ev, mekan) bahanedir*."

[4968] kelime-i tevḥīddür. Zīrā … ᶜālem-i tecrīd olup: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / vaḥīd olup nā'il-i maḳām-ı tecrīdüz ve biz Ü1.50a

[4969] oluruz ve: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / olmaġla Ü1.50a

[4970] olup: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / ve Ü1.50a

[4971] sulṭān oluruz: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b / sulṭānlaruz Ü1.50a

[4972] Ḫāce-i Cihān: L.68b / Ḫˇāce Ü1.50a, Ü2.50b, T.89b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b

[4973] çār-ḍarb olmamuz: Ü2.50b, T.89b, L.68b, Ü3.62b, İ2.78b, Ü5.84b, H2-1.71b, N.70b / tırāş-ı ḫaṭ Ü1.50a

sırrını daḫi saña fāş ve bu şübheyi ḫāṭır-ı fātirüñden[4974] tırāş idelüm. Āgāh ol_kï ḫaṭṭ-ı rūy-ı insānī[4975] siyāh[4976] ve ᶜiẕāra ᶜārıża idügi bīiştibāhdur.

[157] Beyt[4977] [Vāḥidī]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

Ḥicāb olsa bir māha[4978] ebr-i siyāh

Münevver ider mi cihānı o māh

[Neẕr] [[Zīrā āfitāb-ı ᶜālemtāb dehre şuᶜāᶜ virse cümle-i ẕerrāt aña raḳṣzenān olması bīgümāndur. Ve şems-i enver seḥāb içinde pinhān olsa ᶜālem bīnūr ve cümle-i ẕerrāt semāᶜ u ṣafādan dūr ve naṭᶜ-ı zemīn nebātāt ile maᶜmūr olmayup bītāb olması[4979] maḥall-i irtiyāb degildür. Öyle olsa]][4980] rūy-ı insān[4981] şems-i ᶜālemtābdan fürūzān idügi ḥadīṯ-i "خلق الله آدم على صورته"-"*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretih*"[4982] mażmūnı üzre ᶜayāndur[4983] [[ve mażmūn-ı "انّ لله عبادا قلوبهم انور من الشّمس"– "*İnne li'llâhi ᶜibāden ḳulūbuhum enveru mine'ş-şems*"[4984] ile ṣābit iken ḫaṭṭ-ı siyāh-ı ebr ile āfitābdan enver[4985] olan ruḫsārı siyāh ve meh-i rūy[ı] ebr-i siyāh-ı ḫaṭ içre ṭulundurmaḳ ile ḥāli tebāh eylemek ṭarz-ı ᶜāḳilāne ve üslūb-ı rindāne midür?]][4986] Ve insāna lāyıḳ u aḥrá ve

---

[4974] ḫāṭır-ı fātirüñden: Ü1.50a, İ2.78b-79a, N.70b / ḫāṭır-ı ᶜāṭıruñdan Ü2.50b, H2-1.71b / ḫāṭıruñdan T.90a, L.68b, Ü3.62b, Ü5.84b

[4975] insānī: Ü1.50a, Ü2.50b, Ü3.62b, İ2.79a, H2-1.71b, N.70b / insānda T.90a, L.68b, Ü5.84b

[4976] siyāh: Ü1.50a, İ2.79a, H2-1.71b, N.70b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[4977] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit aynen Vâhidî'den alıntırdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 125]

[4978] bir māha: Ü1.50a, İ2.79a, N.70b / māha bir Ü2.50b, T.90a, L.68b, Ü3.62b, H2-1.71b

[4979] olması: İ2.79a, N.71a / ḳalması Ü2.51a, T.90a, L.68b, Ü3.62b, Ü5.85a, H2-1.72a

[4980] [[Zīrā āfitāb-ı ᶜālem-tāb …. maḥall-i irtiyāb degildür. Öyle olsa]]: Ü1'de bu kısımlar yok

[4981] rū-yı insān: Ü2.50b, İ2.79a, H2-1.72a, N.71a / ve rū-yı insān Ü1.51a / rū-yı insānī T.90a, L.68b, Ü3.62b, Ü5.85a

[4982] "*Allâh, Hz. Ādemi kendi sureti üzerinde yarattı*."

[4983] mażmūnı üzre ᶜayāndur: Ü1.51a / Diğer nüshalarda yok

[4984] "*Allah kullarının kalpleri güneşten daha parlaktırlar*."

[4985] enver: T.90a / envār Ü2.50b

[4986][[ve mażmūn-ı … üslūb-ı rindāne midür]]: Ü1'de bu kısım yok

münāsib u evlá[4987] olan[4988] oldur kï āfıtāb-ı ᶜālemtāb gibi ebr-i ḫaṭṭ-ı siyāhdan rūyı[4989] pāk ve[4990] ruḫsārın her rūz[4991] tırāş-ı pāk[4992] ile tābnāk ḳılub ᶜālemi ṭabl u ᶜalem ve sürūr-ı bīelem ile geşt ü güẕār ve her şeb bir kūşede ḳarār ṭutaruz[4993]. [[Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam bizüm meẕhebümüz meẕheb-i tenāsuḫ olup Fażlu'llâh-ı Naᶜīmī-i Esterābādīnüñ baᶜżı kelimātın daḫi maḳbūl ṭutup resm-i ilḥād[-ı] ḳadīmī muᶜtādumuzdur. Ve Fażl-ı meẕkūruñ te'līf eyledügi Cāvidān-ı Kebīrden meẕhebümüze mevāḳıf nice mesā'il-i müşkile ve elfāẕ-ı maᶜānī-i ġayr-ı müstaᶜmele aḫẕ idüp ᶜārif-i sırr-ı mā-fi'l-ekvān ve nā'il-i taḥḳīḳ-i ḥaḳīḳat-ı insānuz.]][4994] Ve vech-i ḥasenlere ṭālib ve mażmūn-ı[4995] " النّظر فی وجه الحسن یزید النّور فی البصر"-*"En-naẓaru fī vechi'l-ḥaseni yezīdü'n-nūre fi'l-baṣari"*[4996] maᶜnāsına[4997] rāġıb olup berfeḥvā-yı "جلاء العین رؤیة الحبیب[4998]"-*"Ru'yetu'l-ḥabībi cilā'u'l-ᶜayn"*[4999] müşāhedesiyle iktiḥāl ve mażmūn-ı münīf-i[5000] "انّ الله جمیل یحبّ الجمال"-"*İnne'llâhe cemīlun yuḥibbu'l-cemāl*"[5001] mefhūmı[5002] üzre ᶜāşıḳ-ı[5003] şūrīdeḥāl olup [[bu ebyāt-ı rūḥefzāyı vird-i zebān ve mūnis-i cān[5004] iderüz[5005]]][5006]:

[4987] u aḫrá ve münāsib u evlá: Ü1.51a / Diğer nüshalarda yok
[4988] olan: T.90a, L.69a, Ü5.85a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[4989] ᶜālem-tāb gibi … rūyı: T.90a, L.69a, Ü3.63a, İ2.79a, Ü5.85a, H2-1.72a, N.71a / ᶜālem-tāb gibi ebr-i ḫaṭṭ-ı siyāhdan rūyını Ü2.51a / rūyı ebr-i siyāh-ḫatdan Ü1.51a
[4990] ve: Ü3'de yok
[4991] her rūz: Ü1.51a / Diğer nüshalarda yok
[4992] -ı pāk: Ü1.51a / itmek Ü2.51a, T.90a, L.69a, Ü3.63a, İ2.79a, Ü5.85a, H2-1.72a, N.71a
[4993] ṭutaruz: Ü1.50b / ṭutup İ2.79a, N.71a / idüp Ü2.51a, T.90a, L.69a, Ü3.63a, Ü5.85a, H2-1.72a
[4994] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ᶜālī-himem … ve nā'il-i taḥḳīḳ-i ḥaḳīḳat-ı insānuz]]: Ü1.50b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[4995] ve maẓmūn-ı: Ü1'de yok
[4996] "*Güzel(yüzlüy)e bakmak gözdeki nuru (aydınlığı) arttırır.*"
[4997] maᶜnāsına: Ü2.51a, T.90a, L.69a, Ü3.63a, İ2.79a, Ü5.85a, H2-1.72a, N.71a / mażmūnına Ü1.50b
[4998] الحبیب – el-ḥabībi: Ü1.50b, T.90b, L.69a / الجیب – el-ceybi Ü2.51a
[4999] "*Sevgiliyi görmek, gözün cilasıdır*."
[5000] münīf-i: Ü1'de yok
[5001] "*Allah güzeldir ve güzel olanı sever*."
[5002] mefhūmı: Ü1'de yok
[5003] ᶜāşıḳ-ı: Ü1.50b, Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79a, H2-1.72a, N.71a / ᶜışḳ-ı Ü5.85a
[5004] mūnis-i cān: Ü1.50b / Diğer nüshalarda yok
[5005] iderüz: Ü1.50b, Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, Ü5.85a, H2-1.72a, N.71a / idevüz İ2.79a
[5006] [[bu ebyāt-ı … iderüz]]: Ü5'de bu kısım yok

[158] Şiᶜr[5007]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

یا ربّ انّ العیون السّود قاتلتی	Yā Rabbi inne'l-ᶜuyūne's-sūde ḳātiletī
و انّ عاشقها مازال مقتولا	Ve inne ᶜāşiḳahā māzāle maḳtūlā
وقدتعشّقتها عمدا علی خطر[5008]	Ve ḳad teᶜa'ş-şeḳtuhā ᶜamden ᶜalá ḫaṭarin
لیقضی الله امرا کان مفعولا	Li-yaḳḍiye'llâhu emren kāne mefᶜūlā[5009]

[Neşr] Ve rūy-ı ḫūbānı müşāhede [[itmekle müreffehü'l-bāl oluruz. Zīrā rūy-ı ḫūbāndan ᶜuşşāḳ nice esrār-ı ḫafiyye ve meᶜānī-i behiyye müşāhede ider.]][5010] Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür[5011]:

[159] Şiᶜr[5012]

[Baḥr-ı Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

یحدّثنی فی صامت ثمّ ناطق	Yuḥaddiṯunī fī ṣāmitin ṯümme nāṭıkin

[5007] Şiᶜr: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a / Naẓm H2-1.72a, N.71a / Beyt Ü1.50b, İ2.79a / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5008] خطر - ḫaṭarin: Ü1.50b, Ü2.51a, T.90b, L.69a, H2-1.72a, N.71a / خطیر - ḫaṭīrin Ü3.63a / خاطر - ḫāṭirin İ2.79a

[5009] "*Yâ Rabbi! Beni öldüren sevgilimin kara gözleridir; Onun aşığı hâlâ ölü; Tehlikeli olduğunu bilerek ona âşık oldum; Allah bir şeye hükmetsin diye, o şey gerçekleşmiş olur*."

[5010] [[itmekle müreffehü'l-bāl oluruz. … meᶜānī-i behiyye müşāhede ider]]: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, Ü5.85b, H2-1.72a / itmekle müreffehü'l-bāl oluruz. … meᶜānī-i behiyye müşāhede iderüz N.71a / itdükde mest ve şīşe-i nāmūs-ı ᶜārı şikest idüp rūy-ı ḫūbāndan nice esrār-ı ḫafiyye ve maᶜānī-i nükāt-ı daḳīḳa-i latīfe müşāhede iderüz Ü1.50b / itmekle müreffehü'l-bāl oluruz İ2.79b

[5011] Nitekim … naẓm itmişlerdür: Ü2.51a, Ü3.63a, İ2.79b, H2-1.72a, N.71a / Ü1, T, L, Ü5'de bu kısım yok

[5012] Şiᶜr: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a / Naẓm Ü1.50b / Beyt H2-1.72a, N.71a / İ2, Ü5'de bu şiir yok

بغمز عیون ثمّ کسر الحواجب Biġamzi ᶜuyūnin ṣumme kesri'l-ḥavācibi[5013]

[160] Şiᶜr[5014]

[Baḥr-ı Ṭavīl: Feᶜūlü Mefāᶜīlün Feᶜūlü Mefāᶜilün]

حواجبنا تقضی الحوایج بیننا Ḥavācibunā taḳḍi'l-ḥavāyice beynenā

و نحن سکوت والهوی یتکلّم Ve naḥnu sukūtun ve'l-hevá yetekellemu[5015]

[161] Beyt[5016]

باهم دکراحوال خود ازبیم رقیب Bāhem diger aḥvāl-i ḫod ezbīm-i raḳīb

کفتیم بابرو وشنیدیم بچشم Guftīm beebrū vu şinīdīm beçeşm[5017]

[Neşr] Ve maᶜlūm ola kï ey Ḫˇāce[5018] "المجاز[5019] قنطرة[5020] الحقیقة" - *"El-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati"*[5021] mefhūmı[5022] üzre ᶜālem-i mecāzda[5023] bir miḳdār mekṣ idüp[5024] güẕer olmaġa[5025] ḥaẕer yoḳdur. [[Ve nice ṣūfī-i ḫar u sālūs-ı ebter maḳām-ı ᶜaşḳ u muḥabbetden bīḫaber ve ᶜālem-i mecāz u ḥaḳīḳate güẕer itmeyüp mücerred

---

[5013] "*Sevgili, susarak, konuşarak, göz kırparak ve kaşlarını oynatarak benimle sohbet ediyor*."

[5014] Şiᶜr: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a / Beyt Ü1.50b, H2-1.72b, N.71a-b (Ü1 ve N'de Arapça olan bu Beyt ile kendisinden sonra gelen Farsça Beyt yer değişmişlerdir, yani ikinci Beyt birinci, birinci Beyt ikinci olarak verilmiştir) / İ2, Ü5'de bu şiir yok

[5015] "*Kaşlarımız aramızdaki ihtiyaçları görür; Biz susarız, aşk konuşur*."

[5016] Beyt: Ü1.50b, Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, H2-1.72b, N.71a-b / İ2, Ü5'de bu şiir yok

[5017] "*Rakibin korkusundan ahvalim değişti (şaştı) artık; Kaşla görürüm, gözle işitirim (artık).*"

[5018] ve maᶜlūm ola ḳï ey Ḫˇāce: Ü1.50b / zīrā Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b

[5019] المجاز - el-mecāz Ü1.50b, Ü2.51a, Ü3.63a, İ2.79b, H2-1.72b, N.71b / المجازا ة - el-mecāzāt T.90b, Ü5.86b / المجازات - el-mecāzāt L.69a

[5020] قنطرة - ḳanṭareti: Ü1.50b, Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.86b, N.71b / قنطر - ḳanṭaru H2-1.72b

[5021] "*Mecaz, hakikatin köprüsüdür*."

[5022] mefhūmı: Ü1.50b / maẕmūnı Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b

[5023] mecāzda: Ü1.50 / mecāza Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b

[5024] bir miḳdār mekṣ idüp: Ü1.50b / Diğer nüshalarda yok

[5025] olmaġa: Ü1.50b / olmaġla Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b

ᶜāşıḳa ṭaᶜn u teşnīᶜ ve kendü miṯāl-i ḫar-ı bīᶜaşḳ u muḥabbet, maḳāmını mertebe-i refīᶜ ẓannidüp erbāb-ı muḥabbeti münfaᶜil ve ṭaᶜn u teşnīᶜ ile ᶜuşşāḳı āzurdedil ider]][5026]

[162] Beyt[5027]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün (faᶜlün)]

Ṣūfī maḥbūb u meyüñ leẕẕetine olsa ḫabīr

Bezm-i ᶜaşḳ içre bize olmaz idi dāmengīr

[163] Naẓm[5028] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

يالايمى فى الهوى العذرى معذرة	Yā lā'imī fi'l-heve'l-ᶜuẕriyyi maᶜẕireten
منّى اليك ولو انصفت لم تلم	Minnī ileyke ve lev enṣafte lem telumi[5029]

[Neṯr] Nitekim büleġā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür[5030]:

[164] Naẓm[5031] [Ebū Nevās]

[5026] [[Ve nice ṣūfī-i … āzurdedil ider]]: Ü1.50b-51a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5027] Beyt: Ü1.51a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5028] Naẓm: Ü1.51a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit el-Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'sine aittir [Bk. Mahmut Kaya, *Kaside-i Bürdeyi Türkçe Söyleyiş*, s. 24]

[5029] "*Ey benim platonik aşkımı kınayan kişi! Sana derim ki insaflı olsaydın beni kınamzadın.*."

[5030] [[Nitekim büleġā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür]]: Ü2.51a, L.69a, Ü3.63a, H2-1.72b / Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür N.71b / T'de bu nesir kısmı yok, şiir direk verilmiştir / İ2'de bu kısım yer almayıp buradaki şiire yukarıdaki buna benzer ifadeden sonra yer verilmiştir / Ü1, Ü5'de yok

[5031] Naẓm: İ2.79b, H2-1.72b, N.71b / Ḳıṭᶜa Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu iki beyitten ilk olanının bazı kaynaklarda tam adı (قطب المحققين و سند المدققين محمود بن مسعود بن مصلح الفارسى الشيرازى الشافعى الملقب بالعلامة) Maḥmūd b. Mesᶜūd b. Muṣliḥ el-Fārisī eş-Şīrāzī eş-Şāfiᶜī olan

[Baḥr-i Müteḳārib: Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

خلقت الملاح لنا فتنة	Ḫaleḳte'l-milāḥa lenā fitneten
وقلت عبادى الا فاتّقوا	Ve ḳulte ᶜibādī elā fe't-teḳū
فانت[5032] الجميل خلقت الجمال	Fe-ente'l-cemīlu ḫaleḳte'l-cemāl
فكيف عبادك لايعشقوا[5033]	Fe-keyfe ᶜibāduke lā-yaᶜṣaḳū[5034]

[Neṯr] Muḥaṣṣal-ı kelām[5035] ey Ḫᵛāce-i muḥterem[5036] ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam saña āyīn-i Ḳalenderīlikden[5037] bu ḳadar ḳīl u ḳāl ve vücūh-ı şettá ile basṭ-ı maḳāl olındı lâkin baḥrden ḳaṭre ve şemsden ẕerre ancaḳ beyān u ᶜayān olındı[5038] diyü Baba Rüstem-i Hemedānī ṭayy-ı ṭūmār-ı kelām [[ve bu_ḳadar lāf u güẕāf-ı bedfercām[5039] ile iḫtitām-ı merām]][5040] eyledi.

---

ve ᶜAllāme lakabıyla da tanınan Kutbuddîn-i Şīrāzī'ye (ö. 710/1311) nispet edilmiş [bk. Muḥammed Bāḳir Mūsevī Ḫansārī, Ravḍatu'l-Cennāt fī Aḥvāli'l-ᶜUlemā'i ve's-Sādāt s. C. 7., s. 129 http://lib.eshia.ir/10983/8/129 (22.06.2020)], bazı yerlerde ise her iki beyit de Ebû Nevâs adlı bir şaire nispet edilmiştir.

[5032] فانت – fe-ente: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, H2-1.72b, N.71b / انت – ente İ2.79b

[5033] لايعشقوا – lā-yuᶜaşşiḳū: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, H2-1.72b, N.71b / لما تعشّقوا – lemā tuᶜaşşiḳū İ2.79b

[5034] "*Güzelliği bizim için fitne olarak yarattın; Ve dedin ki ey kullarım ondan sakının; Sen güzelsin ve güzelliği (sen) yarattın; Bu durumda kulların nasıl âşık olmasın*?"

[5035] -ı kelām Ü1.51a / Diğer nüshalarda yok yok

[5036] muḥterem: Ü2.51a, T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b / ṣāḥib-iḫtirām Ü1.51a

[5037] Ḳalenderīlikden: Ü1.51a, Ü2.51a,T.90b, L.69a, Ü3.63a, İ2.79b, H2-1.72b / Ḳalenderlikden N.71b / Ḳalenderiyāndan Ü5.85b (Ü5'te ilk önce "ḳalenderīlikden" yazılmış daha sonra kırmızı kalemle üstü çizilerek "ḳalenderiyāndan" şeklinde düzeltilmiş)

[5038] olındı: Ü1.51a, İ2.79b, N.71b / ḳılınmışdur Ü2.51a, T.90b, L.69b, Ü3.63a, Ü5.85b, H2-1.72b

[5039] -ı bed-fercām: İ2'de yok

[5040] [[ve bu_ḳadar … ile iḫtitām merām]]: Ü1'de bu kısım yok

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i Ḳalenderiyān[5041]

Çün ol nefḫa-i riyāżu't-taḥḳīḳ ve reşḥa-i[5042] ḥıyāżu't-tevfīḳ, cemşīd-i serīr-i kerāmet ve ḫurşīd-i sipihr-i istiḳāmet sulṭān-ı serīr-i fażl[5043] u ᶜirfān aᶜnī cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān Baba Rüstem-i Hemedānīden bu_ḳadar ḥarekāt-ı güẕāfengīz ve kelimāt-ı zā'ife[-i] lāfāmīz[5044] istimāᶜ itdi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi_kï: Ey pīr-i nābāliġ ve ey dīn-i Maḥammedīden fāriġ ve ey ilḥād ile dünyāda meẕmūm ve ᶜuḳbāda bu ḥāl üzre raḥmet-i Ḫudādan maḥrūm[5045] işden ḳaçup ışıḳ olup bu ṣūret-i ḳabīḥ[5046] ve sīret-i fażīḥ ile esīr-i nefs-i emmāre olup şeyṭān-ı ᶜaleyhi'l-laᶜne gibi kendüñi[5047] medḥ idüp şehr beşehr āvāre ve yanuña[5048] ḫardan ebter birer bīçāre cemᶜ idüp [["من ثبت نبت" – *"Men ṣebete nebete"* [5049] mażmūnından berī]][5050] beyhūde yire[5051] serserī gezersiz[5052] ve cānuñuz[5053] nār-ı meẕelletle yaḳup ḫalḳdan şey'en li'llâh idersiz[5054] [[söze gelince şehzāde[5055] ve ḳayd-ı ᶜālemden āzāde]][5056] geçersiz[5057] ammā

[5041] BePīr-i Ḳalenderiyān: Ü2.51a-b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b / Be-Pīr-i Ḳalenderān Ü1.51a / Be-Gürūh-ı Ḳalenderiyān İ2.79b

[5042] reşḥa-i: Ü2.51a-b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b / ḳaṭre-i Ü1.51a, İ2.79b, N.71b

[5043] fażl: Ü1.51a / şevḳ Ü2.51a-b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b

[5044] zā'ife[-i] lāfāmīz: Ü1.51a / lafāmīz Ü2.51a-b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b

[5045] uḳbāda bu ḥāl üzre raḥmet-i Ḫudādan: Ü1.51a / uḳbāda raḥmet-i Ḫudādan maḥrūm Ü2.51b, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.72b, N.71b / raḥmet-i Ḫudādan ᶜuḳbāda T.91a, L.69b, Ü5.86b

[5046] ḳabīḥ: Ü2.51b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, Ü5.85b, H2-1.72b / ḳabīḥ_ile Ü1.51a, İ2.79b, N.71b

[5047] kendüñi: Ü1.51a, Ü2.51b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, Ü5.85b, H2-1.72b, N.71b / kendüyi İ2.79b

[5048] yanuña: Ü1.51a, Ü2.51b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.73a / lenge Ü5.85b

[5049] "*Sebat eden (sabreden), amacına ulaşır (kazanır)*."

[5050] [["من ثبت نبت" … mażmūnından berī]]: Ü1.51a / Diğer nüshalarda yok

[5051] yire: Ü2.51b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, Ü5.85b / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[5052] gezersin: Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.71b / gezersiz Ü1.51a, L.69b

[5053] cānuñı: Ü2.51b, T.91a, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.71b / cānuñuz Ü1.51a

[5054] idersiz: Ü1.51a, L.70b (Ü1'de son harf "ن"-"n" şeklinde yazılıp sonradan harfin son kısmı sanki kazınmış ve "ز"-z şeklini almış gibidir) / idersin Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.71b

[5055] şehzāde: Ü1.51a, Ü2.51b, Ü3.63b, H2-1.73a, N.71b / şāh-rāhdan T.91a, L.69b, Ü5.86a

[5056] [[söze gelince … āzāde]]: İ2.79b'de bu kısım yok

[5057] geçersiz: Ü1.51a, L.69b (Ü1'de 3499 nolu dipnottaki durumun aynısı söz konusudur) / geçersin Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.73a, N.72a / geçinürsiñ Ü5.87a (Ü5'te ilk önce "geçersin" olarak yazılmış daha sonra kırmızı mürekkeple derkenarda "geçinürsiñ" şeklinde düzeltilmiştir)

sūḳ besūḳ[5058] ḫāne beḫāne şey'en li'llâh idüp dilenürsiz[5059] ve bir nesne virmeyüp iṭāle[-i lisān] idene ilenürsiz [5060] ve ġarażumuz kesr-i nefsdür diyü fetvá virürsiz[5061]. Ol Rezzāḳ-ı bībedel ve Ḫallāḳ-ı lemyezel ḫod seni ḫalḳ idüp sebeb-i maᶜīşet içün ve mūcib-i rāḥat içün saña bu dest ü pāları iᶜṭā ve ᶜaḳl_ile müşerref ü muᶜallā[5062] eyledi_kï mażmūn-ı münīf-i[5063] el-āye[5064]: "وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى"-"*Ve en leyse li'l-insāni illā mā-seᶜá*"[5065] feḥvāsıyla ᶜamel idüp maḳbūl-i İlâh ve bermaᶜnā-yı münīf-i "حبيب الكاسب الله"-"*El-kāsibu ḥabību'llâh*"[5066] ile vāṣıl-ı maḳām-ı ḥabībiyyet ve nā'il-i derece-i emniyyet ile[5067] [[ḥadīṯ-i şerīf[5068] "التاجرالصدوق تحت ظل العرش يوم القيمه"-"*Et-tāciru'ṣ-ṣadūḳ taḥte ẓilli'l-ᶜarşi yevme'l-ḳıyāmeti*"[5069] feḥvāsıyla[5070] kesb-i ḥelāl]][5071] kimseden su'āl ve bu meẕellet_ile ḫalḳ içre ibtiẕāl itmeyüp enbār-ı ġaybdan[5072] olan erzāḳ-ı Ḫudādan ḳısmetüñ ḳadar naṣībüñ bulasın ve nefs-i bīemāna ġıdā ile ḳuvvet-i cismānī ḥāṣıl idüp Ḥaḳḳa ᶜibādet üzre olasın[5073]. [[Ḳāle **eş-Şaḳīḳ ez-Zāhid** fī ḳavlihi teᶜālá[5074] "وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ"-"*Velev besaṭa'llâhu'r-rizḳa li-ᶜibādihi le-beġav*

[5058] sūḳ besūḳ: Ü1.51a, Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.72a / soḳāḳ besoḳāḳ L.69b
[5059] dilenürsiz: Ü1.51a, L.69b (Ü1'de sonundaki "ن"-"n"in son yarısı sonradan silinerek "ز"-"z" şeklini almıştır) / dilenürsin Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.72a /
[5060] virmeyene iṭāle idüp ilenürsiz: L.69b / virmeyüp iṭāle-i lisān idene ilenürsin Ü5.86a ("lisān" kelimesi sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiş) / virmeyene iṭāle idüp ilenürsin Ü2.51b, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.73b, N.72a / virmeyüp iṭāle idene illenürsin T.91a / virilse iṭāle-i dest idüp alırısız Ü1.51a
[5061] virürsiz: Ü1.51b, L.69b / virürsin Ü2.51b, T.91a, Ü3.63b, İ2.79b, Ü5.86a, H2-1.73b, N.72a /
[5062] muᶜallā: Ü1.51b, Ü2.51b, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.73a, N.72a / aᶜlā T.91b, L.69b, Ü5.86a
[5063] münīf: Ü1'de yok
[5064] el-āye: Ü5.87b / Diğer nüshalarda yok
[5065] "*İnsan için ancak çalıştığı vardır*." (Necm: 39)
[5066] "*(Çalışıp) kazanan (kendi eliyle geçinen), Allah'ın sevgilisidir*."
[5067] olup: Ü2.51b, T.91b, L.69b, Ü3.63b, İ2.79b, H2-1.73a, N.72a / birle Ü1.51b / ile Ü5.86a
[5068] ḥadīṯ-i şerīf: Ü5.86a / ḥadīŝ Ü2.51b, T.91b, Ü3.63b, H2-1.73a, N.72a / mażmūn-ı ḥadīṯ L.71a / Ü1'de yok
[5069] "*Doğruluk sahibi tüccar, kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır*."
[5070] feḥvāsıyla: T.91b, Ü5.86a / feḥvāsı üzre Ü1.51b, Ü2.51b, L.70a, Ü3.63b, H2-1.73a, N.72a
[5071] [[ḥadīṯ-i şerīf "التاجرالصدوق تحت الظل العرش يوم القيمه"…. feḥvāsıyla kesb-i ḥelāl]]: İ2'de bu kısım yok
[5072] ġaybdan: Ü2.51b, T.91b, L.70a, Ü3.63b, İ2.80a, Ü5.86a, H2-1.73a, N.72a / ġaybda Ü1.51b
[5073] ve nefs-i bīemāna …. Ḥaḳḳa ᶜibādet üzre olasın: Ü1.51b, Ü2.51b, Ü3.63b, İ2.80a, H2-1.73a, N.72a / T, L, Ü5'de bu kısım yok
[5074] Ḳāle eş-Şaḳīḳ ez-Zāhid fī ḳavlihi teᶜālá: Ü2.51b, T.91b, Ü3.63b, Ü5.86a, H2-1.73a, N.72a / Ḳavlihi teᶜālá L.70a / Nitekim ol merd-i mācid Ĥażret-i Şaḳīḳ Zāhid buyururlar kï Ü1.51b (Ü1'de *diğer nüshalarından farklı olarak bunun devamında gelen söz konusu alıntı metinlerin sırası değişmiştir, birincinin yerine ikincisi, ikincinin yerine birincisi yazılmıştır ki burada birinci olarak yazılan kısım mealen Türkçe olarak verilmiş olup şöyledir*: Ĥaḳ teᶜālá min ġayri'l-kesb eger ᶜibādına rizḳ rūzī ḳıldı. Her biri kār u bārdan ferāġat idüp fesāda şurūᶜ iderler idi. Lâkin Ĥaḳ teᶜālá kesb ile anları meşġūl eyledi kï fesāda müteferriḳ olmayalar.)

fi'l-arḍi."[5075] Ṣümme ḳāle[5076] "انّ الله تعالى[5077] لورزق العباد من غير الكسب لتفرغوا فتفاسدوا ولكن الله تعالى شغلهم بالكسب حتى لايتفرغوا للفساد"- "*İnne'llâhe teᶜālá lev-rezeḳa'l-ᶜibāde min ġayri'l-kesbi le-teferreġū fe-tefāsedū velâkinne'llâhe teᶜālá şeġalehum bi'l-kesbi ḥattá lā-yeteferreġū li'l-fesādi*"[5078].]][5079] Ḥikāye[5080]: Senüñ aḥvāluñ ey pīr-i nādān ve ey pīşrev-i gümrāhān şol ṣaḫṣ-ı dünhimmete mānend ü müşābihdür kï bir kūşede bir rūbāh-ı nābīnā vü mükessaḥ görür keyfiyyet-i maᶜāş ve sebeb-i ḥareket-i[5081] intiᶜāşından[5082] müteᶜaccib ve ġavr-ı aḥvāline ıṭṭılāᶜ[5083] içün bir kemīnden müteraḳḳıb olur. Görür kï bir şīr-i şikārī gelür ṣayd getürüp yanında tenāvül ider baḳiyyesi ol rūbāha zād olur. Eyā bu "رمية من غير رام" "*Ramyetun min ġayri rāmin*"[5084] midür diyü bir iki gün ol cāyda mekş ü ārām[5085] ider. Yine[5086] üslūb-ı sābıḳ üzre her rūz bir cānver ṣayd idüp getürür baḳiyyesi rūbāha zād olur. Rızḳ ḥayvānāta vaᶜde-i vekālet-i Ḥaḳ kï ḳāle'llâhu teᶜālá: "وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ إلاَّ عَلَى اللهِ رِزْقُهَا"-"*Ve mā min dābbeti fi'l-arżi illā ᶜale'llâhi rizḳuhā*"[5087] mażmūnı ḳatında muḥaḳḳaḳ u mütebeyyin olup dāᶜiye-i tevekkül ve kūşenişīnlik derūnunda müteᶜayyen ü muḳarrer olup bir künc-i ġārı mesken idüp tevekkül-i rezzāḳ-ı Kirdgār ve ferāġat-i kesb ü kār eyler.

[5075] "***Allah, kullarına (tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi***. *Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.*." (Şûrâ: 27)

[5076] ṣümme ḳāle: Ü2.51b, Ü3.72b, H2-1.73a / Ḳāle eş-Şaḳīḳ L.71a / Ve ḳāle Ü5.87a / Ḳavlihi teᶜālá Ü1.51b (diğer nüshalarda birinci olarak verilen alıntı metnin aynısı burada ikinci sırada verilmiştir)

[5077] انّ الله تعالى – İnne'llâhe teᶜālá Ü2, H1, Ü3, H2-1, N / A1, T, L, Ü4, Ü5, Ü6 ve MTB'de yok

[5078] "*Eğer ki Allah insanların rızkını çalışmadan verseydi, insanlar boş kalıp bozgunculuk yaparlardı. Fakat Allah onları çalışmakla meşgul etti ki bozgunculuk yapmak için boş vakitleri kalmasın* ."

[5079] [[Ḳāle e'ş-Şaḳīḳ ez-Zāhid ….. ḥattá lā-yetefreġū li'l-fesād]]: İ2'de bu kısımlar yok

[5080] Ḥikāye: Ü1.51b / ve Ü2.52a, T.91b, L.70a, Ü3.64a, Ü5.86b, H2-1.73a, N.72a / İ2'de yok

[5081] ḥareket-i: Ü1.51b, Ü2.52a, Ü3.74a, İ2.80a, H2-1.73b, N.72a / T, L, Ü5'de yok

[5082] intiᶜāşından: Ü2.52a, T.91b, L.70a, Ü3.74a, İ2.80a, Ü5.86b, H2-1.73b, N.72a / intiᶜāşında Ü1.51b

[5083] ġavr-ı aḥvāline ıṭṭılāᶜ: Ü1.51b, Ü2.52a, L.70a, Ü3.64a, İ2.80a, H2-1.73b, N.72a / aḥvāline ġavr u ıṭṭılāᶜ T.91b, Ü5.86b

[5084] *"Atıcısı olmayan atış (kafadan atmak/uydurmak)"*

[5085] ü ārām: Ü2.52a, T.91b, L.70a, Ü3.64a, Ü5.86b, H2-1.73b / Ü1, İ2, N'de yok

[5086] yine: Ü1.51b, Ü2.52a, L.70a, Ü3.64a, İ2.80a, H2-1.73b, N.72b / ve T.91a, Ü5.86b

[5087] "***Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın***. *Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır*." (Hûd: 6)

[165] Naẓm[5088]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ازسببها بکزر و تقوی طلب	Ezsebebhā bugzer u taḳvá ṭaleb
تا خدا روزی رساند بی تعب	Tā Ḫudā rūzī resāned bītaᶜab[5089]
حق زجای بخشدت رزق حلال	Ḥaḳ zicāy[ī] baḫşedet rizḳ-i ḥalāl
که نباشد درکمان و درخیال	Kï nebāşed dergumān u derḫayāl[5090]

[Neṯr] Muḥaṣṣal bu ḥāl üzre[5091] bir iki gün anda ḳarār itdükden_ṣoñra ᶜināyet-i Ḥaḳ ve tevfīḳ-i Kerīm-i muṭlaḳ yetişüp hātif-i ġayb ve mülhim-i lāreyb ṭarafından bir āvāz irişüp dir kï[5092] ey nādān-ı āfāḳ ol cihetden_kï kefīl-i erzāḳ ve kerīm-i ᶜale'l-ıṭlāḳ olup seni ve nice senüñ gibi bendelerümüzi ihmāl itmeyüp ḳande olursa vaᶜdemüz mūcibince rızḳ u nevālini īṣāl iderüz. Ve[5093] bu bize[5094] beyyin ve evliyāmuza müteᶜayyindür. Ammā sen kendüñi rūbāh-ı nābīnā vü mükessaḥ yirine ḳoyup kesbden faẓla ġayrden ḥiṣṣedār ve benüm kāsib olan şīrlerüm elinden rūbāh-ı rızḳẖˇār olacaġuña şīr-i şiḳārī olup senüñ faẓla-i kesbüñi ġıdā-yı muḥtācīn olup himmet eyleseñ kï hem kāsib-i ḫayr ve hem muḥsin-i ġayr olasın.

[166] Naẓm[5095] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[5088] Naẓm: Ü1.52a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5089] "*Sebeplerden vaz geç, takvayı iste; Tâ ki Allah seni bir gün ona zahmetsizce eriştirsin*."

[5090] "*Allah, zanda ve hayalde olmayan bir yerden helal rızık verir*."

[5091] muḥaṣṣal bu ḥāl üzre: Ü1.52a / Diğer nüshalarda yok

[5092] dir kï: Ü1.52a, Ü2.52a, Ü3.64a,İ2.80a, H2-1.73b, N.72b / didi_kï T.92a, L.70a, Ü5.86b

[5093] ve: Ü1.52a, İ2.80b, H2-1.73b, N.72b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[5094] bize: Ü1.52a, İ2.80b, N.72b / emr Ü2.52a, T.92a, L.70a, Ü3.64a, Ü5.86b, H2-1.73b

[5095] Naẓm: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu şiir Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [bk. Būstān-ı Saᶜdī, Bāb-ı Duvvum (2. Bâb) Der-iḥsān http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CNF (18.02.2020)]

چنان[5096] سعی کن کز تو ماند چو شیر — Çunān sa[ᶜ]y kun k’eztu māned çu şīr

چو روبه چه باشی ز او[5097] مانده[5098] سیر[5099][5100] — Çu rūbeh çï bāşī zi ū mānde sīr[5101]]

بچنك آر و بادیکران نوش کن — Beçeng ār u bādīgerān nūş kun

نه بر فضلهٔ دیکران نوش[5102] کن — Ne berfażla-i dīgerān nūş kun[5103]

چو [شیر آن که را کردنی] [5104] فربه است] — Çu şīr ān kï rāgerdenī ferbihest

کرافتد چو روبه سك ازوی به است — Ger ufted çu rūbeh seg ezvey behest[5105]][5106]

[Neşr] [[Ve[5107] Ebū[5108] Hüreyre raḍiya’llâhu ᶜanhdan mervīdür kï Ḥażret-i[5109] Resūl-i Ekrem[5110] ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendimüz ḥażretleri[5111] buyururlar kï “ من طلب الدّنیا حلالا استعفافا عن المسئلة و سعیا عن عیاله و تعطفا عن جاره بعثه الله تعالی یوم القیمة وجهه کالقمر لیلة البدر”-“*Men ṭalebe’d-dünyā ḥalālen istiᶜfāfen ᶜani’l-mes’eleti ve saᶜyen ᶜan ᶜiyâlihi ve*

[5096] چنان – çunān: Ü1.52a, Ü2.52a, T.92a, Ü3.64a, İ2.80b, N.72b / جنان L.70b / چونان H2-1.73b

[5097] ز او – zi ū: Ü1.52a / ازاو – ez ū N.72b / ازو Ü2.52a, T.90a, L.70b, Ü3.64a, H2-1.73b / زار İ2.80b

[5098] مانده – mānde: Ü1.52a, Ü2.52a, T.92a, Ü3.64a, İ2.80b, N.72b / ماند – māned L.70b, H2-1.73b

[5099] سیر – sīr: Ü2.52a, T.92a, Ü3.64a, H2-1.73b, N.72b / شیر – şīr Ü1.52a, L.70b, İ2.80b

[5100][[چو روبه ... سیر - Çu rūbeh ... sīr]]: Bu mısranın doğru şekli şudur “چه باشی چو روبه به وامانده سیر – Çï bāşī çu rūbeh be ū āmānde sīr” (Bk. Sâdî-i Şîrâzî, *Būstān*, Bāb-ı Dovm, Der-İḥsān, Ḥikāyet-i Dervīş Bā-Rubāh, 12. Beyit: https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab2/sh17 (05.08.2021)]

[5101] *“Öyle çalış ki arslan gibi artık bırak. Artık yiyen aciz tilki gibi olma”*

[5102] نزش – nūş: Saᶜdî’nin Bostân’ındaki bu ifade “کوش – gūş“ şeklinde geçmektedir ki doğrusu budur.

[5103] “*Haydi çalış, rızkını tedarik et, hem sen ye, hem acizlere yedir. Sakın başkasının artığına göz koyma.”*

[5104][[شیر آن که را کردنی – şīr ān kï rāgerdenī]]: Bostān'da ilgili ifadelerin doğru şekli budur / شیرانکری کردن Ü1.52a, L.70b, İ2.80b

[5105] *“ Arslan gibi boynu yoğun iken, aciz bir tilki gibi oturan, başkasından yiyecek bekleyenden köpek daha iyidir*.” (Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980, s.111)

[5106] [... چو شیر انکری - Çū şīrāngerī …; ... ازوی به است - … ezvī bih est]] : Ü1.52a, İ2.80b, N.72b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1’de bu Beyt yok

[5107] ve: Ü1.52a, Ü2.52a, L.70b, H2-1.74a, N.72b / T, Ü3, Ü5’de yok

[5108] ابو – Ebū: Ü3.64b / ابی – Ebī Ü1.52a, Ü2.52a, T.92a, L.70b, Ü5.87a, H2-1.74a, N.72b

[5109] Ḥażret-i: T.92b, L.70b, Ü3.64b, Ü5.87a / Ü1, Ü2, H2-1, N’de yok

[5110] Resūl-i Ekrem: Ü1.52a, Ü2.52a, T.92b, Ü3.64b, Ü5.87a, H2-1.74a / Resūlu’llâh L.70b

[5111] efendimüz ḥażretleri: Ü5.87a / ḥażretleri T.92b / Diğer nüshalarda yok

taᶜaṭṭufen ᶜan cārihi beᶜaşehü'llâhu teᶜālá yevme'l-ḳiyâmeti vechühü ke'l-ḳameri leylete'l-bedr".[5112] Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab buyururlar:]][5113]

[167] Şiᶜr[5114] [Ebū Dulāme]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

مااحسن الدين والدنيا اذا اجتمعا	Mā-aḥsene'd-dīne ve'd-dunyā iẕe'cteme^{c}ā
و اقبح الكفر والافلاس بالرجل	Ve aḳbeḥa'l-kufre ve'l-iflāse bi'r-reculi[5115]

[Neşr] [[Ve daḫi ey pīr-i ᶜāṣī ve ey müstaġraḳ-ı baḥr-ı maᶜāṣī dirsiz kï cevr ü cefā nārı bize kār eylemez ve faḳr u fāḳa ġamı derūnumuzda ḳarār eylemez ve biz Ḥażret-i Eyyūb ᶜaleyhi's-selām miṣāl[5116] belāya ṣābir ve nefs-i hevācūya[5117] cābirlerüz dirsiz, dürūġ u noḳṣān ve herze vü hezeyān söylersiz. Zīrā nār-ı cefā vü[5118] cevri ve bār-ı[5119]

[5112] "*Kim ki dilenmemek, ailesi için çalışıp kazanmak, komşusuna merhametten dolayı, dünyayı helal yoldan isterse, kıyamet günü Allah Teala onu, yüzü ayın ondördüncü gecesindeki dolunay gibi diriltir*."

[5113] [Ve Ebū Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanhdan mervīdür kï … Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab buyururlar]: İ2'de b u kısım yok

[5114] Şiᶜr: Ü2.52a, T.92b, L.70b, Ü3.64b, Ü5.87a / Beyt Ü1.52b, H2-1.74a, N.73a / İ2'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit, kaynaklarda Ebû Dülâme'ye (أبو دلامة) (ö. 161 H/777-78 M) nispet edilmiştir [bk. ed-Duktūr Muḥammed Muṣṭafá Ramaḍān Ṣūfiyye, Şeyḫ Kemāle'd-dīn Muḥammed Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmūd el-Bābertī (ö. 786/1384), *Şerḥu't-Telḫīṣ*, Trablus 1983, s. 618/Dipnot: 3 https://books.google.com.tr/books?id=yKJFCwAAQBAJ&pg (21.06.2020)]

Bu beytin birinci mısraı ile aynı bir beyit Hz. Ali'nin divanında da mevcuttur:

مااحسن الدين والدنيا اذا اجتمعا	Mā-aḥsene'd-dīne ve'd-dunyā iẕe'cteme^{c}ā
لا بارك الله فى دنيا بلا دين	Lā bāreke'llâhu fī dunyā bi-lādīne

[bk. Bayerische Staatsbibliothek München, Diwâni Ali ben Abi Taleb, s. 17 https://books.google.com.tr/books?id=BBI- (21.06.2020)]

[5115] *"Din ile dünya bir arada olduğunda ne güzeldir; Küfür ile iflas da bir adamda ne kötüdür"*

[5116] Eyyūb ᶜaleyhi's-selām-miṡāl: Ü3.64b, Ü5.87b / Eyyūb-miṡāl Ü2.52a, T.92b, L.70b, İ2.80b, H2-1.74a, N.73a

[5117] nefs-i hevā-cūya: Ü2.52b, Ü3.64b, İ2.80b, H2-1.74a, N.73a / nefs ü hevāya T.92b, L.70b, Ü5.87b

[5118] vü: Ü2.52a, Ü3.64b, İ2.80b, H2-1.74a, Ü5.87a, N.73a (Ü5'de "vü" bağlacı sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir) / T, L'de yok

[5119] bār-ı: Ü2.52a, T.92b, Ü3.64b, İ2.80b, Ü5.87a, H2-1.74a, N.73a / nār-ı L.70b

fāḳa vü[5120] faḳrı şol şaḫṣ çeker kï mālābüdde ile ḳanāᶜat iḫtiyār ve vech-i ḥelālden rūzesi içün kesb ü kār <idüp Ḥażret-i Eyyūb ᶜaleyhi's-selām[5121] miṣāl şedā'id-i rūzgāra ṣabr ve nefs-i hevācūya[5122] cebr> itmek_ile ḳūşe-i ḳānāᶜatde muḳīm ve sālik-i ṭarīḳ-i müstaḳīm olup muttaṣıl ḥavāss-i ẓāhire ile ᶜibādet ṭālibi ve cān u dilden kelime-i "لااله الاّ الله - *Lā ilâhe illa'llâh"* muvāẓıbı olmaġla serāy-ı dilden feṯḥ-i bāb olması bīirtiyābdur. Yoḫsa sizüñ gibi seg-i gürisne miṣāl ᶜale'd-devām ᶜālemi geşt ü güẕār idüp nice niᶜam-ı gūnāgūn müşāhede eyledükde nefs-i ẓālim aña meyl itmek muḥāl ve sizüñ kār u kesbüñüz olmamaġ_ile şey'en li'llâh ile su'āl idüp ibtiẕāl itmeñüz bīḳīl u ḳāl degil midür?]][5123] [[Zīrā umūr-ı dīniyyede ẓahir budur[5124] kï taᶜaṭṭul u tekāsül ve mübāşeret-i esbābdan teḳāᶜüd u teġāfül mūcib-i iḫtilāl-i aḥvāl ve inḳıṭāᶜ-ı emānī vü āmāl[5125] olduġından ġayrı helāk-i şaḫṣa[5126] ve infiṣāl-i mevādde[5127] mü'eddī olur.]][5128]

[168] Naẓm[5129] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

رزق اکر[5130] چند بی کمان برسد Rızḳ eger çend bīgumān beresed

---

[5120] vü: Ü2.52a, Ü3.64b, İ2.80b, Ü5.87a, H2-1.74a, N.73a (Ü5'de "vü" bağlacı sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir) / T, L'de yok

[5121] Eyyūb ᶜaleyhi's-selām-miŝāl: Ü3.64b, Ü5.87b / Eyyūb-miṣāl Ü2.52a, T.92b, L.70b, İ2.80b, H2-1.74a, N.73a

[5122] nefs-i hevā-cūya: Ü2.52b, Ü3.64b, İ2.80b, H2-1.74a, N.73a / nefs ü hevāya T.92b, L.70b, Ü5.87b

[5123] [[Ve daḫi ey pīr-i ᶜāṣī ve ey müstaġraḳ-ı baḥr-ı maᶜāṣī … şey'en li'llâh ile su'āl idüp ibtiẕāl itmeñüz bī-ḳīl u ḳāl degil midür]]: Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.64b, Ü5.87b, H2-1.74a, N.73b / Ü1.52b (Ü1'de *bu kısım, yalnız* <idüp Ḥażret-i Eyyūb ᶜaleyhi's-selām-miŝāl şedā'id-i rūzgāra ṣabr ve nefs ü hevā-cūya cebr> *kısmı eksik olarak aşağıda yer alan* "لابدّ للمرء من مال يعيش به Lā-büdde li'l-mer'i min mālin yeᶜīşü bihi…" *diye başlayan Beytden sonra yer almaktadır.)*

[5124] ẓāhir budur: Ü2.52b, T.92b, L.70b, Ü3.64b, İ2.80b, Ü5.87b, H2-1.74a, N.73a / ẓāhirdür Ü1.52b

[5125] vü āmāl: Ü1.52b, Ü2.52b, L.71a, Ü3.64b, H2-1.74a, N.73b / vü emānī T.93a / Ü5'de yok

[5126] -ı şaḫṣa: Ü1.52b, Ü2.52b, L.71a, Ü3.64b, H2-1.74b, N.73b / T, Ü5'de yok

[5127] infiṣāl-i mevādde: Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.64b, Ü5.87b, H2-1.74a, N.73b / inḳıtāᶜa Ü1.52b

[5128] [[Zīrā umūr-ı dīniyyede ẓahir …. infiṣāl-i mevādde mü'eddī olur]]: Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.64b, Ü5.87b, H2-1.74a, N.73b / Ü1'de *bu kısım yukarıda* "مااحسن الدين والدنيا اذا اجتمعا - Mā-aḥsene'd-dīn ve'd-dünyā iẕā ecteme ᶜā" *diye başlayan Arapça şiirden hemen sonra yer almaktadır* / İ2'de bu kısım yok

[5129] Naẓm: Ü1.52b / Ḳıṭᶜa Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.64b, H2-1.74b, N.73b / İ2, Ü5'de bu şiir ksımı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Sa'dî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī*, Bāb-ı Sevvūm Der-Fażīlet-i Ḳanāᶜat http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CVD (18.06.2020)]

[5130] اکر – eger: Ü1.52b / هر – her Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.64b, H2-1.74b, N.73b

شرط عقلست جستن ازدرها[5131]	Şarṭ-ı ᶜaḳlest custen ezderhā[5132]
کرچه کس بی اجل نخواهد مرد	Gerçï kes bīecel neḫˇāhed murd
تومرو دردهان اژدرها	Tu merev derdehān-ı ejderhā[5133]

[Neşr] [[Ve ḥadīṯ-i şerīfde "نعم العون على التّقوى المال" – *"Niᶜme'l-ᶜavnu ᶜale't-taḳvá el-māl"*[5134]. Ve bir ḥadīṯ-i şerīfde daḫi: " لاخير فيمن لايحبّ المال ليصل به رحمه ويؤدّى امانته ويستغنى به عن خلق ربه" – *"Lā ḫayre fī-men lā-yuḥibbu'l-māle liyaṣile bihi raḥimehu ve yu'eddī emānetehu ve yestaġnī bihi ᶜan ḫalḳi rabbihi."*[5135] Ve ***Keşşāf***da meẕkūrdur kï añа bir selef buyururlar imiş " المال سلاح المؤمن ولان اترك مالايحاسبنى الله خير من ان احتاج الى الكفن" – *"El-mālu silāḥu'l-mu'mini ve le-en etruke mālen yuḥāsibuni'llâhu ḫayrun min en eḥtāce ile'l-kefeni."*[5136]]][5137]

[169] Beyt[5138]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

حيوة بلا مال حيوة ذ ميمة	Ḥayâtun bilā mālin ḥayâtun ẕemīmetun
والعلم بلا جاه كلام مضيّع	Ve'l-ᶜilmu bilā cāhin kelāmun mużayyeᶜun[5139]

[5131] ازدرها – ez-der-hā: Ü1.52b, Ü2.52b, L.71a, Ü3.64b, H2-1.74b, N.73b / اژدرها – ejderhā T.93a

[5132] "*Rızkı her ne kadar şüphesiz erişecek ise de akıllı olan o nzkı kapılarında arar."* [Çev. Kilisli Bilge Rifat, *Bostan ve Gülistan*, s. 423]

[5133] "*Bir kimse her ne kadar ecelsiz ölmiyecek ise de sen ayağınla ejderhanın ağzına girme*." [Çev. Kilisli Bilge Rifat, *Bostan ve Gülistan*, s. 423]

[5134] *"Mal, Allah'tan sakınmak için ne güzel yardımcıdır"*

[5135] *"Akrabayı gözetmek, emaneti yerine getirmek ve Allah'ın kullarına muhtaç olmamak için malı (zenginliği) sevmeyen kişide hayır yoktur"*

[5136] *"Mal, mümin kişinin silahıdır. Geride Allah'ın beni hesaba çekeceği bir malı bırakmam, kefene muhtaç olmamdan daha hayırlıdır"*

[5137] [[Ve ḥadīṯ- şerīfde "نعم العون على التّقوى المال" …. *ḫayrun min en eḥtāce ile'l-kefeni."*]]: Ü1.52b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5138] Beyt: Ü1.52b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5139] "*Malsız-mülksüz hayat kötü bir hayattır. Namsız ilim de boş bir kelamdan ibarettir*."

[Neṯr] Muḥaṣṣal mābihi'l-kifāye māl insāna ehemm-i āmāldur[5140].

[170] Beyt[5141]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

لابدّ للمرء من مال يعيش به Lābudde li'l-mer'i min mālin yeᶜīşu bihi

وداخل القبرمحتاج الى الكفن Ve dāḫilu'l-ḳabri muḥtācun ile'l-kefeni[5142]

[Neṯr] Ve[5143] nefs-i ẓālime irḫā-yı ᶜinān ḳılmaġla rüsvā-yı cihān ve bir daḫi kendüñüzi ṭarīḳ-i ḥaḳda ẓann itmekle muḍḥik-i şeyṭān olursız. Ve[5144] şīr-i nefse[5145] eşedd-i ᶜaẕāb ve eṣᶜab-ı ᶜiḳāb oldur kï bir kūşede zencīr-i perhīz ile bīḫurd[5146] u ḫˇāb zebūn ve bir kūşe-i ᶜuzlet içre ᶜibādet-i Ḫudā ile[5147] sükūn taḥṣīl idesiz[5148].

[171] [Beyt]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

[[سلوك راه معنى را توكل بايد و تقوى [Sulūk-i rāh-i maᶜnīrā tevekkul bāyed u taḳvá

توكل مركب راه است و تقوى تو شهٔ ره رو Tevekkul merkeb-i rāhest u taḳvá tūşe-i rehrev[5149]]][5150]

[5140] Muḥaṣṣal … ehem-i āmāldur: Ü1.52b / Diğer Nüshalarda yok

[5141] Beyt: Ü1.52b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5142] "*Her kişiye hayatını idame ettireceği bir mal lazımdır; Kabre giren (de) kefene muhtaçtır*."

[5143] ve: Ü3.65a / Ü1, Ü2, T, L, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[5144] ve: Ü1.53a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[5145] şīr-i nefse Ü1.53a / nefs-i ẓālime: Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, Ü5.87b, H2-1.74b, N.73b

[5146] bīḫurd: Ü2.52b, T.93a, Ü3.65a, İ2.81a, N.73b / ḫurd L.71a, Ü5.87b / bīḫūr Ü1.53a / ḫurd H2-1.74b

[5147] ᶜibādet-i Ḫudā ile: Ü1.53a / Diğer nüshalarda yok

[5148] idesiz: Ü1.53a, L.71a / idesin Ü2.52b, T.93a, Ü3.65a, İ2.81a, Ü5.87b, H2-1.74b, N.73b

[5149] "*Mana yolunda salik olmak (yürümek) için tevekkül ve takva gerekir; Tevekkül yolun merkebidir (bineği), takva da yolcunun azığıdır*."

[5150] [[.... سلوك راه معنى را - Sülūk-ı rāh-ı maᶜnī-rā …; تقوى تو شهٔ ره رو .... -…. taḳvá tūşe-i reh-rev]]: Ü1.53a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Neşr] Ve ey pīr-i mühān-ı mücrim **v**e ey māṣaḍak-ı[5151] "وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ"-"*Ve men yuhini'llâhu fe-mā lehu min mukrimin*"[5152] liḥye vü şāribüñüz[5153] tırāş itmekle bu gürūh-ı li'ām[5154] kï maẓhar-ı "أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ"-"*Ülā'ike ke'l-enᶜāmi bel hum eḍall*"[5155]dur[5156], anlar daḫi saña[5157] tebaᶜiyyet idüp liḥye vü şāriblerin[5158] tırāş ve ḳıṣṣa-i ilḥādların ᶜāleme fāş idüp bu ḥāl-i kerīh su'āl olınduḳda yüzi māha teşbīh ḳılup ve liḥyeyi seḥāba mānend ṭutarsız ve ebr-i siyāh māhı iḫāṭa eylese dīdeye nūr ve ḳalbe sürūr virmez diyü ṭabl u ᶜalem ile fetvā virürsiz[5159] ve geşt ü güẕār eyledigüñüz mevāżıᶜda nice ḫālīẕihn ve[5160] sādedillerüñ[5161] iᶜtiḳadları ḫırmenini bāda virüp İblīs-i pürtelbīs gibi hem ḍāll ve[5162] hem muḍill olup serḥalḳa-i cumhūr-ı ehl-i şeḳāvet ve re'īs-i ehl-i sefāhet ve ḳallāş-ı bāzār-ı ḳabāḥat ve evbāş-ı maḥalle-i fażāḥat olup ḥadīṯ-i şerīf-i "لحية المرء زينة"-"*Liḥyetu'l-merʾi zīnetun*"[5163] buyrulmış iken kendüñüzi ol zīnet-i Aḥmedīden muᶜarrā ve şerīᶜat-ı Muḥammedīden[5164] müberrā idüp ebrū vü

[5151] ve ey mā-ṣadaḳ-ı: Ü1.53a, Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / ḳāle'llâhu teᶜālá Ü5.88a

[5152] "*Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur.* ***Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur****. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar*". (Hacc: 18)

[5153] liḥye vü şāribüñüz: Ü1.53a / ṣaç ve ṣaḳalın Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, Ü5.88a, H2-1.74b, N.73b

[5154] -ı li'ām: Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, Ü5.88a, H2-1.74b, N.73b / Ü1'de yok

[5155] "*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik.* ***İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar****. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir*." (A'râf: 179)

[5156] -dur: Ü1.53a, Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / el-āyet Ü5.88a

[5157] saña: Ü1.53a, Ü2.52b, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[5158] liḥye vü şāriblerin: Ü1.53a / ṣaç ve saḳalların Ü2.52b, T.93a, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, Ü5.88a, H2-1.74b, N.73b

[5159] ve ebr-i siyāh māhı …. ṭabl u ᶜalem ile fetvā virürsiz: Ü1'de bu kısım yok

[5160] nice ḫālīẕihn ve: Ü1.53a, Ü2.53a, Ü3.65a, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / nice ḫālīẕihn T.93b, Ü5.88a / ḫālī-ẕihn nice L.71a

[5161] sādedillerüñ: Ü1.53a, Ü2.53a, T.93b, L.71a, Ü3.65a, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / sādedillerin Ü5.88a

[5162] ve: Ü1.53a, Ü2.53a, Ü3.65a, İ2.81a, H2-1.74b, N.73b / T, L, Ü5'de yok

[5163] "*Sakal, kişinin süsüdür*."

[5164] Muḥammedīden Ü1.53a, Ü2.53a, T.93b, L.71b, İ2.81b, H2-1.74b, N.73b / Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāmdan Ü5.88a

müjgānuñuz[5165] tırāş itmekle kendüñüzi neᶜūẕubi'llâhi teᶜālá[5166] dā'ü'ş-şaᶜlebe[5167] giriftār olmış cüẕẕāmlara müteşābih ḳılursız. Ve daḫi "انّ لله جميل يحبّ الجمال"-"*İnne'llâhe cemīlun yuḥibbu'l-cemāl*"[5168] diyü ṣūret-i ḥasenlere ᶜāşıḳ geçinüp[5169] bermażmūn "المجاز قنطرة الحقيقة"-"*El-mecāzu ḳanṭaretu'l-ḥaḳīḳat*"[5170] diyü ᶜaşḳ-ı merdāna[5171] ṭālib ve belkï ṣoḥbetlerine rāġıb olup naẓar-ı şehvāniyye ve aġvā-yı şeyṭāniyye[5172] ḥāṣıl idersiz ve semt-i ḫilāfa gidersiz.

[172] Beyt[5173]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

Mecāz ḳanṭara-i ᶜālem-i ḥaḳīḳat idi

Geçilse ol ṣanemüñ ṭāḳ-ı ebruvānından

[Neşr] [[Ve ᶜurefā mecāz ḳanṭara-i ḥaḳīḳatdür diyü ᶜaşḳdan menᶜ buyurmaduḳlarınuñ sırrı oldur kï ᶜaşḳda bir hüner vardur kï cemīᶜ hünerlere serdefter ve cümle kemālāt aña musaḫḫardur. Zīrā ṣıfat-ı kibr re's-i küll-i ḫaṭī'āt ve aṣl-ı ẕemā'imdür. Bir kimse kï ᶜāşıḳ ola andan ṣıfat-ı kibr zā'il olur.]][5174]

[5165] ebrū vü müjgānuñuz: Ü2.53a, Ü5.88a (Ü5'de bu ibare ilk önce "ebr-i müjgānuñuz" şeklinde yazılmış olup aradaki iki "و" sonradan kırmızı mürekkeple ok çekilerek ilave edilmek suretiyle "ebrū vü müjgānuñuz" şeklinde düzeltilmiş) / ebr-i müjgānuñuzı T.93b, L.71a / ebrū müjgānuñuz Ü3.65a / ebrū-yı müjgānuñuz Ü1.53a, N.73b / ebrū-yı müjgānuñuzı H2-1.74b / müjgānuñuz İ2.81b

[5166] neᶜūẕubi'llâhi teᶜālá: Ü2.53a, Ü3.65a, İ2.81b, H2-1.74b, N.74a / neᶜūẕubi'llâh T.93b, L.71b, Ü5.88a / Ü1'de yok

[5167] داء الثعلبه - dā'ü'ŝ-ŝaᶜlebe: Ü1.53a, T.93b, L.71b, Ü3.65a, İ2.81b, Ü5.88a, H2-1.74b, N.74a / داء الشعلبه - dā'ü'ş-şaᶜlebe Ü2.53a

[5168] "*Allah güzeldir, güzel olanı sever*."

[5169] geçinüp: T.93b, İ2.81b, Ü5.88a, H2-1.75a / geçüp Ü1.53a, Ü2.53a, L.71b, Ü3.65a, N.74a

[5170] "*Mecaz, hakikatin köprüsüdür*."

[5171] merdāna: Ü1.53a, Ü2.53a, T.93b, L.71b, Ü3.65a, H2-1.74b, N.74a / murādına İ2.81b, Ü5.88b

[5172] ve aġvā-yı şeyṭāniyye: Ü1.53b / Diğer nüshalarda yok

[5173] Beyt: Ü1.53b, Ü2.53a, L.71b, Ü3.65a, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / Naẓm T.93b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5174] [[Ve ᶜurefā mecāz ... ṣıfat-ı kibr zā'il olur]]: Ü1.53b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[173] Naẓm[5175]

[Baḥr-ı Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Müstefᶜilün

/ Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

نون الهوان من الهوى مسروقة — Nūnu'l-hevāni mine'l-hevá mesrūḳatun

فاذا هويت فقد لقيت هوانا — Fe-iẕā heveyte feḳad leḳiyte hevānā

فاذا هويت فقد يعبّدك الهوى — Fe-iẕā heveyte feḳad yuᶜabbidüke'l-hevá

فاخضع لالفك كائنا ماكانا — Fa'ḫḍaᶜ li-'ilfike kā'inen mā-kānā[5176]

[174] Naẓm[5177] [Nevᶜī]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

Ṣıġmaz kitāb-ı ᶜaşḳa su'āl-i cevāb-ı ᶜaşḳ

Mümkün degil beyāna ḥisāb u kitāb-ı ᶜaşḳ

Bir naġmesi ider bu ṭoḳuz ḳubbeden güẕer

Uymaz uṣūl-i muṭribe sāḳī rebāb-ı ᶜaşḳ

[5175] Naẓm: Ü1.53b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler bazı dijital kaynaklarda Abbasî devri devlet adamlarından ve Arap şairlerinden biri olan Abdullâh b. Tâhir'e (عبد الله بن طاهر) (ö. 230/844) [Bk. *Dīvānu ᶜAbdullâh b. ᶜAbdullâh b. Ṭāhir*, Ḳaṣīdetu'n- Nūnu'l-hevāni mine'l-hevá mesrūḳatun https://poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=99180 (21.06.2020)], bazı yerlerde ise aynı devrin şairlerinden Ebû Temmâm'a (ابو تمّام) (ö. H. 231/M. 846), bazı yerlerde ise Muḥammed b. Yūsuf b. Haliṣūn (محمّد بن يوسف بن خلصون) [Bk. ᶜĀlemu'l-edeb, İḳtibāsāti Edebiyye ve Ebyāt https://adab1world.tumblr.com/post/182060537982/ (21.06.2020)]

[5176] "*'Hevān' kelimesindeki "nun" hevadan çalınmıştır; Şayet sen âşık olsaydın sıkıntıyla karşılaşacaktın; Eğer sen âşık olsan aşk sana tapar; O zaman sen ne olursa olsun sevgiline itaat et*."

[5177] Naẓm: Ü1.53b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit Nevᶜī'ye aittir [Bk. Nev'î Divanı, G. 219/1,2, s. 218]

[175] Naẓm[5178]

اصل کهر عشق زکان دکرست[5179]	Aṣl[-ı] guher-i ᶜaşḳ zikān-ı digerest
منزلکه عشّاق مکان دکرست	Menzilgeh-i ᶜuşşāḳ mekān-ı digerest[5180]
آن مرغ که دانه زغم عشق خورد	Ān murġ kï dāne ziġam-ı ᶜaşḳ ḫored
بیرون رود ازآشیان دکرست	Bīrūn reved ez āşiyān-ı digerest[5181]

[Neṯr] [[Bu ᶜālem-i mecāzda mekṣ-i ṭavīl varṭa-i helāk ve maḥall-i hevlnākdur ve bu ᶜālem-i mecāzdan ḫalāṣ-ı bāl ve ᶜālem-i ḥaḳīḳate ittiṣāl itmenüñ tedbīri oldur kï şeb ü rūz Ḫudāy-ı bīniyāza niyāz idüp çāresāzlıḳ ide. Ümmīddür kï nūr-ı ᶜişmet mededkārlıḳ idüp ẓulmet-i hevāperestlikden ṭarīḳ-i hidāyete irişe ve daḫi maᶜşūḳuñ ᶜayb u ḳabāyiḥin yād ve ḥüsn-i medāyiḥin ferāmūş itmege ḳaṣd ide ve endīşe ide kï ol meftūn olduġı cemāl ᶜurża-i zevāldür. Bir daḫi maḥbūbını görmege ṭālib u rāġıb olmaya.]][5182] Zīrā ᶜaşḳ u hevānuñ ġālibā sebebi naẓardur. Naẓar-ı nāmaḥrem eger zen-i ṣāḥib[-i]cemāl ve eger ġulām-ı püriᶜtidāldur ehl-i dil ve ṭālib-i yaḳīn olanlara derd-i mühlik ve marażı ḳattāldur. [[Anuñ_içün[5183] ḥadīṯ-i şerīfde vārid oldı_kï[5184] "النظرة سهم مسموم من سهام ابلیس"-"*Ennaẓratu sehmun mesmūmun min sihāmi İblīs.*"[5185]][5186]

[5178] Naẓm: Ü1.53b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[5179] Bu ifadenin doğrusu "دکرست" şeklinde olup Ü1'de "دیلرست" şeklinde yazılmıştır
[5180] "*Aşk cevherinin aslı başka bir madendendir; Âşıkların menzigâhı (durdukları yer) başka bir yerdir.*"
[5181] "*Aşk gamından dane yiyen kuş başka bir yuvadan çıkar.*"
[5182] [[Bu ᶜālem-i mecāzda … tālib u rāġıb olmaya]]: Ü1.53b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[5183] anuñ_içün: T'de yok
[5184] -i şerīfde vārid oldı_kï: T'de yok
[5185] "*Bakış, İblisin (şeytanın) zehirli oklarından bir oktur.*"
[5186] [[Anuñ_içün ḥadīŝ-i şerīfde …. *min sihāmin İblīs*"]]: Ü5'de bu kısım yok

[176] Ḳıṭᶜa[5187]

دیدن زلف و خال نامحرم	Dīden-i zulf u ḫāl-i nāmaḥrem
دانۀ کید و دام ابلیس است	Dāne-i keyd u dām-ı İblīsest[5188]
هر نظر ناوکیست زهر آلود	Her naẓar nāvekīst zehrālūd
که زشصت و کمان ابلیس است	Kï zişaṣt u kemān-ı İblīsest[5189]

[Neşr] Ve Ḥażret-i ᶜĪsá ᶜaleyhi's-selāmdan[5190] menḳūldur[5191] kï "ایّاکم والنظر فانّها تزرع فی القلوب الشهوة و کفی منها فتنة" - "*İyyākum ve'n-naẓaru fe-innehā tezreᶜu fi'l-ḳulūbi eş-şehvete ve kefá minhā fitneten.*"[5192]

[177] Beyt[5193]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

Zinhār itme ḥücre-i nāmaḥreme naẓar

Zīrā kï arż-ı[5194] ḳalbüñe tuḫm-ı fesād eker

[5187] Ḳıṭᶜa: Ü2.53a, T.93b, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / Beyt Ü1.54a / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5188] "*Namahremin saçını ve benini görmek hilenin danesi ve İblis'in tuzağıdır*."

[5189] "*Her bakış İblis'in şastından (yüzüğünden) ve yayından çıkan zehirli bir oktur*."

[5190] ᶜĪsá ᶜaleyhi's-selāmdan: T.94a, L.71b, Ü5.88b / ᶜĪsádan ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selām Ü2.53a / ᶜĪsádan ᶜaleyhi's-selām H2-1.75a / ᶜĪsá ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selāmdan Ü3.65b / ᶜĪsádan Ü1.54a, İ2.81b, N.74a

[5191] menḳūldur: Ü2.53a, T.94a, L.71b, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74a / mervīdür Ü1.54a,İ2.81b

[5192] "*Bakmaktan sakının. Şüphesiz ki o kalbe şehvet tohumunu eker ve onun fitnesi (size) yeter*."

[5193] Beyt: Ü1.54a,Ü2.53a, T.94a, L.71b, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74a / Naẓm İ2.81b

[5194] arż-ı: Ü1.54a / cism ü Ü2.53a, T.94a, L.71b, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a / cism-i İ2.81b, N.74a

[Neṯr] *Ve **Aḫlāḳ-ı ᶜAlāyī***de mesṭūrdur kï[5195] baᶜżı sālikler gāhī ᶜaşḳ-ı mecāzī ḳanṭara-i ᶜaşḳ ᶜale't-taḥḳīḳ ve ṣuver-i ḥasene kï ālāyiş-i şehvetden pāk olana[5196] şühūd-ı cemāl-i muṭlaḳa ṭarīḳ olur dirler. Ve meşāyiḫ-i ehl-i[5197] taṣavvufdan bu ḥāl ile mevṣūf ve bu ᶜaşḳ ile maᶜrūf olanlardan Şeyḫ Evḥadü'd-dīn-i Kirmānī ve Şeyḫ-i ᶜIrāḳīdür raḥimehümu'llâhu teᶜālá[5198]. Ve maḫdūm-ı girāmī[5199] **Mevlānā ᶜAbdu'r-raḥmân-ı Cāmī** ḳuddise sırrahu[5200] daḫi[5201] [[bir miḳdār[5202] buyurur[5203]:

[178] Mışraᶜ[5204] [Mevlānā]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūl]

رخسار من اینجا وتودر کل نکری Ruḫsār-i men īncā u tu dergul nigerī[5205]

[Neṯr] muḳteżāsınca]][5206] evā'il-i sulūklerinde bu bādeden serḫoş ve bu meyḫāneden cürᶜanūş olmışlar. Lâkin ᶜāḳıbet bu ᶜālemden müntehī ve vāṣıl-ı ᶜaşḳ-ı İlâhī olup buyurmışlardur[5207]:

[5195] ve Aḫlāḳ-ı ᶜAlāyīde mesṭūrdur kï: Ü2.53a, T.94a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74a / ammā Ü1.54a

[5196] olana: İ2.81b, N.74a / olına Ü1.54a / ola Ü2.53a, T.94a, L.71b, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a

[5197] ehl-i: Ü1.54a, Ü2.53a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / T, Ü5'de yok

[5198] raḥimehümu'llâhu teᶜālá: Ü2.53a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / raḥimehümu'llâh Ü1.54a / T, Ü5'de yok

[5199] ve maḫdūm-ı girāmī: Ü1.54a, Ü2.53a, L.71b, H2-1.75a, N.74a / ve maḫtūm-ı girāmī Ü3.65b / merḥūm-ı girāmī İ2.81b / T,Ü5'de yok

[5200] ḳuddise sırrahu: Ü2.53a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / Ü1, T, Ü5'de yok

[5201] daḫi: Ü1.54a, Ü2.53a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / T, Ü5'de yok

[5202] bir miḳdār: Ü1.54a, Ü2.53a, L.71b, Ü3.65b, İ2.81b, H2-1.75a, N.74a / T, Ü5'de yok

[5203] buyurur: T.94a, Ü5.88b/ Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5204] Mışraᶜ: L'de bu mısra aşağıda yer verilen rubaiden sonra yer almaktadır; Bu mısra Mevlânâ'nın Dîvân'ında yer alan 1695 numaralı rubasine aittir [Bk. Mevlânâ, Dîvân-ı Şems, Rubâiyyât, Rubâî No: 1695: https://ganjoor.net/moulavi/shams/robaeesh/sh1795/ (14.09.2018)]

[5205] "*Benim yanağım burada, sen ise güle bakıyorsun.*"

[5206] [[bir miḳdār buyurur: Mışraᶜ رخسار من اینجا وتودر کل نکری … muḳteżāsınca]]: L'de bu kısım yok

[5207] buyurmışlardur: Ü1.54a, Ü2.53a, T.94a, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74b / buyurmışlar L.72a, İ2.82a

[179] Rubāʿī[5208]

[Ahreb]

از لطف قد و صباحت خط[5209] چه کنی[5210] Ezluṭf-ı ḳad u ṣabāḥat-i ẖaṭ çï kunī

درسلسلهٔ زلف مجعد چه کنی[5211] Dersilsile-i zülf-i müca[cc]ad çï kunī

ازهر طرفی جمال مطلق تابان Ezher ṭarafī cemāl-i muṭlaḳ tābān

ای بیخبر از حسن مقید چه کنی[5212] Ey bīẖaber ezḥusn-i muḳayyed çï kunī[5213]

[Neşr] Ve ḥadīṯ-i Resūl-i ẕü'l-celāl[5214] mücibince ṣāḥib[-i] cemāl oldur kï [c]ilm ü [c]amel ile ārāste ve bāṭını ḥaḳīḳat ile pīrāste olup a[c]māl-i ṣāliḥa birle[5215] mürebbá ve aḳvāl-i ṣaḥīḥa ile mücellá[5216] ve ṣūret-i beşeriyyede sīret-i[5217] melekiyyeye vāṣıl[5218] ve maḳṣad-ı aḳṣáya nā'il bir kāmil-i mükemmeldür kï müşāhedesinden dīdelere nūr ve dillere sürūr ḥāṣıl ola. Yoḫsa bu cemāl-i āb u gilden mücerred cān u dile ne ḥāṣıl olur. Ḥüsni serī[c]ü'z-zevāl ve āb üzre naḳşı naḳş-ı[5219] ẖayāl idügi bīḳīl u ḳāldur.

[5208] Rubāʿī: Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, Ü5.88b, N.74b / Naẓm Ü1.54a / Ḳıṭ[c]a H2-1.75a / Beyt İ2.82a

[5209] خط - ẖaṭ: Ü1.54a, İ2.82a / خد - ẖad Ü2.53b, Ü5.88b, H2-1.75a / حد - ḥad T.94a, L.72a, Ü3.65b

[5210] چه کنی – çï kunī: Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74b / چکنی – çekünī Ü1.54a, İ2.82a

[5211] چه کنی – çï kunī: Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74b / چکنی – çikunī Ü1.54a, İ2.82a

[5212] چه کنی – çï kunī: Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, Ü5.88b, H2-1.75a, N.74b / چکنی – çïkunī Ü1.54a, İ2.82a

[5213] "*Boyun posun ve hattın güzelliğini ne yapacaksın; Kıvrımlı saçın zincirinde ne yapacaksın; Her taraftan mutlak güzellik parlıyor (iken); Ey gafil! Sen mukayyed (sınırlı) olanın güzelliğini ne yapacaksın?*"

[5214] ḥadīŝ-i Resūl-i ẕü'l-celāl: Ü1.54a, Ü2.53b, Ü3.65b, İ2.82a, H2-1.75b, N.74b / ḥadīŝ-i şerīf T.94a, L.72a, Ü5.89a

[5215] birle: Ü1.54a, İ2.82a, N.74b / ile Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, Ü5.89a, H2-1.75b

[5216] مجلّی - mücellá: Ü5.89a / محلّی - maḥallī? Ü1.54a, Ü2.53b, T.94a, Ü3.65b, İ2.82a, H2-1.75b, N.74b / حلّی - ḥallī? L.72a

[5217] sīret-i: Ü1.54a, Ü2.53b, T.94a, Ü3.65b, İ2.82a, H2-1.75b, N.74b / ṣūret-i L.72a / serīr-i Ü5.89a

[5218] melekiyyeye vāṣıl: Ü1.54a / melekiyye ḥāṣıl Ü2.53b, T.94a, L.72a, Ü3.65b, İ2.82a, Ü5.89a, H2-1.75b, N.74b

[5219] naḳş-ı: L'de yok

[180] Beyt[5220] [Vāḥidī]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Şu üzre naḳşuñ olur mı beḳāsı

Beḳāsına göre olur ṣafāsı

[181] Naẓm[5221] [Saʿdī-i Şīrāzī]

چو دیده بدیدار کردی دلیر	Çu dīde bedīdār kerdī dilīr
نکردی چو مستسقی از دجله سیر	Nekerdī çu müstesḳá ez-Dicle sīr[5222]
چو خواهی که قدرت بماند بلند	Çu ḫˇāhī kï ḳadret bemāned bulend
دل ای خواجه در[5223]ساده رویان مبند	Dil ey ḫˇāce dersāderūyān mebend[5224]

[Neşr] Zīrā[5225] cemāl cemāl-i[5226] rūḥānīdür[5227] ve anı sevenler ricāl-i Yezdānīdür. Zīrā beḳāsı ebedī ve ṣafāsı sermedīdür.

[5220] Beyt: Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, İ2.82a, H2-1.75b, N.74b / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit, Vâhidî'den aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.,* s. 135]

[5221] Naẓm: Ü1.54b, İ2.82a, H2-1.65b / Meŝnevī Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a / N'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu iki beyit Saʿdî-i Şîrâzî'nin Bostân'ından alıntı olup "Çu dīde bedīdār … ez-Dicle sīr" beyti, Adalet ve ve İnsaf Hakkında olan Birinci Bab'ın 68. Beyti, "Çu ḫˇāhī kï ḳudret … mebend" beyti de 42. Beytidir. [Bk. *Būstān-ı Saʿdī*, Bāb-ı Evvel Derʿadl u Tedbīr u Rāy http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLV (18.06.2020)]

[5222] *"Şiddete susayan birinin Dicle nehrini içse bile susuzluğunun gitmeyeceğini sanması gibi; Göz de güzele bakmaya doyamaz"* (Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Saʿdî-i Şirâzî, Birinci Bölüm, Tedbirli Sultan Hikâyesi, Beyit: 68)

[5223] در – der: Ü1.54b, İ2.82a, N.74b / بر – ber Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.65b, H2-1.65b

[5224] *"Dostum, kulağına küpe olsun! Eğer değerinin devam etmesini istiyorsan, güzel yüzlülere gönül verme."* (Saʿdî-i Şirâzî, Birinci Bölüm, Tedbirli Sultan Hikâyesi, Beyit: 42)

[5225] zīrā: T.94b, L.72a, Ü5.89a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5226] cemāl-i: Ü5'de yok

[5227] nūrānīdür: Ü1.54b, İ2.82a / rūḥānīdür Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, Ü5.89a, H2-1.65b, N.74b

[182] Naẓm[5228] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün (faᶜlün)]

ᶜÖmr-i bāḳī dileriseñ ey dervīş

Ḥāṣıl eyle cemāl-i rūḥānī

Nefsüñ ister cemāl-i āb u gili

İstemez fi'l-ḥaḳīḳa rūḥ ānı

[Neşr] Ve ḥaḍīḳa-i ḥüsn-i ḫūbān tündbād-ı mürūr-ı eyyām_ile ḫazān bulıcaḳ ᶜuşşāḳ-ı perīşāna sebeb-i nefret ve bāᶜiṣ-i mübāᶜadet olur.[5229]

[183] Naẓm[5230] [Nevᶜī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Ḥüsn-i gil ḳılma ṭaleb fānīdur iste ḥüsn-i dil

Ḫilᶜat-i mihre ḫazān görmez misin ḳılmaz żarar

Bir gül-i maᶜnāya cānuñ riştesin bend eyle kim

Her temāşā itdügüñ ṣūretden olsun cilveger

[5228] Naẓm Ü1.54b, İ2.82a, N.74b / Ḳıtᶜa Ü2.53b, Ü3.66a, H2-1.65b / Meŝnevī T.94b, L.72a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit, Vâhidî'den aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 135]

[5229] Ve ḥaḍīḳa-i ḥüsn-i ḫūbān … bāᶜiŝ-i mübāᶜadet olur: Ü1.54b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5230] Naẓm: Ü1.54b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir [bk. *Nev'î Divânı*, K12/55-56, 37]

[Neşr] Ve daḫi dirsiz kï dūzaḫ u cinândan[5231] fāriġ ü āzāde ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz ve māl içün kimesneye[5232] iṭāᶜat ve ᶜuḳbā içün bir ferde[5233] ᶜibādet eylemezüz ve bize Kaᶜbe vü bütḫāne[5234] ve mescid ü[5235] meyḫāne[5236] birdür dirsiz. ᶜAbeş söylersiz ve bed iᶜtiḳād idersiz[5237]. Egerçï cümlesinüñ ḫaliḳi Ḫallāḳ-ı zemīn ü zamān ve Rezzāḳ-ı ṭavā'if-i ins ü cāndur, ammā benī Ādem biri birinden[5238] teraḳḳī vü tedennī üzredür berāber degildür ᶜālim u cāhil faḳīr u ġanī berāber olmaduġı gibi. Ve her cāy müsāvī nice fehm ü iẕᶜān olınur[5239] kï[5240] cennet maḳām-ı ṣafā vu rāḥat dūzaḫ cāy-ı cefā vü miḥnetdür ve Kaᶜbe-i mükerreme şerrefeha'llâhu teᶜālá beyt-i İlâh ve mü'minlere secdegāh idügi bīişṭibāhdur[5241]. Ve mescid[5242] ḫāne-i Rabbü'l-ᶜālemīn ve ᶜibādetgāh-ı müslimīn olmaġla bāᶜiṣ-i ṣalāḥ ve sebeb-i felāḥdur. Ammā kilīsā maᶜbed-i küffār-ı le'īm ve mūcib-i ᶜaẕāb-ı elīmdür. Biri cemāle ve[5243] biri[5244] celāle maẓhardur. Bunlar ᶜale's-seviyye olması emr-i muḥāldur[5245] ve berāber iᶜtiḳad iden hem muḍill ve hem ḍāll idügi bīḳīl ü ḳāldur[5246]. Cümle[5247] maḫlūḳātuñ[5248] birligi ciheti ḫilḳati yüzindendür musāvīlük yüzinden degildür. Maḳāmāt u derecātlarında biribirinden mütefāvitlerdür.

[5231] dūzaḫ u cenāndan: Ü1.54b / cennet ü cehennemden Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, İ2.82a, Ü5.89a, H2-1.75b, N.74b

[5232] māl içün kimesneye: H2-1.75b / māl içün kimseye Ü1.54b, Ü2.53b, L.72a, Ü3.66a, İ2.82a, N.74b / kimseye māl içün T.94b, Ü5.89a

[5233] bir ferde: Ü2'de yok

[5234] vü bütḫāne: L'de yok

[5235] ü: Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, Ü5.89a, H2-1.75b / ile Ü1.54b,İ2.82a, N.74b

[5236] meyḫāne: Ü1.54b,Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, İ2.82a, Ü5.89a, H2-1.75b / vīrāne İ2.82a, N.74b

[5237] ᶜabeş söylersiz ve bed iᶜtiḳād idersiz: Ü2.53b, T.94b, L.72a, Ü3.66a, Ü5.89a, H2-1.75b, N.74b / bed iᶜtiḳād ve bed iẕᶜān ve dürūġ u noḳṣān söylersiz Ü1.54b

[5238] benī Ādem biri birinden: T.94b, L.72b, Ü5.89a / benī Ādem bir birinden Ü2.53b, Ü3.66a, H2-1.75b, N.75a / biri birinden İ2.82b / her şey maḳāmlarında Ü1.54b

[5239] ᶜālim u cāhil faḳīr u ġanī …. fehm ü üẕᶜān olınur: Ü1.54b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5240] kï: Ü1.54b / zīrā Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89a, H2-1.75b, N.75a

[5241] ve Kaᶜbe-i mükerreme …. idügi bī-iştibāhdur: Ü1'de bu ksım yok

[5242] mescid: Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / mesācid Ü1.54b

[5243] ve: Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, Ü5.89b, H2-1.76a / Ü1, İ2, N'de yok

[5244] biri: Ü1.55a, Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b,Ü5.89b, H2-1.76a / birisi L.72b

[5245] muḥāldur: T.95a, Ü5.89b / muḥāl Ü1.55a, Ü2.53b, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, H2-1.76a, N.75a

[5246] bī-ḳīl u ḳāldur: Ü1.55a, İ2.82b, N.75a / emr-i muḳarrerdür T.95a, Ü5.89b / muḳarrerdür Ü2.53b, L.72b, Ü3.66a, H2-1.76a

[5247] cümle: Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / Ü1'de yok

[5248] maḫlūḳātuñ: Ü1.55a, Ü2.53b, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, H2-1.76a, N.75a / maḫlūḳ T.95a, Ü5.89b

Nitekim miṯāli[5249] bu ᶜālem-i şehādetde ᶜayān u nümāyāndur [5250] kï[5251] kimi[5252] ᶜilm ü ᶜamel ile ārāste ve kimi zühd ü taḳvá ile pīrāste ve kimi cehl ü fısḳ ile ḥaḳīr ve kimi māl u manṣıb ile ṣāḥib[-i]serīr[5253] ve kimi bir loḳma[5254] nāna muḥtāc faḳīr ü dilgīr

[184] Beyt[5255] [Firdevsī]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

یکی را برآری و قارون کنی Yekīrā ber-ārī vu Ḳārūn kunī

یکی را بنانی جکر خون کنی Yekīrā benānī cigerḫun kunī[5256]

[Neṯr] Ve evliyā'-i kirām[5257] her şey'e birlik ᶜāleminden naẓar idüp[5258] vaḥdet-i vücūd didükleri maᶜnāyı siz maḳūle hevā-yı nefse tābiᶜ olan ġāfiller fehm itmek[5259] emr-i[5260] muḥāl ve maḥż-ı ḫayāldur. Vaḥdetden murād mübtedīye göre budur kï sālik tefriḳaya düşmesün diyü şöyle taṣavvur itmek gerekdür kï ᶜarş u ferş cümlesi içinde olan maḫlūḳātı_ile [5261] ṣaḫṣ-ı vāḥid ḥükmindedür. Nitekim[5262] erbāb-ı[5263] ḥaḳīḳat ve mīrān-

[5249] miṡāli: Ü1.55a / Diğer nüshalarda yok

[5250] şehādetde ᶜayān u nümāyāndur: Ü1.55a / ecsādda müşāheddür Ü2.53b, T.95a, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a

[5251] kï: Ü1.55a / Diğer nüshalarda yok

[5252] kimi: Ü1.55a, Ü2.53b, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, H2-1.76a, N.75a / T, Ü5'de yok

[5253] kimi cehl ü fısḳ ile ḥaḳīr ve kimi māl u manṣıb ile ṣāḥib-serīr: Ü2.53b, T.95a, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / kimi cehl ü fısḳ ile ḫōr u ḥaḳīr ve kimi māl u manṣıb ile ṣāḥib-serīr L.72b / māl u manṣıb ile ṣāḥib-serīr ve kimi cehl ü fısḳ ile ḥaḳīr Ü1.55a

[5254] bir loḳma: Ü2.53b, T.95a, L.72b Ü3.66a, Ü5.89b, H2-1.76a / Ü1, İ2, N'de yok

[5255] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Firdevsî'ye aittir [Bk. http://par30poem.blogfa.com/tag/ (18.06.2020)]

[5256] "*Birine verirsin ve Karun olur / Birini de kuru bir ekmeğe muhtac edersin*."

[5257] evliyā-i kirām: Ü1.55a / evliyā'u'llāh zümresinüñ Ü2.53b, T.95a, L.72b Ü3.66a, İ2.82b,Ü5.89b, H2-1.76a

[5258] her şeye birlik ᶜāleminden naẓar idüp: Ü1.55a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5259] fehm itmek: Ü2.53b, T.95a, L.72b Ü3.66a, İ2.82b,Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / anı fehm Ü1.55a

[5260] emr-i: Ü1'de yok

[5261] maḫlūḳātı_ile: Ü1.55a / maḫlūḳāt_ile Ü2.53b, T.95a, L.72b Ü3.66a, İ2.82b,Ü5.89b, H2-1.76a, N.78a

[5262] nitekim: Ü2.53b, T.95b, L.72b Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / nitekï Ü1.55a

[5263] erbāb-ı: Ü1.55a / ehl-i Ü2.53b, T.95b, L.72b Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a

ı ṭarīḳat[5264] mecmūᶜ-ı ᶜāleme ᶜālem-i kebīr didükleri gibi insān-ı kebīr daḫi dirler. Semâvātı insānuñ serine teşbīh idüp[5265] mūylarını[5266] nebātāt-ı arża[5267] ve her ᶜużvını bir maḫlūḳa teşbīh itmekle mecmūᶜ-ı ᶜālemi[5268] şey'-i vāḥid ᶜadd iderler. [[Ve bu vech ile şey'-i vāḥid ḥükminde olan maḫlūḳātuñ efrādında tefāvüt mevcūd idügini ᶜuḳalādan bir ferd inkār eylemek ḳaṭᶜā vāḳiᶜ olmamışdur. Beyāż siyāhuñ żıddı ve āb āteşüñ muḫalifi ve ḥarāret bürūdetüñ naḳīżi idügini ṣıbyān bile maᶜlūm idinmişdür[5269]. İmdi maᶜlūm[5270] oldı kï sizler ṣıbyāndan echel[5271] ḳavimsiz[5272].]][5273] Vaḥdetüñ maᶜnāsı müntehīlere göre Rabbü'l-ᶜālemīnüñ vücūdında istiġrāḳdur ve māsivāyı görmemekdür ve bu maḳāmdan ḫod siz baᶜīdsiz. Ve daḫi bu ᶜālem-i fenāda beḳā bulduḳ ve[5274] ᶜālem-i beḳāda ṣafā sürdük dirsiz ġalaṭ söylersiz [[ve bed iᶜtiḳād idersiz. Vücūd-ı ᶜālem fānīdür. Nitekim ᶜale't-tafṣīl muḳaddemen beyān olınmışdur. ᶜĀlem-i beḳā āḫirete dirler. Cümle enbiyā vü evliyā bu üslūb-ı sedād-iᶜtiḳād ile vāṣıl-ı murād oldılar.]][5275]

[185] Beyt[5276] [Vāḥidī]

Bu ᶜālem-i nāsūt fenā-yı ebedīdür

Ol ᶜālem-i lāhūt beḳā-yı ebedīdür

[5264] ve mīrān-ı ṭarīḳat: Ü1.55a / Diğer nüshalarda yok
[5265] teşbīh idüp: Ü1'de yok
[5266] mūylarını: Ü1.55a / ḳıllarını Ü2.53b, T.95b, L.72b Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N75a
[5267] nebātāt-ı arża: Ü1.55a / nebātāta Ü2.53b, T.95b, L.72b Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a
[5268] ᶜālemi: Ü2.53b, T.95b, L.72b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a / ᶜālem Ü1.55a
[5269] idinmişdür: L.73a / itmişdür Ü2.53b, T.95b, Ü3.66a, İ2.82b, Ü5.89b, H2-1.76a, N.75a
[5270] maᶜlūm: L.73a, İ2.83a, N.75b / mefhūm Ü2.53b, T.95b, Ü3.66a, Ü5.89b, H2-1.76a
[5271] echel: Ü2.54a, L.73a, Ü3.66b, İ2.83a, H2-1.76b, N.75b / T, Ü5'de yok
[5272] ḳavimsiz: Ü2.54a, İ2.83a, H2-1.76b, N.75b / ḳavimsüñüz T.95b, L.73a, Ü3.66b, Ü5.90a
[5273] [[Ve bu vech ile …. echel ḳavimsiz]]: Ü1'de bu kısım yok
[5274] ve: Ü1.55a, İ2.83a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok
[5275] [ve bed iᶜtiḳād idersiz. Vücūd-ı ᶜālem fānīdür. … ile vāṣıl-ı murād oldılar]: Ü1'de bu kısım yok
[5276] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Vâhidî'den aynen alıntıdır [bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 139]

[Neşr] Ve eger fenā vü beḳādan murāduñuz maḳāmāt-ı evliyā-yı kirām ise anlar ḳatında fenā şühūd-ı ḫālişden ᶜibārtedür ve beḳā şühūdda istiġrāḳdur[5277]. [[Siz maḳūle nefs ü şeyṭān ve hevā vü dünyā esīrleri ol maḳāmāt-ı ᶜāliyye vü derecāt-ı ᶜāliyyeden nice biñ fersaḫ dūr u mehcūrsiz. Ḳande ḳaldı_kï ol maḳām-ı fenā fi'llâhdan ṣoñra beḳā bi'llâh mertebesine irişüp ṣafālar süresiz. Nitekim **Niᶜmetu'llâh-ı Velī** buyurur[5278]:]][5279]

[186] Naẓm[5280]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

ز صورت کرشوی فانی از آن معنی بقا یابی Ziṣūret ger şevī fānī ezān maᶜnī beḳā yābī

ازین و آن چو بکزشتی همه نور خدا یابی Ezīn u ān çu bugzeştī heme nūr-i Ḫudā yābī[5281]

درین دریای بیپایان اکر غرقه شوی چون ما Derīn deryā-yi bīpāyān eger ġarḳa şevī çun mā

بعین ما نظر میکن که عین ما بما یابی Beᶜayn-i mā naẓar mīkun kï ᶜayn-i mā bemā yābī[5282]

[Neşr] [[Ve fenā fi'llâh maḳāmınuñ nişānı budur kï cemīᶜ-i ᶜizzet-i dünyā vü uḫrá ol maḳāma vāṣıl olan kimseye ᶜarż olınsa ẕerre ḳadar iltifāt itmedüginden ġayrı esed-i vaḥşīden firār ider gibi firār eyleye[5283].]][5284] Ve beḳā bi'llâh maḳāmınuñ ᶜalāmeti budur kï ol maḳāma vāṣıl olan ᶜārifüñ şerᶜ-i şerīfe ittibāᶜı ve ẓāhir ü bāṭınınuñ aḫlāḳ u

[5277] şühūdda istiġrāḳdur: Ü1.55a, İ2.83a, N.75b / şühūdda istiġrāḳdadur Ü2.54a, Ü3.66b-67a, H2-1.76b / şühūd-ı istiġrāḳdan ᶜibārtedür yaᶜnī istiġrāḳdadur T.95b-96a, L.72b, Ü5.90a

[5278] Nitekim Niᶜmetu'llāh Velī buyurur: İ2'de yok

[5279] [[Siz maḳūle nefs ü şeyṭan …. Nitekim Niᶜmetu'llâh Velī buyurur]]: Ü1'de bu kısım yok

[5280] Naẓm: Ü1.55a-b, Ü2.54a, T.96a, L.73a, Ü3.67a, H2-1.76b, N.75b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; [Bk. *Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī*, Dübeytīhā Ḳısmet-i Duvvum http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HP8 (18.06.2020)]

[5281] "*Suretten (yana) olursan fani olursun manadan (yana) olursan beka bulursun; Ondan bundan vazgeçtiğinde Allah'ın nurunu tamamen bulursun.*"

[5282] "*Sonsuz(luk) deryâ(sın)da su gibi gark olursan; Bizim gözümüze bak ki gözümüzde su bulursun*."

[5283] eyleye: Ü2.54b, Ü3.67a, N.76a / ide T.96a, L.73b, Ü5.90b

[5284] [Ve fenā fi'llâh maḳāmınuñ nişānı …. esed-i vaḥşīden firār ider gibi firār eyleye]: Ü2.54b, T.96a, L.73b, Ü3.67a, Ü5.90b / Ü1, İ2, H2-1'de bu kısım yok

aᶜmāli ehl-i semâvāta ve ehl-i arżīne[5285] ᶜarż olınsa [[cümlesinüñ yanında[5286] maḳbūl u marżī olduġından māᶜaḍā]][5287] ẕerre ḳadar şerīᶜat u ṭarīḳata muḫālif bir vażᶜ bulmayalar. Sizler ḫod bende-i dünyā ve esīr-i nefs ü hevā ve ṭarīḳ-i şerīᶜatden baᶜīd birer şeyṭān-ı merīd ve cebbār-ı ᶜanīdlersiz[5288]. Ve daḫi ey pīr-i bīḫaber ve ey müstaḥaḳḳ-ı nār-ı seḳar āyīn-i Ḳalenderān-ı ḥaḳīḳīden[5289] sizde eṣer olmayup mücerred safsaṭa-i bīmaᶜnā ile ibtiẕāl ve ᶜālem içre hem ḍāll hem muḍill[5290] olup lāyıḳ-ı nār-ı caḥīm ve müstaḥaḳḳ-ı ᶜaẕāb-ı elīm olursız.

[187] Naẓm[5291] [Hāfız-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

نه[5292] هرکه چهره برافروخت دلبری[5293] داند	Ne her kï çehre berefrūḫt dilberī dāned
نه هر که ایینه سازد سکندری داند	Ne her kï āyīne sāzed Sikenderī ḍāned[5294]
هزار نکتهٔ باریکتر ز مو اینجاست	Hezār nükte'i bārīkter zimū īncāst

[5285] arżīne: Ü1.55b, Ü2.54b, T.96a, L.73b, Ü3.67a, Ü5.90b, H2-1.77a / arża İ2.83a, N.76a

[5286] yanında: Ü2.54b, T.96a, L.73b, Ü3.67a, Ü5.90b, H2-1.77a / yanlarında İ2.83a

[5287] [[cümlesinüñ yanında … olduġından māᶜaḍā]]: Ü1'de bu kısım yok

[5288] ṭarīḳ-i şerīᶜatden baᶜīd …. cebbār-ı ᶜanīdlersiz: Ü2.54b, T.96a, L.73b, Ü3.67a, İ2.83b, Ü5.90b, H2-1.77a, N.76a / mā-ṣadaḳ-ı "هم الّذين اتخذوا دينهم لهو و لعبا" - *"hümü'l-leẕīne itteḫaẕū dīnehüm lehven ve laᶜibā"* idügüñüz bī-çūn u çerādur Ü1.55b

[5289] ḥaḳīḳīden: Ü1.55b, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / ḥaḳīḳatden Ü2.54b, T.96a, L.73b, Ü3.67a, Ü5.90b

[5290] hem muḍill ve hem ḍall: Ü1.55b, Ü2.54b, T.96b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / hem ḍall hem muḍill L.73b, Ü5.90b

[5291] Naẓm: Ü1.55b, N.76a / Şiᶜr Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67a, H2-1.77a / Beyt İ2.83b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 177/1, 7, 4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07TF (18.06.2020); Hâfız-ı Şîrâzî, Hâfız Dîvânı, Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C.1, s.430]

[5292] نه – ne: Ü1.55b, Ü2.54b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / ز – zi T.96b, L.73b

[5293] دلبری – dilberī: Ü1.55b, Ü2.54b, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / دلیری – dilīrī T.96b, L.73b, Ü3.67a

[5294] *"Dilberlikten anlar sanma her yüzünü allayıp pullayanı; İskenderlik nedir, bilir sanma, her ayna yapmaya kalkanı"* (Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfiz Dîvânı*, Hzl-Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C.1, G:177/1)

نه هر که سر [5295] بتراشد قلندری داند — Ne her kï ser beterāşed ḳalenderī dāned[5296]

غلام همّت آن رند عافیت سوزم[5297] — Ġulām-ı himmet-i ān rind-i ᶜāfiyetsūzem

که در کدا صفتی کیمیاکری داند[5298] — Kï dergedā ṣıfatī kīmiyāgerī dāned[5299]

[Neşr] İmdi ey pīr-i[5300] merdūd ve ey muṣırr–ı ᶜinād-ı cehūd [[seni aḥvāl-i Ḳalenderān-i ḥaḳīḳīye ḫabīr ve anlaruñ evṣāfını ṣaḥīfe-i rūzgāra taḥrīr u tasṭīr[5301] u taḳrīr idelüm. İmdi maᶜlūm ola kï[5302]]][5303] lafẓ-ı Ḳalender beş ḥarfdir her ḥarfi Ḳalenderīlik maᶜnāsına ẓarfdur[5304]. Evvel ḥarfi[5305] ḳāfdur. Ḳāfdan[5306] murād oldur kï Ḳalenderī olan ādem Ḳāf-ı ḳanāᶜatde miṣal-i ᶜAnḳā ve cīfe-i dünyādan ibā idüp ᶜaraḳ-ı cebīn ve kedd-i yemīn ile bermażmūn-ı "الكاسب حبيب الله مابه الكفايه"-"*El-kāsibu ḥabību'llâhi mā bihi'l-kifāye*"[5307] nafaḳasın taḥṣīl idüp müreffehü'l-bāl ve kimseden su'āl itmekle ibtiẕāl itmeye. Ṣānī[5308] ḥarfi[5309] lāmdur. Lāmdan murād luṭfdur yaᶜnī Ḳalenderī olan kimesne şerᶜ-i şerīf muḳteżāsınca herkese luṭf üzre olup maẓhar-ı ism-i laṭīf olmaġla aḫlāḳ-ı

[5295] سر – ser: Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / رو – rū Ü1.55b

[5296] "İşte burada kıldan ince bir incelik var; Kalenderlikten anlar sanma her başını kazıtanı" (Hâfız-ı Şîrâzî, Hâfız Dîvânı, çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C.1, s.430, G:177/7)

[5297] آن رند عافیت سوزم - ān rind-i ᶜāfiyetsūzem: Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a / آنم که زیرچرخ کبود - ānem kï zīr çerḫ-i kebūd: Ü1.55b

[5298] که در کدا صفتی کیمیاکری داند - Kï dergedā ṣıfatī kīmyāgerī dāned: L'de bu mısra yok

[5299] "Hayranım dirlik düzenini bir kalemde silen rinde; Simyacılık eder böyle biri yoksulken bile" (Hâfız-ı Şîrâzî, Hâfız Dîvânı, Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C.1, s.430, G:177/4)

[5300] pīr-i: Ü1.55b, Ü2.54b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / T, L, Ü5'de yok

[5301] ṣaḥīfe-i rüzgāra taḥrīr u tasṭīr: Ü2.54b, Ü3.67a, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / tastīr u taḥrīr L.73b / saña T.96b, Ü5.90b

[5302] imdi maᶜlūm ola kï: Ü3.67b / evvelā T.96b, Ü5.90b / Ü2, L, İ2, H2-1, N'de yok

[5303] [[seni aḥvāl-i Ḳalenderān-i ḥaḳīḳīye …. İmdi maᶜlūm ola kï]]: Ü1'de bu kısım yok

[5304] ẓarfdur: Ü1.55b, Ü2.54b, Ü3.67b, İ2.83b, H2-1.77a, N.76a / żarfdur T.96b, L.73b / ṣarfdur Ü5.90b (Ü5'de "ض" harfinin üzerindeki nokta sonradan kırmızı mürekkeple iptal edilerek kelime "صرف - ṣarf" şeklinde düzeltilmiştir)

[5305] ḥarfi: Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b / ḥarf Ü1.55b

[5306] ḳāfdan: Ü1.55b, Ü2.54b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, H2-1.77a, N.76b / T, Ü5'de yok

[5307] *"Geçinecek kadar çalışıp kazanan (kişi) Allâh'ın sevgilisidir."*

[5308] ṣānī: Ü1.55b / ikinci Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b

[5309] ḥarfi: Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b / ḥarf Ü1.55b

ḥasene ṣāḥibi[5310] ola. Ṣāliṣ[5311] ḥarfi[5312] nündur. Nündan murād[5313] ᶜarż-ı[5314] nedāmetdür yaᶜnī Ḳalenderī olan kimesne[5315] māᶜaṣī-i māżiyyeye[5316] nedāmetle istiġfār ve bermücib-i şerīᶜat-i Aḥmed-i muḫtār ve ṭarīḳat-i ebrār[5317] gūşiş idüp maḳṣad-ı aḳṣáya vāṣıl[5318] ve derece-i aᶜlāya[5319] nā'il[5320] ola. Ve[5321] rābiᶜ[5322] ḥarfi[5323] dāldur. Dāldan maḳṣūd[5324] delāletdür yaᶜnī Ḳalenderī olan kimesne[5325] nāsı ḫayra[5326] delālet idüp "الدّالّ على الخير كفاعله"-"*Ed-dāllu ᶜale'l-ḫayri ke-fāᶜilih*"[5327] feḥvāsıyla ᶜamel idüp[5328] kemāl-i irşād ile delīl-i ṭarīḳ-i reşād ola[5329]. Ḫāmis[5330] ḥarfi[5331] rādur. Rādan murād rü'yetdür yaᶜnī Ḳalenderī olan kimesne cümle efᶜāline Ḫudāyı nāẓır[5332] bilüp aña göre ḥareket üzre ola kï bu mertebe[5333] maḳām-ı iḥsāna işāretdür. Nitekim ḥadīṯ-i ṣaḥīḥde[5334] vārid olmışdur kï[5335] "الاحسان ان تعبد الله كأنّك تراه فان لم تكن تراه فانّه يراك"-"*El-iḥsānu en taᶜbude'llâhe ke-enneke terāhu fe-in lem tekun terāhu fe-innehu yerāke.*"[5336]

[5310] olmaġla aḫlāḳ-ı ḥasene ṣāḥibi: Ü1.55b / Diğer nüshalarda yok
[5311] ŝāliŝ: Ü1.55b / üçünci Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b
[5312] ḥarfi: Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b / ḥarf Ü1.55b
[5313] murād: Ü1.56a, Ü2.54b, T.96b, L.73b, Ü3.67b, Ü5.91a, H2-1.77a, N.76b / ġaraż İ2.83b
[5314] ᶜarż-ı: Ü1.56a / Diğer nüshalarda yok
[5315] Ḳalenderī olan kimesne: Ü5'de yok
[5316] māżiyyeye: Ü2.54b, Ü3.67b, İ2.83b, N.76b / māżiyyeden Ü1.55b / māżiyye H2-1.77b / māżiyye-i T.96b, L.74a, Ü5.91a
[5317] ve ṭarīḳat-i ebrār: Ü1'de yok
[5318] vāṣıl: Ü2.54b, T.96b, L.74a, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / nā'il Ü1.56a
[5319] aᶜlāya: Ü1.56a / ebrāra Ü2.54b, T.96b, L.74a, Ü3.67b, İ2.83b, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b /
[5320] nā'il: Ü2.54b, T.96b, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / vāṣıl Ü1.56a
[5321] ve: T.97a,Ü5.91a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[5322] rābiᶜ: Ü1.56a / dördünci Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b
[5323] ḥarfi: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / ḥarf Ü1.56a
[5324] maḳṣūd: Ü2.55a, T.97a, L.74a, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / murād Ü1.56a, Ü3.67b
[5325] Ḳalenderī olan kimesne: Ü5'de yok
[5326] ḫayra: Ü2.55a, T.96b, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / şerᶜ-i şerīfe Ü1.56a
[5327] "*Hayrı gösteren, onu yapan gibidir*."
[5328] idüp: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / ide Ü1.56a
[5329] kemāl-i irşād ile delīl-i ṭarīḳ-i reşād ola: Ü1'de bu kısım yok
[5330] ḫāmis: Ü1.56a / beşinci Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b
[5331] ḥarfi: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b / ḥarf Ü1.56a
[5332] Ḫudāyı nāẓır: Ü1.56a, Ü2.55a, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.76b / nāẓır Ḫudāyı T.97a, L.74a, Ü5.91a
[5333] mertebe: Ü1.56a, İ2.84a, N.76b / maḳām Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, Ü5.91a / maḳām-ı mertebe H2-1.77b
[5334] ṣaḥīḥde: Ü1.56a, Ü2.55a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.76b / ṣerīfde T.97a, Ü5.91a
[5335] kï: Ü1.56a, Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, N.77a / Ü5, H2-1'de yok
[5336] "*İhsan, Allah'ı görüyörmuşcasına ona kulluk etmendir. Her nekadar sen O'nu göremiyorsan da O, seni görüyordur*."

Bu maḳām-ı iḥsān erbāb-ı ᶜirfānuñ ikinci mertebesidür kï[5337] buña vāṣıl olanlar "إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ"-"*İnne'llâhe yuḥibbu'l-muḥsinīn*"[5338] feḥvāsınca[5339] maḥbūb-ı Ḫudā olurlar. Bu mertebelerden siz[5340] ne mertebe[5341] dür u mehcūr[5342] olduġuñuz[5343] ḫod ᶜayān olmaġla beyāna muḥtāc degildür[5344].

[188] Beyt[5345] [el-Aḫṭal]

[Baḥr-ı Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün

Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

انّ الكلام لفى الفواد وانّما	İnne'l-kelāme le-fi'l-fu'ādi ve innemā
جعل[5346] اللّسان على الفواد دليلا	Cuᶜile'l-lisānu ᶜale'l-fu'ādi delīlā[5347]

[Neṯr] İmdi ey pīr-i gümrāh[5348] ve ey esīr-i nefs-i rūsiyāh[5349]

[5337] kï: Ü5'de yok

[5338] *"(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin.* ***Şüphesiz Allah (mühsinleri) iyilik edenleri sever****."* (Bakara: 195)

[5339] feḥvāsınca: Ü1.56a / muḳteżāsınca İ2.84a, N.76b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[5340] siz: Ü1.56a / sizler Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91a, H2-1.77b, N.76b

[5341] mertebe: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.76b / mertebede Ü5.91b / Ü1'de yok

[5342] u mehcūr: Ü1.56a / Diğer nüshalarda yok

[5343] olduġuñuz: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91b, H2-1.77b, N.76b / idügüñüz Ü1.56a

[5344] ḫōd ᶜayān olmaġla beyāna muḥtāc degildür: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91b, H2-1.77b, N.76b / ᶜayān idügi cevāb-ı nā-pāküñüzden nümāyāndur Ü1.56a

[5345] Beyt: Ü1.56a, İ2'de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit Emevî devri Hristiyan Arap şairlerinden el-Aḫṭal'a (الأخطل) (ö. 92 H/710-11 M) aittir [Bk. Muḥammed ᶜAlī b. Ḥuseyn el-Māliki, *Ḥāşiyetu'l-ᶜAṭṭār ᶜalá Cemᶜi'l-Cevāmiᶜ li'l-İmām İbni's-Sebkī,* el-Cuz'u'ŝ-ŝānī (C. 2), Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lübnān s. 134, https://books.google.com.tr/books?id=WOJKCwAAQBAJ&pg (21.06.2020)] [Bk. Ebū ᶜAbbās Aḥmed b. ᶜAbdu'l-Ḥalīm b. Teymiyyeti'l-Ḥarrānī, *Mecmūᶜatu'l-Fetāvá,* eṭ-Ṭabᶜatu'-Suᶜūdiyye H. 1425, C. 7, s. 138-140 https://www.m-a-arabia.com/vb/showthread.php?t=10304 (21.06.2020)]

[5346] جعل – ceᶜale: Ü1.56a / جعل الله – ceᶜale'llâhu İ2.84a

[5347] "*Söz yürektedir, ancak dil de yüreğin rehberidir*."

[5348] gümrāh: Ü1.56a, Ü2.55a, T.97a, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / gümrāhān T.97a, Ü5.91b

[5349] rū-siyāh: Ü1.56a, Ü2.55a, T.97a, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / rū-siyāhān T.97a, Ü5.91b

[189] Naẓm[5350]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

بمكر و حيله عذاب از خدا رد نشود — Bemekr u ḥīle ᶜaẕāb ez Ḫudā[y] red neşeved

نياز بايد و اخلاص و نالهٔ سحرى — Niyāz bāyed u iḫlāṣ u nāle-i seḥerī[5351]

توان خريد بيك اه ملك هر دوجهان — Tevān ḫarīd beyek āh mulk-i her du cihān

ازان معامله غافل مشو كه حيف خورى — Ezān muᶜāmele ġāfil meşev kï ḥayf ḫorī[5352]

[Neşr] [[Saña[5353] bāb-ı Ḳalenderān-ı ḥaḳīḳīden bu ḳadar ḳīl u ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı. Eger]][5354] ḍalālet-i ḳadimeñüzden ve āyīn-i bāṭılañuzdan tövbe vü istiġfār iderseñüz bāb-ı tövbe meftūḥ ve raḥmet-i Ḥaḳdan[5355] baᶜde't-tevbe[5356] size nice feṭḥ u[5357] fütūḥ olup "وَاللهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ"-"*Va'llâhu ġafūrun raḥīm*"[5358] feḥvāsıyla müşerref-i[5359] raḥmet ü merḥamet[5360] olursız[5361]. [[Zīrā[5362] Ḥażret-i ᶜAlī raḍiya'llâhu teᶜālá

[5350] Naẓm: Ü1.56a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5351] "*Hile yaparsan Allah'tan sana azap dokunur; (Kurtuluş için sana) niyaz, ihlas ve seher vaktinde yakarış (dua) gerekir*."

[5352] "Tek bir ahla iki cihanın mülkü satın alınabilir; Bu işten gafil olma ki (kendine) yazık edersin"

[5353] saña: Ü2.55a, L.74b, Ü3.67b, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / sizlere T.97a, Ü5.91b

[5354] [[Saña bāb-ı Ḳalenderān-ı …. basṭ-ı maḳāl olındı. Eger]]: Ü2.55a, T.97a, L.74b, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91b, H2-1.77b, N.77a / feḥvāsı üzre Ü1.56a

[5355] Ĥaḳdan: Ü2.55a, T.97a, L.74b, Ü3.67b, İ2.84a, Ü5.91b, H2-1.77b, N.77a / Ḫudādan Ü1.56a

[5356] baᶜde't-tevbe: Ü1.56a / Diğer nüshalarda yok

[5357] u: Ü1'de yok

[5358] "*İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. **Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir***." (Bakara: 218)

[5359] müşerref-i: Ü1.56a, Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.68a, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / şeref-i Ü5.91b

[5360] ü merḥamet: Ü1.56a, Ü2.55a, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[5361] olursız: Ü1.56a, Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.68a, İ2.84a, H2-1.77b, N.77a / olur Ü5.91b

[5362] zīrā: Ü1'de yok

ᶜanhdan[5363] rivāyet olınur[5364] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem [5365] buyururlar kï[5366] <عام الف[5367] آلاف اربعة بآدم خلق ان قبل العرش حول مكتوب>[5368]"-"*Mektūbun ḥavle'l-ᶜarşi ḳable en-yuḫleka Ādemu bi-erbaᶜti ālāfi elfi ᶜāmin"* Ḳāle'llâhu teᶜālá[5369] *"Ve innī le-ġaffārun li-men tābe ve āmene ve ᶜamile ṣāliḥan ṯumme'htedá."*[5371]]][5372] - " وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ [5370] وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى"

[190] Naẓm[5373]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

كر توبه مددكار كناهكار نبودى	Ger tevbe mededkār-ı gunehkār nebūdī
اورا كه بسرحد كرم راه نمودى	Ūrā kï beserḥadd-i kerem rāh nemūdī[5374]
درتوبه نبودى كه درفيض كشودى	Dertevbe nebūdī kï der-i feyż kuşūdī
ژنك غم از آينهٔ عاصى كه زدودى	Jeng-i ġam ezāyīne-i ᶜāṣī kï zudūdī[5375]

[5363] ᶜAlī raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdan: Ü3.68a / ᶜAlīden raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh Ü2.55a / ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü T.97a, Ü5.91b / ᶜAlī kerreme'llâhu vechehüden L.74a / ᶜAlīden Ü1.56a, H2-1.77b, N.77a

[5364] rivāyet olınur: Ü2.55a, T.97a, L.74a, Ü3.68a, Ü5.91b, N.77a / rivāyet ider T.97a, Ü5.91b / mervīdür kï Ü1.56a

[5365] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.56a, Ü2.55a, N.77a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretleri: T.97a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ḥażretleri Ü5.91b / Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü3.68a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri L.74a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem H2-1.77b

[5366] kï: Ü5'de yok

[5367] الف – elf: Ü1'de yok

[5368] <عام الف .... مكتوب - *Mektūbun .... elf ᶜāmin*>: Ü5'de bu kısım yok

[5369] قال الله تعالى - ḳāle'llâhu teᶜālá: Ü5.91b / Diğer nüshalarda yok

[5370] وآمن – ve āmene: T'de yok

[5371] *"Şüphe yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim*." (Tâhâ: 82)

[5372] [[Zīrā Ḥażret-i ᶜAlī … ŝumme'htedá"]]: İ2'de bu kısım yok

[5373] Naẓm: Ü1.56b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5374] "*Eğer tövbe günahkârın yardımcısı olmasaydı; Ona keremin (lütfun) serhaddine yol göster(il)*irdi."

[5375] "*Eğer tövbede feyzin kapıları açılmasaydı; Günahkâr aynasının gam pası nasıl silinirdi."*

[Neŝr] Eger yoḳ āyīn-i bāṭılañuzdan rücūᶜ ve cān u dilden tövbe vü inābetle taḥṣīl-i ḫuşūᶜ itmezseñüz dünyā vü āḫiretde miḥnetüñüz mezīd ü medīd olup maẓhar-ı vaᶜīd-i "انّ عذاب الله لشديد"-"*İnne ᶜaẕābe'llâhi le-şedīd*"[5376] olursız

[191] Beyt[5377]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

غافل مشو ای عاصی وبا دردندم باش — Ġāfil meşev ey ᶜāṣī vu bāderd-i nedem bāş

هردم دم آخرشمر وحاضر دم باش — Her dem dem-i āḫir şumur u ḥāżır-ı dem bāş[5378]

[Neŝr] diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile üslūb-ı sābıḳ üzre maḳāmlarından ṭurup[5379] ḫalvetḫanelerine ᶜazm itdiler. Çün Baba Rüstem-i Ḳalenderī[5380] Ḫˇāce-i Cihāndan bu ḳadar elfāẓ-ı dürerbārı gūş-ı cāna mengūş[5381] itdi ol dem deryā-yı ḫacālete ġarīḳ ve nār-ı ḍalālete ḥarīḳ olup ol[5382] ṭā'ife-i gümrāhān yaᶜnī gürūh-ı Ḳalenderān ile ḫānḳāhdan ṭaşra[5383] çıḳup ᶜazm-i rāh itdiler. Çün Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile irtesi[5384] ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḫalvetḫānelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï Ḳalenderīler ᶜazm-i rāh itmişler. Ol dem biribiriyle[5385] ol gürūhuñ ᶜacāyib-

---

[5376] "*Şüphesiz ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir*." (Söz konusu ifade Kur'an-ı Kerimdeki şu ayete atıftır "إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ -*Hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir*." (İbrâhîm: 7))

[5377] Beyt: Ü1.56b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5378] "*Ey asi! Gafil olma nedametin derdini taşı; Her anı sen son an say ve (o son) anın için hazır ol.*"

[5379] ṭurup: Ü1.56b, İ2.84a, H2-1.78a, N.77a / durup Ü2.55a, T.97b, L.74b, Ü5.91b / varup Ü3.68a

[5380] Ḳalenderī: Ü1.56b, Ü2.55a, L.74b, Ü3.68a, İ2.84a, H2-1.78a, N.77a / Hemedānī T.97b, Ü5.91b

[5381] -ı cāna mengūş: Ü1.56b / Diğer nüshalarda yok

[5382] ol: Ü1.56b, Ü2.55a, Ü3.68a, İ2.84b, H2-1.78a, N.77a / T, L, Ü5'de yok

[5383] ṭaşra: Ü1'de yok

[5384] çün Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile irtesi: L.74b / Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile yarındası Ü2.55a, T.97b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77a / irtesi Ḫˇāce-i Cihān Ü1.56b

[5385] biri biriyle: İ2.84b / birbiriyle Ü2.55a, T.97b, L.74b, Ü3.68a, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77a / oġlı ile Ü1.56b

i eṭvārını teẕekkür ü tefekkür[5386] iderlerken gördiler kï yine[5387] bir gürūh-ı ġarīb ve vücūh-ı ᶜacīb ile "Yā ᶜAlī Murtażá" diyüp feryād u fiġān ile[5388] gelürler[5389].

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ ḤAYDARİYĀN BEḪĀNḴĀH-I ḤAŻRET-İ[5390] ḪᶜĀCE-İ CİHĀN

Gürūh-ı Ḥaydariyān-ı ḳallāşān[5391] vücūhları birbirine müşābih idügi ᶜayān[5392] liḥye vü sebeleleri[5393] pāktrāş birer ḳavm-i evbāş ve[5394] cemīᶜ[-i] bedmeᶜāş[5395] aḥvāl-i nāmeşrūᶜlarını ḫalḳa fāş idüp gelürler[5396]. Başlarında birer perçem ol_daḫi ḫam berḫam[5397] ve gūşlerinde birer mengūş yaᶜnī Ḥaydar-i Kerrāra bende-i[5398] ḫalḳa begūş geçüp[5399] miyānlarında pālheng ve demür zencīr ḫalḳa yaᶜnī nefsi bunuñla zebūn iderüz diyü gösterürler[5400] ḫalḳa ve yanlarında aṣılu[5401] birer jeng[5402] ve ḫareket eyledüklerinde birbirine olur āheng. Nemed ü ᶜabāpūşlar ve bāde-i ṣafānūşlar ve ᶜayyāş

[5386] teẕekkür ü tefekkür: Ü2.55a, T.97b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b / tefekkür u teẕekkür L.74b / teẕekkür Ü1.56b

[5387] yine: Ü1.56b / Diğer nüshalarda yok

[5388] ile "Yā ᶜAlī Murtażá" diyüp feryād u fiġān ile: Ü1.56b / ẓāhir olup Ü2.55a, T.97b, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b

[5389] gelürler: Ü1.56b, N.77b / gelür Ü2.55a, T.97b, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a

[5390] Ḥażret-i: İ2.84b / Diğer nüshalarda yok

[5391] gürūh-ı Ĥaydariyān-ı ḳallāşān: Ü1.56b, İ2.84b / Ḥaydarīler gürūhı Ü2.55a, T.97b, L.74b, Ü3.68a, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b

[5392] vücūhları birbirine müşābih idügi ᶜayān: Ü1.56b, İ2.84b / bir birine beñzetmişler vücūhı Ü2.55b, T.97b, L.74b, Ü3.68a, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b

[5393] liḥye vü sebeleleri: Ü1.56b / liḥyeleri Ü2.55b, T.97b, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b

[5394] ve: Ü1.56b / Diğer nüshalarda yok

[5395] bed-meᶜāş: Ü1.56b, Ü2.55b, T.97b, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, H2-1.78a, N.77b / bed-meᶜāşī Ü5.92a

[5396] gelürler: Ü1'de yok

[5397] ḫam berḫam: Ü1.57a, İ2.84b, N.77b / ḫam derḫam Ü2.55b, T.98a, L.74b, Ü3.68a, Ü5.92a, H2-1.78a

[5398] bende-i: Ü2.55b, T.98a, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b / ġulām-ı Ü1.57a

[5399] geçüp: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, Ü3.68a, İ2.84b, N.77b / geçinüp Ü5.92a (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "geçüp" şeklinde yazılmış daha sonra kırmızı mürekkeple bir "nokta" eklemek suretiyle ifade "geçinüp" olarak düzeltilmiş.)

[5400] yaᶜnī nefsi bunuñla zebūn iderüz diyü gösterürler: Ü2.55b, T.98a, L.74b, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b / ve bu evżāᶜ-ı nā-hemvārı nümāyān idüp Ü1.57a

[5401] aṣılu: Ü1.57a, Ü2.55b, İ2.84b, H2-1.78a, N.77b / aṣılup T.98a, L.75a, Ü3.68a, Ü5.92a

[5402] jeng: Ü1.57a, İ2.84b, N.77b / jāng Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68a, Ü5.92a, H2-1.78a

u ᶜayyārlar ve ḳallāş u ṭarrārlar[5403] ṭabl u ᶜalem ile[5404] ve ḫayl u ḥaşem ile gülbāng-ı ṣalevāt ve āvāze-i tekbīrāt_ile Ḫˇāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān[5405] daḫi istiḳbāl idüp[5406] anları bu eşkāl-i ġarībe vü efᶜāl-i ᶜacībe birle[5407] müşāhede idicek ṭabᶜına[5408] ḫoş gelmedi ammā ṣāḥib-i ḫānḳāh[5409] olmaġla ṣābir olup āyet-i[5410] "إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ"-"*İnnemā yuveffá'ṣ-ṣābirūne ecrehum bi-ġayri ḥisāb*"[5411] feḥvāsıyla ümmīdvār oldı[5412].

[192] Beyt[5413] [Kāşānī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

صبر بهتر مردرا از هرچه هست — Ṣabr bihter merdrā ezherçï hest

تابیابد برمراد خویش دست — Tā beyābed bermurād-i ḫˇīş dest[5414]

[193] Beyt[5415]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

نه بدعویست قدر و قیمت مرد — Ne bedᶜavīst ḳadr u ḳiymet-i merd

---

[5403] ḳallāş u ṭarrārlar: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68a, İ2.84b, Ü5.92a, H2-1.78a, N.77b / ḳallāşlar Ü1.57a
[5404] ile: Ü1.57a, İ2.84b, N.77b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[5405] -i Cihān: Ü5'de yok
[5406] istiḳbāl idüp: Ü1'de yok
[5407] birle: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.84b, Ü5.92b, H2-1.78a, N.77b / ile Ü1.57a
[5408] ṭabᶜına: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.84b, Ü5.92b, H2-1.78a, N.77b / ṭabīᶜatına Ü1.57a
[5409] ḫānḳāh: Ü1.57a Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.84b, H2-1.78a, N.77b / ḫāne Ü5.92b
[5410] āyet-i: T.98a / el-āyet Ü5.92b / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok
[5411] *"(Ey Muhammed!) Bizim adımıza de ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (ahirette) bir iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir.* ***Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir***." (Zümer: 10)
[5412] ümmūd-vār oldı: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78a, N.77b / ümm ıd-vār Ü5.92b / ᶜamel eyledi Ü1.57a
[5413] Beyt: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, H2-1.78b, N.77b / Naẓm İ2.85a / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Kâşânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. Ḍarbu'l-meşelhā-yı manẓūm http://rayed.blogfa.com/post/256 (18.06.2020)]
[5414] "*Kişinin muradına ermesinde sabır her şeyden (daha) iyidir*."
[5415] Beyt: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.77b / L, Ü5'de bu şiir kısmı yok

قیمت مرد صبر باید کرد Ḳiymet-i merd ṣabr bāyed kerd[5416]

[194] Beyt[5417]

Ne deñlü telḫ ise erbāb-ı ᶜaşḳa ṣabr nāfiᶜdür

Yazanlar ḥikmeti zīrā kï ekṣer mürde[5418] yazmışlar[5419]

[Neṯr] Ve **Ḥażret-i Mevlānā** daḫi buyururlar[5420]:

[195] Beyt[5421]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

مکر شیطانست تعجیل و شتاب Mekr-i şeyṭānest taᶜcīl u şitāb

خوی رحمانست صبر واحتساب Ḫūy-i Raḥmānest ṣabr u iḥtisāb[5422]

[Neṯr] Ḥāṣıl-ı kelām ve muḥaṣṣal-ı merām[5423] Ḫˇāce-i Cihān bu ṭā'ifeyi iᶜzāz u ikrām ile ḫānḳāhına dāḫil idüp[5424] buyuruñ dervīşler didi. Baᶜde'l-cülūs[5425] ḫuddāmına emr idüp beẕl-i simāṭ-ı niᶜam ve basṭ-ı bisāṭ-ı kerem[5426] ḳıldılar. Çün niᶜmeti tenāvül

---

[5416] "*Kişinin kadri kıymeti davasından (dolayı) değildir; Kişinin kadri kıymeti sabrındandır*."

[5417] Beyt: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, H2-1.78b, N.77b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5418] zīrā kï ekṣer mürde: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, H2-1.78b, N.78a / ekŝer-i devāyı merde Ü1.57a

[5419] yazmışlar: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, N.78a / yazmışlardur: H2-1.78b

[5420] ve Ḥażret-i Mevlānā daḫi buyururlar: Ü1.57a / Diğer nüshalarda yok

[5421] Beyt: Ü1.57a / Diğer nüshalarda bu şiir kısım yok; [Bk. Mesnevî, C. 5, B. 2570 http://www.masnavi.net/2/10/eng/5/2570/ (18.06.2020)]

[5422] "*Acele etmek şeytanın hilesidir; Sabredip hesaplı olmak Rahman'ın huyundan (lütfundan)dır.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî,* C. 5, s. 451]

[5423] ve muḥaṣṣal-ı merām: Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / Ü1, Ü5'de yok

[5424] dāḫil idüp: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, L.75a, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / idḫāl idüp Ü3.68b / alup Ü5.92b (Ü5'de söz konusu metin içinde ilk önce "dāḫil" şeklinde yazılmış daha sonra kırmızı mürekkeple iptal edilip ok çekilerek derkenarda "alup" şeklinde düzeltilmiştir)

[5425] buyuruñ dervīşler didi baᶜde'l-cülūs: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98a, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / ve Ü5.92b

[5426] ve basṭı bisāṭ-ı kerem: Ü5'de yok

eylediler Ḫudā-yı ᶜazze ve celle Ḥażretine[5427] ṣenā[5428] ve ṣāḥib-i ḫāneye duᶜā idüp[5429] pīrān-ı pīşḳademlerin[5430] yād ve duᶜā-yı ḫayr ile rūḥlarını şād itdiler[5431]. Baᶜdehü rüsūm-ı ḳadīme ve āyīn-i bāṭılaları üzre ellerine dünbelek ü dā'ire alup bir faṣl-ı cūş u ḫurūş[5432] idüp[5433] baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫˇāce-i Cihān[5434] girībān-ı tefekkürden baş ḳaldırup ḫoş geldiñüz dervīşler ve ḳadem getürdüñüz dilrīşler[5435]. Ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler[5436] diyücek fi'l-ḥāl ol ṭā'ifenüñ ḍāll u[5437] muḍilli[5438] Ḥayretī Dede nām[5439] bir mülḥid-i ḳıdemī[5440] basṭ-ı maḳāl idüp[5441] didi kī[5442] ey Ḫˇāce biz diyār-ı[5443] ᶜIrāḳdan gelürüz ḳamumuz ᶜIrāḳīlerüz. Bu pīrümüze Baba Miḥnetī-i ᶜIrāḳī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Ḥasretī-i ᶜIrāḳī dirler. Pīrān-ı pīşrev-i şāhrāh-ı ṭarīḳat ve mīrān-ı mesālik-i mülk-i ḥaḳīḳatdurlar[5444] diyüp ḫāmūş olıcaḳ hemāndem[5445] Baba Miḥnetī-i ᶜIrāḳī ser berāverde idüp[5446] cevāba āġāz eyledi[5447].

[5427] Ḥażretine: T.98b, L.75a, Ü5.92b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5428] ṣenā: Ü1.57a, L.75a, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / Ü2, T, Ü3, Ü5'de yok

[5429] idüp: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98b, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / ve Ü5.92b

[5430] ḳademlerin: Ü2.55b, T.98b, L.75a, Ü3.68b, Ü5.92b, H2-1.78b, N.78a / ḳademlerini Ü1.57a, İ2.85a

[5431] itdiler: Ü1.57a, Ü2.55b, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / T, Ü5'de yok

[5432] -ı cūş u ḫurūş: Ü5'de yok

[5433] idüp: Ü1.57a, T.98b, L.75a, Ü5.92b / ḳılup Ü2.55b, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a

[5434] ol dem Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.57a, Ü2.55b, T.98b, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / Ḫˇāce-i Cihān ol dem Ü5.92b

[5435] ve ḳadem getürdüñüz dilrīşler: Ü1.57a, Ü2.55b, L.75a, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.78b, N.78a / ṣafā geldüñüz dilrīşler T.98b / Ü5'de yok

[5436] ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler: Ü5'de bu kısım yok

[5437] u: Ü1'de yok

[5438] muḍilli Ü1.57b, Ü2.55b, L.75b, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.79a, N.78a / muḍilli olan T.98b, Ü5.92b

[5439] nām: Ü1.57b, T.98b, L.75b, Ü5.92b / Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5440] bir mülḥid-i ḳıdemī: Ü1.57b / mülḥid L.75b / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok

[5441] basṭ-ı maḳāl idüp: Ü1.57b / pelīd-dehān açup T.98b, Ü5.92b / dehān açup Ü2.55b, L.75b, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.79a, N.78a

[5442] didi kī: Ü1.57b / ayıtdı Ü2.55b, T.98b, L.75b, Ü3.68b, İ2.85a, Ü5.92b, H2-1.79a, N.78a

[5443] diyār-ı: Ü1.57b, Ü2.55b, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.79a, N.78a / T, L, Ü5'de yok

[5444] ṭarīḳat ve mīrān-ı mesālik-i mülk-i ḥaḳīḳatdurlar: Ü1.57b, Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.68b, İ2.85a, H2-1.79a, N.78a / ṭarīḳatdurlar Ü5.92b

[5445] olıcaḳ hemān-dem: İ2.85a / oldı hemān-dem Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.69a, Ü5.92b, H2-1.79a / oldılar hemān-dem N.78a / olıcaḳ ol dem Ü1.57b

[5446] idüp: Ü1'de yok

[5447] eyledi: Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.69a, Ü5.92b, H2-1.79a, N.78a / itdi Ü1.57b, İ2.85a

Cevāb Dāden-i Pīr-i Ḥaydariyān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān[5448]

Didi kï[5449]: Ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey sālik-i ᶜirfān biz tecerrüd mülkine mālik ve teferrüd silkine sālik ve ḥaḳīḳatde pīr-i[5450] Ḥaydarīler ve bende-i[5451] bārgāh-ı Ḥaydar-i Kerrārīlerüz. Anuñçün boynı demürlü bende ve emr-i ᶜAlī Murtażáya serefgende olup serümüz[5452] üzre olan perçem-i pürḫamdan murād nefs-i ẓālime serümüz[5453] ḫam itmemege[5454] şerḥ-i mā-fi'l-fü'āddur[5455]. Ve bu ḥalḳalardan maḳṣūd nefs-i ẓālimi maḳhūr ve tekebbür ü tecebbüri vücūdumuzdan dūr ḳılup ḫoşḥāl vü müreffehü'l-bāl olmaḳdur. Ve mengūşden ġarażumuz[5456] bu ḳıṭᶜa-i belīġada derc olınan maᶜnā-yı laṭīf ü feḥvā-yı münīfdür[5457].

[196] Naẓm[5458] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Geçürdük ol sebebden gūşa mengūş

Kï degme bir sözi işitmeye gūş

Hem olduḳ cān_ile idüp ḫurūşı

[5448] Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.57b, Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.92b, H2-1.79a, N.78b / Ḫˇāce-i ᶜālīşān İ2.85a
[5449] didi_kï: Ü5'de yok
[5450] pīr-i: Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b / mīr-i Ü1.57b
[5451] bende-i: Ü2.56a, T.98b, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b / çāker-i Ü1.57b
[5452] serümüz: Ü1.57b / başumuz Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b
[5453] serümüz: Ü1.57b / başumuz Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b
[5454] itmemege: Ü1.57b, İ2.85b / itmemege ile Ü3.69a / itmemek ile Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b
[5455] mā-fi'l-fü'āddur Ü1.57b, İ2.85b, N.78b / mā-fi'l-fü'ād itmekdür Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, Ü5.93a, H2-1.79a /
[5456] ġarażumuz: Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b / ġaraż Ü1.57b
[5457] belīġada derc olınan maᶜnā-yı laṭīf ü feḥvā-yı münīfdür: Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b / belīġadur Ü1.57b
[5458] Naẓm: Ü1.57b, İ2.85b, N.78b / Ḳıṭᶜa L.75b, H2-1.79a / Beyt Ü2.56a, T.99a, Ü3.69a, Ü5.93a; Bu iki beyit aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 174]

ᶜAlīnüñ bende-i ḥalḳa begūşı

[Neşr] Ve daḫi miyāna[5459] āhenī kemer beste ve zencīrleri pāyumuza deste itmekden[5460] murād rāh-ı bāṭıla gitmege māniᶜ ve rāyāt-ı āyīn-i Ḥaydarīleri rāfiᶜ olup nefsini zencīr-i tecerrüd ile zebūn u[5461] zār ve murādātın virmemek_ile dilfigār iderüz.

[197] Beyt[5462] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Çeküp zencīr-i zūr ile biz ānı

Ebed ḥabs itdük ol şīr-i jiyānı

[Neşr] Ve nefsi maḳhūr itmekle mesrūr-ı müşteheyāt-ı nefsāniyyeyi dilden dūr ḳılduḳ[5463].

[198] Beyt[5464] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Bizüz el-ḥaḳ bedende[5465] rūḥperver

Degil miyüz bu mülk-i tende server

[5459] miyāna: Ü1'de yok
[5460] itmekden: Ü1.57b / itmeden Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b
[5461] u: Ü1'de yok
[5462] Beyt: Ü1.58a, Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, Ü5.93a, H2-1.79a, N.78b / Naẓm İ2.85b; Bu beyit aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 174]
[5463] mesrūr-ı müştehiyāt-ı nefsāniyyeyi dilden dūr ḳılduḳ: Ü2.56a, T.99a, L.75b, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93a, H2-1.79a , N.78b/ rūḥ-perver ve meydān-ı ᶜaşḳ u muḥabbetde dilāverlerüz Ü1.58a
[5464] Beyt: Ü1.58a, Ü2.56a, T.99a, L.76a, Ü3.69a, İ2.85b, H2-1.79b, N.78b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit ikinci mısrada ufak bir değişiklik yapılarak (cihân-ı cânda/bu mülk-i tende) Vâhidî'den alınmıştır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 175]
[5465] bedende: Ü1.58a, Ü2.56a, İ2.85b, H2-1.79b, N.78b / bunda T.99a, L.76a, Ü3.69a

[Neṯr] Ve daḫi mir'āt-ı rūdan ġubār-ı ḥaṭṭı tırāş ve derūnda olan mā-fi'ż-żamīri ᶜāleme fāş ḳılaruz. Zīrā rūy-ı insān mihr-i ᶜalemtābdan bir maᶜnīde[5466] enver u[5467] tābān olup āyīne-i ruḫsār-ı dil mir'āt-ı gītīnümā ve ḥaḳīḳati İskender-i kişverküşādür[5468].

[199] Beyt[5469] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜilün feᶜūlün]

Yüzüñ āyīne-i gītīnümādur

Özüñ İskender-i kişverküşādür

[Neṯr] Revā mıdur ey Ḫˇāce jeng-i ġubār-ı ḫaṭ ile āyīne-i ruḫsār pās ve rūyuñ liḥye ile siyāh idüp hücūm-ı ᶜavām-ı nās[5470]

[200] Beyt[5471]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Tırāş it ḫaṭṭı yüzden ebri māha gel ḥicāb itme

Münevver ḳılmadan rūyuñ cihāndan iḥticāb[5472] itme

[5466] bir maᶜnīde: Ü1'de yok
[5467] u: Ü1'de yok
[5468] kişver-güşādur: Ü2.56a, T.99a, L.76a, Ü3.69a, İ2.85b, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79a / kişver-güşā Ü1.58a
[5469] Beyt: Ü1.58a, Ü2.56a, İ2.85b, H2-1.79b, N.79a / T, L, Ü3, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit eynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 175]
[5470] revā mıdur ey Ḫˇāce …. hücūm-ı ᶜavām-ı nās: Ü1'de bu kısım yok
[5471] Beyt: Ü2.56a, T.99b, L.76a, Ü3.69b, İ2.85b, H2-1.79b, N.79a / Ü1, Ü5'de buşiir kısmı yok
[5472] iḥticāb: Ü2.56a, T.99b, L.76a, Ü3.69b, H2-1.79b / ictināb İ2.85b, N.79a

[Neṯr] Zīrā[5473] cenānda daḫi ᶜiẕāra[5474] ḫaṭ ᶜārıżа[5475] olmaz ve māh-ı[5476] ruḫsār ebr-i siyāh-ı ḫaṭ içre ṭulunmaz.

[201] Beyt[5477] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Girilmez cennete ḫaṭṭ ile taḥḳīḳ
Dil ü cān birle ḳıl bu sözi taṣdīḳ

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce miyānumuza jengi[5478] aṣmaḳdan[5479] murād oldur kï üştür-i sermestler ṭarīḳ-i ḥacc-ı şerīfe jengler[5480] ile nice ᶜazm idüp biribirinden[5481] müfāreḳat itmezler ise biz daḫi jeng[5482] ile birbirümüzden dūr olmayup ḥacc-ı maᶜnevīye sālik ve dil ḫānesinden feṭḥ-i bāb olup vücūdumuz şehrine mālik[5483] oluruz.

[202] Beyt[5484] [Hilālī-i Çağatāyī]
[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

حاجی بره[5485] کعبه ومن طالب دیدار Ḥācī bereh-i Kaᶜbe vu men ṭālib-i dīdār

---

[5473] zīrā: Ü2.56a, T.99b, L.76a, Ü3.69b, İ2.85b, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79a / ve Ü1.58a
[5474] ᶜiẕāra: Ü1.58a, Ü2.56a, L.76a, İ2.86a, H2-1.79b, N.79a / ᶜiẕār T.99b, Ü5.93b / Ü3'de yok
[5475] ᶜārıżа: Ü1.58a, İ2.86a, N.79a / ᶜārıż Ü2.56a, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b, H2-1.79b
[5476] māh-ı: Ü2.56a, T.99b, L.76a, Ü3.69b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79a / meh-i Ü1.58a
[5477] Beyt: Ü1.58a, Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, İ2.86a, H2-1.79b, N.79a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit birinci mısraı değiştirilerek Vâhidî'den alınmıştır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 176]]
[5478] jengi: Ü1.58a, İ2.86a, H2-1.79b, N.79a / jāngı Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b
[5479] aṣmaḳdan: Ü1.58a, İ2.86a, H2-1.79b, N.79a / aṣmadan Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b
[5480] jengler: Ü1.58a, İ2.86a, H2-1.79b, N.79a / jāngler Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b
[5481] biri birinden: İ2.86a / birbirinden Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79a / birbirin Ü1.58a
[5482] jeng: Ü1.58a, İ2.86a / jengler H2-1.79b, N.79a / jāngler Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, Ü5.93b
[5483] ve dil ḫānesinden …. vücūdumuz şehrine mālik: Ü1.58a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[5484] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Beyit Hilâlî-i Çağatâyî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Hilālī-i Çaġatāyī,* Ġazelhā: 370/ 4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/193B (18.06.2020)]
[5485] بره – be-reh-i Ü1.58a, Ü2.56b, T.99b, L.76a, H2-1.79b, N.79a / به ره – be-reh-i Ü3.69b / بزه - ? İ2.86a

اوخانه همی جوید ومن صاحب خانه Ū ḫāne hemī cūyed u men ṣāḥib-i ḫāne[5486]

[Neṯr] Ve bize bu ᶜazm eyledügümüz rāh-ı Kaᶜbe-i ḥaḳīḳīye[5487] rehber Ḥaydar-i Kerrār ve ṣafşiken-i rūz-ı veġā ᶜAliyy-i ṣāḥib-ẕü'l-fiḳārdur[5488].

[203] Naẓm[5489]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Ṭarīḳ-i ḥaḳda ḳılduḳ cüst u cūyı

Çıḳarduḳ āsumāna hāy u hūyı

Ḥaḳīḳat menziline[5490] vāṣıl olduḳ

Hüviyyet ᶜālemine nā'il olduḳ

[Neṯr] Ve bize Sāḳī-i Kevṯer Ḥasan-ı müctebá ve Ḥüseyn-i şehīd-i Kerbelādur. Anuñçün biz de ᶜaşḳ ile[5491] mest ü ḥayrān ve dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn u sergerdān olup ᶜālemi muttaṣıl geşt ü güẕār ve her şeb bir kūşede ḳarār ṭutaruz.

[5486] "*Hacı, Ka'be yolunda, ben ise didara (sevgiliye) talibim; O (hacı), hâneyi arıyor, ben ise hanenin sahibini arıyorum*. "

[5487] ḥaḳīḳīye: Ü1.58a, Ü2.56b, İ2.86a, N.79b / ḥaḳīḳiyye T.99b, H2-1.79b / ḥaḳīḳate L.76a, Ü5.93b

[5488] ṣāḥib-i ẕü'l-fiḳārdur: Ü1.58a, Ü2.56b, T.99b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79b / ṣāḥibü'l-fiḳārdur L.76a

[5489] Naẓm: İ2.86a, H2-1.79b, N.79b / Meŝnevī Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5490] menziline: İ2.86a, N.79b / ᶜālemine Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, H2-1.79b

[5491] biz de ᶜaşḳ ile: Ü1.58a / biz ᶜaşḳ ile L.76a / ᶜaşḳ ile biz Ü2.56b, T.99b, L.76a, Ü3.69b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.79b, N.79b

[204] Şiʿr[5492] [Āli Mufriḥ (?)]

نزلنا ههنا ثمّ ارتحلنا	Nezelnā hâhunā ṣumme’rteḥalnā
كذاالدّنيا نزول و ارتحال	Keẕe’d-dunyā nuzūlun ve’rtiḥālu[5493]
اردنا ان نقيم[5494] بها ولكن	Erednā en nuḳīm bihā ve lâkin
بقاء المرء فى الدّنيا[5495] محال	Beḳāu’l-mer'i fi’d-dunyā muḥālu[5496]

[205] Naẓm[5497]

كرعمر تو عمرنوح و لقمان باشد	Ger ʿomr-i tu ʿomr-i Nūḥ u Loḳmān bāşed
آخر بروى چنانچه فرمان باشد	Āḫir berevī çunānçï fermān bāşed[5498]
دربودن دنيا وبيرون رفتن ازو	Derbūden-i dunyā vu birūn reften ez’ū
يكروزوهزار سال يكسان باشد	Yek rūz u hezār sāl yeksān bāşed[5499]

[5492] Şiʿr: Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b / Naẓm Ü1.58a, İ2.86a, N.79b / Ḳıṭʿa H2-1.80a / Ü5’de bu şiir kısmı yok; Bu beyitlerden birncisinin Âl Mufriḥ (آل مفرح) “Muşāʿir” adlı bir kasidesine ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. https://www.slaati.com/2016/12/01/p657517.html (21.06.2020)]

[5493] “*Biz burada konakladık ve (buradan) göçtük. Dünya (kendisinde) konaklanılan ve (kendisinden) göçülen bir yerdir.*”

[5494] نقيم - neḳīmu: Ü1.58a, Ü2.56b, T.100a, L.76b, H2-1.80a, N.79b / نقم - neḳimu? Ü3.69b / يفتح - yeftiḥu İ2.86a

[5495] الدّنيا – e’d-dünyā: Ü1.58a, Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, H2-1.80a / هذا - hâẕā İ2.86a, N.79b

[5496] “*Biz burada kalmayı murad ettik, fakat insanın dünyada kalması muhâldir*.”

[5497] Naẓm: Ü1.58a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5498] “*Senin ömrün Nuh’un ve Lokman’ın ömrü (kadar) de olsaydı / Sonunda (İlâhî) fermanın gereği yine giderdin.”*

[5499] *“Dünyada kalmak da oradan gitmek de / Bir gün ve bin yıl gibidir*.”

[Neşr] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce bize[5500] niyāz-ı pīşe ve fikr-i ḥaḳ endīşe besdür. Zīrā bize lāzım olan ᶜibādāt u ṭāᶜat fikr-i Ḫudā ve müzaḫrefāt-ı dünyādan ibā ḳılup[5501] ṣalât u rūzeden baᶜīd birer merd-i vaḥīdüz[5502].]][5503]

[206] Beyt[5504] [Vāḥidī]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Egerçï yirde[5505] ḳılmaduḳ namāzı

Çıḳarduḳ göklere ammā niyāzı

[Neşr] Zīrā[5506] fuḳarāya niyāzkār olmaġla raḥmet-i Ḥaḳdan ümmīdvār-ı " سبقت رحمتی علی غضبی"-"*Sebeḳat raḥmetī ᶜalá ġaḍabī*"[5507] feḥvāsıyla ḥareket ve bermaᶜnā-yı " انا عند ظنّ عبدی بی"-"*Ene ᶜinde ẓanni ᶜabdī bī*"[5509] ile ümmīdvār-ı raḥmet oluruz.

[207] Naẓm[5510]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

خود تودانی مژدۀ لاتقنطوا Ḫod tu dānī mujde-i "*Lā-taḳneṭū*"

[5500] ey Ḫˇāce bize: Ü1.58b, Ü2.56b, İ2.86a, H2-1.80a, N.79b / bize ey Ḫˇāce T.100a, L.76b, Ü3.69b

[5501] ḳılup: Ü1.58b / ḳılmaḳdur Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.80a, N.79b

[5502] ṣalât u rūzeden baᶜīd birer merd-i vaḥīdüz: Ü1.58b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5503] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce …. dünyādan ibā ḳılmaḳdur]]: Ü5'de bu kısım yok

[5504] Bu beyit birinci mısradaki bir iki kelimenin tehir-takdim değişikliği dışında aynen Vâhidî'nin Haydarîler bölümündeki bir mesnevisinden alıntıdır. [bk. Vâhidî, *a.g.e.*, Meŝnevī Der Ḫülāṣa-i Süḫan ez-Zebān-ı Ḥaydariyān-ı Kühen, 55. Beyit, s. 177]

[5505] yirde: Ü1.58b, Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, İ2.86a, H2-1.80a, N.79b / bizde Ü5.93b

[5506] zīrā: Ü1'de yok

[5507] "*Benim rahmetim gazabımı geçti*"

[5508] بی – bī: Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.80a / Ü1, İ2, N'de yok

[5509] "*Ben, kulumun zannı üzereyim*"

[5510] Naẓm: Ü1.58b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

من چرا ترسم زعصیان و عتو — Men çïrā tersem zi ᶜiṣyān u ᶜutuvv[5511]

چون تو هزار شکسته راسازی درست — Çun tu her işkesterā sāzī durust

پس خطاها برامیدعفوتست — Pes ḫaṭāhā ber umīd-i ᶜafv-i tust[5512]

[Neşr] Egerçi[5513] ᶜabd beyne'l-ḫavf ve'r-recā gerek diyü ey Ḫˇāce ḫāṭır-ı fātiriñe[5514] ḫalecān ve ṭabᶜ-ı mevzūnuña bu maᶜnā cilveger ü nümāyān olursa bu ḳavl ḳavl-i ṣaḥīḥ ve āyīn-i melīḥdür. Lâkin bu bāb ṭarīḳ-i edebdür ammā luṭf-ı Ḥaḳ ḥażretlerine iᶜtimād olınması ġāyet_ile[5515] ensebdür.

[208] Şiᶜr[5516]

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün

Mütefāᶜilün Müstefᶜilün Mütefāᶜilün]

غضب الكريم وان تأجّج ناره — Ġaḍabu'l-kerīmi ve in te'eccece nāruhu

كدخان مسك ليس فيه سواد — Ke-duḫāni miskin leyse fīhi sevādu[5517]

[5511] "*Allahın rahmetinden ümdinizi kesmeyin" müjdesinii bilirsin; Ben neden isyandan veya serkeşlikten korkayım ki?*"

[5512] "*Sen binlerce kırığı tamir edersin; O zaman hatalar (günahlar) da senin affını ümit eder*."

[5513] egerçi: Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.80a / eger Ü1.58b, İ2.86a, N.79b

[5514] fātir: Ü1.58b, İ2.86a, N.80a / ᶜāṭır Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, İ2.86a, Ü5.93b, H2-1.80a

[5515] ile: Ü1.58b, Ü2.56b, L.76b, Ü3.69b, İ2.86a, H2-1.80a, N.80a / T, Ü5'de yok

[5516] Şiᶜr: Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b / Beyt Ü1.58b, H2-1.80a, N.80a / Naẓm İ2.86b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5517] "*Kerim (cömert, şerefli) olanın öfkesi alevlenen ateş olsa da, siyahlığı olmayan misk dumanı gibidir*."

[209] Beyt[5518] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

ازنامهٔ سیاه چه ترسم که روز حشر — Eznāme-i siyāh çï tersem kï rūz-i ḥaşr

بافیض لطف او صدازین نامه طی کنم — Bāfeyż-i luṭf-ı ū ṣad ezīn nāme ṭay kunem[5519]

[210] Şiᶜr[5520]

[Bāḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün

Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün]

یا من بلطف جماله خلق الوری[5521] — Yā men bi-luṭfi cemālihi ḫaleka'l-verá

حاشاك[5522] ان ترضی بنار تحرق — Ḥāşāke en terḍá bi-nārin taḥriḳu[5523]

انت الرّحیم بکلّ ما اوجدته — Ente'r-Raḥīmu bi-kulli mā evcedtehu

ولاجل رحمتك العمیمة تخلق — Ve li-ecli raḥmetike'l-ᶜamīmeti taḫluḳu[5524]

[5518] Beyt: Ü1.58b, Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b, H2-1.80a, N.80a / Naẓm İ2.86b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 351/5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07Y9 (18.06.2020)]

[5519] "*Mahşer günü kötü amel defterinden korkmam ben; Onun lütfuyla böyle yüz defteri dürerim ben*." [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, G. 351/5, s. 814]

[5520] Şiᶜr: Ü2.56b, T.100a, L.76b, Ü3.69b / Naẓm Ü1.58b, İ2.86b, N.80a / Ḳıtᶜa H2-1.80a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler Dâvûd-ı Kayserî'nin Şerḥu Maṭlaᶜu Ḫuṣūṣu'l-Kelim fī Maᶜānī Fuṣūṣu'l-Ḥikem adlı eserinde yer almakta olup kuvvetle muhtemel kendisine veya İbn-i Arabî'ye aittir [Bk. ed-Duktūr ᶜĀṣim İbrāhīm el-Keyyāli, *Maṭlaᶜu Ḫuṣūṣu'l-Kelim fī Maᶜānī Fuṣūṣu'l-Ḥikem,el-Metīn li'ş-Şeyḫi'l-Ekber Muḥyiddīn İbni ᶜArab el-Ḥātimī ve'ş-Şerḥu li'l-Dāvûd b. Maḥmūd el-Ḳayserī,* Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, s. 357-358 https://books.google.com.tr/books?id=YfFHDwAAQBAJ&pg (21.06.2020)]

[5521] الوری – el-verá: Ü1.58b, Ü2.56b, İ2.86b, H2-1.80a, N.80a / الورا – el-verā T.100a, L.76b, Ü3.69b

[5522] حاشاك - ḥāşāke: Ü2.56b, T.100a, L.76b, İ2.86b, H2-1.80a, N.80a / خاشاك - ḫāşāke Ü3.70a / حاشاکه - ḥāşāke Ü1.58b

[5523] *"Ey cemalinin lutfuyla kâinatı yaratan! Sen ateşle yakmaya rıza göstermekten uzaksın."*

[5524] *"Sen yarattığın her şeye merhamet edensin; Geniş rahmetin sebebiyle de yaratırsın."*

ان كنت منتقما فانت مؤدّب İn kunte munteḳimen fe-ente mu’eddibun

و معذّبا ان كنت انت المشفق Ve muᶜaẕẕiben in kunte ente’l-muşfiḳu[5525]

فاجعل عذابك للعباد عذوبة Fe’cᶜal ᶜaẕābeke li’l-ᶜibādi ᶜuẕūbeten

وارحم برحمتك الّتى قد تسبق Ve’rḥam bi-raḥmetike’l-letī ḳad tesbiḳu[5526]

[Neşr] Ve bize bezmgāh-ı cānfezā ġulġul-i ṣurāḫī[5527] ile bāde-i ḥamrādur[5528]. Zīrā ol ḥallāl-ı müşkilāt-ı[5529] ġavāmıż[5530] [[Cenāb-ı Ḥażret-i[5531] **ᶜÖmer İbnü’l-Fāriż**[5532] buyururlar]][5533]:

[211] Şiᶜr[5534]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وفى سكرة منها ولو عمر ساعة Ve fī sekretin minhā ve lev ᶜumru sāᶜatin

ترى الدّهر عبدا طايعا ولك الحكم Tere’d-dehre ᶜabden ṭāyiᶜan ve leke’l-ḥukmu

فلا عيش فى الدّنيا لمن عاش صاحيا[5535] Fe-lā ᶜayşe fī’d-dunyā li-men ᶜāşe ṣāḥiyen

---

[5525] *“İntikam alırsan, sen terbiye edensin; Azap edersen sen şefkat eden, acıyansın.”*

[5526] *“Azabını kullarına güzelliğe (tatlı bir şeye) çevir; Ve (onlara) gazabını geçen rahmetinle muamele et.”*

[5527] ṣurāḫī: Ü2.57a, T.100b, İ2.86b, N.80a / ṣurāḫī Ü1.58b, L.76b, Ü3.70a, Ü5.94a, H2-1.80a

[5528] ḥamrādur: Ü1.58b, Ü2.57a, T.100b, L.76b, İ2.86b, Ü5.94a, H2-1.80a, N.80a / ḫamrādur Ü3.70a

[5529] müşkilāt-ı: Ü1.58b / Diğer nüshalarda yok

[5530] ġavāmıż: Ü1.58b, Ü2.57a, T.100b, L.76b, Ü3.70a, İ2.86b, H2-1.80a, N.80a / ġavāmızdur Ü5.94a

[5531] Ḥażret-i: Ü1.58b, Ü2.57a, Ü3.70a, İ2.86b, H2-1.80a, N.80a / T.100b, L.76b

[5532] ibnü’l-Fārıż: Ü1.58b, T.100b, L.76b, İ2.86b / bin el-Fārıż Ü2.57a, Ü3.70a, H2-1.80b, N.80a

[5533] [[Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜAmr ibnü’l-Fāriż buyururlar]]: Ü5’de bu kısım yok

[5534] Şiᶜr: Ü2.57a, T.100b, L.76b, Ü3.70a / Naẓm Ü1.58b, İ2.86b, N.80a / Ḳıṭᶜa H2-1.80b / Ü5’de bu şiir kısmı yok; [Bk. ed-Dīvānu İbnu’l-Fāriḍ, s. 9 http://alhakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)]

[5535] صاحيا - ṣāhiyen: Ü1.58b, Ü2.57a, İ2.86b, N.80a / صاحبا - ṣāḥiben T.100b, L.77a, Ü3.70b, H2-1.80b

ومن لم یمت سکرا بها فاته الحزم Ve men lem-yemut sekren bihā fātehu'l-ḥazmu[5536]

[212] Beyt[5537] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

ازآستان پیر مغان سرچرا کشیم Ezāsitān-ı pīr-i muġān ser çïrā keşīm

دولت درین سراوکشایش درین دراست Devlet derīn serā vu kuşāyiş derīn derest[5538]

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce[5539] biz dīdār-ı mehveşāna[5540] mā'il [[ve rūy-ı ḫūbāndan[5541] sırr-ı sebᶜa'l-meşānīye nā'il]][5542] olup cān u dilden rūy-ı ḫūbāna nigerān ve vech-i ḥasenlerden bize nice sırr-ı ḫafī ᶜayān olup maṣnūᶜdan ṣāniᶜe delīl ve mażmūn-ı " خلق الله آدم علی صورته"-"*Ḫaleḳa'llâhu ādeme ᶜalá ṣūretihi*" feḥvāsına sebīl olmaġla dīde-i ḥaḳīḳat ile naẓar idüp ḥayrān ve mü'eşşirinden eşerde nūr-ı cemāl-i muṭlaḳı[5543] seyrān iderüz.

[213] Beyt[5544]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

[5536] "*Hüküm sende olduğu hâlde zamanı itaatkâr bir kul olarak görürsün; Dünyada uyanık (ayık) olarak yaşayana hayat yoktur; Her kim sarhoş ölmezse, ölüm onu elinden kaçırmıştır.*"

[5537] Beyt: Ü1.59a, Ü2.57a, T.100b, L.76b, Ü3.70a, İ2.86b, H2-1.80b, N.80a / Naẓm İ2.86b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 39/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07PL (18.06.2020)]

[5538] "*Meyhanenin eşiğinden neden uzak duralım? İşler o kapıda açılır, orada devlet var*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, G. 39/4, s. 128]

[5539] ey Ḫāce: Ü5'de yok

[5540] meh-veşāna: Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, Ü5.94a / meh-veşlere Ü1.59a, İ2.86b, H2-1.80b, N.80a

[5541] rūy-ı ḫūbāndan: Ü1.59a / rūylarından Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, İ2.86b, Ü5.94a, H2-1.80b,N.80a

[5542] [[ve rūy-ı ḫūbāndan sırr-ı sebᶜa'l-meşānīye nā'il]]: L'de bu kısım yok

[5543] mutlaḳı: Ü1.59a, İ2.86b / mutlaḳ Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, Ü5.94a, H2-1.80b, N.80b

[5544] Beyt: Ü1.59a, Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, H2-1.80b, N.80b / Naẓm İ2.86b / Ü5'te bu şiir kısmı yok

ای کرده تجلّی رخت ازچهرهٔ هر خوب — Ey kerde tecellī ruḫet ez çehre-i her ḫūb

ای حسن جمال همه خوبان بتو منسوب — Ey ḥusn-i cemāl-i heme ḫūbān betu mensūb[5545]

[214] Şiᶜr[5546] [Şeybānī]

[Baḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

كلّ الجمال غدا لوجهك مجملا[5547] — Kullu'l-cemāli ġadā li-vechike mucmelen

لكنّه فى العالمين مفصّلا — Lâkinnehu fi'l-ᶜālemīne mufaṣṣalen[5548]

[[Nitekim ol çeşmiçerāġ-ı[5549] Gülşenī Ḥażret-i[5550] **Dede Ömer Rūşenī** buyururlar]][5551]:

[215] Ġazel[5552]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilun]

Ḥüsnüñüñ[5553] ᶜaksin ruḫ-ı dilberde peydā eyledüñ

[5545] "*Ey her güzelin yanağında ve çehresinde (yüzünde) tecelli eden; Ey bütün güzellerin güzelliğinin kendisine mensub olduğu (Allah).*"

[5546] Şiᶜr: Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a / Beyt Ü1.59a, N.80b / ᶜArabī İ2.86b / H2-1'de bu şiir başlıksız verilmiş / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beytin Şeybânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir [bk. Muḥammed ᶜAlī et-Tahānevī, Keşşāfu'l-Iṣṭılāḥātu'l-ᶜFunūn ve'l-ᶜUlūm, el-Cuz'u'ŝ-ŝānī, Mektebetu Lubnān/ Al-Tahanawi, Volume 2, Al-Kashāf An Enciclopedia Of Artistic And Scientific Terminology, Librarie du Liban Publisher, s. 1473 https://books.google.com.tr/books?id=LMdKCwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

[5547] مجملا – mucmelen: Ü1.59a, Ü2.57a, H2-1.80b, N.80b / مجمّلا - mucemmelen? İ2.86b / مجلّا – mücellā? T.100b, L.77a, Ü3.70a

[5548] "*Bütün güzellik, bütün olarak senin yüzüne verildi; Fakat o, alemlerde ayrı ayrıdır.*"

[5549] çeşmçerāġ-ı: Ü1.59a / pīr-i Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, İ2.86b, H2-1.80b, N.80b

[5550] Ḥażret-i: Ü1.59a / Diğer nüshalarda yok

[5551] [[Nitekim ol … Ömer Rūşenī buyururlar]]: Ü5'de bu kısım yok

[5552] Ġazel: Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, İ2.87a / Naẓm Ü1.59a, N.80b / Ḳıṭᶜa H2-1.80b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5553] ḥüsnüñüñ: Ü1.59a, Ü2.57a, T.100b, L.77a, Ü3.70a, H2-1.80b / ḥüsn-i gülüñ İ2.87a

Çeşm-i ᶜāşıḳdan o mirātı temāşā eyledüñ

Bir avuc ḫāke bıraḳduñ cām-ı ᶜaşḳuñ cürᶜasın

ᶜĀḳil ü dānāları mecnūn u şeydā eyledüñ

Āb u[5554] gilde[5555] gösterüp envār-ı ḥüsnüñden nişān

Anuñ ile dīde-i ᶜaḳlı mücellā eyledüñ

Gerçï sen maᶜşūḳsın ᶜāşıḳ libāsın örtinüp

Cilve-i ḥüsnüñ girü kendüñ temāşā eyledüñ

[216] Şiᶜr[5556] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

فكلّ مليح حسنه من جماله[5557]	Fe-kullu melīḥin ḥusnuhu min cemālihi
معار[5558] له بل حسن كلّ مليحة	Muᶜārun lehu bel ḥusnu kullu melīḥati[5559]

[217] Beyt[5560]

[5554] u: İ2'de yok

[5555] kilde: Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70a, İ2.86b / kilden Ü1.59a, İ2.87a

[5556] Şiᶜr: Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b / Şiᶜr-i ᶜArabī Ü2.57a / Beyt-i ᶜArabī H2-1.80b / Beyt N.80b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ, s. 86 http://alhakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf Erişim tarihi: 21.06.2020]

[5557] جماله – cemālihi: Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b, H2-1.80b, N.80b / جمالها – cemālihā Ü1.59a

[5558] معار – muᶜārun: Ü1.59a, Ü2.57a, T.101a, L.77a, H2-1.80b, N.80b / معارا – muᶜāren Ü3.70b

[5559] "*Güzel olan her şeyin güzelliği O'nun güzelliğindendir. Güzel olan her şey güzelliğini ondan ödünç almıştır*."

[5560] Beyt: Ü1.59a, Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b, H2-1.80b, N.80b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

باطنت معشوق و ظاهر عاشق است — Bāṭinet maᶜşūḳ u ẓāhir ᶜāşiḳest

نزد عشّاق این سخنها صادق است — Nezd-i ᶜuşşāḳ īn suḫanhā ṣādıḳest[5561]

[Neşr] [[Muḥaṣṣal-ı kelām ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey nūr-ı dīde-i ᶜirfān bizüm bu ḳīl u ḳālumuz ḥaḳīḳate muṭābık ve "فِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ" – *"Fī-enfusikum efelā tubṣirūn"*[5562] mażmūnı üzre şerᶜ-i şerīfe muvāfıḳdur.]][5563]

[218] Şiᶜr[5564]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

اذا كان ذافهم[5565] يشاهد ماقلنا — İẕā kāne ẕā-fehmin yuşāhidu mā-ḳulnā

و ان لم يكن فهم فيأخذه عنّا — Ve in-lem yekun fehmun fe-ye'ḫuẕuhu ᶜannā[5566]

[219] Naẓm[5567]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün]

[5561] "*Senin bâtının maşuk, zâhirin ise âşıktır; Âşıklar nezdinde doğru olan söz budur*."

[5562] "*Ve kendi nefislerinizde (birçok alametler vardır). Hâlâ görmüyor musunuz?*" (Zâriyât: 21)

[5563] Muḥaṣṣıl-ı kelām ey Ḫˇāce-i Cihān …. mażmūnı üzre şerᶜ-i şerīfe muvāfıḳdur: Ü1.59a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5564] Şiᶜr: Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b (Ü1 ve L'de bu şiir aşağıda yer alan "Kıtᶜa"yla yer değişmiştir. Yani L'de ilk önce aşağıdaki "Kıtᶜa"ya yer verilmiş, arkasından bu şiir gelmektedir) / Beyt H2-1.80b, Ü1.59a, N.80b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5565] ذافهم - ẕā-fehmin: Ü1.59a, H2-1.80b, N.80b / ذافهيم - ẕā-fehīmun Ü2.57a / دافهم – dāfihim Ü3.70b / وافهم – vā-fehmun T.101a, L.77a

[5566] "*O, anlayış sahibi olsaydı, bizim söylediklerimizi (yakinen) görürdü (anlardı); Anlayış sahibi olmazsa, onları bizden (sadece) alırdı (işitirdi fakat anlamazdı).*"

[5567] Naẓm: Ü1.59a / Ḳıtᶜa Ü2.57a, T.101a, Ü3.70b, H2-1.81a, N.81a / Şiᶜr L.77a (Ü1 ve L'de bu Kıtᶜa, yukarıdaki "Şiᶜr"le yer değişmiş durumda) / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

عین بحری و بحر میجویی — ᶜAyn-i baḥrī vu baḥr mīcūyī

تو چنین تشنه غرقهٔ آبی — Tu çunīn teşne ġarḳa-i ābī[5568]

عارف ازذوق ما سخن کوید — ᶜĀrif ezẕevḳ-i mā suḫan gūyed

سعی کن تابذوق دریابی[5569] — Saᶜy kun tā beẕevḳ deryābī[5570]

[Neşr] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce biz maḳām-ı tevekküle vāṣıl ve rūzemüz[5571] içün āzürdedil[5572] ü münfaᶜil olmayup "وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ"-"*Ve men yetevekkel ᶜale'llâhi fe-huve ḥasbuhu*"[5573] feḥvāsıyla tevessül-i Cenāb-ı Ġaffār <ve maᶜnā-yı laṭīf –i "حسبی الله ونعم الوکیل" – "*Ḥasbiye'llâhu ve niᶜme'l-vekīl*"[5574] ile tevekkül-i Rezzāḳ-ı Kirdgār>[5575] ve ferāġat-ı kesb ü kār idüp leyl ü nehār ᶜālemi geşt ü güẕār ḳıluruz[5576].]][5577] Muḥaṣṣal-ı kelām[5578] ey Ḫˇāce-i ṣāḥibiḥtirām[5579] saña āyīn-i Ḥaydarīlikden[5580] bu ḳadar ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı lâkin biñde biri ᶜayān u

---

[5568] "*Sen denizin kaynağısınve denizi arıyorsun; Susuz gibi suya gark olmayı (suda boğulmayı) arzu ediyorsun*"

[5569] دریابی – deryābī: Ü1.59a, H2-1.81a / دریایی – deryāyī Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b

[5570] "Arif suyun zevkinden söz eder; Çalış ki zevki bulasın."

[5571] rūzemüz: Ü2.57a, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / روزمرّه مز ? T.101a, L.77a, Ü5.94a

[5572] āzürde-dil – ازرده دل: Ü2.57a, T.101a, L.77a, Ü3.70b, İ2.87a, Ü5.94a, H2-1.81a, N.81a / ازردل - ? Ü3.70b

[5573] *"Onu beklemediği yerden rızıklandırır.* ***Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter****. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur.*" (Talâk: 3)

[5574] "*Allah bana yeter, O ne güzel vekildir*."

[5575] <ve maᶜnā-yı laṭīf "حسبی الله ونعم الوکیل …. ile tevekkül-i Rezzāḳ-ı Kird-gār>: Ü2.57a, L.77a, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / ile tevekkül-i Rezzāḳ-ı Kird-gār ve maᶜnā-yı laṭīf "حسبی الله ونعم الوکیل - ḥasbiye'llâhu ve niᶜme'l-vekīl" T.101a, Ü5.94a

[5576] ḳıluruz: Ü2.57a, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / eylerüz T.101a, L.77a, Ü5.94a

[5577] [[Neŝr Ve daḫi ey Ḫˇāce biz …. leyl ü nehār ᶜālemi geşt ü güẕār ḳıluruz]]: Ü1'de bu kısım yok

[5578] -ı kelām: L'de yok

[5579] -i ṣāḥib-iḥtirām: Ü1.59a / -i ṣāḥib-iḥtişām Ü2.57b, T.101a, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / L, Ü5'de yok

[5580] Ḥaydarīlikden: Ü1.59a, Ü2.57b, L.77b, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / Ḥaydariyān Ü5.94a (Ü5'de söz konusu ifade metin içinde ilk önce "Ĥaydarīlikden" şeklinde yazılmış olup sonradan kırmızı mürekkeple "Ḥaydariyān" olarak değiştirlmiş) / Ḳalenderīlikden T.101a

beyān[5581] olınmadı diyü Baba Miḥnetī-i ᶜIrāḳī ṭayy-ı ṭūmār-ı kelām ve bu ḳadar lāf u güẕaf ile iḫtitām-ı merām eyledi.

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i Ḥaydariyān

Çün[5582] ol muᶜtekif-i [[cenāb-ı Ḥażret-i dā'im ve ḥüccet-i velāyet Ḫˇāce-i Cihān " وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ" – "*Ve lā-yeḫāfūne levmete lā'im*"[5583] ol āsumān-ı maᶜrifetde şems-i dıraḫşān aᶜnī]][5584] cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān Baba Miḥnetī-i ᶜIrāḳīden ẕikr olınduġı üzre lāf u güẕāf ve cevāb-ı dürūġ-ı[5585] bīinṣāf[5586] istimāᶜ idicek[5587] ol dem dehān-ı melāḥat[5588] açup zebān-ı feṣāḥat_ile[5589] didi_kï ey pīr-i bīḫaber ve ey esīr-i nefs-i ḥīleger ve ey giriftār-ı dām-ı İblīs ve ey sāᶜī-i deᶜāvī-i[5590] telbīs[5591] mālik-i mülk-i tecerrüd ve sālik-i silk-i[5592] teferrüd geçinüp dergāh-ı Ḥaydar-ı Kerrāra ġulām-ı ḥalḳa[5593] begūş ve bende-i ḫırḳapūş ve cān u dilden teslīm ve kendüñüz[5594] sālik-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm ẓann idüp nice safsaṭa ile ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl idersiz. Ammā mülk-i tecerrüde mālikiyyet ve silk-i[5595] teferrüde sālikiyyet oldur kï māsiva'llâhdan[5596] ḳaṭᶜ-

---

[5581] u beyān: Ü1.59b, İ2.87a, N.81a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[5582] çün: Ü1.59b, Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / çünkï Ü5.94b

[5583] "*Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda)* ***hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar****. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir*." (Mâide: 54)

[5584] [[cenāb-ı Ḥażret-i dā'im ve ḥüccet-i velāyet …. şems-i dıraḫşān aᶜnī]]: Ü5'de bu kısım yok

[5585] dürūġ-ı: Ü1.59b / Diğer nüshalarda yok

[5586] bī-inṣāf: Ü1.59b, Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.70b, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / bī-inṣāfı Ü5.94b

[5587] istimāᶜ idicek: Ü1.59b, İ2.87a / işidicek Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.70b, Ü5.94b, H2-1.81a / idicek N.81a

[5588] -ı melāḥat: Ü5'de yok

[5589] zebān-ı feṣāḥat_ile: Ü5'de yok

[5590] deᶜāvī-i: Ü1.59b, İ2.87a, N.81a / devāᶜī-i Ü2.57b, H2-1.81a / T, L, Ü3'de yok

[5591] ve ey sāᶜī-i deᶜāvī-i telbīs: Ü5'de bu kısım yok

[5592] silk-i: Ü2.57b, L.77b, Ü3.71a, İ2.87a, H2-1.81a, N.81a / mesālik-i Ü1.59b / T, Ü5'de yok

[5593] ḥalḳa: Ü5'de yok

[5594] keñdüñüz: Ü1.59b, İ2.87b, H2-1.81a, N.81a / keñdüñüzi Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.71a, Ü5.94b

[5595] silk-i: Ü1.59b, Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81a, N.81a / sālik-i Ü5.94b

[5596] mā-siva'llâhdan: Ü1.59b, İ2.87b, N.81a / mā-sivádan Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.71a, Ü5.94b, H2-1.81a

ı ᶜalāḳa ve kimseden su'āl itmemek ile taḥammül-i bār-ı faḳr u[5597] fāḳa idüp[5598] müzaḫrefāt-ı dünyāya aṣlā[5599] nigerān ve muttaṣıl ẕikr u fkr-i[5600] Rabb-i Müsteᶜān ile dāḫil-i zümre-i ᶜirfān ve maḳbūl-i ins ü cān olup fenā fi'llâh ile beḳā bi'llâha dāḫil ve cümle[5601] murādāta nā'il olına. Yoḫsa bu nice ḫayl[5602] u ḥaşem ve ṭabl u ᶜalem ile ve ṣafā vü sürūr[5603] ve yanuñca bile nice şürūr cemᶜ olmış_iken [5604] teferrüd ü tecerrüdden dem urmaḳ ṭarz-ı nādāne vü üslūb-ı bīgāne degil midür?

[220] Beyt[5605]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

ᶜAlāyıḳdan derūnın itmeyen ṣāf

Ne lāyıḳdur ḥaḳāyıḳdan ura lāf

[Neẕr]: Muḥaṣṣal[5606] bāzār-ı dünyāda ḫarīdār-ı tecerrüd ü fāḳa degilsüz belkï giriftār-ı ᶜalāḳasız.

[221] Naẓm[5607] [Vāḥidī]

[5597] faḳr u: Ü1.59b / Diğer nüshalarda yok
[5598] idüp: Ü3.71a, İ2.87b, N.81a / idüp ve Ü2.57b, T.101b, Ü5.94b, H2-1.81b / olup Ü1.59b / L'de yok
[5599] aṣlā: Ü1.59b, Ü2.57b, L.77b, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81b, N.81a / T, Ü5'de yok
[5600] ẕikr u fikr-i: Ü2.57b, L.77b, Ü3.71a, H2-1.81b / ẕikr fikr-i İ2.87b, N.81a / fikr ẕikr-i Ü1.59b / ẕikr u fikr u T.101b, L.77b
[5601] cümle: Ü1.59b / Diğer nüshalarda yok
[5602] ḫayl: Ü1.59b, Ü2.57b, L.77b, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81b, N.81b / خيال - ḫayāl? T.101b, Ü5.94b
[5603] ṣafā vü sürūr: Ü2.57b, T.101b, L.77b, Ü3.71a, Ü5.94b, H2-1.81b / ṣafā-yı sürūr Ü1.59b, İ2.87b, N.81b
[5604] şürūr cemᶜ olmış_iken: Ü1.59b, İ2.87b, N.81b / cemᶜ-i şürūr var iken Ü2.57b, Ü3.71a / cemᶜ u şürūr var iken T.102a, L.77b, Ü5.94b / cemᶜ-i sürūr var iken H2-1.81b
[5605] Beyt: Ü1.59b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[5606] muḥaṣṣal: Ü1.59b, İ2.87b / ve L.78a / Ü2, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok
[5607] Naẓm: Ü1.60a, İ2.87b, N.81b / Ḳıṭᶜa Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, H2-1.81b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit aynen Vâhidî'den alınmıştır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 181]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Tecerrüd rāhın āsān ṣanma dervīş

Kï bir sūzen ḥicāb oldı Mesīḥe

Senüñ ḫod bunca ṭabl u bunca ḫayme

Bileñce böyle eşkāl-i ḳabīḥe[5608]

[Neṯr] Ve daḫi kendüñüz[5609] ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr u ʿalīm[5610] ẓann idüp bende-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ibn-i ʿamm-i Resūl-i muḫtār ve muḥibb-i ḫānedān-ı ʿAlī ve velāyet-i dilde ʿārif ü velī geçinürsiz[5611], ammā maḳām-ı velāyetden maḥrūm u dūr ve[5612] ṣad merḥale mehcūr idügüñüz ẓāhir ü mütebādirdür[5613].

[222] Beyt[5614]

[Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün]

Ḳanı bir ṭālib-i Ḥaḳ merd-i Ḫudā şeklinde

Nice biñ ḫazne keşed var fuḳarā şeklinde

[5608] ḳabīḥe: Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81b, N.81b / ġarībe Ü1.60a

[5609] kendüñüz: Ü1.60a, İ2.87b, N.81b / kendüñüzi Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, Ü5.95a, H2-1.81b

[5610] ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr u ʿalīm: Ü1.60a / sālik-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b

[5611] bende-i Ḥaydar-ı Kerrār …. ve velāyet-i dilde ʿārif ü velī geçinürsiz: Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / ol maṣrıḳ-ı ḫiṭāb-ı "انت منّی بمنزلة هارون من موسی" – "Ente minnī bi-menzileti Hārūne min Mūsá" Cenāb-ı Ḥażret-i ʿAlī Murtażá Ḥażretlerine muḥib u mutīʿ ve maḳām-ı zındıḳa-i derece-i refīʿ ẓann idersiz Ü1.60a

[5612] maḳām-ı velāyetden maḥrūm u dūr ve: Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / muḥabbet-i Ḥażret-i İmāmdan Ü1.60a

[5613] ẓāhir ü mütebādirdür: Ü2.57b, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / erbāb-ı ʿirfādan dūr degildür Ü1.60a

[5614] Beyt: Ü1.60a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Neşr] Zīrā[5615] Cenāb-ı[5616] ʿAlī el-Murtażá[5617] [[kerreme'llâhu teʿālá vechehü[5618] ḥażretleri kï[5619] müşerref-i[5620] ḫiṭāb-ı "انت منّی بمنزلة هارون من موسی"-"*Ente minnī bi-menzileti Hārūne min Mūsá* "[5621] ve tābiʿ-i şerʿ-i Resūl ve zevcü'l-Betūl ve ebu'l-Ḥaseneyni'l-aḥseneyndür[5622]]][5623] ol[5624] ḫānedān-ı Aḥmedīye[5625] ve şerīʿat-i Muḥammedīye tābiʿ olmayup ihānet üzre olına ḥāşā kï muʿīn ü ẓahīr ola[5626] ve cān u dilden münfaʿil olup size dilgīr olmaya. Zīrā[5627] ḥadīṯ-i şerīfde[5628] vārid olmışdur kï "من ضیّع سنتی حرّمت علیه شفاعتی"-"*Men żayyeʿa sunnetī ḥurrimet ʿaleyhi şefāʿatī*"[5629]. Ve ḥadīṯ-i şerīfde[5630] daḫi "*Men* "-"من سنّ فی الاسلام سنّة سیّئة فله وزرها و وزر من عمل بها[5631]" *senne fi'l-İslāmi sunneten seyyi'eten fe-lehu vizruhā ve vizru men ʿamile bihā*"[5632].

[223] Naẓm[5633]

راهی راست رو اکر خواهی طریق مستقیم Rāhī rāst rev eger ḫ̌āhī ṭarīḳ-i mustaḳīm

---

[5615] zīrā: Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / ve Ü1.60a

[5616] Cenāb-ı: L.78a / Cenāb-ı Ĥażret-i Ü2.57b, T.102a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b

[5617] el-Murtażá: L.78a / Murtażá Ü2.57b, T.102a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b

[5618] kerreme'llâhu teʿālá vechehü: Ü3.71a / kerreme'llâhu vechehü Ĥażretleri kï L.78a / Ü2, T, İ2, H2-1, Ü5, N'de yok

[5619] ḥażretleri kï: L.78a / Diğer nüshalarda yok

[5620] müşerref-i: Ü2.57b, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81b, N.81b / T, Ü5'de yok

[5621] "*Sen benim yanımda Musa'nın Harunu konumundasın*"

[5622] -aḥseneyndür: Ü2.58a, Ü3.71a, İ2.87b, H2-1.81b, N.81b / aḥseneyn T.102a, L.78a, Ü5.95a

[5623] [[kerreme'llâhu teʿālá vechehü Ĥażretleri kï …. ebu'l-Ḥasaneyni'l-aḥseneyndur]]: Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71a, İ2.87b, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / müşerref-i ḫiṭāb-ı "انت منی بمنزلة هارون من موسی"-"*Ente minnī bi-menzileti Hārūn min Mūsá*": Ü1.60a (söz konusu ifadeler Ü1'de metnin yukarısında yukarıda dipnotta verildiği şekilde geçmektedir)

[5624] ol: Ü1'de yok

[5625] Aḥmedīye: Ü1.60a, İ2.87b, N.81b / Aḥmedī Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71a, Ü5.95a, H2-1.81b

[5626] ola: Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71a, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / Ü1, İ2'de yok

[5627] zīrā: Ü1.60a, Ü2.58a, T.102a, Ü3.71a, İ2.88a, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b / ve L.78a

[5628] şerīfde: Ü1.60a, Ü2.58a, L.78a / nebevīde T.102a, Ü3.71a, İ2.88a, Ü5.95a, H2-1.81b, N.81b

[5629] "*Kim ki benim sünnetimi zayi ederse (kaybettirirse) o kişi şefaatimden mahrum olur* "

[5630] şerīfde: Ü1.60a, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.81b, N.81b / nebevīde Ü2.58a / āḫar T.102a, Ü5.95a

[5631] عمل بها - ʿamele bihā: Ü1.60a, Ü2.58a, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.81b, N.81b / عملها- ʿamelehā T.102a, Ü5.95a

[5632] "*Kim ki İslam'da kötü bir çığır açarsa, açtığı çığırın günahı ve kendisinden sonra onunla amel edenlerin günahları kendisine yüklenir*."

[5633] Naẓm: Ü1.60a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

كرسنن راهی بود سوی رضا ذوالمنن Ger sunen rāhī buved sūy-i rıżā'-i ẕu'l-minen[5634]

هرمژه درچشم وی همچون سنانی بارقز Her müje derçeşm-i vey hemçun sinānī bār tīz

كز سیاهی زندكی خواهد زمانی بی سنن Kez siyāhī zindegī ẖ̌āhed zemānī bī senen

[Neşr] Ve Ḳur'ān-ı ᶜaẓīm u Furḳān-ı Kerīmde[5635] "وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا"-"*Ve mā ātákumu'r-resūlu fe-ẖuzūhu ve mā nehākum ᶜanhu fe'ntehū*"[5636] ile emr olınmış iken ne emr-i Ḫudāya ḳā'il ve ne sünen-i Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[5637] ile ᶜāmilsiz[5638] ve[5639] bir ṭā'ife-i bīedeb ü bīnevā[5640] ve mebġūż-ı Resūl-i Ḫudā olup cümle ᶜālem sizden āzürdedil ve ᶜālem içre[5641] hem ḍāll ve hem muḍillsiz.

[224] Beyt[5642] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

بی ادب تنها نه خود را داشت بد Bīedeb tenhā ne ẖodrā dāşt bed

[5634] "*Doğru yolu istersen, doğru yolda git; Eğer sünnet üzre olursan Allah'ın rızasını tarafında olursun*."

[5635] Ḳur'ān-ı ᶜaẓīm ve Furḳān-ı Kerīmde: L.78a, Ü3.71b, H2-1.81b, N.81b / Ḳur'ān-ı ᶜaẓīmde ve Furḳān-ı Kerīmde Ü1.60a, İ2.88a / Ḳur'ān-ı Kerīmde Ü2.58a, T.95a-b, Ü5.95a

[5636] "*Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). **Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin**. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir.*" (Haşr: 7)

[5637] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: L.78a / Diğer nüshalarda yok

[5638] ᶜāmilsiz: Ü2.58a, T.95b, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.81b, Ü5.95a, N.81b / ᶜāmil Ü1.60a

[5639] ve: Ü2.58a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a, N.81b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[5640] ü bī-nevā: Ü1.60a, Ü2.58a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a, N.81b / T, L, Ü5'de yok

[5641] cümle ᶜālem sizden āzürde-dil ve ᶜālem içre: Ü1.60a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5642] Beyt: Ü1.60a, Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71b, Ü5.95a, H2-1.82a / Meşnevī İ2.88a, N.82a; Beyit Mevlânâ'ya aittir [Bk. Mesnevî, C. 1, B. 79 http://www.masnavi.net/2/25/tur/1/79/ Erişim tarihi: 18.06.2020]

بلکه آتش در[5643] همه افاق زد Belkï āteş derheme āfāḳ zed[5644]

[Neşr] māṣadaḳısız. Ve daḫi[5645] gūşuñuza mengūş ṭaḳup ġulām-ı ḥalḳa begūş-ı ᶜAlīyüz ve velāyet-i dilde velīyüz ve ẓulmet-i āb u[5646] gilde nūr-ı[5647] celīyüz dirsiz, dürūġ[5648] söylersiz. Zīrā Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü ḥażretlerine[5649] bende-i ḥalḳa begūş olan anlaruñ dürer-i kelāmın gūş-ı cāna mengūş ve bu ẓāhirī mengūşları zen vār bi'l-cümle ferāmūş idüp ᶜilm ü ᶜamel ile ārāste ve bāṭınī ḥaḳīḳat ile pīrāste olup velāyet-i dilde velī ẓulmet-i āb u[5650] gilde nūr-ı celī ola. Ve daḫi[5651] dest ü pālarumuz zencīr ile beste idüp nāmaḥreme dest dırāz [itmemek] ve pālarumuz ile[5652] ṭarīḳ-i ġayr-ı müstaḳīme gitmemekle serefrāz ü[5653] mümtāz[5654] oluruz dirsiz ġalaṭ söylersiz. Zīrā[5655] yedüñ bend-i aᶜẓamı ve pāyuñ[5656] ḳayd-ı ekberi zencīr-i verᶜadur kï [[<ᶜamel-i nāmeşrūᶜa destdırāzlige el> [5657] virmez. Ve pāyuñ[5658] ḳayd-ı kübrāsı zencīr-i cūᶜdur[5659] kï]][5660] murād eyledügi nehc-i ġayr-ı müstaḳīme gitmege yol virmez. Yoḫsa mücerred[5661] demür zencīr ile nefs-i ḥīleger sizi ṣayd ider ve serāpā silsile-i ḥamāḳata

---

[5643] در – der: Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71b, Ü5.95a, H2-1.82a, N.82a / بر – ber Ü1.60a, İ2.88a

[5644] "*Edepsiz sadece (kendi) adını kötüye çıkarmakla kalmaz; Hatta bütün ufukları (dört bir yanı) ateşe verir*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 1, s. 37; Derya Örs-Hicabi Kırlangıç, Mesnevî-i Manevî, B. 79, s. 35]

[5645] daḫi: Ü1.60a, Ü2.58a, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a, N.82a / T, Ü5'de yok

[5646] u: Ü1'de yok

[5647] nūr-ı: Ü1.60b, Ü2.58a, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a,N.82a / T, Ü5'de yok

[5648] dürūġ: Ü1.60b, Ü2.58a, T.102b, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / yalan L.78b

[5649] Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü Ḥażretlerine: L.78b / Ḥażreti ᶜAlīye Ü1.60b, Ü2.58a, T.102b, L.78a, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a

[5650] u: Ü2.58a, T.102a, L.78a, Ü3.71b, Ü5.95a, H2-1.82a / Ü1, İ2, N'de yok

[5651] daḫi: Ü1.60b, İ2.88a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[5652] beste idüp nā-maḥreme ... pālarumuz ile: Ü1.60b, Ü2.58a, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a, N.82a / T, Ü5'de yok

[5653] ü: Ü2.58a, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, H2-1.82a, N.82a / T, Ü5'de yok

[5654] ü mümtāz: Ü1'de yok

[5655] zīrā: Ü2.58a, T.102b, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a/ zīrā kï Ü1.60b

[5656] pāyuñ: Ü2.58a, T.102b, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / riclüñ Ü1.60b

[5657] <ᶜamel-i nā-meşrūᶜa dest-dırāzlige el>: Ü1.60b, Ü2.58a, T.102b, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / murād eyledügi nehc-i ġayr-ı müstaḳīme gitmege yol L.78b

[5658] pāyuñ: Ü2.58a, T.102b, L.78b, Ü3.71b, İ2.88a, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / riclüñ Ü1.60b

[5659] cūᶜdur: Ü1.60b, Ü2.58a, İ2.88a, H2-1.82a, N.82a / verᶜadur T.102b, L.78b, Ü3.71b, Ü5.95b

[5660] [[ᶜamel-i nāmeşrūᶜa …. zincīr-i cūᶜdur kï]]: L'de bu kısım yok

[5661] mücerred: Ü1'de yok

ḳayd ider. Ve daḫi ey pīr-i ḫodfürūş ve ey bāde-i ġurūr ile bīhūş biz ᶜaşḳ meyḍānınuñ pehlevānı ve ẕevḳ ü[5662] ṣafā deştinüñ ṣāḥibḳırānı ve zūr-ı bāzū_ile bu nefs-i şīr-i jiyānı[5663] zebūn ve bīṭāb u ṭāḳat ḥālin dīgergūn eyleyüp miṣāl-i mūr ayaḳlarda pāyimāl ve nefsi maḳhūr itmek_ile rūḥı[5664] ḫoşḥāl idüp rūḥperverler ve meydān-ı ᶜaşḳ u muḥabbetde serverler degil miyüz dirsiz. Bīmaᶜnā ḳavle istinād[5665] ve nāmeşrūᶜ cevāba iᶜtimād idersiz, eyle degilsiz[5666]. Zīrā nefs-i ẓālim ol ṭarrār-ı ᶜayyār ü mekkār-ı seḥḥār mıdur kï sizüñ gibi dām-ı ᶜalāḳaya serāpā ṣayd ve silsile-i ḥiyel-i nefse ḳayd olmış bīçāreler ol şīr-i jiyānı[5667] zebūn ve bu maḳūle[5668] ṭanṭana-i ṭabl u ṣaḍāya meftūn olan āvāreler ol naẓīr-i şeyṭānı sernigūn idesiz. Zīrā nefs-i[5669] emmāre emmāre-i sū'dur. Nitekim Kelām-ı Mecīdde[5670] "إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ"-"*İnne'n-nefse le-emmāretun bi's-sū'* "[5671] diyü beyān olınmışdur ve nice enbiyā vü mürselīn ṣalavatu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn[5672] fī külli vaḳtin ve ḥīn[5673] bu[5674] nefs-i ḥīlegerüñ[5675] elinden emīn olmayup el-āye[5676] "وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ"-"*Ve mā uberri'u nefsī inne'n-nefse le-emmāretun bi's-sū'* "[5677] diyü vādī-i ḥaẕerden güẕer itmemişlerdür[5678]. Ve nice meşāyiḫ-i ᶜiẓām ve ᶜulemā-yı kirām[5679] raḥimehumu'llâh[5680] bu nefs-i ẓālimüñ şebeke-

---

[5662] ü: Ü1'de yok

[5663] jiyānı: Ü2.58a, T.102b, L.78b, Ü3.71b, İ2.88b, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / ziyānı Ü1.60b

[5664] rūḥı: Ü2.58a, T.102b, L.78b, Ü3.71b, Ü5.95b, H2-1.82a, N.82a / rūḥ Ü1.60b, İ2.88b

[5665] istinād: Ü1.60b, İ2.88b, N.82a / istinād idersiz Ü2.58a, T.103a, L.78b, Ü3.72a, Ü5.96a, H2-1.82a

[5666] eyle degilsiz: Ü5'de yok

[5667] jiyānı: Ü1.60b, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b / jiyāna Ü2.58b, L.78b / ziyāna T.103a, Ü3.72a, Ü5.96a

[5668] maḳūle: Ü1'de yok

[5669] nefs-i: Ü1.60b, Ü2.58b, L.78b, Ü3.72a, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b / T, Ü5'de yok

[5670] Kelām-ı Mecīdde: Ü1.60b, Ü2.58b, T.103a, Ü3.72a, İ2.88b, Ü5.96a, H2-1.82b, N.82b / Ḳur'ān-ı Kerīmde L.79a

[5671] "*Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç,* ***nefis aşırı derecede kötülüğü emreder****. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi*." (Yûsuf: 53)

[5672] ṣalavatu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn: T.103a, L.79a, Ü5.96a / ᶜaleyhim ṣalavatu'llâhi Ü1.60b, Ü2.58b, Ü3.72a, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b

[5673] fī külli vaḳtin ve ḥīn: Ü5'de yok

[5674] bu: Ü1.60b / Diğer nüshalarda yok

[5675] ḥīle-gerüñ: Ü1.60b, Ü2.58b, T.103a, L.79a, Ü3.72a, Ü5.96a, H2-1.82b, N.82b / ḥīle-kāruñ İ2.88b

[5676] el-āyet: Ü5.96a / Diğer nüshalarda yok

[5677] "***Ben nefsimi temize çıkarmam,*** *çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç****, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder****. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi*." (Yûsuf: 53)

[5678] vādī-i ḥaẕerden güẕer itmemişlerdür: Ü2.58b, T.103a, L.79a, Ü3.72a, İ2.88b, Ü5.96a, H2-1.82b, N.82b / beyān olınmışdur Ü1.61a

[5679] kirām: Ü2.58b, T.103a, L.79a, Ü3.72a, İ2.88b, Ü5.96a, H2-1.82b, N.82b / ẕü'l-iḥtirām Ü1.61a

[5680] raḥimehumu'llâh: Ü3.72a / Diğer nüshalarda yok

i ḥīlesine murġ-ı dillerin ṣayd ve sisile-i taᶜalluḳātına[5681] pāyların ḳayd ḳılmışlardur. Ve Ḥabīb-i İlâh ve ṣāḥib-i serīr-i "لى مع الله" - *"Lī maᶜa'llâh"*[5682] ve mütevvec-i tāc-ı "لولاك" - "*Levlāk*"[5683] ve müşerref-i ḫiṭāb-ı "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ"-"*Ve mā-erselnāk*"[5684] cihād-ı kefere vü[5685] müşrikīnden ᶜavdet eyledüklerinde[5686] : " رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر"-"*Recaᶜnāmineʼl-cihādiʼl-aṣġari ileʼl-cihādiʼl-ekberī*"[5687] diyü buyururlar_idi. Ve **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[5688]:

[225] Meṣnevī[5689]

[Fāᶜilātunfāᶜilātunfāᶜilün]

قدرجعنا من جهاد الأصغريم "*Ḳad recaᶜnā min cihādiʼl-aṣġar*"īm

يا نبى اندر جهاد اكبريم Yā Nebī ender cihād-i ekberīm[5690]

[Neṣr] Ve nefs ḥaḳḳında ḥadīṯ-i Nebī[5691] "اعدى عدوّك نفسك الّتى بين جنبيك"-" *Aᶜdá ᶜaduvvike nefsukeʼl-letī beyne cenbeyke*"[5692] dirler idi.

[5681] taᶜalluḳātına: Ü1.61a, Ü2.58b, L.79a, Ü3.72a, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b / taᶜalluḳātlarına T.103a, Ü5.96a

[5682] *"Benim Allah'la beraber vardır (Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde edememiştir*.)"

[5683] "*Sen olmasaydın (alemleri yaratmazdım)"*

[5684] "*Biz seni ancak alemlere rahme t olarak gönderdik*." (Enbiyâ: 107)

[5685] kefere vü: Ü2.58b, Ü3.72a, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b / küfr ü Ü1.61a / kefere-i T.103b, L.79a, Ü5.96a

[5686] eyledüklerinde: Ü1.61a, İ2.88b, H2-1.82b, N.82b / buyurduḳlarında Ü2.58b, T.103b, L.79a, Ü3.72a, Ü5.96a

[5687] "*Küçük cihaddan büyük cihada döndük*."

[5688] ve Ḥażret-i Mevlānā buyururlar: T.103b / Diğer nüshalarda yok

[5689] Meṣnevī: T.103b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; [Bk. Meṣnevī-i Maᶜnevī, Defter-i Evvel http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ZTL (18.06.2020)]

[5690] *"Küçük savaştan (cihaddan) döndük biz; Peygamber'in yanında büyük savaştayız biz" [Çeviri: Mehmet Kanar: Mevlânâ Celâleddîni Rûmî, Mesnevî (Cilt 1,2,3) Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2013, C. 1, s. 118]*

[5691] ḥadīṯ-i Nebī: T.103b, Ü5.96a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1'de yok

[5692] "*Senin en büyük düşmanın iki yanın arasındaki nefsindir*."

[226] Naẓm[5693] [Mevlānā]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilun]

ای شهان کشتیم ماخصم برون	Ey şehān kuştīm mā ḫaşm-i birūn
ماندازو خصمی بتر دراندرون	Mānd ez-ū ḫaşmī beter der-enderūn[5694]
کشتن این کار عقل وهوش نیست	Kuşten-i īn kār-i ᶜaḳl u hūş nīst
شیر باطن سخرهٔ خرکوش نیست	Şīr-i bāṭin suḫre-i ḫargūş nīst[5695]

[Neşr] Ve baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ u şāribān-ı cām-ı raḥīḳ buyururlar[5696]:

[227] Naẓm[5697] [Molla Cāmī (?)]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün fāᶜilün (faᶜlün)]

ای سك نفس شوم بدکاره	Ey seg-i nefs-i şūm-i bedkāre
که دراغوش تست همواره	Kï derāġūş-i tust hemvāre[5698]

[5693] Naẓm: Ü1.61a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Mevlânâ'ya aittir [Bk. Mesnevî, C.1, B. 1373, 1374 http://www.masnavi.net/2/50/eng/1/1373/ (18.06.2020)]

[5694] "*Ey şâhlarım! Öldürdük biz dıştaki düşmanı; (Ama) bir düşman kaldı içte, dıştakinden beteri.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî,* C. 1, s. 117]

[5695] "*Bu düşmanı öldürmek aklın harcı değil; İçteki aslan tavşanın maskarası değil.*" [Çeviri: Mehmet Kanar: Mesnevî, C. 1, s. 117]

[5696] Ve baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ … buyururlar: Ü1.61a / Diğer nüshalarda yok

[5697] Naẓm: Ü1.61a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerden ilkinin aynısı bazı kelimelerdeki çok küçük bir farkla Molla Câmî'nin Heft Evreng'inde yer almaktadır:

لیك این نفس شوم بدکاره Līk īn nefs-i şūm bedkāre

که هم اغوش توست همواره Kï hem āġūş-ı tūst hemvāre

[Bk. Heft Evreng-i Cāmī, Defter-i Evvel ez Sisliletu'ẕ-ẕeheb http://www.nosokhan.com/Library/Topic/15UO (18.06.2020)]

[5698] "*Ey her zaman kucağında kötülük işleyen uğursuz nefis köpeğini alan kişi!*"

بدترین قاصد است جان ترا	Bedterīn ḳāṣıdest cān-i turā
می خورد مغزاستخان ترا	Mīḫored maġz-i ustuḫān-i turā[5699]
بیشتر کو ترا به بندد چست	Pīşter kū turā bebended çust
محکمش بندکن که دشمن تست	Muḥkemeş bend kun kï duşmen-i tust[5700]

[Neşr] Ve Cenāb-ı risāletpenāh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[5701] ümmete taᶜlīm-i reşād içün nefs ile şu deñlü mücāhede iderler_idi_kï cūᶜdan mübārek baṭn-ı şerīflerine[5702] ṭaş baġlarlar idi.

[228] Beyt[5703] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Feᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

وشدّ من سغب [5704] احشاءه[5705] و طوی	Ve şedde min seġabin aḥşā'ehu ve ṭavá
تحت الحجارة کشحا مترف الادم	Taḥte'l-ḥicāreti keşḥan mutrefi'l-edemi[5706]

[5699] "*O köpek senin canının en kötü düşmanıdır; O senin kemiğinin iliğini yer."*

[5700] "*Düşmanın seni bağlamadan önce, sen onu sıkıca bağla*."

[5701] Cenāb-ı risālet-penāh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.61a / Diğe nüshalarda bu kısım yok

[5702] cūᶜdan mübārek batn-ı şerīflerine: Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, Ü5.96a / mübārek batn-ı şerīflerine cūᶜdan L.79a / cūᶜdan mübārek miyānlarına Ü1.61a, İ2.89a / cūᶜdan mübārek batınlarına H2-1.82b, N.82b

[5703] Beyt: Ü1.61a, Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, H2-1.82b / Naẓm İ2.89a, N.82b / ᶜArabiyye L.79a (L'de burada ilk önce yukarıda geçen Mevlânâ'nın "قدرجعنا من جهاد الأصغريم Ḳad recaᶜnā min cihādi'l-aṣġariyem" beytine yer verilmiş ardından bu şiir yazılmıştır) / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit, el-Bûsirî'nin Kasîde-i Bürdesine aittir. [Bk. Bk. Mahmut Kaya, *Kaside-i Bürdeyi Türkçe Söyleyiş*, s. 46]

[5704] سغب – şeġabin: Ü1.61a, Ü2.58b, İ2.89a, N.82b (Nüshalarda "şin"in noktaları eksik bırakılmış) / سعب – seᶜabin? T.103b, L.79a, Ü3.72a / شعب – şeaᶜbin? H2-1.82b

[5705] احشاءه - aḥşā'ehü: H2-1.82b / احشائه - aḥşā'ehü T.103b, N.82b / احشاؤه - aḥşā'ehü Ü1.61a, İ2.89a / احشانه - aḥşānehü? Ü2.58b, L.79a, Ü3.72a

[5706] "*O, açlığını hissetmemek için böğürlerinin nazik derisini dürüp bükerek karnına taş bağladı*." (Çev. Mahmut Kaya, *Kaside-i Bürdeyi Türkçe Söyleyiş*, s.46)

[229] Beyt[5707]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

چو[5708] خاتم بود جمع انبیارا — Çu ḫātem būd cemᶜ-i enbiyārā

ازان برسینه بستی سنك خارا — Ezān bersīne bestī seng-i ḫārā[5709]

[Neşr] Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri[5710] ayaġ[5711] üzre ᶜibādet itmekden mübārek ḳademleri verem ḥāṣıl ider idi.

[230] Beyt[5712] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Ṭavīl: MüstefᶜilünFeᶜilünMüstefᶜilünFeᶜilün]

ظلمت سنّة[5713] من احی الظّلام الی — Ẓalemtu sunnete men aḥye'ẓ-ẓalāme ilá

ان اشتکت قدماه الضر من ورم — Eni'şteket ḳademāhu'ḍ-ḍurre min veremi[5714]

[5707] Beyt: Ü1.61a, Ü2.58b, T.103b, L.79a, Ü3.72a, N.82b / Naẓm İ2.89a / H2-1'de şiir başlıksız verilmiş / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[5708] چو – çü: Ü2.58b, T.103b, L.79a, Ü3.72a, İ2.89a, H2-1.82b, N.82b / چون – çūn Ü1.61b

[5709] "*Bütün enbiyanın hatemi (mührü) olduğu için göğsüne sert taş bağladı*."

[5710] Resūl-i Ekrem … Ḥażretleri: L.79a / Diğer nüshaşarda yok

[5711] ayaġ: Ü1.61a, Ü2.58b, T.103b, L.79a, İ2.89a, H2-1.82b, N.82b / ayaḳ Ü3.72a, Ü5.96b (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "ayaġ" şeklinde yazılmış, daha sonra kırmızı mürekkeple "ayaḳ" şeklinde düzeltilmiş)

[5712] Beyt: Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, H2-1.82b / ᶜArabiyye L.79a / Mıṣraᶜ Ü1.61a, İ2.89a, N.82b (Ü1, İ2, N'de söz konusu beytin sadece ikinci mısrası geçmektedir. Bundan dolayı başlığı "Mıṣraᶜ" olarak yazılmış) / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit el-Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'sine aittir [Bk. Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 45]

[5713] سنّة - sünnete: Ü3.72a, H2-1.82b / سنّته – sünnetehü Ü2.58b, T.103b, L.79, N.82b

[5714] *"Karanlık geceleri, ayakları şişip ağırıncaya kadar ibadetle geçiren o Peygamber'in sünnetini ihmal ettim." (*Çev. Mahmut Kaya, *a.g.e., s.45)*

[Neşr] Bu gūşiş üzre Ḥażret[5715] ᶜibādāt u ṭāᶜāt[5716] iderken[5717] Ḫudā-yı ᶜālimü's-sirre ve'l-ḫafiyyāt[5718] Cibrīl-i Emīni bu āyet-i kerīme ile nāzil[5719] ve ḥabībüm bunuñla ᶜāmil olsun diyü[5720] "طه ما انزلنا عليك القرآن لتشقى"[5721]-*"Ṭâhâ mā enzelnā ᶜaleyke'l-Ḳur'āne li-teşḳá"*[5722] irsāl eyledi[5723]. Yine Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[5724] ᶜaleyhi ve sellem fī[5725] cemīᶜi'l-evḳāt ve's-saᶜāt ilá vaḳti'l-memāt kemāl-i ᶜibādāt u ṭāᶜāt üzre oldılar. Ve meşāyiḥ-i ᶜiẓām ve ᶜulemā'-i kirām daḫi silk-i Resūl üzre[5726] mücāhedāt-ı bedeniyye ve riyāżāt-ı cismāniyye ile nice gūşiş idüp tezkiye-i nefs ve taṣfiye-i ḳalb ḥāṣıl[5727] iderler idi[5728].

[231] Beyt[5729]

ظاهر و باطن خود پاك كن از لوث كناه	Ẓāhir u bāṭin-i ḫod pāk kun ezlevṣ-i gunāh
تاازان صورت و معنئ توپاكيزه شود	Tā ezān ṣūret u maᶜnī-i tu pākīze şeved[5730]

[232] [Beyt]

[5715] Ĥażret: Ü1.61a, Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, İ2.89a, Ü5.96b, H2-1.82b, N.82b / ol serīr-i levlāk ḫiṭāb-ı ve "وما ارسلناك" - *"ve mā erselnāk"* L.79a

[5716] u ṭāᶜat: Ü1'de yok

[5717]iderken: Ü1.61b, Ü2.58b, T.103b, L.79a, Ü3.72a, Ü5.96b, / ḳılur_iken İ2.89a, H2-1.82b, N.83a

[5718] ᶜālimu's-sirre ve'l-ḫafiyyāt: Ü1.61b, Ü2.58b, L.79a, Ü3.72a, İ2.89a, H2-1.82b, N.83a / müteᶜāl T.103b, Ü5.96b

[5719] nāzil: Ü1.61b, Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, İ2.89a, Ü5.96b, H2-1.82b, N.83a / inzāl eyledi L.79a-b

[5720] diyü: Ü1.61b, Ü2.58b, T.103b, Ü3.72a, İ2.89a, Ü5.96b, H2-1.82b, N.83a / didi bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥīm L.79b

[5721] عليك القرآن لتشقى -*ᶜaleyke'l-ḳurāne li-teşḳá*: Ü1.61b, Ü2.58b, L.79a, Ü3.72a, İ2.89a, H2-1.82b, N.83a / T, Ü5'de yok

[5722] "*Tâ.Hâ. Biz, Kur'ân'ı sana, sıkıntı çekesin diye indirmedik."* (Tâhâ: 1-2)

[5723] irsāl eyledi: Ü2.58b, Ü3.72a, H2-1.82b, N.83a / irsāl olındı Ü1.61b, İ2.89a / āyetini irsāl eyledi T.103b, Ü5.96b / sūresini irsāl eyledi L.79b

[5724] teᶜālá: Ü3.72b, İ2.89a, H2-1.83a / Ü1, Ü2, T, Ü5, N'de yok

[5725] fī: Ü2.58b, T.103b, L.79b, Ü3.72a, Ü5.96b, H2-1.82b, N.83a / Ü1, İ2'de yok

[5726] daḫi silk-i Resūl üzre: Ü1.61b / Diğer nüshalarda yok

[5727] ḫāṣıl: Ü1.61b, İ2.89a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5,H2-1, N'de yok

[5728] idi: İ2'de yok

[5729] Beyt: Ü1.61b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5730] "*İçini ve dışını kötülüklerden, pisliklerden temizle / Ki suretten, tanım ve sıfatlardan kurtulasın*."

تا نفس مبرّا زمناهی نشود — Tā nefs muberrā zimenāhī neşeved

دل آیینه نور الهی نشود — Dil āyīne[-i] nūr-i İlâhī neşeved[5731]

[Neşr] Muḥaṣṣal nefs-i ẓālimi maḳhūr idüp sālik emrine rām itmeyince vāṣıl-ı merām olamaz[5732].

[233] Naẓm[5733] [Niẓāmī (?)]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

کر نفسی نفس بفرمان تست — Ger nefesī nefs befermān-i tust

کفش بیاور که بهشت ان تست — Kefş biyāver kï behişt ān tust[5734]

نفس کشد هرنفسی سوی پست — Nefs keşed her nefesī sūy-i pest

هر که خلافش نفسی ز دبرست — Her kï ḫilāfeş nefesī zed berest[5735]

[Neşr] Ḥikāye[5736]: Merḥūm **Ḥakīm Çelebī**den naḳl iderler kï Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce Muḥammed Pārsā eṣnā'-i şuġlde iken seccādeleri altından bir kimesne[5737] ẓāhir olur. Ḥażret-i Ḫˇāce aña siz kimsüz[5738] diyü su'āl idicek ricāl-i ġaybdanum diyü cevāb virür.

[5731] "*Nefsini dinî yasaklardan (kötüliklerden) temizlemedikçe / Gönlün (kalbin) Allah'ın nuruna ayna olamaz*."

[5732] Muḥaṣṣal nefs-i ẓālimi … vāṣıl-ı merām olamaz: Ü1.61b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5733] Naẓm: Ü1.61b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu iki beyitten ilki Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr'ında aynen yer almaktadır [Bk. Maḫzenu'l-Esrār-ı Niẓāmī http://www.nosokhan.com/Library/Topic/14AD Erişim tarihi: 18.06.2020]

[5734] "*Eğer nefsine bir nefeslik de olsa söz geçirebilirsen / Ayakkabını çıkar, buyur cennete.*"

[5735] "*Nefs her an seni aşağıya, dalalete çekmektedir / Onun hilafına olan şeyleri yap ki yukarı çıkasın, yükselesin*."

[5736] Ḥikāye: Ü1.61b / Diğer nüshalarda yok

[5737] kimesne: Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, İ2.89a, Ü5.96b, H2-1.83a, N.83a / şaḫıṣ Ü1.61b

[5738] kimsüz: Ü1.61b / kimsiz Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, İ2.89a, Ü5.96b, H2-1.83a, N.83a

Ol dem Ḥażret-i Ḫˇāce siz bu maḳāma ne ḥāl ile vāṣıl olduñuz diyü su'āl itdükde cevāb virdiler kï Ḥażret-i Ḳāsım-ı Envāruñ bu beytine ᶜamel ile vāṣıl oldum.

[234] Beyt[5739]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

دوام ذکر و وضوء و سکوت و تنهایی Devām-i ẕikr u vużū' u sukūt u tenhāyī

رضا ورطب دل و نفی خاطر و[5740] تقلیل Riżā vu raṭb-i dil u nefy-i ḫāṭır u taḳlīl[5741]

[Neṯr] Ve nefs-i ḥīlegerüñ elinden emīn ve nār-ı müşteheyātın[5742] teskīn içün ol ḳuṭbu'l-ᶜārifīn ve ᶜumdetü's-sālikīn ve rāḥ-ı muḥabbetüñ rehber ü rehrevi[5743] **Ḫˇāce Muḥammed ᶜAṭṭār-ı Nişābūrī** buyururlar:

[235] Naẓm[5744]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

نفس را نتوان کشت الّا با سه[5745] چیز Nefsrā netvān kuşt illā bā se çīz

چون بکویم یاد دارش ای عزیز Çun begūyem yād dāreş ey ᶜazīz[5746]

[5739] Beyt: Ü1.61b, Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, İ2.89a, Ü5.96b, N.83a / H2-1'de bu şiir başlıksız verilmiş

[5740] و – u: Ü1.61b, Ü2.59a, L.79b, Ü3.72b, H2-1.83a, N.83a / T, İ2, Ü5'de yok

[5741] "*Devamlı Allah'ı zikretmek, abdestli olmak, sükunet ve uzlette olmak / Olana rıza göstermek, gönlü geniş, nefsi boş şeylerden temiz tutmak ve aza kanaat etmek (azlık üzerinde olmak) (gerek).*"

[5742] nār-ı müştehiyyātın: Ü1.61b, İ2.89b / nār-ı müştehiyyātı Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, Ü5.96b, H2-1.83a, N.83a

[5743] ve rāḥ-ı muḥabbetüñ reh-ber ü reh-revi: Ü1.61b / ve rāḥ-ı muḥabbetüñ rehberi İ2.89b / ve rāḥ-ı muḥabbetüñ reh-revi N.83a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[5744] Naẓm: Ü1.61b, İ2.89b, H2-1.83a, N.83a / Beyt Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, Ü5.96b; [Bk. Attâr, Pendnāme, Derṣıfat-ı Mucāhid-i Nefs https://ganjoor.net/attar/pandname/sh17/; Mecmūᶜa-i Āŝār-ı ᶜAṭṭār, Pendnāme http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0RDR (18.06.2020)]

[5745] باسه – bā se: Ü2.59a, T.104a, L.79b, Ü3.72b, Ü5.96b / سه – se Ü1.61b, İ2.89b, H2-1.83a, N.83a

[5746] "*Nefsi ancak üç şeyle zapturapt altına alabilirsin / Söylüyorum, bunu iyice belle.*"

خنچر خاموشی و شمشیر جوع — Ḫançer-i ḫāmūşi u şemşīr-i cūᶜ

نیزهٔ تنهایی و ترك هجوع — Nīze-i tenhāyi u terk-i hucūᶜ[5747]

[Neşr] [[Zīrā sālike vuṣūl-i Ḥaḳ müyesser degildür. İllā kï mücāhede-i tāmme ile mir'āt-ı derūnın mücellá ve ḫāṭır-ı ᶜāṭırın muṣaffá idüp lāyıḳ-ı tecellī-i İlâhī ve müşerref-i fuyūżāt-ı nāmütenāhī ola. Nitekim ḥadīṯ-i ḳudsīde vārid olmışdur kï: " لا يزال عبدى يتقرّب الىّ بالنّوافل حتّى احبّه فاذا احببته كنت له سمعا وبصرا ويدا ولسانا فبى يسمع و بى يبصر وبى يطبش وبى ينطق"-"*Lā-yezālu ᶜabdī yeteḳarrebu ileyye bi'n-nevāfili ḥattá uḥibbehu fe-iẕā aḥbebtuhu kuntu lehu semᶜan ve baṣaren ve yeden ve lisānen fe-bī yesmeᶜu ve bī yebṣaru ve bīyebṭişu ve bīyenṭiḳu*"[5748] buyurılup bu merātib-i muḥabbete vuṣūle ṭarīḳ-i nevāfil-i ᶜibādātla taḳarrub itmege menūṭ u marbūṭ ḳılınmışdur.]][5749] Sizde ḫod ekl ü şürb nihāyetde olup[5750] ᶜibādāt u nevāfilden nām ü nişān nümāyān u ᶜayān[5751] degildür[5752]. Pes nice viṣāle mecāl olur[5753].

[236] **Naẓm**[5754]

[Fāᶜilātun mefāᶜilün feᶜilün]

[5747] "*Sükunet hançeri, açlık kılıcı, uzlet mızrağı ve uykuyu terk*."

[5748] *"Kulum nafilelerle bana yaklaşmaya devam ettikçe ben de onu severim, ben onu sevince de (onun) işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, konuşan dili olurum. Öyle ki o benimle işitir, benimle görür, benimle yürür ve benimle konuşur*."

[5749] [[Zīrā sālike vuṣūl-i Ḥaḳ müyesser degildür. İllā kï …. ᶜibādātla taḳarrub itmege menūṭ u marbūṭ ḳılınmışdur]]: Ü2.59a, T.104a, L.79b-80a, Ü3.72b-73a, İ2.89b, Ü5.97a, H2-1.83a, N.83a-b / Bu ḥāle müdāvemet ile sālik derūnın mücellá ve ḫātır-ı fātirin muṣaffá idüp lāyıḳ-ı tecellī-i İlâhī ve müşerref-i füyūżāt-ı nā-mütenāhī olup muttaṣıl nevāfil ile gūşiş iderek maẓhar-ı ḥadīŝ-i : " لا يزال عبدى يتقرّب الىّ بالنّوافل حتّى احبّه فاذا احببته كنت سمعا وبصرا ويدا ولسانا فبى يسمع و بى يبصر وبى يطبش وبى ينطق"-"*Lā-yezālu ᶜabdī yeteḳarrebü ileyye bi'n-nevāfili ḥattā eḥibbehü fe-iẕā aḥbebtühü küntü lehü semᶜan ve beṣaren ve yeden ve lisānen fe-bī yesmeᶜ ve bī yebṣar ve bī yebṭiş ve bī yenṭiḳu*" feḥvāsı üzre kemāl-i taḳarrub-ı Ḫudāya vāṣıl ve rütbe-i aᶜlāya nā'il olur Ü1.62a

[5750] ekl ü şürb nihāyetde olup: Ü1.62a / Diğer nüshalarda yok

[5751] u ᶜayān: Ü1.62b / Diğer nüshalarda yok

[5752] degildür: Ü1.62a, Ü2.59a, T.104a, L.80a, Ü3.72b-73a, İ2.89b, H2-1.83b, N.83a / yoḳdur Ü5.97a (Ü5'de söz konusu ifade metinde ilk önce "degildür" yazılmış olup daha sonra kırmızı mürekkeple ok çekilerek derkenarda "yoktur" şeklinde düzeltilmiş)

[5753] pes nice viṣāle mecāl olur: Ü1'de bu kısım yok

[5754] Naẓm: Ü1.62a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

عاجزی کواسیر آب و خورست	ᶜĀcizī kū esīr-i āb u ḫorest
لاف قدرت زند چه بیخبرست	Lāf-i ḳudret zened çï bīḫaberest[5755]
انکه درنفس خود زبون باشد	Ān kï der nefs-i ḫod zebūn bāşed
صاحب اقتدار چون باشد	Ṣāḥib-i iḳtidār çun bāşed[5756]

[Neşr] Ve daḫi ey pīr-i muhān u mücrim ve ey māṣadaḳ-ı "وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ"-"*Ve men yuhini'llâhu fe-mā lehu min mukrim*"[5757] serümüzde[5758] olan perçemden murād nefs-i ẓālime serümüz[5759] ḫam itmemege şerḥ-i māfi'l-fü'āddur ve seblet ü liḥyemüz[5760] tırāş itmeden maḳṣud vücūhumuzı ehl-i cennete teşbīh idüp mażmūn-ı "من تشبّه بقوم فهو منهم"-"*Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhum*"[5761] feḥvāsından[5762] ḥiṣṣedār olmaḳdur dirsiz. Bu cevābuñuz ile ḥamāḳat ve ḫalḳ içre feṣāḥat ḥāṣıl idüp nās mābeyninde sefīḥ ve Ḫāliḳ ḳatında kerīh olup "خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ"-"*Ḫasire'-d-dunyā ve'l-āḫireh*"[5763] māṣadaḳı olursız. Zīrā nefs-i ḥīlegere seri ḫam itmeyüp maḳhūr ve enāniyyetden dūr itmek oldur kï "وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ"-"*Ve'rkeᶜū meᶜa'r-rākiᶜīn*"[5764] emrine imtiṯāl idüp evḳāt-ı ḫamsede belkï nevāfilde daḫi muttaṣıl ser berzemīn[5765]

[5755] "*Açlığa ve susuzluğa karşı dayanamayıp aciz kalan / Güç ve kudretten dem vuruyor; bu ne cahilliktir.*"

[5756] "*Kendi nefsine boyun eğen / Nasıl güç sahibi olabilir.*"

[5757] "*Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur.* ***Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur****. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar*." (Hacc: 18)

[5758]serümüzde: Ü1.62a / dirsiz kï serümüzde Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.89b, Ü5.97a, H2-1.83b, N.83b

[5759] serümüz: Ü1.62a / başumuz Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.89b, Ü5.97a, H2-1.83b, N.83b

[5760] seblet ü liḥyemüz: Ü1.62a / ṣaç ve ṣaḳalumuz Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.89b, Ü5.97a, H2-1.83b

[5761] "*Kim bir kavme benzerse, o da onlardandır*."

[5762] feḥvāsından: Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.89b, Ü5.97a, H2-1.83b / mażmūnından Ü1.61a

[5763] "*İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'a kıyıdan kenardan kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisingeri (küfre) dönüverir.* ***O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de.*** *İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.*" (Hac: 11)

[5764] "*Namazı kılın, zekâtı verin.* ***Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin***." (Bakara: 43)

[5765] ser ber-zemīn: Ü1.62a, Ü2.59a, L.80a, İ2.90a / ser be-zemīn H2-1.83a / serīr-i zemīn T.104b, Ü3.73a, Ü5.97a

idüp maᶜnā-yı münīf-i "وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ"-" *Ve'scud va'ḳterib*"[5766] muḳteżāsınca bi'l-ᶜaşiyyi ve'l-ġadāt ᶜibādāt u ṭāᶜāt ile taḳarrub-ı Ḫudāya vāṣıl ve maḳṣad-ı aḳṣáya nā'il olmaḳdur. [[Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï "اقرب مايكون العبد من الله فى سجوده" – *"Aḳrebu mā yekūnu'l-ᶜabdu mine'llâhi fī-sucūdih"*[5767]. Ve ḥadīṯ-i ḳudsīde daḫi "فاعنى على نفسك بكثرة السّجود" – *"Fe eᶜinnī ᶜalá nefsike bi-keṯreti's-sucūd"*[5768] buyrılmışdur.]][5769]

[237] Beyt[5770] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

شرف نفس بجودست و كرامت بسجود — Şeref-i nefs becūdest u kerāmet besucūd

هر كه اين هر دو ندارد عدمش به زوجود — Her ḳï īn her du nedāred ᶜademeş bih zivucūd[5771]

[238] Beyt[5772]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

درنكر تابينى ازعين شهود — Derniger tā bīnī ezᶜayn-i şuhūd

جمله ذرات جهانرا درسجود — Cumle ẕerrāt-i cihānrā dersucūd[5773]

[Neṯr] Sizde ḫod secde-i ṭāᶜatden eşer yoḳ idügi vefīr-i naẓar degildür[5774].

[5766] "*Hayır! Sakın sen ona uyma*; ***secde et ve Rabbine yaklaş***." (Alak: 19)

[5767] "Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secdede olduğu zamandır."

[5768] "*Bana senin nefsine karşı çok secde ederek yardımcı ol*."

[5769] [[Ve ḥadīṯ-i şerīfde …. buyrılmışdur]]: Ü1.62a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5770] Beyt: Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.90a, H2-1.83b, N.83b / Naẓm Ü1.62b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī, Ġazeliyyāṭ: 33 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CHE (18.06.2020)]

[5771] "*Nefsin şerefi cömertlikle olur, keremi ise secde etmekle / Her kimde ki bu iki özellik yoksa, o kişinin yokluğu varlığından hayırlıdır.*"

[5772] Beyt: Ü1.62b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[5773] "*Dön bak ki göresin vücut gözüyle / Zerre kadar küçük varlıklar bile Allah'a secde etmektedir*."

[5774] Sizde ḫod … naẓarun degildür: Ü1.62b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[239] Naẓm[5775] [Molla Cāmī]

[Müfteᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün]

شرم تو بادا که به بالا وپست — Şerm-i tu bādā kï bebālā vu pest

سجدهٔ طاعت بردش هرچه هست — Secde-i ṭāᶜat beredeş herçï hest[5776]

تو کنی ازسجدهٔ او سرکشی — Tū kunī ez secde-i ū serkeşī

به که ازین شیوه قدم درکشی — Bih kï ezīn şīve ḳadem derkeşī[5777]

[Neşr] Muḥaṣṣal[5778] siz bir alay ehl-i fesād [[ve māṣadaḳ-ı " الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ وَاَكْثَرُوا[5779] فِيهَا الْفَسَادَ" - *"Elleẕīne ṭaġav fi'l-bilādi ve ekṣerū fīhe'l-fesād"*[5780]]][5781] ve cehl ü[5782] ilḥād ile ḳallāb nefsüñ eline ḳullāb virdüñüz kï sizi perçemüñüzden ile'l-ebed bu iᶜtiḳād-ı bed ile keşān berkeşān yitmekle rüsvā-yı cihān ve menfūr-ı ins ü cān[5783] ḳıldı[5784].

[240] Naẓm[5785] [Vāḥidī]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Ḳomañ şimden girü baş üzre perçem

[5775] Naẓm: Ü1.62b / Diğer nüshalarda yok; Bu beyitler Molla Câmî'ye aittir [Bk. *Heft Evreng-i Cāmī, Tuḥfetu'l-aḥrār*, Maḳāle-i Çehārum http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16DA (18.06.2020)]

[5776] "*Büyüğünden küçüğüne her ne varsa / O'na kullukla secde ederken.*"

[5777] "*Sen ona secde etmede dikbaşlılık gösteriyorsun / Bu hal, tavırdan vazgeçsen senin hayrına olur.*"

[5778] muḥaṣṣal: Ü1.62b/ ammā Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.90a, Ü5.97b, H2-1.83b, N.83b

[5779] واكثروا - ve ekŝerū: / ayet-i kerimede "فَأَكْثَرُوا – fe ekŝerū"

[5780] "*Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi*." (Fecr: 11-12)

[5781] [[ve mā-ṣadaḳ-ı "الّذين طغو فى البلاد واكثروا فيهاالفساد" …. fīhe'l-fesād"]]: Ü1.62b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5782] ü: Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, Ü5.97b, H2-1.83b, N.83b / Ü1, İ2'de yok

[5783] cān: Ü1.62b, Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, Ü5.97b, H2-1.83b, N.84a / cihān İ2.90a

[5784] ḳıldı: Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, İ2.90a, Ü5.97b, H2-1.83b, N.84a / eyledi Ü1.62b

[5785] Naẓm: Ü1.62b, İ2.90a / Ḳıtᶜa Ü2.59a, T.104b, L.80a, Ü3.73a, Ü5.97b, H2-1.83b / N'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Kıtanın ilk beyti Vâhidî'nin Kalenderîler bölümündeki bir mesnevisinden aynen alınmıştır [Bk. Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, s. 187]

İdüñ emr-i Ḥaḳ üzre başuñuz ḫam

Eger dirseñ kï nāmuñ olmasun kem

Ḫudā emrine rām ol sen de muḥkem

[Neşr] Ve daḫi ey pīr-i ṭorlaḳ ve ey Ḫudā vü Resūline ᶜāḳ eger trāş-ı liḥye āyīn-i muḫtār ve maḳbūl-i aḫyār u ebrār[5786] olsa Resūl-i Ekrem[5787] ṣalla'llâhu teᶜālá[5788] ᶜaleyhi ve sellem bu üslūbı iḫtiyār ve ümmetini " من تشبّه"-"*Men teşebbehe*" mażmūnından ḥiṣṣedār ḳılurlar idi. Ve sā'ir enbiyā' vü mürselīn ṣalavâtu'llâhi ve selāmuhu ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn[5789] fī-külli vaḳtin ve ḥīn[5790] daḫi bu hey'eti[5791] berṭarz-ı aḥsen ve ṭarīḳ-i eymen görseler idi kendüler sünnet idinüp ümmetlerine tenbīh ve vücūhlarını ehl-i cennete teşbīh itdürürler idi. Ve bu şekl fī-nefsi'l-emr müstaḥsen olsa idi Ḫaḳ[5792] subḥānehü ve[5793] teᶜālá ḥażretleri[5794] enbiyā'-i kirāmına bu ṭarzı ilḳā ider_idi. Belkï bu elyaḳ u eṣlaḥ olsa Ḫaḳ teᶜālá ḥażretleri[5795] meḥāsin-i ricāli nisā gibi[5796] ḫalḳ itmez idi. Zīrā kï ḫalḳı ekmel-i vücūh ve etemm-i ṣuver üzre ḫalḳ[5797] itmişdür. İmdi dār-ı dünyāda[5798] meḥāsin-i liḥye ensebdür. Zīrā kï dār-ı teklīfe iḫtişām u vaḳār lāyıḳdur. Dār-ı ᶜuḳbāda riyāż-ı cennet kï maḳām-ı niᶜmet u ṣafādur, lācerem ehli daḫi "جرد مرد"-"*curdun murdun*" feḥvāsınca sāderūyān olmaḳ sezādur. Ve Ḫaḳ

[5786] ve maḳbūl-i aḫyār u ebrār: Ü1.62b / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[5787] Resūl-i Ekrem: Ü1.62b, Ü2.59b, T.105a, Ü3.73a, İ2.90a, Ü5.97b, H2-1.83b / Resūlu'llâh L.80b
[5788] teᶜālá: Ü2.59b, Ü3.73a, İ2.90a, H2-1.83b / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[5789] ṣalavâtu'llâhi ve selāmuhu ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn: Ü2.59b, Ü3.73b / ṣalavâtu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn T.105a, L.80b, Ü5.97b / ᶜaleyhime's-selāmu'llâh Ü1.62b / İ2, H2-1, N'de yok
[5790] fī-külli vaḳtin ve ḥīn: Ü1.62b / Diğer nüshalarda yok
[5791] hey'eti: Ü2.59b, T.105a, L.80b, Ü3.73b, Ü5.97b, H2-1.84a / hey'et Ü1.62b, İ2.90a, N.84a
[5792] Ḫaḳ: Ü1.63a, Ü2.59b, T.105a, Ü3.73b, İ2.90a, Ü5.97b, H2-1.84a, N.84a / Allâh L.80b
[5793] subḥānehü ve: Ü2.59b, Ü3.73b, İ2.90a, H2-1.84a, N.84a / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[5794] ḥażretleri: Ü5.97a / Diğer nüshalarda yok
[5795] ḥażretleri: Ü5.97a / Diğer nüshalarda yok
[5796] nisā gibi: Ü1.63a / Diğer nüshalarda yok
[5797] ḫalḳ: Ü5.98a (Ü5'de söz konusu ifade asıl metinde olmayıp sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiş) / Diğer nüshalarda yok
[5798] dünyāda: Ü2.59b, T.105a, L.80b, Ü3.73b, İ2.90a, Ü5.98a, H2-1.84a, N.84a / dünyāya Ü1.63a

subḥānehü ve[5799] teᶜālá celle celāluhu ḥażretleri[5800] her şey'i kemāl-i ḥikmeti muḳteżāsınca āyet-i[5801] "وَ[5802] لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"-"*Ve leḳad ḫaleḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm*"[5803] feḥvāsınca insānı aḥsen-i eşkāl ve eymen-i aḥvāl üzre ḫalḳ itmişdür[5804].

[241] Beyt[5805]

[Feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

نه دراحکام اوست چون و چرا — Ne deraḥkām-i ūst çūn u çirā

نه درافعال او چگونه و چند — Ne derefᶜāl-i ū çigūne vu çend[5806]

[Neşr] Anı tebdīl cehālet-i ᶜuẓmá olduġına [[āyet-i kerīme-i "لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ" - "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llâh*"[5807]]][5808] naṣṣ-ı ḳāṭıᶜdur. Söze gelince ümmet-i Muḥammed Muṣṭafá ve bende-i ᶜAliyy-i Murtazá geçinürsiz[5809] ammā anlaruñ ne ḳavl u[5810] fiᶜlleri ile ᶜāmil ve ne Ḫudā vü resūlinden şermsār u münfaᶜil olursız. Ve daḫi dirsiz kï yanumuza jeng aṣduġumuzuñ sebebi oldur kï ṣadāsı münebbih-i ḫaber-i vaṣl-ı cānān ve sebeb-i cemᶜ-i iḫvān u[5811] ḫullān olmaġ_ile birbirümüzden dūr u mehcūr[5812]

[5799] subḥānehü ve: Ü2.59b, L.80b, Ü3.73b, İ2.90a, H2-1.84a / T, Ü5'de yok

[5800] celle celāluhu Ĥażretleri: L.80b / Ĥażretleri Ü5.98a / Ü1, Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok yok

[5801] āyet-i: T.105a / el-āyet Ü5.98a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5802] و - ve: ayet-i kerimede yok

[5803] "*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*" (Tîn: 4)

[5804] itmişdür: Ü1'de yok

[5805] Beyt: Ü1.63a, İ2.90a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu şiir kısmı yok

[5806] "Ne *O'nun hikmetinden sual olunur (hükümleri sorgulanır) / Ne de O'nun fiileri nasıl ve niçin diye sorgulanır.*"

[5807] "*Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun.* ***Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur****. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.*" (Rûm: 30)

[5808] [āyet-i kerīme-i "لا تبديل لخلق الله" - "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llāh*"]: Ü1.63a, Ü2.59b, Ü3.73b, İ2.90b, H2-1.84a, N.84a / "لا تبديل لخلق الله" - "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llāh*" āyeti kerīmesi L.80b / el-āyet "لا تبديل لخلق الله" - "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llāh*" Ü5.98a / āyet "لا تبديل لخلق الله" - "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llāh*" T.105a

[5809] geçinürsiz: Ü2.59b, T.105b, L.80b, Ü3.73b, Ü5.98a, H2-1.84a / geçersiz Ü1.63a, İ2.90b, N.84a

[5810] u: Ü1'de yok

[5811] u: Ü1'de yok

[5812] dūr u mehcūr: Ü1.63a / perīşān Ü2.60a, T.105b, L.81a, Ü3.73b, İ2.90b, Ü5.98a, H2-1.84a, N.84a

olmazuz ve ol ṣadā ile hem hevā vü nidā-yı muḥabbeti anuñla ışġā idüp beriyye-i Ḥicāz üştürleri gibi ḥacc-ı maᶜnevīye sālik ve dil ḫānesinden feṯḥ-i bāb olup vücūdumuz şehrine mālik[5813] oluruz dirsiz. Ġalaṭ beyān ve bed iẕᶜān idersiz[5814]. Üştür-i Ḥicāz gibi ḥacc-ı maᶜnevīye sālik degilsiz. Belkï bevādī-i nefs-i emmārede hāliksiz. Zīrā jengden murād dehendür dehenden murād[5815] bāddur bāddan murād hevā vü ṣadādur. Siz anı beng_ile demürden jeng_ile tenedürnā[5816] ṣanup beyhūde terāne ile yabana gitdüñüz ve ṭarīḳ-i şekk ü gümāna düşüp yitdüñüz. Ve hevā vü ṣadādan maḳṣūd güft ü şinīd[5817] ve her vücūduñ gūş-ı hūşına sürūş-i ḫaber-i maᶜbūddur. Nitekim ol kāşifü'l-esrār ve maṭlaᶜu'l-envār mefḫaru'l-aṣfiyā ve'l-ᶜārifīn **Mevlānā Celālü'l-milleti ve'd-dīn** buyururlar:

[242] Meşnevī[5818]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

بشنوا زنی چون حکایت میکند — Bişnev ezney çun ḥikāyet mīkuned

از جداییها شکایت میکند — Ezcudāyīhā şikāyet mîkuned[5819]

[Neşr] Ve ol maḫdūm-ı girāmī cenāb-ı **Ḥażret-i**[5820] **Mevlānā ᶜAbdu'r-raḥmân-ı**[5821] **Cāmī** daḫi[5822] buyururlar:

[5813] mālik: Ü2.60a, T.105b, L.81a, Ü3.73b, İ2.90b, Ü5.98a, H2-1.84a, N.84a / sālik Ü1.63a

[5814] ġalaṭ beyān ve bed iẕᶜān idersiz: Ü1.63a, Ü2.60a, T.105b, Ü3.73b, İ2.90b, Ü5.98a, H2-1.84a, N.84a / ġalaṭ söylersiz böyle degilsiz L.81a

[5815] dehendür dehenden murād: Ü1.63a, İ2.90b, N.84a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-1'de yok

[5816] tenedürnā - تنه درنا? Ü1.63a, Ü2.60a, L.81a, Ü3.74a, İ2.90b, H2-1.84b, N.84a / tenedinā – تنه دنا: T.105b, Ü5.98b

[5817] şinīd: Ü5.98b (Ü5'de söz konusu ifade metin içinde ilk önce "şinūd" şeklinde yazılmış sonradan kırmızı mürekkeple derkenarda "şinīd" olarak düzeltilmiş) / şinūd Ü1.63a, Ü2.60a, T.105b, L.81a, Ü3.73b, İ2.90b, H2-1.84b, N.84b

[5818] Meşnevī: Ü1.63a, Ü2.60a, T.105b, L.81a, Ü3.74a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.84b / Naẓm İ2.91a

[5819] "*Dinle bu ney nasıl şikāyet ediyor; Ayrılıkları nasıl da anlatıyor.*"

[5820] ol maḫdūm-ı girāmī cenāb-ı Ĥażret-i: Ü2.60a, T.105b, Ü3.74a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.84b / maḫdūm-ı girāmī Ü1.63b / ol girāmı cenāb-ı Ĥażret-i İ2.91a / Ḥażret-i L.81a

[5821] ᶜAbdu'r-raḥman: Ü1.63b / Diğer nüshalrda yok

[5822] daḫi: Ü1.63b / Diğer nüshalarda yok

[243] Beyt

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

چیست میدانی صدای چنك و عود — Çīst mīdānī ṣadā-yi çeng u ᶜūd

انت حسبی انت کافی یا ودود — Ente ḥasbī ente kāfī yā Vedūd[5823]

[Neşr] Ve naġamāt-ı[5824] laṭīfeye meylüñ ḥükmi budur[5825] kï ᶜālem-i ervāḥta cemīᶜ[-i] ervāḥ "أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ"-"*Elestu bi-rabbikum*"[5826] nidāsını aḥsen-i vücūh üzre istimāᶜ idüp ve ḥarekāt-ı eflāküñ ṣadāsı[5827] ve tesbīḥāt-ı melā'ikenüñ aṣvātı aḥsen-i aṣvāt olmaġla bir ṣavt-ı ḥasen istimāᶜ eyledükde ol aṣvāt-ı laṭīfeyi teẕekkür ile rūḥ-ı sālik mest ü şeydā olup ḳalbinde ẕikr-i Ḥaḳla şevḳ u[5828] muḥabbet peydā olup[5829] ol sebebden cān u dil ile rāh-ı ᶜaşḳa sālik ve serā'ir-i dilden feṭḥ-i bāb olup vücūdları şehrine mālik oldılar[5830]. Yoḫsa bu ḥikmetlerden ġāfil iken ve bu maᶜnālara cāhil iken mücerred yanuñuza jeng aṣup kendüñüz ḥayvānāta teşbīh ḳılursız ve mefhūm-ı "أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ"-"*Ulā ïke ke'l-enᶜāmi bel hum eḍall*"[5831] māṣadaḳı olursız. Ve daḫi dirsiz kï biz[5832] āsumān-ı dilde āfitāb ve cihān-ı āb u[5833] gilde diraḫşende māhtāb ve her ḳande varsaḳ ᶜuyūna żiyā ve ḳulūb-ı benī Ādeme[5834] ṣafā virürüz. Ve ol şīr-i Ḫudā ve müşerref-i āyet-i "هَلْ

[5823] "*Bu çeng ve ud sesi de ne ola ki / Sen bana yeter ve kafisin, ey Vedûd (kullarını en fazla seven ve sevilmeye en çok layık olan)*."

[5824] naġmāt-ı: Ü1.63b, İ2.91a / nefeḫāt-ı Ü2.60a, T.106a, L.81a, Ü3.74a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.84b

[5825] budur: Ü2.60a, T.106a, L.81a, Ü3.74a, İ2.91a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.84b / oldur Ü1.63b

[5826] "*Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "**Ben sizin Rabbiniz değil miyim**?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.*" (A'râf: 172)

[5827] ṣadāsı: Ü2.60a, T.106a, L.81a, Ü3.74a, İ2.91a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.84b / ṣadāsını Ü1.63b

[5828] u: İ2'de yok

[5829] olup: Ü2.60a, T.106a, L.81a, Ü3.74a, İ2.91a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.85a / olur Ü1.63b

[5830] ol sebebden cān u dil ile …. vücūdları şehrine mālik oldılar: Ü1'de bu kısım yok

[5831] "*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. **İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.** İşte bunlar gafillerin ta kendileridir*." (A'râf: 179)

[5832] dirsiz kï biz: Ü1'de yok

[5833] u: Ü1'de yok

[5834] benī Ādeme: Ü1.63b / ᶜāleme Ü2.60a, T.106a, L.81a, Ü3.74a, İ2.91a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.85a

أَتَىٰ”-“*Hel etâ*”[5835] Cenāb-ı ᶜAlyy-i Murtażá[5836] bizden ḫoşnūd ve delīl-i rāh-ı Maᶜbūd olup elfāẕ-ı dürerbārından ḥaḳīḳat-ı eşyāya ḫabīr ve safsaṭa-ı ᶜavām ṭarīḳ-i Ḥaḳda[5837] bize dāmengīr degildür dirsiz. Lāf ü güzāf ve dürūġ-ı bīinṣāf söylersiz. Zīrā āsumān-ı dilde āfitāb ve āb u[5838] gilde dıraḫşende-i māhtāb ve dīde-i ᶜāleme nūr ve ḳulūb-ı benī Ādeme sürūr şol şaḫṣ virür kï ᶜibādāt ü ṭāᶜāt ile zindedil ve küḥl-i ḥaḳīḳat ile mükteḥil olup şerīᶜat ile tekmīl-i ṭarīḳat ve nā'il-i ᶜālem-i[5839] emniyyet olup ḥaḳīḳat-i eşyāya ᶜalīm ve dāᶜī-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm[5840] ola. Tā kï [[aña yaḳın olan anuñ ḥālinden iktisāb idüp vāṣıl-ı maḳām-ı “طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ” – *“Ṭūbá lehum ve ḥusnu me'āb”*[5841] müşerref ü münaᶜᶜam ola.]][5842] Bermaẕmūn-ı[5843]

[244] Mıṣraᶜ-ı[5844]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

كمال همنشين بر من اثر كرد Kemāl-i hemnişīn bermen[5845] eṣer kerd[5846]

[Neṯr] Ve bermaᶜnā-yı[5847]

[5835] “*İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.*” (İnsân/Dehr: 1)

[5836] Murtażá: Ü1.63b, Ü2.60a, Ü3.74a, İ2.91a, H2-1.84b, N.85a / Murtażá raḍiya’llâhu ᶜanhā T.106a, L.81b, Ü5.99a

[5837] ṭarīḳ-i Ḥaḳda: Ü1’de yok

[5838] u: Ü1’de yok

[5839] ᶜālem-i: Ü1.64a, İ2.91b / ᶜilm-i Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, Ü5.98b, H2-1.84b, N.85a

[5840] olup ḥaḳīḳat-i eşyāya ᶜalīm ve dāᶜī-i ṣırāṭ-ı müstaḳīm: Ü1’de bu kısım yok

[5841] “***İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır***.” (Ra’d: 29)

[5842] [[aña yaḳın olan anuñ …. müşerref ü münaᶜᶜam ola]]: Ü1.64a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[5843] bermaẕmūn-ı: Ü1’de yok

[5844] Mıṣraᶜ: Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, İ2.91b, H2-1.85a, N.85a / Beyt Ü1.64a (Ü1’de başlık olarak “Beyt” yazılmışsa da sadece bu mısra verilmiş ve bu mısra aşağıdaki Beytle yer değiştimiş bulunmaktadır)/ Ü5’de bu mısra yok

[5845] برمن - ber-men: Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, İ2.91b, H2-1.85a, N.85a / بامن - bā-men Ü1.64a

[5846] “*Beraber oturup kalktığım arkadaşımın olgunluğu (kemali) bana da tesir etti*.”

[5847] ve ber-maᶜnā-yı: Ü1’de yok

[245] Şiᶜr-i[5848] [Ṭarafe b. ᶜAbd]

[Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

عن المرء لا تسئل وسل عن قرينه — ᶜAni'l-mer'i lā tes'el ve sel ᶜan ḳarīnihi

و كلّ قرين بالمقارن يقتدى — Ve kullu ḳarīnin bi'l-muḳārini yaḳtedī[5849]

[Neşr] [[mefhūmı[5850] üzre aña yaḳīn olan gil ise de gül cüz' ise de küll ola.]][5851]

[246] Rubāᶜī[5852]

[Ahreb]

تادردل توكل كذرد[5853] كل باشى — Tā derdil-i tu gul guẕered gul bāşī

وزبلبل بيقرار بلبل باشى — V'ez bulbul-i bīḳarār bulbul bāşī

تو جزء[5854] وحق كل است كر روزى چند — Tū cuz' u Ḥaḳḳ kullest ger rūzī çend

---

[5848] Şiᶜr: Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a / Beyt Ü1.64a, H2-1.84b, N.85a (Ü1'de bu Beyt yukarıdaki "Mısra" ile yer değiştirmiş bulunmaktadır) / Naẓm İ2.91b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit bazı dijital kaynaklarda Muallaka şairi Tarafe b. Abd'e (طرفة بن العبد) (ö. 564 [?]) [Bk. s. ᶜAbdu'l-ᶜAzīz ᶜAbdu'l-Vehhāb Sulṭān, *Vaḳfetun ᶜAlá Ḍifāfi's-Sinīn (وقفة على ضفاف السنين)*, en-Nāşir: Dāru'l-Farābī, Beyrut-Lubnān 2016, s. 149 https://books.google.com.tr/books?id=U-NgDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)], bazı kaynaklarda ise Filistinli Ömer (Amr?) el-Yâfî'ye (عمر اليافي) [Bk. *ed-Dīvān*, https://www.aldiwan.net/poem35514.html; https://diwany.org/%D8%B9%D9%86 (22.06.2020); Bazı kaynaklarda ise Cahiliyye devri Hristiyan Arap şairlerinden Adî b. Zeyd el-İbâdî'ye (عدى بن زيد العبادى) (ö. 600 civarı) [Bk. Abdu's-selām ᶜAbdu'ş-Şāfī Muḥammed, *el-Muḥarreru'l-Vecīz fī Tefsīri Kitābi'l-ᶜAzīz li-Ḳāḍī Ebī Muḥammed ᶜAbdu'l-Ḥaḳḳ b. Ġālib b. ᶜAṭiyye el-Endelūsī*, el- Cuz'u'l-ḫāmis, Menşūrāt Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān 2001, s. 163 https://books.google.com.tr/books?id=JAo1CwAAQBAJ&pg (22.06.2020)] nispet edilmektedir.]

[5849] "*Kişiyi sorma arkadaşını sor; Zira arkadaş arkadaşa uyar*."

[5850] mefhūmı: Ü1.64a / Diğer nüshalarda yok

[5851] [[mefhūmı üzre …. cüz' ise de küll ola]]: Ü5'de bu kısım yok

[5852] Rubāᶜī: Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, N.85a / Naẓm Ü1.64a / Beyt H2-1.84b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; (T, L, Ü3'ün derkenarında müstensih tarafından bu Rubai ile ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir: *"Bu Rubāᶜīde ḫatar vardur. Ĥāşā ẕāt-ı Ĥaḳ cüz'-i küll ıtlāḳ olınmaġla olınmaḳdan münezzeh u müteᶜālīdür. Fe-neᶜūẕu bi'llâh min zeyġu'l-ḳalb ve sehvü'l-lisān";* Ü3'de burada fazlalık olan *"olınmaġla"* ifadesi yoktur.)

[5853] كذرد - güẕered: Ü2.60b, T.106a, L.81a, Ü3.74a, H2-1.84b, N.85a / كذرى - güẕerī Ü1.64a

[5854] جزء - cüz'i: Ü1.64a / جزئى - cüz'i Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, H2-1.84b, N.85a

اندیشهٔ کل پیشه کنی کل باشی Endīşe-i kull pīşe kunī kull bāşī[5855]

[Neşr] Ve daḫi rū-yı ḫūbāndan sırr-ı sebᶜa'l-meṣānīye vāḳıf ve cümle-i[5856] esrār-ı ḫafiyyeye[5857] ᶜārif olup vāṣıl-ı derece-i ebrār ve nā'il-i rütbe-i aḫyāruz dirsiz. ᶜAbeṣ söylersiz. Zīrā bu didügüñüz esrār-ı ᶜāliyeyi ᶜilme'l-yaḳīnden ᶜayne'l-yaḳīne getüren ᶜārif[-i] bi'llâh bermażmūn-ı āyet-i[5858] "لَقَدْ[5859] خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"-"*Le-ḳad ḫaleḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm*"[5860] feḥvāsıyla sırr-ı aḥsen-i taḳvīmi mücerred[5861] merdānda görmez belkï ḫuṭūṭ-ı İlâhiyyeyi vech-i insānda ᶜale's-seviyye müşāhede ider. Bu maḳāma vāṣıl olan merdān-ı Ḫudā belkï[5862] rū-yı merdāna naẓar itmeden ibā iderler. Sizler ḫod rūz u şeb fikr ü[5863] ẕikr-i merdān ile ālūde-i nefs-i emmāre ve bu beyhūde sevdā ile ᶜālem içre āvāre gezersiz. Ḥikāye[5864] Rivāyet iderler[5865] kï Bahā'u'd-dīn ez-Züheyrī[5866] sizüñ gibi bir gürūh ile cemᶜ olur. Meclisüñ evvelinden āḫirine dek[5867] merdān muṣāḥābetinden ġayrı muṣāḥabet itmeyicek anlara Züheyr bu ebyāt ile tevbīḫ ider[5868]:

[247] Şiᶜr[5869]

[5855] "*Gönlünden gül geçerse gül gibi olursun. Şaşkın ve yerinde duramayan bülbül olursun. Sen cüz'sün (parça), Allah ise külldür (bütün). Eğer bir gün olur da küll olmayı gönlüne koyarsan küll olursun.*"

[5856] cümle-i: Ü2.60b, T.106b, L.81a, Ü3.74a, İ2.91b, Ü5.99a, H2-1.84b, N.85a / anuñ nice Ü1.64a

[5857] ḫafiyyeye: Ü2.60a, T.106b, L.81a, Ü3.74a, İ2.91b, Ü5.99a, H2-1.84b, N.85a / ḫafiyyesine Ü1.64a

[5858] āyet-i: T.106b / el-āyet Ü5.99a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[5859] لقد - leḳad: T.10b, L.82b, İ2.91b, Ü5.99a / ولقد – ve leḳad Ü1.64a, Ü2.60b, Ü3.74b, H2-1.85a, N.85b

[5860] "*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık*." (Tîn: 4)

[5861] mücerred: Ü1.64a, İ2.91b, H2-1.85a, N.85b / mücerreden Ü2.60b, T.106b, L.82b, Ü3.74b, Ü5.99a

[5862] belkï: Ü1'de yok

[5863] ü: Ü2.60b, T.106b, L.82b, Ü3.74b, Ü5.99a, H2-1.85a / Ü1, İ2, N'de yok

[5864] Ḥikāye: Ü1.64a / Diğer nüshalarda yok

[5865] iderler: Ü2.60b, T.106b, L.83a, Ü3.74b, İ2.91b, Ü5.99a, H2-1.85a, N.85b / ılınur Ü1.64a

[5866] Ez-züheyrī: Ü2.60b, H2-1.85a, N.85b / Ez-züheyr Ü1.64a, İ2.91b / Zühīr L.83a / Zühheyrī Ü5.99a / Ez-zührī Ü3.74b / Zührī T.107a

[5867] dek: Ü1.64a, Ü2.60b, T.107a, L.83a, Ü3.74b, Ü5.99b / degin İ2.91b, H2-1.85b, N.85b

[5868] tevbīḫ ider: Ü1.64a / cevāb virürler İ2.91b, H2-1.85b, N.85b / cevāb virür Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b

[5869] Şiᶜr: Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b / Naẓm Ü1.64a, İ2.91b, N.85b / Ḳıṭᶜa H2-1.85b; [Bk. Kāmil Suleymān el-Cubūrī, *Mesāliku'l-Ebṣār fī Memāliki'l-Emṣār li'bni Faḍlu'llâh el-ᶜUmrī Şihābu'd-dīn Aḥmed b. Yaḥyá*, el-Cuz'u'ş-şāmin ᶜaşer (C. 18) Şuᶜarā'i Mışr, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-

[Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

الا ایّهاالاخوان مالی اراکم	Elā eyyuhe'l-iḫvānu mā-lī erākumu
علی مذهب والله غیر حمید	ᶜAlá meẕhebin va'llâhi ġayri ḥamīdi[5870]
فهل انتم من قوم لوط بقیة	Fe-hel entumu min ḳavmi Lūṭin baḳiyyetun
فما منکم من فعله برشید	Fe-mā minkumu min fiᶜlihi bi-reşīdi[5871]
وان لم تکونوا قوم لوط بعینهم	Ve in lem-tekūnū ḳavme Lūṭin bi-ᶜaynihim
فما قوم لوط منکم ببعید	Fe-mā ḳavme Lūṭin minkumu bi-baᶜīdi[5872]

[Neşr] Ḥikāye[5873]: Rivāyet iderler kï ḫācegān silsilesinden Ḫˇāce ᶜUbeydu'llâh ḥażretleri evāḫir-i ᶜömrlerinde żaᶜf u fütūr-ı şeyḫūḫet sebebi ile ekṣer-i ezmānda[5874] yatup mürīd u[5875] muḫlişleri aᶜżā vü eṭrāfını oġarlar idi. İttifāḳan bir gün bir muḥibbe oġdurur iken bir żarūret olmaġın ḳalḳup bir ṣāḥib-cemāl oġlı var imiş aña emr itmiş cevānuñ keffi[5876] pā-yı Ḫˇāceye[5877] mes idicek fi'l-ḥāl ayaḳların çeküp başların ḳaldurup aṣḥābına ḫiṭāb itmiş kï [niçün ayaġum çekdügüm[5878] bildüñüz mi?][5879] Bu

---

Lubnān, s. 142, 148 https://books.google.com.tr/books?id=4H1iDwAAQBAJ&pg (22.06.2020); Ayrıca Bk. https://www.aldiwan.net/poem42966.html (20.08.2021)]

5870 *"Âgâh olun! Ey kardeşler, bana ne oluyor ki sizi görmekteyim / Vallahi hoş olmayan bir yol üzeresiniz."*

5871 "*Siz Lut kavminin bir bakiyesi misiniz / Sizden bu işe karşı bir yol gösterici yok mudur?"*

5872 *"Siz birebir Lut kavmi değilseniz de Lut kavmi size uzak değildir."*

5873 Ĥikāye: Ü1.64b / Diğer nüshalarda yok

5874 ekŝer-i ezmānda: Ü1.64b / ekŝer-i zamānda Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.99b, H2-1.85b, N.85b

5875 u: Ü3'de yok

5876 cevānuñ keffi Ü1.64b, Ü2.60b, T.107a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.99b, H2-1.85b, N.85b / cevān keffini L.82a

5877 pā-yı Ḫāceye: Ü1.64b, Ü2.60b, Ü3.74b, İ2.92a, H2-1.85b, N.85b / Ḫˇācenüñ pāyına T.107a, L.83a, Ü5.99b

5878 çekdügüm: Ü1.64b, İ2.92a, N.85b / çekdüm Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b, H2-1.85b

5879 [niçün ayaġum çekdügüm bildüñüz mi]: L'de yok

cevānuñ keffi pāyuma mümās ve ḥarāret-i destinden nefsüme iḥsās olıcaḳ nefs-i beşeriyet kï:

[248] Mıṣraᶜ[5880]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

با[5881] جان بهم درايد وبا[5882] جان برون درد[5883] Bācān behem derāyed u bācān birūn dered[5884]

[Neşr] muḳteżasıyla nevᶜ-i teleẕẕüẕ u daġdaġa vāḳiᶜ oldu. Pes āgāh oluñ bu faḳīr bu ḳadar mücāhedāt u riyāżat kï müddet-i ᶜömrinde ḥāṣıl ve ḥālen şeyḫūḫat[5885] u heremden[5886] bu mertebeye vāṣıl olmışken henüz ḍāᶜiye-i beşeriyyetden eṣer-i bāḳī ve nefs-i nāfercām henüz cürᶜā-i cām-ı hevā-yı sāḳī ola, sizlerde kim esbāb-ı ḳuvvet kāmil ve ḥareket-i cünbüşüñüz hevā-yı nefse şāmildür, ḳıyās idiñüz kï sāderūlar muṣāḥabeti ne mertebe miḥnet-āmīz ve ne derecede fitne-engīz ola. Zinhār zinhār kï merdāna naẓardan ḥaẕer belki mürūr eyledükleri ṭarīkatden [5887] güẕer itmeyüp[5888] āteş-i muḥabbetlerinden ḳalbe şerer doḳundurmañuz [5889]

[249] Naẓm[5890] [Mevlānā]

[5880] Mıṣraᶜ: Ü5'de bu mısra yok

[5881] با – bā: Ü1.64b, İ2.92a, H2-1.85b, N.85b / یا – yā Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b

[5882] با – bā: Ü1.64b, İ2.92a, H2-1.85b, N.85b / یا – yā Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b

[5883] رود – reved: Ü2.60b, T.107a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.99b, H2-1.85b, N.85b / درد – derd Ü1.64b / دزو - ? İ2.92a

[5884] "*Canla girer, canla çıkar*."

[5885] şeyḫūḫat: T.107b, L.82a, Ü5.100a / ṣuyūḫat Ü1.64b, Ü2.60b, Ü3.74b, İ2.92a, H2-1.85b, N.86a

[5886] u heremden: Ü2.60b, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.100a, H2-1.85b, N.86a / ve her dem Ü1.64b

[5887] belki mürūr eyledükleri ṭarīkatden: Ü1.64b / ve vādī-i muḥabbetlerinden Ü2.60b, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.100a, H2-1.85b, N.86a

[5888] itmeyüp: Ü1.64b / idüp Ü2.60b, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.100a, H2-1.85b, N.86a

[5889] doḳundurmañuz: Ü5.100a / doḳundurmaḳ Ü1.64b, Ü2.60b, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, H2-1.85b, N.86a

[5890] Naẓm: Ü1.64b, İ2.92a / Ḳıṭᶜa Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, H2-1.85b, N86a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu şiir Mevlânâ'ya aittir [Bk. Dīvān-ı Şems, Ġazeliyyāt, Ḳısmet-i Çehārum (4. Bölüm) G. 590/7,8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/12U7 (18.06.2020)]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün (faᶜlün)]

سوی بتان کم نکر تا نشود[5891] کور دل — Sū-yi butān kem niger tā neşeved kūrdil

کور شود از نظر چشم سك[5892] مسلخی — Kūr şeved eznaẓar çeşm-i seg-i mesleḫī[5893]

زلف بتان سلسله است جانب دوزخ کشد — Zulf-i butān silsile'st cānib-i dūzaḫ keşed

ظاهر او جنّتی باطن او دوزخی — Ẓāhir-i ū cennetī bāṭin-i ū dūzaḫī[5894]

[Neşr] Ve daḫi ey pīr-i perīşān-ḥāl ḳāl ile muḥibb-i Ḥaydar-ı Kerrār ve ümmet-i Aḥmed-i muḫtār geçinürsiz[5895] ammā ᶜamele[5896] gelicek miṣāl-i ḫar-ı leng vaḥal-i ilḥād içre batarsız ve bunuñla[5897] nice ḫayālāt-ı kāẕibeyi beng ile keşf ü kerāmet ṣanursız ve ḫalḳa kerāmeti dirhem dirhem ṣatarsız[5898]. Ḥāl bu kï sizde ne keşf ü kerāmetden eṣer ve ne ḥaḳīḳat-i eşyādan ḫaber vardur. Zīrā meşāyiḫ-i ᶜiẓām ve evliyā'-yı kirām [[bu ᶜālem-i kerāmete vāṣıl ve maḳām-ı keşfe nā'il]][5899] olduḳlarında [[bermaẓmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*"[5900]]][5901] ve bermaᶜnā-yı

[5891] neşevī: doğrusu olup şiirin orjinalinde bu şekilde geçmektedir / neşeved Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a, Ü5.100a, H2-1.85b, N86a

[5892] سك – seg-i: Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, H2-1.85b / سکی – segī Ü1.64b, İ2.92a

[5893] "Put gibi güzellere kem gözle bakma ki gönlün körelmesin / Yırtıcı köpeğin gözleri bile nazardan kör olur."

[5894] "*Güzellerin saçları zincir olmuş cehenneme doğru çeker / Onun dışı cennet içi ise cehennemdir.*"

[5895] ḳāl ile muḥibb-i Ḥaydār-ı …. muḫtār geçinürsiz: Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92a-b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a / mücerred bī-ᶜamel elfāẓ ile ḳīl u ḳāl idersiz Ü1.64b

[5896] ᶜamele: Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a / emr-i ᶜibādete Ü1.64b

[5897] bunuñla: Ü1.65a / Diğer nüshalarda yok

[5898] ve ḫalḳa kerāmeti dirhem dirhem ṣatarsız: Ü1'de yok

[5899] [[bu ᶜālem-i kerāmete vāṣıl ve maḳām-ı keşfe nā'il]]: Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a / maḳām-ı keşfe nā'il ve ᶜālem-i kerāmete vāṣıl Ü1.65a

[5900] "*Allahı bilen, dilini tutar*."

[5901] [[bermaẓmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"… lisānuhu"]]: Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a / "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*" üzre Ü1.65a

[250] Beyt[5902] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

کر خبرداری ز حیّ لایموت Ger ḫaberdārī ziḤayy-i lā-yemūt

بردهان خود بنه مهر سکوت Berdehān-i ḫod benih muhr-i sukūt[5903]

[Neşr] feḥvāsı üzre ḥāli ḳāle getürüp[5904] daᶜvá itmezler[5905].

[251] Beyt[5906] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün]

آن[5907] مدّعیان در طلبش بیخبرانند Ān muddeᶜiyān derṭalebeş bīḫaberānend

انرا که خبر شد خبری بازنیامد[5908] Ānrā kï ḫaber şud ḫaberī bāz neyāmed[5909]

[252] Beyt[5910]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

روبترك دعوی دعوت بکو Rū beterk-i daᶜvī-i daᶜvet bugū

[5902] Beyt: Ü1.65a, Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, H2-1.86a, N.86a / Naẓm İ2.92b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Attâr'a aittir [Bk. Attâr, Pendnāme, Derbeyān-ı Fevāyid-i Ḫāmūş https://ganjoor.net/attar/pandname/sh6/; Mecmūᶜa-i Āŝār-ı ᶜAṭṭār, *Pendnāme* http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0RDF (18.06.2020)]

[5903] "*Eğer diri (Hayy) ve ölümsüz olan Allah'tan haberin varsa / Sukût (sessizlik) mührünü ağzına vur*."

[5904] getürüp: Ü1.65a / getürmzeler Ü2.61a, T.107b, L.82a, Ü3.74b, İ2.92b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a

[5905] daᶜvá itmezler: Ü1.65a / Diğer nüshalarda yok

[5906] Bu beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī,* Muḳaddime http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CS2 (18.06.2020)]

[5907] آن – ān Ü1.65a, İ2.92b / این – īn Ü2.61a, T.108a, L.82a, Ü3.74b,Ü5.100a, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86b

[5908] بازنیامد – bāz niyāmed: Ü1.65a, Ü2.61a, T.108a, L.82a, Ü3.74b, Ü5.100a, H2-1.86a, N.86a / بازنیازمد – bāz niyāzmed? İ2.92b

[5909] "*Bu sulûk davasında olanlar onu istemesini bilmiyorlar. Hakikaten haberdar olan kimse mahvolup gitti. Ondan bir haber geri gelmedi*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 311]

[5910] Beyt: Ü1.65a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

راه حق ازکبر و ازنخوت مجو — Rāh-i Ḥaḳḳ ezkibr u eznaḫvet mecū[5911]

[Neşr] mefhūmına māṣadaḳ olduḳları muḥaḳḳaḳdur[5912]. Ve ***Mefātiḥü's-Saᶜāde***de mesṭūrdur kï ᶜilm-i taṣavvuf ᶜilm-i ḥāldür ᶜilm-i ḳāl degil. Elfāẕ vaż[c] olınmayan şey'e feżā-yı ḳīl u ḳāl teng ve merkeb-i kelām-ı ᶜaḳl meydān-ı ḥālde lengdür. [Nitekim ol[5913] ḳuṭbu'l-aḥrār[5914] **Ḫˇāce Muḥammed ᶜAṭṭār** buyururlar[5915]:][5916]

[253] Naẓm[5917]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

عقل بند ره روانست ای پسر — ᶜAḳl bend-i rehrevānest ey puser

بند بکسل[5918] ره عیانست ای پسر — Bend bugsel reh ᶜayānest ey puser[5919]

عقل بند و دل فریب و جان حجاب — ᶜAḳl bend u dilfirīb u cān ḥicāb

ره ازین هرسه نهانست ای پسر — Reh ezīn her se nihānest ey puser[5920]

[5911] "*Davet ve doğru yola çağırma davasını gütme / Hak yola, kibir ve büyüklenme ile varılmaz*."
[5912] mefhūmına mā-ṣadaḳ olduḳları muḥaḳḳaḳdur: Ü1'de bu kısım yok
[5913] ol: Ü1.65a, İ2.92b, N.86b / Ü2, T, L, Ü3, H2-1'de yok
[5914] ḳuṭbu'l-aḥrār: Ü1.65a, Ü2.61a, Ü3.74b, İ2.92b, H2-1.86a, N.86b / ḳuṭbu'l-aḳṭār L.82b / T'de yok
[5915] buyururlar: Ü1.65a, T.108a, L.82b, İ2.92b, H2-1.86a, N.86b / buyurur Ü2.61a, Ü3.75b
[5916] [Nitekim … ᶜAṭṭār buyururlar]: Ü5'de bu kısım yok
[5917] Naẓm: Ü1.65a, Ü2.61a, T.108a, Ü3.75b, İ2.92b / Ḳıṭᶜa L.82b, H2-1.86a / Rubāᶜī N.86b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Müellif her ne kadar Attâr'a nispet etmişse de bu beyitler Mevlānā'ya aittir [Bk. Mevlānā, Dīvān-ı Şems, Ġazeliyyāt, Ḳısmet-i Duvvum (2. Bölüm) G. 290/1, 2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/11CY (18.06.2020)]
[5918] بکسل – be-kesel: Ü1.65a, Ü2.61a, İ2.92b, H2-1.86a, N.86b / مکیل - ? T.108a, L.82b, Ü3.75b
[5919] "*Akıl, ruhun yoluna engeldir / Engeli kaldırırsan yol açılır.*"
[5920] "*Akıl engel, gönül şaşkın ve tutkun can ise perde / Doğru yol bu üçünün ardında gizlidir ey oğul!*"

[Neṯr] Ḫuṣūṣan[5921] meşāyiḫ-i ehl-i[5922] ḥāl keşf ü kerāmet ṣatmaġa[5923] ḥayż-ı ricāl dimişlerdür. [[Nitekim ol pīr-i Gülşenī Cenāb-ı Ḥażret-i[5924] **Dede**[5925] **ᶜÖmer Rūşenī** buyururlar[5926]:]][5927]

[254] Beyt[5928]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Kerāmet mīvesin ol kim yimişdür

Velāyet ṣatmaġa itlik dimişdür

[Neṯr] Sizde[5929] ḫod ne keşf ü kerāmet ẓāhir ve ne āṯār-ı velāyet bāhir olmayup ilḥād u[5930] kiẕb ile menfūr-ı ᶜālem ve mebġūż-ı benī Ādem olursız ve aḥvāl [ü] eṭvār-ı[5931] Ḥaydariyān-ı ḥaḳīḳīden[5932] bīḫaber ve esīr-i nefs-i ḥīlegersiz. İmdi beᶜināyet-i[5933] Rabb-i Ḳadīr ḥaḳīḳat-i Ḥaydarīligi size taḳrīr idelüm. Lafẓ-ı ḥaydar[5934] dört ḥarfdür. Her ḥarfi Ḥaydarīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi "ḥā"dur. "Ḥā"dan murād ḥilm u ḥayādur. Yaᶜnī Ḥaydarī olan kimesne ḥilye-i ḥilm u ḥayā ile muḥallá[5935] ve şerīᶜat u ṭarīḳat ile murebbá ola tā kī maḳām-ı Ḥaydarīlige vāṣıl ve ol ṭarīḳatda maḳṣūd-ı aḳṣáya nā'il ola. Ṣānī[5936] ḥarfi "yā"dur. "Yā"dan murād yemmdür. [[Yaᶜnī Ḥaydarī olan

[5921] ḫuṣūṣan: Ü1.65a / ve Ü2.61a, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b
[5922] ehl-i: Ü2.61a, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b / erbāb-ı Ü1.65a
[5923] ṣatmaga: Ü2.61a, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b / göstermege Ü1.65a
[5924] ol pīr-i Gülşenī Cenāb-ı Ĥażret-i: Ü1.65a / ol çeşm-i çerāġ-ı Gülşenī İ2.92b/ Ü2, T, L, Ü3, H2-1, N'de yok
[5925] Dede: İ2.92b, N.86b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok
[5926] buyururlar: Ü1.65a, İ2.92b, H2-1.86a / buyurur Ü2.61a, T.108a, L.83a, Ü3.75b
[5927] [Nitekim ol pīr-i Gülşenī … ᶜÖmer Rūşenī buyurur]: Ü5'de bu kısım yok
[5928] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok
[5929] sizde: Ü2.61a, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b / zīrā sizde Ü5.100b
[5930] u: Ü2.61b, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b / ile Ü1.65a
[5931] eṭvār-ı: Ü1.65a / Diğer nüshalarda yok
[5932] ḥaḳīḳīden: Ü1.65a, Ü2.61b, T.108a, Ü3.75b, İ2.92b, Ü5.100b, H2-1.86a, N.86b / ḥaḳīḳatden L.83a
[5933] be-ᶜināyet-i: Ü1.65a, Ü2.61b, T.108a, L.83a, Ü3.75b, Ü5.100b, H2-1.86b, N.86b / be-ġāyet İ2.92b
[5934] lafẓ-ı ḥaydar: Ü1.65a / ḥaydar lafẓı Ü2.61b, T.108a, L.82b, Ü3.75b, İ2.93a, Ü5.100b, H2-1.86b, N.86b
[5935] muḥallá: Ü1.65b, Ü2.61b, T.108b, Ü3.75b, İ2.93a, Ü5.100b, H2-1.86b, N.86b / mücellá L.83a
[5936] ṣānī: Ü1.65b / ikinci Ü2.61b, T.108b, L.82b, Ü3.75b, İ2.93a, Ü5.100b, H2-1.86b, N.86b

kimesne miṣāl-i deryā muḥabbet-i Ḫudā birle cūş u ḫurūş idüp <baᶜdehü bermażmūn-ı>[5937]]][5938]

[255] Mışraᶜ[-ı][5939] [İmām Şāfiᶜī]

[Baḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

انّ المحبّ لمن يحبّ يطيع İnne'l-muḥibbe li-men yuḥibbu yuṭīᶜu [5940]

[Neşr] [[feḥvāsı üzre[5941] evāmir-i İlâhiyyeye cān u dilden muṭīᶜ u münḳād ola. Üçünci ḥarfi "dāl"dur. "Dāl"dan murād delāletdür. Yaᶜnī Ḥaydarī olan kimesne ḫayrāta dāll ve pūte-i ᶜaşḳ içre ḳāl ola. Dördünci ḥarfi "rā"dur. "Rā"dan murād rūşendil olmaḳdur.]][5942] Yaᶜnī Ḥaydarī olan kimesnenüñ mir'āt-ı ḫāṭırı pāk u mücellā ve[5943] denes-i dünyādan ṣāf u muṣaffá ola tā kï ḳalbi āyīne-i cihānnümā ve vücūdı mülkine[5944] İskender-i kişvergüşā olmaġla[5945] müsellem-i ᶜālem ve maḳbūl-i benī Ādem olup Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[5946] ᶜaleyhi ve sellem ḳatında ümmet ve Ḥażret-i Murtażāya meyl ü[5947] muḥabbet itmek_ile müşerref-i ᶜizz ü kerāmet birle ḳadri ᶜālī[5948] ve maḳāmı ᶜālī[5949] ola diyüp Ḫˇāce-i Cihān ḫatm-i kelām eyledi[5950] ve

---

[5937] <baᶜdehü ber-mażmūn-ı>: Ü5'de yok
[5938] [[Yaᶜnī Ḥaydārī olan kimesne …. baᶜdehü ber-mażmūn-ı]]: Ü1'de yok
[5939] Mışraᶜ: Ü2.61b, T.108b, Ü3.76a / L, İ2, H2-1, N'de başlık yok / Ü1, Ü5'de bu mısra yok; Şairi belirtilmeyen bu mısra İmâm Şafiî'ye aittir.
[5940] "*Seven, sevdiğine itaat eder*." (İmâm Şâfiᶜî)
[5941] feḥvāsı üzre: Ü5'de yok
[5942] [[feḥvāsı üzre evāmir-i İlāhiyyeye …. murād rūşendil olmaḳdur]]: Ü1'de bu kısım yok
[5943] pāk ü mücellá ve: Ü1'de yok
[5944] mülkine: Ü1.65b / Diğer nüshalarda yok
[5945] olmġla: Ü1.65b / olup Ü2.61b, T.108b, L.82b, Ü3.76a, İ2.93a, Ü5.101a, H2-1.86b, N.86b
[5946] teᶜālá: Ü2.61b, Ü3.76a, İ2.93a, H2-1.86b, N.87a / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[5947] meyl ü: Ü1.65b / Diğer nüshalarda yok
[5948] ḳadri ᶜālī: Ü2.61b, T.108b, L.82b, Ü3.76a, İ2.93a, Ü5.101a, H2-1.86b, N.87a / ḳadr-i ᶜāli Ü1.65b
[5949] ve maḳāmı ᶜālī: Ü1.65b / Diğer nüshalarda yok
[5950] ḫatm-i kelām eyledi: T.108b, L.82b, Ü3.76a, Ü5.101a, H2-1.86b / cevābın āḫir eyleyüp ḫāmūş oldı Ü1.65b / cevābın āḫir eyledi Ü2.61b, İ2.93a, N.87a

ᶜādet-i maᶜhūde[5951] üzre yine[5952] oġlı Netīce-i Cān ile ḫanḳāhdan ṭaşra çıḳup[5953] ḫalvetḫānelerine ᶜazm eylediler[5954]. Çün Baba Miḥnetī-i ᶜIrāḳī Ḫˇāce-i Cihāndan bu vech ile kelimāt-ı mü'mināne ve ḥarekāt-ı muvaḥḥidāne müşāhede eyledi ol dem mülzem ü mebhūt ve kemāl-i ḫacāletle sukūt idüp baᶜde zamān[5955] hevādārlarına işāret idüp ḫanḳāhdan ṭaşra çıḳdılar ve[5956] ᶜazm-i rāh itdiler[5957]. İrtesi[5958] Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā eyleyüp ḫalvet-ḫānelerinden ḫanḳāha geldiler. Gördiler kï Ḥaydarīler ᶜazm-i rāh itmişler. Ol dem mekānlarına cülūs idüp birbiriyle aḥvāl-i güẕeşteye müteᶜalliḳ kelimāta duḫūl ve ol gürūhuñ fesādlarını ıẓhār u redde meşġūl iken gördiler yine bir ṭā'ife-i nemedpūş hezār cūş u[5959] ḫurūş idüp gelürler.

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ[5960] CĀMİYĀN BEḪANḲĀH-I ḪAŻRET-İ[5961] ḪˇĀCE-İ CİHĀN

Cumhūr-ı Cāmīler bir bölük ᶜāmīler āvāz-ı ḫoşa mālikler ve rāh-ı meygedeye sālikler. Ṣadāları pürsūz kārları sāz u söz liḥyeleri trāş ve şāribleri nātrāş[5962] bir bölük rind ü ᶜayyāşlar ve bāzār-ı ᶜālemde ḳallāşlar ve nemed ü ᶜabāpūşlar ve gūşlerinde bir mengūş yaᶜnī ᶜAliyy-i Murtażáya ġulām-ı ḥalḳa begūş ve serlerinde mūyları fetīle fetīle tār u mār ve her fetīle-i siyāh mānend-i mār bu üslūb-ı nāhemvār ve āyīn-i bedgirdār ile ve hāy u hūy-ı hezār [5963] ile ve feryād [ü] zār ile[5964] Ḫˇāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına

---

[5951] maᶜhūde: Ü1.65b, Ü2.61b, Ü3.76a, İ2.93a, Ü5.101a, H2-1.86b, N.87a / maᶜhūd T.108b, L.83a
[5952] yine: Ü1.65b / Diğer nüshalarda yok
[5953] ḫanḳāhdan ṭaşra çıḳup: Ü1'de bu kısım yok
[5954] ᶜazm eylediler: Ü2.61b, T.108b, L.82b, Ü3.76a, İ2.93a, Ü5.101a, H2-1.86b, N.87a / dāḫil oldılar Ü1.65b
[5955] baᶜde zamān: Ü1'de yok
[5956] ḫanḳāhdan ṭaşra çıḳdılar ve: Ü1'de bu kısım yok
[5957] itdiler: Ü1.65b, İ2.93a, N.87a / ḳıldılar Ü2.61b, T.108b, L.82b, Ü3.76a, Ü5.101a, H2-1.86b
[5958] irtesi: Ü1.65b / yine Ü2.61b, T.108b, Ü3.76a, İ2.93a, Ü5.101a, H2-1.86b, N.87a / baᶜdehü L.83b
[5959] u: Ü1'de yok
[5960] ṭā'ife-i: L'de yok
[5961] Ḥażret-i: İ2.93b / Diğer nüshalarda yok
[5962] nā-trāṣ: T.109a, L.83b, Ü3.76a, İ2.93b, Ü5.101b, H2-1.87a, N.87a / bī-trāş Ü1.65b, Ü2.62a
[5963] hāy u hūy-ı hezār: L.83b / hezār hāy u hūy T.109a, Ü3.76b, İ2.93b, Ü5.101b, N.87b / hezār hāy hūy Ü1.66a, Ü2.62a
[5964] ve feryād-ı zār ile: Ü1.66a / Diğer nüshalarda yok

müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi anları bu ṣūret-i nā-ṣāyeste ve dilleri hevā vü hevese kemāl-i mertebe dembeste[5965] müşāhede idicek ḫāṭır-ı fātırına ḫoş gelmedi lâkin ṣāḥib-i ḫanḳāh olmaġla [ṣabr idüp "إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ"-"*İnnemā yuveffá'ṣ-ṣābirūne ecruhum bi-ġayri ḥisāb*"[5966] feḥvāsıyla ᶜamel[5967]][5968] eyledi[5969].

[256] Naẓm[5970]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

کارها ازصبر کردد دلپسند	Kārhā ezṣabr gerded dilpesend
خرم آن کز صبر باشد بهره مند	Ḫurrem ān k'ez ṣabr bāşed behremend[5971]

[257] Naẓm[5972] [Mevlānā (?)]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

[5965] ve dilleri hevā vü hevese kemāl mertebe dem-beste: Ü1.66a / ile Ü2.62a, T.109a, L.83b, Ü3.76b, İ2.93b, Ü5.101b, H2-1.87a, N.87b

[5966] "*Bizim adımıza de ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (ahirette) bir iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir.* ***Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir***." (Zümer: 10)

[5967] ᶜamel: Ü2.62a, L.83b, Ü3.76b, İ2.93b, H2-1.87a, N.87b / T, Ü5'de yok

[5968] [ṣabr idüp "انمّا یوفّی الصّابرون اجرهم بغیر حساب"… feḥvāsıyla ᶜamel]: Ü2.62a, T.109a, L.83b, Ü3.76b, İ2.93b, Ü5.101b, H2-1.87a, N.87b / cām-ı ṣabr nūş ve vādī-i tehevvüri ferāmūş Ü1.66a

[5969] eyledi: Ü1.66a, Ü2.62a, İ2.93b, H2-1.87a / idüp L.83b, Ü3.76b / T, Ü5'de yok

[5970] Naẓm: Ü1.66a / Beyt İ2.93b, N.87b (İ2, N'de buradaki beytin yerine şu Beyt yer almaktadır:
صبر بهتر مردرا ازهرچه هست Ṣabr bihter-i merd-rā ez herçï hest
تا بیابد برمراد خویش دست Tā be-yābed ber-murād ḫavīş dest) / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de bu şiir kısmı yok

[5971] "*İşler, sabırla olgunlaşıp başarıya ulaşır (güzel olup beğenilir) / Sabırdan nasibini almış olana, ne mutlu*."

[5972] Naẓm: İ2.93b / Beyt N.87b / Ü1'de başlık yok (İ2, N'de buradaki beytin yerine şu Beyt yer almaktadır:
نه بد عویست قدر وقیمت مرد Ne bed ᶜavīst ḳadr u ḳıymet-i merd
قیمت مرد صبر باید کرد Ḳıymet-i merd bā-yed-i kerd) / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de bu şiir kısmı yok; Mevlânâ'nın Mesnevisinde bu beytin ikinci mısraı ile tamamen aynı, birinci mısra ile anlamca aynı olan şu beyit yer almaktadır:
گر تو اشکالی به کلی و حرج Ger tū işkālī be kullī vu ḥarec
صبر کن الصبر مفتاح الفرج Ṣabr kun eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec
[Bk. Mesnevî, C. 1, B. 2908 http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/2908/ (19.06.2020)]

چون درافتادی بکردآبی حرج — Çun deruftādī begirdābī ḥarec

صبرکن الصّبر مفتاح الفرج — Ṣabr kun "*eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec*"[5973]

[Neşr] Muḥaṣṣal Ḫˇāce-i Cihān[5974] cumhūr-ı Cāmīlere istiḳbāl idüp[5975] ḫānḳāhına[5976] getürdi ve mekān gösterüp buyuruñ dervīşler didi. Baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp basṭ-ı bisāṭ-ı niᶜmet ve ṭayy-ı ṭūmār-ı vaḥşet ḳılup bunlara tamām ülfet gösterdi. Çün niᶜmeti ekl[5977] eylediler ol dem bermażmūn-ı "الشّاكر يستحقّ المزيد"-"*Eş-şākiru yesteḥiḳḳu'l-mezīd*"[5978] ol niᶜam içün şükr-i Ḫudā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eylediler[5979].

[258] Beyt[5980]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

شکر سوی شهر سعادت برد — Şukr sū-yı şehr-i saᶜādet bered

هر که کند شکر زیادت برد — Her kï kuned şukr-i ziyādet bered[5981]

[Neşr] Baᶜdehü pīrān-ı pīşḳademlerin yād ve rūḥların[5982] duᶜa-yı ḫayr ile şād itdiler ve ellerine dünbelek ve dā'ire[5983] alup rüsūm-ı ḳadīmeleri ve āyīn-i bāṭılaları[5984] üzre cūş

5973 "*Darlık girdabına düştüysen; Sabret, sabır rahatlığın anahtarıdır.*"

5974 muḥaṣṣal Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.66a, Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.93b, H2-1.87a, N.87b / ve T.109b, L.83b, Ü5.101b

5975 cumhūr-ı Cāmīlere istiḳbāl idüp: Ü1.66a, Ü2.62a,T.109b,Ü3.76b, İ2.93b, Ü5.101b, H2-1.87a, N.87b / L.83b öñlerine düşüp

5976 ḫānḳāhına: Ü1.66a / ḫanḳāha Ü2.62a,T.109b, L.83b, İ2.93b, Ü5.101b, H2-1.87a, N.87b

5977 ekl: T.109b, L.84a, Ü3.76b, Ü5.101b / nūş Ü1.66a, Ü2.62a, İ2.94a, H2-1.87a, N.87b

5978 bermażmūn-ı "الشّاكر يستحقّ المزيد"….mezīd": Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, Ü5.101b, H2-1.87a / "الشّاكر يستحقّ المزيد"-"Eş-şākirü yesteḥiḳḳu'l-mezīd" feḥvāsı üzre Ü1.66a / ber-mażmūn-ı " الشّاكر يستحقّ المزيد"-"Eş-şākirü yesteḥiḳḳu'l-mezīd" feḥvāsı üzre İ2.94a, N.87b (Anlamı: "*Şükreden, fazlasını hak eder.*")

5979 eylediler Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, Ü5.101b, H2-1.87b, N.87b / ḳıldılar Ü1.66a, İ2.94a

5980 Beyt: İ2.94a, N.87b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de bu şiir kısmı yok

5981 "*Şükür, insanı saadet şehrine, mutluluğa götürür / Kim ki şükr ederse karşılığını ziyadesiyle alır.*"

5982 ve rūḥların: Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, İ2.94a, Ü5.101b, H2-1.87b, N.87b / idüp Ü1.66a

5983 dünbelek ve dā'ire: Ü1.66a, Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.94a, H2-1.87b, N.87b / dā'ire ve dünbelek T.109b, L.84a, Ü5.101b

5984 ve āyīn-i bāṭılaları: Ü1.66a / Diğer nüshalarda yok

u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫˇāce-i Cihān[5985] girībān-ı tefekkürden baş ḳaldurup hezār taᶜẓīm u tevḳīrden_ṣoñra buyurdı kï dervīşler[5986] ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensüz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler diyü su'āl idicek fi'l-ḥāl pīşḳademleri olan abdāl-ı ebedī aᶜnī Baba Timur-ı Nemedī söze āġāz idüp didi kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı[5987] Şirvāndan[5988] gelürüz cümlemüz Şirvānīlerüz[5989] bu[5990] pīrümüzüñ nām-ı şerīfine[5991] Baba Mesrūr-ı Şirvānī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Maᶜmūr-ı Kāşānī dirler. Meydān-ı ṭarīḳatde dilīrler ve mīşezār-ı[5992] ḥaḳīḳatde şīrlerdür diyüp[5993] ḫāmūş olıcaḳ ol dem Baba Mesrūr-ı Şirvānī[5994] cevāba āġāz eyledi[5995].

Cevāb Dāden-i Pīr-i Cāmiyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān

Didi kï: Ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam ve ey zümre-i fuḳarāya enīs[5996] ve ey fırḳa-i żuᶜafāya celīs dürer-i kelāmum gūş-ı cāna mengūş ve cevāb-ı bā-ṣavābuma[5997] teslīm-i ᶜaḳl u hūş idüp

[259] Beyt[5998] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

[5985] Ol dem Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.66a, Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.94a, H2-1.87b / Ḫˇāce-i Cihān ol dem T.109b, Ü5.102a / Ḫˇāce-i Cihān L.84a

[5986] hezār taᶜẓīm u tevḳīrden_ṣoñra buyurdı kï dervīşler: Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.87b / ḫoş geldüñüz dervīşler ve ḳadem getürdüñüz dilrīşler Ü1.66a

[5987] diyār-ı: Ü1.66b, Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.94a, H2-1.87b, N.88a / T, L, Ü5'de yok

[5988] Şirvāndan: Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a / ᶜIrāḳdan Ü1.66b

[5989] Şirvānīlerüz: Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a / ᶜIrāḳīlerüz Ü1.66b

[5990] bu: Ü1.66b, Ü2.62a, T.109b, L.84a, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a / ve Ü3.76b

[5991] nām-ı şerīfine: Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.94a, H2-1.87b, N.88a / nāmına Ü1.66b, T.109b, L.84a, Ü5.102a

[5992] mīşe-zār-ı: Ü1.66b, İ2.94a / pīşe-zār-ı Ü2.62a, T.109b, L.84a, Ü3.76b, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a

[5993] diyüp: Ü1.66b, T.110a, L.84a, Ü5.102a, N.88a / diyü Ü2.62a, Ü3.76b, İ2.94a, H2-1.87b

[5994] Şirvānī: Ü1'de yok

[5995] eyledi: Ü2.62a, T.110a, L.84a, Ü3.77a, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b / itdi Ü1.66b, N.88a

[5996] enīs: Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a, İ2.94a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a / reʾīs Ü1.66b

[5997] bā-ṣavābuma: Ü1.66b, Ü2.62b, Ü3.77a, İ2.94a, H2-1.87b, N.88a / bāṣavāba T.110a, L.84a, Ü5.102a

[5998] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok

فهم سخن چون نکند[5999] مستمع — Fehm-i suḫan çun nekuned mustemi[c]

قوت طبع از متکلّم مجوی[6000] — Ḳuvvet-i ṭab[c] ezmutekellim mecūy[6001]

[Neşr] feḥvāsı üzre kelāmum cān u dilden ışġā ve saña āyīn-i Cāmīligi inhā idüp beyān ve mā-fi'ż-żamīri [c]ayān idelüm. Bil kï biz peymāne-i [c]aşḳ ile cāmīler ve bāde-i gülgūnı müdām[6002] āşāmīlerüz[6003] ve derūnumuz mānend-i cām-ı ṣahbā muṣaffá ve cilā-yı mey ile āyīne-i ṭab[c]umuz münevver ü mücellādur.

[260] Beyt[6004]

[Mef[c]ūlü mefā[c]ilün mefā[c]īlü fe[c]ūl]

هرکس که حریف جام و[6005] ساغر نشود — Her kes kï ḥarīf-i cām u sāġar neşeved

آیینهٔ طبع او منور نشود[6006] — Āyīne-i ṭab[c]-i ū munevver neşeved[6007]

[261] Şi[c]r[6008] [Naṣr b. Seyyār]

[Baḥr-i Ṭavīl: Fe[c]ūlün Mefā[c]īlün Fe[c]ūlün Mefā[c]ilün]

[5999] چون نکند – çün neküned: Ü1.66b, Ü2.62b, T.110a, L.84a, İ2.94b, H2-1.87b, N.88a / کر نبود – ger nebūd Ü3.77a

[6000] مجوی – mecūy: Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a / مجو – mecū Ü1.66b, İ2.94b, H2-1.87b, N.88a

[6001] "*Dinleyen kimse söz anlamazsa soyleyende neşe, şevk, coşkunluk arama*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 375]

[6002] müdām: Ü1.66b, Ü2.62b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.87b, N.88a / T, L, Ü5'de yok

[6003] āşāmīlerüz: Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a, Ü5.102a, H2-1.87b / āşāmīler Ü1.66b, İ2.94b, N.88a

[6004] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6005] و – u: Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a, Ü5.102a, H2-1.87b, N.88a / Ü1, İ2'de yok

[6006] نشود – neşūd: Ü1.66b, Ü2.62b, T.110a, Ü3.77a, İ2.94b, Ü5.102a, H2-1.88a, N.88a / شود - şūd L.84b

[6007] "*Her kim ki kadehle (şarapla) teklifsiz dost değilse; Onun tabiat (yaratılış) aynası parlak olmaz*."

[6008] Şi[c]r: Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a / Beyt Ü1.66b,H2-1.88a, N.88a / ve Naẓm İ2.94b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu şiirin Nasr b. Seyyâr'a (نصر بن سيّار) (ö. 131 H/748 M) ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. [c]Allāmetu'l-edīb Ebī Manṣūr [c]Abdu'l-Melīk b. Muḥammed b. İsmā[c]īl eş-Şe[c]ālibī, Aḥsen mā semi[c]tu, *Ḥavāşiye (Hâşiyeler)*: Ḫalīl [c]Umrān el-Manṣūr, Dāru'l-Kitābu'l-[c]İlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 92 https://books.google.com.tr/books?id=wpRZDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

واحسن ما یهدی الی الشئ[6009] جنسه — Ve aḥsenu mā yuhdá ile’ş-şey'i cinsuhu

وللرّوح اهدی الرّاح[6010] فهی لها جنس — Ve li’r-rūḥi uhdi’r-rāḥa fe-hiye lehā cinsu[6011]

[Neşr] Ve cām-ı mey[i] müdām el üstünde ṭutmaġla ayaḳlarda pāymāl ve bāde-i ᶜaşḳ u muḥabbet ile şūrīdeḥāl olup ġam-ı ferdāyı dilden dūr ve müdām ᶜayş u ᶜişret ile mesrūr oluruz.

[262] Beyt[6012]

کار امروز بفردا نکذاری زنهار — Kār-i imrūz beferdā neguẕārī zinhār

که چو فردا برسد نوبت کارد کرست — Kï çu ferdā beresed nevbet-i kār-i digerest[6013]

[Neşr] [[Ve[6014] ol kāşif-i sırr-ı ġāmıż[6015] Cenāb-ı[6016] Ḥażret-i[6017] ᶜ**Ömer bin**[6018] **el-Fāriż** buyururlar[6019]]][6020]:

[263] Şiᶜr[6021]

[6009] الی الشئ - ile’ş-şey'i: Ü1.66b, Ü2.62b, T.110a, L.84a, Ü3.77a, Ü5.102a, H2-1.88a, N.88a / الی شئ - ilá şey'in İ2.94b

[6010] اهدی الرّاح – ehdaye’r-rāḥa: Ü1.66b, İ2.94b, N.88a / اهدالرّاح – ehdi’r-rāḥa? Ü2.62b, T.110a, L.84b, Ü3.77a, H2-1.88a

[6011] “*Bir şeyin en güzel hediyesi kendi cinsindendir; Ruha da kendi cinsinden olan rahatlığı hediye ediyorum.*”

[6012] Beyt: Ü1.66b, İ2.94b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N’de bu şiir kısmı yok

[6013] “*Sakın ha bugünün işini yarına bırakma! / Zira yarın olunca o zaman sırada başka bir iş bekler.*”

[6014] ve: Ü1.66b / zīrā Ü2.62b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88a / nitekim T.110b

[6015] ol kāşif-i sırr-ı ġāmıż: T’de yok

[6016] Cenāb-ı: Ü2.62b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / Ü1, T’de yok

[6017] Ḥażret-i: Ü1.66b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / Ü2, T’de yok

[6018] bin: Ü2.62b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / ibn Ü1.66b, L.84b / T’de yok

[6019] buyururlar: Ü1.66b / buyurur Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b

[6020] [[Ve ol kāşif-i … el-Fārıż buyurur]]: Ü5’de bu kısım yok

[6021] Şiᶜr: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a / Beyt Ü1.66b, H2-1.88a, N.88b / Naẓm İ2.94b / Ü5’de bu şiir kısmı yok; [Bk. ed-Dīvānu İbnu’l-Fāriḍ, s. 9]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

فما سكنت والهمّ يوما بموضع — Fe mā-sekenet ve'l-hemme yevmen bi-mevżiᶜin

كذلك لم يسكن مع النّغم[6022] الغم — Keẕâlike lem-yeskun maᶜa'n-naġami'l-ġammu[6023]

[264] Naẓm[6024] [Ḥāfıẓ-ı Şîrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

صوفی بیا که آیینهٔ صافست جام را — Ṣūfī biyā kï āyīne ṣāfest cāmrā

تابنکری صفای می لعل فام را — Tā bingerī ṣafā-yi mey-i laᶜlfāmrā[6025]

راز[6026] درون پرده زرندان مست پرس[6027] — Rāz-i derūn perde zirindān-i mest purs

کین حال نیست زاهد عالی مقام را — Kīn ḥāl nīst zāhid-i ᶜālīmaḳāmrā[6028]

[6022] النغم – e'n-neġami: Ü1.66b, Ü2.62b, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / النعم – e'n-niᶜami? T.110b, L.84b, Ü3.77a

[6023] *"Ben hiçbir gün, hiçbir yerde kederle beraber olmadım; Aynı şekilde gam da nağmelerle beraber olmamıştır"*

[6024] Naẓm: Ü1.66b, N.88b / Ġazel Ü2.62b, L.84b, Ü3.77a / Şiᶜr T.110b, H2-1.88a / Beyt İ2.94b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu şiir Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 7/1, 2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07OP (19.06.2020)]

[6025] *"Sûfî, saftır kadehin aynası. Gel de gör, neymiş lâl renkli meyin safâsı." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız-ı Şîrâzî, Hâfız Dîvânı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, C. 1, s. 56, G.7/1]*

[6026] rāz-ı: Ü1.66b, Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, H2-1.88a, N.88b / ẕār-ı İ2.94b

[6027] پرس – pires: Ü1.66b, Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / پیرس – pīres İ2.94b

[6028] *"Perde(nin) ardındaki sırları sor mest olmuş rintlere; Yoktur zira bu hal makamı yüce zahitlerde." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız-ı Şîrâzî, C. 1, s. 56, G.7/2]*

[Neşr] [[Ve fuṣaḥā-yı ᶜArabdan ol[6029] pīr-i[6030] rūşenżamīr vāżıḥ-ı[6031] delīl[6032] Ḥażret-i[6033] **Ṣadre'd-dīn Ebī**[6034] **Vekīl** daḫi[6035] buyururlar kï:]][6036]

[265] Şiᶜr[6037]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

وليست الكيميا فى غيرها وجدت — Ve leyseti'l-kīmyā fī ġayrihā vucidet

وكلّما قيل فى ابوابها كذب — Ve kullu mā ḳīle fī ebvābihā keẕibu[6038]

قيراط خمر على القنطار من حزن — Ḳīrāṭu ḫamrin ᶜale'l-ḳinṭāri min ḥazenin

يعود فى الحال افراحا و ينقلب — Yeᶜūdu fi'l-ḥāli efrāḥan ve yenḳalibu[6039]

[Neşr] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce biz ᶜucb-i zühdden[6040] berī ve vādī-i ḫodbīnlikde serserī gezmezüz.]][6041]

[6029] ol: T'de yok
[6030] pīr-i: Ü1.66b / Diğer nüshalarda yok
[6031] żamīr vāżıḥ: Ü2.62b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / Ü1, T'de yok
[6032] delīl: T'de yok
[6033] Ḥażret-i: T'de yok
[6034] Ebī: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, H2-1.88a, N.88b / ibnü'l Ü1.67a / ibn-i İ2.94b
[6035] daḫi: Ü1.67a / Diğer nüshalarda yok
[6036] [[Ve fuṣaḥā-yı ᶜArabdan …. Ṣadre'd-dīn Ebī Vekīl bururlar kï]]: Ü5'de bu kısım yok
[6037] Şiᶜr: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a / Naẓm Ü1.67a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; [Bk. Ṣalāḥa'd-dīn Ḫalīl b. Eybek eṣ-Ṣaferī, *Kitābu'l-Vāfī bi'l-Vefāyāt*, el-Cuz'u'r-rābīᶜ (C. 4), Beyrūt-Lubnān, Dāru'l-Aḥyā'i't-Turāŝi'l-ᶜArabī, 2000, s. 186, 188 https://books.google.com.tr/books?id=axpHCwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]
[6038] "*Onun (şarabın) dışında başka bir kimya yoktur; Onun hakkında söylenen her şey yalandır."*
[6039] "*Bir kırat (damla) şarap hüznü derhal sevince dönüştürür*."
[6040] zühdden: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / deryādan Ü1.67a
[6041] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce …. ḫōd-bīnlikde serserī gezmezüz]]: Ü5'de bu kısım yok

[266] Naẓm[6042] [Ḥāfıẓ-ı Şîrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

صلاح کارکجا و من خراب[6043] کجا — Ṣalāḥ-i kār kucā vu men-i ḫarāb kucā

سماع و وعظ کجا نغمهٔ رباب کجا — Semāᶜ u vaᶜẓ kucā naġme-i rebāb kucā[6044]

دلم بصومعه بکرفت و خرقهٔ سالوس — Dilem beṣavmaᶜa bigrift u ḫirḳa-i sālūs

کجا ست دیر[6045] مغان وشراب ناب کجا — Kucāst deyr-i muġān u şarāb-i nāb kucā[6046]

[Neşr] Zīrā[6047] ṭarīḳ-i Melāmiyyūna sālik olmaġla maḥv-ı vücūd idüp ḥaḳīḳat-i eşyāya baṣīruz. Ve zāhid-i ẓāhirperest nefy-i vücūd itmemekle ḥāl-i Melāmiyyūn ile ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya[6048] ḫabīr degildür.

[267] Naẓm[6049] [Ḥāfıẓ-ı Şîrāzī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

زاهد ظاهرپرست ازحال ما آکاه نیست — Zāhid-i ẓāhirperest ezḥāl-i mā āgāh nīst

درحق ماهرچه کوید جای هیچ اکراه نیست — Derḥaḳ-i mā herçï güyed cā-yi hīç ikrāh nīst[6050]

[6042] Naẓm: Ü1.67a, N.88b / Beyt T.110b, İ2.94b / Beyt-i Ḥāfıẓ L.84b/ Şiᶜr H2-1.88a / Ĥāfıẓ Ü2.62b, Ü3.77a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu şiir, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 2/1,2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07OK (19.06.2020)]

[6043] خراب - ḫarāb: Ü1.67a, Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, H2-1.88a / ضراب - ? İ2.94b

[6044] "*İşim nasıl girer yoluna, şans kim, harab olmuş ben kim? Gör işte farkı: O yol nereye gider, bu yol nereye gider*?" (Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, G. 2/1)

[6045] دیر – deyr-i: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77a, İ2.94b, H2-1.88a, N.88b / پیر – pīr-i Ü1.67a

[6046] "*Usandım manastırından, riyalık hırkasından! Meyhane nerede, saf şarap hani?*" (Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, G. 2/2)

[6047] zīrā: Ü1.67a, Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77b, İ2.95a, H2-1.89a, N.88b / nitekim Ü5.102b

[6048] eşyāya: Ü2.62b, T.110b, L.84b, Ü3.77b, İ2.95a, Ü5.102b, H2-1.89a, N.88b / ᶜāleme Ü1.67a

[6049] Naẓm: Ü1.67a, İ2.95a / Ġazel Ü2.62b, L.84b, Ü3.77b / Şiᶜr T.110b, H2-1.89a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu şiir, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 71/1, 8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07QH (19.06.2020)]

[6050] "*Görünüşe bakan zahit anlamaz halimizden. Hakkımızda ne derse desin; iğrenilecek durumumzu yok*." [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, G. 71/1, s. 198]

بردرمیخانه رفتن کاریك رنکان بود Berder-i meyḫāne reften kār-i yekrengān buved

خود فروشانرا بکوی می فروشان راه نیست Ḫodfurūşānrā bekūy-i meyfurūşān rāh nīst[6051]

[Neşr] Zīrā zāhid ᶜucb-i ᶜibādet ile maġrūr ve kār-ı rindān naṣīb olmamaġla maᶜẕūrdur:

[268] Naẓm[6052] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

زاهد ار[6053]راه برندی نبرد معذورست Zāhid er rāh berindī nebered maᶜẕūrest

عشق کاریست که موقوف هدایت باشد ᶜAşḳ kārīst kï mevkūf-i hidāyet bāşed[6054]

[269] Şiᶜr[6055]

خل الفقیه بوهمه[6056]مربوط مدّالزّمان Ḫalli'l-faḳīha bi-vehmihi merbūṭa mudde'z-zemāni

ولا تحلّه[6057] یهمز یکسّرالاوان[6058] Ve lā-tuḥillehu yehmuzu yukessiru'l-evāne[6059]

[6051] "*Meyhane kapısına gitmek, değişken olmayanlara özgüdür. Meyhane sokağında kendini beğenmişlere yer yoktur*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, G. 71/8, s. 198]

[6052] Naẓm: Ü1.67a, Ü2.63a, T.111a, L.84b, Ü3.77b / Beyt İ2.95a, H2-1.89b, N.88b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 157/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SW (19.06.2020)]

[6053] ار – er: Ü2.63a, Ü3.77b, H2-1.89b, N.88b / از – ez Ü1.67a, L.85a, İ2.95a / ا – e? T.111a

[6054] "*Dönüp rintlik yoluna giremiyorsa, zahidi mazur görüver. Çünkü aşk dediğin, hidayetle olacak bir şeydir*." (Çeviri: Mehmet Kanar, Hafız Divanı, C.1, G.158/4)

[6055] Şiᶜr: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b / Beyt Ü1.67a, H2-1.89b, N.88b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6056] بوهمه – bi-vehmihi: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b, H2-1.89b, N.88b / بوهموا – bivehmū Ü1.67a, N.88b

[6057] تحلّه - tuḥillehu: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b, H2-1.89b / تحلّ - tuḥillu? Ü1.67a

[6058] الاوان – el-evāne: Ü1.67a / الاوانی – el-evānī Ü2.63a

[6059] *"Fakihi (zahidi) kıyamete kadar vehmine bağlı şekilde bırak; Onu çözme yoksa, başkasını ayıplayıp sofayı yıkar"*

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce biz müdām mestāne ve rāh-ı muḥabbetde rindāne olduġumuzuñ sebebi oldur kï devā-yı maraż-ı ᶜaşḳ mey-i ḥamrā "وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ"-*"ve menāfiᶜu li'n-nāsi*"[6060] feḥvāsı üzre ᶜilel-i ᶜāleme devādur[6061].

[270] Şiᶜr[6062] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

سكرت بخمر الحبّ فى حان كرمها — Sekirtu bi-ḫamri'l-ḥubbi fī ḥāni kermihā

وفى خمره للعاشقين منافع — Ve fī ḫamrihi li'l-ᶜāşiḳīne menāfiᶜu[6063]

[Neşr] [[Ve baᶜżı mey-i ᶜaşḳ u muḥabbet ile serḫoş ve menāfiᶜ-i mey-i ḥamrāyı müşāhede iden medhūş naẓm idüp buyururlar:]][6064]

[271] Şiᶜr[6065] [Ukayşir el-Esedī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

ومقعد قوم قد مشى من شرابنا — Ve muḳᶜadi ḳavmin ḳad meşá min şerābinā

و اعمى سقيناه مداما فابصرا — Ve aᶜmá seḳaynāhu mudāmen fe-ebṣarā

[6060] "*Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, **hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır**. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah, size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.*" (Bakara: 219)

[6061] devādur: Ü1.67a, Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b, Ü5.102b, H2-1.89b / devā İ2.95a

[6062] Şiᶜr: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b / Beyt Ü1.67a, H2-1.89b, N.89a / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit, İbnu'l-Fāriz'e aittir [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ, Ḳaṣīdetu li-Seyyidī ᶜAlī https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (22.06.2020)]

[6063] "*Meyhanede aşk şarabıyla sarhoş oldum. O aşk şarabı, âşıklara faydalıdır*."

[6064] [[Neŝr: Ve baᶜżı …. naẓm idüp buyururlar]]: Ü1.67a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[6065] Şiᶜr: Ü2.63a, L.85a, Ü3.77b / Naẓm Ü1.67a, İ2.95a / Ḳıṭᶜa H2-1.89b / T'de bu şiir başlıksız verilmiştir; Bu beyitler Emevî dönemi şairlerinden Ukayşir el-Esedî'ye (الاقيشر الاسدى) (ö. 80/699[?]) aittir [Bk. al-Dīvān al-ᶜArabī http://www.aldiwanalarabi.com/poemPage.do;jsessionid=c5A-xsesyLpJxHafeQExeNmd.undefined?poemId=498876 (22.06.2020); Semīr Cābir, el-Aġānī li-Ebi'l-Ferec el-İṣfehānī, el-Cuz'u'l-ḥādī ve ᶜaşer (C. 11), Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 261 https://books.google.com.tr/books?id=Kwd7DwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

و اخرس لم ينطق الى الان حجّة	Ve aḫresa lem yenṭiḳ ilé’l-āne ḥucceten
ادرنا عليه الكأس يوما فقرّرا	Edernā ᶜaleyhi’l-ke'se yevmen fe-ḳarrerā[6066]

[272] Rubāᶜī[6067]

[Ahreb-Ahrem]

درکوی مغان هرکه ندارد کذری	Derkūy-ı muġān her kï nedāred guẕerī
ازصحبت عارفان نیابد اثری	Ezṣoḥbet-i ᶜārifān neyābed eṣerī
چون اشك بپای مردم افتم همه دم	Çun eşk bepā-yi merdum uftem heme dem
باشد که ز کوشهٔ بیابم نظری	Bāşed kï ziḳūşe'i biyābem naẓarī[6068]

[Neşr] [[Ve ol deryā-yı ᶜaşḳa ḫā'iż[6069] ve mest-i mey-i muḥabbet[6070] **ᶜÖmer İbnü’l-Fāriż** [6071] buyururlar[6072]:]][6073]

[273] Şiᶜr[6074]

[6066] “*Kötürüm olanlar bizim şarabımızdan (içince) yürümeye başladı. Kör olana da ondan sürekli içirdik ve gözleri açıldı*; Şimdiye kadar *lal olana kadehlerden verdiğimizde konuşması, bizim şarabımıza delilidir*”

[6067] Rubāᶜī: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b / Ḳıṭᶜa H2-1.89b / Naẓm N.89a / Ü1, İ2, Ü5’de bu şiir kısmı yok

[6068] “*Meyhane ve sakilerin sokağından yolu geçmeyenin / Ariflerin sohbetinden nasibi olmaz / Gözyaşı gibi insanların ayağına düştüm her dem / Olur ki göz ucuyla da olsa bana bakarlar*.”

[6069] ḫā'iż: Ü1.67b, Ü2.63a, T.111a, Ü3.77b, İ2.95a, H2-1.89b, N.89a / ġāmıż L.85a

[6070] mest-i mey-i muḥabbet: Ü1.67b, İ2.95a / mest-i muḥabbet Ü2.63a, T.111a, L.85a, H2-1.89b, N.89a / mest u muḥabbet Ü3.77b

[6071] İbnü’l-Fariż: Ü1.67b, T.111a, L.85a, H2-1.89b / bin Fāriż Ü2.63a , Ü3.77b, İ2.95a, N.89a

[6072] buyururlar: Ü1.67b, İ2.95a, N.89a / buyurur Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b, H2-1.89b

[6073] [[Ve ol deryā-yı ᶜaşḳa hā'iż …. ᶜÖmer bin el-Fārıż buyururlar]]: Ü5’de bu kısım yok

[6074] Şiᶜr: Ü2.63a, T.111a, L.85a, Ü3.77b, İ2.95a / Naẓm Ü1.67b, N.89a / Ḳıṭᶜa H2-1.89b / Ü5’de bu şiir kısmı yok; [Bk. ed-Dīvānu İbnu’l-Fāriḍ, s. 6 http://alhakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020); Dīvānu ᶜOmer İbnu’l-Fāriḍ, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (22.06.2020)]

[Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

ولوطرحوا فی فیّ حایط کرمها	Ve lev-ṭaraḥū fī feyyi ḥāyiṭi kermihā
علیلا وقد اشفی لفارقه السّقم	ᶜAlīlen ve ḳad eşfá le-fāreḳahu’s-seḳamu
ولونضحوا منها ثری قبر میّت	Ve lev-neḍaḥū minhā ṣerá ḳabri meyyitin
لعادت الیه الرّوح وانتعش الجسم	Le-ᶜādet ileyhi’r-rūḥu ve’nteᶜaşe’l-cismu[6075]

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce ᶜilm-i mūsiḳīde kāmillerüz ve āyīn-i pīrümüz üzre ᶜāmillerüz. Ve naġamāt u elḥān ile Dāvûdī ṣadāya mālik ve āvāz-ı dilfirīb ile rāh-ı muḥabbete sālik olup cūş u ḫurūş ve her[6076] kim_kï ṣadāmuz gūş eylese bīhūş olur.

[274] Beyt[6077]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

Ṣadā-yı naġme-i ḳumrī vü nāle-i ᶜāşıḳ[6078]

Hezār zāhide itdürdi ḫalvetini ḫarāb

[Neşr] Ve bizi cūş u ḫurūş itdüren muḥabbet-i Ḫudā ve hezār nāle-i dilsūz ile teġannīye sebeb neş'e-i cām-ı ṣahbādur.

[6075] *“Üzüm bağının duvarının gölgesinde bir hastayı bıraksalar, bütün hastalıklar ondan uzaklaşır ve şifa bulur; O şaraptan bir ölünün kabri üzerine serpseler, ruh döner o bedene, ve beden dirilip canlanır.”*

[6076] her: Ü2.63a, T.111a, L.85b, Ü3.77b, Ü5.102b, H2-1.89b, N.89a / Ü1, İ2’de yok

[6077] Beyt: Ü5’de bu şiir kısmı yok

[6078] ᶜāşıḳ: Ü1.67b / ᶜuşşāḳ Ü2.63a

[275] Şiʿr[6079] [Ḥallāc-ı Manṣūr]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feʿūlün Mefāʿīlün Feʿūlün Mefāʿīlün]

سقونی وقالوا لاتغنّی ولو سقوا	Seḳavnī ve ḳālū lā-tuġannī ve lev-seḳav
جبال حنین ماسقونی لغنّت	Cibāle Ḥuneynin mā-seḳavnī le-ġanneti[6080]

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce miyānumuzda olan āhen kemerler keştī-i vücūdumuza lengerlerdür. Gūşumuzda olan mengūş cevāb-ı ḥaḳdan ġayrısın gūş itmemege[6081] işāretdür. Ve serümüzde olan fetīle fetīle mū-yı siyāh āteş-i derūnumuzda olan dūd-ı āh müşābihi idügi bīiştibāhdur. Ve[6082] bir daḫi revġan-ı ḳalbde olan ḳandīl-i ʿaşḳa fetīl ve başda olan sevdāya mū-yı jūlīdemüz delīl idügi bīḳāl u ḳīldür [6083]. Ve daḫi ey Ḫˇāce-i ʿālim-i ʿāmil [6084] ve ey cümle fünūna[6085] ʿārif-i[6086] kāmil biz rūyumuz trāş ile miṯāl-i āfītāb-ı ʿālemefrūz ve mānend-i mir'āt-ı[6087] bījeng ṣafāāmūz[6088] ḳıluruz kï

[276] Beyt[6089]

[Fāʿilātün mefāʿilün fāʿlün]

[6079] Şiʿr: Ü2.63a, T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.102b, H2-1.89b / Naẓm İ2.95b / Beyt N.89a / Ü1'de başlık yok / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Hallâc-ı Mansûr'a ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. https://www.aldiwan.net/poem67573.html (20.08.2021)

[6080] "*Bana (şarap) içirdiler ve dediler ki şarkı söyleme; Şayet Hüneyn Dağlarına da bana içirdiklerinden içirselerdi onlar da şarkı söylerdi*"

[6081] güş itmemege: Ü1.67b, Ü2.63a, T.111b, Ü3.78a, İ2.95b, Ü5.102b, H2-1.90a / işitmemege L.85b

[6082] ve: Ü1'de yok

[6083] bī-ḳāl u ḳīldür Ü1.67b, Ü2.63a, İ2.95b, N.89b / bī-ḳīl u ḳāldur T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a

[6084] ʿālim-i ʿāmil: Ü1.67b, Ü2.63a, İ2.95b, N.89b / ʿālim u ʿāmil T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a, H2-1.90a

[6085] fünūna: Ü2.63a, T.111b, L.85b, Ü3.78a, İ2.95b, Ü5.103a, H2-1.90a, N.89b / fünūn Ü1.67b

[6086] ʿārif-i: Ü1'de yok

[6087] mirāt-ı: Ü1.67b, Ü2.63a, İ2.95b, H2-1.90a, N.89b / miŝāl-i T.111b, L.85b, Ü5.103a / ṣāl-ı Ü3.78a

[6088] ṣafāāmūz: Ü1.67b, İ2.95b, N.89b / ṣafāālūd Ü2.63a, T.111b, L.85b, Ü3.78a, H2-1.90a / ṣafāālūde Ü5.103a

[6089] Beyt: Ü1.67b, Ü2.63a, T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a, H2-1.90a, N.89b / Naẓm İ2.95b

چون زخط شد رخت غبار آلود — Çun ziḫaṭ şud ruḫet ġubārālūd

از دل عاشقان برآمد دود — Ezdil-i ᶜāşıḳān berāmed dūd[6090]

[Neşr] mażmūnı üzre ḫuṭūṭ-ı siyāhı[6091] ṣaḥīfe-i ruḫsārdan ḥakk ve miṣāl-i dūd-ı siyāh olan ẓulmeti dilden fekk ḳıluruz. Ve biz abdālān-ı pā vü serbürehne[6092] ve muḳayyed-i emr-i mīr-i şaḥne degilüz. Zīrā biz bir[6093] cumhūr-ı āzād-ı[6094] nemedpūş ve müdām bāde vü nebīẕ ile serḫūş ve miṣāl-i deryā ᶜaşḳ u muḥabbet ile cūş u[6095] ḫurūş ve gāh meslūb-ı ᶜaḳl u hūş olup[6096] özümüz ferāmūş ḳıluruz.

[277] Naẓm[6097] [Dāvûd-ı Ḳayserī (?)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

واداب ارباب العقول لذى الهدى — Ve ādābu erbābi'l-ᶜuḳūli li-ẕi'l-hudá

كاداب اهل السّكر عند اولى العقل — Ke-ādābi ehli's-sukri ᶜinde uli'l-ᶜaḳli

فلا تعذ لنّ ان قال صبّ متيّم — Fe-lā taᶜẕulenne in ḳāle ṣabbun muteyyemun

---

6090 "*Ayva tüyleriyle yüzün tozdumana bürününce/ Âşıkların gönüllerinden (âh) dumanlar(ı) yükseldi*."

6091 ḫutūt-ı siyāhı: Ü2.63a-b, T.111b, L.85b, Ü3.78a, İ2.95b, Ü5.103a, H2-1.90a, N89b / ol ġubārı Ü1.67b

6092 pā vü ser-berehne: Ü2.63b, T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a / pā ser-berehne Ü1.67b, İ2.95b, N.89b / pā-berehne H2-1.90a

6093 bir: Ü1.67b, Ü2.63b, T.111b, Ü3.78a, İ2.95b, H2-1.90a, N.89b / L, Ü5'de yok

6094 āzād-ı: Ü2.63b, T.111b, L.85b, Ü3.78a, İ2.95b, Ü5.103a, H2-1.90a, N.89b / āzāde vü Ü1.68a

6095 u: Ü1'de yok

6096 olup: Ü1'de yok

6097 Naẓm: Ü1.68a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Dâvûd-ı Kayserî'nin Matla-ı Şerh-i Fusûs-ı Hikem adlı eserinde yer almaktadır. Söz konusu beyitlerin başında "*Ve ben derim ki*" manasına gelen "و اقول – ve eḳūlu" ibaresinin yer almasından bu beyitlerin Dâvûd-ı Kayserî'ye ait olabileceğini göstermektedir [Bk. ed-Duktūr ᶜĀṣim İbrāhīm el-Keyyāli, *Maṭlaᶜu Ḫuṣūṣu'l-Kelim fī Maᶜānī Fuṣūṣu'l-Ḥikem,el-Metīn li'ş-Şeyḫi'l-Ekber Muḥyiddīn İbni ᶜArab el-Ḥātimī ve'ş-Şerḥu li'l-Dāvûd b. Maḥmūd el-Ḳayserī,* Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, s. 311 https://books.google.com.tr/books?id=YfFHDwAAQBAJ&pg (21.06.2020)]

من الوجد شيا لا يليق بذى العقل Mine’l-vecdi şey'en lā yelīḳu bi-ẕi’l-ᶜaḳli[6098]

[278] Beyt[6099]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

بپوش دامن عفو بذلت من مست Bepūş dāmen-i ᶜafv beẕillet-i men-i mest

كه اب روى شريعت باين قدريزد Kï ābrūy-ı şerīᶜat be'īn ḳad[er] rīzed[6100]

[Neşr] [[Ve daḫi ey Ḫˇāce biz ġam-ı dünyādan āzāde ve dünyā-yı dūna dildāde degilüz. Zīrā nūr-ı dīde-i kevn [ü] mekān ve maẓhar-ı mā-fi’l-imkān ebdaᶜ-ı mākān olmaġla cümle semavāt u arżīn bize ḫādim ve biz maḫdūm idügümüz maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜulūmdur.]][6101] [[Nitekim ol mürşid-i mürebbī Ḥażret-i Şeyḫ Muḥyi’d-dīn-i ᶜArabī buyururlar[6102]]][6103]:

[279] Şiᶜr[6104]

الدّهر رياض و نحن فيه الزّهر Ed-dehru riyāżun ve naḥnu fīhi’z-zehru

والكون غصون نجنى منه الثمر Ve'l-kevnu ġuṣūnun necnī minhu'ṣ-ṣemera[6105]

6098 “*Akıl sahibi insanların, Hidayet sahibinin (Allah’ın) yanındaki adabı, sarhoşların akıllı insanların yanındaki adapları gibidir*; Sırılsıklam *âşık olan biri, vecd halindeyken akıllı insanlara yakışmayan bir söz söylerse, sen onu kınama ve ona küsme*”

6099 Beyt: Ü1.68a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

6100 “*Af eteğinin altına alarak, ben sarhoşun zilletini ört / Ki şeriatın namusu ancak bu denli beş paralık edilebilirdi.*”

6101 [[Ve daḫi ey Ḫˇāce biz …. maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜulūmdur]]: Ü1.68a / Diğre nüshalarda bu kısım yok

6102 buyururlar: İ2.95b / buyurur Ü2.63b, T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a, H2-1.90a

6103 [Nitekim …. buyururlar]: İ2.95b, N.89b / Nitekim ….buyurur Ü2.63b, T.111b, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a, H2-1.90a / Ü1’de bu kısım yok

6104 Şiᶜr: Ü2.63b, T.112a, L.85b, Ü3.78a / Naẓm Ü1.68a, İ2.95b, N.89b / Ḳıtᶜa H2-1.90a / Ü5’de bu şiir kısmı yok; Müellif tarafından İbni Arabî’ye nispet edilen bu beytler, bazı dijital kaynaklarda Afîfu’d-dîn et-Tilmîsânî’ye (ö. 690 H/1291 M) nispet edilmektedir [Bk. http://www.alfaseeh.com/vb/showthread.php?t=15025 (22.06.2020)]

6105 “*Zaman bahçelerdir, biz de onların içindeki çiçekleriz. Dünya ise, dallardır biz de onun meyvelerini topluyoruz.*”

الملك لنا وما علينا حرج	El-mulku lenā ve mā-ᶜaleynā ḥaracun
والوقت صفا فماالّذى ننتظر	Ve'l-vaḳtu ṣafā feme'l-leẕī nenteẓiru[6106]

[Neşr] Ve bize ey Ḫˇāce seng ile sīm ü zer berāberdür[6107] ve ḥubb-i dünyā derūnumuzda[6108] kārger degildür. Zīrā biz ḥaḳīḳat-i "الفقر فخرى"-"*El-faḳru faḫrī*"[6109] derecesine vāṣıl ve mażmūn-ı "القناعة كنز لايفنى" - "*El-ḳanāᶜatu kenzun lā-yefnā*"[6110] ḫazīnesine nā'ilüz.

[280] Naẓm[6111]

[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

ای توانکر بحقارت منکر سوی کدا	Ey tevānger beḥaḳāret meniger sū-yı gedā
که کدائی وی آیینه زرداری توست	Kï gedā'ī vey āyīne-i zerdārī-i tust[6112]

[281] [Beyt][6113] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

ای دل بدیدهٔ تحقیق بنکری	Ey dil bedīde-i taḥḳīḳ bingerī
درویشی اختیار کنی بر توانکری	Dervīşi iḫtiyār kunī bertevāngerī[6114]

[6106] "*Mal, mülk bizim içindir, bize yasak değildir. Vakit de safadır, o zaman biz neyi bekliyoruz*."
[6107] berāberdür: Ü2.63b, T.112a, L.85b, Ü3.78a, Ü3.103a / berāber Ü1.68a, İ2.95b, H2-1.90a, N.89b
[6108] derūnumuzda: Ü2.63b, T.112a, L.85b, Ü3.78a, İ2.95b, Ü5.103a, H2-1.90a, N.89b / derūnumuza Ü1.68a
[6109] "*Fakirlik benim övüncimdür*."
[6110] "*Kanaat, tükenmeyen bir hazinedir*."
[6111] Naẓm: Ü1.68a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[6112] "*Ey kudretli, zengin kişi, fakire zayıfa hor bakma / Ki onun fakirliği garibanlığı senin zenginliğini yansıtan bir aynadır*."
[6113] Şairi belirtilmeyen bu beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī, Ḳaṣāyid-i Fārisī http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CK1 (19.06.2020)]
[6114] "*Ey gönül dünyaya hakikat gözüyle bak ki / Dervişliği (fakirliği) zenginliğe (kudrete) tercih edesin*."

[282] Naẓm[6115]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

Āzādelige ṭālib olan merd-i ṣafâcū

Dervīşligi manṣıb-ı dünyāya degişmez

Yüzi ṣuyını aḳça içün her yire dökmez

Dānādil olan ᶜırżını dünyāya degişmez

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce biz ḥaḳīḳat-i insāna baṣīr[6116] olmaġla[6117] bir[6118] ḫāṭırı rencīde vü dilgīr itmezüz.

[283] Beyt[6119] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilâtün Mefāᶜilün Feᶜilün]

برآستانهٔ میخانه کر سری بینی	Berāsitāne-i meyḫāne ger serī bīnī
مزن بپای که معلوم نیست نیّت او	Mezen bepāy kï maᶜlūm nīst niyyet-i ū[6120]

[6115] Naẓm: Ü1.68a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6116] baṣīr: Ü1.68a, İ2.96a, N.89b / ḫabīr Ü2.63b, T.112a, L.85b, Ü3.78a, Ü5.103a, H2-1.90b

[6117] olmaġla: Ü1.68a / ve Ü2.63b, T.112a, L.85b, Ü3.78a, İ2.96a, Ü5.103a, H2-1.90b, N.89b

[6118] bir: Ü1.68a, İ2.96a, N.89b / biz Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103a, H2-1.90b

[6119] Beyt: Ü1.68a, Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, H2-1.90b, N.89b / Naẓm İ2.96a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 405/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07ZR (19.06.2020)]

[6120] "*Meyhane eşiğinde eğer bir baş görürsen; Vurma ayağını, belli değil ne var niyetinde*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, G. 405/4, s. 928]

[Neşr] Zīrā bizüm ṭarīḳumuzda ḫāṭırāzārlıḳ[6121] ġāyetle[6122] cürm-i kebīr ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sülūke[6123] dāmengīrdür. Nitekim ᶜurefā naẓm itmişlerdür[6124]:

[284] Beyt[6125] [Mevlānā]
[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

هزار سال پیاده طواف کعبه کنی — Hezār sāl piyāde ṭavāf-ı Kaᶜbe kunī

قبول حق نرود کر دلی[6126] بیازاری — Ḳabūl-i Ḥaḳ nereved ger dilī biyāzārī[6127]

[285] Beyt[6128] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]
[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

مباش در پی آزار وهرچه خواهی کن — Mebāş derpey-i āzār u herçï ḫˇāhī kun

که درطریقت ماغیرازین کناهی نیست — Kï derṭarīḳat-i mā ġayr ezīn gunāhī nīst[6129]

[6121] ḫāṭır-āzārlıḳ: Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103a-b, H2-1.90b / ḫalḳı rencīde itmek Ü1.68a / bu İ2.96a, N.89b

[6122] ġāyetle: Ü1.68a / Diğer nüshalarda yok

[6123] sülūke: Ü1.68a / Diğer nüshalarda yok

[6124] nitekim ᶜurefā naẓm itmişlerdür: İ2.96a, N.89b-90a / nitekim dimişlerdür Ü2.63b, T.112a, Ü3.78b, H2-1.90b / nitekim dimişlerdür kï L.86a / Ü1, Ü5'de yok

[6125] Beyt: Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, İ2.96a, H2-1.90b, N.90a / Naẓm Ü1.68b (Ü1'de bu Beytle kendisinden sonra gelen Beyt yer değiştirmişlerdir) / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Mevlânâ'ya aittir [Bk. Mevlānā, Dīvān-ı Şems, Ġazeliyyāt, Ḳısmet-i Çehārum, G. 670/3 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/12WP (19.06.2020)]

[6126] دلی – dilī: Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, İ2.96a, H2-1.90b, N.90a/ دل – dil: Ü1.68b

[6127] "Binlerce yıl yayan Kabe'yi tavaf etsen de / Bir gönül incitmişsen Allah katında kabul olmaz."

[6128] Beyt: Ü2.63b, T.112a, L.86a, Ü3.78b, H2-1.90b, N.90a / Naẓm İ2.96a / Ü1'de başlık yok (bu Beytle kendisinden önce gelen Beyt yer değiştirmişlerdir) / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Hâfız-ı Şîrâzîye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥafıẓi Ġazeliyyāṭ: 76/6 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07QM (19.06.2020)]

[6129] "*Aman kimseyi incitme de ne yaparsan yap; Tarikimizde (dinimizde) bundan başka günah yoktur*." [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, G. 76/6, s. 214]

[Neṯr] [[Ve baᶜżı pīrlerümüz bu maᶜnāda begāyet[6130] tenbīh içün[6131] mübālaġa idüp dimişlerdür:]][6132]

[286] Beyt[6133]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

کافری را پیشه کیر[6134] و آتش اندر کعبه زن]][6135] Kāfirīrā pīşe gīr u āteş ender Kaᶜbe zen]]

خادم میخانه باش و مردم آزاری مکن Ḫādim-i meyḫāne bāş u merdumāzārī mekun[6136]

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce cenāb-ı risāletpenāh ṣāḥib-i serīr-i "لی مع الله - *lī-maᶜa'llâh*" Ḥabīb-i İlâh ᶜaleyhi ṣalavâtu'llâhi ve selāmuhu[6137] ḥażretlerinüñ bendesiyüz. Ve ol müşerref-i "ما انجیته ولکنّ الله انجاه"-"*Mā-enceytuhu velâkinne'llâhe encāhu*"[6138] ve mükerrem-i[6139] "من کنت مولاه فعلیّ مولاه"-"*Men kuntu mevlāhu fe-ᶜAliyyun mevlāhu*"[6140] ḥażretlerinüñ ᶜabd-i efkendesiyüz[6141]. Ve ḥaseneyn-i aḥseneyn cenāblarınuñ çāker-i ṣādıḳları[6142] ve āl u evlādınuñ muḥibb u ᶜāşıḳlarıyuz[6143].

[6130] beġāyet: T.112a, L.86a, H2-1.90b / ġāyet_ile Ü1.68b, İ2.96a, N.90a / ġāyet Ü2.63b, Ü3.78b

[6131] tenbīh içün: Ü1.68b / Diğer nüshalarda yok

[6132] [[Ve baᶜżı pīrlerümüz …. mübālaġa idüp dimişlerdür]]: Ü5'de bu kısım yok

[6133] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6134] پیشه کیر – pīşe-gīr: Ü2.63b, Ü3.78b, T.112a, L.86a, İ2.96a, H2-1.90b, N.90a / پیش کیر – pīş-gīr Ü1.68b

[6135] کافری را پیش کیر و آتش اندر کعبه زن]] - Kāfirīrā pīşe gīr u āteş ender Kaᶜbe zen]]: Ü1.68b derkenarında bu mısra ile ilgili şöyle bir tashih notu vardır " بت پرستی پیشه کیر و آتش اندرکعبه زن – Butperestī pīşegīr u āteş ender Kaᶜbe zen"

[6136] "*Küfrü meslek edin ve Kabe'yi ateşe ver / meyhaneye hizmetçi ol ama sakın ola bir gönlü incitme*."

[6137] ᶜaleyhi'ṣ-ṣalavâtu'llâhi ve selāmuhu: Ü2.63b, Ü3.78b, T.112b, Ü5.103b / ᶜaleyhi ve selāmuhu ṣalavâtu'llâhi L.86a / Ü1, İ2, H2-1, N'de yok

[6138] "Onu ben kurtarmadım, Allah kurtardı."

[6139] mükerrem-i: Ü1.68b / manṣūṣun binaṣṣi Ü2.63b, T.112b, L.86a, Ü3.78b, İ2.96a, Ü5.103b, H2-1.90b, N.90a

[6140] "Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir."

[6141] ᶜabd-i efkendesiyüz: Ü1.68b, Ü2.63b, Ü3.78b, İ2.96a, H2-1.90b, N.90a / ᶜabīd ü efkendesiyüz T.112b, L.86a / ᶜabīd u efkende Ü5.103b

[6142] çāker-i ṣādıḳları: Ü2.63b, T.112b, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103b / ṣādıḳ çākerleri H2-1.90b / çākerleri Ü1.68b, İ2.96a, N.90a

[6143] muḥibb u ᶜāşıḳlarıyuz: Ü2.63b, T.112b, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103b / cānla ṣādıḳlarıyuz Ü1.68b, İ2.96a, H2-1.90b, N.90a

[287] Beyt[6144] [Vāḥidī]
[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Zevāl irişmesün ol ḫānedāne

Beḳā bulduḳça bu devr-i zemāne

[Neşr] Muḥaṣṣal ey Ḫˇāce-i muḥterem ve ey[6145] dāḫil-i serāperde-i Ḥarem saña āyīn-i Cāmīlikden bu ḳadar cevāb-ı bāṣavāb ve künūz-ı defā'in-i esrārdan bu deñlü fetḥ-i bāb olındı:

[288] Beyt[6146] [Vāḥidī]
[Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

Velī bir ḳaṭre gösterdüm o yemden

O deryā-yı firāvān-ı ḳıdemden

[Neşr] diyüp Baba Mesrūr-ı Cāmī kelāmın āḫir [idüp] ve sākit olup[6147] Ḫˇace-i Cihāna nāẓır oldu.

[6144] Beyt: Ü1.68b, Ü2.63b, T.112b, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103b, H2-1.90b, N.90a / Naẓm İ2.96a; Bu beyit, aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 207]
[6145] ey: Ü1.68b / Diğer nüshalarda yok
[6146] Bu beyit, aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 207]
[6147] ve sākit olup: Ü1.68b, Ü2.64a, T.112b, Ü3.78b, İ2.96a, Ü5.103b, H2-1.90b, N.90a / idüp L.86a

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BePīr-i[6148] Cāmiyān

Çün ol veliyy-i ġayret ve ṣafiyy-i perde-i vaḥdet [[ve ḥāfıẓ-ı aḥkām-ı nübüvvet ve ḳuṭb-ı merkez-i dā'ire-i fütüvvet ve şemᶜ-i sābıḳān ve ṣubḥ-ı ṣādıḳān aᶜnī[6149] Cenāb-ı Ḥażret-i[6150]]][6151] Ḫˇāce-i Cihān Baba Mesrūr-ı Şirvānīden ṭarīḳ-i Cāmīlikde bu ḳadar ḥarekāt-ı cāhilāne vü kelimāt-ı [[ᶜāmiyāne ve safsaṭa-i mülḥidāne[6152]]][6153] gūşı ışġā[6154] ḳıldı[6155] ol dem ġayret-i Ḫudā derūnında ẓāhir ve şerīᶜāt-i muṭahharaya tābiᶜ olmayan[6156] ḫāsir idügi ke'ş-şems[6157] bāhir olmaġla[6158] zebān-ı şīrīn ve edā-yı raṣīn ü[6159] metīn ile didi kï: Ey pīr-i esīr-i bend-i hevā ve ey giriftār-ı ḳayd-ı ṣīt u ṣadā ve ey māṣadaḳ-ı "الَّذِينَ اتَّخَذُواْ دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا[6160]هم"-"*Humu'l-leẕīne't-teḫāẕū dīnehum lehven ve leᶜibā*"[6161] bezm-i ᶜaşḳ içre cāmīler ve ṣadāñuz ile Dāvûd-ı ṣānīler ve ṣafā-yı[6162] mey ile müdām mest ü şeydā ve ġam u[6163] ġuṣṣa-i dünyā-yı dūnı dilden rehā ḳılup āzāde ve muzaḫrefāt-ı ᶜāleme dildāde degilüz dirsiz. Bu ḳavlüñüz ḳavl-i ṣaḥīḥ ve āyīnüñüz āyīn-i melīḥ degil idügi aẓherün mine'ş-şems ve ebyenun mine'l-emsdür. Zīrā[6164] Cāmī-i

---

[6148] be-pīr-i: Ü1.68b, Ü2.64a, T.112b, L.86a, Ü3.78b, Ü5.103b, H2-1.90b, N.90a / be-gürūh-ı mekrūh-ı İ2.96a

[6149] aᶜnī: Ü1'de yok

[6150] Ḥażret-i: L'de yok

[6151] [[ve ḥāfıẓ-ı aḥkām-ı nübüvvet …. aᶜnī Cenāb-ı Ḥażret-i]]: Ü5'de bu kısım yok

[6152] mülḥidāne: Ü2.64a, T.112b, Ü3.78b, İ2.96a, Ü5.103b, H2-1.91a / mülḥidānei L.86b, N.90a

[6153] [[ᶜāmiyāne ve safsaṭa-i mülḥidāne]]: Ü1'de yok

[6154] gūşı ışġā: N.90a / gūş-ı ışġā Ü1.68b, İ2.96b / istimāᶜ Ü2.64a, T.112b, L.86b, Ü3.78b, Ü5.103b, H2-1.91a

[6155] ḳıldı: Ü1.68b, İ2.96b, N.90a / eyledi Ü2.64a, T.112b, L.86b, Ü3.78b, Ü5.103b, H2-1.91a

[6156] şerīᶜāt-i muṭahharaya tābiᶜ olmayan: Ü2.63b, T.112b, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.103b, H2-1.91a, N.90a / merkez-i dā'ire-i şerīᶜatden bīrūn olan Ü1.68b

[6157] ke'ş-şems: Ü1.68b / Diğer nüshalarda yok

[6158] olmaġla: Ü1.68b / olup Ü2.64a, T.112b, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.103b, H2-1.91a, N.90a

[6159] reḥīn ü: Ü1.68b / Diğer nüshalarda yok

[6160] هم – hum: ayet-i kerimede yok

[6161] "***Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler*** *ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa, biz de onları bugün öyle unuturuz*." (A'râf: 51)

[6162] ṣafā-yı: Ü2.64a, T.113a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.104a, H2-1.91a, N.90b / ṣafā Ü1.69a

[6163] u: Ü2.64a, H2-1.91a, N.90b / Ü1, T, L, Ü3, İ2, Ü5'de yok

[6164] zīrā: Ü1'de yok

ḥaḳīḳī ve mey-i muḥabbet ile rāḳī şol şaḫṣdur kï ol baḥr-i muḥabbetde[6165] ḥā'iż-i[6166] Cenāb-ı Ḥażret-i[6167] **Ömer İbnü'l-Fāriż** [6168] gibi

[289] Mıṣraᶜ[6169]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]]

سكرنا بها من قبل ان يخلق الكرم Sekirnā bihā min ḳabli en-yuḫleḳa'l-kermu[6170]

[Neşr] feḥvāsı üzre kerm ḫalḳ olmazdan evvel bāde-i ᶜaşḳdan müdām mest ü şeydā ve bülbül-i gūyā[6171] ola. Yoḫsa " إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ[6172] وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ"-"*İnneme'l-ḫamru ve'l-meysiru ve'l-enṣābu ve'l-ezlāmu ricsun min ᶜameli'ş-şeyṭāni fe'ctenibūhu leᶜallekum tufliḥūn*"[6173] mażmūn-ı münīfi üzre terki bāᶜiṣ-i ṣalāḥ ve ictinābı sebeb-i felāḥ olan ḫamr ile müdām Cāmīligi nām idinüp mest ü şeydā ve dünyā vu āḫiretde rüsvālıġa bāᶜiṣ idügi maᶜlūm-ı ᶜuḳalā vu ᶜurefā degil midür[6174]. Ve naṣṣ ile içmesi ḥarām ve ḥilline ẕāhib olan kāfir olması maḥall-i kelām degil iken siz ḥilline ẕāhib ve nehc-i[6175] şerīᶜat-ı Muḥammedīden hārib ve menhiyyün ᶜanh olan ḫamrdan şārib ve rūz u şeb fısḳ u fücūra ṭālib ve nefs-i emmāreñüz ruḥāniyyetüñüze ġālib olup sizi ṭarīḳ-i Ḥaḳdan dūr ve āyīn-i Aḥmedīden mehcūr ḳılup baḥr-i ilḥād içre ġarīḳ ve nār-ı küfr[6176] içre ḥarīḳ ḳılmış. [[Ve **ibni Mesᶜūd** ḥażretleri[6177]

[6165] muḥabbetde: Ü2.64a, T.113a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.104a, H2-1.91a, N.90b / muḥabbetden Ü1.69a

[6166] ḥā'iż-i: Ü2.64a, T.113a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.104a, H2-1.91a, N.90b / fā'iż-i Ü1.69a

[6167] Ḥażret-i: Ü2.64a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, H2-1.91a, N.90b / Ü1, T, Ü5'de yok

[6168] İbnü'l-Fāriż: Ü1.69a, L.86b / bin Ü2.64a, Ü3.79a, İ2.96b, H2-1.91a, N.90b / T, Ü5'de yok

[6169] Mıṣraᶜ: Ü1.69a, Ü2.64a, L.86b, Ü3.79a, H2-1.91a / T, İ2, Ü5, N'de söz konusu mısra başlıksız verilmiştir

[6170] "*Daha üzüm yaratılmadan önce biz onunla sarhoş olduk*."

[6171] ve bülbül-i gūyā: Ü1.69a / Diğer nüshalarda yok

[6172] والأنصاب – ve'l-enṣābu: Ü2.64a / Ü1'de yok

[6173] "*Ey iman edenler!* ***(Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz***." (Mâide: 90)

[6174] rüsvālıġa bāᶜiṣ idügi maᶜlūm-ı ᶜuḳalā vu ᶜurefā degil midür: Ü2.64a, T.113a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.104a, H2-1.91a / rüsvā olma degil idügi maᶜlūm-ı fużalā vü büleġādur Ü1.69a

[6175] nehc-i: Ü1.69a / ṭarīḳ-i İ2.69a, N.90b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[6176] küfr: Ü2.64a, T.113a, L.86b, Ü3.79a, İ2.96b, Ü5.104a, H2-1.91a, N.90b / zındıḳa vü ilḥād Ü1.69a

[6177] Ḥażretleri: Ü2.64a, Ü3.79a, H2-1.91b, N.90b / T, L, Ü5'de yok

buyururlar kï " اذا مات شارب الخمر ولم يتب فادفنوه ثمّ احبسونى ثمّ انبشوا قبره بعد ذلك فان لم تجدوه مصروفا عن القبلة فاقتلونى"-"*İẕā māte şāribu'l-ḫamri ve lem-yetub fe'dfunūhu ṣumme'ḥbisūnī ṣumme'nbuşū ḳabrehu baᶜde ẕâlik fe-in-lem-tecidūhu maṣrūfen ᶜani'l-ḳibleti fa'ḳtulūnī*"[6178].]][6179] Zīrā[6180] siz ḥaḳīḳat-i kelām-ı[6181] ᶜulemā'-i kirāma ve meşāyıḥ-ı ᶜiẓāma vāḳıf ve derece-i ᶜirfāna ᶜārif olmamaġ_ile mey-i muḥabbetden bīḫaber ve ᶜalāmet-i ᶜaşḳdan sizde eṣer olmayup esīr-i müşteheyāt-ı nefsāniyye ve giriftār-ı dām-ı ḥiyel-i şeyṭāniyye olup Cenāb-ı Ḥaḳdan merdūd ve rāh-ı ḍalāletde mefḳūd olmaġla ᶜālemi serserī geşt ü ġüẕār ve her şeb bir ḳūşede ḳarār ṭutarsız. Ve daḫi ey pīr-i fāsıḳ u[6182] mücrim ve ey māṣadaḳ-ı "وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ"-"*Ve men yuhini'llâhu fe-mā lehu min mukrim*"[6183] zebān-ı taṣavvufda meyden murād ᶜaşḳ-ı Ḫudādur. Nitekim ᶜuşşāḳ naẓm itmişlerdür[6184]:

[290] Naẓm

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

چو خوردم[6185] من شراب بیخودی را[6186] Çu ḫordem men şerāb-i bīḫodīrā

رها کردم خیالات خودی را Rehā kerdem ḫayālāt-i ḫodīrā[6187]

[6178] "*Şarap içen biri, tövbe etmeden ölürse, onu defnedin, sonra beni hapsedin, sonra onun mezarını açın ve onun cesedini kıbleden çevrilmemiş olarak bulursanız, beni öldürün*."

[6179] [[Ve ibn-i Mesᶜūd Ḥażretleri buyururlar kï: " اذا مات شارب الخم ولم يتب فادفنوه ثمّ اجسونى ثمّ انبشوا قبره بعد ذلك فان لم تجدوه مصروفا عن اقبلة فاقتلونى"-"*İẕā māte .... ᶜan ḳibleti fa'ḳtulūnī*"][: Ü2.64a, T.113b, L.86a-b, Ü3.79a, Ü5.104b, H2-1.91b, N.90b-91a / Ü1, İ2'de bu kısım yok

[6180] zīrā: Ü2.64a, T.113b, L.86b-87a, Ü3.79a, İ2.97a, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / ve Ü1.69a

[6181] ḥaḳīḳat-i kelām-ı: Ü2.64b, T.113b, Ü3.79a, İ2.97a, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / kelām-ı ḥaḳīḳat-i L.87a / kelām-ı Ü1.69a

[6182] u: Ü1'de yok

[6183] "*Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur.* ***Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur****. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar.*" (Hacc: 18)

[6184] Nitekim ᶜuşşāḳ naẓm itmişlerdür: Ü2.64b, L.87a, Ü3.79b, İ2.97a, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / Nitekim naẓm olınmışdur Ü1.69b / T'de bu kısım yok

[6185] خوردم - ḫordem: Ü1.69b, Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / ردم - ? İ2.97a

[6186] بیخودی را – bīḫodīrā: Ü1.69b, Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / میخوریرا? İ2.97a

[6187] "*Kendimden geçmenin şarabını tadınca / Benliğin ham hayallerinden (kuruntularından) geçtim*."

شدم بیخود[6188] صفت اندر دوعالم — Ṣudem bīḫod ṣıfat ender du ᶜālem

ندانستم دکر نیك وبدی را — Nedānistem diger nīk u bedīrā[6189]

[Neşr] Ve maḫdūm-ı girāmī Cenāb-ı[6190] Ḥażret-i[6191] **Mevlānā ᶜAbdu'r-raḥmân**[6192] **Cāmī** daḫi[6193] buyururlar[6194]:

[291] Beyt[6195]

[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

صفت بادهٔ عشقش زمن مست مپرس — Ṣifat-i bāde-i ᶜaşḳeş zimen-i mest mepurs

ذوق آن[6196] می نشناسی بخدا تا بخشی — Ẕevḳ-i ān mey neşināsī beḪudā tā neçeşī[6197]

[Neşr] Ve mey gāh oldur[6198] rūḥ-ı insānīye ıṭlāḳ olınur[6199]. ᶜAşḳla muttaṣıf olan rūḥ olmaġın ol baḥr-i muḥabbete ḥā'iż Cenāb-ı **ᶜÖmer İbnü'l-Fāriż** [6200] raḥimehu'llâhu teᶜālá[6201] buyururlar[6202]:

[6188] بیخود – bīḫod: Ü1.69b, Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / میخور - meyḫor? İ2.97a

[6189] "*Her iki alemde bütün sıfatlardan sıyrıldım / İyilik ve kötülük nedir bilmiyorum*."

[6190] Cenāb-ı: İ2.97a, N.91a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[6191] Ḥażret-i: Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, İ2.97a, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / Ü1'de yok

[6192] ᶜAbdu'r-raḥmân: Ü1.69b / Diğer nüshalarda yok

[6193] daḫi: Ü1.69a / Diğer nüshalarda yok

[6194] buyururlar: Ü1.69b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a / buyurur Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b

[6195] Beyt: Ü1.69b, Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b, H2-1.91b, N.91a / Naẓm İ2.97a

[6196] ان – ān: Ü1.69b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a / این – īn Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, Ü5.104b

[6197] "*Aşkının şarabının tarifini ve vasfını ben sarhoşa sorma / O şarabın tadını bilmiyorsan Allah'a dua et ki tadasın.*"

[6198] oldur: H2-1.91b / olur Ü1.69b, Ü2.64b, T.113b, L.87a, Ü3.79b, İ2.97a Ü5.104b

[6199] olınur: Ü1.69b, Ü2.64b, L.87a, Ü3.79b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a / olur T.113b, Ü5.105a

[6200] İbnü'l-Fāriż: Ü1.69b, T.114a, L.87a, Ü5.105a / bin Ü2.64b, Ü3.79b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a

[6201] raḥimehu'llâhu teᶜālá: İ2.97a / Diğer nüshalarda yok

[6202] buyururlar: Ü1.69b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a / buyurur Ü2.64b, T.114a, L.87a, Ü3.79b, Ü5.105a

[292] Şiʿr[6203]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feʿūlün Mefāʿīlün Feʿūlün Mefāʿīlün]

فخمر ولاكرم وآدم لی اب	Fe-ḫamrun ve lā kermun ve Ādemu lī ebun
وكرم ولاخمر ولی امّها امّ	Ve kermun ve lā ḫamrun ve lī ummuhā ummu[6204]
وقد وقع التّفريق والكلّ واحد	Ve ḳad vaḳaʿa't-tefrīḳu ve'l-kullu vāḥidun
فارواحنا خمر واشباهنا كرم	Fe ervāḥunā ḫamrun ve eşbāhunā kermun[6205]

[Neşr] [[Ve Ḥażret-i[6206] **Mevlānā Cāmī** bu ḳıṭʿa-i belīġa ile Cāmīligüñ vech-i tesmiyesin beyān buyurmışlardur:]][6207]

[293] Ḳıṭʿa[6208]

[Fāʿilātün mefāʿīlün fāʿilün (faʿlün)]

مولدم جام ورشحهٔ قلمم	Mevlidem cām u reşḥa-i ḳalemem
جرعهٔ جام شيخ الاسلاميست	Curʿa-i cām-i şeyḫu'l-İslāmīst
لاجرم درجريدهٔ اشعار	Lācerem dercerīde-i eşʿār
بدو ماعنی تخلّصم جاميست	Bedu maʿnī ṭaḫalluṣem *Cāmī*st[6209]

[6203] Şiʿr: Ü2.64b, T.114a, L.87a, Ü3.79b, Ü5.105a / Naẓm Ü1.69b, İ2.97a, N.91a / Ḳıṭʿa H2-1.91b; [Bk. Dīvānu ʿOmer İbnu'l-Fāriḍ, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (22.06.2020)]

[6204] *"Şarap var, üzüm yok, Adem benim babamdır; Üzüm var, şarap yok, onun annesi benim annemdir"*

[6205] *"Ayrılık vaki oldu, fakat hepsi birdir; Bizim ruhlarımız şaraptır, bizim benzerlerimiz üzümdür"*

[6206] Ḥażret-i: Ü2.64b, Ü3.79b, İ2.97a, H2-1.91b, N.91a / T, L, Ü5'de yok

[6207] [[Ve Ḥażret-i Mevlānā Cāmī …. buyurmışlardur]]: Ü1'de bu kısım yok

[6208] Ḳıṭʿa: Ü2.64b, T.114a, L.87a, Ü3.79b, Ü5.105a, H2-1.91b, N.91a / Naẓm İ2.97b / Ü1'de yok

[6209] "*Ben Câm doğumluyum, kalemimden damlayan (mürekkep) ise, Şeyhu'l-İslam'ın kadehindeki cür'adır; Bu durumda şiirde mahlas (şair) olarak her iki anlamda da Câmîyim*"

[Neṯr] [[Pes bu ḳıṭᶜa-i belīġa egerçï kendülerinüñ Cāmī ismi ile müsemmá olduġınuñ vechini beyāndur, lâkin cāmī ismi meşāyıḫ-ı İslāmuñ cām-ı muḥabbetlerinden cürᶜanūş olan kimesneye ıṭlāḳ olınmaḳ lāyıḳ olup ġayrılara cāmī ismi ıṭlāḳ olınmaḳ sezāvār olmaduġına işāretdür.]][6210] Zīrā fi'l-ḥaḳīḳa[6211] cāmī isminden murād ᶜaşḳa intisābdur ve ᶜaşḳ-ı Ḫudā beyne'l-fuḥūl aṣlu'l-uṣūldur. Nitekim ol ḳutbu'l-aḥrār[6212] **Ḫˇāce Muḥammed-i**[6213] ᶜ**Aṭṭār** buyururlar[6214]:

[294] Beyt[6215]:
[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ذرّهٔ عشق از همه آفاق به — Ẕerre-i ᶜaşḳ ezheme āfāḳ bih

ذرّهٔ درد از همه عشّاق به — Ẕerre-i derd ezheme ᶜuşşāḳ bih[6216]

[Neṯr] Ve ol[6217] ᶜāşıḳ-ı bīḳarār[6218] Cenāb-ı[6219] **Mevlānā Ḫüdāvendigār**[6220] daḫi[6221] buyururlar[6222]:

[295] Beyt[6223]
[Meᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl]

[6210] [[Pes bu ḳıṭᶜa-i belīġa egerçï …. sezā-vār olmaduġına işāretdür]]: Ü1'de bu kısım yok
[6211] zīrā fi'l-ḥaḳīḳa: Ü2.64b, T.114a, L.87a, Ü3.79b, İ2.97b, Ü5.105a, H2-1.91b, N.91b / ve Ü1.69b
[6212] Nitekim ol ḳutbu'l-aḥrār: Ü1.69b, Ü2.64b, Ü3.79b, İ2.97b, H2-1.91b / Nitekim L.87a / T, Ü5'de yok
[6213] Muḥammed: Ü1.69b, Ü2.64b, T.114a, L.87a, Ü3.79b, İ2.97b, H2-1.91b, N.91b / T, Ü5'de yok
[6214] buyururlar: Ü1.69b, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / buyurur Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.79b, Ü5.105a
[6215] Beyt: Ü1.69b, Ü2.64b, Ü3.79b, H2-1.92a, N.91b / İ2'de başlık yok / Mıṣraᶜ T.114a, L.87b, Ü5.105a (T, L, Ü3, Ü5'de söz konusu beytin sadece ikinci mısrası geçmektedir)
[6216] "*Bir zerre aşk bütün dünya zevklerinden yeğdir / Bir zerre derd bütün âşıklardan iyidir.*"
[6217] ol: Ü1.69b, Ü2.64b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / T, Ü5'de yok
[6218] ᶜāşıḳ-ı bī-ḳarār: Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105a, H2-1.92a, N.91b / mest-i cām-ı Ḫudā Ü1.69b
[6219] Cenāb-ı: Ü1.69b, Ü2.64b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / T, Ü5'de yok
[6220] Ḫüdāvendigār: Ü1'de yok
[6221] daḫi: Ü1.69b / Diğer nüshalarda yok
[6222] buyururlar: Ü1.69b, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / buyurur Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105a
[6223] Beyt: Ü1.69b, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / Naẓm Ü2.64b, T.114a, Ü3.80a, Ü5.105a / Meŝnevī L.87b

عشقست طریق و راه پیغمبر ما ᶜAşḳest ṭarīḳ u rāh-ı peyġamber-i mā

مازادهٔ عشق[6224] و[6225]عشق بود[6226] مادرما Mā zāde-i ᶜaşḳ u ᶜaşḳ būd māder-i mā[6227]

[296] Beyt[6228] [Niᶜmetullāh-ı Velī]
[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

عاشق و معشوق شد مشتق ز عشق ᶜĀşıḳ u maᶜşūk şud muştaḳ ziᶜaşḳ

کرتو مشتاقی درین مشتق نکر Ger tu muştāḳī derīn muştaḳ niger[6229]

[Neşr] Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[6230] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[6231] "من عشق فعفّ ثمّ کتم فمات مات شهیدا"-"*Men ᶜaşiḳa fe-ᶜaffe ṣumme keteme fe-māte māte şehīden*"[6232].

[297] Beyt[6233]
[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

عاشقم امّا نمیکویم بکه ᶜĀşiḳem ammā nemīgūyem bekï

[6224] عشق - ᶜaşḳ Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105a / عشقم - ᶜaşḳem Ü1.69b, İ2.97b, N.91b / عشقیم - ᶜaşḳīm H2-1.92a

[6225] و – u: Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105a, H2-1.92a, N.91b / Ü1, İ2'de yok

[6226] بود – būd: / orijinal metinde "شد - şud" [Bk. Mevlânâ, *Rubâiyyât*, Rubai No: 57, https://ganjoor.net/moulavi/shams/robaeesh/sh56/ (05.06.2020)]

[6227] "*Peygamberimizin yolu aşk yoludur; Aşktan doğduk, annemiz aşk oldu*."

[6228] Beyt: Ü1.69b, N.91b / Diger Ü2.64b, T.114a, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105a / H2-1'de başlık yok / İ2'de bu şiir kısmı yok; Şâiri belirtilmeyen bu beyit, Şâh Nimetullâh-ı Velî'nin bir gazeline aittir [Bk. Şâh Nimetullâh-ı Velî, Gazeliyyât, Gazel No: 822: https://ganjoor.net/shahnematollah/ghazalshv/sh822/ (05.06.2020)]

[6229] "*Âşık ve maşuk, aşk için kendilerinden geçtiler / Sen de bu yolda istekliysen onların bu iştiyakına bak da gör.*"

[6230] teᶜālá: Ü2.65a, Ü3.80a, İ2.97b, H2-1.92a / Ü1, T, L, Ü5, N'de yok

[6231] buyururlar: Ü1.69b, Ü2.65a, T.114a, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105a, H2-1.92a, N.91b / buyurur L.87b

[6232] "*Kim ki âşık olur da günah işlemezse ve aşkını gizlerse, sonra da ölürse şehit olarak ölür*."

[6233] Beyt: Ü1.69b, Ü2.65a, Ü3.80a/ Neşir T.114a / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

نی غلط کفتم نمی دانم[6234] بکه Nī ġalaṭ guftem nemīdānem bekï[6235]

[298] Şiᶜr[6236] [Ebū Bekir eş-Şiblī]

[Baḥr-i Remel: Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

صحّ عند النّاس انّی عاشق Ṣaḥḥa ᶜinde'n-nāsi ennī ᶜāşiḳun

غیر ان لم یعرفوا عشقی لمن Ġayre en lem-yaᶜrifū ᶜaşḳī li-men[6237]

[Neşr] [[Ve sırr-ı ᶜaşḳ-ı[6238] Ḫudā her ẕerrede nümāyān[6239] idügi ehl-i ḳalbe ᶜayāndur[6240].]][6241]

[299] Beyt[6242]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

سرّ اواز[6243] زبان هر ذرّه Sirr-i Ū ezzebān-i her ẕerre

خود توبشنوکه من نیم غمّاز Ḫod tu bişnev kï men neyem ġammāz[6244]

[6234] دانم – dānem: Ü2.65a, T.114a, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105a, H2-1.92a, N.91b / دایم – dayem? Ü1.69b

[6235] "*Âşıkım ama kim olduğunu söylemem / Yalanım yok, gerçekten ben de bilmiyorum.*"

[6236] Şiᶜr: Ü2.65a, T.114a, L.87b, Ü3.80a / Beyt Ü1.69b, H2-1.92a, N.91b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bazı kaynaklarda Ebû Bekir eş-Şiblî'ye (ö. 334/946) nispet edilen söz konusu beyit [Bk. https://www.aldiwan.net/poem80540.html (20.08.2021)] bazı kaynaklarda Ahmed b. Hıdır adlı birine nispet edilmektedir [Bk. Aḥmed Şerîf el-Mezīdī, *Şurūḥu ve Ḥavāşiyy el-ᶜAḳā'idi'n-Nesefiyyeti li-Ehli's-sunnet ve'l-Cemāᶜat el-Eşāᶜireti ve'l-Māturīdiyyeti*, Cuz'u'ŝ-ŝānī (C. 2), Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 600 https://books.google.com.tr/books?id=kpZLDwAAQBAJ&pg=PT564&lpg (20.08.2021)]

[6237] "*İnsanlar benim âşık olduğumu biliyorlar. Fakat kime âşık olduğumu bilmiyorlar*."

[6238] Sırr-ı ᶜaşḳ-ı: Ü1/ ᶜaşḳ-ı sırr-ı Ü2

[6239] nümāyān: Ü1.69b / ᶜayān Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b

[6240] ᶜayāndur: Ü1.69b / nümāyāndür Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b

[6241] [Ve ᶜaşḳ-ı sırr-ı Ḫudā …. ehl-i ḳalbe nümāyāndur]: İ2'de bu kısım yok

[6242] Beyt: Ü1.69b, Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, H2-1.92a, N.91b / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6243] اواز – ū ez: Ü2.65a / اواز – āvāz Ü1.69b

[6244] "*Her zerre diliyle sırrını açık eder / kendin duy ki gammaz ve arabozucu ben değilim.*"

[300] Beyt[6245]

بنکر بچشم فکر که ازعرش تابفرش — Binger beçeşm-i fikr kï ezᶜarş tā beferş

درهیچ ذرّه نیست که سرّ عجب نیست — Der hīç ẕerre nīst kï sırr-ı ᶜacīb nīst[6246]

[Neşr] Ve ol ᶜāşıḳ-ı Rabbānī ᶜ**Aynu'l-ḳużāṭ-ı Hemedānī** buyururlar[6247]:

[301] Rubāᶜī[6248]

[Ahreb]

برسین[6249] سریرسر شاه آمد عشق — Bersīn serīr-i ser-i şāh āmed ᶜaşḳ

برکاف کلاه کل کلاه آمد عشق — Berkāf-i kulāh kull kulāh āmed ᶜaşḳ

بر میم ملوك ملك[6250] ماه آمد عشق — Bermīm-i mulūk mulk-i māh āmed ᶜaşḳ

با این همه[6251] یکقدم ز راه[6252] آمد عشق — Bāīn heme yekḳadem zirāh āmed ᶜaşḳ[6253]

[6245] Beyt: Ü1.69b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6246] "*Düşünce ve tefekkür gözüyle bak ki arştan yere kadar / Hiçbir zerre yoktur ki içinde acayip, harikulade sırlar barındırmasın*."

[6247] buyururlar: Ü1.69b, İ2.97b, H2-1.92a, N.91b / buyurur Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b

[6248] Rubāᶜī: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b, N.91b / Naẓm Ü1.69b, İ2.97b, H2-1.92a; [Bk. ᶜAynu'l-Ḳuḍāt Hemedānī, *Temhīdāt*, Temhīd-i Aṣl- Sādis, Ḥaḳīḳat u Ḥālāt-ı ᶜAşḳ, s. 33 http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf (19.06.2020)]

[6249] سین – sīn: Ü1.70a, Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b / سر – sır İ2.97b

[6250] ملك – mülk: L'de yok

[6251] همه – heme: Ü1.70a, Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b / هم – hem İ2.97b

[6252] زراه – zi rāh: Ü1.70a, Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b / زاره – zāre? İ2.97b

[6253] "*Aşk, 'serîr' (taht) kelimesinin 'sin' (harf)i üzere şahın tacına remz olur / 'Külah'taki 'kef' ise çiçeğin külah gibi şekline remz olur / 'Mülûk'ün 'mim'i ay gibi güzelin mülküne ve hakimiyetine remzdir / Bütün bunlara rağmen aşk bir adım uzaklıktadır*."

[Neşr] Lâkin[6254] siz bu maḳām-ı ᶜālīden[6255] berī ve fısḳ u fücūr ile ṣaḥārī-i nefs-i emmārede serserī gezersiz ve cām-ı mey-i ḥarām[6256] ile müdām mest ve şīşe-i nāmūs u[6257] ᶜārı şikest idüp mücerred delḳ u ᶜabā ile cāmīler olamazsız belkï ᶜāmīler olursız.

[302] Beyt[6258] [Molla Cāmī]
[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilun]

دلق و[6259] ورع را چو بود تارسست — Delḳ u verᶜarā çu buved tār sust

کی بود از خرقهٔ پاره درست — Key buved ezḫırḳa-i pāre durust[6260]

[Neşr] Ve daḫi ey pīr-i bādenūş[6261] ve ey mekr-i İblīs[6262] ile maġşūş ṣaḍāñuz ile maġrūr olup āvāz-ı ḫoşuñuz ᶜāleme şāyiᶜ ve enfāsuñuzı benī Ādeme bayiᶜ olup nice cehele vü feseḳaya[6263] ṣaḍāñuzı diñletmek ile bāᶜiṣ-i taḥrīḳ-i silsile-i şehvet ve sebeb-i ẓuḥūr-ı ṣuñūf-ı maᶜṣiyet olup "الغنا رقية الزّنا"-"*El-ġinā ruḳyetu'z-zinā*"[6264] feḥvāsına taḥrīk ve bu fitneye bāᶜiṣ olmaġla maᶜṣiyete şerīk olursız. [[Ve <Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem buyururlar>[6265] "الغناء ينبت النّفاق فى القلب كما ينبت الماء البقل"-"*El-ġinā'u*

[6254] lâkin: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b / muḥaṣṣal Ü1.70a
[6255] ᶜālīden: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a / ᶜaşḳ u muḥabbetden Ü1.70a
[6256] -i ḥarām: Ü1.70a / Diğer nüshalarda yok
[6257] u: Ü1'de yok
[6258] Beyt: Ü1.70a, Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, H2-1.92a, N.91b / Naẓm İ2.97b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Molla Câmî'ye aittir [Bk. *Heft Evreng-i Cāmī, Tuḥfetu'l-Aḥrār*, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16DO (19.06.2020)]
[6259] delḳ-i: Ü1.70a, İ2.97b / delḳ u Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a,H2-1.92a, N.91b /'de yok
[6260] "*Vera ve takva ipi gevşek ve çürük olduktan sonra / Parça pinçik olmuş hırka hiç tamir edilir mi?*"
[6261] bāde-nūş: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a, N.91b / ḫod-fürūş Ü1.70a
[6262] mekr-i İblīs: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, İ2.97b, Ü5.105b, H2-1.92a, N.92a / şürb-i bāde-i maġrūr Ü1.70a
[6263] cehele vü fusuḳaya: Ü2.65a, T.114b, L.87b, Ü3.80a, Ü5.105b, H2-1.92a, N.92a / fusuḳa vu ceheleye Ü1.70a, İ2.98a
[6264] "Şarkı, zinanın efsunudur."
[6265] <Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem buyururlar>: Ü2.65a, Ü3.80a, H2-1.92b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar: T.114b, L.88a, Ü5.105b, N.92a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz buyururlar Ü5.105b / ve ḥadîŝ-i şerîfde vārid olmışdur Ü1.70a

yunbitu'n-nifāḳa fi'l-ḳalbi kemā yunbitu'l-mā'u'l-baḳle."[6266]]][6267] Egerçi āvāz-ı ḫoş maḳbūl-i cümle[-i] beşer ve bir maᶜnáda "وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي"-"ve *nefaḫtu fīhi min rūḥī*"[6268] emrinden[6269] bir eşer-i muᶜteber idügi ve fīhi naẓar degildür[6270] [[ve Ḥażret-i Dāvûd ṣalavâtu'llâhi ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyh[6271] ḥüsn-i ṣavtla memdūḥ-ı enbiyādur]][6272] ve[6273] Cenāb-ı risāletpenāh[6274] ṣalla'llâhu teᶜālá[6275] ᶜaleyhi ve sellem Ebū[6276] Mūsā-yı Eşᶜarīye ḥüsn-i ṣavtı olduġıyçün "لقد اوتيت مزمارا من مزامير داود"-"*Leḳad ūtiytu mizmāren min mezāmīri Dāvûde*"[6277] diyü medḥ buyurdı[6278] ammā siz ṣavṭ-ı ṭayyibüñüz[6279] maḥalline ṣarf itmeyüp teġannī vü terennümāt ile taẓyīᶜ-i evḳāt ve ṣadāñuz feseḳaya diñletmekle bāᶜiṣ-i taḥrīk-i silsile-i şehevāt olursız. [[Zīrā ṣadā-yı ḫūbdan murād oldur kï ᶜulemā vu fużalāya ve ṣuleḥā vu fuḳarāya āvāz-ı ḫoş ile ḳaṣāyid-i fuṣaḥā-yı ᶜArab birle medḥ-i Resūlu'llâhı beyān ve ṣadā-yı cānsūz ile tilāvet-i Ḳur'ān idüp istimāᶜından ehl-i diller mesrūr ve ḫāṭırlarından ġam u ġuṣṣa dūr olup ṣadāñuz bāᶜiṣ-i ṣafā ve duᶜā-yı ḫayrları size ẕuḫr-ı ᶜuḳbā ola.]][6280] Ve daḫi ey pīr-i mecnūn ve ey merkez-i dā'ire-i İslāmdan bīrūn mū-yı jūlīde ile miṣāl-i mecnūn sergerdān u meftūn olup fetīle fetīle mūylaruñuz başuñuza belā-yı siyāh ve ᶜālem içre derd-i ser idügi bīişṭibāhdur. Ve şiᶜr ile kendüñüz mānend-i ruhbān ve sünnete muḫālif

---

[6266] "*Şarkı, suyun yeşilliği yeşerttiği (canlandırdığı) gibi, kalpteki nifakı yeşertir (canlandırır)*."

[6267] [[Ve Resūl-i Ekrem …. kemā yünbitü'l-mā'u'l-baḳle"]]: İ2'de bu kısım yok

[6268] "*Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin (secde edin).*" (Hicr: 29)

[6269] emrinden: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.92a, N.92a / emrinde Ü1.70a

[6270] degildür: Ü1.70a, Ü2.65a, T.115a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.92a, N.92a / degil midür L.88a

[6271] ṣalavâtu'llâhi ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi: Ü2.65a, Ü3.80b, İ2.98a / ᶜaleyhi's-selām T.115a, L.88a, Ü5.106a, H2-1.92b / N'de yok

[6272] [[Ve Ḥażret-i Dāvud ḥüsn-i ṣavtla memdūḥ-ı enbiyādur]]: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.92b, N.92a / Ḫuṣūṣan Ĥażret-i Dāvud ᶜaleyhi's-selām ḥüsn-i ṣavtla memdūḥ-ı enbiyādur Ü1.70a (Ü1'de söz konusu ifade, aşağıda geçen Ebu Musa Eşaᶜarī ile ilgili hadis rivayetinden sonra yer almaktadır)

[6273] ve: Ü1'de yok

[6274] Cenāb-ı risālet-penāh: Ü1.70a, Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, H2-1.92b, N.92a / Resūl-i Ekrem Ü5.106a

[6275] teᶜālá: Ü3.80b, İ2.98a, H2-1.92b / Ü1, Ü2, T, L, Ü5, N'de yok

[6276] Ebū: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, Ü5.106a, H2-1.92b / Ebī Ü1.70a, İ2.98a, N.92a

[6277] "Bana Davut a.s.'a verilen mezamirlerden bir mezamir verildi."

[6278] buyurdı: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.92b, N.92a / iderler idi Ü1.70a

[6279] ṭayyibüñüz: Ü1.70a, Ü2.65a, İ2.98a, H2-1.92b, N.92a / ṭayyibeñüz T.115a, Ü3.80b, Ü5.106a / ṭayyibeñüzi L.88a

[6280] [[Zīrā ṣadā-yı ḫūbdan murād … bāᶜiŝ-i ṣafā ve dūᶜā-yı ḫayırları size ẕuḫr-ı ᶜuḳbā ola]]: Ü1'de bu kısım yok

vaż[c] itmekle ḫalḳ içre muhān olursız. Ve daḫi bize seng_ile sīm ü zer berāber ve ḥubb-ı dünyā derūnumuza kārger degildür dirsiz. Bu da[c]vīye şey'en li'llâh itmeñüz[6281] münāfī idügi cevāb-ı şāfīdür.

[303] Beyt[6282]

كنج را ازدل برون كن مارابفكن بچشم Gencrā ezdil birūn kun mārā befiken beçeşm

مال توماراست در معنى و كنجت اژدهاست Māl-i tu mārest derma[c]nī u kuncet ejdehā[6283]

[Neşr] Zīrā[6284] māluñ muḥabbeti dilden zā'il ve [c]abd ile Ḥaḳ mābeynine ḥā'il[6285] olmayıcaḳ māl u esbāb insāna żarar ve meyl-i mülk ü emlāk fu'ādına eşer eylemez[6286]. [[Nitekim ol [c]umdetü'l-muḥaḳḳıḳīn **Celālu'l-milleti ve'd-dīn *Meşnevī-i Şerīf***de[6287] buyururlar[6288]]][6289]:

[304] Meşnevī[6290]

[Fā[c]ilātun fā[c]ilātun fā[c]ilun]

چیست دنیا از خدا غافل بدن[6291] Çīst dunya ezḪudā ġāfil buden

---

[6281] itmeñüz: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.92b, N.92b / itmeñüze Ü1.70b

[6282] Beyt: Ü1.70b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6283] "*Hazineyi gönlünden çıkar, bizi de gör, gözet / Manada, malın yılan hazinense onun başında bekleyen ejderha gibidir*."

[6284] zīrā: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98a, Ü5.106a, H2-1.93a, N.92b / ve ma[c]lūm ola kï Ü1.70b

[6285] ḥā'il: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98b, Ü5.106a, H2-1.93a, N.92b / muḥabbeti ḥā'il Ü1.70b

[6286] ve meyl-i mülk ü emlāk fu'ādına eŝer eylemez: Ü2.65a, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98b, Ü5.106a, H2-1.93a, N.92b / itmedügi ve fīhi naẓar degildür Ü1.70b

[6287] Meŝnevī-i şerīfde: Ü1.70b / Diğer nüshalarda yok

[6288] buyururlar: Ü1.70b, İ2.98a, H2-1.93a, N.92b / buyurur Ü2.65b, T.115a, L.88a, Ü3.80b, Ü5.106a

[6289] [[Nitekim ol ümdetü'l-muḥaḳḳıḳīn … buyururlar]]: Ü1.70b, Ü2.65b, L.88a, Ü3.80b, İ2.98b, H2-1.93a / T, Ü5'de yok

[6290] Meŝnevī: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115a, L.88a, Ü3.80b, İ2.98b, Ü5.106b, N.92b / Beyt H2-1.93a (H2-1'de ikinci beytin başında da "Beyt" başlığı yer almaktadır.); [Bk. Mesnevî, C. 1, B. 983, 985 http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/983/ (19.06.2020)]

[6291] بدن – buden: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115a, L.88a, Ü3.80b, Ü5.106b, N.92b / بودن – būden İ2.98b / ندن - ? H2-1.93a

نی[6292] قماش و نقره و فرزند و زن — Nī ḳumāş u nuḳre vu ferzend u zen[6293]

آب درکشتی هلاك کشتی است — Āb derkeştī helāk-i keştiest

آب اندر زیر کشتی پشتی است — Āb ender zīr-i keştī puştiest[6294]

[Neşr] Ve nice enbiyā vü evliyā ᶜaleyhim selāmu'llâh [6295] māhibbü's-ṣabā[6296] māl-i firāvāna mālik ve nice ḫadem[6297] ü ḥaşem ile ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sālik olmışlardur. Cümle-i enbiyādan Ḥażret-i Süleymān ve Ḥażret-i Yūsuf ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhimu's-selām[6298] ve evliyā'-i kirāmdan ᶜAbdu'l-ḳādir-i Geylānī[6299] ve Ḫᵛāce-i Aḥrār Ḫᵛāce[6300] ᶜAbdu'llâh es-Semerḳandī En-Naḳşibendī ḫażretleridür[6301]. Rivāyet olınur kï Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Aḥrāruñ[6302] nice[6303] ṭavīle[6304] esb-i ᶜArabī[6305] vu ᶜIrāḳīleri[6306] var idi kï her biri

---

[6292] نی – ney: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115a, L.88a, Ü3.80b, H2-1.93a, Ü5.106b, N.92b / بی – bī İ2.98b

[6293] *"Nedir dünya? Tanrı'dan gafil olmaktır; Kumaş, gümüş, terazi, kadın değildir."* [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, s. 93]

[6294] *"Malı din için yüklenmelisin; Peygamber buna 'Ne güzel mal!' demiştir."* [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, s. 93]

[6295] ᶜaleyhim selāmu'llâh: Ü1.70b, Ü2.65b, Ü3.80b, İ2.98b, H2-1.93a, N.92b / ᶜaleyhime's-selām T.115b, L.88b, Ü5.106b

[6296] mā hibbü'ṣ-ṣabā – ماهبّ الصّبا: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115b, Ü3.80b, H2-1.93a, Ü5.106b, H.93a, N.92b / L'de yok

[6297] ḫadem: Ü1'de yok

[6298] ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhime's-selām: Ü2.65b, Ü3.81a / ᶜaleyhime's-selām T.115b, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / ᶜaleyhimu's-selām L.88b / ᶜaleyhi's-selām Ü1.70b

[6299] Geylānī: T.115b, L.88b, Ü5.106b / Ceylānī Ü2.65b, Ü3.81a, İ2.98b, H2-1.93a, N.92b / Cebelī Ü1.70b

[6300] Ḫᵛāce-i: Ü1.70b, İ2.98b, N.92b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[6301] En-Naḳşibendī Ĥażretleridür: Ü2.65b, T.115b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / En-Naḳşibendī Ḥażretleri Ü1.70b / Ĥażretleri Naḳşibendīdür L.88b

[6302] Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Aḥrāruñ: Ü1.70b, İ2.98b, N.92b / Ḫᵛāce-i Aḥrāruñ Ü3.81a, H2-1.93a / Ḫᵛāce-i Aḥrār T.115b, Ü5.106b / Ḫᵛāce ᶜAbdu'llâh Ḥażretlerinüñ L.88b

[6303] nice: L'de yok

[6304] ṭavīle: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / ṭavīle eyle L.88b

[6305] esb-i ᶜArabī: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / ᶜArabī esbleri L.88b

[6306] vu ᶜIrāḳīleri: L'de yok

bīnaẓīr ve lāyıḳ-ı selāṭīn-i ṣāḥibserīr idi. Ve ṭavīlelerinüñ mīḫleri zer ü sīm olması ṣāyiᶜdür. Bir gün Ḥażret-i Ḫˇāceden[6307] bu ḥāl[6308] su'āl olınduḳda buyurmışlar kï:

[305] Mıṣraᶜ[6309]

من میخ طویله را درکل زده ام نه دردل — Men mīḫ-i ṭavīlerā dergil zedeem ne derdil[6310]

[306] Naẓm[6311]
[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

زرمحك امتحان آمد کزان — Zer miḥek-i imtiḥān āmed kezān

نقد حال هرکسی کردد عیان — Naḳd ḥāl-i herkesī kerded ᶜayān[6312]

چون کریمی را بدست افتد زری — Çun kerīmīrā bedest ufted zerī

ازدرش آسوده کردد کشوری — Ezdereş āsūde gerded kişverī[6313]

سفلهٔ کوراه یابد سوی کنج — Sifle'ī kū rāh yābed sū-yı genc

خلق را ازوی نباشد غیر رنج — Ḫalḳrā ezvey nebāşed ġayr-ı renc[6314]

[6307] Ḥażret-i Ḫˇāceden: Ü1.70b, Ü2.65b, T.115b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / Ḫˇāce Ĥażretlerinden L.88b

[6308] bu ḥāl: Ü2.65b, T.115b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.106b, H2-1.93a, N.92b / ṭavīlelerüñ zer ü sīm olması sebebi Ü1.70b / L'de yok

[6309] Mıṣraᶜ: Ü3.81a / Ü1, Ü2, T, L, İ2, Ü5, H2-1, N'de başlık yok

[6310] "*Ben nal çivisini çamura çaktım, gönüle değil*."

[6311] Naẓm: Ü1.70b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6312] "*Bir şeyin değerini ölçmek için altını mihenk tutarlar / Herkesin ederi, kaç paralık olduğu böylece ortaya çıkar.*"

[6313] "*Kerem ve cömertlik sahibinin eline bir altın düştüğünde / Bütün alem onun kapısından huzurundan nasibini alıp, mutlu mesut geri döner*."

[6314] "*Koca bir hazineye konan sefih ve cimri ise / Halka eziyetten başka bir şey vermez.*"

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[6315] muḥabbet-i dünyā ḫāne-i ḳalbde[6316] olmayup [["وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"-"*Ve mimmā rezeḳnāhum yunfiḳūn*"[6317] feḥvāsı üzre]][6318] ᶜaṭiyye-i Ḫudāyı infāḳ [[idüp muḥabbet-i zer ü sīmi ḫāne-i ḳalbe dāḫil itmeyicek keşret-i mālda żarar yoḳ idügi maḥall-i şübhe vü reyb[6319] degildür.]][6320]

[307] Beyt[6321] [Attār]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

زحبّ مال و حبّ جاه برخیز — Ziḥubb-i māl u ḥubb-i cāh berḫīz

حجاب[6322] تو[6323] تویی ازراه بر[6324]خیز — Ḥicāb-ı tu tuyī ezrāh berḫīz[6325]

[308] Naẓm[6326]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

مال چون آبست و تاباشد روان — Māl çun ābest u tā bāşed revān

فیض می یابند ازو اهل جهان — Feyż mīyābend ezū ehl-i cihān[6327]

[6315] ve maḳṣad-ı merām: Ü1'de yok

[6316] ḫāne-i ḳalbde Ü1.71a / dilde Ü2.65b, T.116a, L.88b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.107a, H2-1.93b, N.92b

[6317] "*Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar,* ***kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar***." (Bakara: 3)

[6318] [["وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"-"*Ve mimmā rezeḳnāhum yunfiḳūn*" feḥvāsı üzre]]: Ü1.71a / [[bermażmūn-ı münīf-i āyet-i "وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"-"*Ve mimmā rezeḳnāhum yunfiḳūn*" feḥvāsı üzre]] T.116a, Ü5.107a / [[bermażmūn-ı münīf-i "وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ"-"*Ve mimmā rezeḳnāhum yunfiḳūn*" feḥvāsı üzre]] Ü2.65b, T.116a, L.88b, Ü3.81a, İ2.98b, H2-1.93b

[6319] vü reyb: İ2.98b, N.92b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[6320] [[idüp muḥabbet-i zer ü sīmi …. maḥall-i şübhe vu reyb degildür]]: Ü2.65b, T.116a, L.88b, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.107a, H2-1.93b / idicek āmed ü reft olup māla ḳalb çoḳluḳ taᶜalluḳ eylemez Ü1.71a

[6321] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Attâr'ın Esrarnâme adlı eserine aittir [Bk. Attâr, Esrârnâme, Bölüm: 70 https://ganjoor.net/attar/asrarname/abkhsh17/sh4/ Erişim tarihi: 05.06.2020]

[6322] حجاب - ḥicāb: L'de yok

[6323] تو – tu: orjinalinde " خود- ḫōd" [Bk. https://ganjoor.net/attar/asrarname/abkhsh17/sh4/]

[6324] بر – ber: Ü2.65b, T.116a, Ü3.81a, İ2.98b, Ü5.107a, H2-1.93b, N.92b / تر – ter? L.88b

[6325] "*Mal ve mülk sevdasından geç / Ki bu yolda senlik, benlik örtüsünü yırtasın.*"

[6326] Naẓm: Ü1.71a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6327] "*Mal, su gibidir akmak yaraşır / Böylece cihan halkı ondan faydalansın, nasibini alsın*."

چند روزی چون کند یکجا درنك Çend rūzī çun kuned yekcā direng

کنده و [[بی حاصل است و تیره رنك]][6328] Kunde vu [[bīḥāṣıl est u tīre reng]][6329]

[Neşr] [[Ve żarar-ı māl ol zamānda müşāhededür[6330] kï ādemī cemᶜ u żabṭına[6331] ḥelāl u ḥarāmdan[6332] iḳdām ve ḥaḳḳ-ı fuḳarāyı ve sā'ir vācibü'n-nafaḳa levāzımını[6333] görmege[6334] ihtimām itmeyüp miṣāl-i ejdehā cemᶜ itdügi gencüñ üzerine ṭılsım ola.]][6335]

[309] Beyt[6336]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Mālına reşk itme her bir şekl-i mekrūhuñ k'olur

Bir ṭılısm-ı münkerüñ taḥtında genc-i sīm ü zer

[310] Naẓm[6337]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜilün]

ای انکه ببخل کیسه را بند کنی Ey ān kï bebuḫl kīserā bend kunī

خودرا بوجود مال خورسند کنی Ḫodrā bevucūd-ı māl ḫursend kunī[6338]

[6328] [[بی حاصل است و تیره رنك]] - [[bīḥāṣıl est u tīre reng]]: Ü1'de bu kısım yok

[6329] "*Birkaç gün bir yerde dururs*a / Faydası zail olur, bulanıklaşır ve içilmez olur."

[6330] müşāhededür: Ü1.71a / müşāheddür İ2.98b

[6331] cemᶜ u żabṭına: İ2.98b / cemᶜine Ü1.71a

[6332] ḥelāl u ḥarāmdan: İ2'de yok

[6333] ve sā'ir vācibü'n-nafaḳa levāzımını: İ2'de yok

[6334] görmege: Ü1.71a / virmekde İ2.99a

[6335] [[Ve żarar-ı māl …. gencüñ üzerine ṭılsım ola]]: Ü1.71a, İ2.98b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de bu kısım yok

[6336] Beyt: Ü1.71a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6337] Naẓm: Ü1.71b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6338] "*Ey kesesini cimrilik yüzünden kapatan! / Malın varlığıyla kendini muhtaç ediyorsun."*

این مال خداست صرف کن درره او — Īn māl-i Ḫudāst ṣarf kun derreh-i ū

امساك بمال دیکری چند کنی — İmsāk bemāl-i dīgerī çend kunī[6339]

[Neşr] Ve daḫi biz ḥaḳīḳat-ı insāna baṣīr ve kimseyi rencīde idüp dilgīr itmezüz dirsiz ᶜabeṣ söylersiz. Zīrā sālik-i şāhrāh-ı şerīᶜat ve nā'il-i maḳām-ı ṭarīḳat u ḥaḳīḳat olmayup emr-i Ḫudā vü Resūle ᶜāḳ olmaġla cümle ᶜālem sizden rencīdedil ve fiᶜl-i ḳabīḥüñüzden dünyā münfaᶜil olmaġ_ile mebġūż-ı cihān ve ḫalḳ içre muhān ve dünyā vu āḫiretde ḫüsrān üzre ve merdūd-ı Raḥmān[6340] olursız.

[311] Naẓm[6341]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

از احسان خاطر مردم شود شاد — Eziḥsān-i ḫāṭir merdum şeved şād

بتقوی خانه دین کردد اباد — Betaḳvá ḫāne-i dīn gerded ābād[6342]

بسوی این صفتها کرشتابی — Besū-yi īn ṣıfathā ger şitābī

رضای خلق و خالق هردویابی — Riżā-yi ḫalḳ u Ḫāliḳ her du yābī[6343]

[Neşr] [[Ḫuṣūṣan ittibāᶜ-ı şerīᶜat-ı muṭahharadan_ṣoñra cümle ᶜālem müdārā lāzımdur. Nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar " امرت بمدارات الناس کما

[6339] "*Allah'ın malını O'nun yolunda harca / Başkasının malını ne zamana kadar saklayacaksın?*"
[6340] ve merdūd-ı Raḥmān: Ü1.71a / Diğer nüshalarda yok
[6341] Naẓm: Ü1.71a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[6342] "*Kişinin gönlü inam ve ihsan şad olur / Din hanesi takva ile abad olur*."
[6343] "*Şayet bu iki güzel haslete sahip olursan / Hem Hakk'ın hem halkın rızasını alırsın.*"

امرت باداء الفرائض” – *“Umirtu bi-mudārāti’n-nāsi kemā umirtu bi-edā'i’l-ferā'iż.*[6344]*”*]][6345]

[312] Beyt[6346] [Ebū Suleymān (Dārānī?)]
[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

مادمت حيّا فدارالناس كلهم — Mā dumte ḥayyen fedāri’n-nāse kulluhum

فانما انت فى دارالمدارات — Fe-ennemā ente fī dāri’l-mudārāti[6347]

[Neşr] Ve daḫi bende-i Resūl u[6348] Ḫudā ve çāker-i ᶜAliyy-i Murtażá geçinürsiz[6349] ammā ḳavl u fiᶜle gelicek anlaruñ ḳāl u ḥālleri ile cünbiş ve şerīᶜat-i muṭahhara üzre gūşiş ḳılmazsız. Zīrā[6350] siz āyīn-i Cāmī-i ḥaḳīḳīden ḫaberdār ve vāṣıl-ı derece-i ebrār u[6351] aḫyār degilsiz. Bārī biᶜināyeti Rabbi’l-enām aḥvāl-i Cāmīligi size iᶜlām idelüm. Lafẓ-ı cāmī dört ḥarfdur her ḥarfi Cāmīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi “cīm”dür, “cīm” cefā vü cevre işāretdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne emr-i Ḫudā-yı ẕü’l-celāl ile ẓuhūr iden āṣār-ı cefā ve bār-ı ᶜanāya teşvīş-i bāl getürmeyüp ᶜalá külli ḥāl[6352] nāsuñ cefāsına[6353] ṣabr ve nefsine cezā[6354] idüp bu beytüñ māṣadaḳı ola:

[6344] *“Farzları eda etmekle emrolunduğum gibi, insanları idare etmekle de emrolundum.”*
[6345] [[Ḫuṣūṣan ittibāᶜ-ı şerīᶜat-ı …. bi-edā'i’l-farā'iż*”*]]: Ü1.71a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[6346] Beyt: Ü1.71a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyit bir kaynakta Ebû Süleymân adlı birine nispet edilmektedir [Bk. Aḥmed ibni Muḥammed ibni Ḫallikān, Paris 1838, *Kitābu’l-Vefāyāti’l-Aᶜyān ve Enbā'i Ebnā'i’z-zamān,* el-Cuz'u’l-Evvel (C. 1), s. 244 https://books.google.com.tr/books?id=GACBZOJl0sgC&pg (22.06.2020)]
[6347] *“Yaşadığın müddetçe bütün insanları idare et. Çünkü sen (insanları) idare etme yurdunda yaşıyorsun”*
[6348] u: Ü1’de yok
[6349] geçinürsiz: Ü2.66a, T.116a, L.89a, Ü3.81a, İ2.99a, Ü5.107a, H2-1.93b / geçersiz Ü1.71b, N.93a
[6350] zīrā: Ü2.66a, T.116a, L.89a, Ü3.81a, İ2.99a, Ü5.107a, H2-1.93b, N.93a / muḥaṣṣal Ü1.71b
[6351] ebrār u: Ü1.71b / Diğer nüshalarda yok
[6352] emr-i Ḫudā-yı ẕü’l-celāl ile …. teşvīş-i bāl getürmeyüp ᶜalá külli ḥāl: Ü2.66a, T.116a, L.89a, Ü3.81b, Ü5.107a, H2-1.93b / Ü1, İ2, N’de bu kısım yok
[6353] cefāsına: Ü1.71b, İ2.99a, N.93a / eẕiyetine Ü2.66a, T.116a, L.89a, Ü3.81b, Ü5.107b, H2-1.93b
[6354] ve nefsine cezā: Ü1.71b / Diğer nüshalarda yok

[313] Beyt [Nâilî- Kadîm]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Yıḳanlar ḫāṭır-ı nāşādumı yā Rabbi[6355] şād olsun

Benümçün nāmurād olsun diyenler bermurād olsun

[Neşr] Ṣānī ḥarfi "elif"dür. "Elif" emre işāretdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne emr-i Ḫūdā-yı Ẕü'l-celāl[6356] ve şerīᶜat-i Resūl-i Ekrem-i ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[6357] muᶜcizmaḳāl[6358] üzre elif miṣāl rāst u ṣābit[6359] ola tā kï rāstīn maḳāmın bula[6360]. Ṣāliṣ ḥarfi[6361] "mīm"dür. "Mīm" muḥabbete işāretdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne cām-ı muḥabbet-i Ḫudā ile mest ü şeydā ve māsivá'llâhı[6362] ḫāṭırından rehā ḳılup rāh-ı muḥabbetde ṣābitḳadem[6363] ola. Rābiᶜ ḥarfi[6364] "yā"dur. "Yā"dan murād yemmdür. Yaᶜnī Cāmī olan kimesne miṣāl-i deryā [[ᶜaşḳ u muḥabbet ile cūş u ḫurūş ide.]][6365] Muḥaṣṣal[6366]:

[314] Beyt[6367] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

من انچه شرط صداقت بود بتوکفتم Men ānçï şarṭ-i ṣadāḳat buved betu guftem

---

[6355] Rabbi Ü2.66a, T.116b, L.89a, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93a / Rabbī Ü1.71b, Ü3.81b

[6356] ẕü'l-celāl: Ü1.71b, İ2.99a / müteᶜāl Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, Ü5.107b, H2-1.94a

[6357] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: L.89a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendimüzüñ Ü5.107b / ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām T.116b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[6358] muᶜciz-maḳāl: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, Ü5.107b, H2-1.94a / Ü1, İ2, N'de yok

[6359] rāst u ŝābit: Ü1'de yok

[6360] tā kï rāstīn maḳāmın bula: Ü1'de yok

[6361] ḥarfi: Ü1.71b / ḥarf Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93a

[6362] mā-siva'llâhı: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93a / mā-siva'llâh Ü1.71b

[6363] ḳadem: Ü1.71b / Diğer nüshalarda yok

[6364] ḥarfi: Ü1.71b / ḥarf Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93a

[6365] [[ᶜaşḳ u muḥabbet ile cūş u ḫurūş ide]]: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a / deryā-dil olup gāh cūş (u) ḫurūş ve gāh sükūn üzre ḫāmūş ola Ü1.71b

[6366] muḥaṣṣal: Ü5'de yok

[6367] Beyt: Ü1.71b, Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, H2-1.94a, N.93a / Naẓm İ2.99b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. Saᶜdī, Mevāᶜiẓ, Ḳaṣāyid: 36 https://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghasides/sh36/ (9.06.2020)]

توخواه ازسخنم پند[6368] کیر و خواه[6369] ملال Tu ḫˇāh ezsuḫanem pend gīr u ḫˇāh melāl[6370]

[Neşr] diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile ᶜādet-i maᶜhūdeleri üzre[6371] ḫānḳāhdan ṭaşra çıḳup[6372] ḫalvet-ḫānelerine ᶜazm eylediler. Ol dem Baba Mesrūr-ı Şirvānī[6373] hezār ḫacālet ü şerm ile ḫanḳādan çıḳup ᶜazm-i rāh itdiler. İrtesi[6374] yine ᶜādet üzre Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp[6375] [[ḫanḳāha geldiler. Gördiler kï Cāmīler ᶜazm-i sefer ḳılmışlar. Ol dem kendüler maḳāmlarına geçüp cülūs itdiler. Bir sāᶜatden_ṣoñra]][6376] gördiler kï[6377] yine bir cumhūr-ı tācdār-ı nemedīn u ᶜabāpūş ve pürḫurūş[6378] rū berzemīn bir ṭā'ife gelür[6379].

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ[6380] BEKTĀŞİYĀN BEḪANḲĀH-I ḪAŻRET-İ[6381] ḪˇĀCE-İ CİHĀN

Gürūh-ı Bektāşīler cemīᶜan rūterāşīler ve evżāᶜ-ı nāhemvārları ile[6382] nāşīler[6383] ve eṭvār-ı nāhemvār[6384] irtiḳab_ile mütelāşīler ve münkerāt-ı ḳabīḥadan ġayr-i müteḥāşīler ve serlerinde aḳ keçeden düvāzdeh terki tāc terki kï ᶜarżı bir ḳarış ve ṭūlı

[6368] پند – pend: Ü2.66a, H2-1.94a, N.93a / بند – bend Ü1.71b, T.116b, L.89a, İ2.99b, Ü3.81b

[6369] خواه - ḫˇāh: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93a / جواه - cˇāh? Ü1.71b

[6370] "*Sadakat ve dostluğun gereği neyse sana söyledim / Sen ister laſımı al, nasihatimi dinle isterse yüz çevir*."

[6371] ᶜādet-i maᶜhūdeleri üzre: Ü1'de yok

[6372] ṭaşra çıḳup: Ü1'de yok

[6373] Şirvānī: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.107b, H2-1.94a, N.93b / ᶜIrāḳī Ü1.71b

[6374] irtesi: Ü1.71b / Diğer nüshalarda yok

[6375] yine ᶜādet üzre Ḫˇāce-i Cihān …. şükr-i Ḫudā idüp: Ü2.66a, T.116b, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.108a, H2-1.94a, N.93b / Ḫˇāce yine ṣalât-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılurken Ü1.71b

[6376] [[ḫanḳāha geldiler. Gördiler kï Cāmīler …. cülūs itdiler. Bir sāᶜatden_ṣoñra]]: Ü1'de yok

[6377] kï: Ü1'de yok

[6378] ᶜabāpūş ve pürḫurūş: Ü2.66a, T.117a, L.89a, Ü3.81b, Ü5.108a, H2-1.94a, N.93b / ᶜabāpūş pür ḫurūş Ü1.71b / ᶜabā-yı gūyāvī? İ2.99b

[6379] gelür: Ü1.71b, N.93b / gelürler Ü2.66a, T.117a, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.108a, H2-1.94a

[6380] ṭā'ife-i: Ü1.71b, T.117a, İ2.99b, Ü5.108a, N.93b / gürūh-ı Ü2.66b, L.89b, Ü3.82b, H2-1.94a

[6381] Ĥażret-i: İ2.99b

[6382] ile: Ü1.71b, İ2.99b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[6383] nāşīler: İ2.99b, H2-1.94a, N.93b / bāşīler Ü2.66a, T.117a, Ü3.81b, Ü5.108a / pāşīler L.89b / mütelāşīler Ü1.7ab

[6384] nā-hemvār: Ü2.66a, T.117a, L.89a, Ü3.81b, İ2.99a, Ü5.108a, H2-1.94a, N.93b / nā-hemvāre Ü1.72a

iki ḳarış ve tāclarınuñ vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde Seyyid Ġāzī senginden tügmeler[6385] nümāyān ve her tügmenüñ ucından yüñden bükülmüş şerābeler revān ve tāclarınuñ ṣaġ cānibinde[6386] naḳş-ı lafẓatu'llâh ve cānib-i yesārında nām-ı Resūlu'llâh[6387] ve kimisinüñ tāclarında ism-i ᶜAliyy-i Murṭażá ve nām-ı Ḥaseneyn-i aḥseneyn[6388] raḍiyya'llâhu teᶜālá[6389] ᶜanhümā mektūb bu tāclar ile kimi nemed ü ᶜabāda ve kimi cübbe vü ḳabāda ḫayl u ḥaşem ve ṭabl u ᶜalem ile Ḫˇāce-i Cihānuñ ḫanḳāhına müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi anları bu kisvet-i ġarībe ve hey'et-i ᶜacībe ile müşāhede idicek bu ṭarz-ı müfrez[6390] ṭabᶜına pesendīde ve ḫoşāyende[6391] gelmedi, lâkin ṣāḥib-i ḫanḳāh olmaġla ṣabr u taḥammül[6392] idüp rıfḳ u ḥilm[6393] üzre ḥareket eyledi[6394].

[315] Beyt[6395] [Mevlānā]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

من ندیدم درجهان جست و جو Men nedīdem dercihān-ı cust u cū

[6385] tügmeler: Ü1.72a, Ü2.66b, Ü3.84a, H2-1.94b, N93b / dügmeler T.117a, L.89b, İ2.99b, Ü5.108a

[6386] cānibinde: Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.84a, İ2.99b, Ü5.108a, H2-1.94b, N.93b / yanında Ü1.72a

[6387] nām-ı Resūlu'llâh: Ü1.72a, İ2.99b, N.93b / Muḥammed Resūlu'llâh Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.84a, Ü5.108a, H2-1.94b

[6388] ḫüsneyn-i aḥseneyn: Ü1.72a, T.117a, L.89b, Ü3.84a, İ2.99b, Ü5.108a, H2-1.94b, N.93b / Ĥasan ve Ĥüseyn Ü2.66b

[6389] teᶜālá: Ü2.66b, Ü3.84a, İ2.99b, H2-1.94b, N.93b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[6390] müfrez: Ü2.66b, T.117a, L.89b, H2-1.94b, N.93b / maġriz Ü3.84a / معرر - ? İ2.100a / Ü1, Ü5'de yok

[6391] pesen-dīde ve ḫōş-āyende: Ü2.66b, L.89b, Ü3.84a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b, N.93b / pesen-dīde ve ḫōş T.117a / ḫōş-āyende ve bu üslūb ḫātırına pesendīde Ü1.72a

[6392] u taḥammül: Ü1'de yok

[6393] u ḥilm: Ü1.72a / Diğer nüshalarda yok

[6394] ḥareket eyledi: Ü1.72a / oldı Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.84a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b, N.93b

[6395] Beyt: Ü1.72a, Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.84a, H2-1.94b, N.93b / Naẓm İ2.100a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Mevlânâ'nın Mesnevîsine aittir [Bk. Mevlânâ Celâleddîni Rûmî, Mesnevî (Cilt 1, 2, 3), hzl. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, C. 2, s. 326; http://www.masnavi.net/2/25/eng/2/810/; https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh20/ Erişim tarihi: 05.06.2020]

هیچ اهلیّت به ازخلق[6396] نکو — Hīç ehliyyet bih ezḫulḳ-i nikū[6397]

[316] Beyt[6398] [Hakîm Nizârî]

خوشست عالم آزادکی و خوش خویی[6399] — Ḫoşest ᶜālem-i āzādegī vu ḫoşḫūyī

درین[6400] مقام درا کر[6401] بهشت میجویی — Derīn maḳām-i derā ger behişt mīcūyī[6402]

[Neşr] Zīrā rıfḳ rıżā-yı Yezdān ve kār-ı müşkilleri āsān itmesi maḥall-i[6403] gümān degildür.

[317] Beyt[6404] [Sa'dî-i Şîrâzî]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

بشیرین زبانی و لطف و خوشی — Beşīrīnzebānī vu luṭf u ḫoşī

توانی که فیلی[6405] بمویی کشی — Tevānī kï fīlī bemūyī keşī[6406]

[6396] خلق - ḫulḳ: Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.84a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b, N.93b / خلوب - ? Ü1.72a; Orijinal metninde: خوی - ḫūy [Bk. http://www.masnavi.net/2/25/eng/2/810/; https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh20/ (05.06.2020)]

[6397] "*Ben bu arayış dünyasında görmedim; İyi huydan daha iyi bir ehliyeti*." [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, 2. Cilt, s. 326]

[6398] Beyt: Ü1.72a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / Beyt-i Diger Ü2.66b, Ü3.82a / Diger T.117b, L.89b / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit Kûhistanlı Hakîm Nizârî'nin (ö. H. 720/M.1320) bir gazeline aittir [Bk. Hakîm Nizârî, Gazeliyyât, Gazel No: 1400/1: https://ganjoor.net/nezari/ghazalnz/sh1400/ Erişim tarihi: 05.06.2020]

[6399] خویی - ḫūyī: Ü1.72a, T.117b, L.89b, Ü3.82a, İ2.100a, N.94a / خوبی - ḫūbī Ü2.66b, H2-1.94b

[6400] درین – derin: Orijinal metinde "بدین - bedīn" [Bk. Hakîm Nizârî (ö. H. 720/M.1320), Gazeliyyât, Gazel No: 1400/1: https://ganjoor.net/nezari/ghazalnz/sh1400/ Erişim tarihi: 05.06.2020]

[6401] ger: Ü1.72a, T.117b, L.89b, Ü3.82a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / k'ez Ü2.66b

[6402] "*Âlemde civanmertlik ve güzel huy, güzel şey / Cenneti arıyorsan bu yolda kal, bu şekilde yaşa.*"

[6403] maḥall-i: Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.82a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b, N.94a / cāy-ı Ü1.72a

[6404] Beyt: Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.82a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / Ü1, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyit, Sadî-i Şîrâzî'nin Gülistan adlı eserine aittir [Bk. Saᶜdî, Gülistân, Hikâye No: 27, Bab: 3 Kanaâtin Fazileti Hakkında, https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab3/sh27/ Erişim tarihi: 05.06.2020]

[6405] فیلی – fīlī: Ü2.66b, T.117a, Ü3.82a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / قیلی - ḳīlī L.89b

[6406] "*Tatlı dillilikle, lutf ile hoşlukla bir fili kıl ile yenmeye kadir olursun*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 425]

[Neṯr] Ve bu bābda baᶜżı büleġā daḫi naẓm itmişdür[6407]:

[318] Naẓm[6408]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

مهمّی که بسیار مشکل بود	Muhimmī kï bisyār müşkil buved
برفق[6409] و[6410] مدارا توان ساختن	Berifḳ u mudārā tevān sāḫten[6411]
توان ساخت کاری بزم چنان	Tevān sāḫt kārī-i bezm-i çunān
که نتوان بتیغ و سنان ساختن	Kï netvān betīġ u sinān sāḫten[6412]

[Neṯr] Muḥaṣṣal Ḫˇāce-i Cihān bu cumhūra rıfḳ üzre muᶜāmele idüp ṣafā geldüñüz dervīşler [[diyüp iᶜzāz u ikrām ile ḫānḳāhına getürdi. Baᶜdehü ḫidmetkārlarına işāret idüp miṣāl-i ferş-i būḳalemūn elvān-ı niᶜam-ı günāgün iḥżār itdiler. Çün niᶜmeti tenāvül eylediler ol dem Ḫudā-yı ᶜazze ve celle cenābına ṣenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā eylediler[6413]. Baᶜdehü[6414] <ervāḥ-ı pīşḳademlerin[6415] duᶜā'-i ḫayr ile yād itdiler ve

---

[6407] Ve bu bābda baᶜżı büleġā daḫi naẓm itmişdür: Ü2.66b, Ü3.82a, İ2.100a, H2-1.94b / Ü1, T, L, Ü5'de bu kısım yok

[6408] Naẓm: Ü1.72a, İ2.100a / Ḳıṭᶜa Ü2.66b, T.117a, L.89b, Ü3.82a, H2-1.94b, N.94a / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6409] برفق – be-rıfḳ-ı: Ü1.72a, Ü2.66b, L.90a, Ü3.84a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / بروفق - ? T.117b

[6410] و – u: Ü2.66b, L.90a, Ü3.84a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / Ü1, T'de yok

[6411] "*Dünyada en mühim (ve en zor) iş* / yumuşaklık ve nezaketle insanları idare etmek, gönüllerini yapmaktır."

[6412] "*Ki kılıç ve mızrağın yapamadığını bu ikisi başarır*."

[6413] eylediler: Ü2.66b, L.90a, Ü3.82a, H2-1.94b / ḳıldılar İ2.100a, N.94a / T, Ü5'de yok

[6414] baᶜdehü: Ü2.66b, T.117b, Ü3.82a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b, N.94a / ve L.90a

[6415] pīş-ḳademlerin: Ü2.66b, Ü3.84a, İ2.100a, H2-1.94b, N.94a / pīş u ḳademlerin T.117b, L.90a, Ü5.108b (Ü5'de aradaki "u" sesi sonradan kırmızı mürekkeple iptal edilmiştir)

ellerine rüsūm-ı ḳadīmeleri üzre dünbelek ve dā'ire>[6416] alup bir faṣl[-ı] cūş u ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi ol dem cevāba āġāz idüp ḫoş geldüñüz dervīşler]][6417] ve ḳadem getürdüñüz[6418] dilrīşler. Ne diyārdan gelürsiz ve[6419] ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr[6420] iderler [[diyü buyurdı. Çün cumhūr-ı Bektāşiyān[6421] Ḫˇace-i Cihāndan bu güne su'āl[6422] güş itdiler]][6423] fi'l-ḥāl ḫalīfeleri olan ḍāll aᶜnī Dede Ḥayrān-ı perīşānḥāl diz üzre gelüp didi kï: Ey Ḫˇāce biz diyār-ı Sāsāndan gelürüz ve ferzendān-ı ᶜIrāḳdanuz [[ve diyārumuza Sāsān dirler ve[6424] cümlemüz Sāsānīlerüz]][6425] bu pīrümüze Baba Mestān-ı Sāsānī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Nālān-ı Gūrānī [[ve anuñ pīrine Baba Giryān-ı Hinduvānī anuñ pīrine Baba ᶜUryān-ı Şebistānī]][6426] dirler. Her biri diyār-ı vaḥdetde dürr-i yetīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ᶜārif[-i] bi'llâh ve maḳbūl-i dergāh-ı İlâh ve ᶜārifān-ı bīiştibāhlardur[6427] diyüp ḫāmūş olıcaḳ ol dem Baba Mestān-ı Sāsānī girībān-ı tefekkürden ve ḫayālāt-ı şeyṭāniyyeden baş ḳaldurup cevāba āġāz itdi[6428].

[6416] <ervāḥ-ı pīş-ḳademlerin .... dünbelek ve dā'ire>: Ü2.66b, T.117b, Ü3.84a, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.94b-95a / ve rüsūm-ı ḳadīmeleri üzre ervāḥ-ı pīş u ḳademlerin ḫayr ile yād ve ellerine dā'ire ve dünbelek L.90a

[6417] [[diyüp iᶜzāz u ikrām ile ḫānḳāhına getürdi …. Ḫˇāce-i Cihān daḫi ol dem cevāba āġāz idüp ḫoş geldüñüz dervīşler]]: Ü1'de bu kısım yok

[6418] ve ḳadem getürdüñüz: Ü2.67a, Ü3.84b, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.95a, N.94a / ṣafā geldüñüz T.118a, L.90a

[6419] ne diyārdan gelürsiz ve: Ü1'de yok

[6420] ẕikr: Ü1.72a, Ü2.67a, L.90a, Ü3.84b, İ2.100a, H2-1.95a, N.94a / yād T.118a, Ü5.108b

[6421] çün cumhūr-ı Bektāşiyān: Ü1.72a, Ü2.67a, L.90a, Ü3.84b, İ2.100a, H2-1.95a, N.94a / cumhūr-ı Bektāşiyān çün T.118a, Ü5.108b

[6422] su'āl: Ü1.72a, Ü2.67a, Ü3.84b, İ2.100a, H2-1.95a, N.94a / su'āli T.118a, L.90a, Ü5.108b

[6423] [[diyü buyurdı. Çün cumhūr-ı …. su'āl güş itdiler]]: Ü2.67a, T.118a, L.90a, Ü3.82b, İ2.100a, Ü5.108b, H2-1.95a, N.94a / diyücek Ü1.72a

[6424] ve: T.118a, L.90a, Ü5.109a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

[6425] [[ve diyārumuza Sāsān dirler cümlemüz Sāsānīlerüz]]: Ü1'de bu kısım yok

[6426] ve anuñ pīrine Baba Giryān-ı Hinduvānī anuñ pīrine Baba ᶜUryān-ı Şebistānī: Ü1'de bu kısım yok

[6427] -ı İlâh ve ᶜārifān-ı bī-iştibāhlardur: Ü2.67a, T.118a, L.90a, Ü3.84b, İ2.100b, Ü5.109a, H2-1.95a, N.94b / -ı İlâhlardur Ü1.72b

[6428] İtdi: Ü1.72b, İ2.100b, N.94b / eyledi L.90a, Ü5.109a / eyledi didi kï 67a / eyledi ve didi Ü3.84b / eyledi ve didi kï H2-1.95a

Cevāb Dāden-i Pīr-i Bektāşiyān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān[6429]

Didi kï[6430] ey Ḫˇāce-i ᶜālīhimem ve ey bāẕil-i envāᶜ-ı niᶜam ve ey saḫī-i süfregüster ve ḫˇān-ı iḥsān ile ahālīperver[6431] bil kï biz pīrān-ı āyīn-i Ḥażret-i[6432] Ḥācı Bektāş ve ol āsitāne-i saᶜādetde cānla ferrāş ve şūḫṭabᶜ u nīkmeᶜāş ve fenn-i ᶜirfānda ḳallāş u ᶜayyāş ve sırr-ı ᶜaşḳ u muḥabbeti ṭabl u ᶜalemümüz ile ᶜāleme fāş ḳıluruz. Zīrā biz ṣadāḳat ṣadrınuñ ṣāḥibleri ve nefs-i emmāre ġālibleri olup māsiváyı[6433] ferāmūş ve muttaṣıl ᶜaşḳ u muḥabbet[6434] ile[6435] cūş u[6436] ḫurūş idüp cihānda giriftār-ı ᶜalāḳa ve miṣāl-i ḫar esīr-i bār-ı miḥnet-i faḳr u faḳā degilüz ve mażmūn-ı[6437] "الرّزق على الله" [6438]-"*Er-rizḳu ᶜale'llâh*"[6439] ile ᶜāmil ve ḳażāya rıżā derecesine nā'il olup Cenāb-ı Ḥaḳḳa tevekkül ile tevessül ve fünūn-ı ḳanāᶜatı te'emmül ile taᶜaḳḳul ve bār-ı faḳrı taḥammül ile tecemmül ve emr-i taḳdīri taḫayyül ile tevaġġul iderüz.

[319] Naẓm[6440]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

هرکسی تدبیرکاری میکند Herkesī tedbīr-i kārī mīkuned

[6429] Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.72b, Ü2.67a, T.118a, L.90a, Ü3.84b, Ü5.109a, H2-1.95a, N.94b / Ḫˇāce-i Cihān-ı ᶜĀlī-şān İ2.100b

[6430] didi kï: Ü1.72b, İ2.100, N.94b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1'de yok

[6431] ḫˇān-ı iḥsān ile ahālī-perver: Ü1.72b / maṭbaḫ-ı ᶜālemde cism-perver Ü2.67a, T.118a, L.90a, Ü3.84b, İ2.100b, Ü5.109a, H2-1.95a, N.94b

[6432] āyīn-i Ḥażret-i: Ü1'de yok

[6433] māsiváyı: Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.84b, İ2.100b, Ü5.109a, H2-1.95b, N.94b / mā-siva'llâhı Ü1.72b

[6434] ᶜaşḳ u muḥabbet: Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.84b, İ2.100b, Ü5.109a, H2-1.95b, N.94b / ᶜaşḳ-ı Ḫudā Ü1.72b

[6435] ile: İ2'de yok

[6436] u: Ü1'de yok

[6437] mażmūn-ı: Ü1.72b / mażmūn-ı āyet-i T.118b, Ü5.109b / mażmūn-ı münīf-i Ü2.67a, L.90b, Ü3.84b, İ2.100b, H2-1.95b, N.94b

[6438] "الرّزق على الله"-"*Er-rizḳu ᶜale'llâh*" ifadesi her nekadar burada ayet olarak takdim edilmişse de Kur'ân'da birebir buna benzer bir ifadeyi içeren bir ayete rastlanmamıştır.

[6439] "*Rızık Allah'tandır.*"

[6440] Naẓm: Ü1.72b, İ2.101a / Beyt Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.85a, Ü5.109b, H2-1.95b, N.94b

مارضا داديم یا[6441] نعم الوکیل — Mā riżā dādīm "*Yā niᶜme'l-vekīl*"[6442]

[320] Naẓm[6443]

ماکار[6444] خویش[6445] را بخداوندکار ساز — Mā kār-i ẖ̌īşrā beĦudāvend-i kārsāz

بکذاشتیم[6446] تا کرم اوچه میکند — Bugẕāştīm tā kerem-i ū çï mīkuned[6447]

[Neşr] [[Zīrā ekmege ḳanāᶜat ile āşinā dīde-i derūnını kuḥl-i "رضیت بما قسم الله لی" "*Raḍiytu bi-mā ḳaseme'llâhu lī*"[6448] ile rūşenā ide du cihānda ol muᶜazzez ü mükerrem olması mübhem degildür]][6449]

[321] Naẓm[6450]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün feᶜūlün]

آن کو بقناعت آشنا شد — Ān k'ū beḳanāᶜat āşinā şud

ازفیض تعزّ من تشا شد — Ezfeyż-i "*tuᶜizzu men teşā*" şud[6451]

وان کوزهٔ حوض[6452] دار بیهود — Vān kūze-i ḥavż-i? dār-ı bīhūd

---

[6441] یا – yā: Ü1.72b, H2-1.95b, N.94b / با – bā Ü2.67a, Ü3.85a, İ2.101a / نا – nā T.118b / تا – tā L.90b, Ü5.109b

[6442] "*Âlemde herkes işini yürütmek için sebeplere yapışıp tedbirler alırken / Biz senin rızana ram teslim olmuşuz ey herşeye en güzel vekil olan Rabbimiz!*"

[6443] Naẓm Ü1.72b, İ2.101a / Beyt: Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.85a, H2-1.95b, N.94b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6444] ماکار – mā kār: Ü1.72b, Ü2.67a, L.90a, Ü3.85a, İ2.101a, H2-1.95b / ماکا - ? T.118b

[6445] خویش - ẖūyeş: Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.85a, İ2.101a, H2-1.95b / خوش - ẖōş Ü1.72b

[6446] بکذاشتیم – bugẕāştīm: Ü1.72b, Ü2.67a, T.118b, L.90a, Ü3.85a, H2-1.95b / بکرناشتیم İ2.101a

[6447] "*Biz işimizi, halimizi Hüda'ya ısmarlamışız / Kerem ve rahmetinden ne yapar, ne verirse ona razıyız.*"

[6448] "Allah'ın bana ayırdığı (rızık) pay(ın)a razı oldum."

[6449] [[Zīrā ekmege ḳanāᶜat ile …. mübhem degildür]]: Ü1.72b / Diğer nüshalarda yok

[6450] Naẓm: Ü1.72b / Diğer nüshalarda bu şiir yok

[6451] "*Kanaat edip azla yetinmesini bilen / "**Dilediğini yüceltir**" ayeti fehvasınca bereketlendirilir*."

[6452] حوض - ḥavż: / Ü1'de حرض şeklinde geçmektedir

مقهور تذلّ من تشا شد Maḳhūr-i “*tuẕillu men teşā*” şud[6453]

[Neṯr] Ve **Cenāb-ı Mevlānā** daḫi bāb-ı tevekküli taᶜrīf idüp buyururlar[6454]:

[322] [Naẓm]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

هركه در بحر توكل غرقه كشت Her kï der baḥr-i tevekkul ġarḳa geşt

همنشين از ماسوى الله دركذشت Hemnişīn ezmāsiva’llâh derguẕeşt[6455]

اين توكل كرچه داردرنجها Īn tevekkul gerçï dāred renchā

فهو حسبه بخشد ازپى كنجها “*Fehuve ḥasbuh*” baḫşed ezpey genchā[6456]

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce biz biḥār-ı vaḥdetüñ ġavvāṣları ve ḫurşīd-i ᶜaşḳuñ ẕerre miṯāl raḳḳāṣları ve ṭarīḳ-i vaḥdetüñ rehberleri ve meydān-ı muḥabbetüñ serverleri ve ᶜālem içre Bektāşīler ve ṣūfī-i zerrāḳ gibi ḳallāşīler degilüz. Ve daḫi milket-i[6457] cānuñ şāhı ve āsumān-ı maᶜrifetüñ māhı ve ṭarīḳ-i Ḥaḳda ṣābitḳademler ve taᶜalluḳāt-ı ᶜālemden āzāde bir gürūh-ı ᶜālīhimemlerüz[6458].

[323] Naẓm[6459]

[6453] “*Kim de rızık korkusundan küp küp biriktirip durursa / “**Dilediğini alçaltır**” ayeti fehvasınca zelil olur*.”

[6454] Ve Cenāb-ı Mevlānā …. buyururlar: Ü1.72b / Diğer nüshalarda bu kısım ve kendisinden sonra gelen şiir kısmı yok

[6455] “*Kim ki tevekkül denizine dalarsa / Allah’tan gayrı bütün dünyalıklardan geçer*.”

[6456] “*Böyle bir tevekkül ne kadar insana dünyalık sıkıntılar getirse de / Hazineler değerinde bir kanaat ve Allah ile yetinme iştiyakı verir*.”

[6457] milket-i: Ü1.73a, İ2.101a / memleket-i Ü2.67b, T.118b, L.90a, Ü3.85a, Ü5.109b, H2-1.95b, N.94b

[6458] ᶜālī-himemlerüz: Ü1.73a, L.90b, İ2.101a / ᶜālī-himemlerdenüz Ü2.67b, T.118b, Ü3.85a, Ü5.109b, H2-1.95b, N.94b

[6459] Naẓm: Ü1.73a / Diğer nüshalarda bu şiir yok

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

جهان بیوفاست مردم فریب	Cihān bīvefāst [u] merdum firīb
که ازدل رباید قرار و شکیب	Kï ezdil rubāyed ḳarār u şekīb[6460]
نکرتابجاهش نکردی اسیر	Niger tā becāheş nekerdī esīr
نکردی پی مالش اندرزخیر	Nekerdī pey-i māleş ender zeḫīr[6461]
که آندم که مرك اندر آید زراه	Kï ān-dem kï merg ender āyed zirāh
نه مالت کند دستکیری نه جاه	Ne mālet kuned destgīrī ne cāh[6462]

[Neşr] [[" يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ "]] – "*Yevme lā-yenfeᶜu mālun ve lā benūn illā men ete'llâhe bi-ḳalbin selīm.*"[6463]]][6464] Ve daḫi ey Ḫˇāce[6465] āsitāne-i Ḥācı Bektāşı derūn-ı dilden iḳbāl ve anuñ cānla[6466] serefgendesi olduġumuza tācumuz[6467] dāll idügi bīḳīl u ḳāldur. Ve daḫi ey Ḫˇāce[6468] tācumuzuñ cānib-i yemīnine resm-i Celāl[6469] yazmaḳdan murād oldur kï üstümüzde Ḥaḳ ḥāżır ve cemīᶜ[-i] efᶜālümüze nāẓır idügine işāretdür. Ve cānib-i yesārine nām-ı Muḥammed Muṣṭafá[6470] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[6471] ve ᶜAliyy-i Murtażá ve Ḥaseneyn-i aḥseneyn raḍiya'llâhu

---

[6460] "*Dünya vefasız, insanoğlu hilekâr / Tahammül ve sabır gönülden sıyrılıp gitmiş*."

[6461] "*Dikkat et, makam mevki sevdası seni esir almasın / Mal biriktirme sevdası seni hayırdan alıkoymasın*."

[6462] "*Ölüm kapıya dayandığında / Ne malın seni kurtarır ne makamın*."

[6463] "*O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.*" (Şu'arâ: 88-89)

[6464] [["يوم لاينفع مال ولابنون الّا من اتى الله بقلب سليم"…. bi-ḳalbin selīm"]]: Ü1.73a / Diğer nüshalarda bu kısım yok; "*Şanma ey ḫˇāce kï senden zer u sīm isterler/ "Yevme lā-yenfeᶜu"da ḳalb-i selīm isterler*" Rūhī'nin bu beytine atıfta bulunmamış olması ilginçtir. (İnceleme kısmında buna değinilebilir!!!)

[6465] daḫi ey Ḫˇāce: Ü1.73a / Diğer nüshalarda yok

[6466] cānla: Ü1.73a, İ2.101a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-1, N'de yok

[6467] tācumuz: Ü2.67b, T.118b, L.90a, Ü3.85a, İ2.101a, Ü5.109b, H2-1.95b, N.95a / tācumuza Ü1.73a

[6468] daḫi ey Ḫˇāce: Ü1'de yok

[6469] Celāl: T.118b, L.90b, Ü3.85a, Ü5.109b / Celālühü Ü1.73a, Ü2.67b, İ2.101a, H2-1.95b, N.95a

[6470] Muṣṭafá: Ü1.73a, Ü2.67b, Ü3.85a, İ2.101a, H2-1.95b, N.95a / el-Muṣṭafá T.119a, L.90b, Ü5.109b

[6471] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: T.119a, L.90b, Ü5.109b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-1, N'de yok

teᶜālá[6472] ᶜanhümā ism-i şerīflerin taḥrīr itmekden maḳṣūd oldur kï esmā'-i şerīfleri ile tācumuz teşrīf ve anlaruñ bende-i muḫlişleri olduġumuza īmā ile ḫulūṣumuz taᶜrīfdür. Ve bu tāc u nemedler ile miṣāl-i şems-i tābān her gün ᶜālemi kūşe kūşe seyrān ve her şeb bir cāyda mihmān olup cümle ᶜālem bize taᶜẓīm ü tekrīm ve nicesi ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet ile cān u mālını[6473] teslīm ider.

[324] Naẓm[6474] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Bizüz maᶜná yüzinden ḳuṭb-ı ᶜālem

Ḳulūba feyż irür bizden demādem

Cihān-ı cān bizümle oldı ḳā'im

Mekān-ı ten bizümle oldı dā'im

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce-i zamāne ve ey rāh-ı muḥabbetde merdāne[6475] tācumuz üzre tügmelerden murād serbürīde mürdeler olduġumuza nişān ve sırr-ı "موتوا قبل ان تموتوا"- "*Mūtū ḳable en temūtū*"[6476] maᶜnāsına bürhāndur. Ve daḫi tācumuz üzre olan[6477] tügmeler felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına nişānelerdür.

[325] Beyt[6478]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

[6472] teᶜālá: Ü1.73a, Ü3.85a / Ü2, T, L, İ2, Ü5, H2-1, N'de yok
[6473] ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet ile cān u mālını: Ü1.73a / cānını ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet ile Ü2.67b, T.119a, L.91a, Ü3.85a, İ2.101a, Ü5.110a, H2-1.96a, N.95a
[6474] Bu iki beyit, aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, s. 219]
[6475] merdāne: Ü2.67b, T.119a, L.91a, Ü3.85a, İ2.101b, Ü5.110a, H2-1.96a, N.95a / rindāne Ü1.73a
[6476] "*Ölmeden önce ölünüz*."
[6477] olan: Ü1.73a / Diğer nüshalarda yok
[6478] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok

هر که[6479] راضی شد ازقضای خدا — Her kï rāżī şud ezḳażā-yi Ḫudā

بهره می یا بد از رضای خدا — Behre mī yābed ezriżā-yi Ḫudā[6480]

[Neşr] Ve daḫi tügmeler ucından şarḳmış şerābelerden maḳṣūdumuz oldur kï serümüzden tırāş itdügümüz mūylara ᶜadīl ve derūnumuzda olan ḳandīl-i ᶜaşḳa fetīl idügi maḥall-i ḳīl u ḳāl[6481] degildür. Zīrā mūy-ı keşīr başa belā-yı siyāh olmaġ_ile anı trāş ve şerābeleri aña mānend itmek_ile rindligümüz[6482] ᶜāleme fāş ḳılaruz. Ve daḫi ey Ḫˇace-i mübāriz-i cidd ü cehd ve ey mücāhid-i ehl-i ᶜahd[6483] Cenāb-ı Ḥażret-i Bektāş bir şecer üzre bīnān u āb ḳırḳ sene Cenāb-ı Rabbü'l-erbāb ḥażretlerine bi'l-ᶜaşiyyi ve'l-ġadāt ᶜibādāt u ṭāᶜāt itmekle meḥāsin-i şerīfleri[6484] keşret-i riyāżetden dökilüp mir'āt-ı ruḫsārları miṣāl-i āyīne-i cihānnümā ve jeng-i ġubār-ı ḫaṭdan pāk ü mücellá olup ol riyāżetde iken[6485] dergāh-ı Ḥaḳḳa tażarruᶜ idüp

[326] Naẓm[6486] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

Özinden bizden ol[6487] ṣavm u ṣalātı

Daḫi nār-ı cehennemden[6488] necātı[6489]

[6479] که – kï: Ü3'de yok
[6480] "*Kim ki kaza ve kadere boyun eğerse / Allah'ın rızasından nasibini alır*."
[6481] ḳāl u ḳīl: Ü1.73a, İ2.10b, H2-1.96a, N.95a / ḳīl u ḳāl Ü2.67b, T.119a, L.91a, Ü3.85b, Ü5.110a
[6482] rindligümüz: Ü1.73a, Ü2.67b, T.119a, Ü3.85b, İ2.10b, Ü5.110a, H2-1.96a, N.95a / rindligümüzi L.91a
[6483] mübāriz-i cedd ü cehd ve ey mücāhid-i ehl-i ᶜahd: Ü2.67b, T.119a, L.91a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110a, H2-1.96a / ᶜālī-cenāb ve ey nā'il-i maḳām-ı "طوبی لهم وحسن مأب" – "ṭūbá lehüm ve ḥüsnü me'āb" Ü1.73a
[6484] şerīfleri: Ü2.67b, T.119a, L.91a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110a, H2-1.96a, N.95a / kerīmeleri Ü1.73b
[6485] iken: Ü1.73b / Diğer nüshalarda yok
[6486] Naẓm: Ü2.68a, T.119a, L.91a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110b, H2-1.96a, N.95b / Beyt Ü1.73b; Bu iki beyit, aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 220]
[6487] ol: Ü1.73b, Ü2.68a, T.119a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110b, H2-1.96a, N.95b / evvel L.91b
[6488] cehennemden: Ü1.73b, Ü2.68a, T.119a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110b, H2-1.96a, N.95b / cehennemde L.91b
[6489] necātı: Ü1.73b, N.95b, İ2.101b / berātı Ü2.68a, Ü2.68a, T.119a, L.91b, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110b

Temennī[6490] eylemişdür anda Ḥaḳdan

Bu sözi cān_ile taṣdīk ḳıl sen[6491]

[Neŝr] Biz daḫi ey[6492] Ḫˇāce ruḫsārumuz ḫaṭdan ᶜārī idüp ol sulṭāna kendümüz teşbīh ve fuḳarā-yı Bektāşiyāna bu āyīni tenbīh iderüz. Zīrā biz ᶜibādāt-ı ẓāhiriyyeyi berṭaraf ve āyīn-i pīrümüz üzre gūşiş itmekle şeref ḥāṣıl idüp esrār-ı ᶜāleme ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i eşyāya baṣīr oluruz. Muḥaṣṣal ey Ḫˇāce-i muḥterem ve ey dāḫil-i serāperde-i Ḥarem saña āyīn-i Bektāşiyāndan bu deñlü ḳīl u ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı lâkin baḥrden ḳaṭre ve şemsden ẕerre ancaḳ beyān u ᶜayān olınmışdur[6493] diyüp[6494] Baba Mestān-ı Sāsānī ḫatm-ı kelām ve ṭayy-ı ṭūmār-ı merām eyledi[6495].

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i[6496] Bektāşiyān

Çün ol pīşvā-yı rāstīn ve muḳtedā-yı rāh-ı dīn ve tāc-ı zühd ü veraᶜ ü[6497] diyānet ve şemᶜ-i şebefrūz-ı saᶜādet ü hidāyet ve dürr-i deryā-yı faẕl u ᶜirfān aᶜnī[6498] Cenāb-ı Ḥażret-i[6499] Ḫˇāce-i Cihān Baba Mestān-ı Sāsānīden ṭarīḳ-i Bektāşīlikden[6500] bu ḳadar kelimāt-ı dürūġāmīz ve ḫarekāt-ı fitneengīz müşāhede eyledi ol dem zebān-ı melīḥ ve ᶜibāret-i faṣīḥ ile didi kï: Ey pīr-i gümrāh ve ey esīr-i nefs-i rūsiyāh, ey ṭarīḳ-i Ḥaḳdan dūr ve şerīᶜat-ı Muḥammedīden mehcūr ve ᶜālem içre mebġūż u meẕmūm ve nūr-ı

[6490] temennī: Ü2.68a, T.119a, Ü3.85b, İ2.101b, Ü5.110a, H2-1.96a , N.95b/ temennā Ü1.73b, L.91b

[6491] ḳıl sen: Ü1.73b, Ü2.68a, T.119a, L.91a, Ü3.85b, Ü5.110a, H2-1.96a, N.95b / ḳılsın İ2.101b

[6492] biz daḫi ey: Ü1.73b, Ü2.68a, L.91a, Ü3.85b, İ2.101b, H2-1.96a, N.95b / ve daḫi biz ey T.119b, Ü5.110b

[6493] ẕerre ancaḳ beyān u ᶜayān olınmışdur: Ü1.74a, Ü2.68a, Ü3.85b, H2-1.96b / ẕerre … olmışdur İ2.102a, N.95b / ẕerre ancaḳ beyān u ᶜayān olındı T.119b, Ü5.110b / ẕerredür L.91b

[6494] diyüp: Ü2.68a, T.119b, L.91b, Ü3.85b, İ2.102a, Ü5.110b, H2-1.96b, N.95b / diyü Ü1.74a

[6495] ḫatm-ı kelām ve tayy-ı tūmār-ı marām eyledi: Ü1.74a / ḫāmūş oldı Ü2.68a, T.119b, Ü3.85b, İ2.102a, Ü5.110b, H2-1.96b, N.95b

[6496] Be-Pīr-i: Ü2.68a, T.120a, L.91b, Ü3.85b, Ü5.110b, H2-1.96b, N.95b / Be-Ṭā'ife-i Ü1.74a / Be-Gürūh-ı Mekrūh-ı İ2.102a

[6497] verᶜa vü: Ü1.74a / Diğer nüshalarda yok

[6498] aᶜnī: Ü1'de yok

[6499] Cenāb-ı Ḥażret-i: Ü1.74a / Diğer nüshalarda yok

[6500] Bektāşīlikden: Ü1.74a / Bektāşīlikde Ü2.68a, T.120a, L.91b, Ü3.86a, İ2.92a, Ü5.110b, H2-1.96b, N.95b

semt-i diyānet u[6501] taḳvādan maḥrūm, biz Bektāşīlerüz[6502] ve ṣūfī-i zerrāḳ gibi ḳallāşīler degilüz zīrā biz[6503] ṣadāḳat ṣadrınuñ ṣāḥibleri ve ᶜasker-i nefs-i emmārenüñ ġālibleri ve giriftār-ı ᶜalā'iḳ ve dünyāda[6504] ḫar miṣāl[6505] esīr-i bār-ı[6506] ᶜavā'iḳ degilüz ve biz deryā-yı vaḥdetüñ ġavvāṣları ve şems-i ḥaḳīḳatuñ ẕerre miṣāl raḳḳāṣları ve memālik-i cān u dilde sulṭān-ı ᶜādil ve bārgāh-ı Bārīde bende-i muḳbil ve hevāperestleri mübṭil ve ḥallāl-ı her müşkilüz[6507] dirsiz bed iᶜtiḳād ve bed iẕᶜān ve dürūġ u noḳṣān söylersiz. Zīrā ṣāḥib-i ṣadr-ı ṣaḍāḳat ve ġālib-i nefs-i āfet ṣol ṣaḫṣdur kï ṭarīḳ-i ehl-i bidaᶜ u ḍalālden ictināb ve şerīᶜat u ṭarīḳat mūcibince mūnis-i ūli'l-elbāb ola.

[327] Naẓm[6508]

[Feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

چون بدئ کناه را دآنی	Çun bedī-i gunāhrā dānī
کشدت جانب پشیمانی	Keşedet cānib-i peşīmānī[6509]
ورندانی کناه را که بداست	Ver nedānī gunāhrā kï bed-est
آن نشان شقاوت ابداست	Ān nişān-i şeḳāvet-i ebedest[6510]

[6501] u: Ü1'de yok
[6502] Bektāşīlerüz: Ü2.68a, T.120a, L.91b, Ü3.86a, İ2.92a, Ü5.111a, H2-1.96b, N.95b / Bektāşīler Ü1.74a
[6503] biz: Ü1.74a / Diğern nüshalarda yok
[6504] dünyāda: Ü1.74a / Diğer nüshalarda yok
[6505] ḫar-miŝāl: Ü1'de yok
[6506] bār-ı: Ü2.68a, T.120a, L.91b, Ü3.86a, İ2.92a, Ü5.111a, H2-1.96b, N.96a / müştehiyyāt-ı ᶜālem-i Ü1.74a
[6507] müşkilüz: Ü1.74a, Ü2.68a, L.91b, Ü3.86a, İ2.102a, H2-1.96b, N.96a / müşkillerüz T.120a, Ü5.111a
[6508] Naẓm: Ü1.74a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[6509] "*Eğer günahın kötü bir şey olduğunu bilirsen / Pişmanlık ve tövbeye yönelirsin*."
[6510] "*Günahın kötü (bir şey) olduğunu bilmiyorsan / Bu, asiliğin (dalaletin) ebedî (oluşunun) nişanesidir*."

[Neşr] Nitekim ol rāh-ı[6511] Ḥaḳḳa ḍāᶜī vü hādī seyyidü'ṭ-ṭā'ife **Cüneydü'l-Baġdādī**[6512] ḳuddise sırrahu[6513] ḥażretleri buyururlar[6514] kī[6515] "مذهبنا مقيّد بالكتاب والسّنة"-"*Mezhebunā muḳayyedun bi'l-kitābi ve's-sunneti*"[6516]. Ve ḳāle eyżan: " الطرق الى الله تعالى كلّها مسدودة على الخلق الّا على من اقتفى اثر رسول الله صلّى الله عليه و سلّم[6517]"-"*Eṭ-ṭuruḳu ile'llâhi teᶜālá kulluhā mesdūdetun ᶜale'l-ḫalḳi illā ᶜalá men'iḳtefā iẕre Resūlu'lllâhi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem*[6518]".

[328] Naẓm[6519] [Vāḥidī]
[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

Ṭarīḳ-i rāstı isterseñüz siz

Şerīᶜat mücibince cünbiş eyleñ

Ḳoyup ilḥādı uyuñ Muṣṭafáya

Siz ol sulṭāna şāyeste iş eyleñ

Budur dervīşler[6520] rāh-ı ṣadāḳat

[6511] rāh-ı: Ü2.68a, T.120a, L.92a, Ü3.86a, İ2.92a, Ü5.111b, H2-1.97a, N.96a / ṭarīḳ-i Ü1.74b

[6512] Cüneyd el-Baġdādī: Ü1.75a, Ü2.68a, Ü3.86a, İ2.92a, H2-1.97a, N.96a / Cüneyd-i Baġdādī T.120a, L.92a, Ü5.111b

[6513] ḳuddise sırrahu: H2-1.97a

[6514] buyururlar: Ü1.75a, L.92a, İ2.102b, H2-1.97a, N.96a / buyurur Ü2.68a, T.120a, Ü3.86a, Ü5.111b

[6515] kī: Ü1.74b / Diğer nüshalarda yok

[6516] *"Bizim mezhebimiz kitap ve sünnete bağlıdır"*

[6517] صلّى الله تعالى عليه و سلّم - ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.68a, T.120b, Ü5.111b / صلّى الله عليه و سلّم - ṣalla'llāhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü3.86a, İ2.102b, H2-1.97a, N.96a / عليه الصّلوة- ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu Ü1.74b

[6518] "*Rusulullah aleyhisselam'ın izinden gidenler hariç; Allaha giden yolların tümü insanlara kapatılmıştır*."

[6519] Naẓm: Ü1.74b, İ2.102b / Ḳıṭᶜa Ü2.68a, T.120b, L.92a, Ü3.86a, Ü5.111b, H2-1.97a, N.96a; Bu beyitler, yalnızca ikinci beyitte "Bektāşı/ilḥādı" kelime değşikliği yapılarak Vâhidî'den aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 222]

[6520] Dervişler: Ü1.74b, İ2.102b / dervīşlere Ü2.68a, T.120a, L.92a, Ü3.86a, Ü5.111b, H2-1.97a, N.96a

ᶜİbādetde[6521] olınca gūşiş eyleñ

[329] Beyt[6522]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

نهال سایه ور شرع میوهٔ دارد Nihāl-i sāyever-i şerᶜ mīve'i dāred

جنان لطیف که بر هیچ شاخساری نیست Çunān laṭīf kï berhīç şāḫsārī nīst[6523]

درخت زندقه شاخیست خشك بی سایه Diraḫt-i zendeḳa şāḫīst ḫuşk-i bīsāye

که پیش هیچ کسش هیچ اعتباری نیست Kï pīş-i hīç keseş hīç iᶜtibārī nīst[6524]

[Neşr] Ve ol nā'il-i derece-i ᶜālī Cenāb-ı **Ebū Ḥāmid**[6525] **el-Ġazzālī** buyururlar[6526] kï: "لا اعرف لترك السّنة من غير عذر وجها سوى كفر خفيّ او حمق جلىّ"-"*Lā aᶜrifu li-terki's-sunneti min ġayri ᶜuẕrin vechen sivá kufrin ḫafiyyin ev ḥumḳin celiyyin*"[6527]

[330] Rubāᶜī[6528] [Ḫāḳānī]

[Ahreb]

احكام شريعتست چون شارع عام Aḥkām-i şerīᶜatest çun şāriᶜ-i ᶜām

---

[6521] ᶜibādetde: Ü1.74b, Ü2.68a, Ü3.86a, İ2.102b, H2-1.97a, N.96a / ᶜiābādet T.120b, L.92a, Ü5.111b

[6522] Beyt: Ü1.74b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6523] "*Şeriatın gölgeli ağacının öyle bir meyvesi vardır ki / Onun letafeti (güzelliği, lezzeti) hiçbir korulukta bulunmaz*."

[6524] "*Zındıklık ve küfür ağacı gölgesiz ve kurudur / Öyle ki kimsenin gözünde hiçbir itibarı yoktur*."

[6525] Ebū Ḥāmid: Ü2.68b, İ2.102b, N.96a / Ebu'l-Ḥāmid T.120b, L.92a, Ü3.86a, Ü5.111b, H2-1.97a / Ebā Ĥāmid Ü1.74b

[6526] buyururlar: Ü1.74b, L.92a, İ2.102b, H2-1.97a, N.96a / buyurur Ü2.68b, T.120b, Ü3.86a, Ü5.111b

[6527] *"Mazereti olmadan sünneti terk etmek için gizli bir küfür ya da açık bir ahmaklıktan başka bir yol bilmiyorum."*

[6528] Rubāᶜī: Ü2.68b, T.120b, L.92a, Ü3.86a, N.96a / Naẓm Ü1.74b / Ḳıṭᶜa H2-1.97a / İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu rubâᶜî, Hâkânî'ye aittir [Bk. Hâkânî, *Dîvân-ı Eşᶜâr*, Rubâᶜiyyât, Rubâᶜî No: 210, https://ganjoor.net/khaghani/divankh/robaeekh/sh210/ (05.06.2020)]

بیرون مرو[6529] از راه شریعت یك كام	Bīrūn merev ezrāh-i şerīᶜat yek gām
هركس كه سراز حكم شریعت پیچد	Her kes kï ser ezḥukm-i şerīᶜat pīçed
درمذهب اهل معرفت نیست تمام	Dermeẕheb-i ehl-i maᶜrifet nīst temām[6530]

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı ḳāl[6531] ve ḥaḳīḳat-i[6532] ḥāl-i rūşen-i enbiyā vü evliyā[6533] bu üslūb üzre[6534] iken siz ferā'iż u sünen ile ᶜamel itmemek_ile ṭarīḳ-i zındıḳa vü ilḥāda sālik ve tīġ-i iġvā-yı şeyṭāniyye ile feżā-yı küfrde[6535] hāliksiz. Ve ***Uṣūl-i Erbaᶜīn***de **ṣāḥibü'l-ḥaḳāyıḳ** buyururlar[6536] kï " انّ الشّیطان لمّا یئس من عبادة الاصنام ابتدع طریقا شبیها بالحقّ فی قلّة الاكل والشّرب و لبس الثیاب الخشنة والتّواجد والصّعقة و التّصلّفات الفارغة عن المعانی المقصودة فظنّ الجهّال انّه الحقّ لمشابهته بالحقّ واختلاطه بكلمات العرفان والعشق وعملوا فیه بعقول عقیمة وافهام سقیمة فلم یتدبّروا فی الآیات والنّصوص و احوال العلماء الاولیاء فوقعوا بتلبیس اللّبس فی ضلال بعید وافتروا علی الله تعالی و علی دینه وعلی طریقة انبیآئه واولیآئه فضلّ سعیهم فی الحیاة الدّنیا وهم یحسبون انّهم یحسنون صنعا اولئك كالانعام بل هم اضلّ سبیلا"-"*İnne'ş-şeyṭāne lemmā ye'ise min ᶜibādeti'l-aṣnāmi ibtedeᶜa ṭarīḳan şebīhan bi'l-ḥaḳḳi fī-ḳilleti'l-ekli ve'ş-şurbi ve lubsi'ṣ-ṣiyābi'l-ḫaşinete ve't-tevācudi ve'ṣ-ṣaᶜiḳati ve't-taṣallufāti'l-fāriġati ᶜani'l-maᶜāni'l-maḳṣūdeti fe-ẓanne'l-cuhhālu ennehu'l-ḥaḳḳu li-muşābehetihi bi'l-ḥaḳḳi ve'ḫtilāṭihi bi-kelimāti'l-ᶜirfāni ve'l-ᶜişḳi ve ᶜamilū fīhi bi-ᶜuḳūlin ᶜaḳīmetin ve efhāmin seḳīmetin fe-lem yetedebberū fi'l-āyāti ve'n-nuṣūṣi ve aḥvāli'l-ᶜulemā'i'l-evliyā'i fe-veḳaᶜū bi-telbīsi'l-lebsi fī-ḍalālin baᶜīdin ve'fterevū ᶜale'llâhi teᶜālá ve ᶜalá dīnihi ve ᶜalá ṭarīḳati enbiyā'ihi ve evliyā'ihi "fe-ḍalle saᶜyuhum fi'l-ḥayāti'd-dunyā ve hum yaḥsebūne ennehum yuḥsinūne ṣuneᶜā ulā'ike ke'l-enᶜāmi bel hüm eḍallu sebīlā*"[6537].

[6529] مرو – merev: Ü1.74b, Ü2.68b, H2-1.97a, N.96a / مراو T.120b, L.92a, Ü3.86a

[6530] "*Kanun koyucu (şari) şeriat kurallarını koymuştur / Sen, sen ol, bir an olsun o şeriat yolundan ayrılma / Her kim ki şeriatın hükümlerinden ayrı düşerse / Marifet ehlinin tarikince tamam (kâmil) değildir*."

[6531] ḳāl: Ü1'de yok

[6532] ve ḥaḳīḳat-i: Ü1'de yok

[6533] rūşen-i enbiyā vü evliyā: Ü1.74b / Diğer nüshalarda yok

[6534] üslūb üzre: Ü1.74b / Diğer nüshalarda yok

[6535] küfrde: Ü1.74b, Ü2.68b, L.92a, Ü3.86b, İ2.102b, H2-1.97a / küfre T.120b, Ü5.111b

[6536] buyururlar: Ü1.74b, İ2.102b, H2-1.97a, N.96a-b / buyurur Ü2.68b, T.120b, L.92a, Ü3.86b, Ü5.111b

[6537] "*Şeytan, putlara tapınılmasından ümidini kestiğinde, insanlar için az yemek yeme, az içme, sert elbise giyme, vecde gelme, bilincini kaybetme ve manasız kendini beğenmeler gibi hakka benzeyen bir*

[331] Naẓm[6538]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

ای که حکم شرعرا رد میکنی	Ey kï ḥukm-i şerᶜrā red mīkunī
راه باطل میروی بد میکنی	Rāh-i bāṭil mīrevī bed mīkunī[6539]
چون تو بد کردی بدی یابی جزا	Çun tu bed kerdī bedī yābī cezā
پس بدیها جمله باخود میکنی	Pes bedīhā cumle bāḫod mīkunī[6540]

[Neşr] Ey pīr-i sefîh ü[6541] mecnūn ve ey merkez-i dā'ire-i İslāmdan bīrūn Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ᶜibādet itmekle ilá yevmi'l-ḳiyām sizden nice tekālīf-i şerᶜiyyeyi[6542] refᶜ ve naṣ ile emr olınan ᶜibādeti[6543] ne vech ile defᶜ ider? Zīrā şerīᶜat-i Muḥammediyye aṣl-ı uṣūl ve lübb-i[6544] lübbü'l-ḥaḳīkadur ve her ḥaḳīḳati kï şerᶜ-i muṭahhar[6545] redd eyleye ol zındıḳa vü ilḥāddur. "اذ الشّريعة حقّ العبوديّة والحقيقة هى حقيقة العبوديّة"-"*İẕi'ş-şerīᶜatu ḥaḳḳu'l-ᶜubūdiyyeti ve'l-ḥaḳīḳatu hiye ḥaḳīḳatu'l-ᶜubūdiyyeti*"[6546].

---

yol icad eder. Hakka benzediği ve aralarına arifane ve aşka dair sözler karıştığı için cahil olanlar bunları hak zannedecekler ve kıt akılları ve hastalıklı anlayışlarıyla ayetleri, nasları, alimlerin ve evliyaların hallerini düşünmeden bunlarla amel edecekler ve giydikleri elbiseleriyle büyük bir dalalet içinde olup Allah tealaya, O'nun dinine, peygamberlerinin ve evliyalarının gittiği yol hakkında iftiralarda bulunacaklar. Onların dünya hayatındaki çabaları boşa gitmiştir, fakat onlar kendilerinin çok iyi bir iş yaptıklarını sanıyorlar. Onlar, gittikleri yol bakımından hayvanlar gibidir, hatta hayvanlardan daha da aşağıdadırlar."

[6538] Naẓm: Ü1.75a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6539] "*Ey şeriatın hükmünden yüz Çev. kişi! / Batıl yolda gidiyorsun, (kendine) kötülük ediyorsun*."

[6540] "Kötülük yaparsan karşılığında kötülük bulursun / Öyleyse içindeki bütün kötülükleri at."

[6541] ü: Ü1'de yok

[6542] takālīf-i şerᶜiyyeyi: Ü1.75a / tekālīfi Ü2.68b, T.121a, L.92b, Ü3.86b, İ2.103a, Ü5.112a, H2-1.97b, N.96b

[6543] ᶜibādeti: Ü2.68b, T.121a, L.92b, Ü3.86b, Ü5.112a, H2-1.97b, N.96b / ᶜibādet Ü1.75a, İ2.103a

[6544] lübb-i: Ü2.68b, T.121a, L.92b, Ü3.86b, Ü5.112a, H2-1.97b, N.96b / ḳışr-ı Ü1.75a, İ2.103a

[6545] muṭahhar: Ü2.68b, T.121a, L.92b, Ü3.86b, Ü5.112a, H2-1.97b / muṭahharı N.96b / mutahhara Ü1.75a, İ2.103a

[6546] "*Şeriat, kulluğun hakikati, hakikat ise kulluğun hakikatidir*."

[332] Naẓm[6547] [Niᶜmetullâh-ı Velī]

[Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlün faᶜ]

دانستن راه حق[6548] شریعت باشد	Dānisten-i rāh-i Ḥaḳ şerīᶜat bāşed
چون در عمل آوری طریقت باشد	Çun derᶜamel āverī ṭarīḳat bāşed
از[6549] علم و عمل جمع کنی بااخلاص	Ezᶜilm u ᶜamel cemᶜ kunī bāiḫlāṣ
ازبحر[6550] رضای حق حقیقت باشد	Ezbaḥr-i riżā-yi Ḥaḳ ḥaḳīḳat bāşed[6551]

[Neşr] Ve Ḥācı Bektāş-ı Velī ḥażretlerine bu didügüñüz iftirā-yı maḥżdur. Kendülerüñ itdügi ᶜibādāt-ı keşīre ve mücāhedāt-ı ᶜasīre zāviyesinde maḥfūẓ olan menāḳıb-ı şerīfesinde mesṭūr ve beyne'l-cumhūr müteᶜārif ü meşhūrdur. [[Nihāyet cevāb bulamaduġuñuzdan bu maḳūle iftirā vü bühtān söylemekle ṭuġyān idersiz. Neᶜūẕu bi'llâh min ẕâlike'l-ḥāl.]][6552] **Ḥikāye:** Muḥammed bin Manṣūr ᶜafá ᶜanhu'l-Meliki'l-Ġafūr[6553] ḥażretleri[6554] rivāyet iderler kï ol kāmil-i Rabbānī ve curᶜa-i bādenūş-ı cām-ı ṣamedānī[6555] Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜAbdu'l-ḳādir-i Geylānī ḳuddise sırrahu'l-ᶜazīz buyurmışlar kï sene sitte ᶜaşere ve sitte mi'ede Dimeşḳ-i Dāru's-selām seḳāha'llâhu ṣavbu'l-ġamām cānibinden Beriyye ṣavbına ᶜazm-i seyāḥat ḳıldum ve bir zamān

---

[6547] Naẓm: Ü1.75a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu rubâᶜî, Şâh Nimetullâh-i Velî'ye (ö. H. 834/M. 1431) aittir [Bk. Şâh Nimetullâh-i Velî, *Rubâᶜiyyât*, Rubâᶜî No: 160, https://ganjoor.net/shahnematollah/robaeeshv/sh160/ (05.06.2020)]

[6548] راه حق – rāh-ı Ḥaḳ: Orijinal metinde "علم دین - ᶜilm-i dīn" [Bk. Şâh Nimetullâh-i Velî, *Rubâᶜiyyât*, Rubâᶜî No: 160, https://ganjoor.net/shahnematollah/robaeeshv/sh160/ (05.06.2020)]

[6549] از – ez: Orijinal metinde "در - der" [Bk. Şâh Nimetullâh-i Velî, *Rubâᶜiyyât*, Rubâᶜî No: 160, https://ganjoor.net/shahnematollah/robaeeshv/sh160/ (05.06.2020)]

[6550] بحر – baḥr: Orijinal metinde "بهر - behr" [Bk. Şâh Nimetullâh-i Velî, *Rubâᶜiyyât*, Rubâᶜî No: 160, https://ganjoor.net/shahnematollah/robaeeshv/sh160/ (05.06.2020)]

[6551] "*Hak yolu bilmek, şeriattır / O yolda gitmek tarikattır / İlim ile ameli ihlasla bir araya getir / Hakikat ise Hakk'ın rızasının denizinden kâm almaktır.*"

[6552] [[nihāyet cevāb bulamaduġuñuzdan …. Neᶜūẕu bi'llâh min ẕâlike'l-ḥal]]: Ü2.69a, T.121a, L.92b, Ü3.86b, İ2.103a, Ü5.112a, H2-1.97b / ḥāṣā kï mertebe-i velāyete vāṣıl ve keşf u kerāmete nā'il olan kibār şerᶜ-i şerīf vażᶜı iḫtiyār ideler Ü1.75a

[6553] ᶜafá ᶜanhu el-meliki'l-ġafūr: Ü1.75a / Diğer nüshalarda yok

[6554] Ḥażretleri: Ü1'de yok

[6555] ve curᶜa-i bāde-nūş-ı cām-ı ṣamedānī: Ü1.75a / Diğer nüshalarda yok

berārīde[6556] geşt ü güẕār ve her şeb bir kūşede ḳarār ṭutdum. Bu cüst u cūda mādan eṣer bulmayup şiddet-i ᶜaṭaş derūnuma kārger olıcaḳ[6557] bir ḳıṭᶜa-i seḥāb üstüme sāye ṣalup nedáya[6558] müşābih bir şey münteşir ḳıldı ben_daḫi ol nedveden ṭarāvet ḥāṣıl idicek gördüm kï ufuḳdan bir nūr żiyā virdi ve içinden bir ṣūret ẓāhir olup nidā itdi kï "ياعبد القادر انا ربّك وقد حللت لك المحرّمات"-"*Yā ᶜAbde'l-ḳādir ene Rabbuke ve ḳad ḥaleltu leke'l-muḥarremāt*"[6559] ol dem "اعوذ بالله من الشّيطان الرّجيم اخسأ يا لعين"-"*Eᶜūẕu bi'llâhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm iḫsā' yā laᶜīn*"[6560] diyücek ol ẓalām u ẓāhir olan ṣūret duḫān olup baᶜdehü bana ḫiṭāb itdi kï: " يا عبدالقادر نجوت منّى بعلمك و بحكمة ربّك و فقهك فى احوال مناز لاتك و اضللت بمثل هذه الواقعة سبعين من اهل الطّريقة"[6561]-"*Yā ᶜAbde'l-ḳādir necevte minnī bi-ᶜilmike ve bi-ḥikmeti rabbike ve fiḳhike fī aḥvāli munāzelātike ve aḍleltu bi-miṣli hâẕihi'l-vāḳiᶜati sebᶜīne min ehli'ṭ-ṭarīḳati*"[6562] diyücek ben de: "لربّى الفضل والمنّة"-"*Li-rabbi'l-faẓli ve'l-minneti*"[6563] diyü cevāb virdüm.

[333] Naẓm[6564] [ᶜIrāḳī]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

[6556] berārīde: Ü1.75a, İ2.103b / berārede Ü2.69a, T.121a, L.92b, Ü3.87a, Ü5.112a, H2-1.97b, N.97a

[6557] bu cüst u cūda mādan … derūnuma kārger olıcaḳ: Ü2.69a, T.121a, L.92b, Ü3.87a, İ2.103b, Ü5.112a, H2-1.97b, N.97a / muḥaṣṣal bu ḥāl üzre ikenᶜaṭş derūnuma kārger ve mādan eŝer bulmayıcaḳ Ü1.75a

[6558] nedáya: Ü2.69a, T.121a, L.92b, Ü3.87a, Ü5.112b, H2-1.98a, N.97a / nedveye İ2.103b / nedveye yaᶜnī çiye Ü1.75a

[6559] nidā itdi kï "ياعبد القادر انا ربّك وقد حللت لك المحرّمات"-".... leke'l-muḥarremāt": Ü2.69a, T.121a, L.93a, Ü3.87a, İ2.103b, Ü5.112b, H2-1.98a, N.97a / "ياعبد القادر انا ربّك وقد حللت لك المحرّمات"-"Yā ᶜAbdu'l-ḳādir ene Rabbüke ve ḳad ḥaleltü leke'l-muḥarremāt" diyü ḫiṭāb idicek Ü1.75b; Anlamı: "Ey Abdulkadir, ben senin rabbinim, sana haramları helal kıldım"

[6560] *"Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım, defol ey melun"*

[6561] الطّريقة - et-tarīḳati: Ü2.69a, T.121a, L.93a, Ü3.87a, İ2.103b, Ü5.112b, H2-1.98a, N.97a / الطّريق – et-tarīḳi Ü1.75b

[6562] *"Ey Abdulkadir, ilminle, Rabbinin hikmeti ve sana bahşetmiş olduğu hallerin bilgisiyle benden kurtuldun. Ben benzer şekilde ehl-i tarikattan yetmiş kişiyi doğru yoldan saptırdım."*

[6563] *"Lutuf ve minnet Rabbimedir."*

[6564] Naẓm: Ü1.75b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler, Irâkî'nin (d. H. 610/M. 1213 – ö. H. 688/M 1289) bir gazeline aittir [Bk. Irâkî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Gazeliyyât, Gazel No: 266/6,3 https://ganjoor.net/eraghi/divane/ghazale/sh266/ (05.06.2020)]; Not: Eserde birinci olarak verilmiş beyit şairin orijinal Gazelinde 6. Beyit, ikinci olarak verilen beyit ise, orijinal Gazelinde 3. Beyit olarak geçmektedir.

اکر جمله جهانم خصم کردند — Eger cumle ciḥānem ḫaṣm kerdend

نترسم چون نکهدارم تو باشی — Netersem çun nigehdārem tu bāşī[6565]

زشادی درهمه عالم نکنجم — Zişādī derheme ᶜālem neguncem

اکر یکلحظه غمخوارم تو باشی — Eger yek laḥẓa ġamḫˇarem tu bāşī[6566]

[Neşr] Baᶜżı fuḳarāsı ᶜAbdu'l-ḳādir ḥażretlerine su'āl itmişler kï sulṭānum[6567] şeyṭān idügin nice fehm itdüñüz? Ḥażret-i Şeyḫ buyurmışlar kï "احللت لك المحرّمات"-"*Aḥleltu leke'l-muḥarremāti*" dimekle İblīṣ-i pürtelbīs[6568] idügi maᶜlūmum oldı[6569] kï enbiyā vü evliyādan bir ferde muḥarremāt ḥelāl ḳılınmaz[6570]. Zīrā bir ferd ᶜubūdiyyetden ḫalāṣ olmaz ᶜubūdiyyetden etemm bir makām yoḳdur. Andan berī olmaḳ küfrdür, Ḥaḳ küfre rāżī degildür. Anuñçün bildüm kï Şeyṭāndur. Ve Ḥażret-i Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī *Mevāḳiᶜu'n-Nucūm*da naẓm idüp buyururlar[6571]:

[334] Beyt[6572]

[Baḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

مانال من جعل الشّريعة جانبا — Mā nāle men ceᶜale'ş-şerīᶜate cāniben

شيأ ولو بلغ السّماء مناره — Şey'en ve lev beleġa's-semā'e menāruhu[6573]

[6565] "*Eğer bütün dünya düşmanım olsa / Koruyup kollayanım sensin ya, (bu bana) yeter*."

[6566] "*Dünyanın (bütün) mutluluğuna değişmem / Senin yolunda çektiğim bir anlık gamı, kederi*."

[6567] sultānum: Ü1.75b / Diğer nüshalarda yok

[6568] -i pür-telbīs: Ü1'de yok

[6569] idügi maᶜlūmum oldı: Ü1.75b, Ü2.69a, T.121a, Ü3.87a, İ2.103b, Ü5.112b, H2-1.98a / idügini maᶜlūm idindüm L.93a

[6570] ḳılınmaz: Ü2.69a, T.121a, L.93a, Ü3.87a, İ2.103b, Ü5.112b, H2-1.98a / olmaz Ü1.75b

[6571] Ve Ḥażret-i Muḥyi'd-dīn … buyururlar: Ü1.75b / Diğer nüshalarda yok

[6572] Beyt: Ü1.75b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit İbni Arabî'nin Dîvân'ında yer almaktadır [Bk. *Dīvānu İbni ᶜArabī*, Şerḥ: Aḥmed Ḥasan Besic, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 19 https://books.google.com.tr/books?id=sC5tDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

[6573] *"Nuru, göklere ulaşsa da, şeriatı bir tarafa bırakan kişi hiçbir şeyi elde edememiştir."*

[Neṯr] [[Ve daḫi ey pīr-i mücrim ü[6574] bīnevā ve dünbelek ü dā'ire ile esīr-i bend-i hevā ve māṣadaḳ-ı "هُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَ لَعِبًا"-"*Humu'l-leẕīne't-teḫaẕū dīnehum lehven ve leᶜibā*"[6575] bu ḳıṣaṣ-ı pürḥıṣaṣdan ḥāl-i perīşānuñuz maᶜlūm-ı cihān ve maẕmūn-ı "أَفَمَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ"-"*Efe-meni't-teḫaẕe ilâhehu hevâhu*"[6576] birle ᶜabd-ı şeyṭān olmañuz maḥall-i gümān degildür.]][6577] Ve daḫi ey pīr-i rākiż-i meydān-ı ġafelāt ve ey rākin-i etbāᶜu'ş-şehevāt[6578] ism-i celāleyi tāclarumuza taḥrīr ve nām-ı Muḥammedu'l-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemi [6579] testīr itmekden[6580] murādumuz anlara taᶜẓīm ü tekrīm ve kemāl-i mertebe ᶜubūdiyyet_ile[6581] teslīmdür dirsiz bed iẕᶜān ve dürūġ u noḳṣān söylersiz. Zīrā ol esāmī-i şerīfeleri[6582] bir keçe külāh üzre yazup bīṭaḥāret belkï insān-ı kāmil īmānum cünüb olmaz diyü[6583] bācenābet[6584] başuñuza alup ᶜālemi şey'en li'llâh ile[6585] cerr ve vāṣıl-ı sīm ü zer olursız. Pes[6586] ism-i celāleyi sebeb-i kesb-i cīfe-i dünyā [ḳılmaḳ] taᶜẓīm-i Ḫudā[6587] olmaz[6588] belkï taḥḳīr olur. Ḫuṣūṣan kï[6589]

[6574] mücrim ü: Ü1.75b / Diğer nüshalarda yok

[6575] "*Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinenlerdir*"; Burada "وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُواْ دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا" – "Ve ẕere'l-leẕīne't-teḫaẕū dīnehüm laᶜiben ve lehven… "- "*Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak…*" (En'âm: 70) ayetine atıf vardır.

[6576] Ayet tam olarak "أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ" – "Efe-re'eyte meni't-teḫaẕe ilâhehu hevâhu" şeklinde olup anlamı şöyledir: *"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?*" (Câsiye: 23)

[6577] [[Ve daḫi ey pīr-i mücrim.… maḥall-i gümān degildür]]: Ü2.69a-b, T.122a, L.93a, Ü3.87a, İ2.103b-104a, Ü5.113a, H2-1.98a, N.97a-b / Bu ḳıṣaṣ-ı pür-ḥıṣaṣdan aḥvāl-i perīşānuñuz ᶜayān idügi erbāb-ı beṣā'ire nümāyāndur. Ve daḫi ey pīr-i mücrim ü bī-nevā ve dünbelek ü dā'ire ile esīr-i bend-i hevā ve mā-ṣadaḳ-ı "هم الّذين اتّخذوا دينهم لهوا و لعبا"-"*Humu'l-leẕīne't-teḫaẕū dīnehum lehven ve leᶜibā*" Ü1.75b

[6578] ve daḫi ey pīr-i …. rākin-i itbāᶜu'ş-şehevāt: Ü1'de bu kısım yok

[6579] el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemi: T.122a, L.93a / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem efendümüzi Ü5.113a / Muṣṭafáyı Ü2.69b, Ü3.87a, İ2.104a, H2-1.98b, N.97b

[6580] itmekden: Ü1.75b / itmeden Ü2.69b, T.122a, L.93a, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b

[6581] ᶜubūdiyyet_ile: Ü1.75b, Ü2.69b, Ü3.87a, İ2.104a, H2-1.98b, N.97b / ᶜubūdiyyete T.122a, L.93a, Ü5.113a

[6582] esāmī-i şerīfeleri: Ü1.76a, İ2.104a, N.97b / esāmī-i şerīfeyi Ü2.69b, T.122a, Ü3.87a, Ü5.113a, H2-1.98b / esāme-i şerīfeyi L.93b

[6583] insān-ı kāmil īmānum cünüb olmaz diyü: Ü1.76a / Diğer nüshalarda yok

[6584] bā-cenābet: Ü1.76a, Ü2.69b, İ2.104a, H2-1.98b, N.97b / cenābet T.122a, L.93b, Ü3.87a, Ü5.113a

[6585] ile: Ü2.69b, T.122a, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b / itmekle L.93b / idüp Ü1.76a

[6586] pes: Ü2.69b, T.122a, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b / Ü1, L'de yok

[6587] -i Ḫuḍā: Ü1.76a / Diğer nüshalarda yok

[6588] olmaz: Ü2.69b, T.122a, L.93b, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b / olmayup Ü1.76a

[6589] kï: Ü1'de yok

celālenüñ[6590] taᶜẓīmi ol ism-i celīlüñ müsemmāsı olan Rabbu'l-ᶜālemīnüñ evāmir-i şerīfine[6591] imtiṯāl ile olur.

[335] Naẓm[6592] [İmām Şāfiᶜī]
[Baḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün]

تعصى الاله و انت تظهر حبّه	Taᶜṣi'l-ilâhe ve ente tuẓhiru ḥubbehu
هذا قياس فى المحال بديع	Hâẕā ḳıyāsun fi'l-muḥāli bedīᶜu[6593]
لوكان حبّك صادقا لاطعته	Lev kāne ḥubbuke ṣādiḳan le-eṭaᶜtehu
انّ المحبّ لمن يحبّ مطيع	İnne'l-muḥibbe li-men yuḥibbu muṭīᶜun[6594]

[Neṯr] Bu maᶜnādan ḫod siz berīsiz[6595] ve bir daḫi ism-i celāleyi tācumuza yazmaḳdan[6596] murād Ḫudā üstümüzde ḥāżır ve cümle efᶜālümüze nāẓır idügine işāretdür dirsiz bu cevābuñuz ile fażāḥat u ıẓhār-ı cehālet idersiz. Zīrā Ḫudā-yı ᶜazze ve cell mekān-ı maḫṣūṣdan münezzeh ü müberrā ve üstümüzdedür diyüp taḫṣīṣ-i mekān itmekle[6597] küfr ü ilḥāduñuz[6598] ᶜāleme ifṣā ḳılursız.

[6590] celālenüñ: Ü2.69b, T.122a, L.93b, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b / celāle anuñ Ü1.76a

[6591] evāmir-i şerīfine: Ü1.76a / evāmirine Ü2.69b, T.122a, L.93b, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b

[6592] Naẓm: Ü1.76a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler İmâm Şâfiᶜî'ye aittir [Bk. Bk. *Dīvānu'l-İmāmu'ş-Şāfiᶜī*, Muḥammed İbrāhīm Selīm, Mektebetu İbni Sīnā, Kahire, s. 96, https://archive.org/details/waqdshaf/mode/2up (22.06.2020)]

[6593] "*Hem Allah'a karşı geliyorsun, hem O'nu sevdiğini söylüyorsun / Bu iki şeyin aynı anda olması imkânsızdır.*"

[6594] "*Sevgin gerçek olsaydı, o zaman ona itaat ederdin / Şüphesiz ki seven, sevdiğine itaat eder*."

[6595] Bu maᶜnādan ḫōd siz berīsiz: Ü1'de yok

[6596] yazmaḳdan: Ü1.76a / yazmadan Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b

[6597] diyüp taḫṣīṣ-i mekān itmekle: Ü1.76a / dimekle Ü2.69b, T.122a, L.93b, Ü3.87a, İ2.104a, Ü5.113a, H2-1.98b, N.97b

[6598] ilḥāduñuz: Ü1.76a, Ü2.69b, Ü3.87a, İ2.104a, H2-1.98b, N.97b / ilḥāduñuzı T.122b, Ü5.113b / ilḥādı L.93b

[336] Naẓm[6599]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

نی مکان ره یافت سویش نه زمان	Nī mekān reh yāft sūyeş ne zemān
نی بیان دارد جز زو نه عیان	Nī beyān dāred cuz zū ne ᶜayān[6600]

[337] Şiᶜr[6601]

[Baḥr-i Kāmil]

جلّت[6602] معالی قدس وحدت ذاته	Cellet meᶜālī ḳudsi vaḥdeti ẕātihi
عن ان یطیربها ذوو[6603] الاطوار	ᶜAn en yeṭīre bihā ẕevu'l-eṭvāri
هیهات ان تصطاد عنقاء البقا	Heyhāt en taṣṭāde ᶜanḳā'u'l-beḳā
بلعا[6604] بهنّ عناکب الافکار	Beleᶜan bihinne ᶜanākibe'l-efkāri[6605]

[Neşr] Ve ḥadīṯ-i şerīfde "انّ الله تعالی ما حلّ[6606] فی شئ ولاغاب عن شئ"-"*İnne'llâhe teᶜālá mā ḥalle fī şeyʾin ve lā ġābe ᶜan şeyʾin*"[6607] vārid olmışdur[6608]. Ve daḫi ey maraż-ı ilḥād

---

[6599] Naẓm: Ü1.76a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6600] "*Ne mekan yol buldu O'na ne de zaman / O'ndan gayrı ne gizli vardır ne ayan*."

[6601] Şiᶜr: Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87b / Naẓm Ü1.76a, İ2.104a, N.97b / Ḳıtᶜa H2-1.98b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6602] جلّت – cellet: Ü1.76a, Ü2.69b, Ü3.87b, İ2.104a H2-1.98b, N.97b / جلّب T.122b / حلّب L.93b

[6603] ذوو - ẕevu: Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87b, İ2.104a, H2-1.98b, N.97b / ذوی - ẕevi Ü1.76a

[6604] بلعا – beleᶜan: Ü1.76a, Ü2.69b, T.122b, Ü3.87b, İ2.104a, Ü5.113b, H2-1.98b, N.97b / بلعن - ? L.93b

[6605] "*Zatının kutsî vahdeti, Allah'a durum biçenlerin onu uçurmalarından yücedir (münezzehtir); Beka ankasının düşünce örümceklerini yutarak avlaması mümkün değildir*"

[6606] انّ الله تعالی ما حلّ - İnne'llā-âhe teᶜālá mā ḥalle: Ü1.76a, İ2.104a, N.97b / انّ الله ما حلّ - İnne'llā-âhe mā ḥalle Ü2.69b, T.122b, Ü3.87b, Ü5.113b, H2-1.98b / ماحلّ انّ الله – mā ḥalle inne'llâhe L.93b

[6607] "*Allah teᶜālá kendisine ne bir yer edindi, ne de bir şeyden gizlendi.*"

[6608] vārid olmışdur: Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87b, İ2.104a, Ü5.113b, H2-1.98b, N.97b / buyrılmışdır Ü1.76a

ile ᶜalīl ü bīnevā ve ey māṣadaḳ-ı "فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللهُ مَرَضاً"-"*Fī ḳulūbihim maraḍun fe-zādehumu'llâhu maraḍā*"[6609] tāclarumuzda olan tügmeler felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına nişānelerdür dirsiz beyhūde güftār ve ḥareket-i nāhemvār idersiz. Zīrā siz degil cümle benī nevᶜ-i insāna[6610] ḳażāya rıżā virmekden ġayrı çāre var mıdur[6611]. Nitekim dinmişdür[6612].

[338] Rubāᶜī[6613]

[Ahreb]

هرنیك وبدی میشود چون زقضاست	Her nīk u bedī kï mīşeved çun ziḳażāst
دانستن آن زغیر حق عین خطاست	Dānisten-i ān ziġayr-i Ḥaḳ ᶜayn-i ḫaṭāst
درچشم کسی که مظهر صدق صفاست	Derçeşm-i kesī kï maẓhar-i ṣidḳ u ṣafāst
حق فاعل مطلق است اکر پرسی راست	Ḥaḳ fāᶜil-i muṭlaḳest eger pursī rast[6614]

[339] [Şiᶜr]

فمن نفذ به سهم القضا فعلیه بحسن الرّضا	Fe-men nefeẕe bihi sehmu'l-ḳażā feᶜaleyhi bi-ḥusni'r-riżā
بحسن الرّضا فانّ الحذر لاینفع من القدر[6615]	Fe-inne'l-ḥaẕere lā-yenfeᶜu mine'l-ḳaderi[6616]

[6609] "***Kalplerinde (münafıklıktan kaynaklanan) bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır***. *Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır*." (Bakara: 10)

[6610] insāna: Ü2.69b, Ü3.87b, İ2.104a, H2-1.98b, N.98a / insān T.122b, L.93b, Ü5.113b / Ü1'de yok

[6611] var mıdur: Ü1.76a, Ü2.69b, Ü3.87b, İ2.104a, H2-1.98b, N.98a / mi vardur T.122b, L.93b, Ü5.113b

[6612] nitekim dinmişdür: Ü2.69b, L.93b, Ü3.87b, H2-1.98b / Ü1, T, İ2, Ü5, N'de yok

[6613] Rubāᶜī: Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87b, İ2.104a, N.98a / Naẓm Ü1.76a / Ḳıṭᶜa H2-1.98b / Beyt İ2.104b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

[6614] "*Hayır da şer de O'nun kaza ve kaderindendir / Bunu Hak'tan gayrıda aramak hatanın ta kendisidir / İnsanların gözünde sıdk u safa üzereysen / Doğrusunu bil ki bu fail-i mutlak olan Allah'ın lütfundandır*."

[6615] لاینفع من القدر ...; ... فمن نقذ به - Fe-men neḳaẕa bihi… ; …. lā-yenfeᶜu mine'l-ḳaderi: Ü1.76b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6616] "*Allah'ın kaza (kader) oku kime nüfuz (isabet) ederse, ona düşen ancak hoş bir rızadır; Zira tedbir kadere fayda vermez*"

[340] Beyt[6617] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

گررنج پیشت آید و گر راحت ای حکیم Ger renc pīşet āyed u ger rāḥat ey ḥakīm

نسبت مکن[6618] بغیر که اینها خداکند Nisbet mekun beġayr kï īnhā Ḫudā kuned[6619]

[Neşr] [[Ve Eflāṭūndan naḳl iderler kï dir_miş[6620] " العالم كرة والارض مركز والانسان هدف والافلاك قوس والحوادث سهام والله الرّامى فاين المفرّ"-"*El-ᶜālemu kuretun ve'l-arżu merkezun ve'l-insānu hedefun ve'l-eflāku ḳavsun ve'l-ḥavādiṯu sihāmun va'llâhu'r-rāmī fe-eyne'l-mefer*"[6621].]][6622]

[341] Beyt[6623] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

سرا رادت ما و آستان حضرت دوست Ser-i irādet-i mā v'āsitān-i Ḥażret-i dūst

که هرچه بر سرما میر و دارادت اوست[6624] Kï her çï berser-i mā mīreved irādet-i ūst[6625]

[6617] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 186/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07TO (19.06.2020)]

[6618] مکن – mekun: Ü1.76b, Ü2.69b, T.122b, L.93b, Ü3.87b, İ2.104a, H2-1.99a, N.98a / مکنی – mekunī? İ2.104b

[6619] "*Ey bilge! İster acı gelsin ister huzur, başkasına yükleme hiç. Çünkü bunları getirir Tanrı (hepsi Allah'tandır)*" (Mehmet Kanar: Hafız Divanı, C.1, G.186/4)

[6620] ve Eflāṭūndan naḳl iderler kï dir_imiş: Ü1.76b, Ü2.69b, Ü3.87b, İ2.104a, H2-1.98b, N.98a / ᶜArabī T.123a / ᶜArabiyye L.94a

[6621] *"Alem küredir, yer merkezdir, insan hedeftir, felekler yaydır, havadis oktur, Allah okçudur, öyleyse kaçış nereye?"*

[6622] [[Ve Eflāṭūndan naḳl iderler kï …. fe-eyne'l-mefer"]]: Ü5'de bu kısım yok

[6623] Beyt: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyit, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 58/1 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07Q4 (19.06.2020)]

[6624] اوست- ōst: Ü1.76b, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / دوست – dōst: Ü2.69b, T.123a, L.94a, Ü3.87b

[6625] "*İşte teslimiyet başımız, işte dostun eşiği. Başımıza ne gelirse, sebep, onun iradesidir*." (Mehmet Kanar: Hafız Divanı, C.1, G. 58/1)

[342] Şiʿr[6626] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Fefʿūlün Mefāʿīlün Feʿūlün Mefāʿilün]

وكلّ الّذى شاهدته فعل واحد	Ve kullu'l-leẕī şāhedtehu fiʿlu vāḥidin
بمفرده لكن بحجب[6627] الاكنّة	Bi-mufredihi lâkin bi-ḥacbi'l-ekinneti[6628]

[343] Rubāʿī[6629]

[Ahrem: Mefʿūlün fāʿilün mefʿūlün fāʿ]

غير او نيست[6630] درجهان اى يار	Ġayr-i ū nīst dercihān ey yār
اعتباريست يار با[6631] اغيار	İʿtibārīst yār-i bāaġyār
وحده لاشريك له كفتيم[6632]	"*Vaḥdehu lāşerīke leh"* guftīm
ليس فى الدّار غيره[6633] ديار[6634]	Leyse fi'd-dāri ġayruhu deyyār[6635]

[6626] Şiʿr: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a / Naẓm Ü1.76b, İ2.104b / Beyt H2-1.99a, N.98a / Ü5'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. Bk. Dīvānu ʿOmer İbnu'l-Fāriḍ, Ḳaṣīdetu li-Seyyidī ʿAlī https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (22.06.2020)]

[6627] بحجب – bi-ḥacbi: Ü1.76b, Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, H2-1.99a, N.98a / يحجب - yuḥcibü? İ2.104b

[6628] *"Gördüğün her şey tek başına bir Zat'ın fiilidir; Fakat bunu örtülerle gizleyerek (yani çeşitli bahanelerle) yapmıştır"*

[6629] Rubāʿī: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, Ü5.113a, N.98a / Ḳıtʿa H2-1.99a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[6630] نيست – nīst: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü5.113a, H2-1.99a / زمست – zi mest Ü3.88a

[6631] با – bā: Ü3.88a, L.94a / يا – yā Ü2.70a, T.123a, Ü5.113a, H2-1.99a, N.98a

[6632] كفتيم – guftīm: Ü2.70a, H2-1.99a, N.98a / كفتم – güftem T.123a, Ü3.88a, L.94a, Ü5.113a

[6633] غيره- ġayruhu T.123a, L.94a, Ü3.88a, Ü5.113a, H2-1.99a / غير – ġayru Ü2.70a

[6634] ديار – diyār: H2-1.99a / ديّار – deyyār? Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, Ü5.113a

[6635] "*Cihanda O'ndan başkası yok, ey dost! / Başkası ile aşinalık ve dostluk gelip geçicidir / O tektir ve ortağı yoktur, zikrini belledik / Bu dünyada O'nun dışında bir kimse yoktur*."

[Neşr] Ve daḫi ey pīr-i mücrim-i[6636] maḫẕūl ve ey māṣadaḳ-ı “ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ”[6637] -“*Yevme tuḳallebu vucūhuhum fi’n-nāri yeḳūlūne yā leytenā eṭaᶜna’llâhe ve eṭaᶜna’r-resūlā*”[6638] [[emr-i Ḫuḍā vü Resūl ile ᶜāmil ve derece-i taḥḳīḳe nā'il olmayup küfr ü ilḥād ile ᶜālem içre hem muḍill ve hem ḍāll olursız ve]][6639] Ḥażret-i Ḥācı Bektāşa nice şey' isnād idersiz kï ḥāşā ṣümme ḥāşā[6640] ol ᶜazīzden[6641] bu didügüñüz aḥvāl ẓāhir olup şerᶜ-i şerīfe muḫālif vażᶜ[6642] eyleye. [[<Rāviyān-ı ḫaber ve nāḳilān-ı eṣer>[6643] şöyle[6644] rivāyet iderler kï]][6645] Ḥażret-i Ḥācı Bektāş ᶜaleyhi’r-raḥme ebrār-ı[6646] dīnden bir kāmil-vücūd idi ve[6647] müteşerriᶜ ü mütedeyyin[6648] ve fāżıl u muḥaḳḳıḳ u[6649] müdeḳḳiḳ-i[6650] müteyaḳḳın silk-i[6651] riyāżete[6652] sālik ve[6653] “من عرف” - “*men ᶜarefe*” sırrına mālik bir ᶜārif kimesne idi. Nāgāh beḳudret-i İlâh biḥār-ı ceẕebāt-ı Rabbāniyye bād-ı nefeḥāt-ı Subḥāniyyeden temevvüc iderek cūş u ḫurūşa gelüp zevraḳ-ı ᶜaḳlın deryā-yı vaḥdetde ġarīḳ ve bāde-i ᶜaşḳdan müdām mest olmaġla bīhūş-ı cām-ı[6654] raḫīk olup merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn ve mey-i muḥabbet ile meftūn u mecnūn olmışlardur.

[6636] mücrim-i: Ü1.76b, Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a, N.98a / mücrim ü Ü3.88a

[6637] أَطَعْنَا الرَّسُول - eṭaᶜne’r-rasūl: Ü1.76b, Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü5.113a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a, N.98a / Doğrusu “أَطَعْنَا الرَّسُولاً - eṭaᶜne’r-rasūlā”dır

[6638] “*Yüzlerinin ateşte bir yandan bir yana döndürüleceği gün, “Keşke Allah’a ve Resûl’e itaat edeydik” diyecekler.*”(Ahzâb: 66)

[6639] [[emr-i Ḫuḍā vü Resūl ile … müḍill ve hem ḍāll olursız ve]]: Ü1’de bu kısım yok

[6640] şümme ḥāşā: Ü1’de yok

[6641] ol ᶜazīzden: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a, N.98a / andan Ü1.76b

[6642] bu didügüñüz … muḫālif vażᶜ: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a / ẓuhūr-ı bürūz Ü1.89

[6643] <Rāviyān-ı ḫaber ve nāḳilān-ı eṣer>: Ü2.70a, Ü3.88a, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / rāviyān-ı aḫbār-ı belāġat-āṣār Ü1.76b / rāvīler L.94a /

[6644] şöyle: Ü1.76b, Ü2.70a, Ü3.88a, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / öyle L.94a

[6645] [[Rāviyān-ı ḫaber ve nāḳilān-ı eṣer şöyle rivāyet iderler kï]]: Ü1.76b, Ü2.70a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / T, Ü5’de bu kısım yok

[6646] ebrār-ı: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a, N.98a / aḫyār-ı Ü1.76b

[6647] ve: Ü2.70a, Ü3.88a, H2-1.99a / Ü1, T, L, İ2, Ü5’de yok

[6648] müteşerriᶜ ü mütedeyyin: Ü1.76b, Ü2.70a, T.123a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a / mütedeyyin ü müteşerriᶜ L.94a

[6649] u: Ü2.70a, T.123a, L.94a, Ü3.88a, Ü5.113b, H2-1.99a / Ü1, İ2, N’de yok

[6650] mütedeḳḳiḳ: Ü1.76b / Diğer nüshalarda yok

[6651] silk-i: Ü1.76b, Ü2.70a, Ü3.88a, İ2.104b, Ü5.113b, H2-1.99a, N.98a / T, L’de yok

[6652] riyāżete: Ü1.76b, Ü2.70a, L.94a, Ü3.88a, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / T, Ü5’de yok

[6653] ve: Ü1.76b, Ü2.70a, Ü3.88a, İ2.104b, H2-1.99a, N.98a / T, L, Ü5’de yok

[6654] cām-ı: Ü1.76b / Diğer nüshalarda yok

[344] Naẓm[6655] [Mevlānā]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

نیست از عاشق کسی دیوانه تر	Nīst ezᶜāşiḳ kesī dīvāneter
عقل از سودای اوکورست وکر[6656]	ᶜAḳl ezsevdā-yi ū kūrest u ker[6657]
اوست دیوانه که دیوانه نشد	Ūst dīvāne kï dīvāne neşud
این عسس را دید و درخانه نشد	Īn ᶜasesrā dīd u derḫāne neşud[6658]

[Neşr] Muḥaṣṣal Ḥācı Bektāş mey-i muḥabbet ile sekrān ve esrār-ı Ḥaḳḳ ile medhūş u ḥayrān iken bir nice rind ü ḳallāş ve fitneengīz ü evbāş bu kisveti serine giydürüp baᶜdehü[6659] ol giydi diyü iftirā ile[6660] kendüler giyüp taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl itdiler ve bu ḥāli sermāye idinüp ᶜālemi cer ve vāṣıl-ı sīm ü zer oldılar. Ve Ḥażret-i Ḥācı Bektāş bu ᶜālem-i ceẕbe vü sekr[6661] ile āḫirete ᶜazm-i sefer[6662] ḳıldılar[6663].

[345] Beyt

[Fāᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun fāᶜilün]

[6655] Naẓm: Ü5'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Mevlânâ'nın Mesnevîsine aittir [Bk. Mahmet Kanar, Mesnevî, C. 6, s. 685; http://www.masnavi.net/2/25/eng/6/1979/ ve http://www.masnavi.net/2/25/eng/2/2426/; https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar6/sh69/ ve https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh59/ (05.06.2020)]

[6656] وکر – u ker: Ü1.76b, Ü2.70a, Ü3.88b, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / دکر – diger T.123b, L.94b

[6657] "*Âşıktan daha divane biri yoktur; Akıl onun sevdası yüzünden kör ve sağırdır*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 6, s. 685]

[6658] "*Asıl deli, delirmeyen kimsedir; Bu, bekçiyi görüp de evine girmeyendir*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 2, s. 420]

[6659] serine giydürüp baᶜdehü: Ü1.76b-77a / Diğer nüshalarda yok

[6660] iftirā ile: Ü1'de yok

[6661] vü sekr: Ü1.77a / Diğer nüshalarda yok

[6662] ᶜazm-i sefer: İ2.105a / sefer Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / intiḳāl Ü1.77a

[6663] ḳıldılar: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / eylediler Ü1.77a

عارفان چون سفر ملك بقاميخواهند — ᶜĀrifān çun sefer-i mulk-i beḳā mīḫˇāhend

از دم[6664] تيغ[6665] تو تكبير فنا ميخواهند — Ezdem-i tīġ-i tu tekbīr-i fenā mīḫˇāhend[6666]

[Neşr] Ve baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ daḫi bu ᶜālem-i ceẕbede olan sekri naẓm idüp ḥüsn-i edā ile buyururlar[6667]:

[346] Rubāᶜī[6668]

[Ahreb-Ahrem]

ازبادۀ عشق درازل مست شديم — Ezbāde-i ᶜaşḳ der ezel mest şudīm

وزمستى آن شراب ازدست شديم — Ve'z mesti-i ān şerāb ezdest şudīm

اوّل زوجود خويش فانى كشتيم — Evvel zivucūd-i ḫˇīş fānī geştīm

اخر به بقاى ذات حق هست شديم — Āḫir bebeḳā-yi ẕāt-i Ḥaḳ hest şudīm[6669]

[Neşr] Ey pīr-i bīḫaber ve ey müstaḥaḳḳ-ı nār-ı seḳar kendüñüzden bu endīşe-i bāṭılayı refᶜ[6670] ve vesvās-ı şeyṭāniyyeyi defᶜ[6671] idüp mefāsid-i bāṭılañuzdan ricᶜat ve tevbe vü inābet idüñ kï[6672] sizi ḥaḳīḳat-i ḥāl-i Bektāşiyāndan ḫaberdār ve nā'il-i derece-i aḫyār

---

[6664] دم – dem: / سر – ser [Bk. Īrān 'Kūdah, 11-17. Sayılar, Muḥammad Mugaddam, Īrān′kūdah (Association), Michigan Üniversitesi, Dijital ortama aktarılma tarihi 17 Temmuz 2016, s. 22 https://books.google.com.tr/books?id=Vt8BAAAAMAAJ&q (05.06.2020)]

[6665] تيغ – tīġ-i: Ü1.77a, Ü2.70a, İ2.105a, H2-1.99b, N.98b / بتيغ – be-tīġ-i T.123b, L.94b, Ü3.88b, Ü5.114a

[6666] "*Arifler beka yurdunun seferini (yolculuğunu) isterler / Senin kılıcının kanından 'tekbîr-i fenâ" isterler*."

[6667] Ve baᶜżı ehl-i taḥḳīḳ daḫi … buyururlar: Ü1.77a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[6668] Rubāᶜī: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, Ü5.114a, N.98b / Naẓm Ü1.77a / Beyt H2-1.99b / İ2'de yok

[6669] "*Ta ezel bezminden aşk şarabıyla mestiz / Ve o şarabın sarhoşluğuyla kendimizi bilmeziz / Evvela kendi benliğimiz ve varlığımızdan geçtik / Sonunda Hakk'ın zatında bekaya erdik.*"

[6670] refᶜ: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / defᶜ Ü1.77a

[6671] defᶜ: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / refᶜ Ü1.77a

[6672] mefāsid-i bāṭılañuzdan ricᶜat ve tevbe vü inābet idüñ kï: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / cān u dilden tövbe vü inābet ve mefāsid-i ḳadīmeñüzden ricᶜat iderseñüz Ü1.77a

idüp ḫāme-i muᶜcizbeyān ile tasṭīr ve zebān-ı belāġatniẓām ile taḳrīr idelüm[6673]. Bektāş beş ḥarfdur her ḥarfi Bektāşīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarf "bā"dur. "Bā" bülūġa işāretdür. Yaᶜnī Bektāşī olan kimesne izdivāc-ı rūḥ ile nefsden ḥāṣıl olan veled-i ḳalbīsini[6674] maḳām-ı bülūġa vāṣıl ve derece-i taḥḳīḳe nā'il [[idüp āyīn-i şerīᶜat üzre ẓāhirin mükemmel ve bāṭının[6675] nūr-ı kerāmet ile münevver[6676]]][6677] ide[6678]. Ṣānī[6679] ḥarfi "kāf"dur. "Kāf" kerāmet ile[6680] kifāyete işāretdür. Yaᶜnī Bektāşī olan kimesne kenz-i ḳanāᶜate mālik[6681] ü nā'il[6682] ve ṭamaᶜ-ı dünyāyı dilden zā'il idüp ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sālik[6683] olmaḳ gerekdür[6684]. Ṣāliṣ[6685] ḥarf "tā"dur. "Tā" türāba işāretdür. Yaᶜnī Bektāşī olan kimesne [[mażmūn-ı "الصّوفى كالارض"-"*Eṣ-ṣūfī ke'l-arż*"[6686] ve maᶜnā-yı " صوفى تاخاك نشود پاك نشود"-"*Ṣūfī tā ḫāk neşeved pāk neşeved*" mefhūmı üzre]][6687] vücūdı mānend-i ḫāk ve ḫāṭırı[6688] denes-i dünyādan pāk gerekdür. Zīrā ḫākde nice sırr-ı ḫafī vü maḫfī idügi ehl-i taḥḳīḳe muḫtefī degildür. Nitekim Cenāb-ı Mevlānā buyururlar[6689]:

[6673] sizi ḥaḳīḳat-i ḥāl-i Bektāşiyāndan … ve zebān-ı belāġat-niẓām ile taḳrīr idelüm: Ü2.70a, T.123b, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b / bāb-ı tövbe meftūḥ ve Cenāb-ı Ĥażretden tā'ibe nice feṭḥ u fütūḥ müyesserdür diyücek Ḫˇācenüñ cevābını ḳabūl idüp derūn-ı dilden ẓünūb-ı māżiyyeden tövbe vü istiġfār itdüklerinde Ḫˇāce daḫi bast-ı kelām idüp didi_kï Ü1.77a

[6674] ḳalbisini: Ü2.70a, T.124a, Ü3.88b, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.98b / ḳalbisi L.94b

[6675] bātının: Ü1.77a, İ2.105a / bātınını T.124a, Ü5.114a / bātını Ü2.70a, Ü3.88b, H2-1.99b, N.99a

[6676] münevver: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / müteceyyel? Ü1.77a

[6677] [[idüp āyīn-i şerīᶜat üzre …. nūr-ı kerāmet ile münevver]]: L'de bu kısım yok

[6678] ide: Ü2.70a, T.123b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / ola L.94b

[6679] ŝānī: Ü1.77a / ikinci Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a

[6680] kerāmet ile: Ü1.77a / Diğer nüshalarda yok

[6681] mālik: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / sālik Ü1.77a

[6682] ü nā'il: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b / Ü1, İ2, N'de yok

[6683] ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sālik: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / vücūdı şehrine mālik Ü1.77a

[6684] olmaḳ gerekdür: Ü1.77a / olmaḳdur Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a

[6685] ŝāliŝ: Ü1.77a / üçünci Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a

[6686] "*Sûfî, toprak gibidir.*"

[6687] [[mażmūn-ı "الصّوفى كالارض… pāk nüşūd" mefhūmı üzre]]: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / "الصّوفى كالارض"-"E'ṣ-ṣūfī ke'l-arżi" mażmūnı üzre ve " صوفى تاخاك نشود پاك نشود"-"Ṣūfī tā ḫāk nüşūd pāk nüşūd" mefhūmı üzre Ü1.77a

[6688] ḫātırı: Ü2.70a, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105a, İ2.105a, Ü5.114a, H2-1.99b, N.99a / ḫātır Ü1.77a

[6689] Zīrā ḫākde …. Nitekim Cenāb-ı Mevlānā buyururlar: Ü1.77b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[347] Naẓm[6690]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜūlün]

خاك را خور و تيره ديد ابليس — Ḫākrā ḫor u tīre dīd iblīs

كرد انكارش ان حسود خسيس — Kerd inkāreş ān ḥasūd-i ḫasīs[6691]

ماند غافل ز نور باطن او — Mānd ġāfil zinūr[-i] bāṭin-i ū

نشد اكاه ز سرّ كامن او — Neşud āgāh zisirr[-i] kāmin-i ū[6692]

مهر كنجى كه هست در دل خاك — Mihr gencī kï hest derdil-i ḫāk

اين صداداده اندرد افلاك — Īn ṣadā dāde endered eflāk[6693]

كه بجز خاك نيست مظهر كل — Kï becuz ḫāk nīst maẓhar-i kull

خاك شو خاك تا برويدر كل — Ḫāk şev ḫāk tā berūyed kull[6694]

[Neşr] [[Ve ol nehc-i muḥabbet u ᶜaşḳa hādī seyyidü'ṭ-ṭā'ife Cünyed el-Baġdādī buyururlar kï "الصّوفى كالأرض يطرح عليها قبيح ولايخرج منها الا كل مليح" – *"Eṣ-ṣūfī ke'l-arżi yuṭraḥu ᶜaleyhā ḳabīḥun ve lā yaḫrucu minhā illā kullu melīḥ"*[6695] Ve yine buyururlar kï "الصّوفي كالأرض يطأها البر والفاجر كالسحاب يظلّ كلّ شئ و يسقو كلّ شئ" – *"Eṣ-ṣūfi ke'l-arżi yaṭa'uhā'l-berru ve'l-fāciru. Ke's-seḥābi yuẓillu kulle şey'in ve yesḳū kulle şey'in"*

[6690] Naẓm: Ü1.77b / Diğern nüshalarda bu şiir kısmı yok; [Ü1'de bu beyitler Mevlānā'ya ait olarak gösterilmiş olsa da söz konusu beyitlerin Mevlānā'ya aidiyetleri teyit edilememiştir.]

[6691] "*Şeytan; toprağı, çamuru hor ve kerih gördü / O hasis, kıskançlığından O'nu inkar etti*."

[6692] "*O'nun batınî (öz) nurundan gafil kaldı / O'nun gayb sırrından agâh (haberdar) olmadı.*"

[6693] "*Toprağın içindeki sevgi ve muhabbet hazinesini / Bu ses göklere haykırdı*."

[6694] "*Ki 'Küll'ün (Allah'ın) mazharı ve teccelisi (ancak) topraktır / toprak ol (toprak gibi mütevazi ol) ki "Küll'e varasın*."

[6695] *"Sûfî, toprak gibidir; onun üstüne çirkin bir şey atılsa da, içinden güzelden başka şey çıkmaz."*

[6696]]][6697] Rābiᶜ[6698] ḥarfi[6699] "elif"dür. "Elif" ülfete işāretdür. Yaᶜnī Bektāşī olan kimesne nās ile ülfet idüp anları ḫayrāta dāᶜī ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa hādī olmaḳ gerekdür. Ḫāmis[6700] ḥarf[6701] "şīn"dür. "Şīn" şeyne işāretdür. Yaᶜnī Bektāşī olan kimesne fiᶜl-i nāmeşrūᶜdan ᶜār ve cemīᶜ[-i] menāhīden perhīzkār olmaḳ gerekdür diyüp Ḫˇāce-i Cihān nuṣ[a]ḥ-ı dürerbārın bu vech ile āḫir idüp oġlı Netīce-i Cān ile ḫānḳāhdan çıḳup[6702] ḫalvetḫānelerine ᶜazm eylediler[6703]. Çün cumhūr-ı Bektāşiyān Ḫˇāce-i Cihāndan bu gūne kelimāt-ı mü'mināne ve ḥarekāt-ı muvaḥḥidāne müşāhede eylediler fi'l-ḥāl[6704] mekānlarından ṭurup hezār ḫacālet ü şerm ile ḫānḳāhdan ṭaşra çıḳup beyābāna revāne oldılar[6705]. Ḫˇāce-i Cihān daḫi[6706] ᶜādet-i maᶜhūde üzre ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḫalvetḫānelerinden[6707] ḫānḳāha geldiler[6708]. Gördiler kï cemāᶜat-i[6709] Bektāşiyān ᶜazm-i rāh[6710] itmişler. Ol dem kendüler[6711] makāmlarına cālis olup[6712] birbiriyle güftāra meşġūl iken[6713] gördiler kï yine bir cumhūr-ı pürsürūr hezār gūne ṣafā vü ḥubūr[6714] ile gelürler.

[6696] *"Sûfî, toprak gibidir; üzerine iyi ve kötü insan basıyor. O, bulut gibidir; her şeye gölge yapıyor ve her şeye su veriyor."*

[6697] [[Ve ol nehc-i muḥabbet …. ve yesḳá külle şey'in]]: Ü1.77b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[6698] rābiᶜ: Ü1.77b / dördünci Ü2.70b, T.124a, L.94b, Ü3.88b, İ2.105b, Ü5.114b, H2-1.100a, N.99a

[6699] ḥarfi: Ü2.70b, T.124a, L.94b, Ü3.88b, Ü5.114b, H2-1.100a, N.99a / ḥarf Ü1.77b, İ2.105b

[6700] ḫāmis: Ü1.77b / beşinci Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.88b, İ2.105b, Ü5.114b, H2-1.100a, N.99a

[6701] ḥarfi: Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.88b, Ü5.114b, H2-1.100a / ḥarf Ü1.77b, İ2.105b, N.99a

[6702] çıḳup: Ü1'de yok

[6703] eylediler: Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a/ itdiler Ü1.77b

[6704] fi'l-ḥāl: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a / ol dem Ü1.77b

[6705] mekānlarından ṭurup … beyābāna revāne oldılar: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a / hezār taḥsīn idüp tövbe vü inābet ile anlar daḫi irtesi ᶜazm-i rāh itdiler Ü1.77b

[6706] daḫi: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a / yine Ü1.77b

[6707] ḫalvetḫānelerinden: Ü1'de yok

[6708] geldiler: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a / geldükde Ü1.77b

[6709] cemāᶜat-i: Ü1'de yok

[6710] ᶜazm-i rāh Ü1.77b / riḥlet: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99a

[6711] kendüler: Ü1'de yok

[6712] cālis olup: Ü1.77b / geçüp Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99b

[6713] güftāra meşġūl iken: Ü1.77b / güftār iderken Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99b

[6714] ḥubūr: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, İ2.105b, Ü5.115a, H2-1.100a, N.99b / sürūr Ü1.77b

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ ŞEMSİYĀN BEḪĀNḴĀH-I[6715] ḤAŻRET-İ[6716] ḪᵛĀCE-İ CİHĀN

Gürūh-ı Şemsīler çārḍarb-ı vücūh-ı şemsīler nemed-i[6717] siyāh ü sefīdpūşīler ve ᶜaşḳ-ı muḥabbet ile[6718] şarāb u[6719] nebīẕnūşīler.

[348] Beyt[6720]

[Müfteᶜilün müfteᶜilün fāᶜilün]

Mest-i[6721] mey-i ᶜaşḳ_ile serḫōşlar

Cām-ı muḥabbet ile bīhūşlar

[Neṯr] Serlerinde birer[6722] külāh-ı nemedīn depeleri güşāde ve dillerinde müdām ẕikr-i nuḳl u bāde ve ġuṣṣa vu ġamdan āzāde ve ᶜayş u ᶜişrete dildāde ve mey-i ṣahbā ile ayaḳlarda üftāde ḥayl u ḥaşem ve[6723] ṭabl u ᶜalem ile gülbāng-ı ṣalavāt ve āheng-i tekbīrāt_ile Ḫᵛāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫᵛāce-i Cihān[6724] daḫi anları bu āyīn-i ᶜacībe vü ṣuver-i ġarībe birle müşāhede idicek dil u cānı dehşet ve evżāᶜ-ı nāhemvārlarından vaḥşet ḥāṣıl eyledi[6725] ammā ṣāḥib-i ḫānḳāh olmaġla ḥayā idüp ᶜülfet[6726] üzre ḥareket eyledi.

[6715] Be-Ḫānḳāh-ı: Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115a, H2-2.2a, N.99b / Ü1, İ2'de yok
[6716] Ĥażret-i: Ü1.78a, İ2.106a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[6717] nemed-i: Ü2.70b, T.124a, Ü3.89a, Ü5.115a, H2-2.2a / nemed ü Ü1.78a, L.95a, İ2.106a, N.99b
[6718] ᶜaşḳ-ı muḥabbet ile: Ü1.78a / Diğer nüshalarda yok
[6719] u: Ü2.70b, Ü3.89a, H2-2.2, N.99b / Ü1, T, L, İ2, Ü5'de yok
[6720] Beyt: Ü1.78a, Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115a, H2-2.2a, N.99b / Naẓm İ2.106a
[6721] mest-i: Ü1.78a, İ2.106a, H2-2.2a, N.99b / cümle Ü2.70b, T.124b, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115a
[6722] birer: Ü1.78a, Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115a, H2-2.2a, N.99b / bir İ2.106a
[6723] ve: Ü1.78a, Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115a, H2-2.2a, N.99b / ile ve İ2.106a
[6724] -i Cihān: Ü2.70b, T.124a, L.95a, Ü3.89a, İ2.106a, H2-2.2a, N.99b / Ü1, Ü5'de yok
[6725] eyledi: Ü1.78a, Ü2.70b, Ü3.89a, İ2.106a, H2-2.2a, N.99b / oldı T.124b, L.95a, Ü5.115b
[6726] ülfet: Ü2.70b, T.125a, L.95a, Ü3.89a, Ü5.115b, H2-2.2a / ᶜiffet Ü1.78a, İ2.106a, N.99b

[349] Beyt[6727]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

صف شکن قلب مناهی حیاست — Ṣaf şiken-i ḳalb-i menāhī ḥayāst

راهزن خیل[6728] ملاهی حیاست — Rāhzen-i ḫayl-i melāhī ḥayāst[6729]

[350] Beyt[6730]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

کرحیا نبود برافتد رسم عصمت ازمیان — Ger ḥayā nebved berufted resm-i ᶜişmet ezmeyān

ورحجابی درمیان هست ازتقاضای حیاست — Ver ḥicābī dermeyān hest ezteḳāżā-yi ḥayāst[6731]

[Neşr] feḥvāsı üzre bunları taᶜẓīm ü tekrīm ile ḫānḳāhına getürdi ve ᶜādet-i maᶜhūde[6732] üzre beẕl-i himem ve ferş-i niᶜam ḳıldı. Çün niᶜmeti nūş ve ġam-ı ferdāyı ferāmūş ḳıldılar ol dem [[Ḫudā-yı ᶜazze ve celle cenābına şenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp[6733]]][6734] ervāḥ-ı pīr-i pīşḳademlerin yād ve duᶜā-i ḫayr ile şād itdiler[6735]. Baᶜdehü rüsūm-ı ḳadīmeleri üzre cūş u ḫurūş idüp[6736] ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫᵛāce-i Cihān girībān-ı tefekkürden[6737] baş ḳaldurup ḫoş geldüñüz dervīşler ve ḳadem getirdüñüz

---

[6727] Beyt: Ü1.78a, İ2.106a, N.99b / Naẓm Ü2.71a, T.125a, L.95a, Ü5.115b, H2-2.2a

[6728] خیل - ḫayl-i: Ü1.78a, Ü2.71a, N.99b / حیل - ḥayl-i T.125a, Ü3.89a, İ2.106a, Ü5.115b, H2-2.2a / خیلی - ḫayli L.95b

[6729] "*Günaha (kötülüğe) meyleden kalb ordusunun safını dağıtan, hayadır / Hayadır, boş şeyler ve oyun oynaşın yolunu kesen.*"

[6730] Beyt: Ü1.78a, Ü2.71a, L.95b, Ü3.89a, N.99b / Diger T.125a, Ü5.115b / İ2, H2-2'de bu Beyt başlıksız verilmiştir

[6731] "*Haya olmasa ismet, utanma ve edeb davranışı ortadan kalkardı / Arada bir örtü varsa o, haya iktizasıyladır.*"

[6732] maᶜhūde: Ü1.78a, Ü2.71a, Ü3.89a, İ2.106a, Ü5.115b, N.99b / maᶜhūd T.125a, L.95b, H2-2.2a

[6733] idüp: Ü1.78a, Ü2.71a, Ü3.89a, İ2.106a, H2-2.2a, N.99b / ve T.125a, L.95b, Ü5.115b

[6734] [[Ḫudā-yı ᶜazze ve celle … duᶜā idüp]]: Ü1'de bu kısım yok

[6735] itdiler: Ü2.71a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106a, H2-2.2b, N.99b / eylediler Ü1.78a / ḳıldılar T.125a, Ü5.115b

[6736] idüp: Ü3.89b / idüp baᶜdehü Ü1.78a, Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106a, Ü5.115b, H2-2.2b, N.99b

[6737] girībān-ı tefekkürden: L'de yok

dilrīşler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz[6738] ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler diyücek fi'l-ḥāl pīşḳademleri olan Derviş Ḳanber ᶜAlī cevāba[6739] āġāz idüp didi kï ey Ḫˇāce biz diyār-ı ᶜAcemden gelürüz ᶜAcem ferzendleriyüz ve ᶜIrāḳda şehr-i Tebrīzdenüz[6740]. Bu pīrümüze Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Mīr ᶜAlī-i Hürmüzī[6741] dirler. Her biri[6742] pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i[6743] ḥaḳīkatlerdür diyüp ḫāmūş olıcaḳ[6744] hemāndem[6745] Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī dehān-ı melāḥat açup zuᶜmınca[6746] zebān-ı feṣāḥat ile cevāba āġāz eyledi.

Cevāb Dāden-i Pīr-i Şemsiyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān[6747]

Didi kï ey Ḫˇāce-i muḥterem ve ey rāh-ı muḥabbetde ṣābitḳadem ve dāḫil-i serāperde-i Ḥarem ve ṣārif-i himem ve bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam gūş-ı hūşuñ[6748] baña[6749] ṭut_kï saña feṭḥ-i bāb ve āyīn-i Şemsīlikden şāfī cevāb virelüm. Bil_kï biz pābürehne cümlemüz Şemsīler ve rūḥ-ı pāk-i[6750] ᶜālem-i[6751] ḳudsīler ve bārgāh-ı şemsde[6752] tābān ve milket-

---

[6738] ve ne ṭā'ifedensiz: Ü1'de yok

[6739] cevāba: Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.115b, H2-2.2b, N.100a / cevāb Ü1.78a

[6740] ᶜAcem ferzendleriyüz ve ᶜIrāḳda şehr-i Tebrīzdenüz: Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.115b, N.100a / ᶜAcem ferzendleri oluruz ve ᶜIrāḳda şehr-i Tebrīzdenüz H2-2.2b / ve ferzendān-ı Tebrīzdenüz Ü1.78a

[6741] Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī ve pīrümüzüñ pīrine Baba Mīr ᶜAlī-i Hürmüzī: Ü1.78b, Ü2.71a, İ2.106b, Ü5.115b, H2-2.2b, N.100a / Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī T.125a, L.95b, Ü5.115b / Baba Şīr ᶜAlī-i Hürmüzī Ü3.89b

[6742] her biri: Ü1.78b / Diğer nüshalarda yok

[6743] mülk-i: Ü1'de yok

[6744] olıcaḳ: Ü1.78b, Ü2.71a, İ2.106b, Ü5.115b, H2-2.2b, N.100a / oldı T.125a, L.95b, Ü3.89b, Ü5.116a

[6745] hemān-dem: Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.116a, H2-2.2b, N.100a / ol dem Ü1.78b

[6746] dehān-ı melāḥat açup zuᶜmınca: İ2.106b, N.100a / dehān-ı melāḥat açup Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, Ü5.116a, H2-2.2b / Ü1'de yok

[6747] Cihān: Ü1.78b, Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, Ü5.116a, H2-2.2b, N.100a / ᶜālī-şān İ2.106b

[6748] gūş-ı hūşuñ: Ü1.78b , Ü2.71a, İ2.106b, H2-2.2b, N.100a / gūşuñ T.125b, L.95b, Ü5.116a / gūşuñı Ü3.89b

[6749] baña: Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, Ü5.116a, H2-2.2b / Ü1, İ2, N'de yok

[6750] pāk-ı: Ü5'de yok

[6751] ᶜālem-i: Ü1'de yok

[6752] şemsde: T.125b, L.95b, Ü5.116a / şemsīde Ü1.78b, Ü2.71a, Ü3.89b, İ2.106b, H2-2.2b, N.100a

i[6753] cān içre şems-i dıraḫşān[6754] ve bir günde miṣāl-i şems u ḳamer ᶜālemi seyrān ve her şeb bir kūşede[6755] mihmān oluruz. Zīrā biz ḳuṭb-ı ᶜālem ve rehnümā-yı benī ādem ve ḳādir-i ṭayy-ı zamān u mekān ve nūr-ı dīde-i insān ve dāḫil-i maḳṣad-ı aḳṣá ve vāḳıf-ı sırr-ı "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى"-"*Subḥāne'l-leẕī esrâ*"[6756] ve manẓara-i dilden müşāhid-i Mevlā olup ᶜārif-i sırr-ı İlâh ve vāḳıf-ı nükte-i "ليس فى جبّتى سوى الله"-"*Leyse fī cubbetī sivá'llâh*"[6757] ve vāṣıl-ı Ḥaḳ ve küşte-i[6758] ḥayy-ı muṭlaḳ ve sırr-ı[6759] "موتوا قبل ان تموتوا"-"*Mūtū ḳable en temūtū*"[6760]ya ᶜārif ve nice esrār-ı ġāmıżaya vāḳıf bir bölük dīvāneler ve maraż-ı ᶜaşḳ u muḥabbet ile mestānelerüz. Gāh tīġ-i muḥabbet bizi çārḍarb idüp tırāş ve gāh külāhumuz gibi serbürīde idüp ᶜaşḳ_ile[6761] ᶜāleme fāş ider.

[351] Beyt

هرروز زعشق تو بحال[6762] دکرم	Her rūz ziᶜaşḳ-ı tu beḥāl-i digerem
وزحسن تودر بند جمال دکرم	Ve'z ḥusn-i tu der-bend-i cemāl-i digerem[6763]

[6753] milket-i: Ü1.78b / mülk-i Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.116a, H2-2.2b, N.100a

[6754] şems-i dıraḫşān: Ü2.71a, T.125a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.116a, H2-2.2b, N.100a / ḫūrşīd-i raḫşān Ü1.78b

[6755] bir kūşede: Ü1.78b, : Ü2.71a, L.95b, Ü3.89b, İ2.106b, H2-2.2b, N.100a / bir kūşede ᶜālemi seyrān idüp T.125b, Ü5.116a

[6756] "*Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir*." (İsrâ: 1)

[6757] "*Cübbemde, Allah'tan başkası yoktur*."

[6758] küşte-i: : Ü2.71a, T.125a, L.96a, Ü3.89b, Ü5.116a, H2-2.2b / keştī-i Ü1.78b, İ2.106b, N.100a

[6759] sırr-ı: Ü1.78b / vāḳıf-ı sırr-ı Ü2.71a, T.125a, L.96a, Ü3.89b, İ2.106b, Ü5.116a, H2-2.3a, N.100a

[6760] "*Ölmeden önce ölünüz.*"

[6761] ᶜaşḳ_ile: Ü1'de yok

[6762] بحال – beḥāl-i: Ü2.71b, T.125a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b / بحالى - beḥālī Ü1.78b, İ2.107a

[6763] "*Her gün senin aşkından hâlden hâle giriyorum / Senin güzelliğinin özlemiyle başkasının cemaline tutuluyorum.*"

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce bizüm kārumuz ᶜaşḳ u muḥabbet ile semāᶜ u ṣafā ve cūş u[6764] ḫurūş itmedür mānend-i deryā. Zīrā[6765] ol ᶜumdetü'l-muḥaḳḳıḳīn[6766] Celālu'l-milleti ve'd-dīn raḥimehu'llâhu'l-Muᶜīn[6767] buyururlar:

[352] Meṯnevī[6768]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

جسم خاك ازعشق برافلاك شد — Cism-i ḫāk ezᶜaşḳ bereflāk şud

كوه دررقص[6769] آمد و چالاك شد — Kūh derraḳṣ āmed u çālāk şud[6770]

عشق جان طورآمد عاشقا — ᶜAşḳ cān-i Ṭūr āmed ᶜāşıḳā

طورمست وخرّ موسى صعقا[6771] — Ṭūr mest u "*ḫarre Mūsá ṣâᶜiḳā*"[6772]

[Neṯr] Zīrā ey Ḫˇāce ehl-i ẓāhir ḥaḳīḳat-i ᶜaşḳdan bīḫaber idügi ve fīhi naẓar ḳışmından[6773] degildür[6774].

[353] Beyt[6775][Mevlānā]

[6764] u: Ü1'de yok

[6765] zīrā: Ü2.71b, Ü3.90a, İ2.107a, H2-2.3a, N.100b / nitekim Ü1.78b, T.126a, Ü5.116b / ve L.96a

[6766] ol ᶜumdetü'l-muḥaḳḳıḳīn: Ü2.71b, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, H2-2.3a, N.100b / Ü1, T, Ü5'de yok

[6767] raḥimehu'llâhu'l-muᶜīn: İ2.107a / Diğer nüshalarda yok

[6768] Bk. Mesnevî, C.1, B. 25, 26 http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/25/ Erişim tarihi: 19.06.2020

[6769] رقص - raḳṣ-ı: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b / رقصى - raḳṣī Ü1.78b

[6770] "*Topraktan yaratılmış insan cesedi, aşk tesiriyle semalara çıktı, eflâkî oldu. Dağ bile o tesir altında çeviklik bulup oynamaya başladı."*

[6771] صعقا - ṣâᶜiḳā: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b / صاعقا - ṣāᶜiḳā Ü1.79a

[6772] "*Ey âşık; aşk Tûr dağına ruh gibi tesir etti. Tûr mest oldu. Musa da kendinden geçti ve düştü.*"

[6773] ḳışmından: Ü1'de yok

[6774] degildür: Ü1.79a, Ü2.71b, T.126a, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b / degil midür L.96a

[6775] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok; Beyit Mevlânâ'ya aittir (Bk. Mevlânâ, *Dîvân-ı Şems*, Gazeliyyât, Gazel No: 499: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh499/ (06.06.2020)]

عشق را بوحنیفه درس نکفت[6776] ᶜAşḳrā Bū Ḥanīfe ders neguft

شافعی را درو روایت نیست Şāfiᶜīrā derū rivāyet nīst[6777]

[Neşr] Ve ol ᶜaşḳ-ı İlâhī ᶜālī[6778] ve mürşid-i ᶜaşḳdan ᶜālem ḫālī dirseñ bu ẓan ẓann-ı ehl-i ḥāl degil idügi bīḳīl u ḳāldur.

[354] Beyt

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Lāyıḳ-ı irşād olagör evvelā

Mürşidüñi gönderür Allâh saña

[355] Beyt[6779] [Kemāl-i Ḫucendī]

مکو[6780] ارباب دل[6781] رفتند و شهر[6782] عشق خالی شد[6783] Megū erbāb-ı dil reftend u şehr-i ᶜaşḳ ḫālī şud

جهان پرشمس تبریزست کو مردی[6784] چو[6785] مولانا Cihān purŞems-i Tebrīzest kū merdī çu Mevlānā[6786]

[6776] نکفت – neguft: / Mevlânâ'nın divanında "نکرد – nekerd" şeklindedir

[6777] "*Ebu Hanife, aşktan bahsetmez / İmam Şafi'nin de ona dair bir rivayeti yoktur*."

[6778] ᶜālī: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b / ġālī Ü1.79a, İ2.107a, H2-2.3a, N.100b

[6779] Beyt: Ü1.79a, Ü2.71b, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, H2-2.3a, N.100b / Diger T.126a, Ü5.116b; Beyit, Kemâl-i Hucendî'nin (ö. H.803/M.1401) bir gazeline aittir [Bk. Kemâl-i Hucendî, Gazeliyyât, Gazel No: 18/9 https://ganjoor.net/khojandi/ghazalkk/sh18/ Erişim tarihi: 06.06.2020]

[6780] مکو – megū: / Orijinal metninde "مکر – meger" [Bk. Kemâl-i Hucendî, Gazeliyyât, Gazel No: 18/9 https://ganjoor.net/khojandi/ghazalkk/sh18/ Erişim tarihi: 06.06.2020]

[6781] دل – dil: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b, H2-2.3a / Ü1, İ2, N'de yok

[6782] شهر - şehr-i: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b / دیار - diyār-ı Ü1.79a, İ2.107a, N.100b / ره - reh-i H2-2.3a

[6783] خالی شد - ḫālī şüd: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b, H2-2.3a / شد خالی – şud ḫālī Ü1.79a / شد ویران – vīrān şud , N.100b / شدویران - şud vīrān İ2.107a

[6784] کومردی – ku merdī Ü1.79a / کوطالب – kū ŧālib Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b

[6785] چو – çu: Ü1.79a, Ü2.71b, İ2.107a, H2-2.3a, N.100b / چه – çe T.126a, L.96a, Ü3.90a, Ü5.116b

[6786] "*Deme ki gönül ehli insanlar gitti ve aşk yurdu boş, sahipsiz kaldı / Âlem, Mevlana gibi birinin dostu ve sırdaşı olan Şems-i Tebrizi'lerle doludur.*"

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce ṣayḳala-i ᶜaşḳ ile derūnumuz mücellā ve ḳalbümüz āyīne-i cihānnümādur. Kim_kï bize dīde-i[6787] ḥaḳīḳat ile naẓar eylese vücūdın mir'āt-ı ruḫsārumuzdan seyrān ve temāşā-yı kevn ü mekān itmesi maḥall-i[6788] gümān degildür. Zīrā biz her ṣūret ile ᶜayān ve her kisvet ile nümāyān ve nuḳūş-ı ᶜāleme vāḳıf olup naḳḳāş ile bir ve nūr-ı kerāmet ile kevn ü[6789] mekāna nāẓıruz ve cümle eşyā ile mütteḥid olup gāh ḫāk-i meẕelletde ḫāksār gāh şems gibi āsumān-ı çehārümde ḳarār ve[6790] gāh ebr gibi giryān ve gāh āfitāb āsā ḫandān, gāh muᶜtekifüz çün kūh-ı girān, gāh bīḳarāruz miṣal-i āb-ı revān, gāh seyyāre-i āsumān-ı firḳatüz, gāh ġavvāṣ-ı biḥār-ı vuṣlatuz.

[356] Naẓm[6791] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

Gāh ehl-i mātemüz gāh ehl-i şevḳ

Gāh ehl-i ġuṣṣayuz gāh ehl-i ẕevḳ

Gāh ehl-i ẓulmetüz gāh ehl-i nūr

[6787] dīde-i: Ü1'de yok

[6788] maḥall-i: Ü2.71b, T.126a, L.96a, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.116b, H2-2.3a, N.100b / cāy-ı Ü1.79a

[6789] ü: Ü2.71b, T.126a, L.96b, Ü3.90a, İ2.107a, Ü5.117a, H2-2.3a, N.100b / Ü1, İ2'de yok

[6790] ve: Ü1'de yok

[6791] Naẓm: Ü1.79a, İ2.107b, N.101a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de söz konusu mısralar başlıksız verilmiş olup nesrin bir parçası olarak görünmektedir / H2-2'de ise "Naẓm" başlığı "*gāh muᶜtefiküz çün kūh-ı girān…*" ifadesinin başında yer almaktadır; Bu iki beyit Vâhidî'nin Bektaşîler bölümündeki Bektaşîlerin piri Bābā Şīr ᶜAlī-i Tebrīzī'ini konuşması olarak verilen mesenevînin 29. Beytinin birinci mısraı kısmen değiştirilerek, ikinci mısraı ise aynen alınarak her iki mısranın altına yeni birer mısra eklenerek oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Vâhidî'deki ilgili beyit şöyledir:
Gāh ehl-i mātemüz gāh ehl-i sūr
Gāh ehl-i ẓulmetüz gāh ehl-i nūr
[Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 233]

Gāh Furḳān ehli gāh ehl-i Zebūr

[Neṯr] Ve daḫi[6792] hemdem-i ehl-i ᶜarş ve hemrāh-ı[6793] ehl-i[6794] ferş olup gāh ᶜarşīlere sulṭān gāh ferşīlere derbān gāh kūh-ı nefsde vaḥşīler ve[6795] gāh rūḥa hemdem u baḫşīlerüz. Ve daḫi ey Ḫˇāce biz müdām bāde ile[6796] mest ü medhūş ve rū-yı ḫūbāndan nice esrār-ı ḫafiyye müşāhede itmek_ile bīhūş olup[6797] dünyāda bize ehemm-i merām bāde-i muṣaffā ile ġulāmdur[6798].

[357] Şiᶜr[6799] [Yaḥyā b. Ekṯem]

انّ الدّنيا طعام و مدام وغلام	İnne'd-dunyā ṭaᶜāmun ve mudāmun ve ġulām
فاذا فاتك هذا فعلى الدنيا السّلام	Fe-iẕā fāteke hâẕā fe-ᶜalé'd-dunye's-selām[6800]

[Neṯr] Zīrā biz ġam-ı dünyāyı mey-i ḥamrā ile zā'il ve ġuṣṣa ile mābeynümüze ṣahbāyı ḥā'il ḳılmışuzdur.

[358] Şiᶜr[6801]

[Baḥr-i Kâmil: Müstefᶜilün Müstefᶜilün Mütefāᶜilün]

[6792] daḫi: Ü2.71b, T.126b, L.96b, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117a, H2-2.3b, N.101a / biz Ü1.79a

[6793] hemrāh: T.126b, L.96b, Ü3.90b, Ü5.117a / hemreh Ü1.79a, Ü2.71b, İ2.107b, H2-2.3b, N.101a

[6794] ehl-i: Ü2.71b, T.126b, L.96b, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117a, H2-2.3b, N.101a / erbāb-ı Ü1.79a

[6795] ve: Ü2.71b, T.126b, L.96b, Ü3.90b, Ü5.117a, H2-2.3b, N.101a / Ü1, İ2'de yok

[6796] bāde ile: Ü1.79a / Diğer nüshalarda yok

[6797] olup: Ü1.79a / oluruz Ü2.72a, T.126b, L.96b, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117a, H2-2.3b, N.101a

[6798] dünyāda bize ehemm-i merām bāde-i muṣaffā ile ġulāmdur: Ü1.79a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[6799] Şiᶜr: Ü2.72a, T.126b, L.96b, Ü3.90b, Ü5.117a / Beyt Ü1.79a, İ2.107b, H2-2.3b, N.101a; Söz konuş beyit kaynaklarda Yahya bin Eksem'e nispet (يحيى بن أكثم) (ö. 242 H/857 M) edilmektedir [Bk. Maḥmūd bin Suleymān el-Ḫafī er-Rūmī el-Kefevī, *Kitābu Aḥlāmi'l-Aḫyār min Fuḳaḥā'i Meẕhebi'n-Nuᶜmāni'l-Muḫtār,* el-Cuz'u'l-Evvel (C. 1), Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 319 https://books.google.com.tr/books?id=KhqIDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

[6800] *"Dünya, yemek, şarap ve oğlandan ibarettir. Bunları kaçırırsan, dünya anlamsız olur."*

[6801] Şiᶜr: Ü2.72a, T.126b, L.96b, Ü3.90b / Naẓm Ü1.79b, İ2.107b, N.101a / Ḳıṭᶜa H2-2.3b / Ü5'de bu şiir kısmı yok

راح هی الدّریاق ان لسعتك من — Rāḥun hiye’d-diryāḳu in leseᶜatke min

انکاد دنیاك الدنیة عقرب — Enkādi dunyāke’d-deniyyeti ᶜakrebu[6802]

وبصرفها صرف الهموم و محوها — Ve bi-ṣarfihā ṣarfu’l-hümūmi ve maḥvuhā

باب صحیح فی القیاس مجرّب — Bābun ṣaḥīḥun fi’l-ḳiyāsi mucerrebu[6803]

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇāce biz cübbe-i nāmūsı pest ve şīşe-i ᶜārı şikest idüp kār [ü] bārı terk ḳılup āvāre ve āsumān-ı maᶜrifetde seyyāre olup muttaṣıl ᶜalemi seyrān ve her şeb bir kūşede mihmān oluruz.

[359] Naẓm[6804] [Vāḥidī]]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Kūh u[6805] ṣaḥrā vü beyābān u biḥār

Bize kimi ḳaṭredür kimi ġubār

Biz mürīd-i Şems-i Perrānīlerüz

Anuñ içün şems-i tābānīlerüz

Aḥmedīyüz Aḥmedīyüz Aḥmedī

[6802] “*Senin şu alçak dünyanın sıkıntılarından biri olarak akrep seni soksa, şarap sana panzehir olur*.”

[6803] “*Onu aklından çıkarmakla dertlerin yok olur. Bu doğru ve tecrübe edilmiş bir şeydir*.”

[6804] Naẓm: Ü1.79b, Ü2.72a, İ2.107b, N.101a / Beyt T.127a, L.96b, Ü3.90b, Ü5.117b, H2-2.3b; Bu beyitlerin üçü de Vâhidî’nin yukarıda adı geçen mesnevisinin 37, 39 ve 40. beyitlerinden aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 234]

[6805] u: Ü2.72a, T.127a, L.96b, Ü3.90b, Ü5.117b, H2-2.3b, N.101a / Ü1, İ2’de yok

Bizden olan bula ᶜīş-i[6806] sermedī

[Neşr] Ve daḫi ol müşerref-i āyāt-ı "هَلْ أَتَى"-"*Hel etâ*"[6807] ve mükerrem-i " قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى"-"*Ḳul lā-es'elukum ᶜaleyhi ecren ille'l-meveddete fi'l-ḳurbâ*"[6808] Cenāb-ı ᶜAliyy-i Murtażá[6809] ḥażretlerinüñ[6810] ᶜabd-i efkendesiyüz. Muḥaṣṣal-ı kelām ey Ḫāce-i ṣāḥib[-i] iḥtişām[6811] saña āyīn-i Şemsīlikden bu deñlü ḳīl u ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı lâkin şemsden ẕerre ve baḥrden ḳaṭre ancaḳ beyān u ᶜayān[6812] olındı[6813] diyü[6814] pīr-i Şemsiyān cevābın āḫir ve ṭarīḳında bu ḳadar māhir geçinüp ḫāmūş oldı[6815].

Cevāb Dāden-i[6816] Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i[6817] Şemsiyān

Çün ol nefḫa-i riyāżu't-taḥḳīḳ ve ḳaṭre-i ḥıyāżu't-tevfīḳ ᶜunvān-ı ṣaḥā'ifü'ṭ-ṭarīḳa lemeᶜān-ı levāyiḥü'l-ḥaḳīḳa şihāb-ı felekü'd-dirāye dürr-i[6818] semā'i'l-vilāye sulṭān-ı serīr-i şevḳ u ᶜirfān ḫurşīd-i sipihr-i ẕevḳ u vicdān aᶜnī[6819] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i

---

[6806] ᶜīş-i: Ü1.79b, Ü2.72a, Ü3.90b, İ2.107b, H2-2.3b, N.101a / ᶜīş u T.127a, L.96b, Ü5.117b

[6807] "*İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.*" (İnsân/Dehr: 1)

[6808] *"İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir.* ***De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum****." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir*." (Şûrâ: 23)

[6809] Murtażá: Ü1.79b, Ü2.72a, T.127a, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117b, H2-2.3b, N.101b / el-Murtażá raḍiya'llâhu teᶜālá L.96b-97a

[6810] ḥażretlerinüñ: Ü1.79b, Ü2.72a, T.127a, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / ḥażrteinüñ L.97a

[6811] iḥtişām: Ü2.72a, T.127a, L.97a, Ü3.90b, İ2.108a, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / iḥtirām Ü1.79b

[6812] ᶜayān u beyān: T.127a, Ü5.117b / beyān u ᶜayān Ü2.72a, Ü3.90b, İ2.108a, H2-2.4a, N.101b / beyān Ü1.79b / L'de yok

[6813] olındı: L'de yok

[6814] diyü: Ü1.79b, Ü2.72a, T.127a, Ü3.90b, İ2.107b, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / diyüp L.97a

[6815] ve ṭarīḳinde bu ḳadar māhir geçinüp ḫāmūş oldı: Ü2.72a, T.127a, L.97a, Ü3.90b, İ2.108a, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / itdi Ü1.79b

[6816] -dāden-i: Ü2, H2'de yok

[6817] be-pīr-i: Ü1.79b, Ü2.72a, T.127a, L.97a, Ü3.90b, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / be-gürūh-ı İ2.108a

[6818] dürr-i: Ü2.72a, T.127a, L.97a, Ü3.90b, İ2.108a, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / dürrī-i Ü1.79b

[6819] ḫūrşīd-i sipihr-i ẕevḳ u vicdān aᶜnī: Ü1'de yok

Cihān Baba Şīr ᶜAlī-i Tebrīzīden ṭarīḳ-i Şemsiyāndan[6820] bu gūne ḥarekāt u eṭvār ve kelimāt-ı[6821] perīşān u[6822] nāhemvār istimāᶜ itdi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi kï ey pīr-i ḫodfürūş ve ey bāde-i[6823] ġurūr ile bīhūş ey giriftār-ı dām-ı ḳīl u ḳāl ve ey nāmaḥrem-i sırr-ı ḥāl burc-ı ṣaᶜādetde şemsīler ve evc-i ᶜaẓametde rūḥ-ı ḳudsīler ve sipihr-i cānda ḫurşīd-i tābān ve milket-i[6824] vücūd içre sulṭān ve bir demde heft āsumānı seyrān ve dā'ire-i arżı devrān idüp ṭayy-ı mekān ḳılmaġla ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī ādem geçinüp ol cemşīd-i serīr-i kerāmet ve ḫurşīd-i sipihr-i istiḳāmet ve vāḳıf-ı meᶜāric-i lāhūt ve ᶜārif-i medāric-i nāsūt menbaᶜ-ı ᶜuyūn-ı müşāhede mecmaᶜ-ı fünūn-ı mücāhede ve dībāce-i kitāb-ı velāyet ᶜunvān-ı risāle-i[6825] hidāyet olan ᶜazīze yaᶜnī Şems-i Tebrīze raḥimehü'llâhu teᶜālá[6826] ᶜaleyh ve ᶜalá men[6827] tevessele bi'l-ḥaḳḳi ileyh ḥażretlerine kendüñüz[6828] nisbet ve s̱emere-i intisāb_ile rifᶜat gösterürsiz ammā bu rifᶜat u intisābdan berī ve ṣaḥrā-yı nefs-i emmārede serserī gezersiz[6829]. Zīrā ol kerāmet ü velāyeti[6830] ebyenün mine'ş-şems ve[6831] aẕherün mine'l-ems Cenāb-ı Ḥażret-i Şems ẓāhirini muḳaddemā[6832] aᶜmāl-i ᶜulūm-ı şerᶜiyye birle ārāste ve bāṭınını maᶜārif-i ḥaḳīḳat ile pīrāste ḳılmışlar idi. Rāviyān-ı ḫaber ve nāḳılān-ı eṣer şöyle[6833] rivāyet iderler[6834] kï Ḥażret-i Şemsüñ pīri Ebū Bekir Sellebāf meşrebi

---

[6820] ṭarīḳ-i Şemsiyāndan: Ü1'de yok

[6821] kelimāt-ı: Ü1.79b, Ü2.72a, T.127a, Ü3.81a(91a), İ2.108a, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / kilk-i L.97a

[6822] perīşān u: Ü1.79b / Diğer nüshalarda yok

[6823] bāde-i: Ü2.72a, T.127a, L.97a, Ü3.81a(91), İ2.108a, Ü5.117b, H2-2.4a, N.101b / cām-ı Ü1.79b

[6824] milket-i: Ü1.80a / mülk-i Ü2.72a, T.127b, L.97a, Ü3.81a(91), İ2.108a, Ü5.118a, H2-2.4a, N.101b

[6825] risāle-i: Ü2.72b, T.127b, L.97a, Ü3.81a(91), İ2.108a, Ü5.118a, H2-2.4a, N.101b / risālet-i Ü1.80a

[6826] teᶜālá: İ2.108a, H2-2.4a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[6827] men: Ü1'de yok

[6828] kendüñüz: Ü1.80a, İ2.108b, N.101b / kendüñüzi Ü2.72b, T.127b, L.97a, Ü3.81a(91), H2-2.4a / Ü5'de yok

[6829] ammā bu rifᶜat u intisābdan … serserī gezersiz: Ü1'de bu kısım yok

[6830] kerāmet ü velāyeti: Ü2.72b, T.127b, L.97a, Ü3.81a(91), Ü5.118a, H2-2.4a, N.102a / velāyet ü kerāmeti Ü1.80a, İ2.108b

[6831] ebyenün mine'ş-şems ve: L.97b / Diğer nüshalarda yok

[6832] muḳaddemā: Ü1.80a / Diğer nüshalarda yok

[6833] rāviyān-ı aḫbār-ı belāġat-āsār ve nāḳılān-ı ḳıṣaṣ-ı belīġ-i feṣāḥat-şiᶜār şöyle: Ü1.80a / rāviyān-ı ḫaber ve nāḳılān-ı eṣer şöyle Ü2.72a, Ü3.81a(91), İ2.108b, H2-2.4b, N.102a / ḥattá şöyle L.97b / ve T.127b, Ü5.118a

[6834] iderler: Ü1.80a, Ü2.72b, L.97b, Ü3.81a(91), İ2.108b, H2-2.4b, N.102a / olınır T.127b, Ü5.118a

ṣāf ve himmeti ᶜālī bir pīr-i[6835] ᶜārif-i[6836] rehnümūn ve māṣadaḳ-ı "أَلا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ"-"*Elā inne evliyā'e'llâhi lā ḫavfun ᶜaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.*"[6837]

[360] Beyt[6838] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

چون بغایت تیز شد این جو روان[6839] Çun beġayet tīz şud īn cū revān

غم نیاید دردرون عاشقان Ġam neyāyed derderūn-ı ᶜāşıḳān[6840]

[Neşr] feḥvāsı üzre bir kāmil ü[6841] mükemmel ᶜazīz idi kï āṣārından maᶜlūm ve ḫalefinden mefhūmdur. Muḥaṣṣal ol mürşid-i ṭarīḳ-i müstaḳīm ve ol ṣāḥib-i ḳalb-i selīm Cenāb-ı Ḥażret-i Şemsi muḳteżā-yı şerīᶜat u ṭarīḳat ile mürebbá ve mir'āt-ı dilin ṣayḳala-i tevḥīd ile mücellá idüp maḳṣad-ı aḳṣāya vāṣıl ve bāb-ı ḥaḳīḳate dāḫil itdükden_ṣoñra ruḫṣat virmişler kï ᶜālemi geşt ü güẕār idüp kendüñe hemzebān olmaġa sezāvār bir[6842] yār-i ġār[6843] bulasın kï senüñ bāzūñ andan ḳavīter ve kendüñe tābiᶜ idüp müsaḫḫar ḳılasın. Çün ol muḥaḳḳıḳ-ı dīn Cenāb-ı Ḥażret-i Şemsü'd-dīn pīrinden bu gūne cevāb istimāᶜ idücek emrini cānla ḳabūl ve rāh-ı muḥabbetde beẕl-i rūḥ ile[6844] maḳtūl[6845] olmaġı cāna minnet ve kendüye ᶜizzet bilüp ᶜālemi ol dem geşt ü güẕār ve

---

[6835] pīr-i: Ü1.80a, İ2.108b, N.102a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2'de yok

[6836] ᶜārif-i: Ü1'de yok

[6837] "*Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de*." (Yûnus: 62)

[6838] Beyt: Ü1.80a, Ü2.72b, T.127b, L.97b, Ü3.81a(91), Ü5.118a, H2-2.4b / Naẓm İ2.108b / Meŝnevī N.102a; Mevlânâ'nın Mesnevîsine ait olan bu beytin orijinal şekli şöyledir:

چون به غایت تیز شد این جو روان Çün beġāyet tīz şud īn cū revān

غم نپاید در ضمیر عارفان Ġam nepāyed derżamīr-i ᶜārifān

[Bk. Mesenevî, Beyit No: 3301 http://www.masnavi.net/2/25/eng/2/3301/ (06.06.2020)]

[6839] جو روان - cū revān: Ü2.72b, Ü3.81a(91), Ü5.118b, H2-2.4b, N.102a / چو روان – çū revān Ü1.80a, T.128a, L.97b, İ2.108b

[6840] *"Bu arkın suyu iyice hızlanırsa; Gam kalmaz olur âriflerin gönlünde."* [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 2, s. 474]

[6841] ü: T.128a, L.97b, İ2.108b, Ü5.118b / Ü1, Ü2, Ü3, H2, N'de yok

[6842] bir: Ü1.80ab, Ü2.72b, Ü3.81b(91), İ2.108b, H2-2.4b, N.102a / her L.97b, T.128a, Ü5.118b

[6843] ġār: Ü1.80b, Ü2.72b, Ü3.81b(91), İ2.108b, H2-2.4b, N.102a / ᶜār L.97b, T.128a, Ü5.118b

[6844] ile: Ü2.72b, T.128a, L.97b, Ü3.81b(91), İ2.108b, Ü5.118b, H2-2.4b, N.102a / idüp Ü1.80b

[6845] maḳtūl: Ü1.80b, Ü2.72b, Ü3.81b(91), İ2.108b, H2-2.4b, N.102a / maḳbūl T.128a, L.97b, Ü5.118b

rubᶜ-ı meskūnı ayaġı altında bir sāᶜatde ḫāksār ḳılurlar idi[6846]. Ol sebebden Şems-i Tebrīze[6847] Perende dirler idi.

[361] Beyt[6848] [Molla Cāmī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

پس[6849] که زخود کرده بسرعت سفر	Pes kï ziḫod kerde besurᶜat sefer
باز نمانده قدمش ازنظر	Bāz nemānde ḳademeş eznaẓar[6850]

[Neşr] Bu cüst u[6851] cūya rāġıb ve cānla hemzebāna ṭālib iken Baġdāda geldiler. Şehābü'd-dīn-i Sühreverdī Ḥażret-i Şems ile mülāḳātda destbūs idüp irşād olınmaḳ murād idindiler[6852]. Ḥażret-i Şems buyurdılar kï dirīġ degildür lâkin şarṭı vardur. Şarṭ[6853] budur kï bu rūz-ı Ramażānda[6854] bir ṣalḳım engūrı ben elüme alup çārsūda[6855] yiye yiye gidelüm baᶜdehü irşād idelüm diyücek Şeyḫ Şehābü'd-dīn buyurdılar kï ḳabūl eylemek cā'izdür, zīrā ġaraż kesr-i nefsdür rūze-i[6856] Ramażān keffāret ile sāḳıṭ olur. Nefse altmış bir[6857] gün ṣavm bu maᶜnāya göre şey'-i ḳalīldür lâkin biz bu şehrüñ muḳtedāsıyuz rūz-ı Ramażānda ḫalḳ ifṭārumuz görücek iᶜtiḳadları ḫalelpeẕīr ve bu maᶜná anlara ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa dāmengīr olur. Zīrā anlar mücāhede-i nefsden ḫaberdār ve

---

[6846] ḳılurlar idi: Ü1.80b / ḳılurdı Ü2.72b, T.128a, L.97b, Ü3.81b(91), İ2.108b, Ü5.118b, H2-2.4b, N.102a

[6847] Tebrīze: Ü2.72b, T.128a, L.97b, Ü3.81b(91), Ü5.118b, H2-2.4b / Ü1, İ2, N'de yok

[6848] Şairi belirtilmeyen bu beyit Molla Câmî'ye aittir (Bk. Câmî, Tuhfetü'l-Ahrâr, Heft Evreng, Beyit No: 20: https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-3/sh13/: Tarih: 08.12.2018]

[6849] پس – pes: Ü1.80b, T.128a, L.97b, Ü3.81b(91), İ2.109a / بس – bes Ü2.72b, Ü5.118b, H2-2.4b, N.102a

[6850] "*Kendinden (benliğinden) geçerek sefere çıktı / Öyle ki ardından bir ayak izi bile kalmadı.*"

[6851] u: Ü1'de yok

[6852] Ḥażret-i Şems ile …. olınmaḳ murād idindiler: Ü1'de yok

[6853] şart: Ü2.72b, T.128b, L.98a, Ü3.81b(91), İ2.108b, Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / şartı Ü1.80b

[6854] bu rūz-ı Ramażānda: Ü1.80b, İ2.109/ Ramażān-ı şerīfde gündüz Ü2.72b-73a, T.128b, L.97b, Ü3.81b(91), Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b

[6855] çārsūda: Ü2.72b-73a, T.128b, L.98a, Ü3.81b(91), Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / çārsūlarda Ü1.80b / çarşularda İ2.109a

[6856] rūze-i: Ü2.73a, T.128b, L.98a, Ü3.81b(91), Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / rūz-ı Ü1.80b, İ2.109a

[6857] altmış bir: L.98a / altmış Ü1.80b, Ü2.73a, T.128a, Ü3.81b(91), İ2.109a, Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b

vāṣıl-ı derece-i ebrār degillerdür diyücek[6858] Ḥażret-i Şems daḫi irşād mümkün degildür diyü cevāb virdiler. Ve'l-ḥāṣıl her kime kim irişdiler Ḥażret-i Ḫıżır ile Ḥażret-i[6859] Mūsá vār[6860] "إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا"-"*İnneke len-testeṭī᷉a maᶜiye ṣabrā*"[6861] diyü viṣāl-i hemzebān ümmīdi ile cüst ü cū ve tek ü pū üzre olup rūz u şeb ümmīdvār-ı vuṣlat ve duᶜā'-i intihā-i firḳat iderken [[mażmūn-ı münīf-i "ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ"-"*Udᶜūnī estecib leküm*"[6862]]][6863] ẓuhūr idüp tīr-i duᶜā hedef-i icābete muṣādif olmaġla mükāşefelerinde Ḥażret-i Mevlānānuñ nişānı nümāyān ve anlar ile olacaḳ maᶜná[6864] ᶜale't-tafṣīl müjde-i ilhām_ile ᶜayān olıcaḳ Ḥażret-i Şems[6865] mesrūru'l-bāl ve müreffehü'l-ḥāl oldı.

[362] Naẓm[6866] [li-Müellifihi]
[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

Şems-i Tebrīze Ḫudā Ḥażret-i Mevlānāyı

Müjde-i keşf ile bildürdi çün ol dānāyı

Didi bu müjdenüñ olsun dil ü cān ḳurbānı

Dil ḳarār eyleyemez görmeyicek göz ānı

[6858] diyücek: Ü1.80b, Ü2.73a, L.98a, Ü3.81b(91), İ2.109a, H2-2.5a, N.102b / diyüp cevāp virdiler T.128b, Ü5.119a

[6859] Ḥażret-i: Ü1.80b, Ü2.73a, Ü3.81b(91), İ2.109a, H2-2.5a, N.102b / T, L, Ü5'de yok

[6860] Ḥażret-i Ḫıżır ile Ḥażret-i Mūsá-vār: Ü2.73a, T.128b, L.98a, Ü3.81b(91), İ2.109a, Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / Ḥażret-i Ḫıżır Ḥażret-i Mūsá ile vār Ü1.80b-81a

[6861] "*Adam şöyle dedi:* ***Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin***."(Kehf: 67)

[6862] "*Ve Rabbiniz şöyle dedi:* ***Bana dua edin, duanıza cevap vereyim.*** *Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir*." (Mü'min/Gâfir: 60)

[6863] mażmūn-ı münīf-i "ادعونى استجب لكم"-"*Udᶜūnī istecib leküm*": Ü2.73a, T.128a, L.98a, Ü3.82a(92), İ2.109a, Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / "ادعونى استجب لكم"-"*Udᶜūnī istecib leküm*" maẓmūnı Ü1.81a

[6864] anlar_ile olacaḳ maᶜná: Ü2.73a, T.128b, L.98a, Ü3.82a(92), Ü5.119a, H2-2.5a, N.102b / anlara olacaḳ muᶜāmele Ü1.81a, İ2.109b

[6865] Ĥażret-i Şems: Ü1.81a / Diğer nüshalarda yok

[6866] Naẓm: Ü1.81a, Ü2.73a, T.128b, L.98a, Ü3.82a(92), İ2.109a, Ü5.119b / Beyt H2-2.5a / Li-mü'ellifihi N.102b

Bildi maḳṣūd Şemsden kï ṭoġa[6867] ᶜāleme nūr

Nūrınuñ terbiyetiyle ṣemerāt ide ẓuhūr

Gördi kim Şems vücūdına netīce ānı

Eyledi cān ile başın o şehüñ ḳurbānı

Görmedi çeşm-i cihān böyle ᶜacāyib ebedā

Kï mürīdine mürebbī ide cānını fedā

[Neṯr] Muḥaṣṣal ol dem Ḥażret-i Şems tebdīl-i ṣūret idüp bir siyāh nemed aldılar ve nemedüñ bir yeñin kesüp mübārek serlerine bir külāh-ı eşcaᶜ ve bir yeñini cemāl-i bākemāllerine bürḳaᶜ eylediler. Tā kï aġyāruñ bed naẓarı duş olmayup bu ḥāl ile Mevlānānuñ cemāliyle müşerref olıncaya dek niḳāb ile sefer eylediler. Ve'l-ḥāṣıl menzil bemenzil ḳaṭᶜ-ı merāḥil idüp[6868] sene iṯnā ve erbaᶜīn ve sitte mi'e cemāẕiye'l-āḫiresinüñ[6869] altıncı güni Ḳonyaya dāḫil oldılar. Şekerfürūşān Ḫānı dirler bir ḫāna ḳondılar. Ol ḫān[6870] Ḥażret-i Mevlānānuñ medresesi memerri idi. Günlerden[6871] bir gün Ḥażret-i Şems seḥāb āsā[6872] mübārek cemālinden bürḳaᶜı refᶜ ve ḥicābı defᶜ idüp ḫānuñ önüñde ḳarār ṭutup Mevlānāya muntaẓır oldu. Mevlānā daḫi ṭalebesi ile ḫānuñ[6873] yanına geldükde Ḥażret-i Şems ḳalḳup Mevlānānuñ ḳaṭırı licāmın ṭutup su'āl itdi kï Mollā Ḥażret-i risāletpenāh ṣāḥib[-i]serīr-i "لی مع الله"-"*lī maᶜa'llâh*" ṣalla'llâhu

[6867] ṭoġa: Ü1.81a, İ2.109b, H2-2.5a, N.102 / doġar Ü2.73a, T.128a, L.98b, Ü3.82a(92), İ2.109a, Ü5.119b

[6868] ḳaṭᶜ-ı merāḥil idüp: Ü1.81a / Diğer nüshalarda yok

[6869] cemāẕiye'l-āḫiresinüñ: T.129a, L.98b, Ü3.82a(92), Ü5.119b / cemādiye'l-āḫiresinüñ Ü2.73a / cemādiye'l-uḫrāsınuñ Ü1.81a, İ2.109b, N.103a / cemāẕiye'l-uḫrāsınüñ H2-2.5b

[6870] ḫān: Ü1.81a / cāy Ü2.73a, T.128a, L.98b, Ü3.82a(92), İ2.109a, Ü5.119b, H2-2.5b, N.103a

[6871] günlerden: İ2.109b / günlerde Ü1.81a, Ü2.73b, T.129a, L.98b, Ü3.82a(92), Ü5.119b, H2-2.5b, N.103a

[6872] seḥāb-āsā: Ü1.81 / Diğer nüshalarda yok

[6873] ḫānuñ: Ü1.81b / ḫān Ü2.73b, T.129a, L.98b, Ü3.82a(92), İ2.109a, Ü5.119b, H2-2.5b, N.103a

ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri[6874] mi ulıdur[6875] yoḫsa Bāyezīd mi diyünce Mevlānā Şemsüñ heybet-i su'ālinden bīhūş ve özin dehşet_ile ferāmūş idüp baᶜdehü ᶜālem-i ᶜaḳla geldükde cevāb buyurdılar kï dervīş[6876] Ḥażret-i Faḫr-i ᶜālem[6877] güzīde-i nevᶜ-i benī ādem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[6878] ve[6879] müşerref-i tac-ı "لولاك"-"*levlāk*" ve mükerrem-i ḫiṭāb-ı "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ"-"*ve mā erselnāk*"[6880]dur; Bāyezīd ol sulṭāna göre kimdür kï[6881] aña mānend u ᶜadīl ve bu iddiᶜāya delīl[6882] istersin[6883] diyücek Ḥażret-i Şems buyurdılar kï ya sebeb nedür kï ol mir'āt-ı İlâh ve ṣāḥib[-i]serīr-i "لى مع الله"-"*Lī maᶜa'llâh*" dā'imā buyururlardı_kï "ماعرفناك حقّ معرفتك"-"*Mā ᶜarefnāke ḥaḳḳa maᶜrifetike*"[6884] ve Bāyezīd dir idi_kï " سبحانى ما اعظم شانى وانا سلطان السّلاطين وليس فى جبّتى سوى الله"-"*Subḥānī mā aᶜẓame şānī ve ene sulṭānu's-selāṭīn ve leyse fī cubbetī sivá'llâh*"[6885] dimişdür. Bu maḳūle kelām nice tevcīh olınur. Anlar dā'imā ızḥār-ı teşnelik[6886] ᶜayān ve Bāyezīd sīrāblık nümāyān ider diyücek Mevlānā[6887] buyurdılar kï Dervīş Bāyezīd bir teng sebū olmaġın cüz'ī āb ile memlū olur ammā Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[6888] ᶜaleyhi ve sellem Efendimüzüñ[6889] vücūd-ı şerīfleri muḥabbet-i Ḫudā ile miṣāl-i deryā ve her ne ḳadar maᶜānī vü maᶜrifet selleri aḳsa[6890] "هَلْ مِن مَّزِيدٍ"-

---

[6874] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri: L.98b / Diğer nüshalarda yok

[6875] ulıdur: Ü1.81b, İ2.110a, H2-2.5b, N.103a / uludur Ü2.73b, T.129a, L.98b, Ü3.82a(92), Ü5.119b

[6876] dervīş: Ü1.81b / Diğer nüshalarda yok

[6877] Faḫr-i ᶜālem: Ü2.73b, T.129b, Ü3.82a(92), İ2.110a, Ü5.120a, H2-2.5b, N.103a / Faḫr-i ᶜālem ve Ü1.81b, L.98b

[6878] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: L.98b / Diğer nüshalarda yok

[6879] ve: L'de yok

[6880] "*Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik*." (Enbiyâ: 107)

[6881] kï: Ü1.81b, İ2.109b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2, N'de yok

[6882] delīl: Ü1.81b, İ2.110a, N.103a / delīl mi Ü2.73b, T.129b, L.98b, Ü3.82a(92), İ2.109b, Ü5.120a, H2-2.5b

[6883] istersin: Ü2.73b, T.129b, L.98b, Ü3.82a(92), İ2.110a, Ü5.120a, H2-2.5b / isterseñ Ü1.81b, İ2.109b, N.103a

[6884] "*Seni hakkıyla bilemedik (tanıyamadık).*"

[6885] "*Benim şanım ne yücedir. Ben sultanların sultanıyım ve benim cübbemdeki Allah'tan başkası değildir*."

[6886] ızḥār-ı teşnelik: Ü1.81b, İ2.110a / teşnelik Ü2.73b, L.99a, Ü3.82b(92), H2-2.6a, N.103b / sīrāblık T.129b, Ü5.120a

[6887] Mevlānā: Ü2.73b, T.129b, L.99a, Ü3.82b(92), İ2.110a, Ü5.120a, H2-2.6a, N.103b / Mevlā Ü1.81b

[6888] teᶜālá: Ü3.82b(92), İ2.110a, H2-2.6a / Ü1, Ü2, T, L, Ü5, N'de yok

[6889] Efendümüzüñ: Ü5.120a / Diğer nüshalarda yok

[6890] selleri aḳsa: Ü2.73b, T.129b, L.99a, Ü3.82b(92), İ2.110a, Ü5.120a, H2-2.6a, N.103b / enhārı cereyān eylese Ü1.81b

“*Hel min mezīd*”[6891] diyü ifşā itmezler idi. Zīrā evvel Ḥażret[6892] mütevvec-i tāc-ı “أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ”-“*Elem neşraḥ lek*”[6893] ve vāḳıf-ı sırr-ı “وهو معك”-“*Ve Huve maᶜak*”[6894] olmaġla ne ḳadar cām-ı maᶜānī ṣunılsa nūş ve mażmūn-ı “ادّبنى ربّى فاحسن تأديبى”-“*EddebenīRabbīfe-aḥsene teᶜdībī*”[6895] feḥvāsı[6896] üzre cevāb-ı bīhūş nuṭḳ itmezler idi.

[363] Beyt[6897]

[Baḥr-i Mütedārek: FāᶜilünFāᶜilünFāᶜilünFāᶜilün]

طرق العشق كلها آداب — Ṭuruḳu’l-ᶜişḳi kulluhā ādābu

فعلموا منه يا اولى الألباب — Faᶜlemū minhu yā uli’l-elbābi[6898]

[Neşr] [[Rivāyet iderler kï Ḥażret-i Bāyezīd vefātı maḥallinde bir zünnār ṭaleb idüp miyānına baġladı ve didi kï: “الهى ان قلت يوما سبحانى ما اعظم شانى فانا اليوم كافر مجوسىّ قطّعت زنّارى و اقول اشهد ان لا اله الّا الله و اشهد انّ محمّدا عبده ورسوله”-“*İlâhīin ḳultu yevmen subḥānī mā aᶜẓame şānī fe-ene’l-yevme kāfirun mecūsiyyun ḳaṭṭaᶜtu zunnārī ve eḳūlu eşhedu en lā ilâhe illa’llâh ve eşhedu enne Muḥammeden ᶜabduhu ve resūluh*”[6899].]][6900] Muḥaṣṣal ḥabīb-i Ḥudā müşerref-i “وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى”-“*Ve mā yenṭiḳu ᶜani’l-hevâ*”[6901] mażmūnı üzre ḳadri refīᶜ ve ṣadrı vesīᶜ bir z̲āt-ı celīlü’ṣ-ṣıfātdur[6902] diyücek[6903] ol ᶜāṣıḳ-

---

[6891] “*O gün Cehenneme, ‘Doldun mu?’ deriz. O da, ‘**daha var mı**?” der*. (Kaf: 30)

[6892] Ḥażret: Ü1.81b, İ2.110a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2, N’de yok

[6893] “*(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?*” (İnşirah: 1)

[6894] “*O (Allah), seninle beraberdir*.”

[6895] “*Beni Rabbim terbiye etti, ve beni ne güzel terbiye etti*.”

[6896] feḥvāsı: Ü1’de yok

[6897] Beyt: Ü1.81b / İ2’de başlık yok / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2, N’de bu şiir kısmı yok

[6898] “*Ey akıl sahipleri! Biliniz aşkın bütün yolları edeptir*”

[6899] “*Allah’ım eğer bugün ‘Ben bütün noksan sıfatlardan uzağım ve benim şanım ne yücedir’ dersem, (bu durumda) ben Mecûsî bir kâfirim, zunnarımı kesip ‘Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in (a.s.) O’nun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim’*”

[6900] [[Rivāyet iderler kï Ḥażret-i Bāyezīd vefātı maḥallinde …. *ve eşhedü enne muḥammeden ᶜabduhu ve resūluhu*”]]: Ü1’de bu kısım yok

[6901] “*O nefis arzusu ile konuşmaz*.” (Necm: 3)

[6902] mażmūnı üzre ḳadri refīᶜ ve ṣadrı vesīᶜ bir z̲āt-ı celīlü’ṣ-ṣıfātdur: Ü2.73b, T.130a, L.99a, Ü3.82b(92), Ü5.120b / mażmūnı üzre ḳadri refīᶜ ve ṣadrı vesīᶜdür İ2.110b, H2-2.6a, N.103b / olmaġla her kelāmı mutābıḳ-ı kelām-ı Ḥaḳ idügi muḥaḳḳaḳdur Ü1.81b-82a

[6903] diyücek: Ü1.82a, İ2.110b, H2-2.6a, N.103b / didükde Ü2.73b, T.130a, L.99a, Ü3.82b(92), Ü5.120b

ı mest-i güyende Cenāb-ı Ḥażret-i Şems-i Perende bir naᶜre-i sūznāk urup merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn olduḳda Ḥażret-i Mevlānā ol dem ḳatırdan inüp Ḥażret-i Şemsüñ mübārek serini dizlerinüñ üzerine aldılar[6904] ve zamān-ı yesīrden_ṣoñra Ḥażret-i Şems seḥāb-ı ġımādan[6905] ᶜālem-i ᶜaḳla geldükde Mevlānā ile[6906] birbirinüñ ellerine yapışup medrese-i Mevlānāya geldiler. Ḥażret-i Mevlānā dersḫānelerinde Ḥażret-i Şemse mekān gösterüp kendüler saᶜādetḫānelerinden mā-ḥażar ṭaᶜām getürmege muḳayyed olınca Ḥażret-i Şems ḳalḳup Mevlānānuñ cümle kitāblarını ḥavża bıraḳdı ve didi kï Monlā bu ᶜilm-i resmīden güẕer itmeyince ḥaḳīḳatden eṣer ḥāṣıl olmaz[6907]:

[364] Rubāᶜī[6908]

[Ahreb]

علمی که حقیقتست درسینه بود	ᶜİlmī kï ḥaḳīḳatest dersīne buved
درسینه بود هرانچه درسینه بود	Dersīne buved her ānçï dersīne buved
صدخانه پرا زکتاب سودت نکند	Ṣad ḫāne pur ezkitāb sūdet nekuned
باید که کتابخانه درسینه بود	Bāyed kï kitābḫāne dersīne buved[6909]

Beyt[6910] [İbni Kemāl (?)]
[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

Cemᶜ-i kütüble refᶜ-i ḥücüb mümkün olmadı

Bildüm kï ᶜilm bilmek imiş oḳumaḳ degil

[6904] aldılar: Ü1.82a, İ2.110b / alup Ü2.73b, T.130a, L.99a, Ü3.82b(92), Ü5.120b, H2-2.6a, N.103b
[6905] seḥāb-ı ġımādan: Ü1.82a / Diğer nüshalarda yok
[6906] Mevlānā ile: Ü1.82a / Diğer nühalarda yok
[6907] ve didi kï Monlā … eṣer ḥāṣıl olmaz: Ü1.82a
[6908] Rubāᶜī: Ü2.74a, T.130a, L.99b, Ü3.91a, Ü5.120b, N.104a / Naẓm Ü1.82a, H2-2.6b / Beyt İ2.110b
[6909] "*Hakiki ilim gönülde yer eder / Gönülde olan da ders ile öğrenilmez / Kitapla dolu yüzlerce dershane olsa faydası yok / Kütüphane sinede, gönülde gerektir*."
[6910] Beyt: Ü1.82a, Ü2.74a, T.130a, L.99b, Ü3.91a, Ü5.120b, H2-2.6b, N.104a / İ2'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir

[Neşr] Mevlānāya[6911] bu ḥāl ḫaber olıcaḳ[6912] ṭaşra çıḳup[6913] buyurdılar[6914] kï sulṭānum cümlesi cemālüñe fedā ve ḫānumānum yaġma olsun ammā ol ḳuṭbu'l-aḥrār Ḫˇāce-i Ferīdü'd-dīn-i ᶜAṭṭār teberrükī Mantıḳu'ṭ-Ṭayr var idi. Ol ᶜazīz muḥabbetine kitāb-ı mezbūra[6915] ġayet_ile mā'il idüm diyücek ol vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn[6916] Cenāb-ı[6917] Ḥażret-i[6918] Şemsü'd-dīn[6919] mübārek eliyle ḥavżdan tozın silkerek[6920] Mavlānāya bu mıdur diyü kitābı eline virdi. [[Baᶜdehü bu minvāl üzre cemīᶜ kitāblarını[6921] birer birer Ḥażret-i Mevlānānuñ eline virdi]][6922]. Bu ḥāli Mevlānā müşāhede idicek nār-ı muḥabbeti sūzān ve şerāre-i āteş-i ᶜaşḳı pürlemeᶜān[6923] olup[6924] Ḥażret-i Şems ile bir rivāyetde erbaᶜīn ve rivāyet-i uḫráda dört erbaᶜīn çeküp gice ḳā'im gündüz ṣā'im[6925] olup aṣlā ṭaşra çıḳmamışlar ve kimseyi[6926] ḫalvetḫānelerine dāḫil itmemişler, ancaḳ Sulṭān Veled Ḥażretleri ḫidmet-i şerīflerin idermiş. Anlar şöyle rivāyet iderler[6927] kï altı ayda ḥācet-i beşeriyyeden bir şey'i ᶜarż eylemediler. Ekl ü şürbden hemān gāh gāh ābdest ibriḳi[6928] fāriġ olduḳda[6929] memlū iderdüm ve ḫalvetḫanelerine güş ṭutduḳda[6930]

[6911] Mevlānāya: Ü2.74a, T.130a, L.99b, Ü3.91a, İ2.110b, Ü5.120b, H2-2.6b, N.104a / Mevlānā Ü1.82a

[6912] bu ḥāl ḫaber olıcaḳ: İ2.110b, H2-2.6b, N.104a / bu ḥāl ḫaber olınca Ü2.74a, Ü3.91a / bu ḫāber vāṣıl olınca T.130b, L.99b, Ü5.121a / kitābları ḥavża atıldıḳdan_ṣoñra Ü1.82a

[6913] ṭaşra çıḳup: Ü1'de yok

[6914] buyurdılar: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.110b, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a / didi Ü1.82a

[6915] kitāb-ı mezbūra: Ü1.82a / mezbūr kitāba Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.110b, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a

[6916] ol vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn: Ü1'de yok

[6917] Cenāb-ı: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.110b, Ü5.121a, N.104a / Ü1, H2'de yok

[6918] Ḥażret-i: L'de yok

[6919] Şemse'd-dīn: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.110b, Ü5.121a, H2-2.6a, N.104a / Şems Ü1.82a

[6920] silkerek: Ü1.82a, İ2.111a / silerek Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a

[6921] cemīᶜ kitāblarını: İ2.111a, H2-2.6b, N.104a / cümle kitāblarını Ü2.74a, Ü3.91a / kitābları cümle T.130b, L.99b, Ü5.121a

[6922] [[Baᶜdehü …. Mevlānānuñ eline virdi]]: Ü1'de bu kısım yok

[6923] pür-lemeᶜān: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a / lemeᶜān Ü1.82a, İ2.111a

[6924] olup: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.111a, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a / idüp Ü1.82a

[6925] gice ḳā'im gündüz ṣā'im: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.111a, Ü5.121a, H2-2.6b, N.104a / gice gündüz ḳā'im u sā'im Ü1.82a

[6926] kimseyi: Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.111a, Ü5.121a, N.104a / kimesne Ü1.81b, H2-2.6b

[6927] iderler: Ü1.81b, İ2.111a / iderlermiş Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, Ü5.121a, N.104a / iderler imiş H2-2.6b

[6928] ibriḳi: Ü2.74a / ibriġi Ü1.82b, L.99b, Ü3.91a, İ2.111a, H2-2.7a, N.104a / ibrīġini T.130b, Ü5.121a

[6929] fāriġ olduḳda: T, Ü5'de yok

[6930] ṭutduḳda: Ü1.82b / ururdum Ü2.74a, T.130b, L.99b, Ü3.91a, İ2.111a, Ü5.121a, H2-2.7a, N.104a

rūḥānīler ṣadāsını istimāᶜ iderdüm. Ve'l-ḥāṣıl Ḥażret-i[6931] Şemse'd-dīn[6932] ile Ḥażret-i[6933] Mevlānānuñ erbaᶜīnleri birbirine[6934] muttaṣıl ve Ḳonya ḫalḳı Mevlānānuñ mübārek cemālin[6935] görmemekle münfaᶜil olup dilleri perīşān ve āteş-i firāḳları ziyāde[6936] sūzān u lemeᶜān[6937] olmaġla zebān-ı ṭaᶜnı[6938] dırāz idüp[6939] gūyā nice cevāb-ı nāsāz söylemege başladılar[6940]. Ḥattā ol mest-i ceẕbe-i cām-ı[6941] Ḫudā Cenāb-ı[6942] Mevlānā ḥażretlerinüñ[6943] ḫidmet-i şerīflerinde ṣāḥib-i müşāhede on sekiz kimesne var idi. Anlar daḫi didiler kï[6944] ḥayf ṣad hezār ḥayf böyle sulṭān merkez-i dā'ire-i ᶜakldan bīrūn ve Tebrīzī bir ᶜAcemī dervīşe[6945] bu güne meftūn oldı didüklerinde ol sāᶜat kendülerin ᶜilm-i müşāhededen[6946] dūr belkï ẓāhirī sevādḫ̌ānlıḳdan daḫi mehcūr göricek cümlesi bu iᶜtiḳāddan rücūᶜ ü istiġfār ve mażmūn-ı āyet-i[6947] "واستغفر لربّك بالاسحار"-"*Ve'staġfir li-rabbike bi'l-esḥār*"[6948] feḥvāsıyla[6949] ᶜamel itmek_ile maḳāmlarına vāṣıl ve derece-i ḥaḳīḳata yine[6950] nā'il oldılar.

[6931] Ḥażret-i: Ü2.74a, T.130b, Ü3.91b, İ2.111a, H2-2.7a, N.104a / Ü1, L, Ü5'de yok

[6932] Şemsü'd-dīn: Ü2.74a, Ü3.91a, İ2.111a, H2-2.7a, N.104a / Şems Ü1.82b, T.130b, L.99b, Ü5.121a,

[6933] Ḥażret-i: Ü3.91a, İ2.111a / Ü1, Ü2, T, L, Ü5, H2-2, N'de yok

[6934] birbirine: Ü1'de yok

[6935] Mevlānānuñ mübārek cemālin: Ü3.91b / Mevlānānuñ cemālin Ü1.82b, İ2.111b, N.104a / Mavlānānuñ cemālini Ü2.74a, T.131a, L.99b, Ü5.121b, H2-2.7a / cemāl-i Mevlānāyı L.99b

[6936] ziyāde: Ü1.82b, Ü2.74a, Ü3.91b / T, Ü5'de yok

[6937] u lemeᶜān: Ü1.82b, Ü2.74a, İ2.111a, N.104a / T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[6938] ṭaᶜnı: Ü2.74a, T.131a, L.99b, Ü3.91b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104a / ṭaᶜn Ü1.82b / İ2'de yok

[6939] idüp: Ü1.82b / itdiler Ü2.74a, T.131a, L.99b, Ü3.91b, İ2.111a, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104a

[6940] gūyā nice cevāb-ı nāsāz söylemege başladılar: Ü1.82b / Diğer nüshalarda yok

[6941] cām-ı: Ü1.82b / Diğer nüshalarda yok

[6942] Cenāb-ı: Ü3'de yok

[6943] Mevlānā Ḥażretlerinüñ: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111a, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104a / Ḥażret-i Mevlānānuñ Ü1.82b

[6944] didiler kï: Ü1'de yok

[6945] ᶜAcemī dervīşe: Ü2.74b, Ü3.91b, İ2.111a, H2-2.7a, N.104b / ᶜAcemī dervīşine T.131a, L.100a, Ü5.121b / ᶜAcemīye Ü1.82b

[6946] ᶜilm-i müşāhededen: Ü2.74b, Ü3.91b, İ2.111a, H2-2.7a, N.104b / ᶜālem-i müşāhededen T.131a, L.100a, Ü5.121b / keşf ü kerāmetden Ü1.82b

[6947] āyet-i: Ü5.121b / Diğer nüshalarda yok

[6948] "*Seher vaktinde Allah'tan bağışlanma dile*" (Buradaki ifadenin her ne kadar ayet-i kerime olduğu belirtilse de Kur'an'da böyle bir ayet mevcut olmayıp burada Kur'ân-ı Kerimdeki şu ayet-i kerimenin manasına atıf vardır: "وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ - *Günahının bağışlanmasını iste. Akşam-sabah Rabbini hamd ile tesbih et*." (Mü'min/Gâfir: 55))

[6949] feḥvāsıyla: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / üzre Ü1.82b

[6950] derece-i ḥaḳīḳata yine: İ2.111b, N.104b / derece-i ḥaḳīḳata Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, Ü5.121b, H2-2.7a / yine maḳām-ı keşf ü kerāmete Ü1.82b

[366] Naẓm[6951]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

دردمندان کنه را روز و شب	Derdmendān-i gunehrā rūz u şeb
شربتی بهتر ز استغفار نیست	Şerbetī bihter ziistiġfār nīst[6952]
آرزومندان وصل یاررا	Ārzūmendān-i vaṣl-i yārrā
چاره غیر از نالهاء زار نیست	Çāre ġayr eznālehā-i zār nīst[6953]

[Neşr] Çün[6954] ol ḳıble-i tābiᶜīn ve ḳıdve-i erbaᶜīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn[6955] Cenāb-ı Ḥażret-i Şemsü'd-dīn bu ḳīl u ḳāle[6956] vāḳıf ve cünbiş ü ḥareket-i ḫalḳa[6957] ᶜārif olıcaḳ ḫalvetde Ḥażret-i Mevlānāya buyurdılar kï ᶜavāmuñ bu fetretini defᶜ ve anları bu ḳīl u ḳālden refᶜ eylemek içün biz diyār-ı āḫara sefer ve bir ġayrı mevżiᶜi maḳar ḳılup[6958] [["تنقل فلذات الهوى فی التنقل" – *"Tenaḳḳal fe-leẕẕātu'l-hevá fi't-tenaḳḳuli"*[6959] mażmūnı üzre ḥareket idelüm]][6960]; imdi[6961] ṭarīḳ-i ᶜaşḳdan bilüp āgāh ol kï bu āna gelince zühd ü taḳvá ile taḥṣīl-i kemāl ve medārisde fünūn-ı şettádan nice ḳīl ü ḳāl olınmışdur[6962];

[6951] Naẓm: Ü1.82b / Beyt İ2.111b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok

[6952] "*Günahkâr olanlara, gece gündüz / Tövbe ve istiğfardan daha iyi (tatlı) bir şerbet bulunmaz*."

[6953] "*Yare kavuşmayı isteyenlere / Feryad u figandan başka çare yoktur*."

[6954] çün: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / muḥaṣṣal Ü1.82b

[6955] ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn: Ü1.82b / Diğer nüshalarda yok

[6956] bu ḳīl u ḳāle: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / ḫalḳun ḳīl u ḳāline Ü1.82b

[6957] cünbiş ü ḥareket-i ḫalḳa: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / ḥareket-i nā-hem-vārlarına Ü1.82b

[6958] ḳılup: Ü1.83a / ḳılalum Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b

[6959] *"Seyahat et, çünkü hevanın lezzeti seyahattedir."*

[6960] [["تنقل فلذات الهوى فی التنقل"…. mażmūnı üzre ḥareket idelüm]]: Ü1.83a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[6961] imdi Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / imdi şimden_soñra: Ü1.83a

[6962] olınmışdur: Ü2.74b, T.131a, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / olınmış idi Ü1.83a

ammā baᶜde'l-yevm[6963] muḳteżā-yı sırr-ı İlâh oldur kï semāᶜ u ṣafā-yı ney[6964] ile iştiġāl ve mey-i muḥabbet-i Ḥaḳḳ[6965] ile mest olup şūrīdeḥāl olasın diyüp cān gibi pinhān ve dīde-i Mevlānādan nihān oldı.

[367] Naẓm[6966]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Neden ey çerḫ-i kecrev yāri yārinden cüdā ḳılmaḳ

Murād ehlin esīr-i dām-ı bīdād-ı cefā ḳılmaḳ

Çü lāzımdur saña ḳılmaḳ cüdā her yāri yārinden

Çeküp zaḥmet ne lāzım birbiriyle āşinā ḳılmaḳ

[Neṯr] Baᶜdehü Ḥażret-i Mevlānā ḫalvetḫānesinde nār-ı ᶜaşḳ ile ḥarīḳ ve baḥr-i vaḥdete ġarīḳ iken[6967] vücūd-ı şerīfleri miṯāl-i baḥr-i muḥīṭ cūş u ḫurūş idüp ṭaşmaġa[6968] başladı. Sulṭān Veled ḥażretleri naḳl iderler[6969] kï gördüm kï ḥücre vücūd-ı Mevlānā ile mālāmāl ve ḥücrenüñ taḫtaları arasından ṭaşra cism-i şerīfleri penbe miṯāl[6970] çıḳmaġa başlayınca bir naᶜre-i sūznāk urup neyzenleri ṭaleb eyledi. Fi'l-ḥāl neyzenler

---

[6963] baᶜde'l-yevm: Ü1.83a / şimden_ṣoñra Ü2.74b, T.131b, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b

[6964] semāᶜ u ṣafā-yı ney: Ü1.83a / semāᶜ-ı ṣafā-yı ney Ü2.74b, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, H2-2.7a, N.104b / ṣafā-yı semāᶜ-ı ney T.131b, Ü5.122a

[6965] -i Ḥaḳ: Ü1.83a / Diğer nüshalarda yok

[6966] Naẓm: Ü1.83a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[6967] Ḥażret-i Mevlānā … baḥr-ı vaḥdete ġarīḳ iken: Ü2.74b, T.131b, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.122a, H2-2.7a, N.104b / Ĥażret-i Mevlānānuñ derūnına günden güne ḥarāret-i fırāḳ-ı Şems kār-ger ve āteş-i sūz-ı hicrān eŝer idüp bir gün Ü1.83a

[6968] ṭaşmaġa: Ü2.74b, T.131b, L.100a, Ü3.91b, Ü5.121b, H2-2.7a, N.104b / daşmaġa Ü1.83a, İ2.111b

[6969] naḳl iderler: Ü2.74b, T.131b, L.100a, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.122a, H2-2.7a, N.104b / naḳl ider Ü1.83a

[6970] ṭaşra cism-i şerīfleri penbe-miŝāl: Ü2.74b, Ü3.91b, İ2.111b, Ü5.122a, H2-2.7a, N.104b / cism-i şerīfleri penbe-miŝāl L.100a / cism-i şerīfleri ṭaşra penbe-miŝāl Ü1.83a / ṭaşra penbe-miŝāl cism-i şerīfleri T.131b, Ü5.122a

ḥāżır olup neynevāzlıġa başlayıcaḳ ol dem vücūd-ı Mevlānā[6971] daḫi şey'en fe-şey'en[6972] evvelki ḥāline ᶜavdet eyledi. Baᶜdehü [6973] ḳalḳub ol mertebe[6974] ḥarāret ile[6975] semāᶜ eyledi kï ḳābil-i taḥrīr ü tasṭīr[6976] degildür[6977]. Muḥaṣṣal-ı kelām[6978] günden güne ḥarāret-i firāḳ[6979] Mevlānāya kārger ve derūnına āteş-i hicrān[6980] eṣer ḳılup viṣāl-i Ḥażret-i Şemse cān_ile ṭālib ü rāġıb olmaġın muttaṣıl mektūblar ve ḫaberler irsāl eyleyüp Ḥażret-i Şemsi daᶜvet iderler idi. Āḫirü'l-emr[6981] Sultān Veled ḥażretlerini gönderüp buyurdılar kï Dımaşḳ-ı dāru's-selām seḳāha'llâh ṣavbu'l-ġamām cānibine[6982] varup[6983] ol cāy-ı nūrāniyye aᶜnī cebel-i Ṣāliḥiyyede bir ḫāne içre Ḥażret-i Şemsi[6984] bulsañ gerek. Bir Frenk maḥbūbı[6985] ile şaṭranc oynar. Baḥişleri budur kï eger Şeyḫ ġālib olursa maḥbūb aña[6986] biñ flori vire eger Frenk maḥbūbı[6987] ġālib

---

[6971] Mevlānā: Ü1.83a, Ü2.74b, T.131b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7a, N.104b / latīfleri L.100b

[6972] şey'en fe-şey'en: Ü1.83a / yap yap Ü2.74b, N.104b / yab yab T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, H2-2.7b

[6973] ᶜavdet eyledi baᶜdehü Ü1.83a / mürācaᶜat idicek Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7a, N.104b

[6974] ol mertebe: Ü1.83a, Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, N.104b / olḳadar H2-2.7b

[6975] ḥarāret ile: Ü1.83a / Diğer nüshalarda yok

[6976] taḥrīr u tasṭīr: Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / taḳrīr u taḥrīr Ü1.83a

[6977] degildür: Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / degil Ü1.83a

[6978]muḥaṣṣal-ı kelām: Ü2.74b, T.131b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / muḥaṣṣal Ü1.83a / ḫāṣılı L.100b

[6979] firāḳ: Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / firāḳ-ı nār-ı Şems Ü1.83a

[6980] derūnına āteş-i hicrān: Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / sūziş-i firāḳ cānına Ü1.83a

[6981] āḫirü'l-emr: Ü1.83b / āḫir Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a

[6982] Dımaşḳ dāru's-selām seḳāha'llâh ṣavbu'l-ġamām cānibine: Ü1.83b, Ü2.74b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / Ṣāma T.131b, Ü5.122b

[6983] varup: Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122b, H2-2.7b, N.105a / ᶜazīmet idüp varduḳda Ü1.83b

[6984] Şemsi: Ü1.83b / Şeyḫi Ü2.74b, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122b, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a

[6985] maḥbūbı: Ü2.75a, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122a, Ü5.122b, H2-2.7b, N.105a / maḥbūbı tersā-beççe Ü1.83b

[6986] maḥbūb aña: Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, Ü5.122b, H2-2.7b, N.105a / Ü1.83b, İ2.112a

[6987] Frenk maḥbūbı: Ü1.83b / maḥbūb Ü2.75a, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122b, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a

olursa Ḥażrete bir sille ura. Zinhār ol maḥalde ḫāṭıruña ṣūret-i inkār nümāyān olmaya. Zīrā ol maḥbūb-ı ḳuṭb-ı cihān ve Ḥażret-i Şemsüñ murādı anı müselmān eylemekdür diyü Sulṭān Velede biñ sikke-i ḥasene[6988] virüp buyurdılar kï Ḥażretüñ mübārek naᶜleynini Rūm cānibine dönder ve bu floriyi başmaġınuñ[6989] içine dök ve bizüm selām u niyāzumuzı ol sulṭān-ı cihān ve ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı zamān[6990] ḥażretlerine yetişdür didi. Ḥażret-i Şems buyurdılar kï çünkï Sulṭān Veled bize vāṣıl oldı[6991] ve Mevlānā sipāriş eyledügi üzre ᶜamel eyledi[6992] ve ziyāde[6993] taẕarruᶜ u zārīlıḳ[6994] eyleyüp ḫūn-ı sirişkin[6995] revān[6996] ve ol mertebe[6997] ḥarāret-i taẕarruᶜı sūzān oldı kï Frenk maḥbūbına kārger ve fü'ādına nār-ı ᶜaşḳ eşer idüp bu aḥvāl ᶜayān u nümāyān olıcaḳ fi'l-ḥāl müselmān oldı. Ol dem Ḥażret-i Şems naẓar idüp iksīr-i naẓarı ile evliyā'-i kirāmdan olup Frengistān ṭalebelerinüñ cümlesi nümāyān ve maḳām-ı ḳuṭbiyyete[6998] dāḫil[6999] olup ẕerre iken şems-i dıraḫşān ve ḳaṭre iken baḥr-ı bīpāyān ve dīde-i cān_ile nāẓır-ı kevn ü mekān oldı.

[368] Beyt[7000] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[6988] sikke-i ḥasene: Ü2.75a, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122b, Ü5.122a, H2-2.7b, N.105a / flori Ü1.83b

[6989] başmaġınuñ: Ü1.83a, İ2.112a, N.105a / başmaġuñ Ü2.75a, H2-2.7b / paşmaġuñ T.132a, L.100b, Ü3.92a, Ü5.122b

[6990] sulṭān-ı cihān ve ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı zamān: Ü2.75a, T.131b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122b, Ü5.122a, H2-2.7b-8a, N.105a / sulṭān-ı cihān ve ḳuṭb-ı zamān L.100b / ḳuṭb-ı cihān ve sulṭān-ı zamān Ü1.83b

[6991] oldı: Ü1'de yok

[6992] eyledi: Ü2.75a, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112a, Ü5.122b, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a / oldı Ü1.83b

[6993] ziyāde: Ü2.75a, T.131b, L.100b, Ü3.92a, İ2.112b, Ü5.122b, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a / şol mertebe Ü1.83b

[6994] zārīlıḳ: Ü1.83b, Ü2.75a, T.131b, Ü3.92a, İ2.112b, Ü5.122b, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a / zārī L.100b

[6995] ḫūn-ı sirişkin: Ü1.83b, İ2.112b / ḫūn-ı sirişki Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a

[6996] revān: Ü1.83b, İ2.112b / ᶜayān Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a

[6997] mertebe: Ü1.83b, İ2.112b / mertebede Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a

[6998] ḳuṭbiyyete: Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, İ2.112b, Ü5.122b, H2-2.8a, N.105a / velāyet ü kerāmete Ü1.83b

[6999] dāḫil: Ü2.75a, T.132a, L.100b, Ü3.92a, İ2.112b, Ü5.123a, H2-2.8a, N.105a / nā'il Ü1.83b

[7000] Beyt: Ü1.84a, L.101a, İ2.112b, H2-2.8a, N.105a / Ḥāfıẓ Ü2.75a, T.132a, Ü3.92b, Ü5.123a; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ın bir gazeline aittir [Bk. *Hâfiz Dîvânı*, Hzl.-Çev. Mehmet Kanar, C.1, s. 474, Gazel No: 196/1; https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh196/ (06.06.2020)]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

آنانکه[7001] خاك رابنظر کیمیا کنند — Ānān kï ḫākrā benaẓar kīmyā kunend

ایآ بودکه کوشهٔ چشمی بماکنند — Āyā buved kï gūşe-i çeşmī bemā kunend[7002]

[Neşr] [[Ve[7003] ol mest-i ᶜaşḳ-ı Ḫudā **Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[7004] kï[7005]]][7006]:

[369] Meşnevī[7007]

[Fāᶜilātun fāᶜᶜilātun fāᶜilün]

کرتو سنك صخرهٔ مرمر شوی — Ger tu seng-i ṣaḫra'i mermer şevī

کربصاحب دل رسی کوهر شوی — Ger beṣāḥibdil resī gevher şevī[7008]

[Neşr] Ve kitāb-ı İlâhīde bu maᶜnā beyān olınup inhā ve mażmūn-ı[7009] āyet-i[7010] "وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا"-"*Ve āyetun lehumu'l-arḍu'l-meytetu aḥyeynāhā*"[7011] bu ḥāle

---

[7001] آنانکه – ānān kï: Ü1.84a, Ü2.75a, T.132a, L.101a, Ü3.92b, Ü5.123a, H2-2.8a / انها که – ānhā kï İ2.112b, N.105a

[7002] "*Bakışlarıyla toprağı altına dönüştürenler; Bir göz ucuyla bize de bakarlar mı acaba?*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız-ı Şîrâzî Divanı, C. 1]

[7003] ve: Ü3'de yok

[7004] buyururlar: Ü2.75a, Ü3.92b, İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / buyurur T.132b, L.101a, Ü5.123a

[7005] kï: N.105b / Diğe nüshalarda yok

[7006] [[Neşr: Ve ol mest-i ᶜaşḳ-ı Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā buyururlar kï]]: Ü1'de bu kısım yok

[7007] Meŝnevī: Ü2.75a, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.112b, Ü5.123a, N.105b / Beyt Ü1.84a / H2-2'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; [Bk. Mesnevî, C. 1, B. 722 http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/722/ (19.06.2020)]

[7008] "*Sen kaya da olsan, mermer de bulunsan, bir veliyy-i kāmile mülâkî olunca cevher hâline gelirsin.*"

[7009] olınup inhā ve mażmūn-ı: Ü2.75a, Ü3.92b, İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / olınup kï L.101a / olındı T.132b, Ü5.123a

[7010] āyet-i: T.132b, Ü5.123a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7011] "***Ölü toprak onlar için bir delildir. Biz onu diriltir*** *ve ondan taneler çıkarırız da onlardan yerler*. " (Yâsîn: 33)

şāhid ü[7012] işāretdür. Ve bir mevżiᶜde[7013] daḫi Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫudā[7014] āye[7015] "فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا"-"*Fe'nẓur ilá āṯāri raḥmeti'llâhi keyfe yuḥyi'l-arḍa baᶜde mevtihā*"[7016] diyü buyurduḳları bu maḳāmı taᶜrīf ve ḥabībine bu ḥāli tavṣīfdür. Ve bu maḳāmāt-ı ᶜāliye ve derecāt-ı ġāliyeye sebeb hemnişīn idügi ke'ş-şems ẓāhirdür.[7017] Ve fuṣaḥā-yı ᶜAcem bu maᶜnāyı naẓm idüp buyurmışlardur[7018]:

[370] Beyt[7019]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

همنشین توازتوبه باید	Hemnişīn-i tu eztu bih bāyed
تاترا عقل و دین بیفزاید[7020]	Tā turā ᶜaḳl u dīn biyefzāyed[7021]

[371] Beyt[7022]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefᶜūlü]

هرکس مناسب کهر خود کرفت یار	Her kes munāsib-i guher-i ḫod girift yār
بلبل بباغ رفت و زغن سوی خارزار	Bulbul bebāġ reft u zaġan sū-yı ḫārzār[7023]

[7012] şāhid ü: T.132b, Ü5.123a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7013] mevżiᶜde: Ü1.84a, Ü2.75a, Ü3.92b, İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / maḥalde T.132b, L.101a, Ü5.123a

[7014] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫudā: Ü1.84a, Ü2.75a, L.101a, Ü3.92b, İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / Ḫudā T.132b / Ḫudā-yı Müteᶜāl Ĥażretleri Ü5.123a

[7015] āyet: T.132b, Ü5.123a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7016] *"**Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor**. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O her şeye hakkıyla gücü yetendir*" (Rûm: 50)

[7017] Ve bu maḳāmāt-ı ᶜāliye …. idügi ke'ş-şems ẓāhirdür: Ü1.84a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[7018] naẓm idüp buyurmışlardur: İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / naẓm idüp dimişlerdür Ü2.75a, Ü3.92b / naẓm itmişlerdür T.132b, L.101a, Ü5.123a

[7019] Beyt: Ü1.84a, Ü2.75a, T.132b, L.101a, Ü3.92b, Ü5.123a, H2-2.8a, N.105b (Ü1'de söz konusu Beytle bir sonraki Arapça şiirin yerleri değişmiş bulunmaktadır) / Naẓm İ2.112b

[7020] بیفزاید – biyefzāyed: Ü1.84a, Ü2.75a, İ2.112b, H2-2.8a, N.105b / بفزاید – befezāyed L.101a / بفراید T.132b, Ü3.123a

[7021] "*En yakın dostun daima tövbe istiğfar üzere olmalı / Ki senin aklını ve dinini olgunlaştırsın*."

[7022] Beyt: Ü1.84a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7023] "*Herkes kendisine yakışan cevheri kapmış / Bülbül bağı, karga (ise) çalılığı (mesken edinmiştir)*."

[372] Şiʿr[7024]

[Baḥr-i Kâmil]

من عاشرالاشراف عاش مشرّفا	Men ʿāşere'l-eşrāfe ʿāşe muşerrefen
ومعشرالانذال غير مشرّف	Ve maʿşeru'l-enẕāli ġayru muşerrefi[7025]
اوماترى الجلد الحقيرمقبّلا	Eve mā tere'l-cilde'l-ḥaḳīre muḳabbelen
بالثّغر لمّا صارجارالمصحف	Bi'ṣ-ṣaġri lemmā ṣāre cāru'l-muṣḥafi[7026]

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[7027] Ḥażret-i Şems Rūm cānibine müteveccih oldılar ve Ḥażret-i Şems[7028] Sultān Veledüñ iḫlāṣ_ile ḫidmetlerini Ḥażret-i Mevlānāya ve ṣā'ir yārān u[7029] ḫullāna[7030] ḫaber virüp buyurdılar kï benüm bir sırrum var ve bir serüm[7031]. Sırrumı Sulṭān Velede[7032] ve serümi[7033] Mevlānāya baġışladum didiler. Muḥaṣṣal yine tekrār[7034] üslūb-ı sābıḳ üzre dāḫil-i ḫalvet ü ʿuzlet[7035] ve maḥrem-i ḫalvetserā-yı[7036] ʿizzet olup altı ay Ḥażret-i Mevlānāyı vücūdında(n) eṣer-i

---

[7024] Şiʿr: Ü2.75a, T.132b, L.101a, Ü3.123a, Ü5.123a / Naẓm İ2.112b, N.105b / Ḳıtʿa H2-2.8a / Beyt Ü1.84a

[7025] *"Şeref sahibi kimselerle oturup kalkan şerefli olarak yaşar; Aşağılık kimselerden oluşan topluluk şerefli değildir"*

[7026] *"Üzerindeki çatlak ve oyuklarıyla değersiz olan derinin Kur'an'ın kabı olunca kabule şayan olduğunu görmez misin?"*

[7027] ve maḳṣad-ı merām: Ü1'de yok

[7028] Ḥażret-i Şems: Ü1'de yok

[7029] u: L'de yok

[7030] ḫullāna: Ü2.75a, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.112b, Ü5.123b, H2-2.8a, N.105b / iḫvān Ü1.84a

[7031] bir sırrum var ve bir serüm: Ü1.84a / bir sırrum var bir serüm Ü2.75b, T.132b, Ü5.123b, H2-2.8a, N.105b / bir sırrum var serüm Ü3.92b / sırrum var bir serüm İ2.113a / sırrım bir serüm var L.101a

[7032] Velede: Ü2.75a, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.105b / Veled Ü1.84a

[7033] serümi: Ü2.75b, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.105b / serüm Ü1.84a

[7034] tekrār: Ü1.84a / Diğer nüshalarda yok

[7035] ü ʿuzlet: Ü1'de yok

[7036] maḥrem-i ḫalvet-serā-yı: Ü2.75b, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.105b / maḥrem-serā-yı Ü1.84a

enāniyyet bāḳī midür diyü[7037] nice ḥāl ile imtiḥān ve[7038] āḫir baᶜde't-tecribe[7039] dāḫil-i maḳām-ı iṭmīnān oldılar[7040]. [[Ḥattā ol mest-i ceẕbe-i cām-ı[7041] Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā buyurdılar kï eger Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selāmuñ[7042] Ḫıżrı benüm Ḫıżrum ile mülāḳāt ideler idi Ḥażret-i Mūsánuñ Ḫıżrına benüm Ḫıżrum]][7043] "إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا"-"*İnneke len-testeṭīᶜa maᶜiye ṣabrā*"[7044] diye idi nihāyet-i ledünne belkï vāṣıl olabileydi[7045]. Muḥaṣṣal ḫalvet nihāyet bulup çıḳduḳlarında ḥasūdlar nice ḳīl ü ḳāl ve nār-ı fitne vü fesādı işᶜāl itmege başlayup suḫançīnlige mübāşeret eylediler[7046].

[373] Naẓm[7047] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūl]

میان دوکس چنك چون اتش است	Meyān-i du kes ceng çun āteşest
سخن چین بدبخت هیزم کش است	Suḫançīn-i bedbaḫt heyzumkeşest[7048]
میان دو کس اتش افروختن	Meyān-i du kes āteş efrūḫten
نه عقل است خود در میان سوختن	Ne ᶜaḳlest ḫod dermeyān sūḫten[7049]

[7037] vücūdından eŝer-i enāniyyet bāḳī midür diyü: Ü1.84a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[7038] ve: Ü1'de yok
[7039] āḫir baᶜde't-tecrübe: Ü1.84a / Diğer nüshalarda yok
[7040] oldılar: Ü1.84a, Ü2.75b, T.132b, L.101a, Ü3.92b, İ2.113a, H2-2.8b, N.105b / eylediler Ü5.123b
[7041] ceẕbe-i cām-ı: Ü1.84a / ᶜaşḳ-ı İ2.113a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[7042] Mūsá ᶜaleyhi's-selāmuñ: L.102a / Mūsánuñ Ü1.84a, Ü2.75b, Ü3.92b, İ2.113a, H2-2.8b, N.105b
[7043] [Ḥattā ol mest-i ceẕbe-i cām-ı Ḫudā … Mūsānuñ Ḫıżırına benüm Ḫıżırum]: Ü5'de bu kısım yok
[7044] "*Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin*." (Kehf: 67)
[7045] nihāyet-i ledünna belkï vāṣıl olabileydi: L.102a / Diğer nüshalarda yok
[7046] başlayup suḫan-çīnlige mübāşeret eylediler: Ü1.84b / başladılar Ü2.75b, T.133a, L.101a, Ü3.92b, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.105b
[7047] Naẓm: Ü1.84b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu şiir Sadî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī*, Bāb-ı Heştum (8. Bab), Der-ādâb-ı Soḥbet http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CXJ (19.06.2020)]
[7048] "*İki kimse arasındaki cenk, ateş gibidir. Bedbaht gammaz ise odun taşıyıcıdır.*" [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 496]

[7049] "*İki kişi arasında ateşi alevlendirmek/ Akıl kârı değildir, arada sen de yanacaksın zira*."

[Neşr] Āḫir Ḥażret-i Mevlānānuñ bir oġlı var idi. İsmine[7050] ᶜAlā'a'd-dīn Çelebī dirler idi. Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīnüñ ḳapucıbaşısı idi. Nice ḥasūdlar anı iġvā [itmek] ve cevāb-ı nāsezā dimekle[7051] āteş-i ġażabın şuᶜledār ve mülk-i ṣabr u sukūnın tār u mār eyledüklerinde bir şeb yedi kimesne ile gelüp iki sulṭān ḥücrede muṣāḥabet ider iken ḥücrenüñ ḳapusın daḳḳ eylediler. Ol vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn Cenāb-ı Ḥażret-i Şemse'd-dīn ḳıṣṣadan ḫaberdār olup[7052] Mevlānāya didi kï beni ḳatl itmege geldiler daᶜvet ideyorlar[7053] diyünce Mevlānā defᶜ semtine sālik olıcaḳ Ḥażret-i Şems buyurdılar kï emr-i Ḥaḳ bunuñ üzerine cārī ve ḳażāya rāżī olmaḳ lāzımdur diyü buyurdılar.

[374] Naẓm[7054]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilun]

Atıla tīr-i ḳażā çun ḳabża-i taḳdīrden

Merd iseñ sīneñ siper ḳıl çek elüñ tedbirden

Başa yazılan gelür taġyīre yoḳdur hīç mecāl

Gel[7055] ferāġat eyle vāᶜiẓ sen bizi taḫẕīrden

[375] Naẓm[7056]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

چودانستی که این درد تو ازکیست Çu dānistī kï īn derd-i tu ezkīst

[7050] ismine: T.133a, L.101a, Ü5.123b / Ü1, Ü2, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[7051] dimekle: Ü1.84b / itmekle Ü2.75b, T.133a, L.101a, Ü3.93a, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.106a
[7052] ḳıṣṣadan ḫaberdār olup: Ü1.84b / aḥvāli bilüp Ü2.75b, T.133a, L.101a, Ü3.93a, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.106a
[7053] ideyorlar: Ü1.84b, Ü2.75b, İ2.113a, H2-2.8b / ideyor L.101b / / idiyorlar N.106a / ideler T.133a, Ü3.93a, Ü5.124a
[7054] Naẓm: Ü1.84b, İ2.113a, N.106a / Şiᶜr Ü2.75b, T.133a, L.101a, Ü3.93a, Ü5.123b, H2-2.8b
[7055] gel: Ü2.75b, T.133a, L.101a, Ü3.93a, İ2.113a, Ü5.123b, H2-2.8b, N.106a / ger Ü1.84b
[7056] Naẓm: Ü1.84b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

زرنج خویشتن می باش خرم — Zirenc-i ḫ̌īşten mībāş ḫurrem[7057]

کراو زهرت دهد بهتر ز سکر — Ger ū zehret dehed bihter zisukker

درو زحمت زنی بهتر که مرهم — Derū zaḥmet zenī bihter kï merhem[7058]

[376] Naẓm[7059] [Ṣafiyyu'd-dīn el-Ḥillī]

كن عن همومك معرضا — Kun ᶜan humūmike muᶜriżā

وكّل الامور الى القضا — Vekkili'l-umūre ilé'l-ḳażā[7060]

فلربّما اتسع المضيق — Fele-rubbemā ittseᶜa'l-meḍīḳu

ولربّما ضاق الفضا — Ve le-rubbemā ḍāḳa'l-feżā[7061]

ولربّ امر مزعج — Ve le-rubbe emrin muzᶜicin

لك فى عواقبه رضا — Leke fī ᶜavāḳibihi riżā[7062]

والله يفعل مايشاء — Va'llâhu yefᶜalu mā yeşā'u

فلا تكن معترضا — Fe-lā tekun muᶜteriżā[7063]

[7057] "*Bu derdin, başına kimden geldiğini bilirsen / Kendi derdinle mutlu olursun*."

[7058] "*O zehir verirse bunu şekerden daha iyi bil / O'nun yaralaması merheminden (iyileştirmesinden) iyidir*."

[7059] Naẓm: Ü1.84b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Arap şairlerinden Safiyyu'd-dîn El-Hillî'nin bir kasidesine ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Dīvānu Ṣafiyu'd-dīn el-Ḥillī https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=178182 (22.06.2020)]

[7060] *"Dertlerine aldırma, işlerini kazaya (kadere) bırak."*

[7061] *"Nereden bilirsin belki darlıklar genişleyecek, (geniş olan) fezâ ise daralacak"*

[7062] *"Nice sıkıntılı şey vardır ki, sonuçlarında senin için hoşnutluk vardır."*

[7063] *"Allah dilediğini yapar, buna itirazcı olma."*

[Neṯr] Muḥaṣṣal Ḥażret-i Şems mübārek serin ḥücreden çıḳarınca şemşīr ile[7064] urup[7065] serin beden-i şerīfinden cüdā eyledüklerinde Ḥażret-i Şems[7066] bir naᶜre urup öyle ṣayḥa eylediler [7067] kï yedisi daḫi ᶜālem-i ᶜaḳldan[7068] bīrūn olup bir zamān bīhūş yatdılar. Baᶜdehü ᶜālem-i ᶜaḳla geldüklerinde bir ḳaç ṭamla ḳandan ġayrı nesne görmediler. Ol zamānda Ḳonyanuñ yedi ḳapusı var idi. Ḥażret-i Şemsi seri elinde yedisinde bile görmişler. Semāᶜ iderek ᶜazm-i diyār-ı cānān ḳılup tā varup Tebrīzde pīrlerinüñ mübāşereti ile defn olınmışlardur[7069].

[377] Naẓm[7070] [Ebū Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr]

چیست ازین خوبتر درهمه افاق کار — Çīst ezīn ḫūbter der-heme āfāḳ kār

دوست رسد نزد دوست یار بنزدیك یار[7071] — Dūst resed nezd-i dūst yār benezdīk-i yār[7072]

[378] [Naẓm]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

[[یافت ازبحر لقا در لقا] — Yāft ezbaḥr-i liḳā derliḳā

هرکرا شمشیر شوقش سربرید — Her ki'rā şemşīr-i şevḳeş ser burīd

---

[7064] ile: İ2'de yok

[7065] urup: Ü2.75b, Ü3.93a, İ2.113b, H2-2.8b, N.106a / ḍarb idüp Ü1.84b / T, L, Ü5'de yok

[7066] -i Şems: Ü1.84b, L.101b / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[7067] urup öyle ṣayḥa eylediler: Ü2.75b, T.133b, L.101b, Ü3.93a, Ü5.124b, H2-2.8b / urdılar İ2.113b, N.106a / urdı Ü1.84b

[7068] ᶜālem-i ᶜaḳldan: Ü2.75b, T.133b, L.101b, Ü3.93a, İ2.113b, Ü5.124b, H2-2.8b, N.106a / merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan Ü1.84b

[7069] olınmışlardur: Ü2.75b, T.133b, L.101b, İ2.113b, H2-2.9a / olınmışlar Ü1.85a, N.106a / olınmışdur Ü3.93a, Ü5.124a

[7070] Naẓm: Ü1.85a, İ2.113b (İ2'de söz konusu şiir kısmının sadece ilk beyti yer almaktadır) / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok; Beyit, Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr'a (ö. H. 440/M. 1049) aittir [Bk. https://ganjoor.net/abusaeed/abyat-aa/sh41/ (06.06.2020)].

[7071] دوست رسد نزد دوست یار بنزدیك یار Dūst resed nezd-i dūst yār benezdīk-i yār : Orijinal metninde bu beyit "دوست به نزدیک دوست یار به نزدیک یار - Dūst benezdīk dūst yâr benezdīk yār" şeklinde geçmektedir.

[7072] *"Bütün kevn ü mekanda ondan daha güzel kimdir / Dost dosta varır, sevgili sevgiliye"*.

میوهٔ وصل ازدرخت شوق چید — Mīve-i vaṣl ezdiraḫt-i şevḳ çīd

هرکه درراه محبّت شد فنا — Her kï derrāh-i muḥabbet şud fena]][7073]

[379] Beyt[7074]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

عارفان چون سفرملك بقا میخواهند — ᶜĀrifān çun sefer-i mulk-i beḳā mīḫˇāhend

ازدم تیغ توتکبیر فنا میخواهند — Ezdem-i tīġ-i tu tekbīr-i fenā mīḫˇāhend[7075]

[Neşr] Ve Ḥażret-i Manṣūr ᶜaleyhi raḥmetu Rabbihi'l-Ġafūr[7076] maḳām-ı iḫtiyār-ı şehādetde buyururlar imiş[7077].

[380] Şiᶜr[7078]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

[7073] Bu beyitlerdeki mısraların sıralamasında bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Farsça bir blog sayfasında yer alan bu beyitlerin mısra sıralaması şu keildedir ki doğru olan sıralama bunun olduğunu düşünüyoruz:

هر کـه در راه محـبت شـد فـنا — Her kï der derrāh-ı muḥabbet şud fena

یـافـت از بـحر لـقا در بـقا — Yāfet ez baḥr-i liḳā derbekā

هر کرا شمشیر شوقش سر برید — Her ki'rā şemşīr-i şevḳeş ser burīd

میوه وصل از درخت شوق چید — Mīve-i vaṣl ezdiraḫt-i şevḳ çīd

[Bk. http://naqshbandiyeh.blogfa.com/post/101 (06.06.2020)]

[Anlamları: "*Kim ki muhabbet yolunda fena buldu / Kavuşma denizinde vuslata vardı / Kimin de onun aşk kılıcı boynunu vurdu (ise) / Vuslat meyvesini şevk dalından kopardı (demektir)*."]

[7074] Beyt: Ü1.85a, Ü2.75b, L.101b, Ü3.93a, H2-2.9a, N.106a / Şiᶜr T.133b, Ü5.124a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[7075] "*Beka mülküne varmak için yola çıkan arifler / Sen'in kılıcının rüzgarından fanilik tekbirini getirirler*."

[7076] ᶜaleyhi raḥmetü rabbihi'l-ġafūr: Ü1.85a / Diğer nüshalarda yok

[7077] buyururlar imiş: Ü1.85a, Ü2.76a, L.101b, Ü3.93a, İ2.113b, H2-2.9a / buyururlarmış N.106ba / buyurdılar T.133b, Ü5.124a

[7078] Şiᶜr: Ü2.76a, T.133b, L.101b, Ü3.93a, Ü5.124a / Beyt Ü1.85a, H2-2.9a, N.106a / Naẓm İ2.113b; Müellif tarafından Hallâc-ı Mansur'a nispet edilen bu beyit Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde yer almaktadır [Bk. Mevlānā, Meŝnevī, C. 3, B. 3839 http://www.masnavi.net/2/50/eng/3/3839/ (22.06.2020)]

اقتلونی اقتلونی یا ثقات — Uḳtulūnī uḳtulūnī yā ṣiḳāt

انّ فی قتلی حیاتا فی حیات — İnne fī ḳatlī ḥayāten fī ḥayāt[7079]

[381] Beyt[7080] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

زمانه کرفکند[7081] اتشم بخرمن عمر — Zemāne ger fikened āteşem beḫirmen-i ᶜomr

بکو بسوز که برمن ببرك کاهی[7082] نیست — Bigū besūz kï bermen beberg-i kāhī nīst[7083]

[Neṣr] Ve yedi günden_ṣoñra Ḥażret-i Şemsi ḳatl iden ᶜAlā'a'd-dīn Çelebī vefāt eyledi ve Ḥażret-i[7084] Mevlānā cenāzesine ḥāżır olup[7085] namāzın ḳılmadı. Baᶜdehü Ḥażret-i Şems ile ᶜālem-i maᶜnīde mülāḳāt olduḳlarında[7086] Ḥażret-i Mevlānāya buyurmışlar kï ᶜAlā'a'd-dīnüñ namāzın ḳılmamaġla bize ziyāde elem ḥāṣıl itdüñüz diyücek Mevlānā[7087] ᶜālem-i ġaybden ᶜālem-i ḥiss ü müşāhedeye[7088] geldüklerinde emr idüp cümle ḫalḳ ile ᶜAlā'a'd-dīnüñ namāzın ḳıldılar.

[7079] *"Öldürün beni, öldürün beni ey dostlar! Benim öldürülmemde hayat içinde hayat vardır."*

[7080] Beyt: Ü2.76a, T.133b, L.101b, Ü3.93a, İ2.113b, Ü5.124a, H2-2.9a, N.106a / Naẓm Ü1.85a; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 76/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07QM (19.02.2020)]

[7081] فکند – fikened: bu ifade orijinal metninde "بزند - bezened" şeklinde geçmektedir [Bk. Hâfız-ı Şîrâzî, Hâfız Divanı, hzl.-çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, C. 1, s. 214, G. 76/4; Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 76/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07QM (19.02.2020)]

[7082] کاهی – kāhī: Ü1.85a, Ü2.76a, T.133b, L.101b, Ü3.93a, Ü5.124a, H2-2.9a, N.106a / لاهی İ2.113b

[7083] "*Zamane ömür harmanımı ateşe verirse, buyursun yaksın; Gözümde saman çöpü kadar değeri yok.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 1, s. 214, G. 76/4]

[7084] ve Ḥażret-i: T.133a, Ü5.124b / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7085] cenāzesine ḥāżır olup: Ü1.85a, Ü2.76a, Ü3.93a, İ2.113b, H2-2.9a, N.106a / T, L, Ü5'de yok

[7086] olduḳlarında: İ2.113b, H2-2.9a, N.106b / itdüklerinde Ü2.76a, T.133b, Ü3.93b, Ü5.124b / eyledüklerinde L.102a

[7087] Mevlānā: İ2.113b, H2-2.9a, N.106b / Mevlānāya Ü1.85a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[7088] ᶜālem-i ḥiss ü müşāhedeye: Ü1.85a / beşeriyet ᶜālemine Ü2.76a, T.134a, L.101b, Ü3.93b, İ2.113b, Ü5.124b, H2-2.9a, N.106b

[382] Beyt[7089] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūl]

بدی را بدی سهل باشد جزا — Bedīrā bedī sehl bāşed cezā

اکر مردی احسن الی[7090] من اسا[7091] — Eger merdī aḥsin ilá men esā[7092]

[383] Naẓm[7093] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün faᶜlün]

کم مباش ازدرخت سیاه فکن — Kem mebāş ezdiraḫt-i sāyefiken

هرکه سنکت زند ثمر بخشش — Her kï senget zened şemer baḫşeş[7094]

ازصدف یاد کیر نکتهٔ حلم — Ezṣadef yād gīr nukte-i ḥilm

هرکه سر بردت[7095] کهر بخشش — Her kï ser burredet guher baḫşeş[7096]

[7089] Beyt: Ü1.85a, Ü2.76a, T.134a, L.101b, Ü3.93b, Ü5.124b, H2-2.9a, N.106b / Naẓm İ2.113b; Bu beyit, Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. Saᶜdî, *Būstān*, İkinci Bâb: Der-İhsân https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab2/sh23/ (06.06.2020)]

[7090] الی – ilá: Ü2.76a, T.134a, L.101b, Ü3.93b, İ2.113b, Ü5.124b, H2-2.9a, N.106b / دلی Ü1.85a

[7091] اسا – esā: / آسا - āsā Ü1.85a

[7092] "*Kötülüğe kötülükle karşılık vermek, kolay bir şeydir. Mert isen (sana) kötülük edene, iyilik yap*." [Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge, Zafer Matbaası, İstanbul 1980, s. 120)

[7093] Naẓm: Ü1.85a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu Kıta Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Muḳaṭaᶜāt: 17 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/082V (19.06.2020)]

[7094] "*Gölge salan ağaçtan geri kalma; Sana taş atana, sen meyve bağışla."* [Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 2, K. 16/3, s. 1166]

[7095] سر بردت – ser burredet: Ü1.85a / برد سرت – burred seret [Hâfız-ı Şîrâzî'nin divanında ifadenin doğrusu bu şekildedir]

[7096] *"Hilim sahibi olmayı öğren sedeften; Başını kesene sen inci bağışla"* [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C.2, K. 16/4, s. 1166]

[Neşr] [[Ve Esedu'llâhi'-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭālib buyururlar kï " اذا قدرت على عدوّك فاجعل العفو عنه شكرا للقدرة عليه" – *"İẕā ḳaderte ᶜalá ᶜaduvvike fe'cᶜali'l-ᶜafve ᶜanhu şukran li'l-ḳudreti ᶜaleyhi[7097]"*.]][7098]

[384] Beyt[7099]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

فلا تترك العفو عن كلّ ذلة	Fe-lā tetruki'l-ᶜafve ᶜan kulli ẕilletin
فماالعفومذموم و ان عظم الجرم	Feme'l-ᶜafvu meẕmūmun ve in ᶜaẓume'l-curm[7100]

[385] [Beyt]

عفو از كناه سيرت اهل فتوتست	ᶜAfv ezgunāh sīret-i ehl-i futuvvetest
بى علم عفو كار فتوت تمام نيست	Bīᶜilm-i ᶜafv kār-ı futuvvet temām nīst[7101]

[Neşr] Rivāyet olınur kï Ḥażret-i Manṣūrı meydān-ı siyāsete iḥżar eyledüklerinde evvel mübārek ṣaġ elin ḳaṭᶜ eylediler. Ḥażret-i Manṣūr mutażaccır olmayup sürūr ile ḍaḥk eyledi. Baᶜdehü ṣol elin ḳaṭᶜ itdiler Ḥażret yine ḍaḥk-ı belīġ eyledi ve ḫavf eyledi kï nezf-i[7102] demden levni müteġayyir ola. Ol dem mübārek yüzini revān olan dem ile laṭḫ idüp terennüm ile bu ebyātı[7103] inşād eyledi:

[7097] "*Düşmanına güç yetirdiğinde, ona güç yetirdiğine şükret ve onu affet*"

[7098] [[Ve Esedu'llâhu'l-ġālib ᶜAlī …. şukran li'l-ḳudreti ᶜaleyhi"]]: Ü1.85a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[7099] Beyt: Ü1.85a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7100] "*Her kötülüğü affetmeyi bırakma. Kötülük ne kadar büyük olursa olsun affetmek kınanır değildir."*

[7101] "*Hatayı bağışlamak fütüvvet ehlinin (alçakgönüllü, hoşgörülü) seciyesi ve karakterinde vardır / İlme vakıf olmadan affetmek, fütüvvette kemâle ermemişliğin işaretidir*."

[7102] nezf-i: Ü2.76a, T.134a, L.102a, Ü3.93b, Ü5.124b / berḳ-i Ü1.85b, İ2.114a, H2-2.9a, N.106b

[7103] ebyātı: Ü1.85b, Ü2.76a, T.134a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.124b, H2-2.9a, N.106b / beyti L.102a

[386] Şiᶜr[7104] [Hallāc-ı Manṣūr]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

الله يعلم انّ الرّوح قد تلفت	Allâhu yaᶜlemu enne'r-rūḥa ḳad telifet
شوقا اليك ولكنّى امنّيها	Şevḳan ileyke ve lâkinnī umennīhā[7105]
ونظرة منك[7106] يا[7107] سؤلى ويا[7108]املى	Ve naẓratun minke yā su'lī ve yā emelī
اشهى الىّ من الدّنيا ومافيها	Eşhá ileyye mine'd-dunyā ve mā fīhā[7109]
ياقوم انّى غريب فى دياركم	Yā ḳavmi innī ġarībun fī diyārikumu
سلّمت روحى اليكم فاحكموا فيها	Sellemtu rūḥī ileykum fa'ḥkumū fīhā[7110]
ماأسلم النّفس للاسقام تتلفها	Mā usellimu'n-nefse li'l-esḳāmi tutlifuhā
الّا لعلمى بانّ الوصل يحييها[7111]	İllā li-ᶜilmī bi-enne'l-vaṣle yuḥyīhā[7112]
نفس المحبّ على الالآم صابرة	Nefsu'l-muḥibbi ᶜale'l-ālāmi ṣābiretun

[7104] Şiᶜr: Ü2.76a, T.134a, L.102a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.124b / Naẓm Ü1.85b, İ2.114a, H2-2.9a, N.106b; Bu şiir başka kaynaklarda da Hallâc-ı Mansur'a nispet edilmektedir [Bk. ᶜĪd İbrāhīm ᶜAbdullâh (عيد ابراهيم عبدالله), eṣ-Ṣūfiyyeti Dīni'l-Ḥubb (الصوفية دين الحب) s. 149 https://www.google.com/search?q (22.06.2020)]

[7105] "Allah biliyor ki benim ruhum senin hasretini çekerek can verdi, fakat onu ben teselli ediyorum."

[7106] - minke: Ü2.76a / - minnī Ü1.85b

[7107] يا – yā: Ü1.85b, Ü2.76a, İ2.114a, H2-2.9b, N.106b / ما – mā T.134a, L.102a, Ü3.93b, Ü5.124b

[7108] ويا – ve yā: Ü1.85b, Ü2.76a, Ü3.93b, İ2.114a, H2-2.9b, N.106b / ريا – riyā? T.134a, L.102a, Ü5.124b

[7109] "*Ey benim muradım ve umudum senin bana bir kere bakman benim için dünyadan ve onun içindekilerinden daha sevimlidir*."

[7110] "*Ey kavmim, şüphesiz ki ben sizin diyarınızda bir garibim. Ruhumu size teslim ettim, onun hakkında verin hükmünüzü*."

[7111] يحييها - yuḥyīhā: Ü2.76a, İ2.114a, H2-2.9b / يحيها - yuḥyihā Ü1.85b, T.134a, L.102a, Ü3.93b, Ü5.125a, N.106b

[7112] "*Ben nefsimi onu yok edecek hastalıklara, kavuşmak (vuslat) ona hayat verecek diye teslim ettim*."

لعلّ مسقمها یوما یداویها Leᶜalle musḳimehā yevmen yudāvīhā[7113]

[Neşr] Baᶜdehü Ḥażret-i Manṣūr yüzin āsumāna ṭutup didi kï "یامولای انّی غریب فی عبادك"-"*Yā Mevlāye innī ġarībun fī ᶜibādike ve ẕikruke aġrebu minnī ve'l-ġarību ye'lefu'l-ġarībe*"[7116]. Bu ḥālde iken bir şaḫṣ nidā idüp didi kï "یاشیخ ماالعشق"-"*Yā şeyḫ me'l-ᶜaşḳ*?"[7117] Ḥażret-i Manṣūr buyurdı kï "[7118] ظاهره مایری وباطنه دق عن الوری"-"*Ẓāhiruhu mā yurá ve bāṭinuhu daḳḳa ᶜani'l-verá*"[7119].

[387] Naẓm[7120] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün]

تحصیل[7121] عشق ورندی[7122] اسان نمود اوّل Taḥṣīl-i ᶜaşḳ u rindī āsān numūd evvel

جانم بسوخت آخر درکسب این فضائل Cānem besūḫt āḫir derkesb-i īn fażā'il[7123]

حلّاج برسردار این نکته خوش سراید Ḥallāc berser-i dār īn nukte ḫoş serāyed

---

[7113] "*Sevenin nefsi, acılara sabreder. Bir gün belki acıları veren onu tedavi eder diye*."

[7114] الغریب – el-ġarību: Ü2.76a, T.134a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.106b / القریب – el-ḳarību Ü1.85b, L.102a

[7115] الغریب – el-ġarību: Ü2.76a, Ü3.93b, İ2.114a, H2-2.9b, N.106b / القریب – el-ḳarību Ü1.85b, T.134a, L.102a, Ü5.125a

[7116] "*Ey Rabbim! Ben kulların içinde bir garibim, senin zikrin benden daha da garibdir*. *Garib, garible iyi anlaşır*."

[7117] "Ey Şeyh aşk nedir?"

[7118] الوری – el-verá: Ü2.76a, T.134a, L.102a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.106b / الدّری - ? Ü1.85b

[7119] "*Onun zahiri görünen şeydir, batını ise halkın anlayacağı şey değildir.*"

[7120] Naẓm: Ü1.85b, H2-2.9b, N.106b / Ḳıṭᶜa Ü2.76a, T.134b, L.102a, Ü3.93b, Ü5.125a / İ2'de bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 307/2, 3 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07X1 (19.06.2020)]

[7121] تحصیل - taḥṣīl-i: Ü1.85b, Ü2.76a, T.134b, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.106b / تحصیل و - taḥṣīl ü L.102a

[7122] ورندی – ve rindī: Ü1.85b, Ü2.76a, T.134b, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.106b / رندی – rindī? L.102a

[7123] *"Kolay göründüydü başta aşk ile rintlik tahsil ederken. Yandı canım sonra fazilet öğreneyim derken"* [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C.2, G.307/2]

ازشافعی نپرسند[7124] امثال این مسائل EzŞāfiᶜī nepursend emṯāl-i īn mesā'il[7125]

[Neşr] Ve yine ol ḳatīl-i[7126] fī-sebīli'llâh ve ol ġarḳa-i deryā-yı mevvāc[7127] Ḥüseyn-i Manṣūr-ı Ḥallāc ḳatl olınduḳda buyururlar imiş " ناسوتیتی هلکت[7128] فی لاهوتیّتك فبحقّ[7129] "-"ناسوتیتی علی لاهوتیّتك ان تغفر لمن ابتغی قتلی *Nāsūtiyyetī heleket fī-lāhūtiyyetike fe-bi-ḥaḳḳi nāsūtiyyetī ᶜalá lāhūtiyyetike en-taġfire li-men'ibteġá ḳatlī* "[7130].

[388] Naẓm[7131] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilun]

حجاب چهرهٔ جان میشود غبارتنم Ḥicāb-i çehre-i cān mīşeved ġubār-i tenem

خوشادمی که ازین چهره پرده برفکن Ḫoşā demī kï ezīn çehre perde berfikenem[7132]

[7124] نپرسند – neporsend: Ü2.76a, N.106b, H2-2.2b / مپرسید– me-porsīd Ü1.85b / نیر سند – nīr sened: T.134b, L.102a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a /

[7125] "*Hallâc darağacından ne güzel söyledi bu nükteyi! Şâfiî'ya sormazlar bu meselelerin emsalini*" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C.2, G.307/3]

[7126] ḳatīl-i: Ü2.76a, T.134b, L.102a, Ü3.93b, Ü5.125a, H2-2.9b / ḳatīlu'llâh? Ü1.85b, İ2.114a, N.107a

[7127] mevvāc: Ü2.76a, T.134b, L.102a, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a / emvāc Ü1.85b

[7128] هلکت- heleket: Ü2.76a, T.134b, L.102b, Ü3.93b, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a / استهلکت – istehleket Ü1.85b, İ2.114a

[7129] فبحقّ – fe-biḥāḳḳi: Ü2.76a, T.134b, L.102b, Ü3.93b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a / فیحقّ – fe-yeḥiḳḳu Ü1.85b

[7130] "*Benim faniliğim senin uluhiyetinde yok oldu. Benim faniliğimin senin uluhiyetin üzerindeki hakkı için beni öldürmek isteyenleri affet.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 2, G. 342/1]

[7131] Naẓm: Ü1.86a, İ2.114a, N.107a / Şiᶜr Ü2.76a, T.134b, L.102b, Ü3.93b, Ü5.125a, H2-2.9b; Söyleyeni belirtilmeyen bu beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 342/1,2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07Y0 (19.06.2020)]

[7132] "*Beden tozum can yüzüme çekiyor perde. Ne hoş olur o an ki yüzümden kaldırırsam perdeyi!*" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 2, G. 342/2]

چنین[7133] قفص[7134] نه سزای[7135] چومن خوش الحانیست[7136] Çunīn ḳafeṣ ne sezā-yi çu men ḫoşelḥānīst

روم بکلشن[7137] رضوان که مرغ آن چمنم Revem begulşen-i riḍvān kï murġ-i ān çemenem[7138]

[Neşr] Ve[7139] ol gün kï server-i ᶜāşıḳān ve pīşvā-yı ᶜārifān olan Ḥażret-i Manṣūrı berdār itdiler, Ḥażret-i[7140] Şiblī ᶜaleyhi'r-raḥme buyururlar kï ol şeb ᶜibādāt u ṭāᶜāt ḳılur_iken Rabbu'l-ᶜizze ile münācāt vāḳiᶜ oldı. Didüm_ kï[7141] " الهی الی کم[7142] تقتل المحبّین قال الی ان اجد الدیة فقلت یارب وما دیتك قال لقائی وجمالی دیة المحبّین من احبّ لقاء الله احبّ الله لقائه ومن کره لقاءالله کره الله لقائه"-"*İlâhī ilá kem taḳtulu'l-muḥibbīne? Ḳāle ilá en ecidu'd-diyyete. Fe-ḳultu yā Rabbi ve mā diyetuke? Ḳāle liḳā'ī ve cemālī diyetu'l-muḥibbīn."*[7143] *"Men eḥabbe liḳā'e'llâhi eḥabbe'llâhu liḳā'ehu ve men kerihe liḳā'e'llâhi kerihe'llâhu liḳā'ehu*"[7144].

[389] Şiᶜr[7145]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

[7133] چنین – çunīn: Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a / چونین – çunīn Ü1.86a, İ2.114a

[7134] قفص - ḳafeṣ: Ü1.86a / قفس - ḳafes Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a

[7135] سزای – sezā-yı: Ü1.86a, Ü2.76b, İ2.114a, H2-2.9b, N.107a / سرای – serā-yı T.134b, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125a

[7136] الحانیست - elḥānīst: Ü1.86a, Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, İ2.114a, Ü5.125a, N.107a / حال نیست - ḥāl-nīst H2-2.9b

[7137] بکلشن – be-gulşen-i: Ü1.86a, Ü2.76b, T.134b, L.102b, İ2.114a, Ü5.125a, H2-2.9b, N.107a / بکاش Ü3.94a

[7138] "*Böyle kafes layık değil benim gibi şakıyan kuşa. O çemenliğin kuşuyum ben, giderim Cennet gülistanına*." (Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 2, G. 342/2)

[7139] ve: Ü2.76b, Ü3.94a, İ2.114a, H2-2.9b, N.107a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[7140] Ĥażret-i: Ü1'de yok

[7141] oldı. Didüm_kï: Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, İ2.114a, Ü5.125b, H2-2.9b, N.107a / olup didi Ü1.86a

[7142] الی کم – ilá kem? Ü1.86a, İ2.114b / کم – kem H2-2.9b, N.107a / لم – lime: Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125b

[7143] "*Ey Rabbim! Seni sevenleri ne zamana kadar öldürmeye devam edeceksin. Dedi ki: 'Diyetimi (karşılığımı) alana kadar. Dedim ki: 'Diyetin nedir? Dedi ki: 'Bana kavuşmak ve cemalim beni sevenlerimin diyetidir*."

[7144] "*Kim ki Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim de Allah'a kavuşmaktan hoşnut olmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşnut olmaz*."

[7145] Şiᶜr: Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125b (T, L, Ü3, Ü5'de söz konusu şiirin sadece ilk beyti yer almaktadır) / Beyt H2-2.10a, N.107a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

جمالك فی کلّ الحقایق سافر — Cemāluke fī-kulli'l-ḥaḳāyiḳi sāfirün

ولیس له الّا جلالك ساتر — Ve leyse lehu illā celāluke sātirun[7146]

[390] Naẓm[7147] [ᶜAynu'l-Ḳuḍāt Hemedānī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

پس دل و جانرا فدای حسن روی توکنیم[7148] — Pes dil u cānrā fedā-yi ḥusn-i rūy-i tū kunīm

خیمهٔ جانرا برون ازکون و کان[7149] حاکم [7150] زنیم — Ḫayme-i cānrā birūn ezkevn u kān çākem zenīm[7151]

وانکهی ازجنّت فردوس[7152] و دوزخ بکذریم — V'āngehī ez cennet-i firdevs u dūzaḫ bugẕerīm

---

[7146] "*Senin cemalin bütün hakikatlerde parlamakta; Onu örten ancak senin celalindir*."

[7147] Naẓm: Ü1.86a, İ2.114b, N.107a / Ḳıtᶜa Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125b / Şiᶜr H2-2.10a; Söyleyeni belirtilmeyen bu beyitler Aynu'l-Kuzât Hemedânî'ye aittir [Bk. ᶜAynu'l-Ḳuḍāt Hemedānī, *Temhīdāt*, Temhīdāt-ı Aṣl-ı Tasiᶜ, Beyān-ı Ḥaḳīḳat-i Īmān u Kufr, s. 63-64 http://www.tasavof.ir/books/download/farsi/einolqozat/tamhidat.pdf (19.06.2020)] Buradaki beyitlerdeki hem mısraların hem bazı kelimelerin sıralanışında takdim-tehir söz konusudur. Şiirin asıl metninde buradaki ilk beytin ilk mısrası, üçüncü beytin ilk mısrası, ikinci mısrası ikinci beytin ilk mısrası; ikinci beytin ilk mısrası, iknci beytin ilk mısrası, ikinci beytin mısrası ise ilk beytin ilk mısrası olarak geçmekte olup şiirin aslı şöyledir:

کی بود جانا که آتش اندر این عالم زنیم — Key būd cānā kï āteş ender īn ᶜālem zenīm

ملّت و کفر و مسلمانی بهم درهم زنیم — **Millet u kufr u muselmānī behem derhem zenīm**

وانکهی ازجنّت و فردوس و دوزخ بکذریم — **V'āngehī ez cennet u firdevs u dūzaḫ bugẕerīm**

خیمه ی جانرا برون ازکون و کان محکم زنیم — **Ḫayme-i cānrā birūn ezkevn u kān muḥkem zenīm**

پس دل و جانرا فدای روی وحسن توکنیم — **Pes dil u cānrā fedā-yı rūy u ḥüsn-i tū kunīm**

وین غمان عشق را از بیغمبی برغم زنیم — V'īn ġumān ᶜaşḳrā ez beyġambī berġam zenīm

وز وجود عشق دانایی و یکتایی شویم — Ve'z vucūd-ı ᶜaşḳ dānāyī vu yektāyī şevem

پای همت بر دو عالم نیز و بر افسانه ی آدم زنیم Pāy-ı himmet ber-du ᶜālem nīz u berefsāne-i ādem zenīm]

[7148] کنیم – kunīm: Ü2.76b, T.134b, L.102b, Ü3.94a, İ2.114b, Ü5.125b, H2-2.10a, N.107a / کنم – kunem Ü1.86a

[7149] کان – kān: Ü1.86a, Ü2.76b, L.102b, N.107a / مکان – mekān T.134b, Ü3.94a, İ2.114b, Ü5.125b, H2-2.10a

[7150] حاکم - ḥākim: Ü1.86a, İ2.114b / چاکم – çākem Ü2.76b, T.134b, L.102b, H2-2.10a, N.107a / جاکم Ü3.94a, Ü5.125b

[7151] "*Öyleyse kendimizi can u gönülden senin güzelliğine feda edelim / Can çadırını zaman ve mekanın dışında kuralım*."

[7152] جنّت فردو – Cennet-i Firdevs: Ü1.86a / جنّت و فردوس – Cennet ü Firdevs Ü2.76b, İ2.114b, H2-2.10a, N.107a

ملّت و کفر و مسلمانی[7153] بهم برهم زنیم Millet u kufr u muselmānī behem berhem zenīm[7154]

[Neşr] [[Rivāyet olınur kï Ḥażret-i Yaḥyá ᶜaleyhi's-selām ḳatl olınduḳda melā'ike-i semâvāt girye vü enīn idüp "الهى بأىّ ذنب قتلوا يحى" – *"İlâhī bi-'eyyi ẕenbin ḳatelū Yaḥyá"*[7155] didüklerinde Ḥażret-i ᶜİzzetden ḫiṭāb geldi_kï "ما ذنب يحى ولا هم باالدّنيا قطّ ولكن احبنى فأحببته فلابدّ فى الحبّ من القتل" – *"Mā ẕenbe Yaḥyá ve lā hum bi'd-dunyā ḳaṭṭ ve lâkin eḥabbenī fe-aḥbebtuhu fe-lābudde fi'l-ḥubbi mine'l-ḳatli"*[7156]. Muḥaṣṣal]][7157] bu maḳāmāt-ı ᶜāliye ve derecāt-ı ġāliye herkesüñ kārı ve bu nāz u niyāz[7158] aḥvāl-i[7159] her ᶜāşıḳ-ı zārī degildür. Şeyḫ Rükne'd-dīn ᶜAlā'u'd-devle ḳuddise sırrahu'l-ᶜazīz[7160] buyururlar kï bir vaḳt ḥālet-i germde ziyāret-i Ḥüseyn-i Manṣūr-ı Ḥallāca teveccüh itdüm ve[7161] merḳad-i muṭahharaları[7162] üzre murāḳabe idüp ve rūḥ-ı şerīflerini[7163] maḳām-ı aᶜlā-yı[7164] ᶜilliyyīnde müşāhede eyledüm, ol dem münācāt idüp didüm kï İlâhī bu ḥāl ne güne[7165] ḥāldür? Firᶜavn "انا ربّكم"-"*Ene rabbukum*"[7166] ve Manṣūr "اناالحق"-"*ene'l-Ḥaḳ*" diyüp ikisi bir daᶜvá itdiler. Ḥāl bu kï rūḥ-ı Manṣūr maḳām-ı aᶜlāy-ı ᶜilliyīnde muḳīm ve rūḥ-ı Firᶜavn derk-i siccīnde ᶜaẕāb-ı elīm ile giriftār-ı ḥamīmdür. Bu ḥāl ile deryā-yı ḥayretde ġarīḳ ve nār-ı endīşe ile ḥarīḳ iken gūş-i cāna hātifden bir nidā geldi kï Firᶜavn ḫodbīnlik varṭasına düşmekle hemān kendüyi görüp bizi güm

---

[7153] ملّت کفر و مسلمانی – Millet-i küfr ü müselmānī: İ2.114b / ملّت و کفر و مسلمانی – Millet ü küfr ü müselmānī Ü1.86a, Ü2.76b, N.107a / ملّت و کفر مسلمانی – Millet ü küfr müselmānī H2-2.10a

[7154] "*İşte böylece cenetten de cehennemden de geçeriz / Müslüman da kâfir de bizim için bir olur*."

[7155] *"Ey Rabbim! Yahya hangi suçundan dolayı öldürüldü?"*

[7156] "*Yahya'nın bir suçu yoktu. Onu öldürenler(in de) dünyada asla (suçları) yoktu, fakat o beni sevdi ben de onu sevdim, şüphesiz ki sevmek için öldürmek gerek*."

[7157] [[Rivāyet olınur kï …. *fe-lā büdde fi'l-ḥubbi mine'l-ḳatli".* Muḥaṣṣal]]: Ü1.86a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[7158] nāz u niyāz: Ü1.86a, İ2.114b, H2-2.10a, N.107a / niyāz u nāz Ü2.76b, T.135a, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125a

[7159] aḥvāl-i: Ü1.86a, İ2.114b, N.107a / aḥvāli Ü2.76b, T.135a, L.102b, Ü3.94a, Ü5.125a, H2-2.10a

[7160] sırrahu'l-ᶜazīz: Ü2.76b, T.135a, L.102b, Ü3.94a, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107a / sırrahu Ü1.86a

[7161] ve: L'de yok

[7162] mutahharaları: Ü2.76b, T.135a, L.102b, Ü3.94a, İ2.114b, H2-2.10a, N.107a / şerīfleri Ü1.86a / münevverleri Ü5.125a

[7163] şerīflerini: Ü2.76b, T.135a, L.102b, Ü3.94a, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107a / laṭīflerini Ü1.86a

[7164] maḳām-ı aᶜlā-yı ᶜilliyyīnde: Ü1.86b, Ü2.76b, Ü3.94a, İ2.114b, H2-2.10a, N.107a / aᶜlā-yı maḳām-ı ᶜilliyyīnde L.102b / aᶜlā-yı ᶜilliyyīnde T.135a, Ü5.125b

[7165] güne: Ü1.86b / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-3, N2'de yok

[7166] " '*Ben sizin en yüce rabbinizim!'* " dedi. (Nâziᶜât: 24)

eyledi ammā Manṣūr her ḥālde bizi müşāhede idüp kendüyi güm eyledi, bu mābeynde farḳ bisyārdur.

[391] Beyt[7167] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

خویشتن کم کن که تجریداین بود — Ḫ̆īşten kem kun kï tecrīd īn buved

کم شدن کم کن که تفرید این بود — Gum şuden kem kun kï tefrīd īn buved[7168]

[Neṯr] Ve ***Fütuḥāt-ı Mekkiyye***de ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı **Şeyḫ el-Muḥyid'dīn-i ᶜArabī** ibtidā'-i kitābda buyururlar kï [7169] "الحمد لله الّذی خلق الانسان[7170] من عدم وعدمه وعدم العدم وجود"-"*Elḥamdu li'llâhi'l-leẕī ḫaleḳa'l-insāne min ᶜademin ve ᶜademuhu ve ᶜademu'l-ᶜademi vucūdun*"[7171] buyurduġı ol maᶜnāya işāretdür. Muḥaṣṣal bu ṭā'ife-i ᶜaliyye ve cumhūr-ı seniyye ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile maḥv-ı vücūd idüp bāde-i fenā ile[7172] mest ü şeydā ve mā-sivá'llâhı bi'l-külliyye ḳalbden rehā itmekle beḳā bulup[7173] ᶜaşḳ u[7174]

[7167] Beyt: Ü2.76b, T.135a, L.103a, Ü3.94a, Ü5.125a, H2-2.10a / Naẓm İ2.114b / Meŝnevī N.107b / Ü1'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; Söyleyeni belirtilmeyen bu beyit, birinci mısradak, bazı ifadeler değiştirilerek Mantıku't-tayr'dan alıntı olup Attar'a aittir. Beytin orijinal şekli şu şekildedir:
تو درو گم گرد، توحید این بود — Tu derū gumgerde tevḥīd īn buved
گم شدن کم کن تو، تفرید این بود — Gumşuden kem kun tu tefrīd īn buved
[Anlamı: "*Sen, O'nda kaybol işte tevhid budur / Kaybolmada aşırıya gitme bu da tefriddir*."]
[Bk. Attâr, Mantıku't-tayr, Beyân Vâdî-i Tevḥīd: https://ganjoor.net/attar/manteghotteyr/vad-towhid/sh5/ (06.06.2020)]

[7168] "*Benlik ve bencilliği azalt ki tecrid ve tevazu budur / Uzleti de azalt ki bu da tefriddir, aşırıya gitmedir*."

[7169] Mekkiyyede ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı Şeyḫ el-Muḥyid'dīn ᶜArabī ibtidā-i kitābda buyururlar kï Ü1.86b / Mekkiyyenüñ ibtidā ḫuṭbesinde Ḥażret-i Eş-Şeyḫu'l-Ekber: Ü2.76b, T.135a, L.103a, Ü3.94b, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107b

[7170] الانسان – el-insān: Ü2.76b, T.135a, L.103a, Ü3.94b, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107b / الأشیا – el-eşyā Ü1.86b

[7171] "*Allah'a hamd olsun ki insanı yoktan var etti, insanın yokluğu ve onun yokluğunun yokluğu varlıktır*."

[7172] maḥv-ı vücūd idüp bāde-i fenā ile: Ü1.87a / Diğer nüshalarda yok

[7173] itmekle beḳā bulup: Ü1.86b / ḳılup Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107b

[7174] u: Ü1'de yok

muḥabbet ile nefy-i vücūd ve vāṣıl-ı maḳām-ı meşhūd u maḥmūd[7175] olup ᶜaşḳ_ile miṣāl-i ᶜanḳā[7176] şūrīdeḥāl[7177] ve müstaġraḳ-ı nūr-ı cemāl[7178] olmışlardur.

[392] Mışraᶜ[7179] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilün Mefāᶜilün Feᶜilün]

طفیل هستی عشقندآدمی و پری Ṭufeyl-i hesti-i ᶜaşḳend ādemī u perī[7180]

[393] Naẓm[7181] [Dervīş Aḥmed-i Semerḳandī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

عشقم که درد و کون ومکانم بدیدنیست ᶜAşḳem kï der-du kevn u mekānem bedīd nīst

عنقای مغربم که نشانم بدیدنیست ᶜAnḳā-yi muġribem kï nişānem bedīd nīst[7182]

زابرو[7183] غمزه هر دوجهان صیدکرده ام Z’ebrū vu ġamze her du cihān ṣayd kerdeem

منکر بدانکه تیر و کمانم بدید نیست Munkir bedān kï tīr u kemānem bedīd nīst[7184]

[7175] şühūd u maḥmūd H2-2.10b, N.107b / şühūd Ü1.86b / meşhūd u maḥmūd Ü2.77a, Ü3.94b / maḥmūd u meşhūd T.135b, L.103a, Ü5.126a / maḥmūd İ2.115a

[7176] miŝāl-i ᶜanḳā: Ü1.86b / Diğer nüshalarda yok

[7177] ş ūrīde-ḥāl: Ü1’de yok

[7178] cemāl: Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, İ2.114b, Ü5.125a, H2-2.10a, N.107b / Ḫudā Ü1.86b

[7179] Mışraᶜ: Ü1.86b, Ü2.77a, T.135b, Ü3.94b, İ2.115a, Ü5.126a, H2-2.10b, N.107b (Ü5’de söz konusu mısra sonradan kırmızı mürekkeple üstüçizilerek iptal edilmiştir); Bu mısra, Hâfız-ı Şîrâzî’nin gazellerinden birine aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 452/1 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0812 (19.06.2020)]

[7180] “*İnsan ile peri aşk varlığının çocuklardı(dır).”* [Mehmet Kanar, *Hâfiz Divanı*, C. 2, G. 452/1]

[7181] Şâiri belirtilmeyen bu şiirin Derviş Ahmed-i Semerkandî’ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. http://www.sindhiadabiboard.org/catalogue/Sûfîsm/Book14/Book_page20.html (20.06.2020)]

[7182] “*Öyle bir aşka düştüm ki ne sağımı ne solumu bilirim, zamandan ve mekandan geçmişim/ Bir Anka’yım, yerim yurdum bilinmez*.”

[7183] ابرو – ebrū: Ü1.86b, H2-2.10b / ابرو و – ebrū vu Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, İ2.114b, Ü5.125a, N.107b

[7184] “*Kaş, göz, işvemle her iki cihanı avlamışım / Boşuna uğraşma göremezsin, okum yayım görünmez*.”

چون افتاب دررخ هر ذرّه ظاهرم — Çun āfitāb derruḫ-ı her ẕerre ẓāhirem

ازغایت ظهور عیانم بدیدنیست — Ezġāyet-i ẓuhūr ᶜayānem bedīd nīst[7185]

کویم بهرزبان و بهرکوش بشنوم — Gūyem beher zebān u beher gūş bişnevem

و ین طرفه ترکه کوش و زابانم بدیدنیست[7186] — V’īn ṭurfeter kï gūş u zebānem bedīd nīst[7187]

[Neşr] Ve ol ḳıdvetü’l-muḥaḳḳıḳīn Celālü’l-milleti ve’d-dīn daḫi[7188] buyururlar[7189]:

[394] Rubāᶜī[7190]

[Ahreb-Ahrem]

درمجلس عشاق قراری [7191] دکرست[7192] — Dermeclis-i ᶜuşşāḳ ḳarārī digerest

وین بادۀ عشق را خماری [7193] دکرست — V’īn bāde-i ᶜaşḳrā ḫumārī digerest

آن علم که درمدرسه حاصل کردی — Ān ᶜilm kï dermedrese ḥāṣıl kerdī

[7185] “*Güneşin vurduğu her zerrede ben görünürüm / Görünmede öyle bir mertebeye varmışım ki artık ayan değilim*.”

[7186] کویم بهر زبان...؛... زبانم بدید نیست – Gūyem be-herzebānem … ; …. zebānem bedīd nīst: Ü1.86b, İ2.115a, N.107b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2’de bu Beyt yok

[7187] “*Her dilde konuşan ve her kulakta duyan benim / Ama işin garibine bak ki ne kulağım var ne dilim*.”

[7188] daḫi: Ü1.86b / Diğer nüshalarda yok

[7189] buyururlar: Ü1.86b, Ü2.77a, İ2.115a, H2-2.10b, N.107b / buyurur T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b

[7190] Rubāᶜī: Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b, N.107b/ Naẓm Ü1.86b / Meŝnevī İ2.115a / Şiᶜr H2-2.10b

[7191] قراری - ḳarārī: Ü1.86b, İ2.115a, H2-2.10b, N.107b / قرار - ḳarār Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b

[7192] دکرست –digerest: / nüshalarda دیکرست – dīgerest şeklinde yazılmıştır

[7193] خماری - ḫumārī: Ü1.86b, İ2.115a, H2-2.10b, N.107b / ḫumār: Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b

کار[7194] دکرست و عشق کاری دکرست Kār-i digerest u ᶜaşḳ kārī digerest[7195]

[395] Naẓm[7196]

[Bāḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

فی خمرة العشق معنی لیس یعرفه Fī ḫamreti'l-ᶜişḳi maᶜná leyse yaᶜrifuhu

الاّ فتی مزق الاطمار و اشتهرا İllā fetén mezzeḳa'l-eṭmāre ve işteherā[7197]

[396] Şiᶜr[7198]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

عندی رموز کنوز لیس یدرکها ᶜİndī rumūze kunūzin leyse yudrikuhā

من امّة العشق الّا من علیّ قرا Min ummeti'l-ᶜişḳi illā men ᶜaleyye ḳarā[7199]

[Neşr] [[Ve ol mürşid-i Gülşenī **Dede ᶜÖmer Rūşenī** buyururlar[7200]]][7201]:

[397] Naẓm[7202]

[7194] کار – kār: Ü1.86b, Ü2.77a, Ü3.94b, İ2.115a, H2-2.10b, N.107b / کاری – kārī T.135b, L.103a, Ü5.126b

[7195] "*Âşıklar meclisinde başka bir karar var. Bu aşk bâdesinin mahmurluğu bambaşka! Senin medresede öğrendiğim o bilgi, başka bir iştir; aşk başka bir iştir*." [Çeviri: Mevlânâ, Rubâîler, Çev. Mehmet Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul 2012, s. 47]

[7196] Naẓm: Ü1.86b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7197] "*Aşk şarabında kimsenin bilmediği bir mana var. Onun manasını ancak elbiselerini yırtan ve bu şekilde şöhret olan anlar*."

[7198] Şiᶜr: Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b / Naẓm Ü1.87a / Beyt H2-2.10b, N.107b / İ2'de bu şiir kısmı yok

[7199] "*Bende aşk ehlinden kimsenin (manasını) bilmediği gizli hazinelerin işaretleri var; Bu işaretlerin manasını ancak benim yanımda talebelik yapmış bilir*."

[7200] buyururlar: Ü2.77a, L.103a, Ü3.94b, İ2.115a, H2-2.10b, N.107b / buyurur T.135b, Ü5.126b

[7201] [[Ve ol mürşid-i Gülşenī Dede ᶜÖmer Rūşenī buyururlar]]: Ü1'de bu kısım yok

[7202] Naẓm: Ü1.87a, İ2.115a, N.107b / Ḳıṭᶜa H2-2.10b / Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b'de söz konusu şiir yerine yine Ömer Ruşenī Dede'nin şu "Ḳıṭᶜa"sı yer almaktadır: ᶜAşḳsız ādem varamaz

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

ᶜĀşıḳ olan nice gerek ᶜāşıḳā

ᶜAşḳ_ile bīḫ̆āb [u] ḫoşḫū gerek

Pīşe-i himmetde şikār almaġa

Rehrev olan kişi ġażanfer gerek

[398] Şiᶜr[7203] [Dāvûd-ı Ḳayserī(?)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

واداب ارباب العقول لدى الهوى — Ve ādābu erbābi'l-ᶜuḳūli ledé'l-hevá

كاداب اهل السّكر عند اولى العقل — Ke-ādābi ehli's-sukri ᶜinde uli'l-ᶜaḳli[7204]

فلا تعذلن[7205] ان قال صبّ متيم — Fe-lā taᶜẕulenne in ḳāle ṣabbun muteyyemun

من الوجد شيئا لايليق بذى الفضل — Mine'l-vecdi şey'en lā-yelīḳu biẕi'l-fażli[7206]

Teñgriye; ᶜAşḳa varan ᶜaşḳ ile ger gerek; Yolda ḳalur bī-hüner ü saḫt ü süst; Cüst gerek yolda hüner-ver gerek

[7203] Şiᶜr: Ü2.77a, T.135b, L.103a, Ü3.94b, Ü5.126b / Ḳıṭᶜa H2-2.10b / Naẓm N.108a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[7204] *"Akıl sahiplerinin aşk (heva) ehlinin yanındaki adabı (davranışları); Sarhoşların, akıl sahiplerinin yanındaki adabı (davranışları) gibidir."*

[7205] تعذلن – taᶜẕulenne: Ü2.77a, Ü3.94b, N.108a /تعدلن –taᶜdulenne T.135b, L.103a, Ü5.126b, H2-2.10b

[7206] *"Vecdden dolayı fazilet sahibine yakışmayan bir şey söylerse ayıplama, zira o tutkundur, cezbe halindedir."*

[399] Beyt[7207] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün (faᶜlün)]

بپوش دامن عفوی بذلت من مست Bepūş dāmen-i ᶜafvī beẕillet-i men-i mest

که آب روی شریعت باین قدر نرود[7208] Kï āb-i rūy-i şerīᶜat beīn ḳader nereved[7209]

[Neşr] İmdi ey pīr-i nādān u bedsīret[7210] ve ġāfil-i ṣūretperest bu ḥāller ile gūşiş ve bu ḥareket üzre cünbiş itmeyicek siz nice Şemsīler ve rūḥpāk ḳudsīler olursız. Ammā nemed-i siyāh giymekde[7211] aña nisbetüñüz ve serbürīde külāh ile müşābehetüñüz ve pābürehne yürümekde tebaᶜiyyetüñüz var. Ammā anlaruñ eyledügi ᶜibādāt u ṭāᶜāt üzre şerīᶜat-ı muṭahharaya tābiᶜ ve rāyāt-ı sünen-i İslāmiyyeyi rāfiᶜ olmayup mücerred ḳāl ile Şemsīlerüz didügüñüz[7212] ṭarz-ı nādāne ve semt-i bīgāne degil midür. Zīrā ol [[vāṣıl-ı maḳām-ı[7213] temkīn Cenāb-ı Ḥażret-i Şemse'd-dīn]][7214] gāh nemed-i siyāh ile pūşiş gāh külāh-ı serbürīde birle gūşiş[7215] iderler idi. Ammā anuñ her birinde nice esrār

---

[7207] Beyt: Ü2.77a, T.135b, L.103b, Ü3.94b, Ü5.126b, H2-2.10b / N'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir / Ü1, İ2'de söz konusu şiir kısmı yok; Beytin ikinci mısrası Hâfız'a aittir. Beyit Hâfız Divanında şu şekilde geçmektedir:

مکن به چشم حقارت نگاه در من مست Mekun beçeşm-i hakâret nigâh dermen-i mest

که آبروی شریعت بدین قدر نرود Kï āb-i rūy-i şerᶜīat bedin ḳader nereved

[Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 224/6 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07UQ (20.06.2020)]

[7208] نرود – nereved: Ü2.77a, Ü3.94b, H2-2.10b, N.108a / نیرود T.136a, L.103b, Ü5.126b

[7209] "*Ben sarhoş aşığına bakma tahkir ederek; Şeriatın yüzsuyu bu kadarla gitmez."* [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 1, G. 224/6]

[7210] nā-dān u bed-sīret: Ü2.77a, T.136a, Ü3.94b, Ü5.126b, H2-2.10b, N.108a / nā-dān-ı bed-sīret Ü1.87a, L.103b, İ2.115a

[7211] giymekde: Ü1.87a, İ2.115a / giymekden Ü2.77a, T.136a, L.103b, Ü3.94b, Ü5.126b, H2-2.10b, N.108a

[7212] didügüñüz: Ü2.77a, T.136a, L.103b, Ü3.94b, İ2.115a, Ü5.126b, H2-2.11a, N.108a / didüñüz Ü1.87a

[7213] vāṣıl-ı maḳām-ı: Ü2.77a, T.136a, Ü3.94b, İ2.115a, Ü5.126b, H2-2.11a, N.108a / maḳām-ı vāṣıl-ı L.103b

[7214] [[vāṣıl-ı maḳām-ı temkīn Cenāb-ı Ḥażret-i Şemse'd-dīn]]: Ü2.77a, T.136a, L.103b, Ü3.95a, İ2.115a, Ü5.126b, H2-2.11a, N.108a / velāyet ü kerāmeti aẕherün mine'l-ems Cenāb-ı Ḥażret-i Şems Ü1.87a

[7215] gāh külāh-ı ser-bürīde birle gūşiş: Ü1'de yok

u rumūz ve nice maᶜānī-i laṭīfe[7216] mermūz idi. Ekşeriyā nemed-i siyāh giydüklerine ġālibā işāret-i şerīfleri bu ola kï "خيرلباس الصّالحين هوالاسود"-"*Ḫayrun libāsu'ṣ-ṣāliḥīne huve'l-esved*"[7217] maᶜnāsını riᶜāyet ola. Ve bir daḫi[7218] mażmūn-ı[7219] mıṣraᶜ-ı[7220]:

[400] [Mıṣraᶜ] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün]

بالاتراز سیاهی رنك دیکرنباشد Bālāter ezsiyāhī reng-i diger nebāşed[7221]

[Neşr] ve maᶜnāy-ı

[401] Mıṣraᶜ-ı[7222]

[Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün]

سران نورسیه فاش شد ازعالم ذات Sirr-i ān nūr-i siyeh fāş şud ezᶜālem-i ẕāt[7223]

[Neşr] feḥvāsı üzre levn-i siyāhda nice esrār-ı ḫafiyye maḫfīdür[7224]. Cümleden süveydā-yı ḳalb kï maẓhar-ı "ماوسعنی ارضی ولاسمائی ولکن وسعنی قلب عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī arżī ve lā semā'ī ve lâkin vesiᶜanī ḳalbu ᶜabdi'l-mu'min*"[7225] mefhūmı ẓāhirdür. Ve noḳṭa-i dīde-i insān kï semâvāt u arżīne ḥāvīdür, ol nūr-ı siyāhuñ deryā-yı

[7216] latīfe: Ü2.77a, T.136a, L.103b, Ü3.95a, İ2.115b, Ü5.126b, H2-2.11a, N.108a / ġāmıża Ü1.87a

[7217] *"Salih kişilerin (giydiği) en hayırlı elbise, siyah olanıdır."*

[7218] ve bir daḫi: Ü2.77a, T.136a, L.103b, Ü3.95a, Ü5.127a, H2-2.11a, N.108a / bir daḫi Ü1.87a / ve daḫi ber- İ2.115b

[7219] mażmūn-ı: Ü1'de yok

[7220] mıṣraᶜ-ı: Ü1.87a / Diğer nüshalarda yok; Söyleyeni belirtilmeyen bu mısra, Sa'dî-i Şîrâzî'ye aittir. [Bk. Saᶜdî, *Dīvān-ı Eşᶜār*, Mülḥaḳāt u Müfredāt https://ganjoor.net/saadi/divan/molhaghat/sh9/ (07.06.2020)]

[7221] "*Siyahtan daha üstün başka bir renk yoktur*."

[7222] mıṣarᶜ-ı: Ü1.87a / Diğer nüshalarda yok

[7223] "*Bu siyah nurun sırrı, onun zatının alametiyle açığa çıktı*."

[7224] ḫafiyye maḫfīdür: Ü2.77b, L.103b, İ2.115b, H2-2.11a, N.108a / ḫafī maḫfīdür Ü1.87a / ḫafiyye-i maḫfiyyedür T.136a, Ü3.95a, Ü5.127a

[7225] *"Ne göğüm, ne yerim beni (içine) aldı, fakat mümün kulumun kalbi beni (içine) aldı"*

bīpāyānından bir ḳaṭre ve şems-i ḥaḳīḳatinden bir ẕerre idügi müşāhid/müşāheddür. Ve[7226] bir daḫi siyāh ġayri levne girmesi ḳābil degildür. Ḥażret-i Şems[7227] siyāhpūş olmaġa işāret oldur kï bir reng ile hemreng oldum kï ġayri renge girmesi[7228] ḳābil degildür dimek ola. Bir daḫi ejdehā-yı nefsi maḳtūl ve murādātın virmemekle maḫẕūl idüp dil ḫānesin māsivá'llâhdan[7229] ᶜārī ve ᶜaşḳ-ı Ḫudā derūn u[7230] bīrūnına sārī olup dil-i ᶜāşıḳān kaᶜbe-i ᶜirfān olmaġla vücūdı mānend-i[7231] Beytu'llâh[7232] ve miṣāl-i Kaᶜbe siyāh giydügine işāretdür.

[402] Naẓm[7233]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

دل بدست اور كه حج اكبرست	Dil bedest āver kï ḥacc-ı ekberest
ازهزاران كعبه يكدل بهتراست	Ezhezārān Kaᶜbe yek dil bihterest[7234]
كعبه بنياد خليل آذراست	Kaᶜbe bunyād-i Ḫalīl-i Āẕerest
دل نظركاه جليل اكبرست	Dil naẓargāh-i Celīl-i ekberest[7235]

[Neşr] [[عن ابن عبّاس رضى الله عنه انّه قال مرّ النّبىّ صلّى الله عليه و سلّم برجل وهو متعلّق باستارالكعبة]] **"**وهو يقول اللّهمّ انّى اسألك بحرمة هذاالبيت فقال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم يا عبدالله سل بحرمتك فانّ

[7226] ve: Ü1'de yok
[7227] -i Şems: Ü1'de yok
[7228] girmesi: Ü1.87b, İ2.115b, H2-2.11a, N.108b / girmek Ü2.77b, T.136a, L.103b, Ü3.95a, Ü5.127a
[7229] mā-siva'llâhdan: Ü1.87b, İ2.115b, N.108b / mā-sivádan Ü2.77b, T.136b, L.104a, Ü3.95a, Ü5.127a, H2-2.11a
[7230] u: Ü1'de yok
[7231] mānend-i: Ü2.77b, T.136a, L.103b, Ü3.95a, Ü5.127a / Ü1,İ2, H2, N'de yok
[7232] Beytu'llâh: Ü1.87b, İ2.115b, H2-2.11a, N.108b / Beyt-i İlâh Ü2.77b, T.136a, L.103b, Ü3.95a, Ü5.127a
[7233] Naẓm: Ü1.87b, İ2.116a / Ḳıṭᶜa T.136b, L.104a, Ü5.127b, H2-2.11a / Rubāᶜī N.108b / Beyt Ü2.77b, Ü3.95a
[7234] "*Bir gönül almak en büyük hacdır. Bir gönül binlerce Ka'be'den daha üstündür."*
[7235] "*Zira Ka'be Azer'in oğlu Halil (İbrahim)'in yapısıdır. Oysa gönül, celîl ve en büyük olan Allah'ın nazar ettiği yerdir*."

حرمة المؤمن اعظم من حرمة هذاالبيت"-"*ᶜAn ibni ᶜAbbāsin raḍiya'llâhu ᶜanhu ennehu ḳāle merre'n-nebiyyu ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme bi-reculin ve huve muteᶜalliḳun bi-estāri'l-Kaᶜbeti ve huve yeḳūlu: Allâhumme innī es'eluke bi-ḥurmeti ḥāẕe'l-beyti. Feḳāle Resūlu'llâhi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Yā ᶜabde'llâhi sel bi-ḥurmetike fe-inne ḥurmete'l-mu'mini aᶜẓamu min ḥurmeti hāẕe'l-beyt*"[7236]][7237]. Ve **Ḥażret-i Şeyḫü'l-ekber** buyururlar kï[7238]:

[403] Şiᶜr[7239] [İbni ᶜArabī (?)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

لقدطاف خيرالنّاس بالكعبة الّتى — Leḳad ṭāfe ḫayru'n-nāsi bi'l-Kaᶜbeti'l-letī

يقول دليل العقل فيها بنقصان — Yeḳūlu delīlu'l-ᶜaḳli fīhā bi-nuḳṣāni[7240]

وقبّل احجارا بها وهى صامت — Ve ḳabbele aḥcāren bihā ve hiye ṣāmitun

واين مقام البيت من قدر انسان — Ve eyne maḳāmu'l-Beyti min ḳadri insāni[7241]

[7236] *İbni Abbâs r.a.'dan rivayet olunur ki: Hz. Peygamber s.a.v.s., Kabe'nin örtüsüne yapışıp "Yâ Rabbi bu evin (Kabe'nin) hürmetine senden istiyorum" diye dua eden bir adamın yanından geçti ve ona dedi dki: "Ey Allah'ın kulu, kendi hürmetine Allah'tan iste, zira mümin kişinin (Allah katındaki hürmeti) bu evin (Kabe'nin) hürmetinden daha büyüktür" dedi.*

[7237] [عن ابن عبّاس .... هذاالبيت "-"*ᶜAn ibni ᶜAbbās ... hāẕe'l-beyte*]: Ü2.77b, T.136b, L.104a, Ü3.95a, Ü5.127b, H2-2.11b, N.108b / ve ol ḫayru'n-nās Ĥażret-i ibn-i ᶜAbbās Ĥażretlerinden mervīdür kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Kaᶜbe-i Mükerremede Ĥarem-i muḥteremden geçerlerken gördiler kï bir kimesne astār-ı Kaᶜbeye müteᶜallıḳ "اللّهمّ انّى اسألك بحرمة هذاالبيت" – "*Allāhümme innī es'elüke bi-ḥürmeti ḥāẕe'l-beyte*" diyü tażarruᶜ ider. Ĥażret-i Resūl ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyurdılar kï " يا عبدالله سل بحرمتك فانّ حرمة المؤمن اعظم من حرمة هذاالبيت" – "*Yā ᶜabde'llâh sel bi-ḥürmetik fe-inne ḥürmete mü'minün aᶜẓamu min ḥürmeti hāẕe'l-beyti*" Ü1.87b / İ2'de bu kısım yok

[7238] Ve Ḥażret-i Şeyḫü'l-ekber buyururlar kï: Ü2.77b, T.136b, Ü3.95a, H2-2.11b, N.108b / Ve Ḥażret-i Şeyḫü'l-ekber buyururlar İ2.116a, Ü5.127b / Ü1, L'de yok

[7239] Şiᶜr: Ü2.77b, T.136b, L.104a, Ü3.95a, Ü5.127b / Naẓm Ü1.87b, İ2.116a, N.108b / Ḳıtᶜa H2-2.11b; İlgili beyitler İbni Arabî'ye ait olma ihtimali vardır [Bk. ed-Duktūr Zekī Mubārek, *et-Taṣavvufu'l-İslāmī fi'l-Edebi ve'l-Aḫlāḳ, Dāru'l-Ḳalem*, Beyrūt-Lubān, s. 267 https://books.google.com.tr/books?id=NJbWDwAAQBAJ&pg (22.06.2020)]

[7240] *"İnsanların en hayırlısı (Hz. Peygamber), aklın delinin kendisi hakkında noksanlığını bildirdiği o Ka'be'yi tavaf etmiştir."*

[7241] *"Ve oradaki (Ka'bedeki) susan taşları öpmüştür; Nerede insanın değerinin yanında beytin (Ka'be'nin) yeri (konumu)."*

[Neṯr] [[Ve serbürīde külāh giydüklerine işāret oldur kï ᶜāḳıbet rāh-ı ᶜaşḳ içre serbürīde olmalarına[7242] inhā ve dil ü cān ile ḳażāya rıżādur.]][7243] Nitekim:

[404] Şiᶜr[7244]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

وتعذيبكم عذب و سخطكم رضى — Ve taᶜẕībukum ᶜaẕbun ve suḫṭukum riżá

وقطعكم وصل وجودكم عدل — Ve ḳaṭᶜukum vaṣlun ve cūdukum ᶜadlu[7245]

[Neṯr] bu maᶜnāya işāretdür[7246]. Ve daḫi ey pīr-i esīr-i ḳāl ve ey nāmaḥrem-i sırr-ı ḥāl biz ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī ādem ve cām-ı muḥabbet ile mest u medhūş ve ᶜaşḳ_ile māsivá'llâhı ferāmūş ḳıluruz dirsiz, eyle degilsiz. Zīrā ḳuṭb-ı ᶜālem ve güzīde-i benī ādem oldur kï jeng-i[7247] televvüṯāt-ı[7248] dünyādan mir'āt-ı ḫāṭırın mücellá ve ṣayḳala-i tevḥīd ile ḳalbini[7249] āyīne-i cihānnümā[7250] ide kï[7251] nuḳūş-ı dü ᶜālem anda nümāyān[7252] ve ṣuver-i cümle-i eşyā anda[7253] ᶜayān[7254] olup[7255] nāẓır-ı kevn ü mekān

[7242] olmalarına: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95a, Ü5.127b, H2-2.11b / olmaların Ü1.87b, İ2.116a, N.108b

[7243] [[Ve ser-bürīde külāh .... ḳażāya rıżādur]]: Ü1.87b, Ü2.77b, T.137a, Ü3.95a, İ2.116a, Ü5.127b, H2-2.11b, N.108b / L'de bu kısım yukarıdaki şiirden önce geçen hadis-i şeriften hemen sonra yer almaktadır.

[7244] Şiᶜr: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95b, Ü5.127b / Beyt Ü1.87b, H2-2.11b, N.108b / Naẓım İ2.116a

[7245] *"Sizin azap etmeniz tatlı, gazabınız da hoşnutluktur; Alakayı kesmeniz vuslat, cömertliğiniz (ise) adalettir."*

[7246] bu maᶜnāya işāretdür: Ü1'de yok

[7247] jeng-i: Ü1.88a / Diğer nüshalarda yok

[7248] televvüṯāt-ı: Ü1.87b, Ü2.77b, T.137a, L.104a, İ2.116a, Ü5.127b, H2-2.11b, N.109a / tekevvünāt-ı Ü3.95b

[7249] ḳalbini: Ü1.87b, Ü2.77b, Ü3.95b, İ2.116a, H2-2.11b, N.109a / ḳalbi T.137a, L.104a, Ü5.128a

[7250] cihān-nümā: Ü2.77b, T.136b, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.127b, H2-2.11b, N.109a / ᶜālem-nümā Ü1.88a

[7251] ide kï: T.137a, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.128a, H2-2.11b, N.109a / ide Ü2.77b / idüp Ü1.88a

[7252] nümāyān: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.128a, H2-2.11b, N.109a / ᶜayān Ü1.88a

[7253] anda: Ü1'de yok

[7254] ᶜayān: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.128a, H2-2.11b, N.109a / nümāyān Ü1.88a

[7255] olup: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.128a, H2-2.11b, N.109a / olmaġla Ü1.88a

ve vāṣıl-ı maḥall-i itḳān[7256] ola. Ve cām-ı muḥabbet_ile ṣol ṣaḫṣ özin ferāmūṣ ider kï sizüñ gibi ḫodfürūṣ ve bāde-i ġurūr ile bīhūṣ olmayup kendüyi bu ḳadar medḥ ü ṣenā ile taᶜrīf ve velāyet ü[7257] kerāmetden dem urmayup vücūdın tavṣīf ḳılmaya[7258].

[405] Naẓm[7259]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

ای که در هستئ مستی مانده — Ey kï derhestī-i mestī mānde

دائما درخود پرستی مانده — Dā'imā derḫodperestī mānde[7260]

بر سر ایوان وحدت کی رسی — Berser-i eyvān-i vaḥdet key resī

چون تو در زندان پستی مانده — Çun tu derzindān-i pestī mānde[7261]

[406] Beyt[7262] [Ḥāfıẓ-ı Ṣīrāzī]

[Mefāᶜilün feᶜilātun mefāᶜilün faᶜlun]

بسرّ جام جم انکه نظرتوانی کرد — Besirr-i cām-i Cem ān kï naẓar tevānī kerd

که خاك[7263] میکده کحل بصرتوانی کرد — Kï ḫāk-i meygede kuḥl-i baṣar tevānī kerd[7264]

[7256] maḥall-i itḳān: Ü2.77b, T.137a, L.104a, Ü3.95b, İ2.116a, Ü5.128a, H2-2.11b, N.109a / ᶜilm ü ᶜirfān Ü1.88a

[7257] ü: Ü1'de yok

[7258] ḳılmaya: Ü1.88a, Ü2.77b, İ2.116a, H2-2.11b, N.109a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[7259] Naẓm: Ü1.88a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7260] "*Ey, sarhoşluğun varlığına saplanmış ve kendini beğenip kendine tapmakta olan kişi!*"

[7261] "*Vahdet sarayına nasıl varırsın / Alçaklık zindanında kaldığın müddetçe*."

[7262] Beyt Ü1.88a / Ḥāfıẓ Ü2.77b, T.137a, Ü3.95b, Ü5.128a / Rubāᶜī N.109a / Ḳıṭᶜa L.104b / (Ü1'de söz konusu şiir kısmının sadece ikinci beyti mevcut olup birinci beyti yoktur) / Şiᶜr H2-2.11b / İ2'de söz konusu şiir kısmı yok; [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazelşyyāt: 144/1, 6 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SI (20.06.2020)]

[7263] خاك - ḫāk-i: Ü2.77b, T.137a, L.104b, Ü3.95b, Ü5.128a / کحل - küḥl-i H2-2.12a, N.109a

[7264] "*Cem'in kadehinin sırrıyla bakmasını bilirsen; Meyhanenin toprağını gözüne sürme yapabilirsin*." (Hâfız Divanı, C. 1, G. 143/1)

توکزسرای طبیعت نمیروی بیرون　　Tu k’ez serā-yı ṭabīᶜat nemīrevī bīrūn

کجا بکوی طریقت کذر توانی کرد　　Kucā bekūy-ı ṭarīḳat guẕer tevānī kerd[7265]

[Neşr] [[Zīrā maḳām-ı ricāle vāṣıl ve nīstlik ᶜalemine dāḫil olduḳdan_ṣoñra evṣāf-ı beşeriyyeden ḫālī ve mir'āt-ı derūn[7266] mücellá olup ṣāfī olduḳda tecelliyāt-ı Ḫudā ol dem ẓuhūr ve ḫāne-i ḳalbe[7267] sulṭān-ı ᶜaşḳ ᶜubūr ider.]][7268] Ve daḫi çārḍarb olup kendüñüz ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile mest olan ᶜazīze yaᶜnī Cenāb-ı Ḥażret-i Şems-i Tebrīze teşbīh ḳılursız[7269] ammā Ḥażretüñ çārḍarb olduġı kütüb-i mā-bihi’l-iᶜtimādlarda mesṭūr u mezbūr[7270] degildür ammā ve le'in süllime Ḥażret-i Şems[7271] çārḍarb olduġı taḳdīrce daḫi anlaruñ her vażᶜ-ı şerīflerinde nice esrār-ı ġāmıża meknūz ve ṭarz u āyīnleri nice maḫfī ḥāle rumūzdur. Meşelā serbürīde külāh giyüp ᶜāḳıbet serbürīde olmaları ḥāline işāretdür. Pes serbürīde külāh giymek[7272] ser ü cānını bīiştibāh Ḥaḳ yolına ol Ḥażret gibi fedā idenlere revādur[7273] sizüñ gibi tenperver muḥibb-i dünyā olana sezā degildür[7274]. [[Zīrā siz bu rumūz-ı ḫafiyyeden bīḫaber ve mücerred taḳlīd-i kisvet ile maḳām-ı Şemsīden eşer ḥāṣıl itmeñüz maḥall-i şübhe vü reybdür.]][7275] Zīrā[7276] ol mest-i ceẕbe-i cām-ı[7277] Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā Sulṭānu’l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ veled-i ercümendi ve vehb-i Ḫudā ile ᶜālem-i ṭufūliyyetden bāġ-ı

[7265] “*Tabiat sarayından dışarı adım atmayan sen; Tarikat sokağından nasıl geçeceksin?*” (Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 1, G. 143/6)

[7266] derūn: İ2.116b, N.109a / derūnı Ü2.77b, T.137a, L.104b, Ü3.95b, Ü5.128a, H2-2.12a

[7267] ḳalbe: İ2.116b / vücūda Ü2.77b, T.137a, L.104b, Ü5.128a, H2-2.12a, N.109a / vücūd Ü3.95b

[7268] [[Zīrā maḳām-ı ricāle … sulṭān-ı ᶜaşḳ ᶜubūr ider]]: Ü1’de bu kısım yok

[7269] ḳılursız: Ü1.88a / ḳıluruz dirsiz Ü2.77b, T.137a, L.104b, Ü3.95b, İ2.116b, Ü5.128a, H2-2.12a, N.109a /

[7270] u mezbūr: Ü2.78a, Ü3.95b, İ2.116b, H2-2.12a, N.109a / u meẕkūr L.104b / Ü1, T, Ü5’de yok

[7271] Ĥażret-i Şems: Ü1.88a / Diğer nüshalarda yok

[7272] giymek: Ü1.88a, İ2.116b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N’de yok

[7273] revādur: Ü2.78a, T.137b, L.104b, Ü3.95b, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109a / sezādur Ü1.88a

[7274] sizüñ gibi ten-perver muḥibb-i dünyā olana sezā degildür: Ü1’de bu kısım yok

[7275] [[Zīrā siz bu rumūz-ı ḫafiyyeden … itmeñüz maḥall-i şübhe vü reybdür]]: Ü2.78a, T.137b, L.104b, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109a / Muḥaṣṣal bī-saᶜy u gūşiş ve cāme-i zühd (u) taḳvā ile pūşiş itmeyince insān vāṣıl-ı merām olamaduġı maḥall-i kelām degildür Ü1.88a

[7276] zīrā: Ü2.78a, T.137b, L.104b, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109a / ve Ü1.88a

[7277] ceẕbe-i cām-ı: Ü1.88a / Diğer nüshalarda yok

velāyetüñ serv-i serbülendi iken[7278] Ḥażret-i Şems ile mülāḳāt olduḳlarında nice erbaᶜīnler çeküp gice ḳā'im ve gündüz ṣā'im oldılar.

[407] Beyt[7279] [Mevālānā]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

دادحق را قابلیّت شرط نیست — Dād-i Ḥaḳrā ḳābiliyyet şarṭ nīst

بلکه شرط قابلیّت داد اوست — Belkï şarṭ-i ḳābiliyyet dād-i ūst[7280]

[Neşr] Ammā[7281] siz libās-ı zühd ü taḳvā ile pūşiş ve ᶜibādāt u ṭāᶜāt birle gūşiş itmeyüp[7282] ḥaḳīḳat-i ḥālden bīḫaber ve zebūn-ı nefs-i ḫīlegersiz. Bārī beᶜināyet-i Ḥayy-i Ḳayyūm āyīn-i Şemsīligi size maᶜlūm idelüm. Evvelā[7283] Şems üç ḥarfdur. Her ḥarfi Şemsīlik maᶜnāsına ẓarfdur[7284]. Evvel ḥarfi[7285] "şīn"dür. "Şīn" şifā vü şefḳate işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne evvel[7286] tīġ-i firāḳun mecrūḥı ve vaṭan-ı aṣlīsinden[7287] cüdā olmış rūḥı muḳteżeyāt-ı nefsāniyye ve televvüṣāt-ı şehvāniyye ile

---

[7278] iken: Ü2.78a, T.137b, L.104b, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109a / iken yine Ü1.88b

[7279] Beyt: Ü2.78a, T.138a, L.104b, Ü3.96a, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109b / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; Bu Beytin mısraları Mevlânâ'nın Mesnevî'sine ait olup iki ayrı beytin ikinci ve birinci mısrasının (1537 ve 1538. Beyit) bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İlgili beyitler tam olarak şöyledir:
چاره‌ی آن دل عطای مبدلیست ** داد او را قابلیت شرط نیست
بلک شرط قابلیت داد اوست ** داد لب و قابلیت هست پوست
Çāre'ī ān dil ᶜaṭā-yi mubdelīst
Dād-i ūrā ḳābiliyyet şarṭ nīst
Belk-i şarṭ-i ḳābiliyyet dād-i ūst
Dād-i lubb u ḳābiliyyet hest pūst
[Bk. Mesnevî, C. 5, Beyit No: 1537-1538: http://www.masnavi.net/2/50/eng/5/1537/ (08.12.2018)]

[7280] "*Hak (Allah) vergisi için kabiliyet şart değil; Hatta kabiliyetin şartı O'nun vergisidir*." [Çeviri: Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 5, s. 383]

[7281] ammā: Ü2.78a, T.138a, L.104b, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109b / ḥālā Ü1.88b

[7282] libās-ı zühd ü taḳvā ile pūşiş ve ᶜibādāt u ṭāᶜāt birle gūşiş itmeyüp: Ü1'de bu kısım yok

[7283] evvelā: T.138a, L.105a, Ü5.128b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7284] her ḥarfi Şemsīlik maᶜnāsına ẓarfdur: Ü1.88b, H2-2.12a / Şemsīlik maᶜnāsına her ḥarfi ẓarfdur İ2.116b, N.109b / Şemsīlik maᶜnāsına ẓarfdur Ü2.78a, T.138a, L.105a, Ü3.96a, Ü5.128b

[7285] ḥarfi: Ü2.78a, T.138a, L.105a, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a / ḥarf Ü1.88b, N.109b

[7286] evvel: Ü1.88b, Ü2.78a, T.138a, Ü3.96a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109b / evvelā L.105a

[7287] aṣlīsinden: Ü1.88b, Ü2.78a, T.138a, L.105a, İ2.116b, Ü5.128b, H2-2.12a, N.109b / aṣliyyesinden Ü3.96a

tenperver olup perīşānḥāl ve müşevveşü'l-bāl itmeyüp riyāżāt u ṭāᶜāt ve mücāhedāt u ᶜibādāt[7288] birle rūḥperver ve nehc-i ricālde dilāver[7289] ola. Zīrā rūḥa raḥm u şefḳat oldur kï menāhīden ictināb ve müşerref-i maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-"*Ṭūbá lehum ve ḥusnu meᶜāb*"[7290] ola. Ve ol sulṭān-ı ᶜāşıḳān ve serḫayl-i maᶜşūḳān maṭlūb-ı cān u dīn Mevlānā[7291] Celāle'd-dīn, Ḥüsāme'l-Ḥaḳḳi ve'd-dīne[7292] buyurdılar kï yā Ḥüsāme'd-dīn baña şeyḫum **Şeyḫ Bürhāne'd-dīn Muḥaḳḳıḳ-ı Tirmiẕī**[7293] revveḥa'llâhu rūḥahü ve zāde fī ġurefi'l-cinān fütūḥahü[7294] bu üç beyti yādigār buyurmışlardur sen daḫi ḫāṭıruñda ṭut diyü buyurdılar.

[408] Şiᶜr[7295]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

الرّوح من نور عرش الله مبدؤها	Er-rūḥu min nūri ᶜarşi'llâhi mebde'uhā
وتربة الارض اصل الجسم والبدن	Ve turbetu'l-arżi aṣlu'l-cismi ve'l-bedeni[7296]
قد الّف الملك الجبّار بينهما	Ḳad ellefe'l-Meliku'l-Cebbāru beynehumā
ليصلحا لقبول[7297] العهد والمحن	Li-yeṣluḥā li-ḳabūli'l-ᶜahdi ve'l-miḥeni[7298]

[7288] mücāhedāt u ᶜibādāt: Ü1.88b, Ü2.78a, Ü3.96a, İ2.116b, H2-2.12a, N.109b / ᶜibādāt-ı mücāhedāt L.105a / micāhedāt T.138a, Ü5.129a

[7289] ve nehc-i ricālde dil-āver: Ü1.88b / Diğer nüshalarda yok

[7290] "*İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.*" (Ra'd: 29)

[7291] Mevlānā: Ü2.78b, T.138a, L.105a, Ü3.96a, İ2.116b, H2-2.12a, Ü5.129a, N.109b / Mevlā Ü1.88b

[7292] ve'd-dīne: Ü1.88b, İ2.116b, N.109b / ve'l-yaḳīn Ĥażretlerine Ü2.78b, T.138a, L.105a, Ü3.96a, Ü5.129a, H2-2.12a

[7293] Tirmiẕī: Ü2.78b / Tirmidī Ü1.88b, T.138a, L.105a, Ü3.96a, İ2.117a, Ü5.129a, H2-2.12a, N.109b

[7294] ve zāde fī ġurefi'l-cenān fütūḥahü: Ü2.78b, T.138a, L.105a, Ü3.96a, İ2.117a, Ü5.129a, H2-2.12a, N.109b / bi'l-feyż-i sermedī Ü1.88b

[7295] Şiᶜr: Ü2.78b, T.138a, L.105a, Ü3.96a, Ü5.129a / Naẓm Ü1.88b, İ2.117a, H2-2.12b, N.109b

[7296] *"Ruhun kaynağı Allah'ın arşının nurundandır; Vücudun ve bedenin aslı (ise) dünya toprağıdır."*

[7297] لقبول – li-ḳabūli: Ü1.88b, Ü2.78b, İ2.117a, H2-2.12b, N.109b / بقبول – bi-ḳabūli Ü3.96a / القبول – el-ḳabūli T.138b, L.105a, Ü5.129a

[7298] *"Ahid ve meşakkati kabule elverişli olsunlar diye Cebbar olan Allah bu ikisini birleştirmiştir."*

الرّوح فی غربة و الجسم فی وطن — Er-rūḥu fī-ġurbetin ve’l-cismu fī-vaṭanin

فارحم کئیبا حزینا نازح الوطن — Fe’r-ḥam ke'îben ḥazînen nāziḥa’l-vaṭani[7299]

[Neşr] Ve ol re'îs-i[7300] dānā **Ebū ᶜAlī ibni Sînā** buyururlar [7301]:

[409] Şiᶜr[7302]

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāᶜilün Mütefāᶜilün Müstefᶜilün]

واظنّها نسیت عهودا بالحمی — Ve eẓunnuhā nesiyet ᶜuhūden bi’l-ḥimá

ومنازلا بفراقها لم تقنع — Ve menāzilen bi-firāḳihā lem-taḳnaᶜi[7303]

الفت و ماانست فلمّا واصلت — Elifet ve mā eniset fe-lemmā vāṣalet

الفت مجاورة[7304] الخراب البلقع — Elifet mucāverete’l-ḫarābi’l-belḳaᶜi[7305]

[Neşr] [[Ve ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile mest ü şeydā[7306] **Cenāb-ı Ḥażret-i**[7307] **Mevlānā** daḫi taᶜrīf-i rūḥda[7308] buyururlar kï[7309]:]][7310]

[7299] “Ruh gurbette, beden (ise) vatandadır; Vatanından uzak, hüzünlü ve mey’ûs olana merhamet et.””

[7300] İmla hatasına dikkat çekilecektir!!!!

[7301] ve ol pīş-i dānā Ebū ᶜAlī ibn-i Sīnā buyururlar: Ü1.88b / Ve ilá hâẕā işāre’r-re'îsü bi-ḳavlihi: Ü2.78b, T.138b, L.105a, Ü3.96a, Ü5.129a, H2-2.12b, N.109b / ve ol re'îs-i dānā Ebū ᶜAlī bin Sīnā İ2.117a

[7302] Şiᶜr: Ü2.78b, T.138b, L.105a, Ü3.96b, Ü5.129a / Naẓm Ü1.88b, N.110a / Ḳıṭᶜa H2-2.12b/ İ2’de söz konusu şiir kısmı başlıksız verilmiştir; Söyleyeni belirtilmeyen bu şiir, İbn-i Sînâ’ya aittir.

[7303] “Ben onun himâye sözünü ve ayrılması sebebiyle kanaat etmediği evleri (menzilleri) unuttuğunu zannediyorum”

[7304] مجاورة - mücāviretü: Ü1.89a, Ü2.78b, İ2.117a, H2-2.12b, N.110a / فجاورة T.138b, L.105a, Ü3.96b, Ü5.129a

[7305] “Ülfet kurdu fakat ünsiyet kurmadı; Vuslata erince ıssız ve harap bir yere komşu olarak ülfet duydu.”

[7306] ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā ile mest ü şeydā: Ü1’de yok

[7307] Ḥażret-i: Ü1’de yok

[7308] daḫi taᶜrīf-i rūḥda: Ü1.89a / Diğer nüshalarda yok

[7309] buyururlar kï: Ü2.78b, T.138b, Ü3.96b, H2-2.113a, N.110a / buyururlar Ü1.89a, İ2.117b / buyurur L.105a

[7310] [[Ve ol ᶜaşḳ-ı Ḫudā … buyururlar kï]]: Ü5’de bu kısım yok

[410] Meşnevī[7311]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

چونکه بی رنکی[7312] اسیر رنك شد	Çun kï bīrengī esīr-i reng şud
موسئ با موسئ[7313] درجنك شد	Mūsi'ī bā-Mūsi'ī derceng şud[7314]
چون به بی رنکی رسی کان داشتی	Çun bebīrengī resī kān dāştī
موسی و فرعون دارند اشتی[7315]	Mūsi vu Firᶜavn dārend āştī[7316]

[Neşr] Ṣānī[7317] ḥarfi[7318] "mīm"dür. "Mīm" maᶜrifete ve muḥabbete[7319] işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne[7320] ᶜārif-i ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ve mey-i muḥabbet_ile mest ü şeydā [[olup ᶜilm ü ᶜamel ile kāmyāb ve vāṣıl-ı maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-"*Ṭūbá lehum ve ḥusnu meʾāb*"[7321]]][7322] ola. Ṣāliṣ[7323] ḥarfi[7324] "sīn"dür. "Sīn" sırra işāretdür. Yaᶜnī Şemsī olan kimesne [[mücāhedāt-ı keşīre ile ᶜilme'l-yaḳīni şühūd-ı tām ile ḥaḳḳa'l-

---

[7311] Meŝnevī: Ü2.78b, T.138b, L.105a, Ü3.96b, İ2.117b, H2-2.113a / Naẓm Ü1.89a, N.110a; [Bk. Mesnevî, Beyit No: 2467-2476, http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/2467/; https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh121/ (07.06.2020)]

[7312] رنکی – rengī: Ü1.89a, Ü2.78b, T.138b, L.105a, İ2.117b, H2-2.113a, N.110a / رنك – renk Ü3.96b

[7313] موسئ با موسئ - Mūsá-i bā-Mūsā-i Ü1.89a, Ü2.78b, İ2.117b, H2-2.13a / موسئ تا بموسئ - Mūsá-i tā be-Mūsá-i L.105a-b, Ü3.96b / موسی با موسی – Mūsá bā-Mūsá N.110a / T'de bu kısım silik olup okunamıyor

[7314] "*Renksizlik, rengin esîri olunca; Bir Musa savaşa girişti başka bir Musa'yla*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 1, s. 184]

[7315] اشتی – āştī: Ü1.89a, Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, H2-2.13a, N.110a / داشتی – dāştī İ2.117b

[7316] "*Aslında var olan renksizliğe ulaşırsan; Musa ile Firavun barışmış olur.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s. 184]

[7317] ŝānī: Ü1.89a / ikinci Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129a, H2-2.13a, N.110a

[7318] ḥarfi: T.138b, L.105b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129a, H2-2.13a / ḥarf Ü1.89a, Ü2.78b, N.110a

[7319] ve muḥabbete: Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, Ü5.129a, H2-2.13a, N.110a / Ü1, İ2'de yok

[7320] kimesne: Ü1.89a, İ2.117b/ kimesneler H2-2.113a, N.110a / kimseler Ü2.78b, T.105b, Ü3.96b / ādem T.138b, Ü5.129a

[7321] "*İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.*" (Ra'd: 29)

[7322] [[olup ᶜilm ü ᶜamel ile kām-yāb ve vāṣıl-ı maḳām-ı "طوبى لهم وحسن مأب"-"*Ṭūbá lehüm ve ḥüsnü meʾāb*"]]: Ü1'de bu kısım yok

[7323] ŝāliŝ: Ü1.89a / üçünci Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a

[7324] ḥarfi: T.138b, L.105b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a / ḥarf Ü1.89a, Ü2.78b, N.110a

yaḳīn mertebesine irişdürüp ṣāḥib-i sırr-ı tevḥīd olduḳdan_ṣoñra]][7325] sā'ir ṭāliblere daḫi bu ḥāl üzre[7326] rehnümūn ve māṣadaḳ-ı "أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ"- "*Elā inne evliyā'llâhi lā ḫavfun ᶜaleyhim ve lā hum yaḥzenūn*"[7327] birle[7328] ḫoşḥāl ve müreffehü'l-bāl ola. İmdi size Şemsīlik ve rūḥ-ı ḳudsīlik bābından bu ḳadar ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı [[kï eger idrāk ü fehmüñüz var ise bu kelām-ı saᶜādetencāmla ᶜāmil olup ṭarīḳ-i ebrārı iḫtiyār ile sālikān-ı ẕevi'l-ᶜirfān zümresinden olursız, ve illā bu vādī-i ḥayretde ve ḍalāletde ḳalursız]][7329] diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile ᶜādet-i maᶜhūde[7330] üzre[7331] ḫānḳāhdan çıḳup[7332] ḫalvetḫānelerine ᶜazm eylediler. Çün cumhūr-ı Şemsiyān Ḫˇāce-i Cihāndan bu güne elfāẓ-ı dürerbārı güş-ı cān u dile mengüş[7333] itdiler ol dem hezār ḫacālet ü şerm[7334] ile ḫānḳāhdan çıḳup ᶜazm-i rāh itdiler. İrtesi Ḫˇāce-i Cihān [[ᶜādet-i maᶜhūde üzre ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā eyleyüp ḫalvetḫānelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï Şemsiyān sefer ḳılup revāne olmışlar. Ol dem]][7335] muᶜtād üzre maḳāmlarına geçüp[7336] oġlı Netīce-i Cāna didi kï ey cigerkūşem ve ey sürūr-ı sīnem bedmeẕheb ü dūnmeşreb[7337] olan cemāhir-i ehl-i bidᶜat ve ṭavā'if-i ḫāric ezsünnet ü cemāᶜat kï bu ḫānḳāha gelüp giderler[7338] her ṭā'ifenüñ ibtidā[7339] pīrleri sālik-i silk-i şerīᶜat ve mālik-i mülk-i[7340] ṭarīḳat u ḥaḳīḳat her

---

[7325] [[mücāhedāt-ı keŝīre … olduḳdan_ṣoñra]]: Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / sırru'llâha ᶜārif ve derece-i ḥaḳīḳate vāḳıf olduḳdan_ṣoñra mücāhedāt-ı keŝīre ve ᶜibādāt-ı ᶜasīre ile Ü1.89a

[7326] bu ḥāl üzre: Ü1.89a / Diğer nüshalarda yok

[7327] "*Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.*" (Yûnus: 62)

[7328] birle: Ü2.78b, T.138b, L.105a-b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / mefhūmı üzre Ü1.89a

[7329] [[kï eger idrāk ü fehmüñüz … ḍalāletde ḳalursız]]: Ü1'de bu kısım yok

[7330] maᶜhūde: Ü2.78b, Ü3.96b, İ2.117b, H2-2.13a, N.110a / maᶜhūdeleri T.139a, L.105b, Ü5.129b

[7331] ᶜādet-i maᶜhūde üzre: Ü1'de yok

[7332] çıḳup: Ü1'de yok

[7333] ve cān u dile mengüş: Ü1.89a / Diğer nüshalarda yok

[7334] ḫacālet ü şerm: Ü2.79a, T.139a, L.105b, Ü3.96b, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / taḥsīn u āferīn Ü1.89a

[7335] [[ᶜādet-i maᶜhūde üzre … revāne olmışlar. Ol dem]]: Ü2.79a, T.139a, L.105b, Ü3.96b-97a, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / ḫānḳāha gelüp Ü1.

[7336] geçüp: Ü2.79a, T.139a, L.105b, Ü3.97a, İ2.117b, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / cülūs itdüklerinde Ü1.89a

[7337] meẕheb ü dūn-meşreb: Ü2.79a, T.139a, L.105b, Ü3.97a, İ2.118a, Ü5.129b, H2-2.13a, N.110a / meẕāhib-i bātılada Ü1.89a

[7338] giderler: Ü2.79a, T.139a, L.105b, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / gitdiler Ü1.89a, İ2.118a

[7339] ibtidā: Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / muḳaddemā Ü1.89a

[7340] mülk-i: Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.96b, İ2.118a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / memālik-i Ü1.89a

birisi nūr-ı[7341] ᶜirfān_ile münīrler[7342] ve pīşezār-ı ḥaḳīḳatde şīrler ve meydān-ı riyāżetde dilīrler idi raḥmetü'llâhi ᶜaleyhim ve ᶜalá men tevessele bi'l-ḥaḳḳi ileyhim. Ammā bu ᶜazīzlerüñ kimi sālik-i mecẕūb ve kimi mecẕūb-ı sālik ve kimi mecẕūb-ı ṣırf idi ve kimi sālik-i hüşyār ve ṣāliḥ u dīndār[7343] ve mütemessik-i ḥabl-i şerᶜ-i metīn ve vāṣıl-ı maḳām-ı temkīn idi. Bu ẕikr olınan evliyā'-i kirām ve meşāyiḫ-i ᶜiẓām bermażmūn-ı münīf-i "أَيْنَمَا تَكُونُواْ يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ"-"*Eynemā tekūnu yudrikkumu'l-mevte velev kuntum fı burūcin muşeyyede*[7344]"[7345] ve bermaᶜnā-yı[7346]

[411] Beyt-i[7347]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

الموت كأس و كلّ النّاس شاربه	El-mevtu ke'sun ve kullu'n-nāsi şāribuhu
والقبر باب و كلّ النّاس داخله	Ve'l-ḳabru bābun ve kullu'n-nāsi dāḫiluhu[7348]

[412] Naẓm[7349] [Selmān-ı Sāvecī]

[7341] nūr-ı: Ü1'de yok

[7342] münīrler: Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / mīrler Ü1.89a, İ2.118a

[7343] ṣāliḥ u dīn-dār: Ü1.89b / ṣāliḥ-i dīn-dār Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.97a, İ2.118a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b

[7344] "***Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.*** *Onlara bir iyilik gelirse, "Bu, Allah'tandır" derler. Onlara bir kötülük gelirse, "Bu, senin yüzündendir" derler. (Ey Muhammed!) De ki: "Hepsi Allah'tandır." Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!"* (Nisā: 78)

[7345] ber-mażmūn-ı münīf-i "انّما تكونوا يدرككم الموت ولوكنتم فى بروج مشيّده"… fī burūcin muşeyyede": Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.97a, İ2.118a, Ü5.129b, H2-2.13b, N.110b / " انّما تكونوا يدرككم الموت ولوكنتم فى بروج مشيّده"-"İnnemā tekūnu yudrikkumu'l-mevte velev kuntum fı burūcin muşeyyede" mażmūn-ı şerīfi üzre Ü1.89b

[7346] ber-maᶜnā-yı: Ü2.79a, T.139a, L.106a, Ü3.97a, İ2.118a, Ü5.129b, H2-2.13b, N.110b / maᶜnā-yı Ü1.89b

[7347] Beyt: Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, İ2.118a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / Ü1'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir

[7348] *Ölüm bir kadehtir, bütün insanlar ondan içecektir; Kabir de bir kapıdır, bütün insanlar ondan (içeri) girecektir."*

[7349] Naẓm: Ü1.89b, İ2.118a, N.110b / Ḳıṭᶜa Ü5.130a (Ü5'de ilk önce "Şiᶜr" olarak yazılan başlık sonradan "Ḳıṭᶜa" şeklinde değiştirilmiş)/ Şiᶜr Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, H2-2.13b; Bu beyitler Selmân-ı Sâvecî'ye aittir [Bk. Selmân-ı Sâvecî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Terkibiyyât No: 8/1-2; https://ganjoor.net/salman/divanss/tarkibatss/sh8/ (07.06.2020)]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

برسرای کهنهٔ دلکیر دنیا دل مبند[7350] Berserā-yi kohne-i dilgīr-i dunyā dil mebend

رخت جان[7351] بردار و بار[7352] دل بدین[7353] منزل منه Raḫt-i cān berdār u bār-i dil bedīn menzil menih[7354]

ساحل دریای جان اشوب مرکست این سرا Sāḥil-i deryā-yı cānāşūb mergest īn serā

هان بترس ازموج دریا رخت[7355] برساحل منه Hān beters ezmevc-i deryā raḫt bersāḥil menih[7356]

[Neşr] Zīrā ᶜām u ḫāṣ şīr-i mevtüñ pençesinden ḫalāṣ olmaḳ ḥadd-i imkāndan bīrūn olmaġla

[413] Beyt[7357] [Firdevsī-Şehnāme]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

اکر صد بمانی اکر صد هزار Eger ṣad bemānī eger ṣad hezār

بخاك اندر آرد سرنجام کار Beḫāk ender āred serencām-i kār[7358]

[7350] مبند – mebend: Orijinal metninde "منه - menih" şeklinde geçmektedir [Bk. Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân-ı Eşᶜâr*, Terkibiyyât No: 8/1; https://ganjoor.net/salman/divanss/tarkibatss/sh8/(07.06.2020)]

[7351] رخت جان - raḫt-ı cān: Ü1.89b, Ü2.79a, Ü3.97a, İ2.118a, H2-2.13b, N.110b / رخت و جان - raḫt u cān T.139b, L.106a, Ü5.130a

[7352] بار – bār-ı Ü1.89b, Ü2.79a,İ2.118a, H2-2.13b, N.110b / یار – yār-ı Ü3.97a / دیار – diyār-ı T.139b, L.106a, Ü5.130a (Ü5'de ifadedeki "د" harfi sonradan iptal edilmiştir)

[7353] بدین – bedin: Orijinal metninde "درین - derīn" şeklinde geçmektedir [Bk. Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân-ı Eşᶜâr*, Terkibiyyât No: 8/1; https://ganjoor.net/salman/divanss/tarkibatss/sh8/ (07.06.2020)]

[7354] "*Şu aldatıcı, köhne dünyaya gönül bağlama / Can takımını toplayıp kaldır, gönül yükünü bu menzile (konağa) indirme*."

[7355] رخت – raḫt: Orijinal metninde "بار - bār" olarak geçmektedir [[Bk. Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân-ı Eşᶜâr*, Terkibiyyât No: 8/2; https://ganjoor.net/salman/divanss/tarkibatss/sh8/ (07.06.2020)]]

[7356] "*Bu dünyayı birbirine katan, koşuşturup duran canın selamet (kurtuluş) sahili ölümdür/ Öyleyse (dünya) denizinin dalgasından sakın, sahile yaklaşma*."

[7357] Beyt: Ü1.89b, Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b, N.110b / Naẓm İ2.118a; Şairi belirtilmeyen bu beytin Firdevsî'nin Şehnāmesine ait olduğu tespit deilmiştir. [Bk. Firdevsî, Şehnâme, Pâdişâhî İskender https://ganjoor.net/ferdousi/shahname/eskandar/sh46/ (07.06.2020)]

[7358] "*Binlerce, yüz binlerce sene de yaşasan / İşin sonu kara topraktır*."

[Neşr] feḥvāsı üzre ol ᶜazīzler cām-ı mevti nūş idüp berfeḥvā-yı[7359]

[414] Beyt[7360] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilatün Mefaiᶜlün Feᶜilün]

کمان مبرکه جهان اعتمادرا شاید — Gumān meber kï cihān iᶜtimādrā şāyed

که لازم عدمست انچه[7361] دروجود آید — Kï lāzim-i ᶜademest ānçï dervucūd āyed[7362]

[Neşr] [[Ve bermażmūn-ı "المؤمنون لایموتون بل ینقلون من دارالفناء[7364] الی دارالبقاء"[7363]-*El-muʾminūne lā yemūtūne bel yunḳalūne min dāri'l-fenāʾi ilá dāri'l-beḳā*"[7365] dār-ı[7366] āḫirete rıḥlet]][7367] eyledüklerinde seccādelerinde ḫalīfe olanlar ya ḫalīfesinüñ ḫalīfesi olanlar mürūr-ı eyyām ve ᶜubūr-ı şühūr u[7368] aᶜvām ile Ḥażret-i İbrāhīm Ḫalīlu'llâhdan[7369] ṣoñra Mecūsīler ve Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selāmdan[7370] ṣoñra Yehūdīler ve Ḥażret-i ᶜĪsādan_ṣoñra Naṣrānīler peyġāmberlerinüñ şerīᶜatlarını ḳoyup rāh-ı ḍalālete düşdükleri gibi pīrlerinüñ ᶜazm eyledükleri rāh-ı rāsta sefer ve bu zeḫārif-i dünyādan güẕer idemeyüp müşteheyāt-ı nefsāniyye vü muḳteżayāt-ı şehvāniyyeden

---

[7359] idüp ber-feḥvā-yı: Ü1'de yok

[7360] Beyt: T.139b, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130b, H2-2.13b, N.110b / Naẓm İ2.118b / Ü2'de söz konusu şiir başlıksız verilmiş / Ü1'de söz konusu şiir yok; Beyit Saᶜdî'ye âittir [Bk. Saᶜdî, *Mevâᶜiz*, Müfredât, Beyt No: 14: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/mofradat/sh14/ (07.06.2020)]

[7361] لازم عدمست انچه - lāzim-i ᶜademest ānçï: Orijinal metninde "بی‌عدم نبود هر چه - bīᶜadem nebuved herçï" şeklinde geçmektedir [[Bk. Saᶜdî, *Mevâᶜiz*, Müfredât, Beyt No: 14: https://ganjoor.net/saadi/mavaez/mofradat/sh14/ (07.06.2020)]]

[7362] "*Bu dünyaya güven olur sanma / zira varlık yokluk ile kaimdir, var olan her şeyin yok olması gerekir*."

[7363] الی دارالبقاء – dāri'l-beḳā: Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b / dārin İ2.118b, N.110b

[7364] دار الفناء– dāri'l-fenā: Ü2.79a, T.139b, L.106a, Ü3.97a, Ü5.130a, H2-2.13b / دار – dārin İ2.118b, N.110b

[7365] "*Müminler, ölmezler. Onlar sadece fani dünyadan, ebedî dünyaya geçerler*."

[7366] dār-ı: İ2'de yok

[7367] [[ve ber-mażmūn-ı … dār-ı āḫirete rıḥlet]]: Ü1'de bu kısım yok

[7368] u: Ü2.79a, İ2.118b, Ü3.97a, H2-2.13b, N.110b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[7369] Ḫalīlu'llâhdan: Ü1.89b / Ḫalīlden Ü2.79b, T.140a, L.106a, Ü3.97a, İ2.118b, Ü5.130b, H2-2.13b, N.110b

[7370] Mūsá ᶜaleyhi's-selāmdan: L.106a, Ü3.97a, Ü5.130b / Mūsádan Ü1.89b, Ü2.79b, T.140a, İ2.118b, H2-2.13b, N.111a

berī olmamaġla vādī-i nefs-i emmārede serserī geşt ü güẕār ve her şeb bidᶜ u ḍalālet ile[7371] bir[7372] kūşede ḳarār ṭutup hemān mücerred dillerinde ol ᶜazīzlerüñ ḳīl ü ḳāli ḳalmışdır. Ve zuᶜm-ı fāsidlerince güne güne[7373] birer kisvet-i ᶜacībe[7374] ve ṣuver-i ġarībe[7375] peydā idüp kimisi pīrleri ᶜālem-i ceẕbede iken serlerine[7376] birer külāh-ı ᶜacīb ve eṭvār-ı ġarīb peydā idüp merkez-i dā'ire-i şerīᶜatden bīrūn ve nice ceheleyi bu dām-ı tezvīr ile meftūn idüp ehl-i dilleri münfaᶜil ve ᶜālem içre hem ḍāll ve hem muḍill olup her birisi vādī-i ḍalāletde hālik ve eᶜūẕü bi'llâhi min ẕālik diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile söyleşürken[7377] gördiler kï[7378] yine bir cumhūr-ı pürsürūr hezār ṣafā vü ḥubūr ile[7379] ẓāhir olup[7380] gelür.

ĀMEDEN-İ ṬĀİFE-İ MEVLEVİYĀN BEḪĀNḴĀH-I ḤAŻRET-İ[7381] ḪˇĀCE-İ CİHĀN

Cumhūr-ı Mevlevīler mesrūr-ı maᶜnevīler vāḳıf-ı esrār-ı Meṣnevīler ve ᶜārif-i ebrār-ı Ḳonevīler, serlerine[7382] birer külāh-ı bīterk ve sebz istivālar çekmişler miṣāl-i berk ve külāhları üzre beşer ḳulaç miḳdārı ṣarılmış destār u ṭaylesānlar ḳomışlar bersünnet-i Aḥmed-i muḫtār ve gerdenlerinde birer ridā ve libāsları beyāż[7383] ᶜabā, bermūcib-i sünnet çeşmleri mükaḥḥal, berfermūde-i şerīᶜat liḥyeleri mükemmel ve kendüleri mübeccel[7384] bu ṭarz-ı pesendīde ve üslūb-ı ḫoşāyende ile ve āheng-i tekbīrāt_ile ve

---

[7371] bidᶜ u ḍalālet ile: Ü1.89b / Diğer nüshalarda yok
[7372] bir: Ü1.89a / birer Ü2.79a, T.140a, L.106a, Ü3.97b, İ2.118b, Ü5.130b, H2-2.13b, N.111a
[7373] güne güne: Ü1'de yok
[7374] kisvet-i ᶜacībe: Ü2.79b, T.140a, Ü3.97b, İ2.118b, Ü5.130b, H2-2.13b, N.111a / āyīn-i ᶜacībe Ü1.89a / kisvet giyüp L.106b
[7375] vü ṣuver-i ġarībe: Ü1.89a, Ü2.79b, T.140a, Ü3.97b, İ2.118b, Ü5.130b, H2-2.13b, N.111a / ṣūret-i ᶜacībe vü ġarībe L.106b
[7376] serlerine: Ü1.90a / başlarına Ü2.79b, T.140a, L.106b, Ü3.97b, İ2.118b, Ü5.130b, H2-2.13b, N.111a
[7377] oġlı Netīce-i Cān ile söyleşürken: Ü2.79b, T.140a, L.106b, Ü3.97b, İ2.118b, Ü5.131a, H2-2.13b, N.111a / kelāmın āḫir eyledükde Ü1.90a
[7378] kï: Ü1.90a, T.140a, L.106b, Ü5.131a / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok
[7379] hezār ṣafā vü ḥubūr ile Ü1.90a / Diğer nüshalarda yok
[7380] ẓāhir olup: Ü2.79b, T.140a, Ü3.97b, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.13b, N.111a / Ü1, L'de yok
[7381] Ĥażret-i: İ2.118b / Diğer nüshalarda yok
[7382] serlerinde: Ü1.90a / başlarında Ü2.79b, T.140b, L.106b, Ü3.97b, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.13b, N.111a
[7383] beyāż: Ü2.79b, T.140b, L.106b, Ü3.97b, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.13b, N.111a / siyāh u sefīd Ü1.90a
[7384] ve kendüleri mübeccel: Ü1'de yok

def ü nāy[7385] ve hūy u hāy ile Ḫˇāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi fi'l-ḥāl istiḳbāl idüp anları bu ṣūret-i maḳbūle ve sīret-i maᶜḳūle birle müşāhede idicek ḫoşḥāl ve müreffehü'l-bāl olup hezār iᶜzāz ü ikrām ile ḫānḳāha getürdi. Ve ḫidmetkārlarına işāret idüp miṣāl-i ferş-i būḳalemūn basṭ-ı bisāṭ-ı niᶜam-ı günāgūn[7386] itdiler. Baᶜde't-ṭaᶜām fuḳarā[7387] Ḫudā-yı ᶜazze ve celle Cenābına[7388] ṣenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā ḳılup baᶜdehü pīrān-ı pīşḳademlerinüñ ervāḥını yād ve duᶜā-i ḫayr ile şād ḳıldılar[7389]. Baᶜdehü āyīnleri üzre neyzenler neynevāzlıġa ve defzenler deffāflıġa ve ḳudūmzenler uṣūlbendlige ve Ḫˇānendeler naġam-ı dilsūz ile taḥrīrāta ve sā'irleri semāᶜ_ile vecd ü ḥālāta düşüp ṣafā-yı ṣevḳ_ile miṣāl-i baḥr-i muḥīṭ cūş u[7390] ḫurūş idüp baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫˇāce-i Cihān daḫi[7391] girībān-ı tefekkürden ser berāverde idüp[7392] ḫoş geldüñüz dervīşler ve[7393] ḳadem getürdüñüz ᶜazīzler ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām_ile ẕikr[7394] iderler [didi]. Çün ṭā'ife-i Mevleviyān[7395] Ḫˇāce-i Cihāndan bu vech_ile su'āl ve bu ṭarz üzre ḳīl u ḳāl[7396] güş itdiler fi'l-ḥāl ḫalīfeleri olan Dervīş ᶜĀrif-i Ḳonevī diz üzre gelüp[7397] zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï[7398] ey Ḫˇāce biz diyār-ı[7399] Ḳaramanda[7400] Ḳonyadan gelürüz ve cümlemüz Ḳonevīlerüz. Bu pīrümüzüñ nāmına

---

[7385] nāy: Ü2.79b, T.140b, L.106b, Ü3.97b, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.13b/ nāy_ile Ü1.90a, İ2.119a, N.111a

[7386] basṭ-ı bisāṭ-ı niᶜam-ı gün-ā-gün: Ü1.90a / bisāṭ-ı niᶜam-ı gün-ā-gün basṭ Ü2.79b, T.140b, L.106b, Ü3.98a, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.14b, N.111a

[7387] faḳren: Ü1.90a / Diğer nüshalarda yok

[7388] Cenābına: L.107a / Diğer nüshalarda yok

[7389] ṣenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha …. duᶜā-i ḫayr ile şād ḳıldılar: Ü2.79b, Ü3.98a, İ2.119a, H2-2.14b, N.111a / ṣenā idüp baᶜdehü pīrān-ı pīş-ḳademlerinüñ ervāḥını yād ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā idüp T.140b, Ü5.131b / duᶜā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha ŝenā idüp baᶜdehü pīrān-ı pīş-ḳademlerinüñ ervāḥını yād ve duᶜā-i ḫayr ile şād ḳıldılar L.107a

[7390] u: Ü1'de yok

[7391] daḫi: Ü1'de yok

[7392] ser ber-āverde idüp: Ü1.90b / baş ḳaldurup Ü2.80a, T.141a, L.106b, Ü3.98a, İ2.119a, Ü5.131a, H2-2.14b / N'de yok

[7393] ve: Ü1.90b, İ2.119b, H2-2.14b, N.111b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[7394] ẕikr: Ü1.90b, İ2.119b / yād Ü2.80a, T.141a, L.106b, Ü3.98a, Ü5.131a, H2-2.14b, N.111b

[7395] Mevleviyān: Ü1.90b, Ü2.80a, T.141a, Ü3.98a, İ2.119b, Ü5.131a, H2-2.14b, N.111b / Mevlevī L.107a

[7396] ve bu tarz üzre ḳīl u ḳāl: Ü1.90a / Diğer nüshalarda yok

[7397] diz üzre gelüp: Ü1'de yok

[7398] zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile didi kï: L'de yok

[7399] diyār-ı: L'de yok

[7400] Ḳaramanda: Ü1.90b / Diğer nüshalarda yok

Vāḳıf-ı Ḳonevī ve pīrümüzüñ pīrine Kāşif-i Herevī dirler. Her biri[7401] pīrān-ı silk-i ṭarīḳat ve mīrān-ı mülk-i ḥaḳīḳatdurlar diyüp ḡāmūş olıcaḳ ol dem Pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevī dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile[7402] cevāba āġāz itdi[7403].

Cevāb Dāden-i Pīr-i Mevleviyān Be-Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān[7404]

Didi kï[7405]: ey Ḫˇāce-i şerīf-i aḳrān[7406] ve ey laṭīf-i iḫvān ve ey mütemekkin-i ṭarīḳat ve ey[7407] dāḫil-i bāb-ı ḥaḳīḳat ve ey[7408] mütemessik-i *"ᶜurvetu'l-vuṣḳá"* ve ey āḫiẕ-i resen-i şerᶜ-i "لاَ انفِصَامَ لَهَا"-"*Le'nfiṣāme lehā"*[7409] imdi dürer-i[7410] kelāmum güş-i cāna gūşvār ve seni āyīn-i Mevlānādan ḡaberdār idüp vāḳıf-ı ḥaḳīḳat-i ḥāl ve ᶜārif-i sırr-ı mā fi'l-bāl[7411] ḳılup rū-yı maᶜānīden[7412] saña refᶜ-i niḳāb ve diyār-ı[7413] ᶜaşḳdan feṭḥ-i bāb ve ẕerreden müşāhede-i āfitāb ve ḳaṭreden seyr-i deryā-yı bīḥisāb ve ṣadef-i ḥaḳīḳatden dürr-i nāyāb beyān idüp ᶜayān[7414] ve bu sırr-ı ḡafīyi[7415] saña nümāyān[7416] idelüm. Tā kï bu ḥālüñden ziyādece[7417] gūşiş idüp maḳṣad-ı āḳṣāya vāṣıl ve Kaᶜbe-i maḳṣūda nā'il olup sırr-ı Mevlānāmuzdan ḡabīr ve ᶜilme'l-yaḳīnden ᶜayne'l-yaḳīn

---

[7401] her biri: Ü1.90b / Diğer nüshalarda yok
[7402] dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile: Ü1'de yok
[7403] itdi: Ü1.90b, İ2.119b / eyledi L.107a / idüp didi kï Ü2.80a, T.141a, Ü3.98a, Ü5.131b, H2-2.14b, N.112a
[7404] Cihān: Ü1.90b, Ü2.80a, T.141a, L.107a, Ü3.98a, Ü5.131b, H2-2.14b, N.112a / ᶜālī-şān İ2.119b
[7405] didi kï: Ü1.90b, İ2.119b, L.107a / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[7406] şerīf-i aḳrān: Ü2.80a, T.141a, L.107a, Ü3.98a, İ2.119b, Ü5.131b, H2-2.15a, N.112a / Cihān Ü1.90b
[7407] ey: Ü1'de yok
[7408] ey: Ü1'de yok
[7409] "*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa,* ***kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır****. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*" (Bakara: 256)
[7410] dürer-i: Ü1.90b, İ2.119b / dürr-i Ü2.80a, T.141a, L.107a, Ü3.98a, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a
[7411] mā fi'l-bāl: Ü1.90b / bāl Ü2.80a, T.141b, L.107a, Ü3.98a, İ2.119b, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a
[7412] maᶜānīden Ü1.90b / maᶜnádan Ü2.80a, T.141b, L.107a, Ü3.98a, İ2.119b, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a
[7413] diyār-ı: Ü2.80a, T.141b, L.107a, Ü3.98a, İ2.119b, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a / ḡāne-i Ü1.90b
[7414] beyān idüp ᶜayān: Ü1.90b, Ü2.80a, T.141b, Ü3.98b, İ2.120a, H2-2.15a, N.112a / beyān uᶜayān idüp Ü5.132a / beyān idüp L.107b
[7415] sırr-ı ḡafīyi: Ü1.90b / rumūzı Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a
[7416] nümāyān: Ü1.90b, Ü2.80a, Ü3.98b, İ2.120a, H2-2.15a, N.112a / beyān T.141b, L.107b, Ü5.132a
[7417] ziyādece: Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a / ziyāde Ü1.90b, İ2.120a

mertebesine[7418] irmek_ile Sulṭān-ı ᶜaşḳa başīr olasın. Bil kï biz çākerān-ı ḳuṭb-ı zamān u zemīn ve ḫāk-i rāh-ı Cenāb-ı Celāle'd-dīnüz[7419] ve taḫt-ı dilde şāhumuz ve burc-ı cānda[7420] māhumuz ve cān içre cānumuz ve dü ᶜālemde maṭlūbumuz Mevlānādur.

[415] Beyt[7421] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ᶜĀşıḳuz maḥbūbumuz Mollā-yı Rūm

Derdümüz dermānumuz Mollā-yı Rūm

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇace biz ᶜālim-i ᶜilm-i[7422] maᶜnevī ve vāḳıf-ı esrār-ı Meṯnevī olup cām-ı muḥabbetden nūş ve miṯāl-i baḥr-i muḥīṭ[7423] cūş u[7424] ḫurūş idüp cübbe-i cismi çāk ve rūyumuz[7425] ālūde-i ḫāk ḳılup ṣadā-yı ney ile nāliş ve şevḳ-i semāᶜ ile gūşiş idüp cān u dilden nālān ve nār-ı ᶜaşḳ_ile derūnumuz sūzān iderüz. Zīrā[7426] biz āvāz-ı ney ile sālik ve ṣadā-yı cānsūz ile rāh-ı muḥabbetde hāliküz.

[7418] ᶜayne'l-yaḳīn mertebesine: Ü1.91a / ᶜayne'l-yaḳīne Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132a, H2-2.15a/ ᶜayne'l-yaḳīn N.112a

[7419] Celāle'd-dīnüz: Ü1.91a, İ2.120a / Celāle'd-dīn Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a

[7420] burc-ı cānda: Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a / āsumān-ı tende Ü1.91a

[7421] Beyt: Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, Ü5.132a, H2-2.15a / Naẓm İ2.120a, N.112a / Ü1'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; Bu beyit, Vâhidî'de Mevlevîlerin piri Pīr ᶜAlī-i Ḳonevī'nin konuşması olarak verilen mesnevînin 14. beytinden aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 246]

[7422] ᶜilm-i: Ü1'de yok

[7423] baḥr-ı muḥīṭ: Ü1.91a / deryā Ü2.80b, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a

[7424] u: Ü1'de yok

[7425] rūyumuz: Ü2.80b, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132a, H2-2.15a, N.112a / derūnumuz Ü1.112a

[7426] zīrā: Ü2.80b, T.141b, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132b, H2-2.15a, N.112a / ve Ü1.91a

[416] Naẓm[7427] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

Her serāġāz eyledükçe nāy-ı ᶜaşḳ

Cūş idüp güm güm öter deryā-yı ᶜaşḳ

Naġme-i dilsūza gelse nāy-ı ᶜaşḳ

Bizi şūrīde ider sevdā-yı ᶜaşḳ

[417] Beyt[7428] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Sūziş-i ney cism ü cān iḥrāḳ ider

Nice cism ü cān cihān iḥrāḳ ider

[7427] Naẓm: Ü1.91a, İ2.120a / Rubāᶜī N.112b / Şiᶜr Ü2.80a, T.141b, L.107b, Ü3.98b, Ü5.132b, H2-2.15a; Bu iki beyit, Vâhidî'nin yukarıda söz konusu edilen mesnevisinin 19. ve 20. beyitleri değiştirilerek âdeta onlara birer nazire olarak yazılmıştır. Vâhidî'de ilgili beyitler şöyledir:
Her ser-āġāz eyledükçe nāy-ı cān
Eylerüz ol dem hezārān cān-feşān

Her ser-āġāz eyledükçe nāy-ı ᶜışḳ
Bizi istiġrāḳ ider deryā-yı ᶜışḳ
[Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân,* s. 246]

[7428] Beyt: Ü2.80b, T.142a, Ü3.98b, Ü5.132b, H2-2.15b / Diger L.107b / Ü1, İ2, N'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; Bu beyit de Vâhidî'nin ilgili mesnevisinin 23. Beytinden aynen alıntıdır. [Bk. Vâhidî, *a.g.e.,* s. 247]

[Neṯr] Zīrā[7429] neyde nice esrār-ı metīn olmaġla **Cenāb-ı Ḥażret-i**[7430] **Celāle'd-dīn** iftitāḥ-ı ***Meṯnevī***de buyururlar[7431] kï:

[418] Meṯnevī

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

بشنو ازنی چون حکایت میکند — Bişnev ezney çun ḥikāyet mīkuned

ازجدا ییها شکایت میکند — Ezcudāyīhā şikāyet mīkuned

[Neṯr] İmdi ey Ḫˇāce-i Cihān ve ey sālik-i mesālik-i ᶜirfān seni sırr-ı neyden ḫaberdār ve saña[7432] ḥaḳīḳat-i mā-fi'ż-żamīri[7433] işᶜār idelüm. Bil kï ey kāmil-i büzürgvār ve ey ᶜālim-i himmetdār[7434] ney müsteᶜār ü[7435] kināyetdür ferd-i[7436] kāmilden ve heykel-i cāmiᶜ-i nevᶜ-i insānīden. Zīrā ney ile insān-ı kāmil mābeyninde cihet-i cāmiᶜa oldur kï ney tehīdil olup sertāpā derūnında bir şey olmamaġla her ṣadā kï neyden ẓuhūr ider demsāzdan idügi maḥall-i reyb degildür. Ve demsāzdan dūr olduġı gibi ṣadāsı münḳaṭıᶜ ü münᶜadim olur. Nitekim çeşm-i çerāġ-ı Gülşenī Ḥażret-i **ᶜÖmer Dede Rūşenī** buyuyur[7437]:

[419] Beyt[7438]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

[7429] zīrā: Ü2.80b, T.142a, L.107b, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132b, H2-2.15b, N.112b / ve Ü1.91a

[7430] Ĥażret-i: Ü1'de yok

[7431] buyururlar: Ü1.91a, Ü2.80b, Ü3.98b, İ2.120a, H2-2.15b, N.112b / buyurur T.142a, L.107b, Ü5.132b

[7432] saña: Ü1'de yok

[7433] mā-fi'ż-żamīri: Ü2.80b, T.142a, L.108a, Ü3.98b, İ2.120a, Ü5.132b, H2-2.15b, N.112b / ḥāli Ü1.91a

[7434] ey kāmil-i büzürg-vār ve ey ᶜālim-i himmet-dār: Ü1'de yok

[7435] ü: L'de yok

[7436] ferd-i: Ü1.91a, İ2.120b, N.112b / merd-i Ü2.80b, T.142a, L.108a, Ü3.98b, Ü5.132b, H2-2.15b

[7437] Nitekim çeşm-i çerāġ-ı Gülşenī Ḥażret-i ᶜÖmer Dede Rūşenī buyuyur: İ2.120b / Diğer nüshalarda yok

[7438] Beyt: Ü1.91a, İ2.120b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok

Ney kï dest-i nāyda nālendedür

Neylesün ney her ne var çalandadur

[Neşr] Pes sālik-i ḥaḳīḳī[7439] daḫi[7440] ol zamān kï şemşīr-i riyāżet ile gerden-i[7441] hevā-yı nefsi bürīde idüp mücāhede-i tāmme ile şemᶜ-i çerāġ-ı rūḥı dest-i ḳudret_ile sūzān ve perde-i ḥücüb-ı ẓulmāniyyeyi berṭaraf idüp[7442] vīrān ide, ol dem küdūrāt-ı nefsāniyyeden miṣāl-i ney derūnı ḫālī ve mir'āt-ı dili ṣayḳala-i tevḥīd ile mücellá olup ṣāfī olduḳda cilbāb-ı beşeriyyet derūnından bīrūn ve āṣār-ı tecellī-i İlâhī ḳalbinde maḫzūn olup mükerrem-i ḥadīṣ-i[7443] "وبی ینطق وبی یبصر وبی یبطش"-"*ve bīyenṭiḳu ve bī yebṣuru ve bīyebṭuş*"[7444] feḥvāsı üzre "هرچه کوید ازجانب خداکوید نه ازجانب خود"-"*Herçi gūyed ezcānib-i Ḫudā gūyed ne ezcānib-i ḫod*" maᶜnāsına māṣadaḳ olur. Ve **Niᶜmetu'llâh Velī** naẓm idüp buyururlar kï[7445]:

[420] Naẓm[7446]

[Feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

شیخ مرشد جنید بغدادی	Şeyḫ-i murşid Cuneyd-i Baġdādī
مصر[7447] معنی دمشق دلشادی	Miṣr-i maᶜnī Dımaşḳ-i dilşādī[7448]

[7439] ḥaḳīḳī: Ü2.80b, T.142a, L.108a, Ü3.98b, İ2.120b, Ü5.132b, H2-2.15b, N.112b / ḥaḳīḳīden Ü1.91b
[7440] daḫi: Ü2.80b, Ü3.98b, İ2.120b, H2-2.15b, N.112b/ Ü1, T, L, Ü5'de yok
[7441] gerden-i: Ü2.80b, T.142a, L.108a, Ü3.98b, İ2.120b, Ü5.133a, H2-2.15b, N.112b / gerdān-ı Ü1.91b
[7442] idüp: Ü1'de yok
[7443] ḥadīŝ-i: Ü1.91b / Diğer nüshalarda yok
[7444] *"...benimle konuşur, benimle görür, benimle tutar (konuşan dili, gören gözü, tutan eli olurum)"*
[7445] ve Niᶜmetu'llāh Velī naẓm idüp buyururlar kï: Ü2.80b, Ü3.99a, İ2.120b, H2-2.15b, N.113a / Niᶜmetu'llāh Velī buyururlar kï T.142b, Ü5.133a / nitekim ol rāh-ı ᶜaşḳa hādī seyyi'du'ṭ-ṭā'ife Cüneyd el-Baġdādī bu ḥāli naẓm buyururlar Ü1.91b / L, İ2'de yok
[7446] Naẓm: Ü1.91b, Ü2.80b, T.142b, L.108a, Ü3.99a, Ü5.133a, H2-2.15b, N.113a / İ2'de bu şiir kısmı yok; [Bk. Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī, Meşnevīhā: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HJT (20.06.2020)]
[7447] مصر - Mışr-ı: Ü2.80b, L.108a, Ü3.99a, H2-2.116a, N.113a / مصر و - Mışr u T.142b, Ü5.133a / حضر – Ḫıżr-ı Ü1.91b
[7448] "*Mürşid şeyh Cüneyd-i Bağdadî / Mana ülkesi Mısır, gönle ferahlık veren Şam*."

کفت سی سال شد که من از حق[7449] Guft sī sāl şud kï men ezḤaḳ

سخنی کفته ام بحق باحق[7450] Suḫanī gufteem beḥaḳ bāḤaḳ[7451]

من بحق[7452] کفته ام سخن بخدا Men beḥaḳ ġufteem suḫan beḤudā

خلق[7453] کوید سخن کند باما[7454] Ḫalḳ gūyed suḫan kuned bāmā[7455]

سخن ما بحق[7456] بود ای دوست[7457] Suḫan-i mā beḤaḳ buved ey dūst

که سمیع و بصیر و کویا اوست Kï semīᶜ u baṣīr u gūyā ūst[7458]

[Neşr] Ve kitāb-ı İlâhīde nuṭḳ-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[7459] ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz[7460] içün[7461] Ḥaḳ celle ve ᶜalā buyurur kï[7462] "وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ

[7449] من از حق – men ezḤaḳ: [Orijinal metninde "تا با یار – tā bāyār" şeklinde geçmektedir. Bk. *Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî*, Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7450] سخنی کفته ام بحق باحق Suḫanī gufteem beḥaḳ bāḤaḳ: [Orijinal metninde "مي كنم من سخن در اين بازار Mīkunem men suḫan derin bāzār" şeklinde geçmektedir. Bk. *Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî*, Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7451] "*Buyurdu ki otuz yıl vardır ki / Sürekli Hak'tan Hak ile söyleşmekteyim*."

[7452] بحق - beḤāḳ: [Orijinal metnine "به او - beū" şeklinde geçmektedir. Bk. *Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî*, Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7453] خلق - ḫalḳ: [Orijinal metninde "خواجه -ḫ̌āce" şeklinde geçmektedir. Bk. Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî, Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7454] باما – bāmā: Ü1.91b, Ü2.80b, H2-2.116a, N.113a / بابا – bā-bā? T.142b, L.108a, Ü3.99a, Ü5.133a

[7455] "*Ben hakkı hakikati Hakk'tan sorup Hakk ile söyleşmekteyim / Halk ise diyor ki bizimle, bizden konuş*."

[7456] مابحق- mā-beḥaḳ: Ü1.91b, Ü2.80b, N.113a / بالحق - bi'l-ḥaḳ T.142b, L.108a, Ü3.99a / حق بحق - ḥaḳ be-ḥaḳ Ü5.133a / بما بحق – be-mā be ḥaḳ H2-2.116a; [Orijinal metninde "ما همه - mā heme" şeklinde geçmektedir. Bk. *Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî*, Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî,http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7457] ای دوست – ey dūst: [Orijinal metninde "با دوست - bā-dūst" şeklinde geçmektedir. Bk. *Dîvân-ı Şâh-ı Nimetullâh-ı Velî,* Mesnevî, No. 6, Kütübhāne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/library/Topic/0HJT (07.06.2020)]

[7458] "*Sözümüz sohbetimiz Hakk iledir ey dost / Gerçek manasıyla bizi duyan, gören ve konuşan O'dur zira.*"

[7459] teᶜālá: Ü2.80b, Ü3.99a, İ2.120b, H2-2.116a / Ü1, T, L, Ü5, N'de yok

[7460] Efendümüz: Ü5.133a / Diğer nüshalarda yok

[7461] içün: L'de yok

[7462] kï: Ü1'de yok

يُوحَى"-"*Ve mā yenṭiḳu ᶜani'l-hevá in huve illā vaḥyun yūḥá*"[7463]. [[Ve cāy-ı āḫarda: "وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى"-*"Ve mā remeyte iẕ-remeyte velâkinne'llâhe remá.*"[7464] Ve bir mevżiᶜde[7465] daḫi[7466]: "إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللهَ"-"*İnne'l-leẕīne yubāyiᶜūneke innemā yubāyiᶜūne'llâh*"[7467] ve bir maḥalde daḫi: "وَمَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللهَ"[7468]-"*Ve men yuṭīᶜi'r-resūle fe-ḳad eṭāᶜa'llâh*"[7469] vārid olmışdur.]][7470] Pes ol evliyā'-i kirām ve meşāyiḫ-i ᶜiẓām daḫi mecālī vü merāyā-yı Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür[7471]. Anlaruñ mir'āt-ı derūnlarında her şey' kï[7472] mürtesim ü münteḳış ola pertev-i nūr-ı Muḥammedīden münᶜakis olur. Pes anlardan her ne istimāᶜ olınsa Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden[7473] istimāᶜ olınmış gibi idügi aẓherün mine'ş-şems ve ebyenün mine'l-emsdür[7474]. Zīrā cümle evliyā feyżi ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyeden aḫẕ itdügi maḥall-i reyb degildür[7475]. Ve ḥadīṯ-i "اصحابى كالنّجوم بأيّهم اقتديتم اهتديتم"-"*Aṣḥābī ke'n-nucūmi bi-eyyihimu'ḳtedeytum ihtedeytum*"[7476]

[7463] "*O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.*"(Necm: 3-4)

[7464] *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.* ***Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.*** *Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir*" (Enfâl: 17)

[7465] mevżiᶜde: Ü2.81a, Ü3.99a, İ2.121a, H2-2.116a, N.113a / maḥalde T.142b, Ü5.133a / yerde L.108a

[7466] daḫi: Ü2.81a, L.108a, Ü3.99a, İ2.121a, H2-2.116a, N.113a / T, Ü5'de yok

[7467] "***Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar****. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.*" (Fetih: 10)

[7468] و - ve: ayet-i kerimede yok

[7469] "***Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur****. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.*" (Nisâ: 80)

[7470] [[Ve cāy-ı āḫarda …. vārid olmışdur]]: Ü1'de bu kısım yok

[7471] Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür: T.142b, L.108a / Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüzdür Ü5.133a / Ekremdür ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü2.81a, Ü3.99a / Ekremdür Ü1.91b, İ2.121a, H2-2.16a, N.113a

[7472] her şey kï: Ü2.81a, T.142b, Ü3.99a, İ2.121a, Ü5.133a, H2-2.16a, N.113a / her şey aña Ü1.91b / bir şey kï L.109b

[7473] Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüzden: Ü5.133b / Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.143a, L.109b / Ekremden Ü1.91b, Ü2.81a, Ü3.99a, İ2.121a, H2-2.16a, N.113a

[7474] aẓherün mine'ş-şems ve ebyenün mine'l-emsdür: Ü1.91b / aẓherdür Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99a, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16a, N.113a

[7475] aḫẕ itdügi maḥall-i reyb degildür: Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99a, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16a, N.113a / ider Ü1.92a

[7476] *"Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yola erersiniz."*

feḥvāsı[7477] bu ḥāle şāhid-i ᶜadldur. Ve maḫdūm-ı girāmī[7478] Ḥażret-i[7479] Mevlānā Cāmī buyururlar kï kelimāt-ı ḳudsiyye-i evliyā muḳtebes-i mişkāt-ı ḥaḳīḳat-ı Ḥażret-i risāletpenāhdur. Nice taᶜẓīm-i Ḳur'ān u ḥadīṯ lāzım ise keẕālik anlaruñ suḫanlarına daḫi taᶜẓīm ü tekrīm[7480] lāzımdur.

[421] Naẓm[7481]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl]

کوش که بحق باز بود درهمه جای	Güş[ī] kï beḥaḳ bāz buved derheme cāy
اوهیچ سخن نشنود الا زخدای	Ū hīç suḫan neşneved illā ziḪudāy[7482]
وان دیده کز و نور بریزد او را	V'ān dīde kezū nūr berīzed ūrā
هرذرّ بود آیینه دوست نمای	Her ẕerre buved āyine-i dōst numāy[7483]

[422] Beyt[7484] [Hüdāyī-i Ḳadīm]

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

Cemālüñi nice yüzden görem diyen diller

[7477] feḥvāsı: İ2.121a, H2-2.16a, N.113a / feḥvāsı üzre : Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99a, Ü5.133b / Ü1'de yok

[7478] maḫdūm-ı girāmī: Ü1.92a, Ü2.81a, L.109b, Ü3.99a, İ2.121a, Ü5.133a, H2-2.16a, N.113a / T, Ü5'de yok

[7479] Ĥażret-i: Ü2.81a, T.143a, Ü3.99a, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16a, N.113a / Ü1, L'de yok

[7480] taᶜẓīm ü tekrīm: Ü2.81a, L.109b, Ü3.99a, İ2.121a, H2-2.16a, N.113a / tekrīm u taᶜẓīm T.143a, Ü5.133b / Ü1'de yok

[7481] Naẓm: Ü1.92a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7482] "*Her yerde ve zamanda Hakk'a, hakikate açılan kulak/ Hüda'dan başka bir şeye kulak vermez.*"

[7483] "*Ve devamlı O'nun nuruyla aydınlanan bu göz / Her zerresiyle dostu gösteren bir aynadır*."

[7484] Beyt: Ü1.92a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yoktur; Şairi belirtilmeyen bu beytin 16. yüzyıl dıvan şairlerinden Hüdâyî-i Kadîm'e ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Mehmet Demiralay, *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Divanı İnceleme-Tenkitli Metin, Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstiüsü, Isparta 2007, G/CXVI, B/4, s.167]

Şikeste āyineler gibi pāre pāre gerek

[Neşr] Bir daḫi ney ᶜalá ṭarīḳi't-taᶜmiye bu maᶜnáya işāret olur[7485] kï lafẓ-ı ney iki ḥarfdur. Biri "nūn" ve biri "yā"dur[7486]. "Nūn" ḥesāb-ı ebcedde ellidür ve "yā" ondur. Cümlesi altmış olur. Ḥarf-i "sīn" daḫi ḥesābda[7487] altmışdur. İmdi lafẓ-ı ney "*yāsīn*" maᶜnāsına remz olur. "*Yāsīn*" ise baᶜżı müfessirīn ḳavli üzre "*Yā Muḥammed*" dimekdür. Bu maᶜnāya "بشنو ازنی"-"*Bişnev ezney"* ᶜibāreti[7488] " بشنو ازمحمّد صلّی الله علیه وسلّم[7489]" - *"bişnev ezMuḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem*" maᶜnāsına işāret olur[7490]. Bir daḫi sırr-ı ney oldur kï Ḥabīb-i İlâh ṣāḥib-i serīr-i "لی مع الله"-"*līmeᶜa'llâh*" müşerref-i "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى"-"*Subḥāne'l-leẕī esrá*"[7491] mükerrem-i " ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى"-"*Ṣumme dená fe-tedellá fe-kāne ḳābe ḳavseyni ev ednâ*"[7492] feḥvāsınca[7493] leyle-i miᶜrācda ḳurb-ı Ḫudāya vāṣıl ve maḳṣad-ı aḳṣāya nā'il olup bīḥurūf u[7494] bīṣadā yetmiş biñ kelāmı Cenāb-ı[7495] Rabbu'l-ᶜizzetden gūş-ı cān_ile ışġā idüp

[423] Naẓm[7496] [Niẓāmī]

[7485] işāret olur: Ü1.92a, Ü2.81a, T.143a, Ü3.99b, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16b, N.113a / işāretdür L.109b

[7486] "yā"dur: Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99b, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16b, N.113a / yā Ü1.92a

[7487] ḥesābda: Ü1.92a / Diğer nüshalarda yok

[7488] ᶜibāreti: Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99b, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16b, N.113b / ᶜibāret-i Ü1.92a

[7489] صلّی الله علیه وسلّم - ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.81a, T.143a, L.109b, Ü3.99b, Ü5.133b, H2-2.16b, N.113a / صلّی الله علیه وسلّم - ṣalla'llahu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ü5.133b / صلّی الله تعالی علیه وسلّم - ṣalla'llahu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem / علیه السّلام - ᶜaleyhi's-selām İ2.121a / Ü1'de yok

[7490] işāret olur: Ü1.92a, Ü2.81a, T.143a, Ü3.99b, İ2.121a, Ü5.133b, H2-2.16b, N.113a / dimekdür L.109b

[7491] *"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir*" (İsrâ: 1)

[7492] "*Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."* (Necm: 8-9)

[7493] feḥvāsınca: Ü2.81a, Ü3.99b, İ2.121a, H2-2.16b, N.113b / feḥvāsıyla T.143a, L.108b, Ü5.133b / Ü1'de yok

[7494] u: L'de yok

[7495] Cenāb-ı: L.109a / Diğer nüshalarda yok

[7496] Naẓm: Ü1.92a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu iki beyitten birincisi Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisin aittir [Bk. *Ḫusrev u Şīrīn-i Niẓamī*, Miᶜrāc-ı Peyġamber: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/143T (07.06.2020)] ikincisi ise Câmî'nin Yûsuf u Zezlîhâ

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlun]

کلام سرمدی بی نقل بشنید	Kelām-i sermedī bīnaḳl bişnīd
خداوند جهانرا بی جهت دید	Ḫudāvend-i cihānrā bīcihet dīd[7497]
بدید انچه زحد دیدن برون بود	Bedīd ānçï ziḥadd dīden birūn būd
مپرس امّا[7498] زکیفیت که چون بود	Mepurs ammā zikeyfiyyet kï çun būd[7499]

[Neşr] mefhūmı üzre[7500] baᶜde'r-rücūᶜ[7501] leyle-i miᶜrācuñ ḳışaṣ-ı pürḥışasından ṣaḥābe-i[7502] kirāmı ḫaberdār eyleyüp buyurdılar kï Ḥaḳ subḥānehü ve[7503] teᶜālá baña bildürdügi esrār üç ḳısımdur. Bir ḳısmınuñ ıẓhārına ḳaṭᶜā ruḫṣat yoḳdur. Ve bir ḳısmınuñ ümmete beyān olınması emr olınmışdur. Ve bir ḳısmınuñ ıẓhār u iḫfāsında muḫayyer ḳılınmışuzdur didükde Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü[7504] Ḥażretden[7505] iltimās buyurmışlar kï[7506] ol muḫayyer ḳılınduġuñuz esrār-ı ḫafiyyeden

---

Mesnevîsine aittir [Bk. Câmî, *Heft Evreng*, Yûsuf u Zelîhâ, Der-Miᶜrâc, Kütübhâne-i Fârisî http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (07.06.2020)]

[7497] "*Ebedilik kelamını aracısız (nakilsiz) dinle / Alemlerin Rabbini, zamandan, mekandan ve duyu organlarından arınmış olarak gör*."

[7498] امّا – amma: Orijinal metninde "از ما – ez mā" şeklinde geçmektedir; [Bk. Câmî, *Heft Evreng*, Yûsuf u Zelîhâ, Der-Miᶜrâc…, Kütübhâne-i Fârisî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (07.06.2020)]

[7499] "*Görme (görüş) faniliğinden sıyrıl da öyle bak / Bu nasıl olacak diye de sorma*."

[7500] mefhūmı üzre: Ü1.92a / Diğer nüshalarda yok

[7501] baᶜde'r-rücūᶜ: Ü1.92a / baᶜdehü Ü2.81a, T.143b, L.109a, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b

[7502] ṣaḥābe-i: Ü2.81a, T.143b, L.109a, Ü3.99b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b / ṣaḥābī-i Ü1.92a, İ2.121b

[7503] subḥānehü ve: Ü1'de yok

[7504] kerreme'llâhu vechehü: Ü1'de yok

[7505] Ḥażretden: Ü2.81a, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden T.143b, Ü5.134a / Ü1, L'de yok

[7506] buyumışlar kï: Ü2.81b, T.143b, L.109a, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b / eyledi_kï Ü1.92b

baᶜžısını[7507] bańa ıẕhār eyleñ[7508]. [[Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[7509] ᶜaleyhi ve sellem buyurmışlar kï yā ᶜAlī Cebrā'īl ᶜaleyhi's-selām[7510] ile Rabbümden iẕin ṭaleb ideyim[7511] eger iẕin olur_ise sańa baᶜžı esrārı iᶜlām idelüm[7512] diyüp[7513] Cebre'īl ᶜaleyhi's-selām geldükde bu aḥvāli arż idüp Rabbü'l-ᶜizzetden iẕin[7514] ṭaleb eyledüklerinde ol esrār-ı ġāmıżanuñ birini Ḥāżret-i[7515] ᶜAlīye iᶜlām içün emr-i Ḫudā olduḳda[7516]]][7517] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[7518] Ḥażret-i ᶜAlīye[7519] müjde idüp buyurmışlar kï yā ᶜAlī [[Ḫudā-yı ᶜazze ve celle ol esrārdan birin sańa iᶜlāma emr itmiş ammā zinhār kï bu ḥāli kimseye ıẕhār itmeyesin[7520] diyüp buyurdılar kï[7521] yā ᶜAlī]][7522] Ḥaḳ celle ve ᶜalāya[7523] ümmetüm içün ricā itdüm[7524] kï rūz-ı maḥşerde aḥvālleri maḫfī olup ḫalḳ içinde şermsār olmayalar ve ḥesābları benüm

---

[7507] ol muḫayyer ḳılınduġuñuz esrār-ı ḫafiyyeden baᶜžısını: Ü2.81b, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / ol muḫayyer ḳılınduġuñuz esrār-ı ḫafiyyeden T.143b, L.109a, Ü5.134a / ḳısm-ı muḫayyeri Ü1.92b

[7508] bańa ıẕhār eyleñ: Ü2.81b, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / bańa ıẕhār eyleñ diyü ricā eyledüklerinde T.143b, L.109a, Ü5.134a / kendüye iᶜlām ola Ü1.92b

[7509] teᶜālá: Ü2.81b, İ2.121b, H2-2.16b / T, L, Ü5, N'de yok

[7510] ᶜaleyhi's-selām: Ü2.81b, L.109a, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / T, Ü5'de yok

[7511] iẕin ṭaleb ideyim: Ü2.81b, L.109a, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / iẕin ṭaleb eyleyeyim T.143b, Ü5.134a / Ü3'de yok

[7512] eger iẕin olur_ise sańa baᶜžı esrārı iᶜlām idelüm: Ü2.81b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[7513] diyüp: Ü3'de yok

[7514] Cibrā'il ᶜaleyhi's-selām geldükde … Rabbü'l-ᶜizzetden iẕin: Ü2.81b, İ2.121b, H2-2.16b, N.113b / baᶜdehü iẕin L.109a / T, Ü3, Ü5'de

[7515] Ḥażret-i: Ü2.81b, T.143b, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b / İmām L.109a

[7516] iᶜlāma emr-i Ḫudā olduḳda: T.143b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b / iᶜlām içün emr-i Ḫudā olduḳda Ü2.81b / söylemege iẕin verilüp L.109a / Ü3'de yok

[7517] [[Resūl-i Ekrem … Ḥāżret-i ᶜAlīye iᶜlāma emr-i Ḫudā olduḳda]]: Ü1'de bu kısım yok

[7518] Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.92b, T.143b, Ü5.134a, N.113b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.81b, İ2.121b, H2-2.16b / baᶜdehü L.109a / Ü3'de yok

[7519] Ḥażret-i ᶜAlīye: Ü2.81b, T.143b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.16b, N.113b / Ĥażret Ü1.92b / İmā ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü Ĥażretine L.109a / Ü3'de bu kısım yok

[7520] müjde idüp buyurmışlar kï yā ᶜAlī Ḫudā-yı ᶜazze ve celle ol esrārdan birin sańa iᶜlāma emr itmiş ammā zinhār kï bu ḥāli kimseye ıẕhār itmeyesin: Ü2.81b, T.143b, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.17a, N.113b / yā ᶜAlī müjde olsun ammā kimseye ifşā vü īẕhār itmeyüp ḥıfẓ eyleyesin ve ümmetden nā-ehle müjde itmeyesin L.109a

[7521] diyüp buyurdılar kï: Ü2.81b, T.143b, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.17a, N.113b / L'de yok

[7522] [[Ḫudā-yı ᶜazze ve celle … buyurdılar kï yā ᶜAlī]]: Ü1'de bu kısım yok

[7523] Ĥaḳ celle ve ᶜalāya: Ü2.81b, T.143b, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.17a, N.113b / Allâh teᶜālá celle ve ᶜalāya L.109a / Ĥaḳ teᶜāláya Ü1.92b

[7524] itdüm: Ü2.81b, T.143b, L.109a, Ü3.99b, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.17a, N.114a / eyledüm Ü1.92b

ḥużūrumda olup ecnebī, ümmetümüñ ḥāllerine vāḳıf olmasun[7525] didükde[7526] Ḥażret-i[7527] Rabbü'l-ᶜizzetden cevāb geldi[7528] kï "سأحاسب امّتك بحيث لاتطّلع انت عليه"-"*Se ḥāsibu ummeteke bi-ḥayṯu lā teṭṭaliᶜu ente ᶜaleyhi*"[7529]. [[Çünkï Ḥażret-i ᶜAlī bu sırrı güş itdi ol dem derūnı cūş u ḫurūş ḳıldı. Lâkin kimseye ıẓhār itmeyüp bir gün ṣaḥrāya çıḳup bir çāh-ı bīāb görür. Ol dem Ḥażret-i ᶜAlī mübārek başını ol çāha idḫāl idüp[7530] bu sırrı ṣavtla söyledi]][7531] ve yine derḥāl Medīneye rücūᶜ eyledi[7532]. Bu ḥāl üzre bir ḳaç gün mürūr eyledükde ḥikmet-i Ḫudā üzre ol nidā[7533] çāha[7534] te'ṯīr idüp bīāb iken[7535] cūş u ḫurūş idüp[7536] içinden[7537] ṣular revān oldı ve çāhdan ṭaşra aḳup[7538] ol çāhuñ[7539] ḥavālīsi[7540] bir göl olup[7541] ol gölde[7542] ḳamışlar bitdi[7543]. Baᶜde zamān[7544] bir şubān gelüp[7545] ol biten[7546] ḳamışlardan[7547] bir ḳamış kesüp ḳaval eyledi. Bir gün şubān-ı

[7525] olmasun: Ü2.81b, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.17a, N.114a / olmasunlar Ü1.92b, T.143b, Ü5.134a / olmayalar L.109a

[7526] didükde: Ü2.81b, T.143b, L.109a, İ2.121b, Ü5.134a, H2-2.17a, N.114a / diyücek Ü1.92b / diyü Ü3.99b

[7527] Ḥażret-i: Ü1.92b, Ü2.81b, Ü3.99b, İ2.121b, H2-2.17a, N.114a / Cenāb-ı T.143b, L.109a, Ü5.134a

[7528] Rabbü'l-ᶜizzetden cevāb geldi: Ü2.81b, Ü3.100a, İ2.121b, H2-2.17a, N.114a / Rabbü'l-ᶜizzetden ḫiṭāb geldi T.144a, L.109a, Ü5.134a / Rabbü'l-ᶜizzet buyurdılar Ü1.92b

[7529] *"Ümmetini, senin haber alamayacağın şekilde hesaba çekeceğim"*

[7530] idḫāl idüp: İ2.122a, N.114a / ṭutup Ü2.81b, T.144a, L.109a, Ü3.99b, Ü5.134a, H2-2.17a

[7531] [[Çünkï Ḥażret-i ᶜAlī …. bu sırrı ṣavtla söyledi]]: Ü2.81b, T.144a, L.109a, Ü3.99b, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / ammā zinhār yā ᶜAlī bu sırrı kimesneye ifşā itme. ᶜUḳūl-i ḳāṣirenüñ buña taḥammüli yoḳdur diyücek İmām ᶜAlīye bunuñ ketmi şıḳlet gelüp bir gün ṣaḥrāya çıḳdı ve anda bir çāh-ı mehcūra bu sırrı başın ṣoḳup söyledi Ü1.92b

[7532] ve yine der-ḥāl Medīneye rücūᶜ eyledi: Ü2.81b, T.144a, Ü3.99b, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / ve derḥāl Medīneye rücūᶜ eyledi L.109a / Ü1'de yok

[7533] ḥikmet-i Ḫudā üzre ol nidā: Ü1'de yok

[7534] çāha: Ü2.81b, T.144a, L.109a, Ü3.99b, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / çāha daḫi Ü1.92b

[7535] te'ŝīr idüp bī-āb iken: Ü1'de yok

[7536] idüp: Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.99b, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / gelüp Ü1.92b

[7537] içinden: Ü1.92b / Diğer nüshalarda yok

[7538] çāhdan ṭaşra aḳup: Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / Ü1, L'de yok

[7539] ol çāhuñ: Ü1'de yok

[7540] ḥavālisi: Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / eṭrāfı Ü1.92b, L.109b

[7541] olup: Ü1.92b, Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / olur İ2.122a

[7542] ol gölde: İ2.122a, N.114a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[7543] bitdi: Ü1.92b, Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / biter İ2.122a

[7544] baᶜde zamān: Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / bir gün Ü1.92b

[7545] gelüp: Ü1.92b, Ü2.81b, Ü3.100a, H2-2.17a, N.114a / gelür İ2.122a / T, L, Ü5'de yok

[7546] biten: Ü1.92b, Ü2.81b, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17a, N.114a / T, L, Ü5'de yok

[7547] ḳamışlardan: Ü1.92b / ḳamışdan Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a

meẕkūr ol ḳavalı çalarken Resūl-i Ekrem[7548] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz[7549] istimāᶜ itdi. Ol dem Ḥażret-i ᶜAlīye didi[7550] kï "يا على الم اقل لك لاتقل لاحد[7552] ذلك[7551]"-"*Yā ᶜAlī elem eḳul leke lā teḳul ẕâlike li-eḥadin?*"[7553]. Ḥażret-i ᶜAlī daḫi[7554] didi kï "ماقلت ذلك لاحد"-"*Mā ḳultu ẕâlike li-eḥadin*"[7555]. Ol dem Ḥażret-i Resūl[7556] ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām[7557] buyurdılar kï "مابال القصب يقول ذلك"-"*Mā-bālu'l-ḳaṣabi yeḳūlu ẕâlike*"[7558]. Ḥażret-i ᶜAlī raḍiya'llâhu ᶜanhu[7559] bu ḥāle taᶜaccüb idicek Ḥażret-i Resūl-i Ekrem[7560] ᶜaleyhi's-selām[7561] buyurdılar kï "القصب يقول ذلك الى يوم القيام[7562]"-"*El-ḳaṣabu yeḳūlu ẕâlike ilá yevmi'l-ḳıyāmi*". İmdi Ḥażret-i Mevlānā "بشنو ازنى چون حكايت ميكند[7563]"-"*Bişnev ezney çun ḥikāyet mīkuned*" buyurduḳları "بشنو ازمحمّد صلّى الله تعالى عليه وسلّم[7564]"-"*Bişnev ezMuḥammed ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem*" taḳdīri üzre olıcaḳ neyüñ didügi Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve

---

[7548] Resūl-i Ekrem: Ü1.92b, Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / Resūlu'llâh L.109b

[7549] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.92b, Ü3.100a, H2-2.17a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.92b, T.144a, L.109b, N.114a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ü5.134b / İ2'de yok

[7550] didi: Ü1.92b, Ü2.92b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17a, N.114a / buyurdı L.109b, Ü5.134b

[7551] ذلك - ẕâlike Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / ذلك السّر - ẕâlike's-sırru Ü1.92b

[7552] لأحد – li-eḥadin: Ü2.81b, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / ilá eḥadin Ü1.92b

[7553] *"Ey Ali! Sana bunu kimseye söyleme demedim mi?"*

[7554] daḫi: Ü2.81b, Ü3.100a, H2-2.17a, N.114a / Ü1, T, L, İ2, Ü5'de yok

[7555] *"Bunu kimseye söylemiş değilim."*

[7556] Ḥażret-i Resūl: Ü1.92b, Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17a, N.114a / Resūlu'llâh L.109b

[7557] ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām: Ü3.100a / ᶜaleyhi's-selām T.144a, Ü5.134b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.109b / Ü2, İ2, H2-2, N'de yok

[7558] *"Peki (o zaman) kasabın durumu nedir ki bunu söylüyor?"*

[7559] raḍiya'llâhu ᶜanhu: L.109b / Diğer nüshalarda yok

[7560] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem: T.144a, Ü5.134b / Resūl-i Ekrem Ü1.92b, Ü2.81b, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17a, N.114a / Resūlu'llâh L.109b

[7561] ᶜaleyhi's-selām: T.144a, Ü5.134b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.109b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7562] يوم القيام – yevmi'l-ḳıyām: Ü1.92b, Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, Ü5.134b, H2-2.17b, N.114a / يوم القيامة - yevmi'l-ḳıyāmet L.109b / قيام القيام - ḳıyāmu'l-ḳıyām İ2.122a

[7563] چون حكايت ميكند – çün ḥikāyet mīküned: Ü2.81b, T.144a, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.134b, H2-2.17b, N.114a / Ü1, L'de yok

[7564] صلّى الله تعالى عليه وسلّم - ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü2.81b, H2-2.17b / صلّى الله عليه وسلّم - ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: T.144a, L.109b, Ü3.100a, Ü5.134b, N.114a / Ü1, İ2'de yok

sellemüñ[7565] Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü ḥażretlerine [7566] buyurduġı[7567] ḥikāyet şumūl-i raḥmet ve rivāyet-i firāḳ-ı ᶜālem-i vuṣlat dimek olur kï ney bu taḳdīrce ol ḥikāyetüñ tercümān-ı bīzebānı[7568] olmış olur. Va'llâhu aᶜlem bi'ṣ-ṣavāb[7569]. Mıṣraᶜ-ı[7570] "ازجدا بيها شكايت ميكند"-"*Ezcudāyīhā şikāyet mīkuned*" eger ḫāṭıra ḫalecān virürse[7571] kï "وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ"-"*Ve huve maᶜakum eyne mā-kuntum*"[7572] feḥvāsı üzre[7573] evliyā ve sā'ir eşyā bir nefes[7574] Ḫudādan cüdā degillerdür. İmdi ey Ḫˇāce gūş-ı hūşuñ ṭut kï seni bu sırdan[7575] ḫaberdār ve ᶜārif-i esrār[7576] u nā'il-i derece-i ebrār[7577] ḳılalum. Āgāh ol kï evliyā-yı kirām ᶜaleyhimu'r-raḥmeti ve selāmu'llâhi mā-ṣabbe'l-ġamām[7578]

[424] Beyt[7579] [Niẓāmī]

[7565] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: T.144a,Ü5.135a / Resūl-i Ekremüñ Ü1.92b, Ü2.82a, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17b, N.114a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ L.109b

[7566] Ĥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü Ĥażretlerine: T.144a, Ü5.135a / İmām ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü Ĥażretlerine L.109b / Ĥażret-i ᶜAlīye Ü1.92b, Ü2.82a, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17b, N.114a

[7567] buyurduġı: Ü2.82a, T.144a, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.135a, H2-2.17b, N.114a / buyurduḳları Ü1.93a

[7568] bī-zebānı: Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100a, İ2.122a, Ü5.135a, H2-2.17b, N.114b / zebānı Ü1.93a

[7569] va'llâhu aᶜlem bi'ṣ-ṣavāb: T.144b, Ü5.135a / va'llâhu teᶜālá aᶜlem Ü2.82a, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17b, N.114b / va'llâhu aᶜlem L.109b / Ü1'de yok

[7570] Mıṣraᶜ-ı: Ü1.93a / Diğer nüshalarda yok

[7571] virürse: T.144b, L.109b, Ü5.135a / iderse Ü1.93a,Ü2.82a, Ü3.100a, İ2.122a, H2-2.17b, N.114b

[7572] "*O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir.* ***Nerede olsanız, O sizinle beraberdir****. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*" (Hadîd: 4)

[7573] "وهو معكم اينما كنتم"… feḥvāsı üzre: Ü1.93a, İ2.122b / ber-mażmūn-ı āyet-i "وهو معكم اينما كنتم"-"*Ve hüve meᶜaküm eynemā küntüm*" feḥvāsı üzre T.144b, Ü5.135a / ber-mażmūn-ı "وهو معكم اينما كنتم"-"*Ve hüve meᶜaküm eynemā küntüm*" feḥvāsı üzre Ü2.82a, L.109b, Ü3.100a, H2-217b, N.114b

[7574] ve sā'ir eşyā bir nefes: Ü1.93a / Diğer nüshalarda yok

[7575] sırdan: Ü1.93a / sırra Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100a, İ2.122b, Ü5.135a, H2-217b, N.114b

[7576] ve ᶜārif-i esrār: Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100a, Ü5.135a, H2-217b, N.114b / Ü1, İ2'de yok

[7577] derece-i ebrār: Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100a, İ2.122b, Ü5.135a, H2-217b, N.114b / rütbe-i iḫtiyār Ü1.93a

[7578] ᶜaleyhimu'r-raḥmet ve selāmu'llâh mā-ṣabbe'l-ġamām: İ2.122b / ᶜaleyhim selāmu'llâh mā-ṣabbe'l-ġamām Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100b, Ü5.135a, H2-217b, N.114b / Ü1'de yok

[7579] Beyt: Ü1.93a, Ü2.82a, T.144b, L.109b, Ü3.100b, Ü5.135a, H2-217b, N.114b / Naẓm İ2.122b; Bu beyit, Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr Mesnevisine aittir [Bk. *Maḫzenu'l-Esrār-ı Niẓāmī,* Maḳālāt-i Heftum Derfażîlet-i Ādemī Berḥayvānāt, Kütübhâne-i Farsî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/14AD (07.06.2020)]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

سرزهوا تافتن از سرور يست — Ser zihevā tāften ezserverīst

ترك هوا قوّت پيغمبر يست — Terk-i hevā ḳuvvet-i peyġamberīst[7580]

[Neşr] mażmūnı üzre ol zamān kï terk-i hevā ḳılup ᶜaşḳ ile post-ı beşeriyyetden bīrūn ve ceẕbe-i muḥabbet ile ᶜālem-i ᶜaḳldan dūr u[7581] meftūn olduḳlarında bīrenglik ᶜālemine vāṣıl ve "فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ"-"*Fe-eynemā tuvellū fe-ṣemme vechu'llâh*"[7582] müşāhedesine nā'il olup ᶜaşḳ-ı Ḥaḳ derūn u bīrūnına[7583] muḥīṭ u muḥāṭ olur. Bu mertebeye **fenā fi'llâh** taᶜbīr iderler. Ve mertebe-i fenāda istiġrāḳa ᶜālem-i ceẕbe vü sekr[7584] dirler. Ol ᶜālemde nicesi buyururlar_imiş: " من عرفنى عرفك فانا لااعرف و انت لاتعرف"-"*Men ᶜarefenī ᶜarefeke fe-ene lā uᶜrefu ve ente lā tuᶜref*"[7585]. Ve baᶜżıları ol ḥālde bu beyti oḳurlar_imiş[7586]:

[425] Beyt[7587]

[Baḥr-i Remel: Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

لااناديه ولااذكره — Lā unādīhi ve lā eẕkuruhu

انّ ذكرى و ندائى ياانا — İnne ẕikrī ve nidā'ī yā ene[7588]

[7580] "*Heva ve hevesle (nefisle) mücadele yiğitlik işidir/ Heva ve hevesi tamamen terk etmek ise peygamberin güç yetirebileceği bir şeydir*."

[7581] u: Ü1'de yok

[7582] "*Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır.* ***Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır****. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir*" (Bakara: 115)

[7583] derūn u bīrūnına: Ü2.82a, T.144b, Ü3.100b, İ2.122b, Ü5.135a, H2-217b, N.114b / derūn-ı bīrūnına Ü1.93a / derūn-ıne ve bīrūnına L.110a

[7584] vü sekr: Ü1'de yok

[7585] *"Beni bilen seni de bilir, ben bilinmezsem, sen de bilinmezsin"*

[7586] bu beyti oḳurlarmış: Ü1'de yok

[7587] Beyt: Ü1.93a, Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100b, İ2.122b, Ü5.135a, N.114b / H2-2'de bu şiir başlıksız verilmiş

[7588] *"Ona seslenmiyorum ve onu zikretmiyorum; Çünkü benim zikrim ve seslenişim 'Ey ben!'dir"*

[Neşr] Ve Ḥażret-i Bāyeżīd bu ᶜālemde "ليس فی جبّتی سوی الله"-"*Leyse fī cubbetī sivá'llâh*"[7589] diyü buyururlar_imiş. Ve nice ᶜuşşāḳ daḫi bu ᶜālem-i istiġrāḳda[7590] bu ebyātı vird-i zebān ḳılurlar_imiş[7591].

[426] Beyt[7592] [Şebusterī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün]

چو ممکن کرد امکان برفشاند — Çu mumkin kerd imkān berfeşāned

بجز واجب دکر چیزی نماند — Becuz vācib diger çīzī nemāned[7593]

[427] Beyt[7594] [Mevlānā(?)]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

صد نشان دارند محو مطلقند — Ṣad nişān dārend maḥv-i muṭlaḳend

چه نشان بل عین دیدار حقند — Çï nişān bel ᶜayn-i dīdār-i Ḥaḳend[7595]

[7589] *"Cübbemin içindeki Allah'tan başkası değildir"*

[7590] Ve Ḥażret-i Bāyeżīd bu ᶜālemde ….Ve nice ᶜāşıḳ daḫi bu ᶜālem-i istiġrāḳda: Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100a, İ2.122b, Ü5.135a, H2-2.17b, N.114b / diyüp Ü1.93a

[7591] vird-i zebān ḳılurlar_imiş: Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100b, İ2.122b, Ü5.135a, H2-2.17b, N.114b / oḳurlarmış Ü1.93a

[7592] Beyt: Ü1.93a, Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100b, Ü5.135a / Naẓm İ2.122b, N.114b / Meŝnevī H2-2.18a; Beyit Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz Mesnevisine aittir [Bk. Gulşen-i Rāz Şebusterī, , Su'āl ez Maᶜnī-i Viṣāl: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ITD (07.06.2020)]

[7593] "*Mümkün (varlık) olanın (insanın) ömrü, gerektiği kadardır / Vacib olandan (Allah'tan) başka kalıcı yoktur.*"

[7594] Beyt: Ü1.93a, Ü2.82a, T.145a, Ü3.100b, / Diger Ü5.135b / L, İ2, H2-2, N'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiş; Beyit, Mevlânâ'nın mesnevisine ait olabilir (?)

[7595] "*Binlerce nişan vardır ama Mutlak olanda kaybolmuşlardır / Nişan da ne, Hakk'ın didarında (vechinde) fenafillah olmuşlardır.*"

[Neşr] Egerçï evliyā'-i kirām ve meşāyiḫ-i ẕevi'l-iḥtirām her biri ᶜālem-i ceẕbede iken sırr-ı vaḥdetden ᶜibārāt-ı şettá ile ḫaberler virmişlerdür ammā cümlesinüñ maᶜnāsı vāḥiddür. Kemā ḳīle[7596]:

[428] Şiᶜr[7597] [İbni ᶜArabī (?)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

عباراتنا[7598] شتّی و حسنك واحد — ᶜİbārātunā şettá ve ḥusnuke vāḥidu

وكلّ الى ذاك الجمال يشير[7599] — Ve kullun ilá ẕāke'l-cemāli yuşīru[7600]

[429] Beyt[7601] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

جمله يكذاتست امّا متّصف — Cumle yek-ẕātest ammā muttaṣıf

جمله يكحرف و[7602]عبارت مختلف — Cumle yek-ḥarf u ᶜibāret muḫtelif[7603]

[430] Beyt[7604] [İbni ᶜArabī]

[7596] kemā ḳīle: Ü2.82a, Ü3.100b, İ2.122b, H2-2.18a, N.115a / nitekim naẓm olınmışdur Ü1.93a / T, L, Ü5'de yok

[7597] Şiᶜr: Ü2.82a, T.145a, Ü3.100b, Ü5.135b / Beyt Ü1.93a, H2-2.18a, N.115a / Naẓm İ2.122b, L.110a; Şairi belirtilmeyen bu beyit muhtemelen İbni Arabî'ye aittir.

[7598] عباراتنا- ᶜibārātunā: / عباراتك- ᶜibārātuke L.110a

[7599] يشير – yüşīrü: Ü2.82a /يثير – yeŝīrü Ü1.93a, Ü3.100b, İ2.123a / يسير – yesīrü T.145a, L.110a, Ü5.135b, H2-2.18a / كثير – keŝīrü N.115a

[7600] "Bizim sözlerimiz farklı (olsa da), senin güzelliğin birdir; Her şey bu güzelliğe işaret etmektedir"

[7601] Beyit, Attâr'ın Mantıku't-tayr Mesnevisine aittir [Bk. Kütübhâne-i Fârisî: Attâr, Mantıku't-tayr, Fī-tevhīd-i Bārī-i teᶜālá celle ve ᶜalā: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PZD (07.06.2020)]

[7602] و – u: Ü1'de yok

[7603] "*Her şey Bir olanın zatında mündemicdir ama hepsinin vasfı, hali ayrıdır / Cümle, harflerden mürekkebdir amma mana ve tanımları farklı farklıdır (her şey tek harften ibarettir, fakat ifadeler çeşitlidir)*."

[7604] Beyt: N.115a / Naẓm L.110a / Ḳıṭᶜa Ü2.82a, T.145a, Ü3.100b, Ü5.135b, H2-2.18a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; Beyitler İbni Arabî'ye aittir [Bk. ᶜAlā'a'd-dīn ᶜAlī b. Aḥmed el-Mühā'imī, *Ḫuṣūṣu'n-Niᶜāmi fī Şerḥi Fuṣūṣu'l-Ḥikem*, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lunbān, s. 341 (25.06.2020)]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

فما عين سوى عين	Fe-mā ᶜaynun sivá ᶜaynin
فنور عينه ظلمة	Fe-nūru ᶜaynihi ẓulmeh
فمن يغفل عن هذا	Fe-men yaġfel ᶜan hâẕā
يجد فى نفسه غمّة	Yecid fī nefsihi ġummeten[7605]

[Neṯr] Pes maᶜlūm oldı kï bu kelimāt-ı ḳudsiyyelerden ve bu[7606] nefeḫāt-ı dürfeşān-ı[7607] ünsiyyelerden (kï) evliyā Ḫudādan cüdā degillerdür[7608]. Nitekim naẓm olınmışdur[7609].

[431] Beyt

[Mefᶜūlu mefāᶜilün feᶜūlun]

مردان خدا خدا نباشند[7610]	Merdān-i Ḫudā Ḫudā nebāşend
ليكن زخدا جدا نباشند[7611]	Līkin ziḪudā cudā nebāşend[7612]

[7605] *"Bir gözden başka göz yoktur; Onun gözünün nuru karanlıktır; Her kim bundan gafil olursa, kendisinde bir sıkıntı bulur."*

[7606] bu: Ü1'de yok

[7607] dürfeşān: Ü1.93a / dürefşān Ü2.82a

[7608] degillerdür: Ü1.93b, İ2.123a / degildür Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100b, Ü5.135b, H2-2.18a, N.115a

[7609] nitekim naẓm olınmışdur: İ2.123a, N.115a / nitekim dinilmişdür Ü2.82a, T.145a, L.110a, Ü3.100b, Ü5.135b, H2-2.18a / Ü1'de yok

[7610] نباشند – nabāşend: Ü1.93b, Ü2.82b, İ2.123a, H2-2.18a, N.115a / نباشد – nebāşed T.145a, L.110a, Ü3.100b, Ü5.135b

[7611] نباشند – nabāşend: Ü1.93b, Ü2.82b, İ2.123a, H2-2.18a, N.115a / نباشد – nebāşed T.145a, L.110a, Ü3.100b, Ü5.135b

[7612] "*Allah(ın) adamları (kulları) , Allah olamazlar/ Ama Allah'tan da ayrı kalamazlar*."

[Neşr] Ammā "ازجدا ییها شکایت میکند"-"*Ezcudāyīhā şikāyet mīkuned*"de olan cüdālıḳ oldur kï evliyā'-i kirāma ve meşāyiḫ-i ᶜiẓāma eleẕẕ-i leẕā'iẕ[7613] tafṣīl olınan ᶜalem-i ceẕbe ile ᶜālem-i istiġrāḳdur. Ol ᶜālemden bu ᶜālem-i ᶜaḳla geldüklerinde ol istiġrāḳ ᶜāleminüñ cüdālıġından şikāyet ü ḥikāyet iderler. Zīrā ᶜale'd-devām leẕẕet-i istiġrāḳ ile müşerref olmaḳ nādir belkï emr-i müteᶜaẕẕirdür. Zīrā Resūl-i Ekrem[7614] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi teᶜālá ve sellem[7615] Efendimüz[7616] bir ᶜālemde "لی مع لله وقت لایسعنی فیه ملکن مقرّب ولا نبیّ مرسل"-"*Līmaᶜa'llâhi vaḳtun lā yeseᶜunīfīhi melekun muḳarrebun ve lā nebiyyun murselun*"[7617] diyü buyurmışlardur[7618]. Ve bir ᶜālemde daḫi Ḥażret-i ᶜĀ'işe raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhāya ve ᶜan ebīhāya[7619] "کلّمینی یاحمیرا"-"*Kellimīnīyā Ḥumeyrā*"[7620][7621] dirler idi[7622]. Ve bir ᶜālemde daḫi[7623] Ḥażret-i Bilāle[7624] "ارحنی یابلال" – "*Eriḥnīyā Bilāl*"[7625] diyü buyururlar idi[7626]. Muḥaṣṣal-ı kelām[7627] cüdālıḳ ẕikr olınan ᶜālem-i istiġrāḳdan[7628] bu ᶜālem-i ᶜaḳla gelmek cüdālıġıdur.

[7613] الذّلذائذ - eleẕẕ-i leẕā'iẕ: Ü1.93b, Ü2.82b, T.145b, Ü3.100b, İ2.123a, Ü5.135b, H2-2.18a, N.115a / الذّلذیذ لذائذ - eleẕẕ-i leẕīẕ-i leẕā'iẕ L.110a

[7614] Resūl-i Ekrem: Ü1.93b, Ü2.82b, T.145b, Ü3.101a, İ2.123a, Ü5.136a, H2-2.18a, N.115a / Resūlu'llâh L.110b

[7615] ṣalla'llāhu ᶜaleyhi teᶜālá ve sellem: İ2.123a, H2-2.18a / ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.93b, Ü2.82b, T.145b, Ü3.101a, Ü5.136a, N.115a / ᶜaleyhi's-selām L.110b

[7616] Efendümüz: Ü5.136a / Diğer nüshalarda yok

[7617] *"Benim Allah'la öyle bir vaktim vardır ki bana o anda ne Allah'a çok yakın bir melek ne de bir peygamber erişemez."*

[7618] buyurmışlardur: Ü2.82b, T.145b, Ü3.101a, H2-2.18a, N.115a / buyurmışdur L.110b,Ü5.136a / buyururlar idi Ü1.93b, İ2.123a

[7619] ᶜĀ'işe raḍiya'llāhu teᶜālá ᶜanhāya ve ᶜan ebīhāya: İ2.123a / ᶜĀ'işe raḍiya'llāhu ᶜanhā ve ᶜan ebīhā Ü2.82b, T.145b, Ü3.101a, Ü5.136a, H2-2.18a, N.115a / ᶜĀ'işe raḍiya'llāhu ᶜanhā ve ᶜan ebīhā Ĥażretlerine L.110b / ᶜĀ'işe-i ṣıddīḳaya Ü1.93b

[7620] کلّمنی یاحمیرا – kellimnī yā ḥumeyrā: Ü2.82b, T.145b, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136a, H2-2.18a, N.115a / کلّمنی یاحمیرا کلّمنی یاحمیرا – kellimnī yā ḥumeyrā kellimnī yā ḥumeyrā İ2.123a

[7621] *"Benimle konuş ey Hümeyra (Ayşe)!"*

[7622] dirler idi: Ü1'de yok

[7623] bir ᶜālemde daḫi: İ2.123a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[7624] Ḥażret-i Bilāle: Ü1.93b / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[7625] *"Beni rahatlat ey Bilâl!"*

[7626] "ارحنی یابلال" – "*Eriḥnī yā Bilāl*" diyü buyururlar idi: Ü1.93b, İ2.123a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[7627] -ı kelām: Ü1'de yok

[7628] ᶜālem-i istiġrāḳdan: Ü1.93b, Ü2.82b, T.145b, Ü3.101a, İ2.123a, Ü5.136a, H2-2.18a, N.115a / istiġrāḳ ᶜāleminden L.110b

[432] Beyt[7629] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

دیدار مینمایی[7630] وپرهیز میکنی	Dīdār mīnumāyī vu perhīz mīkunī
بازار خویش وآتش ماتیز میکنی	Bāzār-i ḫ ̌īş u āteş-i mā tīz mīkunī[7631]

[Neşr] Ve keşf-i enbiyā vü evliyā daḫi bu ḳabīldendür muttaṣıl bir ḥāl üzre degildür. Nitekim ol pīr-i rūşenżamīr ve āsumān-ı nübüvvetde[7632] mihr-i münīr olan maḥbūbu'l-ḳulūb Cenāb-ı Ḥażret-i Yaᶜḳūb ᶜalá nebiyyinā ve[7633] ᶜaleyhi's-selāmdan ḳıṣṣa-i Ḥażreti Yūsūf[7634] ᶜaleyhi's-selām[7635] su'āl olınduḳda cevāb buyururlar[7636]:

[433] Naẓm[7637] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

زمصرش بوی پیراهن شنیدی	ZiMıṣreş būy-i pīrāhen şenīdī
چرا درچاه کنعانش ندیدی	Çïrā derçāh-i Kenᶜāneş nedīdī[7638]

[7629] Beyt: Ü1.93b, Ü2.82b, T.145b, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136a, H2-2.18a, N.115a / Naẓm İ2.123a; Bu beyit Sâdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. Kütübhâne-i Fârisî: Gulistān-ı Saᶜdī, Bāb-ı Duvum Deraḫlāḳ-ı Dervīşān, Ḥikāyet: 9 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CTH Erişim (07.06.2020)]

[7630] مینمایی – mī-nümāyī: Ü2.82b, T.145b, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136a, H2-2.18a / مینمای – mī-nümāy Ü1.93b / می نمایی – mī-nümāyī N.115a / میخانی – mī-ḫānī İ2.123a

[7631] "*Tanrım, bize cemalini hem gosterir hem saklarsın, bizim ateşlerimizi teskin ederek kıymetini arttırırsın.*" [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan, s. 373]

[7632] nübüvvetde: Ü2.82b, T.145b, L.110b, Ü3.101a, İ2.123a, Ü5.136a, H2-2.18b, N.115a / velāyetde Ü1.93b

[7633] ᶜalá nebiyyinā ve: Ü1.93b, Ü2.82b, L.110b, Ü3.101a, İ2.123a, H2-2.18b, N.115a / T, Ü5'de yok

[7634] Ĥażret-i Yūsuf: Ü2.82b, T.145b, L.110b, Ü3.101a, İ2.123a, Ü5.136a, H2-2.18b, N.115a / ferzendi Ü1.93b

[7635] ᶜaleyhi's-selām: T.145b, L.110b, Ü5.136a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7636] olınduḳda cevāb buyururlar: Ü1.93b / olındı dimiş kï T.145b, Ü5.136a / olınmış kï Ü2.82b, L.110b, Ü3.101b, İ2.123b, H2-2.18b, N.115a

[7637] Bu beyitler Sâdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī*, Bāb-ı Duvum Deraḫlāḳ-ı Dervīşān, Ḥikāyet: 15 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CTI (07.06.2020)]

[7638] "*Mısır'dan Yusuf'un gömleğinin kokusunu aldın. Kenân kuyusunda iken onu*

بکفت احوال مابرق جهانست — Beguft aḥvāl-i mā berḳ-i cihānest

دمی بیدار و دیکردم نهانست — Demī bīdār u dīger dem nihānest[7639]

کهی برطارم اعلا نشینم — Gehī berṭārem-i aᶜlā nişīnem

کهی بر پشت پای خود نه بینم — Gehī berpuşt-i pāy-i ḫod nebīnem[7640]

اکر درویش درحالی بماندی — Eger dervīş derḥālī bemāndī

سر دست[7641] از دو[7642]عالم برفشاندی — Ser-i dest ezdu ᶜālem berfeşāndī[7643]

[Neşr] Ammā bermuḳteżā-yı "وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ"-"*Ve huve maᶜakum eynemā kuntum*"[7644] feḥvāsı[7645] üzre cümle ḫalḳ bir nefes Ḥaḳdan cüdā degillerdür.

[434] Naẓm[7646] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Fāᶜilātün mefāᶜīlün fāᶜilün]

---

niçin görmedin?"

[7639] *Şöyle cevap verdi: "Bizim ahvalimiz sıçrayan şimşeğe benzer. Bir an görünür, bir an gözden kaybolur.*"

[7640] "*Bazan felek-i alanın üstünde otururum, bazan ayağımın arkasını göremem"*

[7641] سردست – ser dest: Ü2.82b, T.146a, Ü3.101a, Ü5.136a / سرودست – ser ü dest L.110b, İ2.123b, N.115b / سرا و دست – serā vü dest Ü1.93b / سری دست – serī dest H2-2.18b

[7642] دو – dū: Ü1.93b, Ü2.82b, T.146a, L.110b, İ2.123b, Ü5.136a, H2-2.18b, N.115b / ده –deh Ü3.101a

[7643] "*Eğer derviş bir hâl üzere kalsaydı, iki âlemden de elini çekerdi*." ." [Çev. Kilisli Rifat Bilge, *Bostan ve Gülistan*, s. 373-374]

[7644] "*O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir.* ***Nerede olsanız, O sizinle beraberdir****. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*" (Hadîd: 4)

[7645] feḥvāsı: Ü1'de yok

[7646] Naẓm: Ü1.94a, N.115b / Ḳıṭᶜa Ü2.82b, T.146a, L.110b, Ü3.101a, İ2.123b, Ü5.136a, H2-2.18b; Bu şiir Sâdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī,* Bāb-ı Duvum – Derahlāḳ-ı Dervīşān, Ḥikāyet 11: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CTJ (07.06.2020)]

دوست نزد یکتر از من بمنست[7647] — Dūst nezdīkter ezmen bemenest

نیست مشکل[7648] که من ازوی دورم — Nīst muşkil kï men ezvey dūrem[7649]

چکنم باکه توانکفت که دوست — Çï kunem bā kï tuvān guft kï dūst

درکنارمن ومن مهجورم — Derkenār-i men u men mehcūrem[7650]

[435] Şiᶜr[7651]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

تضیق[7652] بی کلّ ارض لااراك بها — Teḍīḳu bī kullu arżin lā erāke bihā

عندی ولو انّها روض و غدران — ᶜİndī velev ennehā ravżun ve ġudrānun[7653]

وحیث کنت معی فالضیق متّسع — Ve ḥayṯu kunte maᶜī fe’ḍ-ḍīḳu muttesiᶜun

---

[7647] بمنست – be-menest: Ü1.94a, Ü2.82b, İ2.123b, H2-2.18b, N.115b / بمنیست – bim-nīst T.164a, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136b (Ü5’de söz konusu ifade ilk önce “بمنیست – bim-nīst” olarak yazılmış daha sonra ifadedeki “ی - ī” harfi iptal edilerek “بمنست – be-menest” şeklinde düzeltilmiş)

[7648] نیست مشکل – nīst müşkil: Ü1.94a, İ2.123b, N.115b / هست مشکل – hest müşkil Ü2.82b, T.146a, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136a, H2-2.18b (Ü5’de söz konusu ifade ilk önce “هست مشکل – hest müşkil” olarak yazılmış daha sonra kırmızı mürekkeple iptal edilerek “این عجبتر – īn ᶜacebter” şeklinde düzeltilmiş) [Orjina metninde de “وین عجبتر - vīn ᶜacebter” şeklinde geçmektedir. Bk. Saᶜdî, *Gülistân*, Bâb-ı Duvum – Derahlāḳ-ı Dervīşān, Kütübhâne-i Fârisî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CTJ (07.06.2020)]

[7649] “*Dost bana benden daha yakındır. Lakin ne kadar acayip ki ben ondan uzağım.*” [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, *Bostan ve Gülistan,* s. 374]

[7650] *“Ne yapayım kime söyleyebilirim ki o, benim kucağımda olduğu hâlde ben hicran içindeyim*.” [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, *Bostan ve Gülistan,* s. 374]

[7651] Şiᶜr: Ü2.82b, T.146a, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136b / Ḳıṭᶜa H2-2.18b / Naẓm Ü1.94a, N.115b / İ2’de bu şiir kısmı yok

[7652] تضیق - teḍīḳu: Ü1.94a, N.115b / یضیق - yeżīḳu Ü2.82b, T.146a, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136b, H2-2.18b

[7653] *“Seni görmediğim her yer, bana dar gelir; Velev ki (o yerler) benim katımda bahçeler ve göller olsun.”*

سم[7654] الخياط[7655] مع المطلوب میدان Semmu’l-ḫiyāṭi maᶜal-maṭlūbi meydānun[7656]

[Neşr] Bir daḫi cüdālıḳdan şikāyet oldur kï ervāḥ-ı insān eşbāḥa taᶜalluḳdan evvel taḳarrub-ı Ḫudā ile müşerref olup mest-i şerāb-ı[7657] tecelliyāt-ı cemāl ve maṭrūb-ı ṭarab-ı ḥüsn-i naġamāt-ı "الست بربّكم المتعال[7658]"-"*Elestu bi-rabbikumu’l-muteᶜāl*"[7659] feḥvāsı üzre nā'il-i ṣimār-i ravżatu’l-viṣāl ve nāẓır-ı enẓār-ı reyāḥīnü’l-kemāl ve müteşemmim-i şemā'im-i ezhāru’l-ḥaḳāyıḳ ve mütenessim-i[7660] nesā'im-i envārü’d-daḳāyıḳ ve maṭlaᶜ-ı ṭavāliᶜ-i şevārıḳu’l-hidāye ve müstelmiᶜ-i levāmiᶜ-i bevāiḳu’l-ᶜināye birle müşerref ü mükerrem idi. Vaḳtā kï emr-i İlâhī ile maḳām-ı aᶜlādan esfele hübūṭ idüp mażmūn-ı[7661]

[436] Mışraᶜ-ı[7662] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

چونکه بی رنکی اسیر رنك شد Çunkï bīrengī esīr-i reng şud[7663]

[Neşr] feḥvāsı üzre esīr-i reng olmaġla maḥcūb-ı rūḥāniyyāt ü cismāniyyāt oldı kï ᶜālem-i ġayb ile ᶜālem-i şehādetdür bu iki ᶜālemüñ ḥicābı içün Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu teᶜālá[7664] ᶜaleyhi ve sellem buyurmışlardur: " انّ لله تعالى سبعين الف حجاب من نور

[7654] سم - semme: Ü1.94a, Ü2.82b, T.146a, L.110b, Ü3.101a, Ü5.136b, N.115b / ثم – şemme H2-2.18b

[7655] الخياط – el-ḫıyāṭi: Ü1.94a, Ü2.82b, Ü5.136b, H2-2.18b, N.115b / الخيات – el-ḫıyāti T.146a, L.110b, Ü3.101a

[7656] *"Sen benimle berabersen, darlık bana genişlik olur; İğne deliği, sevilenle beraber (koskoca bir" meydandır."*

[7657] mest-i şerāb-ı: Ü1.94a, Ü2.82b, Ü3.101a, İ2.123b, H2-2.18b, N.115b / mest ü şerāb-ı T.146a, Ü5.136b / mest u serāb-ı L.111a

[7658] المتعال – el-muteᶜāl: / ayet-i kerimede yok

[7659] *"Ben sizin (yüce) Rabbiniz değil miyim?"* (Araf: 172)

[7660] mütenessim-i: Ü1.94a, Ü2.82b, T.146a, L.111a, Ü3.101a, Ü5.136b, H2-2.18b, N.115b / tenessüm-i İ2.123b

[7661] mażmūn-ı: Ü1’de yok

[7662] Mışraᶜ-ı: Ü1.94a, Ü2.82b, T.146a, L.111a, Ü3.101a, Ü5.136b, H2-2.18b, N.115b / İ2’de söz konusu mısra başlıksız verilmiş

[7663] "*Renksizlik rengin esiri olunca*" [Mehmet Kanar: Mevlânâ, Mesnevî, C.1, s. 183]

[7664] teᶜālá: İ2.123b, H2-2.19a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

"و ظلمة فالحجب النورانيّة من عالم الغيب الرّوحانيّة والحجب الظّلمانيّة من عوالم الشّهادة الجسمانيّة"-"*İnne li'llâhi teᶜālá sebᶜīne elfe ḥicābin min nūrin ve ẓulmetin fe'l-ḥucubu'n-nūrāniyyetu min ᶜālemi'l-ġaybi'r-rūḥaniyyeti ve'l-ḥucubu'ẓ-ẓulmāniyyetu min ᶜavālim''ş-şehādeti'l-cismāniyyeti*"[7665]. Bu ḳadar ḥicāb içre rūḥ bermūcib-i "حبّ الوطن من الايمان"-"*Ḥubbu'l-vaṭani mine'l-īmān*"[7666] feḥvāsı üzre vaṭan-ı aṣlīsinüñ cüdālıġından ḥikāyet ü şikāyet[7667] itmiş olur ney zebān-ı rūḥdan tercümān olur. Nitekim ṣāḥib-i Ḳaṣīde-i Bürde buyururlar[7668]:

[437] Şiᶜr[7669] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

امن تذكّر جيران بذى سلم	E-min teẕekkuri cīrānin bi-ẕī-Selemi
مزجت دمعا جرى من مقلت بدم	Mezecte demᶜan cerá min muḳletin bi-demi[7670]
ام هبّت الرّيح من تلقاء كاظمة	Em-hebbeti'r-rīḥu min tilḳā'i Kāẓimetin
واومض البرق فى الظّلماء من اضم	Ve evmaża'l-berḳu fi'ẓ-ẓalmā'i min İżami[7671]

[7665] *"Allah'ın nurdan ve zulmetten (karanlıktan) yetmiş bin örtüsü vardır; Nurânî örtüler, ruhânî gayb aleminden; zulmânî (karanlık) örtüler ise, cismânî şehadet (görülen) âlemindendir."*

[7666] *"Vatan sevgisi imandandır"*

[7667] ü şikāyet: Ü1.94a / Diğer nüshalarda yok

[7668] Nitekim ṣāḥib-i Ḳaṣīde-i Bürde buyururlar: İ2.124a, H2-2.19a, N.116a / Nitekim ṣāḥib-i Ḳaṣīde-i Bürde buyurur Ü2.83a, T.146b, L.111a, Ü3.101b, Ü5.137a Ü5.137a / Nitekim reʾīs-i dānā Ebū ᶜAlī ibn-i Sīnā nefs-i nāṭıḳa-i insāniyyenüñ vaṭan-ı aṣlīsinden hübūṭ u nüzūlın beyān idüp buyurur Ü1.94b

[7669] Şiᶜr: Ü2.83a, T.146b, L.111a, Ü3.101b, Ü5.137a, H2-2.19a / Naẓm İ2.124a, N.116a / Beyt Ü1.94b; Ü1'de söz konusu şiirin yerine şu şiir yer almaktadır: هبطت الىّ من المحلّ الارفع ؛ ورقاء ذات تعزّز و تمنع - Habiṭat ileyye min maḥalli'l-erfeᶜa; Ve riḳā'i ẕāti teᶜazzeze ve temenneᶜa; Beyitler Bûsirî'nin Kasîde-i Birde'sine aittir [Bk. Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 17, 18]

[7670] "*Ey gönül, Selemli dostları anmaktan mı gözünden kanlı yaş akıtıyorsun?*

[7671]"*Yoksa Kâzıma (Medine) tarafından rüzgâr mı esti, zifiri karanlıkta İzam Dağından şimşek mi çaktı?"*

[Neşr] Nāẓım-ı Bürde raḥimehu'llâh vaṭan-ı bedeni olan "*ẕī-Selem*" nām mevżiᶜi ẕikr idüp rūḥınuñ vaṭanına işāret ider[7672]. Ve daḫi ey Ḫˇāce-i tāc-ı dīn ü diyānet ve ey şemᶜ-i şebefrūz-ı[7673] zühd ü hidāyet murād-ı ṭaylesān[7674] ṭayy-ı lisān olmasına işāretdür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür[7675]:

[438] Şiᶜr[7676]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

كمال المرء لا فى الطيلسان	Kemālu'l-mer'i lā fī'ṭ-ṭaylesāni
ولكن ذاك فى طىّ اللّسان	Velâkin ẕāke fī ṭayyi'l-lisāni[7677]

[Neşr] Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï: "من عرف الله كلّ لسنه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*". Ve[7678] Ebī Ḥüreyre ḥażretlerinden mervīdür kï buyururlar: " حفظت من رسول الله تعالى[7679] صلّى الله عليه و سلّم وعائين من العلم فامّا احدهما فبثثته[7680] وامّا الآخر فلو بثثته[7681] لقطع منّى هذاالبلعوم"-"*Ḥafiẓtu min Resūli'llâhi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem viᶜā'eyni mine'l-ᶜilmi fe-emmā eḥaduhumā fe-beṣeṣtuhu ve emme'l-āḫaru fe-lev beṣeṣtuhu le-ḳuṭiᶜa minnī hâẕe'l-bulᶜūm*"[7682] ve ol manṣūṣ bi-naṣṣi "ما انجيته ولكنّ الله انجاه"-"*Mā*

[7672] Nāẓım-ı Bürde vaṭan-ı bedenī olan "*ẕī-selem*" nām mevżiᶜi ẕikr idüp rūḥınuñ vaṭanına işāret ider: Ü1'de bu kısım yok

[7673] şeb-efrūz-ı: Ü1.94b / Diğer nüshalarda yok

[7674] ṭaylesān: Ü1.94b / ṫaylesāndan Ü2.83a, T.146b, L.111a, Ü3.101b, İ2.124a, Ü5.137a, H2-2.19a, N.116a

[7675] fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür: Ü2.83a, L.111a, Ü3.101b, İ2.124a, H2-2.19a, N.116a / naẓm olınmışdur Ü1.94b / T, Ü5'de yok

[7676] Şiᶜr: Ü2.83a, T.146b, L.111a, Ü3.101b, İ2.124a, Ü5.137a, H2-2.19a / Beyt Ü1.94b, H2-2.19a, N.116a / Naẓm İ2.124a

[7677] *"Kişinin kemâli, taylesanda (sarıkta) değil; dilini korumasındadır."*

[7678] Neşr Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï: "من عرف الله كلّ لسنه"-"*Men ᶜarefe'llâhu kelle lisānuhü*". Ve: Ü1'de bu kısım yok

[7679] تعالى – teᶜālá: L.11a, İ2.124a, H2-2.19a / Ü1, Ü2, T, Ü3, Ü5, N'de yok

[7680] فبثثته – fe-beŝeŝtühü: Ü1.94b, H2-2.19a, N.116a / فثبثته – feŝebiŝtühü Ü2.83a, L.111b, İ2.124a / فبثّته – fe-beşşethü T.146b, Ü5.137a

[7681] بثثته –beṣeṣtühü: Ü1.94b, H2-2.19a, N.116a / ثبثته – şebeṣtühü Ü2.83a, L.111b, İ2.124a / بثّته – beşşethü T.146b, Ü5.137a

[7682] *"Resulullah sallallahu aleyhi ve sellemden ilmin iki kabını aldım (ezberledim). Olardan birini yaydım, diğerini (de) yaysaydım benim bu gırtlağım kesilirdi."*

enceytuhu velâkinne'llâhe encāhu" ve müşerref-i ḫiṭāb-ı "من كنت مولاه فعلىّ مولاه"-"*Men kuntu mevlāhu fe-ᶜAliyyun mevlāhu*"[7683] ḥażretleri buyururlar[7684] kī: " لوحدّثتكم ما سمعت من فم ابى القاسم لخرجتم من عندى و انتم تقولون انّ عليّا اكذب الكذّابين و افسق الفاسقين"-"*Lev-ḥaddeṯstukum mā-semiᶜtu min femi Ebi'l-Ḳāsimi le-ḫarectum min ᶜindī ve entum teḳūlūne enne ᶜAliyyen ekẕebu'l-kezzābīne ve efseḳu'l-fāsiḳīne*"[7685]. Ve ol zeyn-i dünyā vü dīn[7686] Cenāb-ı Ḥażret-i[7687] **Zeyne'l-ᶜĀbidīn** buyururlar:

[439] Şiᶜr[7688]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

انّى لاكتم من علمى جواهره	İnnī le'ektumu min ᶜilmī cevāhirehu
كى لايرى الحقّ ذوالجهل فيفتتنا	Key lā yerá'l-ḥaḳḳa ẕū-cehli fe-yeftetinā[7689]
وقد تقدّم فى هذا ابو حسن	Ve ḳad teḳaddeme fī hâẕā Ebū Ḥasanin
الى حسين ووصّى قبله الحسنا	İlá Ḥuseynin ve vaṣṣá ḳablehu'l-Ḥasenā[7690]
ياربّ جوهر علم لوابوح به	Yā rubbe cevheri ᶜilmⁱⁿ lev-ebūḥu bihi

---

[7683] *"Ben kimin efendisiysem, Ali de onun efendisidir."*

[7684] buyururlar: Ü1.94b, İ2.124a, H2-2.19b, N.116a / buyurur Ü2.83a, T.147a, L.111b, Ü3.101b, Ü5.137a

[7685] *"Ben, Ebu'l-Kâsım'ın (Muhammed s.a.v.s.) ağzından duyduğum şeyleri size anlatsaydım, siz benim yanımdan çıkıp 'Ali en büyük yalancı ve en büyük fasıktır' derdiniz."*

[7686] zeyn-i dünyā vü dīn: L'de yok

[7687] Ḥażret-i: L'de yok

[7688] Şiᶜr: Ü2.83a, T.147a, L.111b, Ü3.101b, Ü5.137b / Naẓm Ü1.94b, İ2.124a, H2-2.19b, N.116a; Söz konusu beyitler kaynaklarda Zeyne'l-ᶜĀbidīn'e nispet edilmiş, fakat dijital kaynaklardan birinde bu beyitler Hallâc'a nispet edilmiştir [Bk. Şeyḫ İḥsān Muḥammed Deḥlān, *Sirācu'ṭ-ṭālibīn, Şerḥ*, el-Cuz'u'l-Evvel (C. 1), Dāru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 25, 32-33 https://books.google.com.tr/books?id=DpheDwAAQBAJ&pg (25.06.2020); el-Ḥallāc, *Dīvānī,* ᶜadedi'l-ḳaṣā'id:115,https://diwany.org/%D8%A5%D9%90%D9%86%D9%91%D9%8A (25.06.2020)]

[7689] *"Cahil hakkı görüp fitneye düşmesin diye ben ilmimden değerli olan bilgileri saklıyorum"*

[7690] *"Bu hususta Hasanın babası, Hüseyne öncelik tanımıştır ki Hüseyin'den önce Hasan'ı vasiyet etmiştir."*

لقيل لى انت ممّن يعبد[7691] الوثنا — Le-ḳīle lī ente mimmen yaᶜbudu’l-veṯenā[7692]

ولااستحلّ رجال مسلمون دمى — Ve le’steḥalle ricāl[un] muslimūne demī

يرون اقبح مايأتونه حسنا — Yerevne aḳbeḥa mā ye'tūnehu ḥasenā[7693]

[Neṯr] Ve ol ḳuṭbu’l-aḥrār **Ḫˇāce Muḥammed-i ᶜAṭṭār**[7694] buyururlar[7695]:

[440] Beyt[7696]:

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

كر خبرداری زحیّ لايموت — Ger ḫaberdārī ziḤayyi Lāyemūt

بردهان خودبنه مهر سكوت — Berdehān-ı ḫod beneh muhr-i sukūt[7697]

[Neṯr] Ve ol mest-i ᶜaṣḳ-ı Ḫudā Cenāb-ı **Ḥażret-i Mevlānā** daḫi buyururlar[7698]:

[441] Meṯnevī[7699]

[7691] يعبد-yaᶜbudu: Ü2.83b / تعبد-taᶜbudu Ü1.94b

[7692] *“Nice değerli ilim vardır ki ben onları açığa çıkarsam, benim putperest olduğum söylenirdi.”*

[7693] *“Müslümanlar benim kanımı helâl kılmadılar; Yaptıkları en çirkin şeyi güzel görüyorlar.”*

[7694] ᶜAṭṭᶜār: Ü2.83a, T.147a, L.111b, Ü3.101b, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b, N.116a / ᶜAṭṭārdan Ü1.94b

[7695] buyururlar: İ2.124b, H2-2.19b, N.116a / buyurur Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, Ü5.137b / naḳl buyururlar Ü1.94b

[7696] Beyt: Ü1.94b, Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b, N.116a / Naẓm İ2.124b; Beyit Attâr’a aittir [Bk. Kütübhâne-i Fârisî: Mecmūᶜa-i Âsâr-ı ᶜAṭṭār, Pendnāme, Der-fevāyid Be-ḫāmūşī: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0RDF (07.06.2020)]

[7697] “*Ölümsüz ve baki olan Allah'tan haberdar isen / Ağzına sükut mührünü vur.*”

[7698] Ve ol mest-i ᶜaṣḳ-ı Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā daḫi buyururlar: İ2.124b, N.116b / Ve ol mest-i ᶜaṣḳ-ı Ḫudā Ḥażret-i Mevlānā daḫi buyurur Ü2.83b, Ü3.102a, H2-2.19b / Ve ol mest-i ᶜaṣḳ-ı Ḫudā Ḥażret-i Mevlānā buyurur T.147a, Ü5.137b / Ü1, L’de yok

[7699] Meŝnevī: Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b / Naẓm N.116b / Ü1’de söz konusu şiir başlıksız verilmiş

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

هرکه را[7700] اسرار کار آموختند — Her kï-rā esrār-ı kār āmūḫtend

مهر کردند و دهانش دوختند — Muhr kerdend u dehāneş dūḫtend[7701]

[Neşr] Ve ***Meşnevī-i Şerīf***de ketm-i esrār içün işᶜār iderler kï[7702]:

[442] Meşnevī[7703]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

تانکویی سر سلطان را بکس — Tā negūyī sırr-ı sulṭānrā bekes

تانریزی قندرا پیش[7704] مکس — Tā nerīzī ḳandrā pīş-i meges[7705]

کوش انکس نوشد اسرار جلال[7706] — Gūş-i ānkes nūşed esrār-i celāl

کوچو سوسن صد زبان افتاد لال — Kū çu sūsen ṣad zebān uftād [u] lāl[7707]

[443] Şiᶜr[7708]:

[Baḥr-i Müteḳārib: Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün]

[7700] که را – kï rā: Ü2.83b, T.147a, Ü3.102a, Ü5.137b / که – kï L.11b, H2-2.19b / کرا – kerā? Ü1.94b, İ2.124b, N.116b

[7701] "*Kime öğrettilerse bu işin sırrını; Onun ağzını dikip mühürlediler.*" [Çev. Mehmet Kanar]

[7702] ve Meŝnevī-i şerīfde ketm-i esrār içün işᶜār iderler kï: Ü2.83b, Ü3.102a, İ2.124b, N.116b / ve Meŝnevī-i şerīfde ketm-i esrār içün işᶜār iderler H2-2.19b / ketm-i esrār içün yine işᶜār iderler kï T.147a, Ü5.137b / Ü1, L'de yok

[7703] Meşnevī: Ü2.83b, T.147a, Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b / Naẓm N.116b / L'de bu şiir kısmı başlıksız verilmiş / Ü1'de bu şiir kısmı yok

[7704] پیش – pīş-i: Ü2.83b, T.147a, L.111b /بیش – bīş-i Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b, N.116b

[7705] "*Sultānın sırrını kimseye söylemez ve sinek önüne şeker dökmezsin.*"

[7706] جلال – celāl: İ2.124b, N.116b / جمال – cemāl Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, Ü5.137b, H2-2.19b

[7707] *"Allah'ın celal ve azameti esrarını, susam çiçeği gibi, yüz dili olduğu hâlde, dilsiz gibi duran kimse duyabilir."*

[7708] Şiᶜr: Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, Ü5.137b, H2-2.19b / Naẓm Ü1.94b, İ2.124b, N.116b

رمزت الیه حذارالرّقیب — Remeztu ileyhi ḥaẕāri’r-raḳībe

وکتمان سرّ الحبیب[7709] حبیب — Ve kitmānu sirru’l-ḥabībi ḥabību[7710]

اذا ماتلاشیت فی نوره — İẕā mā telāşeytu fī nūrihi

یقول ادع عبدی فانّی قریب — Yeḳūlu’dᶜu ᶜabdī fe-innī ḳarību[7711]

[[Ve Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï “ لاتودعوا الحکمة غیر اهلها فتظلموها ولاتمنعوها عن اهلها فتظلموهم فما کلّ قلب یصلح للسّر والا کلّ صدف ینطبق علی الدّر فلکلّ قول مقال وماکلّ مایعلم یقال” – *“Lā tūdiᶜū’l-ḥikmete ġayre ehlihā fe-taẕlimūhā ve lā temneᶜūhā ᶜan ehlihā fe-taẕlimūhum fe-mā kullu ḳalbin yeṣluḥu li’s-sirri. Ve elā kullu ṣadefin yenṭebiḳu ᶜale’d-durri. Fe-li-kulli ḳavlin maḳālun ve mā kullu mā yuᶜlemu yuḳālu*[7712]*”*]][7713]

[444] Beyt[7714]

کرپرده ز روی کار مابردارند — Ger perde zirū-yi kār-i mā berdārend

آن کیست که رسوای دوعالم نشود — Ān kīst kï rusvā-yi du ᶜālem neşeved[7715]

[7709] الحبیب – el-ḥabībi: Ü1.94b, Ü2.83b, T.147a, L.111b, Ü3.102a, Ü5.137b, H2-2.19b / الجیب – el-ceybi İ2.124b, N.116b

[7710] *“Ben ona bekçiden (rakipten) sakınsın diye işaret yaptım; Dostun (sevgilinin) sırrını saklayan (gerçek) dosttur (sevgilidir).”*

[7711] *“Ben O’nun nurunda yok olduğumda; O, der ki: ‘Kulumu çağır, ben ona yakınım.’”*

[7712] *“Hikmeti ehli olmayana vermeyiniz, (hikmeti ehli olmayana verirseniz) hikmete ve ehline zulmetmiş olursunuz; Her gönül sır tutmaya elverişli değildir; Dikkat ediniz her sadef (inci kabuğu) inciye göredir. Her sözün bir yeri vardır; her bilinen de söylenmez.”*

[7713] [[Ve Resūl-i Ekrem …. mā yaᶜlemü yuḳālu]]: Ü1.94b-95a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[7714] Beyt: Ü1.95a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7715] “*Yapıp ettiklerimizin perdesi kalkıp, gizli yanları ortaya çıktığında / İki âlemde rezil rüsva olmayacak kim vardır ki*?”

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce-i muḥterem ve ey bāẕil-i ṣunūf-ı niᶜam bīterk yektā külāhdan murād ve anuñ rumūzı bābında şerḥ-i mā-fi'l-fu'ād idelüm. Bil_kï bu felek bīterk külāha miṣāl idügi bīḳīl ü ḳāldur. Bizüm de sırrumuz fi'l-ḥaḳīḳa gerdūna mānend ü ᶜadīl ve yüzümüz[7716] ḫurşīd ve ebrūmuz māh-ı neve delīldür. Zīrā ṣūret-i[7717] insān şems u ḳamerden aḥsen idügine naṣṣ āyet-i[7718] "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"-"*Leḳad ḫaleḳne'l-insāne fī-aḥseni taḳvīm*"[7719] ve ḥadīṯ-i "خلق الله آدم على صورته"-"*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretihi*"[7720] ḫod şāhidān-ı ᶜadlāndur. Nitekim[7721] Cenāb-ı Ḥażret-i[7722] Muḥammed-i Maġribī buyururlar[7723]:

[445] Beyt[7724]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜilü fāᶜilün]

صبح[7725] ظهور دم ز دو عالم بديدشد — Ṣubḥ-i ẓuhūrdem zidu ᶜālem bedīd şud

مهررخت زمشرق آدم بديدشد — Mihr-i ruḫet zimaşriḳ-i Ādem bedīd şud[7726]

[446] Beyt[7727]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

[7716] yüzümüz: Ü1.95a, Ü2.83b, İ2.124b, H2-2.19b, N.116b / nūrumuz T.147b, L.111b, Ü3.102b, Ü5.137b

[7717] ṣūret-i: Ü2.83b, T.147b, L.111b, Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.137b, H2-2.19b, N.116b / rū-yı Ü1.95a

[7718] āyet-i: Ü5.137b / Diğer nüshalarda yok

[7719] " *Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*" (Tîn: 4)

[7720] *"Allah, Hz. Âdem'i kendi sureti üzerine yarattı."*

[7721] nitekim: L'de yok

[7722] Cenāb-ı Ḥażret-i: Ü2.83b, T.147b, Ü3.102a, İ2.124b, H2-2.20a, N.116b / Cenāb-ı Ü5.138a / Ü1, L'de yok

[7723] buyururlar: Ü1.95a, İ2.124b, H2-2.20a, N.116b / buyurur Ü2.83b, L.112a, Ü5.138a / T, Ü3'de yok

[7724] Beyt: Ü1.95a, T.147b, L.112a, İ2.124b, Ü5.138a, H2-2.20a, N.116b / Maṭlaᶜ Ü2.83b, Ü3.102a

[7725] صبح - ṣubḥ: Ü1.95a, Ü2.83b, T.147b, Ü3.102a, İ2.124b, Ü5.138a, H2-2.20a, N.116b / مطلع صبح – maṭlaᶜ-ı ṣubḥ L.112a

[7726] "*Zamanın, anın doğuş sabahı iki alemde aydınlandı / Yüzünün güneşi Adem'in gündoğumundan doğdu.*"

[7727] Beyt: Ü1.95a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

Cemāluñ cilveger eşyāda eşyā bīḫaber senden

Celāluñ perdesidür eyleyen menᶜ-i naẓar senden

[Neşr] Ve[7728] ol mest-i cām-ı[7729] ᶜaşḳ-ı Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā daḫi[7730] buyururlar[7731]:

[447] Rubāᶜī[7732]

[Ahreb]

ای صوفیٔ صافی که خدا میطلبی	Ey ṣūfī-i ṣāfī kï Ḫudā mīṭalebī
کوری اکر ازخویش جدا میطلبی	Kūrī eger ezḫˇīş cudā mīṭalebī
درکوش دلم چونین[7733] خبر می آی	Dergūş-i dilem çunīn ḫaber mīāyed
سرتاقدمت منم چرا میطلبی	Sertāḳademet menem çirā mīṭalebī[7734]

[7728] ve: T'de yok

[7729] cām-ı: Ü1.95a / Diğer nüshalarda yok

[7730] daḫi: Ü1.95a / Diğer nüshalarda yok

[7731] buyururlar: Ü1.95a, İ2.124b, H2-2.20a, N.116b / buyurur Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a

[7732] Rubāᶜī: Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, N.116b / Naẓm Ü1.95a, İ2.124b, H2-2.20a; Burada Hz. Mevlânâ'ya ait olduğu belirtilen bu rubaî, aslında Hz. Mevlânâ'ya ait olmayıp biraz değişik ifadelerle Baba Efdaluddîn-i Kâşânî'nin (ö. H. 667/M. 1268-69?) Rubâileri arasında yer almaktadır: [Bk. Baba Efdal-i Kâşânî, *Rubâiyyât*, Rubâî No: 159 https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh159/ (07.06.2020)]

ای آنکه شب وروز خدا می طلبی Ey ānkï şeb u rūz Ḫudā mīṭalebī

کوری اگر از خویش جدا می طلبی Kūrī eger ezḫˇīş cudā mīṭalebī

حق با تو به هرزمان عیان می گوید Ḥaḳ bātevbe her zemān ᶜayān mīgūyed

سرتا قدمت منم که را می طلبی Sertāḳademet menem kï-rā mīṭalebī

[7733] چونین – çūnīn: Ü1.95a, İ2.125a / چنین – çünīn Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, H2-2.20a, N.116b

[7734] "*Ey sûfî! Gece gündüz Hakk'ı talep ediyorsun / O'nu kendinin dışında arıyorsan körsün / Gönül kulağıyla şunu duydum ki /Baştan ayağa Ben, sendeyim, daha neyin peşindesin?*"

[Neşr] Ve Ḳur'ān-ı ᶜAẓīmde[7735] "وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ"-"*Ve fī-enfusikum efelā tubṣirūn*"[7736] vārid olmışdur[7737]. Ve ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı **Şeyḫ Muḥyiddīn-i ᶜArabī** buyururlar[7738]:

[448] Beyt[7739]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Feᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

یاطالبا لوجود الحق تدرکه	Yā ṭāliben li-vucūdi'l-Ḥaḳḳi tudrikuhu
ارجع لذاتك فیك الحق فالتزم	İrciᶜ li-ẕātike fīke'l-Ḥaḳḳu fe'l-tezimi[7740]

[449] Beyt[7741] [Niᶜmetullâh-ı Velī]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

رایت الله فی عینی بعینه	Re'eytu'llâhe fī-ᶜaynī bi-ᶜaynih
وعینی عینه فانظر بعینه	Ve ᶜaynī ᶜaynuhu fe'nẓur bi-ᶜaynih[7742]

[7735] Ve Ḳur'ān-ı ᶜaẓīmde: Ü2.83b, T.147b, Ü3.102a, İ2.125a, Ü5.138a, H2-2.20a, N.116b / Ḳur'ān-ı kerīmde L.112a / ḳavluhu teᶜālá Ü1.95a

[7736] *" **Ve kendi nefislerinizde (birçok alametler vardır.) Hâlâ görmüyor musunuz?** "* (Zâriyât: 21)

[7737] vārid olmışdur: Ü1'de yok

[7738] Ve ol mürşid-i mürebbī …. buyururlar: Ü1.95a / Diğer nüshalarda yok

[7739] Beyt: Ü1.95a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit İbn-i Arabî'ye aittir [Bk. eş-Şeyḫu'l-Ekber Muḥammed b. ᶜAlī b. Muḥammed b. Aḥmed ibnu ᶜArabī, *el-Mebādī ve'l-Ġāyāt fī Meᶜāni'l-Ḥurūfi ve'l-Āyāt – el-ᶜAḳdu'Manẓūm fīmā Taḥviyyi'l-Ḥurūf mine'l-Ḫavāṣṣi ve 'l-ᶜUlūm,* Taḥḳīḳ ve Taḳdīm: Saᶜīd Abdu'l-Fettāḥ, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān 2006, s. 2014 https://books.google.com.tr/books?id=UoRxDwAAQBAJ&pg=PT213&lpg (25.06.2020)]

[7740] *"Ey Hakk'ın varlığını isteyen kişi! Kendine dön, Hakk sendedir, O'na yapış."*

[7741] Beyt: Ü2.83b, H2-2.20a, N.116b / Mışraᶜ T.147b, L.112a; T'de söz konusu mısra silinmiş olup okunamamakta; L'de ise söz konusu beytin sadece ilk mısraı yer almakta / Ü3'de söz konusu beytin sadece ilk mısraı yer almakta / Ü1, İ2, Ü5'de bu şiir kısmı yok; Beyit Şâh Nimetullâh-ı Velî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Şāh Niᶜmetu'llâh-ı Velī*, Dūbeythā, Ḳısmet-i Duvvum http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HP8?Query (25.06.2020)]

[7742] *"O'nun gözüyle, kendi gözümde Allah'ı gördüm; Benim gözüm, O'nun gözüdür, O'nun gözüyle bak"*

[450] Beyt[7743]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

عاشقانه جام و می باهم نکر — ᶜĀşıḳāne cām u mey bāhem niger

هر دو باساقئ ماهمدم نکر — Her du bāsāḳī-i mā hemdem niger[7744]

[451] Beyt[7745]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün]

المؤمن مرآت المؤمن — El-mu'minu mirātu'l-mu'min

ومن اسمآئه تعالى المؤمن — Ve min esmā'ihi teᶜālá el-Mu'min[7746]

[Neşr] Ve Cenāb-ı **Muḥammed-i Maġribī** buyururlar[7747]:

[452] Rubāᶜī[7748]

[Ahreb]

[7743] Beyt: Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, H2-2.20a, N.116b / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[7744] "*Âşıkane bakarsan şarap ile kadehin ayrılmaz ikili olduğunu görürsün / Sâkî ile bizi de öyle dert ortağı, sohbet arkadaşı olarak gör.*"

[7745] Beyt: T.147b, L.112a / Diger Ü5.138a / Ü2, Ü3, H2-2, N'de söz konusu şiir başlıksız verilmiş / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[7746] *"Mümin, müminin aynasıdır; Allah'ın isimlerinden biri de Mü'mindir."*

[7747] Ve Cenāb-ı Muḥammed Maġribī buyururlar: İ2.125a, H2-2.20a, N.117a / Ve Muḥammed Maġribī buyurur Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a / Ü1'de yok; [Müellif her nekadar burada bu Rubâî'nin Muḥammed Mağribî'ye ait olduğunu söylese de, söz konusu rubâî Mevlânâ'ya aittir. Bk. Mevlânâ, *Dîvân-ı Şems*, Rubâiyyât, Rubâî No: 1759 https://ganjoor.net/moulavi/shams/robaeesh/sh1759/ Erişim tarihi: 08.06.2020; Dîvân-ı Şems, Rubâiyyât, Kısmet-i Panizdehum (15. Bölüm), Kütübhâne-i Fârisî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/131U (08.06.2020)]

[7748] Rubāᶜī: Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, N.117a / Naẓm Ü1.95a, İ2.125a, H2-2.20a; (Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2, N'de söz konusu Rubāᶜī, aşağıda "چون پردهٔ برکشودند خودرا بمانمودند - Çün perde-i ber-keşūdend ẖōd-rā be-mā nümūdend" diye başlayan "Beyt"ten ve " انا من اهوى... - Ene men ehvá…" diye başlayan "Mısra"dan sonra yer almaktadır)

ای نسخهٔ نامهٔ الهی که تویی — Ey nusḫa-i nāme-i İlâhī kï tuyī

وی آینهٔ جمال شاهی که تویی — Vey āyine-i cemāl-i şāhī kï tuyī

بیرون زتونیست هرچه درعالم هست — Bīrūn zitu nīst herçï derᶜālem hest

درخود بطلب هر آنچه خواهی که تویی — Derḫod beṭaleb her ānçï ḫ̌āhī kï tuyī[7749]

[Neşr] Ve baᶜż-ı ehl-i taḥḳīḳ daḫi buyururlar[7750]:

[453] Beyt[7751]

[Mefᶜūlü fāᶜilātün mefᶜūlü fāᶜilātün]

چون پرده[7752] برکشودند خودرا بمانمودند[7753] — Çun perde berkuşūdend ḫodrā bemā numūdend

معشوق وعشق[7754] و عاشق [7755] دیدیم یك وجودند — Maᶜşūḳ u ᶜaşḳ u ᶜāşıḳ dīdīm yekvucūdend[7756]

[454] Mışraᶜ[7757] [Ḥallāc-ı Manṣūr]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

[7749] "*Ey ilahi mektubun nüshası, aslında sen bizzat O'sun / Ve ey Şâh'ımızın cemalinin aynası, aslında O, sensin / Âlemde ne varsa hep sensin / Ne istersen kendinden talep et ki hepsi sendedir*."

[7750] Ve baᶜż-ı … buyururlar: Ü1.95a / Diğer nüshalarda yok

[7751] Beyt: Ü1.95a / Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, H2-2.20a, N.117a'de bu şiir kısmı yukarıda "ای نسخهٔ نامهٔ الهی که تویی - Ey nusḫa-i nāme-i İlāhī kï tūyī" diye başlayan "Rubāᶜī"den önce gelmektedir / İ2'de bu şiir kısmı yok

[7752] پرده – perde: Ü2.83b, N.117a / پردهٔ - perde-i: T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a / H2-2'de yok

[7753] نمودند – nemūdend: Ü2.83b, Ü3.102a, H2-2.20a, N.117a / داند – dāned T.147b, L.112a, Ü5.138a

[7754] عشق - ᶜaşḳ Ü1.95a, T.147b, L.112a, Ü3.102a, Ü5.138a, N.117a / عاشق - ᶜāşıḳ Ü2.83b, H2-2.20a

[7755] وعاشق – u ᶜāşıḳ: Ü1.95a, L.112a, N.117a / عاشق - ᶜāşıḳ Ü2.83b, Ü3.102a / وعشق – u ᶜaşḳ T.147b, H2-2.20a / Ü5'de yok

[7756] "*Aradan gayb perdesi kalkınca kendisini bize gösterdi / Aşk, maşuk ve âşıkın yek vücut olduğunu gördük*."

[7757] Mışraᶜ: Ü1.95a / Ü2.83b, T.147b, L.112a, Ü3.102a, H2-2.20a, N.117a'de söz konusu mısra, yukarıda "ای نسخهٔ نامهٔ الهی که تویی - Ey nusḫa-i nāme-i İlāhī kï tūyī" diye başlayan "Rubāᶜī"den önce yer almaktadır / Ü5'de söz konusu mısra başlıksız verilmiş / İ2'de söz konusu mısra yok; Mısra Hallâc-ı Mansur'a aittir [Bk. Dīvānī, el-Ḥallāc, https://diwany.org/%D8%A3%D9%8E%D9%86%D8%A7 (25.06.2020)]

انا من اهوى ومن اهوى انا Ene men ehvá ve men ehvá ene[7758]

[Neşr] Ve Cenāb-ı ᶜ**Ömer bin el-Fāriż** buyururlar[7759]:

[455] Beyt[7760]

[Baḥr-i Recez: Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün]

ما للنّوى ذنب ومن اهوى معى Mā li'n-nevá ẕenbun ve men ehvá maᶜī

ان غاب عن انسان عينى فهو فى İn ġābe ᶜan insānin ᶜaynī fe-huve fi[yye][7761]

[Neşr] Zīrā nūr-ı Ḫudā ṣūret-i[7762] insānda cilveger ve ḥüsn-i ḫūbān cemāl-i Lemyezelīden bir eṣer idügi müşāheddür[7763].

[456] Beyt[7764]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

[7758] *"Ben âşık kimseyim, âşık kim ise o benim"*

[7759] Ve Cenāb-ı ᶜÖmer bin el-Fāriż buyururlar: H2-2.20a, N.117a / Ve Cenāb-ı ᶜÖmer bin el-Fāriż buyurur Ü2.84a, Ü3.102b / Ve Cenāb-ı ᶜÖmer İbnü'l-Fāriż buyurur T.148a, L.112a, Ü5.138a / Ü1, İ2'de yok: *Şeyh Şerefeddîn Ebî Hafs Amr ibni'l-Fâriz, meşhur Arap şairi. İbn-i Fâriz diye tanınan şair, h. 576 (m.1181) yılında Kahire'de doğmuştur. İbn-u Asakîr ve el-Münzirî gibi büyük alimlerden ders okuyan İbn el-Fâriz Kahire'de hac için Mekke'ye gitmiş 15 yıl sonra tekrar Mısır'a dönmüştür. İbn el-Fâriz Zühd şairi olup h. 632 (m.1235) yılında Kâhire'de vefat etmiştir. İbn el-Fâriz'in şiir Dîvânı meşhurdur.*

[7760] Beyt: Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, Ü5.138a, H2-2.20a, N.117a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; [Bk. *Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ,* https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (25.06.2020)]

[7761] *"Tohumun bir suçu yok, benimle beraber kim âşık olur? Benim gözüm insandan gizlenirse, o bendedir."*

[7762] ṣūret-i: Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, Ü5.138a, H2-2.20a, N.117a / aṣver-i Ü1.95a, İ2.125a

[7763] müşāhiddür: Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138a, H2-2.20a, N.117a / ve fīhi naẓar degildür Ü1.95b

[7764] Beyt: Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, Ü5.138a / Naẓm İ2.125a / Mıṣraᶜ H2-2.20a / N'de söz konusu şiir kısmı başlıksız verilmiş

اعداد کون و صورت کثرت نمایش[7765] است — Aᶜdād-i kevn u ṣūret-i keṯret numāyişest

فالکلّ واحد یتجلّی بکلّ شان — Fe’l-kullu vāḥidun yetecellá bi-kulli şe'n[7766]

[Neṯr] Zîrâ nûr-ı âfitâb ḥadd-i ẕātında müteᶜaddid ü mütekeṯṯir olmaz. Ammâ şîşehâ-yı rengâreng üzre tâb olursa her biri bir reng ile ᶜayân ve dîde-i ᶜâleme elvân-ı mütekeṯṯire ile nümâyân olur. Nitekim[7767] maḫdûm-ı girâmî Cenâb-ı Ḥażret-i[7768] **Mevlânâ**[7769] **Câmî** buyururlar[7770]:

[457] Naẓm[7771]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

آفتابی صد[7772]هزاران آب کینه تافته — Âfitâbî ṣad hezârân âbgîne tâfte

پس برنکی[7773] هر یکی تاب عیان انداخته — Pes berengî her yekî tâb-i ᶜayân endâḫte[7774]

جمله یك نورست امّا[7775] رنکهایی مختلف — Cumle yek nûrest ammâ renghâyî muḫtelif

---

[7765] نمایش – nümâyiş: Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, Ü5.138a, H2-2.20a, N.117a / نمایشی – nümâyişî Ü1.95b, İ2.125a

[7766] *“Âlemlerin ve varlıkların sayısı, çokluğu azlığı, nitelik ve niceliği görünüşten ibarettir / Aslında her şey tektir ve yine her şey kendi hali üzere tecelli eder.”*

[7767] nitekim: Ü1.95b / ve Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a

[7768] Cenâb-ı Ḥażret-i: Ü2.84a, T.148a, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a / Ü1, L’de yok

[7769] Mevlânâ: Ü1.95b, Ü2.84a, L.112a, Ü3.102b, İ2.125a, H2-2.20a, N.117a / T, Ü5’de yok

[7770] uyururlar: Ü1.95b, İ2.125a, H2-2.20a, N.117a / buyurur Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, Ü5.138b

[7771] Naẓm: Ü1.95b, Ü2.84a, T.148a, L.112a, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b / Şiᶜr H2-2.20a / N’de sözkonusu şiir başlıksız verilmiş; Müellif tarafından Molla Câmî’ye ait olarak gösterilen bu beyitler Fahreddîn-i Irâkî’nin (ö.H.688/M.1289) 25 numaralı kasidesine aittir (Bk. Fahreddîn-i Irâkî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Kasâyid, Kaside No: 25, Beyit No: 17,19: https://ganjoor.net/eraghi/divane/ghasidee/sh20/ (05.05.2018)]

[7772] صد - ṣad: / در - der Şiirin orjinalinde

[7773] برنکی – berengī: / برنك – bereng-i Şiirin orjinalinde

[7774] “*Güneş; yüzlerce, binlerce cama, şişeye ışığını vurur / Ve her biri bu ışıkta kendi rengini yansıtır*.”

[7775] امّا – ammā: / لیکن – līkin Şiirin orjinalinde

اختلاف[7776] اندر[7777] میان این و آن[7778] انداخته İẖtilāf ender miyān-i īn u ān endāẖte[7779]

[458] Şiᶜr[7780] [İbni ᶜArabī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

ومالوجه الّا واحد غیر انّه Ve me'l-vechu illā vāḥidun ġayre ennehu

اذا انت اعددت المرایا تعدّدا İẕā ente aᶜdedte'l-merāyā teᶜaddedā[7781]

[459] Beyt[7782] [Niᶜmetullâh-ı Velī]

نام یکی اکر یکی صدنهد ای عزیز من Nām-i yekī eger yekī ṣad nehd ey ᶜazīz-i men

صدنشود حقیقتش[7783] یك بود او بنام صد Ṣad neşeved ḥaḳīḳateş yek buved ū benām-i ṣad[7784]

[Neşr] Zīrā nefsü'l-emrde nūr-ı āfitāb levnden müberrā ve ḳāzūrāt üzre tāb urmaġla nūr-ı şemse iẖtilāf peydā olmaz.

[7776] اختلاف - iẖtilāf: / اختلافی - iẖtilāfī Şiirin orjinalinde

[7777] اندر – ender: / در – der Şiirin orjinalinde

[7778] این و آن – īn u ān: Ü2.84a, T.148a, L.112b, Ü3.102b, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a / ماین و این ان –u īn ān Ü1.95b, İ2.1125a / انس و جان – ins u cān (Şiirin orjinalinde ifadenin doğrusu bu şekildedir)

[7779] "*Hepsi (her şey) tek bir nurdur ama renkleri muhtelif / Varlıklar bu, şu, o diye kendi arasında bölünmüştür.*"

[7780] Şiᶜr: Ü2.84a, T.148a, L.112b, Ü3.102b, Ü5.138b / Beyt H2-2.20b, N.117a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; Beyit İbni Arabî'ye aittir [Bk. İbni ᶜArabī, *Tefsīru İbnī ᶜArabī*, C. 1, s. 118 https://www.alaraby.co.uk/culture/2016/10/24/%D9%82%D8%B5%D8%A7%D8%A8 Erişim tarihi: 25.06.2020]

[7781] *"yüz tektir, fakat aynaları arttırdığında fazlalaşır."*

[7782] Beyt: Ü2.84a, T.148a, Ü3.102b, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a / Neŝir L.112b / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit Şâh Nimetullâh-ı Velî'nin 611. gazeline aittir (Bk. https://ganjoor.net/shahnematollah/ghazalshv/sh611/ (05.05.2018)

[7783] حقیقتش- ḥaḳīḳateş: Ü2.84a, H2-2.20b, N.117a / حقیقش T.148a, L.112b, Ü3.102b, Ü5.138b

[7784] "*Ey can! Bir olan, 'bir'in adını yüz koymuş olsa da / Özünde o yüz değil, birdir, adı yüzdür sadece.*"

[460] Naẓm[7785] **[Rubāᶜī]** [Mollâ Cāmī]

[Ahreb]

اعیان همه شیشه های کوناکون بود	Aᶜyān heme şīşehā-yı gūnāgūn būd
کافتاد بران پرتوخورشید وجود	K'uftād berān pertev-i ẖurşīd-i vucūd[7786]
هر شیشه که بود سرخ یازرد کبود	Her şīşe kï būd surẖ yā zerd [u] kebūd
خورشید دران هم بهمان رنك نمود	Ḫurşīd derān hem behemān reng numūd[7787]

[Neṯr] Muḥaṣṣal[7788] cümle[7789] ṣuver meẓāhir-i envār-ı[7790] ẕāt-ı[7791] Ḥaḳ idügi ᶜayān ve dīde-i ᶜurefāya[7792] nümāyān idügi maḥall-i gümān degildür.

[461] Naẓm[7793]

[Fāᶜilātün mefāᶜīlün faᶜlün]

درجهان فیض ذات او شد عام	Dercihān feyż-i ẕāt-i Ū şud ᶜām
خلق زان یافتند صورت و نام	Ḫalḳ ziān yāftend ṣūret u nām[7794]

[7785] Naẓm: Ü1.95b / Diğer nüshalarda şiir yok; Bu beyitlerin Molla Câmî'ye ait olduğu ttespit edilmiştir [Bk. Kasravi Ahmad-Amini M, *Sûfîsm a critical and historical rewiew Irano-Islamic Mysticism*, Copyright Ketab Corp. M. Amini 2014, s. 123, https://books.google.com.tr/books (20.06.2020)]

[7786] "*Elhak bütün şişeler (camlar) farklı farklı renktedir / Ki vücud güneşinin ışığı, parlaklığı onların üzerine düşer*."

[7787] "*Her şişe (cam) mavi, sarı ya da kırmızıdır (farklı renktedir) / Güneş hangisine vurursa onun renginde gözükür*."

[7788] muḥaṣṣal: Ü1.95b / zīrā Ü2.84a, T.148a, L.112b, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a

[7789] cümle: Ü1.95b / cemīᶜ Ü2.84a, T.148a, L.112b, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a

[7790] envār-ı: Ü2.84a, T.148a, L.112b, Ü3.102b, İ2.125a, Ü5.138b, H2-2.20a, N.117a / esmā-i Ü1.95b

[7791] ẕāt-ı: Ü1.95b / Diğer nüshalarda yok

[7792] ᶜurefāya: Ü1.95b, Ü2.84a, İ2.125a, H2-2.20a, N.117a / ᶜirfāna T.148a, L.112b, Ü3.102b, Ü5.138b

[7793] Naẓm: Ü1.95b, İ2.125a / Ḳıṭᶜa N.117a / Şiᶜr Ü2.84a, T.148a, Ü3.102b, Ü5.138b , H2-2.20b / Beyt L.112b

[7794] "*Âlemde her şey O'nun zatının feyziyle kaimdir / Varlıklar O'nunla suret ve nişan kazanır*."

نام صورت[7795] چو ازمیان برخاست[7796] Nām-i ṣūret çu ezmeyān berḫāst

شد عیان ذوالجلال و الاکرام Şud ᶜayān Ẕū’l-celāl ve’l-ikrām[7797]

[Neṯr] Ve daḫi ey Ḫˇace semāᶜdan murād oldur kï miṯāl-i çerḫ-i devvār ᶜaşḳ u muḥabbet_ile leyl ü nehār ḫānḳāh-ı ᶜālemde devr idüp āvāre ve āsumān-ı maᶜrifetde seyyāre olup ṣunᶜ-ı Ḫudāya baṣīr ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ḫabīr olmaġla nā'il-i derece-i ᶜirfān ve vāṣıl-ı maḳām-ı iṭmīnān oluruz. Muḥaṣṣal-ı kelām ey Ḫˇāce-i ṣāḥib[-i]iḥtişām saña āyīn-i Mevlevīlikden bu ḳadar ḳīl u ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olındı diyüp Vāḳıf-ı Ḳonevī ṭayy-ı ṭūmār-ı kelām-ı saᶜādetencām ve edā-yı şīrīn ile[7798] iḫtitām-ı merām idüp ḫāmūş u sākit[7799] oldı.

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i[7800] Mevleviyān

Çün ol ḳuṭb-ı dīn ü devlet ve şemᶜ-i cemᶜ-i sünnet ü millet ve seyyāḥ-ı beydā'-i ṭarīḳat ve ġavvāṣ-ı deryā-yı ḥaḳīḳat ve hemdem-i nesīm-i viṣāl ve maḥrem-i ḥarīm-i celāl olan nūr-ı dīde-i ᶜurefā-yı devrān aᶜnī[7801] Cenāb-ı Ḫażret-i[7802] Ḫˇāce-i Cihān pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevīden bu güne kelimāt-ı ᶜāşıḳāne ve maḳālāt-ı ᶜārifāne ve ḥarekāt-ı ṣādiḳāne ve nikāt-ı rindāne müşāhede itdi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi kï: Ey vāḳıf-ı mevāḳıf-ı ṭarīḳ-i Mevlevī ve ey ᶜārif-i maᶜārif-i taḥḳīḳ-i Meṯnevī eger siz

---

[7795] نام صورت – nām-ı ṣūret: Ü1.95b, Ü3.102b, H2-2.20b, N.117b / نام و صورت – nām u ṣūret Ü2.84a, T.148b, L.112b, İ2.125a, Ü5.138b

[7796] برخاست – berḫāst: Ü1.95b, İ2.125a, H2-2.20b, N.117b / برخواست – berḫˇāst Ü2.84a, T.148b, L.112b, Ü3.102b, Ü5.138b

[7797] “*İşte sıfatlar ve suretler ortadan kalktığında / Celal ve ikram sahibi olan Allah gözükür*.”

[7798] edā-yı şīrīn ile: Ü2.84a, T.148b, L.112b, Ü3.103a, İ2.125b, Ü5.139a, H2-2.20b, N.117b / bu ḳadar edā-yı metīn şīrīn Ü1.95b

[7799] ḫāmūş u sākit: İ2.125b / ḫāmūş Ü1.95b, Ü2.84a, T.148b, L.112b, Ü3.103a, Ü5.139a, H2-2.20b, N.117b

[7800] Be-Pīr-i: Ü2.84a, T.148b, L.112b, Ü3.103a, Ü5.139a, H2-2.20b, N.117b / Be-Ṯā'ife-i Ü1.96a, İ2.125b

[7801] aᶜnī: Ü1’de yok

[7802] Cenāb-ı Ĥażret-i: Ü1.96a / Cenāb-ı Ü2.84b, T.148b, Ü3.103a, İ2.125b, Ü5.139a, H2-2.21a, N.117b / L’de yok

bu[7803] didügüñüz üzre cān u dilden[7804] gūşiş ve libās-ı zühd ü[7805] taḳvá ile câme-i faḳrı pūşiş iderseñüz "من عرف" - "*men ᶜarefe*" sırrına[7806] başīr ve ḥaḳīḳat-i Mevlānāya ḫabīr olup maḳṣad-ı aḳṣáya nā'il ve ᶜālem-i ᶜaşḳa Mevlānā gibi dāḫil olursız. Ammā[7807] eger mücerred ḳāl ile olup[7808] ᶜibādāt u ṭāᶜātdan berī ve ᶜālem içre beyhūde serserī gezmekle ve mücerred lāf u güẕaf[7809] ve şöhret ü iᶜtisāf_ile saᶜādet-i ḥaḳīḳīye vāṣıl olup[7810] şemere-i velāyet ü kerāmet ḥāṣıl iderüz dirseñüz bu cevābuñuz muḥāl idügi bīḳīl u ḳāldur.

[462] Beyt

[Mefāᶜᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

چو لذات مجازی را بصد محنت کنی حاصل Çu leẕẕāt-i mecāzīrā beṣad miḥnet kunī ḥāṣıl

سعادات حقیقی را چه کونه رایکان یابی Saᶜādāt-ı ḥaḳīḳīrā çï gūne rāygān yābī[7811]

[Neşr] Eger mücerred sikke-i Mevlānā ile meskūk olup bevādī-i evhām u[7812] şükūk üzre sülūk idüp "من تشبّه بقوم فهو منهم"-"*Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhum*" feḥvāsıyla ḥareket itmekle Mevlānā fuḳarāsından olduġumuz bize besdür dirseñüz

[463] Beyt-i

[7803] siz bu: Ü1'de yok
[7804] cān u dilden: Ü1.96a / Diğer nüshalarda yok
[7805] zühd ü: Ü1.96a / Diğer nüshlarad yok
[7806] sırrına: Ü1.96a, Ü2.84b, Ü3.103a, İ2.125b, Ü5.139a, H2-2.21a, N.117b / sırrını T.149a, L.113a
[7807] ammā: Ü1'de yok
[7808] mücerred ḳāl ile olup: Ü1.96a / Diğer nüshalarda yok
[7809] güẕāf: Ü1.96a / güẕāf_ile Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103a, İ2.126a, Ü5.139a, H2-2.21a, N.118a
[7810] olup: Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103a, İ2.126a, Ü5.139b, H2-2.21a, N.118a / ve şecere-i vücūduñuzdan Ü1.96a
[7811] "*Mecazi, gelip geçici zevkler için yüzlerce zahmet çekerken / Gerçek saadeti zahmetsiz ve bedava elde edeceğini mi sandın.*"
[7812] u: Ü1'de yok

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūlün]

آنانکه ندانند و بدانند که ندانند — Ānān kï nedānend u bedānend kï nedānend

هم لاشه خرى خويش بمنزل برسانند — Hem lāşe ḫarī ḫ̌īş bemenzil beresānend[7813]

[Neşr] feḥvāsı[7814] üzre olup maḳṣad-ı aḳṣāya sürᶜat ile vuṣūl itmemek me'mūldur. Ve Cenāb-ı Mevlānā semāᶜ ḥaḳḳında buyururlar" السّماع لقوم فرض ولقوم سنة ولقوم بدعة الفرض للحاضرين والسّنة للطالبين والبدعة للغافلين"-"*Es-semāᶜu li-ḳavmin farḍun ve li-ḳavmin sunnetun ve li-ḳavmin bidᶜatun. El-farḍu li'l-ḥāḍirīne ve's-sunnetu li'ṭ-ṭālibīne ve'l-bidᶜatu li'l-ġāfilīne*"[7815]. Bu taḥḳīḳ[7816] üzre semāᶜ ġāfillere bidᶜat idügi maḥall-i reyb degildür. Ammā semāᶜ ᶜaşḳ u muḥabbet ile olup emr-i iḫtiyār berṭaraf[7817] olıcaḳ bidᶜatdan ᶜarī ve ḳavl-i Mevlānā üzre belk-i farżiyyet ḥükmine sārī[7818] olur. Nitekim **ṣāḥib-i Ḳāmūṣ** buyururlar[7819]: " لايكون الرّقص الّا للّلاعب[7820] وظنّ البعض انّ حركة العشّاق من هذاالقبيل وهو بعض الظّنّ"-"*Lā-yekūnu'r-raḳṣu illā li'l-lāᶜibi ve ẓanne'l-baᶜḍu enne ḥarekete'l-ᶜuşşāḳi min ḥâẕe'l-ḳabīli ve huve baᶜḍu'ẓ-ẓanni*"[7821]. Zīrā[7822] eflāk u ᶜarżīn ᶜaşḳ u muḥabbet ile

---

[7813] "*Bilmeyenler ve bilmediklerini bilenler / Hem leş yiyen hem de kendilerini menzile ulaştıranlardır*."

[7814] Beyt-i … feḥvāsı: Ü1.96a / Beyt-i … mażmūnı T.149a, L.113a, Ü5.139b / maᶜnā-yı Beyt-i … İ2.126a, N.118a / maᶜnā-yı Beyt-i … mażmūnı Ü2.84b, Ü3.103a, H2-2.21a

[7815] "*Semâ, bazı insanlar için farz, bazıları için sünnet, bazıları için ise bid'attır. (Buna) hazır olanlar için farz, talipler için sünnet, gafiller için ise bid'attır*."

[7816] taḥḳīḳ: Ü1.96b / taḳrīr İ2.126a,N.118a / taḳdīr Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103a, Ü5.139b, H2-2.21b

[7817] üzre semāᶜ ġāfillere bidᶜat idügi maḥall-i reyb degildür. Ammā semāᶜ ᶜaşḳ u muḥabbet ile olup emr-i iḫtiyār ber-taraf: Ü1.96b / üzre olıcaḳ semāᶜ ġāfilīne bidᶜat-i ḳabīḥa maḥall-i reyb degildür. Ammā semāᶜ ᶜaşḳ u muḥabbet ile İ2.126a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu kısım yok

[7818] ve ḳavl-i Mevlānā üzre belk-i farżiyyet ḥükmine sārī: Ü1.96b / Diğer nüshalarda yok

[7819] Nitekim ṣāḥib-i Ḳāmūṣ buyururlar: Ü1.96b, İ2.126a, H2-2.21b, N.18a / Nitekim ṣāḥib-i Ḳāmūṣ buyurur Ü2.84b, L.113a, Ü3.103b / keẕā fi'l-Ḳāmūs T.149a, Ü5.139b

[7820] للّلاعب – li'llāᶜibi: Ü2.84b / للملاعب-li'l-melāᶜibi Ü1.96b

[7821] *"Dans oyuncuda olur, kimileri âşıkların hareketlerini bu kabilden zannetmişlerdir. Bu suizandır."*

[7822] zīrā: Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103b, İ2.126a, Ü5.139b, H2-2.21b, N.18a / ve Ü1.96b

devrān üzre idügi maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜirfāndur[7823]. Nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[7824]:

[464] Meṣnevī[7825]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

جسم خاك از عشق برافلاك شد — Cism-i ḫāk ez ᶜaşḳ bereflāk şud

كوه دررقص آمد و چالاك شد — Kūh derraḳṣ āmed u çālāk şud[7826]

عشق جان طور آمد عاشقا — ᶜAşḳ cān-ı Ṭūr āmed ᶜāşıḳā

طور مست و خرّ موسى صعقا — Ṭūr mest u ḫarre Mūsá ṣaᶜiḳā[7827]

[Neṣr] [[Rivāyet olınur[7828] kï ol ṭarīḳ-i ᶜaşḳa hādī[7829] seyyidü'ṭ-ṭā'ife[7830] Cüneyd el-Baġdādī[7831] ḥażretleri ṣūfiyye semāᶜ ider_iken meclislerinde cālis olmadılar[7832]. Baᶜżılar taṣavvur eylediler kï semāᶜ anuñ ḳatında ḥarām ola. Şübhelerin[7833] defᶜ içün

[7823] devrān üzre idügi maᶜlūm-ı erbāb-ı ᶜirfāndur: Ü1.96b / devr itmektedür Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103b, İ2.126a, Ü5.139b, H2-2.21b, N.118a

[7824] Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyururlar: İ2.126a, H2-2.21b, N.118a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyurur Ü2.86b, Ü3.103b / Nitekim Mevlānā Ḥażretleri buyurur T.149b, Ü5.139b / Nitekim Mevlānā buyurur L.113a / Ü1'de yok

[7825] Meṣnevī: Ü1.96b, Ü2.84b, L.113a, Ü3.103b, İ2.126a, H2-2.21b, N.118a ; (Ü1'de söz konusu şiirin sadece ilk beyti yer almaktadır) / Beyt T.149b, Ü5.139b

[7826] *"Toprağın cismi (topraktan yaratılmış beden) aşktan göklere yükseldi;Dağ raksa geldi, çevikleşti."*[Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s. 34]

[7827] *"Ey âşık! Aşk Tûr dağına can kesildi. Tûr, mest oldu, Musa düşüp bayıldı."* [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s. 34]

[7828] olınur: Ü1.96b / iderler Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a

[7829] ol ṭarīḳ-i ᶜaşḳa hādī: Ü1.96b / Diğer nüshalarda yok

[7830] seyyidü'ṭ-ṭā'ife: L'de yok

[7831] el-Baġdādī: Ü1.96b, Ü2.84b, Ü3.103b, H2-2.21b, N.118a / Baġdādī T.149a, L.113a, Ü5.140a,

[7832] olmadılar: Ü2.84b, T.149a, L.113a, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a / olmadı Ü1.96b

[7833] şübhelerin: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a / şübheleri Ü1.96b

Ḥażret-i Cüneyde bu ḥāl su'āl olınduḳda[7834] Ḥażret-i Cüneyd[7835] buyurdı[7836] kï " وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ[7837] تَمُرُّ مَرَّ[7838] السَّحَابِ"-"*Ve tera'l-cibāle taḥsebuhā cāmideten ve hiye temurru merre's-seḥāb*"[7839]. Ve Ebu'l-Ḥüseyn-i Nūrī meclis-i semāᶜda cālis iken nāgāh mübārek[7840] cebhesinden[7841] ḫūn-ı ᶜaẓīm ġaleyān idüp[7842] revāne oldı. **Necmü'l-Kübrá** ḥażretlerinden bu ḥāl su'āl olınduḳda buyurdılar kï[7843] " ذلك لأجل ترقّى الحالة الى نهايتها فانّ الحالة اذاالتهبت ومقامها الرّوح والدّم عرش[7844] الرّوح انتفخت العروق وامتلئت وانفطرت"- "*Ẕâlike li'ecli teraḳḳi'l-ḥāleti ilá nihāyetihā fe-inne'l-ḥālete iẕe'l-tehebet ve maḳāmuha'r-rūḥu ve'd-demu ᶜarşu'r-rūḥi intefeḫati'l-ᶜurūḳu ve'mtele'et ve'n-feṭaret*"[7845].]][7846]

[465] Rubāᶜī[7847]

[Ahreb]

چون بنده بذوق بندۀ فرمانند	Çun bende beẕevḳ-i bende'ī fermānend
در کوی خرابات همه رقصانند	Derkūy-ı ḫarābāt heme raḳṣānend

[7834] bu ḥāl su'āl olınduḳda: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a / su'āl eyledüklerinde Ü1.96b

[7835] Ḥażret-i Cüneyd: Ü1.96b, H2-2.21b, / Ḥażret Ü2.85a, L.113b, Ü3.103b, N.118a / T, L, Ü5'de yok

[7836] buyurdılar: Ü1.96b / buyurdı Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a

[7837] هی – hiye: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a / هو – hüve Ü1.96b

[7838] مرّ – merre: L'de yok

[7839] "***Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler***. *Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır*." (Neml: 88)

[7840] mübārek: Ü1.96b / Diğer nüshalarda yok

[7841] cebhesinden: Ü1.96b / cebhelerinde Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a

[7842] ġaleyān idüp: Ü1.96b / ḳaynayup Ü2.84b, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a

[7843] Necmü'l-Kübrá Ḥażretlerinden bu ḥāl su'āl olınduḳda buyurdılar kï: Ü1.96b / Ḳāle Necmü'd-dīn el-Kübrá Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.139b, H2-2.21b, N.118a

[7844] عرش - ᶜarş: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a, H2-2.21b, N.118a / عروش - ᶜurūş Ü1.96b

[7845] *"Bu durumu (hâleti) sonuca ulaştırmak (yükseltmek) içindir. Çünkü hâl yandığında (tutuştuğunda) onun makamı ruhtur. Kan ise, ruhun arşıdır. Böylece damarlar şişer, dolar ve çatlar."*

[7846] [[Rivāyet olınur kï …. ve'mtele'et ve'n-feṭaret]]: İ2'de yok

[7847] Rubāᶜī: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.139b, N.118a / Naẓm Ü1.97a, H2-2.21b / İ2'de bu şiir yok

از نغمهٔ[7848] قول کن برقص آمده اند — Eznaġme-i ḳavl-i *"kun"* beraḳṣ āmedeend

رندان خوشند وجمله سرمستانند — Rindān ḫoşend u cumle sermestānend[7849]

[Neşr] [[Ve **Ebū Ṭālib-i Mekkī** buyururlar kï: " ان طعنا على السماع فقد طعنا على سبعين صدّيقا" – *"İn ṭaᶜannā ᶜale's-semāᶜi fe-ḳad ṭaᶜannā ᶜalá sebᶜīne ṣiddīḳan."*[7850] Ve Ḥażret-i **Şiblī**ye semāᶜdan su'āl olınduḳda buyurmışlar kï " ظاهره فتنة و باطنه عبرة فمن عرف الاشارة حلّ له السّماع والافقد استدعى الفتنة وتعرض للبلية" – *"Ẓāhiruhu fitnetun ve bāṭinuhu ᶜibretun feᶜmen ᶜarefe'l-işārete ḥalle lehu's-semāᶜ ve illā fe-ḳad'istedᶜa'l-fitnete ve teaᶜrreża li'l-beliyyeti."*[7851]]][7852] [[Zīrā ᶜāşıḳ maḳām-ı muḥabbete vāṣıl olıcaḳ bermażmūn-ı

[466] Mıṣraᶜ[-ı][7853] [İmām Şāfiᶜī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

انّ المحبّ لمن يحبّ مطيع — İnne'l-muḥibbe li-men yuḥibbu muṭīᶜun[7854]

[7848] نغمهٔ - naġme-i: Ü1.97a / نفخهٔ - nefḫa-i Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.139b, H2-2.21b, N.118a /

[7849] "*Kul, emir Sahibinin kulluğunun zevkine vardığı için / Harabat (meyhane) köşesinde raks halindedirler / 'Ol' emrinin nağmesiyle raksa kalkmışlardır / Rindlerin kafası hoş ve cümle âlem sarhoşturlar.*"

[7850] *"Eğer biz sema etmeyi tan edersek (ayıplarsak), yetmiş sıddıkı tan etmiş oluruz."*

[7851] *"Onun (semanın) görünüşü fitne, ama içi ibrettir. Her kim işareti anlarsa sema ona helal olur. Eğer işareti bilmezse, fitneyi çağırır ve belaya duçar olur."*

[7852] [Ve Ebū Ṯālib-i Mekkī buyururlar kï …. ve taᶜriżu li'l-beliyyeti"]: Ü1.97a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[7853] Mıṣraᶜ: Ü2.85a, T.149a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a / İ2, H2-2, N'de söz konusu mısra başlıksız verilmiş

[7854] *"Seven, sevdiğine itaat eder""*

[Neşr] feḥvāsı üzre emr-i Ḫudāyı cāna minnet bilür. Nitekim[7855] ***Sübḥa***da maḫdūm-ı girāmī Ḥażret-i[7856] **Mevlānā Cāmī** zebān-ı Ḥażret-i[7857] Mūsá ᶜaleyhi's-selāmdan[7858] beyān idüp buyururlar[7859]:]][7860]

[467] Beyt[7861]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

کفت موسی که بفرمودۀ دوست	Guft Mūsī kï befermūde'i dūst
سرنهد هرکه بجان بندۀ اوست	Ser nihed her kï becān bende-i ūst[7862]

[Neşr] İmdi daᶜvā-yı muḥabbet-i Mevlānā[7863] mücerred zebān ile olmaz ve sikke-i Mevlānā'ya girüp Mevlānā'nuñ āyīni üzre gūşiş itmeyicek şecere-i ümmīd bārver olmaz. Lāzım geldi kï bu maḥalde ol mest-i cām-ı[7864] ᶜaşḳ-ı Ḫudā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā raḥmetu'llâhi ᶜaleyhüñ[7865] eben ᶜan cedd ᶜaşḳ u muḥabbet ile gūşişlerin beyān ve [[kendülerinüñ daḫi[7866] ḥāllerinden bir miḳdār ᶜayān idüp]][7867] ḫāme-i muᶜcizbeyān

---

[7855] nitekim: L'de yok

[7856] maḫdūm-ı girāmī Ḥażret-i: L'de yok

[7857] Ĥażret-i: L'de yok

[7858] Mūsá ᶜaleyhi's-selāmdan: Ü3.103b, İ2.126b, L.113b / Mūsádan T.150a, Ü5.139b, H2-2.21b, N.18b / Mūsáda Ü2.85a

[7859] buyururlar: İ2.126b, H2-2.21b, N.18b / buyurur Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140a

[7860] [Zīrā ᶜāşıḳ maḳām-ı muḥabbete …. beyān idüp buyururlar]: Ü1'de bu kısım yok

[7861] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok; [*Heft Evreng-i Cāmī, Subḥatu'l-Ebrâr*: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/167L (08.06.2020)]

[7862] "*Musa dedi ki, dostun emrindeyim her daim / Bütün varlıklar, O'nun kulluğu yolunda canlarını ve başlarını koymuşlardır.*"

[7863] -i Mevlānā: Ü1.97a / Diğer nüshalarda yok

[7864] cām-ı: Ü1.97a / Diğer nüshalarda yok

[7865] Mevlānā raḥmetu'llâhi ᶜaleyhüñ: İ2.126b / Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.103b, Ü5.140b, H2-2.21b, N.18b

[7866] daḫi: Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.103b, İ2.126b,Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b / de İ2.126b, H2-2.22a, N.118b

[7867] [[ve kendülerinüñ daḫi ḥāllerinden bir miḳdār ᶜayān idüp]]: Ü1'de bu kısım yok

ile nümāyān[7868] idevüz[7869]. Rivāyet iderler kï Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ nām-ı şerīfleri Muḥammed bin Hüseyn-i Ḫaṭībī[7870] bin Aḥmed-i Ḫaṭībī[7871] el-Belḫī el-Bekrīdür. Pederleri cānibinden Ebū Bekr eṣ-ṣıddīḳ raḍiya'llâhu[7872] ᶜanh cenābına[7873] nesebleri müntehīdür. Ve vālideleri şāh-ı Ḫorāsān ᶜAlā'a'd-dīn Muḥammed bin[7874] Ḫˇārzemşāh duḫteridür. Ḥażret-i[7875] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[7876] ᶜaleyhi ve sellem Ḫˇarzemşāha ᶜālem-i ḫābda emr eylemişler[7877] kï duḫterüñi Ḥüseyn-i Ḫaṭībīye nikāḥ eyle. Ḫˇarzemşāh ḫˇābdan[7878] bīdār olıcaḳ Ḥaḳḳa ḥamd u şenā idüp ᶜale's-seḥer vezīrin Ḥüseyn-i Ḫaṭībī ḥażretlerine ḫuṣūṣ-ı mezbūr içün irsāl eylemişler. Vezīr ḫidmet-i şerīflerine varduḳda vāḳiᶜ ḥāli vezīr[7879] söylemezden evvel[7880] kendüler keşf idüp beyān buyurmışlar[7881]. Ol dem ᶜulemā vü ṣuleḥāyı cemᶜ idüp ᶜaḳd-i nikāḥ itmişler[7882]. Ṭoḳuz aydan_ṣoñra Bahā'e'd-dīn Muḥammed ketm-i ṣaḥrā'-i ᶜademden[7883] ᶜalem-i vücūdı[7884] teşrīf idüp[7885] neşv ü nemā üzre[7886] iki yaşında iken pederleri ᶜālem-i āḫirete ᶜazm iderler.

[7868] nümāyān: Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.104a, Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b / ᶜayān Ü1.97a

[7869] idevüz: Ü1.97a, İ2.126b, H2-2.22a, N.118b / ideyüz Ü2.85a, Ü3.104a / idelüm T.150a, L.113b, Ü5.140b

[7870] Ḫatībī: Ü1.97a / Ḫatabī Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.104a, Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b

[7871] Ḫatībī: Ü1.97a / Ḫatabī Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.104a, Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b

[7872] raḍiya'llāhu: Ü1.97a, T.150a, L.113b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b / raḍiya'llāhu teᶜālá Ü2.85a, Ü3.104a

[7873] ᶜanhu Cenābına: Ü2.85a, T.150a, L.113b, Ü3.104a, Ü5.140b / ᶜanhuya Ü1.97a, İ2.126b, H2-2.22a, N.118b

[7874] bin: Ü1.97a, T.150a, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.118b / ibn-i Ü2.85a

[7875] Ĥażret-i: Ü2.85a, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, H2-2.22a, N.118b / ve Ĥażret-i T.150a, Ü5.140b / Ü1'de yok

[7876] teᶜālá: Ü2.85a, İ2.126b, H2-2.22a / Ü1, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[7877] eylemişler: Ü2.85a, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, H2-2.22a, N.118b / eylemiş Ü1.97a / eylemişdür Ü5.140b

[7878] ḫˇābdan: Ü1.97a / Diğer nüshalarda yok

[7879] vezīr: Ü2.85a, Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a / Ü1, L'de yok

[7880] evvel: Ü2.85a, Ü3.104a, L.114a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a / muḳaddem Ü1.97a

[7881] idüp beyān buyurmışlar: Ü2.85a, Ü3.104a, L.114a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a / itmişler Ü1.97a

[7882] itmişler: Ü1.97a, Ü2.85a, T.150b, L.114a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a / eylemişler Ü3.104a

[7883] ketm-i ṣaḥrā-yı ᶜademden: Ü1.97a, Ü2.85a, Ü3.104a, İ2.126b, H2-2.22a, N.119a / ketm-i ᶜadem-i saḥrā-yı maḥzen-i esrārdan T.150b, L.114a, Ü5.140b

[7884] vücūdı: Ü1.97a / vücūda Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a

[7885] teşrīf idüp: Ü1.97a / gelüp Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a

[7886] neşv ü nemā üzre: Ü1'de yok

[468] Naẓm[7887]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün feᶜūlün]

Olmaz ābāya bundan özge şeref

Kï ḳala yirlerinde ḫayr-ı ḫalef

Çünkï dürr-i yetīm ola ḥāṣıl

Ne ᶜaceb ger şikeste olsa[7888] ṣadef

[Neṯr] Çünkï Baḥā'e'd-dīn Muḥammed ḥażretleri bülūġa irişdi ve feżā'il-i ṣūrī vü kemālāt-ı maᶜnevī ḥāṣıl itdi. Bir cumᶜa gicesi Belḫüñ aᶜyān u eşrāfından[7889] ve ᶜulemā vü meşāyiḫinden[7890] nice[7891] kimesneler Sulṭān-ı enbiyā ᶜaleyhi efḍalu't-teḥāyā ḥażretlerini [7892] vāḳıᶜada gördiler kï Bahā'e'd-dīn Veledi ṣaġ yanına almış ümmetine[7893] ḫiṭāb idüp buyurdılar kï: "Baᶜde'l-yevm Baḥā'e'd-dīn Veledüñ ismi[7894] Sulṭānu'l-ᶜulemā olsun siz daḫi baᶜde'l-yevm anı[7895] bu isim_ile müsemmá bilüñüz[7896]" diyü emr idicek üç yüz nefer ᶜulemā vü meşāyiḫ[7897] Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ

[7887] Naẓm: Ü1.97a, İ2.127a / Rubāᶜī Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, Ü5.141a / Ḳıṭᶜa N.119a, H2-2.22a

[7888] olsa: Ü2.85a, T.150b, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.141a, N.119a / ola Ü1.97b, H2-2.22a / olur ise L.114a

[7889] aᶜyān u eşrāfından: Ü1.97b / aᶜyānından Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a

[7890] ve ᶜulemā vü meşāyiḫinden: Ü1'de yok

[7891] nice: Ü1.97b, Ü2.85a, T.150b,Ü3.104a, İ2.126b, Ü5.140b, H2-2.22a, N.119a / çoḳ L.114a

[7892] Sulṭān-ı enbiyā ᶜaleyhi efḍalu't-taḥāyā Ĥażretlerini Ü2.85b, T.150, Ü3.104a, Ü5.14a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerini L.114a / Sulṭān-ı enbiyā ᶜaleyhi's-selāmı İ2.127a / Sulṭān-ı enbiyāyı Ü1.97b, H2-2.22b, N.119a

[7893] ümmetine: Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b, N.119a / bunlara Ü1.97b

[7894] Baᶜde'l-yevm Baḥā'e'd-dīn Veledüñ ismi: Ü1.97b, Ü2.85a, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, H2-2.22b, N.119a / Baḥā'e'd-dīn Veledüñ ismi baᶜde'l-yevm T.150b, Ü5.141a

[7895] baᶜde'l-yevm anı: Ü1.97b, Ü2.85a, Ü3.104a, İ2.127a, H2-2.22b, N.119a / anı T.150b, Ü5.141a / L'de yok

[7896] müsemmá bilüñüz: Ü2.85a, T.150b, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b, N.119a / çaġıruñ L.114a

[7897] meşāyiḫ: Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b, N.119a / aᶜyān Ü1.97b

ḥidmetine gelüp vāḳıᶜaların ᶜarż eylemedin[7898] kendüler buyurdılar kï Sulṭān-ı enbiyā ᶜaleyhi efḍalu't-taḥāyā ḥażretleri [7899] bize[7900] iḥsān eyledükleri[7901] lâḳabı[7902] ḫaber virmege mi geldüñüz[7903] diyücek[7904] cümlesi destbūs idüp taḥsīn eylediler[7905]. Muḥaṣṣal Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ evṣāf-ı şerīfeleri eṭrāf ü eknāf-ı ᶜaleme şāyiᶜ olup ṭālib-i muḥabbet-i Ṣamed-i Müteᶜālī[7906] ve teşne-i āb-ı zülāl-i viṣāl-i İlâh-ı Lā-yezālī olanları irşād itdiler. Rivāyet iderler[7907] kï meclis-i vaᶜẓ u naṣīḥatlerinde ḫalḳa bir mertebede[7908] riḳḳat-i ḥāl gelürdi kï ḳābil-i taḥrīr ü tasṭīr[7909] degildür[7910]. Ve naḳl iderler kï[7911] gāhī meclis-i şerīflerinde ᶜaşḳ-ı İlâhīye[7912] müteᶜalliḳ şu deñlü esrār-ı ġāmıża ᶜayān u beyān iderlerdi kï nice ᶜāşıḳ taḥammül itmeyüp teslīm-i rūḥ[7913] iderler_idi. Ḥattá ol zamānuñ fużalāsından İmām Faḫre'd-dīn-i Rāzī ve Reşīdü'd-dīn-i Ḳabābī[7914] gibi kimesneler reşk ü ḥased[7915] idüp Muḥammed Ḫˇārzemşāha ġamz idüp didiler[7916] kï cemīᶜ[-i] ehl-i Belḫ eger sipāh eger reᶜāyā cemīᶜan Baḥā'e'd-dīn Velede

[7898] eylemedin: Ü1.97b, Ü2.85a, L.114a, İ2.127a, H2-2.22b, N.119a / eylemeden Ü2.85b, Ü3.104a, Ü5.141a

[7899] Sulṭān-ı enbiyā ᶜaleyhi efḍalu't-taḥāyā Ĥażretleri Ü2.85b, T.150, Ü3.104a, Ü5.14a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażreti L.114a / Sulṭān-ı enbiyā Ü1.97b, İ2.127a, H2-2.22b, N.119a

[7900] bize: T.150b, Ü5.141a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[7901] eyledükleri: Ü2.85b, Ü3.104a / eyledügi Ü1.97b, L.114a, İ2.127a, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119a

[7902] laḳabı: Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b, N.119a / nāmımı Ü1.97b

[7903] ḫaber vrimege mi geldüñüz: Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b, N.119a / buyurursız Ü1.97b

[7904] diyücek: N.119a, Ü2.85a, T.150b, L.114a, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.140b, H2-2.22b / didükde Ü1.97b

[7905] cümlesi dest-būs idüp taḥsīn eylediler: Ü2.85b, T.150b, Ü3.104a, İ2.127a, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119a / cümlesi taḥsīn eylediler Ü1.97b / mesrūren dest-būs eylediler L.114a /

[7906] müteᶜālī: Ü1.97b, Ü2.85b, İ2.127a, H2-2.22b, N.119a / meᶜālī T.151a, L.114a, Ü3.104b, Ü5.141a

[7907] rivāyet iderler: Ü1.97b, Ü2.85b, T.151a, İ2.127a, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119a / naḳl olınur L.114a

[7908] mertebede: H2-2.22b, N.119a / mertebe Ü1.97b, Ü2.85b, T.151a, L.114b,Ü 3.104b, İ2.127a, Ü5.141a

[7909] ü tasṭīr: Ü1'de yok

[7910] degildür: Ü2.85b, T.151a, L.114b, İ2.127a, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119a / degil Ü1.97b

[7911] ve naḳl iderler kï: Ü1'de yok

[7912] ᶜaşḳ-ı İlâhīye: Ü1.97B / ᶜaşḳa Ü2.85b, T.151a, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119a

[7913] rūḥ: Ü2.85b, T.151a, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119b / cān Ü1.97b

[7914] Ḳabābī: Ü1.97b, Ü2.85b, İ2.127b, H2-2.22b, N.119b / Ḳatābī Ü3.104b / Fenāyī T.151a, L.114b, Ü5.141b

[7915] ḥased: Ü2.85b, T.151a, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119b / ġıbṭa Ü1.97b

[7916] idüp didiler: Ü2.85b, T.151a, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119b / ile didiler L.114b / eylediler Ü1.97b

tābiᶜ olmışlardur. Eger ḫalḳ ilḳā iderler_ise[7917] kï salṭanat-ı ṣūrī ile maᶜnevīyi cemᶜ idüp icrā-yı ᶜadālet içün ve defᶜ-i ẓulm içün Belḫe şāh oluñ diyü sevḳ itseler[7918] anlar daḫi muḳteżā-yı beşeriyyete[7919] ḥükm virüp ḳabūl itseler baᶜīd degildür, biz ḫayırḫˇāhuñuz olmaġla ḥaḳīḳat-i ḥālī iᶜlām eyledük "وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ"-"*Ve mā ᶜale'r-resūli ille'l-belāġu'l-mubīn*[7920]*"*[7921] diyüp ḫāmūş oldılar. Muḥaṣṣal[7922] Muḥammed[7923] Ḫˇārzemşāha bu ḳīl ü ḳāl te'sīr eyledi[7924]. Bir gün Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerine bir kimesne irsāl eyleyüp[7925] didi kï li'llâhi'l-ḥamd ve'l-minne mülk-i ᶜilm ü ᶜamel kendülere müseḫḫar ve vilāyet-i milket-i[7926] bāṭınī daḫi taṣarruflarında idügi aẓherdür ve eben ᶜan cedd[7927] salṭanat-ı ẓāhirī ḫod kendülerine[7928] mīrāṯ anlar ṭurur_iken ġayrilerde[7929] olmaḳ maḥall-i ebḥāṯ degildür ve cümle ḫalāyıḳ ḫidmet-i şeriflerine bende ve emr-i ᶜālīlerine ᶜabd-i efkende olmışdur[7930]. Bu faḳīre[7931] icāzet virürler_ise iẕn-i şerīfleri ile āḫar diyārı maḳar ve şehr-i Belḫden bi'l-külliyye ġüẕer ḳılalum. Ḫaber-i mezbūr[7932] Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ ḥużūr-ı şerīflerine[7933] vuṣūl

---

[7917] iderler_ise: Ü1.97b, Ü2.85b, T.151a, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141a, H2-2.22b, N.119b / itseler L.114b

[7918] diyü sevḳ itseler: Ü1'de yok

[7919] beşeriyyete: Ü1.98a, Ü2.85b, İ2.127b, Ü3.104b, H2-2.22b, N.119b / beşeriyyet T.151a, L.114b, Ü5.141b

[7920] "وما على الرّسول الّا البلاغ المبين"-"*Ve mā ᶜale'r-resūli ille'l-belāġa'l-mübīn*": Ü1'de yok

[7921] "*"Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin" de. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki ona yüklenen sorumluluğu ancak ona ait; size yüklenen görevin sorumluluğu da yalnızca size aittir. Eğer ona itaat ederseniz doğru yola erersiniz.* ***Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir****."* (Nûr: 54)

[7922] muḥaṣṣal: Ü1.98a, Ü2.86a, İ2.127b, Ü3.104b, H2-2.23a, N.119b / T, L, Ü5'de yok

[7923] Muḥammed: L'de yok

[7924] eyledi: Ü2.86a, T.151b, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / idüp Ü1.98a

[7925] Eyleyüp: Ü2.86a, T.151b, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / idüp Ü1.98a

[7926] milket-i: Ü1.98a / mülk-i Ü2.86a

[7927] eben ᶜan ceddin: Ü2.86a, T.151b, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / vālideleri cānibinden Ü1.98a

[7928] kendülerine: Ü2.86a, T.151b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / kendülere Ü1.98a, L.114b

[7929] ġayrīlerde: Ü1.98a / ġayrīde L.114b / ġayrda Ü2.86a, T.151b, Ü3.104b, Ü5.141b, H2-2.23a, N.119b / ġayr İ2.127b

[7930] efkende olmışdur: Ü2.86a, T.151b, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / efkendedür Ü1.98a

[7931] faḳīre: Ü2.86a, T.151b, L.114b, İ2.127b, Ü3.104b, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / ḫaḳīre Ü1.98a

[7932] ḫaber-i mezbūr: Ü2.86a, T.151b, Ü3.104b, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / ḫaber-i meẕkūr Ü1.98a, İ2.127b / bu ḫaber L.114b

[7933] Ḫażretlerinüñ ḥużūr-ı şerīflerine: Ü1.98a / Ḫażretlerine Ü2.86a, T.151b, Ü3.104b, İ2.127b, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / Ĥażretine L.114b

bulduḳda buyurdılar kï Muḥammed Ḫˇārzemşāh bu mülki ᶜalá ṭarīḳi't-taḥmīḳ bize virürüz didükleri cevābdan murād bizi Belḫden nefy eylemekdür[7934]. Çünkï bize aᶜdā sözi_ile cefā ḳaṣd eylediler[7935]. Ol taḥmīḳ ṭarīḳi ile virürüz didükleri mülki taḥḳīḳ ṭarīḳi_ile Tātār kāfirlerine virseler[7936] gerekdür. Bizüm ḳabūlümüz degildür. Bīḥużūr olmasunlar biz sefer idelüm ve cevāb-ı ḥasūddan[7937] perīşān olmasunlar bu diyārdan güẕer ḳılalum[7938] diyüp fi'l-ḥāl[7939] tevābiᶜine sefer tedārikini[7940] āmāde idüñ diyü emr eylediler[7941]. Ḫalḳ Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ gitmek tedārikini istimāᶜ idicek dilleri perīşān olup ehl-i Belḫ[7942] Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ[7943] yanında[7944] cemᶜ oldılar. Bu ḥāle Muḥammed Ḫˇārzemşāh nādim olup ġāyet_ile ḫalḳuñ cemᶜiyyetinden[7945] ḫavf eyledi

[469] [Naẓm]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

[[تو امروز فرصت غنیمت شمار Tu imrūz furṣat ġanīmet şumār

که فردا ندامت نیاید بکار Kï ferdā nedāmet neyāyed bekār[7946]

[7934] nefy eylemekdür: Ü2.86a, T.151b, L.115a, Ü3.104b, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / nefydür Ü1.98a

[7935] eylediler: Ü2.86a, T.151b, L.115a, Ü3.104b, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / eyledi Ü1.98a

[7936] virseler: Ü2.86a, T.151b, L.115a, Ü3.104b, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23a, N.119b / virse Ü1.98a

[7937] cevāb-ı ḥasūddan: T.151b, L.115a, Ü5.142a / ḥasūd cevābından Ü2.86a, Ü3.105a, İ2.128a, H2-2.23a, N.119b

[7938] ve cevāb-ı ḥasūddan perīşān olmasunlar bu diyārdan güẕer ḳılalum: Ü1'de yok

[7939] fi'l-ḥāl: Ü1'de yok

[7940] sefer tedārikini: Ü2.86a, T.151b, L.115a, Ü3.105a, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23a, N.120a / esbāb-ı seferi Ü1.98a

[7941] idüñ diyü emr eylediler: Ü2.86a, Ü3.105a, İ2.128a, H2-2.23a, N.120a / idüñ diyü emr eyledi T.151b, L.115a , Ü5.142a / itdürüp Ü1.98a

[7942] ehl-i Belḫ: Ü1.98a / Diğer nüshalarda yok

[7943] Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ: Ü1.98a, L.115a / Ḥażretüñ Ü2.86a, T.151b, Ü3.105a, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23a, N.120a

[7944] yanında: Ü1.98a, Ü2.86a, Ü3.105a, İ2.128a, H2-2.23a, N.120a / yanına T.151b, L.115a, Ü5.142a

[7945] ḫalḳuñ cemᶜiyyetinden: Ü1.98a / Diğer nüshalarda yok

[7946] "*Bugününü ganimet bil / Ki yarınki pişmanlık fayda getirmez*."

بکوش ای تواناکه فرمان بری — Begūş ey tuvānā kï fermānberī

که درناتوانی بسی غم خوری — Kï der nātuvānī besī ġam ḫurī[7947]][7948]

[Neşr] ve eşrāf-ı Belḫden Sulṭānu'l-ᶜulemāya[7949] gitmemek ricāsına ādemler irsāl eyledi. Mümkün olmadı ammā ᶜuhdelerine aldılar kï hem biz gidelüm hem ḫalḳ ile kendüler mābeynine şiḳāḳ vāḳiᶜ olmasun didiler. Ol cumᶜa güni Sulṭānu'l-ᶜulemā[7950] ḫalḳa vaᶜẓ u[7951] naṣīḥat idüp vedāᶜ itdiler ve[7952] buyurdılar kï: İşte biz ᶜazm-i sefer eyledük. Bilüñ ve āgāh oluñ kï bizüm ᶜaḳabümüzde Tātār ᶜaskeri gelüp Ḫorāsānı vīrān ideler ve Ḫorāsān ḫalḳına şerbet-i mevti içüreler ve mülkün meliki Rūm pādişāhı elinde helāk ola diyüp ġāyet_ile germ oldılar. Ve tekrār buyurdılar kï: Ey Faḫr-i Rāzī ve ey Ḫ̌ārzemşāh ve ey sā'ir mübtediᶜler sizler ṣad hezār mertebe[7953] emn ü rāḥata yetişmişsizdür. ᶜĀlem-i ḳalbi terk idüp baḥr-i ᶜālem-i cismānī ẓulumātına[7954] müstaġraḳ olup ol ᶜālem-i rūḥānīnüñ[7955] envārından maḥrūm u maġbūn ḳalup[7956] ḫayrān u mest olduġuñuz bunca rūşenālıḳ kim ehlu'llâh zümresinden ḫāṣıldur, bu ᶜālemüñ ḳarañulıġı sizüñ üzerüñüze tārīk ḳılınmışdur[7957]. Bu ġalebe ol sebebdendür[7958] kï nefsüñüz ġālib ᶜaḳluñuz maġlūbdur. Dā'imā size şimdiki ḥāli gösterüp ᶜāḳıbetüñüzi añdurmaz. İşbu nefsdür kim sizi kār-ı āḫiretden maḥrūm ḳılup bed şey'e saᶜy itdürür. Anuñ_içün kim sizden dā'imā vesvese ve ḫayāl-i fāsid ẓuhūr ider. Zīrā ᶜaḳl ġarīb ve

---

[7947] "*Ey bugünün zengini ve kudretlisi / Sıkıntı (zorluk) dolu zamanlarını unutma*."

[7948] [[تو امروز فرصت .... بسی غم خوری – Tū emrūz furṣat… besī ġam-ı ḫūrī]]: İ2.128a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7949] Sulṭānu'l-ᶜulemāya: Ü1.98b, L.115a / Ĥażrete Ü2.86a, T.152a, Ü3.105a, İ2.128a, Ü5.142a, H2-2.23b, N.120a

[7950] Sulṭānu'l-ᶜulemā: Ü1.98b / Diğer nüshalarda yok

[7951] vaᶜẓ u: Ü1.98a, T.152a, L.115a, Ü5.142a / Diğer nüshalarda yok

[7952] vedāᶜ itdiler ve: Ü1.98b, Ü2.86a, L.115a, Ü3.105a, İ2.128a, H2-2.23b, N.120a / T, Ü5'de yok

[7953] mertebe: Ü1.98b, İ2.128b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[7954] ẓulumātına: Ü1.98b, İ2.128a, N.120a / ẓulmetine Ü2.86a, T.152a, L.115a, Ü3.105a, Ü5.142b, H2-2.23b

[7955] rūḥānīnüñ: Ü1.98b, Ü2.86a, T.152a, Ü3.105a, İ2.128a, Ü5.142b, H2-2.23b, N.120a / rūḥāniyyāt L.115a

[7956] ḳalup: Ü2.86a, T.152a, L.115a, Ü3.105a, İ2.128a, Ü5.142b, H2-2.23b, N.120a / olup Ü1.98b

[7957] ḳılınmışdur: Ü1.98b, İ2.128b, N.120a / olmışdur Ü2.86b, T.152a, L.115a, Ü3.105a, Ü5.142b, H2-2.23b

[7958] sebebdendür: Ü1.98b, Ü2.86b, T.152a, Ü3.105a, İ2.128b, Ü5.142b, H2-2.23b, N.120a / şeydendür L.115b

nefs kendü memleketindedür ve bu memleket[7959] şeyṭānuñdur diyü buyurdılar. Ve bir naᶜre urdılar kï nicesi taḥammül idemeyüp teslīm-i rūḥ itdi[7960]. Ve sā'iri[7961] merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn olup bir zamān bīhūş oldılar. Ve mübārek kürsīleri cāmiᶜüñ kūşesinden tā vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsine gelüp günāgün kerāmetler ẓuhūr itdi. Āḫir düşenbe güni Belḫden sefer idüp Dārüs's-selām-ı Baġdāda müteveccih oldılar. Bir rivāyetde üç yüz ve rivāyet-i uḫráda ḳırḳ deve kütübḫānelerin çeker idi. Her ne menzile kï varırlar idi ol diyāruñ ᶜazīzlerine Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[7962] ᶜaleyhi ve sellem ᶜālem-i vāḳıᶜada buyururlardı kï Sulṭānu'l-ᶜulemā geliyor istiḳbāl eyleñ[7963]. Ol sebebden[7964] mütenebbih olup her[7965] diyāruñ ᶜazīzleri istiḳbāl iderler_idi. Çünkï[7966] menzil bemenzil Baġdāda irişdiler Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i Sühreverdī ḫaber alup cümle meşāyiḫ-i Baġdād[7967] ile istiḳbāl eylediler. Şeyḫ Şehābe'd-dīn[7968] zamān-ı vuṣlatda[7969] atından inüp Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ mübārek dizlerin[7970] būs idüp[7971] ḫānḳāhlarına[7972] daᶜvet eylediler[7973]. Sulṭānu'l-ᶜulemā buyurdılar kï ᶜulemāya[7974] medrese münāsibdür diyicek[7975] medrese-i Müstanṣıriyyeye ḳondurdılar[7976]. Ve Şeyḫ

[7959] memleket: Ü1.98b, Ü2.86b, Ü3.105a, İ2.128b, H2-2.23b, N.120a / nefs T.152b, L.115b, Ü5.142b

[7960] teslīm-i rūḥ itdi: Ü1.98b, Ü2.86b, T.152a, Ü3.105a, İ2.128b, Ü5.142b, H2-2.23b, N.120a / fevt oldı L.115b

[7961] sā'iri: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105a, Ü5.142b, H2-2.23b, N.120a / sā'ir İ2.128b / sā'irler Ü1.98b

[7962] teᶜālá: İ2.28b, H2-2.24a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok yok

[7963] eyleñ: Ü1.99a, Ü2.86b, Ü3.105b, İ2.128b, H2-2.24a, N.120b / eyleñ diyü emr olınurdı T.152a, L.115b, Ü5.143a

[7964] ol sebebden: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.128b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / anlar da Ü1.99a

[7965] her: Ü1.99a, Ü2.86b, T.152b, Ü3.105b, İ2.128b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / ol L.115b

[7966] çünkï: L'de yok

[7967] -i Baġdād: Ü1.99a, Ü2.86b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / T, L, Ü5'de yok

[7968] Şehābe'd-dīn: Ü1.99a / Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105a, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b

[7969] vuṣlatda: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / mülāḳātında Ü1.99a

[7970] dizlerin: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / dest-i şerīflerin Ü1.99a

[7971] būs idüp: Ü1.99a, Ü2.86b, T.152b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / öpüp L.115b

[7972] ḫānḳāhlarına Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / ḫānḳāhına Ü1.99a

[7973] eylediler: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / eyledi Ü1.99a

[7974] Sulṭānu'l-ᶜulemā buyurdılar kï ᶜulemāya: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / Sulṭānu'l-ᶜulemāya Ü1.99a

[7975] diyücek: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / diyü Ü1.99a

[7976] ḳondurdılar: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / ḳondılar Ü1.99a

Şehābe'd-dīn Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ mübārek çizmelerin çekdiler. Ol ecilden[7977] Baġdāduñ sā'ir[7978] maşāyiḫi mābeyninde faḫr[7979] iderler idi. Ve ol ān[7980] ḫalīfe-i Baġdād gelüp Sultānu'l-ᶜulemā ile bulışmaḳ murād idindi[7981]. Sulṭānu'l-ᶜulemā buluşmaġa[7982] rıżā[7983] virmediler[7984]. Zīrā ḫalīfenüñ ẓulmı ġayet_ile[7985] şāyiᶜ olmış[7986] idi.

[470] Naẓm[7987] [Rubāᶜī]

[Ahreb-Ahrem]

دروعدهٔ اهل ظلم حالی عجب است	Dervaᶜde-i ehl-i ẓulm ḥālī ᶜacebest
درزیدن ظلم را وبالی عجب است	Derzīden-i ẓulmrā vebālī ᶜacebest
از ظلم بپرهیز که درروز جزا	Ezẓulm beperhīz kï derrūz-i cezā
لاظلم الیوم کوشمالی عجب است	*"Lā ẓulme'l-yevme"* gūş mālī ᶜacebest[7988]

[7977] çekdiler. Ol ecilden: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / çekmek ile Ü1.99a

[7978] Baġdāduñ ṣā'ir: Ü2.86b, T.152b, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / Baġdād Ü1.99a

[7979] faḫr: Ü1.99a, İ2.129a / iftiḫār Ü2.86b, T.153a, L.115b, Ü3.105b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b

[7980] ve ol ān: Ü1'de yok

[7981] idindi: Ü2.86b, T.153a, L.115b, Ü3.105b, İ2.129a, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / eyledükde Ü1.99a

[7982] Sulṭānu'l-ᶜulemā buluşmaġa: Ü1.99a / Diğer nüshalarda yok

[7983] rıżā: Ü1.99a, Ü2.86b, T.153a, L.115b, Ü3.105b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / iẕn u rıżā İ2.129a

[7984] virmediler: Ü2.86b, T.153a, L.115b, Ü3.105b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / virmedi İ2.129a / vrimeyüp Ü1.99a

[7985] ile: L'de yok

[7986] olmış: Ü1.99a / Diğer nüshalarda yok

[7987] Naẓm: Ü1.99a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[7988] "*Zulüm ehlini çok kötü bir vaad beklemektedir / İnsanları zulüm ve haksızlıkla yönetmenin vebali acayiptir / Öyleyse zulümden kaçın ki hesap gününde / '**Bugün hiç kimseye zulm ve haksızlık olmaz'**, ayetini kulağına küpe et*."

[Neşr] Ve Şeyḫ Şehābe'd-dīn Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinden[7989] ricā eylediler kï ehl-i Baġdādı naṣīḥat-ı şerīfleri[7990] ile müşerref ideler[7991]. Sulṭānu'l-ᶜulemā[7992] daḫi[7993] ḳabūl idüp[7994] cumᶜa güni vaᶜẓ itdiler[7995]. Cevāb-ı bāṣavābları ḳulūba şu deñlü te'ṯīr eyledi kï ᶜālem[7996] giryeden[7997] ḫūn-ı sirişklerin revān ve yedi kimesne ᶜuṣṣāḳdan teslīm-i cān ḳıldı[7998]. Baᶜdehü Sulṭānu'l-ᶜulemā[7999] Ḫalīfe cānibine daḫi[8000] nigerān olup[8001] buyurdılar kï ey Ḫalīfe-i Baġdād olan bīdād āgāh ol kï[8002] ᶜanḳarīb kefere-i Moġol gelüp seni ḳatl iderler. Bu bir iki güni ġanīmet[8003] ve cānib-i Ḥaḳdan bu ḫaberi saña[8004] niᶜmet ᶜad idüp eyyāmuñı ġaflet_ile güẕerān eyleme[8005] diyücek[8006] Ḫalīfe girye vü sūz ile[8007] cümle[8008] menāhīye tevbe vü istiġfār itdi[8009]. Muḥaṣṣal Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri Baġdādda iken Cengiz Ḫān ḫaberi gelüp yetişdi ve didiler kï Tātār Ḫorāsān[8010] ve şehr-i Belḫi ḫarāb u yebāb eyledi ve ehl-i Belḫ Cengiz Ḫānuñ oġlın ḳatl

---

[7989] Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinden: L'de yok

[7990] naṣīḥat-ı şerīfleri: Ü2.86b, T.153a, L.115b, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / vaᶜẓ u naṣīḥatleri Ü1.99a

[7991] İdeler: Ü1.99a, Ü2.86b, T.153a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143a, H2-2.24a, N.120b / ide L.116a

[7992] Sulṭānu'l-ᶜulemā: Ü1.99a/ Ḥażret Ü2.87a, Ü3.105b, İ2.129a, H2-2.24a, N.120b / anlar T.153a, Ü5.143b / L'de yok

[7993] daḫi: L'de yok

[7994] ḳabūl idüp: Ü1'de yok

[7995] vaᶜẓ itdiler: Ü2.87a, T.153a, L.115b, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.120b / vaᶜẓ u naṣīḥate şürūᶜ eyledüklerinde Ü1.99a

[7996] ᶜālem: Ü2.87a, T.153a, L.115b, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.120b / ḫalḳ Ü1.99a

[7997] giryeden: Ü1'de yok

[7998] ḳıldı: Ü1.99b, Ü2.87a, İ2.129a, Ü3.105b, H2-2.24a, N.120b / ḳıldılar T.153a, L.116a, Ü5.143b

[7999] baᶜdehü Sulṭānu'l-ᶜulemā: Ü1.99b / ve Ü2.87a, T.153a, L.115b, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.120b

[8000] daḫi: Ü2.87a, T.153a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.120b / Ü1, L'de yok

[8001] olup: Ü2.87a, T.153a, L.116a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a / idüp Ü1.99b, İ2.129a, N.120b

[8002] ey Ḫalīfe-i Baġdād olan bīdād āgāh ol kï: Ü1.99b / Diğer nüshalarda yok

[8003] ġanīmet: Ü1.99b, Ü2.87a, T.153a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.121a / ġanīmet bilüp L.116a

[8004] bu ḫāberi saña: Ü1.99b / Diğer nüshalarda yok

[8005] güẕerān eyleme: Ü1.99b / geçürme Ü2.87a, T.153a, L.116a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.121a

[8006] diyücek: Ü2.87a, T.153a, L.116a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.121a / didükde Ü1.99b

[8007] girye vü sūz ile: Ü1.99b / aġlayup Ü2.87a, T.153a, L.116a, İ2.129a, Ü3.105b, Ü5.143b, H2-2.24a, N.121a

[8008] cümle: Ü1'de yok

[8009] itdi: Ü2.87a, T.153a, L.116a, İ2.129a, Ü3.106a, Ü5.143b, H2-2.24a, N.121a / eyledi Ü1.99b

[8010] Ḫorāsān: Ü1.99b / Ḫorāsānı Ü2.87a, T.153a, L.116a, İ2.129a, Ü3.106a, Ü5.143b, H2-2.24b, N.121a

eylediler[8011]. Cengiz Ḫān bīḥużūr olup ehl-i Belḫ ḳatl-i ᶜām buyurdı[8012] ve ᶜavratlaruñ ḳarnın şaḳḳ idüp[8013] ḥimllerin żāyiᶜ eylediler.

[471] Beyt[8014]

[Fāᶜilātun mefāᶜilün faᶜilün]

فضل او دلنواز غمخواران Faẓl-ı Ū dilnevāz-ı ġamḫˇārān

عدل او سینه سوز جبّاران ᶜAdl-i Ū sīnesūz-i cebbārān[8015]

[Neṯr] Ve'l-ḥāṣıl Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretlerinüñ ḫāṭır-ı şerīfleri incinmek ile henüz diyār-ı Belḫ maᶜmūr olmayup ekṯer yeri vīrāndur. Ḥażret-i[8016] **Mevlānā *Meṯnevī-i Şerīf***de bu ḥāli beyān idüp buyururlar[8017]:

[472] Meṯnevī[8018]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

[8011] eylediler: Ü1.99b, N.121a / itdiler Ü2.87a, T.153a, Ü3.106a, Ü5.143b, H2-2.24b / itmişler L.116a / İ2'de yok

[8012] buyurdı: Ü2.87a, L.116a, Ü3.106a, H2-2.24b, N.121a / buyurdılar T.153a, Ü5.143b / emr itdi İ2.129b / eyledi Ü1.99b

[8013] şaḳ idüp: Ü1.99b / yarup Ü2.87a, T.153a, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.143b, H2-2.24b, N.121a

[8014] Beyt: Ü1.99b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8015] "*Onun fazlı ve keremi, dertlilere, bağrı yanıklara şefkat ve serinlik verir / Adaleti ise zulüm ve haksızlık yapanların yüreğini dağlar*."

[8016] Ĥażret-i: Ü2.87a, T.153a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.143b, H2-2.24b, N.121a / ve Ĥażret-i L.116a / Ü1'de yok

[8017] beyān idüp buyururlar: Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.143b, H2-2.24b, N.121a / taḳrīr iderler T.153b, Ü5.143b

[8018] Meṯnevī: Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.143b, N.121a / Beyt H2-2.24b

تادل[8019] اهل دلی نامد[8020] بدرد — Tā dil-i ehl-i dilī nāmed bederd

هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد — Hīç ḳarnīrā Ḫudā rusvā nekerd[8021]

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[8022] Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri ḥacc idüp Ḳonya nāḥiyesine ḳarīb olduḳda Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīne ḫaber oldı. Ol dem cümle Ḳonya ḫalḳına emr idüp Sulṭānu'l-ᶜulemāya istiḳbāle çıḳdılar. Maḥall-i mülāḳātda Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn atından inüp[8023] Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ mübārek dest-i şerīflerin[8024] būs idüp kendü sarāylarına daᶜvet eylediler. Sulṭānu'l-ᶜulemānuñ mekānı medresedür diyüp Altun [A]pa medresesine nuzūl eyledi[8025]. Ḥikāyet iderler kï[8026] Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn bir gün[8027] Sulṭānu'l-ᶜulemādan vaᶜẓ u naṣīḥat eylemek ricā eyledi. Anlar daḫi buyurdılar kï Ḳaygılar[8028] didükleri mezāristānda kürsī peydā idüp āmāde ḳıluñ anda varup naṣīḥat idelüm[8029]. Ol vaḳt Ḳonyanuñ muṣallāsı ol maḥalde idi. Eṭrāf u eknāfdan bu ḫaber[8030] ile nice ādemler[8031] cemᶜ oldı. Ḥāfıẓlar[8032] sūretü'l-Ḳāriᶜa oḳıdılar. Baᶜdehü Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri ḥaşr ü neşre ve aḥvāl-i ḳıyāmete müteᶜallik ḥāller

---

[8019] تادل – tā dil: Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, Ü5.143b, N.121a / تادلی – tā dilī Ü1.99b/ نادل – nā dil İ2.129b, H2-2.24b /

[8020] نامد - nāmed: ifadenin Mesnevî'de geçen doğru şekli budur / ناید – nāyed Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.143b, H2-2.24b, N.121a / نالد – nāled Ü1.99b

[8021] "*Gönül ehlinin (Allah ehlinin) gönlü dertlenmedikçe; Allah hiçbir kavmi rezil etmedi*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 2, s. 643]

[8022] muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām: İ2.129b, H2-2.24b, N.121a / muḥaṣṣal-ı kelām Ü2.87a, L.116a, Ü3.106a / muḥaṣṣal T.153b, Ü5.143b

[8023] Sulṭānu'l-ᶜulemāya ….ᶜAlā'a'd-dīn atından inüp: Ü1.99b, İ2.129b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2, N'de bu kısım yok

[8024] dest-i şerīflerin: Ü1.99b / ellerin Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a

[8025] Eyledi: Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a / eylediler Ü1.100a

[8026] ḥikāyet iderler kï: Ü1.100a, Ü2.87a, Ü3.106a, İ2.129b, H2-2.24b, N.121a / ve T.153b, Ü5.144a / L'de yok

[8027] Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn bir gün: Ü1.100a, Ü2.87a, T.153b, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a / bir gün Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn L.116a

[8028] Ḳaygılar: Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, Ü5.144a / Ḳāniᶜīler? Ü1.100a, İ2.129b, H2-2.24b, N.121a

[8029] idüp āmāde ḳıluñ anda varup naṣīḥat idelüm: Ü1.100a / idüñ Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a

[8030] ḫaber: Ü1.100a, Ü2.87a, Ü3.106a, İ2.129b, H2-2.24b, N.121a / ḫaberler T.153a, L.116b, Ü5.144a

[8031] ādemler: Ü1.100a / ādem Ü2.87a, T.153b, L.116a, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a

[8032] ḥāfıẓlar: Ü1.100a, Ü2.87a, L.116b, Ü3.106a, İ2.129b, H2-2.24b, N.121a / ḥuffāẓān T.153b, Ü5.144a

beyān itdi[8033]. Ol deñlü esrār-ı ġāmıża ıẓhār itdiler[8034] kï ḳābil-i taᶜbīr degildür[8035]. Ḥattá[8036] baᶜżı rūşenżamīr olan kimesneler müşāhede itdiler kï[8037] mübārek nefeslerinüñ te's̱īrlerinden[8038] iki mezār şaḳḳ olup iki şaḫṣ ẓuhūr idüp[8039] didiler kï ḥaḳ söylersin biz şāhidüz bi-iẕni'llâhi teᶜālá[8040] ḥayāt bulup ḥaşr olduḳ diyüp yine[8041] ḥāllerine rücūᶜ itdiler. Ve meclis tamām olup duᶜaya şürūᶜ eyledüklerinde cemīᶜ[8042] mezārlardan[8043] ikişer el çıḳup cümlesi[8044] āmīn didiler. Ve cümle ḫāṣ u ᶜām bu ḥāli müşāhede eylediler[8045] ve[8046] münkir olanlar da muḥibb ü mürīd[8047] oldılar. Bir gün Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri ḫasta oldılar. Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn ᶜıyādete[8048] varup[8049] maḥall-i muṣāḥabetde didiler kï: Sulṭānum Ḫudā şifā virse mizāc-ı şerīfüñüz ḫoş olup taḫta cülūs eyleseñüz ben ḳuluñuz ḫidmet idüp her ne ġazāya[8050] buyurursañuz varup himmet-i ᶜāliyeñüz ile fetiḥler eylesem diyücek Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri

---

[8033] ḫāller beyān itdi: Ü2.87a, T.153b, Ü3.106a, İ2.129b, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121a / ḥāller beyān ve L.116b / Ü1'de yok

[8034] itdiler: Ü1.100a, Ü2.87a, L.116b, Ü3.106a, İ2.130a, H2-2.24b, N.121b / itdi T.153b, Ü5.144a

[8035] ḳābil-i taᶜbīr degildür: T.153b, L.116b, Ü5.144a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[8036] ḥattá: T.153b, L.116b, Ü3.106a, İ2.130a, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121b / Ü1, Ü2'de yok

[8037] baᶜżı rūşen-żamīr olan kimesneler müşāhede itdiler kï: Ü2'de bu kısım yok

[8038] teŝirlerinden: Ü1.100a, İ2.130a/ te's̱īrinden Ü2.87a, T.153b, L.116b, Ü3.106a, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121b

[8039] ẓuhūr idüp: Ü2.87a, T.153b, L.116b, Ü3.106a, İ2.130a, Ü5.144a, H2-2.24b, N.121b / ẓāhir olup Ü1.100a

[8040] bi-iẕni'llâhi teᶜālá: Ü2.87a, İ2.130a, H2-2.25a / bi-iẕni'llâhi teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.106a / bi-iẕni'llâhÜ1.100a, T.153b, L.116b, Ü5.144a, N.121b

[8041] yine: Ü1'de yok

[8042] cemīᶜ: Ü1.100a, Ü2.87b, L.116b, Ü3.106a, İ2.130a, H2-2.25a, N.121b / cümle T.154a, Ü5.144a

[8043] mezārlardan: Ü1.100a, Ü2.87b, Ü3.106a, İ2.130a, H2-2.25a, N.121b / mezāristandan T.154a, L.116b, Ü5.144a

[8044] cümlesi: L.116b / Diğer nüshalarda yok

[8045] müşāhede eylediler: Ü1.100a, İ2.130a / gördiler Ü2.87b, T.154a, L.116b,Ü3.106b, Ü5.144a, H2-2.25a, N.121b

[8046] ve: L'de yok

[8047] muḥib ü mürīd: Ü2.87b, T.154a,Ü3.106b, İ2.130a, Ü5.144a, H2-2.25a, N.121b / mürīd ü muḥib L.116b / muḥib Ü1.100a

[8048] ᶜıyādete: Ü1.100a, Ü2.87b,Ü3.106b, İ2.130a, H2-2.25a, N.121b / īyādine T.154a, L.116b, Ü5.144b (Ü5'de söz konusu ifadedeki "ن" üzerine bir nokta eklenerek ifade "عيادنه - ıyādine" şeklinden " عيادته - ᶜıyādete" şeklinde düzeltilmiş)

[8049] varup: Ü2.87b, T.154a, L.116b, Ü3.106a, İ2.130a, Ü5.144b, H2-2.25a, N.121b / gelüp Ü1.100a

[8050] ne ġazāya: Ü2.87b, T.154a, Ü3.106b, İ2.130a, Ü5.144b, H2-2.25a, N.121b / ġazāya Ü1. 87b / ne L.116b

buyurdılar[8051] kï bu ḫastalıḳdan biz āḫirete rıḥlet iderüz. Siz daḫi az zamāna dek[8052] bize[8053] vāṣıl olursız diyüp iki günden_ṣoñra āḫirete intiḳāl eylediler ilá raḥmeti'llâhi teᶜālá[8054]. Altı aydan_ṣoñra Sulṭān ᶜAlā'a'd-dīn daḫi vefāt itdiler[8055]. İmdi ey ṭālib-i sırr-ı ḥāl Cenāb-ı Mevlānādan daḫi saña[8056] basṭ-ı maḳāl idüp ḫāme-i muᶜcizbeyān ile taḥrīr ve zebān-ı şīrīn ile taḳrīr[8057] idelüm. Ol seyyid-i[8058] evliyā ve ᶜumde-i etḳıyā ve müftī-i esrār-ı İlâhī ve mehdī-i envār-ı nā-mütenāhī olan sulṭān-ı ᶜurefā Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā sene erbaᶜa ve sitte mi'e rebīᶜü'l-evvelīnüñ altıncı güninde Belḫde ketm-i ṣaḥrā-yı ᶜademden ᶜālem-i vücūda gelüp ṣaḥn-ı dünyāyı müşerref itdiler[8059]. Ve sinn-i şerīfleri altı seneye müntehī olduḳda[8060] rūḥanīler ile āşinā vü rūşenā[8061] oldılar. **Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i Naḳḳāş** Sulṭān Veled ḥażretlerinden rivāyet iderler kï Sulṭānu'l-ᶜulemā ḥażretleri mübārek ḫaṭṭ-ı şerīfleri ile bir ṣaḥīfeye taḥrīr itmişler kï benüm Celāle'd-dīnüm altı yaşında iken bir cumᶜa güni baᶜżı ekābir evlādı ile suṭūḥ üzre seyr iderler_idi. Nāgāh[8062] birisi[8063] birine didi kï gelüñ sizüñ_ile saṭḥdan saṭḥa ṣıçrayalum.

[8051] buyurdılar : Ü2.87b, T.154a, L.116b, Ü3.106b, İ2.130a, Ü5.144b, H2-2.25a, N.121b / buyurdı Ü1.100a

[8052] zamāna dek: Ü2.87b, İ2.130a,H2-2.25a, N.121b / zamāna degin L.116b, Ü3.106b / zamānda T.154a, Ü5.144b

[8053] bize: Ü1'de yok

[8054] ilá raḥmeti'llâhi teᶜālá: İ2.130a, N.121b / raḥmetu'llâhi teᶜālá ᶜaleyh H2-2.25a / raḥmetu'llâhi ᶜaleyh T.154a, L.116b, Ü5.144b / raḥmetu'llâhi teᶜālá Ü2.87b / raḥimehu'llâhu teᶜālá Ü3.106b / Ü1'de yok

[8055] itdiler: Ü1.100b, İ2.130a, H2-2.25a, N.121b / eyledi Ü2.87b, T.154a, L.116b, Ü3.106b, Ü5.144b

[8056] saña: Ü5'de yok

[8057] idüp ḫāme-i muᶜciz-beyān ile taḥrīr ve zebān-ı şīrīn ile taḳrīr: Ü2.87b, L.117a, Ü3.106b, H2-2.25a, N.121b / idüp ḫāme-i muᶜciz-beyān ile taḥrīr ve zebān-ı şīrīn taḳrīr İ2.130a / idüp ḫāme-i muᶜciz-beyān ile taḥrīr u taḳrīr T.154a, Ü5.144b / Ü1'de bu kısım yok

[8058] seyyid-i: Ü1.100b, Ü2.87b, L.117a, Ü3.106b, İ2.130a, H2-2.25a, N.121b / sened-i T.154a, Ü5.144b

[8059] gelüp ṣaḥn-ı dünyāyı müşerref itdiler: Ü2.87b, T.154a, L.117a, Ü3.106b, İ2.130a, Ü5.144b, H2-2.25a, N.121b / geldiler Ü1.100b

[8060] müntehī olduḳda: Ü2.87b, T.154a, L.117a, Ü3.106b, İ2.130a, Ü5.144b, H2-2.25a, N.121b / ḥāvī iken Ü1.100b

[8061] āşinā vü rūşenā: İ2.130b, H2-2.25a, N.121b / āşinā olup rūşenā Ü2.87b, T.154b, L.117a, Ü3.106b, Ü5.144b / āşinā Ü1.100b

[8062] iderler idi. Nāgāh: Ü2.87b, T.154b, L.117a, Ü3.106b, Ü5.145a, İ2.130b, H2-2.25b, N.122a / iderler iken Ü1.100b

[8063] birisi: Ü2.87b, T.154b, Ü3.106b, Ü5.145a, İ2.130b, H2-2.25b, N.122a / biri Ü1.100b, L.117a

Celāle'd-dīn didi kï[8064] böyle ḥareket cerād[8065] ve kelebek ve hirrenüñ ᶜādetidür[8066]. İnsān bunlara[8067] meşġūl olmaz. Gelüñ sizüñ_ile āsumāna ṣıçrayalum diyünce Mevlānā miṯāl-i rūḥ revān[8068] [ve] cān gibi nihān oldı. Oġlancuḳlar girye idüp Sulṭānu'l-ᶜulemāya geldiler ve ḳıṣṣayı[8069] iᶜlām itdiler. Sulṭānu'l-ᶜulemā buyurdılar kï ġam çekmeñ şimdi gelür[8070]. Zamān-ı yesīrden ṣoñra gördiler kï Mevlānā ẓuhūr idüp gelür[8071]. Beñzi müteġayyir olmış oġlancuḳlara[8072] didi kï sizlere ol sözi didüġüm gibi sebzpūş bir cemāᶜat beni ḳapup eflāke çıḳardılar ve ᶜacāyib-i āsumānı bāña ġösterdiler. Sizüñ fiġānuñuz ve vālid-i ᶜazīzümüñ muḥabbeti olmasa_idi[8073] anda ḳalup bu ᶜāleme gelmez_idüm diyü buyurdılar. Ol zamānda Mevlānānuñ sinni altı iken[8074] üç günde bir kere ṣavmın ifṭār iderdi[8075]. Bizi gör kï mücerred o sulṭānuñ kisvetin giyüp günde[8076] miṯāl-i behāyim[8077] dört beş kere ṭaᶜām ekl idüp belkï muḥarremātdan daḫi ictināb

---

[8064] gelüñ sizüñ_ile damdan dama ṣıçrayalum. Celāle'd-dīn didi kï: Ü2.87b, T.154b, Ü3.106b, Ü5.145a / gelüñ sizüñ_ile tamdan tama ṣıçrayalum didiler. Celāle'd-dīn didi kï L.117a / gelüñ sizüñ_ile saṯdan saṯḥa ṣıçrayalum diyünce Mevlānā buyurdılar kï Ü1.100b / gelüñ sizüñ_ile saṯḥa ṣıçrayalum diyünce Mevlānā buyurdılar kï İ2.130b / H2-2, N'de bu kısım yok

[8065] cerād: T.154b, L.117a, Ü5.145a / حرّ - ḥirre? Ü1.100b / جر – cerr ? Ü2.87b, Ü3.106b, İ2.130b, H2-2.25a, N.122a

[8066] ve hirrenüñ ᶜādetidür: Ü2.87b, L.117a, Ü3.106b, İ2.130b, H2-2.25a, N.122a / ve hirre kārıdur T.154b, Ü5.145a / ᶜadetidür Ü1.100b

[8067] insān bunlara: Ü1.100b, Ü2.87b, T.154b, Ü3.106b, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25a, N.122a / bunlara insān L.117a

[8068] miŝāl-i rūḥ revān: Ü1.100b / Diğer nüshalarda yok

[8069] ḳıṣṣayı: Ü1.100b, Ü2.87b, Ü3.106b, İ2.130b, H2-2.25a, N.122a / ḳażiyyeyi T.154b, L.117a, Ü5.145a

[8070] Sulṭānu'l-ᶜulemā buyurdılar kï ġam çekmeñ şimdi gelür: Ü1.100b, Ü2.87b, Ü3.106b, İ2.130b, H2-2.25b, N.122a / Sulṭānu'l-ᶜulemā buyurdı_kï ġam çekmeñ şimdi gelür T.154b, Ü5.145a / anlar da ġam çekmeñ şimdi gelür diyü buyurdı L.117a

[8071] ẓuhūr idüp gelür: Ü1.100b, Ü2.88a, Ü3.106b-107a, İ2.130b, H2-2.25b, N.122a / ẓuhūr itmiş geliyor L.117a / ẓuhūr eyledi T.154b, Ü5.145a

[8072] oġlancuḳlara: Ü2.88a, T.154b, L.117a, Ü3.106b-107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a / etfāle Ü1.100b

[8073] olmasa_idi: Ü1.100b, Ü2.88a, T.154b, Ü3.106b-107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a / olmayaydı L.117a

[8074] Mevlānānuñ sinni altı iken: Ü1.100b / Mavlānā Ü2.88a, T.154b, L.117a, Ü3.106b-107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a

[8075] iderdi: Ü2.88a, T.154b, L.117a, Ü3.107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a / idermiş Ü1.100b

[8076] günde: Ü2.88a, T.154b, L.117b, Ü3.107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a / her gün Ü1.100b

[8077] miŝāl-i behāyim: Ü1.100b / Diğer nüshalarda yok

itmez iken[8078] ol derecāt-ı ᶜāliyeden ve maḳāmāt-ı ġāliyeden[8079] dem urup nice ḳīl ü ḳāl iderüz. “.[8080]اللّهمّ وفّقنا الى الصّراط المستقيم و ثبّتنا على النّهج القويم” -“*Allâhumme veffiḳnā ileʾṣ-ṣırāṭi’l-mustaḳīm ve ṯebbitnā ᶜaleʾn-nehci’l-ḳavīm*”. Rāviyān-ı aḫbār ve nāḳılān-ı āṯār şöyle[8081] rivāyet iderler[8082] kï Sulṭān Veled zamānında Medīne-i Münevvere ᶜalá sākinihā efḍalu’t-taḥiyye sādātından Ḳonyaya[8083] bir şaḫış geldi. Ve irādet getürmek ḳaṣdına Sulṭān Veled ḥażretlerinüñ meclis-i şerīflerine ḥāżır oldı. Sulṭān Veled bu kimesneyi göricek ḫūn-ı sirişkin revān[8084] idüp seyyide ġāyet_ile taᶜẓīm ü tekrīm eyledi. Ve seyyid ile olan kimesneler didiler kï bunlar eben ᶜan cedd żābıṭ-ı mefātīḥ-i Kaᶜbe-i Mükerremedür[8085]. Ve bu seyyidüñ ceddi ḥālā Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu teᶜālá[8086] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ Ravża-i Muṭahharasınuñ Şeyḫü’l-Ḥaremidür diyü taᶜrīf ü tavṣīf[8087] ḳıldılar. Ve[8088] ol maḥalde ḥāżır olanlar Sulṭān Velede su'āl eylediler kï bu seyyidi gördükde sebeb-i bükānuzuñ ḥikmeti[8089] ne idi[8090]. Sulṭān Veled ḥażretleri[8091] buyurdılar kï seyyidüñ ᶜimāmesi gibi ᶜimāme ṭolamaḳ bizüm

---

[8078] itmez iken: Ü1.101a / itmemekle Ü2.88a, T.154b, L.117b, Ü3.107a, İ2.130b, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a

[8079] derecāt-ı ᶜāliye ve maḳāmāt-ı ġāliyeden: Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, Ü5.145a, H2-2.25b / derecāt-ı ᶜāliyeden ve maḳāmāt-ı ġāliyeden İ2.130b-131a, N.122a / maḳāmāt-ı ġāliyeden ve derecāt-ı ᶜāliyeden Ü1.101a

[8080] القويم – el-ḳavīm: Ü1.100a, Ü2.88a, T.155a, L.117b, İ2.131a, Ü5.145a, H2-2.25b / القديم – el-ḳadīm Ü3.107a, N.122a

[8081] rāviyān-ı aḫbār ve nāḳılān āŝār şöyle: T.155a, Ü5.145a / rāviyān-ı ḫaber ve nāḳılān eŝer şöyle Ü2.88a, Ü3.107a, İ2.131a, H2-2.25b, N.122a / Ü1, L’de yok

[8082] rivāyet iderler: Ü1.100a, Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145a, H2-2.25b, N.122a / rivāyet olınur L.117b

[8083] Medīne-i … Ḳonyaya: Ü1.101a / Medīne-i Münevvere sādātından Ḳonyaya Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.25b, N.122a / Ḳonyaya Medīne-i Münevvere sādātından L.117b

[8084] ḫūn-sirīşkin revān: Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.25b, N.122a / girye Ü1.101a

[8085] Mükerremedür: Ü1.101a, Ü2.88a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, H2-2.25b, N.122b / Mükerreme T.155a, Ü5.145b

[8086] teᶜālá: İ2.131a, H2-2.26a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

[8087] u tavṣīf: Ü1’de yok

[8088] ve: Ü2.88a, T.155a, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / Ü1, L’de yok

[8089] sebeb-i bekānuzuñ ḥikmeti Ü1.101a, İ2.131a, H2-2.26a, N.122b / bekānuzuñ ḥikmeti Ü2.88a, T.155a, Ü3.107a, Ü5.145b / bekānuzūñ aṣlı L.117b

[8090] idi: Ü1.101a / idi didiler Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b

[8091] Ḥażretleri: Ü2.88a, T.155a, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / Ü1, L’de yok

Mevlānāmuzuñ ᶜādeti idi. Anı görüp Mevlānānuñ ᶜimāmesi[8092] ḫāṭıruma gelüp[8093] girye eyledüm[8094] diyü buyurdılar. Baᶜdehü seyyide bu aḥvāli iᶜlām eylediler. Ol dem seyyid[8095] basṭ-ı maḳāl eyleyüp didi kï: Ecdādumuzdan muᶜanᶜan[8096] şöyle istimāᶜ iderüz[8097] kï ol müşerref-i "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى"-"*Subḥāne'l-leẕī esrâ*"[8098] ve mükerrem-i "ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى"[8099]-"*avseyni ev ḳābe ḳkāne -fe tedellá-umme dená feS*" *ednâ*"[8100] leyle-i Miᶜrācda taḥt-ı ᶜArş-ı mecīdde bir ḫūb-ṣūret görmişler ḥulel-i cennet ile muḥallá ve ᶜimāmesi bu üslūb üzre muṭarrā Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhü ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz ḥażretlerinüñ[8101] ḫāṭır-ı şerīflerine[8102] ḫoş gelüp Cibrīl-i emīne[8103] su'āl eylemişler kï bu nice ᶜacāyib ü ġarāyib-i ᶜarż u semāda ve cennet-i Rıḍvānda ve melā'ike-i kerrūbiyūnda kï[8104] müşāhade eyledüm[8105] hīç birisinde bu ṣūretde gördügüm ṣafāyı görmedüm ve buña muḥabbet eyledügüm gibi bir şey'e muḥabbet

---

[8092] anı görüp Mevlānānuñ ᶜimāmesi: Ü1.101a, Ü2.88a, T.155a,Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / bunı gördükde ānlar L.117b

[8093] gelüp: Ü1.101a, Ü2.88a, T.155a,Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / geldi L.117b

[8094] girye eyledüm: Ü1.101a / ġırīv itdüm Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b

[8095] Baᶜdehü seyyide …. Ol dem seyyid: Ü2.88a, Ü3.107a, İ2.131a, H2-2.26a, N.122b / Baᶜdehü seyyide bu aḥvāli iᶜlām itdiler. Ol dem seyyid L.117b / Seyyide baᶜdehü bu aḥvāli iᶜlām itdiler. Ol dem seyyid T.155a, Ü5.145b

[8096] muᶜanᶜan: Ü2.88a, T.155a, L.117b, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / ḥikāye Ü1.101a

[8097] istimāᶜ iderüz: Ü1.101a, Ü2.88a, T.155a, Ü3.107a, İ2.131a, Ü5.145b, H2-2.26a, N.122b / işidürüz L.117b

[8098] *"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*" (İsrâ: 1)

[8099] ثمّ دنى فتدلّى – ŝumme denά fe-tedellά: Ü1.101a / Diğer nüshalarda yok

[8100] "*Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."* (Necm: 8-9)

[8101] Ekrem ṣalla'llâhü ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ĥażretlerinüñ: Ü5.146a / Ekrem ṣalla'llâhü ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ T.155b, L.117b / Ekremüñ Ü1.101a / Ekremüñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.88a-88b, Ü3.107a, N.122b / Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ İ2.131a, H2-2.26a

[8102] ḫāṭır-ı şerīflerine: Ü2.88b, T.155b, Ü3.107b, Ü5.146a, H2-2.26a / ḫāṭır-ı şerīfine Ü1.101a, İ2.131a, N.122b / ḫāṭırına L.117b

[8103] Cibrīl-i emīne: Ü2.88b, T.155b, Ü3.107b, Ü5.146a, H2-2.26a, N.122b / Cebrā'il-i emīne Ü1.101a, İ2.131b / Cibrīle L.117b

[8104] ve melā'ike-i kerrūbiyyūnda kï: T.155b, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146a / ve melā'ike-i kerrūbiyyūnda İ2.131b, H2-2.26a, N.122b / Ü2'de yok

[8105] müşāhede eyledüm: Ü2.88b, T.155b, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26a, N.122b / gördüm Ü1.101a

u[8106] taᶜalluḳ eylemedüm; ervāḥ-ı enbiyādan mıdur yoḫsa evliyādan mıdur diyücek Cibrīl-i emīn ᶜaleyhi's-selām[8107] buyurmışlar kï Ṣıddīḳ-i ekber neslinden senüñ ümmetüñ olsa gerekdür. İsmi Muḥammed olup şerīᶜat u ṭarīḳatda tekmīl-i dīn ve maġz-ı Ḳur'ānı naẓm idüp esrār-ı metīn beyān u ıẓhār[8108] ve niceleri vāṣıl-ı derece-i ebrār ḳılup[8109] sīretde vü ṣūretde kendü zamānında senüñ muvāfiḳuñ olsa gerekdür didi. Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[8110] ᶜaleyhi ve sellem miᶜrācdan geldükde[8111] bu aḥvāli aṣḥāba ḫaber virüp mübārek ᶜimāmesini bu üslūb üzre ṣardı ve ḥālā eben ᶜan cedd biz de ᶜimāme-i Resūlu'llâha[8112] taḳlīd idüp[8113] destārumuz böyle ṣararuz didükde Sulṭān Veled ve sā'ir ᶜulemā vu fuḳarā[8114] bu ḫeber-i meserretefzādan[8115] şād u ḫandān oldılar. Rivāyet iderler[8116] kï ḥabīb-i İlâh ve ṣāḥib-i serīr-i "لی مع الله"-"*Lī maᶜa'llâh*"[8117] bermażmūn-ı "وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ"-"*Ve mā Muḥammedun illā resūl ḳad ḫalet min ḳablihi'r-rusul*"[8118] ve bermaᶜnā-yı "كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ"-"*Kullu men ᶜaleyhā*

[8106] muḥabbet u: H2-2.26a / Diğer nüshalarda yok

[8107] Cibrīl-i emīn ᶜaleyhi's-selām T.155b, Ü5.146a / Cibrīl-i emīn L.118a / Cibrīl ᶜaleyhi's-sellām Ü2.88b, Ü3.107b, H2-2.26a, N.122b / Cebrā'il ᶜaleyhi's-selām Ü1.101b / Cibrīl İ2.131b

[8108] beyān u ıẓhār: L.118a / beyān idüp ıẓhār Ü1.101a, Ü2.88b, T.155b, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26a, N.122b

[8109] ḳılup: Ü2.88b, T.155b, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26a, N.122b / idüp Ü1.101b

[8110] teᶜālá: İ2.131b, H2-2.26b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[8111] geldükde: Ü1.101b, Ü2.88b, T.155b, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, H2-2.26a, N.122b / teşrīf buyurduḳda Ü5.146a

[8112] Resūlu'llâha: T.155b, L.118a, Ü5.146a / Resūle Ü1.101b, Ü2.88b, Ü3.107b, İ2.131b, H2-2.26b, N.123a

[8113] idüp: Ü1.101b, Ü2.88b, T.155b, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26b, N.123a / ile L.118a

[8114] ᶜulemā vu fuḳarā: Ü1.101b, Ü2.88b, T.155b, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26b, N.123a / fuḳarā vu ᶜulemā L.118a

[8115] meserret-efzādan: Ü2.88b, T.155b, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146a, H2-2.26a / meserretden Ü1.101a, İ2.131b, N.123a

[8116] iderler: Ü2.88b, T.155b, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26b, N.123a / olınur Ü1.101b

[8117] ḥabīb-i İlāh ve ṣāḥib-i serīr-i "لی مع الله"-"Lī maᶜa'llāh": Ü2.88b, T.155b-156a, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146a, H2-2.26b, N.123a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.101b

[8118] "***Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir****. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*" (Âl-i İmrân: 144)

fān[8119] *"*[8120] dār-ı fenādan[8121] dār-ı beḳāya rıḥlet idecek zamānlarında Ḥażret-i Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu teᶜālá[8122] ᶜanh buyurmışlar[8123] kï: "Yā Resūle'llâh sā'ir enbiyā vü mürselīn ṣalavātu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn[8124] çoḳ ᶜömürler sürdiler[8125], siz ḫod cümlesinüñ[8126] eşrefisiz tīz rıḥlet idüp gideyorsız diyüp girye eyledükde Resūl-i Ekrem[8127] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[8128] buyurmışlar kï: "Yā Ebā Bekr benüm bir gün daᶜvetüm anlaruñ biñ gün daᶜvetincedür ve[8129] "علماء امّتى كأنبياء بنى اسرائيل"-*ᶜUlemā'u ummetī ke-enbiyā'i benī İsrā'īl"*[8130] feḥvāsı üzre benüm ümmetüm içinde[8131] nice ᶜulemā'i ᶜāmil ve fużalā'-i kāmil ẓuhūr itse gerekdür kï[8132] her biri esās-ı dīni te'yīd ve benüm şerīᶜat u ṭarīḳatum te'kīd itseler gerekdür. Cümleden biri senüñ evlāduñdan bir kimesne ẓuhūr eylese gerekdür kï tekrār ᶜalemi ᶜilm ü ᶜamel ile ārāste ve erbāb-ı ḥaḳīḳati maᶜrifet_ile pīrāste ḳıla" didükde Ḥażret-i Ṣıddīḳuñ mübārek[8133] ḫāṭırları[8134] bir miḳdār tesellī

[8119] "كلّ من عليها فان"-"Kullu men ᶜaleyhā fān": Ü2.88b, T.155b-156a, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146b, H2-2.26b, N.123a / Naẓm كنج امان نيست درين خاكدان؛ مغزوفانيست درين استخوان؛ كهنه سرايست بصد جاكرد؛ كهنه و اندركرو نوبو Kunc-i emān nīst derīn ḫākdān; Maġz-ı vefā nīst derīn ustuḫˇān; Kohne serāyest beṣad cā kerev; Kohne vu ender kerev-i nev benev: Ü1.101b [Anlamı: "*Çamurdan, topraktan yaratılmış bu insanın kalıbında eman ve güvenme hazinesini bulamazsın / Etten ve kemikten olan bu insanda vefanın zerresi olmaz.; Eski saraydır ama yüz yeniye bedel /Eskidir ama yepyeni (bir saray) değerindedir*."]

[8120] *"Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.*" (Rahmân: 26)

[8121] dār-ı fenādan: Ü2.88b, T.155b-156a, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146b, H2-2.26b / birle dār-ı fenādan N.123a / birle Ĥażret-i Resūl dār-ı fenādan Ü1.101b

[8122] teᶜālá: İ2.131b, H2-2.26b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[8123] buyurmışlar: Ü1.101b, İ2.131b, N.123a / dimişler Ü2.88b, T.156a, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146b / dimişlerdür H2-2.26b

[8124] enbiyā vü mürselīn ṣalavātu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn: Ü1.101b, Ü2.88b,156a, Ü3.107b, İ2.131b, H2-2.26b, N.123a / enbiyā vü mürselīn ṣalavātu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḥażerātı T.156a, Ü5.146b / peyġamberān L.118a

[8125] sürdiler: Ü1.101b, Ü2.88b, T.155b-156a, L.118a, Ü3.107b, İ2.131b, H2-2.26b, N.123a / sürerlerdi T.156a, Ü5.146b

[8126] cümlesinüñ: Ü1.101b, İ2.131b, H2-2.26b, N.123a / cümlenüñ Ü2.88b, T.156a, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146b

[8127] Resūl-i Ekrem: Ü1.101b, Ü2.88b, Ü3.107b, İ2.131b, Ü5.146b, H2-2.26b, N.123a / Resūlu'llâh L.118a

[8128] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.131b, H2-2.26b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.88b, T.156a, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146b, N.123a / Ü1'de yok

[8129] ve: Ü1.101b, Ü2.88b, Ü3.107b, İ2.131b, H2-2.26b, N.123a / T, L, Ü5'de yok

[8130] *"Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir."*

[8131] ümmetüm içinde: Ü1.101b, İ2.132a, N.123a / ümmetümde Ü2.88b, T.156a, L.118a, Ü3.107b, Ü5.146b, H2-2.26b

[8132] kï: Ü1.102a, İ2.132a, L.118a, N.123a / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2'de yok

[8133] mübārek: L'de yok

[8134] ḫātırları: Ü2.88b, T.156a, L.118a, Ü3.108a, Ü5.146b, H2-2.26b / ḫātırı Ü1.102a, İ2.132a, N.123a

buldı. Murād-ı Ḥażret-i Resūlu'llâh ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Mevlānā[8135] idügi maḥall-i reyb ü gümān[8136] degildür. Bir daḫi rivāyet olınur kï[8137] ibtidā'-i ḥāllerinde Mevlāna ḥażretleri[8138] Şeyḫ Ṣadre'd-dīn-i Ḳonevīden ᶜilm-i ḥadīṯ[8139] taᶜallüm[8140] iderler_idi. Ve meclis-i ḳırā'etde on sekiz kimesneden[8141] aşaġa[8142] cülūs iderler_idi[8143]. Şeyḫ Ṣadre'd-dīn bir cumᶜa gicesi ᶜālem-i ḫˇābda görür kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[8144] ᶜaleyhi ve sellem Çār Yār-ı Güzīn ile kendü dersḫānesinde miṣāl-i şems-i tābān şaᶜşaᶜa urup otururlar [ve Şeyḫ Ṣadre'd-dīn ve sā'ir aṣḥābı [8145] ayaġ üzre el baġlayup maḳām-ı ḫidmetde ṭururlar.][8146] Nāgāh Mevlānā ẓuhūr ider[8147]. Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[8148] Mevlānāyı gördükde[8149] ayaġ üzre ḳalḳup mekān gösterürler[8150]. Baᶜde'l-cülūs Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[8151] buyurdılar kï: "Yā Ebā Bekr ᶜaceb ferzend-i ercümendüñ vardur cümle ümmetümüñ nūr-ı dīdesidür ve ben anuñla faḫr iderüm" diyü buyurdılar.

[8135] Murād-ı Ḥażret-i Resūlu'llâh ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Mevlānā: İ2.132a / Murād-ı Ḥażret-i Resūl Mevlānā Ü2.88b, Ü3.108a, H2-2.26b, N.123a / Murād Ĥażret-i Mevlānā Ü1.102a, T.156a, Ü5.146b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ murādı Mevlānā L.118b

[8136] ü gümān: L.118b / Diğer nüshalarda yok

[8137] daḫi rivāyet olınur kï: Ü1.102a, Ü2.88b, Ü3.108a, İ2.132a, H2-2.26b, N.123a / rivāyet daḫi olınur kï T.156a, Ü5.146b / rivāyetde L.118b

[8138] ibtidā' ḥāllerinde Mevlāna ḥażretleri: Ü2.88b, Ü3.108a, İ2.132a, H2-2.26b, N.123a / ibtidā ḥālinde Mevlānā ḥażretleri L.118b / Mevlāna ḥażretleri ibtidā' ḥāllerinde Ü1.102a, T.156a, Ü5.146b

[8139] -i ḥadīŝ: İ2'de yok

[8140] taᶜallüm: Ü2.88b, T.156a, L.118b, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.146b, H2-2.26b, N.123a / ḳur'ān Ü1.102a

[8141] kimesneden: Ü1.102a, İ Ü2.88b, T.156a, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.146b, H2-2.26b, N.123a / ādem L.118b

[8142] aşaġa: Ü1.102a, İ2.132a, H2-2.26b, N.123a / aşaġı Ü2.88b, T.156a, L.118b, Ü3.108a, Ü5.146b

[8143] cülūs iderler_idi: Ü1.102a, Ü2.88b, Ü3.108a, İ2.132a, H2-2.26b, N.123a / otururlardı T.156a, Ü5.146b / otururdı L.118b

[8144] teᶜālá: İ2.132a, H2-2.27a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[8145] ve Şeyḫ Ṣadre'd-dīn ve sā'ir aṣḥābı: Ü1.102a, T.156b, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.146b, H2-2.27a, N.123a / aṣḥāb-ı kirām ve Şeyḫ L.118b

[8146] [[ve Şeyḫ Ṣadre'd-dīn ve sā'ir aṣḥābı ayaġ üzre el baġlayup maḳām-ı ḫidmetde ṭururlar]]: Ü2'de yok

[8147] ider: Ü1.102a, N.123b / itdi L.118b / idüp Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.147a, H2-2.27a

[8148] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.132a/ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.156b, L.118b, Ü3.108a, Ü5.147a / Ü1, Ü2, H2-2, N'de yok

[8149] Mevlānāyı gördükde: L'de yok

[8150] gösterürler: Ü1.102a, İ2.132a, H2-2.27a, N.123b / gösterdiler

[8151] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.102a, Ü2.89a, Ü3.108a / server-i kā'inat ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri T.156b, Ü5.147a / Resūl-i Ekrem İ2.132a, H2-2.27a, N.123b / L'de yok

Baᶜdehü Şeyḫ Ṣadre'd-dīne ḫiṭāb-ı ᶜitāb[8152] idüp buyurdılar kï: "Yā Şeyḫ Ṣıddīḳ-i Ekberden ḥicāb eylemez misin[8153] kï oġlına cülūs-ı[8154] dersde taḫfīf idüp on sekiz kimesneden[8155] aşaġa[8156] cülūs itdürürsün[8157]" didükde Şeyḫ ḥicāb u şermsārīden[8158] bīdār ve taḳṣīrinden hüşyār olup ṣabāḥa dek uyumadılar ve medresenüñ bevvābına ışmarladılar kï Mevlānāyı gözet ḳarşudan ẓuhūr idicek bize ḫaber eyle didiler. Bevvāb muntaẓır olup Mevlānā ẓuhūr itdügi gibi Şeyḫe ḫaber eyledi. Şeyḫ daḫi[8159] istiḳbāl idüp baᶜdehü dersḫāneye girildükde[8160] kendü seccādesini teklīf eyledi. Mevlānā seccādede cülūs itmeyüp[8161] ᶜālem-i ḫˇābda[8162] Resūl-i Ekremüñ[8163] gösterdügi cāyda cülūs idüp[8164] ol deñlü maᶜānī vü maᶜārif ᶜayān ü beyān eyledi_kï[8165] cümle[8166] ḥāżır olanlar ḥayrān oldılar. Baᶜdehü Ḥāżret-i Mevlānā[8167] tecdīd-i vużū içün ṭaşra çıḳup yine geldügi vaḳit[8168] bu mıṣraᶜı diyerek geldiler.

[8152] ḫiṭāb-ı ᶜitāb: L.118b / ḫiṭāb T.156b / ᶜitāb Ü1.102a, Ü2.89a, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.147a, H2-2.27a, N.123b

[8153] eylemez misin: Ü1.102a, İ2.132a, N.123b / itmez misin Ü2.89a, T.156b, L.118b, Ü3.108a, Ü5.147a, H2-2.27a

[8154] cülūs-ı: Ü1.102a, Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.147a, H2-2.27a, N.123b / ḫīn-i L.118b

[8155] kimesneden: Ü1.102a, Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a, İ2.132a, Ü5.147a, H2-2.27a, N.123b / ādem L.118b

[8156] aşaġa: Ü1.102a, İ2.132a, H2-2.27a, N.123b / aşaġı Ü2.89a, T.156b, L.118b, Ü3.108a, Ü5.147a

[8157] cülūs itdürürsın: Ü1.102a, Ü2.89a, Ü3.108a, İ2.132a, H2-2.27a, N.123b / oturdursın L.118b / oturdursız T.156b, Ü5.147a

[8158] ḥicāb u şermsārīden: Ü1.102a, İ2.132b, Ü5.147a, H2-2.27a, N.123b / ḥicābından L.118b / ḥicāb u şermsārından Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a

[8159] daḫi: L.118b / Diğer nüshalarda yok

[8160] girildükde: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108a, İ2.132b, H2-2.27a, N.123b / girdükde T.156b, Ü5.147a / girdüklerinde L.118b

[8161] cülūs itmeyüp: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108a, İ2.132b, H2-2.27a, N.123b / oturmayup T.156b, L.118b, Ü5.147a

[8162] ḫˇābda: Ü2.89a, T.156b, L.118b, Ü3.108a, İ2.132b, Ü5.147a, H2-2.27a, N.123b / rü'yāda Ü1.102b

[8163] Resūl-i Ekremüñ: Ü1.102b, H2-2.27a, N.123b / Resūl-i Ekrem ᶜaleyhi's-selāmuñ İ2.132b / Resūl-i Ekremüñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.89a, Ü3.108a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ L.118b / Sultān-ı kevneyn ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ T.156b, Ü5.147a

[8164] idüp: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108a, İ2.132b, H2-2.27a, N.123b / eyledi ve T.156b, L.118b, Ü5.147a

[8165] eyledi_kï: Ü1.102b, Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27a, N.123b/ eylediler L.118b

[8166] cümle: L'de yok

[8167] Baᶜdehü Ĥażret-i Mevlānā: L.118b-119a / baᶜdehü Mevlānā Ü2.89a, T.156b, Ü3.108a-b, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27a, N.123b / Mevlānā baᶜdehü Ü1.102b

[8168] geldügi vaḳit: Ü2.89a, T.156b, L.119a, Ü3.108a-b, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27a, N.123b / geldükde Ü1.102b

[473] Beyt[8169]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün]

چنان جستم چنان جستم[8170] Çunān cestem çunān cestem

که از چنبر[8171] برون جستم Kï ezçenber birūn cestem[8172]

[Neşr] Şeyḫ Ṣadre'd-dīn buyurdılar kï[8173]: "Yā[8174] Mevlānā çenber nedür ve çenberüñ ṭaşrası nedür?" didügi gibi Mevlānā miṣāl-i rūḥ-ı revān dīde-i ḥāżırūndan nihān oldı. Şeyḫ Ṣadre'd-dīnüñ[8175] ḫidmetinde yigirmiden ziyāde ṣāḥib-i müşāhede merd-i ḥaḳbīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn kimesneler var idi. Şeyḫ, Mevlānādan nişān buluñ diyücek anlar ol mertebe diḳḳat ü ihtimām eylediler lâkin Mevlānānuñ aṣlā[8176] ḳande olduġını[8177] bulamadılar[8178]. Baʿdehü Şeyḫe didiler kï: "Sulṭānum melā'ikenüñ[8179] ḳanadları altında[8180] bile[8181] araduḳ bulamaduḳ" diyücek Mevlānā semāʿ iderek ve ġazel oḳuyarak ẓuhūr eyledi. Şeyḫ didi kï: "Mevlānā mükāşifīn seni ararlar_iken ḳande

---

[8169] Beyt: Ü1.102b / Meşnevī N.123b / Mıṣraʿ Ü2.89a, T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27a; Beyit Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'ine aittir (Bk. Mevlânâ, *Dîvân-ı Şems*, G. 1185: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh1185/ (08.12.2018))

[8170] چنان جستم – çunān cestem: L'de yok

[8171] چنبر – çenber-i: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108b, İ2.132b, H2-2.27a / چیز L.119a / خیز T.157a, Ü5.147b

[8172] "*Öyle çok peşinde koştum, Sen'i aradım ki / Sonunda varlık çenberinin dışına çıktım*."

[8173] kï: Ü1'de yok

[8174] yā: L.119a / Diğe nüshalarda yok

[8175] Ṣadre'd-dīnüñ: Ü1.102b, T.157a, L.119a, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27b, N.123b / Ṣadruñ Ü2.89a, Ü3.108b

[8176] Mevlānānuñ aṣlā: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108b, İ2.132b, H2-2.27b, N.123b / Mevlānānuñ T.157a, Ü5.147b / L'de yok

[8177] olduġını: Ü1.102b, Ü2.89a, L.119a, Ü3.108b, İ2.132b, H2-2.27b, N.123b / idügini ve ḳande olduġını T.157a, Ü5.147b

[8178] bulamadılar: L.119a / bilmediler Ü1.102b, Ü2.89a, T.157a, Ü3.108b, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27b, N.123b

[8179] melā'ikenüñ: Ü1.102b, Ü2.89a, T.157a, Ü3.108b, İ2.132b, Ü5.147b, H2-2.27b, N.124a / melā'ike-i ʿiẓāmuñ L.119a

[8180] altında: Ü1.102b, Ü2.89a, Ü3.108b, İ2.132b, H2-2.27b, N.124a / altını T.157b, L.119a, Ü5.147b

[8181] bile: Ü2.89b, L.119a, Ü3.108b, İ2.132b, H2-2.27b, N.124a / daḫi T.157a, Ü5.147b / Ü1'de yok

idüñ[8182]?” Mevlāñā[8183] buyurdılar kï: “Vaḥdet deryāsında bir köpük altında gizlenmiş idüm” diyüp müfāreḳat eylediler. Şeyḫ Ṣadre’d-dīne cülūs-ı dersde[8184] Mevlānāya sehl-i müsāḥale[8185] itmekle Resūl-i Ḫudādan[8186] bu ḳadar ᶜitāb olıcaḳ sā'ir taᶜrīż[8187] ü taḫfīf idenlerüñ ḥāli ḫarāb olması maḥall-i irtiyāb degildür. Ve Şeyḫ Burhāne’d-dīn raḥimehu’llâh[8188] buyurdılar kï “Mevlānāyı ṭıfl iken yigirmi kere gerdenümde ᶜarşa iledüp yine ferşe getürdüm ḥattá bu ᶜaẓameti buldı kï şimdi müşāhede idersiz. Ve **Şeyḫ Ṣalāḥa’d-dīn-i Muṭallá** raḥimehu’llâh[8189] rivāyet iderler kï Ḥażret-i Şeyḫ[8190] Ṣadre’d-dīn buyurdılar kï: Eger[8191] Seyyidü’ṭ-ṭā'ife[8192] Cüneyd-i Baġdādī[8193] ve Sulṭānu’l-ᶜārifīn Bāyezīd-i Bisṭāmī Ḥażret-i Mevlānānuñ [[zamān-ı şerīfine yetişeler[8194] idi ġāşiyedārı olmaġı cānlarına minnet ᶜadd iderler idi[8195] ve ḥālā[8196] cümlemüz maᶜārifde Mevlānānuñ]][8197] ṭıflıyuz diyeler idi[8198]. Ve Cenāb-ı risāletpenāh ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve

---

[8182] Mevlānā mükāşifīn seni ararlar_iken ḳande idüñ: Ü1.102b, İ2.133a / Mevlānā kāşifīn seni ararlar_iken ḳande idüñ Ü2.89b, Ü3.108b / yā Mevlānā kāşifīn seni ararlar_iken ḳande idüñüz didükde T.157a, Ü5.147b / bu ḳadar kāşifīn seni ararlar_iken ḳande idüñ yā Mevlānā L.119a

[8183] Mevlāñā: Ü1.102b, Ü2.89b, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, H2-2.27b, N.124a / Ḥażret-i Mevlānā T.157a, Ü5.147b

[8184] cülūs-ı dersde: Ü1.102b / cülūsda Ü2.89b, T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.147b, H2-2.27b, N.124a

[8185] müsāḥale: Ü1.102b / müsāhele Ü2.89b, T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.147b, H2-2.27b, N.124a

[8186] Resūl-i Ḫudādan: Ü1.102b, Ü2.89b, T.157a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.147b, H2-2.27b, N.124a / Resūlu’llâh ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellemden L.119a

[8187] taᶜrīż: Ü1.102b, Ü2.89b, Ü3.108b, İ2.133a, H2-2.27b, N.124a / taᶜarruż T.157a, L.119a, Ü5.147b

[8188] raḥimehu’llâh: Ü3.108b / Diğer nüshalarda yok

[8189] raḥimehu’llâh: Ü3.108b / Diğer nüshalarda yok

[8190] Ḥażret-i Şeyḫ: Ü1.103a / Ḥażret-i Ü2.89b / Şeyḫ T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.148a, H2-2.27b, N.124a

[8191] eger: Ü1’de yok

[8192] Seyyidü’ṭ-ṭā'ife: L’de yok

[8193] Cüneyd-i Baġdādī: Ü2.89b, T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.148a, H2-2.27b, N.124a / Cüneyd el-Baġdādī Ü1.103a

[8194] yetişeler: Ü1.103a, Ü2.89b, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.148a, H2-2.27b, N.124a / yetişseler T.157a, L.119a

[8195] ġāşiye-dārı olmaġı … ᶜadd iderler idi: Ü1.103a, İ2.133a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N’de yok

[8196] ve ḥālā: Ü1.103a, İ2.133a, N.124a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2’de yok

[8197] [[zamān-ı şerīfine …. maᶜārifde Mevlānānuñ]]: Ü5’de bu kısım yok

[8198] diyeler idi Ü2.89b, T.157b, L.119a, Ü3.108b, Ü5.148a, H2-2.27b, N.124a / didiler Ü1.103a, İ2.133a

sellemüñ[8199] "وا شوقا[8200] الی لقاء اخوانی من بعدی"-"*Vā şevḳan ilá liḳā'i iḫvānī min baᶜdī*" diyü buyurduḳları bunlaruñ emṣāli sulṭānlardur. Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[8201] ḥāl-i[8202] Mevlānāyı kemā hüve ḥaḳḳahu taᶜrīf u tavṣīf[8203] itmek merkez-i dā'ire-i imkāndan bīrūn idügi maᶜlūm-ı ᶜuḳalā-yı[8204] ẕevi'l-fünündur[8205].

[474] Beyt[8206] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Fāᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün fāᶜilün]

هرچه کفتیم دراوصاف وی ازروی کمال — Herçï guftīm derevṣāf-ı vey ezrūy-i kemāl

همچنان هیچ نکفتیم که صد چندانست — Hemçunān hīç neguftīm kï ṣad çendānest

[Neṣr] Bu cerīdede ıṭnābdan ḥaẕer ve keṣret-i ḳīl u ḳālden güẕer[8207] olınup iḫtiṣār üzre baᶜżı menāḳıb-ı şerīfelerin tesvīd u[8208] taḥrīr eyledük. Tafṣīl-i ḥāllerine ṭālib olanlar ***Eflākī***den ve ***Şevāḳıb***dan[8209] ve sā'ir menāḳıbnāmelerden muḳayyed olup aḫẕ ideler. Ve ***Miftāḥu's-Saᶜāde***de meẕkūrdur kï Cenāb-ı Mevlānā maḥall-i vefātlarında aṣḥābına vaṣiyyetnāmeyi bu üslūb üzre taḥrīr itmişler[8210] " اوصیکم بتقوی الله فی السّرّ و العلانیة وبقلة

[8199] Risāletpenāh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemüñ: T.157b, L.119a, Ü5.148a / risālet-penāhüñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.89b, Ü3.108b, N.124a / risālet-penāhüñ ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.133a, H2-2.27b / risālet-penāhüñ Ü1.103a

[8200] شوقا - şevḳan: Ü1.103a / شوقاه Ü2.89b, T.157a, L.119a, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.147b, H2-2.27b, N.124a

[8201] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām: İ2.133a, H2-2.27b, N.124a / Muḥaṣṣal-ı kelām Ü2.89b, L.119b, Ü3.108b / Muḥaṣṣal Ü1.103a, T.157b, Ü5.148a

[8202] ḥāl-i: Ü1.103a, Ü2.89b, T.157b, L.119b, İ2.133a, Ü5.148a, H2-2.27b, N.124a / ḥālen Ü3.108b

[8203] u tavṣīf: Ü1.103a / Diğer nüshalarda yok

[8204] ᶜuḳalā-yı: Ü2.89b, T.157b, L.119b, Ü3.108b, İ2.133a, Ü5.148a, H2-2.28a, N.124a / ᶜurefā-yı Ü1.103a

[8205] ẕevi'l-fünündur: Ü1.103a, İ2.133a / ẕü-fünūn Ü2.89b, T.157b, L.119b, Ü3.108b, Ü5.148a, H2-2.28a, N.124a

[8206] Beyt: Ü1.103a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dîvân-ı Saᶜdî*, Gazeliyyât, G. 87, Kütübhâne-i Fârisî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0C0M (08.06.2020)]

[8207] ve keṣret-i ḳīl u ḳālden güẕer: Ü1.103a / Diğer nüshalarda yok

[8208] tesvīd u: Ü1'de yok

[8209] ve Ṣevāḳıbdan: Ü1.103a / Diğer nüshalarda yok

[8210] itmişler: Ü1.103a, T.157b, L.119b, Ü3.109a, İ2.133b, Ü5.148a, H2-2.28a, N.124a / eylemişler Ü2.89b

الطّعام وقلة الكلام وهجران المعاصى والآثام ومواظبة الصّيام ودوام القيام وترك الشّهوات على الدّوام واحتمال الجفاء من جميع الانام ترك مجالسة السّفهاء والعوام وملازمة الصّالحين الكرام وانّ[8211] خير النّاس من ينفع النّاس و خير الكلام ما قلّ و دلّ"-"*Ūṣīkum bi-taḳva'llâhi fi's-sirri ve'l-ᶜalāniyyeti ve bi-ḳilleti'ṭ-ṭaᶜāmi ve ḳilleti'l-kelāmi ve hicrāni'l-maᶜāṣī ve'l-āṣāmi ve muvāẓabeti'ṣ-ṣiyāmi ve devāmi'l-ḳiyāmi ve terki'ş-şehevāti ᶜale'd-devāmi ve'ḥtimāli'l-cefā'i min cemīᶜi'l-enāmi ve terki mucāleseti's-sufehā'i ve'l-ᶜavāmi ve mulāzemeti'ṣ-ṣāliḥīne'l-kirāmi ve inne ḫayre ḫayre'n-nāsi men yenfeᶜu'n-nāse ve ḫayru'l-kelāmi mā-ḳalle ve delle*"[8212]. İmdi ey sālik-i silk-i[8213] maᶜnevī[8214] ve ey ᶜārif-i sırr-ı Meşnevī eger ḳīl ü ḳālüñüze ḥālüñüz muṭābıḳ ve meydān-ı ricālde semend-i sīretüñüz ṣūretüñüze sābıḳ[8215] olup reviş-i[8216] Mevlānā üzre gūşiş ve cāme-i zühd u taḳvá ile pūşiş[8217] idüp şerīᶜat u ṭarīḳat ile sülūk üzre iken[8218] dest-i sāḳī-i ezelden cām-ı ᶜaşḳı nūş ve maẓmūn-ı[8219] "جذبة من جذبات الرّحمن[8220] توازى عمل الثّقلين"-"*Ceẕbetun min ceẕebāti'r-Raḥmâni tuvāzīᶜamele'ṣ-ṣeḳaleyn*"[8221] üzre ceẕbe-i muḥabbet ile bīhūş olursuñuz. Mevlānā gibi istimāᶜ-ı ṣadā-yı ney ü semāᶜ size revā idügi maḥall-i[8222] çūn ü çirā degildür. Ammā[8223] eger ol[8224] ᶜālem-i ᶜaşḳa[8225] vāṣıl ve ḥaḳīḳat-i semāᶜ ü neye ḥāl ile nā'il degilseñüz

---

[8211] وانّ – ve enne: Ü2.89b, T.157b, L.119b, Ü3.109a, İ2.133b, Ü5.148b, H2-2.28a, N.124a / فانّ – fe-enne Ü1.103b

[8212] *"Gizli olarak da âşıkâr olarak da Allah'dan sakınmanızı, az yemek yemenizi, az konuşmanızı, masiyet ve günahları terketmenizi, devamlı olarak oruç tutmanızı, gece namazına devam etmenizi, her zaman şehveti terk etmenizi, bütün mahlukattan gelecek cefalara tahammül göstermenizi, düşük ve bayağı kimselerle oturmayı terk etmenizi, değerli salih kişilerle sürekli beraber bulunmanızı vasiyet ederim. Şüphesiz ki insanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır, kelamın en hayırlı olanı ise az ve anlamlı olanıdır."*

[8213] silk-i: Ü1.103b, Ü2.89b, Ü3.109a, İ2.133a, H2-2.28a, N.124b / mesālik-i T.158a, L.119b, Ü5.148b

[8214] maᶜnevī: Ü2.89b, T.158a, L.119b, Ü3.109a, Ü5.148b, H2-2.28a, N.124b / Mevlevī Ü1.103b, İ2.133b

[8215] ve meydān-ı ricālde semend-i sīretüñüz ṣūretüñüze sābıḳ: Ü1.103b / Diğer nüshalarda yok

[8216] reviş-i: Ü1.103b, Ü2.90a, T.158a, L.119b, Ü5.148b, H2-2.28a, N.124b / dervīş-i İ2.133b / rūşen Ü3.109a

[8217] ve cāme-i zühd u taḳvá ile pūşiş: Ü1.103b / Diğer nüshalarda yok

[8218] şerīᶜat u ṭarīḳat ile sülūk üzre iken: Ü1'de yok

[8219] maẓmūn-ı: Ü1.103b / ber-maẓmūn-ı Ü2.90a, T.158a, L.119b, Ü3.109a, İ2.133b, Ü5.148b, H2-2.28a, N.124b

[8220] جذبات الرّحمن - ceẕebāti'r-Raḥmâni: Ü2.90a /جذبات الحق - ceẕebāti'l-Ḥaḳḳi Ü1.103b

[8221] "*Rahmân'ın cezbelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline eşdeğerdir.*"

[8222] maḥall-i: Ü1'de yok

[8223] ammā: Ü1.103b / Diğer nüshalarda yok

[8224] eger ol: Ü1'de yok

[8225] ᶜaşḳa: Ü1.103b, Ü2.90a, T.158a, L.119b, Ü3.109a, Ü5.148b, H2-2.28a, N.124b / ᶜāşıḳa İ2.133b

mażmūn-ı[8226] "ولقوم بدعة"-"*Ve li-ḳavmin bidᶜatun*" feḥvāsı üzre olmaḳ[8227] lāzım gelür. Nitekim[8228] Menāḳıb-ı Mevlānāda daḫi bu üslūb üzre mesṭūrdur. Zīrā recūliyyet ü fuḥūliyyet[8229] oldur kï kişi sālik olduġı rāhuñ nihāyetine ḫabīr ve bu zeḫārif-i dünyā aña dāmengīr olmayup ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya baṣīr ola. İmdi ey pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevī seni vāḳıf-ı esrār-ı ḥurūf-ı Mevlevī idüp beyān ü mā-fi'ż-żamīri ᶜayān[8230] idelüm**.** Mevlá[8231] dört ḥarfdur. Her ḥarfi Mevlevīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarf "mīm"dür. "Mīm" müdām bāde-i[8232] ᶜaşḳ ile mest olmaġa işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne cām-ı muḥabbet ile mest ve şīşe-i nāmūsı[8233] şikest ve cübbe vü ḳabāyı[8234] ḫāk-i faḳr[8235] üzre pest idüp bir nefes ᶜaşḳdan ḫālī olmaya[8236]. Ṣānī[8237] ḥarfi[8238] "vāv"dur. "Vāv" vüdde işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne herkese vüdd[8239] üzre ola. Ṣāliṣ[8240] ḥarf[8241] "lām"dur. "Lām" liḳāya işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne dā'im nāẓır-ı[8242] likāyı cānān ve her şey'e nigerān olup naẓar-ı ᶜibret ile [8243] merd-i ḥaḳbīn ve vāḳıf-ı sırr-ı

[8226] mażmūn-ı: Ü2.90a, T.158a, L.119b, Ü3.109a, İ2.133b, H2-2.28a, N.124b / mażmūn-ı el-āyet Ü5.148b / Ü1'de yok

[8227] olmaḳ: Ü1.103b, Ü2.90a, Ü3.109a, İ2.133b, H2-2.28a, N.124b / ᶜamel olmaḳ T.158a, L.119b, Ü5.148b

[8228] nitekim: Ü2.90a, T.158a, L.119b, Ü3.109a, İ2.133b, Ü5.148b, H2-2.28a / Nitekï N.124a / Ü1'de yok

[8229] u fuḥūliyyet: Ü1.103b, Ü2.90a, İ2.133b, H2-2.28a, N.124a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8230] idüp beyān ü mā-fi'ż-żamīri ᶜayān: Ü1'de yok

[8231] Mevlá: Ü2.90a, Ü3.109a, H2-2.28b, N.124b / Mevlevī Ü1.103b, T.158a, L.120a, İ2.133b, Ü5.149a

[8232] bāde-i: Ü1.103b / Diğer nüshalarda yok

[8233] nāmūsı: Ü2.90a, T.158a, L.120a, Ü3.109a, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b / nāmūsı ᶜārı Ü1.103b

[8234] cübbe vü ḳabāyı: Ü2.90a, T.158a, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b/ cübbe-i ḳabāyı Ü1.103b, İ2.134a, N.124b

[8235] -i faḳr: Ü1.103b / Diğer nüshalarda yok

[8236] idüp bir nefes ᶜaşḳdan ḫālī olmaya: Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b / ide Ü1.103b

[8237] ŝānī: Ü1.103b / ikinci Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b

[8238] ḥarfi: Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b / ḥarf Ü1.103b, İ2.134a

[8239] vüdd: Ü1.103b, İ2.134a / muḥabbet Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b

[8240] ŝāliŝ: Ü1.103b / üçünci Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.124b

[8241] ḥarfi: T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b / ḥarf Ü1.103b, Ü2.90a, İ2.134a, N.124b

[8242] nāẓır-ı: Ü1.103b, Ü2.90a, Ü3.109b, İ2.134a, H2-2.28b, N.125a / naẓar-ı T.158b, Ü5.149a / baṣar-ı L.120a

[8243] nigerān olup naẓar-ı ᶜibret ile: Ü2.90a, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / naẓar-ı ᶜibret ile nigerān idüp Ü1.104a / nigerān olup baṣar-ı ᶜibret ile L.120a

yaḳīn ola. Rābiᶜ[8244] ḥarfi[8245] “yā”dur. “Yā” yaḳīne işāretdür. Yaᶜnī Mevlevī olan kimesne ᶜilme’l-yaḳīni[8246] ᶜayne’l-yaḳīne[8247] getürüp ḳāli[8248] ḥāl ide” diyüp Ḫˇāce-i Cihān oġlı[8249] Netīce-i Cān ile yirlerinden ṭurup[8250] ḫanḳāhdan ṭaşra[8251] ḫalvetḫānelerine ᶜazm eylediler. Çün Pīr-i Vāḳıf-ı Ḳonevī Ḫˇāce-i Cihāndan bu vech ile kelimāt-ı maᶜneviyye gūş itdiler ol dem[8252] hezār taḥsīnler[8253] idüp irtesi[8254] ᶜale’s-seḥer ᶜādet üzre[8255] ᶜazm-i rāh itdiler. Çün[8256] Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile ṣalāt-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā idüp ḫānḳāha geldiler[8257] gördiler kï Mevlevīler ᶜazm-i sefer ḳılmışlar[8258]. Ol dem kendüler[8259] mekānlarına cülūs idüp[8260] bir biriyle güftār iderlerken[8261] gördiler kï yine bir cumhūr-ı pürnūr ẓuhūr ü nümāyān olup[8262] gelürler[8263].

[8244] rābiᶜ: Ü1.104a / dördünci Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a

[8245] ḥarfi: T.158b, L.120a, Ü5.149a / ḥarf Ü1.103b, Ü2.90a, Ü3.109b, İ2.134a, H2-2.28b, N.124b

[8246] ᶜilme’l-yaḳīni: Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / ᶜilme’l-yaḳīn Ü1.104a

[8247] ḥaḳḳa’l-yaḳīne: Ü1.104a, İ2.134a / Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a

[8248] ḳāli: Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / ḳāl Ü1.104a, İ2.134a

[8249] oġlı: Ü1.104a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a / Ü2, İ2, H2, N’de yok

[8250] yirlerinden ṭurup: Ü2.90a, T.158b, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / yirlerinden İ2.134a / Ü1, L’de yok

[8251] ṭaşra: Ü2.90a, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / çıḳup L.120a / Ü1’de yok

[8252] ol dem: Ü1.104a, Ü2.90a, İ2.134a, H2-2.28b, N.125a / T, L, Ü3, Ü5’de yok

[8253] taḥsīnler: Ü2.90a, T.158b, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / taḥsīn Ü1.104a

[8254] irtesi: Ü1.104a, Ü2.90a, Ü3.109b, İ2.134a, H2-2.28b, N.125a / T, L, Ü5’de yok

[8255] ᶜale’s-seḥer ᶜādet üzre: Ü2.90a, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / ᶜādet üzre L.120a

[8256] çün: Ü1’de yok

[8257] geldiler: Ü1.104a, Ü2.90a, L.120a, Ü3.109b, İ2.134a, H2-2.28b, N.125a / gelüp T.158b, Ü5.149a

[8258] ᶜazm-i sefer ḳılmışlar: Ü2.90a-b, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / gitmişler L.120a

[8259] kendüler: Ü2.90b, Ü3.109b, İ2.134a, H2-2.28b, N.125a / Ü1, T, L, Ü5’de yok

[8260] cülūs idüp: Ü2.90b, T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b / cālis olup Ü1.104a, İ2.134a, N.125a

[8261] güftār iderlerken: Ü1.104a, H2-2.28b / güftār iderken Ü2.90b, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, N.125a / söyleşürken L.120a

[8262] ẓuhūr ü nümāyān olup: İ2.134a / ẓuhūr idüp Ü1.104a, Ü2.90b, T.158b, Ü3.109b, İ2.134a, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a

[8263] gelürler: Ü1.104a, Ü2.90b, Ü3.109b, H2-2.28b, N.125a / gelür T.158b, L.120a, İ2.134a, Ü5.149b

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ EDHEMİYĀN BEḪĀNḴĀH-I ḪAŻRET-İ ḪᵛĀCE-İ[8264] CİHĀN[8265]

Gürūh-ı Edhemiyān vechleri miṯāl-i[8266] şems-i tābān dīdeleri mükaḥḥal kendüleri müşekkel ü mükemmel[8267] serlerinde birer bīterk ḳubbe miṯāl tāclar pürnuḳaṭ ve vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde bir büyük noḳṭa var faḳaṭ āyīn ü[8268] üslūbları bermūcib-i sünnet ve ḥareket ü cünbişleri berfermūde-i şerīᶜat ṣalavāt ü tevḥīd ve tekbīrāt u taḥmīd ile[8269] Ḫᵛāce-i Cihānuñ ḫanḳāhına müteveccih oldılar. Ḫᵛāce-i Cihān daḫi anları bu ṣūret-i meşrūᶜ ve sīret-i maṭbūᶜ ile[8270] göricek fi'l-ḥāl istiḳbāl ve hezār iᶜzāz ü ikrām ile ḫānḳāhına idḫāl itdi[8271] ve öñlerine miṯāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūnāgūn çekdi. Çün niᶜmeti nūş ve ẕikr-i tevḥīd[8272] ile cūş u[8273] ḫurūş ḳılup ḫāmūş oldılar[8274] baᶜdehü Ḫᵛāce-i Cihān daḫi[8275] ol dem[8276] basṭ-ı maḳāl idüp didi kï ḫoş geldüñüz ᶜazīzān[8277] ve ḳadem getürdüñüz[8278] misāfirān[8279]; ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve pīrüñüzi ne nām ile ẕikr iderler[8280]. Çün ṭā'ife-i Edhemiyān Ḫᵛāce-i Cihāndan

---

[8264] BeḪanḳāh-ı Ḥażret-i Ḫᵛāce-i: İ2.134a / BeḪanḳāh-ı Ḫᵛāce-i Ü1.104a, Ü2.90b, T.158b, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / Be-Ḫᵛāce-i L.120a

[8265] Cihān: Ü1.104a, Ü2.90b, T.158b, L.120a, Ü3.109b, Ü5.149a, H2-2.28b, N.125a / ᶜālī-şān İ2.134a

[8266] miŝāl-i: L'de yok

[8267] müşekkel ü mükemmel: Ü2.90b, Ü3.109b, H2-2.29a, N.125a / müşekkel-i mükemmel İ2.134b / müşekkel T.158b, L.120a, Ü5.149b / mükemmel Ü1.104a

[8268] ü: Ü1'de yok

[8269] ṣalavāt ü tevḥīd ve tekbīrāt u taḥmīd ile: Ü2.90b, T.159a, Ü3.109b, Ü5.149b, H2.2.29a / ṣalavāt-ı tevḥīd ve tekbīrāt-ı taḥmīd ile L.120b / ṣalavāt-ı tevḥīd ile ve tekbīrāt u taḥmīd ile Ü1.104a / ṣalavāt u tevḥīd ile ve tekbīrāt u taḥmīd ile İ2.134b, N.125a

[8270] ṣūret-i meşrūᶜ ve sīret-i maṭbūᶜ_ile: Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.109b, Ü5.149b, H2.2.29a / ṣūret-i meşrūᶜ_ile ve sīret-i maṭbūᶜ_ile Ü1.104a, İ2.134b, N.125a

[8271] ve hezār iᶜzāz ü ikrām ile ḫānḳāhına idḫāl itdi Ü1.104a / idüp ḫanḳāha getürdi Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.109b, İ2.134b, Ü5.149b, H2.2.29a, N.125a

[8272] ẕikr-i tevḥīd: Ü1.104a, Ü2.90b, T.159a / ẕikr ü tevḥīd Ü3.109b, İ2.134b, Ü5.149b, H2-2.29a, N.125a / tevḥīd L.120b

[8273] cūş u: Ü1'de yok

[8274] ḫāmūş oldılar: Ü2.90b, T.159a, Ü3.109b, İ2.134b, Ü5.149b, H2-2.29a / Ü1, İ2, N'de yok

[8275] -i Cihān daḫi: Ü1'de yok

[8276] ol dem: İ2.134b, H2-229a, N.125b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8277] ᶜazīzān: Ü1.104b / dervīşler Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, İ2.134b, Ü5.149b, H2-2.29a , N.125b

[8278] ḳadem getürdüñüz: Ü1.104b, İ2.134b, N.125b / ṣafā geldüñüz L.120b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[8279] misāfirān: Ü1.104b / misāfirler İ2.134b / dilrīşler L.120b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2, N'de yok

[8280] iderler: Ü1.104b, Ü2.90b, Ü3.110a, İ2.134b, H2-2.29a , N.125b / iderler didi T.159a, L.120b, Ü5.149b

bu vech ile su'āl[8281] gūş itdiler fi'l-ḥāl ḫalīfeleri olan Dervīş Reşīd basṭ-ı bisāṭ-ı[8282] kelām ve tafṣīl-i merām idüp didi kï: Ey Ḫˇāce biz diyār-ı Belḫden gelürüz ve ferzendān-ı Belḫdenüz[8283]. Bu pīrümüzüñ nāmına Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī ve pīrümüzüñ pīrine Şeyḫ Ḥāmid-i Kerḫī dirler. Her biri imām-ı ṣāḥibü'ṣ-ṣadr[8284] ve hümām-ı refīᶜü'l-ḳadr ve mübāriz-i cidd ü cehd ve mücāhid-i ehl-i ᶜahddurlar[8285] diyüp ḫāmūş olıcaḳ ol dem[8286] şeyḫleri olan[8287] Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile cevāba āġāz eyledi[8288].

Cevāb Dāden-i Pīr-i Edhemiyān BeḤażret-i Ḫˇāce-i[8289] Cihān

Didi kï: Ey Ḫˇāce-i Cihān-ı ᶜālīşān-ı[8290] ḳuds ve ey ᶜārif-i nüktedān-ı maḳām-ı ins, ey ḳıdve-i ṭārem-i ṭarīḳat ve ey ġarḳa-i ḳulzum-ı ḥaḳīḳat bil_kï biz bende-i perverde-i ᶜālīḳadem-i[8291] Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhemüz[8292] ve cümlemüze pīşrev-i muḳtedā ve gerd-i rehi dīdelerümüze tūtiyādur. Ve ol sulṭāna iḳtidā itmek_ile engüştnümā olup nūr-ı dīde-i cihān ve vāḳıf-ı sırr-ı kevn ü mekān olmaġla gencīne-i esrāra vāḳıf ve ḥaḳīḳat-i ḥaḳāyıḳ-ı ᶜāleme ᶜārif olup mülk-i velāyetde serverler ve ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa rehberler ve ᶜārif-i bi'llâh ve vāṣıl-ı dergāh-ı İlâhuz. Ve daḫi ey Ḫˇāce seni

---

[8281] su'āl: Ü1.104b, Ü2.90b, Ü3.110a, İ2.134b, H2-2.29a , N.125b / su'āli T.159a, L.120b, Ü5.149b

[8282] bisāṭ-ı: Ü1.104b, Ü2.90b, İ2.134b, H2-2.29a , N.125b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8283] Belḫdenüz: Ü1.104b, Ü2.90b, Ü3.110a, İ2.134b, H2-2.29a, N.125b / Belḫüz T.159a, L.120b, Ü5.149b

[8284] ṣāḥibü'l-ṣadr: L.120b / Ü1.104b, Ü2.90b, T.159a, Ü3.110a, İ2.134b, Ü5.150a, H2-2.29a, N.125b

[8285] ᶜahddurlar: Ü1.104b, Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, Ü5.150a, H2-2.29a, N.125b / ᶜahddur İ2.134b

[8286] ol dem: İ2'de yok

[8287] olan: T.159b, L.120b, Ü5.150a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[8288] eyledi: Ü1.104b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, Ü5.150a / itdi Ü2.90b, İ2.134b, H2-2.29a, N.125b

[8289] BeḤażret-i Ḫˇāce-i: Ü1.104b, İ2.134b, H2-2.29b, N.125b / BeḪˇāce-i Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, Ü5.150a

[8290] Cihān-ı ᶜālī-şān-ı: Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, Ü5.150a, H2-2.29b / ᶜālī-şān-ı Cihān-ı İ2.135a, N.125b / ᶜālī-şān-ı Ü1.104b

[8291] ᶜālī-ḳıdem: Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, İ2.135a, Ü5.150a, H2-2.29b, N.125b / ḳıdem Ü1.104b

[8292] Edhemüz: Ü1.104b, Ü2.90b, T.159a, L.120b, Ü3.110a, İ2.135a, H2-2.29b, N.125b / Edhem Ü5.150a

āyīnümüzden ḫaberdār ve gūş-ı[8293] hūşuña cevāhir-i[8294] kelāmüm niṣār ve mā-fi'ż-żamīri işᶜār idelüm. Bil_kï serümüzdeki[8295] tāc-ı müdevver nümüne-i[8296] ḳubbe-i[8297] çerḫ-i aḫżardur. Ve bīterk yedi ḳat olması sebᶜa-i semāvāta işāretdür. Ve tāclarumuzda olan nuḳaṭ[8298] nücūm-ı bīşümāra mānend ü müşābihdür. Ve vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde olan noḳṭa-i kebīre[8299] mihr ü māha naẓīre[8300] idügi maḥall-i iştibāh-ı żamīr degildür[8301]. Yāḫud felegüñ tīr-i cevr ü cefāsına[8302] hedef ve ḳażāya rıżā göstermekle şeref ḥāṣıl idüp sālik-i silk-i meskenet ve mālik-i mülk-i maᶜrifet[8303] olmaġla salṭanat iderüz. Zīrā biz cism-i zemīn ü zamāna cān ve ᶜilel-i ᶜāleme[8304] dermān olup mürşid-i ṭarīḳ-i müstaḳīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm ve ḳuṭb-ı ᶜālem ve rehnümā-yı benī ādemüz. Ve'l-ḥāṣıl ey Ḫˇāce ᶜilm-i[8305] taṣavvufdan saña nice ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl olınurdı[8306] lâkin ᶜazīzlerümüz bermażmūn-ı[8307] "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuh*" ve bermaᶜnā-yı

[475] Mıṣraᶜ[8308] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[8293] gūş-ı: Ü2.91a, T.159a, L.121a, Ü3.110a, İ2.135a, Ü5.150a, H2-2.29b, N.125b / sırr-ı Ü1.104b

[8294] cevāhir-i: Ü2.91a, T.159a, L.121a, Ü3.110a, İ2.135a, Ü5.150a, H2-2.29b, N.125b / dürer-i Ü1.104b

[8295] serümüzdeki: Ü1.104b, İ2.135a, H2-2.29b, N.125b / başumuzdaki Ü2.91a, T.159a, L.121a, Ü3.110a, Ü5.150a

[8296] nümüne-i: Ü1.104b, Ü2.91a, L.121a, Ü3.110a, İ2.135a, H2-2.29b, N.125b / T, Ü5'de yok

[8297] ḳubbe-i: Ü2.91a, L.121a, Ü3.110a, İ2.135a, H2-2.29b, N.125b / ḳıble-i T.159b, Ü5.150a / Ü1'de yok

[8298] nuḳaṭ: Ü1.105a, Ü2.91a, T.159b, Ü3.110a, İ2.135a, H2-2.29b / noḳṭa T.159b, L.121a, Ü5.150a

[8299] kebīre: Ü2.91a, T.159b, L.121a, Ü3.110a, Ü5.150b, H2-2.29b / kebīr Ü1.105a, İ2.135a, N.126a

[8300] naẓīre: Ü2.91a, T.159b, L.121a, Ü3.110a, İ2.135a, Ü5.150b, H2-2.29b / ᶜadīl Ü1.105a, İ2.135a, N.126a

[8301] maḥall-i iştibāh-ı żamīr degildür: Ü2.91a, T.159b, L.121a, Ü3.110a, Ü5.150b, H2-2.29b / bī-ḳāl u ḳīldur Ü1.105a, İ2.135a, N.126a

[8302] tīr-i cevr ü cefāsına: Ü1.105a, Ü2.91a, T.159b, L.121a, Ü3.110a, Ü5.150b, H2-2.29b, N.126a / tīr ü cefāsına İ2.135a

[8303] maᶜrifet Ü2.91a, T.159b, L.121a, Ü3.110a, Ü5.150b / ḥilm Ü1.105a, N.126a / ᶜilm İ2.135a / H2-2'de yok

[8304] ᶜāleme: Ü1.105a, Ü2.91a, T.159b, Ü3.110b, İ2.135a, Ü5.150b, H2-2.29b, N.126a / ādeme L.121a

[8305] ᶜilm-i: Ü1.105a, Ü2.91a, T.160a, Ü3.110b, İ2.135a, Ü5.150b, H2-2.29b, N.126a / ᶜālem-i L.121a

[8306] olınurdı: Ü2.91a, T.160a, Ü3.110b, İ2.135a, Ü5.150b, H2-2.29b, N.126a / olındı Ü1.105a, L.121a

[8307] ber-mażmūn-ı: Ü2.91a, T.160a, Ü3.110b, İ2.135a, Ü5.150b, H2-2.29b, N.126a / Ü1, L'de yok

[8308] Mıṣraᶜ: T.160a, Ü5.150b / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2, N'de söz konusu mısra başlıksız verilmiş; Bu mısra Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gulistān-ı Saᶜdī*, Muḳaddime, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CS2 (20.06.2020)]

[Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü faᶜilün]

[[انراکه خبر شدخبری بازنیامد Ānrā kï ḫaber şud ḫaberī bāz neyāmed[8309]]][8310]

[Neşr] esrār-ı ġāmıżadan ḳīl ü ḳāli ve basṭ-ı maḳāli[8311] menᶜ buyurmışlardur. Ol ecilden bu ḳadar cevāb ile iktifá olındı diyü Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫī cevābın āḫir ve ṭarīḳ-i Edhemiyānda bu deñlü[8312] māhir geçinüp ḫāmūş oldı.

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān Be-Pīr-i[8313] Edhemiyān

Çün ol sulṭān-ı dünyā vü dīn ve sīmurġ-ı ḳāf-ı yaḳīn ve[8314] ṣādıḳ-ı[8315] kārdīde ve cevāb-ı bāṣavābı pesendīde ve her kelāmı muvāfıḳ-ı meḳāṣıd-ı[8316] ᶜaḳl u şerᶜ ve her maḳāli muṭābıḳ-ı ḳavāᶜid-i aṣl u ferᶜ olan nūr-ı dīde-i ᶜirfān aᶜnī[8317] Cenāb-ı Ḥażret-i[8318] Ḫˇāce-i Cihān Şeyḫ Ḥamīd-i Belḫīden ṭarīḳ-i Edhemiyāndan[8319] bu ḳadar kelimāt-ı kerāmetnümā ve ḥarekāt-ı velāyetgüşā müşāhede eyledi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi kï: Ey şeyḫ-i pīşvā-yı ṭarīḳ-i Edhemī ve ey zümre-i Edhemiyānüñ kāşif-i sırr-ı mübhemi biz ᶜilm-i leddünnīye maḥrem ve bende-i āsitāne-i İbrāhīm-i Edhemüz ve biz ḳuṭb-ı ᶜālem ve ḳā'im-i maḳām-ı İbrāhīm-i Edhem ve ᶜārif-

---

8309 "*Hakikaten haberdar olan kimse mahvolup gitti. Ondan bir haber geri gelmedi*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 311]

8310 [[ber-maᶜnā-yı …. neyāmed": Ü2.91a / ber-maᶜnā-yı …. neyāmed" üzre]]: Ü1.105a, İ2.135b, H2-2.29b, N.126b; Mısra, Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Gülistân-ı Saᶜdî*, Mukaddime: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CS2 (08.06.2020)]

8311 ve basṭ-ı maḳāli: Ü1.105a, İ2.135b, N.126b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2'de yok

8312 bu deñlü: Ü1.105a, İ2.135b, N.126b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2'de yok

8313 Be-Pīr-i: Ü1.105a, Ü2.91a, T.160a, L.121a, Ü3.110b, Ü5.150b, H2-2.30a, N.126a / Be-Ṫā'ife-i İ2.135b

8314 ve: L'de yok

8315 ṣādıḳ-ı: Ü1.105a, Ü2.91a, T.160a, Ü3.110a, İ2.135b, Ü5.150b, H2-2.30a, N.126a / ṣāf-ı L.121a

8316 meḳāṣıd-ı: Ü1.105a, Ü2.91a, T.160a, Ü3.110b, İ2.135b, Ü5.150b, H2-2.30a, N.126a / müfāżıl-ı? L.121a

8317 aᶜnī: Ü1'de yok

8318 Ĥażret-i: Ü1.105a, Ü2.91a, İ2.135b, H2-2.30a, N.126a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

8319 Edhemiyāndan: Ü1.105a, Ü2.91a, T.160a, Ü3.110b, Ü5.150b, H2-2.30a, N.126a / Edhemiyānda L.121a / Edhemīlikde İ2.135b

i bi'llâh ve maḳbūl-i[8320] dergāh-ı[8321] İlâh ve sālik-i beydā'-i ṭarīkat ve ġavvāṣ-ı biḥār-ı[8322] ḥaḳīḳatüz dirsiz. Egerçi ṣūretde ve kisvetde ol perverde-i ᶜālīḳadem[8323] Cenāb-ı İbrāhīm-i Edhem ḥażretlerine müşābehetüñüz var. Ammā nuḳre-i ṣayārife-i[8324] dervīṣān ḳāleb-i ṣūret-i sikke-i ḳallābān ile meskūk olmaz ve tibr-i maᶜādin-i erbāb-ı ᶜirfān bīterbiyet-i āteş sīret-i ᶜārifān[8325] mesbūk olmaz "انّ الله تعالى لاينظر الى صوركم ولكن ينظر الى قلوبكم و نيّاتكم"-"*İnne'llâhe teᶜalá lā yenẓuru ilá ṣuverikum velâkin yenẓuru ilá ḳulūbikum ve niyyātikum*"[8326].

[476] Şiᶜr[8327]

[Baḥr-i Ṭavīl: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

یاعالما بدبیب النّمل فی الظّلم	Yā ᶜālimen bi-debībi'n-nemli fi'ẕ-ẓulemi
یاکاشف الغمّ عن ایّوب والسّقم	Yā kāşife'l-ġammi ᶜan Eyyūbe ve's-seḳami
ناموا عبیدك حول البیت وانتبهوا[8328]	Nāmū ᶜabīduke ḥavle'l-beyti ve'ntebehū
و انت یا حیّ یا قیّوم لم تنم	Ve ente yā Ḥayyu yā Ḳayyūmu lem tenemi[8329]

[8320] maḳbūl-i: Ü1'de yok

[8321] dergāh-ı: Ü2.91b, T.160a, L.121b, Ü3.110b, İ2.135b, Ü5.151a, H2-2.30a, N.126b / maḳām-ı Ü1.105b

[8322] biḥār-ı: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160a, L.121b, Ü3.110b, Ü5.151a, H2-2.30a, N.126b / baḥr-ı İ2.135b

[8323] ᶜālī-ḳıdem: Ü1.105b, İ2.135b / ᶜālim-ḳıdem Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.110b, Ü5.151a, H2-2.30a, N.126b

[8324] ṣayārife-i: Ü2.91b, İ2.135b, Ü5.151a, H2-2.30a, N.126b / ṣayāriḳa-i? T.160b, L.121b, Ü3.110b / ṣārife-i Ü1.105b

[8325] bīterbiyyet-i āteş sīret-i ᶜārifān: Ü1.105b, İ2.135b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[8326] *"Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize bakmaz, ancak kalplerinize ve niyetlerinize bakar."*

[8327] Şiᶜr: Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.110b, Ü5.151a / Naẓm H2-2.30a, N.126b / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı yok

[8328] ناموا عبیدك حول البیت وانتبهوا ; عن ایّوب والسّقم - ᶜan Eyyūbe ve's-seḳami; Nāmū ᶜabīduke ḥavle'l-beyti ve'n-betehū: Ü5'de yok

[8329] *"Ey karanlıklarda karıncanın ayak sesini bilen; Ey Eyyup a.s.'dan gamı ve hastalığı kaldıran; Kulların, evinin etrafında uyur ve uyanırken; Hay ve Kayyûm olan Sen uyumazsın"*

[Neşr] Muḥaṣṣal[8330] derūnuñuz bīrūnuñuza muṭābıḳ ve meydān-ı muḥabbetde semend-i sīretüñüz ṣūretüñüze sābıḳ olursa[8331] miṣāl-i Ḥażret-i İbrāhīm ḥüsn-i sīretle ṣāḥib-i ḳalb-i selīm olursız. Yoḫsa mücerred taḳlīd-i kisvet ile ol derecāt-ı ᶜāliyye[8332] ve maḳāmāt-ı ġāliyyeye vuṣūl daᶜvāsı kār-ı düşvār idügi maᶜlūm-ı ᶜuḳalā-yı rūzgārdur. Zīrā ol künc-i ᶜālem-i ᶜuzlet ve gencīne-i serā'ir-i[8333] devlet ve dāḫil-i serāperde-i Ḥarem-i Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem diyār-ı Belḫe şāh-ı sāḥib[-i] iḫtirām ve emrine cümle ᶜālem rām olup ᶜizz-i salṭanat_ile[8334] serefrāz[8335] ve serīr-i şehenşāhīde mümtāz iken muttaṣıl ḥubb-ı faḳr derūnında maḳar ve muḥabbet-i Ḥaḳ fu'ādına eṣer ḳılup endīşe-i vuṣūl-i Ḥaḳḳa cüst ü cū ve tek ü pū[8336] üzre leyl ü nehār dergāh-ı Ḫudāya hezār zār ile ᶜarż-ı esrār idüp ḫūn-ı sirişkin īṣār ve ṭālib-i derece-i ebrār olurdı[8337]. İttifāḳan[8338] bir şeb cāmeḫˇabında yaturken saḳf-ı serāy[8339] üzre ḥareket-i pāy istimāᶜ itdi. Ol dem nidā itdi kï ne kişisin kï bu zamānda benüm serāyum saḳfında gezersin diyücek saḳfuñ üzerinden bir ṣadā geldi_kï üştür żāyiᶜ eyledüm anı[8340] ṭaleb iderüm[8341]. Ḥażret-i İbrāhīm[8342] didi kï saḳf üzre üştür nice ṭaleb olınur? Ol dem saḳfuñ

[8330] muḥaṣṣal: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.110b, Ü5.151a, H2-2.30a, N.126b / feḥvāsı üzre İ2.135b-136a

[8331] olursa: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.110b, İ2.136a, Ü5.151a, H2-2.30a / olursa da N.126b

[8332] ᶜāliyye: Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.111a, Ü5.151a, H2-2.30b / ᶜāliyyeye Ü1.105b, İ2.136a, N.126b

[8333] serā'ir-i: Ü2.91b, T.160b, L.121b, Ü3.111a, Ü5.151a, H2-2.30b, N.126b / serā-yı Ü1.105b, İ2.136a

[8334] ᶜizz-i salṭanat_ile: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160b, L.121b, İ2.136a, Ü5.151b, N.126b / ᶜizz u salṭanat_ile L.121b, H2-2.30b

[8335] ser-efrāz: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160b, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, N.126b / ser-firāz L.121b, H2-2.30b

[8336] cüst ü cū ve tek ü pū: Ü1.105b, Ü2.91b, T.160b, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.126b / cüst-cū ve tek-pū L.121a

[8337] olurdı: Ü2.91b, T.161a, L.122a, Ü3.111a, Ü5.151b / ārzū ḳılurdı İ2.136a, H2-2.30b, N.126b / ārzū iderdi Ü1.105b

[8338] ittifāḳan: Ü2.91b, T.161a, L.122a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.126b / ittifāḳ Ü1.105b, Ü3.111a, İ2.136a

[8339] saḳf-ı serāy: Ü2.91b, T.161a, L.122a, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.126b / saḳf Ü1.105b

[8340] anı: L'de yok

[8341] iderüm: Ü1.106a, Ü2.91b, T.161a, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.127a / iderüm didükde L.122a

[8342] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.106a, Ü2.91b, T.161a, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.127a / Edhem L.122a

üzerinden bir nidā geldi_kï[8343] ey ġāfil ya aṭlas cāmeḫˇāb içre Ḥaḳ celle ve ᶜalā[8344] nice ṭaleb olınur? Benüm üştür ṭalebüm senüñ Ḥaḳ ṭalebüñden ᶜaceb midür diyücek Ḥażret-i İbrāhīmüñ vücūdına ıżṭırāb ve ṣabāḥa dek bīḫāb ve[8345] bu ḫiṭāb ile medhūş ve cām-ı ᶜitāb ile serḫoş oldı. Ve bir daḫi naḳl iderler kï Ḥażret-i İbrāhīm-i Edheme sebeb-i ferāġ-ı salṭanat ve bāᶜiṣ-i iḫtiyār-ı meskenet oldur kï bir gün ᶜazm-i şikār ve temāşā-yı kūhsār ḳılurken ᶜālem-i ḥayret_ile ᶜaskerinden dūr[8346] ve ḫuddāmından bir ḳaç fersaḫ mehcūr olup hātifden bir nidā istimāᶜ eyledi_kï yā İbrāhīm mevt seni ḫˇab-ı ġafletden bīdār itmezden evvel sen seni bīdār eyle. Bu ṣadā[8347] ile medhūş ve derūnı bu ᶜitāb ile cūş u ḫurūş ider[8348]iken naẓarına[8349] bir āhū düş olur[8350]. Ol dem Ḥażret-i İbrāhīm anuñ ṣaydına tīr ü[8351] kemān ile muḳayyed olıcaḳ āhū-yı miskīn bi-iẕni'llâhi'l-Muᶜīn[8352] zebān-ı faṣīḥ ve edā-yı melīḥ[8353] ile nuṭḳa gelüp didi kï: "الهذا خلقت ام بهذا امرت يااابراهيم"- "*E li-hâẕā ḫuliḳte em bi-hâẕā umirte yā İbrāhīm*"[8354]. Çün Ḥażret-i İbrāhīm āhūdan bu ḫiṭābı gūş ḳıldı[8355] ol dem özin ferāmūş idüp bīhūş oldı. Zamān-ı yesīrden_ṣoñra ᶜālem-i ᶜaḳla gelüp ol cāyda cüst ü cū ve tek ü pū[8356] ḳılurken bir rāᶜī[8357] ile bir süri ġaneme[8358]

[8343] nidā geldi_kï: Ü2.91b, T.161a, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.127a / ṣadā gelür kï Ü1.106a

[8344] celle ve ᶜalā: Ü1.106a, Ü2.91b, T.161a, Ü3.111a, İ2.136a, Ü5.151b, H2-2.30b, N.127a / celle ve ᶜalā ḥażretleri Ü5.151b

[8345] ve: İ2'de yok

[8346] dūr: Ü1.106a, Ü2.92a, Ü3.111a, İ2.136b, H2-2.30b, N.127a / T, Ü5'de yok

[8347] ṣadā: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111a, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.30b, N.127a / ḥāl Ü1.106a

[8348] ve derūnı bu ᶜitāb ile cūş u ḫurūş ider: Ü1.106a / Diğer nüshalarda yok

[8349] naẓarına: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111a, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / öñine Ü1.106a

[8350] düş olur: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111a, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / gelüp ẓuhūr eyledi Ü1.106a

[8351] Ü: Ü1'de yok

[8352] bi-iẕni'llâhi'l-muᶜīn: Ü1.106a, Ü2.92a, Ü3.111b, H2-2.31a, N.127a / bi-iẕni'llâhi'l-melikü'l-muᶜīn L.122a / bi-iẕni'llâhi teᶜālá el'l-muᶜīn İ2.136b / bi-iẕni'llâhi'l-mennān T.161b, Ü5.152a

[8353] zebān-ı faṣīḥ ve edā-yı melīḥ: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111a, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.30b, N.127a / zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ Ü1.106a

[8354] *"Ey İbrâhîm, bunun için mi yaratıldın, yoksa bununla mı emrolundun?"*

[8355] gūş ḳıldı: Ü2.92a, Ü3.111b, İ2.136b, H2-2.31a, N.127a / gūş itdi Ü1.106a / işitdi T.161b, L.122a, Ü5.152a

[8356] ve tek ü pū: Ü1.106a / Diğer nüshalarda yok

[8357] rāᶜī: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111b, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / çoban Ü1.106a

[8358] ġaneme: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111b, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / ḳoyuna Ü1.106a

rāst geldi[8359]. Su'āl eyledi_kï[8360] bu gūsfendān kimüñdür? Rāᶜī didi_kï[8361] pādişāh-ı Belḫ İbrāhīm bin[8362] Edhem ḥażretlerinüñdür ve ben anuñ ᶜabd-i müşterāsıyum. Ḥażret-i İbrāhīm didi kï ey rāᶜī İbrāhīm benüm seni mālumdān āzād ve cümle gūsfendānı saña hibe eyledüm diyüp şubān ile libās-ı şāhīyi câme-i ṣadpāre ile tebdīl idicek cümle ehl-i melekūt ḥayrān olup didiler kï zehī salṭanat kï câme-i neces-i dünyā ile ḫilᶜat-i faḳrı tebdīl ve terk-i māl u cāh ile sülūkın tekmīl[8363] eyledi.

[477] Beyt[8364] [Mevlānā]

[Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜilün feᶜilün]

آن کس که ترا شناخت جانرا چکند	Ān kes kï turā şināḫt cānrā çikuned
فرزند و عیال و خان و مانرا چکند	Ferzend u ᶜıyāl u ḫānumānrā çikuned[8365]

[478] Beyt[8366]

[Fāᶜilātün mefāᶜilün fāᶜilün]

اصل تقوی که زاد این راه است	Aṣl-ı taḳvá kï zād-i īn rāhest
ترك مجموع ماسوی الله است	Terk-i mecmūᶜ-i mā-sivá'llâh est[8367]

[8359] geldi: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111b, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / gelür Ü1.106a
[8360] eyledi_kï: Ü2.92a, T.161a, L.122a, Ü3.111b, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / eylerler kï Ü1.106a
[8361] didi_kï: Ü2.92a, T.161a, L.122b, Ü3.111b, İ2.136b, Ü5.152a, H2-2.31a, N.127a / dir kï Ü1.106a
[8362] bin: Ü1.106a / Diğer nüshalarda yok
[8363] ve terk-i māl u cāh ile sülūkın tekmīl: Ü1.106b / Diğer nüshalarda yok
[8364] Beyt: Ü1.106b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit Mevlânâ'ya aittir [Bk. *Dīvān-ı Şems*, Rubāᶜiyyāt, 5. Bölüm http://www.nosokhan.com/Library/Topic/131K (08.06.2020)]
[8365] "*Sen'i tanıyan; canı, fani vücudu ne yapsın / Evlad u iyali (çoluk çocuğu), haneyi barkı ne yapsın*."
[8366] Beyt: Ü1.106b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[8367] "*Bu yolun azığı olan takvanın aslı / Allah'tan başka her şeyi terk etmektir*."

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām Ḥażret-i İbrāhīm bu ḥāl_ile Nīşābūra ᶜazm idüp on sene anda[8368] bir ġār içre[8369] mesken ṭutdı. Baᶜdehü nās ḥāline vāḳıf ve[8370] zühd ü taḳvásına ᶜārif olup keşret-i ziyāret ile Ḥażreti dilgīr ve iltifāt-ı ḫalḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa dāmengīr idügi maᶜlūm-ı şerīfleri[8371] olmaġla ol ġārdan[8372] firār idüp Kaᶜbe-i Mükerremeye şerrefeha'llâhu teᶜālá[8373] ᶜazm eylediler. Menzil-i evvelde bir şaḫṣ ẓāhir olup Ḥażrete[8374] İsm-i Aᶜẓamı taᶜlīm ü tefhīm[8375] eyledi. Ḥażret-i İbrāhīm de [8376] aña[8377] meşġūl olıcaḳ fi'l-ḥāl Ḥażret-i[8378] Ḫıżır ᶜaleyhi's-selām ẓāhir olup didi kï yā İbrāhīm saña İsm-i Aᶜẓamı taᶜlīm ü tefhīm[8379] iden birāderüm İlyās ᶜaleyhi's-selāmdur[8380] diyüp mābeynlerinde esrāra müteᶜalliḳ nice ḳīl ü ḳāl olınduḳdan_ṣoñra[8381] Ḥażret-i İbrāhīm[8382] Ḫıżır ᶜaleyhi's-selāmdan[8383] nice şeyʾ[8384] taᶜallüm[8385] itmek_ile Ḫıżır ᶜaleyhi's-selām[8386] pīri oldı. Ve Ḥażret-i İbrāhīm[8387] on dört sene ṭarīḳ-i ḥacc-ı

[8368] anda: L'de yok

[8369] içre: Ü1.106b, Ü2.92a, L.122b, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31a, N.127b / içinde T.161a, Ü5.152b

[8370] ve: L'de yok

[8371] maᶜlūm-ı şerīfleri: Ü1.106b, Ü2.92a, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / maᶜlūmları L.122b

[8372] ġārdan: Ü2.92a, T.161a, L.122b, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / cāydan Ü1.106b

[8373] şerrefeha'llâhu teᶜālá: Ü1.106b / Diğer nüshalarda yok

[8374] Ḥażrete: L'de yok

[8375] ü tefhīm: Ü1'de yok

[8376] Ḥażret-i İbrāhīm de: Ü1.106b / Ĥażret de Ü2.92a, T.161a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / İbrāhīm Edhem L.122b

[8377] aña: Ü1.106b, Ü2.92a, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / T, L, Ü5'de yok

[8378] Ḥażret-i: Ü1.106b, Ü2.92a, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / T, L, Ü5'de yok

[8379] ü tefhīm: L'de yok

[8380] İlyās ᶜaleyhi's-selāmdur: Ü3.11b / İlyāsdur Ü1.106b, Ü2.92a, T.162a, L.122b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b

[8381] ḳāl olınduḳdan_ṣoñra: Ü1.106b / ḳāl olduḳdan_ṣoñra Ü2.92a, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / ḳālden_ṣoñra L.122b

[8382] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.106b, Ü2.92b, Ü3.111b, İ2.136b, H2-2.31b, N.127b / İbrāhīm Edhem T.162a , L.122b, Ü5.152b

[8383] Ḫıżır ᶜaleyhi's-selāmdan: Ü1.106b, T.162a , L.122b, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / Ĥıżırdan ᶜaleyhi's-selām Ü2.92b, Ü3.111b / Ĥıżırdan İ2.136b

[8384] şey: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / esrār L.122b

[8385] taᶜallüm: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, L.122b, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / taᶜlīm Ü5.152b

[8386] ᶜaleyhi's-selām: İ2'de yok

[8387] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / İbrāhīm Edhem L.122b

şerīfde[8388] ᶜibādet iderek giderdi. Kaᶜbe-i Mükerremeye[8389] ḳarīb olduḳda ḳāfilenüñ öñünce yürürler idi tā kï[8390] kimesne[8391] kendülerin bilüp ḥālinden āgāh olmayalar[8392]. Bu ḥāl_ile[8393] Ḥażret giderken ḫādimān-ı Ḥarem-i şerīfden bir gürūha rāst geldi[8394]. Aña[8395] su'āl eylediler[8396] kï İbrāhīm-i Edhem ḥażretlerinüñ Kaᶜbe-i Mükerremeyi[8397] teşrīf itmeleri ḳarīb midür kï[8398] meşāyiḫ-i Ḥarem aña istiḳbāle çıḳup mülāḳāta gideyorlar diyücek[8399] Ḥażret-i İbrāhīm buyurdılar kï eyle zındīḳ ile ḫādimān-ı Ḥaremüñ ne kārı vardur diyücek ḫādimān-ı Ḥaremden birisi[8400] bu sözden ġażaba gelüp Ḥażret-i İbrāhīme[8401] bir sille[8402] urup[8403] didi kï zındīḳ sensin_kï ol sulṭān-ı ᶜibād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-i sedād ḥażretlerine bu gūne cevāb-ı nāsezā ve edā-yı bīmaᶜnā ile gūyā olursın[8404]. Ol dem Ḥażret-i İbrāhīm nefsine ḫiṭāb idüp didi_kï: Ey nefs[8405]

[8388] şerīfde: Ü1.106b, İ2.137a / şerīfden Ü2.92b, T.162a, L.122b, Ü3.111b, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b
[8389] Kaᶜbe-i Mükerremeye: Ü1.106b, Ü2.92b, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / ve Mekke-i Mükerremeye L.122b / ve Mekkeye T.162a, Ü5.152b
[8390] yürürler_idi tā kï: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / giderlerdi_kï L.122b
[8391] kimesne: Ü1.106b, Ü2.92b, L.122b, Ü3.111b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / bir kimse T.162a, Ü5.152b
[8392] olmayalar: Ü1.106b, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / olmaya Ü2.92b, T.162a, L.122b, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b
[8393] ḥāl_ile: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, Ü3.111b, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / ḥāl üzre L.122b
[8394] geldi: Ü2.92b, T.162a, L.122b, Ü3.112a, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / gelür Ü1.106b
[8395] aña: Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / İbrāhīme L.122b / ol gürūh Ü1.106b / ve T.162a, Ü5.152b
[8396] eylediler: Ü2.92b, T.162a, L.122b, Ü3.112a, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / iderler Ü1.106b
[8397] Kaᶜbe-i Mükerremeyi: Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / Mekke-i Mükerremeye T.162a, Ü5.152b / L'de yok
[8398] teşrīf itmeleri ḳarīb midür kï: Ü1.106b, Ü2.92b, T.162a, Ü3.112a, İ2.137a, Ü5.152b, H2-2.31b, N.127b / teşrīfleri yaḳın mıdur kï L.122b
[8399] diyücek: L'de yok
[8400] birisi: Ü1.107a, Ü2.92b, L.123a, Ü3.112a, İ2.137b, H2-2.31b, N.127b / biri T.162a, Ü5.153a
[8401] Ḥażret-i İbrāhīme: Ü1.107a, Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137a, H2-2.31b, N.127b / İbrāhīm Edheme L.123a / Edheme T.162a, Ü5.153a
[8402] sille: L'de yok
[8403] urup: Ü1.107a, İ2.137b, N.127b / urdı ve Ü2.92b, T.162a, L.123a, Ü3.112a, Ü5.153a, H2-2.31b
[8404] olursın: Ü1.107a, Ü2.92b, T.162b, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.31b, N.128a / olursın didi L.123a
[8405] nefs: İ2'de yok

kendü[8406] sezānı gördüñ[8407] maġrūr olma kï meşāyiẖ-i Ḥarem saña istiḳbāl itdiler[8408]. Çünkï ẖādimān-ı Ḥarem ve sükkān-ı Beyt-i Muḥterem Ḥażretden dūr olup ḳāfileye irişdiler ve[8409] Ḥażret-i İbrāhīmi su'āl eylediler[8410] ehl-i ḳāfile didiler kï öñce giden İbrāhīm-i Edhem ḥażretleri idi[8411]. Ehl-i Ḥarem bu ẖaberi gūş idicek āzürdedil ve itdükleri bīedeblikden münfaᶜil olup Ḥażret ile mülāḳāt maḥallinde ᶜöẕrẖˇāh oldılar. Muḥaṣṣal Ḥażret Kaᶜbe-i[8412] Mükerremede mücāvir olup cibāl-i[8413] Kaᶜbeden mübārek[8414] ẓahrları ile[8415] heyzüm getürüp fürūẖt iderler_idi[8416]. Nışfın kendülerine ḳavut ve nışfın fuḳarāya beẕl iderler idi[8417]. Naḳl iderler kï ol dāẖil-i serāperde-i Ḥarem Cenāb-ı Ḥāżret-i[8418] İbrāhīm-i Edhem Belẖden müfāreḳat eyledüklerinde şīrẖˇāre[8419] bir ferzend-i ercümendleri ḳalmış idi. Mürūr-ı eyyām ve[8420] neşv ü[8421] nemā-yı tamām[8422] ile maḳām-ı bülūġiyyete vāṣıl ve ᶜilm ü maᶜrifetden bir miḳdār şey' taḥṣīline[8423] nā'il olduḳda bir gün māderine dir kï: Ey māder-i müşfiḳa ve ey vālide-i şefīḳa benüm pederüm ne cānibde sākindür kï nār-ı muḥabbeti fu'ādımda lemeᶜān ve

[8406] kendü: Ü1'de yok

[8407] gördüñ: Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.31b, N.128a / gördüñ mi Ü1.107a

[8408] itdler: Ü1.107a, İ2.137b, H2-2.31b, N.128a / ideler Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, Ü5.153a

[8409] dūr olup ḳāfileye irişdiler ve: Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.31b-32a, N.128a / dūr oldılar ve ḳāfileye erişüp Ü1.107a

[8410] su'āl eylediler: Ü1.107a, Ü2.92b, T.162b, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.32a, N.128a / ṣordılar L.123a

[8411] ḥażretleri idi: Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.32a, N.128a / ḥażretleridür Ü1.107a

[8412] Kaᶜbe-i: Ü1.107a, Ü2.92b, T.162b, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.32a, N.128a / Mekke-i L.123a

[8413] cibāl-i Kaᶜbeden: Ü1.107a, Ü3.92b, İ2.137b, H2-2.32a, N.128a / civār-ı Kaᶜbeden T.162b, Ü5.153a / civār-ı Mekkeden L.123a

[8414] mübārek: L'de yok

[8415] ẓahrları_ile: Ü1.107a, Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137b, H2-2.32a, N.128a / ẓahriyle T.162b, L.123a, Ü5.153a

[8416] iderler_idi: Ü1.107a, Ü2.92b, T.162b, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.32a, N.128a / iderdi L.123a

[8417] iderler_idi: Ü1.107a, Ü2.92b, T.162b, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153a, H2-2.32a, N.128a / iderdi L.123a

[8418] Ḥażret-i: L'de yok

[8419] şīrẖāre: Ü1.107a, Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137b, H2-2.32a, N.128a / şīre-ẖˇare T.162b, L.123a, Ü5.153a

[8420] ve: L'de yok

[8421] ü: Ü2.92b, Ü3.112a / Ü1, T, L, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[8422] tamām: Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153b, H2-2.32a, N.128a / tām Ü1.107a

[8423] şey taḥṣīline: Ü2.92b, T.162b, L.123a, Ü3.112a, Ü5.153b / şeye Ü1.107a, İ2.137b, H2-2.32a, N.128a

ḥarāret-i iştiyāḳı derūnumı[8424] sūzān ideyor. Māderi didi kï: Ey ferzend-i ercümend ve ey bāġ-ı dilümde serv-i serbülend ḥālā pederüñ Kaᶜbe-i[8425] Mükerremede istimāᶜ olınur. Ol dem ol ferzend-i muḥterem ve nūr-ı dīde-i İbrāhīm-i Edhem didi_kï: Ey māder-i şefīḳa ve vālide-i refīḳa[8426] re'y-i ṣā'ib ve fikr-i ṣāḳıb oldur kï ᶜazm-i Kaᶜbe-i Mükerreme idüp zümre-i ḥüccāc-ı Beytu'llâhi'l-ḥarāma[8427] nā'il ve ol emākin-i muṭahharaya vāṣıl olup mütemessik-i ᶜurvetü'l-vüṣḳá ve duḫūl-i ḥavl-i[8428] Ḥarem-i "مَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا"-"*Men deḫalehu kāne āminā*"[8429] birle muġtenem ve müşerref-i dīdār-ı vālid-i Ekrem olavuz diyüp ol dem diyār-ı Belḫde[8430] nidā itdürdiler kï[8431] her kim kï ḥacc-ı şerīfe gitmek murād ider şāhzāde anuñ[8432] cümle mühimmāt-ı seferin görür dindükde[8433] dört biñ kimesne ḥāżır olup ferzend-i İbrāhīm-i Edhem[8434] ile ᶜazm-i rāh-ı Kaᶜbe-i Mükerreme ḳıldılar. Ve menzil bemenzil ḳaṭᶜ-ı merāḥil iderek[8435] Kaᶜbe-i[8436] Mükerremeye vāṣıl ve maḳṣad-ı aḳṣáya nā'il oldılar. Ol dem ferzend-i Ḥażret-i

---

[8424] derūnumı: Ü1.107b, Ü2.92b, Ü3.112a, İ2.137b, N.128a / derūnumda T.162b, L.123a, Ü5.153b, H2-2.32a

[8425] Kaᶜbe-i: Ü1.107b, Ü2.92b, T.163a, Ü3.112a, İ2.137b, Ü5.153b, H2-2.32a, N.128a / Mekke-i L.123a

[8426] şefīḳa ve vālide-i refīḳa: Ü1.107b, N.128a / şefīḳa ve vālide-i müfiḳa-i refīḳa İ2.138a / ᶜazīze Ü2.92b, T.163a, L.123b, Ü3.112a, Ü5.153b, H2-2.32a

[8427] beytu'llāhi'l-ḥarāma: Ü1.107b, Ü2.92b, T.163a, Ü3.112a, İ2.138a, Ü5.153b, H2-2.32a, N.128a / beytu'llâh-ı ḥarāma L.123b

[8428] ḥavl-i: Ü1.107b / Diğer nüshalarda yok

[8429] "*Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır.* ***Oraya kim girerse, güven içinde olur****. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)*" (Âl-i İmrân: 97)

[8430] Belḫde: Ü1.107b, Ü2.92b, T.163a, L.123b, Ü3.112a, İ2.138a, Ü5.153b / Belḫden H2-2.32a, N.128b

[8431] itdürdiler kï: Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138a, H2-2.32a, N.128b / itdürdi_kï Ü1.107b, T.163a, L.123b, Ü5.153b

[8432] anuñ: Ü1'de yok

[8433] dindükde: Ü1.107b, Ü2.93a, H2-2.32a, N.128b / dinildükde T.163a, L.123b, Ü5.153b / didükde Ü3.112b, İ2.138a

[8434] İbrāhīm Edhem: Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, Ü5.153b, H2-2.32a, N.128b / Ḥażret-i İbrāhīm Ü1.107b, İ2.138a

[8435] ve menzil-be-menzil ḳaṭᶜ-ı merāḥil iderek: Ü1.107b / ve menzil-be-menzil ᶜazm-i rāh iderek H2.-2.32b / ve menzil-be-menzil ᶜazm iderek Ü2.93a, T.163a, Ü3.112b, İ2.138a, Ü5.153b, N.128b / bir gün L.123b

[8436] Kaᶜbe-i: Ü1.107b, Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138a, H2.-2.32b, N.128b / Mekke-i T.163a, L.123b, Ü5.153b

İbrāhīm[8437] ᶜacele ile Ḥarem-i Şerīfe[8438] ᶜazm itdi[8439]. Gördi kï bir gürūh-ı muraḳḳaᶜpūşān müşāhede-i maḳām-ı Ḫalīlu'r-Raḥmān [8440] idüp otururlar. Anlara su'āl eyledi_kï İbrāhīm-i Edhem Ḥażretlerini[8441] bilür misiz? Anlar didi_kï[8442] belá[8443] bilürüz[8444] bizüm şeyḫümüzdür. Cibāl-i Kaᶜbe-i Mükerremeden[8445] mübārek ẓahrları_ile[8446] heyzüm getürmege gitdi_kï fürūḫt idüp bize ve kendüye[8447] sedd-i ramaḳ ola. Çün ol ferzend-i ercümend-i muḥterem ve[8448] nūr-ı dīde-i Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem [8449] bu ḫaberi gūş itdi ol dem Kaᶜbe-i[8450] Mükerremenüñ kenārına çıḳup pederine muntaẓır oldı. Zamān-ı yesīrden_ṣoñra[8451] gördi kï bir şeyḫ-i nūrānī ve vāṣıl-ı Rabbānī bir miḳdār heyzümi gerdenine alup gelür. Bu ḥāli ferzend-i ercümend[8452] göricek girye idüp [[sirişkin revān ve kendüyi pederinden nihān ṭutup āheste āheste Ḥażretüñ yanınca[8453] gitdi tā kï sūḳa irişdi. Ol dem Ḥażret nidā itdi kï

[8437] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.107b, İ2.138a, N.128b / Ḥażret Ü2.93a, L.123b, Ü3.112b / Edhem T.163a, Ü5.153b / H2-2'de yok

[8438] Ḥarem-i şerīfe: Ü1.107b, Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, Ü5.153b / Ḥareme İ2.138a, H2-2.32b, N.128b

[8439] itdi: Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, İ2.138a, Ü5.153b, H2-2.32b, N.128b / idüp Ü1.107b

[8440] maḳām-ı Ḫalīlu'r-Raḥmān: Ü1.107b / Kaᶜbe Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, İ2.138a, Ü5.153b, H2-2.32b, N.128b

[8441] İbrāhīm Edhem ḥażretlerini: Ü1.107b, Ü2.93a, İ2.138a, N.128b / İbrāhīm ḥażretini T.163a, L.123b, Ü5.154a / İbrāhīm ḥażretlerini Ü3.112b / Ḥażret-i İbrāhīm Edhemi H2-2.32b

[8442] anlar didi_kï: Ü1.107b, İ2.138a, N.128b / didiler kï Ü2.93a, T.163a, Ü3.112b, Ü5.154a, H2-2.32b / L'de yok

[8443] belá: L.123b, N.128b / naᶜam T.163a, Ü5.154a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2'de yok

[8444] bilürüz: Ü1.107b, Ü2.93a, L.123b, Ü3.112b, İ2.138a, H2-2.32b, N.128b / T, Ü5'de yok

[8445] Kaᶜbe-i Mükerremeden: Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, Ü5.154a / Kaᶜbeden Ü1.107b, İ2.138a, H2-2.32b, N.128b

[8446] ẓahrları_ile: Ü1.107b, İ2.138a, H2-2.32b, N.128b / arḳasıyla Ü2.93a, T.163a, L.123b, Ü3.112b, Ü5.154a

[8447] bize ve kendüye: Ü1.107b, Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138a, H2-2.32b, N.128b / kendüye ve bize T.163a, L.123b, Ü5.154a

[8448] ve: L'de yok

[8449] Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm Edhem: İ2.138a, N.128b / Cenāb-ı İbrāhīm Edhem Ü2.93a, T.163a, L.1123b, Ü3.112b, Ü5.154a / Cenāb-ı Ḥażret-i Edhem H2-2.32b / İbrāhīm Edhem Ü1.107b

[8450] Kaᶜbe-i: Ü1.107b, Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138a, H2-2.32b, N.128b / Mekke-i T.163a-b, L.123b, Ü5.154a

[8451] zamān-ı yesīrden_ṣoñra: Ü1.107b / Diğer nüshalarda yok

[8452] ferzend-i ercümend: Ü1.107b, Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138b, H2-2.32b, N.128b / ferzend-i ercümendi T.163a-b, Ü5.154a / ferzend L.123b

[8453] yanınca: Ü1.107b, Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138b, H2-2.32b, N.128b / yanına T.163b, Ü5.154a

"یامن یشتری[8454] الطّیّب بالطّیّب"-"*Yā men yeşteri'ṭ-ṭayyibe bi'ṭ-ṭayyibi*"[8455] diyücek fi'l-ḥāl bir merd ẓāhir olup heyzümi nān ile tebdīl eyledi. Ve Ḥażret nānı aṣḥābınuñ öñine ḳoyup kendüsi[8456] namāza meşġūl oldı.

[479] Beyt[8457]

[Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]

کریم کامل انرامی شناسم اندرین دوران Kerīm-i kāmil ānrā mīşināsem enderīn devrān

زخود واکیرد و سازد نثار بی نوایانش Ziḫod vā gīred u sāzed niṯār-ı bīnevāyāneş[8458]

[Neṯr] Ve Ḥażret[8459] namāzdan fāriġ olıcaḳ aṣḥābına didi_kï ey iḫvān naẓaruñuzı ferzend ü zenāndan ḥıfẓ üzre oluñ diyüp aṣḥābı_ile ṭavāfa meşġūl iken oġlı[8460] rū berū gelicek Ḥażret aña nigāh eyledi. Zīrā kï[8461] oġlı ġāyet_ile ṣāḥib[-i]cemāl ve ḥüsn-i bākemāli iʿtidāl üzre idi Ḥażretüñ fuḳarāsı ġāyet_ile taʿaccüp idüp didiler kï Ḥażret-i Şeyḫ bizi naẓardan menʿ idüp kendüsi[8462] bu ferzend-i dilbende ne ʿaceb nigāh eyledi. Baʿdehü Ḥażret ṭavāfdan fāriġ olıcaḳ didiler kï: Yā Şeyḫa'l-islām raḥimeke'llâhu teʿālá[8463] ṭavāfda hīç ferzend ü zene nigāh eylemez idüñüz ammā[8464] ne ʿaceb ol[8465]

[8454] یشتری – yeşterī: Ü1.108a, Ü2.93a, T.163b, Ü3.112b, İ2.138b, Ü5.154a, H2-2.32b / نشتری – neşterī N.128b

[8455] "*Ey güzelliği güzellikle satın alan!*"

[8456] kendüsi Ü2.93a, Ü3.112b, İ2.138b, H2-2.32b, N.128b / kendüleri Ü1.108a / T, Ü5'de yok

[8457] Beyt: Ü1.108a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8458] "*Ben bu devranda gerçek iyilik ve cömert sahibi / kendinden geçip varını yoğunu kimsesiz ve yoksula dağıtan kişiye derim.*"

[8459] Ḥażret: Ü1.108a / Diğer nüshalarda yok

[8460] iken oġlı: Ü2.93b, T.163b, Ü3.112b, İ2.138b, Ü5.154a, H2-2.32b, N.128b / oldı. Baʿdehü oġlı ṭavāfda Ü1.108a

[8461] zīrā kï: Ü2.93b, T.163b, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154a, H2-2.32b, N.128b / ve Ü1.108a

[8462] kendüsi: Ü1.108a, İ2.138b, H2-2.32b, N.129a / kendi Ü2.93b, T.163b, Ü3.113a, Ü5.154a

[8463] teʿālá: Ü1.108a, İ2.138b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2, N'de yok

[8464] idüñüz ammā Ü2.93b, T.163b, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / iken Ü1.108a

[8465] ol: Ü2.93b, T.163b, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / bu Ü1.108a

püser-i dilbende nigāh tevcīh ile[8466] naẓar ḳılduñuz? Sebeb ü[8467] ḥikmet nedür[8468]? Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem[8469] buyurdı_kï: Vaḳtā kï Belḫden dūr olduḳda bir püser-i şīrḫˇāremüz[8470] ḳalmış idi. Şöyle ẓann iderüm kï ol püser bu ferzend-i dilbend[8471] ola.]][8472] Ammā ferzend-i ercümend[8473] kendüsin Ḥażrete[8474] iᶜlām eylemez_idi. Ḫavf ider_idi kï iᶜlām idicek[8475] Ḥażret[8476] andan firār idüp[8477] müşāhede-i cemālden[8478] dūr ola. Bu ḥāl üzre bir iki[8479] gün mürūr eyledükde fuḳarā-yı Ḥażret-i İbrāhīmden bir iki şaḫış ḳāfile-i ḥüccāca çıḳup[8480] ḥüccāc-ı Belḫi su'āl eyleyüp[8481] buldılar. Gördiler kï bir aṭlas ü dībā ḫargāh ḳurılmış kï aṭnābı[8482] ḥarīr-i gūnāgūn ile mülevven ve Ḫıṭāyī nuḳūş ile eṭrāfı müzeyyen ve ortasında bir serīr-i şāhī ḳurılmış ve Ḥażretüñ nigāh eyledügi[8483] ferzend bir[8484] kürsī üzre kelām-ı şerīf tilāvet idüp girye ider. Dervīşler selām virüp ḥamd ü ṣenādan_ṣoñra cevāba āġaz idüp didiler kï[8485] ey şāhzāde-i ercümend ve ey ᶜizz ü rifᶜat_ile devletmend ne diyāruñ şāhı ve ne āsumānuñ māhısız

[8466] nigāh-ı tevcīh ile: T.163b, Ü5.154b / Ü1, Ü2, Ü3, H2-2, N'de yok
[8467] ü: Ü1'de yok
[8468] nedür: Ü1.108a, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.138b, H2-2.33a, N.129a / ne ola diyü su'āl eylediler T.163b, Ü5.154b
[8469] Ḥażret-i İbrāhīm Edhem: H2-2.33a / Ĥażret-i İbrāhīm Ü1.108a, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.138b, N.129a / Ḥażret T.163b, Ü5.154b
[8470] şīr-ḫāremüz: Ü1.108a, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.138b, H2-2.33a, N.129a / şīre-ḫˇāremüz T.164a, Ü5.154b /
[8471] dil-bend: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, Ü5.154b, H2-2.33a / dil-pesend İ2.138b, N.129a
[8472] [[sirişkin revān ve kendüyi pederinden …. ol püser bu ferzend-i dil-pesend ola]]: L'de bu kısım yok
[8473] ferzend-i ercümend: L'de yok
[8474] Ḥażrete: Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / pederine Ü1.108a / L'de yok
[8475] idicek: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / eylese L.123b
[8476] Ĥażret: Ü1.108a, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.138b, H2-2.33a, N.129a / T, L, Ü5'de yok
[8477] idüp: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / ide de L.123b
[8478] müşāhede-i cemālden T.164a, Ü5.154b / cemāl müşāhedesinden Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.138b, H2-2.33a, N.129a / cemāli müşāhedesinden Ü1.108a, L.123b
[8479] bir iki: Ü2.93b, T.164a, L.123b, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / birḳaç Ü1.108a
[8480] ḳāfile-i ḥüccāca çıḳup: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / gelüp L.123b
[8481] eyleyüp: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.138b, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / idüp L.123b
[8482] ḫar-gāh ḳurulmış kï aṭnābı: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / ile müzeyyen L.123b
[8483] Ḥażretüñ nigāh eyledügi: Ü1.108a, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a / bir L.124a
[8484] bir: L'de yok
[8485] didiler kï: Ü1.108b, L.124a / didi_kï Ü2.93b,T.164a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.154b, H2-2.33a, N.129a

didüklerinde[8486] şāhzāde[8487] buyurdı_kï[8488] biz diyār-ı Belḫdenüz. Ol dem tekrār su'āl eylediler kï kimüñ ferzend-i ercümendi ve ḳanḳı bāġuñ serv-i serbülendisiz?

[480] Beyt[8489]

[Feᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

ماه زیباست ولی روی تو زیباتر ازوست Māh zībāst velī rūy-i tu zībāter ezūst

چشم نرکس چکنم چشم تو رعناتر ازوست Çeşm-i nergis çikunem çeşm-i tu raᶜnāter ezūst[8490]

[Neṯr] didüklerinde[8491] ol edeb ü ḥaşmet ile etemm[8492] nūr-ı dīde-i Ḥażret-i[8493] İbrāhīm-i Edhem girye idüp didi_kï biz pederümüzi[8494] görmedük şīrḫˇāre[8495] iken anlar salṭanat-ı Belḫi ḳoyup seyāḥate ᶜazm itmişler, ammā[8496] şimdi Ḥarem-i Şerīfde[8497] bir merd-i muḥterem ve ᶜizz ü kerāmet_ile mükerrem görürüm[8498],

[8486] didüklerinde: Ü1.108b, Ü2.93b,T.164a, L.124a, Ü3.113a, Ü5.154b, H2-2.33a / didükde İ2.139a, N.129a

[8487] şāh-zāde: Ü1.108b / Diğer nüshalarda yok

[8488] buyurdılar kï Ü2.93b, L.124a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.154b / buyurdı_kï: H2-2.33a, N.129a / didi_kï Ü1.108b

[8489] Beyt: Ü1.108b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8490] "*Ay güzeldir, senin yüzün (ise) ondan daha güzel / Nergis çiçeğinin çekik gözünü ne yapayım, senin gözün ondan daha çekicidir.*"

[8491] didüklerinde: Ü1.108b, Ü2.93b, T.164a, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a / didükde İ2.139a, H2-2.33a, N.129a

[8492] etem: Ü1.108b, İ2.139a / muḥterem Ü2.93b,T.164a, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129a

[8493] Ḥażret-i: Ü2.93b, Ü3.113a, H2-2.33a/ Cenāb-ı İ2.139a, N.129a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[8494] pederümüzi: Ü1.108b, İ2.139a / pederümüz Ü2.93b,T.164a, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129a

[8495] şīrḫˇāre Ü1.108b, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129a / şīreḫˇāre: T.164a / şīreḫˇār L.124a /

[8496] ammā: Ü1.108b, İ2.139a, N.129a / ammā kï Ü2.93b, T.164a, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a, H2-2.33a

[8497] Ḥarem-i şerīfde: Ü1.108b / Ḥaremde Ü2.93b, T.164a, L.124a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129a

[8498] muḥterem ve ᶜizz ü kerāmet_ile mükerrem görürüm: Ü1.108b, Ü2.93b, T.164a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129a / muḥterem gördüm ve ᶜizz ü kerāmet_ile buldum L.1024a

bilmem_kï[8499] peder-i ᶜazīzüm[8500] anlar mıdur yā ne[8501]. Ve[8502] ḫavf iderüm kï kendüm[8503] ıẓhār idicek benden firār idüp müşāhede-i cemālinden[8504] dūr ve viṣālinden mehcūr[8505] olam[8506]. Ol dem ol kimesneler[8507] didiler kï[8508]: Ṭuruñ kï şimden_ṣoñra lāyıḳ u aḥrá ve münāsib ü evlá[8509] oldur kï pederüñüz ile mülāḳāt olına. Ol dem[8510] püser-i[8511] ferzend-i ercümend vālide-i saᶜādetmendin[8512] yanına alup ol kimesneler_ile[8513] Ḥażrete mülāḳāta ᶜazm eylediler. Ḥażret ise Ḥarem-i Şerīfde Rükn-i Yemānīnüñ öñünde cālis olup[8514] müşāhede-i Kaᶜbe-i Mükerreme[8515] ḳılurlar idi[8516]. Gördi kï Ḥażret-i İbrāhīm ḳapudan[8517] kendü[8518] fuḳarāsından bir iki şaḫṣ_ile ol nigāh eyledügi[8519] püser-i[8520] ercümend bir ḫātūn ile[8521] gelür[8522]. Ḫātūn Ḥażret-i

---

[8499] bilmem_kï: Ü1.108b / Ü2.93b, T.164a, L.124a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, N.129a bilmem H2-2'de yok

[8500] peder-i ᶜazīzüm: Ü2.93b, T.164b, L.124a, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33a, N.129b / pederüm Ü1.108b

[8501] yā ne: Ü1.108b, Ü2.93b, Ü3.113a, İ2.139a, H2-2.33a, N.129b / T, L, Ü5'de yok

[8502] ve: Ü2.93b, T.164b, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a, N.129b / Ü1, İ2, H2-2'de yok

[8503] kendüm: Ü1.108b, İ2.139a, N.129b / kendümi Ü2.93b, T.164b, L.124a, Ü3.113a, Ü5.155a, H2-2.33a

[8504] müşāhede-i cemālinden L.124a / cemāli müşāhedesinden Ü1.108b, Ü2.94a, T.164b, Ü3.113a, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b

[8505] ve viṣālinden mehcūr: Ü1.108b / Diğer nüshalarda yok

[8506] olam: Ü1.108b, Ü2.94a, T.164b, Ü3.113b, İ2.139a, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / olam didi L.124a

[8507] ol kimesneler: Ü1.108b / ol şaḫıṣ İ2.139a / şaḫıṣ N.129b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[8508] didiler kï: Ü1.108b, Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, Ü5.155a, H2-2.33b / didi kï İ2.139a, N.129b

[8509] ve münāsib ü evlá: Ü1.108b / olan L.124a / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[8510] ol dem: Ü1.108b, İ2.139a, N.129b / hemān Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, Ü5.155a, H2-2.33b

[8511] püser-i: Ü1'de yok

[8512] vālide-i saᶜādet-mendin: Ü1.108b / vālidesin Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b

[8513] kimesneler: Ü1.108b, Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, Ü5.155a, H2-2.33b / nās ile İ2.139a, N.129b

[8514] olup: Ü1.108b, İ2.139b, H2-2.33b, N.129b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8515] müşāhede-i Kaᶜbe-i Mükerreme: Ü1.108b, İ2.139b / Kaᶜbe-i Mükerremeyi müşāhede Ü2.94a, T.164b, Ü3.113b, Ü5.155a / Kaᶜbe-i Mükerremeye müşāhede H2-2.33b / Mekke-i Mükerreme müşāhede L.124a

[8516] ḳılurlar idi: Ü1.108b, İ2.139b, N.129b / iderlerdi Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, Ü5.155a, H2-2.33b

[8517] Ḥażret-i İbrāhīm ḳapudan: Ü1.109a, İ2.139b, N.129b / Ü2, T, L, Ü5, H2-2'de yok

[8518] kendü: Ü5'de yok

[8519] nigāh eyledügi: Ü1.109a / Diğer nüshalarda yok

[8520] püser-i: Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / ferzend-i Ü1.109a

[8521] bir ḫātūn ile: Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / ile bir ḫātūn Ü1.109a

[8522] gelür: Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / gelürler Ü1.109a

İbrāhīmi[8523] göricek feryād idüp[8524] didi_kï: Ey ferzend-i ercümend[8525] peder-i ᶜazīzüñ budur. Cümle ehl-i Ḥarem bu ḥāli göricek girye idüp cūş u ḫurūş ḳıldılar[8526]. Ve ferzend-i Ḥażret bīhūş olup ġaşy oldı[8527]. Zamān-ı yesīrden_ṣoñra ᶜālem-i ᶜaḳla gelüp ifāḳat bulduḳda[8528] Ḥażret-i İbrāhīm oġlını[8529] yanına alup[8530] didi_kï: Ey ferzend-i ercümend ve ey nūr-ı İslām ile saᶜādetmend[8531] [[ḳanḳı dīn üzresin? Oġlı didi kï dīn-i Muḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[8532] üzreyim. Ve yine su'āl eyledi_kï[8533]: Ḳur'ān bilür misin? Belī bilürüm didi. Baᶜdehü[8534] ᶜilm-i şerīfden bir[8535] nesne taḥṣīl eyledüñ mi? didükde[8536] oġlı bir miḳdār taḥṣīl eyledüm[8537] diyü cevāb viricek[8538]]][8539] andan[8540] Ḥażret-i İbrāhīm[8541] Ḥaḳḳa ḥamd ü ṣenā[8542] idüp ol sāᶜat[8543] diledi_kï ḳalḳup

[8523] Ḥażret-i İbrāhīmi: Ü1.109a, Ü2.94a, T.164b, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / İbrāhīm Edhemi L.124a

[8524] idüp: Ü1.109a, İ2.139b, N.129b / eyledi ve Ü2.94a, Ü3.113b, H2-2.33b / eyledi_kï T.164b, L.124a, Ü5.155a

[8525] -i ercümend: Ü1.109a / Diğer nüshalarda yok

[8526] ḳıldılar: Ü1.109a, İ2.139b / itdiler Ü2.94a, Ü3.113b, H2-2.33b / eyledi_kï T.164b, L.124a, Ü5.155a / eylediler N.129b

[8527] ġaşy ᶜārıż oldı: N.129b / ġaşy oldı Ü1.109a, İ2.139a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[8528] ifāḳat bulduḳda: Ü1.109a / Diğer nüshalarda yok

[8529] oġlını: Ü1.109a / anı Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / İ2'de yok

[8530] alup: Ü1.109a, L.124a / aldı ve Ü2.94a, T.164b, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b

[8531] ey ferzend-i ercümend ve ey nūr-ı İslām ile saᶜādet-mend: Ü1.109a / ey püser İ2.139b, N.129b, H2-2.33b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8532] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.94a, L.124a-b, Ü3.113b, N.129b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem H2-2.33b / ᶜaleyhi'-ṣ-ṣalâtu ve's-selām T.164b, İ2.139b, Ü5.155b

[8533] ve su'āl eyledi_kï: Ü2.94a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155b, H2-2.33b, N.129b / ve yine su'āl eyledi_kï T.164b / L'de yok

[8534] baᶜdehü: L'de yok

[8535] bir: T.164b, L.124b, Ü5.155b / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[8536] didükde: İ2.139b, H2-2.33b, N.129b / didi T.164b, L.124b, Ü5.155b / didi_kï Ü2.94b, Ü3.113b

[8537] eyledüm: Ü2.94a, T.164b, L.124b, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155b, N.129b / itdüm H2-2.33b

[8538] diyü cevāb viricek: T.164b, L.124b, Ü5.155b / diyücek İ2.139b / didi N.129b, H2-2.33b / andan Ü2, Ü3'de yok

[8539] [[ḳanḳı dīn üzeresin. Oġlı didi kï …. bir miḳdār taḥṣīl eyledüm didi]]: Ü2.94a, T.164b, L.124a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155a, H2-2.33b, N.129b / ᶜilm-i şerīfden ne miḳdār behre-vār ve ᶜibādet-i ẓāhiriyye ile pūşiş idüp taḥṣīl-i mertebe-i iḫtiyār ḳılduñ mı? Ol dem ferzend-i ercümen bi-ḥamdi'llâhi teᶜālá ᶜalá ḳaderi'l-imkān nā'il-i derece-i ᶜilm u eyḳān olduḳ diyücek Ü1.109a

[8540] andan: Ü2.94a, Ü3.113b, H2-2.33b / T, L, Ü3, İ2, Ü5, N'de yok

[8541] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.109a, Ü2.94a, Ü3.113b, İ2.139b, H2-2.33b, N.129b / Ḥażret-i İbrāhīm Edhemī T.164b, Ü5.155b / İbrāhīm Edhem L.124b

[8542] ḥamd u ŝenā: Ü1.109a, Ü2.94a, L.124b, Ü3.113b, İ2.139b, N.129b / ḥamd u ŝenālar H2-2.33b / ŝenā vu ḥamd T.164b-165a, Ü5.155b

[8543] ol sāᶜat: Ü1.109a / Diğer nüshalarda yok

gide. Ol dem püser ve māderi feryād ü fiġan ve nāle-i dilsūzların[8544] āsumāna peyveste ḳılduḳda[8545] Ḥażret-i İbrāhīm yüzini āsumāna ṭutup "یاربّ اغثنی"-"*Yā Rabbi eġiṣnī*" didükde fi'l-ḥāl ferzend-i ercümend[8546] serin Ḥażretüñ mübārek dizi üzre ḳoyup teslīm-i cān ve vāṣıl-ı cinān oldı.

[481] Naẓm[8547] [Nevᶜī]
[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

Mümkinātuñ dāne-i ᶜömrin ögüdür ṣubḥ u şām

Āsiyāb-ı çerḫ encüm erzenin ölçer döker

Çerḫ-i aḫżar ḫūn-ı mużmerdür ṣaḳın ḥınnā gibi

Sürḫdür maᶜnīde ṣūretde görinür sebzeter

[Neṯr] Ol dem Ḥażretüñ fuḳarāsından baᶜżı kimesneler didiler kï[8548] ey merd-i ḥaḳbīn ve ey[8549] vāṣıl-ı maḳām-ı temkīn ve ᶜārif-i sırr-ı yaḳīn bu ḥāl ne güne ḥāldür? Ḥażret buyurdılar kï[8550] çünkï[8551] ferzendüm yanuma aldum fi'l-ḥāl bermażmūn-ı "اولادنا اکبادنا" – *"Evlādunā ekbādunā"*[8552] birle[8553] anuñ muḥabbeti ḫāne-i ḳalbümde cevelān

[8544] dilsūzların: Ü1.109a, Ü2.94a, T.165a, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155b, H2-2.33b, N.129b / cānsūzların L.124b
[8545] āsumāna peyveste ḳılduḳda: Ü2.94a, T.165a, L.124b, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155b, H2-2.33b, N.129b / āsumān üzre çıḳarduḳlarında Ü1.109a
[8546] -i ercümend: L.124b / Diğer nüshalarda yok
[8547] Naẓm: Ü1.109a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Nev'î'ye aittir [Bk. Nev'î Divanı, K12/45-46, s. 36-37]
[8548] didiler kï: Ü1.109b, İ2.139b / didi_kï Ü2.94a, T.165a, L.124b, Ü3.113b, Ü5.155b, H2-2.33b, N.129b
[8549] ey: Ü1.109a / Diğer nüshalarda yok
[8550] buyurdı_kï Ü2.94a, Ü2.94a, T.165a, L.124b, Ü3.113b, İ2.139b, Ü5.155b, H2-2.33b, N.129b / buyurdılar kï Ü1.109a
[8551] çünkï: Ü1.109b, Ü2.94a, Ü2.94a, Ü3.113b, İ2.139b, H2-2.33b, N.129b / T, L, Ü5'de yok
[8552] *"Çocuklarımız, (canımız) ciğerimizdir"*
[8553] ber-mażmūn-ı "اولادنا اکبادنا" – *"Evlādenā ekbādenā"* birle: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

ve meylüm bi'ṭ-ṭabᶜ aña nümāyān u ᶜayān[8554] olıcaḳ gūş-ı cāna bu nidā'-i cānsūz[8555] geldi_kï "يا ابراهيم تدّعى محبتنا و تحب معنا غيرنا"-"*Yā İbrāhīmu teddeᶜī maḥabbetenā ve tuḥibbu meᶜanā ġayrenā*"[8556]. Çünkï bu ḫiṭābı gūş ḳıldum ol dem tażarruᶜ u niyāz ve nice sūz u güdāz ile[8557] didüm kï yā Rabbi baña feryādres ol, eger ferzendümüñ muḥabbeti senüñ[8558] muḥabbetüñden beni maḥrūm u[8559] meşġūl iderse ya benüm rūḥumı ḳabż eyle ya ferzendümüñ[8560]. İcābet-i duᶜā ferzendümüñ ḥaḳḳında[8561] vāḳiᶜ oldı.

[482] Naẓm[8562]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

درمحبّت هركه او دعوى كند	Dermuḥabbet her kï ū daᶜvī kuned
صد هزاران امتحان بروى كند	Ṣad hezārān imtiḥān bervey kuned[8563]
كر بود صادق كشد بار جفا	Ger buved ṣādıḳ keşed bār-i cefā
ور بود كاذب كريزد از بلا	Ver buved kāẕib gurīzed ezbelā[8564]

[8554] u ᶜayān: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8555] -i cānsūz: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8556] *"Ey İbrâhim! Bizi sevdiğini iddia ediyorsun, fakat bizimle beraber başkasını da seviyorsun."*

[8557] tażarruᶜ u niyāz ve nice sūz u güdāz ile: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8558] senüñ: Ü1.109b, İ2.140a, H2-2.34a, N.130a / Ü2, T, Ü3, L, Ü5'de yok

[8559] maḥrūm u: T.165a, L.125a, Ü5.155b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[8560] ferzendümüñ: Ü1.109b, Ü2.94a, Ü3.114a, İ2.140a, H2-234a, N.130a / ferzendümüñ didükde T.165a, Ü5.155b / anuñ didükde L.125a

[8561] ḥaḳḳında: Ü2.94a, T.165a, L.125a, Ü3.114a, Ü5.155b, H2-234a, N.130a / ḥaḳḳına Ü1.109b, İ2.140a

[8562] Naẓm: Ü1.109b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8563] "*O'na olan sevginin, muhabbetin davasını güden, iddiada bulunan kimse / Yüzlerce imtihana katlanmaya hazır olsun*."

[8564] "*Sadık yar olan cefa yükünü çeker / Yalancı olan ise bütün mihnet ve belalardan köşe bucak kaçar*."

[Neşr] [[“اشدّالبلاء على الأنبياء ثمّ على الأولياء ثمّ الأمثل فالأمثل[8565]” – ”*Eşeddu’l-belā'i ᶜale’l-enbiyā'i ṣumme ᶜale’l-evliyā'i ṣumme’l-emṯeli fe’l-emṯeli*[8566]”]][8567]. Menḳūldur kï ol rāh-ı muḥabbetde etemm Cenāb-ı Ḥażret-i[8568] İbrāhīm bin[8569] Edhem bir gün ᶜazm-i ṣaḥrā ḳılurken bir sipāhīye rāst geldi. Sipāhī Ḥażretden su'āl eyledi_kï[8570] cāy-ı maᶜmūr yaᶜnī şehir[8571] ne ṭarafdadur? Ḥażret daḫi[8572] ol cānibde olan[8573] gūristān ṭarafına[8574] işāret eyledi. Sipāhī-i kemfehm anı istihzā ider[8575] ẓann idüp[8576] mübārek serin ḍarb ile şikest idüp mübārek gerdenine resen ṭaḳup götürürken bir gürūh ḫalḳa rāst geldi[8577]. Anlar bu ḥāli göricek[8578] feryād ü fiġān[8579] idüp didiler kï ey merd-i[8580] nādān ve ey ḫāne-i şefḳati vīrān bu cefā eyledügüñ[8581] Cenāb-ı Ḥażret-i[8582] İbrāhīm-i Edhemdür diyücek sipāhī-i nādān ġayet_ile[8583] nādim ü[8584] perīşān olup Ḥażretüñ mübārek pāy-ı şerīfine yüzin[8585] sürüp ᶜöẕrḫˇāh olıcaḳ Ḥażret ᶜafv idüp buyurdı_kï dilgīr olma bu ḥāli sen bize idicek biz saña ḫayır duᶜā eyledük, zīrā senüñ bu cefāñ sebebi_ile ᶜinde’llâhi

---

[8565] فالأمثل - fe’l-emeṣel: ifadenin doğrusu bu şekildedir / Ü1’de الامثل فى şeklindedir

[8566] [[“اشدّالبلاء على الأنبياء ثمّ على الأولياء ثم الامثل فى الامثل” …. fi’l-emŝel”]]: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8567] *“Belaların en şiddetlisine peygamberler uğratılmış, sonra evliyalar, sonra daha faziletli ve daha faziletli olanlar ”*

[8568] Ḥażret-i: Ü2.94a, T.165a, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a / Ü1, L’de yok

[8569] bin: Ü3.113b, H2-2.34a / ibn Ü2.94a / Ü1, T, L, İ2, Ü5, N’de yok

[8570] eyledi_kï: Ü1.109b, Ü2.94a, T.165a, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a / itdi_kï L.124b

[8571] yaᶜnī şehīr: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8572] daḫi: T.165a, L.124b, Ü5.156a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[8573] ol cānibde olan: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8574] ṭarafına: Ü1.109b / cānibin Ü2.94a, T.165a, L.124b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a

[8575] istihzā ider: Ü1.109b / istiḫfāf Ü2.94b, T.165a, L.124b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a

[8576] ẓan idüp: Ü1.109b / ẓan itmek_ile Ü2.94b, T.165b, L.124b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a

[8577] geldi: Ü2.94b, T.165b, L.124b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a / gelür Ü1.109b

[8578] bu ḥāli göricek: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8579] feryād ü fiġān: Ü2.94b, T.165b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-234a, N.130a / nāle vü feryād Ü1.109b / feryād L.124b

[8580] merd-i: T.165b, L.124b, Ü5.156a / nāmerd ü Ü2.94b, Ü3.114a, H2-2.34a / Ü1, İ2, N’de yok

[8581] cefā eyledügüñ: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8582] Cenāb-ı Ḥażret-i: Ü2.94b, T.165b, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a / Ḥażret-i Ü1.109b / Cenāb-ı L.125a

[8583] ġāyet_ile: Ü1.109b, İ2.140a, N.130a / be-ġāyet Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, Ü5.156a, H2-2.34a

[8584] nādim ü: Ü1.109b / Diğer nüshalarda yok

[8585] yüzin: Ü1.109b, İ2.140a / yüz Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a

teᶜālá bizüm nice mertebe ḳadrümüz[8586] refīᶜ olup lāyıḳ-ı tecellī-i dīdār ve nice āṣār müşāhede olındı. Ẓāhir-i "هَلْ جَزَاء الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ"-"*Hel cezā'u'l-iḥsāni ille'l-iḥsān*"[8587] ᶜidügi ᶜayāndür[8588].

[483] Beyt[8589]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

مزد کار نیکوان ضایع نباشد مرد حق — Merd-i kār nīkuvān żāyiᶜ nebāşed merd-i ḥaḳ

مایضیع الله فی الدّارین اجرالمحسنین — Mā yuḍīᶜu'llâhu fi'd-dāreyni ecre'l-muḥsinīn[8590]

[Neşr] Muḥaṣṣal[8591] biz senüñ cefāñ ṣemeresiyle nā'il-i[8592] rifᶜat iken[8593] saña cefā-yı dūzaḫ ile miḥnet temennī eylemek şarṭ-ı mürüvvet ve āyīn-i fütüvvet degildür diyücek sipāhī taḥsīnler idüp didi_kï: Ey sulṭān-ı zühhād ve ey mürşid-i ṭarīḳ-i sedād Cenāb-ı Ḥażretüñüzden[8594] cāy-ı maᶜmūr su'āl olınduḳda gūristān cānibine işāret buyurmañuzuñ[8595] sebeb ü ḥikmeti[8596] nedür[8597]? Ḥażret buyurdı_kï: Ẓāhir her rūz

[8586] mertebe ḳadrümüz: İ2.140a, H2-2.34a, N.130a / mertebe vü ḳadrümüz Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, Ü5.156a / mertebemüz Ü1.110a / mertebemüz ḳadrumuz L.125a

[8587] "*İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir.*" (Rahmân: 60)

[8588] ᶜayāndur: Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a / ᶜayān u ẓāhridür Ü1.110a

[8589] Beyt: Ü1.110a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8590] *"Hak ehli iyilerin yaptıkları iyilikler zayi olmaz / Allah iyilik yapanların ecirlerini, iki cihanda da zayi etmez."*

[8591] muḥaṣṣal: Ü1.110a / Diğer nüshalarda yok

[8592] nā'il-i: Ü1.110a / Diğer nüshalarda yok

[8593] iken: Ü1.110a / ve Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, İ2.140a, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a

[8594] Cenāb-ı Ĥażretüñüzden: Ü2.94b, T.165b, Ü3.114a, İ2.140b, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a / Cenāb-ı Ĥażretüñden Ü1.110a / Cenābuñuzdan L.125a

[8595] buyurmañuzuñ: Ü1.110a, Ü2.94b, Ü3.114a, İ2.140b, H2-2.34a, N.130a / buyurmañuzda L.125a / buyurmañuzdan T.165b, Ü5.156a

[8596] sebeb ü ḥikmeti: Ü2.94b, Ü3.114a, İ2.140b, H2-2.34a, N.130a / sebeb-i ḥikmeti Ü1.110a, T.165b, L.125a, Ü5.156a

[8597] nedür: Ü1.110a, Ü2.94b, Ü3.114a, İ2.140b, H2-2.34a, N.130a / nedür didükde T.165b, L.125a, Ü5.156a

gūristān maᶜmūr ve şehristān fenā-yı mevt[8598] ile her gün vīrān olup ehlinden dūr idügi müteᶜārif ü meşhūrdur[8599]. [[Bu ḳıṣṣa-i purḥişşeden ḥişşedār olup recül-i kāmil āteş-i ġażabın āb-ı ḥilm ü sükūnet ile munṭafī itmege saᶜy ide.]][8600]

[484] Naẓm[8601]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün]

درتو پوشیده لطف یزدانی	Der tu pūşīde luṭf-ı Yezdānī
خلعت ازصفات روحانی	Ḫilᶜat[et] ezṣıfāt-ı rūḥānī[8602]
دارش ازلوث چشم و شهوت دور	Dāreş ezlevş çeşm u şehvet dūr
تابه پاکیزه کی شود مشهور	Tā bepākīze key şeved meşhūr[8603]

[Neşr] Naḳl iderler kï ol şeb büzürgān-ı dīnden ve vāḳıf-ı esrār-ı yaḳīnden bir şaḫṣ-ı ḥaḳbīn ve vāṣıl-ı maḳām-ı temkīn ᶜālem-i rü'yāda görür kï behiştiyān emr-i Ḥaḳḳ ile dāmenlerin cevāhir ile pür eylemişler. Su'āl ider kï bu cevāhiri ne cānibe niṣār idersiz[8604]? Anlar dir[8605] kï bir nādān İbrāhīm-i Edhem Ḥażretlerinüñ mübārek[8606] serin şikeste[8607] ḳılmış ve Ḥażret dilgīr olmayup dergāh-ı Ḥaḳdan aña ḫayır duᶜā ve ricā'-i

[8598] mevt: Ü1.110a, Ü2.94b, Ü3.114a, İ2.140b, H2-2.34a, N.130a / fevt T.165b, L.125a, Ü5.156a
[8599] idügi müteᶜārif ü meşhūrdur: Ü1.110a / olması meşhūrdur Ü2.94b, T.165b, L.125a, Ü3.114a, İ2.140b, Ü5.156a, H2-2.34a, N.130a
[8600] [[Bu ḳıṣṣa-i purḥişşeden …. muntafī itmege saᶜy ide.]]: Ü1.110a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[8601] Naẓm: Ü1.110a / Diğer nüsjalarda bu şiir kısmı yok
[8602] "*Allah'ın lütfu sende gizlidir / İlahi sıfatlarla giyinip kuşanmışsın*."
[8603] "*Göz fitnesi ve kirlerinden ve şehvetten uzak dur / Ki temizlik ve arınma ile nam salasın*."
[8604] idersiz: Ü1.110a, Ü2.94b, L.125a, Ü3.114a, İ2.140b, H2-2.34a, N.130a / idersiz didükde T.166a, Ü5.156b
[8605] dir: Ü2.94b, L.125a, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / didiler Ü1.110a, T.166a, Ü5.156b
[8606] mübārek: Ü1.110a, İ2.140b / Ü2, T, L, Ü3, H2-2, N'de yok
[8607] şikeste: Ü1.110a, Ü2.94b, T.166a, Ü3.114b, İ2.140b, Ü5.156b, H2-2.34b, N.130b / şikest L.125a

cennet-i aʿlā[8608] eyledükde[8609] fermān-ı Ḥaḳḳ[8610] oldı_kï dāmenümüz cevāhir ile pür idüp anuñ ṣabrı muḳābelesinde[8611] mübārek serine niṯār idevüz.

[485] Naẓm[8612]

[Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

هرکه اودر راه حق صابر شود	Her kï ū der rāh-ı Ḥaḳ ṣābir şeved
برمراد خوشیتن قادر شود	Bermurād-ı ḫ̆īşten ḳādir şeved[8613]
صبر بایِد تا شود یکسو حرج	Ṣabr bāyed tā şeved yeksū ḥarec
زانکه کفت الصبر مفتاح الفرج	Zān kï guft "*eṣ-ṣabru mefātiḥü'l-ferec*"[8614]

[Neṯr] Ve naḳl iderler kï Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem bir gün leb-i[8615] Diclede mübārek ḫırḳa-i şerīfin[8616] terḳīʿ iderler idi. Ol cāydan bir şaḫṣ-ı ẓāhirbīn mürūr idüp didi_kï: Yā İbrāhīm pādişāhī-i Belḫüñ ferāġatine [8617] ne[8618] ʿivaż[8619] bulduñ kï böyle ḫırḳa-i ṣadpāreyi[8620] pūşiş ve bu güne riyāżet ile güşiş idersin? Ol dem Ḥażret-i İbrāhīm

[8608] aʿlā: Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, İ2.140b, Ü5.156b, H2-2.34b, N.130b / me'vá Ü1.110a
[8609] eyledükde: Ü1.110b, İ2.140b, N.130b / itdükde Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, Ü5.156b, H2-2.34b
[8610] Ĥaḳ: Ü1.110a, Ü2.94b, L.125a, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / Ḫudā T.166a, Ü5.156b
[8611] ṣabrı muḳābelesinde: Ü1.110b / Diğer nüshalarda yok
[8612] Naẓm: Ü1.110b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[8613] "*Hak yolunda sabreden / Muradına nail olur*."
[8614] "*Sıkıntı ve darlığın bertaraf olması için sabır gerek / Zira sabır esenliğin ve ferahlığın anahtarıdır denilmiştir*."
[8615] leb-i: Ü1.110b, Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, Ü5.156b, H2-2.34b, N.130b / āb-ı İ2.140b
[8616] ḫırḳa-i şerīfin: Ü1.110b, İ2.140b, N.130b / ḫırḳasın Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, Ü5.156b, H2-2.34b
[8617] pādişāhī-i Belḫuñ ferāġatine: Ü1.110b, Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / Belḫ pādişāhlıġı ferāġatine T.166a, Ü5.156b / Belḫ pādişāhlıġına L.125a
[8618] ne: Ü1.110b, Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / T, L, Ü5'de yok
[8619] ʿivaż: Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, İ2.140b, Ü5.156b, H2-2.34b, N.130b / ʿivażın Ü1.110b
[8620] ṣad-pāreyi: Ü2.94b, T.166a, L.125a, Ü3.114b, Ü5.156b, H2-2.34b, N.130b / ṣad-pāre İ2.140b / ṣad-pāre ile Ü1.110b

ḫırḳasın[8621] terḳīᶜ eyledügi[8622] sūzeni Dicleye atup baᶜdehü sūzeninüñ[8623] ᶜavdetini işāret eyledükde hezār māhī dehānlarına birer zerrīn[8624] sūzen alup Dicleden ṭaşra[8625] baş çıḳarup Ḥażrete[8626] ᶜarż eylediler. Ḥażret-i İbrāhīm[8627] kendü sūzenüm ṭaleb iderüm diyü buyurduḳda fi'l-ḥāl bir māhī Ḥażretüñ sūzenini dehānına[8628] alup öñine[8629] bıraḳdı. [[Ḥażret-i İbrāhīm ne içün böyle sūzenüm eglendi diyücek māhī nuṭḳa gelüp didi_kï yā İbrāhīm deryāda olan cümle māhīler teberrüken sūzene yüzlerin sürdiler diyücek]][8630] Ḥażret-i İbrāhīm ol şaḫṣ-ı ẓāhirbīne[8631] buyurdı_kï pādişāhī-i Belḫuñ[8632] edná ᶜivażını[8633] bu mertebede[8634] buldum diyücek ol şaḫṣ mehbūt u ḥayrān oldı[8635]. Ve[8636] ḥikāyet iderler kï büzürgāndan Ebā Muḥammed[8637] İbrāhīm[8638] Edhem Ḥażretleri_ile ziyāret-i Beytü'l-Maḳdise gider_iken rāh[8639] üzre bir dıraḫt-ı enārüñ taḥtında nuzūl idüp namāza meşġūl oldılar. Ol dem dıraḫt-ı enārdan bir ṣadā istimāᶜ eylediler kï yā İbrāhīm kerem idüp meyvemden tenāvül eyle. Ḥażret bu ṣadāyı istimāᶜ

[8621] ḫırḳasın: Ü1.110b / ḫırḳasını Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / T, L, Ü5'de yok

[8622] eyledügi: Ü2.94b, T.166a, L.125b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / eyledi_kï Ü1.110b, Ü5.156b

[8623] sūzeninüñ: Ü1.110b, Ü2.94b, T.166a, L.125b, Ü3.114b, İ2.140b, Ü5.156b, N.130b / sūzenüñ H2-2.34b

[8624] zerrīn: Ü1.110b, Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / T, L, Ü5'de yok

[8625] ṭaşra: Ü1.110b, İ2.141a, H2-2.34b, N.130b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8626] Ḥażrete: Ü1.110b, Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / Edheme L.125b / T, Ü5'de yok

[8627] Ḥażret-i İbrāhīm: Ü1.110b, Ü2.94b, Ü3.114b, İ2.140b, H2-2.34b, N.130b / ve Ḥażret-i İbrāhīm T.166a, Ü5.157a / Edhem L.125b

[8628] dehānına: Ü1.110b, T.166a, Ü5.157a / aġzına Ü2.95a, L.125b, Ü3.114b, İ2.141a, H2-2.34b, N.130b

[8629] öñine: Ü1.110b / naẓarına Ü2.95a, T.166a, L.125b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.34b, N.130b

[8630] [[Ḥażret-i İbrāhīm ne içün … yüzlerin sürdiler diyücek]]: Ü1.110b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[8631] Ḥażret-i İbrāhīm ol şaḫṣ-ı ẓāhir-bīne: Ü2.95a, T.166a, L.125b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.34b, N.130b / ol şaḫṣ-ı ẓāhir-bīne Ḥażret Ü1.110b

[8632] pādişāhī-i Belḫuñ: Ü1.110b, Ü2.95a, Ü3.114b, İ2.141a, H2-2.34b, N.130b / Belḫ pādişāhlıġuñun T.166a, L.125b, Ü5.157a

[8633] edná ᶜivażını: İ2.141a, N.130b / edná ᶜivaż Ü1.110b, L.125b / ferāġatine edná ᶜivażını Ü2.95a, T.166a, Ü3.114b, Ü5.157a, H2-2.35a, N.130b

[8634] mertebede: Ü2.95a, T.166b, L.125b, Ü3.114b, Ü5.157a, H2-2.35a, N.130b / mertebeyi Ü1.110b, İ2.141a

[8635] diyücek ol şaḫṣ mehbūt u ḥayrān oldı: Ü1.110b / diyü cevāb virdi İ2.141a, N.130b / didi L.125b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[8636] ve: Ü1.110b, İ2.141a / Ü1, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[8637] Ebā Muḥammed: Ü2.95a, T.166b, L.125b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.35a, N.130b / Ebā Muḥammed ibn-i Ĥarīm Ü1.110b

[8638] İbrāhīm: L'de yok

[8639] rāh: Ü1.110b, Ü2.95a, T.166b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.35a, N.131a / yol L.125b

idicek ser derpīş idüp ḫāmūş oldı. Üç kere şecere-i[8640] enārdan bu ṣadā geldi. Aṣlā Ḥażret muḳayyed olmadı. Āḫir şecerden bir nidā daḫi geldi kï yā Ebā Muḥammed Ḥażretüñ ḳatında şefāᶜat eyle tā kï meyvemden tenāvül eyleye diyücek Ebā Muḥammed buyurdı kï "يا ابراهيم اسمع ماذا يقول الشّجر" - *"Yā İbrāhīmu isme*ᶜ *māẕā yeḳūlu'ş-şeceru"*[8641] diyücek ol dem Ḥażret-i İbrāhīm mübārek eliyle iki enār[8642] ḳoparup birin kendüler nūş ve birin[8643] Ebā Muḥammed ekl eyledi[8644]. Ammā meyvesin ġāyet_ile türş buldılar ve maḥall-i tenāvülde şecer-i enār ḫam oldı kï Ḥażrete tenāvülde zaḥmet olmaya. Ve Ebā Muḥammed naḳl ider kï bir ḳaç aydan_ṣoñra ol cāydan[8645] mürūr eyledüm. Gördüm kï şecer-i meẕkūr[8646] ġāyet_ile bülend ü bālā ve enārı şīrīn ü aᶜlā olup ol sene iki kere enār virmiş ve[8647] ol mekānuñ ḫalḳı rummānu'l-ᶜābidīn diyü ol şecere tesmiye itmişler[8648]. Ve menḳūldur kï bir vaḳit Ḥażret-i İbrāhīm Edhem[8649] bir[8650] keştīye süvār ve ārzū-yı seyāḥat ile[8651] ᶜālemi geşt ü ġüẕār ḳılurdı. İttifāḳan keştī ile menzile ḳarīb olduḳda keştībān Ḥażretden fūl[8652] ṭaleb eyler. Ḥażret ise sīm ü zerden tehī ve tarīḳ-i tevekkülde[8653] müntehī idi. Muḥaṣṣal yine keştībān ṭalebde[8654] çesbān olıcaḳ Ḥażret iki rekᶜat namāz ḳılup didi_kï İlâhī benden bir şey ṭalep iderler kï ol şey bende mevcūd degil. Nuṭḳ-ı şerīfleri āḫir olduġı gibi fi'l-ḥāl cümle deryā zer-i ḫāliṣ olup Ḥażret mübārek[8655] eliyle bir avuç zer alup keştībāna virdi.

[8640] şecere-i: Ü1.111a, Ü2.95a, Ü3.114b, H2-2.35a / şecer-i T.166b, L.125b, İ2.141a, Ü5.157a, N.131a

[8641] *"Ey İbrâhim! Bak dinle ağaç ne diyor."*

[8642] enār: Ü1.111a, Ü2.95a, T.166b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.35a, N.131a / nār L.125b

[8643] birin: Ü1.111a, T.166b, L.125b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.35a, N.131a / birisin Ü2.95a, Ü3.114b

[8644] eyledi: Ü1.111a, Ü2.95a, T.166b, Ü3.114b, İ2.141a, Ü5.157a, H2-2.35a, N.131a / eylediler L.125b

[8645] cāydan: Ü1.111a, İ2.141b, N.131a / cānibden Ü2.95a, T.166b, L.125b, Ü3.115a, Ü5.157b, H2-2.35a

[8646] meẕkūr: Ü1.111a, Ü2.95a, Ü3.115a, İ2.141a, H2-2.35a, N.131a / mezbūr T.166b, L.125b, Ü5.157b

[8647] ve: L'de yok

[8648] tesmiyye itmişler: Ü2.95a, L.125b, Ü3.115a, İ2.141a, H2-2.35a, N.131a / isim tesmiyye itmişler T.166b, Ü5.157b/ ad ḳomışlar Ü1.111a

[8649] Edhem: T.166b, L.125b, Ü5.157b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok yok

[8650] bir: T.166b, L.125b, Ü5.157b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok yok

[8651] ārzū-yı seyāḥat ile: Ü1.111a, Ü2.95a, Ü3.115a, İ2.141a, H2-2.35a, N.131a / T, L, Ü5'de yok

[8652] فول – fūl: T.167a, L.126a, Ü5.157b / نول-nūl Ü2.95a, H2-2.35a, N.131a / نولن -nūlin Ü1.111a, İ2.141b / قول-ḳaval? Ü3.115a

[8653] tevekkülde: Ü2.95a, T.167a, L.126a, Ü3.115a, İ2.141a, Ü5.157b, H2-2.35a, N.131a / tevekkülden Ü1.111a

[8654] yine keştī-bān ṭalebde: Ü1.111a, Ü2.95a, İ2.141a, N.131a / yine keştī-bān ṭalebinde Ü3.115a / çesbā çesbān H2-2.35a / keştībān yine fūl talebinde T.167a, L.126a, Ü5.157b

[8655] mübārek: Ü1'de yok

[486] Beyt[8656]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

کسی کو بکار تو دانا بود	Kesī kū bekār-ı tu dānā buved
براتمام او هم تو انا بود	Beritmām-ı ū hem tuvānā buved[8657]
بجز درکهش رومکن سوی کس	Becuz dergeheş rū mekun sūy-i kes
مراد دل خویش از و جوی پس	Murād-ı dil-i ẖ̆īş ezū cūy pes[8658]

[Neşr] Ve[8659] ḥikāyet iderler kï ol merd-i muḥterem Cenāb-ı Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem buyururlarmış kï şu deñlü diḳḳat ü ihtimām ve mücāhede-i tām ḳıldum_kï bir şeb Kaᶜbeyi nāsdan tehī bulup ṭavāf eyleyem. Muḥaṣṣal nice rūzgār bu ārzūya heves ve dāmen-i murāda destres bulmadum. Āẖir bir şeb ᶜaẓīm bārān olmaġ_ile Kaᶜbe-i[8660] Mükerremeyi ṭavāfdan ẖālī buldum[8661]. Ol dem Kaᶜbe-i Mükerremenüñ ᶜurvetü'l-vuṣḳálarını destüme alup Cenāb-ı[8662] Rabbü'l-ᶜizzetden ẕenb içün ᶜişmet ṭaleb eyledükde[8663] gūş-ı cāna hātifden[8664] bu nidā geldi_kï: Yā İbrāhīm cümle ᶜālem ẕenbleri içün bizden ᶜişmet ṭaleb iderler[8665]. Eger cümle ᶜāleme ẕenbden ᶜişmet ᶜaṭā eylesek biḥār-ı Ġaffārī vü Ġafūrī ve Raḥmānī vü Raḥīmīyi[8666] ne şeye[8667] ṣarf

[8656] Beyt: Ü1.111a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[8657] "*İşini (yapıp ettiğini) iyi bilen kişi / Onu tamama erdirmeye de gücü yeter*."
[8658] "*Onun kapısından, eşiğinden gayri yere yüzünü çevirme / Gönlünün muradı için O yeterdir*."
[8659] ve: Ü1.11b, İ2.141b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[8660] Kaᶜbe-i: Ü1.111b, Ü2.95b, Ü3.115a, İ2.141a, H2-2.35a, N.131b / Mekke-i T.167a, L.126a, Ü5.157b
[8661] buldum: Ü2.95b, T.167a, L.126a, Ü3.115a, İ2.141a, Ü5.157b, H2-2.35a, N.131b / bulmadum Ü1.111b
[8662] Cenāb-ı: L.126a / Diğer nüshalarda yok
[8663] eyledükde: Ü1.111b, Ü2.95b, T.167a, L.126a, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.35b, , N.131b / eyledügümde Ü3.115a
[8664] hātifden: Ü1.111b / Diğer nüshalarda yok
[8665] yā İbrāhīm cümle ᶜālem ẕenbleri içün bizden ᶜişmet ṭaleb iderler: Ü1'de yok
[8666] ġaffārī vü ġafūrī ve raḥmānī vü raḥīmīyi: Ü1.111b, Ü2.95b, Ü3.115a / ġaffārı vü ġafūrı ve raḥmānı vü raḥīmi T.167a, L.126a, Ü3.115a, Ü5.158a, H2-2.35b, N.131b
[8667] ne şeye: Ü1.111a, İ2.142a / neye Ü2.95b, Ü3.115a, H2-2.35b, N.131b / yā nereye T.167a, L.126a, Ü5.158a

ideydük[8668]? Ol dem münācāt idüp didüm_kï "الهى من عرفك فلم يعرفك فكيف حال من لم يعرفك"-"*İlâhī men ᶜarefeke fe-lem yaᶜrifke fe-keyfe ḥālu men lem-yaᶜrifke*"[8669].

[487] Beyt[8670]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Yumazsa āb-ı raḥmet ehl-i cürmüñ cürmini yā Rab

Ya bu bīḥadd u bīpāyān olan deryāyı neylersin

[Neşr] Ve menḳūldur kï İbrāhīm-i Edhem ḥażretlerinüñ [[bermażmūn-ı "كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ"-"*Kullu nefsin ẕā'iḳātu'l-mevt*[8671]"üzre]][8672] ᶜömürleri āḫir olduḳda nābedīd olmışlar. Baᶜżılar merḳad-i şerīfleri Baġdādda ve baᶜżılar Şām-ı şerīfdedür dirler. Ve Ḥażret vefāt eyledükde hātifden gūş-i nāsa bu nidā[8673] geldi kï "الا انّ امان الارض قد مات"-"*Elā inne emāne'l-arḍi ḳad māte*"[8674]. Ḫalḳ bundan ġāyet_ile[8675] müteḥayyir[8676] oldılar. Baᶜdehü[8677] içlerinden baᶜżı ᶜurefā bildiler kï Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem[8678]

[8668] ideydük: Ü1.111b, İ2.142a, N.131b / iderdük Ü2.95b, T.167a, L.126a, Ü3.115a, Ü5.158a, H2-2.35b

[8669] *"Allahım seni tanıyıp bilenler seni (hakkıyla) tanımamıştır. Öyleyse seni (hiç) tanımamış olanların hali nice olur?"*

[8670] Beyt: Ü1.111b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8671] ***Her canlı ölümü tadacaktır****. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.*" (Âl-i İmrân: 185)

[8672] bermażmūn-ı "كلّ نفس ذائقة الموت"-"Kullu nefsin ẕā'iḳātu'l-mevt" üzre Ü1.111b/ ber-mażmūn-ı "كلّ نفس ذائقة الموت"-"Kullu nefsin ẕā'iḳātu'l-mevt": Ü2.95b, T.167b, L.126a, Ü3.115a / ber-mażmūn-ı "كلّ نفس ذائقة الموت"-"Kullu nefsin ẕā'iḳātu'l-mevt" feḥvāsı üzre İ2.142a, H2-2.35b, N.131b

[8673]nidā: Ü2.95b, T.167a, L.126a, Ü3.115a, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.35b, N.131b / ṣadā Ü1.111b

[8674] "*Âgâh olunuz, kâinatın emniyeti (düzen) öldü.*"

[8675] Ḫalḳ bundan ġāyet_ile: Ü1.111b, Ü2.95b, T.167a, Ü3.115a, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.35b, N.131b / bu nidādadn ḫalḳ L.126a

[8676] müteḥayyir: Ü2.95b, T.167a, L.126a, Ü3.115a, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.35b, N.131b / müteᶜaccib Ü1.111b

[8677] oldılar baᶜdehü: Ü2.95b, T.167a, L.126a, Ü3.115a, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.35b, N.131b / olıcaḳ Ü1.111b

[8678] Ḥażret-i İbrāhīm Edhem: Ü1.112a, İ2.142a, N.131b, H2-235b / Ḥażret-i İbrāhīm Ü2.95b, T.167b, Ü3.115b, Ü5.158a / İbrāhīm Edhem L.126b

vefāt eyledi raḥmetu'llâhi ᶜaleyh ve men tevessele bi'l-ḥaḳḳi[8679] ileyh. Ve Ḥażret-i İbrāhīm-i Edhem bu ḳadar kemālāt-ı ᶜāliye[8680] ve kerāmāt-ı sāmiye[8681] ile mevṣūf u maᶜrūf iken İmām-ı Aᶜẓam-ı ṣūfī[8682] aᶜnī[8683] Cenāb-ı Ebū Ḥanīfe-i Kūfī ḥażretlerinüñ meclis-i ᶜilimlerine dā'imā mülāzemet idüp "وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا"-"*Ve ḳu'r-rabbi zidnī ᶜilmā*"[8684] muḳteżāsınca[8685] istifāde-i ᶜulūm-ı dīniyye iderler idi. Ve İmām-ı Aᶜẓam ḥażretleri daḫi her geldükçe[8686] ikrām-ı tamām idüp selām virdükde[8687] ve ᶜaleyke's-selām yā seyyidī dirler idi. İmām-ı Aᶜẓam ḥażretlerine ṭālibīn bir gün " يابمامام المسلمين نال السّيادة ابراهيم"-"*Yā imāme'l-muslimīne bi-me nāle's-siyādete İbrāhīmu*"[8688] didiler. Ḥażret-i İmām daḫi cevāb virüp[8689] " بتقديم سيادة الاخرة على سيادة الدّنيا وبالقلب السليم"-"*Bi-taḳdīmi siyādeti'l-āḫireti ᶜalá siyādeti'd-dunyā ve bi'l-ḳalbi's-selīm*"[8690] diyü[8691] buyurdılar.

[488] Naẓm[8692]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

اهل صبر ازجمله عالم برترند Ehl-i ṣabr ezcumle ᶜālem berterend

---

[8679] bi'l-ḥaḳḳi: Ü1.112a / Diğer nüshalarda yok

[8680] ᶜāliye: Ü1.112a, L.126b, İ2.142a / ġāliye Ü2.95b, T.167b, Ü3.115b, Ü5.158a, H2-2.36a, N.131b

[8681] sāmiye: Ü1.112a, İ2.142a / ᶜāliye Ü2.95b, T.167b, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158a, H2-2.36a, N.131b

[8682] ṣūfī: Ü1.111b, İ2.142a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[8683] aᶜnī: Ü2.95b, T.167b, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158a, H2-2.36a, N.131b / Ü1, İ2'de yok

[8684] *"Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme.* ***"Rabbim! İlmimi arttır" de.***" (Tâhâ: 114)

[8685] muḳteżāsınca: Ü1.112a, İ2.142a / feḥvāsınca Ü2.95b, T.167b, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158a, H2-2.36a, N.131b

[8686] her geldükçe: Ü1.112a, İ2.142a / geldükde Ü2.95b, T.167b, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158a, H2-2.36a, N.132a

[8687] selām virdükde: Ü1.112a / Diğer nüshalarda yok

[8688] *"Ey Müslümanların İmamı! İbrâhim seyyidliği neyle elde etti?"*

[8689] virüp: Ü2.95b, T.167b, L.126b, Ü3.115b, İ2.142a, Ü5.158a, H2-2.36a, N.132a / virdi_kï Ü1.112a

[8690] *"Dünya efendiliğine karşı ahiret efendiliğine öncelik tanımasıyla ve günahlardan arınmış bir kalple."*

[8691] diyü: Ü1.112a / Diğer nüshalarda yok

[8692] Naẓm: Ü1.112a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

صابر ان ازاوج کردون بکذرند — Ṣābirān ez-evc-i gerdūn bugẕerend[8693]

هرکه ورزد تخم صبر اندرجهان — Her kï verzed tuḫm-i ṣabr ender cihān

بد رود محصول عیش صابران — Bedreved maḥṣūl-ı ᶜayş-ı ṣābirān[8694]

[Neşr] Ve Ḥażret-i[8695] İbrāhīm-i Edheme su'āl eylediler kï senüñ ᶜilmüñ umūr-ı dīniyyede[8696] kendüñe belkï ġayrılara[8697] kifāyet iderken İmām-ı Aᶜẓam meclisine mülāzemete ne iḥtiyāc? Cevāb-ı bāṣavāb[8698] virdiler kï İmām-ı Aᶜẓam Ḥażretlerinden istifāde eyledügüm ᶜulūm_ile vāṣıl olduġum merātib bīpāyāndur. Mücerred[8699] ᶜibādet_ile bulduġum merātib[8700] anuñ yanında deryādan ḳaṭre ve güneşden ẕerre degildür. Vuṣūl-i Ḥaḳḳa ṭarīḳ-i ferīd-i ᶜulemādan ᶜilim taᶜallüm idüp anuñ muḳteżasınca ᶜamel itmek_ile olur diyü buyurdılar. Pes Edhemī olan[8701] daḫi bu kelāmuñ muḳteżāsınca ḥareket eylemek[8702] lāzım ü mühimdür tā kï vāṣıl-ı Ḥaḳḳ ola. İmdi ey pīr-i Edhemī eger ḳāl u ḥāl[8703] Ḥażret-i İbrāhīmi[8704] peyrev[8705] idinüp[8706] ol

---

[8693] "*Sabır ve tahammül ehli, bütün herkesten iyicedir / Sabırlı olanlar, feleğin en yüce burçlarını bile aşarlar.*"

[8694] "*Kim ki bu dünyada sabır tohumunu ekerse / Sabredenlerin da mahsulü (kazancı) de o derece kârlı ve bolca olur*."

[8695] Ḥażret-i: L'de yok

[8696] senüñ ᶜilmüñ umūr-ı dīniyyede: Ü1.112a, Ü2.96a, T.168a, Ü3.115b, İ2.142b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / sizüñ ᶜulūm-ı dīniyyeñüz L.126b

[8697] kendüñe belkï ġayrılara: Ü1.112a, Ü2.96a, Ü3.115b, İ2.142a, H2-2.36a, N.132a / kendüñüze ve belkï ġayrılara T.168a-b, Ü5.158b / size ve ġayrıya L.126b

[8698] -ı bā-ṣavāb: Ü2.96a, Ü3.115b, İ2.142b, H2-2.36a, N.132a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[8699] mücerred: Ü1.112a, Ü2.96a, T.168a, Ü3.115b, İ2.142b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / ve mücerred L.126b

[8700] merātib: Ü5'de yok

[8701] olan: Ü1.112a, Ü2.96a, Ü3.115b, İ2.142b, H2-2.36a, N.132a / olan kimse T.168a, L.162b, Ü5.158b

[8702] eylemek: Ü1'de yok

[8703] ḳāl u ḥāl: Ü2.96a, T.168b, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / ḳāl ḥāl Ü1.112a / ḳāl İ2.142b

[8704] Ḥażret-i İbrāhīmi: Ü1.112a, Ü2.96a, T.168a, Ü3.115b, İ2.142b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / İbrāhīm Edjemi L.126b

[8705] peyrev: Ü1.112a, Ü2.96a, T.168a, L.126b, Ü3.115b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / pīr İ2.142b

[8706] idinüp: Ü2.96a, T.168a, L.126b, Ü3.115b, İ2.142b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a / idüp Ü1.112a

silke sālik ve āyīn-i Ḥażret-i İbrāhīm[8707] üzre gūşiş idüp vücūduñuz şehrine mālik olursañuz ᶜilm ü ᶜamel ile kāmyāb ve vāṣıl-ı maḳām-ı "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-"*Ṭūbā lehum ve ḥusnu meʾāb*"[8708] birle müşerref ü müṣṭatāb olmañuz bīirtyābdur[8709]. Eger yoḳ ḥālüñüz mücerred ḳāl ise ol derecāt-ı ᶜāliyeye[8710] vāṣıl ve maḳāmāt-ı ġāliyeye[8711] nā'il olmañuz muḥāl idügi bīḳīl ü ḳāldur. Zīrā lafẓ-ı edhem dört ḥarfdur ve her ḥarfi Edhemīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi[8712] "elif"dür. "Elif" Allâhu teᶜāláya[8713] işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesnenüñ cemīᶜ[-i][8714] ḳavl u fiᶜli İlâhī ve[8715] vücūdı mülkinüñ şāhı ola. İkinci ḥarfi[8716] "dāl"dur. "Dāl" devāma işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesne ṭarīḳinde[8717] devām u ṣebāt[8718] göstermekle saᶜādet-i dāreyne nā'il ola. Üçünci ḥarfi[8719] "hā"dur. "Hā" himmete işāretdür. Yaᶜnī Edhemī olan kimesne ṭarīḳ-i Ḥaḳda ġāyet_ile himmet üzre ola kï dā'im hidāyet-i Ḥaḳḳa muṣādif ola. Dördünci ḥarfi[8720] "mīm"dür. "Mīm" müdām ẕikru'llâha işāretdür.[8721] Yaᶜnī Edhemī olan kimesne müdām[8722] ẕikru'llâh itmek_ile taṣfiye-i ḳalb ḥāṣıl idüp mir'āt-ı dili mücellā bir āyīne-i cihānnümā olup kevn ü mekānı seyrān ve vāṣıl-ı maḳām-ı iṭmīnān ola diyüp

---

[8707] āyīn-i Ḥażret-i İbrāhīm: İ2.142b, N.132a / Ḥażret-i İbrāhīm āyīni Ü2.96a, T.168b, Ü3.115b, Ü5.158b, H2-2.36a / İbrāhīm Edhem āyīni L.126b /āyīn-i selef Ü1.112a

[8708] "*İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.*" (Ra'd: 29)

[8709] [8709] müṣtatāb olmañuz bī-irtyābdur: Ü1.112a / muġtenim olursız Ü2.96a, T.168a, L.126b, Ü3.115b, İ2.142b, Ü5.158b, H2-2.36a, N.132a

[8710] ᶜāliyeye: Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.115b, İ2.142b, H2-2.36a, N.132a / ġāliyeye T.168a, L.126b, Ü5.158b

[8711] ġāliyeye: Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.115b, İ2.142b, H2-2.36a, N.132a / ᶜāliyeye T.168a, L.126b, Ü5.158b

[8712] ḥarfi: T.168a, L.127a, Ü5.159a, H2-2.36b / ḥarf Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.116a, İ2.142b, N.132a

[8713] Allâh teᶜāláya: L.127a / İlâha Ü1.112b, Ü2.96a, T.168a, Ü3.116a, İ2.142b, Ü5.159a, H2-2.36b N.132a

[8714] cemīᶜ: Ü1.112b, Ü2.96a, L.127a, Ü3.116a, İ2.142b, H2-2.36b N.132a / cemīᶜan T.168a, Ü5.159a

[8715] İlâhī ve: Ü1.112b, İ2.142b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[8716] ḥarfi: T.168a, L.127a, Ü5.159a / ḥarf Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.116a, İ2.142b, H2-2.36b N.132a

[8717] ṭarīḳinde: Ü2.96a, T.168a, L.127a, Ü3.116a, İ2.142b, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b / ṭarīḳatde Ü1.112b

[8718] ŝebāt: Ü2.96a, T.168b, L.127a, Ü3.116a, İ2.142b, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b / ŝābit Ü1.112b

[8719] ḥarfi: T.168b, L.127a, Ü5.159a / ḥarf Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.116a, İ2.142b, H2-2.36b, N.132b

[8720] ḥarfi: T.168b, L.127a, Ü5.159a / ḥarf Ü1.112b, Ü2.96a, Ü3.116a, İ2.142b, H2-2.36b, N.132b

[8721] Yaᶜnī Edhemī olan kimesne ṭarīḳ-i Ḥaḳda … "Mīm" müdām-ı ẕikru'llāha işāretdür: Ü1'de bu kısım yok

[8722] müdām: Ü1.112b, İ2.142b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

Ḫˇāce-i Cihān kelāmın āḫir eyledi ve ḫānḳāhdan[8723] oġlı Netīce-i Cān[8724] ile yirlerinden ṭurup[8725] ḫalvetḫānelerine ᶜazm eylediler. Çün pīr-i Edhemiyān Ḥamīd-i Belḫī Ḫˇāce-i Cihāndan[8726] bu ḳadar kelimāt-ı mü'mināne ve ḥarekāt-ı muvaḥḥidāne müşāhede eyledi ol dem hezār taḥsīnler idüp Ḫˇāce-i Cihāna ve Netīce-i Cāna duᶜālar ḳılup irtesi ᶜale's-seḥer semtlerine revāne oldılar. Ḫˇāce-i Cihān[8727] daḫi Netīce-i Cān ile ᶜādet-i maᶜhūd üzre[8728] ṣalât-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā ḳılup ḫalvetḫānelerinden[8729] ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï[8730] Edhemiyān ᶜazm-i rāh itmişler[8731]. Ol dem maḳāmlarına geçüp[8732] birbiriyle güftāra meşġūl iken gördiler kï yine bir cumhūr-ı pürnūr ẓuhūr idüp[8733] sükūn ile[8734] gelürler[8735].

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ[8736] ᶜĀLİMĀN BEḪĀNḲĀH-I ḪˇĀCE-İ CİHĀN

Gürūh-ı ᶜulemā bāvücūh-ı zībā serlerinde[8737] ḫurde terek, ṣūf mücevvezeler ve üzerlerinde[8738] mükevver destārlar. Şārib ü[8739] liḥyeleri bermūcib-i sünnet ve libāsları berfermūde-i şerīᶜat. Bu ṭarz ile her biri birer esb-i bīmānende süvār ve öñlerince

---

[8723] kelāmın āḫir eyledi ve ḫānḳāhdan: Ü1.112b / Diğer nüshalarda yok
[8724] Netīce-i Cān: Ü1'de yok
[8725] yirlerinden ṭurup: Ü1'de yok
[8726] Ḫˇāce-i Cihāndan: Ü2.96a, T.168b, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b / Ḫˇāceden Ü1.112b
[8727] -i Cihān: Ü1.112b, Ü2.96b, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b / T, Ü5'de yok
[8728] ᶜādet-i maᶜhūde üzre: Ü1'de yok
[8729] ḫalvet-ḫānelerinden: Ü1'de yok
[8730] kï: Ü1.112b, Ü2.96b, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, H2-2.36b, N.132b / T, Ü5'de yok
[8731] rāh itmişler: Ü1.112b / sefer ḳılmışlar Ü2.96b, T.168b, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b
[8732] maḳāmlarına geçüp: Ü1'de yok
[8733] ẓuhūr idüp: Ü1.112b, Ü2.96b, T.168b, L.127a, Ü3.116a, Ü5.159a, H2-2.36b / ẓāhir olup İ2.143a, N.132b
[8734] sukūn ile: Ü1.112b / Diğer nüshalarda yok
[8735] gelürler: Ü1.112b, Ü2.96b, Ü3.116a, İ2.143a, H2-2.36b, N.132b / gelür T.168b, L.127a, Ü5.159a
[8736] ṭā'ife-i: Ü1.112b, İ2.143a, N.132b / zümre-i Ü2.96b, T.168b, L.127a, Ü3.116a, Ü5.159a, H2-2.36b
[8737] serlerinde: Ü1.112b / başlarında Ü2.96b, T.168b, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b
[8738] üzerlerinde: Ü1.112b / üzerinde Ü2.96b, T.169a, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, H2-2.36b, N.132b
[8739] şārib ü: Ü1'de yok

ṭalebe-i ᶜilm-i[8740] şerīf-i[8741] bīşümār bu āyīn u vaḳār ile āheste āheste reftār iderek Ḫˇāce-i Cihānuñ ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān[8742] daḫi anları bu vech_ile müşekkel ve bu[8743] nevᶜ_ile mübeccel ü[8744] mükemmel göricek ġāyet_ile şād u ḫandān ve hezār tevḳīr ü taᶜẓīm[8745] ile istiḳbāl idüp ḫānḳāhına mihmān ḳıldı[8746]. Baᶜdehü ḫuddāmına emr idüp ferş-i niᶜam ve beẕl-i himem ḳıldılar. Çün cumhūr-ı ᶜĀlimān niᶜam-ı Ḫˇāceyi nūş itdiler ol dem Ḫudā-yı ᶜazze ve celle Ḥażretine[8747] şenā ve ervāḥ-ı ᶜulemā-yı selefe ḫayır[8748] duᶜā ḳılup sākit oldılar. Ol dem Ḫˇace-i Cihān daḫi[8749] dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi_kï ḫoş geldüñüz ᶜazīzān ve ḳadem getürdüñüz iḫvān[8750], ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz? Ġālibā ᶜulemāya müşābehetüñüz var[8751]. Çün ṭā'ife-i ᶜĀlimān ṣāḥib-i ḫānḳāh olan**[8752]** Ḫˇāce-i Cihāndan bu vech_ile su'āl ve bu nevᶜ_ile ḳīl ü ḳāl gūş idüp ışġā ḳıldılar[8753] fi'l-ḥāl içlerinden bir muᶜīd-i müstefīd ve aḫ-i ṭālib-i derece-i ferīd[8754] diz üzre gelüp **eyitdi[8755]**: Ey Ḫˇāce biz diyār-ı Rūmdan gelürüz ve ferzendān-ı Rūmuz. Ve bu ᶜazīzleri kï görürsiz[8756] her

[8740] ᶜilm-i: Ü1.113a, Ü2.96b, T.169a, L.127a, Ü3.116a, İ2.143a, Ü5.159a, N.132b / ᶜulūm-ı H2-2.37a
[8741] şerīf-i: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok
[8742] -i Cihān: Ü1'de yok
[8743] bu: Ü1.113a, Ü2.96b, T.169a, Ü3.116a, Ü5.159a, H2-2.37a, N.132b / L, İ2'de yok
[8744] mübeccel ü: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok
[8745] tevḳīr ü taᶜẓīm: Ü2.96b, T.169a, Ü3.116b, Ü5.159b, H2-2.37a, N.133a / taᶜẓīm ü tevḳīr L.127b, İ2.143a
[8746] mihmān ḳıldı: Ü1.113a, İ2.143a, N.133a / getürdi Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, Ü5.159b, H2-2.37a
[8747] Ḥażretine: Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, Ü5.159b, H2-2.37a, N.133a / Ü1, İ2'de yok
[8748] ḫayır: Ü2.96b, Ü3.116b, Ü5.159b, H2-2.37a, N.133a / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[8749] daḫi: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok
[8750] iḫvān: Ü1.113a / misāfirān Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.159b, H2-2.37a, N.133a
[8751] müşābehetüñüz var: Ü1.113a / beñzersiz Ü2.96b, Ü3.116b, İ2.143b, H2-2.37a, N.133a / beñzersiz didi T.169a, L.127b, Ü5.159b
[8752] ṣāḥib-i ḫānḳāh olan: Ü1.113a / ṣāḥib-i zāviye Ü2.96b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.159b, H2-2.37a, N.133a / T, L,Ü5'de yok
[8753] gūş u aşgā itdiler: Ü1.113a / gūş itdiler Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a / gūş idüp aşġa ḳıldılar İ2.143b, N.133a
[8754] ve aḫ-i ṭālib-i derece-i ferīd: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok
[8755] ayıtdı: Ü1.113a, İ2.143b, H2-2.37a, N.133a / didi_kï T.169a, L.127b, Ü5.160a / didi Ü2.96b, Ü3.116b
[8756] ᶜazīzleri kï görürsiz: Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a / ᶜulemā-i kirāmuñ Ü1.113a

biri Rūmuñ mevālī-i ᶜiẓāmları ve ahālī-i kirāmlarıdur[8757] diyüp ḫāmūş olıcaḳ içlerinden bir aᶜlem[8758] ü ekmel ve müsellem ü efżal[8759] diz üzre gelüp edā-yı metīn ve maᶜnā-yı mübīn ile cevāba āġāz idüp basṭ-ı bisāṭ-ı kelām ve taḳrīr-i mā-fi'l-merām[8760] eyledi[8761].

Cevāb Dāden-i Zümre-i ᶜĀlimān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān[8762]

Didi_kï: Ey Ḫˇāce-i çerāġ-ı şerᶜ ü millet ve ey şemᶜ-i şeb-efrūz-ı[8763] dīn ü devlet ve ey emīn ü[8764] imām-ı ehl-i sünnet[8765] ve ey metīn-i maḳām-ı miknet bil kï biz vāriṣ-i ᶜilm-i Nebevī[8766] ve ḫādim-i şerᶜ-i Muṣṭafevī ve ᶜālim-i mesā'il-i medlūl u maᶜḳūl[8767] ve cālis-i seccāde-i Resūl ve ᶜilm-i şerīf ile mükerrem-i benī Ādem ve icrā-yı[8768] şerᶜ_ile müsellem-i ᶜālem ve mā'-i ḥayāt-ı ᶜilm ile muḥyī-i ricāl ve mażmūn-ı " لولا العلماء لهلك الجهّال"-"*Levle'l-ᶜulemā'u le-heleke'l-cuhhāl*"[8769] idügümüz[8770] maḥall-i ḳīl ü ḳāl degildür. Zīrā ᶜulemā[8771] serāy-ı dīnüñ sütūnı ve şehr-i şerīᶜatuñ ẕūfünūnı ve munaẓẓım-ı niẓām-ı ᶜālem ve rehbīn-i[8772] ṭarīḳ-i eslemdür[8773]. Eger bizüm ᶜilmümüz miṣāl-i şems-i tābān ᶜālem içre nümāyān olmasa ẓulumāt-ı cehl içre ḫalḳuñ ḳalması

[8757] ᶜiẓāmları ve ahālī-i kirāmlarıdur: Ü1.113a / ᶜiẓāmlarıdur Ü2.96b, T.169a, Ü3.116b, İ2.133a, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a / ᶜiẓāmları ve ṣudūr-ı kirāmlarıdur L.127b

[8758] aᶜlem: Ü1, İ2 /ehl-i ᶜilm Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a

[8759] efżal: Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a / mufażżal Ü1.113a

[8760] idüp bast-ı bisāt-ı kelām ve taḳrīr-i mā-fi'l-merām: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok

[8761] eyledi: Ü1.113a, Ü2.96b, T.169a, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a / itdi İ2.143b

[8762] Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a / itdi İ2.143b

[8762] Cevāb Dāden-i Zümre-i ᶜĀlimān BeḤażret-i Ḫˇāce-i Cihān: N.133a / Cevāb Dāden-i Zümre-i ᶜĀlimān Be-Ḫˇāce-i Cihān Ü2.96b, T.169b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a / Cevāb Dāden-i ᶜĀlimān-ı Fāżılān BeḤażret-i Ḫāce-i ᶜĀlīşān İ2.143b / Cevāb Dāden ᶜĀlimān BeḪˇāce-i Cihān L.127b / Ü1'de yok

[8763] şeb-efrūz-ı: Ü1.113a / Diğer nüshalarda yok

[8764] ü: Ü2.96b, Ü3.116b, İ2.143b, H2-2.37a, N.133a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[8765] ehl-i sünnet: Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a / millet Ü1.113a / ᶜillet İ2.143b, N.133a

[8766] Nebevī: Ü1.113a, İ2.143b / Nebī Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a, H2-2.37a, N.133a

[8767] medlūl u maᶜḳūl: Ü2.96b, T.169b, L.127b, İ2.143b, Ü3.116b, Ü5.160a / medlūl-ı maᶜḳūl Ü1.113b, N.133a, H2-2.37b

[8768] icrā-yı: Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.160a, H2-2.37b, N.133a / eczā-yı Ü1.113b

[8769] *"Alimler olmasa, cahiller helak olurdu."*

[8770] idügümüz: Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, Ü5.160a / idügi Ü1.113b, İ2.143b, H2-2.37b, N.133a

[8771] ᶜulemā: Ü1.113b / biz Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.160a, H2-2.37b, N.133a

[8772] reh-bīn-i: Ü1.113b, Ü2.96b, Ü3.116b, İ2.143b, H2-2.37b, N.133a / rehber-i T.169b, L.128a, Ü5.160a

[8773] eslemdür: Ü1.113b / eslemüz Ü2.96b, T.169b, L.127b, Ü3.116b, İ2.143b, Ü5.160a, H2-2.37b, N.133a

maḥall-i gümān ve cāy-ı imtiḥān degildür. Nitekim bu mażmūnı fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm idüp buyurmışlardur[8774]:

[489] **Şiᶜr**[8775] [Hz. ᶜAlī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

النّاس موتى واهل العلم احياء	En-nāsu mevtá ve ehlu'l-ᶜilmi aḥyā'u
والنّاس مرضى وهم فيهم اطبّاء	Ve'n-nāsu merḍá ve hum fīhim eṭibbā'u[8776]
و زمرة العلم رأس الخلق كلّهم	Ve zumretu'l-ᶜilmi re'su'l-ḫalḳi kullihim
و سائر النّاس فى التّمثيل اعضاء	Ve sā'iru'n-nāsi fi't-temṯīli aᶜḍā'u[8777]

[Neṯr] Muḥaṣṣal[8778] ᶜilim miftāḥ-ı künūz-ı ḥaḳāyıḳ ve mışbāḥ-ı rumūẕ-ı daḳāyıḳ ve niẓām-ı silsile-i vücūd ve ḳıvām-ı mertebe-i şühūddur.

[490] Şiᶜr[8779]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

العلم انفس شئ انت ذاخره[8780]	El-ᶜilmu enfesu şey'in ente ẕāḫiruhu

[8774] nitekim bu mażmūnı fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm idüp buyurmışlardur: İ2.144a, N.133b / nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab bu mażmūnı naẓm itmişlerdür Ü2.97a, T.169b, Ü3.117a, Ü5.160a, H2-2.37b / büleġā naẓm idüp buyururlar Ü1.113b / L'de yok

[8775] Şiᶜr: Ü2.97a, T.169b, L.127b, Ü3.117a, Ü5.160a / Naẓm Ü1.1113b, İ2.144a, N.133b / Ḳıṭᶜa H2-2.37b; Kıta, Hz. Ali'ye aittir [Bk. *Şiᶜru'l-İmām ᶜAlī,* https://mawdoo3.com/%D8%B4%D8%B9%D8%B1 (25.06.2020)]

[8776] ""*İnsanlar ölü, ilim ehli ise diridir / İnsanlar hasta, ilim ehli ise onların doktorlarıdır.*"

[8777] *"İlim topluluğu kâinatın başı, diğer insanlar ise uzuvları mesabesindedir.*"

[8778] muḥaṣṣal: Ü1.113b / zīrā Ü2.97a, T.169b, L.127b, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.37b, N.133b

[8779] Şiᶜr: Ü2.97a, T.169b, L.127b, Ü3.117a, Ü5.160b / Naẓm Ü1.1113b, İ2.144a, N.133b / Ḳıṭᶜa H2-2.37b

[8780] ذاخره - ẕāḫirühü: Ü2.97a, T.169b, L.127b, Ü3.117a, Ü5.160b, H2-2.37b, N.133b / داخره - dāḫirühü Ü1.113b, İ2.144a

من يدرس العلم لم تدرس مفاخره — Men yedrusi'l-ᶜilme lem-tudres mefāḫiruhu[8781]

اقبل على العلم واستقبل مقاصده — Aḳbil ᶜale'l-ᶜilmi ve'staḳbil meḳāṣidehu

فاوّل العلم اقبال و اخره — Fe-evvelu'l-ᶜilmi iḳbālun ve āḫiruhu[8782]

[Neṯr] Ve Esedu'llâhi'l-Ġālib ᶜ**Alī ibni Ṭālib** naẓm idüp buyururlar[8783]:

[491] Beyt[8784]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün]

رضينا قسمة الجبّار فينا — Raḍiynā ḳismete'l-Cebbāri fīnā

لنا علم وللأعداء مال — Lenā ᶜilmun ve li'l-aᶜdā'i mālun[8785]

وانّ العلم باق لايزال — Ve inne'l-ᶜilme bāḳin lā-yezālu

فانّ المال يفنى عن قريب — Fe-inne'l-māle yefná ᶜan ḳarībin[8786]

[492] Beyt[8787]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Mefāᶜilün Feᶜilün]

علم دارند بادرس وبقارون زر و سيم — ᶜİlm dārend beİdr[ī]s u beḲārūn zer u sīm

---

[8781] ""*İlim en değerli şeydir, sen onunla dolusun / İlmi öğrenen (kimse) onun övünülecek taraflarını öğrenmez.*"

[8782] "*İlme yönel ve ilmin maksatlarını karşıla / İlmin başı da sonu da ona yönelmektir.*"

[8783] ve Esedu'llâhu'l-ġālib ᶜAlī ibn-i Ŧālib naẓm idüp buyururlar: Ü1.113b / Diğer nüshalarda yok

[8784] Beyt: Ü1.113b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; [Bk. *ed-Dīvānu ᶜAlī b. Ebī Ṭālib* https://www.aldiwan.net/poem30929.html (25.06.2020)]

[8785] "*Cebbâr'ın bizim hakkımızdaki taksimine razıyız; Bizim ilmimiz, düşmanlarımızın malı vardır.*"

[8786] "*İlim kalıcıdır yok olmaz, mal ise çabucak yok olur.*"

[8787] Beyt: Ü1.113b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

شد یکی فوق سماك و دکری تحت سمك Şud yekī fevḳ-i simāk u digerī taḥt-ı semek[8788]

[Neşr] Ve Kitāb-ı Kerīmde mesṭūrdur kī[8789]: "هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ"-"*Hel yestevi'l-leẕīne yaᶜlemūne ve'l-leẕīne lā-yaᶜlemūn*"[8790]. Ve bir mevżiᶜde daḫi "فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ"-"*Fe's'elū ehle'ẕ-ẕikre in kuntum lā-taᶜlemūn*"[8791]. Ve bir maḥalde daḫi[8792] "إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء"-"*İnnemā yaḫşe'llâhe min ᶜibādihi'l-ᶜulemā*"[8793] vārid olmışdur. Ve ḥadīṯ-i şerīfde daḫi vārid olmışdur kī "فضل العالم على العابد كفضلى على اداناكم"-"*Faḍlu'l-ᶜālimi ᶜale'l-ᶜābidi ke-faḍlī ᶜalá ednākum*[8794]"[8795].

[493] Şiᶜr[8796] [Sābiḳ el-Berberî]

[8788] "*İdris'in de Karun'un da büyük ilmi vardı / Ancak biri Simak yıldızına yükseldi (başak burcunun en parlak yıldızı) diğeriyse yere battı*."

[8789] Ve Kitāb-ı Kerīmde mesṭūrdur kī: Ü2.97a, T.170a, Ü5.160b, H2-2.37b/ Ve Kitāb-ı Kerīmde mesṭūrdur Ü3.117a / ve kütüb-i İlāhīde Ü1.113b / kütüb-i İlāhiyyede İ2.144a / ḳāle'llāhu teᶜālá L.128a

[8790] "*(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi? De ki: **"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?** " Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.*" (Zümer: 9)

[8791] "*Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.*" (Nahl: 43)

[8792] "فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لاتعلمون"-"*Fe's'elū ehle'ẕ-ẕikre in küntüm lā-taᶜlamūn*". Ve bir maḥalde daḫi: Ü1'de bu kısım yok

[8793] "*İnsanlardan, (yeryüzünde) hareket eden (diğer) canlılardan ve hayvanlardan yine böyle çeşitli renklerde olanlar vardır. **Allah'a karşı ancak; kulları içinden alim olanlar derin saygı duyarlar**. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır."* (Fâtır: 28)

[8794] daḫi vārid olmışdur kī "فضل العالم على العابد كفضلى على اداناكم"… *ednāküm*": Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, H2-2.37b, N.133b / daḫi vārid olmışdur "فضل العالم على العابد كفضلى على اداناكم"-"*Faẓlu'l-ᶜālimi ᶜale'l-ᶜābidi ke-faẓlī ᶜalá ednāküm*" İ2.144a, Ü5.160b / "فضل العالم على العابد كفضلى على اداناكم"-"*Faẓlu'l-ᶜālimi ᶜale'l-ᶜābidi ke-faẓlī ᶜalá ednāküm*" buyrılmışdur Ü1.113b

[8795] *"Alimin, abide (ibadet eden) karşı üstünlüğü, benim sizin en sıradan olanınıza karşı olan üstünlüğüm gibidir."*

[8796] Şiᶜr: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, Ü5.160b / Naẓm N.133b / Ḳıṭᶜa H2-2.37b / Beyt Ü1.113b / İ2'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler İbnu'l-Adîm'in (ö. 660/1262) Buġyetu'ṭ-ṭaleb adlı biyografi eserinde Emevîler dönemi şairlerinden Sābıḳ el-Berberī (Sābiḳu'l-Berberī) (Berberî-i kadîm) diye bilinen bir şaire nispet edilmiştir [Bk. , Ebū ᶜAbdu'llâh s.Muḥammed b. Caᶜfer el-Kettānī el-Ḥuseynī, *el-Erbaᶜūne'l-Kettāniyyete fī Faḍli Āli Beyti Ḫayri'l-Beriyyeti* & Ebū Cemāl Muḥammed eṭ-Ṭāhir b. El-Ḥasen el-Kettānī el-Ḥuseynī, *ed-Dureru'l-Munīf fī Ṭalebi ᶜİlmi'ş-şerīf el-Mūṣili ilá Riḍá'l-Mulku'l-Laṭīf,* Taḥḳīḳ: eṣ-Şerīf Muḥammed Ḥamza b. ᶜAlī el-Keşānī, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 130 https://books.google.com.tr/books?id=r-VhDwAAQBAJ&pg (27.06.2020)]; Sabık el-Berberī için Bk. Ahmet Aslan, Sabık el-Berberî'nin Hayatı ve Ömer b. Abdülaziz'e Yazdığı Nasihat İçerikli Kasidesi, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 21, Sayı 36, Temmuz-Aralık 2016

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Feᶜilün]

العلم فى القلب مثل الشّمس فى الفلك — El-ᶜilmu fi'l-ḳalbi miṣlu'ş-şemsi fi'l-feleki

والعلم للمرء مثل التّاج للملك — Ve'l-ᶜilmu li'l-mer'i miṣlu't-tāci li'l-meliki[8797]

فاشدد يديك بحبل العلم معتصما — Fe'şdud yedeyke bi-ḥabli'l-ᶜilmi muᶜteṣimen

العلم للمرء مثل الماء للسّمك — El-ᶜilmu li'l-mer'i miṣlu'l-mā'i li's-semeki[8798]

[Neşr] Ve ol vāriṣ-i[8799] ibni ᶜamm-i[8800] Nebī Şafiᶜī Muṭallibī ḥażretlerinden menḳūldur kï buyururlar[8801]: "مانسب احد الى العلم قطّ الّا ورفعه الله تعالى"-"*Mā nusibe eḥadun ile'l-ᶜilmi ḳaṭṭun illā ve refeᶜahu'llâhu teᶜālâ*"[8802].

[494] Rubāᶜī[8803]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜīlü fāᶜ]

علمت بكمال معرفت راه دهد[8804] — ᶜİlmet bekemāl-i maᶜrifet rāh dehed

علمت دل پاك[8805] و جان اكاه دهد[8806] — ᶜİlmet dil-i pāk u cān-i āgāh dehed

---

https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260439/makaleler/36/36/arastirmax-sabik-el-berberinin-hayati-omer-b-abdulazize-yazdigi-nasihat-icerikli-kasidesi.pdf (27.06.2020)

[8797] "*Kalpteki ilim, evrendeki güneş gibidir; Kişinin ilmi, kralın tacı gibidir.*"

[8798] "*İki elini ilim ipine sıkıca bağla; Balık için su ne ise, kişi için de ilim odur.*"

[8799] vāriŝ-i: İ2'de yok

[8800] ibn ᶜammī: Ü1.114a, Ü2.97a, Ü3.117a, İ2.144a, H2-2.37b, N.133b / ᶜilm-i T.170a, L.128a, Ü5.160b

[8801] buyururlar: Ü1.114a, Ü2.97a, Ü3.117a, İ2.144a, H2-2.38a, N.133b / T, L, Ü5'de yok

[8802] *"İlimden nasibi olanın Allah derecesini yükseltir."*

[8803] Rubāᶜī: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, Ü5.160b, N.133b / Naẓm Ü1.114a, İ2.144a / Ḳıṭᶜa H2-2.38a

[8804] دهد – dehed: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b / دهند – dehend Ü1.114a

[8805] دل پاك – dil-i pāk: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b / دل و پاك – dil ü pāk Ü1.114a, İ2.144a

[8806] دهد – dehed: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b / دهند – dehend Ü1.114a

کر جاه طلب کنی ترا جاه دهد	Ger cāh ṭaleb kunī turā cāh dehed
درحق طلبی بقاء بالله دهد	Ver Ḥaḳ ṭalebī beḳā-i bi'llâh dehed[8807]

[Neşr] Ve biz ey Ḫˇāce[8808] şemᶜ-i dīn-i Āḥmedī ve mü'eyyid-i āyīn-i[8809] Muḥammedīyüz. Anuñ içün[8810] bize iᶜzāz ü ikrām cümle-i enām üzerine lāzım ve emr-i mühimdür[8811]. Zīrā ḥadīṯ-i Resūlde[8812] vārid olmışdur kï " من اكرم عالما فقد اكرمنى و من اهان عالما فقد اهاننى"-"*Men ekreme ᶜālimen fe-ḳad ekremenī ve men ehāne ᶜālimen fe-ḳad ehānenī*[8813]"[8814]. [Ve bir ḥadīṯ-i ḳudsīde daḫi meẕkūrdur kï " يقول الله تعالى[8815] لاتحقّروا عبدى[8816] الّذى[8817] آتيه علما فانّى لم احقّره حتى علّمته"-"*Yeḳūlu'llâhu teᶜālá lā-tuḥaḳḳirū ᶜabdiye'l-leẕī āteyᵗᵘ]hu ᶜilmen fe-innī lem-uḥaḳḳirhu ḥattá ᶜallemtuhu*"[8818]][8819].

[495] Beyt[8820]

[8807] "*İlim, marifette kemale ulaşmakla, yol alır / Sen'i bilmek, gönle temizlik ve ferahlık, cana uyanıklık ve içgörü bahşeder / Makam mevki istersen sana onu verir / Ama Hakk'a kavuşmayı dilersen sana Allah'ta baki olma nimetini bahşeder*. "

[8808] ve biz ey Ḫˇāce: Ü1.114a / zīrā ey Ḫˇāce biz Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b

[8809] āyīn-i: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b/ şerīᶜat-ı Ü1.114a

[8810] Muḥammedīyüz anuñ içün: Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.133b / Muḥammedī olmaġla Ü1.114a

[8811] lāzım ve emr-i mühimdür: Ü2.97a, T.170a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a, N.133b-134a / mühim ü lāzımdur L.128a / ehemm-i murāddur Ü1.114a

[8812] Resūlde: Ü2.97a, T.170a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a, N.133b-134a / şerīfde Ü1.114a, L.128a

[8813] vārid olmışdur kï "من اكرم عالما فقد اكرمنى و من اهان عالما فقد اهانى…. fe-ḳad ehānenī": Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a / "من اكرم عالما فقد اكرمنى و من اهان عالما فقد اهانى"- "Men erkeme ᶜālimen fe-ḳad ekremenī ve men ehāne ᶜālimen fe-ḳad ehānenī" vārid omışdur Ü1.114a

[8814] *"Bir alime ikramda bulunan, bana ikramda bulunmuştur; bir alimi aşağılayan da beni aşağılamıştır."*

[8815] يقول الله تعالى - yeḳūlu'llâhu teᶜālá: Ü1.114a, Ü2.97a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, H2-2.38a, N.134a / T, Ü5'de yok

[8816] عبدى - ᶜabdī: Ü2.97a / عبد- Ü1.114a

[8817] الّذى - elleẕī: Ü1.114a, Ü2.97a, T.170a, L.128a, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a / الّتى – elletī N.134a

[8818] *"Allah Teâlâ buyurur ki: Kendisine ilim verdiğim kimseyi hakir görmeyin. Şüphesiz ki ben ilim verdiğim kimseyi hakir görmem."*

[8819] [[Ve bir ḥadīṯ-i ḳudsīde …ᶜallemtuhu"]]: İ2'de bu kısım yok

[8820] Beyt: Ü1.114a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Baḥr-i Müteḳārib: Feᶜūllün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün]

مصابیح الانام بکل ارض — Meṣābīḥu'l-enāmi bi-kulli arḍin

هم العلماء انبیاء الکرام — Humu'l-ᶜulemā'u enbiyā'u'l-kirām[8821]

[496] Naẓm[8822]

[Fāᶜilātün Mefāᶜīlün Fāᶜilün]

رفعت آدمی بعلم بود — Rifᶜat-i ādemī beᶜilm buved

هر که اعلم بیش رفعت بیش — Her kï aᶜlem bīş rifᶜat bīş[8823]

قیمت هرکسی بدانش اوست — Ḳıymet-i her kesī bedāniş-i üst

سازد افزون بعلم قدرت خویش — Sāzed efzūn beᶜilm ḳudret-i ḫ̌īş[8824]

[Neŝr] [[Zīrā ey Ḫ̌āce ᶜulemā'-i ümmet-i Muḥammed keenbiyā'-i benī İsrā'īldür. Enbiyā'-i benī İsrā'īle taᶜẓīm ü tevḳīr nice lāzım ise keẕâlik ᶜulemā'-i ümmete daḫi taᶜẓīm ü tekrīm lāzımdur. Zīrā Resūl-i Ekrem[8825] ṣalla'llâhu teᶜālá[8826] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï: "انّ الله وملائکته و اهل السّموات والارض حتّی النملة فی حجرها لیصلّون علی معلّم النّاس الخیر"-"*İnne'llâhe ve melā'iketehu ve ehle's-semâvāti ve'l-arḍi ḥatte'n-nemlete fī-ḥucrihā le-yuṣallūne ᶜalá muᶜallimi'n-nāsi'l-ḫayr*"[8827]. Zīrā ey Ḫ̌āce biz cümle nāsı ṭarīḳ-i şerᶜ-i şerīfe[8828] dāᶜī ve āyāt-ı beyyināt ile ḫalḳa[8829] hādī olup anları vāṣıl-ı rāh-ı

[8821] "*Yeryüzünün her tarafındaki mahlukatın kandilleri şerefli nebîler ve alimlerdir.*"
[8822] Naẓm: Ü1.114a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[8823] "*İnsanın değeri ve yüceliği ilim iledir / Kim ki daha bilgili olursa o önde gider.*"
[8824] "*Kişinin değeri, ilim iledir / İlim ile kendi kudretini artırır*."
[8825] Resūl-i Ekrem: Ü2.97b, T.170b, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a, N.134a / Resūlu'llâh L.128b
[8826] teᶜālá: Ü2.97a, Ü3.117a, İ2.144a, H2-2.38a / T, L, Ü5, N'de yok
[8827] *"Şüphesiz ki Allah, melekleri, hücresindeki karıncaya varana kadar yer ve gök ehli insanlara hayrı öğreten muallime dua ederler (esenlik dilerler)."*
[8828] şerᶜ-i şerīfe: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a, N.134a / müsaḳīme Ü1.114a
[8829] ḫalḳa: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117a, İ2.144a, Ü5.161a, H2-2.38a, N.134a / ᶜāleme Ü1.114a

sedād ve nā'il-i derece-i[8830] rüşd ü[8831] reşād ḳıluruz.]]][8832] Ve[8833] [[Enes bin Mālik ḥażretlerinden mervīdür [8834] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[8835] buyurmışlardur kï[8836]: "من احبّ ان ينظر الى عتقاء الرّحمن من النّار فلينظر الى المتعلّمين"-"*Men eḥabbe en-yenẓure ilá ᶜuteḳā'i'r-Raḥmâni mine'n-nāri fe'l-yenẓur ile'l-muteᶜallimīne."*[8837]]][8838] Kim kï bizümle[8839] ḳarīn olsa ḥaḳīḳat-i dīn[in]den ḫaberdār ve müşerref-i maḳām-ı aḫyār u ebrār[8840] olur. Zīrā[8841] bizüm meclisümüz kï meclis-i ᶜilmdür[8842] ġuref-i cinândan bir ġurfedür, aña dāḫil olan ᶜaẕāb-ı nīrândan müberrā olması maḥall-i çūn ü[8843] çirā degildür. Ve ᶜAbdu'llâh bin[8844] Mübārek ḥażretlerine dirler kï " لو انّ الله تبارك و تعالى اوحى اليك انّك تموت العشاء ماكنت صانع اليوم من اعمال البرّ قال كنت اتعلّم العلم و اعلّمه النّاس"-"*Lev enne'llâhe tebāreke ve teᶜālá evḥá ileyke enneke temūtu'l-ᶜişā'e mā kunte ṣāniᶜa'l-yevmi min aᶜmāli'l-birri? Ḳāle kuntu eteᶜallemu'l-ᶜilme ve*

[8830] derece-i: Ü1'de yok

[8831] rüşd ü: Ü1.114a, Ü2.97b, Ü3.117a, İ2.144a, H2-2.38a, N.134a / T, L, Ü5'de yok

[8832] [[Zīrā ey Ḫˇāce …. reşād ḳıluruz]]: Ü2.97b, T.170b, L.128a, Ü3.117a, İ2.144b, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a / ve "علما امّتى كانبيا بنى اسرائيل" – "ᶜUlemāi ümmetī ke-enbiyāi benī İsrā'īl" ḥadīŝ-i şerīfi mefhūmınca rütbe-i ᶜulemā her mertebeden bülend ü bālā idügi maᶜlūm-ı ᶜuḳalā vü eẕkiyādur. Ve biz ey Ḫˇāce cümle nāsı ṭarīḳ-i müstaḳīme dāᶜī ve āyāt-ı beyyināt ile ᶜāleme hādī olup anları vāṣıl-ı rāh-ı sedād ve nā'il-i derece-i rüşd ü reşād itmekle maẕhar-ı ḥadīŝ-i şerīf-i " انّ الله وملائكته و اهل السّموات والارض حتّى النملة فى حجرها ليصلّون على معلّم النّاس الخير"-"İnne'llāhe ve melā'iketehü ve ehle's-semâvāti ve'l-arżi ḥattá'n-nemlete fī-ḥücrehā le-yuṣallūne ᶜalá muᶜallimi'n-nāsi'l-ḫayr" oluruz Ü1.114a

[8833] ve: Ü1.114a / zīrā Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117a, İ2.144b, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a

[8834] ḥażretlerinden mervīdür Ü1.114a / ḥażretleri rivāyet ider Ü2.97a, T.170b, L.128b, Ü3.117a, İ2.144b, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a

[8835] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.97b, Ü3.117b, H2-2.38a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem T.170b, L.128b, Ü5.161a, N.134a / ṣalla'llâhu Ü1.114a

[8836] buyurmışlardur: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, Ü5.161a, H2-2.38a / buyururlar Ü1.114a, N.134a

[8837] *"Kim Rahmân'ın, ateşten azat ettiği kimselere bakmak isterse, ilim öğrenenlere (müteallimler) baksın."*

[8838] [[Enes bin Mālik Ḥażretleri …. ile'l-müteᶜallimīne"]]: İ2'de bu kısım yok

[8839] kim kï bizümle: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a / zīrā bize her kim kï Ü1.114a

[8840] u ebrār: Ü1.114a / Diğer nüshalarda yok

[8841] zīrā: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a / ve Ü1.114b

[8842] ᶜilmdür: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, İ2.144a, Ü5.160b, H2-2.38a, N.134a / ᶜilm Ü1.114b

[8843] ü: Ü1'de yok

[8844] bin: L.128b, Ü3.117b, H2-2.38b, N.134a / ibn Ü2.97b, T.170b, Ü5.161b

uᶜallimuhu'n-nāse[8845] *"*[8846]. Ve daḫi ey Ḫˇāce bize pīşrev ü muḳtedā Aḥmed-i Muḫtār ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri[8847] ile Çār[8848] Yār-ı bāṣafā riḍvānu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn[8849] ḫuṣūṣan bāb-ı ᶜilm olan Cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrārdur. Zīrā bi-ḥükm-i "انا مدينة العلم و علىّ بابها"-"*Ene medīnetu'l-ᶜilmi ve ᶜAliyyun bābuhā*"[8850]. Ve bermażmūn-ı "انا ميزان الحكمة و على لسانه" -"*Ene mīzānu'l-ḥikmeti ve ᶜAliyyun lisānuhu*"[8851] idügi maᶜlūm-ı ᶜulemā'-i kirām ve mefhūm-ı[8852] meşāyiḫ-i[8853] ᶜiẓāmdur. Ve bize re'īs ü şeyḫ[8854] e'imme-i erbaᶜa kï ḳā'idān-ı dīn ve mü'eyyidān-ı şerᶜ-i metīndür riḍvānu'llâhi teᶜālá[8855] ᶜaleyhim ecmaᶜīn ḥażretleridür kï[8856] [[bermażmūn-ı ḥadīṯ-i şerīf-i "ما عبدالله عبد بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"*Mā ᶜabede'llâhe ᶜabdun bi-şey'in efḍale mine'l-fiḳhi fi'd-dīni*"[8857]]][8858] gūşiş ve libās-ı zühd ü taḳvāyı pūşiş ḳıldılar raḥmetu'llâhi ᶜaleyhim ve ᶜalá men tevessele bi'l-ḥaḳḳi[8859] ileyhim. Zīrā[8860] ey Ḫāce ᶜulemā'-i dīn esās-ı binā-i ᶜālem ve niẓām-ı silsile-i benī Ādem ve delīl-i ṭarīḳ-ı müstaḳīm ve mūṣıl-ı nehc-i ḳavīmdür. Ve ᶜurefā buyurmışlardur kï bir şey[8861] yoḳdur

---

[8845] Ve ᶜAbdu'llâh bin Mübāreke Ḥażretlerine dirler kï " لو انّ الله تبارك و تعالى اوحى اليك انّك تموت العشاء ماكنت …. ve uᶜallimü'n-nāse": Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a / Ü1, İ2'de bu kısım yok

[8846] "Allah tebareke ve Teala sana akşam öleceğini bildirmiş olsaydı, bugün salih amellerden hangisini işlerdin? Dedi ki: 'İlim öğrenirdim ve onu insanlara öğretirdim'."

[8847] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretleri: L.128b / Diğer nüshalarda yok

[8848] çār: Ü1.114b, Ü2.97b, T.171a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a / çıhār L.128b

[8849] -ı bā-ṣafā riḍvānu'llâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn: L.128b / Diğer nüshalarda yok

[8850] "*Ben ilmin şehriyim, Ali ise (bu şehrin) kapısıdır*."

[8851] "*Ben hikmetin mizanıyım, Ali ise onun dilidir*."

[8852] mefhūm-ı: Ü2.97b, T.170b, L.128b, Ü3.117b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a / Ü1, İ2'de yok

[8853] meşāyiḫ-i: Ü2.97b, T.171a, L.128b, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a / mevālī-i Ü1.114b

[8854] re'īs ü şeyḫ: Ü1.114b, Ü2.97b, Ü3.117b / re'īs-i şeyḫ T.170b, L.128b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a

[8855] teᶜālá: Ü1.114b, Ü2.97b, T.171a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b / L, H2-2, N'de yok

[8856] ḥażretleridür kï: Ü2.97b, T.171a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134a / ḥażretleri kï Ü1.114b / L'de yok

[8857] "*Kul, Allah'a dini öğrenip anlamaktan daha üstün bir şeyle ibadet etmemiştir.*"

[8858] ber-mażmūn-ı ḥadīṯ-i şerīf-i "ما عبدالله عبد بشئ افضل من الفقه فى الدّين …. fi'd-dīni": L.128b / ber-mażmūn-ı ḥadīṯ-i "ما عبدالله عبد بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"Mā ᶜubede'llāhu ᶜabde bi-şey'in efżalu mine'l-fiḳhi fi'd-dīni" Ü2.97b, T.171a, Ü3.117b, Ü5.161b / "ما عبدالله عبد بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"*Mā ᶜubede'llāhu ᶜabde bi-şey'in efżalu mine'l-fiḳhi fi'd-dīni*" feḥvāsı üzre Ü1.114b / ber-mażmūn-ı ḥadīṯ-i "ما عبدالله عبد بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"Mā ᶜubede'llāhu ᶜabde bi-şey'in efżalu mine'l-fiḳhi fi'd-dīni" feḥvāsı üzre İ2.144b, H2-2.38b, N.134b

[8859] bi'l-ḥaḳḳi: Ü1.114b / Diğer nüshalarda yok

[8860] zīrā: Ü2.97b, T.171a, L.129a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134b / muḥaṣṣal Ü1.114b

[8861] şey: Ü2.98a, T.171a, L.129a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134b / kişi Ü1.114b

kï biñi bire ᶜadīl ola illā[8862] insān-ı kāmil ile ehl-i ᶜilm [ve] fāżıl[8863] kï her biri vāḥidün ke'l-elfdür. [[Zīrā Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri[8864] buyururlar[8865] kï " اكتبوا هذاالعلم فانّ لله تعالى ملائكة فى السّماء السّابعة يستغفرون للفقهاء والمتعلّمين و اعطاهم الله تعالى بكلّ حرف ثواب نبىّ من الانبياء ويكتب لهم كلّ يوم عمل الف شهيد قتلوا فى سبيل الله-" "*Uktubū hâẕe'l-ᶜilme fe-inne li'llâhi teᶜālá melā'iketen fi's-semā'i's-sābiᶜati yestaġfirūne li'l-fuḳahā'i ve'l-muteᶜallimīne ve aᶜṭāhumu'llâhu teᶜālá bi-kulli ḥarfin ṣevābe nebiyyin mine'l-enbiyā'i ve yektubu lehum kulle yevmin ᶜamele elfi şehīdin ḳutilū fī-sebīli'llâh*."[8866]]][8867] Muḥaṣṣal-ı kelām ey Ḫˇāce-i ṣāḥib[-i] iḥtişām[8868] şeref ü fażīlet-i ᶜilm ḥaḳḳında[8869] vāḳiᶜ olan nuṣūṣ-ı[8870] Kitāb-ı ᶜAẓīm[8871] ve eḥādīṣ-i Nebiyy-i kerīm[8872] ve kelimāt-ı ᶜulemā'-i kibār u ḥükemā'-i büzürgvār[8873] ol mertebede[8874] degildür kï ṭayy-ı kütüb ü resā'ile ḥaṣrı[8875] mümkün ola. Nitekim baᶜżı kibār fażl-ı ᶜilm ḥaḳḳında buyurmışlardur[8876]:

[8862] illā: Ü1.114b, Ü2.98a, T.171a, L.129a, Ü3.117b, İ2.144b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134b / T, L, Ü5'de yok

[8863] -i fāżıl: Ü2.98a, T.171a, L.129a, Ü3.118a, Ü5.161b, H2-2.38b / Ü1, İ2, N'de yok

[8864] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: H2-2.38b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.98a, T.171a, L.129a, Ü3.117b, Ü5.161b, N.134b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri L.129a

[8865] buyururlar: Ü2.98a, T.171a, Ü3.117b, Ü5.161b, H2-2.38b, N.134b / buyurdılar L.129a

[8866] *"Bu ilmi yazınız. Şüphesiz ki Allah'ın yedinci kat gökte fakihler ve ilim öğrenenler için mağfiret dileyen melekleri vardır. Allah da onlara (fakih ve alimlere) her harfin karşılığında peygamberlerden bir peygamberin sevabını verir ve her gün onlara Allah yolunda öldürülen bin şehidin amelini yazar."*

[8867] [[Zīrā Resūl-i Ekrem …. ḳutilū fī-sebīli'llâh"]]: Ü1, İ2'de bu kısım yok

[8868] -ı kelām ey Ḫˇāce-i ṣāḥib-i iḥtişām: Ü2.98a, İ2.145a, H2-2.38b, N.134b / -ı kelām ey Ḫˇāce-i L.129a, Ü3.118a / -ı kelām ey Ḫˇāce-i ᶜazīz T.171b / -ı kelām ey Ḫˇāce-i ᶜazīz Ü5.162a / Ü1'de yok

[8869] şeref ü fażīlet-i ᶜilm ḥaḳḳında: Ü2.98a, H2-2.38b, N.134b / cevher-i ᶜilmüñ şeref u fażīletinde Ü1.114b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8870] vāḳiᶜ olan nuṣūṣ-ı: Ü2.98a, H2-2.38b, N.134b / vārid olan ayāt-ı Ü1.114b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[8871] kitāb-ı ᶜaẓīm: Ü2.98a, İ2.145a, H2-2.39a, N.134b / kitāb Ü1.114b / Ḳurān-ı ᶜaẓīm Ü5.162a / ᶜaẓīm T.171b, L.129a, Ü3.117b

[8872] Nebiyy-i kerīm: Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b / Resūl-i faḫr-i kā'ināt Ü1.114b

[8873] ᶜulemā-i kibār u ḥükemā-i büzürgvār: Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b / efāżıl u ekābir Ü1.114b

[8874] ol mertebede: Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b / ol_ḳadar Ü1.114b

[8875] ṭayy-ı kütüb ü resā'ile ḥaṣrı: Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b / bu ḥadīḳa-i zāhirde īrādı Ü1.114b

[8876] Nitekim … buyurmışlardur: Ü1.114b / Diğer nüshalarda yok

[497] Naẓm[8877]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

ناحت و اظنها من الشوق تنوح — Nāḥat ve eẓunnuhā mine’ş-şevḳi tenūḥu

ورقاء عليها اثر العشق يلوح — Verḳā'u ᶜaleyhā eṣeru’l-ᶜişḳi yelūḥu[8878]

والله لقد سمعت من منطقها — Va’llâhi leḳad semiᶜtu min manṭiḳihā

العالم حبة بها العالم روح — El-ᶜālemu ḥabbetun bihe’l-ᶜālimu rūḥu[8879]

[Neṣr] diyüp ol ᶜālim-i niḥrīr bu üslūp üzre taḳrīr idüp ḫāmūş oldı.

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān[8880] Beṭā'ife-i[8881] ᶜĀlimān[8882]

Çün ol sulṭān-ı şerīᶜat u ṭarīḳat ve burhān-ı muḥabbet ü ḥaḳīḳat ve nuᶜmān-ı ḥadāyıḳ-ı ḥaḳāyıḳ ve ᶜummān-ı cevāhir-i deḳāyıḳ olan nūr-ı dīde-i fużalā-yı devrān[8883] aᶜnī[8884] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce-i Cihān mevlānā-yı meẕkūrdan bu güne ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl gūş eyledi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat ile didi_kï: Ey ᶜālim-i ᶜulūm-ı Nebeviyye ve ey ᶜārif-i maᶜārif-i Muṣṭafeviyye egerçï ᶜulemā vereṣe-i enbiyā idügi maḥall-i çūn ü çirā degildür, lâkin ᶜilimden[8885] murād ᶜameldür[8886]. Nitekim

---

[8877] Naẓm: Ü1.114b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[8878] “*Dişi güvercin sallandı, zannederim ki arzudan (şevkten) sallanıyor; Onun üzerinde aşkın eseri beliriyor.”*

[8879] “*Allaha yemin ederim ki onun konuşmasından işittim ki / Alem bir danedir, alim ise onun ruhudur*.”

[8880] Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.114b, Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b / Ḫˇāce-i Cihān-ı ᶜĀlīşān İ2.145a

[8881] ṭā'ife-i: Ü1.114b, İ2.145a / zümre-i Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, Ü5.162a, H2-2.39a, N.134b

[8882] ᶜĀlimān: Ü1.114b, Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.117b, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a / ᶜĀlimān-ı zamān N.134b

[8883] devrān: Ü1.115a, Ü2.98a, Ü3.118a, İ2.145a, H2-2.39a, N.134b / ᶜirfān T.171b, L.129a, Ü5.162a

[8884] aᶜnī: Ü1’de yok

[8885] ᶜilimden: Ü1.115a, Ü2.98a, T.171b, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.135a / ᶜālimden L.129a

[8886] ᶜameldür: Ü1.115a, Ü2.98a, T.171b, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162a, H2-2.39a, N.135a / ᶜilimdür L.129a

ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï "اشدّ النّاس عذابا عالم لاينفعه الله بعلمه"-"*Eşeddu'nnāsi ᶜaẕāben ᶜālimun lā-yenfeᶜuhu'llâhu biᶜ-ilmihi*"[8887]. Ve Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī** raḥmetu'llâhi teᶜālá ᶜaleyh[8888] buyururlar[8889] kï: " من علم علما وعمل بخلافه فليس بعالم"-"*Men ᶜalime ᶜilmen ve ᶜamele bi-ḫilāfihi fe-leyse bi-ᶜālimin*"[8890]. Ve baᶜżı kütüb-i ḳadīmeden ve baᶜżı rivāyetde Ḥażret-i ᶜĪsádan mervīdür kï " مثل الّذى يتعلّم العلم ولايعمل به كمثل امرأة زنت فى السّرّ فحبلت فظهر حملها فافتضحت فكذلك من لايعمل بعلمه يفضحه الله تعالى يوم القيمة على رؤس الخلايق"-"*Meṯelu'l-leẕī yeteᶜallemu'l-ᶜilme ve lā-yaᶜmel bihi ke-meṯeli imre'etin zenet fi's-sirri fe-ḥabilet fe-ẓahere ḥamluhā fe'fteḍaḥat fe-keẕâlike men lā-yaᶜmel bi-ᶜilmihi yefḍaḥuhu'llâhu teᶜālá yevme'l-ḳiyâmeti ᶜalá ruūsi'l-ḫalāyiḳi*"[8891]. Zīrā ᶜilm-i şerīfden murād oldur kï ᶜālim olan şaḫış[8892] kendü ᶜilmiyle ᶜāmil olup cāhile taᶜlīm ġāfile[8893] īḳāẓ ü tefhīm ve ehl-i ilḥādı irşād ve ehl-i[8894] ḍalālete delīl-i[8895] rāh-ı sedād olmaḳ gerek tā kï ᶜilmi kendüye ve ġayrılara[8896] nāfiᶜ ola[8897]. Nitekim [[ᶜurefā buyurmışlardur kï " العلم بلاعمل كقوس بلاوتر وشجر بلاثمر وسحاب بلامطر وصدقة بلانصر وحديقة بلازهر وصدف بلادرر"-"*El-ᶜilmu bilā-ᶜamelin ke-ḳavsin bilā-veterin ve şecerin bilā-ṯemerin ve seḥābin bi-lā maṭarin ve ṣadaḳatin bilā-naṣrin ve ḥadīḳatin bilā-zehrin ve ṣadefin bilā-durerin*"[8898]. Ve ḥadīṯ-i şerīfde daḫi[8899] vārid olmışdur kï: " علم لاينفع ككنز لاينفق منه" - "*İlmun lā-yenfeᶜu ke-kenzin lā-yunfeḳu minh*"[8900]. Ve Resūl-i Ekrem

---

8887 "İnsanlar içinden en şiddetli azaba çarptırılacak olan, Allah'ın, iliminden istifade ettirmediği kişi olacaktır."

8888 raḥmetu'llâhi teᶜālá ᶜaleyh: İ2.145a / Diğer nüshalarda yok

8889 buyururlar: Ü1.115a, İ2.145a, H2-2.39a, N.135a / buyurur Ü2.98a, T.171b, L.129a, Ü3.118a, Ü5.162a

8890 "İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyen kimse alim değildir."

8891 "*İlim tahsil edip de onunla amel etmeyenin durumu, gizlice zina edip hamile kalan ve böylece durumu ortaya çıkınca rezil rüsva olan kadınının durumuna benzer. Allah da kıyamet gününde aynı şekilde ilmi ile amel etmeyen kimseyi bütün insanların önünde rezil rüsva edecek*."

8892 şaḫış: Ü1.115a, Ü2.98a, T.172a, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a / ādem L.129a

8893 ġāfile: Ü1.115a, Ü2.98a, T.172a, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a / ᶜāḳile L.129b

8894 ehl-i: Ü2.98a, T.172a, L.129b, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a / erbāb-ı Ü1.115a

8895 delīl-i: L'de yok

8896 ġayrılara: Ü1.115a, Ü2.98b, L.129b, Ü3.118a, İ2.145a, H2-2.39a, N.135a / ġayrıya T.172a, Ü5.162b

8897 ola: Ü2.98a, T.172a, L.129b, Ü3.118a, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a / olına Ü1.115a

8898 "Amelsiz ilim; kirişsiz yay, meyvesiz ağaç, yağmursuz bulut, yardımsız sadaka, çiçeksiz bahçe ve incisiz sedef gibidir."

8899 daḫi: Ü2.98a, Ü3.118b, İ2.145a, H2-2.39a, N.135a / T, L, Ü5'de yok

8900 "Faydasız ilim, kendisinden infak edilmeyen(harcama yapılmayan) hazine gibidir."

ṣalla’llâhu teᶜālá[8901] ᶜaleyhi ve sellem mevḳiᶜ-i[8902] duᶜāda buyururlar idi kï[8903]: “اللّهمّ انّى اعوذبك من علم لاينفع وقلب لايخشع ودعاء لايسمع ونفس لاتشبع[8904]-”*Allâhumme innī eᶜūẕu bike min ᶜilmin lā-yenfeᶜu ve ḳalbin lā-yaḫşeᶜu ve duᶜā'in lā-yusmeᶜu ve nefsin lā-teşbaᶜu*”[8905]. Ve]][8906] [[ᶜ**Abdullâh bin Mesᶜūd** raḍiya’llâhu teᶜālá ᶜanhu rivāyet iderler[8907] kï Resūl-i Ekrem[8908] ṣalla’llâhu teᶜālá[8909] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï: “لاتجلسوا الى كلّ عالم ولكن اجلسوا الى كلّ عالم يدعوكم من خمس الى خمس يدعوكم من الرّغبة الى الرّهبة ومن الشّكّ الى اليقين و من الرّياء الى الاخلاص ومن الحسد الى النصيحة ومن الكبر الى التّواضع”-“*Lā-teclisū ilá kulli ᶜālimin velâkin iclisū ilá kulli ᶜālimin yedᶜūkum min ḫamsin ilá ḫamsin yedᶜūkum mine’r-raġbeti ile’r-rehbeti ve mine’ş-şekki ile’l-yaḳīni ve mine’r-riyā'i ile’l-iḫlāṣi ve mine’l-ḥasedi ile’n-naṣīhati ve mine’l-kibri ile’t-tevāḍuᶜi*”[8910]. Ve]][8911] taḥṣīl-i ᶜilm eyledükde[8912] li-vechi’llâhi teᶜālá[8913] iderüm diyü niyyet eyleye[8914]. Zīrā

[8901] teᶜālá: İ2.145b, H2-2.39b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

[8902] mevḳiᶜ-i: Ü2.98a, Ü3.118b, İ2.145a, H2-2.39a, N.135a / ḥīn-i T.172a, L.129b, Ü5.162b

[8903] buyururlar idi_kï: Ü2.98a, Ü3.118b, İ2.145a, H2-2.39a, N.135a / buyururlardı_kï T.172a, L.129b, Ü5.162b

[8904] تشبع – teşbeᶜu: Ü2.98b / يشبع – yeşbeᶜu T.172a, L.129b, Ü3.118b, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a

[8905] *“Allah’ım, faydasız ilimden, korkmayan kalpten, kabul edilmeyen duadan ve doymayan nefsten sana sığınırım.”*

[8906] [[ᶜurefā buyurmışlardur kï … *duᶜā'in lā-yüsmeᶜ ve nefsin lā-yeşbaᶜ*”. Ve]]: Ü1.115b-116a, Ü2.98b, T.172a, L.129b, Ü3.118b, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a; Ü1’de bu kısım daha aşağıda yer alan “من تعلّم صرف الكلام...” – “Men teᶜalleme ṣarfu’l-kelām…” diye başlayan hadis-i şerifin devamında gelen ve “Bu ḥadīṣ-i şerīf fī zamāninā…” diye başlayıp “şart-ı inṣāf ve resm-i eṣrāf degildür” diye biten kısımdan sonra yer almakta olup “Nitekim ᶜurefā buyururlar…” şeklinde başlamaktadır.

[8907] raḍiya’llâhu teᶜālá ᶜanhu rivāyet iderler: H2-2.39b / raḍiya’llâhu ᶜanhu rivāyet iderler N.135a / raḍiya’llâhu ᶜanhu rivāyet ider Ü2.98b, T.172a, L.129b, Ü3.118b, Ü5.162b / Ḥażretlerinden mervīdür Ü1.115a

[8908] Resūl-i Ekrem: Ü1.115a, Ü2.98b, T.172a, L.129b, İ2.145a, Ü5.162b, H2-2.39a, N.135a / Resūlu’llâh Ü3.118b

[8909] teᶜālá: H2-2.39b / Diğer nüshalarda yok

[8910] *“Her alimin yanında oturmayın, fakat sizi (şu) beş şeyden (sakındırıp) beş şeye çağıran alimin yanında oturun: Nefsin isteklerinden onu sakındıracak şeylere, şüpheden yakîne (kesinlik), riyadan (gösteriş) ihlasa (samimiyet), hasetten (kıskançlık) samimiyete ve kibirden tevazua (alçakgönüllülük).”*

[8911] [[ᶜAbdullâh bin Mesᶜūd raḍiya’llâhu ᶜanh ….ve mine’l-kibri ile’tevāżuᶜi”. Ve]]: İ2’de bu kısım yok

[8912] eyledükde: Ü2.98b, Ü3.118b, İ2.145b, H2-2.39b, N.135b / olınduḳda Ü1.115a / eyler_iken T.172a, L.129b, Ü5.162b

[8913] teᶜālá: Ü1.115a, Ü2.98b, Ü3.118b, İ2.145b, H2-2.39b, N.135b / T, L, Ü5’de yok

[8914] iderüm diyü niyyet eyleye: Ü2.98b, .172a, L.129b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.162b, H2-2.39b, N.135b / olına Ü1.115a

metn-i[8915] ***Şirᶜa***da meẕkūrdur kï: "فانّ التّعلّم لغيرالله تعالى حرام باطل"-"*Fe-inne't-taᶜallume li-ġayri'llâhi teᶜālá ḥarāmun bāṭilun*"[8916]. Ve ol ḫayru'n-nās[8917] İbn-i ᶜAbbās ḥażretlerinden [8918] mervīdür[8919] kï Resūl-i Ekrem[8920] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[8921] buyururlar kï[8922]: "من طلب العلم ليباهى به العلماء اويمارى به السّفهاء او يريد ان يقبل بوجوه النّاس اليه ادخله الله تعالى جهنّم"-"*Men ṭalebe'l-ᶜilme li-yubāhiye bihi'l-ᶜulemā'e ev yumāriye bihi's-sufehā'e ev yurīde en-yuḳbile bi-vucūhi'n-nāsi ileyhi edḫalehu'llâhu teᶜalá cehenneme*"[8923]. [[Ve ol faḫru'l-eᶜālī Cenāb-ı **Ebā Ḥāmid el-Ġazzālī** ***Risāle-i Bidāyetü'l-Hidāye***de buyururlar kï: " وان كان نيتك و قصدك بينك و بين الله تعالى من تعلم العلم الهداية دون الرواية فابشر فان الملائكة تبسط لك اجنحتها اذا مشيت وحيتان البحرتستغفرلك اذا سعيت[8924] "- *"Ve in kāne niyyetuke ve ḳaṣduke beyneke ve beyne'llâhi teᶜālá min taᶜallumi'l-ᶜilmi el-hidāyete dūne'r-rivāyete fe'bşir fe-inne'l-melā'ikete tebsuṭu leke ecniḥatehā iẕā meşeyte ve ḥītāne'l-baḥri testaġfiru leke iẕā seᶜayte"[8925]*]][8926] Ve Ebī Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanhu Ḥażretlerinden [8927] mervīdür[8928] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá

[8915] zīrā metn-i: Ü2.98b, .172a, L.129b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.162b, H2-2.39b, N.135b / nitekim Ü1.115a

[8916] *"Allah (rızasının) dışında ilim öğrenmek haram ve beyhudedir."*

[8917] ol ḫayru'n-nās: Ü1.115a / Diğer nüshalarda yok

[8918] İbn-i ᶜAbbās Ḥażretlerinden: Ü2.98b, Ü3.118b, İ2.145b, H2-2.39b, N.135b / İbn-i ᶜAbbās raḍiya'llâhu ᶜanhā Ḥażretlerinden T.172b, Ü5.162b / İbn-i ᶜAbbās raḍiya'llâhu ᶜanhü L.129b / Ĥażret-i İbn-i ᶜAbbās Ḥażretlerinden Ü1.115a

[8919] mervīdür: Ü1.115a, Ü2.98b, T.172b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.162b, H2-2.39b, N.135b / rivāyet ider L.129b

[8920] Resūl-i Ekrem: Ü1.115a, Ü2.98b, T.172b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.162b, H2-2.39b, N.135b / Resūlu'llâh L.129b

[8921] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.145b, H2-2.39b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.115b, Ü2.98b, L.129b, Ü3.118b, N.135b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri T.172b, Ü5.163a

[8922] Kï: Ü1.115b / Diğer nüshalarda yok

[8923] "*Her kim ilmi, alimlere karşı övünmek, düşük kimselerle mücadele etmek veya insanlardan kabul görmek için tahsil ederse Allahu Teala onu cehenneme sokar*."

[8924] "اذا سعيت- izā seᶜayte" bu ifadenin doğrusu bu şekildedir (anlamı: yürüdüğünde) / ادا سعيب – edā seᶜaybe Ü1.115b

[8925] "*Eğer ilim öğrenmekte Allah ile senin arandaki niyet ve maksat, alimlerden nakilde bulunmak değil de hidayetse; sana müjdeler olsun! Zira sen yürüdüğün zaman, melekler yoluna kanatlarını yayar ve denizdeki balıklar bile günahlarının affı için Allaha yalvarırlar*."

[8926] [[Ve ol faḫru'l-eᶜālī Cenāb-ı Ebā Ĥāmıd el-Ġazālī …. testaġfirüke edā saᶜībun]]: Ü1.115b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[8927] raḍiya'llâhu ᶜanhu Ḥażretlerinden: T.172b, Ü3.118b, Ü5.163a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdan daḫi İ2.145b / Ḥażretlerinden Ü1.115b, Ü2.98b, H2-2.39b, N.135b / raḍiya'llâhu ᶜanhu L.129b

[8928] mervīdür: Ü1.115b, Ü2.98b, T.172b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.163a, H2-2.39b, N.135b / rivāyet ider L.129b

ᶜaleyhi ve sellem[8929] buyururlar kï "من تعلّم صرف الكلام ليسبى قلوب الرّجال لم يقبل الله تعالى منه يوم القيمة صرفا ولاعدلا الصّرف هوالنّافلة والعدل هوالفرض يعنى لايقبل الله تعالى عباداته نافلة كانت او فرضا لعدم خلوصه[8930]"-"*Men teᶜalleme ṣarfe'l-kelāmi li-yesbiye ḳulūbe'r-ricāli lem-yaḳbele'llâhu teᶜālá minhu yevme'l-ḳıyâmeti ṣarfen ve lā ᶜadlen eṣ-ṣarfu huve'n-nāfiletu ve'l-ᶜadlu huve'l-farḍu yaᶜnī lā-yaḳbele'llâhu teᶜālá ᶜibādātihi nāfilete kānet ev farḍan li-ᶜademi ḫulūṣihi*"[8931]. [[Bu ḥadīṯ-i şerīf fīzemāninā ḳāṭıᶜ-ı riḳāb-ı kibār u ᶜulemā'-i büzürgvārdur. Zirā şimdi taᶜallüm-i ᶜilmden ġaraż medāris u ḳażāyādur. Ḥāl bu kï İmām-ı Aᶜẓam-ı Ṣūfī Cenāb-ı Ebū Ḥanīfe-i Kūfī ᶜadem-i ḳabūl-i ḳażāyā içün nice tāziyāne ile ḍarb olınmışdur. Ammā şimdi medāris u ḳażāyā tāziyāne-i ᶜilm olınmışdur. Bārī ᶜālim olan mehmā emken ᶜilmi ile ᶜamele saᶜy-ı belīġ eylemegi dirīġ şarṭ-ı inṣāf ve resm-i işrāf degildür.]][8932] "وروى عن النّبىّ صلّى الله عليه وسلّم انّه قيل له يارسول الله ايّ الناس شرّ قال العالم اذا فسد ويقال اذا فسد العالم يفسد بفساده العالم"-"*Ve ruvíye aᶜni'n-nebiyyi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ennehu ḳīle lehu yā Resūle'llâh eyyu'n-nāsi şerrun? Ḳāle el-ᶜālimu iẕā fesede. Ve yuḳālu iẕā fesede'l-ᶜālimu yefsudu bi-fesādihi'l-ᶜālemu*[8933]*"[8934]*. Ol ecildendür kï fīzemāninā hâẕā[8935] ᶜulemādan nice kimesneler vaᶜẓ u naṣīḥat iderler lâkin sözlerinde sūz olmayup fu'ād-ı ḫalḳa eşer itmez. Zīrā ᶜālim kendü ᶜilmiyle ᶜamel itmeyüp mücerred ᶜilm-i şerīf ile ḫalḳ baña taᶜẓīm ü tevḳīr eylesün

---

[8929] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.145b, H2-2.39b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü1.115b, Ü2.98b, L.129b, Ü3.118b, N.135b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretleri T.172b, Ü5.163a

[8930] "الصّرف هوالنّافلة والعدل هوالفرض يعنى لايقبل الله تعالى عباداته نافلة كانت او فرضا لعدم خلوصه..." – "e'ṣ-ṣarfu hüve'n-nāfiletü ve'l-ᶜadlu hüve'l-farżu yaᶜnī lā-yaḳbele'llâhu teᶜālá ᶜibādātihi nāfilete kānet ev farżan li-ᶜademi ḫulūṣihi": Ü2.98b, T.172b, L.129b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.163a, H2-2.39b, N.135b / ṣarf nāfile ᶜadl farżdur. Yaᶜnī Ĥaḳ teᶜālá anuñ ᶜadem-i ḫulūṣı sebebi ile nāfile ve farż ᶜibādetini ḳabūl eylemez Ü1. 115b

[8931] "*Her kim insanların kalbini esir almak için kelam sarfetmeyi öğrenirse Allah Teala kıyamet günü onun hiçbir amelini kabul etmeyecektir, yani o kişi ihlaslı olmadığı için ne farz, ne nafile hiçbir ibadeti kabul görmeyecektir.*"

[8932] [[Bu ḥadīṯ-i şerīf fī-zamāninā …. şarṭ-ı inṣāf ve resm-i eşrāf degildür]]: Ü1.115b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[8933] "وروى عن النّبىّ صلّى الله عليه وسلّم انّه قيل له يارسول الله ايّ الناس شرّ قال العالم اذا فسد ويقال اذا فسد العالم يفسد بفساده العالم"-" Ve revá aᶜni'n-nebiyyi ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ennehu ḳīle lehu yā Resūle'llāh eyyu'n-nāsi şerrun? Ḳāle el-ᶜālim iẕā fesede ve yuḳālu iẕā fesede'l-ᶜālimu bi-fesādihi'l-ᶜālemu Ü2.98b, T.172b, L.129b, Ü3.118b, Ü5.163a, H2-2.39b, N.135b / Ü1, İ2'de bu kısım yok

[8934] *"Peygamberimiz (s.a.v.s)'den kendisine şöyle sorulduğu rivayet edilimektedir: Ya Resulellah insanların en kötüsü hangisidir? Bozulan alimdir. Denilir ki alim bozulursa onun bozulması yüzünden kâinat bozulur."*

[8935] hâẕā: Ü2.98b, T.172b, Ü3.118b, İ2.145b, Ü5.163a, H2-2.39b, N.135b / Ü1, L'de yok

ḫāṭırları[8936] olıcaḳ ol ʿilm li’llâh olmaz ve li’llâh olmayan şecer-i ʿilm daḫi bārver olmaz[8937]. Zīrā Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu ʿaleyhi ve sellem buyururlar kï: “ مثل العالم السّوء الّذى يعلّم النّاس الخير و ينسى نفسه مثل الفتيلة تضئ للنّاس وتحرق نفسها”-“*Meṣelu’l-ʿālimi’s-sūi’l-leẕī yuʿallimu’n-nāse’l-ḫayre ve yensá nefsehu meṣelu’l-fetīleti tuḍī’u li’n-nāsi ve taḫriḳu nefsehā*[8938] ”[8939]. Rivāyet iderler kï Şaḳīḳ-i Belḫī ḥażretleri vefāt eyledükde nās tilmīẕi Ḥātim el-Aṣamm ḥażretlerine varup [didiler kï: Siz[8940] Ḥażret-i Şeyḫuñ[8941] ḫalīfesisiz; lāyıḳ u aḥrá[8942] oldur[8943] kï şeyḫüñüzüñ mekānına ḫalḳa vaʿẓ u naṣīḥat idesiz. Ḥātim el-Aṣamm[8944] buyurdılar kï: bir sene mehl virüñ ḥālümi ıṣlāḥ idüp baʿdehü vaʿẓ u naṣīḥat idelüm diyüp bir sene tamām[8945] ʿibādāt u ṭāʿāt ile muḳayyed olup gūşiş itdiler][8946]. Sene tamām olıcaḳ ṣaḥn-ı ṣavmaʿalarına[8947] çıḳdılar. Gördiler kï dīvār dibinde[8948] bir şecer üzre bir miḳdār[8949] ṭuyūr ḳonmışlar. Ḥażret-i Ḫātim el-Aṣammı[8950] göricek ḫavf idüp cümlesi perrān oldı. Ol dem[8951] ḫalḳ gelüp kendülerinden vaʿẓ u naṣīḥat ricā eyledüklerinde bir sene daḫi mehl aldılar[8952]. Ol sene

---

[8936] ḫātırları: T.172b, L.130a, Ü3.118b, Ü5.163a / ḫāṭıräları Ü1.116a, Ü2.98b, İ2.145b, H2-2.40a, N.135b

[8937] ve li’llâh olmayan şecer-i ʿilm daḫi bār-ver olmaz: İ2’de yok

[8938] Zīrā Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu ʿaleyhi ve sellem buyururlar kï “ مثل العالم سوء الّذى يعلّم النّاس الخير و نسى نفسه مثل افتيلة تضئ للنّاس وتحرق نفسها”-“*Meŝelü’l-ʿalimi’s-sūi’l-leẕī yuʿallimü’n-nāse’l-ḫayre ve nesiye nefsehü meŝelü’l-fetīleti tużi’u li’n-nāsi ve taḫriḳu nefsehā*”: Ü2.98b, T.172b, L.129b, Ü3.119a, Ü5.163a, H2-2.40a, N.135b / Ü1, İ2’de bu kısım yok

[8939] *“İnsanlara hayrı öğretip kendisini unutan kötü alim, insanları aydınlatan fakat kendisini yakan lamba fitiline benzer.”*

[8940] siz: L’de yok

[8941] Ḥażret-i Şeyḫuñ: Ü2.99a, T.172b, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163a, H2-2.40a, N.135b / Şeyḫ ḥażretlerinüñ L.130a

[8942] u aḥrá: Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.135b / u aḳvá T.173a, Ü5.163b / L’de yok

[8943] oldur: Ü2.99a, T.172b, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163a, H2-2.40a, N.135b / olan budur L.130a

[8944] el-Āṣım: İ2.146a, N.135b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2’de yok

[8945] tamām: Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.135b / T, L, Ü5’de yok

[8946] didiler kï siz Ḥażret-i Şeyḫuñ ḫalīfesisiz …. muḳayyed olup gūşiş itdiler: Ü2.99a, T.172b, L.129b, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.135b / vaʿẓ u naṣīḥat itmelerin ricā eylediler. Ḫātim el-Āṣım bu kimesnelerden bir sene mehl aldı. Ol sene içre ʿibādāt u tāʿāt ile gūşiş idüp: Ü1.116a

[8947] ṣavmaʿalarına: Ü1.116a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / ṣavmaʿaya Ü2.99a, T.172b, L.130a, Ü3.119a, Ü5.163b

[8948] dīvār dibinde: Ü1’de yok

[8949] bir miḳdār: Ü2.99a, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / bir ḳaç Ü1.116a / T, Ü5’de yok

[8950] Ḥażret-i Ḫātim el-Āṣımı: Ü1.116a / Ĥażreti Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / Ḫātimi T.173a / ve Ḫātimi Ü5.163b / Ḫātim Ĥażretlerini L.130a

[8951] ol dem: Ü2.99a, T.173a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.136a / Ü1, L’de yok

[8952] aldılar: Ü2.99a, T.173a, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.136a / aldı Ü1.116a

daḫi envāᶜ-ı ᶜibādāt u ṭāᶜat ile muḳayyed olup[8953] sene-i ṣāniye tamām[8954] olduḳda Ḥażret-i Ḫātim-i Aṣamm[8955] yine ṣaḥn-ı dāra çıḳdı. Gördi_kï şecer-i meẕkūra[8956] yine ṭuyūr[8957] ḳonmışlar. Ḥażret-i[8958] Ḥātim yaḳın varduḳda aṣlā perrān olmadılar[8959]. Ammā elleri_ile arḳaların ṣıġamaḳ murād eyledüklerinde[8960] cümlesi yine ḫavf idüp[8961] perrān oldılar[8962]. Ḫalḳ yine vaᶜẓ u naṣīḥat ricāsına geldüklerinde[8963] bir sene daḫi mehl aldılar. Ḥażret-i Ḫātim daḫi evvelkilerden ziyāde ol sene gūşiş eyledi[8964]. Sene-i ṣāliṣe tamām olıcaḳ[8965] Ḥażret-i Ḥātim el-Aṣamm yine ṣavmaᶜasından ṭaşra çıḳup yine ṭuyūr cānibine ᶜazīmet eyledi. Ol dem ṭuyūr aṣlā perrān olmayup Ḥażret-i Ḥātim mübārek eliyle arḳaların ṣıġadı[8966]. Ḫalḳ yine[8967] vaᶜẓ u naṣīḥat ricāsına geldüklerinde[8968] ḥāne'l-vaḳtu diyüp vaᶜẓ u naṣīḥata şürūᶜ eylediler[8969]. Ol dem baᶜżı eḥibbāsı didiler kï: Yā Ḥātim sebeb nedür kï üç sene mehl alup şimdi vaᶜẓ u naṣīḥat

---

[8953] ol sene daḫi … muḳayyed olup: Ü1.116a / Diğer nüshalarda yok

[8954] sene-i ṣāniye tamām: Ü2.99a, T.173a, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.136a / sene āḫir Ü1.116a

[8955] Ḥażret-i Ḫātim el-Aṣam: İ2.146a / Ḥażret-i Ḫātim-i Aṣam Ü2.99a, Ü3.119a, H2-2.40a, N.136a / Ḫātim-i Aṣam T.173a, Ü5.163b / Ḥażret-i Ḫātim L.130a / Ü1'de yok

[8956] şecer-i meẕkūra: Ü2.99a, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / şecer-i mezbūra T.173a, Ü5.163b / şecer üzre Ü1.116a

[8957] ṭuyūr: Ü1.116a, Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / tuyūrlar T.173a, L.130a, Ü5.163b

[8958] Ḥażret-i: L'de yok

[8959] perrān olmadılar: Ü2.99a, T.173a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.136a / perrān olmadı L.130a / uçmadılar Ü1.116a

[8960] eyledüklerinde: Ü1.116a, Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40a, N.136a / eyledükde T.173, L.130a, Ü5.163b

[8961] yine ḫavf idüp: Ü1.116a / Diğer nüshalarda yok

[8962] oldılar: Ü1.116a / oldı Ü2.99a, T.173, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.163b, H2-2.40a, N.136a

[8963] yine vaᶜẓ u naṣīḥat ricāsına geldüklerinde: Ü1.116a, İ2.146a, N.136a / yine vaᶜẓ u naṣīḥat ricāsına geldükde Ü2.99a, T.173, Ü3.119a, Ü5.163b / yine vaᶜẓ u naṣīḥat ricāsına geldiler H2-2.40a / gelüp ricā eyledüklerinde L.130a

[8964] Ḥażret-i Ḫātim daḫi evvelkilerden ziyāde ol sene gūşiş eyledi: Ü1.116a / Diğer nüshalarda yok

[8965] sene-i ŝāliŝe tamām olıcaḳ: Ü2.99a, T.173, Ü5.163b, H2-2. 40a-b, N.136a / sene-i ŝāliŝ tamām olıcaḳ Ü3.119a, İ2.146a / üç tamām olıcaḳ L.130a / sene āḫir olduḳda Ü1.116a

[8966] Ḥażret-i Ḥātim-i Aṣam yine ṣavmaᶜasından ṭaşra çıḳup …. Ḥażret-i Ḥātim mübārek eliyle arḳaların ṣıġadı Ü2.99a, T.173a, Ü3.119a, Ü5.163b, H2-2.40b, N.136a / Ḫātim ṣavmaᶜasından çıḳup yine ṭuyūr cānibine ᶜazīmet eyledi. Aṣlā perrān olmadılar. Ve mübārek eliyle arḳaların ṣıġadı firār itmediler L.130a / yine ṣaḥn-ı dārına çıḳdı gördi_kï yine tuyūr ḳonmışlar ol dem tuyūruñ yanına varup arḳaların ṣıġaduḳda aṣlā uçmayup Ḥażrete mūnis oldılar Ü1.116a

[8967] yine: L'de yok

[8968] geldüklerinde: Ü1.116a, Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146a, H2-2.40b, N.136a / geldükde T.173b, L.130a, Ü5.164a

[8969] şürūᶜ eylediler: Ü1.116a / başladı Ü2.99a, T.173b, L.130a, Ü3.119a, İ2.146a, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a

idersin[8970]? Ḥāżret-i Ḥātim[8971] buyurdılar kï[8972]: İki şey içün sizden mehl aldum. Biri oldur kï ṭuyūrda tecrübe iderdüm kï benden firār iderler mi? Eger firār iderlerse ḳulūbuñ daḫi teveccühi kemālinde olmaduġı maᶜlūm olurdı. Eger firār itmezeler ise ḳulūbuñ daḫi nevᶜan kelāmumı ḳabūle fehm olınurdı[8973]. İkinci bildügüm ᶜilmi ᶜamele[8974] getürdüm. ᶜİlim ᶜamele gelicek lābüd[de] ḳulūba daḫi kelām-ı ᶜālim-i ᶜāmil te's̱īr ider[8975]. Bu mertebeye vāṣıl olıncaya dek sizden[8976] mehl aldum diyü[8977] buyurmışlar[8978]. Ve **Aḥmed bin**[8979] **Eşref** buyururlar kï: Ebū Ḥafṣ-ı Kebīrden eyyām-ı beyż ṣavmınuñ fażīleti su'āl olınduḳda Ḥażret-i Şeyḫ ḫāmūş olup cevāb virmediler. Bu ḥāl üzre yedi gün mürūr eyledükde fażīlet-i eyyām-ı beyżi ᶜayān idüp beyān[8980] buyurdılar. Eḥibbāsından bir şaḫṣ kendülerden bu ḥāli[8981] su'āl eyledi. Ol dem[8982] Ḥażret-i Şeyḫ[8983] buyurdılar kï[8984]: Bu āna gelince[8985] ṣavm-ı eyyām-ı beyż ile

[8970] didiler kï …. naṣīḥat idersin: H2-2.40b, N.136a / didiler …. naṣīḥat idersin İ2.146a-b / didiler kï …. naṣīḥat eylersin Ü2.99a, T.173b, L.130b, Ü3.119a, Ü5.164a / bu ḥāli su'āl eyledükde Ü1.116b

[8971] Ḥażret-i Ḥātim: Ü2.99a, Ü3.119a, İ2.146b, H2-2.40b, N.136a / Ḥātim T.173b, L.130b, Ü5.164a / Ü1'de yok

[8972] buyurdılar kï: Ü1.116b / byurdı_kï Ü2.99a, T.173b, L.130b, Ü3.119a, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a

[8973] Eger firār iderlerse …. ḳabūl-i fehm olınurdı: Ü1.116b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[8974] ᶜamele: Ü2.99a, T.173b, L.130b, Ü3.119a, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a / ᶜilme Ü1.116b

[8975] ᶜİlim ᶜamele gelicek … te's̱īr ider Ü1.116b / ve ḥālā bildüm kï nāsa vaᶜẓ u naṣīḥatum fā'ide ider: İ2.146a / ve ḥālā bildüm kï vaᶜẓ u naṣīḥatum fā'ide ider Ü2.99a, T.173b, L.130b, Ü3.119a, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a

[8976] bu mertebeye vāṣıl olıncaya dek sizden: Ü1.116b, Ü2.99a, T.173b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a / anuñ_içün L.130b

[8977] diyü: L'de yok

[8978] buyurdılar: Ü1.116b / buyurmışlar Ü2.99a, T.173b, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136a

[8979] bin: Ü2.99a, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, H2-2.40b, N.136a / ibn Ü1.116b, T.173b, Ü5.164a

[8980] ᶜayān idüp beyān: Ü2.99b, Ü3.119b, İ2.146b, H2-2.40b, N.136b / ᶜayān iüp T.173b, L.130b, Ü5.164a / beyān eyledi Ü1.116b

[8981] bir şaḫṣ kendülerden bu ḥāli: Ü1.116b, Ü2.99b, T.173b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136b / biri L.130b

[8982] eyledi. Ol dem: Ü2.99b, T.173b, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136b / idicek Ü1.116b

[8983] Ḥażret-i Şeyḫ: Ü1'de yok

[8984] buyurdılar kï: Ü1.116b / buyurdı_kï Ü2.99b, T.173b, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136b

[8985] bu āna gelince: L'de yok

muḳayyed olmaz_idük[8986] kï[8987] su'āl olınduḳda faẓīletini beyān idüp ḳulūb-ı nāsa eṣer[8988] eyleye. Ammā şimdi ᶜilmümüz ile ᶜamel idüp yedi gün eyyām-ı beyżde ṣā'im olduḳ[8989]. Ümmīddür kï ᶜilim[8990] ile ᶜamel ḳarīn[8991] olıcaḳ[8992] nuṭḳumuz ḳulūb-ı nāsa te'ṯīr eyleye diyü buyurdılar.

[498] Naẓm[8993] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Mefᶜūlü fāᶜilātü mefāᶜīlü fāᶜilün]

ازمن بکوی عالم تفسیر کوی را — Ezmen begūy ᶜālim-i tefsīr-i gūyrā

کر درعمل نکوشی و نادان مفسری — Ger derᶜamel nekūşī u nādān mufesserī[8994]

بار درخت علم ندانم بجر عمل — Bār-ı dıraḫt-ı ᶜilm nedānem becuz ᶜamel

باعلم اکر عمل نکنی شاخ بی بری — Bāᶜilm eger ᶜamel nekunī şāḫ bīberī[8995]

[8986] olmaz_idük: Ü1.116b, Ü2.99b, T.173b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, H2-2.40b, N.136b / degil idük L.130b

[8987] kï: Ü1'de yok

[8988] eŝer: Ü1.116b, Ü2.99b, T.173b, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164a, N.136b / te'ŝīr H2-2.40b

[8989] yedi gün eyyām-ı beyżde ṣā'im olduḳ: Ü2.99b, Ü3.119b, İ2.146b, N.136b / yedi gün eyyām-ı beyżada ṣā'im olduḳ Ü1.116b, T.173b, Ü5.164a / yedi gün eyyām-ı beyża ṣā'im olduḳ H2-2.40b / ṣā'im olduḳ yedi gün L.130b

[8990] ᶜilim: Ü1.116b, İ2.146b, / ᶜilmümüz Ü2.99b, T.173b, Ü3.119b, Ü5.164a

[8991] -i ḳarīn: Ü1.116b / Diğer nüshalarda yok

[8992] ᶜilim ile ᶜamel ḳarīn olıcaḳ: Ü1.116b / ᶜilim ile İ2.146b, N.136b / ᶜilmümüz ile ᶜamel olıcaḳ Ü2.99b, T.173b, Ü3.119b, Ü5.164a, H2-2.40b / L'de yok

[8993] Naẓm: Ü1.116b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şiir Saᶜdî-i Şirâzî'ye aittir [Bk. *Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī,* Ḳaṣāyid-i Fārisī, Der-Pend u Enderz, Kütübhâne-i Fârisî: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CK1 (08.06.2020)]

[8994] "*Âlemi tefsir etsen de, ne var ne yok / Eğer ilmini amele dökmezsen cahil bir müfessirden farkın kalmaz.*"

[8995] "*İlim ağacının amel olmadan meyve verdiğini bilmiyorum / Amelsiz ilim meyvesiz ağaca benzer*."

[Neşr] [[Ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï[8996] Ḥaḳ subhānehü ve[8997] teᶜālá Ḥażret-i Dāvûd ᶜaleyhi's-selāma[8998] vaḥy idüp buyurmışlar kï: "يا داود[8999] عظ نفسك فان اتّعظت فعظ النّاس"- "*Yā Dāvudu ᶜiẓ nefseke fe-ini't-teᶜaẓte feᶜiẓi'n-nās*"[9000].]][9001] [[Ve **İmām Ġazzālī** ḥażretleri ***Risāle-i Bidāyetü'n-Nihāye***de ẕikr iderler kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyurur: " مررت ليلة اسرى بى باقوام تعرض[9002] شفاههم بمقاريض من نار فقلت من انتم فقالوا كنّا نام[9003] بالخير ولاناتيه وننهى عن الشّرّ ونأتيه - "*"Merertu leylete usriye bī bi-aḳvāmin tuᶜreḍu şifāhuhum bi-mekārīḍa min nārin fe-ḳultu men entum? Fe-ḳālū kunnā ne'ummu bi'l-ḫayri ve lā ne'tīhi ve nenhá ᶜani'ş-şerri ve ne'tīhi"*[9004].]][9005] Bu bābda [[eḥādīṯ-i ṣaḥīḥa-i bīşümār ve aḫbār-ı ḥikāyā-yı büzürgvār ḥadden efzūn idügi maᶜlūm-ı ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünūndur]][9006]. Iṭnābdan ḥaẕer ve keṣret-i ḳīl u ḳālden güẕer[9007] olınup bu ḳadar ile iktifā olındı. [[Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[9008] ᶜilim ᶜamele ḳarīn ve maḳām-ı telvīnden vāṣıl-ı temkīn olmayınca mücerred żabṭ-ı ḳavāᶜid ile ve elsine-i ṣelâṣede māhir olmaġla şecere-i ᶜilmden meyve-i ḥaḳīḳat ḥāṣıl olmaz. Nitekim]][9009] **İmām Faḫr-ı Rāzī** ᶜilm-i bāl olmayınca mücerred ᶜilm-i ḳāl ile taṣḥīḥ-i aḥvāl emr-i muḥāl idügine bu naẓm_ile işāret itmişdür[9010].

[8996] ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmışdur kï: Ü1'de yok

[8997] Ḥaḳ subhānehü ve: Ü2.99b, T.174a, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164b, H2-2.40b, N.136b / Ĥaḳ Ü1.116b / Allâh L.130b

[8998] Dāvud ᶜaleyhi's-selāma: L.130b / Dāvuda Ü1.116b, Ü2.99b, T.174a, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164b, H2-2.40b, N.136b

[8999] يا دود – yā Dāvud: Ü1.116b / Diğer nüshalarda yok

[9000] "Ey Dâvûd kendine öğüt ver, öğüdünden istifade ettiğinde diğer insanlara da öğüt ver."

[9001] [[Ve ḥadîŝ-i şerîfde .... feᶜiẓi'n-nās"]]: İ2'de bu kısım yok

[9002] تعرض - tuᶜreżu: Ü1.116b; bunun doğrusu "تقرض-tuḳreḍu"dur (Manası: kesiliyor)

[9003] نام – ne'ummu: Ü1.116b; bu ifadenin doğrusu "نامر - ne'muru"dur (manası: emrederdik)

[9004] *"İsrâ (miraç) gecesi, ateşten makaslarla ağızları kesilen bir topluluğun yanından geçtim ve onlara 'Siz kimsiniz' diye sordum. Dediler ki: 'Biz iyilikle nam salmış fakat iyilik yapmayan, insanları kötülükten nehyeden fakat (nehyettiğimiz) kötülüğü yapanlarız."*

[9005] [[Ve İmām Ġazālī ḥażretleri …. ve nenhá ᶜani'ş-şerri ve ne'tīhi"]]: Ü1.116b-117a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[9006] [[eḥādîŝ-i ṣaḥīḥa-i bī-şümār ve … ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünūndur]]: Ü1.117a / ḳışaṣ-ı pür-ḥışaṣ lā-yuḥṣá olmaġla Ü2.99b, T.174a, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164b, H2-2.41a, N.136b

[9007] ve keṣret-i ḳīl u ḳālden güẕer: Ü1.117a / Diğer nüshalarda yok

[9008] ve maḳṣad-ı merām: Ü2.99b, Ü3.119b, İ2.146b, H2-2.41a, N.136b / T, L, Ü5'de yok

[9009] [[Muḥaṣṣal-ı kelām …. ḥāṣıl olmaz. Nitekim]]: Ü1'de bu kısım yok

[9010] bu naẓm_ile işāret itmişdür: Ü2.99b, T.174a, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164b, H2-2.41a, N.136b / bu ebyāt ile işāret itmişdür Ü1.117a / L'de yok

[499] Naẓm[9011]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlun Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

نهاية اقدام العقول عقال	Nihāyetu iḳdāmi'l-ᶜuḳūli ᶜiḳālu
واكثر سعى العالمين ضلال	Ve ekṣeru saᶜyi'l-ᶜālimīne ḍalālu[9012]
وكم قد رأينا من رجال ودولة	Ve kem ḳad-re'eynā min ricālin ve devletin
فبادوا جميعا مسرعين وزالوا	Fe-bādū cemīᶜan musriᶜīne ve zālū[9013]
وارواحنا فى وحشة من جسومنا	Ve ervāḥunā fī vaḥşetin min cusūminā
وحاصل دنيانا اذى ووبال	Ve ḥāṣilu dunyānā eẕen ve vebālu[9014]
ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا	Ve lem-nestefid min baḥṣinā ṭūle ᶜumrinā
سوى ان جمعنا فيه ماقيل او قالوا	Sivá en cemaᶜnā fīhi mā-ḳīle ev ḳālū[9015]

[9011] Naẓm: Ü1.117a, İ2.146b, H2-2.41a, N.136b / Şiᶜr Ü2.99b, T.174a, L.130b, Ü3.119b, İ2.146b, Ü5.164b; Fahreddin Razî'nin bir kasidesine ait olan bu beyitlerin esas sıralaması kaynaklarda farklıdır: Burada birinci olarak verilen beyit diğer kaynaklarda da birinci sırada yer alırken buradak ikinci beyit, kaynaklarda dördüncü; buradaki üçüncü beyit, kaynaklarda ikinci; buradaki dördüncü beyit ise kaynaklarda üçüncü beyit olarak geçmektedir [Bk. *Ṭabāḳatu'l-Fuḳahā'i'-ş-Şāfiᶜīn li'bni Keṣīr ed-Dimeşḳī*, Taḥḳīḳ-Taᶜlīḳ ve Taḳḍīm: Dr. Aḥmed ᶜOmer Hāşim – Muḥammed Zeynuhum Muḥāmmde Ġarb, el-Cuz'u'ṣ-Ṣānī (C. 2), Mektebeti'ṣ-Ṣiḳāfeti'd-Dīniyyeti, 1993, s. 780 https://books.google.com.tr/books?id=HHhGCwAAQBAJ&pg (27.06.2020)]

[9012] "*Akılların atılganlığının sonu bağlanmaktır; Alimlerin çalışmalarının çoğu da dalalettir*."

[9013] "*Biz nice adamlar ve devletler gördük ki hepsi birden hızlıca helak olup kayboldular.*"

[9014] "Ruhlarımız bedenlerimize yabancıdır; Hayatımızdan ele geçen eziyet ve vebaldir."

[9015] "*Ömür boyu yaptığımız araştırmalarımızdan istifade edemedik; Bize kalan sadece topladığımız dedikodudur.*"

[Neṯr] Zīrā[9016] nihāyet[-i] ḳīl u[9017] ḳāl ḥāle mübeddel[9018] olmaḳ ister ve ḥāl ᶜaşḳa ḳalb[9019] olmaḳ ister. ᶜAşḳ ise ḳīl ü ḳāl ile ᶜaḳldan müberrā idügi maᶜlūm-ı büleġā vu ezkiyādur[9020].

[500] Naẓm[9021] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

لایجوز یجوز و تا اجل است	Lā-yecūz [u] yecūz tā ecelest
علم عشّاق را نهایت نیست	ᶜİlm-i ᶜuşşāḳrā nihāyet nīst[9022]
هرکه را ترش[9023] روی تند بینی	Her kï_rā turş rūy-ı tund bīnī
نیست عاشق درولایت[9024] نیست	Nīst ᶜāşıḳ dervelāyet nīst[9025]

[Neṯr] Eger ᶜaḳl ile ve ḳīl ü ḳāl ile maḳām-ı velāyete nā'il ve şehr-i ḥaḳīḳate dāḫil olınsa felāsife bu mertebe-i ᶜāliyeye[9026] vāṣıl olurlar_idi.

[9016] zīrā: Ü2.99b, T.174a, L.131a, Ü3.119b, İ2.147a, Ü5.164a, H2-2.41a, N.136b / muḥaṣṣal Ü1.117a

[9017] ḳīl u: Ü1.117a / Diğer nüshalarda yok

[9018] mübeddel: Ü1.117a / tebdīl Ü2.99b, T.174a, L.131a,Ü3.119b, İ2.147a, Ü5.164a, H2-2.41a, N.136b

[9019] ḳalb: Ü1.117a / mübeddel Ü2.99b, T.174a, L.131a, Ü3.119b, İ2.147a, Ü5.164a, H2-2.41a, N.136b

[9020] maᶜlūm-ı büleġā vu ezkiyādur Ü1.117a / maḥall-i çün ü çirā degildür Ü2.99b, T.174a, L.131a, Ü3.119b, İ2.147a, Ü5.164b, H2-2.41a, N.136b

[9021] Naẓm: Ü1.117a, İ2.147a / Ḳıṭᶜa Ü2.99b, T.174a, L.131a, İ2.147a, Ü5.164b, H2-2.41a, N.136b; Şiir Mevlānā'ya aittir (Bk. Dīvān-ı Şems)

[9022] "*Yecuzu la yecuzu'nun (caizdir, caiz değildir) bir sonu vardır / Amma âşıklık ilminde nihayet yoktur*."

[9023] هرکرا ترش – her ki rā türş: Ü1.117a, İ2.147a, N.136b / هرکه را تند وترش – her kï rā tünd ü türş Ü2.99b, T.174a, L.131a, İ2.147a, Ü5.164b, H2-2.41a

[9024] در ولایت – der: Ü1.117a, T.174a, L.131a, Ü3.119b, Ü5.164b, H2-2.41a / درد ولایت – derd Ü2.99b / درووولایت - der u İ2.147a, N.136b

[9025] "*Asık yüzlü ve sert ve donuk bakışlı kişi / Velilik ve muhabbet makamında âşık olamaz*."

[9026] ᶜāliyeye: Ü1.117a, Ü2.99b, T.174a, Ü3.119b, Ü5.164b / ġāliyeye L.131a, İ2.147a, H2-2.41a, N.137a

[501] Meşnevī[9027] [Şeyḫ Bahāyī]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün]

بقیاسات[9028] عقل یونانی — Beḳıyāsāt-ı ᶜaḳl-ı Yūnānī

نتوان یافت راه[9029] ایمانی — Netuvān yāft rāh-ı īmānī[9030]

عقل خود کیست تابمنطق ورای — ᶜAḳl ḫod kīst tā bemanṭıḳ u rāy

ره برد تاجناب[9031] پاك خدای — Reh bered tā Cenāb-ı pāk-i Ḫudāy[9032]

کربمنطق کسی ولی بودی — Ger bemanṭıḳ kesī velī būdī

شیخ سینا ابو علی بودی — Şeyḫ-i Sīnā Ebū ᶜAlī būdī[9033]

چشم عقل ازحقایق ایمان — Çeşm-i ᶜaḳl ezḥaḳāyıḳ-ı īmān

هست چون چشم اکمه[9034] از[9035]الوان — Hest çun çeşm-i ekmeh ez-elvān[9036]

[9027] Meŝnevī: Ü2.99b, T.174a, L.131a, Ü3.120a, Ü5.165a, H2-2.41a / Naẓm Ü1.117a, İ2.147a, N.137a; Bu beyitler Şeyh Bahâyî'nin Keşkūl adlı eserinde yer almaktadır [Bk. *Keşkūl-i Şeyḫ Bahāyī,* Defter-i Evvel, Kısmeti Duvvum, Baḫş-ı Penç (5. Bölüm) http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HWY (08.06.2020)]

[9028] بقیاسات – be-ḳıyāsāt-ı: Ü1.117a, Ü2.99b, T.174a, Ü3.120a, Ü5.165a, H2-2.41a, N.137a / بقیاسیات – be-ḳıyāsiyyāt-ı İ2.147a, L.131a

[9029] نتوان یافت راه - Netuvān yāft rāh-ı: / Orijinal metninde "نرسد کس به ذوق – neresed kes be ẕevḳ-i" [Bk. Şeyḫ Bahāyī, *Keşkūl,* Defter-i Evvel, Kısmeti Duvvum, Baḫş-ı Penç (5. Bölüm), Kütübhâne-i Fârisî, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HWY (08.06.2020)]

[9030] "*Yunan aklı ve felsefe ile kıyaslar ve sorgulamalar yaparak / İmana giden yolu bulamazsın.*"

[9031] تاجناب – tā cenāb-ı: Orijinal metninde "با جناب- bācenāb-ı"

[9032] "*Kimin aklı, mantık ve fikir yürüterek / Bütün her şeyden münezzeh olan Allah'a ulaştırabilir.*"

[9033] "*Kişi mantık ve akılla velayet makamına varsaydı / (Bu kişi) İbni Sina olurdu*."

[9034] اکمه – ekmeh: Ü2.100a, T.174b, L.131a, Ü3.120a, H2-2.41a, N.137a / اکه – āgeh Ü1.117a, Ü5.165a / انکه – ānkī? İ2.147a; Orijinal metninde de "اکمه – ekmeh" şeklinde geçmektedir

[9035] از – ez: Ü1.117a, Ü2.100a, Ü3.120a, İ2.147a, H2-2.41a, N.137a / T, L, Ü5'de yok

[9036] "*İman hakikatinden uzak olan akıl gözü / Renkleri göremeyen âmâ gibidir*"

[Neşr] Mücerred ᶜilm-i şerīfden ḫaberdār ve ᶜilmi ile ᶜāmil olup nā'il-i derece-i aḫyār olmayınca "مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لاَ إِلَى هَؤُلاء وَلاَ إِلَى هَؤُلاء"-"*Muẕebẕebīne beyne ẕâlike lā ilá hâ'ulā'i ve lā ilá hâ'ulā'i*"[9037] maẓmūn-ı şerīfince[9038] ᶜilm ile ᶜadem-i ᶜamel[9039] mābeyninde[9040] ḳalup[9041] kendüsin[9042] żāyiᶜ ider "اللّهمّ وفّقنا الى العلم والعمل وادفع عنّا التّهاون وقت العمل بلا خلل"-"*Allâhumme veffiḳnā ile'l-ᶜilmi ve'l-ᶜameli ve'dfeᶜ ᶜanne't-tehāvune vaḳte'l-ᶜameli bilā ḫalelin*"[9043].

[502] Naẓm[9044] [Rubāᶜī]

[Ahreb]

کربدرقهٔ لطف تو ننماید راه	Ger bedreḳa-i luṭf-ı tu nenmāyed rāh
از راه تو هیچکس نکرد د آکاه	Ezrāh-ı tu hīç kes negerded āgāh
انکه که بره رسند و باید رفتن	Āngeh kï bereh resend u bāyed reften
توفیق رفیق اکر نشد واویلاه	Tevfīḳ refīḳ eger neşud vāveylāh[9045]

9037 *"**Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar**. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın.*"(Nisâ: 143)

9038 "...مذبذبين"-"*Müẕebẕebīne ....*" maẓmūn-ı şerīfince: Ü1.117a / maẓmūn-ı münīf-i "...مذبذبين"-"*Müẕebẕebīne...*" birle Ü2.100a, T.174b, Ü3.120a, İ2.147a, H2-2.41a, Ü5.165a, N.137a / ber-maẓmūn-ı "...مذبذبين"-"*Müẕebẕebīne...*" birle L.131a

9039 ᶜilim ile ᶜadem-i ᶜamel: Ü1.117a-b / cehl ile ᶜamel Ü2.100a, T.174b, L.131a, Ü3.120a, İ2.147a, H2-2.41a, Ü5.165a, N.137a

9040 mā-beyninde: İ2.147a, H2-2.41b, N.137a / beyninde Ü1.117b, Ü2.100a, T.174b, L.131a, Ü3.120a, Ü5.165a

9041 ḳalup: Ü1'de yok

9042 kendüsin: Ü1.117b, Ü2.100a, T.174b, Ü3.120a, İ2.147a, H2-2.41a, Ü5.165a, N.137a / kendüyi L.131a

9043 *"Allahım, bizi ilme ve amele muvaffak kıl, eylem zamanı bir bozukluk yapmadan gevşekliği bizden def et."*

9044 Naẓm: Ü1.117b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

9045 "*Eğer bu yolda rehberin incelik ve letafet olmazsa / kimseye yolunu anlatamazsın kimse de senin nereye gittiğinden agah olamaz; Menzile varmak için yola çıkan kişinin / Başarı ve muvaffakiyet, refiki, yoldaşı olmazsa vah onun hâline*."

[Neşr] Ve daḫi ey ᶜālim-i niḥrīr ve ey ᶜilm ü maᶜrifetde[9046] bīnaẓīr egerçi kï[9047] ᶜulemāya mes'ele maᶜlūmedür[9048] lâkin bermuḳteżā-yı feḥvā-yı " تنزل الرحمة عند ذكر الصّالحين"-"*Tenzilu'r-raḥmetu ᶜinde ẕikri'ṣ-ṣāliḥīne*[9049]"[9050] üzre size re'īs ü şeyḫ olan e'imme-i erbaᶜanuñ ᶜilm ile ᶜamellerin taḳrīr idüp beyān[9051] idelüm. Evvelā ol hümām-ı aḳdem Cenāb-ı Ḥażret-i İmām-ı Aᶜẓam ḥażretlerinüñ menāḳıb-ı şerīfleri egerçi[9052] beyne'l-cumhūr meẕkūr ü meşhūrdur lâkin bermażmūn-ı hümāyūn-ı[9053]:

[503] Beyt[9054] [İmām Şāfiᶜī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

اعد ذكر نعمان لنا انّ ذكره — Eᶜid ẕikre Nuᶜmāne lenā inne ẕikrehu

هوالمسك ماكرّرته يتضوّع — Huve'l-misku mā-kerrertehu yeteḍavveᶜu[9055]

[9046] ᶜilm u maᶜrifetde: Ü1.117b, Ü2.100a, Ü3.120a, İ2.147a, H2-2.41b, N.137a / ᶜilm-i maᶜrifetde T.174b, L.131a, Ü5.165a

[9047] kï: Ü1.117b, Ü2.100a, İ2.147a, N.137a / T, L, Ü3, Ü5, H2-2, 'de yok

[9048] maᶜlūmedür: Ü2.100a, Ü3.120a, H2-2.41b, N.137a / maᶜlūmdur Ü1.117b, T.174b, L.131a, İ2.147a, Ü5.165a

[9049] ber-muḳteżā-yı feḥvā-yı "... تنزل الرحمة"-"*Tenzilü'r-raḥmetü…*": Ü2.100a, L.131a / ber-muḳteżā-yı "... تنزل الرحمة"-"*Tenzilü'r-raḥmetü…*" T.174b, Ü5.165a / ber-muḳteżā-yı feḥvā-yı "... تنزل الرحمة"-"*Tenzilü'r-raḥmetü…*" üzre İ2.147a, H2-2.41b, N.137a / "... تنزل الرحمة"-"*Tenzilü'r-raḥmetü…*" feḥvāsı üzre Ü1.117b

[9050] *"Rahmet, zikreden salih kişilerin üzerine iner."*

[9051] idüp beyān: L'de yok

[9052] egerçi: Ü2.100a, T.174b, L.131a, Ü3.120a, İ2.147b, Ü5.165a, H2-2.41b, N.137a / gerçi Ü1.117b

[9053] ber-mażmūn-ı hümāyūn-ı: Ü1.117b, Ü2.100a, T.174b, Ü3.120a, İ2.147b, H2-2.41b, N.137a / ber-mażmūn-ı L.131a, Ü5.165a

[9054] Beyt: Ü1.117b, Ü2.100a, T.174b, L.131a, Ü3.120a, Ü5.165a, H2-2.41b, N.137a / Naẓm İ2.147b; Söz konusu beyit İmam-ı Aᶜzam'ın övgüsünde yazdığı bir şiirine aittir [Bk. Mollā Cāmī ᶜAbdu'r-raḥmân b. Aḥmed, *Şerḥu Mollā Cāmī ᶜalá Mutuni'l-Kāfiyyeti fi'n-Naḥvi*, Muḥākḳīḳ: Muṣṭafá ᶜAlī Aḥmed, Dārun İḥyā'i'-t-Turāŝi'l-ᶜArabī, Berūt-Lubnān, C.1, s. 89-90 http://ar.lib.eshia.ir/71600/1/89 (27.06.2020)]

[9055] "Numa'nın bizi andığını tekrarla; Zira onun anması misktir, sen onu yeniledikçe kokar."

[Neşr] evṣāf-ı fesīḥatu'l-eknāflarından bir miḳdār taḳrīr ü taḥrīr[9056] idelüm. Rivāyet iderler kï ol ᶜālim-i ᶜāmil-i vefī Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Ḥanīfe-i Kūfī[9057] sene-i şemānīnde ṣaḥn-ı ṣaḥrā-yı ᶜademden ᶜālem-i vücūda gelüp baᶜde'n-neşv ve'n-nemā ᶜilm ü ᶜamel ile şol mertebe[9058] gūşiş ve libās-ı zühd ü taḳvá ile[9059] ol ḥadde dek[9060] pūşiş[9061] ḳıldılar kï ziyāret-i Ravża-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme[9062] varup "السّلام عليكم ياسيّد المرسلين"-"*Es-selāmu ᶜaleykum yā seyyide'l-murselīn*"[9063] didüklerinde Ravża-i Muṭahharadan[9064] bir ṣadā gelür kï "وعليك السّلام ياامام المسلمين"-"*Ve ᶜaleyke's-selāmu yā imāme'l-muslimīn*"[9065]. Ol dem ol Nuᶜmān-ı ḥadāyıḳ-ı[9066] dīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn[9067] kār-ı ᶜuzlete ᶜazīmet idüp ḫalvet iḫtiyār eyledüklerinde bir şeb ᶜālem-i rü'yāda Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[9068] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ dīdār-ı şerīfleri[9069] ile müşerref olurlar[9070]. Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve

---

[9056] taḳrīr u taḥrīr: Ü2.100a, T.174b, Ü3.120a, İ2.147b, Ü5.165a, H2-2.41b, N.137a / taḥrīr Ü1.117b / beyān L.131b

[9057] ᶜālim-i ᶜāmil-i ṣūfī Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Ḥanīfe-i Kūfī: Ü1.117b, İ2.147b / ᶜālim-i ᶜāmil-i vefī Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Ḥanīfe-i Kūfī Ü2.100a, Ü3.120a, H2-2.41b, N.137a / ᶜālim-i ᶜāmil yaᶜnī Cenāb-ı Ḥażret-i Kūfī T.175a, Ü5.165b / ᶜālim u ᶜāmil yaᶜnī Cenāb-ı Kūfī L.131b

[9058] mertebe: Ü1.117b, İ2.147b, H2-2.41b, N.137a / mertebede Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, Ü5.165b

[9059] taḳvá ile: Ü1.117b, İ2.147b, H2-2.41b, N.137a / taḳváyı L.131b / taḳvá Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, Ü5.165b

[9060] dek: Ü1.117b, İ2.147b, H2-2.41b, N.137a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[9061] pūşiş: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b / gūşiş Ü1.117b, H2-2.41b, N.137a

[9062] ravża-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme: İ2.147b / ravża-i Resūl-i Ekreme Ü1.117b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ merḳad-i mutahharlarına L.131b / Resūl-i Ekreme Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, Ü5.165b, H2-2.41b, N.137a

[9063] *"Selam sizin üzerinize olsun ey peygamberlerin Efendisi!"*

[9064] mutahharadan: Ü1.117b, Ü2.100a, Ü3.120b, İ2.147b, H2-2.41b, N.137a / mutahhardan T.175a, Ü5.165b / mutahharlarından L.131b

[9065] *"Senin de üzerine selam olsun ey (bütün) Müslümanların İmamı!"*

[9066] ḥadāyıḳ-ı: Ü1.117b, N.137a / ḥaḳāyıḳ-ı Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.41b

[9067] vāḳıf-ı sırr-ı yeḳīn: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.41b, N.137a / merd-i ḥaḳ-bīn Ü1.117b

[9068] teᶜālá: İ2.147b, H2-2.41b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9069] şerīfleri: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.41b, N.137a / ferḫunde-āṣārları Ü1.117b

[9070] olurlar: Ü2.100a, İ2.147b, N.137b / olur H2-2.41b / oldılar T.175a, L.131b, Ü3.120b, Ü5.165b / olduḳda Ü1.117b

sellem [9071] buyururlar[9072] kï: Yā Ebā Ḥanīfe benüm sünnetüm ıẓhār eyle ve ᶜuzleti terk idüp umūr-ı dīn-i Müslimīn ile muḳayyed ol[9073]. Ol dem[9074] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ[9075] fermān-ı hümāyūnları[9076] üzre ᶜilm-i fıḳha muḳayyed olup mażmūn-ı "ماعبد الله بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"*Mā ᶜubide'llâhu bi-şey'in efḍalun mine'l-fıḳhi fi'd-dīni*"[9077] birle gūşiş idüp[9078] sünen-i Resūli ᶜāleme ẓāhir ü bāhir itdiler[9079]. Ve kendülerüñ[9080] zühd ü[9081] taḳvāları ol mertebede idi kï bir şaḫṣda ḳarż-ı ḥasen virilmiş bir miḳdār aḳçaları[9082] var idi. İttifāḳan[9083] ol şaḫṣuñ maḥallesinde[9084] cenāze vāḳiᶜ olup İmām[9085] ol cenāzeye ḥāżır oldı[9086]. Ve ol faṣl

---

[9071] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: H2-2.41b / Resūl-i Ekrem ᶜaleyhi's-selām İ2.147b / Resūl-i Ekrem Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, N.137b / Resūl-i Ekrem Efendümüz Ü5.165b / ve L'de yok

[9072] buyururlar: Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b / buyurdılar Ü1.117b / ve buyurdılar L.131b

[9073] idüp umūr-ı dīn-i Müslimīn ile muḳayyed ol: Ü1.118a / eyle Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b

[9074] ol dem: Ü1'de yok

[9075] Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ: T.175a, L.131b, Ü5.165b / Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem H2-2.42a / Ekremüñ Ü1.118a, Ü2.100a, Ü3.120b, İ2.147b, N.137b

[9076] fermān-ı hümāyūnları: Ü1.118a, Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / fermānı L.131b

[9077] *"Allah, din konusunda öğrenip anlamaktan daha üstün bir şeyle ibadet olunmamıştır."*

[9078] ᶜilm-i fıḳha muḳayyed olup mażmūn-ı "ماعبد الله بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"*Mā ᶜubide'llâhu bi-şey'in efḍalu mine'l-fıḳhi fi'd-dīni*" birle gūşiş idüp: İ2.147b, N.137b / "ماعبد الله بشئ افضل من الفقه فى الدّين"-"*Mā ᶜubide'llâhu bi-şey'in efḍalu mine'l-fıḳhi fi'd-dīni*" feḥvāsı üzre ᶜilm-i fıḳha ve sā'ir ᶜulūm-ı celīleye muḳayyed olup Ü1.118a / ᶜilm-i fıḳha muḳayyed olup Ü2.100a, T.175a, L.131b; Ü3.120b, Ü5.165b, H2-2.42a

[9079] ü bāhir itdiler: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / ve zühd ü taḳvá ile ke'ş-şems bāhir oldılar Ü1.118a

[9080] kendülerüñ: Ü1.118a, Ü2.100a, Ü3.120b, İ2.147b, H2-2.42a, N.137b / kendülerinüñ T.175a, L.131b, Ü5.165b

[9081] zühd ü: Ü1'de yok

[9082] ḳarż-ı ḥasen virilmiş bir miḳdār aḳçaları Ü1.118a / bir miḳdār ḳarż virilmiş aḳçası Ü2.100a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, H2-2.42a, N.137b / bir miḳdār ḳarż aḳçası T.175a, Ü5.165b

[9083] ittifāḳan: L.131b, H2-2.42a / ittifāḳ Ü1.118a, Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, N.137b

[9084] maḥallesinde: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / meclisinde Ü1.118a

[9085] İmām: Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / İmām daḫi L.131b / İmāmı Ü1.118a

[9086] oldı: Ü2.100a, T.175a, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / olup L.131b / iderler Ü1.118a

eyyām-ı[9087] temmūz olmaġla şemsüñ ᶜaẕīm ḥarāreti var idi. Ḥażret-i İmāma didiler kï: Sulṭānum[9088] gelüñ[9089] bir sāᶜat şol dīvāruñ dibinde[9090] gölgelenüñ. Ḥażret-i İmām buyurdılar kï[9091]: Bu dīvār ṣāḥibinde bizüm ḳarż aḳçamuz vardur. Şimdi dīvārında müstaẕıll olınca[9092] bize nefᶜ u temettüᶜ[9093] ḥāṣıl olup bu dīvāruñ ṣāḥibinde olan ḥaḳḳumuzdan ribā iḥtimāliyle fāriġ olmaḳ lāzım gelür. Zīrā kï[9094] " كلّ قرض جرّ نفعا فهو ربوا"-"*Kullu ḳarḍin cerre nefᶜan fe-huve ribven*"[9095] ḥadīṯ-i ṣaḥīḥdür diyüp söyleyen kimesnelerüñ sözini ḫāṭırları_içün[9096] redd itmeyüp varup[9097] ol dīvāruñ ẕıllında müstaẕıll olduḳda ol[9098] muḳābelede ṣāḥib-i cidārı getürdüp[9099] üzerinde olan ḥuḳūḳı kendüye[9100] hibe eylediler[9101]. Ve rivāyet iderler kï Ḥażret-i İmām-ı Aᶜẓam[9102] her şeb üç yüz rekᶜat namāz ḳılurlar idi[9103]. İttifāḳan bir gün bir cāydan[9104] güẕer iderler_iken

[9087] faṣl eyyām-ı: Ü2.100a, T.175a, L.131b, Ü3.120b, İ2.147b, Ü5.165b, H2-2.42a, N.137b / faṣl faṣl-ı eyyām-ı Ü1.118a

[9088] sulṭānum: Ü1.118a / Diğer nüshalarda yok

[9089] gelüñ: İ2.147b, N.137b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9090] bir sāᶜat şol dīvāruñ: Ü2.100b, Ü3.120b, İ2.148a , N.137b / bir sāᶜat şu dīvāruñ H2-2.42a / şu dīvāruñ dibinde bir sāᶜt T.175b, L.131b, Ü5.166a / bu dīvār dibinde Ü1.118a

[9091] Ḥażret-i İmām buyurdılar kï: Ü1'de yok

[9092] müstaẕıll olınca: Ü1.118a / gölgelenince Ü2.100b, T.175b, L.131b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b

[9093] u temettüᶜ: Ü1.118a / Diğer nüshalarda yok

[9094] zīrā kï: Ü2.100b, İ2.148a / zīrā Ü1.118b, Ü3.120b, H2-2.42a, N.137b / T, L, Ü5'de yok

[9095] "*Fayda sağlayan her borç faizdir.*"

[9096] sözini ḫāṭırları_içün Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / kelāmlarını ve ḫāṭırlarını Ü1.118a / ḫāṭırları içün L.131b

[9097] varup: Ü2.100b, Ü3.120b, İ2.148a, H2-2.42a, N.137b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[9098] olduḳda ol: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / olup Ü1.118a

[9099] getürdüp: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / daᶜvet idüp Ü1.118a

[9100] üzerinde olan ḥuḳūḳı kendüye: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / ḥaḳḳını Ü1.118a

[9101] eylediler: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / eyledi Ü1.118a

[9102] -ı Aᶜẓam: L.132a / Diğer nüshalarda yok

[9103] ḳılurlar idi: Ü1.118a, Ü2.100b, Ü3.120b, İ2.148a, H2-2.42a, N.137b / ḳulur_idi T.175b, L.132a, Ü5.166a

[9104] cāydan: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / maḥalden Ü1.118a

bir zen[9105] bir zene[9106] dir kï bu merd-i ḥaḳbīn ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn[9107] her şeb[9108] yedi yüz rekᶜat namaz ḳılur. Ḥażret-i İmām bu cevābı güş idicek[9109] niyyet eyledi kï her şeb[9110] yedi yüz rekᶜat namāz ḳıla tā kï[9111] ḫalḳuñ ẓannı aña dürüst ola. Ve bir eyyām mürūr eyledükden_ṣoñra yine Ḥażret-i İmām bir cāydan[9112] güẕer ḳılurlarken[9113] baᶜżı kūdekān bir birine didiler kï bu merd-i ḥaḳbīn[9114] her şeb biñ rekᶜat namāz ḳılur. Ḥażret-i İmām bu cevābı daḫi[9115] istimāᶜ idicek[9116] her şeb biñ rekᶜat namāz ḳılmaġa niyyet eyledi. Ve bir gün ṭalebe-i İmāmdan bir şaḫṣ Ḥażret-i İmāma didi_kï: Yā İmām ḫalḳ dirler kï Ḥażret-i İmām gice eyle yatup uyumaz[9117]. Ḥażret-i İmām buyurdılar kï: Şimden_ṣoñra[9118] niyyet eyledüm_kï şeb içre yatup uyumayam[9119]. Su'āl eylediler kï: Yā İmām bu mücāhede[9120] ne içündür[9121]? Ḥażret-i İmām raḥimehu'llâh[9122] buyurdılar

---

[9105] zen: Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / ᶜavrat L.132a / ḫātūn Ü1.118a

[9106] zene: Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.137b / ᶜavrata L.132a / ḫātūna Ü1.118a

[9107] ve vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn: Ü1.118a / Diğer nüshalarda yok

[9108] şeb: Ü1.118a, Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.138a / gice L.132a

[9109] güş idicek: Ü1.118a, Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, H2-2.42a, N.138a / işidicek L.132a

[9110] her şeb: Ü1.118a, Ü2.100b, Ü3.120b, İ2.148a, H2-2.42a, N.138a / her gice T.175b, Ü5.166a / L'de yok

[9111] tā kï: Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, Ü5.166a / kï tā İ2.148a, N.138a / kï tā kï H2-2.42a / tā Ü1.118a

[9112] cāydan: Ü1.118a, İ2.148a, H2-2.42a, N.138a / maḥladen Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, Ü5.166a

[9113] güẕer ḳılurlarken: Ü1.118a, İ2.148a, H2-2.42a, N.138a/ geçerken Ü2.100b, T.175b, L.132a, Ü3.120b, Ü5.166a

[9114] -i ḥaḳ-bīn: Ü1.118a / Diğer nüshalarda yok

[9115] Ḥażret-i İmām bu cevābı daḫi Ü1.118a-b, Ü2.100b, T.175b, Ü3.120b, İ2.148a, Ü5.166a, , H2-2.42a-b, N.138a / Ḥażret-i İmām daḫi bu cevābı L.132a

[9116] istimāᶜ idicek: Ü1.118a, Ü2.100b, T.175b, Ü3.121a, İ2.148a, Ü5.166a, , H2-2.42a, N.138a / işidicek L.132a

[9117] Ḥażret-i İmām gice eyle yatup uyumaz: Ü1.118b, T.175b, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a / Ḥażret-i İmām gice yatup uyumaz Ü2.100b, L.132a / Ü3'de yok

[9118] şimden_ṣoñra: Ü1.118b, Ü2.100b, T.175b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a / artuḳ L.132b

[9119] uyumayam. Ü2.100b, T.175b, L.132b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a / ḫˇāb-ālūd olmayam Ü1.118b

[9120] yā İmām bu mücāhede: Ü1.118b / Diğer nüshalarda yok

[9121] ne içündür: Ü1.118b / ne içün T.176a, L.132a, Ü5.166b / niçün Ü2.100b, Ü3.121a, İ2.148b, H2-2.42b, N.138a

[9122] raḥimehu'llâh: Ü3.121a / Diğer nüshalarda yok

kï[9123]: Ḥaḳ[9124] teᶜālá ᶜazze şānuhu[9125] buyururlar[9126]: "وَيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُواْ بِمَا لَمْ يَفْعَلُواْ"-"*Ve yuḥibbūne en-yuḥmedū bimā lem-yefᶜalū*"[9127] māṣadaḳı olmamaḳ içün ālūde-i ḫˇāb olmayam[9128]. Ve Dāvūd-ı Ṭā'ī raḥimehu'llâh[9129] ḥażretleri buyururlar kï yigirmi sene Ḥażret-i İmām ile hemnişīn oldum. Bu müddet içre ḫalā vü melāda istirāḥat içün pāy-ı mübāreklerin[9130] uzatmadılar. Bir gün didüm_kï: Ey İmām-ı Müslimīn[9131] eger ḫāl-i ḫalvetde pāyuñuz uzatsañuz ne lāzım gelür? Ḥażret-i İmām[9132] buyurdılar kï: Ḫalā vü melāda[9133] Ḥaḳ ile edeb üzre olmaḳ evlādur. Ve[9134] rivāyet iderler kï Ḥażret-i İmām otuz sene ᶜişā namāzınuñ ābdesti_ile ṣabāḥ namāzın ḳıldılar. Ve Ḥażret-i **İmām Ġazzālī *Risāletü't-Tefrīḳa*[9135] *Beyne'l-İslām ve'z-Zendeḳa***da[9136] ve sā'ir mü'ellefātında buyururlar kï e'imme-i erbaᶜanuñ her birisi kemāl-i ᶜilm ü ᶜamel ve nihāyet-i ṣafā-yı bāṭın_ile sülūk ü mücāhedeler idüp evliyā'u'llâh-ı kibārdan[9137] olduḳdan_ṣoñra nice kerāmāt-ı ᶜāliye ile maḳām-ı ḳuṭbiyyete vāṣıl olup maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmaġla meẕheblerine bu ḳadar mü'minīn tābiᶜ ü dāḫil olmışdur[9138]. Yoḫsa tehī kimesneye iḳtidā emr-i muḥāldur. Ve İmām-ı Aᶜẓam ḥażretlerinüñ kerāmāt-ı

[9123] buyurdılar kï: Ü3.121a / buyurdı_kï Ü1.118b, Ü2.100b, T.176a, L.132b, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a

[9124] Ḥaḳ: Ü1.118b, Ü2.100b, T.176a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a / Allâh L.132a

[9125] ᶜazze şānuhu: Ü1.118b / Diğer nüshalarda yok

[9126] buyururlar: Ü1.118b / buyurur Ü2.100b, T.176a, L.132b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166a, H2-2.42b, N.138a

[9127] "*Yaptıklarına sevinen **ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi seven kimselerin**, sakın azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için elem dolu bir azap verdir*." (Âl-i İmrân: 188)

[9128] ālūde-i ḫˇāb olmayam: Ü1'de yok

[9129] raḥimehu'llâh: Ü3.121a / Diğer nüshalarda yok

[9130] pāy-ı mübāreklerin Ü2.100b, T.176a, L.132a, Ü3.121a, Ü5.166b, H2-2.42b / pāyların İ2.148b, N.138a / ayaḳların Ü1.118b

[9131] Müslimīn: Ü1.118b, Ü2.100b, T.176a, L.132a, Ü3.121a, Ü5.166b, H2-2.42b / Müselmānān İ2.148b, N.138a

[9132] Ḥażret-i İmām: Ü1.118b / Diğer nüshalarda yok

[9133] ḫalā vü melāda: Ü1.118b / ḫalvetde ve encümende Ü2.100b, T.176a, L.132a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166b, H2-2.42b, N.138a

[9134] ve: L'de yok

[9135] Risāletü't-Tefrīḳa: Ü2.100b, T.176a, L.132a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166b, H2-2.42b, N.138a / Risāle-i Tefriḳa Ü1.118b

[9136] ve'z-Zındıḳada: Ü2.100b, T.176a, L.132a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166b, H2-2.42b, N.138a / ve'z-Zındıḳa Ü1.118b

[9137] evliyā'u'llâh-ı kibārdan: Ü1.118b, İ2.148b, H2-2.42b, N.138a / kibār-ı evliyā'u'llâhdan Ü2.101a, L.132a-b, Ü3.121a / kibār-ı evliyā'u'llâh T.176a, Ü5.166b

[9138] tābiᶜ ü dāḫil olmışdur: Ü1.118b, Ü2.101a, Ü3.121a, İ2.148b , H2-2.42b, N.138a / dāḫil ü tābiᶜ olmışlardur T.176a, L.132b, Ü5.166b

meşhūrelerindendür kï[9139] otuz üç kere Ḥacc idüp[9140] otuz üç sene[9141] ṣabāḥ namāzını yatsu ābdestiyle ḳılmışdur[9142]. Ve ol sebebden[9143] meclis-i şerīflerine[9144] ḳatı çoḳ[9145] evliyā'-i kirām ḥāżır olurlar_idi[9146]. İbrāhīm-i Edhem ve Dāvūd-ı Ṭā'ī ve Ebū Muṭīᶜ-i Belḫī ve ġayrühüm[9147]. Ve[9148] rivāyet iderler kï Ḥażret-i İmām buyurmışlar kï bir ġanīye mālı içün[9149] tevāżuᶜ eyledüm ve keffāret-i tevāżuᶜ[9150] içün biñ kere ḫatm-i Ḳur'ān eyledüm[9151]. Ve **Nevfel bin Ḥabāb**dan[9152] naḳl iderler[9153] kï Ḥażret-i İmām Ebū Ḥanīfe[9154] vefāt itdükden_ṣoñra ᶜālem-i[9155] rü'yāda gördüm_kï[9156] ḳıyāmet ḳopmuş ve ḫalḳ ḥesābgāha ḥāżır olmışlar ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem bir leb-i ḥavżda cālis olmışlar ve cevānibinde meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ve[9157]

[9139] kerāmāt-ı meşhūrelerindendür kï: L'de yok

[9140] kere Ḥac idüp: Ü1.118b, Ü2.101a, T.176a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166b, H2-2.42b, N.138a / Ĥacc-ı şerīfi vardur L.132b

[9141] sene: Ü1.118b / yıl Ü2.101a, T.176a, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.166b, H2-2.42b, N.138a

[9142] otuz üç sene ṣabāḥ namāzını yatsu ābdestiyle ḳılmışdur: L'de yok

[9143] ol sebebden: L'de yok

[9144] meclis-i şerīflerine: L.132b / meclisine Ü1.118b, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.167a, H2-2.42b, N.138b

[9145] ḳatı çoḳ: L.132b / Diğer nüshalarda yok

[9146] ḥāżır olmışlar_idi: Ü1.118b, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.167a, H2-2.42b, N.138b / dāḫil olmışlardur kï L.132b

[9147] ġayrühüm: Ü2.101a, T.176b, Ü3.121a, İ2.148b, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / ġayrılar Ü1.119a / ġayrıları gibi L.132b

[9148] ve: Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[9149] malı içün: L.132b / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[9150] tevāżuᶜ: T.176b, L.132b, Ü5.167a / tevāżuᶜı Ü1.119a, Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b

[9151] kere ḫatm-i Ḳur'ān eyledüm: Ü1.119a, Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / kere Ḳur'ānı ḫatm eyledüm diyü buyurmışlar L.132b / ḫatm-i şerīf eyledüm T.176b, Ü5.167a

[9152] Ḥabābdan: T.176b, Ü3.121b, Ü5.167a / Ḫabābdan Ü2.101b / Ḥabāb L.132b / Cinândan Ü1.119a, İ2.149a, N.138b / Ĥibbāndan H2-2.43a

[9153] iderler: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / ider L.132b

[9154] Ḥażret-i İmām Ebū Ḥanīfe: Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / Ḥażret-i İmām Ebā Ḥanīfe Ü1.119a, İ2.149a / İmām-ı Aᶜẓam L.132b

[9155] ᶜālem-i: L'de yok

[9156] gördüm_kï: T.176b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a / görürüm_kï Ü1.119a, Ü2.101b, L.132b, Ü3.121b, N.138b

[9157] cevānibinde meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ve: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / meşāyiḫ-i ᶜiẓām Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥāżretinden yaña müctemiᶜ olmışlar L.132b

içlerinde[9158] bir pīr-i[9159] nīkūrū[9160] kï rūyı nūr-ı Peyġamber ᶜaleyhi's-selāmdan[9161] muḳtebes. Ferāset_ile bildüm_kï İmām Ebū Ḥanīfedür. Aña selām virüp mā'-i ḥavżdan ṭaleb eyledüm. Buyurdı kï Peyġamber ᶜaleyhi's-selāmdan[9162] icāzet[9163] ricā eyle diyücek Resūl-i Ekrem[9164] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[9165] iẕin buyurdılar[9166]. Ol dem İmām bize ve sā'ir nāsa[9167] daḫi[9168] ol mādan emr-i Resūl[9169] ile beẕl eylediler[9170]. Lâkin[9171] ḥavżdan[9172] bir ḳaṭre mā[9173] eksilmedi. Ve İmāma su'āl eyledüm_kï: Yā İmām Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ[9174] yemīn ü yesārında cālis

[9158] içlerinde: Ü2.101a, T.176b, L.132b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / içlerinden Ü1.119a

[9159] pīr-i: L'de yok

[9160] nīgūrū: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, L.132b, Ü3.121b, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / nīk-rū İ2.149a

[9161] Peyġamber ᶜaleyhi's-selâmdan: Ü1.119a, T.176b, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / Peyġamberden ᶜaleyhi's-selām Ü2.101b / Peyġamberden ᶜaleyi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Ü3.121b / Peyġamberden İ2.149a / yanlarında L.132b

[9162] Peyġamber ᶜaleyhi's-selāmdan: Ü1.119a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / Peyġamerden ᶜaleyhi's-selām Ü2.101b / Peyġamberden ᶜaleyi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Ü3.121b / Peyġamber ᶜaleyhi's-selām Ĥażretinden T.176b / Peyġamberden İ2.149a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinden L.132b

[9163] icāzet: Ü1.119a, Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / T, L, Ü5'de yok

[9164] Resūl-i Ekrem Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, Ü5.167a, H2-2.43a / Resūl İ2.149a, N.138b / Resūlu'llâh L.132b

[9165] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, L.132b, Ü3.121b, Ü5.167a, H2-2.43a / ᶜaleyhi's-selām İ2.149a, N.138b

[9166] buyurdılar: Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / virdiler Ü1.119a, L.132b

[9167] sā'ir nāsa: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / sā'irlere L.132b

[9168] daḫi: Ü1.119a, Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / T, L, Ü5'de yok

[9169] Resūl: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / şerīfleri L.132b

[9170] eylediler: Ü1.119a, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / itdiler Ü2.101a, T.176b, L.132b, Ü3.121b, Ü5.167a

[9171] lâkin: Ü2.101a, L.132b, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / ammā Ü1.119a / T, Ü5'de yok

[9172] ḥavżdan: Ü1.119a, Ü2.101a, L.132b, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / T, Ü5'de yok

[9173] mā: Ü1.119a, Ü2.101a, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / ṣu L.132b / T, Ü5'de yok

[9174] Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ: İ2.149a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ L.132b / Ekremüñ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü3.121b / Ekremüñ Ü2.101a, T.176b, H2-2.43a, N.138b / Ekrem Efendümüzüñ Ü5.167a

olanlar kimdür[9175]? Ḥażret-i İmām[9176] buyurdı_kï[9177]: Yemīn-i şerīfinde[9178] cālis olan Ḥażret-i İbrāhīm-i Ḫalīl ᶜaleyhi's-selāmdur[9179] ve yesār-ı laṭīfinde[9180] cālis olan Ḥażret-i Ebū Bekr eṣ-Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdur[9181]. Bu ḥāl_ile[9182] el ḳavuşup ṭururken bīdār oldum. Ve **Yaḥyá bin Muᶜāẕ** ḥażretleri[9183] buyururlar[9184] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[9185] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerini ḫˇābda gördüm[9186]. Didüm_kï: "اين اطلبك يا رسول الله"-"*Eyne eṭlubuke yā Resūle'llâh?*[9187],,[9188]. Buyurdılar kï: "عند علم ابى حنيفة"-"ᶜ*İnde ᶜilmi Ebī Ḥanīfe*"[9189]. Ve Ḥażret-i İmām-ı Aᶜẓamuñ[9190] vefātları sene ḫamsīn ve mi'ede vāḳiᶜ olmışdur[9191]. Muḥaṣṣal İmāmuñ[9192] menāḳıb-ı

[9175] cālis olanlar kimdür: İ2.149a, N.138b / cālis olan kimlerdür Ü1.119a / cālisler kimlerdür Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, Ü5.167a / cālisler kimdür H2-2.43a /olan kimlerdür didüm L.132b

[9176] Ḥażret-i İmām: Ü1.119a / Diğer nüshalarda yok

[9177] buyurdı_kï: Ü1.119a, Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / buyurdılar kï L.132b

[9178] yemīn-i şerīfinde: Ü2.101a, T.176b, L.132b, Ü3.121b, Ü5.167a / yemīninde Ü1.119a, İ2.149a, H2-2.43a, N.38b

[9179] ᶜaleyhi's-selāmdur: Ü2.101a, T.176b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a / ᶜaleyhi's-selām Ĥażreti L.132b / Ü1, H2-2, N'de yok

[9180] yesār-ı laṭīfinde: Ü2.101a, Ü3.121b / yesār-ı şerīfinde L.132b / yesārında Ü1.119a, T.176b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b

[9181] e'ṣ-Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhudur İ2.149a / e'ṣ-Ṣıddīḳdur raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu Ü2.101a / e'ṣ-Ṣıddīḳdur raḍiya'llâhu ᶜanhu Ü3.121b / Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhudur T.177a, Ü5.167a / Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhudur Ĥażretidür didi L.132b / e'ṣ-Ṣıddīḳdur Ü1.119a, H2-2.43a, N.138b

[9182] ḥāl_ile: Ü1.119a, Ü2.101a, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b / ḥāl üzre T.177a, L.132b, Ü5.167a / ḥāl Ü3.121b

[9183] ḥażretleri: Ü1.119a, Ü2.101a, İ2.149a, Ü3.121b, H2-2.43a, N.138b / T, L, Ü5'de yok

[9184] buyururlar: Ü1.119a, İ2.149a, N.138b / buyurur Ü2.101b, T.177a, L.132b, Ü3.121b, Ü5.167a, H2-2.43a

[9185] teᶜālá: İ2.149a, H2-2.43a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9186] gördüm Ü2.101b, T.177a, L.132b, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / görüp Ü1.119a

[9187] didüm_kï "اين اطلبك يا رسول الله"-"*Eyne aṭlubuke yā Resūle'llâh*": Ü1.119a, Ü2.101b, T.177a, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167a, H2-2.43a, N.138b / didüm_kï "اين اطلبك يا رسول الله"-"*Eyne aṭlubuke yā Resūle'llāh*" didüm L.132b

[9188] *"Seni nerede arayayım ey Allahın Resulü?"*

[9189] *"Ebu Hanîfe'nin ilminde."*

[9190] İmām-ı Aᶜẓamuñ: Ü1.119a / İmāmuñ Ü2.101b, T.177a, L.133a, Ü3.121b, Ü5.167b, H2-2.43a, N.138b / İmām İ2.149a

[9191] vāḳiᶜ olmışdur: Ü1.119a, Ü2.101b, T.177a, Ü3.121b, İ2.149a, Ü5.167b, H2-2.43a, N.138b / vefāt itmişlerdür L.133a

[9192] İmāmuñ: Ü1.119a / Diğer nüshalarda yok

şerīfleri[9193] bisyār ve mücāhede-i tāmmeleri[9194] bīşümārdur. Iṭnābdan ḥaẕer olınup bu ḳadar_ile iktifá olındı. Raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ve nefeᶜanā bi-berekāti[9195] ᶜulūmihi[9196]. **Ṣānī[9197] İmām[9198] Mālik bin Enes bin Mālik raḥimehumu'llâh[9199] ḥażretleridür.** Sene ḫams ve tisᶜīnde ketm-i ṣaḥrā-yı ᶜademden ᶜālem-i vücūdı teşrīf itdiler[9200]. Ve Medīne-i Resūlde[9201] ᶜaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalāt ve ekmelehā[9202] sene tisᶜa ve sebᶜīn ve mi'ede dār-ı fenādan dār-ı beḳāya rıḥlet eylediler. Rivāyet[9203] iderler kï Ḥażret-i İmām[9204] zamānında yegāne-i devrān ve ᶜilm ü[9205] faẓīlet ile maḳbūl-i cihān[9206] idi. Ve[9207] dil ü cān ile şāhrāh-ı şerīᶜate sālik ve ᶜilm-i ẓāhirde fünūn-ı şettáya mālik idi. Ve İmām-ı Şāfiᶜī raḥimehu'llâh ḥażretlerinüñ[9208] üstādı olmaġla her fetvá kï İmām virürler idi[9209] İmām Şāfiᶜī ḥażretleri naẓar iderler idi. Baᶜżısını iḥtiyāṭ eylesünler[9210] diyü yine[9211] İmāma irsāl iderdi. Zīrā İmām Mālik ḥażretlerinüñ evāḫir-

---

[9193] şerīfleri Ü2.101b, Ü3.121b, İ2.149a, H2-2.43a, N.138b /şerīfeleri T.177a, L.133a, Ü5.167b / ᶜaliyyeleri Ü1.119a

[9194] tāmmeleri: Ü2.101b, T.177a, L.133a, Ü3.121b, Ü5.167b, H2-2.43a / tāmları Ü1.119a, İ2.149b, N.138b

[9195] berekāti: / bereketi T.177a, L.133a, Ü5.167b

[9196] Raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ve nefeᶜanā bi-berekāti ᶜulūmihi: Ü2.101b, Ü3.121b / Raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ve nefeᶜanā bi-bereketi ᶜulūmihi T.177a, Ü5.167b / Raḍiya'llâhu ᶜanhu ve nefeᶜanā bi-bereketi ᶜulūmihi L.133a / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[9197] ŝānī: Ü2.101b, T.177a, Ü3.122a , Ü5.167b, İ2.149b, H2-2.43a, N.138b / e'imme-i ŝānī L.133a

[9198] İmām: Ü1'de yok

[9199] raḥimehumu'llâh: Ü3.121b / raḥmetu'llâhi ᶜaleyhi L.133a / Ü1, Ü2, T, Ü5, H2-2, N'de yok

[9200] ᶜālem-i vücūdı teşrīf itdiler: Ü1.119b / ᶜālem-i vücūda geldiler Ü2.101b, Ü3.122a , İ2.149b, H2-2.43a, N.138b / vücūda T.177a, L.133a, Ü5.167b

[9201] Resūlde: Ü1.119b, Ü2.101b, Ü3.122a , İ2.149b, H2-2.43a, N.138b / Münevverede T.177a, L.133a, Ü5.167b

[9202] ᶜaleyhi efżalu'ṣ-ṣalāt ve ekmelehā: Ü1.119b / Diğer nüshalarda yok

[9203] rivāyet: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177a, Ü3.122a , İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43a, N.139a / naḳl L.133a

[9204] Ḥażret-i İmām: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177a, Ü3.122a , İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43a, N.139a / İmām ḥażretleri L.133a

[9205] ü: Ü2.101b, Ü3.122a , İ2.149b, H2-2.43a, N.139a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[9206] -i cihān: L'de yok

[9207] ve: Ü1.119b, L.133a, İ2.149b, N.139a / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9208] Şāfiᶜī raḥimehu'llâh ḥażretlerinüñ: Ü3.122a / Şāfiᶜī ḥażretlerinüñ Ü1.119b, Ü2.101b, T.177a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a / Şāfiᶜīnüñ L.133a

[9209] virürler idi: Ü1.119b / virür_idi Ü2.101b, T.177a, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a

[9210] eylesünler: Ü1.119b, Ü2.101b, Ü3.122a, İ2.149b, H2-2.43b, N.139a / itsünler T.177a, L.133a, Ü5.167b

[9211] yine: Ü1'de yok

i ḥālleri olmaġla[9212] şeyḫūḫat sebebi ile su'ālde[9213] çoḳluḳ taḥarrī itmezler idi. Ve İmām Mālik ḥażretlerinüñ[9214] ᶜömürleri ol maḥalde[9215] seksen iki seneye[9216] irmiş [9217] idi. Ḥattá naḳl iderler kï bir gün vaż[c]-ı ḥamle[9218] ḳarīb bir zen[9219] vefāt eyledi[9220]. Muġtesele/muġtesile geldükde baṭnında veled ḥareket eyledi[9221]. Bu ḥāli İmām Mālikden istiftá[9222] itdüklerinde[9223] İmām[9224] veledi ile defn olınsun[9225] diyü fetvá virdiler[9226]. Ol dem İmām Şāfiᶜī ḥażretleri İmām Mālik ḥażretlerinüñ[9227] ḫaberi yoḳ iken gelüp didi_kï İmām buyurdı_kï ᶜavratuñ baṭnın şaḳḳ idüp veledi iḫrāc idesiz[9228]. Nefsü'l-emrde eyle idüp ᶜavratı defn eylediler[9229] ve veledini[9230] bir murżiᶜa ᶜavrata[9231]

[9212] olmaġla: Ü1.119b, İ2.149b, N.139a / olup Ü2.101b, T.177a, L.133a, Ü3.122a, Ü5.167b, H2-2.43b

[9213] sū'ālde: Ü2.101b, T.177a, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a / su'āl-i cevābda Ü1.119b

[9214] İmām Mālik ḥażretlerinüñ: Ü1.119b / Diğer nüshalarda yok

[9215] ᶜömürleri ol maḥalde: Ü2.101b, T.177a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a / ᶜömri ol maḥalde Ü1.119b / ol maḥalde ᶜömürleri L.133a

[9216] seksen iki seneye: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a / seksen ikiye L.133a

[9217] irmiş: Ü1.119b / ḥāvī olmış Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.167b, H2-2.43b, N.139a /

[9218] vaż[c]-ı ḥamle: Ü1.119b / vaż[c]ı Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a

[9219] zen: Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / ḫātūn Ü1.119b

[9220] eyledi: Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / ider Ü1.119b

[9221] eyledi: Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / ider Ü1.119b

[9222] istiftá: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / istifsār L.133a

[9223] eyledüklerinde: L.133a / eyledükde Ü1.119b, İ2.149b / itdüklerinde Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a

[9224] İmām: L'de yok

[9225] olınsun: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / eylesünler L.133a

[9226] diyü fetvá virdiler: Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / diyü fetvá virdi L.133a / diyüp şaḳḳ-ı baṭna rıżā virmedi Ü1.119b

[9227] ḥażretlerinüñ: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / Ĥażretinüñ L.133a

[9228] idesiz: Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / diüñ Ü1.119b

[9229] eylediler: Ü1.119b, Ü2.101b, Ü3.122a, İ2.149b, H2-2.43b, N.139a / itdiler T.177b, L.133a, Ü5.168a

[9230] veledini: Ü1.119b / oġlını Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / oġlanı L.133a

[9231] murżiᶜa ᶜavrata: Ü1.119b, Ü2.101b, T.177b, Ü3.122a, İ2.149b, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / murżiᶜaya L.133a

virüp beslediler. Mürūr-ı eyyām ve[9232] neşv ü[9233] nemā'-i tām ile oġlancuḳ yedi yaşına girdükde[9234] İmām Şāfiᶜī ḥażretleri aña[9235] Ḳur'ān-ı ᶜAẕīm[9236] taᶜlīm idüp āvāz-ı ḫoş ile oġlancuḳ ᶜaşr-ı Ḳur'ān tilāvetine[9237] mālik oldı. Bir gün İmām Şāfiᶜī İmām Mālik ḥażretlerinüñ meclisine oġlancuġı getürüp ᶜaşr-ı Ḳur'ān[9238] tilāvet itdürdi. ᶜAşr āḫir olıcaḳ didi_kï yā İmām bunuñ ḳatline bilāsebeb-i şerᶜī[9239] fetvá virene ne lāzım gelür[9240]? Ol maḥalde İmām ḥāle münāsib fetvá viricek ḳıṣṣa-i meẕkūreyi İmāma[9241] iᶜlām eyledi. Ol dem İmām Mālik "*yā Muḥammed ente Şāfiᶜī*" diyü İmām Şāfiᶜī ḥażretlerine Şāfiᶜī tesmiye itdi[9242]. **Ṣāliş[9243] İmām Şāfiᶜīdür**[9244]. İmdi lāyıḳ u aḥrā oldur kï İmām Şāfiᶜī ḥażretlerinüñ daḫi[9245] baᶜżı menāḳıb-ı şerīflerin beyān idevüz[9246]. Rivāyet iderler kï ol müftī-i esrār-ı İlâhī ve mehdī-i envār-ı nāmütenāhī vāriṣ-i ibn-i ᶜamm-i Nebī Şāfīᶜī Muṭṭalibī ḥażretleri kï şuᶜbe-i devḥa-i Nebevī ve mīve-i şecere-i Muṣṭafevīdür. Fehm ü[9247] firāset ve ᶜaḳl u[9248] kiyāset ile yegāne-i devrān ve mürürvvet

---

[9232] ve: Ü1.119b, Ü2.101b, Ü3.122a, İ2.150a, H2-2.43b, N.139a / T, L, Ü5'de yok

[9233] ü: Ü1.119b, Ü2.101b, Ü3.122a, İ2.150a, H2-2.43b, N.139a / T, L, Ü5'de yok

[9234] girdükde: Ü1.119b / girüp Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, İ2.150a, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a

[9235] aña: Ü2.101b, T.177b, L.133a, Ü3.122a, Ü5.168a, H2-2.43b / Ü1, İ2, N'de yok

[9236] -ı ᶜaẕīm: L.133a / Diğer nüshalarda yok

[9237] ile oġlancuḳ ᶜaşr-ı Ḳur'ān tilāvetine İ2.150a, H2-2.43b, N.139a / ile oġlancuḳ ᶜaşere ile Ḳur'ān tilāvetine Ü2.101b-102a, T.177b, Ü3.122a, Ü5.168a / / ve ᶜaşere ile Ḳurān-ı Kerīm tilāvetine L.133a / ile oġlancuḳ ḳırāta Ü1.119b

[9238] ᶜaşr-ı Ḳur'ān: Ü1.119b, Ü2.102a, Ü3.122a, İ2.150a, H2-2.43b, N.139a / ᶜaşere ile Ḳur'ān T.177b, L.133b, Ü5.168a

[9239] bi-lā-sebeb-i şerᶜī: Ü2.102a, T.177b, Ü3.122a, Ü5.168a, H2-2.43b / bi-lā-sebeb L.133b / Ü1, İ2, N'de yok

[9240] lāzım gelür: Ü1.120a, Ü2.102a, T.177b, Ü3.122a, İ2.150a, Ü5.168a, H2-2.43b, N.139a / lāzımdur diyüp L.133b

[9241] ḥāle münāsib fetvá viricek ḳıṣṣa-i meẕkūreyi İmāma Ü2.102a, T.177b, Ü3.122a, Ü5.168a / ḥāle münāsib fetvá viricek ḳıṣṣa-i meẕkūrı İmāma İ2.150a, H2-2.43b, N.139a / ḥāle münāsib fetvá viricek İmām Şāfiᶜī ḳıṣṣayı Ü1.120a / ḳażiyye-i mā-sābıḳa-yı L.133b

[9242] tesmiye itdi İ2.150a, H2-2.44a, N.139b / nāmın ḳorlar Ü1.120a / telḳīb itdi Ü2.102a, Ü3.122b / diyü telḳīb itdi L.133b / diyü telaḳḳub itdi T.177b, Ü5.168a

[9243] ŝāliŝ: Ü1.120a / e'imme-i ŝāliŝ L.133b / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[9244] İmām Şāfiᶜīdür: Ü1.120a / Diğer nüshalarda yok

[9245] daḫi: Ü2.102a, T.177b, Ü3.122b, Ü5.168a, H2-2.44a, N.139b / de İ2.150a

[9246] imdi lāyıḳ u aḥrā oldur kï…. idevüz: Ü3.122b, İ2.150a, N.139b / imdi lāyıḳ u aḥrā olan oldur kï…. idevüz H2-2.44b / İmdi lāyıḳ u aḥrā oldur kï…. ideyiz Ü2.102a / İmdi lāyıḳ u aḥrā …. idelüm T.177b, Ü5.168a / Ü1, L'de yok

[9247] ü: Ü1'de yok

[9248] u: Ü1'de yok

ü fütüvvet[9249] ile memdūḥ-ı cihān olup efḍal-i vaḳt ve aᶜlem-i ᶜahd idi. Naḳl iderler kï İmām Aḥmed bin[9250] Ḥanbel kï imām-ı zamān ve merciᶜ-i cihān idi ve[9251] üç yüz biñ ḥadīṯ-i şerīf ḥıfẓında olmaları meşhūrdur, bu faẕīlet ü ᶜilm[9252] ile İmām Şāfiᶜī ḥażretlerinüñ tilmīẕi olup meclis-i şerīflerinden ayrılmaz idi. Ve ḫalḳ aña iᶜtirāż iderler_idi_kï bu mertebe faẕīlet ile ne ᶜaceb bu ḥāli iḫtiyār itdi[9253]. İmām Aḥmed bin[9254] Ḥanbel bu ḳīl ü ḳāli istimāᶜ idicek buyurdılar kï her şey kï bizüm yādumuzdadur[9255], biz ẓāhirine ᶜālimüz ammā[9256] anlar maᶜānī-i ġāmıżalarına[9257] ᶜāriflerdür[9258]; ve ᶜālem içre miṣāl-i[9259] āfitāb cümle ḫalḳa nūr-ı ᶜilm[9260] ile żiyā virmeleri maḥall-i irtiyāb degildür. Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[9261] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï: "انّ الله تعالى يبعث لهذه الامّة على رأس كلّ مائة سنة من يجدّد لها دينها"- "*İnne'llâhe teᶜālá yebᶜaṯu li-hâẕihi'l-ummeti ᶜalá re'si kulli mi'eti senetin men yuceddidu lehā dīnehā*"[9262] feḥvāsı üzre baᶜżı ᶜulemā[9263] bu mi'e-i ṯāniyede müceddid-i dīn İmām Şāfiᶜīdür [[diyü buyurmışlar. Ve Bilāl-i Ḫavāṣ[9264] buyurmışlar kï Ḥażret-i Ḫıżırdan[9265] ḥaḳḳ-ı Şāfiᶜīde ne dirsin]][9266] diyü su'āl eyledüm, evtāddandur diyü cevāb

---

[9249] fütüvvet: Ü1.120a, Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150a, Ü5.168a, H2-2.44b / fetvá N.139b

[9250] bin: İ2.150a / Diğer nüshalarda yok

[9251] ve: L'de yok

[9252] faẕīlet ü ᶜilm: Ü2.102a, T.178a, Ü3.122b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b / bu faẕīlet ve bu ᶜilm L.133b / faẕīlet-i ᶜilm Ü1.120a, İ2.150a

[9253] ḥāli iḫtiyār itdi: Ü2.102a, T.178a, L.133b , Ü3.122b, İ2.150a, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b / imāma böyle muṭīᶜdur Ü1.120a

[9254] bin: Ü2.102a, T.178a, Ü3.122b, Ü5.168b / Ü1, L, İ2, H2-2, N'de yok

[9255] yādumuzdadur: Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150a, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b / ḫātırumuzdadur Ü1.120a

[9256] ammā: Ü1.120a / Diğer nüshalarda yok

[9257] ġāmıżalarına: Ü1.120a / ġāmıżasına Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b

[9258] ᶜāriflerdür: Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b / ᶜālimdür Ü1.120a

[9259] miŝāl-i: Ü1.120a, Ü2.102a, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b / miŝl-i T.178a, L.133b, Ü5.168b

[9260] ᶜilm: Ü1.120a, Ü2.102a, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b / ᶜilmī T.178a, L.133b, Ü5.168b

[9261] teᶜālá: İ2.150b, H2-2.44a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9262] *"Muhakkak ki Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinini yenileyecek bir kimse (müceddid) gönderecektir."*

[9263] ᶜulemā: Ü1.120a, İ2.150b / ᶜulemāya Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b

[9264] Bilāl-i Ḫavāṣ: Ü1.120b / bilā? İ2.150b

[9265] Ḥażret-i Ḫıżırdan: İ2.150b / Ḥażret-i ᶜaleyhi's-selāmdan Ü1.120b

[9266] [[diyü buyurmışlar. Ve Bilāl-i Ḫavāṣ buyurmışlar kï Ḥażret-i Ḫıżırdan ḥaḳḳ-ı Şāfiᶜīde ne dirsin]]: Ü1.120b, İ2.150b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

virdiler[9267]. Ve Şeyḫ ᶜAlā'ü'd-devle-i Simnānī ḳuddise sırrahu[9268] ᶜUrve nām kitābında[9269] buyururlar kï: Ekṣer-i ricāl-i ġayb[9270] ḥālā meẕheb-i İmām[9271] Şāfiᶜī üzre namāz ḳılurlar. Ve Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī *Fütūḥat-ı Mekkiyye*nüñ üç yüz otuz beşinci[9272] bābında ẕikr iderler[9273] kï İmām Şāfiᶜī evtād-ı erbaᶜadandur[9274]. Ve ᶜ**Abdullâh-ı Enṣārī** buyururlarmış kï: Ben[9275] meẕheb bilmem ammā İmām Şāfiᶜīyi dost ṭutarum; ol sebebden kï her maḳāma nāẓır olurum anı[9276] öñümde görürüm. Ve Ḥażret-i İmām Şāfiᶜī buyururlar kï ibtidā'-i ḥālümde[9277] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerini[9278] vāḳıᶜada gördüm. Baña ḫiṭāb idüp buyurdı_kï[9279] ey ferzend sen kimsin? Didüm_kï yā Resūla'llâh senüñ gürūh-ı ümmetinden bir żaᶜīf ṣaḫṣum[9280]. Ol dem buyurdılar kï yaḳın gel. Cenāb-ı şerīflerine yaḳın varduḳda mübārek dehānlarınuñ[9281] *yar*ından alup[9282] benüm dehān ü zebānuma[9283]

[9267] virdiler: Ü1.120b / virdi Ü2.102a, T.178a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b

[9268] ḳuddise sırrahu: Ü1'de yok

[9269] kitābında: L.133b / kitābda Ü1.120b, Ü2.102a, T.178a, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.168b, H2-2.44b, N.139b

[9270] ricāl-i ġayb: Ü1.120b, Ü2.102a, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b / ricālü'l-ġayb T.178a, L.133b, Ü5.168b

[9271] İmām: Ü1.120b, Ü2.102a, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b / T, L, Ü5'de yok

[9272] üç yüz otuz beşinci: Ü1.120b, Ü2.102a, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b / üç yüz beşinci T.178a-b, L.133b, Ü5.168b-169a

[9273] iderler: Ü1.120b, T.178b, Ü5.169a / ider Ü2.102a, L.133b, Ü3.122b, İ2.150b, H2-2.44b, N.139b

[9274] evtād-ı erbaᶜadandur: Ü1.120b, Ü2.102b, T.178b, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / evtāddandur ve evtād-ı erbaᶜadandur L.133b

[9275] ben: L'de yok

[9276] anı öñümde görürüm: Ü1.120b, T.178b, L.134a, İ2.150b, Ü5.169a / öñümde görürüm Ü2.102b, Ü3.122b, N.140a / H2-2'de yok

[9277] ḥālümde: Ü1.120b / sulūkümde Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.122b, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a

[9278] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerini İ2.150b, H2-2.44b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerini Ü1.120b, Ü2.102b, L.134a, Ü3.122b, N.140a / Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selemi T.178b, Ü5.169a

[9279] buyurdı_kï: Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, Ü5.169a, H2-2.44b / didi_kï Ü1.120b, İ2.150b, N.140a

[9280] żaᶜīf ṣaḫṣum: Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / żaᶜīfüm Ü1.120b

[9281] dehānlarınuñ: Ü1.120b / aġızlarınuñ Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a

[9282] alup: Ü1.120b / Diğer nüshalarda yok

[9283] dehān ü zebānuma: Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / dehānuma ve zebānuma Ü1.120b

irişdürdiler[9284] ve buyurdılar kï baᶜde'l-yevm[9285] berekāt-ı Ḫudā saña ḥāṣıl[9286] oldı. Ve hem[9287] ol sāᶜat ᶜAlī el-Murtażá ḥażretlerini daḫi ḫ̆āb içre[9288] gördüm. Mübārek engüştlerini benüm engüştüm üzre[9289] ḳodılar[9290] tā kï ᶜilm-i Nebī fi'l-ḥāl baña[9291] sirāyet eyledi. Ve naḳl iderler kï Hârūn er-Reşīde[9292] Ḳayṣer-i Rūm cānibinden baᶜżı ruhbānlar geldiler kï[9293] ᶜulemā'-i Baġdād ile mübāḥaṣe-i ᶜilm[9294] ideler. Hârūn er-Reşīd emr eyledi_kï cümle ᶜulemā'-i Baġdād leb-i[9295] Dicleye ḥāżır olalar[9296]. Ve İmām Şāfiᶜī ḥażretlerini daḫi ṭaleb eyledi[9297]. Ol dem cümle ᶜulemā ve ruhbānlar ḥāżır oldı. Ḫalīfe İmām Şāfiᶜī ḥażretlerine[9298] ruhbānlara cevāb virmek lāzımdur didükde İmām seccādesin Diclenüñ üzerine bıraḳdı ve üzerine cālis olup buyurdılar kï her kim kï bizüm_ile mübāḥaṣe-i ᶜilm[9299] eylemek murād ider bizüm yanumuza gelsün didükde cümle ruhbānlar bu[9300] ḥāli müşāhade idüp Müslümān oldılar. Ve[9301] ḫaber-i

---

[9284] irişdürdiler: Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / ḳodılar Ü1.120b

[9285] baᶜde'l-yevm: Ü1.120b / şimden_soñra Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, İ2.150b, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a

[9286] berekāt-ı Ḫudā saña ḥāṣıl: Ü2.102b, T.178b, Ü3.123a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / saña berekāt-ı Ḥaḳ vāṣıl Ü1.120b / berekāt-ı Ḫudā ḥāṣıl L.134a, İ2.150b

[9287] ve hem: Ü1'de yok

[9288] ᶜAlī el-Murtażá raḍiya'llâhu ᶜanhu Ḫażretlerini daḫi ḫ̆āb içre: Ü3.123a / Ḫażret-i ᶜAlī el-Murtażá raḍiya'llâhu ᶜanhu Ḫażretlerini L.134a / ᶜAlī el-Murtażá Ḫażretlerini daḫi ḫ̆āb içre Ü2.102b, N.140a /ᶜAlī el-Murtażá ḥażretlerini ḫ̆āb içre H2-2.44b / ᶜAlī Murtażá ḥażretlerini daḫi ḫ̆āb içre İ2.150b-151a / ᶜAlī Murtażá ḥażretlerini daḫi ḫ̆ābda Ü1.120b / Ḫ̆āb içre Alī el-Murtażá ḥażretlerini daḫi T.178b, Ü5.169a

[9289] üzre: Ü1.120b, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.44b, N.140a / üzerine T.178b, L.134a, Ü5.169a

[9290] ḳodılar: Ü1.120b, Ü2.102b, T.178b, Ü3.123a, İ2.151a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / ḳodı L.134a

[9291] fi'l-ḥāl baña: Ü1.120b, Ü2.102b, T.178b, Ü3.123a, İ2.151a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / baña fi'l-ḥāl L.134a

[9292] e'r-Reşīde: Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / e'r-Reşīd Ü1.120b, İ2.151a

[9293] geldiler kï: Ü1.120b / geldi_kï Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.44b, N.140a / gelüp T.178b, L.134a, Ü5.169a

[9294] -i ᶜilm: T.178b, L.134a, Ü5.169a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9295] leb-i: L'de yok

[9296] olalar: Ü1.120b, İ2.151a, N.140a / ola Ü2.102b, T.178b, L.134a, Ü3.123a, Ü5.169a, H2-2.44b

[9297] eyledi: Ü1.120b, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.44b, N.140a / eylediler T.178b, L.134a, Ü5.169a

[9298] Şāfiᶜī Ḫażretlerine: Ü1.120b, Ü2.102b, T.178b, Ü3.123a, İ2.151a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / Şāfiᶜīye L.134a

[9299] -i ᶜilm: T.178b-179a, L.134a, Ü5.169a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9300] bu: İ2'de yok

[9301] ve: Ü2.102b, T.178b, Ü3.123a, İ2.151a, Ü5.169a, H2-2.44b, N.140a / Ü1, L'de yok

meẕkūr[9302] Ḳayṣer-i Rūma[9303] irişdükde Ḳayṣer-i Rūm cevāb virmiş kï elḥamdülillâh kï[9304] Şāfiʿī[9305] bu diyāra gelmemiş. Eger bu diyāra geleydi Rūmda zünnārdār[9306] ḳalmayup cümle[9307] Müslümān olurdı. Ve[9308] Rebīʿ bin Süleymān buyururlar kï[9309]: Baʿde'l-vefāt İmām Şāfiʿī Ḥażretlerini[9310] ḫ̆ābda[9311] gördüm. Didüm kï "يا امام مافعل الله بك"-"*Yā İmāmu mā feʿale'llâhu bike?*"[9312]. Buyurdı_kï yā Rebīʿ Ḫudā-yı ʿazze ve celle baña raḥmet idüp yetmiş biñ dünyā ḳadar ʿaṭā vü kerem ü kerāmet [9313] itdi. [[Ve Ḥażret-i İmāmuñ velādetleri sene ḫamsīn ve mi'ede vāḳiʿ olup[9314] vefātları daḫi sene erbaʿa ve mi'eteynde vāḳiʿ oldı]][9315] raḥmetu'llâhi teʿālá[9316] ʿaleyh. İmdi[9317] münāsib oldur kï **Aḥmed-i Ḥanbel ḥażretlerinüñ daḫi baʿżı ḥāllerin ẕikr idevüz**[9318]. Ḥażret-i İmāmuñ velādeti Baġdādda sene erbaʿa ve sittīn ve mi'ede vāḳiʿ olmışdur. Rivāyet

---

[9302] meẕkūr: Ü1.121a, İ2.151a / mezbūr Ü1.120b, Ü2.102b, T.179a, Ü3.123a, Ü5.169b, H2-2.45a, N.140a / bu ḫaber L.134a

[9303] Ḳayṣer-i Rūma: Ü1.121a, Ü2.102b, L.134a, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140a / Ḳayṣere T.179a, Ü5.169b

[9304] kï: Ü1.121a, İ2.151a, N.140a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9305] Şāfiʿī: Ü1.121a, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140a / Şāfiʿī ḥażretleri T.179a, Ü5.169b / Şāfiʿī ḥażreti L.134a

[9306] zünnārdār: Ü2.102b, T.179a, L.134a, Ü3.123a, Ü5.169b / zünnārdārı Ü1.121a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140a

[9307] cümle: Ü1.121a, Ü2.102b, L.134a, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140a / cümlesi T.179a, Ü5.169b

[9308] ve: L'de yok

[9309] buyururlar kï Ü1.121a, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, N.140a / buyurur kï T.179a, Ü5.169b / buyurdılar kï H2-2.45a / ider L.134a

[9310] Şāfiʿī ḥażretlerini: Ü1.121a, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140a / Şāfiʿīyi T.179a, L.134a, Ü5.169b (Ü5'de söz konusu ibare ilk önce "Şāfiʿīyi" olarak yazılmış, sonradan kırmızı mürekkeple "Şāfiʿī ḥażretlerini" şeklinde düzeltilmiş)

[9311] ḫ̆ābda: Ü1.121a, İ2.151a / vāḳıʿada Ü2.102b, T.179a, Ü3.123a, Ü5.169b, H2-2.45a, N.140b

[9312] *"Ey İmam, Allah sana ne yaptı?"*

[9313] ʿaṭā vü kerem ü kerāmet: T.179a , Ü5.169b / kerāmet ʿaṭā Ü1.121a, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140b / ʿatā vü kerem eyledi didi L.134b

[9314] olup: Ü1.121a, Ü2.102b, Ü3.123a, İ2.151a, H2-2.45a, N.140b / oldı T.179a, Ü5.169b

[9315] [[ve Ḥażret-i İmāmuñ velādetleri sene ḫamsīn ve mi'ede vāḳiʿ olup vefātları daḫi sene erbaʿa ve mi'eteynde vāḳiʿ oldı]]: L'de yok

[9316] teʿālá: İ2.151a / Diğer nüshalarda yok

[9317] imdi: Ü1.121a, Ü2.102b, T.179a, Ü3.123a, Ü5.169b, İ2.151a, H2-2.45a, N.140b / e'imme-i rābiʿ L.134b

[9318] İmdi münāsib oldur kï … ḥāllerin ẕikr idevüz. Rābiʿ: Ü1.121a, İ2.151a, N.140b / münāsib oldur kï Aḥmed Ḥanbel ḥażretlerinüñ daḫi baʿżı ḥāllerin ẕikr idevüz H2-2.45a / münāsib oldur kï Aḥmed Ḥanbel ḥażretlerinüñ daḫi baʿżı ḥāllerin ẕikr ideyiz Ü2.102b, Ü3.123a / ve imām Aḥmed Ḥañbel ḥażretlerini daḫi īrād idelüm ve T.179a, Ü5.169b / L'de yok

iderler kï[9319] ol cihān-ı[9320] dirāyet ü[9321] ᶜamel Cenāb-ı Ḥażret-i İmām Aḥmed-i Ḥanbel şeyẖ-i sünnet ü cemāᶜat ve imām-ı dīn ü devlet ve müstecābu'd-daᶜvet idi ve nice meşāyıẖ-ı ᶜiẓām ve evliyā-yı kirām ile ᶜale'd-devām ṣoḥbet itmişler idi[9322]. Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī ve Bişr-i Ḥāfī ve Sırrī-i Seḳaṭī ve Maᶜrūf-ı Kerẖī[9323] ve anlar[9324] emṣāli nice eᶜizze-i kirām[9325] ile ẖalvet ü ᶜuzlet ḳılmışlar idi. Naḳl iderler[9326] kï Baġdādda Muᶜtezile İmāmuñ üzerine ġalebe idüp Ḳur'ān maẖlūḳdur di diyü fetvá istediler ve İmāmı Ḫalīfenüñ sarāyına iletdiler. Ve Ḫalīfe Muᶜtezilī[9327] ve ẓālim[9328] olmaġla İmāma bu maᶜnāya fetvá[9329] virmedügi içün biñ tāziyāne urdurdı ve emr eyledi_kï mübārek ellerin resen ile baġlayup ḥabs ideler. Ol dem emr-i Ḫalīfe üzre İmāmuñ mübārek ellerin baġlayup ḥabs eyledüklerinde ġaybdan bir el ẓāhir olup bendin güşāde itdi. Muᶜtezile bu ḥāli[9330] müşāhade idicek[9331] ḥabsden ıṭlāḳ itdiler. Ve rivāyet iderler kï İmām Aḥmed bin[9332] Ḥanbel bir gün münācāt[9333] idüp didi_kï: " الهى بایّ شئ یتقرّب المتقرّبون الیك"-"*İlâhī bi-eyyi şeyʾin yeteḳarrebu ileyke'l-muteḳarribūn?"*[9334]. Ol dem

---

[9319] Ḥażret-i İmāmuñ velādeti Baġdādda sene erbaᶜa ve sittīn ve mi'ede vāḳiᶜ olmışdur. Rivāyet iderler kï : Ü2.102b-103a, T.179a, Ü3.123a-b, İ2.151a-b, Ü5.169b, H2-2.45a / rivāyet iderler kï İmām Aḥmed Ḥanbel Ḥażretlerinüñ velādetleri Baġdādda sene erbaᶜa ve sittīn ve mi'ede vāḳiᶜ olmışdur L.134b / Ü1'de yok

[9320] cihān-ı: Ü2.102b-103a, T.179a, L.134b, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.169b, H2-2.45a / cenāb-ı Ü1.121a

[9321] ü: Ü1'de yok

[9322] itmişler idi: Ü1.121a, Ü2.102b-103a, L.134b, Ü3.123b, İ2.151b, H2-2.45a / itmişlerdür T.179a, Ü5.169b

[9323] Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī ve Bişr-i Ḥāfī ve Sırrī Seḳaṭī ve Maᶜrūf-ı Kerẖī: Ü1.121a, Ü2.102b-103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.169b, H2-2.45a / Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī Serīr-i Seḳaṭī Bişr-i Ḥāfī Maᶜrūf-ı Kerẖī L.134b

[9324] anlar: Ü1.121a, Ü2.102b-103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.169b, H2-2.45a / bunlaruñ L.134b

[9325] -i kirām: L.134b / Diğer nüshalarda yok

[9326] iderler: Ü1.121a, Ü2.103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.169b, H2-2.45a, N.140b / olınur L.134b

[9327] Muᶜtezilī: Ü1.121a, Ü2.103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45a, N.140b / Muᶜtezile L.134b

[9328] ve ẓālim: L'de yok

[9329] fetvá: Ü1.121a / cevāb Ü2.103a, T.179a, L.134b, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45a, N.140b

[9330] Muᶜtezile bu ḥāli: Ü1.121a, Ü2.103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45b, N.140b / bu Ḫāli Muᶜtezile L.134b

[9331] müşāhade idicek: Ü2.103a, T.179a, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45b, N.140b / göricek Ü1.121a, L.134b

[9332] bin: Ü2.103a, Ü3.123b, H2-2.45b / Ü1, T, L, İ2, Ü5, N'de yok

[9333] münācāt: Ü2.103a, T.179a, L.134b, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45b, N.140b / maḳāmāt Ü1.121b

[9334] *"Allahım! Sana yakın olanlar (mukarrebûn) hangi şeyle yaklaşıyorlar?"*

Cenāb-ı Rabbu'l-ᶜizzetden[9335] bu ḫiṭāb-ı müsteṭāb geldi ḳï: "[9336]بقرائة القرآن يا احمد"-"*Bi-ḳirā'ati'l-Ḳur'ān yā Aḥmed*"[9337]. Ve naḳl iderler kï Ḥażret-i İmām vefātı zamānında mübārek engüştleri ile işāret iderler_idi. Püser-i ercümendleri[9338] ol maḥalde didi_kï ey peder-i muḥterem ve ey ᶜizz ü kerāmetle mükerrem[9339] bu ḥāl ne ḥāldür? Ol dem Ḥażret-i[9340] İmām buyurdı_kï ey püser-i ercümend ve ey bāġ-ı dilümde serv-i serbülend[9341] bu vaḳit vaḳt-i ḫaṭardur maḥall-i ġaflet degildür. Ḫayır duᶜāya meşġūl ol yemīn ü yesārumda bālīnüm üzre cālis olanuñ birisi[9342] şeyṭāndur ḫāk-i idbārı başına ṣaçup dir kï ey[9343] Aḥmed kendüñi benüm keydümden ḳurtarduñ. Ben didüm_kï yoḳ bir nefes ḳalıncaya dek cāy-ı ḫaṭardur ne cāy-ı emn. Çünkï Ḥażret-i[9344] İmām sene[9345] iḥdá ve erbaᶜīn ve mi'eteynde vefāt eyledi.

[504] Beyt[9346] [Yaḥyā Bey]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Āh kim seyl-i fenā sürᶜatile bir küreme

Ḫār u ḫas gibi sürer ᶜālemi baḥr-i ᶜademe

[9335] Rabbu'l-ᶜizzetden: Ü2.103a, T.179b, L.134b, Ü3.123b, Ü5.170a, H2-2.45b / ᶜizzetden İ2.151b / ḥażretlerinden Ü1.121b / ḥażretden N.140b

[9336] "بقرائة القرآن يا احمد"-"Bi-ḳırā'ati'l-Ḳur'ān yā Aḥmed": Ü1.121b, Ü2.103a, Ü3.123b, İ2.151b, H2-2.45b, N.140b / "ياحمد بقرائة القرآن" –"Yā Aḥmed bi-ḳırā'ati'l-Ḳur'ān" T.179b, L.134b, Ü5.170a

[9337] *"Kur'ân okumakla ey Ahmed!"*

[9338] püser-i ercümendleri: Ü1.121b, İ2.151b, N.141a / ferzend-i ercümendleri Ü2.103a, T.179b, Ü3.123b, Ü5.170a, H2-2.45b / ferzend-i ercümendi L.134b

[9339] muḥterem ve ey ᶜizz ü kerāmetle mükerrem: Ü1.121b, Ü2.103a, T.179b, Ü3.123b, İ2.151b, Ü5.170a, H2-2.45b, N.141a / mükerrem ve ey ᶜizz ü kerāmetle muḥterem L.134b

[9340] ol dem Ḥażret-i: Ü1.121b, İ2.151b, N.141a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9341] serv-i ser-bülend: Ü1.121b, Ü2.103a, T.179b, L.134b, Ü3.123b, Ü5.170a, H2-2.45b, N.141a / serv-i bülend İ2.151b

[9342] birisi: Ü1.121b, İ2.151b, N.141a / biri Ü2.103a, T.179b, L.135a, Ü3.123b, Ü5.170a, H2-2.45b

[9343] ey: Ü1.121b, Ü2.103a, T.179b, Ü3.123b, İ2.152a, Ü5.170a, H2-2.45b, N.141a / yā L.135a

[9344] Ĥażret-i: L'de yok

[9345] sene: / sene-i Ü1.121b

[9346] Beyt: Ü1.121b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit, Yahyâ Bey'e aittir [Bk. Yahyâ Bey Divanı, G. 427/1]

[Neşr] Ve cenāzesin ḳaldurduḳlarında[9347] nice yaban[9348] ṭuyūr havāda perrān iken kendülerin[9349] Ḥażretüñ cenāzesine urup üzerine[9350] zebān-ı ḥāl ile mātem iderler_idi. Ol gün bu ḥāli nās[9351] müşāhade eyledükde nice biñ Gebr ve Tersā ve Cehūd[9352] Müslümān oldılar[9353] ve zünnārların bıraġup naᶜra urdılar ve kelime-i lā ilâhe illa'llâh Muḥammedün resūlü'llâhı vird-i zebān itdiler. Ol sebebden_kï ol gün Ḥaḳ teᶜālá giryeyi çehār ḳavmuñ üzerine bıraḳdı[9354]. Biri murġān ve biri Cehūdān ve biri Tersāyān[9355] ve biri Müslimānān. Ol maḥalde büzürgāndan birine su'āl eylediler kï Ḥażret-i İmāmuñ naẓarı ḥāl-i ḥayātında[9356] mı ᶜālī idi yoḫsa memātında mı? Ol dem ol büzürg-i dīn buyurmış_kï Ḥażret-i İmām müstecābu'd-daᶜve idi[9357], ḥāl-i ḥayātında aña kï[9358] īmān ricā eylerdi[9359] ol zamān olmayup şimdi naṣīb oldı, ve Ḥażret-i[9360] İmāmuñ cümle duᶜāsı derġāh-ı Ḥaḳda ḳabūl olup kimi ḥayātında kimi memātında eṣer-i duᶜāları[9361] ẓāhir ü bāhir oldı. Ve Muḥammed bin[9362] Ḫüzeyme ḥażretleri[9363] dir kï baᶜde'l-vefāt İmām Aḥmed bin[9364] Ḥanbel[9365] ḥażretlerini ᶜālem-i rü'yāda gördüm iki

---

[9347] ḳaldurduḳlarında: Ü1.121b / ḳaldurduḳda Ü2.103a, T.179b, L.135a, Ü3.123b, İ2.152a, Ü5.170a, H2-2.45b, N.141a

[9348] yabān: L.135a / Diğer nüshalarda yok

[9349] kendülerin: T.180a, L.135a, Ü5.170a / kendüsin Ü1.121b, Ü2.103a, Ü3.124a, İ2.152a, H2-2.45b, N.141a

[9350] üzerine: Ü1.121b, İ2.152a, N.141a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9351] bu ḥāli nās: Ü1.121b, Ü2.103a, L.135a, Ü3.124a, İ2.152a, H2-2.45b, N.141a / nās bu ḥāli T.180a, Ü5.170b

[9352] Gebr ve Tersā ve Cehūd: Ü1.121b, Ü2.103a, T.180a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.45b, N.141a / Yehūd u Naṣārā L.135a

[9353] oldılar: Ü1.121b, İ2.152a / oldı Ü2.103b, T.180a, L.135a, Ü3.124a, Ü5.170b, H2-2.45b, N.141a

[9354] Ḥaḳ teᶜālá giryeyi çıhār ḳavmuñ üzerine bıraḳdı: Ü1.121b, Ü2.103a, T.180a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.45b, N.141a / girye dört ḳavimde ẓuhūr eyledi L.135a

[9355] Cehūdān ve biri Tersāyān: Ü2.103b, T.180a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141a / Yehūd ve biri Tersāyān Ü1.121b / Tersāyān ve biri Yehūdān L.135a

[9356] ḥayātında: Ü2.103b, T.180a, L.135a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141a / ḥayvānātda Ü1.121b

[9357] memātında mı? Ol dem ol büzürg-i dīn buyurmış_kï Ḥażret-i İmām müstecābu'd-daᶜva idi: Ü2'de yok

[9358] aña kï: Ü1.122a, Ü2.103b, Ü3.124a, İ2.152a, H2-2.46a, N.141a / kï aña T.180a, L.135a, Ü5.170b

[9359] eylerdi: Ü1.122a / eyledi Ü2.103b, T.180a, L.135a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141a

[9360] Ĥażret-i: L'de yok

[9361] eŝer-i duᶜāları: Ü1.122a, Ü2.103b, T.180a, Ü3.124a, İ2.152a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141a / duᶜāları eŝeri L.135a

[9362] bin: Ü2.103b, T.180a, L.135a, Ü3.124a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141a / Ü1, İ2'de yok

[9363] Ĥażretleri: L'de yok

[9364] bin: İ2.152a, H2-2.46a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9365] Ĥanbel: L'de yok

cānibine ṣalını ṣalını gider. Didüm_kï yā İmām bu reftār ne reftārdur? Buyurdı_kï Dāru's-selāma gitmek reftārıdur. Ol dem didüm kï Ḫudāy-ı ᶜazze ve celle sizüñ_ile ne güne[9366] muᶜāmele eyledi? Buyurdı_kï beni nūr ile münevver idüp[9367] serüme bir[9368] tāc ve pāyuma[9369] bir[9370] naᶜleyn ᶜaṭā itdi. İmdi[9371] ey ᶜālim-i niḥrīr[9372] ve ey ᶜilm-i resmīde bīnaẓīr[9373] bu taḳrīr üzre gūşiş ve câme-i zühd ü taḳváyı[9374] pūşiş itmeyicek e'imme-i dīne kemāl-i ittibāᶜ bulınmaz[9375] ve şecere-i ᶜilm daḫi bārver olmaz[9376]. İmdi ᶜulemā'-i zemān ve fużalā'-i devrān serāy-ı dīnüñ sütūnı ve şehr-i şerīᶜatuñ ẕū-fünūnı ve munaẓẓım-ı[9377] niẓām-ı ᶜālem ve rehbīn-i[9378] ṭarīḳ-ı eslem olmaġa şarṭ anlaruñ sīret-i ḥasenelerine mütābaᶜat itmekdür. Tā kï "العلماء ورثة النبياء"-"*El-ᶜulemā'u vereṯetu'l-enbiyā'*"[9379] māṣadaḳı olmaġla fā'iz-i saᶜādet-i dīn ü dünyā olasız. Zīrā ᶜurefā dirler kï ᶜilim ḳālıb ve ᶜamel rūḥdur[9380]. Bīrūḥ ḳalıbda ḥāl olmaduġı maḥall-i ḳīl ü ḳāl degildür. Ol ecilden ᶜilmi_ile ᶜāmil olmayan ᶜālimde ṣafā-yı derūn[9381] olmayup nūr-ı ᶜilm cebhesinde cilveger olmaz. Ammā ᶜilm_ile ᶜamel ḳarīn ve vāṣıl-ı maḳām-ı temkīn olup şeref-i ᶜilm ü ᶜamel ile müşerref olınsa "العلماء ورثة النبياء"-"*El-ᶜulemā'u vereṯetu'l-enbiyā'*" feḥvāsı üzre vāriṯ-i ᶜilm-i[9382] Nebevī ve ḫādim-i seccāde-i Muṣṭafevī olup ᶜilm ü ᶜamel ile kāmyāb ve nā'il-i derece-i "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ"-"*Ṭūbá lehum ve ḥusnu*

[9366] güne: İ2.152b, N.141b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9367] idüp: Ü1.122a, Ü2.103b, T.180a, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / eyledi L.135a

[9368] bir: T.180a, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / Ü1, Ü2, L'de yok

[9369] pāyuma: Ü1.122a, Ü2.103b, T.180a, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / ayaġuma L.135a

[9370] bir: Ü2.103b, T.180a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / Ü1, L, Ü3, İ2 'de yok

[9371] imdi: Ü1.122a, Ü2.103b, T.180a, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / ve daḫi L.135a

[9372] niḥrīr: Ü2.103b, T.180a, L.135a, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / taḥrīr Ü1.122a

[9373] ve ey ᶜilm-i resmīde bī-naẓīr: Ü1.122a, İ2.152b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[9374] taḳváyı: Ü2.103b, T.180b, L.135a, Ü3.124a, Ü5.170b, H2-2.46a, N.141b / taḳvá ile Ü1.122a, İ2.152b

[9375] bulınmaz: Ü1.122a, Ü2.103b, T.180b, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.171a, H2-2.46a, N.141b / olınmaz L.135a

[9376] ve şecere-i ᶜilm daḫi bār-ver olmaz: Ü1.122a / Diğer nüshalarda yok

[9377] munaẓẓım-ı: Ü1.122a, Ü2.103b, Ü3.124a, İ2.152b, H2-2.46a, N.141b / muntaẓam-ı T.180b, L.135b, Ü5.171a

[9378] reh-bīn-i: Ü1.122a, Ü2.103b, Ü3.124a, İ2.152b, H2-2.46a, N.141b / rehīn-i T.180b, L.135b, Ü5.171a

[9379] *"Alimler, peygamberlerin varisleridir."*

[9380] rūḥdur: Ü2.103b, T.180b, L.135b, Ü3.124a, Ü5.171a, H2-2.46a / rūḥıdur Ü1.122a, İ2.152b, N.141b

[9381] derūn: Ü2.103b, T.180b, L.135b, Ü3.124a, İ2.152b, Ü5.171a, H2-2.46b, N.141b / devrān Ü1.122a

[9382] ᶜilm-i: Ü2.103b, T.180b, L.135b, Ü3.124b, İ2.152b, Ü5.171a, H2-2.46b, N.141b / ᶜulūm-ı Ü1.122a

meʾāb"[9383] birle müşerref olınması[9384] maḥall-i irtiyāb degildür. Muḥaṣṣal ey ᶜālim ü ᶜāmiller ve ey cümle āfātdan[9385] sālimler feżā'il-i ᶜulemāya nihāyet ve ᶜilmi ile ᶜāmil olan ᶜālimüñ Ḫudā vü Resūli[9386] ḳatında derecātına ḥadd u ġāyet yoḳdur. Lâkin bu ḥaḳīr-i kemterīn[9387] ve dāᶜī-i ḥazīn ol baḥr-i bīkerāndan bir ḳaṭre ve ol mihr-i tābāndan bir ẕerre beyān u[9388] ᶜayān ve ḫāme-i muᶜcizbeyān ile nümāyān[9389] itdüm[9390]. İmdi lāyıḳ u aḥrá ve münāsib u evlá[9391] oldur kï ᶜilm ü ᶜamel ḥarflerinüñ daḫi sırrın ḳalem-i ᶜanberbār ile taḥrīr ve ṣaḥīfe-i rūzgāra tasṭīr idevüz**[9392].** Āgāh ol kï ᶜilm ü ᶜamel tev'emān idügi maḥall-i[9393] gümān degildür. Zīrā ᶜilm nice üç ḥarf ise keẕâlik ᶜamel daḫi üç ḥarfdir. Ammā ᶜilmüñ mīmi āḫirde ve ᶜamelüñ mīmi vasaṭda vāḳiᶜ olmanuñ sırrı oldur kï ᶜilmüñ mīmi mīm-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme işāretdür[9394] kï nihāyet-i ᶜilm anlarda mevcūd olup ᶜulūm-ı evvelīn u āḫirīn anda tamām olmışdur. Ve[9395] bir daḫi mażmūn-ı "لا نبیّ بعدی"-"*Lā nebiyye baᶜdī*"[9396] feḥvāsı üzre[9397] nübüvvet ü peyġamberī[9398] anlarda ḫatm olmasına iᶜlāmdur. Ve mīm ᶜilmüñ āḫirinde vāḳiᶜ olması bir daḫi şuña işāretdür kï ᶜilmüñ āḫiri ve kemāl ü[9399] nihāyeti ᶜamel ile

---

[9383] *"İnanan ve salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır."* (Ra'd: 29)

[9384] olınması: Ü1.122b, İ2.152b, H2-2.46b, N.141b / olması Ü2.103b, T.180b, L.135b, Ü3.124b, Ü5.171a

[9385] cümle āfātdan: Ü1.122b, İ2.152b, N.141b / cümle āfetden Ü2.103b, Ü3.124b, H2-2.46b / cümle-i āfetden T.180b, L.135b, Ü5.171a

[9386] Resūli: Ü1.122a, Ü2.104a, T.180b, Ü3.124b, İ2.152b, Ü5.171a, H2-2.46b, N.141b / Resūl L.135b

[9387] ḥaḳīr-i kemterīn: Ü1.122a, Ü2.104a, Ü3.124b, İ2.153a, H2-2.46b, N.141b / ḥaḳīr u kemterīn T.180b, L.135b, Ü5.171a

[9388] beyān u: Ü1.122a, Ü2.104a, L.135b, Ü3.124b, İ2.153a, H2-2.46b, N.141b / T, Ü5'de yok

[9389] ve ḫāme-i muᶜciz-beyān ile nümāyān: L'de yok

[9390] itdüm: Ü2.104a, T.180b, L.135b, Ü3.124b, İ2.153a, Ü5.171a, H2-2.46b, N.141b / itdük Ü1.122b

[9391] ve münāsib u evlá: Ü1.122b / Diğer nüshalarda yok

[9392] idevüz: Ü1.122b, İ2.153a, H2-2.46b, N.142a / ideyüz Ü2.104a, T.181a, L.135b, Ü3.124b, Ü5.171b

[9393] maḥall-i: Ü2.104a, T.181a, L.135b, Ü3.124b, İ2.153a, Ü5.171b, H2-2.46b, N.142a / cāy-ı Ü1.122b

[9394] Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme işāretdür: L.135b / Muḥammed Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme işāretdür T.181a, Ü5.171b / Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāma işāretdür İ2.153a / Muḥammed ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme işāretdür H2-2.46b / Muḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme işāretdür N.142a / Muḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem işāretdür Ü2.104a, Ü3.124b / ᶜaleyhi's-selām işāretidür Ü1.122b

[9395] ve: Ü1'de yok

[9396] *"Benden sonra peygamber yoktur."*

[9397] feḥvási üzre: İ2.153a, N.141b / üzre Ü1.122b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9398] nübüvvet ü peyġamberī: Ü1.122b, Ü2.104a, T.181a, Ü3.124b, İ2.153a, Ü5.171b, H2-2.46b, N.142a / nübüvvet-i peyġamberī L.135b

[9399] ü: Ü1.122b, İ2.153a, N.141b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

olur dimekdür. Zīrā ᶜilmüñ şemeresi ᶜameldür. Nitekim "العلم بلا عمل كشجرة بلا ثمر[9400]"- "*El-ᶜilmu bi-lā ᶜamelin ke-şeceretin bi-lā ṣemerin*"[9401] bu maᶜnāya işāretdür. Ve ᶜamelüñ mīmi vasaṭda vāḳiᶜ olduġınuñ sırrı oldur kï her şey'üñ vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsine ḳalb ıṭlāḳ olınur. ᶜAmel daḫi ᶜilmüñ ḳalbidür kï mīmi[9402] vasaṭ-ı ḥaḳīḳīsinde vāḳiᶜ olmışdur. Ve[9403] ḳalb rūḥ maḥallidür. Pes ᶜilim ᶜamelüñ ḳālıbı ve ᶜamel ᶜilmüñ rūḥıdur. Ve baᶜżılar bi'l-ᶜakis ᶜilim ᶜamelüñ ḳalbidür diyüp "العمل بلا علم كقالب بلا روح"-"*El-ᶜamelu bi-lā ᶜilmin ke-ḳālibin bi-lā rūḥin*"[9404] maᶜnāsına ẕāhib olmışlardur[9405]. Ve ᶜilm ü ᶜamel lafıẓlarınuñ ikisi daḫi ᶜayn ve mīm ve lāmdan mürekkeb olduġı tev'emān olup biri birinden cüdā olmamaḳ lāzım idügine[9406] işāretdür. Ve ᶜayın ikisinüñ daḫi evvelinde vāḳiᶜ olduġı ᶜayn-ı ᶜālim bu ikisi içün īcād olınduġına ᶜayn-ı ᶜibretle naẓar lāzım idügine remz ü īmādur. Muḥaṣṣal-ı kelām[9407] ve maḳṣad-ı merām mīm-i ᶜilm ᶜilm-i evvelīn ü āḫirīn Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemde[9408] tamām olmasına işāretdür. Ve mīm-i ᶜamel keẕâlik Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ[9409] bermażmūn-ı āyet-i kerīme-i "إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"-"*İllā men etá'llâhe bi-ḳalbin selīm*[9410]"[9411] ḳalb-i selīm ile nihāyet-i ᶜamellerine işāretdür. Ammā ᶜālim dört ḥarfdür. Her ḥarfi ᶜālimiyyet maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi[9412] "ᶜayn"dur.

[9400] كشجرة بلا ثمر - ke-şeceretin bi-lā-şemerin: Ü1.122b, Ü3.124b, İ2.153a, H2-2.46b, N.142a / كشجرة بلا ثمره – ke-şeceretin bi-lā-şemerihi Ü2.104a / كثمر بلاشجر – ke-şemerin bi-lā-şecerin T.181b, Ü5.171b, L.136a

[9401] *"Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir."*

[9402] mīmi: Ü1.123a, Ü2.104a, Ü3.124b, İ2.153a, H2-2.46b, N.142a / mīm T.181a, L.136a, Ü5.171b

[9403] ve: Ü1'de yok

[9404] *"Amelsiz ilim, ruhsuz beden gibidir."*

[9405] olmışlardur: Ü1.123a / olmışdur

[9406] olmamaḳ lāzım idügine: Ü1.123a, İ2.153b, N.142a / olmaḳ lāzım gelmedügine Ü2.104a, T.181a, L.136a, Ü3.124b, Ü5.171b, H2-2.47a

[9407] -ı kelām: Ü1'de yok

[9408] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemde: İ2.153b, H2-2.47a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemde Ü1.123a, T.181b, L.136a, Ü5.172a, N.142a / Resūl-i Ekremde ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.104a, Ü3.125a

[9409] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ĥażretlerinüñ: L.136a / Resūl-i Ekremüñ Ü1.123a, Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, İ2.153b, H2-2.47a, N.142a / Resūl-i Ekrem Efendümüzüñ Ü5.172a

[9410] ber-mażmūn-ı āyet-i kerīme-i "الا من... سليم"-"*İllā men…selīm*": L.136a / ber-mażmūn-ı "الا من... سليم"-"*İllā men…selīm*": Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, / "الا من... سليم"-"*İllā men…selīm*" feḥvāsı üzre Ü1.123a / ber-mażmūn-ı "الا من... سليم"-"*İllā men…selīm*" feḥvāsı üzre İ2.153b, N.142a, H2-2.47a / el-āyet "الا من... سليم"-"*İllā men…selīm*" Ü5.172a /

[9411] *""Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.""* (Şu'arâ: 89)

[9412] ḥarfi: T.181b, L.136a, Ü5.172a, H2-2.47a / ḥarf Ü1.123a, Ü2.104a, Ü3.125a, İ2.153b, N.142b

“ᶜAyn” ᶜamele işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ᶜilmi_ile ᶜāmil ve cenāḥayn ṣāḥibi olup ᶜilm ü ᶜamel_ile kāmil ola. Ṣānī[9413] ḥarfi[9414] “elif”dür. “Elif” ülfet ü muḥabbete[9415] işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ᶜilim ile ᶜamele[9416] cān ü dilden muḥabbet ve ḫulḳ-ı nīkū ile ḫalḳa rıfḳ üzre ülfet ide. Ṣāliṣ[9417] ḥarfi[9418] “lām”dur. “Lām” luṭf u teleyyüne[9419] işāretdür. [[Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne ṣāḥib-i luṭf olup herkese mülāyemet üzre ola. Rābiᶜ[9420] ḥarfi[9421] “mīm”dür. “Mīm” müdāvemete[9422] işārāetdür.]][9423] Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne dā'im ᶜamel-i ṣāliḥ üzre ḳā'im ola. Tā kī ᶜilminden saᶜādet-i ebediyye ve ᶜizzet-i sermediyye bula diyüp [9424] Ḫˇāce-i Cihān oġlı Netīce-i Cān ile yirlerinden ṭurup[9425] ḫānḳāhdan ṭaşra[9426] ḫalvetḫānelerine ᶜazm itdiler. Çün cumhūr-ı ᶜĀlimān Ḫˇāce-i Cihāndan bu güne[9427] ᶜilm ü ᶜamele müteᶜallıḳ kelimāt-ı fā'iḳa ve ḥarekāt-ı ṣādıḳa ile elfāẕ-ı rā'iḳa ve ᶜibārāt-ı lāyıḳa[9428] müşāhade itdiler[9429] ol dem cümlesi ᶜilm ü maᶜrifetine taḥsīn [idüp] ve cān ü dilden āferīn diyüp ol şeb anda mihmān ve irtesi ᶜale’s-seḥer pūyān u revān[9430] ᶜazm-i rāh-ı cānān itdiler. Yine ᶜādet-i

[9413] ṣānī: Ü1.123a / ikinci Ü2.104a, T.181b, L.136a, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, H2-2.47a, N.142b
[9414] ḥarfi: T.181b, L.136a, Ü5.172a, H2-2.47a / ḥarf Ü1.123a, Ü2.104a, Ü3.125a, İ2.153b, N.142b
[9415] ülfet ü muḥabbete: Ü1.123a, L.136a, İ2.153b, N.142b / ülfete ve muḥabbete Ü2.104b, T.181b, Ü3.125a, Ü5.172a, H2-2.47a
[9416] ᶜamele: Ü1.123a, Ü2.104b, Ü3.123b, İ2.153b, H2-2.47a, N.142b / ᶜamel ve T.181b, L.136a, Ü5.172a
[9417] ṣāliṣ: Ü1.123a / üçünci Ü2.104a, T.181b, L.136a, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, H2-2.47a, N.142b
[9418] ḥarfi: T.181b, L.136a, Ü5.172a, H2-2.47a / ḥarf Ü1.123a, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.153b, N.142b
[9419] luṭf u teleyyüne: Ü1.123a, Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, H2-2.47a, N.142b / luṭfa ve teleyyüne L.136b
[9420] rābiᶜ: Ü1.123a / dördünci Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, H2-2.47b, N.142b
[9421] ḥarfi: T.181b, Ü5.172a, H2-2.47b / ḥarf Ü1.123a, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.153b, N.142b
[9422] müdāvemete: Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, N.142b / müdāma Ü1.123a, İ2.153b / müdāmete H2-2.47b
[9423] [[Yaᶜnī ᶜālim olan kimesne …. “Mīm” müdāmete işārāetdür]]: L’de yok
[9424] sermediyye bula diyüp: Ü1.123a, Ü2.104a, T.181b, Ü3.125a, İ2.153b, Ü5.172a, H2-2.47b, N.142b / sermediyye bula. Dördünci ḥarfi “mīm”dür. “Mīm” muḥabbete işāretdür. Yaᶜnī ᶜālim olan kimse dā'im muḥābbetu’llâh üzre ola diyüp L.136b
[9425] yirlerinden ṭurup: Ü1’de yok
[9426] ṭaşra: Ü1’de yok
[9427] bu güne: Ü1’de yok
[9428] lāyıḳa: Ü1.123b, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.154a, H2-2.47b, N.142b / نايقه ? T.182a, L.136b, Ü5.172b
[9429] itdiler: Ü1.123b, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.154a, H2-2.47b, N.142b / eylediler T.182a, L.136b, Ü5.172b
[9430] pūyān u revān: Ü1.123b, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.154a, H2-2.47b, N.142b / pūyān u devrān L.136b / pūyān ve T.182a, Ü5.172b

maᶜhūde[9431] üzre Ḫˇāce-i Cihān[9432] oġlı Netīce-i Cān[9433] ile ṣalât-ı ṣubḥı edā ve şükr-i Ḫudā eyleyüp ḫalvetḫanelerinden ḫānḳāha geldiler. Gördiler kï ṭā'ife-i[9434] ᶜĀlimān ᶜazm-i rāh itmişler[9435]. Ol dem maḳāmlarına geçüp ḥāllerine meşġūl ve kelimāta duḫūl iderken[9436] gördiler kï yine bir cumhūr-ı pürsürūr hezār ẕikr ü ḥubūr birle gelürler.

ĀMEDEN-İ ṬĀ'İFE-İ ṢŪFİYĀN BEḪĀNḲĀH-I ḪˇĀCE-İ CİHĀN[9437]

Gürūh-ı Ṣūfīler[9438] mir'āt-ı dilleri ṣāfīler ve nefs-i hevācūya cāfīler ve ḫastedillere şāfīler ve ᶜahidlerine vāfīler[9439] ve[9440] ḫırḳa vü loḳmaya kāfīler vechleri nūr-ı ᶜibādet_ile miṣāl-i āfitāb-ı ᶜālemtāb ve gūşiş ü revişleri bermūcib-i ḥāl-i ūli'l-elbāb. Bu ḥāl-i maḥmūd ve nā'il-i[9441] maḳām-ı şühūd birle dīdeleri mükaḥḥal ve kendüleri mükemmel olup gerdenlerinde birer ridā ve libāsları siyāh u sefīd ᶜabā ve dāl-ı tācları ile ṭaylesānları bermūcib-i sünnet ve şārib ü liḥyeleri[9442] berfermūde-i şerīᶜat u[9443] ṭarīḳat ve destlerinde birer tesbīḥ ile birer ᶜaṣā ve müşᶜir-i ḥāl-i "العصى لمن عصى"-"*El-ᶜaṣá limen ᶜaṣá*"[9444] birle ẕikr ü[9445] taḥmīd ve tehlīl ü temcīd iderek Ḫˇāce-i Cihānuñ

[9431] maᶜhūde: Ü1.123b, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.154a, H2-2.47b, N.142b / maᶜhūd T.182a, L.136b, Ü5.172b

[9432] -i Cihān: Ü1'de yok

[9433] Netīce-i Cān: Ü1'de yok

[9434] ṭā'ife-i: Ü1'de yok

[9435] ᶜazm-i rāh itmişler: Ü1.123b, Ü2.104b, T.182a, Ü3.125a, İ2.154a, Ü5.172b, H2-2.47b, N.142b / gitmişler L.136b

[9436] iderken: Ü1.123b, İ2.154a, N.142b / itmiş_iken Ü2.104b, T.182a, L.136b, Ü3.125a, Ü5.172b, H2-2.47b

[9437] Āmeden-i Ṭā'ife-i Ṣūfiyān BeḪānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān: Ü1.123b / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ṣūfiyān Be-Ḫānḳāh-ı Ḥāżret-i Ḫˇāce-i Cihān İ2.154a, N.142b / Āmeden-i Ṭā'ife-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeḪānḳāh-ı Ḫˇāce-i Cihān Ü2.104b, T.182a, L.136b, Ü3.125a, Ü5.172b, H2-2.47b

[9438] Ṣūfīler: Ü2.104b, T.182a, Ü3.125a, İ2.154a, Ü5.172b, H2-2.47b, N.142b / Ṣūfīler ve Ü1.123b / Ṣāfīler Ṣūfīler L.136b

[9439] ve ᶜahidlerine vāfīler: Ü1.123b, İ2.154a, N.143a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9440] ve: L'de yok

[9441] nā'il-i: Ü1.123b, Ü2.104b, Ü3.125a, İ2.154a, H2-2.47b, N.143a / neyl-i T.182a, L.136b, Ü5.172b

[9442] liḥyeleri: Ü2.104b, T.182a, L.136b, Ü3.125b, İ2.154a, Ü5.172b, N.143a / liḥyeler H2-2.48a / liḥye Ü1.123b

[9443] şerīᶜat u: Ü1'de yok

[9444] *"Dayak, asî olan içindir"* (Arap atasözü)

[9445] ü: Ü1'de yok

ḫānḳāhına müteveccih oldılar. Ḫˇāce-i Cihān daḫi anları maḥmūdu'l-ḥāl göricek mesrūru'l-bāl ve[9446] şükr-i Ḫudāy-ı vāhibü'l-āmāl idüp dil ü cān ile istiḳbāl ve hezār taᶜẓīm ü tekrīm ile ḫānḳāhına idḫāl eyledi ve meskenlerin gösterüp buyuruñ ᶜazīzler didi[9447]. Baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp[9448] miṣāl-i ferş-i būḳalemūn niᶜam-ı gūnāgūn ferş idüp basṭ itdiler[9449]. Çün Ṣūfiyān[9450] niᶜmeti tenāvül [[ḳıldılar[9451] ol dem Ḫudāy-ı ᶜazze ve celle ḥażretine ḥamd ü ṣenā ve ṣāḥib-i ḫānḳāha duᶜā]][9452] eyleyüp baᶜdehü meşāyıḫ-ı māżiyenüñ ervāḥ-ı ṭayyibelerin yād idüp şād itdiler [9453]. Baᶜdehü tilāvet-i Ḳur'ān ve ẕikru'llâhı vird-i zebān itdüklerinde şeyḫleri olan ᶜazīz serin girībān-ı murāḳabeye[9454] ve fikrin baḫr-i mükāşefeye ṭaldurup[9455] [[dīde-i cānına nice şey' cilveger olurdı. Bu ḥāl üzre mürīdleri ẕikru'llâhdan fāriġ olıcaḳ ḫūb u bülend elḥān-ı muḥriḳ birle şevḳengīz muvaşşaḥlar ve ẕevḳāmīz medḥ-i Resūller ve mevzūn ilâhī sözler]][9456] idüp[9457] cūş u ḫurūş[9458] baᶜdehü ḫāmūş oldılar. Ol dem Ḫˇāce-i Cihān girībān-ı tefekkürden baş ḳaldurup[9459] edā-yı faṣīḥ ve zebān-ı melīḥ ile didi_kï: Ṣafā geldüñüz ᶜazīzler ve ḳadem getürdüñüz misāfirler. Ne diyārdan gelürsiz ve ne ṭā'ifedensiz ve size kim dirler ve şeyḫüñüzi ne nām ile ẕikr iderler ve şeyḫüñüzüñ

[9446] mesrūru'l-bāl ve: Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / Ü1, İ2'de yok

[9447] ve meskenlerin gösterüp buyuruñ ᶜazīzler didi: Ü1'de yok

[9448] baᶜde'l-cülūs ḫuddāmına emr idüp: Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / baᶜdehü öñlerine Ü1.123b

[9449] ferş idüp basṭ itdiler: Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.154b / ferş itdiler Ü1.123b / basṭ itdiler T.182b, L.137a, Ü5.173a, H2-2.48a, N.43a

[9450] Ṣūfiyān: Ü1.123b / Diğer nüshalarda yok

[9451] ḳıldıllar: Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.154b, H2-2.48a, N.143a / eylediler T.182b, Ü5.173a / L'de yok

[9452] [[ḳıldılar ol dem … duᶜā eyleyüp]]: Ü2.105a / ve Ḫudā-yı bīzevāluñ şükrine tevaġġul Ü1.123b

[9453] yād idüp şād itdiler: Ü1.123b, Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.154b, H2-2.48a, N.143a / yād u şād itdiler L.137a / yād itdiler T.182b / yād Ü5.173a

[9454] murāḳabeye: Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / murāḳabeden Ü1.124a

[9455] ṭaldurup: Ü1.124a, İ2.154b, H2-2.48a, N.143a / çeküp Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, Ü5.173a

[9456] [[dīde-i cānına nice şey cilve-ger …. ve mevzūn ilâhī sözler]]: Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / nice kerāmetden ḳaldurup bir miḳdār aḥvāl-i ṭarīḳden beyān Ü1.124a

[9457] idüp: Ü1.124a, Ü2.105a, T.182b, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / oḳıyup L.137a

[9458] cūş u ḫurūş: Ü1.124a / Diğer nüshalarda yok

[9459] girībān-ı tefekkürden baş ḳaldurup: Ü2.105a, T.182b, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173a, H2-2.48a, N.143a / ser-ber-āverde idüp Ü1.124a

şeyḫine ne ᶜazīz dirler[9460]? Çün ṭā'ife-i Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān[9461] Ḫˇace-i Cihāndan bu güne su'āl ve bu resme ḳīl ü ḳāl güş u ışġā[9462] ḳıldılar[9463] ol dem içlerinden Ḫıżır nām bir ḫalīfe-i emīrü'l-kelām taḳrīr-i merām[9464] idüp didi_kï: Ey Ḫˇāce-i Cihān[9465] biz ferzendān-ı Aᶜcām-ı rūşenbeyān ve sākin-i diyār-ı maḥmiyye-i[9466] Ḫorāsān ve Ṣūfiyān-ı ṣāfiyān zümresindenüz[9467]. Ḥālen[9468] bu pīrümüzüñ nāmına[9469] Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī ve pīrümüzüñ pīrine Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i Kāşānī dirler**.** Her biri pīrān-ı silk-i ṭarīḳat[9470] ve sālikān-ı[9471] şāhrāh-ı şerīᶜat u ḥaḳīḳatdurlar[9472] diyüp ḫāmūş olıcaḳ hemāndem ol pīr-i rūşenżamīr-i raḥmānī Cenāb-ı Ḥażret-i[9473] Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī ser berāverde idüp zebān-ı melīḥ ve edā-yı faṣīḥ ile cūş u ḫurūş idüp cevāba āġāz eyledi[9474].

[9460] ve şeyḫüñüzüñ şeyḫine ne ᶜazīz dirler: Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.154b, H2-2.48b, N.143b / ve şeyḫüñüzüñ şeyḫine kim dirler didi T.183a, Ü5.173a / didi L.137a / Ü1'de yok

[9461] -ı ṣāfiyān: Ü1.124a, Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.154b, H2-2.48b, N.143b / T, L, Ü5'de yok

[9462] u aşġā: İ2.154b, N.143b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9463] ḳıldılar: Ü2.105a, L.137a, Ü3.126a, İ2.154b, H2-2.48b, N.143b / itdiler Ü1.124a / itdi T.183a, Ü5.173a

[9464] merām: Ü2.105a, T.183a, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / kelām Ü1.124a

[9465] Ḫˇāce: Ü1.124a, Ü2.105a, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, H2-2.48b, N.143b / Ḫˇāce-i Cihān T.183a, Ü5.173b

[9466] diyār-ı maḥmiyye-i: Ü1.124a, Ü2.105a, Ü3.125b, İ2.155a, H2-2.48b, N.143b / maḥmiyye-i diyār-ı T.183a, Ü5.173b / diyār-ı L.137a

[9467] ṣāfiyān zümresindenüz: Ü1.124a / ṣāfiyānuz Ü2.105a, T.183a, L.137a, Ü3.125b, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b

[9468] ḥālen: L'de yok

[9469] pīrümüzüñ nāmına: Ü2.105a, T.183a, L.137a, Ü3.125b, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / pīrümüze Ü1.124a

[9470] ṭarīḳat: Ü1.124a, Ü2.105a, T.183a, Ü3.125b, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / ṭarīḳat u maᶜrifet L.137a

[9471] sālikān-ı: Ü1.124a / sālik-i Ü2.105a, T.183a, L.137a, Ü3.125b, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b

[9472] ḥaḳīḳatdurlar: Ü2.105a, T.183a, L.137a, Ü3.125b, İ2.154b, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / ṭarīḳatdurlar Ü1.124a

[9473] Ḥażret-i: Ü2.105a, L.137b, Ü3.125b, İ2.155a, H2-2.48b, N.143b / Ü1, T, Ü5'de yok

[9474] eyledi: Ü1.124a, T.183a, L.137b, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b / itdi Ü2.105a, Ü3.126a, N.143b

Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeĦˇāce-i Cihān[9475]

Didi_kï: ey Ħˇāce-i[9476] ṣāḥibkerem ve ey cihān içre ᶜazīz ü muḥterem ve ey miṣāl-i Ḥayder-i Kerrār saḫiyy-i süfregüster ve ey ḫˇān-ı luṭf u iḥsān ile ahālīperver çünkï bizüm āyīn ü pīrümüzden su'āl ve ḥālümüzden ḫaberdār olmaġa basṭ-ı maḳāl ve tertīb-i ḳīl u ḳāl[9477] eyledüñ[9478] imdi münāsib ü evlá ve[9479] lāyıḳ u[9480] aḥrá oldur kï seni ḥālümüze ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i ṭarīḳumuza dīde-i ḥaḳbīn ile baṣīr idevüz. Tā kï ṣūfī-i ṣāfī ḥālinden ḫaberdār ve nā'il-i rütbe-i aḫyār olasın. Bil kï biz[9481] Ṣūfī-i ṣāfī ve nefs-i hevācūya cāfī ve şehsüvār-ı milket-i cān u dil ve emīr-i nār[9482] u[9483] bād u āb u gil[9484] ve munaẓẓım-ı niẓām-ı çār aždād ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ile ittiḥād ḳılup ᶜilmümüz ile ᶜāmil ve ᶜirfānumuz_ile kāmil olup vilāyet-i vücūdumuzda sulṭān ve mālik-i heft iḳlīm-i milket-i cānuz[9485]. Ve ol heft iḳlīmüñ ucı mülk-i[9486] ᶜadem ve kemm ü keyfinden ḫalḳ mübhemdür. Nihāyet ḫāliḳ-i arż u semā idügin bilürler[9487]. Ve dördi çār aždāddür kï anuñla beden ḳā'im ve maᶜnī-i rubᶜ-ı meskūn bu nükte idügine ᶜurefā ᶜālimdür[9488]. Ve

---

[9475] Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeĦˇāce-i Cihān: Ü2.105a, Ü3.126a, H2-2.48b / Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeḤażret-i Ħˇāce-i Cihān N.143b / Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān BeĦˇāce-i Cihān L.137b / Cevāb Dāden-i Pīr-i Ṣūfiyān BeḤāżret-i Ħˇāce-i ᶜĀlī-şān İ2.155a / Cevāb Dāden-i Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān BeḪānḳāh-ı Ħˇāce-i Cihān T.183a, Ü5.173b / Cevāb Dāden-i ᶜĀlimān BeḤażret-i Ħˇāce-i Cihān Ü1.124a

[9476] Ħˇāce-i: Ü1.124a, Ü2.105a, Ü3.126a, İ2.155a, H2-2.48b, N.143b / T, L, Ü5'de yok

[9477] ve tertīb-i ḳīl u ḳāl: Ü1.124a / Diğer nüshalarda yok

[9478] eyledüñ: Ü2.105b, T.183a, L.137b, Ü3.126a, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / itdüñ Ü1.124a

[9479] münāsib ü evlá ve: Ü1.124a / Diğer nüshalarda yok

[9480] u: Ü1'de yok

[9481] biz: Ü2.105b, T.183a, L.137b, Ü3.126a, İ2.155a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / ben Ü1.124a

[9482] nār: Ü1.124a, Ü2.105b, Ü3.126a, İ2.155a, H2-2.48b, N.143b / T, L, Ü5'de yok

[9483] u: Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, Ü5.173b, H2-2.48b, N.143b / Ü1, İ2'de yok

[9484] nār u bād u āb u gil: Ü2.105b, H2-2.78b / nār bād u āb u gil Ü1.124b, İ2.155a, N.143b / u bād u āb u gil T.183b, Ü3.126a, Ü5.173b / bād u ḫāk u āb u gil L.137b

[9485] vilāyet-i vücūdumuza …. milket-i cānuz: T.183b, L.137b, Ü5.174a / vilāyet-i vücūdumuzda sulṭān ve mālik-i heft-iḳlīm-i milket-i cānuz Ü2.105b, H2-2.48b-49a, N.144a / vücūdumuzda sulṭān ve mālik-i heft-iḳlīm-i milket-i cānuz Ü3.126a / ve mālik-i heft-iḳlīm-i milket-i cān ve vilāyet-i vücūdumuzda sulṭānuz İ2.155a / vücūdumuz mülkine sultān ve ve mālik-i heft-iḳlīm-i milket-i cānuz Ü1.124b

[9486] mülk-i: L'de yok

[9487] nihāyet ḫāliḳ-i arż u semā idügin bilürler: Ü1'de yok

[9488] ᶜurefā ᶜālimdür: Ü1.124a, Ü2.105b, T.183b, Ü3.126a, İ2.155a, Ü5.174a, H2-2.49a, N.144a / ᶜulemā ᶜārif u ᶜālimdür L.137b

maᶜlūm ola kï ey Ḫˇāce[9489] eşbāḥ u heyākil[9490] [[bermażmūn-ı "كلّ شئ يرجع الى اصله"-"*Kullu şeyʾin yerciᶜu ilá aṣlihi*[9491]"]][9492] aṣlına rāciᶜ olup ẓāhiri[9493] fenā bulur ammā ervāḥ beḳā-yı ebediyyeye vāṣıl ve rūḥ-ı suᶜedā rūḥ-ı Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāma[9494] nā'il olmaġ_ile ṣafā-yı sermediyye ḥāṣıl ider. [[Zīrā[9495] ervāḥ-ı[9496] mü'minīn daḫi berfeḥvā-yı "كلّ شئ يرجع الى اصله"-"*Kullu şeyʾin yerciᶜu ilá aṣlihi*"[9497] rūḥ-ı Muḥammed ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām cenābına[9498] vāṣıl olur.]][9499] Zīrā Ḥażret ebu'l-ervāḥdur. Nitekim muḳaddemā beyān olınmışdur kï[9500]:

[505] Beyt[9501] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

و انّى وان كنت ابن آدم صورة Ve innī ve in kuntu'bne ādeme ṣūreten

---

[9489] ve maᶜlūm ola kï ey Ḫˇāce: Ü1.124b / egerçï Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, İ2.155a, Ü5.174a, H2-2.49a, N.144a

[9490] u heyākil: Ü1.124b / Diğer nüshalarda yok

[9491] *"Her şey aslına döner."*

[9492] [[ber-mażmūn-ı "كلّ ...اصله"-"*Küllü…aṣlihi*"]]: Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, Ü5.174a / "كلّ ...اصله"-"*Küllü…aṣlihi*" feḥvāsı üzre Ü1.124b / ber-mażmūn-ı "كلّ ...اصله"-"*Küllü…aṣlihi*" feḥvāsı üzre İ2.155b, H2-2.49a, N.144a

[9493] ẓāhiri: Ü1.124b / Diğer nüshalarda yok

[9494] ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāma: Ü3.126a, İ2.155b / ᶜaleyhi's-selāma Ü2.105b, T.183b, Ü5.174a / ᶜaleyhi's-selām Ü1.124b, N.144a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme L.137b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine H2-2.49a

[9495] zīrā: Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, İ2.155b, Ü5.174a, H2-2.49a, N.144a / zīrā kim L.137b

[9496] ervāḥ-ı: Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, Ü5.174a / rūḥ-ı İ2.155b, H2-2.49a, N.144a

[9497] ber-feḥvā-yı "كلّ ...اصله"-"*Kullu…aṣlihi*": Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126a, Ü5.174a / ber-feḥvā-yı "كلّ ...اصله"-"*Kullu…aṣlihi*" üzre İ2.155b, H2-2.49a, N.144a

[9498] ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Cenābına: Ü3.126b / ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāma İ2.155b / ᶜaleyhi's-selām Cenābına Ü2.105b, T.183b / ᶜaleyhi's-selām Efendümüz Cenābına Ü5.174a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Cenābına L.137b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme H2-2.49a / ᶜaleyhi's-selām N.144a

[9499] [[zīrā ervāḥ-ı mü'minīn …. vāṣıl olur]]: Ü1'de bu kısım yok

[9500] ebu'l-ervāḥdur. Nitekim muḳaddemen beyān olınmışdur kï: İ2.155b / ebu'l-ervāḥdur. Nitekim muḳaddemen beyān olınmış_idi Ü2.105b, T.183b, L.137b, Ü3.126b, Ü5.174a, H2-2.49a, N.144a / ebu'l-ervāḥdur kï naẓm olınmışdur Ü1.124b

[9501] Beyt: Ü1.124b, Ü2.105b, L.137b, Ü3.126b, İ2.155b, H2-2.49a, N.144a / T, Ü5'de bu şiir kısmı aşağıda geçen "...اعداد - Aᶜdād-ı …" diye başlayan Beytten önce yer almaktadır; Söz konusu beyit İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. *ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ*, s. 119 http://al-hakawati.la.utexas.edu/pdfs/civilizations/diwanindex4a10.pdf (21.06.2020)]

ولی فیه معنی شاهد بابوتی Ve lī fīhi maᶜnen şāhidun bi-ubuvvetī[9502]

[506] Beyt[9503] [Niᶜmetullâh-ı Velī (?)]

[Fāᶜilātun mefāᶜilün faᶜlun]

روح او اصل[9504] جملهٔ ارواح Rūḥ-ı ū aṣl-ı cumle-i ervāḥ

شخص او جان[9505] جملهٔ اشباح Şaḫṣ-ı ū cān-ı cumle-i eşbāḥ[9506]

[Neşr] Ol cihetden ey Ḫˇāce biz ṣūfī-i ṣāfīdil ve ᶜārif-i gencīne-i āb u gil ve ᶜālem-i keşretden berī ve mülk-i vaḥdetüñ serveri olup ᶜuzlet içre ehl-i vaḥdet ve dem bedem mest-i şerāb-ı vuṣlat ve cümle eşyāda ṣuñᶜ-ı Ḥaḳḳa nāẓır ve cümle aḳvāl ü efᶜālde[9507] Ḥaḳḳı ḥāżır bilüp [[mażmūn-ı

[507] Beyt

[Mefᶜūlü fāᶜilātün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

اعداد کون و صورت کثرت نمایشی Aᶜdād-ı kevn u ṣūret-i keşret numāyişī

فالکلّ واحد یتجلّی بکلّ شان Fe'l-kullu vāḥidun yetecellá bi-kulli şe'n[9508]

[9502] "*Ben görünürde her nekadar ademoğlu isem de; Benim babalığım hakkında manen şahit vardır.*"

[9503] Şairi belirtilmeyen bu beytin Şâh Nimetullâh-ı Velî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı beyit aynı vezinle, mısraların yer değişmesi ve ufak kelime değişilikleriyle Nimetullâh-ı Velî'nin divanında tespit edilmiştir. [Bk. Kütübhâne-i Fârisî: *Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī*, Dübeythā: Ḳısmet-i Evvel (1. Bölüm) http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HP7 (08.06.2020)]

[9504] اصل - aṣl-ı: / Orijinal metninde "جان – cān-ı" [Bk. *Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī*, Dübeythā: Ḳısmet-i Evvel (1. Bölüm) http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HP7 (08.06.2020)]

[9505] شخص او جان – şaḫṣ-ı ū cān-ı: Orijinal metninde "تن او اصل – Ten-i ū aṣl-ı"

[9506] "*Bütün cümle alemin ruhları onun ruhundandır / O'nun zatı bütün mevcudatın canıdır*."

[9507] aḳvāl ü efᶜālde: Ü2.105b, T.184a, L.137b, Ü3.126b, İ2.155b, Ü5.174a, H2-2.49a, N.144a / aḳvālde ve efᶜālde Ü1.124b

[9508] "*Âlemlerin ve varlıkların sayısı, çokluk azlığı, nitelik ve niceliği görünüşten ibarettir / Aslında her şey tektir ve yine her şey kendi hali üzere tecelli eder*."

[Neşr] feḥvāsı üzre]][9509] cümle aᶜdādda[9510] vāḥid-i ḥaḳīḳī[y]i seyrān ve dīde-i ḥaḳbīn ile nigerān idüp

[508] Beyt[9511][Vāḥidī]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

Rāḥ birdür ṣad hezārān cāmda

Rūḥ birdür cümle-i ecsāmda

[Neşr] Zīrā ey Ḫˇāce [[ḳavālib-i insāniyye mey-i nişā'-i ervāḥa zücāc-ı sāġar gibi olmaġla rūḥ ile heykel-i maḥsūs hemreng olup birlik ᶜāleminden nümāyān olur. Nitekim naẓm olınmışdur]][9512]:

[509] Şiᶜr[9513] [Ṣāḥib b. ᶜAbbād]

[9509] [[mażmūn-ı Beyt "…اعداد - Aᶜdād-ı …; بكلّ شان ... - …bi-kulli şe'n" feḥvāsı üzre]]: Ü2.105b, Ü3.126b, İ2.155b, H2-2.49a, N.144a / mażmūn-ı Beyt "…اعداد - Aᶜdād-ı …; بكلّ شان ... - …bi-külli şe'n" feḥvāsı üzre L.138a/ Beyt "…اعداد - Aᶜdād-ı …; بكلّ شان ... - …bi-kulli şe'n" feḥvāsı üzre Ü1.124b / Beyt ولى فيه و انّى وان كنت ابن آدم صورة ؛ معنى شاهد بابوتى - Ve innī ve in kuntu ibn-i ādeme ṣūreten; Ve lī fīhi maᶜnen şāhidün bi-ebbūtī. Beyt "…اعداد - Aᶜdād-ı …; بكلّ شان ... - …bi-külli şān" T.184a, Ü5.174a-b

[9510]cümle aᶜdādda: Ü2.105b, Ü3.126b, İ2.155b, H2-2.49a, N.144a / cümle aᶜdāddan Ü1.124b / aᶜdāda L.138a / Neŝir aᶜdāda T.184a, Ü5.174b

[9511] Bu beyit Vâhidî'nin Alimân bölümünde Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī'nin konuşması olarak verilen mesnevînin 35. beytinden aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 310]

[9512] [[ḳavālib-i insāniyye … naẓm olınmışdur]]: Ü1.125a / Diğer nüshalarda yok

[9513] Şiᶜr: Ü2.105b, T.184a, L.138a, Ü3.126b, Ü5.174b / Naẓm Ü1.125a, İ2.155b, N.144a / Ḳıṭᶜa H2-2.49a; Söz konusu beyitler, bazı basılıkaynaklarda Abbasî devri şairlerinden Sâhib b. Abbâd'a (الصاحب بن عبّاد) (ö. 385/995) nispet edilmiş [Bk. Tācu'ddīn Ebī Naṣr ᶜAbdu'l-vehhāb ᶜAlī bin ᶜAbdi'l-Kāfī es-Sebkī, *Ṭabaḳātu'ş-Şāfiᶜiyyeti'l-Kubrá*, Taḥḳīḳ: Maḥmūd Muḥammed eṭ-Ṭanāḥī - ᶜAbdu'l-Fettāḥ Muḥammed el-Ḥulv, Dārun İḥyā'i'l-Kutubi'lᶜArabiyye, el-Cuz'u't-Tāsiᶜ (C. 9), s. 315; Dīvānu eṣ-Ṣāḥib bin ᶜAbbād, https://www.aldiwan.net/poem53635.html; https://diwany.org/%D8%B1%D9%82%D9%91%D9%8E (27.06.2020)] bazı dijital kaynaklarda ise Maktûl Suhreverdî'ye (ö. 587/1191) nispet edilmiştir [Bk. http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=76650;

[Baḥr-i Kāmil: Mütefāʿilün(/Müstefʿilün) Mütefāʿilün Mütefāʿilün]

رقّ الزجّاج ورقّت[9514] الخمر	Raḳḳa’z-zucācu ve raḳḳati’l-ḫamru
فتشابها فتشاكل الامر	Fe-teşābehā fe-teşākele’l-emru
فكانّما خمر ولا قدح	Fe-ke-ennemā ḫamrun ve lā ḳadeḥun
وكانّما قدح ولا خمر	Ve ke-ennemā ḳadeḥun ve lā ḫamru[9515]

[Neşr] mücibince cām ġāyet_ile laṭīf u raḳīḳ olmaġla bāde ile hemreng olup nümāyān ve dīde-i ʿuşşāḳa

[510] Mıṣraʿ[9516] [Mevlānā]

[Fāʿilātun fāʿilātun fāʿilātun fāʿilün]

باده و ساقی و ساغر چون یکی دیدم ز شوق Bāde vu sāḳī vu sāġar çun yekī dīdem zişevḳ[9517]

[Neşr] feḥvāsı üzre[9518] ʿayān olur[9519]. Nitekim bu mażmūnı fuṣaḥā-yı ʿAcem naẓm idüp buyurmışlardur[9520]:

---

https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=110754; https://she3r.net/bait?b_id=0&name (27.06.2020)]

[9514] ورقّت – ve raḳḳatü: Ü1.125a, Ü2.105b, T.184a, L.138a, İ2.155b, Ü3.126b, Ü5.174b, H2-2.49a / ve rāḳat N.144a

[9515] “*Şişe şeffalaştı, şarap da şeffaflaştı; Benzeştiler, durum içinden çıkılmaz bir hal aldı; Sanki şarap var kadeh yok; Sanki kadeh var şarap yok.*”

[9516] Bu mısranın Mevlânâ’nın divanına ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. Auswahl Aus Den DIWANEN Des Grössten Mystischen Dichters Persiens Mewlana Dschelaleddin Rumi, Wien 1838, s. 124 https://books.google.com.tr/books (20.06.2020)]

[9517] “*Şarap, sâkî ve kadehi şevkten (dolayı) bir görmüşüm*.”

[9518] üzre: Ü1.125a, İ2.156a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N’de yok

[9519] olur: Ü1.125a, Ü2.105b, T.184a, L.138a, İ2.155b, Ü3.126b, Ü5.174b, N.144b / olup H2-2.49b

[9520] Nitekim … buyurmışlardur: İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / Nitekim bu mażmūn-ı fuṣaḥā-yı ʿAcem tercüme idüp dimişlerdür Ü2.106a, Ü3.126b / Nitekim bu mażmūn-ı fuṣaḥā-yı ʿAcem dimişlerdür T.184a / Nitekim bu mażmūn-ı fuṣaḥā-yı ʿArab dimişlerdür Ü5.174b / Ü1, L’de yok

[511] Naẓm[9521] [ᶜIrāḳī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün (faᶜlun)]

از صفای می و[9522] لطافت جام — Ezṣafā-yı mey u leṭāfet-i cām

درهم آمیخت رنك جام مدام — Derhem āmīẖt reng-i cām mudām[9523]

همه جام است نیست کویی می — Heme cāmest nīst gūyī mey

یا مدام است نیست کویی جام — Yā mudāmest nīst gūyī cām[9524]

[Neşr] Ve daẖi ey Ḫˇace-i muḥterem ve ey dāẖil-i serāperde-i ḥarem biz māsivā'llâhı[9525] bi'l-külliyye dilden dūr ve vesvās-ı şeyṭāniyyeyi[9526] ẖāṭırumuzdan mehcūr ḳılup muttaṣıl ẕikr-i Ḥaḳḳı cān u dil ile vird-i zebān ve tevḥīd-i ḳalbīye mālik olduġumuz maḥall-i[9527] gümān degildür. Zīrā biz gūşiş ile eṭvār-ı sebᶜaya nā'il ve fenā enderfenā birle ᶜālem-i beḳāya dāẖil olup heft ṭavruñ ṣāḥibi ve tecellī-i nūr-ı Ḫudānuñ ṭālibi ve Ṭūr-ı cismümüzde mānend-i Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selām[9528] " رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ"-"*Rabbi erinī enẓur ileyke*"[9529] feḥvāsı üzre gūyā oluruz.

[9521] Naẓm: Ü1.125a, Ü2.105b, T.184a, L.138a, İ2.155b, Ü3.126b / Rubāᶜī N.144b / Ḳıṭᶜa H2-2.49b / Beyt İ2.156a;Bu beyitler, Irâkî'ye aittir [Bk. ᶜIrāḳī, *Dīvān-ı Eşᶜār*, Ġazeliyyāt: 155/2, 3 https://ganjoor.net/eraghi/divane/ghazale/sh155/ (08.06.2020)]

[9522] و – u: Ü1'de yok

[9523] "*Şarabın saflığı ve kadehin billurluğundan / Şarap kadehinin rengi birbirine karıştı*."

[9524] "Her şey kadehten ibaret sanki şarap yok olmuş / Veya şarap olmuş her şey, kadeh ortada yok."

[9525] mā-sivā'llâhı: Ü1.125a, İ2.156a, N.144b / mā-sivā-yı Allâhı H2-2.49b / mā-sivāyı Ü2.106a, T.184a, L.138a, Ü3.126b, Ü5.174b

[9526] şeyṭāniyyeyi: Ü2.106a, T.184a, L.138a, Ü3.126b, İ2.156a, Ü5.174b / şeyṭāniyye Ü1.125a / şeyṭānīyi N.144b / şeyṭānı H2-2.49b

[9527] maḥall-i: Ü2.106a, T.184a, L.138a, Ü3.126b, İ2.156a, Ü5.174b, H2-2.49b, N.144b / cāy-ı Ü1.125a

[9528] ᶜaleyhi's-selām: L.138a / Diğer nüshalarda yok

[9529] "*Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "**Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım**" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.*" (A'râf: 143)

[512] Naẓm[9530] [İmām Ġazzālī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Faᶜlün]

طريق الوصل سهل ان تردنى	Ṭarīḳu'l-vaṣli sehlun in turidnī
ففى معناك فاطلبنى تجدنى	Fe-fī maᶜnāke fe'ṭlubnī tecidnī[9531]
ولم اك غائبا فتظنّ انّى	Ve lem eku ġā'iben fe-teẓunne ennī
بعيد عنك فاطلبنى تجدنى	Baᶜīdun ᶜanke fe'ṭlubnī tecidnī[9532]

[Neşr] Ve daḫi ey Ḫˇāce[9533] pīrlerümüz bizi[9534] maḳām-ı recūliyete īṣāl ve ḥürriyyetümüze[9535] bu tāc-ı dalları[9536] dāll ḳılup ser-i mīḫ farḳ-ı tācda nişān ser-i nefse mīḫ-i girān idügi maḥall-i[9537] gümān degildür. Ve tācumuz üzre destār-ı[9538] siyāh ü sefīd nūr-ı ebyaż u esvede maẓhar olmaġla ᶜalāmet-i ehl-i tevḥīddür yāḫud sırr-ı rūz-ı şebden nişān ve gice ḳā'im gündüz ṣā'im olduġumuza burhāndur. Ve tāc üzre ṭaylesāndan murād ve şerḥ-i mā-fi'l-fu'ād idelüm. Bil kï ey Ḫˇāce nefs ü şeyṭān insāna yesārından dāḫil ve ḥubb-ı zeḫārif-i dünyā ādeme ṣol[9539] ṭarafından vāṣıl olur. Zīrā

[9530] Naẓm: Ü1.125a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler, İmām-ı Gazzâlî'ye aittir [Bk. ed-Dīvānu el-Ġazzālī, https://www.aldiwan.net/poem59504.html Erişim tarihi: 27.06.2020; Ebū Ḥāmid el-Ġazzālī, ᶜAdedu'l-Ḳaṣā'id 33, https://diwany.org/%D8%B7%D8%B1%D9%8A%D9%82 (27.06.2020); Dīvānu Ebu Ḥāmid el-Ġazzālī https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=106614 (27.06.2020)]

[9531] ""*Vuslatın yolu kolaydır; beni istersen senin manandadır, beni ara ki bulasın.*"

[9532] "*Ben görünmez değilim, sen beni senden uzak sanırsın, beni ara (iste) ki bulasın.*"

[9533] ve daḫi ey Ḫˇāce: Ü1.125a / zīra Ü2.106a, T.184a, Ü3.127a, İ2.156a, Ü5.174b, H2-2.49b, N.144b / zīrā kim L.138a

[9534] pīrlerümüz bizi: Ü1.125a, T.184a, L.138a, Ü3.127a, İ2.156a, Ü5.174b, H2-2.49b, N.144b / pīrlerümüzi Ü2.106a

[9535] ḥürriyetümüze: Ü1.125a, Ü2.106a, T.184a, L.138a, İ2.156a, Ü5.174b, H2-2.49b / ḥürriyetümüz Ü3.127a, N.144b

[9536] tāc-ı dālları Ü1.125a, İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / dāl-ı tācları: T.184b, Ü3.127a, Ü5.174b / dāl-ı dācları Ü2.106a / tācları dāl L.138a

[9537] maḥall-i: Ü2.106a, T.184b, L.138a, Ü3.127a, İ2.156a, Ü5.174b, H2-2.49b, N.144b / cāy-ı Ü1.125a

[9538] destār-ı Ü1.125a, İ2.156a / destārlar Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, Ü5.175a, H2-2.49b, N.144b

[9539] ṣol: Ü1.125b, İ2.156a / ṣaġ Ü2.106a, Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, Ü5.175a, H2-2.49b, N.144b

ibtidā'-i ḫilḳatde[9540] Ḥażret-i Ḥavvá[9541] daḫi[9542] Ḥażret-i[9543] Ādemüñ[9544] ṣol[9545] ṭarafından maḫlūḳ olup[9546] ᶜayān olmaġla nefs-i ḫīleger[9547] ol cānibden nümāyān olur. Nitekim leyle-i Miᶜrācda Resūl-i Ekrem[9548] ṣalla'llâhu teᶜālá[9549] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ yesārından dünyā ḫūbṣūret zende[9550] ᶜarż-ı cemāl ve ṣīve vü nāz ile ġunc u delāl eyledükde Ḥażret mübārek destār-ı şerīfinüñ[9551] ucın revān idüp[9552] aña ḥicāb ve ol ṭarafdan[9553] ᶜacele ile geçmege şitāb ḳılup aṣlā aña dīde-i iltifāt ile nigerān [olmadı] ve miṣāl-i bād-ı ṣabā ol cāydan revān oldı. [[Ve nefs ile cidāl cihād-ı ekber olmaġın cihād-ı aṣġar idenler ṣorġuc[9554] ṭaḳınduḳları[9555] gibi biz daḫi cihād-ı ekber itmegin ve destārumuzuñ ucını ṣorġuc idüp[9556] sünnet üzre mücāhede iderüz.]][9557] İmdi ey Ḫˇāce bizüm_de ṣalāt miᶜrācumuz ve dergāh-ı Ḥaḳḳa vuṣūle minhācumuz olmaġla ᶜamel-i Resūl[9558] üzre biz de ṣalāt içre destārumuzuñ ucın revān ve bu ṭarz

---

[9540] ibtidā-i ḫiḳatde: Ü1.125b / Diğer nüshalarda yok

[9541] Ḥażret-i Ḥavvá: Ü1.125b / zen Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, İ2.156a, Ü5.175a, H2-2.49b, N.144b

[9542] daḫi: Ü1'de yok

[9543] Ḥażret-i: Ü1'de yok

[9544] Ādemüñ: Ü1.125b, Ü2.106a, Ü3.127a, İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / Ādeme T.184b, L.138b / Ādem ᶜaleyhi's-selāma Ü5.175a

[9545] ṣol: Ü1.125b, Ü2.106a, L.138b Ü3.127a, İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / ol T.184b, Ü5.175a

[9546] maḫlūḳ olup: Ü1.125b, Ü2.106a, L.138b Ü3.127a, İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / T, Ü5'de yok

[9547] ḫīle-ger: Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, İ2.156a, Ü5.175a, H2-2.50a, N.144b / ḫīle-ger daḫi Ü1.125b

[9548] Resūl-i Ekrem: Ü1.125b, Ü2.106a, L.138b, Ü3.127a, İ2.156a, H2-2.49b, N.144b / Ĥażret-i Resūl-i Ekrem T.184b / Ĥażret-i Resūl Ü5.175a

[9549] teᶜālá: İ2.156a, H2-2.50a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9550] dünyā ḫūb-ṣūret zende: Ü1.125b, İ2.156b / ḫūb-ṣūret zende dünyā Ü2.106a, T.184b, Ü3.127a, Ü5.175a, H2-2.49b, N.145a / ḫūb-ṣūret zende L.138b

[9551] destār-ı şerīfinüñ: Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, Ü5.175a, / destārınuñ Ü1.125b, İ2.156b, H2-2.49b, N.145a /

[9552] revān idüp: Ü1.125b / Diğer nüshalarda yok

[9553] ṭarafdan: Ü1.125b, Ü2.106a, T.184b, L.138b, Ü3.127a, Ü5.175a, H2-2.50a / ṭarafından İ2.156b, N.145a

[9554] ṣorġuc: T.184b, L.138b, Ü3.127a, İ2.156b, Ü5.175a, H2-2.49b, N.145a / ṣuver-i ᶜivec? Ü2.106b

[9555] ṭaḳınduḳları: T.184b, L.138b, Ü5.175a / ṭaḳınduġı Ü2.106b, Ü3.127a, İ2.156b, H2-2.50a, N.145a

[9556] idüp: T.184b, İ2.156b, Ü5.175a / idinüp Ü2.106b, L.138b, Ü3.127a, H2-2.50a, N.145a

[9557] [[Ve nefs ile cidāl … mücāhede iderüz]]: Ü1'de bu kısım yok

[9558] Resūl: Ü1.125b, Ü2.106b, T.184b, Ü3.127a, İ2.156b, Ü5.175a, H2-2.50a, N.145a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.138b

üzre[9559] gūşiş itmeyicek ṭarīḳumuzda noḳṣān belkï beyne'l-aḳrān mühān olmaḳ[9560] lāzım gelür. Ve destümüzde olan ᶜaṣā miṣāl-i Ḥażret-i Mūsá ᶜaleyhi's-selām[9561] nefs ṣuᶜbānına "العصى لمن عصى"-"*El-ᶜaṣá limen ᶜaṣâ*" diyü īmā ile tenbīhdür. Ve ḫırḳamuz ekṣeriyā siyāh olduġına sebeb oldur kï nefsi serbürīde iden ehl-i ḥāl cismi maᶜnīde Kaᶜbe miṣāldür. Ve ṭarīḳumuzda kim kï ejder-i nefsi maḳtūl eylese aña siyāh ḫırḳa pūşiş eylemek sünnetdür[9562]. Ve gerdenümüzde olan ridā ferā'iż u nevāfili vaḳtinde edā itmege işāretdür. Bir daḫi[9563] ["إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ"-"*İnnā ᶜaraḍne'l-emānete ᶜale's-semâvāti ve'l-arḍi fe-ebyene en yaḥmilnehā ve eşfeḳne minhā ve ḥamelehe'l-insān*"[9564] mefhūmı üzre][9565] gerdenümüzde[9566] semâvāt u arż[9567] götürmedügi bār-ı emāneti taḥmīldür.

[513] Beyt[9568] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün feᶜilātün feᶜilātün feᶜilün]

آسمان بار امانت نتوانست کشید Āsumān bār-i emānet netuvānest keşed

---

[9559] üzre: Ü1.125b, Ü2.106b, T.184b, Ü3.127a, İ2.156b, Ü5.175a, H2-2.50a, N.145a / T, Ü3, Ü5, L'de yok

[9560] belkï beyne'l-aḳrān mehān olmaḳ: Ü1.125b / Diğer nüshalarda yok

[9561] ᶜaleyhi's-selām: L.138b, Ü5.175b / Ü1, Ü2, T, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9562] ve ṭarīḳumuzda …. sünnetdür: Ü1'de yok

[9563] bir daḫi: Ü1.125b, Ü2.106b, Ü3.127a, İ2.156b, H2-2.50a, N.145a / T, L, Ü5'de yok

[9564] *"**Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi.** Doğrusu o çok zalim, çok cahildir. " (*Ahzâb: 72*)*

[9565] … mefhūmınca: Ü1.125b / "انّا عرضنا الامانة على السّموات والارض فأبين ان يحملنها و اشفقن منها وحملها الانسان"-"*İnnā ᶜarażne'l-emānete ᶜale's-semâvāti ve'l-arżi* " mefhūmı üzre Ü2.106b, T.185a, L.138b-139a, Ü3.127b / ber-mażmūn-ı "انّا عرضنا الامانة على السّموات والارض"-"*İnnā ᶜarażne'l-emānete ᶜale's-semâvāti ve'l-arżi* " mefhūmı üzre İ2.156b, H2-2.50a, N.145a / el-āyet "انّا عرضنا الامانة على السّموات والارض"-"*İnnā ᶜarażne'l-emānete ᶜale's-semâvāti ve'l-arżi* " mefhūmı üzre Ü5.175b

[9566] gerdenümüzde: Ü1.125b, Ü3.127b, İ2.156b / gerdenümüze Ü2.106b, T.185a, L.139a, Ü5.175b, H2-2.50a, N.145a

[9567] arż: Ü2.106b, T.185a, L.139a, Ü3.127b, İ2.156b, Ü5.175b, H2-2.50a, N.145a / arżīn Ü1.125b

[9568] Bu iki beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye ait olup birincisi 184 numaralı gazelin 3. beyti, ikincisi 122 numaralı gazelin 4. beytidir [Bk. *Hâfiz Divanı*, Hzl.-Çev. Mehmet Kanar, c. 1, s. 446, 308; Ayrıca birinci beyit için Bk. https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh184/ ve http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07TM; İkinci beyit için Bk. http://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh122/ ve http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07RW (09.06.2020)]

قرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند[9569] Ḳurᶜa-i fāl benām-i men-i dīvāne zedened[9570]

[514] [Beyt] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Faᶜlün]

[[کرت هواست که معشوق نکسلد پیوند Geret hevāst kï maᶜşūḳ negseled peyvend

نکاه دار سررشته تا نکهدارد Nigāh dār ser-i rişte tā nigeh dāred[9571]]][9572]

[Neşr] Ol ecilden cümle maḫlūḳātdan eşref olup müşerref-i " لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ "-"*Le-ḳad ḫaleḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm*"[9573] ve[9574] nā'il-i rütbe-i ᶜaẕīm ve ṣāḥib-i ḳalb-i selīm olup[9575]

[515] Beyt[9576] [Hz. ᶜAlī]

[Baḥr-i Mütekārib: Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün]

وتزعم انّك جرم صغير Ve tezᶜumu enneke cirmun ṣaġīrun

وفيك انطوى[9577] العالم الاكبر Ve fīke inṭavé'l-ᶜālemu'l-ekberu[9578]

[9569] زدند – zi-dend: Ü1.126a, Ü2.106b, H2-2.50a, N.145a / زند – zend T.185a, L.139a, Ü3.127b, Ü5.175b

[9570] "*Gökler emanet yükünü çekemeyince kur'a çektiler; Kur'ada ben delinin adını çıkardılar.* " [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1. S. 446]

[9571] "*Sevgilinin sözünden dönmemesini istiyorsan, korumaya çalış ona bağlılığını*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, s. 308]

[9572] [[نکهدارد ؛... کرت هواست... -Geret hevāst…; … nigehdāred]]: İ2.156b-157a / Diğer nüshalarda bu beyt yok; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir.

[9573] *"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."* (Tîn: 4)

[9574] müşerref-i "لقد... تقويم"-"*Le-ḳad ... taḳvīm*" ve: Ü2.106b, T.185a, Ü3.127b, Ü5.175b / "لقد... تقويم"-"*Le-ḳad ... taḳvīm*" birle Ü1.126a / müşerref-i "لقد... تقويم"-"*Le-ḳad ... taḳvīm*" birle İ2.157a, H2-2.50b, N.145a / "لقد... تقويم"-"*Le-ḳad ... taḳvīm*" ve L.139a

[9575] olup: Ü1.126a, Ü2.106b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, H2-2.50b, N.145a / olur T.185a, Ü5.175b

[9576] Söz konusu beyit, Hz. Ali'ye aittir [Bk. Naᶜīm Zerzūr, *Dīvānu'l-İmāmu'l-ᶜAlī*, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt-Lubnān, s. 86]

[9577] انطوى – intavá: Ü1.126a, Ü2.106b, Ü3.127b, İ2.157a, H2-2.50b, N.145a / انظوى - ? T.185b, L.139a, Ü5.175b

[9578] "*Sen kendini küçük hacimli sanırsın; Halbuki en büyük alem sende saklıdır.*"

[Neşr] mażmūnı üzre[9579] maẓhar-ı esmā'-i ilâhī ve mir'āt-ı füyūżat-ı nāmütenāhī olmaġla[9580] şeref-i[9581] ḫiṭāb-ı "[9582]انّا جعلناك فى الارض خليفة"-"*İnnā ceᶜalnāke fi'l-arḍi ḫalīfeten*"[9583] birle müsellem ve naṣṣ-ı şerīf-i[9584] "وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ"-"*Ve leḳad kerremnā benī ādeme*"[9585] ile mükerrem olduḳ. Zīrā cümle eşyāya feyż insān-ı kāmilden[9586] vāṣıl ve nevᶜ-i benī ādeme rūşenālıḳ bizden ḥāṣıl[9587] olup gūşiş-i şerīᶜat u ṭarīḳat ile anları nā'il-i murād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-i rüşd ü reşād ḳıluruz. Zīrā biz ḥaḳīḳumuz ile cümle eşyāya muḥīṭ-i muḥāṭ idügümüz maᶜlūm-ı ᶜurefā vü ezkiyādur[9588].

[516] Naẓm[9589] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

ᶜĀlem-i ṣuġrá cihān kübrá bizüz

Fi'l-ḥaḳīḳa ᶜālem-i ᶜuẓmá bizüz

[9579] Beyt العالم الاكبر....؛ وتزعم.... - Ve tezᶜumu….; ….ᶜālemü'l-ekberü mażmūnı üzre Ü1.126a / Beyt العالم الاكبر....؛ وتزعم....- Ve tezᶜumu….; ….ᶜālemü'l-ekberü feḥvası üzre Ü2.106b, / Beyt العالم الاكبر....؛ وتزعم....- Ve tezᶜumu….; ….ᶜālemü'l-ekberü Neŝir feḥvası üzre T.185a-b, L.139a, Ü5.175b / mażmūn-ı Beyt العالم الاكبر....؛ وتزعم.... - Ve tezᶜumu….; ….ᶜālemü'l-ekberü üzre İ2.157a, H2-2.50b, N.145a-b

[9580] olmaġla: Ü1.126a / olup Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145a

[9581] şeref-i: Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, Ü5.175b / müşerref-i Ü1.126a, İ2.157a, H2-2.50b, N.145b

[9582] Ayetin doğrusu: "إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ – İnā ceᶜalnāke ḫalīfeten fi'l-arḍi" – "*Ona dedik ki: "Ey Dâvûd! **Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık**. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.*"" (Sâd: 26)

[9583] "*Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık***.**

[9584] ve naṣṣ-ı şerīf-i: Ü1.126a / ve kelām-ı İ2.157a, N.145b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[9585] *"Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.*" (İsrâ: 70)

[9586] insān-ı kāmilden: Ü1.126a / insāndan Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, , H2-2.50b, N.145b

[9587] ḥāṣıl: Ü1.126a, Ü2.106b, T.185b, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.176a, H2-2.50b, N.145b / vāṣıl L.139a

[9588] ḥaḳīḳumuz ile cümle ….ᶜurefā vü ezkiyādur : Ü1.126a / esrār-ı ᶜāleme vāḳıf ve ḥaḳīḳat-i eşyāya ᶜārif olmaġ_ile Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b

[9589] Naẓm: Ü1.126a, Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, N.145b / Ḳıtᶜa H2-2.50b; Bu iki beyit, Vâhidî'nin Alimân bölümünde Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī'nin konuşması olarak verilen mesnevînin 110. ve 116. beyitlerinden eynen alınıtıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 316, 317]

Cübbemüzdür bu ḳıbāb-ı nüh felek

Tācumuzdur āfitāb-ı nüh felek

[Neşr] Muḥaṣṣal[9590] ḥaḳīḳat-i insān-ı kāmil miḥrāb-ı melek ve maḳbūl-i ehl-i felekdür. Ve nūr-ı insān-ı kāmil[9591] nūr-ı Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemden[9592] muḳtebes idügi ᶜayān ve bu esrār-ı İlâhī dīde-i[9593] evliyāya nümāyāndur. Ve biz ol nūr-ı nāmaḥdūddan müstenīr ve ḥaḳīḳat-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem [9594] bize destgīr olmaġla nā'il-i mertebe-i kerāmet ve müşerref-i derece-i velāyet olup bermaẓmūn-ı "اولیا پیرو انبیا"-" *Evliyā şud peyrevān-ı enbiyā*"[9595] silk-i Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme[9596] sālik ve vücūdumuz şehrine mālik oluruz. Ve berfeḥvā-yı "ما وسعنی ارضی ولا سمائی ولکن وسعنی قلب عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī arżī ve lā semā'ī ve lâkin vesiᶜanī ḳalbu ᶜabdi'l-muʾmin*[9597] ,,[9598] işbu muᶜallā nüh ḳıbāb deryā-yı

[9590] muḥaṣṣal: Ü1.126a / zīrā Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b

[9591] nūr-ı insān-ı kāmil: Ü2.106b, T.185b, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.176a, H2-2.50b, N.145b / nūr-ı ḥaḳīḳat-ı ehl-i taḥḳīḳ Ü1.126a / ve bu insān-ı kāmil L.139a

[9592] Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemden İ2.157a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemden L.139a / Resūl ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāmdan Ü3.127b / Resūl ᶜaleyhi's-selāmdan Ü2.106b, N.145b / Resūllu'llâh ᶜaleyhi's-selāmdan T.185b, Ü5.176a / Resūl-i Ekrem'den ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi vesellem H2-2.50b

[9593] dīde-i: Ü2.106b, T.185b, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b / dīde-i cān-ı Ü1.126a

[9594] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: L.139a / Resūl-i Ekrem Ü1.126a / Resūl Ü2.106b, T.185b, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b

[9595] ber-maẓmūn-ı "اولیا پیرو انبیا"-"*Evliyā şüd peyrevān-ı enbiyā*": Ü2.107a, T.185b, L.139a, Ü3.127b, Ü5.175b / maẓmūn-ı "اولیا پیرو انبیا"-"*Evliyā peyrev-i enbiyā*" feḥvāsı üzre İ2.157a, H2-2.50b, N.145b / "اولیا پیرو انبیا"-"*Evliyā peyrev-i enbiyā*" mefhūmınca Ü1.126a

[9596] Resūl ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme İ2.157a / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme L.139a / Resūl ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selāma Ü3.127b / Resūl ᶜaleyhi's-selāma Ü2.106b, T.185b, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b / Resūl-i Ekreme Ü1.126a

[9597] ber-feḥvā-yı "ما وسعنی .... عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī .... ᶜabdi'l-mü'minün*": Ü2.107a, T.185b, L.139a, Ü3.127b, Ü5.175b / ber-feḥvā-yı "ما وسعنی .... عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī .... ᶜabdi'l-mü'minün*" üzre Ü1.126a / ber-feḥvā-yı "ما وسعنی .... عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī .... ᶜabdi'l-mü'minün*" mefhūmı üzre İ2.157a, N.145b / ber-mefhūm-ı "ما وسعنی .... عبدی المؤمن"-"*Mā vesiᶜanī .... ᶜabdi'l-mü'minün*" mefhūmı üzre H2-2.50b

[9598] *"Yeryüzüne ve göklere sığmadım, fakat mümin kulumun kalbine sığdım."*

gönlümüzde bir ḥabāb idügi[9599] bīirtiyābdür. Nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[9600]:

[517] Meṣnevī[9601]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

كفت پيغامبر كه حق فرموده است	Guft Peyġāmber kï Ḥaḳ fermūdeest
من نه كنجم هيچ دربالا وپست	Men ne gencem hīç derbālā vu pest[9602]
[[من نه كنجم اين يقين دان اى عزيز[9603]	Men ne gencem īn yaḳīn dān ey ᶜazīz
كرمراجويى دران دلها طلب	Ger merā cūyī derān dilhā ṭaleb[9604]]][9605]

[518] Beyt[9606]

[Fāᶜilātun Mefāᶜīlün Faᶜlun]

[9599] idügi: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.127b, İ2.157a, Ü5.175b, H2-2.50b, N.145b / idügümüz Ü1.126a

[9600] nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyururlar: İ2.157a, H2-2.50b, N.145b / nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyurur Ü2.107a, L.139a, Ü3.127b / Ḥażret-i Mevlānā buyurur T.186a, Ü5.176a / Ü1'de yok

[9601] Meŝnevī: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.127b, Ü5.176a / Naẓm Ü1.126a, İ2.157a / Beyt H2-2.50b / Ḳıtᶜa N.145b; [Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 2653 ve http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/2653/ (09.06.2020)]

[9602] "Peygamber: *Allah, ben yücelere ve aşağılara sımam buyurdu*, dedi." (Mevlânâ Celâleddîb-i Rûmî, *Mesnevî-i Maᶜnevî*, Çev.ler: Prof. Dr. Derya Örs – Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları: 55, İstanbul, 2015, s.128, Beyit No: 2653)

[9603] ای عزیز – ey ᶜazīz: Ü1.126b, İ2.157b, H2-2.51a, N.145b / بی عجب – bī-ᶜaceb Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, Ü5.176a

[9604] "*Ey azîz! Bunu da kesin olarak bil ki ben yere sığmam; Beni ararsan (o) gönüllerde ara*." (Mevlânâ Celâleddîb-i Rûmî, *Mesnevî-i Maᶜnevî*, Çev.ler: Prof. Dr. Derya Örs – Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları: 55, İstanbul, 2015, s.128, Beyit No: 2654-2655)

[9605] [[…]]: Bu beyit Mesnevî'nin 2654. Beytinin birinci mısraıyla 2655. Beytinin ikinci mısrasının bir araya getirilmesiyle meydana getirilmiştir [Bk. Mesnevî, C. 1, Beyit No: 2653 ve http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/2653/ (09.06.2020)]

[9606] Beyt: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176a, H2-2.51a, N.145b / Ü1'de bu Beyt başlıksız verilmiştir

ᶜAşḳ-ı Leylāyı iste göñlüñde

Hā-yı Mecnūn yabanda neylersin

[519] Ḳıṭᶜa[9607] [Ṣā'ib-i Tebrīzī (?)]

[Mefāᶜilün Fāᶜilātün Mefāᶜilün Faᶜlün]

کتابهٔ مسیحا درین کهن دیرست	Kitābe'ī ziMesīḥā derīn kuhen deyrest
که ناامید مباشید عاقبت خیرست	Kï nāumīd mebāşīd ᶜāḳıbet ḫayrest[9608]
تو تا برون[9609] دری جمله غیر می بینی	Tu tā birūn-ı derī cumle ġayr mībīnī
درآدرآی که این خانه خالی ازغیرست	Derāder āy kï īn ḫāne ḫāliy ezġayrest[9610]

[520] Mıṣraᶜ[9611]

انا عند المنكسرة قلوبهم لاجلى	Ene ᶜinde'l-munkesireti ḳulūbuhum li-eclī[9612]

[9607] Ḳıṭᶜa: N.146a / Şiᶜr Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, Ü5.176a / Ü1 ve H2-2'de bu şiir başlıksız verilmiş olup Ü1'de söz konusu şiir, bundan sonra gelen "...یامحرقا" "Yā muḥarrıḳan" diye başlayan şiirden sonra yer almaktadır / İ2'de bu şiir kısmı yok; Bu kıtadaki birinci beytin ikinci mısrasının Sâib-i Tebrîzî'nin gazellerinden birinde yer aldığı tespit edilmiş, diğer üç mısranın ise kaynağı tespit edilememiştir [Bk. *Dīvān-ı Ṣā'ib*, Ġazeliyyāt, Ḳısmet-i Duvvum, Gazel No: 84 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0K4S veya Ṣā'ib-i Tebrīzī, Dīvān-ı Eşᶜār, Gazel No: 1384 https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1684/ (09.06.2020)]

[9608] "*Meryem oğlu Mesih'in bu köhne kilisedeki kitabesinde şöyle yazar: 'Ümitsiz olmayın akîbet hayırdır.*'"

[9609] تا برون - tā birūn: Ü1.126b, Ü2.107a, H2-2.51a, N.146a / ما برون – mā birūn T.186a, L.139a, Ü3.127b, Ü5.176a

[9610] "*Bu eşiğin dışındaki her şey gayrdır, boştur / Sen bu haneye gel orası, Allah'tan gayrisinden halidir.*"

[9611] Mıṣraᶜ: L.139b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2, N'de söz konusu mısra başlıksız verilmiştir / Ü1, İ2'de bu mısra yok; Bu aslında bir Hadis-i Şeriftir [Bk. Muḥammed el-ᶜAclūnī, *Keşfu'l-Ḫafā'i ve Muzeylu'l-İlbāsi ᶜAmme'ş-tehere mine'l-eḤādīsi ᶜalá Elsineti'n-nāsi*: Şeyḫ Yūsuf bin Maḥmūd el-Ḥāc Aḥmed , Mektebu'l-ᶜİlmi'l-Ḥadîs, el-Cuz'u'l-Evvel (C. 1), s. 234 https://books.google.com.tr/books?id=BoxLCwAAQBAJ&pg (27.06.2020)]

[9612] "Ben benim için kırılan kalplerin yanındayım."

[521] Şiʿr[9613] [Mucīru'd-dīn el-Ḥamevī]

[Baḥr-i Kâmil: Mütefāʿilün(/Müstefʿilün) Mütefāʿilün Mütefāʿilün]

یامحرقا بالنّار وجه محبّه	Yā muḥriḳan bi'n-nāri veche muḥibbihi
رفقا فان مدامعی[9614] تطفیه	Rifḳan fe-inne medāmiʿī tuṭfīhi
احرق بها جسدی[9615] و کلّ جوارحی	Aḥriḳ bihā cesedī ve kulle cevāriḥī
واحرس[9616] علی قلبی فانّك فیه	V'aḥris ʿalá ḳalbī fe-inneke fīhi[9617]

[Neşr] Ve bu cevābumuza ey Ḫˇace[9618] vāḳıf ve ḥaḳīḳat-i ḥalümüze ʿārif olmaḳ isterseñ dīde-i cānı güşāde idüp esrār-ı ʿāleme nigerān ve vāṣıl-ı derece-i ʿilm u[9619] ʿirfān olup ḥaḳīḳat-i eşyāya baṣīr ve esrār-ı ġamıżaya ḫabīr olasın. Ve bu temṣīl ey Ḫˇāce[9620] ġāyet_ile ẓāhir ü bāhir olmaġın saña[9621] īrād idelüm[9622]. Āgāh ol[9623] kï bir

---

[9613] Şiʿr: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, Ü5.176b / Ḳıṭʿa H2-2.51a / Naẓm N.146a / İ2'de bu şiir kısmı yok / Ü1'de bu şiir yukarıda geçip "...کتابهٔ - Kitābe-i …" diye başlayan şiirden önce yer almaktadır; Şiir internet ortamındaki bazı kaynaklarda Memluklular devri şairlerinden Mucîru'-d-dîn el-Ḥamevī ibn Temīm'e nispet edilirken [Bk. Şuʿarā'i'l-ʿAṣri'l- Memlūkī, *Dīvānu Mucīru'd-dīn el-Ḥāmevī bin Temīm* https://www.poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=201387 (27.06.2020)] bazı kaymaklarda Ömer İbnü'l-Fârız'a nispet edilmiştir [Bk. http://4byt.com/byt/13489 (27.06.2020); https://www.goodreads.com/quotes/3227969 (27.06.2020)]

[9614] مدامعی – medāmiʿī: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / مدمعی–Ü1.126b

[9615] جسدی – cesedī: Ü1.126b, Ü2.107a, Ü3.128a, H2-2.51a, N.146a/ جدی T.186a, L.139b, Ü5.176b

[9616] واحرس – va'ḥris: Ü2.107a, T.186a, L.139a, Ü3.128a, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / doğrusu "واحرص – va'hriṣ" (manası: ve dikkat et)

[9617] "*Ey sevgilisinin yüzünün ateşiyle yanan! Yavaş ol, gözyaşlarım onu söndürecek; Onunla bedenimi, bütün azalarımı yak; Kalbime dikkat et, zira sen onun içindesin.*"

[9618] Ḫˇāce: Ü1.126b / Ḫˇāce-i Ü2.107a1

[9619] ʿilm u: Ü1.126b / Diğer nüshalarda yok

[9620] ey Ḫˇāce: Ü1.126b / Diğer nüshalarda yok

[9621] saña: Ü1.126b / Diğer nüshalarda yok

[9622] īrād idelüm: İ2'de yok

[9623] agāh ol: Ü1.126b / gör Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a

bezr ü toḫumda[9624] hezār bār ve her birinden[9625] ṣad hezār anbār ḥāṣıl olup bu[9626] sırra[9627] ᶜuḳūl-i ḫurdeşinās bu maᶜnāda[9628] ḥayrān u sergerdān idügi cāy-ı gümān degildür[9629]. İmdi bīrūḥ maḫlūḳātuñ[9630] bir bezrini derkde merkeb-i ᶜaḳl leng ve beydā'-i fikr ü endīşe teng olıcaḳ[9631] ḥaḳīḳat-i ādemi nice iẕᶜān ve kemm ü[9632] keyfine dīde-i ᶜuḳalā nice nigerān olur! Zīrā insān-ı kāmil maẓhar-ı āyīne-i Ḫudā ve müşerref-i "وَ عَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا"-"*Ve ᶜalleme ādeme'l-esmā'e kullehā*"[9633] olmaġla[9634] sāmī-mekān ve[9635] refīᶜü'ş-şāndur. Ol ecilden Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[9636] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar: "من عرف نفسه فقد عرف ربّه"-"*Men ᶜarefe nefsehu fe-ḳad ᶜarefe rabbehu*"[9637]. Baᶜżılar bu kelāmı Ḥażret-i ᶜAlīden de naḳl iderler[9638]. Zīrā[9639] ᶜaḳıl sırr-ı ẕerreye ḫabīr olmayıcaḳ ḥaḳīḳat-i şemse dīde-i ḥaḳbīn ile baṣīr olamaz[9640].

[522] Naẓm[9641]

ای انکه تراست ملك اسکندر و جم Ey ān kï turāst mulk-i İskender u Cem

---

[9624] bezr u toḫumda Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, Ü5.176b, H2-2.51a / bezrde Ü1.126b, İ2.157b, N.146a

[9625] birinden: Ü1.126b, Ü2.107a, Ü3.128a, İ2.157b, H2-2.51a, N.146a / birinde T.186a, L.139b, Ü5.176b

[9626] bu: Ü1.126b / Diğer nüshalarda yok

[9627] sırra: Ü1.126b / sır Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a

[9628] bu maᶜnāda: İ2.157b / bu maᶜnāya: Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / Ü1'de yok

[9629] ser-gerdān idügi cāy-ı gümān degildür: Ü1.126b / ser-gerdāndur Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a

[9630] maḫlūḳātuñ: Ü2.107a, T.186a, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / maḫlūḳuñ Ü1.126b

[9631] olıcaḳ Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / olcaḳ yaÜ1.126b

[9632] ü: H2-2'de yok

[9633] *"**Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti**. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi.*" (Bakara: 31)

[9634] olmaġla: Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, Ü5.176b / birle Ü1.126b, İ2.157b, H2-2.51a, N.146a

[9635] ve: Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, Ü5.176b / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[9636] teᶜālá: İ2.157b, H2-2.51a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[9637] "*Nefsini bilen Rabbini bilir.*"

[9638] baᶜżılar bu kelāmı Ḥażret-i ᶜAlīden de naḳl iderler: Ü1.126b / Diğer nüshalarda yok

[9639] zīrā: Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / muḥaṣṣal Ü1.126b

[9640] olamaz: Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, İ2.157b, Ü5.176b, H2-2.51a, N.146a / olmaz Ü1.126b

[9641] Naẓm: Ü1.126b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

ازحرص مباش در پی نیم درم Ezḥırṣ mebāş derpey-i nīm direm[9642]

عالم همه درتست ولیکن از جهل ᶜĀlem heme der tust ve līkin ezcehl

پندآشته تو خویش را درعالم Pindāşte['ī] tu ḫ̆īşrā derᶜālem[9643]

[Neşr] Muḥaṣṣal ey Ḫ̆āce ḳalb-i insān-ı kāmil bir baḥr-i ᶜamīḳ ve on sekiz biñ ᶜālem ol yemmde ġarīkdür.

[523] Naẓm[9644] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

Biz o baḥrüñ ḳaṭresin itdük beyān

Biz o mihrüñ ẕerresin itdük ᶜayān

Ḳaṭredür kim baḥr-i ᶜummān andadur

Ẕerredür kim şems-i tābān andadur

[Neşr] diyüp Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānī ṭayy-ı ṭūmār-ı kelām ve bu ebyāt-ı rūḥefzā ile iḫtitām-ı merām eyledi[9645].

[9642] "*İskender'in, Cem'in mülkü hepsi sendedir / Öyleyse yarım dirhemin bile hırsına kapılma.*"

[9643] "*Âlem senin içindedir, lakin cehaletinden / Kendini alem içinde sanırsın*."

[9644] Naẓm: Ü1.127a, Ü2.107a, T.186b, L.139b, Ü3.128a, Ü5.176b, N.146a / Beyt İ2.157b, H2-2.51b; Bu iki beyit, Vâhidî'nin Alimân bölümünde Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī'nin konuşması olarak verilen mesnevînin 174. ve 175. beyitlerinden eynen alınıtıdır [Bk. Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, s. 322]

[9645] eyledi: Ü1.127a, L.140a, İ2.158a / itdi Ü2.107b, T.186b, Ü3.128a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b

Cevāb Dāden-i Ḫˇāce-i Cihān BeṬā'ife-i Ṣūfiyān[9646]

Çün ol muḳaddem-i zühhād ve muᶜaẓẓam-ı ᶜibād ve ᶜālim-i ᶜāmil ve ᶜārif-i kāmil ve seyyid-i evliyā ve sened-i etḳıyā olan yegāne-i zamān aᶜnī[9647] Cenāb-ı Ḥażret-i[9648] Ḫˇāce-i Cihān Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Sāsānīden ṭarīḳ-i Ṣūfıyān-ı ṣāfiyāndan bu ḳadar kelimāt-ı kerāmetāmīz ve ḥarekāt-ı velāyetengīz müşāhede eyledi ol dem dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat_ile didi_kï: Ey dürr-i biḥār-ı taṣavvuf ve ey dilāver-i feyāfī-i[9649] taṣarruf ve ey vāḳıf-ı esrār-ı āb u[9650] gil ve kāşif-i envār-ı cān u dil ve ey Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣān-ı baḥr-i ᶜirfān[9651], dirsiz kï Ṣūfī-i ṣāfīlerüz ve nefs-i hevācūya cāfīlerüz ve ḫaste-dillere şāfīlerüz ve ᶜahde vāfīlerüz. Eger ḳīl u[9652] ḳālüñüz ḥālüñüze muṭābıḳ ve meydān-ı ricālde semend-i sīretüñüz ṣūretüñüze sābıḳ olup ṣūfīlik bābında[9653] seyr-i[9654] sülūkı tekmīl ile ṣāfī olduñuz ise yaᶜnī ᶜālem-i nefsden güẕer idüp ᶜālem-i ḳalb u rūḥa ve maḳām-ı sırr-ı ḫafīye vāṣıl olduñuz ise [[bermūcib-i

[524] Beyt[9655] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

صوفی نشود صافی تابر نکشد جامی Ṣūfī neşeved ṣāfī tā bernekeşed cāmī

[9646] BeṬā'fe-i Ṣūfiyān: Ü1.127a / BeGürūh-ı Ṣūfiyān-ı Ṣāfiyān İ2.158a / BeṢūfiyān-ı Ṣāfiyān Ü2.107b, T.186b, L.140a, Ü3.128a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b

[9647] aᶜnī: Ü1'de yok

[9648] Ḥażret-i: Ü1.127a / Diğer nüshalarda yok

[9649] feyāfī-i: Ü1.127a / beydā-i Ü2.107b, T.186b, L.140a, Ü3.128b, İ2.158a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b

[9650] u: Ü1'de yok

[9651] Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣān-ı baḥr-ı ᶜirfān: N.146b / Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣān-ı biḥār-ı ᶜirfān Ü1.127a / Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣ-ı baḥr-ı ᶜirfān T.187a, L.140a, Ü3.128b, Ü5.177a, H2-2.51b / Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān ve ey ġavvāṣ-ı ᶜirfān Ü2.107b / ġavvāṣān-ı baḥr-ı ᶜirfān ve ey Ṣūfıyān-ı ṣāfiyān İ2.158a

[9652] ḳīl u: Ü1.127a / Diğer nüshalarda yok

[9653] bābında: Ü1.127a, Ü2.107b, T.187a, Ü3.128b, İ2.158a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b / bābından L.140a

[9654] seyr-i: Ü1.127a / sefer-i Ü2.107b, T.187a, L.140a, Ü3.128b, İ2.158a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b

[9655] Bu beyit, Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Saᶜdī*, Ġazeliyyāt: 597/1 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CES (09.06.2020)]

بسیار سفر باید تا پخته شود خامی Bisyār sefer bāyed tā puḫte şeved ḫāmī[9656]][9657]

[Neşr] ẓāhir u bāṭın seyr-i sülūk üzre sefer ḳılup[9658] ṣāfī olduġuñuz müsellemdür. Ve[9659] bu minvāl[9660] üzre ḳavlüñüz ḳavl-i ṣaḥīḥ ve āyīnüñüz āyīn-i melīḥ olup meydān-ı taṣavvufda dilāver ve ḫānḳāh-ı ᶜālemde ahālīperver olup mürşid-i ṭarīḳ ve mūṣıl-ı rāh-ı tevfīḳ olursız. Ve maᶜlūm ola kï[9661] ṣūfī dört ḥarfdür[9662]. Her ḥarfi Ṣūfīlik maᶜnāsına ẓarfdur. Evvel ḥarfi[9663] "ṣād"dur. "Ṣād" ṣafā vu ṣadāḳate[9664] işāretdür. Yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne ṣāfā-yı derūna vāṣıl ve rütbe-i ṣadāḳate nā'il ola. Ṣānī ḥarfi[9665] "vāv"dur. "Vāv" vefāya işāretdür. Yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne ᶜahdine vāfī ve ḫastedillere ṣāfī olup inşirāḥ-ı ṣadr ḫāṣıl ve maḳām-ı "أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ[9666]"-"*Efe men şereḥa'llâhu ṣadrehu li'l-İslām*"[9667] mertebesine nā'il ola[9668]. Ṣāliṣ ḥarfi[9669] "fā"dur. "Fā" faḳr u fenāya[9670] işāretdür. Yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne ᶜārif-i sırr-ı rūḥānī dā'imā nefsini faḳr ile

---

[9656] "*Sûfî (derviş) (gönlü) saf olamaz şarap kadehini başına dikmedikçe / Hamken olgunlaşmak insân-ı kâmil olmak için çok seferler, riyazetler yapmak gerekir*."

[9657] [ber-mūcib-i Beyt-i "صوفی نشود ...؛... شود خامی - Ṣūfī neşeved… ; …şeved ḫāmī" Neşr]: T.187a, L.140a, Ü5.177a / ber-mūcib-i Beyt-i "صوفی نشود ...؛... شود خامی - Ṣūfī neşeved… ; …şūd ḫāmī" Ü2.107b, Ü3.128b / ber-mūcib-i Beyt-i "صوفی نشود ...؛... شود خامی - Ṣūfī neşeved… ; …şeved ḫāmī" mefhūmı üzre İ2.158a, H2-2.51b, N.146b / Beyt-i "صوفی نشود ...؛... شود خامی - Ṣūfī neşeved… ; …şeved ḫāmī" mefhūmı üzre Ü1.127a

[9658] ẓāhir u bāṭın seyr-i sülūk üzre sefer ḳılup: Ü1.127a / Diğer nüshalarda yok

[9659] ve: L'de yok

[9660] minvāl Ü2.107b, T.187a, L.140a, Ü3.128b, İ2.158a, Ü5.177a, H2-2.51b, N.146b / taḥḳīḳ Ü1.127a

[9661] ve maᶜlūm ola kï: Ü1.127a / zīrā Ü2.107b, T.187a, L.140a, Ü3.128b, İ2.158a, Ü5.177b, H2-2.51b, N.146b

[9662] dört ḥarfdür: Ü1.127b, Ü2.107b, L.140a, Ü3.128b, İ2.158a, H2-2.51b, N.146b / ḥarfi dörtdür T.187a, Ü5.177b

[9663] ḥarfi: Ü2.107b, T.187a, L.140a, Ü3.128a, Ü5.177b, H2-2.51b / ḥarf Ü1.127b, İ2.158a, N.146b

[9664] ṣafā vu ṣadāḳate: Ü1.127b, Ü2.107b, T.187a, L.140a, Ü3.128b, Ü5.177b / ṣafāya ve ṣadāḳate İ2.158a, H2-2.52a, N.146b

[9665] ḥarfi: Ü1.127b, T.187a, L.140a, Ü3.128b, Ü5.177b, H2-2.52a / ḥarf Ü2.107b, İ2.158b, N.147a

[9666] للاسلام – li'l-İslām: Ü1.127b / Diğer nüshalarda yok

[9667] "***Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı**, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay hâline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler*." (Zümer: 22)

[9668] ola: Ü1.127b / olmaḳdur Ü2.107b, T.187a, L.140b, Ü3.128b, İ2.158b, Ü5.177b, H2-2.51b, N.147a

[9669] ḥarfi: T.187a, L.140b, Ü5.177b, H2-2.52a / ḥarf Ü1.127b, Ü2.107b, Ü3.128b, İ2.158b, N.147a

[9670] faḳr u fenāya: Ü2.107b, T.187a, L.140b, Ü3.128b, Ü5.177b, H2-2.51b, N.147a / fenā vu faḳre Ü1.127b, İ2.158b

fānī ḳıla tā kï ḥadīṯ-i "موتوا قبل ان تموتوا" – *"Mūtū ḳable en-temūtū"* bertebesin bula[9671]. Rābiᶜ ḥarf yādur. "Yā" yemme işāretdür[9672]. Yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne deryādil olup ve āzār-ı ḫalḳdan münfaᶜil olmayup bu beyt māṣadaḳ-ı ḥāli ola[9673]:

[525] Beyt[9674] [Nâilî-i Kadîm]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün]

Yıḳanlar ḫāṭır-ı nāşādumı yā Rabbi şād olsun

Benümçün nāmurād olsun diyenler bermurād olsun

[Neṯr] İmdi ey Ṣūfī-i ṣāfī ve ey ḫastedillere şāfī eger ẕikr olınan ḥurūfuñ evṣāfı[9675] birle[9676] muttaṣıf ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya ehl-i taḥḳīḳ bildügi üzre[9677] ᶜārif olursañuz vilāyet-i çār aždāda sulṭān-ı ᶜādil ve kāşif-i envār-ı cān u dil ve ᶜārif-i esrār-ı āb u gil ve ḥallāl-i her müşkil olursız. Ve eger bu aḥvālüñ[9678] ḫilāfı sizde mevcūd ve ᶜucb ü

[9671] yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne ᶜārif-i sırr-ı rūḥānī …. bertebesin bula: Ü2.107b, T.187b, L.140b, Ü3.128b, Ü5.177b / yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne "الفقر فخرى" – "El-faḳru faḫrī" mażmūnına mā-ṣadaḳ ve ġınādan faḳr nice mertebe-i ᶜālī idügi ḳatında muḥaḳḳaḳ ola Beyt " علم دادند بادريس بقارون زر و سيم ؛ شديكى فوق سماك ودكرى تحت سمك" "ᶜİlm dādened bād-ı rīs be-Ḳārūn zer ü sīm ; Ṣüd yegī fevḳ-i semāk u degerī taḥt-ı semek" / İ2, H2-2, N'de bu kısım yok

[9672] Rābiᶜ ḥarf yādur. "Yā" yemme işāretdür: Ü2.107b, Ü3.128b / yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne ᶜahdine vāfī ᶜārif-i sırr-ı …. yemme işāretdür T.187b, L.140b, Ü5.177b / Ü1, İ2, H2-2, N'de bu kısım yok

[9673] Yaᶜnī Ṣūfī olan kimesne deryā-dil …. ḥāli ola: Ü1'de bu kısım yok

[9674] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok

[9675] ḥurūfuñ evṣāfı: Ü1.127b / dört ḥarfuñ Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, İ2.158b, Ü5.177b, N.147a / dört ḥarflerüñ H2-2.52a

[9676] birle: Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, İ2.158b, Ü5.177b, H2-2.52a, N.147a / ile Ü1.127b

[9677] ehl-i taḥḳīḳ bildügi üzre: Ü1.127b / Diğer nüshalarda yok

[9678] aḥvāluñ: Ü1.127b / ḥāluñ Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, İ2.158b, Ü5.178a, H2-2.52a, N.147a

kibr ile ṭarḥ-ı noḳṭa-i vücūd ḳılmaduñuz ise Şeyṭān size ḥākim ve milket-i vücūduñuza[9679] sulṭān-ı ẓālim olursız[9680]. Nitekim naẓm olınmışdur[9681]:

[526] Beyt[9682] [Vāḥidī]
[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilun]

Nefs şeyṭāndur ḥaẕer ḳıl ṣūfiyā

K'anlaruñ[9683] kārıdurur kibr ü riyā

[Neṯr] Zīrā ṣūfiyān-ı zamān ve meşāyıḫ-ı tācdārān ekṯeri "*taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl*" ḳılup tāc u[9684] tesbīḥi dāne-i dām-ı ᶜavām ve murġ-ı cān-ı ḫalḳı ṣayda ihtimām itmekle ḫırḳa vü tācı aña eṣ-ṣanemü'l-ekber[9685] idügi şemsden aẓherdür.

[527] Naẓm[9686] [Vāḥidī]

[9679] vücūduñuza Ü1.127b, Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, Ü5.178a, H2-2.52a / vücūduñuzda İ2.158b, N.147a

[9680] olursız: Ü1.127b, L.140b, N.147a / olur Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, İ2.158b, Ü5.178a, H2-2.52a, N.147a

[9681] Nitekim naẓm olınmışdur: Ü2.108a, Ü3.129a, İ2.158b, H2-2.52a, N.147a / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[9682] Beyt: Ü1.127b, Ü2.108a, T.187b, L.140b, İ2.158b, Ü5.178a, H2-2.52a, N.147a / Ü3'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir; Bu beyitlerin ilk üçü, bir iki kelime değişikliği ile aynen Vâhidî'den alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.,* s. 325], son beyit ise muhtemeln teliftir.

[9683] k'anlaruñ: Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, Ü5.178a, H2-2.52a, N.147a / kï anlaruñ İ2.158b / anlaruñ Ü1.127b

[9684] u: Ü1'de yok

[9685] aña e'ṣ-ṣanemü'l-ekber: İ2.158b, N.147a / aña ke'ṣ-ṣanemü'l-ekber Ü2.108a, L.140b, Ü3.129a, H2-2.52b / ke'ṣ-ṣanemü'l-ekber T.188a, Ü5.178a / aña ṣanem-i ekber Ü1.127b

[9686] Naẓm: Ü1.128a, H2-2.52b, N.147a / Beyt Ü2.108a, T.188a, L.140b, Ü3.129a, İ2.158b, Ü5.178a; Bu beyitlerin ilk üçü, birinci ve üçüncü beyitlerin ikinci mısralarındaki bazı değişikliklerin dışında olduğu gibi Vāhidī'nin Sūfiler bölümündeki "Der Ḫülāṣa-i Maḳāl Ez Berā-yı Ṣūfī-i Bed-fiᶜāl" başlıklı mesnevisinin 12, 13 ve 14. beyitlerin aynen alıntısıdır [Bk. Vāḥidī, *a.g.e.,* s. 326]. Vāhidī'de söz konusu beyitler şöyledir:
Kāfirüñ birdür büti anuñ hezār
Cān u dilde ārzū eṣnāmı var

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

Kāfirüñ birdür büti ānuñ hezār

Nefs evinde ṣad hezār aṣnāmı var

Ārzū-yı nefs bütdür fi'l-meṣel

Kim odur maᶜnīde şeyṭānī ᶜamel[9687]

Her ḳaçan ṭursa namāza ol ᶜanūd

Fi'l-ḥaḳīḳa anlara eyler sücūd

Eyle olsa ola fāsıḳdan beter

Kim bu vech ile olan ṣūfī-i ḫar

[Neṣr] Zīrā Ṣūfī-i ṣāfī ᶜucb_ile enāniyyeti vücūdından dūr ve nefy-i vücūd ile māsiva'llâhı ḳalbinden mehcūr idüp

[528] Beyt[9688] [Usūlī]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

…..
Her ḳaçan ṭursa namāza ol ᶜanūd
Fi'l-ḥaḥīḳa **bütlere** eyler sücūd

[9687] şeyṭānī ᶜamel: Ü1.128a / şeyṭān-ı ᶜamel Ü2.108a, T.187b, L.140b, Ü3.129a, İ2.159a, Ü5.178a, H2-2.52a, N.147a

[9688] Bu beyit Yeniceli Usûlî'ye aittir [Bk. *Usûlî Divanı*, hzl. Mustafa İseni Akçağ Yayınları, Ankara 1990, G. 137/1, s. 223]

İtme ḫayāl-i ġayre maḥal ḳalb-i aḳdesi

Aṣnāma mesken eyleme beyt-i muḳaddesi

[Neṯr] feḥvāsı üzre ḳalbin māsivādan ᶜārī[9689] idicek serāy-ı[9690] ḫāṭır-ı fātırına sulṭān-ı ᶜaşḳ ᶜubūr ve derūn u bīrūnı[9691] müstaġraḳ-ı nūr olmaġla ḥaḳīḳat-i nūr-ı[9692] Muḥammediyyeye mülḥaḳ ve vücūdı mülkine sulṭān olmaġa elyaḳ olup ḥadīṯ-i[9693] "وبی ینطق وبی یبصر[9694] وبی یبطش"-"*Ve bī yenṭiḳu ve bī yubṣiru ve bī yebṭişu*"[9695] feḥvāsı üzre ᶜālem-i ḥaḳīḳate dāḫil ve rütbe-i ᶜuẓmáye nā'il[9696] olur.

[529] Naẓm[9697]

[Mefᶜūlü Fāᶜlilātün Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

چشم ازبرای دیدن ایات قدرتست	Çeşm ezberāy-i dīden-i āyāt-ı ḳudretest
کوش ازپی شنیدن اخبار حضرت است	Gūş ezpey-i şnīden-i aḫbār-ı Ḥażretest[9698]
هر که که حق نه بیند وحق نشنودکسی	Her geh kï Ḥaḳ nebīned u Ḥaḳ neşneved kesī
کوروکرست بلکه ازان هم بتر بسی	Kūr u kerest belkï ezān hem beter besī[9699]

[9689] idüp Beyt … ḳalbin mā-sivādan ᶜārī: Ü1.128a / Diğer nüshalarda bu kısım yok
[9690] serāy-ı: Ü1'de yok
[9691] derūn u bīrūnı: İ2.159a, N.147b / derūn-ı bīrūnı Ü1.128a, Ü2.108a, T.187b, L.141a, Ü3.129a, Ü5.178a / derūn-ı bīrūn H2-2.52b
[9692] nūr-ı: Ü1'de yok
[9693] ḥadīŝ-i Ü2.108a, T.187b, L.141a, Ü3.129a, Ü5.178a / maẓhar-ı ḥadīŝ-i Ü1.128a, İ2.159a, H2-2.52b, N.147b
[9694] وبی یبصر – ve bī-yubṣiru: Ü1.128a / Diğer nüshalarda yok
[9695] "Benimle konuşur, benimle görür, benimle tutar"
[9696] feḥvāsı üzre ᶜālem-i ḥaḳīḳate dāḫil ve rütbe-i ᶜaẓmīye nā'il: Ü2.108a, T.187b, L.141a, Ü3.129a, İ2.159a, Ü5.178a-b, H2-2.52b, N.147b / feḥvāsına mā-ṣadaḳ Ü1.128a
[9697] Naẓm: Ü1.128a / Diğer nüshalarda yok
[9698] "*Göz, varlıkları kudret elinde tutan Allah'ın Kuran ayetlerini ve yeryüzündeki ayetlerini görmek içindir / Kulak Hazret-i Peygamber'in hadis ve sözlerini duymak içindir*."
[9699] "*Hakk'ı hakkıyla göremeyen duyamayan kimse / Kör, zır cahil belki ondan da aşağıdır*."

[Neşr] Ve daḫi[9700] dirsiz kï[9701] biz mālik-i mülk-i ᶜuzlet ve künc-i ḫalvetde vāṣıl-ı genc-i vaḥdet olup mey-i vuṣlat_ile mest ü şeydā ve sāḳī-i mey-i vaḥdet[9702] ile cümle eşyā bize birlik ᶜāleminden ᶜayān ve dīde-i cānumuza sırr-ı tevḥīd nümāyān olmaġla

[530] Beyt[9703] [Vāḥidī]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātün Fāᶜilün**]**

Rāḥ birdür ṣad hezārān cāmda

Rūḥ birdür cümle-i ecsāmda

[Neşr] diyü ḳīl ü ḳāl ve basṭ-ı maḳāl idersiz. Egerçï cümle eşyā[9704] vāḥid-i ḥaḳīḳīden ẓuhūr idüp ᶜayān ve dīde-i benī ādeme[9705] ḳavālib-i bīşümār ile nümāyān olmışdur lâkin her rūḥ[9706] vāḥid bevāḥid ile'l-ebed bāḳīdür[9707]. Evveli ḥādiṣ ve āḫiri bāḳīdür. Vāridāt-ı Bārī bu ḥareket ü cünbişüñ[9708] üzerine cārī olmışdur kï bermaẓmūn-ı münīf-i "يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي"-"*Yes'elūneke ᶜani'r-rūḥi ḳuli'r-rūḥu min emri*

[9700] daḫi: Ü1.128a, Ü2.108a, L.141a, Ü3.129a, İ2.159a, H2-2.52b, N.147b / T, Ü5'de yok
[9701] dirsiz kï: Ü1'de yok
[9702] vaḥdet: Ü1.128a / ḥamrā T.187b, L.141a, Ü3.129a, Ü5.178b / ḥamr Ü2.108a / ṣahbā İ2.159a, H2-2.52b, N.147b
[9703] Bu beyit, Vâhidî'de Sûfîler bölümünde Şeyḫ Nūre'd-dīn-i Ḫorāsānī'nin konuşması olarak verilen mesnevînin 35. beytinden aynen alıntıdır [Bk. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 310]
[9704] cümle eşyā: Ü1.128a / cümle aᶜdād T.188a, Ü5.178b, H2-2.52b / cümle-i aᶜdād Ü2.108a, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, N.147b
[9705] benī- ādeme: Ü2.108a, T.188a, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.52b, N.147b / ᶜāleme Ü1.128a
[9706] rūḥ: Ü1.128a, Ü2.108a, T.188a, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b, H2-2.52b, N.147b / rūḥ-ı mü'minīn İ2.159a
[9707] vāḥid-be-vāḥid ile'l-ebed bāḳīdür: Ü2.108a, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.52b, N.147b / vāḥiden bi-vāḥiddür Ü1.128a
[9708] ḥareket ü cünbüşüñ: Ü2.108a, T.188b, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.52b, N.147b / ḥareket ve bu cünbüşüñ L.141a / emrüñ Ü1.128b

rabbī[9709] ,[9710] sırr-ı emre ḫabīr ve ḥaḳīḳat-i eşyāya[9711] dīde-i ḥaḳbīn ile baṣīr olan "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*"[9712] feḥvāsı üzre[9713] ebkem ve şerīᶜat-ı muṭāhharaya muvāfıḳ olmayan kelāmı istimāᶜda aṣamm ola. Zīrā ᶜilm-i taṣavvuf[9714] ᶜilm-i ḥāldür ᶜilm-i ḳāl degildür[9715]. Ḥarf vażᶜ olınmayan[9716] şey'i ḥarf u ṣavt[9717] ile beyān merkez-i dā'ire-i imkāndan bīrūn idügi maḥall-i gümān[9718] degildür.

[531] Beyt[9719]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

درتنكنای حرف نكنجد بيان ذوق	Dertengnāy-i ḥarf negenced beyān-i ẕevḳ
زان سوی حرف و نقطه حكايات ديكرست	Z'ān sūy ḥarf u nuḳta ḥikāyāt-i dīgerest[9720]

[Neṯr] Ve ol cām-ı muḥabbetden fā'iż Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin el-Fāriż buyururlar[9721]:

[9709] ber-mażmūn-ı münīf-i "...يسئلونك"-"*Yes'elūneke…*" Ü2.108a-b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b / ber-mażmūn-ı münīf-i "...يسئلونك"-"*Yes'elūneke…*" mūḳteżāsınca İ2.159a, H2-2.52b, N.147b / "...يسئلونك"-"*Yes'elūneke…*" mūḳteżāsınca Ü1.128b

[9710] "***Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir***. *Size pek az ilim verilmiştir.*" (İsrâ: 85)

[9711] eşyāya: Ü2.108a, T.188a, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.52b, N.147b / rūḥa Ü1.128b

[9712] "*Allah'ı bilenin dili ağırlaşır (az konuşur)*."

[9713] "....من عرف الله"-"*Men ᶜarefe'llâhu…*" feḥvāsı üzre: Ü1.128b, Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b, H2-2.53a / ber-mażmūn-ı "....من عرف الله"-"*Men ᶜarefe'llâhu…*" feḥvāsı üzre İ2.159a-b, N.147b

[9714] ᶜilm-i taṣavvuf: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.53a, N.147b / ᶜilm-i rūḥ ve ᶜilm-i taṣavvuf Ü1.128b

[9715] degildür: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.53a, N.147b / degil Ü1.128b

[9716] olınmayan: L.141a / olmayan Ü1.128b, Ü2.108b, T.188b, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.53a, N.147b

[9717] u ṣavt: Ü1.128b / Diğer nüshalarda yok

[9718] gümān: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159a, Ü5.178b, H2-2.53a, N.147b / imtiḥān Ü1.128b

[9719] Beyt: Ü1.128b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9720] "*Beyan ve belagat zevki harflerin, imlanın kısıtlamasına ve kurallarına sığmaz / Bundan ötrü, imla ve irab bahs-i diğerdir*."

[9721] ve ol cām-ı muḥabbetden fā'iż Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer ibnü'l-Fāriż buyururlar: Ü1.128b / nitekim ol cām-ı muḥabbetde ḥā'iż Cenāb-ı ᶜÖmer ibnü'l-Fāriż buyurur Ü2.108b, T.188b, Ü3.129b, Ü5.178b / nitekim ol cām-ı muḥabbetde ḥā'iż Cenāb-ı ᶜÖmer ibnü'l-Fāriż buyururlar H2-2.53a / nitekim ol cām-ı

[532] Şiᶜr[9722]

[Baḥr-i Tavîl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

ولاتك ممّن طيّشته دروسه	Ve lā teku mimmen ṭayyeşethu durūsuhu
بحيث استقلّت عقله واستقرت[9723]	Biḥayṯu’steḳallet ᶜaḳlehu ve'steḳarreti
فثمّ وراء النّقل[9724]علم يدقّ عن	Fe-ṯemme verā'e’n-naḳli ᶜilmun yeduḳḳu ᶜan
مدارك غايات العقول السليمة	Medāriki ġāyāti’l-ᶜuḳūli’s-selīmeti[9725]

[533] Naẓm[9726]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

كجادريابد او را عقل چالاك	Kucā deryābed ūrā ᶜaḳl-i çālāk
كه بيرونست از سرحدّ ادراك	Kï bīrūnest ezserḥadd-i idrāk[9727]
كه اكه نيست كس از كنه ذاتش	Kï āgeh nīst kes ezkunh ẕāteş
تماشا ميكن اسما وصفاتش	Temāşā mīkun esmā vu ṣıfāteş[9728]

muḥabbetde ḥā'iż Cenāb-ı ᶜÖmer bin el-Fāriż buyururlar N.147b / nite ol cām-ı muḥabbetde ḥā'iż Cenāb-ı ᶜÖmer ibnü’l-Fāriż buyurur L.141a / İ2’de yok

[9722] Şiᶜr: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b / Naẓm Ü1.128b, N.147b / H2-2’de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir / İ2’de bu şiir kısmı yoktur; [Bk. *Dīvānu ᶜOmer İbnu’l-Fāriḍ* https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020)]

[9723] واستقرت – ve’steḳarreti: H2-2.53a, N.148a / استقرب - isteḳarreb Ü1.128b, Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b /

[9724] وراء النقل – verā'e’n-naḳli: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, Ü5.178b, H2-2.53a / وراىٔ النقل - verā'e’n-naḳli Ü1.128b

[9725] “*Naklin ötesinde bir ilim vardır ki sağlam zihinlerin gayelerinin ulaştığı şeylerden haber verir*.”

[9726] Naẓm: Ü1.128b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9727] “*İnsanın fani aklı O’nu nerde bulsun, nasıl anlasın / O, idrak ve anlama sınırlarının ötesindedir*.”

[9728] “*Kişi kendi günahının bile farkında değilken / O’nun zatı ve sıfatlarını anlama, kavramanın peşine düşer.*”

Egerçï evliyā'-i kirām ve meşāyıẖ-ı ᶜiẕām ᶜaleyhim selāmu'llâh mā ṣabbe'l-ġamām[9729] bu bāde-i[9730] vaḥdetden[9731] nice ᶜuşşāḳı[9732] mest ü şeydā ve cām-ı muḥabbet ile vücūdların ifnā ḳılup anları vāṣıl-ı maḳām-ı taḥḳīḳ ve bīhūş-ı cām-ı[9733] raḥīḳ ḳılmışlardur[9734]. Lâkin bu maḳāma vuṣūl içün şerīᶜat-ı muṭahharaya[9735] mürīdlerin[9736] nice rūzgār sālik ve īḳān-ı taḥḳīḳ[9737] ile maḳām-ı ḥaḳīḳate vāṣıl idüp[9738] anları vücūdları[9739] şehrine mālik itmişlerdür. Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām bu maḳāmāt-ı ᶜāliye ve derecāt-ı ġāliye "من لم يذق لم يعرف"-"*Men lem-yeẕuḳ lem-yaᶜrif*"[9740] mażmūnı üzre idügi maᶜlūm-ı ṭıbāᶜ-ı selīme ve mektūm-ı[9741] eẕhān-ı saḳīmedür. Zīrā ḳīl ü ḳāl ile mürşidsiz bu maḳām-ı ᶜālīye[9742] vuṣūl[9743] daᶜvā-yı merd-i ehl-i fuṣūldur[9744].

[534] Beyt[9745]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[9729] egerçï evliyā-i kirām …. ṣabbe'l-ġamām: Ü1'de yok
[9730] bāde-i: Ü1.128b, Ü2.108b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / bābda T.188b, L.141a, Ü5.179a
[9731] vaḥdetden: Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a / rūḥdan Ü1.128b
[9732] ᶜuşşāḳı: Ü1.128b / ᶜuşşāḳ Ü2.108b, T.188b, L.141a, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a
[9733] cām-ı: Ü1.128b, Ü2.108b, T.188b, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a / İ2, H2-2, N'de yok
[9734] ḳılmışlardur: Ü2.108b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / ḳılmışdur T.188b, L.141b, Ü5.179a
[9735] muṭahharaya: Ü2.108b, T.188b, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a / muṭahhar ile Ü1.128b
[9736] müridlerin: Ü1.128b/ müridlerden Ü2.108b, T.188b, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a
[9737] īḳān-ı taḥḳīḳ: Ü1.128b / şerīᶜat-ı muṭahhara Ü2.108b, T.188b, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a
[9738] maḳām-ı ḥaḳīḳata vāṣıl idüp: Ü1'de yok
[9739] vücūdları: Ü1.128b, Ü2.108b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / vücūdı T.188b, L.141b, Ü5.179a
[9740] *"Tatmayan bilmez"*
[9741] mektūm-ı: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.129b, Ü5.179a, H2-2.53a / menfūr-ı Ü1.128b, İ2.159b, N.148a
[9742] maḳām-ı ᶜālīye: / maḳāma T.189a, L.141b, Ü5.179a
[9743] vuṣūl: Ü1.128b / vāṣıl L.141b / īṣāl Ü2.108b, T.189a, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a
[9744] daᶜvā-yı merd-i ehl-i fuṣūldur Ü1.128b/ muḥāl-ender-muḥāl idügi bī-ḳīl ü ḳāldür Ü2.108b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / muḥāl-ender-muḥāldur T.189a, L.141b, Ü5.179a
[9745] Beyt: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a / Naẕm Ü1.128b

Pīrsüz vāṣıl-ı maḳṣūd olamazsın ey dil

Ṭutalum cümle fünūn ögrenüp olduñ kāmil

[Neşr] Ve **Ḫˇāce Ḥāfıẓ** ᶜaleyhi'r-raḥme buyururlar[9746]:

[535] Beyt[9747]

[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

سعی نابرده درین راه بجایی نرسی Saᶜy-i nāburde derīn rāh becāyī neresī

مزد[9748] اکر میطلبی خدمت استاد ببر[9749] Muzd eger mīṭalebī ḫidmet-i ustād beber[9750]

[Neşr] Muḥaṣṣal mürşid lāzım ve emr-i[9751] mühimdür. Lâkin mürşid mürşid-i ḥaḳīḳī olup ẓāhir ü bāṭını maᶜmūr ve ᶜilm ü maᶜrifet[9752] ile derūn u bīrūnı[9753] pürnūr ola kï[9754] sāliki maḳṣad-ı aḳṣáya vāṣıl ve mertebe-i aᶜlāya nā'il eyleye.

[9746] ve Ḫˇāce-i Ḥāfıẓ ᶜaleyhi'r-raḥme buyururlar: İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / ve Ḫˇāce Ḥāfıẓ ᶜaleyhi'r-raḥme buyurur Ü2.108b, Ü3.129b / ve Ḫˇāce Ĥāfıẓ buyurur L.141b / ve Ĥāfıẓ-ı Şīrāzī buyurur T.189a, Ü5.179a

[9747] Beyt: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a / Ü1'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir; [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 250/6 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07VG (20.06.2020)]

[9748] مزد – müzd: Ü1.129a, T.189a, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a /مرد – merd Ü5.179a / مزاد Ü2.108b

[9749] ببر – biber: Ü2.108b, T.189a, Ü5.179a / پیر – pīr L.141b, H2-2.53a, N.148a / بیر – bīr Ü3.129b / بسیر Ü1.129a / İ2'de yok

[9750] "*Çalışmadan varamazsın bu yolda bir yere. Ücret istersen eğer, itaat etmelisin üstada*." [Çev. Mehmet Kanar: *Hâfız Dîvânı*, C.1, G. 250/6)]

[9751] emr-i: Ü1'de yok

[9752] ᶜilm u maᶜrifet: Ü2.108b, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / ᶜilm-i maᶜrifet T.189a, Ü5.179a / ᶜilm u ᶜamel Ü1.129a

[9753] derūn u bīrūnı: Ü2.108b, Ü3.129b, İ2.159b, H2-2.53a, N.148a / derūn-ı bīrūnı Ü1.129a, T.189a, L.141b, Ü5.179a

[9754] ola kï: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.129b, İ2.159b, Ü5.179a, H2-2.53a, N.148a / olmaġla Ü1.129a

[536] Beyt[9755] [Cāmī]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

رستن ازین پرده که برجان تست Resten ezīn perde kï bercān-i tust

بی مدد پیر نه امکان تست Bīmeded-i pīr ne imkān-i tust[9756]

[Neşr] Ammā meşāyıḫ-ı ḫodfürūşdan ḥaẕer ve geçdükleri memerden daḫi[9757] güẕer olınmayup anlar ile ülfet u[9758] muṣāḥabet ᶜayn-ı ḫaṭā idügi maḥall-i çūn ü çirā degildür[9759]. Nitekim **Mevlānā** ḥażretleri buyururlar[9760]:

[537] Meşnevī[9761]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

زان[9762] بسی ابلیس آدم روی هست Z'ān besī iblīs ādemrūy hest

پس بهر دستی نشاید داد دست[9763] Pes beher destī neşāyed dād dest[9764]

[9755] Beyt: Ü1.129a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyit Câmî'ye aittir [Bk. Kutubḫāne-i Fārisī: Heft Evreng-i Cāmī, Tuḥfetu'l-Aḥrār, Der-menḳabet-i Ḳuṭbu'ṭ-ṭarīḳ… http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16CV (09.06.2020)]

[9756] "*Canın ve ruhun üstünde olan, onu örten bu perdeden geçip ondan sıyrılmak/ Pîr olmaksızın imkânsızdır.*"

[9757] daḫi: Ü1.129a / Diğer nüshalarda yok

[9758] ülfet u: Ü1.129a / Diğer nüshalarda yok

[9759] maḥall-i çūn ü çirā degildür: İ2.160a, N.148a / maḥall-i çūn ü çirādur Ü1.129a / hüveydādur Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, Ü5.179a, H2-2.53b

[9760] Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyururlar: H2-2.53b / Nitekim Mevlānā Ḥażretleri buyururlar N.148a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyurur Ü2.108b, L.141b, Ü3.130a/ Nitekim Mevlānā buyurur T.189a, Ü5.179a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā Ĥażretleri getürürler İ2.160a / Ü1'de yok

[9761] Meşnevī: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, N.148a / Beyt Ü1.129a, H2-2.53b; [Bk. Mesnevî, C. 1. Beyit No: 316 http://www.masnavi.net/2/10/eng/1/316/ (09.06.2020)]

[9762] زان – zān: Ü1.129a / دان – dān Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148a

[9763] داددست – dād-ı dest: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, N.148a / دادست – dādest Ü1.129a, H2-2.53b

[9764] "Nice iblis vardır insan kılığında; Demek ki el uzatmamak gerek uzanan her ele" [Çev. Mehmet Kanar] (Yani, *Madem ki insan yüzlü birçok şeytan vardır. O hâlde her ele el vermek, yani intisab ve biat etmek caiz değildir.*")

[538] Beyt[9765]

مباش غرّه بعلم وعمل که شد ابلیس Mebāş ġirre beᶜilm u ᶜamel kï şud İblīs

بدین سبب زدر بارگاه عزت دور Bedīn sebeb zider-i bārgāh-i ᶜİzzet dūr[9766]

[Neşr] İmdi lāyıḳ u aḥrá ve münāsib u evlá[9767] oldur kï bu maḥalde meşāyıẖ-ı ᶜiẓām ve evliyā-yı kirām[9768] beyān u ᶜayān[9769] itdükleri üzre mürşid-i ḥaḳīḳīnüñ aḥvāl u eṭvārların[9770] ẖāme-i muᶜcizbeyān ile[9771] beyān ve ṭarīḳ-ı eymeni sālik-i Ḥaḳḳa bi-ᶜavni'l-Meliki'l-Mennān nümāyān u ᶜayān idevüz[9772]. Maᶜlūm ola kï[9773] mürşid-i kāmil ol kimesnedür kï mürīdlerinüñ ẓāhirlerini ᶜulūm-ı şerᶜiyye birle ārāste ve bāṭınlarını maᶜārif-i ṭarīḳat u ḥaḳīḳat ile pīrāste ḳılup ṭālibleri devām-ı ḥużūr u şühūd ile bermurād ve vāṣıl-ı ṭarīḳ-ı sedād[9774] ḳıla. Bu vech_ile şeyẖ-i nūrānī ve maẓhar-ı fuyūżāt-ı ṣamedānī mürīdine evvel telḳīn-i ẕikr-i Subḥānī ḳılup baᶜdehü on şarṭ üzre gūşiş ve libās-ı zühd ü taḳváyı[9775] pūşiş itdürür. **Şarṭ-ı evvel** oldur kï ṭahāret-i bedeniyye bermūcib-i ḥükm-i şerīᶜat ve ṭahāret-i denes-i nefs[9776] ber'emr-i ṭarīḳat ve taṭhīr-i ẖāṭır

---

[9765] Beyt: Ü1.129a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9766] "*İlim ve amelin ile övünerek gurura kapılma, bunda en ileri İblis'ti / O da gururundan Allah'ın yüce dergahından kovuldu*."

[9767] ve münāsib u evlá: Ü1.129a / Diğer nüshalarda yok

[9768] meşāyıẖ-ı ᶜiẓām ve evliyā-yı kirām: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148a-b / küberā-i dīn ve muḥaḳḳıḳān-ı ehl-i yaḳīn Ü1.129a

[9769] beyān u ᶜayān: Ü1.129a, Ü2.108b, Ü3.130a, İ2.160a, H2-2.53b, N.148b / ᶜayān u beyān T.189a, L.141b, Ü5.179b

[9770] aḥvāl u eṭvārların: Ü2.108b, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b / aḥvālin Ü1.129a

[9771] ẖāme-i muᶜciz-beyān ile: Ü1'de yok

[9772] idevüz: L.141b, İ2.160a, H2-2.53b, N.148b / idelüm Ü1.129a / ideyiz Ü2.109a, T.189a, L.141b, Ü3.130a, Ü5.179b

[9773] maᶜlūm ola kï: Ü1.129a / evvelā Ü2.109a, T.189a, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b

[9774] sedād Ü2.109a, T.189b, L.141b, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b / rüşd ü reşād Ü1.129a

[9775] taḳváyı: Ü1.129a, Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, / taḳvá ile H2-2.53b, N.148b

[9776] denes-i nefs: Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b / denes u nefs Ü1.129a / denes İ2.160a

ezḫabā'iṣ-i[9777] hevā ve taṣfiye-i[9778] ḳalb bermūcib-i ḥaḳīḳat[9779] ezmāsivá'llâh olmaḳdur[9780]. **Şarṭ-ı ṣānī** ᶜuzlet-i nās ve ḥużūr-ı ḳalb ile ẕikru'llâha[9781] istīnās ve ḫalvetḫāne-i tārīk ve kelime-i tevḥīd ile mesken-i Şāh olan[9782] fu'ādına nezdīk olmaḳdur.

[539] Naẓm[9783]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl(?)]

بروی خلایق درصحبت نکشای	Bervey ḫalāyiḳ derṣoḥbet neguşāy
می باش بکلّی متوجه بخدای	Mībāş bekullī muteveccih beḪudāy[9784]
غافل مشو از ذوق دل و ذکر زبان	Ġāfil meşev ezẕevḳ-i dil u ẕikr-i zebān
تازندهٔ جاوید شوی دردوسرای	Tā zinde-i cāvīd şevī derdu serāy[9785]

[Neṣr] Şarṭ-ı ṣāliṣ sükūt-ı müdām[9786] ve nuṭḳ-ı ḫayrü'l-kelām ve zebān-ı āb u gili[9787] lāl ve zebān-ı ḳalb ile ẕikr-i Ẕü'l-celāl eylemekdür. **Şarṭ-ı rābiᶜ** ṣıyām-ı āb u nān[9788] ve ẕikr-i Rabb-i müsteᶜān birle ḳalbi rūşen ü mücellá ve mir'āt-ı ḫāṭırı āyīne-i

---

[9777] ḫabā'iŝ-i: Ü1.129a, İ2.160a, N.148b / ḫabāŝet-i Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, Ü5.179b, H2-2.53b

[9778] taṣfiyye-i: Ü1.129a / taḥāret-i Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b

[9779] ḥaḳīḳat: Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b / ṭarīḳat Ü1.129b

[9780] olmaḳdur: L.142a / Diğer nüshalarda yok

[9781] ẕikru'llâha: Ü1.129b / Diğer nüshalarda yok

[9782] mesken-i şāh olan: Ü1.129b / Diğer nüshalarda yok

[9783] Naẓm: Ü1.129b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9784] "*Yaratılmışlar, varlıklar üzerine konuşup, dertlenip durma / Yüzünü her şeyinle tamamen Allah'a çevir.*"

[9785] *"O'nu dil ile ikrar, kalp ile zikr etmekten geri durma / Ki her iki alemde de sonsuz saadet ve ölümsüz bir hayatı tadasın."*

[9786] sukūt-ı müdām: İ2.160b / sukūt-ı devām Ü1.129b, Ü2.109a, T.189b, Ü3.130a, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b / sükūt u devām L.142a /

[9787] gili: Ü1.129b / gil Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160b, Ü5.179b, H2-2.53b, N.148b

[9788] āb u nān: Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160b, Ü5.179b, H2-2.54a, N.148b / devām Ü1.129b

cihānnümā eylemekdür. Zīrā keṣret-i ekl ile insān esīr-i ᶜavāyıḳ-ı āb u gil ve keṣāfet-i ṭaᶜām ile efsürdedil olması cāy-i işkāl degil idügi bīḳīl u ḳāldur[9789].

[540] Naẓm[9790] [Mollâ Cāmī]

خواجه را بین که از سحر تاشام	Ḫˇācerā bīn kï ezseḥer tā şām
دارد اندیشهٔ شراب و طعام	Dāred endīşe-i şerāb u ṭaᶜām[9791]
شکم از خوش دلی و خوش حالی	Şikem ez ḫoşdilī vu ḫoşḥālī
کاه پیرمیسکند کهی خالی	Gāh pīr mīkuned gehī ḫālī[9792]
فـارغ از خلدایمن از دوزخ	Fāriġ ez ḫuld-i eymen ez dūzaḫ
جای او مزبله است یا مطبخ	Cāy-ı ū mezbeleest yā maṭbaḫ[9793]

[Neṣr] [[Ḥażret-i Yūsuf ᶜaleyhi's-selāmdan su'āl olınmış kï " مالك لاتشبع وفى يدك خزائن الارض" – "*Mā leke lā teşbaᶜu ve fī-yedike ḫazā'inu'l-arḍ*"[9794]. Anlar da buyurmışlar kï "انّى اخاف اذا شبعت نسيت[9795] الجايعين" – "*İnnī eḫāfu iẕā şebiᶜtu nesiytu'l-cāyiᶜīne.*[9796]"]][9797]

[9789] zīrā keŝret-i ekl …. bī-ḳīl u ḳāldur: Ü1.129b / Diğer nüshalarda yok

[9790] Naẓm: Ü1.129b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyitler Câmî'ye aittir [Bk. Câmî, Heft Evreng, Silsiletu'z-zeheb, Defter-i Evvel, Bölüm: 135 https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh135/ (09.06.2020)]

[9791] "*Hocayı gör ki akşam sabah yeme içme sevdasındadır."*

[9792] "*Halbuki mide dediğin bazen tatlı dil bazen gönül alma ile / bir dolar bir boşalır*."

[9793] "*Gönlünde ve aklında cennet özlemi ve cehennem korkusu olmayan kişinin yeri / Ya mezbelelikte eşinme ya da mutfakta tıkınmadır*."

[9794] "*Sana ne oluyor ki yeryüzünün tüm hazineleri elinde olmasına rağmen karnını doyurmazsın?*"

[9795] نسبت – nesebtü?: Ü1.129b; doğrusu "نسيت - nesiytü" olması lazım (manası: unuttum)

[9796] "*Korkarım ki doyduğumda aç olanları unuturum.*"

[9797] [[Ḥażret-i Yūsuf …. nesebtü'l-cāyiᶜīne]]: Ü1.129b / Diğe nüshalarda bu kısım yok

[541] Beyt[9798]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

ولايعرف الظمان من طال ريّه — Ve lā yaᶜrifu’ẓ-ẓam'ānu men ṭāle reyyuhu

ولايعرف الشبعان من هو جايع — Ve lā yaᶜrifu’ş-şebᶜānu men huve cāyiᶜu[9799]

[Neşr] Şarṭ-ı ḫāmis lisān-ı ḳalb u ḳālıb ile ẕikr-i Ḫudā ve māsivá’llâhı ḫāṭırdan rehā ḳılup maḳām-ı ẕākirīne vāṣıl[9800] ve rütbe-i aḫyār u ebrāra[9801] nā'il olmaḳdur. **Şarṭ-ı sādis** tevekkül-i tām ile ḳażá vü ḳadere[9802] rıżā ve faḳr u ġınāya şükr-i Ḫudā ḳılmaḳdur[9803] ve maḥvda[9804] ḫavf ü recā ve iṣbātda maḥv ü fenā[9805] bu maḳāmda leşker-i şekk ü reyb[9806] münhezim ü[9807] münᶜadim[9808] olup ḳalbe ebvāb-ı ġayb güşāde ve ᶜālem-i esrār nümāyān olup āmāde olmaḳdur[9809]. **Şarṭ-ı sābiᶜ** nefy-i ḫavāṭır ezmā-siva’llâh. **Şarṭ-ı ṣāmin** pīr-i ṭarīḳata rabṭ-ı ḳalb[9810]. **Şarṭ-ı tāsiᶜ** terk-i ḫ̆āb. **Şarṭ-ı ᶜāşir** [[maḥv-ı vücūd idüp māṣadaḳ-ı

[9798] Beyt: Ü1.129b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9799] “*Suya hasret kimse, suya kanmış (garkolmuş) kimseyi bilmez; Aynı şekilde tok da aç kimdir bilmez*.”

[9800] vāṣıl Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160b, Ü5.179b, H2-2.54a, N.148b / dāḫil Ü1.129b

[9801] aḫyār u ebrāra: Ü1.129b / aᶜlāya Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130a, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.148b

[9802] ḳażá vü ḳadere: Ü2.109a, T.189b, L.142a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.148b / ḳażāya Ü1.129b

[9803] ḳılmaḳdur: T.189b, L.142a, Ü5.180a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[9804] ve maḥvda Ü1.129b, Ü2.109a, Ü3.130b, İ2.160b, H2-2.54a, N.148b / Şarṭ-ı sābiᶜ maḥvda T.189b, L.142a, Ü5.180a

[9805] maḥv u fenā Ü1.129b, Ü2.109a, Ü3.130b, İ2.160b, H2-2.54a, N.148b / maḥv ü fenāda olmaḳdur Şarṭ-ı ṣāmin T.190a, L.142a, Ü5.180a

[9806] leşker-i şek ü reyb: Ü2.109a, T.190a, L.142a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.148b / kişver-i reyb Ü1.129b

[9807] ü: Ü1’de yok

[9808] münᶜadim: Ü2.109a, T.190a, L.142a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / maᶜdūm Ü1.129b

[9809] ḳalbe ebvāb-ı ġayb güşāde ve ᶜālem-i esrār nümāyān olup āmāde olmaḳdur: Ü2.109a, T.190a, L.142a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / ḫāne-i ḳalbden revzene-i esrār-ı İlâhī güşāde olur Ü1.129b

[9810] Şarṭ-ı sābiᶜ nefy-i ḫavāṭır ez mā-siva’llâh. Şarṭ-ı ŝāmin pīr-i ṭarīḳata rabṭ-ı ḳalb: Ü1.130a / Şarṭ-ı sābiᶜ nefy-i ḫavāṭır ez mā-siva’llâh. Şarṭ-ı ŝāmin pīr-i ṭarīḳata rabṭ-ı ḳalb eylemekdür İ2.160b / Ü2, Ü3, T, L, Ü5, H2-2, N’de yok

[542] Beyt[9811]: [Şebusterī]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

چوممکن کرد امکان برفشاند — Çu mumkin kerd imkān berfeşāned

بجز واجب دکر جزی نماند — Becuz vācib diger cuz'ī nemāned[9812]

[Neşr] ola.]][9813] Ammā meşāyıẖ-ı Naḳşibendiyye kï ẓāhir ü bāṭınları ṣıdḳ u ṣafā üzre ve cemīᶜ[-i] sülūkleri setr u iẖfā üzre olup miḳdār-ı ẕerre şerīᶜat u ṭarīḳata muẖālif vażᶜları olmamaġla cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ehl-i şerīᶜat ve mecmūᶜ[-ı] fıraḳ-ı ehl-i ṭarīḳat mābeyninde müsellem ü mümtāz ve mükerrem ü serefrāz olmışlardur. [[Nitekim ḥaḳīḳat-i ḥālleri bu ebyāt-ı ḥayātefzāda mesṭūrdur:

[543] Beyt[9814] [Molla Cāmī]

[Feᶜilātun feᶜilātun feᶜilātun feᶜilün]

نقشبندیّه عجب قافله سالا رانند — Naḳşibendiyye ᶜaceb ḳāfilesālārānend

که برند از ره پنهان بحرم قافله را — Kï berend ezreh-i pinhān beḥarem ḳafilerā[9815]]][9816]

9811 Beyt: Ü1.130a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit Şebüsterî'ye aittir [Bk. Şebusterī, *Gulşen-i Rāz*, Su'āl ezMaᶜnī-i Viṣāl http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ITD (09.07.2020)]

9812 "*Mümkün varlık olan insanın ömrü gerektiği kadardır / Vacib olandan Allah'tan başka kalıcı yoktur.*"

9813 [[maḥv-ı vücūd idüp mā-ṣadaḳ-ı Beyt-i … ola]]: Ü1.130a / ḳıllet-i ṭaᶜām Ü2.109a, T.190a, L.142a, Ü3.130b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / ḳıllet-i ekl İ2.160b

9814 Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Molla Câmî'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. Dr. M. Said Said Afgânî, *Mevlānā Nūre'd-dîn ᶜAbdur'raḥmân Cāmī ve Ṭarīḳat-i Naḳşibendiyye,* http://www.said-afghani.org/seite-makalat/burhanoddin%20saidi/mulana-abdurahaman-jami-23.01.2011.html (09.06.2020)]

9815 *"Nakşibendiyye, bir acayip kafile başıdır / Ki kafileyi gizli yollardan kazasız belasız Harameyn'e ulaştırır."*

9816 [[Nitekim ḥaḳīḳat-i …. mesṭūrdur Naẓm نقشبندیّه.... ؛ .... قافله را - Naḳşibendiyye ….; …. ḳafile-rā]]: Ü1.130a / ḥaḳīḳat-i ḥālleri …. mesṭūrdur Beyt نقشبندیّه.... ؛ .... قافله را - Naḳşibendiyye ….; …. ḳafile-rā Ü2.109a, T.190a, L.142a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a (Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de bu kısım yukarıda geçen "Ammā meşāyıẖ-ı Naḳşibendiyye kï…" ifadelerinin hemen devamında yer almaktadır.)

[[قاصری کزرندین طایفه را طعن قصور Ḳāṣirī kez rind-i īn ṭā'iferā ṭaᶜn-ı ḳuṣūr

حاشه لله که برارم بزبان این کله را Ḥāşeli'llâh kï berārem bezebān īn gilerā[9817]

همه شیران جهان بستهٔ این سلسله اند Heme şīrān-ı cihān beste-i īn silsileend

روبه از حیله چه سان بکسلد این سلسله را Rūbeh ezḫīle çï sān bugseled īn silsilerā[9818]]][9819]

[Neşr] Ve maᶜlūm ola kï[9820] cemīᶜ[-i] ṭavā'if-i ṭarīḳatuñ[9821] nihāyeti bunlaruñ bidāyetidür.

[544] Beyt[9822] [Molla Cāmī]

[Fāᶜilātunfāᶜilātunfāᶜilün]

اوّل اواخر هر منتهی Evvel-i ū āḫir-i her muntehī

زاخراوجیب تمنّا تهی Z'āḫir-i ū ceyb-i temennā tehī[9823]

هرکه بدان کنج عنایت رسید Her kï bedān kunc-i ᶜināyet resīd

[9817] "*Hayatı kusur ve günahla doludur amma rind meşrep taifesini ayıplama ve kusur bulmaktan geri durmaz / Böyle bir günahı dilime almaktan Allah'a sığınırım*."

[9818] "*Cihanın bütün aslanları bu zincire bağlanmışlardır / Tilki ise hile ve desise ile bu zincirden kurtuldum sanır*."

[9819] [[سلسله را ...؛ همه شیران... ؛ کله را .... قاصری... - Ḳāṣirī… ; ….kelle rā; Heme şīrān… ; …. silsile rā]]: Ü1.130a / Diğer nüshalarda bu beyitler yok

[9820] maᶜlūm ola kï: Ü1.130a / Diğer nüshalarda yok

[9821] ṭarīḳatuñ: Ü2.109a, T.190a, L.142b, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / ṭarīḳīnuñ Ü1.130a

[9822] Beyt: Ü1.130a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyitler Molla Câmî'ye aittir [Bk. Kutubḫāne-i Fārisī: Heft Evreng-i Cāmī, Tuḥfetu'l-Aḥrār, Der-menḳabet-i Ḳuṭbu'ṭ-ṭarīḳat… http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16CV (09.06.2020)]

[9823] "*Her sonlunun (faninin) kaderi eninde sonunda / Hayat cebinin bütün temenni ve özlemlerden boşalmasıdır*."

رخت بدایت بنهایت کشید Raḫt-i bidāyet benihāyet keşīd[9824]

[Neşr] Zīrā cemīᶜ[9825] ṭarāyıḳuñ[9826] ġāyeti ḳalbi māsivādan taṣfiyeden_ṣoñra[9827] ḥużūr-ı dā'im_ile tezkiyedür. Bunlaruñ bidāyeti ḥużūr-ı dā'im_ile[9828] tezkiyedür kï māsivā ḳaṭᶜā aña müzāḥim olmaya. Ve Naḳşibendiyyenüñ nihāyeti şühūd-ı Ḥaḳda devām-ı istiġrāḳdur kï ḳaṭᶜā māsivāya şuᶜūrı olmaya. Ve anlaruñ sülūki **on iki ḥāl** üzre beyān buyrılmışdur[9829] kï ẕikr olınur[9830]: "*Hūş derdem, naẓar berḳadem, sefer dervaṭan, ḫalvet derencümen, yādkerd, bāzgeşt, nigāhdāşt, yāddāşt, vuḳūf-ı zamānī, vuḳūf-ı ᶜadedī, vuḳūf-ı ḳalbī, çille-i ḫavāṭır*". Maᶜnī-i **hūş derdem** oldur kï sālik-i ḥaḳīḳī her nefesi ġaflet ile geçürmeyüp ḥużūr u āgāhī[9831] ve fikr ü[9832] endīşe-i[9833] İlâhī ile müteyaḳḳıẓ olmaḳdur.

[545] Beyt[9834]

[Fāᶜilātun Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlun]

شب و روزم بجر از خاطر یاد تو درنیست Şeb u rūzem becuz ezḫāṭır-ı yād-ı tu der nīst

---

[9824] "*Kim ki bu lütuf ve ihsan hazinesine ererse / Bidayet yükünü, nihayete kadar taşır*."

[9825] cemīᶜ: Ü2.109b, T.190a, L.142b, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / cümle Ü1.130a

[9826] ṭarāyıḳuñ: Ü1.130a / ṭarīḳuñ Ü2.109b, T.190a, L.142b, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a

[9827] taṣfiyeden_ṣoñra: Ü1.130a, Ü2.109b, T.190a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / taṣfiye itdükden_ṣoñra L.142b

[9828] ḥużūr-ı dā'im_ile: Ü1.130a, Ü2.109b, T.190a, Ü3.130b, İ2.160b, Ü5.180a, H2-2.54a, N.149a / öyle L.142b

[9829] buyrılmışdur: Ü1.130a, İ2.161a, N.149a / olınmışdur Ü2.109b, T.190a, L.142b, Ü3.130b, Ü5.180b, H2-2.54a,

[9830] kï ẕikr olınur: Ü1'de yok

[9831] ḥużūr u āgāhī: Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a / ḥużūr-ı āgāhī Ü1.130b

[9832] fikr ü: Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b / fikr-i Ü1.130b, L.142b, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a / ẕikr-i İ2.161a

[9833] endīşe-i: Ü1.130b / ḥużūr-ı Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a

[9834] Beyt: Ü1.130b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

بلکه درخلوت جان غیر تو کس حاضر نیس Belkï derḫalvet-i cān ġayr-ć tu kes ḥāżır nīst[9835]

[Neşr] Ve Mevlānā Saᶜde'd-dīn-i Kāşġarī buyurmışlardur kï bir nefesden bir nefese intiḳālde ḥużūr-ı ḫāṭır üzre olınup her nefesi Ḥaḳ teᶜāládan ġaflet üzre tefriḳa ile geçürmeyüp[9836]

[546] Beyt[9837]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

تا یکی در تفرقه سوزی چو شمع Tā yekī dertefriḳa sūzī çu şemᶜ

غرقه شو در لجّهٔ دریای جمع Ġarḳa şev der lucce-i deryā-yi cemᶜ[9838]

[Neşr] Ve Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce buyurmışlardur[9839] kï ṭarīḳumuzda riᶜāyet-i ḥıfẓ-ı nefes emr-i mühimdür ve cemīᶜ[-i] enfāsı ḥużūr u āgāhī[9840] üzre ṣarf lāzımdur. Eger bir şaḫıṣ muḥāfaẓat-ı nefese ḳādir olmaya anuñçüñ[9841] ṭarīḳumuzda[9842] dirler kï[9843] "فلان کس نفس کم کرده است"-"*Filān kes nefes gum kerdeest*". Yaᶜnī ṭarīḳ-ı sülūkde ḥıfẓ-ı nefesi filān güm eylemişdür[9844] dimek olur.

[9835] "*Gece gündüz hep sen hatırımdasın / Can halvetinde Sen'den gayri yanımda kimsem yok.*"

[9836] geçürmeyüp: Ü1.130b / geçürmeyeler Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a / geçürilmeye İ2.161a

[9837] Ü1.130b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9838] "*Mum gibi tek başına bir köşede yanmak yerine / Kesret, çokluk deryasında boğulmak yeğdir*."

[9839] buyurmışlardur: Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a / buyurmışlar Ü1.130b

[9840] ḥużūr u āgāhī: Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.130b, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149a / ḥużūr-ı āgāhī Ü1.130b

[9841] anuñçüñ: L'de yok

[9842] ṭarīḳumuzda: Ü1.130b, İ2.161a / Ü2, T, L, Ü3, H2-2, N'de yok

[9843] dirler kï: L'de yok

[9844] eylemişdür: Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.131a, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149b / eylemiş Ü1.130b

[547] Naẓm[9845]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

ذوق طاعت بی حضور دل نیابد هیچ کس Ẕevḳ-i ṭāᶜat bīḥużūr-ı dil neyābed hīç kes

طالب حق را دل حاضر برین درکاه بس Ṭālib-i Ḥaḳrā dil-i ḥāżır berīn dergāh bes[9846]

[548] [Naẓm]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

تو بهر حالی که باشی روز و شب Tu beher ḥālī kï bāşī rūz u şeb

یکنفس غافل مباش از ذکر رب Yeknefes ġāfil mebāş ezẕikr-i Rab[9847]

درخوشی ذکر تو شکر نعمت است Derḫoşī ẕikr-i tu şukr-i niᶜmetest

دربلاها آلتی باحضرت است Derbelāhā āletī bāḤażretest[9848]

[Neṯr] Ve maḫdūm-ı girāmī Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā Cāmī evāḫir-i Şerḥ-i Rübāᶜiyyātda[9849] beyān buyurmışlardur kï Şeyḫ Ebü'l-Cenāb Necm el-Kübrá ḥażretleri[9850] Risāle-i Fevāyiḥü'l-Cemālde[9851] beyān eylemişlerdür[9852] kï ẕikir kï nüfūs-ı ḥayvānātda cārīdür, anlaruñ enfās-ı żarūriyyeleridür. Zīrā her ẕīrūḥ nefesini

[9845] Naẓm: Ü1.130b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9846] "*Gönül huzuru ve huşu olmaksızın taat ve ibadetin zevkine varılmaz / Bu dergâhta Hakk'ın talibi olmak için gönül huzuru yeter*."

[9847] "*Ne hal üzere olursan ol gece gündüz / Rabbini zikretmekten gafil olma.*"

[9848] "*Her şey güzelken, yolundayken nimetini şükür seni anmak, hatırlamakla olur / Musibet ve belalarda ise aracımız, şefaatçimiz olan Hz. Peygamberden meded umarız*."

[9849] Rubāᶜiyyātda Ü1.130b, Ü2.109b, Ü3.131a, İ2.161a, H2-2.54b, N.149b / Rubāᶜiyyātında T.190b, L.142b, Ü5.180b

[9850] Ebü'l-Cenāb Necm el-Kübrá Ḥażretleri: Ü1.130b, Ü2.109b, T.190b, Ü3.131a, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149b / Necme'd-dīn el-Kübrá L.142b

[9851] Fevāyiḥü'l-Cemālde: Ü1.130b / Fevātiḥü'l-Cemālde Ü2.109b, T.190b, L.142b, Ü3.131a, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149b

[9852] eylemişlerdür kï: Ü1.130b, Ü2.109b, L.142b, Ü3.131a, İ2.161a, H2-2.54b, N.149b / buyurmışlardur kï T.190b, Ü5.180b

alup virmekden ḥarf-i “hā” ẓāhir olur. Ol ḥarf-i “hā” işāret-i ġayb-ı hüviyet-i Ḥaḳ teᶜāládur. Ve bu ḥarf-i “hā” ism-i Allâhda olan ḥarf-i “hā”dur[9853]. Elif lām[9854] berāy-ı taᶜrīf ve teşdīd-i lām mübālaġa içündür. Ve[9855] bu taᶜrīfden ṭālib-i hūşmend ve sālik-i saᶜādetmend olan kimesne nisbet-i ḥużūr u āgāhīde[9856] bu vech üzre ola ve vaḳt-i telaffuẓda[9857] bu ḥarf-i şerīf ile hüviyyet-i Ḥaḳḳı her nefesüñ ḫurūc u duḫūlinde bu minvāl üzre mülāḥaẓa eyleye. Ve bu maḳāma nā'il olduḳda[9858] nisbet-i ḥużūr[-ı][9859] maᶜa’llâh ḥāṣıl olup bir dereceye vāṣıl olur kï bītekellüf nāẓır olup bu nisbet hemīşe ḥāżırdilī[9860] olur. Belkï tekellüfle ḳādir olmaz kï bu nisbeti göñlinden dūr u mehcūr[9861] eyleye.

[549] Rübāᶜī[9862] [Molla Cāmī]

[Ahrem: Mefᶜūlün mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūl]

ها غیب هویّت آمدای حرف شناس	Hā ġayb-ı huviyyet āmed ey ḥarfşinās
وانفاس ترابود بران حرف اساس	V’enfās-ı turā buved berān ḥarf esās
باش آکه ازان حرف درامّید و هراس	Bāş āgeh ezān ḥarf derummīd u hirās

[9853] ve bu ḥarf-i “hā” ism-i Allâhda olan ḥarf-i “hā”dur: Ü1’de yok
[9854] elif lām: Ü1.130b, Ü2.109b, T.190b, Ü3.131a, İ2.161a, Ü5.180b, H2-2.54b, N.149b / elif ve lām L.142b
[9855] ve: Ü1.130b, Ü2.109b, L.142b, Ü3.131a, İ2.161b, H2-2.54b, N.149b / T, Ü5’de yok
[9856] ḥużūr u āgāhīde: Ü2.109b, T.191a, L.142b, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.54b, N.149b / ḥużūr-ı āgāhīde Ü1.130b
[9857] telaffuẓda: L’de yok
[9858] olduḳda: Ü2.110a, T.191a, L.142b, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.54b, N.149b / olınduḳda Ü1.131a
[9859] ḥużūr-ı: Ü1.131a, Ü2.110a, T.191a, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.54b, N.149b / ḥużūrı L.143a
[9860] ḥāżır-ı dil: Ü2.110a, T.191a, L.142b, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.54b, N.149b / ḥāżır-ı dili Ü1.131a
[9861] dūr u mehcūr: Ü1.131a, İ2.161b, N.149b / mehcūr u dūr Ü2.110a, T.191a, L.142b, Ü3.130b, Ü5.181a, H2-2.54b
[9862] Rubāᶜī: Ü2.110a, T.191a, L.142b, Ü3.131a, Ü5.181a, N.149b / Naẓm Ü1.131a, İ2.161b / Ḳıṭᶜa H2-2.55a; Bu rubâᶜî Molla Câmîye aittir [Bk. Molla Câmî/Abdurrahman Câmî, *Şerh-i Rubâiyyât*, trc. Tâhirü’l-Mevlevî, Yayına hzl. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.158, Rubai No: 47]

حرفی کفتیم شکرف اکرداری[9863] پاس Ḥarfī guftīm şigerf eger dārī pās[9864]

[Neşr] Ġayb-ı hüviyyet kï Mevlānā Cāmī bu rübāᶜīde beyān buyurmışdur, ışṭılāḥ-ı ehl-i taḥḳīḳde Ḥaḳ teᶜālánuñ ẕāt-ı şerīfinden ᶜibāretdür. İᶜtibār-ı lātaᶜayyün birle yaᶜnī şarṭ-ı ıṭlāḳ-ı[9865] ḥaḳīḳī kï muḳayyed degildür ve[9866] ıṭlāḳ_ile mümkün[9867] degildür kï bu mertebeye hīç ᶜilm ü idrāk taᶜalluḳ eyleye. Ve bu ḥayṣiyyet mechūl-i muṭlaḳdur bi'n-naẓar ilá ᶜilmi'l-maḫlūḳāt. Va'llâhu aᶜlem[9868].

[550] Naẓm[9869]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl]

Maḥv olmayıcaḳ nuḳūş-ı āṣār-ı vücūd

Ṣebt olmadı dil ṣafḥasına sırr-ı şühūd

Her gülşen-i sīrāb ṭutub şekl-i serāy

Nābūd görindi gözüme çerḫ-i kebūd

[9863] داری – dārī: Ü1.131a, Ü2.110a, Ü3.131a, İ2.161b, H2-2.55a, N.149b / درای T.191a, L.143a, Ü5.181a

[9864] "*Ey harfleri tanıyan! "He" harfi, "gayb-ı hüviyyet"i remz eder. Senin nefeslerin o harf üzerinedir, yani her nefesinde bu harfi söylersin. Havte (korkuda) de recâda (ümitte) da o harften âgâh ol. Eğer anlarsan eşsiz ve derin bir harf söyledim*." [Molla Câmî/Abdurrahman Câmî, Şerh-i Rubâiyyât, trc. Tâhirü'l-Mevlevî, Yayına hzl. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.158, Rubai No: 47]

[9865] ıṭlāḳ-ı: Ü1.131a / ṭalāḳ-ı Ü2.110a

[9866] ve: Ü1.131a, T.191a, L.143a, Ü5.181a / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9867] ıṭlāḳ_ile mümkün: Ü1.131a, Ü2.110a, Ü3.131a, H2-2.55a, N.149b / ıtlāḳ ile ve mümkün İ2.161b / ıṭlāḳ mümkün T.191a, L.143a, Ü5.181a

[9868] va'llâhu aᶜlem: Ü1'de yok

[9869] Naẓm: Ü1.131a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Neşr] Ve maᶜnī-i **naẓar berḳadem** oldur kï sālik geşt ü güẕār eyledügi mevāżiᶜde[9870] naẓarın püşt-i pāsından ayırmaya. Tā kï naẓarı perākende olmaya ve bir cāy görmeyince ol cāya ayaḳ ḳomaya. Nitekim ol ᶜārif-i serefrāzī[9871] Cenāb-ı Ḥażret-i[9872] **Şeyḫ Saᶜdī-i Şīrāzī**[9873] ***Gülistān***da[9874] bu maᶜnāya[9875] işāret iderler[9876] kï: "لقمانرا كفتند حكمت ازچه[9878] اموختی كفت از نابينايان[9879] كه تاجای نه بينند پای نه نهند[9877]كه"-"*Luḳmānrā guftend kï ḥikmet ezçï āmūḫtī guft nābīnāyān kï tā cāy nebīnend pāy nenehend*"[9880].

[551] Beyt[9881] [Ebū Temmām]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

قدر لرجلك قبل الخطو موضعها — Ḳaddir li-riclike ḳable'l-ḫaṭvi mevḍiᶜahā

فمن علا زلقا من وعرة زلجا — Fe-men ᶜalā zeliḳan min vaᶜretin zelicen[9882]

[9870] mevāżiᶜde: Ü1.131a, İ2.161b / mevżiᶜde Ü2.110a, T.191a, L.143a, Ü3.131a, Ü5.181a, H2-2.55a, N.150a

[9871] ol ᶜārif-i ser-efrāzī: Ü1.131a / Diğer nüshalarda yok

[9872] Cenāb-ı Ḥażret-i: Ü2.110a, Ü3.131a, İ2.161b, H2-2.55a, N.149b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[9873] -i Şīrāzī: Ü1.131a / Diğer nüshalarda yok

[9874] Gülistānda: Ü2.110a, T.191a, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.55a, N.150a / Ü1, L'de yok

[9875] bu maᶜnāya: L'de yok

[9876] işāret iderler: Ü1.131a / işāret ider Ü2.110a, T.191a, Ü3.131a, İ2.161b, Ü5.181a, H2-2.55a, N.150a / buyurur L.143a

[9877] كه – kï: Ü2.110a, T.191b, L.143a, Ü3.131a, Ü5.181a, H2-2.55a / Ü1, İ2, N'de yok

[9878] چه – çe: Ü1.131a, İ2.162a / كه – kï Ü2.110a, T.191b, L.143a, Ü3.131b, Ü5.181a, H2-2.55a, N.150a

[9879] نابينايان – nā-bīnāyān: Ü1.131a, Ü2.110a, İ2.162a, Ü3.131b, H2-2.55a, N.150a / تانابينايان – tā-nābīnāyān T.191b, L.143a, Ü5.181b (Ü1'de söz konusu ifadenin başındaki "tā" ibaresi metin içinde ilk önce yazılmış sonradan kırmızı mürekkeple çizilip ifade "nābīnāyān" şeklinde düzeltilmiş)

[9880] "*Lokman hekime: 'Hikmeti kimden oğrendin?' demişler. Cevap olarak: 'Körlerden öğrendim; cünkü bir yeri değnekleriyle yoklayıp iyice anlamayınca ayak atmazlar.' demiş*" [Çev. Kilsili Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 320]

[9881] Beyt: Ü1.131a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit, basılı kaynaklarda Ebû (أبوتمّام) (ö. 231/846) Temmâm'a nispet edilmiştir [Bk. el-BenderI binti Ḫālid bin Bārik es-Sedīrī/Südeyrī, Tavẓīfu'l-Meŝel ᶜİnde'ş-Şāġānī, *Mecelletu'd-Dirāsāti'l-Luġaviyye*, Mucellid: 15, ᶜAded: 3, Receb-Ramaḍān 1434 H., Mayu-Yuliyye (Mayıs-Temmuz) 2013, s. 26/Dn. 2 https://books.google.com.tr/books?id=KsliDwAAQBAJ&pg (27.06.2020)]

[9882] "*Adım atmadan önce ayağının basacağı yeri belirle; Her kim sarp bir kayanın üstüne çıkarsa kayar.*"

[Neṯr] Ve bir daḫi naẓar berḳademden murād sürᶜat-i seyr-i sālike işāret ola. Ḳaṭᶜ-ı mesāfāt-ı hestī ve ṭayy-ı ᶜaḳabāt-ı ḫodperestī idüp her cānibe kï naẓarı müntehī ola fi'l-ḥāl ḳademi ol cāya ḳoya. Ve **Ebū Muḥammed Ruveym** ḳuddise sırrahu buyurmışlardur kï: "ادب المسافران لايجاوز[9883] همّه قدمه"-"*Edebu'l-musāfiri en-lā yucāvize hemmuhu ḳademehu*"[9884] bu maᶜnāya işāretdür[9885]. Ve Ḥażret-i maḫdūm-ı girāmī[9886] ***Tuḥfetü'l-Aḥrār***da menḳabet-i Ḫᵛāce-i Bahā'e'd-dīn ḳuddise sırrahu'l-ᶜazīz[9887] içün bu mażmūnı naẓm-ı bedīᶜu'l-beyān ile ᶜayān buyurmışdur[9888]:

[552] Naẓm[9889]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

کم زده بی همدمئ هوش دم	Kemzede bīhemdemi-i hūşdem
در[9890]نکذشته نظرش از قدم	Derneguẕeşte naẓareş ezḳadem[9891]
بس که زخود کرده بسرعت سفر	Bes kï ziḫod kerde besurᶜat sefer
بازنمانده قدمش از نظر	Bāz nemānde ḳademeş eznaẓar[9892]

[9883] لايجاوز – lā-yucāvize: Ü1.131b, Ü2.110a, T.191b, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.181b, H2-2.55a, N.150a / لايجوز L.143a

[9884] "*Misafirin edebi, arzusunun ayağını geçmemesidir.*"

[9885] bu maᶜnāya işāretdür: Ü1'de yok

[9886] maḫdūm-ı girāmī: Ü1.131b / Maḫdūmī Ü2.110a, T.191b, L.143a, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.181b, H2-2.55a, N.150a

[9887] ḳuddise sırrahu'l-ᶜazīz: Ü1'de yok

[9888] naẓm-ı bedīᶜu'l-beyān ile ᶜayān buyurmışdur: Ü2.110a, T.191b, L.143b, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.181b, H2-2.55a, N.150a / naẓm idüp buyurmışlardur kï Ü1.131b

[9889] [[Bk. *Heft Evreng-i Cāmī,* Tuḥfetu'l-Aḥrār, http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16CV (20.06.2020)]

[9890] در – der: Ü1.131b, İ2.162a, H2-2.55b, N.150a / ور Ü2.110a, T.191b, L.143b, Ü5.181b / وز Ü3.131b

[9891] "*Sürekli birileri ile vakit geçirirken / Herkes yolunu gözlerdi*."

[9892] "*Kendinden, nefsinden öylesine süratle geçmesi yetti / Geriye ayak izi bile kalmadı.*"

[Neşr] Ve[9893] maᶜnī-i **sefer dervaṭan** oldur kï sālik şehr-i ṭabīᶜat-ı beşerīden[9894] diyār-ı ḥaḳīḳate sefer ḳılup ṣıfāt-ı ẕemīmeden ṣıfāt-ı ḥamīdeye intiḳāl eylemekdür. Ve Ḥażret-i Mavlānā Saᶜde'd-dīn-i[9895] Kāşġarī buyurmışlardur[9896] kï şaḫṣ-ı ḫabīṯ her cāya kï intiḳāl ider ḫabā'iṯ[9897] andan zā'il olmaz, tā ṣıfāt-ı ḫabīṯeden ferāġat idince. Ve aḥvāl-i meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ve evliyā'-i kirām iḫtiyār-ı sefer ü iḳāmetde iḫtilāf üzre vāḳiᶜ olmışdur. Baᶜżısı bidāyet-i ḥālinde sefer idüp nihāyetinde[9898] muḳīm olmışdur ve baᶜżısı bi'l-ᶜakisdür ve baᶜżısı ḥāl-i bidāyet ü nihāyetinde muḳīm olup sefer eylememişdür[9899] ve baᶜżısı bidāyet ü nihāyetinde sefer idüp muḳīm olmamışdur. Bu çār fırḳanuñ sefer ü iḳāmetinden ġaraż niyyet-i ṣādıḳadur[9900]. Ve *Terceme-i ᶜAvārif*de daḫi bu taḳrīr üzre meşrūḥdur. Ammā ṭarīḳ-ı ḫˇācegān sefer ü iḳāmetde oldur kï bidāyet-i ḥālde çoḳluḳ sefer eylemeye ve kendüyi bermażmūn-ı münīf-i " وَابْتَغُوا إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ "-"*Ve'bteġū ileyhi'l-vesīlete*[9901]"[9902] bir pīr-i kāmil ḥażretlerinüñ[9903] ḫidmetine irişdürünce sefer idüp baᶜdehü pīrinüñ ḫidmetinde muḳīm ola. Nitekim ḥadīṯ-i şerīfde "من ثبت نبت" – "*Men ṯebete nebete*"[9904] vārid olmışdur. Nitekim Ḫˇāce Ḥāfıẓ ᶜaleyhi'r-raḥme buyururlar[9905]:

[9893] ve: Ü2.110a, T.191b, L.143b, Ü3.131b, Ü5.181b, / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[9894] beşerīden: Ü2.110a, T.191b, L.143b, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.181b, H2-2.55b, N.150a / beşeriyyeden Ü1.131b

[9895] Saᶜde'd-dīn-i: Ü1.131b, Ü2.110a, L.143b, Ü3.131b, İ2.162a, H2-2.55b, N.150a / T, Ü5'de yok

[9896] buyurmışlardur: Ü1.131b, T.191b, Ü5.181b / buyurmışlar Ü2.110a, Ü3.131b, İ2.162a, H2-2.55b, N.150a

[9897] ḫabā'iṯ: Ü1.131b, Ü2.110a, T.191b, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.181b, H2-2.55b, N.150a / ḫabāṯet L.143b

[9898] nihāyetinde: Ü2.110a, T.191b, L.143b, Ü3.131b, Ü5.182a, H2-2.55b, N.150a / nihāyetde Ü1.131b, İ2.162a

[9899] ve baᶜżısı ḥāl-i bidāyet … sefer eylememişdür: Ü2.110b, T.191b, Ü3.131b, İ2.162a, Ü5.182a, H2-2.55b, N.150a / ve baᶜżısı bidāyet ü nihāyetinde sefer eylemişdür L.143b / Ü1'de yok

[9900] ṣādıḳadur: Ü2.110b, T.192a, L.143b, Ü3.131b, Ü5.182a, H2-2.55b / ṣādıḳdur Ü1.131b, İ2.162a, N.150b

[9901] ber-mażmūn-ı münīf "...وابتغوا" - "*Ve'bteġū*....": Ü2.110b, T.192a, L.143b, Ü3.131b, Ü5.182a / ber-mażmūn-ı münīf "...وابتغوا" - "*Ve'bteġū*...." feḥvāsı üzre İ2.162b, H2-2.55b, N.150b / "...وابتغوا" - "*Ve'bteġū*...." feḥvāsı üzre Ü1.131b

[9902]"*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının,* ***O'na yaklaşmaya vesile arayın*** *ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz*." (Maide: 35)

[9903] Ĥażretlerinüñ: Ü2.110v, T.192a, L.143b, Ü3.131b, Ü5.182a, H2-2.55b / Ü1, İ2, N'de yok

[9904] Sebat eden arzusuna ulaşır

[9905] Nitekim ḥadīṯ-i şerīfde …. ᶜaleyhi'r-raḥme buyururlar: Ü1.131b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[553] Beyt[9906]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūl]

دلا در عاشقی ثابت قدم باش	Dilā derᶜāşıḳī ṣābitḳadem bāş
که در این ره نباشد کاربی اجر	Kï der’īn reh nebāşed kār-i bīecr[9907]

[Neşr] Eger kendünüñ diyārında bu ṭā'ife-i ᶜaliyyeden mürşid bulınur_ise terk-i sefer ḳılup mülāzemet-i pīre muvāẓabet ile taḥṣīl-i meleke-i āgāhīye saᶜy-i cemīl[9908] taḳdīm eyleye. Zīrā mürşid ile gūşiş lāzım, belkï emr-i[9909] mühimdür. Nitekim ᶜurefā buyururlar[9910] "من سلك بلامرشد كمن قاتل بلاسلاح وكمن اراد ان يصعد الهواء بلا جناح"-"*Men seleke bi-lā murşidin ke-men ḳātele bi-lā silāḥin ve ke-men erāde en-yeṣᶜade’l-hevā'e bi-lā cenāḥin*"[9911] ve Ḥażret-i Bāyezīd buyururlar kï[9912]: "من لم يكن له استاذ فامامه الشّيطان"-"*Men lem-yekun lehu ustāẕun fe-imāmuhu’ş-şeyṭān*"[9913]. Muḥaṣṣal ḫidmet-i mürşide muvāẓıb olup baᶜdehü ḥuṣūl-i ṣıfat-ı meleke müyesser olduḳda sefer ü iḳāmet ᶜale’s-seviyye olur. Ve Cenāb-ı[9914] Ḥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeydu’llâh[9915] ḳuddise sırrahu[9916] buyururlarmış_kï mübtedīye seferde perīşānlıḳdan ġayrı ḥāṣıl yoḳdur. Çünkï bir ṭālib bir ᶜazīzüñ ṣoḥbetine irişür aña münāsib olan oldur kï ṣıfat-ı temkīn ḥāṣıl eyleye ve

---

[9906] Beyt: Ü1.131b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9907] "Ey gönlüm! Sabit tut ayağını âşıklıkta; Karşılıksız bir şey olmaz bu yolda." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1,s . 594]

[9908] cemīl: Ü2.110b, T.192a, L.143b, Ü3.131b, İ2.162b, Ü5.182a, H2-2.55b, N.150b / cemīli Ü1.132a

[9909] belkï emr-i: Ü2.110b, T.192a, L.143b, Ü3.131b, İ2.162b, Ü5.182a, H2-2.55b, N.150b / ve Ü1.132a

[9910] buyururlar: Ü2.110b, T.192a, L.143b, Ü3.131b, İ2.162b, Ü5.182a, H2-2.55b, N.150b / buyururlar neŝir Ü1.132a

[9911] *"Mürşidsiz süluk eden (tarikata giren), silahsız savaşan ve kanatları olmadan göğe yükselmek isteyene benzer."*

[9912] kï: Ü1’de yok

[9913] *"Hocası (mürşidi) olmayanın imamı Şeytandır."*

[9914] Cenāb-ı: L’de yok

[9915] ᶜUbeydu’llâh Ü1.132a / ᶜUbeyd Ü2.110b, T.192a, L.144a, Ü3.132a, İ2.162b, Ü5.182a, H2-2.56a, N.150b

[9916] ḳuddise sırrahu: Ü1’de yok

meleke-i nisbet-i ḫˇacegānı[9917] ele getüre. Baᶜdehü her cānibe kï ᶜazīmet ide māniᶜ yoḳdur.

[554] Rübāᶜī[9918] [Efḍal-i Kāşānī]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlün feᶜūl]

یارب چه خوشست بی دهان خندیدن	Yā Rab çï ḫoşest bīdehān ḫandīden
بی واسطهٔ چشم جهان را[9919] دیدن	Bīvāsıṭa-i çeşm cihānrā dīden
بنشین وسفرکن که بغایت[9920] خوبست[9921]	Binşīn u sefer kun kï beġāyet ḫūbest
بی منّت[9922] پا کرد جهان کردیدن	Bīminnet-i pā gerd[-i] cihān gerdīden[9923]

[Neşr] Maᶜnī-i **ḫalvet derencümen** oldur kï Ḥażret-i Cenāb-ı Ḫˇāce-i büzürg Ḫˇāce Bahā'e'd-dīn ḥażretlerinden su'āl eylemişler kï sizüñ esās-ı ṭarīḳuñuz ne şey üzre mebnīdür. Ḥażret[9924] buyurmış[9925] kï ḫalvet derencümen yaᶜnī beẓāhir bāḫalḳ ve bebāṭın bāḤaḳ.

[9917] ḫˇacegānı: Ü2.110b, T.192a, L.144a, Ü3.132a, İ2.162b, Ü5.182b, H2-2.56a, N.150b / ḫˇācegān Ü1.132a

[9918] Rubāᶜī: Ü2.110b, T.192a, L.144a, Ü3.132a, Ü5.182b, N.150b / Naẓm İ2.162b / Ḳıṭᶜa H2-2.56a / Beyt Ü1.132a; Rubâî, Bâbâ Efdal-i Kâşânî'ye aittir [Bk. Bābā Efḍal-i Kāşānī, *Rubāᶜiyyāt*, Rubâî No: 135: https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh135/ (08.12.2018)]

[9919] بی واسطهٔ چشم جهان را - Bīvāsıṭa-i çeşm cihānrā diden: / Orijinal metninde "بی منت دیده، خلق عالم – Bīminnet-i dīde ḫalḳ-ı ᶜālem" şeklinde geçmektedir [Bk. Bābā Efḍal-i Kāşānī, *Rubāᶜiyyāt*, Rubâî No: 135: https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh135/ (08.12.2018)]

[9920] بغایت – be-ġāyet: Ü2.110b, T.192b, L.144a, Ü3.132a, Ü5.182b, H2-2.56a, N.151a / غایت – ġāyet Ü1.132a, İ2.162b

[9921] خوبست - ḫūbest: / Orijinal metninde "نیکوست - nīkūst" [Bk. Bâbâ Efdal-i Kâşânî, Rubâiyyât, Rubâî No: 135: https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh135/ (08.12.2018)]

[9922] بی منّت – bīminnet: / Orijinal metninde "بی زحمت - bīzaḥmet" " [Bk. Bâbâ Efdal-i Kâşânî, *Rubâiyyât*, Rubâî No: 135: https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh135/ (08.12.2018)]

[9923] "*Ya Rab, ağız, dudak olmadan gülmek, gülümsemek ne güzeldir / Gözden arınmış olarak cihanı görmek / Kon, kalk, gönlünce gez gayetle hoştur / Kimseye minnet etmeden dünyayı adımlamak*."

[9924] Ḥażret: L'de yok

[9925] buyurmış: Ü1.132a, Ü2.110b, T.192b, Ü3.132a, İ2.162b, Ü5.182b, H2-2.56a, N.151a / buyurmışlar L.144a

[555] Beyt[9926]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

ازدرون شوآشنا وازبرون بیکانه شو Ezderūn şev āşinā vu ezbirūn bīgāne şev

اینچنین زیباروش کم می فتد اندرجهان Īnçunīn zībā reviş kem mīfuted endercihān[9927]

[Neşr] Ve Ḥaḳ teᶜālá ᶜazze şānuhu ve ᶜamme iḥsānuhu Kelām-ı Ḳadīminde buyurduġı[9928] "رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ"-"*Ricālun lā-tulhīhim ticāretun ve lā beyᶜun ᶜan ẕikri'llâh*"[9929] maẓmūn-ı münīfi bu maᶜnāya işāretdür. Ve buyurmışlardur[9930] kï nisbet-i bāṭınī ṭarīḳ-i ḫācegānda şöyle vāḳiᶜ olmışdur kï cemᶜiyyet-i dil dermelā ve ṣūret-i tefriḳa derḫalvet. Ve buyurmışlardur[9931] kï bizüm ṭarīḳumuz ṣohbetdür[9932] ve[9933] ḫalvetde şöhret ve şöhretde āfet muḳarrerdür. Ḫayriyyet cemᶜiyyetdedür ve cemᶜiyyet ṣoḥbetde, ammā şarṭ budur kï vāḥid-i ḥaḳīḳīden ġayrısın nefy eylemekdür.

[556] Beyt[9934]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilātun]

[9926] Beyt: Ü2.110b, T.192b, L.144a, Ü3.132a, İ2.162b, Ü5.182b, H2-2.56a, N.151a / Ü1'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir

[9927] "*İçine gönlüne aşina ol, dışını görünüşünü umursama bile / Böylesine güzel gidiş, güzel tavır bu cihanda az bulunur*."

[9928] Ḥaḳ teᶜālá … buyurduġı: Ü2.110b, T.192b, Ü3.132a, İ2.162b, H2-2.56a, N.151a / Cenāb-ı Ḥaḳ L.144a / Cenāb-ı Ḥaḳ buyurduġı T.192b / Cenāb-ı Ḥaḳ buyurduġı el-āyet Ü5.182b / āyet-i kerīmede Ü1.132a

[9929] "***Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkoymadığı insanlardır****. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.*" (Nûr: 37)

[9930] buyurmışlardur: Ü1.132a, Ü2.111a, T.192b, L.144a, Ü3.132a, Ü5.182b, H2-2.56a, N.151a / buyurmışlar İ2.163a

[9931] buyurmışlardur: Ü1.132a, Ü2.111a, T.192b, L.144a, Ü3.132a, Ü5.182b, H2-2.56a, N.151a / buyurmışlar İ2.163a

[9932] ṣohbetdür: L'de yok

[9933] ve: Ü1.132a, Ü2.111a, Ü3.132a, İ2.163a, H2-2.56a, N.151a / T, L, Ü5'de yok

[9934] Beyt: İ2.163a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

خوش ان اتش که دردل بر فروزد — Ḫoş ān āteş kï derdil berfurūzed

بجز حق هرچه پیش اید بسوزد — Becuz'-i Ḥaḳ her çï pīş āyed bisūzed[9935]

[557] [Rubāᶜī[9936]] [Ebū Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlü mefāᶜīlü feᶜūl]

[[سررشتهٔ دولت ای برادر بکف آر — Serrişte-i devlet ey birāder bekef ār

وین عمر کرامی بخسارت نکذار — Vīn ᶜomr-i girāmī beḫesāret neguẕār

دایم همه جا باهمه کس درهمه کار — Dāyim heme cā bāheme kes derheme kār

میدار نهفته چشم دل جانب یار — Mīdār nuhufte çeşm-i dil cānib-i yār[9937]]][9938]

[Neṯr] Ve Ḫˇāce-i evliyā'-i kirām[9939] buyurmışlardur kï ḫalvet derencümen oldur kï sālik-i ḥaḳīḳī iştiġāl ü istiġrāḳ-ı ẕikr[i] bir mertebeye īṣāl ide kï eger[9940] bāzāra gelse ḥaḳīḳat-i dile ẕikrüñ istīlāsı sebebinden aṣlā āvāz-ı suḫan gūş itmeye. Ve yine[9941] Cenāb-ı[9942] **Ḥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeydu'llâh**[9943] buyurmışlardur[9944] kï cidd ü ihtimām

---

[9935] "*Gönülde alevlenen o ateş ne hoştur / Hak'tan gayri ne varsa hepsini yakar kül eder*."

[9936] [Rubâî, Ebû Saîd Ebu'l-Hayr'a aittir. Bk. *Dīvān-ı Ebu'l-Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr*, Rubāᶜiyyāt, Ḳısmet-i Sevvum (3. Bölüm) http://www.nosokhan.com/Library/Topic/003P (09.06.2020)]

[9937] "*Devlet (saadetin) ipinin ucunu elinde tut / Ve bu güzel ömür nimetini boşuna heba etme / ne yaparsan yap ve kiminle olursan ol daima / Gönül gözünü gizliden gizliye sevgiliden yana tut.*"

[9938] [[... سررشتهٔ - Ser-rişte-i …; جانب یار .... - ….cānib-i yār]]: Ü1.132a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[9939] evliyā-i kirām: Ü2.111a, T.192b, L.144a, Ü3.132a, Ü5.183a, H2-2.56b / evliyā-i kebīr Ü1.132b, N.151a / evliyā-i kirām-ı kebīr İ2.163a

[9940] eger: Ü1.132b, Ü2.111a, T.192b, Ü3.132a, İ2.163a, Ü5.183a, H2-2.56b, N.151a / eger kim L.144a

[9941] yine: L.144b / Diğer nüshalarda yok

[9942] Cenāb-ı: Ü2.111a, Ü3.132a, İ2.163a, H2-2.56b, N.151a / Cānib-i Ü1.132b / T, L, Ü5'de yok

[9943] Ḥażret-i ᶜUbeydu'llâh: Ü1.132b / Ḥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeyd Ü2.111a, Ü3.132a, İ2.163a, H2-2.56b, N.151a / Ḫˇāce ᶜUbeyd Ĥażretleri T.193a, L.144a, Ü5.183a

[9944] buyurmışlardur: Ü1.132b / buyurmışlar Ü2.111a, L.144b, Ü3.132a, H2-2.56b, N.151a / buyururlar imiş İ2.163a / buyurmışdur T.193a, Ü3.183a

birle ẕikr-i dile kemāl-i iştiġāl müddet-i penc ü şeş[9945] rūzda bir mertebeye irişür kï cümle āvāz ü ḥikāyāt merdüm[e] ẕikr görinür ve kendü söyledügi suḫanı daḫi ẕikr istimāᶜ ider. Ammā bu maḳāmāt-ı ᶜāliye[9946] ve derecāt-ı ġāliye[9947] bīsaᶜy ü ihtimām müyesser olmaz. Nitekim naẓm olınmışdur[9948]:

[558] Beyt[9949] [Mevlānā]

[Fāᶜilātun Fāᶜilātun Fāᶜilün]

جهد [9950] کن تا نور تو رخشان شود — Cehd kun tā nūr-ı tū raḫşān şeved

تا سلوك خدمتت آسان شود — Tā sulūk-i ḫidmetet āsān şeved[9951]

[Neṣr] Yādkerd ẕikr-i lisānı ẕikr-i ḳalb ile cemᶜden ᶜibāretdür. Mevlānā[9952] Saᶜde'd-dīn-i Kāşġarī buyururlar kï ṭarīḳ-ı taᶜlīm-i ẕikr oldur kï evvel şeyḫ cān u dil ile *lā ilâhe illa'llâh Muḥammedün resūlu'llâh* diye. Mürīd daḫi ol maḥalde gönlin ḥāżır idüp dil-i şeyḫe muḳābil ḳıla ve çeşmin firāz eyleye ve dehānın üstüvār ve zebānın bākām çesbān ide yaᶜnī lisānını damaġına yapışdura ve dendānın bir biri üzre ḳoya ve nefesin ṭuta ve ḳuvvet-i taᶜẓīm-i tām_ile ẕikre şürūᶜ ide ve şeyḫine dil ile muvāfaḳat eyleye. Mücerred zebān ile degil ve ḥabs-i nefese ṣabr ide ve[9953] bir nefesde üç kere ẕikr ide tā kï eṣer-i ḥalāvet-i ẕikr gönline irişe. Ve **Ḫᵛāce ᶜUbeydu'llâh** ḥażretleri[9954] baᶜżı

[9945] penç ü şeş: Ü1.132b, Ü2.111a, Ü3.132a, İ2.163a, H2-2.56b, N.151a / penç şeş T.193a, L.144a, Ü5.183a

[9946] ᶜāliye: Ü2.111a, T.193a, Ü3.132b, İ2.163a, Ü5.183a, H2-2.56b, N.151a / ġāliye Ü1.132b, L.144b

[9947] ġāliye: Ü2.111a, T.193a, Ü3.132b, İ2.163a, Ü5.183a, H2-2.56b, N.151a / ᶜāliye Ü1.132b, L.144b

[9948] Nitekim naẓm olınmışdur: Ü1.132b / Diğer nüshalarda yok

[9949] Beyt: Ü1.132b, İ2.163a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok; Beyit Mevlânân'ın Mesnevî'sine aittir [Bk. Mevlânâ, Mesnevî, C. 3, Beyit No: 4584: http://www.masnavi.net/2/25/eng/3/4584/ (20.06.2020)]

[9950] جهد –cehd: Ü1.132b, İ2.163a / سعی – saᶜy Ü2.111a, T.193a, L.144b, Ü3.132b, Ü5.183a, H2-2.56b, N.151a /

[9951] "*Gayret göster (çalış) ki nurun parlasın; sülûkun ve hizmetin (sana) kolay gelsin*." (Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî (C.1,2,3), Hazırlayıp Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, C. 3, s.795)

[9952] Mevlānā: Ü1.132b, Ü2.111a, L.144b, Ü3.132b, İ2.163b, H2-2.56b, N.151b / T, Ü5'de yok

[9953] ve: Ü1.132b, Ü2.111a, Ü3.132b, İ2.163b, H2-2.56b, N.151b / T, L, Ü5'de yok

[9954] Ḫᵛāce ᶜUbeydu'llâh Ḥażretleri: L.144b / Ḥażret-i Ḫᵛāce ᶜUbeyd Ü1.132b, Ü2.111a, T.193a, Ü3.132b, İ2.163b, Ü5.183a, H2-2.56b, N.151b

kelimāt-ı ḳudsiyyelerinde taḥrīr idüp beyān[9955] buyurmışlardur[9956] kï ẕikirden maḳṣūd oldur kï dil hemīşe Ḥaḳ[9957] teᶜāláya āgāh ola ve[9958] vaṣf-ı[9959] muḥabbet ü[9960] taᶜẓīm ile eger ṣoḥbet-i erbāb-ı cemᶜiyyetde ẕikr olınan āgāhī-i Ḥaḳ ḥāṣıl olursa ḫulāṣa-i ẕikr daḫi ḥāṣıl olur. Ve maġż-ı rūḥ-ı ẕikr oldur kï dil Ḥaḳ[9961] teᶜāláya āgāh ola ve eger āgāhī ḥāṣıl olmaz_ise ṭarīḳı[9962] oldur kï ẕikre muvāẓabet[9963] olına. Ve bu ṭarīḳuñ ḫıfẓına ṭarīḳ-ı āsān oldur kï nefesini nāfesinüñ altında ḥabs idüp lebleri biri birine ve zebānını damaġına yapışdurup ẕikr ide kï nefes derūndan bisyār teng gelmeye. Ve ḥaḳīḳat-i dil ol müdrike-i derrākdan ᶜibāretdür kï her ṭarafa cevelān ide. Ve endīşe-i maṣāliḥ-i dünyāyı daḫi ol endīşe ider. Ve bu[9964] ṭarfetü'l-ᶜaynda semâvāta perrān ve tamāmī-i[9965] ᶜālemi seyrān eylemek aña müyesserdür. Ve cümle endīşeler andan ẓuhūr idüp müteveccih-i fu'ād olur. Ve[9966] ol[9967] dil-i derrāki ḳalb ṣanavberi semtine müteveccih ḳılup ẕikr ile meşġūl ḳıla. İşbu ṭarīḳ ile[9968] kï kelime-i "lā"yı medd ile çeke ve kelime-i "ilâhe"yi[9969] dest-i rāstı ṭarafına ḥareket iderek ve kelime-i "illa'llâh"[ı][9970] dil ṣanavberi ṭarafına suḫat[9971] üzre ide[9972], tā kï ḥarāret-i ẕikr cümle aᶜżāya sirāyet ide. Ve ṭaraf-ı nefyde cemīᶜ[-i] muḥaddeṯātuñ vücūdına[9973] naẓar-ı fenā ile nāẓır olup ve

---

[9955] baᶜżı kelimāt-ı ḳudsiyyelerinde taḥrīr idüp beyān: L'de yok

[9956] buyurmışlardur: Ü1.132b, Ü2.111a, Ü3.132b, İ2.163b, H2-2.56b, N.151b / buyurmışlar L.144b / buyurdılar T.193a, Ü5.183b

[9957] Ḥaḳ: Ü1.132a, Ü2.111a, T.193a, Ü3.132b, İ2.163b, Ü5.183b, H2-2.56b, N.151b / Allâh L.144b

[9958] ve: İ2.163b / Ü1'de önce yazılmış sonra silinmiş / Ü2, L, Ü3'de yok

[9959] vaṣf-ı: / ṣaff-ı T.193a

[9960] ü: Ü1'de yok

[9961] Ḥaḳ: Ü1.133a, Ü2.111a, T.193b, Ü3.132b, İ2.163b, Ü5.183b, H2-2.56b, N.151b / Allâh L.144b

[9962] ṭarīḳi: Ü2.111a, T.193b, L.144b, Ü3.132b, Ü5.183b / ṫarīḳ Ü1.133a, İ2.163b, H2-2.56b, N.151b

[9963] muvāẓabet Ü2.111a, T.193b, L.144b, Ü3.132b, Ü5.183b, H2-2.56b / muvāẓıb Ü1.133a, İ2.163b, N.151b /

[9964] bu: T.193b, L.145a, Ü5.183b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9965] tamāmī-i: Ü1.133a, Ü2.111b, T.193b, Ü3.132b, İ2.163b, Ü5.183b, H2-2.57a, N.151b / tamām-ı L.145a

[9966] Ve: Ü1.133a, T.193b, L.145a, Ü5.183b / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[9967] ol: Ü1'de yok

[9968] ile: Ü1.133a, Ü2.111b, Ü3.132b, İ2.163b, H2-2.57a, N.151b / T, L, Ü5'de yok

[9969] "ilāhe"yi: Ü2.111b / "ilāh"ı Ü1.133a, İ2.163b

[9970] "illa'llâ"[ı]: Ü1.133a, L.145a / "lā ilāhe illa'llâh" Ü2.111b, T.193b, Ü3.133a

[9971] suḫat: Ü2.111b, T.193b, L.145a, Ü3.133a, İ2.164a, Ü5.183b, H2-2.57a, N.152a / secde Ü1.133a

[9972] ide: Ü2.111b, T.193b, L.145a, Ü3.133a, Ü5.183b, H2-2.57a, N.152a / Ü1, İ2'de yok

[9973] vücūdına: Ü1.133a, Ü2.111b, T.193b, Ü3.133a, İ2.163b, Ü5.183b, H2-2.57a, N.152a / vücūd L.145a

ṭaraf-ı iṣbātda Ḥaḳ teᶜālánuñ vücūd-ı muḳaddesine [9974] naẓar-ı beḳā ve maḳṣūdı ile muṭālaᶜa ide. Ve cemīᶜ[-i] evḳātda bu vechile ẕikrüñ müstaġraḳı ola. Ve hīç andan ġayrı bir şuġl üzre ṣābitḳadem olmaya. Tā bu kelime-i tevḥīdi tekrār itmek vāsıṭasıyla ṣūret-i tevḥīd ḳalbinde ḳarār ṭutup tā kï ẕikr ḳalbüñ ṣıfat-ı lāzimesi ola[9975].

[559] Naẓm[9976]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl(?)]

ازذکر خدا مباش یکدم غافل	Ezẕikr-i Ḫudā mebāş yek dem ġāfil
کزذکر بود خیر دوعالم حاصل	K’ez ẕikr buved ḫayr-i du ᶜālem ḥāṣıl[9977]
ذکرست که اهل شوق را درهمه حال	Ẕikrest kï ehl-i şevḳrā derheme ḥāl
آسایش جان باشد و آرامش دل	Āsāyiş-i cān bāşed u ārāmiş-i dil[9978]

[Neşr] Bāzgeştden murād oldur kï her bār kï ẕākir zebān-ı dil ile kelime-i ṭayyibeyi ẕikr ide. Derᶜaḳab yine ol zebān-ı dil ile diye kï: “خداوندا مقصود من توئی و رضای تو”- “*Ḫudāvendā maḳṣūd-ı men tuʾī ve rıżā-yı tu*”. Zīrā bu kelime-i bāzgeşt her ḫāṭıra kï gelür nefykünendedür eger nīk eger bed. Muḥaṣṣal bu bāzgeşt mefhūmı üzre gūşiş ḳalbde ẕikri ḫāliṣ[9979] ve māsivádan[9980] bāli fāriġ ider. Eger mübtedī bidāyet-i ẕikrde kelime-i bāzgeşt ṣıdḳını kendüde bulmaya lāyıḳ u aḥrá ve münāsib u evlá[9981] oldur kï

[9974] naẓar-ı fenā … teᶜālánuñ vücūd-ı muḳaddesine: Ü2.111b, T.193b, L.145a, Ü3.133a, Ü5.184a / naẓar-ı fenā … teᶜālánuñ vücūdına İ2.164a, H2-2.57a,N.152a / Ü1’de yok

[9975] ẕikir ḳalbuñ ṣıfat-ı lāzimesi ola: Ü2.111b, T.194a, L.145a, Ü3.133a, İ2.163b, Ü5.184a, H2-2.57a, N.152a / ẕikr-i ḳalbuñ ṣıfat-ı lāzimesi ḥāṣıl ola Ü1.133a

[9976] Naẓm: İ2.164a / Ü1’de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N’de bu şiir kısmı yok

[9977] “*Allah’ı zikirden bir an bile gafil olma / İki dünyada da fayda zikirdedir.”*

[9978] “*Aşk ve şevk ehline her hâlde / Gönül huzuru ve emniyet veren şey zikirdir.*”

[9979] ḫāliṣ: L’de yok

[9980] mā-sivádan: Ü1.133a, Ü2.111b, T.194a, Ü3.133a, İ2.163b, Ü5.184a, H2-2.57a, N.152a / mā-siváda L.145a

[9981] ve münāsib u evlá: Ü1.133b / Diğer nüshalarda yok

ol ᶜameli[9982] terk eylemeye[9983]. Zīrā tedrīc ile āṩār-ı ṣıdḳ ẕāhir u bāhir[9984] olur. Ve[9985] ol vāḳıf-ı sırr-ı yaḳīn Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā[9986] ᶜAlā'a'd-dīn kï ecille-i aṣḥāb-ı Mevlānā Saᶜde'd-dīn-i Kāşġarī idi, anlar buyururlar kï mebādī-i ḥālde Ḥażret-i Maḫdūmdan istifāde-i ẕikr iderdüm. Çün ẕikr-i bāzgeşt ile me'mūr olıcaḳ " خداوندا مقصود من توئی و رضای تو"-"*Ḫudāvendā maḳṣūd-ı men tu'ī ve rıżā-yı tu*" didükde[9987] bu cevābumdan[9988] baña şerm ᶜārıż oldı. Zīrā kï bu ḳavilde ṣādıḳ degil idüm ve ṣarīḥan bildüm kï dürūġ söylerüm. Bir gün bu endīşeye[9989] düşdüm kï pīş-i[9990] Ḥażret-i Maḫdūma gidem. Bu endīşe[9991] ile ḫidmet-i şeriflerine varduḳda buyurdılar kï Şeyḫ Baḥā'e'd-dīn ᶜÖmer ḥużūr-ı şerīfine[9992] ᶜazm idevüz. Biz de bermūcib-i emr-i Maḫdūmī, Ḥażret-i Şeyḫe ᶜazm itdük. Ve ḥużūr-ı şerīflerine varup bir kūşede cālis olduḳda Ḥażret-i Şeyḫ[9993] buyurdı_kï Ḥażret-i Şeyḫ Rükne'd-dīn ᶜAlā'u'd-devle[9994] ḳuddise sırrahu buyurmışlardur[9995] kï sālik her çend kendüyi ṭalebde ṣādıḳ bulmaz lâkin yine lāyıḳ u aḥrá ve münāsib ü evlá[9996] oldur kï vaḳt-i ẕikrde " خداوندا مقصود من توئی و رضای تو"-"*Ḫudāvendā maḳṣūd-ı men tu'ī ve rıżā-yı tu*" diye, tā şol vaḳte degin kï ḥaḳīḳat-i ṣıdḳ ẕāhir ola. Çün Ḥażret-i Şeyḫden ḫidmet-i[9997] Ḥażret-i Maḫdūma

---

[9982] ᶜameli: Ü1.133b, İ2.164a, N.152a / ᶜilmi Ü2.111b, T.194a, L.145a, Ü3.133a, Ü5.184a, H2-2.57b

[9983] eylemeye: Ü1.133b, Ü2.111b, Ü3.133a, H2-2.57b, N.152a / eyleye T.194a, L.145a, Ü5.184a

[9984] u bāhir: Ü1'de yok

[9985] ve: Ü1.133b, Ü2.111b, T.194a, Ü3.133a, İ2.164a, Ü5.184a, N.152a / L, H2-2'de yok

[9986] Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlānā: Ü2.111b, Ü3.133a, İ2.164a, H2-2.57b, N.152a / Cenāb-ı Ĥażret-i L.145a / Cenāb-ı Mevlānā Ü1.133b / Mevlānā T.194a, Ü5.184a

[9987] didükde: Ü1.133b, İ2.164a, H2-2.57b, N.152a / didügümde Ü2.111b, Ü3.133a / diyü didügümde T.194a, L.145b, Ü5.184a

[9988] cevābumdan: Ü1.133b / cevābdan Ü2.111b, T.194a, L.145b, Ü3.133a, İ2.164a, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152a

[9989] endīşeye: Ü1.133b / ḫayāle Ü2.112a, T.194a, L.145b, Ü3.133a, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152a

[9990] pīş-i: Ü2.112a, T.194a, L.145b, Ü3.133a, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152a / meclis-i Ü1.133b

[9991] endīşe: Ü1.133b / ḫayāl Ü2.112a, T.194a, L.145b, Ü3.133a, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152a

[9992] ḥużūr-ı şerīfine: Ü1.133b / ḳatına Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133a, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152a

[9993] -i Şeyḫ: Ü1'de yok

[9994] ᶜAlā'u'd-devle: Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133a, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b / ᶜAlā'a'd-dīn Ü1.133b

[9995] buyurmışlardur: Ü1.133b, Ü2.112a, T.194b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b / buyurmışlar L.145b

[9996] ve münāsib ü evlá: Ü1.133b / Diğer nüshalarda yok

[9997] ḫidmet-i: Ü1.133b, Ü2.112a, Ü3.133b, İ2.164b, H2-2.57b, N.152b / T, L, Ü5'de yok

geldüm Ḥażret-i Maḫdūm buyurdılar kï Şeyḫ ehl-i ceẕbedür ışṭılāḥ bilmez[9998]. Bu kelāmuñ[9999] maᶜnası baña nice müddetden_ṣoñra[10000] ẓāhir oldı kï anlaruñ ġarażı bu süḫandan[10001] budur kï Şeyḫ ceẕbe ṭarīḳı_ile terbiyet olınmışdur, sülūk ṭarīḳı ile degil. Ol sebebden ṭarīḳ-ı irşāddan Şeyḫ āgāh degildür. Zīrā kï[10002] henüz baña bu kelāmuñ keşfi muḥallá olmadı[10003] idi kï Ḥażret-i Şeyḫ bu ḥāli faḳīre ẓāhir eylemezden evvel bāzgeşṭde[10004] meẕkūr kelimeyi rūy-ı sūz[10005] [u] niyāzdan dir idüm ve ol cevābdan ḥacil ü münfaᶜil olurdum. Çünkï Ḥażret-i Şeyḫden bu cevābı istimāᶜ itdüm bende ol sūz u niyāz ve ḫacālet ü infiᶜālden eṣer ḳalmayup ol ᶜinda'llâh ḳabūle aḳreb olan inkisār u ḫużūᶜ zā'il oldı. Eger mürşidüm olan Ḥażret-i Saᶜde'd-dīn-i[10006] Kāşġarī kelāmından ġayrı kelāmı[10007] istimāᶜa teveccüh itmeyüp Şeyḫ Bahā'e'd-dīn ᶜÖmer kelāmını ışġā ḳılsam ol ḥālet-i muᶜtebere benden zā'il olmaz_idi diyü buyurdılar. **Nigāhdāşt** bu lafẓ murāḳabe-i ḫavāṭırdan ᶜibāretdür. Şol vechile kï bir nefesde sālik bir ḳaç kere kelime-i ṭayyibe ẕikri çeke kï ḫāṭırı ġayre gitmeye.

[560] **Naẓm**[10008]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl]

[9998] bilmez: Ü1.133b, L.145b / bilmez diyü buyurdılar Ü2.112a, T.194b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b

[9999] kelāmuñ: Ü1.133b / sözüñ Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b

[10000] müddetden_ṣoñra: Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b / müddet_ṣoñra Ü1.133b

[10001] suḫandan: Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.57b, N.152b / kelāmdan Ü1.133b

[10002] kï: Ü1'de yok

[10003] olmadı: Ü1.134a, İ2.164b, N.152b / oldı Ü2.112a, T.194a, Ü3.133b, Ü5.184a, H2-2.58a / L'de yok

[10004] bāz-geşṭde: Ü1.134a, Ü2.112a, T.194b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.58a, N.152b / bāz-geşṭden L.145b

[10005] sūz: Ü1.134a, İ2.164b / sūy Ü2.112a, T.194b, L.145b, Ü3.133b, Ü5.184a, H2-2.58a, N.152b

[10006] Saᶜde'd-dīn-i: Ü1.134a, T.194b, L.145b, İ2.165a, Ü5.184b / Saᶜd-i Ü1.112a, Ü2.133b, N.152b / H2-2'de yok

[10007] kelāmı: Ü1.134a, Ü2.112a, L.145b, Ü3.133b, İ2.164b, Ü5.184a, H2-2.58a, N.152b / kelāma T.194b, Ü5.185a (Ü5'de söz konusu ibare ilk önce "kelāma" şeklinde yazılmış daha sonra kırmızı mürekkeple "kelāmı" olarak düzeltilmiş)

[10008] Naẓm: Ü1.134a, İ2.165a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok

ازیاری خلق بکذر ای مردخدا — Ezyāri-i ḫalḳ bugẕer ey merd-i Ḫudā

یاری طلب انجنانکه[10009] از روی وفا — Yārī ṭaleb ānçunān kï ezrūy-i vefa[10010]

کارتو تواند که بسازد همه وقت — Kār-i tu tuvāned kï bisāzed heme vaḳt

دست تو تواند که بکیرد همه جا — Dest-i tu tuvāned kï bigīred heme cā[10011]

[Neṡr] Ve[10012] Mevlānā **Saᶜde'd-dīn-i**[10013] **Kāşġarī** ḳuddise sırrahu bu kelimāt-ı ḳudsiyyenüñ taḥḳīḳında[10014] buyurmışlardur[10015] kï lāzım u mühimdür kï bir sāᶜat[10016] veyā[10017] iki sāᶜat belkï daḫi ziyāde sālik kendü ḫāṭırını ḥıfẓ ide tā kï ġayruñ endīşesi ḫāne-i göñline[10018] dāḫil olmaya. Ve Mevlānā Ḳāsım kï[10019] kibār-ı aṣḥāb-ı Ḫˇāce ᶜUbeydu'llâhdan[10020] idi, bir gün taḳrīb_ile buyururlar kï meleke-i ḥıfẓ-ı ḫavāṭırda bir dereceye irilmişdür[10021] kï vaḳt-i ṭulūᶜ-i fecrden ḍaḥve-i kübrāya degin ḳuvvet-i müteḫayyileyi bi't-tamām ḫuṭūr-ı aġyārdan ḥıfẓa ḳādir idüñ[10022], bir vechile kï bu miḳdār-ı zamānda ḳuvvet-i müteḫayyile kendü ᶜilminden maᶜzūl olınur_idi. Ḫavāṭır[10023] ṭıbāᶜ-ı selīmeye ve eẕhān-ı müstaḳīmeye maḫfī vü pūşīde degildür kï

[10009] انجنانکه – ānçunān kï: / Ü1'de انجانکه şeklinde yazılmıştır

[10010] "*Ey Allah dostu! Halkla ülfetten ve dostluktan beri dur / Dostluk ancak vefa iledir*."

[10011] "*Kimseden vefâ bekleme, gücün oldukça her işin üstesinden gelebilirsin / Elin erdiğince her yere ulaşabilirsin*."

[10012] ve: Ü1'de yok

[10013] Saᶜde'd-dīn-i: L'de yok

[10014] ḳuddise sırrahu bu kelimāt-ı ḳudsiyyenüñ taḥḳīḳinde: Ü1'de yok

[10015] buyurmışlardur: Ü2.112a, T.195a, L.146a, Ü3.133b, İ2.165a, Ü5.185a, H2-2.58a, N.153a / buyururlar Ü1.134a

[10016] sāᶜat: Ü1.134a, Ü2.112a, L.146a, Ü3.133b, İ2.165a, H2-2.58a, N.153a / T, Ü5'de yok

[10017] veya: T.195a, Ü5.185a / ve Ü1.134a, Ü2.112a, Ü3.133b, İ2.165a, H2-2.58a, N.153a / ya L.146a

[10018] göñline: İ2.165a, H2-2.58a, N.153a / ḳalbine Ü2.112a, T.195a, L.146a, Ü3.133b, Ü5.185a / derūnına Ü1.134a

[10019] kï: Ü1.134a, İ2.165a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[10020] ᶜUbeydu'llâhdan: L.146a / ᶜUbeydden Ü1.134a, Ü2.112a, T.195a, Ü3.133b, İ2.165a, Ü5.185a, H2-2.58a, N.153a

[10021] irilmişdür: Ü2.112b, T.195a, L.146a, Ü3.133b, İ2.165a, Ü5.185a, H2-2.58a, N.153a / erilmişdür Ü1.134a /

[10022] idüñ: Ü1.134a, Ü2.112b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165a, H2-2.58a, N.153a / eylemek T.195a, Ü5.185a

[10023] ḫavātır: Ü1.134a, Ü2.112b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165a, H2-2.58a, N.153a / ḫātır T.195a, Ü5.185a

ḳuvvet-i müteḫayyileyi bi't-tamām kendü ᶜilminden ᶜazl eylemek[10024] eger nīm sāᶜat olursa daḫi nezd-i ehl-i taḥḳīḳde beġāyet emr-i ᶜaẓīmdür. Ve[10025] bu ḥāl[10026] beyne'r-ricāl nevādirdendür. Veffaḳana'llâhu ilá neylihi. **Yāddāşt** mefhūmından maḳṣūd devām-ı āgāhī-i Ḥaḳdur ᶜalá sebīli'ẕ-ẕevḳ. Ve baᶜżı ᶜurefā bu ᶜibāretden[10027] murād ḥużūr-ı bīġaybetdür[10028] dimişler. Ve nezd-i ehl-i taḥḳīḳde yāddāşt ḳalbde müşāhede-i istīlā-yı şühūd-ı Ḥaḳdan ᶜibāretdür. Ḥubb-ı ẕātī tavassuṭ_ile kï ḥuṣūl-i[10029] yāddāştdan kināyetdür. Ve Ḥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeyd bu meẕkūr olan çehār kelimenüñ şerḥini bu ᶜibārāt[10030] ile beyān buyurmışlardur kï ᶜibāret-i **yādkerd** tekellüfdür ẕikr üzre. Ve[10031] ᶜibāret-i **bāzgeşt** rücūᶜdan kināyetdür. Ḥaḳ teᶜāláya[10032] şol vech_ile rucūᶜ[10033] kï her bār kelime-i ṭayyibe-i ẕikri diye fi'l-ḥāl yine ᶜaḳībinde[10034] dil ile endīşe ide kï " خداوندا مقصود من توئی و رضای تو"-"*Ḫudāvendā maḳṣūd-ı men tu'ī ve rıżā-yı tu*". Ve ᶜibāret-i **nigāhdāşt** bu rücūᶜuñ muḥāfaẓatıdur. Bīnuṭḳ-ı lisān yāddāşt rüsūḫ-ı nigāhdāştdan ᶜibāretdür[10035]. **Vuḳūf-ı zamānī** Cenāb-ı Ḥażret-i **Ḫˇāce-i Büzürg Ḫˇāce Bahā'e'd-dīn** ḳuddise sırrahu buyurmışlardur kï vuḳūf-ı zamānī sāliküñ kārgüẕārende-i rāhıdür. Eyle rāh kï bende kendü aḥvāline vāḳıf ola kï her zamānda anuñ ṣıfat u ḥāli nedür mūcib-i şükr midür ya mūcib-i ᶜöẕr midür. Ve Mevlānā Yaᶜḳūb-ı Çerḫī buyurmışlar kï

[10024] eylemek: Ü1.134a, İ2.165a, N.153a / itmek Ü2.112b, T.195a, L.146a, Ü3.134a, Ü5.185a, H2-2.58b
[10025] ve: Ü1.134a, Ü2.112b, İ2.165a, H2-2.58b, N.153a / T, L, Ü3, Ü5'de yok
[10026] ḥāl: İ2'de yok
[10027] ᶜibāretden Ü2.112b, T.195b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153a / ᶜibārātdan Ü1.134b
[10028] ġaybet: Ü2.112b, T.195b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153a / ġayb Ü1.134b
[10029] ḥuṣūl-i: Ü1.134b, Ü2.112b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165b, H2-2.58b, N.153a / T, Ü5'de yok
[10030] ᶜibārāt: Ü1.134b, Ü2.112b, Ü3.134a, İ2.165b, H2-2.58b, N.153a / ᶜibāret T.195b, L.146a, Ü5.185b
[10031] ẕikr üzre ve: Ü1.134b, Ü2.112b, Ü3.134a, İ2.165b, H2-2.58b, N.153a / ẕikr üzre L.146a / ẕikr olınan T.195b, Ü5.185b
[10032] teᶜāláya: Ü1.134b, Ü2.112b, L.146a, Ü3.134a, İ2.165b, H2-2.58b, N.153a / teᶜālá T.195b, Ü5.185b
[10033] rucūᶜ: İ2.165b / Diğer nüshalarda yok
[10034] ᶜaḳībinde: Ü1.134b, İ2.165b, H2-2.58b, N.153a / ᶜaḳabinde Ü2.112b, T.195b, L.146a, Ü3.134a, Ü5.185b
[10035] yād-dāşt rüsūḫ-ı nigāh-dāştdan ᶜibāretdür: L'de yok

Cenāb-ı[10036] Ḥażret-i Ḫāce-i Büzürg[10037] Ḫ̆āce Bahā'e'd-dīn ḳuddise sırrahu[10038] baña ḥāl-i ḳabżda istiġfār ve ḥāl-i basṭda şükr[10039] emr[10040] iderler idi[10041].

[561] Beyt[10042]

[Fāᶜilātun fāᶜilātun fāᶜilün]

درخوشی ذکر تو شکر نعمتست Derḫoşī ẕikr-i tu şukr-i niᶜmetest

دربلاها التی باحضرتست Derbelāhā āletī bāḤażretest[10043]

[Neṯr] Ve[10044] bu iki ḥālüñ riᶜāyeti vuḳūf-ı zamānīdür. Ve[10045] buyurmışlardur kï binā-yı kār-ı sālik vuḳūf-ı zamānīde sāᶜat üzre vażᶜ olınmışdur tā kï bende āgāh ola kï zamānı ḥużūr ile mi güẕer eyledi yāḫ̆ud[10046] ġaflet ile mi. Eger kār-ı sülūk nefs üzre binā olınsa bu iki ṣıfatdan āgāh olınmaz idi. Ve[10047] **vuḳūf-ı zamānī** Ṣūfiyān ḳatında muḥāsebeden ᶜibāretdür. Ve Ḫ̆āce-i Büzürg buyurmışlardur kï muḥāsebe oldur kï her sāᶜat güẕerān iden evkātı muḥāsebe iderüm kï ġaflet nirdedür[10048] ve ḥużūr nirdedür kï görem. Eger[10049] heme[10050] noḳṣāndur ol ᶜamelden ferāġat idüp yine ᶜamel-i cedīde

[10036] Cenāb-ı: Ü2.112b, T.195b, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153b / Ü1, L'de yok
[10037] Ḥażret-i Ḫāce-i büzürg: Ü1.134b, Ü2.112b, Ü3.134a, İ2.165b, H2-2.58b, N.153b / T, L, Ü5'de yok
[10038] Ḫ̆āce Bahā'e'd-dīn ḳuddise sırrahu: Ü1'de yok
[10039] şükür: Ü1.134b, Ü2.112b, T.195b, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153b / şükri L.146b
[10040] emir: Ü1'de yok
[10041] iderler idi: Ü1.134b / buyurmışdur Ü2.112b, T.195b, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153b / buyurmışlradur L.146b
[10042] Beyt: Ü1.134b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[10043] "*Her şey güzelken, yolundayken nimetine şükürmüzü seni anmak, hatırlamakla yaparız / Musibet ve belalarda ise aracımız, şefaatçimiz olan Hz. Peygamber'den meded umarız*."
[10044] ve: Ü1.134b, Ü2.112a, Ü3.134a, H2-2.58b, N.153b / kï ve İ2.165b / T, L, Ü5'de yok
[10045] ve: Ü1.134b, Ü2.112b, T.196a, Ü3.134a, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.58b, N.153b / ve hem L.146b
[10046] yāḫ̆ūd: Ü1.134b / Diğer nüshalarda yok
[10047] ve: Ü1.135a, Ü2.113a, T.196a, L.146b, Ü3.134b, İ2.165b, Ü5.185b, H2-2.59a, N.153b / imdi Ü5.186a
[10048] nirdedür: N.153b / nirde Ü1.135a / nirede Ü2.113a, T.196a, L.146b, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a
[10049] eger: Ü1.135a, Ü2.113a, T.196a, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a, N.153b / ve eger L.146b
[10050] heme: Ü2.113a, T.196a, L.146b, Ü3.134b, Ü5.186a, H2-2.59a, N.153b / cümle Ü1.135a / İ2'de yok

başdan başlarum. Ve **vuḳūf-ı ᶜadedī** riᶜāyet-i ᶜaded-i ẕiḳrden ᶜibāretdür. Ve Cenāb-ı[10051] **Ḥażret-i Ḫᵛāce-i Büzürg**[10052] buyururlar kï ẕikr-i ḳalbīde riᶜāyet-i ᶜaded cemᶜ-i ḫavāṭır-ı müteferriḳa içündür ve kelimāt-ı ḫᵛācegānda vāḳiᶜdür kï filānı filān vuḳūf-ı ᶜadedī ile emir buyurmışdur. Bu ᶜibāretden maḳṣūd ẕikr-i ḳalbīdür riᶜāyet-i ᶜaded ile, yoḫsa mücerred riᶜāyet-i ᶜaded degildür. Ẕikr-i ḳalbīde [10053] ve ẕākire münāsibdür kï bir nefesde üç kere yā[10054] beş kere ya yedi kere ya yigirmi bir kere ẕikr ide. Ve ᶜaded-i vitri yaᶜnī ᶜadedüñ[10055] tek olmasını riᶜāyet eyleye. Ve **Ḫᵛāce ᶜAlā'a'd-dīn ᶜAṭṭār** buyurmışlardur kï bisyār ẕikr itmek şarṭ degildür, lâkin lāzım u mühim oldur kï her ne ḳadar kï ẕikr iderse kemāl u vuḳūf u ḥużūr[10056] üzre ẕikr eyleye[10057], tā kï anuñ fā'idesi müterettib ola. Çünkï ẕikr-i ḳalbī yigirmi bir kere ḳalbden[10058] çekile ve anuñ āṯārı ẓāhir olmaya ol ᶜamelüñ bīḥāṣıllıġına delīl olur[10059].

[562] Naẓm[10060]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

دلی کز نورمعنی نیست روشن	Dilī k'ez nūr-ı maᶜnī nīst rūşen
نخوانش [10061] دلکه این سنکست آهن	Neḫᵛāneş dil_kï īn sengest [u] āhen[10062]

[10051] Cenāb-ı: L'de yok

[10052] -i Büzürg: Ü1.135a, Ü2.113a, Ü3.134b, İ2.166a, H2-2.59a, N.153b / T, L, Ü5'de yok

[10053] riᶜāyet-i ᶜaded ile yoḫsa mücerred riᶜāyet-i ᶜaded degildür. Ẕikr-i ḳalbīde: Ü1'de yok

[10054] ya: Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a, N.153b / yāḫūd Ü1.135a

[10055] ᶜadedüñ: Ü1.135a, Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a, N.153b / ᶜadedi T.196a, Ü5.186a

[10056] kemāl u vuḳūf u ḥużūr: Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a, N.154a / kemāl-i vuḳūf-ı ḥużūr Ü1.135a

[10057] eyleye: Ü1.135a, İ2.166a, N.154a / ide Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, Ü5.186a, H2-2.59a

[10058] ḳalbden: Ü1.135a, Ü2.113a, L.147a, Ü3.134b, İ2.166a, H2-2.59a, N.154a / ḳalbinden T.196b, Ü5.186a

[10059] delīl olur: Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, İ2.166a, Ü5.186a, H2-2.59a, N.154a / delīldür Ü1.135a

[10060] Naẓm: Ü1.135a, İ2.166a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de bu şiir kısmı yok

[10061] نخوانش - neḫᵛāneş: İ2.166a /مخونش – meḫūneş Ü1.135a

[10062] "*Mana nuruyla aydınlanmayan gönüle / Gönül enmez, o demirden bir taştır*."

دلی کزکرد غفلت ژنك دارد — Dilī k’ez gerd-i ġaflet jeng dāred

ازآن دل سنك و آهن ننك دارد — Ezān dil seng u āhen neng dāred[10063]

[Neşr] Ve āṣār-ı ẕikr oldur kï zamān-ı nefyde vücūd-ı beşeriyyet menfī ola ve zamān-ı iṣbātda āṣār-ı taṣarrufāt ceẕebāt-ı ulūhiyye muṭālaᶜasına[10064] düşile. Ve Cenāb-ı Ḥażret-i[10065] Ḫˇāce-i Büzürg buyurmışdur kï vuḳūf-ı ᶜadedī evvel-i mertebe-i ᶜilm-i ledünnīdür diyü buyurduġından murād ehl-i bidāyete nisbet-i muṭālaᶜa-i āṣār-ı taṣarrufāt-ı ceẕebāt-ı ulūhiyyedür[10066]. Nitekim Ḫˇāce ᶜAlā'a’d-dīn buyurmışlardur kï ol keyfiyyet ü ḥālet muvāṣalat-ı ḳurbdur kï ᶜilm-i ledünnī ol mertebede mekşūf olur. Ve ehl-i nihāyete nisbet-i vuḳūf-ı ᶜadedī kï evvel-i mertebe-i ᶜilm-i ledünnīdür, ol maḳām-ı muvāṣalat u ḳurbda ẕikr-i merātib-i aᶜdād-ı kevnīde sereyān-ı Vāḥid-i Ḥaḳīḳīnüñ sırrına vāḳıf olur. Nitekim vāḥid-i ᶜadedīnüñ merātib-i aᶜdād-ı ḥisābīde sereyānına vāḳıf olduġı gibi.

[563] Beyt[10067]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

اعداد کون و صورت[10068] کثرت نمایش است — Aᶜdād-ı kevn u ṣūret-i keşret numāyişest

فالکلّ واحد یتجلّی بکل شان — Fe’l-kullu vāḥidun yetecellá bi-kulli şe'n[10069]

[10063] “*Gaflet tozundan pas bağlamış olan gönül / Katılaşıp taşlaşmış olarak adı kötüye çıkar*.”

[10064] ceẕebāt-ı ulūhiyye muṭālaᶜasına: Ü1.135a, İ2.166a, N.154a / ceẕebāt-ı ulūhiyyeye muteᶜallik muṭālaᶜaya: Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, Ü5.186b, H2-2.59a

[10065] Cenāb-ı Ḥażret-i: L’de yok

[10066] ceẕebātu’l-vehiyyedür: Ü1.135b, İ2.166b, N.154a / ceẕebāt-ı ilâhiyyedür Ü2.113a, T.196a, L.147a, Ü3.134b, Ü5.186b, H2-2.59a

[10067] Beyt: Ü1.135b, Ü2.113a, T.196b, L.147a, Ü3.134b, Ü5.186b, H2-2.59b / Naẓm İ2.166b, N.154a

[10068] کون و صورت – kevn u ṣūret: Ü2.113a, T.196b, L.147a, Ü3.135a, İ2.166b, Ü5.186b, N.154a / کون صورت – kevn-i ṣūret Ü1.135b, H2-2.59b

[10069] “*Âlemlerin ve varlıkların sayısı, çokluk azlığı, nitelik ve niceliği görünüşten ibarettir / aslında her şey tektir ve yine her şey kendi hali üzere tecelli eder*.”

[564] Beyt[10070] [İbni ᶜArabī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Faᶜlün]

العين واحدة والحكم مختلف — El-ᶜaynu vāḥidetun ve'l-ḥukmu muḫtelif

وذاك سر لاهل الكشف[10071] ينكشف — Ve ẕāke sirrun li-ehli'l-keşfi yenkeşif[10072]

[Neşr] Ve bir ᶜārif[-i]bi'llâh ve ḳāṭıᶜ-ı beydā'-i māsiva'llâh bu mażmūnı işbu naẓm-ı bedīᶜü'l-beyān ile ᶜayān buyurmışdur[10073]:

[565] Naẓm[10074]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātün Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

كثرت چونيك در نكرى عين وحدتست — Keşret çu nīk dernigerī ᶜayn-i vaḥdetest

مارا شكى نماند در او بس كر ا شكيست[10075] — Mārā şekī nemānd derū bes kirā şekīst[10076]

درهرعدد كه بنكرى از روى اعتبار — Derher ᶜaded kï bingeriy ezrūy-i iᶜtibār

كرصورتش ببينى وكر مادّه يكيست — Ger ṣūreteş bibīniy u ger mādde yekīst[10077]

[10070] Beyt: Ü1.135b, Ü2.113b, T.196b, L.147a, Ü3.135a, Ü5.186b / İ2, H2-2, N'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir; Söz konusu beyit, İbni Arabî'ye aittir [Bk. İbnu'l-ᶜArabī, Futuḥāti'l-Mekkiyye, C. 3, s. 430 http://shiaonlinelibrary.com/%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%A8 E (27.06.2020)]

[10071] اهل الكشف – ehlü'l-keşfi: Ü2.113b, T.196b, L.147a, Ü3.135a, İ2.166b, Ü5.186b, H2-2.59b, N.154a / اهل العلم – ehlü'l-ᶜilm Ü1.135b

[10072] "*Göz tektir, hüküm (ise) farklı; Bu bir sırdır, ancak keşif ehline ayan olur.*"

[10073] ve bir ᶜārif-bi'llâh … buyurmışdur: Ü1'de yok

[10074] Naẓm: İ2.166b / Ḳıṭᶜa Ü2.113b, T.196b, L.147a, Ü3.135a, Ü5.186b, N.154a / Beyt H2-2.59b / Ü1'de bu şiir kısmı yok

[10075] در ا وبس كر ا شكيست – derū bes kirā şekīst: H2-2.59b / درويش كه را شكيست Ü2.113b / درد پس كه را شكيست T.197a, L.147a, Ü3.135a, Ü5.186b/ كراشكى است İ2.166b, N.154a

[10076] "*Kesrete (varlıklara) güzel gözle bakarsan, onda vahdetin ta kendisini görürsün / Bende O'na dair bir şüphe kalmadı, kimde şüphe var ki*."

[10077] "*Adedlere (kesrete) gönül ve ibret gözüyle bakarsan görürsün ki / Suretler ayrı ayrı ama madde (öz) birdir*."

[Neşr] Ve Şerḥ-i Rübāᶜiyyātda buyurılmışdur kï[10078]:

[566] Rübāᶜī[10079] [Molla Cāmī]

[Ahreb]

درمذهب اهل کشف وارباب خرد	Dermeẕheb-i ehl-i keşf u erbāb-ı ḫired
ساریست احددرهمه افراد عدد	Sārīst eḥad derheme efrād-ı ᶜaded
زیراکه عدد کرچه برونست زحد	Zīrā kï ᶜaded gerçï birūnest ziḥad
هم[10080] صورت و هم مادّه اش هست احد	Hem ṣūret u hem māddeeş hest eḥad[10081]

[Neşr] Ve ᶜilm-i leddünīnüñ evvel mertebesi taḥḳīḳ-ı vuḳūf-ı ᶜadedīdür. Ve ᶜilm-i ledünnī bir ᶜilimdür kï ehl-i ḳurba[10082] taᶜlīm-i İlâhī ve tefhīm-i Rabbānī ile maᶜlūm olur delā'il-i ᶜaḳlī ve şevāhid-i naḳlī ile olmaz. Nitekim Kelām-ı Ḳadīmde Ḫaḳ celle ve ᶜalā[10083] Ḫıżır ᶜaleyhi's-selām içün[10084] buyurur "وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا"-"*Ve ᶜallemnāhu*

[10078] buyurılmışdur kï: Ü2.113b, L.147b, Ü3.135a, İ2.166b, H2-2.59b, N.154a / buyurılmışdur Ü1.135b / dinmişdür kï T.196b, Ü5.187a

[10079] Rubāᶜī: Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, Ü5.187a, N.154a / Naẓm Ü1.135b / Ḳıṭᶜa H2-2.59b / İ2'de söz konusu şiir kısmı başlıksız verilmiştir

[10080] هم – hem: Ü2.113b, T.196b, L.147b, Ü3.135a, İ2.166b, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / همه – heme Ü1.135b

[10081] "*Akıl erbabı ve keşf ehlinin mezhebinde, "bir" bütün sayılarda sârîdir (mevcuttur). Her ne kadar sayılar "bir"in dışında iseler de onların hem madde hem de sûretleri "bir"dir*." (Molla Câmî, *Şerh-i Rubâiyyât,* trc. Tâhirü'l-Mevlevî, hzl. Abdulrahman Acer, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 134, Rubâî No: 39)

[10082] ḳurba: Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, İ2.166b, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / ḳalbe Ü1.135b

[10083] kelām-ı ḳadīmde Ḫaḳ celle ve ᶜalā: Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.166b, H2-2.59b, N.154b / Ĥaḳ celle ve ᶜalā kelām-ı ḳadīmde T.197a, Ü5.187a / kelām-ı ḳadīmde Allâh teᶜālá celle celāluhu L.147b / Ḳur'ān-ı ᶜaẓīmde Ü1.135b

[10084] Ḫıżır ᶜaleyhi's-selām içün: Ü1.135b, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.166b, H2-2.59b, N.154b / Ĥażret-i Ĥıżır içün T.197a, Ü5.187a / Ĥıżır ᶜaleyhi's-selāma L.147b

min ledunnā ᶜilmā[10085]*”*[10086]. Ve ᶜilm-i yaḳīnī[10087] ile[10088] ᶜilm-i ledünnīnüñ mābeyninde[10089] farḳ budur kï ᶜilm-i yaḳīn idrāk-i nūr-ı ẕāt u ṣıfāt-ı İlâhīden ᶜibāretdür, ve ᶜilm-i ledünnī Ḥaḳ[10090] teᶜāládan[10091] ṭarīḳ-ı[10092] ilhām ile fehm-i kelimāt ve idrāk-i maᶜānīden ᶜibāretdür. Ve **vuḳūf-ı ḳalbī** iki maᶜnāya maḥmūldür. Birisi oldur kï dil-i ẕākir Ḥaḳ[10093] teᶜāláya vāḳıf u āgāh ola. Bu ḥāl maḳūle-i[10094] yāddāşt̤dandur[10095]. Ve Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce[10096] ᶜUbeyd kendülerinüñ baᶜżı kelimāt-ı ḳudsiyyelerin taḥrīr idüp beyān buyurmışlar kï vuḳūf-ı ḳalbī dilüñ Ḥaḳ[10097] teᶜālá celle ve ᶜalā[10098] ile ḥāżır u āgāh olmasından ᶜibāretdür. Şol vechile kï hīç Ḫudādan ġayrı maḳṣūd u maṭlūbı ve fikr ü endīşesi olmaya ve ḳalbi Ḥaḳdan[10099] ġayrı bir[10100] şey'e[10101] merbūṭ ḳılmaya. Ve ḥīn-i ẕikrde ḳalb-i ẕākirüñ meẕkūr ile irtibāṭ u āgāhī[si][10102] olmaḳ taḳrīr olınduġı

[10085] buyurur “... وعلّمناه”-“Ve ᶜallemnāhü…”: Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, İ2.166b, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / “... وعلّمناه”-“Ve ᶜallemnāhü…” buyurılmışdur Ü1.135b

[10086] “*Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş,* ***kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.***” (Kehf: 65)

[10087] yaḳīnī: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197a, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / yaḳīn L.147b

[10088] ile: İ2’de yok

[10089] mā-beyninde: Ü1.135b, İ2.167a, H2-2.59b, N.154b / beyninde Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, Ü5.187a

[10090] Ḥaḳ: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197a, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / Allâh L.147b

[10091] teᶜāládan: Ü1.135a, İ2.167a, N.154b / teᶜālá tarafından Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, Ü5.187a / teᶜālánuñ tarafından H2-2.59b

[10092] ṭarīḳ-i: Ü1.135a, İ2.167a, N.154b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2’de yok

[10093] Ḥaḳ: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197a, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / Allâh L.147b

[10094] bu ḥāl maḳūle-i: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197a, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / bu maḳūle ḥāl L.147b

[10095] yād-dāşt̤dandur: Ü2.113b, T.197a, L.147b, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.59b, N.154b / yād-dāşt̤dan ᶜibāretdür Ü1.135b

[10096] Cenāb-ı Ḥażret-i Ḫˇāce: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.167a, H2-2.59b, N.154b / Ḫˇāce Ḥażret-i T.197a, L.147b, Ü5.187a

[10097] Ḥaḳ: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197a, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.60a, N.154b / Allâh L.147b

[10098] celle ve ᶜalā: Ü3.135a / Diğer nüshalarda yok

[10099] Ḥaḳdan: Ü1.135b, Ü2.113b, T.197b, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.60a, N.154b / Allâh teᶜāládan L.147b

[10100] bir: Ü1’de yok

[10101] şeye: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.167a, H2-2.60a, N.154b / şeyi T.197b, L.147b, Ü5.187a

[10102] āgāhı: Ü1.136a, İ2.167a, N.154b/ āgāh Ü2.113b, T.197b, L.147b, Ü3.135a, İ2.167a, Ü5.187a, H2-2.60a, N.154b

üzre şarṭdur. Ve bu āgāhīye şühūd-ı vuṣūl[10103] ve vücūd-ı vuḳūf-ı[10104] ḳalbī diyü[10105] tesmiye iderler. Ve ikinci maᶜnī oldur kï ẕākir eṣnā-yı ẕikrde müteveccih-i ḳıṭᶜa-i laḥm-i ṣanavberiyyü'ş-şekl olup ve buña kï mecāzen dil[10106] dirler anı ẕikr ile meşġūl ḳılup ḳaṭᶜā anı ẕikirden ve mefhūm-ı ẕikrden ġāfil ü ẕāhil[10107] olmaġa ḳomaya[10108]. Ve Ḥażret-i Ḫˇāce-i Bahā'e'd-dīn ẕikirde ḥabs-i nefesi ve riᶜāyet-i ᶜadedi emr-i lāzım ᶜadd itmemişlerdür[10109]. Ammā vuḳūf-ı ḳalbīyi iki maᶜnī üzre daḫi mühimm ü lāzım diyü levāzımdan ᶜadd itmişlerdür. Zīrā kï ḫulāṣa-i maḳṣūd-ı ẕikr vuḳūf-ı ḳalbīdür.

[567] Beyt[10110] [Mevlānā]

مانند مرغی[10111] باش هان بر بیضهٔ دل پاسبان[10112] Mānend-i murġī bāş hān berbeyża-i dil pāsbān

کز[10113] بیضهٔ دل زآیدت مستی و ذوق قهقه Kez beyża-i dil zāyedet mestī vu ẕevḳ-i ḳahḳaha[10114]

[10103] şühūd-ı vuṣūl: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.167a, H2-2.60a, N.154b / şühūd u vuṣūl T.197b, L.147b, Ü5.187b

[10104] vücūd-ı vuḳūf-ı: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, H2-2.60a, N.154b / vücūd u vuḳūf-ı T.197b, L.147b, İ2.167a, Ü5.187b

[10105] diyü: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.167a, H2-2.60a, N.154b / ile diyü T.197b, Ü5.187b / ile L.147b

[10106] mecāzen dil: Ü1.136a, Ü2.113b, Ü3.135a, İ2.167a, H2-2.60a, N.154b / mecāz-ı evvel T.197b, L.147b, Ü5.187b

[10107] u zāhil: Ü1'de yok

[10108] ḳomaya: Ü1.136a, İ2.167a / ḳomayalar Ü2.114a, T.197b, L.147b, Ü3.135a, Ü5.187b, H2-2.60a, N.154b

[10109] itmemişlerdür: Ü1.136a, N.155a / itmişlerdür İ2.167a / eylemişlerdür Ü2.114a, Ü3.135b, H2-2.60a / eylemişdür T.197b, L.148a, Ü5.187b

[10110] Beyt: İ2'de söz konusu beyt başlıksız verilmiştir; Beyit Mevlânâ'ya aittir [Bk. Dīvān-ı Şems, Ġazeliyyāt Ḳısmet-i Çehārum, Gazel No: 13 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/12E6 Erişim tarihi: 09.06.2020]

[10111] مرغی – murġī: Ü2.114a, T.197b, L.148a, Ü3.135b, Ü5.187b / مرغ – murġ: Ü1.136a, İ2.167a, H2-2.60a, N.155a

[10112] پاسبان – pās-bān: Ü2.114a, T.197b, L.148a, Ü5.187b, H2-2.60a, N.155a / باسبان – bās-bān Ü1.136a, Ü3.135b, İ2.167a

[10113] کز – k'ez: Ü1.136a, Ü2.114a, Ü3.135b, İ2.167a, N.155a /کر – ger T.197b, L.148a, Ü5.187b, H2-2.60a

[10114] *"Kuluçkadaki kuş gibi gönül yumurtasının üzerinde titre, onu koru ey bekçi! / Zira mestlik ve kahkahanın zevkine onun sayesinde varırsın.*"

[Neşr] Çille-i ḫavāṭır meşhūrdur kï Ḫˇāce-i Evliyā'-i Kebīr kï ḫulefā'-i Ḫˇāce ᶜAbdu'l-ḫāliḳdendür bāzār-ı Buḫārāda bir çille-i ḫavāṭır çekmişdür kï[10115] ḳırḳ gün[10116] ḳırḳ gice hīç bir ḫāṭıra bu[10117] keşret içre göñüllerine müzāḥame virmemişdür. Ve Ḥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeyd[10118] bu ḥāli Ḫˇāce-i Evliyā'-i Kebīrden beġāyet ġarīb u ᶜaẓīm ᶜadd iderdi ve ġāyet_ile bu gūşiş pesendīdesi olup bu ṭarz üzre sülūke barmaḳ ışırurlar idi. Ve buyururlar idi kï endek[10119] fırṣatda ṭarīḳ-ı Ḫˇācegān üzre iştiġāl şol mertebeye īṣāl ider kï cümle āvāzlar[10120] gūşına ẕikr gelür ve cümlesin[10121] ẕikr istimāᶜ ider. Ve yine Ḫˇāce ᶜUbeyd buyururlar[10122] kï çille-i ḫavāṭır kï Cenāb-ı Ḫāce-i Evliyādan menḳūldur, ol nesne degildür kï muṭlaḳā ḫāṭıra bir şey'[10123] gelmeye, belkï çille-i ḫavāṭırdan murād oldur kï hīçbir ḫāṭıra anlara müzāḥim-i nisbet-i bāṭınī olmamaḳdur. Nitekim ḫas[10124] u ḫāşāk rūy-i nehr-i cārīde māniᶜ-i cereyān-ı āb olmaz. Ve naḳl iderler kï Ḫˇāce ᶜAlā'a'd-dīn[10125] Ġucduvānī kï ecille-i[10126] aṣḥāb-ı Ḫˇāce-i Büzürgden idi aña su'āl eylediler kï sizüñ göñlüñüz bu vech üzre midür kï ġayrı[10127] şey aña ḫuṭūr eylemez. Buyurmışlar kï[10128] yoḳ gāh gāh şöyle olur diyüp[10129] **Meşnevī**nüñ bu beytini[10130] oḳumışlar[10131].

[10115] çekmişdür kï: Ü2.114a, T.197b, Ü3.135b, Ü5.187b, H2-2.60a, N.155a / çekmişdi_kï L.148a / çekmişdür Ü1.136a, İ2.167b

[10116] ḳırḳ gün: Ü1.136a, Ü2.114a, Ü3.135b, İ2.167b, H2-2.60a, N.155a / T, L, Ü5'de yok

[10117] bu: Ü2.114a, T.197b, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60a, N.155a / ve Ü1.136a

[10118] Ĥażret-i Ḫˇāce ᶜUbeyd: Ü1.136a, Ü2.114a, T.197b, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60a, N.155a / Ḫˇāce ᶜUbeyd Ĥażretleri L.148a

[10119] endek - اندك: Ü1..136a, Ü2.114a, İ2.167b, H2-2.60b, N.155a / ايزك T.198a, L.148a, Ü3.135b, Ü5.187b

[10120] āvāzlar: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60b, N.155a / ṣadāla Ü1.136a

[10121] cümlesin: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60b, N.155a / cümle Ü1.136a

[10122] buyururlar: Ü1.136a, Ü2.114a, T.198a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60b, N.155a / buyurur L.148a

[10123] şey: Ü1.136b, Ü2.114a, T.198a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.188a, H2-2.60b, N.155a / nesne L.148a

[10124] ḫas: Ü1.136b, Ü2.114a, T.198a, Ü3.135b, İ2.167b, N.155a / ḫār T.198a, Ü5.188a / ḥüsn H2-2.60b

[10125] ᶜAlā'a'd-dīn: Ü1.136b, Ü2.114a, T.198a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.188a, H2-2.60b, N.155a / ᶜAbdu'l-ḳādir L.148a

[10126] ecille-i: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60b, N.155a / çille Ü1.136b

[10127] ġayrı: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.187b, H2-2.60b / ġayrı Ü1.136b, N.155a

[10128] kï: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, Ü5.187b, H2-2.60b / Ü1, İ2, N'de yok

[10129] diyüp: Ü1.136b, İ2.167b, N.155a / diyü Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, Ü5.187b, H2-2.60b

[10130] Meŝnevīnüñ bu beytini: Ü1.136b, Ü2.114a, Ü3.135b, İ2.167b, H2-2.60b, N.155a / Meŝnevīden bu beyti T.198a, L.148a, Ü5.187b

[10131] oḳumışlar: Ü1.136b, Ü2.114a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, H2-2.60b, N.155a / oḳudılar T.198a, Ü5.187b

[568] Meşnevī[10132]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

چون بغایت تیز شداین جو[10133]روان Çun beġāyet tīz şud īn cū revān

غم نپاید [10134] دردرون عاشقان Ġam nepāyed derderūn-i ᶜāşıḳān[10135]

[Neşr] Ve[10136] buyurmışlar[10137] kï "[10138]غم نپاید" – "ġam nepāyed" dinmişdür, "غم نیاید[10139]" – "ġam neyāyed" dinmemişdür. Bu maᶜná bu ḳavli mü'eyyiddür. Ve Ḫˇāce ᶜAlā'a'd-dīn ᶜAṭṭār buyururlar kï ḫavāṭır mānic olmaz lâkin baña bir kere iḫtirāz andan düşvār olmış idi kï bir iḫtiyār-ı ṭabᶜ[10140] olan şey' kï yigirmi sāl[10141] anuñ nefyinde idüm, nāgāh ol nisbet-i ḫāṭıra[10142] ḫātıruma ḫuṭūr itdi ammā ḳarār ṭutmadı. Muḥaṣṣal menᶜ-i ḫavāṭır[10143] kār-ı ḳavīdür. Ve Ḥażret-i[10144] Ḫˇāce ᶜUbeydu'llâh[10145] buyururlar kï Mevlānā Ḥüsāme'd-dīn her zamān[10146] dir idi kï her gāh cemᶜiyyet-i ḫāṭır lāzımdur, lâkin ṭaᶜām tenāvül idecek zamānda bismi'llâh dimek münāfī-i cemᶜiyyet-i ḫāṭır

---

[10132] Meŝnevī: Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, Ü5.187b, N.155a / Beyt Ü1.136b, H2-2.60b / İ2'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir

[10133] جو – cū: Ü2.135b, L.148a, Ü3.135b, Ü5.188a, H2-2.60b, N.155a / چو – çū: Ü1.136b, T.198a, İ2.167b

[10134] نپاید – nepāyed: Ü2.135b, T.198a, L.148a, Ü5.188a / نیاید – neyāyed Ü1.136b, Ü3.135b, İ2.167b, H2-2.60b, N.155a /

[10135] "*Bu arkı suyu iyice hızlanırsa, âşıkların gönlünde gam kalmaz.*" (Mehmet Kanar: Mesnevî, C. 2, s.474)

[10136] ve: L'de yok

[10137] buyurmışlar: Ü1.136b, Ü2.135b, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, N.155a / buyurmışlardur T.198a, Ü5.188a, H2-2.60b

[10138] نپاید – nepāyed: Ü2.114a / نیاید – neyāyed Ü1.136b, Ü3.135b, İ2.167b, H2-2.60b / نباید - nebāyed? N.155a / نیاد – neyād? T.198a, Ü5.188a / بپاید – beyāyed? L.148a

[10139] نیاید – neyāyed: Ü2.135b / نیابد İ2.167b, H2-2.60b / نپاید T.198a, Ü5.188a / نپاید L.148a / نباید – nebāyed Ü1.136b, Ü3.135b, N.155a

[10140] ṭabᶜ: Ü1.136b / ṭabīᶜī Ü2.114a, T.198a, L.148a, Ü3.135b, İ2.167b, Ü5.188a, H2-2.60b, N.155a

[10141] sāl: Ü1.136b, Ü2.135b, Ü3.136a, İ2.167b, H2-2.60b, N.155b / sene T.198a, Ü5.188a / yıl L.148a

[10142] -i ḫāṭıra: Ü1.136b, L.148a, İ2.167b, N.155b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[10143] ḫavāṭır: Ü1.136b / ḫaṭarāt Ü2.136b, İ2.168a, L.148b, Ü3.136a

[10144] Ḥażret-i: L'de yok

[10145] ᶜUbeydu'llâh: L.148b / ᶜUbeyd Ü1.136b, Ü2.135, T.198a, Ü3.136a, İ2.167b, Ü5.188a, H2-2.60b, N.155b

[10146] zamān: İ2'de yok

degildür. Ve münāsib oldur kï bismi'llâh terk olınmaya. Ve su'āl eyledüm kï nihāyet-i kār ṭarīḳ-ı ḫācegānda ne içün ẕikr ile fermān[10147] iderler? Buyurdı kï bu maḳāmda ẕikr berāy-i refᶜ-i derecātdur.

[569] Rübāᶜī[10148] [Abdu'l-Ḫāliḳ Gucduvānī]

[Ahreb: Mefᶜūlü fāᶜilün mefāᶜīlün faᶜ]

چون ذکر بدل رسد دلت[10149] درد کند	Çun ẕikr bedil resed dilet derd kuned
ان ذکر بود که مردرا فرد[10150] کند	Ān ẕikr buved kï merdrā ferd kuned
هر چند که خاصیت آتش دارد	Her çend kï ḫāṣiyyet-i āteş dāred
لیکن دوجهان بردل تو سرد کند	Līkin du cihān berdil-i tu serd kuned[10151]

[Neşr] Bu ẕikr olınan muḳaddimāt[10152] ḫulāṣa-i ṭarīḳ-ı ḫācegān-ı Naḳşibendiyyedür kï efḍal-i ṭuruḳ-ı[10153] evliyā ve ekmel-i sübül-i aṣfiyādur kï şāhrāh-ı ṣıddīḳān ve meslek-i gürūh-ı ᶜarifāndur, ḳaddesene'llâh biesrārihim nevverene'llâh bienvārihim. Ammā[10154] meşāyıḫ-ı ᶜiẓām-ı **Ḫalvetiyye,** ẕikri heft[10155] ṭavr üzre buyurmışlardur. **Ṭavr-ı evvel** seyr[-i] ila'llâhdur[10156]. Bu makāmda sālik ẕikru'llâhı vird-i zebān ve

[10147] fermān: Ü1.136b, Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, Ü5.188b, H2-2.60b, N.155b / emr İ2.168a
[10148] Rubāᶜī: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, Ü5.188b, N.155b / Naẓm Ü1.136b, İ2.168a / Ḳıṭᶜa H2-2.61a; Şairi belirtilmeyen bu rubâînin Hâce Abdulhak Gucduvânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. http://icro.ir/index.aspx?pageid=39368&newsview=340564 (09.06.2020)]
[10149] دلت – dilet: Ü1.136b, İ2.168a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok
[10150] فرد – ferd: Ü1.136b, Ü2.114b, Ü3.136a, İ2.168a, H2-2.61a, N.155b / فرو – fürū T.198b, L.148b, Ü5.188b (Ü5'de söz konusu ifade sonradan "فرد -ferd" olarak düzeltilmiştir)
[10151] "*Zikr, gönülden söylenir ve gönle ulaşırsa ona tesir eder / İşte böyle zikir, insanı adam yapar / Her ne kadar zikrin özünde ateş varsa da / Lakin her iki cihanda senin gönlünü serinletir, teskin eder*."
[10152] muḳaddimāt: Ü1.136b / Diğer nüshalarda yok
[10153] ṭuruḳ-ı Ü1.136b / ṭarāyıḳ-ı: L.148b / ṭarīḳ-i Ü2.114b, T.198b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b
[10154] ammā: Ü1.137a / ve Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b
[10155] heft: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / yedi Ü1.137a
[10156] ile'llâhdur: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / ile'llâh Ü1.137a

muḥabbet-i ẕikri mūnis-i cān[10157] itmek lāzımdur. Zīrā bu ḥālde[10158] nefs-i emmāre[10159] ġālib ve zühd ü taḳvānuñ ḫilāfına rāġıbdur. Sālik bu maḳāmda bīçāre ve derūnı sergeşte vü[10160] āvāredür. Ammā leyl ü nehār ẕikru'llâha berḳarār[10161] muvāẕıb olıcaḳ ᶜaḳl-ı cüz'ī[10162] ẓāhir ve mülk-i dilinde nūr-ı ᶜibret bāhir olup pertev-i nūr-ı hidāyet lemeᶜān ve sālik bu ḥālde nāle vü efġān[10163] idüp kimi bu maḳāmda keşf ü kerāmāta[10164] nā'il ve kimi mücerred pertev-i nūra ḳā'il olur. Bu iki ᶜālemüñ mābeyni nefse maḳām idügi maḥall-i kelām degildür. Bu maḳāmda sālik ḥaẕer üzre olup müdām ẕikru'llâh itmek gerekdür kï ḳalbe ẕikr müstevlī olup ẕikr-i ḳalbī ḥāṣıl ve maḳṣūd-ı aḳṣáya nā'il ola[10165]. **Ṭavr-ı şānī** seyr[-i] bi'llâhdur[10166]. Bunda ẕikr maḫfī[10167] gerekdür. Ve[10168] bu maḳāmda sāliküñ nāmı **ehl-i muḥabbet** olup bu mertebede ẕikr-i ḳalbī ḥāṣıl olur ve ᶜaḳl-ı cüz'ī kemāl bulup riyānuñ bu maḳāma duḫūle mecāli olmaz. Bu maḳāmda sāliklerüñ kimi **kerāmātī** ve kimi **ḫarābātī** olur. Zīrā bu maḳāmda āsumān-ı ᶜālem-i muḥabbetden āfitāb-ı ᶜaşḳ pürtāb olup ᶜayān ve ᶜilme'l-yaḳīn ḥāṣıl olup dāḫil-i maḳām-ı īḳān olur. Eger ẕikr-i maḫfīyi[10169] bu ḥāl üzre yine[10170]

[10157] cān: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / cānān Ü1.137a

[10158] ḥālde: Ü1.137a, Ü2.114b, T.198b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / ḫilālde L.148b

[10159] N.160b, H2-2.62a derkenarlarında nefs-i emmāre ile ilgili şu açıklama vardır: "maḳām-ı nefs-i emmāre seyr-i ile'llāh ᶜālem-i şehādet ḥalet-i meyl-i maḥall-i ṣadr-ı dār-ı şerīᶜat tecellī-i nūr-ı azreḳ"

[10160] vü: Ü1'de yok

[10161] ber-ḳarār: Ü1'de yok

[10162] cüz'ī: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / küllī Ü1.137a

[10163] efġān: Ü2.114b, T.198b, L.148b, Ü3.136a, İ2.168a, Ü5.188b, H2-2.61a, N.155b / fiġān Ü1.137a

[10164] kerāmete Ü1.137a, T.199a, L.148b, Ü5.188b, H2-2.61a / kerāmāta Ü2.114b, Ü3.136a, İ2.168a, N.156a

[10165] bu maḳāmda … ola: Ü2.114b, Ü3.136a, T.199a, L.148b, Ü5.189a / bu maḳāmda … olına İ2.168b, N.156a / bu maḳāmda … ḳılına H2-2.61a / Ü1'de bu kısım yok

[10166] bi'llâhdur: Ü1.137a, İ2.168a, N.156a / Allâhdur Ü2.114b, T.199a, Ü3.136a, L.149a, Ü5.189a, H2-2.61a; H2-2 ve N'nin derkenarlarında bu maḳamla ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Maḳām-ı nefs-i levvāme seyr-i bi'llâhdur. ᶜĀlem-i berzaḫ ḥālet-i muḥabbet maḥall-i ḳalb dār-ı ṭarīḳat tecellī-i nūr-ı aṣfer"

[10167] maḫfī: Ü2.114b, T.199a, L.149a, Ü3.136a, İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61a, N.156a / ḫafī Ü1.137a

[10168] ve: Ü2.114b, T.199a, Ü3.136a, İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61a, N.156a / Ü1, L'de yok

[10169] eger ẕikr-i maḫfīyi: Ü1'de yok

[10170] üzre yine: Ü1.137a, İ2.168b, H2-2.61b, N.156a / üzerine Ü2.115a, L.149a, Ü3.136b / üzre T.199a, Ü5.189a

sālik[10171] muttaṣıl[10172] vird-i zebān iderse nice maᶜānī-i bīpāyān dīde-i cānına[10173] nümāyān olmaġla ṣāḥib-i ᶜirfān ve ᶜārif-i sırr-ı dil ü cān olup maṭlab-ı aᶜlāya vāṣıl[10174] olur. Ẕikr-i **ṭavr-ı ṣāliṣ** seyr[-i] ᶜale'llâhdur[10175]. Sālik bu maḳāmda lāyıḳ-ı taḥsīn olup murādbīn olur. Zīrā bu maḳāmda sāliklerüñ kimine ᶜaşḳ ġalib ve ᶜaḳl-ı cüz'ī ġā'ib[10176] olup bu ḥāl ile āḫirete intiḳāl ider[10177] ve kimi ceẕbe-i ᶜaşḳ u muḥabbet ile miṣāl-i Ḥażret-i Manṣūr ene'l-Ḥaḳdan dem urur.

[570] Beyt[10178] [Ḥallāc-ı Manṣūr]

[Baḥr-i Remel: Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

لا انادیه ولا اذکره	Lā unādīhi ve lā eẕkuruhu
انّ ذکری وندائی یاانا	İnne ẕikrī ve nidā'ī yā ene[10179]

[Neṯr] diyüp cūş u ḫurūş ider[10180]. Zīrā bu maḳāmda şekk ü ẓan[10181] zā'il olur[10182] ve ᶜilme'l-yaḳīn derecesine nā'il ḳılınup[10183] her cihātdan tecellī-i ẕāt u ṣıfāt[10184] cilveger

[10171] sālik: Ü1.137a / Diğer nüshalarda yok
[10172] muttaṣıl Ü2.115a, T.199a, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / muttaṣıl ẕikrullâhı Ü1.137a
[10173] nice maᶜānī-i bī-pāyān dīde-i cānına: Ü2.115a, T.199a, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / dīde-i cānına nice şey Ü1.137a
[10174] olmaġla … vāṣıl: Ü1'de yok
[10175] H2-2.61b ve N.156a'nın derkenarlarında bu maḳamla ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Maḳām-ı nefs-i mülhime seyr-i ᶜale'llâh ᶜālem-i ervāḥ ḥālet-i ᶜaşḳ maḥall-i rūḥ dār-ı maᶜrifet tecellī-i nūr-ı aḥmer"
[10176] ġā'ib: Ü2.115a, T.199a, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / ġālib Ü1.137a
[10177] olup bu ḥāl ile āḫirete intiḳāl ider: Ü2.115a, T.199a, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / olur Ü1.137a
[10178] Beyt: Ü1.137a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok
[10179] "*Ben ona seslenmiyorum, onu anmıyorum da; Çünkü benim seslenişim ve anmam 'Ey ben!' şeklindedir*."
[10180] diyüp cūş u ḫurūş ider: Ü1.137b / Diğer nüshalarda yok
[10181] ẓan: Ü2.136b, T.199b, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / şübhe Ü1.137b
[10182] za'il: Ü1.137b, Ü2.136b, T.199b, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / zā'il olur L.149a
[10183] ḳılınup: Ü2.136b, T.199b, L.149a, Ü3.136b, Ü5.189a, H2-2.61b / olınup Ü1.137b, İ2.168b, N.156a
[10184] ẕāt u ṣıfāt: Ü2.136b, T.199b, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / Ĥaḳ Ü1.137b

olur, gāh efʿālden gāh ṣıfātdan ẕikr ider[10185]. Ẕikr-i[10186] **ṭavr-ı rābiʿ** seyr[-i] maʿallâhdur[10187]. Bu maḳāmda sāliküñ göñlinden ṭaleb ḳopar ve[10188] rūz u şeb ẕikre muvāẓıb olup yaḳīn ḥāṣıl eyler ve cümle aḥvāl-i eşyādan āgāh ve[10189] sā'ir-i seyr[-i] maʿa'llâh olup[10190] ʿālem-i ʿilm-i ledünnīye ʿārif ve esrār-ı ġamıżaya vāḳıf[10191] olur. Ve[10192] bu ḥālde mażmūn-ı münīf-i "إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ" -"*İnnā ʿaraḍne'l-emānete*"[10193] birle bār-ı girān-ı emānetden[10194] ḫaberdār[10195] olmaġla[10196] zerdruḫsār leyl ü nehār girye vü zār itmege başlar ve kendüyi derece-i nihāyetde bulup ʿaşḳ u muḥabbet ile derūnın memlū müşāhede[10197] ider, ammā[10198] bu menzilde[10199] bermażmūn-ı ḥadīṯ-i [["حسنات الابرار سيئات المقرّبين"-"*Ḥasenātu'l-ebrāri seyyi'ātu'l-muḳarrebīn*"[10200]]][10201]

[10185] olur gāh efʿālden gāh ṣıfātdan ẕikr ider: L.149a / olur gāh efʿālden gāh ṣıfātdan Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / olup "مارايت الاّ ورايت الله قلبه" – "Mā re'eytu illā re'eytu'llâh ḳalbihi" feḥvāsına mā-ṣadaḳ olur Ü1.137b

[10186] ẕikr-i: Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156a / Ü1, L'de yok

[10187] H2-2.61b, N.156a'nın derkenarında bu makamla ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Maḳām-ı nefs-i mutma'inne seyr-i maʿa'llâh. ʿĀlem-i ḥaḳīḳat ḥālet-i vuṣlat maḥall-i ṣırr-ı dār-ı ḥaḳīḳat tecellī-i nūr-ı ebyaż"

[10188] ṭaleb ḳopar ve: İ2.168b, N.156a / ṫaleb ḳopar Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b, Ü5.189a, H2-2.61b / ṫaleb-i ẓarūrī nümāyān olup Ü1.137b

[10189] rūz u şeb … āgāh ve: Ü1'de yok

[10190] olup: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189a, H2-2.61b, N.156b / ve Ü1.137b

[10191] ledünnīye ʿārif ve esrār-ı ġamıżaya vāḳıf: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b İ2.168b, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / ledünnīden ʿārif Ü1.137b

[10192] ve: İ2.168b, N.156a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[10193] "***Biz emaneti,*** *göklere, yere ve dağlara* ***teklif ettik*** *de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.*" (Ahzâb: 72)

[10194] mażmūn-ı münīf-i … birle emānet-i bār-ı girāndan: İ2.168b, N.156b / mażmūn-ı münīf "انّا عرضنا الامانة" -"*İnnā ʿarażne'l-emānete*" birle emānet-i erkāndan H2-2.61b / mażmūn-ı münīf "انّا عرضنا الامانة" -"*İnnā ʿarażne'l-emānete*" birle bār-ı girān-ı emānetden: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, Ü5.189b / sırr-ı "انّا عرضنا المانة على السّموات والارض فأبين انيحملنها واشفقن منها وحملها الانسان" – İnnā ʿareżne'l-emānete ʿale's-semavāti ve'l-arżi fe-ebyene en yaḥmilnehā ve eşfeḳne minhā ve ḥamelehe'l-insān" maẓmūnından Ü1.137b: *"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler (sorumluğundan) korktular. Onu insan yüklendi" (Ahzab Suresi: Ayet 72)*

[10195] ḫaber-dār: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, İ2.168b, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / ḫabīr Ü1.137b

[10196] olmaġla: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, İ2.168b, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / olup Ü1.137b

[10197] zerdruḫsār leyl ü nehār … müşāhede: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / leyl ü nehār girye vü zār ve zerd-ruḫsār tażarruʿ-ı Ḫudā-yı bisyār Ü1.137b

[10198] ammā: Ü1'de yok

[10199] menzilde: Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / menzilde kī L.149a / ḥālde Ü1.137b

[10200] "*Ebrârın (iyilik sahipleri) iyilikleri, mukarrebînin günahları mesabesindedir.*"

[10201] ber-mażmūn-ı ḥadîs-i "... حسنات الابرار"-"*Ḥasenātu'l-ebrār…*": Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b, Ü5.189b / ber-mażmūn-ı münīf-i ḥadîs-i "... حسنات الابرار"-"*Ḥasenātu'l-ebrār…*" L.149a / ber-mażmūn-

ṭālib-i Ḥaḳḳa[10202] ḫaṭar bisyārdur, ġāyet_ile ḥaẕer üzre olınmaḳ[10203] ister, "المخلصون على خطر عظيم"-"*El-muḫliṣūne ʿalá ḫaṭarin ʿaẓīm*"[10204]. Zīrā bu maḳām ehl-i ḫalāṣuñ cāygāhıdur[10205]. Bunda sālik-i Ḥaḳ[10206] şerīʿatın muḥkem ṭutmaḳ[10207] gerekdür [[kï ẕikr-i Ḥaḳḳı bīşümār itmek_ile pertev-i nūr-ı Muḥammed ṣalla'llâhu teʿālá ʿaleyhi ve selleme[10208] nā'il ve ʿayne'l-yaḳīn ḥāṣıl ide. Ve bunda sāliküñ]][10209] ʿirfānı mezīd olup özinden[10210] fānī ve Ḥaḳḳ[10211] ile bāḳī olmaġla sālike ceẕbe yüz gösterür[10212]. Ẕikr-i[10213] **ṭavr-ı ḫāmis** seyr[-i] fi'llâhdur[10214]. Sālik bu menzilde kendüyi bīhūş ve meşreb ü meẕhebini[10215] ferāmūş ider. Nitekim[10216] bu maḳāmda baʿżı ʿuşşāḳ[10217] naẓm idüp[10218] buyururlar[10219]:

ı ḥadīŝ-i "... حسنات الابرار"-"*Ḥasenātu'l-ebrār...*" feḥvāsınca İ2.169a, H2-2.61b, N.156b / " حسنات الابرار ..."-"*Ḥasenātu'l-ebrār...*" feḥvāsınca Ü1.137b

[10202] ṭālib-i Ĥaḳḳa: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.61b, N.156b / sālike Ü1.137b

[10203] olınmaḳ: Ü1.137b, İ2.169a, N.156b / olmaḳ Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, Ü5.189b, H2-2.61b

[10204] "*Muhlisler de büyük bir tehlike üzeredirler.*"

[10205] zīrā bu maḳām ehl-i ḫalāṣuñ cāy-gāhıdur: Ü1'de yok

[10206] bunda sālik-i Ḥaḳ: Ü2.115a, T.199b, L.149a, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / ve sālik bu maḥalde Ü1.137b

[10207] ṭutmaḳ: Ü2.115a, T.199b, L.149b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / ḥıfẓ Ü1.137b

[10208] Muḥammed ṣalla'llâhu teʿālá ʿaleyhi ve selleme: İ2.169a / Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhıu ʿaleyhi ve sellemīye L.149b / Muḥammed ʿaleyhi's-selāma H2-2.62a, N.156b / Muḥammedīye Ü2.115a, Ü3.136b / Muḥammediyyeye T.199b, Ü5.189b

[10209] [kï ẕikr-i Ḥaḳḳı … sāliküñ]: Ü2.115a, T.199b, L.149b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / zīrā Ü1.137b

[10210] özinden: Ü1.137b, Ü2.115a, Ü3.136b, İ2.169a, H2-2.62a, N.156b / üzerinden T.199b, L.149b, Ü5.189b

[10211] Ĥaḳ: Ü1.137b, Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / Allâh teʿālá L.149b

[10212] sālike ceẕbe yüz gösterür: Ü2.115a, T.199b, L.149b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / nice esrār-ı ḫafiyye ʿayān u nümāyān olur Ü1.137b

[10213] ẕikr-i: Ü2.115a, T.199b, Ü3.136b, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / Ü1, L'de yok

[10214] H2-2.62a, N.156b'nin derkenarında bu makamla ilgili şu açıklama vardır: "Maḳām-ı nefs-i rāżiye seyr-i fi'llâh ʿālem-i erkān ḥālet-i fená maḥall-i sırrü's-sırr-ı dār-ı velāyet tecellī-i nūr-ı aṣfer"

[10215] meşreb ü meẕhebini: Ü2.115a, Ü3.136b, H2-2.62a, N.156b / meşreb-i meẕhebini Ü1.137b, İ2.169a / meẕheb u meşrebini T.200a, L.149b, Ü5.189b

[10216] nitekim: Ü1'de yok

[10217] ʿuşşāḳ: Ü2.115a, T.200a, L.149b, Ü3.137a, İ2.169a, Ü5.189b, H2-2.62a, N.156b / sālikler Ü1.137b

[10218] naẓm idüp: Ü1.137b / Diğer nüshalarda yok

[10219] buyururlar: Ü1.137b, İ2.169a, H2-2.62a, N.156b / buyurur Ü2.115a, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.189b

[571] Şiᶜr[10220]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وكلّهم مسؤل دين ومذهب	Ve kulluhum mes'ūlun dīnun ve meẕhebun
و وصلكم هو لى ودينى هواكم	Ve vaṣlukum huve lī ve dīnī hevākumu
و انتم من الدّنيا مرادى و همّتى	Ve entum mine'd-dunyā murādī ve himmetī
منائى مناكم و اختيارى رضاكم	Munā'ī munākum ve'ẖtiyārī riḍākumu[10221]

[Neẕr] Ve bu maḳāmda sālik[-i] fi'llâh yanında yār ile aġyār berāber ve rāh-ı muḥabbetde dilāver olup mażmūn-ı "مارأيت شيئا الّا شاهدت الله قبله"-"*Mā re'eytu şey'en illā şāhedtu'llâhe ḳablehu*"[10222] feḥvāsı üzre[10223] maṣnūᶜda[10224] ṣunᶜ-ı Ṣāniᶜ cilvenümā ve sālik bu maḳāmda[10225] vücūdın ifnā idüp mertebesinde ferīd ve[10226] müstaġraḳ-ı nūr-ı tevḥīd olup mażmūn-ı ḥadīṯ-i "كنت له سمعا وبصرا و يدا[10227]"-"*Kuntu lehu semᶜan ve baṣaren ve yeden*"[10228] ḥaḳīḳatine ḳurb-ı nevāfil ile[10229] mālik ve vücūdından eṯer ḳalmayup bu maḳāmda hālik[10230] olur. Zīrā bu mertebe nefs-i rāżiye mertebesidür.

[10220] Şiᶜr: Ü2.115a, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.189b / Naẓm Ü1.137b, İ2.169a, N.156b / Beyt H2-2.62b

[10221] "*Onların hepsi mesuldur, din ve mezheb; Sizin vuslatınız banadır ve benim dinim sizin hevesinizdir; Siz dünyada benim maksadım ve gayemsiniz; Benim hayalim sizin hayaliniz, benim iradem sizin iradenizdir.*"

[10222] "*Hiçbir şeyi görmedim ki ondan önce Allah'ı görmüş olmayayım.*"

[10223] mażmūn-ı … feḥvāsı üzre: Ü1'de yok

[10224] maṣnūᶜda: Ü2.115b, T.200a, Ü3.137a, İ2.169a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.156b / maṣnūᶜdan Ü1.137b, L.149b

[10225] maḳāmda: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, İ2.169a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.156b / ḥālde Ü1.137b

[10226] ferīd ve: Ü1'de yok

[10227] ويدا – ve yeden: Ü1.137b / Diğer nüshalarda yok

[10228] "*Ben onun işiten kulağı, gören gözü ve tutan eli olurum*"

[10229] ḳurb-ı nevāfil ile: Ü1.137b / Diğer nüshalarda yok

[10230] hālik: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, İ2.169a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.156b / helāk Ü1.138a

Ẕikr-i[10231] **ṭavr-ı sādis** seyr[-i] ᶜani'llâhdur[10232]. Bu maḳām sāliklere[10233] aḳreb-i ṭuruḳdur[10234]. Zīrā[10235] bu menzilde sālike ḥayret ᶜārıż olup mażmūn-ı

[572] Beyt[10236] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وماخترت حتّى اخترت حبّك مذهبا[10237]	Ve m'eẖtertu ḥatté'ẖtertu ḥubbeke meẕheben
فواحيرتا لولم يكن فيك حيرتى	Fe vā ḥayretā lev lem-yekun fīke ḥayretī[10238]

[Neşr] feḥvāsınca[10239] ᶜālem-i ḥayrete [[düşer ve şamt ᶜārıż olup "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*" ḥadīṯ-i şerīfi māṣadaḳ-ı ḥāli[10240] olur.]][10241] Ve bu maḳāmda[10242] ᶜilm-i nübüvvetden āgāh olup kemāle vāṣıl ve dergāh-ı Ẕü'l-celālde[10243]

[10231] ẕikr-i: Ü2.115b, T.200a, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / Ü1, L'de yok

[10232] H2-2.62a, N.56b'nin derkenarında bu makamla ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Maḳām-ı nefs-i marżiyye seyr-i ᶜani'llâh ᶜālem-i ġayb ḥālet-i ḥayret maḥall-i fu'ād dār-ı ẕāt tecellī-i nūr-ı esved"

[10233] sāliklere: Ü1.138a / sāliküñ Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, İ2.169a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a

[10234] aḳreb-i ṭuruḳdur Ü1.138a / aḳreb-i rāhdur İ2.169b / aḳreb-i rāhıdur Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a

[10235] zīrā: Ü1'de yok

[10236] Beyt: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / Naẓm Ü1.138a / İ2'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir; Söz konusu beyit, İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020); ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ https://www.aldiwan.net/poem1560.html (27.06.2020)]

[10237] و – ve: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / Ü1, İ2'de yok

[10238] "Ben, senin sevgini yol olarak seçinceye kadar bir seçim yapmadım; Ey hayranlık! Sana olan hayranlık olmasa, hayranlık neye yarar."

[10239] feḥvāsınca: Ü1.138a, İ2.169b, H2-2.62a, N.157a / feḥvāsı üzre Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.190a

[10240] ḥāli: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / ḥāl İ2.169b

[10241] düşer ve şamt ᶜārıż olup "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llāhu kelle lisānuh ü*" ḥadīŝ-i şerīf māṣadaḳ-ı ḥāl olur: Ü2.115b, T.200a, L.149b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / düşüp "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llāhu kelle lisānuh ü*" mażmūnınca şamt ᶜārıż olur Ü1.138a

[10242] bu maḳāmda: Ü1.138a / Diğer nüshalarda yok

[10243] ẕü'l-celālde: Ü1.138a, Ü2.115b, T.200b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a / ẕü'l-celāle L.149b

ᶜubbād-ı ḫāṣ menzilesine nā'il olur. Ve ᶜibādāt bu maḳāmda[10244] kāmil olur ve[10245] nübüvvet nebīlere bu maḳāmda virilür ve sālikler[10246] bunda mürşid olup nefs-i marżiyye bu rütbede cilveger[10247] olur. Ẕikr-i[10248] **ṭavr-ı sābiᶜ** seyr[-i] bi'llâhdür[10249]. Menāzil bunda tamām olur. Zīrā bu maḳāma varlıḳ lāyıḳ degildür. Bu ᶜalem-i fenāenderfenādur[10250]. Bunda murād u[10251] maḳṣūd hemān Ḥaḳ celle ve ᶜalādur[10252]. Zīrā cümle esmā bu ᶜālemde nābūd u nāpeydā olur[10253].

[573] Naẓm[10254]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

صورت كثرت حجب وحدتست — Ṣūret-i keṯret ḥic[ā]b-i vaḥdetest

غيبت مامانع نور حضور — Ġaybet-i mā māniᶜ-i nūr-ı ḥużūr[10255]

ديدهٔ دل بازكشا وبه بين — Dīde-i dil bāz guşā vu bih [bi]bīn

[10244] rütbede: Ü1.138a / maḳāmda Ü2.115b, T.200b, L.149b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62a, N.157a

[10245] olur ve: Ü2.115b, T.200b, L.149b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62b, N.157a / olup Ü1.138a

[10246] sālikler: Ü1.138a, Ü2.115b, Ü3.137a, İ2.169b, H2-2.62b, N.157a / sāliklere T.200b, L.149b, Ü5.190a

[10247] marżiyye bu rütbede cilve-ger: Ü2.115b, T.200b, L.149b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62b, N.157a / marżiyyeye nā'il Ü1.138a

[10248] ẕikr-i: Ü2.115b, T.200b, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62b, N.157a / Ü1, L'de yok

[10249] H2-2.62b, N.157a'nın derkenarında bu makamla ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Maḳām-ı nefs-i kāmile seyr-i bi'llâh ᶜālem-i keŝret-i vaḥdet ḥālet-i nefy maḥall-i sırru's-sır sivá-yı dār-ı ẕāt-ı küll nūr-ı bī-nişān"

[10250] maḳāma varlıḳ lāyıḳ degildür. Bu ᶜalem-i fenā-ender-fenādur: Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62b, N.157a / maḳāmda vücūddan aṣlā eŝer ḳalmayup fenā-ender-fenā didükleri bu maḳāmdur Ü1.138a

[10251] u: Ü1'de yok

[10252] Ḥaḳ celle ve ᶜalādur: Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190a, H2-2.62b, N.157a / ol ḥayy ṣamed vedūddur Ü1.138a

[10253] olur: Ü1.138a / Diğer nüshalarda yok

[10254] Naẓm: Ü1.138a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10255] "*Çokluğun görünüşü, vahdete perdedir / Bizim gaybetimiz (yok oluşumuz) ise varlık, mevcudiyet nuruna manidir*."

سرّالی الله بصیرالامور Sırr-ı/seyr[-i] ila'llâh baṣīru'l-umūr[10256]

[Neşr] Ve ḥadīṯ-i "الفقر سوادالوجه فی الدّارین"-"*El-faḳru sevādu'l-vechi fi'd-dāreyn*"[10257] bu derecede inşā olınmışdur. Ve ḥadīṯ-i "الفقر فخری"-"*El-faḳru faḫrī*"[10258] bu ᶜālemde buyurılmışdur. Zīrā[10259] bu ᶜālemde mü'minüñ[10260] ḳalbi ᶜarş-ı Mecīd olup rütbe-i insān-ı kāmil üzre cümle eşyāya cāmiᶜ ve nūr-ı vaḥdet derūnında lāmiᶜ olup ṭālib u maṭlūb ve ᶜāşıḳ u maᶜşūḳ bunda birlik ᶜāleminden[10261] nümāyān olur. Nitekim baᶜẕ-ı ᶜuşşāḳ naẓm itmişlerdür[10262].

[574] Beyt[10263]

[Baḥr-i Kâmil: MüstefᶜilünMütefāᶜilünMüstefᶜilünMütefāᶜilün]

فی خدّه[10264]عرق بدا[10265] ذاحمرة[10266] لصفائه Fī ḫaddihi ᶜaraḳun bedā ẕā ḥumretin li-ṣafā'ihi

هذا یصدّق[10267] قولهم الماء لون[10268] انائه Hâẕā yuṣaddiḳu ḳavlehum *el-mā'u levnu inā'ihi*[10269]

[10256] "*Gönül gözünü aç ve o sırrı gör / İşlerin görülmesi, sırr-ı İlâhide gizlidir*."

[10257] "*Fakirlik, iki cihanda da gözbebeğidir*."

[10258] "*Fakirlik benim övüncümdür*."

[10259] Ve ḥadîṯ-i … buyurılmışdur. Zīrā: Ü1'de yok

[10260] mü'minüñ: Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157a / sāliklerüñ Ü1.138a

[10261] ᶜāleminden: Ü1.238a, İ2.169b / ᶜāleminde Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137a, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157a

[10262] Nitekim baᶜẕ-ı ᶜuşşāḳ naẓm itmişlerdür: Ü1'de yok

[10263] Beyt: Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137b, Ü5.190b, H2-2.62b / Naẓm İ2.169b, N.157a / Ü1'de bu şiir kısmı yok

[10264] خدّه - ḫaddihi: Ü2.115b, Ü3.137a, İ2.169b, H2-2.62b, N.157a / حدّه - ḥaddihi T.200b, L.150a, Ü5.190b (Ü5'de "ح"nın üzerine sonradan nokta konulmuştur)

[10265] بدا – bedā: İ2.169b, H2-2.62b, N.157a /بدی – bedá Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137b, Ü5.190b

[10266] واحمرة - ve aḥmeretin: Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137b, Ü5.190b / ذاحمرة - ẕā-ḥamretin İ2.169b, H2-2.62b, N.157b

[10267] یصدّق - yuṣaddiḳu: Ü2.115b, Ü3.137a, İ2.169b, H2-2.62b, N.157a / الصّدق – e'ṣ-ṣıdḳu T.200b, L.150a, Ü5.190b

[10268] لون – levnun: Ü2.115b, Ü3.137a, İ2.169b, H2-2.62b, N.157a / لوذ -? T.200b, L.150a, Ü5.190b

[10269] "Onun yanağındaki ter, berrakılığından kırmızı olarak göründü; Bu onların '*Su kabının rengini alır*' sözünü doğrulamaktadır."

[Neşr] [[Kemā vüride fi'l-ḥadīş[10270] "خلق الله آدم على صورته و خلق على صورة الرّحمن"- "*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretihi ve ḫuliḳa ᶜalá ṣūreti'r-Raḥmân*[10271]"[10272]. Ve bu maḳāmda]][10273] sırr-ı ḥadīş-i "من عرف نفسه"-"*Men ᶜarefe nefsehu*"[10274] nümāyān olup aᶜdād-ı esmā cümle[10275] aṣlına rāciᶜ ve sırr-ı Vāḥid-i Ḥaḳīḳī kï aᶜdāddan münezzehdür lāmiᶜ olup Ḥaḳdan ġayrı cümle eşyā fenā ve Vāḥid-i Muṭlaḳ beḳā bulur.

[575] Beyt[10276]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

اشیا اکر صداست و کر صدهزار بیش Eşyā eger ṣadest u ger ṣad hezār bīş

جمله یکی بود بحقیقت[10277] چوبنکری Cumle yekī buved beḥaḳīḳat çu bingerī[10278]

[576] Beyt[10279]

[Fāᶜilātün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūl]

موج بحر لمن الملك برآید ناکاه Mevc-i baḥr-i "*li-meni'l-mulk*" berāyed nāgāh

عرقه کردند دران بحر چه درویش و چه شاه Ġarḳa kerdend derān baḥr çï dervīş u çï şāh[10280]

[10270] kemā vüride fi'l-ḥadīs: İ2.169b, N.157a / ve fi'l-ḥadīs kemā vüride Ü2.115b, L.150a, Ü3.137b, H2-2.62b / ve fi'l-ḥadīs T.200b, Ü5.190b

[10271] [[Kemā vüride … ṣūreti'r-raḥmān"]]: Ü1'de yok

[10272] *"Allah, Hz. Âdem'i kendi sureti üzerine yarattı ve o (Hz. Âdem,) Rahmân sureti üzerine yaratıldı."*

[10273] bu maḳāmda: Ü1'de yok

[10274] sırr-ı ḥadīs-i "من عرف نفسه"-"Men ᶜarefe nefsehü": Ü2.115b, T.200b, L.150a, Ü3.137a, İ2.169b, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157a / ḥadīs-i "من عرف نفسه"-"Men ᶜarefe nefsehü" sırrı Ü1.138a

[10275] cümle: Ü1'de yok

[10276] Beyt: Ü1.138a, Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157b / İ2'de bu şiir kısmı yok

[10277] بحقیقت – be-ḥaḳīḳat: Ü1.138a, Ü2.116a, Ü3.137a, İ2.169b, H2-2.62b, N.157b / تحقیقت - taḥḳīḳat T.201a, L.150a, Ü5.190b

[10278] "*Eşya (varlıklar) ister yüz, ister yüzbin olsun / İbretle bakarsan hakikatte hepsi birdir*."

[10279] Beyt: Ü1.138a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10280] "*Mülk (hükümranlık) kimindir, denizi fırtınayla ansızın dalgalandığında / Derviş (fakir) olsun Şah (zengin) olsun, fakir olsun hepsi batıp boğulur*."

خرمن هستئ موهوم جنان سوزاند — Ḫirmen-i hestiy-i mevhūm çunān sūzāned

اتش عشق نه دانه که بماند نه کاه — Āteş-i ʿaşḳ ne dāneʾī kï bemāned ne kāh[10281]

[Neşr] İmdi[10282] eṭvār-ı sebʿa-i Ḫalvetiyye ʿalá ḳad[e]ri'ṭ-ṭāḳa beyān ve ḫāme-i müşgefşān ile ʿayān olındı. Ḥālen münāsib u aḥrá[10283] oldur kï ḥalḳa-i ẕikrüñ daḫi[10284] aḥvālin[10285] taḥrīr ve sülūk-i ehl-i ḳalbi[10286] taḳrīr idevüz. **Ḥalḳa-i ẕikru'llâh**[10287] mānend-i deryā-yı raḥmet ve mūcib-i saʿādet-i ʿizz ü rifʿatdur[10288]. Ve Ṣūfī-i ṣāfīdil ol deryā-yı raḥmete ġarīḳ ve nār-ı muḥabbet_ile ol mertebe ḥarīḳ olur kï[10289] cümle evḳātın ẕikre ṣarf idüp [10290] nihāyet[10291] kār-ı dünyāya mā-bihi'l-kifāye ile muḳayyed olur. Zīrā kibār-ı ṭarīḳat daḫi ḫırḳa ile loḳmadan geçmemişlerdür[10292]. Bu maḳām[10293] aḳreb-i ṭuruḳ-ı Ḥaḳdur[10294]. Ve bir mertebe daḫi vardur kï muttaṣıl Ṣūfī-i ṣāfī ẕikru'llâh ile ḳā'im ve miṣāl-i deryā-yı muḥīṭ hevā-yı ẕikru'llâh ile cūş u ḫurūşda dā'imdur[10295]. Ve maʿlūm ola kï ʿalá mā-ḥarrerehü'l-kibār[10296] sālik-i Ḥaḳ[10297] ibtidā'en ẕikru'llâh[10298]

[10281] "*Mevhum (aslı olmayan/kuruntu) varlık harmanı, öyle bir ateşe verilir ki / Aşk ateşi ne tahıl tanesi bırakır ne de saman*."

[10282] imdi: Ü1'de yok

[10283] u aḥrá: Ü1'de yok

[10284] daḫi: Ü1'de yok

[10285] aḥvālin: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157b / aḥvāli Ü1.138b

[10286] ehl-i ḳalbi: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.62b, N.157a / erbāb-ı ḳulūbı Ü1.138b

[10287] ẕikru'llâh: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ẕikr Ü1.138b

[10288] raḥmet ve mūcib-i saʿādet-i ʿizz ü rifʿatdur: Ü1.138b / raḥmetdür Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b

[10289] ol deryā-yı …. ḥarīḳ olur kï: Ü1'de yok

[10290] ṣarf idüp: Ü1.138b / maṣrūf ḳılur Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b /

[10291] nihāyet: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / nihāyete Ü1.138b

[10292] Zīrā kibār-ı … geçmemişlerdür: Ü1.138b / Diğer nüshalarda yok

[10293] maḳām: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ḥāl Ü1.138b

[10294] ṭuruḳ-ı Ḥaḳdur: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ṭuruḳdur Ü1.138b

[10295] ve bir mertebe …. dā'imdur: Ü1'de yok

[10296] maʿlūm ola kï ʿalá mā-ḥarrerehü'l-kibār: Ü1.138b / Diğer nüshalarda yok

[10297] sālik-i Ḥaḳ: Ü2.116a, T.201a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / sālik-i Ḥaḳḳa Ü1.138b / sālik L.150b

[10298] ẕikru'llâh: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ẕikr Ü1.138b

itmekle meyl ḥāṣıl olur. Ve meyl daḫi[10299] ziyāde olursa irādet cilveger olur. Eger irādet tecāvüz idüp cūş u ḫurūş [10300] iderse muḥabbet ᶜayān[10301] olur. Eger muḥabbet ile daḫi ziyāde gūşiş olınursa[10302] maḳām-ı ᶜaşḳa vāṣıl olınur[10303]. Ve baᶜżı erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ[10304] sālik[-i] bi'llâh ve ḳāṭıᶜ-ı feyāfī-i nefs-i gümrāh[10305] zümresine yedi ḥāl beyān itmişlerdür. Evvel **ṭaleb**, ṣānī **ᶜaşḳ**, ṣāliṣ **maᶜrifet**, rābiᶜ **istiġnā**, ḫāmis **tevḥīd**, sādis **ḥayret**, sābiᶜ **fenāenderfenā**[10306]. Baᶜdehü bundan öte reviş ü gūşiş[10307] olmaduġı maḥall-i çün u[10308] çirā degildür. İmdi lāyıḳ u aḥrá oldur kï[10309] bu yedi ḥāli ᶜalá ḳad[e]ri'ṭ-ṭāḳa[10310] beyān u ᶜayān idevüz. Va'llâhu'l-Muvaffiḳ[10311]. **Vādī-i evvel derṭaleb.** Ḳale'llâhu teᶜālá "وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى"-"*Ve en leyse lil-insāni illā mā-seᶜā*"[10312]. Ve ke-ḳavluhu teᶜālá[10313] "فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ"-"*Fe'mşū fī menākibihā ve kulū min rizḳihi ve ileyhi'n-nuşūr*.[10314]"[10315] Ve ḥadīṣ-i Nebevī vü ḳavl-i Muṣṭafevīde[10316] daḫi[10317] "من طلب وجدّ وجد"-"*Men ṭalebe*

[10299] daḫi: Ü1.138b / Diğer nüshalarda yok

[10300] tecāvüz idüp cūş u ḫurūş: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ile daḫi ziyāde gūşiş Ü1.138b

[10301] ᶜayān: Ü2.116a, T.201a, L.150a, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / ẓāhir Ü1.138b

[10302] ziyāde gūşiş olınursa: Ü2.116a, T.201a, L.150b, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b / artuḳ ᶜibādet iderse Ü1.138b

[10303] olınur: İ2.170a, Ü5.190b, N.157b / ḳılınur Ü2.116a, T.201a, L.150b, Ü3.137a, H2-2.63a / olur Ü1.138b

[10304] baᶜżı erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ: Ü1.138b / ᶜurefā Ü2.116a, T.201a, L.150b, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b

[10305] ḳāṭiᶜ-i feyāfī-i nefs-i gümrāh: Ü1.138b

[10306] fenā-ender-fenā: Ü1.138b / fenā Ü2.116a, T.201a, L.150b, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.190b, H2-2.63a, N.157b

[10307] reviş u gūşiş: Ü2.116a, T.201a, L.150b, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / gūşiş u reviş Ü1.138b

[10308] u: Ü1'de yok

[10309] imdi lāyıḳ u aḥrá oldur kï: Ü1'de yok

[10310] ḳaderi'ṭ-ṭāḳat: Ü2.116a, T.201b, L.150b, Ü3.137a, İ2.170a, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / ḳaderi'l-imkān Ü1.138b

[10311] va'llâhu'l-Muvaffiḳ: Ü1.138b / Diğer nüshalarda yok

[10312] *"İnsan için ancak çalıştığı vardır"* (Necm: 39)

[10313] ve ke-ḳavluhu teᶜālá: Ü2.116a, Ü3.137b / Ü1, T, L, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[10314] "فامشوا.... اليه النّشور"-"Fe'mşū …. ileyhi'n-nuşūr": Ü1'de yok

[10315] *"O, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir. Haydi onun üzerinde yürüyün ve Allah'ın rızkını yiyin. Dönüş ancak O'nadır."* (Mülk: 15)

[10316] ḥadīŝ-i Nebevī vü ḳavl-i Muṣṭafevīde: Ü2.116a, Ü3.138a, İ2.170b, H2-2.63a, N.157b / ḥadīŝ-i şerīfde Ü1.138b / ḥadīŝ-i şerīf T.201b, Ü5.191a / ḥadīŝ-i Nebevī vü ḳavl-i Muṣṭafevī ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selemde L.150b

[10317] daḫi: Ü2.116a, İ2.170b, H2-2.63a, N.157b / Ü1, T, L, Ü3, Ü5'de yok

ve cedde vecede”[10318] buyurılmışdur. [[Ve bir ḥadīṯ-i şerīfde daḫi[10319]: “ [10320]اطلبوا الارض [10321]فى خبايا الرّزق”-“*Uṭlubu’r-rizḳa fī ḫabāye’l-arḍ*”[10322] diyü buyrılmışdur.]][10323] Egerçï ṭalebüñ[10324] evveli pürᶜanā[10325] vü ṣaᶜbdur, ammā āḫiri rāḥat u emndür[10326]. İmdi[10327] ṭālib-i Ḥaḳḳa da ṭaleb lāzım, belkï emr-i[10328] mühimdür. Ve bu rāh-ı ṭalebde sālik cān u başın[10329] fedā ve cümle ḫānmānın[10330] yaġmā itdürmek lāzımdur.

[577] Beyt

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

Ḳılmayınca terk-i ᶜizz u māl[10331] u cāh

Çıḳamazsın başa mānend-i külah

[10318] “Kim arayıp çabalarsa, aradığını bulur.”

[10319] bir ḥadīŝ-i şerīfde daḫi: / bir ḥadīŝ-i şerīf daḫi L.150b / ḥadīŝ-i diger T.201b, Ü5.191a

[10320] اطلبوا – uṭlubū: Ü2.116a, T.201b, L.150b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a / uṭlub N.157b

[10321] خبايا - ḫabāyā: Ü2.116a, Ü3.138a, İ2.170b, H2-2.63a, N.157b / حبايا - ḥabāyā T.201b, L.150b, Ü5.191a

[10322] “Rızkınızı yeryüzünün keşfedilmemiş (gizli) yerlerinde arayınız.”

[10323] [Ve bir ḥadīŝ-i şerīfde …. buyrılmışdur]: Ü1’de yok

[10324] ṭalebüñ Ü1.138b, T.201b, L.150b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / ṭālibüñ Ü2.116a

[10325] pür-ᶜanā: Ü2.116a, T.201b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / pür-ᶜināḍ Ü1.139a / ber-ᶜanā L.150b

[10326] rāḥat u emndür: Ü1.139a, Ü2.116a, T.201b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / emn u rāḥatdur L.150b

[10327] imdi: Ü1.139a, Ü2.116a, T.201b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / ammā L.150b

[10328] belkï emr-i: Ü2.116a, T.201b, L.150b, Ü3.138a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.157b / ve kār-ı Ü1.139a

[10329] başın: Ü1.139a / başı Ü2.116a, Ü3.138a / baş T.201b, L.150b, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63a, N.158a

[10330] ḫānmānın: Ü1.139a / ḫānmānını T.201b, L.150b, Ü5.191a / ḫanmānı Ü2.116a, Ü3.138a, İ2.170b / ḫān u mānı N.158a / ḫān u mānın H2-2.63a

[10331] ᶜizz u māl: Ü1.139a, İ2.170bb, N.158a / māl u ᶜizz Ü2.116a, T.201b, L.150b, Ü3.138a, Ü5.191b, H2-2.63b

[Neşr] Zīrā cidd ü ṭaleb ile[10332] jeng-i televvüṣāt-ı dünyādan mir'āt-ı dil mücellá olup ḳalb-i sālik mānend-i āyīne-i cihānnümā olmaġla[10333] şems-i vaḥdet anda lāmiᶜ ve envār-ı ṣıfāt-ı ḥamīde sāṭıᶜ olur. **Vādī-i düvvüm**[10334] **ᶜaşḳdur**. Ḳāle'llâhu teᶜālá: "يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ"-"*Yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*"[10335]. Ve[10336] muḥaḳıḳīn buyururlar kï: "يعنى يحبّ الله الطّالبين اوّلا ثمّ الطّالبون يحبّون الله لكن محبّة الله تعالى[10337] اشدّ واقوى من محبّتهم ايّاه"-"*Yaᶜnī yuḥibbu'llâhu'ṭ-ṭālibīne evvelen ṣumme'ṭ-ṭālibūne yuḥibbūne'llâhe lâkin maḥabbetu'llâhi teᶜālá eşeddu ve aḳvá min maḥabbetihim iyyāhu*"[10338].

[578] Beyt[10339]

[Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün]

درازل ازخم عشقش قدحى دردادند[10340] Derezel ezḫum-ı ᶜaşḳeş ḳadehī der dādend

زان فلك چرخ زنان كشت وزمين[10341] مست افتاد Z'ān felek çerḫ zenān geşt u zemīn mest uftād[10342]

[10332] ile: Ü1.139a / Diğer nüshalarda yok

[10333] jeng-i televvüŝāt-ı …. olmaġla: Ü2.116b, T.201b, L.150b, Ü3.138a, İ2.170bb, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / sāliküñ jeng-i televvüŝāt-ı dünyādan mir'āt-ı dilin mücellá ve ḳalbini mānend-i āyīne-i cihān-nümā idüp Ü1.139a

[10334] dü-vüm: Ü2.116b, T.201b, L.150b, Ü3.138a, İ2.170bb, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / ŝānī Ü1.139a

[10335] *"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, **Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler**. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. Bu yolda hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."* (Maide: 54)

[10336] ve: Ü2.116a, T.201b, Ü3.138a, İ2.170bb, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / Ü1, L'de yok

[10337] تعالى – teᶜālá: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.138a, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / Ü1, İ2'de yok

[10338] *"Yani önce Allah talipleri(ni) sever, sonra talipler(i) O'nu severler, fakat Allah'ın sevgisi, onların O'na olan sevgilerinden daha şiddetli ve güçlüdür."*

[10339] Beyt: Ü1.139a, Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.138a, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / Naẓm İ2.170b

[10340] دادند – dādend: Ü1.139a, Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.138a, İ2.170b, H2-2.63a, N.158a / دلداد – dil-dād Ü5.191b (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "دادند – dādend" şeklinde yazılmış daha sonra "دلداد – dil-dād" olarak düzeltilmiştir)

[10341] كشت و زمين – geşt u zemīn: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.139a, İ2.170b, Ü5.191a, H2-2.63b, N.158a / كشت زمين – geşt-i zemīn Ü1.139a

[10342] "*Ezel bezminde aşk şarabının kadehi doldu taştı, elden ele dolaştı / Ondandır felek dönüp durmakta, yer ise sarhoş olup boylu boyunca uzanmış*."

[Neṯr] Ve baᶜżı aḫbārda buyrılmışdur kï " اذا احبّ الله عبدا عشقه وعشق علیه فیقول عبدی انت عاشقی و محبّی وانا عاشق لك"-"*İẕā eḥabbe'llâhu ᶜabden ᶜaşiḳahu ve ᶜaşiḳa ᶜaleyhi fe-yeḳūlu ᶜabdī ente ᶜāşiḳī ve muḥibbī ve ene ᶜāşiḳun leke*"[10343].

[579] Naẓm[10344]

[Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl]

جانانکه دم عشق زند باهمه کس	Cānān kï dem-i ᶜaşḳ zened bāheme kes
کس را نرسد بدامنش دست هوس	Kesrā neresed bedāmeneş dest-i heves[10345]
مرات شهود اوست درذات وجود	Mir'āt-i şuhūd[-i] ūst derẕāt-i vucūd
باصورت خودعشق همی بازدوپس	Bāṣūret-i ḫod ᶜaşḳ hemī bāzed u pes[10346]

Zīrā[10347] ᶜaşḳ bir ikṯīr-i aᶜẓamdur kï ẕerresi nice[10348] raṣāṣ ḳulūbı[10349] zer-i ḫāliṣ ider. Ve[10350] ḥadīṯ-i ḳudsīde vārid olmışdur[10351] kï " يا ابن آدم انّى بحقّى[10352] لك محبّ فبحقّى عليك كن لى محبّا"-"*Ye'bne ādeme innī bi-ḥaḳḳī leke muḥibbun fe-biḥaḳḳī ᶜaleyke kun lī muḥibben*"[10353].

[10343] *"Allah bir kulunu sevdiği zaman onu kendisine âşık eder ve kendisi de ona âşık olur ve der ki: 'Ey kulum sen bana âşıksın ve beni seversin, ben de sana aşığım."*

[10344] Naẓm: Ü1.139a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10345] *"(Öyle bir*) *sevgili ki aşk nefesi herkesi öyle çarpmış / Kimsede heves bırakmamış*."

[10346] "*Bütün görüngüler dünyası onun zatının aynasıdır / O'na olan aşkın sureti oraya yansır*."

[10347] zīrā: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.139a, İ2.170b, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / ve Ü1.139a

[10348] nice: L'de yok

[10349] raṣāṣ ḳulūbı: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.139a, İ2.170b, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / ḳulūb-ı ḳāṣiye'i Ü1.139a

[10350] ve: Ü1'de yok

[10351] vārid olmışdur: Ü1.139a, Ü2.116b, L.151a, Ü3.139a, İ2.170b, H2-2.63b, N.158a / vāriddür T.202a, Ü5.191b

[10352] بحقّى – bi-ḥaḳḳī: Ü1.139a, Ü2.116b, Ü3.139a, İ2.170b, H2-2.63b, N.158a / يخفى - yaḫfī? T.202a, L.151a, Ü5.191b

[10353] "Ey ademoğlu ben hakkım için seni seviyorum, benim senin üzerindeki hakkımdan dolayı sen de beni sev."

[580] Beyt[10354] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

سایهٔ معشوق اکر افتاد برعاشق چه شد Sāye-i maᶜşūḳ eger uftād berᶜāşıḳ çï şud

ماباو[10355]محتاج بودیم اوبمامشتاق[10356] بود Mā beū muḥtāc būdīm ū bemā muştāḳ būd[10357]

[Neşr] Muḥaṣṣal ᶜaşḳ ᶜilel-i muḥibbīne devā ve vişāl-i Ḥaḳḳa sebeb idügi maḥall-i çün ü çirā degildür[10358]. Nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[10359]:

[581] Meşnevī[10360]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

شادباش ای عشق[10361] خوش سودای ما Şād bāş ey ᶜaşḳ-ı ḫoş sevdā-yi mā

ای طبیب جمله علّتهای ما Ey ṭabīb-i cumle ᶜillethâ-yi mā[10362]

[10354] Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir

[10355] باو – be-ō: Ü1.139a, Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.139a, Ü5.191b / به او – be-ō İ2.170b, H2-2.63b, N.158a

[10356] مشتاق - müştāḳ: Ü1.139a, Ü2.116b, Ü3.139a, İ2.170b, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / مشتاقی - müştāḳī T.202a, L.151a; (Ü5'de söz konus ifade ilk önce "مشتاقی - müştāḳī" şeklinde yazılmış sonradan "مشتاق - müştāḳ" şeklinde düzeltilmiştir)

[10357] "*Ne olmuş, aşığın üstüne maşuğun gölgesi düşmüşse? Biz ona muhtaçtık, o bize müştaktı*." (Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Dîvânı*, Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C. 1, s. 500, G.206/5)

[10358] muḥaṣṣal ᶜaşḳ … degildür Ü1.139a / ve ᶜaşḳ ᶜilel-i muḥibbīne devā ve vişāl-i Ḥaḳḳa sebeb idügi hüveydādur Ü2.116b, T.202a, Ü3.139a, İ2.170b, Ü5.191b, H2-2.63b, N.158a / L'de yok

[10359] Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyururlar: Ü2.116b, Ü3.138a, H2-2.63b, N.158a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırrahu buyururlar İ2.171a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā buyurur T.202a, L.151a, Ü5.191b / Ü1'de yok

[10360] Meŝnevī: Ü1.139a, Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.139a, Ü5.191b, H2-2.63b / Naẓm İ2.171a, N.158a

[10361] عشق - ᶜaşḳ: Ü1.139a, Ü2.116b, Ü3.139a, İ2.171a, H2-2.63b, N.158a / عاشق -ᶜāşıḳ T.202a, L.151a, Ü5.191b

[10362] "*Ey sevdası hoş olan ve bütün hastalıklarımızın tabibi olan aşkımız; şad ol."* (Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Maᶜnevî*, Çev.ler: Prof. Dr. Derya Öz – Prof. Dr. Hicabi Kurlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s.34, Beyit: 23-24)

ای دوای نخوت و ناموس ما Ey devā-yi naḫvet u nāmūs-i mā

ای تو افلاطون و جالینوس ما Ey tu Eflāṭūn u Cālīnūs-i mā[10363]

[Neşr] Ol[10364] sebebden ᶜaşḳ cenāḥ-ı sālikīn ve bāl u perr-i ṭālibīndür. Ḳāle'llâhu[10365] teᶜālá: "جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثُلَاثَ[10366] وَرُبَاعَ"-"*Cāᶜili'l-melā'îketi rusulen ulī ecniḥatin meṣná ve ṣulāṣe ve rubāᶜ*"[10367]. Ḳāle baᶜżu'l-muḥaḳḳıḳīn " كذالك جعل المحبّين والمشتاقين اولى اجنحة معنويّة بقوّة محبّتهم و مقتضى عشقهم" - *"Keẕālike ceᶜale'l-muḥibbīne ve'l-muştāḳīne ulī ecniḥatin maᶜneviyyetin bi-ḳuvveti maḥabbetihim ve muḳteḍá ᶜişḳihim*"[10368].

[582] Mışraᶜ[10369] [Ebū Firās el-Ḥamdānī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وللنآس فيما يعشقون مذاهب[10370] Ve li'n-nāsi fī-mā yaᶜşaḳūne meẕāhibu[10371]

[10363] *"Ey kibrimizin (gururumuzun), namusumuzun devası; Ey Eflatunumuz, Câlinusumuz bizim*." (Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Maᶜnevî*, Çev. Prof. Dr. Derya Öz – Prof. Dr. Hicabi Kurlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s.34, Beyit: 23-24)

[10364] ol: Ü1.139a, Ü2.116b, L.151a, Ü3.138a, İ2.171a, H2-2.63b, N.158a / o T.202a, Ü5.192a

[10365] ḳāle'llâhu: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.138a, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.63b, N.158a / ḳāle Ü1.139b

[10366] ثلاث – ṣelāṣe: Ü2.116b, T.202a, L.151a, Ü3.138a, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.63b / ثلث – ṣuluṣ Ü1.139b, N.158a

[10367] *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."* (Fatır: 1)

[10368] "*Böylece Allah, sevenleri ve arzu duyanları sevgilerinin gücü ve aşkları gereğince manevî kanatlar sahibi kıldı*."

[10369] Söz konusu mısra farklı şairlerin beyitlerinde ikinci mısra olarak aynen yer almakla birlikte, bunların içerisinde en çok bilineni Ebû Firâs el-Ḥamdânî'ye (ö. 357/968) (أبو فراس الحمداني) ait olduğu belirtilmektedir. Söz konusu şairin beytin tamamı şöyledir:

ومن مذهبي حبُّ الديار لأهلها Ve min meẕhebī ḥubbu'd-diyāri li-ehlihā

وللناس فيما يعشقون مذاهبُ Ve li'n-nāsi fīmā yaᶜşaḳūne meẕāhibu

[Bk. Fārūḳ Mevāsī, Dīvānu Ebī Firās, s. 35 https://www.diwanalarab.com/%D9%88%D9%84%D9%86%D8%A7%D8%B3 (27.06.2020)]

[10370] مذاهب - meẕāhibün: Ü1.139b, Ü2.116b, T.202b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / مذهب - meẕhebün L.151a

[10371] "*İnsanların âşık oldukları şeyler hakkında farklı yolları vardır*."

[Neṯr] Zīrā bīᶜaşḳ rāh-ı Ḫudāya ᶜaẕīmet düşvār idügi maᶜlūm-ı ebrār u aḫyārdur[10372]. Ve ᶜaşḳ bir ceẕbe-i İlâhīdür kï ᶜāşıḳı[10373] maḳṣad-ı aḳṣáya vāṣıl[10374] ve rütbe-i aᶜlāya nā'il[10375] ider.

[583] Beyt[10376] [Reşīduddīn-i Meybudī]

[Baḥr-i Basīṭ: MüstefᶜilünFāᶜilünMüstefᶜilünFāᶜilün]

بين المحبّين سرّ ليس يفشيه — Beyne'l-muḥibbīne sirrun leyse yufşīhi

قول ولاقلم للخلق[10377] يحكيه — Ḳavlun ve lā ḳalemun li'l-ḫalḳi yaḥkīhi[10378]

[584] Beyt[10379]

[FāᶜilātünFāᶜilātünFāᶜilātünFaᶜilün (faᶜlün)]

Lucce-i ᶜaşḳuñ olur ġavrına irmek müşkil

Rişte-i ᶜaḳl ile ölçülmedi bu baḥr-i ᶜamīḳ

[10372] düşvār idügi maᶜlūm-ı ebrār u aḫbārdur: Ü1.139b / düşvārdur Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b

[10373] ᶜāşıḳı: Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / sāliki Ü1.139b

[10374] vāṣıl: Ü1.139b, Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, İ2.171a, H2-2.64a, N.158b / nā'il T.202b, L.151a, Ü5.192a

[10375] nā'il: Ü1.139b, Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, İ2.171a, H2-2.64a, N.158b / vāṣıl T.202b, L.151a, Ü5.192a

[10376] Söz konusu beyit, Reşîduddîn-i Meybûdî'ye aittir [Bk. Reşīdu'd-dīn-i Meybudī, *Keşfu'l-Esrār ve ᶜİddetu'l-Ebrār,* 2-Sūretu'l-Baḳara https://ganjoor.net/meybodi/kashfol-asrar/s002/sh3/ (27.06.2020)]

[10377] للخلق – li'l-ḫalḳi: Ü1.139b, Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, İ2.171a, H2-2.64a, N.158b / للحقّ – li'l-ḥaḳḳi T.202b, L.151a, Ü5.192a

[10378] "Sevenler arasında bir sır vardır ki onu hiçbir söz ifşa edemez ve hiçbir kalem onu anlatamaz."

[10379] Beyt: Ü1.139b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Neşr] Ol sebebden Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[10380] buyururlar[10381] "جذبة من جذبات الرّحمن[10382] توازی عمل الثّقلين"-"*Ceẕbetun min-ceẕebāti'r-Raḥmâni tuvāzī ᶜamele'ṣ-ṣeḳaleyn*"[10383].

[585] Şiᶜr[10384]

[Baḥr-i Vāfir: Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

تعالى العشق عن فهم الرّجال	Teᶜālé'l-ᶜişḳu ᶜan fehmi'r-ricāli
وعن وصف التّفرّق والوصال	Ve ᶜan vaṣfi't-teferruḳi ve'l-viṣāli
اذا ماجلّ شئ عن خيال	İẕā mā celle şey'un ᶜan ḫayālin
يجلّ عن الاحاطة والمثال	Yecullu ᶜani'l-iḥāṭati ve'l-miṣāli[10385]

[586] Beyt[10386]

[10380] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.171a, H2-2.64a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.139b, Ü2.116b, T.202b, L.151a, Ü3.138b, N.158b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ü5.192a

[10381] buyururlar: Ü1.139b, Ü2.116b, Ü3.138b, İ2.171a, H2-2.64a, N.158b / buyurur T.202b, L.151a, Ü5.192a

[10382] الرّحمن – …i'r-Raḥmāni: Ü1.139b, L.151a / الحقّ – i'l-Ḥaḳḳi Ü2.116b, T.202b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b

[10383] "*Rahmân'ın cezbelerinden bir cezbe, insanların ve cinlerin ameline eşdeğerdir.*"

[10384] Şiᶜr: Ü2.116b, T.202b, Ü3.138b, Ü5.192a / Naẓm Ü1.139b, İ2.171a, N.158b / Ḳıṭᶜa H2-2.64a / Beyt L.151a

[10385] "*Aşk insanların anlamasından yücedir; Ayrılık ile kavuşmayı anlatmaktan da yücedir; Bir şey hayale sığmadığında; Onu kuşatmak ve örneklemek de mümkün değildir.*"

[10386] Beyt: Ü2.117a, Ü3.138b, İ2.171a, H2-2.64a, N.158b / Meşnevī L.151b / Digeri T.202b / Diger Ü5.192a / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit üç ayrı şairin eserinde birinci mısra birebir aynı ikinci mısra ise biraz değiştirilmiş haliyle yer almaktadır. Perâkendesinde ilk mısraı hem Mevlânâ'nın Beytin ikinci mısraı, Mevlânâ'nın Divanında "با أنك نيست عاشق يك دم مشو قرين"; Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr'da "با هر كه نيست عاشق كم گوی و كم نشين"; Rûdekî Divanı'nda "با هر كه نيست عاشق كم كن قرينيا" şeklinde geçmektedir; Anlaşılan o ki buradaki beytin ikinci mısraı her üç şairin beyitlerinden istifade edilerek meydana getirmiştir. (Bk. Dîvân-ı Şems, G. 2053, https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2053/: Erişim Tarihi: 09.06.2018; Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr, Ebyât-ı Perâkende, Beyit No. 52, https://ganjoor.net/abusaeed/abyat-aa/sh53/ (09.06.2018); *Dīvān-ı Rūdekī*, Bāb-ı Evvel, Ḳaṣāyid u Ḳıṭaᶜāt u Ebyāt- Perākende Be-hempeyveste http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0BA6 (09.06.2020)]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

باعاشقان[10387] نشین و همه عاشقی کزین — Bāᶜāşıḳān nişīn u heme ᶜāşıḳī guzīn

باهر که نیست عاشق هرکز مشو قرین — Bāher kï nīst ᶜāşıḳ hergiz meşev ḳarīn[10388]

[Neşr] Ve insānda ḥālet-i ᶜaşḳ bir nişā'-i İlâhīdür kï anı ḳalem-i muᶜcizbeyān ile beyān merkez-i dā'ire-i imkāndan bīrūn idügi cāy-ı gümān degildür[10389].

[587] Beyt[10390] [Hilālī-i Çaġatāyī]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

مشکل غمیست عشق که کفتن نمیتوان — Muşkil ġamīst ᶜaşḳ kï guften nemī tuvān

وین مشکل دکر ننهفتن نمیتوان — V'īn muşkil-i diger nenuhuften nemī tuvān[10391]

[Neşr] [[Meşāyıḫdan birine ᶜaşḳdan su'āl olınduḳda buyururlar kï: " ان الله تعالی دعا عباده الی محبته فأبو ذلك فعاقبهم بعشق من لایرحم لهم" – "*İnne'llâhe teᶜālá deᶜā ᶜibādehu ilá maḥabbetihi fe'ebev ẕālike fe-ᶜāḳabehum men lā-yerḥam lehum.*"[10392]]][10393]

[588] Naẓm[10394]

[10387] باعاشقان – bāᶜāşıḳān: Ü2.117a, T.202b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / ماعاشقان – māᶜāşıḳān L.151b

[10388] "*Âşıklarla beraber ol ve dostunu (ahbabını) âşıklardan seç / Âşık olmayan kimse ile de sakın oturup kalkma (dost olma).*"

[10389] ve insānda … degildür: Ü1.139b / Diğer nüshalarda yok

[10390] Beyt: Ü1.139b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit, Hilâlî-i Çağatâyî'ye (ö. H. 936/M. 1539) aittir (Bk. *Dîvân-ı Hilâlî Çağatâyî*, G. 296/1: https://ganjoor.net/helali/ghazalh/sh296/ (09.06.2018)]

[10391] "*Aşk, gam ve kederle dolu bir müşkildir, lafla anlatılmaz / Ve bu müşkili artık gizlemek de mümkün olmaz.*"

[10392] "*Allah Teala, kullarını kendisini sevmeye davet etti, onlar ise bundan yüz çevirdiler. Allah da onları, kendilerine acımayana âşık etmekle cezalandırdı.*"

[10393] [[meşāyıḫdan … men lā-yerḥam lehum]]: Ü1.139b / Diğer nüshalarda yok

[10394] Naẓm: Ü1.139b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Mefᶜūlü Mefāᶜilü Mefāᶜīlün Fāᶜ]

دیدم رخ جانان شدم عاشق ازجان — Dīdem ruḫ-i cānān şudem ᶜāşıḳ ezcān

یعنی که شدم زجان بجانان عاشق — Yaᶜnī kï şudem zicān becānān ᶜāşıḳ[10395]

برباد شد ازعشق بتان دین دلم — Berbād şud ᶜaşḳ-i butān dīn-i dilem

یارب نشود هیچ مسلمان عاشق — Yā Rab neşeved hīç muselmān ᶜāşıḳ[10396]

[Neşr] Ve dil-i ᶜāşıḳda ᶜaşḳuñ ᶜalá mā-re'eynā keyfiyet-i ẓuhūrı ve ibtidā'-i lemeᶜāt-ı nūrı nedür anı beyān idelüm. Maᶜlūm ola kï ibtidāsı naẓret, ṣānīsi fikret, ṣāliṣi ṭamaᶜ-ı vuṣlat, tā bir mertebe perveriş bulur kï noḳṭa iken kitāb ve ẕerre iken āfitāb olur[10397].

[589] Beyt[10398] [Nevᶜī]

[Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün]

ᶜAşḳumı yazmaġ istesem ẕerresi āfitāb olur

Şevḳumı söylesem eger ḳaṭresi nüh ḳıbāb olur

[Neşr] Erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ buyururlar kï ziyāde gūşiş-i ᶜaşḳ ile insān bir mertebeye vāṣıl ve bir maḳām-ı ᶜālīye nā'il olur kï vücūdından eṣer ḳalmayup ᶜāşıḳ u maᶜşūḳ ve ṭālib u maṭlūb anda birlik ᶜāleminden nümāyān u ᶜayān olması cāy-ı gümān degildür[10399].

[10395] "*Sevgilinin yüzünü gördüm ve can u gönülden âşık oldum / Yani cananıma candan âşık oldum.*"

[10396] "*Gönlümün dinini, put gibi güzel âşıkların yüzünden yele verdim / Ya Rab âşık kişi, hiç müslüman kalabilir mi?"*

[10397] ve dil-i ᶜāşıḳda … āfitāb olur: Ü1.139b / Diğer nüshalarda yok

[10398] Beyt: Ü1.140a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şâiri belirtilmeyen bu beytin Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Nev'î Dîvânı, G.65/1, s. 268]

[10399] erbāb-ı taḥḳīḳ … cāy-ı gümān degildür: Ü1.140a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[590] Naẓm[10400] [Mevlānā]

[Mütefāᶜilün Feᶜūlün Mütefāᶜilün Feᶜūlün]

بدرون تست مصری که توی شکرستانش Bederūn-ı tust mışrī kï tuꞌī şeker sitāneş

چه غمت اکر زبیرون بدو[10401] شکرنداری Çï ġamet eger zibīrūn bedū(?) şeker nedārī[10402]

شدهٔ غلام صورت بمثال بت برستان Şudeꞌī ġulām[-ı] ṣūret bemiṣāl-i butberestān

توجویوسفی و لیکن سوی خود[10403] نظر نداری Tu çu Yūsufī velīkin sū-yı ḫod(?) naẓar nedārī[10404]

[Neşr] Vādī-i sivüm maᶜrifetdür. Bu vādī-i maᶜrifet[10405] deryāṣıfatdur[10406]. Ne ḳaᶜrına ġāyet ve ne sāḥiline nihāyet vardur. Ammā her ġavvāṣ bu baḥr-i bīkerāndan dürer-i maᶜānīyi naṣībi ḳadar derkenār ider. Nitekim baᶜżı ᶜurefā buyururlar[10407] "المعرفة کالّالی فی البحرالعمیق فلایخرج الّا بالدلو وهوالعبادة والمجاهدة"-"*El-maᶜrifetu ke'l-le'ālī fi'l-baḥri'l-ᶜamīḳi fe-lā yuḫrecu illā bi'd-delvi ve huve'l-ᶜibādetu ve'l-mucāhedetu*"[10408]. Ve baᶜżı

[10400] Naẓm: Ü1.140a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler Mevlânâ'ya aittir [Bk. Mevlânâ, Dîvân-ı Şems, G.2828/5-6: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2828/ (09.06.2018)]

[10401] بدو: Ü1'de; doğrusu مدد – meded-i Dîvân-ı Şems /; (Bk. Mevlânâ, Dîvân-ı Şems, G.2828/5-6: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2828/ (09.06.2018)

[10402] "*İçin Mısır gibi şeker satıyor / Dışın şeker isteyenlere el uzatmıyorsa, ne gam*."

[10403] سوی خود - sū-yı ḫod (?): Ü1.140a; doğrusu: به درون - bederūn Dîvân-ı Şems ; (Bk. Mevlânâ, Dîvân-ı Şems, G.2828/5-6: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2828/ (09.06.2018)]

[10404] "*Putperestler gibi erkek güzeli olmuşsun / Dıştan Yusuf gibisin ancak içinde incelik ve zerafet nazarı kalmamış*."

[10405] -i maᶜrifet: L'de yok

[10406] deryā-ṣıfatdur: Ü2.117a, T.202b, L.151b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / deryā-şıfat Ü1.140a

[10407] buyururlar: Ü1.140a, Ü2.117a, T.202b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / buyurur L.151b

[10408] "*Marifet, derin denizlerdeki inciler gibidir, ancak ibadet ve gayret kovasıyla çıkarılır.*"

ᶜurefā[10409] daḫi[10410] buyururlar[10411]: "و هی المعرفة کالقصر العالی لاترقیه[10412] الّا بالمرقاة[10413]"-"*El-maᶜrifetu ke'l-ḳaṣri'l-ᶜālī lā terḳīhi illā bi'l-mirḳāti ve hiye'l-ᶜibādātu ve'ṭ-ṭāᶜātu ve'l-mucāhedātu"*[10414]. Kemā ḳāle Subḥānehü ve teᶜālá[10415] "وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا" - *"Ve'l-leẕīme cāhedū fīnā le-nehdiyennehum subulenā"*[10416]. Ve **maᶜrifete ᶜirfān** daḫi taᶜbīr iderler. Zīrā ᶜārif[-i] bi'llâh bu maḳāmda bermażmūn-ı "وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ"-"*Ve in min şey'in illā yusebbiḥu biḥamdihi*[10417]*"*[10418] cümle eşyāyı Ḥaḳḳa tesbīḥ ider müşāhede idüp aḥcār u eşcārdan ẕikr u[10419] tesbīḥi gūş-ı cān u dil ile ışġā idicek[10420] derūnında ġayret[10421] ẓuhūr idüp muḥabbet u taᶜẓīm[10422] ve ceẕbe vü himmet_ile ol mertebeden ziyāde devām-ı ẕikr ü şühūd[10423] üzre olur. Ve bu[10424] maḳām-ı ᶜirfānı ol mürşid-i mürebbī[10425] **Şeyḫ**

[10409] ᶜurefā: Ü2.117a, T.202b, L.151b, Ü3.138b, İ2.171a, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / erbāb-ı taḥḳīḳ Ü1.140a

[10410] daḫi: L'de yok

[10411] buyururlar: Ü1.140a, Ü2.117a, T.202b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192a, H2-2.64a, N.158b / buyurur L.151b

[10412] لاترقیه – lā-terḳīhi: Ü1.140a, Ü2.117a, T.202b, L.151b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64a / لاترققیه – lā-turaḳḳiḳīhi? N.158b

[10413] بالمراقاة - bi'l-merāḳāti: Ü1.140a, H2-2.64a, N.158b / بالمرقاة - bi'l-merḳāti Ü2.117a, T.202b, L.151b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b

[10414] "*Marifet, yüksek bir saray gibidir, ona ancak ibadet, taat ve gayret merdiveniyle çıkabilirsin.*"

[10415] kemā ḳāle subḥānehü ve teᶜālá: H2-2.64a / kemāl subḥānehü ve teᶜālá Ü2.117a / kemā ḳāle subḥānehü ve teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.138b / kemā ḳāle subḥānehu Ü1.140a, İ2.171b, N.158b / ḳāle'llâhu teᶜālá T.202b, Ü5.192b / kemā ḳāle'llâhu ve teᶜālá L.151b

*[10416] "**Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz**.* Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir." (Ankebût: 69)

[10417] ber-mażmūn-ı "... وان من شئ"-"*Ve in min şey'in…*": Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.138b, Ü5.192b / ber-mażmūn-ı "... وان من شئ"-"*Ve in min şey'in…*" feḥvāsı üzre İ2.171b, H2-2.64a, N.158b / "... وان من شئ"-"*Ve in min şey'in…*" feḥvāsı üzre Ü1.140a

[10418] "Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. ***Her şey O'nu hamd ile tespih eder***. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halîmdir, çok bağışlayandır." (İsrâ: 44)

[10419] u: Ü1'de yok

[10420] gūş-ı cān u dil ile aşġā idicek: Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64a, N.158b / gūş ider. Ol dem Ü1.140a

[10421] ġayret: Ü1.140a, Ü2.117a, T.203a, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64a, N.158b / ġayret-i Ĥaḳ L.151b

[10422] taᶜẓīm: Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.138b, Ü5.192b, H2-2.64a / taᶜẓīm_ile Ü1.140a, İ2.171b, N.158b

[10423] ẕikr ü şühūd: Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64b, N.158b / ẕikr-i şühūd Ü1.140a

[10424] bu: Ü1'de yok

[10425] ol mürşid-i mürebbī: Ü1.140a / Diğer nüshalarda yok

Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī ḥażretleri[10426] ***Müsāmerāt*** nām kitābında ᶜayān u beyān idüp[10427] Ṣıddīḳ-i Ekber ḥażretlerinden[10428] naḳl iderler kï bu maḳāmda Ḥażret-i Ṣıddīḳ[10429] buyururlar_imiş "مارايت شيئا الّا ورايت الله قبله"-"*Mā re'eytu şey'en illā ve re'eytu'llâhe ḳablehu*"[10430]. Ve ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ḥażretleri[10431] daḫi bu maḳāmda[10432] buyururlar_imiş: "مارايت شيئا الّا ورايت الله فيه"-"*Mā re'eytu şey'en illā ve re'eytu'llâhe fīhi*"[10433]. Ve Ḥażret-i ᶜOṯmān bin ᶜAfvān daḫi bu maḳāmda buyururlarmış "مارايت شيئا الّا ورايت الله معه" – "*Mā re'eytu şey'en illā ve re'eytu'llâhe maᶜahu*[10434]"[10435] Ve Esedu'llâhu'l-Ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib ḥażretleri[10436] daḫi bu maḳāmda[10437] buyururlarmış "[10438]مارايت شيئا الّا ورايت الله قبله و بعده و فيه ومعه" - "*Mā re'eytu şey'en illā ve re'eytu'llâhe ḳablehu ve baᶜdehu ve fīhi ve maᶜahu*"[10439].

[10426] Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī Ḥażretleri: Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.138b, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64b, N.158b / Ĥażret-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī Ü1.140a

[10427] ᶜayān u beyān idüp: Ü1'de yok

[10428] Ṣıddīḳ-i ekber Ĥażretlerinden: Ü1.140a / Ḥażret-i Ebū Bekir E'ṣ-ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhu Cenābından Ü2.117a / Ḥażret-i Ebū Bekir E'ṣ-ṣıddīḳ raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu Cenābından Ü3.138b-139a / Ḥażret-i Ebū Bekir Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanh Cenābından L.151b / Ḥażret-i Ebū Bekir E'ṣ-ṣıddīḳ raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu Ḥażretlerinden İ2.171b / Ḥażret-i Ebū Bekir E'ṣ-ṣıddīḳ Ḥażretlerinden H2-2.64b, N.158b / Ḥażret-i Ebū Bekir Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhdan T.203a, Ü5.192b

[10429] Ḥażret-i Ṣıddīḳ: Ü1.140a, L.151b / Ṣıddīḳ-i ekber Ü2.117a, T.203a, Ü3.139a, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64b, N.159a

[10430] *"Gördüğüm bir şey yoktur ki ondan önce Allah'ı görmüş olmayayım."*

[10431] ᶜÖmer bin El-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu Ḥażretleri: İ2.171b / ᶜÖmer bin El-Ḫaṭṭāb Ĥażretleri raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu Ü2.117a, Ü3.139a / ᶜÖmer ibnü'l-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu ᶜanhu T.203a, L.151b, Ü5.192b / ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb Ü1.140b / ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb Ĥażretleri H2-2.64b, N.159a

[10432] daḫi bu maḳāmda: Ü1.140a, Ü2.117a, Ü3.139a, İ2.171b, H2-2.64b, N.159a / T, L, Ü5'de yok

[10433] *"Gördüğüm bir şey yoktur ki onun içinde Allah'ı görmüş olmayayım."*

[10434] Ve Ḥażret-i ᶜOṯmān … maᶜahu": Ü1.140b / Ve Ḥażret-i ᶜOṯmān-ı ẕi'n-nūreyn raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdan bu makāmda "مارايت شيئا الّا ورايت الله معه" – "*Mā re'eytu şey'en illā ve re'eytu'llâhe maᶜahu*" diyü vārid olmışdur İ2.171b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[10435] *"Gördüğüm bir şey yoktur ki onunla beraber Allah'ı görmüş olmayayım."*

[10436] Esedu'llâhu'l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib ḥażretleri H2-2.64b, N.159a / Esedu'llâhu'l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib: Ü1.140b / Esedu'llâhu'l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib raḍiya'llâhu ᶜanhu Ĥażretleri Ü2.117a, Ü3.139a, İ2.171b / Ḥażret-i ᶜAlī kerreme'llâhu vechehü T.203a, L.151b, Ü5.192b

[10437] daḫi bu maḳāmda: Ü1.140a, Ü2.117a, Ü3.139a, İ2.171b, H2-2.64b, N.159a / T, L, Ü5'de yok

[10438] قبله و بعده وفيه ومعه– baᶜdehü ve fīhi ve maᶜahu: İ2.171b / قبله و بعده معه و فيه– baᶜdehü maᶜahu ve fīhi Ü1.140b / قبله وبعده و فيه - ḳablehü baᶜdehü ve fīhi Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.139a, Ü5.192b, H2-2.64b, N.159a

[10439] *"Gördüğüm bir şey yoktur ki, ondan önce, ondan sonra, onun içinde ve onunla beraber Allah'ı görnüş olmayayım."*

[591] Beyt[10440] [Şebusterī]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

محقّق را که از وحدت [10441] شهودست — Muḥaḳḳiḳrā kï ezvaḥdet şuhūdest

نخستین نظره برنور وجودست — Nuḫustīn naẓre bernūr-i vucūdest[10442]

[592] Beyt[10443] [Şebusterī]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

دلی کز معرفت نور و صفادید — Dilī k'ez maᶜrifet nūr u ṣafā dīd

زهرچیزی که دید اوّل خدادید — Ziher çīzī kï dīd evvel Ḫudā dīd[10444]

[Neşr] Ḳāle'llâhu teᶜālá[10445]: "هُوَ الَّذِي فِي السَّمَاء إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ"-"*Huve'l-leẕī fi's-semā i lâhun ve fi'l-arḍi ilâhun*"[10446].

[593] Şiᶜr[10447] [İbnu'l-Fāriż]

[10440] Beyt: Ü1.140b, Ü2.117a, T.203a, L.151b, Ü3.139a, İ2.171b, Ü5.192b, H2-2.64b / Naẓm N.159a; Söz konusu beyit Mahmûd-ı Şebûsterî'ye (ö. H. 720/M. 1320) aittir [Bk. Şeyh Maḥmūd-ı Şebusterī, *Gulşen-i Rāz*, https://ganjoor.net/shabestari/golshaneraz/sh4/ (09.06.2020)]

[10441] از وحدت - ezvaḥdet: / Mahmûd-ı Şebûsterî'de ibare وحدت در - vaḥdet der şeklindedir; (Bk. Şeyh Maḥmûd-ı Şebusterī, *Gulşen-i Rāz*, https://ganjoor.net/shabestari/golshaneraz/sh4/ (10.06.2018)]

[10442] "*Hakiki iç görü ve basirete sahip kişide kesrette ve varlıkta tekliği görür / Vücudunda bir bakışta o nur ortaya çıkar.*"

[10443] Beyt: Ü1.140b, İ2.171b, H2-2.64b, N.159a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; Söz konusu beyit Mahmûd-ı Şebüsterî'ye (ö. H. 720/M. 1320) aittir (Bk. Gulşen-i Rāz-ı Şebusterī, Su'āl Der-māhiyet-i Fikret http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0ISP Erişim tarihi: 09.06.2020)

[10444] "*Saflık, berraklık ve nurdan marifetini alan gönül / Her şeyde öncelikle Allah'ı görür.*"

[10445] ḳāle'llâhu teᶜālá: Ü5.192b / Diğer nüshalarda yok

[10446] "***O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır***. *O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir*." (Zuhruf: 84)

[10447] Şiᶜr: Ü2.117a, T.203a, L.152a, Ü3.139a, Ü5.192b / Naẓm Ü1.140b, İ2.172a / Beyt H2-2.64b, N.159a; Söz konusu beyit, İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. *Dīvānu İbnu'l- Fāriḍ* https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

ونهج سبیلی واضح لمن اهتدی — Ve nehcu sebīlī vāḍiḥun li-men’ihtedá

ولکنّما الاهواء عمّت فاعمت — Velâkinneme’l-ehvā'u ᶜammet fe-aᶜmeti[10448]

[Neṯr] Ve İmām Faḫre’d-dīn Ḥażret-i Şeyḫ Necme’d-dīne[10449] buyurmışlar[10450] kï[10451] “بم عرفت ربّك”-“*Bi-me ᶜarefte rabbeke*”[10452]. Ḥażret-i Şeyḫ Necme’d-dīn[10453] buyurmışlar kï “بواردات تردعلی القلوب فتعجز النّفوس عن تکذیبها”-“*Bi-vāridātin teridu ᶜale’l-ḳulūbi fe-taᶜcizu’n-nufūsu ᶜan tekẕībihā*”[10454]. Ve Ḥażret-i Cüneyde dimişler[10455] kï “مالدّلیل علی اثبات الصّانع”-“*Me’d-delīlu ᶜalá iṯbāti’ṣ-Ṣāniᶜ*”[10456]. Ḥażret-i Cüneyd[10457] buyurmışlar kï[10458] “لقد اغنی الصّباح عن المصباح”-“*Leḳad aġne’ṣ-ṣabāḥu ᶜani’l-miṣbāḥ*”[10459].

[594] Beyt[10460]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

ازید صورت نماید غیر دوست — Ez-yed-i ṣūret numāyed ġayr-i dūst

---

[10448] “*Benim yolum, hidayet isteyene açıktır; Fakat heva ve hevesler çoğalttı ve (insanları) kör etti.*”

[10449] Ḥażret-i Şeyḫ Necme’d-dīne: Ü1.140b, Ü2.117a, T.203a, Ü3.139a, İ2.172a, Ü5.192b, H2-2.64b, N.159a / Necme’d-dīn Ĥażretlerine L.152a

[10450] buyurmışlar: Ü1.140b, Ü2.117a, T.203a, L.152a, Ü3.139a, Ü5.192b, H2-2.64b, N.159a / dimişler İ2.172a

[10451] kï: H2-2’de yok

[10452] “*Rabbini neyle bilip tanıdın?*”

[10453] Ḥażret-i Şeyḫ Necme’d-dīn: Ü1.140b, İ2.172a, N.159a / Ḥażret-i Şeyḫ Necm Ü2.117b, T.203a, Ü3.139a, Ü5.193a / Şeyḫ Necme’d-dīn L.152a / Ḥażret-i Şeyḫ H2-2.64b

[10454] “*Kalbe gelen birtakım şeylerle ki canlar onu yalanlamaktan acizdir.*”

[10455] dimişler: Ü1.140b, Ü2.117b, L.152a, Ü3.139a, İ2.172a, H2-2.64b, N.159a / buyurmışlar T.203b, Ü5.193a

[10456] “*Allah’ın varlığının delili nedir?*”

[10457] Ĥażret-i Cüneyd: Ü1.140b, Ü2.117b, T.203b, Ü3.139a, İ2.172a, Ü5.193a, H2-2.64b, N.159a / Cüneyd daḫi L.152a

[10458] ḳï: Ü1’de yok

[10459] “*Sabah vaktinin lambaya ihtiyacı yoktur.*”

[10460] Beyt: Ü1.140b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

چون نظرکردی بمعنی جمله اوست Çun naẓar kerdī bemaᶜnī cumle ūst[10461]

[Neşr] [[Ve ṣūfiyyūndan birine "این الله" – *"Eyne'llâh"*[10462] diyü su'āl olınduḳda cevāb virür kï "محقك الله هل تطلب مع العين اين" – "*Muḥiḳḳuke'llâh hel taṭlubu maᶜa'l-ᶜayni eyne*"[10463] müşīren ilá ḳavlihi teᶜālá "وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ" – "*Ve huve maᶜakum eyne mā kuntum*"[10464] ve ilá ḥadīṯ-i "خلق الله ادم على صورته" – "*Ḫaleḳa'llâhu Ādeme ᶜalá ṣūretihi.*"[10465] Ve Şiblīye su'āl iderler kï "مامعنى الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى" – "*Mā maᶜná er-Raḥmânu ᶜale'l-ᶜarşi'stevá'* "[10466]. Cevāb virür kï " اثبت ذاته و نفى مكانه فهو موجود بذاته والأشياء كلّها موجودة بحكمته كما شآء" – *"Eṯbete ẕātehu ve nefá mekânehu fe-huve mevcūdun bi-ẕātihi ve'l-eşyā'u kulluhā mevcūdetun bi-ḥikmetihi kemā şā'e.*"[10467]]][10468]

Naẓm[10469] [Rubāᶜī]

[Ahreb]

هرجا قدمی زدیم در کوی تو بود Her cā ḳademī zedīm derkūy-i tu būd

هر کوشه که رفتیم هیاهوی تو بود Her kūşe kï reftīm heyāhūy-i tu būd

کفتیم مکر سوی دکر راهی هست Guftīm meger sūy-i diger rāhī hest

هرراه که دیدیم همه سوی تو بود Her rāh kï dīdīm heme sūy-i tu būd[10470]

[10461] "*Suretlere, dış görünüşe bakarsan her şeyi ayrı gayrı görürsün / Ancak manevi nazar ile bakarsan her şeyin O'nda birleştiğini olduğunu anlarsın*."

[10462] "*Allah nerededir?*"

[10463] "Allah, sana nerede olduğunu gösterecektir, sen onu gözünle mi görmek istersin?"

[10464] "*O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir.* ***Nerede olsanız, O sizinle beraberdir****. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*" (Hadîd: 4)

[10465] "*Allah, Adem'i kendi sureti üzerinde yarattı.*"

[10466] "*Rahman Arş'a kurulmuştur*" (Tâhâ: 5) ayetinin manası nedir?

[10467] "*Zatını var kıldı, mekânı nefyetti; O, zatıyla beraber mevcuttur. Tüm eşya da dilediği gibi hikmetiyle mevcuttur*."

[10468] [[Ve ṣūfiyyūndan birine …. bi-ḥikmetihi kemā şā'e]]: Ü1.140b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[10469] Naẓm: Ü1.140b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10470] "*Nereye adımımı atsam senin mahallene çıkıyor / Hangi sokaktan geçsem orda Sen'in şenliğin ve tantanan var / Acaba Sen'den gayri başka bir yol var mı dedim / Nereye yöneldiysem yine sana çıktı*."

[Neṯr] Ve Ḥażret-i Cenāb-ı **Şeyḫ Ebū Yezīd el-Bisṭāmī**[10471] ḳuddise sırrahu buyururlar kï: "اخذتم علمكم عن ميّت واخذنا علمنا عن الحىّ الّذى لايموت"-"*Eḫaẕtum ᶜilmekum ᶜan meyyitin ve eḫaẕnā ᶜilmenā ᶜani'l-Ḥayyi'l-leẕī lā-yemūt*"[10472]. Ve baᶜżı[10473] ehl-i taḥḳīḳ daḫi[10474] bu maḳāmda[10475] buyururlar kï[10476] "قال لى قلبى عن ربّى"-"*Ḳāle lī ḳalbī ᶜan rabbī*"[10477].

[596] Naẓm[10478] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

مبين حقير كدايان عشق را كين قوم — Mebīn ḥaḳīr gedāyān-i ᶜaşḳrā k'īn ḳavm

شهان بى كمر وخسروان بى كله اند — Şehān-i bīkemer u ḫusrevān-i bīkulehend[10479]

قدم منه بخرابات جز بشرط ادب — Ḳadem menih beḫarābāt cuz beşarṭ-i edeb

كه ساكنان درش مهربان[10480] پادشه اند — Kï sākinān-i dereş mihribān-i pādişehend[10481]

[10471] Ḥażret-i Cenāb-ı Şeyḫ Ebū Yezīd El-Bisṭāmī: Ü2.117b, Ü3.139b, İ2.172a, H2-2.64b, N.159a / Ḥażret-i Bāyezīd Bistāmī T.203b, Ü5.193a / Bāyezīd Bistāmī L.152a / Ĥażret-i Cüneyd ve Şeyḫ Ebū Yezīd el-Bisṭāmī Ü1.140b-141a

[10472] *"Siz ilminizi ölüden aldınız, biz ise ilmimizi hiçbir zaman ölmeyecek Zat'tan aldık."*

[10473] baᶜżı: L'de yok

[10474] daḫi: Ü1.141a / Diğer nüshalarda yok

[10475] bu maḳāmda: Ü1'de yok

[10476] kï: Ü1'de yok

[10477] "*Bana dedi ki 'Kalbim Rabbimdendir*".

[10478] Naẓm: Ü1.141a, İ2.172a, N.159a / Ḳıṭᶜa Ü2.117b, T.203b, L.152a, Ü3.139b, Ü5.193a, H2-2.64b; Söz konusu beyitler, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07U3 (21.06.2020)]

[10479] "Aşk yoksullarını hakir görme sakın ki onlar kemersiz şah, taçsız hükümdardır." (*Hâfız Divanı*, Hzl. Mehmet Kanar, G. 221/4)

[10480] مهربان - mihribān: / Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânında "محرمان - maḥremān"

[10481] "Edebe riayet ederek meyhaneye ayak bas; Zira (meyhanenin) kapısındaki salikler padişahın mahremidir." (Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Hâfız, Çev. Mehmet Kanar, s.488, G.221/8)

[Neṯr] Ve[10482] ol mürşid ü mürebbī[10483] Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyiddīn-i ᶜArabī** [10484] buyururlar kï:[10485] "الله الله عليك يابنى اذا رايت احدا يعتقد و يؤمن بكلام هذه الطّائفة التمس منه الدّعاء فانّ دعائهم مستجاب"-"*Allâhe Allâhe ᶜaleyke yā buneyye iẕā re'eyte eḥaden yaᶜteḳidu ve yu'minu bi-kelāmi hâẕihi'ṭ-ṭā'ifeti iltemis minhu'd-duᶜā' fe-inne duᶜā'ehum mustecābun*"[10486].

[597] Şiᶜr[10487] [Cuneyd-i Baġdādī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

علم التّصوّف علم ليس يعرفه	ᶜİlmu't-taṣavvufi ᶜilmun leyse yaᶜrifuhu
الّا اخو فطنة بالحقّ معروف	İllā eḫū fiṭnatin bi'l-ḥaḳḳi maᶜrūfun[10488]
وليس يعرفه من[10489] ليس يشهده	Ve leyse yaᶜrifuhu men leyse yeşheduhu
وكيف يشهد ضوء الشّمس مكفوف	Ve keyfe yeşhedu ḍav'eş-şemsi mekfūfu[10490]

[Neṯr] Vādī-i çehārüm deristiġnā. Bu vādī-i istiġnā bir mertebe-i kübrá ve derece-i ᶜulyādur[10491] kï anda yedi deryā bir ḳaṭre görinür ve heft ḳubbe-i felek-i mīnā mānend-

[10482] ve: Ü1.141a, Ü2.117b, L.152a, Ü3.139a, İ2.172a, H2-2.64b, N.159a / T, 5'de yok
[10483] ol mürşid ü mürebbī: Ü1'de yok
[10484] Ḥażret-i Şeyḫ Muḥyiddīn ᶜArabī: Ü2.117a, L.152a, Ü3.139a, H2-2.64b / Cenāb-ı Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī İ2.172a, N.159a / Ḥażret-i Muḥyiddīn ᶜArabī T.203b, Ü5.193a / Şeyḫ Muḥyiddīn ᶜArabī Ḥażretleri Ü1.141a
[10485] kï: Ü1.141a, Ü2.117b, L.152a, Ü3.139a, İ2.172a, H2-2.64b, N.159a / T, Ü5'te yok
[10486] "Allah'tan sakın, Allah'tan sakın oğulcağzım, şu lafı unutma 'Bu taifenin sözlerine itikat ve iman eden bir kimse gördüğünde ondan dua iste, zira onların duası makbuldur'."
[10487] Şiᶜr: Ü2.117b, L.152a, Ü3.139a / Naẓm Ü1.141a, İ2.72a, N.159a / Ḳıṭᶜa T.203b, Ü5.193a, H2-2.65a; Kaynaklarda bu beyitler Cüneyd-i Bağdâdî'ye nispet edilmekedir [Bk. Keşfu'l-Meknūn fī Şiᶜri't-Taṣavvuf bi'l-Lisāni'l-ᶜArabiyyi https://books.openedition.org/ifpo/3101#ftn1 (27.06.2020)]
[10488] "*Tasavvuf ilmi öyle bir ilimdir ki onu ancak hakkı bilen zeki kişi bilebilir.*"
[10489] من – men: Ü1.141a, Ü2.117b, Ü3.139a, İ2.172a, H2-2.65a, N.159a / و – ve T.203b, L.152a, Ü5.193a
[10490] "*Onu (tasavvufu) görmeyen bilemez; Kör, güneşin ışığını nasıl görebilir ki?*"
[10491] kübrá ve derece-i ᶜulyādur: Ü1.141a / mertebe-i kübrádur Ü2.117b, T.203b, L.152a, Ü3.139a, İ2.172a, Ü5.193a, H2-2.65a, N.159a

i ḥabāb müşāhede olınur. Bu maḳāmda bir mūr-ı ḫ̇ār ṣad hezār zinde[10492] pīli şikār ider. Ve bir ᶜuṣfūr-ı menfūr nice sīmurġ [u] ᶜanḳāyı maḳhūr ider. Ve bir meges-i zebūn hezār ᶜuḳābı[10493] sernigūn eyler. Bu maḳāmda sālik[-i] bi'llâh ġāyet_ile dilīr olup ne cehennemden bīm ve ne ṭālib-i behişt ü[10494] naᶜīm olur. Naḳl iderler kï ol sūḫte-i ᶜaşḳ u işţiyāḳ ve şīfte-i ḳurb u iḥtirāḳ ve ṣāniye-i Meryem-i ṣafiyye Cenāb-ı Ḥażret-i[10495] **Rābiᶜatu'l-ᶜAdeviyye**[10496] münācātında buyururlar_imiş kï[10497] "وعزّتك وجلالك ماعبدتك[10498]"-"*Ve ᶜizzetike ve celālike mā-ᶜabedtuke ḫavfen min nārike ve lā raġbeten fī cennetike bel kerāmeten li-vechike'l-kerīmi ve maḥabbeten fīke*"[10499].

[598] Beyt[10500]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

نعمت فردوس زاهدرا ومارا روی دوست — Niᶜmet-i firdevs zāhidrā vu mārā rūy-i dūst

قیمت هرکس بقدر همّت والآء اوست — Ḳıymet-i her kes beḳadr-i himmet-i vālā'-i ūst[10501]

[599] Beyt[10502]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

[10492] zinde: Ü1.141a, Ü2.117b, L.152a, Ü3.139a, İ2.172a, H2-2.65a, N.159a / T, Ü5'de yok

[10493] ᶜuḳābı: Ü2.117b, T.204a, L.152a, Ü3.139a, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159a / ᶜuḳabāyı Ü1.141a

[10494] ü: Ü1'de yok

[10495] Ḥażret-i: Ü1.141a, İ2.72b, N.159b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[10496] Rābiᶜatu'l-ᶜAdviyye: Ü1.141a, Ü2.117b, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / Rābiᶜa-i ᶜAdviyye L.152b

[10497] kï: Ü1.141a / Diğer nüshalarda yok

[10498] - ᶜabedtüke: Ü2.117b, T.204a, L.152b, Ü3.139b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / عبدك - ᶜabebeke Ü1.141a / عبدناك- ᶜabednāke İ2.72b

[10499] "*Senin izzetin ve celaline yemin olsun ki ateşinden korktuğumdan ve cennetini arzuladığımdan sana ibadet etmedim, bilakis şerefli zatına duyduğum saygımdan ve sana olan sevgimden ibadet ettim.*"

[10500] Beyt: Ü1.141a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10501] "*Cennetin nimeti, kıymeti zahide ve bize göre ayrı ayrıdır / Herkesin değeri ederi kadardır*."

[10502] Beyt: Ü1.141a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

مارا بهشت بهر لقای تو در خورست — Mārā behişt behr-i liḳā-yı tu derḫorest

بی پرتو جمال تو جنّت محقّرست — Bīpertev-i cemāl-i tu cennet muḥaḳḳarest[10503]

[Neşr] Ve menḳūldur kï ol kāşif-i sırr-ı ġāmıż Cenāb-ı Ḥażret-i **ʿÖmer İbnü'l-Fārıż**[10504] muḥtażar olduḳlarında dīdelerine ḥūr u ġılmān ve ḳuṣūr-ı cinān[10505] nümāyān u ʿayān[10506] olduḳda derūnından bir āh-ı sūznāk çeküp bu ebyātı oḳumışlar:

[600] Şiʿr[10507]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefʿilün Fāʿilün Müstefʿilün Fāʿilün]

سلکت کلّ مقام فی محبّتکم — Selektu kulle maḳāmin fī-maḥabbetikum

وماترکت مقاما قطّ قدّامی — Ve mā terektu maḳāmen ḳaṭṭu ḳuddāmī[10508]

وکنت احسب انّی قد وصلت الی — Ve kuntu aḥsebu ennī ḳad-vaṣaltu ilá

اعلی و اغلی مقام بین اقوامی — Aʿlá ve aġlá maḳāmin beyne aḳvāmī[10509]

حتّی بدالی مقام لم یکن اربی[10510] — Ḥattá bedālī maḳamun lem yekun eribī

[10503] "*Cennete, Sana kavuşma yeri olduğu için değer veriyoruz / Senin güzel cemalinin parıltısı olmaksızın cennet bile.*"

[10504] İbnü'l-Fārıż: Ü1.141a, L.152b / bin el-Fārıż Ü2.117b, T.204a, Ü3.139b, İ2.72b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b

[10505] ḳuṣūr-ı cenān: Ü1.141b, T.204a, L.152b, Ü5.193b/ ḳuṣūr-ı cenāb İ2.72b / ḳuṣūr u cenān Ü2.117b, Ü3.139b, H2-2.65a, N.159b

[10506] u ʿayān: Ü1.141b / Diğer nüshalarda yok

[10507] Şiʿr: Ü2.117b, T.204a, L.152b, Ü3.139b, Ü5.193b / Naẓm Ü1.14b, İ2.72b, H2-2.65a, N.159b; [Bk. *Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ* https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020)]

[10508] "*Size olan sevgide bütün makamlara sulük ettim; Önümde hiçbir makam bırakmadım.*"

[10509] "*Halkım arasında en yüce ve en değerli makama ulaştığımı zannediyordum.*"

[10510] اربی – eribī: Ü1.141b, Ü2.118a, L.152b, Ü3.139b, H2-2.65a, N.159b / اربی – irbī İ2.172b /ابری T.204a,Ü5.193B

ولم يمرّ بافكارى واوهامى	Ve lem-yemurre bi-efkārī ve evhāmī[10511]
ان كان منزلتى فى الحبّ عندكم	İn kāne menziletī fi'l-ḥubbi ᶜindekum
ماقد رايت فقد ضيّعت ايّامى	Mā ḳad-re'eytu fe-ḳad żayyaᶜtu eyyāmī[10512]
ولو علمت بانّ الحبّ آخره	Ve lev-ᶜalimtu bi-enne'l-ḥubbe āḫiruhu
هذاالمقام لما خالفت لوّامى	Hâẕe'l-maḳāmu lemā ḫāleftu luvvāmī[10513]

[Neşr] Baᶜdehü sākin olup[10514] tevābiᶜine vedā eyledüklerinde[10515] hātifden bir[10516] ḫiṭāb-ı müsteṭāb geldi_kï[10517] "يا عمر فما تروم"-"*Yā ᶜUmer fe mā terūmu*"[10518]. Ol dem[10519] Ḥażret-i ᶜ**Ömer bin El-Fārıż**[10520] girye idüp buyurdılar[10521] kï:

[601] Beyt[10522]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

[10511] "*Ta ki ihtiyacım olmayan, aklıma ve hayalime gelmeyen bir makam bana beliriverdi.*"

[10512] "*Şayet benim sevgideki konumum sizin yanınızdaysa, ben hiçbir şeyi görmemişim, günlerimi zayi etmişim.*"

[10513] "*Bilsem ki sevgi onun sonudur; Bu makamda beni kınayanlara muhalefet etmeyeceğim*"

[10514] sākin olup: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / bu aḥvāl ile girye vü nāle idüp Ü1.141b

[10515] eyledüklerinde: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / itdüklerinde Ü1.141b

[10516] bir: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / bu Ü1.141b

[10517] geldi_kï: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65a, N.159b / gelür kï Ü1.141b

[10518] "*Ey Ömer! Ne arzu ediyorsun?*"

[10519] dem: Ü1.141b, Ü2.118a, İ2.172b, H2-2.65b, N.159b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[10520] -i ᶜÖmer bin El-Fārıż: Ü1'de yok

[10521] buyurdılar: Ü1.141b, N.159b / buyururlar İ2.172b / dimişler Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, Ü5.193b, H2-2.65b

[10522] Beyt: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, Ü5.193b, H2-2.65b, N.159b / Naẓm Ü1.141b; [Bk. Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020)]

اروم و قد طال المنى[10523] منك نظرة — Erūmu ve ḳad-ṭāle’l-muná minke naẓreten

وكم من دمآء دون مرماى طلّت[10524] — Ve kem min dimā'in dūne mermāye ṭalleti[10525]

[Neşr] didüklerinde müşāhede-i cemāl müyesser[10526] olup Ḥażret tebessüm iderek[10527] feraḥ u sürūr ile[10528] teslīm-i rūḥ itmişler.

[602] Beyt[10529]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün]

توای زاهد سوی باغ بهشتم میکنی دعوت — Tu ey zāhid suy-i bāġ-i behiştem mīkunī daᶜvet

نمیخواهم بهشت و دعوت دیدار میخواهم — Nemīḫ̌āhem behişt u daᶜvet-i dīdār mīḫ̌āhem[10530]

[603] Beyt[10531]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

نیك مرد نرا نعیم اندر نعیم — Nīk merd[ā]nrā naᶜīm endernaᶜīm

عشقباز نرا لقا اندر لقا — ᶜAşḳbāz[ā]nrā liḳā-ender-liḳā[10532]

حصّهٔ انها وصال حور عین — Ḥiṣṣe-i ānhā viṣāl-i ḥūr-i ᶜīn

[10523] طال المنى - ṭāle’l-müná: Ü2.118a, T.204a, L.152b, Ü3.139b, Ü5.193b, H2-2.65b, N.159b / طال المدا - ṭāle’l-müdā Ü1.141b, İ2.172b

[10524] طلّت - ṭullet: Ü2.118a, Ü3.139b, İ2.172b, H2-2.65b, N.159b / ظلّت - ẓullet Ü1.141b, T.204b, L.152b, Ü5.193b

[10525] “*Sana olan arzumu arttıran bir bakış arzu ediyorum; Nice kanlar da vardır ki akıtılmaksızın akar.*”

[10526] müyesser: Ü1’de yok

[10527] iderek: Ü1.141b, Ü2.118a, Ü3.139b, İ2.172b, H2-2.65b, N.159b / idüp T.204b, L.152b, Ü5.193b

[10528] feraḥ u sürūr ile: Ü1.141b, Ü2.118a, L.152b, Ü3.139b, İ2.172b, H2-2.65b, N.159b / T, Ü5’de yok

[10529] Beyt: Ü1.41b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10530] “*Ey zahid! Beni cennet bağına davet ediyorsun / Ben cennet istemem, bana sevgilinin daveti gerek*.”

[10531] Beyt: Ü1.141b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10532] “*İyi ve salih insanlar hep nimetler içindedir / Aşk oyunu oynayanlar da hep beraber, iç içeler*.”

بهرهٔ اینها جمال کبریا Behre-i īnhā cemāl-i Kibriyā[10533]

[Neşr] Ḥikāyet olınur kï ṣuleḥādan bir kimesne ᶜālem-i menāmda riyāż-ı Rıḍvān[10534] ve cennet-i Raḥmāna girür ve görür kï[10535] ol keder-i beşeriyyetden ṣāfī Cenāb-ı Ḥażret-i Bişr-i Ḥāfī ḳuddise sırrahu'l-ᶜazīz[10536] ġurfe-i cennetde[10537] oturmış iki melek iki ṭarafından ḫˇān-ı cennet loḳmaların alup dehānına ḳorlar. Nāgāh naẓar ider görür taḥt-ı ᶜarşda bir şaḫṣ berpāy u[10538] ḳā'im ve çeşmleri[10539] güşāde ve ḥayrān[10540] u hā'im müteᶜaccib olup su'āl ider kï bu ne şaḫṣ-ı nāmī vü ᶜazīz-i girāmīdür. Cevāb virürler[10541] kï bu mest-i Ḥaḳ ve medhūş-ı muṭlaḳ Bāyezīd-i Bisṭāmīdür kï[10542] eṭᶜime-i cennet ve şimār-ı günāgünına[10543] dīgerān[10544] gibi nigerān olmayup müşāhede vü istiġrāḳ-ı tecellī-i cemāl-i ezelīde böyle güẕerāndur.

[604] Beyt[10545] [Molla Cāmī]

[10533] "*Onların payına yuvarlak koca gözlü huriler düşer / Bunlar ise yüceler yücesinin cemalinden nasiplenir*."

[10534] riyāż-ı rıḍvān: Ü1.41b, L.152b, İ2.172b, H2-2.65b, N.160a / riyāż u rıḍvān Ü2.118a, T.204b, Ü3.139b, Ü5.194a

[10535] girür ve görür kï: Ü2.118a, T.204b, L.152b, Ü3.139b, Ü5.194a / girür ve İ2.173a, N.160a / girüp görür kï H2-2.65b / Ü1'de yok

[10536] sırrahu'l-ᶜazīz: Ü1.141b, Ü2.118a, T.204b, Ü3.139b, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / sırrahu'l-vāfī L.152b

[10537] cennetde: Ü2.118a, T.204b, L.152b, Ü3.139b, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / cennetlerinde? Ü1.141b

[10538] u: Ü1'de yok

[10539] çeşmleri: Ü1.141b, İ2.173a, N.160a / dīdeleri Ü2.118a, T.204b, L.152b, Ü3.139b, Ü5.194a, H2-2.65b

[10540] güşāde ve ḥayrān: Ü2.118a, T.204b, L.152b, Ü3.139b, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / güşāde-i ḥayrān Ü1.141b

[10541] virürler: Ü2.118a, T.204b, L.152b, Ü3.139b, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / virür Ü1.141b

[10542] kï: L'de yok

[10543] günāgünına: Ü1.142a, İ2.173a / günāgüne Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a /

[10544] digerān: Ü1.142a, Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, N.160a / nigerān H2-2.65b

[10545] Beyt: Ü1.142a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyitler Molla Câmî'ye aittir [Bk. Câmî, Heft Evreng , Sisiletu'ẕ-ẕeheb, Defter-i Evvel, 37. Bölüm: https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh137/ (09.06.2018)]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün]

مرد عارف چو یافت لذت قرب — Merd-i ᶜārif çu yāft leẕẕet-i ḳurb

نه باکلش [10546] کشش بود نه بشرب — Ne beekleş[10547] kuşiş buved ne beşurb[10548]

اکل و شربش[10549] چه باشد انس بحق — Ekl u şurbeş çï bāşed ins beḤaḳ

دایم اودرحقست مستغرق — Dāyim ū derḤaḳest mustaġraḳ[10550]

لقمه از خوان[10551] یطعمش بینی — Loḳma ezḫ̌ān-ı yuṭᶜameş bīnī

شربت از چشمه سار یسقینی — Şerbet ezçeşmesār-i yusḳīnī[10552]

[Neẕr] Ve bu ol Bāyezīddür kï maḳām u[10553] ḥālinden böyle ḫaber virmişdür[10554]:

[605] Beyt[10555] [Ḳuşeyrī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

[10546] به اکلش فتد - : Câmî-Heft Evreng / باکلشن Ü1.142a

[10547] باکلشن : / Câmî'de به اکلش فتد (Bk. Câmî, *Heft Evreng - Sisiletu'ẕ-ẕeheb*, Defter-i Evvel: https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh137/ (09.06.2018)]

[10548] "*Arif olan, Allah'a yakınlığın zevkini tattığı için / O ne yemekte ne içmekte o tadı bulamaz, (ikisinden de geçmiştir)*."

[10549] اکل و شربش – ekl u şurbeş: Câmî-Heft Evreng / اکل شرب – ekl şurb Ü1.142a

[10550] "*Her daim Hakk'la ünsiyet halinde olan, insan yemeyi içmeyi ne yapsın / O daima, her şeyiyle Hakk'a garkolmuştur*."

[10551] خوان - ḫ̌ān: Câmî-Heft Evreng / خون - ḫūn Ü1.142a

[10552] "*Onun yiyeceği 'Beni doyuran O'dur'un sofrasındandır / İçeceği ise 'Beni içiren O'dur'un pınarından (çeşmesinden) gelir*."

[10553] u: Ü1'de yok

[10554] virmişdür: Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / virilmişdür Ü1.142a

[10555] Beyt: Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / Ü1'de söz konus Beyt başlıksız verilmiştir; Söz konusu beyit, kaynaklarda Kuşeyrî'ye nispet edilmektedir [Bk. ᶜĀlemu'l-Edeb, *Şiᶜri Ebu'l-Ḳāsım el-Ḳuşeyrī* https://adabworld.com/%D8%B4%D8%B9%D8%B1-%D8%A3%D8%A8%D9%88 (27.06.2020); Muḥammed Cemāl Ṣaḳr, *Taġrīdatu'l-Ḳuşeyrī*, Bābu't-Tā'i, https://www.diwanalarab.com/ (27.06.2020)]

شربت الحبّ كأسا بعد كأس — Şeribtu’l-ḥubbe ke'sen baᶜde ke'sin

فمانفد الشّراب ولا رويت — Fe mā nefide’ş-şerābu ve lā ravītu[10556]

[Neşr] Vādī-i pencüm tevḥīddür. Bu vādī-i tevḥīd maḳām-ı merd-i vaḥīd ve menzil-i tefrīd ve pāye-i tecrīddür.

[606] Rübāᶜī[10557]

[Ahreb]

تاكرد تعيّن[10558] نفشانى اى دل — Tā kerd-i taᶜayyun nefeşānī ey dil

مشكل كه شهود حق توانى اى دل — Muşkil kï şuhūd-ı Ḥaḳ tevānī ey dil

خواهى كه برى راه بسرمنزل او — Ḫ̌āhī kï berī rāh besermenzil-i ū

مى رو بنشان بى نشانى[10559] اى دل — Mīrev benişān bīnişānī ey dil[10560]

[Neşr] Bu maḳām-ı tevḥīdde sālik “وَاللهُ[10561] بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ” - *“Vallâhu bi-kulli şey'in muḥīṭ*”[10562] feḥvāsınca ve “هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ” – “*Huve’l-Evvelu ve’l-Āḫiru*

[10556] “*Bardak bardak sevgi içtim; Ne içecek tükendi ne de ben kandım.*”

[10557] Rubāᶜī: Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, Ü5.194a, N.160a / Naẓm Ü1.142a, İ2.173a / Ḳıṭᶜa H2-2.65b

[10558] تعين - taᶜayyün: Ü2.118a, T.204b, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / يقين - yaḳīn Ü1.142a

[10559] بى نشانى – bīnişānī: Ü1.142a, Ü2.118a, T.204b, L.153a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / بى بشانى Ü3.140a

[10560] “*Gösteriş tozunu üzerinden silkelemedikçe / Hakk’ı müşaahade etmek mümkün olmaz ey gönül / O’nun menziline varayım istiyorsan / Ey gönül! oraya üzerinden hiçbir nam u nişan olmadan, bütün faniliklerden arınmış olarak git*.”

[10561] والله – va’llâhu: / Ayet-i kerimenin metnindeki ifadenin doğrusu “ إِنَّهُ - innehu” şeklindedir (Bk. Fussilet: 54)

[10562] “İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. ***İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır***.” (Fussilet: 54)

ve’ẕ-Ẓāhiru ve’l-Bāṭinu”[10563] muḳteżāsınca[10564] cümle eşyāyı[10565] nūr-ı Ḥaḳdan[10566] müşāhede ider.

[607] [Rubāᶜī] [Molla Cāmī]

[Ahreb]

[[هستی که بذات خود هویداست چو نور	Hestī kï beẕāt-ı ḫod huveydāst çu nūr
ذرّات مکوّنات از و یافت ظهور	Ẓerrāt-ı mukevvenāt ezū yāft ẓuhūr
هرچیزکه از فروع او افتددور	Her çīz kï ezfurūᶜ-i ū ufted dūr
درظلمت نیستی بماند مستور	Derẓulmet-i nīstī bemāned mestur[10567]]][10568]

[Neşr] Nitekim ᶜ**Abdullâh-ı Şeşderī** daḫi naẓm idüp buyururlar[10569]:

[608] Naẓm[10570]

[10563] “***O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır***. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Hadîd: 3)

[10564] “والله بكلّ شئ محيط”… muḳteżāsınca: Ü1.142a / bermażmūn-ı münīf-i “سبحانك ماخلقت هذا باطلا”- “Subḥāneke mā ḫaleḳte hâẕā bāṭilen” Ü2.118a, L.153a, Ü3.140a / ber-mażmūn-ı “سبحانك ماخلقت هذا باطلا”- “Subḥāneke mā ḫaleḳte hâẕā bāṭilen” T.204b-205a, Ü5.194a / ber-mażmūn-ı münīf-i “ سبحانك ماخلقت هذا باطلا” - “Subḥāneke mā ḫaleḳte hâẕā bāṭilen” feḥvāsı üzre İ2.173a, H2-2.65b, N.160a

[10565] eşyāyı: Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / eşyāda Ü1.142a

[10566] Ḥaḳdan: Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194a, H2-2.65b, N.160a / Ḥaḳ Ü1.142a

[10567] “*Vücûd, zâtında nûr gibi zâhir olup, ‘kün=ol’ emriyle vücuda gelen her şeyin zerreleri dahi O’ndan sâdır olmuştur. Vücûd’un nurundan uzakta bulunan her şey, adem (yokluk) karanlığında kapalı kalmıştır.*” [Çeviri: Tâhirü’l-Mevlevî, *Molla Câmî Şerh-i Rubâiyyât*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014, Rubai No: 5, s. 58]

[10568] .... هستی که - Hestī kï …; .... بجاند مستور …. be-cāned mestūr: Ü1.142a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu rubâînin, Molla Câmî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Tâhirü’l-Mevlevî, *Molla Câmî Şerh-i Rubâiyyât*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 58]

[10569] nitekim ᶜAbdullâh Şeşderī daḫi naẓm idüp buyururlar: Ü1.142a, İ2.173a / nitekim dinmişdür Ü2.118a, T.205a, Ü3.140a, Ü5.194a, H2-2.65b / nitekim N.160a / L’de yok

[10570] Naẓm: Ü1.142a, İ2.173a / Şiᶜr Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, Ü5.194a / Rubāᶜī N.160a / Ḳıṭᶜa H2-2.65b; Abdullâh-ı Şeşderî’ye ait olarak gösterilen bu beyitlerin, kaynaklarda İbni Arabî’ye ait olduğu belirtilmektedir [Bk. Şihābu’d-dīn Maḥmūd el-Ulūsī el-Baġdādī, *Rūḥu’l-Meᶜānī fī Teſsīri’l-Ḳur'āni’l-ᶜAẓīm ve’s-Sebᶜil-Meşānī*, C. 9, Dāru’l-Kutubu’l-İlmiyye, s. 10 https://books.google.com.tr/books?id (21.06.2020); Şihābu’d-dīn Maḥmūd b. ᶜAbdillâh el-Ulūsī el-

[Baḥr-i Serᶜī: Müstefᶜilün Müstefᶜilün Mefᶜūlātü]

ماآدم فی الکون ولا ابلیس	Mā Ādemu fi'l-kevni ve lā İblīsu
ماعرش سلیمان ومابلقیس	Mā ᶜarşu Suleymāne ve mā Belḳīsu
الکلّ اشارة وانت المعنی	El-kullu işāretun ve ente'l-maᶜná
یامن هو للقلوب مقناطیس	Yā men huve li'l-ḳulūbi miḳnāṭīsu[10571]

[Neşr] Ve ol faḫru'l-eᶜālī **Ebū**[10572] **Ḥāmid el-Ġazzālī** ***Mişkˇātü'l-Envār***da buyururlar kī ترقی العارفون عن حضیض المجاز الی ذروة الحقیقة واستکملوا معارجهم فرأو بالمشاهدة العیانیّة انّه لیس فی الوجود الّا الله[10573] و انّ کلّ شئ هالك الّا وجهه لانّه لایصیر هالکا فی وقت من الاوقات"-"*Teraḳḳá'l-ᶜārifūne ᶜan ḥaḍīḍi'l-mecāzī ilá ẕirveti'l-ḥaḳīḳati ve'stekmelū meᶜāricehum fe re'ev bi'l-muşāhedeti'l-ᶜayāniyyeti ennehu leyse fi'l-vucūdi illa'llâhu ve enne kulle şey'in hālikun illā vechehu li-ennehu lā yeşīru hāliken fī-vaḳtin mine'l-evḳāti*"[10574].

[609] Naẓm[10575]

[Baḥr-i Ṭavīl: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

لقد رایت خیال الظّلّ فی نظری[10576]	Leḳad re'eytu ḫayāle'ẕ-ẓilli fī-naẓarī

Baġdādī en-Naḳşibendī, *el-Feyżu'l-Vāridu Şerḥi Merŝiyyeti Mevlānā Ḫālid en-Naḳşibendī*, Taḥḳīḳ ve Taᶜlīḳ: Aḥmed Ferīd el-Mezīdī, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt, s. 71]

[10571] "*Kâinatta ne Adem ne İblis var; Ne Süleyman'ın arşı ne Belkis; Bunların hepsi semboldür, mana sensin; Ey kalplerin mıknatısı!*"

[10572] Ebū: Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173a, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160a / Ebā Ü1.142a

[10573] الّا الله – illa'llâh: Ü1.142a, Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, N.160a / لااله الّا الله – lā ilâhe illa'llâh H2-2.66a

[10574] "*İşte arifler, buradan mecaz çukurundan hakikatin zirvesine yükselir, miraçlarını tamamlar, açık bir müşahede ile görürler ki varlıkta Allah'tan başka bir şey yoktur. Ve O'nun zatından başka her şey helak olucudur. Zira O, hiçbir vakit helak olmaz*."

[10575] Naẓm: Ü1.142a, İ2.173b, N.160b / Şiᶜr Ü2.118a, T.205a, L.153a, Ü3.140a, Ü5.194b / Ḳıṭᶜa H2-2.66a

[10576] نظری - naẓarī: Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160a / نظیری - naẓīrī Ü1.142a

كانّه هو بل فى عينه ظهرا[10577] Ke'ennehu huve bel fī-ᶜaynihi ẓaherā

اماترى ذات من حرّك لصورته E-mā terá ẕāte men ḥarreke li-ṣūretihi

بوصفه قد اقام الحجب والسّترا[10578] Bi-vaṣfihi ḳad eḳāme'l-ḥucbe ve's-sitrā[10579]

[610] [Rubāᶜī[10580]] [Ebū Saᶜīd Ebu'l-Ḫayr]

[Ahreb]

[[همسايه وهمنشين و همره همه اوست Hemsāye vu hemnişīn u hemreh heme ūst

بادلق كدا واطلس شه همه اوست Bādelḳ-i gedā vu aṭlas-i şeh heme ūst

درانجمن فرق نهان خانهٔ جمع Derencumen-i farḳ-i nihānḫāne-i cemᶜ

بالله همه اوست ثم بالله همه اوست Bi'llâh heme ūst ṯumme bi'llâh heme ūst[10581]]][10582]

[Neẕr] Ve erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ[10583] dirler[10584] kï hīçbir[10585] şey Ḫudādan cüdā degildür ve hīçbir ẕerre bīnūr-ı Ḫudā degildür[10586]. Ve Kelām-ı

[10577] ظهرا - ẓahirā: Ü1.142b, İ2.173b, N.160b / نظرا - naẓaren Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, Ü5.194b, H2-2.66a

[10578] والسّترا – ve's-siterā: Ü1.142b, L.153a, İ2.173b, Ü3.140a, H2-2.66a, N.160b / والستر – ve's-setre Ü2.118b, T.205a, Ü5.194b

[10579] "*Gölgenin hayalini gördüm sanki o odur, bilakis benim gözümde öyle gözüktü; Görmez misin onun suretini hareket ettiren zatı? Onu vasfederek perde ve örtü koymuştur.*"

[10580] Söz konusu rubâᶜî Ebû Saᶜîd Ebu'l-Hayr'a (ö.H. 440/M. 1049) aittir [Bk. Şerh-i Rubâᶜiyyât-ı Şeyh Ebû Saᶜîd https://ketabpedia.com/ (09.06.2020)]

[10581] "*Dost, yoldaş, rehber ne varsa O'dur / Dilenci, fakir yamalı cübbesiyle, zenginler şahlar atlas elbiseleriyle; her şey O'nun ve O'na tabidir / Çokluk (kalabalık) içinde herkes farklı görünse de / Vallahi de her şey O'dur billahi de her şey O'dur*."

[10582] .... همسايه - Hemsāye ….; همه اوست.... - …. Heme ūst: Ü1.142b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok;

[10583] erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ: Ü1.142b / ṣūfiyye Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b

[10584] dirler: Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / buyururlar Ü1.142b

[10585] hīçbir: Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / bir Ü1.142b

[10586] ve hīçbir ẕerre bī-nūr-ı Ḫudā degildür: Ü1'de yok

Şerīfde[10587] "مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ"-"*Mā yekūnu min necvá ş̱elâş̱etin illā huve rābiᶜuhum*"[10588]. Ve bir maḥalde daḫi[10589] "لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُواْ إِنَّ اللهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ"-"*Leḳad kefere'l-leẕīne ḳālū inne'llâhe ş̱āliş̱u ş̱leş̱etin*"[10590] vārid olmışdur. Zīrā ᶜinde ehlü'l-ḥaḳīḳa[10591] Ḥaḳ teᶜālá bi'ẕ-ẕāt[10592] cemīᶜ[-i][10593] eşyāyı bīkemm ü keyf muḥīṭdür. Ve āyet-i[10594] kerīme-i "وَاللهُ[10595] بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ"-"*Va'llâhu bi-kulli şeyʾin muḥīṭ*" bu maᶜnānuñ şāhid-i ᶜadlidür[10596]. Ve zemīn-i istiᶜdād-ı her mevcūdda tuḫm-ı ẕāt-ı hestī mezrūᶜdur "أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَاء رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ"-"*Elā innehum fī-miryetin min liḳāʾi Rabbihim elā innehu bi-kulli şeyʾin muḥīṭ*"[10597].

[611] Beyt[10598] [Ḥāfıẕ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün]

انکس است اهل بشارت که اشارت داند[10599] Ān-kesest ehl-i beşāret kï işāret dāned

---

[10587] ve Kelām-ı şerīfde: / ve kelām-ı ḳadīmde T.205a / Ü1'de yok

[10588] "*Farkında değil misin, Allah göklerde olanı da yerde olanı bilmektedir!* ***Gizli gizli konuşan üç kişi yoktur ki dördüncüleri O olmasın****; beş kişi yoktur ki altıncıları O olmasın. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka Allah onların yanındadır; nihayet kıyamet günü onlara yapıp ettiklerini bildirecektir. Çünkü Allah her şeyi bilmektedir*." (Mücâdele: 7)

[10589] daḫi: Ü1'de yok

[10590] "***Andolsun, 'Allah, üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir oldu***. *Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır."* (Mâide: 73)

[10591] ᶜinde ehlü'l-ḥaḳīḳat: Ü2.118b, T.205a, L.153a, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / ᶜinde't-taḥḳīḳ Ü1.142b

[10592] bi'ẕ-ẕāt: Ü1'de yok

[10593] cemīᶜ: Ü2.118b, T.205a, L.153b, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / cümle Ü1.142b

[10594] āyet-i: Ü2.118b, T.205a, L.153b, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a / Ü1, N'de yok

[10595] واللهُ – va'llâhu: Ü1.142b, İ2.173b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok / Ayet-i kerimenin metnindeki ifadenin doğrusu " إِنَّهُ - innehu" şeklindedir (Bk. Fussilet: 54)

[10596] şāhid-i ᶜadlidür: Ü1.142b / şāhididür Ü2.118b, T.205a, L.153b, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b

[10597] *"İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır."* (Fussilet: 54)

[10598] Söz konusu beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfiẓ*, Ġazeliyyāt: 19/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07P1 (21.06.2020)]

[10599] داند – dāned: Ü1.142b, İ2.173b, N.160b / دادند – dādend Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140a, Ü5.194b, H2-2.66a

نکتها هست بسی محرم اسرار کجاست Nuktehā hest besī maḥrem-i esrār kucāst[10600]

[Neşr] Ve Ḥażret-i Mīr-i Murtażáya **Seyyid Niᶜmetu'llâh-ı Velī** bu ḳıṭᶜayı naẓm idüp[10601] irsāl buyurmışlar[10602]:

[612] Rubāᶜī[10603]

[Ahreb]

هم بحر مروّتی[10604] وهم کان سخا Hem baḥr-i muruvvetī vu hem kān-i seḫā

درمعنی[10605] این بیت جوابی فرما Dermaᶜni-i īn beyt cevābī fermā

کویند خدا بود[10606] دکر هیچ نبود Güyend Ḫudā buved diger hīç nebuved

چون هیچ نبود پس کجا بود خدا Çun hīç nebuved pes ku/cā buved Ḫudā[10607]

[10600] "*Müjdelenecek kişi, bir işaretten anlar; Ne çok gizli konular var amma, sır tutacak adam nerede?!"* [Mehmet Kanar: Hâfız Dîvânı, C. 1, G.19/4, s. 88]

[10601] naẓm idüp: Ü2.118b, T.205b, Ü3.140a, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / Ü1, L'de yok

[10602] buyurmışlar: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b / itmişler Ü1.142b

[10603] Rubāᶜī: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, Ü5.194b / Naẓm İ2.173b, N.160b / Ḳıṭᶜa Ü1.142b, H2-2.66a /

[10604] بحر مروّتی – baḥr-i mürüvvetī: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.173b, Ü5.194b H2-2.66a, N.160b / بحر مردمی – baḥr-i merdümī Ü1.142b; Orijinal metninde " پیر حقیقتی - pīr-i ḥaḳīḳatī" [Bk. *Dīvān-ı Şāh-ı Niᶜmetullâh-ı Velī,* Su'āl u Cevāb No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HPI (21.06.2020)]

[10605] درمعنی - dermaᶜnī-i: / Orijinal metninde "در مشکل - dermuşkil-i" Orijinal metninde " پیر حقیقتی - pīr-i ḥaḳīḳatī" [Bk. *Dīvān-ı Şāh-ı Niᶜmetullâh-ı Velī*, Su'āl u Cevāb No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HPI (21.06.2020)]

[10606] بود – būd: Ü1.142b, L.153b, İ2.173b, N.160b, H2-2.66a / بود و – būd u Ü2.118b, T.205b, Ü3.140b, Ü5.194b

[10607] "*Hem mürüvvet denizi hem de cömertlik madenidir / Cevabı işte bu beyitte ayandır / Derler ki Allah var başka hiçbir şey yok / Hiçbir şey yoksa şayet Allah nerde o zaman*?"

[Neşr] Ol dem **Ḥażret-i Mīr-i Murtażá**[10608] daḫi bu ḳıṭ'ayı cevāb yazup Seyyid Ni'metu'llâha[10609] irsāl buyurmışlar[10610]:

[613] Rubā'ī[10611]

[Ahreb]

ای صاحب[10612] این مسئله بشنوتوزما[10613] Ey ṣāḥib-i īn mes'ele bişnev tu zimā

میدان بیقین[10614] که لامکانیست خدا Mīdān beyaḳīn kï lāmekānīst Ḫudā

خواهی که ترا کشف شود این معنی H̆āhī kï turā keşf şeved īn ma'ná

[10608] -i Mīr Murtażá: Ü1.142b, Ü2.118b, Ü3.140b, İ2.173b, N.160b, H2-2.66a / T, L, Ü5'de yok

[10609] cevāb yazup Seyyid Ni'metu'llâha: İ2.173b, N.160b / cevāb yazup Ni'metu'llâha Ü2.118b, T.205b, Ü3.140b, Ü5.195a, H2-2.66a / yazup Ni'metu'llâha L.153b / Ü1'de yok

[10610] buyurmışlar: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, Ü5.195a, H2-2.66a, N.160b / itmişler Ü1.142b, İ2.173b

[10611] Rubā'ī: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, Ü5.194b, N.160b / Ḳıṭ'a Ü1.142b, H2-2.66a / Naẓm İ2.173b; Söz konusu rubâ'ī hem Şeyh Şeyh Bahâî divanında hem Şâh Nimetullâh-ı Velî divanında mısralarında bazı kelime farkları ile aynen geçmektedir. Burada yer alan rubâî ise her iki rubainin karışımından oluşturulduğu anlaşılmaktadır [Bk. Şeyh Bahâyî, *Dîvân-ı Eş'âr*, Rubâ'iyyât, Rubâ'î No: 1 https://ganjoor.net/bahaee/divan-baha/robaee-baha/sh1/ (10.06.2020); *Dīvān-ı Şāh Ni'metullâh-i Velī*, Su'āl u Cevāb/No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HVE (10.06.2020)]

[10612] صاحب - ṣāḥib-i: Eser nüshaları ve Şeyh Bahâyî / "سایل - sāyil-i" Şâh Nimetullâh-ı Velî

[10613] این مسئله بشنوتوزما – īn mes'ele bişnev tu zimā: : Ü1.142b, İ2.173b / این مسئله بشنو زتوما – īn mes'ele bişnev tu zimā Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b; "مسئله تو بشنو از ما - mes'ele tū bişnev ez mā" Şeyh Bahâyî; " این مسئله راه نما - īn mes'ele rāh nümā" Şâh Nimetullâh-ı Velî [Bk. Şeyh Bahâyî, *Dîvân-ı Eş'âr*, Rubâ'iyyât, Rubâ'î No: 1 https://ganjoor.net/bahaee/divan-baha/robaee-baha/sh1/ (10.06.2020); *Dīvān-ı Şāh Ni'metullâh-i Velī*, Su'āl u Cevāb/No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HVE (10.06.2020)]

[10614] میدان بیقین– mīdān be-yaḳīn: Ü1.142b, Ü2.118b, T.205b, L.153b, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66a, N.160b [Şâh Nimetullâh-ı Velî'de de aynı]/ میدان یقین- mīdān yaḳīn Ü3.140b; "تحقیق بدان - taḥḳīḳ bedān" Şeyh Bahâyî [Bk. Şeyh Bahâyî, Dîvân-ı Eş'âr, Rubâ'iyyât, Rubâ'î No: 1 https://ganjoor.net/bahaee/divan-baha/robaee-baha/sh1/ (10.06.2020); *Dīvān-ı Şāh Ni'metullâh-i Velī*, Su'āl u Cevāb/No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HVE (10.06.2020)]

جان درتن خود[10615] کجا داردجا[10616] Cān derten-i ḫod kucā dāred cā[10617]

[Neşr] [[Ve Cenāb-ı Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyiddīn-i ᶜArabī** buyururlar kï sereyān-ı vücūd-ı muṭlaḳ cümle eşyāda kesereyāni rūḥu fi'l-ceseddür. Muḥaṣṣal bu maḳāmāt-ı ᶜāliye ve derecāt-ı ġāliye "من لم يذق لم يعرف" – *"Men lem-yeẕuḳ lem-yaᶜrif*" [10618]maḳūlesidür. Sülūk ile erbāb-ı taḥḳīḳe müşāhed u ᶜayān ve kütüb-i ḳıdeme tetebbuᶜ ile ᶜulemāya ᶜilm u īḳān ḥāṣıldur.]][10619]

[614] Beyt[10620] [Senāyī]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Fāᶜilün]

چون ندیدی دمی سلیمان را Çun nedīdī demī Suleymānrā

توچه دانی زبان مرغانرا Tu çï dānī zebān-i murġānrā[10621]

[10615] خود - ḫōd: / "تو بکو – tū begū" Şeyh Bahâyî , "تو ببین – tū bebīn" Şâh Nimetullâh-ı Velî [Bk. Şeyh Bahâyî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Rubâᶜiyyât, Rubâᶜî No: 1 https://ganjoor.net/bahaee/divan-baha/robaee-baha/sh1/ (10.06.2020); *Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-i Velī*, Su'āl u Cevāb/No: 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HVE (10.06.2020)] [Not: Rubâî'nin 4. mısraı orjinalindeki mısraya göre verilmiştir.]

[10616] داردجا - dāred cā: Ü1.142b, Ü2.118b, T.205b, L.153b, İ2.173b, Ü5.194b, H2-2.66b, N.160b / داردجان – dāred cān Ü3.140b

[10617] "*Ey bu meseleyi der edinen kişi, onu bizden dinle / İyi belle ki Hüda mekandan münezzehtir / Buradaki derin mana sende keşf olsun istiyorsan / O senin canında gizli, başka yerde arama*."

[10618] "*Tatmayan bilmez.*"

[10619] [[ve Cenāb-ı Ḥażret-i …. īḳān ḥāṣıldur]]: Ü1.142b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[10620] Beyt: Ü1.142b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit Senâyî'ye aittir [Bk. Senâyî, *Seyru'l-ᶜİbād İle'l-Meᶜād/Kenzu'r-Rumūz Mesnevisi*; Ayrıca Bk. file:///C:/Users/user/Downloads/068-128%20C110203.pdf s. 90, (10.06.2020)]

[10621] "*Süleyman'ı bir an bile görmeyip tanımadınsa / Kuşların dilini nerden bilesin*."

[Neşr] Vādī-i şeşüm[10622] **ḥayretdür**[10623]. Bu maḳām-ı ḥayret derece-i nihāyetdür. Zīrā[10624] sālik[-i] bi'llâh bu ᶜālemde baḥr-i ḥayrete ġarīḳ ve nār-ı taḥayyür ile ḥarīḳdür. Menḳūldur kï Şeyḫ-i Ekber ḥażretleri[10625] bu maḳāmda[10626] Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Bekr eṣ-Ṣıddīḳi[10627] nūr-ı ebyaż içre ġarīḳ-i deryā-yı ḥayret müşāhede eylemişdür. Ve **Cenāb-ı**[10628] **Mevlānā**:

[615] Mıṣraᶜ[10629] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

حیرت اندرحیرت اندرحیرت است Ḥayret enderḥayret enderḥayretest[10630]

[Neşr] diyü[10631] buyurduġı bu maḳām-ı ᶜālī ve rütbe-i ġālīdür.

[10622] vādī-i şeşüm: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.194b, H2-2.66b, N.160b / ve edā-yı şeşüm Ü1.143a

[10623] ḥayretdür: Ü1.143a, İ2.174a, N.160b / der-ḥayret Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, Ü5.194b, H2-2.66b

[10624] zīrā: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.194b, H2-2.66b, N.160b / zīrā menḳūldur kï Ü1.143a

[10625] Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.194b, H2-2.66b, N.160b / Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber Ü1.143a

[10626] bu maḳāmda: Ü2.118b, T.205b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.194b, H2-2.66b, N.160b / bu maḥalde L.153b / Ü1'de yok

[10627] Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Bekir eṣ-Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhuyı: İ2.174a / Cenāb-ı Ḥażret-i Ebū Bekir eṣ-Ṣıddīḳi N.160b / Ḥażret-i Ebū Bekir eṣ-Ṣıddīḳi raḍiya'llâhu ᶜanhu Ü2.118b, Ü3.140b / Ḥażret-i Ebū Bekir Ṣıddīḳi raḍiya'llâhu ᶜanhu T.205b, Ü5.195a / Ḥażret-i Ebū Bekir Ṣıddīḳ raḍiya'llâhu ᶜanhu L.153b / Ḥażret-i Ebū Bekir eṣ-Ṣıddīḳ H2-2.66b / Ṣıddīḳ Ḥażretlerini Ü1.143a

[10628] Cenāb-ı: Ü1.143a, Ü2.118b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, H2-2.66b, N.160b / T, Ü5'de yok

[10629] Mıṣraᶜ: Ü2.118b, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.160b / Ü1'de söz konusu mısra başlıksız verilmiştir; Söz konusu mısra aynen Attâr'ın Mantıku't-tayr mesnevisinde geçmektedir:

کار عالم عبرت است و حسرتست Kār-ı ᶜālem ᶜibretes u ḥasretest

حیرت اندرحیرت اندرحیرت است Ḥayret enderḥayret enderḥayretest

[Bk. ᶜAṭṭār, Manṭıku't-ṭayr, Fī-tevḥīd-i Bārī Teᶜālá Celle ve ᶜAlā, Ḥikāyet-i ᶜayyārī kï esīr-i nān u nemek… http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PZD (10.06.2020)]

[10630] "Hayret içre hayret içre hayrettir."

[10631] diyü: Ü1.143a / Diğer nüshalarda yok

[616] Beyt[10632] [İbnu'l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

فما[10633]اخترت حتّى اخترت حبّك مذهبا Fe-mé'ḫtertu ḥattá'ḫtertu ḥubbeke meẕheben

فوا حيرتا لولم يكن فيك حيرتى Fe-vā ḥayretā lev lem-yekun fīke ḥayretī[10634]

[Neşr] Rivāyet iderler[10635] kï ol nāṭıḳu'l-ḥaḳ ve'ṣ-ṣavāb Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh[10636] bir gün Ṣıddīḳ-i Ekberüñ saᶜadetḫānelerine ziyārete[10637] varduḳda cümle ḫānesinde būy-i ciger-i sūḫte istişmām ider ve[10638] [[Ḥażret-i[10639] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḫidmet-i şerīflerine[10640] gelüp bu[10641] aḥvāli ᶜarż ider[10642].]][10643] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[10644]

[10632] Beyt: Ü1.143a, Ü2.119a, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / Naẓm İ2.174a; Söz konusu beyit, İbnu'l-Fâriz'e aittir [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (27.06.2020); ed-Dīvānu İbnu'l-Fāriḍ https://www.aldiwan.net/poem1560.html (27.06.2020)]

[10633] فما – fe-mā: Ü2.119a, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / ما – mā Ü1.143a, İ2.174a

[10634] "*Ben, senin sevgini yol olarak seçinceye kadar bir seçim yapmadım; Ey hayranlık! Sana olan hayranlık olmasa, hayranlık neye yarar.*"

[10635] iderler: Ü2.119a, T.205b, L.153b, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / olınur Ü1.143a

[10636] Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu: İ2.174a, H2-2.66b / Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu ᶜanhu Ü2.119a, Ü3.140b / Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin el-Ḫaṭṭāb N.161a / Cenāb-ı ᶜÖmer ibnü'l-Ḫaṭṭāb raḍiya'llâhu ᶜanhu T.205b, L.153b, Ü5.195a

[10637] Ṣıddīḳ-i Ekberüñ saᶜadet-ḫānelerine ziyārete: Ü1.143a / Ṣıddīḳ-i Ekberüñ ḫānesine ziyārete Ü2.119a, T.205b, Ü3.140b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / Ḥażret-i Ṣıddīḳ-i Ekber raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhuñ saᶜadet-ḫānelerine ziyārete İ2.174 / ziyāret için Ṣıddīḳ-i Ekberüñ ḫānesine L.153b / T'de buradan itibaren bir varak (206) eksik olup " ḫānesine ziyārete … ile ḥıfẓ-ı aᶜẓā-i sebᶜadur" arasındaki kısım yoktur

[10638] ve: Ü1'de yok

[10639] Ḥażret-i: Ü1'de yok

[10640] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḫidmet-i şerīflerine: Ü1.143a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḫidmetine Ü2.119a, Ü3.140b, N.161a / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem ḫidmetine H2-2.66b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüze Ü5.195a / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerinüñ ḥużūrlarına L.154a

[10641] bu: Ü1'de yok

[10642] ider: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / eyledükde L.154a

[10643] [Ḥażret-i Resūl-i Ekrem …. ᶜarż ider]: İ2'de bu kısım yok

[10644] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, Ü5.195a, N.161a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selem H2-2.66a / Resūlu''llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.154a / ve Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām İ2.174a

buyururlar kï yā ᶜÖmer bu maḳām herkese virilmez[10645]. Ḥażret-i ᶜÖmer raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh[10646] buyururlar kï nice rūzgār bu ārzūya heves ḳıldum lâkin dāmen-i murāda destres bulmadum, bilmem kï uḫráda da bu murāda vāṣıl olam_mı yā ne[10647]. Ḥażret-i Ṣıddīḳ[10648] bu ḳadar rütbe-i ᶜālīye[10649] vāṣıl ve derece-i ġālīye nā'il iken yine bu maḳāmda[10650] "يادليل المتحيّرين زدنى فيك تحيّرا"-"*Yā delīle'l-muteḥayyirīn zidnī fīke taḥayyuren*"[10651] diyü münācāt ve ᶜarż-ı ḥācāt[10652] iderler_idi. Nitekim **ᶜÖmer bin el-Fārıż** buyururlar[10653].

[617] Beyt[10654]

[Baḥr-i Kāmil: Müstefᶜilün Müstefᶜilün(/Mütefāᶜilün) Mütefāᶜilün]

زدنى بفرط الحبّ فيك تحيّرا	Zidnī bi-farṭi'l-ḥubbi fīke taḥayyuren
وارحم حشا بلظى هواك تسعّرا	Ve'rḥam ḥaşā bi-leẓá hevāke teseᶜᶜuren[10655]

[10645] herkese virilmez: Ü2.119a, L.154a, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / nādir ve aña vuṣūl muteᶜaẕẕirdür Ü1.143a

[10646] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu: Ü1.143a / raḍiya'llâhu ᶜanhu L.154a / Ü2, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[10647] Bilmem kï …. olmam_mı ya ne: Ü2.119a, H2-2.66b, N.161a / Bilmem kï āḫiretde de bu murāda vāṣıl olmamı ya ne Ü3.140b / Bilmem kï āḫiretde bu murāda vāṣıl olmamı ya ne Ü5.195a / Bilmem kï āḫiretde bu murāda vāṣıl olmamı ya nedür bu kï L.154a / Bilmem kï uḫráda da bu murāda vāṣıl ola_mı ya ne İ2.174a / Ü1'de yok

[10648] Ḥażret-i Ṣıddīḳ: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / Ṣıddīḳ-ı Ekber L.154a

[10649] ᶜālīye: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, İ2.174a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / ᶜāliyyeye L.154a

[10650] yine bu maḳāmda: Ü1'de yok

[10651] "*Ey hayran olanların rehberi! Sana olan hayranlığımı arttır.*"

[10652] ve ᶜarż-ı ḥācāt: Ü1.143a / Diğer nüshalarda yok

[10653] Nitekim ᶜÖmer bin el-Fārıż raḥmetu'llâhi ᶜaleyh buyururlar: İ2.174a / Nitekim ᶜÖmer bin el-Fārıż buyururlar Ü2.119a, L.154a, Ü3.140b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / Ü1'de yok

[10654] [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (28.06.2020)]

[10655] "*Sana olan aşırı sevgimle hayranlığımı arttır; Ve senin aşkının ateşine hürmeten içime (batnıma) acı.*"

[Neṯr] Ve[10656] Ḥażret-i Ebū Bekr-i İsferānī muḥtażar olduḳda[10657] su'āl itmişler[10658] kï dostdan ne şey ārzū idersiz[10659]? Buyurmışlar kï " اشتهى قطعة كبد مشويّة "-"*Eşteh ī ḳıṭ ᶜate kebidin meşviyyeten*"[10660]. [[Ve baᶜżı ᶜuşşāḳ daḫi buyururlar "المحبة نار حطبها اكباد المحبّين " – *"El-maḥabbetu nārun ḥaṭabuhā ekbādu'l-muḥibbīn.[10661]"*]][10662]

[618] Rubāᶜī[10663]

[Ahreb]

از[10664]عشق توای صنم دلم خون شده است Ezᶜaşḳ-ı tu ey ṣanem dilem ḫun şudeest

جان درطلب وصل توبیرون شده است Cān derṭaleb-i vaṣl-' tu bīrūn şudeest

لیلی شدهٔ مرا[10665] توای شاهد حور Leylá şude'ī merā tu ey şāhid-i ḥūr

جان ودل من عاشق مجنون شده است Cān u dil-i men ᶜāşiḳ-i Mecnūn şudeest[10666]

[Neṯr] Ve Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber[10667] buyururlar kï[10668]:"كلّما ازددت معرفة ازددت تحيّرا"- "*Kulleme'zdedte maᶜrifeten izdedte teḥayyuren*"[10669].

[10656] ve: Ü1'de yok

[10657] olduḳda: Ü2.119a, Ü3.140b, İ2.174b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / olduḳlarında Ü1.143a, İ2.174b

[10658] itmişler: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, İ2.174b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / eylemişler L.154a

[10659] idersiz: Ü1.143a, İ2.174b / idersin Ü2.119a, Ü3.140b, L.154a, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a

[10660] "*Izgara olmuş bir parça ciğer arzuluyorum.*"

[10661] "*Sevgi, bir ateştir, odunu ise, sevenlerin ciğerleridir.*"

[10662] [[Ve baᶜżı ᶜuşşāḳ … ekbādu'l-muḥibbīn"]]: Ü1.143a / Diğer nüshalarda yok

[10663] Rubāᶜī: Ü2.119a, Ü3.140b, L.154a, Ü5.195a, N.161a / Naẓm Ü1.143a, İ2.174b / Ḳıṭᶜa H2-2.66b

[10664] از – ez: Ü1.143a, Ü2.119a, Ü3.140b, İ2.174b, Ü5.195a, H2-2.66b, N.161a / ای – ey L.154a

[10665] مرا – merā: Ü1.143a, Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, İ2.174b, H2-2.67a, N.161a / مرای – merā-yı Ü5.195b

[10666] "*Ey put gibi güzel, senin aşkından gönlüm kan oldu / Canım senin özlemin ve sana kavuşma arzusuyla tenden taşra çıktı / Sen benim Leyla'm olmuşsun ey huri gibi güzel / Bense sana can u gönülden âşık, Mecnun.*"

[10667] Şeyḫ-i Ekber: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161a / Şeyḫ Muḥyiddīn ᶜArabī Ü1.143b

[10668] kï: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161a / Ü1, İ2'de yok

[10669] "*Marifetin (bilgin) arttıkça hayranlığın da artar.*"

[619] Beyt

[[Baḥr-i Remel: Fāᶜilātün Fāᶜilātün Feᶜilün(/Fāᶜilātün)]

قدتحيّرت فيك خذبيدى	Ḳad teḥayyertu fīke ḫuẕ bi-yedī
يادليلا لمن[10670] تحيّر فيك	Yā delīlen limen teḥayyere fīke[10671]

[Neṯr] [[Ve Ḥażret-i Ebu's-Suᶜūd ᶜaleyhi raḥmetu'llâhi'l-vürūd ḥasb-i ḥāllerin naẓm eyledükleri[10672] ḳaṣīde-i ġarībenüñ maḳṭaᶜını bu beyt ile ḫatm itmişlerdür]][10673]:

[620] Beyt[10674]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

ᶜĀḳıbet ḥayretden özge nesne taḥṣīl itmedüm

Müntehā-yı rāh-ı ᶜirfān ᶜālem-i ḥayret gibi

[Neṯr] Vādī-i[10675] heftüm fenādur[10676]. Bu vādī-i fenā ᶜayn-ı beḳā idügi bīçūn ü çirādür. Ve bu menzilde sālik[-i] bi'llâhuñ zebānı[10677] lāl olur. Zīrā bu maḳām, maḳām-

[10670] لمن – limen: L'de yok

[10671] *"Sana hayran kaldım tut elimi; Ey sana hayran olana yol gösteren"*

[10672] eyledükleri: İ2.174b, N.161a / itdükleri Ü2.119a, L.154a, Ü3.140b, Ü5.195b, H2-2.67a

[10673] [Ve Ḥażret-i Ebu's-Suᶜūd … ḫatm itmişlerdür]: Ü1'de yok

[10674] Beyt: Ü2.119a, Ü3.141a, H2-2.67a, N.161a / Naẓm İ2.174b / Ü1'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir / L, Ü5'de bu şiir kısmı yok

[10675] vādī-i: Ü1.143b, Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a / İ2, N'de yok

[10676] fenādur: Ü1.143b / vādī-i fenādur Ü2.119a

[10677] zebānı: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b / zebān Ü1.143b, İ2.174b

ı maḳāl degil maḥall-i ḥāldür[10678] ve bunda[10679] ṣāmit olmaḳ[10680] ᶜayn-ı kemāldür. "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu*"[10681].

[621] Beyt[10682] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

هركرا[10683] اسرار كار آموختند — Her kirā esrār-i kār āmūḫtend

مهركردند و دهانش دوختند — Muhr kerdend u dehāneş dūḫtend[10684]

[622] [Beyt] [Nevᶜī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

Mākiyān bir beyża içün şād olup eyler ḫurūş

ᶜĀrifüñ deryā ṣıfat ḳalbi ḫamūş [u] pürgüher[10685]

[Neşr] Ve bu rütbede sālik ne ḳadar maḥv-ı vücūd idüp kendüyi ifnā eylese ol mertebe maḳāmı[10686] ᶜālī olur[10687]. Ve ol ᶜāşıḳ-ı Rabbānī ᶜaynu'l-ḳużāt-ı **Hemedānī *Zübdetü'l-***

[10678] zīrā bu maḳām maḳām-ı maḳāl degil maḥall-i ḥāldür: Ü1'de yok

[10679] bunda: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b / bu mertebede Ü1.143b

[10680] ṣāmit olmaḳ: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b / ṣamt Ü1.143b

[10681] "*Allahı bilenin dili ağırlaşır (az konuşur, çok susar)*."

[10682] Beyt: Ü1.143b, Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b / İ2'de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir; Söz konusu Beyit Mevlânâ'ya aittir (Bk. Mesnevî, 5. Kitap, Beyit No: 2240)

[10683] هركرا – her kirā: Ü1.143b / هركه را Ü2.119a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b / هراكرا İ2.174b / هركه L.154a

[10684] "*Kime işin sırlarını öğrettilerse, ağzını mühürleyip dikmişlerdir.*" (Mesnevî-i Maᶜnevî - Beşinci Defter, Çev.ler: Prof. Dr. Derya Örs – Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, s.696, Beyit No: 2239)

[10685] Mākiyān …. ; …. pür-güher: Ü1.143b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beytin Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. *Nev'î Dîvânı,* K.12/53, s. 37]

[10686] maḳāmı: Ü2.119a, L.154a, Ü3.141a, Ü5.195b, H2-2.67a / maḳām İ2.174b, N.161b

[10687] Neŝir ve bu rütbede … maḳām-ı ᶜālī olur: Ü1'de yok

Ḥaḳāyıḳda[10688] buyururlar: "[10690]نباشی[10689]تا فقیر نشوی غنی نباشی و تا فانی نشوی باقی" - "*Tā faḳīr neşevī ġanī nebāşī ve tā fānī neşevī bāḳī nebāşī.*"

[623] [Beyt]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

[[زقعر بحر فنا کوهر بقا یابی Ziḳaᶜr-i baḥr-i fenā gevher-i beḳā yābī

[10691]وکرنه غوطه خوری این کهر کجا یابی Ve ger ne ġavṭa ḫorī īn guher kucā yābī[10692]**]][10693]**

Muḥaṣṣal[10694] bu maḳām[10695] nihāyet-i sülūkdur, va'llâhu teᶜālá aᶜlem. Ve[10696] āgāh ol kï ey aḫ-i ṭālib ve ey aḥvāl-i sulūka rāġıb[10697] ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa sālik olanlar dört ḳısm üzredür[10698]. Mecẕūb-ı sālik ve sālik-i mecẕūb ve mecẕūb-ı ġayr-ı sālik ve sālik-i ġayr-i mecẕūb. **Mecẕūb-ı sālik** oldur kï ceẕbe-i İlâhiyye-i ezeliyye nihādına vażᶜ olup ḳuvvet-i ceẕbe-i ᶜināyet-i Ḫudā ile ṭarīḳ-ı taṣavvufa[10699] sālik ola. Ve bu ṭā'ifeye cemīᶜ[-i] vech arż-ı ḫalvetdür. Zīrā hīç keṣret-i nās bunlaruñ ḫāṭırını Ḥaḳdan dūr itmez ve bunlara cemᶜiyyet-i ḫāṭır keṣretdedür. Zīrā bunlar ḫalvet-i dā'imededür[10700] eger esvāḳda eger rü'ūs-i cibālde. Ve nezd-i ehl-i taḥḳīḳde ḫalvet ᶜibādetdür ve[10701] ḫalvet

[10688] Zübdetü'l-Ḥaḳāyıḳda: Ü1'de yok
[10689] باقی نشوی - bāḳī neşevī: Ü2.119b/ باقی - bāḳī Ü1.143b, L.154b, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.195b, H2-2.67a, N.161b
[10690] نباشی – nebāşī: Ü1.143b, İ2.174b, Ü5.196a, N.161b / Ü2, L, Ü3, H2-2'de yok
[10691] کجایابی .... زفقیر - zifaḳīr …. kucā yābī: Ü1.143b / Diğer nüshalarda yok
[10692] "*Beka ve ölümsüzlük cevherini, fena denizinin derinliklerinde bulursun / Yoksa bu cevheri bulacağım diye boğulup gidersin*."
[10693] [[Ziḳaᶜr-i baḥr-i fena...]]: Ü1.143b / Bu beyit diğer nüshalarda yok
[10694] muḥaṣṣal: Ü1'de yok
[10695] maḳām: Ü1.143b / vādī-i fenā Ü2.119b, L.154b, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.195a, H2-2.67a, N.161b
[10696] ve: Ü1'de yok
[10697] āgāh ol kï ey aḫ-i ṭālib ve ey aḥvāl-i sulūka rāġıb: Ü1.143b / Diğer nüshalarda yok
[10698] ḳısım üzredür: Ü2.119b, L.154b, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.196a, H2-2.67a, N.161b / ḳısımdur Ü1.143b
[10699] taṣavvufa: Ü2.119b, L.154b, Ü3.141a, İ2.174b, Ü5.196a, H2-2.67a, N.161b / Ḥaḳḳa Ü1.143b
[10700] da'imededür: Ü2.119b, L.154b, Ü3.141a, İ2.175a, Ü5.196a, H2-2.67a, N.161b / dā'imedürler Ü1.143b
[10701] ḫalvet ᶜibādetdür ve: Ü1.143b, Ü2.119b, Ü3.141a, İ2.175a, H2-2.67b, N.161b / L, Ü5'de yok

muḳteżá-i şerīᶜat-ı muṭahhara üzre devām-ı ẕikr-i İlâhī[10702] ve murāḳabe ile nefy-i ḫavāṭırdur ve kemāl-i ḥużūr-ı[10703] ḳalb_ile ḥıfẓ-ı aᶜẓā-i sebᶜadur ve silsile-i Naḳşibendiyye bu ḳısımdan idügi ẓāhirdür. Zīrā anlar her cāyda ḫalvet üzredür. Ve Şeyḫ Bedre'd-dīn-i Ḫalīfe buyururlar kï: Bir gün ḳıdvetü'l-murtāżīn ve re'ïsü'l-mücāhidīn[10704] Şeyḫ Ḥasan Ḫˇāce ile ziyāret-i Seyyidü's-sādāta[10705] geldük[10706]. İkimüz de kemāl-i riyāżet ü mücāhede üzre idük. Ve faṣıl[10707] faṣl-ı şitā idi ve meclis-i şerīflerinde cālis olduḳda aḥvālümüze nāẓır olup buyurdılar kï bu mücāhede vü miḥnet ve teᶜab u belā[10708] nedür. Rivāyet iderler kï ceddüm Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[10709] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar [["نفسكم مطيتكم"-"*Nefsukum maṭiyyetukum*"[10710]. Ve Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá[10711] buyurur]][10712] "كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا"-"*Kulū mine'ṭ-ṭayyibāti va'ᶜmelū ṣāliḥan*"[10713]. Bu āyet-i kerīme ile ve ḥadīṯ-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[10714] ile ᶜamel idüp ṭayyibāt-ı rızḳdan ekl idüp ᶜibādāt u ṭāᶜāt ile ḫalvet-i şerīᶜat-ı muḳaddeseye dāḫil oluñ[10715]. Ḥażret bu kelāmda iken bir şaḫıṣ gelüp Ḥażretden ḫalvet ricā eyledi. Ḥażret buyurdılar kï eger ḫalvet dilerseñ Taḥte'l-ḳalᶜaya var zīrā bizüm ṭarīḳumuz ve meşrebümüz keṣretde ḫalvetdür. Zīrā

[10702] ẕikr-i İlāhī: Ü2.119b, L.154b, Ü3.141a, İ2.175a, Ü5.196a, H2-2.67b, N.161b / ẕikru'llâhī Ü1.143b

[10703] ḥużūr-ı: Ü1.143b, Ü2.119b, Ü3.141a, İ2.175a, Ü5.196a, H2-2.67b, N.161b / ḫuḍūᶜ-ı L.154b

[10704] ve re'ïsü'l-mücāhidīn: L'de yok

[10705] Seyyidü's-sādāta: Ü1.144a, Ü2.119b, Ü3.141a, İ2.175a, H2-2.67b, N.161b / Seyyidü's-sādāt Ḥażretlerine T.207a, Ü5.196b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.154b

[10706] geldük: Ü1.144a, Ü2.119b, T.207a, Ü3.141b, İ2.175a, Ü5.196a, H2-2.67b, N.161b / eyledük L.154b

[10707] faṣıl: İ2'de yok

[10708] mücāhede vü miḥnet ve teᶜab u belā: Ü1.144a, Ü2.119b, Ü3.141b, İ2.175a, H2-2.67b, N.162a / mücāhede ve miḥnet ü teᶜab L.154b / miḥnet ü mücāhede ve teᶜab u belā T.207a, Ü5.196a

[10709] teᶜālá: İ2.175a, H2-2.67b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[10710] "*Nefsiniz bineğinizdir.*"

[10711] Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá: Ü2.119b, Ü3.141b / Ḥaḳ teᶜālá Ü1.144a, T.207a, İ2.175a, N.162a / Allâh teᶜālá L.154b / Ḥaḳ teᶜālá Ḥażretleri Ü5.196b

[10712] [["نفسكم مطيتكم"-"Nefsüküm maṭayyitüküm". Ve Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá buyurur]]: H2-2'de yok

[10713] "*Ey peygamberler!* ***Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi ameller işleyiniz****. Doğrusu ben, sizin yaptığınız şeyleri tamamen bilirim.*" (Mü'minûn: 51)

[10714] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: L.154b / Resūl Ü1.144a, Ü2.119b, T.207a, Ü3.141b, İ2.175a, Ü5.196b, H2-2.67b, N.162a

[10715] oluñ: Ü1.144a, Ü2.119b, T.207a, Ü3.141b, İ2.175a, Ü5.196b, H2-2.67b, N.162a / oluñ diyüp L.155a

ḫalvetden[10716] murād endīşe-i bāṭıldan ḥıfẓ-ı aᶜżādur[10717]. Ve **sālik-i mecẕūb** oldur kï ṭarīḳ-i taṣavvufa sālik ola lâkin nihādında ceẕbe-i ṭabīᶜiyye olmaya kï anı Ḥażret[10718] ceẕbe-i[10719] aḥadiyyete[10720] ceẕb eyleyüp[10721] ᶜibādāt u ṭāᶜāt itdüre. Pes meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ḫalevāt vażᶜ eylediler[10722] kï sālike ḥarāret-i caᶜliyye ḥāṣıl ola. Ḳıllet-i[10723] ekl ü şürb ü nevm ile ve ḫalḳ ile iḫtilāṭ itmeyüp iştiġāl-i[10724] esmā'-i ḥüsnā ile ve bu ḥarāret-i caᶜliyye ile mecẕūben ila'llâh[10725] mertebesine nā'il olur. Ve bu ḥāl_ile ḫalvetde ḥāṣıl olan ḥarāret caᶜliyyedür, aṣliyye degildür. Belkï bu ḥarāret-i caᶜliyyenüñ mażarratı gāh olur nefᶜinden ziyāde olur[10726]. Zīrā bisyār[10727] müşāhede olınmışdur kï bu ḥarāret-i caᶜliyye ile nicesi helāk ve nicesi merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn olup mecnūn ve baᶜżısı neᶜūẕu bi'llâhi teᶜālá tīh-i ilḥād ve zındıḳa vü ibāḥete düşüp ḫalevātdan çıḳduḳlarında evvelki mefāsidlerine rücūᶜ idüp iᶜlān-ı[10728] fısḳ u fücūr ve ītān-ı[10729] ġılmān ile ibāḥata müteᶜalliḳ nice edille-i zūr iddiᶜā iderler. Neᶜūẕu bi'llâhi min ẕālik[10730].

Naẓm[10731] [Molla Cāmī]

[10716] ḫalvetden: Ü1.144a, Ü2.120a, Ü3.141b, İ2.175a, H2-2.67b, N.162a / keŝretden T.207a, L.155a, Ü5.196b

[10717] endīşe-i bāṭıldan ḥıfẓ-ı aᶜżādur: Ü2.120a, T.207a, L.155a, Ü3.141b, Ü5.196b / ḥıfẓ-ı aᶜżādur endīşe-i bāṭıldan Ü1.144a, İ2.175b, H2-2.67b, N.162a

[10718] Ḥażret: L'de yok

[10719] ceẕbe-i: L.155a / Diğer nüshalarda yok

[10720] aḥadiyyete: Ü2.119b, T.207a, L.155a, İ2.175a, Ü5.196b, H2-2.67b, N.162a / aḥadiyye Ü1.144a, Ü3.141b

[10721] eyleyüp: Ü1.144a, İ2.175b, N.162a / idüp Ü2.120a, T.207a, L.155a, Ü3.141b, Ü5.196b, H2-2.67b

[10722] eylediler kï: Ü1.144a, İ2.175b / itmişler kï Ü2.120a, T.207b, L.155a, Ü3.141b, Ü5.196b, H2-2.67b, N.162a

[10723] ḳıllet-i: Ü1.144a, Ü2.120a, T.207b, Ü3.141b, İ2.175b, Ü5.196b, H2-2.68a, N.162a / ḳalb-i L.155a

[10724] iştiġāl-i: Ü1.144a, Ü2.120a, L.155a, Ü3.141b, H2-2.68a, N.162a / işġāl-i T.207b, İ2.175b, Ü5.196b

[10725] mecẕūben ila'llâh: Ü1.144a, Ü2.120a, T.207b, Ü3.141b, İ2.175b, Ü5.196b, H2-2.68a, N.162a / mecẕūb-ı İlâhī L.155a

[10726] ve bu ḥāl_ile … ziyāde olur: Ü1.144a, Ü2.120a, T.207b, Ü3.141b, Ü5.196b, H2-2.68a, N.162a / ve bu ḥāl_ile … ziyāde İ2.175b / L'de yok

[10727] bisyār: Ü1.144a, Ü2.120a, T.207b, Ü3.141b, İ2.175b, Ü5.196b, H2-2.68a, N.162a / çoḳ L.155a

[10728] iᶜlān-ı: Ü1.144a, Ü2.120a, T.207b, L.155a, Ü3.141b, İ2.175b, H2-2.68a, N.162a / اعلادن - ? Ü5.197a

[10729] ītān-ı: Ü1.144a, Ü3.141b, H2-2.68a, N.162a / etyān? Ü2.120a, T.207b, L.155a, İ2.175b, Ü5.197b

[10730] neᶜūẕu bi'llâh min ẕālik: Ü1'de yok

[10731] Naẓm: Ü1.144a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu iki beyit Molla Câmî'ye aittir [bk. Cāmī, Heft Evreng, Yūsuf u Zelīḫa, 34. Bölüm https://ganjoor.net/jami/7ourang/kh7/kh7-5/sh34/ (10.06.2020)]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūlün]

زهی حجلت که درروز[10732] قیامت — Zehī ḥaclet kï derrūz-i ḳiyāmet

که افتد برزنا کاران غرامت — Kï ufted berzinākārān ġarāmet[10733]

جزای ان جفا کیشان[10734] نویسند — Cezā-yi ān cefā kīşān nuvīsend

مراسردفتر ایشان نویسند — Merā serdefter-i īşān nuvīsend[10735]

[Neşr] Muḥaṣṣal[10736] ḫalvet şöhret ve şöhret āfetdür. Ve aṣl-ı cümle-i uṣūl şerīᶜat-ı muṭahharadur. Ve aṣl-ı cümle-i ḫayr taḥṣīl-i ḥużūr-ı ḳalbdür, kemāl-i istiġrāḳ üzre. Bu semt üzre sülūk nādir vaḳiᶜ olmışdur[10737].

[625] Beyt[10738] [Rūzbihān-ı Baḳlī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

خلیلی قطاع الفیافی الی الحمی — Ḫalīlī ḳuṭṭāᶜu'l-feyāfī ile'l-ḥamyi

کثیر و ارباب الوصول قلائل — Keşīrun ve erbābu'l-vuṣūli ḳalā'ilu[10739]

[10732] درروز – derrūz-ı: / Orijinal metninde "چون روز - çün rūz-ı" şeklinde geçer [bk. Câmî, Heftevreng, *Yûsuf u Zelîha*, 34. Bölüm https://ganjoor.net/jami/7ourang/kh7/kh7-5/sh34/ (10.06.2020)]

[10733] "*Kıyamet gününde herkes utancından köşe bucak kaçar / Zinakâr ve fuhşiyat işleyenler kedere boğulur*."

[10734] کیشان – kīşān: / Orijinal metninde "کاران - kārān" [bk. Câmî, Heftevreng, *Yûsuf u Zelîha*, 34. Bölüm https://ganjoor.net/jami/7ourang/kh7/kh7-5/sh34/ (10.06.2020)]

[10735] "*Cefakârların (dertlilerin) çetelesi tutulduğunda / Beni defterin en başına yazarlar*."

[10736] muḥaṣṣal: Ü1.144b / zīrā Ü2.120a, T.207b, L.155a, Ü3.141b, İ2.175b, Ü5.197a, H2-2.68a, N.162a

[10737] bu semt üzre sulūk nādir vaḳiᶜ olmışdur: Ü1.144b / Diğer nüshalarda yok

[10738] Beyt: Ü1.144b / Diğe nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit, meşhur İranlı sûfî, alim ve şâir Rûzbihân-ı Baḳlī'ye (ö.606/1209) nispet edilmektedir [Seyyid el-Marᶜaşī, *Şerḥi İḥḳāḳu'l-Ḥaḳ*, eş-*Ṣafḥatu Ḥayāti'l-Ḳāḍī eş-Şehīd*, C. 1, s. 100-101 http://shiaonlinelibrary.com/%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%A8/ (28.06.2020)]

[10739] "*Arkadaşım! Çölde yol kesenler çok olur; Vuslat erbabı ise, azdır*."

[Neşr] Ve **mecẕūb-ı ġayr-ı[10740] sālik** oldur kï mükellef olmayup ġayre mürşid olmaya ve bu ṭā'ifenüñ dāreynde hemān fā'idesi kendüyedür[10741], ġayre degil. Belkï ḳalbini inkisār[10742] idene ve celāline rāst gelene nice żararı ṭoḳunur. Ve **sālik-i ġayr-ı mecẕūb** oldur kï ziyy-i ehl-i ṭarīḳat ile mütezeyyi'[10743] olup taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl ide. Ve kelām-ı meşāyıḫ-ı ᶜiẓāmı ḥıfẓ itmekle nice ḳīl u kāl ve safsaṭa-i bīmaᶜnā ile ıẓhār-ı ḥāl idüp ᶜavām-ı nāsı iḍlāl ide. Bu ṭā'ife esve'u'ẕ-ẕālimīn ve efseḳu'l-mürteddīndür. [[Ve ***Miftāḥu'l-Künūz fī Ḥalli'r-Rumūz***da lebz-i ġānimü'l-muḳaddesi taġayyürü'ş-şekl li-ecli'l-ekl üzre olan ṣūfiyye içün buyrurlar " رضوا من الفقر بحلق الرّؤس وترفيع[10744] الملبوس واقتصروا فى العادة على حمل السجادة واقروا بالتوبة واصروا على االحوبة واعتمدوا العكاز ليقال قدفاز" - *"Raḍū mine'l-faḳri bi-ḥalḳi'r-ru'ūsi ve terfīᶜi'l-melbūsi va'ḳteṣarū fi'l-ᶜādeti ᶜalá ḥamli's-seccādeti ve eḳarrū bi't-tevbeti ve aṣarrū ᶜalé'l-ḥavbeti vaᶜtemedu'l-ᶜukkāze li-yuḳāle ḳad fāze."*[10745]]][10746] Ve e'imme-i Şāfiᶜīden ***Fetāvā-yı Ḳaffāl***de menḳūldur kï " صرف الزّكوة الى الصّو فيّة فى مثل هذاالوقت لايجيز لأنّهم اقويآء يمكنهم الاكتساب بقدرنفقتهم بخلاف المتفقّهة لأنّهم مشغولون بالعلم ولواشتغلوابالكسب فاتهم العلم"-"*Ṣarfu'z-zekâti ilé'ṣ-ṣūfiyyeti fī miṣli hâẕe'l-vaḳti lā-yecūz li'ennehum aḳviyā'u yumkinuhumu'l-iktisābu bi-ḳadri nefaḳatihim bi-ḫilāfi'l-mutefaḳḳihati li-ennehum meşġūlūne bi'l-ᶜilmi ve levi'şteġalū bi'l-kesbi fātehumu'l-ᶜilmu*"[10747]. **Āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd[10748]** ṭarīḳ-ı eymen ü vādī-i aḥsen ve ekmel-i[10749] kemālāt u sebeb-i ᶜulüvv-i

---

[10740] ġayr-ı: L'de yok

[10741] ġayre mürşid olmaya ve bu ṭā'ifenüñ dāreynde hemān fā'idesi kendüyedür: Ü1.144b, İ2.175b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[10742] inkisār: Ü1.144b, İ2.175b, H2-2.68a, N.162b / münkesir Ü2.120a, T.207b, L.155a, Ü3.141b, Ü5.197a

[10743] mütezeyyi': Ü1.144b, İ2.176a / mütezeyyī Ü2.120a, L.155a, H2-2.68a, N.162b / müterebbī T.207b, Ü5.197a / münezzelī Ü3.142a

[10744] ترفيع -terfīᶜ: Ü1.144b; doğrusu "ترقيع - terḳīᶜ" olacak (manası: yama)

[10745] "*O kazandı densin diye başlarını kazıtmakla, paçalarını yukarı çekmekle, genellikle seccade taşımayla yetinmekle, tevbeyi ikrar edip günaha devam etmekle ve bastona dayanmakla fakirliğe razı oldular.*"

[10746] [[ve Miftāḥu'l-Künūz …. fe-ḳad fāz"]]: Ü1.144b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[10747] "*Bu zamanda tasavvuf ehline (dervişlere) zekat vermek caiz değildir, çünkü onlar güçlü olup keçinecekleri kadar kazanabilirler. İlimle meşgul olanlar ise böyle değildir, çünkü onlar ilimle meşguldürler, geçim kaygısıyla meşgul olurlarsa ilim tahsil etmekten geri kalırlar.*"

[10748] āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd: Ü2.120b, T.208a, L.155a, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197a, H2-2.68b, N.162b / muḥaṣṣal Ü1.144b

[10749] ekmel-i: Ü1.144b, Ü2.120b, L.155b, İ2.176a, H2-2.68b, N.162b / ikmāl-i T.208a, Ü3.142a, Ü5.197a

derecāt ᶜilm-i nāfiᶜ ve ᶜamel-i ṣāliḥdür. Kemā[10750] ḳāle'llâhu teᶜālá " وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ "-"*Ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā li-yaᶜbudūn*"[10751]. ᶜĀmme-i müfessirīn riḍvānullâhi teᶜālá[10752] ᶜaleyhim ecmaᶜīn "ای لیعرفون بالمعرفة الّتی حصلت من العبادة والمجاهدة"-"*Ey li-yaᶜrifūni bi'l-maᶜrifeti'lletī ḥaṣalet mine'l-ᶜibādeti ve'l-mucāhedeti*"[10753] ile[10754] tefsīr eylemişlerdür. Ve şarṭ-ı ᶜibādet oldur kï ᶜibādet-i[10755] ᶜabd mulāḥaẓa-i ᶜivaż-ı cezīl recāsına olmayup li-vechi'llâhi teᶜālá ola. Nitekim ***İḥyā'u ᶜUlūm***da ve sā'ir muᶜteberātda meẕkūrdur kï Ḥaḳ teᶜālá[10756] Ḥażret-i Dāvûda[10757] vaḥy itmişdür kï[10758] "انّ اودّ الاوذّآء من عبدنی بغیرنوال"-"*İnne evedde'l-eviddā'i men ᶜabedenī bi-ġayri nevālin*"[10759]. Bu mertebe ehlu'llâh ḥālidür ve aᶜlā-yı[10760] merātib-i ᶜibādetdür. Ve ᶜurefā dimişlerdür[10761] kï "العبادة مع رجاء العوض کروضة علی مزبلة"-"*El-ᶜibādetu maᶜa recā'i'l-ᶜivaḍi ke-ravḍatin ᶜalá mezbeletin*"[10762]. İmdi lāyıḳ u aḥrá ve münāsib u evlá[10763] oldur kï ᶜabd ᶜibādete hevā-yı nefsi temzīcden ictināb ide, yoḫsa ol ᶜibādet[10764] memkūr u maġbūn[10765] idügi maᶜlūm-ı ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünündur. Ve[10766] İmām

---

[10750] kemā: Ü1'de yok

[10751] *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."* (Zâriyât: 56)

[10752] teᶜālá: Ü1.144b, İ2.176a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[10753] "*Yani, ibadet ve gayretten meydana gelen bir marifetle beni bilsinler diye*"

[10754] ᶜamme-i müfessirīn …. ve'l-mücāhedeti" ile: Ü1.144b-145a, Ü2.120b, T.208a, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197a-b, H2-2.68b, N.162b / "ای لیعرفون بالمعرفة الّتی حصلت من العبادة والمجاهدة"-"Ey li-yaᶜrifūni bi'l-maᶜrifeti'lletī ḥaṣalat mine'l-ᶜibādeti ve'l-mücāhedeti" ile ᶜamme-i müfessirīn riḍvānullâhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn L.155b

[10755] ᶜibādet-i: Ü1'de yok

[10756] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208a, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.162b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.155b

[10757] Ḥażret-i Dāvûda: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208a, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.162b / Dāvûd ᶜaleyhi's-selāma L.155b

[10758] kï: L'de yok

[10759] "*Sevgililerin en sevgilisi, bana karşılıksız ibadet edendir.*"

[10760] aᶜlā-yı: Ü1145a, Ü2.120b, İ2.176a, H2-2.68b, N.162b / aᶜlāmı T.208a, L.155b, Ü3.142a, Ü5.197b (Ü5'de söz konusu ifade ilk önce "aᶜlāmı" şeklinde yazılmış daha sonra "aᶜlā-yı" şeklinde düzeltilmiştir)

[10761] dimişlerdür: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208a, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.162b / dimişler L.155b

[10762] "*Karşılık umarak edilen ibadet çöplük üzerine kurulmuş bahçe gibidir.*"

[10763] ve münāsib u evlá: Ü1.145a / Diğer nüshalarda yok

[10764] ᶜibādet: Ü1.145a, İ2.176a / ᶜibādet_ile Ü2.120b, T.208a, L.155b, Ü3.142a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.162b

[10765] maġbūn: Ü1.145a, Ü2.120b, L.155b, Ü3.142a, İ2.176a, H2-2.68b, N.162b / maᶜyūb T.208b, Ü5.197b

[10766] ve: Ü1'de yok

Faḫre'd-dīn er-Rāżī[10767] naḳlen ᶜan ehli't-taḥḳīḳ beyān buyurmışlardur kï ᶜibādātuñ[10768] üç ᶜaded[10769] derecāt u merātibi[10770] vardur. **Derece-i ūlá**[10771] oldur kï ᶜibādātı[10772] ᶜabd ṭamᶜan fi'ṣ-ṣevāb ve hereben mine'l-ᶜiḳāb ide. Bu mertebe ᶜavām-ı nāsuñdur. Zīrā anuñ ḥaḳīḳat-ı maᶜbūdı evvel ṣevāb ve nihāyet ḫavfı[10773] ᶜaẕāb u ᶜiḳāb idügi bīirtiyābdur. **Derece-i ṯāniye**[10774] oldur kï ᶜabduñ ᶜibādetden murādı kendüye şeref ḥāṣıl ve nārdan ḫālāṣ olup nīrāna dāḫil olmamaḳ recāsına ᶜibādet olına. Bu derece derece-i ūládan[10775] aḥsendür[10776]. **Derece-i ṯāliṯe**[10777] oldur kï ᶜibādeti ᶜabd Ḥaḳ teᶜāláya şol niyete eyleye kï maḫlūḳ u ᶜabdum ᶜabde[10778] lāyıḳ olan seyyidine ḫidmetdür diyüp ᶜibādeti li-vechi'llâhi teᶜālá[10779] ide. Bu derece ẕikr olınan derecātdan mümtāz ü serfirāz idügi maᶜlūm-ı ehl-i rāzdur[10780]. Zīrā ᶜubūdiyyetden etemm ü ekmel[10781] mertebe yoḳdur. Nitekim Esedu'llâhi'l-Ġālib **ᶜAlī bin Ebī Ṭātib**

[10767] Faḫre'd-dīn E'r-rāżī: Ü1.145a, Ü2.120b, Ü3.142a, İ2.176a, H2-2.68b, N.163a / Faḫr-ı Rāżī T.208b, L.155b, Ü5.197b

[10768] ᶜibādātuñ: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208b, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.163a / ᶜibādet etmenüñ L.155b

[10769] üç ᶜaded: L.155b / Diğer nüshalarda yok

[10770] merātibi: Ü2.120b, T.208b, L.155b, Ü3.142a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.163a / merātib Ü1.145a, İ2.176a

[10771] derece-i ūlá: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208b, İ2.176a, N.163a / derece-i evveli Ü5.197b, H2-2.68b / derece-i evvel Ü3.142a / derecāt-ı evvel L.155b

[10772] ᶜibādātı: Ü2.120b, T.208b, L.155b, Ü3.142a, İ2.176a, Ü5.197b, H2-2.68b, N.163a / ᶜibādeti Ü1.145a

[10773] ḫavfı: Ü1.145a, Ü2.120b, Ü3.142a, İ2.176b, H2-2.68b, N.163a / ḫavfı ol T.208b, L.156a, Ü5.197b

[10774] ŝāniye: Ü2.120b, T.208b, L.156a, Ü3.142a, Ü5.197b, H2-2.68b / ŝānī Ü1.145a, L.156a, İ2.176b, N.163a

[10775] derece-i ūládan: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208b, Ü3.142a, İ2.176b, H2-2.68b, N.163a / derece-i evvelīden Ü5.197b / evvelkiden L.156a

[10776] aḥsendür: Ü1.145a, Ü2.120b, L.156a, Ü3.142b, İ2.176b, H2-2.68b, N.163a / evlādur T.208b, Ü5.197b

[10777] ŝāliŝe: Ü2.120b, T.208b, L.156a, Ü3.142b, Ü5.197b, H2-2.69a / ŝāliŝ 1.145a, L.156a, İ2.176b, N.163a

[10778] ᶜabde: Ü1.145a, Ü2.120b, T.208b, Ü3.142b, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / ve ᶜabde L.156a

[10779] teᶜālá: L'de yok

[10780] ehl-i rāzdur: Ü2.120b, T.208b, L.156a, Ü3.142b, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / erbāb-ı taḥḳīḳdur Ü1.145a

[10781] ü ekmel: Ü1.145a / Diğer nüshalarda yok

raḍiya’llâhu ᶜanhu[10782] buyururlar[10783]: “ كفى لى فخرا ان اكون لك عبدا وكفى لى شرفا ان تكون
”لى ربّا اللّهمّ انّى وجدتك الها كما اردت فاجعلنى عبدا كما اردت“-*Kefá lī faḫren en ekūne leke ᶜabden ve kefá lī şerefen en tekūne lī Rabben Allâhumme innī vecedtuke ilâhen kemā eredtu fe’cᶜalnī ᶜabden kemā eredte*”[10784].

[626] Naẓm[10785]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

چون از هستئ خود سرتبافت	Çun ezhestī-i ḫod sertebāft
فرق باكش از لعمرك تاج يافت	Farḳ bā-keş ez *leᶜamruk* tācyāft[10786]
داشت از حق زندكى دربندكى	Dāşt ezḤaḳ zindegī derbendegī
شد لعمرك جلوۀ ان زندكى	Şud *leᶜamruk* cilve-i ān zindegī[10787]

[10782] Esedu’llâhu’l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib raḍiya’llâhu ᶜanhu: İ2.176b / Esedu’llâhu’l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭātib Ü1.145a, Ü2.120b, Ü3.142b, H2-2.69a, N.163a / Ḥażret-i ᶜAlī ibn-i Ṭālib T.208b, Ü5.198a / ᶜAlī ibn-i Ebī Ṭālib kerreme’llâhu vechehü L.156a

[10783] buyururlar: Ü1.145a, Ü2.120b, Ü3.142b, İ2.176b, H2-2.69a, N.163a / buyurur T.208b, L.156a, Ü5.198a

[10784] *“Allahım! Benim için övünç olarak senin kulun olmam, şeref olarak da Rabbim olman yeterlidir. Allahım, ben seni istediğim bir İlah (Rab) olarak buldum, sen de beni senin istediğin gibi bir kul eyle!”*

[10785] Naẓm: Ü1.145a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10786] “*Varlığından her şeyiyle kurtulunca / Korkulu başı, ömrüne yemin olsun ki* ifadesi ile taçlandı.”

[10787] “*Bütün ömrün Hakk’a kulluk ile geçti /Nitekim ‘**ömrüne yemin olsun ki’** ifadesi de bu hayatın bir ödülü ve güzelliği oldu.*”

[Neşr] Zīrā insān şeref-i ᶜubūdiyyet ile[10788] melā'ikeden cāmiᶜiyyetde efḍaldur[10789]. Münāsib oldur[10790] kï bu maḥalde **tafḍīlu cinsü'l-ins ᶜalá[10791] cinsi'l-melā'ike**yi[10792] beyān idevüz[10793], va'llâhu'l-Muvaffıḳ ve'l-Hādī[10794]. Egerçï muḳaddimen icmālen beyān olınmış_idi lâkin tafṣīlen bu maḥalli īżāḥ lāzım olmaġla īrād idelüm.[10795] Bu bābda **ṣāḥibü'l-Mevāḳıf** buyururlar kï[10796]: " لا نزاع فى انّ الانبيآء عليهم السّلام[10797] افضل من الملائكة السفلية الارضية"-"*Lā nizāᶜa fī enne'l-enbiyā'i ᶜaleyhimu's-selām efḍalun mine'l-melā'iketi's-sufliyyeti'l-arḍiyye*[10798]. Lâkin nizāᶜ melā'ike-i ᶜulviyye-i semāviyyededür. Ve cümle Eşāᶜire ve Ebū Manṣūr-ı Māturīdī[10799] ve Şīᶜa ve ekşer-i milel enbiyāyı melā'ikeden efḍaldur diyü efḍaliyyete z̲āhib oldılar. Ve baᶜżılar enbiyāyı tafḍīl idüp didiler kï rüsül beşerden muṭlaḳā efḍal olduġı gibi kez̲âlik melā'ikeden daḫi[10800] efḍaldür, lâkin[10801] ḫavāṣṣ-ı melek ᶜavām-ı beşerden efḍaldür maᶜnāsına z̲āhib oldılar ve ᶜaleyhi aṣḥābun Ebī[10802] Ḥanīfetin[10803] ve keşīrün mine'ş-Şāfiᶜiyyeti ve'l-Eşᶜariyyeti. Ve Şeyḫ **Ebu'l-Ḥasen-i Ḫaraḳānī** buyururlar kï: " صعدت

[10788] şeref-i ᶜubūdiyyet ile: Ü1.145b / ᶜubūdiyyet şerefi_ile Ü2.121a, T.208b, L.156a, Ü3.142b, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a

[10789] cāmiᶜiyyetde efżaldur: Ü1.145b, Ü2.121a, T.208b, Ü3.142b, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / efżāldur cāmiᶜiyyetde L.156a

[10790] münāsib oldur: Ü1.145b, Ü2.121a, T.208b, Ü3.142b, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / münāsibdür L.156a

[10791] cinsü'l-ins ᶜalá: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.142b, İ2.176b, H2-2.69a, N.163a / T, L, Ü5'de yok

[10792] cinsü'l-melā'ikeyi: Ü1.145b / cinsü'l-melā'iketeyi İ2.176b, N.163a / cinsü'l-melā'iket Ü2.121a / cinsü'l-melā'ike T.208b, L.156a, Ü3.142b, Ü5.198a, H2-2.69a

[10793] idevüz: Ü1.145b, İ2.176b, H2-2.69a, N.163a / beyān olına Ü2.121a, T.208b, L.156a, Ü3.142b, Ü5.198a

[10794] va'llâhu'l-muffaḳ ve'l-hādī: Ü1.145b / Diğer nüshalarda yok

[10795] egerçï muḳaddimen …. īrād idelüm: Ü2.121a, Ü3.142b, İ2.176b, H2-2.69a, N.163a / Egerçï muḳaddimen icmālen beyān olınmış_idi lâkin tafṣīlen bu maḥalli īżāḥ lāzım geldi ve lāzım olmaġla īrād idelüm T.209a, Ü5.198a / Egerçï muḳaddimen icmālen beyān olınmış_idi lâkin tafṣīlen bu maḥalli īżāḥ lāzım geldi L.156a / Ü1'de yok

[10796] kï: Ü5'de yok

[10797] عليهم السّلام - ᶜaleyhimü's-selām: Ü2.121a, T.209a, L.156a, Ü3.142b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / Ü1, İ2'de yok

[10798] *"Peygamberlerin –Allah'ın selamı onların üzerine olsun- yeryüzü meleklerinden üstün oldukları konusunda bir tartışma yoktur."*

[10799] Ebū Manṣūr Mātürīdī: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.142b, İ2.176b, H2-2.69a, N.163a / Māturīdiyye T.209a, L.156a, Ü5.198a

[10800] daḫi: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.142b, İ2.177a, H2-2.69a, N.163b / T, L, Ü5'de yok

[10801] lâkin: Ü1'de yok

[10802] Ebī: Ü1.145b, Ü2.121a, L.156a, Ü3.142b, İ2.177a, H2-2.69a, N.163b / T, Ü5'de yok

[10803] Ḥanīfetin: Ü1.145b, Ü2.121a, T.209a, L.156a, İ2.176b, Ü5.198a, H2-2.69a, N.163a / Ḥanīfetin rahimehu'llâh Ü3.142b

على العرش لاطوف به فطفت عليه ورايت حواليه قوما ساكنين مطمئنين فتعجّبوا من سرعة طوافى وماعجبنى طوافهم فقلت من انتم وما هذه البرودة فى الطواف فقالوا نحن ملائكة انوار وهذا طبعنا لانقدران نجاوزه فقالوا -"ومن انت وما هذه السّرعة فى الطّواف فقلت ان ادمّى وفىّ نور و نار و هذه السّرعة من نتائج نارالشّوق "*Ṣaᶜidtu ᶜalé'l-ᶜarşi li-eṭūfe bihi fe-ṭuftu ᶜaleyhi ve re'eytu ḥavāleyhi ḳavmen sākinīne muṭma'innīne fe-teᶜaccebū min surᶜati ṭavāfī ve mā aᶜcebenī ṭavāfuhum fe-ḳultu men entum ve mā hâẕihi'l-burūdetu fi'ṭ-ṭavāfi. Fe-ḳālū naḥnu'l-melā'iketu envārun ve hâẕā ṭabᶜunā lā-naḳdiru en-nucāvizehu fe-ḳālū ve men ente ve mā hâẕihi's-surᶜatu fi'ṭ-ṭavāfi. Fe-ḳultu ene ādemiyyun ve fiyye nūrun ve nārun ve hâẕihi's-surᶜatu min netā'ici nāri'ş-şevḳi*"[10804].

[627] Rubāᶜī[10805]

[Ahrem- Ahreb]

هرگز سخن عشق مکرّر نشود	Hergiz suḫan-i ᶜaşḳ mukerrer neşeved
سرّی که درو هست مقرّر نشود	Sirrī kï derū hest muḳarrer neşeved
خواهی که شوی به ازملك عاشق شو	Ḫ'āhī kï şevī bih ezmelek ᶜāşiḳ şev
کین مرتبه بی عشق[10806] میسّر نشود	K'īn mertebe bī ᶜaşḳ muyesser neşeved[10807]

[10804] *"Arşı tavaf etmek için Arşa yükseldim ve orayı tavaf ettim. Tavaf ederken Arşın etrafında oturan ve gayet emin bir topluluk gördüm. Benim tavafımdaki hız onları şaşırtıyordu, fakat onların tavafları beni (hiç) şaşırtmadı. Onlara "Siz kimsiniz ve tavafınızdaki bu soğukluk (yavaşlık) nedir?" diye sordum. Dediler ki: "Biz nurdan melekleriz, bu ise bizim tabiatımızdır ve onu aşmaya gücümüz yetmez." Sonra "Sen kimsin ve tavafındaki bu hız nedir?" diye bana sordular. Dedim ki: "Ben insanım bendeki bu nur ve nardır (ışık ve ateş) bu hız da bendeki şevk ateşinin sonucudur."*

[10805] Rubāᶜī: Ü2.121a, T.209a, L.156a, Ü3.142b, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b / Naẓm Ü1.145b, İ2.177a

[10806] مرتبه بی عشق – mertebe bī-ᶜaşḳ: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b, N.163b / مرتبهٔ عشق – mertebe-i ᶜaşḳ T.209a, L.156b, Ü5.198b

[10807] "*Aşk sözü asla ikilenmez, tekrar edilmez / Ondaki sır dile gelmez, kelimeye sığmaz / Meleklerden daha yüce olayım dilersen, âşık* ol, *âşık / Ki o mertebeye aşksız kimse varamaz*."

[Neşr] [[Ve baᶜżılar kümmelīni nevᶜ-i insāndan eger nebī eger[10808] velīdür melā'ike üzre[10809] tafḍīl eylediler]][10810]. Ve baᶜżılar[10811] muṭlaḳā **melā'ike-i kerrūbīn**i tafḍīl idüp baᶜdehü **rüsül-i beşer** baᶜdehü **kümmel** baᶜdehü **ᶜumūm[-ı] melā'ike**yi[10812] **ᶜavām-ı[10813] beşer** üzre tafḍīl eylediler. Ve[10814] bu ḳavle[10815] ẕāhib olan İmām Faḫre'd-dīn er-Rāżī[10816] ve baᶜżı ᶜulemādur. Ve ol mürşid-i mürebbī Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī**[10817] ḥażretleri[10818] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de buyururlar kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[10819] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerini vāḳıᶜada[10820] gördüm didüm_kï "يارسول الله ایّ الافضل الملك اوالنّبیّ"-"*Yā Resūle'llâh eyyu'l-efḍali el-meleku evi'n-nebiyyu*"[10821]. Buyurdılar kï "الملك"-"*El-meleku*"[10822]. Ol dem[10823] didüm kï " يارسول الله اريد على هذا[10824] دليلا اذا ذكرته عنك اصدق فيه"-"*Yā Resūle'llâh urīdu ᶜalá hâẕā delīlen iẕā ẕekertehu ᶜanke uṣaddiḳu fīhi*"[10825] didükde buyurdılar kï " يامحى الدّين انّى افضل النّاس قد صحّ وثبت عندكم وهوالصّحيح انّى قلت عن الله تبارك و[10826] تعالى انّه قال من ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى ومن ذكرنى فى ملاء ذكرته فى ملاء خير منه"-"*Yā Muḥyi'd-dīn innī efḍalu'n-nāsi ḳad-ṣaḥḥa ve ṣebete ᶜindekum ve huve'ṣ-ṣaḥīḥu ennī ḳultu ᶜani'llâhi tebāreke ve teᶜālá*

[10808] eger: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b, N.163b / ve eger T.209b, L.156b, Ü5.198b

[10809] üzre: Ü1.145b, Ü2.121a, T.209a, Ü3.143a, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b / üzerine L.156b

[10810] ve baᶜżılar kümmelīni …. tafḍīl eylediler: Ü2'de yok

[10811] eylediler. Ve baᶜżılar: Ü2.121a, T.209a, L.156b, Ü3.143a, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b / idüp Ü1.145b

[10812] melā'ikeyi: Ü2.121a, T.209a, L.156b, Ü3.143a, Ü5.198b, H2-2.69b / melā'ike Ü1.145b, İ2.177a, N.163b

[10813] ᶜavām-ı: Ü1.145b / ᶜumūm-ı Ü2.121a, T.209a, L.156b, Ü3.143a, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b

[10814] ve: Ü1'de yok

[10815] ḳavle: Ü1.145b, Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b, N.163b / maḳūle T.209b, L.156b, Ü5.198b

[10816] er-Rāzī: Ü1.146a, Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b, N.163b / T, L, Ü5'de yok

[10817] ᶜArabī: Ü1.145b, Ü2.121a, T.209a, L.156b, Ü3.143a, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b / el-ᶜArabī N.163b

[10818] Ḥażretleri: Ü1.146a, Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b, N.163b / T, L, Ü5'de yok

[10819] teᶜālá: Ü2.121a, Ü3.143a, İ2.177a, H2-2.69b / Ü1, T, L, Ü5, N'de yok

[10820] vāḳıᶜada: Ü1.146a, L.156b / nevmde Ü2.121a, T.209a, Ü3.143a, İ2.177a, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b

[10821] "Ey Allah'ın Resulü! Peygamber mi daha üstündür yoksa melek mi?"

[10822] *"Melek (daha üstündür)."*

[10823] ol dem: Ü1.146a, Ü2.121a, L.156b, Ü3.143a, İ2.177b, H2-2.69b, N.163b / T, Ü5'de yok

[10824] هذا - hâẕā: Ü2.121b, T.209a, L.156b, Ü3.143a, İ2.177b, Ü5.198b, H2-2.69b, N.163b / ذلك - ẕâlike Ü1.146a

[10825] *"Ey Allah'ın Resulü! Bu konuda senden delil istiyorum ki onu senden aktardığımda inanmış olayım."*

[10826] تبارك و – tebāreke ve: Ü2.121b, T.209b, L.156b, Ü3.143a, Ü5.199a / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

ennehu ḳāle ‘Men ẕekerenī fī nefsihi ẕekertuhu fī nefsī ve men ẕekerenī fī mele'in ẕekertuhu fī mele'in ḫayrin minh”[10827]. Lafẓ-ı “[10828]من ملاء خير منه” – “*min mele'in ḫayrun minh*”den murād[10829] eşref-i melā'ike-i muḳarrebīndür. Ve baᶜżılar münāzaᶜa idüp lafẓ-ı “[10830]فى ملاء خير منه”-“*fī-mele'in ḫayrin minh*”den murād ervāḥ-ı enbiyādur dirler. Ve Muᶜtezile melā'ikenüñ enbiyā üzre[10831] tafḍīlini bu āyet-i kerīme ile istidlāl iderler ḳavluhu teᶜālá[10832] “لَن يَسْتَنكِفَ الْمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبْداً لِّلّهِ وَلاَ الْمَلآئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ”-“*Len yestenkife'l-mesīḥu en yekūne ᶜabden li'llâhi vele'l-melā'iketu'l-muḳarrebūn*”[10833]. **Ṣāḥibü'l-Keşşāf**[10834] bu maḥalde buyururlar kī melā'ike-i muḳarrebūndan murād “الملائكة الكرّوبيّون الّذين حول العرش كجبرائيل[10835] و مكائيل واسرافيل ومن فى طبقتهم”-“*El-melā'iketu'l-kerrūbiyyūne'l-leẕīne ḥavle'l-ᶜarşi ke-Cebrā'īl ve Mīkā'īl ve İsrāfīl ve men fī-ṭabaḳatihim*”[10836]. Muᶜtezile ẕāhib olduġı üzre bu maḥalde melā'ikenüñ Ḥażret-i Mesīḥ üzre efḍal olmalarını iḳtiżā ider. Zīrā dimek olur kī melā'ike-i muḳarrebūn ᶜubūdiyyetden istinkāf itmezler fe-keyfe'l-Mesīḥ yaᶜnī anlar istinkāf itmeyicek Ḥażret-i Mesīḥ nice[10837] istinkāf ider[10838] dimek olur. Ammā ṭıbāᶜ-ı selīme vü eẕhān-ı

[10827] *“Ey Muhyiddin! Benim insanların en hayırlısı olduğum sizin nezdinizde doğrulanmış ve sabit olmuştur. Ve benim Allah tebareke ve tealanın şöyle dediğini rivayet ettiğim de doğrudur: “Kim beni tek başına zikrederse, ben de onu tek başıma zikrederim, kim de beni bir topluluğun içinde zikrederse, ben de onu daha hayırlı bir topluluğun içinde zikrederim.”*

[10828] من ملاء خير منه – min melā'in ḫāyrun minhü: Ü1.146a, İ2.177b / خير من ملاء منه - ḫayrun min melā'in minhü Ü2.121b, T.209b, L.156b, Ü3.143a, Ü5.199a, H2-2.69b / خير من ملاء - ḫayrun min melā'in N.164a

[10829] murād: Ü1.146a, İ2.177b, N.164a / maḳṣūd Ü2.121b, T.209b, L.156b, Ü3.143a, Ü5.199a, H2-2.69b

[10830] فى ملاء خير منه”-“fī-melā'i ḫayrun minhü: Ü2.121b, T.209b, L.157a, Ü3.143a / من ملاء خير منه – min melā'in ḫāyrun minhü Ü1.146a, İ2.177b, H2-2.69b, N.164a

[10831] üzre: Ü1.146a, İ2.177b, N.164a / üzerine Ü2.121b, T.209b, L.157a, Ü3.143a, Ü5.199a, H2-2.70a

[10832] ḳavluhu teᶜālá: Ü1.146a, Ü2.121b, İ2.177b, H2-2.70a, N.164a / ḳavluhu teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.143a / T, L, Ü5'de yok

[10833] “***Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler.*** Kim Allah'a kulluk etmekten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki, O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır.” (Nisâ: 172)

[10834] Ṣāḥibü'l-Keşşāf: Ü1.146a, Ü2.121b, Ü3.143a, İ2.177b, H2-2.70a, N.164a / Keşşāf T.209b, L.157a, Ü5.199a

[10835] كجبرائيل - ke-Cebrā'īle: Ü1.146a, Ü2.121b, T.209b, Ü3.143a, İ2.177b, Ü5.199a, H2-2.70a, N.164a / Cebrā'īle L.157a

[10836] “Kerrûbiyyûn melekleri, Arş'ın etrafında bulunan Hz. Cebrâil, Hz. Mikâil, Hz. İsrâfil gibi melekler ve onların tabakasında bulunan diğer meleklerdir.”

[10837] nice: Ü1.146a, Ü2.121b, Ü3.143a, İ2.177b, H2-2.70a, N.164a / T, L, Ü5'de yok

[10838] ider: Ü1.146a, Ü2.121b, T.210a, L.157a, Ü3.143a, İ2.177b, H2-2.70a, N.164a / ider mi Ü5.199a (Ü5'de ki “mi” soru eki sonradan kırmızı mürekkeple ilave edilmiştir)

müstaḳīmeye[10839] maḫfī vü nihān degildür kï taḳrīr u[10840] taḥrīr olınduġı üzre baᶜżı nās yāḫud cins-i nās cins-i melā'ike üzre ya cemīᶜ[-i] melā'ike[10841] üzre tafḍīle ḥüccet olmaz. Zīrā "تفضيل الانسان من حيث هو انسان على الملائكة من حيث هى هى"-"*Tafḍīlu'l-insāni min ḥayṯu huve insānun ᶜalé'l-melā'iketi min ḥayṯu hiye hiye*"[10842]dür. Ve tafḍīl-i baᶜż-ı efrād-ı insān cemīᶜ[-i] melā'ike üzre ke-tafḍīlu Muḥammed ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemdür[10843]. Bu maḥalde merḥūm u maġfūrun leh[10844] İbni Kemāl el-Vezīr[10845] buyururlar kï: " لاينافى تفضيل الملائكة المقرّبين على المسيح كما تقول الرّجل خير من المرأة باعتبار الجنس ولاينافى كون بعض النّسآء كمريم مفضّلا على كثير من الرّجال باعتبار شرفها و قربها و كرامتها عند الله تعالى"-"*Lā-yunāfī tafḍīlu'l-melā'iketi'l-muḳarrebīne ᶜalé'l-Mesīḥi, kemā teḳūlu er-reculu ḫayrun mine'l-mer'eti b'iᶜtibāri'l-cinsi, ve lā-yunāfī kevnu baᶜḍi'n-nisā'i ke-Meryeme mufaḍḍalen ᶜalá keṯīrin mine'r-ricāli b'iᶜtibāri şerefihā ve ḳurbihā ve kerāmetihā ᶜinde'llâhi teᶜālá*"[10846].

[628] Beyt[10847]

[Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

آدمی می تواند از کوشش	Ādemī mī tevāned ezgūşiş
کز مقام فرشته درگذرد	K'ez maḳām-ı ferişte derguẕered[10848]

[10839] selīme vü eẕhān-ı müstaḳīmeye: Ü1.146a, Ü2.121b, T.210a, L.157a, Ü3.143a, Ü5.199a, H2-2.70a / selīmeye ve eẕhān-ı müstaḳīmeye İ2.177b, N.164a

[10840] taḳrīr u: Ü1'de yok

[10841] melā'ike: Ü1.146a, İ2.177b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[10842] "*İnsanın meleğe olan üstünlüğü, insanın insan, meleğin de melek olmasından dolayıdır.*"

[10843] Muḥammed ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellemdür: İ2.177b, H2-2.70a / Muḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür Ü1.146b, L.157a, N.164a / Muḥammeddür ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem Ü2.121b, T.210a, Ü3.143b, Ü5.199a

[10844] merḥūm u maġfūrun leh: Ü2.121b, T.210a, Ü3.143b, İ2.177b, Ü5.199b, H2-2.70a, N.164a / merḥūm Ü1.146b / L'de yok

[10845] İbn-i Kemāl el-Vezīr: İ2.178a, Ü3.143b, H2-2.70a, N.164a / İbnü'l-Kemāl el-Vezīr T.210a, Ü5.199b / Kemāl Pāşā-zāde L.157a

[10846] "*Mukarreb (yakın olan) melekleri Mesîh a.s.'a üstün tutmak tutarsız değildir. Şöyle ki 'Erkek kadından daha hayırlıdır' ifadesi, cins itibar edilerek mümkündür. Yine Hz. Meryem gibi bazı kadınların çoğu erkeğe Allah katındaki şerefleri, değerleri ve yakınlıkları itibarıyla üstün tutulmaları da tutarsız değildir.*"

[10847] Beyt: Ü1.146b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[10848] "*Ademoğlu çalışma ve gayretle / Meleklerin makamının üstüne geçebilir, onları aşabilir.*"

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[10849] Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá[10850] buyururlar[10851]: " وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا[10852] تَفْضِيلاً"-"*Ve leḳad-kerremnā benī ādeme ve ḥammelnāhum fi'l-berri ve'l-baḥri ve rezaḳnāhum mine'ṭ-ṭayyibāti ve feḍḍalnāhum ᶜalá keṯīrin mimmen ḫaleḳnā tafḍīlā*"[10853]. Ve Ebī Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanh ḥażretlerinden[10854] mervīdür kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[10855] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[10856]: " المؤمن اكرم على الله من الملائكة الّذين عنده تعالى[10857]"-"*El-muʾminu ekremu ᶜalé'llâhi mine'l-melāʾiketi'l-leẕīne ᶜindehu*"[10858].

[629] Naẓm[10859] [Molla Cāmī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

آدمی حق[10860] برزخ[10861] جامع Ādemī Ḥaḳ berzaḫ[ī] cāmiᶜ

[10849] muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām: İ2.178a, H2-2.70a, N.164a / muḥaṣṣal-ı kelām Ü2.121b, L.157a, Ü3.143b / ve T.210a, Ü5.199b / Ü1'de yok

[10850] Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá: Ü1.146b, Ü2.121b, İ2.178a, H2-2.70a, N.164a / Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.143b / Allâh teᶜālá T.210a, Ü5.199b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.157a

[10851] buyururlar: Ü1.146b / buyurur Ü2.121b, T.210a, L.157a, Ü3.143b, İ2.178a, Ü5.199b, H2-2.70a, N.164a

[10852] خلقنا - ḫaleḳnā: Ü1.146b, Ü3.143b, İ2.178a, N.164a / خلق - ḫaleḳa Ü2.122a, T.210a, L.157a, Ü5.199b, H2-2.70a

[10853] *"Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık"* (İsrâ: 70)

[10854] Ebī Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanh Ḥażretlerinden: Ü3.143b / Ebī Hüreyre raḍiya'llâhu teᶜālá Ḥażretlerinden İ2.178a / Ebī Hüreyre Ḥażretlerinden raḍiya'llâhu ᶜanh Ü2.122a/ / Ebī Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanhdan T.210a, Ü5.199b / Ebū Hüreyre raḍiya'llâhu ᶜanhdan L.157a / Ebī Ḥüreyre Ḥażretlerinden Ü1.146b, H2-2.70a, N.164b

[10855] teᶜālá: İ2.178a, H2-2.70a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[10856] buyururlar: Ü1.146b, Ü2.122a, L.157a, Ü3.143b, İ2.178a, H2-2.70a, N.164b / buyurur T.210a, Ü5.199b

[10857] تعالى - teᶜālá: Ü2.122a, L.157a, T.210a, Ü3.143b, Ü5.199b / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[10858] *"Mümin kişi Allah nezdinde, kendi katında bulunan meleklerden daha değerlidir."*

[10859] Naẓm: Ü1.146b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit Molla Câmî'ye aittir [Bk. Câmi, Heft Evreng, *Silsiletü'z-zeheb*, Der-beyān ki âdemî... https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh76/ (10.06.2020)]

[10860] حق - Ḥaḳ: / Orijinal metninde "چیست - çīst" [Bk. Câmî, Heft Evreng, *Silsiletü'z-zeheb*, Der-beyān ki âdemî... https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh76/ (10.06.2020)]

[10861] برزخ – berzaḫ: / Orijinal metninde "برزخی - berzaḫī"

صورت خلق و حق درو[10862] واقع Ṣūret ḫalḳ u Ḥaḳ der ū vāḳiᶜ[10863]

[630] [Naẓm]

[Fāᶜilātün Mefāᶜīlü Feᶜilün]

متّصل بادقایق جبروت Muttaṣıl bādeḳāyiḳ-i ceberūt

مشتمل برحقایق ملکوت Muştemil berḥaḳāyiḳ-i melekūt[10864]

[Neşr] Va’llâhu teᶜālᶜá aᶜlem bi-ḥaḳīḳati’l-ḥāl ve ileyhi’l-merciᶜi ve’l-āmāl[10865]. Āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd **Mebḥaş-i Rü'yet-i Ḫudā** ehemm-i meṭālib [10866] ve elzem-i me'ārib ve sālik-i Ḥaḳḳa rāh-ı raḫşende vü ṣāḳıb olmaġla[10867] ᶜayān u[10868] beyān ve ḫāme-i müşgefşān_ile nümāyān idelüm. Āgāh ol kï rü'yet-i Ḫudā ᶜālem-i āḫiretde ebṣār ile muḥaḳḳaḳdur. Ve **Şeyḫ Kelābādī** buyururlar[10869] kï:“ انّ الله تعالی یری بالابصار فی لآخرة”-“*İnne’llâhe teᶜālá yurá bi’l-ebṣāri fi’lāḫireti*”[10870]. Ve āyet-i kerīmede “[10871]إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ [10873] يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ [10872] وُجُوهٌ”-“*Vucūhun yevme’izin nāżiretun*

[10862] درو – derū: / Orijinal metninde “در او - der ū”

[10863] “*Adem ki, ruhların toplandığı berzah aleminde / Halkın ve Hakk’ın sureti onda gözükür*.”

[10864] “*Ululuk ve azametin bütün incelik ve hassaları kendisinde toplanmış / Bütün varlık aleminin hakikatleri onda sır olmuş*.”

[10865] va’llâhu teᶜālᶜá aᶜlem … ve’l-āmāl: Ü2.122a, L.157b, T.210b, Ü3.143b, Ü5.199b / va’llâhu aᶜlem bi-ḥaḳīḳati’l-ḥāl ve ileyhi’l-merciᶜü ve’l-āmāl İ2.178a, H2-2.70b, N.164b / va’llâhu teᶜālá aᶜlem Ü1.146b

[10866] ve ey ṭālib-i … meṭālib: L’de yok

[10867] ve sālik-i Ḥaḳḳa … sāḳıb olmaġla: Ü2.122a, T.210b, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, Ü5.199b, H2-2.70b, / ve sālik-i Ḥaḳḳa raḫşende vü sāḳıb olmaġla N.164b / olmaġla ṭālibe anı Ü1.146b

[10868] ᶜayān u: Ü1’de yok

[10869] buyururlar: Ü1.146b, Ü2.122a, İ2.178a, N.164b / buyurur T.210b, L.157b, Ü3.143b, Ü5.199b, H2-2.70b

[10870] *“Şüphesiz ki Allah ahrette gözlerle görülecektir.”*

[10871] ناضرة - nāżiretün: Ü2.122a, N.164b / ناظرة - nāẓiretün Ü1.146b, T.210b, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, Ü5.199b, H2-2.70b, N.164b

[10872] وجوه – vücūhun: N.164b / Diğer nüshalarda yok

[10873] ناضرة - nāżiretün: Ü1.146b, Ü2.122a, T.210b, Ü3.143b, Ü5.199b, H2-2.70b/ ناظرة - nāẓiretün İ2.178a, L.157b, N.164b

ilá rabbihā nāẓire"[10874] vārid olmışdur. Ve ḥadīṯ-i şerīfde[10875] " سترون ربّكم كماترون القمر فى ليلة البدر[10876]"-*bedri-leyleti'l-ɩamere fḳ-terevne'lSeterevne rabbekum kemā* "[10877] buyurılmışdur. Ve ᶜurefā vü ᶜuḳalā[10878] rü'yeti ᶜaḳıl ile tecvīz itmişlerdür[10879]. Zīrā Ḫudā mevcūddur ve mevcūduñ rü'yeti cā'izdür[10880]. Eger rü'yet-i Ḫudā cā'iz olmasa Ḥażret-i Mūsá ṣalavâtu'llâhi ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyh[10881] "رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ"-*"Rabbi erinī enẓur ileyk*"[10882] diyü münācāt itmezler_idi. Zīrā enbiyādan müstaḥīl olan şey'i ṭaleb muḥāldur. Lâkin cumhūr-ı ᶜulemā ve gürūh-ı fużalā baḥṣ-i rü'yetde iḫtilāf üzre oldılar[10883] ve Leyle-i Miᶜrācda rü'yet vāḳiᶜ olmadı diyü beyān itdiler ve bir aḥad[10884] ḫalāyıḳdan dünyāda Ḫaḳ teᶜālá ḥażretlerini görmedi[10885] diyü ittifāḳ itdiler. Ve Ḥażret-i ᶜĀyişe raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhā ve ᶜan ebīhādan[10886] bu ḳavli aḫẕ eylediler kï " من زعم انّ محمّدا راى ربّه فقد كذب"-*"Men zeᶜame enne Muḥammeden re'á Rabbehu fe-ḳad-keẕebe*"[10887]. Ve meşāyıḫ-ı ṣūfiyyeden daḫi bu ḳavle Seyyidü'ṭ-ṭā'ife Cüneyd-i

---

[10874] "*O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.*" (Kıyâme: 22-23)

[10875] ḥadîŝ-i şerîfde: Ü1.146b, Ü2.122a, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, H2-2.70b, N.164b / ḥadîŝde T.210b, Ü5.199b

[10876] ليلة البدر – leyletü'l-bedr: Ü1.146b, Ü2.122a, T.210b, Ü3.143b, İ2.178a, Ü5.199b, H2-2.70b, N.164b / بدر اللّيل – bedrü'l-leyl L.157b

[10877] "*Dolunayı gördüğünüz gibi Allah'ı göreceksiniz*."

[10878] ᶜurefā vu ᶜuḳalā: Ü1.146b, Ü2.122a, Ü3.143b, İ2.178a, H2-2.70b, N.164b / ᶜuḳalā vu ᶜurefā T.201b, L.157b, Ü5.199b

[10879] itmişlerdür: Ü1.146b, Ü2.122a, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, H2-2.70b, N.164b / eylemişlerdür T.210b, Ü5.200a

[10880] cā'izdür: Ü1.146b, T.210b, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, Ü5.200a, H2-2.70b, N.164b / cā'iz Ü2.122a

[10881] ṣalavâtu'llâhi ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyh: Ü2.122a, T.210b, L.157b, Ü3.143b / ᶜaleyhi's-selām L.157b / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[10882] *"Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca,* ***'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım'*** *dedi. Allah da, 'Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.' dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, 'Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim' dedi."* (A'râf: 143)

[10883] üzre oldılar: Ü1.147a, Ü2.122a, L.157b, Ü3.143b, İ2.178a, H2-2.70b, N.164b / eylediler T.210b, Ü5.200a

[10884] aḥad: Ü1.147a, Ü2.122a, L.157b, Ü3.143b, İ2.178b, H2-2.70b, N.164b / aḥada T.210b, Ü5.200a

[10885] Ḫaḳ teᶜālá Ḥażretlerini görmedi: Ü1.147a, Ü2.122a, İ2.178b, H2-2.70b, N.164b / Ḫaḳ teᶜālá Ḥażretini görmedi L.157b / Ḫaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ḥażretlerini görmedi Ü3.144a / rü'yet müyesser olmadı T.210b, Ü5.200a

[10886] Ḥażret-i ᶜĀyşe raḍiya'llâhu ᶜanhā ve ᶜan ebīhādan: T.210b, L.157b, Ü5.200a / Ḥażret-i ᶜĀyşeden raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhā ve ᶜan ebīhā Ü2.122a, Ü3.144a / ᶜĀyşe raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhā Ḥażretlerinden İ2.178b / Ḥażret-i ᶜĀyşe raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhādan H2-2.70b / ᶜĀyşe Ḥażretlerinden raḍiya'llâhu ᶜanhā Ü1.147a, N.164b

[10887] *"Kim ki 'Muhammed (a.s.) Rabb'ini görmüştür' iddiasında bulunursa, yalan söylemiştir."*

Baġdādī ve Şevrī ve Ebū Saᶜīd el-Ḫudrī ẕāhib oldılar[10888]. Ve baᶜżılar Leyle-i Miᶜrācda rü'yet vāḳiᶜ olup Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[10889] ᶜaleyhi ve sellem sā'ir ḫalḳdan bu rü'yet ile serefrāz ü mümtāz oldı diyü iᶜtiḳād eylediler[10890]. Ve ḫaber-i İbni ᶜAbbās ve Esmā ve Enes ile[10891] bu ḳavle ẕāhib olan Ebū ᶜUbeyd el-Ḳurşī ve'l-Heykel ve baᶜżu'l-müte'aḫḫirīndür[10892]. Ve baᶜżı gürūh[10893] rü'yet Resūl-i Ekremüñ[10894] ḳalb-i şerīfleri_ile[10895] vāḳiᶜ oldı baṣar-ı laṭīfleri ile degil diyü ittifāḳ itdiler[10896] ve bu āyet-i kerīmeyi delīl aḫẕ itdiler ḳavluhu teᶜālá[10897] "مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى"[10898]-"*Mā keẕebe'l-fu'ādu mā re'ā*"[10899]. Lâkin ekṣer[-i] meşāyıḫ-ı ᶜiẓām ü ᶜulemā'-i kirām ᶜaleyhim raḥmet'llâhi mā-ṣabbe'l-ġamām[10900] bermażmūn-ı münīf-i "لا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ"-"*Lā-tudrikuhu'l-ebṣāru ve huve yudriku'l-ebṣār*[10901]"[10902] rü'yet-i Ḫudāyı

[10888] Seyyidü'ṭ-ṭā'ife …. ẕāhib oldılar: Ü2.122a, L.157b, Ü3.144a, İ2.178b, H2-2.70b, N.164b /Cüneyd-i Baġdādī ve Şevrī ve Ebū Saᶜīd El-Ḫudrī ẕāhib oldılar T.210b, Ü5.200a / ẕāhib olan Seyyidü'ṭ-ṭā'ife Cüneyd-i Baġdādī ve Şevrī ve Ebū Saᶜīd El-Ḫudrīdür Ü1.147a

[10889] teᶜālá: İ2.178b, H2-2.70b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[10890] eylediler: Ü1.147a, İ2.178b, H2-2.71a, N.164b / itdiler Ü2.122a, T.211a, L.157b, Ü3.144a, Ü5.200a

[10891] ile: Ü1.147a, İ2.178b, H2-2.71a, N.164b / raḍiya'llâhu ᶜanhu ile Ü2.122a, Ü3.144a / raḍiya'llâhu ᶜanhu T.211a, L.157b, Ü5.200a

[10892] baᶜża'l-müte'aḫḫirīndür: Ü1.147a, Ü2.122a, T.211a, Ü3.144a, İ2.178b, Ü5.200a, H2-2.71a, N.164b / baᶜżı gürūhu'l- müte'aḫḫirīndür L.157b

[10893] gürūh: Ü1'de yok

[10894] Resūl-i Ekremüñ: Ü1.147a, İ2.178b, H2-2.71a, N.164b / Resūl-i Ekrem Ü2.122b, T.211a, Ü3.144a, Ü5.200a / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem L.158a

[10895] ḳalb-i şerīfleri_ile: Ü2.122b, T.211a, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200a / ḳalbi_ile Ü1.147a, İ2.178b, H2-2.71a, N.164b

[10896] oldı baṣar-ı laṭīfleri ile degil diyü ittifāḳ itdiler: Ü2.122b, T.2011a, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200a / oldı baṣarı ile degil diyü ittifāḳ eylediler İ2.178b, H2-2.71a, N.165a / olup ᶜadem-i rü'yet-i baṣara ẕāhib oldılar Ü1.147a

[10897] ḳavluhu teᶜālá: Ü1.147a, Ü2.122b, L.158a, İ2.178b, H2-2.71a, N.165a / T, Ü3, Ü5'de yok

[10898] رأى - re'á: Ü2.122b, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, H2-2.71a, N.165a / یرى – yerá Ü1.147a, T.2011a, Ü5.200a

[10899] *"Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı.*" (Necm: 11)

[10900] -ı ᶜiẓām … mā-ṣabbe'l-ġamām: İ2.178b / -ı ᶜiẓām vü ᶜulemā-i kirām ᶜaleyhim selāmu'llâh mā-ṣabbe'l-ġamām N.165a / -ı ᶜiẓām ᶜaleyhim selāmu'llâh mā-ṣabbe'l-ġamām Ü2.122b, T.211a, L.158a, H2-2.71a / -ı ᶜiẓām ᶜaleyhim selām mā-ṣabbe'l-ġamām Ü5.200a / -ı ᶜiẓām ᶜaleyhim raḥimehumu'llâh mā-ṣabbe'l-ġamām Ü3.144a / Ü1'de yok

[10901] ber-mażmūn-ı münīf "لاتدركه الابصار وهو يدرك الابصار"-"*Lā-tudrikuhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār*": Ü2.122b, T.211a, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200a / ber-mażmūn-ı münīf " لاتدركه الابصار وهو يدرك الابصار"-" *Lā-tudrikuhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār*" üzre İ2.178b, H2-2.71a, N.165a / " لاتدركه الابصار وهو يدرك الابصار"-" *Lā-tudrikuhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār*" feḥvāsı üzre Ü1.147a

[10902] "***Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder**. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.*" (En'âm: 103)

dünyāda[10903] tecvīz itmemişlerdür. Ve her kim kï Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerini[10904] dünyāda gördüm dise anı taḍlīl ü[10905] tekfīr ḳılmışlardur. Lâkin Fetāvá-yı Ḫulāṣada rü'yet-i Ḫudāyı menāmda[10906] baᶜżılar tecvīz itmişlerdür. Cümleden İmām Zāhid Rükne'd-dīn eṣ-Ṣafārī el-Enṣārī ve ᶜAbdu'r-reşīd bin el-Ḥüseyndür. Lâkin ekṣer[-i] meşāyıḫ-ı Semerḳand rü'yeti menāmda daḫi tecvīz itmemişlerdür. Ḥattá **Şeyḫ Ebū Manşūr-ı Mātürīdī** buyurmışlardur kï "من قال رؤية الله جائز[10907] فى المنام فهو اشدّ من عابدالوثن"-"*Men ḳāle ru'yetu'llâhi cā'izun fi'l-menāmi fe-huve eşeddu min ᶜābidi'l-veṯeni*"[10908] ve ᶜaleyhi meşāyıḫ-ı Buḫārá. Ve **Ḫażret-i Şeyḫ-i Ekber**[10909] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de buyururlar kï "من حيث اسمه الظّاهر يرى ومن حيث اسمه الباطن لايرى"-"*Min ḥayṯu ismihi'ẓ-ẓāhiri yurá ve min ḥayṯu ismihi'l-bāṭini lā-yurá*"[10910]. Ve Şeyḫ ᶜAlā'u'd-devle ḳuddise sırrahu bu mebḥaṯi şerḥ idüp beyān buyurmışlardur kï sālikān-ı Ḥaḳḳa tecellī-i ṣūrī kï nümāyān olur, bu ḥāl ṣıfāt-ı Ḥaḳḳa nisbet olınur. Ve bir tecellī daḫi ẕevḳ ile müşāhede olınur, bu ḥāl ẕāta nisbet olınur. Muḥaṣṣal[10911] cümle tecelliyāt āṯār-ı Ḫudāya nisbet olınur "أَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ[10912]"-"*Eynemā tuvellū fe-ṯemme vechu'llâh*"[10913].

[631] Beyt[10914]:

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūl]

[10903] dünyāda: L'de yok

[10904] Ḥażretlerini: Ü1.147a, H2-2.71a, N.165a / Ḥażretini Ü2.122b, T.211a, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, Ü5.200a

[10905] taḍlīl ü: Ü1.147a, Ü2.122b, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, H2-2.71a, N.165a / T, Ü5'de yok

[10906] menāmda: Ü2.122b, T.211a, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / menāmda daḫi Ü1.147a

[10907] جائز - cā'izün: Ü2.122b, T.211a, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / Ü1, İ2'de yok

[10908] *"Allah'ın rüyada görülebileceğini söyleyen kimse, puta tapandan daha da kötüdür (daha büyük günahkârdır)."*

[10909] Şeyḫ-i Ekber: Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī Ü1.147a

[10910] *"Zâhir ismi gereğince görülür, Bâtın ismi gereği ise görülmez."*

[10911] muḥaṣṣal: Ü1.147b / ve Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / İ2'de yok

[10912] اينما – eynemā: / Ayet-i kerimede "فَأَيْنَمَا" şeklinde geçmektedir

[10913] *"Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır.* ***Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır****. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."* (Bakara: 115)

[10914] Beyt: Ü1.147b, Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / İ2'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir

درهرچه نظر کنم تومعبود منی — Derher çï naẓar kunem tu maᶜbūd-i menī

هرجا[10915]که کنم سجده تومشهود منی — Her cā kï kunem secde tu meşhūd-i menīṣ[10916]

[632] Şiᶜr[10917] [Cermānūs Ferḥād (?)]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

كأنّ وجهك مقناطيس انفسنا — Ke'enne vecheke mıḳnāṭīse enfusinā

فحيث ماملت مالت نحوك الصّور — Fe ḥayṣu mā milte mālet naḥveke'ṣ-ṣuveru[10918]

[633] Naẓm[10919]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün (Faᶜlün)]

Olmasa sırr-ı "*ṣemme vechu'llâh*"

Büt-i sengīne kim dir idi ilâh

[10915] جا – cā: Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144a, İ2.178b, Ü5.200b, H2-2.71a, N.165a / كجا – kecā Ü1.147b

[10916] "*Ne yöne baksam, nereye dönsem benim mabudum sensin / Nereye secde etsem sana şehadet eder, seni ululârım*."

[10917] Şiᶜr: Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144a, Ü5.200b / Beyt Ü1.147b, H2-2.71a, N.165a / İ2'de söz konusu şiir kısmı başlıksız verilmiştir; İnternet ortamındaki bazı dijital kaynaklarda söz konusu beyit 18. Yüzyılda vefat eden Arap dili alimi, şair ve hıristiyan din adamı Cermânûs Ferhât (ö. 1145/1732] adlı birine nispet edilmektedir [Bk. Cermānūs Ferḥāt https://diwany.org/%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%8E%D9%87%D9%8F (28.06.2020); Şuᶜarā'i'l-ᶜAṣri'l-ᶜUsmānī, Ġayri Muṣannif, *Dīvānu Cermānūs Ferḥāt* https://poetsgate.com/ViewPoem.aspx?id=122457 (28.06.2020)], fakat Karakaşzâde 1638'de vefat ettiğine göre neredeyse aralarında yüzyıllık bir zaman farkı söz konusu olduğundan Karakaşzade'nin bu beyti adı geçen şairden almış olması imkânsız olduğu için söz konusu beyit, daha önce yaşamış olan birine aittir demektir.

[10918] "*Sanki senin zatın bizim canlarımızın mıknatısıdır. Şöyle ki nereye yönelirsen suretler senin tarafına yönelir.*"

[10919] Naẓm: Ü1.147b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

Kāfirüñ küfri oldı ey maᶜbūd

Muṭlaḳı[10920] ḳor ider ḳuyūda sücūd

[Neşr] Muḥaṣṣal[10921] sālike bu tecelliyāt mezlaḳa-i aḳdām ve ġāyetle ṣaᶜb maḳāmdur. Zīrā sālik[-i] bi'llâh bu maḳāmda [[kendüden ġayrı kimseyi müşāhede eylemez. Nitekim baᶜžı ᶜuşşāḳ bu maḳām-ı sekrde buyururlar_imiş:

[634] Beyt [Ḥallāc-ı Manṣūr]

[Baḥr-i Remel: Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

لااناديه ولااذكره — Lā-unādīhi ve lā-eẕkuruhu

انّ ذكرى وندآئى ياانا — İnne ẕikrī ve nidā'ī yā ene[10922]

[Neşr] Ve her gāh kï eṭrāfa naẓar iderler kendülerini müşāhede iderler[10923] ve vücūdlarını cümle eşyāya muḥīṭ u muḥāṭ görürler.][10924] Ve maᶜnī-i "سبحانى ماعظم شانى"- "*Subḥānī mā aᶜẓame şānī*"[10925] ve "انا الحق"-"*Ene'l-Ḥaḳ*"[10926] ve "ليس فى جبّتى سوى الله"- "*Leyse fī-cubbetī sivá 'llâh*"[10927] ve "هل فى الدّارين غيرى"-"*Hel fi'd-dāreyni ġayrī*"[10928] ve bunuñ emṣāli kelimāt[-ı] tecellīden ẓuhūr ider. Ve[10929] **ṣāḥibu'l-Heyākil**[10930]

[10920] muṭlaḳı: / Nüshada "مطلعى - maṭlaᶜ" (?)

[10921] mḥaṣṣal: Ü1.147b / ve Ü2.122b, T.211b, L.158a, Ü3.144b, İ2.178b, Ü5.200b, H2-2.71b, N.165a

[10922] *"Ona seslenmiyorum ve onu zikretmiyorum; Çünkü benim zikrim ve seslenişim 'Ey ben!'dir"*

[10923] iderler: L'de yok

[10924] [kendüden ġayrı … muḥīṭ u muḥāṭ görürler]: Ü2.122b, T.211b, L.158a-b, Ü3.144b, İ2.179a, Ü5.200b-201a, H2-2.71b, N.165a-b/ kendüyi cümle eşyāya muḥīṭ u muḥāṭ görürler. Ve her gāh kï eṭrāfa naẓar iderler kendülerini müşāhede iderler ve nicesi bu ḥālde "انّ ذكرى وندآئى ياانا; لااناديه ولااذكره - Lā-unādīhi ve lā-eẕkürühü; İnne ẕikrī ve nidā'ī yā ene" diyü ḳīl u ḳāl iderler Ü1.147b

[10925] *"Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, benim şanım ne yücedir."*

[10926] "*Ben Hakk'ım (Allah'ım)*."

[10927] *"Cübbemin içindeki Allah'tan başkası değildir."*

[10928] *"İki cihanda da benden başkası mı vardır?"*

[10929] ve: Ü2.122b, T.211b, L.158b, Ü3.144b, İ2.179a, Ü5.201a, H2-2.71b, N.165b / ve bu maḳāmı Ü1.147b

[10930] el-Heyākil: Ü1.147b, Ü2.122b, T.211b, L.158b, Ü3.144b, Ü5.201a, H2-2.71b, N.165b / el-Heyākīl İ2.179a

buyururlar kï “ لمّا رايت الحديدة[10931] الحامية تشبّه[10932] بالنّار بمجاورتها وتفعل[10933] فعلها فلايتعجّب -”من نفس استشرقت واستنارت وااستضاءت بنورالله تعالى فاطاعها الاكوان“-*Lemmā re'eytu'l-ḥadīdete'l-ḥāmiyete tuşebbehu bi'n-nāri bi-mucāveretihā ve tef*ᶜ*alu fi*ᶜ*lehā fe lā-yute*ᶜ*accebu min nefsin isteşreḳat ve'stenāret ve'steḍā'et bi-nūri'llâhi te*ᶜ*ālá fe-eṭā*ᶜ*aha'l-ekvān*”[10934]. Ammā ḥükemā tecellī-i maᶜnevīde mütābaᶜat-ı enbiyā ᶜaleyhimü's-selāmdan[10935] ibā idüp kendülerinüñ müdrikāt-ı maᶜnevīlerine maġrūr olup bādiye-i ḍalāletde helāk oldılar. Neᶜūẕu bi'llâhi min ẕālik. Ammā evliyā-yı kirām ve meşāyıẖ-ı ẕevi'l-iḥtirām[10936] yümn-i mütābaᶜat-ı Ḥażret-i[10937] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[10938] ile maḥfūẓlardur[10939]. Eger anlardan tecelliyāt-ı sekrde[10940] bir sehv ü[10941] ḫaṭā vücūda gelse derḥāl anlar yine ᶜālem-i[10942] ṣaḥva geldükde[10943] tevbe vü inābet idüp ḥabl-i metīn-i şerīᶜat-ı muṭahharaya mütemessik olurlar. Lācerem Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá daḫi anları menāzil-i tecelliyāt-ı ṣūrī vü nūrī vü maᶜnevīye[10944] ᶜubūr itdürüp tecelliyāt-ı ẕevḳīye nā'il ider ve mezlaḳa-i aḳdāmdan

---

[10931] الجديدة الحديدة - el-ḥadīdete: İ2.179a, H2-2.71b, N.165b / el-cedīdete: Ü1.147b, Ü2.122b, T.211b, Ü3.144b, Ü5.201a / جديدة - cedīdete L.158b

[10932] تشبّه-teşebbehe: N.165b / تتشبّه – teteşebbehe Ü2.123a, Ü3.144b, H2-2.71b / يتشبّه – yeteşebbehe Ü1.147b, T.211b, L.158b, İ2.179a, Ü5.201a

[10933] تفعل - tefᶜalu: Ü2.123a, T.211b, L.158b, Ü3.144b, Ü5.201a, H2-2.71b, N.165b / بفعل – bi-fiᶜlin Ü1.147b, İ2.179a

[10934] “*Kızgın demirin ateşle birliktrliğinden dolayı ona benzetildiğini ve ateş gibi hareket ettiğini görünce hiçbir nefsin Allah'ın nuruyla ışıldadığına, parladığına ve nurlandığına hayran edilemez ki, o nefse bütün evren itaat etmiştir.*”

[10935] enbiyā ᶜaleyhimü's-selāmdan: Ü1.147b, L.158b, İ2.179a, H2-2.71b, N.165b / enbiyādan ᶜaleyhimü's-selām Ü2.123a, T.212a, Ü3.144b, Ü5.201a

[10936] ẕevi'l-iḥtirām: Ü1.147b, Ü2.123a, Ü3.144b, İ2.179b, H2-2.71b, N.165b / meşāyıẖ-ı ᶜiẓām T.212a, L.158b, Ü5.201a

[10937] Ḥażret-i: Ü1.147b, İ2.179b, N.165b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[10938] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.179b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem: L.158b, Ü3.144b / Ü2, T, Ü5, H2-2, N'de yok

[10939] maḥfūẓlardur: Ü2.123a, T.211b, L.158b, Ü3.144b, Ü5.201a, H2-2.71b, N.165b / maḥfūẓdur Ü1.147b, İ2.179b

[10940] tecelliyāt-ı sekrde: Ü1.147b, Ü2.123a, İ2.179b, H2-2.71b, N.165b / tecelliyāt-ı kerde T.212a, Ü3.144b, Ü5.201a / tecelliyātda L.158b

[10941] ü: Ü1'de yok

[10942] ᶜālem-i: Ü2.123a, T.212a, L.158b, Ü3.144b, Ü5.201b, H2-2.71b / Ü1, İ2, N'de yok

[10943] geldükde: Ü2.123a, T.212a, Ü3.144b, İ2.179b, Ü5.201a, N.165b / geldüklerinde Ü1.147b, H2-2.71b / gelüp L.158b

[10944] ṣuverī vü nūrī vü maᶜnevīye: Ü1.147b, İ2.179b, N.165b / ṣuverī vü maᶜnevī vü nūrīye Ü2.123a, T.212a, L.158b, Ü3.144b, Ü5.201a, H2-2.71b

anları ḥıfẓ idüp muḳīm-i naᶜīm-i[10945] tecellī-i ẕāt birle refīᶜü'd-derecāt ider " ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ "[10946]

"*Ẕâlike faḍlu'llâhi yu'tîhi men yeşā'u va'llâhu ẕu'l-faḍli'l-ᶜaẓīm*"[10947]. Āgāh ol kï ey aḫ-ı ṭālib ve ey uṣūl-i tevḥīde rāġıb**[10948]** erbāb-ı şühūd ve ᶜārifān-ı sırr-ı vücūd tevḥīd-i Ḫudāyı üç vech üzre beyān buyurmışlardur. Evvel tevḥīd-i efᶜāl, ṣānī tevḥīd-i ṣıfāt, ṣāliṣ tevḥīd-i ẕāt. Ve **esmā'-i efᶜāl** bunlardur ᶜalá mā-ẕekerehü **eş-Şeyḫ İbnü'l-ᶜArabī** fī-kitābihi'l-müsemmá bi-***İnşā'ü'd-Devā'ir***[10949]: El-Mübdi', El-Vekīl, El-Bāᶜiṣ, El-Ḫāliḳ, El-Mücīb, El-Vāsiᶜ, El-Ḥasīb, El-Muġīṣ, El-Ḥafīẓ, El-Bāri', El-Muṣavvir, El-Vehhāb, Er-Rezzāḳ, El-Fettāḥ, El-Ḳābıż, El-Bāsiṭ, El-Ḫāfiḍ, Er-Rāfiᶜ, El-Muᶜizz, El-Muẕill, El-Ḥakem, El-ᶜAdl, El-Laṭīf, El-Muᶜīd, El-Muḥyī, El-Mümīt, El-Vālī, Et-Tevvāb, El-Münteḳim, El-Muḳsiṭ, El-Cāmiᶜ, El-Muġnī, El-Māniᶜ, Eḍ-Ḍārr, En-Nāfiᶜ, El-Hādī, El-Bedīᶜ, Er-Reşīd, El-Muḳīt. Ve Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn el-ᶜArabī**[10950] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de buyururlar[10951] kï: " وامّا الاسمآء الخارجة عن الخلق والنّسب فلا يعلمها الّاهو لأنّه لاتعلّق لها بالاكوان[10952]"-"*Ve emme'l-esmā'u'l-ḫāricetu ᶜani'l-ḫalḳi ve'n-nesebi fe lā-yaᶜlemuhā illā huve li'ennehu lā-taᶜalluḳa lehā bi'l-ekvān*"[10953]. Āgāh ol kï ekvāna taᶜalluḳ iden esmā'-i efᶜāl bi-ḥasbi aḥkāmihā nice aḳsāma münḳasım olur. Ve esmā'-i efᶜālüñ baᶜżısınuñ ḥükmi munḳaṭıᶜ ve baᶜżısunuñ[10954] eşeri ezelü'l-āzāl ve ebedü'l-ābād müntehī vü munḳaṭıᶜ degildür. Ervāḥ-ı ḳudsiyye ve taḳaddüs-i melekūtiyye üzre[10955] ḥākim olan esmā gibi ve taḥt-i zamāna dāḫil olmayan mübdaᶜāt gibi. Zīrā ol

---

[10945] muḳīm-i naᶜīm-i: Ü1.148a, Ü2.123a, Ü3.144b, İ2.179b, H2-2.72a, N.165b / muḳīm u naᶜīm-i T.212a, L.158b, Ü5.201a

[10946] والله ذوالفضل العظيم - va'llâhu ẕü'l-faḍli'l-ᶜaẓīm: Ü1'de yok

[10947] "*İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir.*" (Cum'a: 4)

[10948] ṭālib ve ey uṣūl-i tevḥīde rāġıb: Ü1.148a / sālik Ü2.123a, T.212a, L.158b, Ü3.144b, İ2.179b, Ü5.201a, H2-2.72a, N.165b

[10949] ᶜalá mā-ẕekerehü … bi-İnşā'i'd-Devā'ir: Ü1.148a / kï ẕikr olınur Ü2.123a, T.212a, Ü3.144b, İ2.179b, Ü5.201a, H2-2.72a, N.165b / kï ẕikr olındı L.158b

[10950] Muḥyi'd-dīn El-ᶜArabī: Ü1'de yok

[10951] buyururlar kï: Ü1.148a, T.212a, İ2.179b, Ü5.201b, H2-2.72a, N.166a / buyurur kï Ü2.123a, Ü3.145a / buyurur L.159a

[10952] لها بالاكوان – lehā bi'l-ekvān: Ü1.148a, Ü2.123a, T.212a, Ü3.145a, İ2.179b, Ü5.201b, H2-2.72a, N.166a / لها لاكوان – leha'l-ekvān? L.159a

[10953] "*Mahlukat ve aidiyet dışında kalan isimleri Allah'tan başkası bilemez, zira o isimlerin hiçbir alemle ilişkisi yoktur.*"

[10954] baᶜżısınuñ: Ü1.148a / Diğer nüshalarda yok

[10955] ve taḳaddüs-i melekūtiyye üzre: Ü1.148a, Ü2.123a, Ü3.145a, İ2.180a, H2-2.72a, N.166a / ve taḳaddüs-i melekūtiyye gibi ve taḳaddüs-i melekūtiyye üzre T.212b, L.159a, Ü5.201b

esmā[10956] esmā'-i[10957] ebediyyedür[10958] kemā dellet el-āyāt ᶜalá ḫulūdihā ve ḫulūdi aḥkāmihā. Ve ġayr-ı ezeliyyedür bi-ḥasebi'ẓ-ẓuhūr ve'n-netā'ic. Nitekim ***Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣ***da **Dāvûd-ı Ḳayṣerī** buyururlar[10959] kī[10960]: "وان كانت نتايجها بحسب الآخرة ابديّة ولاينقطع احكامه امّا ان ينقطع مطلقا ويدخل الحاكم عليه فى الغيب المطلق الالهى كالحاكم على النّشأة الدّنيويّة[10961] وامّا ان يستر ويختفى تحت حكم الاسم الّذى يكون اتمّ حيطة منه عند ظهور دولته"-"*Ve in kānet netā'icuhā bi-ḥasebi'l-āḫireti ebediyyeten lā yenḳaṭiᶜu aḥkāmuhu immā en yenḳaṭiᶜa muṭlaḳan ve yedḫulu'l-ḥākimu ᶜaleyhi fi'l-ġaybi'l-muṭlaḳi'l-ilâhīke'l-ḥākimi ᶜalé'n-neş'eti'd-dunyeviyyeti ve immā en yustere ve yaḫtefī taḥte ḥukmu'l-ismi'l-leẕī yekūnu etemme ḥīṭatin minhu ᶜinde ẓuhūri devletihi*"[10962]. Zīrā esmānuñ bi-ḥasbi ẓuhūrātihā[10963] ve ẓuhūri aḥkāmihā düveli[10964] vardur. Ve bu esmāya edvār-ı kevākib-i sebᶜa müstenid olur. Eyle kevākib-i sebᶜa kī her devresi elf[10965] senedür. Ve mażmūn-ı "كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ"-"*Kulle yevmin huve fī şe'n*"[10966] ve maᶜnā-yı " إِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ"-"*İnne yevmen ᶜinde Rabbike ke'elfi senetin mimmā teᶜuddūn*"[10967] bu

---

[10956] esmā: Ü1.148a / Diğer nüshalarda yok

[10957] esmā-i: Ü5'de yok

[10958] ebediyyedür: Ü1.148a, Ü2.123a, İ2.180a, H2-2.72a, N.166a / bediyyedür? T.212b, Ü3.145a, Ü5.201b (Ü5'de söz konusu ifade sonradan "ebediyye" olarak düzeltilmiş) / meddiyedür? L.159a

[10959] Nitekim Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣda Dāvūd-ı Ḳayṣerī buyururlar: Ü1.148a-b / Nitekim bu maḥalde Dāvūd-ı Ḳayṣerī buyurur Ü2.123b, Ü3.145a / Nitekim bu maḥalde Dāvūd-ı Ḳayṣerī buyururlar İ2.180a, H2-2.72b, N.166a / Nitekim Dāvūd-ı Ḳayṣerī buyurur T.212b, Ü5.201a / ve Dāvūd-ı Ḳayserī nitekim bu maḥlade buyurur L.159a

[10960] kī: Ü1'de yok

[10961] الدّنيويّة - e'd-dünyeviyyeti: Ü1.148b, İ2.180a / الدّنياويّة - e'd-dünyāviyyeti Ü2.123b, Ü3.145a, N.166a / الدّنياديّة - e'd-dünyādiyyeti? T.212b, L.159a, Ü5.201b / الدّنيا – e'd-dünyā H2-2.72b

[10962] "Ahirete göre onun neticeleri ebedî ve hükümleri kesintisiz ise, ya mutlak manada kesintili olur ve hâkim, dünya yaratılışındaki hâkim gibi ilâhî gayb-ı mutlakta ona gelir, ya da örtülüp gizlenir ve onun devletinin (hükmünün) açığaçıkacağı zaman tam bir tedbir olacak şeklide ismin hükmü altında gizlenir."

[10963] ẓuhūrātihā: Ü1.148b, N.166a / ẓuhūrātihā İ2.180a, H2-2.72b / ẓuhūriyyetihā Ü2.123b, T.213a, L.159a, Ü3.145a, Ü5.202a

[10964] düveli: H2-2.72b, N.166a / düvel Ü1.148b, İ2.180a/ devleti Ü2.123b, T.213a, L.159a, Ü3.145a, Ü5.202a

[10965] elf: Ü2.123b, T.213a, L.159a, Ü3.145a, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166a / biñ Ü1.148b

[10966] "*Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler.* ***O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.***" (Rahmân: 29)

[10967] "*Bir de senden acele azap istiyorlar. Hâlbuki Allah asla va'dinden caymaz.* ***Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir.***" (Hacc: 47)

taḳrīre[10968] münāsibdür. Ve ***Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣ***da **Dāvûd-ı Ḳayṣerī** buyururlar[10969] kï "والشّرايع اذ[10970] لكلّ شريعة اسم من الاسمآء تبقى ببقآء دولته وتدوم بدوام سلطنته وتنسخ بعد زوالها" - "*Ve'ş-şerā'iᶜu iẕ li-kulli şerīʾatin ismun mine'l-esmāʾi tebḳá bi-beḳāʾi devletihi ve tedūmu bi-devāmi salṭanatihi ve tunseḫu baᶜde zevālihā*"[10971]. Ve[10972] keẕâlik tecelliyyāt-ı ṣıfātiyye daḫi ẓuhūr itdükde fi'l-ḥāl ġayr[ı] esmānuñ aḥkāmı anuñ taḥtında muḫtefī olur. Ve aḳsām-ı esmā'iyyenüñ her birisi bir maẓhar istidᶜá ider kï anuñ_ile aḥkāmı ẓāhir ola. Ve[10973] ol meẓāhir[10974] aᶜyāndur. [Ve'l-ḥāṣıl " امعنت[10975] ان النّظر فى هذاالمحلّ وتحققت المطلوب منه يظهرلك اسرار كثيرة" - "*İn emᶜante e'n-naẓare fī hâẕe'l-maḥalli ve teḥaḳḳaḳte'l-maṭlūbe minhu yeẓheru leke esrārun keŝīretun*"[10976]][10977] [[va'llâhu'l-Muvaffiḳ ve'l-Muṭīᶜ. Ve maᶜlūm ola kï esmā'-i efᶜāluñ nihāyet-i baḥṣi mūṣıl-ı baḥṣ-i ḳażā ve ḳaderdür. Ve ḳażā ve ḳader meskūtun ᶜanhdur. Nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï " اذا اذاذكرالقدر فامسكواای لسانكم عن التّكلّم فيه " - *"İẕā ẕukire'l-ḳaderu fe'msikū ey lisānekum ᶜani't-tekellumi fīhi"*[10978]. Ve **ᶜÖmer ibni ᶜAbdu'l-ᶜazīz** buyururlar kï: " انّ الله تعالى لايحاسب عن القضاء والقدر وانّما يحاسب عمّا نهى وامر" – "*İnne'llâhe teᶜālá lā yuḥāsibu ᶜani'l-ḳażā'i ve'l-ḳaderi ve innemā yuḥāsibu*

[10968] taḳrīre: Ü2.123b, T.213a, L.159a, Ü3.145a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166a / maᶜnāya Ü1.148b / maḥalle İ2.180a

[10969] buyururlar: Ü1.148b, İ2.180a, H2-2.72b, N.166a / buyurur Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145a, Ü5.202a

[10970] اذ - iẕ: Ü1.148b, Ü2.123b, Ü3.145a, İ2.180a, H2-2.72b, N.166a / اذا - iẕā T.213a, L.159b, Ü5.202a

[10971] "Şeriatlar, zira her bir şeriat için bir isim vardır ki onun devletinin (hükmünün) bekasıyla bakidir ve onun saltanatının devamıyla daimdir. Devlet ve saltanatının zevaliden sonra hükmü kalkar."

[10972] ve: Ü1'de yok

[10973] ve: Ü1.148b, Ü2.123b, L.159b, Ü3.145b, İ2.180a, H2-2.72b, N.166a / T, Ü5'de yok

[10974] meẓāhir: Ü1.148b, Ü2.123b, T.213a, Ü3.145b, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / maẓhar L.159b

[10975] ان – in: Ü1.148b, Ü2.123b, Ü3.145b, İ2.180b, H2-2.72b, N.166b / انّى – innī? T.113a, L.159b, Ü5.202a

[10976] *"Burada iyi bakarsan ve istenileni araştırırsan, sana bir çok gizem gözükecektir."*

[10977] [[Ve'l-ḥāṣıl …. keŝīreten"]]: Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145b, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / muḥaṣṣal imᶜān-ı naẓar ile bu maḥalle naẓar olup rūḥ-ı kelāma nāyil olınsa esrār-ı keŝīre ẓāhir u bāhir olur Ü1.148b

[10978] *"Kader anıldığında, dilinizi onu konuşmaktan alıkoyun."*

ᶜammā nehá ve emere”[10979]. Muḥaṣṣal ḳażā ve ḳaderden baḥs u cidāl nehc-i erbāb-ı kemāl degildür. Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür:]][10980]

[635] Naẓm[10981] [İbni Zühr el-Ḥafîd (?)]

[Baḥr-i Ḫafîf: Fāᶜilātün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

سلّم الامر الى ربّ البشر	Sellimi’l-emre ilá Rabbi’l-beşer
واترك الهم ودع عنك الفكر	V’etruki’l-hemme ve daᶜ ᶜanke’l-fiker[10982]
لاتقل فيما جرى كيف جرى	Lā teḳul fīmā cerá keyfe cerá
كلّ شئ بقضاء و قدر	Kullu şey'in bi-ḳażā'in ve ḳader[10983]

[636] [Beyt]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü mefāᶜīlü Fāᶜilün]

[[حكمى كه آن زيار كه كبريا بود	Ḥukmī kï ān ziyār kï [ū] Kibriyā buved
كس را دران مجال تصرف كجا بود	Kesrā derān mecāl-i taṣarruf kucā buved[10984]]][10985]

10979 “Şüphesiz ki Allah kaza ve kaderden (insanı) hesaba çekmez, fakat yasakladığı ve emrettiği şeylerden hesaba çeker. ”

10980 [[va’llâhu’l-Muvaffıḳ ve’l-Muṭīᶜ. Ve maᶜlūm ola kï … Nitekim fuṣaḥā-yı ᶜArab naẓm itmişlerdür]]: Ü1.148a

10981 Naẓm: Ü1.148a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin kime ait olduğu tam olarak tespit edilememekle birlikte tam adı Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Mervân Abdülmelik b. Ebü’l-Alâ olan Eyyûbîler dönemi Arap şairlerinden İbni Zühr el-Hafîd’in (ö. 595/1199) bu beyitlerle aynı vezinde yazılmış ve anlamca benzer beyitlerinin olduğu tespit edilmiştir [Bk. https://www.aldiwan.net/poem2663.html (21.08.2021)]

10982 “*Her işi beşerin Rabbine havale et / Gamı bırakıp düşünceleri de terket.*”

10983 “Olana nasıl oldu deme / Herşey kaza ve kader iledir.”

10984 “*Yüceler yücesinin sevgilinin hükmünün olduğu yerde / Ona karşı tasarruf imkânı bulacak kimdir*.”

10985 [[حكمى كه آن زيار كه كبريا بود / كس را دران مجال تصرف كجا بود Ḥukmī kï ān ziyār kï [ū] Kibriyā buved / Kesrā derān mecāl-i taṣarruf kucā buved]]: Ü1.149a / Diğer nüshalarda bu beyit yok

[Neşr] [[Lâkin ᶜalá mā-neḳalehu erbābu'l-muḥaḳḳıḳīn baᶜżı merrāt ḳażā ve ḳaderden tedḳīḳ idüp beyān idelüm, va'llâhu'l-Hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī.]][10986] Maᶜlūm ola kï[10987] mūcid-i cümle efᶜāl[10988] eger ḫayr eger şer Ḥaḳ teᶜāládur[10989]. Nitekim[10990] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[10991] duᶜā'-i istiftāḥda[10992] buyururlar_idi "لبّيك و سعديك والخير فى يديك والشّرّ ليس اليك"-"*Lebbeyke ve saᶜdeyke ve'l-ḫayru fī yedeyke ve'ş-şerru leyse ileyke*"[10993]. Bu maḥalde Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[10994] "الشّرّ ليس منك"-"*Eş-şerru leyse minke*"[10995] dimedi. Zīrā cümle efᶜālüñ mūcidi Ḥaḳ teᶜāládur[10996].

[637] Naẓm[10997] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilātün]

تو زروزى ده بروزى او امان Tū zirūzī deh berūzī ū emān

[10986] [[Lâkin ᶜalá mā-neḳalehu … va'llâhu'l-Hādī ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī]]: Ü1.149a / Diğer nüshalarda yok

[10987] maᶜlūm ola kï: Ü1.149a / ve Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145b, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b

[10988] cümle efᶜāl: Ü1.149a, İ2.180b, H2-2.72b, N.166b / cümle-i efᶜāl Ü2.123b, T.213a, Ü3.145b, Ü5.202a / efᶜāl cümle-i efᶜāl L.159b

[10989] eger ḫayr eger şer Ḥaḳ teᶜāládur: Ü1.149a / Ḥaḳ teᶜāládur eger ḫayrdur eger şerdür Ü2.123b, T.213a, Ü3.145b, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / Allâh teᶜāládur eger ḫāyrdur eger şerdür L.159b

[10990] nitekim: Ü1.149a / ve Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145b, İ2.180a, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b

[10991] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.180b, H2-2.72b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.149a, Ü2.123b, L.159b, Ü3.145b, N.166b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretleri T.213a, Ü5.202a

[10992] duᶜā'u'l-istiftāḥda: Ü1.149a, İ2.180b, N.166b / duᶜā-yı istiftāḥda Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145b, Ü5.202a, H2-2.72b

[10993] *"Buyur Rabbim, emrindeyim Rabbim, hayır (iyilik) senin iki elindedir, şer (kötülük) ise sana ait değildir."*

[10994] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.180b / ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem Ü2.123b, T.213a, L.159b, Ü3.145b, Ü5.202a / Ü1, H2-2, N'de yok

[10995] "*Şer (kötülük) senden değildir*"

[10996] teᶜāládur: Ü1.149a, Ü2.123b, T.213a, L.159b, İ2.180b, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / teᶜālá celle ve ᶜalādur Ü3.145b

[10997] Naẓm: Ü1.149a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Birinci beyti şairi tespit edilememiştir. İkinci ve üçüncü beytin ise Mevlânâ'nın Mesnevîsine, ayrı ayrı bölümlere ait olduğu tespit edilmiştir [İkinci beyit için Bk. Mesnevî, C. 5, B. 1554 http://www.masnavi.net/2/25/eng/5/1554/ (10.06.2020); Üçüncü beyit için Bk. Mesnevî, C. 5, B. 1709 http://www.masnavi.net/2/25/eng/5/1709/ (10.06.2020)]

ازسبب بکذر مسبّب بین عیان — Ezsebeb bugẕer musebbib bīn ᶜayān[10998]

ازمسبّب میرسدهر خیر و شر — Ez musebbib mīresed her ḫayr u şer

نیست از اسباب وسایط ای پسر[10999] — Nīst ez'esbāb vesāyiṭ ey puser[11000]

اهل[11001] بیند دیده چون اکمل بود — Ehl bīned dīde çun ekmel buved

فرع بیند دیده چون احول بود — Ferᶜ bīned dīde çun aḥvel buved[11002]

[Neşr] Bu maḥalde merḥūm **İbni Kemāl** ᶜaleyhi raḥmetü'l-Melikü'l-Müteᶜāl[11003] buyururlar kï: "انّه لیس شرّا بالنّسبة الی تعالی وانّما ذلك بالنّسبة الی غیره والاضافة الی ماسواه"- "*İnnehu leyse şerren bi'n-nisbeti ilá teᶜālá ve innemā ẕâlike bi'n-nisbeti ilá ġayrihi ve'l-iżāfeti ilá mā-sivāhu*"[11004]. Ḳāle'llâhu teᶜālá[11005]: "بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ"- "*Bi-yedike'l-ḫayr inneke ᶜalá kulli şey'in ḳadīr*"[11006]. Ve **taḫḳīḳ-i maḳām** oldur kï Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá ḫāliḳun külli şey'in ve ḫāliḳu'l-ᶜibāddur "وماصدرعنهم[11007] وماظهرمنهم من الافعال والاقوال"-"*Ve mā-ṣadere ᶜanhum ve mā-ẓahere minhum mine'l-efᶜāli*

[10998] "*Rızka değil rızık verene sığın / Sebeplerle oyalanma, sebepleri yaratana bak sen*."

[10999] پسر – puser: / Orijinal metninde "پدر - peder" [Bk. Mesnevî, C. 5, B. 1554 http://www.masnavi.net/2/25/eng/5/1554/ (10.06.2020)]

[11000] "*Hayır, şer ne varsa sebebi yaratandan gelir; Oğul! Yoksa bu sebepler, vasıtalardır*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 5, s. 384]

[11001] اهل – ehl-i: / Orijinal metninde "اصل - aṣl-i" [Bk. Mesnevî, C. 5, B. 1709 http://www.masnavi.net/2/25/eng/5/1709/ (10.06.2020)]

[11002] "*Göz ehil olunca, aslı görür; İnsan şaşı olunca, ancak fer'i (tali olanı) görür*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 5, s. 394]

[11003] ᶜaleyhi raḥmetü'l-melikü'l-müteᶜāl: Ü1.149a, Ü2.123b, Ü3.145b, İ2.180b, H2-2.72b, N.166b / ᶜaleyhi'r-raḥmetü'l-müteᶜāl T.213a, L.159b, Ü5.202b

[11004] *"O, yüce Allah'a nispetle şer (kötü) değildir; onun şerliği (kötülüğü), onun dışındaki birine, başkasına nispetledir."*

[11005] ḳāle'llâhu teᶜālá: Ü2.124a, T.213a, L.159b, İ2.180b, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / ḳāle'llâhu teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.145b / ḳāle teᶜālá Ü1.149a

[11006] "*De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin.* ***Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin***." (Âl-i İmrân: 26)

[11007] و – ve: Ü1'de yok

ve'l-aḳvāl"[11008] idügi maḥall-i ḳīl u ḳāl degildür[11009]. Ve ᶜabd menhiyyün ᶜanh olan fiᶜli işlese[11010] fāᶜili'ş-şerr ve's-sū' olur, lâkin ol fiᶜle anı fāᶜil iden Ḥaḳ teᶜāládur. Zīrā bu fiᶜl-i şerri ᶜabdden ẓuhūr itdürmege ḥikmet-i bāliġası vardur. Lā yüs'elu ᶜammā yefᶜal belkï ᶜabde bu fiᶜl-i bedi itdürüp baᶜdehü tā'ib[11011] idüp maẓhar-ı āyet-i[11012] "فمن[11013] تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ"- "*Fe men tābe ve āmene ve ᶜamile ᶜamelen ṣāliḥan fe'ulā'ike yubeddilu'llâhu seyyi'ātihim ḥasenāt*"[11014] eyler[11015] ve ᶜabde fiᶜl-i bedi[11016] tevbe ile bāᶜiş-i maġfiret itmek[11017] Ḥaḳ teᶜāládan ᶜadl u ḥikmet ve ṣavāb ola. [[Ve ***Cāmiᶜu'ṣ-Ṣaġīr-i* Suyūṭī**de meẕkūrdur kï ḳāle ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem "لوكشف عن بصرالمرايى لراى فايدا يقوده للخير والشر" – "*Lev kuşife ᶜan baṣari'l-murā'ī le-re'á fā-'iden yeḳūduhu li'l-ḫayri ve'ṣ-şerri*"[11018]. Ve bir ḥadīṯ-i şerīfde daḫi "لولم تذنبوا لجاء الله بقوم يذنبون ويستغفرون فيغفرلهم" – "*Lev lem-tuẕnibū le-cā'e'llâhu bi-ḳavmin yuẕnebūne ve yestaġfirūne fe-yaġfiru lehum*"[11019]. Ve bir ḥadīṯ-i şerīfde daḫi "انين المذنبين احب الى من تسبيح المسبحين" - "*Enīnu'l-muẕnibīne eḥabbu ileyye min tesbīḥi'l-musebbiḥīne*"[11020] buyurulmışdur]][11021] Ve bir daḫi ᶜibāddan ẓuhūr-ı efᶜāl-i[11022] ḫayr ü şerr istiᶜdādlarına göre ola.

[11008] *"Onlardan meydana gelen ve zuhur eden bütün söz ve fiiller."*

[11009] maḥall-i ḳīl u ḳāl degildür: Ü2.124a, T.213a, L.159b, Ü3.145b, İ2.180b, Ü5.202a, H2-2.72b, N.166b / bī-ḳīl u ḳāldur Ü1.149a

[11010] işlese: Ü1.149a, İ2.180b, N.166b / eylese Ü2.124a, T.213a, L.159b, Ü3.145b, Ü5.202a, H2-2.72b

[11011] tā'ib: Ü1.149a, Ü2.124a, Ü3.145b, İ2.180b, H2-2.72b, N.166b / te'dīb T.213b, L.159b, Ü5.202b

[11012] āyet-i: Ü1.149a, Ü2.124a, T.213b, Ü3.145b, İ2.180b, Ü5.202b, H2-2.72b, N.166b / āyet-i kerīme L.159b

[11013] فمن – fe-men: / ayet-i kerimede geçen doğru ifade "إِلَّا مَن - illā men" şeklindedir

[11014] "***Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.*** *Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir*." (Furkan: 70)

[11015] eyler: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, Ü5.202b / mā-ṣadaḳ ider İ2.180b, N.166b / mā-ṣadaḳı ider H2-2.73a / ola Ü1.149a

[11016] bedi: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, İ2.180b, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / bed Ü1.149a

[11017] itmek: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, Ü5.202b / ve Ü1.149a, İ2.180b, H2-2.73a, N.166b

[11018] *"Mürâînin (gösterişi seven) gözü açılsa, onu hayra ve şerre sevkeden faydayı (hikmeti) görür. "*

[11019] *"Eğer siz günah işlemezseniz, Allah günah işleyip ondan bağışlanma dileyen bir kavim getirir, sonra da onları bağışlar."*

[11020] *"Günahkârların iniltisi (ah u zârı) tesbih edenlerin tesbihinden bana daha sevimlidir."*

[11021] [[ve Cāmiᶜu'ṣ-Ṣaġīr-i Suyūṭīde …. Buyurulmışdur]]: Ü1.149a-b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[11022] efᶜāl-i: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, İ2.180b, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / fiᶜl-i Ü1.149b

[638] Beyt[11023] [Niᶜmetullâh-ı Velī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

سایهٔ سرو سهی کربرزمین کج فتد Sāye-i serv-i sehī ger berzemīn[ī] kec futed

کج نماید در نظراما قد اوست[11024] Kec numāyed dernaẓar ammā ḳadd-i ūst[11025]

[639] Beyt[11026]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

Āh eger noḳṣān-ı ḫaṭ olursa esᶜadāddan

Bed güherde eylemez Yāḳūt-ı Müstaᶜṣım eṣer

[Neṣr] Ve maᶜlūm ola kï[11027] ṣāniᶜ-i ḫayr ḫaşebe-i ᶜavcāyı ve ḥacer-i meksūrı ve libne-i nāḳıṣayı binānuñ maḥalline vażᶜ eylese ṣāniᶜ-i ḫayrdan[11028] bu fiᶜil ṣavāb u ᶜadl[11029] olup anuñla medḥ olınur. Zīrā şey'i maḥalline vażᶜ itmiş olur. Meṣelā ᶜimāmeyi re'se ve naᶜli[11030] ricle ve kuḥli[11031] ᶜayna vażᶜ eylemek vażᶜu'ş-şey'i fī maḥallihi idügi

[11023] Beyt: Ü1.149b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Söz konusu beyit, Şâh Nimetullâh-ı Velî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī, Ġazelhā, Ḳısmet-i Evvel, G. 318 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0GJU (10.06.2020)]

[11024] اما قد اوست – amma ḳadd-i ūst: / Orjinal metninde "به قامت راسته است – beḳāmet rāste est" [Bk. Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī, Ġazelhā, Ḳısmet-i Evvel, G. 318 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0GJU (10.06.2020)]

[11025] "*Nazlı nazlı salınan servinin gölgesi yere eğimli düşse de / Eğri büğrü gözükür ama onun boyu aslen dümdüzdür*."

[11026] Beyt: Ü1.149b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11027] ve maᶜlūm ola kï: Ü1.149b / zīrā Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, İ2.180b, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b

[11028] ḫayrdan: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.145b, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / ḫabīrden Ü1.149b, İ2.180b

[11029] u ᶜadl: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.146a, İ2.180b, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / ᶜadd Ü1.149b

[11030] naᶜli: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.146a, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / naᶜl Ü1.149b, İ2.181a

[11031] kuḥli: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.146a, Ü5.202b, H2-2.73a, N.166b / kuḥl Ü1.149b, İ2.181a

ẓāhirdür. Ve naᶜl riclde olmaġla naᶜle ẓulm olmış[11032] olmaz. Menḳūldür kï ḫunfesānuñ üzerine bir ṭabaḳ olmış verdi[11033] ḳosalar fi'l-ḥāl helāk olur ve bārān-ı nīsān dehān-ı efᶜīde semm ve deryāda ṣadef içre dürr olur[11034] ve arż-ı maġribde teberrā olup zer-i ḫāliṣ olması şāyiᶜdur. Nitekim **Cenāb-ı Mevlānā** buyururlar[11035]:

[640] Naẓm[11036]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

[[بد به نبست باشد این را هم بدان	Bed benisbet bāşed īnrā hem bedān
بس بد مطلق نباشد درجهان	Bes bed-i muṭlaḳ nebāşed dercihān[11037]]][11038]
زهر ماران ماررا باشد حیات	Zehr-i mār ān mār[r]ā bāşed ḥayāt
نسبتش بادیکران[11039] باشد ممات	Nisbeteş bādīgerān bāşed memāt[11040]

[Neşr] Ḳāle'llâhu teᶜālá "أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ"-"*Aḥsene kulle şeyʾin ḫalḳahu*"[11041]. Ve bir maḥalde daḫi "ما تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاوُتٍ"-"*Mā terá fī ḫalḳi'r-Raḥmâni min*

[11032] olmış: Ü2.124a, T.213b, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73a, N.166b / olınmış Ü1.149b, İ2.181a

[11033] ṭabaḳ olmış verdi: Ü2.124a, T.214a, L.160a, İ2.181a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73a, N.167a / açılmış güli Ü1.149b

[11034] semm ve deryāda ṣadef içre dür olur: Ü2.124a, T.214a, L.160a, İ2.181a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / semmdür ve deryāda ṣadef içre dür Ü1.149b

[11035] ve arż maġribde … buyururlar: Ü1.149b / Diğer nüshalarda yok

[11036] Naẓm: Ü1.149b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; [Birinci beyit için Bk. Mesnevî, C. 4, B. 65 http://www.masnavi.net/2/25/eng/4/65/ (10.06.2020); İkinci beyit için Bk. Mesnevî, C. 4, B. 68 http://www.masnavi.net/2/25/eng/4/68/ (10.06.2020)]

[11037] "*Belle bunu; kötülük görecelidir aslında; Mutlak kötülük yoktur dünyada.*" [Çev. Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 4. S. 44]

[11038] [[…]] Beytin Mesnevî'deki birinci mısraı burada ikinci, ikinci mısraı ise burada birinci mısra olarak yazılmıştır [Bk. Mesnevî, C. 4, B. 65 http://www.masnavi.net/2/25/eng/4/65/ (10.06.2020)]

[11039] بادیکران – bādīgerān: / Orijinal metninde "با آدمي - bā-ādemī" [Bk. Mesnevî, C. 4, B. 68 http://www.masnavi.net/2/25/eng/4/68/ (10.06.2020)]

[11040] "*Yılan zehri, yılan için hayat demektir; Ama başkası için o zehir ölüm demektir*." [Çev. Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 4, s. 45]

[11041] " ***O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı***. *İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı*." (Secde: 7)

tefāvut[11042] *”*[11043] buyrılmışdur. Ve **Ḥażret-i İdrīs** ᶜaleyhi’s-selām buyururlar[11044] kï[11045]: “الله هوالمحود فى جميع افعاله[11046]”-“*Allâhu huve’l-maḥmūdu fī cemīᶜi efᶜālihi”*[11047].

[641] Beyt[11048] [Bāḥarzī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

حاشاك حاشاك ياروحى فداؤك[11049] من — Ḥāşāke ḥāşāke yā rūḥī fidā'uke min

فعل قبيح ينافى وجهك الحسنا[11050] — Fiᶜlin ḳabīḥin yunāfī vecheke’l-ḥasenā[11051]

[11042] “... احسن”-“Aḥsene …”. Ve bir maḥalde daḫi “ماترى....تفاوت”-“Mā terá … tefāvüt”: Ü1.149b, Ü2.124a, L.160a, İ2.181a, Ü3.146a, H2-2.73b, N.167a / “ماترى فى خلق الرّحمن من تفاوت”-“*Mā terá fī ḫalḳi’r-raḥmâni min tefāvüt*”. Ve bir maḥalde daḫi “احسن كلّ شئ خلقه”-“*Aḥsene külle şey'in ḫalḳahu*”: T.214a, Ü5.203a

[11043] *“O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır.* ***Rahmân’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin****. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?”* (Mülk: 3)

[11044] buyururlar: Ü1.149b, Ü2.124a, T.214a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / buyurur L.160a

[11045] kï: Ü1.149b / Diğer nüshalarda yok

[11046] افعاله - efᶜālihi: Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / احواله - aḥvālihi Ü1.149b

[11047] *“Allah, bütün fiillerinde övülendir.”*

[11048] Beyt: Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a / Ü1, İ2, N’de söz konusu şiir başlıksız verilmiştir / H2-2’de bu beytin sadece ikinci mısrası o da eksik olarak “قبيح ينافى وجهك الحسنا” – “ḳabīḥin yünāfī vecheke’l-ḥasenā” şeklinde yer almaktadır; Şairi belirtilmeyen bu beytin Fars asıllı şair ve ediplerinden Ali bin Hasan el-Bâharzî’ye (ö. 467/1075) ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. https://www.aldiwan.net/cat-poet-Al-Bakhrzi (21.08.2021)]

[11049] فداؤك - fidā'uke: N.167a / فداك – fidāke Ü1.149b, İ2.181a / فداكا – fidākā Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a

[11050] الحسنا – el-ḥasenā: Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, N.167a / الحسناء – el-ḥüsnā'i? Ü1.149b, İ2.181a

[11051] “*Güzel zatına aykırı olan her çirkin işten Seni tenzih ederim, seni tenzih ederim, ruhum Sana fedadır.”*

[Neşr] Ve **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn el-ᶜArabī** ḥażretleri[11052] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de[11053] buyururlar[11054] kï[11055]:

[642] Beyt[11056] [Ebū Medyen]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün(/Feᶜilün) Müstefᶜilān]

لاتنكر الباطل فى طوره[11057]	Lā tunkiri'l-bāṭile fī ṭavrihi
فانّه بعض كمالاته[11058]	Fe innehu baᶜḍu kemālātihi[11059]

[643] Beyt[11060]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

هرچه ازدست تواید خوش بود	Her çï ezdest-i tu āyed ḫoş buved
كر همه دریای پرآتش بود	Ger heme deryā-yi purāteş buved[11061]

[11052] Muḥyi'd-dīn El-ᶜArabī Ḥażretleri: Ü2.124a, Ü3.146a, H2-2.73b, N.167a / Muḥyi'd-dīn ᶜArabī Ḥażretleri Ü1.150a, İ2.181a / Muḥyi'd-dīn ᶜArabī T.214a, Ü5.203a / Muḥyi'd-dīn L.160a

[11053] Fütūḥāt-ı Mekkiyyede: Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / Faṣṣu'l-Bāsīde Ü1.150a

[11054] buyururlar: Ü1.150a, L.160a, İ2.181a, N.167a / buyurur Ü2.124a, T.214a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b

[11055] kï: Ü1'de yok

[11056] Beyt: Ü2.124a, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b / Ü1, İ2, N'de bu şiir kısmı başlıksız verilmiştir; Söz konusu beyit, kaynaklarda Ebū Medyen'e (ö. 594/1198) nispet edilmektedir [Bk. Seyyid Yaᶜḳūb Ḫān Efendi, *Şerḥi Fuṣūṣu'l-Ḥikem li'ş-Şeyḫi'l-Ekber bin ᶜArabī el-Musemmá Tevḍīḥu'l-Beyān*, Books Publisher, s. 497 https://books.google.com.tr/books?id=Xb9KDwAAQBAJ&pg (28.06.2020); Sa'd-al-din ibn Sulaiman Mustaqimzade, *Şerḥ-i dīwān-i ʿAlī el-Murtaḍā*, s. 314 https://books.google.com.tr/books?id=ktFUAAAAcAAJ&pg (28.06.2020)]

[11057] طوره - ṭavrihi: Ü1.150a, Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b / طرزه - ṭarzihi N.167a

[11058] كمالاته – kemālātihi: Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / ظهوراته - ẓuhūrātihi Ü1.150a

[11059] "Batılın durumunu yadırgama; zira o, O'nun kemâlâtındandır."

[11060] Beyt: Ü1.150a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11061] "*Senin elinden her ne gelse hoştur / Ateşler saçsa bile derya deniz*."

زخم کزدست تومی اید برون — Zaḫm k’ez dest-i tu mī āyed birūn

کربریز از سینهٔ من جوی خون — Ger berīz ezsīne-i men cūy-i ḫūn[11062]

[Neşr] Ve baᶜżı ᶜurefā daḫi dimişlerdür[11063] “قصور صانع دربدی[11064] صنع است نه بدی[11065] دروضع”: “*Ḳuṣūr-ı ṣāniᶜ derbedī ṣunᶜest ne dervażᶜ-ı bedī*”[11066]

[644] [Meşnevî[11067]] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

زشتئ خط زشتئ[11068][[نقّاش نیست — Zişti-i ḫaṭ ziştī-i naḳḳāş nīst

بلکه ازوی[11069] زشت هم بنموده نیست — Belkï ezvey zişt hem binmūd[e] nīst[11070]

قوت]][11071] نقّاش باشد انکه او — Ḳuvvet-i Naḳḳāş bāşed ān_kï ū

[11062] “*Elinle açtığın yara / Sinemi kan gölüne çevirse bile*.”

[11063] dimişlerdür: Ü1.150a, Ü2.124b, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, H2-2.73b, N.167a / dimişlerdür. Naẓm T.214a, Ü5.203a

[11064] بدی – bedī: Ü1.150a / بدئ - bedī-i Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a

[11065] صنع - ṣunᶜ-ı: Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / وضع - vażᶜ-ı Ü1.150a

[11066] “*Yaratıcının kusuru olarak gördüğünüz kötülük / Kusur değil aksine, yeni bir yaratmadır.”*

[11067] Bu iki beyit Mevlânâ’nın Mesnevîsine atittir [Bk. Mesnevî, C. 3, B. 1372, 1373 http://www.masnavi.net/2/25/eng/3/1372/; http://www.masnavi.net/2/25/eng/3/1373/ (10.06.2020)]

[11068] زشتئ - ziştī-i: Ü1.150a, İ2.181a, N.167a / زززشتئ - zi-ziştī-i Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b

[11069] ازوی – ezvī: Ü1.150a, İ2.181a, N.167a / روی – rūy Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b

[11070] “*Çizgideki çirkinlik ressamın çirkinliğinden değil; Onun çirkini gösterme gücündendir*.” [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 3, s. 592]

[11071] [[قوت.... نقّاش نیست]] - naḳḳāş nīst … ḳuvvet-i: H2’de bu kısım yok

هم[11072] تواند زشت کردن[11073] هم نکو[11074] Hem tevāned zişt kerden hem nikū[11075]

[Neşr] [[Ḳāle'llâhu teᶜālá "كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللهِ" – "*Kullen min ᶜindi'llâh*"[11076]. Ve bir maḥalde daḫi "وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ" – "*Ve mā eṣābeke min seyyi'etin fe-min nefsike*"[11077] buyrılmışdur. Bu taḳdīrce tevcīh-i maᶜnī nice olur. Maᶜlūm ola kï "كلّ من عند الله" – *"Kullen min ᶜindi'llâh"* fiᶜl-i ḥaḳīḳīdür. Zīrā cümle efᶜāluñ ḫāliḳ u mūcidi Ḥaḳ teᶜāládur. Ammā iżāfet-i meşiyyet fiᶜl-i ᶜabde mücārīdür. Taḳdīri bu ola kï " وما اصابك من سيئة فمن الله بذنب نفسك عقوبة لك" – "*Ve mā eṣābeke min seyyi'etin fe-mine'llâhi bi-ẕenbi nefsike ᶜuḳūbeten leke*"[11078]. Ve baᶜżılar buyurmışlardur kï fiᶜl-i ᶜabde iżāfet-i seyyi'e ᶜalá sebīli'l-edebdür. Nitekim **Ḫᵛāce Ḥāfıẓ** ᶜaleyhi'r-raḥmeti buyururlar:]][11079]

[645] Beyt[11080]:

[Mefāᶜilün feᶜilātün mefāᶜilün feᶜilün]

کناه کرچه نبود اختیار ماحافظ Gunāh gerçï nebūd iḫtiyār-i mā Ḥāfıẓ

تودرطریق ادب باش و کوکناه منست Tu derṭarīḳ-i edeb bāş u gū gunāh-i menest[11081]

[11072] او هم – ū hem: Ü1.150a, Ü2.124b, T.214a, İ2.181a, H2-2.73b, N.167a / ادهم – edhem T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a

[11073] کردن – kerden: Ü1.150a, Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, N.167a / کردند – kerdened H2-2.73b

[11074] هم نکو – hem nikū: Ü1.150a, İ2.181a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[11075] "*Bu, ressamın sanat gücünü gösterir; Hem çirkini hem güzeli resmedebilir*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 3, s. 592]

[11076] "*Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır. Onlara bir iyilik gelirse, 'Bu, Allah'tandır' derler. Onlara bir kötülük gelirse, 'Bu, senin yüzündendir' derler. (Ey Muhammed!) De ki:* ***'Hepsi Allah'tandır.'*** *Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!*" (Nisâ: 78)

[11077] ""*Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır.* ***Sana ne kötülük gelirse kendindendir.*** *(Ey Muhammed!) Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter.*" (Nisâ: 79)"

[11078] *"Sana isabet eden kötülük, nefsinin işlediği günah sebebiyle ceza olarak Allah'tandır."*

[11079] [[Ḳāle'llâhu teᶜālá "كلّ من عند الله" – "Küllün ….." …ᶜaleyhi'r-raḥmetü buyururlar]]: Ü1.150a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[11080] Beyt: Ü1.150a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11081] *"Kabahat etmek elimizde olmasa da Hâfız; Edep yolundan ayrılma, söyle 'Kabahat benimdir'"* (Mehmet Kanar, *Hâfız Dîvânı*, G.53/7)

[Neşr] Kemā[11082] ḳāle'llâhu teᶜālá [["وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا"-"*Ve lev şi'nā le-āteynā kulle nefsin hudāhā*"[11083] ey [yani] " ما يهتدى به الى طريقة النّجاة من النّار فى دارالقرار ولكن حقّ القول[11084] منّى"-"*Mā yuhtedá bihi ilá ṭarīḳi'n-necāti mine'n-nāri fī dāri'l-ḳarāri ve lâkin ḥaḳḳa'l-ḳavlu minnī*"[11085] ey [yani] "ثبت قضائى على مقتضى الحكمة الالهية"-"*ṡebete ḳażā'ī ᶜalá muḳteḍá'l-ḥikmeti'l-ilâhiyyeti*"[11086] "لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ"-"*Le'emle'enne cehenneme mine'l-cinneti ve'n-nāsi ecmaᶜīn*"[11087] " لأنّ جهنّم مرتبة من مراتب الوجود فلايجوز فى الحكمة تعطيلها"-"*Li-enne cehenneme mertebetun min merātibi'l-vucūdi fe lā-yecūzu fi'l-ḥikmeti taᶜṭīluhā*"[11088].]][11089] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[11090] nice[11091] ṣıfāt-ı İlâhiyye bācemīᶜihā meẓāhir-i ekvānda ve mecālī-i aᶜyānda bürūz u ẓuhūr iḳtiżá [iderse[11092] keẕâlik esmā'-i celāliyye daḫi ẓuhūr u bürūz iḳtiżá][11093] idüp istitārdan ibā[11094] ider. Nitekim ism-i Hādī vü[11095] Muᶜizz mecālī-i nişā-i[11096] mü'minīn ü ebrārda tecellī ider. Ve ism-i Muḍill u Muẕill nişā-i[11097] müşrikīn

---

[11082] kemā: T.214a, L.160a, Ü5.203a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[11083] "***Eğer dileseydik, herkese hidayetini verirdik***. *Fakat benim, 'Andolsun, cehennemi hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım' sözüm gerçekleşecektir*." (Secde: 13)

[11084] حقّ القول - ḥaḳḳa'l-ḳavlu: Ü1.150a, Ü2.124b, Ü3.146a, İ2.181a, H2-2.73b, N.167a / قول الحقّ - ḳavlu'l-ḥaḳḳi: T.214a, L.160a, Ü5.203a

[11085] *"Ahirette benim sözümün dışında kimse cehennemden kurtuluş yoluna konulamaz."*

[11086] *"Benim dilemem İlâhî hikmetin gereğincedir."*

[11087] "*Eğer dileseydik, herkese hidayetini verirdik. Fakat benim, '**Andolsun, cehennemi hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım'** sözüm gerçekleşecektir*." (Secde: 13)

[11088] *"Çünkü cehennem, varlık mertebelerinden bir mertebe olup ortadan kaldırılması hikmete uygun değildir."*

[11089] [["ولوشئنا لاتينا كلّ نفس هداها"-"Ve lev şi'nā ….. fi'l-ḥikmeti taᶜṭīlühā"]]: Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / " ولوشئنا لاتينا كلّ نفس هداها ولكن حقّ القول منّى لأملان جهنّم من الجنة والنّاس اجمعين"-"Ve lev şi'nā le-āteynā külle nefsin hüdāhā ve lâkin ḥaḳḳa'l-ḳavlu minnī Le'emle'enne cehenneme mine'l-cinneti ve'n-nāsi ecmaᶜīn". Zīrā cehennem merātib-i vücūddan bir mertebedür ḥikmetde anuñ taᶜṭīl tecvīz olınmaz Ü1.150a

[11090] ve maḳṣad-ı merām: Ü1.150a, İ2.181a, H2-2.73b, N.167a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[11091] nice: Ü1'de yok

[11092] iderse: Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, İ2.181b, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a / ider Ü1.150a

[11093] [iderse keẕâlik esmā-i celāliyye daḫī ẓuhūr u bürūz iḳtiżá]: L'de yok

[11094] ibā: Ü1.150a, İ2.181b / te'ebbī Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a

[11095] vü: Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b / Ü1, İ2, N'de yok

[11096] nişā-i: Ü1.150a, İ2.181b / neş'et-i T.214a, Ü5.203b / neş'e-i Ü2.124b, L.160a, Ü3.146a, H2-2.73b, N.167a

[11097] nişā-i: Ü1.150a, İ2.181b / neş'e-i Ü2.124b, T.214a, L.160a, Ü3.146a, Ü5.203a, H2-2.73b, N.167a

ü küffārda ẓuhūr ider. “ واعتبر هذا فى سائرالاسماء[11098] والصّفات تنكشف لك لمعة من لمعات انوارالحقيقة وتستنشق شمّة من نفحات الاسرار الدقيقة والسؤال بانّ هذا لما صارمظهرا لهذا الاسم وذلك الاسم[11099] لذلك”-“*Ve iᶜtebir hâẕā fī sā'iri'l-esmā'i ve'ṣ-ṣifāti tenkeşifu leke lemᶜatun min lemeᶜāti envāri'l-ḥaḳīḳati ve testenşiḳu şemmeten min nefaḥāti'l-esrāri'd-daḳīḳati ve's-su'āli bi-enne hâẕā lemmā-ṣāre maẓharen li-hâẕe'l-ismi ve ẕâlike li-ẕâlike'l-ismi*”[11100].

[646] Beyt[11101]

قلم به نيك و بد خلق در ازل رفتست	Ḳalem benīk u bed-i ḫulḳ der'ezel reftest
بكفت و كوى خلايق دكر نخواهد شد	Beguft u güy-i ḫalāyiḳ diger neḫˇāhed şud[11102]

[Neẕr] Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem[11103] buyururlar[11104] kï[11105]: “فمن وجد الخير فليحمد الله[11106] تعالى ومن وجد غير ذلك فلا يلومنّ الّا نفسه”-“*Fe men vecede'l-ḫayre fe'l-yaḥmedi'llâhe teᶜālá ve men vecede ġayre ẕâlike fe lā-yelūmenne illā nefsehu*”[11107].

[11098] هذا فى سائرالاسماء - hâẕā fī sā'iri'l-esmā'i: Ü1.150b, L.160b, Ü3.146a, İ2.181b, H2-2.73b, N.167a / فى هذا فى سائرالاسماء - fī hâẕā fī sā'iri'l-esmā'i Ü2.124b / فى هذه لاسماء السائر - fī hâẕihi'l-esmā'i's-sā'ir T.214b, Ü5.203b

[11099] لذلك – li-ẕālike: Ü1.150b, Ü2.124b, L.160b, Ü3.146a, İ2.181b, H2-2.74a, N.167a / وكذلك – ve keẕālike T.214b, Ü5.203b / كذلك - keẕālike L.160b

[11100] “Bunu diğer isim ve sıfatlarda da göz önünde bulundur ki sana hakikat nurlarından bir parıltı gözüksün ve ince sırların, isteklerin esintilerinden koklayasın. Şöyle ki o isme mazhar olunca o da o isme mazhar olur.”

[11101] Beyt: Ü1.150b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11102] “*Hayır ve şer ne olacaksa, ezel kalemiyle yazılmıştır/ Yaratılmışların bunu çekiştirmesi, telaşını gütmesi boşunadır*.”

[11103] ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem: İ2.181b, H2-2.74a/ ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem Ü1.150b, T.214b, L.160b, Ü3.146a, Ü5.203b, N.167a / ᶜaleyhi's-selām Ü2.124b

[11104] buyururlar: Ü1.150b, Ü2.124b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, H2-2.74a, N.167b / buyurur T.214b, Ü5.203b

[11105] kï: Ü2.124b, Ü3.146b, İ2.181b, H2-2.74a, N.167b / Ü1, T, L'de yok

[11106] الله - Allâh Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b, H2-2.74a / لله – li'llâhi: N.167b

[11107] “Kim bir hayır (iyilik) bulursa, (ondan dolayı) Allah'a hamd etsin; bunun dışında bir şey (bir kötülük) bulursa da kendi nefsinden başkasını suçlayıp kınamasın.”

Ḳavluhu teᶜālá "إِنَّ اللهَ لاَ يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ"-"*İnne'llâhe lā-yaẓlimu'n-nāse şey'en ve lâkinne'n-nāse enfusehum yaẓlimūn*"[11108].

[647] Beyt[11109] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fâᶜilâtün Feᶜilâtün Feᶜilâtün Faᶜlün]

پیرما کفت خطا برقلم صنع نرفت	Pīr-i mā guft ḫaṭā berḳalem-i ṣunᶜ nereft
آفرین برنظر پاك خطا پوشش باد	Āferīn bernaẓar-i pāk-i ḫaṭāpūşiş bād[11110]

[648] Naẓm[11111] [İbni Zühr el-Ḥafîd (?)]

[Baḥr-i Ḫafîf: Fāᶜilātün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

سلّم الامر الی ربّ البشر	Sellimi'l-emre ilá Rabbi'l-beşer
واترك الهم ودع عنك الفكر	V'etruki'l-hemme ve daᶜ ᶜanke'l-fiker[11112]
لاتقل فیما جری کیف جری	Lā teḳul fīmā cerá keyfe cerá
کلّ شئ بقضاء و قدر	Kullu şey'in bi-ḳażā'in ve ḳader[11113]

[11108] "*Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler.*" (Yûnus: 44)

[11109] Beyt: Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b / Naẓm İ2.181a; Beyit Hâfız-ı Şîrâzîye aittir [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, Gezel No: 105 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh105/(10.06.2020); Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt, Gazel No: 105 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07RF (10.06.2020)]

[11110] "*Pirimiz dedi: Tanrı'nın yaratışında olmaz hata; Hataları örten ne temiz bakışı vardır onun!*" [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, s. 272, G. 105/3]

[11111] Naẓm: Ü1.150b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin kime ait olduğu tam olarak tespit edilememekle birlikte tam adı Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Mervân Abdülmelik b. Ebü'l-Alâ olan Eyyûbîler dönemi Arap şairlerinden İbni Zühr el-Hafîd'in (ö. 595/1199) bu beyitlerle aynı vezinde yazılmış ve anlamca benzer beyitlerinin olduğu tespit edilmiştir [Bk. https://www.aldiwan.net/poem2663.html (21.08.2021)]

[11112] "*Her işi beşerin Rabbine havale et / Gamı bırakıp düşünceleri de terket.*"

[11113] *"Olana nasıl oldu deme / Herşey kaza ve kader iledir.*"

[Neşr] [[Ḥażret-i ᶜAzīz münācātında ḳażā ve ḳaderden su'āl eyledükde Rabbu'l-ᶜizzetden ḫiṭāb gelür kï " ياعزيزان لم تنته عن هذا لامحون اسمك عن ديوان النّبوّة " – "*Yā ᶜAzīzu in lem-tentehi ᶜan hâẕā le-emḥuvenne ismeke ᶜan dīvāni'n-nubuvveti*[11114]"]][11115].

[649] Naẓm[11116]

تغییر بحکم ازلی راه نباشد	Taġyīr beḥukm-i ezelī rāh nebāşed
تبدیل بفرمان قضا کار ندارد	Tebdīl befermān-ı ḳażā kār nedāred[11117]
دردائره کم وبیش نکنجد	Derdā'ire-i kem u bīş negenced
باسر قدرچون چرا کارندارد	Bāsirr-i ḳader çūn [u] çirā kār nedāred[11118]

[650] [Naẓm] [Nevᶜī]

[Feᶜūlün feᶜūlün feᶜūlün feᶜūl]

Bu nükte bilinmez Kināyāt_ile

Bu ḥikmet ṭuyulmaz İşārāt_ile

Açılmadı bir kimseye bu ḳapu

[11114] *"Ey azîz (kıymetli), eğer bundan vaz geçmezsen senin ismini peygamberlik divanından (listesinden) silerim."*

[11115] [[Ḥażret-i ᶜAzīz … dīvāni'n-nubüvvet"]]: Ü1.150b / Diğer nüshalarda yok

[11116] Naẓm: Ü1.150b / Bu ve hemen arkasından gelen Türkçe şiir kısmı diğer nüshalarda yok

[11117] "*Ezelde verilen hükümde değişikliğe asla imkân yoktur / Kaza ve kaderin emrinde değişiklik kâr vermez.*"

[11118] "*Ezel hükmü, azlık, çokluk dairesine, keyfiyet ve kemmiyet kabına sığmaz / Kaderin sırrına, neden ve nasıl eremez.*"

Ne Miftāḥ_ile ne Fütūḥāt_ile[11119]

[Neşr] Ve bu esmā'-i efᶜālüñ her birinüñ ḫāṣṣaten fā'ide-i celīlesi muḳarrerdür[11120]. Münāsib oldur kï anı daḫi beyān idevüz[11121], va'llâhu'l-Muvaffiḳ[11122]. **El-Mübdi':** Bir kimesnenüñ ᶜavratı ḥāmile olup ᶜalāmet-i saḳṭ vāḳiᶜ olsa zevci on ṭoḳuz kere bu ism-i şerīfi[11123] ḳırā'at idüp[11124] engüşt-i müsebbiḥasını ḫātūnınuñ baṭnına īṣāl[11125] ide Ḥaḳ teᶜālá[11126] ol zeni saḳṭdan ve mażarratdan[11127] ḥıfẓ ide. **El-Vekīl:** Bād-ı saḫtdan ya āteşden ḫavf olınsa bu ism-i şerīfe[11128] muvāẓabet[11129] olına kï[11130] ḫalāṣ olına[11131]. **El-Bāᶜiṣ[11132]**: Bir kimesne ālūde-i hevā olmaġla mürdedil olsa ve istiġfār idüp göñlini zinde itmek[11133] murād eylese vaḳt-i ḫˇābda elini sīnesi üzre[11134] ḳoyup yüz bir kere bu

[11119] Bu nükte ….; …. ne fütūḥāt_ile: Ü1.150b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. *Nev'î Dîvânı*, Mukatta'lar/68, s. 590]

[11120] ḫāṣṣa fā'ide-i celīlesi muḳarrerdür: Ü1.150b / ḫāṣṣası vardur Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b

[11121] anı daḫi beyān idevüz: Ü1.150b / ol daḫi beyān ola Ü2.124b, T.214b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b / ol daḫi beyān olına L.160b

[11122] Va'llâhu'l-Muvaffiḳ: L'de yok

[11123] ism-i şerīfi: Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b / ismi Ü1.150b, H2-2.74a, N.167b

[11124] ḳırā'at idüp: Ü1.150b, İ2.181b, N.167b / oḳuyup Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, Ü5.203b, H2-2.74a

[11125] īṣāl: Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b / ilḳā L.160b

[11126] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.160b

[11127] saḳaṭdan ve mażarratdan: Ü2.124b, Ü3.146b, İ2.181b, H2-2.74a, N.167b / saḳaṭda ve mażarratdan Ü1.150b / mażarratdan ve saḳaṭdan T.2014b, Ü5.203b / saḳaṭdan L.160b

[11128] ism-i şerıfe: Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.203b / isme H2-2.74a, N.167b

[11129] muvāẓabet: Ü1.150b, Ü2.124b, T.214b, Ü3.146b, Ü5.203b, H2-2.74a, N.167b / muvāẓıb L.160b, İ2.181b

[11130] olına kï: Ü1.151a, Ü2.124b, L.160b, Ü3.146b, İ2.181b, H2-2.74a, N.167b / olınsa T.215a, Ü5.204a

[11131] olına: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / bula L.160b

[11132] El-Bāᶜiŝ: Ü1'de başlık yok

[11133] zinde itmek Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, Ü5.204a, H2-2.74a / zinde eylemek İ2.181b, N.167a / iḥyā eylemek Ü1.151a / zindelik L.160b

[11134] sīnesi üzre: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / göğsine L.160b

ism-i şerīfe[11135] müdāvim ola Ḥaḳ teᶜālá[11136] anuñ dilini zinde vü münevver eyleye[11137]. **El-Ḫāliḳ[11138]:** Bir kimesne şeb içre[11139] bu ism-i şerīfe[11140] muvāẓıb olsa Ḥaḳ teᶜālá[11141] anuñçün bir ferişte[11142] ḫalḳ idüp ḳıyāmete dek ᶜibādet ide ve[11143] ṣevābını anuñ defter-i aᶜmāline[11144] ilḥāḳ ide[11145]. **El-Mücīb[11146]:** Her kim kï[11147] bu ism-i şerīfe[11148] muvāẓıb olsa Ḥaḳ teᶜālá[11149] anuñ emānında[11150] ola. **El-Vāsiᶜ[11151]ᶜ:** Bir kimesne kï[11152] muḳadder olan[11153] rızḳına rāżı[11154] olmayup muttaṣıl[11155] bu

[11135] ism-i şerīfe: Ü2.125a, T.215a, L.160b, Ü3.146b, Ü5.204a / isme Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74a, N.167a
[11136] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.181b, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.160b
[11137] zinde vü münevver eyleye: Ü2.125a, T.215a, L.160b, Ü3.146b, Ü5.204a, H2-2.74a / zinde idüp münevver ide İ2.182a, N.167a / zinde idüp mütenevvir ide Ü1.151a
[11138] El-Ḫāliḳ: Ü1'de başlık yok
[11139] şeb içre: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / gice L.161a
[11140] ism-i şerīfe: Ü2.125a, T.215a, L.160b, Ü3.146b, Ü5.204a / isme Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74a, N.167a
[11141] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.160b
[11142] bir ferişte: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / biñ melek L.161a
[11143] ide ve: Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / idüp Ü1.151a, L.161a
[11144] defter-i aᶜmāline: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / defterine L.161a
[11145] ilḥāḳ ide: Ü1.151a, İ2.182a, N.167b / ilḥāḳ ideler Ü2.125a, Ü3.146b, H2-2.74a / yazalar T.115a, L.161a, Ü5.204a
[11146] El-Mücīb: Ü1.151'de başlık yok
[11147] her kim kï: Ü1.151a, İ2.182a , Ü3.146b, H2-2.74a, N.167b / ve her kim kï Ü2.125a / bir kimse T.115a, L.161a, Ü5.204a
[11148] ism-i şerīfe: Ü2.125a, T.215a, L.160b, Ü3.146b, Ü5.204a / isme Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74a, N.167b
[11149] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a
[11150] emānında: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / ḥıfẓında L.161a
[11151] El-Vāsiᶜ: Ü1'de başlık yok
[11152] kï: Ü2.125a, Ü3.146b, İ2.182a, H2-2.74a, N.167b / Ü1, T, L, Ü5'de yok
[11153] olan: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / olmayan L.161a
[11154] rāżı: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / ḳā'il L.161a
[11155] muttaṣıl: L'de yok

endīşe[11156] ile dilgīr olsa bu ism-i şerīfe[11157] muvāẓıb ola kï[11158] tesellī-i ḫāṭır[11159] taḥṣīl idüp sükūn ᶜālemine vāṣıl ola[11160]. **El-Ḥasīb**[11161]: Bir kimesne ḥarāmī ya hemsāye-i bedden ya zaḫm-ı çeşmden ya düşmenden ya ḥasūddan ḫavf eylese yedi gün ᶜalé's-seḥer[11162] ve yedi şeb[11163] yetmiş kere *ḥasbiye'llâhu'l-ḥasīb* dise[11164] Ḥaḳ teᶜālá[11165] anı ẕikr olınan ᶜāhātdan[11166] ḥıfẓ ide ve tilāvet-i esmāya ḫamīsden ibtidā ide[11167]. **El-Ḥafīẓ**[11168]: Bir kimse ābdan ya āteşden ya dīv ü[11169] perīden veyā naẓar-ı nāmaḥremden ḫavf eylese[11170] bu ism-i şerīfi[11171] yazup getüre Ḥaḳ etᶜālá[11172] anı bu beliyyātdan emīn eyleye [11173]. **El-Bāri'**[11174]: Her kim kï[11175] bu ism-i şerīfe[11176] yedi gün yüzer[11177] kere

---

[11156] endīşe: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / fikr L.161a

[11157] ism-i şerīfe: Ü2.125a, T.215a, L.160b, Ü3.146b, Ü5.204a / isme Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74a, N.167b

[11158] ola kï: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / ola kï Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11159] tesellī-i ḫāṭır: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / telsiye-i ḫāṭır L.161a

[11160] taḥṣīl idüp sukūn ᶜālemine vāṣıl ola: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74a, N.167b / ile sukūnet vire L.161a

[11161] El-Ḥasīb: Ü1'de başlık yok

[11162] ᶜale's-seḥer: L'de yok

[11163] şeb: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.146b, İ2.182a, H2-2.74b, N.167b / gice T.215a, L.161a Ü5.204a

[11164] dise: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.167b / diye L.161a

[11165] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.167b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11166] ẕikr olınan ᶜāhātdan: L'de yok

[11167] tilāvet-i esmāya ḫamīsden ibtidā ide: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.146b, İ2.182a, H2-2.74b, N.167b / tilāvet-i esmāya ḫamīsden ibtidā eyleye T.215a, Ü5.204a / ve ibtidāsı yevm-i ḫamīsden ola L.161a

[11168] El-Ḥafīẓ: Ü1'de başlık yok

[11169] ü: N'de yok

[11170] ḫavf eylese: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.168a / ḳorḳsa L.161a

[11171] ism-i şerīfi: Ü2.125a, T.215a, L.161a, Ü3.146b, Ü5.204a / esmāyı Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a

[11172] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215a, Ü3.146b, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11173] anı bu beliyyātdan emīn eyleye: Ü1.151a, Ü2.125a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / anı beliyyātdan ḥıfẓ T.215a, Ü5.204a / anı beliyyātdan ḥıfẓ eyleye āmīn Ü3.147a / ol beliyyātdan anı L.161a

[11174] El-Bārī: Ü1'de başlık yok

[11175] her kim kï: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / bir kimse T.215b, L.161a, Ü5.204a

[11176] ism-i şerīfe: T.115b, Ü3.147a, Ü5.204a / ism-i şerīfi Ü2.125a, L.161a / isme Ü1.151a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a

[11177] yüzer: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.168a / yüz Ü2.125a

muvāẓıb olsa[11178] Ḥaḳ teᶜālá anı baᶜde'l-vefāt mezārında[11179] tenhā ḳomaya. **El-Muṣavvir**[11180]: Bir zen[11181] ḥāmile olmasa[11182] yedi gün ṣā'im olup vaḳt-i iftārda yigirmi bir kere bu isme meşġūl olsa[11183] Ḥaḳ teᶜālá[11184] aña[11185] bir veled-i ṣāliḥ naṣīb eyleye[11186]. **El-Vehhāb**[11187]: Her kimse kï[11188] ḍuḥá namāzından ṣoñra āyet-i secde tilāvet idüp secde eylese ve[11189] secde içre[11190] yetmiş kere yā Vehhāb[11191] dise Ḥaḳ teᶜālá[11192] aña ġınā vire. Ve bir kimesnenüñ[11193] bir ḥāceti olsa nīmşebde ṣaḥn-ı dārına çıḳup serbürehne yüz kere yā Vehhāb dise Ḥaḳ teᶜālá anuñ ḥācetini[11194] revā ide. **Er-Rezzāḳ**[11195]: Bir kimesne bu ism-i şerīfe[11196] baᶜde ṣalāti'ṣ-ṣubḥ muvāẓıb olup cānib-i

[11178] muvāẓıb olsa: Ü1.151a, T.215b, L.161a, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204a, H2-2.74b, N.168a / oḳusa L.161a

[11179] Ḥaḳ teᶜālá anı baᶜde'l-vefāt mezārında: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / Ḥaḳ teᶜālá anı baᶜde'l-vefāt merḳadinde T.215b, Ü5.204b / baᶜde'l-vefāt merḳadinde Allâh teᶜālá celle celāluhu anı L.161a

[11180] El-Muṣavvir: Ü1'de başlık yok

[11181] zen: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / ᶜavrat L.161a

[11182] olmasa: Ü2.125a, T.215b, L.161a, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / olsa Ü1.151a

[11183] isme meşġūl olsa: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / muvāẓıb olsa T.215b, Ü5.204b / ism-i şerīfi oḳusa L.161a

[11184] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151a, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11185] aña: L'de yok

[11186] naṣīb eyleye: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / vire T.215b, L.161a, Ü5.204b

[11187] El-Vehhāb: Ü1'de başlık yok

[11188] her kimse kï: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / bir kimse T.215b, L.161a, Ü5.204b

[11189] āyet-i secde tilāvet idüp secde eylese ve: Ü1.151b, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / secde idüp L.161a

[11190] secde içre: Ü1.151a, Ü2.125a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / ḥīn-i secdede T.215b, L.161a, Ü5.204b

[11191] yetmiş kere yā Vehhāb: Ü1.151b, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / bu ism-i şerīfi yetmiş kere L.161a

[11192] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11193] ve bir kimesnenüñ: Ü1.151a, Ü2.125a, L.161a, Ü3.147a, İ2.182a, H2-2.74b, N.168a / veya T.215b, Ü5.204b

[11194] Ḥaḳ teᶜālá anuñ ḥācetini: Ü1.151b, Ü2.125a, T.215b, Ü3.147a, İ2.182a, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / anuñ ḥācetini Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161a

[11195] Er-Rezzāḳ: Ü1'de başlık yok

[11196] ism-i şerīfe: Ü2.125a, T.215b, L.161a, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b / isme Ü1.151b, İ2.182b, H2-2.74b, N.168a

maġribden tilāvete mübāşeret idüp[11197] ḫānesinüñ çār erkānına ikişer yüz[11198] kere bu ismi oḳuyup muḳayyed olsa[11199] Ḥaḳ teᶜālá[11200] der-i devleti aña[11201] güşāde eyleye[11202]. **El-Fettāḥ**[11203]: Bir kimesne baᶜde ṣalāti'ṣ-ṣubḥ iki elini sīnesi üzre ḳoyup yetmiş kere bu ism-i şerīfe[11204] muvāẓıb olsa[11205] Ḥaḳ teᶜālá[11206] anuñ mir'āt-ı dilin jeng-i ālāmdan pāk ü mücellá[11207] ide. **El-Ḳābiż**[11208]: Her kim kï bu ism-i şerīfi[11209] ḳırḳ gün ḳırḳ loḳma nāna yazup[11210] ekl eylese Ḥaḳ teᶜālá[11211] anı cūᶜdan emīn eyleye. **El-Bāsiṭ**[11212]: Her kim kï[11213] bu ism-i şerīfi[11214] vaḳt-i seḥerde on[11215] kere tilāvet

[11197] muvāẓıb olup …. mübāşeret idüp: Ü1.151b, Ü2.125a-b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / muvāẓıb olsa ve maġrībde daḫi muvāẓıb olup L.161a

[11198] yüz: T.215b, L.161a, Ü5.204b / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[11199] muḳayyed olsa: Ü1.151b, Ü2.125b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.74b, N.168a / üflese T.215b, L.161b, Ü5.204b

[11200] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

[11201] der-i devleti aña: Ü1.151b, İ2.182b, N.168a / aña der-i devleti Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.204b, H2-2.74b

[11202] eyleye: L'de yok

[11203] El-Fettāḥ: Ü1'de başlık yok

[11204] ism-i şerīfe: Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, Ü5.204b / ism-i şerīfi L.161b / isme Ü1.151b, İ2.182b, H2-2.74b, N.168a

[11205] muvāẓıb olsa: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / oḳusa L.161b

[11206] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

[11207] ü mücellā: L'de yok

[11208] El-Ḳābiż: Ü1'de başlık yok

[11209] ism-i şerīfi: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.204b / ismi Ü1.151b, İ2.182b, H2-2.74b, N.168a

[11210] ḳırḳ gün ḳırḳ loḳma nāna yazup: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / ḳırḳ loḳma nāna yazup be-her yevm birini L.161b

[11211] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.74b, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

[11212] El-Bāsiṭ: Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.75a, N.168a / El-Bāsiṭ Er-Rāfiᶜ El-Ḫāfıẓ L.161b / Ü1'de başlık yok

[11213] her kim kï: Ü1.151b, Ü2.125b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / bir kimse T.215b, L.161b, Ü5.204b

[11214] ism-i şerīfi: Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, Ü5.204b / üç ism-i şerīfi L.161b / ismi Ü1.151b, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a

[11215] on: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.75a, N.168a / otuz L.161b

idüp[11216] ellerini taẕarruᶜ ile[11217] duᶜāya refᶜ eylese[11218] Ḥaḳ teᶜālá[11219] anı[11220] kimseye muḥtāc eylemeye[11221]. **El-Ḥāfıẓ:** Bir kimse bu ism-i şerīfe muvāẓıb olsa anı Ḥaḳ teᶜālá ḥıfẓ eyleye[11222]. **Er-Rāfiᶜ**[11223]: Bir kimse bu ism-i şerīfe külle yevm yüz kere oḳusa Ḥaḳ teᶜālá muṣībeti üzerinden defᶜ ide[11224]. **El-Muᶜizz**[11225]: [[Her kim kï[11226] bu ism-i şerīfi[11227] gün ortasında yüz bir kere tilāvet eylese Ḥaḳ teᶜālá anı[11228] beyne'n-nās ġanī eyleye.]][11229] Ve[11230] her kim kï bu ism-i şerīfi[11231] şeb-i düşenbihde ve şeb-i cumᶜada[11232] namāz-ı şāmdan[11233] ṣoñra yüz bir kere ḳırā'at eylese Ḥaḳ teᶜālá[11234] anı

[11216] tilāvet idüp: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.75a, N.168a / oḳuyup L.161b

[11217] ellerini taẕarruᶜ ile: L'de yok

[11218] duāᶜya refᶜ eylese: Ü1.151b / duāᶜya ḳaldursa Ü2.125b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / duāᶜ eylese L.161b / T, Ü5'de yok

[11219] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.75a, N.168a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147a

[11220] anı: Ü1.151b, L.161b, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / Ü2, T, Ü3, Ü5'de yok

[11221] eylemeye: Ü1.151b, Ü2.125b, L.161b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / olmaya T.216a, Ü5.204b

[11222] El-Ḥāfıż … ḥıfẓ eyleye: T.216a, Ü5.205a / Ü1, Ü2, L, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[11223] Er-Rāfiᶜ: T.216a, İ2.182b, Ü5.205a / Ü1, Ü2, L, Ü3, H2-2, N'de yok; (Er-Râfiᶜ: Ü1.152b)

[11224] bir kimse …. defᶜ ide: T.216a, Ü5.205a / her kim kï bu ism-i şerīfi gün ortasında yüz bir kere tilāvet eylese Ḥaḳ teᶜālá anı beyne'n-nās ġanī eyleye İ2.182b / Ü1, Ü2, L, Ü3, H2-2, N'de yok

[11225] El-Muᶜiz: Ü1'de başlık yok

[11226] her kim kï: Ü2.125b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / kim kï Ü1.151b / bir kimse T.216a, L.161b, Ü5.205a

[11227] ism-i şerīfi: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.204b / ismi Ü1.151b, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a

[11228] Ḥaḳ teᶜālá anı: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, İ2.182b, Ü5.204b, H2-2.75a, N.168a / anı Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147a

[11229] [Her kim kï … ġanī eyleye]: İ2'de bu kısım yanlışlıkla "Er-Rāfiᶜ" isminde verilmiştir

[11230] ve: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.204b, H2-2.75a / Ü1, İ2, N'de yok

[11231] her kim kï bu ism-i şerīfi: Ü1.151b, Ü2.125b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168a / ve her kim L.161b / T, Ü5'de yok

[11232] şeb-i düşenbede ve şeb-i cumᶜāda: Ü1.151b, Ü3.147a, İ2.182b, H2-2.75a, N.168b / şeb-i düşenbede cumᶜāda Ü2.125b / şebᶜ-i düşenbe ya cumᶜada L.161b / cumᶜa ve düşenbe gicesi T.216a, Ü5.205a

[11233] şāmdan: Ü1.151b, İ2.182b, N.168b / maġribden Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.205a, H2-2.75a

[11234] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

beyne'n-nās mehīb eyleye[11235]. **El-Muẕill[11236]:** Bir kimesne bir ẓālimden[11237] ya ḥāsidden[11238] ḫavf eylese bu ism-i şerīfi[11239] yetmiş beş kere ḳırā'at idüp[11240] baᶜdehü serin secdeye ḳoyup[11241] ve ḫavf eyledügi[11242] ẓālim u ḥāsidüñ ismin ol maḥalde yād eyleyüp[11243] yā Rabbi beni bunlaruñ ẓulm u ḥasedinden[11244] emīn[11245] eyle dise[11246] Ḥaḳ teᶜālá[11247] anı[11248] ḥıfẓ eyleye. **El-Ḥakem**[11249]: Her kim_kï[11250] bu ism-i şerīfi nīmşebde hezār taẕarruᶜ u niyāz ile ḳırā'at eylese Ḥaḳ teᶜālá[11251] anuñ baṭnını kendü esrārına maᶜden ide[11252]. **El-ᶜAdl**[11253]: Her kim_kï bu ism-i şerīfi şeb-i cumᶜada yigirmi

---

[11235] eyleye: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / ide Ü1.151b

[11236] El-Muẕill: Ü1'de başlık yok; ("Bir kimsene sā'im olup cūᶜa ṭāḳat getürmese bu ism-i şerīfi ḫāk üzre ḳırā'at idüp baᶜdehü āb-ı ṣāfī ile ter idüp istişmām ide bi-iẕni'llâhi teᶜālá ṣavmdan şıḳlet çekmeye" Ü1.152b-153a)

[11237] ẓālimden: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / ẓālim L.161b

[11238] ḥāsidden: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, İ2.182b, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / ḥussāddan Ü1.151b

[11239] ism-i şerīfi: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.205a / ismi İ2.182b, H2-2.75a, N.182b

[11240] ḳırā'at idüp: Ü1.151b, İ2.182b, N.168b / oḳuyup Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.205a, H2-2.75a

[11241] baᶜdehü serin secdeye ḳoyup: L'de yok

[11242] eyledügi: Ü1.151b, İ2.182b, N.168b / itdügi Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147a, Ü5.205a, H2-2.75a

[11243] eyleyüp: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147b, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / idüp Ü1.151b, İ2.183a

[11244] ẓulm u ḥasedinden: Ü1.151b / ẓulmından Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b

[11245] emīn: Ü2'de yok

[11246] dise: Ü1.151b, Ü2.125b / diye T.216a, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, N.168b / diyü H2-2.75a

[11247] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalá Ü3.147b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

[11248] anı: Ü1.151b, Ü2.125b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b / T, Ü5'de yok

[11249] El-Ḥakem: Ü1'de başlık yok

[11250] her kim kï: Ü1.151b, Ü2.125b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b / bir kimse T.216a, L.161b, Ü5.205a

[11251] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalá Ü3.147b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b

[11252] ide: Ü1.151b, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / eyleye L.161b

[11253] El-Adl: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / El-Bāᶜiŝ Ü1.152a; (*Ü1'de (Ü1.151a-b) "El-Bāᶜiŝ" ile "El-Ḥakem" isimleri arasındaki isimlerin başlıkları boş bırakılmış olmakla birlikte açıklamalar verilmiş olup diğer nüshalarda sırasıyla başlıkları verilen isimlerin açıklamaları ile bire bir aynıdır. Ü1'de daha önce başlıkları yazılmamış "El-Bāᶜiŝ" ile "El-Ḥakem" arasındaki isimler , yanlışlıkla "El-ᶜAdl"isminden itibaren geçen isimlerin başlıkları olarak verilmiştir)*

loḳma nāna yazup ekl eylese[11254] Ḥaḳ teᶜālá[11255] aña ḫalāyıḳı[11256] müsaḫḫar eyleye[11257]. El-Laṭīf[11258]: Bir kimesneye esbāb-ı maᶜīşet teng olsa ābdest alup iki rekᶜat namāz ḳıla ve bu ism-i şerīfe[11259] muvāẓıb olsa[11260] Ḥaḳ teᶜālá[11261] aña ebvāb-ı maᶜīşeti güşāde eyleye[11262]. **El-Muḥyī**[11263]: Bir kimesne vecaᶜ-ı aᶜżādan ḫavf eylese [bu ism-i şerīfi[11264] yedi gün yedi[11265] ᶜużvı üzre tilāvet eylese][11266] Ḥaḳ teᶜālá[11267] anuñ[11268] ᶜużvını vecaᶜdan emīn[11269] eyleye. **El-Mümīt[11270]:** Bir kimesne nevmden[11271] zamān-ı ṣalâtda bīdār olmaġa ḳādir olmasa vaḳt-i nevmde bu ism-i şerīfe[11272] muvāẓıb[11273] ola kï[11274]

[11254] ekl eylese: Ü1.152a, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / yise L.161b
[11255] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.215b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b
[11256] aña ḫalāyıḳı: Ü1.152a, Ü2.125b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b / ḫalāyıḳı aña T.216a, Ü5.205a / ḫalḳı aña L.161b
[11257] eyleye: Ü1.152a, Ü2.125b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b / ide T.216a, L.161b, Ü5.205a
[11258] El-Laṭīf: Ü2.125b, T.215b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / El-Ḫālıḳ Ü1.152a
[11259] ism-i şerīfe: T.216a, L.161b, Ü5.205a / isme Ü1.152a, Ü2.125b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b
[11260] olsa: Ü1.152a, Ü2.125b / ola T.216a, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b
[11261] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b
[11262] eyleye: Ü1.152a, Ü2.125b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75a, N.168b / ide T.216a, Ü5.205a
[11263] El-Muḥyī: Ü2.125b, T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / El-Mücīb Ü1.152a
[11264] ism-i şerīfi: T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a / ismi Ü1.152a, H2-2.75a, N.168b
[11265] yedi: T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Ü1'de yok
[11266] [bu ismi … tilāvet eylese]: Ü2'de yok
[11267] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.161b
[11268] anuñ: L'de yok
[11269] emīn: T'de yok
[11270] El-Mümīt: Ü2.125b, T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / El-Vāsiᶜ Ü1.152a
[11271] nevmden: Ü2.125b, T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / ḫˇābdan Ü1.152a
[11272] şerīfe: Ü2.125b, T.216b, L.161b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / şerīfi Ü1.152a
[11273] muvāẓıb: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205a, H2-2.75a, N.168b / müdāvim L.162a
[11274] ola kï: İ2.183a / ola Ü2.125b, T.216b, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75a, N.168b / olsa Ü1.152a

Ḥaḳ teᶜālá[11275] anı istedügi ezminede[11276] bīdār eyleye. **El-Vāliyy[11277]:** Bir kimesne bu ism-i şerīfi yüz kere ḳırā'at eylese[11278] Ḥaḳ teᶜālá[11279] anuñ müşkilini ḥall ide[11280]. **Et-Tevvāb[11281]:** Bir kimesne ṣalât-ı ḍuḥádan_ṣoñra üç yüz altmış kere bu ism-i şerīfe muvāẓıb olsa[11282] Ḥaḳ teᶜālá[11283] aña der-i tevbeyi[11284] güşāde eyleye. **El-Müntaḳim**[11285]: Bir kimesne cefā-yı düşmene[11286] ṣabra ḳādir olmasa üç cumᶜa bu ism-i şerīfe müdāvim[11287] ola kï[11288] Ḥaḳ teᶜālá[11289] anuñ[11290] düşmenini kendüye[11291] dost ḳıla. **El-Muḳsiṭ**[11292]: Bir kimesneye cünūn veyāḫud[11293] vesvese ġālib olsa bu

[11275] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75a, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11276] anı istedügi ezminede: Ü1.152a / anı istedügi zamānda Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75a, N.168b / istedügi vaḳit anı L.162a

[11277] El-Vālī: Ü2.125b, T.216b, L.162a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75a, N.168b / El-Ḥasīb Ü1.152a

[11278] ḳırā'at eylese: Ü1.152a, İ2.183a, N.168b / oḳusa Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75a / oḳuya L.162a

[11279] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75a, N.168b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11280] ide: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / eyleye L.162a

[11281] Et-Tevvāb: Ü2.125b, T.216b, L.162a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / El-Muġīṡ Ü1.152a

[11282] ism-i şerīfe muvāẓıb olsa: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / ism-i şerīfi oḳuya L.162a

[11283] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.125b, T.216b,İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147b / Allah teᶜālá L.62a

[11284] aña der-i tevbeyi: Ü2.126a, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / der-i tevbeyi aña Ü1.152a, L.162a / aña tevfīḳ naṣīb idüp aña der-i tevbeyi Ü1.152a

[11285] El-Müntaḳim: Ü2.126a, T.216b, L.162a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / El-Ḥafīẓ Ü1.152a

[11286] düşmene: Ü2.126a, T.216b, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / düşmeni Ü1.152a, İ2.183a

[11287] müdāvim: Ü1.152a, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75b, N.168b / muvāẓıb T.216b, Ü5.205b

[11288] ola kï: Ü1.152a, Ü2.126a, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75b, N.168b / ola L.162a / olsa T.216b, Ü5.205b

[11289] Ḥaḳ teᶜālá: Ü2.126a, T.216b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / Ḥaḳ teᶜālá celle celāluhu Ü3.147b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11290] anuñ: L'de yok

[11291] kendüye: Ü1.152a, Ü2.126a, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75b, N.168b / T, L, Ü5'de yok

[11292] El-Muḳsiṭ: Ü2.126a, T.216b, L.162a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.168b / El-Bārī Ü1.152a

[11293] veyāḫūd: Ü2.126a, Ü3.147b, N.169a / yāḫūd Ü1.152a, İ2.183a, H2-2.75b / yā T.216b, L.162a, Ü5.205b

ism-i şerīfe muvāẓıb[11294] ola kï[11295] Ḥaḳ teᶜālá[11296] anı bu elemden[11297] ḫalāṣ eyleye. **El-Cāmiᶜ**[11298]: Bir kimesnenüñ[11299] [[ehli vü eḳāribi_ile <cemᶜiyyet-i ḫāṭırı olmasa[11300] vaḳt-i ḥācetde ġusl ide ve naẓarın āsumāna ṭutup ve ellerini ḳaldurup on gün yüz[11301] kere]][11302] bu ism-i şerīfe[11303] muvāẓıb olsa[11304] Ḥaḳ teᶜālá[11305] mābeynlerini tevfīḳ idüp[11306]>[11307] cemᶜiyyet-i ḫāṭır naṣīb ide[11308]. **El-Muġnī**[11309]: Bir kimesnenüñ aᶜżāsı üzre vecaᶜ olsa bu ism-i şerīfe muvāẓıb ola kï[11310] Ḥaḳ teᶜālá[11311] anı defᶜ eyleye[11312]. Ve[11313] bir kimesneden murādı olup[11314] ḥuṣūlinden me'yūs olsa rūz-ı cumᶜada on biñ

[11294] muvāẓıb: Ü1.152a, Ü2.126a, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / müdāvim L.162a / T'de yok

[11295] ola kï: Ü1.152a, Ü2.126a, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75b, N.169a / ola L.162a / olsa T.216b, Ü5.205b

[11296] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.126a, T.2016b, Ü3.147b, İ2.183a, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11297] bu elemden: L'de yok

[11298] El-Cāmiᶜ: Ü2.126a, T.2016b, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / El-Muṣavvir Ü1.152a

[11299] bir kimsenüñ: Ü1.152a, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / bir kimse T.216b, Ü5.205b

[11300] ehli vü eḳāribi_ile cemᶜiyyet-i ḫāṭırı olmasa: Ü1.152a, Ü2.126a, Ü3.147b, İ2.183a, H2-2.75b, N.169a / ehl ü ᶜıyāli beyninde muᶜāşeret bulınmasa L.162a

[11301] gün yüz: L.162a / Diğer nüshalarda yok

[11302] [ehli vü eḳāribi_ile …. on gün yüz kere]: Ü1.152a, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / T, Ü5'de yok

[11303] ism-i şerīfe: Ü1.152a, Ü2.126a, T.2016b, Ü3.147b, Ü5.205b / ism-i şerīfi L.162a / isme İ2.183b, H2-2.75b, N.169a

[11304] olsa: Ü1.152a, Ü2.126a, T.2016b, Ü3.147b, Ü5.205b / ola İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / oḳuya L.162b

[11305] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.126a, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11306] mā-beynlerini tevfīḳ idüp: Ü1.152a, Ü2.126a, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / aña T.216b, Ü5.205b / L'de yok

[11307] <cemᶜiyyet-i ḫāṭırı olmasa …. tevfīḳ idüp>: Ü3'de yok

[11308] ide: Ü1.152a, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / eyleye L.162a

[11309] El-Muġnī: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / El-Vehhāb Ü1.152a

[11310] ola kï: Ü1.152a, N.169a / ola Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b / olsa T.216b, Ü5.205b

[11311] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152a, Ü2.126a, T.216a, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.147b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11312] anı defᶜ eyleye: Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / defᶜ eyleye Ü1.152a / ol vecaᶜdan ḫalāṣ eyleye L.162a

[11313] ve: Ü1.152a, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / veya L.162a

[11314] olup: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / olsa Ü1.152a

kere bu ism-i şerīfe[11315] muvāẓıb olsa[11316] Ḥaḳ teᶜālá[11317] anuñ me'yūs olduġı murādın[11318] biġayr-i minnet-i ḫalḳ[11319] aña[11320] naṣīb eyleye. **El-Māniᶜ**[11321]: Ricāl u nisā[11322] mābeyninde[11323] tevfīḳ olmasa göñülden bu ism-i şerīfe müdāvim olına kï[11324] Ḥaḳ teᶜālá[11325] mābeynlerine[11326] tevfīḳ[11327] naṣīb eyleye. **Eḍ-Ḍārr**[11328]: Bir kimesne kendüyi maḳām-ı taḥṣīlde[11329] müşāhede eylese[11330] ve daḫi[11331] ziyāde[11332] gūşiş itmek murād eylese[11333] leyālī-i cumᶜada[11334] yüzer kere bu ism-i şerīfe müdāvim[11335]

[11315] ism-i şerīfe: Ü2.126a, Ü3.147b / isme Ü1.152a, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / T, L, Ü5'de yok
[11316] olsa: Ü1.152a, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / ola L.162b
[11317] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a
[11318] murādın: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / murādı Ü1.152b / murād İ2.183b
[11319] -i ḫalḳ: Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / Ü1, T, Ü5'de yok
[11320] aña: Ü1.152b / Diğer nüshalarda yok
[11321] El-Māniᶜ: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, N.169a / El-Vālī H2-2.75b / Er-Rezzāḳ Ü1.152b
[11322] ricāl u nisā: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / bir kimsenüñ ehli L.162a
[11323] mā-beyninde: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / beyninde L.162a
[11324] müdāvim olına kï: Ü1.152b, N.169a / müdāvemet olına kï H2-2.75b / ola kï İ2.183b / müdāvim ola L.162a / müdāvemet eylese Ü2.126a, Ü3.147b / muvāẓıb olsa T.217a, Ü5.205b
[11325] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a
[11326] mā-beynlerine: Ü1.152b / Diğer nüshalarda yok
[11327] tevfīḳ: Ü1.152b, İ2.183b, N.169a / muvāfaḳat Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b
[11328] Eḍ-Ḍārr: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / El-Fettāḥ Ü1.152b
[11329] kendüyi maḳām-ı taḥṣīlde: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / kendüyi maḳām-ı taḥṣīlde L.162a
[11330] eylese: İ2.183b, N.169a / idüp Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b
[11331] daḫi: Ü2.126a, T.216a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / andan Ü1.152b
[11332] ziyāde: Ü1.152b, Ü2.126a, T.216a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / ziyādece L.162a
[11333] gūşiş itmek murād eylese: Ü1.152b, H2-2.75b / gūşiş eylemek murād eylese İ2.183b, N.169a / gūşiş itmek murād idinse Ü2.126a, L.162a, Ü3.148a / gūşiş idinmek murād eylese T.217a, Ü5.206a
[11334] leyālī-i cumᶜada: Ü1.152b / cumᶜa gicelerinde Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a
[11335] müdāvim: Ü1.152b, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / muvāẓıb T.217a, Ü5.206a

ola kï[11336] Ḥaḳ teᶜalá[11337] aña daḫi ziyāde gūşiş naṣīb idüp maḳām-ı taḥḳīḳa vāṣıl ide[11338]. **En-Nāfiᶜ**[11339]: Bir kimesne deryā seferinde[11340] her gün[11341] bu ism-i şerīfe[11342] muvāẓıb[11343] olsa[11344] Ḥaḳ teᶜālá[11345] anı ol seferde ḥıfẓ ide[11346]. Eger[11347] keştīde süvār[11348] iken ᶜaẓīm furtına olsa on biñ kere bu ism-i şerīfe[11349] müdāvim[11350] ola kï[11351] Ḥaḳ teᶜālá[11352] anı ġarkdan ve telefden ḥıfẓ[11353] eyleye. **El-Hādi**[11354]: Bir kimesne ellerin ve yüzin[11355] āsumāna[11356] ṭutup bu ism-i şerīfe[11357] müdāvim[11358] olsa

---

[11336] ola kï: Ü2.126a, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / ola T.217a, L.162a, Ü5.206a / olsa Ü1.152b

[11337] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11338] maḳām-ı taḥḳīḳa vāṣıl ide: Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / taḥṣīl daḫi ziyāde ola Ü1.152b

[11339] En-Nāfiᶜ: Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / El-Ḳābıż Ü1.152b

[11340] deryā seferinde: Ü1.152b, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / deryāda T.217a, Ü5.206a

[11341] her gün: L'de yok

[11342] ism-i şerīfe: Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.205b / isme Ü1.152b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a

[11343] muvāẓıb: : Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / müdāvim L.162a

[11344] olsa: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b / ola İ2.183b, N.169a

[11345] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, İ2.183b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.148a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11346] ide: Ü1.152b, İ2.183b / eyleye Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.147b, Ü5.205b, H2-2.75b, N.169a

[11347] eger: Ü1.152b, Ü2.126a, L.162a, Ü3.147b, İ2.183b, H2-2.75b, N.169a / ve eger T.217a, Ü5.206a

[11348] süvār: Ü1.152b / Diğer nüshalarda yok

[11349] ism-i şerīfe: Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.75b, N.169a / isme Ü1.152b

[11350] müdāvim: Ü1.152b, Ü2.126a, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / muvāẓıb T.217a, L.162a, Ü5.206a

[11351] ola kï: Ü1.152b, Ü2.126a, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / ola T.217a, L.162a, Ü5.206a

[11352] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162a

[11353] anı ġarkdan ve telefden ḥıfẓ: Ü1.152b, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / anı ġarḳdan ve telefden emīn Ü2.126a / aña niẓām-ı ḥāl müyesser ide ve ġarḳdan T.217a, Ü5.206a

[11354] El-Hādī: Ü2.126a, T.217a, L.162a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / El-Bāsiṭ Ü1.152b

[11355] ellerin ve yüzin: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / ellerin ḳaldurup ve yüzin L.162b

[11356] āsumāna: Ü1.152b, Ü2.126a, L.162a, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / esmāya T.217a, Ü5.206a

[11357] bu ism-i şerīfe: Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, Ü5.206a / bu isme Ü1.152b, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / L'de yok

[11358] müdāvim: Ü1.152b, Ü2.126a, L.162a, Ü3.148a, İ2.183b, H2-2.76a, N.169a / muvāẓıb T.217a, Ü5.206a

Ḥaḳ teᶜālá[11359] aña maᶜrifet naṣīb eyleye. **El-Bedīᶜ**[11360]: Bir kimesneye ᶜaẓīm ġuṣṣa vu ġam ᶜārıż olsa yetmiş biñ kere yā Bedīᶜa's-semâvāti ve'l-arż dise ġamdan ḫalāṣ ola. Ve[11361] bir rivāyetde biñ kere dise daḫi kāfīdür[11362]. **Er-Reşīd**[11363]: Bir kimesne kendünüñ tedbīr-i ḥāline ve maᶜīşetine[11364] ḳādir olmasa nīmşebde ve ḥālet-i nevmde biñ kere bu ism-i şerīfe muvāẓıb[11365] ola kï[11366] Ḥaḳ teᶜālá[11367] aña tedbīr-i ḥāl naṣīb eyleye[11368]. **El-Muḳīt**[11369]: Bir kimesne diyār-ı ġurbete düşse ve miḥen-i[11370] ġurbetden[11371] mutażaccır olsa ya[11372] bir ṭıfl-i ṣaġīr-i şīrḫˇāre kï[11373] rūz u şeb girye idüp sākin olmasa bu ism-i şerīfi bir kūze-i tehīye yedi yüz[11374] kere ḳırā'at idüp[11375] baᶜdehü içine mā'-i ṣāfī[11376] vażᶜ olına ve miḥen-i ġurbete girftār olmış ādeme ve girye

---

[11359] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.148a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162b

[11360] El-Bedīᶜ: Ü2.126a, T.217a, L.162b, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / El-Ḥāfıż Ü1.152b

[11361] ve: Ü1.152b / T, L, Ü5'de yok

[11362] dise daḫi kāfīdür: Ü1.152b, Ü2.126a, Ü3.148a, İ2.184a, H2-2.76a, N.169b / dise ġamdan ḫalāṣ ola Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, İ2.183b, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169a / diye L.162b

[11363] Er-Reşīd: Ü2.126a, T.217a, L.162b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b/ Er-Rāfīᶜ Ü1.152b

[11364] maᶜīşetine: Ü2.126a, T.217a, L.162b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / maᶜīşete Ü1.152b

[11365] muvāẓıb: Ü2.126a, T.217a, L.162b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / müdāvim Ü1.152b

[11366] ola kï: İ2.184a / ola L.162b, N.169b / olsa Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, Ü3.148a, Ü5.206a, H2-2.76a

[11367] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.152b, Ü2.126a, T.217a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.148a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.162b

[11368] tedbīr-i ḥāl naṣīb eyleye: Ü1.152b, İ2.184a, N.169b / niẓām-ı ḥāl müyesser ide Ü2.126b, T.217a, L.162b, Ü3.148a, Ü5.206a, H2-2.76a

[11369] El-Muḳīṭ: Ü2.126b, T.217a, L.162b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / El-Muᶜizz Ü1.152b

[11370] diyār-ı ġurbete düşse ve miḥen-i: L'de yok

[11371] ġurbetden: Ü1.152b, Ü2.126b, Ü3.148a, İ2.184a, H2-2.76a, N.169b / ġurbetde T.217a, L.162b, Ü5.206a

[11372] ya: Ü1.152b, Ü2.126b, T.217a, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / veya L.162b

[11373] N'de yoktur.

[11374] yüz: L.162b / Diğer nüshalarda yok

[11375] ḳırā'at idüp: Ü1.152b, İ2.184a, N.169b / oḳuyup Ü2.126b, T.217b, L.162b, Ü3.148a, Ü5.206a, H2-2.76a

[11376] ṣāfī: Ü1.152b / ḳarāḥ İ2.184a, N.169b / bārid Ü2.126b, T.217b, L.162b, Ü3.148a, Ü5.206a, H2-2.76a

iden ṭıfl-i şīrẖˇāreye[11377] içüreler[11378] bi-iẕni'llâhi teᶜālá[11379] elemleri sākin ola. Ve bir kimesne[11380] ṣā'im olsa ve cūᶜa ṭāḳat getürmese bu ism-i şerīfi ẖāk üzre ḳırā'at idüp[11381] baᶜdehü āb-ı ṣāfī ile te idüp istişmām ide[11382] bi-iẕni'llâhi teᶜālá[11383] ṣavmdan ṣıḳlet çekmeye. Muḥaṣṣal-ı kelām bu fevā'id-i celīleye şek neᶜūẕü bi'llâh işm-i ᶜaẓīmdür[11384]. Zīrā te'ṣīrāt-ı esmā'-i şerīfeyi[11385] maḥż-ı cehālet belkï[11386] küfrdür. Ḳāle'llâhu teᶜālá[11387] "وَلِلَّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ"-"*Ve li'llâhi'l-esmā'u'l-ḥusná fe'dᶜūhu bihā ve ẕeru'l-leẕīne yulḥidūne fī esmā'ihi*[11388]*"*[11389]. Ve Resūl-i Ekrem[11390] ṣalla'llâhu teᶜālá[11391] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[11392] kï: "لو اعتقد احدكم حجرا لنفعكم[11393]"-"*Lev iᶜteḳade eḥadukum ḥaceren le-nefeᶜakum*"[11394]. **Tevḥīd-i ṣānī tevḥīd-i ṣıfātdur**. Ve **esmā'-i tevḥīd-i ṣıfāt** bunlardur kï ẕikr olınur[11395]: El-Ḥayy, Eṣ-Ṣekūr,

---

[11377] miḥen-i ġurbete ….. şīr-ẖˇāreye: Ü1.152b / miḥen-i ġurbete girftār olmşa ve ṭıfl-i şīr-ẖˇāreye Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / ol ṭıfıla ve miḥen-i ġurbete giriftār olanlara L.162b

[11378] içüreler: Ü1.152b, L.162b / içürile Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206b, H2-2.76a, N.169b

[11379] teᶜālá: L'de yok

[11380] ve bir kimesne: Ü2.126b, Ü3.148a, İ2.184a, H2-2.76a, N.169b / ve bir kimse L.162b / ve bir kimse kï T.217b, Ü5.206b / El-Muẕill bir kimesne Ü1.152b

[11381] ẖāk üzre ḳırā'at idüp: Ü1.153a, İ2.184a, N.169b / ṭopraḳ üzerine oḳuyup Ü2.126b, T.217b, L.162b, Ü5.206b / ṭopraḳ üzre oḳuyup Ü3.148a, H2-2.76a

[11382] istişmām ide: Ü1.153a, Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / istişmām ide beş yüz kere oḳuya L.162b

[11383] bi-iẕni'llâhi teᶜālá: Ü1.153a, Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / bi-emri'llâh L.162b

[11384] neᶜūẕü bi'llâh işm-i ᶜaẓīmdür: Ü1.153a, İ2.184a, N.169b / işm-i ᶜaẓīmdür neᶜūẕü bi'llâh L.162b, H2-2.76a / işm-i ᶜaẓīmdür neᶜūẕü bi'llâhi teᶜālá Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, Ü5.206b

[11385] esmā-i şerīfeyi: Ü2.126b, T.217b, L.162b, Ü3.148a, Ü5.206a / esmāyı Ü1.153a, İ2.184a, H2-2.76a, N.169b

[11386] belkï: Ü1.153a, Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / ve L.162b

[11387] ḳāle'llâhu teᶜālá: Ü2'de yok

[11388] "فى اسمائه … - fī-semā'ihi": Ü1.153a, T.217b, L.162b, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / "فى اسمائه … - fī-semā'ihi" el-āyet Ü2.126b, Ü3.148b

[11389] "***En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın****. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır.*" (A'râf: 180)

[11390] Resūl-i Ekrem: Ü1.153a, Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / Resūlu'llâh L.162b

[11391] teᶜālá: İ2.184a, H2-2.76a / Diğer nüshalarda yok

[11392] buyururlar: Ü1.153a, Ü2.126b, T.217b, Ü3.148a, İ2.184a, Ü5.206a, H2-2.76a, N.169b / buyurur L.1162b

[11393] لنفعكم – le-nefeᶜakum Ü2.126b, T.217b, L.162b, Ü3.148a, Ü5.206a, H2-2.76a / لنفعه – le-nefeᶜahu: Ü1.153a, İ2.184a, N.169b

[11394] *"Sizden biriniz taşa inansa, taş ona fayda verir."*

[11395] ve esmā-i …. ẕikr olınur: L'de yok

El-Ḳahhār, El-Ḳāhir, El-Muḳtedir, El-Ḳaviyy, El-Ḳādir, Er-Raḥmân, Er-Raḥīm, El-Kerīm, El-Ġaffār, El-Ġafūr, El-Vedūd, Er-Ra'ūf, El-Ḥalīm, Eṣ-Ṣabūr, El-Berr, El-ᶜAlīm, El-Ḫabīr, El-Muḥṣī, El-Ḥakīm[11396], Eş-Şehīd, Es-Semīᶜ, El-Baṣīr. Ḳāle'llâhu teᶜālá "قُلِ ادْعُواْ اللهَ أَوِ ادْعُواْ الرَّحْمَنَ أَيًّا مَّا تَدْعُواْ فَلَهُ الأَسْمَاء الْحُسْنَى"-"*Ḳuli'dᶜu'llâhe evi'dᶜu'r-Raḥmâne eyyen mā tedᶜūfelehu'l-esmā'u'l-ḥusnâ*"[11397]. Āgāh ol kï ey aḫ-i ṭālib[11398] ve ey maᶜārif-i esmā'-i ṣıfāta rāġıb Ṣūfiyye dirler kï isim ᶜayn-ı müsemmā mıdur ya ġayr mıdur? Bu maḥalde Mütekellimīn şöyle zuᶜm iderler kï bir vech_ile ᶜayn bir vech_ile ġayrdur, ammā eṣaḥḥ-ı aḳvālde "لاهى هو ولاهى غيره" - *"Lā hiye huve ve lā hiye ġayruhu"[11399]*dur[11400] ve ıṭlāḳ-ı ism ṣıfat üzre şāyiᶜdür. Ve **isim üç ḳısımdur**. İsm-i ẕātuñ ᶜayn-ı ẓāhiri yoḳdur maᶜdūmdur. Lâkin bāṭını vardur Ḳuddūs gibi. Biri[11401] daḫi iᶜtibār-ı emr-i vücūdīdur kï anuñ taᶜaḳḳuli taᶜaḳḳul-i[11402] ġayr üzre mevḳūf degildür ve ol isme ism-i[11403] ṣıfat taᶜbīr olınur Ḥayy gibi. Biri[11404] daḫi emr-i vücūdīdür kï anuñ taᶜaḳḳuli mevḳūf-ı taᶜaḳḳul-i ġayrdur[11405]ve[11406] ol isme ism-i fiᶜl taᶜbīr olınur Ḫāliḳ gibi. Ve **İsm-i Cāmiᶜ Allâh** ve **Raḥmân**dur. Ḳavlühü teᶜālá "قُلِ ادْعُواْ اللهَ أَوِ ادْعُواْ الرَّحْمَنَ"-"*Ḳuli'dᶜu'llâhe evi'dᶜu'r-Raḥmân*"[11407]. Ve[11408] **Ümmehāt-ı Esmā Evvel** ve **Āḫir** ve

---

[11396] El-Ḥakīm: Ü1.153a, L.162b, İ2.184b / Ü2, T, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[11397] "***De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur."*** *Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut.*" (İsrâ: 110)

[11398] aḫ-i ṭālib: Ü1.153a, Ü2.126b, T.218a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.206b, H2-2.76b, N.169b / aḫ-i sālik u ṭālib L.163a

[11399] *"Onlar (sıfatlar), O (Allah) değildir; O'nun dışındaki bir şey de değildir."*

[11400] ṣūfiyye …. ve lā hiye ġayruhdur: Ü2.126b, T.218a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.206b-207a, H2-2.76b, N.169b-170a / ṣūfīler dirler kï isim ᶜayn-ı müsemmā mıdur ya ġayr mıdur. Mütekellimīn bu maḥalde …. ve lā hiye ġayruhdur L.163a / isim ᶜayn-ı müsemmá mıdur ya ġayr mıdur bu maḥalde ṣūfiyye bir vechile ġayrīdür dirler. Ammā mütekellimīnden eṣaḥḥ-ı ḳavl budur kï ne ᶜaynī ve ne ġayrīdür. Baᶜżılar nice ḳīl u ḳāl eylemişlerdür. Ammā eṣaḥḥ ne ᶜaynī ve ne ġayrīdür Ü1.153a

[11401] biri: Ü1.153b / bir Ü2.126b, T.218a, L.163a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a

[11402] taᶜaḳḳul-i: Ü2.126b, T.218a, L.163a, Ü3.148b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a / taᶜalluḳ-ı Ü1.153a, İ2.184b

[11403] ism-i: Ü1'de yok

[11404] biri: Ü1.153a / bir Ü2.126b, T.218a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a / ve bir L.163a

[11405] ġayrdur: Ü2.127a, T.218a, L.163a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a / ġayrīdür Ü1.153a

[11406] ve: Ü1.153a, Ü2.127a, L.163a, Ü3.148b, H2-2.76b, N.170a / T, İ2, Ü5'de yok

[11407] "***De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın***. *Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur." Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut.*" (İsrâ: 110)"

[11408] ve: L'de yok

Ẓāhir ve **Bāṭın**dur. Ve **İsm-i Aᶜẓam** ġāyetle[11409] ḫafā üzredür ve ol ism-i celīle[11410] ıṭṭılāᶜ keşf ü velāyete mevḳūfdur. Ve **Şeyḫ-i Ekber** ḥażretleri ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de su'āl-i Muḥammed bin ᶜAlī Tirmiẕīye[11411] cevāb buyururlar kï: "الاسم الاعظم الّذى لامدلول له سوى عين الجمع و فيه الحىّ القيّوم فلابدّ فان قلت فهوالله قلت لاادرى فانّه لايفعل بالخاصيّة وهذه اللفظة انّما تفعل بالصّدق اذا كانت صفة للمتلفّظ بها بخلاف ذلك الاسم ولكنّ الظّاهر من مذهب الترمدى انّ رأس الاسماء الّذى استوجب جميع الاسماء انّما هوالانسان الكبير وهوالكامل"- "*El-İsmu'l-Aᶜẓamu'l-leẕīlā medlūle lehu sivá ᶜayni'l-cemᶜi ve fīhi'l-Ḥayyu'l-Ḳayyūmu fe lā-budde fe in ḳulte fe huvAllâhu, ḳultu lā-edrī fe innehu lā-yefᶜalu bi'l-ḫāṣiyyeti ve hâẕihi'l-lafẓatu innemā tefᶜalu bi'ṣ-ṣidḳi iẕā kānet ṣıfaten li'l-mutelaffiẓi bihā bi-ḫilāfi ẕālike'l-ismi ve lâkinne'ẓ-ẓāhire min meẕhebi't-Tirmiẕiy enne re'se'l-esmā'i'l-leẕī istevcebe cemīᶜe'l-esmā'i innemā huve'l-insānu'l-kebīru ve huve'l-kāmil*"[11412]. Nitekim[11413] Niᶜmetu'llâh-ı Velī naẓm idüp buyurmışlardur[11414]:

[651] Beyt[11415]

همه اشياست ذات من فى الجمله مظهر[11416] Fi'l-cumle maẓhar-i heme eşyāst ẕāt-i men

---

[11409] ġāyetle: Ü1.153a, İ2.184b, H2-2.76b, N.170a / ġāyet Ü2.127a, T.218a, L.163a, Ü3.148b, Ü5.207a

[11410] ism-i celīle: Ü2.127a, T.218a, L.163a, Ü3.148b, Ü5.207a / isme Ü1.153b, İ2.184b, H2-2.76b, N.170a

[11411] Şeyḫ-i Ekber ḥażretleri Fütūḥāt-ı Mekkiyyede su'āl-i Muḥammed bin ᶜAlī Tirmiẕīye: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a / Şeyḫ-i Ekbere Muḥammed bin ᶜAlī Tirmidī su'āl eyledükde Fütūḥāt-ı Mekkiyyede L.163a

[11412] *"İsm-i a'zamın bütün aynısı olmasının dışında bir medlülü (karşılığı) yoktur. Hayy ve Kayyûm olan ondadır. Eğer dersen ki o Allah'tır, derim ki bilmiyorum. Zira O, onu yapmaz (birine ait bir özelliği yapmaz). Bu söz, onu söyleyene sıfat olduğunda doğrulukla iş yapar. Bu isim böyle değildir. Fakat Tirmizî'nin görüşünden ortaya çıkan şudur: Bütün isimlerin başı (ism-i a'zam) tamamını gerektirmiştir ki o büyük olan insanı kâmildir. "*

[11413] Nitekim: Ü1.153b / ve Ü2.127a, T.218a, L.163a, Ü3.148b, İ2.184b, Ü5.207a, H2-2.76b, N.170a

[11414] naẓm idüp buyurmışlardur: Ü1.153b / buyururlar İ2.185a, H2-2.77a, N.170a / buyurur Ü2.127a, T.218b, L.163a, Ü3.148b, Ü5.207a

[11415] Beyt: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, L.163a, Ü3.148b, Ü5.207a, H2-2.77a, N.170a / İ2'de söz konusu Beyt başlıksız verilmiştir / L.163a'da bu Beytle bundan sonraki Beyt yer değişmiş, dolayısıyla Beytten önceki "ve Nimetullâhī-i…" diye başlayan mensur ifade de yer değişmiştir. Yani L'de önce aşağıdaki Beyt sonra bu Beyt gelmektedir.

[11416] مظهر - maẓhar: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.148b, İ2.185a, Ü5.207a, H2-2.77a, N.170a / مظاهر - meẓāhir L.163a

بل اسم اعظم بحقیقت چوبنکرم Bel İsm-i Aᶜẓamem beḥaḳīḳat çu bingerem[11417]

[652] Beyt[11418]

مظهراسم اعظمش خوانم Maẓhar-i İsm-i Aᶜẓameş ḫ̆ānem

برمظاهر مقدّمش دانم Bermeẓāhir muḳaddemeş dānem[11419]

[Neşr] Rivāyet olınur kï bir şaḫṣ-ı ẓāhirbīn Ḥażret-i Bāyezīd-i Bisṭāmīden[11420] su'āl ider kï esmā'-i İlâhiyyeden İsm-i Aᶜẓam ḳanḳı isimdür[11421]. Ḥażret-i Bāyezīd[11422] buyururlar[11423] kï sen baña esmā'-i İlâhiyyenüñ aṣġarını göster ben de saña aᶜẓamını[11424] beyān ideyim[11425] diyücek ol şaḫṣ mülzem ü mebhūt oldı. Baᶜdehü Ḥażret-i Bāyezīd[11426] buyurdılar[11427] kï [[esmā'-i İlâhiyyenüñ[11428] cümlesi aᶜẓamdur.

[11417] "*Benim zatım, cevherim bütün eşyanın ve varlığın göründüğü yerdir / Hakikat ve gönül gözüyle bakarsan ism-i azam bile orda tecelli eder.*"

[11418] Aynı beyit, ikinci mısranın kısmen değişik haliyle Şâh Nimetullâh-ı Velî Divanında mevcuttur:
مظهر اسم اعظمش خوانم Maẓhar-ı İsm-i Aᶜẓameş ḫ̆ānem
بلکه خود اسم اعظمش دانم Belkï ḫ̆ōd İsm-i Aᶜẓameş dānem
[Bk. Dīvān-ı Şāh Niᶜmetullâh-ı Velī, Meŝnevīhā: 3 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0HJQ Erişim tarihi: 10.06.2020]

[11419] "*O'nun ism-i Azam'ını dilimde vird etmişim / O'nu yarattıklarının üzerindeki izlerden tanırım*."

[11420] Ḥażret-i Bāyezīd-i Besṭāmīden: Ü2.127a, Ü3.149a, İ2.185a, H2-2.77a, N.170a / Bāyezīd-i Bisṭāmī Ḥażretlerinden Ü1.153b / Bāyezīd-i Bisṭāmīden T.218b, Ü5.207b / Bāyezīd-i Bisṭāmī Ḥażretinden L.163b

[11421] ḳanḳı isimdür: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207a, H2-2.77a, N.170a / ḳanġıdur L.163b

[11422] Ḥażret-i Bāyezīd: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207a, H2-2.77a, N.170a / Bāyezīd Ḥażreti L.163b

[11423] buyururlar: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207a, H2-2.77a, N.170a / buyurur L.163b

[11424] aᶜẓamını: Ü1.153b, Ü2.127a, L.163b, Ü3.149a, İ2.185a, H2-2.77a, N.170a / ism-i aᶜẓamını T.218b, Ü5.207b

[11425] beyān: Ü2.127a, L.163b, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170a / nümāyān u ᶜayān Ü1.153b

[11426] Ḥażret-i Bāyezīd: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170a / Bāyezīd Ḥażretler L.163b

[11427] buyurdılar: İ2.185a, H2-2.77a, N.170a / buyururlar Ü2.127a, T.218b, L.163b, Ü3.149a, Ü5.207b / didiler Ü1.153b

[11428] esmā-i İlāhiyyenüñ: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170a / esmā'u'llâhuñ L.163b

Ve Ḥażret-i Bāyezīduñ]][11429] bu cevābından ġarażı nefy-i İsm-i Aᶜẓam degildür. Lâkin Ḥaḳ teᶜālá İsm-i Aᶜẓamı[11430] ḫalḳdan pūşīde ḳıldı ve anuñ ıẕhārı münāfī-i edebdür[11431]. Ve Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ[11432] "كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ"-"*Kulle yevmin huve fī-şe'n*"[11433] muḳteżāsınca merātib-i İlâhiyyede şü'ūn u tecelliyāt vardur. [[Ve biḥasbi ẕâlik[11434] şü'ūna ve merātibe ṣıfāt u esmāsı[11435] vardur.]][11436]

[653] Naẓm[11437]

[Fâᶜilâtü Feᶜilâtün Feᶜilatün Feᶜilün]

كلّ يوم هو فى شأن چه شانست بدو	"*Kulle yevmin huve fī şe'ni*" çï şānest bedū
هرزمان جلوه ديكر شود ازپرده عيان	Her zemān cilve-i dīger şeved ezperde ᶜayān[11438]
جلوهٔ حسن تراغايت و پايانى نيست	Cilve-i ḥusn-i turā ġāyet u pāyānī nīst
يعنى اوصاف كمال تو ندارد پايان	Yaᶜni evṣāf-ı kemāl-i tu nedāred pāyān[11439]

[11429] [[esmā-i İlâhiyyenüñ …. Bāyezīduñ]]: Ü1'de yok

[11430] Ḥaḳ teᶜālá ism-i aᶜẓamı: Ü1.153b, Ü2.127a, İ2.185a, H2-2.77a, N.170a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā ism-i aᶜẓamı Ü3.149a / ism-i aᶜẓamı Ḥaḳ teᶜālá T.218b, Ü5.207b / ism-i aᶜẓamı Allâh teᶜālá celle celāluhu L.163b

[11431] edebdür: Ü2.127a, T.218b, L.163b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b / ebedīdür Ü1.153b

[11432] Ḥaḳ teᶜālá ḥażretlerinüñ: Ü1.153b, Ü2.127a, Ü3.149a, H2-2.77a, N.170b / Ḥaḳ teᶜālá ḥażretinüñ T.218b, Ü5.207b / Allâh teᶜālá celle celāluhunuñ L.1163b, İ2.185a

[11433] "*Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.*" (Rahmân: 29)

[11434] ẕâlik: Ü1'de yok

[11435] ṣıfāt u esmāsı: Ü1.153b / ṣıfāt-ı esmāsı Ü2.127a, T.218b, L.163b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b

[11436] [[Ve biḥasbi ẕâlik şü'ūna ve merātibe ṣıfāt-ı esmāsı vardur]]: İ2'de yok

[11437] Naẓm: Ü1.153b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11438] "'*O (Allah) her gün ayrı bir iş yaratmakta ve devam ettirmektedir'* ayeti onun şanındandır / Her zaman perdede yeni suretler, yeni işler peyda olur."

[11439] "*Senin güzelliğinin tecellisinin ucu bucağı yoktur / Yani senin kemal sıfatların saymakla bitmez*."

[Neşr] Ve maᶜlūm ola kï[11440] ṣıfāt-ı Ḥaḳ ya īcābiyye veyāḫud selbiyyedür[11441]. Ve selbiyye[11442] bir ḥaḳīḳatdur kï lā-iżāfetün fīhā ke'l-ḥayâtin ve vücūbi ḳayyūmiyyetün ᶜalá eḥadin maᶜānīhā[11443], ya iżāfet-i maḥża ola[11444] evveliyyet u āḫiriyet[11445] gibi, yāḫud ẕūiżāfe ola rubūbiyyet-i ᶜilm[11446] u irādet gibi. Ve'l-ḥāṣıl bu esmānuñ her birisi vücūddan bir nevᶜdür gerek īcābiyye olsun gerek selbiyye olsun. Bu maḥalde[11447] **Dāvûd-ı Ḳayṣerī** buyururlar[11448] kï " لانّ الوجود يعرض العدم والمعدوم ايضا من وجه وليست الّا تجلّيات ذاته بحسب مراتبه الّتى يجمعها[11449] الالوهيّة المنعوتة[11450] بلسان الشّرع بالعماء وهى اوّل كثرة وقعت فى الوجود وبرزخ بين الحضرة الاحديّة الذاتيّة وبين مظاهرالخلقيّة لانّ ذاته تعالى اقتضت بذاته حسب مراتب الالوهيّة "-" "*Li-enne'l-vucūde yuᶜriḍu'l-ᶜademe ve'l-maᶜdūme eyḍan min vechin ve leyset illā tecelliyāti ẕātihi bi-ḥasebi merātibihi'l-letī yecmeᶜuhe'l-ulūhiyyetu'l-menᶜūtetu bi-lisāni'ş-şerᶜi bi'l-ᶜamā'i ve hiye evvelu keṩretin vaḳaᶜat fi'l-vucūdi ve berzaḫun beyne'l-ḥaḍreti'l-eḥadiyyeti'ẕ-ẕātiyyeti ve beyne maẓāhiri'l-ḫalḳiyyeti li-enne ẕatehu teᶜālá iḳteḍat bi-ẕātihi ḥasebe merātibi'l-ulūhiyyeti*"[11451]. Ve ṣıfāt-ı rubūbiyyet müteᶜaddide vü[11452] muteḳābiledür, luṭf u ḳahr ve raḥmet ü ġażab ve rıżā vu seḫaṭ gibi ve ġayrihā. Ve bu esmā'-i meẕkūre nuᶜūt-ı cemāliyye vü celāliyyeyi cemᶜ

[11440] maᶜlūm ola kï: Ü1.153b / Diğer nüshalarda yok

[11441] īcābiyye veyāḫūd selbiyyedür: Ü1.153b / īcābiyyedür veyāḫūd selbiyyedür İ2.185a / ya īcābiyyedür ya selbiyyedür Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b / selīmiyye ya icābiyyedür L.163b

[11442] selbiyye: Ü1.153b, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b / selīmiyye L.163b

[11443] N.175b;M.278b;MT.240

[11444] ola: Ü1.154a, Ü2.127a, Ü3.149a, İ2.185a, H2-2.77a, N.170b / edille-i T.219a, L.163b, Ü5.207b

[11445] evveliyyet u āḫiriyet: Ü2.127a, T.218b, L.163b, Ü3.149a, Ü5.207b / evvel ve āḫir gibi Ü1.154a / ke'l-evveliyyet ve āḫiriyyet gibi İ2.185a, H2-2.77a, N.170b

[11446] rubūbiyyet-i ᶜilm: Ü1.154a, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b / rubūbiyyet ü ᶜilm L.163b, İ2.185a

[11447] bu maḥalde: Ü1'de yok

[11448] buyururlar: Ü1.154a, Ü2.127a, T.218b, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.207b, H2-2.77a, N.170b / buyurur L.163b

[11449] يجمعها - yecmeᶜuhā: Ü1.154a, İ2.185b, N.170b / تجمعها - tecmeᶜuhā Ü2.127b, Ü3.149a, H2-2.77b / تجمعا - tecemmeᶜan? T.219a, Ü5.208a / تجمعنا - tecmeᶜanā? L.163b

[11450] المنعوتة - el-menᶜūteti: Ü1.154a, Ü2.127a, T.219a, L.163b, İ2.185a, Ü5.208a, N.170b / المعنويّة - el-maᶜneviyyeti Ü3.149a, H2-2.77b

[11451] *"Çünkü varlık yokluktan yüz çevirir, yokluk da bir yönden böyledir. O da şer'î dil ile vasıflanmış uluhiyyeti bir araya getiren Zâtının mertebelerinin tecellisidir. Bu da varlık aleminde meydana gelen ilk kesrettir (çokluk) ve yaratılış şekilleriyle tek olan yüce Zâtın arasında bir duvardır (engeldir). Çünkü O'nun yüce zâtı bizzat kendisi uluhiyyet mertebelerine göre bunu gerektirmiştir."*

[11452] vü: Ü1'de yok

ider. Zīrā luṭfa taᶜalluḳ iden esmā'-i cemāldür ve ḳahra taᶜalluḳ iden esmā'-i celāldür ve cemālüñ celāli ve her celālüñ cemāli [11453] vardur. Miṯāl[11454] cemāl-i İlâhīden ḥāṣıl olan heyemān gibi[11455]. Zīrā inḳıhār-ı ᶜaḳl ᶜālem-i taḥayyürdür[11456]. Ve keẕâlik her celālüñ cemāli vardur[11457]. Miṯāl[11458] ḳahr-ı İlâhīde mestūr olan cemāl gibi. Ḳāle'llâhu teᶜālá[11459] "وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ [11460] حَيَاةٌ يَاْ أُولِيْ الأَلْبَابِ"-"*Ve lekum fi'l-ḳiṣāṣi ḥayâtun yā uli'l-elbāb*"[11461]. Nitekim[11462] Esedu'llâhi'l-Ġālib ᶜ**Alī bin Ebī Ṭālib** kerreme'llâhu vechehü[11463] daḫi[11464] buyururlar[11465]: "[11466] سبحان من اتّسعت رحمته لاوليائه فى شدّة نقمته واشتدّت نقمته[11467] لاعدائه فى سعة رحمته" - "*Subḥāne meni'ttesecat raḥmetuhu li'-evliyā'ihi fī şiddeti niḳmetihi ve'şteddet niḳmetuhu li-accdā'ihi fī secati raḥmetihi*"[11468]. Münāsib oldur kï esmā'-i ṣıfātuñ daḫi fevā'id-i celīlesin beyān u ᶜayān[11469] ve ḫāme-i müşgefşān

---

[11453] ve cemālüñ celāli ve her celāluñ cemāli Ü1.154a / ve cemālüñ celāli ve her celāluñ cemāli Ü1.154a / her cemālüñ celāli: Ü2.127a, T.219a, L.164a, Ü3.149a, İ2.185a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b

[11454] miṡāl: Ü2.127a, Ü3.149a, İ2.185a, H2-2.77b, N.170b / miṡāl-i cemāl Ü1.154a / meṡelā T.219a, L.164a, Ü5.207b

[11455] gibi İ2.185b / gibidür Ü1.154a, Ü2.127a, T.219a, L.164a, Ü3.149a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b

[11456] zīrā … taḥayyürdür: Ü1.154a, İ2.185b, N.170b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[11457] ve keẕâlik her celālüñ cemāli vardur: Ü1'de yok

[11458] miṡāl: Ü2.127a, Ü3.149a, İ2.185a, H2-2.77b, N.170b / miṡāl-i celāl-i cemāl Ü1.154a / meṡelā T.219a, L.164a, Ü5.208a

[11459] teᶜālá: Ü1.154a, Ü2.127a, T.219a, L.164a, İ2.185a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b / teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.149b

[11460] القصاص – el-ḳıṣāṣ: Ü1'de yok

[11461] "***Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır***. *Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz*." (Bakara: 179)

[11462] nitekim: Ü1.154a / ve Ü2.127a, T.219a, L.164a, Ü3.149b, İ2.185a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b

[11463] kerreme'llâhu vechehü: Ü2.127a, T.219a, L.164a, Ü3.149b, Ü5.208a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu İ2.185b / Ü1, H2-2, N'de yok

[11464] daḫi: Ü1.154a / Diğer nüshalarda yok

[11465] buyururlar: Ü1.154a, Ü2.127a, T.219a, Ü3.149b, İ2.185a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b / buyurur L.164a

[11466] نقمته - niḳmetihi Ü1.154a / نعمته - niᶜmetihi Ü2.127a, T.219a, L.164a, Ü3.149b, İ2.185a, Ü5.208a, H2-2.77b, N.170b

[11467] نقمته - niḳmetuhu: T.219b, Ü3.149b, Ü5.208a / نعمته - niᶜmetihi Ü1.154a, Ü2.127b, L.164a, İ2.185b, H2-2.77b, N.171a

[11468] "*Dostlarına şiddetli ceza vereceğinde rahmeti genişleyen, düşmanlarına da rahmetinin genişliğine rağmen cezası şiddetli olan Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim*."

[11469] u ᶜayān: Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a / Ü1, L'de yok

ile nümāyān idevüz, va'llâhu'l-Muvaffıḳ[11470]. **El-Ḥayy**[11471]: Her kim kï[11472] bu[11473] ism-i şerîfe müdāvim[11474] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11475] anı ḫavf eyledügi şeyden emîn eyleye. **Eş-Şekūr**: Bir kimesnenüñ maᶜīşeti teng olsa yāḫud küdüret-i ḫāṭırı olsa ya çeşminde tārîkī olsa bu ism-i şerîfi āb-ı ṣāfī üzre ḳırḳ bir kere ḳırā'at idüp[11476] içe ya[11477] dîdelerini[11478] ġusl ide[11479] Ḥaḳ teᶜālá[11480] kederini defᶜ, maᶜīşetine vüsᶜat ve dîdelerine[11481] şifā naṣîb eyleye[11482]. **El-Ḳahhār:** Her kim kï[11483] bu ism-i şerîfe[11484] muvāẓıb olsa Ḥaḳ teᶜālá[11485] muḥabbet-i dünyāyı anuñ[11486] gönlinden dūr eyleye[11487]. **El-Muḳtedir[11488]:** Bir kimesne ziyāde ġaflet üzre olsa bu ism-i şerîfe müdāvim olmaġla müteyaḳḳıẓ olup ḥaḳîḳat-i eşyāya āgāh ola. **El-Ḳaviyy[11489]:** Bir kimesnenüñ

[11470] vallâhu'l-Muvaffıḳ: Ü1.154a / Diğer nüshalarda yok

[11471] El-Ḥayy: H2-2'de başlık yok

[11472] her kim kï: Ü1.154a, Ü2.127b, Ü3.149b, İ2.185b, H2-2.77b, N.171a / bir kimse T.219b, L.164a, Ü5.208a

[11473] bu: Ü1'de yok

[11474] müdāvim: Ü1.154a / muvāẓıb Ü2.127b, T.219b, L.164a, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a

[11475] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154a, Ü2.127b, T.219b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.149b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164a

[11476] ḳırā'at idüp: Ü1.154a, İ2.185b, N.171a / oḳuyup T.219b, L164a, Ü3.149b, Ü5.208a, H2-2.77b / Ü2'de yok

[11477] içe ya: L.164a / Diğer nüshalarda yok

[11478] dîdelerini: Ü1.154a, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a / dîdelerine L.164a

[11479] ide: Ü1.154a, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a / itdüre L.164a

[11480] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154a, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208a, H2-2.77b, N.171a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164a

[11481] kederini defᶜ maᶜīşetine vüsᶜat ve dîdelerine: L.164a / Diğer nüshalarda yok

[11482] naṣîb eyleye: Ü1.154a, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208b, H2-2.77b, N.171a / vire L.164a

[11483] her kim kï: Ü1.154a, Ü2.127b, Ü3.149b, İ2.185b, H2-2.77b, N.171a / bir kimse T.219b, L.164a, Ü5.208b

[11484] ism-i şerîfe: Ü2.127b, T.219b, L.164a, Ü3.149b, Ü5.208b / isme Ü1.154a, İ2.185b, H2-2.77b, N.171a

[11485] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.185b, Ü5.208b, H2-2.77b, N.171a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164a

[11486] anuñ: L'de yok

[11487] eyleye: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ide T.219b, L.164a, Ü5.208b

[11488] El-Muḳtedir: Ü2.127b, T.219b, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / El-Muḥṣī Ü1.154b

[11489] El-Ḳaviyy: Ü2.127b, T.219b, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / El-Ḳāhir Ü1.154b

düşmeni[11490] kavī[11491] olup defᶜine[11492] ḳādir olmasa ve defᶜini cān u dil ile murād eylese iki pāre ḫamīre eyleye ve bu iki pāre ḫamīreyi[11493] biñ dāne[11494] noḫud ḳadar[11495] yāḫud[11496] ᶜades[11497] ḳadar [külūle[11498] eyleye ve bu külūleyi[11499] murġānuñ öñine birer birer bıraḳa[11500] ve bıraḳduġı[11501] zamānda yā Ḳaviyy diyüp defᶜ-i[11502] düşmeni niyyet eyleye][11503] Ḥaḳ teᶜālá[11504] sühūlet_ile düşmenini[11505] defᶜ eyleye[11506]. **El-Ḳādir[11507]:** Bir kimesnenüñ[11508] ḫaşmı üzerine ġālib olsa bu ism-i şerīfi ābdest alduġı zamānda her ᶜużvına[11509] oḳuya[11510] Ḥaḳ sübḥānehü ve teᶜālá[11511] ḫaşmını

[11490] düşmeni: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / düşmenleri L.164a
[11491] ḳavī: L'de yok
[11492] defᶜine: Ü1.154b, T.219b, L.164a, İ2.186a, Ü5.208b, N.171a / refᶜine Ü2.127b, Ü3.149b, H2-2.78a
[11493] ve defᶜini cān u dil ile murād …. ḫamīreyi: Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ve defᶜini murād eylese iki pāre ḫamīre eyleye ve bu iki pāre ḫamīreden Ü1.154b / L'de yok
[11494] biñ dāne: Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / biñ ᶜaded L.164a / Ü1'de yok
[11495] ḳadar: L'de yok
[11496] yāḫūd: Ü1.154b, Ü2.127b, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / ya T.219b, L.164a, Ü5.208b
[11497] ᶜades: Ü2'de yok
[11498] kelvele: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / ḫāb Ü5.208b
[11499] kelveleyi: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / ḫābları Ü5.208b
[11500] bıraḳa: Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ṣaça Ü1.154b
[11501] bıraḳduġı: Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ṣaçduġı Ü1.154a
[11502] defᶜ-i: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / T, Ü5'de yok
[11503] [kelvele eyleye …. eyleye]: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ḫamīr üzerine birer kere yā Ḳaviyy diyüp murġānuñ öñine bıraġa L.164a
[11504] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.127b, T.219b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164a
[11505] düşmenini: Ü1.154b, Ü2.127b, L.164a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / düşmeni T.219b, Ü3.149b, Ü5.208b
[11506] eyleye: Ü1.154b, Ü2.127b, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ide L.164a
[11507] El-Ḳādir: Ü2.127b, T.220a, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / El-Muḳtedir Ü1.154b
[11508] bir kimesnenüñ: Ü2.128a, T.220a, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / bir kimesne Ü1.154b
[11509] ᶜużvına: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ᶜużvı üzerine L.164a
[11510] oḳuya: Ü1.154b, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / oḳuyup Ü2.128a / oḳuyup üfleye L.164a
[11511] Ḥaḳ subḥānehü ve teᶜālá: Ü1.154b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / Ḥaḳ teᶜālá Ü2.128a, T.220a, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b

maġlūb eyleye[11512]. **Er-Raḥmân[11513]:** Her kim kï[11514] ṣalât-ı ṣubḥdan[11515] ṣoñra bu ism-i şerîfe[11516] muvāẓıb olsa Ḥaḳ sübḥānehü ve teᶜālá[11517] anuñ göñlinden ġaflet ü nisyānı dūr eyleye. **Er-Raḥīm**[11518]: Her kim kï[11519] günde yüz kere bu ism-i şerîfe[11520] müdāvim[11521] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11522] anı raḥīm ü şefîḳ eyleye. **El-Kerīm**[11523]: Her kim kï[11524] firāşına dāḫil olduḳda[11525] nevmi[11526] gelinceye dek[11527] bu ism-i şerîfe[11528] muvāẓıb[11529] olsa melā'ike[11530] aña duᶜā vü[11531] ikrām ideler ve[11532] müddet-i ḥayātında

---

[11512] eyleye: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / ide L.164a

[11513] Er-Raḥmân: Ü2.128a, T.220a, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / El-Ḳādir Ü1.154b

[11514] her kim kï: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / bir kimse T.220a, L.164a, Ü5.208b

[11515] ṣalât-ı ṣubḥdan: Ü1.154b / ṣabāḥ namāzından Ü2.128a, T.220a, L.164a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a

[11516] ism-i şerîfe: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / isme L.164a

[11517] Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá: Ü2.128a / Ḥaḳ subḥānehu ve teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.149b / Ḥaḳ teᶜālá Ü1.154b, T.220a, Ü5.208b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164a

[11518] Er-Raḥīm: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / Er-Raḥmân Ü1.154b

[11519] her kim kï: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / bir kimse T.220a, L.164b, Ü5.208b

[11520] günde yüz kere bu ism-i şerîfe: Ü2.128a, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / bu ism-i şerîfe günde yüz kere T.220a, L.164b, Ü5.208b / günde yüz kere bu isme Ü1.154b

[11521] müdāvim: Ü1.154b, Ü2.128a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / muvāẓıb T.220a, L.164b, Ü3.149b, Ü5.208b

[11522] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11523] El-Kerīm: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / Er-Raḥīm Ü1.154b

[11524] her kim kï: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.149b, İ2.186a, H2-2.78a, N.171a / bir kimse T.220a, L.164b, Ü5.208b

[11525]firāşına dāḫil olduḳda olduḳda: Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / fırāşına dāḫil olduḳda olduḳdan_ṣoñra Ü1.154b / yatduḳda L.164b

[11526] nevmi: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.149b, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / uyḫusı L.164b

[11527] gelinceye dek: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.208b, H2-2.78a, N.171a / gelince L.164b

[11528] ism-i şerîfe: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171a / isme Ü1.154b

[11529] muvāẓıb: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171a / müdāvim Ü1.154b

[11530] melā'ike: Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / melā'ikeler T.220a, L.164b, Ü5.209a / melā'ike ikrām Ü1.154b

[11531] duᶜā vü: L'de yok

[11532] ideler ve: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / idüp Ü1.154b

ḫalḳ içre muᶜazzez[11533] ü mükerrem ola. **El-Ġaffār**[11534]: Her kim kī[11535] cumᶜa namāzından_ṣoñra yüz kere[11536] "یاغفّار اغفرلی ذنوبی" – "*yā Ġaffār iġfirlī ẕunūbī*" dise Ḥaḳ teᶜālá[11537] anı maġfūr[11538] eyleye. **El-Ġafūr**[11539]: Bir kimesne rencīdeḫāṭır[11540] olsa yāḫud[11541] ṣudāᶜı olsa üç varaḳaya yā Ġafūr yazup belᶜ eylese Ḥaḳ teᶜālá[11542] şifā vire. **El-Vedūd**[11543]: Zevc ile zevce[11544] mābeyninde[11545] ḫuṣūmet ü[11546] şiḳāḳ[11547] vāḳiᶜ olsa bu ism-i şerīfi biñ bir kere oḳuyalar bir ṭaᶜām üzerine [11548] eger ḫuṣūmet[11549] ᶜavrat ṭarafından ise baᶜde'l-ḳırā'e recül eliyle ḫātūnına ṭaᶜām yedüre eger ḫuṣūmet recül ṭarafından ise ṭaᶜāmı ᶜavrat ekl itdüre [11550] Ḥaḳ teᶜālá[11551] mābeynlerinde[11552]

[11533] muᶜazzez: Ü1.154b, L.164b / müşerref Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b

[11534] El-Ġaffār: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / El-Ġafūr Ü1.154b

[11535] her kim kī: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / bir kimse T.220a, L.164b, Ü5.209a

[11536] yüz kere: Ü1.154b, L.164b / Diğer nüshalarda yok

[11537] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11538] maġfūr: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / maġfiret Ü1.154b

[11539] El-Ġafūr: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / El-Vedūd Ü1.154b

[11540] ḫāṭır: Ü1.154b / Diğer nüshalarda yok

[11541] yāḫūd: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / ya L.164b

[11542] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11543] El-Vedūd: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / Er-Ra'ūf Ü1.154b

[11544] zevc ile zevce: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / zevc ve zevce L.164b / bir kimsenüñ ᶜavratı T.220a, Ü5.209a

[11545] mā-beyninde: Ü1.154b, Ü2.128a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / beyninde T.220a, Ü5.209a

[11546] ḫuṣūmet ü: Ü1.154b, Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / T, L, Ü5'de yok

[11547] şiḳāḳ: Ü1.154b, Ü2.128a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / şeḳāvet T.220a, Ü5.209a

[11548] oḳuyalar: L'de yok

[11549] ḫuṣūmet: L'de yok

[11550] ᶜavrat ṭarafından …. ekl itdüre: Ü1.154b / ṭaᶜāmı recül eliyle vire eger ḫuṣūmet recül ṭarafından ise ṭaᶜāmı ᶜavrat virüp recül ekl eyleye Ü2.128a, T.220a, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78a, N.171b / eger recül ṭarafından ise ᶜavrat eger ᶜavrat ṭarafından ise recül ṭaᶜāmı yedüreler L.164b

[11551] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.154b, Ü2.128a, T.220a, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209b, H2-2.78a, N.171b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11552] mā-beynlerinde: İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / mā-beynlerine Ü1.154b, L.164b / beynlerinde Ü2.128a, Ü3.150a / beynlerine T.220a, Ü5.209a

muvāfaḳat naṣīb eyleye[11553]. **Er-Ra'ūf**[11554]: Bir kimesne bir maẓlūmı bir ẓālim elinden şefāᶜat eyleyüp[11555] ḫalāṣ eylemek murād eylese yedi kere bu ism-i şerīfi ḳırā'at idüp[11556] baᶜdehü şefāᶜat eyleye, bi-iẕni'llâhi teᶜālá[11557] ol ẓālime şefāᶜat te'ṯīr idüp maẓlūmı ḫalāṣ ide[11558]. **El-Ḥalīm**[11559]: Bir kimesnenüñ zirāᶜatı[11560] olsa[11561] bu ism-i şerīfi bir varaḳaya yazup ṣuya bıraḳa ve[11562] ol ṣuyı zerᶜ üzre[11563] ṣaça Ḥaḳ teᶜālá[11564] ol zerᶜi āfātdan ḥıfẓ eyleye[11565]. **Eṣ-Ṣabūr**[11566]: Bir kimesnenüñ marażı ya meşaḳḳat ya muṣībet ya derd-i seri[11567] olsa üç biñ kere bu ism-i şerīfe muvāẓabet eylese Ḥaḳ teᶜālá[11568] aña ṣabr-ı erzānī[11569] naṣīb[11570] idüp[11571] mutażaccır olmaya. **El-Berr**[11572]: Her kim kï bād-ı ḳavīden ḫavf idüp[11573] bu ism-i şerīfe müdāvim olsa[11574] Ḥaḳ

[11553] naṣīb eyleye: Ü1.154b, Ü2.128a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, H2-2.78a, N.171b / vire T.220a, Ü5.209a

[11554] Er-Ra'ūf: Ü2.128a, T.220a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186a, Ü5.209a, H2-2.78a, N.171b / El-Ḥalīm Ü1.154b

[11555] ẓālim elinden şefāᶜat eyleyüp: Ü1.155a, Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / ẓālimden L.164b

[11556] ḳırā'at idüp: Ü1.155a, İ2.186b, N.171b / oḳuyup Ü2.128a, T.220b, L.164b, Ü3.150a, Ü5.209a, H2-2.78b

[11557] teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / T, L, Ü5

[11558] ol ẓālime … ḫalāṣ ide: Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / ol ẓālime şefāᶜat te'ŝīr idüp ḫalāṣ bula L.164b / şefāᶜatı teŝīr eyleye Ü1.155a

[11559] El-Ḥalīm: Ü1'de başlık yok

[11560] zirāᶜatı: Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / mezrūᶜ baᶜżı tarlası Ü1.155a

[11561] olsa: Ü1.155a, Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / olup L.164b

[11562] ve: Ü1'de yok

[11563] zerᶜ üzre: Ü1.155a, Ü2.128a, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / zerᶜ üzerine T.220b, Ü5.209a / ol zerᶜa L.164b

[11564] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128a, T.220b, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11565] eyleye: Ü1.155a, Ü2.128a, L.164b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / ide T.220b, Ü5.209a

[11566] Eṣ-Ṣabūr: Ü1'de başlık yok

[11567] derd-i seri: Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / ṣudāᶜı Ü1.155a

[11568] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128a, T.220b, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b, N.171b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11569] -ı erzānī: Ü2.128a, T.220b, L.164b, Ü3.150a, Ü5.209a, H2-2.78b / Ü1, İ2, N'de yok

[11570] naṣīb: Ü1.155a, İ2.186b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5,H2-2, N'de yok

[11571] idüp: Ü1.155a, Ü2.128a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209a, H2-2.78b / eyleyüp N.171b

[11572] El-Birr: Ü1'de başlık yok

[11573] idüp: Ü1.155a, Ü2.128b, L.164b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / eylese T.220b, Ü5.209b

[11574] olsa: Ü1.155a, T.220b, L.164b, Ü5.209b / ola Ü2.128b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b

teᶜālá[11575] anı ol āfetden emīn eyleye. **El-ᶜAlīm**[11576]: Her kim kï[11577] bu ism-i şerīfe göñülden muvāẓıb olsa Ḥaḳ teᶜālá kendü maᶜrifetini aña[11578] naṣīb eyleye. **El-Ḫabīr**[11579]: Her kim kï[11580] bu ism-i şerīfe müdāvim[11581] olsa[11582] Ḥaḳ teᶜālá[11583] anı şürūr-ı nefsden ve ḥiyel-i siḥrden[11584] emīn ve ḥıfẓ[11585] eyleye. **El-Muḥṣī**[11586]: Her kim kï[11587] ᶜaẕāb-ı rūz-ı ḳıyāmetden ḫavf eylese rūz-ı cumᶜada biñ kere bu ism-i şerīfe muvāẓıb ola[11588] Ḥaḳ teᶜālá[11589] aña ᶜaẕāb u ḥesāb-ı ḳıyāmeti[11590] āsān[11591] ide[11592]. **El-Ḥakīm**[11593]: Bir kimesnenüñ bir ᶜaẓīm ḫidmeti olsa ve ol ḫidmete[11594] ṭāḳati olmasa bu

---

[11575] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78b, N.171b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.164b

[11576] El-ᶜAlīm: Ü1'de başlık yok

[11577] her kim kï: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / bir kimse T.220b, L.164b, Ü5.209b

[11578] Ḥaḳ teᶜālá kendü maᶜrifetini aña: Ü2.128b, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78b, N.171b / aña Ḥaḳ teᶜālá kendü maᶜrifetini Ü1.155a / Allâh teᶜālá celle celāluhu kendü maᶜrifetin L.164b

[11579] El-Ḫabīr: Ü1'de başlık yok

[11580] her kim kï: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / bir kimse T.220b, L.165a, Ü5.209b

[11581] müdāvim: Ü1.155a, Ü2.128b, L.165a, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / muvāẓıb T.220b, Ü5.209b

[11582] olsa: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78b, N.171b / ola L.165a

[11583] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78b, N.171b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11584] ḥiyel-i siḥrden: Ü2.128b, T.220b, Ü3.150a, Ü5.209b / siḥrden L.165a / ḫˇāb-ı seḥerden Ü1.155a, İ2.186b, N.171b

[11585] emīn ve ḥıfẓ: Ü2.128a / emīn L.165a / ḥıfẓ Ü1.155a, T.220b, Ü3.150a, İ2.186b, Ü5.209b, H2-2.78b, N.172a

[11586] El-Muḥṣī: Ü1'de başlık yok

[11587] her kim kï: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.171b / bir kimse T.220b, L.165a, Ü5.209b

[11588] ᶜaẕāb-ı rūz-ı ḳıyāmetden …. muvāẓıb ola kï: İ2.186b / ᶜaẕāb-ı rūz-ı ḳıyāmetden …. muvāẓıb ola Ü2.128a-b, Ü3.150a, H2-2.78b, N.172a / ᶜaẕāb-ı āḫiretden …. mıvāẓıb ola Ü1.155a / bu ism-i şerīfe muvāẓıb olsa ve cumᶜa günlerinde biñ kere oḳusa T.220b, Ü5.209b / bu ism-i şerīfe muvāẓıb ola ve cumᶜa günlerinde biñ kere oḳuya L.165a

[11589] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, Ü5.209b, İ2.186b, H2-2.78b, N.172a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11590] aña ᶜaẕāb u ḥesāb-ı ḳıyāmeti: Ü2.128b, İ2.186b, H2-2.78b, N.172a / ᶜaẕāb-ı ḳıyāmeti ve ḥesābı aña Ü1.155a / aña ᶜaẕāb-ı ḳıyāmeti T.220b, L.165a, Ü3.150a, Ü5.209b

[11591] āsān: Ü1.155a, Ü2.128b, L.165a, Ü3.150a, İ2.186b, H2-2.78b, N.172a / defᶜ Ü5.209b / T'de yok

[11592] ide: Ü1.155a, T.220b, L.165a, İ2.186b, Ü5.209b / eyleye Ü2.128b, Ü3.150a, H2-2.78b, N.172a

[11593] El-Ḥakīm: Ü1'de başlık yok

[11594] ve ol ḫidmete: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, Ü3.150a, Ü5.209b, H2-2.78b, N.172a / kï ol ḫidmeti görmege L.165a

ism-i şerīfe müdāvim ola kï[11595] Ḥaḳ teᶜālá[11596] aña[11597] ol kār-ı ṣaḳīli[11598] ḫafīf eyleye. **Eş-Şehīd**[11599]: Bir kimesnenüñ evlādı olsa ve anuñ emrine[11600] rām olmasalar[11601] ṣabāḥ evlādınuñ ayaḳları başduḳları[11602] arżа[11603] ellerini ḳoyup ve yüzin āsumāna ṭutup yigirmi bir kere yā Şehīd dise Ḥaḳ teᶜālá[11604] evlādını kendüye[11605] rām idüp ṣalāḥ-ı ḥāl naṣīb eyleye. **Es-Semīᶜ**[11606]: Her kim kï[11607] beş yüz kere bu ism-i şerīfi rūz-ı penççenbihde[11608] ḍuḥá namāzından[11609] ṣoñra ḳırā'at eylese[11610] ve kimse ile kelimāt eylemezden evvel[11611] duᶜā eylese[11612] Ḥaḳ teᶜālá[11613] anuñ[11614] duᶜāsını ḳabūl idüp[11615]

[11595] ism-i şerīfe müdāvim ola kï: Ü1.155a / ism-i şerīfe muvāẓıb ola kï L.165a / ism-i şerīfi bisyār yād eylese Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.78b, N.172a / ism-i şerīfi bisyār ẕikr eylese T.220b, Ü5.209b

[11596] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.220b, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.78b, N.172a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11597] aña: Ü1'de yok

[11598] ŝaḳīli: Ü1.155a, Ü2.128b, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.78b, N.172a / ŝıḳleti T.220b, Ü5.209b

[11599] Eş-Şehīd: Ü1'de başlık yok

[11600] olsa ve anuñ emrine: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.78b, N.172a / olsa ve emrine T.220b, Ü5.209b / L'de yok

[11601] olmasalar: Ü1.155a, İ2.187a, N.172a / olmasa Ü2.128b, T.220b, L.165a, Ü3.150b, Ü5.209b, H2-2.78b

[11602] başduḳları: Ü1.155a, İ2.187a, N.172a / başduġı Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, Ü5.209b, H2-2.78b

[11603] arża: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.78b, N.172a / yire T.221a, L.165a, Ü5.209b

[11604] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11605] kendüye: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / T, L, Ü5'de yok

[11606] Es-Semīᶜ: Ü1'de başlık yok

[11607] her kim kï: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / bir kimse T.221a, L.165a, Ü5.209b

[11608] rūz-ı penççenbihde: İ2.187a, N.172a / rūz-ı penççenbih Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, Ü5.209b, H2-2.79a / rūz-ı ḫamīsde Ü1.155a / yevm-i ḫamīsde L.165a

[11609] ḍuḥá namāzından: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / ṣalât-ı ḍuḥádan L.165a

[11610] ḳırā'at eylese: Ü1.155a, İ2.187a, N.172a / oḳusa Ü2.128b, L.165a, Ü3.150b, H2-2.79a / T, Ü5'de yok

[11611] kimse ile kelimāt eylemezden evvel: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / kelām-ı dünyā itmedin duᶜā itmedin L.165a

[11612] eylese: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / itse T.221a, Ü5.209b

[11613] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.150b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11614] anuñ: L'de yok

[11615] duᶜāsını ḳabūl idüp: L.165a / Diğer nüshalarda yok

murādını ḥāṣıl eyleye[11616]. **El-Başīr**[11617]: Her kim kï[11618] bu ism-i şerīfi şeb[11619] içre yetmiş kere ḳırā'at idüp[11620] rūz-ı cumᶜada farż ile sünnet mābeyninde[11621] daḫi[11622] yüz kere bu ism-i şerīfe meşġūl[11623] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11624] aña ᶜayn-ı ᶜināyet u raḥmet ile naẓar eyleye. **Tevḥīd-i**[11625] **s̱āliṣ esmā'-i**[11626] **ẕātdür kï ẕikr olınur[11627]:** Allâh, Er-Rab, El-Melik, El-Ḳuddūs, Es-Selām, El-Mü'min, El-Müheymin, El-ᶜAzīz, El-Cebbār, El-Mütekebbir, El-ᶜAliyy, El-ᶜAẓīm, Eẓ-Ẓāhir, El-Bāṭın, El-Evvel, El-Āḫir, El-Kebīr, El-Celīl, El-Mecīd, El-Ḥaḳ, El-Mübīn, El-Metīn[11628], El-Vācid, El-Mācid, Eṣ-Ṣamed, El-Müteᶜāl, El-Ġaniyy, En-Nūr, El-Vāriṣ, Ẕü'l-Celāl, Er-Raḳīb. Hâkeẕā ᶜayyene[11629] Eṣ-Şeyḫu'l-Ekber[11630] Muḥyi'd-dīn İbnü'l-ᶜArabī[11631] fī-kitābihi'l-müsemmá bi-İnṣā'i'd-Devā'ir[11632]. Münāsib oldur kï **esmā'-i ẕāt**uñ daḫi baᶜżı[11633] merātibini beyān u

---

[11616] eyleye: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / ide T.221a, L.165a, Ü5.209b

[11617] El-Başīr: Ü1'de başlık yok

[11618] her kim kï: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / bir kimse T.221a, L.165a, Ü5.209b

[11619] şeb içre: Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / gice içre Ü1.155a / gice L.165a

[11620] ḳırā'at idüp: Ü1.155a / ḳırā'at idüp ve İ2.187a, N.172a / oḳuyup ve Ü2.128b, T.221a, L.165a, H2-2.79a / oḳuyup Ü3.150b

[11621] farż ile sünnet mā-beyninde: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / farż ile sünnet beyninde T.221a, Ü5.209b / farż ile mā-beyn-i sünnetde L.165a

[11622] daḫi: L'de yok

[11623] bu ism-i şerīfe meşġūl: Ü1.155a, Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / oḳumaġı müdāvīm L.165a / müdāvīm T.221a, Ü5.209b

[11624] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.155a, Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.165a

[11625] tevḥīd-i: L.165a / Diğer nüshalarda yok

[11626] esmā-i: L'de yok

[11627] kï ẕikr olınur: L'de yok

[11628] El-Metīn: T.221a, L.165a, Ü3.150b, Ü5.210a / Ü1, Ü2, İ2, H2-2, N'de yok

[11629] ᶜayyene: Ü1.155b, Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / beyyene İ2.187a

[11630] Eṣ-Şeyḫu'l-Ekber: Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.209b, H2-2.79a, N.172a / Eṣ-Şeyḫ Ü1.155b

[11631] Muḥyi'd-dīn ibnü'l-ᶜArabī: Ü1.155b / Muḥyi'd-dīn El-ᶜArabī Ü2.128b, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / Muḥyi'd-dīn ᶜArabī T.221a, Ü5.210a / L'de yok

[11632] fī-kitābihi'l-Müsemmá Bi-İnṣā'i'd-Devā'ir: Ü1.155b, Ü2.128b, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, H2-2.79a, N.172a / fī-kitābihi'l-Müsemmá Bi-Kitābi'i'd-Devā'ir el-müsemmá Bi-İnṣā'i'd-Devā'ir T.221a, Ü5.210a

[11633] baᶜżı: Ü1.155b, İ2.187a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

ᶜāyān[11634] idevüz. Ḳāle'n-Nebiyyü[11635] ṣalla'llâhu teᶜālá[11636] ᶜaleyhi ve sellem "كان الله ولم يكن معه شئ"-"*Kāne'llâhu ve lem yekun maᶜahu şeyʿun*"[11637]. Ve baᶜżı ᶜurefā daḫi buyururlar[11638] ve idrāk-i esmā'-i ẕāt[11639] kemā hüve ḥakkahu mümkün degildür.

[654] [Beyt]

[Baḥr-i Basīṭ: MüstefᶜilünFāᶜilünMüstefᶜilünFāᶜilün]

[جلّ المهيمن ان يدرى حقيقته Celle'l-Muheyminu en yudrá ḥaḳīḳatuhu

من لا له المثل لاتضرب له مثلا Men lā lehu'l-miṣlu lā teḍrib lehu meṣelā[11640]][11641]

[655] [Beyt]

[MefāᶜīlünMefāᶜīlünFeᶜūlün]

[[تماشا ميكن اسما وصفاتش Temāşā mīkun esmā vu ṣıfāteş

كه اكه نيست كس از كنه ذاتش Kï āgeh nīst kes ezkunh-i ẕāteş[11642]]][11643]

[11634] u ᶜayān: Ü2.128b, T.221a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172a / Ü1, L'de yok

[11635] ḳāle'n-Nebiyyü: Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172a / ḳāle Ü1.155b

[11636] teᶜālá: İ2.187a, H2-2.79a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[11637] *"Allah vardı ve onunla beraber başka hiçbir şey yoktu."*

[11638] ve baᶜżı ᶜurefā daḫi buyururlar: Ü1.155b / Diğer nüshalarda yok

[11639] ve idrāk-i esmā-i ẕāt: Ü2.128b, T.221a, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172a / li'enne kemā kāne ve idrāk-i ḥaḳīḳat-i ẕāt Ü1.155b

[11640] "*Allah, hakikati (hakkıyla) anlaşılmasından yücedir. Onun benzeri yoktur, ona benzer (bir şey) arama*."

[11641] "....جل المهيمن - Celle'l-Muheyminu ….;له مثلا .... - …. lehü meŝelen: Ü1.155b / Diğer nüshalarda bu Beyt yok

[11642] "*O'nun isim ve sıfatlarını derin bir tefekkürle temaşa eyle / Ki insanlar düştükler günah batağında bunun farkına varamıyorlar*."

[11643] "....تماشا - Temāşā ….; كنه ذاتش .... - … kunh-i ẕāteş: Ü1.155b / Diğer nüshalarda bu Beyt yok

[Neşr] Nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[11644] " ماعرفناك حقّ معرفتك"-"*Mā ᶜarefnāke ḥaḳḳa maᶜrifetike*"[11645]. Lâkin bi-ḳaderi'ṭ-ṭāḳa[11646] baᶜżı merātib-i esmā'-i ẕātiyyeyi beyān idelüm, va'llâhu'l-Hādī[11647]. Āgāh ol kï ey aḫ-i ṭālib ıṣṭılāḥ-ı Ṣūfiyyede vaḥdet-i vücūda bir şey mużāf olmasa bu mertebeye ᶜinde'l-ḳavm " الاحدية المستهلكة جميع الاسماء والصّفات فيها" - "*El-aḥadiyyeti'l-mustehliketi cemīᶜi'l-esmā' ve'ṣ-ṣıfātu fīhā*" taᶜbīr olınur. Ve[11648] bir daḫi bu mertebeye **cemᶜu'l-cemᶜ** ve **ḥaḳīḳatu'l-ḥaḳāyıḳ** ve **ᶜummān**[11649] ıṭlāḳ olınur. Nitekim[11650] **Dāvûd-i Ḳayşerī** ***Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣ***da ẕikr ider[11651] kï " واذااخذت بشرط شئ فامّاان تؤخذ بشرط جميع الاشياء اللّازمة لها كلّيتها وجزئيّتها المسمّاة بالأسماء و الصّفات فهى المرتبة الالهيّة المسمّاة عندهم بالواحديّة ومقام الجمع وهذه المرتبة باعتبار الايصال[11652] لمظاهر الاسماء الّتى هى الاعيان والحقايق الى[11653] كمالاتها المناسبةلاستعداداتها فى الخارج تسمّى مرتبة الرّوبوبيّة واذااخذت لابشرط شئ ولابشرط لاشئ فهى المسمّاة بالهويّة السّاريّة فى جميع الموجودات"-"*Ve iẕā uḫiẕet bi-şarṭi şey'in fe-immā en te'ḫaẕe bi-şarṭi cemīᶜi'l-eşyā'i'l-lāzimeti lehā kulliyyetihā ve cuz'iyyetihe'l-musemmāti bil-esmā'i ve'ṣ-ṣıfāti fe-hiye'l-mertebetu'l-ilâhiyyetu'l-musemmātu ᶜindehum bi'l-vāḥidiyyeti ve maḳāmi'l-cemᶜi ve hâẕihi'l-mertebetu bi-iᶜtibāri'l-iṣāli li-meẓāhiri'l-esmā'i'l-letī hiye'l-aᶜyānu ve'l-ḥaḳāyıḳu ilá kemālātihe'l-munāsibeti li-stiᶜdādātihā fi'l-ḫārici tusemmá mertebete'r-rubūbiyyeti ve iẕā uḫiẕet lā bi-şarṭi şey'in ve lā bi-şarṭi lā şey'in fehiye'l-musemmātu bi'l-huviyyeti's-sāriyyeti fī-cemīᶜi'l-mevcūdāt*"[11654].

[11644] nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem buyururlar: Ü1.155b / kemā ḳāle aᶜlemü'l-ḫalḳa fī duᶜā'ihi Ü2.128b, T.221b, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172a

[11645] "*Seni hakkıyla bilemedik.*"

[11646] bi-ḳaderi'ṭ-ṭāḳat: Ü2.128b, T.221b, L.165a, Ü3.150b, İ2.187a, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172a / bi-ḳaderi'ṭ-ṭāḳa ᶜalá mā ḥarrereti'l-fuḥūlu mine'r-ricāl üzre Ü1.155b

[11647] Va'llâhu'l-hādī: Ü1.155b / Diğer nüshalarda yok

[11648] ve: Ü1.155b, L.165b / Ü2, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[11649] عمان - ᶜummān: Ü2.128b, T.221b, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210a / عما دخى - ᶜummā? daḫi Ü1.155b / عماده - ᶜimāde? İ2.187b, H2-2.79a, N.172b

[11650] nitekim: Ü1.155b / ve Ü2.128b, T.221b, L.165b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210a, H2-2.79a, N.172b

[11651] ẕikr ider: Ü1.155b / buyururlar İ2.187b, H2-2.79b, N.172b / buyurur Ü2.129a, T.221b, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210a /

[11652] الايصال – el-īṣāl: Ü2.129a, T.221b, L.165b, Ü3.151a,İ2.187b, Ü5.210a,H2-2.79b, N.172b / الاتصال – el-ittiṣāl Ü1.156a

[11653] الى – ilá: Ü2.129a, T.221b, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210a,H2-2.79b, N.172b/ الا – illā Ü1.156a

[11654] "*Bir şeyin şartı alındığı zaman, onun esma ve sıfatlar olarak adlandırılan külliyyâtı ve cüz'iyyâtının tamamı şart olarak alınır ki bu onların katında vahidiyyet ve cemᶜ makamı olarak adlandırılan ilâhî bir mertebedir. Bu mertebe, onların (esma ve sıfatların) kemâlâtına isimlerin görüntülerini ulaştırması itibarıyla hakikatlerin ta kendisidir. Bu da rubûbiyyet mertebesi olarak adlandırılır. Bir şeyin şartı*

[656] Beyt[11655] [İbni ᶜArabī (?)]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜulün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜilün]

وماالوجه الّا واحد[11656] غير انّه	Ve me'l-vechu illā vāḥidun ġayre ennehu
اذا انت عددت المرايا تعددا	İẕā ente ᶜaddedte'l-merāyā taᶜaddedā[11657]

[Neşr] Ḳāle'n-Nebiyyü ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[11658]: [" انّ الحقّ[11659] يتجلّى يوم القيمة للخلق فى صورة منكرة فيقول انا ربّكم الاعلى فيقولون نعوذ بالله منك فيتجلّى فى صورة عقائدهم فيسجودون له"-"*İnne'l-Ḥaḳḳa yetecellá yevme'l-ḳıyâmeti li'l-ḫalḳi fī-ṣūretin munkeretin fe-yeḳūlū ene Rabbukumu'l-aᶜlá fe-yeḳūlūne neᶜūẕu bi'llâhi minke fe-yetecallá fī-ṣūreti ᶜaḳā'idihim fe-yescudūne lehu*"[11660]. Ve ḳāle eyḍan][11661] " انّ الحقّ يتجلّى يوم القيمة بصورة النّقصان فينكرونها ثمّ يتحول بصورة الكمال[11662] فيقبلونها"-"*İnne'l-Ḥaḳḳa yetecellá yevme'l-ḳıyâmeti bi-ṣūreti'n-nuḳṣānife-yunkirūnehā ṯumme yeteḥavvelu bi-ṣūreti'l- kemāli fe-*

olmadan veya olmayan bir şeyin şartı olmaksızın alındığında ise, bütün mevcudattat (varlık âleminde) cari (geçerli) olanadıyla adlandırılır."

[11655] Beyt: Ü2.129a, T.221b, L.165b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.172b / Ü1, İ2'de bu Beyt başlıksız verilmiştir; Söz konusu beytin şairi belli olmamakla birlikte İbni Arabî'nin Tefsîrinde ye almaktadır [Bk. İbnu'l-ᶜArabī, *Tefsīru İbni ᶜArabī*, C. 1, s. 118 http://shiaonlinelibrary.com/%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%A8/ (28.06.2020)]

[11656] واحد - vāḥidün: Ü2.129a, T.221b, L.165b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.172b / واحدا - vāḥiden Ü1.156a

[11657] "*Yüz yalnızca tektir, ancak aynaları sayarsan fazlalaşır (sayısı artar).*"

[11658] ḳāle'n-Nebiyyü ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: T.221b, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210b, N.172b / ḳāle'n-Nebiyyü ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem H2-2.79b / ḳāle'n-Nebiyyü ᶜaleyhi's-selām Ü2.129a, İ2.187b / ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem buyururlar Ü1.156a

[11659] الحق – el-Ḥaḳ: Ü1.156a, Ü2.129a, T.221b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.172b / الخالق – el-Ḫāliḳ L.165b

[11660] "Allah, kıyamet günü insanlara tanınmayacak bir surette görünür ve 'Ben sizin en yüce rabbinizim' der. Onlar da 'Senden Allah'a sığınırız' derler. Bunun üzerine Allah, inançlarındaki surette görünür, onlar da O'na secde ederler."

[11661] [" انّ الحقّ يتجلّى يوم القيمة للخلق فى صورة .... فيسجودون له"-"*İnne'l-Ḥaḳḳa yetecellá yevme'l-ḳıyâmeti li'l-ḫalḳi fī-ṣūretin .... fe-yescudūne lehü*". Ve ḳāle eyżan]: Ü1'de yok

[11662] M.282a: بصورة الكما (bi-ṣūreti'l-kemā)

yaḳbelūnehā”[11663]. [[Bu ḥadīṯ-i şerīfüñ mażmūnını maḫdūm-ı girāmī Mevlānā ᶜ**Abdu’r-raḥmân-ı Cāmī *Silsiletü’ẕ-Ẕeheb***de naẓm idüp buyururlar:]][11664]

[657] [Naẓm]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün (/Faᶜlün)]

[[روز محشر كه بر عموم بشر	Rūz-i maḥşer kï berᶜumūm-i beşer
حق تجلّی كند بجمله صور	Ḥaḳ tecellī kuned becumle ṣuver[11665]
ان تجلی زحضرت احدش	Ān tecellī ziḤażret-i Eḥadeş
نبود جز بوفق معتقدش	Nebuved cuz bevefḳ-i muᶜteḳadeş[11666]
چون تجلی كه در معاد بود	Çun tecellī kï dermeᶜād buved
همه برطبق اعتقاد بود	Heme berṭibḳ-i iᶜtiḳād buved[11667]
تختهٔ خامهٔ عقايد باش	Taḫta-i ḫāme-i ᶜaḳāyid bāş
درهمه صورتش مشاهد باش	Derheme ṣūreteş muşāhid bāş[11668]]][11669]

[658] [Naẓm] [Nevᶜī]

11663 “Kıyamet günü Allah, [insanlara] noksan bir surette tecelli eder, onlar da onu reddederler. Sonra kemal suretine dönüşür, onlar da (bu suretini) kabul ederler.”

11664 [[Bu ḥadīṯ-i şerīfüñ …. naẓm idüp buyururlar]]: Ü1.156a / Diğer nüshalarda yok

11665 “*Hesap gününde umum insanlığın üzerinde / Hak, bütün suretleriyle tecelli eder*.”

11666 “*Bu tecelli O’nun vahdaniyetinin yücelik ve saygınlığındandır / O’na itikad ve imandan başka bir çıkar yol ve muvaffakiyet yoktur*.”

11667 “*O’nun dönüş ve varış yerine tecelli edeceği/ tam bir itikad ve iman ile sabittir.*”

11668 “*O’nun akidesinin yazılı olduğu ezel-ebed tahtasında / O her surette kendini gösterir*.”

11669[[... روز محشر كه - Rūz-ı maḥşer kï …; مشاهد باش.... - … müşāhid bāş]]: Ü1.156a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[[Ey vücūd-ı mümkināt inşā-yı luṭfuñdan eṣer

Cümle ᶜālem mübtedā-yı feyż-i cūduñdan ḫaber

Ẕātuñuñ feyżinde envār-ı ḥaḳāyıḳ müstecen

İsmüñüñ basṭında eşcār-ı meẓāhir pür-ṣemer]][11670]

[659] Beyt[11671] [Ḥāfıẓ- Şīrāzī]

[Mefᶜûlü Fâᶜilâlü Mefâᶜîlü Fâᶜilün]

در عشق خانقاه وخرابات فرق نیست Der ᶜaşḳ-i ḫāneḳāh u ḫarābāt farḳ nīst

هرجاکه هست پر تونور حبیب هست Her cā kï hest pertev-i nūr-i Ḥabīb hest[11672]

[Neṯr] Ve ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ibnü'l-ᶜArabī**[11673] ***Faṣṣ-ı Ḥüdī***de buyururlar[11674] kï[11675]: " ايّاك ان[11676] تتقيّد[11677] بعقد مخصوص وتكفر بما سواه فيفوتك خير

[11670] [[Ey vücūd-ı mümkināt…; …. meẓāhir pür-ŝemer]]: Ü1.156a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu iki beyt Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir. [Bk. Nev'î Divanı, K.12/1-2, s.33]

[11671] Beyt: Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210b, H2-2.79b, N.172b / Ü1, İ2'de bu Beyt başlıksız verilmiştir; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 63/3 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh63/ Erişim tarihi: 11.06.2020]

[11672] "*Tekke ile meyhane aşkı arasında fark yok; Her nerede ki dostun (sevgilinin) nurunun (yüzünün) ışığı var.*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, s. 180, G. 63/3]

[11673] ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı Şeyḫ Muḥyi'd-dīn İbnü'l-ᶜArabī: Ü1.156a / Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber Ü2.129a, T.222a, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.172b / Şeyḫ-i Ekber L.165b

[11674] buyururlar: Ü1.156a, İ2.187b, H2-2.79b, N.172b / buyurur Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210b

[11675] kï: Ü1'de yok

[11676] ان – en: L'de yok

[11677] تتقيّد - teteḳayyede: Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.173a/ تتعبد - teteᶜabbede Ü1.156a

كثير بل يفوتك العلم بالامر على ماهوعليه فكن فى نفسك هيولى معتقد[11678] لسائر المعتقدات[11679] كلّها فانّ الاله تبارك وتعالى اوسع و اعظم من ان يحصره[11680] عقد دون عقد فانّه تعالى[11681] يقول:'فاينما تولّوا فثمّ وجه الله' ووجه الشئ حقيقته فنبّه بهذا قلوب العارفين لئلا يشغلهم[11682] العوارض {فى الحيوة الدّنيا عن استحضار مثل هذا فانّه لايدرى العبد فى ايّ نفس يقبض فقد يقبض فى وقت غفلته فلا يستوى مع من يقبض على حضور "*İyyāke en teteḳayyede bi-ᶜaḳdin maḥṣūṣin ve tekfure bi-mā sivāhu fe-yefūteke ḫayrun keṯīrun bel yefūteke'l-ᶜilmu bi'l-emri ᶜalá mā huve ᶜaleyhi fe-kun fī nefsike heyūliyyun muᶜtekidun li-sā'iri'l-muᶜteḳedāti kullihā fe-inne'l-ilâhe tebāreke ve teᶜālá evseᶜu ve aᶜẓamu min en yaḥṣurahu ᶜaḳdun dūne ᶜaḳdin fe-ennehu teᶜālá yeḳūlu: 'Fe-eynemā tuvellū fe-ṣemme vechu'llâhi' ve vechu'ş-şey'i ḥaḳīḳatuhu fe-nebbehe bi-hâẕā ḳulūbe'l-ᶜārifīne li'ellā yeşġulehumu'l-ᶜavārıżu fi'l-ḥayāti'd-dunyā ᶜan istiḥżāri miṯli hâẕā fe-innehu lā-yedri'l-ᶜabdu fī eyyi nefesin yuḳbeḍu feḳad yuḳbeḍu fī vaḳti ġafletihi fe lā-yestevī maᶜa men yuḳbeḍu ᶜalá ḥuḍūrin*"[11683].

[660] Naẓm[11684] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün]

[11678] معتقد - muᶜteḳidün: Ü1'de yok

[11679] لسائر المعتقدات – li-sā'iri'l-muᶜteḳidāt: Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, İ2.187b, Ü5.210b, H2-2.79b, N.173a / سائر المعتقدات - sā'iri'l-muᶜteḳidāt Ü1.156a

[11680] يحصره - yuḥaṣarahu: Ü1.156a, İ2.188a/ يحصر - yuḥaṣara Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210b, H2-2.79b, N.173a

[11681] تعالى - teᶜālá: Ü1'de yok

[11682] يشغلهم – yeşġalehüm: Ü1.156a, İ2.188a, N.173a / تشغلهم – teşġalehüm T.222a, L.165b, Ü3.151a, Ü5.210b, H2-2.79b / تشتغلهم – teşteġilehüm Ü2.129a

[11683] " *Kendine mahsus bir inanç ile kayıtlanmaktan ve onun gayrını inkâr etmekten sakın! Böyle olursa, bir çok hayrı yitirirsin. Belki ilim, işin aslında üzerinde bulunduğu husus ile senin elinden çıkar gider. Böyle olunca sen, inanış suretlerinin hepsi için, kendi nefsinde "heyûlâ" ol! Çünkü İlah tebareke ve teala, şu ya da bu inançla sınırlandırılmaktan daha geniş ve daha yücedir. Çünkü Allah Teala "fe-eynemā tuvellū fe ŝemme vechu'llâh" (Bakara: 115) Yânî "Ne tarafa dönerseniz orada Hakk'ın vechi zâhirdir" buyurdu. Ve bir şeyin "vech"i onun "hakîkat"idir. Şimdi Hak Teala bu söz ile, âriflerin kalblerine uyarıda bulundu, tâ ki dünya hayatında, engeller onları böyle bir şeyin hatırlanmasından meşgul etmesin! Çünkü kul, hangi nefeste vefat edeceğini bilmez. Bazen gaflet anında vefat eder. Şimdi hazır olarak vefat eden kimse ile bir olmaz*" (Ahmet Avni Konuk, Şerh-i Fusûsu'l-Hikem)

[11684] Naẓm: Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, Ü5.211a, N.173a / Ü1, İ2'de bu şiir kısmı başlıksız verilmiştir; Bu iki beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 222/6, 4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07UO (11.06.2020)]

حکم مستوری ومستی نه بدست من و تست[11685] Ḥukm-i mestūriy u mestī ne bedest-i men u tust

کس ندانست که آخر بچه حالت برود Kes nedānist kï āḫir biçï ḥālet bireved[11686]

کرروی[11687] آخر عمر ازمی ومعشوق بکیر Ger revī āḫir-i ᶜomr ezmey u maᶜşūḳ begīr

حیف اوقات که یکسر ببطالت برود Ḥayf evḳāt kï yekser bebeṭālet bireved[11688]

[Neşr] İmdi münāsib oldur kï esmā'-i ẕātuñ daḫi baᶜżı[11689] fevā'id-i celīlesin ẕikr idüp ḫavāṣṣ-ı esmāyı ḫatm[11690] idevüz. Egerçï cümle esmānuñ te'ṣīri muḳarrerdür lâkin esmā'-i ẕātuñ te'ṣīri daḫi ziyādedür, Allâhu'l-Muᶜīn. İsm-i evvel[11691] **Allâh[11692]:** Her kim kï[11693] bu ism-i şerīfe[11694] muvāẓıb olsa Ḥaḳ teᶜālá[11695] anı aṣḥāb-ı yaḳīnden[11696] ide. **El-Ḳuddūs**[11697]: Her kim kï[11698] vaḳt-i zevāl-i āfītābda yüz kere bu ism-i şerīfi

---

[11685] نه بدست من و تست – ne be-dest-i men u tust: Ü1.156b, Ü2.129a, T.222a, Ü3.151a, Ü5.211a, N.173a / نه بدست ومن تست – ne be-dest u men tust L.166a; Orijinal metninde "همه بر خاتم – heme berḫātimest" [bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 222/6 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07UO (11.06.2020)]

[11686] "*Ayıklık ve sarhoşluğun hükmü benim ve senin elinde değildir (son nefeste belli olur); Yolun sonuna gelen herkes, ne hâlde gideceğini bilemez*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, s. 532, G. 222/6]

[11687] کرروی – ger revī: Ü1.156b / کروی – kirevī Ü2.129a, T.222a, L.166a, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / کردی – kerdī Ü3.151b; Orijinal metninde "کام خود – kām-i ḫod" [bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 222/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07UO (11.06.2020)]

[11688] "*Ahir ömrünün sonu mey (şarap) ve maşuk (sevgili) ile geçsin; O vakitlere çok yazık! Durgunluk içinde geçer gider*." [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 1, G. 222/4]

[11689] baᶜżı: Ü1.156b / Diğer nüshalarda yok

[11690] ẕikr idüp ḫavāṣ-ı esmāyı ḫatm: Ü2.129a, T.222a, L.165b, Ü3.151a, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / beyān Ü1.156b

[11691] egerçï … ism-i evvel: Ü1.156b / kï maᶜlūm ola T.222a-b, Ü5.211a / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

[11692] Allâh: Ü2.129a, Ü3.151a, İ2.188a, N.173a / Allâh Er-Rabb El-Melik T.222b, Ü5.211a / Allâh Rabb El-Melik L.166a / Ü1'de başlık yok

[11693] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129a, Ü3.151a, İ2.188a, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11694] ism-i şerīfe: Ü2.129a, Ü3.151a, İ2.188a, N.173a / vaḳten bu ism-i şerīfe Ü1.156b / ism-i şerīflere T.222b, Ü5.211a / bu üç ism-i şerīfe L.166a

[11695] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129a, T.222b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11696] aṣḥāb-ı yaḳīnden Ü1.156b, İ2.188a, N.173a / yaḳīnīnden Ü2.129a, T.222b, L.166a, Ü3.151a, Ü5.211a

[11697] El-Ḳuddūs: Ü2.129a, Ü3.151a, İ2.188a, N.173a / El-Ḳuddūs Es-Selām T.222b, Ü5.211a / Selām El-Mü'min L.166a / Ü1'de başlık yok

[11698] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129a, Ü3.151a, İ2.188a, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

ḫasta üzre ḳırā'at eylese[11699] Ḥaḳ teᶜālá[11700] göñlini ṣāf u mücellā eyleye[11701]. **El-Melik**[11702]: Her kim kï yüz on kere bu ism-i şerīfi ḫasta üzre ḳırā'at eylese Ḥaḳ teᶜālá ol ḫastaya[11703] şifā vire. **El-Mü'min**[11704]: Her kim kï[11705] bu ism-i şerīfe[11706] müdāvim[11707] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11708] anı şerr-i şeyṭāndan[11709] emīn eyleye[11710] ve kimse anı rencīde itmege ẓafer bulmaya. **El-Müheymin**[11711]: Her kim kï[11712] ġusl idüp ṣabāḥ namāzından[11713] ṣoñra ḳırḳ gün ḳırḳ birer[11714] kere bu ism-i şerīfe[11715] meşġūl[11716] olsa

[11699] vaḳt-i zevāl-i āfitābda yüz kere bu ism-i şerīfe müdāvim olsa: Ü1.156b, İ2.188a / vaḳt-i zevāl-i āfitābda yüz kere bu ism-i şerīfi ḫasta üzre oḳusa Ü2.129a, Ü3.151b / āfitābda yüz kere bu ism-i şerīfi ḫasta üzre ḳırā'at eylese N.173a / bu ism-i şerīfleri vaḳt-i zevālde bir ḫasta üzerine yüz kere oḳusa T.222b, Ü5.211a / bu ism-i şerīfleri bir ḫasta üzerine zevāl-i āfitābda yüz kere oḳuyup üflese L.166a

[11700] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129a, T.222b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11701] göñlini ṣāf u mücellā eyleye: Ü1.156b, İ2.188a / bī-māra şifā vire Ü2.129a, L.166a, Ü3.151b, N.173a / şifā vire T.222b, Ü5.211a

[11702] El-Melik: İ2.188a / Ü1'de başlık yok / Ü2, Ü3, N'de bu isim başlığı ve ilgili açıklama hiç yok / T, L, Ü5'de bu isim başlığı ve ilgili açıklaması "Allah" başlığı ile birlikte verilmiştir

[11703] ol ḫastaya: Ü1.156b / bīmāra İ2.188a

[11704] El-Mü'min: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / El-Ḳuddūs El-Cemīl El-ᶜAfuvv L.166a

[11705] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188a, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11706] ism-i şerīfe: Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, Ü5.211a / ism-i şerīflere L.166a / isme Ü1.156b, İ2.188a, N.173a

[11707] müdāvim: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, L.166a, Ü3.151b, Ü5.211a, N.173a / muvāẓıb T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11708] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11709] şerr-i şeyṭāndan: Ü1.156b, T.222b, Ü5.211a / şeyṭān şerrinden Ü2.129b, L.166a, Ü3.151b, İ2.188a, N.173a

[11710] eyleye: Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188a / ide Ü1.156b, L.166a / ola N.173a / T, Ü5'de yok

[11711] El-Müheymin: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / El-Müheymin El-Bāḳī L.166a

[11712] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b,Ü3.151b, Ü5.211a, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11713] ṣabāḥ namāzından: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, L.166a, Ü3.151b, Ü5.211a, N.173a / ṣalât-ı ṣubḥdan T.222b, Ü5.211a

[11714] ḳırḳ gün ḳırḳ birer: Ü1.156b / ḳırḳ ḳırḳ birer Ü2.129b / ḳırḳ birer Ü3.151b / ḳırḳ bir T.222b, L.166a, Ü5.211a / ḳırḳ gün birer N.173a

[11715] ism-i şerīfe: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / ism-i şerīflere L.166a

[11716] meşġūl: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b,Ü3.151b, Ü5.211a, N.173a / muvāẓıb T.222b, Ü5.211a / müdāvim L.166a

Ḥaḳ teᶜālá[11717] anı kimseye muḥtāc eylemeye[11718]. **El-ᶜAzīẕ**[11719]: Her kim kï[11720] bu ism-i şerīfe beher yevm yüz kere [11721] müdāvim olsa[11722] Ḥaḳ teᶜālá[11723] aña işrāḳ-ı bāṭın müyesser eyleye. **El-Cebbār**[11724]: Her kim kï[11725] beher yevm yigirmi bir kere bu ism-i şerīfe[11726] müdāvim olsa[11727] Ḥaḳ teᶜālá anı ẓulm-ı ẓālimden emīn eyleye[11728]. **El-Mütekebbir**[11729]: Her kim kï[11730] firāşa girdükten_şoñra mücāmaᶜatdan evvel on kere bu ism-i şerīfe meşġūl olsa[11731] Ḥaḳ teᶜālá[11732] aña bir veled-i ṣāliḥ ᶜaṭā ide[11733]. **El-ᶜAliyy**[11734]: Her kim kï[11735] bu ism-i şerīfe[11736] müdāvim[11737] olsa faḳīr ise ġanī

[11717] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11718] eylemeye: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / itmeye L.166a

[11719] El-ᶜAzīz: Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ü1'de başlık yok / El-ᶜAzīz El-Veliyy El-Ḥamīd L.166a

[11720] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129a, T.222b,Ü3.151b, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11721] bu ism-i şerīfe be-her yevm yüz kere: T.222b, Ü5.211a / bu ism-i şerīfleri be-her yevm yüz yigırmi kere L.166a / bu ism-i şerīfe Ü2.129b / yüz kere bu isme Ü1.156b, Ü3.151b, İ2.188a, N.173a

[11722] müdāvim olsa: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b,Ü3.151b, N.173a / muvāẓıb olsa T.222b, Ü5.211a / oḳusa L.166a

[11723] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, İ2.188a, Ü5.211a, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11724] El-Cebbār: Ü1'de başlık yok

[11725] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b,Ü3.151b, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11726] beher yevm yigırmi bir kere bu ism-i şerīfe: T.222b, Ü5.211a / bu ism-i şerīfi be-her yevm yüz yüz yigırmi bir kere L.166a / yigırmi bir kere bu ism-i şerīfe Ü2.129b, Ü3.151b / yigırmi bir kere bu isme Ü1.156b, İ2.188a, N.173a

[11727] müdāvim olsa: Ü1.156b, Ü2.129a, İ2.188a, Ü3.151b, N.173a / muvāẓıb olsa T.222b, Ü5.211a / oḳusa L.166a

[11728] Ḥaḳ teᶜālá anı ẓulm-ı ẓālimden emīn eyleye: Ü1.156b / ẓulm-i ẓālimden emīn ola Ü2.129b, T.222b,Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211a, N.173a / ẓālim ẓulminden emīn ola L.166a

[11729] El-Mütekebbir: Ü1'de başlık yok

[11730] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, İ2.188a, Ü3.151b, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211a

[11731] firāşa girdükten…. ism-i şerīfe meşġūl olsa: Ü2.129b, Ü3.151b / firāşa girdükten…. isme meşġūl olsa Ü1.156b, İ2.188b, N.173a / firāşa girdükten… ism-i şerīfe muvāẓıb olsa T.222b, Ü5.211a-b / ehli ile cimāᶜdan evvel on kere bu ism-i şerīfi oḳusa L.166a

[11732] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166a

[11733] āṭā ide: Ü1.156b / vire Ü2.129b, T.222b, L.166a, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173a

[11734] El-ᶜAliyy: Ü1'de başlık yok

[11735] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, İ2.188a, Ü3.151b, N.173a / bir kimse T.222b, L.166a, Ü5.211b

[11736] ism-i şerīfe: Ü2.129b, T.222b, L.166a, Ü3.151b, Ü5.211b / isme Ü1.156b, İ2.188b, N.173a

[11737] müdāvim: Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173a / muvāẓıb T.222b, Ü5.211b / meşġūl Ü1.156b

ola[11738] ve ġurbetde meşġūl olursa[11739] diyārına ṣıḥḥat_ile vāṣıl ola[11740]. **El-ᶜAẕīm**[11741]: Her kim kï[11742] göñülden bu ism-i şerīfe[11743] meşġūl[11744] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11745] anı ḫalḳ içre[11746] ᶜazīz ü mükerrem eyleye[11747]. **Eẕ-Ẓāhir**[11748]: Her kim kï[11749] her gün otuz üç kere bu ism-i şerīfe[11750] müdāvim[11751] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11752] anı aṣḥāb-ı esrārdan ide. **El-Bāṭın**[11753]: Her kim kï[11754] ḫānesini bād u āteşden[11755] maṣūn u maḥfūẕ [11756] itmek[11757] murād eylese[11758] bu ism-i şerīfi bir pāk kūze üzre yazup kūzeyi ṣuya ata ve[11759] ol ṣuyı

[11738] ġanī ola: Ü1.156b, Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá ġanī ide T.222b, Ü5.211b

[11739] meşġūl olursa: Ü1.156b, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / ise T.222b, L.166b, Ü5.211b

[11740] ṣıḥḥat_ile vāṣıl ola: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / selāmet gele L.166b

[11741] El-ᶜAẕīm: Ü1'de başlık yok

[11742] her kim kï: Ü1.156b, Ü2.129b, İ2.188b, Ü3.151b, N.173b / bir kimse T.222b, L.166b, Ü5.211b

[11743] ism-i şerīfe: Ü2.129b, T.222b, L.166b, Ü3.151b, Ü5.211b / isme Ü1.156b, İ2.188b, N.173b

[11744] meşġūl: Ü1.156b, Ü2.129b, L.166b, İ2.188a, Ü3.151b, N.173b / muvāẕıb T.222b, Ü5.211b

[11745] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11746] anı ḫalḳ içre: Ü1.156b, Ü2.129b, T.222b, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / ḫalḳ içinde anı L.166b

[11747] eyleye: Ü1.156b / ide Ü2.129b, T.222b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b

[11748] Eẕ-Ẓāhir: Ü1'de başlık yok

[11749] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.222b, L.166b, Ü5.211b

[11750] ism-i şerīfe: Ü2.129b, T.222b, L.166b, Ü3.151b, Ü5.211b / isme Ü1.157a, İ2.188b, N.173b

[11751] müdāvim: Ü1.157a, Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188a, N.173b / muvāẕıb T.222b, Ü5.211b

[11752] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.129b, T.222b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11753] El-Bāṭın: Ü1'de başlık yok

[11754] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.222b, L.166b, Ü5.211b

[11755] bād u āteşden: Ü1.157a, T.223a, L.166b, Ü5.211b / bāddan ve āteşden Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b

[11756] maṣūn u maḥfūẕ: Ü1.157a / maḥfūẕ Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / ḥıfẓ T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11757] itmek: Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.151b, Ü5.211b / eylemek İ2.188b, N.173b / olmasın Ü1.157a

[11758] eylese: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / itse T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11759] bu ism-i şerīfi …. ṣuya ata ve: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / bu ism-i şerīfi bir pāk kūze üzerine yazup içine ṣu ḳoya T.223a, Ü5.211b / bir kāseye ḳırk bir ᶜaded nāre ve içine ṣu ḳoyup L.166b

eṭrāf-ı dārına[11760] ṣaça Ḥaḳ teᶜālá[11761] ol ḫāneyi āfet-i bād u āteşden[11762] ḥıfẓ[11763] eyleye[11764]. **El-Evvel**[11765]: Her kim kï[11766] seferde olan ġā'ib[11767] ile cemᶜ olmaġa ṭālib olsa[11768] yāḫud aᶜmāl-i ṣāliḥaya rāġıb olsa bu ism-i şerīfe muvāẓıb ola kï[11769] Ḥaḳ teᶜālá[11770] ġā'ib[11771] olan ile anı[11772] cemᶜ idüp[11773] aᶜmāl-i ṣāliḥa müyesser eyleye[11774]. **El-Āḫir**[11775]**:** Her kim kï[11776] işrāḳ namāzından_ṣoñra beş yüz kere bu ism-i şerīfe[11777] muvāẓıb[11778] olsa[11779] Ḥaḳ teᶜālá[11780] anuñ çeşmini ve göñlini rūşen ide[11781]. **El-**

[11760] eṭrāf-ı dārına: Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / dārınuñ eṭrāfına T.223a, Ü5.211b /eṭrāf-ı ḫānesine Ü1.157a / ḫānesinüñ eṭrāfına L.166b

[11761] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11762] āfet-i bād u āteşden: Ü1.157a / āfetden Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b

[11763] ḥıfẓ: Ü1.157a, T.223a, Ü5.211b / sālim Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b

[11764] eyleye: Ü1.157a, Ü2.129b, L.166b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / ide T.223a, Ü5.211b

[11765] El-Evvel: Ü1'de başlık yok

[11766] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.222b, L.166b, Ü5.211b

[11767] olan ġā'ib: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / ġā'ib olan T.223a, Ü5.221b / ġā'ib L.166b

[11768] olmaġa ṭālib olsa: Ü1.157a / olmaḳ ṭaleb eylese Ü2.129b, Ü3.151b, İ2.188b, N.173b / olmaḳ murād eylese T.223a, L.166b, Ü5.221b

[11769] ola kï: T.223a, Ü3.151b, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / ola L.166b / olmaġ_ile Ü1.157a / olsa Ü2.129b

[11770] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.151b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11771] ġā'ib: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.152a, Ü5.211b, N.173b / ġāybda İ2.188b

[11772] anı: Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.152a, Ü5.211b, N.173b / Ü1, İ2'de yok

[11773] idüp: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / eyleye ve L.166b

[11774] eyleye: Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / ide Ü1.157a, T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11775] El-Āḫir: Ü1'de başlık yok

[11776] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11777] ism-i şerīfe: Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / isme Ü1.157a

[11778] muvāẓıb: Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / meşġūl Ü1.157a

[11779] olsa: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / ola L.166b

[11780] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11781] ide: Ü1.157a, L.166b / eyleye Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b

Kebīr[11782]: Her kim kï[11783] bu ism-i şerīfe yüz kere nehār içre[11784] meşġūl[11785] olsa[11786] Ḥaḳ teᶜālá[11787] anı beyne'n-nās ᶜazīz u[11788] büzürg eyleye[11789]. **El-Celīl**[11790]: Her kim kï[11791] bu ism-i şerīfi müşg ü zaᶜferān[11792] ile yazup maᶜan bile[11793] götürse Ḥaḳ teᶜālá anı ḫalḳ içre ᶜazīz u muḥterem eyleye[11794]. **El-Mecīd**[11795]: Her kim kï[11796] aḳrān içre ve ḫışımları yanında[11797] muᶜazzez ü mükerrem[11798] olmasa ṣalât-ı ṣubḥdan_ṣoñra on ṭoḳuz kere bu ism-i şerīfe meşġūl olup kendüye üfüre[11799] Ḥaḳ teᶜālá[11800] anı aḳrān içre ve aḳrabāları yanında [11801] muᶜazzez ü mükerrem[11802] eyleye. Ve bir kimesne[11803]

[11782] El-Kebīr: Ü1'de başlık yok

[11783] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11784] bu ism-i şerīfe yüz kere nehār içre: Ü2.129b / yüz kere nehār içre bu ism-i şerīfe Ü3.152a / yüz kere nehār içre bu isme İ2.188b, N.173b / bu ism-i şerīfe be-her yevm yüz kere L.166b / be-her yevm yüz kere bu ism-i şerīfe T.223a, Ü5.211b / yüz kere gündüz bu isme Ü1.157a

[11785] meşġūl: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / muvāẓıb T.223a, Ü5.211b / müdāvim L.166b

[11786] olsa: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / ola L.166b

[11787] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11788] ᶜazīz ü: Ü2.129b, T.223a, Ü3.152a, Ü5.211b / ᶜazīz ü mükerrem ü L.166b / Ü1, İ2, N'de yok

[11789] eyleye: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / ide T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11790] El-Celīl: Ü1'de başlık yok

[11791] her kim kï: Ü1.157a, Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.223a, L.166b, Ü5.211b

[11792] zaᶜferān: Ü2.129b, T.223a, L.166b, Ü3.152a, İ2.188b, Ü5.211b, N.173b / ġufrān Ü1.157a

[11793] maᶜan bile: İ2.188b, N.173b / bile Ü1.157a, L.166b / maᶜan Ü2.129b / Ü3, T, Ü5'de yok

[11794] Ḥaḳ teᶜālá anı … muḥterem eyleye: Ü2.129b, T.223a, İ2.188b, Ü5.212a, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā anı … muḥterem eyleye Ü3.152a / Allâh teᶜālá celle celāluhu anı muᶜazzez u muḥterem eyleye L.166b / Ü1'de yok

[11795] El-Mecīd: Ü1'de başlık yok

[11796] her kim kï: Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / bir kimse T.223a, L.166b, Ü5.212a / Ü1'de yok

[11797] aḳrān içre ve ḫışımları yanında: İ2.188b, N.173b / aḳrān içre ve ḫışīmları arasında Ü3.152a / aḳrān içre ve ḫışımları içre Ü2.129b / aḳrān ve ḫışımları içinde T.223a, Ü5.212a / ve eḳāribi arasında Ü1.157a / aḳrabāları içinde L.166b

[11798] ü mükerrem: Ü2.129b, Ü3.152a, İ2.188b, N.173b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[11799] meşġūl olup kendüye üfüre: İ2.189a, N.173b / meşġūl olsa ve kendüye üfürse Ü2.129b, Ü3.152a / muvāẓıb olsa ve kendüye üfürseT.223a, Ü5.212a / oḳuyup kendüye üflese L.166b / meşġūl olup üfürse kendüye Ü1.157a

[11800] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.130a, T.223a, İ2.189a, Ü5.212a, N.173b / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalá Ü3.152a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11801] aḳrān içre ve aḳrabāları yanında: İ2.189a / aḳrān içinde ve aḳrabāları yanında N.173b / aḳrān içinde ve aḳrabāsı yanında Ü2.130a, Ü3.152a / aḳrānı ve aḳrabāsı yanında T.223a, Ü5.212b / aḳrānı ve aḳrabāsıiçinde L.166b / eḳāribi mā-beyninde Ü1.157a

[11802] ü mükerrem: Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / Ü1, T, L, Ü5'de yok

[11803] bir kimesne: Ü2.130a, T.223a, L.166b, İ2.189a, Ü5.212a, N.173b / kimesne Ü3.152a / bir kimesnenüñ Ü1.157a

neᶜūẕu bi’llâhi teᶜālá[11804] maraż-ı cüẕẕām ve baraṣdan[11805] ḫavf eylese[11806] eyyām-ı beyżde ṣā'im olup[11807] vaḳt-i ifṭārda bu ism-i şerīfi bisyār[11808] ẕikr eyleye kï[11809] Ḥaḳ teᶜālá[11810] anı ẕikr olınan ᶜāhātdan maṣūn u maḥfūẓ[11811] eyleye. **El-Ḥaḳ**[11812]: Bir kimesnenüñ bir şey'i żāyiᶜ olsa bu ism-i şerīfi[11813] murabbaᶜ bir kāġıduñ çehār[11814] kūşesine]][11815] taḥrīr eyleye ve żāyiᶜ olan şey'üñ ismini kāġıd-ı meẕkuruñ[11816] ortasına yaza ve nīmşebde kāġıdı ellerinüñ üzerine ḳoyup[11817] yüzin āsumāna[11818] ṭuta ve Ḫudāya[11819] tażarruᶜ idüp żāyiᶜ olan şey'üñ ḥuṣūlini ricā eyleye[11820] Ḥaḳ teᶜalá[11821] anuñ żāyiᶜ olmış eşyāsını[11822] ẓuhūra[11823] getüre. **El-Vācid**[11824]: Her kim kï[11825] ṭaᶜām ekl

---

[11804] neᶜūẕü bi’llâhi teᶜālá: Ü2.130a, İ2.189a, N.173b / neᶜūẕü bi’llâhi Ü1.157a, L.166b, Ü3.152a, / T, Ü5’de yok

[11805] maraż-ı cüẕẕām ve baraṣdan: Ü1.157a, Ü2.130a, L.166b, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / baraṣ ve maraż-ı cüẕẕāmdan T.223a, Ü5.212a

[11806] ḫavf eylese: Ü2.130a, T.223a, L.166b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, N.173b / ḫavfı olsa Ü1.157a

[11807] olup: Ü1.157a / ola ve Ü2.130a, L.166b, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / ola T.223a, Ü5.212a

[11808] bisyār: Ü1.157a, Ü2.130a, T.223a, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, N.173b / çoḳ L.166b

[11809] kï: Ü2.130a, L.166b, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / Ü1, T,Ü5’de yok

[11810] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157a, Ü2.130a, T.223a, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, N.173b / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.166b

[11811] maṣūn u maḥfūẓ: Ü1.157a / maḥfūẓ Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / ḥıfẓ T.223a, L.166b, Ü5.212a

[11812] El-Ḥaḳ: Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / El-Ḥaḳ El-Mübīn El-Metīn T.223a-b, L.166b-167a, Ü5.212a / Ü1, H2-2’de başlık yok

[11813] ism-i şerīfi: Ü1.157a, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, N.173b / ism-i şerīfleri T.223b, L.167a, Ü5.212a

[11814] çehār: Ü1.157a, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, N.174a / çār T.223b, Ü5.212a / dört L.167a

[11815] { العوارض - elᶜavāriżu… El-Ḥaḳ (…) taḥrīr eyleye}: H2-2’de bu aradaki kısım yok

[11816] kāġıd-ı meẕkuruñ:Ü1.157a, İ2.189a, N.174a / varaḳ-ı meẕkūruñ Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, Ü5.212a, H2-2.80a / ol kāġıduñ L.167a

[11817] ellerinüñ üzerine ḳoyup: Ü1.157a, Ü2.130a,Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.173b / ellerinüñ üstine ḳoyup T.223b, Ü5.212a / eline alup L.167a

[11818] āsumāna: Ü1.157a, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.173b / semāya L.167a

[11819] Ḫudāya: L’de yok

[11820] eyleye: Ü1.157a, Ü2.130a, T.223b, L.167a, Ü3.152a, Ü5.212a / ide İ2.189a, H2-2.80a, N.174a

[11821] Ḥaḳ teᶜālá: Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, İ2.189a, Ü5.212a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11822] anuñ żāyiᶜ olmış eşyāsını: Ü2.130a, Ü3.152a / anuñ żāyiᶜ olan eşyāsını T.223b, Ü5.212a / anuñ żāyiᶜ olmış esbābını İ2.189a, N.174a / anuñ żāyiᶜ olan şeyüñ esbābını H2-2.80a / ẓāyiᶜātını L.167a / anı sühūletle Ü1.157b

[11823] ẓuḥūra: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / vücūda T.223b, Ü5.212a / ḥuṣūle L.167a

[11824] El-Vācid: Ü1’de başlık yok

[11825] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.223b, L.167a, Ü5.212a

idecek zamānda[11826] her loḳma üzre bu ism-i şerīfi ẕikr eylese [11827] Ḥaḳ teᶜālá[11828] ol ṭaᶜāmı anuñ[11829] derūnında nūr eyleye. **El-Mācid**[11830]: Her kim kï[11831] ṣafā-yı derūn ile bu ism-i şerīfi tenhāsında kendü ḥissinden ġā'ib olınca meşġūl[11832] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11833] bu ism-i şerīfüñ envārını[11834] anuñ[11835] gönlinde[11836] ẓāhir eyleye. **Eṣ-Ṣamed**[11837]: Her kim kï[11838] vaḳt-i seḥerde ya nīmşebde secdeye varup ve secde içre[11839] on beş kere bu ism-i şerīfe[11840] meşġūl[11841] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11842] anı ṣıddīḳīn zümresine ilḥāk[11843] eyleye. **El-Müteᶜāl**[11844]: Ḥayż u nifāsda olan nisā ṭā'ifesi[11845] bu ism-i şerīfe[11846]

[11826] ṭaᶜām ekl idecek zamānda: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / ṭaᶜāmda L.167a

[11827] her loḳma üzre … ẕikr eylese: Ü1.157b / her loḳma üzerine … yād eylese Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / her loḳma üzerine … yād eylese T.223b, Ü5.212a / bu ism-i şerīfi yād idüp yise L.167a

[11828] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11829] anuñ: Ü2.130a, T.223b, L.167a, Ü3.152a, Ü5.212a / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[11830] El-Mācid: Ü1'de başlık yok

[11831] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.223b, L.167a, Ü5.212a

[11832] meşġūl: Ü1.157b, Ü2.130a, L.167a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / muvāẓıb T.223b, Ü5.212a

[11833] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11834] MT.245: esrārını

[11835] anuñ: Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / Ü1, L'de yok

[11836] gönlinde: Ü2.130a, T.223b, L.167a, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / derūnında Ü1.157b

[11837] Eṣ-Ṣamed: Ü1'de başlık yok

[11838] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.223b, L.167a, Ü5.212b

[11839] varup ve secde içre: Ü2.130a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / secde idüp secde içre Ü1.157b / secdeye varup T.223b, L.167a, Ü5.212b

[11840] ism-i şerīfe: T.223b, Ü5.212b / ism-i şerīfeye L.167a / ism-i celīle Ü2.130a, Ü3.152a / isme Ü1.157a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a

[11841] meşġūl: Ü1.157b, Ü2.130a, L.167a, Ü3.152a, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / muvāẓıb T.223b, Ü5.212b

[11842] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11843] ṣıddīḳīn zümresine ilḥāk: Ü1.157b / ṣādıḳlardan Ü2.130a, T.223b, L.167a, Ü3.152a, İ2.189a, Ü5.212a, H2-2.80a, N.174a

[11844] El-Müteᶜāl: Ü1'de başlık yok

[11845] ṭā'ifesi: Ü1.157b / Diğer nüshalarda yok

[11846] ism-i şerīfe: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, L.167a, Ü3.152b, Ü5.212b / isme İ2.189a, H2-2.80a, N.174a

meşġūl[11847] olsa Ḥaḳ teᶜālá[11848] anları[11849] āfetden[11850] ḥıfẓ eyleye. **El-Ġaniyy**[11851]: Bir kimesnenüñ aᶜżāsında vecaᶜ[11852] olsa bu ism-i şerīfi her ᶜużvı üzre oḳuya [11853] Ḥaḳ teᶜālá[11854] anı vecaᶜ-ı aᶜżādan[11855] ḫalāṣ eyleye. **El-Vāriṯ**[11856]: Her kim kï[11857] ṭulūᶜ-ı āfitābdan evvel her gün bu ism-i şerīfe meşġūl olsa[11858] Ḥaḳ teᶜālá[11859] anuñ cesedine āfet irişdürmeye. **Ẕü'l-Celāli ve'l-İkrām** [11860]: Her kim kï[11861] bu ism-i şerīfe[11862] meşġūl[11863] olsa[11864] Ḥaḳ teᶜālá[11865] aña[11866] ġınā vire. **Er-Raḳīb**[11867]: Her kim kï[11868]

[11847] meşġūl: Ü1.157b, Ü2.130a, L.167a, Ü3.152b, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / muvāẓıb T.223b, Ü5.212b

[11848] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11849] anları: Ü2.130a, L.167a, Ü3.152b, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / anı Ü1.157b, T.223b, Ü5.212b

[11850] āfetden: Ü2.130a, T.223b, Ü3.152b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / āfātdan Ü1.157b / ol āfetden L.167a

[11851] El-Ġaniyy: Ü2.130a, L.167a, Ü3.152b, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / El-Ġaniyy En-Nūr T.223a, Ü5.212b / Ü1'de başlık yok

[11852] her ᶜużvı üzre oḳuya: Ü3.152b, İ2.189a, H2-2.80a, N.174a / her ᶜużv üzre oḳuya Ü2.130a / her ᶜużv üzre oḳusa Ü1.157b / vecaᶜı üzerine oḳuya T.223b, Ü5.212b / oḳuyup ol vecaᶜa üfleye L.167a

[11853] MT.245: bu ism-i şerīfi vecaᶜı…

[11854] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11855] anı vecaᶜ-ı aᶜżādan: L'de yok

[11856] El-Vāriŝ: Ü1.157b, Ü2.130a, T.223b, Ü3.152b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / En-Nūr El-Vāriŝ L.167a

[11857] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.223b, L.167a, Ü5.212b

[11858] her gün bu ism-i şerīfe meşġūl olsa: Ü2.130a, Ü3.152b / her gün bu isme meşġūl olsa Ü1.157b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / her gün bu ism-i şerīfe muvāẓıb olsa T.224a, Ü5.212b / yüz kere bu ism-i şerīfi oḳuya L.167a

[11859] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.224a, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11860] Ẕü'l-Celāl ve'l-İkrām L.167a / Ẕü'l-Celāl: Ü1.157b, Ü2.130a, T.224a, Ü3.152b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a

[11861] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.224a, L.167a, Ü5.212b

[11862] ism-i şerīfe: Ü2.130a, T.224a, L.167a, Ü3.152b, Ü5.212b / isme Ü1.157b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a

[11863] meşġūl: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / muvāẓıb T.224a, Ü5.212b / müdāvim L.167a

[11864] olsa: Ü1.157b, Ü2.130a, T.224a, Ü3.152b, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / ola L.167a

[11865] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.224a, İ2.189a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11866] aña: N'de yok

[11867] Er-Raḳīb: Ü1'de başlık yok

[11868] her kim kï: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / bir kimse T.224a, L.167a, Ü5.212b

her gün yedi kere bu ism-i şerîfe[11869] meşġūl olup[11870] ḫātūnına ya ferzendine ya malına[11871] oḳuyup üflese[11872] Ḥaḳ teᶜālá[11873] anları āfātdan[11874] emīn[11875] eyleye. Keẕā[11876] vecednāhü menḳūlen. Vallâhu'l-Muvaffıḳ temm[et]e'l-esmā'[11877]. Ve daḫi ey aḫ-i ᶜārif ve ey ṭālib-i maᶜārif[11878] **Mebḥaṣ-ı Rūḥ Baᶜde Müfāreḳatu'l-Beden** ehemm-i meṭālib ve elzem-i me'ārib ve sālik-i Ḥaḳḳa raḫşende vü ṣāḳıb ve[11879] menzil-i maḳṣūda bu maḥall ḳāfilesālār-ı kevākib olmaġ_ıla īrādına iḳdām ve ᶜalá ḳaderi'ṭ-ṭāḳa ihtimām olınup ḳalem-i muᶜcizbeyān ile ᶜayān ve ḫāme-i müşgefşān ile nümāyān idelüm. Āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd[11880] ᶜālem-i miṣāl, ᶜālem-i rūḥānī ve şebīh-i cevāhir-i heyākil-i cismānīdür. Ve cism mürekkeb-i māddī ve cevher mücerred-i ᶜaḳlī degildür. Ve ᶜālem-i miṣāl ᶜālem-i dünyā ile ᶜālem-i āḫiretüñ mābeynine ḥadd u fāṣıladur. Ol ecilden bu ᶜāleme ᶜālem-i miṣāl ve ᶜālem-i berzaḫ ıṭlāḳ olınur. Zīrā her iki şey'üñ mābeynine **berzaḫ** taᶜbīr olınur ve ehl-i şühūd ve ᶜārifān-ı sırr-ı vücūd beyān idüp buyururlar kï ᶜālem-i miṣāl ġāyet leṭāfet üzre bir cism-i nūrānīdür. Ol ecilden cevāhir-i mücerrede-i laṭīfe ve cevāhir-i cismānī ve mādde-i keṣīfe mābeyninde ḥadd u fāṣıladur. Ve baᶜżılar zuᶜm eyledükleri[11881] üzre ᶜālem-i miṣāl ᶜālem-i ᶜaraż[11882] degildür. Zīrā anlaruñ zuᶜmı oldur kï ṣuver-i miṣāliyye

---

[11869] her gün yedi kere bu ism-i şerîfe: T.224a, Ü5.212b / bu ism-i şerîfi yedişer kere be-her yevm L.167a / yedi kere bu ism-i şerîfe Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / yedi kere bu isme Ü1.157b

[11870] meşġūl olup: Ü1.157b, Ü2.130a, Ü3.152b, İ2.189b, H2-2.80a, N.174a / muvāẓıb olup T.224a, Ü5.212b / L'de yok

[11871] ḫātūnına ya ferzendine ya malına: Ü2.130a,T.224a, Ü3.152b, Ü5.212b / Ü1.157b, İ2.189b, N.174a / ya malına ya ḫātūnına ya ferzendine L.167a

[11872] oḳuyup üflese: L.167a / oḳursa Ü1.157b, Ü3.152b, İ2.189b / üfürse Ü2.130a, T.224a, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174b

[11873] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.157b, Ü2.130a, T.224a, İ2.189b, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / Ḥaḳ teᶜālá celle ve ᶜalā Ü3.152b/ Allâh teᶜālá celle celāluhu L.167a

[11874] anları āfātdan: Ü1.157b, İ2.189b, N.174a / āfātdan anları Ü2.130a, T.224a, L.167a, Ü3.152b, Ü5.212b, H2-2.80a

[11875] emīn: Ü2.130a, T.224a, L.167a, Ü3.152b, İ2.189b, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / ḥıfẓ Ü1.157b

[11876] keẕā: Ü2.130a, T.224a, L.167a, Ü3.152b, İ2.189b, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / hâkeẕā Ü1.157b

[11877] Vallâhu'l-muvaffıḳ temme'l-esmā': Ü1.157b / Diğer nüshalarda yok

[11878] ve daḫi ey aḫ-i ᶜārif ve ey ṭālib-i maᶜārif: Ü2.130a, T.224a, L.167a-b, Ü3.152b, İ2.189b, Ü5.212b, H2-2.80a, N.174a / āgāh ol kï ey aḫ-i ṭālib ve ey maᶜrifet-i ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya rāġıb Ü1.157b

[11879] sālik-i Ḥaḳḳa reḫşende vü ŝāḳıb ve: Ü1'de yok

[11880] āgāh ol kï ey aḫ-i müstefīd ve ey ṭālib-i mezīd: Ü2.130b, T.224a, L.167b, Ü3.152b, İ2.189b, Ü5.212b, H2-2.80b, N.174b / maᶜlūm ola kï Ü1.157b

[11881] eyledükleri: Ü1.158a, Ü2.130b, N.174b / eyledügi İ2.189b / itdükleri T.224b, L.167b, Ü3.152b, Ü5.213a, H2-2.80b

[11882] ᶜaraż: Ü2.130a, T.224a, L.167a-b, Ü3.152b, Ü5.212b, H2-2.80a, / ᶜarażī Ü1.158a, İ2.189b, N.174a

ᶜaḳıldan[11883] zuᶜm olınduġı üzre ḥaḳāyıḳdan münfekke[11884] olur dirler. Ammā ehl-i taḥḳīḳ ve ṣāribān-ı cām-ı raḥīḳ buyururlar kï ḥaḳāyıḳ-ı cevheriyye ᶜavālim-i rūḥāniyye vü ᶜaḳliyye vü ḫayāliyyede mevcūddur[11885] ve ol ḥaḳāyıḳ-ı cevheriyyenüñ ᶜavālimi ḥasebince ṣuveri vardur. Ve ***Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣ***da **Dāvûd-i Ḳayṣerī** buyururlar[11886] kï: "واذا حقّقت وجدت القوّة الخياليّة الّتى للنّفس الكلّيّة المحيطة بجميع ماحاط به غيرها من القوّة الخياليّات محلّ ذلك العالم ومظهره"- "*Ve iẕā ḥaḳḳaḳte vecedte'l-ḳuvvete'l-ḫayāliyyete'l-letī li'n-nefsi'l-kulliyyeti'l-muḥīṭati bi-cemīᶜi mā-eḥāṭa bihi ġayruhā mine'l-ḳuvveti'l-ḫayāliyyāti maḥalle ẕâlike'l-ᶜālemi ve maẓharehu*"[11887]. Ve bu ᶜālem-i[11888] berzaḫa ᶜālem-i miṯāl anuñçün tesmiye olındı_kï ᶜālem-i cismānīnüñ ṣuveri üzre müştemeldür. Bu ᶜālem-i ecsāmda her ne mevcūd ise ᶜālem-i miṯālde daḫi mevcūddur, lâkin dūne'l-ᶜaksdür. Ve[11889] erbāb-ı ḥaḳīḳat[11890] ve ᶜārifān-ı sırr-ı vaḥdet[11891] buyururlar kï ᶜālem-i ḥis ᶜālem-i miṯāle nisbet bir beydā'-i[11892] bīpāyānda miṯāl-i ḥalḳadur. Ve baᶜżılar ᶜalé'ṭ-ṭarīḳi't-temṯīl buyururlar kï raḥm-i mādere göre bu ᶜālem-i ḥis nice ise ᶜālem-i miṯāl daḫi bu ᶜāleme göre eyledür. Ve ᶜālem-i āḫiret daḫi ᶜālem-i miṯāle göre ḳıyās olına, bu maḳāmlarda ᶜaḳıl ḥayrān u sergerdāndur, lâkin ḳudret-i İlāḥīde şey'-i ḳalīldür[11893]. Ve Muḥaḳḳıḳ-ı Kāşī buyururlar kï ᶜ***ālem-i miṯāl*** ıṣṭılāḥ-ı ḥükemāda ***ᶜālem-i nüfūs-ı munṭabıᶜa***dur[11894] ve ᶜālem-i nüfūs-ı munṭabıᶜa[11895] ḫayāl-i ᶜālemdür[11896]. Ve ḥükemā'-

---

[11883] ᶜaḳıldan: Ü2.130b, T.224b, L.167b, Ü3.152b, İ2.190a, Ü5.213a, H2-2.80b, N.174b / ᶜaḳılda Ü1.158a

[11884] münfekke: Ü1.158a, Ü2.130b, Ü3.152b, İ2.190a, H2-2.80b, N.174b / münfek T.224b, L.167b, Ü5.213a

[11885] mevcūddur: Ü2'de yok

[11886] buyururlar: Ü1.158a, İ2.190a, H2-2.80b, N.174b / buyurur Ü2.130b, T.224b, L.167b, Ü3.153a, Ü5.213a

[11887] "*İyice araştırdığında, hayalî gücün tamamını ihata eden (kuşatan) küllî bir nefse ait bir güç olduğunu bulursun (görürsün) ve onun bu âlemin yerinde ve görüntüsünde olduğunu anlarsın.*"

[11888] ᶜālem-i: Ü1.158a, Ü2.130b, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.174b / T, L, Ü5'de yok

[11889] ve: Ü1.158a, Ü2.130b, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.174b / T, L, Ü5'de yok

[11890] ḥaḳīḳat: Ü1.158a, Ü2.130b, L.168a, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.174b / vaḥdet T.224b, Ü5.213b

[11891] vaḥdet: Ü1.158a, Ü2.130b, L.168a, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.174b / ḥaḳīḳat T.224b, Ü5.213b

[11892] beydā-i: Ü2.130b, T.224b, L.167b, Ü3.153a, İ2.190a, Ü5.213b, H2-2.81a, N.174b / ṣaḥrā-yı Ü1.158a

[11893] ve baᶜżılar …. şey-i ḳalīldür: Ü1.158a-b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[11894] munṭabıᶜadur: Ü1.158b, Ü2.130b, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.175a / muṭbiᶜadur? T.224b, L.168a, Ü5.213b

[11895] munṭabıᶜa: Ü1.158b, Ü2.130b, Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.175a / muṭbiᶜa? T.224b, L.168a, Ü5.213b

[11896] ḫayāl-i ᶜālemdür: Ü2.130b, T.224b, L.167b, Ü3.153a, İ2.190a, Ü5.213b, H2-2.81a, N.175a / ḫayāl ᶜālemidür Ü1.158b

i İşrāḳiyyīn[11897] bu ᶜālem-i miṯāle ***iḳlīm-i ṯāmin*** ve ***miṯl-i muᶜallaḳa*** ve ***ᶜālem-i eşbāḥ*** taᶜbīr iderler. Ve Mevlānā **Saᶜde'd-dīn-i Taftazānī** ***Şerḥ-i Maḳāṣıd***da anlardan naḳl idüp taḥrīr iderler[11898] kï: " فيه لكلّ موجود من المجرّدات والاجسام والاعراض حتّى الحركات والسّكنات والاوضاع والهيئات والطّعوم والرّوايح مثال قائم بذاته معلّق لافى مادّة ومحلّ و يظهر للحسّ بمعونة مظهر كالمرءات والخيال وهو عالم فسيح غير متناه يحدّ[11899] وحدّوا العالم[11900] الحسّى فى دوام حركة افلاك المثاليّة وقبول عناصره ومركّباته وآثار حركات افلاكه واشراقات العالم العقلىّ وهذا ماقال الاقدمون انّ فى الوجود عالما مقدّراغيرالعالم الحسّىّ لايتناهى عجاييه ولايحصى مدنه[11901] من جملة تلك[11902] المدن جابلقا وجابلسا[11903] وهما مدينتان عظيمتان لكلّ منهما الف باب لايحصى مافيها من الخلايق وعليه بنوا امر المعاد الجسمانى فانّ بدن المثال[11904] الّذى يتصرّف[11905] فيه النّفس حكمه حكم البدن الحسّى فى انّ له جميع الخواص الظّاهرة والباطنة فيتلذّذوا ويتألّموا باللّذّات والآلام الجسمانيّة وايضا يكون من الصّور المعلّقة نورانيّة فيها نعيم السّعدآء وظلمانيّة فيها عذاب الاشقيآء وكذا امر المنامات وكثير من الادراكات فانّ جميع مايرى فى المنام اويتخيّل فى اليقظة بل يشاهد فى الارض وعند غلبة الخوف ونحو ذلك من الصّور المقداريّة لاتحقّق لها فى عالم الحسّ كلّها من عالم المثال وكذا كثير من خوارق[11906] العادات"-*"Fīhi li-kulli mevcūdin mine'l-mucerredāti ve'l-ecsāmi ve'l-aᶜrāḍi ḥatté'l-ḥarekāti ve's-sekenāti ve'l-evḍāᶜi ve'l-heyʾāti ve'ṭ-ṭuᶜūmi ve'r-revā'iḥi miṯālun ḳāʾimun bi-ẕātihi muᶜalleḳun lā fī-māddetin ve maḥallin.* ***Ve*** *yeẕharu li'l-ḥissi bi-maᶜūneti muẕhirin ke'l-mirʾāti ve'l-ḫayāli ve huve ᶜālemun fesīḥun ġayru mutenāhin yuḥaddu. Ve ḥaddū e'l-ᶜāleme'l-ḥissiyye fī-devāmi ḥareketi eflāki'l-miṯaliyyeti ve ḳabūli ᶜanāṣirihi ve murekkebātihi ve āṯāri ḥarekāti*

[11897] İşrāḳiyyīn: Ü2.130b, T.224b, Ü3.153a, İ2.190a, Ü5.213b, H2-2.81a, N.175a / İşrāḳīn Ü1.158b / İşrāḳiyyūn L.168a

[11898] anlardan naḳl idüp taḥrīr iderler: Ü2.130b, T.225a, L.168a, Ü3.153a, İ2.190a, Ü5.213b, H2-2.81a, N.175a / ẕikr iderler Ü1.158b

[11899] يحدّ - yuḥaddu: Ü2.130b, T.225a, Ü3.153a, İ2.190a, Ü5.213b, H2-2.81a, N.175a / بحده – bi-ḥaddihi L.168a / لايحدّ – lā yuḥaddu Ü1.158b

[11900] حدّوالعالم - ḥaddu'l-ᶜālemi: Ü1.158b, Ü2.130b,Ü3.153a, İ2.190a, H2-2.81a, N.175a / ḥadde ve'l-ᶜālemi? T.225a, L.168a, Ü5.213b

[11901] مدنه – müdünühü: Ü1.158a, Ü2.131a,Ü3.153a, İ2.190b, H2-2.81a, N.175a / مدّته – müddetühü T.225a, L.168a, Ü5.213b

[11902] تلك – tilke: : Ü1.158b, Ü2.131a, T.225a, L.168a, Ü3.153a, İ2.190b, H2-2.81a, N.175a / المك – el-mülkü Ü5.213b

[11903] جابلسا – Cābülsā: T.225a, L.168a, Ü5.213b / جابرصا - Cāburṣā? Ü1.158b, Ü2.131a,Ü3.153a, İ2.190b, H2-2.81a, N.175a

[11904] المثال – el-miṯālu Ü1.158b, İ2.190b, H2-2.81b, N.175a / المثالىّ – el-miṯāliyy Ü2.131a, T.225a, L.168a, Ü3.153a, Ü5.213b

[11905] يتصرّف - yeteṣarrifü: Ü1.158b, İ2.190b, H2-2.81b, N.175a / تتصرّف - teteṣarrifü Ü2.131a, Ü3.153a / تنصرف - tenṣarifü T.225a, L.168a, Ü5.213b

[11906] خوارق - ḫavāriḳ: T.225a, L.168a, Ü3.153b, İ2.190b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175a / حوارق - ḥavāriḳ Ü1.158a, Ü2.131a

eflākihi ve işrāḳāti'l-ᶜālemi'l-ᶜaḳliyyi. Ve hâẕā mā-ḳāle'l-aḳdemūne inne fi'l-vucūdi ᶜālemen muḳadderen ġayre'l-ᶜālemi'l-ḥissī lā-yetenāhá ᶜacāyibuhu ve lā yuḥṣá mudunuhu min cumleti tilke'l-muduni. Cābulḳā ve Cābulsā ve humā medīnetāni ᶜaẓīmetāni li-kullin minhumā elfu bābin lā yuḥṣá mā-fīhā mine'l-ḫalā'iḳi. Ve ᶜaleyhi benev emre'l-meᶜādi'l-cismānī. Fe-inne bedene'l-miṣāliyye'l-leẕī yeteṣarrafu fīhi'n-nefsu ḥukmuhu ḥukmu'l-bedeni'l-ḥissī fī enne lehu cemīᶜa'l-ḫavāṣi'ẓ-ẓāhireti ve'l-bāṭıneti. Fe-yetelezzezū ve yete'ellemū bi'l-leẕẕāti ve'l-ālāmi'l-cismāniyyeti. Ve eyḍan yekūnu mine'ṣ-ṣuveri'l-muᶜalleḳati nūrāniyyetun fīhā naᶜīmu's-suᶜadā'i ve ẓulmāniyyetun fīhā ᶜaẕābu'l-eşḳiyā'i. Ve keẕā emru'l-menāmāti ve keṣīrun minel-idrākāti. Fe-inne cemīᶜa mā-yurá fi'l-menāmi ev yuteḫayyelu fi'l-yaḳaẓati bel yuşāhedu fi'l-arḍi ve ᶜinde ġalebeti'l-ḫavfi ve naḥvi ẕâlike mine'ṣ-ṣuveri'l-miḳdāriyyeti lā teḥaḳḳuḳa lehā fī ᶜālemi'l-ḥissi. Kulluhā min ᶜālemi'l-miṣāli ve keẕā keṣīrun min ḫavāriḳi'l-ᶜādāti"[11907]. Nitekim baᶜżı evliyā-yı kirāmdan naḳl olınur kï kendü diyārında muḳīm iken eyyām-ı ḥacc-ı şerīfde ᶜArafātda ẓuhūr ider ve baᶜżılar cidār-ı beytden[11908] ve mesdūdu'l-ebvāb olan büyūtdan[11909] ṭaşra çıḳup nümāyān

[11907] "*Onda soyut, somut, araz, hatta hareket ve sukün, durumlar, pozisyonlar, yiyecekler, kokular gibi her bir varlık için bir yer ve bir madde olmaksızın O'nun zatına bağlı ve onunla kâim örnekler vardır. Bu da duyguya aynalar ve hayal gibi bir göstericiyle (mazharla) belirir (zahir olur). Bu da geniş bir âlemdir. Sınırlanamayan sonsuz değildir. Alimler (bilginler) misâlî feleklerin hareketlerinin devamında ve onun unsurlarını ve bileşenlerini kabuldeonun felek ve hareketlerinin etkilerinde ve aklî âlemin parıltılarında âlem-i hissîyi sınırlmışlardır. Bu eski alimlerin söylediği şeydir. Varlık alemninde hissî alemin dışında harikuladelikleri son bulmayan ve şehirleri sınırlandırılamayan birâlem vardır. Cabulka ve Cabulsa bu şehirlerdendir. Bu büyük şehirlerin, içinde yaşayanların sınırlandıramayacağı bin kapısı vardır. Ve cismânî (bedensel) dönüş işini bunun üzerine bina etmişlerdir. Çünkü nefsin tasarrufta bulunduğu bedenin hükmü bütün zahirî ve batınî özelliklere sahip olmasında hissî bedenin hükmü gibidir. Cismânî lezzet ve acılarla lezzet duyar ve acı çekerler. Aynı şekilde ona (Allah'a) bağlı suretlerden saîd (cennetlik) olanların yurdu olan nurânî bir bölüm vardır ve şakî (cehennemlik) olanların da azap çekecekleri zulmanî bölüm vardır. Uyku ile idrak edilen bir çok şey de böyledir. Zira uykuda görülen veya yakaza hâlde hayâl edilen hattâ yeryüzünde müşahede edilen ve korku ve benzeri şeylerin insana baskın olduğunda hissedilen şeylerin tamamı ölçülü (mikdârî) suretlerdendir. Onların his aleminde gerçekleşmesi yoktur. Onların tümü misâl alemindendir. Harikulade şeylerin birçoğu da böyledir.*"

[11908] beytden: Ü2.131a, T.225a, L.168b, Ü3.153b, İ2.190b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175a / ḫāneden Ü1.159a

[11909] büyūtdan Ü1.159a / ḫānelerden Ü2.131a, T.225a, L.168b, Ü3.153b, İ2.190b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175a

olur[11910] idi ve baᶜżılar nāsa ġayr-i evānında/āvānında[11911] eṣmār-ı günāgün iḫżār ider_ idi[11912]. Ve **Arisṭo *Etolocya***da[11913] ẕikr ider kï " من وراء هذاالعالم سمآء وارض وبحر وحيوان ونبات وناس سماويّون وكلّ من فى ذلك العالم سمآئى وليس هناك شئ ارضىّ والرّوحانيّون الّذين هناك ملايمون للانس الّذى لاينفر[11914] بعضهم عن بعض وكلّ واحد لاينافى[11915] صاحبه ولايضادّه بل يستريح اليه[11916] "

"*Min verāʾi hâẕe'l-ᶜālemi semāʾun ve arżun ve baḥrun ve ḥayevānun ve nebātun ve nāsun semāviyyūne ve kullu men fī-ẕâlike'l-ᶜālemi semāʾī ve leyse hunāke şeyʾun arḍiyyun ve'r-rūḥāniyyūne'l-leẕīme hunāke mulāyimūne li'l-insi'l-leẕī lā-yenfiru baᶜḍuhum ᶜan baᶜḍin ve kullu vāḥidin lā yunāfīṣāḥibehu ve lā yuḍādduhu bel yesterīḥu ileyhi*"[11917]. Ve ol mürşid-i mürebbī Cenāb-ı Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī**[11918] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***nüñ[11919] beşinci[11920] bābında buyururlar[11921] kï: " فى كلّ نفس خلق الله فيها عوالم يسبّحون اللّيل والنّهار لايفترون وخلق الله تعالى[11922] من جملة عوالمها عالما على صورنا اذاابصره

[11910] olur: Ü2.131a, T.225a, L.168b, Ü3.153b, İ2.190b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175b / olurlar Ü1.159a

[11911] ġayr-i evānında(āvānında): Ü1.159a, Ü2.131a, T.225a, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214a, H2-2.81b / ġayren evānında(āvānında) İ2.190b /  N.175b

[11912] ider_idi: Ü2.131a, T.225a, L.168b, Ü3.153b, İ2.190b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175b / iderler idi Ü1.159a

[11913] ارسطواتلوجيا – Arisṭo Etolocya'da H2-2.81b / "ارسطواتلوجيا" T.225b, Ü5.214a / ارسطواتلويجات - ?da L.168b / ارسطواثلوجيا -?da Ü1.159a, İ2.190b / ارسطوتلوجيا -?da Ü2.131a, N.175b / "ارسطوتلوجيا" - ?da Ü3.153b

[11914] ينفر – yenfirü: Ü1.159a, Ü2.131a, Ü3.153b, H2-2.81b, N.175b / تنفر – tenfirü T.225b, L.168b, Ü5.214a / ينفرد – yenferidü? İ2.191a

[11915] لاينافى – lā yunāfī: Ü2.131a, T.225b, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214a, H2-2.81b, N.175b / لاينافر – lā yenāfirü Ü1.159a, İ2.191a

[11916] بل يستريح اليه – bel yesterīḥü ileyh: Ü1'de yok

[11917] "*Bu âlemin ötesinde gök, yer, deniz, hayvan, bitki ve semavî insanlar vardır. Bu âlemde olan her şey semâvîdir. Orada yeryüzüne ait hiçbir şey yoktur. Orada olan ruhanîler insanlarla uyumludur. Şöyle ki biribirinden kaçmazlar ve hiçbiri arkadaşıyla ters düşmez, bilakis onunla mutlu olur*"

[11918] Cenāb-ı Ḥażret-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī: Ü1.159a, İ2.191a, H2-2.81b, N.175b / Cenāb-ı Şeyḫ Muḥyi'd-dīn ᶜArabī Ü2.131a, T.225b, Ü3.153b, Ü5.214a / Muḥyiddīn El-ᶜArabī L.168b

[11919] Mekkiyyenüñ: Ü1.159a, Ü2.131a, T.225b, L.168b, Ü3.153b, İ2.191a, H2-2.81b, N.175b / Mekkiyyede Ü5.214a

[11920] beşinci: Ü2.131a, T.225b, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214a, H2-2.81b / sekseninci Ü1.159a, İ2.191a / N'de bu ibare siliktir

[11921] buyururlar: Ü1.159a, İ2.191a, H2-2.81b, N.175b / buyurur Ü2.131a, T.225b, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214a

[11922] تعالى - teᶜālá: Ü1'de yok

العارف فيشاهد نفسه فيها وقد اشار الى ذلك عبدالله ابن[11923] عبّاس رضى الله تعالى[11924] عنهما[11925] فيما روى عنه فى حديث هذه الكعبة وانّها بيت واحد من اربعة عشر بيتا وانّ فى كلّ ارض من الارضين السّبع خلقا مثلناحتّى انّ فيهم ابن عبّاس مثلى وصدقت هذه الرؤية عند اهل الكشف وكلّ مافيها حىّ ناطق وهى باقية لاتفنى[11926] ولاتتبدّل[11927] واذا دخلها العارفون انّما يدخلون بارواحهم لاباجسامهم فيتركون هياكلهم فى هذه الارض ويتجرّدون و فيها مدائن لا تحصى[11928] وبعضها يسمّى مدائن النّور لايدخلها من العارفين الّا كلّ مصطفى مختار و كلّ حديث و آية وردت عندنا ما صرفها العقل عن ظاهرها وجدناها على ظاهرها فى هذه الارض و كلّ جسد يتشكّل فيه الرّوحانى من ملك وجنّ و كلّ صورة يرى الانسان فيها نفسه[11929] فى النّوم فمن انّ لكلّ ظاهر[11932] باطنا ولكلّ شخص[11933] [11931] اجار[11930] هذه الارض وابتاع ابوهاشم عن محمّد بن الحنيفه روحا ولكلّ تنزيل[11934] تأويلا ولكلّ مثال فى هذا[11935]العالم حقيقة فى ذلك العالم و هذاهو العلم[11936] الّذى استأثر به علىّ رضى الله تعالى[11937] عنه و[11938]ابنه محمّد بن الحنيفة[11939] ”*Fīkulli nefsin ḫaleḳa’llâhu fīhā ᶜavālime yusebbiḥūne’l-leyle ve’n-nehāre lā-yefturūne ve*

[11923] ابن – ibn: Ü1.159a, L.168b / بن - bin Ü2.131b, T.225b, Ü3.153b, İ2.191a, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b

[11924] تعالى - teᶜālá: Ü1.159a, İ2.191a, H2-2.82a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

[11925] عنهما - ᶜanhumā: Ü2.131b, İ2.191a / ᶜanhu Ü1.159a, T.225b, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b

[11926] لاتفنى – lā tefná: Ü2.131b, T.226a, Ü3.153b, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b / لايفنى – lā yefná Ü1.159a, İ2.191a / اتفنى – e tefná L.168b

[11927] لاتتبدّل – lā tetebeddele: Ü2.131b, T.226a, Ü3.153b, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b / لايتبدّل – lā yetebeddele Ü1.159a, İ2.191a / تتبدّل – tetebeddele L.168b

[11928] لاتحصى – lā tuḥṣá: Ü2.131b, T.226a, L.168b, Ü3.153b, Ü5.214b, H2-2.82a/ لايحصى – lā yuḥṣá Ü1.159a, İ2.191a, N.175b

[11929] نفسه – nefsihi: Ü1.159a, Ü2.131b, L.169a, İ2.191a, Ü3.154a, H2-2.82a, N.175b / لنفسه – li-nefsihi T.226a, Ü5.214b

[11930] اجار – ecāre: Ü2.131b, T.226a, L.169a, Ü3.154a, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b /اجاد – icādi? Ü1.159a, İ2.191b

[11931] عن محمّد بن الحنيفه - ᶜan Muḥammed bin el-Ḥanīfe: Ü1.159a / محمّد بن حنيفه - Muḥammed bin Ḥanīfe Ü2.131b, L.169a, Ü3.154a, İ2.191b, H2-2.82a, N.175b / محمّد بن ابى حنيفه - Muḥammed bin Ebī Ḥanīfe T.226a, Ü5.214b / عن محمّد بن الحنيفه - ᶜan Muḥammed bin el-Ḥanīfe Ü1.159a

[11932] ظاهر - ẓāhirin: Ü2.131b, Ü3.154a, İ2.191b, H2-2.82a, N.175b / ظاهرا - ẓāhiren Ü1.159a, T.226a, L.169a, Ü5.214b

[11933] شخص - şaḫṣin: Ü1.159a, Ü2.131b, Ü3.154a, İ2.191b, H2-2.82a, N.175b / T, L, Ü5’de yok

[11934] تنزيل – tenzīlin: Ü1.159a, Ü2.131b, Ü3.154a, İ2.191b, H2-2.82a, N.175b / تنزيلا – tenzīlen T.226a, L.169a, Ü5.214b

[11935] هذا - hâẕā: İ2.191b / هذه- hâẕihi Ü1.159b / Ü2, T, L. Ü3, Ü5, H2-2, N’de yok

[11936] هذاهو العلم - hâẕā huve’l-ᶜilmu: Ü1.159b / هو علم – huve ᶜilmu: Ü2.131b, T.226a, L.169a, Ü3.154a, İ2.191b, Ü5.214b, H2-2.82a, N.175b

[11937] تعالى - teᶜālá: İ2.191b, H2-2.82a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

[11938] و – ve: İ2.191b / Diğer nüshalarda yok

[11939] محمّد بن الحنيفه - Muḥammed bin el-Ḥanīfe: Ü1.159b, H2-2.82a / محمّد بن ابى الحنيفه - Muḥammed bin Ebī el-Ḥanīfe T.226a, Ü5.214b / محمّد بن الحنفيّه - Muḥammed bin el-Ḥanefiyye Ü2.131b, Ü3.154a, İ2.191b, N.176a / محمّد الحنفيّه - Muḥammed el-Ḥanefiyye L.169a

ḫaleḳa'llâhu teᶜālá min cumleti ᶜavālimihā ᶜālemen ᶜalá ṣuverinā iẕā ebṣarahu'l-ᶜārifu fe-yuşāhidu nefsehu fīhā ve ḳad eşāre ilá ẕâlike ᶜAbdu'llâh İbnu ᶜAbbāsin raḍiya'llâhu ᶜanhu fī mā-ruviye anhu fī ḥadīṯi: Hâẕihi'l-Kaᶜbeti ve ennehā beytun vāḥidun min erbaᶜate ᶜaşere beyten ve enne fī kulli arḍin mine'l-araḍīne's-sebᶜi ḫalḳan miṯlunā ḥattá enne fīhim İbni ᶜAbbāsin miṯlī ve ṣadeḳat hâẕihi'r-ru'yetu ᶜinde ehli'l-keşfi ve kullu mā-fīhā ḥayyun nāṭiḳun ve hiye bāḳiyetun lā-tefná ve lā-tetebeddelu ve iẕâ deḫaleha'l-ᶜārifūne innemā yedḫulūne bi-ervāḥihim lā bi-ecsāmihim fe-yutrukūne heyākilehum fī hâẕihi'l-arḍi ve yetecerredūne ve fīhā medā'inu lā-tuḥṣá ve baᶜḍuhā yusemmá ***medā'ine'n-nūri*** *lā-yedḫuluhā mine'l-ᶜārifīne illā kullu muṣṭafen muḫtārun. Ve kullu ḥadīṯin ve āyetin veredet ᶜindenā mā-ṣarefehe'l-ᶜaḳlu ᶜan ẓāhirihā vecednāhā ᶜalá ẓāhirihā fī-hâẕihi'l-arḍi ve kullu cesedin yeteşekkelu fīhi'r-rūḥānıyyu min melekin ve cinnin ve kullu ṣūretin yerá'l-insānu fīhā nefsehu fi'n-nevmi fe men ecāre hâẕihi'l-arḍe ve'btāᶜa Ebū Hāşim ᶜan Muḥammedi'bni'l-Ḥanīfeti inne li-kulli ẓāhirin bāṭinen ve li-kulli şaḫṣin rūḥan ve li-kulli tenzīlin teᶜvīlen ve li-kulli miṯālin fi'l-ᶜālemi ḥaḳīḳaten fī-ẕâlike'l-ᶜālemi ve huve ᶜilmu'l-leẕī isteᶜşere bihi ᶜAliyyun raḍiyya'llâhu teᶜālá ᶜanhu ve'bnuhu Muḥammedu'bnu'l-Ḥanīfe*"[11940]. Ve yine Ḥażret-i **Şeyḫ Muḥyiddīn-i ᶜArabī**[11941] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***nüñ üçyüz yigirmi birinci bābında buyururlar[11942] kï: **Berzaḫ** kï rūḥ baᶜde müfāreḳātu'l-beden aña intiḳāl ider, bu berzaḫ

[11940] *"Allah c.c. her nefiste âlemler yaratmıştır. O alemler, gece gündüz tesbih ederler ve gevşeklik göstermezler. Allah c.c., tüm bu alemlerde bizim suretlerimizde bir alem yaratmıştır. Arif kişi onu gördüğünde orada (onda) kendini görür. Bu hususta kendisinden rivayet edilen bir hadis-i şerifte Abdullah ibni Abbas radiyallahu anhumâ işarette bulunmuştur. O der ki: 'Bu Kaᶜbe on dört evden müteşekkil bir evdir ve yedi kat yeryüzünden her birinde bizim gibi mahlukat vardır. Hattâ onların içinde benim gibi ibni Abbas da vardır. Bu görüş, keşif ehlince doğru bulunmuştur. O âlemde bulunan her şey canlıdır ve konuşabilmektedir. Ve o âlem bâkîdir, yok olmayacak ve değişime uğramayacaktır. Arifler oraya girdiklerinde bedenleriyle değil de ruhlarıyla girebirlirler. Şöyle ki bu yerde cisimlerini bırakıp soyutlanırlar. Orada sayısız şehirler vardır ve bazıları nur şehirleri diye adlandırılır. Oraya ariflerden ancak seçkin ve elit kimseler girer. Bize gelen her hadis ve ayeti akıl onu zahirinden çevirmemiştir. Biz onu bu yeryüzünde zahiri üzere bulduk. Oradaki ruhanî her ceset melek ve cinden müteşekkildir. İnsanın orada, uykuda gördüğü her suret kendisidir. Her kim ki bu yeri kiralar veya satarsa (...*metinde burada bir kopukluk olup cümlenin devamı getirilmemiş!!!) Ebu Haşim Muhammed bin Hanîfe'den rivayetle der ki: 'Her zahirin bir batını vardır, her kişinin bir ruhu vardır, her indirilenin bir yorumu (te'vili) vardır'. Bu âlemde her bir misâl (örnek) o âlemde hakikattır. Bu da Hz. Ali r.a. ile oğlu Muhammed b. Hanife'nin seçtiği bir ilimdir."*

[11941] Ḥażret-i Şeyḫ Muḥyiddīn ᶜArabī: Ü1.159b / Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri İ2.191b, H2-2.82a, N.176a / Şeyḫ-i Ekber Ü2.131b, T.226a, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a

[11942] buyururlar: Ü1.159b, İ2.191b, H2-2.82a, N.176a / buyurur Ü2.131b, T.226a, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a

ervāḥ ile ecsām mābeyninde olan [berzaḫuñ[11943] ġayrıdur. Zīrā berzaḫ-ı evvele[11944] **ġayb-ı muḥālī**[11945] ve ervāḥ ile ecsām mā-beyninde olan][11946] berzaḫa **ġayb-ı imkānī** dirler. Ve bir cumhūr müşāhede-i ġayb-ı imkānī idüp ḥavādiṯ-i āyendeye vāḳıf olurlar ammā ġayb-ı muḥālīye[11947] vāḳıf olmazlar. Zīrā ol mükāşefe-i aḥvāl-i mevtádur ve[11948] bu mertebeye vuṣūl nādirdür. Ve ***Veşāyā-yı Fütūḥ***ıde meẕkūrdür kï[11949] **Şeyḫ Ebu'r-Rebīᶜ-i Mālekī** Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[11950] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinden bu ḥadīṯ-i şerīfüñ mefhūmını istimāᶜ itmişler kï her kim kï yetmiş biñ kere "*lā-ilâhe illa'llâh*" ẕikr-i celīline[11951] muvāẓıb[11952] olup bir vefāt itmiş[11953] şaḫṣuñ dūzaḫdan ḫalāṣını niyyet eylese Ḥaḳ teᶜālá[11954] ol şaḫṣı nārdan ḫalāṣ ide[11955]. Bir gün Ebu'r-Rebīᶜ ḥażretlerini[11956] bir şaḫış żiyāfet ider. İttifāḳ ol żiyāfetde bir civān-ı ehl-i keşf bile cemᶜ olur. Eṣnā-yı tenāvül-i ṭaᶜāmda civān-ı ehl-i keşf girye idüp māderümi dūzaḫda müşāhede eyledüm diyücek Ebu'r-Rebīᶜ ḥażretleri göñlinden[11957] ẕikr-i meẕkūrı vesīle-i necāt-ı māderi olmaġa niyyet idüp yetmiş biñ kere "*lā-ilâhe illa'llâh*" çekicek civān-ı ehl-i keşf ḫande idüp bi-ḥamdi'llâhi teᶜālá[11958] māderümi dūzaḫdan ḫalāṣ olmış

[11943] berzaḫuñ: Ü1.159b, İ2.191b / berzaḫdan Ü2.131b, T.226a, Ü3.154a, Ü5.215a, H2-2.82a, N.176a

[11944] evvele: Ü1.159b, Ü2.131b, Ü3.154a, İ2.191b, H2-2.82a, N.176a / berzaḫdan edille-i T.226a, Ü5.215a

[11945] muḥālī: Ü1.159b, İ2.191b/ mecālī Ü2.131b, T.226a, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a, H2-2.82a, N.176a

[11946] [berzaḫuñ ġayrıdur…. mā-beyninde olan]: L'de yok

[11947] muḥālīye: Ü1.159b, İ2.191b / mecālīye Ü2.131b, T.226b, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a, H2-2.82a, N.176a

[11948] ve: Ü1'de yok

[11949] kï: Ü2'de yok

[11950] teᶜālá: İ2.191b, H2-2.82b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[11951] "lā-ilâhe illa'llâh" ẕikr-i celīline: Ü2.132a, T.226b, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a / "lā-ilâhe illa'llâh" ẕikrine H2-2.82b, N.176a / "lā-ilâhe illa'llâh"a Ü1.159b, İ2.191b

[11952] muvāẓıb: Ü2.131b, T.226b, L.169a, Ü3.154a, İ2.191b, Ü5.215a, H2-2.82a, N.176a / meşġūl Ü1.159b

[11953] vefāt itmiş: Ü1.159b / Diğer nüshalarda yok

[11954] Ḥaḳ teᶜālá: Ü1.159b, Ü2.132a, T.226b, Ü3.154a, İ2.191b, Ü5.215a, H2-2.82a, N.176a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.169a

[11955] ide: Ü1.159b, İ2.191b / eyleye Ü2.132a, T.226b, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215a, H2-2.82b, N.176a

[11956] bir gün Ebu'r-Rebīᶜ Ḥażretlerini: Ü1.159b, İ2.191b / Bir gün Ebu'r-Rebīᶜ Ḥażretleri H2-2.82b, N.176a / bir gün Ebu'r-Rebīᶜ Ḥażretlerine Ü2.132a, T.226b, Ü3.154a, Ü5.215a / Ebu'r-Rebīᶜ Ḥażretlerine bir gün L.169a

[11957] göñlinden: Ü2.132a, T.226b, L.169a, Ü3.154a, İ2.191b, Ü5.215a, H2-2.82b, N.176a / göñülden Ü1.159b

[11958] bi-ḥamdi'llâhi teᶜālá: İ2.192a / bi-ḥamdi'llâh Ü1.159b / el-ḥamduli'llâhi teᶜālá Ü2.132a, Ü3.154a, H2-2.82b, N.176a / el-ḥamduli'llâh L.169b, Ü5.215b

müşāhede eyledüm diyü mesrūr oldı. Muḥaṣṣal rāḥat u[11959] ᶜaẕāb-ı ḳabr ve anuñ emṡāli eşyā bizüm aᶜmāl u aḫlāḳumuzdan mütecessid olurlar[11960]. Ḳavluhu ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām [11961] "انّما هی اعمالکم تردّ الیکم"-"*İnnemā hiye aᶜmālukum tureddu ileykum*"[11962].

[661] Naẓm[11963]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

جزا[11964] آیینهٔ فعلست آری	Cezā āyīne-i fiᶜlest ārī
که دروی هرچه کردی می نماید	Kï dervey herçï kerdī mīnumāyed[11965]
اکر کردی نکویی[11966] نیك بینی	Eger kerdī nikūī nīkbīnī
وکر بدکردهٔ پیشت براید	Ve ger bed kerde'ī pīşet berāyed[11967]

[Neṡr] Ve ***Maṭlaᶜ-ı Fuṣūṣ***da **Dāvûd-ı Ḳayṣerī** buyururlar[11968] kï[11969]: " الصّور الّتی تلحق بالارواح فی البرزخ الاخر انّما هی صورة الاعمال ونتیجة الافعال السّابقة فی النّشأة الدّنیویّة"-"*Eṣ-ṣuveru'l-*

[11959] u: Ü1'de yok

[11960] olurlar: Ü1.159b, İ2.192a, H2-2.82b, N.176a / olur Ü2.132a, T.226b, L.169a, Ü3.154a, Ü5.215b

[11961] ḳavluhu ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām: Ü2.132a, Ü3.154a, H2-2.82b / ḳavluhu teᶜālá Ü1.159b, İ2.192a / ḳavluhu ᶜaleyhi's-selām T.226b, Ü5.215b, N.176a / ḳavluhu'n-nebiyyu ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selem L.169b

[11962] "*Onlar, ancak size geri verilecek (çevrilecek) amellerinizdir*."

[11963] Naẓm: L.169b, İ2.192a, N.176a / Ḳıṭᶜa Ü2.132a, T.227a, Ü3.154a, Ü5.215b, H2-2.82b / Ü1'de başlık silinmiş

[11964] جزا -cezā: Ü1.160a, Ü2.132a, İ2.192a, Ü5.215b, N.176a / جز-cüz-i T.227a, L.169b, Ü3.154a, H2-2.82b

[11965] "*Ceza, yaptığın amellerinin yansıdığı bir aynadır, evet / Orada ne yaptıysan görünür*."

[11966] نکویی – nikūyī: Ü1.160a, İ2.192a / نیکویی – nīkūyī T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b, H2-2.83a, N.176b / نیك بی Ü2.132a

[11967] "*İyilik yaptıysan iyilik görürsün / Kötülük yaptıysan da karşılığını alırsın*."

[11968] buyururlar: Ü1.160a, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / buyurur Ü2.132a, T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b

[11969] kï: Ü1.160a, Ü2.132a, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b

letī telḥaḳu'l-ervāḥe fi'l-berzaḫi'l-āḫiri innemā hiye ṣūretu'l-aᶜmāli ve netīᶜcetu'l-efᶜāli's-sābiḳati fi'n-neş'eti'd-dunyeviyyeti"[11970].

[662] [Beyt]

[Mefāᶜīlün mefāᶜīlün feᶜūl]

[[زنقد معرفت امروزمفلس Zinaḳd-i maᶜrifet imrūz muflis

زسودآخرت فرداتهی دست Zisūd-i āḫiret ferdā tehīdest[11971]]][11972]

[Neşr] Ḳavluhu teᶜālá " يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوَءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا"-"*Yevme tecidu kullu nefsin mā-ᶜamilet min ḫayrin muḥḍaren ve mā-ᶜamilet min sū'in teveddu lev enne beynehā ve beynehu emeden baᶜīdā*"[11973].

[663] Beyt[11974] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün]

ستم ازغمزه میاموزکه درمذهب عشق Sitem ezġamze meyāmūz kï dermeẕheb-i ᶜaşḳ

هرعمل اجری وهر کرده جزای دارد Her ᶜamel ecriy u her kerde cezāyī dāred[11975]

[11970] *"Berzah âlemindeki ruhların büründüğü suretler, amellerinin suretleridir ve onlar (ruhların o suretleri) daha önce dünyada işledikleri amellerinin bir neticesidir."*

[11971] "*Bugün marifet nakdinden iflas eden / Yarın ahirette karsız bir şekilde eli boş kalır*."

[11972][[... زنقد - Zi naḳd-i…; دست ... - …. Dest]]: Ü1.160a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11973] "***Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı günde kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister***. *Yine Allah, sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır. Allah, kullarını çok esirgeyicidir*." (Âli İmrân: 30)

[11974] Beyt: Ü1'de başlık yok; Beyit Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 123/7 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh123/ (11.06.2020)]

[11975] "*Gamzene bakıp da öğrenme sitem çektirmeyi; Aşk dininde (mezhebinde) her iyi amelin bir ecri, kötü amelin de bir cezası var*." [Çev. Mehmet Kanar, *Hafız Divanı*, C. 1, G. 123/7]

[Neşr] Ḳavluhu teᶜālá[11976] "وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا[11977] يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا"-"*Ve vecedū mā-ᶜamilū ḥāḍiren ve lā yaẓlimu Rabbuke eḥadā*"[11978].

[664] Beyt[11979]

گاه بما لطف او[11980] گاه بلا میرسد Gāh bemā luṭf-i ū gāh belā mīresed

صورة اعمال ماست[11981] هرچه بمامیرسد[11982] Ṣūret-i aᶜmāl-i māst her çï bemā mīresed[11983]

[Neşr] [[Ve Ḥażret-i **Şeyḫ İbnü'l-ᶜArabī** ḳuddise sırrahu ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de buyururlar: "كذاك تخرج من اعمالنا صورلها روايح من نتن ومن عطر" – *"Keẕāke taḫrucu min aᶜmālinā ṣuverun lehā revā'iḥu min netinin ve min ᶜiṭrin"*[11984]. Ve yine **Ḥażret-i Şeyḫ *Fütūḥāt***da buyururlar kï: " وكلّ انسان فى البرزخ مرهون بكسبه محبوس فى صور اعماله الى ان يبعث يوم القيامة من تلك الصّور فى النشآة الآخرة" – *"Ve kullu insānin fi'l-berzaḫi merhūnun bi-kesbihi maḥbūsun fī-ṣuveri aᶜmālihi ilá en yubᶜaṯe yevme'l-ḳiyāmeti min tilke'ṣ-ṣuveri fi'n-neş'āti'l-āḫireti*[11985].]][11986]"

[665] [Beyt]

[11976] ḳavluhu teᶜālá: Ü2.132a, T.227a, İ2.192a, Ü5.215b, H2-2.83a, N.176b / ve ḳavluhu teᶜālá L.169b, Ü3.154b / Ü1'de yok

[11977] لا – lā: L'de yok

[11978] "*Kitap ortaya konur. Suçluları, kitabın içindekilerden korkuya kapılmış görürsün. "Eyvah bize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük, büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!" derler.* ***Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.***" (Kehf: 49)

[11979] Beyt: Ü1'de başlık yok

[11980] او- ū: Ü1.160a, Ü2.132b, İ2.192a, N.176b / و – u T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b, H2-2.83a

[11981] ماست – māst: Ü1.160a, Ü2.132b, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / ماست – mā-est T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b

[11982] میرسد – mīrsed: Ü2.132b, T.227a, L.169b, Ü3.154b, Ü5.215b, H2-2.83a, N.176b / آمده ست – āmedest Ü1.160a, İ2.192a

[11983] "*O, gah bela, musibet verir gah da lütf ve ihsan / Yaptığımız amellerin karşılığın*."

[11984] "Bu şekilde bizim amellerimizden hoş ve iğrenç kokulara sahip suretler çıkar."

[11985] *"Her insan, kıyamet günü bu suretiyle ahiret hayatı için diriltilene kadar, berzahta kendi amellerinin suretinde hapsedilip kazandığının karşılığı olarak rehin tutulmaktadır "*

[11986] [[Ve Ḥażret-i Şeyḫ …. fi'n-neş'āti'l-āḫireti]]: Ü1.160a / Diğe nüshalarda bu kısım yok

[[امروز بجور هرچه جواهر میکن İmrūz becevr herçï cevāhir mīkun

فردا بتونیز هرچه خواهند کنند Ferdā betu nīz herçï ḫˇāhend kunend[11987]]][11988]

[Neşr] Ve[11989] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[11990] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[11991] kï[11992]: "الجنّة قاع صفصف ليس فيها عمارة فاكثروا من غراس الجنّة فى الدّنيا"-"*El-cennetu ḳāᶜun ṣafṣafun leyse fīhā ᶜimāretun fe-ekṣirū min ġirāsi'l-cenneti fi'd-dunyā*"[11993]. Ṣaḥābe-i kirām[11994] didiler[11995] kï: " ماغراس الجنّة [11996]يارسول الله"-"*Yā Resūla'llâh mā ġirāsu'l-cenneti?*"[11997]. Ḥażret buyurdılar[11998] kï: "التّسبيح والتّهليل"-"*Et-tesbīḥu ve't-tehlīlu*[11999] *"[12000]*.

[666] [Beyt[12001]] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[[مپوش[12002] امروز تا تخمی[12003] به باشی Mepūş imrūz tā tuḫmī bipāşī

[11987] "*Bugün eziyet olarak ne istersen yap / Yarın da sana ne isterlerse yapacaklar*."

[11988] [... امروز – İmrūz…; کنند ... - … kunend]: Ü1.160a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[11989] ve: Ü1'de yok

[11990] teᶜālá: İ2.192a, H2-2.83a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[11991] buyururlar: Ü1.160a, Ü2.132b, Ü3.154b, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / buyurur T.227a, L.169b, Ü5.215b

[11992] kï: Ü1.160a / Diğer nüshalarda yok

[11993] *"Cennet boş ve çorak bir arazidir; orada bina, yerleşim (ekip biçme) yoktur. Dünyadayken cennete çok ekim yapın."*

[11994] -i kirām: Ü1.160a, Ü2.132b, T.227a, Ü3.154b, Ü5.215b / L, İ2, H2-2, N'de yok

[11995] didiler: Ü2.132b, T.227a, L.169b, Ü3.154b, İ2.192a, Ü5.215b, H2-2.83a, N.176b / buyurdılar Ü1.160a

[11996] يارسول الله – yā Resūle'llâh: Ü1.160a, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[11997] *"Ey Allah'ın Resulü! Cennetteki ekim nedir?"*

[11998] buyurdılar: Ü1.160a, H2-2.83a / buyurdı Ü2.132b, T.227a, L.169b, Ü3.154b, İ2.192a, Ü5.215b, N.176b

[11999] "التّسبيح والتّهليل"- E't-tesbīḥu ve't-tehlīl: Ü1.160a, Ü2.132b, L.169b, Ü3.154b, İ2.192a, H2-2.83a, N.176b / "تسبيح وتهليل"-"tesbīḥu ve tehlīl" T.227a, Ü5.215b

[12000] *"Tesbih (subhanallah) ve tehlildir (lâilâhe illa'llâh)."*

[12001] Beyit, Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī*, Meşneviyyāt http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLJ (11.07.2020)]

[12002] مپوش – mepūş: / Orijinal metninde "بكوش - begūş" [Bk. Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī, Meŝneviyyāt http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLJ (11.07.2020)]

[12003] تخمی – tuḫmī: / Orijinal metninde "كندم – gendum" [Bk. Mevāᶜiẓ-i Saᶜdī, Meŝneviyyāt http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLJ (11.07.2020)]

که فردا برجوی قادر نباشی Kï ferdā bercevī ḳādir nebāşī[12004]][12005]

[Neşr] Ve istibᶜād olınmaya kï bu mavṭında aᶜmāl ᶜarażdur, ol mavṭında nice cevher olur. Miṡālin müşāhede eyle kï ṣuver-i ẕihniyye cevāhir-i ḳā'im bi-eẕhāndur. Ve ḫāricde kendü ẕātıyla ḳā'imdür. Muḥaṣṣal[12006] her ṣıfat kï şaḫṣa dünyāda ġālib ola[12007] ol ṣıfat berzaḫda kendüye[12008] münāsib şekl ile müteşekkil[12009] olup nümāyān olur. Meṡelā eger ṣūret-i kibr ġālib ise ṣūreti[12010] ṣūret-i peleng[12011] ve eger ġażab ġālib ise ṣūret-i gürg ve eger şehvet ġālib ise ṣūret-i seg ve eger ᶜadem-i ḥamiyyet ġālib ise ṣūret-i ḫūk ve eger ḥırṣ[12012] ġālib ise ṣūret-i mūş nümāyān u ᶜayān olur. Ve miṡāli vāḳᶜada ẕikr olınan eşkāl nümāyān olduġı gibidür[12013].

[667] Beyt[12014]

[Mefᶜūlü Fāᶜilatü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

بسیار جد و جهد بباید که تاکسی Bisyār cidd u cehd bebāyed kï tā kesī

خودرا بآدمی صفتی آشنا کند Ḫodrā beādemī ṣıfatī āşinā kuned[12015]

[12004] "*Bugün tohum saç ki / Yoksa yarın bir çöp tanesi bile bulamazsın.*"

[12005] [[... مپوش - Me-pūş…; نباشی ... - … nebāşī]]: Ü1.160a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12006] muḥaṣṣal: Ü2.132b, T.227a, L.169b, Ü3.154b, İ2.192a, Ü5.216a, H2-2.83a, N.176b / ve daḫi maᶜlūm ola kï Ü1.160b

[12007] şaḫṣa dünyāda ġālib ola: Ü1.160b, Ü2.132b, T.227a, Ü3.154b, İ2.192a, Ü5.216a, H2-2.83a, N.176b / şaḫṣa ġālib ola dünyāda L.170a

[12008] kendüye: Ü1.160b, Ü2.132b, T.227a, Ü3.154b, İ2.192a, Ü5.216a, H2-2.83a, N.176b / kendine L.170a

[12009] müteşekkil: Ü1.160b, Ü2.132b, T.227a, Ü3.154b, İ2.192b, Ü5.216a, H2-2.83a, N.176b / teşekkül L.170a

[12010] ṣūreti: Ü2.132b, T.227b, L.170a, Ü3.154b, Ü5.216a / ṣūret H2-2.83a, N.176b / Ü1, İ2'de yok

[12011] ṣūret-i peleng: Ü1.160b, Ü2.132b, T.227b, Ü3.154b, İ2.192b, Ü5.216a, H2-2.83a, N.176b / pelengṣūret olur L.170a

[12012] ḥırṣ: Ü1.160b, Ü2.132b, Ü3.154b, İ2.192b, H2-2.83a, N.176b / ḥurṣı T.227b, L.170a, Ü5.216a

[12013] ve miṡāli … gibidür: Ü1.160b / Diğer nüshalarda yok

[12014] Beyt: Ü1.160b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12015] "*Kişinin çok cehd ü gayret göstermesi gerek ki / İnsanlık sıfatlarını haiz birisini bulup onunla aşinalık kursun*."

[Neşr] Nitekim maḫdūm-ı girāmī **Mevlānā Cāmī** daḫi buyururlar[12016]:

[668] Beyt[12017]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

انچه تو بینی نه همه مردمند	Ānçï tu bīnī ne heme merdumend
بیشترین کادخری بی د مند	Bīşter īn gāv-i ḫariy-i bīdumend[12018]

[Neşr] [[Ṭā'ife-i Tenāsuḫiyye erşedehumu'llâh ilá ṭarīḳati'l-marżiyye bu maᶜnāyı fehm ü iẕᶜāna ḳādir olmayup baᶜde'l-mevt ervāḥuñ tenāsuḫına ẕāhib olup ṭarīḳ-ı ḍalālete düşmişlerdür ve cism-i maᶜnevīyi cism-i ᶜunṣurī ẓann u taḫmīn itmişlerdür. Aᶜyān-ı ṣābite meẓāhir-i esmā'u'l-ilâhiyyedür. Esmā'u'l-ilâhiyyeye tebeddül u taġayyür emr-i muḥāldur. "لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ" – "*Lā tebdīle li-ḫalḳi'llâh*"[12019] bu maᶜnāya naṣṣ-ı ḳāṭıᶜdur]][12020]. [[Ḥadīṯ-i şerīfde daḫi "يحشر بعض النّاس على صورة يحشر بها القردة والخنازير فعليك بالتّقوى فعليك بالتّقوى"- "*Yuḥşeru baᶜḍu'n-nāsi ᶜalá ṣūretin yuḥşeru bihe'l-ḳiredetu ve'l-ḫanāzīru fe-ᶜaleyke bi't-taḳvá fe ᶜaleyke bi't-taḳvá*"[12021] buyurulduġı Tenāsuḫiyye zuᶜmı üzre cism-i ᶜunṣurī degildür. Muḥaṣṣal şerīᶜat-ı muṭahhara üzre taḳvá ile sülūk nehc-i mülūkdur. Zīrā bu ümmetden nesḫ u mesḫ merfūᶜdur. Nitekim **Cenāb-ı Mevlānā** buyururlar:

[669] Meşnevī

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[12016] Nitekim …. buyururlar: Ü1.160b / Diğer nüshalarda yok

[12017] Beyt: Ü1.160b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12018] "*Senin bu gördüklerinin hepsini adam sanma / Çoğu kuyruksuz sığır ile eşektir*."

[12019] "*Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. **Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur**. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.*" (Rûm: 30)

[12020] [[Ṭā'ife-i Tenāsuḫiyye … naṣṣ-ı ḳāṭıᶜdur]]: Ü1.160b / Diğer nühalarda bu kısım yok

[12021] *"Bazı insanlar maymun ve domuz suretinde haşredileceklerdir. (Bu yüzden) sana takva sahibi olmak düşer, takva sahibi olmak düşer."*

اندرین امت نه بود مسخ بدن — Ender īn ummet nebūd mesḫ-i beden

لیك مسخ دل بود ای ذی الفطن — Līk mesḫ-i dil buved ey ẕi'l-fiṭen[12022]

[Neşr] Ve ḥadīṯ-i şerīfde "يحشر النّاس يوم القيمة على نيّاتهم"-"*Yuḥşeru'n-nāsu yevme'l-ḳıyâmeti ᶜalá niyyātihim*"[12023] vārid olmışdur.]][12024]

[670] Beyt[12025]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

بآشکار و نهان هرچه کفتمی و کردی — Beāşikār u nihān her çï guftemiy u kerdī

جزا دهد بتو دانای آشکار و نهان — Cezā dehed betu dānā-yi āşikār u nihān[12026]

[Neşr] Ve müşāheddür[12027] kï nehārda görilen eşyānuñ baᶜżısı şeb olıcaḳ ᶜālem-i rü'yāda nümāyān olur. "النّوم اخ الموت"-"*En-nevmu eḫu'l-mevt*"[12028]. Ve āyet-i kerīme-i[12029] "اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا[12030] الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ"-"*Allâhu yuteveffe'l-enfuse ḥīne mevtihā*

[12022] "*Bu ümmette beden çarpılması yoktur. Fakat, gönül çarpılması vardır, ey akıl sahibi (insan)!*" (Mesnevî, Hazırlayıp Çev. Mehmet Kanar, C. 5, s.452, Beyit No: 2594)

[12023] *"Kıyamet günü insanlar niyetlerine göre haşredileceklerdir."*

[12024] [[Ḥadīŝ-i şerīfde "... يحشر بعض النّاس"-"Yüḥşerü baᶜża'n-nāse …'" … vārid olmışdur]]: Ü1.160b-161a / Ve ḥadīŝ-i şerīfde "يحشر النّاس يوم القيمة على نيّاتهم"-"Yüḥşerü'n-nāse yevme'l-ḳıyāmeti ᶜalá niyyātihim" vārid olmışdur. Ve bir ḥadīŝ-i şerīfde daḫi " يحشر بعض النّاس على صورة يحشر بهاالقردة والخنازير فعليك بالتّقوى"-"Yüḥşerü baᶜża'n-nāse ᶜalá ṣūretin yüḥşerü bihe'l-ḳıredetin ve'l-ḫanāzīre fe ᶜaleyke bi't-taḳvá fe ᶜaleyke bi't-taḳvá" Ü2.132b, T.227b, L.170a, Ü3.154b, İ2.192b, Ü5.216a, H2-2.83a-b, N.176b-177a

[12025] Beyt: Ü1.161a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12026] "*Gizli, açık ne söyledin ve ne yaptıysan / Senin gizli veya açık bütün bildiklerin (sana ceza olarak dönecektir)*."

[12027] müşāheddür: Ü2.132b, T.227b, L.170a, Ü3.154b, İ2.192b, Ü5.216a, H2-2.83b, N.177a / maᶜlūm ola Ü1.161a

[12028] "*Uyku, ölümün kardeşidir.*"

[12029] ve āyet-i kerīme-i: T.227b, L.170a, Ü5.216a / ve kerīme-i Ü2.132b, Ü3.154b / Ü1, İ2, H2-2, N'de yok

[12030] عليها -ᶜaleyhā: İ2.192b / عليه - ᶜaleyhi Ü1.161a, Ü2.132b, T.227b, L.170a, Ü3.154b, Ü5.216a, H2-2.83b, N.177a

ve'l-letīlem temut fīmenāmihā fe yumsiku'l-letīḳaḍáᶜaleyhe'l-mevte ve yursilu'l-uḫrá ilá ecelin musemmá inne fī-ẕâlike le-āyātin li-ḳavmin yetefekkerūn"[12031]. Ve ḥadīṯ-i şerīfde "كما تنامون تموتون وكما تستيقظون[12032] تبعثون"-"*Kemā tenāmūne temūtūne ve kemā testeyḳiẓūne tubᶜaṯūne*"[12033] buyrılmışdur. Ve ᶜavām-ı nās[12034] bu aḥvālden bīḫaber olup ḫˇāb-ı ġafletdedür ve her ne kï müşāhede ider miṯāl-i rü'yādur.

[671] Naẓm[12035] [Nevᶜī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

ᶜĀlem-i rü'yādur ey ġāfil ḥaḳīḳatde cihān

Līk bu rü'yāyı bir taᶜbīr ider nāyābdur

Gerçï her eşyā muᶜabbirdür lisān-ı ḥāl_ile

Ḫˇāb-ı ġaflet bizde bir taᶜbīr olınmaz ḫˇābdur

[672] Naẓm[12036]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

مانده درتنكنای اين مجلس Mānde dertengnāy-i īn meclis

[12031] *"Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."* (Zümer: 42)

[12032] تستيقظون - testeyḳiẓūne: Ü2.132b, T.227b, L.170a, Ü3.154b, İ2.192b, Ü5.216a, H2-2.83b, N.177a / يستيقضون - yesteyḳiẓūne Ü1.161a

[12033] *"Uykuya daldığınız gibi öleceksiniz, uykudan uyandığınız gibi de diriltileceksiniz."*

[12034] -ı nās: L'de yok

[12035] Naẓm: Ü1.161a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Şairi belirtilmeyen bu beyitlerin Nev'î'ye ait olduğu tespit edilmiştir [Bk. *Nev'î Divanı*, MU.60/1-2 , s. 587]

[12036] Naẓm: Ü1.161a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

غیردیده ندیده دیدهٔ حسن — Ġayr-i dīde nedīde dīde-i ḥusn[12037]

چشم دل کوکه پردهابدرد — Çeşm-i dil kū kï perdehā bidered

جانب ملك اخرت نکرد — Cānib-i mulk-i āḫiret nigered[12038]

مرغ کو در نقس[12039] زبون باشد — Murġ kū derḳafes zebūn bāşed

چه شناسد که باغ چون باشد — Çï şināsed kï bāġ çun bāşed[12040]

[Neşr] Ve nefs-i insān bir levḥdur kï ᶜulūm ve aḫlāḳ u aᶜmāl-i nās ol levḥda merḳūm u menḳūşdur. Ve beden-i insān ol erḳām u[12041] nuḳūşuñ üzerinde miṣāl-i[12042] ġubārdur. Bir gün ol ġubār mürtefiᶜ olur ve yek beyek[12043] ruḳūm u nuḳūş ẓuhūr idüp[12044] ᶜayān u nümāyān olur ve[12045] āyet-i kerīme-i[12046] "فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ"- "*Fe keşefnā ᶜanke ġiṭā'eke fe-baṣaruke'l-yevme ḥadīd*"[12047] maᶜnāsı ẓāhir olur. Ve behişt u dūzaḫ dünyāda insān_iledür. İmām[12048] Buḫārī, İbni Mesᶜūd raḍiya'llâhu ᶜanh ḥażretlerinden[12049] rivāyet ider[12050] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12051] ᶜaleyhi ve

---

[12037] "*Bu meclisin sıkıntılı ve bunaltıcı ortamında kısılıp kalmışız / Güzelin, güzelliğin yüzünü gözünü görmekten uzaktayız*."

[12038] "*Gönül gözü, perdeyi yırtıp / Ahiret yurdunun tarafına bakmak için uğraşır*."

[12039] نقس (?) Ü1.161a

[12040] "*Kafeste hapsolmuş zavallı kuş / Bağın bahçenin nasıl olduğunu nerden bilsin*."

[12041] u: Ü2.133a, T.227b, L.170a, Ü3.155a, Ü5.216a, H2-2.83b, N.177a / Ü1, İ2'de yok

[12042] miŝāl-i: L'de yok

[12043] yek-be-yek: L.170a, İ2.192b / yek yek Ü2.133a, T.228a, Ü3.155a, Ü5.216a, H2-2.83b, N.177a / Ü1'de yok

[12044] idüp: Ü1.161a, Ü2.133a, T.228a, L.170a, Ü3.155a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / itmekle İ2.192b

[12045] olur ve: Ü1.161a, Ü2.133a, T.228a, L.170a, Ü3.155a, Ü5.216b / olup İ2.192b, H2-2.83b, N.177a

[12046] āyet-i kerīme-i: T.228a, L.170a, Ü5.216b / kerīme-i Ü2.133a, Ü3.155a / Ü1, İ2, N, H2-2'de yok

[12047] *"(Ona) "Andolsun ki sen bundan gaflette idin*. ***Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir"*** *(denir.)"* (Kaf: 22)

[12048] İmām: Ü2.133a, T.228a, L.170a, Ü3.155a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / Ü1, İ2'de yok

[12049] Mesᶜūd raḍiya'llâhu ᶜanh Ḥażretlerinden: İ2.192b-193a / Mesᶜūd Ḥażretlerinden Ü1.161a, Ü2.133a, H2-2.83b, N.177a / Mesᶜūd Ḥażretlerinden raḍiya'llâhu ᶜanhumā Ü3.155a / Mesᶜūddan T.228a, Ü5.216b / Mesᶜūd raḍiya'llâhu ᶜanhdan L.170a

[12050] ider: Ü2.133a, T.228a, L.170a, Ü3.155a, İ2.193a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / iderler Ü1.161a

[12051] teᶜālá: İ2.193a, H2-2.83b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

sellem buyururlar[12052] kï[12053]: "الجنة اقرب الى احدكم من شراك نعله والنّار كذلك"-"*El-cennetu aḳrebu ilá eḥadikum min şirāki naᶜlihi ve'n-nāru keẕâlik*"[12054]. Zīrā müşāheddür kï dünyāda bāᶜiṣ-i cennet ve bāᶜiṣ-i dūzaḫ olan aᶜmāl insān iledür[12055].

[673] Naẓm[12056]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

حساب کار خود امروز کن که فرصت هست Ḥesāb-i kār-i ḫod imrūz kun kï furṣat hest

زخیر و شر بنکرتاچهاست حاصل تو Ziḫayr u şer beniger tā çehāst[12057] ḥāṣil-i tu[12058]

اکر بنقد نکوی توانکری خوش باش Eger benaḳd-i nikūyī tevāngerī ḫoş bāş

ورت بغیر بدی نیست وای بردل تو Veret beġayr bedī nīst vāy ber dil-i tu[12059]

[Neşr] Ve ᶜumde-i ᶜaẕāb-ı āḫiret "حبّ الدّنيا رأس كلّ خطيئة"[12060]-"*Ḥubbu'd-dunyā reʾsu kulli ḫaṭīetin*"[12061] feḥvāsı üzre muḥabbet-i dünyādur. Nitekim naẓm olınmışdur[12062]:

[12052] buyururlar: Ü1.161a, Ü2.133a, L.170a, Ü3.155a, İ2.193a, H2-2.83b, N.177a / buyurur T.228a, Ü5.216b

[12053] kï: Ü1.161a, Ü2.133a, L.170a, Ü3.155a, H2-2.83b, N.177a / T, İ2, Ü5'de yok

[12054] *"Cennet sizden birine ayakkabısının bağından daha yakındır. Cehennem de öyledir."* (Buhari, Rikak 29-Hadis No: 6123)

[12055] iledür: Ü1.161b, Ü2.133a, T.228a, Ü3.155a, İ2.193a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / ile L.170b

[12056] Naẓm: Ü1.161a-b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12057] çehāst: çï hest/çï est (?)

[12058] "*Bugün fırsat elde iken hesabını gör, işini iyi hesapla / İyilik, kötülük ne yaptıysan iyice bak ki yarın ona göre karşılığını alacaksın*."

[12059] "*Eğer iyilikte kazancın arttıysa ne mutlu sana / Yoksa kötülükle iflas etmişsin, eyvahlar sana ey gönül.*"

[12060] خطيئة - ḫaṭīʾetin: Ü1.161b, Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, İ2.193a, Ü5.216b, H2-2.83b / خطيّه -ḫaṭiyye N.182a

[12061] *"Dünya sevgisi, bütün hataların başıdır."*

[12062] Nitekim naẓm olınmışdur: Ü1.161b / Diğer nüshalarda yok

[674] Beyt[12063] [ᶜAṭṭār]

[Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün?]

هر چیز که اندر[12064] دو جهان بندهٔ[12065] آنی Her çīz kï ender du cihān bende-i ānī

آنست ترا در دو جهان مونس و معبود Ānest turā derdu cihān mūnis u maᶜbūd[12066]

[Neşr] Ve bu ᶜilletden ḫālī kimesne ġayet_ile[12067] nādirdür. Ve baᶜżı kimesne[12068] kendüyi[12069] bu ᶜilletden ḫālī ẓann ider ammā naẓar-ı fuḥūl ile naẓar olınsa bu ᶜillet-i muḫtelle ile ġāyet_ile[12070] ᶜalīlü'l-mizāc müşāhede olınur.

[675] Beyt[12071] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūl]

طمع بند و دفتر زحکمت بشوی Ṭamaᶜ bend u defter ziḥikmet bişūy

طمع بکسل و هرچه خواهی بکوی Ṭamaᶜ bugsel u her çï ḫ̌āhī bigūy[12072]

[12063] Beyt: Ü1.161b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit, Attâr'a aittir [Bk. Dīvān-ı ᶜAṭṭār, Ġazeliyyāt, G. 343/8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PJS (11.06.2020)]

[12064] اندر – ender: / Orijinal metninde "در هر – derher" [Bk. *Dīvān-ı ᶜAṭṭār*, Ġazeliyyāt, G. 343/8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PJS (11.06.2020)]

[12065] بندهٔ - bende-i: / Orijinal metninde "بسته - beste-i" [Bk. *Dīvān-ı ᶜAṭṭār*, Ġazeliyyāt, G. 343/8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PJS (11.06.2020)]

[12066] "*İki cihanda her nenin peşine düştün ve bağımlısı olduysan / Senin mabudun ve yoldaşın odur*."

[12067] ġāyet_ile: Ü1.161a, Ü2.133a, Ü3.155a, İ2.193a, H2-2.83b, N.177a / ġāyet T.228a, L.170b, Ü5.216b

[12068] kimesne: Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / kimesneler İ2.193a / Ü1'de yok

[12069] kendüyi: Ü1.161b, Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, Ü5.216b, H2-2.83b, N.177a / kendüler İ2.193a

[12070] ġāyet_ile: Ü1.161a, Ü2.133a, Ü3.155a, İ2.193a, H2-2.83b, N.177a / ġāyet T.228a, L.170b, Ü5.216b

[12071] Beyt: Ü1.161b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit Saᶜdî-i Şirâzî'ye aittir [Bk. *Būstān-ı Saᶜdī*, Bāb-ı Evvel Der-ᶜadl u tedbīr u re'y, Guftār ender naẓar derḥaḳḳ-ı raᶜiyyet-i maẓlūm http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLZ (11.06.2020)]

[12072] "*Yarına dair seni bağlayan korku, ümit, beklenti gibi duyguları hikmet ve bilgelikle temizle / Korku ve endişeyi bırak ve gönlünden ne geliyorsa onu söyle*."

[Neṯr] Bu maᶜnānuñ miṯāli oldur kï gāhī ᶜāşıḳ-ı miskīn tevehhüm ider kï muḥabbet-i maᶜşūḳ göñlinden[12073] zā'il olmış ola ammā dervaḳt-i müfāreḳat anuñ[12074] ḫilāfı ẓuhūr ider.

[676] Rubāᶜī[12075]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlün mefᶜūlü feᶜūl]

ای دل بهوای نفس پژمرده مشو	Ey dil behevā-yi nefs pejmurde meşev
باآتش عشق باش پژمرده[12076] مشو	Bāāteş-i ᶜaşḳ bāş bermujde meşev
خواهی که چو کل برهمه عالم خندی	Ḫˇāhī kï çu gul berheme ᶜālem ḫandī
چون غنجه ویك[12077] مقیّد خرده مشو	Çun ġonce vu yek muḳayyed ḫurde meşev[12078]

[Neṯr] Ve erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ [12079] dünyā-yı dūna ẕerre ḳadar meyl u muḥabbet itmeyüp mā-bihi'l-kifāye ile ḳanāᶜat iderler.

[12073] göñlinden: Ü1.161b, Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, Ü5.216b, H2-2.84a/ göñülden İ2.193a, N.177a

[12074] anuñ: Ü1.161b, İ2.193a, H2-2.84a, N.177b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12075] Rubāᶜī: Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, Ü5.216b, N.177b / Naẓm Ü1.161b, İ2.193a / Şiᶜr H2-2.84a

[12076] برمرده – pejmürde: Ü2.133a, T.228a, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b / برمژده – ber-müjde? Ü1.161b

[12077] ویك – u yek: Ü1.161b, Ü2.133a, L.170b, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b / دیك Ü3.155a / وبك – T.228b, Ü5.217a

[12078] "*Ey gönül nefsin heva ve hevesine kapılarak kendini dağıtma / Aşkın ateşiyle yan, başka yola sapma / Gül gibi herkese güleyim, kokayım istiyorsan / Teferruatla, öte beriyle uğraşıp gonca gibi kendi içinde kısılıp kalma*."

[12079] erbāb-ı taḥḳīḳ ve şāribān-ı cām-ı tevfīḳ: Ü1.161b / ᶜulemā-i fuḥūl ve ᶜārifān-ı maḳbūl: Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b

[677] Beyt[12080] [Emīr Ḫusrev Dehlevī]

بازیچه ایست طفل فریب این متاع دهر — Bāzīçeīst ṭiflfirīb īn metāᶜ-i dehr

بی عقل مردمان که بدو[12081] مبتلا شوند — Bīᶜaḳl merdumān kï bedū mubtelā şevend[12082]

[Neşr] Dünyā-yı denīnüñ şerbeti zehr ve devleti let[t] idügi ehl-i baṣīrete ᶜayān u nümāyāndür[12083].

[678] Naẓm[12084]:

جهان ازرنك بو سازدت اميرت — Cihān ezreng-i bū sāzedet emīret

ولی نزد يك ارباب بصيرت — Velī nezdīk-i erbāb-i baṣīret[12085]

نه رنك دلكشش را اعتباراست — Ne reng-i dilkeşeşrā iᶜtibārest

نه بوی دلفريبش را مداراست — Ne būy-i dilfırībeşrā mudārāst[12086]

[12080] Beyt: Ü1.161b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyit, Emîr Hüsrev-i Dehlevî'ye (ö. H. 725/M. 1325) aittir [Bk. Emîr Hüsrev Dehlevî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Gazeliyyât, G. 1034/8 https://ganjoor.net/khosro/gozide/ghazalamkh/sh1034/ Erişim tarihi: 11.06.2020]

[12081] بدو – bedū: / Orijinal metninde "بدين - bedīn" [Bk. Emîr Hüsrev Dehlevî, Dîvân-ı Eşᶜâr, Gazeliyyât, G. 1034/8 https://ganjoor.net/khosro/gozide/ghazalamkh/sh1034/ Erişim tarihi: 11.06.2020]

[12082] "*Bu dünya metaı, çocuğu oyalayan bir oyuncaktır / Ona müptela olanlarsa ancak akılsız insanlardır.*"

[12083] dünyā-yı … nümāyāndür: Ü1.161b / Diğe nüshalarda yok

[12084] Naẓm: Ü1.161b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12085] "*Dünyanın işleri renkler ve kokulardan yapılmıştır / Ancak basiret ve hakikat erbabının gözünde*."

[12086] "*Ne gönlü çeken renginin bir itibarı / Ne de gönül çalan kokusunun bir değeri vardır*."

[Neṯr] Ve ᶜurefā[12087] buyururlar[12088] kï rūḥ bedende[12089] beyża içre[12090] cūzedür[12091] ve anuñ[12092] kemāli şikestī-i[12093] beyżadur.

[679] Naẓm[12094] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Faᶜlün]

صوفئ صومعهٔ عالم قدسم ليكن[12095] Ṣūfi-i ṣavmaᶜa-i ᶜālem-i ḳudsem līkin

حاليا دير مغانيست[12096] حوالت كاهم Ḥāliyā deyr-i muġānīst ḥavāletgāhem[12097]

بامن خاك نشين[12098] خيز و سوى ميكده آى Bāmen-i ḫāknişīn ḫīz u suy-i meygede āy

تادران حلقهٔ بينى[12099] كه چه صاحب جاهم Tā derān ḥalḳa'i bīnī kï çï ṣāḥibcāhem[12100]

[12087] ᶜurefā: Ü1.161b / Diğer nüshalarda yok

[12088] buyururlar: Ü1.161b / bilürler Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b

[12089] bedende: Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b / bedene Ü1.161b

[12090] içre: Ü1.161b, İ2.193a, N.177b / içinde Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, Ü5.217a, H2-2.84a

[12091] cūzedür: Ü1.161b, İ2.193a / çūndur N.177b / خوندر Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, Ü5.217a, H2-2.84a

[12092] anuñ: Ü1.161b, Ü2.133a, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, H2-2.84a, N.177b / anlaruñ T.228b, Ü5.217a

[12093] kemāli şikestī-i: Ü2.133b, Ü3.155a / kemāli şikeste-i T.228b, L.170b, Ü5.217a / kemāli şikesti H2-2.84a / kemāl-i şikesti İ2.193a, N.177b / kemāl-i şikestin Ü1.161b

[12094] Naẓm: Ü1.161b, İ2.193a, N.177b / Şiᶜr Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, Ü5.217a, H2-2.84a; Beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 361/6,7 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh361/ Erişim tarihi: 11.06.2020; *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 361/6, 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07YJ (11.03.2020)]

[12095] ليكن – līkin: Ü1.161b, Ü2.133a, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, H2-2.84a, N.177b / T, Ü5'de yok

[12096] مغانيست – muġānīst: Ü1.161b, İ2.193a, H2-2.84a, N.177b / مغانست - muġānest Ü2.133a, T.228b, L.170b, Ü3.155a, Ü5.217a

[12097] "*Ben kutsal âlem tekkesinden bir sûfîyim; Ama şimdi meyhanedir gönderildiğim yerim*!" [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, s. 834, G. 361/6]

[12098] خاك نشين - ḫāknişīn: / Orijinal metninde "راه نشين - rāhnişīn" Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 361/6,7 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh361/ Erişim tarihi: 11.06.2020; *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt, G. 361/6, 7 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07YJ (11.03.2020)]

[12099] بينى – bīnī: Ü1.161b, T.228b, L.170b, Ü3.155a, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b / ببينى – be-bīnī Ü2.133b

[12100] "*Toprakta (yolda) oturuyorum, kalk gel benimle meyhaneye; O mecliste gör beni; ne kadar yüksektir yerim!*" [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, s. 834, G. 361/6]

[Neşr] Ve ḥadīṣ-i ḳudsīde vārid olmışdur kï " ماتردّدت فی شئ انا فاعله کتردّدی فی قبض روح عبدی المؤمن یکره الموت واکره مسائته[12101] ولابدّ منه"-"*Mā tereddedtu fī şey'in ene fāᶜiluhu ke-tereddudī fī-ḳabḍi rūḥi ᶜabdi'l-mu'mini yekrehu'l-mevte ve ekrehu mesā'etehu ve lābudde minhu*"[12102].

[680] Rübāᶜī[12103]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜilün mefāᶜilü feᶜūl]

ای دل چه اسیر فکر بیهوده شوی	Ey dil çï esīr-i fikr-i bīhūde şevī
تدبیر خطا کنی وآلوده شوی	Tedbīr-i ḫaṭā kunī vu ālūde şevī
خواهی که دلت[12104] بنور توحید رسد	Ḫˇāhī kï dilet benūr-i tevḥīd resed
باید که زهست و نیست آسوده شوی	Bāyed kï zihest u nīst āsūde şevī[12105]

[Neşr] Ve Ḥażret-i Emīri'l-mü'minīn Esedu'llâhu'l-Ġālib ᶜ**Alī bin Ebī Ṭālib** raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu[12106] buyururlar kï[12107]: "لاابالی اقع علی الموت ام یقع علیّ الموت"-"*Lā-ubālī eḳaᶜu ᶜalé'l-mevti em yeḳaᶜu ᶜaleyye'l-mevtu*".

[12101] واکره مساءته – ve ekrehe mesā'etehü Ü2.133b, T.228b, Ü5.217a /واکره مسأته - ve ekrehe mese'tühü? İ2.193b, H2-2.84a, N.177b / واکره مسائه - mesā'ihi: Ü1.162a, L.170b / واکرمسارته - ? Ü3.155b

[12102] "*Mümin kulumun ruhunu kabzederken tereddüt ettiğim gibi, yaptığım hiçbir şeyde tereddüt etmedim. O, ölümden hoşlanmaz; ben de onun günahlarından hoşlanmam*."

[12103] Rubāᶜī: Ü2.133b, T.228b, L.170b, Ü3.155a, Ü5.217a, N.177b / Naẓm Ü1.162a, İ2.193b / Şiᶜr H2-2.84a

[12104] دلت – dilet: Ü1.162a, Ü2.133b, T.228b, L.170b, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84a, N.177b / دلست -dil-est Ü3.155b

[12105] "*Ey gönül niçin boş ve lüzumsuz düşünce ve fikirlerin esiri oluyorsun / Sürekli yanlış yapıyor ve kirleniyorsun / Gönlün tevhid nuruna kavuşsun istiyorsan / Varlık ve yokluk endişesinden arınmış olman gerek*."

[12106] Ḥażret-i … raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhu: İ2.193b / Ḥażret-i Emīri'l-mü'minīn Esedü'lllâhu'l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭālib Ü1.162a, Ü3.155b, N.177b / Ḥażret-i Emīri'l-mü'minīn Esedü'l-ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭālib Ü2.133b / Ḥażret-i Emīri'l-mü'minīn Esedü'lllâhu'l-ġālib ᶜAlī ibn-i Ebī Ṭālib H2-2.84a / Ḥażret-i Emīri'l-mü'minīn ᶜAlī ibn-i Ebī Ṭālib raḍiya'llâhu ᶜanhu Ü5.217a / ᶜAlī ibn-i Ebī Ṭālib kerremellâhu vechehü L.170b

[12107] kï: Ü1.162a / Diğer nüshalarda yok

[681] Rübāᶜī[12108]

[Ahreb: Mefᶜūlü mefāᶜīlün mefᶜūlü feᶜūl]

انᶜ[12109] نور که بوددرپس پردهٔ غیب	Ān nūr kï būd derpes-i perde-i ġayb
دارد همه جاظهور بی شبهه و ریب	Dāred heme cā ẓuhūr bīşubhe vu reyb
هرکزننهیمᶜ[12110] دل بدنیای دنی	Hergiz nenehīm dil bedunyā-yi denī
ماراکه بود حقیقتی پس درجیب	Mārā kï buved ḥaḳīḳatī pes derceyb[12111]

[Neşr] Ve Cenāb-ı ᶜ**Ömer bin el-Fāriż** buyururlar[12112]:

[682] Şiᶜr[12113]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

وانّی الی التّهدید بالموت راکن	Ve innī ilé't-tehdīdi bi'l-mevti rākinun
ومنᶜ[12114] هو له ارکان غیری هدّت	Ve min hevlihi erkānun ġayrī huddeti[12115]

[12108] Rubāᶜī: Ü2.133b, T.228b, L.170b, Ü3.155b, Ü5.217a, N.177b / Beyt Ü1.162a / Naẓm İ2.193b / Şiᶜr H2-2.84a

[12109] ان- ān: Ü2.133b, Ü3.155b, H2-2.84a, N.177b / ای – ey Ü1.162a, T.228b, L.170b, İ2.193b, Ü5.217a

[12110] ننهیم – ne-nehīm: Ü1.162a, Ü2.133b, İ2.193b, H2-2.84a, N.177b / نهیم –nehīm T.228b, L.171a, Ü5.217a / تهیم – tehīm Ü3.155b

[12111] "*Gayb perdesinin ardında duran bu nur / Her yeri şüphe ve zanlardan arındırarak aydınlatır / Gönlümüzü asla bu alçak dünyaya kaptırmayalım / Hakikat hemen yanı başımızda, cebimizde dururken."*

[12112] Ve Cenāb-ı ᶜÖmer bin El-Fārıż buyururlar: H2-2.84a, N.177b / Ve Cenāb-ı ᶜÖmer bin El-Fārıż raḥmetu'llâhi teᶜālá ᶜaleyhi buyururlar İ2.193b / Ve Cenāb-ı ᶜÖmer bin El-Fārıż buyurur Ü2.133b, Ü3.155b / Ve Cenāb-ı ᶜÖmer ibnü'l-Fārıż buyurur T.228b-229a, Ü5.217a / ve ᶜÖmer ibnü'l-Fārıż buyurur L.171a / Ü1'de yok

[12113] Şiᶜr: Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217a, H2-2.84b / Naẓm İ2.193b, N.177b / Beyt Ü1.162a (Ü1'de bu şiir kısmının sadece birinci beyti mevcuttur); [Bk. *Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ*, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (28.06.2020)]

[12114] ومن – ve men: Ü1.162a, Ü2.133b, Ü3.155b, İ2.193b, H2-2.84b, N.177b / T, L, Ü5'de yok

[12115] "*Ben ölümle tehdit edilmekle sakinleşenim; Benden başka bütün temeller (dayanaklar) onun (ölümün) korkusundan yıkılıp gitmiştir*."

ولم تعسفی[12116] بالقتل نفسی بل لها — Ve lem-taᶜsifī bi'l-ḳatli nefsī bel lehā

تسعفی[12117] ان انت اتلفت مهجتی[12118] — Tusᶜifī in enti etlefti muhcetī[12119]

فان صحّ هذاالقال منك رفعتنی — Fe-in ṣaḥḥa hâẕe'l-ḳālu minki refaᶜtinī

واعلیت مقداری و اغلیت[12120] قیمتی — Ve aᶜleyti miḳdārī ve aġleyti ḳīmeti[12121]

[683] Naẓm[12122] [Mevlānā]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

جانهاء بستهٔ اندراب کل — Cānhā-yi beste ender'āb [u] gil

چون رهندازاب کلهاشاد دل — Çun rehend ez'āb [u] gilhā şād dil[12123]

درهوای عشق حق رقصان شوند — Der hevā-yi ᶜaşḳ-i Ḥaḳ raḳṣān şevend

---

[12116] تعسفی - taᶜsefī: Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, İ2.193b, Ü5.217a, H2-2.84b / تسفی – tesefī? N.177b

[12117] تسعفی - tusᶜifī: İ2.193b, H2-2.84b, N.177b / تسعّفنی Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217a

[12118] مهجتی – mehcetī: Ü2.133b, İ2.193b, H2-2.84b, N.177b / فهجتی – feheccetī T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217b

[12119] "*Sen beni öldürmekle bana zulmetmedin; Bilakis sen benim hayatımı yok edersen o zaman bana zulmetmiş olursun*."

[12120] واغلیت – ve aġleyte: Ü2'de yok

[12121] "*Bu söz eğer sendense, beni yüceltmiş olursun; Ve benim kadrimi yüceltip değerimi de yükseltmiş olursun*."

[12122] Naẓm: Ü1.162a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Beyitler Mevlânâ'ya ait olup ilk iki beyit Mesnevî'de tespit edilmiş, sonraki iki beyit ise Mesnevî'de tespit edilememiş olmakla birlikte Şeyh Bahâyî'nin Keşkûl adlı eserinde Mevlânâ'nın Mesnevîsine ait olan ilk iki beytin devamı olarak gösterilmiştir ki muhtemelen bunlar da Mevlânâ'ya aittir. [Bk. *Mesnevî*, C. 1/B. 1346, 1347 http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/1346/; http://www.masnavi.net/2/25/eng/1/1347/ (11.06.2020); *Keşkūl-i Şeyḫ Bahâyî*, Defter-i Çihârum Ḳısmet-i Duvvum, Baḫş-i Sivum Ḳısmet-i Duvvum http://www.nosokhan.com/Library/Topic/1MPJ (11.06.2020)]

[12123] "*Canlar çamurlara saplandı; Canlar çamurdan kurtulunca gönüller şad oldu*." [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s. 115]

همچو قرص بدربی نقصان شوند — Hemçu ḳurṣ-i bedr bīnoḳṣān şevend[12124]

جون نقاب تن برفت ازروی روح — Çun niḳāb-i ten bereft ezrūy-i rūḥ

ازلقای دوست دارد صد فتوح — Ezliḳā-yi dūst dāred ṣad futūḥ[12125]

میزند جان درجهان ابکون — Mīzened cān dercihān-i ābgūn

نعرهٔ یالیت قومی یعلمون — Naᶜre-i "*Yā leyte ḳavmī yaᶜlemūn*"[12126]

[Neşr] Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[12127] ehl-i şühūd ve ᶜārif-i sırr-ı vücūd bermażmūn-ı "الموت لقاء الله"-"*El-mevtu liḳā'e'llâh*[12128]*"[12129]* feḥvāsı üzre cān_ile mevte ṭālib u rāġıb olurlar. Zīrā ᶜāşıḳ-ı mehcūra vuṣlat ehemm-i meṭālib ve elzem-i me'āribdür. [[Ve āyet-i kerīmede " قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الآخِرَةُ عِندَ اللهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ" – *"Ḳul in kānet lekumu'd-dāru'l-āḫireti ᶜinde'llâhi ḫāliṣaten min dūni'n-nāsi fetemennevul-mevte in kuntum ṣādiḳīn"[12130]* vārid olmışdur. " من احبّ لقاء الله احبّ الله لقاءه ومن كره لقاء الله كره الله لقاءه" – *"Men eḥabbe liḳā'e'llâhi eḥabbe'llâhu liḳā'ehu ve men kerihe liḳā'e'llâhi kerihe'll'âhu liḳā'ehu"[12131]*.]][12132]

[12124] "*Allah aşkının arzusuyla raks ederler; Dolunay gibi eksiksiz olurlar.*" [Çev. Mehmet Kanar, *Mesnevî*, C. 1, s. 115]

[12125] "*Ruhun üzerinden ten örtüsü kalkıp / Sevgilinin yüzü kendisini apaçık gösterince*."

[12126] "*Can, mavi gök ve kara yerden mürekkeb bu cihanda / '**Keşke kavmim bunu bilseydi**' hitabını seslendirdi*."

[12127] ve maḳṣad-ı merām: Ü1.162a, İ2.193b, H2-2.84b, N.177b / Ü2, Ü3, T, L, Ü5'de yok

[12128] ber-mażmūn-ı "الموت لقاء الله"-"*El-mevtü liḳā'e'llāh*": Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217b / ber-mażmūn-ı "الموت لقاء الله"-"*El-mevtü liḳā'e'llāh*" üzre Ü1.162a / ber-mażmūn-ı "الموت لقاء الله"-"*El-mevtü liḳā'e'llāh*" feḥvāsı üzre İ2.193b, H2-2.84b, N.177b-178a

[12129] "Ölüm, Allah'a kavuşmaktır."

[12130] "*De ki: 'Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, yalnız sizinse ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin!'* " (Bakara: 94)

[12131] "*Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!*"

[12132] [[ve āyet-i kerīmede … kerehe'll'âhu liḳā'uhu"]]: Ü1.162a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[684] Beyt[12133]:

هرکیست که دوست را رساند بردوست — Her kīst kï dūstrā resāned berdūst

آن کیست که او بمرك شادان نبود — Ān kīst kï ū bemerg şādān nebuved[12134]

[Neşr] Ve daḫi ey aḫ-i ṭālib-i ḥaḳāyıḳ ve ey rāġıb-ı şunūf-ı daḳāyıḳ **insān-ı kebīr** ᶜālem ve **insān-ı şaġīr** ādemdür. Mevlānā[12135] Ḥüseyn-i Meybudī[12136] revveḥa'llâhu rūḥuhü bi'l-feyżi's-sermedī bu mebḥaşi beyān idüp baᶜżı aḳvāl taḥrīr itmişdür[12137]. Lâkin bu ḥaḳīr daḫi [[ᶜalá vechi'l-icmāl mütevekkilen ᶜalá'llâhi'ṣ-Ṣamedi'l-Müteᶜāl bu iki ᶜālemüñ ḥaḳīḳatinden ḳīl u ḳāl idüp ᶜalé'ṭ-ṭāḳa beyān idevüz[12138].]][12139]

[[Maḳāle-i Evvel[12140] Der İnsān-ı Kebīr[12141]

Ḳāle'llâhu teᶜālá[12142] "كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ"-"*Kitābun uḥkimet āyātuhu ṯumme fuṣṣilet min ledun ḥakīmin ḫabīr*"[12143]. Ṣūfiyye dirler kï mecmūᶜ[-ı] felekiyyāt u ᶜunṣuriyyāt bir bedendür kï ᶜaḳl-ı evvel anuñ rūḥıdur ve nefs-i külliye ḳalbidür[12144] ve rūḥāniyyāt-ı kevākib-i sebᶜa ve ṯevābit[12145] ve ġayrı anuñ ḳuvāsıdur.

[12133] Beyt: Ü1.162a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12134] "*Dosta, araya vasıta koyarak, dost ile ulaşan kişi / Ölüme sevinçle, koşa koşa gidemez.*"

[12135] Mevlānā: Ü1.162a / ve Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, İ2.193b, Ü5.217b, H2-2.84b, N.178a

[12136] Meybedī: Ü1.162a, Ü2.133b, T.229a, L.171a, İ2.193b, Ü5.217b, N.178a / Mübeydī? Ü3.155b / Mübtedī? H2-2.84b

[12137] bu mebḥaşı … itmişdür: Ü2.133b, Ü3.155b, İ2.193b, H2-2.84b, N.178a / bu mebḥaşı … eylemişdür T.229a, L.171a, Ü5.217b / mebḥaṯ-ı ᶜālem ü ādemi beyān itmişlerdür Ü1.162a

[12138] idevüz: İ2.194a, N.178a, H2-2.84b / idelüm Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217b

[12139] [[ᶜalá vechi'l-icmāl mütevekkilen ᶜalá'llâhi'ṣ-Ṣamedi'l-Müteᶜāl bu iki ᶜālemüñ ḥaḳīḳatinden ḳīl u ḳāl idüp ᶜalé'ṭ-ṭāḳa beyān idevüz]]: Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, İ2.194a, Ü5.217b, H2-2.84b, N.178a / anlaruñ ḫırmen-i maᶜāriflerinden ḫūşeçīn olup ᶜālem-i rü'yādan nebẕe-i yüsre beyān idelüm Ü1.162a-b

[12140] evvel: İ2.194a, N.178a / evveli Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217b, H2-2.84b

[12141] der-insān-ı kebīr: L'de yok

[12142] teᶜālá: Ü2.133b, T.229a, L.171a, İ2.194a, Ü5.217b, H2-2.84b, N.178a / teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.155b

[12143] "*Bu Kur'an; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış.*" (Hûd: 1)

[12144] ḳalbidür: Ü2.133b, T.229a, L.171a, Ü3.155b, Ü5.217b, H2-2.84b / ḳalbdur İ2.194a, N.178a

[12145] ve ŝevābit: L'de yok

Ḳāle'llâhu teᶜālá[12146] "مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ"-"*Mā ḫalḳukum ve lā baᶜṯukum illā ke-nefsin vāḥidetin*"[12147]. Ve **Şeyḫ Şihābu'd-dīn *Telvīḥāt***da ẕikr ider kï: " كان الحكماء اخذواالعالم[12148] حيوانا واحدا سمّوا جسمه جسم الكلّ له نفس واحدة ناطقة هى مجموع النّفوس وعقل واحد هو مجموع العقول وسمّوا مجموع النّفوس نفوس[12149] الكلّ ومجموع العقول عقل الكلّ واكثرهم خصّ العالم باسمآء ملتفت الى الكائن الفاسد وربّما عنوا بكلّ من الثلثة الجرم الاعلى ونفسه وعقله" - "*Kāne'l-ḥukemāʾu eḫaẕu'l-ᶜāleme ḥayevānen vāḥiden semmev cismehu **cisme'l-kulli** lehu nefsun vāḥidetun nāṭiḳatun hiye mecmūᶜu'n-nufūsi ve ᶜaḳlun vāḥidun huve mecmūᶜu'l-ᶜuḳūli ve semmev mecmūᶜa'n-nufūsi nufūse'l-kulli ve mecmūᶜa'l-ᶜuḳūli ᶜaḳle'l-kulli ve ekṣeruhum ḫaṣṣa'l-ᶜāleme bi-esmāʾin multefitin ilé'l-kāʾini'l-fāsidi ve rubbemā ᶜanev bi-kullin mine'ṣ-ṣelâṣeti el-cirmu'l-aᶜlá ve nefsuhu ve ᶜaḳluhu*"[12150]. Ve Ṣūfiyye dirler kï baᶜżı mücerredāt vardur kï ne te'ṣīr ile ve ne tedbīr ile hīç ecsāma ᶜalāḳa itmek bilmezler ve vāḳıf degillerdür kï[12151] Ḫudā[12152] anlardan ġayrı şey'i ḫalḳ itdügine bunlara **melā'ike-i müheyyeme**[12153] dirler. Ve mecmūᶜ[-ı] müheyyemeye ve ᶜuḳūla **kerrūbiyān** taᶜbīr olınur. Ve bu aḳsāma cevher-i ḥaṣr meẕheb-i Meşşā'iyyīndür. Lâkin İşrāḳıyān heyūlá-i meẕkūreyi nefy iderler ve dirler kï cism-i muṭlaḳ budur kï Meşşā'iyyīn ḳatında ṣūret-i cismiyyedür. Ve cism-i muṭlaḳ üzre ıṭlāḳ-ı heyūlá eyledükleri beiᶜtibār-ı **ṣūret-i nevᶜiyye**dür. Ve[12154] **ṣūret-i nevᶜiyye** anlaruñ ḳatında ᶜarażdur. Ve Meşşā'iyyīn ḳatında saṭḥ[12155] bāṭın-ı cism-i ḥāvīdür kï mümāss-ı saṭḥ

[12146] teᶜālá: Ü2.134a, T.229a, L.171a, İ2.194a, Ü5.217b, H2-2.84b, N.178a / teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.155b

[12147] *"(Ey insanlar!)* ***Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra tekrar diriltilmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir****. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."* (Lokmân: 28)

[12148] العالم – el-ᶜāleme: T.229b, L.171a, Ü3.155b, İ2.194b, Ü5.217b, H2-2.84b / العلم – el-ᶜilme Ü2.134a, H2-2.84b, N.178a

[12149] نفوس – nüfūs: Ü2.134a, İ2.194a, H2-2.84b, N.178a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12150] "*Hükemâ (bilge insanlar), âlemi tek bir canlı olarak ve onun cismini de bütün olarak adlandırmışlardır. Şöyle ki, onun konuşan tek bir canı (nefsi) vardır ki o bütün canların (nefislerin) toplamıdır ve onun bir aklı vardır bütün akılların toplamıdır. Canların toplamını da bütün canlar olarak adlandırmışlardır. Akılların toplamını da bütün akıl olarak adlandırmışlardır. Hükemânın çoğu, âleme bozuk varlıkla alakalı bir takım isimler tahsis etmişlerdir. Muhtemel ki bu üç tane ile (alem-nefis-akıl) en yüce vücudu, O'nun nefsini ve aklını kastetmişlerdir*."

[12151] kï: L'de yok

[12152] Ḫudā: Ü2.134a, T.229b, Ü3.155b, İ2.194a, Ü5.217b, H2-2.84b, N.178a / Allâh teᶜālá celle celāluhu L.171b

[12153] müheyyeme: Ü2.134a, T.229b, Ü3.155b, İ2.194a, Ü5.218a, H2-2.85a, N.178a / müheyyeme-i ᶜaẓīme L.171b

[12154] ve: T.229b, L.171b, İ2.194a, Ü5.218a, N.178a / Ü2, Ü3, H2-2'de yok

[12155] saṭḥ-ı: İ2.194a, H2-2.85a, N.178b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

ẓāhir-i cism-i maḥvīdür. Ve **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn** bu mes'elede muvāfıḳ-ı İşrāḳıyyīndür ve ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***nüñ yüz seksen beşinci bābında ẕikr ider[12156] kï " الخلاء مستدير ولم يكن كذلك مااستدار الجسم لانّه مامﻻء الّاالخلاء"- "*El-ḫalā'u mustedīrun ve lem-yekun keẕâlike mā istedāre'l-cismu li-ennehu mā melā'e ille'l-ḫalā'i*"[12157]. Ve yine bu bābda ẕikr ider kï: "الخلاء حكم على الجسم بالاستدراة فاظهر فلكا مستديرا"- "-"*El-ḫalā'u ḥakeme ᶜalé'l-cismi bi'l-istidāreti fe-aẓhere feleken mustedīren*"[12158]. Lâkin Şeyḫ-i Maḳtūl[12159] bu maḥalde meẕheb-i Meşşā'iyyīn üzre olup Ḥikmet-i İşrāḳda dir kï "مالاحاوى له لامكان له"-"[12160] *Mā lā-ḥāvıye lehu lā mekāne lehu*"[12161]. Ve heyūlā-yı her felek muġāyir-i heyūlā-yı felek-i āḫardur ve muġāyir-i heyūlā-yı ᶜanāṣırdur. **Ve eflāk-i külliye ṭoḳuzdur**: **Felekü'l-eflāk**[12162], **felekü'l-Burūc**[12163], **felekü'z-Zuḥal**[12164] **felek-i Müşterī**[12165], **felek-i**[12166] **Mirrīḫ**, **felek-i**[12167] **Şems**, **felek-i**[12168] **Zühre**, **felek-i**[12169] **ᶜUṭārid**, **felek-i**[12170] **Ḳamer**. Ve felekü'l-eflāk kürevīdür, mütevāzi's-saṭḥīn kï anuñ merkezi merkez-i ᶜālemdür ve anda hīç kevākib yoḳdur. Ve felekü'l-burūc anuñ gibidür. Lâkin cemīᶜ[-i] ṣevābit anda merkūzlerdür. Ve anda olan kevākib beaᶜmāl-i mevāḳīt-i şerᶜiyye[12171] biñ yigirmi kevkebdür.

[12156] ider: Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218a, H2-2.85a, N.178b (N'de derkenarda şu not yer almaktadır "Şeyḫ Şehābe'd-dīn Sühreverdīdür") / iderler L.171b

[12157] "*Boşluk yuvarlaktır (dairesel). Cismi çevreleyen ise böyle değildir, çünkü o sadece boşluktur*."

[12158] "*Boşluk cismin yuvarlaklığına hükmetmiş ve yuvarlak olan feleği ortaya çıkarmıştır*."

[12159] maḳtūl: Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218a, H2-2.85a, N.178b / L'de yok

[12160] له – lehü: Ü2.134b, İ2.194b, H2-2.85a, N.178b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12161] "*Kuşatıcılığı olmayanın yerleşiciliği de yoktur.*"

[12162] Felekü'l-eflāk: T.230a, L.171b, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218a, H2-2.85a, N.178b / Felek-i eflāk Ü2.134b

[12163] felekü'l-bürūc: İ2.194b, H2-2.85a, N.178b / felekü'l-bürūcdur Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218a

[12164] felek-i Zuḥal: Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218b / felekü'z-Zuḥal H2-2.85a, N.178b / Zuḥal L.171b

[12165] felek-i müşterī: Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218b, N.178b / felekü'l-müşterī H2-2.85a / müşterī L.171b

[12166] felek-i: L'de yok

[12167] felek-i: L'de yok

[12168] felek-i: L'de yok

[12169] felek-i: L'de yok

[12170] felek-i: L'de yok

[12171] mevāḳīt-i şerᶜiyye: Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218b, H2-2.85b, N.178b / muᶜarrıḳat-ı şerḥiyye L.172a

[685] Beyt[12172] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

چیست[12173] این سقف بلند وقبّهٔ بسیارنقش Çīst īn saḳf-i bulend u ḳubbe-i bisyār naḳş

زین معمّا هیچ دانا درجهان آگاه نیست Zīn muᶜammā hīç dānā dercihān āgāh nīst[12174]

[Neşr] Ve ᶜilm-i hey'et fenn-i laṭīf ve ᶜilm-i şerīfdür. **İmām**[12175] **Faḫre'd-dīn *Tefsīr-i Kebīr***de buyururlar[12176] kï ᶜÖmer bin Ḫayyām, ᶜÖmer Esrī[12177] Muḥīṭīnüñ ḫidmetinde ᶜilm-i hey'et oḳur_idi. Baᶜżı fuḳahā didiler kï bu nedür kï ḳırā'at idersiz? ᶜÖmer-i Esrī buyurdılar kï tefsīr-i[12178] "أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاء فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا"-"*E felem-yenẓurū ilé's-semā ̔ keyfe beneynāhā*"[12179] ḳırā'at iderüz. Ve cumhūr-ı müteşerriᶜa *felek-i aṭlas*[12180]*ᶜarş* ve *felek-i ṣevābite*[12181] *kürsī* taᶜbīr iderler. Ve Şeyḫ-i Ekber bu ḳavl üzredür kï ᶜarş u kürsī nüh feleke[12182] muḥīṭ ola ve mecmūᶜ-ı eflāk on ikidür. Ve Mevlānā **Kemāle'd-dīn ᶜAbdu'r-rezzāk *Şerḥ-i Fuṣūṣ***da ẕikr ider kï murād-ı Ḥażret-i Şeyḫ **felek-i ᶜarş**dan **ᶜaḳl-ı**[12183] **evvel**dür ve **felek-i kürsī**den **nefs-i külliyye**dür. Lâkin ᶜibārāt-ı Fütūḥāt bu maᶜnánuñ ḫilāfına münādīdür ve cemīᶜ[-i] eflāk nūrānī vü şeffāfdur, ne ḫafīfdür ve ne ṣaḳīldür. Ve ḫıffet meyl-i muḥīṭe ve ṣıḳl[12184] merkezedür

---

[12172] Beyt: Ü2.134b, T.230a, L.172a, Ü3.156b, Ü5.218b, H2-2.85b, N.178b / Naẓm İ2.194b; Beyit, Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 71/4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07QH Erişim tarihi: 21.06.2020]

[12173] چیست – çīst: Ü2.134b, T.230a, L.172a, İ2.194b, Ü5.218b, H2-2.85b, N.178b / بیست – bīst Ü3.156b

[12174] "*Şu yüksek tavan ve çok nakışlı kubbe nedir? Dünyada bu muammayı çözen alim yok*." [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.71/4, s.198]

[12175] İmām: L.172a, İ2.194b, N.178b / ammā Ü2.134b, T.230a, Ü3.156a, İ2.194b, Ü5.218b, H2-2.85b

[12176] buyururlar: İ2.194b, H2-2.85b, N.178b / buyurur Ü2.134b, T.230a, L.172a, Ü3.156b, Ü5.218b

[12177] Esrī: Ü2.134b, L.172a, Ü3.156b, İ2.194b, H2-2.85b, N.178b / Esr T.230a, Ü5.218b

[12178] tefsīr-i: Ü2.134b, Ü3.156b, İ2.194b, H2-2.85b, N.178b / T, L, Ü5'de yok

[12179] *"**Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik**, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur."* (Kaf: 6)

[12180] aṭlasa: Ü2.134b, T.230b, L.172a, Ü3.156b, Ü5.218b / aṭlas İ2.195a, H2-2.85b, N.179a

[12181] ŝevābite: Ü2.134b, T.230b, L.172a, Ü3.156b, Ü5.218b, H2-2.85b, N.179a / ŝevābiti İ2.195a

[12182] feleke: T.230b, L.172a, Ü3.156b, İ2.195a, Ü5.218b, H2-2.85b, N.179a / felek Ü2.134b, L.172a

[12183] ᶜaḳl-i: L'sde yok

[12184] ŝıḳl: Ü2.134b, L.172a, Ü3.156b, İ2.195a, H2-2.85b, N.179a / naḳl T.230b, Ü5.219a

ve hemīşe istidārāt-ı irādet ile muḥarreklerdür ve ḥayy-ı nāṭıḳlardur. Nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar[12185]:

[686] Meṣnevī[12186]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

ازملك نه فلك چوكردانست — Ezmelek-i nuh felek çu gerdānist[12187]

فلك آمد تن[12188] وملك جانست — Felek āmed ten u melek cānist

عرش و كرسى وجرمهاى كرات — ᶜArş u kursiyy u cirimhā-yi kurāt

كمترست ازبهايم وحشرات — Kemterest ezbehāyim u ḥaşerāt[12189]

خنفسا و مكس حمار قبان — Ḫunfesā vu meges ḥimār u ḳabān

همه باجان ومهر ومه بى جان — Heme bācān u mihr u meh bīcān[12190]

[Neṣr] Ve ekṣer-i nās kevākibüñ levnine ẕāhib olmışlardur. Zuḥal reng-i kebūdde ve Müşterī levn-i beyāż-ı ġayr-ı ḫālişde ve Mirrīḫ levn-i ḥumretde ve Zühre beyāż-ı ṣāfīde ve ᶜUṭārid levn-i aṣferdedür didiler. Lâkin baᶜżılar iḫtilāf idüp didiler kï bu elvān-ı ażvādur(?)[12191] ne/nüh(?) iḫtilāf-ı elvāndür diyü bu maᶜnáya ẕāhib oldılar. Ve **ᶜanāṣır**

[12185] Nitekim … buyururlar: H2-2.85b, N.179a / Nitekim … buyurur Ü2.134b, T.230b, Ü3.156b, Ü5.219a / Nitekim Ḥażret-i Mevlānā raḥmetu'llâhi teᶜālá ᶜaleyh buyururlar İ2.195a / L'de yok

[12186] Meŝnevī: Ü2.135a, T.230b, L.172a, Ü3.156b, Ü5.219a, H2-2.85b / Naẓm N.179a / Beyt İ2.195a; Beyitlerin Mesnevî'deki varlığı tespit edilememiştir.

[12187] "*Bütün meleküt ve dönüp duran dokuz felek / Felek ten oldu, melekut ise can.*"

[12188] تن – ten: T.230b, L.172a, Ü3.156b, İ2.195a, Ü5.219a, H2-2.85b, N.179a / ین – īn Ü2.135a

[12189] "*Gökyüzü, uzay ve gökyüzü cisimleri / Hayvan ve böceklerin sayısından daha azdır*."

[12190] "*Haşerat, sinek ve tesbih böceği / Bütün canlılar ve cansız ay ve güneş.*"

[12191] ażvādur (?): Ü2.135a, Ü3.156b, İ2.195a, H2-2.86a, N.179a / ażdāddur T.230b, Ü5.219a / ażdādur L.172a

çehārdür: ḫafīf-i muṭlaḳ, ḥārr ve[12192] yābis ve[12193] āteşdür. Ḫafīf mużāf-ı hārr ve[12194] raṭb hevādur. Ṣaḳīl mużāf-ı bārid ve[12195] raṭb-ı ābdur. Ṣaḳīl-i[12196] muṭlaḳ bārid ve[12197] yābis ḫākdur. Ve bu ẕikr olınan çeḥār ᶜunṣur şekl-i kürevīdür. Zīrā felek-i Ḳamerden_ṣoñra küre-i āteşdür baᶜdehü küre-i hevādur baᶜdehü küre-i ābdur. Bu üç ᶜunṣur eflāke żamm olmaġ_ile eflāki on iki ḥesāb iderler. Va'llâhu teᶜālá[12198] aᶜlem. Ve **Muḥaḳḳıḳ-ı Ṭūsī *Şerḥu'l-İşārāt***da buyururlar[12199] kï[12200] "مايقتضيه القواعد الحكميّة الّتى افادها الشّيخ وغيره انّ نفس الابوين يجمع بالقوّة الجاذبة اجزاء غذائيّة[12201] ثمّ يجعلها اخلاطا ويفرز منها بالقوّة المولّدة مادّة المنى ويجعلها مستعدّة لقبول[12202] قوّة من شانها اعداد المادّة لصيرورتها الانسان فيصير بتلك القوّة منيّا وتلك القوّة تكون صورة حافظة لمزاج المنّى كالصّور المعدنيّة ثمّ انّ المنّى يتزايد كمالا فى الرّحم بحسب استعدادات[12203] يكتبها هناك[12204] الى ان يصير مستعدالقبول نفس اكمل يصدر عنها[12205] مع حفظ المادّة الافعال النّباتيّة[12206] فيجذب الغداء ويصفّيها[12207] الى تلك المادّة فيتمّها ويتكامل المادّة بترتيبها[12208] ايّاها فيصير[12209] تلك الصّورة مصدرا مع ماكان يصدر عنها لهذه الافاعيل وهكذا الى ان يصير مستعدا لقبول[12210] نفس ناطقة تصدر عنها مع جميع ماتقدّم الافعال الحيوانيّة ايضا فيصدر عنها تلك الافعال فيتمّ البدن ويتكامل الى

[12192] ve: Ü2.135a, T.230b, L.172b, Ü3.156b, Ü5.219a, H2-2.86a / İ2, N'de yok

[12193] ve: L.172a / Diğer nüshalarda yok

[12194] ve: Ü2.135a, T.231a, L.172b, Ü3.156b, Ü5.219a, H2-2.86a / İ2, N'de yok

[12195] ve: Ü2.135a, T.231a, L.172b, Ü3.156b, Ü5.219a, H2-2.86a / İ2, N'de yok

[12196] ŝaḳīl: Ü2.135a, T.231a, Ü3.156b, İ2.195a, Ü5.219a, H2-2.86a, N.179a / ve ŝaḳīl L.172b

[12197] ve: Ü2.135a, T.231a, L.172b, Ü3.156b, Ü5.219a, H2-2.86a / İ2, N'de yok

[12198] teᶜālá: Ü2.135a, T.231a, Ü3.156b, İ2.195b, Ü5.219a / L, H2-2, N'de yok

[12199] buyururlar: İ2.195b, H2-2.86a, N.179b / buyurur Ü2.135a, T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b

[12200] kï: H2-2'de yok

[12201] غذائيّة - ġıdā'iyyeti: Ü2.135a, H2-2.86a, N.179b / غدايته - ġıdāyetihi? T.231a, Ü3.157a / غدائه - ġıdā'ihi İ2.195b / عندية - ᶜindiyyeti Ü5.219b / L'de yok

[12202] لقبول – li-ḳabūli: Ü2.135a, İ2.195b, H2-2.86a, N.179b / القبول – el-ḳabūli T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b

[12203] استعدادات – istiᶜdādāt: Ü2.135b, T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b / استعداد - istiᶜdād İ2.195b, H2-2.86a / استعدات - istiᶜdāt N.179b

[12204] هناك – hunāke İ2.195b, H2-2.86a, N.179b / يكتسبها – yektesibuhā: T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b / Ü2'de yok

[12205] عنها-ᶜanhā: Ü2.135b, İ2.195b, H2-2.86a, N.179b / عنه - ᶜanhü T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b

[12206] النّباتيّة - en-nebātiyyeti: Ü2.135b, L.172b, Ü3.157a, İ2.195b, H2-2.86a, N.179b / الباتيّة - el-bātiyyeti? T.231a, Ü5.219b

[12207] يصفّيها - yuṣaffīhā:Ü2.135b, İ2.95b, H2-2.86a, N.179b / يصيّفها - yuṣayyifehā T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b

[12208] بترتيبها – bi-tertībihā: İ2.195b, N.179b / بتربيتها – bi-terbiyetihā Ü2.135b, T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b, H2-2.86a

[12209] فيصير – fe-yuṣīru: İ2.195b, H2-2.86b, N.179b / فتصير – fe-tuṣīru Ü2.135b, T.231a, L.172b, Ü3.157a, Ü5.219b

[12210] لقبول – li-ḳabūlin: Ü2.135b, T.231a, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.219b, H2-2.86b, N.179b / لقبول حسن – li-ḳabūli ḥasenin L.172b

ان يصير مستعدا لقبول نفس النّاطقة يصدرعنها مع جميع ماتقدّم النّطق وتبقى مدبّرة الى ان يحلّ الاجل وقد شبّهوا تلك القوى[12211] فى احوالها من مبدأ حدوثها الى استكمالها نفسا مجرّدة بحرارة تحدث فى فحم من نار مشتعلة بحرارة ثمّ يشتدّ فانّ الفحم بتلك الحرارة يستعدّ لان [12212] يتجمّر وبالتّجمر[12213] يستعدّ لان يشتعل نارا شبيهة بالنّار المجاورة فمبدأ الحرارة الحادثة فى الفحم كتلك الصورة الحافظة واشتدادها[12214] كمبدأ الافعال النّباتيّة [12215] وتجمرها كمبدأ الافعال الحيوانيّة واشتعالها نارا كالنّاطقة". *"Mā yakteḍīhi'l-ḳavā'idu'l-ḥikemiyyetu'l-letī efādeha'ş-Şeyḫu ve ġayruhu enne nefse'l-ebeveyne yecme'u bi'l-ḳuvveti'l-cāẕibeti eczā'en ġiẕā'iyyeten ṯumme yec'aluhā aḥlāṭen ve yefrizu minhā bi'l-ḳuvveti'l-muvellideti māddete'l-meniyyi ve yec'aluhā musta'iddeten li-ḳabūli ḳuvvetin min şānihā i'dādu'l-māddeti li-ṣayrūretihā el-insāne fe-yeṣīru bi-tilke'l-ḳuvveti meniyyen ve tilke'l-ḳuvvetu tekūnu ṣūreten ḥāfiẓaten li-mizāci'l-meniyyi ke'ṣ-ṣuveri'l-ma'diniyyeti ṯumme inne'l-meniyye yetezāyedu kemālen fi'r-raḥmi bi-ḥasebi isti'dādātin yektubuhā hunāke ilá en yeṣīre musta'idden li-ḳabūli nefsin ekmele yaṣduru 'anhā ma'a ḥifẓi'l-māddeti el-ef'āle'n-nebātiyyete fe-yecẕibu'l-ġidā'e ve yuṣaffīhā ilá tilke'l-māddeti fe-yutimmuhā ve yetekāmelu'l-māddetu bi-tertībihā iyyāhā fe-yeṣīru tilke'ṣ-ṣūretu maṣdaren ma'a mā-kāne yaṣduru 'anhā li-hâẕihi'l-efā'ili ve hâkeẕā ilá en-yeṣīre musta'idden li-ḳabūli nefsin nāṭiḳatin taṣduru 'anhā ma'a cemī'i mā tuḳaddimu el-ef'ālu'l-ḥayevāniyyetu eyḍan fe-yaṣduru 'anhā tilke'l-ef'ālu fe-yetimmu'l-bedenu ve yetekāmelu ilá en-yeṣīre musta'idden li-ḳabūli nefsin nāṭıḳatin yaṣduru 'anhā ma'a cemī'i mā tuḳaddimu en-nuṭḳa ve tebḳá mudebbireten ilá en-yeḥille'l-ecelu ve ḳad şebbehū tilke'l-ḳuvá fī-aḥvālihā min mebde'i ḥudūṯihā ilá istikmālihā nefsen mucerredeten bi-ḥarāretin taḥduṯu fī-faḥmin min nārin muşte'iletin bi-ḥarāretin ṯumme yeşteddu fe-inne'l-faḥme bi-tilke'l-ḥarāreti yeste'iddu li-en yetecemmere ve bi't-tecemmuri yesta'iddu li-en yeşte'ile nāren şebīheten bi'n-nāri'l-mucāvireti fe-mebde'u'l-ḥarāreti'l-ḥādiṯeti fi'l-faḥmi ke-tilke'ṣ-ṣūretu'l-ḥāfiẓati ve'ştidāduhā ke-mebde'i'l-ef'āli'n-nebātiyyeti ve tecemmuruhā ke-mebde'i'l-ef'āli'l-**

[12211] القوى – el-ḳuvá: Ü2.135b, T.231b, L.172b, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.179b / القول- el-ḳavlu Ü3.157a

[12212] لان – li-en: İ2.196a, N.179b / لانّه li-ennehu Ü2.135b, T.231b, L.173a, Ü3.157a, Ü5.220a, H2-2.86b

[12213] وبالتّجمر – ve bi't-tecemmuri: Ü3'de yok

[12214] اشتدادها – iştidādihā: T.231b, L.173a, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.179b / اشبداذها – işbidāżihā? Ü2.135b

[12215] النّباتيّة - en-nebātiyyeti: Ü2.135b, L.173a, Ü3.157a, İ2.196a, H2-2.86b, N.179b / النّاتيّة - en-nātiyyeti? T.231b, Ü5.220a

ḥayevāniyyeti ve'ştiᶜāluhā nāren ke'n-nāṭiḳati"[12216]. Ve aᶜdel-i envāᶜ-ı ḥayvān insāndur. Ve aᶜdel-i eṣnāf-ı insān nezd-i Ebū ᶜAlīde sükkān-ı ḫaṭṭ-ı istivādur, ve İmām[12217] Faḫre'd-dīn ḳatında sükkān-ı iḳlīm-i rābiᶜdür[12218]. Ve cumhūr-ı muḥaḳḳıḳīn maᶜden ve nebāt ve ḥayvāna **mevālīd-i şelâşe** taᶜbīr iderler[12219] ve eflāke **ābā** ve ᶜanāṣıra **ümmehāt** dirler. Ve **nefs-i nebātī dört ḫādimdür** kï anlara **ḳuvā-yı ṭabᶜiyye** dirler: **Ġādiye**[12220] ve **nāmiye** ve **müvellede** ve **muṣavvere**[12221]. Ve bunlara[12222] **maḫdūm-ı cāẕibe** vü[12223] **hāżime** vü[12224] **māsike** vü **dāfiᶜa** dirler[12225]. Ve bu **çehār maḫdūm**a[12226] **ḥarāret** ve[12227] **bürūdet** ve[12228] **ruṭūbet** ve **yübūset** dirler. Ve **ḳuvā-yı nefs-i ḥayvānī** kï anlara **ḳuvā-yı nefsāniyye** taᶜbīr iderler, ya **müdrike** ya

---

[12216] *"Şeyh ve başkalarının ifade ettiğine göre hikmet kurallarının gerektirdiği şudur: Ebeveynin nefsi çekici güçle gıda parçalarını toplar. Sonra onları karışım yapar, sonra onlardan doğurgan güçle meni maddesini salgılar ve onu insan oluşumunu sağlayan maddenin gücünü kabul etmeye hazırlar. Bu güçle meni oluşur. Bu güç, maden şekilleri gibi meninin karışımını muhafaza eder. Sonra bu meni rahimde hazırlıklara göre kemal bakımından fazlalaşır ve bu onu orada kâmil bir nefis olmayı kabule hazır oluncaya kadar yazar ki bu nefisten nebatî fiillerin maddesini muhafaza eden şeyler sudûr eder. Bu da gıdayı cezbeder ve onu elimine eder ve o, onu tamamlar. Madde de bu düzenlemeyle tekâmül eder. Bu tablo, kendisinden sudûr eden bu fiiillerle beraber kaynak olur. Böylece, nefs-i nâtıkayı (konuşan nefis) kabule hazır oluncaya kadar kendisinden hayvanî fiilleri veren şeylerin tümüyle birlikte aynı şekilde bu fiiller de sudûr eder. Böylelikle beden tamam olur ve kendisinden nutku veren şeylerin tümüyle beraber nefs-i nâtıkayı kabule hazır oluncaya kadar tekâmül eder. Ve nefis, ecel gelene kadar idâre etmeye devam eder. (Alimler) bu güçleri başlangıcından nefs-i mücerrede olarak kemâle erinceye kadar bütün hallerinde yanan bir ateşteki kömürde bulunan sıcaklığa ve daha sonra da şiddetlenen sıcaklığa (hararete) benzetmişlerdir. Çünkü kömür bu sıcaklıkla köz olmaya hazırdır ve köz olmakla da kasıp kavuran bir ateş olmaya hazırdır. Kömürde var olan sıcaklığın kaynağı muhafaza eden güç gibidir. Ve o ateşin şiddetlenmesi nebatî fiillerin kaynağı gibidir. Ateş olarak yanması da nefs-i natıka gibidir. "*

[12217] İmām: T.231b, L.173a, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.179b / ammā Ü2.135b, Ü3.157a

[12218] rābiᶜdur: Ü2.135b, T.231b, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.180a / rābiᶜdur dirler L.173a

[12219] taᶜbīr iderler: T.231b, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.180a / taᶜbīr ider Ü2.136a / dirler L.173a

[12220] ġādiye: İ2.196a / ᶜādiye Ü2.135b

[12221] müvellede ve muṣavvere: İ2.196a, H2-2.86b, N.180a / muṣavvere ve müvellede T.231b, L.173a, Ü3.157a, Ü5.220a / müteṣavvere ve müvellede Ü2.136a

[12222] ve bunlara: T.231b, L.173a, Ü3.157a, Ü5.220a, H2-2.86b / bunlar İ2.196a, N.180a / Ü2'de yok

[12223] ve: Ü2.136a, L.173a, Ü3.157a, İ2.196a, H2-2.86b, N.180a / T, Ü5'de yok

[12224] ve: Ü2.136a, T.231b, L.173a, Ü3.157a, İ2.196a, H2-2.86b, N.180a / Ü5'de yok

[12225] dāfiᶜa dirler: Ü2.136a, T.232a, L.173a, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.220a / dāfiᶜa dir H2-2.86b / dāfiᶜadurlar N.180a

[12226] maḫdūma: L.173a / maḫdūm Ü2.136a, T.232a, Ü3.157a, İ2.196a, Ü5.220a, H2-2.86b, N.180a

[12227] ve: Ü3'de yok

[12228] ve: Ü3'de yok

muḥarrikedür. Ve *müdrike*[12229] ya *ẓāhire*[12230] ya *bāṭına*dür[12231]. Ve **müdrike-i ẓāhire** beşdür: Evvel: **Lāmise** kï dest ile ḥiss olınur[12232]. Ṣānī: **Ẕā'iḳa** kï ᶜaṣab-ı lisāndur ve anuñ āleti/altı lüᶜābdur. Ṣāliṣ: **Ṣāmme** kï zā'ideteyn-i maḳdem-i dimāġ üzre vāḳiᶜdür ve anuñ āleti/altı bir hevādur kï rāyiḥa ile mütekeyyif ya ṣāḥib-i rāyiḥanuñ eczā-yı laṭīfesi ile mümtezicdür. Rābiᶜ: **Sāmiᶜa** kï ᶜaṣab-ı bāṭın-ı ṣımāḫdur ve anuñ āleti/altı hevā-yı mütemevvicdür kï anuñ mevci[12233] hevā-yı mücāviri[12234] ṣımāḫa irişdürür[12235]. Ve Ḫāmis: **Bāṣıra** kï mülteḳā-yı ᶜaṣabeteyn-i mücevvefeteyn-i mütelāḳiye[te]yn-i müteḳāṭıᶜa[te]yn[12236] üzredür. Ve ebṣār Ṭabīᶜiyyīn ve Arisṭo ḳatında bevāsıṭa-i irtisām-ı ṣūretdür ve ruṭūbeteyn-i celīdeteyndür. Ve Riyāżiyyīn ve Eflāṭūn ḳatında bevāsıṭa-i ḫurūc-ı ḥadeḳadan şuᶜāᶜdur ve anuñ ittiṣāli[12237] mubaṣṣıradur. Ve Fārābī Risāle-i Cemᶜde re'y-i Eflāṭūn ve Arisṭoyı beyān idüp dimişdür kï anlaruñ ġarażı[12238] beenvāᶜ-ı teşbīh tebeyyün-i ebṣārdur. Ne ḥaḳīḳat-i ḫurūc-ı şuᶜāᶜ ve ne ḥaḳīḳat-i intıbāᶜdur. Ve sebeb-i ḍīḳ-ı ᶜibārātdur[12239] kï bu iki lafẓ ile taᶜbīr eylediler[12240]. Ve baᶜżılar dirler kï bevāsıṭā-i hevā mütekeyyif bişuᶜāᶜi başarīdür. Ve Şeyḫ-i Maḳtūl buyururlar[12241] kï muḳābele-i müstenīr[12242] ile ya çeşm-i dürüst kï anda ruṭūbet ṣāfī ola, muṣayḳal olup ᶜilm-i ḥużūr-ı işrāḳī ḥāṣıl olur ve hīç intıbāᶜ-ı şuᶜāᶜ degildür. Ve **müdrike-i bāṭıne** ikidür. Ve bersebīl-i müsāmaḥa meşhūrdur. Müteᶜārif olan beşdür. Evvel: **Ḥiss-i müşterek** kï müdrik-i ṣuverdür, lisān-ı Yūnānīde aña[12243] ***nebṭasiya*** taᶜbīr iderler, yaᶜnī levḥ-i nefse nisbet ḥavāss-i ẓāhire bir ḥavżdur kï aña beş bıñardan ṣu gelür. Ṣānī:

[12229] ve müdrike: L'de yok

[12230] ẓāhire: Ü2.136a, T.232a, Ü3.157b, Ü5.220a / ẓāhir L.173a, İ2.196a, H2-2.86b, N.180a

[12231] bāṭınedür: Ü2.136a, T.232a, Ü3.157b, Ü5.220b / bāṭındur L.173a, İ2.196a, H2-2.86b, N.180a

[12232] olınur: T.232a, L.173a, Ü3.157b, İ2.196a, Ü5.220b, H2-2.86b, N.180a / olınup Ü2.136a

[12233] mevci: Ü2.136a, T.232a, L.173a, Ü3.157b, Ü5.220b / mevc İ2.196a, H2-2.87a, N.180a

[12234] mücāviri: Ü2.136a, T.232a, Ü3.157b, Ü5.220b / muḫāver İ2.196b, H2-2.87a, N.180a / mücevveri? L.173a

[12235] irişdürür: Ü2.136a, T.232a, L.173a, Ü3.157b, Ü5.220b / irişür İ2.196b, H2-2.87a, N.180a

[12236] müteḳāṭıᶜeyn: Ü2.136a, Ü3.157b, İ2.196b / müteḳāṭıyeyn L.173a / muteḳāṭeyn T.232a, Ü5.220b

[12237] ittiṣāli: Ü2.136a, T.232a, L.173a, Ü3.157b, Ü5.220b / ittiṣāl İ2.196b, H2-2.87a, N.180a

[12238] ġarażı: Ü2.136a, T.232a, L.173b, Ü3.157b, Ü5.220b / ġaraż İ2.196b, H2-2.87a, N.180a

[12239] ᶜibārātdur: Ü2.136a, L.173b, Ü3.157b, İ2.196b, H2-2.87a, N.180a / ᶜibāretdür T.232b, Ü5.220b

[12240] eylediler: Ü2.136a, Ü3.157b, İ2.196b, H2-2.87a, N.180a / iderler T.232b, L.173b, Ü5.220b

[12241] buyururlar: İ2.196b, H2-2.87a, N.180a / buyurur Ü2.136a, T.232b, L.173b, Ü3.157b, Ü5.220b

[12242] müstenīr: Ü2.136b, Ü3.157b, İ2.196b, H2-2.87a, N.180b / sitīz T.232b, L.173b, Ü5.220b

[12243] lisān-ı Yunānīde aña: T.232b, Ü5.221a / aña lisān-ı Yunānda L.173b / aña Yunānī lisānında Ü2.136b, Ü3.157b, İ2.196b, H2-2.87a, N.180b

Ḫayāl kï ḫizāne-i ḥiss-i müşterekdür. Ṣāliṣ: **Müteferriḳa** kï tafṣīl ü terkīb ü[12244] istinbāṭa meşġūldur. Ve eger ᶜaḳıl anı maᶜḳūlāta istiᶜmāl iderse *mütefekkire*dür. Ve eger vehm anı maḥsūsāta[12245] istiᶜmāl iderse *müteḫayyile*dür. Rābiᶜ: **Vehm** kï müdrik-i maᶜānī-i cüz'iyyedür[12246]. Ve maᶜḳūlātda müzāḥim-i ᶜaḳldur ve maḥsūsātda anuñ muvāfıḳıdur. Ve li-hâẕā ġalaṭ riyāżiyyātda azdur ve ilâhiyyātda bisyārdur. Ve baᶜżılar dirler kï İblīs vāhimedür. Ve[12247] melā'ike Ḥażret-i Ādeme[12248] secde idüp İblīs eylememek maᶜnāsı cemīᶜ[-i] kuvá[12249] münḳād-ı nefs-i nāṭıḳadurlar, meger vehm kï anuñ muᶜārıżıdur. Ve Ḥażret-i[12250] **Şeyḫ-i Ekber *Faṣṣ-ı İlyāsī***de[12251] buyururlar[12252] kï[12253]: " الوهم هو السّلطان[12254] الاعظم فى هذه الصّورة الكاملة الانسانيّة وبه جآءت الشّرايع المنزلة فشبّهت و نزهت شبّهت فى التنّزيه بالوهم ونزهت فى التّشبيه بالعقل[12255]"-"*-ānu'lṭsul-vehmu huve's-El*"-"*aᶜẓamu fīhâẕihi'ṣ-ṣūreti'l-kāmileti'l-insāniyyeti ve bihi cā'eti'ş-şerāyiᶜu'l-munezzeletu fe-şubbihet ve nuzzihet. Şubbihet fi't-tenzīhi bi'l-vehmi ve nuzzihet fi't-teşbīhi bi'lᶜaḳli*"[12256]. Ḳāle'llâhu teᶜālá "[12257]لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ"-"*Leyse ke-miṯlihi şeyʾun ve huve's-Semīᶜu'l-Baṣīr*"[12258]. Ḫāmis: **Ḥāfıẓa** kï ḫazīne-i vehmdür ve dimāġda

---

[12244] ü: L'de yok

[12245] maḥsūsāta: İ2.197a / maḥsūsātda Ü2.136b, T.232b, L.173b, Ü3.157b, Ü5.221a, H2-2.87b, N.180b

[12246] cüz'iyyedür: Ü2.136b, L.173b, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / cüz'iyye T.232b, Ü5.221a / ḫazīnedür Ü3.158a

[12247] ve: L'de yok

[12248] melā'ike Ḥażret-i Ādeme: Ü2.136b, Ü3.158a, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / Ḥażret-i Ādeme melā'ike T.232b, Ü5.221a / melā'ike Ḥażret-i Ādem ᶜalayhi's-selāma L.173b

[12249] ḳuvá: Ü2.136b, T.233a, L.173b, Ü3.158a, İ2.197a, Ü5.221a, N.180b / ḳuvā-yı: H2-2.87b

[12250] Ḥażret-i: Ü2.136b, L.173b, Ü3.158a, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / T, Ü5'de yok

[12251] İlyāsīde: Ü2.136b, L.173b, Ü3.158a, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / İlyāsda T.233a, Ü5.221a

[12252] buyururlar: İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / buyurur Ü2.136b, T.233a, Ü3.158a, Ü5.221a / buyurmışdur L.173b

[12253] kï: Ü3'de yok

[12254] السّلطان – es-sulṭānu: T.233a, L.173b, Ü3.158a, İ2.197a, Ü5.221a, H2-2.87b, N.180b / الشّيطان – eş-şeyṭānu Ü2.136b

[12255] بالعقل - bi'l-ᶜaḳl: Ü2.136b, T.233a, L.173b, Ü3.158a, Ü5.221a / بالفعل – bi'l-fiᶜl: İ2.197a, H2-2.87b, N.180b

[12256] *"Vehim, bu kâmil insanî surette çok büyük bir güçtür. Ve indirilmiş olan şeriatlar da böyle söylemiştir. Böyle olunca teşbih ve tenzih edildi; vehme teşbihte tenzih edildi ve akla teşbihte de tenzih edildi*".

[12257] البصير – el-baṣīr: İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / العليم – el-ᶜalīm Ü2.136b, T.233a, L.174a, Ü3.158a, Ü5.221a

[12258] "*O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor.* ***O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.***" (Şûrâ: 11)

üç **tecvīf**dür. **Tecvīf-i evvel** maḥall-i ḥiss-i müşterek. Ve **tecvīf-i ṣānī**[12259] **ḫayāl**dür. Ve bu tecvīfüñ taḳdīmi ḥiss-i müştereke aḫaṣdur. Ve cemīʿ[-i] tecāvīf maḥall-i vehmdür. **Tecvīf-i ṣāliṣ** maḥall-i **ḥāfıẓa**dur. Ve **Şeyḫ-i Maḳtūl** buyururlar[12260] kï vāhime ve müfekkire bir ḳuvvetdür kï beiʿtibār-ı idrāk-i maʿānī-i cüz'iyye[12261] **vāhime**dür, ve beiʿtibār-ı tafṣīl ü terkīb u istinbāṭ **mütefekkire**dür. Ve ḥükemādan birine su'āl eylemişler[12262] kï Ḥaḳ teʿālá[12263] bu ʿālemi nice ḫalḳ eyledi? Ḥakīm[12264] cevāb virür[12265] kï "آنروز[12266] كه قول را به قالب ميكردند"-"*Ānrūz kï ḳavlrā beḳāleb mīkerdend*". Ve[12267] ḥakīmüñ bu cevābdan ġarażı oldur kï tertīb-i uṣūl-i mevcūdāt ʿaḳılda ve vehmdedür[12268] ḫāricde degil.

[687] Naẓm[12269] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün]

مشكل خويش بر پير مغان بردم دوش — Muşkil-i ḫ̌īş ber-i pīr-i muġān burdem dūş

كوبتأييد نظر حلّ معمّا ميكرد — Kū bete'yīd-i naẓar ḥall-i muʿammā mīkerd[12270]

ديدمش خرّم خوش دل قدح باده بدست — Dīdemeş ḫurrem u ḫoşdil ḳadeḥ-i bāde be-dest

---

[12259] tecvīf-i ŝānī: Ü2.136b, T.233a, Ü3.158a, Ü5.221a / ŝānī tecvīf L.174a / İ2, H2-2, N'de yok

[12260] buyururlar: Ü2.137a, Ü3.158a, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / buyurur T.233a, L.174a, Ü5.221b

[12261] idrāk-i maʿānī-i cüz'iyye: Ü2.137a, T.233a, Ü3.158a, İ2.197a, Ü5.221b, H2-2.87b, N.180b / maʿānī-i cüz'iyye-i idrāk L.174a

[12262] eylemişler: İ2.197a, N.180b / itmişler Ü2.137a, T.233a, L.174a, Ü3.158a, Ü5.221b, H2-2.87b

[12263] Ḥaḳ teʿālá: Ü2.137a, T.233a, İ2.197a, Ü5.221b, H2-2.87b, N.180b / Ḥaḳ teʿālá celle ve ʿalá Ü3.158a / Allâh teʿālá celle celāluhu L.174a

[12264] ḥakīm: İ2.197a, N.180b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[12265] virür: Ü2.137a, Ü3.158a, İ2.197a, H2-2.87b, N.180b / virürüz T.233a, L.174a, Ü5.221b

[12266] آنروز – ānrūz: T.233a, L.174a, Ü3.158a, İ2.197a, Ü5.221b, H2-2.87b, N.180b / آروز – ārūz Ü2.137a

[12267] ve: L'de yok

[12268] vehmdeddür: T.233a, L.174a, Ü3.158a, İ2.197a, Ü5.221b / vehmde Ü2.137a, H2-2.87b, N.181a

[12269] Naẓm: İ2.197b, N.181a / Şiʿr Ü2.137a, T.233a, L.174a, Ü3.158a, Ü5.221b, H2-2.87b; Beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 143/3, 4; 148/8, 5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SH Erişim tarihi: 21.06.2020]

[12270] "*Dün akşam sorunumu meyhaneciye açtım. Çünkü o, görüşlerindeki sağlamlık ile sorunları çözüyordu."* [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.142/3, s.348]

واندران آیینه صد گونه تماشا میکرد V’enderān āyīne ṣad gūne temāṣā mīkerd[12271]

کفت آن یار کزوکشت سردار بلند Guft ān yār kezū geşt ser-i dār bulend

جرمش[12272] این بود که اسرار هویدا میکرد Curmeş īn būd kï esrār huveydā mīkerd[12273]

کفتم این جام جهان بین بتوکی داد حکیم Guftem īn cām-i cihānbīn betu key dād ḥakīm

کفت آنروز که این کنبد مینا میکرد Guft ān rūz kï īn gunbed-i mīnā mīkerd[12274]

[Neşr] Ve mīzān-ı ṣaḥīḥ ve āyīn-i melīḥ dānisten-i ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya kelām-ı enbiyādur ve anlardan ġayra[12275] mütābaᶜat ġalaṭ u ḫaṭādur.

[688] Naẓm[12276] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

باغ مرا چه حاجت سرو وصنوبر[12277]است Bāġ-i merā çï ḥācet-i serv u ṣanavberest

---

[12271] “*Onu güleryüzlü, mutlu gördüm; elinde şarap kadehi vardı. O aynada yüz türlü görüntüyü izliyordu*.” [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.142/3, s.348]

[12272] جرمش – cürm-eş: İ2.198a, H2-2.88a, N.181a /جزمش – cezm-eş Ü2.137a, T.233a, L.174a, Ü3.158a, Ü5.221b

[12273] “*Yar dedi: Sâyesinde darağacının yücelik kazandığı o kişi suçluydu. Suçu şuydu: Sırları ifşa ediyordu*.” [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.148/8, s.128]

[12274] “*Dedim: Hakîm Tanrı sana dünyayı gösteren kadehi ne zaman verdi? Dedi: Verdiği gün, bu mavi gökkubbeyi kuruyordu*.” [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.148/5, s.128]

[12275] ġayra: Ü2.137a, T.233b, Ü3.158a, Ü5.221b / ġayrına İ2.197b, N.181a / ġayrısına H2-2.88a / ġayrıya L.174a /

[12276] Naẓm: İ2.197b, N.181a / Şiᶜr Ü2.137a, T.233b, L.174a, Ü3.158b, Ü5.221b, H2-2.88a; Hâfız-ı Şîrâzî’ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 39/1, 4 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07PL (21.06.2020)]

[12277] سرو وصنوبر – serv u ṣanavber: Ü2.137a, N.181a / سرو صنوبر–و u serv-i ṣanavber İ2.197b / سرو صنوبر – serv-i ṣanavber T.233b, L.174a, Ü3.158b, Ü5.221b, H2-2.88a’de yok

شمشاد سایه[12278] پرور من ازکه کمترست Şimşād-i sāyeperver-i men ez kï kemterest[12279]

از آستان پیرمغان سر چرا کشیم[12280] Ez'āsitān-i pīr-i muġān ser çirā keşim

دولت درین سرا وکشایش درین درست Devlet derīn serā vu guşāyiş derīn derest[12281]

[Neşr] Ve fuḳaḥā'-i dīn raḥmetu'llâhi teᶜālá[12282] ᶜaleyhim ecmaᶜīn buyururlar kï[12283]: من اکفرة الّذین لایحلّ نکاحهم و ذبیحتهم و لایعزرون[12284] بالجزئیة اجماعا الدهریّة القائلون بقدم العالم[12285] علی الصّورة[12286] الکائنة[12287] آنفا - *"Mine'l-kefereti elleẕīne lāyeḥillu nikāḥuhum ve ẕebīḥatuhum ve lāyuᶜazzerūne bi'l-cuz'iyyeti icmāᶜan ed-dehriyyetu'l-ḳā'ilūne bi-ḳıdemi'l-ᶜālemi ᶜale'ṣ-ṣureti'l-kā'ineti ānifen."*[12288] Ve Meşşā'iyyīn inkār-ı cin iderler. Ve dirler kï nüfūs-i nāṭıḳa kï ebdān-ı insāniyyeden müfāreḳat ide[12289] eger ḫayyire ise muᶜāvenet-i nüfūs-i ḫayyire ile yine ebdāna müteᶜalliḳ olur. Ol ebdāna **cin** dirler. Ve eger şirrīre[12290] ise muᶜāvenet-i nüfūs-ı şirrīre ile[12291] yine ebdāna müteᶜalliḳ olur[12292], anlara **şeyāṭīn** dirler. Ve **Şeyḫ-i Maḳtūl** vücūd-ı cinne ḳā'ildür ve Ḥikmet-i İşrāḳda ẕikr ider kï ehl-i Derbend ve ehl-i Medīne kï anlara *Miyāne* dirler anlar müşāhede-i

---

[12278] سایه – sāye: L'de yok

[12279] "*Bahçemizde selviye, çama ne gerek var? Evimizdeki şimşirin öbürlerinden eksik neyi var?"* [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.39/1, s.128]

[12280] کشیم – keşīm: İ2.197b, N.181a / کشم - keşem Ü2.137a, T.233b, L.174a, Ü3.158b, Ü5.221b, H2-2.88a

[12281] "*Meyhanenin eşiğinden neden uzak duralım? İşler bu kapıda açılır; burada devlet (saadet) va*r." [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, C. 1, G.39/4, s.128]

[12282] teᶜālá: İ2.197b, H2-2.88a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12283] buyururlar kï: Ü2.137a, Ü3.158b, İ2.197b, N.181a / T, L, Ü5, H2-2'de yok

[12284] لایعزرون – lā yuᶜazzerūne: İ2.197b, H2-2.88a, N.181a / لایعرزون T.233b, L.174a, Ü3.158b / لایعزون Ü2.137a, Ü5.222a

[12285] بقدم العالم – bi-ḳıdemi'l-ᶜālemi: N.181a /یقدم العالم T.233b, L.174a / بقد العالم Ü2.137a

[12286] الصّورة - eṣ-ṣūreti: T.233b, L.174a, Ü3.158b, İ2.197b, H2-2.88a, N.181a / صّورة - ṣūreti L.174a / الصّلوة - eṣ-ṣalavâti Ü2.137a

[12287] الکائنة - el-kā'ineti: Ü2.137a, L.174a, Ü3.158b, İ2.197b, H2-2.88a, N.181a / T, Ü5'de yok

[12288] "*Yukarıda anlatıldığı şekilde âlemin kadîm olduğuna inanan dehrîler (ateistler) tüm ehli sünnet alimlerinin görüşüne göre evlenilmesi caiz olmayan, kestikleri yenmeyen ve yaptıkları kusurlarından dolayı kınanmayan kâfirlerdir*."

[12289] ide: İ2.197b, H2-2.88a, N.181a / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12290] şirrīre: Ü2.137a, T.233b, L.174b, Ü3.158b, Ü5.222a / şerīr/şirīr İ2.197b, H2-2.88a, N.181a

[12291] ile: Ü2.137a, T.233b, L.174b, Ü3.158b, İ2.197b, Ü5.222a / H2-2, N'de yok

[12292] yine ebdāna müteᶜalliḳ olur: Ü2.137a, T.233b, L.174b, Ü3.158b, Ü5.222a / İ2, H2-2, N'de yok

cinn[-i] bisyār[12293] iderler. Ve Ṣūfiyye dirler kï **cin** bir gürūh-ı ervāḥdur[12294] ve ḳuvā-yı[12295] mütecessiddür. Ecrām-ı laṭīfe kï āteş u hevādur, ol ecrām anlara ġālibdür, insāna[12296] ᶜunṣur-ı āb u ḫāk ġālib olduġı gibi. Ve anlar bevāsıṭa-i leṭāfet-i ecsād ve ḳuvvet-i ervāḥ ile eşkāl-i muḫtelifeye teşekküle ḳādirlerdür. Ve anlaruñ ġıdāsı hevādur ve baᶜżılar rāyiḥa-i ṭaᶜām ile mütekeyyif olurlar diyü beyān itmişdür. Ve ḥadīṯ-i şerīfde üstuḫᵛān içün buyrılmışdur kï "انّها زاد اخوانكم من الجنّ"-"*İnnehā zādu iḫvānikum mine'l-cinni*"[12297]. Ve **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn bin el-ᶜArabī** ḥażretleri buyururlar kï[12298] "اخبرنى بعض المكاشفين انّه رأى الجنّ[12299] يأتون[12300] الى العظم فيشمّونه ثمّ يرجعون"-"*Aḫberenī baᶜḍu'l-mukāşifīne ennehu re'á'l-cinne ye'tūne ilé'l-ᶜaẓmi fe-yeşummūnehu ṯumme yerciᶜūne*"[12301]. Ve dirler kï ṭā'ife-i cin on iki[12302] ḳabīledür ve mābeynlerinde[12303] nice muḥārebe vāḳiᶜ olur. Ve cin ṣūret-i ḥissiyye ile[12304] ẓuhūr idüp nümāyān olsa ve anı müşāhede iden ādemī[12305] naẓarın andan[12306] dūr eylemese bi-iẕni'llâhi teᶜālá[12307] ol nümāyān olduġı ṣūret ile ol [12308] maḥalde ḥabs olup ḥarekete ḳādir olmaya. Ve cin ṣūret-i ḥissyye ile nümāyān olduḳda ḳatl[12309] olınsalar[12310] ādemī gibi vefāt idüp berzaḫa intiḳāl iderler. Ve Mevlānā **Celāle'd-dīn Muḥammed ed-Devānī** Seyyid

---

[12293] bisyār: Ü2.137b, T.233b, L.174b, Ü3.158b, Ü5.222a, H2-2.88a / bisyār müşāhede İ2.197b, N.181a

[12294] ervāḥdur: Ü2.137b, İ2.197b, H2-2.88a, N.181a / efvāhdur T.234a, L.174b, Ü3.158b, Ü5.222a

[12295] ḳuvā-yı: H2-2.88a / ḳuvá Ü2.137a, T.234a, L.174b, İ2.197b, Ü3.158b, Ü5.222a, N.181a

[12296] insāna: Ü2.137b, İ2.197b, Ü3.158b, H2-2.88a, N.181a / ve insāna T.234a, L.174b, Ü5.222a

[12297] "*Bunlar cin kardeşlerinizin azığıdır.*"

[12298] ve Şeyḫ … buyururlar kï: İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / ve Şeyḫ … buyurur kï Ü2.137b, Ü3.158b / T, L, Ü5'de yok

[12299] اخبرنى بعض المكاشفين انّه رأى الجنّ - aḫberenī baᶜża'l-mükāşifīne ennehü re'á'l-cinne: Ü2.137b, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / T, L, Ü5'de yok

[12300] يأتون - ye'tūne: Ü2.137b, L.174b, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / لايأتاون – lā ye'tūne T.234a, Ü5.222a

[12301] "*Mükâşiflerden birinin bana haber verdiğine göre kendisi cinlerin kemiğe gittiklerini onu koklayıp döndüklerini görmüştür*."

[12302] on iki: Ü2.137b, T.234a, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, Ü5.222b, N.181b / on yedi L.174b

[12303] mā-beynlerinde: Ü2.137b, T.234a, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, Ü5.222b, N.181b / mā-beyninde L.174b

[12304] ḥissiyye ile: Ü2.137b, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / ḥasbiyle T.234a, Ü5.222b / ḥabsiyle L.174b

[12305] ādemī: Ü2.137b, Ü3.158b, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / ādem T.234a, L.174b, Ü5.222b

[12306] andan: L'de yok

[12307] teᶜālá: L'de yok

[12308] ṣūret ile ol: L.174b / Diğer nüshalarda yok

[12309] ḳatl: T.234a, L.174b, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / ḳīl Ü2.137b

[12310] olınsalar: Ü2.137b, T.234a, Ü3.159a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / olınsa İ2.198a / olsalar L.174b

Ṣafiyyü’d-dīn el-Eykīden ve anlar Şeyḫ Ebū Bekr Burhāne’d-dīn Mavṣılīden[12311] naḳl iderler kï Mışırdan Kaᶜbe-i Mükerremeye teveccüh eyledüḳ menzil bemenzil ṭayy-ı merāḥil ider_iken[12312] bir menzilde üzerümüze bir şuᶜbān-ı ᶜaẓīm ḥavāle oldı ve ehl-i ḳāfile şuᶜbānuñ ḳatline hücūm eylediler. Āḫirü’l-emr ᶜammzādem ḳatl idicek fi’l-ḥāl mābeynümüzden ḫaṭf eylediler ve bu ḥālde[12313] bize elem-i ᶜaẓīm[12314] ḥāṣıl oldı. Bu ḫāṭıra ile maḥzūn āḫirü’n-nehāre dek elemzede[12315] cālis iken gördüm kï ᶜammzādem sekīne vü vaḳār ile[12316] ẓuhūr idüp gelür. Ve anı gördükde keyfiyet-i ḥāli su'āl eyledüm [12317], basṭ-ı maḳāl idüp didi kï müşāhede eyledügüñüz üzre beni[12318] ḫaṭf eylediler ve bir gürūh[-ı] cinnīnüñ içine dāḫil idüp[12319] kimi dir kï “قتلت ابى” - “*ḳatelte ebī*”[12320] ve kimi dir kï “قتلت ابن عمّى” - “*ḳatelte ibni ᶜammī*”[12321]. Ben bu ḥāl ile sergerdān iken bir kimesne yanuma gelüp didi kï “قل انا بالله وبالشّريعة المحمّدية”-“*Ḳul ene bi’llâhi ve bi’ş-şerīᶜati’l-Muḥammediyyeti*”[12322]. Ben daḫi bu cevābı ẕikr idicek ol kimsene bizi şerīᶜate gönderdi. Şerᶜ-i şerīfe[12323] varduḳda gördüm kï bir şeyḫ-i kebīr bir seccāde üzre cālis. Bizi gördükde cinnīlere[12324] didi kï “خلوا سبيله و لاتدعوا 12325 عليه”-“*Ḫallū sebīlehu ve lā-tedᶜū ᶜaleyhi*”[12326]. Ol dem baᶜżı evlād-ı cinnī daᶜvá eylediler kï bu ādemī[12327] bizüm pederümüzi ḳatl eyledi. Ol dem şeyḫ-i kebīr baña ḫiṭāb idüp didi kï “ ماتقول يا

[12311] Mavṣılīden: Ü2.137b, L.174b, Ü3.159a, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / Vaṣılīden T.234a, Ü5.222b

[12312] Kaᶜbe-i Mükerremeye … ider_iken: Ü2.137b, T.234a, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / Mekkeye giderken L.174b

[12313] ḥālde: Ü2.137b, T.234b, L.175a, Ü3.159a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / ḥālden İ2.198a

[12314] -i ᶜaẓīm: Ü2.138a, L.175a, Ü3.159a, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / T, Ü5’de yok

[12315] elem-zede: Ü2.138a, T.234b, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / elemümüzden L.175a

[12316] ile: Ü2.137b, T.234b, L.175a, Ü3.159a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / üzre İ2.198b

[12317] anı gördükde keyfiyet-i ḥāli su'āl eyledüm: L.175a / ve anuñla … eyledükde: İ2.198b, H2-2.88b, N.181b / anuñla … eyledükde Ü2.137b, T.234b, Ü3.159a, Ü5.222b

[12318] müşāhede eyledügüñüz üzre beni: Ü2.138a, T.234b, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.88b, N.181b / beni müşāhede eyledüğünüz üzre L.175a

[12319] dāḫil idüp: Ü2.138a, T.234b, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.89a, N.181b / getürüp L.175a

[12320] *“Babamı öldürdün.”*

[12321] *“Amcaoğlumu öldürdün.”*

[12322] *“De ki: “Ben Allah’ın ve Muhammed’in şeriatı üzerindeyim.”*

[12323] şerᶜ-i şerīfe: Ü2.138a, Ü3.159a, İ2.198a, H2-2.89a, N.181b / ve şerᶜ-i şerīfe T.234b, L.175a, Ü5.223a

[12324] cinnīlere: Ü2.138a, T.234b, Ü3.159a, İ2.198a, Ü5.222b, H2-2.89a, N.181b / cinīler L.175a

[12325] لاتدعوا – lā tedᶜū: Ü2.138a, T.234b, L.175a, Ü3.158b, Ü5.222b, H2-2.89a / ادعوا - edᶜū: İ2.198b, N.182a /

[12326] “*Onu serbest bırakın ve ona beddua etmeyin.*”

[12327] ādemī: Ü2.138a, L.175a, Ü3.159a, İ2.198a, H2-2.88b, N.181b / ādem T.234b, Ü5.223a

رجل”-“*Mā teḳūlu yā recul?*”[12328] Ben_de didüm kï yā şeyḫ biz ḥacc-ı şerīfe giderüz. Bu menzilde cālis iken ehl-i ḳāfile üzre bir ᶜaẓīm ṣuᶜbān ḥavāle oldı ve ehl-i ḳāfile ḳatline hücūm eylediler. Ben daḫi maᶜan ḳatline hücūm idüp[12329] ḳatl eyledüm didükde şeyḫ-i kebīr didi kï rencīde itmeyüp yol virüñ gitsün bu ādemīye diyet lāzım gelmez. Zīrā baṭnu’n-naḥlde[12330] Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu teᶜālá[12331] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinden bir ḥadīṯ-i şerīf[12332] istimāᶜ eyledüm[12333] kï “من تزيى بغير زيه فقتل لادية له ولاقود”-“ *Men tezeyyá bi-ġayri ziyyihi fe-ḳutile lā diyete lehu ve lā ḳavede*”[12334]. Ve her cin kï ᶜāṣī ola şeyṭāndur. Ve evvel ism-i şeyṭān ile müsemmá olan Ḥarrāṯ nām bir cinnīdür. Ve[12335] baᶜżılar dir kï nisbet-i İblīs cinne Ādeme beşer[12336] nisbeti gibidür. Ve ṣaḥīḥ oldur kï Ḥarrāṯ evvel-i eşḳıyā'-i cindür, evvel-i eşḳıyā-yı beşer Ḳābīl[12337] olduġı gibi. Ve ᶜulemā'-i şerīᶜat iḫtilāf üzre oldılar kï Şeyṭān müslümān oldı mı olmadı mı? Baᶜżılar olmadı didiler. Ve ḥadīṯ-i şerīf-i[12338] “انّ لله اعاننى عليه فاسلم[12339] ومعا” “*İnne’llâhe eᶜānenīᶜaleyhi fe-esleme.*”[12340] eger żamm-ı mīm ile oḳunırsa [*eslemu*][12341] “انّى[12342] كنت سالما”-“*İnnīkuntu sālimen*”[12343] maᶜnāsını ifāde ider. Eger[12344] feṯḥ-i mīm

[12328] “*Sen (buna) ne dersin ey adam?*”

[12329] daḫi maᶜan ḳatline hücūm idüp: İ2.198b / daḫi ḳatline hücūm idüp N.182a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2’de yok

[12330] baṭnu’n-naḥlde: T.235a, L.175a, Ü3.159a, İ2.198b, Ü5.223a, H2-2.89a, N.182a / baṭn-ı naḫīlde Ü2.138a

[12331] teᶜālá: İ2.198b, H2-2.89a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N’de yok

[12332] -i şerīf: T.235a, L.175a, Ü5.223a / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[12333] istimāᶜ eyledüm: Ü2.138a, T.235a, Ü3.159a, İ2.198b, Ü5.223a, H2-2.89a, N.182a / iştdüm L.175a

[12334] “*Her kim başkasının (başka milletin) elbisesini giyer de öldürülürse ona diyet de yoktur, kısas da yoktur.*”

[12335] ve: Ü2.138a, T.235a, Ü3.159a, İ2.198b, Ü5.223a, H2-2.89a, N.182a / ammā L.175a

[12336] beşer: L’de yok

[12337] Ḳābīl: Ü2.138a, Ü3.159b, N.182a / Ḳābil L.175b, İ2.199a, H2-2.89a / Ḳātil T.235a, Ü5.223a

[12338] ḥadīṯ-i şerīf-i: T.235a, L.175b, Ü5.223a / ḥadīṯ-i Ü2.138a, Ü3.159b, İ2.199a, H2-2.89a, N.182a

[12339] فاسلم – fe-esleme: Ü2.138b, İ2.199a, H2-2.89b, N.182a / فاسلم و معا – fe-esleme ve maᶜan T.235a, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b

[12340] “*Allah ona karşı bana yardım etti ve Müslüman oldu.*”

[12341] oḳunırsa: Ü2.138b, T.235a, Ü3.159b, İ2.199a, Ü5.223b, H2-2.89b, N.182a / oḳursa L.175b

[12342] انى – innī: Ü2.138b, T.235a, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b, H2-2.89b / اى -? İ2.199a, N.182a

[12343] “*Ben kurtulmuştum.*”

[12344] eger: Ü2.138b, T.235a, Ü3.159b, İ2.199a, Ü5.223b, H2-2.89b, N.182a / ve eger L.175b

ile oḳınursa "[12345]فاسلم ای انقاد"-"*Fe-esleme ey inḳāde*"[12346] maᶜnāsını ifāde ider[12347]. Ve baᶜżılar dirler kï "اسلم"-"*esleme*" feṯḥ-i mīm ile "آمن"-"*āmene*" maᶜnāsınadur[12348]. Ve **ṣāḥib-i Fütūḥāt** dir kï "هوالاولی والاوجه"-"*Huve'l-evlá ve'l-evcehu*"[12349]. Ve ᶜArefe nām kitābda Şeyḫ ᶜAlā'u'd-devle ẕikr ider kï yigirmi üç sāl ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa sülūk eyledüm ve Şeyṭān baña nümāyān olup vesvese eyledi ve baᶜd ezḫarāb-ı beden beḳā-i nefsüñ ḫilāfını ilḳā[12350] eyledi. Çünkï anı Ḥaḳ ile ilzām eyledüm baña didi kï yārīkünende-i [12351] muḫliṣānum maᶜārifde ve müşevveşḫāṭır-ı cemāᶜat-i mütezelzilü'l-iᶜtiḳādum. Ve Ṣūfiyye dirler kï **ḥażarāt-ı külliyye-i İlâhiyye** beşdür. Evvel: **Ḥażret-i ġayb-ı muṭlaḳ** kï **aᶜyān-ı ṡabite**dür. Ṣānī: **Ḥażret-i ġayb-ı mużāf** kï **ġayb-ı muṭlaḳ**a aḳrebdür, ve ol **ᶜuḳūl u nüfūs-ı mücerrede**dür. Ṣāliṣ: **Ḥażret-i ġayb-ı mużāf***[12352]* kï **şehādet-i muṭlaḳ**a aḳrebdür, ve ol **ᶜālem-i miṡāl**dür. Rābiᶜ: **Ḥażret-i şehādet-i muṭlaḳa** kï ezmerkez-i arż[12353] tā ᶜarşa dek[12354]. Ḫāmis: **Ḥażret-i cāmiᶜa**[12355] ol ᶜālemdür kï[12356] betafṣīl ve insān bāicmāl[12357]. Ve seyr-i noḳṭa-i vaḥdet nışf-ı dā'ire-i vücūd üzre nüzūlīdür. Ve müntehī beḥaḳīḳat-i insāndur. Ve ᶜālem-i şehādet maẓhar-ı ᶜālem-i miṡāldür. Ve ᶜālem-i miṡāl[12358] maẓhar-ı ᶜālem-i ervāḥdur. Ve ᶜālem-i ervāḥ maẓhar-ı aᶜyān-ı ṡābitedür. Ve aᶜyān-ı ṡābite esmā'-i İlâhī ve[12359] ḥażret-i vāḥidiyyetdür. Ve ol maẓhar-ı aḥadiyyetdür. Ve **Şeyḫ ᶜAzīz-i Nesefī** güfte " چون باطن عارف بااوکویدکه سرّ حقیقت

[12345] ای انقاد – ey enḳāde Ü2.138b, İ2.199a, H2-2.89b, N.182a / انقاد - enḳāde: T.235a, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b

[12346] "*Teslim oldu, yani boyun eğdi*."

[12347] maᶜnāsını ifāde ider: İ2.199a / maᶜnāsını N.182a / dimek olur Ü2.138b, T.235a, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b, H2-2.89b

[12348] maᶜnāsınadur: T.235a, İ2.199a, Ü5.223b / maᶜnāsıdur Ü2.138b, L.175b, Ü3.159b, H2-2.89b, N.182a

[12349] "*En uygun ve doğru olan budur*."

[12350] ilḳā: T.235a, L.175b, Ü3.159b, İ2.199a, Ü5.223b, H2-2.89b, N.182a / īḳā Ü2.138b

[12351] Yārīkünende-i: Ü2.138b, T.235a, L.175b, Ü5.223b, N.182b, H2-2.89b / men yārīkünende-i İ2.199a / künende-i Ü3.159b

[12352] *ḥażret-i ġayb-ı mużāf:* Ü2.138b, T.235a, Ü3.159b, Ü5.223b, N.182b, H2-2.89b / *ḥażret-i mużāf* L.175b

[12353] arż: Ü2.138b, T.235b, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b / arżdur İ2.199a, H2-2.89b, N.182b /

[12354] ᶜarşa dek: İ2.199a, H2-2.89b, N.182b / be-ᶜarş Ü2.138b, T.235b, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b

[12355] cāmiᶜa: L.175b / cāmiᶜadur Ü2.138b, T.235b, Ü3.159b, İ2.199a,Ü5.223b, H2-2.89b, N.182b /

[12356] ᶜālemdür kï: L.175b / ᶜālemdür Ü2.138b, T.235b, Ü3.159b, İ2.199a,Ü5.223b, H2-2.89b, N.182b /

[12357] be-tafṣīl ve insān bā-icmāl: Ü2.138b, İ2.199a, H2-2.89b, N.182b / be-tafṣīl-i insān ve icmāl T.235b, L.175b, Ü3.159b, Ü5.223b

[12358] -i miṡāl: L'de yok

[12359] ve: Ü2'de yok

اظهار کن باید کفت توزبان بسیار داری بزبان[12360] دیکر این سخن بکو"-"*Çun bāṭın ᶜārif bāū gūyed kï sirr-i ḥaḳīḳat iẓhār kun bāyed guft tu zebān-i bisyār dārī bezebān-i dīger īn suḫan begū*". Ve bi'l-ittifāḳ lāhūt ẕātdur ve nāsūt insān ve melek ᶜālem-i şehādetdür. Ammā ceberūt u melekūtda iḫtilāf vardur. Baᶜżılar dirler kï ceberūt ṣıfātdur ve melekūt[12361] mücerredāt ve ᶜālem-i miṡāldür. Ve **Dāvûd-ı**[12362] **Ḳayṣerī *Şerḥ-i Fuṣūṣ***da ẕikr ider kï "اهل الجبروت العقل الاوّل والملائكة المهيّمة والعقول السّماويّة والعنصريّة البسيطة والمركّبة الّتى هى المواليد الثلثة واهل الملكوت النّفس الكليّة والنّفوس المجرّدة السّماويّة والعنصريّة البسيطة والمركبة[12363] ومافى الوجود شئ الّا ولها من الجبروت والملكوت عقل ونفس" - "*Ehlu'l-ceberūti el-ᶜaḳlu'l-evvelu ve'l-melā'iketu'l-muheyyemetu ve'l-ᶜuḳūlu's-semāviyyetu ve'l-ᶜunṣuriyyetu'l-basīṭatu ve'l-murekkebetu'l-letī hiye'l-mevālīdu'ṣ-ṣelāṣetu ve ehlu'l-melekūti en-nefsu'l-kulliyyeti ve'n-nufūsu'l-mucerredetu's-semāviyyetu ve'l-ᶜunṣuriyyetu'l-basīṭatu ve'l-murekkebetu ve mā-fi'l-vucudi şey'un illā ve lehā mine'l-ceberūti ve'l-melekūti ᶜaḳlun ve nefsun*"[12364]. Ve bu suḫana[12365] muṭābıḳ[12366] ḥadīṣ-i şerīf-i[12367] " انّ لكلّ شئ ملكا وينزل مع كلّ قطرة ملك[12368]" - "*İnne li-kulli şey'in meleken ve yunzilu maᶜa ḳulli ḳaṭretin*

[12360] بزبان – be-zebān-ı: Ü2.138b,T.235b, L.175b, Ü3.159b, İ2.199a, Ü5.223b, H2-2.90a/ بزبانى – be-zebānī N.182b

[12361] melekūt: T.235b, L.176a, Ü3.160a, İ2.199b, Ü5.224a, H2-2.90a, N.182b / melek Ü2.139a

[12362] Dāvūd-ı: L.176a / Diğer nüshalarda yok

[12363] والمركبة - ve'l-mürekkebbetü: T.236a, L.176a, Ü3.160a, İ2.199b, Ü5.224a, H2-2.90a, N.182b / والمركبة النّفس - ve'l-mürekkebbetü'n-nefse Ü2.139a

[12364] "*Ceberut ehli ehli ilk akıldır. Kontrol altındaki melekler, semâvî akıllar, basit ve mürekkep unsurlar (cinsler) ki bunlar mevâlid-i selâsedir ve melekût ehli, bunlar nefs-i külliyyedir. Mücerred nefisler; semâvî, basit ve mürekkep unsurlardır (cinsler). Varlık âleminde hiçbir şey yoktur ki ceberut ve melekûttan kendisi için akıl ve nefis olmasın.* "

[12365] bu suḫana: Ü2.139a, L.176a, H2-2.90a, N.182b / bu suḫan İ2.199b / bu nusaḫa Ü3.160a / buña T.236a, Ü5.224a

[12366] muṭābıḳ: Ü2.139a, L.176a, Ü3.160a, H2-2.90a, N.182b / müteᶜallıḳ T.236a, L.176a, Ü5.224a

[12367] ḥadīṡ-i şerīf-i: L.176a / ḥadīṡ-i Ü2.139a, T.235b, Ü3.160a, İ2.199b, Ü5.224a, H2-2.90a, N.182b

[12368] ملك – melekun: Ü2.139a, T.235b, Ü3.160a, İ2.199b, Ü5.224a, H2-2.90a, N.182b / ملكا – meleken L.176a

melekun”[12369] mefhūmıdur[12370]. Ḳāle’llâhu teᶜālá[12371] “ فَسُبْحَانَ [12372] الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ”-“*Fe-subḥāne’l-leẕī bi-yedihi melekūtu kulli şey’in ve ileyhi turceᶜūn*”[12373].

Maḳāle-i Ṣānī der İnsān-ı Ṣaġīr kï insānu’l-ᶜayn insān-ı kebīrdür.

[689] Beyt[12374] [Ebū Nuvās]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilān]

ليس على الله بمستنكر	Leyse ᶜalé’llâhi bi-mustenkerin
ان يجمع عالم فى واحد	En yucmeᶜa ᶜālemun fī-vāḥidin[12375]

[Neşr] Ḳāle’llâhu subhānehu ve teᶜālá [12376] “هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ”-“*Hâẕā beṣā’iru li’n-nāsi ve huden ve raḥmeten li-ḳavmin yūḳinūn*”[12377]. Ḥükemā ve İmām

---

[12369] “*Her şey için bir melek vardır ve her bir damla ile birlikte bir melek iner.*”

[12370] mefhūmıdur: İ2.199b, N.182b / mefhūmı üzredür Ü2.139a, T.236a, L.176a, H2-2.90a / mefhūmı üzre Ü3.160a / Ü5’de yok

[12371] teᶜālá: Ü2.139a, T.235b, L.176a, İ2.199b, Ü5.224a, H2-2.90a, N.182b / teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.160a

[12372] فسبحان – fe-sübḥāne: T.236a, L.176a, Ü5.224a / سبحان - sübḥāne Ü2.139a, Ü3.160a, İ2.199b, H2-2.90a, N.182b

[12373] “*Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah’ın şanı yücedir! Siz yalnız O’na döndürüleceksiniz.*” (Yâsîn: 83)

[12374] Söz konusu beyit, bazı kaynaklarda Ebû Nüvâs’a (أبو نواس) (ö. 198/813[?]) nispet edilmekte [Bk. https://www.diwanalarab.com/ (28.06.2020); Ebū Bekr ᶜAbdu’l-Ḳāhir b. ᶜAbdi’r-raḥmân b. Muḥammed el-Curcānī en-Naḥvī, *Delā'ili’l-İᶜcāz*, Ḳare'hu ve ᶜalleḳa ᶜaleyhi: Ebū Fehr Maḥmūd Muḥammed Şākir en-Nāşir: Mektebetu’l-Ḫānci bi’l-Ḳāhire, s. 424 https://books.google.com.tr/books?id=riFGCwAAQBAJ&pg (28.06.2020)]; bazı kaynaklarda ise bu beytin, İbni Hānī’ye (ابن هاني) (ö. 362/973) nispet edildiği görülmektedir [Bk. İrşādu’s-Sārī *Şerḥi Ṣaḥīḥu’l-Buḫārī*, el-Cuz'u’l-Ḫāmis (C. 5), Maṭbaᶜtu’l-Kubrá el-Emīriyyeti bi-Bulāḳi Mışri’l-Maḥmiyyeti, 1304 H/1886-87, s. 342 https://books.google.com.tr/books?id=26tKCwAAQBAJ&pg (28.06.2020)]

[12375] “*Âlemin tek bir şeyde toplanması Allah için yadırganacak bir şey değildir*.”

[12376] ḳāle’llâhu subhānehu ve teᶜālá: L.176a / āyet-i kerīme T.236a, Ü5.224b / Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[12377] “*Bu Kur’an, insanlar için kalp gözleri (konumundaki bir nur), kesin olarak inanan bir toplum için de bir hidayet ve bir rahmettir*.” (Câsiye: 20)

Ġazzālī ve İmām Rāġıb[12378] buyururlar nefs-i insān cemīᶜ[-i] evḳātda meşᶜūrun bihdür ve beden ḥarāret-i ġarīziyye[12379] vü ġarībe sebebi ile dā'im müteḥallildür. Ve nefs mütebeddil degildür. Ve bu delīl sā'ir nüfūs-ı ḥayvāniyye üzre de cārīdür. Ve ḥadīṯ[12380] ile maᶜlūmdur kï meṯelā feres her vaḳitde mütebeddil olmaz ve kendünüñ istimrār-ı ẕātına şuᶜūrı vardur. Ve li-hâẕā Şeyḫ-i Maḳtūl bu ḳavl üzredür kï ḥayvānāt nüfūs-ı nāṭıḳa-i mücerrededür. Ve **Dāvûd-ı**[12381] **Ḳayṣerī *Şerḥ-i Fuṣūṣ***da ẕikr ider[12382] kï " قال المتأخّرون من انّ المراد بالنّطق هو ادراك الكلّيّات لاالتّكلّم مع كونه مخالفا لوضع اللغة لايفيدهم لانّه موقوف على انّ النّفس الناطقة المجرّدة[12383] للانسان فقط ولادليل لهم على ذلك ولاشعورلهم بانّ الحيوانات ليس لها ادراك الكلّيّات والجهل بالشئ لاينافى وجوده وامعان النّظر فيما يصدر عنها من العجايب يوجب ان يكون لها ادراك الكلّيّات"-" *Ḳāle'l-mute'aḫḫirūne min enne'l-murāde bi'n-nuṭḳi huve idrāku'l-kulliyyāti le't-tekellumu maᶜa kevnihi muḫālifen li-vażᶜi'l-luġati lā-yufīduhum li-ennehu mevḳūfun ᶜalá enne'n-nefse'n-nāṭıḳate el-mucerredete li'l-insāni faḳaṭ ve lā delīle lehum ᶜalá ẕâlike ve lā şuᶜūre lehum bi'enne'l-ḥayevānāti leyse lehā idrāku'l-kulliyyāti ve'l-cehlu bi'ş-şey'i lā-yunāfī vucūdehu ve imᶜānu'n-naẓari fī-mā yaṣduru ᶜanhā mine'l-ᶜacā'ibi yūcibu en-yekūne lehā idrāku'l-kulliyyāti*"[12384]. Ve suḫan-ı Ḳayṣerīden fehm olınan oldur kï murād-ı Müteḳaddimīn[12385] nuṭḳ-ı maᶜnevī-i luġavīdür. Ve **Şeyḫ Ebū ᶜAlī** evvel-i ***Dānişnāme-i ᶜAlā'ī***de bu maᶜnāyı taṣrīḥ eylemişdür. Ve Ṣūfiyye dirler kï cümle ᶜālem ḥayy-ı nāṭıḳlardur ḥattá[12386] cemādāt daḫi. Lâkin[12387] ẓuhūr-ı nuṭḳ herkesüñ üzerine mevḳūf-ı iᶜtidāl-i mizāc-ı insānīdür.

[12378] ḥükemā ve İmām Ġazālī ve İmām Rāġıb: Ü2.139a, T.236a, Ü3.160a, İ2.200a, Ü5.224b, H2-2.90a, N.183a / İmām Ġazālī ve İmām Rāġıb ve ḥükemā L.176a

[12379] ġarīziyye: Ü2.139a, Ü3.160a, İ2.200a, H2-2.90a, N.183a / ᶜazīziyye T.236a, L.176b, Ü5.224b

[12380] ḥadīŝ: H2-2.90a / ḥadeŝ İ2.200a, N.183a / ḥades Ü2.139a, T.236a, L.176a, Ü3.160a, Ü5.224b

[12381] Dāvûd-ı: L.176a / Diğer nüshalarda yok

[12382] ẕikr ider: Ü2.139b, L.176b, Ü3.160a, İ2.200a, H2-2.90b, N.183a / buyurur T.236a, Ü5.224b

[12383] المجرّدة - el-mücerredetü: T.236a, L.176b, Ü3.160a, İ2.200a, Ü5.224b, H2-2.90b, N.183a / المجرّد – el-mücerredü Ü2.139b

[12384] "*Müteahhirîn filozoflar derler ki konuşmakla kastedilen (şey) külliyatı anlamaktır, yoksa dilin vaz'ına muhalif olarak konuşmak değildir. Bu onlara fayda vermez, zira sadece insana özgü olan mücerred nefs-i natıkaya bağlıdır. Bu konuda onların deili yoktur. Ve onların, hayvanların külliyatı idrak etmedikleri konusunda bir bilgileri yoktur. Bir şeyi bilmemek, o şeyin varlığını inkâr etmeyi gerektirmez. Hayvanattan (canlılardan) meydana gelen harikulade şeylere dikkatlice baktığımızda, bu durum onların külliyatı bilmesini gerektirir.* "

[12385] Müteḳaddimīn: Ü2.139b, T.236a, L.176b, Ü3.160a, İ2.200a, Ü5.224b, H2-2.90b / mütekaddimen N.183a

[12386] ḥattá: T.236a, L.176b, Ü3.160b, İ2.200a, Ü5.224b, H2-2.90b, N.183a / ḥayy Ü2.139b

[12387] lâkin: Ü2.139b, T.236a, L.176b, Ü3.160b, İ2.200a, Ü5.224b, H2-2.90b / līkin N.183a

Ḳāle'llâhu teᶜālá "وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ"-"*Ve in min şey'in illā yusebbiḥu bi-ḥamdihi velâkin lā-tefḳahūne tesbīḥahum*"[12388]. Ve Tirmiẕī Emīri'l-mü'minīn Esedu'llâhu'l-Ġālib ᶜAlī bin Ebī Ṭālib raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh ḥażretlerinden[12389] naḳl ider[12390] kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12391] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretleri[12392] Kaᶜbe-i Mükerremeden ṭaşra çıḳduḳda hīç şecer ve ḥacer ḳalmadı kï Resūl-i Ekremüñ[12393] naẓar-ı ᶜālīlerine[12394] gelüp esselāmu ᶜaleyke yā Resūle'llâh diyü nuṭḳ eylemeye. Ve **Şeyḫ Muḥyi'd-dīn el-ᶜArabī**[12395] ḥażretleri buyururlar kï[12396] ben[12397] aḥcārdan ẕikr-i Ḫudāyı istimāᶜ iderüm[12398] lâkin her insān anuñ derkine ḳādir degildür[12399]. Ve Ṣūfiyye dirler[12400] kï ḥayvānāt nice şey'i müşāhede iderler kï ol müşāhedeyi[12401] benī ādemden ehl-i keşf mertebesine varmayınca müşāhede eyleyemez[12402]. Aña binā'en kï insān maḥcūb-ı esfele's-sāfilīndür[12403]. Ve insān[12404] bu maḳāma irişmek murād eylese ḥayvān-ı muṭlaḳ olmak gerekdür kï ᶜaḳıl anuñ müzāḥimi olmaya. Ekṣer bu maḳāma vāṣıl olan ehl-i ḥāl bermażmūn-ı " من عرف الله[12405]

[12388] *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler.* ***Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız****. O, halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır."* (İsrâ: 44)

[12389] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh Ḥażretlerinden: İ2.200a / raḍiya'llâhu ᶜanh Ḥażretlerinden T.236b, L.176b, Ü5.225a / Ḥażretlerinden raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh Ü2.139b, Ü3.160b / H2-2, N'de yok

[12390] ider: İ2.200a, N.183a / iderler Ü2.139b, T.236a, L.176b, Ü3.160b, Ü5.225a, H2-2.90b

[12391] teᶜālá: İ2.200a, H2-2.90b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12392] Ḥażretleri: L.176b / Diğer nüshalarda yok

[12393] Resūl-i Ekremüñ: Ü2.139b, Ü3.160b, İ2.200a, H2-2.90b, N.183a / T, L, Ü5'de yok

[12394] naẓar-ı ᶜālīlerine: Ü2.139b, T.236a, L.176b, Ü3.160b, Ü5.225a / naẓarına İ2.200b, H2-2.90b, N.183a

[12395] El-ᶜArabī: Ü2.139b, L.176b, Ü3.160b, H2-2.90b, N.183a / ᶜArabī T.236b, İ2.200b, Ü5.225a

[12396] buyururlar kï: Ü5'de yok

[12397] ben: İ2.200b, N.183b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[12398] iderüm: Ü2.139b, Ü3.160b, İ2.200b, H2-2.90b, N.183b / iderdüm T.236b, L.176b, Ü5.225a

[12399] degildür: Ü2.139b, T.237a, Ü3.160b, İ2.200b, Ü5.225a, H2-2.90b, N.183b / deillerdür L.176b

[12400] dirler: Ü2.139b, L.176b, Ü3.160b, İ2.200b, H2-2.90b, N.183b / dirlerdür T.237a / dirlerdi Ü5.225a

[12401] müşāhedeyi: T.237a, L.176b, Ü3.160b, İ2.200b, Ü5.225a, H2-2.90b, N.183b / müşāhede Ü2.140a

[12402] eyleyemez: İ2.200b / eylemez H2-2.90b, N.183b / idemez Ü2.140a, T.237a, L.176b, Ü3.160b, Ü5.225a

[12403] esfele's-sāfilīndür: Ü2.139b, Ü3.160b, İ2.200b, N.183b / esfele's-sāfilīn T.237a, L.176b, Ü5.225a, H2-2.90b

[12404] ve insān: Ü2.140a, İ2.200b, H2-2.91a, N.183b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12405] الله – Allâh: Ü2.140a, İ2.200b, H2-2.91a, N.183b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhu* [12406] *"*[12407] zebān-ı ḳāli lāl eyler. Ve **Şeyḫ-i Ekber** ḥażretleri[12408] ***Faṣṣ-ı İlyāsī***de buyururlar[12409] kï: " لمّا اقامنى الله تعالى فى هذاالمقام "-"تحققت بحيوانيّتى تحقيقا[12410] كلّيّا و كنت ارى واريد ان انطق بمشاهدتى فلا استطيع *Lemmā eḳāmeni'llâhu teᶜālá fī hâẕe'l-maḳāmi taḥaḳḳaḳat bi-ḥayevāniyyetī taḥḳīḳan kulliyyen ve kuntu erá ve urīdu en enṭiḳa bi-muşāhedetī fe lā-esteṭīᶜu*"[12411]. Ve daḫi ey aḫ-i ṭālib ve ey ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya rāğıb[12412] rūḥ baᶜde müfāreḳati'l-beden ebedīdür. Nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12413] ᶜaleyhi ve sellem[12414] buyururlar kï: " انّكم خلقتم للابد و انّكم تنقلون من دار الى دار "-" *İnnekum ḫuliḳtum li'l-ebedi ve innekum tunḳalūne min dārin ilá dārin*"[12415]. Ve Tirmiẕī Enes raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh[12416] ḥażretlerinden rivāyet ider kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12417] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[12418] kï " الرّسالة و النّبوّة قد انقطعت فلا رسول[12419] بعدى ولانبىّ[12420] "-" *Er-risāletu ve'n-nubuvvetu ḳad inḳaṭaᶜat fe lā resūle baᶜdī ve lā nebiyye*"[12421]. Ve bu[12422] suḫan nāsa şāḳ geldükde ḥażret buyurmışlar kï "لكنّ المبشّرات"-"*lâkinne'l-mubeşşirāti*"[12423] ṣaḥābe dimişler kï " يا رسول

[12406] ber-mażmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhü*": Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, İ2.200b, Ü5.225a / ber-mażmūn-ı "من عرف الله كلّ لسانه"-"*Men ᶜarefe'llâhe kelle lisānuhü*" üzre İ2.200b, H2-2.91a, N.183b

[12407] "*Allah'ı bilen (tanıyan) dilini tutar*."

[12408] Ḥażretleri: İ2.200b, H2-2.91a, N.183b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12409] buyururlar: İ2.200b, H2-2.91a, N.183b / buyurur Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, Ü5.225a

[12410] تحقيقا - taḥḳīḳan: Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, Ü5.225a, H2-2.91a / تحققا - taḥaḳḳuḳan İ2.200b, N.183b

[12411] "*Ne zamanki Allah Teala beni bu makamda ikame etti; benim hayvaniyyetim küllî bir tahakkuk ile gerçekleşmiş oldu. Şimdi ben görür idim ve müşahede ettiğim şeyle konuşmayı ister idim; konuşamazdım.*"

[12412] ve ey ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya rāğıb: İ2.200b / Diğer nüshalarda yok

[12413] teᶜālá: İ2.200b, H2-2.91a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12414] ve sellem: T'de yok

[12415] *"Şüphesiz ki siz ebedi(yet) için yaratıldınız ve siz bir yurttan başka bir yurda nakledilmektesiniz"*

[12416] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh: İ2.200b / Diğer nüshalarda yok

[12417] teᶜālá: İ2.200b, H2-2.91a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12418] buyururlar: Ü2.140a, T.237a, Ü3.160b, İ2.200b, Ü5.225b, H2-2.91a, N.183b / buyurur L.177a

[12419] رسول – resūlün: Ü5'de yok

[12420] ولانبىّ – ve lā nebiyyün: İ2.200b, N.183b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[12421] *"Risalet de nübüvvet de sona ermiştir, benden sonra (gelecek) ne resul vardır ne de nebi."*

[12422] bu: Ü2'de yok

[12423] *"Ancak mübeşşirât (hayırlı alametler) hariç."*

ماالمبشّرات الله"-"*Yā Resūle'llâhi me'l-mubeşşirātu?*[12424] "[12425] Ḥażret[12426] buyurmışlar kï "رؤيا المسلم[12427] جزء من اجزاء النّبوّة"-"*Ru'ye'l-muslimi cuz'un min eczā'i'n-nubuvveti*"[12428]. Ve[12429] Buḫārī ve Müslim ve Tirmiẕī ve Ebū Dāvûd ᶜUbāde bin[12430] Ṣāmit raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdan[12431] rivāyet iderler kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12432] ᶜaleyhi ve sellem buyurmışlar kï: " رؤيا المؤمن جزء من ستة واربعين جزءا من النّبوّة"-"*Ru'ye'l-mu'mini cuz'un min sittetin ve erbaᶜīne cuz'en mine'n-nubuvveti*"[12433]. Ve bu kelāmuñ sırrı oldur kï vaḥy bi-ṭarīḳi'r-rü'yā altı ay olmışdur. Ve müddet-i nübüvvet yigirmi üç sāldür. Ve **Taᶜbīr-i Vāḳıᶜa** mertebe-i ᶜālī ve derece-i ġālīdür. Baᶜżı rü'yā olur kï kendü ẓāhirine ḥaml olınur ve muḥtāc-ı taᶜbīr olmaz[12434].]][12435] [[**Maᶜlūm ola kï baᶜżı umūr-ı** dünyeviyyeyi melā'ike-i kirām ḳarībetü'l-vuḳūᶜ olduġı ḥīnde āgāh iderler kï yem-i tevaḳḳuᶜ ile derdnāk olup ᶜayşı münaġġaṣ olmaya. Ammā lisān-ı ᶜavāmda rü'yā-i ḫayr geç vāḳiᶜ olup rü'yā-yı şer tīz vāḳiᶜ olur didükleri ḫaṭādur. Zīrā "" *el-umūru merhūnetu bi-evḳātihā* ḥasebince vaḳtinden tefāvüt itmez. Ve maᶜlūm ola kï iᶜtibār-ı taᶜbīr-i ḫᵛāb ḳaç şey'le muḫtelif olur? El-cevāb eşyā'-i sitte ile muḫtelif olur: İḫtilāf-ı luġāt, iḫtilāf-ı edyān, iḫtilāf-ı ṣınāᶜat, iḫtilāf-ı zamān, iḫtilāf-ı mekān, iḫtilāf-ı aḥvāl. İḫtilāf-ı luġāt meṣelā Pārsīzebān olan düşinde ayva görse kārı bih ola. Zīrā Pārisīde ayva bihdür. Ve eger ᶜArabīzebān görse sefer-i ᶜaẓīm ide. Zīrā ᶜArabīde ayva *sefercel*dur. Yaᶜnī *sefercel*. Nitekim Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar " رايت ذات ليلة فى ما يرى النايم كانّا فى دار عقبة بن رافع فاتينا برطب من رطب ابن طاب فاولت الرفعة لنا فى الدّنيا فى الاخرة وانّ دیننا قد طاب والعافية[12436] " – "*Re'eytu ẕāte leyletin fī mā yerá en-nā'imu ke-*

[12424] [Ḥażret buyurmışlar kï "لكن المبشّرات"-"*lâkin el-mubeşşirāt*" ṣaḥābe dimişler kï " يا رسول الله ماالمبشّرات"-"*Yā Resūle'llāh me'l-mubeşşirāt*"]: İ2.200b, N.183b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[12425] "*Mübeşşirât nedir ya Resulalla*h?"

[12426] Ḥażret: Ü2.140a, T.237a, Ü3.160b, İ2.200b, Ü5.225b, H2-2.91a, N.183b / yine saᶜādet ile L.177a

[12427] المسلم – el-muslim: T.237a, Ü3.160b, İ2.200b, N.183b / المؤمن - el-mu'min Ü2.140a

[12428] *"Müslümanın rüyası, nübüvvetin bir parçasıdır."*

[12429] ve: L'de yok

[12430] bin: İ2.201a, N.183b / ibn Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, Ü5.225b, H2-2.91a

[12431] raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhdan: İ2.201a / raḍiya'llâhu ᶜanhdan T.237a, L.177a, Ü5.225b / Ṣāmitden raḍiya'llâhu ᶜanh Ü2.140a, Ü3.160b / Ṣāmitden H2-2.91a, N.183b

[12432] teᶜālá: İ2.201a, H2-2.91a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12433] *"Müminin rüyası, peygamberliğin kırk altı parçasından bir parçadır."*

[12434] olmaz: Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a / olınmaz N.183b

[12435] [[Maḳāle-i Evvel Der İnsân-ı Kebīr …. ve muḥtāc-ı taᶜbīr olmaz]]: Ü2.140a, T.237a, L.177a, Ü3.160b, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.183b / Ü1'de yok

[12436] والعافية - ve'l-ᶜāfiyete: / hadis metninde ifadenin doğrusu "والعاقبة - ve'l-ᶜāḳibete" şeklindedir (Sahih-i Müslim; Ebu Davud)

ennā fī dāri ᶜUḳbete'bni Rāfiᶜ fe utiynā bi-ruṭabin min ruṭabi İbni Ṭābin fe-evveltu errifᶜate lenā fi'd-dunyā ve'l-ᶜāfiyete fi'l-āḫireti ve enne dīnenā ḳad ṭābe"[12437]. Bu ḥadīṯ-i şerīf eḥādīṯ-i meşāriḳdendür. Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem buyururlar kï bir gece vāḳıᶜada ke-ennehü ᶜUḳbe bin Rāfiᶜ ḫānesinde idük ve bize İbni Ṭāb ḫurmāsından ḫurmā getürdiler. Ruṭabu İbni Ṭāb bir neviᶜ ruṭabdur iżāfet olındugı kimesne ehl-i Medīnedendür. Pes Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem taᶜbīri ḫurūf-ı kelimātdan delālet-i iştiḳāḳla aḫẕ iderler. Meṣelā ᶜUḳbeden ḥüsn-i ᶜāḳıbet ve Rāfiᶜden rifᶜat ve İbni Ṭābdan ṭayyib ḥāl-i dīn aḫẕ iderler. Ve ***iḫtilāf-ı edyān*** meṣelā Yehūdī vāḳıᶜasında kendüyi deve eti ekl ider görse ḥarām rızḳ bulur. Zīrā deve eti dīnlerinde ḥarāmdur. Ve sā'ir ehl-i millet görse rızḳ-ı ḥelāl bula. Zīrā deve eti sā'ir edyānda ḥelāldur. Ve ***iḫtilāf-ı şanᶜat*** meṣelā zāhid şemşīr veya nīze görse kārı tebāh ola, ve eger sipāhī görse ḥāli muntaẓam ola. Ve ***iḫtilāf-ı zamān*** meṣelā bir kimesne kendüyi tābistānda kürk giymiş görse yā āteşde görse rence mübtelā ola. Eger zemistānda görse ḫoş ḥāle delāletdür. Bu ḥaḳīr-i pürtaḳṣīr Edirne'de sākin bir ṣiḳa kimesneden şöyle istimāᶜ itdüm kï maḥrūse-i mezbūrede sākin ṣuleḥādan bir imām vāḳıᶜasında kendüyi ḳırḳ dāne incir ekl ider görür. İrtesi muᶜabbire varup vāḳıᶜayı ᶜarż eyledükde muᶜabbir cevābında taᶜzīr olınup ḳırḳ dāne degnek yirsin diyü taᶜbīr ider. Ol gün imām ḫavfından ṭaşra çıḳmaz ve ḫānesinde mekṣ ider. İttifāḳan ḫātūnı ol gün esbāb-ı zīver ḳapuları öñi memerr-i ḫalḳ itmiş çirkefi ṭaşra dökdükde ḳażā ile şehir ḳaḍısı geçer iken üzerine döker. Ḥiddet ile ḳaḍı ṣāḥib-i ḫāne imāmı ṭaşra çıḳarup ḳırḳ dāne degnek çalar. Bu ḥāl üzre bir ḳaç gün mürūr eyledükde yine imām-ı meẕkūr vāḳıᶜasında kendüyi ḳırḳ dāne incir yir görür. Yine muᶜabbire varduḳda cevābında ḳırḳ dāne ḳan çıbanı çıḳarursın diyü taᶜbīr ider. Nefsü'l-emrde imām şey'en fe-şey'en ḳırḳ dāne çıban çıḳarur. Bir ḳaç gün mürūr eyledükde yine imām-ı meẕkūr vāḳıᶜasında ḳırḳ dāne incir yir. Ḫavf ile muᶜabbire varduḳda muᶜabbir elüñe ḳırḳ dāne ḥasene altun girür diyü taᶜbīr ider. Fī-nefsi'l-emr şehir ḳaḍısı imāmı daᶜvet idüp ḫaṭā ile çirkāb evüñden üzerümüze döḳüldi ḥiddet ile seni taᶜzīr eyledük şu dört aḳça ciheti maᶜẕūr ṭutup ḥaḳḳuñı ḥelāl eyle diyü tażarruᶜ ider. İmām daḫi ḥelāl idüp ḳabūl itdükden ṣoñra ṭaşra çıḳduḳda bir kimesne ḳırḳ dāne sikke-i ḥasene virüp imāmdan ciheti ferāġat ile alur.

[12437] "*Bir gece rüyada gördüm ki sanki biz Ukbe bin Râfi'nin evindeydik. İbni Tâb'ın hurmalıklarından birine getirildik. Ben bu durumu dünyada bizim için yükselmekle, ahirette de güzel bir son (akıbet) ve dinimizin tamamlanması ile tevil ettim*."

Meẕkūr muᶜabbire varup tażarruᶜ ider kï bu vāḳiᶜ vāḳıᶜanuñ ḥikmeti nedür? Muᶜabbir-i dānā dir kï iḫtilāf-ı zamān muḳarrerdür. İbtidā incir ekl eyledükde faṣl-ı şitā olup şecer-i incir evrāḳdan ᶜuryān olmaġla faẓāḥat-i taᶜzīr ile taᶜbīr eyledük. İkinci mertebede incire südi sereyān eyledügi zamān idi, ẓāhir ol maḥalde sem mertebesinde. Anı çıban ile taᶜbīr eyledük. Üçünci gördügüñ zamān incirüñ ġāyetle aᶜlā ve şīrīn olması zamānı olmaġla ḳırḳ dāne sikke-i ḥasene ile taᶜbīr eyledük diyü cevāb viricek florinüñ on dānesini muᶜabbire virür. Muḥaṣṣal iḫtilāf-ı zamān te'ṣīri muḳarrerdür. Ve *iḫtilāf-ı mekān* meṣelā düşde kendüyi bāzārda ᶜuryān görse fażāḥate uġraya. Eger ḥamāmda kendüyi ᶜuryān görse ġamdan mücerred ola. Ve ***iḫtilāf-ı aḥvāl*** meṣelā bir kimesne kendüyi düşde bir kūha çıḳar görse eger kūhuñ üzerine çıḳmadı ise renc ü zaḥmete delāletdür. Eger çıḳdı ise ululuġa delāletdür. Ve gāh olur kï bir vāḳıᶜadan umūr-ı keṣīre taᶜbīr olınur ve cümlesi vāḳiᶜ olur. Bir kimesne vāḳıᶜasında görür kï ẕekerini ve ḫāyesini ḳaṭᶜ ideler. Bir nice muᶜabbire taᶜbīr itdürür. Bir muᶜabbir dir kï bu kimesnenüñ āb[-ı]rūy-ı dökilür. Birisi dir kï oġlı olmaz. Birisi dir kï ḥaḳīḳaten ẕekeri ḳaṭᶜ olınur. Birisi dir kï malı ucından helāk olur. Birisi dir kï ḳavminden ḳabīlesinden dūr olur. Pes ol kimesne ile bir töhmet ile ḫātūnına ṭalāḳ virür ve sefere gider. Ḫˇīş u ferzendinden cüdā olur. Deryāda giderken sefīnesi ġarḳ olur. Bir nevᶜi māhī vardur kï aña ***kūsec*** dirler ol kimesnenüñ ẕeker ü ḫāyesini ḳoparır. Āḫir nice cemāᶜatle helāk olur. Ve'l-ᶜuhdetu ᶜalé'r-rāvī.

[690] Ḳıṭᶜa[12438] [Nevᶜī]
[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

ᶜĀlem-i rü'yādür ey ġāfil ḥaḳīḳatde cihān
Līk bu rü'yāyı bir taᶜbīr ider nā-yābdur

Gerçi her şey bir muᶜabbirdür lisān-ı ḥāl ile

[12438] Şairi belirtilmeyen bu kıt'anın Nev'î'ye ait olduğu yukarıda da belirtilmiştir [Bk. *Nev'î Dîvânı*, MU.60/1-2 , s. 587]

Ḫˇāb-ı ġaflet bizde bir taᶜbīr olınmaz ḫābdur]][12439]

[Neşr] İmām[12440] **Beyhaḳī** ***Delāʾilü'n-Nübüvve***de İbni ᶜAbbās raḍiya'llâhu ᶜanhdan [12441] rivāyet ider kï İmām Ḥüseyn raḍiya'llâhu ᶜanh ḳatl olınduġı günde [12442] Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerini[12443] ḫˇābda jūlīdemūy ve ġubārālūd[12444] gördüm ve mübārek yedinde[12445] bir şīşe-i pürḫūn var[12446]. Didüm kï yā Resūle'llâh bu ḥāl ne ḥāldür? Ḥażret[12447] buyurdı[12448] kï: "هذا دم الحسين واصحابه لم يزل[12449] التقطه[12450] منذ[12451] اليوم"-"*Hâẕā demu'l-Ḥuseyni ve aṣḥābihi lem yezel elteḳiṭuhu munẕu'l-yevmi*"[12452]. Ve **İmām Ġazzālī** ḥażretleri āḫir-i ***İḥyā***da Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜlaeyhi ve sellem ḥażretlerinden[12453] ẕikr ider kï "ماصنعت امّتى بعدى قتلوا بنى[12454] الحسين و هذا دمه و[12455]دمآء اصحابه ارفعها الى الله تعالى"-"*Mā ṣanaᶜat ummetī baᶜdī ḳatelū buneyye'l-Ḥuseyne ve hâẕā demuhu ve dimāʾu aṣḥābihi erfeᶜuha ilé'llâhi*

[12439] [[Maᶜlūm ola kï baᶜżı umūr-ı dünyeviyyeyi … Ḫˇāb-ı ġaflet bizde bir taᶜbīr olınmaz ḫābdur]]: Ü1.162a-163b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[12440] İmām: Ü1.163b / Diğer nüshalarda yok

[12441] raḍiya'llâhu ᶜanhdan: L.177a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhümā ḥażretlerinden: İ2.201a / raḍiya'llâhu ᶜanhümā ḥażretlerinden Ü3.161a / Ü2, T, Ü5, H2-2, N'de yok

[12442] İmām Ḥüseyin raḍiya'llâhu ᶜanh ḳatl olınduġı günde Ü1.163b / rūz-ı şehādet İmām Ḥüseyin raḍiyallâhu ᶜanh da: T.237b, L.177a, Ü5.225b / rūz-ı şehādet İmām Ḥüseyin de raḍiyallâhu ᶜanh Ü2.140b, Ü3.161a / rūz-ı ḳatl İmām Ḥüseyin de İ2.201a, H2-2.91a, N.184a

[12443] Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerini: Ü1.163b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemi L.177a / Resūl-i Ḫudāyı Ü2.140b, T.237b, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a

[12444] ḫˇābda jūlīde-mūy ve ġubār-ālūd: Ü1.163b / jūlīde-mūy ve ġubār-ālūd ḫˇābda Ü2.140b, T.237b, L.177a, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a

[12445] yedinde: Ü2.140b, T.237b, L.177a, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a / elinde Ü1.163b

[12446] var: Ü1.163b / Ü2.140b, T.237b, L.177a, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a'da yok

[12447] Ḥażret: Ü2.140b, Ü3.161a, İ2.201a, H2-2.91a, N.184a / saᶜādet_ile T.237b, L.177a, Ü5.225b

[12448] buyurdı: Ü2.140b, Ü3.161a, İ2.201a, H2-2.91a, N.184a / buyurdılar T.237b, L.177a, Ü5.225b

[12449] لم يزل – lem-yezel: Ü2.140b, T.237b, L.177a, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a / لم يزالوا – lem-yezālū Ü1.163b

[12450] التقطه - elteḳituh: Ü1.163b / ليقطة Ü2.140b / ليقظة T.237b, L.177a, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a

[12451] منذ - munẕu: Ü1.136b / هذا Ü2.140b, T.237b, L.177a, Ü3.161a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a /لهذا İ2.201a

[12452] "*Bu, Hüseyin ve arkadaşlarının kanıdır. O günden beri onları (kanları) toplamaktayım*."

[12453] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜlaeyhi ve sellem Ḥażretlerinden: Ü1.164a / Diğer nüshalarda yok

[12454] بنى – buneyye: Ü2.140b / ابنى- ibnī T.237b, L.177a, İ2.201a, Ü3.161a, Ü5.225b, H2-2.91a, N.184a

[12455] و – ve: L'de yok

teᶜālâ’[12456]. Bu ḥāl üzre yigirmi dört gün mürūr eyledükde Ḥażret-i Ḥüseynüñ ḫaber-i şehādeti geldi.

[691] Şiᶜr[12457] [Ebū Temmām]

[Baḥr-i Hezec: Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

اذا مارأس اهل البيت ولّى	İẕā mā-re'su Ehli’l-beyti vellá
بدا لهم من النّاس الجفآء	Bedā lehum mine’n-nāsi’l-cefā'u[12458]

[692] Rübāᶜī[12459]

[Ahreb]

كر يافتهٔ زفيض حق نوروصفا	Ger yāfte'ī zifeyż-i Ḥaḳ nūr u ṣafā
ازخلق مجوقاعدهٔ مهرووفا	Ezḫalḳ mecū ḳāᶜide-i mihr u vefā
ازآل نبى كسى نباشد بهتر	Ez'Āl-i Nebī kesī nebāşed bihter
چون رفت نبى زخلق ديدند جفا	Çun reft Nebī ziḫalḳ dīdend cefā[12460]

[12456] “*Ümmetim benden sonra ne yaptı? Oğulcağızım Hüseyn’i katlettiler. Bu onun ve arkadaşlarının kanıdır. Bu kanları Allah’a arz edeceğim*.”

[12457] Şiᶜr: Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, Ü5.226a / Beyt N.184a / Ḳıṭᶜa H2-2.91b / Ü1, İ2’de bu şiir kısmı yok; Beyit Ebû Temmâm’a nispet edilmektedir [Bk. ᶜĀlemu’l-Edeb, Ebyāt Şiᶜr, Ebyāti ᶜĀmme, Şiᶜr-i Ebū Temmām https://adabworld.com/%D8%B4%D8%B9%D8%B1-%D8%A3%D8%A8%D9%88 Erişim tarihi: 28.06.2020; eş-Şiᶜru’l-Faṣīḥ, el-ᶜAṣru’l-ᶜAbbāsī, Ebū Temmām http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&doWhat=shqas&qid=15997 Erişim tarihi: 28.06.2020]

[12458] “*Ehl-i beytin başı idareci olunca, onlara karşı insanlardan cefâ meydana geldi*.”

[12459] Rubāᶜī: Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, Ü5.226a, N.184a / Naẓm İ2.201a / H2-2’de başlık yok

[12460] “*Hakk’ın feyz ü bereketinden nur u safa bulduysan / Halkın sevgi ve vefası peşinde koşma / Zira Peygamberin ailesinden daha yüksek ve değerli olmazsın / Peygamber gidince halktan sadece cefa ve eziyet gördüler*.”

[Neşr] Ve baᶜżı ḫˇāblar muḥtāc-ı taᶜbīrdür[12461]. Taᶜbīre muḥtāc olan ḫˇāblardan biri budur kï[12462] bir sālik-i rāh[12463] Ḫudāyı[12464] vāḳıᶜada görür kï aña iltifāt eylemez ve[12465] yüzine bir ṭabānce[12466] urur. Vāḳıᶜasını şeyḫe ᶜarż eyledükde şeyḫ su'āl ider kï bu vāḳıᶜayı ne[12467] mekānda[12468] gördüñ. Sālik daḫi[12469] dir kï dehlīz-i ḫānede gördüm. Ol ḫānenüñ ḥaḳīḳat-i ḥāli tefaḥḥuṣ[12470] olınduḳda zamān-ı ḳadīmde[12471] mescid oldugı ṣābit olur. Bu maḥalde ḥaḳḳ-ı şerᶜī sālike ṣūret-i Ḥaḳda nümāyān oldı[12472]. Ve İmām[12473] Tirmiẕī İbni ᶜAbbās raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhumā ḥażretlerinden[12474] rivāyet ider kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12475] ᶜaleyhi ve sellem buyururlar[12476] kï "من رءآنی فی المنام فقد رءآنی حقًا فانّ الشّیطان لایتمثّل بی"-"*Men re'ānī fi'l-menāmi fe-ḳad re'ānī ḥaḳḳan fe-inne'ş-şeyṭāne lā-yetemeṩṩelu bī*"[12477]. Lâkin rüyāda Ḫudāy-ı teᶜālá ṣūretden münezzeh iken Şeyṭān ṣūretde Ḫudāyum diyü nümāyān olur[12478]. Ol ecilden kï[12479]

[12461] baᶜżı ḫˇāblar muḥtāc-ı taᶜbīrdür: Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / Ü1'de yok

[12462] taᶜbīre muḥtāc olan ḫˇāblardan biri budur kï: Ü1.164a / Diğer nüshalarda yok

[12463] sālik-i rāh: Ü1.164a / sālik Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a

[12464] Ḫudāyı: Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / Ḫudā Ü1.164a

[12465] eylemez ve: Ü2.140b, T.237b, L.177b, Ü3.161a, İ2.201a, Ü5.225b, H2-2.91b, N.184a / itmeyüp Ü1.164a

[12466] ṭabānce: Ü1.164a, Ü2.140b, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, H2-2.91b, N.184a / sille T.238a, Ü5.226a

[12467] ne: Ü1.164a, Ü2.140b, Ü3.161a, İ2.201b, H2-2.91b, N.184a / ḳanġı T.238a, L.177b, Ü5.226a

[12468] mekānda: Ü2.140b, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / maḥalde Ü1.164a

[12469] daḫi: Ü1.164a / de İ2.201b, N.184a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok

[12470] ḥali tefaḥḥuṣ: Ü2.140b, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / ḥālinden su'āl Ü1.164a

[12471] zamān-ı ḳadīmde: Ü2.140b, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / zamān ile Ü1.164a

[12472] oldı: Ü2.140b, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / olur Ü1.164a

[12473] İmām: Ü1.164a, L.177b / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[12474] ᶜAbbās raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhumā Ḥażretlerinden: İ2.201b / İbn-i ᶜAbbāsdan raḍiya'llāhu ᶜanhümā Ü3.161a / ᶜAbbās raḍiya'llâhu ᶜanhumādan L.177b / ᶜAbbās Ḥażretlerinden Ü1.164a, Ü2.140b, T.238a, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a

[12475] teᶜālá: İ2.201b, H2-2.91b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12476] buyururlar: Ü1.164a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / buyurur Ü2.140b

[12477] *"Kim beni rüyasında görürse, gerçekten beni görmüş olur. Zira Şeytan (benim şeklime girip) beni temsil edemez"*

[12478] rüyāda Ḫudā-yı teᶜālá ṣūretden münezzeh iken şeyṭān ṣūretde Ḫudāyum diyü nümāyān: Ü1.164a / ṣūret-i Ḫuḍā ile ẓāhir Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a

[12479] kï: T.238a, L.177b, Ü5.226a / Ü1, Ü2, Ü3, İ2, H2-2, N'de yok

Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12480] maẓhar-ı ism-i Hādīdür[12481] ve Şeyṭān maẓhar-ı ism-i Muḍilldür. Mābeynlerinde[12482] kemāl-i teżād[12483] olmaġla[12484] ṣūret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ile nümāyān olınmaz[12485]; ammā Ḫudā[12486] Rabb-i mühtedīn ü ḍāllīndür ve ṣūretden münezzehdür, ol ecilden daᶜvā-yı ulūhiyyet ile nümāyān olur [12487]. [[Ve maᶜlūm ola kï *taᶜbīr ᶜubūr*dan ᶜibāretdür. *ᶜUbūr* ise *geçmek*dür. Pes taᶜbīr muḫayyel-i ḥükmīden maᶜnā-yı ḥaḳīḳīye intiḳāl itmekdür. Ḥażret-i Yūsuf ᶜalá Nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selām bunuñla iftiḫār ve mübāhāt ider idi. Ḳur'ān-ı ᶜAẓīmde vārid olduġı muḳteżāsınca ḳāle teᶜālá " رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الأَحَادِيثِ " – *"Rabbi ḳad āteytenī mine'l-mulki ve ᶜallemtenī min te'vīli'l-eḥādīṯ"*[12488]. ***Te'vīl-i ḥadīṯ***den murād taᶜbīr-i ḫˇābdur]][12489]. Ve daḫi[12490] ey ṭālib-i ḥaḳāyıḳ ve ey rāġıb-ı ṣunūf-ı daḳāyıḳ ḥāl-i[12491] **Nübüvvet ü Velāyet**den ḫaberdār olmaḳ ehemm-i maṭālib ve elzem-i me'āribdür[12492]. Lācerem bu maḥal menzil-i ḳāfilesālār-ı kevākib[12493] olmaġla anı ᶜayān ve ᶜalá ḳaderi'ṭ-ṭāḳa ḫāme-i müşgefşān ile[12494] beyān idelüm[12495]. Va'llâhu'l-Hādī ilá ṭarīḳi'r-reşād ve'l-Muvaffıḳu ilá sebīli's-

---

[12480] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.164a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, Ü5.226a / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.201b, H2-2.91b / Ü2, N'de yok

[12481] Hādīdür: Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / Hādī Ü1.164a

[12482] mā-beynlerinde: Ü1.164a, İ2.201b, H2-2.91b, N.184a / mā-beyninde Ü2.141a, T.238a, Ü3.161a, Ü5.226b / beyninde L.177b

[12483] teżād: Ü1.164a, Ü2.141a, Ü3.161a, İ2.201b, H2-2.91b, N.184a / ḳażā T.238a, L.177b, Ü5.226b

[12484] olmaġla: Ü1.164a / vardur Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a

[12485] ṣūret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ile nümāyān olınmaz: Ü1.164a / Diğer nüshalarda yok

[12486] Ḫudā: Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161a, İ2.201b, Ü5.226a, H2-2.91b, N.184a / Ḥaḳ teᶜālá Ü1.164a

[12487] ṣūretden münezzehdür, ol ecilden daᶜvā-yı ulūhiyyet ile nümāyān olur: Ü1.164a / Ḫudā ṣūretden münezzeh olmaġla ḫāṣā ṣūret ile ẓuhūr idüp daᶜvā-yı ulūhiyyet ider Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.91b, N.184a /

[12488] ***"Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin***. *Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.*" (Yûsuf: 101)

[12489] ve maᶜlūm ola kï … taᶜbīr-i ḫˇābdur: Ü1.164a / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[12490] daḫi: L'de yok

[12491] ḥāl-i: Ü1.164b / Diğer nüshalarda yok

[12492] me'āribdür: Ü1.164b / me'ārib Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b

[12493] lā-cerem … kevākib: Ü1.164b / Diğer nüshalarda yok

[12494] ḫāme-i müşg-efşān ile: Ü1'de yok

[12495] idelüm: Ü1.164b, Ü2.141a, T.238a, L.177b, Ü3.161b, Ü5.226b / idevüz İ2.201b, H2-2.92a, N.184b

sedād[12496]. Ḳāle'llâhu[12497] teᶜālá " قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءكُمُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَاْ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ"-"*Yā eyyuhe'n-nāsu ḳad cā'ekumu'l-ḥaḳḳu min rabbikum fe men'ihtedá fe innemā yehtedī li-nefsihi ve men ḍalle fe innemā yeḍillu ᶜaleyhā ve mā-ene ᶜaleykum bi-vekīl*"[12498]. Ve[12499] Mütekellimīn[12500] dirler kï **nebī** oldur kï cānib-i Ḥaḳdan[12501] aña vaḥy nāzil ola. Ve **resūl**[12502] oldur kï ṣāḥib-i kitāb olup mürsel[12503] ola yāḫud nāsiḫ-i baᶜż-ı aḥkām-ı şerīᶜat-ı sābıḳa ola. Ve **ūlü'l-ᶜazm** anlardur[12504] kï teblīġ-i risāletden ṣoñra[12505] ḳitāl u cihād ile me'mūr olalar. Ve[12506] ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***nüñ on dördünci bābında **Ḥażret-i Şeyḫ** buyururlar[12507] kï: " انّ النّبىّ هوالّذى يأتيه الوحى من عندالله تعالى[12508] يتضمّن ذلك الوحى شريعة يتعبّد[12509] بها فى نفسه فان بعث بها الى غيره كان رسولا "-"*İnne'n-nebiyye huve'l-leẕī ye'tīhi'l-vaḥyu min ᶜindi'llâhi yeteżammenu ẕâlike'l-vaḥyu şerīaten yeteᶜabbedu bihā fī-nefsihi fe-in buᶜiṯe bihā ilá ġayrihi kāne resūlen*"[12510]. Ve ᶜulu'l-ᶜaẓm dörtdür dimişler ve baᶜżılar beşdür diyü naẓm itmişler:

[12496] ilá ṭarīḳi'r-reşād ve'l-müveffiḳu ilá sebīli's-sedād: Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / ve ᶜalá keremihi iᶜtimādī Ü1.164b

[12497] ḳāle'llâhu: Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / ḳāle Ü1.164b

[12498] *"De ki: "Ey insanlar, size Rabbinizden gerçek (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola girerse, ancak kendisi için girer. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Ben sizden sorumlu değilim.*" (Yûnus: 108)

[12499] ve: Ü1.164b, Ü2.141a, T.238a, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / ammā L.178a

[12500] mütekellimīn: Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, Ü5.226b / mütekellimūn Ü1.164b / mütekellimān İ2.201b, H2-2.92a, N.184b

[12501] cānib-i Ḥaḳdan: Ü1.164b, Ü2.141a, T.238a, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / Allâh teᶜālá celle celāluhudan L.178a

[12502] resūl: Ü1.164b / resūl-i nebī[?]: Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.201b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b

[12503] olup mürsel: Ü1.164b / Diğer nüshalarda yok

[12504] anlardur: Ü1.164b, Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, Ü5.226b, H2-2.92a / şunlardur İ2.202a, N.184b

[12505] teblīġ-i risāletden ṣoñra: Ü1.164b / baᶜde ezteblīġ-i risālet Ü2.141a, T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.202a, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b /

[12506] ve: Ü1'de yok

[12507] Ḥażret-i Şeyḫ buyururlar: Ü1.164b / ẕikr ider L.178a / meẕkūrdur Ü2.141a, T.238a, Ü3.161b, İ2.202a, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b

[12508] تعالى - teᶜālá: Ü1.164b / Diğer nüshalarda yok

[12509] يتعبّد - yeteᶜabbede: Ü1.164b, L.178a, Ü5.226b / يتعبّده - yeteᶜabbedehu T.238a, Ü3.161b, İ2.202a, H2-2.92a, N.184b / يتعيده Ü2.141a

[12510] "*Nebî (peygamber), kendisine Allah katından vahiy gelen kimsedir. Bu vahiy bir şeriat içerir ki nebî, bunu kendi şahsında uygular. Eğer (nebî) başkasına gönderilmiş ise resul olur.*"

[693] [Naẓm]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

اولواالعزم نوح والخليل ابن آزر	ᶜUlū’l-ᶜazmi Nūḥun ve’l-Ḫalīlu_bnu Āzere
وموسى و عيسى والحبيب محمّد	Ve Mūsá ve ᶜĪsá ve’l-Ḥabību Muḥammedu
صلوة صلات من اله مهيمن	Ṣalâtu ṣalātin min İlâhin Muheyminin
على ارواحهم فى كل يوم تجدّد	ᶜAlá ervāḥihim fī külli yevmin teceddede[12511]

[Neşr] Ve[12512] Ṣūfiyye dirler kï nübüvvet ẕāt u ṣıfātdan iḫbārdur[12513] ve aḥkām-ı İlâhī eger siyāset ile emr olınursa şerᶜīdür ve eger siyāset ile emr olınmaz_ise taᶜrīfīdür. Ve Dāvûd-ı Ḳayṣerī Şerḥ-i Fuṣūṣda ẕikr ider kï nebī hidāyet-i ḫalḳ içün biᶜş olınmış bir şāhiddür[12514]. Ve ḫārıḳ-ı ᶜādāt[12515] eger nebīden ṣādır olursa *muᶜcize*dür eger velīden ṣādır olursa *kerāmet*dür. Ve gāh olur kï aṣḥāb-ı nüfūs-ı ḳaviyyeden biḥasbi’l-fıṭra[12516] ṣādır olur. Ḥāl bu kï ne nebī ve ne velīdür[12517] belkï ṣāliḥ daḫi[12518] degildür. **Mevlānā**[12519] **Saᶜde’d-dīn *Şerḥ-i Meḳāṣıd***da ẕikr ider kï “ قد تستعين النّفوس فى احداث الغرائب بمزاولة[12520] مخصوصة وهى السّحر اوبقوى بعض[12521] الرّوحانيّات وهى الغرائم وبالاجرام الفلكيّة وهى دعوة الكواكب اوبتمزيج القوى السّماويّة بالارضيّة وهى الطلسمات او بالخواصّ الانسانيّة وهى النيرنجات اوبالنّسب الرّياضيّة وهى الحيل”- “*Ḳad testeᶜīmu’n-nufūsu fī-iḥdāṣi’l-ġarā’ibi bi-muzāveletin*

[12511] “*Ulu’l-azm peygamberler; Hz. Nuh, Azer’in oğlu Halil (Hz. İbrahim), Hz. Musa, Hz. İsa ve Allah’ın sevgilisi Hz. Muhammed’dir. Salat kere salat her yeni gün Müheymin olan (görüp gözeten) Allah’tan onların ruhları üzerine olsun*.”

[12512] ve: Ü1’de yok

[12513] ve Ṣūfiyye dirler kï nübüvvet ẕāt u ṣıfātdan iḫbārdur: N’de yok

[12514] ve Dāvûd-ı Ḳayṣerī ẕikr ider kï … şāhiddür: T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.202a, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / ve Dāvûd-ı Ḳayṣerī ẕikr iderler ki Ü2.141a /Ü1’de yok

[12515] ḫārıḳ-ı ᶜādāt: T.138b, L.178a, Ü5.227a / ve ḫarḳ-ı ᶜādet: Ü1.164b, Ü3.161b, İ2.202a, H2-2.92a, N.184b / Ü2’de yok

[12516] bi-ḥasb-i fıṭrat: Ü2.141b, T.238a, L.178a, Ü3.161b, İ2.202a, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / bi-ḥasbi’l-fıṭra Ü1.164b

[12517] velīdür: Ü1.164b, L.178a, İ2.202a / velī Ü2.141b, T.238a, Ü3.161b, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b

[12518] daḫi: Ü2.141b, T.238a, Ü3.161b, İ2.202a, Ü5.226b, H2-2.92a, N.184b / bile L.178a

[12519] Mevlānā: L’de yok

[12520] بمزاولة - bi-müzāveleti: / بمزاولتهم – bi-müzāveletihim Ü1.164b

[12521] بعض - baᶜżu: Ü1’de yok

*maḫṣūṣatin ve hiye's-**siḥru** ev bi-ḳuvá baᶜżi'r-rūḥāniyyāti ve hiye'l-**ġarāʾimu** ve bi'l-ecrāmi'l-felekiyyeti ve hiye **daᶜvetu'l-kevākibi** ev bi-temzīci'l-ḳuvé's-semāviyyeti bi'l-arḍiyyeti ve hiye'ṭ-**ṭilismātu** ev bi'l-ḫavāṣṣi'l-insāniyyeti ve hiye'n-**nīrencātu** ve bi'n-nisebi'r-riyāḍiyyeti ve hiye'l-**ḥiyelu***"[12522]. Ve Eşāᶜire kerāmet-i[12523] evliyāya ḳā'illerdür. Lâkin Muᶜtezile inkār iderler. Ve Eşāᶜireden üstād Ebū İsḥaḳ bu mes'elede muvāfiḳ-ı Muᶜteziledür. Ve Muᶜtezileden Ebu'l-Ḥüseyn-i[12524] Baṣrī bu mes'elede[12525] muvāfiḳ-ı Eşāᶜiredür. Ve Ṣūfiyye dirler kï ātiyeden iḫbār[12526] ve ṭayy-ı zamān u mekān ve anuñ emṡāli eşyā ḫavāṣṣ-ı ferişte ve cindendür. Ammā żamā'ir u ḫavāṭıra[12527] ıṭṭılāᶜları yoḳdur. Ve muᶜcize-i her nebī ümmetinüñ muḥabbetleri ġālib olduġı şey'e muṭābıḳdur. Meşelā ḳavm-i Mūsá ᶜaleyhi's-selāma[12528] siḥr ve ḳavm-i ᶜĪsá ᶜaleyhi's-selāma[12529] ṭıb ve ḳavm-i Dāvûd ᶜaleyhi's-selāma[12530] mūsīḳī[12531] ve ḳavm-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḫażretlerine[12532] feṣāḥat u belāġat

---

[12522] "*Nefisler, garip şeyleri meydana getirmede özel bir çalışmadan (yetenekten) yardım alırlar ki bu sihirdir. Veya bazı ruhanilerin gücünden yardım alırlar ki bunlar rakiplerdir (cinler). Veyahut felekî cisimlerden (gök cisimlerinden) yardım alırlar ki bu, yıldızları çağırmaktır. Veyahut semavî güçleri yerküre güçleriyle karıştırmakla yardım alırlar ki bunlar tılsımlardır. Veyahut insanî özelliklerinden yardım alırlar ki bunlar birtakım bitkilerdir. Veya birtakım matematiksel oranlardan yardım alırlar ki bunlar birtakım hilelerdir*."

[12523] kerāmet-i: Ü1.165a, İ2.202a, Ü3.162a, H2-2.92b, N.185a / kerāmāt-ı Ü2.141b, T.239a, L.178b, Ü5.227a

[12524] Ebu'l-Ḥüseyin: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a / Ebu'l-Ḥasan L.178b

[12525] mes'elede: Ü1.165a, İ2.202b / maḥalde Ü2.141b, T.239a, L.178b, Ü3.162a, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a

[12526] iḫbār: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a / iḫbārdur L.178b

[12527] żamā'ir u ḫavāṭıra: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a / ẓamā'ir-i ḫāṭıra L.178b

[12528] Mūsá ᶜaleyhi's-selāma: L.178b / Mūsáya Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a

[12529] ᶜĪsá ᶜaleyhi's-selāma: L.178b / ᶜĪsáya Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227a, H2-2.92b, N.185a

[12530] Dāvûd ᶜaleyhi's-selāma: L.178b / Dāvûda Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185a

[12531] mūsīḳī: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185a / mūsīḳār L.178b

[12532] Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerine: T.239a, L.178b, Ü5.227b / Muḥammed Muṣṭafāya ṣalavātu'llâhi ve selāmuhu ᶜaleyhi ve ᶜalá sā'iri'l-enbiyā Ü2.141b, Ü3.162a / Muḥammede ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü1.165a / Muḥammed ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve selleme İ2.202a, H2-2.92b / Muḥammed ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selemle N.185a

muḥabbeti[12533] ġālib idi. Fuṣaḥā-yı ᶜArab[12534] ḳaṣā'id naẓm idüp cümleden Muᶜallaḳāt-ı Sebᶜa[12535] der-i Kaᶜbe-i Mükerremeye aṣarlar idi. Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12536] ᶜaleyhi ve sellem naẓm-ı şerīf ile ẓāhir ve[12537] feṣāḥat u belāġatı[12538] miṣāl-i şems-i enver[12539] bāhir olıcaḳ cümle fuṣaḥā-yı ᶜArab bu muᶜcizeden ġayrı degildür diyü īmāna geldiler.

[694] Beyt[12540]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

علمهای انبیا و اولیا	ᶜAlemhā-yi enbiyā vu evliyā
دردلش رحشنده شد شمس والضحی	Derdileş raḥşende şud şems ve'ḍ-ḍuḥá[12541]

[Neşr] Ve muḥaḳḳıḳān-ı dīn ve ᶜārifān-ı sırr-ı yaḳīn buyururlar kï Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12542] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine vech-i ıṭlāḳ-ı vaṣf-ı[12543] ümmī oldur kï cenāb-ı hümāyūnları Ümmü'l-Kitāba mensūbdur.

[695] Naẓm-ı[12544] **Ḫˇāce**[12545] **Ḥāfıẓ**

[12533] muḥabbeti: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, L.178b, Ü3.162a, Ü5.227b, H2-2.92b / muḥabbet İ2.202a, N.185a

[12534] fuṣaḥā-yı ᶜArab: Ü1.165a, Ü2.141b, T.239a, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185a / ᶜArab fuṣaḥāları L.178b

[12535] ḳaṣā'id naẓm idüp cümleden Muᶜallaḳāt-ı Sebᶜa: Ü1.165a / ḳaṣā'id-i sebᶜa naẓm idüp Ü2.141b, T.239a, L.178b, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185a

[12536] teᶜālá: İ2.202b, H2-2.92b / Ü1, Ü2, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12537] ve: L'de yok

[12538] belāġatı: Ü1.165a, İ2.202b, H2-2.92b, N.185a / belāġat-ı ᶜāliyesi Ü2.141b, Ü3.162a / belāġat-ı ġaliyesi T.239a, L.178b, Ü5.227b

[12539] -i enver: Ü1.165a / Diğer nüshalarda yok

[12540] Beyt: Ü1.165a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12541] "*Enbiya ve evliyanın ilimleri / 'Güneş ve kuşluk vakti (ne yemin olsun)' gibi gönlünde parıldadı*."

[12542] teᶜālá: İ2.202b, H2-2.92b / Ü1, Ü2, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12543] -ı vaṣf-ı: Ü1.165a / Diğer nüshalarda yok

[12544] Naẓm-ı: İ2.202b, H2-2.92b, N.185a / Beyt-i L.178b / Ü2, T, Ü3, Ü5'de yok

[12545] Ḫˇāce: Ü1.165a / Diğer nüshalarda yok

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

ستارهٔ بدرخشید و ماه مجلس شد — Sitāre'ī bediraḫşīd u māh-i meclis şud

دل رمیدهٔ مارا رفیق و مونس شد — Dil-i remīde-i mārā refīḳ u mūnis şud[12546]

نکارمن که بمکتب نرفت وخط ننوشت — Nigār-i men kï bemekteb nereft u ḫaṭ nenuvişt

بغمزه مسئله آموز صد مدرّس شد — Beġamze mes'eleāmūz-i ṣad muderris şud[12547]

[Neşr] Ve kümmel-i enbiyā vü evliyā mebde' ü meᶜāda ve żābıṭa-i[12548] niẓām-ı umūr-ı dünyeviyyeye[12549] ve berzaḫda ṣuver-i mütemeşşile-i aᶜmāl-i beşere vech-i küllī üzre muṭṭaliᶜlerdür. Ve sā'ir nās ḫˇābda müşāhede eyledügi keşfi anlar bīdār iken müşāhede iderler[12550]. Ve ecsām-ı arżī vü semāvīde[12551] taṣarrufa ḳādirlerdür. Ḥażret-i İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām[12552] āteşi ṭaṣarruf eyledi bi-ḳavlihi teᶜālá [12553] "يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ"-"*Yā nāru kūnī berden ve selāmen ᶜalá İbrāhīm*"[12554]. Ve Ḥażret-i Mūsá

[12546] "*Bir yıldız doğdu, ay oldu meclisimize. Arkadaş, can dostu oldu ürkek gönlümüze*." (*Hâfız Divanı*, Hzl.-Çev. Mehmet Kanar, C. 1, G.167/1)

[12547] "*Sevgilim okula gitmedi, yazı yazmadı ama; Bir gamzeli bakışıyla ders verdi yüz müderrise*." (Hâfız-ı Şîrâzî, Divan, Hazırlayıp Çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, C. 1, s.406, G.167/2)

[12548] ve kümmel-i enbiyā vü evliyā mebde' vü meᶜāda ve żābıṭa-i: Ü2'de yok

[12549] umūr-ı dünyeviyyeye: Ü1.165a / dünyāya Ü2.142a, T.239b, L.178b, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.93a, N.185a

[12550] iderler: Ü1.165a, Ü2.142a, T.239b, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.93a, N.185a / iderlerdi L.178b

[12551] semāvīde: Ü1.165a / semāvī Ü2.142a, T.239b, L.178b, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.93a, N.185a

[12552] İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām: L.178b / İbrāhīm Ü1.165a, Ü2.142a, T.239b, Ü3.162a, İ2.203a, Ü5.227b, H2-2.93a, N.185a

[12553] bi-ḳavlihi teᶜālá: Ü1.165a, İ2.203a, H2-2.93a, N.185a / li-ḳavlhi teᶜālá Ü2.142a / ḳavluhu teᶜālá T.239b, L.178b, Ü3.162a, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185a

[12554] "*"Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol" dedik*" (Enbiyâ: 69)

ᶜaleyhi’s-selām[12555] āb u ḥaceri[12556] taṣarruf eyledi[12557] bi-ḳavlihi teᶜālá[12558] “ و[12559] أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانفَلَقَ”-“*Ve evḥaynā ilá Mūsá eni’ḍrib bi-ᶜaṣāke’l-baḥre fe’nfeleḳa*”[12560]. Ve ḳavluhu teᶜālá[12561] “ وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ[12562] فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْناً”-“*Ve iẕi’stesḳá Mūsá li-ḳavmihi fe-ḳulna’ḍrib bi-ᶜaṣāke’l-ḥacer fe’nfeceret minhu’snetá ᶜaşrete ᶜaynā*”[12563]. Ve Ḥażret-i Süleymān ᶜaleyhi’s-selām[12564] hevāyı taṣarruf eyledi[12565] bi-ḳavlihi teᶜālá[12566] “ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ”-“*Ve li-Suleymāne’r-rīḥa ġuduvvuhā şehrun ve revāḥuhā şehrun*”[12567]. Ve Ḥażret-i Dāvûd ᶜaleyhi’s-selām[12568] maᶜdeni[12569] bi-ḳavlihi teᶜālá[12570] “وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ”-“*Ve elennālehu’l-ḥadīd*”[12571], [ve Ḥażret-i Meryem raḍiya’llâhu ᶜanhā

[12555] Mūsá ᶜaleyhi’s-selām: L.179a / Mūsá Ü1.165a, Ü2.142a, T.239b, Ü3.162a, İ2.203a, Ü5.227b, H2-2.93a, N.185a

[12556] ḥaceri: Ü1.165a / zemīni Ü2.142a, T.239b, L.179a, Ü3.162a, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.93a, N.185a

[12557] taṣarruf eyledi: Ü1.165a / musaḫḫar eyledi L.179a / Ü2, T, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[12558] bi-ḳavlihi teᶜālá: Ü1.165a/ ḳāle’llâhu teᶜālá Ü2.142a, T.239b, L.178b, İ2.202b, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185a / ḳavluhu teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.162a

[12559] و – ve: / ayet-i kerîmede “ف - fe“ şeklindedir

[12560] “***Bunun üzerine Mûsâ’ya, “Asan ile denize vur” diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı***. *Her parçası koca bir dağ gibiydi.*” (Şuarâ: 63)

[12561] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü1.165a / Diğer nüshalarda yok

[12562] بعصاك الحجر – bi-ᶜaṣāke’l-ḥacer: L’de yok

[12563] “***Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış****, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.*” (Bakara: 60)

[12564] Süleymān ᶜaleyhi’s-selām: L.179a, Ü3.162b / Süleymān Ü1.165b, Ü2.142a, T.239b, İ2.202b, Ü5.227b, H2-2.92b, N.185b

[12565] taṣarruf eyledi: Ü1.165a / Ü2, T, L, Ü3, İ2, H2-2, N’de yok

[12566] bi-ḳavlihi teᶜālá: Ü1.165a, İ2.203a, H2-2.93a, N.185b / li-ḳavlihi teᶜālá Ü2.142a / ḳavluhu teᶜālá T.239b, L.178b, Ü5.228a / ḳavluhu teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.162a

[12567] “***Süleyman’ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik***. *Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.*” (Sebe: 12)

[12568] Dāvûd ᶜaleyhi’s-selām: L.179a, Ü3.162a / Dāvûd Ü1.165b, Ü2.142a, T.239b, İ2.202b, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12569] maᶜdeni: Ü2.142a, T.239b, L.179a, Ü3.162b, İ2.202b, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b / maᶜden musaḫḫar olmışdur Ü1.165b

[12570] bi-ḳavlihi teᶜālá: Ü1.165b / ke-ḳavlihi teᶜālá Ü2.142a, Ü3.162b / ḳāle’llâhu teᶜālá T.239b, L.179a, Ü5.228a / İ2, H2-2, N’de yok

[12571] “*Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir lütuf verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin” dedik ve* ***“(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık.***” (Sebe: 10)

[12572] nebātı[12573] bi-ḳavlihi teᶜālá[12574] "وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ"-"*Ve huzzī ileyki bi-cizᶜin'n-naḫleti*[12575]*"*[12576]][12577], ve Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine [12578] āsumān u ḳameri[12579] müsaḫḫar eyledi[12580] bi-ḳavlihi teᶜālá[12581] "اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ"-"*İḳterebeti's-sāᶜatu ve'nşaḳḳa'l-ḳamer*"[12582].

[696] [Beyt]

[[شق كشته ماه چارده برلوح هنر چرخ	Şaḳ geşte māh-i çārde berlevḥ-i sebz-i çerḫ
چون خامه دبير زتيغ بنان او	Çun ḫāme-i debīr zitīġ-i benān-i ū[12583]]][12584]

[12572] raḍiya'llâhu ᶜanhā: Ü3.162b, Ü5.228a / Meryem ᶜaleyhime's-selām L.179a / Meryem Ü1.165b, Ü2.142a, T.239b, Ü3.162b, İ2.203a, H2-2.92b, N.185b

[12573] nebātı: Ü1.165b, Ü2.142a, T.239b, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.92b / nebāt İ2.203a, N.185b

[12574] bi-ḳavlihi teᶜālá: Ü2.142a, H2-2.93a, N.185b / bi-ḳavlihi teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.162b / li-ḳavlihi teᶜālá İ2.203a / ḳāle'llâhu teᶜālá T.239b, L.179a, Ü5.228a

[12575] "وهزّى اليك بجذع النخلة"-"Ve hüzzī ileyke bi-cizᶜin'n-naḫlete": Ü1.165b, Ü2.142a, T.239b, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b / "وهزّى اليك بجذع النخلة"-"Ve hüzzī ileyke bi-cizᶜin'n-naḫlete" ṣalavātu'll'ahi teᶜālá ve selāmuhu ᶜalá Resūlinā Muḥammedin ve ᶜaleyhim ecmaᶜīn İ2.203a

[12576] "***Hurma ağacını kendine doğru silkele*** *ki sana taze hurma dökülsün*" (Meryem: 25)

[12577] [[Ve Ḥażret-i Meryem … bi-cizᶜin'n-naḫlete"]]: Ü1'de yok

[12578] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine: Ü1.165b / Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.142a, Ü3.162b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerine T.240a, L.179a, Ü5.228a, N.185b / Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerine İ2.203a, H2-2.93a /

[12579] āsumān u ḳameri: Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a / āsumān u ḳamer İ2.203a, H2-2.93a, N.185b / ḳamer uāsumān Ü1.165b

[12580] musaḫḫar eyledi: L.179a / Diğer nüshalarda yok

[12581] bi-ḳavlihi teᶜālá: İ2.203a, H2-2.93a / bi-ḳavlihi tebāreke ve teᶜālá Ü3.162b / bi-ḳavlihi bāreke ve teᶜālá Ü2.142a / li-ḳavlihi teᶜālá Ü1.165b / bi-ḳavlihi N.185b / ḳāle'llâhu teᶜālá T.240a, L.179a, Ü5.228a

[12582] "*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.*" (Kamer: 1)

[12583] "*Semanın hüner ve bilgi levhası, defterinin üzerindeki on dört günlük dolunay ikiye bölündü / Dnun parmaklarının kılıcıyla, katibin kamış kaleminin ucunu ikiye ayırması gibi*."

[12584] [.... شق كشته ماه - Şaḳ geşte māh ….; .... زتيغ بنان او - …. zi tīġ-i benān-ı ō]: Ü1.165b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[Neşr] Ve[12585] **ṣāḥib-i Heyākil** ᶜabd ile Ḥaḳḳuñ kemāl-i ittiṣālini ᶜalá ṭarīḳi't-teşbīh beyān idüp[12586] buyururlar[12587] kï [[ولا يتعجّب من نفس استشرقت و استنارت و استضاءت بنور الله تعالى[12588] فاطاعها الأكوان لمّا رايت الحديدة[12589] الحامية تتشبّه[12590] بالنّار لمجاورتها[12591] و تفعل بفعلها[12592] - *Ve lā-yuteᶜaccebu min nefsin isteşraḳat ve istenāret ve isteḍā'et bi-nūri'llâhi fe eṭāᶜahe'l-ekvānu lemmā ra'eytu'l-ḥadīdete'l-ḥāmiyete teteşebbehu bi'n-nāri limucāveretihā ve tefᶜalu bi-fiᶜlihā.*[12593]]][12594] Ve bu maᶜnāda nitekim dinmişdür:

[697] Naẓm[12595] [Abdu'l-Kerīm Cānī]

نظری بسوی خودکن که توجان دلربایی — Naẓarī besūy-i ḫod kun kï tu cān-i dilrubāyī

مفکن بخاك خودرا که تو ازبلند جایی — Mefiken beḫāk[-i] ḫodrā kï tu ezbulend cāyī[12596]

[12585] ve: Ü1.165b, Ü2.142a, T.240a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b / ammā L.179a

[12586] ᶜabd ile Ḥaḳḳuñ … beyān idüp: Ü1.165b / Diğer nüshalarda yok

[12587] buyururlar: Ü1.165b / ẕikr ider Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12588] تعالى - teᶜālá: Ü1.165b, İ2.203a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok

[12589] الحديدة – el-ḥadīdete: Ü1.165b / الحديد - elḥadīde Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12590] تتشبّه – teteşebbehu: Ü1.165b / يتشبّه – yeteşebbehu Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12591] لمجاورتها – li-mucāveretihā: Ü1.165b, Ü2.142a, İ2.203a, H2-2.93a, N.185b / لمحاورتها T.240a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a

[12592] بفعلها – bi-fiᶜlehā: Ü1.165b / بفعل فعلها – bi-fiᶜlin fiᶜlehā Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12593] "*Sıcak demirin ateşe komşuluğundan (yakınlığından) dolayı ona benzediğini ve onun gibi davrandığını görünce, Allah'ın nuruyla aydınlanan ve parlayan bir nefse (kimseye) âlemlerin itaat etmesine şaşılmaz*."

[12594] ولا يتعجّب من نفس استشرقت و استنارت و استضاءت بنور الله تعالى فاطاعها الأكوان لمّا رايت حديدة الحامية تتشبّه بالنّار لمجاورتها و تفعل بفعلها - Ve lā-yuteᶜaccebu min nefsin isteşraḳat ve istenāret ve isteżā'et bi-nūri'llâhi fe eṭāᶜaha'l-ekvān lemmā re'eytu'l-ḥadīdete'l-ḥāmiyete yeteşebbehu bi'n-nāri'l-mucāveretihā ve tefᶜalu bi-fiᶜlin fiᶜlehā]]: Ü1.165b / لمّا رايت الحديد الحامية يتشبّه بالنّار لمجاورتها وتفعل بفعل فعلها ولايتعجّب من نفس استشرقت واستنارت و استضآءت بنور الله تعالى فاطاعها الاكوان - Lemmā re'eytu'l-ḥadīde'l-ḥāmiyete yeteşebbehu bi'n-nāri'l-mucāviretuhā ve tefᶜalu bi-fiᶜlin fiᶜluhā ve lā-yeteᶜaccebe min nefsin isteşraḳat ve istināret ve istiżā'et bi-nūri'llāhi fe eṭāᶜaha'l-ekvān Ü2.142a, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12595] Naẓm: Ü1.165b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyitler Abdulkerim Câmî'ye aittir [Bk. Abdulkerim Cānā, Gencīne-i Kūhsâr: https://jame-ghor.com/books/0001_10112012_fayeq.pdf; (10.08.2018)]

[12596] "*Dön de bir bak kendine, sen gönül çelen bir cansın / Yere atıp toprağa bulama kendini, sen yüksek bir mevkidesin*."

تورحشم[12597] خود نهانی تو کمال خود ندانی Tu ziçeşm-i ḫod nihānī tu kemāl-i ḫod nedānī

چودرازصدف بروی تو بسی کران بهایی Çu dur ezṣadef berūyī tu besī girān behāyī[12598]

[Neşr] Ve **Dāvûd-ı**[12599] **Ḳayṣerī *Şerḥ-i Fuṣūṣ***da ẕikr ider kï " حقيقة واحدة الوجود[12600] لاتعدّد فيها ولاتكثر و تتعدد [12601] بحسب التعيّنات[12602] والتّجلّيات فيكثر ويصير ارواحا واجساما ومعانى[12603] روحانيّة واعراض جسمانيّة والارواح منها[12604] كليّة ومنها جزئيّة فارواح الانبياء كليّة يشتمل كلّ روح منها على ارواح من يدخل فى حكمه ويصير من امّته كما انّ الاسماء الجزئيّة داخلة فى الاسماء الكليّة واليه[12605] واحدة[12608] اشار[12606] بقوله تعالى إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً[12607] " - *"El-vucūdu ḥaḳīḳatun vāḥidetun lā-teᶜaddude fīhā ve lā tekṯuru ve teteᶜaddedu bi-ḥasebi't-taᶜayyunāti ve't-tecelliyyāti fe yekṯuru ve yeṣīru ervāḥan ve ecsāmen ve maᶜāniye rūhāniyyetin ve aᶜrāża cismāniyyetin ve'l-ervāḥu minhā kulliyyetun ve minhā cuz'iyyetun fe ervāḥu'l-enbiyā'i kulliyyetun yeştemilu külle rūḥin minhā ᶜalá ervāḥi men yedḫulu fī-ḥukmihi ve yeṣīru min ummetihi kemā enne'l-esmā'e'l-cuz'iyyete dāḫiletun fi'l-esmā'i'l-kulliyyeti ve ileyhi eşāre bi-ḳavlihi teᶜālá 'İnne İbrāhīme kâne ummeten vāḥideten'"*[12609].

[12597] چشم – çeşm (حشم - ḥaşem?): Ü1.165b

[12598] "*Sen kendi gözünden gizlenmişsin, kendi kemalini görmüyorsun / Hele inci gibi gizlendiğin sedeften çık da değerinin ne kadar yüksek olduğunu gör*."

[12599] Dāvûd-ı: Ü1'de yok

[12600] الوجود – el-vucūd: Ü1.165b / الموجود – el-mevcūd Ü2.142b, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b

[12601] تتعدد - teteᶜaddede: Ü1.165b / يتعدّد - yeteᶜaddede Ü2.142b, T.240a, L.179a, Ü3.162b, İ2.203a, Ü5.228a, H2-2.92b, N.185b /

[12602] التعيّنات – et-taᶜayyünāt: Ü1.165b, İ2.203a / اليقينيّات – el-yaḳīniyyāt Ü2.142b, T.140a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.93a, N.185b

[12603] معانى - meᶜāniye: Ü2.142b / معان - meᶜānin Ü1.165b

[12604] منها – minhā: Ü1.165b, İ2.203a / كلّها – kullehā Ü2.142b, T.140a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.93a, N.185b

[12605] واليه – ve ileyhi: Ü2'de yok

[12606] اشارة - işāretün: T.240a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a / اشار – eşāre Ü1.165b, Ü2.142b, İ2.203b, H2-2.93b, N.185b

[12607] إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً – inne İbrāhīme kāne ummeten: Ü1.165b [ayetin doğru şekli budur] / كَانَ إِبْرَاهِيمَ أُمَّةً Ü2.142b, T.140a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.93a, N.185b

[12608] واحدة - vāḥideten: Âyet-i kerîmede bu ibare yok

[12609] "*Varlık tek bir hakikattır, birden fazla olmaz ve çoğalmaz. Taayyunât ve tecelliyâta göre (ise varlık) birden fazla olabilir, çoğalabilir ve ruhlar, cisimler, ruhânî manalar ve cismânî arazlar olabilir. Ruhların küllî ve cüz'î olanı vardır. Peygamberlerin ruhları küllîdir ki bu hükme giren bütün ruhları kapsar ve cüz'î isimlerin küllî isimlere dahil olduğu örneğindeki gibi onun ümmetinden olur. Buna Allah*

[698] Beyt[12610] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

صد هزاران طفل سرببریده[12611] شد — Ṣad hezārān ṭifl-i serbubrīde şud

تا کلیم الله صاحب دیده شد — Tā Kelīmu'llâh ṣāḥibdīde şud[12612]

[Neşr] Ve daḫi ey aḫ-i müstefīd[12613] ve ey ṭālib-i feyż-i[12614] mezīd velāyet dört ḳısımdur. Evvel velāyet kï bāṭın-ı nübüvvet-i muṭlaḳadur. Ṣānī velāyet[-i] muḳayyede-i her nebīdür. Ṣāliṣ velāyet[-i] muṭlaḳa-i her nebīdür ve ol[12615] Nebiyy-i Mükerrem[12616] Resūl-i Muḥterem[12617] ṣalla'llâhu teᶜālá[12618] ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinden[12619] mişkât-ı iḳtibās-ı velāyet-i enbiyādur ve sā'ir enbiyāda[12620] mişkât-ı iḳtibās-ı velāyet-i evliyādur. Rābiᶜ velāyet[-i] muṭlaḳa-i ᶜamme kï maḫṣūṣ-ı nübüvvet degildür ve her birinüñ bir ḫātemi vardur. Ve ḫātem-i ḳısm-ı evvel Esedu'llâhu'l-Ġālib[12621] ᶜAlī bin Ebī Ṭālib raḍiya'llâhu ᶜanhdur[12622]. Ol ecilden buyurmışlardur kï eger ehl-i Kütüb-i Erbaᶜa cemᶜ olsa her birine kendü kitābları ḳavlince ḥükm ider_idüm. Ve ḫātem-i

---

*teâlânın şu kavliyle işaret edilmiştir: '**Şüphe yok ki İbrahim (a.s.) tek başına bir ümmetti.**'* [Nahl: 120] "

[12610] Beyt: Ü2.142b, T.140a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.93b, N.185b / Naẓm İ2.203b / Ü1'de başlık yok; Beyit Feriduddîn Attâr'a aittir (Bk. Attâr, Mantıku't-Tayr, Beyân-ı Vâdî-i İstiğnâ: https://ganjoor.net/attar/manteghotteyr/vadi-esteghna/sh1/: Erişim Tarihi: 10.08.2018, Saat: 04:07)

[12611] ببریده – bubrīde Ü1.165b, İ2.203b, N.185b / بریده -burīde Ü2.142b, T.140a, L.179a, Ü3.162b, Ü5.228a, H2-2.93b, N.185b

[12612] "*Yüzlerce çocuğun başı kesildi / Ta Musa Kelimullah gönül ehli olarak ortaya çıksın diye*"

[12613] M(304a)'da ve MT(264)'da bu ibareler yoktur.

[12614] feyż-i: Ü1.165b / Diğer nüshalarda yok

[12615] ol: Ü1'de yok

[12616] Nebiyy-i mükerrem: L.179b / Diğer nüshalarda yok

[12617] muḥterem: L.179b / Ekrem Ü1.165a, Ü2.142b, T.140a, Ü3.162b, İ2.203b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.185b

[12618] teᶜālá: İ2.203b, H2-2.93b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12619] Ḥażretlerinden: Ü2.142b, T.140a, L.179b, Ü3.162b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.185b / Ḥażretlerinde İ2.203b / Ḥażretleri Ü1.165a

[12620] enbiyāda: Ü2.142b, T.140a, L.179b, Ü3.162b, İ2.203b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.185b / enbiyā Ü1.166a

[12621] Esedu'llâhu'l-ġālib: Ü1.166a, Ü2.142b, Ü3.162b, İ2.203b, H2-2.93b, N.185b / T, L, Ü5'de yok

[12622] Ṭālib raḍiya'llâhu ᶜanhdur: L.179b / Ṭālibdür raḍiya'llâhu ᶜanh Ü3.162b / Ṭālibdür raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanh İ2.203b / Ṭālibdür Ü1.166a, Ü2.142b, T.240b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.185b

velāyet-i muḳayyede-i Muḥammediyye beḳavl-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn el-ᶜArabī ve etbāᶜı[12623] o nefs-i nefīs-i Ḥażret-i Şeyḫdür. Ve **Mü'eyyidü'd-dīn-i Cendī *Şerḥ-i Fuṣūṣ***da ẕikr ider kï Ḥażret-i Şeyḫ bilād-ı Endülüsde[12624] ḫalvetde cālis olup on ay ṭaᶜām ekl eylemedi. Ve evvel-i ᶜīdde[12625] ḫalvetden ṭaşra[12626] çıḳmaġa me'mūr oldı. Ve müjde olındı kï ḫātem-i velāyet-i Muḥammediyyedür. Ve yine ***Şerḥ-i Fuṣūṣ***da[12627] ẕikr ider kï " من دلائل ختميّته انّه كان بين كتفيه[12628] فى مثل الموضع الّذى كان لنبيّنا صلّى الله عليه و سلّم علامة[12629] مثل ذرالحجلة"- " *Min delā'ili ḫatmiyyetihi ennehu kāne beyne ketifeyhi fī-misli'l-mevḍiᶜi'l-leẕī kāne li-nebiyyinā ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ᶜalāmetun miṯle ẕerri'l-ḥaceleti*"[12630]. Ve ***Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de **Ḥażret-i Şeyḫ** buyururlar[12631] kï " انا خاتم الولاية دون[12632] شكّ يورث الهاشمىّ مع المسيح"- " *Ene ḫātemu'l-velāyeti dūne şekkin yūriṯu'l-Hāşimiyye maᶜa'l-Mesīḥ*"[12633]. Ve bu maᶜnāyı yine[12634] naẓm ile beyān[12635] idüp buyururlar[12636] kï:

[12623] beḳavl-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn El-ᶜArabī ve etbāᶜı: T.240b, L.179b, Ü5.228b / beḳavl-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn El-ᶜArabī ve etbāᶜ: Ü2.142b, Ü3.163a, İ2.203b, H2-2.93b, N.186a / Şeyḫ Muḥyiddīn ᶜArabī ve etbāᶜı ḳavlince Ü1.166a

[12624] Endülüsde: Ü1.166a, L.179b, İ2.203b / Endülüsīden Ü2.142b, T.240b, Ü3.163a, Ü5.228b, H2-2.93b, N.186a

[12625] evvel ᶜīdde: Ü1.166a, Ü2.142b, T.140b, Ü3.163a, İ2.203b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.186a / ᶜīdüñ evvelinde L.179b

[12626] ṭaşra: Ü1.166a, Ü2.142b, Ü3.163a, İ2.203b, H2-2.93b, N.186a / T, L, Ü5'de yok

[12627] Şerḥ-i Fuṣūṣda: Ü1'de yok

[12628] كتفيه – ketfeyhi: Ü2.142b, T.140b, L.179b, Ü3.163a, İ2.203b, Ü5.228b, H2-2.93b, N.186a / كتفه Ü1.166a

[12629] علامة - ᶜalāmetun: Ü2.142b, Ü3.163a, İ2.203b, H2-2.93b, N.186a / ملامة T.240b, L.179b, Ü5.229a / Ü1'de yok

[12630] "*Hz. Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellemin iki omuzu arasında peygamberlik mührü bulunduğu gibi, onun da iki omuzu arasında halhal parçası gibi bir işaretin bulunması (onun) hâtem sahibi olduğunun delilidir*."

[12631] buyururlar: Ü1.166a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / buyurur Ü2.143a, T.140b, L.179b, Ü3.163a, Ü5.229a

[12632] دون - dūne: Ü1.166a, T.240b, L.179b, Ü5.229a / به دون Ü2.143a, Ü3.163a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a

[12633] "Şüphesiz ki ben, Mesih'le birlikte Hâşimî olanı mirasçı kılan velâyet mührüyüm."

[12634] bu maᶜnāyı yine: Ü2.143a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / bu maᶜnāyı T.140b, L.179b, Ü3.163a, Ü5.229a / Ü1'de yok

[12635] ile beyān: Ü1'de yok

[12636] buyururlar: Ü1.166a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / buyurur Ü2.143a, T.140b, L.179b, Ü3.163a, Ü5.229a

[699] Şiᶜr[12637] [İbni ᶜArabī]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

ولمّا اتانى الحقّ ليلا مبشّرا	Ve lemmā etāni'l-Ḥaḳḳu leylen mubeşşiren
بانّى ختام الامرفى غرّة الشّهر	Bi-ennī ḫitāmu'l-emri fī ġurreti'ş-şehri[12638]
وقال لمن قدكان فى الوقت حاضرا	Ve ḳāle li-men ḳad kāne fi'l-vaḳti ḥāḍiren
من الملأ الاعلى ومن عالم الامر	Mine'l-mele'i'l-aᶜlá ve min ᶜālemi'l-emri[12639]
الا فانظروا فيه فانّ علامتى	Elā fe'nżurū fīhi fe-inne ᶜalāmetī
فتى[12640] ختمه فى موضع الضّرب بالظّهر	Feten ḫatmihi fī-mevḍiᶜi'ḍ-ḍarbi bi'ẓ-ẓaḥri[12641]
انا وارث لاشكّ علم محمّد	Ene vāriṣun lā-şekke ᶜilme Muḥammedin
وحالته فى السرّ منّى و فى الجهر	Ve ḥāletuhu fi's-sirri minnī ve fi'l-cehri[12642]

[Neşr] Ve **İmām**[12643] **ᶜAllāme Muḥammed bin ᶜAlī Tirmiẕī Ḥakīm** kï ***ṣāḥib-i Nevādirü'l-Uṣūl***dur ve ekābir-i ehl-i[12644] keşfdendür yüz elli beş su'āl īrād eylemişdür

---

[12637] Şiᶜr: Ü1.166a, Ü2.143a, T.140b, L.179b, Ü3.163a, Ü5.229a / Naẓm İ2.204a, H2-2.94a, N.186a; [Bk. ᶜAbdu'l-bāḳī Miftāḥ, *Ḫatmu'l-Ḳur'ān Muḥyiddīn İbni ᶜArabī*, Dāru'l-Kutubu'l-ᶜİlmiyye, Beyrūt, s.221 https://books.google.com.tr/books?id Erişim tarihi: 28.06.2020; eş-Şāᶜir: Muḥyiddīn bin ᶜArabī, el-Ḳısmu: el-ᶜAṣru'l-ᶜAbbāsī http://www.adab.com/modules.php?name=Sh3er&file=print&qasno=11451 (28.06.2020)]

[12638] "Hak, bana ayın ilk günü geceleyin benim bu işin (velâyetin) mührü (sonuncusu) olduğumu müjdeleyerek gelince"

[12639] "Ve o vakit mele'i aᶜlâdan (dünya semasından) ve âlem-i emirden (mekânsızlık âleminden) hazır bulunanlara dedi ki"

[12640] فتى – fetá: doğrusu "على-ᶜalá"dır

[12641] "*Dikkat ediniz ve ona bakınız! Şüphesiz ki o, sırtının vurma yerinde benim işaretim olan mührü taşıyan bir gençtir*."

[12642] "*Şüphesiz ki ben Muhammed'in (a.s.) ilminin varisiyim; Onun gizli ve aşikâr olanı bendedir*."

[12643] İmām: Ü1.166a, Ü2.143a, L.179b, Ü3.163a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / ammā T.141a, Ü5.229a

[12644] ekābir-i ehl-i: Ü2.143a, T.141a, L.179b, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186a / erbāb-ı Ü1.166a

ve dimişdür[12645] kï bu su'āllere cevāb virmege[12646] ḫātem-i velāyet-i Muḥammediyyeden[12647] ġayrı kimesne ḳādir degildür. **Ḥażret-i Şeyḫ *Fütūḥāt-ı Mekkiyye***de ẕikr olınan yüz elli beş su'āle cevāb virmişdür. Ve baᶜżı ẓāhirbīn fuḳahā-yı cāmidīn[12648] Ḥażret-i Şeyḫi tekfīr ü taḍlīl eylemişdür. Anlaruñ[12649] cevābı sükūtdür.

[700] Naẓm[-ı][12650] Ḫᵛāce Ḥāfıẓ[12651]

[Müstefᶜilün Feᶜūlün Müstefᶜilün Feᶜūlün]

بامدّعی مکویید[12652] اسرار عشق و مستی — Bāmuddeᶜī megūyīd esrār-i ᶜaşḳ u mestī

تابیخبر بمیرد در[12653] درد خودپرستی — Tā bīḫaber bimīred derderd-i ḫodperestī[12654]

ᶜĀşiḳ şev erne ey dil kār-i cihān ser āyed عاشق شو ار نه[12655]ای دل[12656] کار جهان سراید

[12645] ve dimişdür: İ2.204a, N.186a/ dimişdür Ü1.166a / ve dimişlerdür Ü2.143a, T.241a, L.179a, Ü3.163a, Ü5.229a / H2-2'de yok

[12646] cevāb virmege: Ü1.166a / cevābı Ü2.143a, T.141a, L.179b, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186a

[12647] velāyet-i Muḥammediyyeden: Ü1.166a / evliyādan Ü2.143a, T.141a, L.180a, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186a

[12648] ẓāhir-bīn fuḳahā-yı cāmidīn: T.241a, Ü3.163a, Ü5.229a / ẓāhir-bīn fuḳahā-yı cāmiden Ü2.143a, H2-2.94a / ẓāhir-bīn fuḳahā-yı cāmid İ2.204a, N.186a / cāmidīn fıḳahā-yı ẓāhir-bīn L.180a / fuḳahā Ü1.166a

[12649] anlaruñ: Ü1.166a / bu gūne cevāmidüñ Ü2.143a, Ü3.163a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / bu gūne cevāblaruñ T.241a, L.180a, Ü5.229a

[12650] Naẓm: İ2.204a, N.186a / Şiᶜr Ü2.143a, T.141a, L.180a, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a / Ḳıṭᶜa H2-2.94a / Ü1'de yok

[12651] Ḫᵛāce Ḥāfıẓ Ü1.166a / Diğer nüshalarda yok; [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 435/1, 2; 434/5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/080L (21.06.2020)]

[12652] مکویید – megūyīd: Ü1.166a, Ü2.143a, İ2.204a, H2-2.94a, N.186a / میکویید – mīgūyīd Ü3.163a / میکوید – mīgūyed T.241a, L.180a, Ü5.229a /

[12653] در – der: Ü1.166, Ü2.143a, T.241a, L.180a, Ü3.163a, Ü5.229a /با – bā İ2.204a, H2-2.94a, N.186a

[12654] "*İddiacıya söylemeyin aşk ile sarhoşluk sırlarını. Gafilce gebersin kendini beğenmişlik derdiyle*!" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, C. 2, G. 435/1]

[12655] شوارنه – şev er ne: Ü1.166b / شوندار Ü2.143a, T.141a, L.180a, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186a

[12656] ای دل- ey dil: Ü1.166b / Ü2, T, L, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

ناخوانده نقش مقصود ازکارکاه هستی[12657] Nāḫˇānde naḳş-i maḳṣūd ezkārgāh-i hestī[12658]

[701] [Beyt]

[Mefᶜūlu Fāᶜilātün Mefᶜūlü Fāᶜilātün]

تاعلم[12659] و عقل بینی بی معرفت نشینی]] Tā ᶜilm u ᶜaḳl bīnī bīmaᶜrifet nişīnī

یك نکته ات بکویم خودرا مبین و رستی Yek nukteet bigūyem ḫodrā mebīn u restī[12660]]][12661]

[Neşr] [[Ve Ḥażret-i Şeyḫ buyururlar kï medīne-i Ḳurṭubada sākin iken Ḥaḳ teᶜālá baña ıṭṭılāᶜ-ı tām virüp gördüm kï Ḥażret-i Ādemden Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme gelince irsāl olınan enbiyā meclis-i Ḥażret-i Resūlde cemᶜ olmışlar. Ve hīç enbiyādan birisi baña ḫiṭāb itmedi illā Ḥażret-i Hūd ᶜaleyhi's-selām baña ḫiṭāb idüp didi kï yā Muḥyi'd-dīn cümle enbiyā saña tehniyet-i ḫatm-i velāyet-i Muḥammediyye içün cemᶜ oldılar.]][12662] Ve velādet-i Ḥażret-i Şeyḫ şeb-i cumᶜada Ramażān-ı şerīfüñ yigirmi yedisinde sene sittīn ve ḫamse mi'ede[12663] vāḳiᶜ olmışdur. Ve vefātları daḫi şebᶜ-i cumᶜada Rebīᶜu'l-evvelde sene ṣemān ve ṣelāṣīne ve

---

[12657] ناخوانده نقش مقصود ازکارکاه هستی - Nāḫˇānde naḳş-i meḳṣūd ezkārgāh-i hestī: Ü2.143a, T.141a, L.180a, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186b / آری طریق دولت چالاکیست و حستی Ü1.166b

[12658] "*Âşık ol; bir gün dünyanın işi bitecek nasıl olsa. Varlığın nakşı okunmadan varlık atölyesinde*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, s. 994, G. 435/2]

[12659] علم - ᶜilm: / Orijinal metninde "فضل - faẓl" [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 435 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh435/ (11.06.2020)]

[12660] "*İlim ile aklını görürsen, marifetsiz kalırsın. Bir şey diyeyim sana: Kendini görme ki benlikten kurtulasın*." [Çev. Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, G. 434/5]

[12661] Bu beyit önceki iki beyitten Hâfız'ın farklı bir gazeline aittir [Bk. Hâfız, Gazeliyyât, G. 434 https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh434/ (11.06.2020)]

[12662] [[ve Ḥażret-i Şeyḫ …. cemᶜ oldılar]]: Ü1.166b / Diğer nüshalarda bu kısım yok

[12663] şeb-i cumᶜada … ḫamsemi'ede: Ü1.166b, Ü2.143a, T.141a, L.180a, Ü3.163a, İ2.204a, Ü5.229a, H2-2.94a, N.186b / beş yüz altmış senesi Ramażān-ı şerīfinüñ yigırmi yedinci cumᶜa gicesinde L.180a

sitte mi'ede[12664] vāḳiᶜ olmışdur. Ve merḳad-i şerīfleri[12665] Ṣāliḥiyye-i Dımaşḳdadur. Ve **Ḥażret-i Muḥaḳḳıḳ-ı Rūmī** buyururlar[12666] kï:

[702] Naẓm[12667]

[Fāᶜilātün Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün]

ماعاشق وسرکشتهٔ[12668] سودای دمشقیم	Mā ᶜāşiḳ u sergeşte-i sevdā-yi Dimaşḳīm
جان داده ودل بستهٔ سودای دمشقیم	Cāndāde vu dilbeste-i sevdā-yi Dimaşḳīm[12669]
اندر جبل صالحه کانیست زجوهر	Ān dercebel-i Ṣāliḥa kānīst zicevher
کاندر طلبش غرقهٔ دریای دمشقیم	K'ender-ṭalebeş ġarḳa-i deryā-yi Dimaşḳīm[12670]

[Neşr] Ve Ḥażret-i Şeyḫ buyururlar[12671] kï bilād-ı Endülüsden müfāreḳat eyledükde ᶜazm-i Ḳurṭuba[12672] eyledüm ve aña vāṣıl olıcaḳ bir ḫˇāb gördüm_kï cümle kevākib-i āsumān ṣūret-i nebāt-ı ebkārda ẓāhir olup cümlesi ile cemᶜ oldum ve bekāretlerini

---

[12664] daḫi şebᶜ-i cumᶜada Rebīᶜu'l-evvelde … sittemi'ede: T.141a, Ü3.163b, Ü5.229b, H2-2.94a, N.186b / daḫi şebᶜ-i cumᶜada Rebīᶜu'l-evvelīde … sittemi'ede Ü1.166b, İ2.204b / daḫi şebᶜ-i cumᶜada Rebīᶜu'l-evvel … sittemi'ede Ü2.143b / altı yüz otuz sekiz senesi Rbīᶜu'l-evvelinüñ ibtidāsı cumᶜa gicesi L.180a

[12665] merḳad-ı şerīfleri: Ü1.166b, Ü2.143b, L.180a, Ü3.163b, İ2.204b, H2-2.94a, N.186b / merḳadları T.141a, Ü5.229b

[12666] buyururlar: L.180a, İ2.204b, H2-2.94a, N.186b / buyurur Ü2.143b, T.141a, Ü3.163a, Ü5.229b

[12667] Naẓm: İ2.204b / Şiᶜr Ü1.166b / Ḳıṭᶜa Ü2.143b, T.141a, L.180a, Ü3.163b, Ü5.229b, H2-2.94a (Ü2'de söz konusu kıtanın sadece ilk mısrası yer almaktadır) / Rubāᶜī N.186b / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Beyitler Mevlânâ'nın Divân-ı Kebîr'ine aittir (Bk. Mevlânâ, *Dîvân-ı Şems*, Gazeliyyât, G. 1693/1, 11: https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh1493/ (09.12.2018); Divanda 11. Beytin ikinci mısrası "زان گوهر ما غرقه دریای دمشقیم - *Z'ān gevher-i mā ġarḳā-i deryā-yi Dimaşḳīm*" şeklindedir.)

[12668] عاشق وسرکشتهٔ- ᶜāşıḳ u sergeşte-i: Ü1.166b, İ2.204b, N.186b / عاشق سرکشتهٔ- ᶜāşıḳ-ı sergeşte-i Ü2.143b, T.141a, L.180a, Ü3.163b, Ü5.229b, H2-2.94a

[12669] "*Biz, Dimaşk sevdasına aşığız, tutkunuz / Dimaşk'a canımızı vermiş ve gönlümüzü bağlamışızdır*."

[12670] "*Bu Salih dağında kıymetli taşlarla doğu bir maden vardır / Biz de onu bulma sevdasıyla Dimaşk deryasına dalmışız*."

[12671] buyururlar: Ü1.166b, Ü2.143b, L.180a, Ü3.163b, İ2.204b, H2-2.94b, N.186b / buyurur T.141b, Ü5.229b

[12672] Ḳurṭuba: Ü1.166b, Ü2.143b, Ü3.163b, İ2.204b, H2-2.94b, N.186b / Ḳurṭubiyye T.241b, L.180a, Ü5.229b

aldum. ᶜAlé's-seḥer bu rü'yāyı Ḳurṭubada bir muᶜabbir-i kāmil var idi, ve[12673] baña ḫidmet ider telāmīẕümden[12674] Zeherī-i Ḥabeşī ile[12675] bu vāḳıᶜayı[12676] aña iᶜlām eyledüm[12677]. Varup vāḳıᶜayı ᶜarż eyledükde[12678] muᶜabbir-i ġaybbīn[12679] cevābında[12680] bu vāḳıᶜa senüñ degildür. Bu vāḳıᶜayı gören ḫātem-i evliyā[12681] Muḥyi'd-dīn İbnü'l-ᶜArabīdür[12682]. Anlardan ġayrı bir[12683] kimesne bu ᶜaṣırda bu vāḳıᶜa ile müşerref olmaz diyü cevāb virdi. Muḥaṣṣal Ḥażret-i Şeyḫuñ menāḳıb-ı ᶜaliyyeleri ḥadden efzūn idügi maᶜlūm-ı ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünūndur. Iṭnābdan īcāza rāġıb olup bu ḳadar ile iktifā olındı. Ve daḫi ey aḫ-i ṭālib ve ey maᶜrifet-i ᶜulüvv-i şān-ı Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerine[12684] rāġıb şöyle maᶜlūm ola kï[12685] ehemm-i me'ārib ve elzem-i maṭālib[12686] **Medḥ-i Ḥabīb-i Ḫudāy-ı ẕü'l-Mevāhib** ve sürūr-ı[12687] Aᶜcām u Aᶜrāb[12688] olan Resūl-i Ḫudā ve müşerref-i "وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى"-"*Ve mā-yenṭiḳu ᶜani'l-hevā*"[12689] ve mükerrem-i tekrīm-i "لولاك"-"*Lev lāk*" ve muᶜazzez-i

[12673] ve: Ü1'de yok
[12674] baña ḫidmet ider telāmīẕümden: Ü1.166b / Diğe nüshalarda yok
[12675] Zehrī-i Ḥabeşī ile: Ü1.166b / Zehr-i Ḥabeşī ile İ2.204b, N.186b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok
[12676] bu vāḳıᶜayı: Ü1'de yok
[12677] iᶜlām eyledüm: Ü2.143b, T.141a, L.180a, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b / söyletdüm Ü1.166b
[12678] varup vāḳıᶜayı ᶜarż eyledükde: N.186b / varup vāḳıᶜayı ᶜarż İ2.204b / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2'de yok
[12679] -i ġayb-bīn: Ü1'de yok
[12680] cevābında: Ü1.166b / didi kï Ü2.143b, T.141a, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b / didi kï baña L.180a
[12681] evliyā: Ü1.166b, Ü2.143b, T.141a, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b / evliyā olan L.180a
[12682] İbnü'l-ᶜArabīdür: Ü2.143b, Ü3.163b, İ2.204b, N.186b / bin El-ᶜArabīdür H2-2.94b / ᶜArabīdür Ü1.166b, T.141b, Ü5.229b / L'de yok
[12683] bir: Ü1.166b / Diğer nüshalarda yok
[12684] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerine: Ü1.167a / Resūle Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b
[12685] şöyle maᶜlūm ola kï: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok
[12686] ehemm-i me'ārib ve elzem-i maṭālib: Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b / ehemm-i maṭālib ve elzem-i me'ārib Ü1.167a
[12687] Ḫudā-yı ẕü'lümevāhib ve sürūr-ı: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok
[12688] Aᶜcām u Aᶜrāb: Ü1.167a, Ü2.143b, Ü3.163b, İ2.204b, H2-2.94b, N.186b / u Aᶜrāb olan Resūl-i Ḫudā T.141b, L.180b, Ü5.229b
[12689] "*O, nefis arzusu ile konuşmaz*" (Necm: 3)

ḫiṭāb-ı "وَمَا أَرْسَلْنَاكَ"-"*Ve mā-erselnāk*"[12690] ve maẓhar-ı[12691] feyż-i[12692] fażl-ı Cenāb-ı Muṭlaḳ el-Ḥabībü'l-ḳā'ilü[12693] bi-maḳāletin "من رآنى فقد رأى الحقّ"-"*Men re'ānī fe-ḳad re'a'l-Ḥaḳḳa*"[12694] ḥażretlerinüñ medḥ ü şenāları ile bu[12695] kitābı iḫtitām ve āḫir[-i] kelāmumuzı "خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ" – "*Ḫitāmuhu misk ve fī-ẕâlike fe'l-yetenāfesi'l-mutenāfisūn*"[12696] mażmūnınca[12697] şems-i ḥaḳīḳatlerinden miḳdār-ı ẕerre iᶜlām idelüm. Va'llâhu'l-müyessirü li-neyli'l-murād ve ᶜaleyhi'l-iᶜtimād[12698]. Āgāh ol kï munaẓẓım-ı niẓām-ı ᶜālem ve mübeyyin-i ḥaḳīḳat-i ādem ve nūr-ı dīde-i kevn ü mekān ve ᶜārif-i esrār-ı[12699] mā-fi'l-ekvān[12700] ve nebiyy-i ḥaḳīḳī ve ḳuṭb-ı ezelī ve sebeb-i saᶜādet-i cümle-i enbiyā Cenāb-ı Ḥażret-i Muḥammed el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür[12701]. [[Nitekim buyururlar " انا سيّد ولد آدم ولافخر ولوكان موسى حيّا ماوسعه الّا اتّباعى"-"*Ene seyyidu veledi Ādeme ve lā-faḫre ve lev-kāne Mūsá ḥayyen mā-vesiᶜahu illā ittibāᶜī*"[12702].

[703] Naᶜt[12703]

همه انبيا درپناه تواند Heme enbiyā derpenāh-i tuend

[12690] "*Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*" (Enbiyâ: 107)

[12691] maẓhar-ı: Ü1.167a / müşerref-i Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b

[12692] feyż-i: Ü1.167a / feyżān Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.229b, H2-2.94b, N.186b

[12693] el-ḥabībü'l-ḳā'ilü: Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.204b, Ü5.230a, H2-2.94b, N.186b / ḳā'ilü Ü1.167a

[12694] *"Beni gören Hakkı görmüştür."*

[12695] bu: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok

[12696] "*Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar*"(Mutaffifîn: 26)

[12697] āḫir kelāmumuzı … mażmūnınca: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok

[12698] va'llâhu'l-müyessirü …. ᶜaleyhi'l-iᶜtimād: Ü1'de yok

[12699] esrār-ı: Ü1.167a / sırr-ı Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.94b, N.187a

[12700] mā-fi'l-ekvān: Ü1.167a / mā-fi'l-imkān Ü2.143b, T.141b, L.180b, Ü3.163b, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.94b, N.187a

[12701] el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellemdür: L.180b / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretleridür T.142a / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Efendümüz Ḥażretleridür Ü5.230a / el-Muṣṭafá ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü2.143b / el-Muṣṭafádur ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ü3.163b / el-Muṣṭafádur İ2.205a, H2-2.94a, N.187a

[12702] "*Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Övünmek yok, şayet Musa (a.s.) yaşıyor olsaydı, bana tabi olmaktan başka bir şey yapmazdı*."

[12703] Naᶜat: Ü1.167a / Naẓm İ2.205a / Ü2, T, L, Ü3, Ü5, H2-2, N'de yok bu şiir kısmı yok

مقیم در بارکاه تواند — Muḳīm-i der-i bārgāh-i tuend[12704]

تو مهر منیری همه اخترند — Tu mihr-i munīrī heme aḫterend

تو سلطان ملکی همه کشورند — Tu sulṭān-i mulkī heme kişverend[12705]]][12706]

[704] Naẓm[12707] [Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün]

بحسن خلق و وفاکس بیارمانرسد — Beḥusn-i ḫulḳ u vefā kes beyār-i mā neresed

ترادرین سخن انکار کار مانرسد — Turā derīn suḫan inkār-i kār-i mā neresed[12708]

هزار نقد ببازار کائنات آرند — Hezār naḳd bebāzār-i kā'ināt ārend

یکی بسکهٔ صاحب عیار مانرسد — Yekī besikke-i ṣāḥibᶜayār-i mā neresed[12709]

[12704] "*Bütün peygamberler senin kapına sığınmış / Senin eşiğini makam edinmişlerdir*."

[12705] "*Sen bütün yıldızlara ışığını veren parlak bir güneşsin / Sen bütün memleketlerin Sultanısın*."

[12706] [[Nitekim buyururlar "انا سیّد ولد آدم ولافخر ولوکان موسی حیّا ماوسعه الّا اتّباعی"-"Ene seyyidün veledün ādeme ve lā-faḫrun ve lev-kāne Mūsá ḥayyen mā-veseᶜahü illā ittibāᶜī". Naᶜat ... همه انبیا Heme enbiyā ….; همه کشورند .... ….. heme kişver-end]]: Ü2.143b, T.142a, L.180b, Ü3.163b, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.94b, N.187a / Naᶜat ... همه انبیا Heme enbiyā ….; همه کشورند .... ….. heme kişver-end. Ḥadīŝ-i şerīfde buyurduḳları mūcibince "انا سیّد ولد آدم ولافخر ولوکان موسی حیّا ماوسعه الّا اتّباعی"-"Ene seyyidün veledün ādeme ve lā-faḫrun ve lev-kāne Mūsá ḥayyen mā-veseᶜahü illā ittibāᶜī" Ü1.167a

[12707] Naẓm: N.187a / Şiᶜr T.142a, Ü5.230a / Ġazel Ü2.144a, Ü3.164a / Ḳıṭᶜa L.180b, H2-2.94b / İ2'de bu şiir kısmı yok / Ü1.167a'da söz konusu şiirin yerine şu Beyt yer almaktadır کرنه خورشید جمال یار کشتی رهنمون؛ ازشب تاریك غفلت کس نردی ره برون – Ger ne ḫūrşīd cemāl-i yār geştī reh-nümūn; Ez şeb-i tārīk ġaflet kes nerdī reh-birūn; Beyitler Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı Ḥāfıẓ*, Ġazeliyyāt: 156/1, 5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/07SU (21.06.2020)]

[12708] "*Güzellikte, huyda (ahlakta) ve vefada yarimizle kimse yarışamaz. Bu konudaki sözümüzü hiç kimse inkâr edemez*" [Çev. Mehmet Kanar, *Hâfız Divanı*, G: 156/1]

[12709] "*Kâinatın pazarına bin nakit getirirler, ama (onların) biri bile ayarı tam sikkemiz kadar olamaz*." [Mehmet Kanar: Hâfız Divanı, G: 156/5, s.382]

[Neşr] Ve[12710] İbni ᶜAbbās raḍiya'llâhu ᶜanhumā[12711] ḥażretlerinden su'āl itdiler[12712] kï maᶜnī-i ḥaḳīḳat-i "ṣ ص [ṣād]" nedür. Buyururlar[12713] kï "جبل بمكة عليه عرش الرّحمن"- "*Cebelun bi-Mekkete ᶜaleyhi ᶜarşu'r-Raḥmán*"[12714].

[705] [Naẓm[12715]] [ᶜAṭṭār]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[[انچه اول شد بديد از جيب[12716] غيب]]	Ānçï evvel şud bedīd ezceyb-i ġayb
بود نور جان اوبى شك و ريب	Būd nūr-i cān-i ū bīşekk u reyb[12717]
بعد ازان آن نور مطلق زد علم	Baᶜdezān ān Nūr-i Muṭlaḳ zed ᶜalem
كشت عرش و كرسى و لوح و قلم	Geşt ᶜarş u kursiy u levḥ u ḳalem[12718]
يك علم از لوح[12719] پاكش عالمست	Yek ᶜalem ezlevḥ-i pākeş ᶜālemest
يك علم ذرّيتست وآدمست	Yek ᶜalem ẕurriyyetest u ādemest[12720]

[12710] ve: Ü1'de yok

[12711] raḍiya'llâhu ᶜanhumā: Ü1.167a / raḍiya'llâhu teᶜālá ᶜanhumā İ2.205a / raḍiya'llâhu ᶜanh L.180b, Ü3.164a / Ü2, T, Ü5, H2-2, N'de yok

[12712] itdiler: Ü1.167a / iderler Ü2.144a, L.180b, Ü3.164a, İ2.205a, H2-2.95a, N.187a / ider T.242a, Ü5.230a

[12713] buyurdılar: Ü1.167a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a / buyururlar Ü2.144a, İ2.205a, H2-2.95a, N.187a

[12714] "*Mekkede bir dağdır ki üzerinde Rahman'ın arşı vardır*."

[12715] Beyitler, Ferīdu'd-dīn Attār'a aittir [Bk. *Manṭıku't-ṭayr-ı ᶜAṭṭār*, Der-Naᶜt-i Resūl, Beyit No: 18, 19, 20, 44: http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0PZE (21.06.2020)]

[12716] جيب: Ü1.167a / Orijinal metninde "غيب"

[12717] "*Gayb perdesinin ardından ortaya çıkan ilk şey / O can nuruydu şeksiz şüphesiz.*"

[12718] "*Bu mutlak Nur'dan sonra ondan bir işaret olarak / Arş u sema ve lehv u kalem vücuda geldi*."

[12719] لوح -levḥ-i: Ü1.167a / orijinalinde "نور -nūr-ı" (doğrusu budur)

[12720] "*Onun temiz levh-i mahfuzundan bir alem, işarettir. / Bir işaret de soy sopun ortaya çıkması ve Adem'dir*."

نور او چون اصل موجودات بود — Nūr-i ū çun aṣl-i mevcūdāt būd

ذات او چون معطئ هر ذات بود — Ẕāt-i ū çūn muᶜṭī-i her ẕāt būd[12721]]][12722]

[Neşr] Ve Cenāb-ı[12723] ᶜ**Ömer bin El-Fārıż**[12724] ḥażretleri raḥimehu'llâhu teᶜālá[12725] buyururlar[12726] kï[12727]:

[706] Şiᶜr[12728]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜiün]

ومن مطلعی النّورالبسیط کلمعة[12729] — Ve min maṭlaᶜi'n-nūru'l-basīṭu ke-lemᶜatin

ومن مشرعی البحر المحیط کقطرة — Ve min meşraᶜi'l-baḥru'l-muḥīṭu ke-ḳaṭreti[12730]

ومن لم یرث منّی الکمال فناقص — Ve men lem-yeriṣ minni'l-kemāle fe-nāḳiṣun

علی عقبیه ناکص فی العقوبة — ᶜAlá ᶜaḳibeyhi nākiṣun fi'l-ᶜuḳūbeti[12731]

[12721] "*O'nun nuru bütün mevcudatın özü ve kaynağıdır / O'nun zatı, her bir zatın, varlığın vericisidir.*"

[12722] .... انچه اول شد - Ānçe evvel şüd ….; معطئ هر ذات بود .... - ….. muᶜṭī-i her ẕāt būd: Ü1.167a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12723] Cenāb-ı: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok

[12724] bin El-Fārıż: Ü1.167a, Ü2.144a, Ü3.164a, İ2.205a, H2-2.95a, N.187a / İbnü'l-Fārıż T.242a, L.180b, Ü5.230a

[12725] raḥimehu'llâhu teᶜālá: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok

[12726] buyururlar: Ü1.167a, İ2.205a, H2-2.95a, N.187a / buyurur Ü2.144a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a

[12727] kï: Ü1.167a / Diğer nüshalarda yok

[12728] Şiᶜr: Ü1.167a, Ü2.144a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a / Naẓm İ2.205a, N.187a / Ḳıṭᶜa H2-2.95a; Bu şiir, Ömer İbni Fâriz'e aittir [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 Erişim tarihi: 28.06.2020]

[12729] مطلعی - maṭlaᶜī: Ü1.167a, Ü2.144a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187a / مطلع - maṭlaᶜ İ2.205a

[12730] "Lamba gibi yayılmış olan nur benim başlangıcımın (matlaımın) yalnızca bir parçasıdır. Benim Yelkenlimin yanında okyanus bir damla gibi kalır."

[12731] "Benden kemali (olgunluğu) miras olarak almayan kimse eksiktir. Hayırdan dönen azaptadır."

[707] Rübāʿī[12732]

[Ahreb]

ای آنکه محبّان تو محبوبانند	Ey ān_kï muḥibbān-i tu maḥbūbānend
عشّاق تو از هر طرفی خوبانند	ʿUşşāḳ-i tu ez-her ṭarafī ḫūbānend
جمعی که ربودهٔ جمال تو[12733] شد اند	Cemʿī kï rubūde-i cemāl-i tu şudend
درمذهب اهل عشق مجذوبانند	Dermeẕheb-i ehl-i ʿaşḳ mecẕūbānend[12734]

[Neşr] Ve **Ḥüseyn-i Meybudī** revvaḥa'llâhu teʿālá[12735] rūḥahu bi'l-feyżi'l-sermedī ***Fevātiḥ***de ẕikr ider kï[12736] سائر انبیا که ظاهر[12737]شدند حاکم مظاهر بوده اند[12738] نه اسما و هراسم " را مظهریست درخارج که مربوب اوست و مظهر اسم الله حقیقت محمّدیّه است"-"*Sā'ir-i enbiyā kï ẓāhir şudend ḥākim-i meẓāhir būdeend ne esmā. Ve her ismrā maẓharīst derḫāric kï merbūb-i üst. Ve maẓhar-i ism-i Allâh ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyeest*"[12739]. Ḳavluhü[12740] teʿālá "وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى"-"*Ve mā-remeyte iẕ remeyte velâkinne'llâhe remâ*"[12741],

---

[12732] Rubāʿī: Ü2.144a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a, N.187a / Naẓm İ2.205a / Ḳıṭʿa H2-2.95a / Fārisī Ü1.167b

[12733] جمال تو – cemāl-i tū: Ü1.167b / جمالت – cemālet Ü2.144a, T.242a, L.180b, Ü3.164a, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187a / خجالت - ḫacālet İ2.205a

[12734] "*Senin muhibbanın sevgililerdir / senin âşıkların her tarafta sevilirler / Senin cemalinin güzelliğini kapmaya gelenler / Aşk ehlinin mezhebinin meczuplarıdır.*"

[12735] teʿālá: İ2.205a / Diğe nüshalarda yok

[12736] ve Ḥüseyn-i Meybedī … ẕikr ider kï: Ü1'de yok

[12737] ظاهر - ẓāhir: T.242a, L.181a, Ü3.164a, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187a / Ü2'de yok

[12738] بوده اند – būdeend: İ2.205a, , N.187a / بودند - būdend Ü2.144a, T.242a, L.181a, Ü3.164a, Ü5.230a, H2-2.95a

[12739] محمّدیّه است .... سائر انبیا که ظاهرشدند"-"Sā'ir-i enbiyā kï ẓāhir-i şudend …. Muḥammediyye-est": Ü2.144a, T.242a, L.181a, Ü3.164a, İ2.205a, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187a / Sā'ir enbiyā kï ẓāhir oldılar ḥākim-i meẓāhir oldılar ne esmā. Ve her ismüñ ḫāricde bir maẓharı vardur kï ol maẓhar anuñ mürebbīsidür. Ve maẓhar-ı ism-i Allâh ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedür Ü1.167b

[12740] ḳavluhu: Ü2.144a, T.242a, L.181a, Ü3.164a, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187a / ḳāle Ü1.167b

[12741] *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü.* ***Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı****. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir*" (Enfâl: 17)

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ “ – ” يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ“ *Yedu’llâhi fevḳa eydīhim*[12742] ”[12743], فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللهِ”-“*Ve in eḥadun mine’l-muşrikīne istecāreke fe-ecirhu ḥattá yesmeᶜa kelāme’llâhi*[12744] ”[12745].

[708] Beyt[-i][12746] **Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥāfıẓ**[12747]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün]

ملك درسجدهٔ آدم زمين بوس تونيّت كرد Melek dersecde-i Ādem zemīnbūs-i tu niyyet kerd

كه ازحسن توچيزى يافت بيش ازحدانسانى Kï ezḥusn-i tu çīzī yāft bīş ezḥadd-i insānī[12748]

[Neşr] Ve **Ḫˇāce Ḳāsım-ı Envār** buyururlar[12749]:

[709] Şiᶜr[12750]

اى حسن سعادت زجبين تو هويدا Ey ḥusn-i saᶜādet zicebīn-ı tu huveydā

اين حسن چه حسنت تقدس و تعالى Īn ḥusn çï ḥusnet teḳaddes ve teᶜālá[12751]

[12742] “*Sana bîat edenler ancak Allah’a bîat etmiş olurlar. **Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir**. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.*” (Fetih: 10)

[12743] يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ - *Yedu’llâhi fevḳa eydīhim*: Ü2.144a, T.242a, L.181a, Ü3.164a, İ2.205a, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187a / Ve ḳāle teᶜālá يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ Ü1.167b

[12744] “.... وان احد من المشركين”-“Ve in eḥadün mine’l-müşrikīne ....”: Ü1’de yok

[12745] “***Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı**. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.*” (Tevbe: 6)

[12746] Beyt: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187b / Ü1’de yok

[12747] Ḥażret-i Ḫˇāce Ḥāfıẓ: Ü1.167b / Diğer nüshalarda yok [Bk. Dīvān-ı Ḥāfıẓ, Ġazeliyyāt: 474/5 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/081O (11.06.2020)]

[12748] “*Meleğin Adem’e secdesi senin toprağını öpmekti aslında. Senin güzelliğinde lutuf görmüştü insanlık sınırı dışında*.” [Çeviri: Mehmet Kanar, Hâfız Divanı, C. 2, s. 1082, G. 474/5]

[12749] Ve Ḫˇāce Ḳāsım Enver buyururlar: Ü1.167b / Diğer nüshalarda yok

[12750] Şiᶜr: Ü1.167b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12751] “*Ey saadetinin güzelliği alnından belli olan! / Bu ne acayip bir güzelliktir ey yüce Allahım*!”

[Neşr] Ve Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá[12752] ᶜaleyhi ve sellem niyābet ü[12753] ḫilāfet-i Ḥaḳḳ[12754] ile mürebbī-i ᶜālem-i ẓāhir u bāṭındur[12755]. Ve bu taṣarruf-ı tām anuñ iᶜtibār-ı ḥaḳīḳīsidür[12756], ammā beiᶜtibār-ı beşeriyyet[12757] ᶜabd-i muḥtācdur[12758]. Bi-ḳavlihi[12759] teᶜālá[12760] "قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ[12761] مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ"-"*Ḳul innemā ene beşerun miṯlukum yūḥá ileyye*"[12762]. Ve ḳavluhu teᶜālá[12763] "لَمَّا[12764] قَامَ[12765] عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ"- "*Lemmā ḳāme ᶜabdu'llâhi yedᶜūhu"*[12766], el-āye[12767]. Ve bi-ḳavli'l-ḥadīṯ-i[12768] "اعلم انتم بامور دنياكم" -*"Entum aᶜlemu bi-umūri dunyākum*[12769]"[12770]. Ve ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye ibtidā cebhe-i Ādem ᶜaleyhi's-selāmda[12771] ẓāhir ü hüveydā[12772] oldı.

[12752] teᶜālá: İ2.205b, H2-2.95a / Ü1, Ü2, T, L, Ü3, Ü5, N'de yok

[12753] niyābet ü: Ü1'de yok

[12754] Ḥaḳ: Ü1.167b, Ü2.144a, T.242b, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230a, H2-2.95a, N.187b / ẕü'l-Celāl L.181a

[12755] mürebbī-i ᶜālem-i ẓāhir u bāṭındur: Ü1.167b / mürebbī-i ẓāhir u bāṭın-ı ᶜālemdür Ü2.144a, L.181a, Ü3.164a, H2-2.95a, N.187b / mürebbī ve ẓāhir u bāṭın-ı ᶜālemdür T.242b, Ü5.230a / ᶜālemdür İ2.205b

[12756] iᶜtibār-ı ḥaḳīḳīsidür: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, Ü5.230a, H2-2.95a / iᶜtibār-ı ḥaḳīḳatidür İ2.205b, N.187b / ḥaḳīḳīdür Ü1.167b

[12757] bi-iᶜtibār-ı beşeriyet: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / iᶜtibār-ı beşeriyet ile Ü1.167b

[12758] ᶜabd-ı muḥtācdur: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / ᶜabddur Ü1.167b

[12759] bi-ḳavlihi: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / ḳāle Ü1.167b

[12760] teᶜālá: Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / teᶜālá " قل يااايها الناس انى" – "Ḳul yā eyyühe'n-nāsu innī"? Ü1.167b

[12761] بشر – beşerün: Ü2'de yok

[12762] "***De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, 'Sizin ilâh'ınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor***. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın." (Kehf: 110)

[12763] ve ḳavluhu teᶜālá: Ü1.167b

[12764] لمّا – lemmā: T.242b, L.181a, Ü3.146a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / فلمّا – fe-lemmā Ü1.167b / المّا – e-lemmā Ü2.144a

[12765] قام - ḳāme: Ü1.167b, Ü2.144a, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, H2-2.95a, N.187b / قامت - ḳāmet Ü5.23b

[12766] "***Allah'ın kulu (Muhammed), O'na ibadet etmek için kalktığında*** *cinler nerede ise (Kur'an'ı dinlemek için kalabalıktan) onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı*" (Cinn: 19)

[12767] el-āyet: Ü1.167b / Diğer nüshalarda yok

[12768] bi-ḳavli'l-ḥadîs-i: Ü2.144a, L.181a, İ2.205b, N.187b / bi-ḳavlihi'l-ḥadîs H2-2.95a / yeḳūlu'l-ḥadîs T.242b, Ü3.164a, Ü5.230b / Ü1'de yok

[12769] "Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz."

[12770] "انتم اعلم بامور دنياكم" -"Entüm aᶜlemü bi-umūri dünyāküm": Ü1'de yok

[12771] cebhe-i Ādem ᶜaleyhi's-selāmda: L.181a, İ2.205b, H2-2.95a, N.187b / cebhe-i Ādemde ᶜaleyhi's-selāmda Ü2.144b, Ü3.164a / cebhe-i Ādemde T.242b, Ü5.230b /Ādem Ḥażretlerinde Ü1.167b

[12772] ü hüveydā: Ü2.144b, T.242b, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / Ü1, L'de yok

Beᶜdehü ol nūr-ı ḥaḳīḳat[12773] müselsel[12774] Ḥażret-i İsmāᶜīl ᶜaleyhi's-selāmdan[12775] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12776] ḥażretlerine vāṣıl oldı. [[Ve bu ḥaḳīḳat her zamānda anuñ ehline münāsebet-i enbiyā[12777] ile ẓāhir olur_idi. "وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ" – "*Ve li-kulli ḳavmin hād*"[12778] "وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خلَا فِيهَا نَذِيرٌ"-"*Ve in min ummetin illā ḫalā fīhā nezīr*"[12779]. Āḫirü'l-emr ekmel-i ṣuver ile Resūl-i Ekremde ẓāhir olup nübüvvet-i teşrīᶜī anlar ile ḫatm oldı.][12780] Nitekim Ḳaṣīde-i Tā'iyyede ol bāde-i muḥabbetden fā'iż Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜ**Ömer bin El-Fārıż** buyururlar kï[12781]:

[710] Şiᶜr[12782]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

ومابرحت تبدو[12783] وتخفى لعلة	Ve mā-beriḥat tebdū ve taḫfá liᶜilletin
على حسب الاوقات فى كلّ خفيّة	ᶜAlá ḥasebi'l-evḳāti fī kulli ḫafiyyetin[12784]

[12773] nūr-ı ḥaḳīḳat: Ü2.144b, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / nūr Ü1.167b

[12774] müselsel: Ü2.144b, T.242b, L.181a, Ü3.164a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95a, N.187b / taḳallub iderek Ü1.167b

[12775] Ḥażret-i İsmāᶜīl ᶜaleyhi's-selāmdan: L.181a, Ü3.164a, İ2.205b / İsmāᶜīlden Ü1.167b, Ü2.144b, T.242b, Ü5.230b, H2-2.95b, N.187b

[12776] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.167b, L.181a, Ü3.164a, Ü5.230b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.205b, H2-2.95b / ᶜaleyhi's-selām T.242b / Ü2, N'de yok

[12777] enbiyā: Ü2.144b, T.242b, L.181a, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95b, N.187b / enbiyā ᶜaleyhimu'ṣ-ṣalātu ve's-selām Ü3.164a

[12778] "*İnkâr edenler, "Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın.* ***Her kavim için de bir yol gösteren vardır***." (Ra'd: 7)

[12779] "*Şüphesiz biz, seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik.* ***Hiçbir ümmet yoktur ki, aralarında bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın***." (Fâtır: 24)

[12780] [ve bu ḥaḳīḳat … ḫatm oldı]: Ü1'de yok

[12781] nitekim Ḳaṣīde-i Tā'iyyede …. buyururlar kï: N.187b / nitekim Ḳaṣīde-i Tā'iyyede ol bāde-i muḥabbetden fā'iż Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin El-Fāriż buyururlar İ2.205b, H2-2.95b / nitekim Ḳaṣīde-i Tā'iyyede ol bāde-i muḥabbetden fā'iż Cenāb-ı Ḥażret-i ᶜÖmer bin El-Fāriż buyurur Ü2.144b, Ü3.164b / nitekim Ḳaṣīde-i Tā'iyyede ᶜÖmer İbnü'l-Fāriż buyurur T.242b, Ü5.230b, L.181a / Baḥr-ı muḥabbetde ḫāyıż Ḥażret-i ᶜÖmer bin El-Fārıż Tā'iyye-i şerifelerinde buyururlar Ü1.167b

[12782] Şiᶜr: Ü1.167b, Ü2.144b, T.242b, L.181a, Ü3.164b, Ü5.230b / Naẓm N.187b / Ḳıṭᶜa H2-2.95b / İ2'de başlık yok; [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu'l-Fāriḍ, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (28.06.2020)]

[12783] تبدو – tebdū Ü1.167b, Ü2.144b, T.242b / تبدوا – tebdū İ2.205b, H2-2.95b, N.187b / بندو – nebdū? Ü3.164b / بندو L.181b, Ü5.231a

[12784] "Her bir gizli işte vakitlere göre bir sebepten ötürü açığa çıkıp kaybolmaya devam etmektedir."

وتظهر[12785] للعشّاق فی کلّ مظهر — Ve teẓheru li’l-ᶜuşşāḳi fī kulli maẓharin

من اللّبس فی اشکال حسن بدیعة — Mine’l-lebsi fī eşkāli ḥusnin bedīᶜatin[12786]

[Neşr] [[Ve Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem ḥażretlerinüñ[12787] tebaᶜiyyeti hidāyetnümün ve ebvāb-ı ᶜināyeti ṭāliblere güşāde idüp rehnümün olmışdur.]][12788]

[711] Şiᶜr[12789] [İbnu’l-Fāriż]

[Baḥr-i Ṭavīl: Feᶜūlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün Mefāᶜīlün]

وجاء باسرار الجمیع ونقیضها[12790] — Ve cā'e bi-esrāri’l-cemīᶜi ve naḳīḍihā

علینا لهم ختما علی حین فترة — ᶜAleynā lehum ḫatmen ᶜalá ḥīni fetreti[12791]

ومامنهم الّا وقد کان داعیا — Ve mā minhum illā ve ḳad kāne dāᶜiyā

به قومه للحقّ عن[12792] تبعیة — Bihi ḳavmehu li’l-ḥaḳḳi ᶜan tebaᶜiyyeti[12793]

[12785] تظهر - teẓherü: Ü1.167b / يظهر - yeẓherü: Ü2.144b, T.242b, L.181a, Ü3.164b, İ2.205b, Ü5.230b, H2-2.95b, N.187b

[12786] “Âşıklara her bir karışık görüntüde eşsiz güzellikler gözükür.”

[12787] Ekrem ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerinüñ: L.181b, Ü3.164b / Ekrem ṣalla’llâhu te ᶜālá ᶜaleyhi ve sellemüñ İ2.205b / Ekrem Ḥażretlerinüñ Ü5.231a / Ekremüñ Ü2.144b, T.243a, H2-2.95b, N.187b

[12788] [Ve Resūl-i Ekrem ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem Ḥażretlerinüñ[12788] tabᶜiyyeti hidāyet-nümün ve ebvāb-ı ᶜināyeti ṭāliblere güşāde idüp reh-nümün olmışdur]: Ü1’de yok

[12789] Şiᶜr: Ü2.144b, T.242b, L.181a, Ü3.164b, Ü5.230b / Naẓm İ2.206a, N.187b / Ḳıṭᶜa H2-2.95b / Ü1’de bu şiir kısmı yok; [Bk. Dīvānu ᶜOmer İbnu’l-Fāriḍ, https://www.msobieh.com/akhtaa/viewtopic.php?f=7&t=3955 (28.06.2020)]

[12790] نقیضها - naḳīḍihā: İ2.206a, H2-2.95b, N.187b / نقضها - naḳḍihā Ü2.144b, T.243a, L.181b, Ü3.164b / نقظها - naḳḍihā Ü5.231a

[12791] “Hepsinin sırlarını ve zıtlarını getirdi; Bir süreliğine onlar için bizim üzerimizde mühür vardır.”

[12792] عن - ᶜan: Ü2.144b, İ2.206a, H2-2.95b, N.187b / -عنه ᶜanhu T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a

[12793] “Onların her biri kavmini Hakk’a tabi olmaya çağırmıştır.”

[Neşr] Ve ṭıbāᶜ-ı selīme ve eẕhān-ı müstaḳīme dīn-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12794] üzre mecbūldür. Ḳāle'llâhu[12795] teᶜālá "وَاَقِمْ[12796] وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ"-"*Ve eḳim vecheke li'd-dīni ḥanīfen fiṭrati'llâhi'l-letī feṭare'n-nāse ᶜaleyhā lā-tebdīle li-ḫalḳi'llâh*"[12797].

[Neşr] Ve bu maᶜnāda buyurmışlar[12798]:

[712] [Naẓm]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[[ذات ترا وصف نیکو خویست	Ẕāt-i turā vaṣf nikū ḫūyest
خوی تو سرمایهٔ نیکویست	Ḫūy-i tu sermāye-i nīkūyest[12799]
روز ازل دوخته حکم قدیم	Rūz-i ezel dūḫte ḥukm-i ḳadīm
قد ترا خلعت خلق عظیم	Ḳadd-i turā ḫilᶜat-i ḫulḳ-i ᶜaẓīm[12800]]][12801]

[Neşr] Ve **Ḳāḍī ᶜAżud**[12802] ***Şerḥ-i Muḫtaṣar-ı İbnü'l-Ḥācib***de ẕikr ider kï "قداختلف فی انّ الرّسول قبل البعثة هل كان متعبّد الشّرع ام لا والمختار انّه كان متعبّدا فقيل بشرع نوح وقيل ابراهيم وقيل

[12794] Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.167b / Resūl ᶜaleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selām Ü3.164b / Resūlu'llâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.181b / Resūl Ü2.144b, T.243a, İ2.206a, H2-2.95b, N.187b

[12795] ḳāle'llâhu: T.243a, L.181b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.95b, N.187b / ḳāle'llâhu teᶜālá ᶜazze ve celle Ü3.164b / ḳāle Ü1.167b / ḳāle Resulu'llâh teᶜālá Ü2.144b

[12796] وَاَقِمْ – ve eḳim: / ayet-i kerimede "فَأَقِمْ - fe eḳim" şeklindedir

[12797] "***Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur***. *İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler*." (Rûm: 30)

[12798] ve bu maᶜnāda buyurmışlar: Ü1.167b / Diğer nüshalarda yok

[12799] "*Senin zatın, iyi huy timsalidir / Senin huy ve tabiatının sermayesi, iyiliktir*."

[12800] "*Kadim olan Allah, ezel bezminde / Senin boyuna güzel ahlak elbisesini dikmiştir*."

[12801] [[.... ذات ترا - Ẕāt-i turā ….; خلق عظیم .... - …. ḫulḳ-i ᶜaẓīm]]: Ü1.168a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12802] ve Ḳāḍī ᶜAżud: Ü1'de yok

موسی وقیل عیسی وقیل ماثبت انّه تعبّد بشرع[12803] ومنهم من منع وتوقّف الغزالی“- *Ḳadi’ḫtulife fī-enne’r-resūle ḳable’l-biᶜṣeti hel kāne muteᶜabbide’ş-şerᶜi em lā ve’l-muḫtāru ennehu kāne muteᶜabbiden fe ḳīle bi-şerᶜi Nūḥin ve ḳīle İbrāhīme ve ḳīle Mūsá ve ḳīle ᶜĪsá ve ḳīle mā-ṣebete ennehu taᶜabbede bi-şerᶜin ve minhum men meneᶜa ve teveḳḳafe’l-Ġazzālī*”[12804].

[713] Beyt[12805]

[Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Meᶜilün]

صبا ززلف تو باهرکلی حدیثی راند — Ṣabā zizulf-i tu bāher gulī ḥadīṯī rānd

رقیب کی ره غمّازداد در حرمت — Raḳīb key reh-i ġammāz dād derḥaremet[12806]

[Neṯr] Ve **Şeyḫ Muḥyi’d-dīn el-ᶜArabī**[12807] ḥażretleri[12808] ***Faṣṣ-ı Muḥammedī***de[12809] buyururlar[12810] kï “ فکان محمّد صلّی الله علیه و سلّم[12811] اوضح دلیل علی ربّه فانّ کلّ جزء من العالم دلیل علی اصله الّذی هوربّه فافهم“- *Fe-kāne Muḥammedun ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve selleme evḍaha delīlin ᶜalá Rabbihi fe-inne kulle cuz’in mine’l-ᶜālemi delīlun ᶜalá aṣlihi’l-leẕī*

[12803] نوح وقیل ابراهیم .... تعبّد بشرع - Nūḥin ve ḳīle İbrāhīme …. taᶜabbude bi-şerᶜin: Ü1.168a, Ü2.144b, İ2.206a, H2-2.95b, N.188a / T, L, Ü3, Ü5’de yok

[12804] “Peygamberimiz’in (a.s.) kendisine peygamberlik verilmeden önce bir şeriata tabi olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Tercih edilen görüş bir şeriata bağlı olduğu şeklindedir. Nuh, İbrahim, Musa veya İsa peygamberin şeriatına bağlı olduğu söylenmiştir. Bir şeriata bağlı olup olmadığı belli değildir diyenler olmuştur. Bazıları da kesinlikle herhangi bir şeriata bağlı olmadığını söylemişlerdir. Gazzâlî bu hususta görüş bildirmemiştir.”

[12805] Beyt: Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a, H2-2.95b / Naẓm İ2.206a / N’de başlık yok / Ü1’de bu şiir kısmı yok

[12806] “*Sabâ rüzgarı, karşılaştığı her bir güle senin zülfünden bahseder (onu anlatıp durur) / Rakib bu durumda gammazlık ve fitne ile senin haremine nasıl yol bulabilir?*”

[12807] El-ᶜArabī: Ü2.145a, Ü3.164b, H2-2.96a, N.188a / ᶜArabī Ü1.168a, İ2.206a / T, L, Ü5’de yok

[12808] Ḥażretleri: Ü1.168a, Ü2.145a, İ2.206a, H2-2.96a, N.188a / T, L, Ü3, Ü5’de yok

[12809] Muḥammedīde: Ü1.168a, İ2.206a / Muḥammediyyede Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a, H2-2.95b, N.188a

[12810] buyururlar: Ü1.168a, İ2.206a, H2-2.95b, N.188a / buyurur Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a

[12811] صلّی الله علیه و سلّم - ṣalla’llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.168a, L.181b / صلوات الله علیه وسلامه - ṣala’vâtullâhi ᶜaleyhi ve selāmuhu T.243a, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / صلوات الله و سلامه علیه - ṣalavatu’llâhi ve selāmuhu ᶜaleyhi Ü2.145a, Ü3.164b

huve Rabbuhu fe'fhem"[12812]. Egerçï Ādem ᶜaleyhi's-selām[12813] Ebu'l-beşer-i mecmūᶜ-ı benī ādemdür[12814] ammā Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12815] ḥażretleri[12816] Ebu'l-ervāḥ-ı tamām-ı ᶜālemdür[12817].

[714] Beyt[12818]

[Mefᶜūlü Mefāᶜilün Mefāᶜīlü Feᶜūl]

آدم پدرست ومن پسر[12819] نیست عجب — Ādem pederest u men puser nīst ᶜaceb

این طرفه نکر که او پسرمن پدرم — Īn ṭurfe niger kï ū puser men pederem[12820]

[715] [Naẓm]

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

[[ای شرف جملهٔ عالم بتو — Ey şeref-i cumle-i ᶜālem betu

روشنئ دیده آدم بتو — Rūşenī-i dīde-i Ādem betu[12821]

اصل تویی باقی طفیل تواند — Aṣl tuyī bāḳi ṭufeyl-i tuend

[12812] *"Hz. Muhammed (a.s.), Rabbinin varlığına en açık delildir. Zira âlemden her bir cüz, aslı olan Rabbine delildir. Bunu iyi anla!"*

[12813] ᶜaleyhi's-selām: Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / ᶜalá nebiyyinā ve ᶜaleyhi's-selām Ü1.168a

[12814] ebu'l-beşer-i mecmūᶜ-ı benī ādemdür: Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / ebu'l-beşerdür Ü1.168a

[12815] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü1.168a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a, N.188a / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem Ü2.145a, İ2.206a, H2-2.96a

[12816] Ḥażretleri: Ü1.168a, L.181b / Ü2, T, Ü3, İ2, Ü5, H2-2, N'de yok

[12817] ebu'l-ervāḥ-ı tamām-ı ᶜālemdür: Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / ebu'l-ervāḥdur Ü1.168a

[12818] Beyt: Ü1.168a, Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / Naẓm İ2.206a

[12819] پسر – puser: Ü1.168a, Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / بشر İ2.206a

[12820] "*Adem, baba; bense oğluyum, bunda şaşılacak bir şey yok / Asıl tuhaf olan, o(nun) oğul ben(im)se baba olmamdır*."

[12821] "*Ey cümle alemin şeref kaynağı! / Ademoğlunun göz aydınlığı Sen'sin*"

شاه تویی و همه خیل تواند Şāh tuyī u heme ḫayl-i tuend[12822]][12823]

[Neşr] Ḳāle'llâhu[12824] teᶜālá "يَاأَيُّهَاالنَّاسُ[12825] قَدْ جَاءكُم مِّنَ اللهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ"-"*Yā eyyuhe'n-nāsu ḳad cā'ekum mine'llâhi nūrun ve kitābun mubīn*"[12826]. Ve ḳāle ᶜaleyhi's-selām[12827] "اوّل ماخلق الله نورى"-"*Evvelu mā-ḫaleḳa'llâhu nūrī*"[12828]. Ve bu maᶜnāda buyrılmışdur[12829]:

[716] Beyt[12830] [ᶜIrāḳī]

[Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün]

نورم كه ازظهور من اشيا وجود يافت Nūrem kï ezẓuhūr-ı men eşyā vucūd yāft

ظاهرتراست هرنفس انوار[12831] ازهرم[12832] Ẓāhirterest her nefes envār-i ezherem[12833]

[12822] "*Asıl ve öz olan Sen'sin, gerisi Sen'den geçinen parazitlerdir / Şah Sen'sin ve cümle alem Sen'in sürüründür*."

[12823] [[.... ای شرف - Ey şeref-i ….; .... خیل تواند - …. ḫayl tuvāned]]: Ü1.168a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12824] ḳāle'llâhu: Ü2.145a, T.243a, L.181b, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / ḳāle Ü1.168a

[12825] يَاأَيُّهَاالنَّاسُ – yā eyyuhe'n-nāsu: / ayet-i kerimede ayetin başında bu ifadenin yerine "يَا أَهْلَ الْكِتَابِ – yā ehle'l-kitābi" ifadesi geçmektedir

[12826] "*Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor.* ***İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir***." (Mâide: 15)

[12827] ḳāle ᶜaleyhi's-selām: Ü1.168a, Ü2.145a, T.243a, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188a / ḳāle ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām Ü3.164b, İ2.206a / ḳāle'n-Nebiyyü ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem L.181b

[12828] *"Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur."*

[12829] ve bu maᶜnāda buyuyurılmışdur: Ü1.168a / Diğer nüshalarda yok

[12830] Beyt: Ü2.145a, T.243b, L.181b, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / Ü1'de başlık belirsizdir; Beyit, Irâkî'ye aittir [Bk. *Dīvān-ı ᶜIrāḳī*, Ḳaṣāyid: Der-naᶜt-i Resūl-i Ekrem http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0SMQ (11.06.2020)]

[12831] انوار – envār-ı: / Orijinal metninde "انفاس – enfās-ı" [Bk. *Dīvān-ı ᶜIrāḳī*, Ḳaṣāyid: Der-naᶜt-i Resūl-i Ekrem http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0SMQ (11.06.2020)]

[12832] ازهرم – ezherem: Ü1.168a, Ü2.145a, İ2.206a, H2-2.96a, N.188a / زهرم – zehrem T.243b, L.182a, Ü3.164b, Ü5.231b; Orijinal metninde "اظهرم - aẓharem" [Bk. *Dīvān-ı ᶜIrāḳī*, Ḳaṣāyid: Der-naᶜt-i Resūl-i Ekrem http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0SMQ (11.06.2020)]

[12833] "*Ben nurum ve bütün eşya (varlıklar) benim zuhurum vücut bulmuştur / Her nefis, benim nefsimin apaçık nurundan ortaya çıkmıştır*."

[717] Naẓm[12834]

[Fāᶜilātün Mefāᶜilün Faᶜlün]

عالم ازنور اومنوّر شد — ᶜĀlem eznūr-i ū munevver şud

آدم از فیض او مصوّر شد — Ādem ezfeyż-i ū muṣavver şud[12835]

درازل پادشاهئ عالم — Der'ezel pādişāhi-i ᶜālem

بررسول[12836] خدا مقرّر شد — BerResūl-i Ḫudā muḳarrer şud[12837]

[Neşr] Ve fi'l-ḥaḳīḳa[12838] Ḥażret cāmiᶜ-i ḥaḳāyıḳ-ı İlâhiyye vü kevniyye ve mālik-i memālik-i ᶜulviyye vü süfliyyedür[12839]. Ḳāle'llâhu teᶜālá fī ḥaḳḳihi "لولاك لما خلقت الافلاك"-"*Lev-lāke le-mā ḫalaḳtu'l-eflāk*[12840]"[12841].

[718] Naẓm[12842]

بحرمحیط رشحهٔ ازفیض فائضم — Baḥr-i muḥīṭ reşḥa'ī ezfeyż-i fā'iżem

نور بسیط لمحهٔ ازنورازهرم[12843] — Nūr-i basīṭ lemḥa'ī eznūr-i ezherem[12844]

[12834] Naẓm: Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.164b, Ü5.231a, H2-2.96a, N.188a / Beyt İ2.206a / Ü1'de başlık yok

[12835] "*Âlem O'nun nuruyla aydınlandı / Adem, onun feyziyle suret (şekil) kazandı*."

[12836] بررسول – ber-Resūl-i: Ü1.168a, Ü2.145a, L.182a, İ2.206b, H2-2.96a, N.188a / برسول – be-Resūl-I T.243b, Ü3.165a, Ü5.231b

[12837] "*Ezel bezminde âlemlerin padişahlığı / Allah'ın resulüne mukarrer oldu*."

[12838] ve fi'l-ḥaḳīḳa: Ü1.168a / zīrā Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188a

[12839] süfliyyedür: Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.164b, İ2.206a, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188a / süfliyyedür ve li'llâhdur el-ḳā'il Ü1.168a

[12840] ḳāle'llâhu teᶜālá …. ḫalaḳtu'l-eflāke: Ü1'de yok

[12841] *"Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım."*

[12842] Naẓm: Ü1'de bu şiir kısmı yok

[12843] ازهرم – ezherem: Ü2.145a, L.182a, Ü3.165a, İ2.206b, H2-2.96a, N.188a / هرم – herem? T.243b, Ü5.231b

[12844] "*Büyük Okyanus, benim yüceler yücesi feyzimden bir damladır sadece / Basit bir ışık huzmesi ise benim nurlarımdan küçük bir parıltıdır*."

ازعرش تابفرش همه ذرّهٔ بود — Ezᶜarş tā beferş heme ẕerre'ī buved

درجنب آفتاب ضمیر منوّرم — Dercenb-i āfitāb-i żamīr-i munevverem[12845]

[719] [Naẓm]

[[ای وصف تو درکتاب موسی]] — Ey vaṣf-ı tu derkitāb-ı Mūsá

وای نعت تو درزوبر داود — V'ey naᶜt-i tu derZebūr-i Dāvûd[12846]

مقصود تویی زآفرینش — Maḳṣūd tuyī ziāferīniş

باقی بطفیل تست موجود — Bāḳī beṭufeyl[-i] tust mevcūd[12847]][12848]

[Neşr] Zehī saᶜādet-i ᶜuẓmá vü devlet-i kübrá kï ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyenüñ bir ẕerresine ḫabīr ve ḥadīṣ-i şerīf-i[12849] "رآنی[12851] لمن[12850] طوبی"-"*Ṭūbá li-men re'ānī*" feḥvāsınca[12852] ḥaḳīḳat-i Resūle[12853] baṣīr ola. Zīrā ᶜavām-ı nās sırr-ı Muḥammedīden bīḫaberdür[12854]. Ḳāle'llâhu[12855] teᶜālá "وَإِذَا[12856] قرَأْتَ الْقُرآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا"-"*Ve iẕā ḳare'te'l-Ḳur'āne ceᶜalnā beyneke ve beyne'l-leẕīne lā-*

[12845] "*Gök ile yer arasındakilerin hepsi (benim nezdimde) bir zerreden ibarettir / Güneşin benim münevver zatım yanında(ki durumu) gibidirler*."

[12846] "*Ey Musa'nın kitabında (kendisinden) bahsedilen! / Ve ey Davud'un Zebur'unda övgüyle anılan!*"

[12847] "*Yaratılıştan tek gaye Sen'sin / Geri kalanlar sadece Sen'in yüzü suyun hürmetine var olmuşlardır*."

[12848] [[.... ای وصف تو - Ey vaṣf-ı tū …; موجود .... - …. mevcūd]]: Ü1.168a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12849] şerīf-i: L.182a / Diğer nüshalarda yok

[12850] طوبی - ṭūbá: Ü1'de yok

[12851] لمن – li-men: Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.165a, İ2.206b, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188b / من – men Ü1.168a

[12852] feḥvāsınca: Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.165a, İ2.206b, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188b / mūcibince Ü1.168a

[12853] Resūle: Ü2.145a, T.243b, Ü3.165a, İ2.206b, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188b / Resūlullâh ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve selleme L.182a / ḥaḳāyıḳına Ü1.168a

[12854] zīrā ᶜavām-ı nās …. bī-ḫaberdür: Ü1'de yok

[12855] ḳāle'llâhu: Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.165a, İ2.206b, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188b / ḳāle Ü1.168b

[12856] واذا – ve iẕā: Ü1.168b, L.182a / فاذا – fe-iẕā Ü2.145a, T.243b, Ü3.165a, İ2.206b, Ü5.231b, H2-2.96a, N.188b

yu'minūne bi'l-āḫireti ḥicāben mestūrā"[12857], "وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا"-*"Ve ceᶜalnā ᶜalá ḳulūbihim ekinneten en yefḳahūhu ve fī-āẕānihim vaḳrā"*[12858]. Ve bu maᶜnāda dinmişdür[12859]:

[720] [Naẓm]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

[[زاسرار يقين حرفى نخواندند	Ziesrār-i yaḳīn ḥarfī neḫˇāndend
بزندان كمان محبوس ماندند	Bezindān-i gumān maḥbūs māndend[12860]
برايشان كشته ظاهر آفتابى	Berīşān geşte ẓāhir āfitābī
به پيش ديدهٔ ايشان حجابى	Bepīş-i dīde-i īşān ḥicābī[12861]
چه بيند چشم نابينا ز خورشيد	Çï bīned çeşm-i nābīnā ziḫurşīd
چه داند ديو سرّ جام جمشيد	Çï dāned dīv sirr-i cām-ı Cemşīd[12862]]][12863]

[Neşr] Ve baᶜżılar daḫi bu maᶜnāda buyurmışlar[12864]:

[12857] "*Kur'an okuduğunda, seninle ahirete inanmayanların arasına gizli bir perde çekeriz.*" (İsrâ: 45)

[12858] "***Kur'an'ı anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler, kulaklarına da ağırlık koyarız**. Kur'an'da (ibadete lâyık ilâh olarak) sadece Rabbini andığın zaman arkalarına dönüp kaçarlar.*" (İsrâ: 46)

[12859] ve bu maᶜnāda dinmişdür: Ü1.168b / Diğer nüshalarda yok

[12860] "*Yakinin, kesin ve doğru bilginin esrarını okuyup bilmeyenler / Zan ve şüphe zindanında mahpus kalmışlardır.*"

[12861] *"Hakikatin bilgisi güneş gibi önlerinde zahir olsa da / Gözlerine karanlığın perdesi inmiştir, anlamazlar."*

[12862] "*Kör bir kişi güneşi nasıl görsün / Büyücü şeytan, Cemşid'in dünyayı gösteren kadehinin gizemini nereden bilsin.*"

[12863] [[.... زاسرار يقين - Zi esrār-ı yaḳīn ….; سرّ جام جمشيد .... - … sırr-ı cām-ı Cemşīd]]: Ü1.168b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12864] ve baᶜżılar daḫi bu maᶜnāda buyurmışlar: Ü1.168b / Diğer nüshalarda yok

[721] [Naẓm[12865]] [Senāyī]

[Fāilātün Mefāᶜīlün Fāᶜilün]

[[صورت و سیرتش همه جان بود]] Ṣūret u sīreteş heme cān būd

زان زچشم عوام پنهان شد Z'ān ziçeşm-i ᶜavām pinhān şud[12866]]][12867]

[Neşr] Muḥaṣṣal ḥaḳīḳat-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem kemā hüve ḥaḳḳahu taᶜrīf olınmaḳ merkez-i dā'ire-i ᶜaḳldan bīrūn idügi maᶜlūm-ı ᶜurefā-yı ẕevi'l-fünündur[12868]. [[Ve ehl-i ẕevāhirden fīzamāninā nice nās ṭavā'if-i ehlu'llâh ile istīnās idüp ḥaḳiḳat-i ḥāllerine ḫaberdār ve ᶜārif-i rütbe-i aḫyār u ebrār olmadın[12869] ṭarīḳ-ı taṣavvufı selb idüp meşāyıḫ-ı ṭarīḳate ve ricāl-i ḥaḳīḳata zebān-ı ṭaᶜn[12870] dırāz ve kendülerini ᶜilm u maᶜrifet_ile serfirāz ẕann idüp enfās-ı meşāyıḫ-ı ᶜiẕām ve evliyā-yı kirāmdan ẓāhir u bāhir[12871] olan kelimāt-ı ḳudsiyyeye[12872] ve nefeḥāt-ı dürefşān-ı ünsiyyeye daḫl u taᶜarruż semtini iḫtiyār iderler. Neᶜūẕubi'llâhi[12873] min ẕālik. Muḥaṣṣal-ı kelām ve maḳṣad-ı merām[12874] münkirān-ı evliyā müşevveşü'l-ḥāl ve dünyā vu āḫiretde ḥarīḳ-i nār-ı ḍalāl idügi bīḳīl u ḳāldür.]][12875]

[722] Naẓm[12876] [Mevlānā]

[12865] Bu beyit Senâyî'ye aittir [Bk. Senāyī, Ḥadīḳatu'l-ḥaḳīḳat ve Şerīᶜatu'-ṭ-ṭarīḳat el-Bābu'ŝ-ŝāliŝ Fī-ḳurbetihi ve ḥaḳḳi ṣūḥbetihi maᶜa-Resūli'llâh http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0E94 Erişim tarihi: 11..06.2020]

[12866] "*İç ve dış görünüşüyle baştan ayağa candır / Bundan ötürü halkın gözünden gizlenmiştir*."

[12867] .... صورت و - Ṣūret u ….; نهان شد .... - .... nihān şüd: Ü1.168b / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok

[12868] Muḥaṣṣal ḥaḳīḳat-i Resūl-i Ekrem …. ẕevi'l-fünündur: Ü1.168b / Diğer nüshalarda yok

[12869] olmadın: İ2.206b, H2-2.96b, N.188b / olmadan Ü2.145a, T.243b, L.182a, Ü3.164b, Ü5.231b

[12870] ṭaᶜn: Ü3.165a, İ2.206b, N.188b / ṭaᶜnı Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü5.231b, H2-2.96b

[12871] u bāhir: Ü2.145b, İ2.206b, H2-2.96b, N.188b / T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12872] ḳudsiyyeye: Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü3.164b, Ü5.232a / ḳudsiyyelere İ2.206b, H2-2.96b, N.188b

[12873] bi'llâh: Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü3.164b, Ü5.232a, H2-2.96b, N.188b / bi'llâhi teᶜālá İ2.206b

[12874] ve maḳṣad-ı merām: İ2.206b, H2-2.96b, N.188b / Ü2, T, L, Ü3, Ü5'de yok

[12875] [Ve ehl-i ẕevāhirden …. bī-ḳīl u ḳāldur]: Ü1'de bu kısım yok

[12876] Naẓm: İ2.207a, N.188b / Meŝnevī Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü3.164b, Ü5.232a, H2-2.96b / Ü1'de bu şiir kısmı yok; Bu beyitlerden sadece dördüncüsünün Mevlânâ'nın Mesnevisine ait olduğu tespit

[Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün]

منکران انبیا واولیا — Munkirān-i enbiyā vu evliyā

بی سعادت اشقیااند اشقیا — Bīsaᶜādet eşḳiyāend eşḳiyā[12877]

اوّل اخر منکری ازکور یست — Evvel āḫir munkerī ezkūriyest

کان زکبرو معجبی مغروریست — K'ān zikibr u muᶜcibī maġrūriyest[12878]

اوّل اخر منکران کوردل — Evvel āḫir munkirān-i kūrdil

زاکهی کمراه ورهزن شد مضل — Z'āgehī gumrāh u rehzen şud muḍil[12879]

هرکه را[12880] خوب وخوش وزیباکنند — Her kïrā ḫūb u ḫoş u zībā kunend

ازبرای دیدهٔ بینا کنند — Ezberāy-i dīde-i bīnā kunend[12881]

[Neşr] [[Muḥaṣṣal sū'-i ẓan aḳbaḥ-ı ḳabāyıḥ ve efżaḥ-ı fażayıḥdur. Lâkin eger meşāyıḫdan eger nāsdan evżāᶜ-ı nāmeşrūᶜ ve eṭvār-ı nāmaṭbūᶜ ᶜayān u nümāyān olıcaḳ müslim u muttaḳī[12882] üzerine lāzım ü mühim olan aña inkār u menᶜdür. Zīrā rıżā bi'l-küfr ᶜāmme-i fuḳaḥā-yı dīn ḳatında küfürdür. Ve ***Tātārḫāniyye***de meẕkūrdür kï " من

edilmiş olup ilk üçünün kaynağı tespit edilememiştir [Bk. Mevlânâ, Meŝnevī-i Maᶜnevī, Defter-i Evvel, Derbeyān-ı ānkï cunbīden… https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117/ (11.06.2020)]

[12877] "*Enbiya ve evliyayı reddedenler / Meymenetsiz şakilerdir, şakiler*."

[12878] "*İnkâr ve küfrün, başı da sonu da körlüktür (câhillik) / Büyüklük ve kendini beğenmişliğin kaynağı mağrurluktur*."

[12879] "*Evvel ü ahir (bütün) inkârcıların gönülleri kördür (karanlıktır) / Yollarını şaşırarak yol kesen sapkınlar olmuşlardır*."

[12880] هرکه را – her kï rā: Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü3.164b, Ü5.232a / هرکرا – her kirā İ2.207a, H2-2.96b, N.188b

[12881] "*Her neyi iyi, hoş ve güzel ederlerse; Gören göz için ederler*." [Çeviri: Mehmet Kanar, Mesnevî, C. 1, s. 178]

[12882] müslim u muttaḳī: H2-2.96b / müsellem/müsellim u muttaḳī Ü2.145a, T.244a, L.182a, Ü3.164b, Ü5.232a / müsellem/müsellim muttaḳī İ2.207a, N.188b

رضی بکفر غیره فقد کفر”-“*Men raḍiye bi-kufri ġayrihi fe-ḳad kefere*”[12883]. Muḥaṣṣal ḥüsn-i ẓan memdūḥ-ı cihān ve maḳbūl-i Raḥmândur. Ve ḥadīṯ-i ḳudsīde “انا عند ظنّ عبدی”-“*Ene ᶜinde ẓanni ᶜabdī*”[12884] vārid olmışdur[12885]. Ve **Ḥażret-i**[12886] **Mevlānā** buyururlar kï[12887]:]][12888]

[723] Meṯnevī[12889]

[Fāᶜilātün fāᶜilātün fāᶜilün]

هرکسی ازظن خود شد یارمن — Her kesī ezẓann-i ḫod şud yār-i men

ازدرون من نجست[12890] اسرار من — Ezderūn-i men necust esrār-i men[12891]

سرّ من از نالهٔ من دور نیست[12892] — Sirr-i men eznāle-i men dūr nīst

لیك چشم وکوش را آن نور[12893]نیست — Līk çeşm u gūşrā ān nūr nīst[12894]

12883 “Başkasının küfrüne rıza gösteren, kâfir olur.”

12884 “Ben kulumun zannı üzereyim.”

12885 ḥadīŝ-i ḳudsīde … vārid olmışdur: Ü2.145a, T.244a, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.96b, N.189a / ḥadīŝ-i ḳudsīde vārid olmışdur kï “انا عند ظنّ عبدی”-“Ene ᶜinde ẓannu ᶜabdī” L.182b

12886 Ḥażret-i: Ü2.145a, T.244a, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232a, H2-2.96b / Cenāb-ı İ2.207a, N.189a

12887 buyururlar kï: L.182b, İ2.207a, H2-2.96b, N.189a / buyurur Ü2.145a, T.244a, Ü3.165a, Ü5.232a

12888 [[Muḥaṣṣal sū'i ẓan … Ve Ḥażret-i Mevlānā buyururlar kï]]: Ü1’de bu kısım yok

12889 Meŝnevī: Ü1’de bu şiir kısmı yok

12890 نجست – necüst: T.244b, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232a, H2-2.97a /نجسب - ? Ü2.145b/ نخست - ? İ2.207a / نخبت - ? N.189a

12891 ““*Herkes aklısıra benim sevgilim oldu, (fakat) benim gönlümdeki sırları aramadı.*” [Mevlânâ, Mesnevî, Hazırlayıp Çev. Mehmet Kanar, C.1, Beyit No: 6]

12892 دور نیست – dūr nīst: T.244b, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / در نیست – der-nīst Ü2.146a / درو نیست - derūnīst İ2.207a

12893 نور – nūr: Ü2.146a, T.244b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / دور – dūr L.182b

12894 “*Benim sırlarım nalemden (inleyişlerimden) uzakta değildir; fakat göz ve kulakta o nur yok*.” [Mevlânâ, Mesnevî, Hazırlayıp Çev. Mehmet Kanar, C.1, Beyit No: 7]

[Neşr] İmdi lāyıḳ u aḥrá oldur kï evvel-i kitāb nice medḥ-i Resūl ile ibtidā olındı ise āḫir-i kitāb daḫi[12895] **Ḳıṣṣa-i Miᶜrāc** ile iḫtitām olına[12896]. Rivāyet iderler[12897] kï Ḥabīb-i Ḫudā ve mükerrem-i "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى"-"*Subḥāne'l-leẕīesrá*"[12898] ve müşerref-i "فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى"-"*Ṣumme denáfe-tedellá fe-kāne ḳābe ḳavseyni ev ednáʾ*"[12899] Leyle-i Miᶜrācda kï[12900]:

[724] Naẓm[12901] [Molla Cāmī]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

شبی دیباجهٔ صبح سعادت	Şebī dībāce-i ṣubḥ-i saᶜādet
زدولتهای روزافزون زیادت	Zidevlethā-yi rūz efzūn ziyādet[12902]
زقدراومثالی لیلة القدر	Ziḳadr-i ū miṯālī Leyletu'l-Ḳadr
زنوراوبراتی لیلة البدر	Zinūr-i ū berātī leyletu'l-bedr[12903]
سواد طرّه اش خجلت ده حور	Sevād-i ṭurreeş ḫacletdih-i ḥūr

[12895] imdi lāyıḳ u aḥrá … āḫir-i kitāb daḫi: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / āḫir kelāmı Ü1.168b

[12896] iḫtitām olına: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / ḫatm idüp itmām-ı merām idelüm Ü1.168b

[12897] rivāyet iderler: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / ol gice Ü1.168b

[12898] *"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.*" (İsrâ: 1)

[12899] "*Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu*" (Necm: 8-9)

[12900] ve müşerref-i … leyle-i miᶜrācda kï: Ü1'de yok

[12901] Naẓm: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / Cāmī Ü1.168b; Bu beyitler Molla Câmî'ye aittir [Bk. Cāmī, Heft Evreng: Yûsuf u Zelīḫa, Der-Miᶜrāc-ı vey kï ez āfıtāb-ı… http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (12.06.2020)]

[12902] "*Bir gece ki, saadet sabahının önsözü (başlangıcıdır) / Gittikçe artan gündüz mutluluğunun (hebricisidir)*."

[12903] "*O'nun kadri ile Kadir gecesi değerlenmiş, timsal olmuş / O'nun nuru, ayın on dördündeki dolunaya berat olmuş*."

بیاض غرّه اش نور علی نور Beyāż-i ġurreeş “*Nūrun ᶜalá nūr*”[12904]

ازان[12905] شب آن چراغ اهل بینش[12906] Ezān şeb ān çerāġ-i ehl-i bīniş

سزای آفرین از آفرینش Sezāy-i āferīn ez'āferīniş[12907]

[Neşr] Aᶜdā-yı bedḫˇāhdan nihān ve serāy-ı Ümmühānīde mihmān olup[12908]

[725] Beyt[12909] [Molla Cāmī]

[Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün]

دلش بیدار و چشمش درشکرخواب Dileş bīdār u çeşmeş derşekerḫˇāb

ندیده چشم بخت این خواب[12910] در خواب Nedīde çeşm-i baḫt īn ḫˇāb derḫˇāb[12911]

[726] Beyt[12912] [el-Būṣirī]

[Baḥr-i Basīṭ: Müstefᶜilün Fāᶜilün Müstefᶜilün Fāᶜilün]

[12904] “*O'nun saçlarının siyahlığı, kara gözlü hurilere gelin odası / O'nun alnının parlak beyazlığı ise nur üstüne nurdur*.”

[12905] ازان – ezan: / Orijinal metninde “درین - der-īn” [Bk. Cāmī, Heft Evreng: Yûsuf u Zelīḫa, Der-Miᶜrāc-ı vey kï ez āfıtāb-ı…, Beyit No: 8 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (12.06.2020)]

[12906] اهل بینش – ehl-i bīneş: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / آفرینش – āferīneş Ü1.168b

[12907] “*O çırağan ve kutlama gecesinde hikmet ehli kişi / Yaratıldığından ötürü yüzlerce kez takdir ve aferini hak ediyor*.”

[12908] olup: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207a, Ü5.232a, H2-2.97a, N.189a / idi Ü1.168b

[12909] Beyt: Ü1'de bu şiir kısmı yok; Beyit Molla Câmî'ye aittir [Bk. Cāmī, Heft Evreng: Yûsuf u Zelīḫa, Ḫˇābdīden Yūsuf ᶜaleyhi's-selām…, Beyit No: 2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (12.06.2020)]

[12910] چشم بخت این خواب - Nedīde çeşm-i baḫt īn ḫˇāb: / Orjina metninde “ کس چنین بیدار - kes çunīn bīdār” [Bk. Cāmī, Heft Evreng: Yûsuf u Zelīḫa, Ḫˇābdīden Yūsuf ᶜaleyhi's-selām…, Beyit No: 2 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/16EF (12.06.2020)]

[12911] “*Gönül gözü açık, beden gözü şekerleme yapıyor / Bahtın gözü uykuda böyle bir rüya görmedi*.”

[12912] Beyt: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207b, H2-2.97a, N.189a / Diger Ü5.232b / Ü1'de bu şiir kısmı yok; [Bk. Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 98]

لاتنكر الوحى من رؤياه انّ له — Lā tunkiri’l-vaḥye min ru'yāhu inne lehu

قلبا اذا نامت العينان لم ينم — Ḳalben iẕā nāmeti’l-ᶜaynāni lem-yenemi[12913]

[Neṯr] [[feḥvāsı üzre dīde-i cānları ārzū-yı[12914] viṣāl ile bīdār iken][12915] Cenāb-ı Ḥażret-i[12916] Cibrīl[12917] ᶜaleyhi’s-selām nāzil ve elfāẓ-ı dürerbār u şīrīn ile ḳā'il olup[12918]:

[727] Naẓm[12919]

[Müfteᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün]

Didi saña eyledi Mevlā selām

Daᶜvet-i ḫāṣ itdi ḳılup luṭf-ı ᶜām

Vārid olup emr-i ᶜadīmü’l-miṣāl

ᶜArż-ı cemāl itse gerek Ẕü’l-celāl

[Neṯr] Zīrā cism-i laṭīfüñ cümle rūḥ-ı revān ve milket-i beḳāyı bir demde seyrān eylemek āsāndur[12920].

[12913] “*Onun rüyasından olan vahyi inkâr etme; Çünkü onun iki gözü uyuduğunda uyumayan kalbi vardır.*”

[12914] ārzū-yı: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232a, H2-2.97a / ārzū-yı intiẓār-ı İ2.207a, N.189a

[12915] [feḥvāsı üzre dīde-i cānları ārzū-yı viṣāl ile bīdār iken]: Ü1’de yok

[12916] Ḥażret-i: Ü1.168b, Ü2.146a, L.182b, Ü3.165a, İ2.207b, H2-2.97a, N.189a / T, Ü5’de yok

[12917] Cibrīl: Ü1.168b, T.144b, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232b, H2-2.97a, N.189a / Cebrā'il Ü2.146a, İ2.207b

[12918] ve elfāẓ-ı dürer-bār u şīrīn ile ḳā'il olup: Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, İ2.207b, Ü5.232b, H2-2.97a, N.189a / olup elfāẓ-ı dürer-bār u şīrīn-maḳāl ile Ü1.168b

[12919] Naẓm: Ü1.168b, Ü2.146a, T.244b, L.182b, Ü3.165a, Ü5.232b, H2-2.97a, N.189a / Beyt İ2.207b

[12920] āsāndur: Ü1.168b / Diğer nüshalarda yok

[728] Naẓm

[Müfteᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün]

Ẕātına nisbet senüñ olmaz bedīᶜ

Seyr-i semâvātı idersin[12921] serīᶜ

Rūyını naᶜleynüñe ḳılmaġa ferş

Muntaẓır-ı gerd-i rehüñ ᶜayn-ı ᶜarş

[Neṯr] Çün Ḥażret-i[12922] Resūl-i Ekrem[12923] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12924] bu müjdeyi istimāᶜ ve şevḳ-i viṣāl ile semāᶜ idüp Ṭā'ir-i Ḳudsī miṯāl Burāḳ üzre[12925] ᶜazm-i dergāh-ı[12926] Cenāb-ı[12927] Ẕü'l-celāl itdiler[12928]. Sidretü'l-Münteháya irişicek Cibrīl ᶜaleyhi's-selām ol maḥalde tevaḳḳuf idüp didi kï: "لاحترقت [12929]انملة قدر لودونت"- "*Lev-denevtu ḳadre unmuletin le'ḥteraḳtu*"[12930].

[729] Naẓm[12931] [Saᶜdī-i Şīrāzī]

[12921] idersin: Ü1.168b, H2-2.97b / iderseñ Ü2.146a, T.244b, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.232b, N.189a

[12922] Ḥażret-i: Ü1.168b / Diğer nüshalarda yok

[12923] Resūl-i Ekrem: Ü2.146a, T.244b, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.232b, H2-2.97b, N.189b / Resūl Ü1.168b

[12924] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a, N.189b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.207b, H2-2.97b / ᶜaleyhi's-selām Ü1.168b

[12925] üzre: Ü1.169a / ile Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.1656, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b

[12926] dergāh-ı: Ü1.169a / Diğer nüshalarda yok

[12927] Cenāb-ı: Ü1'de yok

[12928] itdiler: Ü1.169a / idüp Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b

[12929] انملة - unmuletin: Ü2.146b, T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a / نملة Ü1.169a, İ2.208a, H2-2.97b, N.189b

[12930] "Parmak ucu kadar yaklaşsaydım yanardım."

[12931] Naẓm: Ü1.169a / Diğer nüshalarda bu şiir kısmı yok; Bu beyit Saᶜdî-i Şîrâzî'ye aittir [Bk. *Būstān-ı Saᶜdī*, Būstān, Fī-Naᶜti Seyyidi'l-murselīn… Beyit No: 11 http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0CLP (12.06.2020)]

چنان کرم درتیه قدرت براند — Çunān germ dertīh-i ḳadret berānd

که درسدره جبریل ازوبازماند — Kï derSidre Cibrīl ezū bāz mānd[12932]

[Neṯr] Ve bu maᶜnāda buyrılmışdur[12933]:

[730] Beyt[12934]:

[Fāᶜilātünfāᶜilātünfāᶜilātünfāᶜilün]

Perr-i Cibrīli ḳoduñ deşt-i beḳāda süstpey

Āferīn ey ᶜarṣagāh-ı lāmekānuñ yügrügi

[Neṯr] Ve baᶜżılar daḫi buyurmışlar[12935]:

[731] [Naẓm]

[FāᶜilātünFāᶜilātünFāᶜilātünFāᶜilün]

Lemᶜa-i şemᶜ-i cemālüñ ᶜaşḳıdur pervāne veş

Sidreden Cibrīl-i ᶜaḳlı eyleyen bībāl ü per

[12932] "*Kurbü, Îlâhî fezasında o kadar süratle at sürdü ki, arkadaşı olan Cebrail (Sidre) de kaldı, daha ileri gidemedi*." [Çeviri: Kilisli Rifat Bilge, Bostan ve Gülistan, s. 18]

[12933] ve bu maᶜnāda buyurulmışdur: Ü1.169a / Diğer nüshalarda yok

[12934] Beyt: Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / Naẓm İ2.208a / Ü1'de başlık belirsizdir

[12935] ve baᶜżılar daḫi buyurmışlar: Ü1.169a / Diğer nüshalarda yok

[Neşr] Bu ḥālde Resūl-i Ekrem[12936] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem[12937] ḥażretleri[12938] ṭarḥ-ı noḳṭa-i vücūd idüp Refref ile[12939] ᶜālem-i ᶜaşḳa sālik ve dil ḫānesinden feṯḥ-i bāb olup ᶜanḳā-yı ᶜaşḳa[12940] mālik olduḳda[12941]

[732] Beyt[12942]

[Müfteᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün]

Geldi meşāmına şemīm-i viṣāl

Rāhnümāy oldı fürūġ-ı[12943] cemāl

[Neşr] Bu maḳāmda bisāṭ-ı ḳudrete Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem mübārek naᶜleynleri_ile[12944] başmayup te'eddüben ḫalᶜ-i naᶜleyn eylemek murād

[12936] Resūl-i Ekrem: Ü1.169a, Ü2.146a, T.245a, L.183a, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i muḥterem Ü3.166a

[12937] ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem: : Ü1.169a, Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a, N.189b / ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem İ2.208a, H2-2.97b

[12938] Ḥażretleri: Ü1.169a / Diğer nüshalarda yok

[12939] Refref ile: Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / Refrefden Ü1.169a

[12940] ᶜanḳā-yı ᶜaşḳa: İ2.208a, N.189b / ᶜanḳā-yı murāda Ü2.146b, T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a, H2-2.97b / ārzū olan ᶜanḳā-yı muḥabbete Ü1.169a

[12941] olduḳda: Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / olup Ü1.169a

[12942] Beyt: Ü2.146a, T.245a, L.183a, Ü3.166a, İ2.207b, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / Müfred Ü1.169a

[12943] fürūġ-ı: Ü2.146b, T.245a, L.183a, İ2.208a, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / fürūᶜ-ı Ü3.166a / żiyā-yı Ü1.169a

[12944] maḳāmda bisāṭ-ı ḳudrete … naᶜleynleri_ile: Ü2.146b, T.245a, L.183a, Ü3.166a / maḳāmda bisāṭ-ı ḳudrete … naᶜleynlerin ile Ü5.233a / maḳāmda bisāṭ-ı ḳudrete Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu teᶜālá ᶜaleyhi ve sellem mübārek naᶜleynleri_ile İ2.208a, H2-2.97b / maḳāmda bisāṭ-ı ḳudrete Resūl-i Ekrem mübārek naᶜleynleri_ile N.189b / bu maḳāma vāṣıl olıcaḳ Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem mübārek naᶜli ile bisāṭ-ı ḳurba Ü1.169a

eyledükde[12945] zeyn-i[12946] ᶜarşdan bu nidā vü ḫiṭāb gūşına irdi[12947] kï "ان[12948] لاتخلع نعليك يارسول الله[12949] ولاتخيّبنى عن التشرّف بغبار نعليك فانّ جميع ذلك من آثار الله تعالى حيث محوت[12950] هويتك فى هويّته واضمحلت انيتك فى احديّته فانت من الله و الى الله ولله[12951] وبالله ارادتك منه ورجوعك اليه وسعيك له وقيامك به فالكليم مريد ارادة الله تعالى فجاء بنفسه وانت مراد ارادك الله تعالى فاسرى بك فمن كان مريدا قد سمع جواب لن ترانى ومن كان مرادا يظفر[12952] بنيل جميع الامانى[12953]"- *En lā-taḫlaᶜ naᶜleyke yā Resūle'llâh ve lā-tuḫayyibnī ᶜani't-teşerrufi bi-ġubāri naᶜleyke fe-inne cemīᶜa ẕâlike min āṯāri'llâhi teᶜālá ḥayṯu maḥavte huviyyeteke fī-huviyyetihi ve iżmaḥallet en[ān]iyyetuke fī-aḥadiyyetihi fe-ente mine'llâhi ve ile'llâhi ve li'llâhi ve bi'llâhi irādetuke minhu ve rucūᶜuke ileyhi ve saᶜyuke lehu ve ḳıyāmuke bihi fe'l-Kelīmu murīdu irādeti'llâhi teᶜālá fe-cā'e bi-nefsihi ve ente murādun erādeke'llâhu teᶜālá fe-esrá bike fe-men kāne murīden ḳad semiᶜa cevābe 'len-terānī' ve men kāne murāden yaẓferu bi-neyli cemīᶜi'l-emānī*"[12954]. Muḥaṣṣal ᶜizz u saᶜādet ile ḳurb-ı Ḫudā birle müşerref olup

---

[12945] eylemek murād eyledükde: Ü1.169a, Ü2.146b, L.183a, Ü3.166a, İ2.208a, H2-2.97b, N.189b / eylemegin T.245a, Ü5.233a

[12946] zeyn-i: Ü3.166a / enīn-i Ü2.146b, T.245a, L.183a, İ2.208a, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / Ü1'de yok

[12947] nidā vü ḫiṭāb gūşına irdi: Ü1.169a / nidāyı aṣġā eyledi Ü2.146b, T.245a, L.183a, Ü3.166a, İ2.208a, Ü5.233a, H2-2.97b / nidāyı istimāᶜ eyledi İ2.208a, N.189b

[12948] ان – en: Ü1'de yok

[12949] رسول الله – Resūle'llâh: Ü1.169a, Ü2.146b, İ2.208a, H2-2.97b, N.189b / Resūl T.245a, L.183a, Ü3.166a, Ü5.233a

[12950] محوت - meḥūtun: / نحوت - neḥūtun İ2.208a

[12951] ولله – ve li'llâhi: Ü1.169a, T.245b, L.183b, Ü3.166a, İ2.208a, Ü5.233a, H2-2.97b, N.189b / والله – va'llâhi Ü2.146b

[12952] يظفر - yaẓferü: Ü2.146b, T.245b, L.183b, Ü3.166a, İ2.208a, Ü5.233b, H2-2.98a, N.189b / ظفر - ẓafere Ü1.169a

[12953] بنيل جميع الامانى – bi-neyli cemīᶜi'l-emānī: T.245b, L.183b, Ü3.166a, İ2.208a, Ü5.233b, H2-2.98a, N.189b / بنيل الاجميع مابى - ? Ü2.146b / بنيل الامانى – bi-neyli'l-emānī Ü1.169a

[12954] "*Ayakkabılarını çıkarma ey Allah'ın resulü ve ayakkabılarının tozuyla şereflenmekten beni mahrum bırakma! Bunların hepsi Allah'ın eserlerindendir. Şöyle ki sen hüviyetini (kimliğini) onun hüviyetinde (zatında) erittin. Senin benliğin O'nun vahdetitnde yok oldu. Sen Allah'tansın, Allah'a döneceksin ve Allah ile (beraber)sin. Senin iraden O'ndandır, dönüşün O'na, gayretin O'nun için ve kıyamın da O'nunladır. (Musa) Kelimullah, Allah'ın iradesini istedi ve kendini getirdi, sen ise Allah tarafından istenilensin, O seni yürüttü ve getirdi. İsteyen 'Len-terânî/Asla beni göremezsin' cevabını işitti, istenilen ise bütün isteklerine kavuşma zaferini elde etti.*"

[733] Naẓm[12955]

[Müfteᶜilün Müfteᶜilün Fāᶜilün]

Ḳaṭreyi ceẕb itdi muḥīṭ-i ḳadem

ᶜArż-ı cemāl eyledi bīkeyf ü kem

Rişte-i iḫlāṣa çeküp bi't-tamām

ᶜIḳd-ı le'ālī gibi virdi niẓām

ᶜUḳde-i işkāle gelüp inḥilāl

Ḳalmadı hergiz daḫi cāy-i maḳāl

Çünkï tamām oldı murād-ı Resūl

ᶜĀleme raḥmet gibi ḳıldı nüzul

[Neşr] [[Ḫudāyā ol raḥmet-i şāmile ve hidāyet-i kāmile kï kāffe-i berāyāya şāmil ve [āyet-i] kerīme-i "إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا" – *"İnnā erselnāke şāhiden ve mubeşşiren ve neẕīren ve dāᶜiyen ilé'llâhi bi'iẕnihi ve sirācen munīrā"*[12956] şānında nāzil ve ᶜāric-i meᶜāric-i "سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى" – *"Subḥāne'l-leẕī esrá"*[12957] ve vāḳıf-ı mevāḳıf-ı "فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ" – "*Fe evḥá ilá ᶜabdihi mā evḥá*"[12958] sırrıyla dergāh-ı ᶜizzetüñe tażarruᶜ u teẕellül ve bārgāh-ı maġfiretüñe

---

[12955] Naẓm: Ü2.146b, T.245b, L.183b, Ü3.166a, İ2.208a, Ü5.233b, H2-2.98a, N.189b / Şiᶜr Ü1.169a

[12956] "*Ey peygamber! Seni tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik*" (Ahzâb: 45-46)

[12957] "***Bir gece**, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren **Allah eksikliklerden münezzehtir**. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.*" (İsra: 1)

[12958] "*Böylece Allah, kuluna vahyini iletti.*" (Necm: 10)

tevekkül iderüz kï bu bād-ı aᶜmālde püyān ve tīh-i ḍalālde serāsīmegerdān olan ᶜibād-ı ġanāyib muᶜtād kï hidāyet u reşād-ı erzānī ve dilteşnegān-ı sālikān-ı mesālik-i yaḳīn ve rehrevān-ı memālik-i ḥaḳīḳat-i temkīn-i dīnī āb-ı raḥmet ve zülāl-ı maġfiretüñden bāre dereyān ve ġonca-i şüküfte ṣıfat her dem ḫandān ḳıl ve lücce-i maᶜrifetüñde ġarḳa-i şühūd ve envār-ı mihr-i muḥabbetinde vücūd-ı rūḥāniyyetlerin ẕerre sān mevcūd ve ẓıll-ı ᶜāṭıfetüñde ẕāt u ṣıfātlarını pinhān u nābūd ve maḳām-ı ḳurba vāṣıl ve cām-ı vuṣlatdan sermest ü lāyaᶜḳıl eyle. " اللّهمّ انا نسئلك يامن له القوّة والحول والمنية والطول ان لاتواخذنا بسيئات اعمالنا وان تعاملنا بما انت اهله وان تشملنا برحمتك و تدخلنا داركرامتك وتغفرلنا ولوالدينا ومشايخنا وتختم لنا بحسن الخاتمه لااله الّا انت رحمن الدنيا و رحيم الآخرة انّك على كلّ شئ قدير. وصلّ على من اصطفيته من عامة مخلوقاتك و شرّفت به كافة موجودات سيّد الأوّلين والآخرين سيّدنا محمّد و على آله و صحبه و سلّم اجمعين آمين" – "*Allâhumme innā nes'eluke yā men lehu'l-ḳuvvetu ve'l-ḥavlu ve'l-munyetu ve'ṭ-ṭavlu en-lā tu'āḫiẕenā bi-seyyi'āti aᶜmālinā ve en-tuᶜāmilenā bi-mā ente ehluh ve en-teşmelenā bi-raḥmetike ve tudḫilenā dāre kerāmetike ve taġfire lenā ve li-vālidīnā ve meşāyiḫinā ve taḫtime lenā bi-ḥusni'l-ḫātimeti lā ilâhe illā ente Raḥmâne'd-dünyā ve Raḥīme'l-āḫireti inneke ᶜalá kulli şey'in Ḳadīr. Ve ṣalli ᶜalá men iṣṭafeytehu min ᶜāmmeti maḫlūḳātike ve şerrefte bihi kāffete mevcūdāti seyyidi'l-evvelīne ve'l-āḫirīne seyyidinā Muḥammedin ve ᶜalá ālihi ve ṣaḥbihi ve sellim ecmaᶜīn. Āmīn*[12959].]][12960]

12959 "*Ey güç kuvvet ve isteğin kendisine ait olan Allahım! Senden şunu isteriz ki kötü amellerimiz sebebiyle bizi sorgulama, bize şanınla muamele eyle! Rahmetinle bizi kuşat, bizi keramet evine dahi et! Bizi, ana babalarımızı ve hocalarımızı bağışla! Bize güzel bir söz nasip eyle! Senden başka ilah yoktur. Ey dünya ve ahirette herkese rahmet eden, şüphesiz ki Sen her şeye kadirsin! Mahlukatının hepsinin içinden seçtiğin zâta (Hz. Peygamber'e) rahmet eyle ve kendisiyle bütün mevcudatı şereflendirdiğin, öncekilerin ve sonrakilerin efendisi, efendimiz Muhammed aleyhisselam'a, O'nun aline ve ashabına da selam eyle! Amin.*"

12960 [[Ḫudāyā ol raḥmet-i şāmile… ve ᶜalá ālihi ve ṣaḥbihi ve sellim ecmaᶜīn. Āmīn]]: Ü1.169b / Yukarıdaki Türkçe nazım kısmından sonra Ü1'deki bu metnin yerine diğer nüshalarda tamamen Arapça dua olarak geçen bölümün tarafımızca burada dipnotta fark olarak gösterilmesi uygun görülmüş olup bu nüshalar arasındaki farklar burada metnin devamında köşeli parantezler içinde gösterilmiştir: اللّهمّ بحرمة سرّ معراج حبيبك المصطفى الّذى ورد فى شانه ' مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ' عن مشاهدة جمال ربّه الاعلى **صلّى الله**[1][صلّى الله :N 5Ü ,3Ü ,T ,2Ü, 5Ü\ صلّى الله تعالى 2H ,L-2] عليه وسلّم وعلى آله واصحابه الكرما وجعلنا بحرمتهم من النّاجين الفائزين **بفضلك**[2][بفضلك: 5Ü ,3Ü ,L ,T, 2Ü, \ بفضله 2H-2 ,N] الاولى فالمأمول ممّن شرب من عيون اذواقى واطّلع على صحائف اوراقى ان لاينسانى من الدّعاء الوافى. اللّهمّ اجعل كتابى هذا دليلا لاهل البدايات من اخوان التّجريد ومدلولا لاهل النّهيات من خلّان التّفريد ويار بّنا ان اصبنا فبتوفيقك اصبنا وان اخطأنا فذاك تقصيرنا فتجاوز عنّا. روى انّ آدم **عليه السّلام**[3][عليه السّلا: yok de`N] حين اصاب المعصية قال 'اللّهمّ بحقّ محمّد اغفر خطيئتى وتقبّل توبتى فقال له الحقّ جلّ جلاله وهو اعلم من اين عرفت محمّدا قال اللّهمّ لمّا خلقتنى رفعت رأسى الى عرشك فاذا عليه مكتوب لااله الّا الله **محمّد رسول الله**[4][محمّد رسول الله: yok de`2Ü] فعلمت انّه ليس احد اعظم قدرا منه عندك فتوسّلت به اليك' فلمّا دعا به آدم **عليه السّلام**[5][عليه السّلام: yok de`N] تاب الله عليه وغفرله. فاقول الهى اتوسّل اليك بحرمة نبيّك الكريم اهدنا الصّراط المستقيم وثبّتنا على دينك القويم فى

متابعة سيّد المرسلين وسلوك سنن خاتم النّبيّين صلّى الله عليه و على آله واصحابه اجمعين. اللّهمّ كما **جعلتنا**6[جعلتنا: Ü2, Ü3, N\جعلنا 2H-2, T, 5Ü, L,] من امّته احينا وامتنا على محبّتك فى ملّته وابعثنا اليك تحت لوائه المعقود **الى مقامه المحمود**7[الى مقامه المحمود: yok de`3Ü]. **اللّهمّ الهى**8[اللّهمّ الهى: 2-Ü2, T, 3Ü, 2H\ اللّهمّ 5Ü\ الهى اللّهمّ L\ الهى N] امات قلبى عظم جنايتى فاحيه بتوبة منك ياامل وبغيتى ويا **سؤلى**9[سؤلى: L, Ü3, N ,2Ü, T\ سؤالى 2-Ü5, 2H] **ومنبتى**10[ومنبتى: Ü2, Ü3, 2-2H, N\ نبّتى L, 5Ü, T] فوعزّتك ماجد لذنوبى سواك غافرا ولا ارى لكسرى غيرك **جابرا**11[جابرا: Ü2, 3Ü, 2-2H, N\ جابّرا L, 5Ü, T] وقد **خضعت**12[خضعت: 2-2H, N \ خدعت L, 3Ü, 5Ü, 2Ü, T] بالانابة اليك وعنوت بالاستكانة لديك فان طردتنى من بابك فبمن الوذ وان رددتنى عن **جنابك**13[جنابك: Ü2, 3Ü, 2-2H, N \ جنانك L, 5Ü, T] فبمن اعوذ فوا اسفا من خجلتى و**افتضاحى**14[افتضاحى: -2, N ,L ,5Ü ,2H ,2Ü, T \ افتضاهى 3Ü] ومن سؤعملى واجتراحى اسئلك ياغافر الذّنب **الكبير**15[الكبير: Ü2, 2-2H, N\ الكثير L, Ü3, 5Ü, T] وياجابر العظم الكسير **ان تهب لى**16[ان تهب لى: Ü2, Ü3, 2-2H, N\ انت هبلى L, 5Ü, T] موبقات **الجرائم**17[الجرائم: Ü2, 2-2H, N \ الحرايم L, Ü3, 5Ü, T] وتستر علىّ فاضحات السّرائر. الهى اشكوا نفسا **تسلك**18[تسلك: Ü2, L, Ü3, 2-2H, N\ تسئلك T, 5Ü] بى الى مسالك المهالك وتجعلنى عندك اهون هالك كثيرة العلل طويلة الامل ان مسّها الشّرّ تجزع وان مسّهاالخير تمنع ميّالة الى اللّعب واللّهو مملوّة باغفلة والسّهو تسرع فى الحوبة و**تسوّفنى**19[تسوّفنى: 2-2Ü, 2H, T, L, Ü3, 5Ü\ تسوقنى N] بالتوبة. الهى **لاتغلق**20[لاتغلق: Ü2, 2-2H, N \ تعلّق L, Ü3, 5Ü, T] على موحّديك ابواب رحمتك ولاتحجب مشتاقيك عن النّظر الى جمال رؤيتك يامن اذا سأله عبد اعطاه واذا امّل ماعنده يلقه مناه الهى من الّذى نزل ملتمسا **قراك فماقربته**21[قراك فماقربته: N \ قراك فماقربته 2-Ü3, 2H\ فزاك فماقرينه Ü2\ فراك فما قريته L, 5Ü, T] ومن الّذى اناخ **ببابك**22[ببابك: L, Ü3, 2-2H, N, 2Ü, T\ سامك 5Ü] مرتجيا ناداك فمااوليته ايحسن ان ارجع من بابك **بالخيبة**23[بالخيبة: Ü2, Ü3, 2-2H, N\ بالخيبة L, 5Ü, T] مصروفا ولست اعرف مولى سواك بالاحسان موصوفا. نظم

مالى سوى فقرى اليك وسيلة
فبالافتقار اليك فقرى ادف
مالى سوى قرعى لبابك حيلة
فلئن رددت فاىّ باب اقرع
ومن الّذى ادعوا واهتف باسمه
ان كان فضلك عن فقيرك يمنع
حاشا للطفك ان **تقنّط**24[تقنّط: Ü2, N\ يقنط 2H-2\ يقنّط L, 5Ü, T\ يفيظ 3Ü] عاصيا
الفضل اجزل والمواهب اوسع

يامن كلّ هارب اليه يلتجى و كلّ طالب ايّاه يرتجى بحقّ حبيبك الّذى خلقت لمحبّته الارضين والافلاك وقلت مخاطبا ايّاه 'لولاك' اسئلك ان تجعلنى من الّذين ذكرك انيسهم وتدخلنى فى زمرة قوم لايشقى جليسهم وان ترزقنى طواف بيتك الحرام و زيارة روضة **نبيّك عليه الصّلوة والسّلام**25[نبيّك عليه الصّلوة والسّلام: Ü2,3Ü, 2-2H, N \ نبيّك عليه الصّلوة والسّلام و على اله و اصحابه الكرام T\ نبيّك عليه الصّلوة والسّلام و على اله و اصحابه الكرام اجمعين 5Ü\ نبيّك محمّد صلّى الله عليه و سلام و على اله و اصحابه واتباعه الكرام L]: Bk. Ü2.147a-148a, T.245a-247a, L.183b-184b, Ü3.166b-167a, Ü5.233b-235a, H2-2.98a-99a, N.190a-191a / تأمّل كتابا قد حوى كلّ بغية. واظهر للاعيان عين الحقيقة. يعيد على الاسماع من غرب لفظة. غرائب ماقد قيل عن كلّ فرقة. ويملى بايجاز احاديث من مضى. على كلّ ذى لبّ زكىّ الطبيعة. صرفت له شطرا من العمر راجيا. من الله حسن العفو عن كلّ ذلة. فياقارئا فيه اذالك قد باد. خلاف صواب فادركه بفضلة. فما سمّى الانسان الى نسيه. ومن يخلوا فى الميدان عن نوع سهوة. ولا تنسه والمسمين الدّعاء. باخلاص قلب للاله. ومن تمّ هذا فى زمان مليكنا محمّد سلطان الورى ذى المروة غدا بهجة للنّاظرين فارّخوا بمجموعنا مسك المخافل خفّت İ2.208b